ROBERTI CARDINALIS BELLARMINI

OPERUM OMNIA

TOMUS QUINTUS

IN

COACIONES SACRAE

L

ROBERTI bellabmini

POLITIAM S. J.

s. h. ε. CAKOi.vuis

IN PSALMOS

EXPLANATIO

Edilio piiiûâ oeapolitana initu Venetam anal moccaxi.

TOMUS QUINTUS

EAIISE.TnSS· CAHDINiLI

33SSS» 8^©aa&

Anenvmseopo xeapolitano

DICATA

NEAPOLI

»η · JOSEI' III M GIULIANO editorfm

18GO

STABILIMENTO TIPOCBAFICO
Strada S. SebaMiano η. 51.

AC DOMINO

PONTIFICI MAXIMO

ROBERTUS S. R. E. CARDINALIS BELLARMINUS

Cum primum cx Ordine Religioso ad Cardinalslum, imperio sanctae memoriae Clementis VIII. Pontificis Maximi, vocatus sum, mecum ipse cogitare coepi, studium contemplationis rerum sacrarum, ob auctas publicas occupationes non esse facile deserendum. Et cum ambigerem, quid potissimum ex corpore sanctarum Scripturarum mihi desumerem, in quo meditando cl explanando laborarem; obtulit se liber psalmorum, quem Ecclesiastici omnes quotidie legunt, et pauci admodum intelligent. Neque terruit me multitudo eorum, eui in psalmis elucidandis egregie desudarunt; quoniam tanta est psalmorum obscuritas, ut nullus labor in iis explanandis supervacaneus videri possit. Quare horas illas, quibus a publica functione vacabam,ac praesertim nocturnae (puelis tempora in meditatione Davidicorum hymnorum non sine animi voluptate, et utilitate consumpsi. Et quamvis loto triennio quo Capuae Archiepiscopus fui, et Romae postea in scribendis variis opusculis occupatus, integris saepe mensibus opus inchoatum intermiserim: tandem tamen hoc anno psalmorum explanationem ad exitum. Domino adjuvante, perduxi. Propositum vero meum non fuit, omnes aliorum explicationes, praesertim recentiorum, considerare, vel libros eorum evolvere, mullo etiam minus aliorum scripta in commentarios meos transferre; sed brevitati, et perspicuitati studere vulgatam lalinam editionem pro viribus defendere, et spirituali mentis refectioni, ac piae devotioni consulere. Inde facium est, ut omnes psalmi salis dilucide, nisi fallor, explicati, sed non omnes aeque fuse tractati a nobis sint: et fortasse non deerunt, quibus aliquid valde breviter,et jejune.ul nonnulli ex primis; alii mullo plenius, et uberius; pauci vero nimis copiose expositi videbuntur. Sed non eadem semper adfuit spiiilualis devotio, non eadem semper mentis alacritas, et psalmorum ego tractationem magis propria meditatione, quam multa librorum lectione composui. Id quicquid sil, Sanctitati tuae (Paler Beatissime) offerendum censui, tum ut Tibi qui Pater,et Dominus meus es.constet ratio temporis a me consumpti, non solum in publicis, et notis functionibus sed etiam in privatis, cl secretis occupationibus; tum ul si quid forte errati in hac mea postrema, ut arbitror, scriptione irrepserit: Tu qui judex. Christi loro, loti Ecclesiae praesides benigne corrigas. Ego vero Deum precabor, ul det Sanctitati tuae diu vivere feliciter in terris, cl felicissime semper in coelis.

PRAEFATIO

Antequam ad explicationem singulorum psalmorum veniamus, pauca quaedam explicanda esse videntur. Primo de excellentia psalmorum. Secundo de vocibus psalmi,et psalterii. Teiliode divisione, et ordine psalmorum. Quarto de Auctore.Ac excellentia quidem potest InlcIligi lutu ex motoria, tum ex forma et genere scriptionis.Est enim liber psalmorum quasi compendium, et summa lotius veleris instrumenti quidquid enim Moyses vel in historia tradidit,vel in lege praecepit, el quidquid Prophetae caeleri vel exhortando ad virtutes, vel praedicendo futura scripserunt.id lotum in psalmis David brevissime comprehendit.Nam in psalmo 8.77. 103. 104. 134. et aliis, creationem mundi, res geslas Patriarcharum, captivitatem Aegyptiacam, plagas Aegypti, peregrinationem populi in deserto,ingressum in terram promissionis, et alia id genus luculenter exponit in psalm. 118. legem divinitus traditam miris laudibus efferi,atque ad eam cusio diendam omnes inflammat. In Psal. 2. 15. 21. 44. 68. 71. et aliis Christi regnum, ortum, praedicationem, miracula, passionem, resurrectionem, ascensionem, Ecclesiae propagationem ila manifeste praedicit, ut Evangelista potius quam Propheta fuisse videatur. Denique in psalm. 1. et sequentibus fere omnibus, hortatur ad virtutes» retrahit a viliis, invitai, allicit, minatur, lerrol; atque haec omnia non simplici narratione complectitur, sed vario carminum genere, phrasibus poeticis, et metaphoris plurimis, cl admirabilibus, denique novo quodam genere dicendi ila rapit animos in umorem cl laudem Dei, ut nihil dulcius.nihil salutarius cani, uudirive possit. Itaque recte S. Basibus scribit in explicatione primi psalmi, Davidis psalmos etiam ex corde lapideo lachrymas elicere: recte etiam s. Joan. Chrysoslomus in explicatione psalmi 137. affirmai, eos qui psalmos rite canunt. cum Angelis choreas ducere, et quasi cum eis de Dei laudibus, et amore contendere.

Venio ad voces *psalmi,et psallcrii. Psalterium* apud nostros librum psalmorum signilicat: sic enim s. Augustinus hanc vocem accepit in epist. 140, ad Audacem, cum nil, *Psalterium,* « s. *Ilicr. translatum ex hebraeo non habeo:* sic etiam s. Hier, in epist. ad Sophronium de ordine, et titulis psalmorum, Scio, inquit, *quosdam putare psalterium in 5. libros esse divisum.* Sed in Scripturis sanctis *psalterium*.est instrumentum musicum decem chordis instructum,quod Hebraice dicilur *nebcl.* Tradunt nutem s. Basilius in explicatione primi psalmi, cl s. August, in explicatione psalmi 32, psalterium hocdilTerre n cithara, cl lyra; quod cithara, ct lyra, reddunt sonum n parte inferiore; psalterium a pinte superiore. Addit s. Ildar, in prologo psalmorum, psalterium fuisse instrumentum rectum, sine ulla obliquitate. De hoc instrumento frcquenlissima mentio est in sacris litteris, cl de eo dicilur in ps.32.in *psalterio decem chordarum psallam libi.* Psalmus Hebraice. "vtQTQ *mizmor,* signilicat cantum sive *sonum:* deducitur enim a verbo, 'ΙΩΤ *zamar,* quod et canere et *citharam,* sive *psalterium pulsare,* significat: eodem prorsus modo,quo verbum ψάλλω apud Graecos. De significatione psallendi manibus, videlicet pulsando instrumentum, habemus illud 1. Iteg.It». *Quaerent hominem scientem psallere cithara, ut quando arripuerit te spiritus Domini malus , psallat manu sua, et levius feras.*Aiquc hoc idem habetur cap. 17. 18. et alibi.De signilicatione psallendi voce, videlicet canendo, habemus illud in psal. 32. *liene psallite ei in vociferationc.el* apud Apostolum 1. Cor. 14. *Psallam spiritu, psallam cimente,* idcsl. psallam spiritu oris.canendo voce corporali laudes Dei et psallam spiritu cordis, desiderando et amando gloriam ejusdem Dei.Iloc autem interest.sancto Hilario,ei sancio Joanne Chrysoslorno auctoribus in prologo psalmorum, inter psalmum, cl canticum, *et psalmum cantici,* et canticum *psalmi,* quod psalmus esi sonus organi solius sine ulla vuce hominis cantantis; *canticum,* est vox cantantis hominis absque organi modulatione: *psalmus cantici* dicilur. cum cantico praecinente psalmi sonus subsequitur; *canticum psalmi, cum* sonitu praeeunti·.aemula vox canentis auditur. Porro psalmi Davidis non quemcumque cantum vel sonum designant: sed eum. quo vel Dei laudes, vel preces ad Deum, vel cohortatio ad virtutem; non autem inanes fabulae, vel lascivi amores, nui principum adulationes concinuntur. Hinc enim liber psalmorum inscribitur Hebraice , CP*7'nn ^£0 *sepher thehillim.* id est,liber *hymnorum.* sive *laudum divinarum:* et post finem p$id.71. quem ultimum omnium David cecinit, legimus *defecerunt* ΠΥ7£Γ1 *Ihcphilloth Datid.idesl, orationes Davidis.* Psalmi enim.ut plui imum continent vel Dei laudes, vel orationes ad Deum, vel utrumque simul: quamvis etiam nonnulli sini, qui in cohortandis hominibus ad virtutem loti consummantur, ut primus, et secundus.

Jam vero quod allinet ad divisionem, et ordinem psalterii partiuntur Hebraei psalterium in libros quinq; s. Hieronymo teste, tum in prologo Galeato, tum in epistula ad Sophronium supra citata: ubicumque enim nd finem psalmi scribitur, *amen, amen.* ibi terminari librum existimant: scribitur mitem, *amen, amen.* nd finem Psal. 40. 71. 88. et 105. quibus quahmr libris addunt quintum a 106. usque ad 150. Sed haec Hebraeorum traditio non esi conformis Scripturis sanctis, et ideo ab eodem s. Hieronymo refutatur in epistola.quam supra notavimus ad Sophronium. et a s. Ildario in prologo psalmorum. Inscriptio enim psalterii tum in bibilis hcbraicis.tum in editione septuaginta interpretum est, *liber hymnorum;* et Luc. 20. Dominus ipse

loquitur dicens,*Dixil David in libro psalmorum, dixit Dominus Domino meo;* cl Actorum I. loquitur s. Petrus, cl *nil, Scriptum est enim in libro psalmorum, /iat commoratio eorum deserta,* etc. Porro psalmorum ordo non csl accommodatus tempori,quo scripti sunt. Salis enim constat, psalmum 3. scriptam fuisse,quando David fugiebat persecutionem Absalom's filii sui, psalmum vero .70. mullo antea *fuisse* scnptum:quando videlicet idem David reprehensus fuit a Nathan ob crimen adulterii et homicidii: psalmum autem 141. adhuc antea scriptum fuisse, quando nimirum idem David in spelunca ob motum Saulis regis delilesccbahpsalmuin quoque 143. scriptum fuisse longe antea, quando scilicet David cum Goliath gigante pugnavit: denique probabile est, ac fere cerium, psalmum 71. esse omnium postremum ordine temporis, cum scriptus sil in Salomonem jam regnare incipientem. et post cum psalmum addatur, *Defecerunl laudes David /ilii Jesse:* el tamen videmus hunc psalmum non in ultimo loco, sed fere in medio constitutum. Cur ergo ita dispositi sini psalmi, ul eos nunc habemus, non est facile divinare. .Non est tamen rejicienda illorum opinio, vel suspicio, qui volunt primos quinquaginta psalmos, quorum ultimus esi *Miserere mei Deus,* perlinere ad poenitcnlcs.sive incipientes: alteros quinguaginta,qui desinunt in psalmum, *Misericordiam.et judicium cantabo libi Domine,*perlinere ad justos proliclentes, postremos quinquaginta, quos concludit psalmus. *Laudale Dominum in sanctis ejus,* perlinere ad viros consummatos, atque perfectos, sive psalmos ita disposuerit Esdras, ul videtur sentire s. Alhanas. in synopsi: sive septuaginta interpretes. ul s. Hilarius docet in prologo psalmorum.

Hcstat quaestio de auctore psalmorum. Duae sunt autem veterum Patrum sententiae; nam s. Alhanasius in synopsi.s.Hilarius in prologo psalmorum, el s. Hieronymus in epistola ad Sophronium dc ordine psalmorum, el in epistola ad Cyprianum de expositione psalmi 89. varios esse censent auctores psalmorum. cos videlicet omnes, qui nominantur in titulis, *Davidem. Mosem. Salomonem, Asaph, Idilhun,* el alios. Contra vero s.Joun.Chrysostomus, Theodoretus.Eulhymius, cl Cassiodorus in praefatione commentariorum in psalmos, el s. August, lib. 17. dc civil. Dei cap. 14. psalmoium omnium unum Davidem auctorem agnoscunt. Nobis tria sunt certa. Primum, auctorem primarium omnium psalmorum esse Spiritum sanctum: id enim I' statur Apostolus Petrus Act. 1. el Apostolus Paulus ad Heb. 3. el ipse David 2. Ileg. 23. dicil. *Spiritus Domini loculus csl per me.cl sermo ejus P'i linguam* meam, cl in Ps. *W.Lingua mea calamus scribae velociter scribentis:* ergo sive David. sive Moses, sive quis alius psalmos condiderit, ipsi quidem quasi calami fucrunl.scd Spiritus sanctus fuit, qui per cos scripsit; quid vero neccsse esi laborarc dc calamo cum de scriptore constat?

Secundo, certum mihi videtur, maximam pariem psalmorum esse Davidis: nam in tine ps. 71. legimus, *defecerunl laudes David /ilii Jesse;* item lib. 2. ileg. cap. 2!). dicitur, *David egregius psallu Israel;* denique in 2. Paralip. cap.5. dicitur, cantores *ordinales fuisse, ul canerent psalmos quos fecit David.* Tertio, pro comperto mihi habere rideor. cos psalmos, qui carent titulo, esse Davidis, ut etiam omnes illos, qui nomen *David* in titulo praeferunt, sive scriptum sil, *ipsius David",* site, *ipsi David:* nam psalmus 2. card titulo, cl tanieo Act. 4. Apostoli allinnaut, cum psalmum a Datide fuisse compositum: cl psalmus 94. caret titulo apud Hebraeos: el Apostolus Heb, 4. tribuit eum Davidi. Deinde psalmi, qui in Hebraeo codice carent titulo, in Graeco textu adseribuntur Davidi: proinde credibile est, excidisse titulos ex codice Hebraeo, qui in eo aderant,cum septuaginta interpretes scripturas hcbraicas in graccum idionia transferrent. Denique regula Hebraeorum, qui dicunt, psalmum qui card titulo esse illius auctoris, qui scripsit praecedentem, falsa esse convincitur: nam secundum eam regulam I. et 2. psalmus nullius esset, cum ulerque carcal titulo; praeterea psalmus 89. adscribilur Mosi, el decem psalmi consequentes, qui titulo carent eidem .Mosi adscribi deberent. At id fieri non potest cum in psalmo 98. mentio fiat Samuclis, qui satis longo tempore post obitum Mosis natus est. Vide plura dc hac re in explicatione tituli psalmi octogesimi noni. Quod autem non soli illi psalmi Davidis sint, qui habent in titulo, *ipsius David,* sed etiam illi qui habent, *ipsi David:* probat s. Augustinus ex psalmo 109, qui habet τῷ Δαυiδ, *ipsi David,* el tamen Dominus Mati. 24. dicit, *Quomodo David vocat cum Dominum, dicens, dixit Dominus Domino meo.* Atque haec quidem de auctore psalmorum certa mihi esse videntur. De reliquis psalmis, qui titulum praeferunt..*Mosis,*aut *Salomonis,* aut Asaph.abi */dilhun,* aut *Elhan,* aut */iliorum Core:* probabilem eensco sententiam s. Alhannsii, Hilnrii.el Hieronymi, sed probabiliorem Chrysoslomi,Augustini, Thcodoreli, el aliorum, qui eos sectili sunt. Cur autem sententiam posteriorem praeferendam putem, ratio est, quia est communior, cl fuit etiam communior ante annos mille. Id enim testantur s. Augustinus lib. 17. de civilal. Dei cap. 14. el Theodoretus in praefatione psalmorum, liem quia salis constat.Asaph, Idilhun. Ethan, cl filios Core fuisse cantores potius quam prophetas; cl psalmos illis tribui in titulo, quin dabantur illis ad canendum, non quod ipsi eos composuissent, quod ex eo inlclligi potest.quod in eodem titulo aliquando ponitur nomen *David et Idilhun.* sive alterius, ul videre csl in titulo psalmi 38. 61. 64. 136. 137. el 138. Accedit postremo, quod Luc. 20. cum Dominus ait,Diarii *David in libro psalmorum:* visus csl lolum librum psalmorum Davidi Iribucre.

PSALMUS PRIMUS

ARGU M E N T U .M

Primus psalmus titulo card apud Hebraeos, nec desuni qui putenl eum esse Esdrae, qui psalmos in ordinem digessit. sc<l communiter tribuitur Davidi ab Ambrosio,Hilnrio,Bas Jo,Augustino, el caeleris. Ipse eliam saucius Hieronymus, qui nlioqui mullos facil anciores psalmorum, hunc primum psalmum Davidis esse dicit in episl. ad Paulinum *de studio Scripturarum.* Denique in textu graeco additus csl titulus sive a Septuaginta, sive ab aliis, *David prophetae, cl regis* tnelos. Aptissime autem ponitur hic psalmus in primo loco, quia de beoliludine tractat: bcaliludo enim est fundamentum,et principium doctrinae moralis. Argumentum igitur psalmi csl ostendere beatiludincm sive in spe,sive in re non contingere nisi hominibus juslis,proinde justitiae dandam esse operam, ul ad beatiludincm perveniamus.

EXPLICATIO PSALMI PRIMI.

I. Beatus vir,qui non abiit in consilio impiorum, el in viti peccatorum non stetit, el in cathedra pestilentiae non sedit.

In primo, cl secundo versiculo Propheta docet beatiludincm, quatenus in hac vita haberi potest, non consistere in alia re, quam in vera justitia. Quod ipsum docet Apostolus ad Rom. 11. .Yon *est Regnum Dei esca, et polus', sed justitia, et pax, el gaudium in Spiritu Sancio. Soli* enim homines vere justi, sunl amici Dei. in o cl lilii, ac per hoc haeredes regni, cl spe beati quod allinet ad perfeclissimam loclicilatem, el hic interim solido gaudio, cl pace, quae cxuperal omnem sensum, perimentes. Describit autem in primo versu hominem justum per negationem, in secundo per affirmationem, ac si breviter dixisset, illum esse justum, ac per hoc beatum,qui declinat a malo cl facit bonum.

Illud autem hoc loco diligenter notandum, ct memoriae commendandum ‹ st, consuetudinem Davidis, cl aliorum prophetarum csse.ul idipsum bis repetant, ita ul una pars versiculi sil repetitio, vel explicatio alterius. Exempli gratia. Exod. 15. in Cani. Mosis: *Iste Deus meus, cl glorificabo eum, Deus patris mei.et exaltabo* euni.Deuier.32. *Concrescat ul pluria doctrina mea, fluat ul ros eloquium meum.* Psal. 33. *Benedicam Dominum in omni tempore, semper laus ejus in ore meo.* Haec frequentissime occurrunt,cum sil haec repelitio genus ornamenti proprium sanctorum Prophetarum. Prima igitur pars primi versiculi hanc sententiam continet,beatum esse illum, qui non praevaricatur legem Dei. Sed poetico more David hanc sententiam expressit per metaphoram viae, el amBulationis. *Beatus,* inquit, vir, *qui non abiit in consilio impiorum,* id csl. ille beatus est, qui justus eskillq autem justus est.qui non abiit in consilio impiorum, id est, qui in via vitae non est secutus consilia, leges, sententiam impiorum, quae Mini omnino contraria viae Dei. id est. legi Dei. Altera pars ejusdem versiculi idipsum explicat aliis verbis idem significantibus. Nam cum dicit, *cl in via peccatorum non stetit,* non significat,el in via peccaturum non substitit, sed el in via peccatorum non ambulavit. Stare enim in via, hoc loco, non esi quiescere, el non ambulare, sed est ambulando non recedere a via inchoata. Itaque idem est, non abire in consilio impiorum.cl non stare in via peccatorum: utcumque enim significat illum esse justum, qui recedit a via, id est, lege, cl consiliis peccatorum. Γ.l quoniam lex Domini solvitur. non solum male vivendo, sed etiam male nocendo, juxta illud Mallh. 5. *Qui solverit unum demandatis istis minimis.et docuerit sic homines,minimus vocabitur in Regno coelorum.* Ideo Propheta adjungit.cl *in cathedra pestilentiae non sedit,id* est, ille est justus, ac per boc bealus, qui neque operibus neque doctrina legem Domini praevaricatur. Sedere enim in cathedra pestilentiae, est esse in consessu hominum pestilentium, sive assidere pestilentibus. el cum eis legem Domini despicere, quasi nihil conducat ad beate vivendum, id esi, cum gaudio cl laelilia, sed utilius sil carnis desideria perficere.sensibusque in omnibus indulgere. Vox sedentium in cathedra pestilentiae describitur Muluchiao 3. illis verbis: Vanus *est,qui servii Deo,*

cl quod emolumentum, quia custodivimus praecepta ejusÎQooà ad *rerbn allinet.pro voce beatus,* in hebraeo habetur. ?TC/X *ascrc,* quae vox habet formam numen multitudinis, el ideo a nonnullis recentioribu» vertitur *bealitudines viri* etc. Sed probabilius est vocem diam esse indeclinabilem, cl significare, turn beatum, lum bentiludidem:nam non solum Septuaginta verlermil μαχάοιο ἀνήρ,ιιl csl. *Beatus* rinsed etiam s. Hieronymus vertit ex hebraeo, *Beatus vir.* Pro cathedra pestilentiae, in hebraeo habetur ad litteram,. calhcdn Aerini, id csl, derisorum, sed sensus csl omnino idem. Aulla enim csl pestilentia major, quam deridere legem Dei. el eos. qui jusle. ac pie vivere student. Ad extremum nolal s. Basilius, per id, quod dicitur, *beatus vir,* non excludi foeminas a brntiludme, sed includi, quoniam vir caput csl mulieris, el in capite inlelligunlur eliam membra.

2. *Sed in lege Domini voluntas ejus, el in lege ejus meditabitur die, ac nocte.*

In hoc secundo versiculo describitur justus per affirmationem, ct suni hic elimn duae paries, quarum una csl fere alterius repetitio.Recte autem dicitur is esse justus, sive beatus.cujus voluntas esi in lege Domini,quoniam non requiritur ad justitiam hujus vitae, ut nulla in re offendamus, cum scriptum sit Jacob. 3. *In mullis offendimus omnes,* sed salis est, si itu simus alferti erga legem Domini. ut cupiamus eam omnino perficere, cl si furie Inbimurin aliquod peccatum, til certe saepe labimur. id sit praeter voluntatem bonamjd est.praeter charilatem. quam habemus ad Deum, ct ad legem ejus, non autem contra charilatem: proinde peccatum sil. non crimen, id est, veniale, non lethaïe.Idem aliis verbis habetur in alio psalmo:£eæ *Dei ejus in corde ipsius.*Nam et voluntas,sive cor justi est in lege Dei, et lev Dei csl in voluntate, sive corde justi. Lex est in corde, ut in se le.el cor in lege, ut in re armata, quae semper cogitatur, el appetitur. Atque hoc esi, quod sequitur, cl *in lege ejus meditabitur die, ac node.* Id enim csl legem esse In voluntate, sive voluntatem in lege, perpetuo mentem exerceri in ea cogitanda el a manda, ut quidquid agendum sil, secundum eam regulam liai. Itaque illud, *die ac* node,non significat, non posse hominem justum vacare, vel ad punctum temporisa contemplatione divinae legis, sed frequentissime debere animum ad legis praecepta revocare, ejusque memorem semper esse , dum aliquid cogitandum,dicendum, faciendum occurrit, in quo periculum sil, ne justitia violetur. Porro non solum latina vox *meditabitur,sed* eliam graeca. μελετήσει,ct hebraica ΠΑΓΡ *ieghe,* referri possunt ad exercitium sive cogitationis.sive, vocis, sive operis, *psa\.'.\\. Lingua mea meditabitur jusliliam* luam, et psal, 36. *Os justi meditabiturjuslitiam.* Pocla quoque profanus dixit. *Meditabor arundine carmen.* El exercitia millium, militares meditationes dicebantur. Itaque sensus csl, *el in lege Domini meditabitur die ac nocte,* id esi in lege Domini cogitanda, perficienda, docenda assidue exercebitur.

3. Δ7 *erit tamquam tignum, quod plantatum* cd *secus decursus aquarum, quod frudum suum dabit in tempore suo.*

I. *lit folium ejus non defluet, cl omnia quae cumque faciet, prosperabuntur.*

Declaravit Propheta, quis sil dicendus vere justus: nunc decimal talem justum esse beatum,spe in hoc saeculo, re in futuro. Sumiluraulcm declaratio a similitudine arboris, quae plantatu juxia rivos aquarum habet omnia, quae in arbore foelicissima requiri possunt. Nam aliquae arbores sola fulia producunt, el ea non diu relinent, aliae alu producunt, el semper rilinent. sed fructus earum, vel nimis praecoces sunt, vel nimis serulini; aliae denique fruclus edunt tempore suo. el foliis semper vestiuntur, sed non omnes fruclus ad inaluritalem perducunt; solae igitur illae arbores omni ex parle perfectissimae sunt, quae folia,fructusque producunt, cl folia semper relinent, ei omnes omnino fruclus tempore suo moturos praestant. Tales arbores sunt pini, palmae, oleae, quibus Seri plura justos homines passim comparare solet. His igitur foelicissimis arboribus similes esse dicit justos hoc loco Propheta. Nam justi *funduli et radicati,* ul ail Aposl. *in charilale,* propinqui sunt per amiciliam funli vivo unde humorem graliae semper trahunt; el opera bona lemporc opportuno faciunt,el omnia eis cooperantur in bonum,cl semper virent gloria el honore. Quamv s enim interdum a carnalibus despiciuntur. lumen a sapientibus, el quod majus esi ab Angelis, el ab ipso Deo honorantur. El haec quidem in hoc saeculo; sed praeterea fruclus faciunl in tempore suo,quia saluloin veram operantur lemporc congruo recipiendam, id esi, pusi muriem, cum impii anlc tempus in hac vita foeliciInlcm quaerant, el sic temporalum. cl sempiternam amittant. El lolia semper relinent, qma accipient. juxia verbum Apostoli Petri 1. *Immarcescibilem gloriae coronam·,* el. *in memoria aeterna eritjustus.* Psal. 111. El denique *quaecumque faciet, prosperabunlur.* quia opera omnia usque ad calicem aquae frigidae datum in nomine discipuli. plenam,ac perfectam inerccdeni accipient- Scio textum hebraicum in Bibilis modernis unum lanium versum ex his duobus facere, et priorem pariem versus terminare ad illa verba, *et folium ejus non defluet.Ek* qua distinctione adducti nonnulli, verba illa, *el omnia quaecumque faciet, prosperabuntur,* non exponunt de arbore vera, sed solum de homine justo. Sed nos sequimur lectionem hebruicam. quae est in operibus sancit Hieronymi, cui concordant codices Graeci et lalini. El certe secundum nostram lectionem similitudo ab nrbore sumpta esi mullo pulchrior el plenior.Illud eliam observandum csl hoc loco,verbum. *prosperabunlur,* in hebraeo esse, *Jazliach.* quod proprie signiflcal, prosperare faciet. In quo notatur virtus activa arboris, quae concurrit ad maturandos omnes frucliis.el pari ratione notatur in applicatione similitudinis virtus activa liberi arbitrii,quae concurrit cum gralia Dei

ad opera meritoria. Quod est adversus dogmata Lulhcranorum.

5. Non sic *impii, non sic, sed tamquam pulvis quem prolicii ventus a facie terrae.*

Ex comparatione miseriae impiorum confirmat Propheta felicitatem justorum. Ne quis enim existimaret, illa bona communia esse omnibus, cl ex causis naturalibus lanium provenir··, et non praecipue ex providentia Dei, addit, Aon sic *impii,* id est. non eamdem sortem, sed contrariam omnino recipient. Elegantissime vero Propheta describit miseriam impiorum, eamque opponit felicitati justorum. Justi ob humoris divini copiam virent, cl (nictum faciunt, nec unquam virorem suum, aut lahormn fructum amittunt. Contra,impii divino illo humore destituti, aridi, el steriles instar levissimi pulveris a vento dispersi, nc vestigium quidem sui relinquunt; nec solum omnem gloriam, opes, et voluptates perdunt, sed eliam ipsi pereunt in ac Vernum. In textu hebraico non habetur illa repeti lio. non sic. neque aliud, *a facie terrae.Sed* haec addita sunt a septuaginta Interpretibus explicandi, vel ornandi gratia. Vocabulum item pulveris non csl *isy; *haphar.* quod proprie pulverem significat in genere , sed est. y"]C *mots.* quod significat glumam,id est,speciem pulveris ex tritura paleae, paleam videlicet minutissime contritam.el quasi in pulverem redactam, quae levissima est, ut eam modicus flatus procul abigere possit.

6. *Ideo non resurgent impii in judicio, neque peccatores in concilio justorum.*

licete in editione Sixti v.el Clementis viu. positum csl. non *resurgent,* cum in plerisquc codicibus haberetur. *non resurgunt.* Nam ex hebraeo. graeco, chaldaeo, el emendationibus manuscriplis salis aperte colligitur, legendum esse, non resurgent. Illud autem, in *concilio justorum,* positum csl ex hebraeo nam in graeco, cl manuscriplis latinis constanter legitur, *consilio.* Potuit quidem Heri, ut ex similitudine nominum, fuerit in Intinis codicibus positum, consilium, pro concilio; sed potuit eliam fieri, ut in hebraicis codicibus irre pscril. ΠΤ>* *hada,* pro *haza.* id est, conci hum pro consilium. Certe septuaginta Interpretes, qui eodem modo verterunt in primo versu.et in sexto. ulrobique ponentes β»λή. videntur eamdem vocem hcbraicam in utroque loco legisse. Itaque utroque lectio probanda videtur, una ob auctorila- loin vulgatae editionis, quae cum hebraeo concordai. altera ob auctoritatem septuaginta Interpretum, quorum vocabulum ubique ipsa vulgata latina editione consilium non concilium vertitur. Declarat igitur hoc loco Propheta, discrimen justorum, et impiorum in novissimo judicio perspicue manifestandum. Nam hoc tempore, saepe accidit, ut omnia confundantur. Ait igitur,*ideo non resurgent impii in judicio justorum,* Illud enim, *justorum,* ad ulramquc partem versiculi pertinet, sicut eliam illud *non resurgent,* non solum refertur ad illud, *in judicio,* sed eliam ad illud, *in concilio,* et idem fere est, *non resurgent impii in judicio justorum,* et non resurgent peccatores in concilio vel consilio justorum. Itaque cessat quaestio illa, quam nonnulli hoc loco pertractant, cur dixerit Propheta, *non resurgent impii in judicio.* Pulchre autem David conjunxit ultima prim s: sicut enim dixerat in principio, juslos non abiisse in concilio impiorum, el- in consessu eorum non sedisse; iia nunc dicit, in die judicii impios non resurrecturos in judicio, el concilio justorum.Sensus igitur hic csl. *ideo non resurgent* impii *in judicio justorum.* id est: longe aliud erit judicium justorum.quam impiorum.Quod explicatur sequentibus verbis, *neque peccatores in concilio justorum.* id est. cum resurgent impii, non erunt in consessu, cl consortio juslorum, sed judicati ad inferos in coetu damnatorum erunt. Quod si legimus. in *consilio justorum.* poterit consilium accipi pro loco concilii, ct tunc in idem recideret cum voce concilio.Ei quoniam illud *non resurgent.* ex hebraeo commode verti posset non stabunt.sive non consistent; erit eliam hic sensus, in judicio.et coelo justorum quando videlicet sancti cum Christo sedebunt judices mundi, tunc peccatores non stabunt. sed cadent *Justi* autem stabunt in *magna constantia adversus eos, qui se angustiaverunt.* Sap. 5.

7. Quoniam novit *Dominus viam justorum, el iter impiorum, peribit.*

Reddit rationem cur impii non sint in judicio accepturi justorum gloriam. Quoniam videlicet via justorum approbatur a Deo. qui falli nen potest,ac per boc via est recta cl per lucens ad civitatem Dei: via impiorum non approbatur a Deo: cl qui per eam ambulant, frustra laborant, quia ntimquam pervenient. Illu ↿ *novit.* accipitur pro notitia approbationis; ··! cum dicitur, *Deus novit viam justorum.* nos certi reddimur, securos esse de vera felicitate, qui per eam viam incedunt.Illud autem, *iter impiorum peribit,* significat ambulationem impiorum frustra esse susceptam, quia per eam viam non pervenitur ad optatum locum.Itaque hoc loco. *iter,* non accipitur pro via materiali, in qua ambulatur, sed pro ipsa ambulatione, ut diximus. Per ambulationem autem mlelligiiur cursus lotius vitae, studia, labores, contentiones.quae omnia nihil impiis proderunt. Ilie psalmus potest aceomodari omnibus sanctis, sed potissimum, el per antonomasiam Christo, qui praeter omnes homines, et angelos non praevaricatus est legem Dei, sed eam perfecte implevit factus obedtens usque ad mortem. El ideo tamquam lignum plantatum juxta rivos aquarum, habens animam conjunctam hypostatice fonti vivo, qui est Verbum Dei,fons Sapientiae in excelsis, gloria ct honore coronatus est, et fmclus mirabiles cdidil. el ad maturitatem perduxit, omnes videlicet electos vocavit, justificavit, magnificavil.

PSALMUS II.

ARGUMENTUM

Hic psalmus card titulo. sed Davidi tribuitur ab Apostolis Actor, *i.* Nonnulli psalmum hunc non secundum, sed partem primi esse judicant, proptcrca quod in actis Apostolorum cap. 13. in quibusdam codicibus citetur hic psalmus sub nomine primi psalmi, sed codices plores, et meliores habent sicut in psalmo secundo scriptum est,et consonat editio graeca, τὼ δευτέρὼ. Est autem totus hic psalmus prophetia de Regno Christi manifestissima et explicata ab Apostolis Ador. 4. cap. l3.cl ad Uebr. 1. et ut omnino errare videantur, qui ad litteram de Davidc hunc psalmum explicare nituntur.

EXPLICATIO PSALMI II.

1. *Quare fremuerunt gentes, el populi meditati sunt inania?*

David in spiritu praenoscens Messiam venturum cl persecutiones multas adversus eum exorturas.et cum tamen felicissime regnaturum, incipit ab increpatione persecutorum; et sensus est, frustra Gentiles, el Hebraeos tum principes, tum populos intremuisse indignatione contra Messiam, el cogitavisse rationem impediendi Regni ejus.In hebraeo primum verbum est praeteriti temporis, secundum futuri: sed quia de re eadem est sermo, septuaginta Interpretes utrumque verbum reddiderunl per tempus praeteritum, el s. Hieronymus ulrumque reddidit per tempus futurum. El quidem sententia semper est veramam res ipsa in se futura oral,sed Prophetae quodammodo praeterita, cum eam cernerent quasi praeteritam.Tamen absolute lectio septuaginta Interpretum, cl vulgatae editionis praeferenda est, lum quia in Actis Aposlolicis cap. i, legimus in praeterito, *fremuerunt, el meditati* sun/jlum quia ratio exigit.ut significatio primi verbi sil regula significationis *gentium,* cum dicitur. *quare fremuerunt gentes,* videntur inlelligendi Gentiles. Nam sic intellexerunt Apostoli Aci. 4. cl vox hebraea Coim.passim in scripturis accipitur pro Gentilibus, sive Ethnicis. Per populos autem, cum subditur,el populi *meditati sunt inania,* inlelligendi sunt Hebraei, ut constat ex eodem cap. 4. Aci. Verba quoque valde proprie tum Gentilibus, tum populis Hebraeorum accomodantur. Gentiles enim fremuisse dicuntur, quasi animantia rationis expertia; populi Judaici meditati esse inania, quia ipsi consilium inierunt, ut Jesum perderent.

2. Aslilcrunl *reges terrae, et principes convenerunt in* unum, *adversus Dominum, et adversus* Christum ejus.

Dixerat in genere, gentes, el populos indignatos fremuisse, el inania meditatos, nunc explicat in particulari quae sini illae gentes, el populi, et adversus quem indignati sini, ac dicil, fremitum non coepisse a plebe, sed a capitibus,id est, a regibus, el principibus. Primus enim qui intremuit fuit Herodes rex, ut habemus Mallii. 2. qui quidem Herodes alienigena erat, ut inter gentes reputari potuerit. Eum sequuti sunt principes,el populi Judaeorum. Nam Herode turbato *turbata* csl *omnis Hierosolyma cum illo.* Deinde tempore passionis Domini, iterum alius Herodes, Pontius Pilatus cum principibus, el populis Judaeorum in Christum insurrexerunt. Denique post Christi passionem, cl resurrectionem semper persecutiones a regibus, sive imperatoribus inchoabantur, el a populis duces suos sequentibus fovebantur.Quamvi» autem indignatio, el fremitus proprie contra Christum esset, non contra Deum, imo sub colore gloriae Dei, el quasi ex zelo divini honoris; tamen revera, qui Christum oppugnabant, Deum verum oppugnabant. Christus enim operibus divinis se veri Dei Filium ostendebat, el qui odit filium, sine dubio odii el patrem. Quod attinet ad verba, illud *astiterunt,* proprie in hebraeo significat, sesc constituerunt, id est. quasi murum se statuerunt, ut resisterent venienti Messiae: illud autem.convenerunt *in unum,* in hebraeo proprie significat, consultaverunt, sive ad capiendum consilium convenerunt simul: quod in Evangelio Herodem,el principes Judeorum contra Christum fecisse legimus; tam autem est aperta haec prophetia, ut non solum Apostoli Ad. 4. intellexerint ad litteram de Jesu Christo Domino nostro hunc locum, sed etiam veteres Rabbini, leste 11. Salomone in commentario hujus psalmi, exposuerim hunc cumdem locum de vero Messia, quem adhuc caeci, cl infatuati expectant.

3. *Dirumpamus vincula eorum, el projiciamus a nobis jugum ipsorum.*

Explical Propheta causam, cur reges, el principes cum gentibus el populis fremuerint, et convenerim adversus Christum. Causa enim est, nc cogerentur servare legem Christi contrariam sensibus carnis, el humanae prudentiae. Ilaque verba ista dicuntur in persona regum, el principum impiorum. quasi dicat, *Astiterunt reges terrae, cl principes convenerunt adversus Dominum, cl adversus Christum ejus,*dicenles inter sc, *Dirumpamus vincula eorum,* id csl, non sinamus nos

subjici legibus, et imperio Messiae. Pro, *jugum* ipsorum, sanctus Hieronymus vertit, laqueos eorum: verbum hcbraicum, rcy *haboth,* significat funes: cl videtur Propheta repulere voluisse idem fere vocabulum, ut ordinarie solet id ipsum his dicere. Itaque septuaginta Interpretes, cl s. Hieronymus non lain ad vocabulum, quam ad sensum respexerunt. Sunt autem omnia vocabula metaphorice, sive legem appelles vincula, sive funes, sive laqueos, sive jugum. Explicant autem istac metaphorae nnluram legis,qualis csl judicio impiorum: impiis enim lex Domini durissimum jugum, el laqueus lelhalis videtur, cum viris sanctis eadem lex sil meile dulcior, el desiderabilior auro, cl lapidibus pretiosis, ul habemus in psalmo 18.

I.Qui *habitat in Coelis,irridebit eos; et Dominus subsannabit cos.*

Ilie jam Propheta demonstrat frustra principes, el populos laborare in oppugnanda Christi religione, quod initio etiam dixerat. Nam religio Christi a Deo est, el Deo resistere non polesl.Itecte autem dicit, *qui habitat in coelis,* ul ostendat Deum super omnes esse, el omnia cernere, el ideo nullo negotio dissoluturum omnia eornm consilia, cl omnes molitiones dissipaturum. Quod autem dicit, dominum irrisurum, cl siibsannalurum eos, significat cos divino judicio per signa, cl prodigia, per martyrum patientiam, per conversionem gentium, el populorum, perque alios modos soli Deo nolos, ha confundendos, ul omnium irrisioni, cl subsannationi pateant. Id videmus impletum. Nam sacerdotium judaicum el idololalricum nunc ab omnibus irridetur. Carcnl enim Judaei, el gentiles templis, et sacrificiis; reges quoque gentilium, qui Ecclesiam persequebantur, omnes misere perierunt.

5. Tunc *loquelur ad eos in ira sua. cl in furore suo conturbabit cos.*

Explicat modum, quo Deus persecutores Christi irridendos exposuit, quia nimirum loquulus csl ad eos. non verbis, sed verberibus, gravissimis poenis illos admonens, ul paid de Herode ab Angelo percusso, de Maximino vermibus consumpto, cl aliis. Aon est proprie ira. nec furor in Deo, sed semper cum tranquillitate judical: sed dicitur per metaphoram irasci, cl furere, quando severe punit, cl lune praesertim quando ca punitio non prodest illis ad salutem aeternam*, id enim facere solent, qui irascuntur, et fnrunl.qui non nocenl.nl sanent, quomodo medici faciunt, sed nocent, ul noceant. Itaque David, *Domine,* inquit,ne *in furore luo arguas* me, *neque in ira tua corripias me.* Cupiebat enim argui, el corripi, sed paterne, non hostiliter, ad salutem, non ad interitum.

6. *Ego autem constitutus sum rex ab eo super Sion montem sanctum ejus, praedicans praeceptum ejus.*

Hoc loco dicendum csl aliquid dc verbis, antequam veniamus ad sensum. Nam in hebraeo codice sic habetur: *Ego autem ordinavi regem meum super Sion montem sanctum meum:* cl quamvis non mullum referai, quoad sensum, ulruin Deus paler dical, se ordinasse Christum regem. an ipse Films du al sc ordinatum a Patre: tamen valde probabile csl. septuaginta Interpretes legisse paulo alilcr quam nunc legimus.Habemus nunc, 'TCD2 *nasachli,* ordinavi, sed ipsi legisse videntur mutatis tantum punctis, 'rODS *nissacli.* ordinatus sum, quae vox habetur Proverb. 8. ubi legimus *ab aeterno ordinata sum.eA* ubi legimus, Valc/ii. *regem meum,* ipsi legisse videntur IS'JO *Malcho , rex ejus,* el ubi nos legimus *Codsci,* sanctum meum, ipsi legisse videntur *Codscio , sanctum ejus.* Et quoniam probabile csl septuaginta Interpretes habuisse codices hebraicos valde correctos, inde sil etiam probabile lectionem nostram vulgatam veriorem esse, quam ca sii. quae nunc legitur in codicibus hebraicis. Veniamus nunc ad sensum. Dixerat Propheta adversarios Christi tumultuaturos, el posuerat verba ipsorum *Dirumpamus vincula eorum,* etc. Ideo nunc introducit ipsum Christum loquenlem el quasi respondentem eis. quasi dicat, gentes.el populi nec non reges, cl principes dicent. *Dirumpamus vincula eorum:* eos vero Deus irridebit, cl Christus ipse ita eis respondebit: Ego ordinatus sum llex non ab hominibus, sed a Deo. cl ideo non limeo minas hominum;ordinalus autem sum Rex super Sion montem sanctum ejus, id esi. super Ecclesiam. quae est civitas in monte posita, cujus typus fuit Jerusalem. cuju< pars praecipua, el magis a Deo dilecta, el sanctificala esi Sion, juxta illud Psal.86.*Diligit Dominus portas Sion super omnia tabernacula Jacob.* Haecaulcm ordinatio mea in Regem, constat ex decreto Dei. quod ego praedicaturus sum, quod enim habemus in nostra vulgata editione, praedicans praeceptum ejus,el in textu hebraico, *enarrabo decretum ejus.* intelligilur de decreto, quo Deus slaluil Christi regnum in lotum orbem propagandum. Vox hebraeo, *chok* pn,signillcal praeceptum, decretum, statutum. ul palet ex mullis locis, sed potissimum ex Psal. 104. *et slaluil illud Jacob in praeceptum. et Israel in teslamentum aeternum, dicens libi dabo terram* C/tanaam.Ubi praeceptum hebraicc esi, pn *choc.* el significat decretum Dei de donanda liliis Israel lerra promissionis.

7. *Dominus dixit ad me: Filius incus cs tu, ego hodie genui te.*

Hoc csl initium, cl fundamentum dccreli divini. Nam Christo debetur omnis potestas in coelo, cl in lerra, quia csl verus, el naturalis filius Dei. Sunl autem 1res hujus loci expositiones, cl omnes litterales, el inteniae a Spiritu sancto.Prima csl de generatione aeterna, quae colligitur ex Apostolo ad Hebraeos I. ubi sic ait: *Tanto melior Angelis effectus quanto differentius prae illis nomen haereditavil. Cui enim dixit aliquando Angelorum, filius meus cs tu. ego hodie genui te.* Hic locus Apostoli non polesl inlclligi de generatione aliqua creata, ul do nativitate, vel rcsurreclionc -ecu i-

dum carnem.Quia per generationem creatam sunt etiam Angeli lilii Dei, ui palet ex 1.2. et 3. capite libri Job.ct tamen Apostolus intendit probare Christum esse filium. Angelos autem ministros. Necesse igitur est verb i psalmi ab Apostolo citata, inlcl-ligi ad litteram de generatione aeterna, ut recte exponit Sanctas August, cui expositioni favet tum vocabulum , *hodie,* quia aeternitas est praesens duroliocarens initio.et sine,lum vocabulum.*genui, hcbraicc. Tp* mbtd.quod signifiant proprie parere. Deus enim in aeterna generatione malris consortio non indiguit, sed ipse genuit, ipse, peperil filium suum unigenitum, juxla illud psalmi H)!).Λ'.τ; *ulero unie luciferum genui te.* Altera expositio est de resurrectione Domini.quae colligitur ex eodem Apostolo Aci. 13. ubi sic legimus. *El nos* vobis *annuntiamus eam. quae ad Paires nostros repromissio facia esi, quoniam hanc Deus adimplevit filiis noslris, resuscitans Jesum. sicul el in psalmo secundo scriptum csl, Filius meus es tu, ego hodie genui te.* Et quadrant optime haec verba in resurrectionem Domini,turn quia resurrectio est quaedam regeneratio, ut habemus Matlh. 19. *in regeneratione cum sederit Filius hominis ;* tum etiam quia resurrectio Christi fuit a solo Deo, el ipse dicitur *Primogenitus mortuorum,* Coloss. 1. lum denique quia in die resurrectionis coepit gloriosa exaltatio Christi, el manifestatio nominis supra omne nomen. Philipp. 2. *Propter quod el Deus exaltavit illumiel* ipse Dominus dixit Matlh. ull. *Data est mihi omnis potestas in coelo, el in terra;* atque haec est expositio Ililarii, el Chrysostomi. Tertia expositio est de die natalis Domini secundum carnem, quae est sancti Cypriani lib.2. contra Judaeos cap. 8. el colligitur ex introitu missae in nocte ejusdem natalis.Ecclesia enim accommodat verba psalmi hujus ad mysterium Nativitatis secundum carnem: quoniam generatio illa, singulare opus Dei fuit, ut etiam Angelus Gabriel dixerit, Luc. I. *Ideoque et quod nascetur ex le sanctum, vocabitur filius Dei.* El sancti Patres, non solum de divina, sed etiam de humana Christi generatione intelligunl verba illa Isaiac.53. *Gcnerationemejus quis* cnarrobit? Itaque juxta theologos illos, qui docent, in eadem sententia posse inveniri plures sensus litterales, existimamus sensum horum verborum esse, hodie, id est. in die aeternitatis genui te Deus Deum; el hodie, id est. in die natalis tui secundum carnem, genui te, id est, feci ut esses Deus, homo sine semine viri, sine corruptione matris, sine labe, peccati; el item hodie. id est. indic resurrectionis tuae genui te. id est. feci divina mea virtute, ut redires ad vitam, enmquc immortalem, ct gloriosam.

8. *Postula a* me. *el dabo tibi gentes hnereditatem luam, ct possessionem luam hrminos terrae.*

Sententia est apertissima, ac si Deus Γder dicat: quia tu Christe Filius meus es natu dis. et virtute mea incarnatus et a mortuis excitat is, jure potes a me petere imperium in omnes geides.tamquam haeredilatem tuam, ct omnem terram usque ad ultimos ejus lines, tamquam possessionem Ubi debitam.Sunt autem hic. aliqua observanda.Primo, nomen hneredilalis in Scripturis accipi pro quacumque re, quae possidetur, ut propria, etiamsi proprie non sil relicta a patre d< funclo: el Ide·) tam populus Dei dicitur hacredilas Dei, quam ipse Deus hacredilas populi sui.El quia hacredilas proprie dicta solebat dividi inter fratres ct plerumque dividebatur sorte, et paries divisae mensurabant^ funieulis;ideo pro eodem accipitur hacredilas,pars, sors, funiculus, possessio, saepe etiam junguntur duo ex his nominibus, ul Psal. 15. *Dominus pan haercdilalis meae.nl* est. Dominus est pars, qure mihi hncrcdilale obvenit, et alibi, Deui. 32. Jacob *funiculus haeredilalis ejus,* id esi populus Israel csl hacredilas Domini, quam ipse sibi elegit, el quasi funiculo mensus est, cl divisit ab haeredilatibiis aliorum. Itaque hoc loco dicuntur omnes genios hacredilas Christi, quia factus csl Dominus totius mundi, quod exponitur persequentia verba, *et possessionem tuam terminos terrae.* Secundo, observandum est haec intclligcnda esse praecipue dc spiritali regno Christi, id csl, de Ecclesia toto orbe propaganda, ul sanctus Augustinus saepissime docet. Sensus igitur csl Christum esse constitutum regem super Sion, id csl, super populum Domini, sed hoc Regnum non concludendum finibus Judaeae, vel Palaestinae, sicuti Regnum Davidis, cl Salomonis: sed extendendum per omnes gentes, el occupaturum omnia regna mundi, juxla prophetiam Danielis, cap. 2. Nec tamen negandum csl. quin eliam intelligalur de potestate Christi in omnes gentes, etiam fideles. *Data est enim ei omnis potestas in coelo, el in terra.* Matlh. 28. ct ipse est qui constitutus csl Judex vivorum, cl mortuorum. Aci. 10.

9. *Deges eos in virga ferrea, cl tamquam vas figuli confringes eos.*

Ilie significatur potestas Christi in Ecclesiam, et in omnes homines summa, cl justissima,ul possil tam facile bonos remunerare, el impios suppliciis allicere. quam facile potest figulus virga ferrea confringere vasa recentia, et lulea. In priore parte versus describitur summa potestas Christi cx parte virgae ferreae, id csl, judicii rectissimi, inflexibilis. cl cui resisti non potest, in posteriore ex parte hominum subjectorum, qui erunt respectu Chrisli.sicut vasa lulea recentia respectu figuli. Itaque illud *confrigc.s,* non significat actum,sed potestatem, id est. non significat Christum confracturum omnes gentes, sed subjectas ei futuras omnes gentes, ul possit eas pro arbitrio confringere, sive misericorditer confringendo in eis infidelitatem. cl peccata, cl formando ex vasis contumeliae. vasa honoris: sive, juste.et severe confringendo eos aeternis suppliciis propler ipsorum demerita. Nam confringes ul vasa figuli,idem significare debet, quod reges in virga ferrea: illud autem, reges in virga ferrea, non refertur ad solam punitionem impiorum,sed ad regimen totius Ecclesiae justum el polenlissiinum. Quod perspicuum csl lum ex versionc septuaginta Interpretum, qui reddide-

runl πο'.μαγϊϊ ,ἰά csl *pasces,* quomodo clinm reddidi! graece sancitis Joannes in Apoc. cap.2.et 19. tum ex Michaca, cap. 5. ubi loqucns apertissime de Christo, qui ex Bethlehem egredietur, ut sil dux super populum llei, dixit, *Reges eos in fortitudine,* el utitur eadem voce,quae habelur hoc loco, nimirum, *raha.*

10. *El* nunc *reges intelligile; erudimini, qui judicatis terram.*

Hortatur nunc Propheta reges terrae, a quibus populi dependent, ul quandoquidem frustra nituntur resistere Christo.vero.cl supremo regi omnium regum, sponte illi subjiciantur: c l quin ordinarie, ex pravo judicio sequitur pravus affectus. primum hortatur cos. ut corrigant judicium, intellignnl veritatem. eruditionem suscipiant. (Idem nutem est, *Reges inlelligile, el erudimini Judices terrae:* reges enim sunt Judices supremi populorum). Deinde hortatur ul corrigant pravum affectum. el pro odio erga Christum.incipiant illi sen ire, cumque diligere, cl revereri, ideo subjungit.

11. *Servile Domino in timore, et exullale ci* cum *tremore.*

Mire miscuit amorem cum timore, «ac si diceret, timete cum amorc, cl amate cum timore: nam illud, *servile,* esi proprium servorum timentium, praecipue secundum vocem Hebraeam, 'HJay/iiv-*dk.* Illud autem *in timore* signilicat proprie reverentiam filialem, seu pietalcm: nam illa ipsa vox nX*V *irtih.* quae hic habelur,habetur etiam Isaiae II. ubi dicitur de Christo, *Requiescet super eum spiritus pietatis,* el passim in Scripturis accipitur pro pietate, seu limorc filiali. Itaque *servile Domino in timore,* secundum vim vocum Hebraicarum, significat, servile quidem Domino, sed servitute liberali propria filiorum. Quod vero sequitur. *Et exullale ei cum tremore,* idem signilicat. sed ordine, el vicibus variatis: nam in priore parte versiculi posuit in verbo timorem servilem, in nomine pietalcm filialem:in posteriori parte e contrario posuit in verbo cxullalionom filii amantis: in nomine autem, tremorem servi limoniis.

12. *Apprehendite disciplinam . nequando irascatur Dominus, ct pereatis de via justa.*

Hunc locum ex Hebraeo alii reddunt,*osculamini /ilium,* alii, *adorate filium,* alii.adorate pure posse! elinm reddi.*complectimini puritatem.*ad quod facile posset reduci translatio septuaginta Interpretum: nam apprehendere disciplinam idem est quod complecti puritatem, doctrinae videlicet. Sicul etiam osculari, sive odorare Filium Dei, idem fere.quod apprehendere disciplinam ejus. Sed cum septuaginta Inierpreles doctissimi fuerint, cl textus optimos habuerint,el in translatione hujus loci nulla sit apud Graecos variolas, el (quod magis csl mirum) chaldacus etiam Paraphrastes reddiderit, *accipite doctrinam,* suspicor omnino, vel in hebraeo aliquid mutatum vitio temporum, aut cerl»* vocem. 12 "ar.non ο Iijiii filium,cl puritatem.sed Clinm disciplinam significare, praesertim cum aliqua lilera superaddita. Quemadmodum enim apud graecos a voce, παί , id est, puer, fil nomen *zaiov.a* id csl, *disciplina.* quod est in hoc loco psalmi, iia fieri polesl ul a voce *Bar.* id est, filius,fiai aliquod nomen, quod significet disciplinam; quae maxime tiliis a parentibus debetur. Sensus autem horum verborum esl,ul non solum reges corrigant judicium el aiTectum, erudiantur, el serviant.quod supra dictum est, sed etiam magno fervore id faciant ut perseverd in eis eruditio, ex qua pendet affectus.Nam verba tam Hebraicum, Ip'CJI *Nasceku.* quam graccum ἰψάξασ^αι, non significant simpliciter suscipere; st d magno affectu rapere, el complecti. cl firmiter relinere: quomodo quis complectitur ad osculandam personam valde amatam. lleddit autem rationem, cur id necessarium sit,dicens, *Nequando irascatur Dominus, et pereatis de via justa.In* hebraeo non habelur *Dominus,*nec *justa;* sed simpliciter *nequando irascatur, ct pereatis de via:* sed septuaginta addiderunt explicandi gratia. SuhinIclligelialur enim Dominus ex versu superiore, *Servile Domino in timore, el exullate ei cum tremore.* Sensus igitur est, Apprehendite disciplinam, nequando irascatur in impios. cl rebelles is, cui dixi serviendum esse cum timore: cl vos pereatis, sive exterminemini de via justitiae. Haec est gravissima poena principuro, quando Deus ob eorum peccata tradit illos in reprobum sensum, ul dicitur Hom. t. cl permillil, ul decipiantur a malis consiliariis, el facianl mulla mala, ob quae tandem pereunt in hac vita el futura. ut palet de 1'haraone, Boboam. Achab, ct similibus. in quibus peccata gravissima fuerunt poenae aliorum peccatorum ul disputat s. August, lib. 4. in Julianum: hoc enim est non aliquantulum déclin.ire a via recta, sed plene perire, ct exterminari omnino a via justitiae.

13. *Cum exarserit in brevi ira ejus, beati omnes qui confidunt in eo.*

linee csl conclusio lotius psalmi, in qua sanctus Propheta pronuncial, ex dictis posse colligi, quam sil bonuin, cl utile diligere Dominum, el illi toto corde servire: sidi enim, qui ejusmodi fuerint in die ultimi judicii, quod non longe adesse polesl. fiduciam habere poterunt. Dicit, cum *exarserit in brevi ira ejus,* ut significet cito venturum diem illum terribilem, nam mille anni sicut dios hesterna, quae praeteriit; nec longum dici potest, quod finem habet: dicit: *exarserit ira ejus,* ul significet. diem judicii fore diem solius vindictae, el justitiae. non autem misericordiae: dicit, *bcali qui confidunt,* non quod solum fiducia sufficiat; sed quia vera fiducia oritur ex vera amicitia.

PSALMUS III.

TITULUS, ET ARGUMENTUM PSALMI

Psalmtw *David, cum fugeret a facie Absalon filii sui.*

Hic titulus habetur in omnibus codicibus hcbraicis, graecis, cl latinis, ex quo non polesl dubitari, quin ad litteram psalmus debeat intelligi do ipso D ivide, et sil oratio quaedam ipsius Davidis pro liberatione sua a persecutione Absalonis.Quia vero David figura luit Christi, adeo ut apud Propbetas Christus ipse nominetur David, ut palet ex Hieremia cap. 30. Ezechiele cap. 34. et Oscae cap. 3. ideo polesl, ac debet psalmus intelligi etiam de Christo.Imo sensus principaliter intentus a Spiritu sancio videtur esse de Christo. Observandum autem est nomen David positum in titulo non esse casus genitivi, sed dativi: nam in hebraeo est articulus. *le,* qui polesl genitivum, cl dativum casum denotare: sed septuaginta viri semper verterunt τώ qui est articulus solius dativi et prudentissime hoc. septuaginta viri fecerunt, ut significarent auctorem psalmorum praecipue non esse Davidem, sed Deum.Itaque sensus est.psalmus David,id esi, psalmus inspiratus a Deo ipsi Davidi.

EXPLICATIO PSALMI 111.

1 *Domine quid multiplicati sunt, qui tribulant me ? mulli insurgunt adversum me.*

Queritur David, cl miratur, colloquons in oratione cum Deo, de multitudine persecutorum suorum, nam ut habetur 2.Regum 15.universus Israel loto corde sequebatur Absalonem. Idem Christo accidisse notum est ex Evangelio praesertim tempore passionis; tunc enim Illius ejus, id est. populus ejus rebellavit ab eo. dicens, Λ'οη *habemus Regem, nisi Caesarem.* Jo. 18, cl ipse recessit ab cis quas' infirmus,et fugiens per mortem,sed paulo post rediit per resurrectionem. Absalon significat patris pax, quia revera bellum fuit filii, sed in patre semper fuit pax. ut putet, tum de Divide, qui flevit mortem lilii; luiu de Christo, qui oravit pro persecutoribus; et quemadmodum in persecutione Absalonis, Achilophel intimus consiliarius et familiaris David prodidit eum.et postea se ipse suspendio necavit 2. Reg. 17. Ita in passione Christi Judas unus cx intimis familiaribus prodidit eum, et in line laqueo se suspendit.

2. Mulli *dicunt animae meae, non est salus ipsi in Deo ejus.*

Videtur hoc referendum ad internas lenlaliones, quod daemones suggererent illi intus in animo cogitationes d Illdenliae,quasi frustra in Domino confidisset. Polesl cliam referri ad sermones hominum. qui ex hoc infortunio judicabant Davidem a Deo derelictum: in quo tamen confidere solitus es set: est enim hoc fere ordinarium, ut imperfecti existiment viros bonos in gravi aerumna constitutos frustra sperasse in Deo:sic Job uxor ejus dicebat, *Idhuc* tu permanes in *simplicitate tua.* Job 2. SicTobiae uxor quoque dicebat.*Manifeste* fana *facta est spes tua. et eleemosynae tuae modo apparuerunt.* Tob. 2. Sic denique de Christo dicebant. *confidit in Deo, liberet eum, si vult.* Matthaei 27.

3. *Tu autem Domine susceptor meus es, gloria mea, et exaltans caput meum.*

Vox justi in tribulatione positi haec est, qualis fuit David, sed prae omnibus, qui caput est omnium, Christus. Sensus est, mulli mihi dicunt, frustra me conlidisse in Deo, sed falluntur orunes: nam tu Domine non deseris sperantes in te, ideo *susceptor meus es,* id est, suscepisti me protegendum contra omnia hostium tela; nam in hebraeo est, *Clype.us meus:* nec solum me defendis, sed etiam glorificas, ideo es cliam gloria mea, id est, causa gloriae meae. Atque ex his fit, ut sis *exaltans caput meum.* id est, laetificans me, ut qui prae inoerorc dimisso capite incedebam, nunc exultans caput attollam. Et haec phrasis hcbracis famili iris, unde et Iliercmiac ultimo dicitur, *Elevavit Evilmerodach /{ex caput Joachim, et* eduxit *eum de carcero; et* Dominus in Evangelio: *Levate capita vestra, quoniam appropinquat redemptio vestra.* Luc. 21. Haec vera esse docent exempla, non solum Christi, el Davidis, sed chain Joseph, Job, Tobiac, Danielis, etc.

4. Voce *mea ad Dominum clamavi, et exaudivit me de monte sancio suo.*

in codice hebrnlco legimus, *clamabo, et* exaudiet,· in grneco cl Lilino, *clamavit, cl exaudivit.* Juxta priorem lectionem significat David , se ex fiducio, quam versu superiore expressit, in praesenti tribulatione clamaturum ad Dominum,el sine

dubio more solito audiendum. Juxta posteriorem lectionem probat exemplo suo, quod supra dixc-ral, quod videlicet Deus sit clypcus.el gloria ejus, Nam saepe, inquit,alias allliclus clamavi ad Dominum, el semper exaudivit me. Circa verba nola illud, voce clamavi, habere emphasim ad exprimendum afleclum; non oravit demissa voce, sed clamavit, et clamavit voce sua, id est, non per alium, sed per se, nou solum spiritu,sed etiam corporali vocc:illud autem *da* monte sancio suo,significare polesl montem Sion, ubi erat arca Domini, in quo peculiari modo praesentia Domini residebat, et unde responsa dabat, vel etiam coelum, quod vocatur a Salomone, *firmum habitaculum Dei.* 3. Regum 8. cl ab Apostolo ad Ilcbr. 12. vocatur mons *Sion,* et Hierusalem coelestis.

5. *Ego dormivi, cl soporatu sum: et exurrexi', quia Dominus suscepit me.*

Observanda sunt aliqua circa verba, antequam exponamus sententiam. Verbum, *dormivi,* tam hebraicc , IPSJDU) *sciacablhi.* quam graece significat proprie cubare, et jaccie; cl quia omnes dormientes cubant, et jacent, significat etiam dormire: verbum autem *soporatus sum,* in hebraeo, et graeco non signillcal nisi dormire. Itaque sensus est eorum verborum: Ego dormivi, id est, accubui sive jacui, ut dormirem, cl rcipsa soporatus obdormivi, et postea evigilans surrexi. Observa praeterea illud.*quia Dominus suscepit me,* in hebraeo, et gracco esse futuri temporis, *quia Dominussuscepitme,*\c\ ut sonat vox hebraca, 'X3CDT *ismecheni, sustentabit me.* Sed sciendum est moris esse linguae sanctae , ut ponat futurum pro praeterito, quando significatur quaedam continuatio.ut Job. I. Sic *faciebat Job cunctis diebus,* illud *faciebat* in hebraeo futuri temporis est: recte igitur Hieronymus, et vulgatus Interpres verterunt suscepit, sive sustentavit, et potuissent etiam reddere suscipiebat, vel sustentabat. Veniamus ad sententiam. David in illa persecutione Ilhi dicit, *Ego dormivi,* seu jacui dormituros, idest, declinavi, fugi, non restiti et sic jacui quasi oppressus, *cl soporatus sum,* id est, ita derelictus, quasi mortuus essem. unde Absalon potitus est regno, quasi rex mortuus fuisset; *cl exurrexi,* id est. paulo post recepi animum, cl resistere coepi, quoniam Dominus sustentavit me. Sed longe significantius haec omnia Christo conveniunt ; ipse enim vere dicere potuit, *Ego dormivi,* id est, sponte jacui in cruce, ul in ea morerer, quoniOdO so in lectum componunt, qui dormire volunt; *Nemo,* inquit ipse Jonn. 10. *tollit animam meam a me, sed ego pono eam. Et soporatus sum,* id somno mortis vere consopitus sum, cl hoc etiam sponte, non invitus, undo *inclinato capite tradidit spiritum.* Jonn.It).Vocat autem mortem suam somnum.quia tam facile illi erat resurgere n mortuis, quam aliis evigilare do somno; cl *exurrexi, quia Dominus suscepit,* seu sustentavit me, id est. paulo post surrexi a mortuis, non freins ullo humano auxilio: sed innixus potentia infinita divinitatis. Et hoc modo probavit verum esse quod dixerat versu superiore, Voce mea *ad Dominum clamavi, et exaudivit me de monte sancio suo.*

G. *Non timebo millia populi circumdantis me: exurge Domine, salvum me fac Deus meus.*

9

De Davide clarissima sunt: ille enim dicitur cxurrexisse, quando recepit animum, et paravit se ad resistendum inimicis: ideo nunc dicit, non timere se populum illum innumerabilem, quia in Deo confidit, non in suis viribus, aut armis sociorum: et proplerea rogat Deum, ut exurgal, ul salvum se faciat de manibus hostium. Dicitur Deus per metaphoram exurgere quando incipit juvare: quemadmodum dicitur dormire, quando non juvat. *Exurge,* inquit aho luco, *quare obdormis Domine;* pulchre autem conjunguntur, *exurrexi, et exurge,* quasi dicat, ego te excitante per immissam inspirationem exurrexi, et tu igitur me excitante per orationem exurge, cl pugna pro me. Chrisio autem haec omnia accommodantur rectissime, non ratione capitis, sed ratione corporis, id est, Christus haec dicit post resurrectionem non pro persona sua, sed pro corpore suo, quod est ecclesia, quae in illis initiis innumerabiles habuit inimicos, sed Deo freta omnes vicit.

7. *Quoniam lu percussisti omnes adversantes milii sine caussa, dentes peccatorum contrivisti.*

In hebraeo legitur sic. *Quoniam tu percussisti omnes inimicos in maxilla, dentes impiorum contrivisti,* sed credibile est septuaginta Interpretes legisse pro. 'ΠT *lechi,* quod signillcal maxillam, CPn⁉ *'.echinum,* quod significat in vanum: cl credibile chain est, codices, quos habuerunt Septuaginta fuisse meliores iis, quos nos habemus; sed tamen utraque lectio bonum sensum habet. Rogatur igitur Deus sive a Davide prose,sivo u Christo pro Ecclesia sua.ul pugnei adversus host.·.-, quoniam semper alias id fecerit, nimirum percusserit omnes inimicos piorum. Et si quidem I< gannis sine caussa, sensus erit, Deum semp r punire illos, qui sine caussa persequuntur justos, atque eorum dentes confringere, id est, efficere, ul mordere, id est, nocere non possint, sed lairarc, ac terrere solum possint. Quamvis enim aliquando videantur justi ab impiis premi, tandem tamen cmnia eis cooperantur in bonum, et impii persecutionis suae poenas luunt. Quod si legimus in maxilla. sensus erit Deum non solum punire, sed etiam confundere, cl pudefacere impios. Percussio enim maxillae non solum ad dolorem, sed etiam contemptum fieri solet: cl cohaeret optime eum percussione maxillae, quod sequitur de confractione dentium: per quam confractionem signillcnlur quod supra diximus, fieri videlicet per Dei gratiam, ul inimici justorum, sive daemones sive liomines sint, latrare possint more canum, sed πιόνdere, id est, vere nocere non possint.

8. *Domini est salus, cl super populum tuum benedictio tua.*

Concluditur psalmus per invocationem, cl laudem Dei, quasi dicat, ex dictis concludere possumus Domini esse salutem, et illi acceptam esse referendam, Nam in hebraeo est, Domino salus, id est, Domino accepta referenda est salus, quae salus est benedictio tua Domine super populum tuum, nam benedicere Dei, est benefacere.

De voce Sciti.

In hoc psalmo habetur Iribus in locis, videlicet post secundum versum, post quartum, et post ultimum vox hebraea, *Selà,* quae habetur in aliis nonnullis psalmis, non tamen in omnibtis:habelur etiam in quibusdam locis IInbacuc Prophetae. et nusquam alibi. Scribit de hac voce s. Illieron. Epistl. ad Marcellam.in qua refert 1res opinio nes, primam quorumdam opinor, Habinorum, qui volunt, ea voce significari mutationem vel distinctionem rylhmi, aut elevationem vocis. Secundam interpretum septuaginta, nec non Thcodotionis, et Symmachi, qui eam vocem hcbraicam interpretati sunt di ipsalma, vocem aeque obscuram. Tertiani Aquilae, cl quintae ac sextae editionis, quod *selà* sit idem quod semper. Hanc sententiam postremam s.Illieron. sequulus est in sua versione ex hebraeo. Et certe prima opinio videtur improbabilis: nam si vox illa significaret mutationem, aut distinctionem rylhmi, aut vocis elevationem, poneretur in omnibus psalmis,ac praesertim in longioribus. Videmus autem in hoc brevissimo psalmo haberi 1er, ut etiam bis in psalmo quarto, et in psalmo quadragesimo sexto, qui brevissimi sunt, in longissimis quibusdam numquam. Deinde non poneretur in βne psalmorum, sed tantum in medio : quae enim mutatio, vel distinctio vel elevatio significanda est psalmo linito? Videmus autem haberi in line psalmorum, tertii, noni, vigesimi quarti, cl quadrage simi sexti. Secunda opinio probabilis est propltt auctoritatem septuaginta Interpretum. Signifie»! autem diapsalma, interprete .Augustino in conirnentario psalmi quarti,intervallum psallendi; sed certe rallo vix reddi potest.cur istud intervallum notetur in psalmis paucissimis, et brevissimis lanium. Tertia opinio furiasse probabilior est: nam propter s. Illieron. auctoritatem, videmus illud, *semper,* recle poni ubicumque *selà* invenitur. In hoc psalmo in versu secundo, et quario recle *selà* potest exponi semper. *Mulli dicunt animae meae, non est salus in Deo ejus semper,* id est. esto Deus aliquando servaverit Davidcm periculis, al non semper servabit, nunc certe non servabit. Despondet nutem David, Foce *mea ad Dominum clamari, el exaudivit me de monte sancto suo semper,*idest. vos dicitis quod non semper me servabit: ego contra dico, me semper exaudiri, et spero semper servandum. Porro in line psalmorum sicut poni solet Arnen, vel in aeternum, vel Alleluja, ul palet legentibus; ita recte ponitur, *semper,* quod significat, desiderium, ut sint firma cl rala, quae dicta sunt. Ita hoc loco, super populum tuum benedictio tua semper, id est. semper sit, ac si diceret Arnen, vel jugiter, ul alibi.

PSALMUS IV.

TITULΓs, ET ΛRGUMENTUM PSΛJ.AlI

In finem in Hymnis Psalmus David.

Ilie esi titulus psalmi quarti, in quo varietas csl inttr lectionem hcbraicam. el graecam; nam ex hebraeo, ut hodie habetur, vcrlii s. Hieronymus, *Victori,* pro eo quod nos habemus ex graeco, *in finem,* et s. Hieronymum sequuntur omnes qui vocem hcbraicam interpretantur ad verbum, nec potest aliter axpom vox illa, niOC4? *Lamnazcach.* Nata est haec varietas praecipue ex additione punctorum, el ex lilera. m. quae forle accessit vitio librariorum. Nam septuaginta Interpretes videntur legisse. Hi'ùb *lannezach* . quod significat in finem. ul patet ex primo versu psalm. 12. *Usquequo Domine oblivisceris me in finem:* El sane magna est auctoritas septuaginta Interpretum, quos el doctissimos fuisse, el optimos codices habuisse dubitari non potest. Adde, quod el sententia est gravior secundum lectionem septuaginta. Nam secundum bebraicain lectionem significatur, hunc psalmum dalunt esse Victori in hymnis, id est, magistro caniorum, sive optimo cantori, qui praepositus csl concinendis hymnis. Quae res non videtur adeo gravis, ul debuerit exlare in divinis libris ad aeternam rei memoriam. At secundum lectionem septuaginta Interpretum, significatur, hunc psalmum esse canendum usque in finem, id est, perpetuo, sive frequentissime; quod csl signum, psalmum esse unum ex utilioribus. Accedil etiam intelligcntia mystica, quod sil psalmus ad Christum perlinens, qui esi linis legis el prophetarum. Illud, in hymnis, posset chain verti,in pulsatione instrumentorum musicorum. Siquidem, *negan,* significat instrumentum, unde nomen, *à'eghina,*pulsatio, sed accipitur etiam passim pro laude, sive carmine, atque hymno. Itaque sensus erit, psalmos David inter hymnos canendus perpetuo, atque ipsum Christum propric respiciens: atque hoc idem dicendum est de aliis, qui sequuntur eodem titulo inscriptis.

EXPLICATIO PSALMI IV.

I. Cum *invocarem exaudivit me Deus justitiae meae, in tribulatione dilatasti mihi.*

Hunc psalmum conii David in persona Ecclesiae, vel cujuslibet animae fidelis, quae exemplo suo monet peccatores, ul convertantur, cl fiduciam ponant in Domino, declinent a malo, el faciant bonum. Ponit igiliir exemplum suum dicens: ego cum invocarem Deum tempore tribulationis, exauditus sum, *Exaudivit* enim *me Deus justitiae meae,* id csl, Deus, a quo est omnis mea justitia, hoc est. cujus gratia me juslum facit. Ostendit nutem quomodo sil exauditus dicens. *In tribulatione dilatasti mihi.* Deus aliquando exaudit removendo Iribulalionem: aliquando dando patientiae virtutem, el hoc csl majus beneficium: aliquando non solum patientiam, sed etiam gaudium in tribulatione dando, cl hoc csl beneficium maximum, cl de hoc loquitur psalmus. Tribulatio enim angustias facit, gaudium dilatat corda; sed qui gloriatur in tribulatione, huic tristitia vertitur in gaudium, el tribulatio ei non angustias, sed dilatationem affert. Mutatio vero personae de tertia in secundam,additur ad significandum unde venial illa dilatatio; nimirum ex illapsu Dei in cor tribulati. juxta illud. *Cum ipso sum in tribulatione.* Psal. 90. Itaque sensus esi. cum invocarem Deumi tribulatione pressus, exaudivit mc:quod inde scio, quia tu Domine cordi meo dulcissimam luam praesentiam exhibens, miro modo angustias tribulationis in latitudinem convertis laetitiae. *Superabundo gaudio,* inquit Apostolus *in omni tribulatione nostra.* Illud autem, *dilatasti mihi,* phrasis csl liebraica, pro dilatasti me.

2. *Miserere mei, et exaudi orationem meam.*

Postulai continuationem gratiae, ac si dicat. Ila Domine semper miserearis, semper exaudias,sicut adhuc fecisti. Novit enim sanctus Propheta nos m huc vita semper obnoxios esse periculis, nisi misericordia ejus non solum praeveniat, sed etiam comitetur, cl subsequatur.

3. *Filii hominum usquequo gravi corde? ul quid, diligitis vanitatem, cl quaeritis mendacium?*

Leclio hebrnica multum discordat a graecn, ex qua latina nostra vulgata derivatur: sic enim ad verbum legitur hebraicc, *Filii viri usquequo gloriosi mei ad ignominiam diligentes vanitatem quaeritis mendacium?* Sod facile apparet, unde nata sil varietas; nam sublatis punctis, quibus carebant libri hcbrnici ante Christi adventum, el una lilera in aliam similem commutata, cxislil leclio nihil discrepans a gracca.Verba hobraica nunc ila, sonant. ΠΟ'ΛΘ'7 *Chevodi liclimma. gloria mea ad ignominiam.* Sic nutem legerunt Septuaginta. ΠΏ1? 2*71 *Chevudc lev lamnuï graves* corde *usquequo.* Ac, ul saepe diximus, credibile est emendatiores codices hebraicos fuisse temporibus septuaginta Interpretum, quam nunc sini. Itaque leclio nostra vulgata omnino conservanda est, quippe quae conformis rcperilur lectioni Hebraicae, quam septuaginta Inlcrprelcs emendatiorem habuerunt. Neque tamen in sensu discordia est magni momenti, imo una leclio aliam adjuvare videtur. Sententia igitur haec, *filii hominum usquequo graves corde?* id csl. quam diu cor habetis lapideum, durum, ad terram inclinatum, non cogitantes nisi bona terrena? Corda enim ex sententia Domini. Lue. 21. *gravantur crapula, ctcbrietale. et curis hujus mundi:* el quia corda dura non recipiunt supernas cogitationes, sed solum terrenas, el transitorias, ideo non diligunt nisi terrena, el transitoria: et quoniam ea sola quaerimus diligenter, quae ardenter diligimus, ideo subjungit Propheta, ul *quid diligitis vanitatem. el quaeritis mendacium?* Dicuntur autem bona terrena. vana, falsa, quia nec solida sunt, nec slabibilin. quamvis talia esse videantur, cl proplerca merilo falsa el fallacia dici possunt, praesertim si comparentur ad aeterna. Additur in hebraco.seld, id est semper, quod recle ponitur hoc loco: id enim valde mirum est quod homines non tantum initio mundi, nec solum milio vitae, sed in omni saeculo, cl in omni aelate post tam longam experientiam.res humanas,el fallaces tanto studio consocientur. Leclio hebraica, gracca, cl vulgat i adjuvat. Nam iidem homines, qui propler naturae corruptionem sunt */ilii hominum,cl graves corde,* iidem ex imagine Creatoris, ad quam formali sunt recle dici possunt gloriosi, atque inclyti, et ideo valde ignominiosum illis csl diligere, el quaerere bona temporalia vana, et falsa, quae sub pedibus habent, el non diligere, neque quaerere sempiterna, solida, el vera, unde originem atque imaginem trahunt. Magna est haec increpatio, quae non ab homine mendace, sed a spiritu veritatis procedit.

4. *Et scitote. quoniam mirificavil Dominus sanctum suunv.Dominus exaudiet me,cum clamavero ad eum.*

Haec esi potissima ratio, cur deberent homines non amplius inhaerere temporalibus,quia videlicet venit ad nos de coelo sanctus Dei,idest,Filius Dei, qui solus inter omnes homines impeccabilis fuit. Unde etiam daemon in Evangcllo clamabat Marc. I. *Scio quia sis Sanctus Dei.* Hic autem Sanctus perlransiit benefaciendo, cl main toleranda, temporalia despiciens, el sempiterna praedicans, et tandem hoc novo itinere gradiens ad summam felicitatem pervenit, sedens in coelo, corpore, cl animo in aeternum beatus. El quoniam ille Dux noster est. el praeivit parare nobis locum, sine dubio si per vestigia ejus ambulamus, ad veram, el sempiternam felicitatem perveniemus. Scitote igitur, qnia Dominus Deus sanctum suum Christum, quia temporalia despexit, mirabilem omnino reddidit. resuscitans ab inferis, el in coelo ad dexteram suam constituens. El quoniam non solum Dux noster est. sed etiam advocatus et mediator, ideo subjungit David, Dominus exaudiet me, cum clamavero ad cum,idest, nunc putissimum certo con-

fido me semper exaudiendum, cum sciam esse in dextera Dei mediatorem, qui interpellat pro nobis.

5. *irascimini, et nolite peccare, quae dicitis in cordibus vestris, in cubilibus vestris compungimini.*

Post increpationem gravissimam et admonitionem ut resipiscant Filii hominum, instruit eos Spiritus sanctus quid agere debeant, ac docet, ut sancta quadam iracundia exardescant, cl resistant pravis desideriis, cl eo modo peccatum vitent : quod si forte peccaverint, continuo doleanl, cl compungantur. neque contenti sint declinare a malo, sed etiam sacrificent sacrificium justitiae faciendo bonum. *Irascimini,* inquit, *el nolite peccare,* idesl. cum surgunl pravi, cl rebelles motus,qui sunt initia, el radices omnium peccatorum, irascimini naturae vestrae corruptae, et resistite,ita ut non peccetis. Ad hoc enim nobis data est ira a Deo (ut docet s. Basilius in oratione de ira) ut sil cos virtutis. Vox hebraea, ITA** *rigzu,*significat etiam.pavete, contremiscite. quod etiam recte quadrat in hunc locum. Debemus enim statim Ircmere; et pavere cum apparet caput serpentis; idesl, mala suggestio, (juac *dicitis in cordibus vestris, in cubilibus vestris compungimini.* In hacbraco legimus ad verbum, *Dicite in cordibus vestris super cubilia veslra, et tacete·,* in graeco vero sic: *Quae dicitis in cordibus super cubilia, vestra, compungimini:* ex quibus inlelligimus nostram lectionem sic esse ordinandam: quae dicitis in cordibus vestris in cubilibus vestris, de his compungimini tacentes. Sensus igitur csl. tempore nocturno cum estis soli in cubilibus, liberi ab omnibus aliis curis; tunc in cordibus vestris cogitate omnia veslra errata, et quae dicitis, cl confitemini apud vos in corde, de his coram Deo lacenlcs prae verecundia compungimini. Fuisseaulem solitum Davidem in cubilibus recogitare peccata, propler opportunitatem secreti, et silentii nocturni, potest inlelligi ex illis verbis psal. 6. *Lavabo per singulas noctes lectum mcum.lachrymis meis stratum meum riga bo.* itaque quod ipse faciebat, alios monet, ul faciant.

0. *Sacrificale sacrificium justitiae, et sperate in Domino: multi dicunt, quis ostendit nobis bona?*

Addit nunc alteram pariem justitiae, videlicet, ul non solum declinent a malo, sed eliam faciant bonum. Vocal aulem opera bona sacrificium justitiae, quia opera justa placent Deo valde, el per ea Deus honoratur. *Videant,* inquit Dominus, opera i< 'Ira bona, *et glorificent Patrem vestrum, qui* in coelis *est.* Malli). 6. El Apostolus loqnens de eleemosyna: *Accipit,* inquil *quae misistis in odorem suavitatis:* el de jejunio aliisque bonis operibus corporalibus. Ephes. 5. Obsecro vos. inquil, ill *exhibeatis* corpora *veslra hostiam beneplacenti m:* addit aulem. *et sperate, in Domino,ad* tollendam praesumptionem, quae bonis operibus insidiatur: bcoe operari nos oporlel; sed tamen ul non superbe confidamus de operibus nostris, ut Pharisaetis ille, qui dicebat Lue. 18. *Gratias libi ago, quia non sum sicut caeteri hominum: jejuno bit in sabbato,* etc. Sed in Domino speremus, qui dabit peccata vitare, bona opera facere, cl ad portum salulis pervenire. Sicut enim praesumptio csl venenum corrumpens meritum operum bonorum,sic humilitas de viribus propriis diffidens, et in Domino spem reponens, esi veluli sal condiens, et conservans omnia recte facta. *Mulli dicunt, quis ostendit nobis bona?* In Hebraeis codicibus incipit hoc loco novus versus; sed in graecis, el laliois perlinent haec verba ad versum superiorem, sed non esi varietas magni momenti. Ponit hoc loco Propheta communem carnalium hominum objectionem; et (plia stultorum infinitus est numerus,ideo ait. *Mulli dicunt,* id est, cum praedicamus contemplum rerum temporalium, atque ad innocentiam el justitiam exhortamur, plurimi dicunt, quis ostendet nobis bona? si haec, quae videmus el (angimus, bona non sunt; quis rediit ab inferis? quis ascendit in coelum? Potest etiam per illud, *bona,* inlelligi justitia el probitas: quia enim dixerat, *sacrificium justitiae,* objiciunt improbi, quid csl haec justitia? quis nobis ostendet viam justitiae?

7. *Signatum est super nos lumen vultus tui Domine: dedisti laetitiam in corde meo.*

Respondel Propheta viam justitiae nobis a Deo demonstratam esse; cl nos habere magistrum intra nos, qui nos doceat verum bonum, lumen videlicet rationis naturalis, hoc enim lumen signatum est. el impressum indelehilitcr super nos, idesl,in suprema parte hominis. Habemus enim partem inferiorem corpus: partem superiorein, animam: el in ipsa anima partem inferiorem, qua vivimus, el sentimus; cl superiorem, qua ratiocinamur, cl sapinnis. In hac, igitur suprema parte est lumen quo distinguimur a bestiis; estque hoc lumen derivatum a vultu Dei, quia id nos facil esse ad imaginem, el similitudinem Dei. El ex hoc lumine inlelligcre primum viam justitiae; lex enim naturalis scripta in corde, quam ne ipsa quidem delel iniquilas.docet, non faciendum allcri quod nobis ab aliis fieri nolumus, proinde non furandum, non moechandum, etc. Possumus etiam inlelligcre adjuti gralia Dei. nostrum verum bonum consistere in assimilatione ad Deum; bonum enim imaginis csl, quam simillimam esse exemplari. Ex hac aulem cogitelione exislil in voluntate ingens laetitia, spes, el, amor erga Deum. Quid enim dulcius, quam cogitare se esse imaginem vivam rei infinitae, pulchritudinis. et se exemplari suo omnipotenti esse charissimam? Quia vero non omnes hoc experiuntur, ideo David non ail, dedisti laetitiam in cordibus eorum, sed *dedisti laetitiam in corde, meo,* quod idem omnes justi, el pii dicere possunl. Parum nutem referi, quod in hebraeo habetur, *signa* super nos *lumen vultus lui;* cl nos habemus, *signatum est super nos lumen vultus lui:* nam litere caedem motatis puncti' efficiunt. *signatum* csl. El hau · veram lectionem esse credimus, quia scpluaginlu Interpretes mc'.ius noverant quomodo legcn-

dae essent illae lilerae, quam Rabbini posteriores, qui puncto addiderunt.

8. 4 *fructu frumenti, vini, cl olei sui multiplicati sunt.*

Addit Propheta aliud argumentum, ex quo possunt homines intclligere Deum esse auctorem omniurn bonorum, quia videlicet ipse est. qui temporibus suis multiplicat fruges, cl producit fructus omnes. Sic eliam b. Paulus Act. 15. *Non sine testimonio reliquit semelipsum dans pluvias. el tempora fructifera, replens cibo el laetitia corda nostra. A fructu,* inquit, *frumenti, vini, et olei* sui *multiplicati sunt,* idesl. audi sunt, sive creverunl in bonis temporibus ob illorum trium praecipue fructuum abundantiam. Vox enim Graeca, *iùrfirfiTi,* quam interpres reddidit,*multiplicati* sunt, significat eliam aucti sunt, sive creverunl. cl sic exponendam esse docel eliam lexlus Hebraicus, ubi ad verbum habemus, *frumentum, cl vinum* eorum *multiplicata sunt.* Parum etiam refert, quod in hebraeo non sit mentio olei: nam vel excidit ea vox, vel septuaginta Interpretes eam addiderunt explicationis gratia. Scriptura enim passim haec Iria conjungere solet.

9. *In pace in idipsum dormiam, el requiescam.*

Concludit psalmum David dicens: Quidquid sil de aliis, quos ad amicitiam cum Deo exhortatus sum. ego omnino in Deo confidere.ac penitus conquiescere volo. *Ego.* inquil, *in pace,* idesl, cum tranquillitate animi, *in idipsum.* id esi, conjunclirn, pariter,simul *dormiam et requiescam,* idesl, securus cubabo ad dormiendum, el re ipsa quielissime dormiam. \yoces enim lam hebraicae quam graecae, pro quibus habemus, *dormiam el requiescam,* significant proprie jacebo, sive cubabo, el dormiam. Sed non male nosler inierpres verlil. *dormiam el requiescam,* quia qui cubai ul dormiat, diei polesl dormire; el qui dormii,pranserlim somno placido, dici polesl quiescere. Possunl eliam haec referri ad futuram requiem in coelo: lunc enim vere, summa pax cril ex unione cum Deo, el summa ac verissima requies. Illud in idipsum, quod frequentissime occurril in psalmis in hebraeo csl ⊓⊓' *Jachdau,* quod s. Ilieron. elabi vertunt, pariter, sive simul, septuaginta Interpretes ubique reddunt, izi ~o αυτὸ, idesl, in idipsum: sed idem esi sensus: nam in idipsum, idem csl, quod conjunction, cl simul. S. Augustin, per idipsum inlelligit Deum, qui solus esi semper idem ipse, aeternus, immutabilis, juxta illud psalm. 101. *Tu autem idem ipse es:* acuta, el pia interpretatio, sed mystica, non litteralis.

10. *Quoniam tu Domine singulariter in spe constituisti me.*

Rcddil caussam, cur velit in Deum projicere omnem sollicitudinem, sive, cur in futuro saeculo in pace dormiturum, cl quieturum se dixerit. Ralio enim est. quoniam Deus verissimis el fidelissimis suis promissionibus eum in sola spe constituerit, idesl. habitare feceril. Id enim significat vox hebraea. el graeca. Itaque vir juslus, cl amicus Dei in sola spe divina habitat, tamquam in tutissima domo: agit quod polesl pro vita praesenti, cl fulura: al non confidit in propriis viribus, neque in ulla re creata sed in Deo solo, cl ideo non confunditur, securus dormii, el securus dormiet in sacculo futuro.

PsALMUS V.

TITULUS, ET ARGUMENTUM PSALMI

In finem pro ea, quae hacreditatem consequitur, Psalmus David.

Hic titulus varie exponitur, proplcrca quod in hebraeo quaedam vox csl, *Nechilot,* quam Rabbini, et qui Rabbinos sequuntur, signilicaic volunt inslrumenium musicum. Sed a Catholicis omnino rejiciendi sunl, cum s. Ilicron. hebraicae linguae pcrilissimus verlerii, pro hacredilalibus; et Septuaginta adhuc periliores, el quibus lingua hebraea palria oral, verterint pro ea quae haeredilatcm consequitur. El verba ipsa hebraica has inlerprelalioncs omnino recipiunt, siquidem, *Nachal.* haeredilare significat. *Nechalot* . haercdilalcs, *Nochelel.* eam quae hacredilat. Credibile igitur est. textum bebraicum diuturnitate temporis una. vel «liera lilcra immutatum peperisse has varietates: sed in re dubia scpluaginla Interpretibus fides habenda est magis, quam recentibus Rabbinis, praesertim cum s. Hieronymi versio magis faveat Septuaginta, quam Rabbinis. Igitur hic psalmus compositus csl in persona Ecclesiae, quae haeredilalem salutis aeternae quotidie in suis membris consequilur. et in fine mundi lota consequetur. Quia vero Ecclesia pro meliore sua pario, similis csl columbae: quae perpetua gemit, el innocentiam custodit, ideo in hoc psalmo columbae officium exercens, partira orni, parlim peccatum detestatur. Quod ipsum facere debent oinnes. qui pertinent ad columbam: sic enim unimur Deo in quo consistit hacredilas. si oratione trahimus Deum ad nos,el puritate vilae propinquamus ad Deum.

EXPLICATIO PSALMI V.

1. *Verba mea auribus percipe Domine, intellige clamorem meum.*
2. *Intende voci orationis meae, Rex meus, et Deus meus.*

Tribus modis fleri potest. ut aliquis non audiatur nhaliqiio.-vclquia ille non percipilsonum verborum, vel quia non percipit srgniflcalioneru corumdem verborum, vol quia non attendit intentus aliis rebus. Deus quidem omnia percipit, cl inlelligil, cl semper attendit: sed dicitur aliquando non percipere, vel non inlclligerc, vel non attendere, quia sic orantem contemnit, ac si non perciperet, vel non inlelligerel, vel non attenderet. Ideo sanctus Propheta oraturus Deum, initio postulat, ut Deus percipiat, inlclligal, et attendat. Porro Deus orantem contemnit, ac si non perciperet sonum verborum, quando is, qui oral, ila distrahitur, ut nec ipse verba sua percipiat: vel ita frigide orat, ut oratio sursum ascendere non possit. Tunc vero Deus ila se habet, ac si non intclligerct quid petatur, quando is qui orat, nescii quid petat, petens ea, quae sibi non sunt utilia, etiamsi nitento, et ferventer oret, atque adeo clamet. Tunc denique Deus similis est non attendenti, quando orans non est dignus, qui audiatur, vel quod sine debita humilitate, fiducia, aliisque debilis circumstantiis oret, vel quod sil peccator, et de poenitentia nondum cogitare inceperit. Propheta igitur miro artificio a Spiritu sancio edoctus, oral Deum pro dono bene orandi, videlicet til detur ei sic orare, ul opus esi, ad hoc ul Deus non repellat orationem, sed percipiat sonum, inlclligal clamorem, el intendat orationi. Addit autem.*Rex meus,* ut facilius impetret. Solet enim bonus llex audire populum suum, adjungit vero, *el Deus meus* ul ostendat se non solum esse populum Dei quasi Regis sed etiam creaturam ejus, el in omnibus ab eo pendere cl sine eo nihil posse.

3. *Quoniam ad te orabo Domine, mane exaudies vocem meam.*

Reddit rationem cur petierit audiri a Domino; quoniam, inquit, ad te orabo, id est, quin studium meum praecipuum futurum est oratio, ideo tam sollicitus sum de auditione. El quia studium orandi non solum esi mihi praecipuum.etiam primum, ideo summo mane antequam aliud ullum opus aggrediar, lu Domine audies vocem meam, nulli enim loquar anlcquam libi. Tu *labia mea aperies, cl os meum annuntiabit laudem tuam,* ut dicitur Psal. 30.

4. Mane *astabo libi, et videbo quoniam non Deus volens iniquitatem tu es.*

Aon solum, inquit, mane orabo, sed etiam astabo libi, id est, conabor me praesentem libi exhibero-.el comlemplabor (id enimsonal vox 1u braca), in illo silentio matutino, anlcquam irruat turba negotiorum hujus vitae. Materia vero praecipua contemplationis meae erit considerare, nihil te magis odisse, qnam pcccalum: innocentiam, cl justitiam tibi summopere gratam esse, cum lu sis lux,et justitia, et ideo si libi placere volo, Innocentiam, et justitiam mihi sectandam esse, et iniquitatem odio habendam.

5. *Neque habitabit juxta te malignus, neque permanebunt injusti ante oculos tuos.*

Non solum Deus non vult iniquitatem, sed neque vull homines iniqtfOs: ideo *non habitabit* inquit, *juxta le malignus,* id est, non propinquabit libi jure amicitiae: *neque permanebunt injusti ante oculos tuos,* id est. non diu respicies oculo clementiae injustos. Nunc enim Deus respicit etiam injustos oculo clementiae, idcsl, cis concedit mulla temporalia bona, sed hoc non diu durabit. Brevi enim projiciet illos a facie sua in aeternum interitum.

6. *Odisli omnes . qui operantur iniquitatem·, perdes omnes, qui loquuntur mendacium.*
1. *Virum sanguinum, et dolosum abominabitur Dominus.*

Non solum Deus non vult iniquitatem; nec solum non vult amicitiam cum iniquis, sed illos odit, el perdere vult ac re ipsa perdet: el quoniam peccata committuntur opere, verbo, el cogitatione, sive desiderio, ideo singula psalmus enumerat, primo operantes iniquitatem; secundo loquenles mendacium, quod de pernicioso inielligilur: tertio virum sanguinum, idcsl, crudelem, sanguinis nppelcntern: et dolosum, id est, qui dolos medilalur,el struit.

8. *Ego autem in multitudine misericordiae luae introibo indomum luam, adorabo ad templum sanctum tuum in Umore tuo.*

Dixerat Propheta matutino tempore, se contemplaturum quantopere Deus pcccalum, cl peccatores averselur. Exponit nunc fructum contemplationis. ac dicit: *Ego autem in multitudine misericordiae tuae,* idcsl, confisus in mulla misericordia tua. non in viribus meis, ul evitem omnia peccata, *introibo in domum luam,* quae esi domus orationis.cl *adorabo ad templum sanctum tuum,* id est, prosternar coram tabernaculo luo, *in timore tuo,* limons, ac tremens implorabo auxilium tuum.

9. *Domine deduc* me *in justitia tua. propter inimicos meos dirige in conspectu luo viam meam.*

Haec est oralio, qua orat in domo Dei, videlicet, ul Deus eum deducat in justitia sua. id csl ul cum ducat per semitas justitiae faciendo illum implere omnia mandata divina, cl sic vitare omnia peccata, el quod idem csl dirigat in conspectu suo viam ejus, id est. faciat eum ambulare per viam rectam, Deum semper prae oculis habendo. Id vero potissimum orat propter inimicos, sive (ul habetur in hebraeo) propter insidiatores suos, necessarium enim csl divinum auxilium dirigens, protegens, praeveniens, el subsequens. propter multitudinem hostium qui nobis insidiantur, cl ad peccata pertrahere conantur, sive ii daemones sint, sive homines terrentes vel allicientes. Vocat enim inimi-

cos, omnes qui impediunt viam salutis, etiamsi aliqui amicissimi videantur, nam *inimici hominis domestici ejus,* ul esi apud Maith, cap. 10. Parum autem refert, quod in bebraco habetur, *Dirige in cospeclu meo viam luam;* quomodo eliam haberi in editione septuaginta Interpretum Icstalur s. Ilieron. in Epist. ad Suniam, el Frotellam, cl in nostro gracco, el latino, *dirige in conspectu luo* vidin *meam:* nam sensus idem est, sive dicas secundum hebracos codices, *Dirige in conspectu meo viam luam,* idcsl, lac ul inveniam, el videam viam luam rectum; sive secundum graccos cl latinos, *dirige in conspectu tuo viam meam,* idesl, fac ul ambulem coram te per viam rectam. Semper enim pelilur gralia incedendi per viam mandatorum Dei.

10. *Quoniam non est in ore eorum veritas, cor eorum vanum est.*
11. *Scpulchrum patens esi guttur eorum, linguis suis dolose agebant.*

Reddit rationem, cur velit auxilium contra inimicos insidianles.quia videlicet illi nihil intendunt, nisi decipere, cl difficile est insidias corum vitare. Non csl, inquit, in ore eorum veritas, quia si terrent, decipiunt, persuadentes fugam exigui mali,ul inducant in maximum malunr.si alliciunt,decipiunt, persuadentes prosecutionem exigui boni, ul adducant jacturam summi boni. Cor eorum vanum est intus, cl extra perversi sunt, non sapiunt, nec appetunt nisi vana, ideo non possunt loqui nisi vana. Idem autem repetit in versu sequenti, sed ordine mutulo; nam quod dixerat, *Cor corum vanum csl,* repetit, dicens, *Scpulchrum patens est guttur eorum·.* cl quod dixerat, *Non est in.ore eorum veritas,repetii* dicens, *linguis suis dolose agebant.* Itaque cum dicitur, guttur scpulchrum patens, significatur guttur, seu os, el linguam,quae sunt instrumenta loquendi, esse quasi os sepulchri,· interiora vero sepulchri esse animam sive cor,ubi sunt desideria,el cogilationeshorridae cl foclenles,quasi cadavera putrefacta, unde exhalat foelor verborum mortiferorum. El ideo addit, *linguis suis dolose agebant,* hoc est. non solum falsa dicunt inimici mei, quia non est in ore eorum ventas, sed etiam dolosa, quia sub specie boni persuadent mala. In Hebraeo csl linguis suis blandiunlur.quod in idem recidit.

12. *Judica illos Deus, decidant a cogitationibus* suis; *secundum multitudinem impietatum eorum expelle eos, quoniam irritaverunt te Domine.*

Prophetia est potius, quam imprecatio, significat enim psalmus Γογο, ul inimici justorum non solum non admittantur ad hacrcditalcm, de qua in titulo psalmi, sed condemnentur ad aeternas poenas, cl nihil obtineant eorum, quae moliuniur. *halica illos,* id csl, judicabis, vel. ut significantius habent hebraca, condemnabis illos. *Decident a cogilalionibus suis,* idcsl, frustrabuntur spe sua, qua sperabant se subvertere posse electos. *Secundum multitudinem impietatum corum expelle eos ,* idesl. pro meritis suis expellentur ab haeredilale in tenebras aeternas,*quoniam irritaverunt te Domine,* itb-st. quoniam dum hominibus se nocere existimarunt, non homines offenderunt, sed Deum, juxta illud. *Non te abjecerunt, sed me,* 1. Reg 8. el, *Non* es *mentitus hominibus, sed Deo.* Aci

13. *Et laetabuntur omnes qui sperant in te,* in *aeternum exultabunl, cl habitabis in eis.*
11. *El gloriabuntur in te omnes, qui diligunt nomen tuum; quoniam tu benedices justo.*
℣. *Domine, ul scuto bonae voluntatis tuae coronasti nos.*

Ilie praedicit foelicissimam haeredilalein electorum. quibus titulus psalmi eam promiserat.Ac primo invitai justos ad laetitiam ob spem bonam futurorum. *Laetentur omnes, qui sperant in* le,id est, elsi nunc in labore cerlaminis justi reperiuniur,tamen lacientur in spe, qui non sperant in vanitatibus, sed in Deo vero, el in tempore suo in aeternum exuttabunl laudantes Deum, qui habitabit in eis. idesl. super cos ad modum tentorii, ul in hebraco legimus: proinde ipsi in Deo erunt, el Deus in cis: cl cnl Deus omnia in omnibus. Haec aulem cxullatio. el laus, quasi exterior, nascetur ex interna immensa laetitia, el gloria. Nam *gloriabuntur in te,* o Deus, omnes, *qui diligunt nomen tuum,* idesl. omnes vere justi. Charilas enim est. quae justos el amicos, el filios Dei facit.Gloriabuntur aulem.quoniam tu benedices justo, idcsl, unicuique justo benedices,el benedicendo benefacies, reddendo cis coronam gloriae, quam merentur. El quoniam radix omnium bonorum est benevolentia Dei.qui nos elegii ante mundi coslilulioncm, cum ex illa procedat vocatio, justificatio,merita bona.el ipsa glorificatio: ideo concludit. *Domine, ut scuto bonae voluntatis tuae coronasti nos.* idcsl, confiteor libi Domine, omnia nosira bona inde manare quia beneplacitum tuum, sive gralia tua nos complexa csl. cl undique protexit, ul scutum protegere solei milites. Cui simile csl illud Psalm. 102. *Qui coronal (e in misericordia, et in miserationibus.* Verbum hcbracuin ambiguum csl quoad pronomen: nam verli polesl, *coronasti cum,* idesl, justum, cui benedixisti, et sic vertit s. Hieronymus. Polesl eliam recle verti, mulalis punctis, *coronasti nos,* ul verterunt Septuaginta, sed sententia csl omnino eadem.

PSALMUS VI.

TITULUS, ET ARGUMENTUM PSALMI

In finem in Hymnis pro octava, Psalmus David.

Quod dicitur, *pro octava,* vel, habetur in hebraeo, riO'QCJH *Itat hasliemimilh. superoclavam,* videlur esse genus citharae habentis octo chordas, vel aliquid simile. Nam in priore libro Paralip, cap.l5.ubi describuntur varia instrumenta, quibus canendi erant Psalmi, inter alia ponitur cithara super octavam. Non est tamen repudiandum, quod communiter dicit, *per octavam,* hoc loco significari diem ultimi judicii, quae erit octava, quia sequetur post sex dies laboriosos hujus vitae, et post septimam quietis animarum. Ilie cnim psalmus est primus illorum septem, qui ad poenitentiam perlinent. Neque verisimile est,quod Rabbini.et eorum seclnlores dicunt,hunc psalmum compositum luisse a Davide pro sanitate corporis recuperanda, quam videlicet amiserat ob adulterium, et homicidium perpetratum. Scriptura enim salis declarat in 2. lib. regum, quam poenam exegerit Deus a Davide propter illius peccati reatum: neque usquam meminit morbi corporalis. Sed neque Ecclesia ab anliquissimis temporibus inter pocnilenliales hunc psalmum, cl primo etiam loco numerasset, nisi proprie, et ad litteram ad poenitentiam perlineret. Itaque argumentum hujus psalmi erit oratio peccatoris timentis divinum judicium cl ad reconciliationem aspirantis.

EXPLICATIO PSALMI VI.

1. *Domine ne in furore luo arguas me,' neque in ira lua corripias me.*

Petilio csl haec vere pocnitenlis, cl contriti, qui super omnia peccatum odit.Nam tunc Deus arguit, idest, accusat, et corripit peccatorem in ira, cl in lurore, quando non castigat,ul salvet ex amore paterno, sed castigat, ul perdat,ac justitiae satisfiat. Quod facit In hac vita.quando perculit caecitate.cl obstinatione, ul sil peccatum poena peccali, in alia vero quando perdit in gehennam.Iste igilur concussus horrore,et timens abyssum judiciorum Dei, non recusat flagellum poenarum, quae noil separant a Deo. sed compellunt ad Deum; sed horrei malum illud super omnia vere horrendum, id est, tradi in desideria cordis sui, in passione ignominiae, obdurari,cl excaccari.cl tandem in aeternum separari a facie Dei. Porro ita, et furor pro eodem hoc loco accipiuntur, sicut etiam argui, et corripi: est enim (ul alias adnolavimus) familiare Prophetis id ipsum bis repetere,explicandi vel inculcandi gratia.

2. Miserere *mei Domine.quoniam infirmus sum:* βαηα me *Domine, quoniam conturbata sunt ossa mea.*

Ad permovendum Deum.nl non in furore arguat, adducit poemlens David aliquot argumentatae primum sumit ab infirmitate sua. quasi dicat, non respicias Domine peccata, ul offensas luas, sed ul miserias,cl aegritudines meas.Proinde non pumas ul Judex, sed cures ul medicus; ure, et seca, si opus esi; sed ex misericordia ad sanandum, non ex justitia ad perdendum. Vere enim peccala miseriae sunt, cl quo sunt magis cx malitia commissa, eo sunt majores miseriae, et quo minus nos ea cognoscimus, cl limemus, eo miseriores sumus. Ergo, inquit, *miserere mei,quoniam infirmus* sum, idest, respice misericorditer peccata mea, quaecumque illa sint, ul aegritudines , cl morbos animae meae, quae me debilem, et imbecillum reddiderunt. *Sana me Domine quoniam conturbata sunt ossa mea.* Idem repetii aliis verbis. Deusenim si miscrealur, miseriam tollit, et proinde sanat, ahpic ita idem esi, *miserere mei,*et *sana me.* Idem quoque *est,quoniam infirmus sum,* cl, *quoniam conturbata sunt ossa mea,* per ossa enim significatur robur, ac fortitudo; cl tunc dicuntur ossa conturbari, qu indo fortitudo nutat, cl robur frangitur, ac debilitatur. Poterant autem verba Graeca, cl hcbraica sic etiam reddi, *Tremuerunt, sive tremefacta sunt ossa mea.*

3. Et *anima mea turbata esi valde, sed tu Domine usquequo?*

Alterum argumentum ducit a cognitione proprii peccati, sicut in psalm. 50. *Quoniam iniquitatem meam ego cognosco.* Dicit igilur,non solum miser sum. sed eliiim miseriam meam agnosco, ac pruplerca anim i mea seipsain tum deformem, ac miseram aspiciens, et horrens turbata est valde, cl contrita salubriter impatiens efficitur, et clamat, cl *tu Domine usquequo?* non misereris, non sanas? ILibel vero magnam emphasim, illud, usquequo? sine alio verbo.Significat enim prolatum esse

ab anima turbata, el non valente inlcgram formare sententiam.

I. *Convertere Domine, et eripe animam meam; salvum me [ac propter misericordiam luam.*

Iloc argumentum tertium, quod a misericordia Dei sumitur. *Convertere,* inquit, idesl.respice me. Nain respectus Dei csl causa omnium bonorum nostrorum. *Converte faciem (uam, cl salvi erimus.* Et alibi, psal. 29. *Avertisti faciem luam.el factus* sum *conturbatus.* Respexit. Dominus Petrum cl flevit amare. El Jacobus, cap. I. Ideo vocat *Deum patrem luminum,* quia sicut Sol aspectu suo illuminat, calefacit, vivificat corpora, sic Deus respiciens oculo pietatis, illuminat, accendii, vivificat animas; *deripe animam meam,* idesl, educ de fovea, in qumn cecidit; crue de laqueo venantium, quo capta, el irretita tenetur; eripe de manibus inimicorum, quibus tradita est propter peccatum. *Salvum mc fac,* idesl, libera ab imminente damnatione ad infernum. Nam proprie salvare, est liberare ab imminente mortis periculo.Notandus csl autem ordo. Primo Deus convertitur ad nos, ac nos respicit gratia sua. Secundo nos convertimur ad illum, cl sic anima eruitur a culpa. Tertio liberati a culpa, salvamur a periculo imminentis damnationis. Hoc autem totum, quod fit in actu justificationis, non fit per ulla nostra merita praecedentia (quid enim meretur impius nisi poenam?) sed per misericordiam Dei. ideo addit, *propter misericordiam tuam,* quasi dicat, audeo petere tam ingens donum, non quia dignus sum, sed quia tu misericors es.

5. *Quoniam non est in morte qui memor sil lui: in inferno autem quis confitebitur tibi?*

Esi hoc argumentum quartum a gloria Dei desumplum. Peto, inquit, non argui in furore, quia si ita fleret, ad mortem aeternam sine dubitatione damnaret: cl sic perirei ex pario memoria lua, cl laus lua. Damnati siquidem .d gehennam non recordantur Dei, ul cum laudent: neque ullus est in inferno, qui condicatur Domino, idest, laudet Dominum confitendo ejus beneficia, et mirabilia. Qui hunc locum inlclligunl de morte corporali, cl per infernum inlclligunl sepulchriim, el sensum esse volunt, quod mm lui in sepulcbris jacentes Deum non laudant, neque ejus memores sunt, cum nihil sentiant: allegant verba Ezechiac apud Isaiam cap. 38. *Quia non confitebitur libi, neque mors laudabit le;* et salis constat. Ezechiam petivisse liberari a periculo mortis corporalis. Sed profecto locus clinin Ezechiac debet inlclligl de morte aeterna, ac de inferno dûfnnnloruiû. Nam tametsi Ezechias timebat mori corporaliter.timebat etiam mori in aeternum, el cantavit canticum illud gratias agens Deo, quin intellexit ex dono corporalis sanitatis, tamquam ex signo divinae benevolentiae sibi remissa fuisse peccata, et liberatum se esse a periculo gehennae, unde ait: *Tu autem eruisti animam meam, ut non perirci: projecisti post tergum tuum omnia peccata mea, quia non infernus confitebitur tibi, neque mors laudabit* (c; *non cxpeclabunl, qui descendunt in lacum, veritatem luam.* El sane si de morte sola corporali haec inlelligerenlnr,valde exilia essent argumenta. Nam etsi mortui corporaliter, el in sepulchro jacentes non laudent Deum, tamen animae eorum vivunt, cl Deum laudant: el ipsa etiam corpora in sepulchro expectant veritatem Dei, idesl, fidelitatem Dei de promissa resuscitatione. Soli illi sunt, qui descendunt in lacum aeternae damnationis, qui non expectant veritatem Dei, neque Dei recordantur in bonum, neque laudant, aut unquam laudabunt: atque ita hunc locum Ezechiac intelligil s. Ilieron. in commentario Isaiae, el alii Patres.

G. *Laboravi in gemitu meo. lavabo per singulae noctes lectum meum, lachrymis meis stratum meum rigabo.*

Quintum argumentum ducit Propheta a fructibus dignis poenitentiae. Nim ul Apostolus dicit. 1. Cor. 11. Si nos ipsos *dijudicaremus, non ulique judicaremur,* idest. si nos ipsos damnaremus, el puniremus, non damnaremur, nec puniremur a Domino. Parcit enim Deus iis, qui sibi non parcunt. Dicit igitur, se non solum inlelligere, cl detestari peccatum suum, sed etiam pro viribus punire, et puniturum. *Laboravi,* inquil, in *gemitu meo,* idesl, tam ingenti fletu peccata mea deploravi, ul falicalus sim, nec tamen adhuc cesso. Nam *lavabo per singulas nodes lectum* meum, idesl, singulis noctibus vice somni, cl quietis, ubertim peccata deflebo, el lachrymis stratum rigabo. Notanda est hoc loco abundantia, cl diuturnitas lachrym irum. Nam pro verbo, *lavabo,* in hebraeo est. ΠΠ'ΟΚ *asche* natare faciam, ul etiam vertil s. Hieronymus: et ipsum etiam Latinum, *lavabo,* non significat effusionem paucarum guttarum, sed tantam copiam, ul iis lectus lavari posset. Vox etiam. *rigabo,* insinuat ingentem copiam lachrymarum decurrentium instar rivuli. Illud autem, *per singulas nodes,* in hebraeo ambiguum est. Nam significare potest, per lotam noctem, el sic vertit s. Hieronymus: potest etiam significare in omni node, el sic acceperuul Septuaginta: ulrumque mirabile est, el fortasse ulrumque verum simul, idesl, quod longo tempore singulis tolis noctibus lachrymas copiosissimas fuderit. In quo speculo intueri se deberent, qui plurima, cl gravissima peccata committunt, el vix paucos lacbrymae guttas emittere valent, cum remissionem a Deo quaerunt.

7. *Turbatus est a furore oculus meus, inveteravi inter omnes inimicos meos.*

Perlinent haec ad elïeclum indicandum maximae illius profusionis hichryinnrum. Nam in he·braco ÎT<i)Q)y *has-hesha* pro *turbatus* est, habetur caligavit, seu corrosus est oculus meus, ul sensus sil, oculus meus propter furorem, el indignationem meam contra turpitudinem peccati, a fletu nimio corrosus caligavit, el turbatus est. Quod autem sequitur, *inveteravi,* in hebraeo refertur ad oculum, el est tertiae personae, inveteravit: tamen

quia non solum Septuaginta, *sed etiam s. Hieronymus* vertit *in prima* persona, inveteravi, sive consumptus sum, credibile est lectionem hebruicam nonnihil *ab eo tempore* immutatam, ut in voce, Hpnjl *hatlieka* desit unum jod in line, cl loco Π, debet esse Π. et legendum sii, 'npjiy *halakli,* quae mutatio facillime accidere potuit. Sensus igitur est, *turbatus csl a furore oculus meus, inveteravi inter omnes inimicos meos,* idest, qui inveternri *inter* omnes inimicos meos: cl clarius, oculus meus caligavit prae flelu ex indignatione.quam concepi ex co.quod tam diu in peccatis hneresim, ul inveteraverim inter omnes inimicos meos.quasi dicat: Non possum noi vehementer mihi ipsi indignari, quod nullum vilium adhuc perfecte vicerim, nullumque hostem animae meae debellaverim,sed consenuerim inter omnes hostes meos. Vocat autem hostes, omnes qui cum ad peccandum impulerunt sive Daemones, sive homines, sive ipsa vilia, et habitus malos.

8. *Discedite a me omnes, qui operamini iniquitatem, quoniam exaudivit Dominus vocem fletus mei.*

Quia tam graviter ferebat se consenuisse inter hostes, ideo prorumpit in hanc vocem, *Discedite a me,* idest, nolo amplius consortium vestrum,non acquiescam tcntalionibus vestris, fretus divino auxilio. *Quoniam exaudivit Dominus vocem fictus mei,* idest, quia Dominus misericordia motus ob lachrymas meas, non solum peccata dimisit: sed etiam virtutem auxit resistendi vobis.

9. *Exaudivit Deus deprecationem meam, Dominus orationem meam suscepit.*

Explicat quod dixerat, se exauditum, et idem repetii bis, lerve, ad significandum certitudinem exauditionis; cl ul ipse sibi hoc modo animum adderet, ad resislcndum tcntalionibus.

10. *Erubescant, cl conturbentur omnes inimici mei: convertantur, et erubescant valde velociter.*

Concludit optans finem totalem bellorum spiritualium. *Erubescant et conturbentur,* quia nihil profecerunt, sed in vanum laboraverunt: convertantur *in* locum suum, undo venerunt, *cl eruitscant,* idest, confusi discedant, velocissime: quia nimirum nolo differre vitae mutationem : sed « hac hora, ex hoc momento aggredior viam Domini rectam, et perfectam. Potest etiam haec conclusio esse oratio pro conversione eorum hominum, qui vel persequendo, vel alliciendo caussa peccandi illi fuemnl. Optat enim et orat, ut illi erubescant, et conturbentur per veram cognitionem, et detestationem peccati: et sic ipsi quoque ad Deum velociter convertuntur. Potest deniqlic esse imprecatio implenda in dic Judicii. Tunc enim vere omnes impii, sive Daemones, sive homines, qui justos ad impatientiam, vel alia peccata inducere voluerunt, confundentur, el erubescent, et convertentur ad agnitionem veritatis, sed inutiliter. Tunc enim dicent illud Sap. *5.Ergo erravimus a via veritatis,* clc. Erit autem id celeriter valde,quia dies Domini non tardat, etiamsi nobis nunc secus videatur. Sed cum venerit, el repentinus venerit, tunc sentietur, quam celerilcr venerit.In hebraeo habetur,*Erubescant, cl conturbentur vehementer.* Quae vox, vehementer, non habetur hoc loco in nostris codicibus Graecis, cl Latinis: sed fui'se in editione septuaginta Interpretum , testatur s. Hieronymus in Episl. ad Suniam, et Frclcllam. Sed si quis recte consideret, illa particula non deesl in nostris codicibus, sed posita csl paulo inferius. Nam ubi nos habemus, *convertantur, cl erubescant valde velociter,* in hebraeo *ragah* non habetur, valde, sed solum *velociter.* Ex quo inleliigimus, non esse sensum, erubescant valde velociter, sed erubescant valde, et erubescant velociter. El hoc modo codices omnes concordes erunt.

P SAL M US VII.

TITULUS, ET ARGUMENTUM PSALMI

Psalmus David, quem cecinit Domino pro verbis Chusi filii Jemini.

In hebraeo non est, psahnus.sed, TVAIJ *shigajon,* quod proprie ignorantiam signifient: tamen quia Septuaginta, cl s. Hieronymus reddiderunt, psalmus.dicendum erit jam vocem esse ambiguam, el significare non solum ignorantiam, sed cliam genus aliquod cantici. Quis item fucril Chusi, non csl adeo certum. Sanctus Augustinus, cl alii, qui non norunl linguam hebraicam, existimant esse Chusi Arachitcm amicum David, qui (ul legitur 2. Reg. 16). misil nuncium ad Davidem, eique significavit consilium Achilopliel. Sed ille Chusi scribitur per lileram Chet, isle de quo in hoc psalmo. per lileram Caph. neque constat, an ille Chusi fuerit filius Jemini. Denique David in hoc psalino refellit calumniam cujusdam lilii Jemini. ul palet ex illis verbis, *Si feci istud·,* Chusi aulem Arachiles nullam calumniam dixit contra David. Sanctus Hieronymus existimat, titulum inlelligendum esse de Saule, qui vocatur Clius, idest, Aethiops, ob nigredinem morum, el erat de tribu Beniamin, seu (quod est idem) filius Jemini. ul palet ex lib. Regum cap. 9. Saul enim lib. I. cap. 22. dixit coram omnibus servi suis, *Non est qui vicem meam doleal, eo quod suscitaverit filius meus* servum

meum adversus me *insidiantem mihi usque hodie.* Hanc igitur calumniam refutat David in hoc spalmo juxta opinionem s. Hieronymi. Sed potest etiam neque probabiliter dici. Chus hoc loco esse Semei, qui erat etiam illius Jemini, el maledixit Davidi. cum fugeret persecutionem Absalonis, cl ail: Egredere *vir sanguinum, cl vir Belial, reddidit libi Dominus universum sanguinem domus Saul, quoniam invasisti regnum pro eo,* 2. Deg. 16. Ob hanc calumniam pessimam, cl falsissimam videtur hunc psalmum composuisse, orans Deum, ul defendat innocentiam, et justitiam suam.el ideo vocatur psalmus, *Ignorantia David,* quia vere ignorabat, se mala illa fecisse, de quibus accusabatur a Saule, sive a Semer, ideo etiam dicit in principio psalmi: Domine *Deus, si feci istud, si est iniquitas in manibus meis, etc.* Videtur igilur psalmus scriptus esse tempore persecutionis Ahsalon, ob verba maledictionis Semei: ve) lempore persecutionis Saul, ob vera supradicla. Prophetice autem David gerit personam Christi, cl cujuscumque justi calumniam sustinentis.

EXPLICATIO PSALMI VII.

1. *Domine Deus meus, in te speravi, salvum me faeexomnibus persequentibus me,cllibcra me.*

In le, inquit.speravi,quia pene omnes deseruerunt me, ita ut etiam filius meus Absalon, vel socer meus Saul, quaerant me occidere: non habeo, cui Udam, nisi te Deum meum. *Salvum me fac ex omnibus persequentibus me.* Mulli enim eum persequebantur, alii consilio, alii maledictione, alii bello, cl annis.

2. *Aequando rapiat ut leo animam meam, dum non est qui redimat, neque qui salvum faciat.*

Respicit ad principem persecutionis: forte, inquit, Saul,aut Absalon rapiat animam meam.idest, vilain meam, ul leo solet absque ulla misericordia interficere animalia caelcra: *dum non est qui redimat, neque qui salvum faciat,* idest, dum tu non redimis, neque salvas. Sciebat enim David omnem industriam humanam sine Deo esse vanam. Utitur Scriptura voce redemptionis pro quacumque liberatione,etiamsi non liat proprie per solutionem pretii. Sicut enim dicitur Deos vendere, quos alienat quodammodo a sua misericordia, el tradit ministris suae justitiae puniendos: ita dicitur Deus redimere, quos iterum a ministris justitiae erutos misericorditer liberat. In hebraeo habelur paulo aliter, videlicet: A'e *forte rapiat ul lco animam meam, lacerans, cl non sil salvans:* sed in sententia non csl variolas.

3. *Domine Deus meus,si feci istud.si csl iniquitas in manibus meis.*

i. *Si reddidi retribuentibus mihi mala, decidam merito ab inimicis meis inanis.*

Reddit causam, cur petierit liberari a Deo, quia videlicet Deus novit innocentiam cjus.cl sic refellit calumniam Saulis, cl Semei de insidiis in Saulcm.el de invasione regni: nec solum dicit se non reddidisse malum pro bono,neque malum pro malo, sed reddidisse bonum pro malo. Primo igilur dicil so non reddidisse malum pro bono, *Si feci,* inquit, *istud,* idest, si insidiatus sum regi, vel si invasi regnum fraude aliqua, aut vi, si *est iniquitas in manibus meis,* idest, si operatus sum iniquitatem reddens malum pro bono, idest, cum receperim a Sanie honorem magnum, ut essem gener ejus, el Tribunus super mille viros, si reddidi pro his beneficiis malum insidiarum, ul ipse dicit. Addit, se non reddidisse malum pro malo, si *reddidi retribuentibus mihi mala,* idest, cum Saul, sive Semei retribuerint mihi mulla mala pro beneficiis a me acceptis, ita ut me occidere voluerint.si reddidi eis vicem procurando eorum mortem, cl non potius abstinuerim semper a nece ipsorum, cum facile inferre eam possem-.decidam *merito ab inimicis meis inanis,* idest. si non sunt falsae eorum calumniae, non recuso cadere in praelio penitus inanis, idest, sine ulla gloria militari, nullo damno hostibus illato, el maximo accepto. In hebraeo legitur hoc modo,Si *reddidi retribuentibus mihi malum, cl dimisi hostes meos vacuos:* sed vox *dimisi.* potest significare etiam, recedam, seu discedam, et tunc efficitur sententia, quam reddiderunt Septuaginta.Idem enim est recedam ab inimicis inanis. Si nutem legamus cum s.Hieronymo: *El dimisi hostes meos vacuos,* tunc sensus erit, se reddidisse bona pro malis, ac si dicat, si dimisi hostes meos non affectos a me aliquo insigni beneficio, eveniat mihi hoc, aut illud malum.

.*>. *Persequatur inimicus animam meam, cl comprehendat, cl conculcet in terra vitam meam, cl gloriam meam in pulverem deducat.*

Hncc sunt mala, quae sibi ipse imprecatur si sunt verae calumniae Saulis aut Semei. Semper autem crescit oratio. *Primo.* inquit, *persequatur inimicus animam meam,* idest, conetur me occidere. Secundo, *comprehendat,* idest, non possim clTiigcre manus ejus,quin capiat me ad interficiendum. Tertio, *Conculcet in terra vitam meam,* ignominiosc destruat vitam meam, quomodo destruuntur, quae pedibus minutatim atteruntur.Denique, gloriam *meam in pulverem* deducat.idcst, post mortem detrahatur gloria mea de loco sublimi, in quo nunc est. usque ad pulverem, ita ul memoria mea cum infamia, et opprobrio vivat inter homines. Quinto additur in hebraeo, Selà,id est,semper infamis mancam,

6. *Exurge Domine in ira tua, cl exaltare in finibus inimicorum tuorum.*

Demonslraki innocenlia sua petii a Deo justam defensionem. El quia Dens per metaphoram dicitur dormire, cum non adjuvat, surgere a somno, quando incipit adjuvare, juxta illud psal.i3./ix'ur-*gc, quare obdormis Domine?* Ideo nunc dicit: *Surge in ira tua,* idest, irascere inimicis mois, eosque repelle, ac terre, ne mihi noceant.Illud nutem. *Et exaltare in finibus inimicorum tuorum.* idem fere significance! enim sensus.Appare sublimis in finibus inimicorum, ut omnes te videant, idesl, ut omnes praesentiam luam sentiant. Parum autem refert, quod in hebraeo habetur, *inimicorum meorum,* in graeco, et latino, *inimicorum tuorum.* lidcm enim inimici erant Davidis, el Dei.

7. *Et exurge Domine Deus meus in praecepto, quod mandasti, et synagoga populorum cir cumdabil te.*

Petierat simpliciter auxilium Dei conlra inimicos: nunc addit rationem cur deceat Deum hoc facere. Et ratio est, quia Deus praecepit Judicibus terrae, ut liberent innocentes de manibus opprimentium. Ex quo sequitur, ut ipsum quoque id facere deceat, qui est judex supremus super omnes Judices. *Exurge,* inquit,in *praecepto,quod man dasii,* idest, juxta preceptum quod mandasti. In hebraeo habetur, *Judicio,quod mandasti.et* idem est sensus, nimirum, juxta judicium, quod fieri praecepisti. Porro in hebraeo habetur: *Exurge ad me,* pro eo quod nos habemus: *Exurge Domine Deus* meus.Scd facile apparet unde nata sil diversitas interpretationis: nam vox hebraeo potest legi, *Eli',* ac sic legerunt Septuaginta, et recte verterunt, *Deus meus:* potest etiam legi, *Elai; cl sic* legerunt,qui addiderunt puncta,et sic s.Hieronymus, cl ideo reddidit s. Hieronymus, *ad me,* cl sic reddunl omnes, qui recipiunt puncta. Sed ut saepe dixi, in ejusmodi varietatibus, magna debet esse auctoritas Septuaginta virorum. *Et synagoga populorum circumdabit te,* idest. ex hac demonstratione praesentiae tuae in cohibendis inimicis meis,et in defensione mea,ut mulli alii cognoscant te. ct confiteantur libi, toque laudent, et sic circumdabunt te. quia ubi sunt aliqui congregati in nomine luo, ibi tu es in medio eorum.

8. *Et propter hanc in altum regredere, Dominus judicat populos.*

Qui dixerat. Synagoga populorum circumdabit te: ideo nunc adjungit, *et propter hanc in altum regredere,* idesl, sicut propler me, exaltatus es in limbus inimicorum meorum, terrens cos ex justitiae tuae solio: ila propter synagogam populorum laudantium te. quandocumque opus erit, in altum solium justitiae iterum ascende, et appare conspicuus in finibus inimicorum ejus.Quod sequitur.*Dominus judicat populos,* in hebraeo conjungitur cum versiculo sequenti, ct vere cum illo optime cohacrcUsed optime etiam cohaeret cum versiculo praesenti, ut distinxerunt septuaginta Interpretes. Est enim redditio rationis, quasi dicat Propheta. Domine pro synagoga populorum libi adhaerentium ascende in solium judicii adversus hostes eorum, quia Dominus judicat populos.idesl.quia Domini supremi, qualis lu es, proprium est judicare populos.Neque refert si legamus,judicat cum gracis,vel judicabit, cum hebracis,quia idem est sensus, nimirum, ad Dominum pertinet judicare populos.

9. *Judica me Domine secundum justitiam meam, et secundum innocentiam meam super me.*

Haec est conclusio totius superioris precationis. Quia enim conscius sibi oral, falsam esse eidumniam Saulis, sive Scmei, ct conscientiae suae testem habebat Deum: rogal ipsum Deum supremum judicem, ut judicet causam suam juxta justitium suam, et innocentiam, quae est super se; cl dei unicuique proiil meretur.

10. *Consumetur nequitia peccatorum, et diriges justum: scrutans corda, et renes Deus.*

Haec csl quasi pars altera psalmi, in qua docet Propheta cos. qui male agunt, adversus se ipsos agere, ac per hoc hortatur omnes, ut convertantur ab iniquitate ad justitiam. Ait igitur, *consumetur nequitia peccatorum,* idest.perficiatur,cl ad summum perveniat nequitia peccatorum, tamen justo non nocebit: non enim eum inflectet ad dexteram, vel sinistram; quia tu *diriges justum,* idesl, per luam providentiam oderis justo, ne declinet ad dexteram, vel ad sinistram. Tu, inquam, hoc facies, qui solus nosti, qui sint vere justi, cum scruteris corda, idesl, cogitationes: et renes, idesl, desideria. in hebraeo habetur verbum futuri temporis, *igmor;* idesl, consumetur, sive consummabitur: sed septuaginta Interpretes legerunt sine filera, *Jod.* quae minutissima est, cl potest postea esse addita: sensus tamen in idem recidit.Si enim legas, *Consumetur nequitia,* sensus erit, nequitia peccatorum crcscel usque ad summum,cl lota consumelurin vexatione justorum,nec tamen cos dejiciet. neque inflectet; quia Deus eos diriget, cl stabiliet. ulrumquc enim significat vox hcbraca, *Theconen.*

11. *Justum adjutorium meum a Domino, qui salvos facit rectos corde.*

Ex universali sententia colligit in particulari, se morilo sperare adjutorium Domini. *Justum,*inquit, *adjutorium meum a Domino veniet:* quia justum csl.ut Deus justos adjuvet,quoniam ejus proprium csl salvos facere rcclos corde, idesl. cos qui vere sunt justi coram Deo, qui scrutatur corda. In hebraco conjungitur prima vox hujus versiculi, cum vers i superiore, *scrutans corda,et renes* Deus justus: et deinde incipi! novus versus. *Adjutorium meum a Domino.* Iles non csl magni momenti, ct in rebus dubiis praeferenda videtur auctoritas Septuaginta virorum, cl Vulgatae nostrae editionis.

12. *Deus judex justus, fortis, el patiens·, numquid irascitur per singulos* dice?

In hnc versiculo videntur dissidere codices hebrnei, Graeci, cl Latini. Nam, ex hebraeo vertit s. Ilieron. Deus judex, justus, el fortis comminans tola die. Ex graeco reddit s. August. Deus judex, justus, cl foriis, cl patiens,non iram adducens lol.i dic. Videntur autem plane contraria comminans, sive irascens: ulrumquc enim significat vox hcbraca, Dÿî *Zohem,* tola die, cl non iram adducens per singulos dies, idesl, non irascens omni die.Codex autem latinus per interrogationem habet, *numquid irascitur per singulos dies?* sed facilis csl concordia. Nam vox hcbraca si legatur, *El.* ul legit s. Ilieron. cl ut nunc legitur secundum puncta Bnbbinorum. significat fortem: si autem legatur, *Al,* ut potest legi cum aliis punctis, cl ul legerunt septuaginta Interpretes significat non. Et hanc lectionem veriorem existimamus; cl sic concordat graccus codex cum hebraeo, ulerque enim babel, non irascitur, sive non comminatur. Illud autem *foriis,* quod csl in graeco, non csl interpretatio vocis hcbraicae, *El, sed est* nomen superadditum a Septuaginta explicandi gratia,sicut etiam patiens.Nam in hebraeo ad verbum habetur, *Deus judex, justus,* non comminans, sive non irascens omni die, sive tota die. Latinus autem Interpres secutus graecam lectionem reddidit sensum, non verba, cum per interrogationem posuit, numquid irascitur per singulos dies? idem enim est. non irascitur, el numquid irascitur? Sententia igitur hujus versiculi est, Deum Judicem justum, qui simul est forlfs, ct patiens non semper comminari, vel irasci; sed aliquando re ipsa effundere irnm suam gravissime puniendo,id quod dicilur adversus cos, qui videntes Deum saepe minari mul In mala peccatoribus, et tamen differre cxccutionem, contemnunt minas Dei. Hunc autem sensum esse hujus versiculi colligitur ex sequenti.

13. *Nisi conversi fueritis.gladium suum vibrabil, arcum suum tetendit, ct paravit illum.*

Probat Propheta, Deum non semper irasci, vel minari; sed aliquando effundere iram, cl inferre mnla, quae comminabitur, rtisi conversi, inquit, *fueritis, gladium suum vibrabil* (sic enim legendum est, non vibrabil), idesl, gladium agitabit caedendo, atque ila splendere eum faciei. Nec solum gladio percutiet, sed etiam arcu; jam enim arcum tetendit, et paravit. Ulilur autem similitudine gladii, cl sagittarum, ut signified Deum ferire lam prope, quam longe: quando caussa mali nobis illati proxima est, et manifesta,tunc Deus ferit cominus; quando caussa mali remota, et occulta est, tunc videtur Deus eminus jaculari sagittas suas.

14. *Et in eo paravit vasa mortis, sagittas suos ardentibus effecit.*

No putaremus, sagittas Dei facile posse repelli, nui vitari, addit Propheta, eas sagittas esse *rasa mortis,* idesl, instrumento mortifera, cl sagilias effectas sive fabricatas ardentibus, idest, ex ardenti maleria, ul sint tela ignita, quae velocissime, cl summa vi penetrant omnia: porro nomon vasis passim accipitur in Scripturis pro instrumento, ul psal. 70. in *vasis Psalmi.* Isaiae 22. *Vasa musicorum.* Ilicremiac 50. *Vasa irae,* el cap. 51. Vasa *belli.*

Ecce parluriii injustitiam, concepit dolorem, cl peperit iniquitatem.

Tribus sequentibus versiculis ostendit Propheta sagittas Dei, ut vere ignilas velocissime, cl summa vi ferri, ut vitari non possint. Nam illa ipsa actione, Dei providentia sic disponente,qua peccatores nocere parant Justis, seipsos occidunt. Haec enim est mira Dei animadversio in peccatores, cum fecit, ut omnes eorum machinationes in ipsos convertantur. *Ecce,* inquil, peccator *concepit dolorem et peperit iniquitatem,* cl foveam aperuit, ac profunde fodit, ul justum, vel aperte, vel clam opprimeret, sed Deo sic operante, cecidit ipse peccator in suam foveam, cl dolor, quem conceperat, et iniquitas, quam pcpereral, in caput ejus reciderunt. Sed singula explicemus. *Ecce parluriii injustitiam,* peccator videlicet injustum aliquod opus adversus justum effecit. Porro hoc loco *parluriii.*non csl aliquid diversum a voce peperit, sed omnino idem: explical enim slalira clarius, quo semine parturient, sive pepererit. *Concepit,* inquil.*dolorem, et peperit iniquitatem.* Concipitur enim semen, et parilur foetus. Conceptio doloris, est conceptio invidiae, sive odii in proximum, quae sunt semina malorum; cl reclc conceptio invidiae, vel odii, dicitur conceptio doloris, quia invidia et odium torquent cl disrumpunl animam invidentis el odio habentis. Ex hoc malo semine concepto parituropus iniquum, ut caedes, rapina, detractio, falsum testimonium, et similia. Quamvis autem videantur nonnullis Iria distincta. *Parluriii injustitiam,concepit dolorem, peperit iniquitatem,* ct vere parturilio sil quid medium inter conceptum, ct parium: tamen dixi non esse hoc loco, nisi duo; lum quia duo sola respondent paulo infra non dicilur. convertetur dolor ejus in caput ejus, el in verticem ipsius iniquitas ejus descendet: lum quia si *parturiil,* hoc loco poneretur pro parturiliono distincto n partu, poneretur post verbum, concepit.non ani illud. *Igitur parluriii injustitiam,* dictum csl in summa el breviter, deinde explicatum est per illa, *concepit dolorem, ct peperit iniquitatem.*

If». *Lacum aperuit, et effodit cum, cl incidit* in *foveam, quam fecit.*

Dixerat peccatorem peperisse iniquitatem contra justum : addit aperuisse etiam lacum, sive cisternam, ut csl in hebraeo, T2 *bor.* Significat autem his similitudinibus, peccatorem aliquando aperte, aliquando occulte moliri malum Justis: et quia tam partus, quam fossio sunt opera valde laborioso, significatur, opera mala non sino dolore, cl labore fleri. Hinc illa vox perditorum. Sap. 5.

Ambulavimus vias difficiles. £1 *incidit in foveam, quam fecit.* Incipit jam Propheta ostendere nnd.i illa bonnnurn peccatorum ipsis peccatoribus solum nocere, cl bunc esse gladium, sive sagittas Dei; cl incipit ab ultimo malo, quia in illo desierat. Aperuit, inquit, lacum, seu cisternam, ut justus nesciens ibi esse foveam, in eam caderet; sed ipse prior m eam incidit, qui eam foderat.

17. *Convertetur dolor ejus in caput ejus, el in verticem ipsius iniquitas ejus descendet.*

Non solum mala occulta, ul apertio fuveae, sed eliam manifesta, ul odium, sive invidia concepta, quae mullis signis prodii exterius; cl ipsa mala ex odio el invidia profecta, ul caedes, el rapinae el similia in auctorem, Deo sic disponente, recident. Exemplo sunt Saul, cl David: Christus. et Judaei; Martyres, el persecutores.

18. *Confitebor Domino secundum justitiam ejus, el psallam nomini Domini allissimi.*

Concludit psalmum cum laude Dei: *Confitebor Domino,* idesl, laudabo Dominum. Sic enim passim accipitur in Scripturis confessio pro laude, quia videlicet qui laudat, confitetur eum, quem laudat, dignum esse laude: *secundum justitiam ejus,* idesl, laudabo, prout meretur ejus justitia, quae tam admirandis modis liberal justos, punit injustos. *El psallam nomini Domini allissimi:* idem signilicalur aliis verbis, hymnum dicam Domino altissimo, idesl, supremo Judici, qui sedet m altissimo solio super omnes alios judices.

PSALMUS Vili.

TITULUS, ET Λ I! fi UMENTUM PSAI.MI

In finem pro torcularibus, Psalmus David.

Vox torcularibus, in hebraeo est, ГРП4П *Dagghillilh,* quae nihil significare videtur, el ideo moderni,qui Ha legum,dicunl esse genus instrument! musici nobis incogniti. At septuaginta, cl s. Hieronymus, qui reddiderunt torcularibus,legerunt sine dubio, П'ІГ14П *llaggiloli,* quod significat torcularia, cl hanc esse veram lectionem dubitare non possumus. Quid aulem sil, pro torcularibus, difficile est divinare; qui enim inlclfigunt Ecclesiam, vel martyria, vel Crucem Christi, mjslicc exponunt. Animadverti titulum, pro torcularibus,haberi m tribus psalmis, qui ad amorem Dei praecipue pertinent, videlicet in hoc octavo, qui exorditur a magno affectu: *Domine Dominus noster, quam admirabile est nomen tuum in universa lerral* el in octogesimo, qui similiter hortatur ad jubilmn spirituale, *Exullale Deo adjulori nostro, jubilate Deo Jacob: sumite psalmum, et date tympanum, psalterium jucundum cum cithara.* Denique in octogesimo tertio, qui plenus est affectu ardentis· simi amoris divini : *Quam dilecta tabernacula tua Domine l concupiscit, et deficil anima mea: Cor meum, el caro mea exultaverunt in Deum vivum.* Itaque ex materia horum psalmorum suspicor dici, *pro torcularibus;* quia sunl aptissimi ad exprimendum vinum divini amoris excordibus hominum, vel quia cum laetitia, cl cordis jubilo canendi sunl: quomodo laetari,el canere solent,tempore vindemiae, qui de torcularibus ingentem vini copiam exprimunt. Fateor tamen me nondum assequi tituli hujus, ul eliam aliorum mullorum inlelligenliam: csl igitur argumentum hujus psalmi laudatio potentiae, sapientiae el benignitatis Dei, ac praecipue erga genus humanum.

EXPLICATIO PSALMI VIII.

I Domine *Dominus noster, quam admirabile esi nomen tuum in universa lerra.*

Ex consideratione magnitudinis Dei.rapitur Propheta in admirationem, quod tantus Deus tanti facial hominem, qui csl pulvis cl cinis, ul eum visitare, el ornare plurimis, et maximis beneficiis dignatus sil. Illud Domine, in hebraeo, csl nomen proprium Dei, quod scribitur quatuor literis,el deducitur ab esse juxta illud: *Ego sum qui sum.* quod nomen moderni exprimunt pervoccin. П'ІП' *lehoua.* sed septuaginta Interpretes, cl s. Ilieron. imo Christus ipse.el Apostoli pronunciare non solebant, sed loco ejus dicebant, *Domine.* Illud nutem, *Dominus noster,* est in hebraeo alia vox, *Adonai,* quae proprie dominum significat. Itaque sensus est, *Deus,* qui es ipse fons cssendi. unde omnia quae sunl derivantur, ac proinde *Dominus noster,* idesl, Dominus rerum omnium es, *quam admirabile est nomen tuum in universa terra:* idesl, gloria tua, sive bona fama nominis lui, diffusa csl per omnem terram,cum ingenii admiratione omnium,qui illam considerare satagunt. Quod Isaias cap. 6. ahis verbis dicit: *Plena esto-*

limis terra *gloria ejus.* Dicit autem nomen Dei ose admirabile, quia tametsi pauci re ipsa mirentur, cum pauci sint, qui considerent opera Dei;tamen ipsum nomen csl admiratione dignissimum, cum omnes creaturae assidue laudent creatorem, ulomnia pulchra opera laudare dicuntur artificem. El hoc modo plena est omnis terra gloria Dekquia quidquid csl in lerra.etiamsi minimum quid videntur, potentiam, el sapientiam creatoris infinitam manifestat.

2. *Quoniam elevata est magnificentia tua super coelos.*

Halio redditur,cur sit tam admirabile nomen Domini in universa lerra: videlicet, magnificentia Dei est allior coelo, idesl,non capitur coelo; lania csl. ul totus mundus eam capere non possit. *Operuit coelos gloria ejus, et laudis ejus plena est lerra,* inquil Abacuc in cantico suo, cap. 3. Porro magnificentia virtus csl magnorum principum, qui maenis sumptibus, vel ingentia palatia, aut civitates aedificant, vel maximum numerum famulorum, aut eliam exercitus integros alunt, vel amplissima dona in alios conferunt. Deus aulem aedificavit palatium hujus lotius mundi,cujus pavimentum csl orbis lerrac, cl lectum csl coelum. Alit aulem omnia viventia, quae sunt innumerabilia: denique donavit Angelis sanctis, qui sunl in maximo numero, el donaturus csl hominibus justis regnum amplissimum non temporale, sed aeternum. Vere igitur magnificentia ejus maxima csl.

3. E.c ore *infantium* , el *lactentium perfecisti laudem propter inimicos tuos,ul destruas inimicum, el ultorem.*

Respondet objectioni, quae poleral fleri: si gloria Dei rcplcl orbem terrae, el magnificentia ejus elevata est super coelos; unde lit, ut non omnes eam cognoscant, el laudent? Respondet inde fieri, quod Deus non dignetur cognosci, el laudari n superbis, qui de sua virtute praesumunt; sed ab humilibus, el parvulis, juxta illud Maith. **II.** *Confiteor libi Paler, quia abscondisti haec a sapientibus. el prudentibus. el revelasti ea parvulis.* El hinc, valde crescit gloria, el magnificentia Dei. cum non cognoscatur . nisi a quibus ipse cognosci voluerit. Polesl aulem hic versiculus duobus modis inlelligi. Primo, ul per infantes, cl lactentes, inlclliganlur homines, qui re vere comparatione Angelorum sunt veluli infantes, et lactentes, praesertim circa intelligenliam rerum divinarum: ergo inquil, ex oro mortalium hominum perfecisti laudem, revelans cis gloriam luam, *propter inimicos tuos,* idesl, ad confusionem superborum Angelorum; *ul destruas inimicum, cl ultorem,* idesl, ul perdas sapientiam primarii inimici, lui. Diaboli.el defensoris, sive ultoris ejus,idesl,ogmlnisAngelorum reproborum.qui illum sequuli sunt. Secundo, per infantes, et lactentes, possunt inlelligi homines humiles, ct parvuli in oculis suis.imperiti scicnliaruin saecularium,quales fuerunt mulli Prophetae, cl Apostoli, cl ingens numerus monachorum, el virginum sanctarum, nccnon vere puerorum. qui in tenera aetate adeo perfecte cognoverunt gloriam Dei, cl admirabile nomen ejus, ut pro ipso mortem oppetere non «Jubilaverint.In hoc sensu allegavit Dominus hunc psalmum in Evangclio: *Numquam legistis, quia ex ore infantium, el lactentium perfecisti laudem?* Mallh. 21. Inimici aulem dicuntur sapientes hujus mundi, cl defensores ipsorum, qui quamvis Deum cognoverunt,tamen non sicut Deum glorilic.averunl, ideo insipientes facti sunt, ul Apostolus docet ad Horn. I.Quod dicitur, *ul destruas,* in hebraeo. Fl'atîîlb *lehash lath.*est, *ul quiescere facias sed* sensus csl idem. Nam non loquitur psalmus de destructione personae. sed sapientiae. juxta illud Isaiac cap. 29. ut a <1. Paulo citatur; *Perdam sapientiam sapienlum,* ct illud Apostoli 1. Cor. I. *Stultam fecit Deus sapientiam hujus mundi.*

4. Quonian» *videbo coelos tuos, opera digitorum tuorum, lunam cl stellas, quae lu fundasti.*

Sanctus David ponit se in numero infantium, cl lactentium laudantium Deum, quasi dicat: Certe ex ore infantium, cl lactentium perfecisti laudem. Nam ego unus ex illis, quippe qui pastor ovium eram, luas laudes perficiam. Quoniam videbo coelos *tuos,* idesl, considerabo atlenle admirabile illud opus manuum liiarum. cl inde laudabo te tanti operis creatorem. Illud *tuos,* non est in graeco, tamen csl in hebraeo, sctameca, el inde in editionem nostram recie translatum fuit.Cur aulem dixerit, *tuos,* déclarai dicens , opera *digitorum tuorum·.* nec dicit opera brachiorum, sed digitorum, tum ul ostendat summa facilitate coelos a Deo fuisse conditos; tum quia digitis fiunt opera subtilia, et pretiosa, ad quae facienda ingenium, non labor requiritur: non meminit solis, sed lunae tantum el stellarum, quia tempore nocturno contemplari solebat David; quoniam tempus illud ob quietem contemplationi aptius est. *Media nocle,* inquil psal. 118. *surgcbnm ad confitendum tibi.* Et alibi psal. G2. *In matutinis meditabor in te.* Sicut eliam Isaias cap. G2 .tnima mea *desideravit te in nocle,* Noctu autem coelum videlur, luna cl stellis ornatum: denique verbum *fundasti,* significat coelos, lunam, el stellas ex nihilo creata, quasi dicat Propheta.quae tu u fundamento fecisti, cum antea nihil eorum exlarel.

3. *Quid est homo quod memor es ejus? aut filius hominis, quoniam* visitas cum?

E\ magnitudine Dei juin declarata, accedit nd tollendam magnitudinem Dei erga homines, *Quid csl,* inquit, *homo,* quod tu creator coeli, cl ternio dignans ejus recordari; quasi dicat, maximum est lioc beneficium. quod ollissimus Deus dignetur meminisse hominis, qui est pulvis cl cinis. Quia vero istud, recordari in Deo. non est simplex memoria, sed csl recordari ad benefaciendum; addit explicans, aut filius *hominis, quoniam visitas eiun.* Homo, olillius hominis ho< loco idem significant, nisi forte ponatur haec distinctio ad sigmll-

random beneficia Dei non esse collala in solum primum hominem, qui fuit homo, sed non filius hominis; sed eliam in omnes posteros,qui ita sunt homines, ut sint etiam filii hominum. Visitatio autem significat specialem providentiam, qtiam Deus habet erga homines, sed praecipue illam, quam Deus ostendit, cum venit in hunc mundum, cl assumpsit humanam naturam, cl in terris visus est, cl cum hominibus conversatus est. Haec est proprie visilalio, de qua Zachar. in Cani. Luc. I. *Benedictus Dominus Deus Israel, quia visitavit, et fecit redemptionem plebis suae.VA* infra. *Visitavit nos oriens ex alto.*Haec sane visilalio maxime meretur illam admirationem, *Quid est homo,* etc.

C, *Minuisti cum paulo minus ab Angelis, gloria el honore coronasti eum, el constituisti eum super opera manuum tuarum.*

Haec duplicem habent sensum, litteralem, el allegoricum. Secundum litteralem sensum commemorantur Iria beneficia Dei erga naiuram humanam, primo, quod homo sit conditus a Deo tam nobilis naturae, ut non sit inferior Angelis,nisi modicum: deinde, quod sil ornatus gloria, cl honore prae omnibus aliis inferioribus creaturis, quia sil factus ad imaginem, cl similitudinem Dei, ratione et libero arbitrio praeditus. Denique, quod acceperit potestatem,cl dominium in omnia opera Dei, ac praesertim in animalia: ideo subjungit.

7. Omnia *subjecisti sub pedibus ejus, oves el boves universas, insuper el pecora campi.*
8. *Volucres coeli, el pisces maris, qui perambulant semitas maris.*

Per ovcscl boves intclligunlur omnia animantia domestica: per pecora campi,animantia sylveslria, quae libero vagantur per campos; per aves coeli, el pisces maris, non csl dubium quid intcliigatur. Illud est notandum in Hebraeo post *pisces maris,* addi in singulari, *perambulans semitas maris,* cl in gracco eliam mulari saltem genus: nam post *pisces maris* habetur in neutro,perambulantia *semitas maris.* Sensus igilur est, non solum pisces proprie dictos, sed omne ambulans, sive omnia perambulantia semitas maris, idest, quidquid movetur in mari, sive sint pisces, sive monstra, sive quid aliud. Jam vero secundum allcgoricum senium. sed certum, cl a Deo intentum Apostolo te-t.'.e, Ilcbr. 2. o I. Cor. 1. 15. significatur, homi-nem in Christo post illam insignem Dei visitationem, idest, Verbi incarnationem, minoratum aliquantulum ab Angelis propter passionem: tunc emm Christus visus est aliquo modo minor Angelis, cum ei apparuerit Angelus de coelo confortans eum el cum Angeli sunt impassibiles, cl immortales, Christus autem eo tempore passus cl mortuus sil. Absolute aulem semper fuit Christus Angelis superior, el omni ex parle superior, Quod apparuit, quando gloria, el honore coronatus est, idest, per resurrectionem circumdatus undique glorioso, cl immortali corpore, cl constitutus per admirabilem Ascensionem super omnia opera Dei, exaltatus videlicet ad ipsam Patris sui dexteram. Omnia quoque subjectu sunt ei, nulla re excepta, *praeter illum,* ul Apostolus ail, I. Cor. 15. *qui subjecit* ei omnia.Ites autem illi praecipue subjectae sunt primo homines, tam fideles, significati per oves, cl boves; subditos, et praelatos: minores, et majores; quam infideles.significati per animantia sylveslria. Deinde Angeli hominibus superiores significati per aves coeli, quae in sublime feruntur, cl canunt assidue laudes Dei. Denique daemones hominibus inferiores significati per pisces maris, qui in imis, cl profundissimis locis habitant, el muli sunt ad laudes Dei,el luto,ac humoribus delectantur. Haec o nnia allcgorice variis modis exponi posse, docet s. Augustinus in hunc locurn;ubi aliam ponit expositionem, quae apud eum legi poterit. Unum hoc loco addendum est, quod superius commemorandum fuisset cum psalmista «licit, *Minuisti* eum *paulo minus ab Angelis,* non esse in hebraeo nomen Angelorum, quos hebraci vocant, *Malachim,* sed D'H'JS *Elohim,* quod interpretari solet Deus,vel Dii; sed quia nomen Dei in Scripturis saepe tribuitur Angelis, cl ipsis etiam hominibus, qui aliis praesunt; recte septuaginta Interpretes respicientes sensum Prophetae, posuerunt, A6 *Angelis:* cl eam interpretationem approbavit Apostolus Ilcbracor. 2.

9. *Domine Dominus noster, quam admirabile csl nomen tuum in universa terra.*

Ilepclil primam sententiam, ut ostendat illam esse quasi conclusionem, quam in toto psalmo declarare cl approbare intendebat, quasi dicat, Jure igilur. ac merito exclamavi, *Domine Dominus noster, quam admirabile csl nomen tuum in* universa *terra.*

PSALMUS IX.

TITULUS, ET ARGUMENTUM PSALMI

In finem. pro occultis filii, Psalmus David.

Hunc lilulum Hebraei legunt, *Victori super mortuu filii; el* quidem verba hcbraica.ul modo leguntur, ita sonant. Sed quin psalmus hic csl psalmus laetitiae, et David non laetitia, sed moerore maximo affectus fuit ex morte lilii, ideo aliqui volunl vocem illam, pt *Laban,* legendam esse ordine Hierarum converso videlicet, ^3} *Nabal,* ul sensus sil, pro morlc *Nabal.* Sed psalmus non loquitur de morle unius hominis lanium, sed eliam de interitu magni alicujus exercitus. Ideo alii dicunt in hoc psalmo gratias agi Deo pro morle Goliath,cl iuga totius exercitus Philistinorum. Sed Goliath non fuit filius David, ul inscribere debuerit psalmum *pro morlc filii.* Verissima est igitur leclio Septuaginta el vulgatae lalinac editionis, *pro occultis,* sive *arcanis filii.* Voces enim illae, ΠΤΩ *hal mulli,* possunt legi. FI'EÙy *alamolh* , quod significat, *occulta* sive arcana, cl credibile csl excidisse praepositionem, al, cl legendum *at alamolh.* pro occultis, sicul legitur in titulo psalmi 45. Cerlc septuaginta Interpretes, qui utrumque titulum eodem modo reddiderunt,videlicet pro occultis, sine dubio eodem modo legerunt, videlicet, FfloSy *hal halamolh,* , neque dubium esse polcsl, quin libri eorum emendatiores fuerint quam nosln. Quia vero ponitur hoc loco nomen filii absolute, ei praecedit nomen arcani.sive occulti, idest, mysterii reconditi, recte inlelhgimus in psalmo tractari de unico illo I'Ilio Dei, qui in carne humana delitescens, novo bellandi genere pugnans vicit diabolum et exercitum ejus, quod Apostolus Coloss. 1. vocat mysterium absconditum a saeculis. Ad quem sensum reduci potest leclio hebraica. pro morle filii, id csl, pro morle Christi filii Dei, quatenus ea mors fuit gloriosa debcllalio principis tenebrarum.

EXPLICATIO PSALMI IX.

1. *Confitebor tibi Domine in toto corde ineo, narrabo omnia mirabilia tua.*

Proponit materiam psalmi, quae erit laudatio Dei propter opera ejus mirabilia.Illud .in *toto corde,* significat rem esse omnium maximam, quam laudaturus est, el ideo tolis ∨iribus,totoque allectu laudandam. Illud eliam, *omnia mirabilia,* significat,rem laudandam esse tam univorsalem.ul quasi compendio quodam comprehendat omnia opera mirabilia Dei.El vere talis fuit redemptio gen 'ris humani, opus summae misericordiae, in quo rccapitulanlur omnia beneficia Dei, juxta illud Apost.ad Eph. I. *Instaurare omnia in Christo,* idest, recapilulare, ul sonat vox gracca, ἀνακεφαλβ^αι, cl in unam quasi summam omnia redigere.

2. *Laetabor el exaltabo in te, psallam nomini tuo Altissime.*

Idipsurn aliis verbis significat, vel potius explicat, quasi dicat, Confitebor libi laetabundus cl exxultans, ila ut laetitia sil in corde, cxullatio in exteriori molu;atque ila iu toto corde confitebor.Narrabo mirabilia psallens nomini tuo altissime,idest, in gloriam luam canens illa mirabilia.

3. *In convertendo inimicum meum retrorsum infirmabuntur el peribunt a facie lua.*

Incipit narrare victoriam Christi contra diabolum, cl satellites ejus,et loquitur in persona totius Ecclesiae./a convertendo,inquit.inimicum meum *retrorsum,* idest, cum convertetur inimicus meus diabolus retrorsum, fugere videlicet incipiens a facie lua: tunc omnes ejus milites infirmabuntur, el peribunt, idest, cognita fuga ducis.debiles reddentur, cl dilabcniur. ac evanescent ac si periissenl.Dc hac fuga diaboli loquitur in evangeho Dominus: Aunc *judicium est mundi, nunc Princeps hujus mundi ejicietur foras* Joan. 12.

4. *Quoniam fecisti judicium meum. el causam meam, sedisti super thronum, qui judicas justitiam.*

Reddit causam quare fulurum sil ut diabolus fugiat, el tolus ejus exercitus dissipetur. *Quoniam,* inquit, tu Domine filii Dei, *fecisti judicium meum et causam meam,* idest, absolvisti judicium, el litem (id enim proprie sonat vox Hebraea IJ*! dini) cl controversiam, quae erat generi humano; sive Ecclesiae cum diabolo. Diabolus enim praetendebat genus humanum juste a se teneri captivum, el Ivrannicc illud vexabat, sed Christus in cruce ab-

solvit hanc litem, satisfaciens pro homine; unde subditur; *Sedisti super thronum, qui judicas justitiam.* ubi crucem vocat thronum, juxta illud s. Leonis scrm. 8. de passione Domini: *0 ineffabilis gloria passionis, in qua el tribunal Domini, cl judicium mundi, el potestas est crucifixi* ! Atque haec sunt vere occulta Filii Dei, ut habetur in titulo Psalmi.Qui enim in oculis hominum reus videbatur, el cum summa ignominia poenas luere, is illo ipso lcmpore in throno sedens justitiam judicabat, idest, justissime judicabat, jam pretio persoluti hominem liberandum el diabolum dominio spoliandum, cl re ipsa *Chirographum decreti, quod eral contrarium nobis,* ul scribit Aposl. Coloss.2. *tulit de medio.a(figens illud cruci,spolians principatus, el polestales.*

j. *Increpasti gentes, et periit impius: nomen eorum delesti in aeternum, el in saeculum saeculi.*

Post debellatum diabolum per crucem, Dominus Christus per Apostolos increpavit genles:/1r<7tze?is *mundum de peccato, de justitia, el de. judicio* (ut ipse Dominus futurum praedixit Jo: 16.) et eo modo periit impius, idest, periit impietas idololatriae, cl homo de impio factus est pius.Nec solum periit impius, qui tunc eral, sed delevit Christus nomen eorum, idest, gentilitatis, el idololatriae in aeternum,ul non amplius sint rediturae,quasi stirpitus eradicatae. Id quod jam videmus ita impletum,ut ne Judaei quidem colant amplius idola;qui ad ea colenda propensissimi erant.Quod allinet ad verba, in graeco non est, *nomen eorum,* sed ?io *men ejus,* idest, impii: sed in liobraeo csl, DDti) *schemam nomen eorum,* el latina interpretatio idem habet, vel quod olim in Graeco ila legeretur, cl postea sil mutatum vitio librariorum; vel quod latino interpret! magis placuerit lectio hcbraica:sed in senlenlia non est diversitas ullius momcnli. Illud aulcm *in aeternum, el in saeculum saeculi,* in hebraeo csl, Ty'1 Dbiy'? *leholam vahed,* in saeculum, el in aeternum: significatur autem isla additione vera aeternitas, idest. tamquam finienda duralio, ne quis acciperel hoc loco aeternum pro longo tempore, sed aliquando fin m habituro.

G. *Inimici fecerunt frameae in finem el civitates eorum destruxisti.*

Ileddit causam, cur non sit rcdilnra idololatria: quia perierunt arma diaboli, el civitates ubi habitabat, ita ut non habeat nec unde offendat, nec ubi se defendat: illud, inimici, csl genitivi casus, ul palet ex gracco:nam ex hebraeo posset etiam verti, 0 inimice, sed rectissima est versio gracca latina, cl non repugnat hebraicae, pro *frameae:* in lic-br.-.conunclegilursoliludincs.sed verbum. ГП5'lП *carabot.* significat gladios, el Гl 133П *corabol,* solitudines, ulrutnquc autem legi potest, solum mutatis punctis.Itaque septuaginta legerunt,carabot, ideo recle verterunt frameae,sive gladii, ut sensus · it,defecerunt gladii hostis nosiri diaboli usque in finem. idest, nullo remanente, sive in aeternum. Illud etiam, *civitates eorum,* in hebraeo el graeco habetur sine pronomine eorum,el civitates destruxisti, nimirum inimici, quasi dicat,inimicus amisit gladios, et civitates: per gladios inimici mlelligi possunt lentaliones, sive suggestiones, el quasi verba diaboli, sicut *gladium spiritus* vocal Apostolus verbum Dei.unde etiam idem Apostolus tenlationes diaboli esse dicit *tela ignea,* ad Ephes.5, Dicuntur aulcm isti gladii defecisse,quin nihil nocere possunt armatis fide Jesu Christi.In quo sensu allegavit hunc locum psalmi s. Antonius apud Alhanasium in vita ipsius, probare volens te - taliones diaboli per signum crucis facillime repelli; per civitates autem diaboli inlelligi possunt homines infideles, in quibus diabolus libere regnat. Destruxit Christus lias civitates, dum per totum mundum idola substulit. De hac re Dominus loqui videtur, cum ail Luc. 11. *Cum foriis armatus custodit atrium suum, in pace sunt omnia, quae possidet: si autem fortior superveniens vicerit eum. universa arma ejus auferet, etc.* Cum diabolus custodiebat atrium, in pace erant omnia, quae possidebat; idest. cum infidelis infidelitatem conservabat, secure possidebat omnia sua, quia dum homo csl infidelis, semper est in manu diaboli, etiamsi moraliler bene vivere videatur, ul mulli philosophi, atque Ethnici faciebant. At atrio expugnato per Christum, id est, infidelitate sublata. cl cognitione veri Dei introducta, omnia sua diabolus perdidit.

7. *Periit memoria rorum cum sonitu, el Dominus in aeternum permanet.*

In hebraeo, ul nunc legitur, non habetur *cum sonitu,* sed *cum ipsis.ul* sensus sil, perierunt impii, cl cum ipsis pcriil etiam memoria ipsorum. Caelorum vox hebraica potest legi. П2П *llemma.* el significat cum ipsis , potest etiam legi, П2П *Hama,* el significat sonitum; sic legerunt Septuaginta Interpretes, el addiderunt perspicuitatis gratia praepositionem, *cum,* et ideo verterunt *sonitu;* sensus aulcm est, periissc memoriam idololatrarum, cl ipsorum idolorum, el lotius regni Satanae cum magno strepitu, et sonitu. Bepugnavil enim mundus lotos, el ipsi summi reges, el imperatores tolis viribus conati sunt idola defendere: sed quo magis mundus fremebat, eo magis idololatria cadebat, et memoria ejus abolebatur.Denique finito strepitu persecutionum, memoria quoque idololatriae periit: Dominus autem Christus,cl ejus memoria numquam peribit.

8. *Paravit in judicio thronum suum, et ipse judicabit orbem terrae in aequitate , judicabit populos in justitia.*

Post Christi mortem, el resurrectionem *data est ei omnis potestas in coelo, el in terra,* Mnllh. ultimo. In hoc loco David commemorat quasi dicat, post certamen cum diabolo. Dominus *paravit,* si- voul sonat vox hebraeo, *chonvn* stabilivit thronum suum in judicio, idest, ad judicandum?! ipse, qui est princeps regum terrae.*judicabit* or·

bcm terrae, idest, populos omnes totius mundi.in aeçtiïlalc, et justitio. Idem csl nutem hoc loco nequitus, cl justitia; nam tam in hebraeo, quam m graeco pro. *aequitate,* habetur justitia, pro *justi lia* liubelur. rccliludo;ilaque lalinus interpres non accepit aequitatem proprie, sed ul poni solet aliquando pro justitia; cl sicut in hebraeo, cl graeco csl res eodem, bis repetitur diversis vocibus: ita credendum esi.Lilinum interpretem eadem inlelligi voluisse per aequitatem, cl justitiam. Dicitur autem Christus judicaro orbem terrae,quamvis mulli sint in inundo principes infideles, el impii, qui conlra Christum pugnant; quoniam corda eorum in manu Christi sunt, nec faciunt, nisi quod ipse justo judicio facere cos sinit.

9. *Et factus csl Dominus refugium pauperi , adjutor in opportunitatibus in tribulatione.*

Ex eo quod deinceps regnabit Dominus Christus el judicabit juste, colligit David magnam consolationem pauperum, qui alias a potentibus opprimi solent, quasi dicat, non timeant amplius pauperes, quia Dominus in coelo sedens factus est refugium pauperum; el rursus ipsum aliis verbis repetit: *adjutor,* inquit, *pauperum in opportunitatibus,* idest, temporibus opportunis, quando videlicet necessitas id requirit, nimirum in tribulatione.Tunc enim opportune divinum praebetur auxilium,quando tribulatione urgemur, el deficit humana conso latio. Adimpletur autem haec promissio in omnibus, qui Deum vere quaerunt, cl liment: cl ideo subjungit:

10. *El sperent in le qui noverunt nomen tuum, quoniam non dereliquisti quaerentes te Domine.*

Mutatio personae frequens est in psalmis,cl saepe nascitur ex affectu novo, qui Davidi inspirabatur dum laudes Dei caneret. Merito, inquit, in te sperare possunt in angustiis suis omnes, qui noverunt nomen tuum, idest, qui non solum sonant voce nomen Dei; sed probe mlelligunl, quam magnam rem significet, el ex nomine isto recto intellecto cognoscunt potentiam, el misericordiam Dei. Ideo merito in te sperare possunt amici lui, *quoniam non dereliquisti,* idest. numquam dereliquisti quaerentes te. Dicuntur autem quacrcre Deum qui cupiunt ejus gratiam,et student toto corde placere illi.

II. *PspllHc Domino, qui habitai in Sion; annunciate inter gentes studia ejus.*

l'o>l apostrophen ad Deum, ex eodem fervorel spiritus facit aliam ad homines, cxliorlans cos, ull ipsi quoque Deum laudent, cl alios ad laudandum excitent. Dicitur Dominus habitare in Sion, quia ibi eral arca testamenti, el locus orationis; additur haec periphrasis,ul distinguatur Deus verus a Diis falsis, qui habitant in delubris, el sanis Ethnicorum. Illud autem, *studia ejus,* significat cogitationes. consilia, molimina, adinventiones, opera Dei mirabilia, quae relucent In redemptione generis humani. Nam idem vocabulum hebraicum.rn^^V *haliloth,* quod hic vertitur *studia,* in psalm. 101. vertitur *opera.*Isaiac 12. in cantico Isaiac vertitur, *adinventiones.* Itaque sensus csl, cantate Deo vero psalmum, laudantes eum, el annunciate inter gentes mirabiles cogitationes, el mirabilem industriam, nique adeo mirabilia opera ejus, ul omnes gentes haec audientes illum laudent.

12. *Quoniam requirens sanguinem eorum recordatus est: non est oblitus clamorem, pauperum.*

Redit Propheta ad Id quod dicebat,Dominum justum judicem esse refugium pauperum in tribulatione, cl respondet tacitae objectioni, quae poterat fieri, quia videmus inlcrdum pauperes pios opprimi a polcntioribus,et etiam innocenter occidi.Laudate, inquit. Deum, quoniam etiamsi videalur aliquando oblivisci pauperum suorum:lamen non ila est, sed *requirens,* idest.inquirens in vilam hominum. el diseutiens acta singulorum, *recordatus est sanguinem innocentium injuste effusum, el non est oblitus clamorem eorum,* qui dum opprimerentur, clamaverunt ad eum. Deum aulcm recordatum esse sanguinem suorum,palebii suo tempore, quando opprimentium poena, el oppressorum gloria manifestabitur.

13. *Miserere mei Domine, vide humilitatem meam de inimicis meis.*

Laudavit eum de praeteritis beneficiis; nunc implorat auxilium adversus praesentes, el futuras angustias. Est autem vox Ecclesiae conlra persecuti res tum visibiles,lum invisibiles. *Miserere,*inquil. *mei Domine, vide humilitatem* meam,idest,ab eclionem meam (id enim sonat verbum graccum ταπίινωσι) sive afllictionem meam (quod significare solet verbum hcbraicum) *honi* de inimicis meis, idest, ex inimicis meis provenientem.

14. *Qui exaltas me de portis mortis, ul arnunciem omnes laudationes luas in porli< filiae Sion.*

Prima pars hujus versiculi conjungitur cum superiore versu. Est enim sensus. *Miserere mei, vide humilitatem* meam.lu Domine,*qui exaltas me de portis mortis,* idest, qui soles me longe facere n portis mortis; cl quia portae illae intelligunlur esse in loco inferiori, el caedem cum portis infeii. quia non loquitur Propheta de morte corporis, sed do morte animae per peccatum, sive de morte aetorna; ideo exaltari se dicit, ul longe fiai ab illis. Per portas mortis, sive inferi, videtur inlelligenda multitudo infernalium hostium nostrorum. Quia enim multitudo populi ad portas convenire solebat apud Hebraeos, sive ad judicium, sive ad alia publica negotia, ideo multitudo nomine portarum significatur. Matth. 16. *Doriae inferi non praevalebunt adversus eam.* Ecclesiast. ull. De *portis tribulationum, quae circumdederunt me.* Pulchre

autem opponuntur porlac mortis porlac filiae Sio», idest, portis Jerusalem: *quia* porlac morlis seu inferni in loco infimo sunt,porlac Jerusalem in monte excelso: in portis morlis congregatur populus infernalis, in portis Jerusalem populus Dei.Porlae morlis lenlaliones. cl bella emittunt, per quae ilur ad mortcm:porlae Jerusalem in pace fundatae sunl. Jerusalem enim posuit fines suos pacem, et ipsa visio pacis dicitur. Itaque exaltatur Ecclesia a portis morlis,ul annunciet laudem Dei *in porlis filiae Sion,* idesl, liberatura tenlationibus, ne cadat in mortem aeternam, ut gratiam liberatoris agnoscat, el laudet coram Angelis Dei,qui sunl in porlis coelestis Jerusalem.

15. *Exullabo in salutari luo,infixae sunl gentes in interim, quem fecerunt.*

Exullabo, inquit, liberatus de porlis morlis, in salutari luo, idest. in salute a te mihi donata.tluoniam (id enim subinlelligilur, ut saepe alias in psalmis) gentes, quae mihi interitum fecerunt, idest, paraverunt, in ipsum interitum infixae sunl tamquam in luto tenacissimo,unde evadere nequibunt: hoc esl.perscculio inimicorum non mihi nocuit, sed ipsis.

1G. *In laqueo isto, quem absconderunt, comprehensus est pes eorum.*

Nec solum aperta prosequulio, sed etiam occulta, quae veluti laqueus tendebatur,auctoribus perniciosa fuit, non mihi. Fortasse hic tanguntur persequuliones apertae Diocletiani, cl similium,el occultae Juliani Apostatae, el imperatorum haereticorum.

17. *Cognoscetur Dominus judicia faciens: in operibus manuum suarum comprehensus est peccator.*

Ex hoc mirabili judicio Dei, qui convertit arma, cl fraudes hominum impiorum in ipsos, colligit David fore, ul cognoscatur Deus. *Cognoscetur Dominus judicia faciens,* idest, cognoscetur esse Deus verus, el summus, dum judicia facil tam admiranda: nam per ejus providentiam in operibus manuum suarum comprehensus csl pcccalor, nimirum dum incidit in interitum quem aliis paraverat. el in laqueum quem aliis tetenderat. Similia habenlur in psal. 7. versu 15. cl cumdcm sensum habent. Post hunc versiculum in hebraeo additur ΓΠΟ *lliggaion selà,* quod verti potent, meditatio semper,quod significat, judicia Dei supradicla assidue, ac jugiter esse meditanda.

IS. *Convertantur peccatores in infernum, omnes gentes, quae obliviscuntur Deum.*

Non imprecatio, sed prophetia est, impios ad inferos descensuros. Convertantur, positum videtur pro rcvertanlOTjUl vox lubraea 12TC' *iaschubu,* sonat, et revertantur, pro revertentur. Dicuntur autem peccatores reversuri ad inferos, quin inde venerunt, qua peccatores sunl:Deus enim fecit hominem rectum, sed diabolus cum peccatorem fecit. Vos, inquit Dominus Joan. 8. *Ex patre diabolo estis.* Quod sequitur , *omnes gentes quaeobliviscunlur Deum,*declarat qui sint peccatores reversuri in infernum, illi nimirum omnes, qui obliviscuntur Deum.Obii vio enim Dei csl radix omnium pcccalorum:nam omnis qui peccat,avertitur a Deo, et convertitur ad creaturam.

19. *Quoniam non in finem oblivio erit pauperis, patientia pauperum non peribit in finem.*

In hebraeo non habelurnegalioin secundo membro, sed legitur, *patientia pauperum peribit in aeternum,* sed negatio prioris membri ex phrasi hebraica, trahilur etiam ad membrum posterius,et ideo septuaginta Interprétés recte verterunt, *non peribit.* Significat autem hic versiculus, ideo peccatores, qui pauperes opprimere solent, in infernum dejiciendos,quoniam Deus vindiciam aliquando sumet de oppressione pauperum suorum.Quamvis enim ad tempus videatur non recordari eorum; tamen non obii viscetur eorum in finem; sed aliquando recordabitur, et proinde patientia sive expectalio pauperum non peribit *in finem,* idesl, in aeternum, ul sonat vox hebraca iydj *Lahad.* Dicitur autem patientia pauperum non peritura in aeternum,non quoad se,sed quoad suum affectum; quasi dicat, non frustrabitur in aeternum, sed aliquando effectum suum sortietur.

20. *Exurge Domine, non confortetur homo, judicentur gentes in conspectu tuo*

Posteaquam praedixit interitum impiorum.rogat Deum ul incipiat coercerc impios. *Exurge,*inquit, *Domine, non confortetur,* idesl,non praevaleat homo, qui pulvis est contra Deum factorem suum. *Judicentur gentes in conspectu tuo,* idesl, judicium contra eos a facie tua prodeat. Quod in alio psalmo legimus, Judica *illos Deus.*

21. *Constitue Domine legislatorem super eos, ul sciant gentes quoniam homines sunt.*

Judicium contra gentes, quae persequebantur Ecclesiam, manifestum fuit quando subjectae fuerunt principi chrisliano. Tunc enim intellexerunt gentiles, ac homines esse, infirmos videlicet, el contra Christum praevalere non posse. Id praedicit Propheta per modum procantis. Nomen hebraicum ΤΊΤΙΟ *Vorah,* vel ΠΎΊΩ *Mori:.* Dodorem significat, el etiam Icrrorcm, ul vertit s. Hieronymus. El quia Propheta loquitur dc doclore. terribili. qui cum imperio praecipit, cl docet, ideo rode legislatorem dixerunlScpluaginla Interpretes.Mulli per hunc legislatorem inlelligunt Christum; multi Aniichrislum. In re obscurissima quisque in suo sensu abundet. Ego Constantinum inlelligo, Jovinlanum, Valentinianum, Theodosium, cl similes.

22. *Ul quid Domine recessisti longe, despicis in opportunitatibus, in tribulatione.*

In hoc versu incipiunt Hebraei psalmum decimum, sed hanc distinctionem septuaginta Interpretes non habuerunt: cl credibile est, a posterioribus excogitatam fuisse distinctionem, proplcrca quod materia hujus partis psalmi videutur diversa omnino a materia prioris partis,cum in parle priore exullcl Ecclesia pro victoria conira inimicos Dei et suos: in posteriore gemat ob corumdem inimicorum prosperos successus adversus Ecclesiam. Sed non tam est diversa materia,quam diversa sunl tempora, quae David prophetando percurrit. In principio enim psalmi cxullabal David in spiritu ob occulta mysteria lilii Dei, qui moriendo debellavit aereas potestates, el gentilitatem, atque idola destruxit: deinde in line prioris partis, et in hac posteriore praedicit persecutiones Ecclesiae tum a gentibus, tum ab aliis malis hominibus excitatas: quae interdum ita crescunt, ul videatur Dominus oblitus esse populi sui, quem tam gloriose liberaverat, cl quia dixerat paulo nnlc, *Factus csl Dominus refugium pauperi, adjutor in opportunitatibus, in tribulatione,* ideo nunc respiciens aliud tempus, quo, Deo permittente, pauperes opprimuntur a polcnlionbus, ait, *ut quid Domine recessisti longe,* idesl,ita permittis impios grassari in justos,ac si non adesses,sed longe recessisses? Despicis, tuos pauperes videlicet, *in opportunitatibus,* quando opportunum esset cos juvare, nimirum in *tribulatione.*

23. *Dum superbit impius , incenditur pauper, comprehenduntur in consiliis,quibus cogitant.*

Difficilis omnino versiculus; videtur haec esse sententia, *dum superbit impius,* idest,dum impius prospere agit, cl gloriosus appnrct, tunc *incenditur pauper,* idesl, scandalizatur,cl uritur aestu cogitationum justus pauper; *comprehenduntur in consiliis, quibus cogitant,* idest, ulerque.lam impius gloriosos, quam justus pauper comprehenditur, cl illaqueatur consilio, idesl, cogitatione sua. Nam impius cogitat sibi deberi illam foclicitalcm, cl ipse se decipit: justus vôru videns impium prospere agere, cogitat, quid hoc sibi velit, et magis ac magis se involvit. Quod ad Grammaticam allinet,cum dicitur,*in consiliis quibus cogitant,* graecismus est, cl Latinus Interpres ad verbum vertere voluit. Nos enim diceremus in consiliis, dc quibus cogitant, vel quae cogitant. Per consilia vero cogitationes inlelligimus, ul magis proprie significat vox hebraica.Porro haec videtur ratio versiculi superioris, ideo enim rogavit Propheta Deum,ul non despiceret pauperem in tribulatione, quia prosperitas impiorum, et impiis, el justis nocet, dum illi superbiunt, isti scandalizantur.

21. *Quoniam laudatur peccator in desideriis animae suae; cl iniquus benedicitur.*

Hebraica lectio, ul nunc se habet, ad verbum sic vertenda esset, *Quoniam laudavit impius desiderium animae suae , el avarus benedicens exacerbavit Dominum.* Sed remotis punctis, distinctionibus, quae tempore septuaginta Interpretum non aderant, clarissime cernitur sententia . quam septuaginta rectissime expresserunt. Verbum enim, *hillel,* quod significat laudavit; si legatur, *huilai,* ul Septuaginta legerunt, significat laudatus est, et verbum, ‘J'C *borech,* benedicens, si legatur, 'П'Н2 *barucn,* significat benedictus est. Illud aulein exacerbavit Dominum, pertinet ad versiculum sequentem,qui incipit,*Exacerbavit Dominum peccator.* Ileddit igitur causam Propheta, cur ex prosperitate superbiat impius el laudetur pcccalor, quia videlicet pcccalor male agit, cl tamen quia dives est, el potens, laudalur a multis, quasi bene agat, el desideria animae ejus, id est, desideria ipsius (csl enim phrasis hebraica, cl desiderium animae meae,pro desiderium meum) quamvis iniqua,cl injusta approbantur, clbinc fit, ul iniquus benedicatur, cum maledici potius mereretur.

2a. *Exacerbavit Dominum peccator: secundum multitudinem irae suae non quaeret.*

Pergit explicare malitiam peccatoris superbi. *Exacerbavit,* inquit. *Dominum peccator,* cl cum deberet omni studio quaerere reconciliationem, secundum *multitudinem irae suae non quaeret,* idesl, propter magnitudinem irae suae in pauperes afflictos, non quaeret Deum, vel reconciliationem cum Deo.Ira enim.el arrogantia excaecal mentem, ul non cogitet peccator, quam magnum sil malum exacerbare Deum omnipotentem.

20. *Non est Deus in conspectu ejus, inquinatae sunt viae illius in omni tempore.*

Excaccalus peccator non cogitat Deum. In hebraeo majori emphasi legitur, *non est Deus in omnibus cogitationibus ejus,*idest,in nulla ejus cogitatione csl Deus, idesl. cum tam multa cogitet. numquam cogitationi ejus occurrit Deus. Ita funditus Deum oblitus csl.*Inquinatae sunl viae illius in omni tempore.* Hoc sequitur ex superiore, quia numquam Deum cogitat,nullo tempore dirigit vimn suam ad Deum, sed ad carnalia desideria explenda; cl ideo omnes viae, idesl. omnia opera ejus sunl iuquinata sorde concupiscentiae.

27. *Auferuntur judicia tua a facie ejus, omnium inimicorum suorum dominabitur.*

Id quod cum convertere posset a via mala, cogitatio videlicet terribilium judiciorum tuorum, longe esta corde ipsius, elideo, sino ullo limorc Dei dominatur omnium inimicorum suorum, idesl, lyranice opprimit omnes, quos inimicos suos pulal.

28. *Dixit enim in corde suo, Non movebor a generatione in generationem sine malo.*

Confidentia vana impii hic notatur: cogitat enim apud se nihil sibi nocere posse. *Dixit,* inquit, *in*

corde suo, non movebor: idest, nemo me commovere poterii, ncc dejicere a statu meo, a generatione in generationem sine malo, supple, ero.Num cl in hebraeo, el in graeco ponilur distinctio post verbum, movebor, cl in hebraeo clare appareat sensus ille, a generatione in generationem sine malo ero, quomodo cliam vertit s. Hieronymus.

29. *Cujus os maledictione plenum csl, et amaritudine, el dolo; sub lingua ejus labor, el dolor.*

Descripsit Propheta quale sil cor impii, quod videlicet non cogitet Deum, nec judicia ejus, el speret nihil mali sibi eventurum: nec describit, quale sil os, descripturus postea qualia sint opera. Dicit igitur, os impii esse plenum maledictione, amaritudine, el dolo. Ad maledictionem perlinent blasphemiae in Deum, cl convicia in homines; ad amaritudinem detractiones, murmurationes, contentiones, et alia, odium, et rancorem leslanlia: denique ad dolos calumniae, mendacia, perjuria. Quod additur, *sub lingua ejus labor, el dolor,si*gnifical effectum superiorem malorum. Eo enim tendunt omnia verba impii, ul laborem, cl dolorem afflictis adierant. Sub lingua ejus labor, cl dolor, idest, id quoti csl sub lingua impii, idcsl, materia, in qua exercetur lingua impii, csl labor el dolor miserorum hominum, qui ei quoquo mudo subjiciuntur.

30. *Sedet in insidiis cum divitibus in occultis ul interficiat innocentem.*

Ilie jam describuntur mala opera, idcsl, oppressiones pauperum. Est autem oratio metaphorice, ducta similitudine ab iis, qui latent intra vestibula domus, ul observent, quando transciinl, quos interficere cupiunt. Significat autem Propheta hac metaphora viros impios, el potentes.adjunctis sibi sociis aliis divitibus cl potentibus, variis artibus, et dolis circumvenire pauperes, cosque ad extremam perniciem adducere. In liebraeo non est *in insidiis cum divitibus,* sed, *in insidiis atriorum, seu vestibulorum.* Cactcrum septuaginta non legerunt, *chazerim.* ul nunc habetur in codicibus hebraicis. sed. CVlity *hascirim.* Illud enim atria, hoc divites signiQcul. Itaque probabile est posl tempora septuaginta textum hebruicum fuisse mulalum.

31. *Oculi ejus in pauperem respiciunt, insidiulur in abscondito, quasi leo in spelunca sua.*

32. *Insidiatur ul rapial pauperem.rapere pauperem dum attrahit cum.*

33. *In laqueo suo humiliabit eum, inclinabit se, et cadet cum dominatus fuerit pauperum.*

Quod dixit in versiculo tricesimo, exponit in his Iribus versiculis varians metaphoras. Nam in 30. versiculo comparavit oppressorem pauperum homini insidianli allcri homini; in 31. comparai Leoni insidianti aliis bestiis debilioribus: in 32. et 33. comparat homini tendenti laqueos bestiis, el capienti eas.Versiculi duo postremi suul in Hebraeo mullo clariores; sii: enim ad verbum reddi pote:t lectio hebraica, quomodo vertit s. Hieronymus; *Insidiatur.ut rapiat pauperem,rapiel pauperem cum attraxerit eum ad rete suunr.el confractum subjiciet, el irruet viribus suis valenter.* Nostri vero lectio sic explicanda est: *Insidiatur,* ulrapiat pauperem,'rapere autem pauperem insidiatur tunc, cum eum ad se attrahit alliciendo incautum. *In laqueo* vero suojam *captum humiliabit,* idcsl, opprimet,cl inclinabit se super cum,atque in cum cadet, id est, super cum irruet, *cum dominatui fuerit pauperum,* idesl, cum iis plane politus fuerit. Et simul haec verba pulchre alludunt ad casum interiorem impii: tunc enim horrende cadit in servitutem diaboli, cum dominari sibi videtur hominum miserorum.

3'4. *Dixit enim in corde suo, Oblitus csl Deus, avertit faciem suam, ne videat in finem.*

Repetit causam tantae impietatis, nimirum,quia impius cogitat apud se Deum non curare res humanas, nec unquam esse curaturum.

33. *Exurge Domine Deus, el exaltetur manus tua, ne obliviscaris pauperum.*

Rogat Deum, ul impios coerceat. *Exurge,* inquit. quasi a somno, *cl cxallclur manus tua.* ad percutiendum: manus enim dormientis, vel quieti hominis demissae, et saepe complicatae esse solent. In graeco adduntur duae voces.post *Domine Deus;* additur, meus, el posl.ne *obliviscaris pauperum,* additur, *in* finem.Sed in hebraeo non habetur, ncc in lalinis emendatioribus.

30. *Propter quid irritavit impius Deum? dixit enim in corde suo, Non requiret.*

Ilerum repetii causam, cur impius Deum irritet peccando, eam esse, quia cogitat Deum ista non requirere.

37. *Vides, quoniam lu laborem, el dolorem consideras, ul tradas eos in manus tuas.*

Refellit Propheta illam causam,quasi dicat. Imo. vides o Deus, el requiris,quod ex eo apparet,quia tu laborem, el dolorem miserorum consideras, ul cum impleta fuerit mensura, tradas impios in manus luas puniendos. In hebraeo, el graeco habetur, *Quoniam tu laborem,cl furorem consideras,* etc. sic etiam legit s. Augustinus,et s.Hieronymus: si ita legamus, sensus erit, Quoniam lu laborem opprimentium consideras.

38. *Tibi derelictus est pauper, orphano tu eris adjutor.*

Merito ista consideras, quia libi Patri omnium incumbit cura eorum, praecipue qui sunt destituti omni alio auxilio.

39. *Contere brachium peccatoris, cl maligni: quaeretur peccatum illius, elnou invenietur.*

Contere brachium, idcsl, potentiam cl robur peccatoris, el sic humiliatus resipiscet, nec amplius peccnbiltidoo quaeres postea peccatum ejus, el non invenies. Nam. ul nil kiiias cap. 28. *Sola lexalio dabit intellectum audilui-.vA* David, psal. 82. *Imple fades eorum ignominia, et quaere.nl nomen (num.*

40. *Dominus regnabit in aeternum, et in saeculum sacculi: peribitis gentes de terra illius.*

Praedicit iuiurum, quod ul ficrcl, oraverat. *Dominus,* inquil,semper *regnabit,* invitis inimicis cjus, imo ipsi inimici peribunt, cl exterminabuntur *de terra illius,* idcsl, de orbe terrarum universo, *quia Domini est terra cl plenitudo ejus,* Psal. 13.

il. *Desiderium pauperum exaudivit Dominus, praeparationem cordis eorum audivit auris tua.*

Quod fulurum csl, ponit tamquam praeteritum propter certitudinem, ncc dicit orationem, sed *desiderium pauperum,* ul ostendat celerem exaudiliouem, quasi dicat,Deus, qui scrutatur corda,non cxpcclabil orationem, sed ipsum desiderium,quod orationem praecedere solei, exaudiet. Idem vero est, desiderium,cl praeparatio cordis: desiderium enim est praeparatio ad orandum.

42. *Judicare pupillo, el humili, ut non apponat ultra magnificare se homo super terram.*

Exaudivit Duminus desiderium pauperum *judicare pupillo cl humili,* idcsl, ad hoc exaudhil,ut judicet causam pupilli,el humilis conlra ipsos eorum oppressores, ne deinceps homo audeat superbire, *homo,* inquam, *qui est super* terram,conlra Deum, qui est in coelo. Iu hebraeo significantius dicunt. *Ul nequaquam ultra superbiat homo de terra,* idest, homo cx terra compositus,quasi dicat, ut non superbiat figmentum contra lactorem suum. Haec omnia, quae dicunlur in hoc Psalmo adversus impium oppressorem pauperum, attribuuntur Anlichrislo a s. Hieronymo el Augustino: sine dubio illi conveniunt per antonomasiam omnia, quae dicunlur in genere de impiis;sed si ad litteram dicantur haec de oppressoribus pauperum in genere ul nos existimamus, certe manifeste apparet quam ingens crimen sit, quod tot verbis, el lam significantibus a Spirilu sancio reprehenditur.

TITHLUS, ARGUMENTÜM PSALMI

In finem, Psalmus David

De lilulo dictum est in praecedentibus. Argulucnlum hujus psalmi esi cohortatio ad confidentiam tempore calumniarum, aliai unique persecoliunuin.Loquilur David in persona cujuslibel jusli, praevidens quodam modo illud Apostoli:*Omnes qui pie vivere volunt, persecutionem patientur.* 2. Tim. 3.

EXPLICATIO PSALMI X.

1. In *Domino confido: quomodo dicitis animae meae, transmigra in montem sicut passer?*

Vox justi, qui pulsatur lentalione desperationis, ul vocationem suam deserat ob multitudinem calumniatorum: *In Domino,* inquit, *confido,* qui ubique csl, cl omnipotens est; *quomodo dicitis animae mcacl* idest, cur mihi persuadere conamini? Jam enim supra diximus, phrasim osso hebraienin, *animae mac,* pro mihi. Alloquitur autem vel daemones lentantes, vel ipsas internas suggestiones, hoc csl, cogitationes a diabolo immissas: *Transmigra in montem sicut passer,* idcsl, desere vocationem, el hominum consortium, cl ibis ad locum. ubi nulla sunt pericula, nullae lenlalioncs. Passeres enim , cum liment aucupes, volant ad cacumina montium, ad quae aucupes ascendere non possunt. Tales montes respeclu testationum nulli sunt, nisi in imaginatione hominum, qui cum lentantur graviter, imaginantur mutatione locorum posse molestiam illam declinari: cl qui desperant, ipsam cliam violentam muriem eligunt, ad quam lugiunl, tamquam ad montem. Justus autem constans est, cl locum suum non deserit, sciens ubique lenlallonos diaboli, cl ubique adjutorium Dei esse. In hebraeo habetur. *Transmigra in montem vestrum passer,* sed vocem. Q2 *ehem,* quae significat, *vestrum,* Septuaginta legerant, *chemo*

quod esi, *sicut; et* haec sine *dubio* esi lectio verior el clarior. Hieronymus sic vertit. Itaque post tempora s. *Hieronymi* videtor hic locus corruptus in hebraeo, librariorum vilio.

Ï. *Quoniam ecce peccatores intenderunt arcum, paraverunt sagittas suas in pharetra, ut sagittent in obscuro rectos corde.*

liacc esi ratio, cur sil fugiendum ad monlem, *idest,* deserenda vocatio prae nimio timore, quem lontalio suggerit; videlicet.quia mali homines assidue persequuntur justos sive calumniis, sive alia ratione. Comparai autem calumnias, sive alias persecutiones sagittis, quae jaciunlur in obscuro, ut significet eas calumnias, vel persecutiones non solum graviter ferire, sed etiam vix posse caveri. In hebraeo habelur,*Paraveruntsagittas suas in nervo,* el secundum hanc lectionem idem est, *intenderunt arcum, ct paraverunt sagittas in nervo.* At Septuaginta verterunt: *Paraverunt sagittas in pharetra,* ul significarent, non solum peccatores intendisse arcum, ul semel jacerent sagittam, sed etiam implesse pharetram sagittis, ut saepius jaculari possunt. Quamvisaulem vox hebraea.W *Jeter,* nervum, cl chordam significet, el in diclionariis non inveniatur locus ubi ponatur pro pharetra, tamen authoritas septuaginta Interpretum salis est, ul credamus etiam pro pharetra accipi posse quod latinos codex habet.in *obscuro,* ct hebraeus,$5X *ophel,* in caligine, in graeco est σχοτομiν *in obscura luna;* sed in re nulla est discrepantia. Nam obscura luna significat nodem carentem lunae splendore, sive sit nebulis lecta luna, sive sit cum sole conjuncta, aut soli vicina. Possent hi duo versiculi etiam hunc sensum habere, *In Domino confido, quomodo dicitis animae meae, transmigra in montem sicut passer, quoniam ecce peccatores intenderunt arcum, paraverunt sagittas suas in pharetra, ul sagittent in obscuro rectos corde,* idest, non licet jam esse recto corde, quoniam undique tenduntur insidiae rectis corde, ideo vel oportet in montem inaccessum extra homines recedere, quod fieri non potest, vel credendum est consuetudini, cl deserenda via justitiae. Sed huic lenlationi respondet justus: *In Domino confido;* ct ideo nec in montem inhabitabilem abibo, occ deseram viam justitiae.

.1. *Quoniam quae perfecisti destruxerunt: justus autem quid fecit.*

Confirmat Propheta per apostrophen ad Deum, verum esse, quod peccatores injuste persequuntur justos. Quasi dicat.verum,csl quod audivi de impietate peccatorum.Nam peccatores *destruxerunt ea, quae* tu perfecisti, idest. leges tuas perfectissimas, nec non consilia, el ordinationes omnes luas, quas posuisti in populo luo, dum non solum non reddunt bona pro malis, ul tu jubes, sed reddunt mala pro bonis, sine ullo causa calumniando, el persequendo justos. *Justus autem quid, fecit?* hoc est, justus non dedit illis ullam occasionem, sed ipsi wJcrunl justos gt lis. Vox licbraca. quam Septuaginta verterunt, *perfecisti,* valde obscura csl. s. Hiero». verlil *leges,* alii *fundamenta,* alii *relia.* Mihi verisimile videtur septuaginta Interpretes non legisse.ul nunc habemus in hebraeo, ΓΗΠ'ὐ'Π /ια· *scialolh,* quod abet furinam nominis pluralis, sed legisse, ΓΠΓΙφΠ *hasciallola,quod* signilicat posuisti, a verbo, ΠΠΦ *scialal,* in conjugatione *hiphil:* sunl enim eaedem omnino literae.el solum additur punctum unum sub ultima lilera. Nam fere id observamus in psalmis, ut septuaginta legerent paulo aliter, quam legerint ii, qui puncta addiderunt.

1. *Dominus in templo sancto suo, Dominus* in *coelo sedes ejus.*

Incipit rationem reddere, cur in Domino confidere se dixerit, ct non timeat insidias hominum iniquorum,quia videlicet Dominus omnium in coelo sedeat judex, unde omnia videat, cl omnes subjectos habeat. *Dominus,* inquil, *in templo sancio suo,* subinlellige, sed. Vocat autem templum sanctum Dei, summum coelum, quod est templum non manufacltim. Idem significat clarioribus verbis, cum ait, *Dominus in coelo sedes ejus,* hoc est, Dominus in coelo sedem, sive thronum habet. Est autem phrasis hebraica, *Dominus in coelo sedet ejus,* pro, sedes Domini csl in coelo: vel, Dominus in cocio sedem hnbcl.

5. *Oculi ejus in pauperem 1 aspiciunt, palpebrae ejus interrogant filios hominum.*

Ex throno illo altissimo, cui nihil abscondi potest, respicit Deus pauperes, proinde nihil mali accidere polesl hominibus Deo non sciente, aut non permittente,quae maxima consolatio justorum. Quod sequitur, declarat magis providentiam Dei. Non solum enim Deus videt homines, sed videndo discernit ac dijudicat bonos,cl malos,el omnia eorum opera.In hebraeo non habetor,*in pauperem,* sed simpliciter,oculi ejus respiciunljseo Septuaginta addiderunt,in *pauperem,*explicandi gratia.Praelerca.pro *interrogant,*habetur in hebraeo. uπ3· *ibchanu probant;* sed eadem sententia est. Metaphorice enim dicitur Deus interrogare, sive probarc, idest, lentore, sive examinare, quando perfecte discernit ac dijudicat, quod homines non possunt saepenumeru facere, nisi interrogando,ct examinando. illud *palpebrae ejus interrogant,* nihil signilicat aliud,nisi oculi ejus perfecte discernunt: quoniam enim psalmi poetice sunl, ideo figuris multis scatent. Itaque palpebrae ponuntur pro oculis, et oculi pro mente; interrogare, pro exacte cognoscere, ac si exactissime prius inlcrrogasscl, cl cxaminasscl.

G. *Dominus interrogat Justum, cl impium: qui autem diligit iniquitatem, odit animam suam.*

Non solum Deus exacte cognoscit justum, el impium. sed etiam pro meritis eos remunerat, vel punit. Et ideo qui *diligit iniquitatem, odit animam suam,* idest, se ipsum; quoniam propttr ini-

qiiilalcin gravissimo punitur. Ex hebraeo pulesl ultom reddi,*diligentem iniquitatem,odit animam ejus,* idest, Deus odit cos, qui amant iniquitatem, ft sic verlil s. Hieronymus, Ulcrquo sensus csl veras, cl utcumque pnliunliir verba hebraica. Mira sententia csl, el elegantissime: *Qui diligit iniquitalem, el odii animam suam.* Nam qui diligit iniquitatem, videtur diligere animam suam, idcsl, sc ipsum, quia ul sibi ipsi satisfaciat, peccat: tamen re vera odii animam suum, ac perdii. Hoc csl, quod Dominus Joan. 12. ait *qui amal animam suam, perdet eam,* idcsl, qui malo se amal, vere sc odit. .

7. *Pluet super peccatores laqueos, ignis, el sulphur,el spiritus procellarum pars calicis eorum.*

Haec est ratio, cur iniqui oderinl animas suas, quia Dominus pluet, sive, ul in hebraeo, *jamler,*expressius Icgilur.pluere *faciet peccatores laqueos,* idest, in hac vita immittet laqueos in maxima copia, quasi guttas pluviae in peccatores, idest, sinet eos quotidie involvi pluribus, cl majoribus peccatis perculiendo cos caecilalc, cl tradendo eos in reprobum sensum; quae esi poena horrenda, cl gravissima: deinde in alia vile, *ignis, el sulphur, cl spiritus procellarum,* idcsl, venii frigidissimi, cl vchcmenlissimi in gehenna crunl pars calicis, idcsl, porlio,el hacredilas ipsorum. Observandum est hoc loco.nomine calicis inlelligi haercdilalem. ul eliam alibi saepe in scriptura, ul in eo loco, *Dominus pars haereditalis meae, cl calicis* mei,ubi idem inlelligilur diclum duobus vocabulis, el ideo addit, *Tu es qui restitues haeredilalem meam mihi·,* dicitur nutem hacredilas calix, quia sicut calix in incusa, sallcm in cocna paschali dividebatur inter convivas, unde csl illud, Luc. 22. *Accipite, cl dividite inter vos;* ila hacredilas dividitur inter filios ejusdem patris: eadem quoque hacredilas interdum vocatur pars, vel porlio, ul pars mea Dominus; cl alibi: *Porlio mea Dominus,* inlerdum pars *haereditalis,* ul loco citato, *Dominus pars haereditalis meae;* ubi non significatur Dominum esse pariem haereditalis, ila ut aliunde sil quaerenda alia pars, sed significatur Dominum esse pariem, quae sibi contingit ex haereditalis divisione, ila ul idem sil hacredilas, cl pars haereditatis, sic eliam idem csl calix, cl pars calicis, idcsl, portio illa, quae uni debetur ex divisione calicis. Pulchre autem filiis diaboli, quibus Dominusail.Jonn.8. Vos *ex patre diabolo estis,*tribuitur hacredilas, quam diabolus possidet, idest, poena horribilis significata per ignem, cl sulphur, el spiritum procellarum.

8. *Quoniam justus Dominus el justitiam dilexit, aequitatem vidil vullus ejus.*

liacc vera ratio csl, cur Deus tam atrociter impios puniat, quia justus csl ipse in sc: Deus enim *lux csl. cl tenebrae in eo non sunt ullae,* I. Jo. 1. *El diligit justitias,* idest. opera justa in omnibus aliis, quos ad suam imaginem creavit. Id ipsum repetii, dicens: *Aequitatem vidil vultus ejus.* Nant per aequitatem hoc loco inlelligilur rectitudo, ul sonant vocabula hebraiciim.V^p *jasciar.* el graecum, ἐυ^ὐτη : rectitudo autem est quasi declaratio juslilia. Non enim hic agitur de justitia, quae csl una ex quatuor virtutibus cardinalibus, quae est juslilia particularis ponens medium in commerciis hominum: sed dc juslilia universali, quae complectitur omnes virtutes, el est quaedam rectitudo lolius hominis, cujus quad compendium esi charilns Dei, el proximi: nam */inis praecepti charilns,* 1. Tim. I. *El qui diligit, legem implevit.* Horn. 13. Illud autem, *vidil vullus ejus,* non significat simplicem visionem, sed visionem approbaiionis.juxta illud psalmi primi. *Novit Dominus viam justorum.* Idem igitur csl. *justitiam dilexit, et aequitatem vidil,* idcsl, rectitudinem approbavit vullus *ejus,* idcsl, oculus ejus.

I» S A L M 1' S XI.

TITULUS, ET ARGUMENTUM PSALMI

In finem pro octava, Psalmns David.

Dc hoc titulo dictum csl in psalm. G. Argumentum hujus psalmi csl, fidendum Dco,ct non in hominibus, quod verba hominum plerumque sint fallacia, Dei autem semper verissima.

EXPLICATIO PSALMI XI.

I. *Salvum me fac Domine, quoniam defecit sanctus, quoniam diminutae sunl veritates a /iliis hominum.*

Tu Domine a periculis omnibus salva, quoniam non esi alius in quo fidere possim: nam defecit sanctus; idest, vix invenitur in mundo aliquis vere pius, *el misericors,* (id enim proprie sonat vox hebraica, “ΡΟΠ *chasid)* nec solum defecit misericors, sed eliam verax, diminutae sunl enim veritates n filiis hominum, idcsl,vix invenitur, qui verum simpliciter dicat.linquo periit fere de lerra misericordia, el veritas.lu hebraeo habelur C'JVÛN *emunim,* quod s. Hicron. verlil *fideles* ut haec sii

sententia: imminuti sunl fideles a filiis hominum, sed eadem vox significa! eliam veritatem,scu veritates, et sensus est idem.

2. inna *loquuti sunt unusquisque ad proximum suum, labia dolosa in corde, el corde loquuti sunl.*

Probat defecisse sanctum, idcsl, misericordem, quoniam homines, ul plurimum, non loquuntur proximis utilia, el bona; sed vana, quae a periculis eruere non possunt,et etiam frustra loquuntur, quomodo vertit s. Ilieron. probat quoque defecis se veritatem, quoniam *labia dolosa,* idesl, homines qui labia dolosa diei possunt,*in corde, cl corde,* idesl, duplici corde loquuti sunl, unum volentes loqui, el aliud volente» facere, et sic, decipere. In hebraeo ad verbum est *labium divisionum,* Fl'lp'jn nS'O *scphalh chalakolh.* idesl. labium (inisum, unum sonans, aliud significans: labium aulem divisum, scu duplex ex corde diviso, seu duplici oritur. Quia vero quae leniuntur, dividuntur; i.leo aulem vox significat inScnpturis *labium blanditiarum,* cl adulationum; el quia omnis adulatio decipit, ideo recte verterunt tam Septuaginta, quam s. Ilieron. *labia dolosa,* sive *subdola.* In graeco additur, *mala in corde, el corde loquuti sunl mala,* sed ea vox neque in hebraeo, neque latinis emendatioribus habetur.

3. *Disperdat Dominus universa labia dolosa, el linguam magniloquam.*

Imprecatio prophetica est: per modum enim imprecationis praedicit fore, ul omnes,qui decipiunt, decipiantur: eidum putant se mullum lucrari suis fraudibus, peidant omnia, et ipsi eliam pereant in aeternum. Illud.*et linguam magniloquam,* significat linguam se jactantem ob suos dolos, el fraudes, ul palet cx versiculo sequenti. In hebraeo, el gr.icco non habetur conjunctio (cl) ex quo inlelligimus, hic non reprehendi duo genera hominum, dolosos, el superbos, sed dolosos lanium, qui tamen confidunt in suis dolis, cl ideo magni faciunt sua labia dolosa, ct dc illis magnifice loquuntur. Proinde editio latina, quae habet conjunctionem, ad eumdemsensum reducenda csl,cl commode reducitur, ul nos explicuimus.

i. *Qui dixerunt, linguam nostram magnificabimus, labia nostra a nobis sunl,quis noster Dominus csl?*

Explicat cur conjunxerit linguam magniloquam cum labiis dolosis, quia videlicet dolosi confidunt maxime in sua lingua, ila ul nulla re alia indigere se credanl.nec ulli Domino subjecti esse debeant. Qui *dixerunt,* inquit, videlicet apud se in animo >uo. *linguam nostram magnificabimus,* idcsl,linguam nostram magnificemus, illi tribuentes omnia nostra bona, quae per illam lucramur: ex hebraeo aliqui vertunt, *linguam nostram roborabimus:* verbum enim *Dabar ,* significat gravem, et robustum esse, sed accipitur eliam pro quacumque magnitudine, el ideo, V3A3 *nagbir,* quod habetur hoc loco, recte vertitur, *magnificabimus:* nam eliam apud latinos vir gravis non solum refertur ad pondus molis, sed etiam ad magnitudinem virtutis. *Labia nostra a nobis sunl,*ambiguum est in Lilino,sed ex hebraeo el graeco constat sensum esse, *labia nostra nobiscum sunl,* pro nobis laciunt, a parte nostra pugnant. Itaque pergit Propheta explicare confidentiam, quam habent dolosi in suis labiis, tamquam in instrumento optimo ad praevalendum aliis hominibus. Ideo subjungit eos dicere, *quis noster Dominus esi,* quasi dicat, non agnoscimus ullum superiorem.cum per inslrmncntum linguae omnes alios subjiciamus.

·>. *Propter miseriam inopum, ct gemitum pauperum nunc exurgam , dicit Dominus*

Docuit Propheta uon esse confidendum in hominibus: nunc docet esse confidendum in Deo,cujus promissa fidelissima sunl:docelaulem hoc poetice, introducendo ipsum Deum loquenlem, el promittentem auxilium suum humilibus, cl afflictis. *Propter miseriam,* inquit, *inopum,* qui a dolosis decipiuutur, et affliguntur, unde el gemere necesse habent,non differam auxilium,sed *nunc exurgam* quasi a somno, cisque adero.

C. *Ponam in salutari, fiducialiter agam in eo.*

Explicat quid sil facturus, cum surrexeril. *Ponam,* inquit, *in salutari,* idesl, collocabo cos in solute, stabiliam illos in salute . ul semper salvi consistant. *Fiducialiter agam in eo,* idesl, nemo me impediet; audacter, et libere agam in hac re. Exprimit vox gracca πάρρηπάσομαι, hoc loco confidentiam. el libertatem.atque audaciam.Ex hebraeo s. Ilieron. vertit, *Ponam in salutari auxilium eorum.* Sed nescio quid in hac re sequutus sit, nam vox hebraea. *iaphiachlo,* significare potest, sufflabit in cum, vel illaqueabit cum. vel aspirabit ei. Caclenim. interpretes videntur legisse in prima persona, I1? rVDX *Iphiadi lo, afflabo in eo, sive,* aspirabo ci, idcsl. unicuique pauperum aspirabo, ct favebo, cl quia *spiritus ubi vult spirat,* et *ubi spiritus Domini, ibi libertas,* ideo fortasse verterunt *fiducialiter agam,* idcsl, libere aspirabo, et favebo.

7. *Eloquia Domini eloquia casta, argentum igne examinatum, probatum terrae, purgatum septuplum.*

Docet jam Propheta promissionem Domini explicatam versibus duobus superioribus, non esse similem promissionibus hominum dolosorum, sed esse verissimum, fidelissimum. *Eloquia Domini,* inquit, *casta,* idcsl munda, ct pura ul sonat vox hebraien. non fucata, non simulata, sed sincera e! fidelia. *Argentum igne examinatum,* idcsl. sunt eloquia, sive promissa Dei veluli argentum verissimum in sono, pondere, candore, quale csl argentum in igne probatum, nec solum probatum in igne, sed eliam probatum terrae, idcsl, populis terrae, approbatum videlicet ab hominibus peritis metallorum; denique purgalum septuplum, idesl,

non semel, sed saepius per fusionem (ul exprimit vox hebraea) purgatum n scoria. In hebraeo. illud. *purgatum terrae,* est valde obscurum. S. Ilieron. vertit, *separatum a terra;* alii a Domino terrae, nimirum *purgatum septuplum',* alii in vase sive in camino; sed cum vox, *bahalil,* non habealiir nisi hoc loco, nulla est ratio cur non debeamus acquiescere increpationi septuaginta Interpretum, quibus lingua hebraica notissima erat. Quidquid enim alii dicant, divinatio politis erit, quam interpretatio.

8. *Tu Domine servabis nos. cl custodies nos a generatione hac in aeternum.*

Colligit ex dictis, Deum facturum quod promisit. Tu, inquit, juxta promissa tua *servabis nos.* idesl, custodies nos: non enim hic vcrbiim salvandi, vel salutis neque in graeco neque in hebraeo; sed simpliciter conservandi, el custodiendi.In hebraco habetur, α'ΙΟφΠ *lismerem,servabis ea.* nimirum eloquia tua. et custodies nos, sed seplua ginla legerunt , '13'ΟΡΠ *lismercnnu* , servabis nos, el facillima fuit mutatio, quia maxima csl similitudo inter, quod significat *ea* el 13. quod significat, 7ios, sed uterque sensus est optimus.

9. *In circuitu impii ambulant: secundum, altitudinem luam multiplicasti filios hominum.*

Quasi quaereret aliquis, Quid de impiis fici,dum tu servabis nos? Respondet, impii intereo, dum nos-quieti sumus sub alis luis, in circuilu ambulant,semper ambientes bona hujus mundi,et ntiinquam ad finem desideriorum suorum pervenientes, semper aulem erunt impii ambientes, dum hic mundus durat: quia *secundum altitudinem tuam multiplicasti filios hominum:* el, *stultorum infinitus est numerus.* A'idenlur in fine hujus psalmi omnes editiones inter se dissidere. Hebraea ad verbum habent. *In circuilu impii ambulabunt, secundum altitudinem tuam sollicitudinem gessisti dc filiis hominum,* sed graeca,el latina facile concordamur: nam Dens secundum altitudinem suam maximam sollicitudinem gessit de specie humana. el ideu ne ea periret, prae omnibus alus speciebus eam multiplicavit; proinde lutinus interpres reddidit sensum, cum ait, *multiplicasti.* Et quia in magna multitudine.paucorum est perfectio, ideo *stultorum.* ul citavimus ex Salomone, *infinitus esi numerus,* el ideo impii semper, el ubique inveniuntur in circuilu ambulantes. Hebraica, cl graeca non videntur posse concordari, nisi septuaginta aliter legerinl;el fortasse non est improbabile eos legisse , *Dallolha.* vel n,171 *Dillitha,* non. ΠϊΗτ *zulluth* ul nunc habemus: unica enim lilera mutata fit aliud verbum, quod exaltare significat, v«'| suscipere.ul septuaginta verterunt in primo versiculo psalmi vicesimi noni. *Exaltabo te Domine. quoniam suscepisti me.* Sensus tamen semper est verus,el non contradicit una lectio alteri, quamvis diversa dicant.

ΛRC.UMEXTUM

Dc hoc lilulo nihil occurrit dicendum. Argumenlum psuliui esi oratio ad Dcuru tempore lenlaliouis.

EXPLICATIO PSALMI AII.

I. *Vsquequo Domine oblivisceris me in finem: usquequo avertis faciem luam a me?*

Qui lentatur, duo mala pali solet; prava desideria in voluntate, cl tenebras in intellectu. Quando prava desideria valde urgent, tunc videtur Deus oblivisci, el deserere animam: quando tenebrae obscurant intellectum, vidciur Deus avertero ia cicm suam ab anima. Ipse enim lux esl,cl ideo illuminat, cum convertit faciem; in tenebris relinquit cum avertit. Propicr primum dicil homo in tcnlatione positus: *Vsquequo Domine oblivisceris me in finem?* propler secundum dicil: *Vsquequo avertis faciem luam a me?*

2. *Quamdiu ponam consilia in anima mea; dolorem in corde meo per diem ?*

Inverso jam ordine queritur primo de tenebris, quas patïtür: secundo de pravis desideriis, quae invitus loleral.Quamdtu, inquit, propter obscurationem intellectus ponam *consilia in anima mea?* idesl. varia consilia excogitabo,ut a malo praesenti liberari possim: quamdiu rursus propler desideria infestantia cor meum, ponam *dolorem in corde meo?* idcsl. assumam dolorem, ac tristis ero, ac forte Deum meum offendam? atque id faciam per diem, idesl, lota die sine intermissione ulla. In graeco addilur, χαΐνυχτό;, *cl per noctem.* Sed hoc non habetur iu hebraeo. neque legitur a s. Augustino,proinde recte omissum est in editione Lilina.

3. *Vsquequo exaltabitur inimicus meus super me? respice el exaudi me Domine Deus meus.*

Prima pars hujus versiculi complectitur utrumque malum,tunc enim exaltatur inimicus super hominem, quando opprimit eum,tum ingerendo prava desideria, quae homo non potest excutere; tum tenebras offundendo, quas non polesl dissipare. I leo quasi vim patiens clamat ud Deum.Usf/uer/uo

exaltabitur inimicus meus super me? Deinde invocal auxilium contra ulrumque malum'. *Respice,* inquit, idest, convene faciem luam.el *exaudi me,* idest, ne obliviscaris, ne deseras,adjuva exoratus.

L *Illumina oculos meos,ne unquam obdormiam in morte,nequando dicat inimicus meus,praevalui adversus eum.*

Herum clarius eamdem orationem repetit. *Illumina, pelle* tenebras mentis convertendo ad me faciem.rneque respiciendo; *nequando obdormiam in morte,* idest, ne consentiens desideriis in mortem animae incidam. Vocat scriptura passim somnum ipsam mortem, sive corporalem, sive spiri IUiilem: quia Deo tam facile csl mortuum ad vitam revocaro,quam nobis facile csl dormientem a somno excitare. Praeterea illud, *ne unquam obdormiam*.significat, hominem cedendo ten talioni quasi obdormiscere, nec amplius sentire cruciatum ex lentalionc; sed quia ista quies non csl salutifera , sed mortifera, ideo additur, *in morte.* Itaque cum duobus modis homo liberetur a molestia lentaliorns; vel per gratiam Dei fugato Icnialore; vel per consensum in peccatum satiata libidine; petit liberari primo modo, ne forte cum suo maximo detrimento liberetur secundo modo, videlicet obdormiendo per consensum in peccatum. Addit deinde rationem,quare cupiat liberari a lentalionc,dicens: *Nequando dicat inimicus incus,praevalui adversus cum:* idest, sic gloriclur Diabolus a se victum servum Dei, quod etiam in injuriam Dei cederet.

j . *Qui tribulant me exullabvnl si moins fuero, ego autem in misericordia lua speravi.*

Explicat rationem superiorem, quasi dicat, non sine causa dixi *nequando dicat* inimicus.etc.nam *exullabunlqui tribulant me.si moins fuero,*idest, non solum si plane cessero tamquam vicius, sed cliam.-d paulisper mulare coepero: sicut enim majus *gaudium est in coelo super uno peccatore poenitentiam agente,quam super nonaginta novem justis, qui non indigeni poenitentia;* sic eli im magis Daemones exultant, si virum aliquem perfectum ad inchoandum peccatum induxerint, quam si mullos peccatores in peccatis maximis volutari fecerint: exemplum est apud s. Greg. lib.t. Dialog, c. 7. Atque hinc apparel, psalmum hunc scriptum esse pro liberatione justi a lenlalione Diabolica, non ut aliqui volunt, pro liberatione Davidis a persecutione Saulis: David enim in illa persecutione quotidie loca mutabat. Itaque non dixis set, *si motus fuero,exaltabunt inimici* mei,quasi pro magno haberet non moveri. Quod sequitur, *Ego autem in misericordia tua speravi,* csl altera r.itio, cur decent eum juvari a Deo, quia nimirum fretus misericordia Dei,cl non viribus propriis tenlatori resistat.

G. *Exullabil cor meum in salutari tuo; cantabo Domino, qui bona tribuit mihi,el psallam nomini Domini allissimi.*

Haec est ultima ratio, qua Deum ad subveniendum flectere conatur,quia videlicet liberatus a tealione.non erit ingratus liberatori, sed corde,ore, el opere beneficium celebrabit. Ad cor perlinent prima illa verba, *Exullabil cor meum in salutari tuo,* idest, prae laetitia gestiet cor meum cum salutem obtinuerit, eam a te recognoscendo, teque ob eam laudando. Ad os perlinent sequentia, *Cantabo Domino, qui bona retribuit mihi.In* hebraeo non habetur *bona,* sed solum verbum, *tribuit,vel* potius *retribuit.* Sed septuaginta declaraverunt illud *retribuit,* vertendo, *benefecit mihi,* cl latinas interpres adhuc darius, *qui bona retribuit mihi,* sed sensus est idem: nam Deus, fiduciae retribuere solet protectionem; ideo David hcbraica voce dixit, *retribuit mihi,* protectionem scilicet in se confidenti, el quia liberatio a lentalionc, csl liberatio a verissimi, ct maximi mali periculo;ideo recte graecus,el latinusaddidcrunl vocabulum,bona, nimirum veri, ct maximi boni. Denique ad opera perlinent ultima verba;el *psallam nomini Domini allissimi:nnn*\ psallere proprie est manu cylharam pulsare. *David,* inquit Scriptura, *psallebat manu sua;* cl alibi, *In psalterio decachordo psallam tibi.* Itaque promittit,se corde exullalurum,ore cantaturum, manu instrumentum musicum pulsaturum ut lotus homo serviat Dei laudibus:Psallere autem *nomini Domini,* est psallere in gloriam Domini, idest, ad celebrandas ejus laudes. In hebraeo non habentur haec ultima verba, *el psallam nomini Domini allissimi,* sed fortasse diuturnitate temporis exciderunt. Cerie cum superioribus optime cohaerent, el sunt in graccis codicibus, clcitantur, atque explicantur a patribus Hieronymo, cl Augustino. Thcodorelo, el Euthymio. Mystice, psallere nomini Domini, est opera consona cordi, el verbis efllcere, *ut videntes homines opera nostra bona glorificent Patrem nostrum, qui in coelis est.* Maith. G.

PSALMUS XIII.

TITULUS, ET ARGUMENTUM PSALMI

/71 *finem, Psalmus David.*

Tilulus nihil habet novi. Argumentum vero est deploratio naiurae humanae corruptae,qualis praecipue cernitur in infidelibus, in quibus nondum coepit sanari per gratiam.

EXPLICATIO PSALMI XIII.

1. *Dixil insipiens in corde suo, Non esi Deus.*

Ad tantam insipientiam devenit humana natura in primo homine corrupta, ut inventus sil aliquis, qui lamelsi voce non sil ausus negare Deum esse, tamen in corde suo dixerit, *non csl Deus.* Non significat David,unum cerium hominem insipientem hoc dixisse, sed vult dicere, homines mente corruptos ad tantam caecitatem pervenire,ut fiant insipientes eliam circa ultimum finem, el cogitent nullum esse Deum, qui res humanas curet, cl cui rationem reddere teneantur. *Dixil,* inquit, *insipiens,* idest, homo ad summam insipientiam redactus, *dixil insuo corde, non esi Deus,* idest, cogitare coepit, nullum esse Deum.

i.Corrupli sunl el abominabiles facti sunl in studiis suis, non csl qui faciat bonum, non csl usque ad unum.

Illud usque ad unum, non habetur in editione behraea, cl graoca. In latina habetur, cl citatur,et exponitur a s. Hieronymo, el Augustino.Dixil Propheta corruptam fuisse mentem, el insipientem factam: nunc addit, corruplam quoque fuisse voluntatem, ita ut plerumque homines peccent; bene autem numquam faciant: aliud enim est non peccare, aliud benefacere, si loquamur de opere absolute, ct perfecte bono. Homines enim fide, cl gratia destituti solis viribus corruptae naturae ulentes, plerumque peccant; sed aliquando eliam faciunt opera quaedam bona moralia, quae peccata dici non possunt: sed non sunl perfecte, ct absolute bona, ut s. Augustinus disputat lib. 4. in Julianum,cum ad summum bonum non perducant. Ait igitur David: *Corrupti sunl, cl abominabiles facti sunl in studiis,* id csl, in desideriis, sive affectibus suis: corrupta, el abominabilia desiderio liabcnl, unde ipsi quoque corrupli cl abominabiles sunl. Aon *est qui facial bonum.non est usque ad unum,* corrupti quidem sunl homines in desideriis cl iniquitate; sed non ita gencraUm, ut oπoio desideria, ct omnia opera sint corrupta, el iniqua. Ccrlc enim cum infidelis ex humana inclinatione miseretor pauperis, vel curam gerit filiorum, nihil mali facil. At bonum perfecte, cl absolute nullus omnino ex solis corruptae naiurae viribus facit. Hinc habes veram hujus loci inlelligenliam,nihil omnino facere pro haereticis hujus temporis, qui testimonio psalmi hujus abutuntur ad probandum, omnia opera hominis peccatoris, sive non renali, esse pcccala.

3. *Dominus de coelo prospexit super filios* liominum, ul *videat, si esi inlcllig*ens,aut *requirens Deum.*
4. *Omnes declinaverunt . simul inutiles facti sunl, non est qui faciat bonum, non est usque ad unum.*

Dixerat, naluram humanam esse corruplam tum quoad mentem, tum quoad voluntatem; ostendit nunc, unde id cognoverit, nimirum cx revelatione Dei: Deus enim qui oinnia novit, videt hoc ita esse cl Prophetis suis revelavit. Describit more humano Deum quasi respexisse de coelo, idest, de sublimi specula sua, ul videret an esset *aliquis inlelligens,* idest, non corruptus quoad mentem; *aut requirens* Deum, idest. non corruptus quoad voluntatem, qui proinde intclligercl.ct amaret, atque adeo quaereret Deum, qui esi summum bonum. Quid aulcm Deus cognoverit, idest, nos cognoscere fecerit explica! illis verbis, *omnes declinaverunt,* sive aversi sunl, idest, vidit omnes omnino declinasse a lumine sapientiae, cl a semitis justitiae, imo aversos esse, ac terga vertisse sapientiae cl justitiae. *Simul inutiles facti sunt,* idest, vidit, omnes pariter mutiles Deo esse factos,quippe qui eum non colunt, neque ei serviunt, neque tribulum gratiarum actionis rependunt. Denique vidit nullum esse, qui faciat opus perfecte, atque absolute bonum. S. Hieronymus cx hebraeo pro illis verbis.*Simul inutiles facti sunt.w* tu,*Pariter adhaeserunt.sive agglutinati* sunl.Spd nescio quid secutus sil. Nam vox hcbraica. 1π5i<3 *neelachu,* significat *putrescere,*cl *foetere:* cl vcrli potuisset, putrefacti sunt, ac proinde inutiles facti sunt. Res enim putrefactae nulli usui sunl.

5. *Sepulchrum païens csl guttur eorum: linguis suis dolose agcbanCvenenum aspidum sub labiis eorum,*
6. *Quorum os maledictione, et amaritudine plenum est, veloces pedes eorum od effundendum sanguinem.*
1. *Contritio cl infoelicilas in viis eorum, et viam pacis non cognovcrunt:non csl timor Dei ante oculos eorum.*

Hi 1res versiculi non sunt in hebraeo, neque in translatione septuaginta Interpretum, ut s. Hieronymus testatur lum in praefatione lib. 16. in Isaiam, tum in Commentario hujus loci. Imo nec habentur in editione latina psalmi 52. qui est ouinino idem cum hoc 13.sed quia B. Paulus ad Rom. 3. ex diversis locis Scripturae, videlicet psalmo 5. psalmo 139. psalmo 9. Isaiao 29. el psalmo 35. lios omnes versiculos simul citavit,posleaqunm allegaverat duos versiculos proxime explicatos, arbitrati sunt aliqui veterum, hos omnes versiculos ad hunc psalmum pertinere, et casu aliquo excidisse, ideo cos ex Apostolo huc transtulerunt. Signilicalualem his versiculis malitia hominum impiorum, qui verbo,et opere nocent proximis suis. *Sepulchrum païens est guttur eorum,* idesl, sicut ex aperto sepulchro exhalat foclor corporum mortuorum, ita ex ore istorum prodeunt verba turpia teslantia corruptionem cordis. *Linguis suis dolose agebant,*idest,non solum verba turpia,sed etiam dolosa loquuntur. *Venenum aspidum sub labiis eorum,* idesl, non solum turpia cl dolosa, sed etiam venenata cl iulicienlia,atque ad malum provocantia verba effundunt. *Quorum os maledictione el amaritudine plenum est, veloces pedes eorum ad effundendum sanguinem;* idesl, homines isli perditi non solum maledicunt, cl amaris contentionibus jurgantur, sed etiam malefaciunt, el re ipsa nocent. Nom quorum os plenum csl maledictione, et amaris comminationibus, eorum pedes velocissime currunt nd laedendum, et occidendum. *Contritio, cl infoelicilas inviis eorum, et viam pacis non cognoverunt.* idesl, omnia eorum studia «d conterendum, vastandum, calamitate afficiendum spcctanl. Si quidem pacis viam, idesl, sludia pacifico omnino ignorant.*Non est limor Dei ante oculos eorum.* Hic csl fons omnium supradiclorum malorum, quia timorem Dei plane abjecerunt, dicentes in corde suo,Non csl *Deus.* Redeamus nunc ad versiculos hujus psalmi proprios.

8. Nonne *cognoscent omnes, qui operantur iniquitatem, qui devorant plebem meam sicul* escum *panis.*

Ex hoc versiculo manifeste colligitur, quae supra dicta sunl de universali corruptione generis humani, esse intelligcnda de genere humano, quale esi ex se. idesl, secundum vires solius naturae corruptae. Nam per gratiam Dei homines vere jusli, cl pii efficiuntur, cl hos vocal hoc loco plebem suam, quam impii illi perscquunlur, cl pro nihilo habcnl. Nunc *cognoscent,* etc. vox csl increpantis, quasi dical. numquid semper erunt insipientes; numquid non aperient aliquando oculos; nurnquid tandem non incipient cognoscere. *Qui devorant plebem meam sicul escam panis,* significat impios ex hoc tanto mulo potuisse admoneri suae iniquitatis. Sicul enim panis quotidie comeditur, cl semper sapii; ita impii semper, el cum delectatione vexant pios, cl numquutn saliantur.

9. *Dominum non invocaverunt; illic trepidaverunt Umore, ubi non erat timor.*

Reddit David rationem, cur impii lania mala faciant,quia videlicet Deum *non invocaverunt,*idesl, spem suam in Deo vero non posuerunt, sed In rebus creatis,cl *ideo illic trepidaverunt ubi non erat limor;* idesl, non cognoscentes, in quo sil sperandum, cl a quo sit timendum, trepidaverunt, ne incurrerent mala temporalia, vel ne amitterent bona temporalia, quae non sunl materia justi timoris, cum parva, cl caduca sint; cl etiam quia si sperarent in Domino, et *quaererent regnum Dei. etjustitiam ejus,haec omnia adjicerentur cis.* Mailh.5.

IO. *Quoniam Dominus in generatione justa e-t: consilium inopis confudistis, quoniam Dominus spes ejus est.*

Hic versiculus reddit rationem, cur impii amatores hujus sacculi timeant, ubi non csl limor. Impii timuerunt, ubi non cral limor, *quoniam Dominus in generatione justa est,* sive justorum διχαίων (ul liabel textus graccus) idesl,sicul impii Deum non invocaverunt, nec in illo speraverunt: ita Deus eos deseruit, el generatione justorum manet: deserti autem n Deo, a luce vera, ab ipsa vcrilale in tenebris ambulant; el ideo liment diam ubi non csl causa timendi. Deinde facit apostrophen ad ipsos impios, dicens. *Consilium inopis confudistis , quoniam Dominus spes ejus csl,* quasi dicat, adeo vos cxcaccati estis, ul non solum non invocetis Deum, sed irrideatis cos, qui id laciunt. *Nam consilium inopis,* qui lolus a Deo pendet, *vos confudistis,*idest, irrisistis,ul inopem erubescere faceretis, quasi stultum sil in Deo spem ponere. Irrisistis autem inopis consilium, quasi slullum. *quoniam Dominus spes ejus csl.* idesl, quia ille pauper in Domino spem posuit. Videtur etiam slullum consilium hominibus hujus mundi, sperare in Deo, qui non videtur, cl non sperare in divitiis, cl aliis rebus, quae videntur.

11 .*Quis dabit ex Sion salutare Israel? cum averterit Dominus captivitatem plebis suae,* eæultabil lacob, cl lactabitur Israel.

Hic versiculus postremus oral Deum pro celeri adventu Salvatoris, (pii liberet genus humanum a captivitale diabolica.in qua erani omnes illi exciit·-cali. perversi, quoniam tenebras,· el maliliam lota psalmo descripserat. *Quis dabit ex Sion salutare Israel?* idest, ulinam cito venial salus ex Sion ipsi Israeli. *Salus enim ex Judaeis csl,* ut ail Dominus .Samaritanae, Joan.4. nec solum ex Judaris, idest, tribu Juda, sed ex familia David, cujus civi-

lus dicebatur Sion. Itaque cxpcctubalur, cl desiderabatur salus, sive Salvator promissus ex Sion civitate David, idesl, ex stirpe David, qui sulvarel hracleiu,idesl,populum suum. Dicitur autem Christus *Salvator Israelis populi* sute,quia tametsi-pro mundo venerit, tamen re ipsa non salvavit nisi certos quosdam,qui dicuntur populus Dei.cl spiritualis Israel. Cum auerleril.siue *converterit captivitatem populi sui, exullabil Jacob,el laetabitur Israel]* idesl, oro , ac pclo salulem ex Sion, ac proinde Salvatorem, qui liberet a captivitate, quia corn id factum fuerit, tunc vere cl perfccle cxullabil, el laetabitur populus Dei, qui dicilur spiritualller Jacob, el Israel,ulrumque enim esi nomen ejusdem hominis. Promissiones autem islas, cl alias similes non perlinere ad solos carnales Israelilas, sed ad populum Dei partim ex Judaeis, partial ex gentibus congrcgatuni, docet Apostolus in cpisl. ad llornanos, cl copiosius Augustinus in episl. 200 ad Ascllicum.

U S XIV.

, ET A 11 G U M E N T U M PSALMI

Titulus nihil habet novi. Argumentum vero csl scientia salutis: nam in huc psalmo describitur via ad vilain aeternum.

EXPLICATIO PSALMI XIV.

1. *Domine quis habitabit in tabernaculo luo? aut quis requiescet in monte sancio tuo?*

Ex hebraeo verlunl aliqui, *Quis peregrinabitur in tabernaculo luo, aut quis habitabit in monte sancto luo?* Sed vox hebraica, *gur,* significat ulrumque, peregrinari, el habitare, sicul cliam, 12ID *Sciacan,* significat habitare, cl quiescere. Itaque non potest reprehendi versio gracca, neque latina. Alludit Propheta ad montem Sion, et ad tabernaculum Dei, quod in eo monte erat: sed revera per haec nomina significat coelestem Jerusalem, ubi est tabernaculum Dei non manufaclum. Prophetae enim praedicabant regnum coelorum per hujusmodi figuras. Unde b. Paulus ad llcbr. 8. et 9. saepius meminit tabernaculi coelestis, et cap. 12. vocat montem Sion, ipsum coelorum habitaculum, el b. Joannes in Apocalypsi cap. It. meminit montis Sion coelestis, cl cap. 21. ail. *Ecce tabernaculum Dei cum hominibus, el habitabit cum eis, etc.* Quaerit igilur Propheta,quis sil habitaturus, idesl, stabili mansione politurus in tabernaculo coelesti: aut requieturus in vertice montis ollissimi, in quo finitur omnis labor ascensionis, cum supra illum nihil sil. Hic enim in terris,neque *stabilis* mansio, neque vera quies esse potest.

2. *Qui ingreditur sine macula, et operatur justitiam.*

Haec est compendiosa, cl summaria responsio, quasi dicat, qui declinat a malo, el facit bonum, sive, qui neque commissione culpae, neque omissione justitiae Deum offendit. Dicitur ingredi sine macula, qui ambulat in via hujus vitae, idesl, qui vivit sine culpa lelhali.Veniale enim peccatum non proprie relinquit maculam. Dicilur operari justitiam, qui facit omnia, ad quae tenetur, non timore poenae, sed amore justitiae.

3. *Qui loquitur veritatem in* corde suo, *qui non egit dolum* in *lingua sua.*

Explicat magis in particulari, qui habilalurus sil in tabernaculo Domini, ac dicit illum esse, qui neque corde, neque ore, neque opere malum operatur. De corde dicit, *qui loquitur veritatem in corde suo.* Nam omuis, qui res temporales pluris aestimat, quam valeant, non loquitur veritatem in corde suo; cl quicumque in peccaturo aliquod consentit. loquitur falsuro in corde suo, quia judicat expedire sibi id, quod re vera sibi non expedil;ila omnia peccata cordis reduci possunt tamquam ad radicem ad falsum judicium. De ore dicit, *qui non egit dolum in lingua sua:* nam tam detractiones, quam adulationes,el alia id genus peccata linguae, ad dolum revocari possunt. De opere, dicit in sequenti versiculo.

i. *Nec fecit proximo suo malum, cl opprobrium non accepit adversus proximos suos.*

Ad *nihilum deducius csl in conspectu ejus malignus: timentes autem Dominum glorificat.*

Non solum non Iccii ipso malum, qui habitaturus csl in tabernaculo Domini: sed nec permisit, quantum in sc fuit, ul alii malum facerent.Ideo non accepit opprobrium adversus proximos suos;idesl, non admisit ad aures suas vituperationes, detractiones, susurrationes,calumnias conlra proximos, el non favit unquam malignis, sed cos contempsit, el pro nihilo duxit: contra autem glorilicavil, honoravit, juvit viros bonos, qui Deutn liment. Magna

csl liacc laus, non *solum* in sc odisse malum, sed *aliam in aliis.*

G. *Qui jural proximo suo, el non decipit, qui pecuniam suam non dcdil ad usuram, el munera super innocentem non accepit.*

Exposuit in genere virtutes viri probi; nunc in particulari attingit vilium unum videlicet avaritiam, quo praecipue carere debet, qui cupit haeres fieri Regni coelestis.Cur autem hoc particulare vilium attingat, causa est, vel quia *radix omnium malorum est cupiditas,* ut ait Apostolus ad Timotheum 1. cap. 6. el per cupiditatem inlelligil avaritiam, quam vocat philargyriam, idest amorem pecuniae, vel quia hoc vitium semper fuit, et csl familiare Judaeis. Porro avaritia locum habet vel in fraudibus, quae committuntur in contractibus alioqui licitis; vel in contractibus genere suo illicitis; vel in muneribus. De primo genere dicit, *Qui jural proximo suo, el non decipit.* De secundo dicit, *Qui pecuniam suam non dcdil ad usuram. De* tertio dicit. *El munera super innocentem,* idesl, ad opprimendum innocentem, *non accepil.* Ex hebraeo s.Illicroymus *vertit,qui jurat,ulrtaflli·gal,* pro eo quod nos habemus, *qui jurat proximo suo;* sed vox hebraea potest legi, yVI? *leharah, el* significat *ad faciendum malum,* nimirum sibi, hoc est, ad so affligendum, et sic legit s. Hieronymus: potest etiam legi, yin? *lehareah,* et significat, *proximo,* cl sic legerunt septuaginta,a quorum versions latina editio vulgata profecta est, el certe magis cohaeret cum superioribus verbis nostra lectio, quam s. Hieronymi. Ex hoc versiculo aperte colligitur errare Judaeos, qui usuram licitam esse existimant.

7. *Qui facil haec, non movebitur in aeternum.*

Respondet quaestioni in primo versiculo propositae: ac dicit, cos, qui ita vivunt, ul supra expositum est, habituros firmissimam in coelesti tabernaculo mansionem. Itaque *uil, Qui facit* /mec.quao supra dicta sunt, *non movebitur in aeternum,* idesl,habitabit securus in tabernaculo Dei,ac quiescet in monte sancto ejus, sine ullo timore cadendi a tam foelici loco.

P S A L M U S XV.

T IT U L U S, ET A R G U M E N T U M P S A L M f.

Tituli inscriptio ipsi Davidi.

Hic psalmus obscurissimus csl, atque ab ipso titulo incipit ejus obscuritas. Vox hebraea, DrCD *.Hiclam,* ignota est: s. Hieronymus vertit, cl huiml s, el simplicis David, forte quia, 7Q *mac,* significat pauperem,ac per hoc humilem, et, QFl *tam,* significat simplicem, et perfectum; alii volunt, EΓOΏ *miclam,esse* pretiosum aliquid, quia EΓO *i-liclhem,* significat auruni. Mihi probabile csl septuaginta Interpretes non legisse,CrOE *miclam,* sed, Ξγ-ÔQ *rniclab,*ultima Hiera paululum immutata: nam a verbo, 3ΓO *calhab,* scribere, fit nomen, *rniclab,* scriptura , sive inscriptio. Sed quia vox gracca, ηλογραφία , non signili-ɪjI simplicem inscriptionem , sed inscriptionem incisam in columna ad memoriam sempiternam: propterea inlelligerc debemus inscriptionem hoc loco significare titulum memorabilem, dignum qui numquam aboleatur. Argumentum psalmi est oratio Christi ad patrem: el eadem accommodari potest membris Christi, tum universis, tum singulis. De Christo enim.el non de David inlelligendos esse quatuor versus postremos, ac praesertim illa verba, *Non dabis sanctum tuum videre corruptionem,* docet Apostolus Petrus Aci. 2. cl Paulus Act. 13. et quia lotus psalmus est oratio quaedam continuata, non possunt inlclligi quatuor ultimi versus de Christo, quin totus psalmus de Christo iniciligalur.

EXPLICATIO PSALMI XV.

I. Conserva *me Domine, quoniam speravi in te. Dixi Domino. Deus meus es tu, quoniam bonorum meorum non eges.*

In hebraeo, ul nunc legitur, habetur, *Dixisti:* -> d non est dubium, debere legi, *amarli,* non amarl/foam non solum septuaginta verterunt, *dixi,* sed etiam s. Hieronymus, si tamen utraquu lectio defendi debeat. Illud, *dixisti,* referendum erit ad animam, quia, fi 1CX *amarlh* est sccund.i persona generis feminini, el sensus erit, Dixisti o *anima mea,* el idem csl, dixi ego, vel dixisli animii mea. Ait igitur Christus, et potest dicere quilibet Christianus, *Conserva me Domine,* idesl,custodi, protege ab imminente tribulatione, quoniam speravi in te solo, nun in ulla rc creata. Quod au-

loin in le solo speraverim, cl sperem, ex eo cognosci potest, *Quoniam dixi Domino,* idest, confessus sum iibi Domino, ne dixi ex corde. *Deus meus es tu,* idesl,supremus Dominus meus es tu,ut clarus liiibcl textus hebraicus, etgraecus; nam latinos posuit, *Deus meus,* pro Dominus meus, ul variaret sermonem:</uoni<im. *bonorum meorum non eges,* sed ego bonis luis indigeo: lu nulla ratione a me dependes, sed ego a te in omnibus pendeo; ideo lu solus verus, cl summus Dominus meus es, el quia ego hoc cognosco, cl confiteor: ideo in te solo spero, cl confido. Haec verba Propheta scripsi! in persona Christi pro eo tempore, quo Christus non solum homo erat, sed etiam passioni, cl morti obnoxius. Quamvis enim in Christo homine, cl passibili non fuerit spes, quae csl virtus Theologica, cl respicit bealiludincm animae, uls. Thomas doccl 3. p. q. 7. ari. 4. fuit tamen spes ul signifient fiduciam, cl cxpeclalionem gloriae corporis, cl aliorum, quae nondum habebat; cl de hac spe loquitur David in psalmis.

2. *Sanclis, qui in terra sunt ejus, mitificavit omnes voluntates meas in eis.*

In graeco legitur sic,*Sanclis, qui sunt in terra ejus, mirificavit Dominus omnes voluntates suas in cis.* Itaque dissentiunt graecus el latinus, in illa voce, meas, elsuas. Nam additio illa vocabuli. *Dominus,* non mutat sensum. In hebraeo legitur ad verbum sic, *Sanclis, qui in terra ipsi, cl magnificis omnis voluntas mea in cis.Quod* ad graecum allinet, s. August, in cp. 59. ad Paulinum q.2. dicit codices electiores habere, meas, quamvis alii habeant, suas. Itaque probabile csl, in gracco vitio librariorum irrepsisse mendum,praesertim cum in hcbraico etiam habeatur, meas. Idem quoque Augustinus dicit, non esse dissonantiam alienjus momenti, cum opera Patris, cl Filii, et Spiritus sancti sunl indivisa. Hebraeus autem codex cum ait, *Qui in terra ipsi,* non differt a nostro codice, nisi quod omitlil pronomen *ejus.* Cum nutem dicit, *Et magnificis,* sciendum est vocem l'V'TbCl *vcaddire,* videri omnino corruptam. Est enim nomen numeri multitudinis,in regimine, idesl,regens aliud nomen casus genitivi hebraei: siquidem aliter formant nomen absolute positum, et aliter nomen regens post se aliud nomen casus genitivi. Ilie nutem non sequitur aliud nomen.quod regatur ab isto, *magnificis.* Praeterea si septuaginta legissent. vT'IN'I vcaddire, non potuissent vertere, *mirificanl.* nisi imperitissimi fuissent. Itaque existimo cos legisse. 'IΠKΠ *heedir,* quod significat mirificavit. Illa vero, omnis *voluntas mea in eis,* non habent difficultatem, quia cum Hebraei non declinent nomina per casus, verti debent vocabula secundum exigentiam verborum. Recto igitur verti potest hic locus,*Sanctis, qui sunt in terra, mirificavit omnem voluntatem meam in cis,* atque ita in concordiam rediguntur omnes lectiones. Sententia autem haec esse videtur: Quia Deus bonorum meorum non cgel, ideo benefacere, studeo electis ejus, cujus meae bonae voluntatis ipse Deus mihi testis est, qui sanclis qui sunl in lerra ejus, idesl, sanclis el electis suis, qui sunl m lerra ejus, mirificavit, idest.mirabiles reddidil ornnes voluntates meas in cis, id est, omnem benevolentiam meam omniaque studia mea erga illos: dicitur autem Deus mirabilem reddidisse benevolentiam Christi erga electos, declarando illam tum per Prophetas, cl per vanas figuras testamenti veleris; tum eliam per miracula ipsius Christi, el Λpostolorum; mirabilis vero fuil Christi benevolentia erga electos, cum pro illis animam suam ponere voluerit.

3. *Multiplicatae sunl infirmitates eorum, postea acceleraverunt.*

In hebraeo habetur, 13*V *irbu* in futuro *multiplicabuntur,* sed accipitur futurum pro praetento. Illud eliam, *postea,* vertitur communiter ex hebraeo. *alienum;* sed septuaginta non legerunt, 'IΠN *acher,* alienum , sed , ἡηχ *achar.* quod significat poslea. Explicatur hoc loco effectus benevolentiae Christi in electos,qui antea debiles erani ob vulnera gravissima pcccalorum;ila ul ambulare non possent, el poslea sanati per gratiam currerc coeperunt viam mandatorum Dei. *Multiplicatae sunt,* inquit, *infirmitates eorum,* idest. aegritudines, ac morbi spirituales, unde Aposlolus ad Rom. 5. *Cum adhuc infirmi essemus. Christus pro nobis mortuus csl;* el paulo posl explicans infirmitates. *Cum,* inquit, *peccatores* essemus.Ex hebraeo, GTOïy *hazebotham.*multi vertunt.tdola.sed vox hebraea proprie significat infirmitatem.el dolorem ct per figuram accipitur pro idolis, vel quia idola infirma sunl, el nullius potentiae; vel quia peccatores ac per hoc infirmos homines faciunt. *Poslea acceleraverunt.* idest, antea infirmissimi erani multiplicatis peccatis usque ad summum ; sed poslea sanati per graliam forles effecti sunt, el ideo exultarunl ad currendam viam.Id apparuit in principio Ecclesiae, quando conversi homines ab idololatria, nd martyria festinabant.

4. Λ'οη *congregabo conventicula eorum dc sanguinibus.nec memor ero nominum eorum per labia mea.*

Ex hebraeo vertunt communiter, non *libabo libamina eorum de sanguine.el* vere verbum, nasac, significat libare, el fundere; sed signiheal eliam legere, el operire, quia quae leguntur congregantur ul legi possunt: credibile est, idem verbum significare eliam congregare, sententia vero est eadem: nam quia ad sacrificia celebranda coelus congregari solent; ideo proinde est, si dicalur, *non libabo libamina eorum de sanguine,* idesl, non placebunt mihi sacrificia eorum, quae sanguinis effusione conslanUef *non congregabo conventicula eorum dc sanguinibus,* idesl, non placehunt mihi congregationes corum ad sacrificia cruenta celebranda; proinde non ego illa congregubo, non ero auctor, ul ejusmodi coctus flant. Ace *mc-*

inorcro *nominum eorum per labiti mea,* ideal, non solum non ero auctor lolium congregationum, el sacrificiorum, sed en ne nominabo quidem. Cohaeret autem hic versiculus cum superiore, quia ralionem reddit, cur electi post multiplicatu peccata, ne potissimum idololatriae, acceleraverint currere viam Domini: ratio enim est, quin Dominus vehementer detestatur idola, ct eorum venerationem, ul ne nominari quidem velit a suis: ideo, quos elegit iu Christo, mundavit a peccato idololatriae cl sic sanctos currere fecit viam mandatorum suorum.

Dominus pars haorcdilalis meae, el calicis mei. lu es qui restitues haercdilalem meam mihi.

Quia dixerat se detestari idola, el peccata; addit pio ratione, omnia sua bona in uno Deo habere. Vox propria Christi, omnino segregatus a peccatoribus, et Deo Patri summe amicus omnia sua bona in Deo hnbol. Idem, el nos pro modulo nostro sentire deberemus. Dicit igitur. *Dominus pars hacredilalis meae,* idesl, pars, quae mihi ex divisione haerediliilisconllnge.ro debet, hoc csl, quidquid omnino expeclo, mihi Dominus est, ipso mihi est omnia; cl *calicis mei,* repetitio csl ejusdem sententiae: nam cl calix, qui dividi solebat inter convivas, pro haereditalo accipitur. Nisi magis placeat per partem hacredilalis inielligere opes, per partem culicis, delicias, ul sensus sil, omnes ineas opes, atque omnes meas delicius in solo Deo constitui. *Tu es qui residues haercdilalem meam mihi,* huc addilur, quia cum Christus adhuc mortalis haec diceret,nondum plene possidebat hnereditalem: cl nos cum haec dicimus, desiderio quidem omnia bona In Deo habemus, sed nondum re ipsa possidemus. Possessio autem ista inierim deposita est apud Deum cl ille nobis eam restituet in dic novissimo .sicut Christo restituit in die resurrectionis ejus: huc alludit b. Paulus cum nil, *Scio t ui credidi, el certus sum quia potens csl depositum meum serrare in illum diem,* 2. Tim. I.In hebraeo habetur, "|'O'lΠ ΠΠX *Altha thomich gorali, Tu sustentas haercdilalem mcain,* et sensus est idem : nam ideo restituet Dominus haercdilalem, quia nunc eam sustentat, cl conservai nobis juxta illud d. Petri, *in haereditutem incorruptibilem conservatam in coelis,* 1. l'Clr. I.

G *Tunes ceciderunt mihi in praeclaris: etenim hacredilas mea praeclara csl mihi.*

Similitudine ducta a terrena hncrcdilalc, declar.il praestantiam hacredilalis aelcrnac, quam habebunt qt>| Deum solum eligunt. Siquidem funiculis mensurari solebant campi, qui ex haorcdilalis divisione obveniebant, cl quia divisio sorte fiebat, i leo dicebantur funiculi in praeclaram pariem callere,quando pars lia< rcdilalis optima contingebat. *I unes ceciderunt mihi* in *praedaris,* idesl, opiimam haercdilalem sorte felicissima consecuius sum; etenim *hacredilas mea praeclara cel* milii, idem dicit aliis verbis. Meiniml mitem sortis, quia principium hujus hacredilalis a praedestinatione ducitur; praedestinationis mitem gratia respectu nostri eors quaedam csl, unde Paulus, sorte tocati *sumus: el elegii nos in partem sortis* sanctorum, a l Ephes. *2.* el ad Coloss. I.

1. Benedicam Dominum, qui tribuit mihi intellectum: insuper,el usque ad noclcm increpuerunt me renes mei.

Gratias agit Deo qui inspiravit illi consilium, cl accendit in eo desiderium,ul tam praeclaram hacruditatem eligeret.*Benedicam,* inquil, *Dominum,* idest,laudabo Deum auctorem mihi tanti boni, qui *dedit mihi intellectum,* idesl, qui me cognoscere fecit,el prudenter eligere: vox enim hcbracu yy» *lahaz* signilicat proprio dare consilium. *Insuper, et usque ad noctem increpuerunt me renes* mei. Per renes in Scriptura inlelligilur affectus, cl desiderium, unde sunt illa, *Scrutans corda, el renes Deus;* ct, *Proba cor meum,ct renes* meos, ubi per cor inlelligilur cogitatio, per renes affectio, *per nodem,* inlelligilur tempus tribula tionis, sicut per diem,tempus prosperitatis: per verbum,increpuerunt. significatur potius eruditio, quam reprehensio. Nam, el in hebraeo, *isscruni,* clin graeco est verbum significans erudi(ioneni;proinde verbum latinum interpretandum est pro increpatione hortatoria, qualis csl: *Quare tristis exanima mea, d quare conturbas me'l spera in Deo, quoniam adhuc confitebor illi.* Denique illud. *Usque ad nodem,* in hebraeo est, ΠΊ7Π *lelolh,* erudierunt me in *noctibus;* ex quo intelligiinus significari non solum lota dic. sed etiam usque ad noctem lotam, quod vulgo dici solet inclusive.Itaque sensus hic est, *Insuper d usque ad noclcm,* idesl. non solum tempore prosperitatis, sed praeterea usque ad tempus adversitatis, cl in ipsa adversitate affectus meus in Deum accensus csl, me excitans, el adhurlnns ad passionem aequo animo subeundam, ac semper de Deo bene sperandum.

8. *Providebam Dominum in conspectu meo semper quoniam a dextris csl mihi, ne commovear.*

Ex intellectu, cl affeclu bono.de quo in superiore versu Deum laudavit, profectum csl, ul semper Deum mite oculos haberet: animo enim magis csl ubi oinnl, quam ubi animal*, in hebraeo habetur, *Posui Dominum in conspectu meo semper,ex* quo clarius declaratur, Christum studioso egisse, ut semper Dominum praesentem haberet. *Quoniam a dextris est mihi, ne commovear,* hoc est, nec falsa mea cogitatio fuit, qua Dominum mihi ante nculos cordis semper ponebam; nam vere a dextris mihi semper csl, tamquam legens latus meum.iiicque praecedens, ul adjutor foriis, ne commovear

df gradu ineo sed persistam, ct perseverem usque in Unem.

9. *Propter hoc laetatum est cor mourn, el exultavil lingua mea, insuper cl* caro mea rer/uiesed *iu spe.*

Explicat notie tandem haercdilalem prneclaram, quam Deus restituet sibi, cl altis, qui Dominum clcgcrunt. *Propior hoc,* idesl, (pila Dominus a dextris milii est adjutor.el prolector fidelissimus, *laetatum est cor meum,* laetitia vera.el solida,do qua Dominus in Etangëlio Jo: IG. *Gaudebit corve*jlntm. *el gaudium vestrum nemo tollet a vobis: cl exaltavit lingua mea.* quia gaudium Internum redundare solet etiam exterius. In hebraeo habetur: *Exaltavit gloria mea,* quod in Idem recidit: gloria enim interior, per linguam exultai exterius. Insuper *cl caro mea requiescet in spe.* hoc est, .mimus lactabitur, el curo obdormiet in morte placida, cl secura, ob certam exportationem celernmac resurrectionis.

10. *Quoniam non derelinques animam meam in inferno, nec dabis sanctum tuum videre corruptionem.*

Haec explicata sunt ab Apostolis Petro,ct Paulo, Aci. 2. cl 13. cl quamvis proprie de solo Christo haec dicantur,cujus unima non est relicta apud inferus, in limbo videlicet .sanctorum Pulruio; neque caro in sopulchro expertu est ullam putrefactionem tamen nos omnes haec dicere possumus, lum quia membra Christi sumus, el in illo, ul nil Apostolus, Ephes. 2. *conresuscilavil nos Deus.·* tum quia animne nostrae non relinquentur in inferno, idesl, in Purgatorio; neque caro nostra videbit aeternam corruptionem.

11. *Nolas mihi fecisti vias vitae, adimplebis* n»« *laetitia cum vultu luo: delectationes in dexlera lua usque in finem.*

Ilie exponit perfectam hacredilalis promissionem. /Volas, inquil, *mihi fecisti vias vitae,* idesl, docuisti me modum redeundi ad vitam post mortem; metaphora est pulcherrima, per quam modus per se resurgendi dicilur via usque ad illam diem ignota, quia nullus unquam por se resurrexit,Christo excepto. Nec solum, inquil, docuisti me resurgere ex mortuis, sed etiam, *adimplebis me laetitia cum vultu luo,* gloriosum,immortalem, ct beatum faciens me, vultum tuum mihi ostendendo: nam ex visione Dei, in qua consistit bcaliludo essentialis, redundat etiam gloria in corpus,qua sola Christus carebat: gloriam enim animae a conceptione habuerat. *Delectationes in dextera tua usque in finem.* Nec solum gloriosum me facies,sed ad dexteram collocabit in coelis, ubi delectation···» sunt sine ullo line. Quae omnia etiam electis suo modo convenient, quibus Deus ostendit vias vitae, cum legis observationem docuit esse viam ad Regnum coelorum.Eosdem adimplet luentia cum vultu suo, cum cis se videndum exhibet facie ad faciem, et demum delectationes usque in finem cis praebet dextera sua, cum cos ad dexteram partem collocat, cl cum dextera inanu sua tamquam inexhausto fonte bonorum cos indesinenter delectationibus replet. Ad finem hujus psalmi annotare placet incredibilem temeritatem Theodori Ilezae, qui verba illa,Non *derelinques animam* meam *in inferno, ex* textu graeco, Act. 2, sic interpretari ausus est, *Non relinques cadaver meum in tepuichro,*quae enim corruptio sacrarum litterarum csl. si haec non est? Vide, si placet, refutationem hujus paradoxi in nostris controversiis hb. de anim i Chrisli, cap. 12. ubi demonstramus voces tum lu*·brnicas, lum graecas, quae in hoc psalmo, cl cap. 2. Adorum habentur, non endaver, cl septilchrum sed animam, cl infernum proprie significare.

1» S Λ L M U S XVI.

T I T V L U S, E T A R G U M E N T I' M P S Λ I. M I.

Oralio David.

Ilie psalmus, ul ipso titulus indicat, csl oralio justi persecutionem injusto pnllenlls, qua precatur a lleo liberationem; ducit autem argumenta, primum ab innocentia sua,secundum a justitia Dei. tertium a misericordia ejusdem, quartum a malitia impiorum justos persequentium.

EXPLICATIO PSALMI XVI

1. Exaudi *Domine justitiam meam: intendo deprecationem meam.*
2. *Auribus percipe orationem meam, non in labiis dolosis.*

Ili duo versiculi conjunguntur in unum apud licbrneos; sed apud Graecos el latinos distincti sunt.Res est parvi momenti,neque sententiam mutui. Primum igitur orat exaudiri justitiam suum: nam apud justum judicem magis clamai caussa, quum persona. Addit deinde, ac postulat attendi etiam ad precationem suam; quia Deus non >oluin justitium, sed etiam Justos diligil, cl ul s. Jacobus ail cap. .Unitum *valet oralio justi.* Postremo conjungit ulrumquc, justitiam, el deprecationem, cum ait, *luribus percipe orationem meam, non*

in labiis dolosis, hoc esi, oralioncm meam, quae non prodii ex labiis dolosis; sed in justitia nililur. Itaque sensus csl, .Moveat Ic Domine juslilia, moveat Justi deprecatio.

3. De *vullu luo judicium meum prodeal, oculi tui videant aequitates.*

Alterum argumentum petit a juslitia Dei, quasi dicat, te appello Domine, a te judicari volo, qui es Judex justissimus. De *vullu luo.* idest, ab ore tuo judicium meum prodeal, id est, sententia pronuncietur. *Oculi tui videant aequitates,* idest, noli claudere oculos, cl dissimulare calumnias impiorum; sed aperi oculos, cl considera, quid justitia exigat. Nam. ul alias monui, non ponitur hoc loco aequitas pro epichcja. sed pro ipsa vera justitia, ut sonant vocabula hebraea, el graeca. In grucco habetur, *Oculi mei videant aequitatem,* elsic legit s. Augustinus, ct exponit de judicio hominis justi, non de judicio Dei. ul sensus sil, de vultu tuo judicium meum prodeat, idest, illumina mentem meam, ut justo judicem: *oculi mei videanl aequitates,* idest, mens mea non nberret in judicando;sed si debeat convenire sententia graeci codicis cum lectione hebraica, el latina, hic debet esse sensus, Oculi mei videanl aequitates, quas lu videlicet exerces, idest, videanl justa judicia lua. El sane lectio, quae habcl *oculi lui,* magis cohaeret cum superioribus, ct eamdem approbat s. Hieronymus in episl. ad Suniam, el Frelellam.

i. *Probasti cor meum, el visitasti nocte, igne me examinasti,et non est inventa in me iniquitas.*

Reddit caussam cur velit judicari a Deo; quia videlicet ipse solus scrutatur corda,cl perfecto novit innocentiam servorum suorum.Z'roôasti.inquil,*cor meum.*idest.lentasti.qualis sim intus,ubi nemo videt praeter te;experimenlum de mea sinceritate fecisti.Quomodo autem id fecerit, declarat dicens, *Visitasti node, cl igne me examinasti.* Nam duo sunt tempora,quibus apparel quid sit in corde, occasio occulte agendi,el tempus tribulationis. Mulli cmin intus mali,exterius boni,si occasionem habeant peccandi in occulto, ubi nullum sit periculum nc delegantur, tunc malitia se prodit. Sic eliam lem porc prosperitatis non discernuntur mali a bonis, sed cum ignis persecutionis advenerit,tunc aurum lucebit, el palea fumabit. De primo tempore dicit. *Visitasti node,* idest, cum in occulto occasiones peccandi habui. De secundo vero, *igne me examinasti,* idest, ardente tribulatione. *El non est incenia* in me *iniquilas,* in hebraeo. pro islis verius. Von *est inventa in me iniquitas,* ad verbum sic legitur: Aon *invenisti. cogitavi; non transibit os meum.* Quae verba nullum sensum facere videntur. Sciendum igitur est septuaginta Inlerpre-(■< n<m legisse, 'ГПЕТ sammot/n.quod significat, cogitavi: sed, *zimmalhi* , mutatis lanium punctis idest, iniquitatem meam, cl conjunxerunt hoc nomen cum superiore verbo, cl ideo reddiderunt, Aon *esi inventa in me iniquitas,* quod csl *ijem* cum eo, non *invenisti iniquitatem meam,* ul ad verbum csl in hebraeo. Sequentia v rba, nimirum, *non transibit os meum,* conjunxerunt septuaginta Interprètes cum verbis sequentibus, tn opera *hominum,* cl verterunt, *ul non loquatur os meum opera hominum.* Idem enim est, non Iransibil os meum in opera hominum, cl non loquelur os meum opera hominum.

5. *Ul non loquatur os meum opera hominum, propter verba labiorum tuorum ego* cuslodiii vias *duras.*

Oslendil unde facium sil, ul Deus non invenerit in eo iniquitatem: cl dicit ex eo facium esse, quia custodierit vias duras justitiae propter praecepta Dei, non ob aliquam spem humanam. Nam qui ob spem humanam coslodiunl viam justitiae, exterius id laciunt, ubi homines, vident, ac per hoc invenitur in eis latens iniquilas; qui vero propter Dei mandalum viam justitiae non deserunt, id faciunt exterius, et interius, atque ideo nulla in cis iniquilas invenitur. Aii igilur, *Ego custodivi* tioj *duras,* idest, permansi in via justitiae, quamvis aspera, ct dura neque me ulla tribulatio ab ea via declinare facit. Permansi autem in hac via,propter *verba labiorum tuorum,* idest, propter mandala lua, sive propter promissiones, el minas luas. *Il non loquatur os meum opera hominum,* idest,ul non cogar implorare humanam opcm;ncque ab spe humana pendeam, neque laudem opera hominum. In hebraeo, pro eo quod nos legimus vias duras, habetur, vias, *pariz,* idesl. latronis.seu dissipatoris: sed mutatis punctis illud, ץחס *pariz,* potest, legi.perez, idesl.ruplura sive fradu^iei sensus erll custodivi vias praeruptas, ac Per hoc periculosas, et duras.

0. *Perfice gressus meos in semitis luis, ul non moveantur vestigia mea.*

Agnoscens non suis viribus, sed auxilio Dei se permansisse in angusta semita justitiae , rogat Deum, ul confirmcl hoc beneficium, *Perfice gressus meos in semitis luis,* idesl, confirma, el stabili gressus meos in hac via lua, ne forte declinem ab ea, si tuo adjutorio destituar. In hebraeo ad verbum csl. *subslenla gressus meos, ne labantur vestigia mea;* ubi declaratur id ipsum per similitudinem ductam a via lubrica. Itaque, *perfice gressus,* significat, sustenta, el stabili: et nc moveantur *vestigia mea,* significat, ne labantur ob viae lubricilalcm. Vera enim infirmitas carnis, cl illecebra mundi faciunt viam vitae humanae valde lubricam, el multi labunlur in ea.

7. *Ego clamavi, quoniam exaudisti me Deus inclina aurem luam mihi, cl exaudi verba mea.*

Exposito argumento ab innocentia, sua, cl a justitia Dei, iterum repetit oralioncm inilio Psalmi propositam: quae csl quasi conclusio, quae colligitur ex duobus illis argumentis. Sententia igilur hacc csl: *Ego clamavi,* ad te Domine *quoniam exaudisti me,* idesl, cum fiducia clamav·,qiionwn

semper alias exaudisti me. El ideo pro solita benignitate nunc eliam inclina aurem luam mihi, el exaudi verba mea.

8. *Mitifica misericordias luas, qui* saluos *[acis sperantes in te.*

Iloc est argumentum tertium, quod sumitur a misericordia Dei; quasi dicat, exposui innocentiam meam, appellavi justitiam tuam; invoco nunc misericordiam. quoniam etsi me innocentem existimem a crimine, ob quod tribulationem patior, In men mulla sunt alia fortasse peccata mea, ob quae juste puniri possem. *Mirifica ergo misericordias* luas, idesl, ita manifeste misericordias luas exerce in me liberando, ul omnes mirentur. Tuum csl enim salvos facere omnes, qui in lua misericordia spem suaiu repositam habent.

9. Λ *resistentibus dexterae tuae custodi me ul pupillam oculi.*

In Hebraeo conjunguntur cum superiore versiculo illa verba,*a resistentibus dexterae,* ul sensus sil, qui salvos facis a resistentibus dexterae tuae cos qui sperant in te. Sed cohaerent eliam optime cutn verbis sequentibus in hunc modum: *Custodi meut pupillam oculi,* idest. maxima diligentia; *a resistentibus dexterae tuae,* idesl, ab impiis hominibus, qui resistunt dexterae tuae,vel laedendo quos tu protegis, vel non ambulando quo tu ducis; neque hoc csl contrarium ei, quod legimus in lib. Esther cap. 13. Non *est qui possit tuae resistere voluntati.* Nam illud inlclligilur de voluntate beneplaciti, quae semper impletur; hoc autem de voluntate signi, quae non semper impletur, quia Deus permittit impios mulla facere contra legos. a se positas: sed eos postea punit, ul merentur. Idcirco s. Paulus hortatur dicens. *Humiliamini sub potenti manu Dei, ul vos exaltet in tempore visitationis,* 1. Pel. 5. Similitudo illa, *ut pupillam oculi,* aptissima esi; quoniam pupilla res simul pretiossima csl ct infirmissima,cl ideo diligentissime custodire solei, cl ab ipsa natura munita esi, tum variis tunicis,lum eliam palpebris, el pilorum vallo.

10. *Sub umbra alarum tuarum protege me, a facie impiorum, qui me afflixerunt.*

Idipsum rcpelil alia similitudine. Sicut enim pulli leguntur alis gallinae, el eo modo obumbrantur, ct securi delitescunt, ul laedi non possint a milvis: sic optat justus protegi divino auxilio a persecutoribus suis. Illud, *a [acie impiorum,* significare potest a conspectu impiorum; alae siquidem dum pullos tegunt, faciunt nc videantur a milvis. Item a morsu impiorum sive ab ira impiorum: nam cl dentes in facie sunt, cl ira in facie demonstratur. Illud, *qui me afflixerunt.* significat, justum jam expertum esse morsus impiorum, et ideo protectionem quaerere, ne si saepius mordeatur, tandem consumatur. Familiaris est haec .similitudo divinae Scripturae psal.G2 *In velamento alarum tuarum sperabo:el* rursusps.il. 10, inquit,*alarum tuarum sperabo:el* rursusps.il. 90. *Scapulis suis obumbrabit libi,el sub pennis ejus sperabis;* el ipse Dominus in Evangelio: *Quolies volui congregare filios tuos, sicut gallina congregat pullos suos sub alas , el noluisti.* Malih. 23.

11. *Inimici mei animam meam, circumdemini, adipem suum concluserunt, os corion loquutum est superbiam.*

Est hoc argumentum postremum, quod sumitur a malitia inimicorum. *Inimicimei.*inquit,*animam meam circumdederunt,* idesl. vitam meam, sive mc ipsum undique premunt, *adipem suum concluserunt,* idesl, nulla misericordia moventur, etiamsi me videanl ad extrema redactum; os eorum *loquulum est superbia,* idest. non solum non miserentur, sed eliam insultant arroganter. Porro adipem concludere, significat viscera claudere, ac per hoc non misereri, juxta illud s. Joannis: *Qui habuerit substantiam hujus mundi, cl vident fratrem suum necessitatem habere, ct clauserit viscera sua ab eo. quomodo charilas Dei manet in eoi* 1. Joan. 3. Quia vero viscera claudi solent, cum adeps crescit, ideo maluit Propheta dicere. *Adipem suum concluserunt,* quam viscera clauserunt, ul simul indicaret causam, unde viscera clauduntur, quae est multiplicatio adipis, idest. opulentiae temporalis. Sicut enim adeps naturalis claudit viscera carnalia: ila: multiplicatio opum f.icil superbe sapere. cl contemnere proximum, et claudit viscera spiritualia.

. *Projicientes me nunc circumdederunt me, oculos suos statuerunt declinare in terrain.*

Pergit narrare nequitiam inimicorum, cl ail, eos modo unam viam aggredi, modo contrariam, sic tamen ul semper noceant. *Projicientes me nunc circumdederunt me,* idesl, antea projicientes a suo consortio,nunc circumdederunt me. In gracco sensus est clarior, quia illud, *projicientes,esi* temporis praeteriti, ἐχβαλλοντε,εἲ significat, cum *projecissent me.* Itaque sensus est, cum antea projecissent me a suo consortio.ne fruerer communibus bonis, nunc iterum quaerunt me, circumdant, ul malis afficiant. Hujus autem malitiae ipsorum causa est, quia *statuerunt oculos suos declinare in terram,* idesl, firmiter decreverunt non aspicere ad Deum, qui est in coelo, nec timorem ullum Dei admittere; sed solum terram intueri, cl quae in lerra sunt bona sectari. In hebraeo pro illa voce, projicientes me , habetur, Ό'ΙΥΟ'Κ *asciurenu.* quod aliqui vertunt *gressu meo:* alii, *incedentes in me,* alii aliter. Sed septuaginta Interprétés legisse **videntur,** *horisciuni.* quod signifilical, *expulerunt me,* sunt enim lilcrae fere eaedem, sed transpositae.

13.Susceperunt me *sicut leo paratus ad praedam el* sicut *catulus Iconis habitans in abditis.*

Non solum, inquit.circumdederunt me, sed crudelissime in me saevierunt,Susceperunt enim *me.*

ex aviditate, el saevitia, qua *leo paratus ad praedam,* suscipit occurrentem sibi oviculam. Dicilur autem Ico paratus ad praedam is, qui famelicus,el in praedam intentus csl. Idem repetit per verba sequeniia, *cl sicul calidus leonis habitans in abditis,* idcsl, sicul Iconis catulus latens in insidiis suscipit praedam sibi occurrentem.In hebraeo pro *susceperunt me.* habetur, OVD*! *dimiono,* similitudo ejus, videlicet impii, quasi leonis desiderantis praedam. Caelorum septuaginta legerunt paulo aliter, ul legi potest vox illa,si removeantur puncta, nimirum videntur legisse, *dimuni,* ab eodem verbo, *dama,* quod non solum similem esse, sed etiam succidere signillcal. Itaque intellexerunt hic significari, *succiderunt* me,sicul leo succidere solet praedam oblatam,sed pro succiderunt, maluerunt vertere, *susceperunt,* nimirum ad succidendum,quia non succiderunt r: ipsa, sed tantum voto, non enim Deus permisit ul re ipsa succiderent, ul cx sequenti versiculo perspicuum est.

11. *Exurge Domine, praeveni eum, et supplanta eum.cripe animam meam ab impio, frameam tuam ab inimicis manus tuae.*

Explicata malitia persequentium, rogal Deum ul adsit, et libcrel ipse, qui solus potest.*Exurge Domine,* non amplius differas auxilium, *praeveni cum,* idest, impium, qui instar leonis me rapuit ad devorandum, praeveni dentes ejus,ne os in me infigit, el occidat. El vere solus Deus praevenire polesl actionem cujuslibel caussae etiam velocissime agentis, sicul praevenit dentes Iconum,ne laederent Daniclcm inter ipsos famelicos jacentem; et sicut praevenit impetum ignis, ne combureret 1res pueros in furnacem projectos, ex quo magna consolatio oritur justis, qui sciunt eam esse Dei sui potentiam, ul securos cos praestare possunt inter dentes leonum el inter flammas ignis ardentis; *supplanta eum,* idest, decipe eum. mirabili providentia tua eilicicndo. ul dum putat se dentes infigere in carnem :usli, configat in carnem propriam. *Eripe animam meam ab impio,* idest, ne sinas me occidi ab impio saeviente more leonis, sed libera, el salva me. *Frameam luam ab inimicis manus luae.* In hebraeo post *[rameamtuam.* linitur versiculus, el deinde incipit alius versusp-t quia hebraci, non declinant nomina per casus.potest sic verti ea sententia, *eripe animam menm ab impio,* framea tua. idcsl. ul vertit sanctus Hieronymus, *ab impio qui csl framea tua.* vel, ul alii volunt, eripe animam menm ab impio framea tua, idest, per frameam luam, sed versjonem septuaginta, el editionem vulgatum sequendo, sensus enl. eripe animam meam nb impio;ac ul hoc facias, eripe frameam tuam,idcsl,potestatem affligendi,nb inimicis manus luae,idcsl, nb iis. qui ea non bene utuntur.qui sunt inimici manus luae,ac per hoc non sequuntur directionem manus luae,sed contra eam abutuntur potestate a te ilhs concesse. *Omnis enim potestas a Deo csl,* sive, ul Apostolus loquitur, Â'on *est potestas nisi a Deo.* Horn. 13. In hebr.iro pro, inimici* manus luae, habetur, a *viris manus tuae,*sive *a mortuis manus luae,*namvoi hebraea,a'ri2 *melliim,eA* vivos,et mortuos significat. Septuaginta Interpretes intellexerunt significari mortuos, et verterunt, ἀπ'εχθρών τή χεικ; σκ. *inimicis manus tuae,* quoniam inimici mantis Domini, id est, qui nolunt sequi directionem tnanus Domini, mortui sunt manui Domini; quomodo omnes peccatores dicuntur mortui Deo, et inimici Dei, verterunt autem potius,inimici, quam mortui, quia id csl mullo clarius.

IS. *Domine a paucis de terra divide eos invita eorum : de absconditis tuis adimpletus* esi *venter eorum.*

Imprecatio est prophetica, idest, praedictio per modum imprecationis: praedicit enim futurum, ul dividantur impii a Justis, el impiis quidem soh temporalia tribuuntur; Justis vero etiam aeterna. *Domine a paucis de terra divide eos,* idcsl, separa multitudinem impiorum a pusillo grege tuo. In hebraeo est eadem vox. 'HΏ *metliin,* quae in line versiculi superioris. David enim sicut inimicos Dei vocaverat mortuos Dei; ita nunc amicos Dei vocat mortuos saeculo, sive terrae: vox enim, 'I^Π *cheled,* significat terram, mundum, saccu-lum cl similia. Itaque verti poterat, divide cosa mortuis mundo: sed maluerunt septuaginta dicere a paucis de terra, qui vere mortui mundo sunt valde pauci, respectu amatorum mundi. Illud, *divide eos,* est in hebraeo, pars eorum, sed mutetis punctis caedem voces significant, divide cos.Quod sequilur, *in vita eorum,* posset recle conjungi cum sequentibus, nisi obstaret particula, el, cl *de absconditis* luis,etc.quae particula csl in hebraeo, el in graeco, et in mullis lalinis: nec scio, cur in editione vulgata omissa sil. Sensus igitur est non solum in vita futura, sed etiam in praesenti, quae proprie est vita ipsorum, quam ipsi videlicet So lum agnoscunt,amant dividendos a viris justis.qui saeculo mortui sunt.In hoc autem divisio consistit, quod *de absconditis luis adimpletus est* renier *eorum,* idest, de bonis terrae a Deo creatis.el conservatis,el quae veluli de thesauro abscondito singulis annis emanant, adimplent venirem suum, el hanc partem suam esse dicunt.

10. *Saturati sunt/iliis, el dimiserunt reliquias suas parvulis suis.*

Hoc est, filiis abundant, el iis post mortem sua relinquunt bona, quae ipsis supersunt, haec enim censetur a filiis hujus sacculi perfecta felicitas, si el ipsi bonis terrenis circumfluant.el filios suos bonorum suorum relinquant haeredes.Ex grneco sanctus Augustinus vertit, *salurathsunl porcina·,^* etiam verti pnsse dicit, *saturati sunt /iliis,* ratio hujus varietatis in promptu est: nam vox gracca si scribatur per simplex ypsilon ὕων signifient porcum: si scribatur per ypsilon, el join υιὠν significat *filios,* sed ex hebraeo perspicuum est, legendum filiis, non porcina.

17. *Ego autem injustitia apparebo conspectui luo, satiabor cum apparuerit gloria tua.*

In hoc, inquam, divisio consistit, quod illi saturari cupiant in hac vita bonis terrenis; *ego autem* ulcliam caelcri Justi in hac vita,justitiam esuriam, et in alia gloria, et bealiludinc satiabor. *Injustitia apparebo conspectui luo,* idest, juste coram In vivere studebo; *satiabor cum apparuerit gloria tua,* idest, sicul nunc libi apparebit justitia mea, ha postea mihi apparebit gloria lua, cl tunc demum vere satiabor nihil amplius expetens. In Hebraeo pro, *apparebit gloria tua,* habetur, *cum excitabitur similitudo lua;* sensus csl idem: tunc enim apparebit nobis gloria Domini, quando excitabitur in nobis similitudo, de qua scriptum est 1. Joan. 3. *Similes ei erimus, quia videbimus eum siculi est.* Quando enim videbimus eum siculi csl, tunc erimus ei similes in gloria: nom cl ipse beatus est, quia scipsum videt. Haec est enim vita ct gloria sempiterna, videre Deum siculi est.

1» S A L M U S XVII.

T I T ü L U S, E T A 11 G U M E N T U M PS Λ L M 1

In finem, Puero Domini David, qui loquulus est Domino verba cantici hujus, in die, qua eripuit eum Dominus dc manu omnium inimicorum ejus, et de manu Saul, el dixit.

Ilie titulus indicat,psalmum hunc a Davide compositum fuisse in gratiarum actionem, quando liberatus fuit ab omnibus inimicis suis, et putissimum aSaule.qui nominalim ea de caussa exprimitur. Habetur hic idem psalmus in lib. 2. llegum cap. 22. paucis mutatis. Mutatio autem illa incertum est, an ab ipso Davide facta fuerit, an ab Esdra.qui psalmos collegii. Quia vero David figuram Christi gessit polesl psalmus hic cliam de Christo recte exponi.

EXPLICATIO PSALMI XVII.

1. *Diligam te Domine fortitudo mea: Dominus firmamentum meum, el refugium meum, el liberator meus.*

Diligam te Domine, idcsl, merito le diligere debeo, cum tot beneficiis me libi devinxeris.Exponit deinde beneficia a Deo accepta: ac primum unico verbo, tum pluribus nominibus, postremo rerum gestarum enarratione. Unico verbo exponit, cum dicit, *Fortitudo mea,* idcsl, caussa lotius roboris mei, quo de hostibus omnibus triumphavi. Quod autem uno verbo dixit, *Fortitudo mea,* explicat per paries, dicens, *Firmamentum. refugium, el liberator;* quasi dicat, merito dixi, Deum esse robur meum, quia ipse est firmamentum, refugium, el liberator meus. Cum in lulo sum, ipse mihi est firmamentum; cum in periculo versor, ipso mihi refugium pracbel; cum forte in manus hostium incido, ipse me liberat. Itaque omnibus modis ipse mihi fortitudo, cl robur est. In hebraeo pro voce, *diligam,* non csl verbum, 3ΠX *ahab.* quod simpliciter amare significat, sed Cni *racham,* quod signillcal amare cx intimis visceribus. Pro vocabulo, *Firmamentum,* est, *salhi,* Petra,idest, stabile, ac solidum fundamentum. Pro, *refugium,* ’JTpJiO *metsudalhi,*est arx, sive munitio, sive munitissima aix.ad quam luto quis confugere, possit. Sed septuaginta Interpretes metaphoras exponere voluerunt,ideo non petram, cl arcem,sed firmamentum, el refugium dixeruni. In 2. lib. rcg. cap. 22. deesl illud principium, *Diligam te Domine fortitudo mea.* Incipit enim psalmus,*Dominus petra mea,* etc. Sed pulcherrimum illud principium videtur non ab alio, quam ab ipso Davide fuisse additum.

2. *Deus meus, adjutor meus, el sperabo in eum.* 3. *1’roleclor meus,cl cornu salutis meae, cl* susceptor meus.

In his duobus versiculis, qui in hebraeo continuantur cum primo versiculo, cx vehementia affectus in Deum repetit Propheta, et inculcat epitheta benefactoris sui. llespondcnl autem tria haec, *Adjutor, prolector, cl cornu salutis,* iribus illis. *Firmamentum,refugium,el liberator.* In hebraeo pro voce adjutor, habetur, ’’I IX *tsuri* peira, sicut pro voce, Firmamentum, erat cliam petra,sed alia, el alia voce. Itaque vocat Deum adjutorem, quia praebet stabilimentum, ul non cadat,juxta illud psal. 39. *Slaluil supra petram pedes meos.* El merito adjungit, *Sperabo in eo,*tamquam in firmissimo fundamento. Pro voce, Protector,habetur in hebraeo, *maghinni, scutum,* sive clypeus, sicut pro voco refugium, erat arx. Ulrumqu *e* enim protegit,cl defendit.Itaque voluerunt seplua-

ginla Interpretes explicare metaphoras nominum licbraicorom. Cornu salutis est tam in hebraeo, quam in Graeco, cl signilical robur ad salvandum. Metaphora sumpta ab animantibus cornigeris familiaris csl Scriplurac divinae, psal. 131. *Prodi:-eam cornu David,* idesl. laciam, ul David robustus sil, ac potens instar lauri cornibus annali, non imbecillis, ac debilis more vituli nondum cornua producentis, Ezccli. 29. *In illa dic pullulabit cornu domus Israel,* Michaeae 4. *Ponam cornu tuum ferreum,* Luc. I. *Erexit nobis cornu salutis in domo David.* Dicilur igitur Deus cornu salutis Davidi, cl omnibus juslis, quia justi robustissimi sunl contra omnes hosles, sed robur eorum non viribus propriis, sed in Dei adjutorio, cl favore consistit. *Omnia possum,* dicebat Apostolus, in eo *qui me confortai.*Responde! aulem cornu salutis meae, particulae illi, el *liberator meus.* Liberat enim Deus per cornu salutis,idesl, per salutiferam potentiam suam. Denique illud,el *susceptor meus,* est nomen complectens omnia alia, cl respondet primo illi nomini, *Fortitudo mea,*Quos enim Deus suscipit, liberat, protegit, confirmat.

f. *Laudans invocabo Dominum, el ab inimicis meis salvus ero.*

El haec quasi conclusio quaedam superiorum vcrborum:quasi dical.Ego deinceps assidue Deum laudando pro loi acceptis beneficiis, cl magna li ducia in tribulationibus meis.cumdcm Deum invocabo, cl sine dubio a quibuscumque hostibus liberabor. In hebraeo habclur, Tjna *Ulehullal,* quod recte s. Hieronymus verlil, *Laudatum invocabo Dominum.* Sed si puncta mutentur, eaedem litcrac laciunt, 'i',πη *Meallel,* quod signilical, *laudans invocabo,* ut verterunt septuaginta. Sententia semper est eadem, nimirum laudabo, ct invocabo, gratias agam pro peccatis cl invocabo pro futuris.

Circumdederunt me dolores mortis, cl torrentes iniquitatis conturbaverunt me.
G. *Dolores inferni circumdederunt me, praeoccupaverunt me laquei mortis.*

Incipit Propheta jam enarrare accepta beneficia. Ac primum dicit, se quondam fuisse in apertissimo periculo vilac, quando videlicet Saul cum quaerebat ul interficeret. Sed hoc periculum vitae poetice describit variis metaphoris adhibitis. *Circumdederunt* me *dolores morlis,* idesl, undique I.dia pericula me oppresserunt,ul de salute corporali desperarem: el ideo tali dolore, idesl,moerore muni nlleclus fui, quali allici soient, qui moricm sibi imminere vident.El *torrentes iniquitatis conturbaverunt me,* idesl, inde periculum, el dolor, •le quo dixi, proficiscebantur, quod multitudo ini■luorum inslar torrentis me invaserant, el conlur-l> iverant, quomodo conturbari solent qui a torrente aquarum deferunlur. cl circumvolvuntur. *Dolories inferni circumdederunt me:* repetii quod <hxcrat. *circumdederunt me dolores morlis.* Idem c in hoc loco, dolor morlis. cl dolor inferni.Xam quia ante Christi passionem omnes,qui moriebantur. ad infernum descendebant, quamvis non ad camdem pariem inferni: ideo pro eodem occipiebalor, mori, et ad infernum descendere. *Circumdederunt,* inquil, *mc dolores inferni,* idesl, moeror animi, qualem patiuntur, quibus imminet discessio ex hoc mundo ad locum mortuorum, qui csl infernus. *Praeoccupaverunt me laquei* mortis, repetit, quod dixeral, *torrentes iniquitati* conturbaverunt me. Sicut enim conturbatio ei multitudine iniquorum in eum insurgentium eral caussa Davidi dolorum mortis: ita praeoccupatio laqueorum mortis cral caussa eidem 1)> vidi dolorum inferni. Vocal laqueos morlis insidias iniquorum , quibus petebatur ad mortem. Itaque sensus horum duorum versiculorum csl, Dnvidem occupatum fuisse ingenii dolorcob imminens mortis periculum, tum ex invasione manifesta inimicorum inslar lomentis violenter sapientis, el involventis, tum ex insidiis eorumdem inimicorum, inslar laqueorum incautos capientium. Quod atlinel ad verba, pro dolores, in hebraeo habclur, >^311 *cheble,* quae vox dolores, el funes significare polesl. Ideo s. Hieronymus verlil, funes morlis, ct funes inferni. Al septuaginta interpretes verterunt, dolores morlis, el dolores inferni: quae leclio posterior clarior esL.Pro tommies iniquitatis, in hebraeo habclur, bV'53 *nachalc beliahal,* quod s. Hieronymus verlil, *torrentes diaboli* , et septuaginta interpretes, *torrentes, iniquitatis.* Uirumque recte se habel ; nam 'jypbs *beliahal,* ad litteram sonat. absque jugo, cl in scripturis sanctis passim invenitur haec vox usurpata ad significandos viros iniquos, qui excusserunt jugum legis, vel ipsam iniquitalcm, quae csl contraria legi : quia iniquorum caput csl diabolus ; ideo diabolum quoque hac voce significare solent hcbraci.

7. *In tribulatione mea invocavi Dominum, el ad Deum meum clamavi.*
8. *El exaudivit dc templo sancto suo vocem meam, cl clamor meus in conspectu ejus, introivit in aures ejus.*

Dixerat, se in maximo periculo constitutum fuisse ; nunc dicil, se confugisse per orationem ad Dcuin, el exauditum. *In tribulatione mea,* idesl, in illis magnis angustiis, in quas me conjecerat persecutio Saulis, el in aliis similibus mullis. *Invocavi dominum,* in quo lota mea fiducia posita esse solet. *El ad Deum meum clamavi.* Rcpelilio est Davidi familiaris. *El exaudivit dc templo sancio suo vocem meam,* idesl, oratio mea pervenit usque ad summum coelum, quod csl templum Dei non manufaclnm, cl vere sanctum, quod violari polluiquc nulla ratione polesl. *El clamor meus in conspectu ejus, introivit in aures ejus,* Repelilio csl, el aliquo modo declaratio superioris versiculi ; quasi dicat, clamosa oratio mea, id csl. magno alTeclu prolata, in conspectu ejus effusa, idest. quam effudi Deum prae oculis habens, in*troivil in aures ejus,* idesl, exaudita csl. In hc-

Draco habentur in futuro omnia verba, invocabo, clamabo, exaudiet, introibit. Sed septuaginta interpretes recte verterunt in praeterito, invocavi, clamavi, exaudivit, introivit, quoniam lex liebrni cac grammaticae id permittit, ul fulurum ponatur pro praeterito.

9. *Commola csl, cl contremuit terrai fundamenta montium conturbata sunl,el commola sunt, quoniam iralus esi eis.*

incipit jam describere effectum exauditionis divinae,qui fuit auxilium de coelo adversus inimicos suos, ex quorum interitu ipse tandem non solum pericula evasit, sed eliam regnum adeptus csl. Describit aulem iram Dei adversus hostes suos poetico more ; sicut enim cum irascitur rex aliquis,el bellum parat, lotum ejus regnum turbatur: ita cum irascitur rex lotius mundi, lotus mundus turbatur, ac potissimum tria visibilia elementa, terra, aer, cl aqua. Dion significat hoc loco David, re ipsa terram, cl acrem, cl aquam ita perturbata fuisse, ul verba sonare videntur : sed significat, talem esse Dei iram, ul possit continuo tremefacere terram usque ad ima fundamenta : cl in acre continuo excitare ventus, nubesque tenebrosas, cl tonitruo, atque fulgura: denique fontes, el flumina. et marin ita siccare, ul appareant cavernae terrae, et fontium origines. Incipit ab elemento terrae, ac dicit, *commota est, el contremuit terra, fundamenta montium commota sunt, quoniam iratus csl eis:* hoc csl. quando Deus irascitur terrae, continuo lota movetur, el contremiscit, non solum in superficie, sed usque ad ima montium fundamenta. Nec solum quando Deus irascitur, sed eliam quando praesentiam suam manifestat in terra, concussio Icrrac consequitur, quasi trementis, cl reverentis majestatem Creatoris. Sic in resurrectione Christi tcrracmolus factus est magnus ; cl cum idem Christus morions infra terram descensurus erat, lerra mola est. El David in alio psalmo : *Λ facie Domini mota est terra.* ps.11.3. In hebraeo non habetur, *quoniam iratus est cis.* sed,']'7 η^Π *chi chara lo, quoniam ira ei,* idesl, quoniam iratus csl. Itaque secundum textum hcbraicum terra,el montes contremiscunt, non quia Deus ipsis montibus iratus csl, sed quoniam absolute iratus csl.At septuaginta vertentes, *quoniam iratus csl* cis,significare voluerunt, iram Dei osse contra terram, cl terrae montes, ratione hominum, qui in terra habitant ; alloqui nulla est ratio cur Deus lerrac, cl montibus irascatur.

10. *Ascendit fumus in ira cjus.cl ignis a facie ejus exarsit, carbones succensi sunl ab co.*

Adhuc pergit explicare operationem Dei in terra quando vult Deus ostendere in ea praesentiam suum: non enim solum terram tremere facit, sed eliam ardore ac fumare,quod accidisse describitur Exod. 20. hebr. 12. quando Deus in monte Sina legem dedit. *Ascendet,* inquil. *fumus in ira ejus.* idesl, ira Dei excitavit in lerra calorem vehementem. unde ingens fumus ascendit. *El ignis a facie ejus exarsit ;* nec solum calorem el fumum, sed eliam incendium magnum excitavit. *Carbones succensi sunl ab ea,* idesl. ira Dei, sive facies Dei terram respiciens ita fecit eam ardore, ac si lotam in carbones ardentes convertisset. Alibi eliam dicit. *qui respicit terram, cl facit eam tremere·, qui langil montes, cl fumigant,* psalm. 103.

il. *Inclinavit coelos, el descendit, el caligo sub pedibus ejus.*

Transit a term ad acrem : cl describit ea quae fiunt in acre, quando Deus iram, vel praesentiam suam demonstrare vult: dicitur Deus inclinare coelos, quando demittit nebulam, in qua ipse appareret. Vitietur enim nebula quasi pars coeli: ordinarie aulem Deus per nebulam se ostendere solitus est, ul patet ex lib. Num. cap. 9. 3. Reg. 8. Maith. 17. el alibi ; ait igitur: *inclinavit coelos cl descendit,* idesl demissa nebula, per eam se manifestavit, *el caligo sub pedibus ejus,* idesl. ita Deus in nebula habitavit, quasi caliginem sub pedibus haberet: sunt omnia metaphorica, ex quibus inlelligimus, Deum invisibiliter praesentem nobis se facere.

12. *Et ascendit super Cherubim, cl volavit, volavit super pennas ventorum.*

Pergit describere operationem Dei in acre,quando iram suam manifestare hominibus vult. Ponit aulem nobis ante oculos Deum, quasi hominem armatum insidentem currui velocissime discurrenti. el ex eo sagittas in hostes suos emittentem. Currus Dei sunt nubes, juxta illud psalm. 103. *Qui ponis nubem ascensum tuum, qui ambulas super pennas ventorum.* Equi velocissimi sunt venti, qui nubes huc. illueque deferunt. Aurigae sunl angeli, quos cherubim vocat. Sagittae sunt fulgura, cl fulmina, quae ex nubibus jaciunlur. El vere mirabilis csl ista descriptio. Nulli enim sunl currus agiliores nubibus.nulli equi velociores ventis. nulli aurigae periliores angelis, nulla jacula, quae coelestibus fulminibus conferri possint. El praeterea currus isti cx eo loco superiore pugnant, ul laedere possint. Ascendit, inquit, super *cherubim,* idesl, non solum Deus utitur nebula, quasi domo, vel tentorio; sed eliam utitur nubibus, quasi curribus: cl angelis Cherubim, quasi aurigis; cl veniis, quasi equis. Dicitur autem ascendere super Cherubim, ul inlelligamus, Deum non regi ab auriga, sed ipsum praesidere aurigae, el principalem esse lum ipsius currus,lum aurigae motorem, atque rectorem. Itaque dicitur Deus ascendere super cherubim, et volare super pennas ventorum, quia ulitur ministerio Angelorum in movendis nubibus, quae sunl vcluti currus aerei, cl velocissimi, quippe qui tribuuntur a ventis, vcluti equis pennigeris, ac per hoc non ambulant, sed volant, cl volant celerius omni volucre.

13. *El posuit tenebras latibulum suum, in circuitu ejus tabernaculum ejus: tenebrosa aqua* in *nubibus aeris.*

Wc putaretur Deus visibiliter in nubibus, tamquam in curru eniinere, declara! propheta Deum invisibiliter adesse, el ea dc causa tenebrosis nubibus uli, ut eo vetuli symbolo invisibilem se esse demonstret. Est etiam in his verbis eleganlissimn, el poetica metaphora. *Posuit,* inquit, *tenebras latibulum suum,* idesl, latet Deus in tenebrosis nubibus, quasi in loco abdito, sive i lTecil, ul nubes tenebrosae pro latibulo sibi deservirent. *In circuitu ejus, tabernaculum ejus,* idesl, eaedem nubes sunl quasi tabernaculum Deo. quo ipse undique legitur. *Tenebrosa aqua in nubibus acris,* id esi tabernaculum, de quo dixi, nihil esi aliud, nisi nubes tenebrosa, qualis csl, cum csl disposita proxime, ot in aquam vertatur. Tunc enim csl nubes vaille densa, cl aqnca, ul non improprie aqua dici possit in nubes existons.

14. *Pro fulgore in conspectu ejus nubes transierunt·, grando, el carbones ignis.*

Déclarai quomodo Deus cx nubibus quasi ex curribus suis armatis pugnei, ac dicil, jubente Deo nubem scindi, cl inde prodire grandinem, cl fulgura, instar carbonum ignilorum. Elegantissime autem dicil, prae *fulgore in conspectu ejus nubes transierunt,* quasi scissura nubium procedat a fulgore Dei intus latentis. quasi nubes ferre non possil divinum fulgorem, cl ideo in conspectu Dei, rumpantur el dissolvantur, alquc cx ca parle evanescat, el transeat. *Prae fulgore in conspectu ejus nubes transierunt,* idesl, a fulgore Dei praesentis concussas nubes, in cospcclu ejusdem Dei, transierunt disruplae, el dissolutae. *Grando, el carbones ignis,* supple, ex ea scissura processerunt grandines,el fulgura. Re ipsa hoc accidit lempore Pharaonis, ul habemus in lib. Exod. cap. 9. *El grando,* inquil. *cl ignis mixta pariter ferebantur.* Similia in bello Josue contra quinque reges, Jos. 10. necnon in bello m. Antonini Imperatoris contra germanos, dc quo vide Tertullianum in lib. ad Scapulam ; cl in Apologetico cap. 5.

15. *Et intonuit dc coelo Dominus, el ditissimus dedit vocem suam: grando et carbones ignis.*

Idem repetii aliis verbis, cx nubis dissolutione orilur fragor ingens; qui dicitur tonitru, cum quo saepe fulmina conjuncta esse solent. Fragorem illum elcgiinicr vocal Propheta vocem Dei, non solum quia Deus est causa fragoris illius, sed eliam quia tam ingens, el tam Icrrilicus est sonus ille, nl soli Deo tribuendus videatur, quasi propria vox ijus. Hinc csl illud ipsius Dei ad Job: *Si habes brachium sicut Deus, cl si voce simili tonas.* J' b. 40. Illud autem *grando el carbones ignis,* in nonnullis graecis textibus non habetur.in hebraeo habetur, el possel legi, grandinem, el carbones ignis, ul aliqui legunt; sed noslcr interpres reclc vcrlit, *grando* el *carbones ignis,* quia sunl omnino caedem voces, quae in versiculo superiore.Itaque oportet hic etiam aliquid subinlelligcre, ul sensus sit, *allissimtts dedit vocem suam,* ex qui voce processit eliam grando, el fulmina, quasi carbones igniti.

16. *El misit sagittas suas, el dissipavit* eos; *fulgura multiplicavit, cl conturbavit cos.*

Explicatio csl superiorum, ac praesertim illius vocis *carbones ignis,* quasi dicat, carbones ignis prodierunt ex nubium scissione, quia Deus *initii sagittas suas,* idesl, fulgura, *caque multiplicavit,* el co modo inimicos suos *dissipavit el* conturbavit.

17. *El apparuerunt fontes aquarum, et revelata sunl fundamenta orbis terrarum.*

Ilie jam loquitur de operatione Dei in aquis, quae operatio est mirabilis, el repentina e.xiccatio aquarum, qualis facta csl in mari rubro, cl Jordane numine, ul habemus Exod. 14. et Jos. 4. ex qua exsiccatione pnluil profundum maris, et fluminum, quod profundum vocal propheta *fundamenta orbis terrarum,* quia est pars infimo lotius terrae. Pro voce, *fontes,* in hebraeo est, *aphikc,* quod significat, *decursus, seu torrentes.* Sanctus Hieronymus vertit, *effusiones aquarum,* se 1 cum sil nomen generale recte potuerunt septuaginta interpretes reddere, *fontes.* Sensus igitur est. *El apparuerunt fontes aquarum,* idesl, jussu Dei siccatis aquis apparuit fundum fontium, sive fluminum, sive eliam maris, et sic *revelata sunt,* cl discooperta, *fundamenta,* idesl, paries imae *orbis terrarum.*

18. *Ab increpatione, tua Domine, ab inspiratione spiritus irae tuae.*

Explicat causam exsiccationis aquarum. Apparuerunt. inquil. fontes seu decursus aquarum. Ab *increpatione tua domine,* idest, quia lu domine, increpasti aquas, el ille continuo disparuerunt. Quomodo autem increpaverit, explicat, dicens, *ab inspiratione spiritus irae tuae.* Mirabili metaphora. el plane poetica vocat Propheta ventum, cujus ministerio siccatae sunl aquae, spiritum irae Dei. el increpationem Dei. Nhm venio urente siccatas fuisse aquas maris rubri a Deo, testatur scriptura Exod. 14. Itaque quod proprio dici poterat, lu domine immisso vento vehementi, siccasti aquas maris, dicil elegantissime metaphora, lu domine increpasti aquas ; quia impediebant transitum populi lui; cl spiritu irae tuae sufflasti in eas; cl illae continuo fugerunt, nt alibi dicil psal. 113. *Quid est libi mare, quod fugisti?* Hunc versiculum cum superiore conjungunt codices hebraici, quia sententia prioris nb hoc posteriore pendet; sed recte septuaginta interpretes separaverunt, quia viderunt cx ralionc metrica ita esse faciendum, neque enim absurdum est, ut una sententia duobus versibus contineatur.

19. *Misit de summo, el accepit me, el assumpsit me de aquis multis.*

Jam redii ad beneficium Dei enarrandum, id csl, nd liberationem suam ab inimicis. Omnia enim quae dicta sunl a versiculo nono usque nil hunc decimumnoniim, pertinent ad declarationem potentiae Dei. El quia dixerat initio, *torrentes iniquitatis conturbaverunt me:* cl in versiculo praecedente dixerat, Deum spiritu suo sircare solitum aquas, el facere ul npparoni fundum fluminum, et maris, ideo in eadem metaphora persistens dicil : *Misit de summo el accepit me,* idesl, misit manum suam cx allo loco usque in profundum torrentis, el inde acccpil tin·, cl sic eduxit me de aquis mullis, idesl, oppressum tribulationibus mirabiliter liberavit. In hebraeo habentur verba futuri temporis, *mittet de summo, el accipiet me, isclach. . ikaeheni;* sed, ul saepe diximus,non ignorabant septuaginta interpretes tempora confundi secundum regulas linguae hebraicae, cl unum pro altcro saepe poni. Hic certe magis quadral tempus praeteritum.

20. *Eripuit me de inimicis meis fortissimis, el ab his. qui oderunt me, quoniam confortati sunt super me.*

Quod metaphorice dixerat versu superiore, propriis verbis dicit in hoc versiculo. Illud, *quoniam confortati sunl super me,* debet exponi per tempus imperfectum, idest, quoniam robustiores me erant, el sic vertit sanctus Hieronymus : reddilur enim ratio, cur necessarium fuerit auxilium Dei potentius, quia videlicet inimici Davidis, ipso Davidc fortiores erant. In hebraeo. el graeco codice habetur futurum, *eripiet me.'V'fVX'i .ialsileni.pj*σεταί με. caelerum nostra lectio habetur etiam in antiquis libris cl eam cxponunl Hieronymus, cl Augustinus. Quare verisimile csl in graeco fuisse olim in praeterito. Hebraicum autem recte potest accipi pro praeterito.

10. *Praevenerunt me in die afflictionis meae, el factus est Dominus prolector meus.*

Inculcat aliis verbis beneficium Dei. *Praevenerunt me in dic afflictionis meae,* idesl, nulla injuria a ine lacessiti, ipsi primi fuerunt ad noccn dum, vel antequam praecavere possem, me adorli sunt, prncvcncruntquc incautum: sed Dominus pro me vigilavit, el fecit ul eorum diligentia nihil *mihi* nocere posset.

22. *Et eduxit me. in latitudinem: salvum me fecit, quoniam voluit me.*

Horum atque iterum repetit liberationem suam, ul ostendat sibi alte in memoria infixum Dei beneficium. *Eduxit me. in latitudinem,* idest, de angustiis tribulationum liberatum quasi in latum campum eduxit, ul libere jam spatiari possim sine metu ullo insidiatorum. *Salvum me fecit, quoniam voluit me,* idesl, salvum me fecit a tot imminentibus periculis,nd id potissimum, quia complacuit ei, idesl, ob immensam ejus misericordiam, quia me dilexit. Nam eliamsi paulo posl allegabit merila sua, tamen ipsa merila nostra dona Det surit; quod sanctus propheta non ignorabat.

23. *El retribuet mihi Dominus secundum justi tiam meam, el secundum puriatem manuum mearum retribuet mihi.*

24. Quia *custodivi vias Domini, nec impie gessi a Deo* meo.

25. *Quoniam omnia judicia ejus in conspcclu meo, el justitias ejus non repuli a me.*

20. *El* ero *immaculatus cum eo. el observabo me ub iniquitate mea.*

27. *El retribuet mihi Dominus secundum justitiam* meam, el *secundum puritatem* manuum *mearum* in *conspectu oculorum ejus.*

Laudavil Deum dc beneficio liberationis ab inimicis. Nunc addit eliam in futurum se perpclun liberandum, neque id ex sola misericordia, sed eliam ex justitia futurum, proplerea quod juste, vixerit, el vivere deinceps in animo habent. Deus enim justus est, el justos amat, cl adjuv.il. ac protegit. *El retribuet mihi,* inquil. secundum *justitiam meam,* idesl, relribucl mihi, ul hactenus fecit, mulla bona, prout juslilia mea meretur. *El secundum puritatem manuum mearum retribuet mihi,* idesl, sicui ego justiliam habeo non solum in curde, sed eliam in manibus, idesl, justus sum interius, el exterius, justum habeo cor. et justa opera; ita Deus mihi bona relribucl coram se, el coram hominibus, interius exlcriusque custodiet. Al praesumptio videtur justitiam suam praedicare. Non est praesumptio quando sincere id agitur, cl agnoscitur Deus auctor bonorum nostrorum. Sic eliam merila sua coram Deo pronunciavil Nehcmias, 2. Esdr. 5. Ezechias, Isa. 38. Esther cap. Ii. Al videtur falsum, quod David hoc loco dicit. Num cum haec diceret, commisera! adulterium, et homicidium. El praeterea ipse alibi psnl. 18.dixit, *delicta quis inlelligil? ab occultis meis munda me Domine.* El alibi psulm. 148. Non *justificabitur in conspectu tuo omnis virens.* Aliqui propler hanc objectionem cxistimanl Davidcm non loqui dc justitia sua absolute, sed de juslilia causae, quam habebal cum adversariis. Alii cxistimanl Davidcm loqui solum dc juslilia religionis, idest. quod semper permanserit in vera religione, nec unquam idolis cultum adhibuerit. Sed repugnant his opinionibus verba illa, *quia custodivi vias Domini.* Item, *Omnia judicia ejus in conspectu meo.* liem. Ero *immaculatus cum eo,* clc. Dicendum igitur est Davidcm commemorare justitiam suam, quae in eo sila cral. ul sincero corde Deum eob rcl ; el propositum stnbile babercl numquam praevaricandi legem Domini, clsi forte secus ageret, coni nuo resipisceret, cl ex corde reverteretur ad Dcutn. Illud autem, delicia *quis inlelligil?* de peccatis venialibus intelligi potest, quae justitiae non repugnant. Illud vero, *non justificabitur in conspectu tuo omnis vivens,* inielligitur de justitia, quae sine gratia Dei praeveniente haberi ere-

datur. Sic enim nullus coram Deo justificabitur, quia quicumque justus csl, gralia Dei justificatus est.

28. *Cum sancio sanctus eris, cl cum viro innocente innocens eris.*
29. *El cum electo electus eris, et cum perverso perverteris.*

Reddit rationem, cur secundum justitiam suam sibi retribuendum a Deo dixerat, quia nimirum Deus reddit unicuique secundum opera sua. Alio quilur nutem ipsum Dcum.el ait, *cum sancto sanctus eris,* idest, cum homine miscricordi cl pio, pie ac misericorditer ages, sive pium ac misericordem te praebebis.Nam vox hebraea.VDn cha*sid,* pro qua nos habemus *sanctum.*propric misericordem significat. El pro *sanctus eris,* in hebraeo *^Qfini},thilhchassadtfDD,cliasad.esl* verbum unicum conjugationis hiilipacl, quod propric significat misericordem se reddere, vel exhibere. Itaque non est sensus, si nos erimus sancti. Deum quoque fore sanctum : sed si nos erimus sancti, Deum nobiscum sancte, idest, misericorditer acturum. Eodem modo inlelligenda sunl caclern, *cum innocente innocens eris,* idest, qui nemini nocet, Deus se innocentem praebebit, idest, non ei nocebit, neque noceri ab aliis sinet. *Cum electo electus eris,* idest, cum homine sincero, el puro: id' enim proprie significat vox hebraeo nabar, purum le exhibebis, idest sincere, el candide ages. *El cum perverso perverteris,* idesl, ci, qui non csl misericors, misericordiam non praestabis; ei, qui nocet, nocebis: qui non sincere agit, sed callide supplantai, cum tu callide, id csl, sapienter supplantabis; csl autem hic observandum, ubi dictum csl, *cum sancto sanctus eris, cum innocente innocens eris, el cum electo electus eris,* eamdem vocem Deo tribulam fuisse: al ubi dictum est, cum *perverso* perverteris, in hebraeo non esse eamdem vocem. De homine dictum est Ûzpÿ, *hikes,* quod proprie perversum significat. De Deo autem, *7П£ПП, *thithpattal,* quod significat luctari, cl conari in contrarium. Itaque sensus est, si homo perversus fuerit, Deus non cril in se perversus, vel perverse aget; sed conlra perversum hominem luctabitur magno molimine,ul illum plane evertat, cl ab omni spe sua cadere faciat.

30.*Quoniam tu populum humilem salvum [acies, cl oculos superborum humiliabis.*

Explicat propheta duos superiores versiculos, quasi dir.it. Cum sancio sanctus eris, cl cum iunocenle innocens, cl eum electo clcclus, *quia populum humilem salvum facies,* idcsl, quia humilitas. quae csl custos omnium virlulum, libi gratissima csl. el omnibus humilibus das gratiam: cum perverso autem perverteris, quia oculos superborum humiliabis, idcsl, quia superbia, quae est Regina viliorum, libi summopere displicet : cl ideo superbis omnibus resistis, cosque dejicis ct bum lias. Nominat autem oculos, praeter caetera membra, quia in oculis, ac potissimum in superciliis arrogantia cernitur.

31. *Quoniam lu illuminas lucernam* meam *Domine, Deus meus illumina tenebras* mens,

Quia propheta David videbatur salis magniOce de sua justilia, cl puritate loquulus, ostendit, unde habuerit justitiam, et alia dona: ct hinc maxInt Deum laudat, quod ab illo sil lumen, et fortitudo, el omnia bona. *Quoniam,* inquit, lu *illuminas lucernam meam Domine,* idcsl, a le habeo principium omnis boni, quod csl lumen ad discernenda vera bona a falsis, cl vera mala a falsis. Primum enim vulnus cx peccato originali naturae inflictum csl ignorantia veri boni: el ideo prima curalio a lumine Divino incipit: *Tu.* inquit, *illuminas lucernam meam,* idcsl, oculum interiorem cordis mei tu solus illustras. *Deus meus illumina tenebras meas,* idesl. lu pater luminum, lu lux vera, in quo tenebrae non sunl ullae, sicul hactenus coepisti illuminare interiores oculos cordis mei. ita perge illuminare tenebras meas. Nam sine gralia Dei illustrante, quod allinet ad supernatural» mysteria, merae tenebrae sunt in corde nostro. Nam *non sumus sufficientes cogitare aliquid e/ nobis tamquam ex nobis.* 2. Cor. 3. In graeco habetur *çov.ïi xb στώχοζ* ps. *illuminabis tenebras meas.* In hebraeo. *illuminabit tenebras meas.* Nostra lectio, *illumina tenebras meas,* habetur in antiquis libris sanclorum Hieronymi, cl Augustini: sensus autem semper csl idem.

32. *Quoniam in te eripiar a tcntalione, cl in Deo meo transgrediar murum.*

Particula, *Quoniam,* saepe redunda! in oratione hcbraica, sicul eliam particula, *et,* quae saepe ponitur initio versuum, vel eliam librorum. Id admonendum foil, ne anxie nimis quaeralur ratio harum particularum. Dixeral propheta, sc a Deo habuisse lumen, quod esi principium operum bonorum, veraeque justitiae; nunc addit, habuisse fortitudinem, el robur ad vitanda mala cl facienda bona, quae cx Divino lumine cognovit vitanda, vel facienda. *In le,* inquit. eripiar a *lenialionc.* idcsl. fretus auxilio luo, quo foriis efficior, superabo omnes lenlalioncs, omniaque mala vitabo. *In Deo meo transgrediar murum,* idesl, ejusdem Dei confisus auxilio, alquc ab eodem accepta fortitudine omnia poiero, quantumvis difficilia quale cssel transcendere ollissimum murum. In hebraeo pro illis verbis, eripiar a lentalionc, habetur, ‘1'HA, ΓΊX *aruz ghedud,* idesl, percurram *exercitum,* sive (ul s. Hieronymus reddit) *percurram accinctus.* Videtur septuaginta Interpretes sensum reddidisse, non verba. Nam percurrere exercitum adversariorum,el nullum vulnos accipere, idem csl quod eripi a jaculis hostium, quae jacula lenlalioncs significant, ul Apostolus inierprelalur, cnm nil, Ephes. G. *In quo possitis omnia tela nequissimi ignea exlinguere.* Sic eliam, percurram accinctus inlcr medios hostes il-

laesus, idem significat, quod eripiar a lentalionc quando maxime opus erit.

33. Deus meus *impolluta via ejus, eloquia Domini igne examinata, protector esi omnium sperantium in se.*

Reddit rationem, cur n Deo acceperit lumen, el vires, el cur in eo tantopere confidul, quia Deus bonus, cl verax prolector esi omnium in se confidentium et quia ipse idem est solus verus Deus.el verus Dominus.a quo bona ista cxpcclan possunt. *Deus incus impolluta via ejus,* idest, Deus meus, cujus via impolluta esi. idesl. Deus, qui sanctissimus esi. el viam impollutam ambulal. idesl.operator juslissimc. *Eloquia Domini igne examinata.* idesl. promissa Domini certissima, el probatissima,<)l aurum igne examinatum: isle, inquam Deus impollutus el cujus promissio esi cerlissima. protector *est omnium sperantium in* se.Ex hebraeo, *imralh .* clarior sensus habelur in quo textu legtiur, eloquium in numero singulari,el pro voce, *prolector,* est scutum. Ex quo apparel, lain Deum, quam ejus eloquium dici scutum confidentium m Deo. Sic enim ad litteram verti posset lectio Hebraica. pQ *maghen.Deus immaculatus invia sua. eloquium Domini igne examinatum, scutum est omnium sperantium in se.* Sed quia septuaginta Inlerpreles posuerunt eloquia in numero multitudinis, cl pro voce.*scutum.*posuerunt, *prolector,* inde obscura csl sententia, quae cx hebraeo dilucidanda csl.

31. *Quoniam quis Deus praeler Dominum? aul quis Deus praeler Deum nostrum?*

Est altera ralio. ul paulo ante diximus, cur in Deo sil confidendum el cur ab eo solo lumen cl robur expeclaodum sit, quia ipse solus esi verus Deus. In hebraeo habetur, Quis Deus *praeler Dominum? aul quis petra, praeler Deum nostrum?* ex quo inlelligimus.Deum nostrum solum esse verum Deum, cl quia solus est verus, solum ipsum esse veram petram, firmam, cl stabilem. in qua tuto confidere, ct quiescere possimus; el omnes, qui in re alia confidunt, neccssc esse ul decipiantur. cl confundantur.

35. *Deus qui praecinxit me virtute, el posuit immaculatam viam meam.*

Declarat nunc in particulari dona a Deo accepla.pcr quae ab hostibus omnibus liberatus ad regnum pervenit. Ac primum dicil.se a Deo accepisse robur, et innocentiam, quae duo rarissime conjunguntur. Viri enim robusti proni sunt in injurias inferendas. David autem fere fortissimus, el innocenlissiinus cral, ut ne hostem quidem suum Saulem occidere vellet, cum facillimo posset. Deus, inquit, *praecinxit me virtute,* id csl, simul probitatem vitae mihi concessit.

36. *Qui perfecit pedes meos tamquam cervorum. et super* excelsa *statuens me.*

37. *Quidocel manus meus ad praelium,el posuisti ul arcum aereum brachia mea.*

Describi', in particulari fortitudinem suam, de qua dixerat, *qui praecinxit me virtute,* ac dicit, se accepisse a I) ·o miram celeritatem in pedibus, cl miram artem bellandi in manibus cl mirum robur in brachiis.Dicit sibi pedes ad currendum perfectos. quasi el cervorum el super excelsa collocatum. idesl,ea celeritate pedum facile montes allissimos conscendisse.quod vcrificalum esi, quando Saulem fugiens,habitabat in allissimis. cl praeruptis montium cacuminibus. Addit, se doctas manus ad praelium habuisse el brachia quasi aerea, in quibus robur ı-l ars militaris significatur.De quibus nemo dubitare poicst, qui legeril primum, el secundum librum Ilrgum. Nam de arte manuum testis esse potest lapis cl funda in Ironie Goliath infixus: de viribus brachiorum testes sunl ursi, et leones, quos sola \i brachiorum David interfecit. In hebraeo habelur. ППП3 *nichaiha. conteritur,* ubi nos habemus *posuisti.* Sed septuaginta Interpretes non legerunt. *nichala,sed.* ПГО *nalhatla,* quod esi *dedisti.* sive posuisb. Itaque corrupta videtur casu aliquo lectio hcbraica moderna: neque enim dubitari potest, quin septuaginta Inlerpreles emendatores codices habuerint eosque rectissime intellexerint.

3S. *El dedisti mihi protectionem salutis tuae, cl dextera tua suscepit me.*

Declarat nunc innocentiam, de qua dixerat, *Posuisti immaculatam viam meam.* Nam quia dono Dei innocenter David vivebat, ideo illum Deus assidue protegebat. ut nunc dicit, *Dedisti mihi protectionem salutis tuae.* Parum enim profuisset celeritas pedum cl robur brachiorum cl ars pugnandi adversum regemet regium integrum exercitum, nisi adfuisset protectio salutis Dei. idesl. protectio divina salvans cl dextera Dei suscipiens el sustentans.

39, *Et disciplina tua correxit* me *in finem el disciplina tua ipsa me docebit.*

Hoc eliam perlinet ad innocentiam, sive immaculatam viam Davidis ostendendam. Non solum, inquit, protectio tua mihi adfuit, sed eliam disciplina tua me correxil. idesl. crudilio.quac ex lege tua habelur illa me dixerit ne errarem el si quando in periculo essem errandi.illa diligenter inspecta cl considerata, *me correxil,*idque perseveranter usque in Unem. Eadem quoque *disciplina lepis tuae deinceps* me *docebit.* Posset eliam haec disciplina significare paternam castigationem, qua Deus per aliquas temporarias calamitates Davidem correxil, si quando ob humanam fragilitatem deliquit. In hebraeo non habetur hic versiculus, sed loco lotius versiculi habentur haec pauca verbo. *Et mansuetudo tua multiplicavit me.* Fortasse Jdem est sensus: polesl enim sic exponi lectio he*

braica, *mansuetudo tua, idcsl, lenis* el paterna castigatio, *multiplicavit me,* idcsl,auxit me scientia. Nam a v<rbo, 531 *rabab,* quod hic habetur dicuntur, *Rabbini,* magistri et doclorcs quod sunl multi io scientia.

40. *Dilatasti gressus meos sublus me el non sunl infirmata vestigia mea.*

Pergit narrare victorias suas, quae sunt omnia beneficia Dei.*Dilatasti,* inquit, *gressus meos subtus me.* idesl. fecisti me magnis passibus progredi; *et non sunl infirmata vestigia mea.* idesl, nec propterea fatigatus destiti a cursu. In hebraeo, 2'ΠΊΠ *tharchib,* habentur haec in futuro, *dilatabis,* etc. sed ex more linguae saepe futurum ponitur pro praeterito.

41. *Persequar inimicos meos, et comprehendam illos el non convertar donec deficiant.*
42. *Confringam illos, nec poterunt stare, cadent subtus pedes meos.*

Haec non videntur proprie pertinere ad futurum tempus, sed ad praeteritum, ul ex praecedentibus ct sequentibus colligatur. El sicut septuaginta Interpretes, *Dilatabis gressus meos,* verterunt, *dilatasti gressus meos,* ila potuissent reliqua vertere el ex futuris praeterita facere. Sed relinenda csl lectio ul jacet el subinlelligcndum verbum dixi ul sensus sil. Dilatasti *gressus meos el non sunt infirmata vesligia mea,* ideo magna spe conccpla dixi apud me, *persequar inimicos meos.*

43. *Et praecinxisti me virtute ad bellum et supplantasti insurgentes in me subtus me.*

Hinc apparet, Prophetam loqui de praeterito.Sicut, inquit, dixi, *persequar inimicos meos,* etc. ila facium est Deo adjuvante. Tu enim Deus *praecinxisti me virtute,* idesl, robore ad bellum cl tu *supplantasti,* idcsl, cadere fecisti, *subtus me eos qui in me insurgebant.* Illud *praecinxisti virtute* csl frequens in Scriptura: *Accinctus potentia qui conturbas profundum maris. Induere fortitudinem brachium Domini; indutus est Dominus fortitudinem el praecinxit se. Sedele in civitate, donec induamini virtute ex alto.*Significat autem praecipua anna non consistere in gladio ct lorica sed in viribus el robore cl ideo non csl auclor victoriae, qui imlilem induit gladio cl lorica sed qui viribus cl robore illum induil.

44. *El inimicos meos dedisti mihi dorsum el odientes me disperdidisti.*

Idem repelil aliis el aliis verbis, el magis déclarai el laudei beneficium Dei. Sensus versiculi perspicuus esi: significat enim a Deo facium esse, ul inimici David fugerent cieo modo dorsum feriendum praeberem. Sed verba duriuscule sonant. S. Hieronymus venit, ct *inimicorum meorum dedisti mihi dorsum.*

45. *Clamaverunt, nec erat qui salvos faceret* ad *Dominum, nec exaudivit eos.*

Reddit aliam caussam victoriae: quia non solum Deus exaudiebat orationes eJus, sed non exaudiebat orationes adversariorum ipsius, quamvis Ipsi quoque Dominum invocarent.

46. *El comminuam eos ul pulverem antefacievi venti, ut lutum platearum delebo eos.*

Videtur de reliquiis inimicorum suorum loqui, quasi dicat, jam victoriam de inimicis meis retuli; sed si quae forte reliquiae supersunt; comminuam cas in minutissima frusta cl projiciam ul projici solei pulvis a vento et auferam eos do terra.ut siccari solei luium platearum flante venio vehementi.

47. *Eripies me de contradictionibus populi, constitues me in caput gentium.*

Jam hoc facium erat, nam antequam hunc psalmum David componeret, liberalus fuerat a variis populi contradictionibus, et defectionibus cl constitutus oral in capui genlium, idesl, in regni solium clevalus.Itaque vel exponenda sunl verba futuri temporis, pro verbis temporis praeteriti,quod est usitatum in lingua hebraica: vel certe significatur coolinualio beneficii. Quasi Propheta dicat: in posterum, hactenus fecisti, *eripies me aribellionibus, el constitues in solio meo, si forte dejici ab eo contingat.*

48. *Populus quem non cognovi, servivit mihi, in auditu auris obedivit mihi.*
49. *Filii alieni mentiti sunt mihi, filii* alieni *inveterati sunl el claudicaverunt a* semitis *suis.*

Non sine caussa postulai se eripi a contradictionibus populi sui: quia majorem fidem el obedienliam expertus erat in quibusdam gentilibus, quam in filiis populi Israel. Quae esi eliam Prophetia manifesta de Christo,cui gentiles adhaeserunt cla quo hebraei defecerunt. *Populus quem non cognovi.* idcsl. Gabaonitac, Gelaei el alii, quos non cognovi pro fratribus, cum essent gentiles, servivit *mihi, in auditu auris obedivit mihi,* idesl, promptissime mox auditu imperio obedieninl.*Filii aulem alieni,* idesl, lilii adulterini, quoad mores, *mentiti sunl mihi,* idesl, deceperunt me licto corde servierunt. *Inveterati sunl,* idcsl, deflexerunt a me tamquam folia arentia ; id enim significat vox hebraea el *claudicaverunt a semitis,* idesl, non recle cl fideliter mecum incesserunt. Haec significant rebelliones sub Absalon, sub lilio Bochri, cl alias. In hebraeo, pro *claudicaverunt a semitis suis,* habetur.*contrahentur in angustiis suis,* ul verlil s. Hieronymus, vel *expavescent a carceribus* suis, ut verlil Pagninus. Sed sciendum csl, vocem, *jachre.gu.* non haberi nisi in hoc psalmo-.idcosi licuit Pagnino vertere *expavescent,* cis. Hieronymo,*contrahentur:* mullo magis licuit septuaginta Interpretibus vertere,*claudicaverunt.*

Imo mirum esi cur posteriores ausi sint recedere aversione antiquissimorum interpretum in ea voce, quae non hnbelur alibi in Scripturis, praesertim cum interpretatio septuaginta maxime, cohaereat cum reliquis partibus hujus versiculi: porro altera vox.rTI^ADO M«g/ieroi/i,signific.al proprie locum angustum vel clausum.a verbo, 'IAO *sagar,* quod csl cluudcn»; et proplerea s. Hieronymus vertit *angustias.* Pagninus carceres, el septuaginta semitas: nam se.inHae sunl viae angustae. Itaque sensus est, filios adulterinos qui licto corde serviunt, claudicare a semitis, idcsl. declinare a semitis, per quas recto pede ambulandum fuisset.

50. *Vivit Dominus cl benedicius Deus* meus el *exaltetur* Deus *salutis meae.*

Concludit psalmum laudans Deuin. *Vivit Dominus, Idest, nunc* apparuit Dominum vivere: el sicut vivit, ila semper vival. *El exaltetur Deus* auctor *salutis* meae.

51. Deus *qui das vindictas mihi, cl subdis populos sub* me, *liberator meus dc inimicis meis iracundis.*

Exaltetur, inquil, Deus, qui vindicavit injurias mihi facias et subjecit mihi populos, qui rebellaverant et liberavit me de insidiis el impetu inimicorum furentium, quales fuerunt Sani el Absalon. Pro voce *iracundis,* habetur in hebraeo. *Af,* quam moderni vertunt, *cl vel eliam.* Sed eum ea vox saepe significet nasum, ct nasus in scriptura passim ponatur pro *iracundia,* quae ex nasi immutatione cognoscitur, recte septuaginta Interpretes verterunt,iracundiszidem est enim cum phrasi hebraica, *ab inimicis meisnasi,* idesl, iracundiae el ab inimicis iracundis.

52.El *ab insurgentibus in me exaltabis me,a viro iniquo eripies me.*

Precatur sibi conservationem divinorum beneficiorum. nimirum exaltari ab insurgentibus in se, ul frustra nitantur, cum perlingere lam alte non possinl cl liberari ab omni homine iniquo. Particula, *cl,* in principio versiculi pniuissel omiili; nam in hebraeo cl graeco non habetur nec eam habel s. Augustinus. Videtur in nostro U-xlu haesisse ex altera interpretatione vocis. *Af.* quae nasum significat, el etiam particulam, el: fortasse eral in margine; sed nihil officii sensui.

53. *Proplerea confitebor tibi in nationibus Domine cl nomini tuo psalmum dicam.*

Hac de caussa inquil, *Confitebor,* idcsl, laudabo condiens beneficia tua, idque non clam, sed palam el coram muliiludme popuh.ul omnes discanl conddere in Domino.

54. *Magnificans salutes regis ejus,el faciens misericordiam Christo suo David, cl* semini ejus usque in sacculum.

Haec conclusio per se manel el sensus esi, sit Dominus *magnificans salutes Degis* sui. idesl. augeat el multiplicet salutem corporis, el animae el omnium rerum regis, quem ipse Deus sibi elegii: cl faciat perpetuam misericordiam Davidi, quem ungi jussit in regem el in omnibus successoribus ejus usque in aeternum. Quae prccalio implela est in Christo Jesu Domino nostro, qui regnat el regnabit in omnem aeternitatem. Arnen.

PSALMUS XV111.

TITULUS, ARGUMENTUM PSVI.MI

In finem, Psalmus David.

Titulus nihil habet novi.Argumentum psalmi esi laudatio divinae legis. Comparat Propheta legem divinam cum coelesti corpore, quo uibil videtur osse in rebus corporalibus pulchrius, utilius, polentius. Polesl idem psalmus exponi dc Christo el Apostolis, ul s. Augustinus facit.

EXPLICATIO PSALMI XV11I.

1. *Coeli enarrant gloriam Dei el opera manuum* ejus *annuncial firmamentum.*

Comparaturus legem cum coelo, atque inde eam miritice celebraturus, dicil, tantam esse majestatem coeli, ul inde maxime eluceat gloria Dei,quae coelum fecil. *Coeli enarrant gloriam Dei,* idesl, prae caeleris operibus Dei, quae omnia artificem laudant, coeli sunl,qui sua magnitudine el pulchritudine gloriam Dei manifestam faciunt. *El opera manuum ejus annuncial firmamentum,* idem repetit aliis verbis; idem enim hoc loco significant

coeli el firmamentum; videlicet lolum illud coeleste corpus. in quo sunl stellae, ct ipse eliam sol. cl luna. Nam in I. cap. Genescos, Deus *vocavit firmamentum coelum,* cl in eo posuil solem, lunam cl stellas. Nihil autem referi, sive coelum, sive coelos dicamus. Nam apud hebracos nomen csl habens formam numeri multitudinis el conjungitur cum verbis numeri mulliludinis. Sed Interpretes modo vertuni coelum in numero singulari modo coelos In numero multitudinis. Firmamenlum igilur in quo secundum modum loquendi scripturae sanctae, sunl omnia coelestia lumina, *annuntiat,* cl déclarai hominibus *opera manuum Dei,* tdesl, primaria cl nobilissima opera manuum Dei, ex quibus ingens colligitur gloria Conditoris.

2. Dies *diei eructat verbum, el nox nocli indicat scientiam.*

Admirabilis plane est praedicatio, qua coeli enarranl gloriam Dei.Id quod ostenditur Iribus modis. Primo, quia sine intermissione coelum praedicat: secundo, quia prcdical verbis omnium idiomaluirr tertio quia praedicat loti orbi terrarum. In hoc versiculo declaratur praedicatio sine intermissione: cl quia coelum praedicat per dies cl noctes cum interdio conspieialur pulchritudo solis el noctu pulchritudo stellarum; ct quia dies, ac noctes non permanent, sed labunlur. ac sibi invicem succedunt,ideo poetico artificio fingit Propheta,unum diem peracto cursu el praedicatione sua tradere dici sequenti verbum praedicationis el noctem quoque peracto cursu,el quasi hymno cantato,trudere nocli sequenti munus canendi. *Dies,* inquit, *dici eructat verbum,* idesl, dies cum fluitur, tradit alteri diei verbum laudis divinae. £7 *nox nocli indicat scientiam,* idesl. et nox similiter cum finitur *indicat,* idest. annnncial nocli succedenti scientiam laudandi Deum, atque ita jugiter cl sine ulla intermissione dies cl noctes quasi choreus ducunt, el Deum laudibus celebrant.

3. *Non sunl loquelae neque sermones,quorum non audiantur voces coram.*

Hic jam demonstrat Propheta praedicationem coelorum fieri omnibus linguis, idest, inlelligi ab munibus nationibus, ac si coeli omnium nationum linguis loquerentur, quia videlicet omnes vident pulchritudinem et praestantiam coeli el inde venire possunt in cognitionem pulchritudinis cl excellentiae Conditoris. *Non sunl loquelae, neque, sermones.* idesl. nulla sunl idiomala.quorum idioma'.um non audiantur voces eorum, idesl. coelorum, dcsl.quac idiomala non exprimantur vocibus coelorum.

I. *In omnem terram exivit sonus eorum el in fines orbis terrae verba eorum.*

Explicatur tertia laus eloquentiae coelorum.quod non solum sine intermissione cl omnibus linguis ed eliam in universa lerra audiantur coeli enaruntes gloriam Dei. Per sonum, non inlelligitur concentus aliquis corporalis, qualem in coelis Philosophi aliqui posuerunt; sed praedicatio illa gloriac, quae oritur ex pulchritudine coeli considerata ab omnibus. Idem quoque csl, *in omnem terram ,* et *in fines orbis terrae:* saepissime eme Prophetae rem eamdem bis repetunt. In liebra-, legitur pro, sonus eorum, mp *Kavam.* quod sj. gnillcal *linea,* sive *regula eorum.* Al.videntur septuaginta legisse non *Kavam,* sed. *Kolan,* unica lilcra addita, quod est sonus eurum. Nmn si legissent *Kavam* numquam vertissent, çsôflfç; αυτών. idesl, *sonus eorum* nisi Imperitissimi fuissent. Adde, quod s. Ilieron. quoque ex hebraeo vertit sonus coram. Et sic eliam citavit Apostolus ad Horn. IO. el congruit sonus eorum.cum co quod sequitur, *verba eorum,* ubi Idipsum aliis verbis repetitur. Ex quo inlelligimus textum hebraicum esse corruptum vitio scriptorum,idque posts.Ilieron. tempora. Porro s.Paulus citat hunc locum ad Itoni. 10. probare volens, praedicationem Christi ad omnes gentes pervenisse. Ex quo inlelligimus per coelos exponi debere Apostolos,saltem in sensu allegorico. El re vera ss. Apostoli, ut etiam alii sancti praedicatores rectissime comparantur cocis quod elevati a lerra per contemplationem, ampli per charil item,splendidi per sapientiam, semper sereni per animi tranquillitatem, celerrime muli ab intelligenlia per obedieniiam, pluentes per instructionem. tonantes per objurgationes,fulgurantes per miracula, mulla bona terris largientes el nihil ab eis quaerentes, per veram liberalilatem, purissimi ab omni sorde per vitae sanctiUtem,denique habitaculum summi Regis per justitiam perfectam sint. Nam anima justi sedes est Sapientiae.

3. *In sole posuit tabernaculum suum, el ipse tamquam sponsusprocedens de thalamo suo.*

Quamvis tolurn coelum enarret gloriam Dei, lamen praecipue id facit pars nobilissima coeli quae est sol. Proinde in sole tamquam in parte lotius mundi praestantissime.Deus *posuil tabernaculum suum.* Recte autem dicit tabernaculum, non domum. quoniam in sole commoratur Deus tempore peregrinationis noslrne.quo eum videmus per speculum creaturarum; inter corporales autem creaturas sol. ut diximus, oblinet principatum. Sed cum pervenerimus ad patriam,non in tabernaculo solis Deum videbimus, sed in propria ejus domo, quae videlicet aeternitas ejus est. In hebraeo habetur. sol *posuil tabernaculum in eis,* idesl.Deus posuil in coelis tabernaculum soli, constituit solem in coelo tamquam in tabernaculo. Posset quidem uiçumqnc lectio graeca revocari ad hcbracutn, П2 7ПК *lascemesc sam* ho-l *bahem.si* cum dicilur ἐντω ἡλίιο εἰ?ετο τήν σζηνήν ἀυτ« illud ἀοχΗ, accipiatur pro ἀυτόδι, idesl, illic. quod non csl inusitatum. Tunc enim sensus esset, *in sole,* idesl, soli, *posuit tabernaculum illic,* idesl, in coelis. Sed dura est interpretatio. *in sole,* idesl. soli. Quia vero non apparel in lexlu hebraeo ulla verborum ambiguitas, vel obscuritas, et tamen certum csl septuaginta Interpretes viros doctissimos,non potuisse reddere id,quod

reddiderunt, si legissent verbo, quae in bcbraicis codicibus habentur. cogimur dicere eus aliter le* glssc. Utroque sententia vera csl. Deum videlicet in sole posuisse tabernaculum suum, ei soli posuisse tabernaculum in coelis. Probat autem piopbcla Deum in sole posuisse hibernaculum suum, tamquam in excellentissima creatura tribus rationibus, quarum prima ducitur a pulchritudine, allero a robore,tertia a beneficentia. *El* ipse, inquit, lamquam *sponsus procedens de thalamo suo.* Haec est ratio ducta a pulchritudine: ipse, inquit, decorus, nitidus, ornatus exoritur, tamquam si sponsus aliquis esset, qui de thalamo nuptiali procederet; ct vero, nihil pulchrius, el lucidius sole inter omnia corpora reperilur.

6. *Exullavii ul gigas ad currendam viam, a summo coelo egressio ejus.*
7. *El occursus ejus usque ad summum ejus nec esi qui se abscondat a calore ejus.*

Altera ratio ducitur a robore, el viribus, quod sine fatigatione, summa celeritate decurrat viam prope immensurabilem. *Exullavii ut gigas. w*\ ul fortis et robustus (ul ad veibum in hebraeo legiIuΓ)'H3<3Z5 *chegibbor od currendom viam.* Exui talio alacritatem significat, quum habere solent, qui sine labore, imo cum voluntate aliquid faciunt, linque significatur hoc loco, solem immensum coeli spatium, velocissimo cursu, sine ulla fatigatione. vel labore peragere. A *summo cocio egressio ejus, el occursus ejus usque ad summum ejus.* Per summum coelum oriens designatur, Aon enim hoc loco per summum inlelligiiui altum.sed extremum . ut veibum hebraicum yp *Keiz,* el grueeum azps significat. Dicilur autem extremum, ubi res incipit, el ubi desinit. Incipit autem coelum ab oriente, quia inde surgit, ejus motus, ct ibideir eliam desinit. Sensus igilur csl, solem exoriri ab oriente, el per occidentem loto coeli ambitu decurso, ad orientem reverti. Parum referti quod in hebraeo fasts, et graeco ἀγαλλιάοεται, habetur in luturo *exaltabit.* ubi nos habemus, *exullavii.* Num tempus fnturum saepe accipitur pro praeterito. Itaque s. Ilieronym. vertit ex hebraeo *exullavii* ; el sic eliam legunt in Commentario lam ipse, (piam s. August. *Nec esi qui se abscondat a calore ejus.* Haec est postrema ratio ducta ab utilitate, quam capiunt omnia inferiora u sole. Siquidem ila fovet sol omnia calore suo vivifico, ul dici possit communis quidam parens omnium rerum, quae nascuntur in terra, el in mari. El de causa est, cur sol lam assidue ct lam sollicite totum orbem circumeat, el visitet, ul res nulla se abscondat, idest, excludatur a participatione lam insignis beneficii.

8. *Lex Domini immaculata convertens animas, testimonium Domini fidele, sapientiam praestans parvulis.*

Applicat nunc propheta comparationem, quasi dicat, pulchrum csl coelum, pulcherrimus sol, sed lex Domini mullo pulchrior: lucidum coelum, lucidissimus sol, sed lex Domini multo lucidior: utile coelum hominibus, utilissimus sol, se.d lex Domini mullo utilior. Ponit autem ordine sex encomia legis divinae. Primum est, *lex Domini immaculata convertens animas.* idesl. lex Domini pulcherrima est. ufpote sine ulla macula, vel foeditate, cum nullum peccatum permilial. sicul permittunt leges humanae, cl ideo ubi lex Domini considerata, ei perspecta fuerit, *convertit animas,* idesl, convertit ad se amandam animas, casque rapit consequenter ad Deum, tam pulchrae logis aulborem. Ad illud, *convertens animas,* subinlelligilur, *csl.* et ideo explicuimus, convertit. Alterum encomium csl in illis verbis, *testimonium Domini, fidele praestans parvulis,* ubi per testimonium inlelngilur eadem lex. Siquidem in Scripturis, cl potissimum in psalmis, lex Domini non solum vocatur lex. praeceptum, mandatum, statutum. cl similia.quae apud alios quoque scriptores legem significant; sed etiam vocatur testimonium, justitia, vel justificatio,cl judicium, ul perspicuum est praecipue ex psal. It8. Dicilur lex Domini testimonium. quia testificatur hominibus, quae sit voluntas Dei. quid a nubis requirat Dominus, quas poenas praevaricantibus, ei quae praemia observantibus praeparavit. Ait igilur, *testimonium. Domini fidele,* idesl, lex Domini, quuc certissime bonos praemiis, ct malos poenis afficiet. Sapientiam *praestans parvulis,* idesl. praestans est, sive praestat sapientiam parvulis, hoc est. hominibus parvulis sensu, dat lumen prudentiae, ul sciant bona opera facere, el peccata vitare. Parvulos enim hoc luco vocal prophela homines, qui non pollent judicio spniluah, quales sunl omnes amici hujus saeculi. El per sapientiam intelligil prudentium spiritualem,qua corrigit mores,el formal ad praescriptum divinae legis.

9. *Justitiae Domini rectae, laetificantes corda, praeceptum Domini lucidum illuminas oculos.*

Tertium encomium divinae legis est, quod poslcuquam coepit amari.ul habet pntniim encomium, cl observari, ul habet secundum, mirabili laetitia perfundit hominem *. nihil enim jucundius bona conscientia. *Justitia,* inquit. *Domini,* idest, lex Domini, sive praecepta Domini, quae dicuntur justitiae quia justissima sunl, cl quia justum faciunt observatorem, ista, inquam, praecepta, cum reda sint, laetificantia sunl, idesl, *laetificant corda:* corda enim recta valde bene conveniunt cum rectis praeceptis, ct ideo laetantur el gaudent, cum observandorum cl praeceptorum occasio venit. Quartum encomium csl, *praeceptum Domini lucidum, illuminans oculos,* idesl, lex Domini lucida divinae Sapientiae illuminai oculos mentis, quia facit intclligcre voluntatem Dei el quae sint vera bona, ct vera mala. Docet eliam ceremonias Dei plenas divinis mysteriis. Illuminai eliam lex Domini per modum dispositionis: nam in malevolam animum non introibit sapientia, nihil enim magis impedii cognitionem Dei, in qua vera sapientia consistit, quam impuritas cordis; *Beati*

enim mundo corde, quoniam ipsi Deum videbunt, ul ail, Christus Malli). 5.

10. *Timor Domini sanctus, permanens in saeculum saeculi, judicia Domini vera, justificata in semelipsa.*

Quintum encomium csl, quod superiora bona non temporalia, sed aeterna facit esse lex Domini. Nam, *timor Domini sanctus,* idest, linior Domini, quo quis Deum offendere trepidat, qui alio nomine *pielas* dicitur, *manet in saeculum saeculi ;* quoad premium suum non terminantur in morio bona, quae producit observatio legis, sive liinor castus legem observare faciens, sed manent in aeternum. Quomodo alibi dicitur psal. 9. *Patientia pauperum non peribit in finem.* In hebraeo est timor Domini . *leora ,* idcsl. mundus; et in graeco similiter est ἁγχο , non ἁγιο . Itaque significatur limor filialis, qui non babel admixtam senilitatem, de quo dicitur in alio psal. I H. *Beatus vir qui timet Dominum, in mandatis ejus cupit nimis.* Nam qui limei Umore servili, servat mandata non volens, sed invitus: at qui lunet timore filiali, *in mandatis ejus cupit nimis,* idest, cupit valde ; el vult omnino ea servare. Ultimum encomium est, quod lex Domini sil vera, el justa, per seipsam non egens aliunde justificari. *Judicia Domini vera justificata in semelipsa,* idcsl, mandata Domini, quae dicuntur judicia, quia per ea Deus judicat homines, et quae sunl norma, ac rogula discernendi virtutes a vitiis, el opera bona a malis: ista, inquam, mandata verissima justificata sunt in semelipsa, idcsl. non egent ul ab aliquo demonstremur justa : hoc enim ipso quod sunt mandata Dei, justa esse probantur. Et praeterea decem praecepta, de quibus potissimum David loquitur, cum sini prima principia juris naturalis, continent in sc lalem justitiam, ul in omni loco, et tempore, el casu particulari sint jusia, el nullam admittant dispensationem ; cum aliae leges saepe indigeant circumstantiis loci, temporis ct personarum,ul justae sint. Itaque sola lex Domini justificata est in semelipsa. In hebraeo PICK *emelh,* habelur *judicia Domini veritas,* idest, verissima, justa sunl, sive justificata sunl. ^rVjoc-dnu, quod signilicat *pariter, simul, in idipsum,* sed recte noster Interpres vertit, in semelipsa. Hoc enim loco, *justificari simul, vel pariter,* nihil est aliud, nisi non egere, ut aliunde justificentur.

11. *Desiderabilia super aurum, el lapidem pretiosum mullum,* el *dulciora super mcl, el favum.*

Haec est conclusio ex superioribus, quasi dicat propheta, cum tam bona sunt praecepta Domini, certe praeponenda sunl omnibus divitiis et deliciis hujus mundi : nam *desiderabilia sunl super aurum* ct lapidem *pretiosum mullum,* idest. in maxima copia habitum; el dulciora *super mcl el favum* idest, non solum super met quodeumque sed eliam super favum plenum, cl redundans molle purissimo. Positum esi enim illud el *favum,* ad significandam copiam, ul correspondent ei, quod dictum oral, *lapidem pretiosum mullum.* In htbraeo csl. *super aurum el topazion mullum, t* super mei, el redundantiam favorum: sed Inito prêtes sensum verterunt. Est autem lopazius species lapidis pretiosi: sed propheta posuit speciem pro genere. Quam longe remota csl haec veritis a sensu carnalium hominum ? quolusque carnalium est, qui pro parvo lucro, vel exigua delectatione non contemnat omnia divina praeceptalei tamen verissimum est utiliorem, el jucundiorem esse legis observationem omnibus thesauris,atque omni voluptate.

12. *Etenim servus tuus custodii ea, in custodiendis illis retributio mulla.*

Probat exemplo, sive experientia sua, verum esse, quod dixit. Nam, inquit, *servus luus custodit ea,* praecepta, *el in custodiendis illis retributio mulla* illi contingit, idcsl, experimento probabit servus luus, se mulla bona percipere, dum praecepta custodit. Ex hcbraco s. Ilieron. verlil, servus luus docebit ea. Pagninus autem verlil, Servus tuus illustratur in eis. Sed septuaginta rectissime verterunt, custodit ea. Nam vox hebraea *nizhar* , tametsi in aliis conjugationibus docere, vel splendere significet, tamen in passhi conjugatione, qualis est hoc loco, significat custodire se, sive cavere, vel seipsum admonere. Itaque ad verbum sic verti potuisset, *servus tuus cusiodii se in cis,* idest, abstinet a peccando, praecepta tua custodiens, quod est idem cum eo, sertus *luus custodii ea,* idest, praecepta.

13. *Delicia quis inteUigil? ab occultis meis munda me, el ab alienis parce servo luo.*

Dixerat se, custodire mandata Dei ; corrigit se atque excipii peccata ex ignorantia, quae vix caveri possunt. Quasi dicat, servus luus cavet o peccatis, legem tuam servando,non omnino sed quantum patitur humana fragilitas. Pulchre in hebraeo ΓΠΧ'ΐΙφ *sceghioih.* legitur ad verbum, *ignorantias quis intelligit I* Ubi opponit ignorantiam intelligenliue, demonstrare volens, esse difficillimum cavere peccata, quae ex ignorantia committuntur·, cl tamen quia vere peccata sunl, el caveri potuerunt, addit rationem, *ab occultis meis munda me.* Quod sequitur, *el ab alienis parce servo luo,* non signilicat. ul Deus nobis ignoscat peccata aliena, ul vulgo hic locus citari solet; sed ul Deus custodit nos a sodalitate perversorum hominum. Homines enim bonae voluntatis, qualis erat sanctus David, ab ignorantia propriorum deliciorum, eia seductione pravorum sodalium in primis cavere debent. Pro voce, *alienis,* habelur in hebraeo, ΕΠΤ *zedim.* quod supu bos significat. S. Ilieron. verlil. *a superbis libera servum Inum.* Sed septuaginta legerunt C^T,*zarim* non C>*n.zedim: significat autem* C^T.*zarim.* alienos. Sensus csl fere idem.nisi quod secundum h< liraeum, ul nunc se habet, significalur liberatio ab uno genere malorum, idest, a superbis : al secundum graecuni

lexliun. el veram hebraicam lectionem, significatur liberatio generalis ub omnibus perversis amicis. Nostra igiiur lectio sic exponenda esi, ab alienis, ldest, ab iis, qui alienis moribus sunl, parce serva luo, idesl, parcendo remove illos ab amicitia servi lui.

II. St *mei non fuerint dominait, tunc immaculatus ero, et emundabor a delicto maximo.*

Reddit rationem, cur tantopere timeat improborum furnili.8ritalem.Nnm, inquit, si isti alienis moribus praediti, *non fuerint dominati mei,* id est, si per nimiam fflpiiliuriliilem, non me sibi subjecerint. el ad suam voluntatem me non redegerint; tunc *immaculatus ero, el emundabor,* idest, mundus ero *a delicio maximo,* idest a peccato gravi, ct mortali : omne enim mortale crimen miiximûni dici polesl cum a Deo bono maximo avertat, et ad poenam gehennae planae maximam perducat. S. Augusl. legit, *a delicio magno,* ut habelur in graeco, sed parum rcierl.

15. El *erunt ul complaceant eloquia oris mei, et meditatio cordismei in conspectu luo semper.*

Non solum tunc immaculatus oro, sed eliam tunc *erunt ul complaceant,* idcsl. llei ul complaceant eloquia oris mer. cl *meditatio cordis mei in conspectu tuo semper,* idcsl, hymni, quos in laudem luam corde, el ore decanto, placebunt tibi semper,quia dc mundo corde, cl simplici ore prodibunt.

Ifi. *Domine adjutor meus el redemptor meus.*

Placebunt, inquam, tibi cantica mea, ex gratia tua, non ex meritis meis, quia ut sim immaculatus.mundus a delicio maximo, el proinde placeant libi verba mea. dono luo habeo, *qui es adjutor meus el redemptor meus,* adjulor in bonis, el redemptor a malis.

XIX.

TITULUS, ET ARGUMENTUM I» SA1.M1

In finem, Psalmus David.

Psalmus hic videtur cantatus a Davidc praevidente Christi adventum ad debellandas aereas poleslales , quo eliam perlinent duo psalmi sequenles.

EXPLICATIO PSALMI XIX.

Cum David nullius hominis nomen exprimal.nlloquiliir sine dubio illum, in quem omnia justorum desideria. et omnium prophetarum vaticinia respiciebant. Ac quasi Christum videret in bellum adversus diabolum prodeuntem, el oratione se armantem, imminenti* passionis tribulatione, acclamat illi, *exaudiet te Dominus in die tribulationis,* idest, passionis, in qua ul dicit Apostolus ad llebr. S. *cum clamore valido el lacrymis preces, supplicationesque offerens ad eum. qui posset illum salvum facere a morte, exauditus est pro sua reverentia.* Exauditus est autem, non ul mortem evaderet ; sed ul mortem moriendo destrueret, el vitam resurgendo repararet, cl confusio in gloriam, mortalitas m immortalitatem verteretur, sicol ipse ail Joan. 17. *Paler venit hora clarifica l'ilium tuum.* De hac exauditione, loquitur propheta. Quo eliam perlinet quod sequitur,*protegat le nomen Dei Jacob.* Per nomen inlelligi polesl invocatio, sicut in eo loco, fn *nomine meo daemonia ejicient.* Marci ull. Polesl eliam inlelligi poleslas, sive auctoritas ul Joan. 5. *Ego veni in nomine Patris mei.* Potest denique simpliciter per nomen Dei, Deus inlelligi: saepe enim in scriptui-ponitur nomen pro persona cujus esi nomen. ut cum dicit b. Petrus aci. L Non *est aliud nomen sub coelo, in quo oporteat nos salvos fieri·.* cl cum s. Lucas ait in actis, in graeca editione, ὀχλο ονομάτων cap. I. *Erat autem turba hominum simul fere centum viginti.* Addidit propheta *r.omen Jacob,* quia Jacob signilicat populum Dei, cujus populi Christus csl caput : quasi diceret, protegat te Deus populi sui, ut protegendo te, qui es caput ejus populi, consequenter totus populus salvus fiat. Protectio vero petitur a telis inimicorum. ut non noceant: tunc autem vere nocuissent, si vel Christi resurrectionem vel Christi fidem, el nomen, vel ecclesiae propagationem impedire potuissent.

2. *Mittat tibi auxilium de sancio, cl de Sion tueatur te.*

Per *sanctum,* intelligil montem sanctum, qui dicitur Sinn, ul explicatur in secunda parte versiculi. Dicebatur autem sanctus mons ill··, propior praesentiam arcae Testamenti. Sed hoc loco videtur accipiendus mons Sion coelestis, de quo loquitur Apostolus ad hebraeos 12. *Accessistis ad Sion montem civitatem Dei virentis Jerusalem coelestem,* etc. Nam meminit hoc loco propheta montis Sion, ul ostendat Deum ex allissimo monte suo omnia speculari, (nam cl Sion sp« cula interpretatur) ac proinde posse commode Christum praeliantem videre, atque inde illi suppetias mitiore; locustam altus, ut inde omnia videantur, non est mons Sion terrestris, sed coelestis. Itaque ait, *mittat tibi auxilium de sancio monte,* idest, de celsissimo coelorum habitaculo, unde omnia cernit: *et tueatur de Sion,* idest, de ollissima illa specula, unde omnia prospicit.

3. *Memor sil omnis sacrificii lui, el holocaustum tuum pingue fiat.*

Quia Dominus praelialurus cum hoste generis humani, non solum oravit, sed etiam sacrificavit, idest, non solum obtulit orationem verbalem, ut sic loquar, sed etiam realem. quae est sacrificium; ideo prnphela sicut de oratione verbali dixerat, *exaudiet te Dominus,* ila nunc dicit de oratione reali. *memor sil omnis sacrificii tui.* idest. non contemnat, sed semper in memoria habeat, el respicial omnia sacrificia tua. *El holocaustum tuum pingue fiat,* idest, acceptetur, ul solent acceptari holocausta ex animalibus pinguibus. Eo siquidem holocaustum est gratius, quo animal immolatum est melius et perfectius. Hinc est illud Danielis cap. 3. *Sicut in millibus agnorum pinguium, sic fiat sacrificium nostrum in conspectu luo. ut placeat tibi.* Porro Christus obtulit mulla sacrificia, et ad extremum, holocaustum; ideo dicit propheta, *memor sil omnis sacrificii tui. el holocaustum tuum pingue fiat.* Sacrificia mulla.sunt passiones mullae, quas pertulit Dominus pro gloria Dei dum viveret; holocaustum quo se ipse lotum obtulit, est ipsa mors crucis. Additur hoc loco •ibo, *Selà.* in hebraeo textu, quod significat *semper.* Itaque sensus csl, memor sil Dominus semper omnium passionum, el ipsius mortis Christi. Videtur autem precatio Davidis, prophetia potius, quam precatio: vere enim semper viget, semperque vigebit coram Deo passio Christi, imo clinm ab initio mundi semper viguit, ac per eam nobis omnia bona donantur.

4. *Tribuat tibi secundum cor tuum, el omne consilium tuum confirmet.*

Declarat finem orationis et sacrificii, quasi dicat, ad hoc te Deus exaudiat, el sacrificium tuum accipiat, ut pervenias quo pervenire cupis, cl finem libi propositum consequaris, nemoque sil, qui tc ab illo prohibere valeat. Tribuat *tibi secundum cor tuum,* idest, del libi, quod est secundum cor tuum, idest, quod cupis. *El omne consilium tuum confirmet,* idest, cl omne quod deliberasti stabiliat. ratum esse vehi, et execui'oni mandari permittat, el concédai. In hebraeo, ^51 *vecol halsalhecha iemalle,* liabi tur, *omne consilium tuum impleat,* quod est idem. It», que sensus est, exaudiat te Deus, el accipiat sacrificium tuum ul destruas opera diaboli, ul hominen. de captivita e liberes, ut vitam aeternam in tc cedentibus praebeas, etc. Hoc enim luisse desiderium cordis Christi et consilium, el deliberationem,docent sacrae litterae. *Filius Dei.* inquit, J» annes venii, *ut dissolvat opera diaboli,* 1. Jo. 3. Et b. l'.iulus. *Christus venii in hunc mundum peccatores salvos facere.* I. ad Timoth. 1. Et ipse Dominus, *venit Filius hominis quaerere el salvum facere quod perierat,* tue. 12.

5. *Laetabimur in salutari luo, el innomine Dei nosti i magnificabimur.*

Cum id factum erit quod petimus, videlicet, ut tu Ilex noster victoriam de inimicis reportaveris, tunc, *laetabimur* non suium corde, sed etiam wce (id enim significat vox hebraea, pï ranan.in *salute tua,* idest. ob salutem tuam, idest, quia incolumis ex bello redieris, quae salus el incolumitas in nos redundabit: *el in nomine Dei nostri,i* quo lania victoria processit, *magnificabimur,*ma gnos, videlicet, nos esse, ducemus, el dicemus, non propler magnitudinem , quae in nobis sil. sed propler magnum Dominum, quem habemus. In hebraeo est 5^12 *iïidgol,* idest. *vexillum erigemus: sed* septuaginta legerunt *Mgdal.*una lilera transposita, idesl, *magnificabimur.* Itaque in hebraeo irrepsit error vitio scriptorum, lamclsi etiam leclio optimum sensum habeat.

6. *Impleat Dominus omnes petitiones tuas,* nunc *cognovi quoniam salvum fecil Dominus Christum suum.*

Iterum repetit faustam procationem, quasi dicat. impleat ergo Dominus omnes petitiones luas, ex quibus tam mulla bona scquulura sunt. Aunc *cognovi quoniam salvum fecil Dominus Christum suum,* idesl. ideo audacter rcpelo, ul Domi nos exaudiet te, cl impleat politiones luas, quia nunc Domini illustratione cognovi omnino fore implendas. *Cognovi enim, quod Dominus salvum fecit,* idesl. certissime salvum faciei Christum suum . el jam in praedelinilione sua salvum illum fecit, a morio excitavit, in coelo collocavit, hostes sub pedibus ejus subjecit.

7. *Exaudiet illum de coelo sancto suo, in potentatibus salus dexterae ejus.*

Oui dixerat salvum fecil . declarat illud esse dictum de salute in praedefinilionc. non in executione. Nam ut, quod praedefinihim est, tempore suo impleatur, *exaudiet illum de coelo* sancio suo, cl sic salvum faciei Dominus Christum

suum. Illud, *in potentatibus salus dexterae ejus,* potest habere duplicem sensum : potest enim accipi polenlalus pro potentia, et robore, cl hoc mugis proprie sonui vox hebraea.nTDA *yheburii,* cl lunc sensus erit. *in potentiis,* id. si. m magna potentia aderit Christo salus dexterae Det.el quamvis verbum graecum. dynuslla, el laliuum *polentalus,* proprie significent imperium sive principatum; tamen possunt accipi pro potentia el ruborе. quomodo accipiuntur eadem vocabula in psal. 89. Si autem *in potentatibus octoginta anni* etc. psal. 20. vers. ull. *Cantabimus* et *psallemus* virtutes tuas, ubi in graeco est δυναστεια . 1'utest enim accipi potentatus, pro principatu et imperio, ul verbum graecum dynaslia, el lalinum po(en'alus proprio significant, el lunc sensus erit, *exaudiet illuni* de. *coelo sancio ejus, el in potenlaiibus.* idesl. quia in principatibus nimirum constituendis, vel conservandis, praecipue necessaria est salus dexterae ejus. Quamvis enim mulla praesidia ad salutem principes habere videantur, ul equos, cl currus, nrma. el milites, arces, el munitiones, tamen ista omnia nilnl sunt, si ubsil salus dexterae Dei: ideo recle subjungit.

8. *Ili in curribus, cl hi in equis, nos autem in nomine Domini Dei nostri invocabimus.*

Pergit explicare victor am Christi, quam futuram praevidebat, el ait. *hi in curribus, cl hi in equis,* idesl. alii adversat im um in curribus armatis confident, alii m equis ferocibus: el per haec duo nomina , mlelligi vult omina alia humana praesidia, quibus oliiu in bellis, Ium ad praelium, Ium ad fugam utebuntur. Aos *aulcm* cum cupite nostro Itege Christo non lam in curulius et in equis.*quam in nomine Dei omnipotentis per devotam precem* fnvoca/ojiduclnm nostram collocabiiniis. Puno idem est. nomen Domini invocare, el in mnnine Domini invocare secundum scripturae sauciae phrasim. Neque mullum refert, quod in hehraico lerlu hiibeiur, nt^Tj *nazehir.* commemorabimus: non enim loquitur David de qualicumque Dei commemoratione, sed de ea. quae ill ab us. qui ejus nomen implorant, ab coque auxilium petunt.

9. *Ipsi obligati sunt el ceciderunt;* nos *aulcm subreximus. el efecli sumus.*

Ostcndil. quanto sil utilius in nomino Domini, quam in curribus, equisve conlldcrc. Illi, qui in currilius, vel in equis confidebant, *obligati sunt, el ceciderunt; nos aulcm.* qui in Deo conlldiu.us, *surreximus, et erecti sumus*Λ'Λ simul indicat miram rerum conversionem. Nam ante Christi victoriam.tmstis Immani generis sublimis.quasi in curribus el equis, minabatur dejectis homm bus ob originale peccatum: et similiter Principes Judaeorum. Herodes el Pilatus, aliiqoe vsibiles Christi hostes, quasi erecti insultabant Christo patienti, humilibusque. ejus discipulis: sed paulo post illi omnes colligati el impediti corruerunt, isti vero surrexerunl. atque erecti in aeternum stabunt. In hebraeo habetur. "1JJO *carehu.* incurvati sunt: unde aliqui putant laiinam vocem esse corruptam et legendum, *obliquait* sunt, et non obligati sunt, sed lallunliir. Nam latina leclio graccam imitatur; in graeco autem esi συνε^οδισ^ησαν. idesl,*colligati sunt.* quasi compedibus, quod noster recle vertit, *obligalisunl.* idest. bgati el impediti, ne pugnare vel consistere possent, *ceciderunt.* Itaque septuaginta non tam ad verba, quam ad sententiam respexerunt.

10. *Domine salvum fac Regem el exaudi nos in die. qua invocaverimus te.*

Concludit conjungendo finem cum principio. Initio dixerat. *Exaudiat tc Dominus in die tribulationis* nunc idem continuat convertendo orationem ad Deum. Domine salvum *fac Regem* de tribulatione su.': el eodem imulo *exaudi* nos,et salvos *fac m die,qua invocaverimus le.* idest.in die tribuliilionis nostrae.in qua non alium quam le invocabimus In hebraeo sunt eadem verba, sed interpunctio csl alia. Itaque s. Hieronymus el moderni ila legunt, *Domine salva. Rex exaudi nos in die qua invocaverimus te.* Sed cum nomen, *harnm elech.* possit vt rli Ilex el regem,quia Hebraei non declinant nomina percarus et septuaginta Interpretes verterint, τον Βασιλέα, idest. *Regem.* et sic legerint omnes veteres Paires;non est magni facienda leclio modernorum Hebiaeorum, cui post tempora septuaginta Interpretum inierpunctio addita est. Porro s. Hieronymus fidi hier vertit, sed textum habuit minus emendatum. Posset hic psalmus commode recilan, quando Christiani Principes pruficiscuulur ad bellum conlra infideles.

p S A L M U S XX.

T I T U L U S, E T a R G U M E N T L' -A I P S A L M I.

In finem Psalmus David.

Psalmus vigesimus connexos esi cum praece- dcnlc decimo nono. Ille petebat a Deo, ul Chrisium regem cum hoste generis humani praelialu- rum protegeret. Isio gratias agit, quod prolexcm exaltaverit, el coronaverit.

EXPLICATIO PSALMI XX.

1. *Domine in virtute tua laetabitur Rex el super salutare tuum exultabil vehementer.*

Adepta victoria. *Rex noster* Christus *laetabitur in virtute tua.* idesl, ob virtutem. potentiamquo luam, perquam de hostibus suis foeheiler trium* phavit. *El super salutare tuum,* id esi, dc salute a le illi praestita, gaudebit el voce eliam *exultabil vehementer.* Itaque una pars versiculi aliam declarat.

2. *Desiderium cordis ejus tribuisti ei et voluntate labiorum ejus non fraudasti eum.*

Respondent haec verba iis. quae in psalmo superiore dicta fuerant, *tribuat libi secundum cor tuum,* elc. phrasis hehraica est dure petitionem, pro eo quod esi dare rem petitam, quomodo in I. lib. Regum cap.2. diril II··Ii sacerdos Annae.Deus *Israel dei libi petitionem tuam, quam rogasti eum.* Sic igilur hoc loco dicitur. *Desiderium cordis ejus tribuisti ei:* idesl, id ei tribuisti.quod desiderabat. *Et voluntate labiorum ejus non fraudasti eum.* idesl. non fraudasti eum ea ro, quam volebant labia ejus, idesl. quam se velle, el desiderare. Inbds orationem fundendo, demonstravit. In summa dicit, datum fuisse Christo, quod corde desideraverat et labiis expoliverat.

3. *Quoniam praevenisti eum in benedictionibus dulcedinis, poxuisliin capite ejus coronam de lapide pretioso.*

Magna vere fuit Christo caussa laetandi, quod non solum habuerit. quod peliil, sed quod Deus praevenerit ejus desideria et dederit ei maxima dona, antequam peteref. Praevenisti, inquit, cum in benedictionibus dulcedinis, in hebraeo esi bonitatis, *lob.* el similiter in graeco γ^ ὁτηχο . Itaque sensus est. Christum fuisse praeventum donis bonitatis Dei. quae fuerunt conceptio de Spiritu sancio, unio ad personam verbi, infusio oinnium scieiiliarutii el viriuluui el ipsa Dei visio: quae omnia in pruno inslanli conceptionis illi data fuerunt. proinde praeventus fuit benediclinnibus dulcedmis. Quod vero sequitur. *posuisti* in *capite ejus coronam de. lapide, pretioso,* vi-lulln beliir in hebraeo. TS *paz,dc auro perfeclo.xi* telur referendum ad regnum, el sacerdotium, quod eliam ab ipsa conceptione habuit.propter quae Christi cognomen accepit: corona enim aurea, insigne est regium, cl sacerdotale.

i. *Vilam petiit a te, el tribuisti ei longitudinem dierum in saeculumel in saeculum saeculi.*

Beneficia superiora praeventus accepit; at corporis gloriam el immortalitatem , et alia deinceps peliil el obtinuit. *petiit vitam* cum imminente passione *preces cl supplicationes obtulit ei,* qui *posset eum salvum facere, a morte,* m dix·! Apostolus ad Ilehr. 5. Deus autem tribui! ei *longitudinem dierum in saeculum.el in saeculum.*idest. vilam semp ternam, *ut resurgens a mortuis jam non moriatur, el mors illi ultra non dominelur.* ad Rom. G. Ex hoc loco manifeste convincuntur, qui hune psalmum ad litteram exponunt de Davidc. quod fac.il Ianscnins,vcl de Ezechia quod facit Eiilhymius el ante eum Thendorelus;mim nec David. nec. Ezechias habuit longitudinem dierum m sacculum et in saeculum saeculi.

Magna est gloria ejus in salutari tuo.gloriam, cl magnum decorem impones super eum.

Aon solum vilam in saeculum saeculi dedit ei Deus, sed eliam *exaltavit illum, el dedit illi nomen, quod csl super omne nomen.* 1'hil.2. Haec enim est vere *magna gloria, quam habuil in salutari Dei,* id csl, in salute, qua illuto salvum fc-

cil Deus: et hinc *gloriam el magnum decorem,* idesl, immen-um honorem *impones super eum,* pro eo quod imposita illi fuit ub inimicis spinea corona tantae ignominiae,nl eo tempore *non esset species ei, neque decor,* ul cecinit Isa. cup. 53.

C. Quoniam *dabis eum in benedictionem in saeculum saeculi,laetificabis eum in gaudio cum vultu luo.*

Post exaltationem ad dexteram Patris, et nomen super omne numen, sequetur universalis benedictio. coelestium, terrestrium, et in/cniorunr.qiiue nuinquam deficiet, de qua loquitur b. Paulus ad Philipp. 2. el Joannes Apcc-d.5. Verba illa, *dabis eum in benedictionem,* significant, pones eum, ul communem benedictionis materiam, idest, lacies, ul omnes illi benedicant. Graecus codex clariur csl: habet enim δώσει ἀυτω ευλογίαν *dabis benedictionem* . sed m hebraeu , DIS'C OrVIi/TI *lliese.iiheu berachoth.* habetur, *pones eum benedictiones:* sensus est idem. Quod aulem i ddilur, *laetificabis eum in gaudio cum vultu luo.* significat laetitiam consequentem illa omnia bona jam dicta: semper enim laetitia sequitur adeptionem bum. Illud, *cum vultu tuo,* significat coram te, el in praesentia tua.

1. Quoniam Ilex sperat in Domino, el in misericordia Allissimi non commovebitur.

Bona jam dicta praedicit fore omnino stabilia, cl Ilrma m aeternum. *Quoniam.* inquit. *Rex sperat in Domino,* idest. confidit m potentia infinita Dei. mm in viribus humanis. *Et in misericordia Allissimi.* idesl. bonitate illius, qui super omnes est. et cui subjiciuntur omnia, ideo non *commovebitur,* sive non nutabit, sed permanebit securus in aeternum.

8. *Inveniatur manus tua omnibus inimicis tuis, dextera tua inveniat omnes, qui te oderunt.*

Probat non commovendum Christum, neque regnum ejus, quoniam inimici ejus omnes peribunt. *Inveniatur manus tua omnibus inimicis luis ;* idesl. invenietur manus tua super omnes inimicos litas, ut eos videlicet punias. Idem repetit dicens, *Dextera tua inveniat,* pro inveniet, *omnes qui te oderunt.* Textus hebraeus clarissimus est: *Inveniet manus tua omnes inimicos tuos, dextera* tua *inveniet odientes te.* Sed Interpretes variare voluerunt. Vulciiir aulem Propheta nunc alloqui Christum, non Patrem. Christus enim proprie est. quem Judaei, nlilqim persecutores oderunt eide eo dicitur m psnl. 109. *Sede a dextris meis, donec ponam inimicos tuos scabellum pedum tuorum.*

'J.*Pones* eos *ut clibanum ignis in tempore vultus tui. Dominus in ira sua conturbabit cos.*

Describit poenam inimicorum. *Pones,* inquit, eoe, tuos videlicet inimicos, *ul clibanum ignis,* idest, facies eos undique aestuare, quomodo aestuat « libanus ardens; *in tempore vultus lui,* td est. in dic irae leae, quae in ullmio judicio manifestabitur. Idem repel l m tertia pçrsuna. quasi dicat, vere dixi, *pones eos ul clibanum ignis, in tempore. vultus lui.* Nam Dominus Chri-los, *in ira sua conturbabit inimicos suos,* el tunc ad imperium Christi, devorabit eus ignis aeternus, el sic efficientur, quasi clibanus ardens. Verbum Hebraeum, yhi *balah.* significat proprie deglutirc; vel perdere, ac dissipare. Ideo s. Hieronymus vertit, *Doininu* in furore suo praecipitabit eos* Fortasse *conturbabit eos.* pusitum · si, pro ‹ xturLabil eos: videlicet a facie sua m gcliciiiiiani,el ibi devorabit eos ignis. Sic enim cohaerebit le« lio liebraica.rum gra< ca el latina.Furiasse eliam vox hebraica, *balah.* significat non solum deglulire, et perdere, sed eliam cunluibarc: nola enim erat septuaginta Interpretibus vis bebraicarum vocum magis,quam posterioribus llubbinis. Sensus aulem semper Csl bonus.

10. *Fructum eorum de terra perdes, cl semen eorum a filiis hominum.*

Ne forte objiceret aliquis, posteros inimicorum Christi aliquando pro patribus surrectuios elino· lesliam Christo allaturus, addit Propti· la, non solum inimicos Christi, sed omnes eorum filios ac n'putes atque, adeo omne semen eorum periturum. *Frudum.* inquit, eorum, idesl. filius el post· ros, *de terra perdes;* ei eliminabis, et semen eorum u *filiis hominum,* nimirum perdes.

11. *Quoniam declinaverunt in te mala, cogitaverunt consilia,quae non potuerunt stabilire.*

Juste punies eos, quoniam illi injuste tibi nocere comiti sunl. Videtur David Valde proprie,cl sub* tililer dixisse, *declinaverunt in te multi,* quoniam mala poenae directe ad Christum non perlinebant, in quo nulla fuit culpa, sed iniqui homines deturserunt, cl declinaverunt mala, idesl. contumelias, vulnera, plagas, mortem ipsam, a suO quasi itinere in Christum innocentem. *Cogitaverunt consilia, quae non potuerunt stabilire.* idest. mala vuluntus in ipsis fuit perdendi Christum, et impediendi regnum ejus, sed nun potuerunt perficere, quia Deus mala omnia convertit in bunum ipsius Christi, cl fidelium servorum ejus.

12. *Quoniam pones eos dorsum, in reliquiis tuis praeparabis vultum eorum.*

Ilie describitur summa impiorum calamitas,quod videlicet sunl destinati ad sola Π g· lia el ad majorem calamitatem visuri sint elertOs Dei m summa gloria et fnclicilale. *Pones eos dorsum,* idest, factes,ul nihil sint nisi dorsum, par- videlicet flagellis exposiln: sic nimirum lotos flagellabis, quasi toti sint dorsum *in reliquiis tuis praeparabis,* seu diriges (ul sonui vox hebraea. *p^rt *Ihecoiicn), vultum eorum,* idesl. diriges vultum euium m re-

liquiis luis, hoc est.ad considerandos eleclos tuos, quostibi reltqubli, de quibus scriptum est. Itoni. *'J.rcliquiaesatcae/ienl.* Vucein hebraeam, *mntharcclia* s. Hieronymus vertit, lunes luo.·»; sed seplu.-gmtj Interpretes recte verieiunt *reliquiis luis,* quia vox illa ulrumquc siglillic.il. Lucus lue obscuius esi udiiiuduin; si cui nu.-dni inlerpreiatio minus placfiit.iiudi.it alias. Tneudorelus. el Eulhyinitis sic exponunt: *Pones eos dorsum,* idest, m fugmi ros tonvei les. faciens ul lergu vertant. *In reliquiis ltiis praeparabis vultum eorum,* idesl, in reliquias eorum. huc est, in lilios euium *prae parabis vultum luum,* idesl, irum luam. Vulunt eniui isti auctores hyperbaton esse in verbis Prophetae el propierea invertenda esse verba eo modo. quo diximus. Au haec inlerpreiatio litterae ct verbis inhaerent. Iecioresjiidice.nl. >. Hieronymus cl s. Augustinus, nec non modenii, quisque suam interpretationem excogitaverunt.

13. *Exallare Domine in virlule tua·, cantabimus el psallemus virtutes luas.*

Concludiur psalmus sancta acclamatione ad Christum Begem, cl simul prm-diclioiio eurum, quae lutura suiil ppsl ultimum exitium oiniiitiin impiorum. *Exaltare Domine in virlule lita,* ul est, qui aliquando apparuisti humilis, el tamquam inlirmus crucifigi passus cs. nunc in fortiiudiiie, el polcniin devictis hostibus et m gehenntiin detrusis, *exallare* usque ad summum coetum; inierim nos electi tui *cantabimus* voce.el instrumentis musicis resonabimus poienliain luam,ul aliquando ad te perveniamus, et in saeculum saeculi te Inudemus. Hic solum est observandum, per*virlulem* m irlra<|ue parte versiculi, non intelligi virtutes morales sed poienluiin. el robur, ul ex hebrmeis, ‘jrniW *(iheburallieclia,el* graecis Suvaotdaçma·uileale colligitur.

PSALMUS XXL

TITULUS, ET ARGUMENTU 31 1» SAL 31 1

In finem pro susceptione matutina, Psalmus David.

Psalmus hic de passione cl resurrectione Domini tam aperte loquitur,ul plane temerarium sit. ad alium sensum eum velle detorquere. Titulus respici! resurrectionem, quae significatur in ilia voce. *susceptio* niatutina.Resurreclio enim facta est tempore matutino, el per virlulem Dei suscipientis quodammodo Christum de sepulcbro, el educentis cum ad auram vilalem. ju.xlu illud psalmi l-rlii. *el exurrexi quoniam Dominus suscepit me.* Vox hebniea *aielelli,* signilicat *cervum,* vel. ut alii volunt, *stellam.* Sed septuaginta Interpretes recte verterunt susceptionem, quoniam apud ipsos verbum, *aiul.* suscipere significat,Quod planum estfx psalmo 100.vers.17. ubi vocem. *evilim,* ipsi leg -runt. *aialem* el venerunt, ■*l suscepit* eos.Nequi· limge absunt ab eodem sensu lectionis ex hebraeo, pro cerva matutina, sive iro stella matutina. Sensus enim est. pro Christo resurgente Ipse enim resurgens recte comparatur stellae, quia surrexil plenus gloria, accinctus lumine sicut vestimento et de se ipse dic.it Apoe.ult. *Eijo sum stella splendida matutina.* Ipse quoque similis est cervo, sive cervae,tum quia cervo nihil nocent animantia venenata.imo ipse halitu suo serpentes de cavernis educit, cl occidit, ul s. Hieronymus in hunc locum el Basilius in psalm.28.scribunt. Christus autem *spiritu oris* sui *interficiet impium,* el nihil ei nocere polemnl omnes impiorum persecutiones. Tum etiam, quia cervos velocissimo salit in allissimos montes, unde inCnnlicis saepe comparatur Christus hinnulo cervorum salienti in montes. Ipse enim in die resurrectionis velocissimo saltu al> inferis, et a morte ail vitam immortalem el gloriosam ascendit.Tum denique.quia cervus dicitur arte quadam naturali a senio se defendere et vergentem in defectum vitam rediviva novitate ab inferis revocare, ul scribil Gilberlus serm. 14. m Cantica. Christus autem ut die resurrectionis arle omnipotentiae et infinitae sapientiae suae vere corpus suum jam moi luum rediviva novitate ah interitu revocavit.Cervo vero potius,quam cervus dicitur.quia resurrectio proprie ad carnem pertinet. Sictil enim Christus in carne passus csl. ila et in carne resurrexit.

EXPLICATIO PSALMI XXI.

I. Deus Deus *meus,* resntce in me, *quare me dereliquisti? Imuje a salute mea. verba delictorum meorum.*

Loquitur David in persona Christi pendentis in Cruce, eliu summo passionis dolore constituti, ul palet ex Evnngolio, Matthaei 17. in quo legimus, Christum morti proximum <lixisse;Deus *meus,Deus meus, ul quid dereliquisti* me? quae sunt prima verba Psalmi hujus.Illud enim, *Re.spice in* me.non hahetur m hebraeo. sed luit additum a septuaginta Interpretibus declarationis caussa. Quod autem Christus queritur, se deielictum a Deo. non significat, eum fuisse derelictum a persona Vcibi,quasi

esset dissoluto unio hypostatica, vel destitutum a gratia.et benevolentia Pntris;sed significat permissum fuisse n Deo. ut ip»e in htiinami natura pateretur hurrihiliu illa tormenta ct mortem igimininc plenam: a qua >1 Deus voluisset, eum f.icillime libertin! potuisset.Neque orta e-t qoei imonia illa ab impatientia vel ab ignorantia, quasi Christus ignoraret causam suae passionis, aut non libenter ferret.su a Patre in diis doloribus derelictum; sed fuit qum intui in illa protestatio quaedam acerbissimae passionis. Quae enim in tutu progressu passionis Iu ii Ih animi aequitate Dominus omnia pertulerat, ul ne gemitus quidem exaudiretur: putuissent omncscredere.illum superiore aliqua virlule impassibilem redditum. dolores non sensisse. Ideo igitur vicinus morti protestatur sc verum esse hominem, veieque passibilem, et a Patre derelictum in doloribus, passionis acerbitatem sensu doloris intimo el maximo habuisse. Ait igitur, *Deus Deus meus.* Christus m forma servi vocat Patrem Deum suum, quia in illa hora proprie eum colebat ut verum Deum, sacrificans illi sacrificium corporis sui sacrificium omnium, quae unquam facta fuerant, praestantissimem. *Respice in me.* rogat ut videat, ubi pro honore suo constitutus sil. recognoscat obedientiam lilii sui. acceptet sacrificium pro genere humano oblatum. *Quare me dereliquisti?* noti solum protestatio verae passionis, ul diximus, sed etiam admiratio quaedam esse videtur, quasi dicat, lieri ne potest, ul dilectissimum, cl unigenitum lilium in hunc doloris abyssum devenire permiseri<?Similia sunt illa:Sic *Deus dilexil mundum.ul filium suum unigenitum daret?* Joan. 3. el illa Hum. 8. *Proprio filio suo non pepercit sed pro nobis omnibus tradidit illum. Longe a salute mea verba delictorum* meorum.Mulli timentes.ne Christo peccati nolam inurant, coacte exponunt. Aliqui legunt cum interrogatione. *Longe a salute mea verba deliciorum meorum?* Sed talis interrogatio gratis fingitur, cum in nullo textu inveniatur. Alii exponunt, *Peccala mea.* cum nulla sint, *longe sunt a salute mea,* idesl. non impediunt salutem meam. Sed facilius dixisse! Propheta Longe a murie, mea verba deliriorum meorum, si delicta non fuissent caussa mortis Christi.Alii conjungunt cum superioribus partem hujus sententiae sic: Deus *meus, quare me dereliquisti longe a salute* mea? Sed omnes textos habent interpunctionem alium. El deinde qui significabit illud, verba deli clorum meorum? Aid denique considerant verbum bebruicum, *Sciaugathi.* significare rugitum, non delictum, et interpretantor. *Longea salute mea verba rugitus mei.* idest. rugitus meus, sive clamor meus.quo auxilium imploro, longe est 0 salute mea, idesl. non potest impetraro mihi salutem. Cai lerum septuaginta Interpretes sine dubio non legerunt *sciuagalhi.* sed. *sceghialhi* unica hiera transposda. et recte verterunt, delicta.non rugitum.Sententia igitur simplex cl vera haec est. *longe a salute mea verba deliciorum meorum,* idest. mento me dixi derelictum in doloribus, quia delicta lotius mundi.quae in me snscopi , non possunt conjungi cum mea salute. Accesse enim est ul patiar, el moriar, si ea purgare volo. Christum autem sibi tribuere posse nostra peccat», ac si sua essent. Scripturae passim docent. Joann. 1. *Ecce Agnus Dei. ecce qui tollit peccata mundi.* I. Pe.tr. 2. *Peccala nostra ipse pertulit in corpore suo super lignum.* Isai. 53. *Posuit Deus in eo iniquitates omnium nostrorum,* 2 Cor. 5. *Eum. qui non noverat peccatum pro nobis peccatum fecit,* idesl, hostiam pro peccato. Sicut igitur ho-dia pro peccato non potest non immolari, si peccala purgari debeant: ila Christus ho-lia pro pereatis totius mundi factus, recte dicit. *Longe a salute mea sunt verba delictorum meorum,* idesl. non possum mortem evadi re. t um peccala lotius muniti in me sint posita, nt pro cis poenas luam. Porro verba delictorum , phrasis est liebraica. Hebraei enim, utunlur nomine. "{ 'q*dabar, verbi.* ad rem sive negotium in genere significandum. Itaque sensus csl *verba delictorum meorum,* idest, haec ipsa res, quoti tot peccala super me acceperim , pro quibus satisfaciam. *longe esi a salute mea* , idesl, non potest conjungi cum salute mea, ac per hoc in causa est ut mortem non evadam.

2. *Deus meus clamabo per diem, el non exaudies, el node , el non ad, insipientiam mihi.*

Heroin alia ralione se derelictum ostendit sino spe salutis temporalis. *Clamabo,* inquil. *per diem, ct non exaudies·, el node,* supple . *clamabo, et non exaudies.* Est autem sensus: etiamsi clamem die ac node, non exaudies me. ul liberer a morie Corporali. Videtur alludere ad duas orationes, quas fecit, unam de nocte in horlo. alleram de die in cruce, sed non servat ordinem, quia sensus est ille, quem dixi, etiamsi clamem die. el nncle, non exaudies. Quod sequitur, *el non ad insipientiam mihi,* in hebraeo esi. ei *non silentium mihi.* Sed Septuaginta η· n videntur per. n'Dindomitih.iniquam intellexisse *silentium.* Num m ps. 61. vers. I. vertunt *subjecta.* in ps. 64. vers. 1. vertunt, *decet:* hoc loco, *insipientiam.* Igitur vel aliquid aliud legerunt, vel noverunt hanc vocem recipere omnes istas inhdligentias. Sensus nutem hic esse videtur, *Clamabo die. el nocte, et non exaudies;* et tamen hoc *mihi ad insipientiam* adseribi non poterit, quin licet sciam me non ex ludiendum. ul morlom temporalem evadam ; tamen prudenter clamo, quia scio me exaudiendum. quoad principalem intentionem meam, quae est ul genus humanum redimatur , et ego non detinear m morte; sed resurgam a l vitam immortalem. Occurrit mihi aha expositio, in qua per diem intelhgatur tempus vitae, per nodem tempus mortis, et hic sil sensus, *Clamabo per diem. et non exaudiet*, idesl. clamabo, dum vivo, ul a morte liberer temporali, el hunc clamorem non exaudies: *et nocte clamabo ,* el *non ad insipientiam mihi.* idest. clamabo postea. cum mortuus fuero, ut resurgam, et non ero insipiens , quin clamorem hunc nocturnum exaudies., in quem sensu·" recidit etiam lectio hebraicn. ΠŌĤ N^ĪΓIi?^! *velaila velo dumiali, cl noctu, et non silentium mihi.* idesl. clamabo de nocte, el tunc non silebis sicut siluisti ad cla-

morem diurnum: sed respondebis mihi, «r per Ime exaudies <ne, El quia illud. *non exaudi· 8* . ροι··>1 eliam reddi. non respondebis. ιμ ιιιμ ιιιπ cmm significat verbum, **niy** *hanu9*darbs iiii? ν··ι 1« potuisset versiculus lll hunc modiiui *dumbo per diem el non respondebis mihi: clamabo per no· Cleni. el lunc respondebis mdii.* vel secundum Sepluag nia . *clamabo per diem el non exaudies: clamabo* per *noctem. el non ero insipiens,* quia (une exaudies.

3. *Tu aulem in sancio habitas, laus Israel.*

Probnl se non insipienter ile nocte clamaturum, etiamsi de die non sil exauditus . el >e nmiiiuo exaudiendum, idque quatuor ralionibu>. PtinjO , quia Deus sanclus el misericors sit. secundo quia soleat invocantes s<» benigne audire . Ierim . quin ipse in maxima pressura sil. quarto. quia m Deo ab ipsa sua nativitate confisus sit. eiqüc soli adhaeserit. Pruna ratio e>(m praesenti versiculo. *Tu.* inquit. Domine omnino exaudies me. quia *in sancto,* idesl. in sanctitate *habitas.* totus sanctus, Cl pius es. el ad (e malitia vel crudelitas accedere non potest; et ideo In es *laus* populi tui *Israel,* tmn quia le Inudat populus luus Israel . Ium pro* pier le laudatur pupulus luus hmel. Haec enim esi maxima laus populi lui . quml habeat Deum omni ex parle sanctissimum. Iu hebraeo liabeiur sic , *Tu aulem sancte . inhabitas laudes Israel,* idesl . tu saucius es . el ideo verearis assulue in ore populi lui le laudantis. Sed rred'bile est seplualginla venere, *laus Israel.ipmm* laudes Israel.

ptuaginta Interpretes non legisse, Villp *Kado-c,* sanctus sed . *liodesc.* sanclna*. una lilera (ransposdn: el tunc verti debet, *tu aulem sanctitatis habitator,* quo I est idem cum e.o quod nos habemus. *Iu aulem in sancio habitas laus hruel:* in tinmen» mill ihidims esi in hebraeo : ΠΊ7ΠΠ *theillolh, Israel,* sed quia id conjungitur cum Deo. ul sententia esset rlarior.malueninl Se·

•I. *In te speraverunt Patres noslri; speraverunt, et liherusii eos.*

5. *Ad le clamaverunt. el salvi facti sunt, in te speraverunt, et non sunt confusi.*

Haec est altera ratio nb exemplis ; et senlenlia perspicua esi. Ilahenliir aulem mulla ejusmodi exeriipla in libro Judicum. (Juni psriimque enim lilii Israel clamaverunt ad Dominum . misit eis Dominus salvatorem unum ·χ judicibus , ul Gedtonem, Sampsunem, Samuelem, clc.

6. *Eqo autem sum vermis, et non homo . opprobrium hominum et abjectio plebis.*
7. *Omnes ridentes me deriserunt me, loquuli sunt labiis, et moverunt caput.*
8. *Spernril in Domino eripiat eum : salvum faciat cum , quoniam vull eum.*

Haec est lerlia ralin duria n pressura Cbt isli crucifixu *Ego autem .* inquit , *sum vermis, cl non homo,* ideal, in tali slain sum huc lempure, ulnou solum minoratos ab Angelis, sed ah hominibus mmoialii> videar: ruiniriin.i *nurisdmus virorum,* III ‹l \il Is «I *S cap ·>3.* 110*1 Hllra ιιϋ[] ιι·> hO'llillCS Lictus corn e Bur.ibae.* h hiironibus txislpusilus sim. Ibique ndeo faelus sum vibs. ul vermis ρ··1io$ videur esse qu mi boum. *Opprobrium hominum,* de (pm videlicet . hommes erubescunt. quasi de bouline dedecoroso , quod impletum est quando Peiriis ips · juravit se nmi nosse hominem ilhnn. *El ahje.ctio plebis .* Alaith. 26* idesl. quem eliam plebs vdissmi i populi pars. ila abjecit, ul diceret, *non hunc sed Barrabiim .* Jo in. 19. *Omnes videnies me. deriseruni me,* ide-d. qui me in eo datu viderunt, irriserunt omnes, omnia videlicet liofiiinuin genera . nobiles, ignobiles, sacerdotes, I iici. II -braei. G 'utiles, quod impletum est,quando . ut scribd s. Lue. eap. 23. *Slahat populus spectans, ei deridebant eum principes cum eis* el mf<a. *illudebant aulem ei el mililes. Loquuli Sunt labiis el moverant caput:* hoc eliam impletu n inisse docet S. Matthaeus cap. 27. *Bltisphc· nuibani eum moventes capita sua el dicenirt. vah qui destruis templum Dei. Speravit* in *Domino. eripiat eum . salvum faciat eum . quoniam vull eum.* Easdem voces Ju hiporuin fuisse, instatur s. Matthaeus in eodem loco. *Confidd.* ajehanl, *in Deo . liberet nunc eam . si ruli.* Xec mullam rrlert. quod Propheia dicit . *quoniam vull eum.* el Evangelista referi pus <li\iss··. *st vult.* Nam cum Propheta d«cil *salvum faciat eum. qunniamvull eum.* suhinlelbgimr . ul ipse dicit. qnnd perinde est. ac si dixisset, *liberet eum si vull eum.* idesl, si amat cum. ut ipse dicil, *liberet eum* vel quandoqiihlrm vu1! eum. ol ipse diril. liberet eum.Admirandi prorsos Prophelhe illustratio, qui non solum ms gestas, sed r.liam verba praenovit, el praedixit, quae Judaei m passione Christi dicturi fuerani. Pro . *speravit in Domino .* habetur nunc in hebraeo, *qol.* idest. *nolve ad Dominum;* sed Il ibhmi male coll icaveriml puncta. Debet enim leg« 5-i *qol,* ide>!. volvit . iit legit s. Hieron. qui veriil. *confugii ad Dominum,* quod psI idemmni eo. quod vriieruni Septuaginta, *speravit in Domino.* Idem enim est . volvit . sive revolvil se ad Dominum, conlugil ad Dominum , cl speravit in Duinmo.

9. *Qunniam tu es. qui extraxisti me. devenlrCt spes mea ob uberibus matris meae.*
10. *In le projectus sum ex ule. o. de ventre* matris *neae Deus meus es lu, ne discesseris* a *me.*

Haec est ratio postrema dneta nb innocentia perpetim ipsius Chnsli. Illud *quoniam .* nnn esi ubique nota rausae . sed saepe ponitur loco rnn· juuc.iinnis . cl. vel. nutem. Aliquando eliam nihil siundb-nt. sed additur ornatos gratia. *Tu es, qui extraxisti me, de venire .* idest. a nativitate Inus sum. praeni·!tuo roiii re vera non naturali mmln, sicut raeleri hmnioes. sed virtute tua singulari na· Ius sum non reseratis ('laiHins pudoris : sieul C· liam alisqn·* ' inii semine in ulero Virginis roiiC'J· plus fui. 5. Ilicroii. vcrlil ex hebraeo , *Tu aulem*

propugnator meus ex illero. Sed verbum, »ΠA *gochi* a nidice,Π'I4 *guach* proprii· nihil s gnili. .d iiliud, nisi *eductor meus ex ulero.* (Juul s. Il <·· Γθΐΐ)οιιι·> gequulus sii, fab or me nescire. *Spes mea ab uberibus matris meae,* idesl, sicul lu m·· eduxisti ex utero, ila lu cs. qui pr<i<-cipue me aluisti: ubera quidem mains suxi. sed uilelligo lac de coelo matri subministratum, el ideo m t·· ab uberibus matris confidere, el sperare didici. */n te projectus swn ex ulero,* idesl, prodiens ex ulero. in snum tuum cecidi. qui singulari providentia curam mei gens. *De ventre matris* meae *Dirus meus es tu* , Idest, Sicul ab incipiente vita mea lu mihi singulari providenda adstilisli. ila et ego ab exord o vitae meae te colere coepi ut Deum meum. A'e *discesseris a me* , haec verba sunt apud hebraeus initium sequentis versiculi. Sed recte eliam ponuntur in textu graeco, el latino in line superioris versiculi. Sunt enim veluli coni-lu>io superioris rationis, ac si Chr stus diceret . quandoquidem in te projectus sum ex ulero , ab eu tempore Deus meus es tu: ideo jute a te requiro . ut non discedas a me, praesertim cum jam instet gravissima , el ultima tribulabo mea , idesl , mors corporis mei.

II. *Quoniam tribulatio proxima est, quoniam non esi qui adjuvet.*

Posset fortasse hic versus exponi de propinquant·· passione, ac de moerore, el timore. qu<m Hommus in Imrlo pati voluit. Sed certe mullo probabilius est, lotum litinc locum de propinquante morle esse mtelbgenduin . tum quia Dominus in praeterito siatim adjungit *Foderunt manus meas;* el, *diviserunt sibi vestimenta mea:* tum eliam qu a paulo ante voces Judaeorum expressit, quas in se jam cruci affixum jactaverunt : tum denique quia piinium psalmi versiculum Dominus in cruce pendens, ac murii proxunus mitavii. Igdur juxta id quod dixerat,non *ad insipientiam* mi/ii.oimirum i I unabo ad ic . precatur nunc . ul Deus sib' adsit in ultima tribulatione , non ul liberetur a morte , sed ul mm detineatur in morte. P>·i̊o . inquit . ul non discedas a me. quoniam *tribulatio,* videlicet ultime, el gravissima, *proxima* esi , el *quoniam non* est alius . qui adjuvare me possit, ul oie moriar, ul muriem occidam.

12. *Circumdederunt* me *vituli multi , tauri pingues obsederunt* me.

Narrat crudelitatem hostium suorum, quos comparat lauris, leonibus, et riiiobus. Inlelligri per inimieiis Pontifices, et Pliansecus. qui v< luli liniri insultabant ci . quasi cornibus eum ρ··i̊< tent . *dicentes. Vah qui destruis templum Dei. etc.* .M dlli. 27. El qui veluli leones ap· rto ure famem suam <leiimiisir.ib.ml. ide-I. desiderium ingens perdendi eum. mule et rugiet) mi dicrnles, *tolle, tolle, cruci/ige. eum,* Jmm. 19. El qm veluli canes mordebant eum. detrahentes viri· lici I ei. dum dicerent. *hunc invenimus subvertentem gentem nostram.* Lue. 23. Et, Si non *esset hic* malefactor, *non libi tradidissemus eum.* Joan. 18. Ex quibus detractionibus, lal'isque calumniis tandem fartum est , ul Dommns crucifigeretur·, ideo siatim subjungit, *foderunt mantis meas. etc.* sed singula videamus. *Circumdederunt me. vituli mulli: per* vitulus non inlelbgll hoc lucu v lub.s qnuseumqu**, sed vitulos grandiores . et cornigeros . qui etiam lauri dici poesin!. A ,m quod sequdur . *tauri pingues ob sederunt me.* esi explicatui . s've repetiim; praesertim cum in hebraeo. *abire bascian* ad verbum halieaiur *for.es Basait obsederunt me.* Vocat vitulus *fortes Busun,* quia erant robusti. et pingues ; na η B >saii erat regio abundan- optimis pascuis, unde pinguissimi lauri, el arietes prodlbanl. Dicuntur aulem pontillces, el pliansaei furies el pingues qui erant potentes el divites.Aliqui distinguunt vitulos a lauris, el per vitulos mtelligunl plebem indisciplinatam, el imbellem : per tauros, pontifices el pharisaens. Non est improbabilis expositio, sed probabilius arbitror id quod dixi.

13. *Aperuerunt super me os suum, sicul leo rapiens cl rugiens.*

Eosdem significat pontifices el pharisacos. qui miro desiderio inhiabant murti ejus, ul supia diximus.

11. *Sicut aqua effusus sum el dispersa sunt omnia ossa mea.*

15. *Facium esi cur meum tamquam cera liquescens in medio veniris mei.*

16. *Aruit tamquam lesia virtus* mea, el *lingua mea adhaesu faucibus meis, cl m pulverem mortis deduxisti me.*

In bis versu ulis declarat, quomodo se gesserit contra inimicorum suorum crudelitatem; ac «licit, se non reslilisse illorum viulentiae. sed in omnibus humilitatem, patientiam, et mansuetudinem servasse. Juxia illud |sH>ae cap.50. *Faciem meam non averti ab increpantibus, el conspuentibus in me:* et illud s. Petri I. episl. c. 2. Cum *maleddiceretur* non *maledicebat, cum pateretur non cumminabatur, tradebat autem judicanti se injuste.* Itaque, inquit, *sicul aqua effusus sum,* idesl, mm restiti ulh> murin, s· d instar toollissii ie aquae me praebui versandum, el impellendum in omnem partem. *El disuersa sunt omnia* ossa *mea.* idesl. nmn s forntuihi dilapsa est a me, non quml n-re potenti un amiserim, sed quud ea uti noluerim, ei adversariis meis' potentia sua uti permiserim juxta ilhid Lue. *Haec est horavestra, el potestas tenebrarum.* Itaque debilem, atque im·beeilhim me praebui ad resistendum, quasi solam carnem sine ossibus haherrni. *Facium esi cor meum tamquam ce>'a liquescens in medio ventris mei.* idesl non solum exlerius palierdem, el mileru me praebui, sed chain interius humilis corde sui. non intumuit, n- que obduruit cnr meum conii.i persecutores, nolens ignoscere, cl ulcisci pai uis: sed contra potius facium csl sicul cera liquescens ex aïïectu pio erga illos miserans illo-

rum caecitatem, et pro eis rogans. Luc. 23. *Paler ignosce illis. quia nesciunt quid faciunt.* Illud, in *medio ventris mei.* significat in medio viscerum meorum. Sumitur enim in Scriptura venter, pro interioribus, ul Joan. 7. *Flumina de ventre ejus fluant aquae* rfvae; et cani. 5. *Venter meus contremuit ad tactum ejus. Aruit tamquam testa virtus mea,* idest, robur meum quasi exaruit omni virore exhausto, quia videlicet ita me ligari, el vulnerari permisi, quasi impotens essem ad resistendum. *El lingua mea adhaesit faucibus meis,* idest, ne verbis quidem adversarios laedere, aut de ipsorum injustitia conqueri volui. *El in pulverem mortis deduxisti me.* idest, et sic tandem illis persequentibus, ei me non resistente. lu Deus meus, sine cujus permissione nihil fieri potest, in mortem, et sepulturam adduxisti me.Vocatur enim pulvis morlis ipsa sepultura, quia mortui pulvere tegi solent.

17. *Quoniam circumdederunlme canes mulli, concilium malignantium obsedit me.*
18. *Foderunt manus meas, cl pedes meos . dinumeraverunt omnia ossa mea.*

Declarat modum quo in pulverem morlis deductus est. *Quoniam* , inquit, *circumdederunt me canes mulli,* idest. detractores mulli, pontifices videlicet, el phansaei, qui falsis criminationibus, subversionis populi, tribuli denegati, π gni allectati, et similibus Pilatum coegerunt ul me crucifigentium militibus traderet *Concilium malignantium obsedit me.* Declaratio est verborum supe riorum : canes enim multi mini sunt aliud. nisi concilium, idcsl, coelus malignantium : isti, inquam, malignantes, *foderunt manus meas, e> pedes meos,* non quidem manibus, sed auctoritate sua. *In* bebraeo legitur, **'ijQ,** *caari,* quod signifi<al. *quasi leo.* se i septuaginta legerunt, 11X5 *caaril,* quod est foderunt. El sic omnino esse legendum non dubium est : quia septuaginta numquam vertissent, *foderunt,* si legissent *caari.* Sanctus quoque Hieronymus ex hebraeo vertit, foderunt, ae per hoc, legisse credendus est. *caaril,* In ipso etiam libro lliissoreth ad cap. 12. Numeri, disserentes llabhim dc illis verbis, *occubuit ut leo.* quod esi hebraice *caari,* monent m psalmo hoc legendum quidem esse *caari,* sed juxta codices emendatiores scribendum, *caurii,* Quamvis enim ex perfidia sua legere velint, *quasi leo.* tamen fatemur scriptum esse caarù. idc'1. foderunt. Denique sententia mullo est clarior.*foderunt manus meas.* quam, *quasi leo manus meas.* Nequo multum refert, quod, foderunt, hebraice. scribendum esset, *carit* non 11X2 *caaril.* quoniam lilera X *aleph,* saepe, redundat.el ideo paragogica vocatur ab hebraeh. *Dinumaraveruni omnia ossa* mea; idest, ex corporis extensione in cruce factum est. ul umnia ossa numerari possent. Xddil vero David hoc de extensione, el numeratione ossium , ul intelligeremus crucifixionem. Alioqtii enim per fossionem manuum, cl pedum potuissent intelligi vulnera gladio facta, non clavis. In hebraeo habetur 1£pX asapper,in prima persona, *numerabo omnia ossa mea.* Sed facile est unius, vel alterius lilerae mutatione contigisse errorem. Certe sensus csl clarior, si legamus, numerare-*runt.* quo modo sine dubio legerunt eeptuagnili Interpretes, et lectionem illam sequuti sunt *. Hieronymus, s. Augustinus. Theodurelus, el Euthjniius in expositione hujus loci.

19. *Ipsi vero consideraverunt. el inspexeruni me. diviserunt sibi vestimenta mea,* cl *super vestem meam miserunt sortem.*

Addit ad supplicium Crucis, ignominiam nuditatis. *Ipsi,* inquit, curiose inspexerunt luium corpus ineuni. quoniam nudulum erat omnibus vestibus. Siquidem eas vestes diviserunt milites inter se. cl super tunicam, quae supererat, sortem miserunt. Quae omnia implola esse ad luterum,Joannes Evangelista cap. 19. testatur.

20. *Tu autem Domine, ne elongaveris auxilium tuum a me, ad defensionem meam conspice.*

Revertitur ad orationem, quam inchoaverat in principio psalmi, et rursum repetierat versiculo decimo.el undecimo. Itaque jam lota passione sua exposita : rogat Deum pro cebri resurrectione: nam per eam perfecto liberabitur ab omni persecuiione. et injuria adversariorum. *Tu auieniBttmine, ne elongaveris auxilium tuum a* me.idest. adversarii mei ad summam malitiae perveiicrunl. atque in me omnes vires suas exercuerunt ; jam tuum est non ddTcrrc amplius auxilium, sed meam defensionem paterne suscipere. In bebrae»» ai verbum sic legitur: *et In Domine non longe lias, fortitudo mea ad. auxilium meum festin* >. Pussent aliquo modo paucis mutatis concordari baec ipsa verba cum verbis graneae el lalinae editionis, sed non videtur operae praelium in hac rc laborare, cum sensus omnino sil idem.

21. *Erue a framea Deus animam meam,* cl *de manu canis unicam meam.*
22. *Salva me ex ore leonis , et a cornibus unicornium humilitatem meam.*

Declarat, in qiin velit auxilium sibi adesse. *Erue,* inquit.*aframeasive gladio tinim im menm,* idcsl, libera ab instrumento morlis vitam meam. Ponit emm gladium qui morlis csl ins i umenliiin. pro quolibet instrumento mortis, quod in Scriptura frequens est. 2. R.-g. 12. A'on *recedet gladius de domo tua.* Ezech. 33. .Si *viderit gladium venientem super terram, e'e.* limn. 8. *Quis nos separabit a charitaie Christi? tribulatio? an angustiat an fumes ? an gladius ?* Ponit vero annuam pro vita, quod similiter in Scriptura usitatissimum est. *El de manu canis unicum meam.* Per canem intelligil canes illos, de quibus supra dixerat, sed iitiliir numero singulari, vel per figuram collectionis. vel ad significandam unionem in malum inimicorum suorum. Per *unicam* vero inlelligil eamdem vitam suam, quam unice diligebat, sicul par erat diligi vitam Verbi incarnati. *Salvamecxore*

Iconis, illius de quo supra dictum est, *aperuerunt super me os suum, sicul leo rapiens, el rugiens. El u cornibus unicornium humilitatem meam.* Antea dixerat, *lauri pingues obsederunt me,* nunc loco taurorum ponuntur unicornes, qui sunt indomitae bestiae, el lauris eliflm ferociores ul significet, nequitiam ct crudelitatem inimicorum suorum nnn imminutam tot suppliciis fuisse, sed auctam. Porro his omnibus verbis non polit Dominus vitam temporalem suam salvari, sed (ul saepe diximus) petit vitam suam celeriter reparari, cl ita reparari, ut non amplius pateat morsibus canum, vel unguibus leonum vel cornibus unicornium , aut laurorum. Illud, *humilitatem meam,* in hebraco est, *hanitani,* quod s. Ilicronym. vertit, *exaudi me* ; Pagninus autem, *respondisti mihi.* Sed septuaginta interpretes non legerunt *hanilani,* sed *ΓΓ|5γ, *henuthi-* una litcra dempta, idcsl, *humilitatem meam.*

23. *Narrabo nomen tuum fratribus meis, in medio Ecclesiae laudabo le.*

Nam incipit narrare fructum resurrectionis suae, qui csl conversio mundi ad Deum. *Narrabo,* inquit, *nomen tuum fratribus* meis,idest. postquam resurrexero, mittam Apostolos in mundum universum, ct per eos *narrabo,* inquit, *nomen tuum,* idcsl, notitiam divinitatis tuae manifestam faciam omnibus hominibus, qui fratres mei sunt propter assumptam carnem; cl sic in *medio Ecclesiae laudabo te,* idcsl. non amplius in angulo Judaeae,sed in medio Ecclesiae magnae cx judacis, cl gcnlibus adunatae laudabo te.per ministros meos videlicet. Hunc locum adducit Apostolos ad hebreos 2. *Propter quod,* inquit, *non confunditur fratres cos vocare, dicens, nuntiabo nomen tuum fratribus meis, in medio Ecclesiae laudabo te.*

24. *Qui timetis Dominum laudate cum, universum semen Jacob glorificate eum.*

25. *Timeat cum omne semen Israel, quoniam, non sprevit , neque despexit deprecationem pauperis.*

Quia dixerat *in medio Ecclesiae laudabo te,* quod erat implendum per fideles suos, ideo nunc ipsos fideles hortatur, ut Deum laudent. *Qui timetis Dominum,* idest, qui notitiam ejus habetis, cumque colitis. Timere enim Deum in Scriptura accipitur pro colerc. Ila Jonne 1. Jonas interrogatus de populo, *ego,* inquit, *hebraeus sum. Deum qui fecit coelum el terram ego timeo,* et Daniel G. *paveant omnes Deum Danielis* : et Judith 1. dicitur dc Judith, *quod timebat Dominum valde.* Itaque sensus est. Vos qui Deum verum cognoscitis, ct colitis, laudate eum. El ne putemus fideles, quos alloquitur, osse paucos, utpoto unam gentem judaeorum, addit, *universum semen Jacob glorificate cum el timeat cum omne semen Israel,* idcsl. glorificent, el timeant D um omnes Israelite©, non tantum ii. qui sunt Israelilae secundum carnem, sed etiam qui sunt Israelilae secundum promissionem , quales sunt omnes gentiles ad Christum conversi. Vide s. Augustinum in epist. 200. alias 197. ad Asellicum. ubi demonstrat.Christianos esse veros Israelites. non carne sed spiritu, fide, ct promissione; verba sequentia *quoniam non sprevit, neque despexit deprecationem pauperis,* hebraei faciunt novum versiculum, eique adjungunt lotum versiculum sequentem. Sed septuaginta aliter interpunxerunt. Reddit igitur rationem Dominus, cur velit ab omnibus laudari Deum, quia videlicet exaudivit orationem, quam fuderat pro resurrectione, el gloria sua; pro victoria contra diabolum, el redemptione generis humani. Vocat autem se pauperem, quia talis erat tempore passionis, cum nudus, ac derelictus, fame, silique laborans penderet in cruce. In hebraeo pro. *dcprecationem pauperis,* habetur, HUy *henuth.* quod s. Ilicronym. vertit, *modestiam,* el posset cliam verlf afflictionem, *humilitatem, clamorem,* etc.

2G. *Nec avertit faciem suam a me, et cum clamarem ad eum, exaudivit me.*

Idem repetit aliis verbis. In hebraeo legitur, *ncc avertit faciem suam ab eo, et cum clamaret ad cum exaudivit:* verisimile est, septuaginta legisse Jod, nunc habetur Vau, cum sint lilerae similes. cl Jod sil nota pronominis primae personae, Van autem tertiae. Sed sententia csl omnino eadem. Nam si dicalur.iVec *avertit faciem* suam *ab eo,* per illud, *ab eo,* inlelligilur, a paupere, de quo diclum est, non *despexit deprecationem , sive afflictionem pauperis* : pauper autem ille , Christus ipse csl.

27. *Apud te laus mea in Ecclesia magna : vola mea reddam in conspectu timentium eum.*

Hortatus fuerat fideles suos, ut Deum laudarent. nunc praedicit, id omnino futurum. *Apud te laus mea in Ecclesia magna,* idcsl, laus quam ego libi canam per fideles meos erit apud te, sive coram te in Ecclesia magna. non in coetu paucorum hebraeorum, sed in Ecclesia omnium gentium. Posset cliam hic locus exponi dc laude, qua laudatur Christus in Ecclesia coram Deo. Eulhymius legit, α (e laus *mea,* unde videtur legisse *άτ.ο* συ. sed in textu nostro habetur παρά συ apud te. cl sic legunt Hieronymus, Augustinus , Theodorelus, cl alii. Hebraica vox, *meilteca ,* vertitur a s. Hieronymo, apud te; ab aliis, *a te,* utramque enim expositionem recipit. *Vola mea reddam in conspectu Umentium cum:* per vola inlclligenda videntur hoc loco vota sacrificiorum cl oblationum, juxta illud Isn. 19. *Colent eum in hostiis cl muneribus: vola vovebunt Domino, et ripldenl.* Christus enim cum videret holocaustum mortis suae gratissimum Deo fuisse, videtur quodammodo promisisse, se holocaustum illud per ministros suos frequentissime oblaturum, eo quo deceret modo, atque hoc est . quod nunc dicit, *Vola mea reddam in conspectu timentium cum,* idest. per ministros meos Sacerdotes novi testamenti, assidue immolabo sacrificium Deo gratissi-

muco: idquc *in conspectu timentium* idesl, colentium cum, ac per lioc verorum fidelium: non enim licet hoc sacrificium coram infidelibus immolare.

28. *Edent pauperes, ct saturabuntur, el laudadabunt Dominum qui requirunt cum . vivent corda eorum in saeculum saeculi.*

De hoc sacrificio *edent pauperes,* qui suam paupertatem, et egestatem spiritualem agnoscunt, *et saturabuntur,* quia gustabunt bonum, quod est super omne bonum, ei *laudabunt Dominum,* gratias agentes Deo pro tam insigni beneficio illi omnes *qui quaerunt cum* : qui esuriunt, et proinde avide requirunt Dominum, *vivent corda eorum in saeculum saeculi.* Hic erit fructus illius refectionis, ut corda tam nobili who refecta vivant vita spirituali, vita gratiae inierim, ac postea vita gloriae in saeculum saeculi. Sic enim veritas ait Joan. 6. *qui manducat hunc panem vivet in aeternum.* Sicut enim cibus corruptibilis vitam conservat ad tempus, ita cibus incorruptibilis vitam aeternam praebet. In hebraeo habetur, *vivet cor vestrum in aeternum·,* sed una lilera mutata, ex 0222*? *levauchem,* cor vestrum, fit.C22'? *levavam, cor eorum.*

29. *Reminiscentur, el convertentur ad Dominum universi fines terrae.*

Reddit causam, cor in Ecclesia magna sil laudalurusDeum.quia videlicet convertentur ad Deum merito sacrificii crucis omnes gentes. *Reminiscentur.* inquit, principii, unde prodierunt, idesl, recordabantur, se olim a Deo in primo parente conditos, quod per originale peccatum jamdudum oblivioni mandaverant, cl ideo ligno el lapidi dixerant, *Dater meus es tu: reminiscentur.* inquam, primae creationis, *et convertentur ad Dominum universi fines terrae,* Jerem. 3. idest, omnes gentes, quae habitant orbem terrarum , usque ad ultimos ejus fines. Significantur aulem per omnes gentes. non singuli homines lotius mundi, sed ex omnibus gentibus aliqui.

30. *El adorabunt in conspectu ejus universae familiae gentium.*

Declaratio est versiculi superioris. Id csl enim converti ad Dominum omnes lines terrae, *adorare Dominum,* relictis idolis, omnes familias gentium, quae usque ad fines terrae propagatae inveniuntur. Porro adorare coram Domino , idem csl quod adorare Dominum, quoniam vox bebraea, ΤιΠΠ'ὐ* *isthachavn,* quam nos vertimus, *adorare,* proprie significat *incurvari.* Incurvari aulem coram Domino, idem csl, quod adorare Dominum.

31. Quoniam *Domini est regnum, cl ipsi dominabitur gentium.*

Merito convertentur ad Dominum, el adorabunl cum omnes gentes , quoniam ipse csl verus , cl naturalis rex omnium gentium , ideo ipso deinceps, non daemones, dominabitur gcnlium.

32. *Manducaverunt, el adoraverunt omnes pingues terrae: in conspectu ejus cadent omnes, qui descendunt in terram.*

Quia dixerat, *edent pauperes, el saturabuntur, el laudabunt Dominum, el adorabunl eum* universae *familiae gentium,* ne quis putaret, solos pauperes, et plebejos convertendos ad Dominum, adjungit de divitibus, ei potentibus, *Manducaterunl. el adoraverunt omnes pingues terrae,* idesl. ipsi eliam pingues terrae , qui abundant terrenis bonis , ipsi principes , imperatores , reges manducabunt de mensa Domini, el adorabunl, ac laudabunt communem Dominum,cujus eslrcgnum super omnes gentes. Ponitur aulem more prophetico prclcritum pro futuro, *manducaverunt eiadoraverunt,* pro manducabunt, el adorabunl. El denique omnes, *qui descendunt in terram,* sive, ul sonat vox bebraea, iWI *jorede haphar, qui descendunt in pulverem,* idesl, omnes mortales qui tandem per mortem resolvuntur in pulverem. *omnes,* inquam *cadent in conspectu ejus,* idest, genua flectent, ct adorabunt. Atque ita vere generalis erit conversio gentium, quae est fruclus dominicae passionis, cl resurrectionis.

33. *El anima mea illi vivcl, el semen meum serviet ipsi.*

Concludit psalmum dicens, se deinceps perpetuo victurum ad gloriam Dei. cl eidem Deo posteritatem suam fideliter servituram. Ponii aulem animam pro loin homine, quod in Scripturis, cl praesertim in psalmis csl frequens , *Anima mea,* idesl. ego illi vivam, ei *semen meum,* idesl, posteritas mea regenerata per aquam, cl Spiritum sanctum *serviet illi.* In hebraeo habclur, cl anima ejus non vivcl; sed manifeste apparel, Septuaginta non legisse. *naphscio, anima ejus,* sed *naphsci anima* mea.Solum enim extendenda csl particula unius literac . ul ex una voce fiat alia. Sic, etiam certum esi. Septuaginta non legisse *lo,* non. sed 3*7 *lo.* ci. El cum sententia leclionis, quam habuerunt Septuaginta, longe clarior sil. imo cum sententia leclionis modernorum Hebraeorum nihil plane, significet, non videtur posse dubitari, quin lexlus hebraicus sil corruptus vilio librariorum.

34. *Annuntiabitur Domino generatio ventura, el annuntiabunt coeli justitiam ejus populo qui nascetur, quem fecit Dominus.*

Dcclaral quod dixit, *semen meum serviet ipsi.* dicens: *generatio ventura ,* idesl, populus novi Testamenti suscipiat bonum nuntium de Domino, eide justitia ejus, quae est justitia Fidei. Illud *annuntiabitur generatio ventura,* significat, annuntiabitur generatio venturae, sive nuntium accipiet generatio ventura. Esi enim phrasis gracca, qualis habclur eliam Mallb. II. *Pauperes evan-*

gelizanlur, idesl, pnuperibus evangelizalur; ct 1. Tnnotli. I. Secundum Evangelium, quod creditum est mihi ; nam in graeco ad veroum est, ô ἐπι εϋ-9ην ἐγω *quod creditus* sum; sed Interpres mutavit phrasim graecam . quam reliquit Malli). 11.1-laque non est sensus, *annuntiabitur Domino generatio ventura,* idesl, ndscnbelur Domino generatio ventura , sed annunciabunlur de Domino , sive Dominus generationi venturae. Quod colligitur tum ex hebraeo , ubi habclur, TH'7 *laddor* , idest, *generationi;* tum quia idem repetitur , vel declaratus in sequentibus verbis, de more Davidis, *Annunciabunl* coeli *justitiam ejus populo , qui nascetur.* Idem enim est, *generatio ventura,* el *populus qui nascetur.* Annunciabilur ergo Dominus generationi venturae, quia *annunciabunl coeli,* idesl, coelestes homines, *justitiam Deo populo , qui nascetur.* Vocatur aulem justitia Dei, justitia Fidei, quam Deus donat gratis credentibus in Christum, quae vere facit homines justos. Hoc enim praecipue docuit Evangelium , omnes esse peccatores, nec posse viribus propriis justificari, sed a solo Deo per Christi fidem veram justitiam expeclandam. In hebraco non habetur *generationi venturae,* sed post nomen, *generationi*, habetur interpunctio, ac deinde verbum, renient, quod conjungitur cum sequenti, *el annunciabunl.* Cactorum septuaginta Interpretes non babueruni illam interpunctionem posl nomen , *generationi',* cl verbum, *venient,* lcgcrur.l m singulari , *veniet,* ac proinde recie legerunt, *generationi quae veniet,* idesl, generationi venturae. Nomen coeli, cum dicitur *annunciabunl coeli,* non habetur in hebraeo. neque in grcco textu ; sed lalinus interpres addidit explicationis gratia. El legitur haec vox coeli, apud s. Hieronymum, eis. Augustinum in commentario hujus psalmi ; sed non legitur a Theodorclo , el Eulhymio graecis scriptoribus , quia (ul diximus) vetus lalinus inierpres eam addidil. Illud, quod habelur in fine , *quem fecil Dominus,* signilical, populum islum novi testament! peculiarem esse Dei populum , ab ipso Deo proprie regeneratum , el crealum in Christo in operibus bonis , ul dicil Apostolus ad Tilum cap. 3. Similis esi senlcnlia in psalmo i 17. *Haec dies, quam fecit Dominus.*

P S ALMUS XXII.

TITULUS, ET ARGUMENTUM PS A l- M 1.

In finem , Psalmus David.

Titulus indicat auctorem psalmi fuisse David : argumentum voro psalmi est eximia Dei benevolentia erga electos.

EXPLICATIO PSALMI XXII.

1. *Dominus regit me, cl nihil mihi deerit, in loco pascuae, ibi me collocavit.*

In hoc psalmo describitur foelicilas electorum Dei per similitudinem ovium , quae ab eo optimo aliquo pastore reguntur. In eorum persona David, qui unus erat ex illis, dicil, *Dominus regit me, el nihil mihi deerit,* quasi dicat, ovicula Dei sum, cl quia Deus pastor est polentissiinus, sapienlissimus, ct optimus; ideo confidenter dico, *nihil mihi deerit.* Hacc vox est hominis focliclssimi in via, el in Spe. Nam beati in patria, el in re. non dicunt, *nihil mihi deerit,* sed nihil mihi deest : siquidem fugit ab eis labor, el dolor, el jam intraverunt in gaudium Domini sui. Al beati In via, el in spe non possunt dicere , nihil mihi deest cum sint obnoxii mullis passionibus ; sed rode dicunt, *nihil mihi deerit,* quia si esurierini, non deerit panis; si aegrotaverint, non deerit medicus, cl sic de. caeleris. Porro vox illa *regit,* in hebraco, *rohi.* cl graeco textu ποιμανει proprie signilical. *pascere,* cl idcirco sensus csl. Dominus regit me pastorali modo sicut paslor regii oviculas suas. Quod aulem dixil in summa , *nihil mihi deerit,* déclarai per paries in sequentibus verbis: videntur aulem hacc esse, quibus oviculae egere solent; primo, pascua pinguia; secundo, aquae purae; tertio, ul reducantur , si forte erraverint; quarto, ul ducantur per commodas vias ; quinio . ul a lupis , aliisque feris defendantur ; sexto , ul fatigatae sustententur; septimo, ul si per tribulos, cl saxa incedentes laedantur. rclocillcntur, cl recreeniur ; denique , ul evoluto die, confecloque itinere, domum habeant, ubi requiescant.Haec omnia pracslal abunde Deus electis suis, ac per hoc redo dicunt, *nihil mihi deerit.* Incipit David a primo, cum subjungit. *In loco pascuae, ibi me collocavit.* idest. non collocavit me in loco arido, vel deserto, sed in pascuis uberrimis, ubi salubrium herbarum maxima copia est. Particula, *ibi.* non habetur in hebraeo, neque est necessaria: addita csl ab interprete graeco, el inde translata in lalinum editionem, sed redundat. Porro pabula, sive pascua spiritualia rationabilium ovium Dei,quibus electi abundant,nihil sunl aliud,

nisi notitia Dei, Eucharistia, panis verbi Dei, Veritas ipsa. Haec *enim csl, quae* vitam spiritualem sustenlai, el auget.

2.Super aquam refectionis educavit me,animam meam convertit.

Attingit secundum, cl tertium bonum oviculis necessarium. *Super aquam refectionis educavit me,* idest, non solum in loco herbis affluente collocavil me; sed etiam in loco vicino salubribus aquis; atque ita educavit, et aluit me optimo pabulo super rivos aquarum silo, ul possim ab aestu, cl silis ardore refrigerari. Parum refert,quod vox hebraca, *Tl^ZÜimenucholh,* cl graeca ἀναπαύσεω , non tam refectionem, quam requiem significat. 1dem enim est sensus. Qui enim salubribus aquis ardorem silis exlinguil, et requiescit, el reficitur. Spiritualis aqua, quae concupiscentiae ardorem rationabilium ovium restinguit, gratia Dei est. de qua Dominus in Evangelio, Joan. *i. Qui biberit ex aqua, quam ego dabo ei, non sitiet in aeternum. Nihil enim* aeque reprimit carnalia desideria, quam gustus amoris Dei. Gustato enim spirilu desipii omnis caro. *Animam meam convertit.hoc* csl tertium bonum, reductionis videlicet: neque enim polesl homo suis solis viribus reverti ad Deum, sicul polesl suis solis viribus averti. Ait igitur, bonus pastor errantem me quaesivit et reduxit. quod csl beneficium magnum, alquc electorum proprium, ul non sinantur errare perpetuo.

3. *Deduxit me super semitasjustitiae, propter nomen suum.*

Quantum bonum commemorat. *Deduxit,* inquil, *me super semitas justitiae,* idest, ingredi fecit me per viam angustam praeceptorum suorum, ul juste viverem. Id vero fecit removendo occasiones peccandi, minuendo vires Icnlaloris, augendo charitatem, dulcescere faciendo justitiam, illustrando, inflammando, alliciendo, terrendo, aliisque innumerabilibus modis. Quos modos si adverteremus, non cessaremus omnibus momentis tam dulci pastori gratias agere, praesertim cum id faciat non propter merila nostra praecedentia, *sed propter nomen suum,*idest,*ul notas faciat divitias misericordiae suae in laudem gloriae gratiae suae,* ut dicil Aposlolus Ephes. I.

i.ïαηι *et si ambulavero in medio umbrae morlis non timebo mala, quoniam lu mecum es.*

Hoc csl bonum quintum, defensio videlicet a lupis, aliisque sylvcslribus feris. *Nam el si ambulavero in medio* sive, ul habcl hebraeus textus, X'A2 *beghe tzalmavelh, in valle umbrae morlis,* idcsl. per loca tenebrosa.cl periculis omnibus exposita ferarum, latronum, praecipitiorum. non *timebo mala, quoniam tu mecum es.* N un si Deus pro *nobis, quis contra* nos? Bom. 8. El vere incredibilis securitas esl in corde diligentis Deum, dum recogitat, secum esse illum, cui nihil resistere polesl. Erequenlissima csl in libris Prophetarum commemoratio*umbraemortis,*quae proprie significat tenebras densas.quales adferl mors, quae privai omni lumine.Dicuntur enim caeci esse in tenebris, quia nihil vident, el mullo magis mortui dicuntur esse in fenebris, quia nihil sentiunt. Hinc videlicet poetae loca mortuorum umbrosa, ac tenebris obsita esse dicunt. Hinc eliam scripturae sanctae passim conjungunt umbram morlis cum tenebris, ul unum per aliud explicetur. Job 3. Obscurent *eum tenebrae, et timbra morlis; cl cap.* 1. *Ad terram tenebrosam, el operiam mortis caligine.* Isai. 9. *populus, qui ambulabat in tenebris, vidit lucem magnam;habitantibus in regione umbrae mortis, lux orta est eis,* ubi pro eodem accipitur, habitare in tenebris, cl habitare in regione umbrae morlis. Quia vero loca tenebrosa mullis periculis sunt exposita el non sine ingenti pavore per ea iter facere solemus, ideo David hoc loco dicil, *El si ambulavero in medio umbrae mortis,* idcsl. in medio ingentium tenebrarum, ubi mulla undique pericula circumstent, *nihil timebo, quoniam tu mecum es.*

ii. Virga tua, cl baculus tuus, ipsa me consolata sunl.

Sextum bonum explicatur, quod est sustentatio fatigati. Jam enim Propheta omissa similitudine ovium, loquitur proprie de hominibus: neque enim oves lassae sustentantur baculo: sed deferuntur in humeris pastorum. Et quamvis possent haec verba referri ad castigationem paternam,uls.Augustinus fecit, lamen probabilius esl ad lilleram esse referenda ad sustentationem, ul ea referunt Tlicodorelus.d Eutymius.Nam vox hebraica, *mishanlecha.* significat proprie, *fulcrum,* idesl, *baculum fulcientem,* sicul etiam vox graeca βακτήρια, a sustentando deducitur.unde βαζτηρευε», est *baculo inniti.* Nisi placeal fortassc. virgam referre ad castigationem, el baculum ad sustentationem. Deus enim cum videt suos in via fatigari, lenliusque progredi quam par ossei.ulnimque adhibere solei, ei verbum increpatorium, el consolatorium. ul altero excitet, allero sustentet. Sed uIrmnque tandem consolationem adferl, quoniam laetatur anima, cum vidcl profectum suum curae esse Deo.

6. *Parasti in conspectu meo mensam, adversus eos, qui tribulant me.*
1. Impinguasliin oleo caput meum.cl calix meus inebrians, quam praeclarus est!

Hoc csl bonum septimum, quod videlicet Dens electos suos in tribulationibus,quas in hac vita non possumus evadere, mirifice consoletur. Quare non esl sensus horum versiculorum, quod Deus paraverit electis mensam, oleum, el vinum adversus hostes, quasi haec sint arma, quibus contra hostes pugnandum sil: sed sensus esl Deum opponere tribulationibus magnis magnas consolationes.el sicut ingeruntur ab hostibus amaritudines, sic ingeri a Deo suavitates, quae describuntur morc humano, per similitudinem convivii, in quo sit men-

sa referta cibis optimis, adsit eliam unguentum pretiosum, quo aspergatur caput, nec desit vinum egregium, atque ad inebriandum,idesl, exhilarandum aptissimum. Solebant enim veteres in magnis conviviis ndhibere inter praecipuas delicias unguenta pretiosa, quod etiam servatum videmus in Evangelio Maith. 2G. a sancta Maria Magdalena erga Dominum. Porro illa verba, *adversus eos, qui tribulant me,* clariora sunl in textu graeco et hebraico. Nam εξ *zoao-iaz.* graccum,el, *neghed,* hebraicum, significant c *regione,*sive *ex adverso,* ul vertit s. Hieronymus. Proinde sensus esl, c regione tribulationum , quas mihi ingerunt hostes mei spirituales, *tu parasti,* sive *ordinasti,* ul sonat verbum hebraicum, *thaharoch,* consolationem ingentem, mensam videlicet opiparam. *Impinguasli caput meum oleo,* idesl, unguento pretioso caput meum perfudisti, cl sic exhilarasti faciem meam in oleo, cl non decsl cx gratia lua calix vini inebrians, cl praeclarus, qui laetificet cor meum. Similis esl sententia in 93. Psalm. *Secundum multitudinem dolorum meorum in corde meo, consolationes tuae laeti/icaverunt animam meam.* Et in Apostolo, 2. Cor. 7. *Repletus sum consolatione, superabundo gaudio in omni tribulatione nostra.* Illud, *calix meus,* in textu Graeco est, *calix tuus,* cl sic legunt Augustinus clEulhymius: sed in hebraeo habetur. ‘O15 cosi, *calix meus,* cl sic eliam verlil s. Hieronymus. Probabile csl, emendatiores codices graecos habuisse. *r.b τ.οτήραν* p.s. *calix meus,* quo modo legit s.Hieronymus in commentario,ubi exponit versionem septuaginta, cl sic videtur legisse Theodoretus. Imo s. Hieronymus in Episl. ad Suniam, el Fretellam dicil, in editione septuaginta haberi, *calix meus:* el ex errore haberi in quibusdam codicibus, *calix tuus.* Proinde nostra lectio latina omnino relinenda est: sensus vero semper esl idem. Calix enim ille cl meus csl, quia mihi dalus; cl Dei csl, quin a Deo datus.

8. *El misericordia lua subsequclur mc, omnibus diebus vitae meae.*
9. *El ul inhabilem in domo Domini, in longitudinem dierum.*

Hoc csl ultimum bonum, quod pcrducilad summum bonum. *Misericordia lua subsequclur me,* non ad lempus, sed perseveranter usque in finem, quod csl donum proprium cleclorum. *El ul inhabilem.* idesl, cl subsequclur me, *ul inhabilem in domo Domini,* in longitudinem dierum, idesl, in aeternum. In hebraeo, et in graeco textu non habetur ul, sed solum *el:* conlra aulem nonnulli veterum, ul Augustinus, Hieronymus, Theodoretus in commentariis non legunt, el, sed solum, ul, cl certe sine alterutro esset clarior lectio, nimirum sic. *misericordia lua subsequclur me omnibus diebus vitae meae, ul inhabilem in domo Domini.* quomodo legunt patres; vel sic, *misericordia lua subsequclur me omnibus diebus vitae meae, el inhabitabo in domo Domini,* quomodo verlil ex hebraeo s. Hieronymus: in his enim lectionibus nihil subaudiendum csl. Tamen lectio nostra non csl adeo obscura, ul non possit satis facile intelligi. Subauditur enim illud, *subsequclur,* quod paulo ante praecedit.nimirum.*misericordia tua subsequclur me, dum vivo,* ul recte vivam, cl subse*quelur post hanc vitam,* ul in aeternum vivam. Quare s. Augustinus licel in textu non legerit, *el,* tamen in commentario addit, eliam, ul videatur illud subinlcllexisse. Porro pro voce, *inhabilem,* in hebraeo habetur. *Sciauli,*quod significat *redibo.* Caelerum septuaginta legisse videntur , *iasciauli,* una lilerula addita, el sic recle verterunt, *ul inhabilem:* quomodo eliam legit s. Hieronymus, qui non verlil *redibo,* sed *inhabitabo.* Quare lectio hebraica post s. Hieronymi tempora depravata fuisse videtur.

L M XXIII.

TITULUS, ARGUMENTUM PSALMI

Psalmus David, prima Sabbali.

In hoc titulo pars illa, *prima sabbali,* non habetur in hebraeo, sed addita est a Graecis, fortasse quia in principio psalmi iit mentio creationis terrae, quae prima sabbali, idest. dic Dominico facta est; vel quia solereni hunc psalmum die Dominico recitare.Quod quidam volunt additum esse, *prima sabbali,* quiu illo dic Dominus resurrexit, non mihi videtur probabile, cum hic psalmus non resurrectionem, sed ascensionem Domini manifeste praedicet: ascensionem autem non prima sabbali, sed quinta factam esse, notissimum csl.Quod ad ascensionem hic psalmus proprie pertinent, testantur Cyprianus serm. de ascens. Hieronymus episl. 112. ad Damasum, Ilufibius in expositione Symboli, Gregorius Nyssenus, Joan. Chrysosl. August. Leo, cl alii in serm. de ascensione.

EXPLICATIO PSALMI XXIII,

1. *Domini esi terra, cl plenitudo ejus, orbis terrarum, el universi qui habitant in eo.*

Propositum Davidis est, ostendere ex innumerabili hominum multitudine solum Christum , cl paucos alios, paucos inquam , si ad multitudinem aliorum conferantur, in domum Domini coelestem, ct beatissimam intraturos: quare ne forte crederentur caeteri homines ad Deum non perlincrc ; sed ab alio aliquo principio creatos esse , quod postea Murcionislae.Manichaciquescnscrunl;pracmittit hos duos versiculos, quibus docet, Deutn Creatorem , ac Dominum esse totius orbis terrarum, cl omnium rerum, quae in co suul. *Domini esi terra el plenitudo ejus,* idesl, ct omnia quae in ipsa sunl, quaeque ipsam replent, Quod explicatur per alleram partem versiculi, *orbis terrarum, el universi qui habitant in eo.* Declarat cnim se, cum dixit. *Domini esi terra* , intellexisse potissimum de terra habitabili, quae proprie dicitur 72Π *tebel.* Hebraice, el graece οἰζκμένη, idcsl, orbis terrae habitabilis : cl cum dixit, omnis plenitudo ejus, declarat, se intellexisse praecipue de hominibus, qui habitant in co, non de caeleris rebus, quae in ipso sunl.

2. *Quia ipse super maria fundavit eum* , cl super *flumina praeparavit eum.*

ProbalDcum, Dominum esse orbis terrae, cl omnium habitantium in co, quoniam ipse fecit terram, cl fecit cam supereminere aquis, ul essel habitabilis. Xam si vel aquis omnino carerci, vel esset aquis undique cooperta , inhabitabilis esset. *Quia ipse,* inquil, *super maria fundavit eum,* idesl, a fundamentis fecit orbem terrae, ac per hoc ex nihilo fecit, cl fecit *super maria,* idesl, ul superficies lerrae esset allior superficie maris, el similiter super *flumina praeparavit eum* , idesl, praeparavit orbem lerrae ad habitationem hominum, cl ideo fecit superiorem , el alliorem fluminibus ; alioqui enim mare , el flumina lcrram obruerent , si alliora essent. Ex hoc autem, quod Deus lerram habitabilem fecit, sequitur, ul sil eliam Dominus omnium hominum, lum quia homines ex terra facti sunl, cl in lcrram rcvertunlur ; lum quia terram incolunt, non ut Domini, sed ul coloni a Deo constituti, ul lerram colant.

3. *Quis ascendet in montem Domini, aut quis stabit in loco sancto ejus ?*

Cura omnes homines coloni, et servi Dei sint, el omnes pariler lerram, quae Dei possessio esi, incolant, *quis ascendel in montem Domini? id* est, erit no aliquis ex lanio numero , el quis ille erit, qui dignus sit ascendere ad locum . ubi proprie habitat Deus. Vocatur *mons Domini* (ul alias saepe diximus) domus coelestis, quae est vere sublimis, el sancta, de qua dicitur in alio psalm. 113. *Coelum coeli Domino, terram aulem dedit filiis hominum.* Qui hunc locum exponunt dc monte Sion , qui erat in Jerusalem civitate Judaeae, videntur nullo solido fundamento nili posse, cum constet montem illum plenum fuisse hominibus omnis genens, ul plane ridiculum videntur de illo dicere, *quis ascendet in montem Domini* 1

i. *Innocens manibus, el mundo corde, qui* non *accepit in vano animam suam, necjuravit in dolo proximo suo.*

Kespondet, qualuor conditiones requiri in co, qui sil ascensurus montem Domini : prima est, ul sil innocens *manibus,* idesl, nihil mali perpetraverit: altera, ul sil *mundus corde* . nihil mali cogitaverit. aut cupiverit; tertia, *ut non acceperit in vano animam suam* . idesl, ut non frustra vitam a Deo acceperit, idesl, non solum nihil mali fecerit, vel cogitaverit ; sed eliam ea omnia bona cogitaverit, el fecerit, quae ad finem sibi a Deo constitutum obtinendum requiruntur: quarta, ulnon juraverit dolose. Illud , *qui non accepit in vano animam suam,* aliqui detorquent ad juramentum, ul sequens particula sil explicatio superioris. Volunt aulem legi, *qui non accipit in vano animam ejus,* idesl, Dei; vel juxta puncta Rabbinorutn. çui *non accipit in vano animam meam,* ul Deus loqui inlclligalur. Verum haec expositio non videtur probabilis; lum quia sine causa Rabbini legi volunt , *animam meam* , cum vox hebraea habeat, *naphscio,* pronomen terliae personae, non primae ; el in tertia persona vcrleril s. Ilieron. lum quia lectio illa, *animam meam, naphsci,* est omnino nova, cl inaudita, cum Latini cl Graeci hactenus in ea voce intellexerint relativum reciprocum, nimirum *animam suam* ; lum denique, quia nomen Dei in vanum accipere , pro eo quod est falso jurare per Deum , habetur in Scripturis Sanctis, sed animam propriam , vel animam Dei in vanum accipere, pro falso jurare, nusquam legitur. Alii volunl animam suam in vano accipere, nihil esse aliud, nisi vana , idesl, temporalia , cl caduca cogitare el concupiscere: sed hoc jam comprehensum eral in illo *mundus corde* , el videtur coactum , ct durum. Addidit vero Propheta quartam illam conditionem, de juramento doloso, ul in eo peccato , quod csl unum ex maximis , cum sil pariler contra Deum , el contra proximum , comprehenderet omnia alia peccata , quae per instrumentum linguae committuntur : itaque is , qui dignus sit in montem Dei. idesl, in coelum conscendere, debel undcqoaquc esse perfectus, ila ut neque corde, neque voce, neque opere unquam deliquerit , el contra , bona omnia fecerit, quae ad ejus officium perlinebant. Hae vero conditiones non in alium, quam in Christum conveniunt. Is enim unus est. *qui peccatum non fecit, nec* inventus *est dolus in ore ejus.* ul dicitur I. Petri 2. De reliquis, *non est qui faciat bonum, non est usque ad unum,* ul loquitur David in psal. 13. El, *omnes nos quasi oves erravimus,* inquit Isnias cap. 53. El Apostolus Paulus ad Rom. 3. *Omnes peccaverunt, el egeni gloria Dei.* Proinde recte Dominus ipse ait Jonn. 3. Jemo *ascendit in coelum, nisi qui descendit de coelo, Filius hominis.*

qui csl in cocio. Beliqui sunl de Icrrn terreni, ille solus de coelo, coelestis, sanctus , innocens , impollutus, segregatus a peccatoribus, excelsior coelis per Ascensionem factus. Nec tamen sola persona Christi ascensura erat in montem Domini , sed ipse, cl corpus ejus, quod est Ecclesia, quam lavit sanguine suo . ul exhiberet ipse sibi gloriosam Ecclesiam , non bilbentem maculam , neque rugam, ad Ephes. 5. proplerea sequitur :

5. *Hic accipiet benedictionem a Domino* , cl *misericordiam a Deo salutari suo.*

Hic, videlicet Christus, *accipiel benedictionem a Domino .* idesl. copiosissima bona pro se , ct *misericordiam a Deo salutari*, pro corpore suo quod est Ecclesia , cujus eliam respectu dicitur Deus salutaris ejus. Siquidem vita aeterna in regno coelorum. Christo justitia , fidelibus ejus misericordia est: nam etiamsi justi merentur ex condigno vitam aeternam : tamen ipsa corum merita ex misericordia Dei nascuntur, el dona Dei verissime appellantur. Unde in psal. 102. dicitor. *Qui coronat te in misericordia, el miserationibus·,* ct ad Horn. 6. *Stipendium peccati mors, gratia Dei tila aeterna.* In hebraeo habetur, *justitiam a Deo salutari suo* . el sic verlil s. Iliemn. secundum quam lectionem lotus hic versiculus Christo proprie conveniret. Tamen Septuaginta, qui verterunt misericordiam . videntur considerasse . justitiam in Scripturis aliquando accipi pro bonitate , imo etiam expresse pro misericordia . ul in psal. 111. *Dispersit. dedit pauperibus justitia ejus manet in saeculum sacculi.* Unde est illud in Evangelio Malt. C. *Attendite . ne justitiam vestram faciatis coram hominibus, ut videamini ab cis.* El mox : *Te igitur faciente eleeniosynam. nesciat sinistra lua quid faciat dextera tua.* Itaque Septuaginta hoc loco non tam ad vocem, quam ad rem significatam respexerunt.

C. *Haec csl generatio quaerentium cum , quaerentium faciem Dei Jacob.*

Hic jam manifestat Propheta illum unum innocentem manibus, cl purum corde, qui ascendet in montem Domini, el accipiel benedictionem, el misericordiam a Deo, non esse solum caput, sed caput cum corpore . Christum cum Ecclesia. *Haec ,* inquil, *est generatio quaerentium* eum.idesl. iste, qui ascendet in coelum . est generatio quaedam hominum regeneratorum in Christo, quorum praecipuum studium csl Deum quaerere , nd faciem Dei videndam anhelare, ad montem denique sanctum tolis viribus nili. El vere unum est. ac forte praecipuum signum electorum Dei suspirare ad patriam. Generatio enim liliorum hujus saeculi nihil minus quam Deum qufccril, nihil magis quam mortem horrei; ct si optio duretur, mallent in hoc sacculo semper vivere, quam dissolvi el osse eum Christo. In textu grneeo habetur, ἀυτη ἡ γενεὰ ζjj-:ην τὸν ζὐρ'.δν. *Haec est generatio quaerentium Dominum,* et sic legunt in commentario Hieronymus, Augustinus, Eulbymius, el alii: tamen in hebraoo habetur, *quarenlium eum,* ut habet nostra editio Latina. Sensus omnino est idem: nam illud, *eum,* refertur ad Dominum , de quo dictum erat, *accipiel benedictionem a Domino.* Itaque septuaginta videntur explicasse pronomen , *eum ,* quod csl in Hebraeo. Quod sequitur, *quaerentium faciem Dei Jacob,* in Hebraeo est, *quaerentium faciem luam, o Jacob.* Quo eliam loco Sepluag nta explicuerunt sententiam obscuram textus hebraici, in quo subintelligilur *Deus,* ut sensussit, quaerentium faciem luam , Deus Jacob : nisi forte per Jacob, in textu bcbrajco inlelligalur coelus beatorum sive coelestis Jerusalem , cl tunc in idem recidet. quaerere faciem Dei. cl quaerere faciem Jacob. Quia nemo videt faciem Jacob . idesl, coelestis palriac. qui non videat faciem Dei J.icob: cum lotum negotium , lolaque foelicilas illius beatissimi Jacob sil contemplari faciem Dei. Additur in hebraeo fI/D . *scia,* idesl, semper, quia non solum generatu» haec Deum quaerit, sed semper Deum quaerit, idesl. non fatigatur Deum quaerendo , neque sinit se abduci a quaerendo Deo , ul quaerat aliquid infra Deum.

7, *Attollite portas Principes vestras, el elevamini portae aelernales, el introibit Hex gloriae.*

Cum praevidisset sanctus Propheta. inventum esse unum, qui ascendere dignus esset in montem Dei. idesl. Christum , praedicit jam illum rc ipsa ascensurum, el portas coeli aeternas illi aperiendas. Sed more poetico utitur prosopopeja , et alloquitur tum *principes coeli,* idesl. Angelos , lum *ipsas portas,* ac jubet Angelis, ul aperiant, el portis. ut sinant se aperiri . imo sponte patefiant advenienti regi gloriae. Eulhymius notat portas non aperiri, sed tolli, quia adveniente Rege solent portae civitatis auferri. et deponi in signum subjectionis. Al non dicit David auferte portas . sed *attollito,* cl non dicil porlis.exite de medio, sed *elevamini.* Dicil igitur *attollite et elavamini,* quia portae coeli non sunt quasi in pariete, ul ad latera moveri debeant, sed quasi in lecto, vel laqueari ut sursum versus aperiendae sini. Unde eliam refellitur opinio eorum, qui volebant Prophclam loqui de domo aliqua in monte Sion terrestri, in quam introducenda oral Arca. In Hebraeo ad verbum, ul vertit s. Hieronymus . alloquitur Propheta solas portas, ac dicil, *allollite portae capita vestra, elevamini januae sempiternae, ct introibit rex gloriae.* Dicuntur aulem portae attollere capita, quando elevantur sursum versus, quia tunc attolluntur extremae paries earum, quae sunt in eis voluti capita. Et quamvis vox hebraea. Q^X^rascim.significare possit non solum *capita,* ul verlil s.Hieronymus, sed eliam *Principes.ul* verterunt Septuaginta; tamen pronomen additum, quod Hebraei dicunt affixum . secundum communem phrasim hebraicam solet conjungi cum nomine immediate praecedente,ct ideo illud *rasciechem,deberet* verti *capita vestra,* ul verlil s. Hieronymus, vel *principes vestros* , quod hoc loco non est ad propositum. Tamen quia septuaginta Interpretes

salis aperto, per ◆^'qnwctm,intcllexeruntprtn-cipcs. cum verterint, ct *û/yr.sz* , el pronomen conjunxerunt cum nomine *portas* , dicendum est, vel in textu ipsorum pronomen affixum fuisse nomini. *sceharim.* quod signilicat *portas* , non autem nomini,Π'lilK'l *rascim,*quod signilicat principes; rei posse pronomen affixum uni nomini , referri ad aliud nomen , quamvis rarissime , praeler regulam.

8. *Quis est iste rex gloriae? Dominus foriis , el potens, Dominus potens in praelio.*

Introducit principes coelestis Jerusalem interrogantes, *quis sil ille rex gloriae,* non quod Angeli in die ascensionis Domini ignorarent Christum esse regem gloriae , sed ul exprimat admirationem, quam sccum adfcrcbat novitas illa, quod cerneretur verus homo corporalis ascendere super celos , non tamquam hospes , sed tamquam Dominus gloriosae , ac sempiternae civitatis. Respondet autem Propheta, regem gloriae esse Christum , Dominum fortissimum , cl polcnlissimum , qui potentiam suam ostendit in praelio conira principem tenebrarum, quem devicit spoliavit, cl alligavit.

9. *Altollifc portas principes vestras, et elevamini portae aelernales et introibit rex gloriae.*
10. *Quis csl isle rex gloriae? Dominus virlulum, ipse est rex gloriae.*

Fingit Propheta Angelos , qui coelo praesunt, quasi cunctari in aperiendis portis; cl ideo rursus intonat, *attollite portas,* etc. quae non significant aliud nisi ingentem rei novitatem . quod corpus terrenum supra corpus coeleste . cl caro humana supra ipsos Angelicos spirilur, cum incredibili lotius naturae admiratione, cl quasi stupore conscendat. Rursus igitur introducit Angelos interrogantes: *quis est iste rex gloriae·,* quibus ipso respondet: *dominus virtutum: ipse est rex gloriae.* Audito autem nomine sibi notissimo, nimirum, *Dominus* virlulum, continuo aperiunt, et regem gloriae laeti suscipiunt Dominus virlulum, in liebraeoeslHIXSX mrrAdonai.isebao/fi.quods.llieronymus vertit *Dominum exercituum.* Quod nomen in prophetis freqücniissimis tribuitur Deo,neque esi commune Diis per participationem, sed proprium soli Deo propric dicto, tum quia continet nomen quaiuor lilcrarum. proprium soli Deo vero, tum quia prneesl exercitibus Angelorum, qui sunt pene innumerabiles, cl potenlissimi; et eliam quia soli Deo vero militant omnes creaturae. Nam ut habemus in psal, 118. *Ignis, grando, nix, glacies, spiritus procellarum, quae faciunt verbum ejus,* idest, pugnant ad imperium ejus. Expertus est quidem Pharao Deum esse Dominus exercituum, cum non sohim per Angelos, sed eliam per minutissima animalia contra eum pugnaverit}, videlicet per ranas, muscas, cl culices; nec solum per animalia, sed etiam per res inanimatas, grandinem, ignem, tenebras, morbos, cl similia. Porro translatio Septuaginta, qui verterunt. *Dominus virtutum,* in idem recidit. Diam per virtules non inlelliguntur virtules morales, quae dicuntur ἀάετάἰ, sed vires, cl potentiae, quae dicuntur δυνάμει . Itaque *Dominus virlulum* , est Dominus virium, cl potentiarum, quales sunl praecipue castrorum acies ordinatae. In vulgari eliam sermone exercitus armati dici solent, *les forces.* Ex his habemus, Christum dominum vere, ac propric esse Deum , non creaturam, ul Ariani. aliique permulli haeretici voluerunt. Nam in hoc psalmo dicitur *Dominusvir tutum, sive cxerciluum, quod* nomen in lota Scriptura sacra soli Deo tribuitur. necnon *rex gloriae,* idcsl, rex coelestis Jerusalem, quae est regio quod sine dubio soli Deo vero convenire potest. Additur in hebraeo *Sela.* semper, ul significetur, Christum regem esso gloriae, non ad tempus, sed in omnem aeternitatem.

PSALMUS XXIV.

TITULUS, ET ARGUMENTUM PSALMI

In finem, Psalmus David.

In hebraeo non habelur. *in finem,* sed solum , psalmus *David:* el non mullum referi sive Septuaginta addiderint illud, in finem, sive exciderit ex textu hebraico. Ilie psalmus csl primus ex alphahelicis: habet enim tot versiculos, quoi sunl lilcrae alphabeti, nimirum viginti duos, cl incipit primus versiculus a prima lilera alphabeti, secundus 8 secunda, cl sic deinceps. Una excepta lilera , a qua nullus versus incipit, videlicet Caph , sed ul damnum hoc resarciatur, in fine psalmi post ultimam illeram ponilur alius versiculus incipiens a lilera phe; atque ila duo versiculi incipiunt a litera phe. Quid hujus rei causa fuerit, difficile esset divinare. Similes psalmi alphabelici sunt 33. 35. ltO. III. 118. cl 11'·. Cur alphabelici scribantur psalmi, nulla melior occuril ratio, quam ut consulatur memoriae. Argumentum psalmi csl oratio devotissima , qua petitur remissio peccatorum, ct gratia bene vivendi. Convenit autem haec oratio homini incipienti despicere temporalia , qui sic tcnelur desiderio placendi Deo , ut tamen laboret in concupiscentiis superandis.

EXPLICATIO PSALMI XXIV.

1. *Ad te Domine levavi animam meam, Deus meus in te confido, non erubescam.*

In hoc versiculo, qui est unus apud Septuaginta, quia continet integrum sententiam, sunt duo secundum Hebraeos : incipit enim secundus ab illis verbis, *in te confido*, quia ibi ponitur secunda littera alphabeti. *Ad te Domine levavi animam* meam, idest, non inveniens in creaturis ullis quietem, sed ubique spinas, et tribulos, pertaesus vitae prioris, animam meam abstractam ab effectu, quo inhaerebat terrae, ad te levavi, libi per cogitationem assiduam, et amorem a te inspiratum inhaerere coepi; a te auxilium contra tentationes expecto, et quia *in te confido, non erubescam,* idest, non recedam a te confusus, auxilio non impetrato, ita et cogar erubescere coram inimicis meis. In textu graeco additur εις τον αιώνα, in aeternum, sed id non habetur in hebraeo, neque legitur a s. Hieronymo, s. Augustino, et Theodoreto in commentariis, sed a solo Eutliymio ex veteribus. Itaque recte non est receptum in editione latina.

2. *Aeque irrideant me inimici mei, etenim universi, qui sustinent te, non confundentur.*

Explicat quod dixerat, *non erubescam*, quia tunc erubesceret si irrideretur ab inimicis, tamquam frustra sperasset in Deo. In hebraeo, יבשו אל יאחלזו עיבי לי habetur, *Aeque exultent inimici mei.* sed idem sensus est, siquidem exultatio inimicorum species irrisionis est, per inimicos autem intelligi possunt tum homines mali, tum etiam daemones, quorum exultatio, et irrisio intolerabilem contusionem pureret, si eam sentio cogitaremus. Addit postea causam, cur omnino confidat se non confundendum, *quoniam,* inquit, *universi, qui sustinent te, non confundentur.* id est, quia tutigo experimento, exemplis nostrorum majorum, et ex ipsis verbis tuis didicimus neminem confundi, neque a spe sua excidere ex eis, qui te sustinent, idest, qui in te confidentes patienter auxilium tuum expectant. Sustinere Dominum in Scripturis frequentissimum est, et significat expectare Dominum cum certa spe auxilii.

3. *Confundantur omnes iniqua agentes,* supervacue.

Duplicem sensum hic versiculus habere potest, ut significetur : confundendos eos, qui sine causa peccant, idest, ex ignorantia, vel infirmitate ; sed ex malitia, isti enim non cogitant de, poenitentia, neque de peccato abjiciendo; et ideo, si forte sperant aliquid a Deo. spes eorum praesumptio est. Mattheodorctus, et Eutliymius. Potest etiam esse alius sensus, fortasse magis litteralis, ut significetur, confundendos inimicos justorum tum visibiles, tum invisibiles, quia frustra inique agunt dum vexant homines justos: non enim consequuntur finem sibi propositum, nimirum ut justos perdant, et ad gehennam perducant: cum e contrario illa vexatio sit eis virtutis exercitatio, et meritum gloriae sempiternae. Itaque igitur Propheta confusionem in hostes, quasi dicat, Ac sinas Domine, ut ego confundar, quod fieret, si inimici mei irriderent, et de perditione mea exultarent, sed contra confundantur ipsi,dum cernunt,se supervacue ac frustra inique egisse, atque ad impatientiam provocarent.

4. Vias *tuas Domine demonstra mihi, et semitas tuas edoce me.*

Per vias Domini intelligimus legem Domini quae vere est via, qua itur ad Deum. Nam si vis *ad vitam ingredi,* Dominus ait, Matth. 19. *serva mandata.* Cum itaque postulasset Propheta auxilium Domini contra tentationes, explicat quod auxilium potissimum habere desideret, atque ait, fias *tuas Domine demonstra mihi,* idest, fac me ambulare per vias praeceptorum tuorum: *et semitas tuas edoce me,* docet, ostende mihi angustum iter justissimae legis tuae : sic enim evadam omnes irrisiones inimicorum, et non ego confundar, sed confundentur ipsi, qui frustra me suis tentationibus exagitant. Porro cupit doceri legem Domini, non quoad intelligentiam speculativam, sed quoad praxim, id est, cupit gratiam, quae persuadeat voluntati, ut libeat implere mandata.

5. *Dirige me in veritate tua, et doce me, quia tu es Deus salvator meus, et* te sustinui *tota die.*

Idem repetit, et addit rationem. *Dirige me*, inquit, *in veritate tua,* docet, ex me facile declino ad dexteram, vel ad sinistram, deserens viam mandatorum tuorum, propter temporales prosperitates, vel adversitates, ideo tu dirige me ducens auxilio gratiae tuae per viam rectam in veritate tua, docet, in lege tua, quae verissima via est. *Nam omnia mandata tua veritas,* psalm. 118. Quia tu *es Deus Salvator meus* idest, ideo a te auxilium hoc peto, quia tu solus, qui Deus es . potes salvare animam meam. Non est enim alius medicus, qui noverit curare morbos animarum, et nullo minus qui possit sanitatem perfectam reddere, nisi Deus : et praeterea hoc a te peto, et spero impetraturum . quia te sustinui tota die, id est, perseveranter, et patienter expectavi medicinam tuam, neque aliunde consolationem accipere volui. Magni meriti est apud Deum, tempore tentationis non desperare a spe coelestis auxilii, neque humanas consolationes requirere.

6. *Reminiscere miserationum tuarum Domine, et misericordiarum tuarum, quae a saeculo sunt.*

Quando Deus sinit animam tentationibus agitari, vel in peccatis haerere . videtur oblitus misericordiae suae; ideo justus diu luctatus cum tentatione, vel videns se non posse liberari a lapsu in peccata, quod summopere cupit, clamat ad Deum, ut recordetur miserationum, et misericor-

diarum suarum antiquarum. Infer miserationem, el misericordiam lioc interest, quod miseratio significat actum miserendi, misericordia habitum virtutis, et idem 1ère discrimen invenitur in verbis hebraicis, quamvis sint magis dissimilia inter se, quam latina. Quod hic habemus, *miserationes,* in hebraeo o'l ψ£Π'l *rachameca.*quod amorem. el viscera palerAa proprie significa!. unde est illud psal. 102. *Sicut miseretur paler /iliorum,* quod autem hic habemus . *misericordias,* in hebraeo esl.^nen *chasadccha,quod* pietatem el probitatem.ac misericordiae virtutem significat. Itaque sensus csl. recordare Domine, te ab aeterno misericordem fuisse, nec solum misericordem, sed eliam misereri solitum : ct viscera paterna exhibere erga fihos tuos. Proinde hoc libi esse proprium el naturale. Illud, *quae a sacculo sunt,* in hebraeo, ΧΩΠ Cv'ÿù '5 *chi meholam* /temmu.el graeco est ἀπό τκ ἀιώνσ εἰσιν, quia a saeculo sont, cl sic legtml s. August, et Theodorehis. Tamen s. Hier, in commentario, el Etilhymius legunt, ul nos habemus, *quae a saeculo sunl: ex* quo apparel, textus graecos et latinos *ohm* luisse varios. Sensus est idem, sive dicamus, reminiscere, quod ab aeterno misericors es, sive reminiscere misericordiae tuae, quae ab aeterno csl.

7. *Delicia juventutis meae el ignorantias meas ne memineris.*

Pulchro opponit reminiscentiae oblivionem , quasi dicat, reminiscere misericordiae tuae, el obliviscere peccatorum meorum. Nam unum est causa alterius : tunc enim Deus reminiscclur misericordiae suae, quando non vult amplius reminisci peccatorum nostrorum ; sed ea remittit, ac delet, ac si aeternae oblivioni mandentur. Commemorat autem peccata juventutis cl ignorantias, idcsl, delicta commissu cx infirmitate, el ignorantia : tum quia istis magis, quam abis convcnil misericordia. juxta illud Apostoli, 1. Timolh. I. *Misericordiam consequiilus sum quia ignorans feci.* quia forte David non alia peccato habebat : el haec oralio jtisli hominis est, cui cum peccatis levibus certamen est; tum eliam quia, ul notat Eutymius, peccata ex malitia non remittuntur per solam orationem, sed dignis poenitentiae frudibus indigeni. In hebraeo run habetur ignorantias meas, sed. *Pesciahai.* Idest. *scelera mea.* Quia vero septuaginta verterunt, ἀγνοια , idest, *ignorantias,* el de eorum eruditione, el lide dubitare non possumus, el re vera magis congruit cum peccatis adulescentiae ignorantia, quam scelus ; cogimur dicere vocem hebraicain generalem esse, ct tam scelera, quam peccata leviora significare.

8. Secundum *misericordiam luam memento mei tu, propter bonitatem tuam Domine.*

Declarat, quod dixerat, reminiscere misericordiae tuae, el obliviscere delictorum meorum. Hoc enim totum fit. cum Dens recordatur hominis peccatoris secundum misericordiam suam.

9. *Dulcis ct rectus Dominus: propter hoc legem dabit delinquentibus in via.*

Confirmat ipse se in spe impetrandi, aflirmaos Dominum bonum, el justum esse; et ideo libenter corrigere solere delinquentes. Sic enim exercet misericordiam ergo hominem, ct justitiam erga hominem, el jusluiam erga peccatum.Pro,dulcia, in hebraeo est. am *to,* quod propric bonum si·gnifical: el in graeco quoque χρηστό , bonum potius. quam dulcem significat. Pruinde illud, *dulcis,* quod csl in nostra editione latina, pro bono, accipiendum csl pro *legem dabit:* in hebraeo est, M'YP *jorc,* id *est.docebit.el* in graeco νομἰΞτετησαι, idcsl. *legislatorem,* seu *praeceptorem se exhibebit.* Itaque non est sensus. Deum legem dare quomodocumque, sed legem dare eam docendo, el persuadendo, ac per hoc faciendo, ut observetur. Respondent enim haec verba verbis superioribus, *vias luas demonstra mihi, ct semitas luas edoce me. dirige me, in veritate tua. el doce me.* Quod enim petebat, nunc offirmat, Deum concedere solitum esse. Ilio igitur est sensus, *dulcis el rectus Dominus esi,* el ideo amat homines, el odit peccata : ac proplerca legem suarn demonstrat, ac persuadet delinquentibus in via hujus vitae, ut ipsi eliam ex iniquis, et malis, justi el boni efficiantur.

10. *Diriget mansuetos in judicio, docebil miles vias suas.*

Declarat quod dixerat, *legem dabit delinquentibus.* ac dicit non de omnibus delinquentibus id esse inlclligendum. sed solum de mansuetis, cl mitibus, qui non resistunt Domino docenti, imo cupiant doceri. *Diriget,* inquit, *mansuetos in judicio,* idcsl, ducet per viam rectam legis suae (quae judicium eliam in Scripturis appellatur, ut diximus in explanatione psalmi 18.) homines humiles el miles. Deinde hoc ipsum declarat aliis verbis, dicens, *docebil mites vias suas.* id est, milibus debil gratiam cognoscendae el amandae, ac. per hoc implendae legis. Hoc loco annotandum est, non excludi superbos omnino a gratia Dei, sed ordinem assignari. Superbi siquidem non sunl perfectionis capaces, de qua proprie agitur m hoc psalmo, nisi prius timore concepto poenitentiam agant, el tumore deposito miles humilesque reddantur. Itaque primum gratia Dei superbos, atque obstinatos emollit, el conterit, deinde contritis, ct humiliatis demonstrat vias suas, ct dirigit cos in judicio.

11. *Universae viae Domini misericordia cl veritas,requirentibus testamentum ejus et testimonia ejus.*

Addit ad id quod dixerat, non solum a Deo dirigi mansuetos, sed omnia opera Dei erga tales homines osse misericordiam ct veritatem, idesl. misericordiam et justitiam, quatenus justitia accipitur pro fidelitate el vcrilalo.quac quod promittitur implere facit. *Mae Domini* hoc loco vocantur ope-

ra Dei, quibus Deus ad nos quodammodo venii ; nisi furie magis placeat, per vias Domini iiilclhgere morem Dei sive regulam, el quasi legem, qua Deus utitur. Itaque via Domini semper significat legem,quam nobis dal. ul per eam, quasi per viam rectam ascendamus ad ipsum ; aliquando legem qun ipse ulilur, cum per opera descendit ad nos. Et quia jam mulla dixerat David de via Domini priore, idesl, de lege nobis data ; nunc adjungit aliquid de via Domini posteriore, idesl, de lege, quam ipse sibi posuit, el quam servat erga nos. Ergo inquit, universae viae Domini, misericordia el veritas. id csl, lex sive regula, sive modus procedendi Dei consistit in misericordia, el veritate, ul misericorditer promittat, ct fideliter impleat quod promisit. At cum quibus utitur Deus bac lege? cum *requirentibus testamentum ejus ct testimonia ejus.* Vocat testamentum Dei pactum illud, quod fecit cum hominibus, quando legem dedit, ut ipsi sint populus ejus, cl ipse Deus corum.Quod quidem pactum vocatur etiam in Scripturis testamentum, quia continet promissionem haeredilalis, cl quia morte testatoris confirmandum erat, sicul re vera confirmatum est in morte Christi, in cujus rei signum Moyses aspersit sanguinem in populum dicens, *hic est sanguis testamenti. quod mandavit ad vos Deus.* Exod. 24. cl Ilebr. 9 Vocat autem testimonia Dei, ipsam legem, quam Deus dedit, quoniam ut alias diximus, per legem testificatur nobis Deus voluntatem suam. Cum illis igitur Deus utitur lege misericordiae et ventatis, qui requirunt pactum cum Deo initum, ul illud observent, cl similiter requirunt legem Dei, ul eam impleant, idest, cum hominibus bunac voluntatis, Deum timentibus, el diligentibus. In hebraeo habetur pro voce testamentum, ΓΡΌ *berilh,* quod proprie pactum significat. Sed septuaginta vertere solent δια&ηχην, idest. testamentum, propter rationem jam dictum. Sic etiam pro voce, *requirentibus,* in hebraeo cst.»·^ *nbzere,* custodientibus: sed idem csl sensus. Qui enim requirunt pactum, quod forte jam obliti erant, ad hoc requirunt, ut custodiant.

12. *Propter nomen tuum Domine propitiaberis peccato meo, mullum est enim.*

Ex universali lege, qua Deus ulitur erga timentes se, colligit propheta bonam spem se habere posse de remissione suorum peccatorum. *Propter* nomen *tuum Domine,* idcsl. ul manifestetur misericordia el ventus tua. *propitiaberis peccato meo. quod mullum est.* Potest uuletn dici multum, vel pnipler multitudinem, sicul dicitur mutius populus, juxta illud apostoli Jacobi cap. 3. *in mullis offendimus omnes:* vel propter magnitudinem. ct gravitatem : quia viri saucii eliam parva peccata, magna existimant, el vere magna sunl, si magnitudo ejus, qui offenditur, consideretur.

13. *Quis esi homo qui timet Dominum? legem statuit ei in via, quam elegii.*

Facit propheta more amantium, qui nunc suspirant ad rem amatam, nunc eam laudant, nunc iterum suspirant. Amat vir justus gratiam Dei, cupiebat remissionem peccatorum, donum recte vivendi el placendi Deo, ideo nunc hoc. ipsum petit ; nunc laudat gratiam istam cl foelicilalcm enarrat timentium Deum ; idesl. corum qui gratiam istam consequuli sunt, nunc revertitur ad hoc ipsum desiderandum et postulandum. Itaque in hoc versiculo; ct duobus sequentibus narrat bona, quae assequuntur timentes Deum. *Quis est.* inquit, *homo qui Umet Deum?* quasi dicat, nunc prodeat in medium homo vere timens Deum el audiet ex me suam foelicilalem. Quod sequitur, *legem statuit ei in via. quam elegit* ; multi volunt esse, initium foelicilalis, quam propheta enarrandam suscepit, quasi dicat, iste timens Deum, hoc in primis habebit, quod Deus eum instruet de lege sua in via, quam elegit, idesl, in statu vitae quem elegii. Ita Theodorelus et Eutbymius. Non rejicio expositionem; sed magis litteralem puto aliam, quam insinuant Hieronymus cl Augustinus. Est enim consuetudo prophetae idipsum in eodem versiculo bis repetendi vel decl randi in una parte versiculi quod in altera dictum csl. Hunc igitur sensum esse existimo, *quis est homo qui timet* Deum? Quis, inquam, est ille, quem Deus instruxit de lege sua in via, quam ipse homo elegit ; idesl. in recto itinere bene vivendi el eundi ad Deum, quod ipse voluntarie jam elegit, sic enim una pars versiculi declarat alleram. Ille eniin est homo timens Deum, qui dono Dei elegit viam, qua ilur ad Deum quae esi observatio mundatorum. Illa verba *legem statuit ei,* in hebraeo, *jorennu,* et graeco vs;icSrsvxcct unicum lanium verbum est. quod significat docere, instruere. praecipere, praeceptorem se exhibere et similia. Itaque verti poterat,quis est ille, quem Deus docuit? proinde *legem statuit ei,* significat, legem dedit in corde ejus, idesl. instruxit el docuit eum. El pronomen ei. explicandum est (ul sanctus Hieronymus facit) per relativum, quem, vel cui, idesl, quem docuit de lege vel cui dedit legem in corde. Ilacc enim est recla interpretatio verbi hcbraici.

14. *Anima ejus in bonis demorabitur, et semen ejus haeredilabil terram.*

Haec csl foelicitos tin entis Deum, quod anima *ejus,* idest, ipse timens Deum *in bonis demorabitur.* idest. bonis fruelur non ad breve tempus, aut per transitum, sed permanenlcr. et stabiliter. Quae sententia verissima est: nam *diligentibus Deum* omnia *cooperantur in bonum.* ul ait Apostolus ad Horn. 8. Proinde timens Deum semper fruelur bonis, quia si res bene cedent, fruelur bono prosperitalis; si contra. fruelur bono patientiae et spe magni praemii in regno coelorum. Da semper erit laetus. Nec ipse solum in bonis morabitur, sed etiam lilii ejus propter ipsum haereditabunt terram, idest, terram possidebunt. In Scripturis enim, ul exposuimus in psal. 15. pro eodem accipitur haereditare ct possidere. Dicuntur autem filii timentium Deum possessuri terram, quia pacifice habitabunt in terra, ct nemo cis nocebit, in eo sensu, quem attigimus; quia bonis omnia cooperantur

in bonum, ct ipsae tribulationes convertentur in gaudium.

15. *Firmamentum esi Dominus timentium eum, cl testamentum ipsius ul manifestetur illis.*

Haec csl ratio,ciir limenlcs Deum in bonis semper morentur, quoniam non innituntur rebus caducis, cl perituris, sed Deus ipse csl firmamentum eorum idesl, in Dei amicitia, et auxilio fundatas habent spes suas. In hebraeo csl, T'5 *Sod,* quod secretum significat. cl ideo s. Ilieron. vertit, secretum Domini timentibus cum.supple, *revelatur.* Sed septuaginta videntur legisse, TD' *jesod, fundamentum,* una lilerula addita, quae facili negotio cx textu hcbroico temporis progressu excidere potuit. El sine dubio melius congruit hoc loco fundamentum, sive firmamentum quam secretum.Cur autem timentes Deum jure innitantur Deo, ul solidissimo fundamento ratio est. quia *testamentum.* idest, pactum Domini, hoc cis manifestat,· quia enim timentes Deum optime norunt, cl saepe recogitant, Deum pepigisse foedus cum hominibus, ul sil eorum Deus, cl quasi amanlissimus parens, si ipsi leges ejus servaverint: ideocx hoc pacto inlcIligunl in Deo tamquam in firmissimo fundamento, quiescere posse. Haec est sententia hujus loci, sed quia verba la linac editionis obscura sunl.ex verbis graccis dilucidanda erunt.Vox illa *testamentum* nominativi casus csl in gracco, videlicet O'.η/.Ξήζη, el sic eliam inlelligi debet in hebraico. et latino. Illud, *ut manifestetur illis,* in graeco δηλώσει αυτσϊ . *manifestabit cis.* idesl, pactum Domini manifestabit timentibus Deum, quod Dominus firmamentum eorum sit. idesl. ex pacto illo cognoscent Dominum esse firmamentum timentium se. In cumdem sensum exponi possunt verba hcbraica . Cymnb *ubritho lehodiham. cl pactum ejus ad docendum cos:* sic enim csl ad verbum, el sensus est, et pactum Domini erit ad docendum cos, idesl. docebit cos. quod Dominus firmamentum sil timentium se. In cumdem igilur sensum oportet etiam accommodare verba latina. El testamentum ipsius ul manifestetur illis. idesl. testamentum sive pactum ejus supple faciet, ul manifestetur illis id quod paulo ante dictum est, videlicet Deum esse firmamentum timentium se.

$£·. Oculi mei semper ad Dominum, quoniam ipsa evellet de laqueo pedes meos.

Laudata paulisper foeiieibte timentium Dominum revertitur ad eam optandam el petendam: oculi mei semper ad Dominum, idesl. assidue respicio mentis oculis Deum tamquam ab illius auxilio lotu< pendens. Efflcacissimum orandi genus est. habitu miserabili respicere cum. a quo auxilium speres, cl magis inopiam ostendendo, et modeste tacendo, quam odioso clamore benignitatem divitis implorare. *Sicul oculi ancillae.,* ait idem Propheta in psalm. 132.*in manibus Dominae suae, ita oculi nostri ad Dominum Deum nostrum donec misereatur nostri. Quoniam ipse evellet de laqueo pedes meos,*idest,ideo tam intente in Deum respicio quoniam ipse tandem, ul spero, liberabit me ab omni periculo lentalionum quae velati laquei ubique nobis in hac vita insidiantur. Posset eliam illud, *oculi mei semper ad Dominum,* referri ad intentionem semper Deo placendi, neque ullo modo aliquid admittendi contra ipsius voluntatem. Posset quoque referri ad contemplationem divinae pulchritudinis, quam semper ob oculos habent, qui serio diligunt Deum. Sed prima explicatio videtur maxime litteralis.

17. *Despice in me, cl miserere mei, quia unicus et pauper ssim ego.*

Quia ipse Deum semper respicit, merito petit,ul respicietur a Deo: hoc enim csl, quod tacite petebat, cum oculos intentos in Deum habebat, nimirum ul misericorditer respiceretur ejus solitudo et paupertas. Dicit se *unicum* idest solum ct desolatum, vel quia re vera destitutus fuisset ab amicis, cl cognatis: vel quod magis probo, quia ipse se animo ab aliis omnibus separaverat, el in Deo sob spem omnem posueral. Dicit autem *pauperem,* quia humilis erat, ct se virtutibus, ac meritis vacuum arbitrabatur.

18. *Tribulationes cordis mei multiplicatae sunt, de necessitatibus meis erue me.*

De lenlationibus peccatorum hunc locum intelligo polios, quam de temporalibus adversitatibus. Erat enim et hic unus cx illis, qui cum Apostolo gemunt, ct dicunt. Horn. 7. *Sentio aliam legemin membris meis repugnantem legi mentis meae.* etc. et, *miser ego homo quis me liberabit de corpore mortis hujus?* Necessitates autem, a quibus liberari cupit, videntur esse molestissimae illae concupiscentiae, quae velimus, nolimus, nos vexant. el aliquando in peccatum pertrahunt. *.Mulli plicatae sunl ,* in hebraeo habemus . *hirchibu dilatatae sunl.Sed* quoniam verbum Hebraicum. Π1'13i *tsaroth.* angustias proprie significat. pro quo nos habemus tribulationes, cl angustiae. cum dilatantur.desinunt esse angusliaciidco ad tollendam ambiguitatem septuaginta prudenter vertunt, non ul verba sonant, *angustiae dilatatae sunl,* sed ut sensus erat, *tribulationes multiplicatae sunl.* Siquidem hoc loco dicuntur angustiae dilatatae, non quia perierunt, sed quia creverunt. Quod enim dilatatur, utique crescit. Possol eliam lien, ut septuaginta non legissent. *hirchibu. dilatatae sunl.* sed. 'O'1Π *hirbu, mulliplicatae sunl,* demptis duabus litteris. Sanctus etiam Hieronymus eodem modo vertit *tribulationes multiplicatae sunt:* proinde si corrupta sil hebraica lectio, post tempora s. Hieronymi corrupta est.

19. i *ide humilitatem meam, el laborem meum et dimitte universa delicia mea.*

Pergit in oratione, ac petit sibi remitti peccata, in quae aliquando tentatione. vincente prolabilur. Quamvis enim affligatur timens Deum, el multum

laboret resistendo concupiscentiis, tamen septies indic cadit juslus;scd hinc etiam justum esse pro* baliir, quod sordes, quas minus caute ambulando contraint, studiose fkndo. ct orando abluit. Per humilitatem hoc loco non intelhgit virtutem humilitatis. sed abjectionem, cl vilitatem: vilescit enim sibi vir justus vehementer, cum immaculatus esse cupit, et tani'-n sordes non evadit. Pro verbo dimittere, in hebraeo est, Nt£) Sa, quod s. Ilieron. recte vertit, porta; porta, inquit, *omnia peccata mea,* cl quamvis sensus sil idem, tamen babel nescio quam vim illud, *porta:* significat enim timorem quemdam, sive sollicitudinem hominis amantis Deum ne forte Deus mollitudine pcccalorom Offensus ad iram provocetur: ideo clamat, *porta omnia peccata,* quasi dicat, etsi mulla sint,tamen non fatigeris ignoscere, supporta imbecillitatem meam.

2O./lespicc *inimicos meos: quoniam multiplicati sunt, el odio iniquo oderunt me.*

Ab alio loco ducit argumentum, videlicet a multitudine. el crudelitate hostium, quasi dicat, vidisti Domine humilitatem, ct laborem meum, vide eliam hostium meorum spiritualium multitudinem cl crudelitatem, atque iniquitatem. Hostes qui nos ad peccata pertrahere leniant, el ignitis jaculis concupiscentiam accendere non cessant Daemones soni, quos *spirituales nequitias* Aposl. Ephes. 5. vocat: eos innumerabiles esse notum csl. nec minus est notum odio iniquitatis, idest, odio iniquissimo in nos nrdere. Dicilur odium iniquum sive iniquissimum, cum quis alium sine caussa odit, a quo videlicet nullam accedit injuriam.Potest eliam dici odium iniquum vel iniquissimum, cum quis alteri nocere studet, solo studio nocendi, non ul ipse inde aliquid lucretur. Tale omnino est odium diaboli erga genus humanum, ac potissimum erga electos: neque enim homines diabolo injuriam ullam fecerunt, sed ille ab initio invidentia excaccatus, hominem perdidit. *Invidia diaboli,* inquit Sap. cap. 2. *mors intravit in orbem lenarum.* El nunc fideles lenlalionibus exagitat, non ul ipse commodum reportet, sed quia delectatur iu perditione justorum.

21. *Custodi animam meam, et erue me: non erubescam, quoniam speravi in te.*

Cum tot hostibus, ac praesertim invisibilibus circumdatus sim, non sufficio meis viribus illis resistere; ideo ad te recurro.ut tu custodias animam meam, el custodiendo liberes.cl eruas de manibus eorum. Nam non solum dicuntur liberari, cl erui de manibus hostium, qui jam capti sunt.sed eliam qui muniuntur, ne capiantur; el qui sine dubio caperentur, nisi adjuvarentur. *Eruisti me,* inquit, idem Propheta psal.93. *ex inferno inferiore,*idesl, fecisti, ne caderem in infernum inferiorem. Potest eliam sensus esse, custodi animam meam in hoc carcere corporis, in quo captivus detineor, nam lex membrorum captivum me ducit in lege peccati, Ilum. 7. el postea, suo lemporc erue me.

22. *Innocentes cl recti adhaeserunt mihi quia sustinui te.*

Quia dixerat in praecedenti versiculo, *non erubescam quoniam speravi in* le.adjungit r.ilionem, cur timeat erubescere, si a Deo deseratur. El ratio haec est,quoniam mulli *innocentes cl* rccli.exemplo ipsius commoli adhaerebant illi, ob id potissimum, quod videbant cum sperare in solo Deo.Qui certe cogerent cum erubescere, et confundi, si a spe sua frustraretur. Quare illud.non *erubescam,* aliter accipitur in principio psalmi,aliter hoc loco. Nam in principio psalmi sensus erat, non erubescam coram inimicis irridentibus; hoc loco sensus est, non erubescam coram amicis diligentibus, cl dolentibus. In hebraeo habetur ad verbum ΠΟΗ Dn 'TH2P *thorn vaioscicr ilscruni. innocentia et rectitudo conservabunt me:* sed non est inusitatum, ul abstractum suinalur pro concreto, el futurum pro praeterito, idesl. *innocentia el rectitudo.* pro innocentibus el rectis el conservabunt.pro conservarunt. Sed pro voce hebraica . *ilscruni.* quae significat conservabunt me, sive conservarunt me . videntur legisse septuaginta, ʻOl''lï' *itsoruni,* unico puncto mutato , quae vox deducitur, a *(sarar.* el significat *alligabunt.* sive *alligaverunt se mihi,* quod est idem cum eo, quod septuaginta verterunt, *adhaeserunt mihi* Reda igitur est interpretatio gracca.el latina, sed Rabbini non reclc legerunt dictionem hebraicam.et ideo non recte puncta omnia subjecerunt,

23. *Libera Deus Israel, cx omnibus tribulationibus suis.*

Quoniam David non solum unus erat de populo Dei, sed erat etiam princeps, cl capul aliorum, ideo postcaquam oravit salis diu pro se. adjungit orationem pro loto populo suo el orationem generalem, quoniam non facile poterat descendere ad singularum personarum necessitates.ct angustias. *Libera,* inquit, *Deus Israel cx omnibus tribulationibus:* Ubi vo\ illa Israel, est in casu accusandi, ul cognoscitur ex articulis additis in codicibus hebraicis, el graecis. Sensus igilur est, non mihi salis est, si solus ab angustiis meis liberer, sed pelo eliam, ul liberes Israclem. populum scilicet Israelilicum ab omni genere tribulationum.

PSALJIUS XXV.

TITULUS, ET ARGUMENTUM PSALMI.

In finem Psalmus David.

In hebraeo non habetur pro tilulo nisi simplex nomen *David,* seu polies *Davidi.* Argumentum vero idem esi, quod psalmi septimi. Cum enim David gravissimis calumniis accusaretur, quasi regnum invadere appeteret, el propleren cxulare, el latibula quaerere cogerelur:scripsil hunc psalmum in quo Deum innocentiae suae testem adducit, eumdemque Deum pro liberatione sua precalur.

EXPLICATIO PSALMI XXV.

1. *Judica me Domine, quoniam ego in innocentia mea ingressus sum, el in Domino sperans* non *infirmabor.*

David cum rege causam habens, Deum quodammodo appellat, qui rex regum est: neque enim alius eral lunc in lerris. quem appellare posset. *Judica me Domine, idesl, sis* lu Domine judex meus, non sinas a Saule me judicari, sed assume lu hoc judicium. *Quoniam ego in innocentia mea ingressus sum,* idest, audacter provoco ad judicium Dei, quoniam conscientia mea, quam solus Deus videt, me non reprehendit, nam in innocentia ambulavi, idest, innocenter vixi. *El in Domino sperans non infirmabor,* idesl, in Dei justitia confidens, non deficiam in hoc judicio, sed praevalebo. Illud, *non infirmabor.hebruice* est, Ty'CX *lo ernliad, non deficiam,* sive, *non vacillabo ;* proinde, non infirmabor, significat, noti ero infirmus ac debilis, ul causa cadam.

2. *Proba me Domine et tenta me, ure renes meos, el cor meum.*

Quia dixerat se innocenter vixisse, probat hoc Dei testimonio, qui lalli et follere nequii: non enim Deo dicitur, proba *el tenta,* quasi ipso aliquid ignoret, sed ul alus nola facial, quae ipse solus vidcl. Itaque s. David fretus bona conscientia et sinceritate cordis sui. dicit Domino, proba *me el tentame,* idesl, explora diligenter, an ila sil, inspice inlimos el profundissimos recessus cordis mei ; quin eliam, ure *renes meos et cor meum,* idesl, examina cogitationes, et appcliliones meas, ca diligentia, qua probatur aurum, cum igne examinatur. Non enim hoc loco, ul ego quidem existimo, petii David probari se ac lentari per adversitates, vel renes suos el cor suum aduri igne tribulationum, cum polius conlra liberationem ab adversis in hoc psalmo petat; sed postulat, ut dixi, probari se ac lentari per exactam explorationem, el inspectionem. et quia Deus omnia exactissime videt, et perspicit, sententia hujus loci est. ul Deus notam faciat hominibus innocentiam servi sui, cl calumnias inimicorum re ipsa, el foetis refellat.

3. *Quoniam misericordia tua ante oculos meos, esi, el complacui in veritate tua.*

Reddit causam, ciir velit probari el lentari, quoniam conscientia ejus bonum illi testimonium dabat, quasi dicat, peto, ut probes me. quoniam per vias luas ambulavi, nam omnes *viae tuae misericordia et veritas:* psalm. 24. *El misericordia* lun *ante oculos meos est.* idesl, semper aspicio el considero misericordiam luam, ul illam imiter el juxta eam cum proxnms vivam; el similiter, complacui *mihi in veritate tua,* sive placuit mihi veritas tua, el ideo juxta illam ambulavi. In hebraeo est, ♦nobnnn *hilhallacthi.* idesl, *ambulavi in veritate tua* : proinde septuaginta non tam verbum, quam sensum inspexerunt, quod etiam fecerunt in psalmo 34. num. 17.

4. *Non sedi cum concilio vanitatis, cl* cum *iniqua gerentibus non introibo.*

5. *Odivi Ecclesiam malignantium, et cum impiis non sedebo.*

Recle, ineo judicio. Theodoretus haec exponit de conventibus gentilium idolalrarum in suis profanis templis, a quibus David semper abhorruit, dum exullavil apud regem Philistinorum. Haec enim opponuntur iis, quae postea in eodem psalmo habentur, *Domine dilexi decorem domus tuae;* cl paulo aiil<*. *circumdabo ollare tuum Domine;* el infra, *in ecclesiis benedicam te Domine.* Vocat coelum idolalrarum concilium vanitatis, quia nihil inanius idolis quae sunl falsae imagines. Quod significat Apostolus cum ait, scimus, *quia idolwn*

nihil est in inundo, 1. Corinlb. 8. cl passim in scripturis. idola vorantur vann. vel vandales, ul Deuler. 32. *ipsi me provocat uni in eo qui non erat Deus,* el *irritaverunt in vanitatibus suis.* I. lteg. 12. *Nolite declinare post vana; quae non proderunt vobis, neque eruent vos quia vana sunt:* vide eliam 3. Ibg. 16 4. lteg. 17. Ilieremiuc 2. cl alibi. Iidem Idololatrae recte dicuntur iniqua agentes, quia summo iniquitas est cullum soli Deo debitum, rebus creatis exhibere. Quod aulem di· xcral *concilium vanitatis.* in sequenll versiculo dicil *ecclesia malignantium,* el quos vocaverat iniqua *agentes* vocal impios, quod vocabulum proprie in idolorum cultores convenit. In hebraeo pro *iniqua gerentibus , nahalamim ,* quod significat occultis. vel puenliier ludentibus: nam.nby *halam,*csl *occultari,* el,c5y *helem,* esi puer. Dicuntur aulcm occulti, hypocritae simulatores. derisores cl in genere omnes iniqua agentes. ul septuaginta recle vertunt, quia *omnis qui male agit.odit lucem.nl* dicitur Joan.3. Sed idololatrae, rectissime eliam dici possunt pueriliter ludentes. quia quomodo pueri fingunt ex argilla domunculas et varia animantia, sic idololatrae, ex varia materia fingunt Deos.propterea Moyses idololatriam lusum vocavit: *sedit populus manducare et bibere, et surrexerunl ludere,* Exod. 32. quem lusum, idololatriam luisse docet Apostolus, 1. Cor. 10. nom. 7.

fi. Lavabo inter innocentes manus meas, et circumdabo altare tuum Domine.

Poslcaquam dixerat se odisse conventicula infidelium idololalrarum. inter quos lunc versabatur, adjungil.se e contrario summo amore prosequi labcrnaculum Domini, el conventum Sanctorum, uc breviter describit, quid sil facturus cum Deo adjuvanto ob exilio in patriam revocatus luerit. *Lavabo,* inquit, *inter innocentes manus meas, cl circumdabo altare tuum Domine,* idesl. lavabo manus unie ingressum tabernaculi, ul homines pii facere soient, cl cirenibo cum psallentibus altare luunt. In hebraeo habelur,
erchals benikaion chappai. lavabo m innocentia manus meas, sed idem est sensus: nam lavare manus m innocentia esi hoc loco, lavare manus more innocentium, sive ul innocentes facere solent, quod idem signifient, lavare manus inter innocentes, sive cum innocentibus. Quod aulem ad sententiam allinet,aliqui volunt allusisse Davidem ad lotionem manuum.quae fit aliquando in signum innocentiae, quomodo Pilatus Invii manus coram Judaeis, dicens, *innocens ego sum a sanguine justi hujus.* M.dlh. 27. quasi diceret, ecce Invi manus, noli ea inquinare sanguine justi hujus, ideo non audeo illum condemnare, quod cl nos vulgo dicimus cum nolumus admisceri negotio, in quo sil periculum peccandi, *io me ne. lavo le mani.* Cacleriim probabilius el magis consentaneum ad sequentia esse judico, si dicamus, Davidem loqui dc ritu Hebraeorum, qui ante ingressum taberna, culi tum se ipsi, tum hostias purificabant, quas lotiones Apostolus ad Ilebr. 9. vocat *varia baptismata, cl justitias carnis* et quoniam lolio illa externa signum esse, debebat internae puritatis; ideo David ait: *lavabo inter innocentes manus meas,* idesl, lavabo manus in signum verae puniatis internae ul innocentes faciunt. non aulem lavabo manus cum hypocritis, qui manus puras el cor sordidum gerunt. Illud aul· m quo sequitur, *el circumdabo altare tuum* referunt aliqui ad multitudinem victimarum, quibus undique altare implendum essel. Sed verius mihi videtur, ul referatur ad choros canentium in circuitu altans: nam in psalmo sequenti habelur. *circuici et immolavi hostiam vociferationis* etc. el hoc loco slatim subjicitur, *ul audiam vocem laudis el enarrem universa mirabilia lua.*

7. *Ut audiam vocem laudis, el enarrem universa mirabilia lua.*

Explicat, ad quid altare Domini circumdare velit, nimirum, inquit, ul choris canentium immistus, audiam laudes Domini, et ipse etiam eas canam. In hebraeo habelur. si puncta recipiamus, *ut audire faciam vocem laudis:* sed si puncta mutentur, legi potest, ul legerunt septuaginta et s. Hieronymus, *at audiam vocem laudis.* S. Augustinus acule el pie docet hoc loco adversus Pelagianos. eos lanium audire vocem laudis Dei. qui intimo sensu percipiunt, quidquid habenl donum esse Dei: in cordibus enim istorum, qui habenl aures audiendi, omnia ipsorum bona merita, omnesque virtutes, laudem graiiae sonant: conlra aulem qui de justitia sua praesumunt, deque suis meritis tument. quasi illa a se ipsis, non a Deo acceperint, non audiunt vocem laudis Dei, sed vocem laudis proprie.

8. *Domine dilexi decorem domus tuae, el locum habitationis gloriae tuae.*

Ostendit Propheta, nulla alia de causa magis sibi molestum luisse exilium, nisi quia tabernaculum Domini videre non polecat.animus enim erga Dei amorem vehementer incensus, nihil pulchrius in terris judicat eo loco in quo praesentia Domini clarius se ostendit. Vocatur aulem tabernaculum, in quo erat arca foederis, *domus Dei et locus habitationis gloriae ejus,* quoniam saepe in cum locum descendebat nubes lucida, in signum praesentiae Dei. *qui lucem habitai inaccessibilem,* ut Apostolus dicil, 1. Tim. «>. el quia in eodem loco oret oraculum, cx quo Deus responsa dare solitus eral. In liaebraeo habelur, *dilexi habitaculum domus tuae,* pro eo quod nos habemus, *dilexi decorem domus tuae:* fortasse septuaginta non legerunt, pÿQ *mahon,* habitaculum: sed Dy73, no- *eam,* hieris inversis, quod significat decorem.

9. .Te *perdas cum impiis Deus animam meam, el cum viris sanguinum vitam meam.*

Quoniam Deum judicem initio appellavit, el innocentiam suam, cujus idem Deus testis oral, exposuit ; concludit, orans, ul pro se sententia pro-

feratur. .Ve *perdas,* inquit, *cum impiis animam meam,* idest, non me.condemnes,quemadmodum impios condemnare soles: posuit animam, pro vita sive pro lota persona sua, ul alias spe. per *viros sangninum,* inlelligil homicidas, quales erant, qui eum persequebantur: porro vox illa *Deus,non* habetur in hebraeo, neque in graeco, neque legitur a Hieronymo el Augustino ; tamen legitur a Tbeodorelo et Eulhymio, ex quo inlelligimus, in graecis eorum codicibus non defuisse.

10. *In quorum manibus iniquitates sunt, dextera eorum repleta esi muneribus.*

Declarat, qui sunl impii, cl viri sanguinum, dc quibus dixerat versu superiore, ac dicit, cos esse, qui perverse judicant accepta munera: notai enim peccata principem, qui sunl judices populorum. Pulchre aulem dicit, *in quorum manibus iniqui tales sunt·,* sic enim in ea parte corporis ponil iniquitatem, per quam accipiuntur munera, ut ostendat acceptionem munerum causa fuisse iniquitatis.

11. *Ego autem in innocentia mea ingressus sum, redime me, el miserere mei.*

Repetii causam, cur non debel condemnari cum impiis, quia videlicet *in innocentia ingressus sit,* idesl, innocenter vixerit, *redime me cl* miserere *mei,* idesl, libera me a praesenti calamitate, el deinceps miserere, ne iterum in camihmi incidam: passim enim in scripturis ponitur *redimere,* pro liberare, idesl. species pro genere, nisi forte Spiritus sanctus insinuare voluerit omnem liberationem electorum de quacumque tribulatione, diet posse redemptionem, quia pretio sanguinis Christi nostri redemptoris acquiritur.

12. *Pes meus stetit in directo, in ecclesiis benedicam te Domine.*

Respiciunt haec verba particulam ultimam superioris versiculi, videlicet, *et miserere mei:* quasi dicat, pretii liberalionetn a praésenti calamitate, quia innocenter vixi, peto eliam, ul miserearis io futurum, quia *pes meus stetit,* idesl, stabilitus cl fixus csl in rectitudine, ac per hoc non facile recedam a recto itinere legis tuae, cl pro gratiarum actione *benedicam el laudabo te* hymnis et psalmis *in ecclesiis,* idest, in piorum convcntibus.Esl aulem haec, ul Euthymius notat, prophetia, quod revera tempore novi testamenti, in omnibus ecclesiis, psalmi Davidici assidue concinendi essent.

PSALMUS XXVI.

TITULUS, ET ARGUMENTUM PSALMI

Psalmus David, priusquam liniretur.

In hebraeo non habetur pro titulo, nisi *David,* reliqua sunl addita a septuaginta, ul intelligercmus, hunc psalmum compositum fuisse a Davide, antequam regnare inciperet, durante videlicet persecutione Saulis.Nam tametsi David linitus oleo fuisset a Samuele, cum adhuc puer esset; tamen illa unctio fuit privata non publica, el adhibita potius ad designandum quam ad consecrandum regem. Postea vero Saule occiso, unctus fuit David in rogem publice, ac solemniter, ul constat ex hb. 2. Reg. cap. 2. El de hac posteriore unctione inlelligcndus csl titulus hujus psalmi. Videtur autem hic psalmus scriptus fuisse proxime post superiorem, Davide adhuc in exilio el tribulatione constituto: sed quin post orationem psalmi praecedentis magna consolatione spiritus allectus fuerat, el Deo revelante cognoverat, ad majus quoddam regnum quam sint terrena, se vocari ; ineffabili desiderio a<l coclesleregnuin suspirare,ac temporalia omnia, sive adversa, sive prospera contemnere coepit. Convenit idem psalmus omnibus electis, qui jam inuncti sont unctione gratiae, atque ad regnum coeleste designati, cl ad unctionem gloriae, per quam vere regnare incipiunt, tota animi devotione suspirant.

EXPLICATIO PSALMI XXVI.

1. *Dominus illuminatio mea cl salus mea, quem timebo ?*

Tribulatio tenebras adducit, prosperitas lucem cl serenitatem: perturbat enim, cl confundit animum tribulatio, ul non facile videal, quid facto opus sit, atque inde ad impatientiam, vel aliquod aliud peccatum provocatur. Sed si Deus lumine divinitus immisso tem bras disjiciat, continuo cernit animus momentaneam, cl levem esse tribulationem. quae in umbra noctis magnum horrorem incutiebat, cl simul cernit protegente se Deo, Iri-

bulationcm non solum non posse nocerc, sed etiam mirifice profuturam. Hoc Dei beneficium expertus David in persona sua el omnium electorum canit. *Dominus illuminatio* mea cl *salus mea, quem Umebo?* quasi dicat, ignorantia el infirmitas timidum me in tribulatione reddebant, sed cum Dominus illustraverit jam mentem ineam, meque aperte, cernere fecerit.nullam temporalem calamitatem gravem, nui diuturnam esse el amoris divini unguento sanaverit infirmitatem meam, neminem limeo : veritas enim tenebras, el *charilas foras mittit Umorem,* ul ail Joan. I. Joan. 4.

2. *Dominus protector vitae meae, a quo trepidabo?*

Addit aliud argumentum, quod sibi ipsi persuadet, nullum timorem deinceps esse admittendum. Dominus, inquit, non solum illuminai cl sanat.sed illuminatum cl sanatum non deserit, sed protegit assidue scuto providentiae cl benevolentiae suae, *a quo igilur trepidabo"! Si Deus pro nobis, quis contra nos?* ul ait Aposl. Ilum. 8. Si rex cohorte mortalium militum stipatus non limet, cur timeat servus Dei stipatus protectione omnipotentis el immortalis imperatoris? sanctus Murtinus, apud Sulpicium, *ego.* inquit, *signo crucis, non clypeo protectus, aut galea, cuneos hostium penetrabo securus:* nimirum ex iis erat, qui dicere poterant. *Dominus prolector vitae meae, a quo trepidabo"!*

3. *Dum appropiant super me nocentes, ut edant carnes meas.*
4. *Qui tribulant me inimici mei, ipsi infirmati sunt cl ceciderunt.*

Describit effectum protectionis Dci.cl praeteritum pro futuro ponit, morc prophetarum ad designandum rerum certitudinem. Sensus igitur csl. Ex protectione Dei flet, ul cum appropinquabunt super mc. quasi prostratum el dejectum ii. qui nocere mihi cupiunt, cl quasi canes, aul lcones famelici carnibus meis saturari desiderant; tunc isti ipsi qui tribulant mc, cl inimici mei sunt, debiles fient, el corruent: cl ita conalu suo, non mihi, sed sibi nocebunt. Hoc verissimum esse, non solum Davidis, sed Christi cl Martyrum,atque adeo sanctorum omnium exempla demonstrant. In hebraeo el graeeo habetur, *tribulantes me et inimici mei.* Latinus interpres omittit illud, *el,* sed res est parvi momenti: pro, *infirmati sunl.* s. Micron, vertit, *impegerunt,* sed verbum hcbraicum *chaselu,* utrumque significat.

5.Si *consistant adversum mc castra, non timebit cor meum.*
6. Si *exurgal adversum me praelium, in hoc ego sperabo.*

Add it ad ea, quae dixerat, ul spem et fiduciam plenissimam se in Deo habere demonstrci. non solum se non timere singulos hostes, sed neque integra castra, el ea non m tentoriis quiescentia, sed in acie praclianlia. Illud, *in hoc ego sperabo* varie exponitur, proptcrca quod, tum in hebraeo, ΓΙΧΤ *zoth,* tum in graeco ναὐτη, vox csl generis focminini. S. Augustinus exponit, *in hac petitione,* Tlicodorclus, *in hac spe:* Euthymius, *in hoc meo corde* : graccc καρδία csl generis focminini ; sed videtur lalinus interpres rectissime vertisse, *in hoc ego sperabo:* consideravit enim hebraeos carere neutro generc. et pro eo uti genere foeminino: proinde, illud, ΓΙΧΊ *zoth.* non significare, in hac spe, vel in hac petitione,vel in hoc corde.scd absolute in hoc, idesl, in hac re. videlicet, quod Deus sil illuminatio el salus el protectio mea. ut supra dictum csl. Itaque graeci posuerunt ναὐτη, non quod careant neutro genere, sed quia voluerunt ad verbum reddere quod erat in hebraeo,sed latinos non tam vocem, quam significationem respexit.

7. *Unam petii a Domino, hanc requiram, ut inhabitem in domo Domini omnibus diebus vitae meae.*

Mirum est cur lalinus interpres non verterit, *unum petii a Domino:* nam hoc eliam loco in hebraeo habetur genus focmininum pro neuiro. Voluit igilur in hac voce reddenda imitari graecum interpretem, cl vertere ad verbum. Sensus tamen csl, *unam petii,* idest, unum polii, sive unam rem polii. Plcriquc inlclligunl hunc locum dc domo Domini, ubi orat arca Dei, cl propilialorium.cl volunt hunc osse sensum, unum *petii a Domino, hoc requiram,* ul dc hoc exilio revertar, el liceat mihi assidue versari in tabernaculo Domini, ubi est arca Dei d propilialorium etc. Sed certe mihi sententia s. Augustini, qui exponit dc domo coelesti. non solum vera, sed eliam litteralis esse videtur. Nam non dicit David, cupcrc se habitare prope domum Domini, sed in ipsa domo Domini : notum aulem est, non habitasse unquam Davidcm in domo Domini, sed in palatio proprio,quod longe aberat a tabernaculo, el praesertim antequam arca deferretur in montem Sion: el potuisset undique si voluisset, quando rex erat, habitare ju.xla tabernaculum Domini. Praeterea similis est hic locus illi, qui habetur in psalm. 83. *Dealt qui habitant in domo tua Domine, in saecula saeculorum laudabunt te,* quod certe non convenit nisi habitatoribus domus Dei, quae est in coelo. Denique numquam David, vir sanctus el perfectus.rem aliquam temporalem tanto affectu peteret, ul diceret. *unam petii, hanc requiram,* quasi nihil aliud petendum sit. Explicat igitur hoc loco Propheta radicem veram confidentiae in Deum, cl cur non timeat malum aliquod temporale : radix enim csl ardens chantas in Deum: qui enim ardenter diligit summum, atque aeternum bonum, nihili facit omnia temporalia. *Unam,* inquit, *petii a Domino, hanc requiram,* idesl, nihil temporale appeto,non magni facio jacturam omnium aliarum rerum, modo unam rem habere mercar: ideo dc hac una sollicitus sum. hanc unam petii, hanc unam petam, ul videlicet inhabilem in domo Domini, non ad tempus, sed *omnibus diebus vitae meae,* idesl, quamdiu durabit vita sanctorum cum Deo, quae si.

ne dubio non habebit finem. Valde propric dictum est *ul inhabilem in domo Domini*: nani hic in lerris, quamvis amici, imo lilii Dei sumus, lamen non *habitamus sed* ambulamus cum Deo : nec in domo sed in tentorio requiescimus.

8. *Ul videam voluptatem Domini, et visitem templum ejus.*

Docet, cur in domo Domini habitare deaiderei, quia videlicet ibi perfecta foelicilas esi. Mulli latini codices habent *ut videam voluntatem Domini:* sed recte correcti sunl in edictione Si.xli V. el Clementis VIII. cl positum *ul videam voluptatem Domini,* ut habebant emendatissimi codices manuscript). Per voluptatem autem hoc loco, non csl accipienda actio delectationis, sed objectum, idesl, pulchritudo, venustas, suavitas. Nam vox bebraea, crj *nohain,* proprie pulchritudinem signilical: vox aulem graeca τερπνότη; potest delectationem et voluptatem significare, quam vocem lalinus interpres accepit sed significat eliam venustatem el pulchritudinem, et pro pulchritudine hoc loco vocem illum Theodorelus accepit. Quare vox latina voluptas, si cum bebraea el graeca convenire debeat, accipienda csl pro voluptate objectiva, idesl, pro pulchritudine cl venustule. Quod ipsum eliam verbum videndi, sive contemplandi requirit: non enim propric videmus actionem delectationis, sed rem delectabilem. Itaque s. Hieronymus verlil, *ul videam voluptatem Domini,* cl s. Augustinus legit, *ul contempler delectationem Domini,* cl exponit per delectationem, speciem delectabilem. Si quis lamen omnino vellet,voluptatem hoc loco accipere pro ipsa actione capiendi delectationem, non deberet inlelligcre per *voluptatem Domini,* delectationem,qua fruiltir Dominus, sed quae percipitur ex Domino, idesl, ex visione pulchritudinis Domini, atque ita sensus in idem recideret. Porro s. David hoc loco omnino proprie foelicilatcm expressit ; quae ex sententia solidioris scholae in actione nobilissima potentiae omnium praestantissimac erga summum objectum, idesl, intellectuali Dei visione, consistit, ex qua ineffabilis voluptas el delectatio sequitur. Illud autem quod additur, *el visitem templum ejus,* S. Augustinus legit, *el protegar a templo ejus.* In qua lectione, nescio quos codices sil sequulus; Hebraeus enim el graneus nihil habent, quod ad protectionem referri possit. Vox bebraea, *ψ3 *bakker* signilical proprie quaerere, inspicere, oculis perlustrare, praesertim illucescente die : unde, *boker*, lic-
bracis signilical mane, quia tunc primum depulsis tenebris requirimus, et perlustramus ea quae latebant.Sic etiam vox graeca ἐὐΐσζἐ~εσ5α'. signiii-cal considerare, attendere, visitare. Sensus igitur est, ul videam pulchritudinem Domini, el deinde novam illam lucem visitem, idesl, oculis perlustrem el requiram lotum illud coeleste Dei templum, el omnia, quae in eo sunl. Nam re vera post visionem Dei, nihil jucundius occurrere polesl, quam spectaculum illius coelestis patriae, el divmae illius domus, in qua sunl omnes beati, quae merito templum dicitur. cum non sit domus, aut civitas profana , sed sacratissima, cum io u nihil profanum agatur, sed assidue sacrificetur hostia laudis ct jubilationis.

i). *Quoniam, abscondit me in tabernaculo suo, in die malorum protexit me, in abscondit/ tabernaculi sui.*

Reddit rationem cur tam audacter petat habitare in domo Domitii, et videre pulchritudinem ejus; quia gustare jam coepit, quia dulcis est Doiniiiu, el pignus amoris ejus jam tenet, quasi brevissime diceret, audeo petere gloriam , quoniam percepi gratiam. Sunt aulem verba omnia melaphorica,noD enim proprie absconditus fuit David m tabernaculo Domini, cum quaereretur a Saule , sed sensus horum verborum est, tempore praesentis vitae, ia qua dies mali sunt, tam singulari providentia Deus me defendit ac protexit, ac si in intima elabditissima parte tabernaculi sui me collocusscl. Ex hac autem tanta Dei gratia, ct benevolentia spem concipio, me aliquando ad domum Domini preventurum , quod unum peto , el requiro. Idem vero significatur in utraque parte versiculi: nam *abscondi in tabernaculo,* non est poni in quacumque parte tabernaculi, sed *in abscondito tabernaculi collocari,* ubi a malis omnibus prolegalur. In hebraeo el graeco, illud, *in die malorum,* conjungitur cum pruna parte versiculi, *abscondit me in tabernaculo suo in die malorum.* Sed in codice latino conjungitur cum secunda parte, hoc modo, indic malorum protexit me in abscondito tabernaculi sui. Perinde est, ubi ponatur interpunctio, eam sensus sil idem: lamen prior inlerpunclio habetur eliam in libris patrum , Augustini el aliorum, el fortasse in latino codice inlerpunclio non tum deservit inlclligenliac, quam cantui.

10. *In petra exaltavit me,cl nunc exallavil caput meum super inimicos meos.*

Alia metaphora idem significat, nimirum sc a Deo singulari providentia protectum ac defensum ac se in arce munitissima . cl allissima collocatus fuisset.Similis metaphora est apud Isaiam cap.33. *Iste* justus videlicet. *In excelsis habitabit, inuni menta saxorum sublimitas ejus.* Ilaquo sensus csl, *In petra exaltavit me,* idesl, posuit me m loco sublimi el munito , *el nunc exaltavit caput meum super inimicos meos,* idesl. ex co quod in loco tutissimo, cl altissimo, jam consisto, facium est, *ul capul meum sil exaltatum super inimicos meos* , idest. sim superior el victor inimicorum meorum. Porro per has metaphoras , non solum describitur protectio, cl defensio hominis justi, cui nihil nocere possunt omnium adversariorum machinationes, juxta illud s. Petri, 1. Episl. cap 3. *El quis est qui vobis noceat, si boni aemulatores /uerilis?* Sed eliam indicatur modos, quo vir justus ad hanc securitatem pervenit ; modus enim Csl ascensio mentis per contemplationem in Deum, el res aeternas. Qui enim serio meditatur aeterna, et ardenter Deum amat. jam est m allissima , cl

munitissima pclra conslilulus , ut nihil ei nocere possit, cum terrena omnia jam illi viluerint.

11. Circuit», cl *immolavi in tabernaculo ejus hostiam vociferationis ; cantabo, et psalmum dicam Domino.*

In Hebraco conjungitur prima vox hujus versiculi cum superiore, · l pro circuivi, legitur, circuitibus *meis* , ul sil integra sententia. *Exaltavit caput meum super inimicos meos circuitibus meis:* vel, ul verlil s. Ilieron. qui sunl *in* circuitu meo.Sed seotuag nia Interprètes non legerunt, *sebibothai,* ul nunc esi m hebraco, cl. signilical *circuitibus meis,* sed, *sabbolhi,* idesl. *circuivi,* unica liiernla dempta , cl punctis mutatis. Igitur Propheta per contemplationem supra terrena omnia exaltatus , erumpit in admirationem operum Dei, cl laudem opificis omnipotentis. *Circuivi,* inquil, idesl, mente pci lustravi omnia opera Dei, quae sunl in coelo, et in lerra. *El immolavit in tabernaculo ejus hostiam vociferationis.* idesl, in hoc ingenii tabernaculo Dei . quod csl ccolum . quo per contemplationem ascendi . magna voce , ex magna admiratione procedente . laudavi Deum , quae laus sacrificium est illi gratissimum. Sic enim alibi legimus . *immola Deo sacrificium laudis:* cl rursum, *sacrificium laudis honorificabit me.Nec* solum, inquil, immolavi hostiam vociferationis, sed el deinceps pergam assidue idem facere . *cantabo* , cl *psalmum dicam Domino.*

12. *Exaudi Domine vocem meam , qua clamavi ad te, miserere mei, et exaudi me.*

Reddit ad id.quod dixerat, *unam petii a Domino. hanc requiram.* Atque in una politione se exaudiri postulai, flagrans nimirum ardenti desiderio videndi dilectum. *Exaudi,* inquil, *Domine vocem meam, qua clamavi ad te.* videlicet vocem illam, qua clamavi *unam petii a Domino, hanc requiram,* etc. *miserere mei,* hoc exilium aegre ferentis, cl *exaudi me.*

13. *Tibi dixit cor meum, exquisivil te facies mea, faciem tuam Domine requiram.*

II. *Ne avertas faciem tuam a me , no declines in ira a servo luo.*

Hacc non tam egent explicatione, quam pia meditatione,cl imitatione. *Tibi dixit cor meum,* idesl, libi loquitur desiderium meum: *Exquisivil te facies mea* , idesl . oculi mei interiores qui sunl in facie animae meae . luam pulchritudinem requirunt, caetera omnia fastidiunt. *Faciem tuam Domine requiram,* idesl. hoc semper erit studium meum, ul conspectum tuum quaeram, non solum ut in alio sacculo revelata facie vultum tuum videam; sed eliam in hoc saeculo . hoc tinum satagam. ul me rcspicins, el respiciendo illumines et accendas. *Ne avertas faciem tuam a me,* idesl, noli quaeso cessure a mc respiciendo , ne simul lumen obscuretur, cl charilus refrigescat. *Ne declines in ira a servo luo* , idesl, ne sinas me in peccata labi, nc forte iratus a me recedas. Recte hoc loco s. Augustinus observat, limorum castum, non servilem exprimi in his verbis: limor enim servilis cupit abesse dominum, ne puniat, ac ideo non diceret, nc declines, sed abi et decima: limor aulem caslus, qui dilectum vere amat, nihil magis lunet, quam ne dilectus recedat. In textu graeco, post illa verba, *libi dixit cor meum,* additur, ζὐ-f.ov ζη-.ήσω, *Dominum requiram;* sed ea verba non habentur m hebraeo, neque leguntur ab Hieronymo. el Augustino, quamvis a Theodorelo, el Eulhymio legantur. In hebraeo non habetur pronomen, te, ubi legimus, exquisivil te facies mea, sed absolute exquisivil facies mea: caelerum subinlelligilur, el ideo additum csl ab interpretibus graccis cl lalinis.

15. *Adjutor meus esto , ne derelinquas me. neque despicias me Deus salutaris meus.*

Quia dixerat, *ne declines in ira a servo tuo* , considerans se suis viribus non posse cavere peccata, ob quae in iram incurrimus, clamat ad Deum, ul adjuvare non cesset. In hebraco habetur, adjutorium meum fuisli. sed septuaginta Inicrpreles non videntur legisse, ΓΡ»Π *haijtha.* idesl, fuisli, sed. ΓΡΠ *hchie,* quod S'gniOcal esto : nam est similitudo maxima inter has voces si removeaniur puncta , quae tempore septuaginta Inicrpretum nondum erant apposita. Sensus aulem semper csl verus cl ad rem faciens: nam si legamus, *adjutor meus fuisti,* ne *derelinquas me.* erit repetitio ejusdem orationis , quae magnum allectum exprimit. Porro in verbis illis. *Ne derelinquas me, neque despicias me.* videtur lalinus interpres invertisse ordinem : Nam in hebraeo el gracco lexlu prius est. ne *despicias.* sive ne *abjicias* me.quam, ne *derelinquas me.* Pro illo aulem, ne despicias, Graeci habent vocem valde significantem, ἀποβκοραζίση . quae apud Eulhymium deducitur, vel a 'scoria, vel a corvis, el signilical projici, quomodo projicitur scoria, vel quomodo projiciuntur ad corvos cadavera. Pelii igilur justus auxilium Dei nc peccet. ct si forte peccavent, non projici a facie Dcj, quomodo projicitur scoria, vel non projici ad infernales corvos, d non solum non projici . sive despici . sed neque absolute relinqui, ei dimitti . sed benigne curari cl sanari: ideo enim addit, *Deus salutaris meus.* Salvatoris enim non csl despicere ac desere miserum, sed salvare,cl curare.

It». *Quoniam paler meus cl mater mea dereliquerunt me: Dominus autem assumpsit mc.*

Mogna ratio redditur, cur aequum sil Deum adjuvare ; quia videlicet nemo sil illo amantior. Notanda est phrasis hebraica . qua Deum in lerlia persona reverentiae causa Propheta alloquiluruion enim dicil. *Tu aulem assumpsisti me,* sed. *Dominus aulem assumpsit me.* Similis est phrasis in Genesi cap. 31. num. 35. ubi Riichcl dicil patri suo , *Ne irascatur Dominus meus , quod coram*

te assurgere nequeo; ct lib. 3. Reg. cap. I. num. 27. dicit Nathan Davidi, *Numquid a Domino mco rege exivit hoc verbum , el inihi non indicasti servo tuo, quis sessurus esset super thronum Domini mei regis post eum* ? Illud igitur. *Dominus assumpsit me,* idem csl. ac si dictum esset, *tu autem Domine assumpsisti me,* sive *collegisti mc,* ut proprie significat vox hebraica , > *jaaspeni.* Esl autem in his verbis quaedam figura aptissima ad explicandum beneficium Dei : non enim puer erat David, ul egeret parentem auxilio, neque magnum cral in illa aetate relinqui a parentibus, qui oncri potius quam auxilio esse potuissent. Sensus igitur horum verborum est, ego sum instar infantis recens nati, quem pater cl mater dereliquerunt humi jacentem, atque omni injuriae expositum: lu autem Domine, ita abjectum cl desolatum , benignissime collegisti, et fovisti : vere enim si quis fragilitatem naturae humanae consideret, et hostium invisibilium potestatem, el quantopere Dei gratia in omnibus actionibus egeamus, nullo modo negare poterit, nos infantibus a parentibus neglectis rectissime comparari. Porro s. Ezechias, usque adeo rem hanc intclligebal. ul non infanti, sed pullo hirundinis se ipse comparaverit, Isaiae 38. *Sicul pullus,* inquil, *hirundinis sic clamabo.*

17. *Legem pone mihi Domine in via lua , cl dirige me in semitam rectam propler inimicos meos.*

Quia se comparaverat infantulo, quem Deus collegerat, recte jam petit, ul se ambulare docéat: petit igitur gratiam implendi mandata divina , quam gratiam in loto psalterio frequentissime petere solet; nec immerito , cum ea sil via ad illam coelestem domum Dei, quam unam se loto corde desiderare paulo ante professus esl. pro . *legem pone mihi Domine in via tua* . in hebraeo est, 52'H П'lП' *horeni* Adonai *darchccha , doce me viam tuam* , sive ul venit s. Ilieron. o- *slende mihi viam tuam.* In gracco esl unum verbum , νομοχε'^ηοον, quod secundum etymologiam significat, *legem ponere,* ul lalinus interpres reddidit. Caclerum accipitur etiam pro docere, erudire, praeceptorem se exhibere : proinde hoc loco *legem pone mihi in via lua* , significat. *erudias me circa viam,* idest, circa legem luam : quod in alio psalmo legimus, psal. 22. *vias tuas Domine demonstra mihi, el semitas tuas edoce me.* Ac ut alibi dicimus non postulat Propheta notitiam solam legis, sed internam unctionem, qua sibi a Spiritu sancio intime persuadeatur. servandam esse Dei legem. Idem fere significant verba sequentia . *el dirige mc in semitam rectam* . idesl, duc me per viam mandatorum tuorum . quae csl vere semita recta, idest. justissima . sed angusta . nisi magis placeat, per illud, *doce me viam luam,* postulari lumen internum: per illud, *ct dirige me in semitam redam* , postulari pium affectum implendi mandata divina: quod additur . *propler inimicos meos,* vel ut s. Hieronymus verlil. *propler insidiatores meos,* significal, valde necessariam esse gratiam Dei in hac peregrinatione, proplermultiludinem hostium, lum visibilium, tum invisibilium, qui nobis utique insidiantur ul a recta via legis divinae nos deducant, ct ad invia, cl praerupta viorum nos perducant.

18. *Ne tradideris me in animas tribulantium me, quoniam insurrexerunt in me testes iniqui, et mentita esl iniquitas sibi.*

Pergit io eadem petitione : petit enim non Ira di in animam , idest, voluntatem cl desiderium hostium praecipuo invisibilium. Similis phrasis est Luc. 23. *desum vero tradidit voluntati eorum:* idem enim est, *voluntati eorum,* el *in* to- *luntalem eorum* , sed illa csl phrasis latina, haec hebraica. Itaque sanctus Hieronymus verlil, Ai *tradideris me animae tribulantium me.* Sequentia verba, *Quoniam insurrexerunt in me testes inqui,* a mullis referuntur ad falsa leslimonia.quae dicebantur adversus Davidcm: quod quidem non improbo, sed videtur mihi sensus magis cohaerere cum praecedentibus, et sequentibus verbis,cl cum argumento lotius psalmi, si referamus haec verba ad lenlalioncs Doemonum, sive hominum, qui falsis promissis, vel minis hominem justum ad impatientiam. vel alia peccata deducere conantur juxta psal. 118. *Narraverunt mihi iniqui fabulationes, sed non ut lex lua.* In hebraeo habetur. Insurrexerunt in me, '"lÿ *hede scecher,testes falsitalis,*sive *mendacii:* proinde illud.*testes iniqui,* accipiendum esl. pro testes falsi.qui inique agunt, dum falsa pro veris obtrudunt, ul ad iniquitatem impellant. Quod additur, *el mentita csl iniquitas sibi,non* tam esl interpretatio,quam explicatio verborum Hebraicorum: in hebraeo enim non habentur. nisi duae voces. Dan П5*'l *vipheach chaînas,* quas voces s. Hieronymus vertit, *el apertum mendacium.* Alii reddunt, *el loquens rapinam.* Sed septuaginta Interpretes acutissime, ct verissime transtulerunt: nam illud, HÛH *vipheach.* tametsi a verbo. fID* *japhach,* signified loqui, unde Neoterici vertunt,*loquens:* tamen polesl deduci a verbo. mD *phuach,* quod significal *illaqueari,* unde esl nomen. П5 *phach, laqueus.* Et vox illa, DEFI *chaînas.* lied significare possit mpinam cl mendacium, tamen frequentissime occipitur pro iniquitate. Intellexerunt ergo septuaginta Interpretes, hic significari ipsam iniquitatem a seipsn illaqueatam, dum videlicet homines, vel doemones iniqui, in propriam perniciem, falsitalis laqueos justo tetenderunt. Quod aliis verbis dixit Daniel, cap. 12. iniquis illis senioribus Susannne accusatoribus: *El tu mentitus cs in caput tuum.* Ait igitur David, *insurrexerunt in me testes iniqui.* falsilalom ‹ t mendacia obtrudentes, *el illaqueata csl iniquitas, idest,sed iniquitas mentita eslsibi.* idesl, nemini nocebit, nisi proprio auclori.

19. *Credo videre, bona Domini, in terra viventium.*

Reddit rationem. cur mentita sit iniquitas sibi. Ego enim, inquit, invitis omnibus inimicis meis.

credo, idest, certo confido,*me visurum bona Domini,* idesl, illa bona, quae ipsi etiam Domino bona sunl.quae illum beatum reddunt.quae sola sunl vera bona, idquô *in terra viventium,* idesl. in regione illa, ubi mors locum non habet. In hebraeo habetur initio versiculi una vox. xS'l? Iule.quam aliqui vertunt, *mihi,* el melius s. Hieronymus.*autem, Ego autem credo videre,* elc. A septuaginta Interpretibus,fuit omissa.quia non erat magni momenti quantum ad sensum.

20.*Experta Dominum viriliter age.el confortetur cor tuum, el sustine Dominum.*

Concîudit per apostrophen ad seipsnm, sectandam esse patientiam et fiduciam in Deum, quasi dicat. Ergo anma mea, quia desideras in domo Dei habitare, quia tam mulla pignora divini amoris habes,quia credis videre bona Domini in terra viventium, noli deiiccrc in tribulationibus neque terrenas consolationes rcspicias,sed *patienter expertu, confortare in Domino, viriliter age,* dim transeant dies niilf, cl advemanl dies boni. In hebraco ad verbum habelur.nl verlil s. Hieronymus *experta Dominum, confortare, et roboretur cor tuum, el experta Dominum.* Similiter in graeco :4T.ó-.u:ıv> ζὺoΛv, surd cae lcm voces in prmcipio, el in fine. Sed lalinus inlerpres varietate gaudet, ideo initio posuit, *experta Dominum,* cl in fine, *sustine Dominum.* Patientia cum fiducia conjuncta vires addit, el vires additae palicnliam el fiduciam augent. Ait igitur, *Expecla Dominum,* idesl, patienter el cum fiducia expecla auxilium et consul itionem Domini. Hinc *viriliter age,* seu roborare autem non armis exterioribus, sed *confortetur cor* tuum, excita animu n.audacter perge.Hinc ven», mullo magis confide, cl cum patientia *expecla* consolatorem,el adjutorem Dominum.qui sine dubio cu.n sii fidelis cl justus, *veniens veniet, et non tardabit,* ul dieilur Abac. 2.

L M U S XXVIÎ.

ARGUMENTUM PSALMI

Psalmus, ipsi David.

Nunc psalmum dc Davide fugiente Saulis persecutionem exponunt Theodoretus. et Eulhymius. Sed repugnant multa, primo quod in titulo id non indicetur, sicul alias fere semper fieri solet, cum ad historiam psalmus respicit. Secundo quod in hoc psalmo, is, qui loquitur, appellat se Regem; David autem eo tempore nondum llex erat. Tertio, quod in eodem psalmo dicit is, qui loquitur, se exauditum, el refloruisse carnem sunnr.qnod certe Datidi pro eo tempore, quo Saniem fugiebat, convenire non polesl. Reccnliores aliqui exponunt de Davide jam Rege,et perfecte liberato a perscculiono Saulis. Sed si ili esset, non diceret, *Ad te Domine clamabo, ne sileas a me:* sed diceret, *Ad le Domine, clamavi,* etc. Videtur igitur praeferenda s. Augustini, et s. Hieronymi expositio, qui in persona Christi psalmum a Davide cantatum fuisse volunt: David enim, qui simul praevidebat passionem, el glorificationem Christi, convenienter ea conjungere potuit, sicut eliam fecit in psalmo 21, cujus psalmi longissimi, et pulcherrimi.hic, quem explicandum in manibus habemus, videtur esse quasi compendium.

EXPLICATIO PSALMI XXVII.

1. *Ad le Domine, clamabo. Deus meus ne. sileas a me., ne quando laccas a mc,cl assimilabor descendentibus in lucum.*

Verba sunt Christi in crucc pendentis.ac postulantis celerem rcsdrrecllonem.Pro illo.Pens meus in hebraeo esl. *tsuri, petra mea,* sivc *forlis meus:* ct quamquam hoc ipsum nomen ponitur ad significandum Deum, el recte Septuaginta verlerunt,*Deus incus* tamen cx vi hebraicoc vocis,intelligimus hoc loco invocari Deum, quia polenlissimus esl. el polesl morti imperare, ul Christum cito restituat. Pro. nc *sileas a mc,* s. Hieronymus verlil, *ne obsurdescas mihi.* Sed sciendum esl, verbum, 'J*in *charas* . significare lacere, silere, surdum se ostendere.Itaque sensus est, *ne sileas,* quasi non audieris vocem meam,ne voluti surdum te mihi exhibens. Illud, *a mc.* idem esl, quod mihi. e.x hebraica phrasi. Breviter petii exaudiri se, cl responderi sibi, facturum Deum, quod petitur. Quod sequitur, *ne quando laccas a mc, ct assiinitabor descendentibus in lacum,* conlincl caussam, cur velit sibi responderi, quia videlicet, nisi

Deus exaudiat, cl respondeat,erit ipse similis aliis hominibus mortalibus, qui per morlcm dissolvuntor, atque ad inferos descendunt non redituri. *A'c quando taceas a me.* id est, ne forte lu non exaudias. cl hinc fiel.ut ego per omnia similis fiam *descendentibus in lacum.* idest, iis. qui moriuntur el ad inferos descendunt. sine spe resurgendi, nisi in die notissimo. Posset etiam sensus esse, si non exaudias,ero similis hominibus mortuis: sicul enim mortui nihil omnino possunt, ita homo sine Dei adjutorio nihil omnino potest. Vox hebraeo, *bor*. significat *cisternam, lacum, profundam* /bveam:polest igitur accipi pro scpulchro sed melius pro loco subterraneo animarumjsicul Isaiae 14. *Verumlamcn ad infernum detraheris.in profundum laci:* et cap.38..Ton *exputabunt qui descendunt in lacum veritatem tuam:* quomodo etiam accipitur m illa oratione Ecclesiastica, *Libera animas omnium fidelium defunctorum de poenis inferni, et de profundo lacu, libera eas de ore leonis, etc.*

2. *Exaudi Domina vocem deprecationis meae, dum oro ad te, dum extollo manus meas ad templum sanctum tuum.*

Quod antea dixerat.ne *sileas,* cl *ne taccas.nunc* clarius dicit.*Exaudi Domincvocem deprecationis* tneoe:volebal enim Deum respondere,ut id signum esset exauditionis, Illud. *Domine,* non est in hebraeo, sed solum, *exaudi vocem deprecationis meae.* S. Hieronymus in epist. ad Sumam el Frctcllam, existimat esse additum ab aliquo explicationis gratia: fortasse cliam excidit cx nostris codicibus quibus septuaginta usi sunt, aderat. Illud, *dum oro ad te,* in hebraeo significantius habetur. *besciavvchi, dum clamo ad te.* idesl.duin oro *cum clamore valido,* ul Apostolus loquitur ad Ilebr. 5. Illud, *dum extollo manus meas,* significat n signo, oamdem ipsam orationem: solebant cnim Hebraei manus in altum tollere, cum orabant, cujus ceremoniae pleni sunt libri socrksed cl gentiles cumdem rilum imitabantur. Itaque idem est. dum *oro ad te, el dum extollo manus meas ad templum tuum.* Allusit vero inierim Propheta ad manus Domini in cruce extensas.et ad caelum sublatas,tunc enim verissime dicere potuit Dominus *dum clamo ad te, cl dum extollo manus, etc.* quando de cruce oravit. Pro voce, *ad templum* in hebraeo csl, **'1'2'1** *devir,* quod proprie *oraculum* significat, unde Deus responsa dabat.Sed hoc loco sive templum, sive oraculum, pro coelesti templo, ct oraculo accipitur.

3. *lie simul trahas me cum peccatoribus, el cum operantibus iniquitatem ne perdas me.*

Solus Christus id vere dicere potuit: ipse enim solus fuit omnibus modis *seqregatus a peccatoribus.* ul dicit Apostolus ad Ilebr. 7. El sicul solus fuit, in quem peccatum cadere non potuit, ita justissime petit, ul non judicetur,el non pereat cum peccatoribus, sed ipsam potius mortem occidat,cl resurgens ex mortuis, de morlis Principe, cl de ipsa morte gloriose triumphet. Recte in editione Sixli V. el Clementis VIII. emendatum est, *ne trahas,* quod antea legebatur, *ne trahas:* nam cum tam vox hebroica. *Ihimscecheni.* quam graecn. συνἰλζὼσϊΐ; Mgnillcel trahere, verisimile est oli hierarum similitudinem, vitio librariorum, irrepsisse, in editionem latinam.ne *tradas.* Illud. *ne perdas,* non habclur in hebraeo, sed additum csl explicationis gratia. Itaque sensus est, ne trahas me ad interitum cum caeleris hominibus, qui peccatores sunt, cum ego peccator non sim.

4. *Qui loquuntur pacem cum proximo suo, mala autem in cordibus eorum.*

Describit peccatores ab eo peccato quod universalius est. ct communius.Nam idcirco in alio psal. II.», psal. 13. dicitur. *Omnis homo mendax:* cl in alio: *Ab homine iniquo ct doloso eripe* meret de Christo dicit Aposl. Pctr. 1. Episl. cap. 2. Qui *peccatum non fecit, nec inventus csl dolus in ore ejus,* quasi dolus, fere tam late pateat, quam peccatum. Certe plurimi sunt, qui volunt videri amici. bene velle proximis et tamen ab amore proprio excaecati, malum habent in corde.idcsl,odio, vel invidentia erga eosdem proximos afficiuntur.

.». *Da illis secundum opera eorum, el secundum nequitiam adinventionum ipsorum.*

G. *Secundum opera manuum eorum tribue illis, redde retributionem eorum ipsis.*

Haec non imprecatio, sed prophetia est, u! alias saepe monuimus: significatur enim his verbis, id omnino futurum, ut mali male perenni, nisi videlicet ex malis boni fiant. Sensus igitur est, *Dabis peccatoribus secundum opera eorum* , idest, allicies el poena . quam merentur opera conim. *El secundum nequitiam adinventionum ipsorum.* supple, dabis eis , idest . sicul ipsi ex malitia sua excogitaverunt, el adinvencruni varios rnodos vexandi justos; ita tu per sapientiam invenies varios modos cruciandi peccatores , et denique *reddes eis retributionem suam* , idest , ipsi retribuerunt justis mala pro bonis ; sed tu eam retributionem convertes in caput ipsorum, facies enim ul illis noceat, non justis.

7. *Quoniam non intellexerunt opera Domini, el in opera manuum ejus destrues illos, cl non aedificabis cos.*

Hinc appnrei fuisse prophetiam . non imprecationem id . quod duobus superioribus versiculis continetur: non enim dicit . Destrue eos , sed *destrues cos* . vel ul habetur in hebraeo, O'ΙΓΡ *jeersem, destruet* eos.Significatur his verbis radix omnium malorum: radix enim est, nolle inlcllige- γρ. opera Domini, non applicare animum ad consideranda, el cognoscenda mirabilia opera Dei,quae fecit in creatione, in redemptione, in gubernatione generis humani: si quis ista consideret, vix

Heri polesl, quin in Dei amorem mirifice exardescat. lime 1. Cor. 2. B. Paulus ait, Si *cognovissent.nuinquam Dominum gloriae crucilixissenl:* el ipse Dominus Luc. 19. *Quia si cognovisses el tu. el quidem in hac die tua quae ad jiacem tibi·,* el infra: Aon *relinquent in te lapidem super lapidem eo quod non cognoveris tempus visitationis luae.* Quod allinet ad verba , in Lilina edilione csl aliqua obscuritas , quae non csl in hcbraica , neque in graeca ; nam in lus editionibus legitur, *quoniam non intellexerunt in opera Domini, et in opera manuum ejus* ; vel . ul s. Hieronymus reddit, *quoniam non intellexerunt opera Domini, el opus manuum ejus* : illa enim praepositio , *in* , adjungitur ulriquc nomini cx phrasi hebraica. sed secundum usum linguae latinae , cx utroque loco lolii potuisset. Latinus autem interpres cx priori loco sustolli, in posteriore reliquit; ideo sententiam obscuriorem reddidit. Cur autem Propheta cum dixisset, *non intellexerunt opera Domini,* adjunxerit, *el opera manuum ejus,* ratio esse videtur ul explicaret, se loqui praecipue de illo opere, quod ipse facit per se , non per secundas causas , quale opus fuit creatio coeli , el terrae, incarnatio verbi, miracula Chrisli, resurrectio, el ascensio Domini , el similia. Aii igitur , quoniam peccatores non intellexerunt opera Domini, et praecipue opera illa, quae manibus suis, idcsl, per se immediate fecit, ideo lu Domine destrues illos, *el non aedificabis* , idest. destrues illos, cl cum destruxeris, non te poenilebil destruxisse. ideo nuinquam amplius aedificabis eos. Alludit Propheta ad vocem operis manuum Domini, quod opus est quasi aedificatio quaedam, quasi diceret, quia non intellexerunt aedificationem Dei , Deus illosdostruei, el nuinquam amplius aedificabit. Id oplimc quadrat in civitatem , cl templum , el ipsum regnum Judaeorum, quae omnia Deus ob Judaeorum infidelitatem destruxit, nec unquam amplius aedificabit.Quadrat cliam in singulos peccatores, qui non inlolligunl se esse aedificationem Domini, cl ad imaginem ejus conditos , el pretio sanguinis Domini redemptos, cl lam mulla beneficia naturae, cl gratiae in secollata; ideo laudem ila destruentur, nuinquam amplius reaedificandi, ul nihil remaneat, nisi ruina aedilicii, idest, unde poenam sentire perpeluo possint. In hebraeo habetur in tertia persona destruet , ct non aedificabit: fortasse librariorum vitio, prima lilera hebraica, quae indicat personam , mutata csl ; fortasse ultima lilera graeca, cx qua persona inlelligilur , vitio librariorum addita est ; fortasse Interpretes, non lam ad verbum , quam ad sensum respexerunt.

8. *Benedicius Dominus, quoniam exaudivit vocem deprecationis meae.*

Transit Propheta ad gloriam resurrectionis Domini praedicendam , el in persona Chrisli gratias agit Deo, dicens. *Benedicius, Dominus,* idest, benedicatur ab omnibus Dominus , *quoniam exaudivit vocem dcprccalionis meae.*

9. *Dominus adjutor meus cl prolector meus , in ipso speravit cor meum, el adjutus sum.*

Explical, in quo exaudita sil oratio sua , ac dicit, *Dominus adjutor meus , cl prolector meus ,* Supple , solei esse. Ideo *in ipso speravit cor meum ,* id esi. frclus auxilio , cl protectione Dei non recusavi praelium subire cum diabolo, cl cum ipsa morte, ncc spe mea frustratus sum. quoniam adjuvit me Deus, ul plane victor evaserim: in hebraeo , *huzi umaghinni,* idcsl, pro , adjutor ei prolector, habetur, *fortitudo cl scutum.* Ex quo iniclligimus . accessisse a Deo auxilium interni roboris, clprotectionem externi praesidii.

10. *El refloruit caro mea , el ex volunlale mea confilebor ei.*

Describit effectum auxilii cl protectionis, qui fuit gloriosa resurrectio , ob quam loto corde laudaturum se dicii Deum *R'floruit caro mea* , id est, caro mea , quae per mortem exaruerat, non solum rediit ad vitam , sed ad florem aelalis , sanitatis. laetitiae, venustatis maxime rediit. *El* ideo. *cx volunlale mea,* idest, *ex corde confilebor ci,* confessionem laudis, el gratiarum action s. In hebraeo nunc legilur, *Gavisum est cor meum. el in cantico meo confilebor ei.* ha pie pro, caro *mea,* legilur, *cor meum;* pro voluntate *mea* , legitur , *cantico meo.* A' im ·pı·> I pro . *refloruit,* legatur , *gavisum csl.* ul s. Hieronymus vertit, non mullum refert: nam verbum, *halaz,* significat lactari, exultare, el per metaphoram , reflorere, ut recte verterunt Septuaginta, quia dum arbores reflorescunt, suo mo lo exhilarari cl exult ire videntur. Cur autem viri illi doctissimi verterint, caro *mea,* ubi nunc csl , >>7 *libbi,* et *volunlale mea* , ubi nunc csl, *misciri,* quie nonsignificant nisi cor *meum* , cl *canticum meum* , non polesl reddi alia ratio, nisi quia non ita legerint , ul nunc hibernus in nostris codicibus, sed verba transposita, ct mutata poste 1 fuerint: nam si pro , *misciri,* legatur, *besciari,* quoi significat caro *mea,* ct illa l, libbi, transferatur paulo ulterius. efficietur lectio , quam habuerunt S'.ptuagmta. et q 1ani recte interpretati sunt; nimirum haec erit lectio,

vajahaloz besciari velibbi alwdennu ,

idest, el refloruit caro mea, cl cx corde meo, sive voluntate mea confilebor ei.

11. *Dominus fortitudo plebis suae, cl prolector salvationum Christi sui csl.*

lLiec est materia confessionis . de qua dixit, *confilebor ci,* quod videlicet *Dominus sil fortitudo plebis suae* , quod ostendit, dum lam pelcnler protexit salutem Christi sui , qui csl caput totius plebis, et a quo fortitudo cl salus totius populi dependet. Ex hebraeo s. Hieronymus vertit, *Domi-*

nus *fortitudo mea·, alii* vertunt, *Dominus fortitudo eis,* ct hoc sonant verba, quae nunc sunl in bibilis, sed Septuaginta non videntur legisse . ID4? /orno, quod esi. *cis,* sed, *lchamo ,* idcsl, *plebis suae.* Dicil aulem. *protector salvationum ,* non protector sahalionis , fortasse quia prolector fuit ad multiplicem salutem, videlicet ut caro mortua non corrumperetur, ut sanguis effusus non periret, ul non solum anima corpori, el sanguis venis rcslilucrclur. sed ul adderetur immortalitas , impossibilitas, agilitas , splendor, cl si quae sunl alia, quae ad corpus gloriosum requiruntur.

12. *Salvum fac populum tuum Domine, cl benedic haereditati tuae . el rege cos, el extolle illos usque in aeternum.*

Christo, qui caput csl Ecclesiae, glorificato, hoc supcresl, ul corpus ejus, idesl, populus Dei, qui csl peculiaris hnercdilas Dei, quam acquislvilsanguine suo . pariler glorificetur. Dicit igitur Christum, *Salvum fac populum tuum.* Ul aulem salvum facias, *benedic* justificando, *rege* conservando, el protegendo in via, *exalta* glorificando, quae glorificatio usque in sacculum durci.

PSALMUS XXVIII.

TITULUS, ET ARGUMENTUM PSALMI.

Psalmus David, in consummatione Tabernaculi.

Ilie titulus non habetur in hebraeo, sed solum, *psalmus David:* reliqua addita sunl vel a septuaginla Interpretibus, vel ab aliis ; cl duobus modis legitur. cl intcliigilur titulus hujus psalmi. Nam s. Basilius, Theodoretus, ct Eulhymius legunt, psalmus *David in exitu tabernaculi:* cl significari volunl, praecipi sacerdotibus, el levilis exeuntibus dc tabernaculo, ut praeparent quae necessaria sunl ad cultum Dei. S. Hieronymus el Augustinus legunt, ut nos habemus in editione vulgata , *Psalmus David in consummatione tabernaculi :* ct sensum esse vult s. Hieronymus , hunc psalmum compositum fuisse quando David perfecit tabernaculum, cl collocavit in eo arcam Domini. Quod allinet ad argumentum , volunl nonnulli ad (illeram in loto fere psalmo agi dc potentia Dei, et velle Davidem hortari populum ad laudandum Deum , qui potentiam suam solet manifestare admirandis operibus, quae solo verbo, sive imperio facil. Alii quorum sublimior interpretatio, cl dignior Davidi-eo spiritu esse videtur, volunl, in hoc psalmo celebrari Evangclicam praedicationem. Congruit vero titulus. *in consummatione tabernaculi :* nam cum David tabernaculum foederis inlelligcrcl figuram esse Ecclesiae, quae *tabernaculum Dii cum hominibus* dicitur in Apocalypsi, cap. 21. el simul eliam spiritu revelante cognoscere!, instrumentum. quo tabernaculum hoc novum perficiendum erat, fore praedicationem Evangclicam , ideo in consummatione tabernaculi illius umbratici, Spiritu Sancio inspirante, cantavit praeconia vocis Domini . qua tabernaculum verum constituitur. Nosulratnquc explicationem brevilcrpcrscquemur.

EXPLICATIO PSALMI XXVIII.

1. *Afferte Domino filii Dei, afferte Domino filios arietum.*

Canlalurus Propheta laudes potentiae divinae , excitat filios Dei peculiarem, cui notus eral Deus (nam .Votus in *Judaea Deus , in Israel magnum nomen* ejus), ul habetur psalm. 75. ul potentiam illam honorent, victimis eo lempore consuetis , el eliam praedicatione vocis, et inclinatione corporis. Sed juxta posteriorem inlclligenliam, cantaturus laudes vocis divinae , per quam perficitur tabernaculum, idesl, Ecclesia, quae esi mater omnium filiorum Dei, invitai ipsos filios Dei. ipsos vocalos illa voce coelesti, ul Deo sacrificent sacrificium laudis. *Afferte,* inquil, *filii Dei, filios arietum,* idesl. vos per sanguinem agni immaculati effecti filii Dei, afferte agnos , offerte sacrificium gratiarum actionis , el laudis : sic enim explicat ipse idem Propheta in sequenti versiculo: *Afferte Domino gloriam .* etc. Iu hebraeo non habetur. *Afferte Domino filii Dei,* sed solum . ΠΊΠΛ*7 'l2Π ’S3 *habu* Adonai *bene Elim . Afferte Domino filios arietum.* Fortasse in editione.quam habuerunt septuaginta Interpretes , erat ulraque pars vcrsicub, cl postea successu temporis excidit pars prior ; fortasse eliam non oral nisi pars posterior; sed eo duobus modis interpretata csl, el altera interpretatio, quae eral in margine, irrepsit in textum, el hinc nata est lectio, quam nos habemus. Nam si vox *Elim,* legatur ul modo se

habet, significat arietes; si legatur unico lilera addita C'n5x *Eloim* , significat Deum : proinde eadem scnleiilia reddi potuit. *Afferte Domino filii Dei,* et etiam. *Afferte Domino filios arietum.* Neque desunt in editione vulgata nlu loci, in quibus duae interpretationes eiusdem sententiae simul inveniuntur in textu. Cede s. Basil, in commentario hujus psalmi scribit, in multis exemplaribus addita esse haec verba, *Afferte Domino filii Dei.* Ex quo inlelhgimus, non fuisse haec verba in omnibus exemplaribus graecis, sed suium in aliquibus. Sed undecumque haec verba in editione nostra accesserint, salis bene cum sequentibus cohaerent, habentur in omnibus lalinis codicibus, eliam antiquissimis.

2. *Afferte Domino gloriam cl honorem . afferte Domino gloriam nomini ejus : adorate Dominum in atrio sancio ejus.*

Haec csl declaratio sacrificii, quod ul ofi'eramus Dninino, Propheta nos admonet. *Afferte ,* inquil, *Domino gloriam el honorem,* idesl. voce el opere glorificate Dominum : nec solum voce el opere Deum laudate, sed etiam corporis inclinatione illum veneramini, et per veram adorationem supremum Dominum agno-cile, ac protestamini. In hebraeo pro voce, *honorem.*habetur, py *hoz.* quod proprie *fortitudinem, potentiam,* sive *imperium* significat. E.x quo inlelligimus , honorem . quem juxta editionem graccatn el lalinam Deo debemus, esse honorem confessionis potentiae , cl imperii Domini : tunc enim Deum vere honoramus , cum ejus potentiam, el imperium agnoscimus, et confitemur. El est valde mi propositum hoc loco honor potentiae, cum in loto psalmo Dei potentia laudetur. Pro, *nomini ejus,* in codicibus hebraiciscum punctis Rabbinorum habetur, nominis ejus: quae lectio faciliorem sensum habet, quam nostra. Sed quia editio graeca habet, nomini ejus . cl eodem modo ex hebraeo vertit s. Ilieron. oportet Septuaginta interpretes, el s. Ilieron. aliter legisse, quam Ilnbbini legerunt. Nimirum illi legerunt, JTI33 *chavod scemo . gloriam nomini ejus ;* isu vero , ἼΩφ c/ievod *scemo* , gloriam nominis ejus. Sensus igitur est. *Afferte Domino gloriam nomini ejus* , idesl, afferte gloriam Domino , idesl. nomini ejus, celebrantes videlicet nomen, famam, notitiam Domini. Pro voce, *atrio,* in hebraeo est. ΠΤΠ *hadraht, decore,* scu *pulchritudine.* in graeco est, αυλή, unde s. August. el alii legunt. *aula.* Caelorum facile esi videre. septuaginta Interpretes non legisse, ΓΙΎΠ *hadralh* sed , ΓΙΊΤΠ *chadralh,* unica lilera simillima immutata ; illa enim vox , si legatur per Π, significat decorem, si per Π significat atrium, cl hanc esse veram lectionem dubitare non possumus : nis' Septuaginta viros, qui omnium judicio sapicnlissimi erant, imperitiae arguere velimus ; ul omittam . quod magis convenit cum verbis. A- *(lorate Dominum in atrio sancio ejus* quam *in decore* sancio ejus. Porro vox graeca αυλή , non significat id, quod nos latine, dicimus *aulam,* sed vestibulum, sive atrium subdiale , proinde qui Ic-

gunt in aula, relinent sonum vocis gracae: qui legunt in alno, retinent veram tam hebraicac, quam graecae vocis significationem. Per hoc atrium sanctum, in quo ileum adorare jubemur intcliigilur tum ipsum tabernaculi Judaici vestibulum, ad quod omnibus promiscue addus eral, cum in tabernaculum soli sacerdotes intrare permittentur : tum potissimum Ecclesia Catholica , quae est velul atrium seu vestibulum tabernaculi coelestis : nam in Ecclesiam el boni, el mali passim admittuntur, sed in tabernaculum coeleste illi soli ingredientur, qui dicere poterunt Christo, ul in Apocalypsi legimus, *Fecisti nos Deo nostro regnum* , el *sacerdotes,* Apoc. 5.

3. Vox *Domini super aquas , Deus majestatis intonuit, Dominus super aquas mullas.*

Hic jam incipit explicare Propheta, cor nos invitaverit ad laudandam et celebrandam potentiam Dei. Causa enim est, quia vox *Domini* mirabilia operatur him in corporalibus elementis, lum in spirituali fabrica Ecclesiae. Describit primum operationem Dei in aquis, deinde in aere, lum in igne, postremo in terra, quae sunl partes principales mundi hujus inferioris nobis maxime noli. Prima operatio Dei in aqui< describitur in 1. cap. Genesis, cum dicitur. *Spiritus Domini ferebatur super aquas;* el ibidem dixil Deus. *Fini firmamentum in medio aquarum, cl dividat aquas ab aquis ;* cl ibidem, *dixit Deus. Congregentur aquae, quae sub coelo sunt. in locum* unum, *et appareat arida.* Tunc igitur facta csl vox *Domini super aquas,* cum Deus imperavit, ul aquae dividerentur, el divisae congregarentur in locum unum, idesl, in cavernas lerrae. el terra habitabilis Oerel. Haec ipsa vox diciiur *tonitruum. Deus majestatis intonuit,* quia quomodo tonitruum nos continuo prosternit, cl obedire cogil: sic ad imperium Domini eonlinuo aquae recesserunt, et in loca humiliora sc receperunt. Fuit aulem haec vox , el hoc tonitruum Dei super aquas mullas . quia lune aquae undique lotam lerram cooperiebant. proinde eral quasi immensa aquarum abyssus super terram. Iloc ipsum clarius describit idem David in psal 103. *Abyssus sicut vestimentum amictus ejus, super montes stabunt aquae,* idesl. immensitas aquarum undique lerram vestiebat. ila ul super omnes montes starent aquae. Ab *increpatione tua fugient : « voce tonitrui tui formidabunt. Ascendunt montes . et descendunt campi. in locum quem fundasti eis.* idesl, ub imperante Deo aquae recesserunt. quasi a tonitruo fugerent. cl tunc, apparuerunt montes editi, ct campi depressi. *Terminum posuisti. quem non trasgredienlur, neque convertentur operire lerram,* idesl, non solum aquae ad vocem Domini recesserunt, el Icrram aridam , atque habitabilem reddiderunt, sed ab eadem voce Domini terminum acceperunt, quem transgredi nnmqnam audebunt. Jam vero secundum alteram expnsiiionem describitur initium Evangelicae praedicationis, quae coepit, cum Deus ipse por sc Christo in aquis Junianis baptizato, cvangelizavil loti mundo Jcsum Christum esse filium suum ; quod

Csl quasi compendium totius Evungclii. Igitur *vox Domini super aquas*, est illa magnifica Dei vox in baptismo Christi audita, *Ilic esi filius meus dilectus, in quo mihi bene complacui,* Matthaei 3. Tunc enim *Deus majestatis intonuit, el intonuit xuper aquas mullas,* quia tunc institutum est baptisma, el data virtus omnibus aquis lotius mundi ad filios Dei regenerandos. S. Augustinus, per vocem Domini super aquas, inlelligil vocem Christi super populos, quia dicitur ia Apoc. cap. 17. *Aquae multae populi mulli sunt* : cl addit, ideo dictum osse, *Deus majestatis intonuit·,* quia majestas diuna erat in carne humana Christi tamquam in nube, cl proinde vox Domini ex humana carne, erat quasi tonitruum ex nube. Elegans, cl vera expositio; sed superior, quae est patrum Graecorum, videtur magis litteralis.

I. *Vox Domini in virlule, vox Domini in magnificentia.*

Ulrique interpretationi laus haec vocis Dominicae opliine quadrat. Nam vox Domini jubentis, ul aquae in principio creationis rerum omnium dividerentur, ct aquae inferiores in cavernas terrae sesc reciperent, et non reverterentur operire terram, non fuit inanis, el sine effectu, ut pleraque tonitrua esse solent, quae nihil praeter ingentem sonitum habent; sed fuit vox plena virlule. el gloria, atque ad eam continuo est conscquulus effectus. Sic etiam vox Evangelicae praedicationis ab ipso Deo inchoatae, et a Christo, cl Apostolis propagatae, nun fuit inanis verborum strepitus, qualis mullorum oratorum, el philosophorum csl; sed fuit vox ellicacissima, el signis, atque prodigiis confirmata. Ad efficaciam verbi perlinet illud, *in virlule;* ad gloriam miraculorum illud, *in magnificentia*, sive splendore el decore, ul sonat vox hebraiea. '11Π *hadar.* Apostolus Paulus. I.Cor. 12. *Praedicatio mea,* inquil, non *in persuasibilibus humanae sapientiae verbis. sed in ostensione spiritus, el virtutis:* el I. Thcssalonie. 1. *Evangelium meum non fuit ad vos in sermone lanium, sed in virlule el Spiritu sancio.*

5. *Vox Domini confringentis cedros, el confringet Dominus cedros Libani.*

Juxta priorem interpretationem transit Propheta ab operatione Dei in aquis ad operationem in acre. Signilicat autem his verbis, *vocem Domini,* idest, imperium Domini. excitare ventos ac tempestates, quas iu psalmo 148. vocat,*spiritum procellarum, quae faciunt verbum ejus.* El sane mirabilis est potentia Dei, quae rei tam exili, ac tenui tantam virlulem attribuit, ut etiam maximas arbores in momento confringat, el prosternat,quod mulli homines magna vi et longo tempore vix facerent. Nominal autem Propheta *cedros,* ct *cedros Libani,* quae cedri sunl arbores durissimae. el maximae, el eae nusquam majores inveniuntur, quam in Libano monte. Jam vero juxta posteriorem interpretationem, *cedri Libani,* ratione sublimitatis sunl homines excelsi, sive magnitudine putontine, sive splendore sapientiae, sive gloria eloquentiae: ratione boni odoris, quem cedri spirant, sunl homines deliciis, el voluptatibus dediti. Denique ratione densitatis el duritiei, qua mirum in modum cedri pollent, sunl homines obstinati, et pertinaces in paternis erroribus, lias omnes cedros Et angelica praedicatio magnifico confregit, et ad humilitatem cl mansuetudinem Christianam, nec non ad fructus dignos poenitentiae faciendos perduxit. Exemplorum plenae sunl historiae.

G. *El comminuet eas tamquam vitulum Libam, el dilectus quemadmodum Filius* um *comium.*

Ex hebraeo juxta priorem inlelligentiam habetur sensus facilis, cl pulcherrimus : sic emni legimus in hebraeo *el saltare faciei eas sicut vitulum, Libanum cl Sarion sicut /ilium unicorninm* ; cl sensus est, non solum vox Domini confringet cedros Libani, sed etiam integras Cedros radicibus evellet, el exilire faciet ea facilitate, qua vituli saliunt. Nec solum cedros Libani, sed ipsos etiam montes, Libanum, ct Sarion saliare faciet ea facilitate, qua filius unicornium salit. Cui sententiae similis est illa in psalmo 113. *Montes exullaverunl ul arietes. el colles sicut agni ovium.* Juxta posteriorem inleliigeiiliam sensus erit, vox praedicationis evangelicae non solum confringet cedros Libani, idest, viros quamvis excelsos, el obstinatos aJ humilitatem fidei Christianae inflectet.sedeliam easdem cedros eradicabit,et m alium locum exilire faciet, idesl. ab affectibus terrenis penitus abstrahet, cl ad vitam pene Angelicam transferet: quod Apostolis, el Aposlolicis viris convenit, qui non solum fideles, sed religiosissimi el perfectissimi evaserunt, ul non tam homines, quam terrestres Angeli viderentur. Nec solum cedros singulas, sed integrum montem cedris plenum sive integras cedrorum sylvas exilire faciet Evangclica praedicatio, idest. non solum hunc, aut illum virum. sed ingentem hominum multitudinem, calervasque integras ad fidem, el religionem, vitamque perlectam adducet. Sed videndum est, quid graeca, et latina editio habeat, inter quas hoc solum interest, quod in graeca legitur el *comminuet eas tamquam tiluium Libanum,* in latina vero, *cl comminuet cas tamquam vitulum* Libant.Quamvis autem s. Basilitis el Eulhymius legant, *Libanum,* tamen probabile est,in editionibus graccis emendatioribus fuisse, *Libani,* ul legunts.Hieronymus cl Augustinus, ct codex antiquissimus, quo utitur in psalmis canendis Ecclesia s. Petri Hornae. El quidem verba illa priora, cl *comminuet eas tamquam* vifuhirn Libani.possunt non difficulter concordari cum verbis hebraicis: nam dum cedri magno impetu confringuntur, el comminuuntur, certe fragmenta exilium. el sparguntur in varias paries.linque sensus erit, el comminuet eas,cedros videlicet.ac per hoc per fragiitauta cl frustra exilire faciet quomodo vituli m nlis libani exilire. cl «altare solent.Sed verba sequentia, *el dilectus quemadmodum fdius unicornium*, difficilius cum hebraicis vocibus,

quae nunc habentur in bibliis.concordari possunt: nani Sirion. pro quo nos habemus, *dileclus.* significat montem Hermon, Deuteron. 3. cl *loricam,* I. lleguni. 17. et 3. Hvg. 22. Oportet igitur, ul septuaginta Interpretes, vel aliquid aliud legerunt, vel certe intellexerint vocem illam, quae signilicat montem Hermon, ct loricam. res videlicet tam dissimiles, significare etiam dilectum, quibus habenda fides csl. cum ipsi doctissimi essen',el linguae hebraiene parilissimi. Posita aulc n hac lectione juxta priorem inlclligenli.nn. hic erit sensus: *El comminuet eas,* nimirum cedros.ct comminuendo exilire faciet fragmenta cedrorum, *sicut vitulum Libani,* idesl, sicut so'el vitulus per montem Libani; *cl dileclus quemadmodum filius unicornium,* idesl. ul salii dileclus filius unicornium. Dicitur autem dileclus Illitis unicornium, quod <il speciosum animal, praesertim quan lo juvenculus unicornis est. Alii sic exponunt, cl comminuet Cedros durissimas, quomodo comminui possunt tenerrimi vituli, cl tenerrimi filii unicornium: sed nostra expositio magisacecdil nd lectionem hebraicam. Juxta posteriorem inlelligenliam sensus erit, praedicatio evangclica non solum confringet cedros Libani, id est, homines potentes el sapientes humiliabit, sed etiam comminuet ul vitulum Libani. idesl. rediget ollissimas Cedros ad parvitatem exigui vituli, qui pascitur in monte Libano.Per vitulum nutem recte inlelligilur Christus qui non solum humilis, cl mansuetus fuit more lactentis vituli, sed etiam immolatus in sacrificium Deo: *El dilectus quemadmodum filius unicornium* idest, ct tunc quando Cedri Libani confractae fuerint, apparebit dileclus. qui est Christus dilectissimus Patri cl desideratus cunelis gcntibus:apparcbii inquam, non amplius ul inermis vitulus, sed ut Illius fortissimi unicornis. Majestas enim divina, el omnipotentia Christi tunc primum apparere coepit. cum per evangelicam praedicationem piscatorum, oratores, el philosophi, et ipsi etiam Principes mundi credere coeperunt in Christum.De viribus unicornis sive rinoceronlis, vide Job 3D.

/.tooc *Domini intercidentis flammam ignis, vox Domini conculieniis desertum, el commovebit Dominus desertum Cades.*

In prima parte hujus versus quae apud hebrneos csl versus integer, transit Propheta ah operatione Dei in nero ad operationem in igne,ac dicit, *Vocem Domini,* idest. imperium.cl potentiam Domini, *intercidere.* i lest, dividere *flammas ignis.* quod fit, quando imperante Domino, varia mittuntur a nubilius. quasi e coelestibus caminis, fulmina in terras quibus nihil terribilius, el formidabilius mortali* bos accidere solet: potest etiam illa intercisu),sive divisio flammarum non solum referri ad mullltudinem, el varietatem fulminum, sed etiam ad subtilitatem cl acumen lpsornrn fulminûni: quae enim acuuntur, dividuntur,ac interciduntur, ut ad subtilitatem redigantur: porro nihil est omnino in rebus corporalibus acutius, subtilius, penetrabilius coelesti fulmine, unde est illud in cantico Mosis, Douter. 32. *Si acuero ul fulgur gladium meum.* Juxta alleram inlelligenliam, *vox* Domini, idesl, Evangelica praedicatio *dividit fl mmas ignis.*dum ριτ e m Spiritus Sanctus in cordibus hominum jaculatur ignem divini amoris, multis ct variis mollis: in cuius rei signum apparuerunt in dic Pentecostes super credent' *s,dispertitae linguae tamquam ignis,* Act. 2. In altera parte versus célébrai Propheta potentiam Dei operantis in terra, ac di it. *Vocem Domini concutere ct commovere desertum.* Verbum hebraicum, 5*Γ0 *jachil,* signifi- cat, *parturire faciet,* ex quo inl< lligimus, concussionem cl commotionem, quae in graeca el lalina editione exprimitur, non esse simplicem terrae motum, aut concussionem ex fragore tonitrui in deserto peculiariter resonantis, ul aliqui volunt; sed esse concussionem el commotionem ad parturiendum.Itaque significatur hoc loco mirabilis potentia Dei, quae sicut montem Libani potest, cum voluerit, Cedris omnibus spoliare, ct desertum facere: ila e contrario potest ipsum desertum Cades ubi nihil nasci solet, unica concussione parlurire facere, cl continuo arboribus cl animalibus replere. Simile est quod dicilur in psalmo 106. *posuit flumina in desertum, terram fructiferam* in *salsuginem* ; el paulo post, *posuit desertum in stagna aquarum, et collocavit illic esurientes et costitnerunt civitatem habitationis,el seminaverunt agros, et plantaverunt* vineas. Se<l juxta alteram inlelligenliam significatur, ad evangelicam praedicationem convertendas esse etiam barbaras nationes, quae antea carueranl cultura spirituali, ct irrigatione gratiae Dei. ut comparatione aliarum nationum desertae dici possent. Quid si etiam hic significari dicamus,vera deserta paritura fuisse infinita agmina Monachorum, nc per hoc, ul loquitur s. Hieronymus in epist. ad Heliodorum, futura deserta vernantia floribus Christi? Nam in hoc ipso deserto Cades, fuisse plurima monasteria tempore s. Hieronymi, testatur ipse in vitas. Ililarionis. '

S. Voæ *Domini praeparantis cervos, cl revelabit condensa, el in templo ejus omnes dicent gloriam.*

Juxta priorem inlelligenliam Propheta, qui D< i potentiam laudavit in elementis omnibus, aqua, aero. igne, el terra.nunc laudat in animanlibus.et plantis, paulo post laudaturus in hominibus. Dicit igitur, Vox' *Domini praeparantis* cervos: ubi ponit loco exempli, operationem Dei in cervis. Nam ul habemus in lib. Job cap. 39. cervae summa difficultate pnriunl, ct causa videtur esse, quia tam perfectos foetus edunt, ul illi stalim ad pastum pergant, nec redeant nd matrem, ul in eodem lo^o dicilur. Mira igitur D i potentia in eo cernitur, ul cervas parere faciat. In Hcbr. habetur. Π'Ι4? Τ7'ΙΓΡ 'Th» *kol* Adonai jccliolel *aialolli, Vox Domini parere faciens cervas:* vel s. Hieronymus vertit. *Vox Domini obstetricans* cervis. Idem significant verba graeca el lalina, Nam *praeparare cervos,* nihil est aliud hoc loco, nisi praeparare ad pariendum. Aomen cervos, commodiqs

legeretur, cervas: nam in hebraeo est nomen foeminin,uin,elm graeco est nomen commune ἐλάφυ . Sed recte etiam potest inlelligi. praepnraiilis cervos:nam ponitur nomen masculinum nd exprimendum cervos in genere, non distinguendo sexus: quasi diceretur. Fo® *Domini praeparat cervos,* idest, speciem cervinam ad partum, quae species sine peculiari providentia Dei parere non posset. In verbis sequentibus. *El revelabit condensa,sive* ut in hebraeo apertius legitur, *aperiet sylvas.* significatur opcralio Dei in arboribus, el sensus est, Deo nihil esse clausum, sed omnia pervia; ipse enim omnia pénétrai, eliam densissimas sylvas. el ubique operatur; cl ideo, *In lemplo ejus omnes dicunt gloriam,* idesl.omnes creaturae Deum laudant, et glorificant in hac rerum universitate.quae esi veluti lempluin ejus. In hebraeo est, *chullo omne in ipsum,* sive totum hoc *dicet gloriam:* ideo exposuimus, *omnes,* idcsl. omnes creaturae: non enim loquitur sutum dc hominibus,sed dc toto eo, quod dictum orat, idcsl. aqua, igne, etc. Juxla alteram inlelligenliam sublimiorem, *vox Domini praeparat cervos,* cum evangclica praedicatio praeparat homines spirituales alia petentes el venenatos serpentes spirilu >uo occidentes,ad parium mirabilium operum: quid enim majus, cl mirabilius, quam ul homo infimius operetur opera meritoria vitae perpetuae? H cum vox Domini cervos omnes parere fecerit, tunc dcinnm, *revelabit* condensa, i est, ul exponit s. Rasilius in secunda expositione hujus psalmi, *revelabit abscondita tenebrarum cl manifestabit consilia cordium,* in extremo judicio, juxla Apust.I.Cor. 4. el tunc tam erit evidens juslilia Dei,ul in magno illo theatro,cl templo omnes omnino, tam boni, quam m.di sint glonlicnluri Deum. Tunc enim *curvabitur Christo omne genu.* Philip. 2. at omnes vel inviti, vel libenter dicent, *justus ês Domine, el reclum judicium tuum,* psalm, i 18.sic in lemplo ejus omnes dicent gloriam. S. Augustinus per illud, *revelabit condensa,* inlelligit revelationem Sacramentorum et arcanorum scripturae sanctae, quae viris sanctis el perfectis, quasi cervis alta petentibus, aperiuntur.

9. *Dominus diluvium inhabitare facil,cl sedebit Dominus Ilex in aeternum.*

In hebraeo esi •J·» 7ŌΩ5 *Adonaiilam-mabbul jasciab. Dominus diluvium inhabitat,* cl sic el am ex grac<-o legunt Basibus, el AugusIlnuS: et tamen Hieronymus in epist. ad Sunium,elFrelel-lam magis probat nostram lectionem,nimirum, in*habitare facit,* el sic dicit se transtulisse. E-il-m modo legit Eulhymius.El certe graeca voχχαχϊΐχχί, utrurnque signilh *ni. inhabitare.i i collocare.idest,* habitare facere: vox hebraea parva mutatione Lci in eamdem significationem adduci potest. Betenti igitur nostra leciione.juxta priorem inlelligenliam, redditur causa, cur omnia dicant gloriam Deo. Causa enim esi. quin *Deus diluvium inhabitare facit,* idest, copiosum imbrem effundit super terrain. ex quo rebus omnibus alimentum producitur el vita sustentatur cl ipse idem Dens sedebit rex el Dominus in aeternum, omnia videlicet regens, omnia gubernans, omnia disponens. At juxla posteriorem inlelligenliam Dominus cum in extremo judicio revelaverit condensa,ei ab omnibus justitia ejus laudata fuerit, lune diluvium inhabitare faciet. effundens omnia genera bonorum in bonos el omnia genera malorum in malos ei sic nullo penitus resistente, sublato dc medio omni alio principatu et regno Daemonum, atque hominum impiorum, *sedebit Dominus rex in aeternum* Utferunt hoc diluvium, alii ad diluvium Noe, alii ad baptismum, el quia sunl auctores graves cl magni nominis, non audeo improbare.

10 *Dominus virtutem populo suo dabit,Dominut benedicet populo suo in pace.*

liacc est conclusio psalmi, in qua juxla priorem inlelligenliam, Propheta, qui laudavit Dei potentiam in omnibus aliis rebus mundi hujus inferioris laudat postremo in hominibus, idesl. *in populo suo.* cui dandam esse dicit a Deo *virtutem,* idest, robur el vires contra omnes adversarios, cliisomnibus superatis, dulcissimam quietem el pacem. At juxla posteriorem inlelligenliam,concludit psalmum, promittens Domino *virtutem,* idesl, potentiam et roliur in hac peregrinatione nd resislendutn laniationibus. *et benedictionem,* ac pacem sempiternam in aeterna vita. Non videtur hoc loco praetereunda pia quorumdam observatio, qui vocem Domini septies in hoc psalmo repetitam, septem Ecclesiae sacramenti* ila accommodant. ul vocem Domini super aquas, Baptismo; vocem Domini in virtute Confirmationi; vocem Domini in nvagnifi centia. Eucharistiae; vocem Domini confringentis cedros, poenitentiae; vocem Domini conculientis desertum.ordini;vocem Domini intercidentis flammam ignis.matrimonio; vocem Domini praeparantis cervos unctioni extremae convenire velint.

XXIX.

TITULUS, ET ARGUMENTUM PSALMI

Psalmus Cantici, in dedicatione, domus David.

Hic titulus indicat psalmum cl voce, el insimentis musicis cantatam, quo<l in praefatione annotavimus ex b. Ililario, el idipsum docet in commentario hujus psalmi s. Basilius. Ex eodem titulo colligimus, hunc psalmum compositum fuisse a Davidc. quando domus ejus in Jerusalem magnificentissime exlructa. dedicata fuit. Tone enim intellexit David regnum suum a Deo confirmatum el stabilitum fuisse, el ideo in gratiarum actionem bunc hymnum cecinit Deo. Habelur haec h storia lib. 2. Reg. 5. et lib. I.Paralip. 14. videtur autem hic psalmus duplicem sensum habere, ul psalmus superior, unum historicum, alterum propheticum, utrumque litteralem.El quidem recte post consummationem tabernaculi, quod esi Ecclesia militans in terris, sequitur dedicatio domus, quae est Ecclesia stabiliter quiescens in coelis, cujus fundamentum, quod est Christus, jam dedicatum est. cum ad vitam immortalem el gloriosam pervenerit.

EXPLICATIO PSALMI XXIX.

I. *Exaltabo te Domine, quoniam suscepisti me, nec delectasti inimicos meos super me.*

David confirmato regno, arce Sionis munita, cl de nomino suo civitate David appellata, denique domo regia magnificentissime exstructa, Deum agnoscens tantorum beneficiorum auctorem, tributum illi offert gratiarum actionis, ac dicit, *exaltabo te Domine,* id csl. quamvis tu Domine allissimus sis, ut re ipsa allior lieri non possis, tamen npud eos, qui altitudinem luam minus agnoscunt, exaltabo te praedicatione mea, cl faciam quod in me est. ul te ollissimum esse omnes agnoscant. *Quoniam suscepisti me.* de imo videlicet ac de profundo liumililalis suscepisti ct exaltasti in solium regni. Nam vox hebrara,π5"l *dalà, exaltare* signilicat. Itaque mi, u[exaltasti me et ego exaltabo tc, non tribuens meis viribus exaltationem meam, sed magnificentiae tuae: lu exaltasti me. el ego humiliabo me. ul exaltem te. Nec *delectasti inimicos meos super me·,* hoc ex illa exaltatione consequulum est. ul inimici David qui plurimi fuerunt. ct cum longissimo tempore ad necem quae sierunt, non habuerint materiam gaudendi ex ejus interitu, quem avidissime expetebant, sed contra dolandi ex illa exaltatione quam impedire totius viribus conabantur. Jam vero prophetico sensu loquitur David in persona Ch: sii et electorum, tum omnium. lum singulorum, (pios in coelesti regno quasi exaltatos praevidebat, e quorum numero ipse quoque futurus erat. *Exaltabo te Domine, quoniam suscepisti me.* idesl, nunc vere te Domine COgllalione el voce exaltabo, cum ex mea exaltatione cognoscam sublimissimam altitudinem luam: ex ima terra el profundo miseriarum, ex ipsa mortalitate suscepisti el exaltasti me ad gloriam resurrectionis et immortalitatis, atque adeo ad regnum coeleste, el sempiternum. Nec *delectasti inimicos meos super me.* quia non permisisti, ul polirentur desiderio suo,quo in sempiternum inlerilum meum anhelabant doemones cl homines mali. Gavisi sunl quidem impii Judaei, cum a Pilato extorserunt sententiam mortis in Christum el non raro laetantur mali cum bonis, vel opibus, vel eliam vita spoliare possunt: sed eorum laetitia lam brevis esi el tam longum adducit dolorem ul mento somnium potius laetitiae, quam vera laetitia dici debeat.

2. *Domine Deus meus clamavi ad te, et sanasti me.*
3. *Domine eduxisti ab inferno animam meam, salvasti me a descendentibus* in *lacum.*

Revocal Propheta ad memoriam angustias suas quas ante regnum adeptum passus est, ul ostendat verum esso, quod paulo ante dixit: *nec delectasti inimicos meos super me. Domine Deus meus clamavi ad te.* cum in periculis mortis lam saepe versarer el ob id aegritudine « nimi contabescerem ; sed lu Domine sanasti aegritudinem illam meam et a morte propinqua ila me liberasti, ac si ex ipso inferno me eduxisses. Illud autem. salvasti *me a descendentibus in lacum,* idem significat sed est loquutio paulo obscurior. Sensus est, salvasti me.vel ul hebetur ad verbum in hebraeo, ϒΟΠηΠ *chiilhani vivificasti me a descendentibus in lacum,* idcsl excitasti me a morius : nam per descendentes m lacum inlelliguntur mortui. Dicitur nutem David excitatus a mortuis quia a morte propinqua, cl certissima liberatus fuerat. At juxta propheticam inlelligenliam, Christus plane ad litteram dicere polesl sanasti me, idesl vulnera mea

in crucc accepta ci *eduxisti ab inferno,* idcsl, e limbo animam meam cl *vivificasti me* per resurrectionem, atque ita a mortuis cxcilasli. Denique sancti omnes dicere poterunt, cum dumus aeterna dedicabitur *sanasti me,* perfectissima sanitate corporis el animae *et eduxisti ab inferno animam meam* quia non permisisti, ul m infernum damnatorum descenderem cl *salvasti* seu *vivificasti me a descendentibus in lacum,* quia vitam el salutem aeternam milii donasti. Idem habelur io psal. 102. *Qui sanat omnes infirmitates luas, qui redimit de interitu vitam meam.*

k *Psallite Domino sancti eius, cl confitemini memoriae sanctitatis ejus.*

El David acceptis temporalibus beneficiis, ct unusquisque sanctorum acceptis beneficiis aeternis parum esse judicans, si ipse solus Deo gratias agat, hortatur alios qui similia bcnelicia^jercepe-runt ut Deum laudare non cessent. Illud, *confitemini memoriae sanctitatis* ejus,hunc sensum babel, confitemini confessione laudis, idcsl laudate memoriam sanciam ejus quod videlicet vestri memor fuerit memoria sancta, memoria pia. memoria paterna, non ad puniendum, sed ad justificandum: passim enim in lingua hcbraica ponitur nomen substantivum m secundo casu pro adjectivo in primo casu. Quod enim frequenter legimus *in nomine sancio ejus,* vel *in templo sancio ejus,* in hcbraco est in monte, vel *in templo sanctitatis ejus.* linque s. Ilieron. qui hoc loco posuil *memoriae sanctitatis ejus,* in psal. 97. versu ultimo posuit *memoriae sanctitatis ejus.* El vero magnum csl hoc Dei beneficium el memoria gratissima recolendum, quod cum nos, qui Dei ope semper indigemus, saepe obliviscamur illius, ille qui bonorum nostrorum non egcl, semper recordetur nostri el praecipue recordatus sil, cum misit ad nos lilium suum, Salvatorem mundi, quod ipsum idem David in psal. 8. miratur, cum ail, *quid est homo, quia memor es ejus?*

Quoniam ira in indignatione ejus el vita in voluntate ejus.

Reddit rationem, cor dixerit, Inudandam esse memoriam sanciam, quam de nobis habet Deus. Ratio enim csl, quia Deus, si nos punit, id facit *cx indignatione., qunm* peccata nostra provocant, idesl. ex justo judicio, sed alioqui in voluntate cl electione ejus non csl poena, sed vita. Haque per iram mlell gilur poena el castigatio, quae dicitur ira, quia est effectus irae: per indignationem, inlelligilur justum Dei judicium, uls. Basilios clolii exponunt. In hebraeo habetur, *quoniam momentum est in indignatione ejus, cl vilain voluntate ejus.* Sed septuaginta inlerpreles non videntur legis^c.yJh *regali,* quod significat momentum,sed *roge:,* quod significat iram, fortasse etiam legerunt, rogali, el verterunt iram, quia vox illa, non solum significat momentum, sed eliam scissionem, proinde intellexerunt, sensum esse, in indignatione Dei esse scissionem, idcsl occisionem el mortem, sed in voluntate Dei esse vitam : sed pro scissione posuerunt iram, quia saepissime in scriptura ponitur ira pro poena. Caelorum sensus eliam, quem cx hebraeo exprimit s. Ilieron. non est contemnendus: vere enim respectu electorum, de quibus in hoc psalmo agitur *momentum* csl tn *indignatione Dei,* idcsl, brevissima el tnomentanea csl indignatio Dei in electos peccantes, quia slatim poemlenlibus ignoscit, nam in voluntatiejus non e»l ira, sed vita. Porro haec omnia in Christum caput electorum mirifice quadrant. Aaro *Paler filio suo non pepercit,* Rom. 8. sed tamen ira, idest punitio fuit tn Christo ex indignatione contra peccata nostra, cl fuit castigatio illa brevissima; sed vita cl resurrcclio Christi fuit plane ex voluntate et electione Dei.

G *Ad vesperum demorabitnr fetus, el ad matutinum laelilia.*

Sanctus Hieronymus vertit *in matutino laus:* sed vox hchraea,ΠΣ'Ι *rinna,* significat propric ju*bilalionem,si\e exaltationem,\n* qua est conjuncta laus cum laetitia: proinde non csl discrepantia inter versiones. Sensus igilur est. unde probari, iram sive momentum, esse in indignatione Dei; sed in voluntate cl beneplacito ejusdem esse vitam electorum suorum, quia post licium cx castigatione et poenitentia natum, slatim succedet laetitia el laus jubilationis ex remissione el reconciliatione: nam inter vespere cl mane, idcsl inter noctem cl diem mini csl medium. Recte autem tribuitur tempus nocturnum fletui cl diurnum laetitiae, tum quia cum peccamus,recedit a nobis lux gratiae divinae, cum reconciliamur redit ; lum quia tempus hujus vitae, in quo peccata defiemus, ct prae desiderio patriae gemimus el suspiramus, tempus csl nocturnum, quia non videmus Deum, qui csl sol justitiae: tempus autem vitae futurae, *in quo exullahimus laelilia inenarrabili cl glorificato.* ul loquitur s. Petrus, I. episl. c. I. tempus cril diurnum, quia videbimus Deum sicul csl. Sed in Christo ad litteram impletum csl hoc vaticinium: nam ad vesperam cum dolore mortuus csl ct in matutino cum laelilia resurrexit.

7. *Ego autem dixi in abundantia mea, non movebor in aeternum.*

Vicissitudinem irae cl vitae, fletus el laetitiae quam demonstravit Propheta superioribus versiculis generalim: nunc demonstrat in particulari, loquens tum in persona sua. tum in persona electorum Dei. Ac, primum in persona sua dicit, se antequam in regnum exaltaretur, aliquando tanta pace el bonorum temporalium copia abundasse, ul existimaret sibi illa perpetuo adfulurn. Videtur autem respicere ad illud tempus, in quo post caedem Goliath Philislaei ul habelur 1. Reg. 18. diligebatur a rege, a filio regis, atque ab omni populo, ita ut paulo post fieret tribunus cl genor regis. De hor igilur tempore dicit, *ego autem dixi in abundantia mea.* idesl dum bonis omnibus abundarem, *non movebor in aeternum,* idcsl tam bene funda-

la csl haec foelicilas mea, ul semper duratura videatur.

8. *Domine in voluntate lua praestitisti decori mco virtutem.*

Ileddit rationem, cur dixerit, *non movebor in aeternum,* atque id facit per apostrophen ad Deum quasi diceret, ideo dixi, *non movebor in aeternum,* quia lu *Domine praestitisti virtutem,* idesl robur ac virus, *decori meo,* idesl foclicitali meae, idque *in voluntate lua,* idesl in beneplacito luo, quia ila placuit libi, ila voluisti el decrevisti. In hebraeo habelur *monti meo,* pro decori meo: sui septuaginta non legerunt, *harcripdeslmonli meo.* sed T1i"'I *hadari, decori mco,* unica lilera, caque simillima mutata: ct, ut saepe diximus, in ejusmodi vocum ambiguitatibus, videtur omnino praeferenda lectio septuaginta interpretum, cl editionis vulgatae.

9. *Avertisti* faciem *luam a me,el factus sum conturbatus.*

Hic non declarat rerum vicissitudinem, quae tamen cx Dei providentia pendet. *Avertisti,* inquit, *faciem luam a me,* idest paulo post, in medio cursu foelicitaiis destituisti me favore luo, cl permisisti, ul in odium regis inciderem, *cl factus sum conturbatus:* inde enim exilium, fuga, mortis periculum cl alia mala exorta sunl. Sed haec omnia longe adhuc melius conveniunt in vicissitudines, quas patiuntur electi, cum peregrinantur in terris. *Ego autem,* inquit electus quilibet, *in abundantia mea.* idesl. dum gratia Dei el spirituali consolatione abundabam, *dixi, non movebor in aeternum: etiamsi oportuerit me mori tecum non nepabo,* dixit unus cx primanis electis. .Mallii. 26. *Domine in voluntate lua praestitisti decori meo virtutem,* idcsl robur meum non cx me erat, sed ex te, quia tu praestiteras virtutem decori mco, i.lcsl, pulchritudo animae meae, quae c\ luce sapientiae cl justitiae orilur, n luo adjutorio conservabatur. *Avertisti faciem tuam a me ct factus sum conturbatus* , idest ul punires praesumptionem meam, dimisisti mcipsum mihi el continuo cecidi, cl conturbatus sum. Quod attinet ad Christum , possunt hi 1res versiculi tribui Christo, pro corpore ejus, quod est Ecclesia, idesl ul ea omnia dicat m persona membrorum suorum. Possunt eliam Christo Iribui in persona propria. Nam quemadmodum ipso dixil in Cruce, Mutili. 27. *Deus meus, ul quid dereliquisti me;* lia dicere potest, *avertisti faciem luam a* me,non aversione inimicitiae, sed aversione defensionis cl auxilii tempore passionis. It ique sensus erit, *ego autem dixi in abundanlia mea, non movebor in aeternum,* idcsl humanitas mea iniuncla prae omnibus consortibus suis abundantissimae gratiae, ipsi nimirum fonti gratiarum Deo hypostatice unita dixit : *non movebor in aeternum,* idesl nihil mihi nocere, nihilque me perturbare poterii. *Domine in voluntate lua praestitisti decori mco virtutem,* id est, quia lu Domine pulchritudini, it excellentiae meae, qua praesto omnibus hominibus el angelis, addidisti robur cl potentiam, nodum videlicet insolubilem hypostaticae unionis, idque *cx voluntate tua,* cui nemo resistere potest. *Avertisti faciem luam, cl factus sum conturbatus,* idesl nihilominus tamen manente, vinculo hypostaticae unionis, el illaesa pulchritudine gratiae,avertisti ad tempus pro salute hominum faciem luam a defensione mea: voluisti, ul calix amarissimae passionis non transiret a me, sed biberem illum: ideo *conturbatus sum.* coepi pavere, laedere cl moeslus esse, ctdixi. .Maith. 2G. *Tristis est anima mea usque ad mortem.* Neque hinc colligi debet, Christi animam aliquid ignorasse vel aliquid inopinatum ei contigisse: nam verum csl, nihil ei noccre.vel cani turbare potuisse, nisi ipsa voluisset, sed admisit, in se furentium manus, el turbavit scmelipsum. El sicul Chrislus dixil ad Patrem, *avertisti faciem tuam a me.* ita dicere potuisset, averti faciem divinitatis meae ab auxilio humanitatis meae, el sciens cl vulens conturbatus sum.

10. *Ad lc Domine clamabo, el ad Deum meum deprecabor.*
11. *Duae utilitas in sanguine mco, dum descendo in corruptionem?*
12. *Numquid conlilebilur libi pulvis, aul* annunciabit *veritatem luam?*

Haec omnia videntur accipienda pro lemporc praeicrilo, neque est insolitum, ul apud hebracos futurum ponatur pro praeterito. Itaque David in sensu historico dicit, se tempore tribulationis cl periculi, clamasse ad Dominum, atque inter caetera allegasse, non esse utilem Domino mortem suam, quia mortuus non posset Deum laudare. .Id *le Domine clamabo,* idesl cum te avertente faciem factus sum conturbatus, non desperavi de misericordia lua : sed ad te clamavi el deprecatus, dixi, *quae utilitas in sanguine mco. dum descendo in corruptionem,* idesl,quid libi Domine proderit effusio sanguinis mei, dum ego ab inimicis occisus, putrescam in sepulcbro? Certe pulvis non confitebilur Ubi confessionem laudis. Juxta sensum alliorem cl propheticum, Christus in passione ad Dominum clamasse el orasse, se dicit, quod impletum fuit, quando, ul Apostolus loquitur ad Ilebr.5. *Cum clamore valido cl lacrymis. preces obtulit ad eum. qui posset eum salvum facere a morte.* Tunc igilur ait. *quae utilitas in sanguine meo, dum descendo in corruptionem?* id est, quae utilitas erit gloriae Dei cl saluti humani generis m sanguine meo in cruce clïuso.dum caeteroruni hominum more.corpus meum in sepulcbro putrescit el corrumpitur? Nam nisi *Chrislus resurrexisset, inanis esset fides nostra,* ul dicit Apostolus 1. Corinth. 15. et neque ipse redivivus annuociasset Apostolis venialem Dei, neque homines mortales qui sunl ex se pulvis el cinis, facti essent spirituales. cl (ilii Dei, qui Domine confiterentur el annuncinrenl aliis hominibus veritatem, idest fidelitatem el justitiam Dei. Denique possunt haec eadem verba tribui singulis electis, qui post lapsum in culpam, poenitentia ducti,clamaverunt ad Deum

pro remissione peccati, ul possent Domino confiteri el annunciaro aliis peccatoribus veritatem promissionum Dei.

13. *Audivit Dominus, cl miserius csl mei, Dominus factus est adjulor meus.*

Ex boc versiculo perspicuum est, verba versiculi decimi recte explicata fuisse pro tempore praeterito. Affirmat igilur Propheta tum m persona suo, tum in persona Christi et electorum, clamorem suum a Deo fuisse exauditum. In hebraeo legitur, *audi Domine, cl miserere mei, Dominus cslo adjutor* meus. Sed eaedem voces lu br.nin1 VÜIP >5 Π'Π ÎTWV 'ZůΠ'Ì *scemah* Adox.u *vechonneni* Anox.u *heieh hozer li,* sub ahis punctis reddunt lectionrm, quam nos habemus. Proinde certum csl, septuaginta interpretes alilcr legisse, quam s. Ilieron. el bebraoi posteriores legerint : neque dubitandum est, septuaginta interpretum auctoritatem in iisdem vocibus legendis praevalere debere.

II. *Converlisli planctum meum in gaudium mihi. conscidisti saccum meum, cl circumdedisti me laetitia.*

Hic est effectos exauditionis David, ex misero cxule rex potens eff cius; Christus » x mortuis resurgens el de ipsa murie triumphans, i lectus quisque ex valle lacrymarum ad patriam eoe e-tein perveniens justissime dicii *convertisti planctum meum in gaudium mihi. In* hebraeo, pro. in *gaudium.* est in chorum, sed per chorum iicbraice. *machol.* iidelliglIur instrumentum musicum. Sensus csl idem; sed vox hebraea videlur paulo elegantius respondere voci praecedenti, ac si latine diceretur, *converlisli planctum in canium.* Quod sequitur, *conscidisti saccum meum el circumdedisti me laetitia,* significat mutationem vestis lugubris in vestem laetitiae convenientem. Dicit autem Proplh-ta; conscidisti, el non exuisti, vel spoliasti. quia quod exuitur, remanet integrum; quod scinditur, destruitur, ul usui deinceps esse non possit. Itaque significatur hoc loco saccus miseriae vel mortalitatis, el possibilitatis plane destructus, ul nuinqmim amplius usui sil futurus in sanctis, ac mulio minus in Christo, qui *resurgens a mortuis, jam non moritur,* ul dicilur Horn. 6.

13. *Ul canlel libi gloria mea, el non compungar : Domine Deus meus in aeternum confitebor libi.*

Hic est ultimus finis gloriae Christi et sanctorum omnium, laus Dei, *beati qui habitant in domo lua Domine·, in saecula saeculorum laudabunt te.* Illud, et non compungar, in hebraeo est. 151 *velo iddom.* 1'sal. 83. *et non taceat:* ul sensus sil, ul gloria mea canlel libi laudem, elgriliarum adionem el numquam taceat, numquam cesset a laude. Cui reclc subjungitur *in aeternum confitebor libi,* idesl semper laudabo, numquam silebo. Sed quamquam haec lectio salis cohaeret cmn reliquis verbis, tamen idem vocabulum hebraicum.CV *iddom* s gnifical silere, el excidere sive succidere : el hanc significationem elegerunt septuaginta interpretes, et legerunt in prima persona, *el non compungar,* quod est idem cmn eo *et non succidar.* Est autem sensus, canlel libi gloria mea, et non gemitus meus, ex timore mortis, vel peccati : vel, cantet libi gloria mea, el non amplius compungar aculeo morlis, vel peccati.

PSALMUS XXX.

TITULUS, ET ARGUMENTUM PSALMI.

In finem Psalmus David, pro Ecstasi.

In hoc tilulo nihil est novi nisi illa vox Ecstasis, quae non habetur in hebraeo, cl fortasse non csl addita a septuaginta interpretibus, sed ab aliquo alio interprete : nam in quibusdam solum exemplaribus illam se invenisse Theodorelus testatur. Sanctus quoque Hieronymus eam non habet neque in versione sua ex hebraeo, neque in commentario. ubi exponit versionem septuaginta interpretum. Quicuinque illam porticulam addidit, eam accepit ex versiculo 28. hujus psalmi. *Ego autem dixi in excessu mentis meae.* Siguillcal autem ecstasis mentis excessum, cum animus intendit in rem aliquam, ul quasi corpus proprium deseruisse videatur. Oritur autem iste excessus, vel cx divina aliqua revelatione, quae rapit mentem m arcanum aliquod intuendum, vel cx vehementi passione timoris, vel amoris. Hoc autem loco, videtur inlelligenda ecstasis cx timore repentino, cl maximo. quo David correptus fuit, cum audivit Absalonem lilium el omnem populum rentra se conspirasse. Quae historia habetur 2. Rrg. 15. Videtur autem ad litteram psalmus de Davide fugiente per-

secutionem Absalom's inlelligendus. ut Theodorelus, cl Eulymius volunt. Sed polesl eliam ad eclcsinm inter persecutionum angustias gementem, accommodari.

EXPLICATIO PSALMI XXX.

I. *In te Domine speravi non confundar in aeternum, injustitia lua libera me.*

David rex fugiens persequentem Absalonem, omni humano auxilio destitutus, ud Deum iccurril, ac dicit, *in te speravi,* ct ideo confido quod numquam frustrandus mea spe sim, quia lu omnipotens cl fidelissimus es. Igilur justa hanc spem meam, *libera me in lua justitia,* idest ob justitiam, qua impios punire soles, el innocentes liberare.

2. *Inclina ad me aurem luam, accelera ul eruas me.*

Quia persecutio urgebat, el amici David 2. Begum 17. per nuncios ci significaverant, ul non quiesceret : se fugere perseveraret, nisi opprimi vellet ; ideo petit velociter exaudiri, cl de imminenti periculo erui.

3. *Esto mihi in Deum protectorem, et in domum refugii, ul salvum me facias.*

Verba sunl clara, quia septuaginta interpretes exposuerunt verba inolnphoricn. unae sunt m co-

inahoz.el sic eii'iii legitur ad verbum.*Esto mihiin petram fortissimam. el m dumum munitissimam ad salvandum me.* Voeniur autem hoc loco petro fortissima, vel saxea rupes in sublimi posita, v< l domus sive arx fortissimis lapidibus constructa: cl tunc verba sequentia erunt explicatio praecedentium, ul sensus sil. Esto mihi o Deus, inslnr petrae durissimae, idest. instar domus, sive arcis munit s-Simae, in quam luto confugere possim. Dicuntur autem omnia plane nd rem propositum aptissime. Nam David flig ebat per campe-irta deserti, ubi nulla arx, in quam confugere posset.

4. *Quoniam fortitudo mea, et refugium meum es lu: el propter nomen tuum deduces meet enutries me.*

Ilie eliam exposuerunt septuaginta metaphoras vocum hebrnicarum: sic enim legimus in hebraeo, 'ΓΠΙΪΌΊ 'ÿ'îD ' i c/i) *salhi umlsudathi. Quoniam petra mea. el munilia mea tu es.* idesl. sis lu mihi loco areis lapidea, el munitae quoniam muniliommi alium habere non possum. Quod scqmlur. *Ei propter nomon tuum deduces mc.el enutries me.* optime respondet historiae. David cnim ob repentinam fugain, neque quo iturus ossei sciebat, neque unde alimenta conquireret: unde divina providentia facium est, ul ei Siba occurreret cum ducentis panibus, cl cenlum alligaturis uvae. passae el duobus utribus vini. Itaque ait *propter nomen tuum,* idesl, in gloriam nominis tui deduces me ad locum tutum, cl ad nutrimentum cibos providebis.Itecenlmrcs aliqui vertunt,duces me. *el duces me.* Quod mirum est, cum vocem hebrnicam, 'jfC *nahal.* non solum septuaginta, sed eliam s. Ilieron. tum hoc loco,tum in psal.23. significare velint, *enutrire,* vel *sustentare.*

5. *Educes me de laqueo hoc.quem absconderunt mihi, quoniam tu es protector meus.*

Non solum, inquit, duces me ad Iccum lutum, ct ibi enutries.sed eliam liberabis dc insidiis,quas voluti laqueum absconditum lelenderunl mibi: vocat enim laqueum.occultam conjurationem factam cum Absnlone in Hebron contra se nihil tale metuentem. neque cogitantem. Ad illud, quoniam lu es *prolector meus,* additur. Domine in textu Graeco. sed supervacaneum esse affirmai s. Ilieron. in cpisl. ad Suniam cl Frelellam.

fi. In manus tuas commendo spiritum meum, redemisti me Domine Deus veritatis.

Quamvis bona spe dixeril. *educes me de laqueo hoc.* tamen quia de vita nondum securus erat, addit. *in manus luas commendo* , vel. ut habetur in hebraeo. 'ΠΊΊ T'pDX *aphkid ruchi.* el graeco textu zapαΒήσομαιτὸ πνεύμα *[is. commendabo spiritum meum,* idesl, curae tuae commendabo vitam meam.Quoniam lu saepe alias *redemisti me de morte:* tu inquam. Domine quia es *Deus veritatis.* idest.Deus verissimus.vel Deus fidelissimus. Propter hunc locum suspicantur aliqui totum psalmum inlelligendum esse de Christo: ipse enim in cruce pendens dixit. Luc.23. *Paler in manus luas commendo spiritum meum.* Sed elinmsi psalmus non intelligatur ad litteram dc Christo, tamen potuit Dominus haec verba de hoc psalmo accipere cum spiritum suum Deo Palri commendare vellet: quomodo eliam s. Nicolaus moriens. hunc psalmum usque ad verba, quae nunc exponimus, pronuntiavit, el nos frequentissime iisdem verbis utimur. Certe verba illa ejusdem versiculi, *redemisti me Domine Deus ventatis,* non recte tribuuntur Christo, cmn >il ipse redemptor, non redemptus. S, Augus'inus Christo tribuit priora verba.*In manus luas commendo spiritum meum:* poslerioi i tribuli populo Christiano.redemisti *me Domine Deus vri!alis:\ull* enim s. Augustinus in hoc psalmo frequenter mulari personas , cl nunc loqui Prophetam, nunc vero Christum, nunc autem populum. Quod quidem recle,el pie dicilur,cum my-

slica explicatio *quaeritur: sed* cum sensus lillerne invest gator. non vhtentur mu atnmrs p T.smiaruin htplligrn hie.ub» non esi di.slinc|iovsive interpunctio. quae not'd *OuiUim senlimlinm:* hoc. nutem |<ı· *cosine lah mWpiinelione continuantor verba* lotius *versiculi in* umnibuscudicibusjiebraeo, graeco, el *lulinu.*

7. *Odisti observantes vanitates supervacue.*
8. *Ego autem in Domino speravi, exaltabo, el laetabor in misericordia lua.*

Reddit aliam rationem, cur in manibus Dei commendaverit vitam suam: quia videlicet Deus od o habere soleat eus qui non sperant in suo adjutorio; sed in reluis 'anis. quae nullum auxilium adiero; po*suot. *Odisti.* inquit, *Observantes vanitates,* idesl, smniiia vel auguria. vel resp m<a doemununi; quud fecit Sani qui consuluit pythonissam. Potest etiam nomme vanitatis intclligt indu stria, vel aslulia humana, sive quudrmnqiie constlimn el auxilium hominum, quod sine Deo. vel contra Deum nullas vires habet, ideo additur *supervacue. quia frustra* nituntur homines in reluis vanis. *Ego aulem.* inquit, non observavi, neque aspexi res vanas, ul m illis confiderem: sed *speravi in Domino,* el ideo *exaltabo, el laetabor in lua misericordia,* quin nimirum sperantes in Domino misericordia divina non desciit. Ex hebraeo legunt rccenlmrcs. *odivi observantes vanilales:vt* vere vox hebraea , *sanelhi.* significat odivi; sed Septuaginta, el s. Ilieron. legerunt, *sanellui,* quod significat, odisti: proinde mutatio textus facta est post tempuras. II eronymi. Sensus semper est verus, sed melius cohaeret cum sequentibus no>lra leclio; non enim recte conjungitur, *odivi vanitates,cum* illo, ego *aulem speravi.*

9. *Quoniam respexisti humilitatem meam, salvasti de necessitatibus animam meum.*
10. *Nec conclusisti me in manibus inimici, statuisti in loco spatioso pedes meos.*

Allegat praeterea beneficia, ut gratum se ostendens, provocet Deum ad similia concedenda· Sensus »*si. *exaltabo el laetabor in lua misericordia.* quoniam pignus habeo misericordiae, liberationem e.x pcrseeutiQnc Smdi-: tunc enim *respexisli humililalem meam* idesl. abjectionem et afilictumem ineam: haec enim munia signified v··χ hebraea. *honii: salvasti eliam lunc animam* meam,idesl.de angust is in quibus necessario haerebam, neque inde me exrnure poteram: in Hebraeo ad verbum est. ITPSÎ2 ΠJH7 *judahtha belsarolh nuphsci. Scivisti angustias animae meae,* sed sensus est idem: voluerunt enim Septuag'ola nun verbum verbo redd, re sed utcumque sententiam explicare. Idtpsiitn repentur vel explicatur sequenti versiculo: A>c *conclusisti me in manibus inimici,* idesl,non permisisti ut Suit, qui me quaerebat ad necem volo suo pnliretuf.sed statuisti *in loco spatioso pedes meos.* ide*l. feci sii. ul cx angustus, in quibus haerebam, liberatus ambulare possem, quocumque vellem quasi in a* perlo, et libero campo consiiluius.

11J*/is^rere mei Domine.quoniam tribulor:* con *turbatus est in ira oculus meus, anima* mej, *cl venter meus.*

Ex record itione praclerilnrum beneficiorum o-ral pro fuiuris. ei narrat eal.iinit.iies suiis. *Jlmcrere mei Domine quoniam tribulor,* idesl Simla* has rum lr buhirer misertus rs mei. ila el nunc miserere nu i. quoniam iterum me tribulatio invasit.Incipit deinde iribulalmnes praesentes oiiuuierare. *Conturbatus esi in ira oculus meus.* Illud, *in ira.* est ninbiguuni; nam potest intetligi de ira Dei. cl de ira D»vidis. .Malim cum s. Augustinoinlelhgere de ira Dpi; constat enim ex lib. I. et2. reg. Davidem in perseeutmue Ab^iilonis. el mo» inuibus alus persceulimiibus nnmqmiin excanduisse, sed milKSininm, el palieiilissmmip semper fuisse. Itaque sensus eni. *in ira tua* qua peccatum meum punis, *conturbatus est oculus mem,* idesl. oculus corporalis prne lachryims cahgavil, vel. oculus interior Obtenebratus csl; conturbata csl etiam *anima* meujliim limon· magno cuneus·sa est. el denique conturbatus est *venter meus,* venter, inqunm. interior annmic meae, idesl, memorin, quae csl receplapulmn cogitationum. Ila breviter Sanctus Propheta omnium Inum animae partium meminit.dum per oculum intellectum.per animam voluntatem, per venirem memoriam inlel·ligi voluil.

12. *Quoniam defecit in dolore vila mea, el anni mei in gemitibus.*

Ad senium jam David pervenerat, el vere dicil *defecisse vitam suam in dolore,* idesl, aclalcm consumpl im in eoniiouo moerore, *el annos in gemitibus.* Nam primis triginta annis persecutiones Lt p continuas passus est: deinde a<l regni gubernacula admotus, primis septeni annis bellum gessit eum progenie Saul s: postea multa bella g«ssil cum viriots nati oiibiis. tum cum pruprio lit o. De* nique ipsa gubernandi sollu ilmlo.si qui^ non |i»Tfunelorie. sed eum timore Dei serio fungi velit of ficin, gemere facit sub or.crc.

13. *Infirmata csl in paupertate virtus mea cl ossa mea conturbata sunt.*

Procter afilielionos lotius vitae praeteritae, accessit hae<* ultima tribulatio, in qua propler inopiam debilitatus vires pristinas aunsit Idem enim sign fient *virtus inlirmala est.* el. ossa *mea conturbata sunt:* nam per os*a mtelbgilur ndmr, sicui ehain per virtutem.Ilcer ad litteram verissima esse. liHlnria Ith. 2. reg. cap. 15. Kl. el 17. aperte docel. Eugii enim David sine, ullo commeatu,el perrexit ad lora deserta.nec solum pedibus sed cl iam nudis pedibus iter ferit, unde pOMea ab amicis commeaiu adjutus fiiit.ln hebra»*o pro *pauperlate* . legitur, *bahavoni.* iniquitate, cl sic

vcrlils. Hieron. *infirmata est in iniquitate virtus mea:* sed septuaginta non legerunt. *luivoni,* ul legit s. Hieronymus, sed *huai.* m <pia vare sunt eaedem lileriiC.uiiii deii pia. sed puncta diversu, el il'ud. inir/ni/o/em. hoc. *paupertatem* signdical. Uterque sensos est verus, nam etiamsi debilitas ex inopia nlimeiilorum nata eral . lumen inopia ili i c\ iniquitate persequentium et iniquitas persequentium ex peccato Davidis. quud eo modu puniebatur a Deu, sine dubio procedebat.

il. *Super omnes inimicos meos factus sum opprobrium, cl ricinis meis valde, cl limor nolis meis.*

Explicat aliam calamitatem suam ex notissima persecutione rxurlam. quod videlicet coeperit despici a vicinis popubs. qui audierunt tam turpem ejus fugam: el noli ejus, atque amici coeperint timore. ne si illi ndliiiercr· ni de vita pericliliirenlur opud Absaloncm; si (orte is victor evaderet. Quod allinet ad verba.illud *super omnes inimicos meos* in hebraeo est . *7ZQ miccul tzorerai ,* quod pules! exponi, ab *omnibus inimicis meis ,* item . *apud omnes inimicos meos :* quae ultima expositio placuit s Hieronymo, qui vertit ex lediraeo. *apud omnes hnsles meos'* el videtur diam |d icuis-e. M-pliii>gini:i interpret bos. nam verterunt παρὰ *τ.ά'Γ.α,ζ* τ«σ gs. quod signifient. *ad omnes. apud omnes.* Sed lectio latina·· editionis concordat cum s· eunda inleliigenlin vocis hebraicac.qmit* est valde propria, idem enim csl *prae omnibus,* el *super omnes.* Prima inblhgeiilia placuit quibusdam rccenlioribus qui exponunt, *ab Omnihiis,* idesl. propler omnes. Omne.s inlelbgenline habenl rectum sensum; itaque st legas, *super omnes inimicos* meos.sensus erit *ego factus sum opprobrium vicinist el limor nolis,* magis quam unquam lias miserius pn-si sint ulli inimici mei, quamvis impii el uijnsij. el sic · xpniiil s. Vigllsl. Si legis, *apud, omnes inimicos meos* sensus erit. Scientibus d li ieniduis mimicis f.ielus-urn opprobrium vicinis meis. el limor netis meis, d hanc cxposil om ni sequiiur Tlieodorelus. Si legas, *ab omnibus inimicis meis* sensus erit, mollitudo el saevitia inimicorum iiicomm effecit. ut essem opprobrium vicinis d timor imi s Hin conjunctio, *el* curri dicitur *el vicinis.* redi· restituta est vulgatae editioni, nam adest in hebraeo, el graeco, d legitur ab antiquis patribus.

15. *Qui viderunt mc foras fugerunt a mc : oblivioni datus sum , tamquam mortuus a corde.*

Declarat id quod dixerat, *el limor nolis meis ,* quasi dicat inulti ex nolis meis qui viderunt mc ila fugient· m, el iiiTbclum. foros *fugerent.* idesl, longe a me. recesserunt . Iimenles vitae suae , si mihi jungerentur. Atque Ha *oblivioni datus sum a corde* idest, cor eorurn non rccotdnlur mei. neque de ..... non secus ac si mortuus d sepullus essem , existimant enim de mejam actum esse: in In broco habelur interpunctio posl partient.mi fotas. Ime modo . *qui viderunt me foras, fugeiiinl a me:* d ideo quidam legi volunt, *furis,* nun *forus,* (vox enim hebrne» yin2 *bachulz ,* ulriimque siguilical) el sensum ess·· vidunl. *qui fiderunl me fons,* idesl. extra palatium nudis pedibus. cap·!·· cooperto sine ullo insigni regio, *fugerunt a* me Sed quamquam haec etiam inldbgenlia red.· sd. tamen non cogimur admittere inlcrpun cliouem codicis Io braicl. quae nddila. csl a Rabbiuis . cum in graeco nulla sil interpunctio Cl patres constanter legant, foras, non foiis.

16. *Factus sum tamquam vas perditum, quoniam audivi vituperationem mullorum commorantium in circuilu.*

Nec solum, inquit, amici, el noti obliti sunt mei. cl me dereliquerunt; sed dium apud vicinos . qui in circuilu bibiia.il. contemptui habitus sum quasi *vas perditum,* idest. confractum, ad omnia inutile. quod vel mile palet, quia ego ipso vituperantes me audivi. Videturaulem hoe loco Propheta mentionem facere vituperationis Semei . qui in faciem illi maledicere, el in eum lapides jacere nuSUS CSl, nuiiimii) existimavit. Seni·· i. Davidem n regno ejectum nullius potentiae deinceps futurinn. sed tamquam vas mutile m cloacam projiciendum. Maledictio haec describitur liti.2. reg. cnp.lt» Ei quamvis m loco illo 2. reg. solius Semei maledicentiis mentio liat: tamen credibile e>l plores alios eodem tempore male |<iquulos Lusse ·!<· Davide.ut verum sil quod hic dicitur, *vituperationem multarum.* In hebraeo. pro. ‹ ommor.inlium, e>l. ‘"flitO *ningor* . quam vocem s. Hieronymus vertit congregatinnem, alii vertunt pavorem: sed potest rommode eliam verti commorationem: nam verbum. T4 *gur.* unde lit 'HΛE *magor.* sig-nflcal *commorari incolere. peregrinari,* etc. itaque sensus erit *audivi vituperationem mullorum commorationem in circuilu.* ide-l.qui habenl commorationem hi circuitu: sed Sepiu igiul · sente: (j un darius vertere vo Inerunt . ideo posuerunl, *multorum commorantium in circuitu.*

. *In co dum convenirent simul adversum me accipcrc* animam meam *consiliati sunt.*

Narrai historia 2. rog. cap. 17. post maledictio· nem Semei. consilium initum cor ni) Absabme. dc Ihivide occidendo, atque hoc esi. quod in hoc versiculo coiiuuemoraliir : quasi dicil Piophela. dum in praescnlui maledicor. el vituperantes me audio; in absentia consilium de mc necando in Hierusalem iniiur.

18. *Ego aulcm in tc speravi Domine, dixi Deus meus es lu . in manibus tuis soi tes meae.*

Ostendit vir Sanctus, inter lot angustias, se non despondisse animum: proplercn quod spem suam non putuisset in auxilio fallaci hominum , sed in

Deo omnipotente, cui nemo resistere potest. EV/o *aulem in le speravi Domine,* quare? quin *dixi* m corde meo *Deus meus es lu,* magnum habeo protectorem , sine cujus nulu nemo milii vitam eripere potest, ft'am *in manibus luis sortes meae* , idesl, sortes vitae, vel mortis meae non pendent a soric. sed a manu tua. idesl. a potentia, ei voluntate tua. In hebraeo habclur, ’ΓΠΓψ “'2 *bejadecha hillolhai, in manu tua tempura mea:* et fortasse, quod nunc legimus in graeco, *vj.r^'A.* , *quod* significat *sortes:* legendum esset. ζαφοὶ, quod significat. *tempora.* Num non desunt antiquae versiones ex graeco, quae haneanl. tempora mea. Sic certe legitur in officio Missae non semel, et psalterio Ecclesiae s. Petri Hornae. Sensus autem est idem : nam *in manu tua tempora mea* nihil csl aliud , nisi a tua voluntate pendent tempora vitae, cl mortis meae; non vivam, nisi quamdiu tu volucris, neque moriar, nisi quando tu volucris.

19. *Eripe me de manu inimicorum meorum , et a persequentibus me.*

In hoc versiculo nulla est difficultas, cl concordant omnes editiones.

20. *Illustra faciem tuam super servum tuum , salvum me fac in misericordia tua, Domine non confundar quoniam invocavi te.*

Eaindem petitionem inculcat,sed additis argumentis ad Deum nectendum appositis. *Illustra faciem tuam super servum tuum,* idest, ostende faciem tuam sive respice in mc , haec enim omnia idem significant. Sicut enim propler peccata Deus nobis irascitur, el avertere dicitur faciem , sive nubem opponere , et nos non respicere ; ita c contrario quando reconciliatur, dicitur convertere faciem , nosque respicere , el illuminare vultum suum super nos. ul nos luminosos efficiat. Petit igilur primum reconciliationem cum Deo, si forte adversus sil ; el addit pro argumento , se servum ejus esse promptum ad ejus obsequium , el obedienliam. Addit deinde, *salvum me fac* , hoc. enim sequitur post reconciliationem , ut salvum faciat, et liberet cum, qui reconciliatus sit. el adjungit argumentum, dicens. *In tua misericordia,* idest, non ob merita mea, sed nb misericordiam luam addit postremo tertium argumentum, non *confundar, quoniam invocavi te.* Perlinent enim ml bonum . el fidelem Dominum, qui promisit auxilium confidentibus in se, ut non confundal cum, qui tanta fiducia ipsum invocare non cessat.

21. *Erubescant impii. el deducantur in infernum* , mula *fiant labia dolosa.*

Prophetica imprecatio est. cl continun adimple- (i. Piam Achilophel. qui erat praecipuus consiliarius Absalom*. cl consilium dederat perniciosissimum adversum David . dissipanto Deo consilium ejus , confusus ‹ st, cl non ferens confusionem suam, laqueo se suspendii, cl sic ad infernum deductus csl impius, el *mula facta sunt labia dolosa.* liabelur historia lib. 2. reg. cnp. 17. Vocatur aulem Achilophel *impius* , quia filium ad necem putris ('Oncilabal : cl labia ejus recte dicuntur do* lusa quia siinuluverat longo tempore, se amicuffl et fidelem Davidi . el poslea oblata occasione perfidium suam prodidit. In hebraeo . pro *deducantur,* habetur. "ic-p *iddeniu.* quod s. Hieronymus vertit *taceant:* ->ed Septuaginta non videtur legisse, 'IE1' *iddc.mil,* sed. Mil’ *idde.chù.* quod signifieal *expellantur,* a verbo, ΓΠ7 *nudach.*

22. *Quae loquuntur adversus justum iniquitatem , in superbia, el abusione.*

Haec verba conjunguntur in hebraeo cum superioribus in eodem versiculo; in nostra editione constituunt novum versum , sed quoad sensum pendent a superioribus: declarant enim labia illa dolosa \ehitophelis :uste obmutescere debuisse; quia *loquebantur contra justum,* idesl. contra Davidein qui nullam injuriam fecerat, neque ipsi Achilopheli, neque Absalotii: el loquebantur *iniquitalem,* idesl. consilium iniquitate plenum , *cl hoc in superbia el abusione* idest. eum maxima arrogantia . el *contemptu.* Pro abusione , lam in liebraco ṬṎ'Ī *vabuz* , quam in graeco ἐξυδίνωκι, est vox significans *contemptum:* et sic legunt s. Augustinus. el psalterium s. Petri. Proinde abusio in latina editione . non esi accipienda pro simpliciabusione. sed pro ea quae, miscitur ex contemptu, sive pro ipso contemplo: dicitur enim Achilophel, hoc loco, *loquutiis sum in superbia et abusione,* quia superbe contemnebat Davidcm , cl sic abutebatur ejus nomine.

23. *Quam magna multitudo dulcedinis tuae Domine, quam abscondisti timentibus te. !*

2L *Perfecisti eis, qui sperant in te,in conspcclu filiorum hominum.*

Jam Sancias Pmplieln pxnnijilnm se sentiens, ac divina consolatione perrepto, exclama, prae admiratione. *quam mapna muliiludo* , elr. In Hebraeo solum liabelur 2'I HQ *mahrab lubecha, quum mulla hornius* sive *dulcedo lua:* sed Sephniginhi explicare vnluenlnl admirationem Propl el n· ideo dixerunt . *quum inaqna mulliludo dulcedini^.* elr. $ed quia vidrlnr quaedam enn· IrndiHin m h'* verbis, eum primo dirui *quam ahscandisti* el deinde *quam pprfecisli in conspcclu liliorum hominum* . bien s. tngnslinus conjungit illod , *in conspcclu fihorum hominum,* non cum verbo, *qui sperant,* ul sensus sil. Dens nbscondil mullam dulcedinem timentibus se: quam eis dnlurus es! in alia Vila, nunc interim sinens eos angustiis premi : eam vrrn dulcedinem *perfecit sperantihus in se in conspcclu filiorum hominum,* idest, iis qui libere oslembinl hominibus, se esse Dei servos, p! sperare in D»»o el non liment canfiieri id quod snnL Tlirodorrius el Eiilliyrnins volunt conjungi illud. *In conspcclu filiorum hominum.* cum verbo, perfecisti , el hunc sensum Ira-

dual, Deus tempore tribulationis abscondit a timentibus se magnam dulcedinem , idesl , mei cedem , cl praemia, ul eos exerceat: sed paulo post caintlem merced· m,el eadem praemia palam ostendit m conspectu liliorum hominum, ul servos suo» bene sperare jubeat.Sic ad tempus Duvidi abscondit dulcedinem . cum videlicet is fugeret Illo perseculiutiein: sed paulo post perfecit illi suam bomlelcin , cum eum reduxit in n giium cum maxima gloria. Id ipsum accidet omnibus justis , quibus nunc nb-coudiinlur praemia, sed in die judicii palam apparebunt. Potest adferri etiam alius sensus: Qunni *magna multitudo dulcedinis tuae Domine, quam abscondisti timentibus te,* idesl. vere multiplex est consulaltu tua Domine, quam infundis intus in abscondito cordis timentium te. idest, eorum, qui te colunt el diligunt . el lihali lmore venerantur, line est enim *manna absconditum , quod nemo scit, nisi qui accipit,* ul m Apocalypsi cap. 2. legimus. ||uc experiebatur qui dicebat. psul.93. *Secundum multitudinem dolorum meorum consolationes tuae laetificaverunt animam meam;* el ille 2. Cor. 7. *Beplctus sum consolatione. superabundb in omni tribulatione nostra.* El si tempore tribulationis tanta esi multitudo dulcedinis in corde militantis, quanta erit tempore gloriae, in corde triumphantis. *Perfecisti eis qui sperant in te . in conspcclu filiorum hominum ,* id est . eam dulcedinem peifei isti . pertelafti, cumulatam. copiosissimam infudisti in corde sperantium in te . qui videlicet renuunt consolari nisi in te: hoc autem lotum fecisti *in conspclu filiorum hominum,* idesl, ex adverso, sive ex opposito liliorum Iu minum, idesl, quanto illi magis multiplicant dolore exterius . tanto magis tu multiplicas consolationes inh rius. Num vox hebrnea. *neghed,* et grnrca εναντιον. proprie signifient e regione, sive ex opposito, ul elimn notavimus in psalmo 23. proinde, ul verbum hebraicmn concordet cum latino , el graeco . illud . *in conspectu.* non tam referendum esi ad visionem . quam ad oppositionem: illa enim dicuntur esse inter se in conspectu . quae e diametro opposita se respiciunt. Sed el illml praeterea verum est. hanc dulcedinem infundi in cordibus timentium Deum in *conspcclu filiorum hominum* : idesl. vid -litibus et stupentibus litus hujus saeculi . qui films Dei suis persecutionibus vexant: nam quamvis filii hominum . idesl . carnales homines non norinl illam dulcedinem imo ne suspicari qmdem possint qualis sil . cum palatum animae nimis infectum liiibcanl. tamen vident cfTectuin ejus, duin intuentur. et obstupescunt patienti h ii. iiiin-m-ludinem, hilaritatem . el pacem sanctorum, Si< igitur miro modo datur sanclis absconditu quaedam dulcedo in conspectu liliorum hominum , dum ca dulcedo in se latet, el in effectibus palet.

25. *Abscondes eos in abscondito faciei tuae , a conturbatione hominum.*

26. *Proteges eos in tabernaculo luo, a contradictione. linguarum.*

Déchirai modum quo sancti viri dulcedinem Dei in tribulatione percipiunt: id enim lit, cum sancti per amorem , cl contemplationem rapiuntur m Deum . et in ipso Deo inveniunt domum relugii; juxta td quod in hoc eodem psalmo lin itur. Esto *mihi in Deum protectorem,* el in domum *refugii :* qui enim in Deo delitescere norunt. nihil faciunt omnes tribulationes , ac si ad eos minime perlinerent. dbucGfldes inquit, eoe , videlicet timentes te. *abscondito faciei tuae,* ideal, in loco ab lito, quod est m facie lua : nani qui raptus est ad contemplandam faciem Dei, et qui >e a Dvo videri attentissimecogitat, quique observat nutus Dei : cl qui pulchritudinem ejus considerans accenditur in ejus amorem, jam habitat m latibulo tutissimo a conturbatione hominum, idesl . ab omni malo . quod hommes conturbare solei. *Proteges eos.* idest. eosdem timentes te, in *tabernaculo tuo.* idesl. in Icipso. in quo lu habitas. Deus enim non habet aliam domum, sive aliud tabernaculum in quo capi possit, nisi seipsum; cl qui per amorem ei contemplationem in Deo habitant. allissunum posuerunt refugium suum , non accedet ad eos malum . neque flagellum appropinquabit tabernaculo eorum, ul dicitur in psalmo nonagesimo. Proteguntur aulem in hoc tabernaculo ab omm malo, non solum farturum, de quo dictum est in superiori versiculo . sed eliam verborum. quod hic dicitur . α contradictione *linguarum* . quia nihil curant sermones hominum , qui Deum testem habent. Quod si facies Domini tam insigne latibulum sive tabernaculum est hominibus timentibus Deum, dum per speculum cl in aenigmate cernitur: quid erit quando videbitur siculi est? tunc ver·· habitatio nostra erit in Hierusalem, quae est visio pacis, de qua dicitur psal. 117. *Qui posuit fines tuos pacem.*

27 *Benedicius Dominus . quoniam mirificavit misericordiam suam mihi in civitate munila.*

Quae dixerat generaliin <lc consolatione divina, quam viri ju>ti in tribulatione percipiunt: applicat ad se . qui unus est ex illis . et inde gratias agit Deo. *Benedictus,* inquit . si/ *Dominus quoniam mirificavit.* idest. mirabilem misericordiam erga me ostendit, in civitate munita, idesl.abscondens me in abscondito faciei suae; quod est velnli civitas num lissimu . ul jam mihi nihil nocere possit, s. \ugnsl. legit, in *civitate circumstantiae* . in quo nescio quos latinos codices sil seqnutus. Nam vox hebraea. 'Ḥ a O winfsor, munitionem stguifical : vox granea‌i ζϊρ'.οχή *ambitum* designat. atque indu s. Augustinus *circumstantiam,* accepit: sed Tlieiidnrclns) l Euthymius granei anciores . intelligtiul per *amliilitm.* moenia, sive aggeres, quibus ‹ ivilales tnnnitinliir, ul sensus sil. *In civitate amhihis.* idesl in civitate moeniis.\el aggeribus inunita. Ei s. Hieron. non solum in versionc ex liobraeo. sed eliam in i ommenlario ubi exponit ver·sionein Septuaginta, legit, i.v *civitate munila.*

28. 7ù/o au/eni *dixi in* excessi» mentis meae , *projectus* sum a facie *oculorum tuarum.*

Accusat ipse se diffidentiae . quam passos fucral initio persecutionis. *Eoo aulem dixi in excès-*

su *mentis meae,* idesl. cx tempore quo prae nimio terrore quasi mentis inops factus eram. dixi apud me. *Protectus sum a faci·' oculorum litorum .* idesl. imo placet Ubi . ul amplius regnem : vd ul diUlius vivam . ideo abjecisti me a benigno aspedii luo. cl favore . ntquc tmxdio luo solito me destitmsi. Exi.it diihilalioms hujus ve-(igmm m Itb. 2. reg. cap. 15. Si *invenero (jraliam .* inquit. *in conspectu ejus reducet me;* .si *dixerit mihi, non places presto sum facial mihi quod bonum esi coram se.* Pro voce, in excessu menus, in hebraeo csl. ÏT5П2 *bechophzi* quml ad verbum significat, in festinando me, idesl. dum *fe.slinare.in* sive, in obstupescendo el pavendo me. idesl . dum obstupescerem el paverem: nam verbum, T2П *diaphaz,* signifient festinare, el obstupescere, ac pavere, et omnia sunt vera: nam David illud dixit, cum festinaret egredi oχ Hierusalem, cl pavore ac stupore correptus ossei. Hunc stuporem graeci verterunt, *ccslasim,* ct lolini *exccsium mentis.*

29. *Ideo exaudisti vocem orationis meae dum clamarem ad le.*

Scnlenlia perspicua est *ideo,* inquit, ne <l:fiiderem de bonitate tua . cum me m lania consternatione videres. continuo *exaudisli vocem orationis meae, dum clamarem ad le.* Illud, *ideo,* posset elinm vorii. vere . sive corie , est enim adverbium mulla significans.

.30. *Diliqile. Dominum omnes sancti ejus, quoilium ecriiaiem re.q irei Dominus , el retribuet abundanter facientibus superbiam.*

.31. *Viriliter agite. el confortetur cor vestrum omnes qui Sperati* ia Domino.*

Horiatur in fine psalmi homines pios, qni similia piliuntiir, ul nun cessent diligere Dominum, atque m eo sperare . quoniam elinm si ud tempus impii vi Icantur impune grassari, lauum brevi poenas acerbissimas dabunt. Illud *veritatem require! Dominus,* s. Hieronymus vertit *servat Dominus;* vox hebraea . 'JICX* *emunim* iitrumqiie significat *veritatem e.l fidelitatem;* et etiam *fidele*..ct sensus m idem recidit. Illud *abundanter* *)П> 5j' hal iclher.* in hebraeo el latino iiuibigmun rsl, utrum conjungi debeat cum verbo *retribuet.* an cum verbo foetentibus; s-d e\ graneo apparet conjungendo n esse cum \erho facientibus, cl cobm modo s II iMonvnns vertit ex IleliraCO. *retributi,* inquit, *his qui salis o eranlur superbiam* : ds. Augustinus *retribuet his. qui mullum superbiunt;* cudeui modo Thcodorelus, et alit veteres.

PSALMIS XXXI.

TITULUS, ET ΛRGUMENTUM PSΛI.MI

Ipse David in telledus.

Hic litulus indicnl Dividi post enmmissum peccaltim.per |)>·i gralmm apertos fuisse oculus mentis. ul itilelpgerel. qutlin graviter deliquissei.quml anlea carnali dtdeclaiione occaecatus. mlelhgere non polueral. Indicat eliam idem IHulus.psalmum esse obscurum, atque ud cum penetrandum duno inlelligenliao opus esse. Jure hie. idem psalnutsn sum to Gregorio, el ahis lol r sepli-m pnenilenlia-1rs iiuiiieraiiir . cum lotus consumatur in peccato proprio deflendo cl in cohortandis hominibus od poenitentiam.

EXPLICATIO PSALMI XXXI.

1. *Beati quorum remissae sunt iniquitates, d quorum leda sunt peccata.*
2. *Benlusvir cui non imputavit Dominus peccatum, nec esi in spiritu ejus dolus.*

Nemo molitis novit. quam dulcis sil sanitas . quam is. qui amissam d· fl -I. Propheta David tunc prunum ντο agnovit . quam du're sii carere neccabs, quando amaritudinem peccati gustavit H iec Csl cau-a cur psalmum poenitentiae ordiatur a laude indulgentiae, et innocentiae: haec enim sanam reddunt animam, el opponuntur ncgrolalioni.quao contrahitur ex peccatis. Incipit nb indulgentia,Ium ut a minoribus ad majora progrediatur . tum quii illa erat reeenii-simn ejus sanitas. *Beati quorum remissae sitnf iniquitates.* Exclamatio est et praedicalui boni. quod est inuulgrnlia . quasi dii at. 0 quam sunt illi fel ces . qni poslenquam p< reavermit. nun despiciuntur n Deo , sed per gratiam cjus excitati, convertuntur ad pnenilenltam ct perv<*nuinl ad indulgenluiin. *Ei quorum léda* smil *peccata.* idem lepelilui alii- Verbis . nam peccnlii cum remillunlur . absconduntur, el leguulnr , ut nusquam appareant ; sed de hac vuce paulo pusi

plura dicemus. *Beatus vir. cui non imputavit Dominus peccatam.* Tran>il nb in lulgrulia. (piae Csl uiolmriim, ad iiinureiithim , quae. e>l paurissiumrmn, no dicit, O vere beulos.ac. felix quicumqiie ille rsl. qui mini fecit. quod m pcccalum reputari potuerit, cui primule Dominus. cujus icclissimuin jmli'iuiu e>l mini omnino nd pcccalum impolavii! Ree suium farto mm percavii , >cd *nec dulus in·vetitus est in spiritu ejus,* idesl. neque veibo. neque rugiialu/ue pecravil: spmhis enim nd ulrumque spiritum referri poie-l . ad illum, quo sapinuis, cl dicilui cor, nul mens. el ad illum quo loquimur. cl dicilur spiritus oris >ive labiorum. De priore dicil Apostolus. I. Cor. 2. *Quis enim scii quae sunt hominis, nisi spiritus hominis* r/ni *m ipso csl?* De posterime. 1. Cor Ii *Orabo spiritu, orabo el mente, psallam spiritu, psallam el mente.* Porro innocentiam hur luco int« Higimus . nun nahiialem . vel operibus propriis s nc dono Dei acquisitam, quae nulla est ; sed eam . quam D»*us paucis quibusdam singulari gratine suae dum» impertivit, quibus ila reniiMI perraluui aliena v<duntale contractum. idesl. originale, ul non permiserit eos pcccalum mmlilvium pmpna voluntate committere: quml est genus excellentius remisMO nis. Proinde omnis innocentia annexam Imbri remissionem aliquam peccati, ol de omnibus . Chii sio excepto. «hei potest , *omnes peccaverunt. et egent gratia Dei.* linque Apu>l<dus ad Ilum l.liunc psalmi lucum adducit , ad pii bandum , neminem jthlifiran e.x operibus praecedentibus gratiam : cl ail, *Ei qui non operatur, credenti autem in eum. qui justificat impium . reputatur fides ejus ad justitiam, secundum propositum gratiae Der. si cul et David dicit . Lentitudinem hominis . cui Deus accepto fert justitiam sino, operibus . beati quorum remissae sunt iniquitates, et quorum tecta sunt peccata : beatus vir cui non imputavit Dominus peccatum.* Quibus verbis Apostolus Proplirlaui rxponil. ac. dicit. Davidem non vocare brains ros qui propriis operibus jusliham nd· pii >unl. sed rus. quibus Dtpis per graham peccata remisd. jusliliamque donavit. Porm videtur mihi Propheta singulares qu isdam homines re*p*‘xisso. cum ait. *Beatus vir cui non imputavit Dominus peccatum.* rlr.. videlicet sanrlniii Joh, qui <lc se ail cap. 27. *Non recedam ab innocentia mea : justificaliouein meam, quam coepi tenere non deseram : neque enim reprehendit me cor meum in omni vita mea,* liem Abrlrm. Henoch . Nor. Ahr.dimn . Isaac . Ja«nb . quorum nulla premia in scripturis leguntur. For lasse eliam m spirdii praevidebat II ··reimam. et Joniinem B iplistam m ulero snrictilicalos. el ipsam Deiparam Virginum excellentiori privilegio . a peccato origin.›lı . r| nb omni actuali praeservnlnm. Quod allinet nd verba, in hebrmo babclur in >ingulari . JZCiS *ascrc nrsui peschah. llealus. cui remissa csl iniquilas . et cujus tectum est peccatum :* sed mutatis punctis, puteal legi, *beati quorum remissae sunt iniquitates,* qu un lerDoneni esse verissimam, salts magnoargiimenlo nuhis est editio Septuaginta ab \-podul·» imnRrmala. Ilnrsus m codice grarro habetur. *νίστοματιαὐ^ι/ιorecjuspio*eo quodcslin Hebraeo, *berucho* el in Lilino, in spiritu ejus:SCd s.Hieronymus m rpisl. ad Suniam r| FrrlrlLmi lestahir illud in orc ejus. rs$e ex transLdionr S vumachi; Srpluagmln vero, cl omnes aho> Intrrprrlo vrrti>sc. *in spiritu ejus .* ut in hebraeo. Haeretici hujus temporis. tria f.dsa dogmata ex his versiculis statuere conantur: ac furtoss»· >pTiitis >aorlu> idro Iduhim Iccii huic psalmo *intellectus,* qn a praevidebat a midiH perpeiam nd lltg' iulum. h.cmil igilur illi9 ju'lllicatiunrm in s«do pe· calurmu rciiiHsiune.iiun m jiKUi-ar infusione cmisislcrr. Ihmd enim absolute dicit, *beulus.* id* s» justos *quibus sunt remissu peccata.* Addunt praei, rea, hanc ips un rcmissimieni peccaturum non esse icmisHoiirm peccatorum * ram. sed impotalnam. quia videlicet Deus non tollat p* ccata. sed legat* cl non imputet. Denique colligunt ex Ime l*»co. nullam ‡ ss·· nrcrssar.am salMa* lium ni post remissionem culpa*·: quia si poenam, quamvis icmpnr.dcm* exigeret Deus ab Immine jiHtilicalo, nuo vere diceret se nun imputare pe* catum: quomodo enim non imputai, si punit? Sed Propheta saucius, qui in titulo posuit, in·letl. clns David, inlt llig· bal omnino remissionem peccati non fieri a Deo sine infusione justitiae, ac per Ime mi* lligcbal per justificationis gratiam homines lien e.x impiis, non solum non impios* sed eliam ver·· justos*, sicul enim sol corporalis nun expellit tenebra** nisi lucem infundat: sir eliam sol justitiae, el Paler Imminum non remittit peccata, nisi per gratiam sive justitiam, quam infundit. Quare sanctus Paulus ad Bom. I. citans hunc locum psalmi, *Beulus vir cui non imputavit Dominus peccatum* ila loquitur; *Sicul cl David didi, bealiludinem hominis, cui Deus acceptu fert ju·Stillam sine operibus:* quibus verbis Apostolus indicavit. in remissionp.seu non imputatione peccati vere includi justitium. Sed tam prior, quam posterior ern»r adhuc nperlius retell lur in declaratione vocum, legi, el non imptilan. D ruiiliir enim peccatu legi hoc loco, mm quml sint, et non videantur s»*<l <pi(bl abolita sini, el eorum h*ro justitia successerit: el i leo vere, leda sint. *·! abscondita eliam oculis Dei. cui nihil l* gi. vel abscondi potest rnroni. (piae usquam exianl. Qimcirra idem Pruphda varus metaphoris utilur ad remissionem perralmum 'ignilicamhim, ul quod uni dersl per alb'iain supplcaitir. Sed illa pniehT mêleras insignis csl ‘n p<al no 50. \<pcrges me Domine hyssopo et mundabor, lavabis me. el super mvem dealbabor.* Quo luco do ilur peccalorum remissio non suium legero mnculnm. sed vere abluere, el non suium vere abluere, sed addar»· niloreiu: nec solum lullere nigredinem, sed addere alhe«linein lam veram, ul mvis candorem superare dicatur: quul est aulem tollere imumlam el addere nitorem nisi tollere peccatum el infundere gratiam? quid auferre nigredinem, el poneie cnndt»r«mi. nisi auferre injuMilnim el donare juslihnm? Quod idem |egimu> m primo cap. Isaia»·. Si *fuerint peccata vestra sicul coccinum, quasi ni.v dealbabuntur; cl si fuerint rubra sicul vermiculus , vehit tuna alba erunt.* Porro sancti patres Gregorius Nnzhinzenus oratione in sanctum lavacrum; Augustinus,el Gregorius Papa in commentario hujus psalmi, ut

ostendant peccnla topi,non esse manere et non videri, sed plano tolli, nt ideo non videanltir. quia non sont: dirimi pcrnilu legi a Deo in jusliflcnlio·nc. quomodo vulnera leguntur emplastro a medico, per quod emplastrum ito vero rurantur, ei tolluntur, ul nusquam nppnrenm. Origenes quoque lib. J. in episi, ad Horn, cl Tlieodurelus, in hunc locum dicunt his vocibus signilical i, peccatum Ha fundilus erndœari, ul ne. vestigium quidem remaneat. Jam vero quod allinet ad vocem imputationis loto coelo aberrant adveis. rd. Pcecala ‹ niin non impulari in Setipluris sanctis est. non adseribi ad rcalum. sive non referri in raliones, vulgo Italice dicimus. Aon si *tncllcrc a conio.* Sap. 12. *Quis tibi imputabit,* si *perierim nationes, quas tu /e cisti?* idest, quis exiget a le rabonem si perierint oinnes homines? vel quis te oh hoc retim faciet? clEzrcliielis 33.de pcccaloTepoenilenie dirilDcus, *Omnia peccata quae peccavit,non imputabuntur ei.* idesl non reddet rationem ‹!‹▮ eis 2. Pnrnlip. 30. *Dominus bonus propitiabitur curu lis. qui in toto corde requirunt Dominum Deum patrum suorum, cl non imputabit eis quod minus sancli/icalisunt,* idesl, facil··. condonabit, nec revera exiget rationem, dc eo quod minus parati sini. Job 12. *Ul non imputetur vobis stultitia.* 2. Timolh. 4. Omnes *mc dereliquerunt, non illis imputetur:* Ct in episi. ad Philemonem. $i *aliquid nocuit libi aut debet, hoc mihi imputa, ego reddam,* idesl. adseribe rationibus meis, ego debilor Imis esse volo. Caelorum duobus modis potest non impulari peccatum. Pruno, si revera aliquis non pecrnveril. cl proinde nihil debeat: el hoe modo inlelligiliir id, quod ex hbro Sapientiae citavimus *Quis libi imputabit, si perierint nationes, quas tu fecisti?* Nani elmmsi perirent omnes homines, non culpa Dei p· rirent proinde non posset hoc imputari I)eo. Et eodem modo nos supra exposuimus verba Da *fidis. Beatus vir cui non imputavit Dominus peccatum* idesl, qui nihil mali propria voluntate fccil. oh quod reus ac debitor sit corno; Deo. Se. eundo, si peccatum remissum, et condonatum fuerit, ul jam non sil, quod imputetur: et sic inlelligiintur omnes almo sententiae supra citatae: et sic elmm multi inlelpgiinl locum psal. *Iteatns vir cui non imputavit Dominus peccatum* idesl. bénins vir, a quo Deus non vult exigere rationem peccali, quia jam illud remisit, el donavit: et hanc expositionem non rejicimus, sed superiorem anteponendam existimamus, quia melius continuatur cum verbis seqnentihus:.Von *est in spiritu ejus dolus.* Terliu^ modus imputationis, quem finxerunt haeretici. ul non impulari peccatum . sit peccatum quidem haerere in anima peccantis, sed non reputari peccatum a Deo, nullo exemplo Scripturae probari potest, sed apertissimo potius imp»‹ halor, cuoi Scriptura dicat. Ium alibi.tum psalm.5'.Odisti *omnes, qui operantur iniquitatem perdes omnes qui loquuntur mendacium:* nam si Dens ndil. el vult perdere iniquos, certe dum manet in eis ini qmtas. imputatur eis peccatum. El quis credat Deum justum judicem.cl qui non accipit personas, non impuiare peccatum, sed Imputer·· justitiam eo tempore, quo homo adbuc in sordibus peccati versatur, el quidquid agit, ex Lulheranonim phcllix peccatum esi? Putolirc saucius Jusimus Murljriij dialogo cum Triplione refellens errorem similem errori Liilheraitoru n. uit *Beatus vir cui non inputavit Dominus peccatum,* idesl. cui pocmlcnli Deus pcecnla rcmillei, non sicut praedo niis vosmelipsOS fallentes.el alii quidam vestri sintlesaxseverant, etiamsi peccatores fuerint, modo Deoffi noverint, non reputabit eis Dominus peccalizlnct ille.lloc quod diximus de non imputatione pe›cali, polesl ostendi ex contrario ex imputatione justi line, Nam imputari jiislillain in Scripturis.non csl reputari hominem jusium. cum re vera juslus non sii: sed esi reputari jusium divino judicio, quod filii neqmi eum qui verissime justos s t.Siquidem illud Gen. 15. *Credidit Abraham Deo, el reputatum cslci ad justitiam,* quod nll'galur nl› Apostolo Paulo ad Horn. 3. el ab Apuslnlo J.icuhocap, 2. nihil aliud signilb nl. nisi actum illum credendi fuisse in \brahamo opus justum, el pro Iuli repul ilum a Deo. El illud psalmi 105. *Slelil Phinc.es. ct cessavit quassatio.el reputatum csl ciadjufli·Ham in generatione cl generationem usque in sempiternum,* quid aliud significat, nisi zelum illum Phineos, quo interfecit impios quosdam.fuisse opus justissimum, el a Deo pro tali habilum, ul proplerea confirmaverit libis et nepodbus Phinees Sacerdotium in longissima tempora. Eodem perii-nel i|l-:d quod est in cap. 4. ad Ilum. *Ei qui operatur merces non imputatur secundum gratiam, sed secundum debitum.* Quid enim hoc csl, nisi merendem juste deberi ei qui operatur Opus dignum mercede? non igitur impulari est reputari ac si esset, sed reputari siculi esi. El quod m eodem loco saepius repetit Apostolus, *fidem reputari ad justitiam,* non significa! (idem non esse, sedreputari justitiam: sed significat fidem per chantatern operantem veris-iinum esse justitiam, non ex operibus gratiam praecedentibus iic.quiSilnm, sed a D‹'o donatam el infusam, ideo pro vera justitia a I)··o reputari, el acceptari. Sic igilnr peccatum non impulari. non .significat, peccatum manere, sed non puniri: se I signilical mini esse in Immine jusi ficato, quod in peccatum reputari possil. Ex his fi‹ilr inlelligilur unico verbo solvi posse, quod hlherani nbj iunl de satisfactione: mini si non imputetur peeraliim. quia innocenter aliquis vixit, non mirum erit, si nulla salisfm tin requiratur ab eo. cui line modo peccatum nmi imputatur: sm autem limi imputatur quia remissum est per grnlinm: tum si remissum fuerit quo ad culpam el poenam aeiermiin. non imputabitur ml culpam el poenam aeternam, sed adhuc imputabitur ad poenam temporalem: sicut fartum videmus in Ihivide, cui dictum est a Propheta *Dominus transtulit pcc&ilum tuum a te. non morieris: sed quia blasphemare fecisti inimicos nomen Domini, filius, qui natus est libi morietur* Ubi videmus non impulari percatum qm» ad mortem propriam el impulari quoad inorbuii filii.el Dnvidcm fuis‹ejiislifirahim.el lamen ‹|rhuisse dolorem mai nom de murie lilii tolerare in poenam peccati commissi.Quod si aliquando peccatum remittatur omnino quoad omnem poenam, lunc eliam non imputabitur ad ullum reatum vel debitum.

3. *Quoniam (acui inveteraverunt ossa mea, dum clamarem tota die.*

Proposita boaliludine justificatorum, deflet miseriam suum, quasi dicat: Illi quidem sunl beati, sed ego miser sum, qui non solum innocentiam non servavi, sed longo tempore distuli per confessionem peccali indulgentiam quaercre;el ideo post agnitam culpam meam, coepi tam assidue clamare et rugitu me ipse macerare, ul debilitata sint, el attrita ossa mea. idest, fere consumptum omne robur meum. *Quoniam tacui:* re vera longo tempore David peccatum adulterii tacuit, imo mollis artibus occultare conatus est: primo enim Urium mullis modis inducere lentavit, ul cum uxore propria dormiret; ut filius ex adulterio conceptus, ipsius briae proprius palaretur. El cum Urias ad domum propriam accedere nollet , adjecit David crimen homicidii.ul Uria sublato,et illius vidua in uxorem continuo ducta.parius qui post novem menses expeelabaiur, crederetur osse Davidis non adulteri, sed mariti. Nec lamen vidua illa in uxorem assumpta, continuo confessus csl,sed expcclavil ut filius nasceretur. El ne tunc quidem peccatum deflere coepisset, nisi a Propheta Nathan admonitus luisset. Itaque annum fere integrum cl fortasse eliam diutius David m cocno peccali jacuit. <-t confessionem distulit. 1'ropterca dicit, *quoniam lacui,* cl non continuo peccatum confessus sum,sed abscondere, cl occultare volui, ideo *Inveteraverunt ossa mea, dum clamarem tota die.* idesl,post agnitum peccatum lota die pro indulgentia clamare coepi, el tam diu, nc tanto affectu clamavi, ul ossa mea debilia el vetusta facta sint. Vox hebraca , **3 balu,* signilical *inveteraverunt,* el etiam consumpta sunl, sive, attrita sunt, ul verlil sanctus Hieronymus, proinde illud, *inveteraverunt,* non est referendum nd tempus, sed ad debilitatem: quomodo accipitur illud Thrcn. 3. *Vetustam fecit pellem meam,* idest, attulam.nigram,etc. Illud eliam *dum clamarem,* in hebraco ad verbum est, ◆fUXliO *besciaagathi, dum rugirem,* ex quo intelligimus clamorem illuni luisse clamorem doloris, el compunctionis, qui recte rugitus dici potest, non autem clamorem exuitantis in peccato, velsupeibe jactantis peccata sua. ul aliqui exponunt. Neque putamus fuisse rugitum ex corporali morbo, ut alii volunt: non enim scriptura prodit Davidcm acgrotasse illo tempore: et aliquid sine scripturae testimonio affirmare divinare est:sed rugitum poenitentiae, ulcum Thcodorclo nos exposuimus.

L *Quoniam dic ac node gravala est super me manus tua, conversus t-um in aerumna mea dum configitur spina.*

Mulla mala propior peccatum Davidi contigerunt nam (Ilius natus ex adulterio infans mortuus est.et filia nomina Thamarob Amon fratre per incestum polluta est. cl idem Amon ab Absnlono fratre occisus csl, el Absajon adversus patrem dimicans, el ipse caesus est; quae omnia summos dolores Davidi attulerunt, ul 2,lib. Begum narrat historia. De bis Igitur divinis flagellis dicil. *Quoniam die ac nocte gravata est super me manus tua,* idesl, assiduo,s ii»! intermissione flagella super me ingeminare non cessas: dicitur enim gravare manus super aliquem, qui non leviter cum.sed graviter percutit. *Conversus sum* in *aerumna mea,dum configitur spina,* idest, propter hujusmodi fligella conversus sum ad cognilionem gravitatis peccali mei io aerumna mea, dum spina tribulationis configitur mihi, idesl, tribulatio, atque aerumna mentis oculos aperuerunt, quos carnis illecebra et voluptas clauserant. Posset eliam per spinam intelligi cum sancio Hieronymo stimulus conscientiae, ul sensus sit. *conversus sum in aerumna mea,* dum stimulus conscientiae pungit. In hebraeo ct graeco additur *mihi, dum configitur mihi spina:* ideo in latino subinlelligi debet.in hebraeo habentur alia verba atque alius sensus,conversus e.<f viror *meus in siccitates aestatis,* idesl, omnia mea bona perierunt,quomodo viror,et humor in aestate solis ardore siccatur el perit. Sed Septuaginta legerunt aliter, quam nunc habeatur mcodicibus hebraicis: nam pro,»Ti)S "IDHI *nehephach lesciaddi, conversus est viror'meus,* legerunt, *nehephadi lescioddi,* quod cst.conversus surn tn *aerumna mea.* et sic etiam legit sanctus Hieronymus, qui vertit cx hebraeo. *versatus sum in miseria mea.* Illud vero quod sequitur, *bccharbone kails,* in siccitates ne' latis . legunt Septuaginta, VAp >3'I3'IП3 *becharboni kols. dum adurit me spina* . quod idem esi cum eo , quod nos habemus. *dum configitur spina ,* dum enim configitur spina ccrle adurit, el vastat, quod significat verbum *charab.* Itaque minima mutatione punctorum, el unius vel alterius lilerac similis, videmus inveniri posse lectionem , quam septuaginta Interpretes habuerunt: veriorem autem esse lectionem, quae erat in codicibus septuaginta Interpretum, ca, quae nunc est in codicibus noslris, quibus Rabbini puncta addiderunt, dubitare non possumus.

5. *Delicium meum cognitum libi feci, ct injustitiam meam non abscondi.*

Ex conversione ad cognoscendam peccati magnitudinem , de qua dixit in versiculo superiori, factum est. ul peccatum suum non amplius taceret. neque occultaret, sed palam confiteretur Deo, cl hominibus. In hebraeo habetur in futuro . *hodiahacha, cognitum faciam,* sed ponitur futurum pro praeterito. cujus temporis esi verbum, quod sequilur. 'JVD3 *chissithi, abscondi.* In graeco non habetur *tibi,* sed in hebraeo habetur. el in graeco subinielligilur. Porro illud, cognitum libi feci, non signilical Deo fuisse ignotum, antequam David illud confiteretur, sed loquitur more humano. Judex enim el atn si sciat delicium rei. quia ipse vidit fortasse illud committi ; lamen non dicitur sciro juridice, nisi reus ex testimonio plurium testium sil convictus, aut ipse reus aperto confiteatur, adactus fortasse ad confessionem per tormenta. Sic igitur Deus viderat quidem I)avidem peccantem; sed volebal eum aperte conll-

teri; ideo flagella quasi quaestionem adhibuit.Tum vero David confiteri coepit, nec ail solum *peccavi Domino* , quod ante flagello dixit privaliin ad Nathan prophetam, sed publice notum fecit Domino pcccalum suum: idesl. juridice confessus est, et per scripturam psalmorum toti mundo peccatum suum manifestavit: ideo verissime addit, ct injustitiam meam non abscondi.

6. *Dixi, confitebor adversum me injustitiam meam Domino, el tu remisisti impietatem peccati mei.*

Ad solatium pocnitcntium declarat ineffabilem Dei misericordiam , quam in se ipse expertus est. Quamvis enim Deus. *qui lux est, ct tenebrae in eo non sunl ullae,* 1. Joan. 2. summo odio prosequatur tenebras peccatorum . cl nisi peccator resipiscat, paraius sil eum projicere in tenebras exteriores ad summum, el sempiternum cruciatum: tamen ila propensus est ad ignoscendum , si quis ex corde poenitentiam agat, ul ipsam eliam con fossionem miserendo, el parcendo praeveniat. Videtur respicere tempus illud, quo Nathan Propheta Dei nomine exprobravil illi pcccalum suum ; el ipse continuo compunctus, dixit, 2. reg. 11. *Peccavi Domino,* cl Nulhan subjunxit, *dominus quoque transtulit peccatum tuum, non morieris.* Videns enim tam subitam indulgentiam , cogitavit quod erat verum , remissionem peccati priorem fuisse ipsa confessione , sed non priorem interna contritione, in qua simul fnil odium peccati, amor Dei, propositum confitendi, el satisfaciendi : nil igitur, *Dixi confitebor*, idcsl. compunctus cordo statui continuo confiteri *adversum me iniquitatem meam,* mcque reum el pcccalorcm aperte faleri ; cl tu non expcctasli vocem illam , qua dixi *peccavi Domino,* sed cx paterna cl ineffabili benignitate , *remisisti impietatem peccati mei* : quod cx Propheta luo Nathan cognovi, qui ait. *Dominus transtulit pcccalum tuum a te.* In hebraeo habetur , »ΠΧ12Π py *havon chalathi. iniquitatem peccati mei* in graeco, τήν ἀσῒβεῖαντη χορδία pa, *impietatem cordis mei,* el sic legunt veteres in commentariis , Augustinus , Theodorctus, Eulhymius, lalinus Interpres videtur accepisse , *impielalem,* cx graeco; el *peccati mei,* cx hebraeo.Sed omnia in idem recidunt: nam impietas cordis dicitur , quia corde concipitur ; impietas peccati dicitur, quia peccando committitur. Idem eliam Davidis pcccalum , el fuit iniquitas respcclu Urine , cl fuit impiclas respectu Dei.

7. Pro *hac orabit ad te omnis sanctus, in tempore opportuno.*

8. *Verumlamen in diluvio aquarum mullarum , ad eum non approximabunt.*

Exemplo suo dicit Propheta multos futuros, qui discant orare Deum pro indulgentia peccatorum , ut hoc modo liberentur a magnis malis quibus aliquando peccatores involvendi sunl. Pro *hac.* granei Interpretes, Theodorctus et Eulhymius, el cum cis s. Augustinus exponunt pro *Itac impietate* , quia impietas graece cl latine est generis foeminini: sed vox hobracn est generis masculini, etnoo concordat cum ea illud , *pro hac* . quod eliam io hebraeo est generis foemininl, Γ1ΚΤ Sy *hal zoth,* ideo cogimur dicere, *pro hac.* significare, pro hac re, sive pro hoc: nam hebraei utuntur genere lceminino pro neutro. El posset etiam rccle verti, *propler hoc,* sive *super hoc.* Itaque sensus erit, hac de causa , idcsl. quia lu tam clementer ignoscis poenitenlibus . *orabit ad te* , idcsl. fiduciam te orandi sumet *omnis sanctus,* id est, omnis pius; omnis vere poenilens, qui incipiens odisse impietatem suam, incipit induere pietatem tuam. Orabit autem *in tempore opportuno* , idesl. antequam tempus misericordiae finiatur, dum haec vita durat, dum ad poenitentiam Deus invilut. *Quaerite Deum,* inquil Isaias , *dum inveniri polesl.* inro*cale eum . dum prope est.* Isni. 35. Quod sequitur. duplicem habet sensum ; unus est. orabit ad te omnis sanctus in tempore opportuno, ul in diluvio *aquarum mullarum , aquae illae* ad euro non *appropinquent* , idest, ul in die novissimo; quando veluti diluvium quoddam inundabunt super impios omnia genera poenarum . el praeteneri! tempus opportunum orationis cl pcnilcnliae, tunc ipsi salvi sint ab ejusmodi poenis. Hic sensus in hebraeo clarissimus est: sic enim ad verbum sanctus Hieronymus verlil. pro *hac orabit ad te. omnis misericors tempus inveniens ut cum inundarirnl aquae mullae , ad illum non accedant.* El hunc sensum sequitur Theodorctus, quamvis paulo aliter exponat, nimirum sic, *pro hac orabit* ad te *omnis sanctus in tempore opportuno . ut* caminundavcrinl *aquae mullarum tribulationum, ad illum non accedant,* idesl. illum non perturbent, sed illis omnibus superior sil, casque imperterritus perferat. Alter sensus est. *orabit ad te* omnû *sanctus in tempore opportuno,* el recte ac sapienter faciet : nam *in diluvio aquarum multarum, cum inundaverint mala super omnes impios* in *die novissimo. sicut inundaverunt aquae diluvii temporibus i\'oe* , lon· *impii ad eum* , idcsl, ad Deum *non appropinquabunt :* non enim cnl amplius tempus opportunum: Ideo Isaias ait, *Invocate eum dum prope est,* nam aliquando procul erit, ul ad cuin appropinquare non possitis. Sic exponunt s Augustinus, et alii. Ulcrquc sensus verus est, sed prior videtur magis litteralis; nam illud, *ad eum non approximabunt.* non videtur passo secundum Hieram referri ad Deum , cum nulla sit facia mentio Dei in verbis praecedentibus. Itaque illud, *verumlamen* , pro copulativa particula accipiendum esi, ut Eulhymius rccle monet; cl vox liobracn , pi *rac* , non solum significat, verumlamen. sed etiam, certe, vere, etc.

9. *Tu es refugium meum a tribulatione, quae circumdedit me, exullatio mea erue me a circumdantibus me.*

Accepta indulgentia, quoad culpam, petit etiam indulgentiam quoad poenam , liberationem videlicet a tribulatione , in quam incidit propter peccalum. Videtur aulem loqui de persecutione , quam

patiebatur nb Absalone filio, de qua in loto psalmo superiore loquulus csl; fortasse eliam loquilur de lenlnlionibus daemonum . quae perpetuo nos circumdanl el Iribulunl. Tu ce *refugium* meum u *tribulatione, quae circumdedit me.* Quasi dirai. non babeo lulum refugium , nisi in misericordia tua , quoniam undique deficiunt amici, el undique cingor ab inimicis : Ideo lu qui solus es , *exullatio* mea, idesl, causa omnis meae laetitiae , erue me ab hostibus circumdantibus me. lo hebraeo habetur, *Tu es refugium meum ah angustia,* vel , *ab hoste . custodies me : exaltationibus liberandi circumdabis me.* Sed manifeste apparet puncta Rabbinorum ct aliquam hierarum mutationem totum hunc locum perturbasse. Septuaginta Interpretes non legerunt , »3'lïП *tizzereni, custodies* me, a 'ηχ' *nazar,* sed, >3'l'l'lÏ *tsurere.nl,* obsidebit me . sive circumdabit me , a M'lX *tzur,* el futurum ponitur pro praeterito, ideo ver.terunl, *qua circumdedit me.* Neque legerunt. 'O'l *ronne pallet. exaltationibus liberandi,* sed, 1275 *ronni pallet.exaltatio mea libera, sive erue.* Sanclusquoquc Hieronymus ex hebraeo verlil,*laus tnoa,* unite legit, *ronni.* non ronne, ul hodie habetur in Bibliis hehraicis. Denique non legerunt Septuaginta. *tesobebeni, circumdabis* me, sed *mesubebeni,* α *circumdante* me.

10. *intellectum libi dabo* , cl *instruam te in via hac, qua gradieris , firmabo super te oculos meos.*

Respondet Dominus orationi servi sui, ac pollicetur auxilium, quod petebatur. Tria promiltiUprimo, prudentiam interiorem . ul possit cavere insidias hostium el discernere, amicos ab inimicis,dum dicil. *Inlelleclum libi dabo,* idesl, inlelligenlem . prudentem lc faciam. Secundo, auxilium externum singularis providentiae Dei, sine quo in mullis periculis Immines, eliam prudenlissimi versantur, el hoc significat illud, *instruam te in via hac qua gradieris.* Nam in hebraeo est pH IT, *vehoreca bederech ZU thelcch. ostendam libi viam, per quam ambules;* in graeco vero ονμβψω σὲ ἐν ὁδὼ ταυτη *comitabor te in via.* sive, ftrnut *tecum gradiar.* Ex quibus omnibus inlellItgimus aliud *instruam te in via ,* significare dire Clionem, el ducatum in omnibus actionibus. Dicitur enim Deus ostendere viam ct comitari nobiscutn ul dux itineris , quando auxilio gratiae suae facit, ne erremus in via morum et ne in periculo , cl insidias hostium , praecipuo invisibilium . incidamus. Tertio perseverantiam in gralia . quod est maximum beneficium, et proprium electorum Dei, Firmabo, inquil, *super lc oculos meos,* non avertam oculos n te . sed perseverantor el stabiliter oculo benignitatis te aspiciam, proinde auxilium internum prudentiae, et aeternum providentiae semper tibi aderit In hebraeo habetur, deliberabo super te oculo meo . sive , ut vertit s. Hieronymus , *cogitabo de* le *oculo meo.* sed mutatio unius puncti, cx oculo meo, reddere potest, *oculis meis vel oculos meos,* itaque in illa voce nulla csl difficultas. Suspicor autem pro voce, ΠÏ/'X *ihaza.* cogitabo, vcf deliberabo. Septuaginta legisse . eluxi-*sem,firmabo,\e]* roborabo:quornodo enim fieri potest.ul viri doctissimi per verbum.'fy> *iahaz.* quod significat, *deliberare consilium inire . cogitari ;* intellexerint firmare, el roborare ; Si tamen lectio hebraiea, ul modo se habet, cum graeca, el latina concilianda sil, oportebit snhtnlelligere vorem semper, ul sensus sil. *cogitabo semper de te oculo mentis meae;* quod csl idem cum illo, *firmabo super te oculos meos.*

11. *.Nolile fieri sicut equus et mulus, quibus non est intellectus.*

Hortatur nunc demum Propheta fideles omnes tam bonos quam malo;, ul ab exemplo suo discant mala, quae consequuntor peccalum, el bona quae consequuntur poenitentiam el virtutem, ipse enim omnia expertus eral. Ac primum ad malos conversus dicil , *Nolile fieri sicut equus cl mulus, quibus non est intellectus .* idest, nolile duci solis sensibus, cum ratione praediti silis : nolile sicul equi, et muli hinnire ad uxores proximi vestri, sicul ego feci : nolile tamquam indomiti . el feroces equi, vel muli , pauperes, alque humiles morsu , el calcibus impelere , ul ego adversus Veiam feci.

12. *In camo* el *fraeno maxillas eorum constringe, qui non approximant ad te.*

Praedicit mala, quae eos sequentur, qui equos ct mulos imitari voluerint, cogentur enim tribulationibus, vel ad Deum converti, vel certe impedientur, ne noceam aliis quantum vellent. Sed more Prophetico hanc praedictionem exprimit David per modum imprecationis. *In camo,* inquil. *clfraeno maxillas corum constringe qui non approximant ad te.* idest. capistro, el fraeno quasi equos, el mulos coercebis, qui recusanl. ul homines ratione praediti, sponte accedere ad te per obedienliam. Ridicule Calvinus contendit, non esse, legendum in *camo,* sed in lupato , quasi multum intersit inter haec vocabula, el quasi ipse sapienlior sit septuaginta Interpretibus , qui vertunt *îv* χεμω. unde csl nostrum in camo, el s. Hieronymo, qui ex hebraeo verlil in camo . cl s. Augustino , Theodorclo , el aliis veteribus, qui omnes legunt tn camo. Porro camus funem significat sive capistrum. quo alligantur equi.Sed hoc loco melaphorica vocabula sunt camus *et fraenum ,* cl ponuntur nd significandas calamitates.aerumnas. quibus Deus utitur nd coercendos homines a peccatis, id quod exponitur sequenti versiculo. In hebraeo habetur in singulari . V*|y *hedio, maxillam ejus;* sed non solum Septuaginta, sed etiam s. Hieronymus verlil in numero multitudinis, *maxillas corum.* Ex quo inlelligimus puncla non recte in nostris bibliis ubique osse collocata: nam secundum alia puncla, eadem vox significat *maxillas eorum.*

13. *Mulla flagella peccatoris, sperantem autem in Domino misericordia circumdabit.*

Haec esl declaratio cami cl fraeni. quasi dicat Propheta, peccator impoenitens, cl qui complacet sibi in peccato, mullis flagellis allerelor , tum in hac vita, tum in futura. Quamvis enim interdum peccatores florere videantur, tamen ipsum peccatum est gravissima poena, quae parit alias poenas sine numero, sollicitudines, anxietates . timores, pericula, remorsum conscientiae, cl similia; neque his contentus Deus justus judex , multa alia flagella adjungit, el nisi pcccalor resipiscat, cl oret ad Deum in tempore opportuno; sine dubio ad flagella sempiterna perveniet. Contra justus, qui sperat in Domino , cl non contidil in vanitate mortalium, ab ipsa misericordia divino undique circumdabitur. ul nulla parte flagellum ad cum accedere possit. Porro misericordia divina fons est omnium bonorum: ideo cum dicitur, *misericordia circumdabit sperantem in Domino,* significatur cumulus omnium bonorum , quo abundantissime iruunlur qui uni Deo adhaerent. Nam . el saepe diximus , quid nocere potest ei, cui omnia cooperantur in bonum? cl cujus omnes passiones convertuntur in gloriam ? Ideo recte concluditur psalmus bis verbis.

14. *Laetamini in Domino, cl cxullate justi, el gloriamini omnes recti corde.*

Sicul in principio beatos dixit justos , ita nunc in line eosdem hortatur ad laetitiam , quae csl etiam quasi cx obliquo exhortatio ad perseverandum in juslilia, ut perseverare possint in laetitia. *Laetamini in Domino justi,* id est, magnam habcliso justi materiam gaudendi, sed *in Domino,* qui vobis esl causa tantorum bonorum, quibus affluitis; non esl cur tristemini ob temporalia detrimenta,pro quibus rependetur vobis in aeternitate mensuri bona, conferta, coagitata, el supereffluens, el hic inierim spiritualis consolatio non vos deseret. *El gloriamini omnes recti corde* : idem aliis verbis repetitur: Nam gloriam , hoc loco non est efferre seipsum laudibus, ut sonat vox latina . sed esl jubilare, ul sonal vox hebraea "P7ll*1Π1 *velumina,* idest. corn laetitia laudare Deum, cl non semel in Scripturis gloriari accipitur pro lactari, el exullare, ut cum dicil Apostolus ad Itum. 5. *Sed el gloriamur in tribulationibus.* Verbum quod proprie significal in hebraeo *gloriari,* habetur psalm. 51. in principio. *Quid gloriaris in malitia'?* Hoc autem loco non esl idem verbum, sedaliud, quod signilicat *jubilare.* Per *rectos corde,* inlelligimus justos: nam cx rectitudine cordis oritur rectitudo verborum el operum: illi autem sunl justi, quorum corda, voces, el opera, conformia sunt rectissimae regulae, quae est lex divina: ex qua rectitudine lit. ut Deus placeal homini, el homo placeat Deo; el quidqoid tandem volente, vel permittente Deo accidal homini, aequo animo accipiatur. alquc ita sit in corde non solum justitia, *sed eliam pax el gaudium in Spiritu Sancio,* idesl, regnum Dei, ul Apostolus interpretatur ad Roman. Ii. proinde rectissime David ait, *Beati quorum remissae sunl iniquitates,* clc. el *laetamini in Domino, el cxullate justi,* etc. quia soli justi sunl bcali el vero solidoque gaudio pcrlruunlur.

PSALMUS XXXIi.

TITULUS, ET ARGUMENTUM PSALMI.

Psalmus David.

Hic psalmus card titulo apud hcbracos. Illud aulem. *psalmus David* positum esl a septuaginta Interpretibus, qui tamen disertis vcrliis admonuerunt, nullum se titulum in hebraieis codicibus reperisse. Argumentum psalmi esl exhortatio ad justos homines, ul Deum laudent, ob ejus maximant pollentiam, providentiam, et bonitatem : hortatur aulem justos, tum quia non csl speciosa laus in ore peccatoris; tum quia potentia, providentia , et bonitas Dei ipsis potissimum juslis utilissima est.

EXPLICATIO PSALMI XXXII.

1. *Exullate justi in Domino* , redos *deccl collaudatio.*

Exultalio quae hic ponitur, significal laudem cum laclitia. S. Hieronymus verlil, *Laudale justi Dominum* : sed vox hebraea . '133'l rannenu. ulrumque significat: ideo plenus sensus esl, laudale cum exullalionc. idesl, laudale non inviti, non tristes, non negligenler, se.d cx magno alTeclu jubilante, exuit nies in cordibus vestris. laudale Dominum non solum animo, sed eliam voce. Reddit rationem cum addit, reclos decet collaudatio,

quasi dicat, vos juslos invito potissimum ad laudandum Deum , qui vobis potissimum convenit laudare Deum, per rect s inlclbgii juslos, ul eliam diximus in line psalmi superioris. Sed congruit hoc loco, ul justi dicantur recti, quia rectis placet Deus, qui csl ipsa rectitudo, clqnod placet libenter laudatur. Distortis non placet Deus, cujus opera el judicia rectissima sunl, cl idto non quadrant voluntatibus iniquorum : inde iniqui cl distorti non libenter Deum laudant, sed reprehendunt cl blasphemant. Pro verbo decet, in hebraeo csl nomen , H'IXi *navali*, speciosa , el sensus Csl, in ore rectorum speciosa csl laus: atque huc allusit Ecclesiasticus cap. 15. cum ait, Aon esl speciosa *laus in ore peccatoris.* Pro voce, collaudatio in hebraeo , Π^ΠΠ *lhehilla,* cl graeco c>t, αϊνεσι , *laus:* sed lalinus Interpres posuil. *collaudationem,* ut significaret debere juslos non solum sigillalim, sed eliam conjunclim laudare Deum.

2. *Confitemini Domino in cithara , in psalterio decem chordarum psallite illi.*

Horiatur rursus juslos , ul confileanlur Domino confessionem laudis non solum voce , sed eliam instrumentis musicis,quae erani in usu illius geniis. Mystice autem significatur, ul Deum laudemus non solum verbis . sed eliam operibus , ac praesertim perfecta observatione decalogi significati per psalterium decem chordarum Mallii. 6. *ul videntes caeleri homines opera nostra bona glorificent Patrem nostrum* . qui *in coelis csl.* Notant hoc loco Basilius cl Augustinus, citharam resonare ex parte inferiore psalterium ex parte superiore. Unde colligitur. Deum esse laudandum cx cognitione , quae habetur ex creaturis, unde exislil sonus citharae, cl ex ea, quae habetur ex revelatione divina in scripturis sanctis , unde exislil sonus psalterii.

3. *Canlale ci canticum novum , bene psallite ci in vociferatione.*

Conjungit quasi per cpilogutu. quae dixerat in duobus versiculis superioribus. Dixerat, ut voco laudaremus el instrumentis psnllercmus:ulruinque conjungit, cl monel ul omina accurati· el diligenter liant. *Cantate ei canticum novum:* hoc perlinet ad illud . *Exuitote, in Domino:* etc. Jubel aulem ul exultantes laudemus Deum cantico aliquo non usitato, el veteri, sed recens composito accommodate ad rem praesentem, *liene psallite in vociferatione* : perlinet ad id quod subjunctum csl, *Confitemini in cithara,* etc. cl jubel, ul hoc ipsum bene et accurate liat et non frigide, ac summissa voce, sed magno cum sonitu, quo magnitudo affectus significetur. Itaque illud . *in vociferatione* non debet referri ad voces humanas, sed ad voces instrumentorum musicorum s. Ilieronytn. venit, *in jubilo,* el s. Aug. legit . *in jubilatione.* Vox hebraea , rtjnVG *bilruhah* , significal *jubilationem:* vox grace.i ἀλαλαγμω *geminatum clamorem.* Recte monent ss. patres Basil, ct August, canticum novum opponi cantico veteri. Canticum vetus csl quod solet canere homo vetus, qui natus *ex carne caro esl,* Joan. 3. el terrena sapii ac in terrenis delectatur, et hic Deum laudat, cum bona temporalia ab co recipit: ac canticum novum canit homo novus . qui renovatus spiritu mentis suae , coelestia sapii el m aeternis delectatur, cl Deum semper laudat, eliam cum iiagcllalur , quia novit illa eliam cooperari in bonum. Sic eliam per illud, bene psallite ei in vocif- ratione, admonemur dum psallimus, bene facere hoc divinum opus, attente, devote, magno cum aiTcclu. el cordis jubilo. S.Benedicius in regula sua moncl. psalmodiam esse opus Dei, cl ideo caeleris omnibus operibus anteponendam. El s. Bernard, sermon. 47. in Cantica. Vos. inquit, moneo dilectissimi, pure semper ac strenue divinis intéressé laudibus. Slrenin· quidem, ul sicul reverenter, ita cl alacrilcrDomino assistatis, non pigri, non somnolenti, non oscitantes, non parcentes vocibus, non praecidentes verba dimidia. non integra transilientes, non fractis ct remissis vocibus, muliebre quidquam balba de nare sonantes, sed virib, ul dignum esl, cl sonitu, cl affectu voces sancli Spiritus depromentes.

L *Quia rectum esl verbum Domini, el omnia opera ejus in fide.*

Incipit explicare rationes, cur Deus sil lanio affecto laudandus, quae sumuntor, ul diximus, a bonitate, potentia et sapientia ejus.De bonilalc dicit. *Ilcclum esl verbum Domini, el omnia opera ejus in /ide,* idest. quia verba el facta Domini justissima, fidelissima, cl sanctissima sunl: hoc csl quod psal. 1 ii . aliis verbis, dicitur . *Fidelis Dominus in omnibus verbis suis, el sanctus in omnibus operibus suis.* Verbum Domini inlelligilur mandalum . prohibitio, promissio . comminatio . ct haec omnia rectissima , ct fidelissima sunl: nihil enim jubel Deus nisi bonum, nihil prohibet nisi malum, cl quae promittit, vel comminatur fidelissime praestat. Ideo *rectum est verbum Domini. el fidelis Dominus in omnibus verbis suis.* psal. 131. opera vero Domini verbis conformia sunl: ideo *dicuntur esse in fide:* idesl. fidelia . justa , sancta , ct dicitur Deus sanctus in *omnibus operibus suis.* S. Basilius . cl s. August, in commentario hujus psalmi. per fidem intelligent hoc loco fidem Catholicum. el exponunt, opera Dei diei esse in fide, quia cx operibus Dei. ul ex fabrica coeli et terrae inspecti homines moventur ad fidem, ul videlicet credant in Deum opificem lanii operis: vel dicunt opera omnia esse in fide , quia omnia opera bona. quae Deo placent, sunt in fide lamquam m semino, vel radice : non enim placent Deo quae fiunt ante fidem , sed quae nascuntur cx fide. Ambae sunl piae , verueque sententiae , sed non videntur litterales explicationes.

5. *Diligit misericordiam in judicium: misericordia Domini plena esl teira.*

Sanctitas verborum cl operum Domini nascitur ex sanctitate voluntatis. *Deus* enim *diligit misericordiam et judicium,* idesl amal primum largi-

ri dona gratiae suae, cl postea secundum opera uniuscujusque reddere praemia, vel supplicia, atque iia omnes viae Domini misericordia et veritas. In hebraeo habetur, diligit justitiam et judicium, sed septuaginta interpretes scientes confundi duas illas voces, pTX *zedech, el* *TBП *chesed,* idest justitiam et misericordiam, saepe vertunt justitiam, ubi legunt, *chesed,* el aliquando (ul hoc loco) vertunt *misericordiam,* ubi legunt, *zedech:* quod si interpretari velimus verbum hebraicum ul sonat, dicendum erit in prima parte versiculi declarari bonitatem voluntatis divinae ex parte justitiae ; in allera parte, nimirum *misericordia Domini plena est terra,* declarari enmdem bomtabm ex parte misericordiae. Sed juxta nostram lectionem dicendum est in prima parte declarari bonitatem ex parte misericordiae el justitiae : in secunda doceri misericordiam latius patere quam justitiam, el esse, ul alibi dicilur psal. 118. *Super omnia opera ejus:* nam ad misericordiam perlinet tollere miseriam el defectum: nihil autem est quod non indigeat misericordia Dei, cum omnia omnino creata defectum aliquem patiantur. Sed res corruptibiles. quae sunt infra lunam, tanto plures, et majores defectus patiuntur, quam res incorruptibiles, quae sunt supra lunam, ul respectu corruptibilium non videantur incorruptibilia ullum habere defectum, ideo dicit Propheta, *misericordia Domini plena esi terra :* nam per terram intvlligunlur omnia corruptibilia ; terra enim sedes est non solum hominum mortalium el animalium terrestrium el omnium plantarum.sed etiam piscium clavium: quamvis enim aves volitent in acre, et pisces perambulent semitas maris; tamen el illae et isti quiescunt in terra. Porro omnia corruptibilia egent multiplici misericordia Dei, creante, conservante, movente, nutriente, réparante. Sed homines mortales, praeler ista omnia, egent misericordia praeveniente, comitante,subséquente, indulgente peccata, armante contra daemones, dirigente, protegente etc. Itaque rectissime dicitur, *misericordia Domini plena est terra,* Hoc loco illud cliam considerandum csl, misericordiam perfectam.ad quam perlinet tollerc omnes defectus, esse propriam solius Dei, quia non potest tollere omnes defectus nisi qui caret omni defectu, ac per hoc est infinitae perfectioni.actus purus, aeternus, omnipotens: itaque recte Ecclesia canit, *Deus cui proprium est misereri.*

6. Verbo *Domini coeli firmati sunt, el spiritu oris ejus omnis virlus eorum.*

Transit a laude bonitatis ad laudem potentiae, cujus primarius, maxime conspicuus offectus, est fabrica coeli. Auget autem potentiam Dei. quod tanlam molem non solum fecit, sed sine labore, sine mora temporis, sine ministris, sine machinis, solo verbo fecit, cl eis aeternam stabilitatem attribuit. Alludit autem Propheta ad creationem mundi, quae describitur in primo cap. Gen. per ea verba. *Dixit Deus, jiat firmamentum, et facium esi firmamentum, el vocavit firmamentum coelum.* In hebr. habetur, *bidbar* Adoxai *sciamaim nahasu, verbo* Domini *coeli facti sunt,* sed interpretes, verterunt *firmati sunt.* ul declararent coelos factos esse incorruptibiles. Quod sequitur, *el spiritu oris ejus omnis virlus eorum,* posset videri repetitio quaedam. Nam *verbum ct spiritus oris,* idem fere sunt, el firmitas coelorum *pro* eodem accipi posset, nisi in hebraeo esset vox, ПМ3X *Izebaam,*quae significat *exercitus eorum,* sive *ornatus eorum,* ul verlit s. Ilicronym. Septuaginta interpretes, pro eodem accipiunt virtulem Pl exercitum, quia re vera excrcilus militum csl virtus, idest potentia cl robur principis. Per virtulem, sive exercitum, sive ornatum coeli intelliguniur stellae, quae sunt veluti castrorum coelestium acies ordinata, et simul mirifice coelum ornant, cl virtutes suas variosque influxus m haec inferiora diffundunt. Quamvis autem *per verbum Domini, el spiritum oris ejus,* possit imperium Domini simpliciter accipi, tamen sine dubio Spiritus sanctus insinuare voluit per haec verba mysterium sanctissimae Trinitatis.quod tempore novi testamenti revelandum erat. Aeque movere nos <lel>el,quod videatur propheta creationem coeli tribuere Verbo ct creationem stellarum Spiritui Sancto, quasi Dominus Paler per Verbum coelos fecerit, per Spiritum Sanctum stellas. Aain propter unitatem essentiae, quae csl virlus operalrix. indivisa sunt opera Trinitatis, el ideo cum dicilur Deus pater per Verbum creasse coelos, intelligilur non sine Spiritu sancto id fecisse: el cum dicitur Virlus, sive exercitus coelorum esse a Spiritu oris Domini, inlelligitur esse eliam a Verbo, quod ab ejusdem Putris ore procedit, cl a quo Verbo Spiritus ipse procedit.

7. *Congregans sicut in utre aquas maris,ponens in thesauris abyssos.*

Pergit explicare potentiam Dei, qui non solum coelos cl stellas Verbo fecit, sed etiam ea facilitate omnes aquas, quae initio creationis mundi operiebant undique terram, coegit in loca inferiora cl profundiora terrae , qua facilitate implel homo utrem unum aqua, vel recondit pecunias in arca, vel loculis. *Congregans sicul in utre aquas maris,* idest congregans est. sive congregat Deus aquas maris in locum unum, ac si ulrcin impleret, idcsl facillime, nulloque negotio. Idem repetitur sequentibus verbis, ponens *in thesauris abyssos,* idcsl ponit Deus abyssos, mulliludiem videlicet,cl profunditatem aquarum, quae erant super lerram ct pertingebant usque ad coelum; ponit, inquam, omnem illam aquarum immensitatem in angustiis terrae cavernis, ac si reconderel pecunias in thesauris. Abyssum esse aquarum multitudinem, quae initio creationis erat super lerram. perspicuum csl ex I. cap. Genes. *El tenebrae erant super faciem abyssi.* Per thesauros significatur, aliquando copia rerum pretmsnriim.nl eo loco, *simile csl regnum coelorum thesauro abscondito in agro.* Matlb. 16. aliquando signillcaliir per thesaurum locus ejusmodi rerum pretiosarum, ut arca, vel loculi, ut in verbis illis, *omnis scriba doctus in regno coelorum profert de thesauro* suo *nova el* retero,

cl dc Magis legimus, apertis thesauris suis obtulerunt ci munera, aurum, thus, et myrrham. In hoc posteriore significatione accipitur hoc loco thesaurus. Dicil aulem Propheta in tempore praesenti *congregans el ponens,* cum tamen, ab initio haec facta sint, quia Deus ila semper consetval, quod initio fecit, ul vere dici possit semper id facere. In hebraeo pro *utre.* habetur, *ned,* quod acervum significat : sed septuaginta, el s. Uicron. legerunt "qxj *nod* , quod *utrem,* significat. El haec est verior lectio, el melius explicat congregationem aquarum in locum unum, idest in cavernas terrae, quam Propheta significare volebat. In hebraeo et graeco decsl propositio, tn, et legilur, congregans *sicul utrem aquas maris:* sed omnino subinlelligilur. cl recte habet nostra editio, sicul *in utre.* El non deerant ohm graeca exemplaria quae haberent, *in utrem,* ul notai s. Bnsilius; et S. August, semper legit in uirem. Qui legunt, *sicul* uirem.existimant significari nubes.quae intumescunt sicul utres et postquam aquam effuderint, detumescunt, sed litteralis sensus csl is,quem supra posuimus.

8. *Timeat Dominum omnis terra: ab eo autem commoveantur omnes inhabitantes orbem.*

Ex iis quae dicta sunt dc potentia Dei, occasione accepta, David horiatur homines ut Deum timeant, ejusque mandata praedicari formident. *Timeat igitur,* inquit, *omnis le.rra Dominum,* tantae potentiae, el majestatis: et mox explicat idipsum dicens, *omnes inhabitantes orbem* (hoc csl eorum omnis lena) commoveantur, idest contremiscant ab eo Domino, videlicet aliquid jubente.

9. *Quoniam ipse dixit ct facta sunt,ipse mandavit cl creata sunt.*

Quoniam ipse dixit ct facta sunt, ipse mon davit et creata sunt. Optima ralio, cur solus Deus timendus sil quin videlicet quidquid est extra Deum nihil nobis nocere potest, nisi Deus permiserit; cl contra, nihil est extra Deum, quod nos ab ejus ira defendere possit: omnia enim ab ejus nutu dependent, n quo habent, ul sint. Ralio autem, cur Deus omnia fecerit verbo est, quia verbum ejus plenum csl potestate cl auctoritate; ita ut si mandatum atque imperium, cui nihil resistet: ideo adjiongitur, *ipse mandavit el creata sunt.* In hebraeo habetur ad verbum, 1ΓΟ'Ι IQX N'H *hu amarvaiehi. ipse dixit, ct fuit: ipse mandavit, cl stetit.* Sed sensus est idem: significant enim verba hebraien.*ipse dixit.* el omnis creatura facta est: *ipse mandavit, et* omnis creatura cxislere coepit.

It). *Dominus dissipat consilia gentium: reprobat autem cogitationes populorum , ct reprobat consilia principum.*

Venit tandem Propheta ad sapientiam, ut osten dat omni ex parte Deum esse laudandum. *Dominus dissipat consilia gentium,* idest, ita supereminet sapientia Dei supra omnem omnium hominum sapientiam, ul quidquid homines consultando deliberant; q amvis consilia eorum sapicnlissima el prudeniissima videantur, Deus in momento infatuare, dissolvere, irritum facere possit. Idem repetitur sequentibus verbis cum dicere reprobat *aulem cogitationes populorum,* idest, Deus reprobat tamquam stultas cogitationes populorum omnium: nec solum populorum, sed etiam ipsorum principum, qui consiliariis m omni doctrinarum genere abundant, consilia, dehberalionesque ut plane insipientes cl inutiles reprobat. El vere mirabilis est sapientia Dei, quae sapientes in astutia sua comprehendit.el ineffabili ralione ila nonnumquam consilia iliorum infatuat, ul quae utilissima sibi esse judicant, el perniciem el inlerilum illis adierant. In hebraeo non habetur illud, el reprobat consilia *principum,* fortasse excidii injuria temporum, vel incuria librariorum.

11. *Consilium autem Domini in aeternum manet, cogitationes cordis ejus in generatione, el generationem.*

Dominus quidem inscrutabili sapientia sua dissolvit humana consilia, ul finem sibi propositum non assequantur. Contra autem, humana prudentia nihil omnino potest adversus consilium Dei : quidquid enim semel decrevit Deus, stabile in aeternum erit. *Omne consilium* meum stabit, el omnis *voluntas mea fiet, dicit Dominus,* Isai.45. Non est aulem consilium Dei consultatio quaedam praecedens electionem; neque sunt in Deo mullae cogitationes, sed unico el simplicissimo actu ab aeternitate decrevit Deus, quidquid unquam facturus csl. Sed scriptura accommodat se nostrae imbecillitati nostrisque verbis utitur, ideo dicit, *consilium Domini in aeternum manet,* idest, quod Deus quasi consultando decrevit, nullo modo dissolvi polesl. nec impediri quominus execution! mandetur. Idem repetitur alus verbis, cum additur. *cogitationes cordis ejus in generatione, cl generationem,* idest. quae Dominus cogitavit facere nullo tempore impedientur, sed fient prorsus eo modo, quo ipse fieri voluit. Nec tamen ita se accommodat Scriptura nostrae infirmitati, ul non sil ventas in ejus verbis: nam etiamsi non csl in Deo consilium praecedens electionem, tamen est in Deo quidquid perfectionis reperilur in consilio, cognitio videlicet omnium mediorum ad assequendum finem utilium : cl quamvis m Deo una sil et simplicissima cogitatio, ea tamen aequiparalur innumerabilibus cogitationibus, quas in se eminentissime modo continet.

12. *Beata gens, cujus csl Dominus Deus ejus, populus quem elegit in hacrcdilalem sibi.*

Ex iis quae dicta sunt dc potentia, sapientia el bonitate Dei. colligit Propheta beatum esse populum, cujus Deus non csl aliquod idolum inutile, sed ille polenlissimus, sapienlissimus, cl optimus Dominus, cujus laudes explicatae sunt: tunc autem vere , pcrfecleque foelices , ac beati su-

mus, quando cl nos magnum illum Dominum pro Deo habemus, et ipso nos pro peculiari suo populo habet : ideo Propbeta utrumque conjungit cum dicit, *beata gens, cujus est Dominus Deus ejus,* idcsl, beati sunl illi homines, qui pro Deo non agnoscurd nisi unum illum Dominum, *cujus verbo cocti firmati sunl.* etc. cl simul, *beatus populus, quem elegit Dominus in hacredilalem sibi,* idest. beati sunl illi homines quos ille idem magnus Dominus degit in populum peculiarem,cl quasi propriam possessionem cl hacredilalem.Sunt autem ista duo ila connexa, ul separari non possint, illi enim soli Deum verum pro Deo suo habent, qui illum tide, el spe, el charilale colunt: illi autem soli Deum lidc, ct spe, cl charilale colunt, quos ipse elegii in hacredilalem sibi, quos per gratiam praeordinavit, vocavit, el justificavit. Vera prorsus et in imo corde recondenda senlenlia:nam quidquid homo habent, cliamsi lolum mundum lucretur, egenus cl miser csl si Deo carcal.qui solus lolum animae sinum replere polesl: cl contra, qui Deum habet, cliamsi aliis carent, beatus, el divos est, quin in Deo sunl omnia: praeterea, imago Dei est homo, imaginis bonum, tolaque perieclio csl. exemplari suo simillimum esse: tunc aulcin vere similes Deo. ac per hoc beatissimi erimus.quando *videbimus eum siculi est,* ul dicitur. 1. Joan. 3. nam cl ipse Deus ideo beatus esi, quia videt sc siculi est. Itaque qui Deum numqunm videbunt, semper Deo dissimiles, ac per hoc semper miserrimi erunt. Denique quidquid infra Drum csl vel csl homine vilius, ul omnia corporalia, vel par, ul Angeli quibus in resurrectione aequales erimus : nihil autem nos perficere, foeliccsque ac beatos reddere polesl. nisi quod csl nobis melius, alquo perfectius, igitur illi soli vere beati sunt, qui adhaerent Deo. cl unus spiritus fiunt cum eo. idesl, qui diligunt Deum, cl diliguntur a Deo.qui quidem hic interim spe beati sunl. sed re ipsa beati erunt, quando lam lodici vinculo inhaerebunt Deo, ul ab eo excidere nulla ratione possint.

13. *De coelo respexit Dominus, vidit omnes filios hominum.*

1 *i. De praeparato habitaculo suo respexit super omnes, qui habitant terram.*

Probat quod dixit, beatam esse gentem, cujus Deus csl Dominus ille, qui fecit coelum: probal autem ex eo quod cum Dominus de coelo tamquam ollissima specula, videal omnes homines,el cognoscat, non posse ullum hominem propriis viribus salvum fieri, quamvis alioqui fortissimus ani polenlissimus vidcalur:lamen Deus oculo palerno peculiariter populum suum respicit, el illum adjuvat, ac salvat,ul incrito dictum sil initio psalmi. *Exultalc justi* in *Domino.* Ait igitur. *De coelo respexit Dominus, vidil omnes filios hominum,* site (ul esi in hebraeo 03ΧΠ *bene haadam).vidit omnes filios Adam,* idesl, Dominus de coelo a quo nihil occultari polesl, non solum videl populum suum sed videl omnes homines,el inlelligil quid quisque possit. Idem vero significant verba sequentia De *praeparato habitaculo* suo, idcsl, de -ede. quam sibi ipse paravit, cl stabilivit, (tuto *coelum coeli Domino, terram dedit filiis hominum,* ul e-l m psal. 113.) *respexit* ac respicito- innes liabilalores terrae. Sanctus Hieronymus ri hebraeo verlil, *de firmissimo solio suo,* pro eo quod nos habemus, *de praeparato habitaculo sum* sed verba hebraica utramque significationem recipiunt.

1.7. *Qui finxit singillatim corda eorum, qui intelligil omnia opera eorum.*

Declarat Propheta, Deum non vidisse de coelo filios hominum, eo modo, quo nos videmus ea, quae sunl longo posita, confuso videlicet, el crasso motio, sed vidisse distincte, el subidissime omnia opera eorum, idesl, quid possint operari, vel operentur: vel mente, vel corpore. Itaque vidil omnes cogitationes, omnia desideria, omnia dicla, omnia facta, praeterita, praesentia, el futurao* mnium, cl singulorum hominum. Et probat Deum liacc videre potuisse, quia ipse *formavit corda singulorum,* idest. creavit animas singulorum hominum, ac per hoc eliam creavit corda, hoc csl. montes cl voluntates, a quibus omnia hominum opera oriuntur: qui enim corda fingere potuit,idem sine dubio corda scrutari polesl. In hebraeo hibeltir qui finxit, 7ΓΡ *iachad.* idesl, *pariter* corda eorum, sed illud, *pariter,* non significat eodem tempore, ut Origenes, el alii errantes crediderunt. Nam sanctus Leo in epistola ad Turibium Asturicienscm Episcopum cap. 10. docet, fidem Christianam habere animas ante corpora non fuisse. Ilgilur illud, *pariter,* non refertur ad idem tempus, sed ad eumdem auctorem:ac si Propheta dixisset, *qui finxit omnia corda* nullo excepto: non enim unum cor ipse formavit, alia vero aliis formanda reliquit, sed ipse pariter omnia, ipse unus tinxit omnia. In graeco habetur, κατὰ μόνα . idest,seorsim. *sive solitarie:* quod sanclus Basilius referi ad cordis puritatem el simplicitatem, ul sensus sil, qui finxit corda separata ab omni impuritate, sive ul Eulhymins addit, separata ab aliorum animantium nalura. Sed videtur rcclius intellexisse antiquus lalinus Interpres, qui verlil.*singillatim,* idcsl, seorsim singula, id enim magis congruit cum lectione hebraica, el cum verbis sequentibus; dicit enim Propheto, Deum formasse omnia corda, ul inde colligat. Deum inlelligerc omnia opera eorum: haec autem ratio id requirit, ul Deus formaverit omnia, el singula corda, non ul separaverit ab impuritate,vel ab aliis animalibus.Ex boc etiam lneo colligitur aliud dogma ecclesiasticum, quod videlicet Deus non creavit quasi in confuso omnes animas, cum crenvii animam primi hominis, quasi in illa fuerint omnes, el ex illa fiant omnes, sicut re vera tunc creavit quodammodo omnes homines; quia in uno erant omnes, el ex uno fiunt omnes, quantum ad generationem carnis: sed creavit Deus singillatim omnes animas, non unam ex alio, sed ipse, singulas ex minio distincte,ac separalim.Scio sanctum Augustinum m episl. 28. non existimare, ex hoc loco solide probari creationem animarum, quia in psal. 50. dicitur,*Cor mundum crea in* me

Deus. Sed responderi potest, in psal. 50. tractari de sanctificatione, non de naturali creatione: hunc aulein locum requirere, ul verba proposita de naturali creatione inlelligamus; cum inde colligatur Deum omnia corda scrutari, quia omnia ipse formavit.

16. .Von *salvatur rex per mullam virtutem, et gigas non salvabitur in multitudine virtutis suae.*

Explicat quid viderit ille,qui omnia videl,videlicet hoc vidit, neminem propria virtute liberari posse a malis, quae nos circumstant; sed egere onines misericordia Dei; ponit autem exemplum in iis.qui videntur maxim·· de suis viribus posse gloriari, quasi dicat, vidil Deus quod *non salvatur rex per mullam virtutem,* idcsl, non sufficit regi ad propriam salutem, seu vitam luendam, multa virtus, idcsl, mulla potentia, mullus exercitus, mulla vis pecuniarum. *El gigas non salvabitur in multitudine virtutis suae,* idcsl, sicul regi non suflieil robur aliorum, qui illi serviunt: ila fortissimo viro non sufficit robur proprium. Non est in hebraeo nomen giganiis, -fpA *ghibbor,* sed in genere nomen robusti el foriis viri: sed septuaginta Interpreles posuerunt nomen gigentis.quia illi solent esse fortissimi, cl caeleris hominibus formidabiles, ul degigante Goliath legimus in primo libro regum, cap. 17.

17. *Fallax equus ad salutem: in abundantia autem virtutis suae non salvabitur.*

Tria sunl quae possunt hominem eripere ab instanti periculo,vires alienae ul custodiae militares, vires propriae, velocitas equi: illae, si resistendum sil: ista, si fugiendum. Docuerat psalmista, non sufficere duo priora.nunc addit neque tertium sufficere, el habemus exemplum omnium in libris regum; I.regum 31. Saulem enim regem non potuerunt a nece defendere ingentes copiae militares;!. Reg. 17. Goliath giganlem robustissimum David puer occidit; 1. Regum 9. Joram lilium Achab veloci curru fugientem sagitta velocior interemit. *Fallax equus ad salutem,* idcsl, fallitur qui confidit salutem suam velocitate equorum: velocitas enim illa mullis modis impediri, vel praeveniri polesl, ideoque fallax csl. *In abundantia virtutis suae non salvabitur,* idcsl, equus in virtute sua, qua abundat, vel si ea maxime abundet, quae virilis in velocitate consistit, non salvabitur cum sessore suo, idcsl. neque se, neque sessorem a periculo liberabit. In hebraeo habelur active,non *sal rabit,* nimirum sessorem suum: sed idem verbum hebraicum mutatis punctis lien potest conjugationis passivae, cl eo modo legerunt septuaginta Interpretes, quos Interpres Latinus scqimtiis est. El quidem lectio, *non salvabit,* quam habet s. Hieronymus, c,latior csl.Lectio vero nostrae editionis, non salvabitur, requirit ul subinlolligalur aliquis, videlicet, non salvabitur cum sessore suo: neque enim dubium esse polesl, quin de salute hominis poilus,quam de salule equi hoc loco agatur. Porro quae (licia sunl de salule corporali, rnullo magis inlelligenda sunl de salule spirituali, ad quam oblinendam nemo sufficiens csl, sine praeveniente , comitante, el subséquente gralia Dei.

IR. *Ecce oculi Domini super metuentes eum, et in cis qui sperant super misericordia ejus.*

19. *Ul eruat a morte animas eorum, el alat cos in fame.*

Concludit Propheta ratiocinationem suam, qua, ul supra diximus probat beatam esse gentem, cujus Deus e.sl Dominus. Nam videl quidciu Deus 0innes homines, el inlelligil, quam parum possint, nisi ipse adjuvet: sed tamen peculiariter in homines justos dirigit oculos suos, ut eis dc coelo auxilium praebeat, turn ul a mortis periculo liberentur, tum ul commode sustententur in vita. *Ecce oculi Domini super timentes eum, el in eis qui sperant super misericordia ejus:* per timentes et sperantes pulchre describuntur ii, qui vere sunt justi cl amici Dei. Nam iimor sine spe, limor servilis csl, spes sine timore praesumptio est. Timor cum spe clinrilalem veram declarat, idesl,amorem liberalem quo diligitur Deus, ul amicus, ul paler, ul sponsus: qui enim lati amore flagrat, el vebemenier limei, ne dilectum olTendat, cl secure confidit, ac sperat, misericordiam dilecti sibi numqiiam dofuluram.Ul *eruat a morte animas eorum et alat eos infame.* ILiec est causa, cur Dominus respicit oculo paterno timentes,el sperantes iu se, ul videlicet haec duo bénéficia illis tribuat,liberationem a periculo mortis, ‹ I alimenta dum vivunt. Quia justi liment Deum offendere,liberat illos Deus a Umore ne offendantur, praesertim circa vitam, quae est fundamentum omnium bonorum:quia sperant in misericordia ejus, praestat illis perpetuam misericordiam, itum alit eos m fatue.Quae duo beneficia possunt inlelbgi lam de salule corporali, ct temporali, quam de spirituali, el sempiterna.*Eruit Dominus a murto animas,* idesl, vitam timentium sc. dum singulari providentia liberat cos a varus mortis periculis, a quibus propria virtute sua, vel suorum liberari non potuissent. Deinde sic liberatos sustentat in vita, prospiciens cis de omnibus ad vitam necessariis, el praesertim tempore famis quo mulli alii rcrum omnium penuria laboranl.Sed spiriluoliler eruit animas eorum a morte, dum vel non sinit eos labi in peccatum, quod est mors animae: cl si forte peccaverim.mox illos per salubrem poenitentiam ad gratiam, quae est vita animae, revocat. el utroque modo animas eorum a morte sempiterna liberat. Viventes autem Deo per inhabitantem Spiritum sanctum, ahi in fame, dum in hoc deserto, per quod ad terram promissionis leudimus. deserto plane sterili.cl inaquoso, alit.Manna pluente, dc coelo, ci polal aqua de petra scaturiente. idcsl, coelestibus consolationibus reficit ac sustentat: alit autem, non saliat; cl sitim lem' peni, non cxlinguit, quia saturitas servatur iu a. liam vitam,'in qua saliabimur dum apparuerit glo.

ria Domini,el inebriabimur ab ubertate domus Domini, ct voluptatis torrente potabimur.

20. 4ηίσια *nostra sustinet Dominum, quoniam adjutor el prolector noster esi.*

Hactenus Propheta justos Dei servos allocutus est, cosque ad cxullandum in Domino, cl Inudandum Deum, paircin indulgenlissimum, cl misericordissimum exhortatus csl.Nunc introducit juslos respondentes, ac dicentes, Anima noslra sustinet Dominum: intelligent justi, quid spiritus sibi velit, cum cos ad cxullandum,cl laudandum invitat, nimirum intentionem Spiritus sancti esse,utper hoc ipsi animentur ad perseverandum in justitia.cl ad inhaerendum Deo, neque ab eo recedendum ob quanlascumque persecutiones,ac demum ad Deum laudandum magis opere,quam verbis.Itaque respondent se tot bncliciisDciconiirmatos.conslantissimein ejus timore, ac amore parmansuros. *Anima noslra,* inquiunt,*sustinet Dominum,* idest, quidquid acciderit, non nos separabit a charitate Dei, neque ad alium consolatorem respiciemus,sed cxpeclabimus patienter consolationem de coelo, scientes scriptum esscAbac.2. *si moram fecerit expecla eum, quiaveniensvcniel el non tardabit.* Dicilur autem anima sustinere Dominum, hebraica phrasi, qua tribuitur animae id,quod toti homini convenit.praesertim quando agitur de re spirituali. Sic. dixit Isaias cap. 26. jVonun *luum, cl memoriale tuum in desiderio animae : anima mea desiderav.il te in nocte.* El Ilicremias Thren. 3. *Bonus Dominus sperantibus in se. animae quaerenti ilium.* El beatissima virgo Lucae 1. *Magnificat anima mea Dominum. Quoniam adjutor el protector noster est.* Ileddunl jusli rationem cur tam constanter Dominum expectarc decreverint,quia videlicet sciunt ex experimento cognoverunt a Domino m bonis se adjuvari, cl a malis protegi potentissime, cl fidelissime.

21. *Quia in eo laetabitur cor nostrum, et in nomine sancio ejus speravimus.*

Posteaquam responderunt jusli primarie intentioni Spiritus sancti, respondent nunc secundariae quae erat, ut'exallarcnt in Domino, sicut in primipsalmi verbis dictum est. Dicunt igitur se id facturos libentissime, *in eo lactabitur cor* nostrum, idesl, *exaltabimus in Domino, clin* nomine son*clo ejus speravimus,* idest, quia in nomineron*clo ejus speravimus.* Nam quia speraverunt in Domino, adjuti ab eo atque protecti sunl, cl ideo experimento proprio edocti, quam bonus el poteos Dominus sil. exultant in eo, el confitentur nomini ejus. Quod allinet ad verba, in hebraeo habetur *quia in eo laetabitur cor nostrum, quia inno mine sancio ejus speravimus:* sed primum, quu positum est. pro, *el,* vel pro. certe, vel vacat. Sicut contra in lalina editione illud, cl, cum dicilur, *el in nomino sancio ejus speravimus,* positum est pro *quia.* Itaque clarissima lectio esset, cl ineo lactabitur cor nostrum,quia in nomine sancto ejus speravimus. Porro sperare in nomine Domini.non est sperare in literis, aut sono nominis, sed sperare in Domino per nomen significato ; cl habere videtur vim quamdam majorem hic loquendi modus, quam si dicatur simpliciter, sperare in Domino; nam sperare in nomine Domini, esi sperare in ipso Domino nominalim, et proprie appellato; dicitur vero nomen Domini sanctum, quia dignum est. ut ab omnibus honoretur, et ideo summum scelus committitur, cum blasphematur.

12. *liat misericordia tua Domine super* nos, *quemadmodum speravimus in te.*

Concluditur psalmus per orationem, ul saepe alias, et csl oratio aptissime cohaerens cum superioribus verbis, el cum loto psalmo; quin enim aliquoties dictum csl, Deum misereri sperantium in se, el jusli dicunt se in Domino speravisse el egent semper nova misericordia propior continua pericula, ideo concludunt, *fiat misericordia* lua *Domine super nos.* idest. non cesset, sed perseveret, imo addatur semper nova mjsericordm super *nos.quemadmodum speravimus in te,* idesl, sicut de lua bonitate futurum speravimus, ct nobis ipsi promisimus.

XXXIII.

TITULUS, ET ARGUMENTUM PSALMI

Dacidi, cum immutavil vultum suum coram Abimclcch, el dimisit eum, cl abiit.

Hic titulus ad duas historias referri potest, quae habentur lib. I. Reg. cap. 21. prior historia narrat, Davidem fugientem a facie Saul regis venisse ad Achimeiceh sacerdotem, nique ab eo panes, cl arma postulasse, neque ei indicasse fugam suam, sed simulasse secretum regis negotium se, habere, ob quod tantopere festinaret. Posterior historia refert Davidem confugisse ad Achis regem Philistliaeum; sed cum servi ejus regis incilare coepissent dominum suum in necem Davidis, tum Davidem insani: m el fatuitatem simulare coepisse, atque ea ratione mortem evasisse. Thcodorclus ad priorem historiam titulum refert : sed s. Basilius, s. Augustinus, s. Hieronymus, el Eulhymiiis, referunt ad posteriorem. Ei haec est verior sententia, primo, quia in priore non immutavil David vultum, sed officium : in posteriore vero vultum immutavil, ul videretur esse, qui non erat: secundo : quia ubi nos legimus, et *dimisit eum,* in bebraco est , *vairjarescchu* . quod significat, *et expulit eum.* sive, *el projecit cum,* vel, *el repudiavit eum,* quod nullo modo convenit cum priore historia, sed lanium cum posteriore : non enim Achimclech sacerdos expulit Davidem, sed Achis rex com expulit, ul insanum el furiosum. Ex quo etiam refellitur sententia eurum, qui *divisit eum,* sic intelligent, divisit David regem Achis, vel sacerdotem Achimelecb: non enim David dimisit, idest expulit, sed expulsus fuit, et dimissus. Tertio, quia in hoc psalmo David gratias agit Deo, quod ex magno periculo liberaverit eum: nullum autem periculum passus est David apud Achimclech , sed maximum apud Achis. Quailo. quia in titulo hujus psalmi juxta codicum hebraeorum el graccorum fidem, non habetur Achimclech, ul haberi deberet, si titulus priorem historiam respiceret : sed Abimelecb. El sic legunt ct exponunt Basilius, Augustinus ct alii veteres, excepto Thcodorclo. Latini etiam codices vulgatae editionis, quos vidi, habent Abimclcch, excepta editione Sixli V. in qua habetur Achimclech. quod vitio librariorum, vel impressorum factum videtur; cum repugnet omnibus codicibus, ct facile fuerit errare ob vocum similitudinem. Cur autem Achis dictus sit Abimclcch, rationem reddit s. Basilios. Abimclech erat nomen commune regibus Philistinorum, sicut Pharao erat nomen commune Aegyptiorum el Caesar imperatoribus Bomanorum. Prohot autem s. Basilius Abimclech fuisse nomen commune regibus Philistinorum, ex cap. 20 cl 26.Genes. Porro quod in titulo dicilur. *immutavit* vultum suum, in hebraeo, ΠΝ *bescianotho elh tahemo .* est . immutavit sensum *suum,* quod in idem recidit : nam immutare sensum, csl hoc loco simulare stultitiam cl de viro sensato facere se insensatum, quod fecit David torquendo os, el oculos, el collabcndo, et impingendo in ostia domus more ebriorum et salivae copiam emittendo ad similitudinem epilepticorum : haec enim narrantur in primo hb. reg. cap. 21. Argumentum psalmi, est gratias agere Deo pro beneficio liberationis a periculo illo mortis imminentis el hac occasione exhortari omnes ad amandum Deum cl sperandum m eo. Intelligcbal enim vir pius, suam illam omnem industriam, quam adhibuit simulando stultitiam, purum fuisse profuturam, sine adjutorio el favore divino.

EXPLICATIO PSALMI XXXIII.

1. *Itenedicam Dominum in omni tempore, semper laus ejus in ore meo.*

Psalmus est alpliabclicus : incipit enim primus versus a prima Utera alphabeti, secundus a secunda', tlsic de caeleris, quod videtur ideo factum, ut lacilius memoriae mandaretur, et saepe a fidelibus cantaretur. Incipit igitur magno affectu gratias agere, quasi diceret. Nullo unquam tempore obliviscar beneficium hodiernum, sed pro co, *benedicam Dominum in omni tempore,* idesl, quamdiu vixero: et idipsum repetens, *semper;* inquil, *laus ejus in ore meo.* Itaque illud, *semper.* non signilicat omni momcnlo, omne dic, omni nocte, quusl nihil aliud agendum sit: sed signilicat id esse faciendum suo loco ei tempore, sed usque ad finem vitae, imo etiam usque nd tinem saeculi cantabuntur psalmi isti, et sic per alios benedicet Deum David id omni tempore. Potest ollam hic locus spiritualiler inlelligi, quod justi semper Deum laudant, et cum beneficia recipiunt. *4 cum flagella patiuntur,

juxta illud s. Job cap. *I. Dominusdedit. Dominiis abstulit, sil nomen Domini benedictum.*

2. *In Domino laudabitur anima mea, audiant mansueti, el laetentur.*

Xcc solum, inquit, ego benedicam Dominum ob hoc beneficium in omni femporc, sed eliam alii benedicent : quicumque enim hoc audierint, laudabunt me, quod tam mirabili arte eluserim illum regem, el simul Deum laudabunt ac benedicent, qui me per illam artem de mortis periculo liberavit. *In Domino laudabitur anima mea,* idesl, ego laudabor ab omnibus, ad quos hujus rei Lima perveniei ; sed laudabor in Domino, ac per hoc laus paecipua referetur ad Dominum, qui singulari providentia sua mihi bonum consilium inspiravit, cl juvit, ul foelicem sortiretur effectum. In hebraeo, verbum *laudabitur* ^ΠΠΠ *thilhallel,* est cujusdam conjugationis, quae significat actionem m sc ipsum : itaque secundum proprietatem vocis hebraicae, *laudabitur anima mea.* significat, anima mea laudabitur a se ipso, idesl. gloriabitur; eb quia ponitur animo pro loto homine, sensus erit, ego ipse ob hoc factum mirifice gloriabor, non in me, sed in Domino, quo protegente el adjuvante periculum evasi. Admonemur ex hoc loco, non semper esse vilium gloriari, el facta propria laudare, sed lunc solum, cum vel gloriamur de re quae laudem non meretor, vel non agnoscimus unctorem primarium omnium bonorum, Deum: *Qui (floriatur,* inquit Apostolus 2. Corinth. 10 *in Domino glorietur: non enim qui seipsum commendat, ille probatus est, se.d quem Deus commendat.* Quod sequitur, *audiant mansueti, el laetentur,* significat ad eos proprie perlinere communicationem hujus laetitiae , quibus similia pericula solent esse communia. quales sunt hommes mites, et patientes : qui enim hujusmodi sunt, el saepe a polentionbus opprimuntur, el facile Deum experiuntur adjutorem. *Audianl.* inquit, *mansueti,* humiles, Deum timentes, mei similes, quod mihi accidit, el *laetentur ,* ac Dominum benedicant. In hebraeo sunl haec verba temporis futuri . ΊΠώΙiΡΙ »sc- *jnchu veijsmachu, audient, el laetabuntur :* sed quia imperativus apud hebraeos Corel tertia persona , ad eam exprimendam utuntur hebraei tertia persona futuri : proinde recte verterunt graeci cl lalini interpretes, *audianl, el lacientur.*

3. *Magnificate Dominum mecum, el exaltemus nomen ejus in idipsum.*

Convertit sermonem ad ipsos mansuetos, quos jussent audire, el laetari, atque illos hortatur, ul non solum singuli apud se Deum laudent, sed cum ipso conjuncti pnritorque uniti Dominum glorificent. *Magnificate Dominum mecum* idest. Dominum , qui solii- vere magnus est . magnum esse confiteamur el eum. qui vere solus altissimus est, voce eliam nostra nlti-simum esse praedicemus , *el ejus nomen,* idesl. notitiam el farnum . vel potentiam. cl majestatem coram hominibus extollamus. Placet enim Deu valde, ul fideles non solum seorsim in cubiculis, sed eliam conjuncti in ecclesiis *unanimes, uno ore ipsum honorificent,* ul Apostolus monet ad Rum. 15. Illud , *in idipsum,* saepe jam diximus nihil significare aliud, nisi pariter, una, conjunclim, etc.

i. *Exquisivi Dominum, el cxaitdivit, me.cltJ; omnibus tribulationibus meis eripuit me.*

Explicat nunc Propheta causam, cur benedicere velii Dominum omni tempore : quia videlicet eiportas sil eum liberatorem optimum, et paleatissimum. *Exquisivi Dominum,* idest, cum angustiis premerer ad Dominum confugi . ejus auxilium quaesivi, ad eum cum fiducia accessi, el exaudi- *vil me ,* solita sua benignitate el misericordia .el effectus exauditionis in eo se prodidit, quod lite- *ravit me ex omnibus tribulationibus* meis, quasi dicere velit, conatus est me Saul rex, cl mana sua, et per satellites suos occ dere, el protegente Domino manus ejus effugi : fugiens autem prae festinatione , neque arma . neque cibum capere potui. el continuo adfuit misericordia Domini, quae mihi per Achimelech Sacerdotem panes, el arras providit: paulo post per imprudentiam incidiio manus Achis regis Philisloeorum, sed eodem Inspirante. adjuvante, el protegente Deo, mirabiliel insolita arte periculum declinavi. Itaque *ab omnibus tribulationibus,* quae huc usque mihi accideruni. *eripuit me* benignissimus Dominus, eiamanlissimus paler, Deus.

5. *Accedile ad eum , el illuminamini, el facies vestrae non confundentur.*

Hic jam incipit exhortatio pulcherrima, elefflcacissima ad amorem, el timorem Dei, el ad projiciendam in eum omnem sollicitudinem nostram *accedile ad eum ,* vel, ul sonat vox hebraea, respicite iu *eum ,* idesl, quotquot in tribulatione estis . *accedile* per fidem et orationem ad Deum, *respicite* in auxilium ejus, *et illuminamini,* idesl, percipite lumen consolationis el laelilae , rejecta tristitia obnubilante: lux enim laetitiam significat, juxta aliud psal, 96. *Lux oria est justo , et redis corde laetitia.* Potest autem alliorc , el mystico sensu hic locus ita exponi. *Accedile ad* eum per conversionem, *el illuminamini* per gratiam justificationis: nam illuminatio divina vitam spiritualem confert; unde dicit Apostolus ad Ephes. 5, *Surge qui dormis, cl exurge a mortuis, cl illuminabit le Christus;* et Christus ipse ait. Joan. H. *qui sequitur me, non ambulat in tenebris,* sed *habebit lumen vitae:* cl in psal, 35. legimus, t- *pud le est fons vitae, el in lumine luo videbimui lumen:* ubi pro eodem ponitur, *Fons vitae ei fons luminis.* Denique ideo baptismus apud veteresdicilur *illuminatio ,* quia per eum homines mortui peccato regenerantur , el de tenebris mortis veniunt ad lumen vitae. *Accedite* igilur ad eum per conversionem, et poenitentiam, el ipse convertetur ad vos , ct vultu suo lucidissimo , el maxime vitali, quippe qui sol est increalus, cl fons vitae. *illuminabit* cl *vivificabit* vos. *Et facies vestrat*

non *confundentur,* idesl, occedito securi, nolite timere repulsam, exaudiet, el excipiet vos: neque patietur rubore confundi lacies vestras. Dicitur c-nirn confundi facies vestras, quando qui petit non impetrat, cl ideo cum rubore discedit.Slclib.3.reg. cnp.2. dicit Iteibsabee regi Salomoni, *Petitionem unam parvulam ego deprecor a te.ne confundas faciem meam.* Iu hebraeo.pro *accedile ad eum,et illuminamini,elfaciesvesiraenonconfundentur,* habetur, *respexerunt ad eum el illuminati sunt, cl facies eorum non confundenlur-.sed* facile csl viderequid Septuaginta IcgerinUnnm illud *hibbilu respexerunt,* legerunt, *habbilu ,* respicite, quomodo eliam legit s. Hieronymus : quia vero accessus ad Deum per conversionem , est accessus oculorum interiorum , non pedum ; ideo idem est *accedile el respicite, nimirum* accedite oculo fidei , convertite faciem . respicite iu Deum. Sic eliam illud, T'ΠT *naharu,* potest esse praeteritum indicativi modi , el eliam Imperativi : saepe enim defectiva inflectuntur more perfectorum. Certi· non solum Septuaginta, sed el Iliero-nimus vertit eam vocem per modum imperandi : el quidem s. Hieronymus vertit, *confluite,* el Septuaginta, *illuminamini.* quia verbum . 7Π3 *nahar,* el *confluere,* el illuminari significat, sed illuminamini magis cohaeret cum praecedenti verbo, *respicite,* el ideo communiter csl recepta versio septuaginta Interpretum. Denique Septuaginta, cl s. Hieronymus non legerunt. *penchent,* facies eorum, sed, aô'SD *penechem, facies vestrae.* Ilaque lota discordia codicum hebraeonim a graccis, el IulInis nascitur cx punctis male collocalisa IInbbinis, vel cx libris minus correctis, quos nunc habemus.

G. *Iste pauper clamavit el Dominus exaudivit eum : et de omnibus tribulationibus ejus saltavit eum.*

Probat exemplo suo , secure accedendum osse ad Deum tempore tribulationis. Nam . inquit, iste *pauper,* David videlicet, omni ope destitutus , ila ul etiam panem a Sacerdote mendicaret, *clamavit* cum fide cl fiducia , pulsavit ardenti prece ad o-silum divinae clementiae , el *Dominus* continuo *exaudivit cum el ab omni tribulatione liberavit eum.*

1. *Immittet Angelus Domini in circuitu timentium eum, cl eripiet cos.*

Probavit exemplo , nunc probnt ratione , accedendum esse ad Deum cum omni fiducia. Halio est quoniam *Angelus Domini ,* cui Deus ipse mandavit, ut custodiat homines justos, nl dicilur in psalmo 90. cum videt hominem in periculo, continuo adest, cl more costrorum circumdat protectione sua hominem illum, ut nihil ei nocere possit, /m-*imillel Angelus Domini.* subiniellig lur. *ipse se ,* cn *circuitu timentium eum.* In hebraeo sensus clarior est: siecnim ad verbum **legimus,** ГОП П'ІП> *chone malach* Aoo.xu *sabb ib lireau', castrametatur Angelus Domini in* circuitu timentium cum, cl eripiet cos. Mira po-Icntia angelorum, ut unus angelus vicem exercitus suppleat. Ex quo sequitur, ul maxima securilas et pax esse debeat in corde timentium Deum , qui tali custodia muniuntur.

8. *Gustate et videte quoniam suavis est Dominus : beatus vir qui sperat in eo.*

Pergit in exhortatione; el quia dixerat, accedile ad cum, el probaverat exemplo , el ratione, esse accedendum ad Deum tempore tribulationis, nunc hortatur ad experiendum , ul eliam ipsi proprio experimento discant rem ita se habere. *Gustate.* inquil, cl *videte, quoniam suavis est Dominus ,* idesl. experimentum sumite, facile periculum,incipite re ipsa jactare in Deum omnem sollicitudinem vestram, inhaerendo illi, dimissis omnibus consolatoribus aliis, *el videte ,* idesl, cognoscile , quoniam dulcis csl Dominus omnibus inhaercnlibus sibi. El vere quid suavius fingi polcsl, quam animum praeditum charilalc . conscientia bona , corde puro, lido non licia requiescere in sinu summi boni: vere *beatus vir, qui sperat* in eo, idesl, qui pacem habet ad Deum, cl ccrla spe recumbit in eo. Sicul autem illud, *accedite el illuminamini.* exposuimus olliore quodam sensu de insipientibus . qui illuminantur per justificationem : ila quod hic. dicitor, *gustate, et videte,* potest exponi de prolicientibus, qui post regenerationem spiritualem incipiunt nutriri, el crescere . juxta illud s. Petri in episl. I. cap. 2. *Sicul modo geniti infantes lac concupiscite, ut in eo crescatis in salutem* : si *tamen gustastis quoniam suavis est Dominus,* ubi s. Petrus hunc locum psalmi citat in cum sensum , quem nos modo persequimur. Sanclus eliam Paulus cap. 6. ad hebraeos , conjungit illuminationem cum gustatione, cum ail : *Impossibile csl eos , qui semel sunl illuminati. gustaverunt quoque bonum Dei verbum,* elc.

9. *Timete Dominum omnes sancti ejus, quoniam non csl inopia timentibus cum.*

Post exhortationem ad experiendum, quam dulcis sil Dominus , horiatur Propheta ad limorem Domini, idesl. ad observantiam mandatorum, sive, quod csl idem , ad perseverandum in justitia , el charilalc Dei, quae esi fundamentum fiduciae per quam accedimus ad Deum el gustamus beneficiorum ejus suavitatem. Rectissime eliam conjungun-tur haec verba superioribus secundum alliorcin alium sensum: nam sicul accedendo incipimus, cl gustando proficimus, ila limcndo perficimur; non enim hic agitur de timore servili, sed de timore casto, el filiali, qui convenit sanctis , cl perfectis. *Timete,* inquit. *Dominum omnes sancti ejus :* limor enim iste includit perfectam charitalem, quia qui perfecte diligit. vehementissime limet. nc in aliquo dilectum offendat. cl ideo diligentissime conformat se voluntati Dei, cl serval in omnibus verbum ejus: qui autem sic servat verbum ejus, *in hoc charitas Dei perfecta esi,* ut ail s. Joannes in

cpist. cap. 2. Pc boo timore dicilur Job. 28. *Eccc timor Domini ipsa esi sapientia* : Eeclesiusl. I. *Plenitudo sapientiae est timere Deum,* cl cap. 25. *Timor Domini super omnia:* el ha. 11. dicitur de Ciinslo , *Et replebit eum spiritus timoris Domini.* Denique Eccles, nil. *Time Deum, el mandata ejus observa: hoc est enim omnis homo;* quasi dicat, in hoc consistit luta perbetio hominis. cl omne ejus bonum in hac vita, ut timendo Deum custodiat orum i mandala ejus ; cl hoc significant verba sequentia in alliore sensu, *quoniam non est inopia timentibus cum* , sive , ul propric significat vox Hebraica, **ηΣΠ machsor. non csl defectus timentibus eum.* idest, nihil defied timentibus cum: huc enim est esse perrectum, nihil ei deesse. El vere quid potest deesse amico Dei, cujus sunl omnia; cum amicorum omnia sint communia? Quod si aliquando justissimis viris deesse videniur temporalia . vere tamen eis nihil deesl, cum cis detur patientia, quae lunge melior est divdiis : neque dicitur proprie carere divitiis , qui divitias non desiderat : animus enim dives debel esse, non arca. Sed tamen idem Propheta . sive potius idem Spiritus sanctus . qui verbis suis instruit sapientes, iisdem verbis humiliore sensu acceptis, instruit eliam insipientes cosque hortatur, ul Deum timeant, quoniam non csl inopia timentibus eum , idest, quoniam Deus temporalia subministrat servis suis, neque eos destituit lemporc necessitatis. El sunt in scripturis , cl in historiis de vilis sanctorum exempla sine numero , quibus probalur, Deum mirabili providentia prospicere solitum esse servis suis ca, quae ad vitam necessaria sunl.

10. *Divites eguerunt el esurierunt: inquirentes autem Dominum non minuentur omni bono.*

idipsum explicat comparando impios cum limentibus Deum, quasi dicat Propheta non solum non erit inopia timentibus Deum: sed contra, erit inopia magna n<m timentibus cum, eliam si divites antea fuennl. In hebraeo. pro *divites,* est, *chephirim. leones* sive *leunculi :* vocat enim Propheta divites impios, metaphorice leones , quod aliena rapiant. Dicit igilur. divites impios non semel Deo ipsos puniente, ad extremam inopiam esse redactos. *Divites eguerunt et esurierunt,* idest , qui divites fuerunt, egere el esurire coeperunt. quia divitiae instabiles sunt, el fallaces , el mullis. variisque periculis expositae. *Timentes autem Dominum non minuentur omni bono,* idest, qui non in divitiis, sed in Deo spem suam positam habent, quales sunl, qui Deum timent , illi etiam si pauperes sint non minuentur omni bono, Jdc.-t, non deerit illis ullum bonum : csl enim phrasis hcbraica, cl in scripturis frequenlissima , ul ponatur in propositione negante , non *omne ,* pro nullo. Nos diceremus nullo bono minuentur . pro eo quod hebraei dicunt, non minuentur omni bono. Sic in psalm. 48. Cum *interierit non sumet omnia,* idesl. cum interierit nihil sumet : sic in Apocalypsi cap. 22. *Et omne maledictum non eril amplius,* idesl, el nullum maledictum erit amplius. Porro illud, *divites eguerunt cl* esurierunt, habet eliam alium sensum magis reconditum, quod videlicet ii , qui diutias temporales amant, qoamlunivis divitiis abundent , semper egent, el esuiiunt : quia semper appelant plura, quam habeant: *inquirentes autem Dominum,* qma rem infinitam quaerunt. quae major csl ipsorum desiderio, juxta illud s. Jonnnis 1. cpist. cap. 3. *Major est Deus corde nostro: non minuentur omni bono* , quia summo bono inhaerentes, in eo habent omnia bona.

11. *Venite filii, audite me, timorem Domini* docebo 1'0$.

Posleaquam Propheta hortatus csl homines a4 timorem Domini , docet quae sil ulililas hujus timoris, el in qua ic limor iste sit positus. Venite, inquit, ad *me,* venite, ad scindam Spiritus sanvli, qua nulla utilior inveniri potest, *audite me,* vel potius spiritum Domini per luiguam meam loquenlem. Sic enim David ipse loquitur lib. 2. cap. 2. *Spiritus Domini loquulus est per me, cl sermo ejus per linguam meam. Timorem Domini docebo vos .* idest. docebo quanta sil utilitas timoris Domini . cl quid sit iste timor Doirini, ad quem tamquam ad summum omniu n bonorum, tam saepe vos in psalmis, cl tam vehementer exhortor.

12. *Quis est homo , qui vult vitam : diligit dits videre bonos?*

Explicat his verbis Propheta utilitatem, cl finem timoris Domini, quod videlicet timor Domini pariai veram vilam. el dies bonos, idest, vitam foelicissimnm. qmim justi praegu-lmt in hoc sacculo, dum *Ilegnum Dei, quod estjustitia, pax, cl gaudium, in Spiritu, sancto.* Horn. 14. in corde suo habent et in alio sacculo perfecte possidebunt, quando absorpta erit mors in victoria. Quis, inquit, est hnmo qui vult vitam: quasi dicat, promisit me timorem Domini esse docturum: nunc igilur adimpleo promissionem meam . ac dico finem timoris Domini esse . id quod omnes cuoiiinl, sed pauci assequuntur, videlicet, veram atque beatam vilam. Sed qui nunc finem assequi volunt, debent media assumere, quae mnx subjungam. Quis igitur est, qui vult vilam ? idesl. qui dicunt se velle vilam beatam; et tamen non ingrediuntur viam, quae ad illam ducit, non videniur vere ac serio velle vilam beatam , sed umbram solum , et imnginejn vilac : ideo interrogo, quis est qui vere ac scrio vult vitam : quis vere diligit videre dies bonos , dies foeliees . ac, beatos. In hebraeo . 2ΠN *oheb japiim liroih lob,* hnbetur paulo alilor , *diligit dies ad videndum bonum;* cl quamvis sensus idem sit. tamen potest fieri, ut in codicibus antiquis fueril in numero multitudinis · *lobim.* bonos, quod nunc est, . *lob,* bonum : el quod legerint veteres non per gerundium, sed per infinitivum illud, *ad videndum:* eadem enim vox apud hebraeos facit infinitivum ct gerundium, tin'cn lilera superaddita in principio. Nam non solum septuaginta Inlerpreles, sed eliam

s. Hieronymus , el ipse s. Pelrus in cpisl. I. cap. 3. logii. *dies videre bonos,* non autem *dies ad videndum bonum.*

13. *Prohibe linguam luam a malo , ct labia tua ne loquantur dolum.*
11. *Diverte a malo . ct fac bonum inquire pacem, et persequere cam.*

Docet jam snnclus Propheta, quibus modis limor Domini perducat homines ad vilam , et dies bonos, ac dicit, peifeclam observationem mandatorum Dei, sive abstinentiam ab omni peccato verborum. operum , e.l cordis , esse rectam viam ad vilam. juxta illud Domini. .Mattii. 19. Siris *ad vilam ingredi, serva mandata* . haec nutem legis observatio el fuga omnis peccati a Dei timore proficiscitur: proinde limor Domini est. qui per legis observationem ad veram vilam, diesqnc bonos pervenire nos facit. *Prohibe linguam luam a malo* , idesl, cave ne Deum offendas peccato linguae mentiendo, pejerando, detrahendo, rixando, etc. Incipit autem a peccatis linguae, quia sunl frequenliora, el difficilius caventur: propter quod s. Jacobus ail cap. 3. *Qui non offendit in verbo . hic perfectus csl vir. El labia lua no loquantur dolum.* prohibuit generalim omnia peccata linguae . sed voluit eliam in specie prohibere perniciosa mendacia, quia sunl mullo graviora caeleris, (lex quibus mulla alia mala oriuntur. *Diverte a malo el fac bonum:* a peccato linguae transit ad peccata operis, el primum monet, ut vitentur peccata commissionis, cum ait. *Diverte a malo* . quale est homicidium , adulterium . etc. Deinde addit . *ct fac bonum,* ul vitentur eliam peccala omissionis, qualia sunl. cum parentes non honorantur, cum Deus tempore suo non colitur. cum omiltunlnr elemosynae . orationes, jejunio et similia bona opera. *Inquire pacem , et persequere eam.* Hir tandem adjungit, nt caveantur peccala cordis, irae, odia . invidentiae, et cnclorae pravae animi affectiones : ut vera pax . et tranquillitas in omni negotio procuretur. el teneatur. Recte autem dicit Propheta , *inquire pacem* , quia boni viri officium est non tam pacem cum omnibus habere, ipiam optare, cl quaerere : saepe enim aliorum culpa pax obtineri non potest: ideo cl Apostolus ait ad Rmn.12. *Quod in vobis csl cum omnibus hominibus pacem ha bontés.* Et Propheta David in ps. 121. *Cum his. qui oderunt paeoni, eram pacificus.* Nec solum cum aliis, sed clinm nobiscum ipsi perlectam pacem babere. non possumus in hac valle miseriarum. Video *enim,* ail Apostolus ad Rorn. 7. *aliam legem in membris meis repugnantem logi mentis meae.* Quamvis autem perfectam pacem nobiscum ipsi habere non possimus: tamen inquirenda pax est , domando membra jejuniis, et cnrnem spiritui subjiciendo , ul aliquando discat non repugnare , vel minus repugnare imperio mentis. Denique inquirenda illa pax est tolis animi viribus , quae nos manet in coelesti Hierusalem: qui enim ad pacem illam, ut par est. toto corde anhelant . facile contemnant bona, cl mala temporalia omnia , ac per hoc habent etiam in hoc mundo pacem ad Deum, quam unam rcspicil limor Domini filialis.

13. *Oculi Domini super justos , el aures ejus in preces corum.*

Probal quod dixerat, observantes mandata Dei , ct caventes peccala habent vilam , ct dies bonos. Ratio notem est, qui i Dominus perpetuo respicit viros justos . el semper exaudit preces eorum : quomodo enim non habebunt dies bonos, qui sub omnipotente custode vitam degent ? Nam si justi cognoscunt mala imminentia, et clamant ad Deum, inveniunt apertas, ct intentos aures ejus : si forte non cognoscant. Deus pro illis vigilat, el liberal a mali-, plurimis, quae justi ipsi nec vident. nec intclligunl: ad hoc enim sunl *oculi Domini super justos,* ul custodial eos a mulis . ad quae ipsorum oculi non pertingunt. Mira Dei bonitas* quem non delectet tam bonum Duminum loto corde diligere, cl filiali affectu timere? quis isia considerans, non clamet cum Propheta, *Confige timore tuo carnes mens?* et in alio psalmo. *Lactetur cor meum . ut timeat nomen tuum?* Al non semper justi exaudiuntur a Deo , imo semper exaudiuntur : sed si non facil Deus, quod ip-i petunt. ideo non Licii, quia non expedii eis. Medicus est, el si non exaudit. ul amara polio non sumatur , excudit , ul per eam polionem morbus curelur.

IG. *Vultus autem Domini super facientes mala , ul perdat dc terra memoriam eorum.*

Ex comparatione impiorum auget Propheta beneficium justorum : nam sicul ocu i Domini super justos vigilant, ul eos custodiat: ila eliam *vultus Domini,* i lest, oculus D ›ı ini (nam vullns in hebraeo dicilur, O'O9punim.a verbo, Π33 *pana,* quod esi aspicere) *vigilat super facientes mala* , id est. super iniquo-.. non ul cos custodiat. sed *ul perdal de terra memoriam corum,* idest . ul funditus extern inenlur . ct pereant . non ipsi solum sed lilii el nepotes, el posteri omnes, donec corum memoria penitus nbnlenlur. Hoc non semper fieri ridemus, quin vel ip›i impii prius resipiscunt. quam tempus ultionis adveniat, vel filii, el nepotes non imitantur peccala parentum, vel alia de causa . justo Dei judicio differuntur ejusmodi poenae: sed psalmus cantat id. quod ut plurimum fieri s<»lcl, cl quod habelur in primo capite decalogi: *Ego sum Deus tuus, fortis . zelotes, qui visito iniquitates in lerliam el quartam generationem in his qui oderunt me.* Exod. 20.

17. *Clamaverunt justi, cl Dominus exaudivit eos, cl c.r omnibus tribulationibus eorum liberavit cos.*

Probal quod dixil, *Oculi Domini super justos* , o.tc. exemplis patrum . quae in sacris hisloiiis leguntur, ut Abraham. Isaac, Jacob, Joseph, Mosis, losue, Gcdeonis, et aliorum, cl forlc eliam spiritu praevidebat cl canebat I beralioncm Daniclis dc lacu Iconum, trium puerorum dc fornace ardente,

Susannac dc morle, ad quam ob falsum crimen damnata erat, el aliorum plurimorum. Neque repugnant huic versiculo exempla Macbobaeorum , qui de tormentis, et morle liberali non fueruni, siculi non exempla Apostolorum, el martyrum, et ipsius Christi qui ab inimicis el persecutoribus injuste supplicia gravissima pertulerunt. Isti enim verissime dc omni tribulatione liberali sunl, qui ut Ecclesia canit, *Compendio mortis sacrae vilam beatam possident.* Verissime etiam isti clamantes ad Deum exauditi sunl, quia dcdil illis Deus aliquid melius, quam sil liberatio dc temporali calamitate; dcdil enim cis pretiosum patientiae donum. el pro eadem patientia coronam gloriae sempiternae.

18. *Juxta esi Dominus iis, qui tribulato sunt corde, el humiles spiritu salvabit.*

Declarat modum Propheta , quo Deus justos dc tribulatione liberat ; el videtur pluribus verbis explicare, quod brevissime dixit in psal. 90. *Cum ipso sum in tribulatione, eripiam cum, el glorificabo cum* , idesl, cum ipso sum per patientiam in hac vita, *eripiam eum per mortis soporem, el glorificabo eum* per gloriosam resurrectionem. Ita nunc dicit , *Juxla est Dominus iis, qui tribulato sunl corde,* idesl, justos, qui ob anguslias, cl persecutiones corde afflicto , cl tribulato sunl. Deus non dcseril ; sed prope adesi patientiam subministrans, et consolationem coelestem admiscens , ul forli<er sustinere possint: neque hoc diu durabit : nam paulo post *humiles spiritu salvabit*, idesl, illos ipsos humiliatos cl afflictos corde cl spiritu (nam in hebraeo est, ΠΊΊ ’bCI *dacchce ruach , contritos spiritu)* ob gravitatem tribulationis cruci de omni angustia.

19. *Mullae tribulationes justorum, el de omnibus his liberabit eos Dominus.*

Hoc pertinet ad illa postrema verba versiculi superioris, *humiles spiritu salvabit* : idmn csl cnim ac si dixisset, *humiles spiritu salvabit* : elita salvabit, ul etiamsi plurimae sini eorum tribulationes , tamen de omnibus omnino liberabit eos. *Absterget enim Deus omnem lachrymam ab oculis eorum,* ut in Apocal. dicitur cap.21.Hinc admonemur , non promitti fidelibus in hac vita carentiam inopiae , morborum, ignominiae, persecutionum, calumniarum, oppressionum ; sed promitti consolationem spiritualem praesenti tempore , el plenam . atque perfectam liberationem in futuro. 1q hebraeo. *tsadik,* habetur in singulari numero. multae *tribulationes justi, el dc his omnibus liberabit eum Dominus:* sed in sensu nulla est discordia: non enim Propheta significare voluit, unius lanium justi mullas esse tribulationes: sed uniuscujusque jusli, ac per hoc omnium justorum.

20. Custodit *Dominus omnia ossa eorum, unum ex his* non conteretur.

Videntur haec ad resurrectionis gloriam perlinere, ad quam sine dubio perlinet, quod in Evangelio Luc. 21. Dominus dicit, *El capillus décapite vestro non peribit·,* recte enim dici potest noa esse confractum, quod stalim post confractionem integrum,cl fortius ac pulchrius repraescnlatur.Quamvis igilur justorum ossa, et membra omnia dissipentur; cl vel a feris devorentur,vel in mare projiciantur, vel ab igne consumantur, custodit tamen Dominus amnia illa in sinu providentiae suae, et nihil omnino ex cis peribit, sed integra omnia et gloriosa in resurrectione restaurabuntur. Alii tamen exponunt hunc locum dc ossibus interioribus, idesl, de fortitudine animi, quae in sanclis,in maximis eliam persecutionibus, Domino custodiente, non deficit.

21. *Mors peccatorum pessima, el qui oderunt justum delinquent.*

Ne putarent impii, suos quoque cruciatus,elmiserias in morle finiri; quod allici, vel qui Dei providentiam,aut animae immortalitatem non credunt sibi falso persuadent.adjungit Propheta, *Mors peccatorum pessima,* quia videlicet initium erit cruciatum aeternorum, sicut mors sanctorum pretiosa est, quia requiem, el gloriam inchoat sempiternam. *El qui oderunt justum delinquent,* idest, tl ii qui justum vexant, et odio habent, omnes videlicet justorum persecutores, qui existimant se victores esse, et mullum lucrari cum justos deprimunt, spoliant.occidunt; tandem *delinquent,idesl,* aberrabunt a via verae foelicilalis.eldicent,id quod legimus in lib. Sapientiae, cap. *5.Ergo erravimus a via veritatis, eljustitiae lumen non luxit nobis, lassati sumus in via iniquitatis cl perditionum, ambulavimus vias difficiles, viam autem Domini ignoravimus, quid nobis profuit superbia. aut divitiarum jactantia? transierunt illa tamquam umbra,* etc. In hebraeo pro illis verbis, rnors peccatorum pessima, habetur ad verbum,

yiiH ΠΠΊΕΠ *themolheth rasciah rahah, interficiet impium malitia.* El quamvis sensus sil idem, el sine dubio pessima sit mors eorum, quos malitia interficit, quia malitia non mortem solum temporalem, sed etiam sempiternam adducit: tamen omnia credibile esi septuaginta Interpretes aliter legisse, cl ideo aliter* transtulisse.Illud igitur, ΠΠΊΌΠ *themolheth,* quod csl verbum, el significat, inler/iciel, ipsi legerunt, ΓΙΠΊΩΠ *themulhalh,* quod esi nomen in regimine, et significat *mors.* Nam in hebraeo sunl literae omnes eaedem,et sola puncta mulari debent, quae a Rabbinis addita sunl el saepe non recte. Posito aulem nomine *Ihemulhath,* sequens vocabulum non potesl verti impium sed ûnpû sive *peccatoris,* el tertia vox non potest reddi maliliu, sed mala, vel pessima, quamvis verbum hebraeum, utrumque significet. Itaque recte septuaginta verterunt, *Mors peccatorum pessima.* Quod sequitur.*el qui oderunt justum delinquent,* ex hebraeo mulli vertunt, *el qui oderunt justum, desolabuntur:* sed vox bebraica utrumque significat *delinquere et desolari,* cl refertur tam ad poenam, quam ad culpam, sed quia septuaginta verterunt,πλημμιλήλκσ. quod verbum *delinquere.peccare, errare* significat, el s. Ilieron. ex hebraeo

reddidit, culpabuntur, non debemus ab hac posteriore signillculioiie recedere Quia (vuv·η delinquere pOlcsl nceipi pro eo, quod est delinquere in aIlum, M>e laedere, el nocere: et pro eo, quod esi delinquere in scipsum. idesl, errare, a scopo, sive didicere in cursu, el muniere bravium, hoc posteriore modo in»s paulo aille nceepnnus, el exposuimus. Siquidem dubium e»se non poterat, quin impii delinquerent m homines justos, sed dubium esse poterat. an laedendo justus, laederem magis Seipsos: el hoc Prophcla affirmat dicens. Odten/cs *justum delinquent.* idesl. nocentes justis.sibi ipsi mugis nucehuiil,i|uia errabunt j line ultimo.quem omnes homines desiderant, el qui solus beatos ac foehees reddit possessores suos: ei in hoc sensu, *delinquent.* idem csl quod *desolabuntur:* nulla enim esi desolatio majur, quam ainillcre vilam aeternam.

22./h*dimel Dominus *animas servorum suorum, el non delinquent omnes qui speranl in eo.*

Concludit psalmum praedicendo justis contrariam sortem ei. quae praedicta est impiis: *Bedimei Dominus,* ab omni servitute, nique adeo ab omni mulo animas *servorum suorum,* cum eas de carcero corporis eduxerit, el ideo mors justorum Optima, ul mento dixerit Balaam. *Moriatur anima men morle /ustorum,* et *sini novissima mea horum similia* Num. 2.1. *El non delinquent omnes qui sperant in eo.* idesl. cl non errabunt a scopo, non delicient in cursu, pervenient omnino ad bravium supernae foelicitabs. *omnes,* qui non in suis viribus, sed m l)eo confidunt. Est aulem hoc loco advertendum, non salis esse spem qualemcumque, sicuti nec fidem mortuam, ad vilam aeternam oblinendam: sed hoc loco tribui spei adeptionem bealiludiiiis, quia sermo esi de spe justorum linientium cl diligentium Deum, quam Aposiolus Petrus vocat *spem vivam.* I. Petri . Haec plane spes et fiducia, quae nascitur ex patientia, ex boms operibus, ex testimonio conscientiae bonae juxla illud. *Patientia probationem operatur, probatio vero spem.* Bum. 5. el illud, *Qui bene ministraverint gradum bonum sibi nequirent, el mullam fiduciam in tide, quae est in Chrido Jesu,* t. Timoih. 3. el illud, Si *cor nostrum non reprehendit nos. fiduciam habemus ad Deum.* I. .!<> m. 3. Haec inquam, spes viva, cl perfecta recla perducil ad rem. idesl. ad gloriam sempiternam: ul quod speravimus, aliquando possideamus.

PSALMUS XXXIV.

TITULUS, ET ARGUMENTUM PSALMI

Ipsi David.

Titulus nihil habet novi. Argumentum psalmi videtur esse oratio Chrisli ad Patrem adversus persecutores suos, et corporis sui, quod e.sl eccb-sia. Furiasse, eliam. ut Throdorelus. Euthymius. el alii volunt, orat ipse David pro liberatione sua,el contra Saul regem, aliusque persecutores suos. Sed quia Propbola orat, eide Christo, ut plurimum loquebatur in psalmis.ul colligitur ex verbis Domini Luc. till, ideo cum s. Augustino, cl s. Hieronymo, sensum principalem ad Cbnsiuin perlinere censemus.

EXPLICATIO PSALMI XXXIV.

I. *Judica Domine nocentes me, expugna impugnantes me.*

Propositio generalis esi. qua politur auxilium conlra perseqiiiiilore.s. Sed ex hebraeo textu sententia explicanda csl. Siquidem in hebraeo habetur ad verbum , ПХ ПЇП> П2Ї *ribah* Adonni *elh jeribui Judica Domine judicantes me.* Sive, *litiga, cum litigantibus mccum.* Nam ab eadem voce formatur verbum cl participium,seu nomon verbale: cl quamvis hebraea vox. *ribah.* sil ambigua.el possil referri lum ad judicium tum ad litem: tamen graeca el latino editio declaraverunt esse, referendam ad judicium.Itaque sensus ent. *Judica indicantes mc,* idesl, juslo judicio condemna eos qui me injusto judicio condemnarunt. quales fuerunt principes hebraeorum.Annas. el Crtiphus, el principes Ethnici. Pilatus, el Herodes, qm Christum injuste judicarunt, el mulli principes qui sanctos martyres iniquissimo judicio condemnarunt. Quod aulem nos legimus, judica *nocentes mc,* cuindctn sensum habet: qui e.

nim injuste judical, sine dubio nocet. Et quia persecutores Christi, el Ecclesiae videri volebant, quasi secundum *leges,*atque ex zelo justitiae Christum, el servos ejus morli adjudicare; revera nutem non judices, sed hostes erant, et cum vera pietate pro superstitionibus suis bellum gerebant; ideo subjungit psalmus, *EI expugna impugnantes me:* vel ul clarius habetur In textu hebraeo, ΠΝ ΟΠ7 *lecham elh lochamai,* et graeco ubi est similis allusit» verbi, el participii, *pugna conlra pugnantes mecum,* idesl, suscipe causam meam, el bellum meum, ul expugnante te inimicos meos, ego manus eorum effugium,et victoriam referam.

2. *Apprehende arma, el scutum, el exurge in adjutorium mihi.*

Declarat illud *expugna impugnantes mc,* cl quia qui pugnat debet instructus esse armis, lum quibus repellat ictus adversarii, lum quibus adversarium ferial, ideo in huc versiculo meminit armorum prioris generis, in sequente vero posterioris. Nam pro eo quod nos legimus, apprehende arma el scutum, in hebraeo esl ad verbum,*apprehende clypeum, el scutum:* sed gracci el lalini Inierpreles pro prima voce verterunt, *arma,* no rem eamdem bis ponerem.sed per arma intellexerunt urina defendentia, el protegentia: id enim oinnium consensu significal. 7AQ *maghen,* a verbo, pA *ganan,* quo i csl *protegere.* Porro *clypens, el scutum* Dei est bona ejus voluntas; juxta illud psalm, 5. *Domine ut scuto bonae voluntatis luac,coronasti nos.*liem aequitas sive juslilia.Sap. 5. *Sumet scutum inexpugnabile aequitatem.* El quidem benevolentia Dei clypous esl, quo Deus nos protegit. Plane enim securus esl. quem Deus amal, el dc illo dici potest,*scuto bonae voluntatis tuae coronasti cum* Justitia Dei,quae iu scripturis vocari solet aequitas, scutum csl, quo Deus ipse protegit a judiciis,el calumniis hominum impiorum quantumvis enim Deus severe, et atrociter impius puniat, semper justissime punit, el ideo, non limet Deus jacula linguarum, vel judiciorum; juxta illud, *ul justificeris in sermonibus luis el vincas cum judicaris,* psal. 50. El de hoc dicitur. *Sumet scutum inexpugnabile aequitatem,* quando videlicet Deus ad judicium novissimum veniet, cl armabilur in ultionem inimicorum. Quarc non sine causa bis boc loco pomlur nomen clypei.sive scuti, quoniam utroque simul Deus annatur, cum cl nos misericorditer prulegit, cl fuste se ipse defendit.

3. *Effunde frameam, el conclude adversus* eos, *qui persequuntur me: dic animae meae, salus tua ego sum.*

Hic jam loquitur de armis ad laedendum aptis, el per frameam inlelligil gladium, ul s. Hieronymus vertit, et sensus esl,evagina gladium,ct stringe illum conlra persecutores meos. Illud enim.effunde *frameam,* significal facilem, cl promptam gladii evaginalionem, qualis esl cum gladius poljtus,ci laevis esl;tunc enim nullo luborcexirnilur.el quasi funditur e vagina:conlra aulem gladius rubigine confectus, vix magno labore nudaripolesl.Illud aulem,e i *conclude*.inlelligitur de conclusione gladii qui manu acriter stringi debet,ul firmiter Imcaiurtt fortius ferial. Verbum enim hebraicum,sejor, *claudere cl stringere* significat.Sed quia framea,ti vox hebraica. n>jn *chanilh.ei* grarc-i ρομφαία bon gladium sed spiculum vel lanc-am signIIIcal: ideo polesl eliam sic exponi hic *locus, effunde frameam,* idesl, jace spiculum, seu lunroam in hostes, el *conclude adversus eos,qui me persequuntur,* idesl, claude viam, pone obstaculum, ne hostes accedant. 1'orro gladius el lancea Del est ira ipsius, idest, juslilia vindicaliva, qua impios punit. Sic enim legimus Deuteron. 32. *Si acuero ul fulgur gladium meum, et arripuerit judicium manus mea, reddam ultionem hostibus meis,* el Sapient. 4. *Acuet diram iram in lanceam.* Asm ct gladius cl lancea, arma sunt offensive. Mirabile prorsus spectaculum animae fideli objicitur, cum cogitat Deum pro se stare armatum scuto ct gladio. sive lancea, el audit illum in corde dicentem, *salus lua ego sum.* Quamvis enim salis silai omnem securitatem, id quod Apostolus dicil,Roro. 8. Si *Deus pro nobis, quis conlra nos* tamen Spiritus sanctus, ut adhuc potentius; infirmitatem nostram sustentaret, describit Deum non quomodocumque, sed armatum omni armorum generc pro Ecclesia et singulis fidelibus suis adversus hostes visibiles el invisibiles pugnantem. *Dic animae meae solus lua ego sum.* Non salis est ad animi tranquillitatem, ut Deus pugnei pro nobis, sed necesse esl ut id nobis innotescat, ideo petit Christus pro corpore suo, ut id reveletur, el loquenle. Spiritu sancto ad cor, fiducia oriatur. Quamvis aulem magis proprie Deus medicus dici poscit, quam salus ; rectissime tamen salus dicitur, quia medici, el medicamenta non semper sanant, nec intime penetrant substantiam rei, «piam sanare cupiunt: Deus autem sanat semper, cl intimae illabitur animae: et sicul fieri non polesl. ut sanitate praesente homo non sil sanus, etiam si omnia alia absint: ita fieri nequit, ul Deo volente sanare et per gratiam suam praesente, anima non sit sana, etiamsi omnia alia desini.

f. *Confundantur el revereantur quaerentes animam meam.*

Describit exitum impiorum, «pios Deus arma capit, ac primum dicil, *confundantur cl revereantur.* idest. erubescant ob amissam victoriam qui quaerunt me interficere; idem enim significant illa duo vocabula, *confundantur el revereantur.* Non enim hic agitur de reverentia erga alium, sed do pudore, quo suffundi sold, qui cadit causa. Illud, *qui quaerunt animam meam* ambiguum esl. Aliquando enim accipiunt in bonam partem, ul in eo loco psal. 118. *Periit fuga a me, cl non est qui requirat animam meam,* id est, non habeo refugium ullum, neque est, qui me noverit, el requirat, ul defendat. Aliquando in malam partem ac-

cipilur, ul hoc loco, el alibi saepius : ubi quaere-re animam, csl conari ad tollendam animam, idest vitam.

5. *Avertantur retrorsum, et confundantur cogitantes mihi mala.*

Non solum igitur confundantur, et pudore afficiantur, sed eliam *avertantur retrorsum,* idesl, recedant victi el confusi *qui cogitant mihi mala,* idesl, qui meditantur necem meam.

6. *Fianl tamquam pulvis ante faciem renti, et Angelus Domini coarcla/M eos.*

Addit tertio, ut non solum erubescant, nec solum recedant, sed celeriter fugere cogantur, et dispergantur in varia loca. Pulvis enim a vento in varias partes magno impetu, velociterque dispergitur. Augetur aulem hoc, loco celeritas fugae, cl dispersio, tum ex parte pulveris. lum cx pailc venti. Num pro pulvere in hebraeo esl.y^c *mots,*quod significal *glumam,* ul diximus in explicatione primi psalmi, idest, pulverem levissimum, cx minutissimis cl aridissimis paleis conflatum. 11 pro vento corporali, hic ponitur *Angelus Domini,* qui Spiritu' esl vivens, el longe polenlior, el efficacior omni vento. Fianl igilur sicul pulvis levissimus, qui ab omni venio facile rupi polesl. el tamen non levis ventus, sed *Angelus Domini sil coarclans, et impellens eos.*

7. *Fiat via illorum tenebrae cl lubricum, cl Angelus Domini persequens cos.*

Addit ultimo, ul non solum dispergantur, et fugero cogantur, sed eliam sine ullo remedio in exilium praecipitentur. Fugientes enim juv. π sol< nl, scientia viarum, ilincre tuto, et stabili, aut certe si via sil lubrica, tarditate ambulationis. Ihc aulem ista omnia remedia cessant: imprecatur enim Propheta impiis, ul fugere cogantur in tenebris, el per viam lubricam, ul neque oculi, neque pedes officio suo fungi possint el instante post cos. ac vehementer urgente Angelo Domini, ul necessc sil cos in praecipitium, cl exitium ruere. Haec omnia implentur hoc tempore m Judaeis, aliisque persequutoribus Christi et Ecclr sine, qui justo Dei judicio versantur in tenebris ignorantiae, el in lubrico concupiscentiae ct persequenlc eos ira Dei, quotidie hibunlur in majora peccata et ad sempiternam mortem summa velocitate festinant. Sed manifestius implebuntur in die judicii : lunc enim impii confundentur.el pudeflenl confusione incfTubili et avertentur retrorsum in praecipitium gehennae divina potestate coacti, idque absque ullo remedio, quo modo sine remedio ruil, ct corruit in exilium, qui in tenebris per lubricum alio perscquenle festinare compellitur.

8. *Quoniam gratis absconderunt mihi interitum laquei sui : supervacuo cxprobaverunl animam meam.*
9. *Veniat illi laqueus, quem ignorat, el caplio. quam abscondit apprehendat cum, el in laqueum cadat in ipsum.*

In primis septem versiculis loquulus esl Propheta in persona Christi, el omnium justorum de persecutionibus generatim: tn sequentibus versiculis explicat tria genera persecutionum, quas pati solent justi :ib impiis. Nam primum fraudibus, el insidiis juslos vexant, deinde falsis testimoniis eosdem appetunt, postremo aporia vi non verbis lanium, sed eliam factis justos opprimunt. Dicit igilur de primo genere, *quoniam gratis absconderunt mihi interitum laquei sui.* idesl, quoniam quidem nulla injuria a mc lacessiti, mihi insidias struere non cessant ; ideo precor Deum, ul providentia sua faciat, ul insidiae illae in perniciem ipsorum convertantur. Quae imprecatio, ul alias meminimus, non tam imprecatio, quam prophetia esl. Vere enim provi entia Dei hoc agit, ul insidiae, vel solis noceant insidiatoribus, vel prius ct magis illis, quam aliis: quomodo fax accensa, ul comburat domum, se ipsam prius incipit comburere el consumere, quam domum: el saepe domui nihil nocet : ita miiblia insidianlium. slalim incipit animum insidinnlis vastare: alus aulem, vel nihil nocet, vel longe minus: quia minus esl malum poenae, quam malum culpae. Quod allinet ad verbo. illud, *absconderunt mihi interitum laquei sut, s.* Augustinus, legit, *absconderunt mihi laqueum corruptionis suae;* sed hebraci gracciquo codices cum nostra editione concordant; sensus nutem idem est. Dicitur enim *interitus laquei.* mors, quae pnraltir per instrumentum laquei, cl dicitur laqueus interitus, sive corruptionis, laqueus, qui paratur, sive tenditur ad rapiendum, et occidendum. In hebraeo habetur, ΒΠΦ'Ι risc' *tam.* reto, non laqueus, sed parum r fert, utrumque enim instrumentum esl ad capiendum apium. Illud, supervacue.in hebraeo esl. Oùn *chinnam.* idesl. gratis, sicul paulo unie: sed Interpres variare voluit. Itaque sensus csl, *supervacue.* idesl, sine *causa,* cum nullam a me, injuriam acceperint. pxprobuvcront animam meam, idesl. probro me olfecerunt. tendentes mihi laqueos, ct retia quasi ferae sylveslri. In hebraeo au'em sic habetur, 'Η5Π *chapheru.* idesl foderunt: sed septuaginta legisse videntur. *charephu.* una lilera transposita: id enim significat, *cxprobaverunl.* Quamvis si legamus.*foderunt animae* meae,idem erit sensus, nimirum sine causa foderunt foveam deceptionis vitae meae, ac per hoc pudore me affecerunt. Illud aulem, *veniat illi laqueus. quem ignorat, et captio, quam abscondit, apprehendat ipsum, el in laqueum cadat in ipsum,* multa clarius csl in hebraeo, videlicet sie. *veniat illi.* nimirum insidiatori, *calamitas quam ignorat,* id esl. calamitas insperata, cl inopinata. El dederat, quae sil ista calamitas, addens, *rete suum,* sive *laqueus suus quem abscondit mihi, capiat ipsum,* el sic *incidat* in ipsam calamitatem, quam

mihi pararerak Sententia Limen eodem esi, nisi quo<i sepluaginln pro calamitate in utroque loco ponere maluerunt instrumentum calamitatis, videlicet laqueum, cl pro reti, sive laqueo posuerunt ca/dioncni, quae csl effectus laquei: illa repetitio in ipsum, est hebraismus. pro eo quod nos lalmi dicimus, m ipsum eomdem laqueum cadat.

10. *Anima aulcm mea cxullabil in Domino, el delectabitur super salutari* suo.
11. *Omnia ossa mea dicent, Domine quis similis tibi.*
12. *Eripiens inopem de manu fortiorum ejus, egenum el pauperem a diripientibus eum.*

In his Iribus versiculis propbeia explicat laetitiam inenarrabilem, qua perfundetur jqstus, cum se perfeci·· liberum esse cernet ab omnibus insidianlibus. Sunt autem phrases poeticae, melaphoricae, admirabiles: est aulem haec sententia. Cum id acciderit, quod precatus sum. *anima mea,* qua rivo cl sapio, prae Inetilia, *cxullabil in Domino Deo.* videlicet laudans cl magnificans ; el simul *delectabitur super salute sua.* quam se adeptam esso videbit,vel potius .-uper ipsum Dominum qui est salus ejus, non solum anima, sed etiam corpus, imo omnes partes corporis, eliam intimae el abjectissimae quales sunt ossa, quae sensum non habenl : nec. solum *ossa,* sed *omnia ossa,* eliam minima gestient prae voluplale. et si sensum el vocem haberent, exclamarent utique, el dicerent, *Domine quis similis Ubi?* nihil enim est in terra, neque in coelo te forlms. benignius, sapientius, omabil.us. quippe qui tam potenter. el misericorditer eripis pauperem de manu hostis inulto fortioris ipso,qui violenter ejus bona.et ipsam vitam rapere cupiebat. S. Augustinus more suo allego ricum sensum persequens, per *ossa* intelligii viros *perfectos,* qui sunt in Ecclesia, per carnem vero homines infirmos,ul sensus sil, quamvis tempore lenlalionis, vel persecutionis caro mystici corporis Ecclesiae cedat, ossa tamen non cedent, sed resistent, ac dicent,*Domine, quis similis libi.* Quod allinet ad verba, illud *salutari suo.* in hebraco est, *bisciuhalho,* salutem suam. Sed quia seiumla pars versiculi ul plurimum repetit. et explicat primam: cl in prima dictum csl, *cxullabil in Domino,* recle s. Augustinus per *salutare.* nilelbgil ipsum Dominum, qui supra dixit. *salus lua ego sum.* Illud aulcm, omnia *ossa mea dicent* simii·· rst illi, quod habelur in psal. 102. *Benedic anima mea Dominum, el omnia quae intra me sunt, nomini sancio ejus.* Significatur aulem m hac phrasi perfecta quaedam l.iel lia, quae totum hominem repleat. Aliquando · nim animus gaudet, sed corpus dedet,et tunc mm est [dena. perfectnquc laetitia : sed quando sanabit Dominus omnes languores nostros, et replebit in bonis omne desiderium nostrum : tum demum lotus homo inenarrabili voluptate perfusus cxullabil Domino, et omnes pari· s ejus, usque ad ossa insensibilia dicent Domino, *quis similis libi:* sicut enun insensibiles sitire dicuntur, quando carent neces* sanis adjumentis, juxta illud psal. G2. *Sitivit in te anima mea, quam multipliciter libi caro nwr.* sic eliam eaedem res insensibiles quando defectui carum tolluntur, et exnllurc il gesiire dici possum. Illud, *Domine quis similis libi,* m gracco geminatur: *Domine Domine,* sed neque geminatio imbetur in hebraeo, neque legitur abAiigustno vel Theodorelo, vel Eiitbymio. Illud eripiens inopem. in hebraeo facilius conneditur cum superioribus, sic enim ad verbum legitur, *Domine quis sicut tu, qui eripis inopem:* esi itaque sic cunnecienda sententia. *Domine quis similis tibi. quies eripiens inopem de manu fortiorem* ejus? Illud quoque *de manu fortiorem ejus,* m hebraeo darius est: sic. enim tegimus tJOQ pTFW'Z'j'î'à'î0 *malsil hani mcchuzak mimmemiu,eripiens inopem a robusto prae ipso,* idest, ab hustc robustior··, quam ipse sil. Sed lalimis interpres reddi* dii ad vet bum. quod invi-nit in graeco. Denique pio illis vertus *a diripientibus cum.* in hebrteo solum esl.yjTAa *miggoz<-lù,à violento,* sed interproies explicate, voluerunt latius quod unico verbo continebatur in le.xlu originali.

13. *Surgenles testes iniqui, quae ignorabam,interrogabunt me.*
11. *Retribuebant mihi mala pro bonis,* sterilitatem *animae meae.*

Pergit nunc Propheta ad secundum genus persecutionum, quo impii testimoniis falsis, non ex insidiis sed palam justos persequuntur, cl mire exaggerat nequitiam horum testium: primo dicit, *surgenles,* ul significet cos non expediisse citationem,sed per se venisse.Secundo addit,*quae ignorabam.* ul ostendat accusari justum at» iniquis testibus. de co quod nec fecerat. nec cogitaverat. Dicimur enim ignorare, quae, non probamus nec unquam fecimus, ac si Licere nesciremus. Sic de Christo dicil Aposl. 2 Cor. 5. *Eum qui peccatam non noverat pro nobis peccatum fecil.* T··ı Ió addit *interrogabant me.* ul ostendat audaciam ac imprudentiam testium, qui non contenti falsum testimonium dixisse coram Judice, ipsum eliam virum justum coram arguere, el interrogare aodenl. Quarto addit, *retribuebant mihi mala pro bonis,* ul ostendat falsos illos lestt-s nulla injuria Ia· essilos, sed conlra beneficiis affectos, ex mera malitia ad cnlumniiindiim ndduclos. Addil ultimo. *sterilitalem animae meae* ul ostendat per falsa testimonia impios illos non quaerere leve ahqmid mulum, s···! omnum maximum. Potest enim 'lerililus hoc loco posita duobus rnndis accipi, primo generatim pro desolatione, el vastitate universali, qualis accidit sancio Job. qui una die am sil opes, lihos.sanitidem. Et huc. perlinet expositio Throdoreli. cl Euthymii. qui nicpiunl *sterilitatem.* pro oblivione. idest. tali desolatione, ul ipsum eliam nomen oblivioni tradatur Potest secundo occipi sterilitas pro uno genere mali, sed maxime, aestimationis, lum apud Diabolum, qui illud ner ministros suos inferre conatur, lum apud hominem justum, qui illud cogitur pali. Id malum est, ut homo justus infamia per falsa testimonia natus sterilis,el orbus

manent, ul ncc frudum facere possit. el quod jam fecil, pereat. Sic s. Augustinus exponere videtur.

15. *Ego (uileni cum mihi molesti essent,induebar cilicio.*

16. *Humiliabam in jejunio animam meam, el oratio mea in sinu meo convertetur.*

Antequam Propheta de tortio genere persecutorum luqui incipiat, exponit quid egerit adversus persecuturos secundi generis ac dicit se non reddidisse malum pro malo, neque de vindicta cogitasse, sed ad Deum orandum cum magna humilitate se convellisse, *Cum* mquil, *adversarii mihi molesti essent.non* superbe ilhs insultavi, sed sacco nidulus jejunare coepi, ul oratio mea Deum facilius placaret Succus enim, el jejunium sunt alae undionis. Sic rex ille X nivilaruin cum sacco, el j-junio orans exauditur, Juliae 3. Quod idem legimus de rege Ac.tiab. 3. reg.25.unde et Sapiens dicil. *Oratio humiliantis se nubes penetrabit.*Addit vero, *el orulio ineu m sinu meo convertetur,* ul ostendat se trucium orniiimis non dubium exportare. Ponitur enim, *in sinu meo,* pro. *in sinum meum,* ul habelur in textu hebraeo . ψ*Π *liai cheki.* et graeco, quasi dicat, oratio ex tanta humilitate proferla non rcvrrielurnd me vacua.sed sinum meum coi-le-U consolatione implebit. Possumus eliam, si velimus, illud, *in sinu meo.* arci perc ut j icel, in cusu auferendi, el exponere hunc locum de frequentia orationis, ut sensus sil.urut o mea m sinu meo existons,saepius revertetur el recurret. ul quod semel, aut iterum quaerens non invenit, perseverando, idesl. saepius revertendo inveniat. Et quamvis ad litteram haec non videantur convenire Christo, quem in EvangeLo non legimus indutum cibeio p-junasse. el orasse, dum persecutiones pateretur; conveniunt tamen eidem Christo, prout est in membris suis: hoc est enim proprium membrorum Christi,duin adversa patiuntur. non cum adversariis contendere : sed ad cor suum redire, cl Deum humiliter d -precari. Quod ad veib i iillinol illud *cum mihi molesti essent,* in hebraeo est ,ΊΗπζϊ *bachaloiham. cum ipsi inlirmarenlur.* Sed verisimile est. septuaginta Interpretes legisse cum aliis punctis, vel cum additione alicujns alterius literal*.In conjugatione Piel, vel lliphil. Tunc enim accipi debet active illud verbum, ul non solum septuaginta. sed etiam s. Hieronymus ex hebraeo vertit. Sic enim legimus apud Hieronymum, *cum infirmarer ab eis.* idest, cum ipsi me aegrotare facerent, quod est idem Cum eo. quod legunt septuaginta, *cum mihi molesti essent.* Potest eliam du-ι, sepluaginta el s. Hieronymum legisse, *cum inlirmarenlur ipsi.* ut nunc legimus m hebraeo.sed altius cogitasse, Prophetam luqui de illa aegrotatione animae, quae semper con uncto est cum injusta persecutione: quicumque enim alium injuste persequiliir.se ipse laedit, el vastat: cl dum alium aegrotare facit morbo poenae, ipse aegrotat morbo culpae. Recle ergo sententiam reddiderunt septuaginta, el s. Hieronymus. idem enim esi (pm ad sensum, *cum mihi molesti essent;* el, *cum morbo iracundiae,* vel odii, vel invidentiae, *adversus me aegrotarent.* Illud aiiieiri *induebar cilicio,* in textu hebraeo, ⁄CJ rO137 *tcliusci sciak .* et graeco est *induebar sacco.* Ex quo inlelligimus per cilicium intelligendum indumentum cx pdis animalium, quod interius adhiberi solet, ul legimus de rege Juram, 4. reg. G. ut vestem sacceam.qua exieritis eliam ad significandam humilitatem alqtn utuntur.ut de rege Xmiviiarum Jonas testatur, cap.3. illud, *Humiliabam in jejunio animam meam,* phrasis est hcbraica.passim enim hebraei animam ponunt pro tuto homine.

17. *Quasi proximum, et quasi fratrem nostrum* sic *complacebam·, quasi lugens,el contristatus sic humiliabar.*

Ilie versiculus mullo clarior csl in textu hebraeo qn. m in graeco, vel latino. Sic enim ad verbum reddi pob-sl cum s. Hieronymo *Quasi ad amicum quasi ad fratrem meum, sic ambulabam: quasi lugens mater tristis, sic incurvabam:* cl sensus O'I, ego non solum in tribulaliune positus, non redd.di malum pro malo, sed reddidi bonum pro malo: sic enim aff- cius fui erga unumquemque adversariorum, ul amicus erga amicum.imu ut frater erga fratrem, vel potius, ul mater erga filium parvulum el languentem. Sicut enim mater videns lilium aegrotantem, incurvat se tristis, cl gemens ad eum <uscipicndum, sic cl ego me cum adversariis meis ges'i Xnn potuit grandius, et luculent us exprimi pius affectus erga inimicos. El quidem Propheta D.ivid opere praestitit, quod hoc, loco in person i Christi, et sua. el omnium perfectorum virorum expressit. David enim S ulcm, quem ut frairem. dum viveret, dile.xil. mortuum ul filium deflevit. Idem fecit mullo excellentius Christus, qui videns civitatem flevit super illam. Lue. 19. seque gallinae pullos sub alas congregare satagenti comparavit. Matthaei 23. Lectio lalinae editu ms eumdem sensum habet: sed obscura est, quia verba gracea totidem verbis Lilinis reddid t. Sed ex hebraica lectione illustranda cl supplenda est. Hic igitur erit sensus.*quasi proximum quasi fratrem nostrum sic complacebam,* idesl, vuniplarvbain mihi, sive affectus eram erga unumquemque adversariorum. quasi erga proximum, sive socium, el amicum, imo etiam erga fratrem nostrum.*Quasi luqeiis. el contristatus, sic* /lumifiabar.id' Sl.non Solum affectus eram ad persecutorem meum ul ad proximum el fratrem: sed *humiliabar,* el inclinabam me nd cum. ex compassione dolens.cl contristatus de malis ejus, quomodo pia mater inclinatur tristis ad filium languidum, et jacentem.

IS. *Et adversum* me *lactati sunt. cl convenerunt congregata sunt super me pagella, el ignoravi.*

Docet consequenter psalmus, persecutores justorum reddere mala pro bonis, cl simul transit ad tertium genus persecutionum, quo non contcnli impii fraudibus, cl calumniis justos vi xiss··, flagellis quoque cos aggrediunittr. *El adversum me*

laetatisunl. Ego de malis eorum dolcbam, ipsi de mulis meis laetabantur: neque bnc impietate contenti, *convenerunl adversum me* flagellis armait, ul me, si posscnl, occiderent; *el ignoravi,* idesl. ignoravi eorum consilia, el ideo praecavere non potui, vel ila me patienter gessi, ac si quid facerent ignorarem.Quod allinet ad verba, pro, *et adversum me,* s. Hieronymus vcrlit *el in infirmitate mea:* vox enim hebraica, **ty'iï** *tsalhi,* potest significare, latus meum, cl infirmitas mea. Priorem significationem scquuli sunl septuaginta, el ideo verterunt. *adversum me.* quod fere est idem quod ad latus meum. Posteriorem sequulus esi s. Hieronymus. Sed in sententia non est varietas. Illud autem,*congregala sunl super me flagella,* in hebraeo est, *congregati sunl super flagellantes,* sed idem csl sensus. Denique pro. *ignoravi,* s. Augustinus legit, *ignoraverunt,* cl referi ad persecutores, qui vere ignoraverunt, quam magnos viros perculerent. cum Christum, vel saucios flagcllarenl. Sed quamvis vox graeca sil ambigua, tamen hebra ca **'JiyV 101** *velo jadahlhi.* non esi ambigua, nec potest reddi nisi in prima persona: proinde recte habet lalina vulgata cdilio, *cl ignoravi;* ul eliam legunt I hcodoreius, cl Eulhymius graeci.

19. *Dissipati sunl, nec compuncli: tenlaverunl me. subsannaverunt me subsannatione, frenduerunt super me dentibus suis.*

Pergit explicare malitiam adversariorum, ac dicit, eos non potuisse implere quod cupiebant, divina providentia protegente suos,ne ab iniquis persecutoribus laederentur. Sed ne sic quidem quievisse eos: nam quos non potuerant 11 igellis verborum movere, lentabant flagellis verborum, irrisionibus el comminationibus terrere. *Dissipait sunl,* inquil, idest, qui convenerant in unum, ul nocerent. el flagellarent, divisi sunl ab invicem. Deo dissipante corum conventiculum: sed non proplcrea *compuncti sunl,* idest, non resipuerunl;vel ul proprie sonat vox hebraea. TCT *dammu, non siluerunt el quieverunt,* ut par erat.Sed potius lentaverunt me, nimirum ad iracundiam provocare, quia *subsannaverunt me subsannatione* irrisoris el *frenduerunt contra me dentibus suis,* minas crudeles intentantes. Quod allinet ad verba, quod in graeco cl latino legimus, *lentaverunt me, subsannaverunt me subsannatione,* s. Hieronymus ex hebraeo vertit, *in simulatione verborum fidorum.* Sed verba ipsa hebraica. neque hunc sensum. neque illum recipere vïdenlur: sic enim legimus . AiytO UyS "ΕΙΓΟ *bechanpe la/taghe mahog.nl esi.in hypocrisi sive simulationibus subsannationum verbi otiosi.* At profecto omnino credibile e<l septuaginta Interpretes aliter legisse, et libros optimos habuisse, praesertim cum verba hebraica. ul nunc leguntur cum punctis Rabbinorum, nihil significare videantur. Existimo igitur mutanda esse puncta, el ex nomine.in simulationibus, faciendum esse verbum modi infiniti cum affixo primae personae, quod reddendum erit, in lentando me. Nam clsi, Fpn *chanef, simulare,* cl hypocritam esse significet, tamen lenbire proprium est hypocritarum, juxta illud Domini, *quid me lentalis hypocritae?* et idem est m lentando me, quod, *in hypocrisi agendo mecum.* ei similiter ex nomine subsannationum faciendum erit verbum temporis praeteriti cum alllxo prun.io personae, el tunc sensus erit, *subsannaverunt* me; illud autem, A*|ÿl3 *mahog.* signitb al quidem verbum otiosum.sedsignificat etiam sub-annatioiiein. Proinde integer sensus cnl. *in lentando me subsannaverunt me subsannatione,* quod est idem cum eo. quod nos habemus. *lentaverunt* me, sub*sannaverunl me subsannatione.*

20. *Domine quando respicies? restitue animam meam a malignitate eorum, a leonibus* unicam meam.

Expositis persecutoribus , revertitur Propheta in persona justorum omnium . qui persequulionem patiuntur, nd orandum Deum, ul finem cum principio conjungat. El quoniam videtur Deus non respicere, quid in terris fiat, quando non punil injustos, ideo dicit, *Domine quando respicies?* idest, quando te videre mala impiorum puniendo demonstrabis? *Restitue animam* meam *a malignitate eorum ,* idesl, eripe vitam meam de periculo, in quo versatur, dum est in potestate malignorum, el restitue illam m pristinam securitatem, sive, restitue mihi vitam, quam pene omisi, dum est in manibus malignorum. Quod ipsum repolit, el clarius explicat dum adjungit, α *leonibus unicam meam,* idesl, restitue milii animam, quae est mihi unica, ac per hoc dilectissima, quod facies eruendo eam a potestate inimicorum, qui crudelitate, el ferocitate Icones dici possunt, el *frendent* · ul supra dictum csl, *dentibus suis.* Quod ad verba attinet, illud *a malignitate,* s. Augustinus legit, *ab asluliis.* S. Hieronymus autem vertit, α *calamitatibus.* Cnusn diversitatis fuit, quia vocem hebrnicam, **Π'Nΰΰ** *miscioc-hem,*deduxerunt septuaginta a veibo.NI>)} nescia, quod csl decipere, et ideo s. Augustinus legit, *asluliis:* cl noster interpres, *a malignitate* : at s. Hieronymus deduxit ali alia radice, nimirum n, }1Xt£) sctaa/t.quod csl desolari.cl ideo vertit a calamitatibus sed idem est sensus.ul palet. Perimicam s. Augustinus inlelbgit Ecclesiam.quam Christus erui vult n persecutoribus. Quod quidem verum csl. sed ad litteram videtur omnino referendum ad animam seu vitam. Sicut eliam illud psal. 21. *Erue a framea Deus animam meam, cl de manu canis unicam* meam.Anima enim recte dicilur unica quasi unice dilecta. Vita enim temporalis csl fundamentum omnium bonorum temporalium. el vita aeterna omnium bonorum simpliciter. Itaque ct Dominus ait in Evangelic, Mallii.10. *Quid prodest homini si universum mundum lucretur, animae vero suae detrimentum patiatur? aut quam dabit homo commutationem pro* anima *sua ?* cl tamen mulli ita desipiunt, ul pro nihilo libenter perdant animam , quum unice amare debuissent.

21. *Confitebor libi in Ecclesia magna, in populo grani laudabo te.*

Promittit se no» fore ingratum, si liberationem ab adversariis obtineat, *confitebor libi,* inquil, in *Ecclesia* magna,idesl. non abscondam bi n* licium tuum, sed publice coram omnibus praedicabo et idem repetii aliis verbis.in *populo gravi laudabo le.* Idem enim est conii teri el laudare, idem quoque Ecclesia magna, el populus gravis. Dicilur enim Ecclesia magna ratione multitudinis, quod proprie signilicat vox hebraea, 2*1 *rab.* idest Ecclesia mulla: el similiter dicitur populus gravis, sive ul Significantius habetur iu hebraeo, Qixy *halitum.* robustus, ratione mollitudinis.Tunc enim robustus csl populus, ‹ uni tam mullis viris abundat, ul bosles non timeal. Videlur eliam Propheta ad ecclesiam chrislianam respicere, in qua laudatur assidue Deus ob piorum liberationem. Est enim ecclesia Christiana vere mulla, el magna, cum lotum orbem terrarum obtineat, ct vere gravis, el robusta,cum *portae inferi adversus cani praevalere non possint.*.Matlh.IG.Ecclesia quoque trium plians, ecclesia magna erit, cum de ca scriptum sit, Apoc. 7. *Vidi turbam magnam, quam dinumerare nemo poterat ;* cl populus rubuslus, cum ibidem additum sit, cl *palmacin manibus eorum.*

22. *Non supergaudeant mihi, qui adversanlur mihi inique.qui oderunt me gratis,el annuunt oculis.*

Redii ad orationem quam inchoaverat, et petit liberari a persecutoribus, praesertim hypocritis, qui simulant se amicos, cum nihil minus sint. *Non supergaudeant mihi.* idesl non gaudeant super me, she non laetentur de interitu meo. *qui adversantur mihi inique,* idest qui me persequuntur lingentes amicitiam.nam in hebraeo liabelur, *seeker,* quod mendacium proprie significat, unde s. Hieronymus vertit, *inimici mei mendaces* : el h&ec ipsa est maxima iniquitas, persequi hominem, el decipere specie amicitiae. Huc idem declarator, cl repetitur in sequentibus verbis, *qui oderunt me gratis, el annuunt oculis,* idesl, qui sina causa me oderunt, cum nihil mali illis attulerim. ct tamen fingunt amicitiam annuendo oculis, solidantes, blande aspicientes ct approbantes quat^ dico. Quid csl, inquil Augustinus, annuere oculis ? pronuncianlcs vultu, quod in corde non gerunt.

23. *Quoniam mihi quidem pacifice loquebantur, cl in iracundia terrae loquenles dolos cogitabant.*

Declarat propheta, cur dixerit de inimicis suis, cl *annuunt oculis* el dicit, quoniam ipsi quidem inccum verbis exterioribus pacifice loquebantur, quasi amici essent, sed interius prae iracundia disrumpebantur cl *cogitabant dolos,* quibus me perderent : haec de sensu. In verbis magna difficultas csl. Nam hebraicus codex ad verbum sic habel, *quoniam non pacem loquebantur, et super scissuras terrae verba dolosa meditabantur.* El sic eliam vertit s. Hieronymus, nisi quod pro.*scissuras terrae,* pon I, *in rapina terrae.* Graecus vero codex sic habet: *quoniam mihi quidem pacifica le.quebanlur, et super iracundiam dolos cogitabant.* El sic, legunt el inlerprctuniur s. Augustinus, Theodoretus el Eulymius. Sed observandum csl, vocem hebraicam, χH fo, quae signOcal non, a septuaginl i interpretibus leclam fuisse, ’S *H,* quae significa! *mihi,* el omnino credibile esi. septuaginta Interpretes habuisse bbros htbraicos emendatiores : proinde non videlur ambigendum meliorem esse lectionem lalinam vulgatae editionis, quae respondet voci, quam in suis libris habuerunt septuaginta, quam ea sil. quam nunc habemus in hebraeo. Quod autem in hebraeo habetur *super scissuras terrae,* verterunt septuaginta *super iracundiam* significatam esse iracundiam, quae est quaedam scissura cordis lerreni, el animalis. Qui enim irascuntur, ii disrumpunlur interius ct quietem ac pacem amittunt : el quidem lalinus interpres addere voluit vocem illam *terrae,* quam invenit m hebraeo ; sed graecus interpres satis esse pulav.l, eam subintelligi in voce iracundiae, quae est fervor circa cor. Explicanda igitur csl, vox illa, *terrae,* ul accipiatur pro corde terreno, el animali, ul diximus. Cur aulem s. Hieronymus vertit, *rapinam terrae,* non assequor, nisi per scissuras metaphorice intellexerit rapinam, aut forte vox hebraica hoc eliam significare possit. Sed absolute praeferenda est interpretatio septuaginta interpretum, quam ecclesia in lalina editione sequitur. Quod aulem in lalina editione nos habemus. *loquenles dolos cogitabant,* non differt in sensu a verbis hebraicis. *verba dolosa cogitabant.* Idem enim est verba dolosa cogitare et loquendo intra se dolos cogitare. Neque multum refert.quod septuaginta non habeant verba, *aut loquenles*.sed simpliciter, *dolos cogitabant;* quia in ipsa cogitatione satis inlelligilur interna locutio.

21. *Et dilataverunt super me os suum: dixerunt, euge, euge, viderunt oculi nostri.*

Quam sil verum, quod supra dixit de inimicis suis, quod simulato corde pacifice loquerentur, ostendit propheta in persona justorum in hoc versiculo, ubi dicit, eosdem inimicos qui aliquando blandiebantur et annuebant oculis: postea cum in eas calamitates incidisset, quas illi fraudulenter concinnaverant, dilatato orc coepisse aperte insultare el inter se gratulari, ac dicero. vidimus tandem quod tantopere cupiebamus. Hoc lotum in Christo, qui caput justorum est,impletum legimus in Evangclio: aliquando enim pacifice loquebantur inimici dicentes, *scimus quia verax es. el viam Dei in veritate doces.* Matlh. 22. sed inierim dolos meditabantur, ul caperent eum in sermone. Cum autem illum cruci affixum viderunt, *dilataverunt os suum insultantes el dicentes, vah qui destruis templum Dei,* etc. Quod ad verba allinet,

conveniunt codices omnes, eo excepto. quod in· Icrjcdioncm Inbraicam. ΠΧΠ *heach.* septuaginta reddiderunt, *euge.* S. Hieronymus, *vah;* et euge csl laetanti', *vah* insultantis : sed parum refert, nam utrnque · st exullanlis cl exulla tio inimicorum quaedam insultatio est.

25. *Vidisti Domine ne sileas,Domine ne discedas a me.*
2G. *Exurge Domine, et intondejudicio meo.Deus meus el Dominus meus in causam meam.*
27. *Judica me Domine secundum justitiam luam; Domine Deus meus, non supergaudeant mihi.*

Redii propheta nd rationem, idipsum aliis, el aliis verbis repetens ad insinuandum cITeclum. Yi- *disti.* inquit. *Domine,* quanta videlicet sil oppres sio paup-ris servi lui.ne *sileas,* quasi non videas, aul non possis, aut non velis defendeic sperantes in te. *Ne discedas,* vel ut habet vox hebraica. ne elongeris a me. idest, ne deseras me in tribulatione po-ulum, quo modo laciunt qui procul abeunt. Nec solum non sileas el non discedas, sed nec sedeas, quasi otiose spectans, vel dormitans; sed exurge, el quasi judex justus et potens intende diligenter animum ad judicium meum,idest ad litem, quam cum persecutoribus habeo; intende,inquam. Deus meus in causam meam, el judica me secundum justitiam luam Domine, idest, si justitia hia, quae rectissima o'I,judical me injuste ab adversariis opprimi, libera me dc manibus corum, ul non amplius gaudeant super miseriis meis.

28. *Non dicant in cordibus suis. euge, euge animae nostrae, nec dicant devoravimus eum.*
29. *Erubescunt, el revereantur simul, qui gratulantur malis meis.*
30. *Induantur confusione el reverentia, qui magna loquuntur super me.*

Explicat id quod dixerat, non supergaudeant mihi, *non dicunt,* inquit, *in cordibus suis, euge, euge, animae nostrae.* idest, non exultent m cordibus suis super vilain meam.quasi jam cxlinclam. Sicul enim illud, *non supergaudeant mihi,* signiflcat non gaudeant super me : sir. etiam hoc. non *dicanl euge animae nthlrae,* debet exponi, noo dicant euge super animam nostram, cl explicat in verbis sequentibus. *Nec dicant,* inquit, devomi· mus *eum.* idest non possint picture ab eis,quasir leonibus me devoialum. Se<| contra potius amissa spe victoriae erubescant, et revereamur, idest ve recundentur simul omnes inimici mei. qui nunc spe victoriae gralulnnlur sibi de malis meis. idest mihi imminentibus. Nec solum leviter erubescant Cl veieciindenhir. sed *induantur confusione.* (I *erubescentia* idest, loti cooperiantur confusiore *qui magna loquuntur super me.* idest. qui ma· gniliee jactabant potentiam suam super me. Aliqiii leger·,mi *maligna,* pro. magna : sed nostra lectio consentit gracie ct liebraicac veritati.

31. *Exultent el lactentur, qui volunt justitiam* meam *el dicunt semper, magnificetur Dumi nus. qui volunt pacem servi ejus.*
32. *El lingua mea meditabitur justitiam luam, tota die laudem luam.*

Quemadmodum precatus esi Propheta ut iniqui confundantur: sic etiam nunc precatur, ul justi exultent et lactentor.qui bene sitii volunt,et amant innocentiam suam, vel cupiunt justitiam suam palam apparere. Excitat quoque ad Inudem Dei omnes qui cupiunt pacem suam, quae secutura eratı·χliberatione sic ab omnibus malis. In bebrneo habetur OlbliJ Y£ΠΠ *hcchaphels scelomIMi, quivtill pacem servi sui.* Septuaginta interpretes viderunt legisse verbum in numero multitudinis, quod in nostri' libris est in numero singulari: sed uterque sensus optimus est.Claudit psalmum David promittens gratiarum actionem pro accepto beneficio. *Lingua mea.* inquit, *meditabitur justitiam tuam,* idest. exercebitur in praedicanda justitia tua : el hoc ipsum repetit. e| repetendo declarat, dicens, *tota die laudem luam,* idest. lingua mea lota dic meditabitur laudem luam, idest. exercebitur in praedicantia laude justitiae luae.Quod aulem dicit, fota *die.* significat frequenter, et assidue, ila ul nmnquam lanii beneficii subrepat oblivio. Sanctus Augustinus hoc loco pie monet.eum semper Deum laudare, qui semper bene agit.

PSALMUS XXXV.

TITULUS, ET ARGUMEATUM PSALMI

In /inem, servo *Domini David.*

Dc hoc titulo dictum est in explicatione psalmi quarti, ubi primum legitur, in finem. Sensus igitur csl. psalmus inspiratus servo Domini Davidi, qui canendus est jugiler usque in finem, quique ad Christum pertinet, qui legis el Prophetarum est finis. Argumentum est. immensam fere esse quorumdam hominum malitiam, sed mullo majorem Dei misericordiam el justitiam.

EXPLICATIO PSALMI XXXV.

I. *Dixit injustus, ut delinquat in semelipso: non est limor Dei ante oculos ejus.*

Describit Propheta duas primas peccati radices, quarum altera est in volunlale. quae decernit male agere: aliera m intellectu, qui non rogitat timorem Domini prohibentis peccatum. *Dixit,* inquit . *injustus, ut delinquat in semelipso.* idest. apud se. in t orde suo. <tc< r< vit injustus delinquere , idest, corde suo m peccatum consensit. Aon *est limor Dei. unie oculos ejus.* idest. ideo corde peccatum elegit, quia ocubs mentis non cogiinvit timorem Domini munia videnti'. Ubi timor ponilur pro objectu tunuris. idest. non cogitavit Deum justum lorlem, videntem omnia : ‹ x qmi cogitatione timorem Inulae potestatis sine dubio concepisset. Sicut emm qui umet hominem, non audet m conspectu ejus malum exterius fat ere : ila qui l'inet Deum, non audet interius cogitare quoniam Deus etinni corda scrutatur. Quod attinet ad verba. 1res pritiioC hcbraicae voces sic ad litteram verti possent: *Didum praevaricationis* ttn/)tt:sed vox illa, DbQ ncurn.quainvis proprie *dictum* significet: tamen accipitur passim pro verbo.*dixit:* illum autem, >li)D *pesc.iuh.* quod significat praevaricationem, mutatis punctis, quae a Rabbinis. apposita sunt, legi poterit, *posceah* idest]>yaovaricator,sive *injustus: sic* etiam illud -/arasca/i.quod s. Hieronymus vertit, impii, mutatis punctis significabit *ad delinquendum,* sive ul *delinquat,* ul gracci el lalim codices habent. El haec sine dubio vera lectio csl, quod confirmat lilera, S *lamed,* quae signum csl verbi modi infiniti, non autem nominis ex casu genitivo. Jlhid aulem. *in semelipso* in hebraeo est, in *medio, libbi, cordis mei,* sed corrupta videtur lilera hebraica mutatione unius lilerae : nam ipse cliam s. Hieronymus verlit. cordis *ejus,* non cordis *mei.* Itaque legendum videtur, 1^4 *libbo,* idest *corde suo.*

2. *Quoniam dolose egit.in conspectu ejus, ut inveniatur iniquitas ejus ad odium.*

Demonstrat in hoc versiculo Propheta, quod dixit. injustum non habere timorem Domini. .Yarn, inquit, in *conspectu ipsius Dei dolose egit cum ipso Deo* et omnibus hominibus, adeo graviter, *ut iniquitas ejus non inveniatur apud Deum* ad veniam. sed *ad odium,* quod certe nuinquam fecisset. si Deum timuisset. Quis enim delinquere audeat in conspectu Judicis, si Judicem timeat? verba hebtaica el graeca possunt alium sensum facere nimirum quod injustus dolose agit, cum videlur velle redire ad cur. el confiteri peccata : nam non quaerit peccata sua dum conscientiae suae secreta rimaliir. ut vere illa odio h abeat, sed tantum ul fallat Deum, ve] homines, el hunc sensum persequitur s. Augustinus. Verba hebraica sic sonant: *quoniam dolose egit adversus cum in oculis ejus ad inveniendam iniquitatem ejus, ad odiendum.* Graeca vero sic habent: *quoniam dolose egit in conspectu ejus, invenire iniquitatem suam, cl odisse.* Quamvis autem sensus posterior verus sil. et verius Prophetae aptari possit, tamen prior sensus est magis universalis el melius connectilur cum superioribus cl magis convenit cum vulgata latina editione.el non difficulter accommodari polesl verbis hebraicis cl graecis. Quod enim dicitur in codice hebraico, ad *inveniendum iniquitatem ejus ad odium,* hunc sensum facit. Ut inveniat Deus iniquitatem ejus ad odiendum, idcsl non ad parcendum, sed ad puniendum. Quod autem dicitur in graeco codice.*invenire iniquitatem suam el odisse,* potest cliam legi, *invenire iniquitatem ejus, et odisse,* idest ut Deus inveniat iniquitatem ejus, ct non cognoscat: sed odio habeat cl puniat : neque enim gracci habent discrimen inter ejus el suam, ul nos lalmi habemus : proinde illud αὐτ«, quod s. Augustinus legit suam, nosicr interpres legit, ejus.

3. Verba oris ejws *iniquitas et duitis : noluit in tclligerc, ut bene ageret.*

Dixit propheta hominem impium dolose agere : nunc addit eliam dolose loqui, additurus postea eliam dolose cog'larc, ul undique manifestetur insignis perversitas ejus, qui Deum non Umet. 17»r-*ha.* inquit, oris *ejus* sunl conformia factis, nimirum injusta, imo tam injusta, ul non sint aliud nisi *iniquitas cl dolus,* quidquid loquitur eo tendit, ut vel laedat aperte, vel decipiat, AoftnT *inlcllige-re. ut bene ageret,* idesl. neque polesl excusare culpam suam praetexendo ignorantiam: voluntarie enim ignoravit, cum non curaverit discere legem justitiae, vel perse investigando, vel ab aliis quaerendo, quoniam decreverat male agere : ul male iigcrcl, scientiam bene vivendi contempsit.

I. *Iniquitatem meditatus est in cubili suo: astitit omni viae non bonae: malitiam autem non odivit.*

Ordine retrogrado descripsi! primo opera injusta, deinde verba iniqua.nunc tandem rogitationes et affectiones malas describit : quamvis enim ex corde, ul est in Evangelio Malth. 13. procedant verba el opera mala : nos tamen cx operibus el verbis malis, quae videmus el audimus, cognoscimus cogitationes el voluntates malas, quas videre et audirc non possumus: *iniquitatem,* inquil. *meditatus csl in cubili* suo. idesl. opera et verba iniqua, non casu, aut imprudenter patravit vel effudit, sed in secreto cubili sui mullo ante meditatus est. *Astitit omni viacnon bonae.maliliam autem non odivit* : idcsl. dum meditaretur in corde suo, et varia consilia occurrerent,quasi viae ad operandum, approbavit omnia mala consilia et sic ingredi coepit omnem viam non bonam, quia corrupta est ejus voluntas, et ideo malitiam non odivit, sed amavit potius, non quia mala csl. sed quia utilis visa csl. Illud.*omni viae non bonae,* positum csl. pro omni viae malae, ac si diccrcl. non placuit 1111 ullum consilium bonum, sed e contrario el-git sequi omnia mala consilia cl sic *astitit viae non bonae,* idesl. stetil in via non bona.

5. *Domine in coelo misericordia tua: el veritas tua usque ad nubes.*

G. *Justitia tua sicut montes Dei, judicia tua abyssus multa.*

Transii propheta ad alteram partem psalmi atque oslcndil magnam quidem esse aliquorum hominum malitiam: sed adhuc majorem esse in Deo bonitatem, quae iti misericordia el juslilia c us consistit. Ac dc misericordia dicit, in *coelo misericordia tua.* idest lam magma est misericordia tua. ut a terra ad coelum pertingat el omnia repleat : quod clarius habetur in psal. 107. *Magna est misericordia tua super coelos.* Misericordiae adjungit veritatem, idcsl fideblrilcm. quae faci observari, quod misericorditer promittitur: de qua dicitur in psal. I H. *Fidelibus Dominus in omnibus verbis suis. Et veritas tua usque ad nubes.* id csl.misericordia ad coelum usque pertingit cum sua comite veritate, quae ipsa quoque extunditur *usque, ad nubes,* idest usqtto ad coelum, in quu sunl nubes. Aeque minor est in Deo justifia, qyae reddit unicuique secundum opera sua. .Xam juiti·*lia tua.* inquil, *sicut montes Dei,* idcsl magna est instar montium altissunorum.qiii nubes aliquando superant. Dicuntur enim res magnae res Dei, ul al o loco psal. 97. *Sicut cedros Dei.* Adjungit justitiae judicia, quae surit ncltis juslifiac, ac dicil, *judicia tua abyssus mulla,* idest profunda et inscrutabilia, quomodo profundissima vorago, quae abyssus dicitur, oculis penetrari non potest. Ili> Omnibus corporalibus similitudinibus altitudinis el profunditatis divinae misericordiae el justitiae, necnon veritatis et judiciorum, nihil significatur aliud, nisi misericordiam et justitiam Dei majora esse, quam ul a nobis perfecte inlclligi pos-inl: quemadmodum oculis corporalibus non pertingimus ad ea, quae superant nubes, vel quae sunl infra terram.

7. *Homines, cl jumenta salvabis Domine, quemadmodum m ulliplicastimisericordiamtuam, Deus.*

Ostendit nunc propheta, misericordiam Dei maximam esse, quoniam salvat homines et jument), idest conservat, nutrit, replet corporalibus bonis, non solum homines, idcsl. cos qui ratione utuntur : sed etiam jumenta, idest. cos qui instarjimentorum, solo sensu el appetitu dicuntur, quorum molilia supra explicavit. El vere infinita cl stupenda csl misericordia et benignitas Dei. qui cum posset impios, et blasphemas justissime perdere. et ad nihilum redigere tamen illo ip.*otempore. quo blasphemant el maledicunt Deum cl mandata omnia Dei praevaricantor.Deus illos quasi manibus propriis sustentat, portat el alit, delectationibus replet, solem suum oriri super cos facit. el pluviis de coelo agros eorum, el hortos rigat. Illud aulem. *quemadmodum tnulliplicafli misericordiam luam Deus,* admirnntis est, ac si dicat: 0 quomodo multiplicasli misericordiam luam Deus ! Aam in hebraic.o codice habetur, HÜ *ma jakar chasdceha . quam pretiosa est misericordia tua Deus!* Neque dissentiunt codices gneci : et nostra latina editio hunc sensum facile recipit. Est nutem optimus commentarius levius originalis, quando cx eo vers o nostra explicari polesl.

8. *Filii aulem hominum in tegmine alarum tuarum sperabunt.*

Dixit de misericordia erga impios, et cumules, quos nomine jumentorum appellandos ccnsuil. Nunc dicit <le misericordia erga pios, el spirituales. quos lilios hominum vocat, quae etiam justitia dici polesl respectu impiorum, quos tam eximiis bonis justo privandos esso decrevit. Ait igitur; *Filii autem hominum in legmine alarum tuarum sperabunt.* idesl jumenta quidem corporali salute contenta esse debebunt, quam eltam solam nove-

runl. clsolani oppetiverunt. Al filii hominum,quasi pulli sub abs gallinae, Ha ipsi sub alis luis.Deus amantissime cullecti, el quiescentes, omnia bona a Io uno sperabunt. Quibus verbis significatur praecipun quaedam providentia ct singularis benevolentia Dei erga pios hommes et contra, suinina quaedam cl securissima fiducia piorum ad Deum, qualis est gallinae sollicitudo in fovendis pullis ct pullorum lidiicia sub alis gallinae. Qua similitudine, quoniam aptissima esi saepe uliltir idem propheta. ul psal. 62. *In velamento alarum tuarum sperabo, adhaesil anima mea pusi te* et psal.OG. *Scapulis suis obumbrabit libi,* et sub pennis *ejus sperabis.* Quam aulem dulce sii. el quum antepo nendum omnibus humanis delicii», sub alis Dei foveri, el palernnm. vel maternam pietatem ips us experiri, nemo scit nisi qui accipit.

9. *Inebriabuntur ab ubertate domus tuae, el torrente voluptatis tuae potabis cos.*

Protectio sub alis Dei in hoc mundo habetur, ubi perii illum est a mors;bus milvorum, el fe rarum : al quod seqmlur, in coelesti patria nobis <lnbilur.explic.it autem Propheta buna illa ineffabilia eo modo, quo polesl. idest, corporalibus similitudinibus; el quidem pri num sumit similitudinem ab ipso recipiente: deinde ab ea re, quae recipitur. Ipse quidem recipiens tunc e»l contentus cum est plenus, ul nitui amplius appetat Ista plenitudo satians omnem appetitum describitur hoc. loco aptissime per ebrietatem.Qui enim est avidus vini, lum demum esi vere salur. cum est ebrius: tunc enim non amplius sitit vinum, sed in somnum resolvitur. Ita igitur el nos. qui in hac vita numquain saliamur, neque quiescimus, quantumlibet bona temporali i crescnnl; lum demum pleni cl saturi. ac per hoc beati erimus, cum inebriabimur ab ubertate bonorum.qmie sunl in domo Dei. quia lunc omni oppetitu satiato,resolvemur iu somnum sempiternae quietis. Dicit aulem *inebriabuntur ab ubertate,* el non dicilinebriabuntur a vino, quia vult nos intelligere.nun accipi hoc loco ebrietatem proprie, sed ul signilhal plenam satietatem. Deinde adducit simiblu linem ab ipsa re, quae da Inr, el recipitur, dicens: *El torrente voluptatis tuae potabis eos.* In lori ente tria sunl. multitudo maxima aquarum ex montibus descendentium; repentina inundatio, ubi erum paulo aide nihil erat aquae, repente conspicitur flumen ingcn»;dcniquo, impetus aquarum decurrentium, el secnm omnia obvia mpienl'um. Sic eiil coelestis bealilndo;adorit multitudo sapientiae. et scientiae ex Illo monte descendens, ile quo dicitur. Eccles. I. *Fons sapieniiae verbum Dei in cæcelsis* idesl. in excelso monte divmil ilis est fons sapientiae verbum Dei: Cx quo monte, el fonte repentina oriliir inundatio in beatis. Nam qui in hac vita magno labore, et mullo tempore, quasi gullalim sapientiam hauriebamus, ibi reperde, el in momento D>*o clare viso affluemus omni scientia, non solum rerum creatarum, sed eliam omnium attributorum ipsius creatoris, quae abundantia sapientiae, el scientiae rapiet animum magno impetu ad amorem, el fruitionem summi boni. Neque cnirn in patria liberuiu ei il diligere, vel non diligere Deum; frui. vel non frui bono tam magno: sed erit foclicissima necessitas adhaerendi summo bono, el per complexum intimum inlinita suavitate fruendi.

10. *Quoniam apud te* csl *fons vitae, et in lumine tuo videbimus lumen.*

lleddil rationem, cor cx visione Dei sil futura in beatis tanta sapientiae el scientiae inundatio : quia videlicet apud *Deum csl fons vitae* qui idem est cum fonte sapientiae. Deus igitur qui fons est sapientiae. Iioc ipso fons csl vitae, quia sapero sapientibus esi vivere: et quia fans est vitae, hoo ipso fons csl essendi, quia vivere vivent bus est esse. Dicitur aulem fons sapientiae, vitae el essentiae, quia non habet ab alio, ul sapiat, aut vivat, aut sil; sed ipse esi sapientia, est vila, est esse; cl omnia alia, quae utcumque sapiunt, vivunt, aut sunl. ab illo id habent. Utitur nutem David nomine fontis, ul persistai in im-thaplmra torrentis, quasi dicat. Ion ente nos potabis, quia apud le esi fons, unde torrens ille descendit. Dicil aulem, apud te *est fons vitae,* cum videretur dicere debuisse,fons sapientiae; quia voluit ostendere, vilmn aeternam justis promissam, nique ul summum bonmn ab omnibus desideratum, in hac. summa sapientia consistere juxta verbum Domini, .loan. II. *Haec est autem vila aeterna, ul coqnoscanl le solum verum Deum, cl quem misisti Jcsum Christum.* Addit vero, *in lumine luo videbimus lumen,* ul tandem verbis cl.irmnhus explicet quod per mel.ipho ras adumbraverat. Nnm *in lumine hio videbimus lumen,* mbit aliud significat, nisi in le ipso, qui lux. el fons luminis es v drbimus te tumen inaccessibile, el imlcli iens.Nunc enim videmus Deu n sed in speculo crealtir.iruin in mente nostra, quae est iimgo Dei. ratiocinandi), cl discurrendo ab operibus ad opiflcis nolili.im; denique in fido, noti in specie: tone aulem videbimus Drum in scipso. el ut d>cil Apostolus Paulus, I. Cunni. 13. facie *ad faciem, cl* ul loquitur b.Joannes I.Jonn. 3. *Videbimus cum siculi csl* non sicut in imagine repraesentatur. El quoniam, ul idem Joannes dicil. 1. Joan. 1. *Deus lux esi. el tenebrae in co non sunt ullae,* ideo rccle dicitur m lumine *luo,* idesl, in ipsa tua divinitate, quae lux esi. non in liguris, cl aenigmatibus, *videbimus* lumen, idcsl, teipsum, *qui es lux vera quae illuminai omnem hominem venientem* in *hunc mundum.* Joan. I.Hecle quoque llieologt ex hoc loco colligunt lumen gloriae, quod necessarium osse volunl ad Deum videndum. N un Deus *lux quaedam est. sed inaccessibilis.* ul dicit b. Paulus. I. Tiinolh. 6. el ideo nisi mens elevetur, cl confortetur quodam dono Dei, quod vocant lumen gloriae non polesl obtutum figere in lucem illam mcrcat.im: proinde videbimus quidem Ijmen. quod est ipse Deos,sed *in lumine ipsius,* idesl, adjuti lumine gloriae, quod ipse donat iis, quos ad sui visionem dignatur admittere.Sed prior explicatio videtur magis litteralis,

II. *Praetende misericordiam luam scientibus te: eljustitiam tuam his, qui recto sunt corde.*

Docet mmc Propheta magna ista bona, ile quibus haclcntis loculus esi ad solos justos pertinere, quos paulo ante filios hominis appellavit, cum impios jumentorum nomine vocas-el. Utilur quidem Propheta forma loquendi imperativi modi, sed vim habet apud Prophetas ea forma modi indicativi, ul saepe diximus. *Praetende,* inquit, *misericordiam tuam scientibus te,* idesl. extende hanc magnam misericordiam luam scientibus, idesl, illis tantum qui te cognoscunt notitia familiaritatis,el amicitiae; qm tecum versantur, te invocant, qui audiunt te m praeceptis tuis, et quos tu audis in precibus eo rum.Quo modo loquendi dicilurin evangclio.Mallh. 25.zlmen *dico vobis.nescio vos: El justitiam, tumn his qui redo sunt corde,* idesl, extende, sive porrige hanc misericordiam, quae simul est corona justitiae, *his qui recto sunt corde,* idesl, justis cl piis, qui cor habent rectum, el conforme recliludi ni tuae, et ideo placent illis omnia mandata tua, el judicia lua. Idem enim petit Propheta more suo diversis vocabulis; nam scientes Deum notitia amicitiae, ipsi sunl recti corde; el foelicilas aelerna misericordia, el juslitia est; misericordia quidem, quin ex dono gratiae sancti sumus justi ex impiis, cl amici cx mimicis, el recti corde ex distortis cl obliquis, el operarii bonorum operum.ex operariis juiqudalis: sed lumen eadem foelicilas est etiam corona justitiae, et merces bonorum operum. Nam ul liabelur in concilio Arausicano 2. can. 16.debetur merces operibus bonis, si fiant.sed misericordia, quae non debetur, praecedit, ul liant.

12. Λ'οη *veniat mihi pes superbiae, cl manus peccatoris non moveat me.*

Sollicitus jam de se Propheta, ne a tanto bono *forte* excidat,precator Deum pro dono perseverantiae, ac praesertim contra vilium superbiae, cui obnoxii sunt magni viri, qiin'is ipse erat. Aon ve *niai,* inquit *mihi pes superbiae,* idesl. ne quaeso sinus, ut milii appropinquet pes superborum. ne forte manus ipsorum moveat me verbo. v· l exemplo, vel alia lentalione. et dejiciat de stulti graiiae in foveam peccati. Nomine superbi, el pHccHbrs, cujus pedent. el manum. idesl. cujus accessum et polentinm limet, iiilrlligilur praecipua diabolus, qui e-l ι·ι·χ super omnes illius supfti bino; deinde eliam mmislri. el salel'ilos eju<. Posset eliam run s. Augustino ila exponi, Λ'οη *veniat mihi pessuperbiae,* idesl. non cooling i m lu. ul incipiam hahere pedem superbiae, idesl alTcidum superbiae el manus peccatoris non moveat im·. ide-l, el operatio peccatoris non inducat me ad consensum peccati, el sic vel ex meo vitio, vel cx lenlalionc aliorum dejiciat de statu meo, el cudam.

13. *Ibi ceciderunt qui operantur iniquitatem, expulsi sunt, nec potuerunt stare.*

Reddit rationem cur tantopere limeal sibi a su perbia. quoniam. inquit, *ibi ceciderunt, qui operantur iniquitatem,* idest, *a superbia* initium *sumpsit omnis perditio,* ul ail Tobias, cap. 4.nam el primus Angelus cum sociis strs.el primus homo cum uxore sua, ob superbiam ceciderunt; cl per eos peccatum in mundum intravit. El postea quam ceciderunt a juslitia ad iniquitatem, expulsi sont a Deo a loco foelicil ilis, et dejecti in profundum miseriarum. Nam *Deus superbis resistit, humilibus aulem dat gratiam.* ul dicunt apostoli Petrus in episl. I. cap. 5. cl Jacobus cap. 4. *Nec potuerunt stare,* in loco illo foeliciliitis. in quo posuerat illos Deus, ut ad majora proveheret si in bono perseverarent.

P S A L M IJ S XXXVI.

T I T U L U S, ET ARGU M E N T U M P S Λ L M 1

Psalmus ipsi David.

In titulo nihil esi novi. Continet aulem hic psalmus pharmacum saluberrimum ad curandos ammos pusillorum, qui facile scandalizantur. cum vident in hoc mundo impios prosperari, el inde dubitare incipiunt de providentia Dei. el animari ad imitanda opera impiorum. Non csl in hoc psalmo vonliuuata quaedam oratio, sed collectio quaedam sententiarum. quasi aphorismorum. el ideo ut facilius memoria custodiretur.per alphabetum digestus csl ila ul primus.quasi aphoi ismus coulinciis duos versiculos, incipiat a prima hiera: secundus a secunda et sic de aliis. Quas hieras notabimus, ul appareat dislinclio senlenlianim.

EXPLICATIO PSALMI XXXVI.

1. **Aleph.** *Noli aemulari in malignantibus,neque zelaveris facientes iniquitatem.*
2. *Quoniam tamquam foenum velociter arescenl: et quemadmodum olera herbarum cilo deci dent.*

Admonet Prnpheln,tamquam spiritualis medicus fideles, ul si videanl impius prospere agere non provocentur ad eos iinilimdO' ; neque ir.isi anlur, aut indigneniiir adversus Deum, quasi injustum, ipioniam prosperitas impiorum non diu dor bit, uno velocissime lransihil;cl tunc. appareil» juslitia: el providentia Dei, quae impios non sinii diu exul-Inre, el laetari. Verba tamen sunt obscuriora, propter constructionem verborum cum praepositionibus, quae hebratsmum. vel graerismuin redolent: sed conabimur perspicuam Sententiam reddere./Voli *aemulari in malignantibus* **idest, noli provocari nd aemulationem, sne, noli fieri aemulus el rivalis malignorum. In hebraeo est.** ΊΠΓΙΠ *al Ihdhchar,* **idesl,** *irascaris* **ve' ut s. Hu ron, reddit, ne** *contendas cum malignantibus.* **Sed idem esi sensus. Loquitur enim non de contentione, el pugna. quae lit gladio.vel hasln:sed de ira el contentione aemulationis, quomodo quidam ccrlanl in theatro carminibus canendis, alii m agone cursu equorum, vel cui ruum et irascuntur nisi vincant. Ilique sensus est,ne contendas cum malignantibus in temporalibus bonis per fas el nefas acquirendis, neque irascaris, si miniis bene aemulatio ista succedat. Quod sequitur.** *Neque zelaveris facientes iniquitatem,* **idem est ac si dictum fuisset,neque indigueris succensus zelo super operantibus iniquitatem. Injustum videlicet judicans.ut Deus tantis bonis alliciat iniquos.Clarius id habetur in p«ol. 72. Quam** *bonus Israel Deus his. qui recto sunt cordcimei autem pene moli sunt pedes.pene offusi sunt gressus mei. quia zelavi super iniquos pacem peccatorum videns.* **idesl. Deus quidem bonus videtur lus qui conformes soni voluntati ipsius: sed ego, qui non tanta rectitudine polleo , pene cecidi m scandalum el dubitationem . dum zelo succendor quasi pro juslitia. el irascor super impiorum prosperitate, dum cogito pacem . cl reliqua bona, quae possident, cum tormentis cl poenis dignissimi sini. Sequitur,** *Quoniam tamquam foenum velociter arescent, el quemadmodum alera herbarum cito decident.* **Aptissima similitudo ad ostendendam brevitatem temporalis prosperitatis. Foenum siquidem, ol olera non habent profundas radices, ul cedri . el palmae , quibits comparari solent justi. Justus, inqnil idem David psal. 91** *ul palma florebit. sicul cedrus Libani mulli plicabitur.* **In le fit. ul foenum. et olera continuo arescant . el pulrescanl: ul palmae . ol cedri diutissime. perseverent. Neque dixit Prophetn , prosperitatem impiorum cilo perituram, sed ipsos impios citissime perituros: ips:s aulem pereuntibus, dubium non est. quin omnis eorum gloria, el prosperitas pereat. El quamvis nonnunqunm impii mullos annos vivant . et prospero illis omnia succedant; tamen multitudo illa annorum nihil omnino rsl, si ad diuturnitatem justorum el foelicltatis ipsorum comparetur Nam jusit** *in perpetuum vivent.* **Sap. 5. el** *in memoria aeterna eris justus,* **psal. III. el mbit est diuturnum quod lialiel finem. Vide S ip. 5. si vis ad vivum depictam videre velocitatem, el brevitatem rerum omnium temporalium.** *Transierunt.* **mqml, omnia** *tamquam umbra . et tamquam nun· ius praecurrens . ol tamquam navis . quae perlransit fluctuantem aquam, quae . cum praeterierit. non est vestigium invenire: aul avis quae transvolat in aere, cujus nullum invenitur argumentum itineris, sed tantum sonitus alarum verberans levem ventum: aut tamquam sagitta emissa in locum destinatum divbats aer in se continuo reclusus est. ul ignoretur transitus illius , sic el nos nati continuo desinimus esse, etc**

3. **Belli.** *Spera in Domino . el fac bonitatem , et inhabita terram, et pasceris in divitiis ejus.*
4. *Delectare in Domino , cl dabtl libi petitiones cordis tui.*

Absterruit nosa malo David in primo nphorismo: nunc in secundo incitai ad bonuin. quasi dicat. Si vis beatus . el helix esse inlellige quis «it auctor omnis faelicilalis. et ab eo expectn. ah illo spera, non ab al is. *Spera.* **inquit, in Domino.Ipse emm, q n Dominus rerum omnium csl . ipse solus res suas vero dare potest. Sed ut spes firma sil. el non confundaris . fac** *bonitatem* **bene operando , juxta Dei mandata. Quis enim facile sperare audeai m eo quem scit inimicum 'ibi esse ? cl tum demum securus** *inhabita terram* **: quis emm te expellet, si amicus ejus fueris, cujus est terra, cl plenitudo ejus? quin eliam** *pasceris in divitiis ejus:* **terra emm ad te alendum abunde profert fructus suos s. Hicron. ex hebraeo legit, fide . pro divitiis. El vere in textu hebraico est. ΓΠ'ὐN** *emuna* **, quod lidem . aut venialem signdicat. Sed septuaginta Interpretes non videntur in suo textu habuisse, rtJICX** *emuna.* **sed.** *haniona,* **quae vox divitias significat, et palet ex hoc eodem psalmo versu Ifi. ul» legitur.** *.Melius csl modicum justo super divitias peccatorum mullas.* **Quamvis etiamsi legamus,** *pasceris fide, aut veritate ,* **erit sensus, pasceris in terra fide , idesl , fideliter . el vere, quml esi fere idem, cum** *pasceris in divitiis ejus.* **Ille enim fideliter, cl vere pascitur in lerra , cui non deesl abundantia fructuum terrae . quae sunt ejus divitiae. Sed ul quis bene operetur, cl sil amicus Dei. ila ul in illo secure ennildal. necessaria est chantas : ideo dicit** *delectare in Domino* **idesl, ama Deum ex corde , el ille sil delicia·· tuae: el tunc securus ens. quin** *dabit libi petitiones cordis lui,* **idesl . quiequid cor tuum desiderabit. At. implies, mullos novimus, qui sperabant in Deo ei faciebant bonitatem . cl delectabantur in Domino; et tamen non sinebantur habitare in terra, nec pascebantur in divitiis ejus, nec dabat illis Deus petitiones cordis eorum. Nam, ut omittam multitudinem prope infinitam fidelium , quos videmus quotidie in summa egestate vitam «legero.· certe b. Paulus spcrabal in Domino, el fa-**

ciebat bonitatem, et tamen, ut ipse testatur I.Corinth. !.. *ul purgamentum mundi, et peripsema ejiciebatur, et* esuriebat ct sitiebat, ct nudus erat; cl cum delectaretur in Domino , non dabal ei Dominus petitiones cordis sui cum 1er rogaverit *ul auferretur ab eoslimulus carnis,cl non impetraverit,* 2. Connlli. 12. Despondeo, maximam partem illorum . qui in summo egestate versantur, non sperare in Domino sicut oporlet, nec. observare mandata ejus, ut ipse jubet; mullo etiam minus delectari in Domino : nam praeter promissiones hujus psalmi, Christus ipse Matlh. 6. apertissime dicit, *Respicite volatilia coeli, quae non serunt, neque metunt, neque congregant in horrea ; et Deus pascit illa: nonne vos magis pluris estis illis?* cl infra, *Quaerite primum regnum Dei et justitiam ejus, ct haec omnia adjicientur vobis.* 1 laque dubium esse non potest Deum provisurum suis omnia necessaria , si serio illi confidant in Deo, cl mandata ejus observent. Quod si aliquando *id non* fiat, ut dicebatur de Apostolo, ratio csl, quia Deus dot illis aliquid melius,el quo illi magis contenti sunl, idesl, meritum ingens patientiae. *Idem* enim b. Paulus , qui scripsit suam egestatem. aliasquc tribulationes, scripsit eliam, *Repletus sum consolatione , superabundo gaudio in omni tribulatione nostra.* 2. Cor. 7. Etsi non dedit ei Dominus petitionem cordis sui, ul aufer rei stimulum carnis,dedit ei gratiam abundantem, per quam stimulus ille converteretur in instrumentum triumphi. Itaque non dedit ei Dominos petitionem cordis sui. ul auD-rret stimulum carnis . dedit ci gratiam abundantem , per quam stimulus ille converteretur in instrumentum triumphi. Itaque non dedit rem parvam , ul daret rem magnam , quam sciebat esse veram petitionem cordis ipsius.

.>. Ghimel. *Revela Domino viam tuam . el spera in eo, el ipse faciei.*

G. *El educet quasi lumen justitiam tuam. et judicium tuum tamquam meridiem.*

Propinavit Propheta . ul bonus medicus , pharmacum contra morbum interiorem famis , silis cl similium malorum : nunc proponit aliud contra morbum exteriorem persequutionum, cl calumniarum. Quando enim ista nobis eveniunt, non prohibemur nos defendere, el calumnias propulsare, sed praecipuum remedium esse debet oratio ad Deum , cl fiducia in Deo: quod observavit Susanna, quae condemnata ad mortem per calumniam , tiens respexit ad coelum, inquit scriptura Danielis 13. *Erat enim cor ejus fiduciam habens in Domino. Revela,* inquit David. *Domino viam luam, et spera in eo,* idesl. aperi in oratione coram Deo opera tua, cl confide in Domino , committens illi causam luam , *et ipse faciei,* nimirum judicium , ct justitiam. Ipse inveniet rationem , qua delegatur falsitas testium, qui adversus te dixerunt testimonium ; el qua innocentia tua manifesta fiat. Id quod clarius habelur in sequenti versiculo. *El educet quasi* lumen *justitiam luam* , id est. Deus admirabili providentia sua faciet, ul juslilia tua . idcsl, jus tuum . quod erat quasi in tenebris scpullum propter calumnia-, perseqiiuloruin , emergat ct clarissime conspiciuliir, quo modo lumen cernitur cum candela accenditur, vel cum prufcrlur cx clausa . et obscura lanlcina. El repetens(. dem aliis verbis , addit . *El judicium tuum lamquam meridiem,* idesl, producet in apertum, el clarum idem jus tuum . ul luceat, el coospicialor ab omnibus, ul conspicitur Sol meridianus. Quod quidem in Susnnnac judicio manifeste oppurml. Nam sicut inilio juslilia , cl innocentia Susannae in tenebris erat, quando a duobus testibus, contestibus , el omni exceptione majoribus convicti erat; ita paulo post providentia Dei. excitante spiritum Danielis , cl per eum demonstratu ialsilale testium ex ore proprio ipsorum , lam clore nppa ruit innocentia Susnnnne. cl iniquitas leslium. ul continuo ct ipsa liberata fuerit . el illi damnati a populo mala morio perierint. Quod allinet ad verbo, illud, *revela,* Hieronymus , ct Judaeorum magistri ex Hebraeo vertunt. *Volve,* sive revolve; ut sensus sit. rejice in Deum causam luam : juxla illud psal. 51. *jacta cogitatum in Dominum.* Sed *revela,* quod nos habemus r.x versiones·ptu 'inia Interpretum, non repugnat hebroiennvoci, TA *gal,* quod significat revolve : nam cl revolvitur quod in alium rejicitur, el revolvitur etiam qu I aperitur, el explicatur, ut cernatur: quod coincidil cum *revela.* sive *aperi.*Ulraque expositio vi-roest. sed nos lalinam editionem cl commentarios grateorum, el lalinorum sequi debemus, qui rewfri, non *rejice .* exposuerunt. Porro cum revelare aliquid jubemur Deo. non ideo jubemur, quia Deus aliquid nesciat: sed quia vull orari a nobis, riper orationem explicari quae volumus, ul nos ipsi inlelligamus, qua de causa divino auxilio cgenaius. De vocibus , juslilia . el judicium , notum csl illa varie in variis locis accipi. Sed hoc loco, justitiam certum csl accipi pro jure ; judicium nutem vel accipiendum est eliam pro jure . cum eadem res agalur; vel pro justa sententia, quae juri debetur: judicium enim actus justitiae est.

7. Dalcth. *Subditus esto Domino, cl* ora eum. *Noli aemulari in eo , qui prosperatur* invia sua, *in homine faciente injustitias.*

Verba illa, *subditus cslo Domino, cl ora* cum, in editione graeca. el latina perlinent ad versiculum superiorem: in hebraeo vero codice sunl Initium versiculi, ul manifeste apparel ex lilera quarta alphabeti, quae hic habelur. Nos ul ostenderemus psalmum osse alphabelicum , posuimus ea verba sub lilera Daleih, cl tamen non adjunximus illi numerum versiculi septimi, ne mularenius distinctionem versiculorum, quam in editione Inline habemus . et juxla quam distinctionem psalmi canuntur in Ecclesia. Sensus hujus senlenliae.quae quarius aphoristnus spiritualis munerari polesl, hic csl. Vide , ul sis semper Deo ad nulutn obediens, el ora cum assidue: ne forte si videris hominem fodicem in saeculo, cl simul injustum, ejus foelicitas lenlel le, cl inducat ad injuslilinm. Vere enim magna lenlalio esi foelicitas iniquorum;

sed facile superatur, cum quis habet Deum semper ante oculos cordis, el illi per obedientiam, cl orationem iitlhncrol. Diam qui Deo ita adhaeret, respicit quasi ex alto roelieitnb-m iniquorum, el videns eam modicam. cl fugacem, facile contemnit, ac despicit. Ait igitur, *Subditus esto Domino, et ora eum,* idesl, exhibe Deo puram, ac simplicem obodienlium, cl cum illo per orationem Ircqu(inter versar··, cl colloquere, s. Hieronymus ex hebraeo verlil. *tace Domino, olcxpecla* eum, Sed idem csl sensus, quem septuaginta lulerpreb s pluribus verbis explicare voluerunt. Illud igitur, *tace Domino*, quod in hebraeo signilicat. non murmures contra Deum, cliamsi nescias, cur ille aliquid jubeat, vel faciat, sed ul subditum decet, silens obedias in omnibus. Illud autem. *expccla cum,* significat, pete in oratione, el patienter cxpccla. Dabit enim Dominus, quod pelis, sed quando opportunum judicabit: Λ'oIi *aemulari in eo qui prosperatur in via sua, in homine faciente injustitias:* idesl. noli lien aemulus, el quasi rivalis hominis, qui in via sua. idest, in actionibus suis prosperatur: hominis, inquam, injusti, el iniqui, qui malefaciendo prosperatur. S. Ilicron. cx hcbraco vcriil, *qui facit quae cogitat.* pro eo quod nos cx graceo habemus *faciente injustitias.* Sed vox, ΓΠΕΤΩ *mezimmolh*. quamvis dcsccndal a verbo, flCT *zamma.* quod e.sl *cogitare,* tamen significat eliam, scelera, ul diem s.Ilicron. eamdetn vocem interpretatur in psal. 25. vers. 12. ct liierem. 11. vers. 15.

8. He. *Desine ab ira*. cl *derelinque furorem; noli aemulari, ut maligneris.*
9. *Quoniam qui malignantur, exterminabuntur, sustinentes autem Dominum. ipsi haeredilabunl terram.*

liacc sententia csl quasi repetitio, el declaratio prima sententiae: in l do enim psalmo res eadem saepe repetitur, cl inculcatur, ul illustrior liat, el memoriae magis inhaereat. In primo versu dixerat, Von *zelaveris facientes iniquitatem:* idipsum num· dicit clarius, cum ait, Desine *ab ira. et derelinque furorem*. idesl. cum videris impium m terra florere. non irascaris, neque incipias furere, el dicere, quare iste iniquus prosperatur? ubi csl justitia Dei? ubi providentia illius? Item in primo versu dixeral. noli *aemulari in malignantibus*: hoc ipsum repent, el explical dicens. *noli aemulari. ul maligneris*. idcsl. noli aemulando malignos lien socius malignantium. Noli imitai i opera injusta eorum quorum foclicilali invides, el addit: *Quoniam qui malignantur, exterminabuntur;* ul declaret quo I antea dixerat. *quoniam tamquam foenum velociter arescent.* Adjungit postea, sueti- *nentes autem Dominum, ipsi haeredilabunt 1erram.* ul repetat, el declaret, quod ibi dixerat. *Spera iu Domino, el inhabita terram.* Sustinent enim Dominum, quj patienter expectant promissiones ejus, et securi expectant, quoniam lldelis, el potens est Dominus, qui promisil. El ideo sino ullo dubio, qui malignantur, etiamsi ad tempus florere videantur, non diu florebunt. sed exterminabuntur de terra, cl in gehennam ad aeternam infoelicitalem detrudentur: qui autem abstinent se ab iniquitate. cl a Domino rncrcedcm suam sperant, *ipsi haeredilabunt terram*, idest ip-o stabili possessione terram obtinebunt quasi propriam hneredilatem. quae ab cis numquam auferetur. Vere enim homines pii eum migrant ad Deum, non amittunt possessionem terrae, sed acquirunt coelum, et terram, cum dicatur de eis; *Super omnia bona sua constituet eos.* Matlh. 24.

10. Vau. *El adhuc pusillum. el non erit peccator: el quaeres locum ejus. et non invenies.*
11. *Mansueti autem haeredilabunt terram, et delectabuntur in multitudine pacis.*

Quia dixeral. *Malignantes exterminabuntur*. addit hoc brevi futurum. *El adhuc,* inquit, *pusillum.* temporis pertransibil. ct *peccator,* qui videbatur foelix. non apparebit in terra: el *quaeres locum ejus inter homines, et non invenies,* qnia videlicet periit omnino, el quasi arbor infructuosa radicitus evulsus cis. *Mansueti autem,* idesl, illi qui non indignantur, nec irascuntur Deo. cum vident impios prosperari: sed p dienter ferunt. el tolerant id quod Deo placet. *haeredilabunt terram.* non solum hanc ubi peregrinamur, sed eliam illam viventium. quae sola propric terra esi. idest. firma, cl stabilis, unde el Dominus ait Mali.5. *Beati miles, quoniam ipsi possidebunt terram:* cl quia terra illa Jerusalem, idesl. visio pacis, cum omnes inimici longissime ab illa absint, ideo *delectabuntur in multitudine pacis,* idest, fruentur pace multa. quia pax illa erit cum mollitudine magna incolentium lorrain illam, cl dur.ibit mullo tempore, vel potius aeterno tempore, cl sic delectationem, habebunt, quam pax adferre secum solet.

12. Z-iin. *Observabit peccator justum. et stridebit super cum dentibus suis.*
13. *Dominus autem irridebit eum. quoniam prospicit quod veniet dies ejus.*

Monel s. Propheta justum, ul non mullum formidet insidias iniquorum, quia Deus vigilal ad custodiam ejus. *Oservabil.* inquit, *peccator justum.* idcsl. attente respiciet peccator omnes actiones justi. ul inveniat ndilutn ad eum perdendum. *Et stridebit dentibus super cum.* idcsl. instar famelici canis desiderati l interitum ejus, ac prae iracundia. cl indignatione dentibus frendebit. *Dominis autem irridebit cum*, idest, Dominus, qui omnia prospicit, cl in cujus manu sunl omnia, ita ut non cadat folium in terram, nisi ipso jubente. vel permittente *irridebit eum. Quoniam prospicit. quod veniet dies ejus*. idesl, irridebit eum. quoniam videl instare diem intentus ejus. el illum ante rapiendum, quam justo nocere potuerit. Nam etiamsi forte Deus permiti t justum a peccatore occidi: tamen prius peccator animam suam occidit. quam justi corpus occidat: el quoniam mors justi pretiosa est m conspectu Domini, el lucrum est. non detrimentum: mors autem peccato-

rum pessima, el ad morlem sempiternam peccatorem detrudit, ideo semper ante rapitur peccator, quam justo nocere potuerit. Proinde irridendus mento est. quia dum alterius interitum procurat, imminentem interitum suum non videt.

11. Clicl. *Gladium evaginaverunt peccatores, intenderunt arcum suum.*
15. *Ul dejiciant pauperem, el inopem, ut trucident rectos corde.*
16. *Gladius eorum intret in corda ipsorum, et arcus eorum confringatur.*

Declarat hic Propheta, quod obscurius dixerat in superioribus versiculis hierae Zuin. Quod enim ibi dixit, *observat peccator jusium.* hic déclarai, dicens, *gladium evaginaverunt peccatores, intenderunt arcum suum*, idest. stant peccatores annali districtis gladiis. cl arcubus extensis, observantes quando sit îémpus occidendi justum, ul Videlicet tunc dejiciant arcu, el trucident gladio justum. qui pauper et inops est, el rectus corde. *Sed Deus, qui pro-pic.il* omnia exalto, facit ul gladius convertatur in corda ipsorum, et arcus eorum conteratur, el ipsis sidis noceat, cl sic irridebit eos. Observandum hoc loco est quod hic dicitur de gladio ct arui posse inlelligi tum de arcu, et gladio ferreo, Ium de gladio, cl arcu linguae. Saepe enim peccatores occidunt justos, vel certe conantur occidere calumniis, el falsis testimoniis. eliam saepe vero glaiho. et arcu. Item noliindom est, verbum illud, *ul dejiciunt,* recte sic positum esse in editione Sixti V. pontificis, cum antea hab relur in codicibus vulgatis, *ut decipiant*: nam eum in lieliraico. el graneo codice habeatur. *Idiappd, ut dejiciant, el* sic legerint veteres patres, et huc requirat conjunctio cum arcu, ct gladio: el denique non decssenl codices antiqui Mini manuscript) qui haberent, *ul dejiciant,* facile dijudicari potuit. errore librariorum ob lileranim similitudinem. irrepsisse, *decipiant* pro. *dejiciant.* Rursum considerandum est, jusium hoc luco diei rectum cordo. vel ul est in hebraco. *iscre darech, rectos* via.quia justus cor mdiei conforme legi Dei, quite est rectissima.et quia eadem lex e-4 via recta, per quam ambulare debemus. dum operamur. ideo rectus corde dicitur etiam rectus via. quia numquam aberral a recta vin, quae est lex Domini. Praeterea notandum hoc loco, justum dici pauperem, el mopem, vel quia omnes justi sunl pauperes spiritu; et licet interdum divitiis abundent, intelligent eas divitias non esse proprie suas, cum de cis rationem reddituri sml Deo, vei eerie non loquitur David de omnibus justis. sed solum de pauperibus. el abjectis, qui a potentibus opprimuntur. Porro inter pauperem el inopem hoc interest quoad voces hebraicas, quod. *hani,* pro qua habemus *pauperem.* signifient humilem, afflictum, mitem: JV3S *ebion.* pro qua voce habemus inopem, signilicat proprie egenum, qui omnia desiderat.quin omnibus caret. Denique illa imprecatio. *gladius eorum intret in corda ipsorum.* est praedictio potius, quam imprecatio. Tunc aulem gladius peccatoris extensus adversus justum, intrat in cord? peccatoris, quando peccator dum nocere intendit justo, sibi ipse magis nocet: dum enim forte spoliat justum pallio, se ipse spoliat llde, cl cliarilale: eidum justum privat vita carnis, se ipse prini gratia Dei, quite est vita animae, el dum jusium calumniis suis trudit in carcerem, se ipse praecipitat in gehennam.

17. Telh. *.Udius est modicum justo super dinlias peccatorum mullas.*
18. *Quoniam brachia peccatorum conlcrcnlur. confirmat aulem justos Dominus.*

Xc justi pauperes iniquis divitibus invideant, 1· dimissa justitia ad perpetrandam iniquitatem accedant, munit eos David hic duobus versiculis, *.Udius.* inquil. *est modicum justo super divitias peccatorum mullas:* idesl. plus prodest justo modica substantia, quam peccatori ingentes divitiae: proinde foelicior est justus tenuis quam peccator locuples; ct ideo magis expetenda est justitia cum parvis opibus, quam mullae copiae cum injustitii. Halio est. quia justus dirigitur a Deo, ul sciat uti divitiis, non est avarus, non est prodigus, ac proplerea non eget, neque gravatur aere alieno, neque relinet otiosa- opes, unde vel in superbiant erigatur, vel ad luxuriam provocetur. Peccatorwtem superbus, et prodigus est, nec scit nli divitiis; inde semper eget semperqtie debet, nec diu stilum suum conservare polesl. Atque hoc Csl qnod sequitur: *Quoniam brachia peccatorum* conte*ren'ui. confirmai aulem justos Dominus,* idc-l. potentia, et fortitudo pm-enloris Incile deflrid, (piia nititur brachio carnis, nec divitiae illiim juvare pol<Tutil. .In-ıi aulem fortitudo. el potentia mm polesl deficere, quia nititur brachio Dei: Drus eliam, qui amicus jusOrum est. illuni confirmat. vel. ul clarius rem explicat vox hehrfticn *somech* su-lenlat. Denique peccator non ub-iiiiillbus maximis suis divitiis. non effugiet aeternum interitum. quin cum morietur n hil seciltii asportabit. neqii·· descendet cum eo gloria ejus. Justus aulem, qui non in divitiis icrrcnis, sed m Deo confidit, in sempiternum vivcl.

19. Jod. *Novit Dominus dies immaculatorum, el hacredilas eorum in aeternum erit.*
20. *Non confundentur in tempore malo, e(* in *diebus famis* saturabuntur.

Confirmai Propheta quod paulo ante dixit de foelicilalc justorum, etiamsi modicas opes habeant. *Novit,* inquil. *Dominus dies immaculatorum,* idesl, approbat Dominus vitam justorum. risque f.ivcal. cl benedicit. et ideo dies eorum diuturni erunt, cl haered'las eorum cum ipsis diutissime conservabitur. *Non confundentur in tempore malo,* idesl. tempore sleril tatis,et penuriae nnn confundentur. quia non cogentur erubescere mendicando panem, *et in diebus famis saturabuntur,* id est, non solum non erubescent mendicando tempore communis famis, sed eliam habebunt e\ suis copiis, unde comedant ad satietatem sed hacc

interdum implentur in hoc saeculo, semper autem implebuntur in futuro. Ventura enim est post hanc vitam incredibilis quaedam sterilitas, quando nemo potent serere, vel metere , el dives in inferno guttam aquae, desiderabit, nec, obtinebit.Tunc igitur immaculati, quia nihil dimiserunt in lerra. sed in coelum omnia transtulerunt invenient aeternam haorcdilatcm , neque confundentur mendicando cum stultis virginibus, *date nobis de. oleo vestro,* Jlallh. 25. sed satiabuntur , cum apparuerit gloria Domini.

Caph. *Quin peccatores peribunt.*

21. *Inimici vero Domini mox ul honorificali fuerint, cl exaltati, deficientes quemadmodum fumus delicient.*

Tres primae dictiones perlinent ad versiculum superiorem in editione graeca el latina : sed voluimus eas hoc loco ponere, ul appareat artificium Prophetae qui per litteras alphabeti psalmum digessit. Nam in illa particula , *quia,* posuit lilcram Cupii, quae in alphabeto sequitur , el inde incipit in hebraeo novus versus. Ergo illa verba , *Quia peccatores peribunt,* reddunt rationem , cur immaculati pacifice possidebunt hacrcdilalem in lerra, el in tempore famis saturabuntur.Id enim liet, quia *peccatores ,* qui eos perturbare, eisque bona sua diripere solebant . *peribunt.* Quod aulem sequitur, *Inimici vero Domini mox ul honorificali fuerint. cl exaltati. delicientes .* quemadmodum *fumus deficient,* respondet duobus versiculis superioribus, ul hic sit sensus: Immaculati homines, tamquam amici Dei habebunt aeternam hacrcdita leni, el in tempore malo non confundentur : *inimici vero Domini,* quales sunl omnes peccatores, e contrario habebunt brevissimam loclicilatcm : slatim enim atque exaltari coeperint, evanescent inslar fumi, qui dum exaltatur consumitur, neque vestigium ullum post se relinquit. Illud verbum , *exaltati,* a s. Hieronymo legitur, Sicut Monocerotes; ab aliis,agni, quae sunl res diversissimae. In hebraeo nunc habetur. *Carim,* quod proprie agnos signilical , el ad sententiam hujus loci nihil facit. S. Hieron. videtur legisse . 0*^5 *Carem.* cl ideo vertit, sicut Monoecioles, nam Monocerotes in libro Num. cap 23. el 21. dicilUr. CbCl *rcem,* et in lib. Judic. cap. 38. dicitur. rem, cl tunc sensus est. quod inimici *Domini cum honorificali.* el gluriantes fuerint sicut Monocerotes, tamquam fumus consumentur. Sed septuaginta Interpretes non legerunt, Carim. neque, *Carem,* sed. GI^Ô *Carum·,* el ideo recte verterunt. *Cum cxallaii fuerint,* quae lectio optima est , cumque noster Interpres eliam sequutus est, el lota fréquentai ecclesia.

22. Earned. *Mutuabitur peccator cl non solvet: justus aulem. el miserebitur et tribuet.*

23. *Quia benedicentes ei hacreditabunl terram, maledicentes aulem ei dispcribunl.*

Confirmai quod supra dixerat . *Melius csl modicum justo super divitias peccatorum mullas.* Nam saepissime accidit,ut peccator quamvis ditissimus, mutuo accipiat pecuniam, el tamen non restituat : quia volunt divites peccatores supra censum laute vivere, vel supeibc vestiri, aut habitare; inde semper laborant acre alieno gravati. Justus aulem, qui. ul supra diximus, scit uti divitiis , ctiainsi modicum habeat,tamen ex modico illo habet unde misereatur pauperum . el retribuat sine spe recuperandi. *Quia benedicentes ei.* Deo , videlicet, ul sanctus Augustinus exponit, *hacreditabunl terram ,* et sic semper habebunt unde tribuant, *maledicentes aulem ei*, tamquam blaspbemi, cl ingrati. *dispcribunl,* ul eliam velint tribuere, non possint. Sanctus Hieronymus legit passive , quia *benedicti ab eo* nimirum a Deo , *hacreditabunl terram, maledicti ab eo dispcribunl.* Et quidem verba hebraica facta mutatione punclornin , tam active, quam passive exponi possunt, el una sententia aliam infert. Qui enim Deum in omnibus rebus benedicunt, ab eo quoque benedicentur: el qui Deo maledicunt, maledictionem ipsius consequuntur.

24. Mem. *Apud Dominum gressus hominis dirigentur. et viam çjus volet.*

25. *Cum ceciderit non collidetur, quia Dominus supponit manum suam.*

Incipit hoc loco Propheta cxponcre singularem providentiam erga justos, ul tanto magis eos confirmet , ne forte prosperitas impiorum cos allicial ad peccandum. Dicil igitur, vitam justorum a Domino dirigi, el custodiri. *Apud Dominum,* inquil, *gressus hominis,* jusli; ille diriget actiones, cl opera jusli, qui jusium fccil. *El viam ejus volet,* idesl. hinc fiet, *ut justus viam Domini velit*, diligat, libenter sequatur: vel, *Deus volet viam justi,* idesl, approbabit actiones, el opera ejus.Prior explicatio s. Augustini, posterior Eulhymii csl: illud *apud Dominum* in textu originali csl, ΠΊΓΡ22 *me* Adonai , a Domino, el sic legit s. August, et graeci Interpretes: sed verba nostrae edictionis,ul non dissentiant a lexlu originali, sic explicanda sunl: *Apud Dominum* , idesl, in sccrelo consilio Domini *dirigentur,* quod csl idem cum illo, *a Domino dirigentur.* Sequitur. *Cum ceciderit. non collidetur.quia Dominus supponit manum suam.* Polesl hoe referri ad miserias corporales, el eliam ad miserias animae. Nam si justus eecidcnl in aliquam afflictionem . el tribulationem , quasi quae sunl foveae vel saxa, vel lulum in via vitae hujus, non *collidetur,* idest non omnino succumbet, aul oppr meiur. *quia Dominus supponit manum suam.ne* laedatur,vel ut esi in hebraeo, ΠΊΓΡ TV nSID cht Adonai *somech jado.quia Deus sustentat eum manu sua.* idesl, auxilio, el providentia sua. Et si furie ceciderit in lentalioncm peccati, non collidetur, idest, non perveniet ad consensum culpae laethnlis, nec amillel patientiam , aul fidem, aul ullum virtutem , qnta Dominus auxilio gratiae suae sustentabit eum.

26. *Sun. Junior fui, etenim* scnui, *el nonvidi justum derelictum* , nec *semen ejus quaerens panem.*

27. *Tota dic miseretur ct commodat, ct semen illius in benedictione erit.*

Probat ab experientia sua, quod supra dixerat, justos in tempore malo non confundendos, cl in diebus fumis saturandos. *Junior fui,* inquit, vel ul expressius habetur in hebraeo, ’Π lyj *nahar hajilhi.* puer fui. el postea senui. el in lain longo tempore *numquam vidijustum derelictum a Deo,* ila ut gravi inopia premeretur; nec vidi semen ejus, id est, filios ejus , quaerentes, cl mendicantes panem. Sed contra potius vidi, quod justus *lota die. miseretur el commodat,* idesl, omni tempore ila abundat, ul vel cx misericordia donet, vel certe mutuo aut commodato det proximis dc facultatibus suis. Quare *semen illius* . idesl. lilii ejus non solum non mendicabunt panem, sed. *in benedictione erunt,* idesl. benedicti a Deo copiis abundabunt, vel ab omnibus benedicentur , tamquam filii optimorum parentum. Observa circa verba, illud *etenim,* in hebraeo esse , CA *gam* quod significat *etiam,* ul sensus sit. *puer fui. el eliam senui. In* graeco quidem habetur ζαι γὰρ *etenim.* sed accipi potest, pro , *etiam.* Observa praeterea non repugnare h inc senlenliapi veritati, etiamsi videamus in Ecclesia multos fideles mendicantes panem. Nam mendicantes religiosi sponte mendicant amore paupertatis, non necessitate inopiae , neque derelicti dici possunt, cum Deus eos mirabili providentia sua alat , el sustentet. Caeleri mendicantes, ul plurimum non sunl filii eorum . qui consueverint misereri aliorum , ct donare, ad hos enim proprie haec promissio perlinet. Saepe eliam neque justi sunt ipsi, neque filii justorum : denique , ut supra diximus . si qui vere justi, el sperantes In Domino derelicti videntur, ct quaerentes micas panis, ut Lazarus de evongelio, Luc. 16. ii melius aliquid a Domino acceperunt, quam sil copia rerum temporalium: neque mutarent meritum patientiae cum omni temporali foclicilale.

28. Samech. *Declina a malo elfac bonum, el inhabita in saeculum saeculi.*
29. Quia *Dominus amat judicium, el non derelinquet sanclos suos , in aeternum conservabuntur.*

Ex iis quae dixit paulo ante, se fuisse expertum a pueritia usque ad senectutem, concludit per modum adhorlanlis, ac dicit, *Declina a malo, ct fac bonum,* quae sunl duo prima praecepta justitiae ; *el inhabita in saeculum saeculi,* idesl. vide uljuslus sis, *et securus inhabitabis terram usque in sempiternum.* El reddit rationem , cur justi terram perpetuo habitaturi sunl. *Quoniam .* inquit. *Dominus amat judicium* , idest. justissimus csl, et juste judical, el ideo *non derelinquet sanctos suos,* idesl, justos servos suos: ideo afllrmo, quod in *aeternum conservabunturAloee* promissio perlinet quidem aliquo modo ad hanc vitam . in qua per vanas successiones justi longo tempore terram inhabitare soient : sc<! absolute cl proprie perlinet ad vitam futuram, quae in terra viventium sempiterna erit.

30. Ain. *Injusti punientur , cl semen* impiorum *peribit.*
31. *Justi autem haercdilabunl terram, el inhabitabunt in saeculum saeculi super eam.*

Hoc loco desunt in hebraeo duae primae dictiones, videlicet. *Injusti punientur ,* quae uperliul me leguntur in textu graeco: el hinc factum est ul non appareat littera y Ain , initio horum duorum versiculorum : ul numerus, cl ordo literarum alphabeti postulabat. Sed vox injusti, quae esi.apud graccos, el latinos, apud hebraeos esset, *havilim,* quae incipit per Ain. Haque si addatur ad hebraeum textum. *Injusti punientur,* vocibus hebraicis, constabit ratio alphabeti. Sen lentia autem horum versiculorum clarissima est. ut explicatione non egeat.

32. Plie. *Osjusli meditabitur sapientiam, cl lingua ejus loquelurjudicium.*
33. *Lex Dei ejus in corde ipsius , cl non supplantabuntur gressus ejus.*

Dixit paulo anle divinam providentiam vigilaturam , ne justi ab impiis opprimantur : nunc addil justos quoque per sapientiam suam.qua»! csleliam Dei donum, effecturos, ul non supplantentur a malitia iniquorum. *Os justi meditabitur sapientiam.* idest. justus sapienter loquelur, ulnon possit capi in sermone: meditari enim sapientiam ore nihil esi aliud, nisi exercere sapientiam inter loquendum . ut alibi diximus : et hoc ipsum repetii David cum nddii . *El lingua ejus loquelur judicium ,* idesl , lingua justi mm temere profundet verba, sed loquelur quod justum est. el quod pro lempore dici debet, quod esi sapienter loqui. Addit rationem dicens, *lex Dei e/us in corde ipsius.* idesl, sermo justi sale sapienlice cominus erit, quia justos habet in corde legem Dei , el propierea dum loquitur cogitat mandata Dei , ul non delinquat m lingua sua: el proplerea *lex csl lux.* ul nil Salomon Proverb. 6 el ul idem David nil psal. 18. *Lex Domini illuminat corda . et sapientiam praestat parvulis :* ct ideo non csl mirum . si justus qui habet legem in corde, eamque cogdal, cl dii gil, sapienter loqunlnr. Ex his colligit Prophela: *Et non supplantabuntur gressus ejus,* idest. quia justus semper loquitur sapienter, nemo illum supplantando impellet ad casum. Supplantaredicilur, qui plantam alienus tenendo vel impediendo , cadere illum cogit. praesertim quando id aslulin potius.quam violentia fit. Ergo non supplantabuntur pedes ejus . ac per hoc non impelletur justus ad casum dolo alienjus iniqui circumventus.

31. T/.nde. *Considerat peccator justum, et quae ril mortificare cum.*
35. *Dominus autem non derelinquet eum in manibus ejus: nec damnabit eum. cum judicabitur illi.*

Declarant hi duo versiculi versiculos duos superiores. *Considera',* inquit, *peccator justum,* nimirum observans diligenter quid loquatur, ct

quid agni, ul supplantet eum , *cl quaerit mortificare eum,* idesl, quaerit supplantando illum occidere. Quod quidem praecipue fleri solet in judiciis, cum judex, vel accusator iniquus innocentem aliquem circumvenire, el perdere cupiunt. *Dominus autem non derelinquet eum in inanibus ejus.* idesl. Dominus non permitiei . ul peccator habeat justum in potestate . et ideo inspirabit illi sapientiam . ul cognoscat fraudes inimicorum, el sapienter loquendo evitet supplantationes eorum. *Nec damnabit eum. cum judicabitur illi,* idest, judex non damnabit justum cum tempus judicii ejus advenerit, quia Deus non permittet obscurari justitiam. Verba illa, eum judicabitur illi, clariora sunl in textu **originali** *behvsciaphcto,* et nihil aliud signifnat, nisi, *cum* ille, justus videlicet, judicandus *eril* ; sive *cum /ici eijudicium,* sive, *cum judicabitur.* Habentur eadem fere verba versu 12. *Observabit peccator juslum, el stridebit super cum dentibus,* etc. sed tbt dc violentia agitur, hic de astutia.

3G. Koph. *Expecla Dominum . el custodi viam ejus: el exaltabit le ul haeredilate capias terram', cum perierim peccatores, videbis.*

Hortatur Propheta juslum , ul speret in Deo, el perseveret in justitia. *Expecla Dominum ,* idesl. spera in Deo , si forte dilb-rri libi videtur promissio ejus; *cl custodi viam ejus* , idesl observa legem ejus, el non declines a via jam inchoata sanctitatis, el justitiae, *ut haeredilate capias terram,* idest, ut cum implebitur promissio ejus , possideas quasi propria haeredilate terrain viventium. Cum *perierim peccatores , videbis ,* idesl. cum peccatores omnes judicio divino condemnati perierint, tunc videbis: quod nunc speras.

37. Rose. *Vidi impium superexaltatum, cl elevatum sicul cedros Libani.*
38. *El transivi, et ecce non oral : quaesivi cum, et non est inventus locus ejus.*

Quia dixerat. *Cum perierint peccatores . videbis.* poterat justus quaerere, quando hoc erit; Ideo nunc addit, brevi hoc futurum esse. Nam *vidi.* inquit, *impium superexaltatum, el elevatum sicul cedros Libani,* idesl, positum in allissimo gradu dignitatis, ct potestatis, cl radicatum . ac fundatum opibus, clientelis, et similibus rebus, ul videretur aeterna futura ejus foelicilas: ct tamen vix *pertransii, el eccc non oral,* idesl, transiens vidi hominem illum elevatum, ct radicatum, ul cedros Libani , cl vix illum periransii . et eccc respicio post me, el evanuerat; *quaesivi* ubi fuisset, el an vestigia remanerent tantae magnitudinis, *cl non esi inventus locus ejus ,* quasi numquam ibi fuisset. Haec verissima esse quotidiana experientia docet. Ubi enim nunc sunl poientissimi ilii Monarchac. ut de minoribus taceam, Assyriorum, Persarum Graecorum, et Romanorum? Certe nisi aliquid in libris historicorum legeremus, ignoraremus illos unquam fuisse. Ila nulla supersunt vestigia tantae potentiae; el tamen humana superbia mortalibus oculos perstringit. ul videre non possint, quae tangunt manibus; el credere nolint, quae vel inviti sentire, el experiri coguntur Quod attinet ad verb..... hebraeo habetur , y *raithi rasciah harils. Vidi impium robustum, fortissimum,* sicul indigenam virentem. Septuaginta Interpretes respicientes ad similitudinem cedri ul rem magis explicarent . dixerunt , sti- *perexaltalum cl elevatum ;* ex quo tamen sequit ut robustus, ei fortissimus essel : cedri enim allissimae. et robustae, el fortissimae sunl. El pro illo, sicul *indigenam virentem,* verterunt Septuaginta. *sicul cedros Libani,* quia non legerunt, ul nosh abemus , T'IX3 *cheezrach, sicul indigenam* sed una litera transposita, et ullima dempta 'I'MO *chccrez,* sicul cedrus : cl quia cedri virentes in monte Libano potissimum inveniuntur, ideo pro, *cedros virentes.* posuerunt, *cedros Libani.* Porro ubi nos legimus,cl *transivi,* in hebraeo csl *vojahabor,* cl transivit: sed credibile csl hebraicam vocem incuria librariorum esse corruptam unius lilcrae mutatione. Nam non solum septuaginta Interpretes verterunt in prima persona, sed etiam s. Hieronymus.

39. Schin. *Custodi innocentiam, el vide aequitatem . quoniam sunt reliquiae homini pacifico.*
10. *injusti autem disperibu.nl simul, reliquiae impiorum interibunt.*

Pergil Propheta in adhorlalione, et ait: *Cuslodi innocentiam el vide aequitatem,* idesl, conserva innocenliam erga le ipsum . *et vide aequitatem .* idesl. judica quod recium csl erga proximos. *Quoniam sunl reliquiae homini pacifico.* idesl, quia dabit D<'us in praemium homini pacifico, ul relinquat Hilos post se. Vel nliiore sensu : Quia mulla bona reliqua sunl homini pacifico post moricm ejus. *Opera enim bona sequuntur illos , qui in Domino moriuntur,* ul dicilur Apoc. 11. justi autem e contrario, *peribunt,* ipsi simul omnes nullo excepto , cl *reliquia peribunt cum eis ,* quia nec filios in hoc, saeculo relinquent, nec boni aliquid eis reliquum eril ; cum omnia in concuspiscenliis suis, sceleribusquc consumpserint.

i I. Than. *Salus autem justorum a Domino , el .protector eorum in tempore tribulationis.*
42. *El adjuvabit eos Dominus , cl liberabit cos , cl eruet eos a peccatoribus. cl saltabit* cos , *quia speraverunt in eo.*

Haec csl quasi recapitulatio psalmi lotius . cl salis aperta, ct perspicua.

PSALMUS XXXVII.

TITULUS, ET ARGUMENTUM PSAEMI

Psalmus David. in rememorationem de Sabbato.

Titulus hujus psalmi in hebraeo codice, non fecit mentionem *Sabbati, sed* solius rememorationis: tamen placuit interpretibus Septuaginta viris gravissimis, explicandi gratia,addere vocem, *sabbati.* Videtur autem satis apta esse explicatio s. Augustini , quam eliam sequitur s. Gregorius , ut hic psalmus, qui unus est ex iis, qui proprie ad poenitentiam pertinent, compositus sil a poenitente Davidc, in rememorationem *sabbati,* idcsl, quietis amissae in statu innccccntiac. vel promissae iri resurrectione justorum. Posset eliam inlelligi de Sabbato , quod agit bona conscientia , dum grain Dei fruilur : cl quod amittit, qui peccat : el cujus cum gemitu recordatur, qui veram poenitentiam agere incipit. Argumentum psalmi csl oratiopocnitentis, similis illi,quae habetur in psalmo sexto, qui idem omnino principium habet, ct valde probabile est, compositam fuisse hanc orationem eo tempore, quo David fugit de Jerusalem ob persecutionem Absalom's.

EXPLICATIO PSALMI XXXVII.

1. *Domine ne in furore tuo arguas me, neque in ira tua corripias me.*

Precatur David pocnilcns, ut Deus eum non puniat in ira, et furore suo, ul Judex cum reis facit, sed in misericordia, ul medicus cum aegrotis sc gerit. Vide quae diximus ad initium psalmi sexti : ubi ostendimus nihil intéressé hoc loco inkr furorem, diram; cl inter arguere , el corripere. Si tamen placet discrimen admittere , poteris cum s. Augustino, cl sancio Gregorio dicere, illos argui in furore . qui damnantur ad gehennam : illos in ira corripi , qui post modem m igne purgatorii cruciantur: Prophetam autem precari Deum, ul hic illum puniat pro peccatis admissis . non in purgatorio, vcl gehenna. Monet autem s. Augustinus non esse contemnendum ignem purgatorii. quoniam gravior csl ille ignis, quam quicquid pali potest homo in hac vita. Illud quoque addendum est, quamvis hoc loco . el in psal. 2. vers. 5. el psal. G. vers. I. accipiatur irn Dei pro damnatione ex justitia : tamen alibi accipi aliquando pro zelo patris, qui irascitur liliis, non ul perdat, sed ul custodiat.

2. *Quoniam sagittae tuae infixu sunl mihi, el confirmasti super me manum tuam.*

Quia noverat Propheta, nihil esse utilius ad veniam pecratormn impetrandam . quam plene cognoscere miseriam peccati, ct eam coram Domino deplorare : delici in hoc versiculo , cl aliquot sequentibus infoelicilalcm, quam secum adferlbethaïe peccatum. Ait igilur: Aon *arguas me in ira lua.* quoniam ea gravissima est, ut jam experientia didici. Siquidem *sagittae tuae infixae* sunl *mihi.* idesl. mullae tribulationes, te puniente peccatum meum, acciderunt mihi. *el confirmasti super me manum luam* . idcsl. ideo sagittae tuae infixae sunl milii, cl non leviter lanium tetigerunt, qum tu manum tuam aggravasti super me, ul sagittae profundius penetrarent. Videtur autem per has tribulationes . cl supplicia inlcHigere mortem lilii ex Belhsabea suscepti , stuprum tiliae a proprio ejus fratre allatum, caedem Ammonis filii, incestum , cl adulterium uxorum suarum a proprio lilio p.ilralum. expulsionem suam a regno . cl alia id genus . quae propter peccatum suum . Domino ulciscente, perpessus csl. Fortasse eliam sugillas vocat verba illa increpatoria, cl comminalmi.i. quae a Nathan Dei nuncio audivit. 2. reg. 12. *Haec dicit Dominus Deus Israel. Ego unxi te in regem* super· *Israel, et ego erui te. de. manu Saul, et dedi tibi domum Domini tui el uxores Domini lui* in in *sinu luo. do.dique tibi domum Israel el Jiula; Quare ergo conlempsi-li verbum Domini. ul faceres malum in conspectu meo? briam Ethaeuin percussisti gladio . cl uxorem illius accepisti in uxorem tibi. Quamobrem non recedet gladius de domo lua usque in sempiternum* . etc. Ccric ista cxprnbaiio beneficiorum . ci comminatio poenarum pupugit sine dubio gravissime animum Davidis . ei verecundia . timore . cl dolore, vehementissime illum affecit.

3. Aon csl *sanilos in carne mea a facie irae tuae: non est pax ussibus meis a facte peccatorum meorum.*

Describit effectum sagittarum Domini, ac dicit, sc vebeincnlcr conturbari nec re.quiosccre posse dum iram Dei, cl peccala sua recogitat, quae iram illam meruerunt. A'on *est sanitas.* inquit, in *carne mea a facie irae tuae,* idesl. aspectus irae tuae, quae milii semper ante oculos mentis versatur, carnem meam moerere, cl tabescere facit. Dolor enim animi carnem quoque aflligil, el extenuat; pallere. el languere cogit. Aon csl *pax ossibus meis a facie peccatorum meorum,* idesl, aspectus deformitatis, cl gravitatis culpae meae ila me conturbat, ul nulla sil requies, el eliam ossa contremiscant.

I. *Quoniam iniquitates meae supergressae sunl caput meum*, el *sicul onus grave gravatae sunt super me.*

Reddit rationem, cur tanlopere coniurbctur, dum respicit peccata sua, cl (licii rationem esse quia peccala sunl mulla et magna: de multitudine dicit. *Quoniam iniquitates meae supergressae sunl caput meum,* idest. in lanium cumulum creverunt, ul me quasi obruant: quomodo obruitur aquis, qui ila prolundum fluvium ingreditur, ut aquae supergrediantur caput ejus: de magnitudine dicit, *El sicut onus grave gravatae sunt stiper me,* idesl. peccala mea quasi pondus importabile gravant humeros animae meae. quia super vires meas est, pro tam gravi debito satisfacere. Id clarius est in textu liebraico, ubi illud, *mimmenni, super me,* significat proprie, βι/per *vires ineas,* s ve, gravius (piam ferre possim. Peccatum Davidis fuit adulterium cum homicidio conjunctum. sed verus poenilens multas valde deformitates in eo considerat. Nam offendit David servum fidelem, cui uxorem cl vitam eripuiUofTcndil Bellisabeam, quam ad peccandum induxit, et spirilualibT interfecit: offendit uxores proprias, quibus fidem non servavit: offendit populum universum, imo eliam infideles ipsos malo exemplo, unde Nathan dixil. 3. reg. 12. *Blasphemare fecisti inimicos nomen Domini;* offendit denique Deum, cujus leges aperte praevaricatus est. Itaque si numerentur (oi offcnsionos. el tot dolida. quot personas illo suo peccato David offendit, non sine causa dicero potent idem David. *iniquitates meae supergrossae sunt caput meum.* Deinde gravitas peccati ex circumstantiis cognosci potost; nam occidit David Urium, primo innocentem. secundo fidelissimum. tertium qui tum Davidi militabat: quarto quia uxorem ejus polluerat per adul'crium. (pinsi vellet. quia injuria illum alPceral. majori adhuc injuria aDD'ere. quinto quin ipsum euindem rninislmm suae mortis osse voluit: sexto quin cum scripsit ad .lob. nt Lriam occideret, eredi voluit, illum magni alicujtis criminis reum esse. et eo mmlo Lunam ejus inoculavit. Sed ingratitudo erga Deum praecipua causa esi gravitatis peccati Davidis: Deus enim in unum Davidem omnia fere dona temporalia, et spiritualia abundantissime contulit. Illum enim regem magnum. Prophetam eximium, imperatorem fortissimum fecit, donavit prudentia, robore. pulchritudine, divitiis, omnibus bonis, quae ab Imminibus expeti possunt; quae certe omnia gravissimum reddebant peccatum ejus, quod cum ipse appenderet in statera diligentissimaeconsidi rationis, merito dicebat, *iniquitates meae sicut onus grave gravatae sunt super me.* Atque haec csl causa, cur sensum doloris, quein pir esset. ex peccatis suis pauci percipiant: quia peccati magnitudinem pauci in statera senae consideralionis appendunt.

3. *Putruerunt el corruptae sunl cicatrices meae, a facie insipientiae meae.*

Haec perlinent ad tempus illud. quod intercessit inter peccatum adulterii, cl admonitionem Nathan prophetae, quod fuit plusquam novem mensium. Si quidem Nathan Davidem corripuit, postquam natus fuerat puer ex adulterio illo conceptus, ut dicitur 2. reg. 12. Toto igilur illo tempore distulit David curare vulnera peccati sui per poenitentiam. Inierim autem obducta quaedam quasi cicatrix oblivionis, quae non sinebat vulnus agnosci, sed revera cicatrices illae putrescebant, cl vulnera graviora, magisque incurabilia fiebant. atque hoc est. quod nunc deplorat, dicens, *cicatrices meae,* non ex arte medici curanlis. sed ex neghgcntia, et oblivione superinductae, *putruerunt ct corruptae sunt a facie insipientiae meae,* idesl, insipientia mea, quae causa fuit ul vulnera mea non adverterem. eadem fuit eliam causa, ul ipsa vulnera putrefacta foelorcm scandali latius, longiusqne diffunderent. Per cicatrices hoc loco non in· lelligunlur signa, quae remanent post curationem plagae, sed inlelligitur plaga non curata. quae sob'l claudi ad modum cicatricis, et quia non est expressus sanguis corruptus ex ea. *neque ipsa fota oleo, aul circumligata.* ul dicitur Isaioe I. ideo putrescit. cl corrumpitur. 1l colligitur ex textu originali. ubi habelur vmx. ΠΊΓΊ3Π *Chabllroth.* quae non significat cicatrices proprie dictas, sed livorem. et plagam tumentem: quare vel in latina ed I one o^cip unlur cicatrices pro plagis, vol ul d vimus. pro cicatricibus, quae per se fiunt, dum vulnus non curatur, sed per se clauditur, ct plaga noglig tur. el corrumpitur.

C». *Miser factus sum.el curvatus sum usque in finem, lota die contristatus ingrediebar.*

Ex corruptione illa facium esi, ul David miser et curvus fieret: quod pob'<l intelligi duobus modis. p imo de culpa, secundo de poena. Nam qui graviter peccat praesertim peccato luxuriae, hoc ipso fît miser et curvus, quia relicto Deo. in quo est nnstra Ixmliludo. curvalur ad terram cl fit jumentis similis, ac per line miser, et miser valde: cl hoc significat illud, *usque in finem,* nimirum miser, et curvatus sum adeo, ul miserior el magis curvatus fieri non potuerim, cum a delectatione Angelorum curvalus sim ad voluptates pecorum.

Id colligitur ex lexlu hcbr., ubi hahelur. ΓΧΕΊχ *sciarholhi had meod, miser,*et *curvatus sum usque valde.* Proinde Illud, *in finem.* non significat, usque nd finem vitae \cI usque nd finem temporis, vel usque in aeternum, sed usque ad finem curvidionis. ut magis curvari nequeat. Nam versu octavo, ubi legimus, *humiliatus sum nimis,* eadem est vox liebraica, quam interpres nunc vertit, *usque in finem;* nunc *nimis,* aut *valde.* Potest eliam mtelligi de poena: nam qui peccat peccato luxuriae miser efficitur, et curvatus valde propter conscientiae remorsum, timorem irae divinae, el verecundiam humiliantem, et confundentem, ul non audeat talis humo ad coelum oculos levare. Sed potest eliam utraque nilelligenlia simul conjungi, ul sensus sil. .Miser factus sum miseria culpae cl poenae, el curvatus valde, tum quia faciem animae, quam delixam in Deo habere debui, converti ad carnales, et infimas voluptates: tum quia sine pudore coelum aspicere non possum. cl humilis, atque abjectus terram aspicere cogor; el propter haec omnia, lota die contristatus ingrediebar, idesl. semper conscientia mordente cl accusante, tristis, ac moerens incedebam: quae emm laetitia esse potest homini misero, si miseriam suam agnoscat?

7. *Quoniam lumbi mei impleli sunl illusionibus, et non est sonitas in carne mea.*
8. *Afflictus sum. et humiliatus sum nimis·, rugiebam a gemitu cordis mei.*

Transii Propheta a peccato suo particulari ad corruptionem generalem, quam in carne sua experiebatur ex peccato primi parentis, unde peccatum illud suum particulare tamquam cx fonte manaverat: cl cx ca corruptione dicit se affligi, et humiliari, cl cominuo gemere cl rugire. *Quoniam,* inquit, *lumbi mei,* hoc est, pars illa beslialis el concupiscens discupio fracno justitiae originalis paril perpetuo desideria ignominiosa, el turpia, cl ideo repletur illusionibus spirituum malignorum.cl non est sanitas in carne mea. quia non habitat in ea bonum, sed malum passionum variarum, quae illam infirmam reddunl; ideo *afflictus sum, el humiliatus sum nimis,* quia pudel me hominem ratione praeditum , ejusmodi heslialibus moribus non posse carcre, el ideo *rugiebam* prae doloro *a gemitu* interiore *cordis mei,* provocatus ad rugitum el clamorem exteriorem. Scio Rabbinos ; et qui eos sequuntur, fabulari nescio quid de morbo corporali ; el foelcnle, quo David laboraverit in parlibus corporis pudendis, sed sancli paires nostri Ambrosius, Hieronymus, Augustinus el Gregorius in commentariis hujus loci referunt hos versiculos ad carnalem concupiscentiam, ul similis sil haec Davidis quacrimonia illi quae legilur apud Apostolum Rem. 7. Video *aliam legem in membris meis repugnantem legi mentis meae, et captivantem me in lege peccati. Infelix ego homo,* quis *me liberabit, etc.* S. Ambrosius, et s. Augustinus legunt, *anima mea impleta est illusionibus.* ubi nos legimus, lumbi mei *impleti sunl illusionibus.* Sed accidit hoc, quia apud graccos, lumbi dicuntur ψuχi. el animae dicuntur ψv/αi unica lilera additu Proinde facile fuit corrun-pi graecum textum, ob literarum similitudinem,quae nulla csl in lex,tu hebraico. Itaque lectio ea csl, quae cum textu hebraico cl latino concordat.Quod autem vox liebraica pro qua habemus, illusionibus, significare videatur proprie *ignominiam,* ul s. Hieronymus vertit, non variai sensum, nam qui repletus est ignominia, ille derisioni expositusH. Quod vero s. Hieronymus vertit, evigilavi, proco quod nos habemus. afflictus sum, non video quid Sequulns sil. Vox enim quam nunc habemus, in lexlu hebraico debilitari pr<>pnc signifiral; debilitari autem, el affligi pro eodem accipi pussunt.

9. *Domine ante* /e *omne desiderium meum,* cl *gemitus meus a te non est absconditus.*

Quia dixerat, gemitum cordis'sul excitare rugitum, déclarai ad quem gemal corde, ac dicit gemere se ad illum, qui scrutatur corda et sell.quid desideret spiritus. *Domine,* inquit, *ante te omne desiderium meum,* idest. tu Domine solus vides omne desiderium meum, quod non est aliud, nisi ul aliquando liberet a concupiscentia malael perveniam ad sabbatum perfectae quietis : el dc hac re *gemitus meus* interior *libi non est absconditus.* Simile quid Apostolus dicit. cum ail, Rom.8. *El ipsi intra nos gemimus adoptionem filiorum Dei expectantes redemptionem corporis* nostri.

10. *Cor meum conturbatum esi. dereliquit* me *virtus mea, el lumen oculorum meorum,* d *ipsum non csl mecum.*

Pergit describere corruptionem naturae humanae; ac dicit, cor *meum conturbatum est.* quod significat bellum intestinum cx rebellione partis inferioris a superiore; et addit, *dereliquit* me virtus *mea* ; quia nata csl ex illa rebellione lania infirmitas, ul homo velH, nolit, palinlur desideria mala, cl dicat cum Apostolo Horn. 7. Velle *adjacet mihi, perficere aulem non invenio.* Addit postremo, el *lumen oculorum meorum, el ipsum non est mecum.quia* non solum infirmitas in volunlale sed eliam ignorantia in menlc cx eadem rebellione orta esi. Saepe enim de rebus judicamus, non ul sunl, sed ul nobis male affectis videntur, quomodo febricitantes, quod dulce est. amarum judicant : cl quod amarum, dulce. Itaque non ail, lumen *oculorum meorum cxtinclum csl* : sed non csl mecum: nam lumen inletiigenliae, el rationis csl quidem semper m anima rationali ; sed quia corpus quod corrumpitur,aggravai animam, saepe imped ili carnalibus passionibus, illo non possumus uli ; el ideo dicit. el *lumen oculorum meorum. el ipsum,* inquam, lumen *oculorum* meorum, interiorum videlicet, *non esi mecum,* dum operor, licei in mc sit. Proinde esi in me quoad essentiam, non csl mecum quoad usum.

II. *Amici mei el proximi mei adversum me appropinquaverunt, cl steterunt.*

Posleaquam descripsit bellum intestinum, quod intra hominem continuo geritur : describit eliam bella externa,persequuiiones el detractiones,quae omnia peccatorum poenae sunt. Ac primum quaeritur. quod amici el proximi facii sml illi mimici, quod occidit praecipue in rebellione Absahmis filii, cum quo multi amicorum, el proximorum Davidis adversus eum conspirarunt. Sed moderni expositores ex lexlu hebraico longe aliler exponunt, quam veritas vulgulne editionis habeat: texitis hebraicus nunc habet, nay» WO ’2ΠX *ohabai. vcrchai minneged nighi jahamodu. Λ mici mei el proximi mei e regione leprae meae siderunt. Quo* modo etiam fere vertit s. Hieronymus; cx quo mulli colligunt, hoc loco lanium signilicari amicos et proximos Davidis, non quidem fartos esse illi inimicos ; sed non fuisse au>os accedere ad eum juvandum.vel consolandum: el ideo *c* regione procul stetisse. Ai cum versio septuaginia Interpretum habeat ἠγγισαν, et laiinus Interpres antiquus reddiderit. *appropinquaverunt,* cerlc nimis durum videtur dicere, non appropinquaverunt, sed longe steterunt, neque obstat vox liebraica: nam illud. *nighi.* quod vere significat. *leprae meae, vel plagae meae,* septuaginta Interpretes, qui habuerunt codices currcctlores, leg.-runi *naghehii appropinquaverunt.* Sunt enim lilerac eaedem, excepta ultima, quae lacillime mulnlur in alleram, cum non differant, nisi quod una esi paulo major, quam altera: Jod enim si paulum extendatur. rlGcitur Vau. el ideo vitio librariorum facillime contigit ul una ponatur pro alia. Ai, inquilini, in versiculo sequenti dicitur, *de longe steterunt* Verum e.-l: sed non est sermo de iisdem personis, ul jam dicemus.

12. *Et qui juxla me erant, de longe steterunt; cl vim faciebant qui quaerebant animum meum.*

Dixil amicos el proximos, ul Absnlonem et socios ejus, factos esse inimicos el adversum se appropinquasse el stetisse, ut nocerent : nunc dicit alios, *qui juxta eum esse solebant,* ul milites, aut servos, *longe recessisse.* nec adesse voluisse tempore persecutionis: *et inierim inimicos in magna conatos esse vitam illi adimere.* Aeque solum habuit David, *qui quaererent animam ejus,* idesl. qui quaererent eum occidere, ut milites Absulonis. sed habuit eliam. qui detraherent honori, cl famae ejus, ul Semei, 2. rcg. 16. 13. *qui maledixit ea. maledictione pessima,* ei alios qui consilia dolosa conlra eum dabant, ul Acbilophelem cl alios ; ideo subjungit.

13. *Et qui inquirebant mala mihi, loquuli sunl vanitates, el dolos lota die meditabantur.*

fi. *Ego autem tamquam surdus* non *audiebam, el sicut mulus non aperiens os suum.*

15. *El factus sum sicut homo non audiens, cl non habens in ore suo redargutiones.*

Haec perspicua sunl et verissima, quod praecipue inlelligi potest ex lib.2. rcg. cap. IG. ubi cum Semei malediceret Davidi, cumque virum Belial appellaret el regni invasorem David incredibili patientia cum sustinuit, neque permisit ul nullus ei noceret cumvc reprehenderet; sic *factus est quasi surdus et non audiens ; el tamquam mulus, el non habens in ore suo redargutiones.*

1G. *Quoniam in* fe *Domine speravi, tu exaudies me Domine Deus meus.*

Reddit 1res rationes, rur ita obsurduerit, et obmutuerit: prima est. quia utilius sibi existimavit sperare in Domino, quam in sua propria defensione. Ait igitur, obsurdui, cl obmutui, *quoniam in le Domine speravi* : non attendi quanta illi falsa, cl vana in me jactarent: quoniam sciebam a te omnia tiudiri cl cognosci, in quo semper speravi, qui es judex justus, el reddens unicuique secundum opera sua; et *quia in te speravi, tu exaudies me Domine Deus meus,* et liberabis a labiis iniquis, cl a lingua dolosa.

17. *Quia dixi, ne quando supergaudeant mihi inimici mei : et dum commoventur pedes mei, super me magna loquuli sunt.*

Haec csl altera ratio, cur elegerit obsurdescere, el obmulesi-ere. *Quia dixi* inquit, apud mc, ne *quando supergaudeant me inimici mei,* id csl, bonum est mihi patientiam habere el sperare in adjutorio Domini, ne forie sl impatiens fuero, et reddam maledictum pro maledicto. Deus derelinquat me. et gaudeant inimici mei super mc.idest, Super ruma ima laetentur. El dum commoventur pedes mei, super me magna loquuli sunl. idesl. non sine causa metuo, ne dc exilio meo laetentur inimici: nam *dum commoventur pedes mei,* idesl. dum incipiunt nutare pedes mei el ego inclino ad casum (quod factum esi. quando full in periculo regni amittendi) *inimici mei magna loquuli sunt super me,* comminantes mihi, cl praedicentes extremum exilium. Esi aulem hoc loco observandum particulam, *el.* saepe in scripturis poni pro. *quia.* ul Isniae 63. *Tu enim pater noster es, et Abraham nescivit nos. cl Israel ignoravit nos;* idesl lu solus Domine Paler nosler es: i am Abraham cl Jacob qui videbantur patres nostri esse, non agnoscunt nos pro Gliis. Sic etiam cap. 64. Tu *iratus es. el peccavimus libi,* id csl. quia peccavimus libi Ha igilur hoc loco cum dicitur: *el dum commoventur pedes mei,* illud, el. ponilur pro, *quia,* ut sensus sil, ne quando glorienlur super mc mimici mei, cl dum commoventur pedes mei. idesl, quia dum commoventur pedes mei, etc. Illud etiam, dum commoventur, positum est pro,dum commoverentur. Siquidem in hebraico.13'lB3 *beinoih* ru*gli.* et graeco lexlu habetur per inliiulum. *in commoveri pedes meos,* quod potest verti, *dum commoventur.* cl dum *commovebantur,* el *dum* commoverentur ; proinde debet exponi juxla exigentiam verbi sequentis, ul oralio cohaereat.

18. *Quoniam ego in flagella paraliis sum, cl dolor meus in conspectu meo semper.*

Addit tertiam rationem.cur voluerit obsurdescere ct obmutescere coram adversariis. *Quoniam,* inquil. *ego.*propler peccata mea *paratus sum flagellari* non solum flagellis vcrbtfrum el detractionum. sed eliam flagellis verberum, el plagarum. Asm *dolor,* quem merui.semper ante oculos mentis meae versatur, vel.*quia dolor meus,* idesl peccatum meum.quod milii doloris continui causa esl, numquam ab oculis cordis mei recedit. In hebraeo esl vox, ySx *Izclah.* quam aliqui verterunt *claudicationem.* Alii putant legi debere, y/ηχ *tserah,* id esl. *lepram:* nos hab-mus flagella e\ graeco: sed nulla esl d flieullas: nam vox illa yS" *Isclah,* communder significal *latus,* sive *costam:* sed traduci lur ad significandam claudicationem, quia claudi dum ambulant, declinant ad unum latus, el non redi incedunt. Traducitur etiam ad significandam plagam, vel attritionem, ac per hoc eliam flagellum quia flagellis accipiuntur plagae. Itaque s.Hieronymus verlil : *ego ad plagas paratus sum* : el septuaginta interpretes: *Ego autem in flagella paratus sum.*

10. *Quoniam iniquitatem meam annuntiabo, et cogitabo pro peccato meo.*

Reddit rationem, cur in flagella paratum se dixerit. *Quoniam,* inquil, *iniquitatem meam annuntiabo,* idesl, quoniam agnosco, el confiteor mc peccasse el flagella commeruisse, *et cogitabo pro peccato meo.* expiando videlicet: significantius ex hebraeo verlil s. Hieronymus: *el sollicitus ero peccato meo,* idesl. diligenter cl anxie cogitabo, quo modo possim Domino satisfacere, ac plenam indulgentiam obtinere. Quod quidem salutare documentum est pncnitenlibus, ul solliciti sint pro expiatione peccati, el libenter accipiant occasiones a Deo oblatas patientiam exercendi.

20. *Inimici aulem mei vivunt, el confirmati sunl super me, cl multiplicati sunl, qui oderunt mc inique.*

Poslenquam Propheta exposuit rationes, cor obsurduerit el obmutuerit coram adversariis sui' ul per palientiam Deum placaret ; opponit patientiae suae contrariam adversariorum malitiam. Cum enim ipse non redderet malum pro malo, illi e contrario retribuebant mala pro bonis: el tamen vivebant, cl exoliabanl. el roborabantur. Quae ad eum tinem commemorantur a Davide. ul fa< Pius Deum, ad misericordiam inclinent. *Inimici autem mei vivunt el confirmati sunl super mc,* idesl.ego quidem humiliatus sum. el alllieius. el tamen palienliain servo, ac si surdus el mutus essem : inierim aulem *inimici mei vivunt.* idesl alacres sunt, cl exultant *el confirmati sunt super me.* idesl, robu shores et fortiores evaserunt *cl multiplicati sunl,* idest,el creverunt eliam quoad numerum.qui oderunt mc inique, idesl. illi vivunl cl roborati sunl *qui oderunt me* sine ulla justa causa. In hebraeo csl. 'lpU) *soneai sciaker. qufidenmltnt mendaciter,* idesl. ob causam falsum, cl caicitli tam. Videmur enim haec referri ad conjurationem Absalonis. qui mendacio suo persuaserat pupulis, regem non ‹ onsiituisse aliquos, qui juste juditdreni, se aulem juslKsiine judicaturum, si rex constitueretur. Hinc enim tactum csl, ut populus rebellaret, cl toto corde sequeretur Absaloncm,ol dicitur hb. 2. reg. cap. 15.

21. *Qui retribuunt mala pro bonis, detrahebant mihi, quoniam sequebar bonitatem.*

Probat quod dixit,sine justa causa se odio habitum fuisse ab inimicis, dic,ens, *qui retribuebam mala pro bonis detrahebant mihi,* quasi dical, vere oderunt ine inique inimici mei: nam illi detrahebant milii,qui retribuunt mala pro bonis.quales fuerunt Absalon filius, et A hilophel consiliarius. Absalon enim plui ima bona a Davide receperat,el paulo ante obtinuerat indulgentiam fratricidii, el tamen detrahebat Davidi patii suo tamquam negligent!, el injusto, dicens iis. qui veniebant ad judicium regis, *videntur mihi sermones lui tusti. et boni, sed non csl qui te audiul constitutus a rege.* 2. reg. 15. Sic eliam Ai hilopliel acceperat a Davide magnum honorem, ul esset principalis regni consiliarios, cl tamen oblitus beneficii defecit a Davide ad Absalonein. cl consilia iniquissima conlra eumdem Davidcm Absalunidedii, 2. reg. 1G. el 17. Nec solum detrahebant mibi, qui rciribuunl mala pro bonis, sed eliam (quod gravius esl) *detrahebant mihi, quoniam sequebar bonitatem,* idesl, quia sincero curde cl bona voluntate cum omnibus agebam, cl eo modu contrarius eram inquis eorum desideriis, cl operibus.

22. .Ve *derelinquas me, Domine Deus meus,* ne *discesseris* α *me.*

23. *Intende in adjutorium meum Domine Deus salutis meae.*

Concludit cx iis, quae dixit, Deumque precatur ul protectione sua illi adsit: et quasi idem repolit, quod in prim ipio psalmi dixit ; lune enim Deus in ira, vel furore suo gravissime punit aliquem, cum illum gratia sua destituit, el tamquam ab inimico recedit, ei inter hostes nudum adjutorio suo constituit. Sicut igitur dixerat initio psalmi, Domine, *ne in furore luo arguas me.* itu nunc In tine concludit. *ne derelinquas me Domine Deus* meus, id est. ne deserat me gratia lua. quandoquidem lues Dominus meus, qui mc condidisti, ct Deos meus, ad te summum bonum me venire fecisti, ne discesseris *a* me. tamquam ab inimico; sed potius ul paler, intende *in adjutorium meum.* id csl. diliguntor incumbe in auxilium meum lu Domine Deus *salutis meae,* idesl, lu qui auctor es salulis meae, a quo solo salutem c.xpeclo, cl in quo solu confido. El hic quidem mihi visus esl hujus psalmi sensus litteralis ; tamen quoniam sancli paires Chrysoslomus, Augustinus, Hieronymus» ei Gregorius vel tolum psalmum, vel certe a medio usque ad finem de Christo cxpcr.unt, sciendum csl, posse In-

tum psalmum dc Davide explicari: primum, ul Davidis personae propriae convenit: deinde ul David personam Chrisli gerebat. Spiritus enim sancitis plura simtd intendere polesl in verbis iisdem, nimirum narrare tribulationes Davidis,cl simul praedicare Chrisli passiones, qui Davidis filius secundum c.xnetn futurus erat. Cum igilur dc persona Davidis psalmum exposuerimus, indicemus eliam breviter, quemadmodum ad Christum idem psalmus applicari possit.

ALTA EXPLICATIO EJUSDEM PSALMI.

1. *Domine ne in furore tuo arguas me, neque in ira lua corripias me.*

Christus pro corpore suo loquitur. quod csl Ecclesia, cique postulai liberationem.

2. *Quoniam sagittae tuae infixae sunl mihi, ct confirmasti super me manum lùam.*

Dicil juste se peiore Ecclesiae liberationem ; quoniam sagittas irae Dei, quae ad illam perlinebant, in se suscepit.

3. Aon csl *sanitas in carne mea a facie irae tuae, non csl pax ossibus meis a facie peccatorum meorum.*

Describit passionem suam gencralim, ob quam a planta pedis usque ad verticem capitis non fuit in eo sanitas. Quod aulem dicil, *a facie peccatorum meorum,* intclligilur de peccatis, non quae ipse fecit, sed quae in se punienda suscepit.

4. *Quoniam iniquitates meae supergressae sunl caput meum, cl sicul onus grave gravatae sunl super mc.*

Dicit ideo in carne sua non fuisse sanitatem a planta pedis usque ad verticem capitis, quoniam peccata, quae suscepit expianda, tam mulla sunl el tam gravia, ul supergressa sint caput ejus multitudine sua cl instar plumbi fuerint ob gravitatem suam.

3. *Putruerunt et corruptae sunl cicatrices meae, a facie insipientiae meae.*
6. .1/iser *factus sum, cl curvatus sum usque in finem. lota ilio contristatus ingrediebar.*
7. *Quoniam lumbi mei impleti sunt illusionibus, cl non csl sanitas in carne mea.*

Haec dicil pro corpore suo,deplorans corruptionem generis humani: quomodo quando quis dicil, dolco pedes, vel manus, vel stomachum, caput esl quod loquilur, sed non loquilur de dolore, quod in se patiatur, sed quod in membris, cl in corpore suo habeat.

8. *Afflictus sum, cl humiliatus sum nimis, rugiebam a gemitu cordis mei.*

Ilie incipit ordine recensere passionem suam. Perlinent enim haec verba ad orationem in horto habitam.

9. *Domine ante te omne desiderium meum, cl gemitus meus a te non esl absconditus.*
10. *Cor meum conturbatum csl, dereliquit me virtus mea. el lumen oculorum meorum, cl ipsum non est mecum.*

Ad camdem orationem perlinent, in qua desideravit calicem transire el coepit turbari, pavere,laedere et moestus esse. El ul cxperirelur amaritudinem imminentis passionis, noluil virtutem, el lumen divinae consolationis in pariem inferiorem influere, ita ul eliam Angelus de coelo apparuerit confortans cum.

11. .Imici *mei, cl proximi mei adversum me appropinquaverunt. cl steterunt.*

Hoc impletum esl in Juda amico, cl judacis proximis, quando comprehenderunt cum.

12. *El qui juxta me erani, dc longe steterunt.*

Hoc impletum esl in Apostolis, qui fugerunt, cl in Petro, qui sequebatur a longe.

13. *El vim faciebant, qui quaerebant animam meam.*

Impletum est in concilio saccrdolum, sollicite quaerentium falsa testimonia, ul cum perderent.

1L *El qui inquirebant mala mihi, loquuli sunl vanitates, cl dolos lota dic meditabantur.*

Ad idem concilium perlinent.

15. *Ego aulem tamquam surdus non audiebam cl sicul mulus non aperiens os suum.*
1G. *Et factus sum sicut homo non audiens cl non habens in ore suo redargutiones.*

Ad litteram impleta sunt in Christo, qui coram Caipha primum, deinde coram Pilato, ct Herude

nullam attulit defensionem, sed sicut agnus coram tondente se obmutuit, ul eliam praedixiX Isaias cap. 53.

17. *Quoniam in te Domine speravi, tu exaudies me Domine Deus meus.*

Ad idem silentium perlinet: ideo enim siluit coram hominibus, quoniam non tacebat coram Deo, a quo cxpcctabal rcmuneralionem, salutem populi sui.

18. *Quia dixi, nequando super gaudeant mihi inimici mei, el dum commoventur pedes mei, super me magna loquuli sunl.*

Servavit Christus invictam patientiam, ne de impatientia gauderent inimici, qui, dum commovebantur pedes ejus, idesl, dum infirmitas ejus ad tempus ostendebatur, magna loquebantur super eum, dicentes, Joan. 19. Luc. 23. *Si non esset hic malefactor, non libi tradidissemus eum·, el,hunc invenimus subvertentem gentem nostram.*

19. *Quoniam ego in flagella paratus sum,el dolor meus in conspectu meo semper.*

Ad litteram impletum scimus in flagellatione et colaphizalione el spinarum coronatione.

20. *Quoniam iniquitatem meam annunciabo, el cogitabo pro peccato meo.*

Dicit se annuntiaturum peccatum suum, quod, ul dictum est, non fecit, sed expiandum suscepit: el cogitaturum, idcsl,sollicilum futurum pro eo penitus delendo, quod fecit cum *peccala noslra pertulit in corpore suo super lignum,* ut s. Petrus scribit in epistola I. cap. 2.

21. *Inimici aulem mei vivunt, el confirmati* sunl *super me, cl multiplicati sunl qui oderunt me inique.*

Hoc impletum est, cum principes, cl sacerdote·, existimantes se jam victoriam obtinuisse exultabanl, cl crucifixo insultabant.

22. *Qui retribuunt mala pro bonis, detrahebant mihi, quoniam sequebar bonilalem.*

Quando videlicet pendenti iu cruce dicebant, *Vah, qui destruis templum Dei;* ct, descendat *nunc de cruce,* etc, Mallii. 27.

23. A'e *derelinquas me Domine Deus* meus, ne *discesseris a me.*

Hoc disertis verbis in cruce Dominus loquulus csl, cum ait, *Deus meus, Deus meus, ul quid dereliquisti me?* Mattii. 27. Quasi dicat,si dereliquisti ad tempus, quoad consolationem, non derelinquas quod resurrectionem.

24. *Inlende in adjutorium meum Domine, Deus salutis meae.*

Non derelinquas in inferno animam meam neque des sanctum luum videre corruptionem: sed *inlende in adjutorium meum, ostendens milii vias vitae cl adimplens me laelilia cum vultu* tuo. Psal. 15.

PSALMUS XXXVJ1I.

TITULUS, ET AHGUMENTUM 1» SALMI.

In finem ipsi Idilhum, Canticum David.

Titulus demonstrat psalmum compositum esse a Davide, sed datum ipsi Idilhum ad canendum. Eral eniin Idilhum unus ex tribus principibus cantorum, ut habemus lib. 1. Paralip. cap. 16. el lib. 2. cap. 5. Quid autem sil, *in finem,* vel, *pro victoria,* ulex hebraeo, *lamnalseach,* sanctus Hieronymus vertit,ut diximus in explicatione psalmi quarti. Sed hoc loco convenit materiae de qua agitur, tum *in finem,* tum *pro victoria.* Quamvis enim Rabbini, cl rcccntiores aliqui doceant, Davidem aegrutum corporali morbo optasse iinem vitae ct miseriarum, el haec a Domino petere in praesenti psalmo: nos tamen scquuli veteres patres, existimamus longe alliorern doctrinam in hoc divino Spiritus sancti cantico per Prophetam edito contineri. Nimirum censemus, hic describi brevitatem, cl vanitatem praesentis vitae,ul inlelligamus spem nostram non in hac vita,sed in Deo,in quo vita aeterna csl, esse ponendam; cl ideo dandam esse operam patientiae, cl paci cum omnibus hominibus el praecipue linguam esse custodiendam ab omni rixa, el jurgio, ct contentione, ul non impediamur a cursu ad bravium supernae vocationis. Certe enim qui ad bravium maximi pretii currit, si in medio cursu videret sibi litem pro pallio moveri, pallium potius dimitteret, quam se a cursu impediri

pateremur. Neque litigant, aut contendant homines in terris, nisi pro temporalibus rebus. Itaque psalmus praesens doclrinam evangelicam cl Apostolieam continet. Nam cl Dominus docuit, *ul pcrculienli maxillam praebeamus eliam alleram, cl volenti pallium nobis eripere, demus illi el tunicam,* Mallii. 5. ct Apostolus dicit, *delictum csl in vobis, quod lites habetis inter* vos; *cur non magis fraudem patimintf* 1. Corinth. 6. Ilie igitur psalmus,propter doclrinam tam sublimem,cani debet *in finem,* idesl, semper, usque ad mundi finem;el non solum tempore illo Davidis,el Idilhum. idem etiam psalmus recte inscribitur, pro victoria, quia nulla esse potest victoria nobilior, quam per patientiam vincere in bono malum cl sibi ipsi hominem imperare.

EXPLICATIO PSALMI XXXVIII.

1. *Dixi, custodiam vias meas, ut non delinquam in lingua mea.*

Sollicitus erat David de vero bono non amittendo; ideo deliberavit, ac firmiter apud se constituit, magna circumspectione uti in omnibus actionibus suis cl si fieri posset, ne in verbo quidem offenderet, quasi audivisset ab Apostolo, *Videte quomodo caute ambuletis,* Epb. 5. et a b. Jacobo, *Qui non offendit in verbo, hic perfectus esi vir,* Jacobi 3. Ait igitur, *Dixi,* nimirum apud me statui, decrevi, legem mihi ipse posui, *ul custodiam rias meas,* ul cautissime ambulem in via vitae hujus, el diligenter attendam ubi gressum pono, nc forte in foveam cadam, vel offendam ad lapidem, vel lutosam viam pro munda eligam, vel certe deviem ab itinere recto, idesl, deliberavi, ct statui considerare omnes actiones meas. Et quoniam nihil est facilius neque periculosius, quam verbo offendere, cum cx verbis inconsiderate prolatis oriantur rixae, contentiones, jurgia, el aha mala tam mulla, ul sanctus Jacobus dixerit, *linguam esse universitatem iniquitatis,* Jacob. 3. ideo singulariter addit Propheta, *Ut non delinquam in lingua mea,* idest, ad hoc potissimum custodiam vias mens, ut non delinquam in lingua mea: sic enim infinita mala effugiam.

2. *Posui ori meo custodiam,cum consisteret peccator adversum me.*

Numquam est periculum majus delinquendi per linguam quam cum ab aliquo detractore, vel contumeliam faciente provocamur;idco dicit Propheta, *posui ori meo custodiam, cum consisteret peccator adversum* me.idesl,cum aliquis iniquus forte irritaret me convicio, aut detractione, aut alio injurioso verbo, lum maxime custodivi os meum, ne prorumperet in aliquod verbum, cujus postea poenitentiam agerc deberem.

3. *Obmutui, et humiliatus sum el silui a bonis, el dolor meus renovatus esi.*

Declarat, quam custodiam ori suo adhibuerit,dicens, *obmutui,* idesl, silui omnino, ac si mulus essem, cl *homiliatus sum,* idest, humiliter patientiam habui; *el silui a bonis,* idest, abstinui etiam a justa defensione, cl a debita reprehensione, cl *dolor meus renovatus esi.* propter hoc ipsum, quod silui a bonis. Nam doloeram primo propter acceptam injuriam, sed mitigaverat dolorem praemium patientiae: iterum ergo dolor renovatus est. quia *silui a bonis,el* proximum meum debita correptione fraudavi. Ila sanctus Augustinus: sed posset eliam ila exponi, *Dolor meus renovatus est,* quin dolueram cx passione mea, sed *dolor renovatus est cx* compassione fratris, quem vidi tam graviter aegrotare, ul medicina correptionis nihil ei profutura videretur, propter quod etiam *silui a bonis.*

V. Concaluit cor meum intra me, el in meditatione mea exardescet ignis.

Exponit, quid ille dolor renovatus effecerit, ac dicit, *concaluit cor meum intra me,* idesl, cx dolore illo compassionis calefactum est cor meum dilectione.cl inde meditari coepi de miseria humana de misericordia Dei, de ingratitudine hominum.de abundantia charilatis Dei erga ingratos el malos, ct alia id genus multa. *Et in meditatione mea exardescet ignis,* ille, inquam, ignis, de quo dicebant duo illi discipuli apud Lucam cap. 2Î.A'onne cor nostrum *ardens erat in nobis, dum loqueretur in via, cl aperiret nobis Scripturas?* Diligens enim, cl attenta meditatio rerum coelestium ordinaria via est ad accendendum ignem actualis charilatisDei. Scio alios aliler exponere istum ignem ex meditatione exardescentem, de igne videlicet iracundiae, cl indignationis: sed nos s.Ambrosium sequuli sumus, cl rationem connexionis cl lectoris aedificationem.

Loquulus sum in *lingua mea, notum fac mihi Domine finem meum.*

fi. Et numerum dierum meorum, quis est, ul sciam quid desit mihi.

Ex illo aeslu interiore loquulus sum: inquil, *in lingua mea* idest, non sum loquulus in lingua, quam omnes inlclligunl, sed in lingua mihi nola, quasi dicat, Ego scio quid voluerim diceie.*Notum fac mihi Domine finem meum,* etc. videlur sensus esse, quod cupiat scire finem vitae suae, id csl. *numerum annorum, el dierum, quibus victurus*

ill *super lerram,* ul sciai quanlum ei temporis supersit usque ad mortem; sed non hoc voluit dicere: ista enim curiositas vitiosa, el temeritas quaedam fuisset; ideo praemisit, *loquulus sum inlinga mea,* in sensu meo, sermone mihi nolo. Illud igitur significare noluit, vitam humanam esse brevissimam, el quasi quoddam nihil. Sed quoniam hanc veritatem, quamvis alioqui clarissimam, cl experimento notissimam, pauci bene norunt ideo prccnlur Deum, ut non sinat se decipi, ut plurimi decipiuntur, ul existimet diuturnum quod est brevissimum. Cur enim maxima pars hominum lota intenta est in cumulandis opibus terrenis; proque iis pugnat, cl contendit acerrime, cl bona futura contemnit, ct negligil, nisi quia non cogitat, vel non credit, vitam praesentem fugere velul umbram? Ait igitur, *Solum fac mihi Domine finem meum,* idest, fac Domine per gratiam tuam, ul illustrentur oculi mentis meae, el aperte cognoscam finem vitae meae jam prope adesse. *El numerum dierum meorum, quis csl, ul sciam quid desii mihi,* idest, fac ul attenta cogitatione penetrem quam sil brevis numerus dierum meorum,cl sciam quam parum temporis mihi supersit. Hanc esse veram expositionem, sequentes versiculi docebunt. Nam exauditus a Domino non refert praecise numerum annorum, qui sibi supererant,sed variis ostendere nititur tempus humanae vitae brevissimum esse, praesertim si ad aeternitatem Dei, cl futuri sacculi conferatur.

7. *Ecce mensurabiles posuisti dies meos, el substantia mea tamquam nihilum ante te.*

Edoctus a Domino, quod postulaverat, dicit, *mensurabiles esse dies suos,* idest, tam brevem esse durationem vitae suae, ul facillime mensurari possit. Sed observandum est s.Hieronymum cx hebraeo. nnnj ΓΟΠ *hinne lephacholh. nalhalta jamai.v*ertissc, *Ecce breves posuisti dies meos.* S. August, cum aliis legisse, *Ecce palaestras posuisti dies meos.* Denique Chrysoslo.num, ct alios legisse, *Ecce palmares posuisti dies meos.* Sed haec omnia in idem recidunt, vox hebraica Π'ΙΠδ'ύ *lephacholh.* significat res palmares, idcsl, palmo uno mensurabiles: nam, riD'J *lephac ,* significat mensuram palmi quatuor digitorum, quod idem signillcal vox graeca πάλε quam habemus in editione septuaginta Interpretum. Igitur s. Ilicron. recte vertit, *breves dies;* breves enim sunt, qui mensura brevissima mensurari possunt. S Augustinus, el alii qui legerunt, *veteres dies,* fortasse habuerunt in graeco textu παλαία ,ρΓΟ παλαίστα ,βεά etiam *dies* celeres.recte dicuntur dies vitae nostrae quoniam, ul Apostolus ait ad hebraeos 8.*Quod antiquatur, cl senescit, prope interitum esi.* El novimus vestes veteres, cl domos veteres, cl similia volera non diu durare. S. Ambrosius vocem graccam non a mensura, sed a palaestra dedu.\il;lamen aptissima similitudine explicuit cursum velocissimum, ct brevissimum,cl simul laboriosissimum vitae nostrae. Qui enim in palaestra currunl vel dimicant, tempus habcnl brevissimum, sed laboriosissimum. ul notum est, nostra editio recte posuit, *mensurabiles dies,* idcsl, qui lam breves sunl, ul nullo negotio mensurari possint: quod idem signiflcanl *dies palmares,* ut Chrysosioinus cx interpretatione Symmachi legit. Sed Proplicla non runtentus dixisse, dies suos breves el mcnsurabilis esse, addidit quasi corrigendo, *El substantia him tamquam nihilum ante te,* quasi dicat, parum dixi. dies breves esse, nam *substantia mea,* idcsl. subsistentia mea, hoc ipsum quod sum cl subsisto nihil est ante te. Est quidem aliquid ante oculos hominum, qui non vident nisi praesentia, sed anli*le,* qui vides futura, ct intueris aeternitatem quaomni caret mensura, nihil omnino est. Quid enim sunl pauci anili, qui velocissime transeunt,ad infinitam durationem? Nomen substantia hoc loco non significare aliud, quam *subsistentiam.* <'l spatium vitae,intelligi polesl ex voce hebraea. »т?П *chcldi.* quae significat proprie tempus, sive saeculum; ul sensus sil. tempus meum, vel, ul s. Hieronymus reddit, *vila nihil coram le.*

8. *Vcrumlamen universa vanilas omnis homo vixens.*

Adhuc magis declarat, cl nobis persuadere nililur, quod ipse plane perspexit. Non solum, inquit, tempus vitae nostrae brevissimum csl, sedomnii *homo,* quicumque ille sit, cliam rex. el monarch», quem omnes mirantur, cl cui c.aeteri omues invident, ille, inquam cliam *dum vivil,* idcsl. dum viget, et floret, el in oplimo stale est, vel ulesl ad verbum in hebraeo, XC3 *nitzab, dum stat,* dum *firmiter consistit,* el radicatus videtur in lerra, nihil est aliud, nisi *universa vanilas,* sive universitas vanitatis.Quicquid enim in illo csl.sive s.inilas, sive robur, sive pulchritudo, sive divitiae, sive dignitas, sive potentia, lotum fragile cl momentancum csl.

9. *Verumlamen in imagine perlransil homo, sed el frustra conturbatur.*

Videbat Propheta lam alto sopore depressum esse genus humanum,ul non contentus lonilruis verborum, quibus hactenus usus csl ad homines excitandos; addat aliud adhuc vehcmcnlius percellens humanas mentes, si forte somno discusso vigilare incipiant. Quoniam igitur poterat aliquis dicere, non videri verum, vitam hominum nihil esse,cum videamus lam mullis bonis vitam hominum circumflm-rc, opibus, honoribus, sanitate, roboie, el similibus; ideo nunc dicit Propheta, isla non esse vera bona,sed imagines cl umbras iorum bonarum el ideo frustra turbari homines, cum ista vel non possunt acquirere,vel acquisita coguntur amittere. Quomodo frustra rex conturbaretur oh amissam imaginem ligneam, vel papyraceam regni, quando regnum verum illi maneret. Verumlamen, inquit, *in imagine perlransil* homo.idest. homo perlransil. cl perambulat viam vitae hujus in imagine rerum. non in rerum veritate, habens videlicet ante oculos in loto hoc ilincrc non res veras,sed rerum

umbras, atque imagines. Vila enim, quam hic habemus. imago csl vitae beatae, quae sola vera esi vila; sanitas hujus temporis imago est immortalitatis, quae sola vera csl sanitas; pulchritudo, quam hic sidemus, vix umbra quaedam csl pulchritudinis illius, quam habebimus, cum *justi fulgebunt sicul Sol in regno Patris* eorum.ut dicitur Mallh. 13. divitiae terrenae non sunl divitiae, sed illarum divitiarum imagines, quas habebimus, cum nulla omnino re indigebimus; sed cril Deus omnia in omnibus, hiem dici potest de sapientia, de gloria, de celsitudine cl de caeleris,quae hic dicuntur bona. Poiro phrasis illa, in *imagine perlransil.* sive *perambulat humo,* similis csl illis phrasibus in scriptura Sacra frequentibus, *ambulare in* luce,in *tenebris, in /ide, in timore, in dilectione.*cl quae est bis, torve.in secunda cl tertia epistola Apostoli Joannis *ambulare in veritate,* cui polesl opponi, ambulare in imagine, quatenus imago opponitur veritati. *Sed et frustra conturbatur,* idcsl, sine ulla causa conturbatur homo in rebus temporalibus anxio, quaerendis, vel conservandis: frustra laciatur in carum lucro, et frustra plorat in earum jactura, quasi res solidae, el verae, ac permanentes essent, cum imaginariae, fragiles.el caducae sint. S. Joannes Chrysoslomus, quem Thcodoretus, et Eulhymiiis sequuntur, cxponil illud, *in imagine perlransil homo,* ac si dictum esset, instar imaginis perlransil homo, ul non solum res humanae sint imagines rerum verarum;scd ipse etiam homo non lain sit homo, quam hominis imago in labella depicti.

10. *Thesaurizat, et ignorai cui congregabit ca.*

Probat unico exemplo, frustra conturbari homines in opibus quaerendis, nugendis,conservandis; quoniam nesciunt cui laborent. Existimant illi quidem se liliis, aut nepotibus, qui grati memoriae parentum futuri sini, thesaurizare; sed accidit saepissime, ul lilii vel nepotes continuo moriantur,ct haercdilas ad ignotos, vel inimicos perveniat: vel certe ul lilii vel nepotes dissipent brevissimo tempore, quae pater vel avus magno labore,cl longissimo tempore acquisivil: vel denique ut haeredes ingrati sint, cl reddant mala pro bonis, detrahentes industriae el laboribus majorum suorum; quae si praevidere homines illi potuissent, thesaurizassent potius sibi thesauros in coelo, cl sino turbatione vilnm islam traduxissent. Vide similes sententias in Ecclesiaste cap. 2. Î. 5. cl (i.

11. *El nunc quae csl cxpcctalio mea? nonne Dominus? el subslanlia mea apud le csl.*

Ex brevitate ct vcnilulc vilae praesentis tam claro perspecta, concludit, se quidem spem suam in solo Deo ponere constituisse. *El nunc,* inquit, bis ita se habentibus, *quae cxpcclatio mea?* quid spero? quid quaero? quid optn? nonne *Dominus* cxpcctalio, cl spes mea csl? Denique conversus ad ipsum Deum dicit: *Subslanlia mea apud le csl,* idest, vita mea, cl opes meae apud te sunt, nihili facio cunctas res creatas, te unum pro rebus omnibus habere cupio; quia in le sunt omnia, In hebraeo, ’ΓνψΠΟηηνΤ *cehalla ma kivvilhi* Adonai, nd verbum habetur. *El nunc quid expeclo Domine? expeclatio mea tibi ipsa.* Ex quo inlelligere possumus hebraicae lectioni respondere illa lanium, *El nunc quae csl cxpcctalio mea? nonne Dominus?* Illa vero, *el subslanlia mea apud le csl.* vidcnlur addi la explicandi gratia a septuaginta senioribus, quae a noslro latino interprele fideliter reddita sunl. Itaque non oportet quaerere, ul mulli faciunt, cur substantiam lalmus Interpres pusucril pro voce hebraica, ιp^Π'ΙΠ *lhochallhi,* quae spem vel *expeclalionem* significat. Latinus enim Interpres non substantiam pro expeclationc posuit: sed addit ad verba hebraica, id quod septuaginta Interpretes addiderunt. Simile csl in psalmo 21. ubi legimus, Deus Deus meus *respice in me. quare me dereliquisti?* illud enim *respice in me,* non habelur in hebraeo codice,sed additum csl a septuaginta Interpretibus , el inde Iranslaium csl ab Inicrprcle latino in editionem vulgatam.

12. *Ab omnibus iniquitatibus meis erue me, opprobrium insipienti dedisti me.*

Quoniam dix.il se lerrcna contemnere, ei solum Deum expcclare, clin eo spes suas collocasse, omnes consequenter adjungit: de peccalis in Deum sollicitum se esse, non aulem de opprobriis hominum, Ab omnibus, inquit, *iniquitatibus meis crue me,* idcsl, quia sola pcccala sunl quae mihi ad te viam impedire possunt,cl quae sola vera sunl mala: ideo precor,ul ab illis me liberes,el quidem omnibus, non praeteritis lanium.sed cliam futuris, illa dolendo, ista impediendo. Quo loco notandum csl, viros etiam perfectos, qui Icrrena despiciunt, cl ad Deum loto corde anhelant, habere semper aliquid, quod sibi pclanl ignosci, et sollicitos esse debere pro quotidianis peccatis quotidianas Deo preces offerre. *Opprobrium insipienti dedisti me.* Haec pars versiculi conjungitur cum sequentibus hoc modo. Tu quidem opprobrium insipienti dedisti me. ego aulem obmului, ct non aperui os meum. Significat aulem, se proplcrca quod diceret, vana esse el contemnenda praesentia, cl in solo Deo spem esse ponendam, derideri solitum nb insipientibus, qui non capiunt quae Dei sunl. Quomodo etiam dicit Evangelium dc Christo Domino Luc. IG. *Audiebant haec omnia Pharisaei, qui erant avari, cl deridebant illum,* in hebraeo habetur contraria sententia . nimirum U23»W **7# cherpath nabat al lhesimeni , opprobrium insipienti non pones me.* Sed anteponenda csl lectio septuaginta Interpretum, ul s. Ambrosius admonet: quoniam sequentia verba *Obmutui, el non aperui os meum,*manifeste docent, Davidem audivisse opprobria insipientium: cl sic, cliam legunt cl exponunt Augustinus, Chrysoslomus. cl alii veteres patres. Ipse cliam s. Hieronymus, qui in versiono cx hebraeo posuil particulam negantem, tamen in commentario legit cl exponit hunc locum sine tali particula. Proinde videlur ca

particula irrepsisse in textum Hebraicum pos' tempora septuaginta Inlcrprclum.

13. *Obmutui el non aperui os meum , quoniam tu fecisti, amore a me plagas tuas.*

Cum opprobria ab insipientibus audivi, non respondi, neque defendi me . sed *obmutui*, idest, ila me gessi, ac si mutus fuissem: imo eliam *non aperui os meum* , sed ita me gessi, ac si surdus fuissem, neque opprobria illa audivissem. Qui enim muti sunt, cl non surdi, aperiunt os suum, ct conantur respondere, cum aliquid audiunt; qui aulem surdi sunt, el muti, neque loquuntur, neque aperiunt os suum. Reddit aulem rationem,cur Obmutuerit, cl non aperuciit os suum. *Quoniam.* inquit, *tu fecisti,* nimirum , ul opprobria m me jactarentur : tu enim es. qui posuisti me opprobrium insipientibus. El hanc eamdem rationem reddidit idem David, quando obmutuit ad maledictionem Semei. 2. reg. cap. 16. *Sinite .* inquit. *illum ul maledicat. Dominus enim praecepit ei ut malediceret Davidi ; cl quis est. qui audeat dicere quare sic fecerit.* Ubi tamen observandum csl, Deum non praecepisse Semei, ul malediceret Davidi praecepto ejusmodi, ubi obedienlia laudaretur; scimus enim Semei graviter peccasse maledicendo Davidcm, cl propior hoc postea fuisse a Salomone punitum , sed dicitur Deus praecepisse Semei, ut malediceret. quoniam videns molam Semei voluntatem, usus csl mala voluntate, quam ipse non fecerat, ad humiliandum, ct corripiendum Davidem. Do qua re vide s. Augustinum lib. de gratia cl libero arbitrio cap. 20. el sequentibus, vel si vis fusius aliquid tractatum legere , vide in controversiis nostris lib. de amissione gratiae, cl statu peccati cap. 13. el sequentibus. Amove *a me plagas tuas,* quasi dicat, libenter accipio contumelias , et opprobria insipientium , quae lu ad meam humiliationem paterna severitate ordinasti. sed plagas tuas ferre non possum, ideo precor, ut eas a me omnino removeas. Vocat enim *plagas* Dei, flagella cl supplicia, quae Deus iratus immittit, non ul pater , aul medicus . sed ul judex , de quibus in psalmo superiore dixit: *Domine ne in furore luo arguas me.* Tales plagae sunt excaecatio , obduratio . sensus reprobus , cl ipsa damnatio ad ignem sempiternum.

14. A *fortitudine manus tuae ego defeci in increpationibus: propter iniquitatem corripuisti hominem.*

15. *El tabescere fecisti sicul araneam animam ejus, verumtamen vane conturbatur omnis homo.*

Explicat, cur tantopere cupiat a se removeri plagas Dei, et dicit causam esse , quoniam expertus csl in scipso . et in aliis . quam intolerabiles sint ejusmodi plagae: de se primum ila dicit. A *fortitudine manus tuae ego defeci in increpationibus,* idest, ego ipse fortitudinem, et potentiam, sive gravitatem manus tuae perculicnlis expertus defeci, ct plane consumptus sum , ct perii in increpationibus, idesl, in illa crudeli increpatione, quando in furore luo arguisti me. Hoc nutem Davidi contigit. quando ob peccatum adulterii commissum. Deus iti poenam hujus permisit Illam m dere in peccatum homicidii . quod est gravius, el in tantam caecitatem . ut per mullos menses non redierit ad se. neque statum suum, idesl, mortem animae suae cognoverit: nullum enim est supplicium gravius . quum quando poena peccati esta, liud pcccalum. Quod enim pcccalum sil aliquando poena peccati. el quidem poena horribilis, elimenda super omnes poenas, docet Apostolus Horn. 1. *Qui cum cognovissent, Deum non sicut Deum glori/icavcruut; proplerea tradidit illos Deus in desideria cordis eorum, in immunditiam,ul contumeliis afficiant corpora sua:* el infra. *J'ropterea tradidit illos Deus in passiones ignominiat,* cl infra. *El sicut non probaverunt Deum habere in notitia, tradidit illos Deus in reprobum sensum ul facianl ea, quae non conveniunt.* Vide de hoc flagello sanctum Augustinum hb. 5. in Julianum cap. 3, Deinde addil Propheta dc aliis peccatoribus, hac plaga crudeli a Deo punitis, *Propter iniquitatem corripuisti hominem , el tabescere fecisti sicul araneam animam ejus,* idest. propter peccata praecedentia corripuisti in furore Ino Luminem peccatorem; cl fecisti, ut anima ejus contabesceret instar araneae . quae laborat in texenda tela, ul capiat muscas, el inierim ipsa exsiccatur , et consumitur. Sic enim animae hominum carnalium, justo Dei judicio, perpetuo laborant in rebus temporalibus acquirendis . el in eo labore consumunt ingenium , el mentem, elinde anima exsiccatur omni humore gratiae . ul ne cogitet quidem de salute sua . neque ullo desiderio teneatur verae foelicilatis. Contra quam animae aridilnlem desiderabat in alio psalmo 62. idem Prophela adipem, el pinguedinem spiritualem.dicens: *Sicul adipe,el pinguedine repleatur anima mea.* Concludit Propheta, *Verumtamen vane conturbatur omnis homo,* id est, omnis homo , cujus anima tabescit sicul aranea, vane conturbatur, frustra laborat, sine ulla causa tot contentionibus agitatur. *Quid enim prodest homini si* universum *mundum lucretur. animae vero suae detrimentum patiatur?* M.illh. 16. Sed hoc loco multa observanda sunt: primo verba illa *in increpationibus,* in textu hebraico, cl graeco, cl apud Ambrosium , et Hieronymum conjungi eum verbis sequentibus. nimirum sic. *In increpationibus propter iniquitatem corripuisti hominem* ; tamen apud Augustinum . el in nosiris communibus libris , conjungi cum superioribus, nimirum cum illis , A *fortitudine manus tuae ego defeci* in increpationibus; sed ulroquo modo sensus constat. Secundo nola, s. Ilieronym. el hebraeo non vertere, *araneam,* sed lineam, sed credibile est vocem hebraicam uirumque significare. Certe similitudo magna csl inter araneam, cl lineam ; ul enim aranea texendo telam se exsiccat, ita etiam tinca rodendo pannum se ipsa inlcrimil. Tertio nota. ubi nos habemus ex graeco textu animam ejus, in linebraico haberi, *VVIlZïïchamudo,desiderabile ejus:* proinde sepluaginla Interpretes non tam verba

e

reddiderunt, quam exposuerunt. Vere enim anima ratione praedita csl, id quod in homine csl maxime pulchrum . pretiosum , el desiderabile : ipsa enim imago Dei est, ipsa aeterna csl, ipsa capax csl aeternae foelicitutis, ct per illam communicamus cum angelis , ul per carnem communicamus cum bestiis: proinde incredibilis caecitas csl propter explendas carnis appetitiones , perdere quod in nobis csl summe pretiosum , cl desiderabile. Quarto nota, non haberi in hcbiaco vel graeco lexlu verbum *conturbatur* , sed solum *vane omnis homo,* sive, *vanitas omnis homo.* Cactorum lalinus Interpres addidit verbum explicationis gratia, cl addidil illud, quod supra habetur versu 9. Nola ultimo, non decsse.qm hos duos versus exponant, vel de flagello temporalis calamitatis, vel de paterna correptione , quae facit homines , qni antea dura cervice erant, molles ul araneas, idesl, humiles, cl conlrilos. Sed in his.quae non sunt contra fidem, cl obscurissima sunt licet unicuique nbundare in sensu suo. Nobis illa verba , Amove *a me plagas luas,* facile persuaserunt hic non agi do flagello temporali, cum m psalmo superiori dixerit idem David . *Ego in flagella paratus sum* : neque de paterna correptione, sed de correptione illa terribili.quam justi maxime horrent: paternam enim correptionem , quae humiles , el conlrilos reddit, justi diligunt,el expetunt, non horrent aul fugiunt. Similitudo quoque araneae tabescentis nihil boni nobis significare visa csl. Non tamen reprehendimus , sed laudamus polios explicationes aliorum, quae prosunt ad aedificationem, quamvis non videantur nobis litterales.

Ifi. *Exaudi oralioncm meam Domine, cl deprecationem meam , auribus percipe lachrymas meas.*

Magno affectu psalmum concludit orans Deum : quid aulem orcl, paulo post explicabitur. Inierim illud sciendum csl, per *orationem* , inlcIligi simplicem petitionem , per *deprecationem* autem vehementem clamorem , ul vox hcbraica , *vesauhati.* demonstrat : per *lachrymas* aulem affectum, cujus vox magis resonat coram Deo,quam ulla verba: in hebraeo , el graeco, ul nunc se habent. continuantur cum hoc versiculo verba illa , ne sileas , quae nos habemus in sequenti versu , et co modo tribus nominibus tria verba respondent hoc modo . *Exaudi orationem meam , deprecationem meam auribus percipe, cl lachrymas meas ne sileas.* Cactorum nosiram lectionem habent veteres patres , Ambrosius . Hieronymus , cl Augustinus in commentariis hujus loci, et verba hcbraica remotis distinctionibus, quas Rnbbini addiderunl, optime distinctionem hbrorum nostrorum recipiunt.

17. *Ne sileas, quoniam advena ego sum apud te, cl peregrinus sicul omnes paires mei.*

Adhuc postulat exauditionem, cl nondum explicat petitionem; sed loquitur ad eum, qui scit quid desideret spiritus. Ne sileas, inquit, idest. respondе petenti, nc despice clamantem : qui enim silet audita petitione , idem facit ac ille , qui non vult concedere quod petitur. Reddit autem causam cur debeat audire , dicens , *Quoniam advena sum apud le , el peregrinus sicut omnes patres mei,* idest, quoniam tu nosti, el apud notitiam luam est, quod ego non sim civis hujus mundi, sed advena, ct peregrinus , ac per hoc civis civitatis supernae Jerusalem , quamvis hic inierim degam ; decet autem ut audias civem civitatis tuae in exilio positum.etex peregrinatione sua ad te clamantem. Notat hoc loco s. Joannes Chrysoslomus,magnum virum el spiritualem fuisse Davidem , qui cum regni gloria , el opibus terrenis abundaret , tamen vere agnoverit se advenam . el peregrinum in terra.

18. *Bemille mihi, ul refrigerer priusquam abeam, cl amplius non cro.*

Hic jam exponit petitionem suam, el estilla.de qua dicitur in psal. 31. *Pro hac orabit ad le omnis sanctus in tempore opportuno.* Petit igilur cum clamore, el lachrymis veniam peccatorum ul pacata conscientia , de peregrinatione ad patriam laetus perveniat, atque in summa gratiam, el gloriam petit. quae est illa petitio , quam soli, el omnes illi loto corde Deo proponunt, qui mundi vanitatem agnoscunt. Ait igilur, remitte *mihi,* vel ut s. Hieronymus vertit, parce mihi, vel ul ad verbum cx hehraeo. 3&Π *haschab mimeni,* verti posset, *desine a me.* idesl. ne sis durus exactor, non instes pro solutione debitorum . desine a me repetere, quae male dissipavi. *Ut refrigerer priusquam abeam,* idest. ul ante discessum ex hac vila refrigerer . inlclbgens mihi peccala esse remissa: nisi enim hic remiseris , non ibo ad requiem. sed ad carcerem. Dic igilur animae meae, salus lua ego sum . anlequam de corpore egredi jubeatur. *El amplius non ero* , advena videlicet, el peregrinus, sed civis sauciorum, el domesticus Dei. Vel *antequam abeam, cl amplius non ero* , idesl, antequam discedam ex hac vita , el amittam omnem vitam.qui enim post hanc vitam non habet aeternam vitam , consequenter habet aeternam mortem . el quoddam non esse . cum longissime absit ab eo qui est. Sunt enim cl vivunt qui damnati sunt ad inferos, sed dicuntur non esse, nec vivere.quoniam ideo solum habent esso, el vivere, ul semper moriantur, el non esse desiderent. Posteriorem sensum habet s. Augustinus; ulrumquc aulem attingit s. Ambrosius.

P S A L ill U S XXXIX.

TITULUS, ET ARGUMENTUM PSALMI

In finem Psalmus David.

In titulo nihil csl novi, psalmum hunc nonnulli ex rcccniioribus nimis humiliter exponunt, referentes cum a<l morbum corporalem Davidis ; de quo morbo nihil legimus in scripturis, sed lanium in fabulis Rabbinurum. B. Paulus ad Ifebr. 10. dc Christo exponit nonnulla , quae in hoc psalmo dicuntur, quae Davidi non conveniunt ullo modo. Quaedam eliam alia sunt, quae ad Davidcm accommodari non possunt. ul illa , *In capile libri scriptum csl dc me,* cl illa, *Etfo autem mendis sum. el pauper.* Rccle igitur s. Hieronymus, s.Ambrosius, s. Augustinus, el Eulhymius, psalmom hunc loium de Christo,ct Ecclesia exponunt,idesl, dc capite , cl corpore , ila ul Christus semper loquatur; sed primo in persona corporis sui, deinde in persona sua.

EXPLICATIO PSALMI XXXIX.

1. *Expeclans expeclavi Dominum, el intendit mihi.*

Christus in persona populi sui exponit longam exportationem redemptionis. Expeclavil enim supra quatuor annorum millia , dum inierim per patriarchas, cl prophetas, partira figuris, partira oraculis promineretur liberatio a miseriis , in quas per peccatum primi hominis genus humanum ceciderat. *Expeclans,* inquil, *expeclavi Dominum,* idcsl, longo lempore, sine intermissione expeclavi Dominum miseranlcm , visitantem cl liberantem populum suum, el intendit *mihi,* idcsl. el tandem a mea spe fraudatus non fui : nam ad mc audiendum intendit aures suas. Ex hebraeo , ·>5v 13*1 *vajet clai,* colligitur illud, *inlendil milii,* proprie significare, *inclinavit se ad* mc, sive, cxlcndil se ad me, nimirum audiendum.

2. *El exaudivit preces meas, ct eduxit me de lacu miseriae, el de luto faecis.*

Explicat quod dixit, *inlendil mihi,* dicens, intendit *mihi:* nam *exaudivit preces meas:* cl effectus exauditionis fuit. quod *eduxit* me *de lacu miseriae,* et de luto faecis. Per lacum miseriae intcliigilur profunda fovea: nam vox hcbraica, Tû bor, significat cisternam , cl vox hcbraica , sciaon.significat, tumultum,*confusionem,desolationem* , ct similia. Describitur igitur locus profundus, carens lumine, cl lulo putrido plenus, in quem multi deciderint, cx quorum motu, el ejulatu existai tumultus, confusio magna, quam septuaginta Interpretes generalim miseriam appellarunt. Ilie status est impiorum , qui carent lumine notitiae Dei, cl mandatorum ejus , cl infixi sunl in limo carnalium cupiditatum , cx quibus non solum lit, ul non possint ambulare ad aeternam foelicilatcm. sed perpetuo inter sc tumultuentur, cl contendant. Ab hoc profundo liberat nos gratia redemptoris, cum incipimus per fidem cognoscere verum Deum, el vera , ac sempiterna bona ; el per spem, cl charilnlem liberari a cupiditatibus terrenis , et pacem Dei , atque animae tranquillitatem possidere.Illud aulem observandum csl cum s.Augustino, eum qui exauditus dicitur, ul educeretur de lacu, jam capul sustulisse, cl agnovisse miseriam suam, el ideo de profundo clamare coepisse: Deus enim inspirat electis suis, adhuc in peccato manentibus, spiritum fidei, el timoris, el invocationis, sine qua praeveniente gralia nemo unquam dc profundo clamaret ; sed contemneret potius Deum, el salutis monita, juxla illud Proverbiorum 18. *Impius cum inprofundum malorum venerit, contemnit.*

3. *Et statuit supra petram pedes meos,* cl *direxit gressus meos.*

Ille qui ceciderat in lacum miseriae, dc via ceciderat in qua posueral eum Deus initio creationis, ul per cam recto, cl facili tramilo perveniret ad Regnum: ideo qui poslea illum eduxit de lacu miscriac , cl de lulo (accis , in viam restituit, cl

vinm stabilem , ac firmam, nec minus rectam , ct planam; nique hoc csl quod nil, *Et statuit supra petram pedes meos,* idesl, pedes meos , quos de profundo el lutoso lacu eruit, statuit supra altam , et Urinam petram : *petra aulem erat Christus* , 1. Corinth. 10. qui do se ail, Joan. 16. *Ego sum via, veritas, et vila:* itaque statuit supra fidem, cl doctrinam, nique exempla Christi ; pedes justificatorum, ut sequantur vestigia ejus. Et direxit gressus meos , idcsl, non solum constituit pedes meos in via recta , cl sic direxit gressus meos in viam pacis.

4. *El immisit in os meum canticum novum, carmen Deo nostro.*

Ex co quod constituit Deus me in via firmissima, cl rectissima, factum csl, ul *coeperim cantare canticum novum;* anlea siquidem, ul eram homo lelus, ila cantabam canlica vetera dc amoribus mundi; sed renovatus spiritu mentis meae coepi cantare canticum novum do. amore Dei: quod canticum ipse Deus immisit in os meum : cl ipsum idem csl carmen Deo nostro jucundissimum. In hebraeo pro.carmen *Deo nostro* hahelur^pnSx'? n'Jîin *tliehillali Icelohenu. laudem Deo nostro.* Itaque *carmen Deo nostro* debet inlelligi carmen lautiis Dei nostri; et hoc csl canticum novum , dc quo diximus supra : qui enim canil amores mundi, mundum sine dohio laudat , cl qui canil amores Dei, Deum sine dubio laudat.

5. *Videbunt mulli, ct timebunt, el sperabunt in Domino.*

Populus Dei jam liberatus a lacu miseriae, sive idem Christus in persona populi jam liberali praedicit mullos ad corum exemplum liberandos. *Mulli,* inquil, *videbunt* lacum miseriae , cl liberationem aliquorum , *el Umebunt*, cl *sperabunt in Domino,* idesl, timebunt lucum, el sperabunt in liberatore. Iloc enim est milium salutis, cum Deus per gratiam suam incipit aperire oculos interiores hominibus peccatoribus, ul videant slalom peccati miserrimum , cl simul cognoscant a quo liberari possint, ct inde timere, el sperare incipiant.

6. *Beatus vir. cujus est nomen Domini spes ejus, el non respcxil in vanitates, el insanias falsas.*

Haec est quasi adhortatio, el laudatio invitans homines ad imitandos liberatos. *Beatus vir, cujus csl nomen Domini spes ejus,* idesl. ille vere foelix esi, qui spem suam vere ponit in Domino, qui solus omnipotens, cl misericors csl, cl ideo polesl, cl vult de omni miseria liberare cos . qui sperant in sc. Illud, *nomen Domini,* significare polesl invocationem , sive notitiam familiaritatis, sive potentiam, el auctoritatem . sive simpliciter ipsum Deum. Addit ad majorem explicalioncm , *et non respexit in vanitates, el insanias falsas,* id est, non respexit ad auxilium abcujus ulterius, ac praesertim non respexit ad auxilium rerum vanissimarum. cl falhiciuin, quae salvare non possunt, ul respiciunt homines vani , cl stulti. Nonnulli , ul Eulhymius , el aliqui moderni, referunt vanitates ad idola gentium: ct insanias falsas , ad vaticinia oraculorum genldium. S. Hieronymus verlil ex hebraeo, 30 113$1 QWI *?K . *rehabim vesale. chazab. Ad superbias el pompas mendacii;* sed communis explicatio sanctorum Ambrosii, Hieronymi, Augustini, cl Chrysostomi in commentario hujus loci , generalis csl, ut per *vanitates,* inielligantur omnia vana auxilia, sive in hominibus, sive in rebus aliis creatis ; *el per insanias falsas* inielligantur eadem falsa, sive fallacia auxilia, quae eliam insaniae dici possunt,idcsl. res insanae, quae non eligerentur nisi ab insanis. Ejusmodi sunl praeter caetera praedicationes astrologorum, vel incantationes necromanlicorum: vel observationes ct auguria , quibus mulli credunt, cl confidunt, sed vanissimi,ac stultissimi sunl.

7. *Multa fecisti tu Domine Deus meus, mirabilia tua. et cogitationibus luis non est qui similis sil tibi*

Transit nunc ad explicandum mysterium allissimum redemptionis humanae. ρ·τ quod educti sunl. cl (‘ducentur plurimi de lacu miseriae, el lulo faecis ; cl primo generalim significat mirabilia esse opera Dei. *Multa,* inquil, *fecisti lu Domine , mirabilia tua.* idesl, multiplicasti mirabilia lua , *el cogitationibus luis* non *esi qui similis sil libi,* idesl , el in cogitationibus, sive in adinventionibus sapientiae tuae non est qui libi perfecte similis sit, ita ul libi comparari possit. S. Hieronymus ex hebraeo verlil: *Non invenio ordinem coram te.* pro eo quod nos habemus, *non csl qui similis sil libi;* sed septuaginta Interpretes clarius interpretati sunt verba hehraica : nam verbum, ■py *harach* , non significat solum ordinare,sed etiam *aestimare,* aequare, comparare. Itaque recte ad verbum sic verteremus. *Non est qui tibi comparari , vel aequari possit,* quod idem est. cum eo. quod nos habemus in graeco . sx ἐστί τι ομοιωδησεται σοι. non *est qui similis sil tibi.*

8. *Annunciavi.el loquulus sum: multiplicati sunt super numerum.*

Reddit nationem, cur nemo possit cum Deo comparari, quoad opera mirabilia el cogitationes profundas, el ait. anntmctan, *et loquulus sum.* idest, manifestavi aliqua ejusmodi opera per Prophetas. per sapientes homines, per ipsa elementa mundi: nnm *coeli enarrant gloriam Dei,et opera manum cius annuncial firmamentum,* ul legitur psal. 8. sed *multiplicata sunl super numerum.* idcsl, tam multa sunl. ul numerari non possint, proinde neque annunciari, cl manifestari omnia possunt.Ex hebraeo posset etiam hic esse sensus. Majora sunl quam ul enarrari queant : nam ad verbum sic habetur. '15BO lasy *halzemh missapper . Roborata sunl praeenarrari,* sive . *praeenumerari:* idem enim verbum significat *numerare,* ct enarrare , cl fortasse dc industria posuit Propheta verbum ambiguum, ul ad utiam-

que significationem referretur. Vere enim opem Dei, etiamsi solum naturalia respiciemus, roborata sunl, sive creverunt, tam quoad magnitudinem, quam quoad multitudinem, ul neque narrari, neque numerari possint: nam in singulis rebus eliam minimis, ul in una arbuscula, in uno animalculo, in uno flosculo tot sunl mirabilia, ul ne summi quidem Philosophi eorum rationem investigare potuerunt. Sed hoc loco illud est observandum.quod cum haec verba referuntur ad Christum, inlelligendum est, mirabilia Dei non esse inenarrabilia, vel innumerabilia respectu ipsius Christi, sed respectu nostri; ipse enim, qui fecit opera illa mirabilia, novit exactissime magnitudinem, ct multitudinem ipsorum; sed mortales homines capaces non sunl lautae scientiae.Saucii patres Ambrosius, Hieronymus, el Augustinus in commentariis, quia legerunt ut nos nunc habemus, multiplicati sunl super numerum, retulerunt huc lotum versiculum ad conciones Christi, cl audientium persuasionem, ul sensus sil, *Annuntiavi, el loculus sum* mirabilia lua, *et multiplicati sunl ii,*‘qui crediderunt *super numerum*, idesl, innumerabiles crediderunt: posito numero infinito pro linito per hyperbolen, vel crediderunt mulli super numerum praeordinatorum ad vilam aelcrnam.quia mulli reprobi cum electis in arcam Domini, sive in rele dominicum intraverunt. El potesl ad hunc sensum non difficulter accommodari codex Hebraicus: nam ubi habemus *praeenumerari,* mutatis punctis, potesl lien, *praenumero*, ul noluin esi inlelligentibus. El quidem haec explicatio vera est, sed non ila perfecte responde! textui originali, neque lam apte connccllI hunc versiculum cum superiori, ul expositio prior, quae esi Eulhymii, cl aliorum, el csl conformis versioni s. Hieronymi, neque contraria esi conditionis nostrae vulgalac: illud enim *mulliplicali sunl,* vel csl error librariorum, ul mulli suspicant; cl scriptum csl, *multiplicati,* pro *multiplicatae*, idesl, cogitationes, aul *multiplicata,* idcsl, opera mirabilia: vel cerlc ipse Interpres posuit genus masculinum, dicens, *multiplicati sunl,* quia rcspexil ad nomen graccum, quo significantur cogitationes, quod csl generis masculini, videlicet, διαλογισμοὶ. Simile quid habemus, Sap. I. *Spiritus Domini replcvil orbem terrarum, cl hoc quod continet omnia scientiam habet vocis,* ubi illud, hoc, cl illud, *quod*, referuntur ad *spiritum Domini,* cl debuisset scribi, *El hic qui continet omnia*, secundum grammaticam lalinam; sed Interpres posuil genus neutrum, quia *spiritus,* gracc csl generis neutri, videlicet πνεῦμα.

9. *Sacrificium el oblationem noluisti; aures autem perfecisti mihi.*
10. *Holocaustum ct pro peccato non postulasti: tunc dixi, ecce venio.*

Mirabilia vere sunl omnia, quae fccil Deus, cl in omnibus relucent proiundi>simae cogitationes ejus; sed omnibus aliis quasi in infinitum excellunt opera redemptionis humanae. Quid enim majus cogitari potesl, quam Deum descendere ad formam servi, el fieri mendicum el pauperem ul homo educatur de lacu miseriae,cl ad summum coelum evehatur? Eumdein eliam Deum in forma servi virgis caedi atque inter latrones crucifigi,ulservos exallel inter angelos ad consortium regni sempiterni? el haec omnia justissime, sapientissimeque sine ulla injuria, imo cum summa gloria Divinitatis fieri? Iloc igilur admirabile mysterium sequentibus versiculis, Christus ipse per linguam el calamum Davidis exponit. *Sacrificium,* inquit,ti *oblationem noluisti,* hoc csl, non voluisti placari sacrificio pecorum, neque oblationem panum, vd thuris; sed victima infiniti pretii: ideo corpus mortale assumere me voluisti, ul per obedienliam osque ad mortem, expiarem primi hominis inobedienliam: cl quoniam *holocaustum* pecorum, el *sacrificium* pro peccato non admisisti: idcircodr- *xi, ecce venio,* ul ego ipso fiam sacerdos cl sacrificium, quo placatus humano generi, educas homines de lacu miseriae, el de lulo faecis. Mulla soni hoc loco notanda: primo, per sacrificium, cl oblationem non intelligi hoc loco actionem sacrificandi vel offerendi, sed hostiam maciandam, ul agnum, aul vitulum, cl donum offerendum, ul panem, vel quid aliud: nam in hebraeo esi, Π-Τ *zebach,* e’, ΠΠ3Ω *mincha.el* s.Paulus heb.10. legit, *hostiam,* pro eo quod nos habemus *sacrificium.* Notandum secundo, non esse contrarium quod hic dicilur, *sacrificium, el oblationem noluisti,* loi praeceptis Domini dc sacrificiis offerendis, quae habentur io Lcvitlco: nam voluit quidem uliin Deus sacrificia, oblationes, cl holocausta, cl vidimus pro peccato; sed voluit ad significandam, non ad faciendam expialioucm: ul docet Apostolus in opist. ad bebr. cap. 10. *Impossibile erat sanguine hircorum,* el *vitulorum auferri peccata.* Tertio notandum vulgatam lalinam (-ditionem, quae habet, *aures* ati- *lem perfecisti mihi;* non conveniri cum hebraico Içxlu, neque cum graeco: nam in hebraeo habelur ΓΡ'ὸ *oznaim carilha li. aures autem fodisti mihi;* in graeco vero, σὠμα δὲ *μοι.. Corpus autem perfecisti mihi.* Sed lectio illa, quae habet, corpus aulcm perfecisti mihi, nullo modo rejici potesl, quia non solum habelur in textu graeco, el recipitur a Patribus latinis cl graccis, ul Ambrosio, el Augustino, Chrysoslomo, cl Theodordo, sed etiam approbatur ab Apostolo ad hebr. 10. el fortasse in lexlu hebraico nnliquo, quem habuerunt septuaginta interpretes, cral vox aliqua, quae corpus significaret. I.edio quoque lalinac edilionis, *aures autem perfecisti mihi,* rejici non potesl, tum quia lectio illa est eliam antiquissima.ul perspicuum esi ex Chrysoslomo in secunda expositione hujus psalmi, ‹ I ex Hieronymo in commentario hujus psalmi: lum quia latina vulgala editio approbata est in concilio Tridcnlino, cl potesl facile concordari cum lectione graeca cl hcbraica. Nam verbum hcbraicum, n^jjcarah, non solum significare fodere, sed eliam praeparare sive apponere, ul notum csl ex lib, 5. reg. c. 6. v. 22. ubi *parare mensam,* el appositio ciborum significatur per hoc idem verbum. Π'12 *carah.* Idem aulcm csl. *aurem apposuisti mihi, cl, aurem per. fecisti mihi,* neque diversa sunl, corpus *perfecisti*

mihi, cl, aures *perfecisti mihi,* nisi quod prior locutio csl proprio, posterior csl figurala: qui enim dicil, aures *perfecisti mihi,* ex parle significat lotum, cl non sine causa per aures, politis quam per aliud membrum, significatur hoc loco lotum corpus ; quoniam aures sunl instrumenta, per quae accipiuntur praecepta superiorum, quibus debetur obcdienlia, juxta illud psal. 17. *In auditu auris perfecisti mihi.* Chrislus autem oli id potissimum corpus humanum accepit, ul pa'ri Deo per obedientiam in forma servi obcdircl, et obediendo pro peccatis lotius mundi satisfaceret. *Ego* reni, inquit ipse Joan. 5. cl 6. *non ul facium voluntatem ineam, sed ejus qui misit me',* cl Joan. 4. *Cibus meus est. ul faciam voluntatem ejus, qui misit* wie; cl Joan. 8. *Quae placita sunl ei facio semper.* Sola restai illa lectio, *aures autem fodisti mihi,* quae non vidciur recipienda.ul neque exposilio illorum, qui verba illa, *aures autem perfecistimihi,* significare volunt, *aures purgasti,* sive, *aperuisti.* ul idem sil quod *fodisti,* idcsl. *aperuisti.* Haec enim lectio non habelur in commentariis ullius veleris Patris, quod ego sciam ; el videtur repugnare veniali mysterii: qui enim dicit, *aures fodisti* vel *purgasti mihi,* significat se habuisse aliquando aures clausas, vel immundas. Chrislus autem, qui hic loquitor, semper habuit aperias, el purgatissimas, ul numquam vere potuerit dicere, aures *fodisti, vel aperuisti, vel purgasti mihi.* Notandum quarto, illa verba *holocaustum clpio peccato,* non significare holocaustum esse sacrificium pro peccato: distinguuntur enim eo loco duo genera sacrificiorum, videlicet holocaustum el sacrificium pro peccato: nam in hebraeo est, Γ'Ι'7'ψ ΠΝΙΑΠ'Ι *holah vachalaah. holocaustum et peccatum,* sed nomine peccati, inielligilur sacrificium pro peccato, ut eliam apud Apostolum. 2. Cor. *Qui peccatum non novit, pro nobis peccatum fecit.* Igitur sensus est. *holocaustum el sacrificium pro peccato non postulasti.* Meminit autem in his duobus versiculis omnium generum sacrificiorum velorum, ul ostendat omnia fuisse figuras sacrificii Christi. Nam ul scribit s. Lcoscrm.8. de passione Domini, omnes differentias hostiarum una corporis el sanguinis Christi implet oblatio. Notandum quinto illud, *tunc dixi, ecce venio.*referri ad tempus. quo Deus decrevit, nolle admittere sacrificia veleris Testamenti pro expiatione; lunc enim ubi Deus hoc decrevit,dixil Illius Dei, ecce *venio ego,* ul per sacrificium corporis, el sanguinis mei, reconciliatio implealur.

11. *In capite libri scriptum est de me,ut facerem voluntatem tuam. Deus meus volui, ct legem tuam in medio cordis mei.*

Exponit jam, ad quid venial, cum dixerit, *ecce venio,* cl ait, *venio ul faciam voluntatem Dei,* sicul de me scriptum est. Voluntas aulcm Dei eral, ul per oblationem corporis sui ad passionem el mortem sanctificaret nos. Sic enim hunc locum exponit Apostolus ad hebr. 10. ubi posleaquam citavit hunc locum psalmi, addil, *in qua voluntate sanclificali sumus per oblationem corporis Jcsu Christi semel. In capite libri scriptum est de me.* S. Ambrosius inlclligit. per caput libri inilium libri Genescos, cap. 2. ubi scriptum esi, *hoc nunc os cx ossibus meis, el relinquet homo patrem el matrem, cl adhaerebit uxori suae.* Quod exponit Apostolus ad Ephcs.5. *Sacramentum hocmagnum* csl, *ego autem dico in Chrislo, ct in Ecclesia.* S. Augustinus (xponil, hoc dictum esse dc principio libri psalmorum, ubi dicitur de Chrislo, *in lege Domini voluntas ejus.* S. Joannes Chrysostomus, Eulymius. el Theodorelus, inlelligunl, generalim dc libris Prophetarum, in quibus plurima de Christi passione scripta sunl : neque putant vim esse faciendam in illa voce, *in capite,* quoniam in hebraeo non habetur, in *capite,* sed *bimghillath sepher, in volumine libri.* S. Hieronymus in commentario , ul eliam Chrysoslomus in secunda exposilione, inlelbgil per caput libri inilium Evnngehi scrundum Joannem , ubi scriptum est : *in principio erat Verbum* clc. cl infra, *ct verbum caro facium est.* Non desunt, qui per capul libri inlelligunl inilium libri vitae, de quo libro vilae multa dicuntur in psalmo 08. Daniel. 12. Luc. 10. Philip. 4. cl Apoc. 20. et 2t.clquadral in hunc librum, quod dicitur hoc loco secundum hebraicas voces *in volumine libri* sive *in libro involuto,* el clauso. Liber enim vitae in quo scripta sunl nomina praedeslinalorum.clausus est, quia non polcsl hoc lempore legi, sed conslat tamen in capite ejus libri, Christum scriptum esse, ejusque passionem el mortem. Haec omnia probabilia sunl: sed videtur simplicissima, el maxime litteralis expositio, si nomine capitis inlclligalur summa totius libri divinarum scripturarum. Siquidem in textu hebraico. ideo non habelur in qua parte libri hoc scriptum sil. sed dicitur *in volumine libri scriptum est de me,* quasi dicat, in loto volumine, quia summa totius Scripturae Christum loquitur : Dominus enim dixil Luc. ultimo : *oportet impleri.quae scripta sunt in lege Moysis, et Prophetis, ct psalmis de me,* cl ibidem, *interpretabatur duobus discipulis in omnibus scripturis. quae de ipso erant incipiens a Moyse, cl omnibus Prophetis.* El Joan. 5. idem Dominus dixit in genere, *scrutamini scripturas, quia illae sunt.quae testimonium perhibent de me.* El quod habelur in toxin graeco. ἐνχΕφαλίδι βιβλω, el latino, *in capite libri,* apte exponi potest, in *summa libri,* nam cl gracce cl latine, dicitur capul non solum inilium libri, sed eliam id, quo omnia referuntur. Nam cl recapiluljre. est in summam redigere, ct capita librorum distingui solent juxia en, ad quae revocantur partes principales librorum. El hoc modo accipitur quod ait Apostolus ad hebr. 8. *Capitulum super ea.quae dicuntur, talem habemus Pontificem,* idest summa corum, quae dicuntur. est. quod talem habemus Pontificem, clc. Quoniam igilur non oil hoc luco Dominus, in *capite primi libri,* vel *in capite primo libri; sed* gencralim *in capite libri,* recte dixerunt Chrysoslomus. Theodorelus. el Eulhymius hoc loco in capite libri, significare lotum volumen divinarum scripturarum: id enim coincidit cum eo. quod nos dicimusjsuminam lotius scripturae ad Christum per-

linere, ipse enim csl finis legis ex Apostolo ad rom. IO. Dicil igilur Dominus, in capite *libri scriptum esi dc me, ul facerem voluntatem tuam,* idesl Scripturae omnes testantor me, ad hoc ventorum luisse in mundum, *ul facerem voluntatem luam,* libi per omnia accuratissime obediendo. Deinde conversus ad Patrem addit, Deus *meus volui.* idesl, libentissime acceptavi decretum tuum, *el legem luam in medio cordis mei,* supple, posui, idest. nihil majori affectu desideravi, quam implere legem luam. De justis dicitur in psal. 30. *Lex ejus in corde ipsius;* sed de capite justorum. *legem luam in medio cordis mei posui.* Et qui sunl Christi, spiritum hunc Christi haherc debent, ul legem Domini rebus omnibus anleponaul,eamque in medio memoriae, in medio inlelligentiae el in medio voluntatis semper habeant. Non multum referi quod in hebraco.''yto "pre *belhoch mehai,* el graeco esi, ἐν μήσω χοιλία μ», *in medio veniris mei* : agitur enim de ventre animae, non corporis ; in anima vero cor, cl venter idem omnino sunl.

12. *Annuntiavi jusliliam luam in Ecclesia magna, ccce labia mea non jirohibebo, Domine lu scisti.*

Quamvis divinae voluntatis finis praecipuus fuerit. ul Christus pro humano genere moreretur ; voluil tamen Deus Paler, ul Christus antea assidue praedicaret,cl praedicatio veritatis csscl quasi via ad passionem ; el ipse non solum redcmplor, sed eliam doctor cl magister esset generis humani; ideo nunc dicil: *annuntiavi jusliliam luam,* id est, praedicavi lcgcin luam justissimam el eliam opera verae justitiae, quae tu ab hominibus requiris: el hoc praedicavi palam, cl publice audientibus innumerabilibus populorum turbis : et tu Domine testis esse poles, quia id feci, ct faciam deinceps. El vere lota vita sua Christus praedicavit: ab infantia praedicare coepit exemplo suo contemptum rerum visibilium, modestiam, temperantiam, humilitatem. Deinde a baptismo, in quo dictum est a Patre, *ipsum audite;* praedicare coepit eliam verbo, neque cessavit usque ad mortem per se praedicare, el praedicationem postea per Apostolos continuavit : cl continuabit usque ad mundi consummationem per Apostolorum successores.

13. *Jusliliam luam non abscondi in corde meo, venialem luam, el salutare luum dixi.*

Mulli praedicant, dum spes lucri adest,ve) timor damni non terret; sed cessante spe. urgente timore, abscondunt in eorde suo praedicationem verilatis, neque eam foris erumpere sinunt. Ab iis vitiis longissime Christus abfuit,el nos exemplo suo docet. ul idem faciamus; ideo dicil, *annuntiavi jusliliam luam* el neque per negligenliam, neque per ullum Umorem illam unquam abscondi in corde meo. Quod aulem dixit de justitia, quam a nobis Deus exigit,videlicet, quod eam annunciaveril, el non absconderit, idem nunc subjungit de justitia cl misericordia, quae csl in ipso Deo : nam jusliliam vocal veritatem, idesl fidelitatem, per quam fideliter reddit unicuique secundum opera sua ei misericordiam vocat *salutare,* idesl saluti iii.quara misericorditer praebet sperantibus in se. Ah ipitor. *veritatem luam, el salutare tuum dixi,* idesl nnnunciavi quoque veritatum quae in te est, manifestans omnibus quam fideliter reddas im-ITiibilh praemia justis,el horrenda supplicia injustis,cl simul annunciavi salutare luum, idest quam misericorditer salves omnes, qui in te spem suumcoustiluunl.

14. *Non abscondi misericordiam luam, el venialem luam a concilio mullo.*

Quam paulo ante vocaverat *salutare,* nunc expressius vocat *misericordiam,* cl cum rerilaE. idesl, cum justitia conjungit. Dicil igilur, *Non abscondi* propior ullum timorem, *a concilio* mullo idesl, a multitudine populorum *misericordiam tl jusliliam,* quae in te sunt; sed eas pubhee, el libere praedicavi. Haec verissima esse manilesle colligimus ex Evangelio: nam Mallii. cap. 5.6. d 7. praedicavit Dominus jusliliam. quam nos facere debemus; el in variis parabolis Maith. 13.21. el 25. praedicavit jusliliam, cl misericordiam Dei.

15. *Tu aulem Domine ne longe facias miserahones luas a me, misericordia tua, cl verita» lua semper susceperunt me.*

Transii nunc a praedicatione ad passionem: El sicut ipse manifestavit hominibus justitiam, clmisericordiam Patris, ita nunc precator Palrem ul non différai misericordiam cl veritatem suam io ipso per resurrectionem celcrein, ab omni passione, el morte liberando. *Tu aulem Domine,* inquil, *non longe facias miserationes luas a me,* idesl, vides Domine Paler, in quam acerbam passionem incidi, quia non lacui manifestare hominibus justitiam, el misericordiam luam: ideo tu quoque non longe facias miserationes luas a me celeriter resuscitando: sicul hactenus *misericordia lua,cl fidelitas lua semper susceperunt me.*

IG. *Quoniam circumdederunt mq mala.quorum non est numerus: comprehenderunt me* iniquitates meae, el non *polui ul viderem.*

17. *Multiplicatae sunl super capillos* capitis mei el *cor meum dereliquit me.*

Reddit rationem, cur dixit, ne *longe facias* miserationes *luas a me,* cl ait, *quoniam circumitdcrunl me mala, quorum non esi numerus.Xert* enim passiones Christi plurimae fuerunt, el simul omnes quasi agmine facio in eum irruerunt. Cur aulem loi fuerinl ejus passiones, causa fuil, quoniam peccata nostra. quae ipse super se accepit, innumerabilia sunl. *Comprchenderunl me.* inquil, *iniquitates meae.* idesl, iniquitates omnium hominum. quas *Paler super me posuit,* ul dicitur I-aiae53. el quas proinde meas fecil, ul super lignum in corpore ineo illas porlarem;illae,inquaai *omnes comprchenderunl* me. *El nonpolui* utri-

derem, idesl, lui sunl iniquitates, qunc me comprehenderunt, ul non praevaluerim videre quoi sunl. Num *multiplicatae sunl super capillos capilis mei,* ideal, superant multitudine Sua numerum capillorum: capilli enim capit > i<>i sunl. ul nuineraii non puasinl: el ideo qmiM obruitis niul litudine lania malorum defeci, *el cor meum dereliqui! me.* id Csl. vigor ipse cl ipsa vitii dei eliquii me. Porro quod hic, dicil Christus, Aon *polui ul viderem,* non esi accipiendum proprie, quasi re vera non potuerit Dominus videre uiinieriiui peccatorum; ob nimium eorum mullilu linem; nam sine dubio novit accuratissime numerum peccatorum praeteritorum, praesentium, cl futurorum; sed loquitur inure humano, el solum significare voluit peccata, quae expiando suscepit,esse innumerabilia. Simile csl. quod dicitur Marci cap. 6. *Et non poleral ibi virtutem ullam /acere, el mirabatur propter incredulitatem eorum:* poterat enim, si voluisset, virtutes in eo loco lucere; sed dicitur non potuisse, ulsign liraretur inereduliIns illius populi, ob quam non volebat in eo luco miracula facere. Sicut eliam non propric mirabatur, quia aiimiralio nascitur ex ignoratione, quae in Christo lucum non habebat: sed dicebatur mirari, quia signum admiranlis edebat, ut ostenderet, mirum esse, quod populus ille tanta incredulitate teneretur. Sanctus Augustinus versiculum hunc.el duos superiores vult accipiendos esse in persona iiiembrurum infirmorum Christi. Idesl, fidelium imperfectorum ejus; nos sententiam non rejicimus, sed ostendero voluimus, quomodo sint exponendi 1res isti versiculi, si accipiamur scripli in persona Christi, ul vere in persona Christi scripli sunl versiculi praecedentes, quos Apostolus allegavit ad hebracus 10.cum quibus isli continuari videntur.

18. *Complaceat libi Domine, ul eruas me: Domine ad adjuvandum me respice.*

Reddit ad orationem, quam inchoaverat in versiculo quinlodecimo, ac petii liberationem a laniis malis percelerem resurrectionem. ul supra diximus. *Complaceat,* inquil. tibi *Domine,* idesl, placeat libi Paler,quem eliam Dominum agnosco propter formam servi, quam accepi; placeat, inquam, ul *eruas me* de loi doloribus,qui circumdederunt me. *Domine ad adjuvandum me respice,* idest, videns quidem ad tempus me dereliquisse, el a mc faciem avertisse, dum sinis me crucis tormenla sine ulla consolatione perpoli, sed jam *respice ad me adjuvandum, ul brc>i* repleas me laetitia gloriosae resurrectionis.

19. *Confundantur. cl revi canlur simul, qui quaerunt animam meam, ul auferant eam.*

Ex Christi resurrectione sequoia est maxima confusio adversariorum, qui eum plano a se evlinclum exislunabanl. Id nunc praedicit per modum imprecationis: quae forma loquendi frequens est apud Prophetas. *Confundantur,* inquil, *el reverean tur.* idest, confusi erubescant, *qui quaerunt animum meam, ul auferant* eam,id est,qui quaerunt vitam meam auferre, tne occidendo, ct penitus exiinguendo: hoc enim oral votum Judaeorum, cl hoc >e assequuios crediderunt, cum Christum cruci dllxu n viderunt; sed paulo post cum eum resurrexisse audierunt, el signis ac prodigiis maximis resurrectionem ejus, confirmari,el a populis credi videruiil,confusione, et erubescentia repleti sunt: sed multo majore confusione, el verecundia replebuntur in die novissimo, cum eum Judicem suum justissimum esse videbunt, quem in concilio suo. falsis testibus induciis, judicare praesumpserunt.

20. *Convertantur retrorsum, el revereantur, qui volunt mihi mala.*

Idem ceperit ad rem magis explicandam; vel confirm indam. *Convertantur,* inquil, *retrorsum,* idest, confusi recédant, *el revereantur,* idesl, verecundenlur, et erubescant,qui *volunl mihi mala,* idesl, non ii solum, qui quaerunt me interficere; sed eliam omnes alii, qui cupiunt confusionem el ignominiam meam. S. Augustinus exponit hunc versiculum in bonam pariem, quasi Dominus precelur adversariis suis conversionem a peccatis ad Deum.ul jam non amplius superbe praecedant.sed humiliter subsequantur Dominum suum.Pia expositio: sed prior videtur magis litteratis, el facilius cum superiori versiculo coniinualur.

21. *Ferant confeslim confusionem suam, qui dicunt mihi, euge, euge.*

Idipsum lerlio repetit dicens, *ferant confeslim confusionem suam,* idesl. non in longum lempus differatur eorum confusio; sed slalim, post tridui videlicet brevissimum spatium,confusionem suam experiantur, *qui dicunt mihi, euge, euge,* idesl, qui de me quasi victo inter se gratulantur dicentes *euge. euge.*Sanctus Hieronymus el hebrneo verlil, qui dicunt mihi vah, vah, quam vocem, fuisse Judaeorum dcridenlium Christum in cruce pendentem, in Evangelio legimus. Sed septuaginta verterunt. *euge, euge,* el non dubium csl. quin ipsi quoque recte intelligcrcnl vim hebraicae vocis, ΠΜΠ ΓἹΚΠ *heach heach.* Proinde illud pronomen milii, non Ha accipiendum est. quasi adversarii Christo blandiri vellent, aut cum laudare, vel hortari, ul nos solemus cum alicui dicimus, *euge, euge:* sed inlelligcndum csl, adversarios inter se eMillantes super Christi passione dixisse *euge euge,* ita ul illud, *mihi,* accipiatur pro, *de me,* vel *super me.* Paulo clarius idem legimus in psalmo 31. Aon *dicant in cordibus suis. euge.euge, animae nostrae, nec dicant, devoravimus* eum,ubi apparet illud, *euge,* dictum esse in cordibus eorum, qui putabant se Christum jam devorasse. Quod aulem nos habemus ex graeco, *ferant.* s. Hieronymus ex hebraeo vertit, *pereant.*Sed credibile csl sepluaginla non legisse,*jasciommu.* a verbo. Eiysciamain,quOd csl *desolare,*sedlXlÿ*

issau, unica litera mutala a verbo, *nasa,* quod esi *ferre.* Denique quod nos habemus, *con*feslim,sanclus Hieronymus vertit ex hebraeo *post.* Caelorum verba hebraica, ‘jy *hal hekeb,* significant proprie *ad calcaneum,* sive *ad vestigium,* idesl, immediate sive confestim, quod csl idem:cl ipse idem sanctus Hieronymus hanc eamdem vocem in psalmo 69. vertit *ad vestigium.* Ilecl c igilur septuaginta Interpretes reddiderunt verba hebraica: el Inimus inlerpres fideliter verba graeca παρά χρήμα,

22. *Exultent, el laetentur super te omnes quaerentes te; el dicanl semper, magnificetur Dominus, qui diligunt salutare tuum.*

Sicul praedixit permodum imprecationis confusionem persecutoribus suis: ila nunc per modum precationis bonae praedicit laetitiam sedatoribus suis. EæullenLinquil, *el laetentur* super le.idest, exullabunl, cl laetabuntur in Deo divino videlicet el inerrabili gaudio,*omnes qui quaerunt* te.idesl, omnes qui quaerunt gloriam Dei. el qui diligunt Deum,el in eo spem suam ponunt.El *dicanl semper, magnificetur Dominus,* idesl, el non sibi tribuant, nec suis viribus, aut virtutibus bonum, quod habent; sed dicanl, *magnificetur Deus* ab omnibus, *qui diligunl salulare tuum:* idest, qui diligunt salvatorem, quem misisti ad homines, Christum videlicet Jcsum, sive qui diligunl salulem, quae abs te, idesl, qui cupiunt veram, atque aeternam salutem, quam tu solus dare potes.

23, *Ego autem mendicus sum, el* pauper; *Dominus sollicilus esi mei.*

Revertitur ad statum suum, in quo erat tempore passionis, ac dicit. *Ego mendicus sum.el pauper* idesl. egenus cl destitutus humano auxilio. Sunt enim in hebraeo duo vocabula. *ebion,el* vjÿ /tanr.prius signiiicat.eqeniim,inopem,meM(lictiHi; posterius significat *afilictum,* humilem,destitutum: quae omnia conveniebant Christo loto tempore suae mortalitatis; sed praecipue quando nudus pendebat in cruce. Sed quamvis egenus, el pauper esset, quantum ad temporalia bona; tamen ditissimus cral protectione paterna: ideo subjungit, *Dominus sollicilus esi* mei, vel ul csl in hebraeo, 3'syn1 'l'lX Adonai *jachassciab li,* Dominus cogitat pro me. Vocat autem patrem Dominum, quoniam loquitur in forma servi, idesl.ul filius hominis,secundum quam naturam pendebat in crucc.

24. *Adjutor meus, et prolector meus es tu, Deus meus, ne tardaveris.*

Quod unico vocabulo dixerat, *Dominus sollicilus csl mei.* id nunc duobus vocabulis exponildicens, *Adjutor meus, el prolector meus es* lu. Deus enim paler sollicilus erat filii sui, illum adjuvando, el protegendo, adjuvando in superandis malis praesentibus, cl protegendo in removendis futuris. Concludit postremo. *Deus meus, ne tardaveris,* nimirum eripere mc ab omnibus malis per celerem resurrectionem.

PSALMUS XL.

TITULUS, ET ARGUMEWTUM PSALMI

In finem, Psalmus ipsi David.

Videtur hic eliam psalmus, ul praecedens, nd Christi passionem tolus perlinere. Sic enim eum Paires accipiunt Ambrosius, Hieronymus, Augustinus, el Chrysoslomus, qui addit, temerarium esse aliter exponere, cum citetur ab ipso Christo, *Joan.* 13. unus versiculus cx hoc p-almo ad demonstrandum .Indae proditionem fuisse mullo ante praedictam. Dc titulo nihil dicimus, quia nihil novi conlinel.

EXPLICATIO PSALMI XL.

1. Bealus, *qui intelligil super egenum, et* pauperem: *in die mala liberabit eum Dominus.*

Bealus, qui *inlelligit super egenum, el pauperem,* idesl, bealus, qui allenlc considérai Christum paupcrcm:invcniel enim esse pauperem non necessitate, sed voluntate, ut nos sua inopia locuplolnrel. Item inveniet pauperem foris, sed intus divitem: in eo enim *absconditi sunl omnes Thesauri sapientiae, el scientiae Dei,* ut scribit Paulus ad Coloss. 2. Denique inveniet pauperem m carne, ut dicit s. Ambrosius, sed divitem in Regno

idem enini pauper erat, cum non haberet ubi caput reclinar··!: et simul haeres erat universorum, Ilex regum, cl Dominus dominantium. Praeterea, *bealus est qui inlelligit* super Christum pauperem nudum videlicet in cruce pendentem, idesl, qui attente cogitat passionem ejus: nam el Iberemias antea dixerat. *Attendite, el videte, si est dolor similis sicut dolor meus.* Thrcn. 1. El Apostolus postea idem repetivit, *recogitate eum. qui talem adversus semelipsum a peccatoribus sustinuit contradictionem* Hcbr. 12.Infinitus enim thesaurus paratus est Christi passionem, ul paresi, intclligenlibus, el diligenter medilanlibus. Denique bealus quoque est, qui intelligil super egenum cl pauperem Christum in membris suis, de quibus dicturus est, Mallh. 25. *Quod uni ex minimis meis fecistis,mihi fecistis.* Sed non dicit psalmus, *Bealus qui dat eleemosynam pauperi,* sed, qui intelligil super egenum, cl pauperem, idesl, qui prudenter considerat pauperum necessitates, el dat cui, quando, quantum oportel, ex pura charitale, cl liberalitalc, non ex inani gloria vel spe retributionis. Hanc enim vim habet verbum hebraicum, *maschil:* significat enim attente cogitare, sive prudenter considerare. Sequitur, *in die mala liberabit eum Dominus.* Haec csl ratio, cur sil bealus dicendus qui intelligil super egenum, quia videlice* ipse ab egestate liberabitur: dies enim mala est dies penuriae, el sterilitatis. Sed hoc loco praecipue dicilur dies mala, dies ultimi judicii, quae erit dies solius justitiae, ac per hoc erit in illa summa penuria miserationis,el gra liae. In illa igilur die securi erunt,qui Christi crucem amaverint, et qui propter Christum pauperibus benevoli fuerint: dicetur enim illis, *venite be ncdicli Patris mei, possidete paratum vobis regnum. Esurivi enim, el dedistis mihi manducare,* etc. Sed eliam in hoc sacculo libcrabil Deus viros misericordes in dic mala, ul psalmus trigesimus sextus antea nos docuit, dicens, .You *confundentur in tempore malo, cl in diebus famis saturabuntur.* Mirifice enim delectatur Deus cum videt filios suos, ad patris imitationem, quae ab illo liberalilcr accipiunt, cum aliis quoque libcralitcr communicare. El ideo cum focnorc reddit , quod pauperibus datur, juxta illud Prov. It). *Focneralur Domino, qui miseretur pauperis.*

2. *Dominus conservet cum. el vivificet eum, el beatum faciat eum in lerra,cl non tradat eum in animam inimicorum ejus.*

Declarat quod dixit, *In die mala libcrabil eum Dominus;* el per modum bonae imprecationis praedixit bona, quae dabuntur intelligent! super egenum, cl pauperem. *Dominus.* inquit, *conservet cum.* idesl, custodiat dum vivit, el *vivificet cum,* idest, post mortem ilerum vivere faciat, resuscitando eum cum justis.*Et beatum faciat eum in terra,* idesl, cl tunc vere, pcrfeclequc beatum reddat in terra viventium. *El non tradat eum in animam inimicorum ejus,* idesl,el neque in hoc saeculo, neque in futuro sinat cum subjici voluntati inimicorum, sive homines,sive Daemones sint, Vocat enim animam, voluntatem,sive desiderium. Cudices gracci variani hoc loco: nam alii habent, *in manus inimicorum,* alii, *in animam inimicorum,* ul sanctus notavit Ambrosius;sed sensus est fere idem, nisi quod videtur esse aliquid amplius *tradi in animam,* idesl, in voluntatem, sive arbitrium, sive libidinem,quam tradi *in manus,*idest, in potestatem: nam qui supplicio alliciendi sunt, traduntur in manus carnificum, sed non in voluntatem: quia possunt carnifices eos interimere,non tamen eo modo, quo voluerint,sed eo lanium modo, quo leges pracscnbunl.

3. *Dominus opem ferat illi super lectum doloris ejus: universum stratum ejus versasti in infirmitate ejus.*

Quoniam lam mulla bona pollicitus fuerat misericordibus, mlelligenlibus super egenum, el pauperem: poterat aliquis suspicari nullam tribulationem passuros in terris ejusmodi pios homines ideo nunc subjungit passuros quidem in hoc exilio pios hommes vanas tribulationes, seu tenlaliones,scd non absque divina consolatione.*Dominus,* inquit, opem *ferat illi super lectum doloris ejus,* idest, si quando pius ille inciderit in lectum doloris, sive dolor sit corporalis, sive spiritualis, sive sit proprie in lecto aegrotus,sive metaphorice decumbat quasi in lecto afflictus quacumque tribulatione: Dominus opem *feret illi,* atque ila consolabitur eum, ut patienter ferat, el ipsa patientia probari se inlelligal; el cx probatione spem magnam concipiat: cl ex illa spe gaudium tale inveniat, ut glorielur in tribulationibus, el cum Apov stolo dicat,*repletus sum consolatione,superabundo gaudio in omni tribulatione* noslra.2.Corinth. 7. adjungit deinde ad probandum id ita esse futurum, exemplum de praelcrilo, dicens, universum *stratum ejus versasti in infirmitate ejus,* idesl, tu Deus suavis, el mitis, ita soles facere cum fidelibus tuis: nam si quando vidisti pium aliquem gravari laniationibus, vel afflictionibus, ila illum consolari consuevisti, quomodo consolatur aegrotum qui lotum stratum ejus versat, el reversat. ut mollius cnbcl, ct quiescat s. Ambrosius,et s. Joan. Chrysostom, ila exponunt, ul velint versari stratum in infirmitate, esse mulari statum aegroti in statum sanitatis. S. Ilieron. ct s. August, contrario modo exponunt, sed egregie omnino, et utilissime: volunt enim hunc sensum esse: Quia dixerat Propheta, *Dominus opem ferat illi super lectum doloris ejus;* poterat pius homo respondere, si Deus fert opem, unde tot scandala,cl tribulationes hominibus piis? Respondet Propheta,quia idem Dominus universum *stratum,* idesl, eas res terrenas, in quibus eliam pii acquiescunt, el delectantur, versai, removet, ul pius peregrinus non diligat stabulum pro domo; sed ex amissione temporalium. quamvis licitarum consolationum,discat in solo Duo delectari, illum unum quaerere, ad illius visionem anhelare, ct suspirare. Haec enim est causa, cur Sancti homines non solum tribulationes aliunde advenientes amaverint; sed ipsi eliam cas sibi accersierint, jejuniis, vigiliis, humi-

cubationibus, nuditate, et flagellis carnem propriam atterendo; quoniam intelligebanl, animum non omnino erigi posse ad quaerendum Deum, dum aliquid habet m terra quod amet, vel m quo delectetur, el quiescat. Utraque expositio amplectenda est, quamvis prior videatur nobis magis litteralis.

Ego dixi. Domine, miserere, mei,sana animam meam, quia peccavi tibi?

Hic jam incipit Christus declarare, se esse egenum illum el pauperem, de quo initio dixerat, *beatus qui inlelligil suneregenuin.et pauperem. Ego,* inquit, *dixi, Domine miserere mei,* idesl, miserere corporis mei mystici, infirmorum membrorum meorum. *Sana animam meam quia peccavi tibi,* idest, ad hoc misericordiam luam imploro, ul sanes languores fidelium meorum, quorum peccala mihi ipse imputo, quasi pgo illa fecissem. Potest etiam sic exponi, ul Christus ipse de passione sua loquatur, dicens, *miserere, mei m tribulatione* posili, ul celeriter resuscitando ab omni passione mc liberes: *sana animam,* quae Icistis est usque ad mortem, cl ideo tristis est el languet, pavens, moerens, cl laedetis, *quia peccavi libi,* idest, peccala lotius mundi in nm recepi. Nam quod non loqualur de peccatis a se commissis, perspicuum csl ex versiculo decimolerlio, ubi dicil, *,Ue autem propter innocentiam suscepisti.* Itaque is, qui loquitur m psalmo, non est David, vel quivis alius, sed ille solus, qui cl innocens eral, quoad acliones proprias, el peccala aliorum portabat.

Inimici mei dixerunt mala mihi,quando morietur, el peribit nomen ejus.

Haec manifeste perlinent ad Pharisaeos, cl sacerdotes Judaeorum, qui avidissime Christi mortem sitiebant, el de ipso interficiendo saepe inter se colloquebantur. Illud autem *mihi,* positum est, pro, de me, ul in psalmo superiore. *Qui dicunt mihi,* idest, de me. *euge, euge,* vel abundat,ul in hoc ipso psalmo, *Adversum me cogitabant mala mihi,* cl alibi saepe.

6. *Et si ingrediebatur, ul videret, vana loquebatur; cor ejus congregavit iniquitatem sibi.*

Transita Judaeis ad Judam, quasi dicat, *etsi* aliquis eorum, ut Judas proditor, *ingrediebatur,* ul videret, idesl. exploraret, et quaereret opportunitatem prodendi, *vana loquebatur,* idesl, falsi aliquid fingebat, ne animus ejus delegen tur. Posset eliam hoc referri ad alios, qui ad Christum accedebant. *lentantes cum ul caperent eum in sermone,* ul M.illh. 22. Sed *isle, vana quidem loque balur* ad Christum; sed inierim cor ejus *congregabat iniquitatem sibi,* idest, corde meditabatur dolos, proinde multiplicabat, el congregabat iniquitates sibi ad suam videlicet aeternam perditionem. Haec nimirum justa merces csl mendacium el dolosorum, ul dum alios decipere lentant, ipsi decipiantur a Satana, et dum alus moliuntur interitum, ipsi sibi interitum parent.

1. Egrediebatur foras, el loquebatur in idipsum.

De eodem Juda Patres haec eliam accipiunt,qui cum explorasse! opportunitatem prodendi Dominum, *egrediebatur, et loquebatur simul* cum iis, quibus Dominum prodiluras eral.Illud *m idipsum* hebraei codices conjungunt cum sequenti versiculo; sed nos sequimur distinctionem antiquam septuaginta Interpretum,qui majori lldedigui sunt, quam reccnltores llabbini, qui puncta, el distinctiones, qu is nunc habemus, bibliis addiderunt.

S. *Adversum me susurrabant omnes inimici mei adversum me cogitabant mala milii.*

Audito Juda proditore,coeperunt inter se susurrare, ne forte sermo innotesceret, si alta voce loquerentur, de pecunia danda, el ratione invenienda Christum capiendi , atque perdendi. *Adversum me.* inquit, *susurrabant,* idest, submissa voce, loquebantur, *omnes inimici* mei, *adversum me cogitabant mala* , idesl, susurrando deliberabant de morte mihi inferenda.* Jam supra dixi, illud, *mihi,* redundari cx phrasi liebraica.

9. *Verbum iniquum constituerunt adversum mc. numquid qui dormii, non adjiciet ul resurgat ?*

Ex illa susurratione inimicorum hoc sequulum est, ul firmiter constituerent Judaei Christum occidere, et hoc est, quod subjungit,dicens, *verbum iniquum constituerunt adversum* me,idesl decretum iniquum statuerunt conlra me, ut videlicet me, quamvis innocentem, morti traderent. Addit vero continuo.*numquid qui dormii, non adjiciet Ul resurgat:* idesl quamvis illi lum injuslum decretum fecerint, numqtiid milii potestatem resurgendi auferent: quin potius ideo mortem somnum vocavit, quia quam Incile est homini dormientem soc uni suum excitare u somno, tam facile est Verbo Dei carnem suam mortuam nd vitam revocare. Id quod mullo ante praedicit, cum mt, *nemo tollit animam meam a me. sed ego pono eam'.potestatem habeo ponendi eam. et potestatem habeo iterum sumendi cam.* Joan. 10. In liebraéô codice longe aliter habelur . 12 pW Ö*ï *debar beliahal ialziik lto:* sic. enim ad verbum verti potest, *verbum belial infusum sibi, et qui dormivit, non adjiciet, ul resurgat* ; sed septuaginta Interpretes, qui el doclissiinreranl, cl codices correi lissimos habebant, per *verbum belial,* recle verterunt. *verbum iniquum:* nam *belial.* significat, *absque, jugo,* ei accipitur eliam pro diabolo. sed passim *viri belial.* dicuntur *viri iniqui.* quasi qui jugum legis excusserit, et diabolum ducem sequ nlnr: el sicut *viri belial,* sunt viri iniqui, ila *verbum belial,* csl verbum iniquum: quod

sequitur, infusum hohraice, *iatzuk,* legerunt sepluaginla, ip'j'i *ialziku,* quod csl *constituerunt.* el pro, 13 bo. quod est ei, vel sibi, legerunt, »3 bi, quod csl *mihi,* sive *in me.* aut con *Ira me:* hebrnicp enim sibi, el mdii simillima sunt. Denique pro, '"lb'N'l *vaascr.* quod significat, *et qui,* legerunt sepluaginla. "YJKn *haaser,* quod significat, numquid.Viderint aulem he.bruci.uirum negtigenlia, an malignitate hunc locum corruperint. Cerlc vulgata nostra editio cum gracca editione concordat, cl graeca cum vera hebraica omnino consentit: necesse enim csl,ut vel hebraca leclio, qualis nunc est. ob Hierarum similitudinem corrupta sil, vel sepluaginla interpretes imperitissimi fuerint. Non desunt, qui hunc versiculum ad Davidem aegrotantem, cl ad sermones hominum de ejus valetudine disputantium rcferanl. Sed ii cum Patribus omnibus repugnant, cum nimis humiliter Spiritus sancli oracula exponunt.

10. *Etenim horno pacis meae, in quo speravi, qui edebal panes meos, magnificavil super me supplantationem.*

Reddit rationem, cur inimici verbum iniquum adversum sc constituerint: cl dicil, fuisse causam ejus iniqui decreti. Judae proditionem. *Etenim,* inquit, *homo pacis meae,* idesl. verbum iniquum adversum m<> constituerunt inimici mei ; quoniam *homo pacis meae,* idest, cum quo pacem habebam, ul magister cum discipulo, el cum servo Dominus; et homo *in quo speravi,* idest. in quo tamquam in amico cl familiari confidere poteram. *Qui edebat panes meos,* idest, qui in mensa mea. ul domesticus, mecum vescebatur. *Magni/icavil super me supplantationem,* id est, mirifice me supplantavit, cum per insidias inimicis mc tradidit. Hunc locum Dominus ila citavit Joan. cap. 13.Aon *de omnibus vobis dico, ego scio, quos elegerim , sed ul adimpleatur Scriptura qui manducat meum panem levabit conlra mc calca neum suum.* In hebraeo ad Inieram est, ‹71“î>n *higdil halai halicb. elevavit contra mc calcaneum",* sed sepluaginla explicaverunt sensum: nam levare calcaneum conlra aliquem, cl illum supplantare idem csl. Quo loco notandum esi.cum dicitur, *ut impleatur Scriptura,* significari, piodilioncm Judae luisse praedictam, el adimpletam, ul praedicta fuerat : el ideo hunc locum psalmi non fuisse citatum a Christo, ul aliquid simile, vel commune, sed ut proprie ad hanc rem perlinentem, ut notavit s. Joan. Chrysost. cl ideo non recte facere, qui haec verba psalmi ad alios sensus detorquere conantur. Secundo nolendum csl cum s. Augustino, vocatum fuisse Judam *hominem pacis,* quoniam praevidit Propheta, Christum a Juda per signum pacis, idesl per osculum fuisse tradendum : quod eliam Dominus significavit, cum illi ail, amico ad quid venisti ? et, Juda osculo lilium hominis trudis? Item dictum esse a Propheta, *qui edebat panes meos·,* quoniam praeviderat per buccellam Judae proditionem fuisse manifestandam. Addi potest dictum fuisse ab eodem Propheta, *in quo speravi,* quoniam praeviderat Christum crediturum fuisse Judae marsupium, quod erat confidentiae signum; itaque praedictio cum eventu rei optime convenit. Tertio notandum, exprimi a Propheta miro modo hujus proditionis indignitatem: primo enim vocat Judam *hominem pacis Christi,* ul oslcndal nullam intercessisse inimicitiam, nullam injuriam, nullam odii causam inter Christum el Judam : deinde addit, non solum non intercessisse causam odii, sed intercessisse causam benevolentiae, cum addit. *in quo speravi,* quia Dominus credens Judae loculos, signa confidentiae, ut diximus, illi ostendebat. Denique addidit non snlum non fuisse inimicum, nec solum fuisse amicum, sed etiam fuisse intimum familiarem cl maximis beneficiis affectum : nam illa ipsa nocte, qua Christum tradidit, non solum panem communem, in mensa Christi comederat, sed etiam panem coelestem ac divinissimum : cl ante cocnam idem Christus pedes illi humiliter laverai; et per hoc exempla summae charilatis, atque humilitatis ostenderat.

11. *Tu autem Domine miserere mei, et resuscita me, el retribuam cis.*

Precatur nunc Patrem, et per modum precationis praedicit, quod futurum erat: vere enim post resurrectionem suam retribuit Judaeis excidium, quod merebantur. Tu *autem Domine,* inquit, miserere *mci.et resuscita me,* idesl, illi quidem verbum iniquum stalucrunl conlra mc, et discipulo meo supplantante cl prodente interficient me; *sed. tu Domine miserere mei.* m cruce morientis, et paulo post *resuscita me :* et lunc retribuam cis, quod merentur. Precatur autem filius palrcm. non quod ipse ul Verbum patris carnem suam resuscitare non posset : sed quia loquitur in forma servi, defert patri, cui in forma Dei aequalis eral. nlioqui ipse idem dixit. Joan. 2. *Solvite templum hoc. et ego in Induo excitabo illud : hoc aulem dixit de templo corporis sui.* el Joan. IO. *Potestatem habeo ponendi animam meam.et potestatem habeo iterum sumendi eam.* Quid vero Christus Judaeis retribuent posl resurrectionem suam, nolum 0*4 ommbus.qui ab eo tempore vident Judaeos de terra sua eradicatos, disp< rsos esse inter gentes, sine rege, sine sacerdote, sine Deo vagari. Quod illis praedixerat Dominus quando ait. *auferetur a vobis regnum Dei. et dabitur genti facienti frudum ejus,* cl alibi, *relinquetur* vobis *domus vestra deserta,* el alibi, non *relinquent in te lapidem,* Mallh. 21. cl 23. cl Luc. 19.

12. *In hoc cognovi, quoniam voluisti mc. quoniam non gaudebit inimicus meus super me.*

Exauditam orationem suam fuisse dicit, idque inde posse cognosci, quod non *gauderet inimicus de morte ejus.*Quod quidem in Juda impletum est, qui ante, se ipse suspendio necavit, quam Christus mereretur, el quam ipse pretio proditionis suae frni posset. Potest tamen hoc eliam referri ad reliquos inimicos ejus, qui tam brevi tempore gavisi sunt, ut dici possinl non esse gavisi.

13. Jfe *autem propter innocentiam suscepisti, ct confirmasti me in conspectu tuo in aeternum.*

Docet,inimicos non diu gavisuros de morio sua, quoniam a Deo susceptus cl exaltatus ob innocentiam suam fuerit.*Λ/c autem,* inquit, *propter innocentiam,* tibi optime nolam, *suscepisti,* de manibus eorum.e/ *confirmasti in conspectu tuo in aeternum.* idest humiliasti me ad horam in conspectu hominum, sed *suscepisti et confirmasti me in conspectu tuo* idesl. slare fecisti ante conspectum tuum in eoeOi usque in aeternum: vox enim hebraica . *valhalzibeni,* significat, *statuisti e conspectum tuum;* quod factum csl per cxaltationem, cl assumptionem in coelum.

Ii. *Benedictus Dominus Deus Israel a* saeculo, ei *usque in saeculum fiat, fiat.*

Ista conclusio, sive Christi sit, sive Prophetae, nihil aliud significat, nisi propter exaltationem Christi, el confusionem inimicorum ejus, deberi honorem cl gloriam, *cl benedictionem Deo ab aeterno, el usque in aeternum,* idesl. sine fine. Illud autem, *fiat, fiat,* hebraice autem, *amen amen,* confirmatio csl dictorum, ultensas sil, vere, seu fideliter ila sit. sive ila liat, ul semper Deo laus el gloria deferatur. Alquc hic est finis primi libri secundum hebraeos, qui psalterium in quinque libros distribuerunt.

PSALMUS XLI.

TITULUS, ET ARGUMENTUM I'SALMI

In finem, intellectus filiis Core.

Titulus admoncl filios Core, quibus dabatur psalmus cantandus, ul intelligent quae canunt cl ul auditores inlclligcrc facianl quae admonitio cantoribus ecclesiasticis memoriae commendanda csl : cantus enim in Ecclesia spiritui deservire debet, cl non soli aurium oblectationi. El sicut qui inlelligenlcr ct devote canoni. animos audientium rapiunt in Deum, ila qui theatrales modulos in Ecclesiam invehunt, dc domo Dei. sccnam mundi faciunt. Vide s. ilicron. in caput quintum ad Ephesios. Argumentum psalmi aliqui esse volunt, quod David exui tempore Saulis queratur, se non posse 1er in anno in Jerusalem ad festa Domini acccdcrc. Sed tempore Saults non cral tabernaculum Domini in Jerusalem, sed in Silo el ad cum locum ibant 1er in anno Israelilac. Praeterea tum ingens desiderium, quale hoc loco exprimitur, non videlur posse referri ad tabernaculum manufactum el arcam ligneam. Proplerea psalmi argumentum esse putamus, ul sancti Patres Hieronymus, Augustinus el Chrysostomus docent, quod David amore divino succensus exprimere conatur vehemens desiderium, quo tenebatur pene niendi ad visionem Dei.quae est vera cl sempiterna foelicitas. cum tamen inter lenlaliones cl pericula peregi inalionis viveret. Sed dum ipse desiderium suum exprimit, simul docet quae sint argumenta, unde verus Dei amor possit agnosci.

EXPLICATIO PSALMI XLI.

I. *Quemadmodum desiderat cervus ad fontes aquarum , ila desiderat anima mea ad te Deus.*

Amor res csl igneae naturae , ac per hoc intus retineri non potest, sed per verba, et suspiria foras erumpit. David igitur, ul amorem suum aliquo nrndo exprimat, comparat se cervo silibundo dicens. *quemadmodum desiderat cerrus ad fontes aquarum,* videlicet. pervenire ; *ila desiderat anima mea pervenire ad te Deus ;* quae aptissima similitudo est: cervus enim quatuor habet qualitates: primum inimicissimus csl serpentibus . alquc cum eis perpetuum bellum gerit : deinde , cum a venatoribus quaeritur, ad montes ollissimos velocissimo cursu confugit: tum mandatum illud Apostoli Galat. G. *Alter alterius onera portate,* ab instinctu quodam naturae observai: nam , ul scribit sanctus Augustinus tum hoc loco . lum serin. 21. dc verbis Apostoli, traduntur cervi vel quando in agmine suo ambulant, vel quando natando alias terrarum paries petunt, onera capitum suorum super sc invicem ponere: denique si quando vel ei pugna cum serpentibus vel ex fuga ad montes,vel cx deportatione oneris ambulando, vel natando fatigatur, ardentissime sitire solet aquas, neque ob

cis inquirendis ulla vel bnctur amoenitate pratorum, vel terretur difHcullalc viarum. Talis omnino csl amator Dei; nam el cum serpentibus carnalium cupiditatum bellum perpetuo gerit; cl cum lenlationibus, vel persequutionibus premitur, ad mon* tem contemplationis fugit,cl infirmorum molestias patienter tolerat, sed praecipue summo desiderio Deum sitit, neque ulla terrena foelicilale, vel adversitate impeditur , quominus ad Deum semper anhelet. Talis erat David, quamvis uxoratus.quamvis rex, quamvis miles, talis Paulus, talis Petrus ; tales Apostoli caetcri , el .Martyres , tales omnes, qui exilium agnoscentes sive per prospera , sive per adversa gradienlcs cursum ad patriam numquam relaxabant.

2. *Silivit anima mea ad Deum fortem vivum : quando veniam el apparebo ante faciem Dei?*

Declarat apertius , quid sil desiderare Deum , et simul aperit, cur tantopere desiderandus sit Deus. Tria sunl, ul Chrysoslomus annotavit, quae amorem , ac per hoc sitim , el desiderium accendere solent.pulchritudo, beneficia, el amor : nam el res pulchrae amari se quodam modo cogunt, el qui beneficia praestant, ad se amandos provocant, et qui amant redamari merentur. Sed si haec tria in unum conveniant, idesl, si persona aliqua pulcherrima, cl nobilissima, te summis ct quotidianis officiat beneilciis, el eumdem te maximi faciat, loque ardentissime amet, quomodo non veliemenlissimam in tuo pectore flammam amoris accendet? Haec igilur tria in Deum convenire David hoc loco docet, cl ideo sitire se Deum, idesl, amore, et desiderio ejus arderc se dicit. *Silivit.* inquit, *anima mea ad Deum,* id est, ad rem pulcherrimam, nobilissimam, praestantissimam , quae bona omnia in se una complectitur. *Fortem,* idesl, ad rem non fluxam, el caducam, sed stabilem , permanentem, aeternam. *Vivum,* idest, ad rem operantem, inlcl-ligenlem, amantem, quae nos continuis lieneliciis, afllcit, quae nos magnifacit. quaeque nos incredibili amore diligit. Haec, ergo silis in rem lam bonam, tam beneficam, tam mei amantem , cogit ex toto corde dicere , *quando veniam cl apparebo ante faciem Dei?* idesl, quando linis erit peregrinationis , quando initium fruitionis. Ex hebraeo clarius verti posset, *quando veniam et videbo faciem Dei ?* Id enim solum est, quod sitim animae rationalis explere potest.

3. *Fuerunt mihi lachrymac meae panes die, ac nocte , dum dicitur mihi quotidie , ubi est Deus tuus?*

Qui vere el intime cogitat Irio quae diximus , videlicet, Deum esse supra omnem speciem pulchrum, el omnia quae nos habemus, ab illo ut a fonte manare; el eumdem ipsum tanti nos aestimare, atque Ha nos diligere, ul filium suum unigenitum pro nobis dederit ; fleri non potest . quin lachrymis desiderii opprimatur, dum visio tanti boni differtur. David igilur, qui ista serio contemplabatur, recte aitjungii, *Fuerunt mihi lacrymae meae panes die ac nocte,* idest, lacbrymis, quasi panibus, sustentabar assidue per dies el noctes, idesl, toto tempore hujus peregrinationis , vel per dies prosperitatis, et noctes adversitatis : nam renuit anima mea consolari terrena foelicilale, nec minus renuit contristari lerrena adversitate; sed utroque tempore lachrymac meae fuerunt mihi cibus, el polus, dum *dicitur mihi quotidie* ab impiis el incredulis . *Ubi est Deus tuus ?* ad quem silis ? cui suspiras? cur diligis quem non vides? Sed posset etiam sic exponi, *Dum dicitur mihi quotidie, ubi est Deus luus?* idcsl. dum quotidie per circuitum omnia lustro quaerens quem diligit anima mea, el dicitur mihi a spiritu meo, a cogitatione mea, *ubi est Deus luus?* haec enim omnia , quae contemplando perlustrasti, opera sunl Dei, pulchra quidem omnia, sed non sicut Deus luus : ubi est igitur Deus luus? ubi quaeres . ul invenias ? quando venies, cl videbis faciem Det lui ?

4. *Haec recordatus sum el effudi in me animam meam; quoniam transibo in locum tabernaculi admirabilis usque ad domum Det.*

Pergit in explicando desiderio suo,Haec,inquit. *recordatus sum ,* quae dicta sunt de inquisitione Dei, *el effudi in me animam meam.* Haec elTusto Iribus modis accipi potest. Primo, ut sensus sit, *effudi in me animam meam,* idest, evacuavi apud me animam meam omni lerrena delectatione, ut intraturus tabernaculum admirabile, el ipsam domum Dei, implerem caro delectationibus Domini mei. Secundo , ul sensus sil, *effudi in me animam meam,* idesl. dilatavi animam me.un, extendi desiderium meum . ul capax esset lanii boni. quantum inveniet in tabernaculo illo admirabili, ubi est ubertas indeficiens domus Domini. Tertio, ul sensus sil, *effudi in me animam meam,* idesl, effudi super me animam meam , transcendi contemplando ipsam animam meam.quomodo dicitur Thren. 3. *Sedebit solitarius, el tacebit, quoniam levavit se supra* se. Vere enim nulla est in hac peregrinatione scala aptior ad attingendum aliquo modo tabernaculum admirabile , ct ipsam domum ubi videtur Deus, quam anima nostra, quae est imago Dei: ipsa enim est sublimior coelo , et profundior abysso; et quia animam suam contemplari novit, ac deinde eam transcendere, cl per eam ad exemplar ascendere didicit, is periransibil ad locum tabernaculi admirabilis usque ad domum Dei. Ac ul breviter hunc ascensum attingamus: Anima spiritus est, ac per hoc longe transcen lit omnia corporo: sic igitur elDeusspirilus esi,et spirituum, corporumque creator, proinde longe transcendit, non solum corpora , sed ellum .spiritus. Deinde Anima simplex, ct invisibilis cum sil; tamen in loto corpore est, el in singulis partibus lota, omnia membra replens, cl nullum occupans locum : sic igilur cl Deus unus, et simplicissimus, atque indivisus est; el tamen mundum totum, cl res creatas

omnes replet, ubique totus, ubique praesens, nusquam inclusus. Tertio, anima nuo movetur m corpore, et lotum corpus portat, movet, regit, vivificat, atque scnsiOcai; quod in morte cognoscitur: anima enim recedente, corpus continuo cadit; el motum, sensum, speciem, el quicquid habebat boni, in momento amittit : quod autem est anima corpori, id est rerum universitati Deus,non quod propric Deus sil anima mundi, ul Philosophi quidam sensisse videntur: sed quod similitudinem animae habere videatur : ipse enim immobilis in se manens. *portal omnia verbo virtutis suae,* Heb. 1. et *in eo vivimus . movemur , el sumus.* Actor. 17. Quarto, anima inlclligens est el tota intellectus quidem est, eminenter continens cognitiones omnium sensuum , el mulla praeterea cognoscit, ad quae sensus corporis nullus attingit: sic Deus lotus intellectus est, eminenter continens cognitiones omnium hominum , ct angelorum , et infinita praeterea, quae inlelligenliam nostram superant. Quinio anima non solum ttieorice mulla inlelligil, sed eliam practice, atque inde exlstunl opera ingemi bumam plane admirabilia in varus artibus, m aediliciis, horiis, fontibus, aliisque id genus plurimis, ul saepe opera artis humanae cum operibus naturae contendere videantur: sic etiam Deus non solum llieorice , sed eliam practice inlelligil, cl sine instrumentis, sine labore, el sine spatio temporis, solo nutu, atque imperio voluntatis condidit universa. Sexto, anima liberum habet arbitrium , atque inde ad nulum movet corporis membra: sic Deus liberrime dominatur reluis omnibus creatis; unde David ait psal. 118. *Omnia serviunl libi.* Neque solum anima imago Dei est, quoad essentiam, sed eliam (quamvis obscurius) quoad personarum Trinitatem : nam in anima est mens inlclligens , quasi Paler ; csl notitia producla, quasi Verbum patris; est ct amor a mente per notitiam productus , quasi Spiritus. Est etiam in anima ioccundilas memoriae, est intellectus. cl voluntas. quae 1res divinas personas ul cumque repraesentant, Anima igitur supra seipsam effunditur, seque ipsam transcendit contemplando, ul transire possit ad tabernaculum admirabile : ideo subjungit Propheta . *quoniam transibo in locum tabernaculi admirabilis usque ad domum Dei.* Perlocuin tabernaculi admirabilis intelhgimus coc lestem Jerusalem, quae est tabernaculum non manufaclum aeternum in cocio . ubi est domus Dei, de qua dixit in ps. 26. *unam petii a Domino , hanc requiram ,* ut *inhabilem in domo Domini omnibus diebus vitae meae.* S. Hieronymus ex hebraeo vertit, tacebo, pro eo quod nos habemus adminbilis. Sed septuaginta Interpretes non logeront, cilX *edaddem.* ul nunc habetur in codicibus hebraicis , quod signilicat *tacebo .* sed legerunt. η"ΠΝ *adderelh* quod signilicat,*admirabilis,* cl differentia solum est in duabus literis similibus, ut ex figura characterum inlelligi potest, facile aulem fuil librariis mulare duas fileras m alias similes. el credendum csl septuaginta Interpretes habuisse codices hebraicos meliores , (quam nos habeamus. Alioqui non potuissent verlere *admirabilis,* pro silebo, nisi imperitissimi fuissent.

5. *In voce cxullalionis* , el *confessionis*, sonus *epulantis.*

Declarat Propheta, in illa sua ecstasi, qua clfudii supra se animam suam, el conleinplando pertransivit ad locum tabernaculi admirabilis usque ad domum Dei, non perlransivisse lm-iluin, sed exuliabundum , el laudabundum ex admiraliune. *In voce,* inquit, *cxullalionis el confessionis,* adde, perlransibo in locum tabernaculi admirabilis, idest, perlransibo admirans gloriam tabernaculi illius , el ex admiratione prorumpam in vocem exuliatioms, et confessionis . laudis videlicet Conditoris illius tabernaculi, quae vox erit sonus epulantis. idesl, vox laeta el festiva, quales audiuntur in solemnibus , et festivis , ac nuptialibus epulis. Nequo enira potest animus contemplantis erigi ad considerandam gloriam coelestis Jerusalem, sine admiratione, el exoltalione maxima. Quod atlincl ad verba, illud, sonus, in graeco csl casus genitivi, cl s. Augustinus legit, soni, ex quo lien potest, ul noster Interpres posuerit, sonus, pro sonitus, genitivi casus; sed potest etiam llcri.ul sigmllcare voluerit, vocem cxullalionis el confessionis fuisse sonum epulantis. In hebraeo, pro sono, habetur, Ι"ΩΠ *hamon,* quod s. Hieronymus vertit multitudinis; sed vo.x illa hebraica utrumque signilicat, *sonitum, el multitudinem.* Illud aulem , epulantis, tam in hebraeo textu, ΑΑΊΠ *chogheg,* quam in graeco ἐὸρ"οἰ|θ'Λο; est, *festa celebrantis*, cl sic etiam legunt August, el Eulhymius. Sed videlur lalinus Interpres declarare voluisse quale festum illud esset, el dixisse *epulantis,* idesl, festum convivii solemnis , quale est nuptiale , in quo mulla adbibentur instrumenta musica el cantica amatoria:el habetur vox *epulantis* in commentario s.Hieronymi in hunc locum , ne quis existimet recens irrepsisse in editionem vulgatam.

6. *Quare irislis* es *anima mea, el quare* conturbas *me.*
7. Spera *in Deo, quoniam adhuc confitebor* illi *salutare vultus mei, el Deus meus.*

Ex illa mentis elavalionc , el gaudio spirituali consolatur lachryinas suas: dicens, *quare tristis es anima mea?* idesl, quare Inchryinue tuae sunt libi panes die ac nocte, *dum dicilur tibi, ubinl Deus tuus?* quare tam incessabili fletu conturbas me ? *Spera in Deo .* idest, quamvis Deum non videas, quem tu ardenter videre cupis, tamen spera in eo; *quoniam adhuc confitebor illi,* idesl, quia nondum tempus praeteriit; adhuc erit, quando praesens Inudabo Deum , et confitebor misericordias ejus, el dicam illi, *salutare vultus mei* el *Deus meus,* idesl. tu salus el vultus mei. dum illuminas fulgore luo vultum meum, et facies, ul vident facies mea faciem luam, cl cognoscam sicut et cognitus sum. el cx clara notitia dicam. *Tu es Dew meus.* In hebraeo habetur, ul etiam s. Hieronymus vertit, *salutes vultus ejus , Deus meus ad me* ipsum, etc. sed manifeste corruptus csl hoc loco te-

xlus bebraicus, cl una lilcra, videlicet vau, non suo luco posita lolaui hanc confusionem peperit. Id quod cx repeliiione hoium vei horum, quae Imben-lur m tine hujus psalmi m line pMilmi sequentis perspicuum esi. linque non c>l legendum . *)>2D inpS *panau elohui,* ul hic. legitur , sed , 'П/К'І *panai veheloliai.* ul Icgilur m repeiioue-.i ; vera lecliu hebraica ad verbum liare esi . salutes vultus mei, el *Deuti meu*.* h c.it aulem salutes m numero multitudinis,non *salus.* vel *salutare·,* quia licet una sil salus noslra . tamen ea mulla bona continet, quae eliam salutes dici possunt.

8. *Ad* me *ipsum anima mea conturbata* esi, *proplerea memor ero tui de terra Jordanis , el Hermonijm a monte modico.*

Exponil vicissitudines Irisliliae, cl consolationis suae ; Irisliliae ex mclu, el periculis hujus vitae ; consolalioms ex spe, cl promissione futurae. Dicil igilur, *Ad me ipsum anima mea conturbata est,* idesl, quamvis dixerim animae meae *spera in Deo,* lamen anima mea ad mc ipsum respiciens, ad infirmitatem meam, ad modicum lumen, el modicas vires, quae in me sunl, Umore magno concutitur, cl eo lerrorc conturbat mc: *proplerea memor ero lui de terra Jordanis , cl Hermonijm a moule modico,* idesl, proplerea, ul huic terrori, ct conturbationi medicinam faciam, removebo oculos a me ipso , cl ad le convertam ; el ab hoc Jordane , quem video in hac Icrra, memor cro lui, idesl,memor ero fluminis , quod laetificat civitatem luam . cl torrentis voluptatis luac, quo potantur, qui apud Icsunl: cl ab hoc monte modico, qm dicilur ilermonijm quem anle oculos habeo,*memor cro montis sancti lui,* m quo habitas cum sanctis Angelis luis, cl cx hac memoria consolabor animam meam, cl desiderium meum. Quis proprie sii mons Jlermonijm. el an diversus sil a monte Hermon, non omnino liquet: lamen verisimile est, esse monies diversos, cl in diversis locis silos. Nam cl s. llieronym. in vita s. Paulae distinguit hos duos monies, cl constat monlem Hermon esse montem amplissimum , ct Hermonijm , hoc. loco dicitur esse modicus. Fortasse igilur Hermonijm cral mons 11liquis in Galilaea non longe a Jordane, cum David haec duo conjungat.

9. *Abyssus abyssum invocal, in voce cataractarum tuarum.*

10. *Omnia excelsa lua el [lucius lui super me transierunt*

Pergit narrare Icnlalioncs, el atlbclioncs hujus vilao , el utitur metaphora inundationis nqunrum , alludens ad magnum diluvium, quod fuil tempore Noe. *Abyssus ,* inquil, *abyssum invocat.* idesl, maxima aquarum inundatio , el protumidas super me venii, cl alia transeiinlc illa supervenit, quasi a priore vocata; venerunt aulem istae uiagmie inundationes m voce cataractarum tuarum , idest , in strepitu , et sonitu apertionis cataractarum coelestium, unde aquarum inundatio descendebat. *El omnia excelsa tua,* idesl, omnes gurgites allissimi, *et* omnes *fluctus tui super me transierunt,* idesl, uiiinis illa mundatio, el universum diluvium super me venii. Alludit, ul dixi . ad diluvium generale. *in quo cataractae coeli apertae sunt,* idcsi, ι,ἳΙἳ inge.li·> pluvia descendit, ac si cataractae aliquae m coelo apertae fuissent. ct inde lota illa aqua magno cum impetu descendisset : el ex ea inundaiione lacla esi abyssus, idesl, maxima aquarum multitudo, ei profunditas. Sed haec metaphora mint aliud significat . nisi ingentes lentalinnes el pericula , quibus divina providentia smil exerceri electos suos. Horum aulem periculorum magnitudinem soli spirituales viri, qualis erat David, intelligent, qui norunt multiformes insidias diaboli, el sciunl quanti referat excidere a gratia Dei:atque haec videlur esse litteralis exposilio. quamvis repudiandae non sini piae nonnullorum expositiones. qui volunt, *abysms abyssum invocat,* significare, abyssus miseriae invocal abyssum misericordiae divinae. Item . abyssus humanae malitiae invocat abyssum divinae justitiae. Item , abyssus secretorum testamenti veleris, invocat abyssum arcanorum leslamenli novi. Hem, abyssus cordis humani. quod inscrutabile csl, invocpl abyssum scientiae Dei , qui scrutatur renes el corda. Illud solum addendum est. per vocem invocat, non significari, imploral, sed , vocat, ul ex hebraea voce colligitur: est enim sensus, abyssus *abyssum vocat.*

11. In *die mandavit Dominus misericordiam suam, el nocte canticum ejus.*

Redit nd vicissitudinem consolationis, post narratam. el miro modo amplificatam magnitudinem lentalionis. *In die.* inquil, *mandavit Dominus misericordiam suam.* idesl, posleaquam transierunt inundationes aquarum , et horrendae illae a-by-si. m die prosperitatis *mandavit.* idesl. *misit Dominus misericordiam,* consolantem, et visitantem. *El node canticum ejus,* idest, sed tempore nocturno, tempore, videlicet lenlalionis, el tribulationis. non cessabil canticum ejus, idesl, oratio, ct graliarum aclio illi oblata. Id quod clarius explicatur in sequenti versiculo.

12. *Apud me oratio Deo vitae meae, dicam Deo, susceptor meus es.*

Hoc videlicet csl canticum nocturnum , oralio sccrcla, ei cordis potius quam oris. *Apud me.* inquil, *oralio Deo vitae meae ,* idesl, in sinu meo est jugis oratio ad Deum, auctorem vitae mcae;cui cum litlc, el fiducia dicam *susceptor meus* es, id est. in te confido, ad te confugio, tu me labenlem suscipies, tu lapsum eriges.

13 *Quare oblitus es mei. cl quare conlrislatus incedo, dum a/Jliyil me inimicus ?*

Miratur vicissitudines divinae providentiae in «ervis sois gubernandis, quasi dicat. Cum tu Deus vere susceptor meus sis , *quare oblilus es mei ?*

idesl, unde hoc accidit, ul tentationes, cl iribulaliones ila mc obruant, ul mc dereliquisse videaris, cum lu spes mea sis , cl fortitudo mea? Unde , inquam, accidit, *ul contristatus incedam, dum affligit* me *inimicus,* cum lu sis protector meus, cl adjutor meus ?

14. *Dum confringuntur ossa mea* , exprobraverunt *mihi, qui tribulant me. inimici mei.*

15*. *Dum dicunt mihi per singulos dies , ubi est Deus tuus? quare tristis es anima mea, et quare conturbas me.*

16. *Spera in Deo, quoniam adhuc confitebor illi salutare vultus mei, el Deus meus.*

Non solum , inquit, nflligil mc inimicus , tc vidente , cl spectante , qui .>usceplor meus es , sed eliam *dum confringuntur ossa mea* . idesl, dum ad summam debilitatem, cl infirmitatem devenio, ul tentationes vix jam ferre possim. *Exprobraverunt mihi inimici mei, qui tribulant* me, dum assidue mihi dicunt, *ubi est Deus* tuus? idesl, illi ipsi, qui me persequuntur, et tribulant, exprobraverunt mihi fiduciam , quam in te habeo , quasi frustra in te speraverim : dicunt enim , *ubi* ed *Deus tuus* ; quem lu adjutorem , et protectorem tuum esse jactabas ? sic legimus exprobratum Tubiae , *ubi esi spes tua . pro qua eleemosynas d sepulturas faciebas?* et infra , *Manifeste tona facta esi spes tua , et eleemosynae tuae modo opparuerunt* , Tub. 2. Sic eliam Christo exprobratum legimus Matlh. 27. *Confidit in Deo, liberti cum si vult.* Sic igilur el Davidi in tribulatione posito exprobrabant increduli hostes ejus ; sedis tamen quamvis ad horam turbatus, el contristabis se ipse reprehendebat. el dicebat. *Quare tristis es anima mea, el quare conturbas me?* Spera In *Deo. quoniam adhuc confitebor illi salutarenttus mei, el Deus meus;* quae sunl explicata in eipositione versiculi 6. el 7.

PSALMUS XLII.

TITULUS, ET ARGUMENTUM PSALMI

Psalmus David.

Hunc psalmum, qui sine titulo csl apud hobracOS, et apud graecos, cl latinos nihil habet in titulo, nisi psalmus David, cl csl quasi appendix, vel potius epitome psalmi superioris, brevissime declarabimus. Prccalur igilur David n Deo liberationem ab inimicis , cl simul consolatur se spe futurae bcaliludinis.

EXPLICATIO PSALMI XLII.

1. *Judica me Deus, el discerne causam meam , de gente non sancta ab homine iniquo, el doloso erue me.*

Videtur David oppressus fuisse, vel a rege Saule, vel lentatus graviter a doemonibus , a quibus cum non posscl refugium habere ad Immines , Deum Judicem appellat: ait igilur , *Judica me Deus,* idest, tu Deus esto Judex meus ; non enim habeo ad quem pro justitia confugiam, nisi ad te. In graeco habetur clarius zpwôv μοι. *Judica mihi,* idest, sis mihi Judex. *El discerne causam meam de gente non sancta,* idesl. dijudica causam,quae mihi inlendilur a gente non sancta. In hebraeo el graeco esi pulchra allusio nominis ad vcrbum;hebraice enim habetur, ’3>'l rwiriva *rivi,* graece aulem οἰζασον τυν δἰχυν, quo modo si nos diceremus. *litiga litem meam,* vel , *judica judicium meum:* cl quia verba sunl generalia , duplex sensus esse potest in his verbis: unus ut petat a Deo, ul non solum sil Judex, sed eliam patronus; quasi dicat. *Judica me,* cl *litiga litem meam:* alter, ul declaret quod dixit, *Judica me.* per verba sequentia, *discerne causam meam,* Idest. cognosce causam. el judica judicium meum , proferens justam sententiam ad meum favorem. Vocal aulem gentem *non sanctam,* homines iniquos, crudeles, et sine misericordia , ul vox liebraica . *VDn X*? lo *chasid:* manifestai, quae proprie signifient hominem sine misericordia , el pnlel eliam ex sequentibus, *Ab homine iniquo, et doloso erue me,* idest, sic judica causam meam , ut per hoc judicium liberes me ab homine iniquo, el doloso.idesl. a quovis homine iniquo , et doloso , vel cerle eb

aliquo certo homine iniquo el doloso , qui erat princeps geniis non sanctae , a quo ipse afflige-balur.

2. *Quin lu cs Deus fortitudo mea , quare me repulisti, et quare tristis incedo , dum affligit me inimicus.*

Hic versiculus est fere idem cum versiculo duodecimo psalmi superioris , el euindem habet sensum. idesl. cum tu Deus sis *fortitudo mea.el* ego in hio adjutorio unice confidam . unde **fil**. ul me repulisse videaris, el ego tamquam a gratia repulsus Iristis incedam , *dum affligit me* inimicus? Itaque est haec quaedam familiaris . et ex fiducia in Deum procedens expostulatio, qua queritur se ita a Deo affligi permissum, quasi Deus repulisset cum ab amicitia sua.

3. *Emitte lucem luam, et veritatem luam . ipsa me deduxerunt, el adduxerunt in montem sanctum tuum, el in tabernacula tua.*

Ex hoc versiculo intelligimus, Davidcm spiritualem virum fuisse, ul diclum esi in psalmo superiore. elsollicitum fuisse de liberatione, non tam a malis temporalibus, quam a periculis peccatorum, cl amissionis aeternae vitae. Ait enim, *Emitte lucem tuam, et veritatem tuam,* idesl, concede mihi lucem graliac, et misericordiae tuae , el veritatem, ac fidelitatem luam : *ipsa* enim *me deducent* in hac periculosa peregrinatione,et *adducent in montem sanctum tuum,* ubi coelestis csl Jerusalem. *et in tabernacula tua,* idest. in ipsam domum luam, ubi sunl mullae mansiones , cl mulla tabernacula, pro electis luis. Per lucem, cl veritatem s. Augustinus inlelligit Christum, qui csl lux. et veritas. Sed videtur obstare illud pronomen. tpsci, cum dicitur, *ipsa mc deduxerunt.* Quod habetur expresse in lexlu hebraico, ΠΏΠ *hemmah.* cl graeco in numero multitudinis.Praeterea similis csl haec loquulio ei quae habetur in psal. 36. *Misit Deus misericordiam suam, et veritatem suam,* el familiare est Davidi per lucem inleliigerc gratiam sive misericordiam.ut psal.GG. *Deus misereatur nostri, et benedicat nobis, illuminet vultum suum supernos, el misereatur nostri.* Illa vero, *ipsa me deduxerunt, el adduxerunt,* in hebraico codice habentur in futuro, *ipsa me. deducent et adducent·,* et quamvis septuaginta Interpretes, et vulgata editio habeant in praeterito, tamen videtur esse positum tempus pro tempore, ul Euthymius annotavit. Saepe enim scriptura prophetica, quae futura sunl, explicat per tempus praeteritum ad certitudinem rerum indicandam.

4. *Et introibo ad altare Dei, ad Deum qui laetificat juventutem meam.*

Explicat quid facturus sil in monte sancio el in tabernaculo Dei, nimirum se facturum, quod eaeteri faciunt.qui in domo Dei habitant,quorum munus est sacrificare sacrificium laudis: *Beati,*inquit idem David, psal. 83. *qui habitant in domo lua Domine, in saecula saeculorum laudabunt te.Introibo.* inquit, *ad altare Dei,* sacrificaturus videlicet sacrificium laudis: omnes enim, qui domum illam ingrediuntur, continuo sacerdotes fiunt, ut ex illis eorum verbis inlelligi polesl. *Fecisti nos Deo nostro regnum, et sacerdotes.* Apoc. 5. Nec solum ad altare introibo, inquit, sed eliam introibo *ad ipsum Deum,* idest. coram ipso Deo apparebo, quasi ad intimum ejus cubiculum introducitis, *ad Deum,* inquam, *qui laetificat juventutem meam,* id est, qui laetificat novam meam juventutem. Nam in patria *renovabitur sicut aquilae juventus nostra.* ul dicitur in psal. 102. el ut Apostolus ail ad Ephes. 4. *Occurcmus omnes* in *virum perfectum in mensuram aetatis plenitudinis Christi.* S. Ilieron. vocem. *ghili.*vertit, *exultationem* pro qua septuaginta verterunt *juventutem.* Sed vocabulum hoc rarissime invenitur in Scripturis: el sicut ex auctoritate sancti Hieronymi credere possumus significare *exultationem.* ita auctoritate septuaginta Interpretum credere possumus significare *juventutem.* Quod autem habetur Danielis t. CZb'U *ghilechem,* non significat, ut quidam scripserunt, *juventutem,* sed similitudinem aetatis. Sanclus enim Hieronymus pro illa voce posuit, coaevis vestris.et ex ejus auctoritate sanclus Pagninus in diciionario suo docuit, 7U *ghil.* significare simihludinem. Nemo igilur reprehendere polesl septuaginta Interpretes vel editionem vulgatam.

5. *Confitebor tibi in cylhara Deus Deus meus: quare tristis cs anima mea,e! quare conturbas me ?*
6. *Spero in Deo, quoniam adhuc confitebor illi salutare vultus mei, el Deus meus.*

Explicat clarius, quod sacrificium oblaturus sit ad altare Dei. cum venerit m tabernaculum non manufactuin,aeternum in coelis.*Confitebor,*inquit, *tibi in cylhara,* idest, laudabo te confitendo misericordias tuas, justitias luas, omnia deniquo mirabilia tua. et laudabo non solum ore, sed etiam opero, tunc enim optime, el sine ulla discordia. vel repugnantia concordabunt canius, et *cylhara,* idesl.voces cl opera quae duo in hac peregrinatione raro perfecte concordant. Porro cytharae meminit etiam Apocalypsis, cum describit laudes sanctorum In coelo. Apocal. 5. *Habentes singuli cylharas in manibus;* cl cap. H. *El vocem. quam audivi, sicut cylharaedorum citharizanlium in cytharis suis.* Quae sequuntur, explicata sunt m fine psalmi superioris.

PSALMUS XLIII.

TITULUS, ET ARGUMENTUM PSALMI

In finem filiis Core ad intellectum.

Titulus hujus psalmi nihil differt a titulo psalmi quadragesimi, nisi quod in eo vox. *intellectus,* praeponebatur.hic posiponilur. Ibi oral intellectus filus Cure, hic est. filius Core intellectus, ul esl in hebraeo, vel ad intellectum, b'S'C/Ei *maschil,* ut esl in graeco, Ξσσυνἰ'σιν, el latino. Et furiasse nullurn esl in hae transpositione mysterium. Fortasse eliam vox, *intellectus.* praeposita significabat in eo psalmo deplorari calamitates praetentas vel praesentes: in huc aulem posiponilur,quia deplorantur calamitates futurae longe post tempora Davidis: conveniunt enim s. Patres hunc psalmum continere praedictionem rerum, quae post tempora D.ividts contigerunt, el graeci quidem.ul Chrysoslomus, I heodoreliis , et Euihymius docent, psalmum hunc cantari in persona Machabaeorum. qui gravissimas calamitates ab Antiocho, alnsquc regibus Syriac, vel Aegypti passi sunL.Lalini vera ul Ambrosius. Hieronymus, cl Augustinus, volunt in hoc psalmo exprimi voces ss. Martyrum, qui crudelissimas persecutiones a Romanis"imperatoribus pertulerunt. Sed conciliari possunt hae Patrum sententiae, si dicamus psalmum praesentem ad utrosque pertinere, ad Machabaeos el ad Christianos: similes enim persecutiones utrique passi sunl, cl propler causam eamdem, propler confessionem videlicet, cl legem ejusdem veri Dei.Sicut enim psalmus non solum perlinet ad martyres, qui tempore Neronis passi sunl. sed etiam ad eos qui tempore Diocletiani, qui plus ducentis annis fml Aerone posterior: sic etiam perlinere potest ad martyres, qui sub Antiocho Epiphane decertarunt , qui ducentis circiter annis Aeronem praecessit.

EXPLICATIO PSALMI XLIII.

1. *Deus auribus nostris audivimus,Patres nostri annuntiaverunt nobis.*
2. *Opus quod operatus es in diebus eorum et in diebus antiquis.*

Incipit populus Dei in perscquulione positus, el pro afllu lione gemens commemorare magnalia, quae Deus pro fidelium suorum defensione aliquando fecit: el mirari, cnr nunc eosdem fideles suos dereliquisse videatur; ut hac commemoratione, cl admiratione Deum ad misericordiam fi-< lal. Sed ideo praemisit in titulo David hic intellectu opus esse, quoniam Deus non mutatur, sed mi d cinam pro tempore mutat.prout populo suo aegrotanti convenire judicat. *Deus,* inquil Propheta in persona ecclesiae, vel marlyrum nlritisque testamenti. *auribus nostris audivimus.* Dicil aulem *auribus nostris,cum* salis fiii-so videretur dicere, audivimus, vel *auribus audivimus,* ad majorem certitudinis expressionem: quo modo s. Joannes scribit milio primae epistolae, *quod vidimus oculis nostris, el manus nostrae contrectavcruntw-*debalur salis fuisse dicere, *quod vidimus.et contrectavimus;* sed magnam hebet vitn ad significandam certitudinem exploratam, illud.*oculis nostris, inanibus nostris*. Ita igilur hoc loco dicunt, *auribus nostris audivimus,* idesl. nos ipsi audivimus. Addunt coni nuo unde audierint: ac dicunt. *patres nostri annuntiaverunt nobis,* idesl, non acci-pirntH incerto rumore ab hominibus ignotis; sed ipsi patres nostri, vir' ll lo dignissimi, qui nos films mi<– n .inquam decepissent, ipsi, inquam, *annuntiaterunt nobis.* Ouid autem imdierinla patribus, explu-anl ejim addunt. *Opus, quod operatus es in dmbus eorum, et in diebus antiquis,* idest, nnnunernnlibus patribus audivimus mir-bik opos: quod fecisti in diebus eorum. ips'S videlicet videntibus; el eliam *opus. quod fecisti in diebus antiquis,* quod patribus suis narrantibus ip; patres nostri audicri.nl. Non mullum refert, quod in hebraeo non hnbclur, cl, unde aliqui exponunt,in diebus eorum, qui sunl dies antiqui.

3. Manus *tua gentes disperdidit el plantasti* cos. *afflixisti populos, el expulisti eos.*

Explicat in particulari unum ex operibus mirabilibus. quod Deus fecit pro fidelibus suis in diebus patrum, ac dicil, *Manus tua gentes disperdidit.* idesl.potentia tua disperdidit ex terra promissionis gentes Chananaeorum , et Jebusaeortim, quae in illa habitabant, *cl plantasti eos,* idest, ei gentibus illis ejectis, plantasti palres nostros in

illo ipsa Icrra.*Afflixisti populos, cl expulisti eos,* idest, disperdidi! idos munus lua.qui afflixisti gravissimis praeliis populos illarum gentium, ct tandem devictos expulisti, ut locum darent populo luo. Ex hoc loco inlclligimus, quod supra dictum csl. *Patres nostri annuntiaverunt nobis opus, quod operatus es in diebus eorum, non* esse accipiendum dc narratione immediata, sed mediata, idesl, mediante successione liliorum: quod enim hoc loco narratur, factum esl tempore Mosis, el Josue: non potuit aulem Moses vel Josue id narrare per se Machnbaeis, aut Apostolis, sed neque Davidi, qui psalmum scripsit, sed narraverunt per successores suos. Illud aulem. *Plantasti* eos.continet insignem metaphoram: significal enim ita constitutos, el stabilitos fuisse in lerra promissionis bebracos.ut nonnisi difficulter expelli possent: quomodo ponuntur arbores in terra, quando plantantur, el lirmiler radicantor, ul non facile avelli possinl.Praelerca quae plantantur non solum firma consislunl, sed etiam crescunt, el multiplicantur: quam metaphoram explicat clarius psalmus 79. *Plantasti radices ejus.cl implevit lerram:operuit montes umbra ejus, el arbusta ejus cedros Dei.*

4. *A'ec enim in gladio suo possederunt terram, el brachium eorum non salvavit eos.*

5. *Sed dextera tua, et brachium tuum, el Ulu minatio vultus lui , quoniam complacuisti in eis.·*

Probat quod di.vil. *Manus lua disperdidit cos,* clc. Nam inquil. non *in gladio suo possederunt terram·,* idesl, paires nostri lemporo Mosis,cl Josue pugnaverunt quidem cum Chananaeis: sed nisi adjutor, el proicclor eorum tu fuisses, neque terram possedissem . neque evadere potuissent de manibus boslium suorum: ipsi enim pauciores erani, minus in bello exercilnii,el pugnaturi erant adversus urbes munitissimas. Non igilur in gladio suj, idest, virtute armorum suorum possederunt lerram promissionis,*Neque brachium eorum salvavit eos.* idesl, neque robur eorum lanium erat, ul in praelio captivitatem, vel mortem evadere possent, sed *dextera lua, cl brachium tuum, el illuminatio vultus tui,* dedil cis terram possidendam, cl salvavil cos a inorlc; vol captivitate, quando cum Chananaeis pugnabant: el hoc ideo, *quia complacuisti in eis,* idesl, non propler eorum virtutes, aut merila, sed quia libi placuit eligere cos in populum tuum. Illud, *illuminatio vultus tui,* significal proprie benignum aspectum, sive gratiam, el favorem, ul diximus in p-alino superiori versu lerlio. Dicitur enim Deus *illuminare vultum suum super aliquem,* quando illum sereno vultu respicere dignatur, id csl.rum ejus miseretur, eique gratiam suam imperhl. Esse aulem verissima, quae hoc loco dicuntur perspicuum esl ex hbro Josue cap. 6. ubi legimus muros urbis llicrico ad solum clamorem liliorum Israel fundi tus corruisse,el ex cap. 10. ubi legimus, pugnante Josue, Deum immisisse de cudo lapides grandinis super hostes, el ail Scriptura, *El mortui sunl* mullo *plure.s lapidibus grandinis, quam quos gladio percusserant lilii Israel.*

6. Tu es *ipse Hex meus, el Deus meus, qui mandas salutes Jacob.*

Exponil non admirationem suam populus Dei. dicens: *Tu cs ipse rex meus, el Deus meus, qui mandas salutes Jacob,* idesl. (u ipse, qui patres noMros adjuvabas, el protegebas,quia rcx.el Deus eorum eras, lu inquam, *ipse es eliam rex meus el Deus meus,* cl ille idem, *qui mandas salutes* Jacob,idesl.qui consuevisti salvare populum luum qui n parente suo nominator Jacob. Hoc loco nonnulli voloni supervacaneum esse illud, cl. cum dicitur *el Deus meus,* cl exponunt, lu es *Rex meus «l Deus* meus.Ratio eorum esl. quia illud.el. non habetur in lexlu hebraico. Al septuaginta Interpretes habent, cl, cl su: legunt, el exponunt omnes veteres graeci, el lalim. Ambrosius,Hieronymus. Augustinos* Chrysoslomus , Theodoretus, Euihymius, el sensus csl sublimior: nam significa! scriplurn. Deum non solum esse regem populi sui. sed etiam Deum, idesl. Judicem lotius mundi, aeternum el omnipolenlem.qui possil non solum protegere populum suum, quem regii.sed eliam punire omnes adversarios ejus, flaque relinendum esl illud, el. cl credendum vel excidisse cx hebraeo lexlu. vel Sepluagmla seniores addidisse. illud, ul declararem vocem. *Deus,* non esse vocativi casus, sed nominalivi. cl aliquid amplius eo nomine significari, quam nomine regis. Esl eliam hoc loco observandum, illud, qui *mandas salutes Jacob,* non significare, qui miliis salutes, sed qui praecipis, sive jubes· vox enim hebraica. cl graeca hoc significant.cl ex illis declaranda esl ambiguitas vocis Latinae. Ilaque sensus est, *qui mandas,* id csl. qui jubes, cl praecipis salvari populum luum: idesl, qui solo imperio, el nalu poles, cl sob's salutem dnre populo luo: quasi dirai. *tu cs rex meus,* sed non ul alii reges, qui bellando protegunt; sed es eliam Deus meus, qui solo verbo, solo iinpcrio. solo nulu vales salvare Jacob.

7. *In te inimicos nostros ventilabimus cornu, cl in nomine tuo spernemus insurgentes in nobis.*

Oslondil nunc, non solum Deum esse cumdcm Deum, qui oral tempore patrum, sed eliam populum esse cumdcm.eleumdem spem in Deo habere quam Patres habuerunt: hinc enim orilur admiratio. cur idem Deus cum eodem populo ita contrario modo se geral, ul quem antea vclorem nullo negotio faciebat. nunc vinci, el debellari sinat. *In te,* inquil. *inimicos nostros ventilabimus cornu.* idesl, nos quoque, si adjutor el proicclor noster fueris, inimicos nostros vincemus in le. idesl, in tuo anxibo confidentes. *El in nomine tuo spernemus insurgentes* in *nobis,* idesl, el invocato nomine luo non timebimus, nec magnificicmus impetum hostium insurgentium in nos. Illud, *ventilabimus cornu,* csl mclaphoricum,ducle simililu-

dine a tauris, qui cornibus projiciunt in ventum, cl in auras quicquid illis objicitur. Nos, inquit,tua potentia freti, ea facilitate hostes nostros abigemus, cl fundemus, qua solet ferocissimus taurus cornibus ventilare paleas.

8. *Non enim in arcu meo sperabo, el gladius meus non salvabit me.*

Pergit in demonstranda similitudine inter populum Dei praesentem cl antiquum. Sicul enim antiquus populus non in gladio suo possidebat terram ila inquit, *ego el populus tuus praesens non in arcu meo sperabo,* idcsl, non confidam m viribus el armis meis. *Et gladius meus non salvabit me,* id esi,scio el confiteor, quod si salutem consequar, eam mihi non dabit gladius meus, sed auxilium tuum.

9. *Salvasli enim nos de affligentibus nos, el eos qui nos oderunt confudisti.*

Déclarai, quod dixit, *gladius meus non salvabit me.* dicens, *salvasti enim nos de affligentibus nos,* idest. confiteor salutem meam non a viribus meis pendere, quoniam quotiescumque salvus factus sum a quacumque tribulatione,tu *salvasli nos ab affligentibus* nos,el tu es qui inimicos nostros, *qui nos oderant,* el perdere cupiebam,*confudisti,* efficiens proleclione lua,ul conatus eorum frustraretur, el ipsi confusi ab oppugnatione nostra recederent.

10. *In Deo laudabimur lola die, cl in nomine luo confitebimur in saeculum.*

Concludit ex iis, quae dixit, populum Dei. quotiescumque liberabitur *a* tribulatione, id beneficium Deo acceptum relaturum. el gloriam omnem ipsi Deo daturum esse. *In Deo.* inquit. *laudabimur lota die,* idest, non in nobis sed in Deo gloriabimur omni tempore, quo de hostium inanibus liberabimur: el in nomine Domini invocato, ipsi confitebimur laudem, ct gloriam usque m aeternum. Quibus verbis confirmat quod demonstrare volebat; populum esse eumdern. qui antea fuerat, idest. confidentem in Dei auxilio, non in suis viribus ul populus antiquus: non in viribus suis, sed in adjutorio Domini confidebat.Illud.*laudabimur,* phrasis est hebraica significans gloriari, non proprie laudari. Similis csl phrasis Italica quando dicimus, *Mi lodo del tale,* cl habetur haec phrasis in aliis locis multis, ul in psal. 33. *In Domino laudabitur anima mea.* psal. *Laudamini in nomine sancio ejus,* el alibi saepe. Illud autem, *Et in nomine luo confitebimur,* clarius csl in hebraeo, el nomini *tuo confitebimur.* S. Augustinus hos versiculos, a septimo usque ad decimum, vult continere prophetiam futurae victoriae Chrisli. cl Christianorum,quando Ecclesia dc omnibus hostibus triumphabit. Sed superior expositio, quae est Chrysoslomi,videtur magis litteralis: non enim hic loquitur Propheta, sed populus Det, qui miratur se a Deo non juvari, cum sil idem populus cum eo, quem Deus tam manifeste auxilio protegebat, Sequitur igitur.

11. *Nunc autem repulisti, el confudisti nos, d non egredieris Deus in virtutibus noslris.*

Hic jam incipit admiratio, el conquestio miserabilis populi graviter alllicli ab inimicis. A'unc autem, idest, olim tanto favore nos prosequebaris, *nunc autem repulisti el confudisti nos:* nam tempore Antiochi opprobrium erat vocari Judaeum, el letnpore tyrannorum infame erat Christianorum nomen, et videbantur fideles derelicti a Deo. El *non egredieris Deus in virfulibus nostris* idcsl, si velimus hostibus repugnare, qui nos allligunl, tu non egredieris nobiscum.ul olim egrediebaris,ul pro populo luo pugnares. Per virtutes inlelliguntur exercitus.ul clare habetur in hebraeo, 1РГПХ3Х2 *betzibolhenu:* sunt enim exercitus armati, vires ei robora populi;el virlus hoc loco non virtutem moralem, sed potentiam, el robur significat. Porro tempore persecutionum lam Antiochi,quam imperalorum gentilium tanta eral debilitas in populo Dei. ul non auderent ullo modo resistere; et ideo patiendo,el tolerando solum pugnabant.Sed quamvis ab hoste visibili fugarentur, el caederentur.tamen dc hoste invisibili gloriosissime triumphabant: et quamvis in conspectu hominum derelicti videreniur a Deo, tamen in occulto maxima Dei gratia juvabantur. Sed hoc loco dc eo tantum agitur. quod foris agebatur el relinquitur filiis Core inlclligendum, quod agebatur in occulto.

12. *Avertisti nos retrorsum post inimicos nostros cl qui oderunt nos diripiebant sibi.*

Pergil in explicanda persecutione. *Avertisti w retrorsum post inimicos nostros,* idest. fecisti, ul qui primo loco eramus, jam in po-tremo essemus el tamquam victi, el captivi seqo* rcinur inimicos nostros: el idem inimici nostri. *qui nos odio liabebant,* pro arbitrio suo. el nos cl nostra *diripiebant.* pro arbitrio stio.el nos el nosirn *diripiebant* cl .sibi idesi. in usum suum convertebant. S.Ilieron. ex hebraeo reddidit, *vertisti terga nostra* /msti:quem sensum verba hebraica facile admillunl. quae, ad verbum sic sonant, *avertisti nos retrorsum ab inimicis nostris,* sed versio graeca. ct latina. quae habet, *post inimicos nostros,*non facile sensum illum ferre possunt; qui enim terga vertunt, el fugiunt, non lerga verlunl posl inimicos, sed anle inimicos. Ideo sensum alium nos supra posuimus ex Chrysoslomo. el Augustino: neque repugnat nosirn expositio verbis hebraicis; nam pro eo quod haberi diximus, *ab inimicis nostris,* ut legit s. Augustinus,et secundum eam lectionem optime constat explicatio, quam attulimus: sive enim legas, *avertisti nos retrorsum post inimicos nostros,* sive legas, *avertisti nos retrorsum prae inimicis nostris,* semper significatur, nos redactos esse ad locum inferiorem, cl posteriorem cl in hostium polestalcm misere devenisse.

13. *Dedisti nos tamquam oves [escarum, el in gentibus dispersisti nos.*

Mire describit martyrio sanctorum. *Dedisti,* inquit, nes *tamquam oves escarum* idcsl. permisisti nos lain Incite trucidari,ci in tanta multitudine, ac si essemus oves destinatae ad macellum, quae in magna copia, ct sine ulla resistentia occiduntur. *El in gentibus dispersisti nos;* idest.cl cos ex nobis, quos occidere busies noluerunt, permisisti dispergi inter gentes. Ubi nutantur exilia in loca remotissima, ad quae frcqucnlcr sancli ablegabantur.

14. *Vendidisti populum tuum sine pretio.el non fuit multitudo in commutationibus eorum.*

Aliud supplicium describit, quo sancli martyres tamquam vilissima mancipia deputabantur ad secanda marmora, vel ad curandas bestias, vel ut in theatris laniarentur a feris, ul eo spectaculo oblectarentur spectantium oculi. *Vendidisti.*inquit, *populum tuum sine pretio,* id csl, Iradidisii populum tuum potestati inimicorum, el nil pretii accepisti. *El non fuit multitudo in commutationibus eorum,* idcsl, ct cum hostes, quibus eos tradideras, vellent cos vendere in mancipia, el pro pecunia commutare, non fuit multitudo pecuniae in commutationibus eorum, idcsl, tamquam vilissima mancipia fere pro nihilo vendebantur, el ad opera abjectissima deputabantur. S. Augustinus legit, *non fuit multitudo in jubilationibus eorum,* cl exponit, non remanserunt multi in Ecclesiis, qui Domino jubilarent in officiis divinis celebrandis; sed codices graeci variant, emendatiores autem habent, ut nos in vulgata legimus, quae lectio concordat cum textu bcbraico, cl sic cliam legunt, cl exponunt Ambrosius , Hieronymus, cl Cbrysostomus.

15. *Posuisti nos opprobrium vicinis nostris,subsannationem, el derisum his, qui sunt in circuitu nostro.*

Ad supplicia corporalia adjungit irrisiones, ct opprobria, *Posuisti.* inquit, *nos opprobrium vicinis nostris,* idest, ex eo quod permissione tua devenimus in calamitates, quas paulo ante descripsimus, inde factum est, uljam simus opprobrio vicinis nostris el subsannemur, ac irrideamur ab iisdem vicinis, qui sunl in circuitu nostro.

16. *Posuisti nos in similitudinem gentibus,commotionem capitis in populis.*

Per similitudinem, intelligilur proverbium,sive parabola, ul darius dicitur in psalm. GS. *factus sum illis in parabolam.* Ait igitur, *posuisti nos in similitudinem gentibus,* idest. fecisti, ul gentiles de nostra calamitate parabolam, sive proverbium sibi lacerent.et cum vellent inter loquendum exemplum proponere rei valde dclcslandac, nostram miseriam in medium ndferrenl. Posuisti etiam nos *commotionem cupitis in populis,* idest, fecisti, ul populi gentium non solum irrisione verborum. sed cliam capitis agitatione nos detestarentur, vel irriderent.

17. *Tota die verecundia mea contra me est, el confusio faciei meae cooperuil me.*

18. A voce *exprobrantis cl obloquentis , a facie inimici, el persequentis.*

Explicat effectum irrisionum, qui sine dubio ingens confusio, et verecundia erat. *Tola die* . inquit, *verecundia mea conlra me est, el confusio faciei meae cooperuil me* , idest, omni tempore hums persecutionis verecundia mea in conspectu meo est, semper video confusionem ineam . quae confusio faciei meae lotum me quasi velo quodam operuit. Oritur aulem haec lota confusio *a voce exprobrantis . cl obloquentis,* idest, ab iis , qui milii exprobrant stultitiam, quod Crucifixum colam; exprobrant impietatem, quod Deos non venerer; exprobrant falsa crimina . infanticidia . incestus , ct similia , cl de his inter se obloquuntur. Explicat aulem qui sint isti exprobrantes, cl obloqitenlcs, cum addit, *a facie inimici et persequentis.* Sed videtur haec verecundia , el confusio non convenire sanctis martyribus cum scriptum sil. *Qui erubuerit me, hunc filius hominis erubescet cum venerit in majestate sua. et patris.* Luc. 9. *El qui me confessus fuerit, ct filius hominis confitebitur cum, cum venerit in gloria patris* sui cum *Angelis sanctis.* .Marci 8. Caelcrum Dominus non prohibet quamcumque verecundiam . cl confusionem ; sed cam . quae impedit confessionem. Illi enim reprehenduntur, qui nb hujusmodi verecundia superati, Christum confiteri non audebant, vel cliam ad negandum adigebantur. Istos aulem. dc quibus in hoc psalmo agitur, non fuisse a verecundia victos, docent verba sequentia.

19. *Haec omnia venerunt super nos , ncc obliti sumus lc, ct inique non egimus in leslamento tuo.*

Post explicata beneficia Dei erga patres antiquos , el destitutionem , ac derelictionem populi junioris; subjungit Propheta in persona ejusdem populi causam hujus desertionis non posse tribui peccatis suis : unde colligitur ratio admirationis, el querimoniae. Sic igitur loquitur : *Haec omnia venerunt super nos,* idcsl, has angustias , cl tribulationes passi sumus ; ct tamen non *oblili sumus te,* idcsl, non dimisimus te , ul coleremus Deos alienos : solet enim Scriptura conjungere oblivionem Dei cum idololatria, psal. 105. *Mutaverunt gloriam suam in similitudinem vituli comedentis foenum: oblili sunl Deum, qui salvavit eos;* el Deuler. 32, *Immolaverunt Daemonibus . el non Deo·. Deum, qui te genuit dereliquisti, el oblitus es Domini creatoris tui.* El in hoc ipso psalmo: Si *oblili sumus nomen Dei nostri, el si expandimus manus nostras ad Deum alienum.*

Isii igitur affirmant, sc non coluisse Deos alienos; ideo ajuni. *oblili non sumus ta , et inique non egimus in testamento luo,* idcsl, non solum non adhaesimus Diis alienis obliviscenlcs le Deum ve rum ; sed neque iniquitatem fecimus conira pas clum, *quod* pepigimus lecum in Sina , ul servare-mus legem luam: nam testamentum hoc loco , ul csl clarius in hebraeo, ΓΡ'13 *berilh,* pactum signi-ficat. itaque protestantur, sc Deum non reliquisse, neque in legem ejus peccasse.

20. *El non recessit retro cor nostrum , el declinasti semitas nostras a via tua.*

Idem repetunt aliis verbis , ul magis innocentiam suam declarent. *El non recessit retro cor nostrum,* idem csl quod, *oblili non sumus tc,* idtsl, cum lecum ambularemus ex corde adhaerentes libi, non recessimus rciro , neque, tc deseruimus. Illud aulem, *el declinasti semitas nostras a via tua,* requirit repetitionem praecedentis negationis, ul sensus sil, *non recessit retro cor nostrum . cl non declinasti semitas nostras a via tua,* idesl. non permisisti, ul gressus nostri declinarent a via tua, idesl. a lege tua , quod csl idem cum illo, *el inique non egimus in testamento luo.* S. Ilieron. clarissime verlil cx hebraeo, *el non declinaverunt semitae nostrae a via tua* : quamvis enim in hebraeo non habetur negatio . cl verbum declinasti sit in secunda persona singulari; tamen voluit s. Hieronymus sententiam reddere, non verba. Aid quoque Interpretes , ul nolat s, Joannes Chrysostomus, addiderunt negationem. Septuaginta Interpretes, quos sequitur editio vulgata , non posuerunt in textu suo negationem , quia non invenerunt in originali, sed tamen ca subinlelligc.nl da est. ut in multis aliis locis. Quod si quis omnino velit affirmati ve exponere illud , *el declinasti semitas nostras a via* tua, poterii per viam Domini inlelligere viam misericordiae, cl gratiae; nam *universae viae Domini misericordia . et veritas,* psalm. 24. ait idem Propheta. Itaque sensus erit, decimasti semitas nostras a via misericordiae tuae, a favore, gratia, ab auxilio luo in tribulationibus nostris;cum qua expositione salis conveniunt quae sequuntur.

21. *Quoniam humiliasti nos in loco afflictionis , el cooperuit nos umbra mortis.*

Si sequamur posteriorem expositionem versiculi superioris, versiculus praesens declarabit quo modo decimaverit Deus semitas populi sui a via sua; quoniam videlicet *humiliavit cum. in loco afflictionis* : si vero sequamur priorem expositionem, particula *quoniam* . vel redundabit, ul non semel in Scriptura sacra redundat, vel reddet causam sententiae sequentis, non praecedentis . hoc modo. *Quoniam humiliasti nos in loco afflictionis, ideo el cooperuit nos umbra mortis.* Porro humiliare aliquem in loco afflictionis, est dejicere illum in profundum miseriarum: ponitur enim, *in loco* , pro in locum. S, Hieronymus verlil οχ hebraeo, in locum draconum. El vere vox, ΌΠ *tannim,* quae csl in textu hebraico, dracones significat. Sed videntur Septuaginta sonsum vertisse. non verbum. Loca enim draconum sunl loci cavernosa, deserta, horrentia, ac per hoc loca afIliclionis:cl quoniam loca allliclioms obscura sunt, el tenebricosa ul cavernae, putei. tetri carceres, ideo addidit.el *cooperuit nos umbra mortis,* idest. operuerunt nos tenebrae , el ingens obscuritas. Quae omnia metaphorae sunl,quibus tribulationis, el persecutionis magnitudo significatur. Vocabulum, *umbra mortis* , frequenlissimmn csl in scripturis ulriusquc Testamenti, el ut plurimum conjungitur cum vocabulo, *tenebrarum,* ul est videre Job 3. psalmo 87. el 106. Isaiae 9. Mallb. 4. Luc. I. el nihil aliud significat, nisi magnam obscuritatem. Dicitur aulem obscuritas umbra morlis.quomam in morte exlinguilur vila, quae est quasi lumen quoddam, unde exlincla vita solum tenebrae relinquuntur. S. Augustinus dicit, mortalitatem esse umbram mortis, idcsl, imaginem mortis; mortem aulem veram esse damnationem cum diabolo. quae dicitur mors aeterna.

22. *Si obliti sumus nomen Dei nostri, et si expandimus manus nostras ad Deum* alienum.
23. *Sonne D tus requiret ista ? ipse enim* noni *abscondita cordis.*

Probant, qui in hoc psalmo loquuntur, testimonio Dei, se revera non esse oblitos Domini, ulsupra dixerunt. Dicunt enim: *Si oblili sumus nomen Dei nostri,* el. si *expandimus manus nostras ad Deum alienum* deprecandum, *nonne Deusrcqui rei ista?* quasi dicant. certe requiret, el inveniet an ila sit. *Ipse enim novit abscondita cordis.*Sed profecto inveniet, nos oblitos non esse nomen ipsius.

24. *Quoniam propler te mortificamur lota* die, *aestimati sumus sicut oves occisionis.*
25. *Exurge, quare obdormis Domine! exurge, et ne repellas in finem.*

Concludit populus Dei petens a Deo finem persecutionis. *Quoniam* , inquil. *propter te mortificamur tota dic* , idesl, quoniam propler confessionem nominis lui quotidie morti tradimur, mulli quotidie occiderunt ex nobis, *aestimati sumussicui oves occisionis,* idcsl. similes fncti sumus ovibus destinatis ad mactationem, quae sine resistentia. vel misericordia jugulantur, *Exurge. quare obdormis domine?* idest, cum causa tua hic agatur, et servi tui tanta patiantur, cur tu siles, quasi dormiens non adverteres? *Exurge a somno,* idest, fac quod illi faciunt , qui surguni a somno, el incipiunt videre, quod antea non videbant. *Exurge in auxilium nostrum, cl ne repellas* nos ab adjutorio luo *in finem,* idesl. usque ad consummationem. fininlur tandem te opem ferente persecutio. Hunc locum adduxit Apostolus ad rnm. 8. Quis, inquit. *nos separabit a charilate Christi . tribulatio ? an angustia ? an fames? au nuditas?* an *periculum? an persecutio? an gladius? sicut*

scriptum *esi, quia propter lc mortificamur tota die, aestimati sumus* sicut oves *occisionis.*

2G. *Quare faciem luam avertis, oblivisceris inopiae nostrae, cl tribulationis nostrae ?*

Pergit in eadem oratione, el utitur duabus aliis metaphoris: nam in versu superiore sumpsit similitudinem a somno , nunc sumit ab aversione faciei, ct ab oblivione , quorum neutrum cadit in Deum. Dicitur tamen Deus avertere faciem, quando non juvat, quasi non videret miseriam nostram: ct dicitur eliam oblivisci , quando non succurrit egentibus auxilio, cl tribulatis, quasi esset oblitus eorum.

27. *Quoniam humiliata csl in pulvere anima nostra , conglutinatus est in terra venter noster.*

In eadem oratione persistens, cl sciens, orationem humiliantis se gratissimam esse Deo . dicit , sc humiliatum usque ad summum, ul magis humiliari non possit. Qui enim stans orat, polesl humiliari flectendo genua; el qui genibus flexisorat, polesl adhuc humiliari prosternendo sc lolum ad lerram ; sed qui humi prostratus orat. non habel quo descendat. ul magis humilietur. Porro humiliari polesl homo corde , cl corpore usque ad terram, corde si vere cogitet . cl inlclligal. ct fateatur se pulverem esse , quo modo orabat Abraliam cum diceret . *Loquar ad Dominum meum . cum* sim *pulvis el cinis.* Gen. 18. corpore aulem si ad terrain prostratus orci. quod de Christo Domino referunt .Matthaeus cap. 2G. el Marcus cap. li. *Procidit,* inquiunt, *in 1'aciem suam super terram, dicens,* etc. neque obstat quod Lucas cap. 22. dicat . *Positis genibus oravit:* nam positis genibus orarc coepit, deinde procedit in lerram. Ulramque humilitatem prae se lerunt, qui in hoc psalmo dicunt , *Quoniam humiliata est in pulvere anima nostra, conglutinatus est in terra venter noster ,* idesl, cognoscimus nos pulverem esse , el vere adhaesit in terra venter noster dum corpore prostrati oramus te. Possunt eliam haec omnia referri ad magnitudinem persequulidnis, per quam redacti erani ad extremam , cl summam ignominiam , el contemptum.

28. *Exurge Domine, adjuva nos , ct redime nos propler nomen tuum.*

Addunt ultimam . cl efllcacissimnm rationem , cur Deus moveri debe.il ad misericordiam erga populum suum , ne videlicet blasphemetur amplius nomen ipsius. *Exurge,* inquiunt, *adjuva nos* in hac tnbulalimio, ei *redime,* idesl, libera nos *propter nomen tuum* . idesl, ut non blasphemetur , sed glorificetur nomen tuum: el sicut sine pretio vendidisti nos, ila sine pretio redime . non ob noslra merita, sed propler nomen loom, propler misericordiam , et benignitatem luam. Ad majorem intclligenliam hujus psalmi videntur expediendae quaestiunculae, quae lectori facile possent occurrere.

Pnma quaestio est : Cur ii , qui in hoc psalmo loquuntur , querantur se sine culpa puniri ; cum alii sancti persequulioncs peccatis suis imputare soleant: nam Daniel cap. 9. loquens de captivitate Babylonica dicil. *Peccavimus , inique fecimus , impie egimus, el recessimus, cl declinavimus a mandatis luis, cl judiciis luis.* Ei 1res pueri sancti in fornacem ignis conjecti, et a Deo mirabiliter liberali confitentur hoc modo, Daniel. 3. *Judicia vera fecistijuxta omnia.quae induxislisuper nos, el super civitatem sanctam Jerusalem·.peccavimus enim.el iniqueegimusrecedenles a te,deliquimus in omnibus.Eadem csl* vox sanctorum M.ich ibaeorum hb.2.cap. 7. <Vos. inquiunt, *propter* nos ipsos *haec patimus.peccantes in Deum nostrum.*Eadem dicil de persecutionibus Christianorum sanctus Cyprianus in serm. quinio , qui est de lapsis. Respondeo , negari non posse, quin ob peccata popoli Deus persecutiones excitari permittit. Caelcrum sancti Viri variis modis loquuntur: aliquando enim suscipiunt personam membrorum infirmorum (unum enim corpus sumus, alter alterius membra, cl peccata fratrum suorum sibi tribuunt : quomodo saepe lingua confitetur quasi peccata sua, quae tamen a membris aliis pairaln sunl: aliquando vero induunt personam perfectorum cl sanctorum ; qui re vera puniuntur in communi persecutione sine propria culpa. Sic igitur Scripturae allatae inter se non pugnant: nam Daniel. 1res pueri cl sancti Machabaei loquebantur in persona membrorum infirmorum, isti vero qui in hoc psalmo loquuntur, personam innocentium, et Sanctorum induerunt.

Secunda quaestio : Cur Deus innocentes puniri sinit. cum propler iniquos persequutionem excitari permittat ? Respondeo, innocentes in persequulione, non proprie puniri, sed probari: vult enim Deus per atrocitatem persequulionis, quasi super ignem conflatorii, vel ρ<τ ventilabrum areae purgare Ecclesiam suam, cl effleere. ul appareant qui sint veri, qui fidi fideles: qui sint aurum, qui aurichatchum; qui frumentum, qui paleae. *Tribulatio,* inquil Apostolus Rom. 5. *probationem operatur:* cl in lib. Sap. cap. 3. *Deus lentavit eos. el invenit cos dignos* sc : *tamquam aurum in fornace probavit illos.*

Tertia quaestio : Cur ergo Sancti quaeruntur dc pcrscquulione. el eam ciio liniri precantur? Respondeo, quia tribulationem tolerare jubemur, non amiire : el nemo quod tolerat amat, etsi lolernre amat : quamvis enim gaudent sc tolerare; Limen mavult non esse quod toleret: ul scripsit s. Augustinus in lit». 10. confess, cnp. 28. Deinde, quin persecutio, atque lenlalio periculosa csl. cum sil incerta victoria, et sancti de se non praesumant.

Quarta quaestio: cur Deus, ut in hoc psalmo dicilur. aliquando populo suo tribuit temporalia bona et victorium de inimicis; aliquando c contrario aufert eadem temporali i bona, el populum suum ab hostibus vinci, ac debellari simi? Respondeo, ul omnes intelligent bona temporalia a Deo dari, non a doemonibus, vel a fato aut fortuna; ideo Iri-

buil illa amicis suis, quando ila expedire judical. Ul aulem amici Dei non haereant temporalibus bonis, neque amenl stabulum pro domo, el exilium pro patria : saepe illis eripit ejusmodi bona, ulin explicatione psalmi quadragesimi ; versu tertio lusius explicavimus.

PSALMUS XLIV.

TITULUS, ET ARGUMENTUM PSALMI

In finem pro iis. qui commutabantur filiis Core ad intellectum, Canticum pro dilecto.

Summa confessione docent omnes expositores lalini. grncci el bebrnei. psalmum hunc conlmerc laudes Messiae cl sponsae ejus Ecclesiae, ut sil quasi spirituale epithalamium; cl huic argumento titulus salis npie respondet : nam *per eos, qui commutabuntur,* inlelligll Propheta fideles populos qui Ecclesiam faciunl : dicuntur aulem commutandi. quia mutandi erani per justificationem in hoc sacculo, el per resurrectionem in alio; qui enim adorabant idolo, adoraturi erant Deum verum: cl qui miseram cl mortalem ducebant vitam in terris, acturi erant foeliccm el sempiternam in coelis. Per *dilectum,* intelligunl omnes Christum, dc quo non semel Paler coelestis ait, Matlh. 3. et *"i.Ilic est Filius mens dilectus,* cl quem nemo novit, qui non ardentissime diligat;cum lotus sil suavis el pulcher, quippe *speculum sine macula, el candor lucis aeternae,* ul legitur Sap. 7. Sensus igilur tituli hic erit, canticum datum liliis Core. ! inleHigeiiier cl sapienter canendum usque in Enem, cujus materia est, pro iis. qui commutabuntur, cl pro dilecto, idesl pro Ecclesia, ei pro Christo, pro Sponsa et Sponso. In hebraeo legitur.pro liliis, ubi nos habemus, pro iis. qni commutabunliir:scd vox hcbraica vjt^^scwscminiûn.uiruœque significare polpsl. videlicet lilia cl quae commulabanlur. ul s. Hieronymus fatetur in cplsloh ad Principium virginem, in qua lolum hunc psalmum diligenter explanat : cl satis commode, qui commutandi sunl lilia dici possunt : cum de F.clesia, quae csl multitudo commutandorum, dial sponsus, in Canlicis cap. 2. *Sicul lilium inlersji nas, sic amica, mea inter filias.*

EXPLICATIO PSALMI XLIV.

1. *Eructavit cor meum verbum bonum, dico erjo opera mea regi.*
2. *Lingua mea calamus scribae, velociter scribentis.*

Ili duo versiculi continent praefationem lotius psalmi, in qua praefatione Propheta docet, hunc psalmum esse meram Prophetiam a Spiritu sancio dictatam, nihilquc hic esse ab ingemo suo elaboratum : quamvis enim omnis divina Scriptura sil verbum Dei cl a Spiritu sancio inspirata: tamen mulium interes! inter prophetias, cl historias, vel epistolas: nam in edendis Prophetiis sancti scriptores non laborabam cogitando el discurrendo, cl ad memoriam aliquid revocando ; sed simpliciter loquebantur, vel scribebant quae Deus illis oslcndebal, quod de Hieremia (eslntur Baruch, Illierern. 3G. *quod* videlicet *ita loqueretur, ac si in libro aliquo legeret quod dicebat* Sed cum sacri scriplores scribebant historias, ve! epistolas, inspirabat quidem illis Deus scribendi voluntatem, cosquc dirigebat, ul recte cl sine errore ullo scriberent: sic tamen ul eliam ipsi memoriam exercerent cl ingenium, ut recordarentur res gestas, cl cogitarent rationem el ordinem scribendi: quod de sc testatur auctor libri secundiMachnbaeorum cap. 2. David igilur cum in psalmis cantabat historias beneficiorum Dei vel calamitatum suarum, «ul cl iam lotius populi, memoriam cl ingenium exercebat, et non sine proprio labore psalmos componebat : quamvis a Deo semper excitaretur, el dirigeretur : cum autem meras Prophetias caneret, vel scriberet, ul in hoc psalmo fecit, nihil suum agnoscebat. nisi simplex linguae, vel manus ministerium. Hoc igittir est quod in hac praefatione dicit, quod ipse idem clarius explicuit in 2. lib. reg. cap. 23. cum ait : *Spiritus Domini loquulus* csl *per me. el sermo ejus per linguam meam.* Ai! igilur. *eructavit cor meum verbum bonum,* idesl mens mea ex plenitudine, el copia illustrationis divinae el coelestium revelationum protulit foras ad mires hominum psalmum hunc, qui continet verbum bonum, sermonem videlicet gratum, el salutarem omnibus. Sed ad majorem explicationem

notanda sunt aliqua. Primo, usum cssc Prophetam vocabulo cruciandi, ul ostenderet se non propria voluntate, cl propria inventione in hoc psalmo loqui : ructus enim non eimitilur voluntarie, cl ex electione, sed velit, nolit homo, cx plenitudine stomachi erumpit. Secundo voluisse eliam Prophetam ostendere, se non omnia, quae Deo illustrante cognovit, in hoc psalmo expressisse; sed modicum quid cx illa plenitudine protulisse: rudus enim signum csl repletionis,sed est exiguus Halus ab illa repletione foras erumpens. Mulla enim Prophetae vident, quae non licet homini loqui. Unde cl Isaias dicebat: *Secretum meum mihi.* Isaiac24. Et qui revelationes a Deo percipiunt, id ul plurimum faleri solent.se non b.ibcre vocabula, quibus eas revelationes ita explicent, ul ipsi eas vident : el fortasse hac de causa Propheta dixit, verbum bonum eructasse cor suum, non verba bona in numero multitudinis. Tertio, verbum bonum vocari hunc psalmum, quia non continet prophetiam rerum malarum ul exilii civitatis, captivitatis, populi, ct similium, quae passim a prophetis praedici solebant ; sed praedictionem rerum secundarum, el foelictum, quae magnam laetitiam, el voluptatem sint allaturae. Quarlo. Deum in his verbis ila descripsisse emanationem hujus verbi ex corde Davidis, ul alluserit ad productionem Verbi aeterni,el voluerit nos quasi manu ducere ad intelligenliani generationis aeternae verbi divini: vere enim Pater aeternus non eguit auxilio conjugis ad filium producendum : neque eum ex electione produxit ; neque plures iilios genuit: sed ex plenitudine cordis , sive ex perfectissima inlelligenlin verbum mentis, el verbum unicum, idque summe bonum naturaliter produxit ul proprie dicere potuerit, *eructavit cor meum verbum bonum.* Sequitur, *Dico ego opera wca regi;* non desunt, qui ista verba sic exponant, *dico ego opera mea regi* idesl confiteor peccata mea Deo. vel dico carmina ista de rege ; vel consecro opus meum rogi, vel alloquor in hoc psalmo regem : quas expositiones ul non reprehendo sic. existimo nostram explicationem melius connecti cum verbis praecedentibus et sequentibus : nostra enim opinione haec pars secunda primi versiculi, reddit ro'ienem. I r David dixerit, *eructavit cor meum verbum bonum :* est emm ac si ilici rei, ego simpliciter confiteor regi meo, qui csl Deus, omn a opera mea : el non mihi tribuo quod non est meum : ideo non dixi, ego psalmum istum scripsi : sed *eructavit cor meum verbum bonum,* idest. non electione mea prodiit.sed cx plenitudine illustrationis luno. Quod clarissime, explicatur in sequenti versiculo, cum dicitur, *lingua mea calamus scribae velociter scribentis,* idesl. lingua mea protulit hunc psalmum. sed id fecit, non ut lingua mea, non ut membrum corporis mei, quod ad imperium voluntatis meae movetur; sed ul calamos Spiritus sancti tamquam scribae velociter scribentis. Dicit aulem, lingnam suam esse calamum scribae velociter scribentis, el non dicit, linguam suam esse linguam spiritus velociter loquentis, quia vull ostendere hnguam suam in Prophetia edenda esse instrumentum separatum, ul revera est calamus; cl non instrumentum conjunctum, ul sunt membra corporis; vel significare voluit Prophetiam banc non habituram in ventum quae ore pronuncianlur ; sed perpetuo mansuram, ul quae calamo exarantur. Illud aulem, *velociter scribentis,* significat. Spiritum sanctum non egere tempore ad considerandum quid, el quomodo scribendum sil : ilh enim tarde scribunt, qui inter scribendum cogitant quam sententiam, et quibus verbis scribere debeant.

3. *Speciosus forma prae filiis hominum, diffusa est gratia in labiis luis, propterea benedixit te Deus in aeternum.*

Incipit Christum laudare, nc primum a pulchritudine, deinde ab eloquentia, tum a fortitudine cl robore,tertio a virtutibus animi, postremo a divina el regia dignitate el potestate, quibus addit eliam exteriora, videlicet vestimentorum, cl palatii nobilitatem. Incipit aulem a pulchritudine.vel quia describit Sponsum, cl in Sponso pulchritudo eloquentiae cedit, eloquentia robori.robur virtutibus, virtutes divinitati. Aii igilur. *speciosus forma prae filiis hominum.* Videtur abrupta sententia ct obscura. cum non addiderit, quis sit iste speciosus; sed ul supra notavimus, ideo dictum est, eructavit cor *meum verbum bonum,* idesl, ex plenitudine contemplationis aliquid foras emanavit,non omnia. Sensus igilur est. Nam mirum est . si tu Christe dicaris nam *speciosus forma es prae filiis hominum* : dicit aulem . *prae filiis hominum .* el non addit prae spiritibus angelicis, quoniam Deus verbum non angelus, sed homo factus est, ac si dicat. Tu dilecte homo es , sed speciosus forma supra homines. Et vere Christus supra homines formosus est: nam si respicias divinitatem, infiniti pulchritudine praeditum videbis; si respicias spiritualem animne pulchritudinem, speciosus Chnslus est prae omnibus spiritibus creatis; si respicias splendorem corporis ejus glorificali, pulchrior sole csl, et pulchritudinem ejus sol . ct luna mirantur. Sequitur . *diffusa csl gratia* tn *labiis luis ,* quibus verbis I.iudnl eumdem Christum a gratia sermonis, quae mirum in modum pulchritudinem ipsam commendat. Dicitur autem *diffusa gratia in labiis,* ut ostendatur permanens . et naturalis fuisse Christo graiia sermonis . non acquisita per studium . aut exercitationem. In Evangelils legimus Lue. 4. ,Virahantur *in verbis gratiae, quae procedebant de ore ipsius.* Et Joan. 7. *Numquam si loquulus est homo sicut hic homo.* Experti sunt sanctus Petrus, sanctus Andracas. s metus Jacobus, sanctus Joannes, sanctus Philippus.sed praecipue sanctus Matthaeus 'im verborum ejus, cl energiam in sermone ejus Latentem . qui ad simplicem vocationem subito efficacissime tracti.el persuasi relictis omnibus sequnti sunt eum. Sed mirabilius -csl, quod voci ejus venti, et mare, ct ipsae febres , ac denique mortui obcdicbanl: quamquam nec admirabile videri debet, si verbum substantiale, el divinum , per carnem assumptam verba gratiae efficacissime et suavissima loqueretur. Sequilur, *propterea benedixit te Deus in aeternum.* Possunt haec dupli-

cem sensum facere , el ulrumque rectum : poiesl enim occipi illud, proplerea, pro *quia,* sive, ppo- *plcrca quod,* ul sensus sil, *speciosus* es *prae /iliis hominum , el diffusa csl gralia in labiis luis ,* proplerea quod *benedixil le Deus in aeternum ,* ul benedictio Dei aeterna sil causa laniae pulchritudinis, el laniac gratiae. Signillcaiur aulein per benedictionem hoc loco gralia unionis hypostaticae , quae in aeternum duratura est ; inde enim tamquam cx fonte manaverunt omnia dona , quae in Christi humanitatem copiosissime fusa sunl.Sed potest eliam . ul Chrysostomus el alii exponunt, simpliciter accipi, *proplerea.* pro particula significante effecliim, ut sensus sil. quia *speciosus es prae filiis hominum . et diffusa esi gratia in labiis luis. proplerea benedixil le Deus in aeternum .* idesl. quia amabilis , el gratiosus es prae omnibus, ideo te Deus prae omnibus dilexil. cl benedixil in aeternum. Ex quibus verbis non debel colligi, Christum non fuisse amatum, et benedictum a Putre, antequam appareret ejus pulchritudo. el gralia sermonis; sed haec fuisse meritum, sive lilulum novum amoris: quomodo dicit ipse Christus Joan. 10. *Proplerea diligit me Paler, quia ego pono animam meant.ul Herum sumam cam.* hl Apostolus 1'hilipp. 2. *Humiliavit seme· lipsum usque ad mortem, mortem autem Crucis: propter quod, el Deus exaltavit illum, el donavit illi nomen, quod est super omne nomen.* Videlur tamen prior expositio anteponenda.

4. *Accingere glaudio luo super femur tuum potentissime.*

Transii a laude pulchritudinis cl facundiae, ad laudem fortitudinis militaris, el poetico moro non simpliciter narrat : sed per modum peccantis sive invitantis dicit: *Accingere gladio tuo super femur tuum potentissime:* idesl,Eja ddeclc Deo.(pii non solum speciosissimus, el gratiosissimus, sed eliam potenlissimus, el robustissimus es , accingerc armis luis, cl veni, libera populum tuum. Quae sint aulem arma ejus , cxplical in soquenli versiculo , dicens :

5. Specie *lua, el pulchritudine lua, inlende, prospere procede, el regna.*

Verba illa , Specie *lua, cl pulchritudine tua ,* conjungi possunl cum praecedentibus, ul sil sensus, *Accingere gladio luo, potentissime ; specie tua, et pulchritudine tua.* Possunl eliam conjungi cum sequentibus, ul sensus sil, *specie tua , el pulchritudine lua, inlende, prospere procede, el regna:* sed utroque modo significatur, arma Chri sii esse speciem . cl pulchritudinem ipsius. Quod ul intclligalur considerandum est. pulchritudinem veram . oζ summam , ul Augustinus loquitur, esse pulchritudinem spiritualem , quae numquam marcescit.cl quae placet oculis, non hominum solum, sed eliam angelorum, cl ipsius Dei. qui falli non possunt. Potest aulem pulchritudo spiritualis cognosci ex pulchritudine corporali. Sicul enim corporum pulchritudo consislil in proportione membrorum, el suavitate coloris; ita pulchritudo spirilualis.consislil in justitia.quae est proportio quae dam, e.l sapienlia , quae spbmdcl instar lucis, vel putius, (it'Sopiens loquitur Sap. cap. 7. *lucicomparata invenitur prior.* Illa igilur csl anima pulcherrima, quae habel in voluntate justitium, in intellectu sapientiam. Haec aulein duo. pulchram reddunt animam, ac per hoc amabilem D»-o. el simul arma sunl polenlissima, quibus Christus diabolum superavit: pugnavit enim ctnn Diabolo Christus. non sua omnipotentia.ut poleral.sed sapientia el juslilia; sapienlia vincens astutiam, el justilia vincens malitiam. Diabolus enim astutia sui primum hominem impulit, ul per inobedientiam Deum irntarel ; el Deo quidem honorem , sibi aulem, el loti humano genen vitam beatam detraheret : cum hac. aulem astutia , malitia , sive invidia conjuncta fuit: id enim fecit diabolus,quia torquebatur invidia , quod homo ad coelum aliquando ascensurus videretur unde ipse déciderai. Sed Christi sapienlia vieil astutiam, quoniam per obedieniiam suam in natura humana Deo exhibitam, reddidii honorem Deo mulio majorem . quam per inobedientiam Adami amiserat, el simul per eam· dem obedientiam exaltavit genus humanum ad gloriam mullo sublimiorem, quam ea futura esset, ex qua exciderat. Christus praelcrca charilalc sua, quae esi vera, el perfecta juslilia , vicit invidiam, el malitiam diaboli ; quoniam inimicos dilexil, el in ipsa cruce pro persecutoribus oravit, el pali,ac mori voluit, ul inimicos suos Deo reconciliaret, et ex inimicis amicos cl fraires , et cohaeredes suos eflficerel. Hoc est igilur quod nunc dicil, *Specif lua el pulchritudine lua .* idesl, decoro luo, qui in specie sapientiae cl pulchritudine justitiae consisti i , quasi gladio , cl arcu accinctus . el instructus inlende. prospere procede , el regna, idesl, dirige cursum tuum ad praelium contra diabolum, prosperare in praelio , et devicto , ac debellato Principe hujus mundi, acquire libi llcgnum, ullo deinceps in cordibus hominum per fidem, elcharitalem regnes. Per verbum, *intende* , s. Joannes Chrysostomus exponit, intende sugillas; quae expositio probabilis est, quia paulo post dicilur,sagittae tuae aculae. Illud esi certum ex lexlu originali, per *intende,* non posse recte exponi attende, vel considera : sed solum , *inlende sagittas.* aut inlende seu dirige iter. Quod allinet ad verba, ex IDdir. s. Hior, sic reddit, *gloria* tua *el decore* luo: *cl decore tuo prospere ascende.* Sed septuaginta Interpretes aliter acceperunt. vel aliter legerunt easdem voces hebraicas , iisdem literis servatis. Ubi enim hebraci repetunt, decore luo , quia legunt , pim *vahadarecha* , Septuaginta legerunt. hSinil *vahadrcch,* quod significat, et inlende, siv<· *dirige,* a voce, –pl *darach.* El vocem, Π7X *Iselach.* quam s. Hieronymus acccpilpro adverbio. ei reddidii. *prospere,* sepiunginla acceperunt pro verbo imperativi modi, cl verierunl, *prospere procede* , sive prosperare. El vere vox illa utroque modo accipi potest. Denique vocem, 23η *recal),* quam snnclus Hieronymus recte vertit, a- *scende* , Septuaginta verierunl, *regna,* quia sensum poiius respexerunt, quam verbum: nam per

ascensionem, regnum interpretati sunl. Potcsl c-tinm eadem vox hebraica , cl magis adhuc proprie significare, sede *in curru* , vel *in equo* , quae ad regnum referri possunl. Nam cum reges Inaugurabamur, equum regium, vel mulam regiam equitabunt , ul colligitur,ex primo capite libri tertii regum , cl sedere in curru triumph.ili proprium csl regum, qui hostes praelio vicerunt.

C. *Propter veritatem . et mansuetudinem . cl justitiam, el deducet te mirabiliter dextera lua.*

9

Explicat rationem, cur Christus merito regnare debeat; quia videlicet habet virtutes regias : ne si diceret, prospere *procede, et regna : propter rerilalcm . el mansuetudinem, ei justitiam,* idesl, quia non desunt tibi regiae virlutcs. Hebraeus codex clarius explicat hunc locum ul possit osse vice commentarii: sic enim habet, П2Х P'IX *hat debar cmelh rehanvah lsedek, propter verbum veritatis .* et *mansuetudinem justitiae.* Ex quibus verbis docemur, duo esse necessaria regi, ul sil verax: sive fidelis m verbis suis; cl justus in operibus suis : quod eliam de Deo summo rege dicilur in psal. Iff. *fidelis Deus in omnibus verbis suis. ct sanctus in omnibus operibus suis.* Sed quia juslilia judicis solet habere annexam asperitatem, quae csl quasi naevus justitiae; ideo Christi justitiae, quae perfectissima est, adjungitur mansuetudo. Est enim Christus mansuete justus . idesl, justissime judicat, sed sine morositate , sine asperitate . sine arrogantia: non absterret. sed conciliat sibi subditos. Sic igitur verba nostrae editionis explicanda sunt, *regna propter veritatem* , quam in verbis et promissis tuis semper observas : *el mansuetudinem , et justitiam,* idest , cl propter mansuetudinem, quam justitiae semper admisces. *El deducet te mirabiliter dextera lua.* idesl. el cum his virtutibus regnans, mirabiles progressus regni tui videbis, neque egebis auxilio aliorum ; sed ipsa dextera Iu?; virtus, el potentia lua per se sufficiet, ut mirabiliter Ic deducat . et progredi faciat in regno amplificando , donec ponas omnes inimicos luos sub scabellum pedum tuorum. In hebraeo legitur pati Io aliter quoad verba . sed sensus est idem. Sic enim s. Ilieron. vertit . *El docebit te terribilia dextera lua* , idesl . dextera tua vincens , ac sternens hostes docebit te, idesl. ostendet tibi, ac cernere te faciet terribiles eventus , strages videlicet inimicorum tuorum.

Î. *Sagittae tuae aculae (populi sub.te cadent) in corda inimicorum Degis.*

Explicat modum . quo dextera regis Christi deductura sil ipsum in amplificando imperio dicens, id fiet, quia *sagittae,* quas jaculaberis dextera lua; *acutissimae sunl:* el ideo penetrabunt *inimicorum tuorum corda* , el *populi* ipsi inimici sub te cadent, cl tuae subjiciemur potestati. Numine sagittarum inlelliguntiir verba Dei . sive praedicatio verbi De,i: hoc enim est general© instriimentoin , quo Christus utitur ad regnum suum propagaii-

dum; hinc enim ipse dicit in Psal. 2. £90 *aulem constitutus sum rex ab eo super Sion montem sanctum ejus , praedicans praeceptum ejus.* Dicitur aulem verbum Dei cl gladius el sagitta , cl malleus, ct similia, quia cum omnibus armis similitudinem habet. Dicilur autem sagitta acuta, quia magnam habet efficaciam penetrandi corda , ct multo majorem, quam habet humana cujusvis magni oratoris eloquentia. Vivus esi *enim* , ul Apostolus ait ad Ilebr. 4. *sermo Dei, et efficax et penetrabilior omni gladio ancipili.* Illud autem , populi *sub te cadent,* per parenlhcsim legendum csl; el dicuntur populi sagittis vulnerati cadere, sub isto rege, quia non vulnerantur, ul omnino cxtinguanlur, sed ul moriantur peccato , cl vivant justitiae , cl co modo subjecti regi Christo remaneant. eiqnc serviant cui servire regnare csl. Illud denique, *in corda inimicorum regis* , in hebraeo et gracco codice, cl in mullis lalinis manuscriptis legilur, *in corde,* non in corda: sed parum refert, utrum legatur in corde,vel in corda: nam et verum est sagittas verbi Dei penetrare corda peccatorum, ct verum est easdem sagittas semel in corde infixas ibidem haerere, et vulnus amoris alere, cl conservare, cl eo modo ex inimicis, ct peccatoribus , amicos, et sanctos facere. In graccis codicibus legitur *sagittae tuae cl aculae potentissime:* sed illud. potentissime, non habetur in hebraeo. Ex quo inlelligimus auctorem latinac vulgatae editionis codicem graecum emendatiorem habuisse , quam sint ii. qui nunc circumferuntur, vel certe animadvertisse , illam vocem non esse a septuaginta Interpretibus in textu positam , sed aliunde irrepsisse.

8. *Sedes tua Deus in sacculum saeculi, virga directionis, virga regni lui.*

Venit tandem ad supremam dignitatem Messiae, el apertissime vocat cum Deum , et sedem regni ejus aeternam esse dicit. quem locum sanctus Paulus ad liebr. 1. adduxit ad probandum Christum lartTo Angelis majorem, quanto major est Dominus servis, el Dens rebus creatis. Ait igilur, *sedes lua.* 0 Christe *Deus,* non temporalis eril, ul fuit Davidis, el Salomonis; sed manebit *in saeculum saeculi,* 1. reg. I. Et *virga regni tui.* idesl, sceptrum tuum , eril semper rectissimum , atque justissimum: phrasis enim hebraica est, virga directionis. pro virga rodissima , sicul eliam, *Deus scientiarum,* pro Deo scicnlissiino.

9. *Dilexisti justitiam, cl odisti'iniquitatem, proplcrea* unxit *te Deus, Deus tuus oleo laetitiae prae consortibus tuis.*

Hunc eliam locum dupliciter possumus inlelligere,ut illum versiculi tertii, proplerea *benedixil te Deus in aeternum.* Nam illud , *proplerea* , po-|ı··>1 significare effeclum, ul sensus sil, quia *dilexisti justitiam. el odisti iniquitatem* , obediendo usque i t mortem, el mortem crucis, proplerea *Deus unxit le oleo laclitiac,* idçsl, gloritieavil Ic . el *exaltavit ad dexteram suam, cl dedit tibi no-*

men, quod est super omne nomen, ut in nomine tuo omne genuflectalur, coelestium, terrestrium, cl infernorum, ad Philip. 2. Quae glorificatio recte dicitur *unctio laetitiae* . quia per eam finem accepit omnis dolor, Ilccle eliam dicitur prae *consortibus tuis,* quoniam cliamsi Angeli quoque glorificati sint, ct homines glorificandi sint ; tamen nemo exaltatus , vel exaltandus csl ad dexteram patris, cl nemo accepit, vel accepturus est nomen super omne nomen . uno Christo excepto, qui est caput hominum, cl Angelorum, et csl simul Deus, et homo. Sed rursus illud *proplerea* , significare polesl causam , et positum esse pro , *quia*, sive proptcrca quod, ul sensus sit, *dilexisti justitiam,, ct odisti iniquitatem,proplerea* quod Deus unxit tc oleo gratiae spiritualis prae consortibus luis, quia videlicet unxit te gratia unctionis hypostaticae, cl inde factum est. ul in tc spiritus sine mensura effunderetur , cnctcri autem omnes dc plenitudine tua mensuram spirilus acceperunt ; quam expositionem sequitor sanctus Augustinus , ct videtur eam sequi s. Basilius, qui hunc locum exponens . dicit, Chrislo fuisse naturalem dilectionem justitiae, ct aversionem ab iniquitate : quoniam illam habuit a nativitate, sive potius a conceptione, et a principio interno : caeteras autem virtules exercitio, cl labore acquirere. Observat autem sanctus Augustinus adversus bcbracos , el haereticos negantes Christi divinitatem,in illa repetitione.Deus, Deus tuus; priorem vocem esse casus vocativi, posteriorem nominativi, quomodo eliam hunc locum inlelligcndum esse docet s. Hieronymus in epist. ad Principiam. Itaque sensus est. unxit te, o Christe Deus, Deus Pater luus oleo laetitiae: etafilrmal idem Augustinus id clarissime apparere in textu graeco, proinde existimandum est in textibus graecis, quos nunc habemus, incuria librariorum, mutatum esse omega in omicron. Cum autem dicitur, Deus Deum unxisse, non intclligimus Deum ratione divinitatis unctum , sed ratione humanitatis : unxit enim Deus Paler Deum Eilium, quia Dens filius homo factus est. cl ratione humanitatis gratiam unctionis accepit; ipso tamen Deus Filius uncius dicitur, quia ille homo, qui unctus est. Filius Dei, ct Deus csl.

10. *Myrrha, et gutta, ct casia, a vestimentis tuis, a domibus eburneis , cx quibus delectaverunt te ftliac regum in honore luo.*

Hic versiculus obscurissimus csl : explicemus igilur primum vocabula , deinde sententiam. Myrrha succus csl notus, amarus , ct odoratus , gutta nomen cslgcncricum,sed in graeco habelur στάχτη, quae apud Basilium in explicatione hujus loci, csl gutta disiillata cx myrrhn, ila ut sil quasi flosmyrrhac, idcsl. pars subtilissima myrrhae. Sed non videtur verisimile , Prophetam diccrc voluisse . Myrrha cl gutta myrrhae subtilissima: in hebraeo csl, *aholoth* . quant Aloe latine dicimus. Esi autem Aloe succus item amarus, ct odoratus , sed specie distinctus a myrrha: unde in Evangelio legimus ad Christi sepulturam emisse Nicodcmum *Myrrhae. cl aloes quasi libras centum.* Quod ipi tur noster Interpres dixit, *guttam,* intelligcro debemus, guttam esse Aloes, ul sanctus Hieronymus scribit in epist. ad Principiam; vel myrrhae distillatae , ut sanctus Basilius in Commentario docet. Casia denique frutex est, unde cortex odoratus desumitur. cl inter aromata numeratur, quemadmodum cl cinnamomum. Per domos eburneas, intelliguntur palatia, sive templa sumptuosa, quorum parietes tecti sint chore: nam in hebraeo non est, »3 *bailh* , quae propric domum significat, st t *hechal,* quod palatium , basilicam, el templum signilicat. Nomen eliam graecum βαρέων ârφαντἰνον, magna palatia significat, ul dicit s. Basilius. Itaque improbabile csl, quod aliqui volunt, domos eburneas esse cellas aromatum ; ct magis improbabile . quod alii volunt, esse thecas, she arcas , in quibus vestimenta , vel aromata conservantur. At inquiunt, thecae fiunt ex chore, non autem palatia: verum est, sed non dicuntur hoc loco domus eburneae . quasi lotae sint ex cborc: sed quod lectae sint ebore : quomodo domus Aeronis dicebatur domus aurea, cl porta Constantinopolis porta aurea . quod essent deauratae, vel auri laminis coopertae, non quod lotae essent aureae: ct sic inlelligimus illud 3. rcg. 22. Domus *eburnea, quam aedificavit Achab,* elAmos3.Pt-*ribunt domus eburneae.* S. Gregorius lib, 35. Moralium cap. 13. legit a gradibus eburneis : sed id natum esse ex ambiguitate vocabuli. colligitur ex sancto Hieionymo in epist. ad Principium.Scribit enim vocem graecam βαρέων, ambiguam esse el significare posse gr idibus et palatiis,sive domibus: inde aliquos Lilinorum hac ambiguitate deceptos verli<sp, a gradibus eburneis : sed quia hoc nihil significat. credibile est, mutatum fuisse, el scriptum, a gradibus eburneis. Per *filias* regum, inlelligi possunt multitudines variorum regnorum: Scriptura enim passim vocat filiam Hierusalem, filiam Babylonis, filiam Assyriorum, filiam Tyri, pro multitudine populi illarum civitatum, vel gentium. Possunt eliam inlelligi ul verba sonant filiae Principum. per quas figurate significantur animae excelsae, ul dicit s. Basilius : totus enim hic sermo figuratus est. His expositis , ul ad sensum veniamus, per aromata, inlelligimus virtules sive doni Spirilus sancti quae spiritualem odorem spirant: el quia paulo ante dixeral Propheta Chrislo: *Unxit te Deus Deus tuus:* recte subjungit nuncjnj/rrho. *el gulla , et casia .* explicans odores aromaticos, qui cx illa unctione emanarunt : dc quo odore b. Paulus loquitur, cum ait 2. Corinth. 2. C/iridi *bonus odor sumus.* El quoniam in passione sua Christus praecipue spiravit odores maximos virtutum, praecipue foriis patientiae, humilis obedienline , cl ardentis charilatis , ideo nominavit myrrham amaram , sed odoratam , quae convenit patientiae: Alocm quoque similiter amarum , sed odoralum , qui convenit humilitati cl obedientiae, de qua b. Paulus. *Humiliavit semetipsum factus obedient usque ad mortem ,* Philipp. 2. denique casiam calidam , el odoratam , quae convenitur-dcnlissimae charitati, qua eliam pro crucifixoribus oravit. Lue. 25. liacc autem aromata manabant a vestimentis, ct domibus eburneis Christi. *Myrrha.*

inquit, *ct casia a vestimentis tuis, a domibus eburneis,* supple, manant, vel manabant.Per vesti* incnla, inlelligilur humanitas Christi, quae quasi veste, aut velo divinitatem legebat: per domos eburneas, inlelligilur eadem humanitas , quae erat quasi templum sive palatium candidissimum ob puritatem , in quo divinitas habitabat. Aeque mirum videri debet, si res eadem vestimentum , et domus dicatur, nam el Apostolus 2. Corinth. 5. haec duo simul conjungit, cum sic loquitur Scimus, *quoniam* si *terrestris domus nostrae hujus habitationis dissolvatur. quod aedificationem ex Deo habemus domum non inanufactam , aeternum* in *coelis: nam et in hoc ingemiscimus habitationem i ostrum , quae de coelo est superindui cupientes: si lumen vestiti, cl non nudi inveniamur: nam qui sumus in hoc tabernaculo , ingemiscimus gravati, eo quod nolumus expoliari, sed supervestiri, ul absorbeatur quod mortale est a gloria.* I bi vides coipus morlale dici demum el tabernaculum et simul vestimentum . *quo nollemus expoliari, sed supervestiri* : el similiter domum coelestem dici vestem , cl habitationem. Sic igitur Chrisii humanitas , unde suavissimi odores virlulum spirabant, vestimentum dici polesl el domus eburnea, nisi quis vehi,vestimentum referri ad animam . domum eburneam ad corpus, quod ipse Christus Joann. 2. *templum* vocavit cum ait, *solvite templum hoc , elego in triduo reaedificabo illud.* Neque movere debet,quod in numero multitudinis dicat Propheta, a domibus eburneis; nam domus magna csl una , el mullae propter multitudinem cubiculorum , cl cellarum , unde eliam de domo una dicimus in numero multitudinis, aedes nostrae. Sequitor , *cx quibus delectaverunt te filiae regum in honore tuo*, idest, cx quibus aromatibus , quae a vestimentis cl domibus eburneis humanitatis tuae spirant, *filiae regum,* sive animae regiae, ct excelsae , sive multitudines populorum ex variis regnis *delectaverunt le,* dum currunt in odorem unguentorum tuorum. Valde enim delectatur Christus , cum videl multitudines sanctorum excitatas, tractas ab odore suo, currere post cum odorem. El vere qui spirituali sensu odoratus sentire incipit suavissimum odorem, qui spirat cx patientia , humilitate, ct charilale Chrisii, non potest non currcrc post cum , cl quaelibet tormenta pati potius, quam sc ab illo separari patiatur : dicit enim cum Apostolo , *Quis nos separabit a charilale Chrisii?* Rom. 8. Sed ideo potissimum Christum delectant filiae Regum currentes post odorem unguentorum ipsius , quia id faciunt in honorem ejus, id est, cx pura intentione glorificandi Deum. Martyres enim passione sua currentes post Christum , Deum valde glorificabant; unde dicit Joannes cap. 21. de passione s. Petri a Christo illi praedicta: *Significans,inquit, qua morte clarificalurus esset Deum.*

II. *Astitit Regina a dextris tuis in vestitu deaurato, circumdata varietate.*

Prophetavit hactenus David dc sponso; nunc de sponsa prophetare aggreditur: per sponsam autem inlclligunl omnes fere expositores Ecclesiam, quoniam Apostolus ad Eph. 5. apertissime docet, Ecclesiam sponsam Chrisii esse. Hic igitur csl principalis sensus, ut per sponsam intclligalur Ecclesia. Sed possunt etiam haec omnia, quae dicuntur dc sponsa , accomodari unicuique animae perfectae, cl potissimum b. Virginis Manae, quae licet Mater Chrisii sil secundum carnem . tamen csl cliain sponsa secundum spiritum , cl inter membra Ecclesiae primum locum tenet. Itaque non sine ratione hic psalmus canitur in festis b. Virginis , cl aliarum eliam virginum : nec sine ratione de singulis dicitur, *veni sponsa Christi.* Ait igilur David Christum alloquens , *aslilil regina a dextris luis,* id csl. assistet sponsa tua, qui rex es, *a dextris luis,* idcsl, proxima libi , cl in loco summi honoris infra regalem thronum: assistet autem in *vestitu deaurato circumdata varietate,* idcsl, in vcslo pretiosa . qualis dcccl reginam. Sed verba singula consideranda sunl. *Astitit* ponilur pro assistet. more Prophetico , qui vident futura, quasi jam facta sint. Praeterea notai Chrysoslomus, non dici. sedit ; sed *astitit*, quia sedere convenit aequali, el ideo filius sedet ad dexteram patris , ut aequalis ; ecclesia autem , ul inferior, astitit cum coelcslibus potestatibus . quae assistere dicuntur coram Deo. Verbum hebraicum, П2Ї3 *nilzeba,* proprie significat *stetit,* et denotat firmitatem,quasi dicat Propheta, sponsa tua firmiter libi adhaesit, cl ila constituta , cl confirmata csl, ul nullum sil ei periculum repudii. *Regina.* in hebraeo esi, *sciegal,* quod uxorem, cl concubinam significat, inde nalac sunl variae interpretationes; nam alii verterunt, *assistit uxor ,* alii assistit *concubina* ; sed septuaginta Interpretes , ul explicarent eam vocem esse inlelligcndam dc vera conjuge , non dc concubinis , vertere maluerunt Reginam ; neque enim concubinae regum . sed solae legitimae conjuges appellantur reginae: .1 *dextris luis:* hac voces non significant, sponsam ila esse a dextris sponsi,ul sponsus intclligalur esse a sinistris, sed sponsum collocant in medio , cl solio olliore , a dextris ejus reginam.a sinistris autem alios Principes. El forlasse voluil Spirilus sanctus per lias voces significare incredibilem dignitatem Ecclesiae, quae non solum admittitur ad Regnum coelorum ul assistat cum angelis ante thronum Dei ; sed etiam praecedat angelos , ila ul ipsa Ecclesia ex hominibus sil a dextris , coelus autem angelorum a sinistris. Nam etiamsi intermixti sint homines sancti angelis sanctis, el unam civitatem faciant: tamen mulli sancti homines mullos Angelos in regno coelorum praecede ni: cl est in Ecclesia hominum beata Virgo,quae omnes angelos praecedit; cl caput hominum, el angelorum Christus csl, qui non angelus , sed homo est. Hinc autem recte monet s. Joan. Chrysost. ul cogitent homines , quam ingrati sint tantae Dei benevolentiae quando peccant: Deus enim genus humanum cl praecipue Ecclesiam ex gentilitate, et idololatria assumptam, ex profundo peccatorum, cl vere cx luto faecis, exaltavit ad summam dignitatem, ul cum angelis in regno coelorum assistat cl sponsae Dei nomen obtineat. Idque lotum cx sola

charitale sponsi coelestis, qui *dilexil eam, ct tradidit semelipsum pro ea, ut sanclifîcarel.el mundaret, et exhiberet ipse, sibi gloriosam Eccle Siam non habentem maculam, neque rugam,* ul scribit Apostolus ad Ephes, *ii. Investitu deaurato circumdata varietate.* Pro his omnibus verbis non sunl m textu hebraico,nisi haec duo verba, 'VS'IK CD52 *bechelhem ophir,idesl,in auro dc ophir,* quae verba s. Ilicronym. verlil *in diademate aureo,* alii aliis modis. Sed septuaginta Interpretes explicare voluerunt quid includeretur in illa generali voce hcbraica,el recte dixerunt significari vestem pretiosam, et omnia alia ornamenta sponsae . quae pro varietate membrorum varia sunt, ul diadema, monile, cingulum, calcei, cl similia; quae explicatio desumpta videtur ex eo , quod paulo infra dicitur. *In /imbris aureis circumamicla varietatibus.Quid* aulcm haec signiOcenl spiritualilcr, paires non uno modo exponunt. S. Augustinus per auruin inlelligil sapientiam; per vestem doctrinam, per varietatem linguas varias, quibus haec eadem doctrina Ecclesiastica praedicatur. S. Basilios inlelligil quidem per vestem auream doctrinam Ecclesiasticam, sed per veritatem varia dogmata, moralia, naturalia, thcorica practice, etc. S. Hieronymus, cl s. Chrysoslomus intclligunt per veslem auream, gratiam justificalionis, per varietatem, varias virtutes, fidem, spem, dilectionem, humilitatem, el alias. Quae explicatio confirmari potesl ex cap. 19. Apocalypsis, ubi dicitur: Sponsa *ornata byssino splendenti el candido:* cl exponens s. Joannes dicit, *byssinum enim justificationes sunl sanctorum.* Posset addi, non solum varietatem ornamentorum sponsae consistere in variis virtutibus, quae singulis necessariae sunt, sed eliam in variis donis, quae pro varietate membrorum Ecclesia possidet: alia enim sunl dona Apostolorum, alia Martyrum . alia virginum, alia doctorum, alia confessorum, el alia aliorum.

12. *Audi filia, cl vide, el inclina aurem luam;el obliviscere populum tuum, el domum palris tui.*

Alloquitur nunc ipsam Ecclesiam camque fideliter, el pic monet. Vocat autem *filiam,* vel quin loquitur in persona Dei palris. ul s. Hieronymus dicit, vel quia loquitur ut unus cx patribus Ecclesiae, ut dicit s. Augustinus. Sed quando sponsa inielligilur b. Maria Virgo, lune omnino propric filiam vocal David, quia cx ejus carne propagata csl. Audi *filia,* inquit, idesl, nudi vocem sponsi lui, *elvide,* idesl,considera diligenter quae audis, el inclina *aurem tuam,* idesl, humiliter obedias praeccplis ejus, *el obliviscere populum tuum, cl domum patris lui,* idcsl, ul facilius sponso servies, obliviscere mundum, el quae in mundo sunl*. nam cx mundo electa csl Ecclesia, el cx mundo exhil; cl quamvis adhuc in mundo sit. tamen dc mundo esse non debet, sicut cl sponsus de mundo non csl: mundus, aulem reclc dicitur populus corum, qui diligunt mundana bona, cl idem mundos csl domus palris noslri veleris Adami, qui de Paradiso ejectus foil m hunc mundum; nisi magis placeat, per patrem iulelligi Diabolum, qui est paler omnium iniquorum, juxia illud Jonn.8. Voi *ex patre Diabolo estis.* Et certe, qui cogitabunt, quae supra diximus de ineffabili amore sponsi,qui tradidit scmclipsum.nl nos de profundo lacu erueret, el in summum coelum transferret, el faceret nos gloriosam sponsam suam; non difficulter amorem suum a mundo abstrahent, ul totum in sponsum transferant. Vox aulem illa, *obliviscere,* magnam emphasim habet: significat enim radicllasj mundo amorem abstrahendum, ul non solum a desiderio, cl cogitatione; sed eliam a memoria omnium recedat, ac si numquam fuisset.

13. *El concupiscet rex decorem tuum: quoniam ipse csl Dominus Deus tuus, el adorabunt eum.*

Reddil rationem, cur debent sponsa oblivisci populum suum, el domum palris sui. ul lota sit amori, cl obedienliae sponsi coelestis intcnla:quia videlicet sic fiet, ul rex concupiscat pulchritudinem tuam vidcrc. ct apud se habere. El quoniam vera sponsae pulchritudo interior est, ul paulo infra clarius explicatur, ubi dicitur, omnis *pulchritudo filiae regis ab intus,* el virtutibus consistit, ac praecipue in obcdienlia mandatorum ejus: sive in chnrilale. a qua dependent omnia mandata.ideo addit.*Quoniam ipse csl Dominus Deus* tuus,idesl, ideo diliget pulchritudinem tuam, quae in obedientia ipsius posita est. *quoniam ipse csl Dominus Deus tuus.* Nihil enim magis requirit a servis Dominus, neque Deus a creaturis, quam obedientiam. Et ul inlcHignmus hunc sponsum esse Dominum absolute, cl Deum verum, addit, *el adorabunt cum.* idesl. sponsus tuus non csl talis, ul cum eo praetendere possis aequalitatem, sed est quidem sponsus tuus per gratiam, sed Dominus tuus, el omnium creaturarum per naturam,cl illi ab omnibus debetur adoratio. In hebraico textu non habetur. *Deus,* seu solum *Dominus.* ubi nos habemus. *Quoniam ipse est Dominus Deus tuus.* Sed non solum septuaginta, verum eliam s. Hieronymus, verterunt. *Dominus Deus tuus:* el cx adoratione illi debita colligitur, esse non Dominum lanium, sed eliam Deum, idest. non Dominum qualcinciimquc, sed supremum Dominum. In eodem hebraico textu.^nn'Cimre/iisHiac/iari lo. ut etiam in graeco habelur. *El adorabis eum:* sed in sensu non est discrepantia: Deum enim adoraro debent omnes creaturae: proinde ipsa eliam sponsa debet adorato; neque lectio isto, *adorabunt eum,* recens csl: nam invenitur apud s. Augustinum . s. Basilium, s. Chrysoslomnm . cl alios; imo s. Hieronymus in cpist. ad Principiant dicit Septuaginta vertisse, *adorabunt cum.* Proinde lectio graeca, τοοσζυνήσϊ'. ἀυτώ, quae, nunc habet, *adorabis eum.* non nsl ex editione septuaginta Intcrprcinm. vel corrupta est. El quia ul saepe diximus. septuaginta Interprètes habuerunt optimos codices bcbruicos, credendum csl, lectionem he-

braicam ab eo tempore, librariorum errore luisse mutatam, quod facile Heri poftiit, cum voces bcbniicne.*adorabunt* el *adorabis.non* differant.nisi in ullima lilera, *>jod* el,i tau videlicet,quae facile variari potuit propicr summam inler eas similitudinem.

II. *Et filine Tyri in muneribus. vultum tuum deprecabuntur omnes divites plebis.*

Quia dixerat: *El adorabunt eum.* Sponsum videlicet, addit, ipsam etiam sponsam, ut reginam, muneribus, ct supplicationibus honorandam. *El filiae Tyri,* inquit, *in muneribus vultum tuuni deprecabuntur,* idcsl, cl filiae gentilium inimicorum antea sponsi lui subjicientur imperio ejus, cl veniet ad lc, ac faciem tuam deprecabuntur, non solum precibus verborum sed eliam donis el muneribus. *Omnes divites plebis,* id csl. quod dixi de filiabus Tyri, inlellige potissimum dc polcnlioribus, quales in primis divites esse solent. lloc etiam loco singula 1ère verba explicationem propriam desiderant. *Et filia,* in hebraeo esi, ΓΟ1 *ubalh, El filia,* cl sic legunt saucii Basilius. cl Chrysostomus, cl graccus codex nunc ila habet: sed tamen s. lLeronymus el Augustinus in comlario legunt, *El filiae.* Si legamus. El filia Tyri.significabitur civitas, sive populus Tyri, quomodo dicimus filia Babylonis, filia Hierusalem: si legamus,El filiae significabuntur focminac civitatis Tyri meminit aulcm foeminarum politis quam virorum, quia sponsam alloquitur: soient enim ad reginam familiarius focminac accedere, quam ad Begem viri. Sed sicul per Sponsam non inlclligirnus hoc loco veram mulierem, sed Ecclesiam, quae viros focminasque complectitur, sic eliam per filias Tyri inlelligunlur omnes gentiles, sivit masculi, sive focminac sini. Tyri vox hebraeo, *tzor,* ambigua csl: nam ct robustum sive potentem significare polcsl, el simul eliam civitatem, quae dicitur Tyrus. Sed septuaginta Inlerpreles Tyrum inlorprclali sunl, cam interpretationem sequulus esi lalinus Interpres: cl omnes pnlrcs gracci, cl latini eam exponunt, excepto s. Hieronymo in episl. ad Principium, (pii, *filiam fortissimam,*cl legere maluit, el exponere. Porro Tyrus civitas erat gentilium. magna, cl celebris, ct in finibus terrae promissionis, ct ideo a vicina civitate denominavit Propheta omnes gentiles. *In muneribus,* munera vocal oblationes, quas gentiles conversi ad fidem obtulerunt in aedificationes, vel ornamenta Ecclesiarum: in alimoniam pauperum, cl similia opera bona. *Vultum tuum deprecabuntur.* S. Basilius, et quidam alii per vultum sponsae, inlelligunl capul Ecclesiae, idesl, Christum; sed simplicior expositio csl, ul. per vultum sponsae, ipsa EcClesia inlclligaltir: csl enim phrasis hcbraica, deprecari vultum alicujus,pro eo quod csl deprecari aliquem ul 1. reg. **II.** *Faciem Domini non placavi* cl psal. 1)4. *Praeoccupemus faciem ejus in confessione,* et psalm. 118. *Deprecatus sum faciem tuam.* Dicimur aulcm deprecari faciem, quia cum precamur aliquem, faciem ejus aspicimus, el cx faciei tristitia, vel hilaritate inlclligirnus,an ille sil nobis propitius vel iratus, quem precamur.Omnes *divites plebis.* lLicccsl appositio, quasi dicat, filme Tyri m muneribus vullum tuum deprecabuntur; non omnes in muneribus, sed diviles lanium.

I.'». Omnis *gloria ejus, filiae regis ab intus in fimbriis aureis, circumamicla varietatibus.*

Quia saepe David dc pulchritudine, el ornatu Sponsae loquutus csl, ne quis forte putaret, ea corporalia esse, occurrit hoc loco ejusmodi carnalibus cogitationibus, ac dicit, *omnis gloria* sive decoris faciei sive pretiosarum vestium, /lujiis reginae. *ab intus csl.el si fimbriis aureis ornata, el circumamicla* dicitur variegata veste, ista omnia spiritualia sunt, interno sunl,in corde requirenda sunt. Hincs. Petrus monet. Christi mas mulieres. 1. Peir. 3. ul ad similitudinem hujus sponsae ornatum interiorem adhibeant.*Quarum,*inquit *non sit extrinsecus capillatura, aut circumdatio auri, aut indumenti vestimentorum cultus; sed qui absconditas est cordis homo in incorruptibilitate quieti, el modesti spiritus.* Neque tamen reprehendendus est exterior cultus Ecclesiarum in sacramentorum cclebralionc, in ornatu altarium. in sacris solemnitnlibus: non enim hic agilur de materiali Ecclesia, sed de hominibus, qui populus Dci.el Chrisli membra sunl.quorum praecipua pulchritudo, el ornatus in virtutibus consistit, ul supra diximus: ex quibus tamen virtutibus nasci debenl extrinsecus opera bona, *ul qui ea vident, glorificent patrem nostrum, qui in coelis est,* ut Salvator doccl, M illh. 6. Porro per fimbrias aureas, nihil aptius inlelligi posse videtur, quam ipsa charilas, quae comparatur auro, quia pretiosissima. cl praeslanlissima virtutum omnium csl, et similis fimbriis dici potest, quia sicul a fimbriis desinunt vestimenta,cl ab eisdem fimbriis fulciuntur: ila finis omnium mandatorum , cl virtutum est charilas, cl a chnrilate dependent omnia mandala, cl ab eadem formantur.el perficiuntur omnes virtutes. Quid sit autem vestis variegata, supra diximus. D<' hac aulcm variegata vcsle loqui vidciur Apostolus cum sil. *Induimini viscera misericordiae. benignitatem, humilitatem, modestiam , patientiam,* etc. Coloss. 3. Quod attinet ad verba, illud pronomen.ejus, non habetur nunc in hebraico, vel gracco tcxlir.lamcn legitur a sancio Hieronymo in episl. ad Principiant, el in commentario psalmorum tamquam ex versiono septuaginta, cl legitur eliam a s. Augustino; cl vox hcbraica. si legatur eum puncto in ullima lilera, significabit, *gloria ejus.* Verum tamen est, illud.*ejus, esse* referendum ad phrasim hebraicam, el secundum lalinam phrasim redundare. Quod aulcm Sponsa dicatur filia regis.mirum esse non debet; nam sponsa filii regis, usitato dicitur *filia regis* Palris,quia sponsus. c| sponsa sunl duo in carne una. Non ignoro in lexlu hebraico diversam osse interpunctionem a green, el lalina interpunctione.sed non millium curanda est interpunctio, quae a Babbinis adjuncta csl codici hebraico, cl magis credendum

est sepluaginla Interpretibus, quam omnibus Rabbinis posterioribus.

Ie.Xdducentur *regi virgines post eam,proximae ejus afferentur tibi.*

Quamvis unica sil sponsa Christi eaque unice dilecta, idest, Ecclesia universalis, tamen post eam sunt eliam Christi sponsae, praecipua quadam praerogativa praeter caeteros fideles, illae animae, quae in carne virginitatem suam Deo voverent, et ipsi soli placere studuerunt. Do quibus dicil Apostolus 1. Cor. 7. Qui sine *uxore est, sollicitus est, quae Domini sunt, quomodo placeat Deo: qui aulem cum uxore est.sollicitus est quae sunt mundi, quomodo placeat uxori, cl divisus est: et mulier innupta, el virgo cogitat quae Domini sunt, ul sil sancta corpore el spiritu : quae aulem nupta csl cogitat quae sunt mundi, quomodo placeat viro.* De his loquitur nunc Propheta cl virginitatem, quae Christo virgini mirifice placet,quippe qui pascitor inter lilia, his duobus versiculis commendat. *Adducentur,* inquit, *regi Christo virgines post eam.* idesl, post principalem sponsam Ecclesiam adducentur eliam ad nuptialem thalamum sponsi coelestis omnes illae animae, quae virginitatem suam Deo dicarunt.*Proximae ejus afferentur tibi,* idesl, illae virgines solae afferentur libi sponso, quae principali sponsae tuae Ecclesiae proximae fuerint, idesl, quae illi conjunclae, atque unitae fuerint: quod dicitur, ul sancti patres Basilios cl Augustinus, el alii exponunt, ad haereticos et schismaticos excludendos : virginitas enim extra Ecclesiam non Label sponsae praerogativam. El quoniam initio diximus, quae in hoc psalmo legimus de sponsa, posse mtclligi etiam de B. Maria matre Domini, quae virginum regina jure appellatur ; possumus eliam quae sequuntur de illa exponere, ul sensus sil. adducendas esse ad Christum omnes veras Virgines, post cam, idesl post matrem Domini: el proximas ejus, idesl, quae illi per imitationem aeternae integritatis propinquarunt,afferendas esse ad nuptias ejusdem sponsi, cl regis Christi.

17. *Afferentur in laelilia el exullalione, adducentur in templum regis.*

Explicat gaudium tam multiplicium nuptiarum : *Afferentur,* inquit, *in laetitia cl exullalione,*idesl afferentur virgines ad nuptias cum magno plausu, cl jubilo lotius coelestis Jerusalem. Fortasse eliam notatur hoc loco canticum illud, quod soli virginum choro in coelesti regno cantare licet : de quo sic legimus inApocal. 14. *El cantabant quasi canticum novum ante sedem et ante quatuor animalia el seniores: cl nemo paierai dicere canticum, nisi illa centum quadraginta quatuor millia,qui empti sunl de tenui: hi sunt qui cum mulieribus non sunt coinquinati, virgines enim sunl: hi* sequuntur *Agnum quocumque ierit.* Fodices animae. quae sequuntur Agnum itinere virginali gradientem ; cl in laelilia el exullalione dicunl canticum novum, ignolum videlicet antiquis patribus, quod nemo alius dicere potest ; et cum hoc jubilo adducentur in templum regis, idesl in coeleste tabernaculum , quod cl palatium propler mapnidcenliam, el templum propler sanctitatem dici potest.

18. *Pro patribus tuis nati sunt tibi (ilii,* constitues *cos principes super omnem terram.*

Exposuit hactenus Propheta dignitatem cl ornamenta sponsi cl sponsae: nunc fructum nuptiarum exponit, dicens, nnscilurarn cx hoc matrimonio fcclicissimain prolem, quae loti orbi terrarum imperatura sit. Dubium autem est, ad qùem loquatur propheta, ad sponsum, an ad sponsam : ad sponsum loqui dicunt aliqui rcceniiorcs, ea ratione ducti, quod in hebraeo illa pronomina *tuis et libi,* sint generis masculini : ad sponsam aulem hunc sermonem dirigi docent, s.meti patres Basibus, Chrysostcmus, Hieronymus. Augustinus, el cum iis Eulhymius in Commentariis. S. Hieronymus in epistl. ad Principium utroque modo exponi posse affirmai: quod quidem verum est; sed patrum communis sententia praeferenda csl: neque repugnat huic sententiae textus hcbraicus, si puncta removeantur. vel mutentur, ul periti facile inlelligunl. Quoniam igitur monuerat sponsam propheta, ul oblivisceretur populi sui el domus patris sui, id csl, majorum suorum: nunc eam consolatur, promittens copiam filiorum loco patrum, quos reliquit, cl quorum oblivisci jussa csl; cl simul,ul diximus, praedicil fruclum nuptiarum sponsi coelestis, el Ecclesiae sponsae foelicissimum fore. *Pro patribus luis nati sunl tibi filii,* idesl, pro patribus, quos habuisti, eljam mortui sunt, idesl, pro palriarchis et prophetis, el pro patribus, quos reliquisti in gentilitate, cl quotum oblivisci jussa es, *nati sunl libi filii,* idest, apostoli el discipuli Christi, qui tantae excellentiae erunt, ut loti orbi leges dare possint, ideo *constitues eos principes super omnem terram.* V» re enim populi, primi Ecclesiae filii, toti orbi terrarum leges dederunt, quod nullus temporalis Monarch» facere potuit. Nam, ut s. Joannes Chrysoslomus notai Monarchae Romanorum non potuerunt Persis leges dare, neque Persae Romanis : Apostoli vero, cl Romanis, cl Persis, el omnibus aliis gentibus leges dederunt. El sicut in prima aetate; Ecclesia pro patribus Palriarchis, filios apostolos habuit : ita etiam in sequenti aetate pro patribus apostolis filios episcopos habel. qui si non singuli, omnes tamen principes sunl super omnem lerram; el hoc modo per successiones episcoporum, semper Ecclesia pro patribus filios habet, quos in patrum sedibus cl dignitate constituat.

19. *Memores erunt nominis tui Domine in* omni *generatione, el generatione.*

Concludit psalmum, dicens, spirituales has nuptias in psalmo decantatas, cl fruclum nupliarum, idesl, nobilissimam prolem cx hoc sancio connubio nasciluram, non alium finem habituram, nisi perpetuam Dei laudem. Nam, inquit, *filii isti,* qui

patribus substituentur, cl ipsi quoque paires filiorum evadent, *memores erunt nominis lui,* id csl, cantabunt potentiam el gratiam luam *in omni generatione el generatione.* In hebraeo el graeco codice habelur in singulari, memor ero nominis *lui,* el sic legunl grncci paires, el sic etiam habetur in plurimis latinis codicibus manuscripts: sed quoniam s. Ilicron. cl Augustin, in commentariis legunl, *memores erunt nominis lui,* et Ecclesia in officio Ecclesiastico, cum festos dies Apostolorum celebrat, hos versiculos ila canit : non visum full expedire, ul in bibliis recognitis tempore Sixli V.o.l Clementis VIII. hic locus mutaretur. praesertim cum in sensu nulla sil diversitas. Qui enim legunt, memor *ero nominis lui,* volunt hoc dici a Propheta,qui pollicetur Deo,se omni tempore cantaturum Dei laudes ob tam ingentia beneficia humano generi praestita, quae in hoc psalmo explicata sunt. Caelorum quia David moriturus eral. cl non poterat ipse per se in omni generatione, el generatione canerc laudes Dei, dicunt, illum significare voluisse, se cantaturum per alios, qui sibi invicem succedentes usque ad mundi consummationem psalmos islos canlaluri erant. Haec autem exposilio non csl diversa a superiore : idem enim csl dicere, *ego memor ero nominis* tui, cl cantabo *laudes lùas per memoriam, el linguam aliorum,* qui sibi invicem succedent; et, *filii lui,* qui sibi invicem succedent, memores erunt nominis *tui,* el has laudes luas a mc conscriptas perpeluo decantabunt. Notat autem s. Joannes Cliry-soslomus, Davjdem prophetam praeter alia mulla, quae praevidit et praedixit, hoc etiam de suorum carminum aeternitate praevidisse cl praedixisse, quod videlicet, nullo unquam tempore ipsorum celebratio inicrmiliend i csscl; quam prophetiam impletam esse cl quolidic impleri cernimus.

20. *Propicrea populi confitebuntur tibi in aeternum, cl in sacculum sacculi.*

Ex co quod apostoli cl eorum successores episcopi semper memores futuri erunt nominis Domini, cl laudes ejus canlaluri cl praedicaturi, redo colligit Propheta, id eliam fulurnm essc.ui populi fideles ab episcopi instituti. confileanlur Domino laudes ejus usque *in aeternum, cl in sacculum sacculi* in hac vita et in fulura: quamvis enim in patria cessabunt preces el lacbrymae; tamen laudatio cl glorificatio non cessabit.

PSALMUS XLV.

TITULUS, ET ARGUMENTUM PSALMI.

In finem filiis Core pro arcanis.

Reccnliores interprètes nonnulli psalmum hunc scriptum esse volunt in gratiarum actionem, pro victoria Davidis ah inimicis suis Dei auxilio reportata ; sed mirum esi nulli veterum patrum venisse in mentem ejusmodi argumentum. Nam s. Ambrosius , s. Hieronymus , s. Augustinus , s. Basilius, s. Joannes Chrysostomus, Tbeodorelus cl Eulbymius magno consensu docent, psalmum esso intelligcndum de liberatione Ecclesiae Christianae a persecutionibus infidelium. El confirmari potest haec explicatio cx litulo psalmi ; illud enim, *pro arcanis,* salis apcrlc demonstrat, prophetam non loqui de re praeterita, sed de lutura et ejusmodi, ut lempore Davidis occultissima csscl. el nonnisi Deo revelante sciri posset. Igitur psalmus praesens recle subjungitur psalmo superiori : in illo enim praedii ta est Ecclesiae exaltatio ob nuplias spirituales cum rege Christo Domino : in hoc nutem praedicitur persecutio el liberatio a persecutione: quae liberatio potissimum futura csl. ul s.Basilius arbitratur, in consummatione sacculi.

EXPLICATIO PSALMI XLV.

I. *Deus noster refugium el virtus,adjutor in tribulationibus, quae invenerunt nos nimis.*

Milites Christi non minos vincunt fugiendo leti taliones, quam tolerando. Quando fugiendum csl. Deus refugium tutissimum est : quando tolerandum csl, *Deus virtus,* el fortitudo est : utroque aulem tempore *adjutor csl in tribulationibus* : nam adjuvat praebendo refugium cl adjuvat praestando victoriam. Illud autem, *quae invenerunt nos nimis,* significat, tribulationes gravissimas fuisse , quae initio cxorlac sont adversus ecclesiam être-

pente ac inopinato irruisse: nam ut legitur in actis Apostolorum cap. 2. et 3. post Ascensionem Domini et adventum Spiritus sancti, ecclesia aedificabatur cl crescebat in Jerusalem magna cum pace cl tranquillitate. *Quotidie.,* inquil s. Lucas, *perdurantes unanimiter in templo, el frangentes circa domos panes sumebant cibum cum exultatione c' simplicitate cordis, collaudantes Deum, et habentes gratiam ad omnem plebem.el Dominus augebat, qui salvi fierent quotidie in idipsum.* Sed paulo post coepit vehementissima per secutio, flagellatis Apostolis, Slephano lapidato, cl omnibus discipulis dispersis, praeter Apostolos. In hebraeo textu legitur, *adjutor in tribulationibus inventus esi nimis,* idesl, Deus in tribulationibus inventus csl auxiliator valde potens. Ulerquc sensus optimus est : sed quod allinet ad veritatem leclionis. adhaerendum est septuaginta interpretibus.qui sine dubio vorem illam hebmicam, XilDJ *nimtza,* paulo aliter legerunt; alioqoi numquam vertissent, *invenerunt,* nisi valde imperiti fuissent. Notat s. Rasilius, mullos habere in ore versiculi hujus verba. *Deus refugium nostrum, et virtus,* sed paucissimos ex vero affectu ista pronunciare ; quod inde colligitur, quoniam ad superandas tribulationes tanto ardore confugiunt ad humana praesidia, vel eliam ad artes diabolicas, quasi Dei auxilium pro nihilo haberent. Contra autem sanctus David ideo dicil, *Deus nosler refugium, el virlus,* quia parum omnino in hominum robore vel armis, vel industria confidebat.

2. *Proplcrea non timebimus, dum turbabitur terra, el transferemur montes in cor maris.*
3. *Sonuerunt, el turbatae sunl aquae eorum, conturbati sunt montes in fortitudine ejus.*

Ili duo versiculi obscurissimi sunl, sed nos sanctos patres Rasilium cl Chrysostornurn sequimur. Igitur ex eo quod dixit populus Dei, *Deus refugium nostrum, ct virlus,* concludit, se impavidum fore, etiamsi terra, et mare sursum ac deorsum moveantur, cl sedes suas horribili cum sonitu mutent. *Proplcrea,* inquil populus Dei, *non limebi mus. dum turbabitur lerra,* idesl, dum forte turbabitur lerra, sive etiamsi maxime turbetur lerra, *et transferantur montes in cor maris,* idest. etiam ipsi montes, qui a Deo fundati cl radicati videntur. ul immobiles esse censeantur et agitentur, ct fluctuent cl io profundum mare praecipitentur, idesl. si ita sit, si ista liant, *non timebimus,* quia Deus omnipotens refugium nostrum, cl virlus nostra csl. *Sonuerunt, el turbatae sunt aquae eorum.* idesl, non timebimus, etiamsi ex translatione monlium in cor maris, resonent cl turbentur aquae maris. Dicil aulem. eorum, id est, marium, quia ubi nos habemus, in cor *maris* in textu hebraico, *beleb jammim.* cl graeco csl. ἐνζαρδία'. Οαλασσώ';. in cor *marium:* noster aulem interpres mutavit numerum multitudinis in numerum singularem in voce, *maris,* el reliquit numerum muditudinis in pronomine eorum, el inde nata csl obscuritas. *Et conturbati sunl montes,* id csl, etiamsi ipsi montes translati de lerra m mare conturbentur, amissa videlicet stabilitate sua, in fortitudine ejus, in potentia cl robore Dei. Deus enim est, qui solus potest conturbare terram, ct transferre montes in cor maris, cl ipsum mare monlesque tremefacere, juxta illud ps. 76. Viderunt *le aquae Deus, el timuerunt, cl turbatae sunt abyssi.* El psal. 1(13. *Qui respicit terram, el fac.il eam tremere :* el IsaiaG 51. *Ego sum Dominus Deus tuus, qui conturbo mare, et intumescunt /lucius ejus.* Itaque in his versiculis declaratur maxima fiducia populi Dei qui non timebit, etiamsi mundus ruat ; et simul insinuatur maxima Dei potestas, qui potest elementa omnia conturbare, ct movere sicut revera conturbabit, cl movebit in consummatione sacculi, *quando erunt terrae, motus maxim i ver loca, ct prae confusione sonitus maris et fluctuum, arescent homines prae timore;* ct tunc populus Dei non solum non timebit, sed aspiciet, cl *levabit capul suum,* ut inEvangelio dicitur, *quoniam appropinquabit redemptio ejus.* Possunt haec omnia figuratae intelligi, ul per terrain inlelliganlur homines terreni, sed etiam potentes cl superbi, quales erant reges magni, ecclesiae inimici; per mare aulem amaritudo tribulationis ct pocnarum, quibus in novissima dic involventur omnes impii. Itaque turbabiturlerra.quando *impii terrae amatores turbabuntur timore horribili,* ul dicitur Sap.5. *el montes* lratwferentur *in cor maris,* quando magni quondam reges, qui ecclesiam per.seqtiebaniur, demergentur in profundum abyssi: cl liinc sonabunt, cl turbabuntur aquae marium, quando future ultima tribulatio horrendum in modum turbabit impios, et reges eorum, in fortitudine Dei, quoniam tunc apparebit quanta sil potestas irae Dei in peccatores.

4. *Fluminis impetus laetificat civitatem Dei,sancti/icavit tabernaculum suum ollissimus.*
5. *Deus in medio ejus non commovebitur, adjuvabit eam Deus mane diluculo.*

Ostendit mine quare non timebit populus Dei, quando turbabitur terra et montes transferentur in cor maris : el rationem esse dicit, quoniam pro amaritudinis abundantia, quae turbabit impios, dabitur Ecclesiae abundantia \oluplalis, quae eam laetificabit: el pro instabilitate monlium, qui transferentur in cor maris, dabitur Ecclesiae stabilitas perpetua, quia Deus aril in medio ejus. *Fluminis,* inquil, *impetus laetificat civitatem Dei,* idesl,non timebit populus Dei, quando turbabitur lerra, quia non irruent in Ecclesiam fluctus maris amari; sed fluminis aquae dulces et clarae magno impetu.magna videlicet copia, el abundantia voluptatis lactiflcabunl eam. In hebraco habetur, *nahar pelagav, /luminis rivi,sive divisiones,* pro eo quod nos habemus ex graeco, *fluminis impellis.* Sed non sunl contraria ; nam rivi aquarum possunt et cum impetu, el sine impetu fluere: voluerunt autem septuaginta interpretes declarare, rivos illos non remisse, el tenuilcr fluere, sed cum magna plenitudine.cl impetu ad significandam vehementiam dulcedinis. quae redundat in civitate Dei : sicut in alio psal. 33. dicitur, *torrente* volu-

pialis tuae potabis eos. Addit propheta, *sanclifi.· cavil tabernaculum suum Allissimus,*quasi dicat, ideo laetificat civitatem suam Deus, quia eam elegit, cl sanclificavil in tabernaculum sibi, camque esse voluit propriam suam habitationem, juxta illud Apocal. 21. *Ecce tabernaculum Dei cum hominibus,cl habitabit* cum *cis, et ipsipopulus ejus erunt : Deus in medio ejus non commovebitur ;* hoc opponitur instabilitati terrae el montium,quasi dicat, non timebit civitas Dei ne forte transferatur in cor maris : nam *Deus est in medio ejus,* idesl, Deus non recedit ab ea, sed praesentissimus illi adesi, ulpolc *in medio,* in intimis, in corde ejus, ct ideo ista civitas non commovebitur, sed aeterna stabilitate solidabitur. Et concludit ostendens, unde, cl quando ista erunt, dicens, *adjuva· bit eam Deus mane diluculo,* idesl, laetitia cl stabilitas dabuntur civitati Dei,quoniam Deus adjuvabit eam in exortu dici, id csl, incipiente dic foclicitalis aeternae. Scriptura enim comparat infidelitatis tempus tenebris nodis, tempus fidei aurorae, visionem Dei claritati dici. B. Paulus ad Rom. 13. A'oæ *praecessit, dies autem appropinquavit.* Et b. Petrus in 2, episi. cap. 1. *Habetis /iriniorem Propheticum sermonem, cui bene facilis attendentes, quasi lucernae lucenti in caliginoso loco, donec dies illucescat, ct lucifer oriatur in cordibus vestris.* El sponsa in Canticis cap. 2. *Donec aspiret dies, cl inclinentur umbrae.* El Propheta Malachias cap. 4. *Vobis timentibus nomen meum orietur Sol justitiae.* Et cum hac sententia salis apte cohaeret antiqua ledio,quam babel sanctus Augustinus, el cujus meminit s. Ambrosius, ctquam amplectitur Ecclesia in officio Ecclesiastico, *adjuvabit eam Deus vultu suo,* idesl, adjuvabit cam adjutorio omnium maximo, el polcnlissimo, quando ostendet ci vultum suum, quod tunc erit, quando sol justitiae manifeste se illi ostendet cl inchoabit diem illum ab initio mundi a sanctis omnibus desideratum, cl cxpcclatum: de quo dicil Apostolus , scio *cui credidi, cl certus sum quia potens csl depositum meum servare in illum diem,* 2. Timolh. 1.

G. *Conturbatae sunl gentes, cl inclinata sunl regna: dedil vocem suam, mola csl lerra.*

Praedicit verbis propriis, quod figuratis ante praedixerat, destructionem videlicet inimicorum Ecclesiae : unde pax universalis cl perpetua conscquelur. Quod igilur antea dixerat de terra, et montibus, nunc dicil apertius dc gentibus ct regnis. *Conturbatae sunl,* inquit, *gentes,* quia appropinquat interitus carum; *ct inclinata sunt regna,* idest, dejecta ab altitudine sua, ct usque ad terram prostrata. *Dedil vocem suam,* Deus videlicet intonuit de coelo, el *mota est* terra, idesl, contremuit, vel liquefacta cl desolata est terra : nam vox hcbraica, tntiff. *liquescere cl dissolvi est.* Quod aulem hic dicitur dc regnorum terrenorum destructione , praedictum fuit clarius a Daniele cap. 2. ubi dicitur, *regnum Christi consumpturum* omnia *regna, cl ipsum mansurum in aeternum·,* ct explicatum fuit ab Apostolo, I.Cor. 15.illis verbis, *deinde fini» cum tradiderit regnum Deo, el Patri, cum evacuaverit omnem principatum, el potestatem, el virtutem.*

7. *Dominus virtutum nobiscum, susceptor noster Deus Jacob.*

In his omnibus ruinis gcnliom. et regnorum, non timebit populus Dei, quoniam dicere poterit. *Dominus virtutum,* idesl, exercituum, *nobiscum* csl. Susceptor *noster,* idesl, qui nos luendos suscepit, *Deus Jacob est.* Dicitur aulem Dominus virtutum, idesl exercituum, quoniam omnes angeli, qui plurimi el potcnlissimi sunl. ad nutum illi obediunl, juxta illud psalmi 102. Potens *virtute facientes verbum illius.)ec* solum angeli sunt milites Dei, sed omnes omnino res creatae : nam *ignis, grando, nix, glacies, spiritus procellarum faciunt verbum ejus,* ul dicitur in psal. 147. el ut dicitur in psal. 118. Omnia *serviunt ei.* Itaque duo argumenta proponuntur in hoc versiculo, quibus apertissime demonstratur posse, ac debere populum Dei nihil timere: primum est, quia Dominus polcnlissimus, cui omnia militant, hujus populi adjulor est. Alterum, quia hic idem Dominus non solum polesl. sed eliam vult populum.suum juvare, cum dici velit Deus Jacob, idesl, Deus populi hujus, qui dicitur Jacob a Palriarca illo sancto, cl Dei amicissimo, ex cujus progenie carnem sumere dignatus est.

8. Ienite, *el videte opera Domini, quae posuil prodigia super terram, auferens bella usque ad finem terrae.*

Hortatur omnes gentes, ut cogilenl mirabilia opera Dei, atque illud in primis, quod erit in novissimo tempore, quando sublatis omnibus inimicis, vel potius subjectis omnibus sub scabellum pedum Christi, finis erit omnium bellorum, cl solus regnabit Deus, nullo amplius resistente, vel rebellante. Quod regnum expeclamus el petimus, cum quotidie dicimus in oratione Dominica, *adveniat regnum luum. Venite,* inquit, *el videte,* idest accedite per fidem cl mentis oculis contemplamini cl considerate opera *Domini, quae posuil prodigia super terram,* idesl, considerate opera, quae Deus ponet (nam praeteritum ponilur pro futuro more prophetico) super Icrraro, tam admiranda el stupenda, ut prodigia nominari possint. Ponet autem hacc prodigia,auferens bella *usque ad finem terrae; vero* enim mirabile est, potuisse ex tota lerra usquoad ultimos ejus fines auferri bella, ct ita auferri, ul in aeternum renovari non possint. Ex hebraeo s. Hicron. vertit, *quantas posuerit desolationes in terra,* pro eo quod nos legimus. *quae posuil prodigia super terram:* cl sensus idem est: nam cx desolatione lotius terrae Iransla-

lis justis in coelum,cl delrusis impiis in Infernum, orietur cessatio bellorum in universa terra. Verbum tamen hebraicum. ΓΠΰscia»imol/i,ulrumque signilient, *desolationes* et *admirationes* sive prodigia: nam vox. ο“C' *sciamatn,* significat admirari et desolari : proinde septuaginta interpretes recte verterunt, *prodigia,* cum vox liebraica id signified; quamvis eliam desolationes significare possit.

9. *Arcum conteret, et confrigct arma, el scuta comburet igni.*

Declarat quod dixit, *auferens bella;* ac dicit id futurum esse, quia Dominus destruet omnia arma, tam quibus usus est in feriendo, quales sunl arcus el lanceae, quam quibus utuntur milites ad sui defensionem, qualia sunl scuta: sine armis aulem bella geri non possunt. In hebraeo pro voce, *arma,* habetur in specio Π’3Π *chanith, hasta,* sive *lancea* ; sed septuaginta maluerunt vertere *arma,* quia sine dubio Propheta nomine arcus, el lanceae significare voluit omnia arma offensive; itaque sensus csl, arcum conteret cl confrigct reliqua arma. Pro vocc vero, *scuta,* est in hebraeo. currus, cl quidem sensus est idem, quia cl scuta, cl currus militares, cl omnia similia instrumenta belli cremando praedicuntur : lamcn sciendum est, vocem hebraicam, HTîAÿ *hagaloth,* significare currus, quia currus rotundi sunl; proprie enim vox illa rotunditatem significat. Quoniam igilur scuta eliam rotunda sunl, cl melius conjunguntur scuta cum lanceis el arcubus, quam currus; ideo septuaginta prudenter verterunt, *scuta.* Hos duos versiculos aliqui exponunt dc pace temporali, quae fuit tempore Augusti, vel Constantini, sed longe melius conveniunt in aeternam pacem, quae erit in line sacculi, quando Ecclesia desinet esse mililans, et incipiet esse triumphans; omnibus videlicet hostibus undique debellatis.

10. *Vacale, cl videte, quoniam ego sum Deus : exaltabor in gentibus, el exaltabor in lerra.*

Dixoral paulo ante Propheta, *venite, el videte opera Domini.* Nunc ut ostendat quomodo venire oporteat, si quis opera Domini inlclligcrc velit, dicit, *vacate el videte,* ac ul magis persuadeat, inducit Deum ipsum loqucntem cl cxhorlanlcm, vacate, cl *videte, quoniam ego sum Deus.* Nam contemplatio rerum divinarum requirit animum liberum a tumultu perturbationum saccularium : radix aulem omnium perturbationum csl cupiditas : cx desiderio enim divitiarum, deliciarum, honorum, el similium rerum . oriuntur occupationes molestissimae, quae nullam omnino quietem homini sic affecto relinquunt. Ilinc Hicrcmias de vero contemplativo dicit, *sedebit solitarius, et tacebit , quoniam levavit* se supra se, Thrcn. 3. et Dominus praecepit, Mntth. 0. *Tu aulem cum oraveris , intra in cubiculum tuum, et clauso ostio ora patrem tuum.* Quid sil enim clauso ostio palrem oraro, exemplo suo nos docuit, qui ut plurimum oraturus ascendebat in montes, el solus orabat, remotus videlicet, ab omni strepitu curarum, cl negotiorum. Sed, ul diximus, praecipua vacatio debet esse a concupiscentia rerum terrenarum: nam qui nihil desiderat, quae videntur, etiamsi multum occupetur in auxilio proximorum, facile colliget animum, com voluerit, cl vacabit, cl videbit, quoniam Dominus ipse solus est Deus ; ipse principium cl linis, ipse spes lota fidelium m terris, el vera foclicilas eorum in coelis: nam et David occupatissimus erat in regno administrando, el sanclus Gregorius (ul eliam alii plurimi sancti Ponlefices) in administrando Pontificatu; cl lamcn ollissimis contemplationibus suspendebantur, eo quod alas mentis a luto concupiscentiae liberas gererent. Ipse eliam Apostolus sollicitudine omnium ecclesiarum premebatur, ct labore manuum ad vicium quaerendum exercebatur; ct tamen quia a desideriis saccularibus liberrimus erat; non solum vacabat, cl videbat, sed etiam usque ad tertium coelum rapiebatur, ct audiebat arcana verba, quae non licet homini loqui. Conlra vero mulli sunt homines otiosi, quod attinet ad occupationes negotiorum; sed quia carnales sunl el saecularibus desideriis implicati Deo vacare non norunl. Ait igilur, *vacate,* idest, otium sanctum quaerite, cl animum purum, cl tranquillum afferte, et videte attentissime cogitantes,*quoniam egosumDeus,* idest. ego sum Deus solus , el nulla res creata, quamvis magna, el sublimis videatur, csl Deus ego solus sum id quod est : ego solus *ex quo omnia, per quem omnia, el in quo omnia,* Hom. II. ego solus sine quo nihil potestis, el nihil estis. el m quo omnia poleslis , pl vere estis. *Exaltabor* in *gentibus, el exaltabor in lerra ,* idest, ego cum mirabilia fecero, quae supra dicla sunt, apparebo sublimis coram omnibus gentibus, ct coram omni orbe terrarum, ita ut omne genu flectatur, coelestium . terrestrium , el infernorum. Nam in fine saeculi nullus omnino erit, qui Deum contemnere audeat; sed omnes vel volentes, vel inviti agnoscent supremum ejus imperium; illique subjicientur. Sanclus Basilius , el aliqui alii mystice interpretantur hanc exaltationem dc cxallaiione Christi in cruce: ul sensus sil,vacate, *el videte, quoniam ego,* qui homo esse videor, sicut homines cneleri, vere tamen *sum Deus, cl exaltabor inter gentes, cl in terra* suspensus in cruce ad ignominiam, cl supplicium in oculis impiorum. Vere aulem per hanc ipsam crucem exaltabor in omnibus gentibus, cl in omni lerra , quia omnia traham ad mc ipsum, et jugo fidei, atque obedienline meae, ipsi eliam summi reges cum populis colla submittent. In hebraeo est, cessate *ct videte,* quod polesl intelligi dc cessatione a negotiis ct desideriis saccularibus. ul diximus, cl eam litteralem, cl propriam expositionem esse censemus: tamen non est improbanda sententia illorum, qui volunt, in his verbis exhortationes contineri ad impios , ul sensus sil, Cum ea futura sini, quae sunl paulo ante ex-

plicata, *cessate jam* tandem n peccato infidelitatis, cl a persecutionibus impiorum, el *videte* oculis fidei, *quoniam ego num Deus* , cl idola vestra non sunt Dii: ego enim solus in fine saeculi *exaltabor in yenlibus, cl in omni lerra.*

11. *Dominus virtutum nobiscum* , susceptor noster *Deus Jacob.*

Concludit psalmum repetitione versus scplimi, ut affectum piorum , exorlalione illa Dei rursum excitatum, et renovatum fuisse demonstret.

PSALMUS XLVi.

TITULUS, ET ARGUMENTUM PSΛLMI

In finem pro filiis Core, Psalmus.

Titulus nihil continet novi ; sed dc argumento quaesito esse polesl: non enim desunt cx reccntioribus, qui psalmum ad litteram exponendum esse censeant dc asportatione arcae foederis in montem Sion a Davide. Moventur autem ea ratione , quod sicut in hoc psalmo scriplum est, *Ascendit Deus injubilo , cl Dominus in voce tubae ;* ita scriplum sil 2. rcg. 6. *Ducebant arcam Te.stamenti Domini in jubilo,el in clangore buccinae,* el pro verbo ducebant, in hebraeo csl, *mahalim,* idesl, ascendere *fecerunt.* Caelcrum sancli Paires, ul Chrysoslomus , Hieronymus, Augustinus, ct cum eis Thcodorclus cl Euthymius, nullam arcae mentionem fecerunt, el simpliciter tolum psalmum dc victoria cl ascensione Christi exposuerunt. Eorum sententia nobis sequenda esse videtur, tum propler ipsorum auctoritatem, tura quia si dc sola arcae asportatione ad liltcram agerclur, non cssel opus omnes gentes ad laetitiam invitare : neque similia sunt, quae dicuntur in 2. lib. rcg. cap. G. iis, quae dicunlur in hoc psalmo: ibi enim dicilur, *ascendere fecerunt arcam* : Ide dicitur, ascendit *Deus,* cl rursum repetitur, ct *Dominus in voce tubae :* sunt autem valde diversa , *ascendere fecerunt arcam,* et, *ascendit Deus:* illud enim recte redditum csl per verbum ducebant ; quod proprie convenit arcae ligneae, quae non movetur nisi ab alio deferatur, at, *ascendit Deus,* ad cum referlur, qui propria virtute sursum abiit.

EXPLICATIO PSALMI XLVI.

1. *Omnes gentes plaudite manibus, jubilate Deo in voce cxullalionis.*

Invitat Prophela sanctus omnes gentes, ul voce, cl gestibus laetitiam animi ostendant: omnes gentes invitai, quia gloria capilis toti corpori communis csl ; corpus aulem non solos Judaeos , sed eliam gentes comprehendit : Ecclesia enim , quae corpus Christi csl, loto terrarum orbe diffunditur. Quod aulem ad plaudendum manibus invitai, non significat strepitum corporalem edendum, ul recto s. Chrisosl. admonuit ; sed mclaphorica loquulio csl, quae indicat gaudendum, cl laetandum esse , ul ii faciunt, qui prae gaudio cxiliunl, et manibus strepitum, cl voce clamores excitant : nam idem Prophela non solos homines ad plausum, cl cxullalioncm invitare solet,sed eliam coelum ct terram, el flumina , cl montes . cl arbores , psal. 95, *Lactentur coeli, el cxullel lerra , commoveatur mare, ct plenitudo ejus ; gaudebunt campi, cl omnia, quae in eis* sunl : tunc *exultabunl omnia ligna sylvarum a facie Domini. quia venit ;* el in psal.'23.Flumina *plaudent manu, simul montes exultabunl a conspcclu Domini·,* quae omnia mclaphorica sunt, neque aliud significant, nisi ingentem animi laetitiam hominis cupientis . si lien posset, ul omnia sibi congauderent. Neque omittendum csl, quod monet s. Augustinus, illorum dumtaxat gaudium Deo gratum esse , qui manibus plaudunt, et voce exultant,idesl, qui operibus bonis, cl voco laudis testantur se in Domino gaudere.

2. Quoniam Dominus excelsus , *terribilis, rex magnus super omnem terram.*

Reddit rationem Prophela, cur omnes gentes ad plaudendum, cl cxullandum invitaverit: ac primum rationem ducit a magnitudine Christi, quem dicit esse *excelsum* ratione divinitatis , *terribilem* ratione potentiae, el *regem magnum* ratione providentiae, cl gubernationis. *Quoniam,* inquit, *Dominus excelsus,* idesl, cum plausu, el cxultationc

jubilate Deo gentes omnes, quoniam Deus, ct Dominus noster Christus excelsus csl,sive al'issimus (ul vertit s. Hieronymus) quoad naturam divinam, ratione cujus longe excellit omnibus rebus creatis. Item quoniam *terribilis* est, quoad potentiam, cum vere sit omnipotens, el nihil ei resistere possit. Denique, quia *rex magnus super omnem terram,* quoad gubernationem , cum ipse sil supremus, ct absolutus, cl universalis rcclor orbis terrae.

3. *Subjecit populos nobis, el gentes sub pedibus nostris.*

Alleram rationem ducit a beneficio,quod Ecclesiae suae contulit in principio , quando eam eduxit de Icrra Aegypti: tunc enim Deus, sive Christus secundum formam Dei introduxit populum in terram promissionis, cl populos,ac gcnles, quae loca illa possidebant, subjecit populo suo, cl fecit, ut re ipsa pedibus conculcarent colla Bcgum illarum gentium; ut scribitur in -libro Josuc cap. 10.

t. Elegii nobis haercdilalem stiam speciem Jacob, quam dilexil.

Terliam rationem ducit ab alio beneficio , quo idem Deus Christus, post ejectos Chananaeos, el populum suum in eorum terram introductos,elegit sibi in peculiarem, el propriam haereditalem primitivam Ecclesiam, cx Judaeis credentibus, idesl, Apostolis, caclerisque discipulis. *Elegii,* inquit, *nobis,* idesl, in nobis, sive cx nobis, *haercdilalem sibi,* populum videlicet peculiarem. *Speciem Iacob, quam dilexil,* idesl, elegii pulchritudinem quamdam eximiam populi Judaici, qui dicilur Jacob; quam pulchritudinem merito adamavit,cl ideo ex eo populo Ecclesiam , quasi propriam haeredi* tatem sibi ipse constituit. Observandum csl hoc loco, in populo Judaico plurimos fuisse durae cervicis, cl idololatriae addictos, ac per hoc tandem reprobatos; sed fuisse etiam sanctissimos Patriarchas, quorum spiritualem pulchritudinem Fidei , ac morum Deus valde dilexil. Unde el Apostolus dicit Bom. II. Judaeos fuisse Deo charissimos propter patres, cl ecclesiam cx Judaeis esse bonam olivam, cujus aliqui rami fracti sunl ob incredulitatem , ct in eorum locum insertos esse gentiles conversos ad fidem, quos oleastros appellat, el iisdem gentilibus jam fidelibus dicit: *Quod si aliqui ex ramis [radi sunl, tu aulem cum oleaster esses, insertus es in illis, el socius radicis, cl pinguedinis olivae [actus cs, noli gloriari adversus ramos: quod si gloriaris, non lu radicem parlas sed radix le.* Haec igilur csl species Jacob, quam Deus dilexil, cl proplcr quam elegii sibi hacredilalem ex populo Judaeorum , cui poslca adjunxit uiulliludinrm gentium. In hebraeo codice nunc habemus, Elegit nobis haereditalem nostram: sed septuaginta Interpretes, qui verterunt, hacrcdilatem sibi, sine dubio non legerunt, 'iJnbn} *nachalathcnu.quod* significat,haercdilalem nostram, sed, inbriù *nachalolho,* vel, Y7П7П1 *nachala lo,* quod csl, haercdilalem sibi. El facile fuil post tempora septuaginta Interpretum mulari lexlum ob litterarum similitudinem. Corte sententia mullo clarior est, quam reddiderunt septuaginta luterprcics, quam ea sit, quam nunc recentiores colligunt ex hebraeo. Quid enim sit, *elegii nobis haeredilalcm nostram,* vix inlelligi potest ; at, *elegii in nobis haereditalem sibi,* facillime inlelligilur,

ü. *Ascendit Deus in jubilo ,* cl *Dominus in* voce *lubac.*

Haec est quarta ratio , cur oporteat plaudere, cl exullare, quia videlicet, posleaquam Dominus *elegii sibi haercdilalem* in populo hebraeorum, idest, inchoavit Ecclesiam suam in Apostolis, et Discipulis, qui omnes hebraci erant, ascendit in coelum, el naturam nostram personae suae indissolubilitcr unitam evexit supra omnes coelos, super omnes Angelos, ct super omnes creaturas, Quamvis enim in hoc psalmo non exprimatur, quo ascenderit; exprimitur lamen in psalm. 67. ubi dicilur, *ascendit in altum, captivam duxit captivitatem;* cl ibidem, *ascendit super coelos coelorum ad orientem.* Aii igilur, *ascendit Deus,*idest, Christus asccndil in coelum, sed ascendi! propria virlule, quia Deus erat: ideo enim dicit, ascendit *Deus.* Illud, *in jubilo, cl in voce tubae;* de spirituali jubilo, cl sono angelorum intclligcndum esi: nam, ul Chrysoslomus notat, quod ad corporalem strepitum allinet, asccndil in silentio apostolis aspicientibus, ct mirantibus; cl Portasse non soni visi, neque audili chori angelorum, ul in nativitate ut apostoli nulla alia rc disirahereniur, sed toti essent intenti ad cogitandum mysterii magniludincm.dum viderent, naluram humanam, cui diclum crai, Gen. 3. *pulvis es el in pulverem revertere,* jam cum ingenii gloria cl immortalitate indutam ascendere super omnes coelos: sed lamen dubitari non potest, quin adessent angelorum legiones ineffabili jubilo deducentes Dominum gloriae ia gloriam suam.

G. *Psallite Deo nostro, psallite: psallite Regi nostro, psallile.*

1. Quoniam rex omnis terrae Deus, psallilesapienler.

Anlcquam subjungat quinlam rationem, ex admiratione ascensionis, provocal omnes ad laudandum Deum, cl ad effectum suum significandum non semel lanium dicit, sed iterum, atque iterum repetit. *Psallite,* inquil, *Deo nostro, psallile.psallite regi nostro, psallile;* idesl, *psallile Domino,* quia Deus noster csl; nimirum, *psallile,* quia rex noster *csl,* cl tertio psallile. quia non solum rex nuslcr csl, sed quia *omnis terrae rex* est.Nec solum psallile frequenter,sed eliam sapienter,idesl, attente, el considerate, ul nulla in rc liai error: oporlet enim officium, quod summo regi praestatur cum omni diligentia praestari. Vide dc hac rc s. Dcrnard.serm. 7. ct 47. in Cantica. Significatur eliam per vocem, *sapienter,* ul Chrysoslomus, cl Augustinus admonent, ul qui psalmos canit, inlelligal quod canit, cl cx inlelligenlia mysteriorum movcalur affectus pietatis in Deum. In qua re vi-

detur hoc tempore non leviter peccari ab iis, qui officium canendi in ecclesia, susceperunt.

8. *Regnabit Deus super gentes: Deus sedet super sedem sanciam suam.*

Quinta ratio ponitur hoc loco, cur oportet psallere, cl jubilare Deo in voce cxullalionis; quia videlicet Christus, poslcaquarn in coelum asccndil, per Apostolos suos loti orbi terrarum praedicavit Evangelium, atque ad regnum suum gcnliles adduxit. *Regnabit,* inquil, *Deus super gentes,* idesl, non conlcnlus Christus Deus liaercdilalc, quam sibi acquisivil ex populo Judaeorum, regnabit eliam super gentes, dum per Apostolorum praedicationem gentes omnes jugo fidei colla subjicient. Sed inierim *sedet super sedem sanctam suam,* idest, sedet ad dexteram Patris, quae est sedes regni Dei sanctissima, idesl, justissima, cl in quam nulla cadere potest iniquitas. Vocatur eliam sedes Dei sancta, quoniam anima jusli sedes csl sapientiae, cl Deus scdel super Cherubim, qui sunl sanctissimi ct beatissimi spiritus.

^.*Principes populorum congregati sunl cum Deo Abraham: quoniam Dii fortes terrae vehementer elevati sunt.*

Declarat quod dixit, *regnabit Deus super gentes.* Id enim futurum erat, quia per Apostolorum praedicationem principes *populorum,* cum ipsis suis populis fideles futuri erant, cl dimissis Diis Patrum suorum, cum Deo Abraham, qui solus verus csl Deus, congregandi erant. Hoc igitur est, quod dicit, *principes populorum,* gentilium videlicet,cum *Deo Abraham congregati* stinteidcst, cum Deo Abraham convenerunt, ul ipse esset cis in Deum, cl ipsi populus ejus essent. Nominat autem Deum Abraham,ad differentiam Deorum,quos sibi variae gentes adoptarunt,cum in mundum ingressa csl idololatria, quo tempore apud familiam Abraham, pro eo quod nos habemus, cum Deo Abraliam;scd septuaginta Interpretes non legerunt, ÿ *ham,* sed, Dp *him,* eaedem enim litcrae cum uno puncto, significant cum, cum alio significant *populus.* El vel cx hoc loco inlelligi potest,puncta non esse ubique rcclc collocata: nam si legamus ul legerunt septuaginta Interpretes, sensus est clarissimus: si vero legamus, ut nunc csl in hebraco, sensus nullus, aut obscurissimus erit.Quid enim est, *principes populorum congregati sunt populus Dei Abraham?* haec enim Icclio nunc habetur in textu Hebraico. Quod aulem scquilur, *quoniam Dii fortes terrae vehementer elevati sunt,* s. Augustinus exponit de superbis hominibus, qui non convenerunt cum Deo Abraham, sed reprobi facti sunt ob corum superbiam. S. Joan. Chrysoslomus exponit de apostolis, per quos principes populorum conversi sunl ad Deum Abraliam, ul sensus sil: *Principes populorum congregati* sunt cum *Deo Abraham·, quoniam Dii fortes terrae,* idesl, Apostoli, *vehementer elevati* sunl;cum pleni fuerint donis sapientiae, cl fortitudinis, cl miraculorum in tentam cmincnliam, ut Principes populorum cis rcsislere non poluerinl. Vere enitn Apostoli Spiritu Sancio repleti tam fortes fuerunt, ul omnia pericula, omnia tormenta, omnem potentiam diaboli, el omnem mundi sapientiam superaverint. Sed potest etiam salis commode ad litteram inlelligi de iisdem principibus populorum, ul iidem sint principes populorum, et Du fortes terrae, ul sensus sit: *jirincipcs populorum cum Deo Abraham congregati sunt,* quoniam ipsi, qui sunl quasi Dii quidam, cl potentes in terra, vehementer elevati sunl, cum anlea essenl per idololatriam servi docmoniorum, el nunc sint facti per fidem filii Dei veri, cl vivi. In hebraeo esi alia lectio: *quoniam Dei scuta terrae valde* elevatus est. El quidem vox, *Dei,* in graeco etiam habelur in genitivo τβ S:s, cx quo pulanl aliqui in te.ino lexlu legendum esse, Dei. cl errore librariorum posilum esse, *Dij,* pro, *Dei,* cum sanclus Augustinus, el sanclus Hieronymus in commentario legant, *Dii,* cl sensus sil longe clarior,credibile est, varias fuisse lectiones graccas.cl nostram lalinam Iranslalam esse cx graeca emendatione, praesertim cum nulla inveniatur varietas in codicibus telinis manuscripts, sed in omnibus legatur, Dii. Illud aulem,scuta terrae, potesl eliam ex hebraco verti, protectores, sive Magisiralus terrae, ul peril! facile inlclligunl ex cap. 3. Oseae vers. 18,ubi haec eadem vox, vjÀD *maghinnc,* quam hoc loco s. Ilieron. vertit, *scuta,* vertitur ab eodem Hieronymo, *protectores.* El quoniam protectores sive magistratus, potestatem habent super alios, non debet mirum videri si septuaginta Interpretes, et Interpres latinus posuerint, fortes. Itaque *Dij fortes terrae* sunl principes, qui inster Deorum fortiter protegere debent terram ipsis subjectem.Denique illud *elevalns csl,* verterunt Septuaginta in numero multitudinis, ad sensum potius, quam ad verbum respicientes. Sensus enim est, *Dii fortes terrae elevatus esi,* idesl, unusquisque eorum clevatus est, quod clarius vertitur, elevati sunl.Neque est hoc novum in lingua hebraica. sed usitatum, ul Genes, i. ubi nos habemus, *Sint lamina-ria,* in Hebraeo csl, Sil luminaria; cl Eccles. 10. ubi legimus, *Museae morienles perdunt suavitatem unguenti:* in hebraco legitur. Jfuscae *morienles perdit suavitatem unguenti.* El Gen. i'J. ubi invenitur, *Filii discurrerunt super murum,* in hebraco invenitur. *Filii discurrit.* Sicut eliam e contrario non raro in hebraeo invenitur nomen singularis numeri cum verbo numeri multitudinis, ul Aggaci 2. pro eo quod nos legimus, *El veniet desideratus cunctis gentibus:* in hebraeo habetur, *El venient desiderium gentium:* el Job. 15. ubi nos habemus, *Numerus annorum incertus csl,* legitur in hebraco,Jumerus *annorum recon-diti sunl.* Igilur verba hujus postremi versiculi, quae juxla liltcram hcbraicam nullum sensum habere videntur, sapientissime e septuaginta Interpretibus,ct a nostro latino Interprete reddita sunl.

PSALMUS XLVII.

TITULUS, ET ARGUMENTUM PSALMI

Psalmus David.

Titulus notus est ex iis,quae alibi dicta sunt exceptis illis verbis, *secunda sabbali,* quae non habentur in hebraeo, sed a graccis addita sunt. Significatur aulem illis verbis , psalmum traditum tiliis Corc.ul cum cantarent *secunda sabbali,*idest, secunda dic hebdomadae. Quae sil autem secunda dies, el cur secunda dic canendus esset, inter auctores non convenit s. Ambrosius existimat, secundam sabbali esse diem Dominicum; quia csl secundus a sabbato, quod erat principale festum Judaeorum: cl quoniam in Evangeliis legimus Christum resurrexisse in prima sabbati respondet s. Ambrosius,diem Dominicum apud Judaeos fuisse secundam sabbati,cl ideo sic nominari in titulo hujus salmi, sed propler Dominicam resurrectionem,diem Dominicum esse coepisse primam sabbali. cl ideo in Evangeliis vocari primam sabbali. S. Hieronymus, ct s. August, mtelligunl hoc loco per secundam sabbali diem sequentem post Dominicum qui csl prima sabbati, non solum in Evangeliis, sed eliam io titulo psalmi vigesimi tertii: cl haec est verior sententia: sabbatum enim apud Judaeos, erat quidem festus el solemnis dies; al non dicebatur primus, sed ultimus dies hebdomadae. Quia vero prima dic facta csl lux,secundi factum csl firmamentum, s. Hieronymus, els.August, volunt, psalmum praecedentem pertinuisse ad Christum, qui esl lux vera; hunc aulem perlinere ad Ecclesiam, quae csl firmamentum spirituale, in quo sunt stellae innumerabiles,idest,homines plurimi sapientiae, ct sanctitatis gloria rutilantes.Argumentum psalmi csl laudatio Dei obaedificium civitatis sanctae Jerusalem, cl quidem graeci, Chrysoslomus, Theodoretus, et Euihymius existimant ad litteram tractari de reaediflcalione Jerusalem post reversionem c captivitate Babylonica. Latini, Ambrosius, Hieronymus, cl Augustinus, per Jerusalem Ecclesiam simpliciter intelligunl, sed fieri potest, ul ulrumquc sensum Spiritus sanctus intenderit, sed magis posteriorem: constat enim civitatem sanciam Jerusalem, Ecclesiae Christi gessisse figuram.

EXPLICATIO PSALMI XLVII.

5. *Magnus Dominus, el laudabilis nimis, in civitale Dei nostri, in monte sancio ejus.*

Laudaturus Propheta aedificium, incipit a laude architecti, ac dicil in officio sanctae civitatis mirifice splendere artem, cl sapientiam Dei, qui illam aedificavit. *Magnus,* inquil, *Dominus , el laudabilis nimis.* Magnus Dominus csl sive spectes essentiam ejus, sive potentiam, sive sapientiam,sive justitiam, sive misericordiam: omnia enim infinita, aeterna, incomprehensibilia sunl, cl inde idem *Dominus laudabilis est nimis ,* ul non sufficiant omnes Angeli, cd omnes homines , omnia opera ejus salis cum laudare. Sed ex iis, quae nobis revelata sunl, nihil fure majus habemus , unde Domini magnitudinem melius cognoscamus, cl undo magis eum laudare possimus, quam Ecclesiae Catholicae aedificationem ; el ideo dicil Propheta , *magnus Dominus, el laudabilis nimis in civitate Dei nostri, in monte sancio ejus,* idesl, magnitudo Dei, unde laudandus esl valde , conspicitur in Ecclesiae fundatione, el constructione , quae csl civitas Dei noslri, quae in monte sancto, idesl, in excelso perfectionis posita csl. De hac enim dicitur Isaiae 2. *Erit mons domus Domini praeparatus supra verticem montium.* Ei Mallh. 5. Dominus ipse vocat Ecclesiam suam.*civitatem supra montem positam.* Atque ul hujus aedificii miracula brevissime attingamus; primo cogita incredibilem varietatem gentium , linguis, moribus, ritibus, legibus dissitarum ita convenisse in unius fidei, cl sacramentorum unitatem , ul unum populum, imo unam familiam efficiant. Secundo, eugila Ecclesiam fundatam fuisse super Petrum, ut Mallh. 16. aperte dicitur, idesl, super hominem piscatorem, vilem, indoctum, cl pauperem ; cl tamen *ita solide fundatam, ut porlac inferi adversus eam praevalere non possint* ; vehi enim nolit mundus, in quo Chrisli Ecclesia peregrinatur; el fremant, quantum volunt, cl possunt omnes immundi spiritus ; cl persecutiones moveant omnes reges terrae; tamen ad lerram promissionis secura

pervenint, el supra omnes coelos aliquando constituta foclicissimc in aeternum regnabit. Haec ccrtc fleri non possunt, nisi a magno Domino , idesl, a potentissimo, el sapicnlissimo architecto . qui propterca laudabilis csl nimis , idest, omni laude major est.

2. *Fundatur cxultatione universae terrae mons Sion, latera Aquilonis, civitas Regis magni.*

Explicat Propheta, cur Deus sit laudabilis valde in Ecclesia, quae significatur per montem Sion.el civitatem Jerusalem ; cl causam esse dicil, quoniam a Deo *fundatur Ecclesia cum exullaiionc universae terrae:* cl non dicil, *fundata* esl, sed , *fundatur* . quoniam semper in variis locis fundatur Ecclesia, ubi antea non crat. Non enim Ecclesia csl una parva domus , quae slalim fundari potest, sed csl civitas magna lotum orbem terrarum occupans, cl variis temporibus in variis locis fundatur per architectos spirituales, qui succedentes Apostolis,Christum, lapidem fundamentalem praedicando jaciunt, ac deinde lapides vivos superaedificant. Porro fundatio ista fit cum *cxultatione universae terrae,* quoniam in universa terra fundatur Ecclesia per Evangelii praedicationem, quae praedicatio incredibilem laetitiam spiritualem adferl illam recipientibus, nam ideo comparata est a Domino notitia *regni coelorum thesauro abscondito in agro quem qui invenit, cum gaudio* rendit *omnia quae habet*, cl *emit agrum* , in *quo thesaurum absconditum esse novit,* Mallh. 13. ct in aciis Apostolorum cap. 2. cum fundaretur Ecclesia in Jerusalem dicilur: *Sumebant cibum cum exullaiionc·,* cl cap. 8. praedicante Philippo, fundante Ecclesiam in Samaria, *factum est gaudium magnum in illa civitate ;* el Eunuchus reginae Candacis cum audivisset fidem ab eodem Philippo elbaplizalus fuisset, *ibat per viam suam gaudens·,* ct cap. 15. cum Beatus Paulus gentibus praedicare coepisset, cl Ecclesiae fundamenta jacere, *gavisae sunt gentes, cl glorificabant verbum Domini.* Dicilur aulem fundari mons Sion, ul intclligarous hic non agi de monle Sion corporali, ille enim fundatus fuil ab initio mundi ; sed de monle spirituali, cujus ille figura oral. Esl igitur hoc loco mons Sion Ecclesia Chrisli, quae dicilur mons Sion propler eminentiam doclrinae , cl perfectionem vitae , quae csl in Ecclesia. Eadem quoque Ecclesia dicilur lalera Aquilonis . quoniam sicut mons Sion corporalis silus esl in terra promissionis ad pariem Borcalem . cl est quasi murus quidam defendens eam regionem a venio illo frigido, el furioso qui dicilur Aquilo : sic eliam Ecclesia Christiana csl quasi murus oppositus Aquiloni spirituali, id csl, flatibus spirituum immnndorum:qui enim requiescunt in sinu Ecclesiae, idesl, acquiescunt doclrinae, quae docetur in Ecclesia, cl obediunl legibus ejusdem Ecclesiae , non facile laeduntur ab Aquilone spirante perniciosa dogmata per exempla. Denique eodem Ecclesia dicitur Civitas regis magni; quod ad ejus nobilitatem maxime facir.Ecclesia enim Christiana proprium regem habel Christum, qui est princeps regum terrae, ct rex regum , ac dominus dominantium. Caelcri cnim, qui Ecclesiae praesunt, Ministri Christi sunl, ul Apostolus loquitur 1. Corinth. 4. *Sic nos existimet homo , ut ministros Chrisli, el dispensatoresmysteriorum Dei.* El ille , qui supremam in Ecclesia potcstalcm habet, vicanum Chrisli se dicit, nec solum servum Del, sed eliam servum servorum Dei ipse se nominat. Quod ad verba allinet, difficultas esl solum de voce illa, *fundatur :* nam ss. Ambrosius , el Augustinus legunt, dilatans. S. Hieronymus verlil cx hebraeo, *specioso germine.* S. Joan. Chrysoslomus legit, bene radicans. Alii vocem hebraicara significare volunt terminum, aut clima , aut regionem , aut ramum. Sed s. Ambrosios, ei Augustinus videntur legisse in graeco textu ἐυρυνων, quod significal *bene dilatans* , pro ἐυριζον, quod significal bene radicans. El certe lectio posterior esl verior , quia concordat cum vulgata latina antiquissima editione : nam ut Chrisoslomus exponit, idem est. radicare, el fundare. Et idem est, *fundatur a Deo mons Sion ,* cl fundat Deus montem Sionthoc solum interest, quod graeca vox habet adjunctum adverbium, bene, quo card vox latina: Sed in lalina voçc subintelligilur . bene, sive pulchre, ul esl in hebraeo. Ex eo quod subjungitur, *exullaiionc universae lorae* . facile colligitur, non solum fundari montem Sion. Ideo enim exultai universa lerra, quia videt hoc aedificium tam pulchre, el tam solide fundari. Yersio s. Hieronymi fundamentum habet in voce hebraica. *icphe noph.* quae polesl reddi, *specioso germine,* sive pulchris ramis; cl sensus cril.moniem Sion ornatum esse pulchris ramis , sive pulchris arboribus, sed vox illa, tpJ *noph,* quae tam mulla ct tam diversa significal secundum opiniones reccnliorum , ut eliam ad regiones , d terminos, cl climata referatur, cur non poleril eliam referri ad fundationem, et radicationem, ul Scpluaginln feniores antiquissimi. cl doctissimi ccnsucrunl? Itaque censemus verba hebraica consentanea ad versionem septuaginta Inlerprclum, cl ad expositionem Chrysoslomi, Théodore!), et sancti Hieronymi in commentario psalmorum, reddi posse , *bene fundalur.*

3. *Deus in domibus ejus cognoscetur, cum suscipiet eam.*

Addit secundam rationem,cur magnus sit Dominus cl laudabilis valde in civitate sua Hierusalem, quia non sohim bene fundavit eam, sed eliam continuo protegit, cl exaltat. Deus, inquil. qui fundavit Ecclesiam instar regiae civitatis , tunc potissimum *cognoscetur in domibus cius,* idesl , tunc cognoscetur ab omnibus habitantibus in domibu> ejus, sive tunc cognoscetur habitare in domibus ejus, *quando* in lempore pcrsccnlionum *suscipiet cam* protegendam aique exaltandam. Pro voce *domibus,* in hebraeo csl vox, Π'Ι212'ΙΜ *armcnolh* . quae significal non quaslibet domos, sed palatia , basilicas, templa. Itaque hinc inlelligimus, Deum habilarc potissimum in domibus ipsi Deo sacris,

quales sunl basilicae, ac lempla, quae Deo proprie dedicantur. Pro vocibus aulem , cum *suscipiel cam.* est in hebraeo, 3A'Jn7 *lemisgab,* quod significat. *in refugium* , sive , *in auxilium* , sive , in *exaltationem.* Proinde illud , cum *suscipiel cam* explicandum csl, cum suscipiel defendendam. el cxullandam. sive cum susceptor ejus erit, idest, auxiliator, el defensor: nam in psalmo 45. ubi legilur, *susceptor noster Deus Jacob,* pro susceptor, in hebraeo est, 2AΦΏ *misgab,* ul hoc loco.

i. *Quoniam ecce reges terrae congregati sunl: convenerunt in unum.*

>. *Ipsi videntes sic* admiratisunl, *conturbati sunl, commoli sunt, tremor apprehendit cos.*

6. *Ibi dolores ul parturientis, in spiritu vehementi conteres naves Tharsis.*

Hos 1res versiculos diverso modo exponunt latini, Ambrosius, Hieronymus, Augustinus; ct graeci Chrysoslomus, Theodorelus, Eutbymius: Latini cnim Patres exponunt dc gentilibus conversis ad fidem; graeci vero de gentilibus oppugnantibus fidem. Uiraquc expositio vera csl,el una cum altera non pugnat. Itaque juxta latinos hic erit sensus: Deus cognoscetur esse in ecclesia ex conversione gentilium: *quoniam* ecce *reges terrae,* cl populi eorum cum cis, ex potentia verbi Dei per Apostolos praedicati, cl virtute signorum, el prodigiorum per eosdem pairalorum conversi, *congregati sunl ct convenerunt in unum,* idest. ex variis seclis ac superslitionibus conveneruni in unilatem fidei, congregati sunl in unam ecclesiam,quasi in populum unum, *imo ul efficerentur cor unum anima* una,ul dicilur dc primis Christianis in aciis Aposl. cap. 5. Conversio aulem eorum sic fuit, quoniam *ipsi videntes* signa et prodigia,sic *admirati sunl,* et cognoscentes magnitudinem erroris, et peccatorum suorum dum idola pro Deo colerent, *conturbati sunl et commoti sunt* per veram poenitentiam: unde etiam *tremor apprehendit eos,* considerantes periculum aeternae damnationis, in quo tam diu fuerant. *Tremor* aulem non levis,sed gravissimus *apprehendit cos,* qualis csl dolor partuneniis, qui tamen in gaudium magnum desinit. Cam enim *parturiens pcperil filium jam non meminit pressurae propter gaudium.quia natus est homo in mundum,* ut dicilur Joan. 16. sic et dolor poenilentis desinit in laetitiam inenarrabilem cum adoptionis gratia, quae salutis uelernae semen cl pignus est, cordi poenilentis infunditur: cl tunc impletur quod sequitur,in *spiritu vehementi conteres naves Tharsis:* Spiritus enim sanctus hominem justificatum inhabitans, el vehementi ardore charilatis inflammans, *confringit naves Thar-*"W, per quas superbia, luxuria, el avaritia significanlur:navesonim tumentibus velis per fluctuantes undas in Tharsis properantes aurum, el argentum adducebant, ul dicilur 3. reg. 10. cl 2. Parai. 9. tumor velorum superbiam, fluctuatio navis luxuriam, advectio auri cl argenii avaritiam designat. At juxta expositionem graecorum sensus csl,Deus in Ecclesia *cognoscetur* cx admirabili victoria Christianae religionis adversus impios persecutores. *Ecce* enim *reges terrae,* audita fama Christianae religionis, *congregati sunl*, convenerunt in *unum,* idcsl, cx variis locis,cl ex variis superstitionibus, *convenerunt* adversus Christi Ecclesiam ul eam persecutionibus suis opprimerent, cl exlingucrcnl. *Sed videntes,* fortitudinem sanctorum martyrum, cl mirabilem constantiam, in sexu etiam fragili, et in aetate tenera; necnon signa,et prodigia, quae per eos Deus faciebat, cl quod numerus Christianorum persecutionibus, et mortibus augebatur, *admirati sunt, conturbati sunt, commoli sunt,* partim indignatione, parlim doloro,el *tremor apprehendit eos,* sicul dolor parturientis, cum viderent templa idolorum deseri, cl Chrisli regnum ipsis invitis , cl tolis viribus repugnantibus crescerc. Hoc aulem accidit, quia Dominus *in spiritu vehementi,* cum admirabili manifest.· lione potentiae suae contrivit idololairiam: quomodo solei tempestas venii brevissimo tempore dissipare, cl conlererc naves in mari. Quod allinet ad verba, vox illa, terrae, cum dicilur, *reges terrae,* non habetur in hcbraico codice, sed septuaginta Interpretes explicandi gratia addiderunt.Illa aulem particula, sic, jungenda est cum verbo sequenti, non cum praeccdenli : esi enim sensus, *ipsi videntes, sic admirati sunl,* idcsl, viderunt, cl sic admirati sunl. Vox illa, commoli sunl, cx hebraeo a s. Hieronymo vertitur, admirati sunt. Sed vox hebraea , TΣΠ *chaphaz*, significal quidem admirari, sed significat cliam commoveri. El quoniam jam dictum erat admirati *sunl, conturbati sunt;* rcclc Septuaginta verterunt verbum sequens, *commoli sunl,* tum ne idem bis repeteretur, lum quia hic csl ordo naturalis, ut inopinato malo adveniente primum orialur in nobis admiratio, deinde turbatio, postremo commotio, sive fuga. Cum dicitur, *in spiritu* vehemcnli *conteres naves Tharsis,* subiniciligilur, *quia,* vel alia similis particula : redditur enim ralio, cur ibi fuerint dolores ul parturientis. Polesl aulem duobus modis intelligi contritio navium : primum, ul subintcliigalur particula similitudinis hoc modo, *in spiritu vehementi conteres eos,* quo modo ventus validus confringit naves: secundo, ul sensus sit, *in spiritu vehementi conteres naves Tharsis,* idest, non solum terrestres copias, sed cliam classes instructas adversariorum dissipabit. Sicul enim impii terra, marique Ecclesiam oppugnant, sic cl·tiam Deus terra, marique pro Ecclesia pugnabit. De voce Tharsis, quam groccus cl lalinus interpres reliquerunt, ul in hcbraico textu invenerant, magna quaestio csl, aliis volentibus significare Ciliciam, aliis Carthaginem, aliis Indiam, aliis ipsum mare. Sed hoc postremum improbabile est, quoniam Jonas ascendit navem, ut iret in Tharsis, ul legimus Jon. 1. Si aulem Tharsis mare significaret, jam fuisset Jonas in Tharsis, quando erat in navi: quorsum igitur navigabat, ut irci in Tharsis ? cx aliis significationibus, illa videtur verior, qua pro Tharsis India designatur, cum cx Tharsis adferretur Salomoni tertio quoque anno magna copia auri cl argenii, ct choris: ut dicilur 3. reg. 10. cl 2. Paralip. 9. Atqui cx Cilicia, vel Carthagine non

adducuntur ejusmodi melalla , neque csl opus triennio, ul ex Hierusalem navigetur in Ciliciam, vel Carthaginem. Sed hoc loco dicuntur naves *Tharsis.* naves magnae, quales esse solebant eae, quibus navigabatur m Tharsis, idest, in ludiam.

'l. Sicul audivimus sic vidimus in civitate. Domini virtutum, in civitate Dei nostri : Deus fundavit eam in aeternum.

Verba sunl filiorum Ecclesiae, qui laetantur se experimento jam discere de Ecclesiae stabilitate, quod ante promissum audiverant. El nos praesertim haec dicere possumus : audivimus enim Christum dixisse, *super hunc petram aedificabo ecclesiam meam, et portae inferi non praevalebunt adversus eam.* Mallii. 16. el nunc posl mille sexcentos annos. posl lam mullas, el tam graves paganorum, el haereticorum persecutiones, videmus Ecclesiam non potuisse deficere. Dicit ergo propheta in persona fidelium, *sicul audivimus* a prophetis cl apostolis praedictum, *ita* i *idimus.*adimpletum in Er clesia. quae csl *civitas Domini virtutum,* cui videlicet militant omnes res creatae, ct qui ideo dicilur *Dominus virtutum,* idcsl, exercituum, *qui est Deus noster.* Quod aulem audivimus el vidimus, est, quod *Deus fundavit eam in aeternum,* ul nullum sil periculum ne unquam everlalur. Atque cx hoc loco salis apcrle colligitur in huc psalmo non accipi civilatcm Dei pro lerrcna Jerusalem, ul aliqui rcccnliorcs volunl : illa enim jam olim a Tilo imperatore eversa fuit : cl de illa praedictum fuil a Domino, non *relinquet in te lapidem super lapidem.* Luc. 19.

8. *Suscepimus Deus misericordiam tuam in medio templi lui.*

Ilis verbis confitetur populus Dei, non suis viribus, aul meritis tribuenda magnalia, quae Deus fccil, cl facit in Ecclesia, sed soli misericordiae Dei. ideo subjungit, *suscepimus Deus misericordiam luam in medio templi lui,* idest, hanc, stabihlalcm Ecclesiae, cl alia bona innumerabilia, quae sicut audivimus promissa, ila nunc videmus impleta ; dc luu manu accepimus . non ipsi nobis peperimus. Fatemur igitur *in medio templi lui,* idcsl, publice, cl coram omnibus, nos suscepisse *misericordiam tuam,* cl illi tribuimus omnia bona. In hebraeo habetur verbum, dimmi-nu, quod non lam *suscipere,* quam *aestimare* significat: quare s. Hieronymus vertit, *aestimavimus misericordiam luam in medio templi lui.* Sed idem csl sensus, ul s. Cbrysostomus recte exponit: qui verbum hcbraicum et graccum exponit : illud enim, *suscepimus,* referendum esi ad cognitionem cl aestimationem beneficii, ut diximus. S. Augustinus legil *in medio populi lui,* sed hnbuil codicem graccum incmendniiim ob Hierarum similitudinem ; siquidem legil λα», *populi,* pro vae, *templi.* In hebraeo nulla csl similitudo lilcrarum, unde error manare polucril.

9. *Secundnm nomen tuum Deus, sicci laus tua in* /mcs terrae: *justitia plena est dextera tua.*

Pergit Propheta in persona fidelium laudare Deum ob accepta beneficia, ac sicul initio dixerat. *magnus Dominus, el laudabilis nimis,* ila nunc dicit, *secundum nomen tuum, sic ct laus tua in fines terrae,* idest. secundum magnitudinem nominis tui est etiam magnitudo laudis luae. Sicul enim nomen Dei in un.versa terra innotuit ob magnalia. quae in ecclesia fundanda, el protegenda patravit, sic etiam laudatur Deus per lotum mundum, usque ad ultimus terminos terrae. Addit cliam materiam laudis, dicens, *justitia plena csl dextera tua.* Inde enim ubique laudatur Deus magnificentissimus praeconio omnium gentium, quoniam justissime pios defendit, el impios punit. Dicilur aulem *dextera Dei plena justitia,* non quod non sil etiam plena misericordia,sed quod nullum locum habeat apud eum injustitia,*justus enim Dominus est in omnibus operibus suis,* ul dicilur psal. 144.

10. *Laetetur mons Sion.et exultent fdiae Judae, propter judicia tua Domine.*

Ex eo quod dextera Domini plena est justitia, horlalur Propheta populum Dei ad cxuliandum, quoniam is populus praeter caeleros novit per expcricnliam justitiam Domini. *Laetetur,* inquit, mons *Sion,* idcsl populus Dei, sive Ecclesia Dei. quae per cum montem significatur: *et exultent filiae Judae,* idcsl. non solum viri, sed etiam foennnae in populo Dei, laetentur *propter judicia tua Domine,* videntes scilicet justitiam, quam exercuisti in protegendis fidelibus cl perdendis infidelibus. Fortasse etiam per montem Sion intelligunlur perfodi, et fortes; per filias Judae imperfecti cl debiles. Vel, per montem Sion, intclligitur arx.el caput religionis,quaba oral Jerusalem apud Judaeos: porfilios Judae intelligunlur reliqua membra ecclesiae,qualis erant oppida subjecta Jerosolymac : saepe enim in scripturis, ac praesertim in libro Josuc. per filias intelligunlur castella, sive oppida subjecta majoribus civitatibus.

11. *Circumdate Sion.et complectimini eam,narrate in turribus ejus.*

12. Ponite corda *vestra in virtute ejus, et distribuite domos ejus, ut enarretis in progenie altera.*

Horlalur in fine psalmi ad aedificationem el munitionem sanclae civitatis, de qua dixerat, *fundatur exaltatione universae terrae nions Sion civitas regis magni.* Haec enim civitas non csl similis materiali civitati, quae semel fundalur el aedificatur; sed usque ad finem mundi fundanda ct aedificanda, ct munienda est. cx lapidibus vivis, qui quotidie inferendi sunt, donec civitas pcrfecla in die novissimo dedicetur. Sic enim Aposlolus loquitur ad Ephes. 2. *In quo el vos coaedificamini in habitaculum Dei in Spiritu sancto',* cl cap. 4.*Et ipse dedit quosdam quidem Apostolos,quos*

dam autem Prophetas, alios vero evangelislas, alios autem pastores cl doclorcs ad consummationem sanctorum in opus ministerii, in aedificationem corporis Christi. Ei sanctus Petrus in epistl. 1. cap. 2. *Ad quem accedentes lapidem vivum. ab hominibus quidem reprobatum, a Deo autem electum, cl honorificatum, el ipsi tamquam lapides vivi superaedificamini domus spirituales.* Ait igilur, *circumdate Sion, el complectimini eam,* idesl, muris cingere sanctam civitatem, ubi forte desunt. Dicuntnr aulem muri civitatis viri perfecti, qui reliquum populum defendunt ab inimicis. *Narrate in turribus ejus,* idest, ex loto loco publice praedicate : (nam ul supra diximus) praedicatio Evangelii est instrumentum, quo civitas fundalur ct aedificatur. *Ponite corda vestra in virtute ejus,* idesl, serio cogilale de munitione el robore civitatis, ne palcal hoslium incursibus: el *distribuite domos ejus,* idesl, posl fundata, el aedificata moenia, fundentur, el aedificentur domus, el quoniam ad hoc opus multi requiruntur, distribuite variis operariis paries suas, ul domos aedificent; el sic civitas paolatim repleatur et crescat: et sic fiel, *ul enarretis in progenie, altera,* idesl, ut per vos multiplicatio populo Dei, ad posteros transmittatis noliliam Dei.

13. *Quoniam hic csl Deus, Deus noster in aeternum. el in saeculum saeculi, ipse reget not* in *saecula.*

ITOC csl quod narrandum csl posteris, quod videlicet hic Deus, qui fecit mirabilia in civitate sancta Jerusalem, *ipse csl Deus noster in aclernum,* nec unquam recedemus ab co, nec ipse recedet a nobis ; nos erimus in aclernum populus ejus, el *ipse Deus noster cril in aclernum, et regel nos in saecula.* S. Hieronymus vcrlil cx hebraco haec ultima verba, *ipse regel nos in morle.* Sed facile est videre, unde orta sit varietas lectionis ; nam voi hcbraica si legatur, FflOty *holamolh,* significat *saecula,* cl sic legerunt septuaginta interpretes; si legatur cum aliis punctis, ΓΙΊΩ *hal mulli,* significat *ad mortem,* el sic legil s. Hieronymus, el Icgunl hodie Ilabbini. Ulerque autem sensus verus csl, cl in idem recidit: nam si Deus regal nos usque ad morlem, regel sine dubio in saecula: non enim posl morlem ab illo excidere poterimus. Qui exponunt hunc psalmum de terrena Jerusalem valde laborant in explicatione undecimi, cl duodecimi versiculi. Qui aulem exponunl ad litteram de ecclesia, nullas patiuntur angustias.

PSALMUS XLVIII.

TITULUS, ET ARGUMENTUM PSALMI

In finem filiis Core Psalmus.

In titulo nihil est novi. Argumentum est adhortatio utilissima ad virtutem sedandam, cl fugienda vilia.

EXPLICATIO PSALMI XLVIII.

1. *Audite haec omnes gentes, auribus percipite omnes, qui habilatis orbem.*
2. *Quique terrigenae, cl filii hominum, simul in unum dives et pauper.*

Haec csl praefatio ad captandam attentionem, quae sumitur cx eo quod oratio habenda conveniat omnibus hominibus aequaliter, ncc solum praesentibus, sed etiam futuris. Ilaque convocatur omne genus humanum ad audiendum ; el quoniam neque locus ullus tantam multitudinem caperet, neque ulla vox Oratoris a lam mullis audiri posscl; inlclligcre debemes Prophetam praevidisse psalmos suos in omni lerra, clin omni fuluro tempore decantandos ; cl ideo omnes omnino ad audiendum invitasse. *Audite,* inquit, *omnes génies,* (sive ul habetur in hebraco, C'ioyn *72 col *ha-hammim), omnes populi:* quia videlicet ad omnes perlinent ea, quae dicenda sunl./turibuspercipite *omnes, qui habitatis terram :* doctoral verba praecedentia : quod enim dixerat, *audite,* déclarai addens, *auribus percipile,* idest, non ila audite, ul sermo lanium circumsone! aures, el pertranseat; sed ila audile, ul sermn inlra aures recipiatur, ibique haereat, ul allcnlo cogitari possit. Quod aulem dixil, omnes *genles.* explicat addens, omnes *qui habitatis orbem,* nc videlicet pergentes inlclliganlur soli gentiles ; vel per popftlos, ul csl in hebraco, inlelligercnlur soli, qui civitates incolunt. Vocal igilur ad audiendum omnes, qui orbem lcrrarum incolunt, sive sini gentiles, sive hcbraci, sive congregati in civitatibus, sive disper-

si in montibus , cl solitudinibus habitent. Ac nc videntur solos viventes, ct praesentes alloqui, addit aliquid generalius dicens, *Quique terrigenae, ct lilii hominum,* idesl, audite omnes, qui ex terni , cl ab hominibus ortum dicitis : omnes enim homines tam qui sunt,quam qui erunt,communem habent inalrcm terram ; cl communem patrem, Adamuin; sive communem habent materiam,cx qua sunt, terram; cl commune principium activum,hominem. In hebraco habetur, DIX *bene Adam,* filii Adam, ubi nos habemus, terrigenac:scd credibile csl septuaginta Interpretes, non legisse, Adam, sed . *adamà* , quae vox terram significat: facile enim csl , hieram ullimam cx nostris codicibus Hebraicis excidisse. Adjungit postremo, *simul in unum dives el pauper,ul* ostendat id, quod (licendum csl in hoc psalmo, ad omnes aequaliter pertinere , non magis ad divites, quam ad pauperes: neque in hoc theatro ullam rationem habendam differentiae personarum , sicul non habebitur in conventu illo, quo convocabimur ad judicium in dic novissimo. Hacc enim oratio, quam in hoc psalmo per Prophetam Spiritus sanctus ad Immines habet, talem omnino conventum requireret, qualis erit in ultima die.

3. *Os meum loquclur sapientiam, cl meditatio cordis mei prudentiam,*
4. *inclinabo in parabolam aurem incani, aperiam in psalterio propositionem meam.*

Haec csl altera pars praefationis, in qua rursum Propheta praeparat auditorem cx al o duplici capite, cx dignitate materiae, cl cx dignitate docentis. Dignitas materiae osicndilur cx co quod sermo futurus csl de sapientia , cl prudentia , cl sermo non simplex , sed parabolicus , cl acnigmalicus , qualem deed esse sermonem de rebus gravissimis, ul non contemnatur, neque intelligatur, nisi a diligentibus, cl attentis auditoribus. *Os meum,* inquit, *loquclur sapientiam,* idesl, docebit ea, quae faciunt homini m sapientem ; cl *meditatio cordis mei prudentiam,* idesl, el meditatio cordis mei, quae per os foras erumpit, docebit ca, quao faciunt homines prudentes: declarat enim priorem versiculi pariem per posteriorem: cum enim dixisset. *os meum loquclur.* nc putaremus cum temere loqtiiilurum quidquid in buccam venerit, addit, *cl meditatio cordis mei,* supple, loquclur, idesl, os meum pariet, quod cor meum diuturna meditatione conceperit. El quia dixerat se loquulurum sapientiam, nc quis existimaret, sermonem futurum de rebus speculativis, cl ad actiones humanus parum pertinentibus, addidit, *prudentiam.* Itaque significat sermonem habendum de rebus, quae sapientiam simul cl prudentiam contineant, quaeque faciant hominem sapientem in altissimis causis contemplandis, ct prudentem in vita rectissime instituenda. Attingit deinde magnitudinem docloris cum addit, *inclinabo in parabolam aurem meam, aperiam in psalterio propositionem meam;* quasi dicat, non ego loquuturus sum, quae mox audietis, sed spiritus Domini per me loquetur: ego enim attente primum audio internum doclorcm meum; deinde quae audivi loquor. *Inclinabo* in *parabolam aurem meam,* idesl subjiciam aurem meam spiritui loquenli. ct obedienler audium, ct sic *aperiam in psalterio propositionem meam,* mihi videlicet abeo inspiratam, cl communicatam. Per parabolam, hoc loco inielligilur aenigma, idest, propositio obscura, quae attentionem, el studium requirit ul inielligilur. Id palet cx verbis Hebraicis, quae significant proverbium, et aenigma, cl similia habentur Judicum 11. ubi Sampson proposuit explicandam illam sententiam. *De comedente exivit cibus, el de forti egressa esi dulcedo ;* quam sententiam vocat problema, cl propositionem ; cl habenlur co loco eadem verba hcbraica. m'n *mascial chidah* quae hic habentur; quod nutem addilur, in psalterio, sive in *cithara,* ut proprie sonat vox hcbraica. perlinet eliam ad praeparationem auditorum: significat enim David sc propositurum doctnnam suam gravissimam cum cantu el sono, ut suavitas musicae temporel gravitatem doctrinae, ct praecepta utilissima jucundius el avidus suscipiantur.

5. *Cur timebo in die mala? iniquilas calcanei mei circumdabit me.*

Hoc est proverbium, sive aenigma, quod praemissa tam accurata praefatione toti humano generi Propheta proponit cl solvit. Sed solutio non uiinus csl obscura, quam propositio, ul tam propositio, quam solutio acnigmalica dici possit. MI tamen acnigmalica sunt haec verba hominibus hujus saeculi amore praeoccupatis: nam veris spiritualibus, el veris Dei servis apertissima sunt. Ait igitur, cur *timebo in die mala ?* quasi dicat, propono vobis omnibus.qui habitatis orbem terrarum, hanc quaestionem solvendam: quid csl, quod me terrere poterit in *dic mala,* idesl in die judicii divini, quae dicitur, Sophoniac i. *dies irae, dies tribulationis ct angustiae : dies calamitatis cl miseriae; dies tenebrarum cl caliginis : dies nebulae cl turbinis; dies tubae el clangoris?* Sive (quod est idem). Quid me securum reddere poterit in die illius judicii, a quo summo bonorum omnium el maiorum meorum dependet ? Magnum profecto problema, et quod omnes omnino contingit.Solvit aulem propheta suum aenigma cum dicit,*iniquilas calcanei mei, circumdabit me,* idesl quod me timere faciet in die illa mala, non csl paupertas.quia Judex non corrumpitur donis ; non est humilitas generis, aut status, quia Judex non respicit personas; non est malitia testium,aul advocatorum,quia Judex omnia novit; non est potentia adversariorum, quia Judex neminem limet; deniquo nihil est aliud, nisi iniquitas: et non quaevis iniquilas, sed sola *iniquitas calcanei mei,* idesl, iniquilas extremae vitae meae, iniquilas perseverans usque ad Unem vitae: illa enim si inveniatur in illa dio in me, *omnino circumdabil me* instar aggeris, aul muri, ul nullo modo evadere possim; quia tunc non erit amplius locus poenitentiae, vel indulgentiae. Et conlra, quod me securum cl impavidum in die mala facere poterit, non erunt divitiae aul nobilitas, aul advocatorum diligentia, vel amicorum potentia, sed

sola juslilia ; el non quaevis juslilia, sed juslilia calcanei mei. idesl extremae vilae meae, sive innocentia perseveravit inecum usque ad moricm, sive per veram poenitentiam iniquitate deleta, in ejus locum successerit vera justitia. Scio multis aliis modis lios versiculos ab aliis exponi: sed ego brevitati studeo ; el dc variis sententiis lectori judicium relinquo.

C. *Qui confidunt* in *virtute sua, et in multitudine divitiarum suarum gloriantur.*

Posleaquam dixerat Prophcla, nihil esse timendum nisi peccatum, ul quis in dic mala securus sil, addit nunc multos esse, qui hoc non intelligentes, confidunt in viribus suis, ac per hoc gloriantur in divitiis, quas magno studio paraverunt, existimantes hac ratione, se tutissimos fore in qualibet mala die ; ct simul demonstrat illos omnino falli, cl problema suum, ejusque solutionem esse verissimam. Ait igitur, *qui confidunt in virtute sua,* idesl, qui non liment diem malam freti potentia, el viribus suis, ut sunt plurimi cx liliis hujus sacculi.illi eliam consequenter *gloriantur in multitudine divitiarum suarum:* existimant enim pecuniis omnia vinci, ct expugnari posse. El vere in hoc sacculo magna vis est in opibus el divitiis, ul vere dixerit Sapiens, *pecuniae obediunl omnia.* Eccles. 10. Sed in dic mala nullae amplius invenientur pecuniae, neque si invenirentur prodesse possent. Ideo subjungit Prophcla :

7. *Fraler non redimii, redimii homo? non dabit Deo placationem suam.*

Ostendit vanam esse fiduciam confidentium in pecuniis. Ait enim, *frôler non redimii,* id est, nemo polcnl quamlibet magnis divitiis in dic mala redimere fratrem suum. *Redimet homo* ? hoc legendum est cum interrogatione, ut monet sanctus Basilios, *fraler non redimii, redimet homo,* vel repetenda est negatio de more Scripturae sanctae. Fraler nnn redimit, non redimet homo. Est enim sensus, *[ruler non redimii,* mullo minus alius homo redimet. Aon *dabit Deo placationem suum.* idesl. neque alium.neque se ipse liberare poterit; quamvis oniin pecuniis maxime, abundet, ul eas omnes offerat nd placandum Deum in die mala, nihil ei proderit. Nam ul Dominus in Evangelio, Mallii. IG. loquitur, *quam dabit homo commutationem pro anima sua* : superat enim prolium animae humanae omnia bona hujus mundi, el ideo solus s. nguis unigeniti Dei.qui inliniii v doris erat, pretium animarum esse potuit. Itaque qui hoc magno pretio neglecto, in diabolico captivitate detentus petveniet ad diem malam, *non dabit Deo placationem suam.*

8. *El pretium redemptionis animae suae, el laborabit in aeternum, et vivet adhuc in finem.*

Deci ral quod dixerat, non *dabit Deo placationem suam:* placatio enim Dei est pretium redemptionis, quod solus unigenitus Dei dare potuit: dc quo inlelligil s. Basilios verba sequentia, *laborabit in saeculum, el vivet adhuc in finem,* idesl, laborabit in hoc mundo ad tempus, ct vivet postea in aeternum. Sanctus autem Ambrosius, cl Cliry-sostomus exponunt haec eadem verba dc viro pio ct sapiente quocumque, quem opponunt viro stulto ct impio confidenti in muliiiudinc divitiarum suarum: vir enim pius et sapiens laborat ad tempus in servandis praeceptis, sed vivet m aeternum. Sanctus vero Augustinus exponit de illo eodem,de quo dictum est paulo ante, *non dabit Deo placationem suam.el* vult hunc sensum esse: Ille,qui confidit in multitudine divitiarum suarum, *laborabit in aeternum,* quia labor ejus non habebit β·nem, el vivet modico tempore, quia vila ejus erit usque in finem, et non ultra. El videtur secundum hanc expositionem melius continuari textus Prophetae, ul magis proprie exponuntur verba, in *saeculum et in finem:* nam laborare in saeculum non csl laborare in hoc mundo, vel laborare modu-o tempore, sed esi laborare in aeternum: el vivere in finem, non est vivere sine fine, sed est vivere usque ad finem statutum, el definitum ; ila ul linis naturalis vilae non praeveniatur,neque extendatur. Verba hcbraica, pro laborabit in saeculum, vid înlur habere, *quiescet in saeculum:* nam Sqn *chadal, quiescere* significat. Sed non est verisimile, septuaginta interpretes reddidisse omnino contrarium sensum, ideo suspicor illos legisse, 5VI *Charal :* nam litterae *7. et *1, simillimae sunt. Verbum aulem *?'lП *charal,* significat *angustiri,* el cruciari, el quasi urticis pungi : quod salis proprie convenit amatoribus divitiarum, quas Dominus in Evangelio Miitlli. 13. spinis comparavit. Itaque qui in divitiis suis confidıınl,non solum non dabunt pretium redemptionis animae suae, sed laborabunt in tormentis cum divito Epulone usque in aeternum; cl vivent vilain voluptariam. quae illis sola videtur esse vita,usque in finem a Deo constitutum. De varia interpunctione textus bebraici non laboro ; quoniam illa posita est ad arbitrium Rnbbinorum, quibus injuriam non facimus, cum eis septuaginta interpretes antiquiores ct doctiores anteponimus.

9. *Non videbit interitum, cum viderit sapientes morientes : simul insipiens, el stultus peribunt.*

Quia dixerat impium victurum usque in finem, cursu videlicet naturali : nddil confirmans hoc ipsum, non *ridebit interitum, cum viderit stipientes morientes,* idcsl,continuabit cursum vitno suae usque ad ultimam senectutem, etiamsi videat aliquos sapientes, cl justos rapi ante tempus, el non continuare cursum vitae usque in finem naturalem; saepe enim Deus iis, quibus daturos non csl vitam aeternam, dat vitam temporalem diuturnam, quomodo Lazarus in Evangelio Luc. cap. IG. mortuus legitur ante Epulonem. Sed quamvis vila haec temporalis aliquando impiis salis longa contingat; tandem tamen finiiur, el fit quod sequitur in psalmo, *simul insipiens. cl stultus peribunt.* Itaque sensus totius versiculi est, *non videbit interitum,* id est, non moriclur stultus ,confidens in divitiis an»e

tempus moricnlcs : tandem tnmcn simul cum sapientibus eliam stultus et insipiens ad vilae temporalis finem pervenient. S. August, paulo aliter exponit illud, non *videbit interitum'.* vult enim sensum esse, non inlclliget, quis sit verus interitus: non enim verus interitus est mbrs corporis, sed mors animae. Posset eliam dici, *non videbit interitum,* idest, non cogitabit se quoque moriturum.quando sapientes viderit morientes: quae sententia verissima csl; haec csl enim caecitas humana, ul cum quotidie videamus morientes homines,nobis eliam incliorcs el juniores, tamen vix adduci possimus, ul serio cogitemus, nos quoque morituros esse; tamen ad litteram in Scripturis sanctis, *non videre interitum,* csl non corrumpi, psalmo 15. *Non dabis sanctum tuum videre corruptionem ;* cl Joannis K. *Si quis sermonem meum servaverit, mortem non videbit in aeternum.* Quid aulem intersit inter stultum, el insipientem, docet s. Basilius:dicil enim insipientem esse qui ad humana el communia ineptus est; qui videlicet, humana sapientia, sive prudentia caret; stultum nutem vocari eum, qui caret notitia rerum divinarum.el solis Icrrcnis inlcnlus est: cl videtur s. Rasilius non tam ad graecas, quam ad hebraiens voces respexisse. Vere enim, 5'05 *chesil.* vox hcbraica, significat eum. qui sapientia eliam humana caret: vox aulem, *bahar,*significat hominem pecori similem: pecora enim sola torrena cogitant: unde etiam paulo post dicil psalmus: *homo cum in honore esset non intellexit, comparatus csljumentis insipientibus.*

10. El *relinquent alienis divitias suas, ct sepulchra corum domus illorum in aeternum.*

Confidentes in divitiis stultos, cl insipientes vocaverat sanctus Propheta: quomodo vocal eliam Dominus in Evangelio Luc. 12. cum dicit cuidam diviti. *Stulte hac node repetent a tc animam tuam; el quae parasti, cujus erunt?* Ideo probat eos vere stultos esse, ex eo quod divitiis uti nesciunt, casque relinquunt iis. quos ignorant. *Peribunt ,* inquit, *insipientes,* cl stulti. quales sunl confidentes in divitiis, cl ul sliilliliam suam manifeste prodant, relinquent alienis divitias suas, libi rccle notat s. Augustinus, por alienos intelligi posse eliam filios, et nepotes hominum impiorum: n im etiam isti, tamquam alieni, cito obliviscuntur c irum, quorum opes obtinuerunt: el quamvis etiam non oblivisccrentur, tamen mortuos impios juvare non possent: quomodo dives ille de Evangelio quinque fratres habebat in saeculo, cl lamm ah cis juvari non poterat, quo minus nrdcrcl in gehenna, Luc. IC». Proinde quinque illi fratres inter extraneos deputabantur: unus aulem Lazarus, qui eu<n juvare potuisset, voro proximus, ct non extraneus fuisset, si misericordiam in illum facere. voluisset. Adjungit Propheta: *Et sepulchra corum domus illorum in aeternum,* idest.ipsi quidem morientes reliquerunt alienis divitias suas, sibi aulem nihil relinerunt, nisi angustissimam domum, idesl, scpulchrum, in quo jacere debent *in aeternum,* idest,od finem usque saeculi: saepe enim, aeternum, in scripturis significat integram duralionem alicujus temporis, vel statos: eldeclaralur haec phrasis m verbis sequentibus, *tabernacula eorum in progenie, ct progenie.* Quod cnim vocaverat sepulchrum, et domum aeternam, idipsum nunc vocat tabernaculum in progenie, el progenie, idesl, habitaculum, ubi manebunt corpora eorum, donec generationes, el generationes peragantur; quod sine dubio erit usque ad mundi consummationem. lu hebraeo non habetur *scpulchru,* sed, interiora: caelorum credibile est septuaginta Interpretes non legisse *kirbam,* ul modo legitur, cl significat interiora eorum, sed literis transpositis *kibram*, el significat sepulchra eorum.

H. *Tabernacula corum in progenie, el progenie vocaverunt nomina sua in terris suis.*

De priore parle versiculi dictum est in explicatione versiculi supenons. Quod aulem additur, significat, post mortem hominum insipientium nihil superesse in terris, praeter nomina ipsorum: mullis enim modis conantur mortales, qui hanc solam vitam moverunt , nomina sua aeternitati commendare: vel enim nomina sua inscribunt parietibus; vel ea civitatibus indunt; vel in libris a se scriptis apponunt, vel denique filios, aut nepotes ad memoriam perpetuandam nomina sua gerere curant.Ita filii hujus sacculi numina sua scribunt in terris, quoniam scripta esse non sperant in coelis.

12. *Et homo, cum in honore esset,non intellexit comparatus est jumentis insipientibus; el similis factus csl illis.*

Occasione insipientis, atque in divitiis confidentis, digreditur Prophcla ad ipsum genus humanum coarguendum, quasi dicat: *El sic homo cum* in *honore esset, non intellexit,* idest, homo praeter caetera anunnlia honoratus a Deo inlclligculia, cl ratione, libero arbitro, imagine divinitatis, immortalitate animae, imp. no super omnia, quae in terns sunl. non intellexit hunc, bonorem suum;scd *comparatus csljumentis insipientibus:* quibus non est intellectus. *El similis factus csl illis,* dum more pecudum, non prospicit in futurum. sed praesentibus solum inhiat; el subjicit sc corporalibus passionibus,quibus imperare debuerat; denique vera, el sempiterna bona contemnit, ul falsis, cl caducis frualur; eum c contrario temporalia omnia despicere debuisset.ul sempiternam vitam sibi compararet. In hebraeo codice non habetur, intellexit.sed, p!?» *ialin, commorabitur:* caelcrum septuaginta Interpretes non legerunt, ialin, sed, *iabin,* quod est, *intellexit.* Facile aulem fuit progressu temporis unam lilcram lu alteram mulari.

13. *Haec via illorum scandalum ipsis, el poslea in ore suo complacebunl.*

Pergit explicare, vel deplorare miseriam generis humani. *Haec via,* inquil, *illorum scandalum ipsis,* idesl, haec vita quam ducunt similem vitae brutorum, sive haec via,quam sequuntur,dum vivunt morc bestiarum, haec lex, hi mores, hoc inslilulum, *scandalum csl ipsis,* idest, offendicula inulta illis praebent.et ruinae magnae caussa sunl illis, *qui lamen poslea in ore suo complacebunl,* idest, placebunt ipsi sibi in sceleribus, el gloriabuntur, cum male fecerint; quod ad summam miseriam, cl calamitatem perlinet. In hebraeo non est, *scandalum,* sed insipientia: sed facile csl videre, unde nata sil discrepantia; siquidem septuaginta Interpretes in suis codicibus Hebraicis non habuerunt, *753 *chcsel.* quod nisi *insipientiam* significat, sed *'yÿz chescel,* quod significat *scandalum.* Veriores autem fuisse codices, quos habuerunt Septuaginta, iis. quos posteriores habuerunt non credimus posse negari.

H. *Sicul oves in inferno posili sunl, mors depascel cos.*

Quoniam dixit homines factos esse per peccatum similes bestiis insipientibus, addit finem illorum fore, ut more ovium insipientium mactentur: ubi demons.ratur tum multitudo, lum imbecillitas hominum, qui post mortem ad inferos detruduntur: oves enim gregalim conjiciuntur in stabula, cl sine ulla resistentia ducuntur ad macellum.Itaque minori labore Deus multitudinem impiorum, quamvis iu mundo ditissimi el potcnlissimi fuerint, detrudet in infernum ad mortem sempiternam. quam soleat pastor oviculas el simplices, cl inermes vel detrudere in stabulum, vel educere ad caedem. Quod autem dicitur, *mors deposed cos.* duplicem sensum habere polest;unum, ul significetur. mortem instar pastoris futuram el Immines instar ovium ductarum ad pascua squalida, et arentia, ubi nihil inveniant praeter gemitus, el dolores: alterum,ul significetur mortem instar lupi famelici, depasturam, cl consumpturam homines impios instar ovium destinatarum ad escam. Prior sensus convenit voci graecae ποιμανεῖ, posterior voci lalinae. *deposed:* utrumque autem oplime recipit vox hebraica, *raha.* sed in re nulla videtur esse discrepantia, lluccnim tandem recidit ulerque sensus.ut significetur mors impiorum numquam finienda.

15. *El dominabuntur eorum justi in malutino, el auxilium corumvelerascd in inferno a gloria eorum.*

Pergit narrare miseriam impiorum ad inforos descendentium, ac dicit eos tn *malutino,* idcsl. in principio novi, ac futuri sacculi, quod incipiet m resurrectione universali, futuros omnino justis subjectos: jusli enim in dic novissimo, qui eliam erit principium fuluri sacculi, judices erunt impiorum, eisque in aelernum dominabuntur; el nihil erit, quod impios co die adversus justos juvare possit: omne enim *auxilium eorum,* quod in robore, cl polcslalo situm oral, *veterascet,* ac marccscccl. alquc inutile fiet in inferno, *a gloria eorum,* idcsl.posl gloriam eorum,quam in l100 mun. do habuerunt, dum gloriosa palatia inhabitarent: Illud, *in malutino,* demonstrat tempos hujus saeculi lolum esse noctem quamdam. Unde dicit Aposlolus Horn. 13. *Nox praecessit, dies autem appropinquavit.* In nocte hujus saeculi videtur saepe injustitia praevalere, sed in matutino apparebit, ubi sint justi, ct ubi sint injusti. lu hebraeo secunda pars versiculi longe aliter haberi videtur: sic enim vertit sanctus Hieronymus. *El figuratorum conteretur in inferno posl habitaculum suum:* aliud est enim auxilium, aliud figura, et aliud gloria, aliud habitaculum.Sed déprima voce non csl magna difiicullas:vox enim hebraica, *lsu r* quamvis figuram significare possit a verbo, ijp *ialsar,*quod csl formare,tamen proprie,lsur, quae vox hoc loco habelur, significat, *petram,* el metaphorice robur, ac potentiam. Itaque recte septuaginta Interpretes verterunt *auxilium,* quod in viribus, cl potentia consistit. Altera vox, quie hcbraice dicitur,*7'OT *zebul.* videtur propric significare habitaculum, non quodeumque, sed gloriosum, quale csl coelum: habelur enim haec vox in duobus tantum locis. Isaiac 63. vers. 15. Allende *dc cocio et vide de habitaculo sancio luo. clgloria tua.* El II ibac. 3. vers. 11. *sol el luna Mirant in habitaculo suo.* Hoc igilur loco saucius Propheta opponit infernum, habitaculum videlicet obscurissimum, cl vilissimum, domibus gloriosis, cl splendidis, quas in hoc mundo impii possidebant. Septuaginta vero Interpretes verterunt, α *gloria ipsorum,* volentes per gloriam significare gloriosas domos, quas impii cum inferno commutant: hic igitur totius versiculi sensus erit, *et dominabuntur eorum,* impiorum videlicet in inferno positorum, *jusli in malutino,* idcsl, cum illucescet dies resurrectionis, atque initium sacculi fuluri. *El auxilium eorum,* idesl, robur, cl potentia impiorum *veterascet,* idcsl, conteretur, cl inutile erit instar vestis consumptae, cl lacerae. *In inferno a gloria eorum,* idesl, quando post gloriam splendidorum habitaculorum, infernum lelcrrimum, civilissimum habitaculum, clnmcorporaliter habere incipient.

16. *Verumlamen Deus rcdimel animam meam de manu inferi cum acccperil me.*

Addit nunc quaesit futura sors piorum, in quorum numero sc ipse ponit, quasi dicat, Impiis quidem accidet id, quod dixi: verum mihi, meique similibus contrarium eveniet. *Deus enim rcdimel animam meam de manu inferi,* idcsl, liberabit mc, nc ab inferno delineat; quando veniens assumet mc. Videtur hoc loco praedicere redemptionem, quae csl in Chrislo Jesu, cl descensum cjusdem Chrisii ad inferos: tunc enim persoluto pretio sanguinis redemit dc manu inferi animas justorum, cum descendens ad inferos accepit eas, cl ad se assumpsit. Sic veteres patres, Basilius.

Augustinus, Ambrosius. Hieronymus, cl Eulhy-imus.Polesl aulem cum Chrysoslomo hic locus in-lelligi dc inferno inferiore, ubi torquentur animae impiorum, ul sensus sil: *deus redimet animam meam dc manu inferi,* idesl, non patietur Deus animam meam rapi a manu inferi, nec deduci ad loca poenarum: cum de hoc mundo per corporis mortem *accipiet me.*

17. iYc *timueris, cum dives factus fuerit homo, el cum multiplicata fuerit gloria domus ejus.*

18. *Quoniam cum interierit non sumet omnia, neque descendet cum co gloria ejus.*

Ex dictis concludit per modum exhortationis, non esse liniendam potentiam divilum hujus mun-di, quoniam brevissima csl: alloquitur aulcm ju-stos pauperes, alquc a divitibus hujus mundi op-pressos. A'e *timueris,* inquil, cum *dives factus fuerit homo,* idcsl, ne formides polcnliam ejus,ne ob limorem temporalis polcnliae forte offendas aeternam omnipotentiam Creatoris : neque eliam timeas, si forle videris,non solum hominem inimi-cum luum divitem esse facium, sed eliam *multi-plicatam gloriam domus ejus* , per numerosam familiam, cl multiplices dignitates propinquorum ejus. *Quoniam cum interierit* per moriem videli-cet, quam nemo effugere polesl: el quae divilibus, el pauperibus communis est, *non sumet omnia,* idest, nihil sumet, nihil secuin asportabit eorum, quae in hoc mundo possidebat: neque descendet cum eo gloria ejus, idcsl, non comitabuntur cum ad inferus descendentem propinqui, vel famuli, el mullo minus honores cl dignilales. Ilaquc divitiae el gloria impiorum ab brevissimum tempus durant; paupertas, cl confusio sempiterna sunt: contra ve-ro paupertas,el confusio piorum momentanea sunl opcscl gloria manent in saeculum sacculi : quod Apostolus pulchre expressit, cum oil 2. Corinth.G. *Quasi tristes, semper autem gaudentes.* Tristitia enim piorum non est tristitia, sed quasi tristitia; qualis cslca, quam somniantes aliquando patimur laetitia vero non quasi laetitia, sed vera, solidaque laetitia csl nunc quidem in spe, poslea vero in re: cl contra, laetitia impiorum dc carnali voluptate, vel gloria, non csl laetitia, sed quasi laetitia, quali (ruuntur dormientes, dum sc possidere, quae dili-gunt, somniant. Tristitia autem in gehenna non erit quasi tristitia, sed verissima , certissima , ac sempiterna tristitia.

19. *Quia anima ejus in vila ipsius benedicetur: confitebitur tibi, cum benefeceris ci.*

Reddit ra tonem, cur gloria impiorum non co-mitetur cosiad inferos. Quoniam, inquil, sicut ipsi ficum laudare consueverunt quando eis beneficia temporalia tribuit: ila Deus in hac solum vila cis benedicere solet. *Anima ejus in vila ipius bene-dicetur,* idesl,anima impii sive ipse impius,in hac solum vila benedicetur, tum a Deo per bcncficio-lum temporalium collationem, tum ab hominibus per laudationes, sive potius adulationes. *Confitebi-tur libi,* idcsl, el ipse vicissim confitebitur libi, hoc csl laudabit le, libique gratias aget, *cum be-nefeceris ci:* sin autem aliquid mali illi evenire permiseris, continuo blasphemabit le: non enim ex illis csl qui dicunt, psalm• 33« *Ilenedicam Do-minum in omni tempore, semper laus ejus in ore meo·,* vel Job 2. *Dominus dedit, Dominus ab-stulit, sil nomen Domini benedictum.* In hebraeo liabclur active , *jcvarcch bencdicel* , pro quo habemus in g'aeco, ἐολογηδήσεται, cl latino, *benedicetur:* sed idem csl sensus. Sic enim legi debent verba hebraica,*Quia animam ejus in vila ipsius benedicet: :* cx quo inlelligimus, illud, *be-nedicet,* referri ad Deum, ac per hoc eliam, illud *benedicetur anima ejus,* referri dcbel ad Deum, ul nos supra exposuimus. Idem aulem sensus csl, sive legas, *anima ejus benedicetur a Deo in vila ipsius,* sive *animam ejus benedicet Deus* in vila ipsius.Quod autem sequitur, *confitebitur libi.cum benefeceris ei,* in hebraeo legitur *cum benefece-ris libi:* sed ex lilerarum similitudine corruplus vi-detur lextus llcbraiçus: nam septuaginta Interpre-tes non legerunt, "p *lach,* quod est *libi,* sed, 15 *lo,* quod est ei, el hoc modo posteriore legitur in omnibus codicibus grnecis.cl lalinis, el csl sensus multo facilior, el clarior.

20.*Inlroibii risque in progenies Patrum* suorum : *cl usque in aeternum non videbit* lumen.

Impius in hac vita in lucc honorum, cl gloriae vivit, Deo illum beneficiis temporalibus rcplenlc, ul vel rcmunercl aliqua bona opera ejus, vel alli-ciatad resipiscentiam, cl conversionem. Sed in a-lia vila *apponitur* (ul Scriptura loquitur) ad pa-tres suos, ul eos sequatur in suppliciis, quos se-quutus est in flagiliis, *introibit,* impius videlicet, posl hanc v itam,*usque in progenies Patrum suo-rum,* idcsl, Introibit ad ea loca , ad quae illuni praecessit progenies Patrum suorum, el usque in *aeternum* non *videbit lumen,* quia justo judicio manebit in aeternis tenebris,qui nimirum delecta-tus est lucc honorum, cl gloriae temporalis, el lu-cem gloriae coelestis non quaesivit.

21. *Homo cum in honore esset non intellexit: comparatus est jumentis insipientibus, cl si-milis factus csl illis.*

Repolit Propheta versiculum duodecimum, tum ul ostendat praecipuam causam miseriae homi-num esse insipientiam, cl merito homines pluri-mos in aeternum lumine carituros, atque in tene-bris futuros.quia lumino rationis uti non voluerunt lum elioœ.ul non miremur,si pauci omnino aenig-ma propositum in hoc psalmo inlclliganl. Id enim accidil, quia homo.propler peccatum *comparatus est jumentis insipientibus, el similis factus* esi *illis.*

PSAL M U S XLTX.

TITULUS, ET ARGUMENTUM PSALMI

Psalmus Asaph.

In priore libro Paralip. cap. 16. legimus, Asaph luisse principem cautorum a Davide constitutum. Utrum aulem ipse psalmos composuerit, qui inscribuntur nomine ejus, an solum cecinerit, vel canenti praefuerit, non est omnino certum, ul in praefatione diximus. Argumentum psalmi est duplex Domini adventus, unus ad praedicandum, alter ad judicandum; unus occultus, cl in humilitate; aller manifestus, el in majcslale. Et quoniam in utroque adventu Christus congregat homines, vel ad Udem, vel ad judicium: recte psalmus inscribitur. tIDK *Asaph,* qui interpretatur *congregans.* Addit, et declarat Propheta,quibus de rebus potissimum reddituri simus rationem in dic judicii proinde psalmus utilissimus est.

EXPLICATIO PSALMI XLIX.

1. *Deus Deorum Dominus loculus esi, el vocavit terram.*

Incipit a primo adventu, ac dicit, Dominum loculum esse ore proprio, qui per ora 1'rophclurum antea loquebatur: cl ad concionem suam vocasse non Judaeos lanium, sed *omnem terram,* idesl, omnes inhabitantes terram: quod per Apostolos suos fecit: si quidem *in omnem terram exivit sonus eorum,* ul dicitur psal. 18. Dicitur aulem hoc loco Dominus esse *Deus Deorum,* ul inlelligamiis, Christum esse Deum verum, veri Dei lilium, qui eamdem cum Patre divinitatem habel: una enim el >ola esse polesl vera divinitas, mulli aulem sunt Dii, vel per errorem, cl aestimationem,ul Du gentium, *qui Daemonia sunl,* ul dicilur iu psalmo 95. vel per gratiam adoptionis, ul sancti Angeli el sancti homines; vel per similitudinem, ul principes, cl judices terrae. Sed omnes isli Dii subjecti sunl uni, el soli Deo vero . qui i.deo dicilur *Deus Deorum.F* hebraeo, ΠΊΓΡ 5K *el elohim* Adonai. sanctus Hieronymus veriti, *Foriis Deus Dominus locutus est:* sed voces hcbraicae ulramque versionem patiuntur, el sensus ulriusque lectionis esi verus, ad propO'itum rerum dicendarum.Aom si respiciemus primum adventum, Christus Dominus Deum Deorum se ostendil, cum terribilis fuerit Doemonibus, qui sunl Dii gentium; et ipse per adoptionis gratiam mullos fecerit Deos: el ipse idem *fortis Deus fuit,* cum hostem generis humani per crucem devicerit,ct vasa ejus diripuerit. Si respiciamus secundum adventum,Deus *Deorum* reciissimc dicitur, quoniam Judex Judicum omnium erit: nec minus proprie conveniet ei titulus *foriis Dei,* cum diabolum, el omnes assulis ejus, sive doemones, sive homines in gehennam verbo detrudet, el vectibus sempiternis portas inferni claudet. Ait igitur, *Deus Deorum Dominia loculus est,* idest. Dominus Christus, qui est Deus Deorum in hunc mundum adveniens, locutus csl verba evangelii sui. *Et vocavit terram,* idest, cl ad sermones suos audiendos, terram universam convocavit dicens, *venite ad me omnes qui laboratis,el onerati estis,el egoreficiam vos,*Mallii.II.

2. *A solis ortu usque ad occasum: ex Sion species decoris ejus.*

Declarat sc per lerram, non intellexisse terram Palcslmac, vel aliquam aliam particularem, sed omnem omnino terram: cl simul explicat locum, unde Dominus loqui coeperit.Coepit enim ex Sion, sive cx Jerusalem, juxta illud Isnine 2. *De* Sion *exibit lex, el verbum Domini de Jerusalem;* ct illud Luc. ult. *Oportebat Christum pali,* el resurgere *a mortuis tertia die, et praedicari innomine ejus poenitentiam, el remissionem peccatorum in omnes gentes, incipientibus ab Jerosolyma.* A *solis orlu,* inquit, *usque ad occasum,* vocavit terram, idest, omnes homines, qui habitant lerram a principio, ubi sol orilur, usque ad finem, ubi sol occidit.*Ex Sion species decoris* ejus,idest, locutus csl Dominus, cl vocavit lerram cx Sion, quae est species decoris ejus, idesl, cx Sion orta csl praedicatio cvangelica, quae est species decoris ejus. Vorro species decoris significat speciem pulcherrimam, sive perfeclam pulchritudinem, ut magis sonant verba hebraica. Eral aulem Jerusa-

lcm, juxla priorem sensum.perfecit *decoris.*ul dicitur Tlircn. L quia eral civitas nobilissima, antiquissima. frequentissime,ornata sede regia el pontificia, nccnon tabernaculo, arca foederis, cl caeleris,quae eam capul religionis,cl Regni faciebant unde eliam typus erat coelestis, ac divinae civitatis. Sed juxla posteriorem sensum oral cvangelica praedicatio perfecti decoris, quia continebat mysteria redemptionis, notitiam sanctissimae Trinitatis, sacramenta cflicacissima, legem peifectam, cl innumerabilibus signis, ct prodigiis comitata veniebat; atque audientes, cl credentes renovabat cl justificabat; et ex ima terra ad summum coelorum exaltabat.

3. *Deus manifeste veniet, Deus noster, et non silebit.*

Ilie jam praedicit secundum adventum: quasi dicat, Deus Deorum venit, el vocavit lerram, sed occulte venit, quia in forma servi, in humilitate, in mansuetudine,ul esset locus redemptioni per passionem, el mortem, sed postea *manifeste veniet* in potestate, el majestate magna, non in praesepi speluncae, sed in nubibus coeli, non cruci aflixus inter latrones, sed in sede Judicis cum omnibus Angelis suis.Neque solum manifeste veniet,sed etiam *non silebit,* sicul in primo adventu, quando ut agnus mansuetus ductus ad oeci donem non aperuit os suum: cl sicul hoc tempore silet, dum peccata fieri videt, ct tacet; sed veniet cum tuba et clamore horribili. *.Vedia nocte clamor factus est. ccce sponsus venit,* .Mattii. 25. *Et mittet Angelos suos cum tuba,et* voce *magna.el congregabunt electos ejus a quatuor ventis.*Matth. 24.ctIpse *Dominus in jussu.et voce Archangeli,el in tuba Dei descendet de. coelo.*I.Thes.4. el *In novissima tuba. canet enim tuba, ct mortui resurgent incorrupti,* 1. Corinth. 15. In hebraeo prima illa verbo, *Deus manifeste,* conjunguntur cum versu superiore, hoc modo, *Ex Sion species dccoi is ejus. Deus manifestabitur:* et deinde subjungitur novus versiculus, *Veniet Deus noster, el non silebit.* Sed non Icncmur sequi distinctionem hebraicam, quae a Rabbinis excogitata csl: illud aulem verbum,*manifeste.* in textu hebraico ambiguum csl, ul possit nssc adverbium, manifeste, cl verbum, manifestabitur; proinde non erraverunt septuaginta Interprêtes, qui per adverbium expresserunt. Quod si Ilabbini contendant vocem hebraicam , y'STH *liophiab,* non posse accipi adverbialilcr; dicemus 'Cptuaginta Interpretes reddidisse non verba, sed sensum; idem enim est, Deus manifeste veniet, Deus noster, et non silebit: el Deus manifestabitur veniet Deus noster, cl non silebit.

4. *Ignis in conspectu ejus exardescet, el in circuitu ejus tempestas valida.*

Haec accipiuntur communiter pro conflagratione mundi, idesl, eorum omnium,quae sunt in lerra civitatum videlicet, hortorum, vinearum, palatiorum, animantium, cl similium rerum corruptibilium, de quibus dicit s. Petrus in epist. 2. cap. 3. *Adveniet aulem dies Domini ut fur, in qua coeli magna impetu transient, elementa vero calore solventur, lerra aulem, el quae in ipsa sunl opera, exurentur:* de qua conflagratione disputat s. Augu-dinus hb. 20. de civil. Dei. cap. 18. ct Scholastici in 4. Sentent, dist. 47. sensus igitur est, *Ignis in conspectu ejus exardescet,* qui exuret omnia, el quae in terris inveniet. *El in circuitu ejus tempestas valida,*idesl, commotio maxima cx omni parte mundi, tum in terra, lum in mari, tum in nere, tum in coelo, *arescentibus hominibus prae timore, el expcclatione, quae supervenient universo orbi,* ul ail b. Lucas cap. 21.tamen s. Augustinus hunc, locum psaltni exponens, per ignem intelligil judicium divinum; per tempestatem voro ventum separantem grana a paleis,idest, discretionem bonorum a malis. Alii non male, per ignem, el ti-mpeslatem, describi volunl iram judicis aeterni. cum qua adveniet in novissimo dic: vel ccrlc haec omnia signa esse majestatis Dei omnipotentis: nam el quando dcscenoitDeus in monlem Sinat dalurus legem, mons lolus ardere videbantur, el audiebantur tonitrua , el conspiciebantur fulgura cl omnino tempestas ingens, el terror maximus, Exod. cap. 10.

5. *Advocabil coelum desursum,el lerram discernere populum suum.*

Describil frequentiam eorum, qui in illo quasi theatro intererunt, alque ad spectaculum omnium maximum convenient. *Advocabil,* inquit, coelum *desursum,* idesl, ex parte mundi superiore advocat) l Judex ipsum coelum, idesl, omnes Angelos coeli habitatores: sic enim Dominus ail Matth. 25. *Cum venerit filius hominis in majestate sua. et omnes Angeli ejus cum eo.* El ex parle inferiore *advocabil terram,* idest. omnes homines, qui ab initio mundi usque ad finem per successiones generationum incoluerunt terram. Aderunt ergo otnnes Angeli, el omnes homines. Advocabil aulem hunc lam magnum conventum, *discernere populum suum,* idest, ad judicandum populum suum, cl segregandos clcclos a reprobis: nam ut dicilur Matth. 13. in consummatione *saeculi exibunt Angeli, el separabunt malos dc medio justorum.* Et M illh. 25. *Separabit* oves *ab haedis,* idesl, eu facilitate Judex coelestis secernet omnes clcclos ab omnibus reprobis, quamvis prope innumerabiles sint futuri, qua paslor separare polesl paucas oves a paucis hoedis. Alii existimant advocari coelum, cl terram in lestes divinae sententiae, tamquam immobilis, quomodo alibi saepe in divinis litteris. Prior expositio esi s. Augustini, posterior s. Joannis Chrysoslomi. quem sequuntur Theodorelus, el Eulhymius. Ulraque csl vera, cl una alteri non ropugnal.

6. *Congregate illi sanctos ejus, qui ordinant testamentum ejus super sacrificia.*

Quamvis omnes omnino homines ad judicium vocandi sini. tamen peculiari ratione judicium ad flJelcs pertinebit: *qui* enim non *credunt,jam ju-*

dicati sunl, Joan. 3. unde eliam Malli). 25. soli fideles judicandi introducuntur,el de operibus,non de Ode discutiuntur. linquo nomine sanctorum intclligendi sunl fideles, qui ad populum Dei perlinent, qui per circumcisionem olun Deo consecrabantur, el nunc per baptismum consecrantur: sic David in psalm. 85. dicil, *Custodi animam meam quoniam sunclus sum,* ct Apostolus in epistolis suis omnes Christianos vocat *sanclos.* Alloquitur igitur angelos, ct dicit, *Congregate illi sanctos ejus,* idesl, adducite ad judicium populum Dei peculiarem, quem sibi per sacramenta sanctificavil: quod enim id per angelorum ministerium faciendum sil, perspicuum esi cx cap. 13. Matthaei, *Exibunl Angeli,el separabunt malos de medio justorum:* et cap. 24. *El millet Angelos suos cum tuba.cl congregabunt electos* ejus.Quod sequitur, *Qui ordinant testamentum ejus super sacrificia,* est declaratio vocis sanctorum: illi enim dicuntur Sancti, qui ordinant testamentum super sacrificia: quae sententia clarior est in textu hebraico, ubi ad verbum legiiur, *Qui feriunt pactum ejus super sacrificio,* idest. qui pactum cum Deo faciunt, ul sint populus ejus, el ipse sil Deus eorum, quod pactum csl super sacrificio, idesl, super cultu divino, qui praecipue in sacrificiis offerendis consislil.Lcclio nostra csl paulo obscurior,sed cumdeni sensum facit: nam per, *leslamenlum,* inlclligilur pactum, cl per *ordinare,* significatur, *disponere.* Disponere leslamenlum . el ferire puelum, idem sunl, ul perspicuum csl cx variis locis Scripturae, sed praecipue ex lib. 1. Machab cap. 1. *Eamus, et disponamus leslamenlum cum gentibus, quae circa nos sunl: num cx quo recessimus ab eis, invenerunt nos mulla mala.* Igilur sensus hujus versiculi csl, congregandos esse ad judicium sanctos Dei, idesl, homines Deo dicatos,*qui ordinant testamentum ejus super sacrificia,* idest, qui testamentum disponunt, cl pactum feriunt cum Deo, ul ipsi colant Deum sacrificiis, el Deus sil eorum Deus, cosque beneficiis semper afiicial.In hebraeo codice habelur pronomen primae personae, hoc modo, *Congregate mihi sanclos meos, qui feriunt pactum meum super sacrificio.* Sed sepluaginla Interpretes in omnibus his vocibus legerunt Illeram, tau. ubi nunc Csl lilera, *jod:* facile aulem fuil, mulari lilcram, tau. in lueram, *jod,* cum non differant, nisi quod una esi paulo longiur allera: posita aulcm in lexlu lilera. tau, efficitur pronomen tertiae personae et recle Sepluaginla verterunt, *congregate illi, el sanclos ejus.el leslam.cntum ejus.*

1.El annuntiabunt coeli justitiam ejus,quoniam Deus Judex est.

Congregatis omnibus ad judicium, lum demum *annuntiabunt coeli justitiam ejus,* idesl, de coelo proferelur sententia in bonos el malos, inde apparebit omnibus, quanta sil juslilia Dei. quae nunc saepe non apparet, cum permittente Deo justi opprimantur ab iniquis: lunc igilur *annuntiabunt coeli justitiam ejus;* quia de coelo veniel, qui justissime judicabil, cl iu coelo aci eo sedens, sententiam justissimam proferet, el lolnni coelum, idesl, omnes coehles assensu, cl laudibus conlirmabunl justam sententiam, ac dicent, *Justuses Domine, el rectum judicium tuum.* Neque poterit esse falsa haec coeli annuncintio , *quoniam Deus Judex est,* idesl, quuninm , qui judicabit Deus csl, in quem injustitia cadere non potest.

8. *Audi populus meus, el loquar: Israel, cl testificabor libi, Deus Deus tuus ego sum.*

Transii nunc Propheta ad eruditionem populi, ac doccl, quae sil futura materia judicii, idest, quibus de rebus reddenda sil ratio in judicio, ul unusquisque parare se possil. Atque ul admonitio majorem fidem habeat, Deum ipsum loqucnlt iii.el paterne admonentem inducit. *Audi,* inquit Deus, *populus meus, el loquar:* nisi enim audieris, non libi loquar, sed aliis, qui habenl aures audiendi: nam non sine causa Dominus in evangelio Mallii. 11. el alibi saepe dicil,*Quihabel aures audiendi audiat:* sicut enim qui surdi sunl habenl aures ad ornamentum corporis, sed non ad audiendum:sic eliam qui mentem habent, sed noa attendunt ad doctrinam Dei, habent aures interiores, quasi non haberent. Oporicl igilur attente cogitare, et considerare quid dicat Deus, si volumus, ul nobis loquatur. Explicat deinde clarius, dum addit, *Israel el testificabor libi,* idesl, audi populus meus Israel cl loquar testificando, el notum faciendo libi,quod lua maxime interest. Per Israelcm aulem non inlelligilur solum populus.qui secundum carnem ab Israelc descendebat, sed etiam populus Christianus, qui Ûjlem Israelis imilalur. Imo hic maxime per Israelcm inlelligendus esi, cum Apostolus dicat Roman. 9. Λ'οη *omnes, qui ex Israel, hi sunl Jsraclilae. neque omnes, qui semen Abrahae, hi filii·, sed qui filii sunl promissionis aeslimanlur in semine.* Quod aulem sequilur, *Deus Deus* tuus *ego sum,* esi ratio, cur nos opoileal audire, quii videlicet, qui loquitur, csl Deus, el peculiariter Deus nosier: ac per hoc cerio scimus, illum scire el velle nobis utilissima praecepta tradere: nam si Deus esi, omnia novit: si noster esi, amal nos, ac propicrea vull utilia nos docere.

9. *Aon in sacrificiis luis arguam te: holocausta aulem lua in conspectu meo sunl semper.*

Summa doctrinae divinae csl, Deum non requirere a nobis munera, qualia sacrificia sunt, quasi illis indigeat,vel quasi haec illi praecipue placeant sed requirere internas virtutes fidem, spem, dilectionem, obedientiam: propler quas virlules munera placent, cl sine quibus non placent. Id conforme esi verbis Samuelis, I. reg. 1.3. *Numquid vull* Deus *holocausta, el victimas, cl non magis ul obediatur voci Domini? cA* Isaiao cap. 1. *Quo mihi multitudinem victimarum vestrarum, dicil Dominus? plenus sum,* etc. el infra. Lavamini, *mundi estote,* etc. el Christi ipsius, Mallii. 23.Vae *vobis Scribae, el Pharisaei hypocritae, quia decimatis mentam, cl anethum,cl cuminum, et reliquistis quae graviora sunl legis, judicium,* mi-

scricordiam, cl fidem. El denique ipsius Dividis in psal. 50. *Si voluisses sacrificium, dedissem utique: holocaustis non delectaberis. Sacrificium Deo spiritus contribulatus, cur contritum el humiliatum Deus* non *despicies.* Aii igitur, Λ'οη *in sacrificiis luis arguam te,* idesl, non accusabo, vel damnabo le in judicio, quod pauca mihi sacrificia obtuleris: deinde reddit hujus rei multas rationes: quarum prima csl in secunda pario hujus versiculi.quia videlicet satis mulla holocausta sibi quotidie offerantur: nam cum dicil:holocausfa *autem lua in conspectu ineo sunl semper,* illud *autem* ponitur pro, enim: nam in hebraeo est particula, *et,* quae frequentissime ponitur pro, enim. Sensus igilur est, non arguam le de defectu sacrificiorum, quoniam holocausta lua semper inveniuntur in altari meo.

10. Aon *accipiam de domo lua vitulos, neque de gregibus tuis hircos.*
11. *Quoniam meae sunt omnes ferae sylvarum, jumenta m monlibus, el boves.*
12. *Cognovi omnia volatilia coeli, el pulchritudo agri mecum csl.*

Haec csl secunda ratio, cur Deus non magnopere requirat nostra sacrificia, quoniam ipse esi rerum omnium Dominus, cl ideo, si velit oves, eut boves, aut aves, aut aliquid aliud, nullo negolio polcsl habere, cum ipse omnia noverit,omnia possideat. Λ'οη *accipiam.* inquil.de *dono tua vitulos neque de gregibus luis hircos,* idesl.non opus csl mihi, si velim vitulos, aul hircos, ul illos libi eripiam, vel a tc petam. *Quoniam meae sunl omnes ferae sylvarum,* idesl, mea sunl omnia animantia sylvcslria. ut corvi, caprae, apri cl similia. *Jumenta in monlibus el boves,* idesl, mea sunl etiam omnia animalia, quae pascuntur in montibus, ut oves, caprae, arietes, hirci, boves, cl vituli.Cognovi *omnia volatilia coeli,* idesl, non solum animnlia quadrupedia mea sunl, sed etiam omnes volucres c< ch, quos ego novi ubi sint, el ad quid prosint. *Et pulchritudo agri mecum csl* idesl,non solum animalia, sed eliam omnes fructus terrae,ex quibus agri pulchri cl divites redduntur, apud mc sunt, ad jus meum perlinent, cl omnibus till possum, ul mihi placet: vel apud mc csl, idesl, omnis perfectio agri, cum omnibus frugibus, arboribus, animantibus, fontibus, cl caeleris rebus, mecum csl ab aeterno eminenter in essentia mea consistens,ul mihi opus non sil ad isla exteriora descendero. In hebraeo prn illa voce, *jumenta,* csl vox. Π'10Γ«2 *behemoth* , quae vox significat *animalia* generalinijCI non *solo jumenta* proprie dicta: nam psal. 8. eadem vox habelur, ubi noster interpres vertit, *pecora campi:* el psal. 118. ubi legimus, universa pecora, eadem eliam vox roporilur. Illud aulcm, *in monlibus, cl boves,* cx hebraeo verti posscl, in monlibus mille: nam vox hcbraica.ri^X *eleph,* quae hic habelur. significat. ‹ l *bovem,* el mille.Itaque sepluaginla Interpretes non male verterunt.boves; quamvis s.Hicron.verterit, *millium:* sed ulraqtie leclio verum sbnsurn habet: nam secundum lectionem s. Hieron.sensus est, Dei esse animalia innumerabilia, quae in monlibu·» mille, idesl, plurimis inveniuntor. Secundum lectionem Septuaginta, sensus csl. Dei esse animalia, quae libere vagantur in monlibus,el eliam boves, qui in praesepibus delinentur: cl quoniam in textu hebraico, ul mino legitur, illud in monlibus, regit posl sc genitivum, cl legi debel, in monlibus bovis, quae verba non videntur aptum sensum reddere; suspicor septuaginta Interpretes non legisse. tpN >V|TO *beharcre cl 'ph. iu montibus bovis:* sed. tpXI 'lΠ2 *bear veelcph,* in monte, ct bos, unica litera paululum immutata, idesl. *jod,* mutala in χ-au. quae sunl litcrac simillimae; quod facile confingere poluil vitio librariorum: sed explicandi gratia Sepluaginla posuerunt numerum mulliludinis pro singulari, cl pro in monte *el bos,* posuerunt in monlibus, *el boves.* Illud aulcm, *cognovi omnia volatilia coeli,* s.Hieronymus cx hebraeo venii,*cognovi omnes aves montium:* el vere vox hcbraca non coelum,sed montes significat,neque csl similitudo Hierarum inter vocabula, ul errorem librariorum suspicari possimus. Sensus tamen idem est: nam *volatilia coeli, cl aves montium* idem sunl: dicuntur enim volatilia coeli.quia per coelum aereum discurrunt, cl aves montium , quia in arboribus montium,ul plurimum nidificant. Illud denique, *el pulchritudo agri,* vertitur a s. Hieronymo,el universtteu *agri: vox* autem hebraica, VT *ziz,* csl omnino ambigua: nam Septuaginta hoc loco reddiderunt, *pulchritudo:* in psal. 79. reddiderunt eamdein vocem transtulerunt, inlroiIttS. Sanctus aulcm Hieronymus hoc loco reddid l. *universitas:* in psalm. 79. *Omnes bestiae:* Isaiae GG. *omnimoda.* In hac lania varietate lotissimum csl auctoritatem sepluaginla Interpretum sequi, a quibus quoad sensum s. Hieronymus non dissentit. Siquidem pulchritudo agri cx universitate agri, idest. cx universis fructibus agrorum consurgit.

13. Si *esuriero non dicam tibi: meus csl enim orbis lerrac, cl plenitudo ejus.*
Ii. *Numquid manducabo carnes taurorum'? aut sanguinem hircorum* potabo?

Haec est tertia rallo, cur Deus non requirat noslra munera propler suam necessitatem,vel utilitatem. quia videlicet non esurit, neque sitit, cl consequenter non calet, neque friget, neque ulla re indiget: el si indigeret, omnia illi praesto essent, quia Dominus csl omnium rerum. Si *esuriero, inquit, non dicam tibi,* ul cibum videlicet mihi provideas: ouia meus est *orbis terrae, cl plenitudo ejus. Numquid manducabo carnes taurorum?aul sanguinem hircorum potabo?* idest, non vescor ego ejusmodi rebus,qui substanlia sum spiritualis, cl immortalis.

15. *Immola Deo sacrificium laudis, cl redde Altissime vota tua.*
1G. *El invoca me in die tribulationis; eruam tc, ct honorificabis me.*

Docuit hactenus, non esse spem ponendam in externis sacrificiis, quasi illa sine interiori cogni-

lionc, ct amore sufficiant: nunc docet, in internis actibus virtutum consistere sacrificium, quo delectatur Deus, cl quod nos in Judicio ultimo securos praestare potent. Sed observandum csl aliud esse laudem Dei, aliud sacrificium laudis. Potest enim laudari Deus ab iis, qui labiis solis Deum honorant; sed non polesl sacrificari laus, nisi ab iis, qui in ara cordis cl cum igne charilalis thus laudis offerunt, idesl, nisi ab iis qui credunt, cl aliquo modo apprehendunt Deum es.>c summum bonum, quique Deum sic creditum, el cognitum loto corde diligunt, cl tamquam pulcherrimum, optimum, sapicolissimum, admirantur, cl laudant. Itaque sacrificium laudis, signum, cl effectus est cognitionis, cl amoris: el quia beati in coelo semper Deum vident, cl amant, ideo dc illis dicitur psalm. 83. *Beati qui habitant in domo tua Domine, in saecula saeculorum laudabunt te.* Ait, igilur, *Immola Deo sacrificium laudis,* idesl, non solis labiis, sed cx intima cognitione,et amore Deum lauda. *El redde Altissimo vola lua,*idesl,posleaquam Deum, ul est in se, laudasti, respice illum, ul csl auclor, cl fons omnium bonorum luorum, quia cx te nihil cs, ct redde illi gratiarum actionem, ct solve tributum obedientiae, quod est praecipuum votum inter omnia vola lua: hoc enim promisisti cum ad populum, cl familiam ejus admissus cs, ct hoc ipse requirit magis, quam externa sacrificia: *melior enim esi obedientia quam victima.*ul dicitur 1. rcg. cap. 15. Denique *invoca me in die tribulationis,* idesl. sicut in dic prosperitatis agnoscere debes omnia bona lua a mc fonte bonorum descendere; sic eliam in die tribulationis ad mo confugere,el in me spem luam lotam collocare debes: ego enim *eruam te,* omni tribulatione, el *tu vicissim honorificabis* me sacrificio laudis, cl gratiarum actionis.

17. *Peccatori aulem dixit Deus, quare tu enarras justitias meas, el assumis testamentum meum per os tuum ?*

Post instructionem justorum, pergit psalmus ad eruditionem iniquorum, sed fidelium. *Peccatori,* inquit, *dixit Deus,* idesl.peccatorem Deus per me admonilum voluit,quare *tu enarraslustilias meas cl assumis testamentum meum per os* luumPidesl, quare profiteris te scire legem meam, ul enarres praecepta mea, in quibus omnis juslilia continetur, cl profiteris eliam ad te perlinere testamentum. sive paclum meum, dum te filium Abrahae esse gloriaris,cum neque legem meam serves, neque paclum custodias,neque vestigia Abrahae imiteris?

18. Tu vero *odisti disciplinam, ct projecisti sermones meos retrorsum.*

Describit primum interna vitia iniquorum, deinde in scquenl-bus versiculis cnumeral peccata operis cl oris. *Tu,* inquit, *odisti disciplinam.*idesl. aversaris animo erudilionem divinae legis.El *projecisti sermones meos retrorsum,* idesl, cl faclus es, quasi oblitus esses praecepta mea, caquc posl tergum haberes.

19. *Si videbas furem, currebas cum eo,* eleum *adulteris portionem tuam ponebas.*

Ex oblivione, el odio divinae legis nascuntur peccala operis, qualia sunl furia, el adulteria, quo nomine fornicationes quoque inlelligunlun Sunl aulem haec duo peccala frequentissime, quae cx avaritia el luxuria oriuniur: ideo horum duorum meminit Prophela: dicit autem, *Si videbas furem, currebas cum eo, el cum adulteris portionem luam ponebas,* cl non dicit, *furabaris,* vel *fornicabaris,* quoniam minus csl furari, vel moechari, quod occulte, cl libidine stimulante fieri solet, quam cum furibus concurrere, vel cum adulteris portionem ponere, quia ista fiunt palam, el prompte. cl ex animi perversitate potius quam ex inopia vel libidine.

20. *Os tuum abundavit malilia, el lingua* tua *concinnabat dolos.*

Transii ad peccata oris,ac dicit, *os tuum* a&un*davil malilia,* idest, abundanter cx ore hio, tamquam ex fonte scaturivit maledicentia: nam verbum hcbraicum, П7ΐ£) *scialach ,* significa! *dimillere,* quasi dicat, dimisisti linguam tuam quasi ruptis habenis in omnem maledicenliam:sed scpluaginla Interpretes declaraverunt metaphoram. El *lingua lua concinnabat dolos,* idest, loquebaris apposite ad fallendum, adhibens artificium dissimulationis, vel mendaciorum.

2\. *Sedens adversus fratrem tuum loquebaris, el adversus filium matris tuae ponebas* scandalum: *haec fecisti, el lacui.*

Addit ad peccatum oris, quod non solum adversus cxlreancos, sed eliam proprios fratres per linguam deliquerit. *Sedens,* inquit,*adversusfratrem tuum loquebaris,* idest, non obiter, cl per iram, sed sedens oliosus, et pacato animo, studiose el longo tempore detrahebas fratri. *El adversus filium matris* tuae.idest. adversus eumdem fratrem scandalum ponebas, calumnias siruendo.iindc ille offenderetur, cl ruinae occasionem haberet. In textu hebraico habetur vox *dophi,* quae proprie *opprobrium,* sive probrum, nul convicium significat. Sed septuaginta Interpretes, scandalum verterunt, nut quia vox illa scandalum eliam significat, aul quia probrum jactatum in alium, scandalum illi sil. Quod sequitur, Ifaec *fecisti, el tacui,* apud hebracos ad sequentem versiculum perlinet. Sed non csl magni facienda interpunctio hebraici textus, cum n Rnhbinis excogitata sil: significant aulem illa verba. Deum hoc tempore omnia videre sed non omnia slntim punire, ul det locum poenitentiae. Itaque videt, cl tacet, ac si non videret: cactorum veniet brèvi dies judicii, in quo, ul supra dictmn est versu 3. *Deus manifeste veniet, el non silebil;* ct hoc idem subjungit, cum ait:

22. *Existimasti inique, quod ero tui similis: arguam te, cl statuam conlra faciem tuam.*

Dum sine timore Dei peccant impii, videntur exislimarc Deo non displicere peccala: sed in Judicio intelligent quod in hoc psalmo dicitur. *Existimasti,* inquit, quod ego essem *lui similis,* idesl, quod iniquus essem, el peccatorum amicus, sed non ita csl, imo *arguam te* in die judicii, *el sialuam conlra faciem luam* peccala lua, idest, faciam, ul videas gravitatem, el multitudinem peccatorum luorum, cl negare non possis sententiam contra te latam esse justissimam.In hebraeo habetur, Statuam lc conlra faciem luam; sed idem esi sensus; nam *slaluam le conlra faciem tuam,* nihil csl aliud, nisi slaluam vilam luam, actiones luas, peccata lua anlc oculos tuos, ul non possis ca non videre.

23. *Intelligile haec, qui obliviscimini Deum, ne quando rapiat, el non sil qui eripiat.*

Ilaec exhortatio est Prophetae ad impios, qui obliviscunlur Deum esse Judicem justum, el omnipotentem, ul intelligent attenta consideratione recogitantes, quae dicta sunl. *Ne quando Deus rapid eos,* dum nihil minus cogitant, cl ad judicium adducat, cl pro merilis damnet; el non sil, qui de manu ejus eripere possil. In hebraco liabelur in prima persona, 75 pen *etroph, ne quando rapiam·,* ct secundum hanc lectionem contiuantur verba Dei: sed septuaginta Interprétés videntur legisse in tertia persona,cl sensus csl idem.

24. *Sacrificium laudis honorificabil me, el* illic *iter, quo ostendam illi salutare Dei.*

Concludit Deus verba sua docens, viam salutis ad unum sacrificium laudis reduci, ito ul illi in dic judicii salvi futuri sint, qui hoc sacrificium jugiter Obtulerint, illi reprobi, el condemnandi, qui hoc sacrificium offerre neglexerint.*Sacrificium laudis* inquit, *honorificabit me. el illic iter quo ostendam illi salutare Dei,* idesl, qui sacrificaverit laudem mihi, ille mihi acceptus erit: nam ab eo me. honorificalum esse confitebor, *cl illic,* idesl, in eo sacrificio, tier *erit* ad salutem: nam per illud iter perveniet ad locum, in quo *ostendam illi salutare Dei,* divinam videlicet, plenam atque perfectam salulem. In hebraeo est vox ambigua. Cii) quae significat, *illic,* si legatur *sciam* cum puncto in dexlcro cornu,ul septuaginta Interpretes legerunt: sed si legatur *sam* cum puncto in sinistro,ul s.llier. legit, significat, *posuit,* sive *disposuit;* sed in rc ambigua non est, quod a communi, cl recepta lectione recedamus. Al unde est. quod summa salutis ponitur in oblatione sacrificii laudis? S.August. respondet, ex eo esse, quod nemo vere laudat Deum, nisi pius sil: impii enim si verbis laudant, vila non laudankac per hoc non vere laudanl.cum verbis eorum vila contradicat. Polesl eliam dici,ul nos supra monuimus,sacrificium laudis non esse simplicem laudem, sed laudem ex ara curdis, et igne charilalis proccdenlenr.quare cum sacrificium laudis includat charitalcm, et sic inchoatio sacrificii, sive officii,quod in saecula sacculorum io coelo a beatis omnibus exercetur, mirum non est, si in eo summa salutis includitur.

TITULUS, ET ARGUMENTUM PSALMI

In finem Psalmus David, cum venit ad cum Nathan Prophela quando introivit ad Belhsabee.

Tilulus'doccl, qua occasione compositus fuerit psalmus iste a Davidczhisloria vero fusius narratur hb. 2. rcg. cap. 12. summa historiae haec csl. David cx palatio suo vidit mulierem formosissimam nomine Belhsabee, se lavantem. Captus amore a* dullcrium cum ea commisit: quod ul facilius celaretur, maritum ejus Uriam neci dedit: sic viduam conjugio sibi copulavit, cl filium cx ca suscepit. Postea Dei monitu venit Nathan Propheta adDavidcm, cumque do perpetrato llagitio, cl caede corripuit. David in se reversus poenitentiam serio cgit. alque hunc psalmum, in quo peccatum suum diflel. ca occasione composuit. Sensus igitur tituli hic csl: *Psalmus in finem* usque mundi canendus, quem David composuit, *quando venii ad eum Nalhan Prophela, qui* luncod cum iucrcpandum venit, *quando intravit idem David ad Belhsabeam* uxorem Uriac, atque adulterium cum en palravil. Ad hunc lilulum pauca quaedam annotanda videntur circa personas, quae in eo nominantur, videlicet Davidcm, Nalhan, elBclhsabcam. Primo peccatum Davidis justis hominibus magnum timorem incutere posse: si enim lanius amicus Dei, tam facile corruit.quis non limcbil casum? Secundo, ejusdem Davidis poenitentiam omnibus peccatoribus spem salutis adferre: peccatum enim ejus omni cx parte gravissimum fuit, cl tamen per veram poenitentiam facile invenit indulgentiam.Tertio Nalhan fuisse quidem Prophetam, sed Davide inferiorem non solum dono prophetiae, sed eliam potestate, sapientia, ahisque donis Dei: el lamcn placuisse Deo, ul is Davidcm corriperet,cl adpoe-

nitcntiam adduceret.Quo exemplo admonentur homines magni, ut non contemnant mimsiros Verbi Dei, sed ad eos audiendos accedunt, etiamsi sint ipsi forte sapienliorcs.el majores illis.Quarto hinc cognosci, quantorum malorum causa sil pulchritudo mulieris cum impudentia, cl facilitate conjuncta. Si enim Belbsabca mulier speciosissima in loco, unde videri posset, corpus suum non nudassel; aut non tanta facilitate Davidi consensisset, certe vir tantus in tam gravia scelera nun cecidisset. Quinto, Nathan non intrasse ad monendum Davidemslatim post ingressum ejus ad llelhsabcm, ul titulus indicare videtur, sed multo postea: jam enim natus eral lilius Davidi ex Belhsabea,quando venit Nathan. 1laque quod dicitur in titulo, inlclligilur potius dc occasione, quam de tempore; et sensus est, psalmum scriptum esse, quandoAathan intravit ad Davidem ex occasione, quia intraverat David ad alienam conjugem, nomine Bcllisabcam.

EXPLICATIO PSALMI L.

1. *Miserere mei Deus secundum magnam misericordiam luam.*

Incipit Prophcla psalmum ab oratione, qua remissionem peccali polii: et simul explicat primum rationem, qua movetur ipse ad pelendumjel Deum moveri posse credit ad mdulgendum: alias deinde rationes in sequentibus versiculis explicaturus.Aii igilur, *Miserere mei Deus·,* miserum se agnoscit, cl confitetur David ob iniquitatem admissam,quamvis alioqui naturae, cl fortunae bonis omnibus abundarel; ul e contrario beatos dicere solei cos, *qui limenl Dominum·,* non qui divitiis, aul honoribus abundant: ex quo inlelligimus, quam perverse de miseria, cl fuelicilale judicent filii hujus saeculi.Addit,*secundum magnam misericordiam tuam;* quasi dicat, ideo misericordiam luam implorare audeo, quia miser sum: misericordia enim miseriam respicit, ut cam tollat; quamvis autem in hebraeo codice non sil vox illa, *magnam,* lamen septuaginta Interpretes eam vocem in sua versionc posuerunt, vel quod in codicibus hebraicis emendalioribus illam invenerint: vel quod hunc locum voce illa addita explicare voluerint. Vocatur aulem *magna misericordia,* quia peccala remittuntur, tum quia peccatum magna miseria est,tum quia comparatione hujus misericordiae, parva misericordia dici polesl ea,per quam Deus bona temporalia tribuere solet, bona enim temporalia Deus inimicis etiam suis, atque iis, quos in tine reprobaturus csl,praebet; gratiam vero remissionis peccatorum illis tantum donat, quos in filios cl haeredes aeterni regni adoplare dignatur. David igitur non contentus parva illa misericordia, qua regni gloriam . ct opes copiosas , ac filiorum multitudinem, el victoriam de hostibus, atque alia id genus accepcral. polit misericordiam *magnam,* quam in peccatorum remissione, cl gratiae restitutione positam esse sciebat.

2. *El secundum multitudinem miserationum* tuarum, dele *iniquilalem meam.*

Idem repetit, cl declarat: quod enim dixit, Miserere mei, declarat dicens, dele *iniquilalem* meam: el quod ait, secundum *magnam misericordiam tuam,* declarat, c um dicil, secunduia *mulliludincm miserationum tuarum.* Sed ordinem Prophetae non inverlu mus ; ipse erum eleganter m hoc secundo versiculo incepit abeo, quod erat postremum in primo versiculu, ulhac varietate pulchriorem psalmum efficeret. Illae igitur voces, *secundum mulliludincm miserationum tuarum ,* explicant quid sil magna misericordia Dei, quae filiis dilectis, exhibetur. Significat autem multitudo miserationum affluentiam pietatis Dei: nam vox hebraica ψΕΠ“î *rachamecha* ut notavimus in primo versiculo psalmi 17. significat proprie paternum,ac tenerum amorem,quem Scriptura explicare solet per *viscera misericordiae.* Ecclesia quoque rectissime id expressit in collecta Dominicae XI post Ponlccoslen, cum ait, *qui abundantia pietatis tuae, el merita supplicum excedis,* elvola.Vere enim pietas divina lania csl, ul mullo plus doncl non solum quam mereamur, sed eliam quam optare audeamus. Quod oslcndil eliam Dominus in parabola dc filio prodigo Luc. 13. Paler enim filium pocnilentein non solum admisit ad gratiam; sed eliam continuo amplexatus, cl osculatus est, cl jussit illi dari stolam primam, cl annulum pretiosum, el occidi in gratiam ejus vitulum saginatum ; ac denique lania signa benevolentiae erga filium, qui universa bona sua dissipaverat, oslcndil; ul plura non posset erga cum, qui victor ac triumphator dc hostibus rediissct. Quod sequitur, dele *iniquilalem meam.* refertur lum ad reatum, lum ad maculam peccatorum: sciebat enim David ex actione peccati relinqui in anima reatum morlis aeternae,qui scribitur in conscientia : el maculam privationis gratiae, quae reddii animam deformem, tenebricosam, Deo invisam ; ad uirumque refertur vocabulum *delendi,* nam scripturae deleri solent, cum remittitur debitum, cl maculae eliam delentur, cum abluitur, quod maculatum erat. Petit igitur David, ul Deus non agat sccum ex rigorc justitiae ; sed cx paterna misericordia remittat debitum peccali, cl lavet maculam restituendo nitorem gratiae.

3. *Amplius lava me ab iniquitate mea, cl a peccato meo munda me.*

Post culpam remissam, ct gratiam restitutam, adhuc remanent in homine mali habitus viliorum, el ipsa concupiscentia carnis, quae hominum red-

dunl infirmum el debilem, quales sunl.qui recens ex gravi morbo convaluerunt ; cl quidem mali habitus poululim exterminantur exercitatione virtutum : concupiscentia vero potest quidem minui, sed ordinarie non eradicatur,nisi in morte: quamvis aulem ad viliorum exterminationem, ct concupiscentiae diminulioncm multum valent studium, el diligentia nostra : lamen praecipuae partes sunl gratiae Dei, sine quo nihil possumus, cl cum qua omnia possumus. Dico propheta David qui hacc noverat omnium optime, in psal. 102. scripsit, *benedic anima mea Domino, et noli oblivisci omne?. retributiones ejus, qui propitiatur omnibus iniquitatibus tuis, qui sanat omnes infirmitates luas.* El hoc loco posleaquam petiit deleri peccatum suum, ct audivit a Nathan propheta 2. rcg. 12. *Deus transtulit peccatum luum, non morieris;* iterum petiit lavari el mundari, idesl, magis ac magis justificari per majorem graliac infusionem, ul malis habilibus sublatis cl concupiscentia mortilicala, anima candidior cl pulchrior fiat, cl per hoc eliam ad resistendum tenlalionibus fortior. *Amplius,* inquil. *lava me ab iniquitate mea, el a peccato meo munda me,* idesl. spero peccalum meum per graliam luam esse deletum, et animam meam lotam, cl mundatam a reatu, el macula per actionem peccati contracta; sed cupio elpelo, iterum atque iterum lavari per graliac incrementum, ul anima mea candidior, el fortior evadal. Posset etiam simplicius exponi ul hacc secunda petitio pertineat ad magnitudinem peccati declarandam, quasi dical, si macula peccali mei levis esset, sufficeret simplex ablutio: sed quia macula ingens, cl multiplex csl; ideo multum valde,amplius atque amplius lavari desidero, ut tantae maculae vestigium nullum supersit.

4. *Quoniam iniquitatem meam ego cognosco, ct peccatum meum contra mc csl semper.*

Hacc est secunda ratio, unde persuadere Deo conatur, ul indulgent peccanti: quia videlicet confitetur peccalum suum, ct illud in se punit continua cogitatione, cl recordatione. Ignosce, inquil. *quia ego peccalum meum agnosco,* non excuso, non nego, nec solum agnosco, sed perpetuo, dc illo cum dolore animi cogito : nam *conlra me csl semper,* idesl in conspectu meo positum.me quasi jaculum fodere, ct cruciare non cessai. Hoc exemplum imitari debemus, qui psalmos pocnitentialcs recitamus; ut vere dicer·· possimus, *pecalum meum conlra mc est semper:* quod fiet si peccatum semel admissum, el per graliam Dei forte deletum, in memoria nostra vivat, ct ingratitudinis nostrae erga lum magnum bcnefaclorem nos semper admoneat.

5. *Tibi soli peccavi, cl malum coram te feci : ut justificeris in sermonibus luis, el vincas cum judicaris.*

Tertia haec est ratio,cur a Deo indulgentiam postulet: quoniam non alium Judicem limet.*Tibi,* inquit, *soli peccavi,* non dicit, contra te solum peccavi: peccaverat enim etiam contra L'riam,qucm occiderat. ct conlra Bethsabcam quam adulteraverat, cl conlra populum, quem scandalizaverat; sed dicit, *Tibi soli peccavi,* nimirum ul Judici, apud quem solum convinci poleratrnam nec alium Judicem habebat: cl si habuisset, convinci non potuisset; quoniam factum erat sine teste; el quamvis ex suspicione fama peccali manasset in vulgus,lamen legitime peccalum probari non poterat; sed apud Deum Judicem convictus erat, lum quia Deus viderat, lum quia conscientia ipsius testis erat apud Deum, qui scrutatur renes el corda: cl ideo subjungit declarans, *el malum coram te feci:* quamvis enim David occulte peccaverit, in tenebris clausi cubiculi, tamen oculos Dei excludere non poluit, *Vl justificeris in sermonibus luis:* illud, ul, non significat causam, sed consequentiam, ul Theodorelus hoc loco notavit, cl sensus est. *Tibi soli peccavi, cl malum coram te feci,ex* quo secutum csl, *ul justificeris in sermonibus tuis,* dum me peccatorem et injustum esse pronuncias: vel eerie subintelligitur verbum aliquod ut hic sensus sil, Dico. *tibi soli peccavi,* dico, *malum coram te feci, confiteor* me injustum, ut tu justus, ct verax inveniaris in sermonibus luis, quibus per Nathan Prophetam mc adulterii cl homicidii reum esse pronunciasti. *El vincas cum judicaris:* repetitio csl ejusdem sententiae: ac si dicat,el si judicium inter le, cl mc instituatur, cl ego negare velim crimen, cujus lu rciim me esse dixisti, tu omnino vincas causam, cl ego causa cadam, cum mecum judicaris. Hunc existimo litteralem esse sensum hujus obscurae sententiae, qui sensus valde confirmatur ex verbis Apostoli Itoni. 3.*Est aulem Deus verax, omnis autem homo mendax. sicut scriptum est ut justificeris in sermonibus luis, cl vincas cum judicaris.* Sed non rejicio,quod alii dicunt, *Deum justificari in sermonibus* suis,el vincere cum judicatur^) poenilentibus ignoscat,quoniam veniam poenilenlibus repromisit. S. Augustinus referi ad Christum hunc versiculum,quia solus ipse est sino peccato,el ideo illi soli justo nos injusti peccamus el ille solus vieil, cum judicatus est injuste ab injustis.

6. *Ecce enim in iniquitatibus conceptus sum, et in peccatis concepit me mater mea.*

Quarta ralio ducitur a prima origine,el primi hominis peccato in nos transfuso per generationem, ex quo facti sumus infirmi.el proclives ad peccandum, el ob hunc quasi naturalem miseriam misericordia digni sumus. Quod aulem hic locus non inlcllignlur de peccatis parentum, sed dc ipso peccato originali, quod ex conceptione Irahimus:probal hoc locos. Augustinus,quia David non csl natus ex adulterio, sed ex casto conjugio piorum parentum. Sed hoc ipsum probare possumus ex proprietate verborum hcbraicomm: illncl enim.conceptus sum , est in hebraeo, >Γ>77'ΙΠ *cholalthi,* quod non signilical actum gignendi, qui ud parentes perlinet , sed actum formationis membrorum, quae conformatio in utero lit salis diu post concu-

hilum parentum.El videtur Spiritus sanctus divina providentia non voluisse scribi hoc loco, genitus sum, sed *conceptus,* sive *formatus sum,* ul praeveniret haereticorum perversas interpretationes. Illud eliam, *concepit me mater mea,* in hebraeo csl, *iechemalhni,* quod proprie significat, *calefecit me,* sive *fovit me:* proinde non refertur ad actum concubitus, in quo peccant parentes quando fornicantur, vel moechantur, sed ad actionem confovendi foetum in utero, dum formantur membra, ul anima infundatur: quamvis autem s. Ilieron. verterit, *peperii me mater mea,* el s. August. legat, *aluit me mater mea·,* el nos cum septuaginta legamus,*concepit me mater mea:* tamen proprietas verbi est, quam diximus, cum qua non pugnant illae variae lectiones: mater enim recle <iictlur conciperc,quando foetus in utero ejus formatur, el fovetur: sic eliam dicilur *alere,* non solum quando lacte nutnl jam editum, sed etiam quando in utero conservai, cl auget: denique non male s. Ilieron. vertit, *in peccato peperii me mater mea,* quia peccatorem peperii, quem in peccato conceperat. Adde eliam quod in textu originali, dicilur in singulari, *el in peccato conceptus sum, el in peccato concepit me mater mea.* Vere enim peccatum originale,quod in conceptione contrahimus. unum est, non plura. Sed septuaginta Inlerpreles verterunt in numero multitudinis, *in iniquitatibus* conceptus sum, *el in peccatis concepit me mater mea,* quia unum illud peccatum est quasi fons omnium aliorum peccatorum, cl in illo includuntur omnia.

7. *Ecce. enim veritatem dilcxisli, incerta el occulta sapientiae tuae manifestasti mihi.*

Haec csl ratio quinta, quae ducitur a veritate ct simplicitate cordis, quae semper fuit in Davide; el quam Deus maxime diligere solet, propter quam eliam Deus, qui veritas csl. Davidi multa mysteria futura revelavit: nam, ul S. Joan. Chrysosl. hoc loco copiose docet, nullum csl fere mysterium Christi el Ecclesiae, quod David non praeviderit, ◂l in psalmis praedixerit. Igilur David hanc veritatem commémorai, propler quam loi mysleria divina cognovit, cl quia in eadem veritate perseverat, simpliciter peccatum suum confitendo, inde petii a Deo remissionis donum. *Ecce,* inquit, *veritatem dilexisti,* idcsl, lu Deus venialem,cl sinceritatem cordis semper amasii : sicul eliam contra duplicitatem, cl pcrvcrsilalem semper odisli. *Incerta el occulta sapientiae tuae manifestasti mihi,* idcsl, quia veritatem amas, cl in me veritatem, cl rectitudinem cordis invenisti, ideo tam multa milii patefecisti mysleria divina, secretissima, el occultissima, quae signa sunl infinitae sapientiae tuae. Illud, *incerta,* non significat mysleria divina esse incerta, idcsl, dubia in se, quasi possint non 1leri:sed incerfa:et dubia nobis,quomodo dicimus, incertus est hominibus dies Judicii, non quod non certum sil fulurum esse diem Judicii,sed quia incertum esi nobis quando sil futurus.In textu originali voxhebraiia *ballucholubsalhum,* signillcal absconditum, cl *coopertum.* Itaque *incerta, el occulta* sapientiae divinae dicuntur illa, quae Sapientia divina ordinavit ab aeterno,ul fiant temporibus suis, sed abscondita, clocculta sunl, antequam fiant, nisi speciali privilegio revelentur.

8. *Asperges me hyssopo, el mundabor: lavabis me el super nivem dealbabor.*

Aperit hic unum cx incertis, ct occultis mysteriis divinae sapientiae, quod videlicet lemporc novi testamenti aspergendi essent homines aqua munda in baptismo, el perfectissime justificandi : alludit aulem ad caeremoniam, quae describitur, Num. 19. ubi ad expiationem tria necessaria esse dicuntur, cinis vaccae ruiT.ic immolatae in holocaustum: aqua cineribus mixta: cl hyssopus, quo aqua aspergcbalur: per cinerem vaccae ruffae significatur Christi mors: per aquam,baptismus: per hyssopum, fides; hyssopus enim herba est humilis. radices habens in pelra. Sicul enim in illa expiatione typica, aqua inundabat, sed vim habeas ex cincribus vaccae occisae, cl per hyssopum aspersa: sic eliam in baptismo aqua mundat, sed vim habens ex morle, ct merilo Christi, el per fidem applicata. Ad has igilur expiationes lum figurantem, lum figuratam respicil David, cum dicit: *Asperges me hyssopo cl mundabor:* petit enim illam purgationem, quam noverat figuratam, per expiationem aquae hyssopo aspersae, cl quamimplendam praevidebat, el praedicebat in baptismo: cl ul ostendat illius expiationis primarium,auctorem esse Deum dicit, *Asperges me hyssopo,* ct non dicit, asperget me sacerdos hyssopo: el ul demonstret, expiationem baptismi fore perfectissimam, ila ul vere lollal peccala, ul non solum non imputentur, sed ut non sint: cl non solum lullat peccala, verum diam infundat copiosam gratiam, addit: *Lavabis me. el super nivem dealbabor.* de s. August, lib. Quaesi, super Num. cap. 33. et Thcodorelum in hunc locum psalmi.

9. *Auditui meo dabis gaudium, el laetitiam,* cl *exullabunl ossa humiliata.*

Effectus, cl signum perfectae justificationis est cum spiritus reddit testimonium spiritui nostro, quod lilii Dei sumus. Hoc testimonium in sc ali, quando Propheta expertus, iterum illud petit, dicens. *Auditui meo dabis gaudium, cl laetitiam,* idesl, cum me perfecte laveris, addes cl hoc beneficium,ul interiore quodam gaudio tamquam signo remissi peccali me mirabiliter afficias: quod gaudium eril vcluli bonus nuncius, quem cordis aure jucunde percipiam. In hebraico textu csl unicum verbum *thasmiheni* pro eo quod nos habemus, *auditui mco dabis,* el significat proprie *audire me facies.* Itaque sensus csl, audire me facies internam vocem Spiritus sancti.qui me gaudio. laetitiaque perfundet.Et *tunc exullabunl ossa humiliata.* idcsl, tunc animus spiritu timoris confractus, el dissolutus, resumptis viribus exullabil. Iu hebraico textu habetur, *thaghelna halzamolh dicchilha, El tunc exiilla-*

bunt ossa quae. Iu confregisti. Ex quo intclligiuius, spiritum timoris, quo cor conteritur, cl humiliatur, a Deo esse, cl disponere ad spiritum dilectionis, quo anima justificatur. Per ossa, inlclligunlur vires animi,non ossa corporis,nam el paulo post dicilur,Cor conlrilum cl humiliatum Deus non despicies.

10. *Averte faciem tuam a peccatis meis, cl omnes iniquitates meas dele.*

Quod praedixit luturum, in praesenti sibi postulat: dixerat enim, *Asperges me hyssopo, cl mundabor; lavabis me, cl super nivem dealbabor, Auditui mco dabis gaudium,* clc. nunc ista ipsa postulat. Ac primum petit remilli peccala , sicul antea dixerat, *Asperges me hyssopo, et mundabor. Averte,*inquit, *faciem luam a peccatis meis,* idcsl, ne consideres peccata mea. ul ea punias: quo modo alius Sanctorum dixil, Tob. 3. *Aie reminiscaris Domine delicta* mea. Sunl tamen istae omnes loquuliones mctaplioricac: neque enim fieri potesl, ut Deus, quem nihil latet, avertat faciem a peccatis, vel obliviscatur eorum; sed dicitur avertere faciem, vel oblivisci, quando facit id quod faciunt, qui non considerant, aut non recordantur : qui enim non considerant, aul non recordantur, non puniunt. Addit aulcm, *el omnes iniquitates meas dele,* ul non solum ad tempus Deus non puniat, sed numquam omnino puniat: qui enim avertit faciem a scriptura aliqua, potesl iterum convertere faciem, cl considerare quod scriptum csl: sed qui delevit scripturam, non potest amplius legere. Facit hoc adversus haereticos, qui docent, peccatum in justificatione non imputari, sed manere tamen; quasi Deus avertat quidem faciem a peccatis sed ea numquam omnino deleat.

11. *Cor mundum crea in me Deus, el spiritum rectum innova in visceribus meis.*

Iloe respondet illis verbis: *lavabis me, cl super nivem dealbabor:* petit enim, ut non solum peccata deleat, sed eliam justitium infundat,quae animam renovet, el formosam, ac splendidam reddat; quod eliam csl contra haereticos, qui justificationem in sola peccatorum remissione constituunt. Quod aulem dicit. *Cor mundum crea in me Deus,* inielligilur furmalitcr, ul scholae loquuntur, idesl, dc creatione munditiei, non de creatione coniis: per peccatum enim nun perit substantia cordis,sed mundities. Itaque sensus csl, crea munditiem in corde mco: cl salis proprie dicit, crea, quoniam nihil invenit Deus in corde peccatoris, unde munditiem in illo i fflciat, sed ex magna misericordia sua sine ullis meritis homines justilicakiiam etiamsi disponantur peccatores per fidem, cl poenitentiam ad justificationem: tamen fides, ct poenitentia, cl alia omnia similia dona Dei sunt. *El spiritum rcclum innova in visceribus meis.* Explicatio est verborum praecedentium : ul enim inlclligeremus, creari cor mundum, esse, creari munditiem in corde, addit, cl in visceribus meis innova spiritum rectum, non aulem , innova mihi viscera. Per viscera inlelligunlur interiora animi, id est, voluntas ipsa, quae paulo ante cor dicta est. Per spiritum rcclum, inielligilur recta affectio , quae nihil aliud est, nisi chantas: per cupiditatem enim affectus cordis distortus efficitur, dum convertitur ad inferiora, ac praecipue ad seipsum ; sed per charilatem dirigitur, dum convertitur ad superna, ac potissimum ad Deum. Innovatur igilur spiritus rectus in visceribus,quando corde mundato per gratiam renovatur in anima pia affectio in Deum, quae per peccatum amissa erat, cl in cujus locum cupiditas distorta successerat.

12. A'e *projicias me a facie tua: elspirilum sanctum tuum ne auferas a me.*

Ilie jam perseverantiam postulat, memor videlicet fragilitatis suae, ne forte per gratiam erectus, iterum labi contingat. Dicilur in scriptura, *projici a facie Dei,* qui dimittitur, ac deseritur non amplius recipiendus in gratiam, 1. reg. 1G. *Dixil Dominus ad Samuel, usquequo tu luges Saul, cum ego projecerim eum;* el 2. reg. 7. *Misericordiam meam non auferam ab eo, sicut abstulit a Saul, quem amovi a facie mea;* H L reg. 21. *Irascebatur Dominus contra Jerusalem cl contra Judam, donec projiceret cos a facie sua.* Ait igilur, ne *projicias me a facie tua,* idest, ne sinas me iterum labi in peccatum, ne forte in perpetuum a gratia lua me removeas, parum enim mihi prodesset lavari, cl super nivem dealbari, et spiritum rodum in me innovari,si landcm a facie lua cum reprobis projiciendus essem. Ul aulcm me non projicias a facie lua, *spiritum sanctum tuum ne auferas a me,* idcsl, donum perseverantiae mihi tribue, efficiendo per gratiam luam, ul Spiritus tuus saucius jugiter in me manens, spiritum rectum in visceribus meis conservet. Iloe loco notandum est verum esse dogma ecclesiasticum Concil. Trident, sess. 6. cap. 13. s. Augustini tract. 2. in Joannem, cl s. Prosperi resp. 7. ad objectiones Vincentianas. neminem a Deo deseri, nisi prius ipse deserat Deum, idesl, non auferri Spiritum sanctum a justis, nisi ipsi peccando spiritum in se exlinguant, tamen ul homo non peccet, cl spirituni non exiingual, ad donum perseverantiae perlinere, de quo dicit Apostolus, *oramus, ut nihil mali facialis,* 2. Cor. 13. dc hoc dono hunc locum psalmi intelligimus: cum enim dicit David, *spiritum sanctum tuum ne auferas a me,* non significat, non auferas, si peccavero; sed ne auferas, ul non peccem.

13. *Redde mihi laetitiam salutaris lui, cl spiritu principali confirma me.*

Ilcspondcl hic versiculus illis verbis, *auditui meo dabis gaudium el laetitiam;* sicul enim praedixit, post veram, perfedamque justificationem secuturum in homine internum gaudium, ex testimonio spiritus intus loqucnlis : ila nunc postea-

quam petiit remissionem peccati, cl infusionem gratine cum dono perseverantiae, petii signum, el effectum justificationis, dicens : *redde mihi laetitiam salutaris lui,* idest per peccatum amisi gratiam, cl laetitiam consequentem , ideo sicul petii reddi milii gratiam amissam, ita consequenter peto reddi laetitiam salutaris tui, id esl, laetitiam, quae nascitur ex donata a te mihi salute: ac ne forte laetitia extollat.el periculosam securitatem inducat, adjungit, *el spiritu principali confirma mc,* idesl, peto, ul stabilias el confirmes me in bono per spiritum principalem milii a te inspiratum. In liebraico lexlu csl vox, ΠΖΠ2 *nediva,* quae significat principem,el *spontaneum,* sive *liberalem;* ct polesl referri lum ad Spin lum sanctum, qui vere princeps esl omnium spirituum, el liberalissimus, nc munificentissimus, cum sil fons omnium donorum : lum ad spiritum, idest, affectum ipsius Davidis, qui petilur a Deo talis qualis deed optimum principem, qui debel esse spontaneus erga Deum, el liberalis erga populum. S. Augustinus, cl s. Il cronymus in commentario, cl s. Bernard, serm. 3. dc Pcnlecosto scribunt, posse per Spiritum principalem intdligi Deum Patrem; per Spiritum rectum, Deum Filium; per Spiritum Sanctum, Deum Spiritum sanctum. Sed videtur haec pia, non litteralis expositio.

H. *Docebo iniquos vias luas, cl impii ad lc convericnlur.*

Exponit frudum justificationis suae, quae redundabit in gloriam Dei, el mullorum utilitatem. Ego, inquil, a le receptus in gratiam, post lam graves offensiones, docebo, el verbis cl exemplo *vias luas,* misericordiam videlicet, el justitiam : nam *omnes viae Domini misericordia et veritas:* el indo sequelur, ul impii exemplo meo edocli ad le convertantur. Fuil aulem David omnibus posteris insigne exemplum misericordiae el justitiae divinae : misericordiae quidem, quia post tam gravia scelera, mox ul ex corde dixit, *Peccavi Domino,* remissum fuil ei peccatum ; justitiae aulem, quoniam gravissimas temporales poenas dc eo Dominus sumpsit, ut non solum slalim moreretur filius ex adulterio naius ; sed eliam paulo posl ipse ejiceretur c solio Regni, uxores ejus publice violarentur a proprio filio, duo ejus filii Ammon cl Absalon interficerentur. Hoc aulem, exemplum non solum profuit hominibus illius saeculi ; sed eliam caeleris omnibus usque ad mundi consummationem: nam psalmus de hac re ab ipso compositus ubique frequenl ilur.el ircquenlabiliir.quamdiu Ecclesiae militantis status permanebit. Itaque implevit David quod pi omisit, cum hunc psalmum edidit: docuil enim iniquos vias Domini, el occulti peccûlores ad Deum conversi sunl,et alii princeps sine dubio convcricniur. Verisimile quoque est, Davidcm posl reparationem suam mullis praedicasse divinam indulgentiam,atque ejus exhortatione non paucos peccatores ad Deum fuisse conversos.

15. *Libera me de sanguinibus Deus, Deus salulis meae, cl exullabil lingua mea jusliliam tuam.*

Oravit paulo ante David pro ablutione peccati, cl promisil se docturum peccatores vias Domini: nunc oral pro liberatione a poena sive a vindicia, quam expetebat sanguis Urine injuste fusus; cl promillit.se laudaturum Dei jusliliam. Cur aulem dicat, *de sanguinibus,* el non polius, de sanguine ul requirebat phrasis latina, rationem reddit s. Augustinus, quia voluit interpres servare numerum, quem invenit in textu liebraico: in textu aulem hcbraico ponilur numerus multiludinis TECtt mid· *damini* , ad significandum magnam effusionem sanguinis, ul Gen. 4. V'oæ *sanguinis fratris lui clamai ad me de terra.* In hebraeo esl 'T.p *kol deme, vox sanguinum,* idesl, vox mulli sanguinis effusi. Sic igilur hoc loco dicitur, *libera me dc sanguinibus,* idesl, libera me a voce mulli sanguinis Unae, qui a mc injuste fusus clamat ad te, el vindiciam conlra mc exposcit cl dicil,libérante, quoniam videbat sanguinem illum, quasi militem armatum conlra se stare: preprie eliam addit, *Deus Deus salulis meae* : nam proprium esl Salvatoris liberare ab imminenti periculo. El haec eliam ratio esl, cur adjungat, el *exullabit lingua mea jusliliam tuam :* nam liberatio el salvatio vera per mcrilum Chrisli praevisi llebal, ul nunc sil per meritum Chrisli re ipsa exhibiti. Mcrilum aulem Christi exquisitissime jusliliam continet, cl talem, ut loto corde el maxima vocis contentione laudari mereatur. Atque hoc significal verbum hebraicum, *therannen,* pro quo nos habemus, *exullabil,* idesl, cxullando, cl vociferando laudabit. S. Augustinus, el alii, per sanguinem, inlelligunl pcccala: sed. ul bene notavit Euihymius, litteralis sensus nd verum sanguinem Uriac referendus esl:spirilualiter aulem per sanguinem, peccata inlclligi possunt, quoniam peccata ex prava concupiscentia oriuntur, in concupiscentia vero praecipue sanguis dominatur.

1G. *Domine labia mea aperies: el* os *meum annunciabil laudem tuam.*

Hoc jam sequitur cx perfecta justificatione ; cl liberatione peccatoris, ul labia solita Deum laudare, quae per peccatum clausa fueranl, iterum per indulgentiam aperientur ad gratiorum actionem, el laudem Redemptoris. Ait igilur, *Domine labia mea aperies,* idesl, lu quidem indulgendo, el condonando peccata; cl fiduciam, cl laetitiam resliluendo, *aperies labia mea,* el tunc *os meum annuciabil laudem tuam,* praedicando misericordiam, et jusliliam non solum praesentibus,sed eliam futuris hominibus.

Π. *Quoniam si voluisses sacrificium,dedissem utique: holocaustis non delectaberis.*

Reddit rationem, cur sacrificium laudis offerre velit, quoniam videlicet sacrificia pecorum Deo non placent, ac si dixisset, *Os meum annunciabit*

laudem tuam, quoniam sacrificio laudis delectori te scio nnn «urriiioiij animantium brutorum: nam si ea tibi placerent, non distulissem ea offerre. Non csl aulem sensus sacrificia pecorum nullo modo placere Deo, cum salis constet cx libro Levilici a Deo illa esse instituta, cl offerri jussa. Sed dicuntur non placere cx seipsis quasi mactatio pecorum sil cx se opus Deo gratum, vel utile, aut necessarium: item dicuntur non placere, si conferantur cum sacrificio Eucharistiae; ul patet ex 1. cap. .Vbilach. ubi sacrificia vetera dicuntur cessatura. quando oblatio munda in omnibus gentibus oficrcnlur: dicuntur etiam non placere quando offerentur a peccatoribus, ut dicilur Isaiae 1- cum *Deo magis obedientia placeat, quam victimarum oblatio,* 1. reg. 15. Denique dicuntur non placere ad expianda peccata, quoniam *impossibile esl,* ul dicit Apostolus ad hebr.IO.*sanguine taurorum, cl hircorum auferri peccata,* cl hoc loco David, *si voluisses sacrificium* pro remissione peccati mei. *dedissem utique* : sed quia *holocaustis non delectaberis,* ita ut eorum gratia mihi peccata condones: ideo *os meum annunciabit laudem luam:* nam, ul diximus in explicatione psalmi superioris, sacrificium laudis Deo gratissimum est, quoniam in ira cordis igne charilalis succenditur. In hebraeo videtur paulo aliter haberi. Siccnim ad verbum legitur, *quoniam non voles sacrificium, cl dabo: holocaustum non placebit.* Sed videtur repetenda negatio, cum dicitur, *cl dabo,* ul sensus sil, *quoniam non voles sacrificium, ego quoque non dabo.* Vel forte septuaginta interpretes loco negationis legerunt particulam condilionalem: nam ea posita polesl littera cbraica sic legi, *Quoniam si velles sacrificium, el darenv,* quod esl idem cum eo,quod nos habemus, cx versione Septuaginta, si *voluisses sacrificium, dedissem utique.*

18. *Sacrificium Deo spiritus contribulatus: cor conlrilum, ct humiliatum Deus non despicies.*

Explicat clarius, quod sacrificium laudis Deo placeat, illud videlicet, quod ex corde contrito, ct humiliato procedit, quando videlicet homo agnoscens miseriam suam cl misericordiam Dei, umililalur sub potenti manu ejus, cl illi honorem cl gloriam, sibi qutem ignominiam el confusionem tribuit. Dan. 9. *Tibi Domine iuslilia, nobis aulem confusio faciei·,* et paulo post, *Domine nobis confusio faciei,regibus nostris,el principibus nostris cl patribus nostris, qui peccaverunt: libi autem Domino Deo nostro misericordia, el propitiatio.* Spiritus contribulatus idem csl quod corcontritum: nam in codicc hcbraico, cl graeco codice eadem vox repetitur, *spiritus contritus, cl cor contritum:* sed Interpres maluit variare vocabula; cl sensum idem esl: dicitur enim *spiritus contribulatus* anima dolorc affecta, ac per hoc in tribulatione posita ob peccatum in Deum commissum: sic eliam spiritus contritus, dicitur anima ex dolorc concepto ob admissum peccatum, quasi scissa, el pulverem redacta non amplius relinens lapideam duritiem, ct resistentiam, llaec autem contritio spiritus csl gratissimum Deo sacrificium; quia qucinadmodum peccatis Deus offenditur, ita poenitentia placantur: cl ideo recte subjungitur, cor conlrilum, *cl humiliatum Deus non despicies: quoniam despicit Deus superbos, iliisque resistit; sed humilibus,* qui se ilii libenter subjiciunt, semper *dat gratiam.* Jac. 4.

19. *Benigne fac Domine in bona voluntate lua Sion; ut aedificentur muri Jerusalem.*

Haec esl ultima ralio, qua David utitur ad placandum Deum, cl impetrandam perfectam justificationem ct reparationem posl lam gravem lapsum. Dicil enim hanc suam reparationem loti populo profuturam, sicul toti populo nocercl ejus ruina. Itaque rogal, ul praestet hoc beneficium ipsi civitati Sion, cl Jerusalem. *Benigne fac Domine in bona voluntate tua Sion,* idesl si ego dignus non sum, qui exaudiar, respice civitatem, cujus ego sum caput, cl illi benefac sanando caput illius, *in bona voluntate lua,* idesl, juxta beneplacitum tuum, quo tibi complacuit, hanc civitatem libi eligere in propriam ct peculiarem sedem. *Ul aedificentur muri Jerusalem,* idest, ul sic muri Jerusalem, qui corruerunt, iterum aedificentur. Vocat muros Jerusalem seipsum,qui inslar miirorum totum populum custodiebat, cl defendebat; qua metaphora dicilur eliam de rege Christo, *Salvator ponetur in ea* murus, *et* antemurale, Isaiae 26. el, *dabo le populo huic in* murum aeneum, Ilierem. 15. In hebraeo legitur *aedifica muros in Hierusalem,* qui per lapsum meum ceciderunt : restitue mihi spiritum copiosum cl gratiam abundantem, ul populum luum inslar murorum defendere cl custodire valeam.

20. *Tunc acceptabis sacrificium, justitiae, oblalioncs cl holocausta: tunc imponent super altare luum vitulos.*

Effectus justificationis sunl opera justitiae, quae placent Deo. ul vere sacrificia spiritualia, juxta illud Apostoli ad hebr. 13. *Beneficentiae cl communionis nolite oblivisci : talibus enim hostibus promeretur Deus* ; et 1. Pctr. 2. *0/ferre spirituales hostias acceplabiles Deo, per Jcsum Christum. Tunc,* inquit, idesl, cum ego perfecte reparatus cl justificatus fuero, *acceptabis sacrificium jusliliae* bona videlicet opera mea tl populi mei ; *oblationes cl* holocausta,idest quae bona opera,vel erunt spirituales oblationes, vel spiritualia holocausta. Oblationes spirituales sunt, cum quis ex charilalc donat bona sua. eleemosynas erogando: holocausta vero cum donat se totum in Dei obsequium, juxta illud Rom. 12. *Obsecro vos fralrcs, ul exhibeatis corpora vestra, hostiam viventem sanctam* etc. *Tunc imponent super allarc luum vitulos,* idesl, cum viderint homines ista sacrificia justitiae acceptissima libi esse, accurrent mulli, cl ccrlalim imponent super allarc luum sacrificia, non quaecumque, sed omnium optima: sacrificium enim vituli cral omnium sacrificiorum praeslanlissimum: ac per hoc vitulos super allarc imponere nihil csl aliud nisi opera jusliliae perfectae Domi-

no Deo offerre. S. Augustinus more suo exponit hunc locum de aedificatione coelestis Jerusalem, ubi sacnflcia justitiae undequaque perfccln ab omnibus efferentur. Tlicodorelus el Eulliymius exponunt eliam mystice de aedificatione Ecclesiae Christianae,quae versatur in terris: iidem quoque addunt, posse inlelligi hos duos versiculos de reaedifIcalionc Jerosolymae, quae facta est tempore Ncheminc, ul videlicet David in oP»ru«. ,ı„Пη. lum peccatum suum, cl impetratam remissionem praeviderit peccatum commune lotius gentis, ob quod evertenda esset Jerusalem, cl simul oraverit pru remissione illius peccati, cl restauratione Ci* vitalis.

PSALMUS LI.

TITULUS, ET ARGUMENTUM PSALMI.

In finem intellectus David, cum venii Docg Idumaeus el nunciavil Sauli: venii David in domum Achimclech.

Titulus psalmi notissimus est cx historia libri primi Regum cap. 22. Argumentum aulem csl rcprehensio Docg Idumaei, qui calumniatus csl Davidem cl Achimclech sacerdotem apud regem Saul cl causa fuil perditionis mullorum Hominum,

EXPLICATIO PSALMI LI.

1. *Quid gloriaris in malilia, qui potens es in iniquitate ?*

Orditur David ab interrogatione, ul cfflcacior sit reprehensio, quomodo M. Tullius adversus Catilinam incepit,quousque landem abulcrc Catilina patientia nostra? quid *gloriaris* inquil, *in molilia, qui potens es in iniquitate* ? gloriabuntur enim Docg Idumaeus, quod accusatione sua perdidisset sacerdotem Domini, cl omnem familiam ejus. Saul enim cum audivisset ab isto Doeg Idumaeo, Davidem fuisse receptum hospitio abAchimclechsacerdote, in tantam iram exarsit, ul non solum occidi jusscril ab ipso Docg sacerdotem Achimclech.sed etiam octoginta quinque alios sacerdotes,qui erant cum co: cl deinde percussit in ore gladii civitatem sacerdotalem, occidens omnes viros cl mulieres, parvulo'· el lacientes, oves quoque, cl boves cl t sinos. Ecce quanta mala nata sunl ex calumniatore illo, ul vere dictus sil potens *in iniquitate.* S>'d occurrit difficultas cx discordia codicum hebraicorum, graecorum cl lalinorum. Nam s. Hilarius cl s. Augustinus legunt, *quid gloriatur.* Sed nostrae lectioni, *quid gloriaris,* favent textus Hebraicus cl s. 11 cron, non solum in versione, sed etiam >n commentario. Praeterea in textu Hebraico ct graeco constituitur punctum post vocabulum, *potens es, quid gloriaris in malitia, qui potens es* Sed nostrae lectioni favent s. Hilarius el s. Hieronymus in commentario, quamvis s. Augustinus cl Eulhymius legant, nl nunc habetur in hcbraico cl graeco textu. Apparet igitur apud veteres fuisso vanus interpunctiones. Denique in Hebraico codice habetur, *misericordia Dei,* pro co quod csl in gracco ανομία, *iniquitas:* sic enim ad verbum legitur in hcbraico, *quid gloriaris in malilia, qui potens es in misericordia Dei.* Sed vox hebraica 'TGn *chesed,* non signilicat solam misericordiam, sed eliam opprobrium, ul perspicuum csl cx Levilico c.20. vers. 17. cl cx Proverbiis c. IL vers. 37. Igilur hoc loco non debuisset verti, *misericordia Dei,* sed *opprobrio Dei:* quia occidit multitudinem sacerdotum, quod in opprobrium Dei redundavit. Septuaginta interpretes verterunt, ανομίαν, iniquitatem, quia factum illud Docg Idumaei iniquissimum fuil: nam ul legitur 1. reg. 22. nulli alti ausi sunt mittere manus suas in sacerdotes, eliam rege jubente, pracler istum Doeg Idumaeum; qui lamen omnium optime noverat innocentiam sacerdotum, ul testis oculatus omnium rerum,

2. *Tota die injustitiam cogitavit lingua lua, sicul novacula acula fecisti dolum.*

Exaggerat miris modis calumniosam illam delationem Docg Idumaei: ac primum dicit non fuisse repentinam delationem, sed diu meditatam. *Tota die,* inquil, *in justitiam cogitavit lingua lua,* id est, assidue cogitabas, quo modo injuste deferres, el landem oblata occasione imgua tua peperit, quod diu antea parturiebat : quamvis enim cogitatio ad menlem pertinent, lamen David poelice Irt-

huit hoc linguae, quasi ipsa lingua lam mala fue- aputf1^'?^5!^.8 °Pud. aurcs hominum, lamen deceptionem ab ipso celerrime ticia^fïfifli-j^UUI modo novacula acula expeditissime, et facillime scindit : conjungit enim propheta eleganter tarditatem meditationis cum celeritate exequulionis. Vere enim Doeg Idumaeus quod diu antea cogitaverat, celerrime data occasione perfecit. Siquidem paucissimis verbis omnino Sauli persuasit, Acliiinclcch sacerdotem cum Davidc conjurasse, qui fuit dolus cl impostura gravissima: ait igilur, sicut novacula acula *fecisti dolum,* idesl, sicut novacula acuto facillime scindit capillos, ila ul facillime Saulcm decepisti. Potest eliam per *dolum,* inlelligi dolosa, cl fraudulenta occisio sacerdotum; quam Doeg effecit interficiendo totam progeniem Sacerdotum usque ad parvulos, ct lactentes, quomodo novacula abradit penitus omnes pilos,quamvis tenuissimos. Dicilur aulem dolosa occisio,quia sacerdotes non fuerunt vocali ad regem tamquam inimici, ul limerc potuerint, se occidendos, sed circumventi sunl, cl de improviso perierunt.

3. *Dilexisli malitiam super benignitatem", iniquitatem magis, quam loqui aequitatem.*

Declarat cx qua radice prodierit illa calumniosa delatio, ac dicit, illam non prodiisse ex ignorantia vel casu aliquo, sed cx mala voluntate ipsius, qui dilexil semper malum potius,quam bonum ct mendacium potius, quam venialem. *Dilexisli.* inquil. *maliliam super benignitatem,* id csl. delectaris potius nocere proximo quam illi benefacere. *Iniquitatem magis, quam loqui aequitatem,* idesl, mendacium polius loqui le delectat, quam veritatem: nam verbum hcbraicum, 'Ip'C? *scckher,* proprie *mendacium* significat : sed quia mendacium perniciosum iniquilas quaedam csl, ideo septuaginta interpretes verterunt, αδικίαν *iniquitatem,* ul declararent hic agi de mendacio pernicioso: sic eliam ipse David cum deberet mendacio opponere venialem, opposuit lamen justitiam, dicens, *quam loqui aequitatem,* quoniam voluit indicare mendacium illius Docg Idumaei non fuisse mendacium oliosum, vel officiosum, sed plane perniciosum el injustum. Porro per, *aequitatem,* intclligenda csl justitia, ul sonat vox hebraica, *tzcdck.* non aulem id quod apud latinos proprie sonat vocabulum *aequitas.* Al non videlur Doeg mendacium aliquod protulisse,cum ait, *venit David in domum Achimclech.* Despondeo mendacium fuisse in veris illis juxta intentionem dicentis, cl audientium: ipse enim significare voluii Achimclech fuisse socium conjurationis David; cl in eo sensu accepta sunl verba ejus a rege Saul.

4. *Dilexisli omnia verba praecipitationis, lingua dolosa.*

Evplicnl adhuc magis, quid dixerit *mendacium Ct iniquitatem:* et ait, fuisse mendacium vere perniciosum, cum fuerit causa perditionis plurimorum hominum innocentium. *Dilexisli*, inquil, *omnia verba praecipitationis,* idest, dilexisli omnia verba quibus possent homines innocenti s praecipitari in ruinam, ct perditionem: vox ebraiperdere, cl smiilia; YtafyyJ .deafqtire . jibsorbere, exponi debet, praecipitationis in mare, vel in foveam, ul absorbeantur, vel devorentur, vel pos:lum est, *praecipitationis,* pro ruinae et perditionis: constat nutem cx lib. i. reg. cap. 22. propter verba Doeg Idumaei integram civitatem pcriissc. Illud autem, *lingua dolosa,* varie legitur ab auctoribus: nam s. Hilarius, cl s. August, legunt, *linguam dolosam,* ul eliam legit Thcodorelus, el nunc habent, gracci codices, γλώσσαν δσγιαν; el si ila legantur, sensus erit, *Dilexisli omnia verba praecipitationis, linguam dolosam,* idesl, dilexisli omnia verba praecipitationis; dilexisli inquam, linguam dolosam. At s. Hieronymus quamvis in hebraco vertat, *linguam dolosam,* lamen in commentario psalmorum legit, *in linqua dolosa,* ut eliam legit Eulhyinius, heel non taceat varietatem codicum graecorum, in quorum nonnullis sil in accusativo, *linguam dolosam,* ct si quis ila legat, sensus erit.dilexisli *oninia verba praecipitationis in lingua dolosa,* idesl, per istrumenlum linguae dolosae. Koslri codices videntur accipiendi in vocativo, ul sensus sil o *lingua dolosa,* tu dilexisli omnia verba praecipitationis, idest,delectaris semper loqui verba perniciosa: cl videlur noslra leclio salis concordare cum textu hcbraico, ubi simpliciter ponilur vocabulum sine ullo signo casus obliqui.

5. *Proplerca Deus destruet te in finem, evellet te el emigrabit te de tabernaculo luo, cl radicem tuam de terra viventium.*

Praedicit non fore impunitum peccatum Doeg Idumaei, sed pro temporali destructione Sacerdotum. cujus ipse causa fuit, reiribuendum ci exilium sempiternum. *Proplerca.* inquil, *Deus destruet te in finem,* idesl. propler hoc luum peccatum Deus te radicilus destruet in hoc sacculo, el in futuro, ila ul in aeternum destructus mancas, quibus significari videtur aeterna desolatio in hoc sacculo, cl aeterna damnatio in futuro. Atque haec est justa retributio impiorum,ul qui alios perdunt, ipsi quoque male pereani. Deinde quod gmeratim dixerat, explicat per partes dicens, *evellet te, cl emigrabit* te. *de tabernaculo luo,ct radicem luam de terra viventium,* idesl, hoc modo te penitus destruet, quia puniet te exilio cl orbitate, ila ul primum amittas opes, cl patriam; deinde in exilio cl sine liberis moriaris. *Evellet,* inquit, *te, cl emigrabit,* idesl migrare faciet de tabernaculo luo; el sic exui, cl vagabundas errabis: *cl radicem tuam evellet de terra viventium,* idesl, te eum omni posteritate lua de terra eradicabit: filii enim similes sunl radicibus quia per eos Pater radicatur, cl Stabilitur in terra. El quoniam per terram viventium significari potest, pallia coelestis, indicatur hoc. loco, ul supra diximus, eliam damnatio sempiterna. In hcbraico textu.pro, evellet te, liabelur, ■pFP *jachlhcca,* quam vocem s.Hieronymus ver-

lit, *terrebit te:* serfs. Hieronymus dcduxil eam vocem a, nr>n *chathalh,quod* est *terrere.* Caelerum septuaginta interpretes deduxerunt o,ППП *chatha,* quod csl *capere, sive carpere,* quod idem aci *ÛVfllIΛ*ʎ*

6. *Videbunt justi, cl timebunt, et super eum ridebunt, cl dicent, ecce homo, qui non posuit Deum adjutorem suum.*

7. *Sed speravit in multitudine divitiarum sua rum, cl praevaluit in vanitate sua.*

Ex poena Impii delatoris id sequetur, ul mulli erudiantur. *Videbunt justi, et timebunt,* idesl, casum istum considerabunt viri justi el cordati cl horrebunt. *El super cum ridebunt, dicentes, ecce homo* etc., idest ct illum irridebunt, quod stultissime egerit, cum in Deo, qui polentissimus csl, sperare noluerit, el in divitiis fragilibus, quae facillime amittuntur, spem suam posuerit: *praevaluit in vanitate sua,* idesl, cumdem irridebunt, quod praevalere studuerit non vero robore, veraque virtute, sed in insidiis cl mendaciis vanitatum plenissimis: illud enim, *praevaluit,*non significat, quod vere tandem praevaluerit, sed quod opinione sua praevalere se posse crediderit: nam etiamsi ad tempus adversus innocentes praevalere visus csl, tamen exitus demonstrabit, cum succubuisse, non praevaluisse: quando *justi stabunt in magna constantia adversus cos, qui se angustiaverunt,* ul dicitur cap. 5.

8. *Ego aulem sicul oliva fructifera in domo Dei; speravi in misericordia Dei in aclernum, cl in saeculum sacculi.*

Concludit psalmum ostendens se omnino contrariam viam ingressum esse. *Ego,* inquit, *similis sum olivae fructiferae in domo Dei,* idest, non evellar, neque eradicabor magis cl magis, ul oliva speciosa, semper virens cl fructum ndfcrcnsjcl quia talis sum, ideo *speravi in misericordia Dei in aclernum, cl in sacculum saeculi,* idesl, speravi, mc adjutum iri a Deo in aeternum, cl in saculum sacculi. Ubi mire opponi', se Docg Idumaeo; illum comparai ligno arido, se vero olivae virenti: illum dicit, sperasse in divitiis suis, se aulem in misericordia Dei.

9. *Confdebor tibi in saeculum, quia fecisti ; et expeclabo nomen tuum, quoniam bonum csl* i»i *conspeclu Sanctorum luorum.*

Gralias agit pro re futura, quasi praeterita, quoniam futura apud Deum, el in cognitione Prophetarum certissima sunt. *Confitebor,* inquit, *tibi in saeculum,* idesl, laudabo te, semper, quia fecisti judicium hoc, ul sperantem in divitiis suis confunderes, et destrueres ; sperantem in te consolareris cl aedificares. *El expeclabo nomen tuum,id* csl, cl semper deinceps sperabo in le: idem enim esi spcrnrc in Deo, cl expectore Deum, ct nomen Dei pro ipso Deo ponilur. *Quoniam bonum* csl in *conspeclu Sanctorum luorum,* idest, merilo sperabo in nomine luo, quoniam nomen tuum dulce est sanctis luis, qui ejus dulcedinem gustaverunt.

PSALMUS LII.

TITULUS, ET ARGUMENTUM PSALMI

In finem pro Machalath inlcIligcntia David.

Hic titulus habet unam vocem non interpretatam, videlicet pro, ГПП12 *Machalath.* El s. Hieronymus verlil, per chorum. Sed per chorum videtur intellexisse instrumentum musicum, ul ipse idem testatur in epistola ad Dardanum (si tamen ca epistola ipsius esi) de musicis instrumentis : quo modo nonnulli accipiunl vocabulum chori in psalmo ultimo in illis verbis, *in tympano et choro,* in *chordis ct organo.* Neque improbabile est, per chorum posse inlelligi coelum cantorum canentium, ul sensus sil, psalmum esse compositum pro choro, ul videlicet canatur a mullis simul. Fateor tamen priorem expositione videri veriorem ; quoniam septiraginla Seniores non reliquissent eam vocem non interpretatam nisi existimassem ca voce significari nomen proprium alicujus instrumenti musici. Quod additur, *inlcIligenlia David,* significat, in hoc psalmo aperiri inlelligcnliam, sive *eruditionem David,* ul vertit s. Micron, cx quo titulo colligitur argumentum psalmi, quod csl, deploratio insipientiae generis humani : ideo enim fil mentio inlelligenliac David, quia per ipsum coarguenda erat caecitas el insipientia generis humani.

EXPLICATIO PSALMI LII.

1. *Dixit insipiens in corde suo, non esi Deus.*
2. *Corrupti sunl cl abominabiles facli sunt in iniquitatibus suis, non est qui facial bonum.*
3. *Deus de coelo prospexit, ul videal si esi intelligcns, aut requirens Deum.*
i. Onuics *declinaverunt. simul inutiles facli* sunt, non *csl qui facial bonum, non csl usque ad unum.*
5. *Nonne scient omnes, qui operantur iniquitatem, qui devuranl plebem meam, ul cibum panis.*
G. *Deum non invocaverunt, illic trepidaverunl liniare, ubi non erat limor.*
1. Quoniam Deus dissipavil ossa eorum, qui hominibus placent : confusi sunl quoniam Deus tprevil cos.
8. *Quis dabit ex Sion salutare Israel*? cum *converterit Deus captivitatem plebis suae, exullabii Jacob, el laelabilur Israel.*

Hic psalmus idem fere csl cum psalmo Icrliodecimo, inde igilur petatur explicatio ; salis enim erilliic annotare diversitatem ulriusque psalmi.

Primus versiculus csl omnino idem.

Secundus versiculus esi eliam idem, nisi quod in islo liabelur, *in iniquitatibus,* in illo, *in studiis·,* sed idem csl sensus: studia enim illa sunl affeclus.Cl desideria mala,quae omnia iniqua sunl, cl peccata, ac per hoc iniquitates.

Tertius versiculus idem csl,nisi quod hic dicitur, Deus ibi dicitur *Dominus.*

Quarius versiculus idem omnino est.

Quintus versiculus, sextus cl sopiimus, qui habentur in psalmo lerliodecimo, in hoc non habentur; sed ul ibi admonuimus, illi 1res versiculi additi sunl ex diversis Scripturae locis, el ad psalmum proprie non perlinent.

Quinius versiculus qui respondet oclavo in psalmo lerliodecimo, idem cum illo est, nisi quod hic dicitur, *Nonne scient,* ibi dicilur *Nonne cognoicenl.*

Sexlus versiculus, qui respondet nono, idem csl cum illo, nisi quod hic dicilur, Deum, ibi Dominum.

Scplimus versiculus, cui respondet decimo, plane diversus csl: ibi enim dicilur, *Quoniam Dominus in generatione justa csl; consilium inopis confudistis, quoniam Dominus spes ejus csl:* hic vero dicilur, *quoniam Deus dissipavil ossa eorum, qui hominibus placent: confusi sunl, quoniam Deus sprcvil eos.* Hic igilur versiculus, qui solus explicandus csl, rcddil rationem, cur impii trepident limon: ubi non est limor; el dicit causam esse, *quoniam Deus dissipat omnia* ossa *eorum.* idest, debilitat omne eorum, ul eliam levissima quaeque formidant, id vero facit admirabili providentia sua infatuando consilia eorum, impediendo conatus eorum, cl ad nihilum redigendo omnes machinationes eorum: ossa enim in scripturis pro fortitudine passim accipiuntur. Addil Propheta, *qui omnibus placent:* quoniam ejusmodi homines pleni sunl timore humano, sive mundano, el lolium studium eorum csl hominibus placere.Apostolus autem e contrario dicit. Gal. cap. I.si *hominibus placerem, Christi servus non essem.* In hebraco non habetur, qui *hominibus placent,* sed *circumdantium te* , sed septuaginta interpretes non legerunt, *chonach,* quod csl, *circumdantium te,* sed, tpn *chaneph.* quod significat hypocritam , simulatorem, adulatorem, quam vocem rectissime interpretati sunl. ά^ρωχαάεσχων, idesl, eorum qui hominibus placem : ejusmodi enim sunl adulatores, el hypocritae. Adjungit Propheta,*confusi sunl quoniam Deus sprcvil cos:* quibus verbis videntur alludere ad versiculum decimum psalmi dccimilerlii, *consilium inopis confudistis, quoniam dominus spes ejus* esi.quasi dical, vos impii confudistis consilium inopis confidentis in Deo: cl Deus confundet vos ul saepe erubescere cogamini videntes irrila consilia vestra, quoniam in Deo non sperastis, cl Deus sprevil vos ac per hoc non adjuvit vos. Possent eliam haec referri ad novissimum judicium, in quo omnes impii confundentur, quoniam Deus judex omnium spernet cos, dicens, *non novi vos, ile in ignem aeternum.* Matth. 25.

Octavus versiculus qui ct postremus, idem esi cum postremo versiculo psalmi Icrliidecimi, nisi quod ibi dicitur, cum *averterit Deus captivitatem.* Sed quamquam avertere, cl convertere vidcanlur esse contraria; tamen hoc loco sensum eumdem faciunl : dicilur enim Deus avertere captivitatem, cum tollit e medio el ad nihilum redigit ipsam caplivilalem:quod fit cum captivis liberalis, captivitas esse definii. Dicilur autem idem Deus convertere captivitatem, quando caplivos rcvocal, cl rcducil in patriam. Denique cum dicilur averti captivitas, sumitur captivitas pro forma, idesl, pro ipsa vera captivitate: cum dicilur converti captivitas, sumilur captivitas pro personis, quao erunl captivae.

P S A L M L' S LUI.

TITULUS, ET ARGUMENTUM PSALMI

7/i finem in carminibus intellectus David cum venissent Ziphaei, el dixissent ad Saul, nonne David absconditus csl apud nos?

Ex lilulo colligilur argumentum. Scribilur lib.1. reg. cap. 23. Ziphacos proditores fuisse Davidis , qui apud eos, tamquam apud amicos manens, déclinant persecutionem Saulis. Ipsi enim Sauli patefecerunt Davidem apud se latere; unde factum est, ul Saul cum maximo exercitu ad cos accederet, ct quasi in modum coronae lotum locum cingeret, ut David pene de vita desperaret. Occasione jgilur lam imminentis periculi,David ad Deum per orationem confugii, cl hunc psalmum. Domino inspirante, composuil. Thcodorclus. cl Eulhymius , quem aliqui rcccntiorcs sequuntur,existimant psalmum compositum fuisse posl liberationem; cl esso hymnum gratiarum actionis. S. Hieronymus, cl s. Augustinus, quamvis mystice solum exponant; lamcn indicant psalmum compositum fuisse instante persecutione; quod clarius tradit s. Hilarius exponens ad litteram, cl mystice. Hanc sententiam veriorem esse, cl ipse titulus, cl lolus psalmi contextus ostendit. Illud, *intellectus David,* significat hanc fuisse sanciam prudentiam Davidis,ul inlclligerei in lam magno periculo ad Deum esse recur> rendum, cl in illo sperandum. In qua oratione intellexit etiam inspirante Domino se dc omni periculo liberandum.

EXPLICATIO PSALMI LIII.

1. Deus in *nomine tuo salvum me fac , et in virtute tua judica me.*

Oral Deum, ul quando defecerant omnia humana remedia, ipse per se ad juvandum accederet. Deus, inquit, *innomine luo,* id csl, poleslate tua, cui omnia cedunt, saltum *me* /ac; cl per alia verba idem significans, addit, *el in virtute tua.*idest, polenlia, cl robore luo, judica me, idc-l.sis judex meus, ct pro meri lis retribue milii dcfensionem;cl adversario meo ultionem: non enim habebat tunc David, ad quem appellaret ab injustitia regis, nisi solum Deum. Quo exemplo admonemur,nuinquam esse desperandum dc auxilio Domini,etiamsi mors evidentissime imminere videatur: Deus enim ubique est, cl omnia in manibus habet, cl cultores suos ad se confugientes non despicit.

2. Deus *exaudi orationem meam , auribus percipe verba oris mei.*

J im confessus fuerat polenliam Domini: nunc ‹ rat, ul Dominus ad polenliam adjungat voluntatem. Deus, inquit, exuudi *orationem meam.*quasi dirai, scio te omnia posse; sed oro, ul velis: ideo peto, ul exaudias orationem meam, qua lc rogavi, ul potestate lua salvum me (aceres. Idem rcpelil sequentibus verbis, uuribus *percipe verba oris mei,* idcsl, ne avertas aures luas, neque despicias orationem meam.

3. *Quoniam alieni insurrexerunt adversum me, el fortes quaesierunt animam meam, el non proposuerunt Deum ante conspectum* suum.

Explicat pericula, a quibus liberari desiderat, dicens,*Quoniam alieni insurrexerunt adversum me.* idcsl, Ziphaei, qui proximi videbantur, sed cordo alieni erant a me, insurrexerunt conira me, irritantes Saulcm ad me persequendum: *el fortes quaesierunt animam meam,* idcsl, el Saul cum armato cxcrcilu, quaesierunt vitam meam ad cxtinguendum eam: haec enim erat lota ratio persecutionis: quia enim timebat Saul,no aliquando David regnaret,cupiebat cum dc medio lollerc:quam· vis enim Davidem innocentem esse Saul non ignoraret, lamcn cupiditas relinendi in propria familia regnum, quam rationem status nono vocant, faciebat, ul justum videretur quod injustissimum erat. *Et non proposuerunt Deum ante conspectum suum* idest, ct neque illi, neque isti timorem Domini prae oculis Imbuerunt: illi enim, Ziphaei videlicet. gratiam regis legi Domini; cl isti, Saul, cl satellites ejus,regnandi cupiditatem justitiae,quam Deus in primis observari jubet, anteposuerunt. Vere cniin initium omnium malorum est avertere oculos mentis a Deo, cl ejus lege naturali omni-

bus nola. Vide s. Thomam quaesi. 1. de Malo, ari. 3.

I. *Ecce enim Deus adjuvat* me, el *Dominus susceptor csl animae meae.*

Illi, inquit, non habuerunt Deum nnlc oculos suos: sed Deus habuit illos ante oculos, et vidit quid molirentur, cl non permisit, ul malam suam voluntatem implerent. Illud,ecce,signillcal repentinam illustrationem Prophetae, qua praevidit auxilium Dei sibi non defulurum, cl lam certo praevidit, ul tamquam de re praesente dicat, *EcceDeus adjuvat ine:* particula enim.vel ponitur pro aulem vel subinlelligitur aliud, hoc modo: Ibi non proposuerunt Deum ante conspectum suum, ul facere debuissent: ecce enim *Deus adjuvat me. El Dominus susceptor est animae meae,* idcsl, ecce video Deum me adjuvantem, cl suscipientem quasi in sinu suo custodiendam vitam meam, quam isti quaerunt mihi eripere. El vere repentinum,el inopinatum fuit auxilium Dei: nam cum undique circumdedisset. Saul exercitu suo Davidem, ul evadere non posset; repente venit nuncius ad Saniem, qui diceret Philislhaeos magno agmine se infudisse in regionem Saulis, quo nuncio coactus csl Saul recedere a persequendo Davide, et fortasse orante Davide venit ille nuncius, cl David, qui cum in spiritu praeviderat,dicit: *Ecce enim Deus adjuvat me, cl Dominus susceptor esi animae meae.*

3. Averte mala inimicis meis, cl in veritate tua disperde illos.

Per imprecationem intclligilur praedictio,ul saepe monuimus; cl in hebraeo legilur per modum praedictionis: sic enim ad verbum reddi possunt verba hebraica: *Revertetur malum inimicis meis:* nostra oulcm lectio facilior esset,si ita legeremus, Averle mala *a me ad inimicos* meos.Sed in cumdem sensum verba explicanda sunl. drerle mala, *quae impendent,* a me, cl converte illa ad inimicos meos. Quod quidem ila factum csl: nam Saul Davidem persequebatur cl continuo facium csl, ul Philislhaei persequerentur Saulcm. Itaque pericula, quae imminebant a Saule Davidi, coeperunt imminere a Philislhacis Sauli. Illud aulem, *cl in veritate tua disperde illos,* impletum est non diu postea: nam in montibus Gclboe periit Saul cum exercitu suo, in quo exercitu credibile est adfuisse, el similiter petiisse illos , qui Davidem persequuli fuerant: disperdere enim hoc loco non significat dissipare, sed omnino delere, cl cxtmgucrc, si vox hebraica orVEitn *hatsmilhem.*consideretur. Vide lib. 1. reg. cap. ult. Illud, *In veritate* tua, significat, juxta promissiones tuas , sive secundum justitiam luam, qua reddis unicuique secundum opera sua. Mallii. 16.

G. *Voluntarie sacri/lcabo libi, cl confitebor nomini luo Domine,* quoniam *bonum csl.*

Videns Propheta, se continuo exauditum, sive cx praenotione futurae liberationis,sive ipso oranle discesserit. Saul propter pericula Philistinorum sibi denuntiata; gratias agit Deo, ac dicil, *Voluntarie sacrificabo tibi,* idcsl, promptissimo animo offeram sacrificium lamiis: cl idem aliis verbis repetens ait, el *confilebor nomini luo,* idest, confessionem laudis offeram libi, (nomen enim Dei pro ipso Deo ponilur) *quoniam bonum est.* Siquidem nomen Dei,pro re significata sumptum, idest, pro ipso Deo, res csl omnium optima: ita ul Christus ipse dixerit, *nemo bonus nisi solus Deus.* Mallh. 19. Lue. 18. Mare. 10. s. Augustinus rccle monel, occasione adverbii, *voluntarie.*Deum esse diligendum propter seipsum amore puro, non lam propter praemium aliquod, quam propler ipsius Dei summam, ct ineffabilem bonitatem; quam dilectionem qui habet, non minus Deo sacrificat, eique confitetur in prosperis, quam in adversis.· siquidem Deus non minus bonus csl cum nos flagellat, quam cum pascit, cl reficit.

7. *Quoniam cx omni tribulatione eripuisti me,el super inimicos meos despexit oculus meus.*

Ostendit cx effectu Deum esse bonum, quoniam lam cito exaudivit servum suum.Quoniam, inquit. *cx omni tribulatione eripuisti* me,idcsl, quoniam revelans mihi meam certam liberationem, jam in spe cx omni tribulatione liberasti me,cl *super inimicos meos despexit oculus meus,* idest, cl in eadem pracnolionc jam oculus meus vidit inimicos meos proslralos,cl consumptos: refertur enim hoc ad id, quod antea dixerat, *in virtute tua disperde illos.* Nisi forte placeat, ul supra indicavimus, ipso Propheta orante incocpfsse ejus deliberationem ; recedente videlicet Saule propter nuncium allatum de adventu Philistinorum: tunc enim sensus erit: *Quoniam cx omni praesenti tribulatione eripuisti me, el oculus meus vidit inimicos meos,* recedentes cum Saule Duce ipsorum. Nam vox illa.de*spexil,* non significat contemptum, sed simplicem visionem, ul perspicuum csl cx hebraica voce. ΠΠΝΊ *raalha:* verti enim potuisset, Super inimicos meos respexit oculus meus,idest,oculus meus libere. cl sine limore respexit inimicos meos.Vulgatus Interpres posuit *despernit,*ut significaret Davidem cx alto loco vidisse inimicos prostratos, aut recedentes, juxta duas expositiones indicatas.Vere enim David *despexit,* idest, deorsum aspexit inimicos suos , sive quia tunc erat in monte cdilo corporaliter,sive quia spiritus Prophetiae in altum illum evexerat, cl ex alto divinae revelationis inimicos suos vidit quasi jaccnlcs in imo. Porro hic psalmus quotidie in Ecclesia frequentatur ad horam primam, ul exemplo Davidis discamus adversus omnes persecutores armis orationis ad initium dici communiri, scientes quod *omnes qui pie vivere volunt in Christo Jesu pcrsequuulioncs assidue patientur.*

PSALMUS LIV.

I'ITULUS, ET ARGUMENTUM PSALMI

In finem in carminibus intellectus David.

In titulo nihil esi, quod non sil alias explica·lum. Argumentum esse volunl sancti paires Hila·lins, el Hieronymus de Passione Christi. Eulliy-mius, el Theodorctus psalmum exponi volunl de Dnvide fugiente persecutionem Saulis, vel politis Absalonis. S. Augustinus de homine justo in tri-bulatione posito, sive de corpore Christi, quod est Ecclesia. Sed omnes expositiones admitti debent, aul ccrle possunt; nam quod de Dnvide psalmus ad litteram recte exponatur,inlelligi polest cx prae-cedente. el sequente, cl cx aliis mullis, ubi diser-tis verbis ponitur in titulo, psalmum esse compo silum occasione talis,vel talis persecutionis,quam David patiebatur: quod eliam David figuram Chri-sti gesserit, cl quod psalmi fere omnes ad Cliri slum principaliter pertineant, dubitari non potest, cum ipse Dominus aliquoties psalmos dc se scri-ptos allegaverit, el Lucae ultimo dixerit: Aecessr *est impleri omnia, quae scripta sunl in lege Mo-sis cl Prophelis, el psalmis de mc.* Denique quod exemplo Davidis omnis justus eodem modo orare possit, dubium esse non polesl.

EXPLICATIO PSALMI LIV.

1. *Exaudi Deus orationem meam , el ne despe-xeris deprecationem meam: intende mihi, cl exaudi me.*

Incipit David quasi a prooemio,quo caplalur be-nevolentia Judicis, ac petitur, ut benigne.cl atten-te audire velit: ac primum dicil, *Exaudi Deus o-rationem meam.* Deinde nc forte oratio, vel per-sona orantis displiceat, ulrumque commendat, ac de oratione dicil, Ac *despexeris deprecationem meam,* idesl, humilem, cl supplicem precem meam: id enim proprie significat vox hcbraica, 'П2ППЕ *millec.hinnathi.* hoc loco posita: dc per-sona vero orantis addit, *Intende mihi, el exaudi me,* idesl, benigne mc respice . cl benignam au-rem mihi porrige. Torte eliam 1er camdem oratio-nem repetii, quia noverat Deum esse Trinitatem.el orationem dirigit ad Patrem, deprecationem ad Fi-lium, personum orantis ad Spiritum sanctum. De-nique tertio idem aliis verbis orat, ut affectum^ cl desiderium ostendat, quo modo cl Christus in hor-to *eamdem orationem tertio repetivit,* Mallh. 26. el Apostolus *1er Dominum rogavit,* 2. Cor. 12.

2 *Contristatus sum in exercitatione mea,el con-turbatus sum a voce inimici, cl a tribulatione peccalons.*

Exponit nunc materiam orationis suae, quae est vehemens persecutio inimicorum, ob quam con-tristabatur, el conturbabatur, et a qua liberari de-siderabat. In hebraeo. pro voce, *Contristatus,* est verbum ,arid,quod significa!,/lebo,sive ulu-labo, sed futurum ponitur pro praeterito, ul ex versione Septuaginta, cl s. Hieronymi perspicuum est, el pro voce, *in excitatione mea* , est, *Sichi,* quod significat, *meditationem, el submissa voce loquuHonem.* Itaque sensus est, flevi dum e-xcrcerer cogitando, cl mccum ipse conferendo mi-serias meas: quod idem csl cum eo, quod nos ha-bemus, *Contristatus sum in exercitatione mea.* Sed verba hcbraica clariora sunl: sequitur,El con-*lurbatus sum a voce inimici, cl a tribulatione peccatoris,* idcsl, non solum tristis fui, el flevi ob praesentes miserias, sed eliam timui futuras, *con-turbatus a voce inimici* comminantis longe pejo-ra; cl a tribulatione, quam minabatur peccator ini-micus meus. Idem enim est a vocc inimici, cl tri-bulatione peccatoris; nam inimicus peccator voce sua tribulationem minabatur innocenti. Istum au-lem inimicum peccatorem inlclligcre possumus tum Saulcm. aut Absalonem respectu Davidis;lum Caipham et Annam respectu Christi; lum quemli-bet persecutorem respectu hominis probi.

3. *Quoniam declinaverunt in me iniquitates, cl in ira molesti erant mihi.*

Ostendit, non vanam fuisse turbationem suam. *Quoniam* inimici *declinaverunt,*inquil,*in me ini-quitates,* idest, projecerunt in mc falsa crimina, convicia, calumnias, opprobria.ul exponunt ss.Pa-lres Hilarius, cl Augustinus; cx quo intclligimus, vocem, iniquitates, esse in casu accusandi, non in casu nominandi, ul nunc habent codices Graeci communiter: *et in ira molesti erani mihi,* idcsl,

cl ob iram m mc conceptam, molesti erani non verbis tantum calomniantes, sed eliam factis me persequentes,

». Cor meum *conturbatum esi in me: cl formido mortis cecidit super me.*

Explicat magis in particulari , quod dixerat. conturbatus sum. *Conturbatum,* inquil, csl cor meum in me, idesl, in intimis meis,ubi sedes cordis csl. conturbatus sum. In hebraeo habetur clarius. cor meum *doluil in medio mei,* el subjungit rationem dicens,cl *formido mortis* cecidit super mc: nulla enim res facilius ad intima descendit, ct magis lotum hominem turbat, quam mortis imminentis periculum: hoc impletum fuisse in l)avide, cum plorans fugeret a facie Absalon; el in Christo, cum in horto paveret, cl sudorem sanguineum funderet, Mallh.2G.Luc.22. notissimum csl.

3. *Timor el tremor venerunt super mc, el conte-xerunt me tenebrae.*

Idem aliis verbis dicit, cl quasi summalim omnia comprehendit: nam limor in anima cral, tremor in corpore, tenebrae autem moeroris lotum hominem operuerant: sicut enim laetitia exhilarat, et dilatat cor,sic eliam mocslilia constringit,cl obducit, ac per hoc tenebras facit, unde eliam qui inocrenl,tenebras quaerunt,in cubicula sc abdunt, fenestras claudunt.

6. *El dixi, quis dabit mihi pennas sicut columbae, cl volabo, cl requiescam?*

Verba sunl justi suspirantis ad patriam coelestem: neque enim alibi vera requies invenitur, quasi dicat, o si nunc possim ad ollissimos montes coelestis Hierusalem confugere,quomodo columba potest pernicitate sua ungues accipitris evadere, vel quomodo columba tempore diluvii, cum *non inveniret, ubi requiesceret pes ejus, ad manus* Aoe. *atque ad arcam rediit.* Genes. 8. Proprie autem justus columbae comparatur,quae innoxium esi animal,foccundum, el simplex;et non pugnando, sed fugiendo vincit: sic enim, ct vir justus adversus tenlaliones accipitris Tartarei fugiendo potius, quam disputando, vel altercando vincere solet.

7. *Ecce elongavi fugiens,el mansi in solitudine.*

Ilacc salis apposite Davidi conveniunt, qui fugiens Saulcm, cl postea Absalonem ad desertum se contulit: quasi dicat, quia non datur mihi, ul instar columbae ad locum verae quietis ascendam, feci quod potui; nam *elongavi fugiens , el mansi in solitudine.* Idem convenit cuilibet viro justo in tribulationibus posito, qui cum non possit ad patriam commigrare, elongat sc cogitatione a tumultibus sacculi, quantum polesl, cl ad solitudinem cordis, cl conscientiae se transfert, ubi solus cum solo Deo colloqucns , aliquantulam quietem invenit.

8. *Expeclabam eum,* qui *salvum me fecit a pusillanimitate spiritus, el tempestate.*

In ea solitudine, *expeclabam Deum,* idest, auxilium ejus, qui *mc salvum fecit* idesl. cui alias salvum fecil.cl salvum facere solet *a pusillanimitate spiritus cl tempestate,* idesl, a parvo animo ad tolerandum, el a magna tenlalione.Ubi conjunguntur duo,quae mirum in modum amplificant necessitatem auxilii divini: nam si parvitati animi contingat parva lenlalio: vel magno animo magna tenlatiu, aequale erit certamen; sed si cum parvitate animi jungatur magna lentalio . intolerabilis erit. Iloc igitur nunc dicil sibi accidisse.ac proinde petit a Deo vel ul sibi addat vires, vel diminuat tenlationem.(vel quod magis optandum est) utrumque faciat.Sed codices hoc loco sunl admodum varii: nam hebraicus habet ad verbum, *Fesliixabo, ul salver a spiritu concitato a tempestate.* Graecus aulem habet, *Expeclabam Deum.qui me salvum faceret* a pusillanimitate, et tempestate. Noster aulem Interpres videtur aliquid ab hebraeo, aliquid a graeco accepisse. Prima vox hcbraica , *achiscia* significat, *Festinabo,* nec video quid legere potuerint Septuaginta , ul verterent, *expeclabam·,* ideo existimo illos vertisse non verba, sed sensum; nam. *festinabo, ul salver,* bene cohaeret cum *expeclabam salvantem* Deum: siquidem expeclabal salutem ex festinatione per orationem ad Deum, quo modo, qui in fuga spem ponit, dicere potest, expeclavi salutem ex festinatione in currendo, ct fugiendo. Sic igitur vir justus festinans ad Deum ferventi desiderio, orando, et pulsando, expeclabal auxilium, quo salvus fieret. Illa vox, *Deum,* quae esi in graeco, non esi ia hehraeo. neque in patribus, Hilario.Hieronymo, Augustino. Itaque videtur additi a posterioribus explicandi gralia.Illud nutem, *a pusillanimitate spiritus,* facile colligitur cx hebracu, ct concordatur cum graeco; nam vox hebraea. n>D *Sofia,* non habetur nisi hoc loco.cl communiter dicitur significare concitationem; unde s. Hieronymus vertit, a *spiritu* tempestatis, idest, a spiritu concilalo;sed quia sequitor, *a turbine,* sive *a tempestate·,* rectius dicemus.spiritum concitatum hoc loco significare spiritum hominis metu concitatum, el turbatum, quod idem esi cum pusillanimitate spiritus: nam qui magno spiritu, vel animo sunl, non facile turbantur, ct concitantur; sed firmi, ac stabiles permanent. Itaque sensus erit in hebraeo, *festinabo, ut saluer a spiritu concitato a tempestille,* idesl. n parvitate animi, cl *a tempestate tribulationis.* In graeco non nominatur spiritus,quia intcliigilur in voco pusillanimitatis: idem est enim pusillus animus, el pusillus spiritus.

*.). *Praecipita Domine, divide linguas eorum.quoniam vidi iniquitatem, cl contradictionem in civitate.*

Quia expeclabal salutem a Domino per orationem. orat Doum.ul impediat consilia hostium suorum. *Praecipita,* inquil, *Domine,*idest, praecipita

in profundum inimicos meos: hoc enim significat vox hcbraea.uS? *balah,* cl gracca χαταπόντισον. I ude legit Augustinus *demerge eos:* deinde addit modum, quo velit illos praecipitari in exilium. *Divide,* inquil, *linguas eorum,* idcsl,fac, ul qui contra mc conspirarunt, non conveniant in consiliis, sed unus hoc. alius aliud judicet, cl loquatur; ct vere sic accidit inimicis David: nam cum Absalon rapta civitate, consultaret de modo perdendi Davidem. varii varia consilia dederunt : infatuavit autem Deus consilium Archilophelis, quia inspiravit Absaloni, ut consilium ejus non sequeretur; inde deteriore consilio electo rem male gesserunt, cl plurimi eorum perierunt. Itaque cx divisione linguarum in praecipitium acti sunt: vide l. 2. rcg. e. 17. cl 18. sequitur.Quoniam vidi *iniquitatem, ct contradictionem in civitate,* liacc etiam salis apposite exponuntur de Davide.qui viderat in civitate sua Jerusalem proditionem iniquissimam adversus personam suam et rebellionem manifestissimam, quae significata est nomine contradictionis: quia contradicebant ejus imperio, cum Absalonem in regem elegissent. Possunt etiam exponi haec omnia dc Chrislo, ul exponit s.Hilarius: nccnon dc viro justo, qui persecutionem injustam patitur, cl coniradiclionem a civibus Babyloniae, id csl, ab amatoribus mundi, qui semper persequuntur, ctodio habent cos, qui dc mundo non sunl, sed ul hospites, cl peregrini in mundo sunl.

10. *Die ac nocte circumdabit eam super muros ejus iniquitas: cl labor in medio ejus, el injustitia.*

11. *Et non defecit de plateis ejus usura,cl dolus.*

Pergit describere iniquitatem civitatis,a qua ipse persecutionem patiebatur, ac mirabili modo loquendi dicit iniquitatem, quasi armatum militem obtinuisse muros ejus, ul justitia non posset accedere. *Die,* inquil. acnode. idcsl, semper *circumdabit eam super muros ejus iniquitas,* idest, iniquitas super muros ejus consistens circumdabat eam instar custodiae militaris, *el labor in medio cius cl injustitia,* idcsl. cl interim iulus in ipsa rivilalc mini aliud erat, nisi labor miserorum, cl injustitia polcnliorum, dum secure, cl libere, injusti divites cl polcnlcs opprimerent pauperes, cl imbecilles. *El non defecit de plateis ejus usura,* cl *dolus,* idcsl, cl oppressio illa parlim oral manifesta, dum in ipsis plateis exigerent usuras divites a pauperibus; parlim occulta,dum variis dolis, el insidiis cos circumveniebant, cl vexabant, llucc conveniebant quidem Jerosolymae tempore Davidis sed mullo magis tempore Chrisli:cl mullo maxime conveniunt Babyloniae, idest, amatoribus mundi hujus, in quo regnat concupiscentia carnis,concupiscentia oculorum, ct superbia vitae.

12 Quoniam si *inimicus meus maledixisset mihi.* sustinuissem *utique.*

l /J : ‹ i.s, *qui oderat me, super mc magna loqin>iu>Du> · i■.abscondissem mc forsitan ab eo.*

! i. *Tu vero homo unanimis,Dux meus, cl notus meus.*

15. *Qui simul mecum dulces capiebas cibos, in domo Dei ambulavimus cum consensu.*

Poslea quam conquestus est David de lota civitate, cl populo, conqueritur nunc de uno particulari proditore, qui videtur fuisse AcIntophcl, si psalmus exponatur de Davide: Judas autem, si exponatur de Chrislo: quivis alius falsus amicus, si dc homine justo generalim accipiatur. Ait igilur, *Si inimicus aliquis* manifestus *maledixisset mihi* aequo animo tulissem ; quia inimicus solet id facere, el non csl mirum si faciat. *Et si is,qui ode rat me,* ila ul profiteretur manifestam inimicitiam mecum,magna aliqua convicia, vel magnas calumnias de mc loquutus fuisset; *ego forsan abscondissemme ab eo,* ulejus iracundiam mitigarem,et ne darem occasionem majorum conviciorum. Sed a te abscondi non poteram,neque unquam ejusmodi proditionem a te cxpcctasscm , quoniam lu *homo unanimis videbaris,* idesl, amicissimus meus et unum corel unam animam mecum habens.Item *Dux meus,* idcsl. Consiliarius meus primarius,cujus ego sententiam in rebus agendis semper sequebar. *(Erat enim Achitophcl Consiliarius Davidis, el talis Consiliarius, ul consulere Achilophelcm idem fere esset, ac Deum consulere,* ul dicitur 2. reg. 1G.) Sed si exponatur psalmus de Juda, dicetur Judas *Duo: Chrisii,* quia a Chrislo Dux fuerat constitutus populorum cum aliis Apostolis, juxla illud psal. 4i·. *Constitues eos Principes super omnem terram.* Item *nolus meus,* idcsl, familiaris el commensalis.çui *simul mecum dulces capiebas cibos,* dicuntur aulem dulces cibi, quia amicitia convivarum eos facit dulciores: nam in hebraco ad litteram habelur.*qui simul dulces faciebamus cibos.* Sed s. Augustinus *dulces cibos,* inlelligil Eucharistiam, quam Judas cum Chrislo in ultima cocna gustavit, qui cibus omnem habet saporum suavitatem, Denique, non solum unanimis, cl nolus cl commensalis in rebus politicis, cl domesticis, sed ejusdem religionis, el ejusdem sententiae in sacris caeremoniis: *ambulavimus enim in domo Dei cum consensu,* idcsl, non fuit inter nos ulla dissensio in actionibus, quae ad cultum Dei perlinebant. In hebraeo pro, *cibos* csl, 'TID *sod.* quod secretum, non *cibum* signilicat. Sed credibile csl septuaginta Interpretes non habuisse in suis codicibus, sort, sed, *zed,* quod *escam,* significat: cl magis cohaeret dulcedo cum cibis, quam cum secreto: capere enim dulces cibos rectius dicitur, quam capere dulce secretum. Illud eliam, cum *consensu, ex* hebraeo s. Ilicron. verlil, *in terrore.* Sed furiasse s. Hieronymus non habuit in suo codice, ζ>A'l *raghes* , ut nos habemus, quod significat, *conjunclim,*sed habuit, TA'l rop/iez.quod *terrorem* significat: nostra lectio convenit cum hcbraico, cl graeco codice.

1G. Veniat *mors super illos, cl descendant in infernum viventes.*

Imprecatur, seu potius praedicit per formam imprecationis, eam poenam quam juste dederunt

Iulhan, el Abiron. Num. 16. Qui seditionem, cl schisma facienles vivi a terra dehiscente absorpti sunl: qui quidem *viventes perierunt* idcsl, videntes sc absorberi, el vivos sepeliri, perierunt. Hoc implclum est in iis, qui Davidem, Absalone duce, persequebantur: nam *plurimos eorum saltus consumpsit, non gladius,* ul dicilur, 2. reg. 18. Impletum quoque csl in Judaeis, qui in obsidione, Jcrosolymac viventes el videntes peribant, vel fume cadentes in plateis,vel ex muris se dejicientes, vel in foveis delitescentes: denique,impletur in pluribus impiis, qui vident apertissimam veritatem, cl sponte oculos claudunt, vel non ignorant in eo stalu, in quo versantur, sc salvos esse non posse, cl tamen scientes, cl volentes in co ad mortem usque perseverant.

IÎ. *Quoniam nequitiae in habitaculis eorum, in medio eorum.*

Haec csl ratio lam severae imprecationis·, juste enim absorbentur viventes a Icrra.nl perpeluo habitent cum poenis, qui elegerunt habitare tum vitiis: nam *nequitiae in habitaculis eorum;* ct non in habitaculis vacuis, *sed in medio eorum,* idcsl, cum ipsis in eisdem habitaculis commoratae sunt.

18. *Ego autem ad Deum clamavi, cl Dominus salvabit me.*

19. *Vespere cl mane, cl meridie narrabo, cl annuntiabo, cl exaudiet vocem meam.*

Praedixit interitum inimicis, nunc sibi salutem praedicit. *Ego,* inquil, *clamavi ad Dominum,* ardenti oratione, el ipse salvabit me a periculo, in quo versor, cl deinceps clamabo non semel : sed eliam secundo, et tertio, videlicet *vespere, mane,* cl meridie, narrando, cl annunciando aerumnas mens, el misericordias Domini, cl *ipse Dominus exaudiet me,* Consuetudo 1er in die orandi, legitur clinm apud Daniclcm, cap. 6.Fortasse in honorem sanctissimae Trinitatis, cujus mysterium Prophetis non orat incognitum. Cur aulem dicatur, *vespere, mane, cl meridie,* cl non potius mane, meridie, cl vcspcre-.ralio esse videtor quoniam serundmn legem *festa celebrabantur a vespera ad vesperam,* ul dicilur Levit. 23. proinde primum tempus orationis erat vespertinum: quod eliam mine observat Ecclesia, quae incipit ofiicia Divina a primis vesperis.

20. *Ilcdimel in pace animam meam ab his qui appropinquant mihi, quoniam inter mullos eranl mecum.*

Explicat in quo sil exaudiendus a Deo. *Ilcdimel* in pace, idcsl,ad pacem restituet,*animam meam,* idest, vitam meam, *ab his , qui appropinquant milii,* idesl, qui de propinquo adversus me dimicant: *quoniam inter mullos erani mecum·,* idesl, «tuonium mulli erant dimicantes mecum,sive mulli erani adversum mc unum, sive in magna multitudine erunt, qui mecum pugnabant. Hunc existimo sensum esse hujus obscurissimi loci cum snnclollicronymo in versione sua cx hebraeo.Itaque sententia erit, Deus liberabit vitam meam, transferendo eam a praelio appropinquantium contra mc, ad oplalam pacem, cl id faciet ea ratione quoniam iniquum erni ul mulli contra me unum pugnarent. Quod si hoc duriusculum videatur poterii cum Euthymio ita exponi, *Ilcdimel in pace,* idesl,sine labore meo, *animam meam,* idesl, vitam meam, *ab his qui appropinquant mihi* ul mihi noceant; quoniam isti ipsi antea inter mullos alios erant mecum·, proinde proditorie et injuste contra mc pugnant, qui paulo antea in meis castris militabant. Implclum est hoc in Davidc qui in praelio contra Absaloncm sine labore vicit quia domi remansil, ul dicilur 2. reg.18. Impletum quoque est in Chrislo, qui liberatus est a morte per resurrectionem omnino in pace cl sine labore.

21. *Exaudiet Deus, cl humiliabil illos, qui esi ante saecula.*

Exaudiet, inquil, *me,* qui oppugnor injuste, el *humiliabil cos,* qui me oppugnant, is, *qui estante saecula,* idesl, Deus creator saeculorum: in hebraco significantius habelur, *Qui sedcl ab initio.* idcsl, qui ab initio mundi judex sedet omnium hominum, is judicabit pro me, cl condemnabit adversarios meos.

22. Non *enim est illis commutatio, cl non timuerunt Deum: extendit manum suam in retribuendo.*

Merito,inquit,humiliabit illos justus Judex.quia *non est illis commutatio:* obdurati enim sunt, neque pocnilel eos sceleris sui; *et non timuerunt Deum,* sed magis homines reveriti sunl,ideo *Deus extendit manum suam in retribuendo* singulis, prout merebantur. Non desunt, qui illud *(non csl illis commutatio)* volunt debere exponi, non est illis redditio vicissitudinis, cl hanc esse vim graccac vocis. Sed vox hebraica non polesl accipi pro redditione vicissitudinis: nam s.Hieronymus recte vertit, *non mutantur,* cl similiter reddit Symmachus, Thcodorelo teste: proinde si velimus concordare codicem graccum cum hcbraico, oportet vocem illam αντάλλαγμα accipere hoc loco pro commutatione hominis a vitio ad virtutem, non pro permutatione unius rei cum altera: ct polesl ila accipi,ut communiter accipiunt Interpretes tum gracci, tum Ialini, quia vox illa generalis est.

23. *Contaminaverunt testamentum cju$,cl* divisi sunl *ab ira vullus ejus, cl appropinquavit cor illius.*

Ilie versiculus obscurissimus csl propter mutationes numeri singularis in numerum multitudinis. In hebraeo habelur in singulari, *contaminavit testamentum ejus, diviserunt,* sive *mollieverunt prae bulyro os suum,* vel os *ejus:* sed cum dicilur, *contaminavit,* polesl exponi, *contamina*i *il unusquisque testamentum ejus.*quod csl idem eum illo, *contaminaverunt testamentum ejus.* Illud etiam, prae butyro, si legatur vox hebraica,

,;i(iol/i,per,n ηiπαπ nonpcr.X ΠΊΧΟΠ significabit *prae ira,* \ *el ab ira,ul* verierunl septuaginta Interpretes.Illud etiam,*diviserunt.potest* etiam significare , divisi sunl: nam ulrumque significationem babel vox. ψττπ *chaleku:* sensus igitur hic erit, Deus juste extendit manum suam m retribuendis suppliciis inimicis meis, quoniam illi non solum non voluerunt mulari de vitio ad virtutem, sed magis ac magis contaminaverunt testamentum sive pactum ejus, malis suis operibus, praevaricando leges ejus: proplerea *divisi sunt.* hoc est, dispersi, ac dissipati sunl ab ira vultus Dei; *quia appropinquavit cor illius,* Dei videlicet, ad cos puniendos.

21. *Molliti sunl sermones ejus super oleum, cl ipsi sunljacula.*

Redit ad malitiam praecipui proditoris, qualis fuit Acliilopliel respectu Davidis,cl .ludasrespectu Christi. *Slullili,* inquit, *sunl sermones ejus super oleum,* idesl, prae oleo; cl lainen ipsi sermones ejus non sunl verba, sed jacula, sive lanceae: delectant aures, fcriunl corda: tales sunl omnes occultae detractiones,omnes blanditiae meretricum, omnes persuasiones haereticorum; omnes proditorum simulationes.

25. *I acta super Dominum curam luam, el ipse le enutriet: non dabil in aeternum /luclualiunem juslo.*

Consolatur Propheta in fine psalmi se, cl sui similes, atque exhortatur ad fiduciam totam in Domino collocandam, qui sine dubio sollicilus csl pro servis, ct amicis suis, ul s. Petrus admonet in epislol. I. cap. 5.Omnem *sollicitudinem vestram projicientes in eum , quoniam ipsi est cura de vobis:* quod ipsum copiose, cl mullis exemplis allatis Christus ipse monet, .Matth. C. Quae non eo pertinent, ul otiose vivamus, cl de victu quaerendo solliciti nullo modo simus: sed ut non anxie cl perturbate vivamus, ac ut praecipuam spem ct fiduciam non in nostris viribus, vel industria sed in Dei misericordia.cl providentia collocemus.*Jacta,* inquit, o anima mea el quisquis es timens Deum, in *Dominum curam luam,* idesl, relinque providentiae divinae curam eorum,quae tibi necessaria >unl ad vitam, sive sustentandam, sive protegendam *et ipse te enutriet,* ipse libi de necessariis o mnibus providebit, benedicens laboribus manuum luarum, el prosperans omnia opera tua: nec solum enutriet te, sed eliam defendet ab inimicis, cl si diquamdiu fluctuari juslum penniscril ad probandam patientiam,sive defectu rcruni necessariarum ad vitam, sive persecutionibus impiorum: tamen haec non diu durabunt, quia non permitiei Deus lusluin inaelcrnum aerumnarum Rudibus agitari: aeterna enim tribulatio solis impiis reservatur, ul dicilur iu sequenti versiculo.

2G. *Tu vero Deus deduces cos in puteum inleritus.*

Impios videlicet, lu Deus Judex deduces in puteum mortis, unde numquam emergere poterunt. Vocatur autem *puteus interitus* ipsagehenmi ignis aeterni, in qua qui decidunt, perpetuo moriuntur: vivunt enim semper in poenis, ul semper moriantur, cl mortis finem, quem cupiunt, numquam inveniant.

27. *Viri sanguinum, cl dolosi non dimidiabunt dies suos: ego au lem sperabo in te Domine.*

Non solum viri, qui insidiantur sanguinibus praecipitabuntur in puteum mortis aeternae, sed eliam hic in terris non diu vivent: juslum enim judicium est, ul qui vilain eripiunt, vitam perdant. Sic enim Deus ait, Genes. *I).Quicumque effuderit humanum sanguinem. fundetur sanguis illius;* cl Dominus 31 nth. 2G. *Omnes qui acceperint gladium. gladio peribunt.* Sed haec omnia testimonia tum psalmi hujus, tum Genesis, et Evangclii, non significant, omnes omnino,qui occidunt, esse occidendos; sed cos lanium, qui injuste occidunt, clcos praecipue , qui cx insidiis occidunl: illi enim proprie sunl viri sanguinum, cl dolosi.Deinde neque significant omnes omnino , qui cx insidiis occidunl, gladio perituros ; sed ul plurimum fieri ut occidantur, vel a Judice, vel ab hostibus, vela seipsis, vel a casu aliquo, qui tamen respectu Dei non sil casus, sed dispositio providentiae ipsius. Denique illud, *non dimidiabunt dies* suos, non csl accipiendum mathematice, idesl, nimis subtiliter; sed csl modus loquendi, quo vitae brevitas significatur.Quod aulem quidam objiciunt cx psal. 72. *El dies pleni invenientur in eis,* non impedii veritatem hujus versiculi: nam s. Hilarius hoc loco scribil, verba illa inlelligi dc juslis, haec dc iniquis: quod si eliam quis contendat, ulrnquc inlelligi de peccatoribus, responderi poterit, illud non dici dc viris sanguinum, cl dolosis; sed dc aliis peccatoribus, vel dc paucis quibusdam qui interdum extra communem regulam diu vivere permittuntur. Concludit Propheta illis verbis sibi valde. familiaribus,*Ego aulem sperabo in te Domine,* quae videntur referenda ad omnia supra dicta, ul sensus sil: Ego aulem tum ul liberer a proditoribus. qui sunl hostos occulti: tum ut evadam inimicos manifestos ; lum ul non incidam in poenas impiorum; ul non cadam in puteum interitus; ul dies mei in medio cursu non deficiant; sperabo in tc Domine, non in viribus meis.

P S A L M u S LV.

T IT U L U S, E T Λ II G U M E N T U M P S A L M 1

/n *finem pro populo, qui a Sanclis longe factus est. David in liluli inscriptionem, cum tenuerunt cum Allophyli in Geih.*

Id hoc lilnlo habclur primo maleria. siveargumentum psalmi: deinde Anclor,cl excellentia psalmi. Sed haec omnia pendent ex historia, quae habetur lib. 1. reg. cap. 21. uhi scribitur, Davidem fugisse a Saule, qui eum quaerebat ad necem: ct pervenisse ad Achis regem Geth Philislhacum:scd cum a 1'liilislhacis agnitus fuisset,et detentus tamquam hostis ipsorum: simulasse insaniam el furorem, ctco modo e manibus eorum elapsum venisse in speluncam quamdam,ibique ad cum congrcgalutn fuisse pupulum quadringentorum hominum exulum cl miserorum. Ex hac historia colligimus populum clongatum a sanclis, pro quo scribitur psalmus, esse populum illum quadringentorum cxulum, qui ad tabernaculum Dei accedere non poterant, sed cum Davide huc, atque illuc vagabantur: cl hoc csl argumentum psalmi, deploratio miseriarum Davidis, et populi ejus. Auclor, cl excellentia psalmi continetur in illis verbis, David in tituli inscriptionem: nam liluli inscriptio, ut intelligi polcsl ex voce grace a στηλογραψία,οεί inscriptio incisa in columna ad aeternam memoriam. Sensusigilur csl psalmus Davidis scriptus ab eo, quasi incisus in columna, ad memoriam sempiternam: denique occasio scribendi fuit illa evasio de manibus Philistinorum per simulatam stultitiam, quando tenuerunt cum Allophyli, idesl,Philislhaci in Gelb. S.Hieronymus ila vertit hunc titulum: Pro *columba mula, eo quod abierit David simplex, et humilis, quando tenuerunt eum Philislhaci in Gelli.* Quae versio salis convenit cum verbis hebraicis, ul nunc habentur in bibliis*. et pro columba mula, inlclligitur idem David, qui obmutuit quando slullum se finxit.Caelorum septuaginta Interpretes viri doctissimi, sine dubio recte verterunt, quod in libris hebraicis invenerunt. Ideo dicendum est per columbam, quae legitur in hebraeo, illos intellexisse populum, cl vertisse sensum, non verba. Saepe enim in scripturis populus per columbam significatur: per vocem, clem, quod significat *mutam,* illi verterunt, a Sanclis , quia habuerunt in suo codice inversomodo easdem lilcras, SxQ *meel,* quod est a Deo, cl per Deum intellexerunt arcam Dei. et ul clariorem sensum redderent, verterunt, *a Sanclis,* idesl, a sanctuario, ubi erat circa Dei: per vocem CFI213 *mictam* quam s. Ilieron. vertit, simplicem, *cl humilem,* ipsi verterunt inscriptionem tituli, quia legerunt, *miclab.* quod inscriptionem significat. S. Hilarius, cl s. Augustinus lotum psalmum de Christo exponunt,qui per Davidem figuratus csl: ct per liluli inscriptionem s. Augustinus titulum crucis intelligil.

EXPLICATIO PSALMI LV.

I. *Miserere mei Deus, quoniam conculcavit* me *homo: tota die impugnans tribulavil me.*

Incipit ab oratione, cl misericordiam postulat, quoniam miseriam suam agnoscebat: patiebatur cnim indignam persecutionem Saulis el cum ab ea declinare vellet,incidit in graviorem Philistinorum el ab uiraque ad tempus liberatus in spelunca inierim exui, el inops delitescebat. *Miserere.*inquit, *mei Deus,* qui miserorum unicum soles esse refugium . *Quoniam conculcavit me homo,* idesl, Saul: dicit aulem, *homo,* potius, quam Saul, ul opponat hom inem Deo, quasi dicat, Tu Deus miserere, quandoquidem homo est,qui tribulat: coelum aspicio, dum a terra despicior: ad Dominum confugio, dum conservus me pcrscquilur.Tola *dic impugnans tribulavil me,* hoc est, non semel mihi nocuit, sed omni lempore mihi molestus fuit ; neque me unquam quiescere passus est. Haec verissima esso inlelligcl. qui legerit primum librum regum. Neque difficile eril haec omnia ad Christum applicare, qui propler nos factus csl homo. el tamen homo semper eum impugnavit, el tribulavil a nativitate usque ad sepulturam, et postea corpus ejus, quod est Ecclesia, impugnare, el tribulare non cessat, neque ad diem usque judicii cessabit. Significatur aulem nomine hominis, cum dicilur. *conculcavit me homo,* vel Diabolus,

qui in Evangelio .Mahh.13. dicitur *inimicus homo* vel ipsum genus humanum, quatenus spiritu Dei caret, clmhilcst nisi homo, juxla illud I. Cor. 2. *Cum enim sil inter vos zelus cl contentio. nonne carnales estis,cl secundum hominem ambulatis?* cl paulo infra, *Nonne homines estis,* unde cl Dominus, .Matlh. !6. distinguit Apostolos ah hominibus cum dicit. *Quem dicunt homines esse filium hominis?* cl, cos autem, *quem mc esse dicitis?*

2, *Conculcaverunt me inimici mei tota dic, quoniam multi bellantes adversum mc.*

Non solus Saul, sed omnes servi ejus Davidcm persequebantur, el conlcrcrc nitebantur. i\'cc solus Diabolus, sed omnes ministri ejus adversus Christum cl Ecclesiam bella gerebam, cl gerunt.

3. Ab *altitudine dici Umebo: ego vero in le sperabo.*

Hic variani hebraea, cl gracca: nam in hebraeo conjungitur altitudo cum versiculo superiore , hoc modo, *Mulli bellantes adversum mc altissime:* cl deinde sequilur aller versiculus, *Diem timebo, ego in Deo confidam.* Sed de hac distinctione Judaeorum parum laboramus; quoniam in lexlu anliquo nulla erat distinctio. In graccis codicibus additur negalio, hoc modo , *Ab altitudine dici non timebo',* cl sic eliam logii s. Hilarius. Sed nostram leclioncm approbal s. Hieronymus in cpisl. ad Suniam, el Frctcllam, ubi dicil, negationem esse superadditam : cl in commentario hujus psalmi ulramque leclioncm explicat. Igilur sensus csl, ego tametsi tam mullos habeam inimicos, lamcn non ab illis timebo,sed *ab altitudine diei timebo,* idesl, a divinis judiciis timebo quae procedunt ab ollissimo lumine, quale csl in meridie, quod lumen omnia pcnclral eliam intima cordium; sed cum timorc spem quoque adjungam: ego enim qui limcbo ab altitudine luminis lui, simul eliam, in lua misericordia cl bonitate confidam.

L *In Deo laudabo sermones meos, in Deo speravi : non Umebo quid faciat mihi caro.*

Explical clarius fiduciam suam, cl rationem fiduciae. Deus enim per Satnuelem olim promiserat Davidi regnum, nam lib. 1. rcg. cap. 13. dicil Samuel dc Davide, *quaesivit sibi Dominus virum secundum cor suum, ct praecipit ei ul esset dux super populum* suum: ac deinde cod. lib. cap. 16. jussit eum inungi in medio fratrum ejus. Haec igilur promissio cral causa fiduciae, et dc hac dicit. in *Deo laudabo sermones meos,* idesl, fretus auxilio Dei laudabo aliquando promissiones mihi facias a Deo tamquam verissimas, quando videlicet completae fuerint. *In Deo speravi,* adimplendas scilicet ejus promissiones, *elideo non Umebo quid faciat mihi caro,* idesl, non timebo minas, cl persecutiones inimicorum meorum, qui caro sunl, idesl, infirmi, cl fragiles, si cum Deo, qui mihi salutem cl regnum promisit, comparentur. In hebraeo habclur, *laudabo verbum ejus,* sed non repugnat nostrae lectioni, quae habet, sermones meos; siquidem illae promissiones erani Dei, quia ille promiserat, cl erant Davidis, quia ille promiserat. Polesl eliam fieri, ul septuaginta interpretes non legerint, *devarb, verbum ejus,*sed, »12·; *devari, verbum meum:* sola enim differentia consistit in una media lilcra. Non erit difficile do Christo exponere hunc versiculum, siquidem angelus promittens virgini, ait, *dabit ei Dominus sedem David Patris ejus,* etc. el ipse Chrislus verissime dicere poluil, *non timebo quid faciat mihi caro.*

<>. *Tota die verba mea exeerabantur : adversum mc omnes cogitationes eorum in malum.*

Redit ad explicandam malitiam adversariorum suorum ac dicil eos lolo tempore, quo apud illos fuit, non cessasse vituperaro omnia verba cl facta ejus;cl excogitare, quomodo cum perderent: quod non minus convcnil in scribas el pharisacos calumniantcs verba, el opera Christi, cl consilia agitantes dc morle ejus, (piam in Saniem, cl ministros ejus erga Davidcm. Dixi autem verba, cl opera, quia vocabulum, ^2^ *dabar* verbi apud liebraeos, cl verba, cl opera significat.

G. *Inhabitabunt, et abscondent : ipsi calcaneum meum observabunt.*

Addit aliam malam adversariorum suorum qualitatem. *Inhabitabunt,* inquil, *cl* abscondent, idesl. simul habitare solcbanl mecum, tamquam amici,cl contubernales cl inierim abscondebant se,el lecte, atque occulte machinabantur dolos. *El calcaneum meum,* idest, gressus meos, actiones meas *observabant,* ul mc ad casum impellerent, Haec enim erga Davidcm ministri Saulis,cl erga Christum Judaei faciebant. Quamvis aulem verba, *inhabitabunt el abscondent,* sint futuri temporis, lamcn apud hcbracos pro praclcrilo, ac praeserlim pro impcrfcclo , praclcrilo , frequenter accipiuntur. S. Hieronymus ex hebraeo vertit, congregabantur: sed vox liebraica, *iagudu,* a septuaginta lecta csl, *iaguru,* per *i, non per *7.

7. *Sicut sustinuerunt animam meam, pro nihilo salvos facies illos: in ira populo confringes.*

Praedicit nunc ruinam adversariorum suorum, juslo judice Deo illis reddente, quod proximo suo facere cogitaverunt. *Sicut,* inquil, *sustinuerunt animam meam,* idesl, sicul in abscondito observantes cxpcclaverunl vilam meam, ul eam perderent : ita tu Deus, *pro nulla re eos salvos facies,* idest. nullo modo salvabis, sed *in ira tua populos illos confringes,* cl ad internecionem persequeris. Hoc impletum est in hostibus Davidis, qui cum Saule rege simul interierunt in montibus Gelboè, ul dicitur lib. 2. Reg. cap. ull. Impletum csl quoque in hostibus Christi, qui consumpti fuerunt in obsidione Jcrosolyinac a Romanis, cl reliquiae dispersae, inter gentes: sed mullo magis implebitur in dic ultimi judicii. Hoc loco in codice hebraico cl graeco est manifesta corruptio : nam in he-

braico, ubi nos habemus, pro nihilo, est *liai aven,* quod signifient, ΥΙΧ hy *pro iniquitate,* sed legendum esi, Sjl *hal am,* pro nihilo: sic enim legunt sepluaginiii, el ipse etiam sanclus Hieronymus, sanclus Hilarius, sanclus Augustinus, el abi: in graccis, quibusdam codicibus csl ὰ σει *expelles,* cl sic legunt el exponunt Theodorelu > cl Eulymius. Sed vera lectio esl σώσει *salvabis* : quae respondet hebraiene. el exponitur ab omnibus lere interpretibus. Porro illud, pro *nihilo salvos /'acies* illos, sanclus Hilarius exponit, resurgent quidem impii, sed pro nihilo, sive ad nihilum, quia non proderit illis resurreclio. Sanclus voro Augustinus in bonam pariem explicat, pro *nihilo,* idesl, sine meritis propriis, cx pura gratia salvabis illos. Sanclus Hieronymus tum in versione, tum in commentario, impios non salvandos dicit: quod magis cohaeret cum sequentibus, *in ira populos confringes.*

8. *Deus vilam meam annuntiavi tibi, posuisti lachrymas ineas in conspectu luo.*

Posleaqunm de supplicio inimicorum loquulus csl: revertitur ad precandum pro se, ac dicil, Deus *vilam meam annuntiavi tibi,* idest, narravi in oratione cursum vitae meae, transmigrationes, variolates, labores: vox enim liebraica. *nodi,* significat mutationem, cl migrationem: sed septuaginta interpretes verterunt, *vilam meam,* ut brevissime omnia comprehenderent. Itaque per viam intellexerunt cursum vitae. El tu *posuisti in conspcclu tuo lachrymas meas,* idest, ego liens coram te exposui cursum afflictissimae vitae meae, el tu misericors, cl pius 1'alcr non avertisti faciem luam, sed aspexisti cum misericordia lachrymas meas. In hebraco habetur, pro, *in conspectu luo, nodi.* quod utrem htbraei significare dicunt. Sed non solum septuaginta verterunt, *in conspectu tuo* : cl sic habent omnes lalini, cl gracci codices. Quare vel vox illa significat conspectum, vel aliquid aliud legerunt, tum septuaginta, tum sanclus Hieronymus. Parum aulem refert, quod in hebraeo habetur numerasti, proco quod nos habemus annuntiavi : nam facile, potuit mulari persona secunda in primam addendo unam vel alleram lileram Hebraicam; ct sensus est idem: nam ct Prophclr. narravit suae vitae miserias, cl Deus eas numeravit : idem aulem **verbum**, *saphar,narrare,cl numerare* significat.

9. *Sicut cl in promissione lua, tunc convertentur inimici mei retrorsum.*

Prima pars hujus versiculi perlinet ad versiculum superiorem: nam non solum in codice hebraico conjunguntur haec verba, *sicut cl in promissione lua,* cum superioribus: sed etiam sic exponunt Hilarius, Hieronymus, Augustinus, Eulliymius cl alii. Itaque sensus est.*posuisti lachrymas meas in conspectu tuo, sicut el in promissione tua;* idesl. sicut promisisti te exauditurum deprecates cum lachrymis, ita fecisti, quia *posuisti lachrymas meas in conspcclu tuo,* ut eas exaudires. El cum exaudieris, *tunc convertentur inimici retrorsum,* idesl, fusi, fugalique dissipabuntur cl peribunt. S. Augustinus exponit more suo in bonam pariem, ut sensus sil, inimici,qui antea praeire nos volebant, cl ad interitum ducere, convertentur per poenitentiam, ei nos sequentur ad vilam quo modo dixit Dominus Pelro Malth.IG. *Vade post me Satana, scandalas es mihi, quia non sapis quae Dei sunl,* idesl noli me praeire, sed post me ambula ; quoniam dum praeire lentas, scandalum cs milii. Euthymius non minus utiliter exponit de docmonibus, qui nos praeire el ducere cupiebant ad gehennam ; sed per gratiam Dei nostras preces audientis coguntur reirocedere, cl nos oblatrantes sequi, dnm properamus ad regnum, unde illi exciderunt.

10. *In quacumque die invocavero* le.ecce *cognovi, quoniam Deus meus es.*

Concludit gralias agendo, cl Laudando Deum, ccr.e, inquit, experimento cognovi quod *in quacumque die invocavero (e, tu Deus meus cs,* idesl tu declarabis exaudiendo, te meum esse Deum.

11. *In Deo laudabo verbum* in *Domino laudabo sermonem: in Deo speravi,* non *timebo, quid facial mihi homo.*

Hunc versiculum supra exposuimus : csl enim omnino idem cum versiculo quarto, excepto quod hic bis repetitur, tu *Deo laudabis verbum:* quamvis enim interpres primo verbum dixerit, deinde, sermonem, tamen in hebmeo, cl graeco csl eadem vox ulrobique. Quare polecat verti, *in Deo laudabo verbum, in Domino laudabo verbum:* cur aulem primo dixerit, *in Deo,* deinde *in Domino,* ratio esse videtur, ul ostendet se confidere in Deo, ut Judice, quod significat nomen Dei. cl ul exeeutore justitiae, quod significat nomen Domini, cui omnia serviunt: addit, *non timebo, quid faciat mihi homo,* ut declaret quod ibi dixerat: per carnem videlicet hominem inlelhgi debere.

12. *In me sunl Deus vola tua, quae reddam* laudationes *tibi.*

Pro his omnibus beneficiis pollicetur se persoluturum vola laudum in tribulatione concepta, *In me sunl,* inquit, *vota tua,* idesl, in memoria mea sunl, sive in intimis praecordiis apud me conservantur, ul nen excidant *vula tua.* idesl promissiones ibi factae a mc. Quae *reddam laudationes (ibi,* idesl *quae vola reddam* ; vola videlicet laudum, ct gratiarum actionis, sive, quae vola continent laudationes tibi, assidue a mc concinendas.

13. *Quoniam eripuisti animam meam dc morte, et pedes meos de lapsu: ul placeam coram Deo in lumine viventium.*

Haec csl summa beneficiorum divinorum. *Quoniam eripuisti animam ineam de morte,* idest, vilam meam cunscrvasli ab imminente morle, a

Sdule.rsiveCab Achis rege Philistinorum : *cl pedes meos de lapsu,* idesl, ct conservasti me, nc laborer in peccalum inter lot, cl tantas Icnlalioncs, quibus provocabar, ul Snulcin interficerem, vel ei maledicerem: conservasti autem me a morte, cl a peccato, a murie videlicet corporali, cl spirituali, fl *placeam coram Deo.* sive,ut *ambulem* (ul habet vox hebraica, ‘pnnn5 *lehithallcch) placens Deo in lumine viventium,* idest, in lumine vitae hujus temporalis, quo carent qui mortui sunt: item in lumine fidei cl graliac, quo carent infideles ct peccatores, ul tandem perveniam ad lumen gloriae coelestis, quo fruuntur illi, qui soli vere, propricque viventes dici possunt. Possunt hacc eliam de Christo exponi, qui per resurrectionem liberatus est a morte carnis, el ab omni periculo sudjacendi ulli passioni, cl vivil ct regnat a dextris Patris in lumine viventium. Arnen.

PSALMUS LVI.

TITUI. I’S, ET ARGUMENTUM PSAI.MI

In/incm, nc disperdas, David in tituli inscriptionem, cum lugeret a facie Saul in speluncam.

Historia, cujus occasione psalmus iste conscriptus fuit, habclur lib. I. reg .cap. 24. tunc enim David Saniem fugiens absconditus est cum aliquot ex suis in speluncam Engaddi, cl cum Saul casu ad eam speluncam devenisset, cl solus in eam intrasse!, ut purgarcl ventrem: David, qui in parte interiore latebat incitatus a suis, ut interficeret Saulcm, noluit id facere: ex qua historia colligitur argumentum hujus psalmi simile esse argumento psalmi superioris. In titulo nihil est novi, praeter illa duo verba, *nc disperdas,* quae quid significet, incertum est. S. Hilarius id refert ad Christi resurrectionem, per quam factum est. ne caro Christi in sepulchro corrumperetur: nam alia lectio dc titulo crucis Christi,quem Pilatus noluil corrumpere ad petitionem judeorum, quasi id praedixerit David hoc loco, Theodorclus, cl Eulhymius exponunt de Devide, qui noluil occidere Saulcm, cum impune possent. Itaque volunt ad aeternam rei memoriam scriptum, ne *disperdas, sive ne perdas,* quia David non perdidit Saulcm, sed quamvis haec expositio in hunc psalmum quadret, tamen in psalmum 37. el 58. el 74. ubi est eadem sententia in titulo, non videtur quadrare. Alii volunt Davidem pro se rogare Deum ul non sinat cum occidi, cl perdi. Alii denique arbitrantur, illis verbis significor inislrumcnlum musicum,in quo psalmi isli concinendi erant.

EXPLICATIO PSALMI LVI.

1. *Miserere mei Deus, miserere mei, quoniam in te confidit anima mea.*
2. *El in umbra alarum tuarum sperabo, donec transeat iniquitas.*

David in spelunca precatur Deum pro liberatione a persecutione Saulis, cl in hoc figura Christi est, qui latens in spelunca formae servi, cum esset Dominus omnium, orat pro liberatione corporis sui quod est Ecclesia, a persecutione Satanae . cl ministrorum ejus. *Miserere ,* inquil, mei Deus, idest, tu Deus misericors tolle miseriam. quam patior ob periculum vitae, cui Saul insidiatur. *Misereri mei, quoniam in te confidit anima mea,* cofldenlia in Deo csl optima ralio, quae allegari polesl ad impetrandam misericordiam, cum Deus promiserit auxilium confidentibus in se. *El in umbra alarum tuarum sperabo,* idesl, non solum hactenus in te confidit anima mea ; sed etiam perseverabo in hac confidentia loto tempore quo protectione indigebo, quod erit *donec transeat iniquitas* : idesl, finem habeat hacc nostra peregrinatio, cl exilium a patria coelesti: lamdiu enim durabit iniquitas, quamdiu durabit peregrinatio. in qua mali bonis admixti sunl. Porro metaphora illa de umbra alarum Dei familiaris csl scripturae sanctae : nam in psal. 16. dicitur sub *umbra alarum tuarum protege me:* in psalmo. 02. //i *velamento alarum tuarum sperabo·,* cl in psal. tlO.sub *pennis ejus sperabis;* cl Dominus, Mallh. 24. *Quoties volui congregare filios tuos, quemadmodum gallina congregat pullos suos sub alas, et noluisti?* sensus aulem csl, sperabo in protectione tua,quomodo speranl pulli in protectione gallinae, qua sub alas suas colligit cos, cl mirabili zelo a milvo defendit. Significatur hac mela-

pliora ingens nmor Dei erga suos clcclos, quos Γo-vel, cl protegit, ut res sibi unice charas.

3. *Clamabo ad Deum allissimum , Deum qui benefecit mihi.*

Ex hac fiducia qua sub umbra alarum Dei spern-vil prodibit,clamor *ad Deum allissimum,* id est ad supremum judicem, qui super omnes alios judices in altissimo (hrono residet; el ratio clamandi erit experimentum proprium: jam enim expertus erat David clamando ad Deum, se mullum profecisse. *Clamabo,* inquil, *ad Deum qui benefecit mihi,* idesl, qui ullus mc esi, de inimicis meis; vox enim bebraica, *gamer,* hoc loco non signilical benefacere absolute, sed ulcisci, ac per hoc benefacere ulciscendo innocentium injurias: unde sanctus Hieronymus verlil ex hebraco, *invocabo Deum altissimum, Deum ultorem meum.* Qualis aulem fuerit haec ultio habetur lib. 1. reg. cap. 23. Kam cum Saul cinxisset cxercilu suo montem, ad quem David confugerat,ul jam de vita sua pene desperare! providentia divina fecil ul nuncius veniret ad Saulcm, qui referrei Philislhacos cum magnis copiis in terram Israelilarum se infudisse, (pio nuncio acccplo coactus csl Saul recedere a persequendo Davido cum magno suo opprobrio, el dolore; et hoc breviter atlingitur in sequenti versiculo.

4. *Misit de coelo, liberavit me, dedil in opprobrium conculcantes mc.*

j. *Misit Deus misericordiam suam, el eripuit animam meam de medio catulorum leonum: dormivi conturbatus.*

G. *Filii hominum dentes eorum arma, et sagittae : et lingua eorum gladius acutus.*

Misit de coelo auxilium videlicet, cl *liberavit me,* quando cinctus legionibus hostium jam jam capiendus, el occidendus eram. *Dedil in opprobrium conculcantes mc,* idesl, exposuit probris Saulem, cl milites ejus, qui mc ul pulverem conculcabant, cl contemnebant, quando re infecta coacti sunl recedere, cl Philisthacis occurrere, ut supra diximus ex cap. 23. lib, I. reg. *Misit,* inquam, *de cocio misericordiam, ct veritatem,* quasi duas manus suas, *misericordiam,* qua liberaret mc, *ct veritatem,* idesl. jusliliam, qua hostes meos pudore, cl dolore afiiccrel. *El eripuit animam meam,* hoc est, vitam meam, de medio catulorum *Iconum,* idesl, Sauhs, cl militum ejus; qui ferocia Icones juvenes, ac per hoc, fortissimos referebant. Sed eliam sic liberatus ab imminente morte, lamen *dormivi conturbatus,* quin timui detractiones, ct calumnias inimicorum meorum, quorum dentes, cl linguae feriunt inslar lancearum, cl gladiorum actorum. In hebraco deest verbum, *eripuit,* cl sic vertit s. Hieronymus, *anima mea in medio Iconum dormivit ferocientium.*Sed in hebraco Codice non csl, *dormivit,* sed dormivi, FCZwX *cschcbah,* in prima persona. Quare vel excidii verbum, *eripuit,* vel subinlcIligi debet: cl quia Hebraei non habent casus, recte possumus vertere tam *anima mea,* quam *animam meam:* denique illud, *conturbatus,* quod Hieronymus vertit, ferocientium, videlicet Iconum, in hebraco proprie significat, *ardentem,* vel *inflammatum, quod* salis apte convenit cum voce, *conturbatus* : qui enim conturbati sunt, aestuare cl ardore solent. Itaque lectio hebraica non difficulter cum noslra graeca el latina concordari potest, cl hunc sensum facere, animam *meam eripuit de medio leunculorum, dormivi aestuans, el conturbatus:* cur aulem dormierii conlurbalus, quando jam liberatus erat, exponit cum addit, *Filii hominum, dentes eorum arma el sagittae, el lingua eorum gladius acutus,* idesl, *dormivi conlurbulus,* quoniam etiamsi Saule reccdcnlc liberalus cram a morsu leonum, qui dc propinquo mordent; lamen sciebam non deesse doit actores, cl calumniatores, qui eliam longe fcnunl inslar jaculorum, el sagillarum: mulli enim erani, qui calumniis suis incilabant Saulem adversus Davidem, ul ipse leslalur hb. 1. Ilcg. c.ip. 24. Quare, inquit, *audis verba hominum loquentiam, quaerit David malum adversum tel* Porro phrasis illa, filii hominum dentes coruiu arma el sagittae, csl Hebraeorum propria; sensus aulem csl. filii hominum tales sunl,ut dentes eorum sint veluli lanceae (hoc enim sonat vox bebraica, ΠŌΠ *Chanilh,* pro qua septuaginta reddiderunt *arma) el sagittae: cl lingua eorum* veluli *gladius acutus:* quibus verbis significatur delraclio, quae per instrumenta denlium, el linguae formatur, cl non minus noccl cl inlcrimil, quam lancea, sugilla el gladius cum incilet ad iracundiam cl sil causa malorum plurimorum.

7. *Exaltare super coelos Deus, ct in omnem terram gloria lua.*

Exposito timore suo precatur Deum.ul exercendo jusliliam in impios hostes suos, manifestet gloriam suam. *Exaltare,* inquil, *super coelos Deus,* idest, sede in altissimo throno, qui csl super omnes codos, ul judices : vel exaltetur nomen luum super coelos coram Angelis, *cl in omnem terram* coram hominibus dilatetur *gloria* Πια.ita ul omnes intelligent, cl laudent jusliliam luam.

8. *Laqueum paraverunt pedibus meis, ct incurvaverunt animam meam.*

9. *Foderunt ante faciem meam foveam, el inciderunt in cam.*

Ilcddit causam, cur judicium Dei adversus hostes suos imploret. Diam praeter alia inquil, *laqueum paraverunt pedibus meis,* idesl. insidias mihi tetenderunt, ul mc quasi feram dc improviso caperent. *Et incurvaverunt animam meam,* idesl atque his insidiis me afflixerunt, ul prae continua sollicitudine incurvus ac moestus incederem. Deinde idipsum repetii alia metaphora, *foderunt,* inquit, *foveam ante faciem meam,*idesl foderunt foveam in itinere, quo iturus eram, ita ul fovea ante me esset, quamvis cam a mc conspici non existimarent: illud enim, *ante faciem meam,* non significat, mc aspiciente cl vidente ; sed in loco, qui ante mc erat, et per quem transiturus eram.Et *in-*

cidcrunl in eam, idesl, paraverunt mihi periculum vitae, cl ipsi in illud inciderunt : nam ul dictum csl supra ex cap. 23. lib. 1. reg. Saul insidiabatur vitae Davidis, cl illo ipso tempore incidit in spelunca in manus Davidis, a quo poterat occidi , si David voluisset.

10. Paralum cor meum Deus, paratum cor meum, cantabo, el psalmum dicam.

Jam in fine psalmi excitat Propheta spiritum suum in Deum, dc dicil, *paratum cor meum, paralum cor* meum, idest, paratus sum vivere, paratus sum mori; paratus conculcari, paratos regnare ; cl quicquid acciderit, de manu tua occipiam: *cantabo, cl psalmum dicam,* laudabo justitiam cl voce, ct instrumento musico.

11. *Exurge gloria mea, exurge psalterium el cithara·. exurgam diluculo.*

Quia dixerat *cantabo,et psalmum dicam;* nunc ut id rcclc liat, non invocat .Musas ul prophani Poetae faciunt, sed invocat spiritum prophetiae, ul Thcodoretus exponit. *Exurge,* inquit *gloria mea,* idesl donmn spiritus, quo afflante canere soleo mysteria divina, *exurge psalterium el cithara,* idesl, exurge spiritus meus, el lingua mea : spiritus enim per psalterium inlelligitur, quod cx parte superiore sonum edit, el lingua per citharam, quae cx parte inferiore sonat. *Exurgam diluculo,* idest summo mane, quod est aptissimum tempus contemplandi divina cl canendi Deo, ego spiritus Dei exurgam el excitabo spiritum tuum, ct linguam luam ad canendum. Potest eliam cum s. Ilicron. cl s. Augusl. hic locus inlelligi dc resurrectione Christi : David enim, qui salis intclligcbal, se in passionibus suis Christi patientis, cl morientis figuram gerere, Spiritu sancto afflatus ad Christum loquitur,ac dicil.*exurge gloria mea:* nullam enim majorem gloriam David habere potuit, quam ul pater Christi diceretur. *Exurge gloria mea,* Christe redemptor filius meus,cl Dominus meus; eæur*ge psalterium cl cithara,* idest, exurge caro Christi, quae psalterium fuisti, dum divina miracuh operando cx parte superiore sonuisti : el cithara, dotn humana patiendo cx parte inferiore sonitum dedisti. Deinde inducit ipsum respondentem,cœur*gam diluculo:* satis enim constat Christum a mortuis diluculo surre.xissc.

12. *Confitebor tibi in populis Domine, el psalmum dicam libi in gentibus.*

Surgcns diluculo David ad canendum Deo dicil, *confitebor libi,* idest laudabo tc in populis judaeorum, *cl psalmum dicam libi in gentibus.* Noverat enim sanctus Propheta psalmos suos loto terrarum orbe cantandos a fidelibus, lum ex judacis lum cx gentibus in Ecclesia congregatis. Potest eliam sic exponi, ul Christus, qui dicil, *exurgam* diluculo, addat etiam, sc per corpus suum, quod csl ecclesia, Deum semper cl ubique laudaturum.

13. *Quoniam magnificata csl usque ad coelos misericordia tua, cl usque ad nubes veritas lua.*

Haec csl materia laudis apud omnes gcnlcs.quod *misericordia Dei* magna effecta sil, cl creverit usque ad coelos, non in se, quomodo semper est infinita, sed in operibus suis: cl pari ratione venias *Dei,* sive pro fidelitate, sive pro justitia accipiatur, replevit omnia *usque ad nubes,* idesl, usque ad coelos : accipit enim Propheta pro eodem *usque ad coelos, cl usque ad nubes,* quae ideo dicuntur in scripturis nubes coeli. Mallh. 26. Vi*debilis filium hominis sedentem a dextris vidulis Dei, cl venientem in nubibus coeli.*

11. Exaltare super coelos Deus, cl super omnem *terram gloria lua.*

Quomodo misericordia, cl veritas Domini pertingunt usque ad coelos ; sic eliam par csl ut gloria el laus ejus, cl coelum el terram repleat.

P S A L M U S LV1I.

TITULUS, ET ARGU MENTUM PSALMI

In finem, ne disperdas David in tituli inscriptionem.

Titulus nihil habet novi. Argumentum est acris reprehensio hominum iniquorum : quamvis enim occasio scribendi nata sil cx iniquitate Saulis cl ministrorum ejus persequentium Davidem: tamen reprehensio csl generalis, cl ul monuit sanclus Augustinus, concionatur Spiritus sanctus per os Prophetae ad universum genus humanum,

EXPLICATIO PSALMI EVII.

1. *Sivere utique justitiam loquimini, recta judicate filii hominum.*

Non desunt ex recenlioribus, qui velint totum versiculum hunc logi per interrogationem.hoc modo, nui» *vere justitiam loquimini? num recta judicatis filii hominum?*Sed veteres omnes Udantis, Hieronymus, Augustinus, Thcodoretus, Euthymius el ahi legunt ul nos in lexlu nostro habemus. Sancies nutem Hieronymus non solum in cxpo>itione psalterii sed eliam in versione cx hebraeo vertit, si vere *utique justitiam loquimini, recta judicate filii hominum.* Quamvis enim m prima parte versiculi adsit in hebraeo lilera π he, quae csl signum interrogationis: tamen in secunda non habelur: proinde ad verbum sic vertendum esset, mini vere *justitiam loquimini 'I recta judicabitis filii hominum:* quae senlenlia eadem csl cum bta, si tere *justitiam loquimini.rectajudicate filii hominum.* Igilur senlenlia Prophetae haec esi, cum omnes homines interrogati, an sil bonum furari, moechari, decipere el similia, recte respondeant, non esse bonum : quia lex scripta in corde docet, islnnon esse bona, cum nomo velit talia sibi lien; convincuntur omnes iniqui non vere loqui justitiam: sed licio, ac simulate, quia in corde suo judicant. sibi esso bonum furari, moechari, decipere el similia : non enim facerent nisi bonum sibi esse crederent. Nec solum convincuntur esse mendaces, dum falso loquuntur justitiam, el dicunt, non csl bonum furari, moechari,decipere, el similia : sed eliam convincuntur mirabili coecitale laborare, cum negare non possint, malum esso furari.cum videant se non posse pali lures: ct tamen judicent, sibi bonum esse furari, cl facere alteri, quod sibi fieri nolunl : nam si bonum csl furtum, quare nolunl sibi fieri ? si non csl bonum, quare volunt altori facere ? Adversus istam voluntarium et inexcusabilem caccilalein clamai Spiritus saucius, *si vere utique justitiam loquimini,* dum dicitis, malum csl furari, moechari, el similia, *recta judicate filii hominum, idesl. judicate* in corde vestro, non esse faciendo, ac per hoc nolnc facere, quae mala esse confessi eslis.

2. Etenim in *corde iniquitates operaminitin terra injustitias manus vestrae concinnant.*

Oslcndil non sine causa se admonuisse, ul recta judicent, si justitiam vere loquuntur: nam apparet contrario illos facere, ac per hoc non vere justilinm loqui, sed fide, nc mcndncilcr. *Etenim,* inquit, tn *corde iniquitates operamini,* idesl in corda judicalis, ac decernitis mala: neque ibi sistitis *sed in terra manus vestrae* cordis mandata excipientes *concinnant iniquitates.* Illud, *in terra,* signifient peccala operum non posse fieri,nisi dum hic in lerris vivimus: nam in inferno erunt quidem mala desideria, sed facultas exequendi non eril. Illud *concinnant,* in hebraeo csl, *thephallesun appendunt·,* in graeo *connectunt.Sed* omnia idem significan[.niinirum peccata peccatis apte conjungi, cl appendi unum alteri, s<*d admixt i saepe specie aliqu i virtutis, ut turpitudo iniquitatis aliquo modo legatur. Exemplo esse potest Datidis adulterium: nam adulterio perpetrato, concinnavit David dolum, quo adulterium tegeretur: advocato videlicet Uria marito, atque ad uxorem misso, ul ex co concepisse videretur: el quia hoc non successit; adjunxit adulterio homicidium: atque hoc etiam dolo alio concinnato, ut in praelio pernssc dici posset. Vide alia exempla apud s. Augustinum.

3. *Alienati sunt peccatores a vulca, erraverunt ab utero, loquulisunl falsa.*

Haec est alia peccatorum miseria, quod non post mullos annos vitae peccare incipiunt, sed ab ipsa nativitate, vix in lucem editi a rcclo tramite deflectunt. *Alienati sunl peccatores a* vulva,idest ab ipso exitu do vulva alienati sunl a redo tramite, a via veritatis, a beata vita: *erraverunt ab utero,* haec csl repelilio, el declaratio ejus quod dictum *eral, alienati sunt a vulva loquulisunl falsa:* hoc enim csl primum ordinarie peccatum actuale, quod pueri committunt, mendacium videlicet,inde se primum prodii naturae corruptio.

4. *Furor illis secundum similitudinem serpentis, sicut aspidis surdae, cl obturantis aures suas. ii. Quae non exaudiet vocem incantantium : el venefici incantantis sapienter.*

Docuit morbum peccati ab ipsa infantia incipere: nunc addil. non solum hunc esse morbum diuturnum, sed eliam gravissimum, quia nonnunquam peccatores lanio furore el lania obstinatione grassantur in perniciem aliorum hominum, ul similes efficiantur serpentibus illis, qui surdi dicuntur, quia incantationibus nullis ccduni. *Furor illis,* idesl gravissimis peccatoribus, qualis lunc erat Saul, csl sicut secundum *similitudinem serpentium.* qui nulla ailc mansuefieri possunt: imo secundum similitudinem *aspidis* surdae, quae obturat cauda aures suas, ut non *exaudiat vocem incantantium. nec venefici incantantis sapienter,* idesl valde periti in arle sua. Utrum sil verum, an fabulosum, quod dicitur de aspide, claudentis sibi aures, ne audiat maleficum incantantem: non mullum refert nd hujus psalmi explicationem. David enim similitudinem ducit ab eo quod vulgo ferlur. Monet eliam s. August, non ideo approbari incantationes veneficorum, quia David indo similitudinem accepit : nam el Dominus in Ev.mgclio similitudines duxit a judice injusto,*qui nec Deum timet nec hominem reveretur.* Luc. 18. cl a villico iniquitatis, qui *donando bona Domini sui amicos multos sibi conciliavit.* Luc. 1G. cl ab illo qui *invento thesauro in agro alieno, continuo emit agrum illum ul thesauro solus potiretur.* Mallh.rt. nec lanicii approbavit injustitiam Judicis, neque fraudes servorum, nec astutiam cupidorum.

G. *Deus conteret dentes eorum in ore ipsorum, molas leonum confringet Dominus.*

Descripta gravitate pcccali aliquorum hominum, inter quos Saulem David numerabat in primis: describit nunc poenas corumdcm peccatorum aptissimis similitudinibus. Prima similitudo continetur in hoc sexto versiculo,el summa ejus est,a Deo auferri potentiam hominum peccatorum, quantumvis magni,robusti cl feroces esse videantur :nihil enim robustius cl terribilius leone, ct in ipso leone nihil durius acutius cl horribilis dentibus molaribus.*Deus* igilur *dentes leonum confringet.*idcsl.robur,el potentiam peccatorum quamvis polenlissimorum aufert. *Deus,* inquit, *dentes eorum,* peccatorum videlicet. qui instar leonum discrepant, el dilaniant innocentes. *Iu ore ipsorum,* idest, dum adhuc sunl in ore ipsorum viventium cl rugientium: nam conicrcrc denies Iconum jam evulsos facile csl. Declarat,vel repetit more suo Propheta quod dixil, dum addit, *molas leonum confringet Dominus,* idesl, non solum dentes minores, sed eliam molares, qui sunl omnium maximi cl durissimi, confringo! Dominus.

7. Ad *nihilum devenient, tamquam aqua decurrens : intendit arcum suum , donec infirmentur.*

Ilacc csl altera similitudo, quae docet polentiatn impiorum fore brevissimam , el post modicum ila redigendam esse ad nihilum , ut lota progenie cxlincla ne vestigium quidem ejus remaneat. Similitudo aulcm deducitur, vel a torri nlibus secundum Augustinum , qui ila interdum intumescunt , cl omnia secum rapiunt , ut flumina maxima esso videantur, ct tamen post unam, vel alteram horam omnino siccantur, el evanescunt, ut ne gutta quidem aquae romançai m alveis torrentium : vel ducitur similitudo ab ingenti pluvia hyemali, ut exponit s. Ilieron. quae per loca declivia ita slatim decurrit, ut post modicum cessante pluvia, nusquam aqua ipsa comparcat. Exempla innumerabilia adduci possunt tum polenlissimorum tyrannorum, ul Saulis, Achab. cl Jeroboam, vel Neronis, Caji, Domitiani, cl similium: tum haeresiarcharum magni nominis, ut Arii. Ncslorii. Dioscori, cl caeterorum. *Ad nihilum.* inquit, *devenient tamquam aqua decurrens.* torrentis \cl pluviae, quae velocissime transit, ct vestigium non relinquit. Ac ne putaremus ‹ nsu Geri, vel cx naturalibus causis, ul polentis--ima regna tyrannorum: aul famosissimae haere* < 3 tam cito Unem accipiant; subjungit Propheta, intendit *arcum suum, donec infirmentur,* Idesl, impiorum potentia tam celerem finem habebit,quia tr us omnipotens intendit arcum suum adversus eos, neque arcum remittet, donec illi infirmentur, ac debilitemur, cl viribus amissis deficiant, cl pereant.

8. *Sicul cera, quae /luit, auferentur: supercecidit ignis, el non viderunt solem.*

Tertia est haec similitudo quae demonstrat, non minus facile esse Deo potentiam tyrannorum, atque aliorum impiorum ad nihilum deducere,quam facile sil soli, aut igni ceram liquefacere: cera c· nim quamtumvis indurata , calori solis vel ignis nullo modo resistit; sed continuo liquescit, defluit, el perit. *Sicul cera,* inquit, *quae /luit* tangente illam sole, vel igne, ita *auferentur* de medio homines peccatores. Nam *supercecidit ignis irae Dei* in illos, el ipsi tamquam cera continuo liquefacta perierunt, el non viderunt amplius solem, quem soli viventes videre possunt.In codice hebraeo hic. versiculus longe aliter habetur. Sic enim vertit s. Ilieron. *Quasi vermis labefactus perlranseanl, quasi abortivum mulieris,quod non vidit solem.* Sed quod attinet ad vocabulum.*lyiïüysciabbelul,* non possunt reprehendi Septuaginta, quod verterint, *ceram,* quia vox illa non habelur nisi hoc loco, et aliqui volunt significare *vermiculum:*aliqui *limacem,* alii alia. Inter tot opiniones de obscurissima voce cur non magis credemus septuaginta Interpretibus, antiquioribus, doctioribus, cl pluribus? Quod vero perlinet ad illam vocem , OQfl *themes,*nulla est difficultas: nam proprie significat *liquefaclionem;* el Septuaginta recte verterunt *ceram, quae fluit,* hoc est, liquescit: el s. Hieronymus qui verlit, *tabefactum,* sensum expressit.non verbum. Denique illa verba, ΓΓ&K ncphcl *escelh,* s.Hieronymus recte vertit, *abortivum mulieris:* sed Septuaginta recte eliam verterunt, supercecidi! *ignis,* quia remotis punctis Rabbinorum illud, *nephel,* potesl legi, ηαρ/iel,quod significat, *cecidit:* illud, riliiR *escelh,* legerunt sine ultima lilera, cl verterunt *ignis,* quia, |*ÎR cs, ignem significat.

9. *Priusquam inlelligercnl spinae vestrae rhamnum, sicut viventes, sic in ira absorbet eos.*

Haec est ullima similitudo, qua docet Propheta, impios succidendos.ct perdendos a Deo.antequam implere possinl mala, quae adversus justos meditati sunl, ul non habeant gaudium dc exterminio justorum, quod maxime cupiebant: quomodo Saul antea male periit,quam de morte David laetari potuerit: ct Diocletianus, cl Maximianus, aliique persecutores ecclesiae prius perierunt quam ultimum exilium Christianorum viderint, ad quod tolis viribus inhiabant. Similitudo aulem desumpta est a spinis, quae ab agricola succiduntur dum tenerae sunl antequam ad robur rhamni, quod csl lignum magnis, cl durissimis spinis instructum, crescendo perveniant, *Priusquam inlelligercnl spinae vestrae rhamnum,*sanctus Hieronymus ex hebraeo vertit,*Antequam spipacveslrae crescant in rhamnum.* S. Hilarius cl s. Augustinus legunt, *antequam producat spinas vestras rhamnus.* Nostra lectio concordat ad verbum cum hcbraica, ct eum graeca. Porro lectios. Hilarii, eis. Hieronymi in sensu conveniunt: nam spinas çresccrc in rhamnum csl spinas teneras, quae ferire non possunt

paulalim crcsccrc, cl fleri rhamnum, qui duris aculeis suis pungat, cl ferial; sic eliam rhamnum producte spinas, est rhamnum tenerum, cl qui nocere non potest, crescere cl inducere aculeos, ul maximo nocere valeat. Oporlcl igilur ad eumdem sensum reducere verba obscura nostrae leclionis: id quod ilei, si per vocem, *intelligere.* quae esi in hebraico,^ > * *iabinu,* cl gracco codice οβνιέναι, inierprclemur, crescere nd perfectum robur: quod quidem hominibus convenit, qui tunc ad perfectam aelatem pervenerunt, quando saperc cl intelligere incipiunt; sed per metaphoram tribuitur eliam aliis rebus. Itaque sic exponi potesl versiculus. *Priusquam inlelligerenl spinae vestrae rhamnum,* idcsl, priusquam ad perfectionem suam spinae tenerae crescendo pervenirent, ulud instar rhamni pungere, ferire, cl lacerare possent: *sicul viventes, sic in ira absorbai eos,* idesl, Deus absorbebit, *(absorbet* enim hoc loco positum est pro *absorbebit,* sicul in Evangclio, Joan. 15. *ardel* pro *ardebil)* Deus inquam absorbebit cos sic in ira sua, sicul viventes absorbere solet terra, aut mare: mutatio aulcm illa personae familiaris csl Prophetis.ul cum loqueretur ad ipsos impios in secunda persona dicens, *spinae vestrae* mox transeat ad tertiam dicens, *absorbet eos,* pro absorbebit.

10. Lactabitur justus cum viderit vindictam, manus suas lavabit in sanguine peccatoris.

Cum haec facia fuerint, quae supra dicta sunl dc perditione impiorum: tunc *laetabitur justus cum viderit vindictam,* non aulcm amorc vindictae lactabitur, sed amorc justitiae: el quia \idcbil se Dei gralia custoditum non esse lapsum in ea peccala, unde tam severe puniri mereretur: nec solum lactabitur,sed eliam *manus suas lavabit in sanguine peccatorum,* idesl, opera bona ipsius magis elucebunt cx comparatione malorum operum peccatorum: nam opposita juxia se posita magis splendent, per sanguinem enim in Scripturis, peccatum inlcIligi solet. Vel dici potesl cum sancto Augustino, JuslUm hic in terris lavare manus suas, idesl, mundare opera sua, cl bene operando fieri diligentiorem, dum cernit sanguinem, idesl, mortem, ac supplicia impiorum. In hebraeo habe, lur, VcyS *pehamau, pedes suos lavabit.* Sed omnes alii codices graeci, cl lalini.cl omnes Iradttclorcs legunt, *manus.*

11. *El dicet homo,* si *utique est fructus justo: ulique est Deus judicans eos in terra.*

Cum impii punicnlur, cl juslus laetabitur; tunc *dicet homo,* idest, lune homines, qui ista videbunt dicent, si juslilia frudum aliquem adfcrl, ut vere adfert, ille maximus csl fruclus, quod Deus summus omnium Judex non sinil peccatores impunitos, neque justos irrcmuneralos; sed retractat omnia injusta judicia, el judical cos. idesl,tam malos, quam bonos; tribuens juslis debila praemia pro omnibus bonis operibus, quae feccrunl.el pro omnibus malis, quae praelulcruni: et impiis debita supplicia pro omnibus malis, quae fecerunt, el pro omnibus deliciis, in quibus lascivierunt.Elsie impletur illud Apoc. 18. *Quantum se glorificavit. el in deliciis fuit, tantum date illi tormcnlum.el lucium.* Judicium aulem hoc dicitur fieri in terra: quia fit pro his actionibus, quae factae sunl in terra; el quia saepe inchoalur in hac vita, licet perficiendum sil in allera; denique quia ultimum etiam judicium fiet de hominibus, qui adhuc crnnl in terra; cl inde transituri erunt, vel ad coelum, vel ad gehennam. Unde dicilur Deus judicaturus orbem terrarum in aequitate. In hebraeo codice non habelur condilionalis.CX si.cum dicilur,si *esi fniclus juslotsed,^ ac.vcre csl fructus justo.vere csl Deus judicans eos in terra.* Illud igitur si, quod ex graeco transiit in codices latinos, non csl conditio,vel particula dubitationem sigmiicans:sed explicanda esi, ul nos paulo ante explicuimus, si *esi aliquis fruclus justo,* ul sine ullo dubio est, ille csl, quod Deus judicabit accuratissime omnia opera bona, el mala, el non sinet juslos in perpetuum opprimi ab impiis, sed impiis condemnatis juslos coronabit. Quae eerie magna esi consolatio justorum afflictorum, qui ex fide vivunl. cl expectant beatam spem.cl adventum magni Dei, cl Salvatoris nostri Jesu Christi, cui sil laus, el gloria in saecula.

PSALMUS LVIII.

TITULUS, ET ARGUJlENTIiM I'SALMI

Ne disperdas, David in tituli inscriptionem, quando misit Saul, el custodivit domum ejus, ut cum interficeret.

Ex hoc titulo colligitur occasio scribendi psalmum praesentem. Scribitur enim lib. 1. rog. cap. 1.9. missos fuisse satellites a Saule, qui custodirent domum David, ne forte noctu clliigcrcl, ul eum mane facto interficerent: sed Davidem conjugis suae consilio, ct auxilio per fenestram nodu demissum aufugisse. Scribit igilur in hoc psalmo David orationem, quam imminente tam ingcnl i pe-

riculo fudit ad Deum: el simul praedicit, ul solei perditionem inimicorum suorum. S. Augustinus, cl Theodoretus volunt, Davidcm figuram Chrisli luisse: Christus enim in sepulchro, quasi in domo custodiebatur a satellitibus. ul impediretur ejus resurrectio, el proinde etiam praedicatio Apostolorum, cl aedificatio ecclesiae, quae corpus csl Chrisli. Sed Christus resurrexit non aperto sepulchro, relidis sindonibus; et David evasit relidis in ledo pellibus caprinis. Polesl eliam lotus psalmus commode explicari gcncralim de impiis persequentibus juslos, cl impiorum exilio, ac justorum liberatione. Solet enim David occasione ntlliclionum suarum condonari in universum de afflictionibus, cl consolatione justorum, el malitia, ac suppliciis iniquorum. Q iae eliam causa csl cur Ecclesia frequenter assidue canlel psalmodiam: qnod non tam accurate laceret, si dc solo Davide plcrique psalmi inlclligcndi essent.

EXPLICATIO PSALMI LVIII.

1. *Eripe me de inimicis meis Deus meus, el ab insurgentibus in me libera me.*

Vox esl Davidis in propria do.no, quasi in carcero delenti, obsidentibus cum satellitibus Saulis: vox item esl Chrisli in sepulchro jacentis, custodibus adhibitis: vox denique csl cujuscumque justi in mortis periculo constituti.

2. *Eripe me de operantibus iniquitatem, cl de* viris *sanguinum salva me.*

Haec csl explicatio versiculi superioris: quos enirn dixit ibi *inimicos suos,* hic dicil *operantes iniquitatem, justi* enim non alios habent inimicos nisi iniquos; neque aha csl causa inimicitiae ipsorum, nisi quia illi iniqui sunl,isti justi: el quos ibi dixit *insurgentes in* se.hic dicil *viros sanguinum* idesl, viros homicidas, qui insurgunt in proximum ul ejus sanguinem lundanl.

3. *Quiaeccc ceperunt animam meam,irruerunt in me fortes.*

Reddit rationem cur dixerit, *salva me,* vel eripe me: quia videlicet in maximo discrimine vitae amitlendac versabatur. Erat enim quasi fera inter rete conclusa, ct comprehensa, el jarojam inlerficienda; quod explicat clarius vox graeca ἐΒήρευσαν, idesl, *venali sunl animam meam:* quod eliam salis congruit cum voce hebraica, *arcbu,* quam s. Hieronymus verlil insidiati sunl animae meae. Ergo illud, quod In nostra editione legimus ceperunt *animam meam,* non significat, acceperunt vitam meam, mcque occiderunt: sed comprehenderunt me,sive captivum me ceperunt.Et *irruerunl* in mc *fortes,* idesl. viri potentes, qualis cral rex Saul, Abner dux militiae, cl similes,in me impetum fecerunt: quod dicit, ul oslendal persecutionem suam non esse paucorum satellitum, a quibus tunc obsidebatur, sed regis polcnlissimi, qui alios satellites, ac milites ad cum occidendum miller® poterat.

4. *Aeque iniquitas mea, neque peccatum meum Domine: sine iniquitate cucurri, el direxi.*

Si ad personam Davidis hnec referantur,non significant, nullum fuisse in Davide peccatum absolute, sed non fuisse peccatum adversus regem, ut aemuli ejus calumniabantur. Al si referantur ad Christum, absolute verissima sunl: Christus enim *peccatum non fecit,nec inventus csl dolus in ore ejus;* ul scribit b. l'elr.1. epislol. cap.2. Aii igilur, Aeque *iniquilas mea,neque peccatum meum Domine,* idesl,irruerunt in me fortes, el tamen nulla csl iniquilas, nulla injustitia,neque peccatum aliud adversus eos a me patratum,ul causam persequendi mc habeant. Ego enim *sine iniquitate* cucurri, idesl,cursum vitae hucusque peregi sine ulla ipsorum offensione. *El direxi,* idesl, rectum cursum institui, non declinavi ad dexteram ad aucupandos favores polcnliorum: neque ad sinistram, ul opprimerem pauperes, cl humiles. In hebraeo habetur in tertia persona , *cucurrerunt, et direxerunt,* idest, inimici mei cucurrerunt, adversum mc, ct direxerunt acies suas, ul me occiderent. Sed septuaginta Interpretes aliter legerunt verba hebraica, el facilis fuit mutatio, cum prima persona, ct tertia non differant, nisi in ultima terminatione. Sed res non est magni momenti.

.*». *Exurge in occursum meum, cl vide, cl tu Domine Deus virtutum, Deus Israel.*

C. *Intende ad visitandas omnes gentes: non* miserearis *omnibus, qui operantur iniquitatem.*

Dixerat, *cucurri. cl direxi* : qui nutem dirigit cursum suum.sine dubio ad Deum currit,ad quem omnia bona, ul ad finem ultimum diriguntur. Ait igilur. Ego bene operando ad tc cursum meum direxi: lu igilur vicissim me protegendo.*mihi* occurre. *atque ad me cursum auxilii tui dirige, et vide* de proximo periculum meum, considera afflictionem meam : neque poles excusare impotentiam, ct ignorantiam,nam *Dominus cl Deus virtutum es,* atque ul Dominus, omnia poles; ul Deus, omnia vides: ul Deus virtutum, idesl, exercituum, non solum per te. sed eliam per angelos, cl quaslibet alias creaturas me juvare poles, quia libi omnia militant: denique *tu cs Deus Israel;* proinde

Israclilas. ul proprius eorum Deus cx foedero cum patribus nostris inito protegere debes. *Intende tid visitandas omnes gentes.* idest, adveniat aliquando dies universalis Judicii tui, el tunc *non miserearis omnium operantium iniquitatem,* idesl, nullius operantis iniquitatem misercaris;sed omnes promeritis punias. Haec videntur accipienda prophetice potius, quam per modum imprccanlis, ul sensus sil, Veniet aliquando magna illa visitatio omnium gentium, in qua reddent omnes Deo summo Judici rationem faetorum suorum,ct tunc Deus nullius impii miserebitur, sed omnes malos male perdet. Atque ex hac cxplical onc cessai quaestio, quam s. Augustinus movet; quo modo verum sil, quod liic dicilur. non *miserearis omnibus, qui operantur iniquitatem* , cum constet, Deum misertum esse ipsius Davidis operantis iniquitatem adulterii, ct homicidii; cl s. Petri ipsum Christum negantis; el s. Pauli Ecclesiam persequentis. Cessai, inquam, ista quaestio, quoniam Deus miseretur operantium iniquitatem non ul Judex, sed ul paler misericordiarum, dum operantes iniquitatem misericorditer convertit ad poenitentiam. David aulem hoc loco loquilur de Deo.ul Judex est, *qui reddet unicuique secundum opera* sua. Mallh. IG. ac praesertim in ultimo Judicio nullius impii, vel iniqui miserebitur.

Ï. *Convertentur ad vesperam, el famem patientur ul canes: el circuibunl civitatem.*

Pergit explicare miseront conditionem iniquorum in novissimo die. *Ipsi enim convertentur ad vesperam,* idesl, linito die, in quo fructuose converti licebat, nimisque sero sapore incipient, el poenitentiam agere nihil cis profuturam, dc quibus dicitur Sap. 5. *Poenitentiam agentes,elprae angustia spiritus gementes. Et famem patientur ut canes,* famem utique jusliliae.quam esurire ncscierunl quando tempus oral : vel famem quid scumque consolationis, cl quietis: *et circuibunl* ul canes famelici civitatem *Dei,* idest,electorum coelum: respicient enim ad omnes, si quo modo apud aliquem misericordiam invenire possint, sed non invenient: nemo enim sanctorum in illa die miserebitur operantium iniquitatem. Erit aulem haec digna retributio, quoniam in hac vita viri iniqui *conversi sunl ad vesperam,idest,* lenebras noctis non ad lucem diei: ct famem passi sunt ut canes, idesl, famelici fuerunt carnalium delectationum , quae si comparentur ad spiritualia, cibi sunl corrupti. ac putridi, el canum proprii;cl ideo circumierunt civitatem: nam extra civitates in fossis murorum projici solent cadavera equorum, aliorumque animantium immundorum, quae non ab hominibus, sed a canibus devorantur. Hunc locum alii exponunt dc reversione satellitum ad vesperam,ul noctu Davidcm in domo sua raperent cl inslar canum vitam ejus devorarent.Alii dc conversione Judaeorum circa finem Mundi, juxta illud Apostoli Horn. **II.** *Caecitas exparte cecidit in Israel, donec plenitudo gentium intraret, el sic omnis Israel salvus/ieret.* Alii dc conversione corumdem Judaeorum ad vesperam, idesl, post mortem Cbrisii, qui famem passi sunt, sicul canes, idesl,sicut gentiles, cl simul saturati sunl ad praedicationem Apostolorum, el tum ipsi quoque circumierunt civitatem docendo, el praedicando, quae est expositio s. Augustini. Alii dc reversione Judaeorum in Palaestinam post eversionem civitatis suae Jerusalem, qui famem patiebantur pristinae ioehcilalis caeremoniarum legalium, cl circuibanl eversam civitatem; si quo modo eam raediOcare possent. Nos lectori judicium relinquimus.

8. *Ecce loquenlur in ore'suo.el gladius in labiis eorum: quoniam quis audivit?*

Revertilurad malitiam iniquorum: vicissim enim loquilur Propheta nunc de culpa, nunc de poena impiorum. *Ecce,* inquit, qui me quaerunt ad necem, *loquenlur in ore suo,* idesl, submissa voce interne loquenlur, ul vix ex ore sonus egrediatur. *El gladius in labiis eorum,* idesl, el verba ipsorum quasi gladius erunt,quoniam de nece inter se consultabunt. Secure aulem inter se loquenlur, *quoniam* dicent, *quis audivit?* id est, nemo audivit, secretus erit sermo.

9. *Et lu Domine deridebis eos,ad nihilum deduces omnes gentes.*

Illi putant se non audiri,quando inter se secreto consultant, cl putant se magna facturos: sed lu *Domine,* cui nihil esl occullum , *deridebis eos,* tamquam vanos, qui nosli eorum concilia,cl impedire conatus ipsorum nullo negotio potes, nec solum inimicos meos deridebis . sed etiamsi omnes gentes cum illis conjungerentur, eas quoque contemneres. el nihil faceres. Ubi illud. *Ad nihilum deduces,* in hebraeo esl. Jty^Fl *thilhag. subsannabis.* ul sil fere idem cum deridebis. In graeco esl, εξβδενώσει , pro *nihilo duces,* quod in idem recidit. Itaque ul nostra latina editio cum textibus originalibus conveniat, sic explicandum csl illud. Ad *nihilum* deduces,idesl.pro nihilo habebis,sive ad nihilum deduces in mente lua, quia tamquam nihilum existimabis. Clarius id habetur in psal. 11. ubi dicilur, Ad *nihilum deducius csl in conspectu ejus malignus.ubi* illud.in *conspectu ejus.* demonstrat, deduci ad nihilum, non esse extingut penitus, ac deleri, sed pro nihilo reputari. Quomodo dicilur Isaiae 10. *Omnes gentes quasi non* sini, sic stznl *coram eo,* cl *quasi nihilum cl inane reputatae sunt ei.*

10. *Fortitudinem meam ad te custodiam, quia Deus susceptor meus es, Deus meus , misericordia ejus praeveniet mc.*

Quia meminit omnipotentiae Dei, coram quo omnes gentes pro nihilo reputantur,humiliat se sub potenti manu Dei, ul gratiam mercatur. *Fortitudinem,* inquit, *meam ad te custodiam,* idesl, ego robur meum non ex mc habeo, sed a te accepi. ideo non in meis viribus esl illud conservare, sed *ad te,* idesl, apud le custodiam: tu qui dedisti, conservabis: *quia susceptor meus cs, Deus meus;*

idesl, non sine causa confido in protectione tua , <jua lu Deus suscepisti me protegendum ab infantia mea, quia lu es proprie Deus meus, quem solum colo. *Misericordia ejus praeveniet me,* idesl, non frustra haec loquor, quia misericordia Dei praevenit me olim, cl (ul confido) semper praeveniet, ul non sinat me oppiimi ab hostibus meis. Il ice justissime David dicit, qui in puerilia praeventus fuil gratia Dei, et robur divinitus accepit,ut ursum, ct Iconem ac deinde Goliath gigantem armatum ip"C inermis occideret, cl in regem item adhuc puer a Samuclc inunctus fuit. Quod si haec n terantur ad Christum, mullo magis veriilcaniur, cum ipse non a puerilia, nul infantia, sed a conceptione *uncius fuerit Spiritu sancio, el virlule,* ul loquitur s. Petrus Apostolus Act. tO.In hebraeo legitur,Dei *misericordia ejus praeveniet* me.Sed septuaginta Interpretes non **logeront,** *elohe,* sed **WK** *elohai, Deus meus.* Itaque Rabbini non recte puncta collocaverunt.

11. Deus *oslendel mihi super inimicos meos, ne perdas cos, ne quando obliviscantur populi mei.*

12. *Disperde illos in virtute tua, el depone eos prolector meus Domine.*

Reverlilur Prophela ad inimicos suos, ac praedicit poenam ipsorum: sed haec omnia magis loquitur in persona Christi, quam in persona propria, *Deus,* inquil, *oslendel mihi super inimicos meos.* idesl, demonstrabit mihi supplicium, quod polientur inimici mei; quasi dicat, jam revelavit mihi Deus quid eveniurum sil inimicis meis, sed eliam re ipsa oslendel evenlum, et tunc videbo supplicium, quod justissime palicnlur.Ego aulem precor Deum, ul non occidat eos, idesl, non omnino exlingual gentem Judaicam: *ne quando homines obliviscantur populi mei:* vull enim Christus agnosci populum suum, unde originem secundum carnem ducit. Rogo igilur, inquil, *ut Deus in virlule sua,* in potentia sua , cui nemo resistere polcsl, *disperdat illos* per orbem terrarum, cl deponai cos ue altitudine gloriae, in qua positi erani, cum essent populus Dei peculiaris, cl regnum, ac sacerdotium oblinerent. Quae omnia in Judaeis videmus ad litteram adimpleta. In graecis codicibus habetur, *nequando obliviscantur legis tuae;* el sic legunt Hilarius, Augustinus, Eulhyinius, ei alii. Sed noslra leclio concordat cum hcbraico codice: et credibile est sic eliam vertisse septuaginta Interpretes,sed graccum textum postea fuisse mutatum: testatur enim s. Hieronymus in epist. ad Suniam, el Frclcllarn.in septuaginta interpretibus haberi populi mei, ul habetur in hebraeo.

13. *Delictum oris eorum, sermonem labiorum ipsorum,et comprehendantur in superbia sua.*

Explicat causam dispersionis Judaeorum, quasi dicat,haec illis eveniant propler *delicium oris eorum* idesl, propter sermonem labiorum ipsorum, quo dixcrunl Joan. 29. *non habemus regem niti Caesarem·,* el *Sanguis ejus super nos cl super filios nostros.* Matthaei 27. Dens enim juste illis tribuit quod sibi imprecati sunt juxta illud Dan. 9. *El non erit ejus populus.qui eum negaturus* w(. *El comprehendantur in superbia sua,* idesl. captivi liant a Romanis, el humilientur, ac dejiciantur ob superbiam suam, qua gloriabantur se Dlios esse Abrahac, el liberos, el nemini usquam servivisse, ul perspicuum csl ex cap. 8. Joannis.Verc enim propler superbioin,et contumaciam suam Romanorum indignationem in se provocaverunt, ul palet ex libris Joscphi debello Judaico.Sed illa occasio fuil exilii: vera aulem causa fuil superbia,qua Dei Illium conlcmpscrunl.

1 *i.El de execralione el mendacio annuntiabuntur in consummatione, in ira consummationis, el non erunl.*

Per execralinnem, el mendacium inlelligo verba illa supradicla: *Sanguis ejus super nos;* elnon *habemus regem, nisi Caesarem.* Illud enim,*Sanguis ejus super nos,* fuil horrenda exeeralio, quia sibi imprecati sunl Judaei poenam dcbilam immanissimi omnium scelerum, illud aulcm,Λ'οη *habemus regem nisi Cesarem,* mendacium, cl simulatio fuit: constat enim illos noluisse dare Caesari censum, el jactasse se liberos, el nemini unquam servivisse, cum tamen hoc ipsum esscl insigne mendacium: servierunt enim Phaenoni in Aegypto, Aabuchodonosori in Babylonia, Philislhaeisin lcrra promissionis; et lunc cum haec diccrenl,Romanis manifestissime serviebant. Praedicit ergo Prophela, quod de hac cxecralione.ct mendacio,idesl, propter haec delicta oris ipsorum , propler eam horrendam cxecralioncm,ellam superba mendacia *annuntiabuntur in consummatione,* idest divulgabuntur, el infames erunl loto orbe terrarum, quando eversa civitate consummabitur,ao destruetur omnis potentia,omnis gloria, omnis slalus reipublicae Judaeorum. *In ira consummationis,* hoc csl, in illa consummatione, quae non casu accidet; sed ab ira, cl indignatione Dei proveniet, el ideo eril perfecta,el absoluta consummatio ut numquam deinceps Judaei regnum.et civitatem regiam sint habituri: ideo addilur, *el non erunl,* idesl, ct sic peracta consummatione,non amplius subsistent Judaei, idesl, non erunt populus, nec regnum,sed dispersio, el dissipatio miserabilis, ul hodie cernimus oculis nostris. In codice hcbraico legitur,*De execralione el mendacio annuntiabunt:* sed verba hebraica facile mutant significationes: proplerca septuaginta Interprètes, qui perilissimi erani hebraicae linguae, verbum activum in passiva significatione interpretati sunl. In eodem codice legitur, *Consume in ira, consume,ul non subsistant.* Verum septuaginta Interpretes, vel acceperunt vocem, *calle,* pro nomine, non pro verbo,idesl, pro consummatione,non pro imperativo, *consume,* vel certe sensum expresserunt, non verbum verbo reddiderunt.

15. *El sciant, quia Deus dominabitur Jacob, ct finium terrae.*

El cum fuerint dispersi Judaei per omnes terras, *tunc scient,* el aperto videbunt, Deum veruin, non solum Dominum esse Jacob, idesl, populi 1-sraelillcl, sed etiam *finium terrae,* idest, omnium gentium usque ad ultimos lines terrae. Antea siquidem *notus erat inJudaeaDeus el in Israel magnum nomen ejus,* ps. 75. cl dicebatur, *Effunde* ini»i *luam in (/entes, quae te non noverunt,el in rcijna, quae nomen tuum non invocaverunt,* ps. 78. sed post eversionem Jcrosolymac, Evnngclio Christi per orbem Icrrarum praedicato, dispersi Judaei viderunt ubique Deum verum coli, Idola confringi, psalmos Davidicos cani: ila didicerunt, Deum non solum Judaeorum Deum esse, sed etiam gentium.

16. *Convertentur ad vesperam, el famem patientur ul* canes; *cl circuibunt civitatem.*

Sed numquam apertius scient. Deum dominari Jacob, el finium terrae, quam in novissimo die, quando *stabimus omnes ante tribunal Christi,* lloni.lk cl *illi flectelur omne genu:* tunc *convertentur* nd poenitentiam sed *ad vesperam,* linito lempore misericordiae: el *famen patientur ul canes, el circuibunt civitatem* electorum, ul cibum consolationis inveniant.

17. *Ipsi dispergentur ad manducandum: si vero non fuerint saturati, el mui murabunt:*

lidcm Judaei *dispergentur ad manducandum* recurrendo ad Patriarchas suos, ct Prophetas, atque ad cos clamando, ul canes famelici; cl quia nihil consolationis occipient, neque ab illis pro liliis agnoscentur, murmurare incipient, cl queri de infoclicitale sua. Quod si haec noslra explicatio non probetur, jam indicavimus alias mullas, dum versiculum septimum explicaremus.

18. *Ego autem cantabo fortitudinem tuam, el cxullabo mane misericordiam tuam.*

llaclcnus de impiis persecutoribus; nunc David in persona propria, sive potius in persona Christi, cl Ecclesiae, quae corpus ejus est, explicat laetitiam, cl exaltationem suam nec non laudem Dei, et actionem graliamm. *Ego aulem,* inquil, *cantabo fortitudinem luam,* idesl, miseri illi latrabunt, cl murmurabunt; ego aulem e contrario *cantabo,* ellaudabo *fortitudinem luam,* id esi,magnam potentiam tuam, qunm ostendisti in debellalionc, ct perditione iniquorum.El *exullabo misericordiam luam,* idesl.exultons laudabo misericordiam,quam stendisli in liberatione, et glorificatione justorum: id aulem faciam summo *mane,* idest,primo quoque tempore, ante omnia alia negotia,vel *mane,* idesl, inchoante die sempiternae foelicitalis, transacta jam nocte terribilis Judicii universalis, Pro, *exul-*labo: sed lectio nostra concordat cum textu hcbraico, el graeco; clsic legunt Patres.

19. *Quia factus es susceptor meus, el refugium meum in die tribulationis meae.*

Declarat effectum misericordiae, quam exultando decantaturum se promittit, quod videlicet Deus susceptor ejus fuerit, idest, protegendum susceperit, ct refugium illi praestiterit in omni tribulatione sua.

20. *Adjutor meus libi psallam, quia Deus susceptor meus es, Deus meus misericordia mea.*

Idem aliis verbis repolit, ut affectum suum, et gralum animum erga tantum benefactorem ostendat. Illud, *Adjutor meus,* in hebraeo est, ’TYy *huzi, fortitudo mea,* ex quo inlelligimus, significari adjutorem robustum, cl polcnlissinium proinde laudatur ea vocc potentia Dei. Per illud aulem. *susceptor meus,* laudalur bonitas Dei, quae sub alas suas protegendos suscipit electos. Per illud , *Deus meus,* significatur summum bonum nostrum ac finis ultimus omnium desideriorum ; quamvis aulem in hebraco sil, *Deus misericordiae meae:* lamen recte septuaginta, el lalinus Interpres verterunt, *Deus meus, misericordia mea.* quia vox hebraea. una. cl eadem si legahir. *Elohe,* significat. *Deus:* si legatur. >rÔbî *Elohai,* significat, *Deus meus:* cl sic legerunt Septuaginta: et haec est vera lectio, quicquid Rabbini dicant. Denique illud. *Misericordia mea.* significat in compendio omnia beneficia Dei.quibus ad ipsum Deum idesl, ad summum bonum pervenimus: redo enim observat s. August, mullo amplius esse misericordia mea. quam salus mea, vita mea, spes mea, ct similia. Misericordia enim fecit,ut essemus, ul viveremus. ul liberaremur a malo, ul proficeremus in bono: misericordia Dei praedestinati sumus,vocati sumus, justificati sumus, glorificati tandem erimus: nam etiamsi glorificatio ex meritis detur, lamen ipsa merita noslra, dona sunl Dei.quia sine gralia praecedente nulla esscnl.Merilo igilur idem Propheta in psal. 102. dicit,*Qui coronal le in misericordia, cl miserationibus.*

PSALMUS LIX.

TITULUS, ET ARGUMENTUM PSALMI.

In (ïnem pro his, qui immutabuntur, In tituli inscriptionem ipsi Davidi in doctrinam, cum succendit Mesopotamiam Syriae, el Sobal, et convertit Joab, cl percussit Idumaeam in valle Salinarum duodecim millia.

Occasio scribendi psalmi praesentis fuit ea victoria, quae narralur in titulo, et fusius lib. 2.reg. cap. 8. cl I. Paralip. 18.Occasione,inquam, hujus victoriae canit Propheta praeteritas afflictiones suas et lotius populi, el praesentem, ac futuram foclicilalcm. Quae omnia possunt etiam applicari Ecclesiae,quao posl mullas persecutiones mirum in modum dilatari, et crescere coepit, ul eliam imperatores, et reges corumquc imperia,el regna sceptro mjo subjiceret.Aon legitur quidem in libris regum quo David succenderit Mesopotamiam,el Sobal,sed lantum quod ceperit: caclerum non omnia scripta sunl in libris regum,neque pugnat hic titulus cum ea historia, cum utrumque fleri potuerit. Videtur eliam hic titulus dissentire ab historia, quod hic dicantur caesa a Joab duodecim millialdumacorum in lib. aulem I. Parai. 18. dicantur caesi Idumaei ab Abisai fratre Joab. ad decem el octo millia.Sed non csl necesse, ul de eadem caede inlelligamus titulum hujus psalmi, el locum Paralipom. Potest enim fieri,ul cl Joab interfecerit duodecim millia, el Abisai alio tempore decem cl octo millia.

EXPLICATIO PSALMI LIX.

i. Deus repulisti nos, el destruxisti nos: iratus es, el miserius es nobis.

Incipit narrare praeteritas afflictiones populi Israelilici. *Deus, inquit,repulisti nos* a paterna curo, et proteclione, *et destruxisti nos,* permittens nos destrui, opprimi, cl vexari a Philislhacis, Idumaeis, Moabilis, aliisque populis inimicis nostris. *Iratus cs, ct misertus cs nobis,* idesl,iratus es nobis ob peccata, quibus te ad iracundiam provocavimus,cl ideo tradidisti nos in manus hostium nostrorum; sed tamen paulo post *misertus cs nobis,* dum nos per graliarn luam ad poenitentiam revocasti, cl posl poenitentiam a captivitate cl persecutione liberasti. Haec verissima esse inlclligel, qui logei librum Judicum , el librum primum regum. Vicissim enim Judaei nunc ob peccata tradebantur in manus hostium,nunc ob poenilenliam liberabantur.Eadem contigerunt Ecclesiae Christi: persecutionum enim causa tribuitur peccatis Christianorum a s. Cypriano in scr. de lapsis, ab Eusebio lib. 8. hist. Ecclesiasticae, a Victore Africano lib. I. de persecutione Vandalica , cl ab aliis. Tmta aulem erat interdum vis persecutionis, ul Ecclc-ia verissime dicere posset, *Deus repulisti nos, et destruxisti nos: iratus es, el miserius cs nobis.* Istud autem , *miserius cs nobis,* potissimum tribui dcbel fortitudini sanctorum Martyrum: quamvis enim Deus iratus peccatis Christianorum persecutiones permitteret : tamen valde miserebatur Ecclesiae , dum insigni dono fortililudinis armaret plurimos Christianorum: el major essel Ecclesiae gloria ob coronas innumerabilium martyrum, quam depressio, cl vastatio ob rapinas bonorum, ct ruinas aedificiorum sacrorum.

2. *Commovisti terram, el conturbasti eam. sana contritiones ejus, quia commota csl.*

Explicat magnitudinem persecutionis. *Commovisti* inquil,terram, idesl. non unum, aul alterum populum; non unam, aut duas civitates, sed orbem terrae commovisti. El quidem si respiciemus persecutiones judaiens, sensus cril, *commovisti* lotam *terram* promissionis: si vero cogitemus persecutiones Christianas; quae saepe universales eranl, sensus erit, *commovisti terram* universam, idest, ecclesiam tolo orhe diffusam: *cl conturbasti eam.* idesl, *dirupisti (* id enim proprio sonat vox hcbraica, *pclsamlhah')* sive *scidisti, aut vulnerasti cam.* mullis ecclesiae membris amputatis. ac. per hoc valde *conturbasti eam.* Magna enim turbatio oral in ecclesia, quando membra principalia, episcopi, cl doclores trucidabantur. *Sana contritiones ejus, quia commota csl,* idest, tu Deus, qui non ul medicus ecclesiam ferro, aul igne vexasti, sana etiam scissiones, el vulnera ejus; quoniam bona commotione mola csl, admonita videlicet hoc flagello, conversa csl ad poenitentiam, cl ad currendam deinceps viain mandatorum tuorum,quae diuturna prosperitate languere, ac in via subsistere coeperat.

3. *Oslcndisli populo luo dura, polasli nos vino compunclionis.*

Persislil in eadem narratione, ac dicit, *ostendisii populo luo dura,* idesl, fecisti ul populus tuus viderel, cl experiretur duras persecutiones, cl afflictiones, *polasli nos vino compunclionis,* idesl. occasione hujus flagelli fecisti ul rediremus ad cor, cl biberemus calicem amarum, sed salubrem sanctae compunclionis. In verbo, *oslcndisli,* insinuatur benignitas Dei, qui tribulationes nobis, non tam immittit, quam ostendit, ul terreat, non ul noceat: unde mullo sunl minores, quam carnalibus videantur: ideo dicit Apostolus 2. Cor. 4. *Momentaneum hoc, cl leve tribulationis nostrae,* clc.In verbo autem, *potasti nos,* insinualur eadem benignitas Dei qui donum saluberrimum poenitentiae non ostendit, sed intra nos, alque adeo in imum cordis infundit: quomodo vinum epolum ad viscera calefacienda descendit. Non desuni, qui legant, *vinum soporis,* cl sic in hebraco haberi contendant. Sed vox hcbraica, FÙpVI *tharhe*la, ambigua est; cl sicul *soporem* secundum aliquos significat, ila secundum alios *tremorem vel fletum,xe* ul septuaginta viri perilissimi transtulerunt, *compunctionem.* S.Aguslinus legit *vino stimulationis,* quod esi idem cum *vino compunclionis,* stimulus enim ad pungendum fieri solet.

I. *Dedisti metuentibus te significationem, ul fugiant a facie arcus.*

Per illa omnia dura (persecutiones videlicet, el iiïlictiones) quibus in hoc inundo justi vexantur, Deus *signum dat* electis suis *melucnlibns eum, ul fugiant a facie arcus,* qui sugillas Iclbifcras jaculabitur in omnes impios tempore suo, idesl, in novissimo die: tribulationes enim quibus nunc purgantur electi a venialibus maculis, signa sunl gravissimarum poenarum, quas luent impii posl hanc vitam; atque hoc csl, quod scribit Apostolus Petrus in priore epistola, cap. 4. *Tempus est, ul incipiat judicium a domo Dei: si autem primum a nobis quis finis eorum, qui non credunt Dei Eiangelio? El* coaposlolus ejus Paulus 1. Cor. II. *Cum judicamur a Domino corripimur, ut non cum hoc mundo damnemur.* Deus igilur dum purgat electos, significat illis, ul a temporali sua tribulatione admoniti, intelligent, quae supplicia maneant impios, cl ideo juste et pie viventes fugiant a facio arcus divini, qui extensus nunc manet, sed in dic novissimo cum tanto impelu laxabitur, ul impios aclernum perdat.

5. *Ul liberentur dilecti lui, salvum fac dextera lua, cl exaudi me.*

Concludit oralioncm suam, ac si diceret, ul ergo liberentur dilecti tui n persecutionibus, cl angustiis, in quibus laindiu versati sunt, *salvum fac dextera lua* me regem populi lui, *el exaudi me* pro universo populo deprccanlcm.

6. *Deus loquulus est in sancio suo: lactabor, et parlibor Sichiinam, cl convallem tabernaculorum mclibor.*

7. *.ileus est Galaad, el meus csl Mannasses: el Ephraim forliludo capitis mei.*

Jam incipit ostendere, exauditam fuisse orationem suam, cl se victoriam obtinuisse de omnibus fere hostibus suis, ac dilatasse vehementer imperium suum. *Deus* inquit, *loquulus est in sancto suo,* idesl, Deus loculus csl per me sanctum Prophetam suum el aperte praedixit, quae fulura erani: cl jam magna ex parle compléta sunl. In textu hebraco juxta puncta Rabbinorum legitur, *Deus locutus csl in sanctitate sua,* sive in sanctuario suo. Sed eadem vox hcbraica cum aliis punctis significat, in sancto suo: nam.^qp *Kodscio,* est *in sanctitate sua.* cl, TCHp *Kedoscio, est in sancto suo,* cl sic legerunt septuaginta interpretes, cl omnes veteres, excepto s. Hieronymo, qui in versionc ex hebraeo legilcum Rabbinos, *in sanctuario suo,* sed in commentario legit el interpretatur, *in sancio suo,* idest. in Christo, cujus typum David gerebat. Erat aulem notissima haec praedictio loti populo : nam Abner dux militiae Saulis lib. 2 reg. cap. 3. dicit populo. *Dominus loculus csl ad David dicens in manu servi mei David salvabo populum meum Israel de manu Philisliim, cl omnium inimicorum ejus. Laetabor, ct parlibor Sichiinam* : po4 mentionem factam prophetiae incipit demonstrare, eam prophetiam magna cx parte esse adimpletam. *Lactabor,* inquit tamquam victor Imperio acquisito, el mirifice dila'alo: ac primum *parlibor Sichiinam,* idesl, Samarium, tamquam Dominus ejus in partes suas dividam, numerabo urbes, oppida, pagos, cosliluam in cis judices, cl magistratus. *El convallem tabernaculorum mclibor,* idesl, el idem faciam in regione proxima, quae dicilur *convallis tabernaculorum.* Lege c. 33. Gcn. ibi enim dicilur regio illa appellata *Sochor,* idest, *tabernacula,* quia ibi primum J icob fixit tabernacula, cl emit pariem agri in lerra Sichimorum. Notandum hoc loco est. Davidem enumeraturum provincias regni sui coepisse a Sichima, quae in Samaria est, cl pro ipsa Samaria accipitur, et a valle tabernaculorum, quia ibi fuit initium possessionis Jacob.el filiorum ejus in lerra promissionis. Nolandum etiam, Davidem non meminisse hoc loco nisi Sichimac, Sochol, Galaad. Manasse cl Ephraim, quae omnia perlinebant ad tribum Joseph, quia illa erat omnium maxima, cl ideo sub nomine ejus intellexit provincias omnium decem tribuum, quae perlidcbanl ad regnum Jsrael. Seorsim postea meminit IribusJuda, cum qua conjungebatur Iribus Beniamin, cl dicebatur regnum Juda, post divisionem factam sub lloboam. Addit igilur, *.Ueus esi Galaad, ct meus csl .Vanasses,* idesl, mea csl regio, quao dicitur Galaad, a viro sic nominato, el mea csl regio, quae dicilur Manasses a Manasse lilio Joseph. *El Ephraim forliludo capitis mei,* idesl, el n ca esi regio, quae dicitur Ephraim ab altero filio Joseph; quao quidem regio plena est virorum fortium, ut dici possit, *forliludo capitis mei,* idest, in qua

consistit praecipuum robur el defensio capitis mei, seu vitae meae, cl regni mei.

8. *Juda rex meus: Jloab olla spei meae.*

Posl enumeratas provincias decem tribuum sub nomine Manasse, el Ephraim, nunc addit tribum Juda, cum qua, ul dixi, coniungebalur tribus Beniamin. *Juda,* inquit, *rex meus,* idcsl mea quoque est tota regio, quae dicitur Juda a Juda filio Jacob, quae tnbus Juda est Iribus regia: nam ul dixit idem David lib. i. Paralip. cap. 28. *Deus de Juda elegii Principes:* cl ipse cliam Jacob monens el benedicens lilii dixit dc Juda Genes. 49. Aon *auferetur sceptrum de Juda. el dux de femore ejus,* etc. ad quam promissionem hoc luco David alludens usus csl eadem voce hebraica,qua usus fuerat Jacob: nam hebraeo est utrobique vox, ppne *mechokek.* pro qua huc loco habemus, rex, cl in Genesi.*dux;* significat aulem proprie, ppHD *mechoick legislatorem:* proprium enim principis, sive regis, sive Ducis csl leges dare subjectis populis. Dicit igitur *Juda rex meus,* idcsl, tribus Juda, quae principatum gerit in populo meo, vel ex qua prodierunt principes, patres mei, cl prodibunt principes lilii mei. Post enumeratas provincias regni proprii, enumerat provincias hoslium debellatorum: quae tributariae sanclae erani: ac primo loco ponit provinciam Moabilarmn, quae dicebatur Muab a Moub filio I.olh ncpolc Abraham. *Moab,* inquit, *olla spei meae,* idest. provincia Moab mihi jam subiccla est instar ollae plenae carnibus, in cujus abundantia, cl ubertate sperare possum. In hebraeo legilur, ’»’Π*Ί TO *sir rachtzi.Moab olla lotionis meae:* cl sensum esse volunt qui ita legunt, Moabilas coactos fuisse ab Israclilis victoribus servire in humili ministerio lotionum. Sed in nulla historia legitur, Moabilas in lam humili ministerio servivisse hcbracis. Deinde , quamvis verbum, *rachat,* quod hic habetur, significet *lavare,* tamen septuaginta Interpretes non erant lam imperiti, ul verterent *olla spei* meae, si vox hebraeo sulam *lotionem* significaret. Itaque credibile est, aut septuaginta Interpretes aliquid aliud legisse, aut eam vocem significare non solum *lotionem,* sed cliam *spem* ne *fiduciam,* quemadmodum apud Chaldaeos significat.

9. *In Idumaeam extendam calceamentum meum: mihi alienigenae subditi sunt.*

Pergit referre, quas alias provincias hoslium deb· ’ÏÏI. aut d<bolitro cupiat. *In Idumaeam,* inquit , *extendam calceamentum meum.* Jdum. .i csl regio: quam possidebant, qui ab Esau fratre J cob ortum ducebant. El quamvis cum hic psalmus scriberetur, jam obtinuisset David unam viiiorlam adversus Idumaeos, el occidisset cx ipsis duodecim millia, ut dicilur in titulo psalmi: latr.cn nondum lotam Idumaeam sibi subieccroni, quod pe»! a factum csl, ul palcl cx illis verbis, 2. reg M *Et facta est universa Idumaea* semens *David.* Ad igitur. *In Idumaeam extendam cal<ramentum meum,* id csl, pergam ad debellandam, ei pedibus conculcandam Idumaeam. *Mihi alienigenae subditi sunl,* hoc csl. jam enim Ubilislhacos. qui alienigenae sunl, debellavi. Phllistliaei dicuntur alienigenae, quia nullam affinitatem habebant cum Israclilis. Idumaei enim, Animonitae, cl Moabilae quamvis non essent fili Jacob: tamen erani nITinilatc aliqua illis conjuncti, siquidem Idumaei descendebant ab Esau. sive Edom, qui erat frater Jacob: Ammonitac, el Moabiine descendebant a Loth nepote Abrahami. Ex hebraeo s. Micron, verlit, *alienigenae mihi confoederail sunl:* cl nosirn vulgata edilio in psal. 107. ubi repetuntur hi versiculi, sic habet, *alienigenae mihi amici facti sunl. Vox* hebraica *hilhr, ohe.hahi,* ambigua est: polesl enim deduci a verbo y$n *rahah,* quod significat subjicere cl conterere, ct hanc significationem scquuli sepiaeginia dixerunt, *mihi subditi sunl.* Polesl etiam deduci a verbo, nyi *raha,* quod significat pascere, cl societatem, atque amicitiam contrahere: cl hanc significationem amplexus est s. Micron, el noster interpres in psal. 107. qui dixerunt, *confoederali sunl:* vel *amici facli sunl:* sed uterque sensus esi verus. Siquidem Philisthaci devicti bello, el Iributarii effecti, ac per hoc subditi, ad foedus cl amicitiam admissi sunl.

10. *Quis dcducel me in civitatem munitam? quis deducel me usque in Idumaeam?*

Quoniam haec sola gens restabat omnino subjicienda, quae habitabat in locis munitissimis, ideo David nunc dicit, *quis deducel me in civitatem munitam,* idcsl, quu Duce, quo auxilianlc ingredi potero victor in Regiam Idumaeae,quae csl civitas valde munita? De munitione regis Idumaeorum scribit Abdias Propheta cap. 1. vers. 2. cl 5. Superbia *cordis tui extulit le habitantem in scissuris petrarum, exaltantem solium tuum, qui dicis in corde tuo, quis detrahet me in lerram* : si *exaltatus fueris ul aquila, el si inter sydera posueris nidum tuum; inde detraham te, dicit Dominus.* Declarat aulem David de qua civitate munita loquatur, cum addit, *quis deducel me usque in Idumaeam?* Idest, quis faciei, ul, capiam Idumaeam, cl in eam victor ingrediar? Haec omnia ad Christum, el Ecclesiam mirifiee accommodantur : nam regnum Juda est ipsa Ecclesia fidelium. Sicbimitac, sive Samaritani significant haereticos, qui magno cum labore, sed tandem aliquando vincentur cl subjicientur omnes. Ephraim, cl Manasse significant schismaticos, siquidem Ilicroboam separavil eos a Hierosolyma, ct templo Domini, el erexit aliud ollare: cl isii quoque tempore suo subjicientur. Muabilae, cl Philislhaei significant Gentiles. qui el ipsi ab Ecclesia superabuntur. Denique Idumaei significant Judaeos qui in Christum credere noluerunt, qui omnium obstinatissimi in fine mundi convertentur ad Christum. Quamvis enim Judaei recenliores nos Christianos.Idumaeos vocent, se aulem Israclilas : tamen Apostolus ad Rom. 9. salis apcrle declaravit carnales Israclilas secundum spiritum Idumaeos esse, non Israclilas, Christianos aulem secundum spirilum veros esse

Israelitas : de qua re vide sanctum Augustinum in epist. 197. quae est ad Asellicum, alias 200.

11. Nonne *tu Deus, qui repulisti nos ? et* non *egredieris Deus in virtutibus nostris.*

Respondet interrogationi per aliam interrogationem, quasi dicat, non est alius, qui me introducere possit in civitatem munitissimam Idumaeae,nisi tu *Deus qui repulisti nos, et non egredieris* ad bellum, confisus in *virtutibus.* idest, in exercitibus *nostris:* sicut enim te repellente, et deserente vincebamur, ita te solo praesente, et adjuvante vincere poterimus,non confidentes in viribus exercituum nostrorum, sed in tua solius omnipotentissima virtute.

12. *Da nobis auxilium de tribulatione, quia* vana *salus hominis.*

Ergo, inquit, tu qui solus potes, et in quo solo confidimus, *da nobis auxilium, quo de* omni *tribulatione* et angustia liberemur, quia *vana est salus,* quae ab hominibus expectari potest.

13. *In Deo faciemus virtutem, et ipse ad nihilum deducet tribulantes nos.*

In Dei auxilio confisi faciemus *virtutem,* idest, fortiter agemus, *et ipse* erit, qui ut principalis auctor per instrumenta manuum nostrarum profligabit omnes inimicos qui nos tribulant. Nomine virtutis in versu undecimo intelleximus *exercitum,* in hoc autem versiculo intelligimus *fortitudinem:* quia verba hebraica, צבאות *tzebaoth* . חיל *chail* diversa sunt, et illud exercitum, hoc fortitudinem significat. Quod si in bello corporali verum esset in solo Deo confidendum esse, tamquam in auctore praecipuo, multo magis id verum est de bello spirituali, quo Ecclesia pugnat adversus haereticos, schismaticos, ethnicos et judaeos: *et contra spiritualia nequitiae in coelestibus.* Ephes. 6.

PSALMUS LX.

TITULUS, ET ARGUMENTUM PSALMI

In finem, in hymnis David.

Argumentum hujus psalmi ex sententia recentiorum quorumdam est oratio Davidis in exilio positi. Ex sententia Theodoreti, et Eutymii est oratio populi apud Babylonem captivi. Sed ex sententia ss. Hilarii, Hieronymi, et Augustini, quos nos sequimur, est oratio hominis justi, sive ecclesiae christianae in peregrinatione inter tentationes varias laborantis, et ad patriam coelestem et quietem perpetuam suspirantis.

EXPLICATIO PSALMI LX.

1. *Exaudi Deus deprecationem meam, intende orationi meae.*

Praefatio brevissima haec est, quia vir justus, sive populus Christianus petit audientiam a Deo, ut exaudiat deprecationem suam, et ab ea audita non avertatur, sed benigne potius eam consideret. Vox hebraica, רנה *rinna,* significat, *clamorem,* non simplicem deprecationem intelligere debemus orationem magno affectu prolatam, et cum ingenti clamore cordis, et ideo merito potuit audiri, et attendi : oratio enim frigida, et solis labiis fusa non penetrat nubes, nedum coelum coelorum.

2. *A finibus terrae ad te clamavi, dum anxiaretur cor meum: in petra exaltasti me.*

Numquid fuit David extra in finibus terrae,neque captivi ducti sunt unquam filii Israel in fines terrae: quare vox haec Ecclesiae est, quae occupavit orbem terrae usque ad ultimos terminos ejus, juxta illud psalm. 2. *Postula a me et dabo tibi gentes hereditatem tuam,et possessionem tuam terminos terrae.* Ait igitur, ego propagata usque ad fines terrae, *ex ipsis finibus terrae,* idest, ex toto orbe simul per voces membrorum meorum, *ad te*

clamavi ; ubi per verbum *clamavi,* declaravit vocem illam, *deprecationem,* nihil esse aliud, nisi ingentem clamorem. Potest etiam *per fines terrae,* inlelligi distantia maxima ab eo qui clamat.ad eum qui clamatur. Deus enim, qui clamatur, est in finibus coeli, iJesl in summo coelo ; is \ero qui clamat, est in finibus lerrae, idesl in ima terra ; ul haec sil ratio lanii clamoris. Quomodo in ps. 129. dicitur, *De profundis clamavi ad le Domine.* Magna enim voce clamare debet, qui in imo posilus ‹ xaudiri vult ab eo qm sedet super Cherubim in allissimo coelo, idcsl, qui intelligens infinil.im distantiam inter suum nihil cl divinas perfectiones, tamen cum ipso Deo colloqui in oratione praesumit. *Dum anxiaretur cor meum, in petra exaltasti me.* llcddil rationem cur magna fiducia clamet ad Deum, quia videlicet alias expertus est auxilium divinum sibi in tribulatione non defuisse. *Dum* alias, inquil non raro *anxiaretur cor meum,* ob varias lentalioncs deprimentes me, tu clamantem exaudisti, *el in pelra exaltasti me,* idcsl in allissimo cl munitissimo loco collocasti: quem locum paulo post, *turrim fortitudinis* appellavit. Porro pelra ista sublimis Christus est, in quem quicumque per contemplationem exaltatur; ct quanta ipse prior passus sil, cl quem exitum passiones ejus habuerint, diligenter recogitat, facile vincit el contemnit omnia. In hebraeo habetur, *in pelra exaltabitur super me.* quae verba nullum sensum faciunt. ideo credibile esi, septuaginta non legisse, >3DD DTP *jurum mimmenni, exaltabitur supra* me, sed iisdem literis, una dempta, ïJqejTiï jcro*inemeni.exallabit me,siw exaltavit* me,ul habetur in psal. 2G. nam futurum saepe accipitur pro praeterito : parum aulem refert, quod ad sensum allinet, sive dicatur, *in pelra exaltasti me,* sive Deus in pelra exaltavit me.

3. *Deduxisti me, quia factus es spes mea, turris fortitudinis a facie inimici.*

Déclarai quod dixit, *in pelra exaltasti me. Deduxisti me.* inquil, idesl, Dux mihi fuisti, cum fugerem ab hoste lenlalionibus mc impugnante. *Quia factus es spes mea,* idcsl, hoc fuit mc deducere, cl ducem mihi se praebere, implere mc bona spe, quae fecit ul non caderem, sed magno animo omnia tolerarem. Itaque lu *factus es spes mea, el turris fortissima a facie inimici:* qui enim confidit in Deo, cl recogitat quid Christus ipse sil passus, el ad quantam gloriam resurgendo pervenerit, el ipsum esse caput nostrum, quem intuendo discimus quid in terris agere el pali, el quid in coelo cxpeclarc el desideraro debeamus: ille sine dubio turrim munitissimam ascendit, ibi non solum jacula hostium vitare, sed eliam in hostes tela jaculari poterit.

I. *Inhabitabo in tabernaculo luo saecula,* protegar in *velamento alarum tuarum.*

Docet turrim istam fortissimum non esso coelestem habitationem, sed peregrinandum tabernaculum; nam cl vox hebraea, TA *gur,* el graeca -αροιχϊω, quae hic habentur, significant proprie habitarc, more peregrinorum. Ait igitur, *Inhabitabo in tabernaculo luo in saecula,* idcsl, in turri illa fortitudinis inhabitabo tamquam peregrinus in tabernaculo; atque interim *protegar in velamento alarum tuarum,* ul pullus sub alis galli nae ne morsibus milvorum paleam. Sanctus Hilarius exponit hanc habitationem tabernaculi de habitatione domus coelestis, propter illud verbum, *in saecula.* Sed sanctus Augustinus exponit dc habitatione peregrinanlium, cui favent proprietates vocabulorum, el eliam metaphorae,quibus prophela utitur, *turris.* quae defendit ab impetu hostium, tabernaculi, quod defendit a pluviis, el sole, el velamenti alarum, quod defendit a morsibus mihi. Illud, *in saecula,*significat hoc loco, assidue, perpetuo, semper, ul sensus sil ab hoc tabernaculo non recedam, quamdiu periculum tcnlalionis erit quod verbis propriis dicere potuisset, in tua pro lectione semper confidam, quamdiu vixero in hac carne mortali: vel ul s. Augustinus exponit, illud *in saecula,* significat, usque in finem saeculi: ecclesia enim, quae hic loquitur, durabit usque nd mundi consummationem , in velamento alarum Dei: quamvis enim undique ab hostibus impetatur; tamen *portae inferi non praevalebunt adversus eam.* Mali. 16.

5. *Quoniam tu Deus meus exaudisti orationem meam: dedisti haereditalem timentibus nomen tuum.*

Ratio fiduciae meae est. *quia tu Deus meus exaudisti,* idesl, semper exaudire consuevisti *orationem meam,* exaudisti autem orationem meam, quia inter filios tuos numerasti mc, *quibus haereditalem jam dedisti,* idesl, flnifler promisisti si enim Deus timentibus sc filiis suis, haereditalem aeternam servat, quomodo non defendet eos in via? quomodo non exaudiet eos do quacumque tribulatione clamantes ad se?quls enim paler filios probos unquam despexit, aut deseruit? *Etsi Deus pro nobis, quis contra nos?* Rom. 8. Itaque de haeredilate in coelis, el dc protectione in terris omnino securi, ac certi sumus,si vere timuerimus cum

G. *Dies super dies regis adjicies: annos ejus usque in diem generationis el generationis.*

Quia propheta meminit haercdilalis sanctorum, quae csl vila adorna, declarat hanc haereditalem loti ecclesiae promissam, inclinandam esse in capite: el ideo dicil, *Dies super dies regis adjicies,* idcsl Christo regi multiplicabis dies super dies sine ullo fine elsimil iter annos ejus multiplicabis,usque *in diem generationis el generationis,* idest, usque in diem aeternitatis,qui dies quamvis unus sit tamen acquivalet generationi el generationi; saeculo; el saeculo: temporibus cl temporibus sine fine. Il ic phrasi aelcrnilalem significari perspicuum csl ex psalmo 118. ubi dicilur. *Iu aeternum. Domine, verbum luumpermanel in coelo. in generatione, el generationem veritas tua.* Cui simile csl quod

dicilur in psalmo 134. *Domine nomen tuum in aeternum, Domine memoriale tuum in generatione et generationem.* In quibus locis pro eodem accipitur, *in aeteinum, el in generatione et generationem.* Ex his operle Colligitur, hunc psalmum non convenire regi David, sed soli regi Christo. David enim non vixit ultra septuaginta annos: neque regnum permansit in domo ejus, nisi ad ccrhiin ac definitum tempus. Itaque aeternitas regis, cl regni in scripturis sanctis praedicta in Christo adimpletur: nam *el regni ejus non erit finis,ul* dicilur Luc. I. et *ipse resurgens a mortuis jam non moritur,mors illi ultra nondominabitur.* Rom. IG

L *Permanet in aeternum in conspectu Dei: misericordiam, el veritatem eius requiret?*

Rex ecclesiae Chrislus *permanet in aeternum in conspectu Dei :* ad hoc enim *introivit in coelum: ul appareat vultui Dei pro nobis,* Apostolo leste, ad hebr. 9. In hebraeo est *icscieb, sedebit:* sive *sedet in aeternum in cospeclu Dei,* ul inlclligamus, Christum permanere sedendo, ul decet regem, non assistendo more ministrorum. *Misericordiam el veritatem ejus quis requiret?* idesl misericordiam qua redimii genus humanum, el veritatem, qua promissa servavit, ct servat, *quis investigabit?* sunl enim abyssus mulla.ac ul Apostolus dicil ad Ephes.3. *Charitas Christi superethincl scientiae,* id est, major est, quam inlelligi possit. Ila exponunt Theodorctus cl Eulhymius. S. Hilarius cl s. Hieronymus hunc sensum esse volunl, *Misericordiam cl veritatem ejus nemo requiret,* quia praesto erit omnibus. In hebraeo habetur, *Misericordiam cl veritatem para, servabunt eum.* Sed septuaginta vocctn *man,para,* legerunt ">& *mi,quis,* cl verbum 'DK,'] *malsar,* quod significat *servare,* ipsi interpretari solent, *scrutari,* ul perspicuum est cx psal, 118. vers. 2. cl alibi saepe. Itaque dubium esse non debet,quin signified eliam *quaerere, investigare, scrutari :* alioqui non lam constanter septuaginta viri doctissimi ita redderent: sed mirum csl, quam varie legant Patres pronomen additum in hebraeo: sanctus Hilarius legit, *quis requiret eorum.* Sanctus Augustinus, *quis requiret ei* sanctus Hieronymus in commentario, *quis requiret ejus:* at in versione ex hebraeo legit eum. Septuaginta omiserunt pronomen in fine verbi : sed addiderunt ad nomen veritatis, *veritatem ejus quis requiret?* El sine dubio versio septuaginta interpretum optima el clarissima csl. Ad litteram cx hebraeo sic verti deberet, *misericordiam cl veritatem ejus quis requiret eum?* et sensus csl, misericordiam et veritatem quis requiret ab eo, vel in eo; quem sensum optime reddiderunt septuaginta, dicentes, *Misericordiam ct veritatem ejus quis requiret ?*

8, *Sic psalmum dicam nomini tuo in saeculum sacculi : ut reddam vola mea dc die in diem.*

Quia misericordia Christi Domini lam abundanter nihil csl, ol veritas ejus tam certa est, ut non. sit opus eam requirere, *ego sic psallam nomini luo in sacculum saeculi,* idcsl laudabo te Deum meum: non hic in terris tantum, sed eliam in coelis, aeternis hymnis, cl (anticis celebrabo : ul hoc modo *reddam vota* gratiarum actionis *de dic in diem,* idesl, omnibus diebus praesentibus ct futuris, usque ad eum diem, cui nox nulla succedet. Polesl eliam sic accipi, *sic psallam voce nomini tuo semper,ut* eliam opere impleam promissa mea. legem tuam semper et ubique servando; sed prior expositio, quae sancti Hilani csl, magis probatur.

PSALMUS LXI.

TITULUS, ET ARGUMENTUM PSALMI

/n *finem in carminibus intellectus David.*

De hoc titulo diximus in explicatione psalmi iricesirai octavi. Argumentum psalmi est exhortatio ad patientiam in adversis, cl confidentiam in Deo; cujus occasione agitur dc vana confidentia in divitiis.

EXPLICATIO PSALJII LXI.

I. *Nonne Deo subjecta eril anima mea?ab ipso enim salutare, meum.*

Vir justus graviter impugnatus a concupiscentiis vanis, quarum quaelibet animum humanum sibi subjicere satagit, forlilcr reluctans clamai: *nonne beo subjecta eril anima mea?* idesl, nonne aequum est, ct milii utilius,ul beo subjiciar, quam dominatui avaritiae.vel superbiae,vel luxuriae? *ab ipso enim salutare meum.* Nani concupiscentiae, quae mihi dominari adedant, nullum stipendium aliud polliceri possunl. nisi mortem sempiternam. Deus aulem salutem pollicetur, el certissime praestabit, si fidelem illi subjectionem, cl obedienliam exhibebo. In hebraeo ad litteram lcgilur, *attamen ad Deum silebit anima iqea.quia ab ipso salus meti·,* &ed idem csl sensus; idem csl enim ac si dicat. quamvis mulla mihi dominari velint, tamen anima mea soli Deo subjecta ad omne mandatum, sive ad omne ejus beneplacitum, ul vera obediens silebit,non contradicet, non murmurabit.

2. *Nam el ipse Deus incus cl salutaris meus; susceptor meus non movebor amplius.*

Aon sedum, inquit, ab ipso pendet salus mea, sed ipse esi Deus meus, el salutaris meus. In hcbraco pro voce, *Deus,* csl (sur, quod proprie, *petram,* sive *fortitudinem* significat. Ilaque sensus esi, ipse Deus mihi in hac Vila csl pelra, ac robur, in alia eril salus mea, in utraque *susceptor incus* est,quippe qui nunc suscipit protegendum. Ione suscipiet coronandum. Ideo non mullum movebor, non nutabo, sed fortis permanebo, quamvis lentaiionibus quatiar. Illud, *amplius,* ul cx hebraeo 2Π'l *rabba* cognoscitur, non significat, *deinceps,* aul. *impostorum,* sed, *multum,* sive, *valde.*

3. *Quousque irruitis in hominem? interpeilis universi vos: tamquam parieti inclinato,et mal ceriae depulsae.*

Postcaquam de se loculus csl, convertitur ad deplorandam stragem animarum, quam per arma variarum concupiscentiarum maligni spirilus quotidie faciunt: vere enim innumerabiles sunl homines, quos docmoncs dejiciunt in peccatum, quod csl mors animae,per avnriliam, ambitionem, luxuriam. iracundiam, invidiam, cl alias ejusmodi passiones. Itaque indignabundus adversus malignos spiritus, dicit, *quousque irruitis in hominem;* el qui i vo.x hebraica \ ΠΠ'ΙΠΠ *theholhelhu,* proprie *insidiari* significal, inlelligimus prophetam per, *irruere,* significare voluisse, irruere per desiderium. 1l astutiam, ut sensus sil, quousque non cessatis, insinuando generi humano irruere in hominem, impetu astutiae, cl insatiabilis desiderii veslri? *Interficitis universi vos,* idesl, undique stragem editis animarum universi vos maligni spiritus diversis quidem in locis, ct modis variis.sed ad malefaciendum conjuncti. *Tamquam parieti inclinato, cl maceriae depulsae;* hic subinlclligllui verbum accommodatum, ul sensus sit, vim facilis humano generi, e.x peccato originis sauciato, cladmalum prono, tamquam parieti inclinato, cl parieti non solido, sed cx lulo, el paleis composito ,ct maceria potius quam murus dici possit. Quibus verbis miro modo descripsit propheta, tum daemonum potentiam, cl crudelitatem erga genus humanum, tum debilitatem el fiagililalem ipsius generis humani. Vere enim homines post corruptam naturam similes facti sunl maceriae impulsae, cl inclinatae,quae' facillime dejici potest; cum cl fragiles sini, *el propensi ad malum ab adolescentia sua,* ul dicitur Gen. 8. proinde merito clamat Apostolus *infoelix ego homo, quis me libcrabil de corpore mortis hujus?* el mox addit de potentia gratiae, *gralia Dei per* Jbsi'i Chiustcm *Dominum nostrum.* Horn. 7.

{. *Vcrumlamen pretium meum cogitaverunt rt pellere, cucurri in sili, ore suo benedicebant, el corde suo maledicebant.*

Rcvcriilur vir justus ad causam, unde digressus oral ad aposlrophem contra inimicos, atque oslendil finem hostibus spiritualibus propositum, dum justos impugnant, esse, ul privent eos aelernis honoribus, quos videlicet illis invident, quoniam ipsi inde culpa sua exciderul. Vcrumlamen. inquit, pretium meum cogitaverunt repellere. idesl ideo lentant, ideo impugnant, ideo concupiscentias excitant, ul prolium, quo redemptus sum, repellant a me, cl dignilalcm, atque honorem illum magnum aeternae gloriae milii auferant. Sed ego contra *cucurri in sili,* idesl, tanto ardore cucurri ad bravium supernae vocationis,quanloisli cucurrerunt ad illud a mc repellendum. Ore suo *benedicebant, el corde suo maledicebant,* idest, ore suo blandiebantur hortantes ad voluptates vilac praesentis tamquam res bonas, atque utiles: atque inierim *corde maledicebant,* atque ad impediendam laetitiam sempiternam isiruincnia osse aptissima. In hebraeo, ul nunc legitur secundum punclallabbinorum.sic habetur, *veriunlamen* extil-*talionem ejus cogitaverunt repellere, complacuerunt mendacio, ore suo benedicebant, corde suo maledicebant.* Ilaque de qmituor vocibus est difficulté?, quae, sunt *pretium, meum, cucurri,in sili.* Vox pretium, in hebraeo est ΓΫXφlΫ mos *selh,* quam vocem s. Hieronymus verlii *partem,* septuaginta verierunl *pretium* , alii verierunl *exaltationem,* in graeco est, τιμή, quae honorem. cl pretium significal. Hilarius. Augustinus. Teodorelus, Eulhymius, cl Hieronym. in commentario legunt *honorem:* et salis concordai vox hebraica, quae exaltationem signifiai. Bnsilius cl Ambrosius legunt pretium, et exponunt de pretio redemptionis Chrisli. Sed vox prelium significal etiam dignitatem: proinde possumus per prelium inlclligcre dignilalcm, honorem, el exaltationem. El quod allinet ad sensum, in idem recidit, sive accipiamus pretium pro dignitate, sive pro pretio redemptionis, sive pro utroque, ul supra in nostra explicatione ostendimus. Vox meum

sine dubio reclc posita esi hoc loco, el eam habent omnes codices grace! el lalini, el omnes tractatores: proinde illud ejus, quod csl in hebraeo, indicat vocem hebraicam esse corruptam vitio scriptorum, quod lacllo full cmn litera qdoc signillcal, meum, sil Jod, litera quae significal ejus, sil tau, quae non dilferunl.nisi quod una csl paulo longior altera. Vox *cucurri,* vel *cucurrenl,* ul alii legunl bene posila est, cl cum hebraica concordat, si removeantur puncla llabbinorum: Rabbini enim legunt IJCT *irlsu. complacuerunt, sed* septuagin-ta viri lunge doctiores legerunt *iarulsu cucurrerunt,* vox graccn ιδραμ&v ambigua csl, cl lam *cucurri* quam cucurrerunlsignificare potest. El quidem Hilarius, Augustinus el Hieronymus in commentario legunl, *cucurri.* Ihisilius.Theodorelus. cl Eulliyimius legunl, *cucurrerunt.* Ambrosius ulrainquc lectionem probat cl exponit, ul nos in noslra explicatione fecimus: nam ulerque sensus csl verus.Vox *insiti,* habetur in textu graeco: cl omnibus latinis, legitur ab omnibus expositoribus. Quid aulem legerini septuaginta in hebraeo, ut verterint *in sili,* fateor me ignorare: nam vox hebraica 3*© *cazab,* mendacium significal, neque csl ulln lilcrarum similitudo inter, *sitim,* et mendacium in lingua hebraica: silis enim dicitur KEÏ *Isama,* s. Ambrosius conatur concordarc hanc diversitatem textuum, dicens mendacium sitim habere, veritatem ubertatem. Sed verisimile est septuaginta interpretes aliter legisse,cl in voce 313 373 *cazab* pro 3 *caph* legisse 3 *belli,* quae sunl lilcrac similes, cl sic habuisse praepositionem, in: pro aliis duabus literis, vel aliquid aliud legisse, vel scivisse ea voce *sitim* significari.

'i. *Vcrundamen Deo subiecta eslo anima mea, quoniam ab ipso patientia mea.*

G *Quia ipse Deus meus, el salvator meus, adjutor meus, non emigrabo.*

1. *In Deo salutare* meum, *ct gloria mea, Deus auxilii mei, el spes mea in Deo csl.*

Redit ad primos duos versiculos, cosquc ropelit ut ostendat, magnas quidem esse tertiationes, quibas urgetur, sed tamen sc in Dei amore fundatum, atque ejus auxilio fretum nihil moluere. Verumtamen,inquit, beo subjecia *esto* an *ima mea.* idesl, quamlumvis hostos fremant, lu anima mea Incila, et subjecta obedias Deo. Est enim hoc loco eadem vox hebraica, quae in primo versiculo, nimirum, *Deo silebit anima mea, quoniam ab ipso patientia mea,* idesl. tace Deo,quoniam ipse tibi praestabit auxilium. Nam boc loco nomine patientiae significatur, patiens expectatio auxilii divini, ut cx verbo bebraico et gracco constat. *Quia ipse Deus meus,* etc. bic versiculus sextus est omnino idem cum secundo-.qoainvis enim Interpres latinos vocabula variaverit, tamen in hebraeo sunt omnino eadem. llaque illud, *Deus meus,csl* eliam hoc loco, petra *mea:* cl illud, *Salvator meus, csl salus mea,* sive *salutaris meus:* cl illud *adjutor vicus, csl susceptor meus:* el denique illud non *emigrabo,* est eadem vox, quae antea versa est, *non movebor:* proinde non emigrabo, significal hoc loco, non dejiciar de statu meo, non emigrabo ad partes hostium, sed immotus in castris Dei permanebo. Concludit in septimo versiculo, se omnia a Deo expectore, finem videlicet cl media. Finis csl liberatio ab omnibus malis , el adeptio summi boni: illud significatum est per salutem , hoc autem per gloriam: media sunlauxilium Dei, cl spes noslra. quae proprie nominata sunt./n *Deo* inquit, *salutare meum el gloria* mea,idesl. a Deo expcclo salutem, idesl, liberationem a malis, ct gloriam aeternam, quae csl summum bonum: nam cum Deum videbimus, el similes ei erimus, perfeclcque illi adhaerebimus, lunc vere salvi el beati erimus: polesi tamen etiam cum s. Basilio exponi, in Deo solo, non in ulla re alia glorior: non in divitiis, non in honoribus, non in potentia humana, quia nihil excellentius cogitari potest, quam filium esse Dei. IXec solum in Deo finem ultimum repositum habeo, sed ipse eliam csl Deas auxilii mei, idest,ipse csl fons gratiae,quae adjutus perveniam ad finem illum: el ideo lota spes mea in eo csl.In hebraeo habetur, *petra roboris mei,* pro *Deus auxilii mei.*

8.Sperate in eo omnis congregatio populi, effundite coram illo corda vestra: Deus adjutor noster in aeternum.

Hortatur nunc caeleros ad virlutcm, quam ipse Dei dono acceperal: ac primum monet,sperandum esse in Deo, deinde addil, non esse sperandum in rebus creatis. *Sperate,* inquit, *in* eo,idesl, in Deo, omnis *congregatio populi,* idesl, omnis coelus, omnis populus, omnes homines.non Judaei solum sed etiam gentes. In hebraeo est.*sperate in eo 0-mni tempore:* sed manifesta est corruptio in lexlu bebraico per defectum unius hierae: nunc enim legitur, Hy *he.lh,* quod significat, *tempus,* sed esse debet *hadath.* quod significal congregationem, ci sic legerunt Septuaginta. *Effundite coram dio corda vestra:* effundi dicilur vas. cum ev.icualur, cl eliam liquor, cum ex vase ejicitur. Ilaque si ccr accipiatur pro vase, ut accipit s. Basibus, *effundere cor,* csl evacuare cora villis, affectibus malis, perversis cogitationibus,el similibus quasi liquoribus noxiis, non enim impleri potest cor gralia Dei, sanclisque cogitationibus , el desideriis, nisi cvacuelur contrariis. Pulchre notat s. Ambrosius, admonitos esse homines, ul effundant corda evacuantes ea sordibus, quia scriptum esi, Joci. 2. *effundam de spiritu meo super omnem carnem.* Si cor accipiatur pro actu cordis, idest, pro cogitationibus, el affectibus, tunc effunditur cor, quomodo effunditur aqua, vel vinum. Et hoc modo accipit s. Augustinus, qui vult effundendum esse cor. idest, non relinendum cor in corde: sed effundendum ad Deum, ul cogitationes nostrae, cl affectos sint in Deo, non in nobis. Significal eliam effusio cordis secundum Ambrosium confessionem sinceram, el apertam, quam confitemur peccata,et miserias iiosiras.cl cx intimo corde oramur Deum ul misereatur, quomodo dixit Anna I.rcg. 1. *Effudi animam meam in conspectu Domini.El* de hac effusione videtur hic locus praecipue inlelligcndus

nam sequitur, *Deus adjutor noster in aeternum,* idesl, secure confitemini Deo aerumnas vestras. el orate eum, nam adjutor nosier est, cl non despicit orationes sperantium in sc. Illud, in aeternum, in hebraeo esi, Π73 *sclah,* quod Graeci verterunt διαψαλμα.noster aulem Interpres aliquando verlil, semper, aut. *in aeternum:* haec est ratio cur Hilarius, Augustinus, cl alii non legant in aeternum.

9. *Verumtamcn vani filii hominum, mendaces filii hominum in stateris, ul decipiant ipsi de vanitate in idipsum.*

Quoniam animadvertit Propheta, paucos esse, qui consilium suum sequi velint, ideo invehitur in multitudinem iniquorum. *Verumtamcn,* inquil, rant *filii hominum, mendaces filii hominum.* In hebraeo significantius dicilur. D“JX ‘jfiH *cbcl bene Adam, vanitas filii hominum,* quia maxima pars hominum vacua csl vera sapientia; cl si apparenti sapientia, quam *prudentiam carnis* Scriptura sacra Horn. 8. appellat, plenissima sil; ideo aulem plcrique homines vani, insipientes, el imprudentes sunt, quia *mendaces sunl in stateris ad decipiendum,* idcsl.in stateris dolosis,cl fraudulentis. Xam ul rcclc observais. Basilius, non agitur hic de stateris proprie dictis,quibus pauci uluntur, illi videlicet soli qui vendunt carnes, aut lanas, aut alia id genus, sed de stateris communibus loti humano generi, idesl. de judicio rectae rationis, quod nobis datum est a Deo, ut discernamus, cl quasi in statera appendamus vera bona.el vera mala, apparentia bona, el apparentia mala, el eligamus vera bona cl vitemus vera mala. Porro maxima pars hominum mentitur sibi, el aliis,decipilquc sc, el alios utens stateris dolosis, cl quod miserius csl voluntarie stateris utitur dolosis.juxta illud, *video meliora, proboque deteriora sequor.* Aemo est enim qui negare audeat maximum verissimumque malum esse peccatum, et gehennam ; maxima verissimnquc bona esso justitiam et beatiludinem; ct tamen cum appenduntur in slatcra lucrum temporale, el offensio Dei, lucrum praeponderat, cl praeeligitur: cl cum appenduntur temporale detrimentum, ct mors aeterna, temporale detrimentum prai ponderat; atque ul illud evitetur, ignis gehennae contemnitur. Addit Propheta, *Ipsi de vanitate in idipsum* , idest. ipsi vani el mendaces. beet variis modis vani sint cl mendaces,tamen in idipsum conveniunt, uniti . cl conjuncti sunl m hoc. ut vani sinl.el mendaces: vel brevius *Ipsi de vanitate in idipsum.* id csl, ipsi cx vanitate habent,ul unum sint.In Hebraeo habelur paulo alder. *Vanitas filii hominum, mendaces filii hominum in stateris ad ascendendum ipsi prae vanitate in idipsum,*idcsl, filii hominum non solum unit's sunl, el mendacium . sed etiam positi in statera cum ipsa vanitate, ascendunt prae vanitate; ac per hoc leviores, et magis vani sunl, quam ipsa vanit .s; quae est'clegantissima amplificatio. Sed tam' n non existimo hunc esse litteralem sensum; sed cum, quem paulo ante tradidimus: nam vox illa hebraica *lanhalol ad ascendendum,* cum aliis punctis legi polesl, *lahololh,* ad iniquitatem, sive ad deceptionem , cl sic legerunt Septuaginta: imo eliam s. Hieronymus eodem modo legit.cum verterit.*in ;stateris dolosis:* cl omnes patres graeci el InIlni sic legunt el interpretantur. Illud,*ut decipiant.non* debere conjungi cum.ipsi, perspicuum es' ex hebraeo et graeco textu. Sic enim legendum est *mendaces in stateris ad decipiendum ipsi de vanitate in idipsum.*

10. *Nolite sperare in iniquitate. el rapinas nolite concupiscere: divitiae si affluant, nolite cor apponere.*

Reddit ad exhortationem, ao praecipue, ut caveatur avaritia.quae est *radix omnium malorum,* 1. Tim.fi. *Noli'e.* inquit, *sperare in iniquilalc;el rapinas nolite concupiscere:* per iniquitatem intelligilur calumnia.nl proprie significat vox hebraicn. pliiyi *behosciek:* proinde prohibetur lucrum injustum, tum cx occulta injustitia, quale est çalumniantium, tum ex manifesta, quale est sapientium: et additur, *divitiae si affluant. nolite cor apponere,* idesl, ad opes eliam justo titulo acquisitas nolite affectum ponere. Pulchre notai sanctus Augustinus, cos qui rapinis delectantur, videre quid rapiant, sed non videre a quo rapiantur: rapiunt enim pecuniam fratri, et rapit illis diabolus animam: notat etiam idem Augustinus cum Basilio divitias fluere dum affluunt; caecos aulem cupidos considerare quod affluant. el non cogitare quod fluant. Ideo aulem d dum esso, *nolite cor apponere,* ne videlicet cum fluentibus fluant.cl pereat. Oportet igilur cum affluunt divitiae, corde immoto cl stabilito apud Deum, disponere fluxum earum, ul utiliter fiuanl:quomodo prudens agricola disponit fluxum aquarum ad irrigandum hortum.ad molam vertendam, ct ad alia ejusdem generis opera, sed non labilur ipse cum aquis labentibus.

11 \ *.Semel loculus est Deus: duo haecaudivi quia potestas Dei est, cl tibi Domine misericordia, quia tu reddes unicuique juxla opera sua.*

Concludit rationem reddens,cur non sint appetendae divitiae, el cur ab omni peccato cavendum sil. *Semel.* inquil, *locutus est Deus duo haec audiri.* In hebraeo est, D’rÔK i'lΠ *achath dibber Elohim, unum locutus est Deux.* quod non videtur cohaerere cum sequentibus, *Duo haec audivi:* soil illud, *semel,* ve), *unum* signilicat immobilitatem Verbi Dei, ut docet s. Hieronymus in commentario hujus psalmi,quasi dicat.semel *Deus loquitur, el sil omnino quod loquitur:* obediunt enim omnia Deo ad nutum, ul non sil opus repetere. Vel per *unum,* quo t Deus loculus dicilur, non inlelligilur unum verbum, sed unus sermo, quo multa continentur, ul docet s. Basilius. Vel per *unum* inlelligilur Vei bum aeternum, ul s. Augustinus expoiiihD-us enim unum tantum Vcibuin dixit ab aeterno, et illud manet in aeternum.et acquivalel innumerabilibus verbis. Duo aulem, quae David audivit, cl nobis omnibus nuntiavit, liacc sunl: Unum quod potentia, ct misericordia in Deo

sini; illa ul limentur, isla ul ametur: alterum,guod unicuique *rcddel secundum opera* sua,ita ul neque injuste oppressurus sil aliquos per potentiam neque misericordia ejus sil praejudicatura justitiae. El vere, qui isla duo serio cogitant,atque illis cor suum apponunt, sapienlissimi sunl.

PSALMUS LXIL

T1TULUS, ET ΛHGUMEATUM DSALM1

Psalmus David, cum esscl in deserto Idumaeae.

Non legitur David latuisse unquam in deserto I-(lumaeac, sed in desertu Judaeae I. reg.22.cl 23. In textu Imbraieo, el graeco habelur, in *deserto Judaeae,* tamen quoniam sancti patres Hilarius, Hieronymus et Augustinus in commentario legunt *in deserto Idumaeae,* non est contemnenda lectio vulgatae editionis. Euihymius conatur concordare lias lectionum varietates, dicens . desertum m quo latuit David,olim ad Idumae un pertinuisse, poslea ad Judaeam: sed hoc divinare csl: probabilius videtur, desertum Judaeae vocatum esse deserium Idumaeae amplificandi gratia : quomodo Jerusalem aliquando vocatur Sodoma. Nam desertum Idumaeae csl longe majus dcserlo Judaeae, imo tola Idumaeorum regio in monlibu-. et solitudine esi, ul inlelligi polesl ex cap. 1. M dachiae; otii loquensDens do possessione Edom,*posui,* inquil, montes ejus *in solitudinem el hereditatem eju* in dragones deserti.* Idem colligitur cx lib.4. reg. cap. 3. ubi descnbdtir desertum Idumaeae itineris septem dierum, cl carens aqua. etc. Argumentum psalmi esi oratio Davidis, qui occasione deserti in quo tunc latebat, deplorat peregrinationem suam.el sibi similium justorum cl desiderium suum ostendit migrandi aliquando ex dcscrio mundi hujus ad palriam coelestem.

EXPLICATIO PSALMI LXII.

I. *Deus Deus meus, ad te de luce vigilo.*
'1. Sitivit in le anima mea, quam multipliciter libi caro mea ?

Describit vir justus, quae sint prima opera sua oriente dic, ac dicit esse, quaercrc Deum, desiderare Deum, miserias suas confiteri Deo.Deus *Deus meus,* idesl. Tu Drus es forliludo. el robur meum, quia sine le nihil sum.el nihil possum: m hebraeo sunl duo nomina, O'Π^N *Elohim* eli: unum significat Deum.alterum signilicat lorlem.scd verti solet chain per vocem, Deix. Ilaque editio graeca, el latina quae habenl. *Deus Deus,* reprehendi non posumi: tamen sensus est, quem diximus, quia V0X7K El.significat Deum,ul fortem.Ad *te de luce vigilo,* idesl. cum primum lucem aspiciu corporalibus oculis, aperio pariler oculos mentis ad le lucem spiritualem,el iiicreiilam;alqtie itu ad te quaerendum vigilare incipio, non ad opera mundi hujus. Id aulem Licio, quia *silivit in te anima mea,* idest, quin desiderat te. ul cilium,cl potum suum, ul lumen, el laetitiam suam. Ipsa eliam curo mea mullis modis silivit ad le fontem omnium bonorum quamvis enim caro non proprie Deum sil al limen sitire dicilur, quia indiget ejus misericordia ob multiplices suas miserias: quomodo dicilur lerra arida sitire pluviam.s ne qua nihil boni producere polesl. Quoi sint aulem carnis hujus corruptibilis necessitates el miseriae, quibus ille solus mederi polesl, dc quo dicilur in psal. 102. *Qui sanat omnes infirmitates luas,* nemo csl qui non experiatur. In hebraeo codice post illa verba.Deus Deus meus,esi pronomen. ΠΠX *allhah* tu.quod Septuaginta omiserunt, sed subinlelligi debet, ul sensus sil,tu es Deus mcus.ct ideo confidenter ad te confugio, el le alloqui praesumo. Illud aulem. Ad *te dc luce vigilo,io* hebraeo esi unica dictio.^ asciac/iarec/iaiquiio significat sub auroram le quaero: sive in crepusculo malutino, cum incipit misceri lux aurorae tenebris noctis, ego evigdo. ul le quaeram: ex quo inlelligimus continuum, el vehemens fuisse in Divide desiderium Dei. et memo, cum ipse sil omne bonum nostrum: el ingrati sint omnes Immines, qui obliviscuntur Deum, juxla illud Lno.fi *qui benignus est super ingratos et* malos. Denique illud *quam multipliciter,* esi in hebraeo. FD3 cama/ı, quae vox non habelur, nisi hoc loco. S. Hieronymus veri I *desideravit,* sed frustra laboramus de significatione vocis.quae nusquam hiibelur alibi, el nemo polesl reprehendero primos Interpretes.

3. *In terra deserta, invia , el inaquosa, sic in sancto apparui iibi,ul viderem virtutem tuam cl gloriam luam.*

Describit proprietates deserti, quae 1res sunl, *terra deserta* ab habitatoribus; forni *invia:* lerra *sine aqua:* quarum secunda esi effectus, et lerlia esi causa primae: nam lerra aliqua deseri solet ab habitatoribus praecipue propter carenliam aquae: (piae carentia terram arenlem cl slerilem reddit : sed cum lerra deseritur, cl inhabitabilis efficitur . hoc ipso fit invia: quamvis hoc loco, *invia,* non

csl solum lerra sino via, sed lerra inaccesso, el perquam difficulter nmbulari polesknam vox graeca ἀκατον inaccessum signi Den l. vox hebraeo, VV *haieph,* signilical *lassum, fatigatum,laboriosum,* nc per hoc signilical terram, quae magno cum labore el fatigatione Iransmillilur. Videtur aulem Propheta significare voluisse terram illam incultam ct rebus necessariis, ne dum deliciis carcniem utilem sibi fuisse ad inveniendum Deum. Anima enim quo magis destituitur carnalibus bonis, vel cnie quo magis affectum removet n rebus terrenis el se in quodam deserto mentis constituit, eo facilius ascendit ad coelestia contemplanda, el gustanda. *Ego,* inquit, in *lerra isla deserta, invia, arida,* cl sitiente conslilutus, *sic apparui libi,* idesl, sic apparui coram lc per ascensionem mentis,quasi in sanctuario luo essem; ila ul desertum loco sanctuarii mihi fucril. Apparui aulem coram le *ul riderem virtutem tuam, el gloriam luam,* idest, potentiam tuam, cl majestatem luam. Illud enim, *in sancio,* in hebraeo csl. *bakodesch in sanctitate,* per quam sanctuarium hebraei significare soient. S. Augustinus paulo aliter *exponit,* cl cum sequentes dicere possumus, per desertum inlelligi mundum, qui desertus esi a veris hominibus, cl inhabitatur a bestiis hominibus videlicet *carnalibus el animalibus,* ut eus vocal Aposlolus 1. Cor. i. item est invius, quia diUieilhmum est invenire \iam, qua exealur; denique csl inaquosus,quia quamvis lacunas habeat aquae putrefactae, quae est sapientia carnalis, caret lamen aqua de coelo, quae csl sapientia vera , nisi Deus ex magna gratia sua peregrinanlibus in hoc deserto viam ostendat, cl rorem de coelo aspergat. Aii igitur David in persona sua. el sanctorum peregrinorum comitum suorum: Ego in hoc deserlo postlus cl sitiens aquam de coelo, cl exitum invenire cupiens,de mane vigilans mente conscendi ad sanctuarium luum coeleste, el sic in sancio apparui coram le, ul meditando et contemplando viderem virtutem luam ct gloriam tuam, quoniam in deserto mundi non videmus nisi temporalia, fragilia, el vilia. *H riderem,* inquil, *virtutem tuam,* qua dc nihilo omnia fecisti el portas ea verbo virtutis tuae viderem quoque *gloriam tuam, qua* longe ac longe superemines universis, et nihil csl simile libi, et omnia velint nolint, serviunl libi: el ex hac visione irrorari coepi, cl manna gustare, el viam, quae Christus csl, invenire.

1.Quoniam melior csl misericordia lua super vitas, labia mea laudabunt te.

Illud, *quoniam,* non videtur referendum esse ad superiora, sed ad sequentia, ul sensus sil, Non solum videbo virtutem tuam, et gloriam luam, sed i nam *laudabunt te* assidue *labia mea,* quoniam m -ericordi i lua melior est mihi prae ipsa vita: e m misericordia tua vitam dedil, eadem ipsa misericordia vitam conservat, el si ipsam vitam propter le perdidero,misericordia lua illam mihi multo foeliciorem restituet: sed si ul vitam conservem a misericordia lua, cl gralia excidero el vitae ct misericordiae jacturam faciam.In hebraeo habclur quidem. ovn *chaiim,* vitas.in numero multilmlinis, sed vox illa eliam pro vita in singulari accipilur: quo modo mulla vocabula habent formam numeri mollitudinis, el significationem numeri singularis: el in versiculo sequenti, *Sic benedicam te in vila mea,*habetur eadem vox in munero multitudinis, cl lamen interpretes verterunt in numero singulari.Itaque possumus hoc loco simpliciter per *vilas* , vitam interpretari, ul interpretantur sancli'pnlres Hilarius el Hieronymus in commentario: cl sicut legit in lextu s. Hilarius: lamen si magis placeat accipere in significatione numeri multitudinis, per vilas accipiemus varias functiones viventium, ul vitas mercatorum, vitas militum vilas clericorum, vilas agricolarum, cl similes, m accipil s. Augustinus: vel vilas quanlumlibet longas, el foclices in hoc mundo: vel denique vilas, tum nostram, lum nobis conjunctorum el charorum, ut parenlum, fratrum, filiorum.

Sic benedicam te in vila mea, cl in nomine tuo levabo manus meas.

Sic Inudando assidue,benedicam *te invita* mea idesl, quicquid mihi acciderit, sive prosperum, sive adversum, benedicam libi in omni tempore, *el innomine luo levabo manus meas,* idest, in invocalionc nominis lui levabo in oratione manus meas, a te solo expeclans auxilium in adversis, el libi vicissim gratias agens in prosperis. Porro rilevandi manus in oratione, in utroque teslamento in usu fuit. Nam cum Moyses Exod. 17. levaret manus ad Deum, populus vincebat; cum deponeret, vincebalur. Et Apostolus 1. Timolh. 2. */.evantes,* inquil.puras manus.Monet aulem s.Augustinus cos qui levant manus ad Deum in oratione, si impetrare velint, debere eliam levare manus ad bona opera facienda. Signilical eliam m scripturis, *levare manus,*idem quod jurare per Deum sic legimus Gcn. 14. dicentem Abrahamum: Levo *manum meam ad Deum possessorem cocti, el terrae, quod a (ilio subtegminis usque ad corrigiam caligae non accipiam ex omnibus quae lua sani.* Et Apoc. 10. *Angelus levavit manum suam ad coctum, el juravit per viventem in* saecula *saeculorum.* Posset igitur illud,/n *nomine luo* levabo *manus meas,* exponi hoc modo, per nomen tuum jurabo,ac per hoc te solum pro vero Deo colam: sed prior expositio communior est.

fi. Sicut adipe, el pinguedine repleatur anima mea, el labiis exaltationis laudabit os meum.

Hoc csl quod pclcbal cum levaret in oratione manus suas ad Deum. Hoc, inqhil, peto, ulanima mea *repleatur quasi adipe, el pinguedine,* id est repleatur adipe, el pinguedine spirituali,quae non est adeps, ct pinguedo proprie (id enim corporale quid csl) sed quasi adeps cl pinguedo. Nam sicut qui adipe bona.ct pinguedine naturali praediti sunl non aulem inflati, atil vento distenti, sani fortes,

rubicundi, ct hilares sunl: cl contra macie confecti, aridi, debiles, tristes deformesque sunt: sic qui gratia spirituali, quasi bona adipe pleni sunl, devoti, ferventes nc semper gaudentes sunl: cl contra qui spiritu carent,ad omnia spiritualia nauseant, acedia consumuntur, infirmi, ac debiles nihil boni facere, nihil mali tolerare valent. Sed ul recte monel s. Augustinus, in hac cremo saginam sapientiae cl justitiae desiderare el petere possumus, sed tunc demum obtinebimus, cum ad patriam pervenerimus: tunc enim implebitur illud psal. 157. *Frumenti adipe saliat te Dominus:* ‹ t illud Mattii 5. *Ileali qui esuriunt, el sitiunt jusliliam, quoniam ipsi saturabuntur:* el tunc perfecte, clsine ullo line, vel taedio *labiis exaltationis,* idesl. labiis exaltationem resonantibus laudabit Deum os nostrum: tunc enim succedet orationi laudatio, quando ita pleni erimus , ul nulla re indigeamus, quod liet cum Deus erit omnia in omnibus: nunc aulem numquam tam multa habemus . quin pluribus ageamus, ac per hoc oratione assidua opus habemus.

7. *Si mentor fui lui super stratum meum,in matutinis meditabor in te, quia fuisli adjutor* meus.

Ostendit, in hac eliam vila sc perpetuo recordaturum Dei, cl beneficiorum ejus, cl non solum in patria, quando repletus adipe, labiis exullantibus laudabit Deum. Si,inquil, *memor fui lui* nocle etiam profunda, dum adhuc jacerem *super stratum* meinn. mullo magis inlerdiu, atque adeo *tempore matutino surgens meditabor in* te, idesl, de le cogitabo, cl considerabo potentiam luam, ct gloriam luam, quia tu semper *fuisli adjutor incus,* idesl, ideo semper recordabor tui in gratiarum aclionc, quia tu semper recordatus es mei in auxilio, cl protectione. S. Augustinus colligit cx hoc loco utilissimum documentum, ul si quis velit inter operandum recordari Dei. atque ejus amorem, cl timorem semper ante oculos habere, dum operatur, ncccsse esse, ul antea super stratum,id csl, inquiete recordetur Dei. cl beneficia ejus ac promissa consideret. Ideo enim plcrique mortales inter operandum so gerunt, nc si Deum non haberent; quia non habent tempus aliquod feriatum, in quo colligant sc cl meditationi rerum coelestium vacent. Quidam codices Latini habent. Sic *memor fui:* sed recte habet nostra lectio. Si *memor fui.* quoniam sic legunt codices hebraici, cl gracci, cl s. Paires Hilarius el Augustinus.

8. *El in velamento alarum luarum exullabo, adhaesit anima mea post le, me suscepit dex 1era lua.*

Quia dixerat, *tu fuisli adjutor meus;* ne putaretur jam securus,cl de Dei protectione non amplius laborare, subjungit.El *in velamento alarum tuarum exaltabo,* idesl, continebo me sub umbra alarum luarum, cl in protectione lua sperans, *exaltabo,* securus a milvo,dum sub omnipotentis aquilae pennis latebo. *Adhaesit anima mea post te.* Ex Ime protectione el tam ingentibus beneficiis provocata *anima mea adhaesit* glutino forlissirnae charibilis *post te,* idesl. vestigiis luis inhaesit ab illis nulla tentaiionum vi separari se patiens.Porro adhaerere vestigiis Domini glutino cbaritatis, non est ïderili quodam affectu Deum diligere, sed ejus praecepta ex charilnle servarc;nam *qui diligit mc,* ait Dominus Jo. 13. sermonem *meum servabit:* ideo non dixit, adhaesit libi, sed *post te,* libi videlicet obediens, ac subjecta.Ac ne videatur sibi tribuere, quod tam ardenter Deo inhaeserit,addit.me *suscepit dextera tua:* idest, ideo sequor te, quia tu mc traxisti: ideo te diligo, quia tu prior dilexisli mc, ac ul te diligerem, tu mc diligendo fecisti. Reatus plane, qui quantumvis in virtute proficiat, sub Deo proficere se intelligit, cl semper ul parvulum, ct quasi pullum gallinae sub alis Du se collocat. Beatior autem, qui vere dicere polesl, *Adhaesit anima mea post (e:* qui non solum sperat in velamento alarum Dei, sed eliam ex toto corde ila diligit, ul cum Apostolo dicere possit. *Quis mc separabit a charilate Christi?* Horn.8.Beatissimus vero, qui proprio experimento, vel potius testimonium reddenie spinlu Dei spiritui suo, didicit se *a dextera Dei esse suscepiunr.ipsc* enim Dominus dc talibus dicil Joan. 10. *Aon rapiet eos quisquam de manu mea. Et nemo potest rapere eos de manu Patris mei. Ego el Paler unum sumus.*

9. *Ipsi vero in vanum quaesierunt animam ineam introibunt in inferiora terrae . tradentur in manus gladii, partes vulpium erunt.*

In duobus ultimis versiculis praedicit Propbela interitum, el cxicrminium ultimum corum.qui persequuntur justos, el fociicilatem ac bealiludmcm sempiternam justorum. *Ipsi vero,* videlicet impii persecutores , *in vanum quaesierunt animam meam:* nam ideo impii persequuntur justos, ul ipsi soli secure possideant terram, cl fruantur deliciis.cl imperio terreno: sed frustra laborant,nam ipsi non possidebunt terram, sed a lerra absorbebuntur: cl absorpti a lerra. cl in inferno consliluli non ibi deliciis, aul imperio fruentur. ac nc quiescent quidem, sed addicti erunl perpetuis suppliciis el subjecti erunt doemonibus, quasi lupis cl vulpibus crudelissimis. *In vanum quaesierunt animam meam* , idesl, frustra conati sunl vitam meam tollere, moque interficere. Hoc dicere polesl quilibet justus, sive Christus pro se. et pro membris suis: *introibunt in inferiora terrae:* ccc cur in vanum quaesierunt: nam finis corum erat, libere terram possidere;sed inlra terram dejicientur, in corde lerrae, in inferno inferiore eogeniur perpetuo habitare. *Tradentur in manus gladii,* idesl. in inferno non quiescent, mullo minus (ruentur bonis lerrae.sed *tradentur in* manus *gladii,* idesl in potestatem tormentorum : supplicia enim, ul instrumenta Dei judicis supremi, et irali in miseros sine cessatione desaevient. *Paries vulpium erunt,* idesl, non dominabuntur amplius super homines justos, sed ipsi subjecti erunl doc-

nionibus injustis, quasi pars cl liacrcdilas ipsorum. Vocnnlur aulem vulpes potius, quam lupi vel lcones, ipsi (locmones, quin magis versutia vulpina, quam vl leonina peccatores capiunt, sibique subjiciunt, in hebraeo nunc habetur, *Ipsi interiicere quaesierunt animam meam* . pro eo quod nos habemus, *Ipsi vero in vanum quaesierunt animam meam.* Sed facile est videre , (pud nostri Interpretes secuti sint: eadem enim vox hebniica. ŤHXTü*7 *lescioah,* si legatur cum aliis punctis, et ultima lllero tollatur, liet, *lesciav, in vanum.* cl hacc videtur esse verissima lectio, quam habuerunt in suis codicibus septuaginta Interpretes.

JO. *Hex vero laetabitur in Deo, laudabuntur o*nines, *qui /urant in eo, quia obstructum csl os loquenlium iniqua.*

Ecce quomodo omnino in vanum impii laboraverunt: nam non solum ipsi non cousequenlur bona quae optabant.sed neque poterunt justos bonis suis privare. Nam *Hex* ipsorum Christus de quo dixerunt Judaei, *Tulle tolle, crucifige eum.* Joan. 19. cl cujus nomen pagani delere totis viribus laboraverunt, et cui omnes impii contradicebant, vivet el regnabit in saecula el *lactabitur in Deo,* sedens in dextera Palris gloriosus: el *laudabuntur* (in die judicii) *omnes qui jurant in eo,* qui videlicet hoc tempore, non obstantibus persecutionibus cum tamquam verum Deum religiose colunl cl per nomen ejus jurant, sive illi lidelcm obcdientiam jurant. *Laudabuntur,* inquam,omnes Christi (idoles, *quoniam obstructum est us loquentiam* iniqua. idesl,obstruetur in dic novissimo os omnium iniquorum: tunc enim veritas manifesto erit, et nemo erit qui eam inilciuri possil ; proinde impii dicent. ul bubeliir in lib. Sapient, cap. 5. *Ergo erravimus a via veritatis:* el *hi sunl quos habuimus in derisum.el in similitudinem improperii. Pios insensati vitam illorum aestimabamus insaniam, cl finem illorum sine honore.Ecce quomodo computati sunl inter filios De.i.el inter* sanctos *sors illorum est.* Itaque laudabuntur justi eliam ab inimicis, quando veritos per divinum judicium patefacta obstruet ora omnium. qui nunc blasphemantes, maledicentes, enluminantes, deirahcnlts, conviciantes, moniienles iniqua loquuntur. Hos duos versiculos aliqui exponunt de Davide, aliqui de Chrislo. Vere enim Saul, el caelcri inimici Davidis, qui cum interficere cupiebant, ut ipsi secure regnarent, *in vanum laboraverunt.*nam el ipsi exlincli sunl, el David gloriose regnavit; sic eliam Judaei, qui Christum occidere satagebant, nettenirent romani, cl tollerent locum eorum.et gentem,* ut dicitur Joan. 11. noluerunt Agnum habere regem, cl habuerunt vulpem simul el leonemsnam cl romani civitatem eorum everterunt, et regnum abstulerunt, ipsis maxima strage ferine deletis, cl Christus resurrexit, cl gloriosissime regnabit, et *regni ejus non erit finis.* Luc. 2. Nos lamcn saucium Hilarium, cl sanctum Augustinum sequuli exposuimus de justis in universum, el eorum capite ac rege Christo,ul doctrina cl consolatio scripturarum ad plures perlineret.

PSALMUS LX1II.

TITULUS, ET ARGUMENTUM PSALMI

In finem Psalmus David.

Hunc psalmum de solo David aliqui explicant, qui liberari a persecutoribus cupiebat; aliqui ad solum Christum referunt,cujus passio in hoc psalmo ex parle describi videtur. Sed nihil impedii quominus dc Davide, cl de Chrislo, cujus typum David gerebat, psalmum inlelligamus, imo etiam do Martyribus aliisque justis, quorum caput Christus csl. ct in psalmis, nunc in persona sua. nunc in persona membrorum suoruin loquitur. Nos lamcn persequemur expositionem sanctorum patrum qui dc Chrislo putissimum lolum hunc psalmum explicaverunt.

EXPLICATIO PSALMI LX1II.

1. *Exaudi Deus orationem meam, cum deprecor a timore inimici eripe animam meam.*

More suo Propheta primum petit exaudiri,deinde exponit, quid cupiat. *Exaudi,* inquil, *orationem meam, cum deprecor,* idesl, fac obsecro ne frustra depreccr. Sanctus Hilarius legit,*Cum tribulor* pro eo, quod nos habemus, cum *deprecor:* sensus est idem; sed nescio quid sequutus sil: naro vox liebraica, *besichi,* significat submisse loqui, quod csl signum humilitatis , cl reverentiae: cl sic Anna orabat 1. reg. I. *ul lanium labia moverentur el vox penitus non audiretur:* vox enim graeca 3ἐεα5αι. precari non tribulari significat. A *Umore inimici eripe animam meam:* haec csl petitio, quae duobus modis intclligi potest: primum ul petat liberari a Umore inimici volentis occidere tollendo materiam timoris: efficiendo videlicet, ul

inimicus non possit,vel non velit occidere: cl hacc videtur litteralis expositio: secundo , ul pelai libe* rari ab ipso timore humano, non tollendo rr.nlc-riam timoris, sed augendo charitatcm, cl constantiam,ul non liment morlcm carnis; sed timeat morlcui peccati; sive non liment homines, *qui possunt corpus occidere,ct post haccnon habent amplius quid faciant:* sed limeal Deum, *qui potest el* corpus el animum *perdere in gehennam,ul* Dominus monet, Mallh. 10.Et hacc csl expositio sancti Augustini spiritualis, cl utilissima: nam liberari a timore mundano cl radicari in timore divino in omni tribulatione optimum csl. Sed in hoc posteriore sensu Christus in persona membrorum suorum infirmorum loquulus est: in priore autem, in persona eliam sua loculus esse videtor: sicul enim in borlo pridie passionis limcrc, el pavere dignatus esl.cl orarc Mallh.26.*Pater si fieri polesl,transfer* calicem *hunc a me:* sic hoc ipsum per Prophetam praedicere voluit.

2,Protexisli me a conventu malignantium,a multitudine operantium iniquitatem.

In hoc versiculo exauditum se fuisse Christus oslcndiljClquod dc se dicil in praeterito,idem membris suis promittit in fulurnm. *Protexisti,* inquil, me a *convenlumalignanlium.Xolotn* csl ex evangelio.quam saepe *convenerint Principes Judaeorum adversus Jesum, ul cum morti traderent,* Mallh. 26. ac doctrinam ejus, el nomen cxlinguerenl: nec solum principes in concilium convenerunt ad consultandum, sed etiam multitudo militum, ac satellitum *convenit ad operandum iniquitatem,* ad Christum videlicet illudendum, flagellandum, cl crucifigendum. Sed protexit eum Deus, ul neque conventus malignantium Judaeorum,neque multitudo gentilium operantium iniquitatem illi noceret. Permisit quidem Deus Christi carnem flagellari, cl caedi; sed cl flagella, el mors mundi salutem opcrala, in gloriam, cl triumphum versa sunl: cl quod in capite praecessit, in membris quoque facium est, ct llei.Martyres enim protexit Deus, ul occisio corporis non'solum non cis obesset, sed eliam prodesset ad gloriam sempiternam; cl pios omnes Deus prolcgcl, ul tribulatio, ac persecutio coopcrelur cis semper in bonum.Illud *protexisti,* in hebraeo est, Π'Ι'ΠΕ'Π *taslhireni proteges,* sive, *abscondes:* in graecis picrisque csl, σχεπασον *proteges',el* sic legunl Theodoretus, cl Euthymius. Tamen Hilarius, Hieronymus, el Augustinus in commentario legunl *protexisti,* quae lectio facile cum hcbraica concordatur: nam apud hcbracos saepe futurum ponitur pro praeterito, ct conlra: sed in sensu nulla varicius csl.

3. *Quia exacuerunt ul gladium linguas suas, intenderunt arcum rem amaram, ul sagittent in occultis immaculatum.*

Haec referuntur ad conventum malignantium , qui lingua pugnarunt , non manibus ; nimirum consultando, accusando, insistendo apud Judicem Pdalum , ul Christum do medio tolleret: comparai aulem Prophela verba malignantium Judaeorum gladio cl sagittas, quoniam gladius de proximo ferit, cl praesentem : sagitta longe positum ; cl abscnlcrn vulnerat ; sic igilur Judaei palam praesentem Chrislum gladio linguae occiderunt cum eum coram in concilium suum adductum accusarunt: cl quasi convicium damnarunt diccnlcs Mallh. 26. *Heus csl morlis,* cl poslea ad tribunal Pilati ilerum accusarunt, quasi seductorem, ct ul crucifigeretur saepe, ac sepius institerunt: et hoc modo gladio linguae ilerum interfecerunt. *Quia,* inquil, *exacuerunt* ut *gladium linguas suas.*ul aculis interrogationibus cum ferirent,dum condemnarent. *Intenderunt arcum rem amaram* non solum palam quasi gladio fcrierunt.scd etiam in absentem cx occulto per insidias, quasi saginas tetenderunt, cum tam saepe ad cum miserunt, qui cum caperent in sermone, el cum proditore Juda occulta colloquia miscuerunt, cl cum falsos testes instruxerunt. *Intenderunt arcum rem amaram,* idest insidias lelcndcrunl, quae insidiae res amarae ac lelhiferae erant, *ul sagittent,* idest, ul saginarent in *occulto,* idest, ex insidiis, *immaculatum:* hic enim erat finis, cl quasi scopus insidiarum, ut Chrislum maculatum el peccatorem, idest blasphcmum, et seductorem falsis testimoniis, el accusationibus ostenderent: qui tamen re vera immaculatus erat, cl ad hoc venerat in mundum ; ul maculas pcccalorum ab aliis abstergeret. Illud, *quia,* non est in omnibus codicibus: nam m graecis el quibusdam lalinis habelur, *qui,* cl csl res parvi momenti ; ct vox hebraea T"be asccr, ambigua est, el tam *qui,* quam quia, significare potest. Sanclus Hilaiius legil, *qui.* sanclus Hieronymus el sanclus Augustinus, *quia.*

4. *Subito sagittabunt cum, et non timebunt : firmaverunt sibi sermonem neguam.*

Dixerat conventum malignantium jam intendisse arcum,ut sagittarent immaculatum: nunc addit, omnino id fulurum, co quod obfirmali, et obdurati sint in malo : praevidebat enim Spiritus sanctus, el praedicebat obstinationem pene incredibilem Judaeorum,quam eliam clarissime praedixit Isaias, cap.6.Cujus vaticinii meminit s. Joannes cap. 12. *Subito,* inquil, *sagittabunt eum,* idesl de improviso sagittas insidiarum emittent *el* non *timebunt,* idest nudacler sagittabunt,non cogitantes timorem Domini, non formidabunt divinum judicium, non reverebuntur oculos Dei omnia videntis. *Firmaverunt sibi sermonem nequam,* idesl ideo non timebunt sagittare immaculatum, quia obstinati cl obdurati sunt, ct jam stabilierunt firmiter sententiam illam plenam injustitiae, qua semel dixerunt: reus csl *morlis* : hinc euim postea cum Pilatus mullis rationibus conaretur cos a sedere revocare, semper obstinate clamaverunt, *crucifigatur.*

5. *Narraverunt. ct absconderunt laqueos, dixerunt, quis videbit cos 2*

Addit prophela ad obstinationem malignantium Judaeorum, eliam hypocrisim, qua tegere volue-

runl invidiam,cl mnlignilolcm suam sub legumenlo obsequii ad Caesarem : Christum enim propter invidiam persequantur, quod Pilato quoque notum erat. *Sciebat enim* (inquit sanctus Matthaeus capit. 27.) *quod per invidiam tradidissent cum :* sed illi hanc invidiam tegebant dicentes : hunc tn* i *cnimus subvertentem (jentem nostram, cl prohibentem tributa dari Caesari.* Luc. 23. ct rursum: *si hunc dimittis, non es amicus Caesaris,* Joann. 19. *Omnis enim qui se regem facit, contradidi Caesari.* Hoc ergo csl, quod dicit: *narraverunt, ut absconderent laqueos,* idest dixerunt intra se, abscondamus insidias, lingamus nos moveri ob injuriam Caesaris : quis videbit hanc simulationem? quis propterca nos puniet ? quasi vero Deus non omnia videat : vel parum sil videri a Deo, qui supremus csl Judex.

6. *Scrutati sunl iniquitates, defecerunt scrutantes scrutinio.*

Pcrgil propheta in explicanda el amplificanda malignitate Judaica, ac dicit Judaeos non contentos insidiis ct hypocrisi, addidisse, ul diligentissime scrutareniur, el investigarem iniquitates, si quas invenire possent in Chrislo. Hinc enim *principes sacerdotum, el omne Concilium quaerebant falsum testimonium contra Jesum.* cl quamvis testimonia convenientia non erani,dicebant tamen, *nihil respondes ad ea, quae isti contra te testificantur?* Id enim est *scrutari iniquitatem,* quaerere falsa testimonia, et iis quasi veris scienter . buli. *Defecerunt aulcm scrutantes scrutinio,* quin nihil invenerunt, quod vel colorem ventatis habere videretur ; cl quia Dei judicio tanta caecitate percussi sunl, ul non adverterent se ab omnibus deridendos, quod eliam dormientes testes adduxissent, cum ad custodes sepulchri dixerunt, *dicite quia vobis dormientibusvcnerunl discipuli noctu, et furati sunl cum.* Mallii. 27. quam caecitatem notavit et expendit sanctus Augustinus. Parum aulcm refert si legamus, *scrutantes scrutinio,* sive *scrutantes scrutinia,* sive *scrutantes scrulinalioncs:* omnia enim in idem recidunt.

7. *Accedit homo ad cor altum, cl exaltabitur Deus.*

Exposita perversitate malignantium inimicorum, praedicit nunc Propheta quid Chrislus egerit tempore tantae persecutionis. *Accedet,* inquit, *homo ad cor ullum,* idesl Chrislus, qua homo est. accedet, olTe.rel atque objiciet se quasi infirmus el quasi nesciens: cl tamen vere penetrans profunda ' uniis ipsorum, accedet ad illas omnes passiones, quas in occulto corde suo disposuerunt; idesl ported pniicntcr cl humiliter injurias, quas illi alto, prufun lu et pravo corde machinali sunl. Potesl i un per cor *ullum,* inlcIligi cor ipsius Christi, 4 sensus -.ii,accedet *homo Chrislus ad* cor *altum,* idest, ingredietur cor suum profundum cl secretum, quo disposuit objicerc Judaeis formam servi percutiendam, cl celaro intus formam Dei, per · ; n r suscitandus erat. Ulramquc expositionem attingit sanctus Augustinus. *El exaltabitur Deus.* idcsl, humiliabit se ul homo, exaltabitur ut ficus, quia tunc maxime demonstrabitur sopientia divina vincens malitiam humanam, quando apparebit, Christum moriendo mortem destruxisse, cl resurgendo vilam reparasse. Haec est expositio verborum editionis nostrae vulgatae; sed sciendum est, hanc lectionem nostram a multis oppugnari, el rejici ; quoniam textus Hebraicus el graecus repugnare videntur. In hebraeo sic legitur ad verbum, *et cogitatione viri, cl corde profundo, cl sagittabit eos Deus,* pro eo quod nos habemus, *accedet horna ad cor altum, el exaltabitur Deus.* Sed facilc conciliabitur hic textus cum nostra editione: nam vox hcbraica, *Kercb,* quae *intimum,* sive *cogitationem* significaro potesl, si legatur cum aliis punctis, *Karab,* significabit, accessi/, sive *acccdel :* et sic legerunt septuaginta interpretes, qui verterunt, *accedet homo.* Illud aulcm, *et corde alto,* potesl etiam legi, *el cor altum* quia non habent hebraei diversos casus, el tota difficultas esi in particula, *el,* pro qua nos habemus, *ad,* el quamvis in graccis libris.qui nunc extant, habeatur, *cl cor altum,* tamen cum veteres patres Hilarius, Hieronymus cl Augustinus Irgonl in Commentario, *ad cor altum,* credibile est, eos ila in graccis textibus invenisse: nam erant periti linguae graecae,cl ex iis Hieronymus in Conimenturio psalmos exponit ex interpretatione septuaginta virorum. Mirum aulcm csl, quod Cornelius Janscnius, vir doctissimus, conctur ostendere ab Augustino lectum fuisse, *et cor altum,* cum Augustinus saepissime repetat, *ad cor altum,* cl no semel quidem, *cl coralium;* corruptum aulcm fuisse textum Augustini in tam multis locis, cl in omnibus editionibus, verisimile non csl: credibilius aulcm csl,corruptum fuisse textum hcbraicum post interpretationem septuaginta virorum in pnrliciila. *et.* sicul corruptum esse constat in particula. *Kerch,* ul ostendimus, praesertim, cum ista lectio *(accedet homo et cor altum*) nullum fere sensum commodum recipiat : quid enim significat, *accedet homo, el cor alium?* Illud aulcm, *cl sagittabit cos Deus,* pro. *el exaltabitur Deus,* cx errore Rabbinorum natum esse videtur : nam vox hebraico, *vajarem,* si deducatur a verbo. ÏTV *jarah.* significat, *sagittabit cos;* si deducatur a verbo, mS *rum,* in conjugatione *hophal,* significat, *exaltabitur,* el sic acceperunt eam vocem septuaginta viri Rabbinis omnibus doctiores.

8. *Sagittae parvulorum factae sunl plagae eorum. el infirmatae sunl contra cos linguae corum.*

Hoc fecit potentia et sapientia Dei, de qua dictum est, *cl exaltabitur Deus,* ul plagae ab adversariis Chrislo inflictae, tam parum illi nocuerint ac si factae csscnl a sagittis infantium parvulorum ; nam el tela infanlium leves festucae, sunl. cl manus eorum infirmae ac lencrac, quae, nihil detrimenti adferre possunt. El vere quales plagas Chrislo intulerunt Judaei, cum triduo, vel potius in momento posl triduum, ila curatae sint,

ul corpus ejus impossibile, cl immortale surrcxil? *Sagittae,* inquit, *parvulorum fuerunt,* quibus fuclae sunl plagae, ac vulnera corum. *Et infirmatae* sunl*contra* eos *linguae eorum,*idest et calumniae ac blasphemiac corum inllrmalac sunl. quia nihil ei iiocere potuerunt, ac si gladii plumbei luissent; sed *infirmatae sunl contra eos,* idcsl, in detrimentum, el puenam ipsorum calumnianliuin cl blasphemantium. Alludit propheta ad illud, quod supra dixerat, *evacuarunt, ut gladium linguas* suas, *intenderunt arcum rem amaram,* ac si diceret, laboraverunt ut gladium linguae exacuerent, atque ul sagittas lethales, ex arcu jacerent ; sed linguae gladius plumbeus, cl sagittae tela infantium evaserunt. Atque hoc ipsum dc persecutoribus Martyrum, omniumque justorum dici potesl : dies enim judicii ostendet, quam parum, ac potius nihil cis nocuerit crudelitas persecutorum, quando stabunt in magna constantia adversus cos, qui se angustiaverunt. Ex hebraeo juxta puncta llabbinorum non legitur, *sagittae parvulorum,* sed *sagitta repentina.* Facile autem est videre, unde sit nata diversitas:nam vocem hebraicom legeruni. ХП2 *pilhom,* quod significat *repente,* aul *re penlinum:* cum septuaginta legerini, CTXriD *pelhaim,* quod *parvulos* significat.

9. *Conturbati sunt omnes, qui videbant* eos, *el timuit oinnis homo.*

Explicat propheta, quid consecutum sil ex co quod per Christi resurrectionem factae sint judneorant sagittae, *sagittae parvulorum, cl infirmatae* sini, ac prorsus evanuerint calumniae el contumeliae corum. *Conturbati sunt,* inquit, omnes *qui videbant eos,* judaeos videlicet, attonitos cl confusos, quando ab Apostolis audiebant cum, quem occiderant, surrexissc a mortuis, in coelum ascendisse,cl venturum judicem vivorum cl mortuorum: ctca quae audiebant, signis magnis, ac divinis approbari cerncbanl: el *tunc timuit omnis homo,* idcsl, omnes, qui recta ratione utebantur, coeperunt contremiscere ct expavescere el dicere,*quid faciemus viri fratres* ? Dc hoc timore sancio sic scribit sanctus Lucas Act. 2. *Fiebat autem omni animae limor, mulla quoque prodigia el signa per Apostolos in Jerusalem fiebant.el metus erat ingens in universis.* Parum aulcm referi, quod s. Hieronymus cx hebraeo vertit, *fugerunt omnes qui videbant* eos: nam vox hcbraica, **qil** *nadad* quae hoc loco habetor, uirumque significat, cl fugere cl commoveri el omnis qui commovetur, ac turbatur, fugit, si non pedibus, saltem affectu: contrahit enim se, el latebras quaerit: limor enim fuga quaedam esi hominis ad seipsum: sicul e contrario desiderium, el amor effundunt hominem extra se.

10. *Et annunciaverunl opera Dei, el facta ejus intellexerunt.*

Illi, qui sancto timore corrcpli sunl, ac in primis Apostoli, qui primi Chrislo resurgente, atque cis apparente timuerunt, ut dicilur Luc. 24. *Illi,* inquam, *annunciaverunl opera Dei,* idcsl. praedicare coeperunt Christi incarnationem, passionem. resurrectionem,doctrinam, miracula el similia. *El facta ejus intellexerunt* : particula enim. *el,* passim in scripturis accipitur pro, *quia.* Apostoli ergo edocti, tum ab ipso Chrislo,qui post resurrectionem *aperuit illis sensum, ul inlelligcreni scripturas,* Luc. 24. turn a Spiritu sancio, qui superveniens in eos, *docuit illos omnem veritatem,* Joan. 15. facta e,us *intellexerunt,e\.* eadem ipsa loti mundo annunciaverunl.

11. *Laetabitur justus in Domino, el sperabit in co, et laudabuntur omnes recti corde.*

Ex illa aposlolica praedicatione id conscquclur, ul omnis vere justificatus, idest. justus ex impio factus, *laetetur deinceps in Domino, el speret in eo,* deposito metu servili, el mundano : *fruclus enim spiritum justificantis esi charitas. gaudium. pax.* Et tandem in fine sacculorum *laudabuntur omnes recti corde,* omnes qui in justitia perseveraverunt, el per hoc rcclum cor habuerunt ad Deum,non sapientes, neque volentes, nisi quae Deo placent, illi a Deo laudabuntur in theatro lotius Mundi, quando e contrario omnes pravi corde in theatro eodem cum summa ignominia confundentur.

PSAL M L S LX1V.

TITULUS, ET A KGUMENTUM PSALMI

In finem psalmus David. Canticum Ilieremiae, cl Ezechielis populo transmigrationis, cum inciperent exire.

Tilulus hujus psalmi in codicibus hehraicis non continet nisi prima illa verbn, *in finem psalmus David.* Apud Hilarium quoque non habentur alia verba. Theodorelus aulcm aillrmat, nihil aliud haberi in editione gracca septuaginta interpretum ; caetera addita esse a posterioribus. Tamen non videtur contemnendum, quod additur, *canticum Ilieremiae, el Ezechielis populo transmigratio-*

nis, *cum inciperent exire :* nam haec verba habentur in antiquis codicibus, et leguntur a s. Hieronymo et Augustino in commentario hujus tituli. Quicumque aulcm addidit hanc pariem tituli, non voluit significare re ipsa cantatum fuisse hunc psalmum a Hiercmia el Ezccbiele.quando populus incipiebat exire ex captivitate Babylonica.Jiam Hicremias numquam fuerit in Babylonia, el sine dubio mortuus eral, quando coepit solvi captivitas. Credibile est eliam Ezcchiclcm lunc fuisse defunctum ut Epiphanius Icslalur in vita Ezcchiclis. Tribuitur igilur hic psalmus (qui revera Davidis est) Hieremiac cl Ezecbicli, quoniam isti duo prophetae praedixerunt reversionem populi de Babylone in Hierusalem: cl fingitur decantatus ab his Prophetis initio egressionis hebraeorum de captivitale,ul inlelligeremus hunc psalmum exponi debere de reditu filiorum Israel a captivitate in patriam. Et quoniam ea liberatio de captivitate typus fuit liberationis generis humani dc captivitate Diaboli ; alliorc sensu psalmus praedicit conversionem infidelium ad Ecclesiam, el reditum spiritualem peregrinorum ad patriam coelestem : nam cl Ecclesia,ei coelestis patria per Jerusalem in sacris litteris significari solent.

EXPLICATIO PSALMI LXIV.

I. *Tc decet hymnus Deus in Sion, cl tibi reddetur votum in Jerusalem.*

Incipit propheta in persona populi Dei a quodam verissimo principio, cx quo colligitur desiderium justum redeundi ad patriam. Principium verissimum est, conveniens esse, ul populus Deum laudet, el vola illi oiïcral in Jerusalem. Laus enim debetur bono, ct summa laus summo bono, quod est Deus : ct haec laus debet exhiberi, ubi bonum, quod laudalur, csl notum. Deus aulem nolus non eral in Babylone, sed in Jerusalem ; ideo in Jerusalem Deus a populo laudandus eral. Sic eliam volj , ac praesertim sacrificiorum, ibi solvenda sunl, ubi templum cl altare invenitur : templum Dei el altare non erat nisi in Jerusalem , igitur in Jerusalem vola populi Dei solvenda erant.Ex hoc principio recte colligilur, populum Dei jure desiderare, ac petere reditum in patriam. El si hoc eral verum dc reditu ad terrenam Jerusalem,mulio verius csl dc reditu ad coelestem Jerusalem, ubi mullo notior est magnitudo divinae bonitatis, el ubi csl tabernaculum non manufaclum cl altarc aureum, in quo igne perfectissimae charilalis sesc lotos offt-runl omnes cives Jerusalem in holocaustum Deo. Veniamus ad verba psalmi: *Te decet hymnus Deus in Sion,* idesl convenit omnino, ul populus tuus ubi Deo suo laudes canat *in Sion,* idesl ubi nola est magnitudo tua, non in terra aliena, ubi Dii lignei el lapidei, aurei el argentei laudantur. *El libi reddetur votum in Jerusalem,*idesl conveni! quoque ul idem populus libi solvat vola gratiarum aclionis in Jerusalem, ubi nota sunl beneficia tua ; cl vola sacrificiorum, ubi csl Icmplum cl altarc luo nomini dicatum, non in Babylone, ubi nec agnoscanlur beneficia lua. neque sunl templa el altaria, nisi idolorum: nam *omnes Dii gentium daemonia,* ul dicitur in psal. 95. In hebraeo pro verbo *decet,* esi nomen *silentium.* Sic enim vertit s. Hieronymus, *libi silentium laus Deus in Sion.* ScJ sepluaginla interpretes viri doctissimi per vocem, Π'12'1 *dumi a,* non existimaverunt significari silentium, quod deducitur a verbo E'H *dum,* sed convenientiam, ul sic loquar a verbo *dama,* quod significat *assimilari.* Similitudo enim nihil csl aliud, nisi conformilas ct convenientia unius ad aliud. Laus aulcm convenit maxime bonitati et ideo soli Deo, propriissime convenit laus quia solus Deus propriissime bonus est, dicente Domino, *nemo bonus nisi solus Deus,* Luc. 18.Sed tamen vox *silentium,* quamvis non sit cx mente sepluaginla interpretum, lamcn utilissimum documentum continet: nam laus Dei quae ore cantatur, deberei sequi cx praecedenti silentio, atque attenta admiratione magnitudinis Dei: qui enim cantant absque praevio lati silentio, *labiis Deum honorant, cor autem eorum longe csl a Deo,* ut dicitur Isai. 29. Itaque recle dicitur, *libi silentium laus Deus in Sion,* idesl, libi Deus primum convenit lacita admiratio magnitudinis tuae: deinde constituto corde in hoc silentio, dcbclur libi laus in Sion, cl volum in Hierusalem. Porro vox, *Jerusalem,* non habelur in hcbraico codice, sed vel excidii vilio librariorum, vel addila csl ab inlerprclibus explicandi gratia.

2. *Exaudi orationem meam : ad te omnis caro veniet.*

Eo quod debetur Deo laus in Jerusalem,orat populus, ul sibi concedatur cx captivitate redire in Jerusalem ad ipsum Deum laudandum : el non solum optat sibi reditum concedi, sed ul omnes homines convertantur ad Deum, cl veniant per fidem in Jerusalem, quae csl in terris, idesl, ad Ecclesiam, cl poslea per visionem in Jerusalem, quae csl in coelis: sicul enim *Deus vull omnes homines salvos fieri, el ad agnitionem veritatis venire,* 1. Timolh. 2. sic eliam populus Dei cupii et orat, ul omnes homines veniant ad Deum agnoscendum cl laudandum. *Exaudi,* inquit, *orationem meam* quae csl, ul le auxilianle quam citissime canam libi hymnum in Sion, cl reddam libi volum in Jerusalem. *Ad te omnis caro veniet,* idest si mc exaudieris, non ego solus, sed omnes homines ad te laudandum, cl vola libi reddenda venient. Id enim cupio cl peto, cl quod in mc erit, verbis el exemplo, ul id fiai laborabo. Quod omnis caro per fi"u-

ram intellectionis omnes homines significet, perspicuum est ex mullis Scriplurao locis. Genes. 6. *Omnis caro corruperat viam suam.* Joclis 2, *Effundam dc spirilu meo super omnem carnem.* Isai. 40. *Videbit omnis caro salutare Dei.* Mattii. 21. Alsi *brevitatis fuissent dies illi, non fieret sal* tn *omnis caro.* Joan. 17. *Dedisti ei potestatem omnis carnis.* S. August, per omnem carnem in· lelligit omne genus hominum, quia de omni genere aliqui veniunt ad Deum per lidem el salvantur, videlicet, ex divitibus, ex pauperibus, cx doctis, cx indoctis, cx viris, cx foeminis, cx judacis, cx romanis, ex graecis, cx barbaris, clc. Aon *enim omnium est fides, neque omnium csl salus·, sed eorum, qui praeordinati sunl ad vitam aeternam ul* dicitur Aci. 13. In hebraeo habelur, *donec libi omnis caro veniat:* sed septuaginta interpretes non legerunt, T>Ty *hadecha, donec libi',* sed *halecha, ad* '/e, el haec esi verior leclio.

3. *Verba iniquorum praevaluerunt super nos, cl impietatibus noslris tu propitiaberis.*

Haec csl altera ratio,cur populus Dei petat a Deo liberationem de captivitate, cl rcdiium in patriam, quia videlicet cx peccatis parentum traditus sil in captivitatem: qui enim erant in Babylone cum soluta csl captivitas, fere omnes in captivitate nati erant, ac per hoc parentum peccalis captivitatem suam tribuere poterant : sicut nos omnes captivitatem sub diabulo primis parentibus debemus. Verba *iniquorum praevaluerunt super nos,* idesl, mala opera iniquorum parenium nostrorum praevaluerunt super nos filios eorum, nosque gravaverunt jugo durissimae captivi latis: sed *tu* Paler misericordissimus*propitiaberis impietatibus nostris* quas a parentibus hacrcdilavimus, cl quas ipsi eorum exempla imitati superaddidinius. Quod autem per verba, interpretati simus, opera, nemo mirabitur, qui in Scripturis versatus sil. Sic Luc. 2. Ïideornns *hoc verbum, quod factum csl, quod fecil Dominus, el ostendit nobis.* Psal.21. *Verba deliciorum meorum.* Psal. 101. *Posuit in eis verba signorum suorum.* 2. reg. 1. Quid csl *verbum, quod facium csl, indica mihi.*

L *Beatus quem elegisti el assumpsisti, inhabitabit in atriis luis.*

Ihcc csl tertia ratio, cur populus Dei desideret, et orel revocari in patriam : quae ratio ducitur a loclicilalc patriae. *Beatus,* inquit, *est* omnis ille, quem *lu elegisli ab aeterno,el* assumpsisti in tempore ad tantam dignitatem, ul sil civis sanctorum, 11domesticus Dei, *Is enim, inhabitabit in atriis* tuis, idest, in domo tua manebit: ponitur enim pars pro loto, atrium pro palatio.

3. *Implebimur ia bonis domus tuae, sanctum csl templum tuum, mirabile in aequitate.*

Bona spe fretus populus Dei, jam numerat se nier beatos illos , qui habitabunt in domo Dei ac dicil in ca domo se bonis omnibus abundaturum, imo ila satiandum, ul nihil desideret amplius*. hic enirn versiculus etiamsi utcumque convenire possit terrenae Jerusalem, vel ecclesiae militanti ; tamen absolute soli coelesti patriae convenit. *Replebimur,* inquit, *in bonis domus tuae,* idesl, replebimur cx bonis domus tuae, ul nihil nobis desit, quod foris quaerendum sit. Quid enim boni deesse poterii in domo illius , qui fecil omnia , cui serviunt omnia , qui erit omnia in omnibus, in quo sunl thesauri bonorum infiniti ? De hoc dicilur in psalm. 102. Qui *replet in bonis desiderium tuum,* elin psalm. 16. *Satiabimur,cum apparuerit gloria tua.Sanctum esi templum tuum, mirabile in aequitate.* In illa sancta civitate Jerusalem hoc cril prorsus mirabile el amabile, quod nos in Deo habitabimus tamquam in templo; ipse eril domus nostra el nos domus ejus, juxta illud, *Manete in me, el ego in vobis,* Joan. 13. El illud, *Qui manet in charilate,in Deo manet el Deus in eo.* 1. Joan. 4. El si haec reciproca mansio inchoatur in via, certe multo magis perficitur in patria. Porro *templum hoc Dei sanctum csl mirabile in aequitate,* idesl, in justitia, ul vox hebraca, *bclsedek,* demonstrat. Mirabile enim valde erit videre homines in peccato nalos el peccatis ila obnoxios, ul de illis diceretur psal. 13.*Corrupti sunl,el abominabiles facti sunl in iniquitatibus, non est qui faciat bonum:* el Prov. 24. *septies in die cadit justus:* cl psal. 142. *non jusli/icabiiur in conspeclu luo omnis* virens: qui tamen poslca ad illam sanctitatem, justitiamque perveniunt.ul neque peccatum ullum habeant, neque habere possint, el evadant in templum sanctum. cujus sanctitatem , el jusliliam ipsi eliam sancli angeli admirenlur in coelis.In hebraeo pro, *mirabile,* habelur , *noraoth,* terribile. Sed quoniam admirabilia terrorem venerationis incutiunt. recle sepluaginla Interpretes, *mirabile,* posuerunt ul indicarent. *terribile,* quod legitur in hebraeo, non esse terribile, quia terreat, sed quia admirationem magnam pariat.

6.*Exaudi nos Deus salutaris noslcr.spes omnium finium lerrae, cl in mari longe.*

Redit ad orationem, cl adfcrl novum molivum.ul exaudiri debeat, videlicet quia Deus Salvator est. cl in eo sperant omnes gentes. *Exaudi.* inquit. nos *Deus,* dum a te petimus liberationem a captivitate, cl revocationem in patriam; exaudiri aulem polimus confidenter, quia Zu cs *salvator noster,* quippe qui saepe ab hostibus , cl persecutoribus nos salvasti: lu eliam *es spes omnium finium lerrae,* idesl, in tc sperant omnes gentes tutius terrae usque ad ultimos ejus fines: nec non tu spes es *in mari longe,*idesl omnium habitantium Insulas maris longissime positas. Haec dicil Propheta praevidens conversionem omnium gentium ad cultum veri Dei: el dicil in praesenti, *Tu cs spes omnium finium terrae,* quia Prophetis erant praesentia, quae in se futura erani.

7. *Praeparans monies in virlule hui, accinctus potentia qui conturbas, profundum maris, sonum fluctuum ejus.*

Addit aliam rationem a polenlia Dei maxima,cui facile est. si vehi, populum suum de captivitate liberare, atque ad patriam, unde pulsus fuerat, reducere.Ostendit aulem omnipotentiam Dei ex duobus contrariis: nam Deus omnipotentia sua ita firmiter stabilivit terram, ul montes ejus nulli venti commorere possint: el contra ita fecit elementum a ;uac liquidum, ct mobile, ul quavis aura moveatur. *Praeparans monies in virlule lua.* idesl, tu es Deus, qui praeparasti, sive stabilivisti (utrumque enim significat vox hebraica. cun) moules allissimos in virlule tua, *accinctus* polenlia,idest, potentia lua firmasti monies, quia accinctus es poicnti.i, id est, nb omni parte circumdatus cl armatus polenlia. *Qui conturbas profundum maris.so-*'inm *fluctuum ejus.* In hebraeo habetur, qui *mitigas sonitum maris sonitum /luctuum ejus.* Sed Septuaginta videntur non legisse, ri'2tjQ *tna->bioc/i,qmul esi mitigans.* sive *compescens.* sed JVpa *mabaliilh.* quod est, *conturbans,* clnunc >cnsus erit, tu conturbas profundum maris, excitans sonitum fluctuum ejus. At si non videatur vc- l is mile Septuaginta legisse,*muunhiih,* pro *maunhilh,* pro *inasbiach,* ul textus graecus el lalinus cum hebraeo conveniant el unus e.xplicelur per aliorn; per illud verbum *conturbas,* non erillnlelligrnda *commotio el concitatio* tempestatis maris, >rd *comminatio cl lerrefuclio,* qua compescatur fremitus maris: quo modo Dominus comminatus π-l mari turbato dicens, *tace obmutesce,* Mare. 4. Confirmatur haec expositio ex eo quod idem verbum, *conturbas,* refertur etiam ad sonitum fluctuum ejus. *Qui conturbas,* inquit, *profundum maris·, cl conturbas sonitum fluctuum ejus:* non recte autem diceretur, qui conturbas sonitum fluctuum, nisi sensus esset, Qui terrendo el comminando compescis sonitum turbati maris.In hebraeo eadem vox habetur, *sceon,* com dicilur in latino, *profundum,* el cum dicilur, eonilus;quare • er profundum inlelligcrc debemus hoc loco, /re*milum maris,* qui cx imo mari erumpit, denique ; er sonitum Ducluum,olliorem vocem quam fluctus urbali maris emittunt, illud eliam non csl omil- •mdum. in hebraeo haberi omnia in tertia persono, *praeparans montes in virtute* sua.Deus videlicet, accinctus polenlia. conturbans, sive compescens fremitum maris, sonitum fluctuum ejus. In •ditione lalina habentur in secunda persona, sed sensus est omnino idem.

Turbabuntur gentes el Umebunt, qui habilanl terminos a signis luis, exitus matutini cl vesperae delectabis.

Quemadmodum versiculo superiore potentiam Dei Propheta ostenderat ex montium stabilitate cl fluctuatione maris: ita in hoc versiculo demonstrat sapientiam Dei.qui coelestibus signis nunc terret, nunc exhilarat humanum genus.*Turbabuntur,* inquil, *gentes,*omnes videlicet gentes universae terrae. Id quod explicat clarius, cum subjungit, et *timebunt, qui habilanl terminos,idesl,* turbabuntur, et timebunt omnes homines, usque ad illos qui habilanl terminos terrae. Turbabuntur aulem. ct timebunt *a signis luis,* idest. a coruscationibus louilruis. cl fulminibus coelestibus, juxta illud, 1. reg. 2. *Formidabunt Dominum adversarii ejus el super ipsos in coelis tonabit:* nihil est enim horribilius, cl formidolosius cl quod fortissima etiam pectora metu concutiat, cl dissolvat,quam fulmen coeleste. Sed idem Deus per ortum, et occasum solis humanum genus mirifice recreat: nam oriente sole refectis artubus homines lacti ad opera exeunt el occidente sole fatigati respirare incipiunt; et rursum nihil jucundius ortu fulgcnlissinii el pulcherrimi luminis : nihil item delectabilius conspectu coeli, syderibus innumerabilibus, quasi gemmis pretiosissimis, ornati.*Exilas,* inquil, πια*lulini, cl vesperae delectabis:* idest, exortum aurorae. ct crepusculi vespertini delectabiles facies. In hebraeo, pro, *turbabuntur gentes,* habetur, *multitudo gentium:* sed septuaginta Interpretes non legerunt,pen *hamon.*quod mollitudinem significal;sed,ian/iamu,quod signifient turbatisunl. Illud aulem,delectabis.in llebr.esl, p^rif/tarnm, quod *laudare,* sive *jubilare facies',* quod inlelligi debet efficienter, non formaliter: dicitur enim aurora, cl vespera *laudare,* seu *jubilare,* quia facit homines prae laetitia cxullarc, et laudare.Sicut etiam cum dicilur in textu latino, *Delectabis exilum matutini cl vesperae,* inlelligi debet per figuram, quia exortus aurorae el vesperae delectat homines illa varietate, el vicissitudine noclium, ac dierum. Miratus sum, cur quidam cx reeenlioribus, vir doctus scripserit, pro voco *exilum,* iri hebraco esse vocem, quae nd solum diei exortum reicraliir, cl non possit referri eliam ad exitum noctis: nam, NXW *motsah, exitum* in genere significal a verbo. X3P *ialsa,* quod est exire. El si exitus in li»·.· braco significaret ortum diei, non fuisse opus addere. *boker,* quod tempus matutinum significat, ul re vera in textu hebraeo est additum. Sic, enim habetur ad verbum, *exitus ipsius mane, ct ipsius vesperae laudare facies.*

9. *Visitasti terram, cl inebriasti eam, multiplicasti locupletare eam.*

Laudavit potentiam, el sapientiam Dei, nunc adjungit laudes bonilalis,sive beneficentiae ejindem, quae maxime ostenditur in admistione terrao el aquae, ex qua oriuntur omnes fructus terrae, sine quibus haec vita non ducilur. Terra enim si non irrigetur aquis, el aqua nisi misceatur terrae,nihil omnino producit. *Visitasti,* inquit, *terram,* quae per se *oral inanis, el vacua,* sed visitatione lua facta csl foccunda el plena: visitatio enim Dei efllcax est, cl non simplex visio, sed provisio. Explicat quomodo visitavit Icrram.dum adjungit.*el inebriasti eam,* idest, aquis ad satietatem irrigasti, et hac irrigatione *multiplicasti locuplelareeam,*idesl, mullum valde illam locupletem cl copiis omnibus referiam reddidisti.

10. *Flumen Dei repletum esi aquis,parasti cibum illorum: quoniam ita est praeparatio ejus.*

Explicat idipsum clarius: per flumen rivi aquarum inlelligondi sunl: nam in hebraco csl. *pclcg,* quod divisionem significat. Itaque sensus esi, Flumen *Dei,* idesl, rivi aquarum a Deo effecti ad irrigandam terram pleni sunt aquis, ex divina providentia ct benignitate: sic enim ila *tu Deus praeparasti cibum eorum,* idesl, hominum cl animantium caclcroruiiKQuoninm *ila est praeparatio ejus,* idesl, quoniam sic fundata cl disposita csl terra, ul per aquarum irrigationem foecundclur cl fructus suos pariat.

11. /livos *ejus inebria, multiplica genimina ejus* in *stillicidiis ejus laetabitur germinans.*

Rursus aliis, alquc aliis verbis idem beneficium Dei extollit. Sc<l hoc loco per *rivos* inlelligunlur sulci terrarum, ul cx hebraco textu perspicitur; cl lexlus quem sanctus habuit Augustinus , *sulcos ejus legit.* Ait igilur, *rivos ejus inebria,*idesl,perge Domine cl sulcos terrae abundanter riga fluentibus aquis cl sic *multiplica genimina ejus,* herbas. fruges, plantas: *in stillicidiis ejus,* idesl.pluvia Dei super cadente *laetabitur* lcrra *germinans.*

12. *Benedices coronae anni benignitatis tuae, cl campi tui replebuntur ubertate.*

Benedicendo benefacies lotius anni revolutioni, quae instar *coronae* variis floribus ornatae a tua benignitate quasi semper renovatur, cl cx hac benedicliono *campi lui* a le conditi ct foecundati *replebuntur* abundantia omnium bonorum.

13. *Pinguescent speciosa deserti, el exUUationc colles accingentur.*

Nec solum campi ratione cl satione culti replebiinlur iiberlalc frugum, sed eliam loca deserta, quae solis pascuis deserviunt cl speciosa prae caeleris sunl cx multitudine,et varietate herbarum el florum, quae sponle funduntur a *lew.pinguescent coelesti rore, el colles* pariter deserti el inculti hcrbcsccnlc viriditate ila vestientur; ul ex omni parte lactari, el cxuilare videaniur.

14. *Induti sunt arietes ovium, et valles abundabunt frumento: clamabunt, etenim hymnum dicent.*

In sumina foccundilas eril maxima el multiplicatio tum pecorum, tum frugum. In hebraeo sic legitur ad verbum. *Induti sunl agni* pecore.idest, pusillus grex, qui quasi nudus ob paucitatem videbatur, *tanta multitudine pecoris circumdabitur, ul veslitus multiplici indumento videatur. Induti sunl arietes ovium,* idesl,ovibus multiplicatis vestiti sunt ancles, sive agni. qui pauci antea erani. Alii lamen referunt haec verba ad vellera, quibus induuntur pecora, quando bona pascua inveniunt. Sed qui Ha exponunt, non considerant verba hebraica, quae non habent, *arietes ovium,* sed. *arietes,* sive potius, *agni pecore sive ove induti sunl.El valles abundabunt frumento,* idesl. loca deserla abundabunt pecore cl valles cultae abundabunl frumento: omnia aulem, sive colles,sive valles, sive campi exculti,sive dcserli. sive pecora, sive fruges, suo modo *clamabunt* in laudem Dei. imo eliam quodammodo *hymnum cantabunt* conditori, cl benefactori suo. Porro res omnes crcalae specie sua clamant, el canunt: ul homines quorum usui deserviunt cl menle, el voce Deum laudent, cique perpetuo gratias agant.Ilaec omnia sanclus Propheta in laudem potentiae el sapientiae cl bonitatis Dei cecinit; ul inde argumentum duceret, quo probaret, sperandum esse el cum fiducia petendam liberationem n captivitate, el revocationem in patriam. Sed possunt eliam mystice exponi de vocatione gentium el beneficiis Dei m ecclesiam, ul s. Augustinus cl Theodorclus tradit: qui Theodoretus recte Judaeos redarguit,quod fabulentur, haec, omnia impleta fuisse in terra P. - laeslinac post reversionem ex captivitate: tantum enim abcsl, ul post reditum cx Babylone icrra ilia foccundior fuerit el beatior, ul potius in deterius semper abierit.

PSALMUS LXV.

TITULUS, ET ARGUMENTUM PSALMI

In finem, Canticum Psalmi Resurrectionis.

Aon habetur in hebraeo nomen *Resurrectionis* neque legitur apud Hilarium: ct Theodoretus testatur non esse in editione Septuaginta Interpretum, sed postea additum. Legitur tamen a sanctis patribus Hieronymo el Augustino in commentario hujus psalmi; el videtur haec unica vox, a quocumque addita sil, prudenter addita,ul indicaret argumentum enim psalmi esl gratiarum actio pro beneficiis Dei, sed potissimum pro perfecta foelicilale post omnes timtas calamitates: quod sine dubioIn resurrectione cril.

EXPLICATIO PSALMI LXV.

1. *Jubilate Deo omnis terra, psalmum dicite nomini ejus: date gloriam laudi ejus.*

Invitat ad jubilandum,el psallcndumDeoomnem terram, idest, omnes electos cx universa terra vocatos, quia communis cril causa laetandi in communi resurrectione justorum. Tria vult exhiberi, jubilum, sonum psalterii, cl vocem humanam. Jubilurn, quod magis in affectu , quam in verbis positum est, recte tribuitur Deo, *Jubilate Deo:* Deo enim, qui spiritus esl, spirituale desiderium maxime convenit. Sonitus psalterii debetur nomini, idesl, famae, sive gloriae Dei,*psalmum dicite nomini ejus,* vel ul clarius habetur in hebraeo,*psallite gloriae ejus,* idest, pulsate psallcrium in glo riam ejus. Denique vox humana divinae laudi tribuenda est, *Date gloriam laudi ejus,* idesl, nolite gloriam vobis sumere, vel tribuere, sed lotam date laudi ejus; vel ul habetur in hebraeo, *ponite gloriam in laude ejus,* idesl, haec sil gloria vestra Deum perpetuo laudare, el in ejus laudibus gloriari.

2. *Dicite Deo,quam terribilia sunt opera tua Domine? in multitudine virtutis tuae mentientur tibi inimici lui.*

Haec esl roalcria laudis Dei, opera summae potentiae, cl sapientiae. *Dicite* Deo,dum eum laudare vultis,*quam terribilia sunt opera lua Domine,* idest, opera lua prae magnitudine sua terrorem omnibus incutiunt. *In multitudine virtutis tuae mentientur tibi inimici tui,* idesl, tanta esl virtus et potentia tua, ul mendaces ostendat omnes inimicos tuos, qui le mullo eliam minora non posse jactabant: exempla sunl in Scripturis non pauca. Psal. 77. *Male,* inquil, *loculi sunt de Deo dixerunt, numquid poterii Deus parare mensam in deserto?* Deus aulem in multitudinem potentiae suae fecit, ul lania mulliludo coturnicum deferretur in desertum, ul omnibus abunde sufficeret,atque hoc modo mendaces cos ostendit, el ut mendaces terribiliter punivit,ul dicilur in eodem psalmo el fusius in lib. Num. capit, II.ilcm lib.f.rrg. 7. cum Elisaeus Propheta tempore gravissimae famis dixisset, *Audite verbum Domini,cras modius similae statere uno vendetur in porta Samariae:* Dux quidam respondit,*etiamsi Deus faciat cataractas in coelo, non poterit verum esse quod* dicis. Sed Deus in multitudine virtutis suae mendacem illum ostendit. Vcrc enim sequenti die tanta fuit abundantia rerum omnium, ul modius similae statere uno in porla Samariae venderetur; cl Dux.qui conlra Deum mcnlilus fuerat,in ipsa porla conculcatus a populo Iranscuolc miserrime periit. Simile csl mendacium Judaeorum adversus Christum,cum pendenti in cruce insultarent, *Si filius Dei es,descende de cruce.* Ille aulem in multitudine virtutis suae fccil miraculum longe majus, quia surrexil dc sepulchro, quod csl mullo majus, quam dc cruce descendere. Itaque mendacii coarguit inimicos suos potentia virtutis suae. Posset eliam cum Theodorclo dici,in *multitudine virtutis tuae mentientur libi inimici,* hoc significare mullos fore qui mentiantur Deo se illius esse cultores ob melum terribilium operum ipsius: mullos item Chrisli fidem, non sincero, sed ficto corde suscepturos propler eamdem rationem.

3. *Omnis terra adorei te,et psallat tibi,psalmum dicat nomini tuo.*

4. *Venite el videle opera Dei,* terribilis in consiliis *super filios hominum.*

Iterum excitat Propheta universos homines, qui terram incolunt ad Deum vero corde adorandum el laudandum. Atque ul majore affectu id faciant, hortatur ad consideranda opera Dei, qui terribilis

est in consiliis rerum agendarum, supra omnes filios hominum.

5. Qui *convertit mare in aridam,in flumine pertransibunt pede: ibi laetabimur in ipso.*

Ponit duo exempla operum mirabilium Dei,quae nullo humano consilio unquam fieri potuissent. Qui *converlil,* inquil, *mare in aridam,* hoc esi primum opus, quod narratur Exod. 14. Fecit enim Deus, ut siccaretur mare rubrum, ul filii Israel libere perlransirenl. /n *flumine perlransibunl pede,* hoc csl alterum,quod refertur, Josue3. Rursus enim Deus fecit, ul Jordanis fluvius siccaretur, ut filii Israel non ponte, aut navicula,sed pede flumen trajicerent. *Ibi laetabimur in ipso,* id esl. ubi haec facta sunt, ibi laetati sumus in ipso, non in nobis gloriati sumus, quasi nostra haec essent opera; sed in Deo laetati, el gloriati sumus, Deumque laudavimus, ul narratur Exod. 15. utitur aulem Propheta tempore futuro pro praeterito; nisi forte hoc loco uti voluerit verbo futuri temporis,ul indicaret miracula illa praetenta fuisse figuras majorum miraculorum futurorum. Majus enim miraculum esl, quod homines transeant mare amarum hujus saeculi,quod in maligno positum csl el transmittant flumen temporalitatis, el mortalitatis hujus, quae numquam stat, el plurimos absorbet, et suffocat, el perveniant vivi, et salvi ad terram aeternae promissionis el ibi lactentur in ipso Deo ipsum videntes facie ad faciem: el tamen hoc majus miraculum ita facit per gratiam suam Deus, ut mulli jam transeant per hoc mare, quasi per aridam el flumen pertranseanl pede, idesl, facillime temporalia omnia, sive bona, sive mala despicientes, idesl, nec bonis adhaerentes, nec mala pertimescentes, ul securi perveniant usque ad ipsam coelestem Jerusalem, ubi laetabimur in ipso, non spe gaudentes, sed ipso in aeternum fruentes.

6. *Qui dominatur in virlulc sua in aeternum,* ocufi *ejus super gentes respiciunt: qui exasperant, non exaltentur in semelipsis.*

Haec videtur digressio ad impios, qui Deo subjici, cumque laudare contemnunt. Eos enim admonet omnipotentiae, cl omniscicnliac Dei, ul vel timore poenae resipiscant. *Qui dominatur.*inquil, invtrfule *sua in aeternum,* idesl, ille, qui ex potentia sua non aliunde accepta, sed sibi propria , dominatur aeterno imperio,is quoque videt omnes gentes, cl cx alto speculatur Omnia. Ideo *qui exasperant* tam potentem , el sapientem Dominum, non *exaltentur in semelipsis ,* non superbiant, non glorientur de suis viribus, quia non effugient manus omnipotentis, cl omnia videntis Dei.

7. Benedicite gentes *Deum nostrum, ct auditam facile vocem laudis ejus.*

Illa digressione praemissa, repetit exhortationem, quam in primo, el in Icilio versiculo posuerat. Itaque Ierlio jam invitat omnes gentes ad bc-

nedicendum Deo noslro, qui solus esl verus Deus, ct ad praedicandas laudes ejus tam clara voce, ut ab omnibus audialur.

8. *Qui posuit animam meam ad vitam, et non dedit in commotionem pedes meos.*

Aperuit nunc caussam, cur tanto ardore cupiat Deum ab omnibus laudari, quia videlicet de maximis periculis vitam suam liberavit.*Qui posuit animam meam ad vitam,* idesl, laudari cupio Deum, qui fecit, ut anima mea non periret, cl qui me titubare et labi non permisit. Haec dicuntur ab electis, qui posl mullas variasque tenlaliones ad portum salulis tandem aliquando perveniunt. Per *animam,* inlelligilur totus homo,quod frequens est in Scripturis sanctis: ac ul alia loca omittamus, in lib. Gen. cap. 46. plusquam sexies ponitur anima pro toto homine. Illud autem, *posuit,*significal ordinavit, sive praeordinavit, vel praedestinavit, ut sensus sil, Qui me praeordinavit ad vitam,sive qui me posuit in numero eorum, qui victuri sunt in aeternum. Quod aulem sequitur, *El non dedit in commotionem pedes meos,* ad donum perseverantiae pertinet; quod esl proprium praedestinatorum ad vitam: quos enim Deus praedestinavit, eos eliam conservat, protegit, ac dirigit, ut non cadant ad dexicram, vel sinistram. In hebraeo habetur, *animam nostram, et pedes nostros,* in numero multitudinis. Sed idem esl sensus: nam per, animam *meam et pedes meos,* non inlelligilur unus lanium homo, sed unus populus, coelus videlicet omnium Electorum.

9. *Quoniam probasti nos Deus, igne nos examinasti sicul examinatur argumentum.*

Variis metaphoris explicat Propheta tribulationes justorum; ac primum metaphora fornacis probantis argentum,ut significet,justis a Deo permitti tribulationes, non ul laedantur, sed ul probentur, vel probati, ct puri, sinceri, fideles ostendantur. Ignis enim paleas consumit, argentum el aurum puris reddit: el palea in igne fumat, argentum in igne lucet.Hinc angelus sanctus dicit Tob. 12.Quia *acceptus eras Deo.necesse fuil, ut tentatio probaret te.* el Sap. 3. *Deus lentavit illos el invenit eos dignos se, tamquam aurum in fornace probavit illos.* El Ecclesiastici 27. Vasa *figuli probat fornax, ct* viros *nislos tentatio tribulationis.* Et I. Petri 1. *Vl probalio vestrae fidei multo pretiosior auro, quod per ignem probatur,inveniatur.*

10. *Induxisti nos in laqueum, posuisti tribulationes in dorso noslro, imposuisti homines sur per capita nostra.*

Descendit nunc ad particulares afflictione sub aliis metaphoris. *Induxisti nos in laqueum,* idesl, in captivitatem nos tradidisti hostibus nostris, in vincula, in catenas, in compedes, in carceres. Sicut enim aves, cl ferae, cum laqueis comprehen-

duntur, libcriate sua privantur ; ila dici possunt homines induci in laqueos cum captivi effecti,cnr-ccnbus includuntur, vel catenis el vinculis constringuntur. *Posuisti tribulationes in dorso nostro,* ı.lı'.'l. nos more jumentorum onerari, el caedi verberibus permisisti: quibus oneribus, el verberibus intelligunlur varii labores,cl dolores,quos sancli in hoc mundo ab impiis pertulerunt, ul cum a<l metalla fodiendo, ad marmora secanda, ad o ner.i pro extruendis aedificiis portanda, aliaque id genus laboriosa opera facienda, non sine flagellis et verberibus adigebantur. *Imposuisti homines super capita nostra,* idcsl, fecisti ul homines pedibus suis capita nostra calcarent, quasi nobis jure belli devictis, ct triumphalis. Sed haec cliam metaphora est, qua per similitudinem conculcationis capitum devictorum significatur tyrannica, el crudelis potestas principum in miseros subditos. Nam principes modesti, ct aequi praesident quidem capitibus subditorum, sed ila leviter premunt, ul oπή-: obedientiae suaviter ferri possit: Tyranni vero cl laevi, atque inhumani principes , quales erant persecutores Christianorum el quondam Pbarao Aegyptius, ct Aabuchodonosor Assyrius, ila premuni subditos exactionibus, edictis, poenis, ul respirare non possint. Hoc versiculo Propheta miro artificio personas Justorum loto corpore afflictas demonstravit: nam laquei ad manus, cl pedes; onera cl verbera ad dorsum,conculcatio ad capita perlinent.

II. *Transivimus per ignem, el aquam, el eduxisti nos in refrigerium.*

Haec csl ultima metaphora, qua Propheta pulcherrimis similitudinibus sub aspectum ponit supplicium sanctorum. Ignis enim, ct aqua contraria sunl: ignis arde!, aqua congelatur; ille acerrimus, ista mollissima; ignis desiccat aquam, et aqua cx-Imguit ignem:quarc si ignis dolore afficit hominem aqua consolari, et mulccrc deberet. El tamen in poenam justorum servorum Dei, ignis , el aqua conjurasse videntur, ignis consumendo, aqua suffocando. Igitur, per ignem, intelligunlur acriora supplicia, flagella, vulnera, caedes,combustio: per aquam supplicia lente, sed diuturna, ul exilia,carceres, nuditas, fames. Sanctus tamen Augustinus per ignem, inlclligit omne genus angustiarum, cl molestiarum contristantium hominem: per aquam vero omne genus voluptatum,ct abundantiam temporalium bonorum, quae spiritum suffocant. Sed sicut ignis consumit lignum, non aurum; sic cliam aqua corrumpit, el putrefacit lignum, non aurum: el sicut aurum per ignem purgalur a scoria, sic id 'ii ; urum per aquam lavatura sordibus. Itaque justi ct sancli, qui sunt auro similes sine detrimento transeunt per ignem, cl aquam, quia in trib ily.ionc patientiam, in prosperitate modestiam servant Sed lilii hujus sacculi similes ligno putrido m igne consumuntur in aqua suffocantur.· quia impatienlci in tribulatione murmurant,maledicunt, b'asphr m nt: dissoluti in prosperitate mollescunt, luxunnntur, .-uperbiunt· Dicunt igitur Electi,Iron siriuius per *ignem* cl *aquam el eduxisti nos in refrigerium:* quoniam etiamsi in coelesti patria non deerunt ignis el aqua lamcn ille ignis calefaciendo recreabit, non comburendo consumet el illa aqua sitim exlinguel, non vitam. Ita utrumque suo modo refrigerabit, id csl, erunt in coelo ardores charilatis, erit ignis divinus foeliciler consummans, non consumens; perficiens, non destruens, transformans in Deum, non convertens in cineres: erit aquarum abundantia, erit ubertas bonornm aeternorum, erunt gaudia immensa el ineffabiles jucunditates. sed non mollem, aut pigrum efficient animum, non carnis adversus spiritum concupiscentiam nutrient; denique refrigerando delectabunt, non obruendo suffocabunt.

12. *Introibo in domum luam in holocaustis,reddam tibi vota mea, quae distinxerunt labia mea.*

Haec videlur esse conclusio ex iis, quae dicta sunl. quasi dicat, *tu eduxisti nos in refrigerium postquam transivimus per ignem el aquam. Introibo,* igitur *in domum tuam,* ad quam te Duce, te defensore perveni. Introibo aulem *in holocaustis,* i<l est, offeram sacrificium gratiarum actionis: holocaustum est enim proprie ad gratias agendas pro acceptis beneficiis. Et vere holocaustum nusquam perfectius offertur quum in coelo, ubi sancli omnes totos se offerunt Deo in igne perfectae charitalis, nulla parte animae repugnante: lota enim actio, lotum negotium in coelo erit laudare Deum. *Reddam tibi vola mea. qua distinxerunt labia mea,* idcsl, ista oblatio holocausti debita est, quoniam id vovi dum essem in tribulatione positus. Ilaque introibo in domum luam cum holocaustis, ul sic reddam vola tnca, quae non alius pro me, sed ego ipse labiis meis distincte promisi. S. August, more suo ad aedificationem populi psalmos exponens, notat, illud *distinxerunt,* significare distinguenda esse vola.ul placeant Deo. Distinctio aulem talis esse debet, ut confiteamur nos Deo indigere, Deum bonorum nostrorum non egere, nos mutabiles, illum immutabilem, nos creaturas, illum creatorem; nos ex nobis nihil esse, illum cx se perfectum esse.

13. *El loculum esi os meum in tribulatione mea.*
II. *Holocausta medullata of/eram libi cum incenso arietum: offeram libi boves cum hircis.*

Explicat quae vola voverit in tribulatione sua; el dicit se vovisse sacrificia pinguia omnium pecorum, quae in holocaustum secundum legem offeri possunt. Ea vero tria tantum crani, arietes, boves, el hirci. Sed nomine arietum intelligunlur etiam agni, et nomine boum intelligunlur, etiam vituli el nomine hircorum intelligunlur cliam hoedi. *El loculum csl os meum in tribulatione mea,* idest, hoc est quod dixi, *reddam vota,* quae distinxerunt labia mea, quin loculum est os meum dum tribularer el auxilio Domini indigerem, atque illius opem cum lachrymis implorarem. *Holocausta medullata offeram libi cum incenso arietum,* ldcsl.immolabo libi agnos pingues el medullis plenos eum bono odorc cx arietibus pariter in holo-

caustum oblatis: *offeram libi boves cum hircis,* idcsl, ad holocaustum agnorum cl arietum addam holocaustum vitulorum,cl hircorum. In textu graeco legilur,*holocaustamedullata offeram libi cum* incenso *cl arietibus:* el sic legil cliam s. August, el per incensum inlclligil llius. Sed s, llicron. in episl.ad Suniam el Frcicllam improbalhanc lectionem el veram lcclioncm esse dicil, *cum incenso aridum* (ul nos in noslra latina cdilionc habemus) cui concordai lcclio hcbraica:pcr incensum aulem non inlelligilur llius, sed odor, qui cx incensis arielum carnibus cmanal; qui odor suavissimus dicilur Levilici 1. Odor aulem ex incensis carnibus sacrificiorum suavissimus dicebatur, quoniam figura oral odoris vere , ac proprie suavissimi palienliae cl humilitatis . obcdicnliac el charilatis filii Dei, qui ul palrcm glorificarei el mundum redimeret *humiliatus esi usque ad mortem . morte aulem Crucis,* Phili. 2. Dicuntur vero holocausta medullula, quae offcrunlur in coelis, aeliones gratiarum, confessiones, cl laudes cx intimo corde cl cx pinguedine verae charilatis profectae.

15. Venite, *audile, el narrabo, omnes, qui limetis Deum, quanta fecit animae meae.*

Horlalur in fine psalmi Prophela in persona beatorum eleclorum Dei nos omnes, ul inlclligamus beneficia Dei in sanctos collala el quid illi conlra rependerint, ul cos imitantes similia beneficia recipiamus, cl ad eamdem quielem el gloriam aliquando perveniamus. Vcnile. inquil, *audite, cl narrabo, omnes, qui limetis Deum, quanta fecil animae meae,* idcsl, vcnile omnes qui limetis Deum el audile cl ego narrabo vobis quanta fccil animae meae: oralio enim in hebraeo cl graeco textu pcriurbala csl quantum ad ordinem verborum, el lalinus Interpres non csl ausus ordinem codicum originalium commutare.Vocat *timentes Deum* quoniam *timor Domini est initium sapientiae,* psal. 110,ipse solvil pedes,ipse aperit aurcs:proinde, qui nullo Dei timore langilur, frustra vocalur ul veniat, vel ul audiat.

16. *Ad ipsum ore meo clamavi, el exaltavi sub lingua mea.*

Hoc csl primum donum Dei quod animae suae datum dicil eleclorum coelus, qui in hoc psahno loquitur. *Hoc,* inquit, *fecil Deus animae meae,* dedil fidem, cl spiritum orandi. *Quomodo enim invocabunt in quem non crediderunt,*inquil Apostolus Rom. tO.Igilurcx dono iidci cognovi miseram caplivilatcm, in qua delinebar, cognovi liberatorem el redemptorem,cl sic *ad ipsum ore meo clamavi.* Addit deinde secundum beneficium el *exaltavi sub lingua mea,* idcsl, non solum oravi, sed cliam laudavi Deum mcum.ct pro ncccplis beneficiis gralias egi, ul rursum alia mererer accipere quae mihi decranl. Atque hoc totum, ul laudarem cl orarem, ipse fecit, ut facerem. Quamvis aulem illud, *sub lingua mea,* vel *in lingua mea,* idem sit quod lingua mea, vel in lingua meartamen annotavit sanclus Augustinus fortasse diclum, *sub lingua,* ul intclligcremus, justum non solum lingua ad aures hominum, sed cliam *sub lingua,* in silentio od aures Dei,exaltare solitum ipsum Deum.

17. *Iniquitatem si aspexi in corde meo, non exaudiel Dominus.*

Hoc csl beneficium terlium, quod accipit a Domino, ul videlicet Deo illuminante cognosceret quid sit, quod impedii, ne oratio exaudialur. *Iniquitatem.* inquit, si *aspexi in corde meo non exaudiel Dominus.* Aspicere iniquitatem in corde, csl in sccrelo cordis diligere iniquitatem,sive aspicere ad concupiscendum eam, quomodo dicilur in evangelio. Mallh. 5.Qui *vident mulierem ad concupiscendum eam.* Mulli enim el verbis cl factis videniur odisse peccata, reprehendunt, clpumunl peccatores; el ipsi lamcn in secreto cordis, ubi nemo videt quid agalur.cum delectatione aspiciunt iniquitatem et si impune possent, exerceront. Hos hypocritas non exaudit Dominus, sed cos exaudit, qui ex corde iniquitatem odio habent, cl si forie peccant,confitentur peccala sua.cl medicum quaerunt, a quo sancnlur. el quoniam laïcs sunl omnes elecli, ideo subjungit Prophela in persona populi electi.

18. *Proplerea exaudivit Deus, et attendit voci deprecationis meae.*

Proplerea exaudivil Deus, quia ipse scrulalur corda cl vidil mihi serio displicere peccata, mi que non *aspicere iniquitatem in corde,* sed faciem cordis avertere ob omni iniquitati·.*Et attendit voci deprecationis meae;* quia vidil me allcndere voci praeceptorum suorum, non voci scrpenlis praevaricationem suadentis.

19. *Benedicius Deus, qui non amovit orationem meam ct misericordiam a me.*

Ergo *benedictus sit,* el in perpetuum laudetur *Deus,* qui lania fecil animae meae,quorum summa csl, *quod non amovit a se orationem* meam, nec amovit *a me misericordiam suam.* lia misericordia ejus perscvcranle mccum perseveravi cl ego in via mandatorum ipsiuscl perseverantiae praemium jam obtinui, liberationem a caplivilale cl reditum in coelestem Jerusalem.Sanctus Augustinus paulo aliler exponit el quamvis furiasse non omnino ad lillcram lamcn utilissime n<l mores. Vult igitur illud, *non amovit deprecationem meam,* sic intelligi, *non amovit a me deprecationem ineam,* id csl. fccil ul non inlermillervm unquam orationem et perhoc implerem dominicum praeceptum.*Oportet semper orare, ct nunlquam deficere.* Luc. 18. Est aulem insigne donum Dei. perstvernnlla in oratione, quia securum reddii hominem dc perseverantia miserationis. Cum videris, inquil sanclus Auguslinus, non a te amotam deprecationem luam securus esto, quia non esta le amula misericordia ejus.

PSALMUS LXVI.

TITULUS, ET ARGUMENTUM PSALMI.

In finem, in hymnis Psalmus Cantici David.

In hebraco codice non habetur nomen David, et ideo non desunt qui auctorem hujus psalmi nolint esse Davidem: sed cum in codice graeco et latino habeatur, ct sic legant Hilarkjs, Hieron., August., el alii in commentariis in psalmos, credibile csl, aul cx codice hebraico vocem illam excidisse, vel a septuaginta interpretibus additam fuisse, ne quis suspicaretur psalmum non esse a Davide compositum, quia non legatur nomen ejus in titulo. Argumentum psalmi csl expressio desiderii vehementis, quo David tenebatur videndi adventum Messiae, el redemptionem generis humani, juxta illud Luc. 10. *Mulli prophetae el reges, voluerunt videre, quae vos videtis, et non viderunt*: existimo enim Dominum loqui de Prophetis, qui simul etiam reges fuerunt ; alioqui non dixisset, mulli *prophetae,* sed omnes prophetae. Nomine nutem regis inlelligendi videntur omnes principes, qui regium jus in populum suum habebant, quales fuerunt Adam. Noe, Abraham. Isaac, Jacob. Moses, Job cl alii, qui simul prophetae fuerunt, el Christum videre desideraverunt : sed inter omnes excelluil David, qui proprie rex, el propheta fuit, et desiderium Messiae in mullis psalmis expressit, sed in hoc potissimum, qui tolus in hoc desiderio explicando consumitur.

EXPLICATIO PSALMI LXVI.

1, *Deus misereatur nostri, el benedicat nobis: illuminet vultum suum super nos, ct misereatur nostri.*

Vox optantis et desiderantis est, quasi dicat, ulinam *Deus misereatur nostri* secundum magnam illam misericordiam.qua mittat ad nos,quem missurus est. El ex hoc affectu misericordiae paternae *benedicat nobis;* benediclio aulem sil non solum ubertas temporalium rerum, sed *illuminatio vultus sui supernos.* Illuminatio vullus Dei super nos mulla significare potest. Primum enim dicilur Deus *illuminare vultum suum super nos,* quando remotis nubibus irae, el indignationis sereno vullu nos respicit ul filios, ul amicos, ul ad gratiam revocatos. Deinde dicilur eliam *illuminare vultum suum super nos,* quando nos illuminat, ct calefacit, sapientiam, cl charilalcm infundens, quomodo Sol islc corporalis facere solei, quando nullis nubibus legitur. Denique dicilur *illuminare vullum suum super nos,* quando praestat, ul cum, quasi rcmolo velamine, intueamur, quod maxime pracslilit, quando per Incarnationis mysterium *in terris visus esi, et cum hominibus conversatus est,* ul dicilur Baruch 3,Alque hoc vidatur hoc loco pelere sanctus propheta, ut Deus vullum suum, si non in forma Dei, saltem in forma hominis nobis oslcndal. Quod eliam pcliil cum ait in psal. 79. *Qui sedes super Cherubim, mani festare* coram *Ephraim, Beniamin el Manasse.* El quoniam haec csl misericordia, quam inilio petili, ideo repelil, el *misereatur nostri,* idesl, et sic, illuminando videlicet vullum suum super nos, misereatur nostri. In hebraeo habetur haec repetitio, *et misereatur nostri,* neque legitur a s.Augustino, el s. Hieronymo : tamen habetur in Codice graeco el legilur a s. Ililario, ab Eulhymio, cl aliis.

2. *Vt cognoscamus in terra viam tuam in omnibus gentibus salutare tuum.*

Haec csl ratio, cur lanio ardore desideretur illuminatio vullus Dei, ul in lumine illo divino cognoscamus in hac lerra tenebrosa viam Dei, idesl, viam ad palrinm, a qua latndiu peregrinamur ambulantes in tendoris, et umbra morlis: haec aulem via sine dubio Christus ipse esi, qui ail Joan. If. *Ego sum via,* cl non solum via, sed cliam lux,qua via ipsa cognoscalur ; de qua dixit Isaias cap. 9. cl explicuit s. Matthaeus cap. 4.*Populus, qui ambulabat in tenebris,vidit lucem magnam, sedentibus in regione umbrae mortis,lux orta est eis. In omnibus gentibus salutare tuum,* haec est explicatio verborum superiorum. Ul cognoscamus in *terra viam tuam,* idesl ul cognoscatur inter omnes génies Salvalor luus : clarius habetur in hcbraco, *ut nola fiat in terra via tua, in omnibus gentibus salvalor tuus:* quod eliam Isaias praedixit cum ail. *videbit omnis caro salutare Dei* : ul referi s. Lucas cap. 3.

3. *Confiteantur libi populi Deus, confiteantur libi populi omnes.*

Quoniam desiderium prophclae secundum veram charilalcm ordinatum oral,cupiebat Christum venire in lenas: primum propler gloriam Dei, de-

inde propter utilitatem generis humani. Ideo de gloria Dei dicit, *confiteantur libi populi Deus:* deinde adjungit, *laetentur et exultent (jentes* etc.Ait igitur,*confiteantur libi populi Deus, confiteantur libi populi omnes,* idest, ol» hoc tam insigne, cl lam universale donum, omnes populi confiteantur libi confessionem laudis, el gratiarum actionis. Cesset cultus, el veneratio falsorum Deorum; tibi uni vero Deo ab omnibus populis honor divinus habeatur.

4. *Laelenlur cl cxullenl gentes,quoniam judicas populos in aequilale el gentes in lerra dirigis.*

Post laudem Dei agnoscatur eliam utilitas populorum, ideo *laelenlur el exultent gentes,* omnes videlicet homines gaudeant, *quoniam,* lu Deus per Christum tuum *judicas populos in aequitate,* idesl, ablato jugo tyrannicae potestatis principis tenebrarum harum, regnum justissimum m Ecclesia tua constituisti. *El gentes in terra dirigis.* Regens eas, el dirigens per saluberrimas leges luas ad portum aeternae salutis. In hebraeo ct graeco codice haec habentur in futuro, *quoniam judicabis populos in aequitate, cl gentes in terra diriges.* Sed non ideo falsum est, quod habelur in latino, quoniam etsi haec futura erant, tamen propheta spiritu Dei videbat ca tamquam praesentia. 5. Augustinus refert ad ultimum judicium id quod dicilur.judtcabfs *populos in aequitate,et* ad praesentis vitae directionem, quod additur, *gentes in terra diriges,* ul sensus sit : *laelenlur cl exultent* jentes,quoniam si quid mali hic ab hominibus patiantur, veniet tempus quo tu Deus judicabis populos injustitia : cl inierim gentes tibi subjectas, eldevolas in lerra diriges.

5. *Confiteantur libi populi Deus, confiteantur tibi populi omnes : terra dedit fimetum suum.*

Herum repetit exhortationem, ul populi omnes Deum laudent et addit novam rationem : quoniam *lerra dedit frudum suum,* idest, quoniam jam tandem lerra protulit fructum suum illum, cujus gratia facta erat, idesl, Christum in carne. *Hic est enim fructus terrae sublimis,* de quo dicilur in cap. 4. Isaiac, *erit germen Domini in magnificentia, et gloria, et fructus terrae sublimis.* Et in psalmo 84. *El terra nostra dedil fructum suum,* lanius enim hic fructus fuit, ut comparatione ejus nihil unquam lerra nostra protulisse videatur, nisi spinas, cl tribulos. Utitur autem Propheta tempore praeterito pro futuro, quoniam in ejus praenotione jam facium erat, quod nobis fulurum praedicebat. Polcsl lamcn hic versiculus cum sancto Augustino exponi de fruclu bonorum operum, quem homines habitantes in lerra facturi erani per graliam Christi reconciliati et justificati ; de quo dicil Apostolus ad Til. 2. *Qui tradidil semelipsum pro nobis, ut nos redimeret ab omni iniquitate, et mundarelsibi populum acceplabilem factorem bonorum operum.* Terra emm olim arida el sterilis, idest, genus humanum pro pcccalum primi hominis gratia Dei destitutum, non nisi spinas el tribulos, id csl, peccata vel opera inutilia ad salutem germinare noverat ; sed a sole justitiae postea calefacta, cl imbrac doctrinae coelestis compluta per Jcsum Christum, qui cl sol, el verbum csl, foecunda effecta producere coepit fructum bonum justitiae, fidei cl operum sanctorum, quibus merces deberetur corona justitiae, el bravium salutis aeternae.

6. *Benedicat nos Deus, Deus noster, benedicat nos Deus, et metuant eum omnes fines terrae.*

Ergo deinceps haec sil grata vicissiludo.ut Deus aperiat manum suam, cl impleat nos benedictione, idesl, copia bonorum omnium, praecipue spiritualium cl coelestium: et contra, omnes homines usque ad ultimos terrae fines habitantes, Deum verum timeant timore sancio, reddentes ei tribulum obedientiae el laudis usque in aeternum. Porro Irina illa repetitio nominis Dei. quae in hoc versiculo habetur, quamvis affectum prophetae significet, tamen insinuat eliam mysterium sanctissimae Trinitatis, quae per Christum cl Apostolos manifestissime praedicata csl.

PSALMUS LXVII.

TITULUS, ET ARGUMENTUM PSALMI

In finem Psalmus Cantici ipsi David.

Argumentum hujus psalmi volunt aliqui esse victoriam Ezcchiac de Assyriis, aul aliquam aliam similem, quae post tempora Davidis contigerit : quoniam in hoc psalmo fit mentio templi Domini, dum dicilur, *a templo, quod est in Jerusalem,* quod tamen post mortem Davidis a Salomone ejus filio exlruclum fuit; sed hoc argumentum non convincit : nam tabernaculum Domini, quod erat in Silo, el postea in Jerusalem, templum dicilur, 1, rcg. 3. vers. 3. *Samuel dormiebat in templo* ; el habetur eadem vox hcbraica, *hechal,* quae habetur in hoc psalmo. Alii volunt, psalmum compositum el decantatum. quando translata csl arca Domini in Jerusalem, quod ea ratione confirmant, quia verba primi versus, *exurgal Deus, et dissipentur inimici ejus,* dici solebant, quando elevabatur arca, ul alio transferretur, ut notum est cx cap. 10. Num. Alii totum psalmum referunt ad Cbri-

stum resurgentem el ascendentem in coelum, cl ad ecclesiam, quae csl corpus ejus, ut s. Augustinus ct Eulhymius. Sed s. Hilarius, et qui eum sequitur s. Hieronym., docent in hoc psalmo decantari mysteria utriusque Testamenti, quod verissimum nobis esse videtur, cum negari non possit, in hoc psalmo describi descensum Domini in montem Sina ad legem populo dandam; cl Christi ascensionem in coelum, el alia id genus mysteria. Est autem psalmus plenus figuris, cl metaphoris, el poeticis descriptionibus admirabilibus, ut proplereo, quanto csl pulchrior, tanto sil eliam difilcilior: augent vero obscuritatem lectionum varietates, el disscnlioncs, quae inter codices hcbraicos cl graccos, ac latinos esse videniur.

EXPLICATIO PSALMI LXVII.

1. *Exurgal Deus, el dissipentur inimici ejus, ct fugiant, qui oderunt eum a facie ejus.*

Haec sunl verba quae a Moyse dici solebant, cum elevaretur arca, ct populus rnigrarc inciperet: quibus verbis Moses precabatur Deum, ut arca exurgente cl praecedente populum,ipse quoque surgerc dignaretur, ct defensione sua. ac protectione saeurum populum redderet. David igitur Mosem imitatus, el praevidens Christi resurrectionem, per quam arca humanitatis ejus elevanda erat, el ipse Dux futurus eral omnibus electis ad lerram verae promissionis, dicil. *exurgal* Deus, idest. resurgat a mortuis Christus Deus, el sic elevelur arca, el populum Dei praecedat ad coelestem Jerusalem : sic exponunt communiter patres. Hilarius, Hieronymus, Augustin, et alii. *El dissipentur inimici ejus,* idesl. judaci. qui dixerunt, *nolumus hunc regnare super nos.* Luc. 19. Atque hoc jam impletum videmus : nulla enim gens magis dissipata est per omnes terras, quam judacorum. *El* fugiant, *qui oderunt eum a facie ejus,* idesl el docmones inimici ejus jam devicti et superati fugiant a lacie Dei, Christi videlicet triumphantis, el per resurrectionem verum se Deum esse demonstrantis.

2. *Sicut deficit fumus deficiant, sicut fluit cera a facie ignis* : sic *pereant peccatores a facie Dei.*

Celeritas, el facilitas, quae praesentia Christi dissipat peccatores, non poterat aptius depingi, quam similitudine sumi, qui a vento dispergitur ; el cerae, quae coram igne liquescit, atque consumitur. Quod si per peccatores inielligantur doemones, quod dicilur, *pereant,* significat interitum, virium el roboris, non substantiae: cl boc modo intellexisse hos duos versiculos s. Antonium testis est s. Athanasius, qui describens vitam ejus, dicil eum, cum a docmonibus oppugnaretur cantare solitum, *exurgal Deus,* etc. quod si ad homines referatur haec sententia : tunc sensus erit, homines peccatores, qui justos injuste persequuntur, maxima celeritate cl facilitate a Deo tollendos de medio.

3. El *justi epulentur, et exultent in conspectu Dei, el delectentur in laetitia.*

Iniquis persecutoribus deturbatis hoc sequitur, ut justi fruenles praesenti auxilio Dei, securi *epulentur.* idesl, reficiantur, alimonia lum corporali, lum spirituali. *El exultent coram Deo,* idest, gestiant prae gaudio, sed ea modestia et gravitate, quae decet eos, qui sciunt se a Deo semper videri, utpole in conspectu ejus jugiter constitutos: *et delectentur in laetitia,* idesl, cl ex ca laetitia delectationem capiant, ul non sil cis necessarium ob inopiam consolationis coelestis, carnalem, atque mortiferam quaerere voluptatem.

4. Cantate *Deo. psalmum dicite nomini ejus: iter facile ei,qui ascendit super occasum,Dominus nomen illi.*

Haec dicuntur ad Apostolos, aliosquc primos fideles cx sententia non solum veterum Latinorum, sed eliam graccorum, Thcodorcli, cl Eulliymii. *Cantate Deo* vos primitiae credentium. *Psalmum dicite nomini ejus,*laudate Deum vocc.cl opere vos, qui digni facti estis cognitione tantorum mysteriorum. *iter facite ei, qui ascendit super* occasum, idesl, parate viam Domino praedicationibus vestris, ul is qui jam ascendit super occasum, qui supergressus est omnem corrupiionem cl mortalitatem, el habitaturus est per fidem in cordibus omnium gentium, per vestras praedicationes aditum apertum, ei paraium inveniat. *Dominus enim nomen csl illi,* el ideo jure suo regnare debet. Dominus aulem csl, quia condidit cl redemit. Quod allinet ad verba, iter facere, hoc loco non csl ambulare, sed ponilur iter pro via, ul sensus sil, facile viam ubi non est, parate transilum liberum removendo impedimenta, quomodo dicilur, Isa. 40. *Parate viam Domino* : el declaratur cum additur, omnis *vallis implebitur, omnis mons el collis humiliabitur:* quod spirilualilcr significat, debere pusillanimes erigi in spem salutis, el superbos deprimi ad humilitatem Icrrorc divini judicii. Illud, qui *ascendit,* non significat ascendere in altum, sed equitare, sive curru vehi, idcsl ascendere super rem aliquam eam conculcando pedibus equorum, aut rotis currus. Id palet ex hcbraica voce, 353 *rocheb.* Illud *super occasum,* hebr. csl, PO3V- *haharabolh. super vesperam,* sive *tenebras* noctis, vel etiam *super desertum:* quae omnia signiUrant corruptionem mortalitatis, quae plena est tenebris el ariditate. Dicilur igilii r Christus resurgens ascendere super occasum.quia quodammodo equitat,el curru invehitur super omnia mortalia, triumphans dc morte, dc tenebris, dc deserto mundi hujus inferioris; et sic cxponunl non solum paires

citati, sed eliam s. Gregorius in homilia de ascensione Domini.

5. *Exultate in conspectu ejus: turbabuntur a facie ejus, patris orphanorum , ct judicis viduarum.*

Vos qui paratis viam Domino, *exultate in conspectu ejus:* nec timeatis eos, qui vos turbant persecutionibus suis : nam ct ipsi *turbabuntur a facie ejus,* idest. tempore suo, cum dies *judicii venerit,* aut etiam antea, quod tempus opportunum Deo esse videbitur, gravissime *lurbabunlnr a facie irae* Dei, qui est *Paler orphanorum, eljudex viduarum,* idest omnium desolatorum el afflictorum. in hebraico texlu desunt illa verba, *turbabuntur a facie ejus,* el legitor, *exaltate in conspectu ejus,Patris orphanorum. eljudicis viduarum.* Unde aliqui existimant in graecis et latims codicibus esse duplicem interpretationem illius sententiae, *exultate in conspectu ejus.* Nam verba bebraica literis paululum immmulatis, possunt etiam facere bancsenlentiam,*turbentur a facie ejus.* Sed non video, cur non possimus dicere excidisse ex texlu hebraico illa verba, *turbabuntur a facie ejus.* Id enim facilius est, quam ul septuaginta interpretes in eodem loco duplicem interpretationem posuisse credantur.

6. Deus *in loco sancto suo, Deus qui inhabitare facit unius moris in domo.*

Quia dixerat propheta, Deum esse patrem orphanorum, et judicem viduarum, ul ostendat se potissimum loqui de orphanis, el viduis spiritualibus, de iis videlicet hominibus, qui non agnoscunt in terris patrem, neque sponsum, sed Deum solum habent pro patre, cl sponso, cl in illo solo confidunt, eum solum diligunt, ad ejus visionem suspirant, ideo addit, *Deum habitare in loco sancto* suo, idesl, in mentibus horum peregrinorum in terra aliena: et ipsum esse, qui facit sibi hanc domum, *dum habitare facit unius moris in domo.* Verbum hebraicum, pro quo nos habemus, unius moris, csl, ΟΠ'ΓΡ *jechidim,* qune vox proprie significat unitos, et ideo recte verterunt septuaginta, *unius moris,* idesl, unius sensus, unius voluntatis, unius lidci, spei, dilectionis, quales erant in Jerusalem primi Christiani,qui dicebantur esse cor unum, *cl anima una,* Actor, t. sed polesl eliam eadem vox significare *unicos,* el *solitarios,* ul sanctus Hieronym. vertit, el tunc, sensus erit, *qui habitare facit unicos el solitarios,*destitutos aliorum auxilio, facit, inquam, habitare *in domo sua* sine timore el periculo, quia ipse Paler orphanorum eos protegit.Potest etiam sensus esse secundum alios, *qui habitare facit unicos in domo,* idest, laciat ul qui unicus eral, mulla prole procreata, amplam familiam habere incipiat. Denique non est absurdus sensus eorum, qui haec referunt ad monachos, qui relidis mundi curis solitarii habitant. Isti sensus veri sunl omnes el unus alium non destruit. sed primus videtur maxime litteralis, cl eum sequuntur omnes fere patres,graeci et lalini, qui hunc locum tractaverunt, qui eliam per unius moris interpretantur, unanimes. Sic exponit s. Hilarius, sic eliam s. Augustinus, Theodorctus, Eulhymius, el alii.

7. *Qui educit vinctos in fortitudine.similiter eos, qui exasperant, qui habitant in sepulchris.*

Declarat magnam pietatem Dei, qui non solum unanimes facit habitare in domo, sed etiam *educit vinctos in fortitudine,* idesl ligatos vinculis pe· - calorum educit dc captivitate in fortitudine brachii sui ; el quod magis csl admirandum *eos qui exasperant* per incredulitatem ipsum Deum, el qui *habitant* quasi jam mortui *in sepulchris* profundissimae iniquitatis, eos quoque potentia gratiae suae educit de sepulchris, reducit ad vitam, el habitare facit unanimes in domo. Notat aulem s. August. discrimen inter vinctos, et sepullos : vincli enim dicuntur.qui ligati quidem sunl vinculis concupiscentiae et in peccatis haerent, sed cupiunt liberari ; el petunt auxilium. Sepulli aulem dicuntur illi, qui cum in profundum malorum venerint, contemnunt salutem, et incredulitate sua Deum valde exasperant.Et tamen ulrosque interdum magna Dei pietas emollit ad poenitentiam, el liberal a miseria illa diabolicae captivitatis, qua major non invenitur. Possunt eliam haec inlelligi de liberatione a malis temporalibus, ul a captivitate Aegyptiaca, cl Babylonica el similibus, el per sepulchra metaphorice intelligenda erunt loca arida deserti, nt sonat vox hcbraica hoc loco posita , ΠΓΡΠli *tsechichah.* quae locum arentem proprie significat: vel ipsa terra captivitatis, per sepulchra, inlelligenda erit: quomodo Ezechiel. cap. 37. captivitatem Babylonicam non semel appellatsepulchra hebraeorum.

8. *Deus cum egredereris in conspectu populi tui, cum perlransircs in deserto.*
9. *Terra mota est. etenim cocli distillaverunt a facie Dei Sinai, a facie Dei Israel.*

Jam ut credibiliora faciat Prophcla beneficia redemptionis Christi, commemorat beneficia antiqua, quae figura erant futurorum beneficiorum. *Deus,* inquit, *cum egredereris in conspectu populi lui,* idesl, cum coram populo tuo praeccden s in columna nubis per diem, et in columna ignis per noctem : eo tempore cum perlransircs in deserto. per transitum maris rubri, nunc *terra mota est. el eliam cocli distillaverunt, sed terra mola csl a facie Dei Sinui, et cocli distillaverunt a facie Dei Israel.* Sic enim ordinanda sunl verba hujus versiculi. Porro terra mola est. quando tremere coepit a conspectu Dei descendentis in montem Sinai, ul perspicuum est ex lib. Exodi cap. 19. ubi dicilur. *eralque omnis mons terribilis:* nam pro voce, *terribilis, est* in hebraeo. *tremens, sive saliens.* Dicitur enim *Deus Sinai,* Deus qui apparuit in monte Sinai. Coelum aulem dislillavil quando pluit manna, et dicilur disl'ilasse a facie Dei Israel, quoniam Deus in gratiam populi sui Israel fecit ul manna dc coelo descenderet.

10. *Pluviam voluntariam segregabis Deus haereditati tuae, cl infirmata est, tu vero perfecisti eam.*

Patribus in deserto coelum dislillavil te jubente pluviam quamdam, idesl, manna: sed *haeredilali tuae,* idesl, Ecclesiae tuae, quam libi tamquam propriam haereditatem vindicasti, *segregabis pluviam voluntariam,* idesl, pluviam spontaneam, quae ex se descendit: haec vero pluvia, gratia est Spiritus sancti,quae voluntaria, sive spontanea dicitur, quia non descendit ex meritis operum, quasi vaporibus lerrae sursum elevatis, sed sponte sua Spiritus sanctus infundit corda fidelium aqua coelesti: el dicitur *segregata haeredilali Dei,*quia bona temporalia sunl communia fidelibus, ct infidelibus, sed gratia Spiritus sancti segregata est, ul detur solum fidelibus in Ecclesia, extra quem non est salus. Posset etiam per pluviam voluntariam inlelligi doctrina coelestis, quae non solum voluntaria est respectu Dei, sed eliam (ul Tlieodorelus observavit) respectu hominum, qui eam recipiunt si volunt, rejiciunt si nolunt; *et infirmata est, in vero perfecisti eam.* Illud, *et,* ponitur pro, *quia,* ut sensus sit, *pluviam voluntariam segregabis haeredilali tuae,* quia *haercdilas lua infirmata esi,* jam dudum, videlicet ob ignorantiam Dei et invalescentes concupiscentias debilitata erat, cum idolis serviret, el vitiis omnibus laboraret: sed lu per graliam Spiritus sancli tamquam per pluviam salularem confirmasti , el roborasti cam.

11. *Animalia tua habitabunt in ea: parasti in dulcedine lua pauperi Deus.*

In ea haercdilale, idest. Ecclesia, quae irrigatur aqua coelesti, *habitabunt animalia lua,* idest, oves pascuae tuae, quas pascendus, regendasque suscipies: ul enim Deus *parasti,* cibum videlicet *pauperi,* idest, egeno populo luo, *in dulcedine lua,* idesl, juxta bonitatem el misericordiam luam, quae dulcissima csl miseris, ct egentibus.

12. *Dominus dabit verbum evangelizantibus virtute mulla.*

Declarat quis sil cibus, quem paravit Deus pauperi populo suo, ac dicil esse verbum suum. *Dominus.* inquil. *dabit verbum evangelizantibus,* idesl, efficiet Deus.ul qui annuncianl verbum Dei, quod csl cibus animarum, abundent copia sermonis, *virtute mulla,* idest, mulla, cum efficacia, el libertate, ul non possinl resistere el contradicere omnes adversarii eorum. Posset eliam per mullam virtutem, inlelligi efficacia signorum, el prodigiorum, quibus Deus praedicationem Evangelii confirmabat. In hebraco habetur in focmimno genero , annuntiantibus, sed non est inusitatum apud hebracos ponere genus iocmininum pro masculino : nam in libro Ecclesiastae cap. 1. juxla hebraicum lexlum legilur, verba *concionatricis filii David, regis Jerusalem.vanilas vanitatum dixit concionatrix,* ubi poniiur *concionatrix* pro *condonator.* Itaque septuaginta, qui haec non ignorabant, recte verterunt, *evangelizantibus.* Illud aulem, *virtute multa,* contendunt nonnulli verlendutn fuisse, *exercitibus inultis.* Sed non csl necesse ita vertere : nam vox *tsaba,* signilical exercilum, sed significat eliam robur, el fortitudinem: imo credibile csl exercitum diei, *tsaba,* sive virtutem, quia exercitus res esi magnae fortitudinis, et mullarum virium. Denique non solum septuaginta hoc loco verterunt, *mulla virtute,* sive *potentia·,* sed eliam s. Hieronymus verlil, *fortitudinis plurimae.* Quare inopia videtur expositio illorum, qui docent, in hoc versiculo significari, datum esse sermonem focmlnis hebraeis, ul concinendo annunciarenl victoriam exercitibus multis.

13. *Rex virtutum dilecti, dilecti el speciei domus dividere spolia.*

Hoc loco ridel Joan. Calvinus haeresiarcha in antidoto concilii Tridenlini hanc lectionem editionis lalinae vulgatae, el vull ipse legendum esse, *reges exercitum fugerunt fugerunt,el habitatrices domus diviserunt spolia.* Sed interpres lalinus non ex hebraeo, sed ex graeco traducit psalmos: graccus aulem textus (qui septuaginta interpretum esse censetur) habet idipsum, quod lalinus interpres fideliter reddidit. Sanctus quoque Hieronymus non verlil, *fugerunt, fugerunt,* sed *foederabuntur, foederabuntur.* Proinde Calvinus ridere potuisset non solum editionem vulgatam, sed eliam interpretationem sancli Hieronymi el septuaginta virorum sapicnlissimorum : ipse pro tam impia lemerilalc deflendus potius, quam ridendus. Adde quod non est difficile videre quid in lexlu hebraico legerunt septuaginta interpretes, el eos recle verlisse hunc locum, el lalinum interpretem eumdem locum fideliter reddidisse:ac priraumpro, *rex virtutum,* in hebraeo duo sunl verba, quaesi legantur·, ΠΊΧ2Χ *malchi tsebaoth,* significaη l. *rex virlutum,* ul noster interpres verlil: si legantur cum aliis punctis, *malchetsebaolh,*significant *reges virtutum,swe exercituum,* Sed ul saepius diximus credibile csl melius legisse septuaginta interpretes,quam R;.bbinos,qui puncta lilcris addiderunt. Illud aulem *dilecti,* in hebraeo nunc csl, pT'V *Iddodun,* quod signilical, *fugient:* sed septuaginta interprétés non habuerunt hanc vocem in suis codicibus, ut neque etiam sanctus Hieronymus : videntur enim septuaginta legisse, *TtTVVjedidoth,* quod signifient *dilectum,* haec enim vox habetur in titulo psalmi quadragesimi quarti, quum septuaginta verterunt, dilecto, et sandus Hieronymus, *amantissimo.* Denique illud Π'2 ΓΠ3 *nevalh bailli* , signifient quidem *habitatricem domus,* sed significat eliam mulierem speciosam el *delicatam,* quae fere semper domi manet: el inde translato vocabulo, significat speciem *el pulchritudinem,ul* hoc loco non solum septuaginta, sed eliam b. Hieronymus reddiderunt, quibus major fides debetur quam Rabbinis, aut Calvino. Sensus igilur ex patrum expositione hic erit, *rex virtutum,* idesl rex exercituum mullorum, *dilecti, dilecti,* idesl dilectissimi, Christi vi-

Micci, dilectissimi Deo ct hominibus, ipse *dabil speciei domus,* idesl nd speciem el decorem domus Dei, quae csl Ecclesia, *dividere spolia,* genium videlicet nd iidem Christi conversarum per evangehzantes Apostolos. Ubi verbum, *dabil,* sub-Intelligilur ex versiculo praecedenti, ul Inc sit integer sensus, *Dominus dabil verbum evangelizanlibus virtute mulla,el* ipse idem *Dominus rex xirtutum dilectissimi dabil ad speciem domus dividere spolia.* Illud niilern dilectissimi, conjungitur cum nomine *virtutum, rex virtutum,* idest, exercituum, qui exercitus sunt. Christi filii Dei dilectissimi. Neque obstat, quod nomine regis, idem Christus inlclligatur, nam phrasi liebraica consuetum csl dicere, Christus rex exercituum Christi, pro quo nos diceremus, Christus rex exercituum suorum, ul notai s. Augustinus, cl sunl exempla in scripturis plurima, ul Horn. I. *Qui praedestinatus est filius Dei in virtute secundum spiritum sanctificationis ex resurrectione mortuorum Jesu Christi,* idesl, ex resurrectione ejus a morluis : el Exodi 1G. *Dicil Moyses ad Aaron, sume vas,* elc. *sicut praecepit Dominus Moyses.idesl,* sicut praecepit Dominus mihi. Denique in Pentateucho saepe legitur, *fecit Moyses* hoc, aut illud, *sicut praecepit Dominus Moysi,* id csl, sicut praecepit ei Duminus. Porro rectissime dicitur Christus rex exercituum : nam Apoc. 19. *Vidit Joannes quemdam insignem equitem, qui habebat vestem sanguine aspersam, el nomen ejus erat verbum D<i, cl sequebantur cum exercitus, qui sunl in coelo.*

II. Si *dormiatis inter medios cleros, pennae columbae dcargenlalae, cl posteriora dorsi ejus in pallore auri.*

Hunc versiculum fateor obscurissimum esse:sed inierim mirari salis non possum temeritatem rercnliorum,quorum unus Calvinus est, qui sequuti Rabbinos legendum esse contendunt. Si *dormiatis inter medias ollas, critis sicut pennae columbae, quae tecta est argento, et cujus alae lectae sunt auro.* Ad refutandam horum temeritatem sufficere deberet auctoritas s. Hieronymi, el septuaginta interpretum, quibus istoc ollae numquam in mentem venerunt. Sed accedit, qtfOd eadem vox habclur in Genesi cap. 49. ubi dicitur, */ssachar, asinus foriis accubans inter terminos* : quo loco septuaginta verterunt *inter medios cleros,* ul hoc loco. Sanctus Hieronymus ulrobiquc verlil, *inter terminos.* El huic loco nullo modo ollae interseri possunt; cum sequatur : *Vidit requiem quod esset bona ; et terram, quod optima, et supposuit humerum suum ad. portandum, et factus csl tribulis serviens.* Ubi per, *cleros,* sive *terminos,* inciliguntur, *fortes,* sive possessiones duae, inter quarum terminos contigit Issaclioro possessio, sive haercditas: el quoniam ea visa est illi salis foeunda cl pinguis, maluit laborare in cullura lerrae cl tribula penderc, quam bello excutere jugum dominantium.Adde eliam quod vox hcbraicat? *scephalhaim,* habet numerum dualem, quo non utuntur liebraci nisi ad significandas res geminas, ul duo labia, duas manus, duos pedes, duos oculos, duas aures, duas malas el similia: ollae aulem non sunl geminae *ex* natura sua, sed el una cl plurimae esse possunt. Denique qui infer ollas *dormiunt,* non soient inslar argenti dealbari, sed inslar fuliginis denigrari. Igilur Calvino cum Rabbinis inter suas ollas dimisso,existimamus sensum hujus versiculi hunc esse: *si dormiatis inler medios* cleros, idest *si vos,* qui evangelizalis verbum Domini, *dormiatis,* idesl quiescatis in medio duorum testamentorum, novi cl veteris, acquiescentes videlicet veritati divinitus inspiratae Prophetis cl Apostolis, tunc *pennae columbae,* idest ecclesiae fides el mores *erunl dcargenlalae* puritate sapientiae, ct deauratae fervore charilatis. Nam per duos *cleros,* intelligcnda esse duo testamenta, scribunt communi consensu lalini, ct graeci expositores, sanctus Augustinus, el sanctus Hieronymus, Hieodorelus et Eulhymius. Neque absurdum csl per duos cleros,inlelligi duo testamenta, quoniam clerus fortem, possessionem el haereditatem significat. Sunl aulem Scripturae divinae possessio quaedam, cl haereditas Ecclesiae. Quod si etiam per cleros inlclligamus cum s. Hieronymo terminos: rectissime duo testamenta duo termini erunl. extra quos egredi non licet, nisi veritatis semitam perdere velimus. Possent etiam per duos cleros, inlelligi possessio coelestis, et icrrcna. Deb- nl enim praedicatores Evangdii non loti esse affixi contemplationi coelestium bonorum: neque toti addicti vitae activae, ct operibus cliarilalts erga proximos, sed in medio utnusque fortis quiescere, et nunc per contemplationem erigi in Deum, nunc per charilatis obsequium descendere ad proximos. Potest denique cum s. Augustino sic exponi versiculus, si *dormiatis inter medios cleros,* si moriamini inter fuclicitatem temnam contemptam, et foelicitatcm aeternam speratam, el nondum adeptam, tunc erunl *pennae columbae dcargenlalae:* quia quando sancti praedicatores perseverant usque ad moricm contemnentes lerrenam foelicitatem, ct sperantes aeternam, et sic dormientes dormitione morlis inler lias duas liacredilales constituti, tunc fama Ecclesiae quasi pennis deargentatis volat ubique, cl exaltatur ac magnificatur.

15. *Dum discernit coelestis reges super eam, nive dealbabuntur in Selmon, mons Dei, mons pinguis.*

IG. *Mons coagulatus,* mons *pinguis: ut quid suspicamini montes coagulatos?*

17. *Mons, in quo beneplacitum est Deo habitare in eo: etenim Dominus habitabit in* finem.

Descripsit Propheta praedicatores, per similitudinem dormientium inler cleros, cl Ecclesiam, per similitudinem columbae dcargenlalae, el deauratae: nunc describit eosdem praedicatores per similitudinem regum a summo rege constitutorum, el Ecclesiam, per similitudinem monlls allissimi can-

didi propicr nives, cl *uberrimi* propter abundantiam lactis. Selmon enim mons esi ollissimus, cl ideo nivibus in vertice coopertus: sed in imo fertilis , cujus iit mcnlio in libro Judicum cap. 9. Ait igitur : *dum discernit coelestis reges super eam ,* idesl, dum *coelestis ,* vel ul csl m graccu , ἐκβράνιο *super coelestis ,* cl ul csl in hebraico, ΠΦ *sciaddai, omnipotens,* Deus videlicet Christus rex coelestis , cl omnipotens discernit, idesl. dividit, ac segregat unicuique provinciae suum, *reges super eam,* idesl, Apostolus super Ecclesiam per columbam antea designatam : *cos enim constituit principes super omnem terram,* psalm. 40. ut regnant ac dirigant populos. A'tnive *dealbabuntur in Selmon,* idesl, tunc populi multi justificabuntur, cl nigrore peccatorum in candorem justitiae commutato, super nivem dealbabuntur in Selmon monte ollissimo, qui Ecclesiam significat. *Qui mons Selmon* csl mons *Dei, mons pinguis,* quoniam Ecclesia csl mons propicr excellentiam dignitatis, ct est mons *Dei,* quia in ea Deus habitat: elegit enim eam in habitationem sibi, el est *mons pinguis* ob abundantiam gratiae cl donorum Spiritus sancti. Et est eliam *mons coagulatus,* ct per hoc pinguissimus quia lac divinae gratiae non d< fluit, sed quasi coagulatus in ca semper manci. *Ul quid suspicamini montes coagulatos ?* idesl quare igilur suspicamini, vel opinamini esse alios montes, aeque coagulatos cl pingues? quasi dicat, non csl, quod existimetis esse alios montes aeque pingues atque hic Selmon. Ilie enim csl unicus *mons, in quo beneplacitum csl Deo habitare in* eo: nec in eo habitabit ad tempus, ul fecit in monte Sinac *sed habitabit in finem,* idesl semper. Hacc videntur dici adversus haereticos, qui alias Ecclesias erigere conantur. Pro voce *suspicamini.* legunl aliqui *aemulamini.* vel *contenditis,* sed idem csl sensus. Significant enim illae voces, frustra alios montes contendere eum isto monte, vel ei invidere. De hoc monte legimus apud Isaiam, cap. 2. *Erit in novissimis diebus praeparatus mons domus Domini in vertice montium, cl elevabitur super colles; el fluent ad eum omnes gentes, cl ibunt populi mulli, el dicent, ascendamus in montem Domini cl ad domum Dei Jacob, cl docebit nos* vias suos, cl *ambulabimus in semitis ejus:* quae sine controversia inlelhgunlur de Ecclesia.

18. *Currus Dei decem millibus multiplex, millia laetantium: Dominus in cis in Sinu,in sancio.*
19. *Ascendisti in ollum. cepisti caplivitalem,accepisti dona in hominibus.*
20 *Elenim non credentes inhabitare Dominum Deum.*

Nunc comparat Prophela descensum Dei in montem Sino, ul daret legem veterem populo judaico, cum ascensione Christi in coctum,ul inde mitteret <lonum Spiritus sancti, cl legem novam populo Christiano : quam comparationem facere videlur Prophela. ul oslendal. unde tanta abundantia lads, cl tantus candor Ecclesiae dala sint. Currus Dei decem millibus *multiplex,* idesl, currus quo vehebatur Deus, cum descenderet in montem Sina, erant *multa millia sanctorum angelorum,* quae omnia non erant gementia sub pondere, sed *lactantia* cl plaudentia, prae voluptate vehendi Dominum. *Dominus enim in cis* sedens, fuit in *Sinai in monte sancio.* Quod aulem sancti angeli sint, qui cum Deo descenderint in montem Sinai, dicitur apertius in Dculcr. cap. 33. *Dominus de Sinai venit, el dc Seir ortus est nobis, apparuit de monte Pharan, cl cum co sanctorum millia.* Quod aulem currus Dei sint angeli, scriptura passim docet, cum ait psal. 79. *Qui sedes super Cherubim.* Porro illud, *decem millibus mulliplex,* in hebraeo csl unica vox. ?rt3'q *ribbolhaim,* quae propric significat, *bis decem millia,* sed accipitur pro plurimis millibus. Itaque *decem millibus multiplex, sigmlicul,* plus decem millibus, idest, innumerabilis multitudo. Illud, *millia lactantium,* vertit s. Hieronymus, *millia abundantium,* el sic legit eliam ex graeco Euthymius, cl interpretatur *millia abundantium virtute el gratia,el omnibus bonis,* quales sunt angeli beati, qui cum bonis omnibus abundent.laetissimi semper sunt. Sed vox hebraea, *scinan,* est vox quatuor hierarum, et valde obscura, unde alii cx hebraeis putant significare *angelos,* alii *duplicata* millia,alii eliam vertunt nobiscum, *millia laetantium.* Quod sequilur, *ascendisti in altum,* sanctus Paulus de ascensione Christi interpretatur ad Ephes. 4. Itaque sensus csl, Dominus olim descendit in montem Sina cum mullis millibus angelorum ; sed tu Messias *ascendisti in altum,* idesl, in summum coelum, cepisti captivitatem, idesl captivos diaboli fecisti captivos tuos : miseram captivitatem foelicissimam commutasti : cl sic triumphator mullis millibus sanctorum, quos ab inferis eduxisti, comitatus in regnum tuum inirasli. *Accepisti dona in hominibus,*idesl accepisti a Patre dona Spiritus sancti *in hominibus,* idesl pro hominibus a te redemptis, el ea dona a Patre accepta dedisti hominibus. Sic explicat s. Paulus, qui hunc locum his verbis referi, *ascendens in altum captivam duxit captivitatem,dedit dona hominibus. Et* est expositio conformis Evangelio : nam Joan. 14. dicitur, *ego rogabo Patrem, el alium Paraclilum dabit vobis.* El cap. 15. *Cum venerit Paraclilus, quem ego mittam vobis a Patre.* Porro inter dono a Christo in terras effusa,praecipuum est charitas, quae est lex nova, dicente Apostolo ad Horn. 5. *Charitas Dei diffusa est in cordibus nostris per Spiritum sanctum.qui datus est nobis.* El ad Gal. 5. *Fructus aulem Spiritus csl charitas.gaudium, pax.* etc. Denique illud, *elenim non credentes inhabitare Dominum Deum,* significat etiam incredulos per dona Spiritus sandi conversos esse ad Chrislum, el ad bonam captivitatem perlinere coepisse. Ubi illud, *elenim.* ponitur, pro, *eliam:* nam in hebraeo non est. O c/ii, sed. *aph,* quod significat *eliam, verumlamen, insuper.* Unde sanclus Hieronymus vertit, *insuper el non credentes inhabitare Dominum Deum.* Itaque sensus csl. *cepisti captivitatem, accepisti dona in hominibus :* eliam eos cepisti captivos, cl pro iis accepisti dona,qui antea non *credebant Dominum Deum*

inhabitare in homine, idesl non credebant, Verbum carnem facium esse, cl inhabitasse in nobis: tel non credebant Dominum Deum inhabit.irc in monte sancio, idesl. in Ecclesia Christianorum.

21. *Benedicius Dominus die quotidie : prosperum iler faciei nobis Deus salutarium nostrorum,*
22. *Deus noster, Deus salvos faciendi, et nomen Domini exitus muriis.*

Graeci conjungunt duo verba praecedentia cum hoc versiculo, hoc modo, κύριο ô S-εό ευλογητό . ίΛ&γη-ό; του κατασκήνωσα:, ήμΐραν καθ' ήμεοα , *Dominus Deus benedicius Dominus,* el liniunt praecedentem versiculum in illis verbis, *elenim inhabitare.* Ei sio legunl eliam s. Augustinus* el s. Hilarius. Sed noster interpres vertit conformiter ad bebraicum codicem. S.Ilieronym. in Episl. ad Sunium, cl Frclellam reprehendit lectionem graecorum.el confirmat nostram, ul veriorem. Igilur propheta posleaquam descripsit Ascensionem Christi, qui nobis dux fuit ad patriam coelestem agit gratias Deo, ac dicil, *benedicius sil Dominus per singulos dies.* Id enim significat, dic *quotidie·.* nam interpres lalinus rcduidil ad verbum, ‹ iiod invenit in graeco, sed in hebraeo est, CV. 1>, *join, join, die, die,* idesl omni *die: site de die in diem.* Benedicimus autem Deuni omni die. quia omni die nobis benefacit: *prosperum Her fa-met nobis,* idest, benefaciet nobis omni die, quia non deseret nos in hoc itinere, quod facimus omni die, donec ad aeternitatis dicm pervenerimus.Vox liebraica , Day* *jahamos* , significat, *portabit.* quam unam vocem expressit interpres Iribus vocibus : *prosperum Her faciei,* vere enim prospere ambulat, qui portatur a Deo. In graeco csl eliam unicum verbum, ζατευοδΛσαι, quod significat *prosperare iler,* complanando videlicet viam et impedimenla removendo? Itaque promilliiur hoc loco continua assistentia gratiae Dei,dum peregrinamur a Domino, *Deus salutarium nostrorum,* idesl, prosperabit nobis iler Deus, qui est auctor lotius nostrae salutis: non enim indigemus simplici saluto, sed multiplici, qui multiplici periculo sumus obnoxii. *Deus noster. Deus salvos faciendi,* idesl non sine causa dixi, Deum prosperaturum iter nobis, el salutes mullos allaturum : nam hoc est illi proprium, haec csl ejus natura ; ipse enim Deus noster* est Deus salvans, lleus misericors el pius. *El Domini, Domini exitus morlis,idest.* cl ab ipso provenit evasio mortis, sive egressio a morle. Pro illud, *Domini, Domini,* in hebraeo sunt duo nomina: unum quatuor lilernrum, Π'ΙΓϊ'1 quod csl proprium Dei, cl in scripturis non pronuiicialur . sed loco ejus legitur, Adonai; ullorum nomen est, 'ΠΚ Adonai quod Dominum significat. Itaque sensus csl. *cl Dei nostri,* qui esi verus Dominus omnium rerum, *sunl cxilus morlis.* idiisl liberatio a morle, sive evasio morlis. Ipse enim csl vita aeterna, el cum nobis communicabit, cum finita peregrinatione iransfcrel nos de morte ad vilam.

23. *Verumlamcn Deus confringet capita inimicorum suorum, verticem capilli perambulantium in deliciis suis.*

Docuit, quid faciei Dominus amicis suis : docet nunc, quid faciet inimicis, qui increduli permanserint, atque a regno ejus alieni esse voluerint. *Confringet,* inquil. *Deus capila inimicorum suorum* idesl, superbiam inimicorum suorum humiliabit, durn eos ad inferos aeternis cruciatibus puniendos damnabit. *Verticem capilli perambulantium in deliciis suis.* Idem aliis verbis rep· lit. ac declarat more suo propheta: nam quod dixerat, *capita,* nunc dicil, *vcrliccm capilli:* idesl. verticem crinitum, superbum ac vanum confringeret. Quod dixerat, *inimicorum,* nunc dicit, *perambulantium in delictis suis:* illi enim soli sunl inimici Dei. qui non ambulant in lege Domini, sed in delictis suis, hoc csl, qui tempus vitae suae peccando consumant. Paulo aliter exponit s.Hilarius: vult enim per capita inimicorum Dei inlelbgi principes tenebrarum, idesl, principes Docmonum, quos Dominus dicil *perambulare vcrliccm capilli* idest, insidere, el dominari capitibus hominun impiorum, ul cos ad varia delicta allicianl.

24. *Dixil Dominus, ex Basan convcrlam. convertam in profundum maris.*
25. *Ül intingatur pes tuus in sanguine, lingua canum tuorum cx inimicis ab ipso.*

Confirmat Deus sententiam Prophetae de perditione impiorum. *Dixil Dominus, ex Basan convcrlam convcrlam. in profundum maris,* idesl, ego Dominus absiraham inimicos meos cx Basan regione uberrima el pinguissima, cl *projiciam in profundum maris,* ul olim egi cum Pharaom·. Convcrlam videlicet impios a deliciis, el voluptatibus in ultimam perditionem, tnnlaque erit hostium strages, *ul pes tuus,* 0 popule meus, *lingatur in sanguine occisorum,* cl lingua canum luorum lingatur ab ipso sanguine cx inimicis effuso. Haec mihi videlur sententia apte cohaerens cum superioribus. In hebraeo habetur. C' JYlhaîOD *miinmelsulot/i iam. cx profundis maris,* quae videtur lectio contraria lectioni nostrae editionis vulgatae, quam lamcn habuerunt s. Hilarius, s. Augusl. cl s. Ilierun. in commentario. El quamvis in hebraeo sil praepositio, min, quae significat *ex,* vel *ab:* lamcn ponilur aliquando pro. *belh,* quae significat, in. cl conlra. in ponilur pro, *ab:* nam Ecclesiaslac 2. ubi legimus, *cogitavi abstrahere a vino carnem meam.* in hebraeo csl. *in vinum.* Sed s. Ilicron. recte judicavit, in. positum esse pro. n, vel, ab. cl conlra Deui. 33. ubi legimus,*Dominus de Sina venit.*Rabbi David existimavi! positum esse, *de.* pro, *in.* quia *Dominus in Sina montem venit,* non dc Sina, quando legem dcdil. Scio hos versiculos varie explicari; el tot esse exposiliones, quot sunl auctores. Ideo in lania obscunlalc licitum mihi esse duxi, novam

cxposilionem excogitare, quam lectorum judicio jjermillo.

26. *Viderunt ingressus tuos Deus, ingressus Dei mei, regis mei, qui est in sancto.*

Explicata victoria, ct triumpho Chrisii dc hostibus ejus, ducet propheta, cos, qui lestes fuerunt tantarum rerum coepisse illa loti mundo cum cantu, ct laetitia publicarc. *Viderunl,* inquil, *ingressus tuos Deus,* idesl, non desunt qui viderint itinera tua, Christe Deus, actiones tuas, praelia tua, victorias luas, *ingressus,* inquam, *tuos, qui es Deus meus, cl rex meus, qui nunc es in sanctuario luo,* sive summum coelum, sive Ecclesiae sanctum habitaculum ejus dicatur: nam utrumque csl verum; est enim Christus in coelo per praesentiam visibilem, in Ecclesia per fidem, cl providentiam.

27. *Praevenerunt principes conjuncti psallenlibus,in medio juvencularum tympanistriarum.*

Alludit propheta ad id quod fecerunt filii Israel, quando Deus liberavit populum suum dc manu I'haraonis:lunc enim Moses principes populi cum aliis filiis Israel cantavit canticum illud, Exod.lo. *Cantemus Domino, gloriose enim magnificatus est. El Mariasoror Moysis, cum sequentibus se mulieribus sumpsil tympanum, el ludebat laudans Deum.*Exod. 15.Sic igilur quando viderunl principes Ecclesiarum Chrisii victoriam cl triumphum, quo de potestate Satanae liberali sumus, *praevenerunt ipsi alias gentes el populos,ul* Christi laudes praedicarent, ct resonarent. *Conjuncti psallentibus, idesl, conjuncti tandis angelis in coelo* psallentibus ob eumdem victoriam,*in medio juvencularum tympanistriarum,* idcsl, psnllenlibtis angelis in medio animarum sanctarum, quae cum Chrislo in coelum ascenderunt.quae dicuntur juvenculae, quoniam recens vitam beatam ducere, cl cum Aug· lis Deo assistere, ciquc psallere cl canlare coeperunt.

28. *In Ecclesiis benedicite Deo Domino de fontibus Israel.*

Hic versiculus csl quasi parenthesis, qua Propheta praevidens futuram laetitiam piinciputn ecclesiae, horiatur eos. *ul in Ecclesiis,* quas fundaturi erant, pergant benedicere *Domino Deo. de fontibus Israel* materiam laudis haurientes: vocal aulem *fontes Israel* promissiones Dei ad Pulriarchas, el vaticinia Prophetarum praedicentium en, quae nunc impleta esse videmus, cl gaudemus. Illud. *Deo Domino,* legi debet cum distinctione hoc modo: *In Ecclesiis benedicite Domino Deo. de fontibus Israel,* idesl. *benedicite Deo in Ecclesiis,* benedicite inquam. *Domino de fontibus Israel.* Sic enim distinguitur hic versiculus iu codicibus hebraicis cl hoc modo distinctus majorem Label venustatem.

29. *Ibi Beniamin adolescenlulus in mentis cx cessu.*

30. *Principes Juda, duces eorum, Principes Zabulon, Principes Nephlali.*

Redit ad.superiorem narrationem el explicat qui sini illi principes, dc quibus dixit, *praevenerunt principes.* Isti, inquil, sunt *Beniamin adulescentulus principes Juda el principes Zabulon* elA'e*phlali,* per quae nomina intelligent communiter lalini patres, Hilarius, Hieronymus et Augustinus, cl graeci expositores, Theodorclus cl Euihymius, sanctos Apostolos qui constituti sunl a Deo Principes super omnem terram psal. 41. ac primo loco nominatur *Beniamin adolescenlulus,* per quem inb Iligilur Apostolus Paulus, qui erat de tribu Diniamin cl qui novissimus fuit vocatione, *sed plus omnibus laboravit* praedicando el laudando victoriam Christi: el is *in mentis excessu* ila conjunctus fuit psallentibus in tertio coelo.cl in paradiso ul nescirol *an tunc in corpore esset, vel extra corpus,* ul ipse testatur 2. Corinlh. 12. Pcrjirin*cipes Juda.* iniciligiintiir Apostoli, qui erant dc InbuJuda, cl Christi fratres dicuntur in Evangclio, quod essent filii Cleophae fratris Joseph,sponsi b. Virginis ul ex Egesippo referi Eusebius, lib. 3. hist. cap. 11. juxla versioncin Ruffini videlicet Jacobus, Simon, Judas cl principes Zabulon el Nephlali dicuntur Apostoli caclcri, Petrus cl Andreas Jacobus, Joannes,Philippus, Matthaeus, cl caclcri, qui erant a Belhsaida, vel Capharnanm cl vicinis civitatibus, ad sortem Zabulon, cl Njphlali perlinentibus, quod colligitur cx Evangelio sancti Matthaei, qui scribit cap. 4. *Cum autem audissel Jesus, quod Joannes traditus esscl, secessit in Galilaeam, el relicta civitate Nazareth, habitavit Capharnaum maritima in finibus Zabulon cl* A'e*phlali, ut adimpleretur quod dictum estpe.rlsaiam Prophetam el Terra Zabulon.el lerraNephlali via maris trans Jordanem Galilaeae gentium·, populus qui sedebat in tenebris vidil lucem magnam. sedentibus in regione umbrae mortis lux oria csl eis:* sed quoniam ca captivitate non redierunt decem Iribus, sed sola tribus Juda cl Beniamin cum Levilis, ut colligitur cx lih. I .Esdrac: Apostoti dicuntur principes Zabulon, et Nephlali. vel quin in sortibus horum duorum Patriarcharum habitabant: vel quia forte pauci aliqui cx iis tribubus redierint admixti Judaeis: quod cogimur dicere de Anna Prophetissa , quae dicilur fuisse dc Tribu Aser, Luc. 2. Miratur Calvinus haeresiarcu in antidoto Concilii Trident, quid cogilnvctil Interpres noster Latinus , quando verlil, *Beniamin adolescenlulus in mentis excessu,*cum in hebraeo non habeatur, *in mentis excessu,* sed *dominator eorum. M* nos miramur, Calvinum non cogitasse, a Latino Interprete redditum fidelissime fuisse, quod est in graeco:vulgaln enim Lilina editio psalterii ex graeco expressa est, non ex hebraeo. Sed neque dissentit lectio graeca,vel latina ab hebraica liene intellectu.nt eam intellexerunt septuaginta Interpretes. Vox enim hebraica, ΕΠ'Ι *rodem,* si deducatur a verbo, m*i *radah.* significat *dominator eorum,* ut Calvinus dicit secutus Rabbi-

nos; si deducatur a verbo, O'l'η *radam,* ul eam deduxerunt septuaginta Interpretes, significat *altissime dormiens,*sive *mentis excessum patiens.* Ero illo autem, *duces eorum,* vcrlunl alii, *iu purpura sua:* sed vox hebraica, OFIQA *ν *rigmalltam* utroque modo reddi polesl, el sensus esi idem.

31. *Manda Deus virtuti luae;confirma hoc Deus, quod operatus es in nobis.*

Descripta victoria Chrisii el laetitia Apostolorum, petit n Deo Propheta, ut potentiam suam, quam exercuit in superandis hostibus, cl constituenda Ecclesia, iterum exerrent in confirmando, ctconservando opere suo. *Manda,* inquil, *virtuti* tuae. idesl. impera potentias tuae, ul operi inchoato ossislid, illudquc conservet, cl augeat. Explicat deinde hoc ipsum durioribus verbis,dicens, *Confirma hoc Deus, quod operatus es in nobis,* idcsl. liberasti nos de potestate Satanae, transtulisti in regnum filii tui, plantasti Ecclesiam sanguine ejusdem filii lui, effudisti in nos Spiritum adoptionis filiorum; *confirma haec omnia, quae* opera sunl misericordiae tuae. In hebraeo habetur. *Mandavit Deus tuus virtuti tuaeised* vox hebraica , ψΓȯX Hili *tsivva elohccha*..polesl esse praeteritum, *mandavit* ct in penitivum. *manda.* Sed illud pronomen additum nomini Deus, cum dicilur, Deus luus, totam sententiam obscurat. 1laquc suspicor esse additilium et non fuisse in codicibus, quos habuerunt septuaginta Interpretes: nam omnes veteres,gracci cl lotini legunt.*munda beusvirluti tuae,* dum exponunt hunc versiculum r.x interpretation'! Septuaginta. Sanctus enim Hieronymus verlil quidem cx hebraeo.praecepti *Deus tuus de fortitudine tua:* tamen in commentario legit cl exponit cum aliis patribus,*Manda Deus virtuti tuae.*

32. .4 *lemplo luo in Jerusalem, libi offerent reges munera.*

Potest hic versiculus inlelligi de regibus, qui in coelo cum Christo regnant el tunc sensus est, .1 *templo quod est in coelesti Jerusalem libi Deo nandi qui regnant cum Chrislo offerent munera,* idest, sacrificia laudis perpetuae. Polesl eliam inD'lligi de regibus spiritualibus, idesl, de sacerdotibus Ecclesiae, de quibus paulo ante dictum csl, *bum discernit coelesti reges super eam;* el tunc sensus est, *a lemplo,* quod est iu Ecclesia Catholica, *libi Deo* sacerdotes, qui sont ministri regni lui, el populum vice tua regunt, *offerent munera,* id est, sacrificia Eucharistica, sacrificii item laudum, cl precum, sacrificia d nique conversionis animarum. Postremo potest inlelligi de regibus tcmpuralibus; el tunc illud a lemplo.exponendum est. propter templum, idcsl, propter sanctitatem fcrnpli tui. quod csl in Ecclesia offerent ubi roges terrae munera preliosa ad ipsius ten pii ornatum, el nd ulendos templi ministros, de qua oblatione regum mulla praedicit Isuias cap. GO. cl GG.

33. *Increpa feras arundinis congregatio laurorum in vaccis populorum , ul excludant eos, qui probati sunl argento.*

Convertit nunc orationem ad hostes Ecclesiae, qui pacem ejus perturbare satagunt; ne munera laudum, cl sacrificia bonorum operum offerantur Deo: ac primum loquitur de boatibus invisibilibus, ul exponunt s. Hilarius ex latiois , el Euihymius ex graecis. AH igilur, *increpa,* id csl, exterre, coerce, reprime *feras arundinis:* pe.r feras arundinis inlelligunlur bestiae sylvestres, quae latent inter arundineta: ct per has bestias describuntur docnioncs, qui libenter versantur inter homines vanos, ct leves, ct in locis liumenlbus, ubi regnat luxuria. Sic enim de diabolo sub figura Behemoth loquitur Dominus in libro Job cap. 40. *Sub umbra dormii, in secreto calami, el in locis humenlibus.* Deinde addit de hominibus *congregatio laurorum in vaccis populorum,* idesl. congregatio principum impiorum saevientium instar laurorum. *In vaccis populorum,* idesl, in medio populorum insipientium,cl insanientium instar vilul»rum,sive juvencarum: (nam in hebraeo, *beheglè haminim,* exprimitur non solum genus foemininum, sed eliam juventus.) *Congregatio,* inquam, *facta csl, ul cxcludanl eos, qui probati sunl argento,* idest, convenerunt principes el populi impii Satana instigante cl impellent'·, ul cxcludanl, rejiciant, ad nihil redigant praedicatores Fidei, qui probali sunl instar argenti in fornace ignis, cl inventi purissimi cl fidelissimi.Itaque significantur his verbis persecutiones grav ssitnae, tum jodaeorum,lutu paganorum.qu c exortae sunt post Chrisii ascensionem in coelum. S.Augustinus per feras arundinis, sive calami, ul ipse legit, inlelligil haereticos, qui cala no, idesl. scriptura vexant ecclesiam. E! illud, *ut cxcludanl eos, qui probali sunl argento.* exponit in hunc sensum,ul faciant eminere eos, qui probati sunl,ut argentum excluditur ab artificibus, quando cx massa impolita excludunt vas argenteum. idesl, apparere, cl eminere faciunt. Haeretici enim exercent Ecclesiam el occasionem praebent ul mulli viri docti el probi emineant in inlclligcnlia Sci iplurarutn.

31 *Dissipa gentes, quae bella volunt: venient legati ex Aegypto, Aethiopia praeveniet manus ejus Deo.*

Praedicit nunc vicloriam adversus persecutores. *Dissipa,* inquil, *gentes.*idesl, tu dissipabis omnes, qui bella moven'. adversus populum tuum: 11 tunc *venient legali ex Aegypto* parem petentes el subjectionem profitantes: el *Aethiopia* , quae longius distat, *praeveniet manum ejus Deo* , idcsl, praeveniet apud D utn manum Aegypti off··. I renlis munera.Nominal Pıopli ·1ıı Aegyptum et Aethiopiam,illam ut valde inimica n ∨ rac religionis, istam ul valde longinquam. Volunt aulem Patres, per Aethiopiam praevenientem, significari Eunuchum Conducis leginac Aclhiopum, qui ad fidem Christianam adjunctus est mullo antea, quam ca-

dem tides ad Aegyptum, nliasque gentilium regiones pervenisset: de qua re lcgccap.8.Aclor.Apusl.

35. *Regna terrae cantate Deo, psallite Domino, psallito Deo, qui ascendit super coelum coeli ad Orientcm.*

Pergit praedicare per modum exhortationis,conversionem Gentilium ad fidem Christianam.*Regna terrae,* idesl, lotius terrae, non solum regnum Isroel, aut Juda, *cantate Deo, ex* tide agnoscentes verum Deum, cantate laudes ejus. *Psallite Domino* non solum verbis cantate, sed eliam bonis opcrlbus, *psallite Domino qui asccndil super coelum cocli ad orientem,* idesl, qui poslcaquam ascendil in altum sedet in summo coelo ad fontem lucis unde oriluromne lumen.In hebraeo et grae i o codice non sunt illa duo verba *psallite Deo.* ct s Ilieron. in cpisl. ad Suniam ct Frclellam, dicit esse supervacanea: laim-n nihil obesi,quod in noslra editione li gantur, cmn nihil sint, nisi repeti* liu praecedentium verborum.Illud aulem,*ascendit super coelum cocli :* non significal ascendit in coelum,sed sedet super coelum: vox enim hebraica csl, 251 *rocheb,* quae non significal *sursum ascendere.* s< d *equitare,* vel curru vehi, ut supra diximus ad illa verba, *qui asccndil super occasum.* Ilaque significal Propheta Christum Dominum post ascensionem in coctum de qua loculus est, cum nil. *ascendisti in altum ,* esse coepisse ipso coelo altiorcm et superiorem, quippe qui sedet super coelum, ul eques super equum, vel auriga super currum.vel rex super solium. Illud autem *ad orientem* optime cohaeret cum eo, quod >upra dictum csl. *qui ascendit super occasum,* idesl, quia sub se habet tenebras omnes, ipse csl n luce, V' I ad lucem inaccessibilem, undo oritur lumen omne, quod communicatur angelis, cl hominibus. S. Hieronymus vertit, *qui asccndil super coelum coeli a principio·,* ct vere vox hebraica Dip *kedem,* ulrumque significal el orientem I I principium et utrumque csl verum. Christus enim.ul Dens a principio sedit super coelum coeli; et ul homo, post resurrectionem asccndil in coelum cl nunc est super coelum coeli ad orienlem,assistens aeterno cl supremo Orienti,id est,fonti lucis.

30. *Eccc dabil voci suae vocem virtutis : date gloriam Deo super Israel: magnificentia ejus, cl virtus ejus in nubibus.*

M. Mirabilis Deus in sanclis suis Deus Israel, ipse dabit virtutem el fortitudinem plebi suae, benedictus Deus.

Iks duns versiculos referunt gracci .Theodoretus ei Eulbymius ad missionem Spiritus sancti, quomodo post ascensionem Domini, induti sunl Apostoli virtute cx alio. Sed latini. Hilarius, Augustinus ei Hieronymus referunt ad secundum adventum Christi: ct hoc magis probo.Hic enim psalmus (ut initio diximus) omnia mysteria ulriusque testamenti complectitur. *Eccc,* inquit, *dabil voci* suae *vocem virtutis* , idesl, ille, qui humilis apparuit, *et sicut agnus coram tondente obmutuit,* ul dicit Isaias c.53. nunc *sedet super coelum coeli, el* paulo post *dabil voci suae,* ut sil *vox virtutis,* idest, v<»x potentissima et ejffirocissima: quod fiet quando *omnes mortui audient vocem/di Dn cl resurgent qui bona fecerunt in resurrectionem vitae, qui vero mala egerunt, in resurrectionem Judicii,* ut habetur Joan.5. nulla enim vox palen lior cogitari potest. Dux quidem virtutis fuit, quae dixit, *adolescens tibi dico surge,* Luc.7. el *Lazare veni foras.* Joan. II. Sed vox, quae cineres o-rnuium hominum ab initio mundi defunctorum subito formabit, animabil, excitabit,quantae tandem virtutis erit? Vox item maximae virtutis eril quar dicet, *Ile maledicti in ignem aeternum.* Matthaei 25. el, *Venite benedicti,possidete paratum vobis regnum·,* cui voci absque ulla resistentia, vel retractatione respondebit effectus. Certe comparatione ad hanc vocem, omnia omnium priiicipuiii edicta,el imperia nullius virtutis existimanda sunt. Recte igilur subjungit, *Date gloriam Deo super Israel,* idesl, glorificate Deum super beneficia in electos ejus collocata.*Omnia enim propter electos,* inquit Apostolus. 2. Tim. 2. *Magnificentia ejus, el virtus ejus in nubibus,* id csl, dale *gloriam Deo super Israel,* quoniam magnificentia Dei, cl potentia Dei manifestabitur maxima stiper *Israel in nubibus coeli,* quando videlicet *rapientur electi in nubibus obviam Christo,* ul ait b. Paul. 1. Thessal. 4. cl in ipsis nubibus erunl sedentes, quasi in soliis coelestibus el sublimissimis omnes electi Dei a dextris cl a sinistris Judicis omnipotentis.Quare exclamare licet, *Mirabilis Deus in sanclis* suis:lunc enim vere lotus minutus inlelligel.Dcum in sanclis suis provehendis ab imo ad summum, a summa humilitate ad summam, cl celsissimam gloriam, plane admirabilem fuisse: nam *Deus Israel.* Deus electi populi sui, tunc *dabit virtutem el fortitudinem plebi suae,* cum electos suos vera immortalitate cl impossibilitate donabit. Aeque obstat, quod in hebraeo legatur, mirabilis *Deus in sanctuariis:* ipsi enim sancti viri sunl verissima sanctuaria Dei.neque etiam quod in hebraeo sit in secunda persona. *pt>npEt2 mim-*mikdascecha, in sanctuariis tuis.* \ idetur enim errore scriptorum id accidisse.Aam non solum septuaginta verierunl in tertia persona, sed eliam s. Hieronymus vertit, *sanctuario* suo.Denique parum refert. quod in hebraeo sil. CHT7X KTZ *norà Elohim.Terribilis Deus,* pro quo nos liabo mus, *Mirabilis Deus:* nam ulrumque est verum, el una lectio explicat aliim: discimus enim ex lectione hebraica, Christum in die novissimo fore mirabilem in sanclis suis, cum magno terrore impiorum : quamquam omnis admiratio terrorem quemdam intulere solcai. Concludit Propheta illis verbis,*Renediclus Deus-Ad* enim sequitur cx praedictis in toto psalmo, ul omnes Deum benedicere debeant, cum ejus misericordia el juslilia, potentia. cl sapienlia,ex loi mysteriis mirifice declarata sint.

P S A IJI u S LXVIII.

TITULUS, ET ARGUMENTUM PSALMI

In finem pro iis, qui commutabuntur David.

De hoc titulo dictum csl in explicatione psalmi IL quae non sunt rcpelenda. Consentiunt fere omnes Expositores veteres, ul Hilarius, Augustinus Hieronymus, cl rcceniiores, ul Genebrardus, Jansenius, Agellius, cl alii, in hoc psalmo praedici passionem Christi plane ad litteram,nec non eversionem Judaeorum, cl aedificationem Ecclesiae, quae constat cx iis, qui foclicilcr commutabuntur de iniquitate ad justitiam, cl dc miseria temporali ad glOjriam sempiternam. Unus est Thcodorclus, quera sequitur Eulhymius,qui psalmum exponendum ccnsuil dc captivitate Babylonica Judaeorum; §cd Bealus Augustinus constanter reprehendit eos qui audent aliter exponere, quam Apostoli exposuerint. Apostoli enim dc Chrislo praedicta esse affirmant illa, *Qui oderunt me gratis,* Joan. 15. ct illa, Zelus *domus tuae comedit me,* Joan. 2. item illa, *Opprobria exprobrantium libi ceciderunt super me,* Roman. 15. cl illa, /n sili mea potaverunt *me aceto,* Joan. 19. el illa, *Fiat habitatio eorum deserta cl non sil qui habitet in ea.* Aclor. 1.

EXPLICATIO PSALMI LXVIII.

1. Salvum me *fac Deus, quoniam intraverunt aquae usque ad animam meam.*
2. *In/ixus sum in limo profundi el non csl substantia.*
3. Veni in *altitudinem maris, cl tempestas dcmersil me.*

Passio Domini nostri Jcsu Christi in evangeliis ila describitur,ul non multa dicantur de vehementia doloris ejus. Voluerunt enim Evangclislac declarare passionem illam fuisse voluntariam el summa constantia toleratam a Chrislo. Sed quoniam oportebat etiam, ul mundus inlelligercl. acerbitatem doloris in Chrislo fuisse maximam, atque inde colligeret, quantum debeat Redemptori, ideo Spiritus sanctus hanc doloris vehementiam mullo antea Prophetis revelavit, nc per cos ul testes fide dignissimos clab omni adulatione alienos, scribi voluit.Itaque mulla dc hac re scripsit Isains,mulla Hicremias, sed nullus plura quam David. Igilur in primis tribus hujus psalmi versiculis, describitur passio Christi per similitudinem mersionis in liquas lutulentas ct profundissimas.Salvum *me fac* Deus, salutem polit Salvator a Ut o Patre, non salutem animae quam habebat, el perdere non poterat,cnm bealus esset: sed salutem corporis.camqno non absoluto pi til, sed ul ostendat magnitudinem doloris, cl conlrnriclnlem naturalis appel:> lusad mortem, eo prorsus modo, quo in horto dixit, *Paler, si vis transfer calicem hunc a* me.Lue. 22. *Quoniam intraverunt aquae usque ad animam meam.* Ihc incipit similitudo demersionis inaquas. Quoniam, inquit, similis factus sum ei, qui projectus in aquas,incipit sentire aquas penetrantes ad vitalia, ut jam respirare, cl vivere non possit, *Infixus sum in limo profundi et non est substantia.*idesl, similis factus sum non solum homini praecipitato in aquas, sed in aquas limosas, et sine fundo, ul non liceat emergere, neque subsistere. Illud, *Et non csl substantia,* significal,cl non csl fundamentum, sive fundus, ubi subsisti possit: nam graccc csl ὑποστάσι . el hcbraice, 'TE-ytD *mahomad.* quae *stationem,* sive *consistentium,* vel *subsistentiam* significant. Veni *in altitudinem maris.* idesl.non in parvum gurgitem demersus sum.sed in mare magnum cl profundissimum, ul aquarum immensa multitudo super me sit. *El tempestas demersit me,* idesl, quia tempestas vehementissime ventorum,cl fluctuum demersit mc. In hac similitudine per *multitudinem aquarum usque ad animam penetrantium,* intelligunlur poenae multae , quas Christus pertulit, quae usque ad mortem saevierunt: non enim simplici morte defunctus csl. sed innumeras poenas, doloresque sustinuit. *Per limum profundum,* cui infixus inhaesit,significantur peccata lotius humani generis, quae illum in poenis detinuerunt: per *tempestatem.* qua demersus fuit in aquas, inlelligitur juslilia, dccrtlumquc divinum, quod expiari peccata voluit; inlelligilur quoque rabies cl crudelitas Judaeorum: inlelligi denique potest, cl maxime proprie vehementia amoris ipsius erga genus humanum. Nam percam tempestatem, inlelligilur causa efficiens passionis, quae multiplex fuit, ul Theologi docent cx divinis Scripturis. Num Apostolus ad Rnm. 8. dicit, *Qui proprio lilio suo non pepercit, sed pro nobis omnibus tradidit illum.* Et Actor. 3. dicit s. Petrus ad Judaeos, *Auctorem vitae interfecistis.* El rursus b. Paulus ad Ephes. 5. *Christas dilexil Ecclesiam, el tradidit semelipsum pro ea.* llaque tempestas valida,quae Christum demersit in profundum passionis, cl mortis,

fuil partim bona, cl laudabilis, partim mala cl reprehensione dignissima.

i. *Laboravi clamans.raucae faclae sunl fauces meaeidefecerunl oculi mei,dum spero ia Deum meum.*

Ex hoc versiculo inlclligimus. quae dicta sunl m Iribus versiculis superioribus, accipienda esse per simililudinemmam si proprie Christus demersus fuisset in aquas, non potuisset clamare. Sed hic etiam versiculus quarius per simililudinem accipiendus csl: Christus enim clamavil quidem in Passione, cum ait. Deus *meus,Deus meus ul quid dereliquisti* me? Mali. 27. cl rursum clamavil cum ail, *Dater in manus tuas commendo spiritum meum,* Lue. 23. Sed hi clamores tam breves fuerunt, ul non potuerint raucedinem facere. Quod aulem Christus in passione defecerit aspiciendo.cl cxpcclando auxilium a Deo nusquam legimus.linque sensus esl, Tanla fuil acerbitas cl prolixitas doloris mei, quantam inlclligimus esse in illis,qui usque ad raucedinem auxilium implorantes vociferantur, el clamant: ei quanta in illis osse solei quorum oculi deliciunt aspiciendo in coelum cl expeclando auxilium a Deo. Quod igilur Christus in passione semper fere tacuerit, *ul agnus mansuetus, qui portatur ad victimam,* ul dicil Hier, cap. 11, el adjuvantem non requisicril, quasi nihil acerbi pateretur, non fecit levitas passionis, sed magnitudo conslonliac cl flamma charilalis. Si cnim juxta magnitudinem dolorum,lamentatio esse debuisset,sine dubio raucae factae fuissent fauces ejus ob conl'nuam vociferationem , cl oculi eius Cidigassenl, dum aspiceret in auxiliatorem. Quare (ul supra indicavimus) Prophcla expressit magnitudinem passionis: Evangelista vero constantiae magnitudinem demonstravit.

.7. *Multiplicati sunl super capillos capitis mei, qui oderunt me gratis.*

(>. *Confortati sunl.qui persecuti sunl me inimici mei injuste·, quae non rapui, tunc exulvebam.*

Explicat nunc Propheta in persona Chrisli, propriis verbis, quae hactenus dixil per similitudines. Comparavit enim persecutores Chrisli mulli ludmi aquarum, et violentiae tempestatis : nunc aperte dicil inimicos suos fuisse prope innumerabiles, ct violentissimos, el absque ulla justa causa imo sine ulla causa ita saeviisse.*Multiplicatisunl super capillos capitis mei.* idesl, plures fucrunl quam sil numerus capillorum capitis, qui numelari vix possunt. *Qui oderunt me gratis,* id esl, plurimi fuerunt,qui oderunt mc absque ulla causa. Quod plurimi fuerint.perspicuum esl cx evangelio: nam praeler concilium seniorum, pontificum.scribarum. el pharisaeorum.accessit turba populi maxima, *quae clamavit. crucifige eum.* Mallh. 27. Joan. 19. Accesserunt integrae cohortes militum paganorum: *sprevit enim eum Herodes cum exercitu suo.* Luc. 23. El in dumo Pilati conveni! universa cohors militaris ad Christum illudendum.Accessit eliam Judas super numerum odientium Christum. Quod culem gratis eum oderint, dubitari non polesl. *cum perlransieril benefaciendo, cl sanando omnes oppressos a diabolo,* Ador. 10. el neminem unquam laescril. Causa vero quam allegabant in Concilio, Joan. 11. Si *dimittimus eum sic. venient Romani,el lollenl locum nostrum,cl gentem,* eventus docuit, quam fuerit vana cl ex falsa prudentia prodierilinani non dimiserunt eum imo impediverunt, quantum potuerunt Evangclii progressum,el tamen venerunt llomani,el tulerunt locum eorum, el gentem: quod non accidissel, si Christum, qui pacis, cl mansuetudinis, et cliarilalis doctor, et auctor erat, fideliter recepissent.Addii Prophcla de violentia inimicorum Chrisli: *Confortati sunl, qui persecuti sunl me inimici mei injuste,* idesl, injusti persecutores mei roborati sunl, fecerunt sibi animum, praevaluerunt,el ideo injusti fucrunl, quia coegerunt ul solverem *quae non rapui,* idest, poenam darem sine merilo culpae. Omnis iniquus, raptor dici polesl, quia rapit gloriam Dei, cl ideo cum punitur, soluit quod rapuit,sed Christus nihil rapuit.quia numquam peccavit, cl tamen poenas gravissimas dedit. Agnovit id latro pendens in cruce, cum ait, nos *quidem juste,* (crucis videlicet supplicium patimur) nam *digna factis recipimus,hic aulem nihil mali gessit.* Lue. 23.

7. *Deus luscis insipientiam meam, el delicia mea a te non sunl abscondita.*

Quia dixerat injuste sc pali,et solvere quae non rapuit: reddit nunc rationem, cur voluerit pali, cum facile posset ab injusta persecutione sc liberaro; causam aulem esse dicit insipientiam suam, ct delicta suo, quae Deo notissima,sed mundo occultissima erant. *Insipientiam suam,* vocat insipientiam Adami, quam in se susccpil, cl delicia *sua,* vocal delicia ejusdem Adami cl caeleroruin hominum, quae portavit, nen commisit. *Deus,* inquil, *tu bene nosti, quae sil insipientia mea,* ct quae *delicta mea,* idesl. tu scis me pali propler insipientiam primi hominis, qui seductori credidit similem Deo se luturum, si ligno vetito vesceretur el propter inobcdicnliam ejusdem, quae insipientiam illam consecuta esl. Addit s.Augustinus insipientiam Christi dici posse eam, quae apud homines insipientia visa esl,cum tamen sapientia esset maxima, videlicet quod cum posset unico verbo a morte sc liberaro, voluit tamen pati acerbissima tormenta cl mortem ipsam crucis, ul servulos ct ipsos inimicos a tormentis el morte redimeret. Haec stultitia visa esl hominibus; sed Deus novit hoc genus stultitiae sapientius esse omni humana sapientia. Quomodo stultitia videri polesl ignorantibus artem agriculturae cum grana optima projiciuntur in campos, el amitti irreparabililer videntur; sed cum eadem grana multiplicata colliguntur in messe, tunc apparet.non slulliliam.sed sapientiam fuisse projicere eo modo grana in sulcos terrae.

8. *Non erubescant in me, qui expectant te Domine, Domine virtutum.*
V.ffon Qpn fundantur super me, qui quaerunt tc Deus Israel.
10. *Quoniam propter te sustinui opprobrium, operuit confusio faciem meam.*

Sollicitus pro membris suis orat, ul hacc ipsius passio non sit scandalum fidelibus suis, aut certe non dcspcrenl:nam ipse dixit, *beatus qui non fuerit scandalizatus in me,* Mallii. 11. el ad discipulos passione jam immincnlc, *omnes vos scandalum patiemini in mc in nocte ista,* Mallh. 2G. Ideo nunc ait, *non erubescant in me, qui expectant tc Domine,* idesl, non .erubescant propter me, qui sperant in te, quasi ego derelictus a te sim, elspcs mea vana fuerit: ne dicant, Quis audebit spectare Dominum, idesl, sperare in Domino, si Alium suum Dominus ita negligil, ita deserit? Ac deinde repetit el déclarai, addens, *Non confundantur super* me, *qui quaerunt te Deus Israel:* nam qui confunduntur, erubescunt; cl qui spcranl, quaerunt: quod ergo dixerat, *non erubescant in me,* déclarai per illa verba, *non confundantur super me,* idesl, mei causa. El quod dixerat, *qui expectant te,* explicat per illa, *qui quaerunt te,* idest, qui sperantes in te quaerunt auxilium tuum: el ad id quod dixcral, *Domine virtutum,* addit, *Deus Israel:* ul ostendat,merito homines confidere in Deo, quia Dominus esl virtutum, idest, exercituum,ac per hoc polcnlissimus: el simul esl Deus Israel, idesl,amator ct proleclor populi sui, ac per hoc benignus, et qui non solum polesl, sed eliam vult, ct solet defendere suos, llcddil postremo causam, cur id juste petat. *Quoniam,* inquil, *propler (e sustinui opprobrium.* idesl, hacc juste pelo,quia ignominiam,quam passus sum, non propler culpas rncas , sed propler honorem luum passus sum. Propler tc, inquam , *operuit confusio faciem meam,* idesl, propler gloriam luam, ego sustinui contumelias, flagella , irrisiones, sputa in faciem, cl alia id genus, quae verecundia ac rubore \ullum meum impleverunt.

\\. *Extraneus factus sum fratribus meis, el peregrinus /iliis matris meae.*
12. *Quoniam zelus domus tuae comedit me. cl opprobria exprobrantium tibi, ceciderunt super me.*

Explicat Prophcla in persona Chrisli occasionem persecutionis Judaeorum. Occasio enim fail, quia Dominus reprehendebat mala opera eorum: sic enim ipse ail Joan. 7. *Non potest mundus odisse vos, me aulem odii, quia e<jo testimonium perhibeo de illo, quod opera ejus mala sunl.* El in libro Sapientiae, capilc secundo, dictum csl , *circumveniamus justum , quoniam inutilis esl* nobis, *cl contrarius operibus nostris cl improperat nobis peccata legis, el diffamat in nos peccata disciplinae nostrae,* etc. Dicit igilur, *extraneus facias sum fratribus meis,* idesl, tamquam extraneum mc reputaverunt fratres mei, Judaei; cl *peregrinus filiis matris meae,* idesl, cl tamquam hospes, vel alienigena existimatus sum a filiis matris meae synagogae. Elhoc est quod initio evangelii scripsit s. Joan. *In propria venii, elsui eum non receperunt:* Nam etiamsi dixerant Joan. 7. *hunc scimus unde sil;* cl Dominus cis, *el me scitis. el unde sim scitis:* tamen Jo. 9. dicunl.*scimus quia Moysi loculus est Deus, hunc aulem nescimus unde sit.* idest. non novimus cum, extraneus est nobis. llcddil,aulem rationem cur tamquam extraneum illum habuerint,cum addit, *quoniam zelus domus tuae comedit me.* Zelus enim domus Dei lum corporalis, idest,templi,quod profanabant Judaei negotiationibus: lum spiritualis, idesl, congregationis fidelium, quam vitiis variis Inquitfabanl. *comedebat,* idesl, consumebat, urebat,dolorc afficiebat ipsum: ac propterca ipse zelo illo permotus gravissime Judaeos arguebat,ut perspicuum csl ex cap. 23. Mallh. el cap. 11. Luc. ct cap. 8. Joan, cl sicut ipse juste cos arguebat, ut cmendarcl; sic vicissim illi cum blasphemabant, ciquc conviciabantur,dicentes,*daemonium habes. Samaritanus es:* cl *in Beelzebub principe daemoniorum ejicit daemonia;* el, *scimus quia hic homo pcccalor csl.* Joan. 8. cl ideo subjungit in psalmo, *Opprobria exprobrantium tibi ceciderunt super me.* Dicil aulem opprobria exprobrantium libi, quia injuriae Filii perlinent ad Patrem, praeserlim cum in divinis Pater elFilius unum sint in essentia: cl quamvis communes essent omnes injuriae Patri el Filio, tamen eae praecipue perlinebant ad Palrem. quae ad miracula perlinebant, quae sunl opera divina, dc quibus ipse dicebat, *Opera, quae dedit mihi Paler ul faciam illa,* leslimonium perhibent de me, Joan. 5. et. *Paler in me manens ipse facit opera,* Joan. 14. illa ergo calumnia, *in Beelzebub Principe daemoniorum ejicit daemonia,* propriissime ad Palrem perlinebat, cum opera Dei quae Filius faciebat in nomine Palris sui, ct quae Paler per l'ilium operabatur, ipsi tribuerent diabolo. Ista ergo opprobria exprobrantium Patri cadebant super Filium, lum quia intcnlio Judaeorum erat Filium calumniari, non Palrem,lum quia ipse Filius libenter super se accipiebat injurias, quae ad Palrem pertinebant, el in hoc sensu allegatur hic versiculus ab Aposlulo ad llom. 15.

13. *El operui in jejunio animam meam, et factum csl in opprobrium inihi.*
11. *Et posui vestimentum meum cilicium, cl fidus sum illis in parabolam.*

Prior versiculus obscurissimus csl. lam quo ad verba, quam quo ad sententiam. El obscurior eliam videtur esse juxla verba hebraica.ubi legimus /.'l /levi *in jejunio animam meam:* neque satisfaciunt, qui contendunt lectionem puram esso in quodam codicc Vaticano, ubi legitur,El *incurvavi in jejunio animam meanv.el* verba hebraica esso immutata . el pro П33Х *ebche* . legendum esso П32N cchpe. Isti, inquam, non satisfaciunt, lum quia vulgata editio habet,el opcnii.Nequo \ox hebraica *cchpe* significal incurvari, ul ipsi, volunt:

non enim, П52 *chaphah,* sed, *chaphaph,* significat incurvare. Igitur his omissis, pruno anima ponitur pro foto homine, cl *operui animam meam,* significat operui me, Idesl, operui caput meum jejunando. Operire aulem capul jejunando, est cum luctu ct moerore in signum humilitatis cl poenitentiae jejunare,unde dicitur in alio psal.35. *humiliabam in jejunio animam* menm.Quod aulem lugentes ct mocrcnlcs solerent operire caput, perspicuum est ex mullis locis Scripturae sacrae lib. 2. reg. cap. 15. *Porro David ascendebat clivum olivarum, scadens ct flens, nudis pedibus, ct operio capite.* El eodem lib. cap. 19. *Porro Bex operuit caput suum, cl clamabat vorc magna, Fili miAbsalon, Absalon fili mi.* Esther. 6. *Aman festinavit in domum suam lugens,cl operto capile.* El dc rilu jejunandi, Isniae 58: *Numquid hoc est jejunium, quod elegi: per diem affligere hominem animam suam: numquid contorquere quasi circulum caput suum, el saccum cl cinerem sternere,* ubi contorquere capul quasi circulum, csl capul cnopcrirc undique, el legmen arcte constringere. Alquc hinc conciliari potest leclio Hebraica cum gracca. el latina. Quod enim habelur in Hebraico, *El flevi in jejunio animam* meam.existimaverunt sepluaginla Interpretes, intclligcndum esse non proprie dc fletu. sed dc signo eirilu fictus ct doloris cl ideo verterunt *operui in jejunio animam meam.* Neque csl novum , quod fielus accipiatur pro signo fidus, nam in scriptura passim legimus, defictos fuisse mortuos mullis diebus quod significat signa moeroris mullis diebus portata. El quod legimus in Genesi cap. ultimo, quod Aegyplus ficvcril Jacobi Patriarchae morlcm sepluaginla diebus, sine dubio dc signis luctus inlelligilur, ul notat s. Hieronymus. Jam quod allinet ad sententiam, non legimus (hristum jejunasse operto capito , neque saccum induisse multo minus ea causa fuisse derisum : sed conlra legimus, dictum de co Maith. II. *Ecce homo vorax, ct potator vini:* cl discipulos ejus reprehensos, quod non jejunarent, ut discipuli sancti Joannis cl 1'harisacorum jejunabant, Mattii. 9. jejunavil quidem Dominus quadraginta diebus in deserto sed hoc fuil occultum jejunium,ut non potuerit inde opprobrium pati. Jejunavil quoque saepissime lotos dies occupatus in praedicatione,quemadmodum vigilabat saepe lotas nodes orationi vacans, sed non inde opprobrium illi accessit. Denique jejunavil iti Passione sua, a vespera feriae quintae usque ad horam nonam feriae sextae el ob defatigationem cl flagella sine dubio esurivit, el sitivit: ncc defuit rilus operiendi capulmam spin eo galero coopertus jejunavil ncc sine opprobrio cum in fame sua idle cibatus cl in sili accio potatus fuerit tamen de cilicio, sive sacco nihil in evangelio legimus. Quare cum sancto Augustino duo isti versiculi exponendi esse videntur spinlualilcr ul per jejunium cum fletu,el moerore inlclligamiis esuriem clsilim ar ieniissimam salutis animarum, pro quibus angebatur et gemebaUpcr cilicium vero inlell g.itur caro mortalis cl passibilis, qua Verbum indutum mundo apparuit ul humilitate sua mortales adduceret ad contemptum rerum transeuntium cl desiderium aeternarum: ctob ista opprobrium factus est, et fuit Judaeis *in parabolam,* idesl, in irrisionem, inquil s. August.. Parabolaenim csl similitudo quae potest esse in bono, clin mulo, sed hoc loco inlcll igilur in malo, quomodo Sapient. 5.dicuntur sancti fuisse *in similitudinem improperii.*Fuisse aulcm Christum irrisum in terris, manifestum csl; nam Marci 5. cum diceret, *non est mortua, puella, sed dormii, irridebant eum.* El Luc. 1G. cum loqueretur de eleemosynis large faciendis, audiebant Phnrisaei avari, *el deridebant cum.* In Passione aulem irrisus fuit a mililibus, ab Herode,, a principibus sacerdotum, ab aliis.

15. *Adversum me loquebantur, qui sedebant in porta, et mc psallebant, qui bibebant vinum.*

Haec csl quasi appendix ad ea. quae dicta sunl. quasi dicat, accedit praeterea quod *adversum me loquebantur qui sedebant in porta,* idesl, principes ac judices in conciliis suis dc interitu meo consultabant, cl falsa testimonia quaerebant, ac mc denique ad morlcm condemnabant. Judicia enim in portis civitatum apud hcbracos exercebantur, un 'e csl illud proverb. 31. *Nobilis in portis vir ejus, cum sederit cum senatoribus terrae. El in me psallebant qui bibebant vinum,* idesl, non solum pubblice in conciliis, sed etiam privatim in domibus tempore conviviorum inter pocula do mc garriebant, ct cantabant ludentes cl irrcdcnles.

16. *Ego vero orationem meam ad te Domine, tempus beneplaciti Deus.*

Exposuit hactenus Propheta magnitudinem passionis dominicae, nunc exponit orationem Christi ad Patrem pro liberatione a laniis malis, de qua scribit Apostolus ad Ilebr. 5. *Qui in diebus carnis suae preces supplicationesquo ad cum, qui posset illum salvum facere a morte, cum clamore valido, el lachrymis offerens, exauditus csl pro sua reverentia.* E.x quo mtelligimus orationem Christi absolutam non fuisse ul non pateretur, aut non moreretur, sed ul in passione vel morte non delineretur, *in quo exaudilus fuil:* oratio illa fusa est, in cruce, el mox emisso spiritu liberatus est omnino a morte, el omni tribulatione. *Ego vero,* inquil, *orationem ad te Domine,* idesl, illi mihi insultabant, el opprobria in mc jaciebant, *ego vero orationem* pro illis, el pro me libi Deo Patri cum lachryinis offerebam dicens, *tempus beneplaciti Deus,* idesl, jam advenil tempus beneplaciti; lempus a te definitum nl complaceat libi mc ab his cruciatibus liberaro, el mundum hoc lanio oblato sacrificio reconciliare. Hoc idem legimus Joan. 17. *Pater venit hora, clarifica filium tuum,* el Joan. 19. *Consummatum est.*

17. *In multitudine misericordiae tuae exaudi me, in veritate salutis luae.*

Pergil in oratione, ac petit, ul quando quidem jam venii lempus beneplaciti, cxaudial oralioncm

ejus, in *multitudine misericordiae, el in vcrilate salutis luae,* idesl, propler multitudinem misericordiae, ex qua motus csl ad prominendam reconciliationem per passionem lilii sui, cl propler yorilalcm, idesl, veracilnlem, clfldehlnlcm salutis, quia Deus non minus pius, el misericors csl in promittenda salule, quum fidelis cl justus in praestanda salute, quam promisit.

18. *Eripe mc de lulo, ul non infigar: libera* me *ab iis, qui oderunl me, cl de profundis aquarum.*

19. Aon mc demejy/al *tempestas aquae, neque absorbeat me profundum: neque urgeat super* me puteus *os suum.*

Peliil liberationem sub eadem metaphora aquarum, el luli, el tempestatis, dc qua dixerat in primis lribus versiculis. *Eripe me de lulo, non infigar,* idesl, ul non tam alte infigar, ul non emergam: dixcral enim, *infixus sum in limo profundi,* nunc petii non detineri in eo hilo. *Libera me ab iis, qui oderunt me,* idesl, ab iniquis persecutoribus, el dc *profundis aquarum,* idesl. de magnis tribulationibus, in quas illi mc conjecerunt, non me *demergat lempeslas aquae:* antea dixerat, *lempeslas demersit me,* ideo nunc petii non demergi, idesl, non detineri in illa immersione: quod déclarai, dicens, *non ita me absorbeat profundum,* ul numquam emergam.El *nonurgeat super me puteus os suum,* idesl, non claudat puteus in quem cecidi os suum: nam dum palet os pulei, spes esi evadendi, sed clauso atque obturato orc putei: nihil nisi desperatio supercsl. Verbum liebrjicum.XSX *alar,* proprie significal *claudere,* et aie legit sanctus Augustinus, *non coroncl.Qim*re nostra leclio, quae habet, *non urgeat,* exponenda est, non comprimai os suum, idest, non claudat.Quomodo eliam exponunt graccam vocem, cj/izw. Thcodorelus el Eulhymius,idesl,non concludat. In summa pclil celcrem resui rectionem a mortuis, cl liberationem ab omni malo, primum sibi, deinde membris suis.

20. *Exaudi me Domine, quoniam benigna csl misericordia tua : secundum multitudinem miserationum tuarum respice in mc.*

21. *Etne averlas faciem luam a puero tuo,quo niam tribulor, velociler exaudi me.*

22. *Intende animae meae, cl libera eam, propler inimicos meos eripe mc.*

Multiplicat propheta verba orationis in persona Christi patientis, ul ostendat magnitudinem passionis. *Exaudi me Domine, quoniam benigna csl misericordia lua. proponit* 1res rationes, ob quasdi-bel exaudiri: unam ex parle misericordiae hei; alteram cx parte magnitudinis doloris sui: tertiam ex parle inimicorum persequentium. Prima rallocsl in hoc versiculo, ubi dicitor misericordia Dei benigna 11 mulla esse. S. Augustinus legit, *quoniam suavis csl misericordia lua,* cldicil.misericordiam miseris suavissimam esse, quemadmodum cibus suavis csl esurientibus, non aulcm saluris, n quibus contemnitur. Itaque vull sensum esse. *Exaudi me Domine, quoniam* mihi in tribulatione coslilulo *suaris csl misericordia tua:* jam enim incipio experimento discere, quam dulciter sapiat misericordia tua. In hebraeo esi vox generalis, nimirum -pDfl lob *ehasdeca, bona csl misericordia'lua:* quae vox potest cl benignam cl suavem significare. Altera ratio csl in sequenti versiculo: *El ne averlas faciem tuam a puero tuo, quoniam tribulor, velociter exaudi mc.* .Numquam Deus (aciem suam avertit a filio suo, sed visus est avertisse, quando eum in cruce pendentem in summis doloribus dereliquit, dicente ipso Domino, Deus *meus, Deus meus, ul quid, dereliquisti me?* Mallh. 27. line igitur respicit, cum dicil, ne averlas faciem luam *a puero luo,* idesl, ne diutius me in his doloribus derelinquas. Per vocem puerum s. Augustinus inlelligil parvulum, quia Christus *humiliavit se usque ad mortem,* cl sic parvulum, abjectum et humilem se fecit. Vox hebrnica Tï”ï~> *habdecha, servum tuum* significat, el esi huc luco valde ad rem, ul ostendat Christum in forma servi orasse el dixisse.*quoniam tribulor* vehementissime videlicet ct intolerabili passione, *velociter exaudi mc.* Tertia ratio csl in sequenti versiculo, *intende animae meae, et libera cam, propler inimicos* meos *eripe mc.* Quid petierit, cum ait, *velociler exaudi mc,* explicat per sequentia verba, *intende animae meae,* idesl. vitae meae ad extremum perductae el libera eam per celerem resurrectionem. El subjungit rationem. quae tertia esi, ul diximus, cum ait, *propler inimicos meos eripe mc,* idest eripe me a doloribus cl a morte,resuscitans mc in vitam immortalem, ul inimici mei videntes se pra valere non potuisse. vel confundantur, vel convertantur: quod factum esse legimus·. Act. 2. ubi audientes populi Christum resurrexisse cl videntes id manifestissimis signis ct prodigiis confirmari, multi compuncti dicere coeperunt, *quid faciemus i iri fratres?* el conversi sunl ad tria millia. Alii obstinati in malo ila confusi sunl. ut dicerent, Aci. 5. *quid faciemus hominibus istis ? quoniam notum signum facium est per cos, omnibus habitantibus Jerusalem: manifestum csl,cl non possumus negare.*

23. *Tu scis improperium meum el confusionem meam el revercnliam meam.*

21. *In conspectu luo sunt omnes, qui tribulant* me. *improperium expeclavil cor meum el miseriam.*

Vocal ipsum Deum in testem passionis suae , ac praecipue ejus passionis quae in ignominia consistit: nobiles enim animi pluris faciunt ignominiam. quam dolorem corporis. *Tu,* inquil, scis *improperium meum,* idesl quae improperia in me jaciant adversarii: cl *confusionem meam,* idesl confusionem, quae nascitur cx opprobriis: confunditur enim apud alios non solum qui culpam veram agnoscit, sed eliam qui sine culpa csl, sed videt credi ab aliis crimina, quae sibi falso objiciuntur. *El revercnliam meam,* idest verccun-

diam, quae cx confusione oriri solei: erubescunt enim, qui apud alios confundunlur, etiamsi injuste confundantur. In hebraeo csl vox, П2275 *chclimma,* quae *verecundiam* significat, el verecundiam hoc loco legunt s. Hilarius, s. Augustinus, Eulhymius ct alii: quare vox, reverentia,quae habelur m nostra editione, non significat reverentiam, quae debebatur Chrislo; sed reverentiam, quam ipse in se habebat, idesl erubescentiam ct verecundiam. *In conspectu luo sunl omnes, qui tribulant me,* idcsl sicul non le laid afflictio men, ita non le latent, qui me affligunt; a quibus nihil cxpcclare possum, nisi improperium el miseriam; sicut semper cxpcclavii cor meum, mullo antea quam advenirent. Ex hebraeo s. ilieron. vertit, *opprobrio contritum csl cor meum, el desperatus sum.* Sed facile csl videre, quid septuaginta legerint, ul verterent, *improperium cxpcclavii cor meum cl miseriam;* naro, *sciabar,* si legatur cum puncto in dextro cornu, significat *contritum csl,* ut vertit s. Ilieron. sed si legatur,*12*0 *sabar,* cum puncto in sinistro, significat *cxpcclavii.* cl sic legerunt septuaginta. Sic eliam vox hcbraica, HIàhjN *anuscia,* el nomen esse potesl, cl verbum; si nomen sil. ul septuaginta crediderunt, significat, *gravem afiliclioncm.quam* ipsi *miseriam* dixerunt; si verbum sil, ul credidit s. ilieron. significat *valde dolui ;* vel eliam ul ipse vertit ; *desperatus sum.* linque lectio graccn "αλα'.πορίαν, el latina non discordai ab hcbraica, si legalur, ul eam septuaginta inlerpreles legeruni.

25. *El sustinui, qui simul contristaretur, cl non fuit ; cl qui consolaretur cl non inveni.*
26. *El dederunt in escam meam fel el in sili mea potaverunt me aceto.*

Addit ad extremum in laniis passionibus suis, non solum se nullum habuisse consolatorem, cl compelienliam, sed in fame fal sibi datum in cscam, cl in sili acetum in polum. Aon defuerunt, qui contristarentur in morte Christi, sed defuerunt, qui simul cum illo contristarentur, idesl ob eam causam Instarentur, unde ipse tristabatur. Nam Apostoli cl piae mulieres tristabantur ob mortem Christi temporalem; ipse vero tristabatur ob mortem spiritualem, cl spiritualem caecitatem Judaeorum, qui insaniebant in medicum, qui venerat curare cos. *Sic eliam quaesivit consolantem, et non invenit,* quia consolatio, quam quaerebat, erat conversio impiorum. In passione aulem ejus mulli perversi sunl : pauci , aul nulli conversi. Nam latro conversus quidem csl; sed sub finem passionis; at in ipsa passione lurbnc clamaverunt, Joan. 10. *Tolle, tolle crucifige cum;* Apostoli scandalum passi fugerunt ; Petrus negavit, .ludas desperavit. Quod aulem dicitur <lc fello dato in escaro, ad litteram non legitur in scriptura, quia M Illi. 27. sit quidem mentio fellis, sed dati in polum, non in escam. *Dederunt,* inquit, *ei bibere* tinum cum *felle mixtum:* cl fortasse, non fuit propric fel, sed dictum csl fel, quia erat polio amara. M ircus enim cap. 15. hoc idem referens died , *Dabant ei bibere myrrhalum tinum,* cl haec est causa fortasse cur Matthaeus non allegaverit scripturam istam psalmi ul semper solei diligenter notare, quando scriptura aliqua impletur in actionibus el passionibus Christi. Probabile igilur csl, escam istam fellis intclligendam esse spirilualiler, ul per escam fellis inb lligalur amaritudo peccatorum, quae Chrislo in passione jejunanti loco cibi ingesta csl. Quod denique dicilur dc potu aceti, non solum spirilualiler, sed eliam ad litteram adimpletum csl, ul perspicuum csl ex cap. 19. Joan, ubi notat Evangelista, Christum dixisse *sitio,* el accepisse acetum sibi in spongia porrectum, ul impleretur scriptura. Scriptura aulcm implendi haec erat: *in sili mea potaverunt me accio.*

27. *Fiat mensa eorum coram ipsis in laqueum, el in retributiones, el in scandalum.*
28. *Obscurentur oculi corum ne videant, el dorsum corum semper incurva.*
29. *Effunde super eos iram luam, cl furor irae tuae comprehendat eos.*
30. *Fiat habitatio eorum deserta, el in tabernaculis corum non sit, qui inhabitet.*

Incipit nunc propheta per modum imprecationis praedicere mala, quae eventura erant Judaeis ob ingratitudinem, cl crudelitatem in Christum, qui ad cos missus fuerat Salvator ct Redemptor. Describit aulcm poenas spirituales et corporales, quas in Judaeis, manifestissime cernimus. Fiat mensu *corum coram ipsis in laqueum:* per mensam inlelligunl Patres lectionem scripturorum, unde pascuntur animae fidelium veritate divina. Vocat autem mensam, ul opponat escae fellis, quasi dicat,illi mihi dederunt fel in escam; tu lacies ul corum mensa, cl esca vertatur eis in laqueum; haec mensa coram Judaeis csl, quia assidue legunt Moysem, ct prophetas, sed facta csl illis in laqueum, quia perperam intelligentes capiuntur laqueo infidelitatis, cl illa ipsa scriptura, quae fideliter considerata poterat cis salutem adierre, adferl cis perditionem, quia detinet illos in incredulitate. Eadem facta est illis *in retributiones,* quia quod mensa scripturarum versa sil illis in laqueum permisit Deus, ul retribueret illis quod merebantur. Nam justum est, ut qui lucem aspicere noluerunt, in tenebris maneant. Facta quoque csl illis in *scandalum,* quia lapidem angularem a Deo missum non cognoverunt, sed in eum potius impegerunt. ct offenderunt, unde sanctus est illis lapis *offensionis,el pc.lra scandali,*tsaiac 8. clRom. 9. *Obscurentur oculi eorum ne rideant, cl dorsum eorum semper incurva.* Haec est radix malorum suprodictorum, quia permittente Deo depravatus csl intellectus, el affectus corum. *Obscuralisunt oculi eorum* interiores, imo velamen est *super cor eorum,* teste Paulo 2. Corinth. 3. imo *excaecali sunl,* ul dicilur Isaioc G. Malt. 13. Joan. 12. cl Horn. 11. Depravatus quoque csl eorum allectus, ul nihil appetant, nisi terrena, quod significat illud,dorsum *corum semper* incurva,Id est, te permittente, ac per hoc puniente eorum ingratitudinem, semper curvi incedent, ut nihil nisi terram aspiciam. Ut aulcm inlcllIgamus hanc eurum

caocflalcm, cl pravitatem dc ira Dei descendere, suhjungil propheta, *Effunde iram luam super cos,* idesl, effundes super eos iram luam: quod Apostolus confirmai, 1. Thcssal. 2. *Qui Dominum occiderunt Jcsum, el prophetas, el nos persecuti* suat, cl Deo *non placent,* clc. cl paulo post, pervenit enim ira *Dei super illos usque, in finem.* Ex hac ira Dei processit spiritualis plaga primum, deinde eliam temporalis, qua expulsi de lerra promissionis loto orbe cxules, el profugi vagantur, quod suhjungil propheta, dicens, *fiat habitatio corum deserta, cl non sil qui in tabernaculis eorum inhabitet:* id impletum csl ad litteram, cum Tito imperatore jubente eversa esi Jerusalem, cl inhabitabilis reddita: postea vero reaedillcala quidem csl, el habitari coepta, sed a gentilibus, vel chrislianis, vel saracenis, non aulcm a Judaeis. Unde quod ad Judaeos allinet, adhuc deserta csl, quia ibi non permittuntur habitare, nisi pauci admodum. Pracdixil hoc eliam Dominus, Mallii. 23. Loce *relinquetur vobis domus vestra deserta.*

31. *Quoniam quem tu percussisti, persecuti* sunl, ct *super dolorem vulnerum meorum addiderunt.*
32. *Appone iniquitatem super iniquitatem eorum, el non intrent injustitiam tuam.*
33. *Deleantur de libro viventium, et cum justis non scribantur.*

Quemadmodum paulo anlc propior escam fellis Chrislo exhibitam Judaei puniti sunt, ul mensa corum Herd illis in laqueum : ita nunc dicit Propheta, Judaeos sic puniendos, ul apponantur peccata ad peccala corum, quemadmodum ipsi addiderunt Clirisio poenas ad poenas, cl dolores ad dolores. Sed explicandum csl quomodo sil intelligendum, Judaeos *persecutos esse.quem Deus percussit.* cl *addidisse dolores super dolores vulnerum Deo percutienle acceptorum.* Deus enim non videtur percussisse Christum,nisi permittendo, ul a Judaeis percuteretur , proinde videniur eadem cmnino vulnera fuisse, quae Chrislus a Deo, el a Judaeis accepit. Sciendum igilur csl, quamdam percussionem, cl quaedam vulnera a solo Deo inilicla fuisse Christo sine ulla cooperatione Judaeorum: aliam fuisse percussionem, cl alia vulnera a Judaeis propric Chrislo inflicta. Deo permittente, clui illa Chrislus palerclur, decernente cl volcnlo: percussio cl vulnera a Deo inilicta, sine cooperatione Judaeorum, fuit assumptio carnis passibilis el mortalis, unde secula csl fames, silis, fatigalio, frigoris cl acslus perpessio, el alia permulta incommoda. Porro incarnatio, unde isla secula sunl, facia csl opera Spiritus sancli, ac per hoc Deus solus Chrislum percussit, dum sine culpa ejus propria, tam multas pcccnli originalis poenas illum subire voluit. Ad has poenas, sive percussiones addiderunt Judaei persecutiones cl vulnera. 5.im etiamsi Deus delinito consilio volucril Christum illa pali, el bene usus sil mala voluntate Judaeorum: tamen vero el proprie Judaei,cx propria malignilalc cl invidia Chrislum persecuti sunl, cl vulneribus, ac morte affecerunt. Ait igilur proplio-*tn,quoniam quem tu percussisti,* mittens in Mundum in similitudinem carnis pcccnli. fami cl sili, frigori cl aestui, aliisqnc innumerabilibus incommodis obnoxium : *persecuti sunt* calumniis, con, viciis, falsis testimoniis. *El super dolorem vulnerum meorum addiderunt,* idesl super dolorcmquem capiebam cx consideratione innumerabilium peccatorum, quae, quasi vulnera mea cssenl, curanda el purganda susceperam, *addiderunt* dolorem flagellorum, spinarum, clavorum: cl cum jam mortuus essem, *addiderunt,* vulnus lateris mei : cl cum c sepulcbro surrexissem, cl in me quid amplius faccrcnl uon haberent, addiderunt persequi cl vulnerare me in membris meis, discipulos meos lapidando cl occidendo, tn hebraeo habelur, q'7?Π *chalalecha jesapperu.* Ei super dolorem vulnerum luorum *narraverunt,* vel *numeraverunt.* Sed idem csl sensus, nam ruinera *illa* dici possunt a Chrislo vulnera mea cl vulnera lua; mea, quia mihi indicia; lua, quia a te indicia. Illud aulem *narraverunt,* vel *numeraverunt,* a scpluaginla acceptum csl in signidcalioncm numerationis, non narrationis: cl ideo verterunt, *addiderunt:* quia idem csl addere ad numerum percussionum seu vulnerum, cl numerare super vulnera cl percussiones: non enim quis polesl numerare super vulnera indicia, nisi addendo nova vulnera. *Appone iniquitatem super iniquitatem eorum.* Quoniam, inquit, illi addiderunt vulnera super vulnera, ideo tu juste judex.appone *iniquitatem super iniquitatem.*idesl juslo judicio luo non eos liberes a prima iniquitate, sed sine ul addanl iniquitatem ad iniquitatem, sine ul implcanl mensuram patrum suorum. Mallh. 23. *Vt veniat super illos omnis sanguis justus* : dicilur enim Deus facere. (piando permittit fieri id quod sine ejus permissione non fleret, cl hoc non casu, sed oχ cerlo dccrolo ad punienda peccala eorum qui merentur sic desori cl cxcaecari. Nulla enim csl poena gravior, quam cum peccatum est poena peccati. De qua re vide s. August, hb. 4. in Julianum. *El non intrent in justitiam luam.* Haec csl explicatio superiorum verborum : illi enim qui non intrant in justitiam Dei, idcsl qui non admittuntur ad justificationem. quam Dei gratia gratis operatur in vasis misericordiae, illi de peccaio in peccatum ruunt, cl peceala peccatis apponunt. *Deleantur de libro viventium.* Aliqui haec exponunt dc libro vitae temporalis, ul deleri dc libro viventium, nihil sit aliud,nisi interfici.Sed huic expositioni repugnant verba sequentia, *et cum justis non scribantur :* nam explicat: proinde idem osse videtur.deleri *de libro viventium,* cl non *scribi in libro justorum,* ni per deleri, vel non scribi, inlelligalur non computari,cl per viveplcsinlelliganturjusli.qui soli vere vivunl cum injusti mortui sini in peccatis cldeliriis suis. S. Augustinus inlelligil haec omnia de libro aeternae praedestinationis, dc quo deleri dicuntur, qui tandem intelligunlur so in co scriplos non luisse. Sed quoniam liber ille vitae ante merita praevisa scriptus fuit, ul ipse in primis s. August, nlllnnal ; non video, quomodo in poenam istorum nunc dicatur, *deleantur de libro viventium, el cum justis non scribantur.* Probabilior

videtur eorum sententia,qui per librum viventium, et juslorum, inlelligunl librum populi Dei, in quo scnpii sunl veri cultores Dei, quilrns solis vera justificatio contingit, el qui sunl libi, el haeredes. Vere enimJtidaei.qui olim erant popolus Dei, nunc deleti de libro vivonlitim el juslorum, non sunt amplius populus Dei,neque pariem habent in hacredilalc liliorum Dei: et contra gentiles, qui non cranlpopolusDei,pcr fidem in Christum coeperunt esse popolus Dei. el pariem habere in regno Dei. line praedixi Ezcrhid cap. 13. *in concilio populi mei non erunt. el in Scriptura domus Israel non scribentur.* El Daniel cap. 9. Λ'oη *eril ejus populus.qui eum negaturus est.* Et Oseao I. Λ'oη *populus meus, el ego non cro vester Deus.Et* Dominus in Evangelio saepissime hoe, praedixit jiidoeis fore, *ut auferretur ab cis Regnum Dei, el filii regni ejicerentur foras; cl in locum eorum venirent gentes ab orientent occidente,et recumberent cum Abraham. Isaac., el Jacob in regno coelorum.* Hanc expositionem attingit breviter san* clus Hilarius, sed fusius Sanctus Hieronymus, qui dicil Jadacos persecutores Christi deletos esse de libro, in quo scribebantur Patriarchae, cl Prolelae, et non esse scriptos in libro eorum, qui justificantur per fidem Christi, quorum nomina scripta sunt in coelis.

34. *Ego sum pauper, el dolens: salus tua Deus succpil me.*

Nunc tandem in fine psalmi praedicit Prophela Christi gloriam, el Ecclesiae aedificationem. Loquitur aulem in persona ipsius Christi; ul eliam in superioribus fecit. *Ego ,* inquit Dominus , *sum pauper ct dolens,* idesl in cruce fui pauper el dolens. nudus vestibus, coopcrius plagis. Ila nihil habuit ex hoc noslro mundo exiens, nisi mala noslra, exemplum nobjs praebens, ul sequamur vestigia ejus, contemnentes cum gaudio bona mundi, el tolerantes cum patientia mala mundi. *Salus tua Deus suscepit me.* cum talis essem, egens bonis, dives malis, salus tua me resuscitans a mortuis abstersit omnia mala, replevit omnibus bonis. Quid enim mali haerere possit in eo, quem ipsa salus suscipit cl undique complectitur. In hebraeo non csl verbum, *sum,* sed *ego pauper cl dolens,* debet autem illud verbum explicari accommodate ad sententiam, ul sensus sit. Ego pauper cl dolens cram, vel cum essem pauper cl dolens, vel. ego sum ille pauper cl dolens, quam salus lua suscepit.

35. *Laudabo nomen Dei cum cantico,* el *magnificabo cum in laude.*

Christus in forma hominis resuscitabis, cl glorilus a Deo Patre, gratias illi agit, el agcl in ac? ternum; ideo dicil. *laudabo nomen Dei cum cantico,* defunctus videlicet laboribus cl doloribus, nun cessabo laudare nomen Dei. idesl potentiam Dei cum *cantico,* idesl cum laetitia cl gaudio. *El magnificabo eum in laude* : quod csl idem aliis verbis repetitum ad affectum indicandum.

30. *El placebit Deo super vitulum novellum,cornua producentem el ungulas.*

Sacrificium laudis in coelo e.\hibitum Deo mullo csl excellentius sacrificiis, quae in lege praestarilissima habebantur: sacrificium enim omnium praeslantissimum erat immolabo vituli juvenis,incipientis cornua cl ungulas emittere. Ideo dicil,el *placebit Deo* canticum meum *super vitulum novellum,* idesl magis quam placeat immolatio vituli juvenis atque ad significandum non debilem nc tenerum, sed perfectum cl validum, adjungit, *cornua producentem et ungulas.* In hebraeo csl elegans allusio nominum ; nam canticum vocavit, *scir,* vitulum vocnvil, scior, quasi dicat, magis placebit, scir, quam *scior,* idesl *canticum,* qunm *vitulus;* sive sacrificium laudis, quam sacrificium pecoris.

37. *Videanl pauperes cl laetentur: quaerite Deum el vivet anima veslra.*

Laudationi admiscet exhortationem. Videanl, inquit, idesl intclliganl cl considerent haec *pauperes el laelenlur* in paupertate sua. Alloquitur autem pauperes sibi similes, qui magis voluntate, quam necessitate sunl pauperes ; qui si divitias forlc possident, habent eas ad dispensandas secundum voluntatem Dei , cl oeconomi, non ul Domini ; ad promerendum , non ad superbiendum, ad opera charilnlis, non ad passiones desiderii: denique, qui non minori laetitia dicant. *sil nomen Domini benedictum,* cum egent quam cum abundant.*Quaerite Deum, el vivet* anima *veslra.* 0 vos pauperes spiritu, qui terrena despicitis omnia, tanto onere levati, erigite animum. quaerite Deum, el anima *vestra,* quae ex rebus caducis vivere non potest, vere *vivet.* Cavete (inquit Dominus Lue. 12.) *ab omni avaritia, quia non in abundantia cujusguam vita ejus csl cx his, quae possidet.* Coiilru aulem do Deo dicitur, *in ipso vita oral.* Joan. 1. et In psal. 35. *Apud le csl fons vitae* El Ecclesiastici primo, *fonssapienliae verbum Dei in excelsis:* ct Proverb. 8. *Qui me invenerit, inveniet vilam.* Nam animae rationali vivere, sapore csl: lunc aulem sopienlissinia erit anima, ac per hoc perfectissime vivet, cum primam atque ollissimam causam in se ipsa sine ullo medio cernet. Ergo quaerito Deum per \inm mandatorum ejus incedendo,ol non declinando ad dextram, vel sinistram, cl cum perveneritis, \ivel anima vesira.

38. *Quoniam exaudivil pauperes Dominus, cl vinctos suos non despexit.*

Reddit rationem, cur bonum sil quaerere Deum, ut vivamus : cl ratio sumpta csl ab experimento sanctorum Patrum, quos Christus descensu suo ad Inferos vivificavit. Illi enim diu quaesierunt Deum, el primi fueruni, qui cum per Christum vitae aeternae aditu patefacto, invenerunt. cl ex ejus visione vilam aeternam acceperunt. *Quoniam,* inquil, *exaudivil pauperes Dominus:* Patriarchae enim cl Prophetae omnes pauperes spiritu fuerunt,el in

in hoc mundo tamquam hospites cl peregrini habitaverunt, palrinm coeleslcm inquirentes, ul dicil Apostolus ad hebraeos 11. Hos ergo pauperes exaudivit Dominus, cl quia exaudivil, *vinclos suos* non *dcspcæil.* lidem enim ipsi vincli erani cl quasi compediti,quoniam cx inferno ad coeleslcm patriam transire non poterant, nisi Christus inferni claustra perrumperet, veclcsque ferreos sua morlc confringere!.

3!l. *Laudent illum cocli el terra el mare, el omnia reptilia in cis.*

Ob communia beneficia ipsa rerum universitas ad agendas gratias invitatur. *Laudent illum* (Deum videlicet) coeli, *terra, viare, el amnes qui habitant in eis.* Meminit aulem proprie, *reptilium,* quae degunt in aquis; non aulem Angelorum, qui degunt in coelis cl hominum qui vivunt in terris ; quoniam dubium esso non poterat, an Angeli el homines ad laudem Dei excitarentur.

40. *Quoniam Deus salvum faciei Sion, el aedificabuntur civitates Juda.*

Hic jam praedicitur aedificatio Ecclesiae quae passionem, cl resurrectionem Christi consecuta csl: vel ut alii volunt, aedificatio coelestis Jerusalem. vel ulrumquc simul. *Quoniam Deus salvam faciei Sion,* idest, Ecclesiam suam primitivam ex Judaeis collectam, idest, coctum illum Apostolorum, nc discipulorum primorum, salvabit ab omni periculo, cl persecutione in terris, cl postea salvabit illam perfecta salute in coelis. *El aedificabunlur civitates Juda,* idesl. propagabitur prima illa ecclesiae, dum mulli lapides vivi accedent, cl inulta ecclesiae, toto orbe aedificabuntur, quae dicuntur civitates Juda,idesl.confessionis: quia confessio verae fidei ecclesiam aedificat, cl propngat. Juda enim confessionem significat.

41. *Ei inhabitabunt ibi, el haeredUale acquirent eam.*

42. *El semen servorum ejus possidebit cam, el qui diligunt nomen ejus habitabunt in ca.*

Hic vero praedicitur firmitas, cl bealiludo Ecclesiae. Nam civitates Juda, idesl, cives civitatum Juda, *habitabunt ibi,* idest, in Sion. *El haeredUale acquirent eam:* omnes enim veri fideles ecclesiarum particularium adhaerent ccclesiaeaposlolicae. quae csl Sion, *ct haeredUale acquirent eam.* Ad qnarn haeredilaicm non perlinent seclae haereticorum, ct schismaticorum. El isti iidem veri fideles, si permanserint in fide, *quae per dilectionem operatur,* Galal. 5. mbabdabunl quoque Sion coelestem, cl *haeredUale acquirent eam,* quia, si *filii. cl haeredes,* ul ail Paul, ad Horn. 8. *El* semen *servorum ejus possidebit eam,* idesl. istam Sion, sive in terris, sive in coelis, non soli primi fideles possidebunt, sed eliam posteri corum. Non enim perii ecclesia Christi, quae fundata est supra firmam petram. *El qui diliqunt nomen ejus, habilabunl in ea,* idesl illi ex posteritate fidelium permanentor habitabunt in Ecclesia, cl pervenient ad coelestem Sion,qui *diligunt nomen* cjus.Qui enim sine charilale inveniuntur in fine: tamquam paleae segregabuntur a frumento, cl igni iradeniur, ul comburantur. Salus enim aeterna charilalis csl praemium dicente Apostolo Jacob, c. I. *Beatus vir, qui suffert tenlalionem, quoniam cum probalus fuerit,accipiet coronam vitae, quam repromisit Deus diligentibus se.* Poterunt igilur ad tempus cum sola fi.le.absque charitale,peccatores cum justis esse in Ecclesia, ul paleae cum tritico in area, ct pisces boni cum molis in rete : sed non permanebunt usque in linem, neque Ineredilale acquirent coelestem Sion, ul in aclernum babitcnl jii ca.

P S A L M U S LXIX.

TITULUS, E T A II G U M E N T U Al P S A I. M I

In finem Psalmus David, in rememorationem, quod salvum fcceril eum Dominus.

hi hoc titulo apud hebraeos habetur tantum, *in finem David in rememorationem* : sed septuaginta interpretes addiderunt,explicandi gratia illa verba,quod *salvum fcceril eum Dominus.* Quod enim quidam bonus auctor, sed modernus, scripsit, a Septuaginta Interpretibus posita fuisse in titulo «liqua verba primi versiculi, non est probabile, lum quia in hebraco non ponitur in titulo pars ulla primi versiculi: lum quia io primo versiculo mentio fi! auxilii, non salutis; quae tamen expresse nominatur in titulo; tum denique quia si ulla pars primi versiculi perlineret ad titulum: certo pruna esset: at prima pars, videlicet, *Deus in adjutorium meum inlcnde,* in omnibus codicibus, bebraicis, graecis, cl Infinis invenitur in principio psalmi, non in titulo- Argumentum psahni idem est cum argumento psalmi Irigcsiminoni, cujus sex ultimi versiculi sunt iidem cum sex ultimis

versiculis hujus psalmi. Igilur conlinel hic psalmus orationem Christi in cruce pendentis pro salute sua, idest. pro celeri resurrectione corporis sui. el pro salute populi sui, quod est eliam corpus ipsius, sed mysticum. Dicitur aulem psalmus compositus in rememorationem salutis acceptae; quoniam David spiritu prophetico , ut praevidit orationem Christi pro salute fundendam;sic eliam praevidit salutem sine dubio secuturam, cl in ejus memoriam psalmum Deo cccinil.

EXPLICATIO PSALMI LXIX.

1. *Deus in adjulorium meum inlende: Domine ad adjuvandum me festina.*

Hic versiculus in Ecclesiae Catholica celeberrimus csl: inde enim incipiunt officia divina omnium horarum. Quamvis enim praecipue conveniat Christo in cruce pendenti, potest lamen usurpari ab omnibus fidelibus in periculo versantibus: el quoniam semper in mullis, magnisque periculis versamur dum peregrinamur a Domino,ct dum *adversarius noster diabolus tamquam leo rugiens circuit quaerens quem devoret,* ul scribit b. Petr. I. cap. 5. ideo non solum licet, sed etiam expedit assidue hunc versiculum frequentaro: ad quod faciendum hortatur monachos Joan. Cassianus collatione 10. cap. 9. ubi fusissime persequitur utilitatem, cl virlulem hujus versiculi. Politur igilur in hoc versiculo auxilium Dei magnum,ct velox ad avertendum malum grave, ct imminens: de priore dicit, *Deus in adjulorium meum inlende,* idesl, incumbe diligenter in me juvando, ul gravitas mali requirit: do posteriore dicit, *Domine ad adjuvandum mc festina,* idesl, non solum diligenter incumbas in me juvando, sed etiam velociter, cl nulla interposita mora, quoniam periculum imminet. S. Hilarius, cl s. Augustinus exponunt solum prima illa verba, *Deus in adjulorium meum intende.* Reliqua ejusdem versiculi omittunt: quae fuit causa, cur auctor ille, de quo supra locuuli sumus, existimaverit, posteriora verba hujus versiculi non fuisse apud Hilarium, cl Augustinum in ipso psalmo, sed in titulo. Sed apud Hilarium invenitur integer titulus, cl integer psalmus descriptus, el in primo versiculo non desuni illa verba, *Domine ad adjuvandum me festina.* Cur aulem non exposucrini haec verba snncli Hilarius, cl Augustinus, ratio csl, quia sunl eadem vel fere eadem cum superioribus, praesertim si quis consulat hebraeum lexlum, ubi unicum est verbum, hoc modo, *Deus ad me liberandum, Domine ad adjuvandum me festina.*

2. *Confundanlur, cl revereantur, qui quaerunt animam meam.*

Hic versiculus idem cslcum versiculo dccimonono psalmi trigesimi noni ; cl sensus csl,u I per Christi resurrectionem, ct fidelium liberationem de polcslalc inimicorum , inimici vidcnlcs se frustra laborasse, confundanlur, el erubescant: quod parlim jam csl facium, parlim complebitur in novissimo die.

3. *Avertantur retrorsum, el erubescant, qui* volunt *mihi mala.*

Idem csl hic versiculus cum vicesimo versiculo psalmi Irigcsiminoni, nisi quod hic dicitur,. *avcrlanlur,* ibi, *convertantur.* Sed idem csl sensus,repelilio videlicet ejusdem precationis ad rem magis explicandam, el confirmandam.

4. *Avcrlanlur slalim erubescentes, qui dicunt mihi euge, euge.*

El hic versiculus idem est, quo ad sensum,cum versiculo vicesimo primo psalmi Irigcsiminoni: ubi res eadem tertio repetitur,ul videlicet hostes Cbrisii, el Ecclesiae cilo confundanlur, qui nunc exultant diccnlcs inlcr se, *euge, euge.*

3. Exultent el lacientur in te omnes, qui quaerunt te: cl dicant semper, magnificetur Dominus, qui diligunt salutare luum.

Idem csl hic versiculos cum versiculo vicesimo secundo psalmi Irigcsiminoni, in quo per modum precationis praedicitur Victoria cl cxullalio ChriSli cl Ecclesiae.

6. *Ego vero egenus cl pauper sum, Deus adjuva me.*

Hic quoque idem csl cum versiculo viccsimolcrlio psalmi Irigcsiminoni.in quo revertitur Christus ad stalum illum describendum, quem habuit in cruce, cum vere pauper cl nudus Palri diccbal, Deus Deus meus, ul quid dereliquisti mc?

7. *Adjutor meus cl liberator meus es tu, Domine ne moreris.*

Hic denique versiculus idem csl cum ultimo versiculo psalmi Irigcsiminoni,in quo rcpclilur prima petitio celeris auxilii, Vide plura in explicatione psalmi Irigcsiminoni.

PSALMUS LXX.

TITULUS, ET ARGUMENTUM PSALMI

Psalmus David filiorum Jonadab, cl priorum captivorum.

Ilie psalmus tilulo card apud hcbroeos: sed interpres aliquis titulum supra scriptum addidit; ad quem inlclligendum sciendum csl, filios Jonadab laisse homines ab obedienlia celebres. Scribit enim Ilieremias cap. 35. cos habuisse praeceptum parentis sui. *ul vinum non biberent, el in domibus non habitarent,* idque diligentissime obser rasse. Sciendum praeterea filios Israel bis fuisse captivos factos a rege Nabuchodonosor; semel lempore Joachim regis Jerusalem, el iterum tempore Scdcchiue; sed priores captivos ad verbum Domitii per Ilieremiam praedicatum, sponte se tradidisse in captivitatem : posteriores vi coactos fuisse, ul perspicuum csl ex quarto libro regum, el cx ipso Iliercmin. Credibile autem esi filios Jonadab luisse ex primis, qui obedieroni Deo ad verbum Hieremiac, ul se traderent regi Babyloniae, caderos autem eorum exemplum esse secutos. El congruit clhymologia nominis : *Jonadab* enim *spontaneum* signilicat. Hic igilur psalmus canitur in persona filiorum Jonadab, d cacterorum, qui sponte in priorem captivitatem cum rege Joachim profecti sunt.Utrum aulem David ad hanc captivitatem respexerit, an interpres, aut ipsa Ecclesia testamenti veleris accommodaverit psalmum ad hunc captivitatem, quo modo ecclesia Christiana accommodat psalmos varios ad varias celebritates, incertum csl. Tractatores ut plurimum volunt hunc psalmum a Davidc compositum ob persecutionem, quam ab Absalone filio in scneclule sua perpessus est. Quod eliam confirmari polesl cx eo, quod hic psalmus idem habet principium, quod psalmus trigesimus, d in caderis partibus cum eodem salis convenit. Psalmum aulem Irigesimum nos etiam cum aliis exposuimus de persecutione Absalonis. Neque titulus repugnat : David enim sponle in exilium profectus esi. agnoscens illam esse Dei voluntatem, ul ejectionem illam e regno d fugam atque exilium patienter ferrei; d graliam liberatoris, cum paulo posl in regnum rcducerelur, agnosceret. Quod exemplum Davidis secuti postea sunl filii Jonadab, el priores captivi, de quibus lilulus loquitur. S. Augustin, monet, in hoc psalmo mirifice commendari graliam Dei, el sub exemplo Davidis, omnes pios debere in boc psalmo caniore laudes gratiae Dei. per quam liberamur a captivitate Diaboli, d graliam iterum, atque iterum implorarc, ul proficiamus, d prerseveremus in bono non praesumentes de propriis viribus, sed de adjutorio Dei in omni tenlalione confidentes. Sic enim tutissime ad perfectam libertatem, quae csl liberlas gloriae filiorum Dei, perveniemus.

EXPLICATIO PSALMI LXX.

1. *In le Domine speravi, non confundar in aeternum: injustitia lua libera me.el eripe mc.*

Memor sanclus Propheta promissionum Domini erga sperantes in cum, cl dc suis propriis viribus non praesumens, oil, *in te Domine,* non in me, vel in alia creatura, *speravi,* ideo securus, quod non *confundar in aeternum,* ad te in praesenti tribulatione confugio, ac pelo, *ut injustitia lua,* idesl secundum justitiam luam, qua impios punire cl innocentes liberare soles, *liberes mc,cl eripias* dc manibus persequentium *me.*

2. *Inclina ad mc aurem luam, ct salva em.*

Conjungitur hic versiculus cum secunda parte versiculi superioris. Idipsum enim repetit ad affectum ostendendum. *Inclina aurem luam,* idest audi vocem humilem, sive de imo sonantem, *el salua mc* a praesenti periculo.

3. *Esto mihi in Deum protectorem, el in locum munitum, ul salvum me facias.*

Explicui clarius.quod a Deo desideret, nimirum ul Deus cum protegat instar arcis munitissimae, ad quam hostes sui penetrare non possint. Nam in hebraco pro,in *Deum protectorem,* habetur.'ηγχ? pya *lelsur mahon, in petram fortissimam,* sed interpretes explicaverunt metaphoram , el dixerunt, *in Deum protectorem, in* Deum protegentem instar arcis in petra sublimi locnlae ; quod exponitur per verba sequentia *el in locum munitum.* Vere aulem nulla est facilior via evadendi omnes tribulationes, quam si quis sciat mente conscendarc in Deum, cl bona aeterna contemplari : inde enim omnia humana facile despiciet. Sic b. Paulus, 2, Corinth. 4. vocat *momentaneas et leves*

tribulationes suas, quae alioqui gravissimae videri poterani, quia subjungit, *non contemplantibus nobis, quae vitientur, sed quae non videntur: quae enim videntur, temporalia sunt, quae non videniur aeterna sunt.* 2. Corinth. 4. In hebraeo pro, *in locum munitum,* habelur, *qd ingrediendum jugiter jussùli,* sed npparel corruptio ex |nro simili in psalmo trigesimo: nam pro. *labo, ad ingrediendum,* csl in psalmo trigesimo, Π'3*? *lebeth, in domum,* sive *in locum,* ul septuaginta hic. el ibi verterunt : pro, Π'lX 'î'Cfi *lamid tsivvilha, jugiter praecepisti,* csl iu psalmo trigesimo,**rimxa** *metsudoth,* quae sunl eaedem hierae, sed aliter dispositae, el significant *munitionem.* Itaque cx psalmo trigesimo, ct cx interpretatione Septuaginta videtur manifeste colligi, lectionem hebraicam hoc loco esse mutatam.

4. *Quoniam firmamentum meum, et refugium meum es tu.*

Esto mihi, inquil, *tu Domine in Deum protectorem et* tn *locum munitum, quoniam tu solus es firmamentum meum,* idest domus firma ct stabilis, ulpole lapidea (ul clarius habetur in hebraeo) ad quam confugere possim. Caetera enim omnia, sive respiciam ad favores hominum, sive ad industriam meam, domus sunt luteae, cl super arenam aedificatae, sive baculus arundineus. Quid enim sunl mortalia omnia nisi res caducae, cl fragiles, in quibus non nisi stulti confidunt. Beati qui haec inlclligunl, beatiores qui cxpeiiunlur.

5. *Deus meus eripe me de manu peccatoris, el de manu contra legem agentis, el iniqui.*

Descendit magis ad particularia, ac petit liberari *de manu,* idcsl. de potestate *peccatoris contra legem agentis, cl iniqui;* quibus nominibus intelligit ad litteram Absnlonem, Acliitophelern, el mi nislros eorum: min lue psalmus convenit omnino cum psalmo 30. in quo omnium consensu agitur de persecutione Absalonls. S. Augustinus, per *peccatorem,* inlclligil peccatorem in genere,quem dicit dividi iu praevaricatorem legis: quales sunl Judaei, el Christiani, qui legem a Deo sibi datam non sen ani: ct iniquum non praevaricatorem.quales sunt Pagani, qui legem scriptam a Deo non acceperunt, el ideo iniqui sunt, quia mule agunt, cl peccant contra rationem naturale, sed praevaricatores legis scriptae non sont. quia, ul ait b. Paulus. Rom. 4. *ubi non est lex. ncc praevaricatio.* Sed verba ebraica non recipiunt istam explicationi'πι: nam vox hebraica, ycVTI *Vcchornets.* pro qua habemus, *iniquum,* significat proprie *violon tum raptorem;* el pro qua habemus, *contra legem agenti·1,* significat *iniquum* simpliciter. Videlur igitur Prophela per *peccatorem,* inlelligere hominem pravum, sive improbum: qualis erat Absalon: per *iniquum,* cum qui occulte, el ex insidiis nocet. quales sunt fraudulenti, Achilophel, el alii: per *raptorem,* eum qui palam, el aperte opprimit, qualis tral lunc populus armatus contra regem suum. Spiritualiler per peccatorem inlelligere possumus Diabolum; per iniquos, haereticos; per raplores, tyrannos el persecutores. Cupit aulem vir justus liberari non solum a vexatione corporali,sed mullo magis a periculo spirituali ne forte consentiens peccato ob persecutionum immanitatem incidat in periculum morlis aeternae.

G. *Quoniam tu es patientia mea Domine, Domine spes mea a juventute mea.*

7. *In te confirmatus sum ex utero, dc ventre matris meae tu es prolector meus.*

Sanclus Augustinus per *patientiam* inlclligil iolcranlinm dolorum el persecutionum , ul sensus sil, *eripe me de manu peccatorum,* dando milii *patientiam.* ne per impatientiam consentiam peccato. El quidem verbum graccum ὑὖομενήν, et latinum hanc expositionem patiuntur; sed vox liebraica,»rnpn *thikvalhi,* signillcal *cxpectalionem el spem, uc per* hoc patientia hoc loco signillcal patientiam in expectando potius quum in tolerando dolores, juxta illud, *per patientiam expeclamus.* Horn. 8. et Jacobi *ii.Ecce agricola expcclal pretiosum fructum terrae, patienter feri s, donec accipiat temporaneum el serotinum : patientes estote el ros, cl confirmate corda vestra.quoniam adventus Domini appropinquabit.* Ait igilur.enpe *mc dc manu peccatoris, quoniam tu cs patientia mea,* idcsl quoniam a te patienter expeclo auxilium. *Tu es spes mea a juventute mea,* idcsl quia semper in te speravi ab eo tempore, quo te nosccre coepi, sed lamcn mullo ante qunm ego in te sperare inciperem, tu pro tua misericordia pro leelor meus fuisti: nam *cx utero matris meae in te confirmatus sum.* idest in te stabilitus robur accepi, cum ex me infirmus essem: *cx utero matris meae protector meus cs,* idcsl vix natus prolectione tua (rui coepi.cum adhuc IC invocare non possem. Haec beneficia Deus omnibus hominibus conferre solet, praesertim m ea aelale. qua sibi ipse homo nullam opem afferre polesl; sed pauci admodum sunl, qui haec beneficia agnoscant, cl pro iis debitas Deo gratias agant. Ideo Prophela. qui Spiritus illustratione haec agnoscebat, magno cum animi sensu dicil, *in (e confirmatus sum cx utero, ct ab utero matris meae protector meus* es: quasi dicat, scio Domine cl confiteor mc tibi curae fuisse ab ipso primo ortu, ideo fiduciam habeo, mullo magis te mihi protectorem fore, cum ic invocavero.

8. *In te cantatio mea semper : tamquam prodigium factus sum mullis, et lu adjutor fortis.*

Ilis de causis, cl ob tanta beneficia, *in te erit cantatio mea semper,* idest lc semper laudibus celebrabo in prosperis cl in adversis, in hoc saeculo el in futuro. Et nunc quidem *tamquam prodigium factus sum mullis,* idcsl expulsus a regno a proprio filio; cl dum misere fugio, qui antea gloriose hostes fugabam, factus sum admirationi omnibus hominibus, praesertim cum a lc desertus videar, quem semper colui cl in quo speravi, sed tamen *tu ad utor foriis* cl constans cs ; cl quam-

ks od tempus secundum consilium sapientiae lua c hosles in me praevalere permiseris, lumen tempore suo *mihi adjulor eris.* Sanclus Auguslinus spirilualiler exponens dicil, illum fleri prodigium, sire porlenlum mullis, qui contemnit temporalia, cl palienler feri injurias, cl per hoc ambulat con* lraria via, alque ambulent caelcri homines. Talis fail Joannes Baptista. talis Christus ipse: lulls sanclus Pclrus, sanclus Paulus Apostoli caeicri: laies martyres omnes, cl plerique sancli confessores, sanclus Antonius, sanclus Illarion, sanclus Franciscus ct alii, qui a sapientibus mundi stulti habili sunl: sed vere dicere poterant, etiamsi prodigium faclus sim mullis, tamen tu adjulor meus forlissimus cs, quo ducc viam angustam perambulabo cl regno coelorum vim inferam, cl lunc apparebit, slullus, an sapiens fuerim.

9. *Repleatur os meum laude, ul cantet gloriam tuam, lota die magnitudinem tuam.*

Ergo inquit, quicquid homines dc mc senlianl, ct dicant, egu opto, ul os meum *repleatur laude lua,* ut nihil mihi aliud placeat, nihil mc delectet, nisi le diligere el laudare gloriam luam, el *lota* dic. idcsl, omni lempore *decantare magnitudinem tuam.* Porro illi soli cl omnes similes sunl huic sancio regi, el prophetae, qui vere cogilanl cl sentiunt, ac intima consideratione pcnciraut cl persuademur nihil esse magnum, nihil admirandum, praeter Deum.

10. Je *projicias* me *in tempore senectutis: cum defecerit virlus mea, ne derelinquas me.*

Cum David persecutionem Absalonis palcrclur, senex erat : ideo memor victoriarum quas in juventute el in ipsa puerilia obtinuerat, dicil : ne projicias mc *in tempore senectutis,* idcsl ne deseras in hoc ultimo lempore, quem adhuc semper juvisli. Cum *defeceril* jam *virlus mea,* robur, ac vires meae debilitatae sini, nc *derelinquas* me, qui auxilio luo magis egeo, quam alias unquam eguerim. Possunl haec omnia spirilualiler accommodari homini, qui a fervore charilatis, quo aliquando flagravit, tepescere incipit cl tamen cupit ia eodem studio perfectionis perseverare.

11. *Quia dixerunt inimici mei mihi, cl qui custodiebant animam meam consilium fecerunt in unum.*

12. *Dicentes, Deus dereliquit cum, persequimini el comprehendite cum, quia non est, qui eripiat.*

Haec ad litteram Davidi conveniunt, adversus quem populus, Absalone duce, el Achilophel consiliario, rebellavit, quoniam vidil jam senuisse cl debilem effectum, alque a Deo destitutum esse credit. Quia *dixerunt inimici mei* mihi,idcsl dc me. *Et qui custodiebant animam* meam.idesl qui antea custodes mei erant, vel consilio, vel armis, illi *consilium fecerunt* in unum, idesl simul uniti inter se consultaverunt de perditione mea,dicentes, Deus *dereliquit* cum. Ad hoc rcferlur illud, inimici *mei dixerunt mihi,* idcsl dixerunt dc me, *Deus dereliquit eum:* cl hoc dixerunt consultantes simul, *persequimini el comprehendite euin, quia non est qui eripiat.* Hoc fuit consilium Achiiophclis, quod non habuit efTcclum. quia Deus non permisit. Vide lib. 2. reg. cap. 17. Illud, *qui custodiebant animam meam,* polesl cliam significare, qui observabant animam meam, ul illam perderent; el hic sensus convcnil homini juslo in tenlalionibus posilo. Doemones enim, inimici noslri, qui perpcluo vigilani, cl observant occasiones nos perdendi, consilium faciunl inter se, lunc maxime cum nos a Deo gratia dcslilutos existimant.

13. Deus *ne elongeris a* me. *Deus meus in auxilium meum respice.*

14. *Confundantur, el deficiant detrahentes* animae meae : *operiantur confusione, ct pudore, qui quaerunt mala mihi.*

Illi consultant adversus Davidem, el ille recurnl ad Deum,qui nullo negolio polesl dissipare consilium eorum, ul re ipsa fecil. Deus, inquit,ne *elongeris a* me, ul illi jaciant, le jam fecisse, imo potius *in auxilium meum respice,* idcsl per auxilium luum mihi propinqua. Illud, respice, in hebraeo csl, *festina:* in graeco *r.ai/zz* intende.Fieri polesl, ut scpluaginla non legerint, Π'Ο"ΙΓΙ *chuscia,* idesl *festina,* sed. 2'ΙΦΠ chasciob, idesl considera sive atlende: sed lamen sensus csl idem el una lectio explicat aliam: quod enim hebraica lectio habel *festina,* iniciligilur per providentiam: Deus enim ubique csl. neque proprie festinare débet, ul alicubi esse incipiat. Festinare per providentiam, idem est, quod attendero cl respicere. *Confundantur, cl deficiant detrahentes animae meae,* idesl. Ic in auxil um meum festinante, confundentur consiliarii Absalonis.cl deliciant in consiliis suis, evanescant, infalueniur, *detrahentes animae meae,* idesl calomniantes m·'. *Operiantur confusione et pudore, qui quaerunt mala mihi.* Idem aliis verbis repetit: pro verbo, *detrahentes mihi,* in hebraeo csl adversantes *mihi:* sed idem csl sensus: nam qui calumniantur, sine dubio calumniando adversantur. S. Auguslinus legil. *confundantur et deficiant, qui committunt animam meam :* el sensum esse vull, confundantur, qui committunt cum Deo animam meam, idesl qui faciunt, ul cum Deo conlendam, quasi ille injuste mccum ngal, dum tribulationibus me affligit: sed non video, unde eam lectionem acceperit.

13. *Ego aulem semper sperabo cl adjiciam super omnem laudem tuam.*

1G. *Os meum annuntiabit justitiam tuam, lota dic salutare tuum.*

Illi confundantur,et deficiant:ego *autem semper sperabo,* magis, ac magis in te confidam, experimento edoctus, quanta sil virlus auxilii lui: et semper *adjiciam laudes* ad laudes luas, pro novis beneficiis novos hymnos libi decantans. Os *meum non cessabit annuntiare justitiam tuam,* qua pu·

nis impios, *et tota dic, idest* nssidue praedicabo *t itulare tuum,* quo innocentes liberas cl salvas. >. tugust. quaerit hoc loco, quomodo possit fleri, ul adjiciatur aliquid super omnes laudes Dei. El respondet omnes laudes, dici perleclam laudem cui nihil desit: qualis fuisset, si Deus lotum genus humanum,post lapsum Adami damnare voluisset: fuisset enim ea perfecta laus justitiae, cui perfectae laudi nihil adjici polesl, quod ad justitiam allinet: sed I nuen adjici polesl nova laus misericordiae, quia placuit Deo gratis justificare impios. Caelorum facilius diei polesl, prophetam adjicere velle laudem ud omnes laudes Dei, non ad omnes simpliciter, sed ad omnes, quas ad illud usque lempus cecinerat.

17. *Quoniam non cognovi litteraturam, introibo in potentias Domini, Domine memorabor justitiae tuae solius.*

Hic sunl duae difficultates: prior, an illa verba, *quoniam non cognovi litteraturam,* debeant conjungi cum superiore versiculo, ul conjunguntur in texlu hebraico; an polius cum sequentibus verbis, ul conjunguntur in graeco, cl latino. Sed nos existimamus distinctionem hcbraicam non esse attendendam, quando discrepat a graeca, quoniam di siinclionem addiderunt in lexlu hebraico Rabbini posleriores, qui non sunl ullo modo comparandi cum septuaginta senioribus, qui aliter legerunt, el distinxerunt. Accedit, quod huc loco sunl quaedam similiter cadentia ita posila in texlu hebraico, ul videatur omnino prophcla voluisse legi hunc versiculum ul nos cum graecis legimus, non ul alii cum Rabbinis legunt. Sic enim ait, *quoniam non cognovi, sephorolh, introibo in gheburoth:* ac si nos diceremus, *quoniam non cognovi Hieras, adibo potentias.* Poste iior quaestio est, de nomine litteraturae: nam vox hrbnica. *150 *saphar,* unde est nomen ΠΤ5£ů *sephorolh.* signifient, scribere, *narrare, numerare,* ct aha. ac per hoc nomen,*sephorolh* polesl significare *scripturas, numerationes, libros, Hieras,* sive *litteraturas,* et sirnilip. Aliqui igitur volunl, ul litteratura accipiatur pro numeratione, cl hic sil sensus, *quoniam non cognovi numerationem mirabilium tuorum,* idcsl.quoniam non possum assequi numerum, cum sint innumerabilia, introibo,idesl. ingrediar ad *narrandas potentias,* sive fortitudinem, cl vires Domini polcnlissimas, cl robustissimas. Sed hanc expositionem probare non possum : nam el septuaginta Interpretes, ct s. Hieronymus bene noverant vim hcbraicae vocis, e| tamen non verterunt numerationem, sed litteraturam: neque deerant illis voces graecas, vel lalinae, quibus numerationem exprimerent, si voluissent. Alii simpliciter dicunt, Davidem non novisse *litteraturam,* idesl doctrinam, quae literis continetur, quoniam Pastor ovium eral, cl cx pasloritio illo munere assumptus fuit ad militiam, cl ad regnum, ul dicitur in psalm. 77. dc post factantes accepit eum pascere *Jacob populum* suum. Sed huic expositioni repugnat, quod ipse dc sc dicil in psal. H8. Super omnes docentes me *intellexi,* et liber psalmorum indicat, cum excultum fuisse omni doctrina divina, el humana: quamvis enim Pastor ovium, et postea miles esset, non tamen ila totus intentus eral pascendis ovibus, aut bellis gerendis, quin eliam studiis, el contemplationi vacaret. Existimo igitur. Davidem hoc loco per *litteraturam.*intelligere humanam sapientiam, cl astutiam, quali abundabat At hitophrl, qui contra ipsum consilium dederat; cl verbum, *cognovi,* non accepisse scientiam simpliciter, sed approbationem, cl usum. Quomodo dicimus, non novi te, el quomodo Apostolus 1. Cor. 2. dicit, *se nihil scire, nisi Christum, el hunc crucifixum.* Itaque sensus csl, *non cognovi litteraturam,* idesl, non novi sapientiam hujus mundi non confido in humanis consiliis, non approbo astutiam, cl prudentiam saeculi;sed *introibo in potentias* Domini.idesl adhaerebo penitus omnipotentiae Dei, in illa con-11.lam,in illa quasi in arce mundissima abscondar: el sic *memorabor justitiae tuae solius,* idcsl,non recordabor humanorum consiliorum, aut virium mearum, vel amicorum meorum, sed recordabor, ct mente retinebo jusldiam luam, qua servas promissa, qua punis impios, qua pius coronas. S. Augnslinus legit, *non cognovi negotiationes:* verisimile enim csl in aliquo graoco codice pro,γραμματέα fuisse πραγματεία , cl inde fluxisse in latinum aliq icm codicem, *negotiationes.* Fatetur lanum idem sanctus Augustinus in aliis codicibus b'gi, *litteraturam;* cl exponit tam per negotiationem, quam per litteraturam, confidentiam m operibus factis cx propriis viribus, quasi ad justitiam faciendam sufficiat littera legis sine gralia aut negotiatio liberi arbitrii sme adjutorio D:i el ideo pondera! illud, *memorabor justitiae tuae solius,* idesl, non meae justitiae sed tuae solius, quam dare soles per gratiam tuam, cum justificas impium. Quae sententia ul est optima ad aedificationem, ila p irum videtur facere ad sensum litteralem.

18. *Deus docuisti me a juventute mea, ct* usque *nunc pronunciabo mirabilia lua.*

Tu, inquit, docuisti me, ul contempla litteratura humana confiderem in potentia lua: docuisti *aulem a juventute* mea; el secundum hanc doctrinam eruditus pugnavi cum urso, el leone, ct cuin giganlc Goliath, inermis adolescens, cl victoriam reportavi. *El usque nunc pronunciabo mirabilia* lua.idesl, cl dum vivam usque ad ultimum lincin vilae meae pronunciabo hacc mirabilia lua, quae per me fecisti a juventute mea.

19. *Et usque in senectam et senium,Deus ne derelinquas me.*

20. *Donec annuncicm brachium tuum generationi omni, quae ventura est.*

El simul rogo.ul usque *ad senectam non derelinquas me,* sed mihi semper adsis auxilio tuo, donec *annuncicm,* idesl, donec perficiam librum psalmorum,per quem *annuncicm brachium tuum* id csl, fortitudinem luam,omni posteritati: per sc-

nectam *cl senium* idem significari videlur:nnm in licbrueo csl, η repi T; *had zthna.vcsce-bah.usque ad senectutem el canos:* cani enim Indirnnl senectutem. Q omqdo autem David dicat sc annunciaturum polcnliamDoinlni omni posteritati, saepe diximus, quia videlicet praevidebat,psalmos a sc compositos in toto orbe usque ad consummaliuncm saeculi decantandos.

21. *Potentiam luam, el justitiam luam Deus usque in ollissima,quae fecisti magnalia: Deus quis similis libi?*

Explicat quid sit brachium, quod se annunciatnrum dixit generationi venturae,el ait,Potentiam luam ct *justitiam tuam,* idcsl, onnunclabo brachium tuum, quod est potentia lua conjuncta cum juslilia lua. *Omnipotens Deus* est,sed simul justissimus est, potest quicquid vult, sed nihil injuste vult. Haec aulem potentia cum justitia extenditur usque in *ollissima magnalia,* quae Deus fecit: non enim Deus potentia sua creavit solum terram et maria et habitanti s in eis,sed eliam creavit coelum et coelos coelorum cl habitantes in eis millia nulliurn angelorum.Itaque usque ad haec ollissima magnalia extenditur brachium potentiae Dei. Aeque solum juslit a Dei punit hommes peccatores, quisunl pulvis el cinis. Sed punivit eliam allissimos angelos, quos dc coelo ob superbiam praecipilavit in abyssum: proinde brachium divinae justitiae usque ad ollissima magnalia pervenit,ut exclamare liceal, *Domine quis similis libi?* Neque lioc repugnat scripturae, quae dicil, *Fecit Deus hominem ad imaginem cl similitudinem suam.* Gen. 1. El, *scimus quia cum apparuerit, similes t'i erimus, quia videbimus cum siculi est.* I. Jo: 3. Nam cum dicilur, *quis similis libi?* accipitur similitudo pro aequalitate ac si dictum esset, Quis cslsimilis libi in potentia, idest, aeque potens,ac lu? Quis est similis libi in essentia, idesl, quia nullo pendeal cl a quo omnia pendeant, qualis es lu ?

22. *Quanlas ostendisti mihi tribulationes mullas et inalas·. et conversus vivificasti me, el de abyssis terrae iterum reduxisti* me.

23. *Multiplicasti magnificentiam tuam, et* coutersus consolatus es me.

Consolatur David praesentem calamitatem suam ex co quod alias calamitates, Deo juvante foclicier evaserit. *Quantas,* inquil, *ostendisti mihi tribulationes mullas, el malas,* idesl, magnas variolate, ct amaritudine, quas pertuli in persecutione Saulis. *El conversus vivificasti* me, cum pene ad portas mortis pervenissem. *El de abyssis lerrae ilerum reduxisti me,* idesl, et de extremis malis cum pone ad inferos descendissem, liberasti me. *Multiplicasti* enim *magnificentiam* luam secundum multitudinem dolorum meorum.cl *conversus ad misericordiam,* cum me paterne casligasses , mirifice *consolatus cs me,* cum ex misero exule regem beatissimum feceris. Spirilualilcr significat hic locus hominem peccatorem cum Christo resurrexisse a morte peccati cl mirifice consolatum spe vilae aelernac.

2L,Vam *cl ego confitebor tibi in vasis psalmi veritatem luam Deus, psallam libi* in *cithara saucius Israel.*

25. *Exullabuni labia mea- cum canlavero libi el anima mea, quam redemisti.*

26. *Sed el lingua mea lola die medilabilur justitiam luam: cum confusi el reveriti fuerint,qui quaerunt mala mihi.*

In fine psalmi praedicit ipse sibi Prophctn David liberationem de manu Absalonis, el pollicetur gratiarum actionem corde el ore el instrumentis musicis psalterio et cithara. Nam *el ego,* adepta scilicet victoria, *conftlebor libi veritatem tuam,* idesl,laudabo justitiam luam,sive fidelitatem luam *in vasis psalmi,* idesl.in instrumento psalmi concinendi. quod psalterium vocatur. Addam eliam psallere libi, o sanctus *Israel,* in instrumento citharae. Illud, *sanclus Israel,* csl cognomen Dei, qui vocatur sanclus Israelis, quoniam sanctificari debebat a populo Israel sanctificatione cultus elhonoris, el ipse sanctificabat populum Israel sanctificatione gratiae. Neque solum per psalterium ct citharam libi gratias agam, leque laudabo; sed eliam *exullabuni labia mea.* idesl. os meum jubilabit, cum *cantabo tibi;* el *ipsa anima mea,* et vila mea, quam *redemisti ab interitu, exullabil tibi,* idcsl, exullans laudabit te. Denique non semel, aut ilerum *lingua mea exullabil justitiam tuam,* sed *lota die,* omni tempore *meditabitur.* idesl,exercebit sc in decantanda juslilia lua,quando confusi erubuerint omnes inimici mei,qui quaerunt nocere mihi.llacc omnia mullo verius conveniunt homini juslo, qui loto corde, el pleno ore el per lolam aeternitatem laudabit Deum, cum in die judicii confusi fuerint omnes persecutores ejus, el ipse redemptus fuerit el liberatus ab omni malo corporis cl animae.

PSALMUS LXXI.

TITULUS, ET ARGUMENTUM PSALMI

In Salomonem.

Hic psalmus videtur esse omnium postremus, quamvis non sil collocatus in postremo loco.Scriptus est enim eo tempore quo David vicinus morti tradidit regnum Salomoni filio suo. Unde eliam ad finem hujus psalmi leguntur haec verba, Defecerunt *laudes David filii Jcssc.* Cur aulem non sil positus hic psalmus in fine libri, fortasse causa fuit, quia visum est ei,qui psalmorum ordinem disposuit, ut librum concluderent psalmi, qui solas Dei laudes continent el incipiunt cl desinunt in vocem *Allcluja,* quales hymni continuabuntur posl hanc vitam in saeculum sacculi.Titulus esi,in *Salomonem,*quia occasio scribendi,vel canendi hunc psalmum luit, ul bene precaretur Salomoni filio suo, quem in regni solium extulerat.El vere primi versiculi salis apposite Salomoni conveniunt. Sed mox a Spirilu sancio elevata mens ct lingua Prophclae transtulit sermonem ad Christum, qui per Salomonem significabatur. Fuil enim Salomon aperlissima Christi figura: cl Iria nomina Salomonis *Salomon,* idest, *pacificus Ecclesiastes,*idesl,condonator el *Idida,* idesl, *dilectus Domino,* magis propric Christo conveniunt, quam Salomoni. Ipse enim est pax nostra, qui reconciliavit mundum Deo, ipso est Verbum incarnatum ad evangclizandum pauperibus missum: denique ipse esl.dequo paler non semel dixit, *hic est filius meus dilectus in quo milii bene complacui.* Mallii. 3. el 17.ViJc s. Augustinum in lib. 17. de civitate Dei cap.8. Describit autem David in hoc psalmo elegaatissimis similitudinibus adventum Christi cl propagationem regni ejus, necnon rectitudinem gubernationis ejus.

EXPLICATIO PSALMI LXXI.

1. *Deus judicium tuum regi da ctjustitiam tuam filio regis.*
2. *Judicare populum luum in justitia cl pauperes tuos in judicio.*

Hacc csl bona precatio, qua prccalur David Salomoni filio suo graliam Dei ad juste judicandum. Vir enim sanctus, non prccalur filio suo abundantiam auri cl argenti. neque propagationem imperii, ul filii hujus saeculi facere solent: sed precilur ei graliam bene fungendi ofllcio suo. Sciebat enim regem esse propter populum, non populum propler regem: el ideo illum esse bonum regem, qui bene regii populum juste judicando. Quod ipsum cl Salomon filius a Davido Patre edoctus postulavit a Deo. 3. rcg. c. 3. Aii igilur, *Deus judicium luum regi da.* idesl, da Salomoni regi recens instituto, *judicium tuum,* idesl, judicium Ide.quale csl luum,rectum, sapiens, justum: sive graliam judicandi, ul libi placet vel secundum leges tuas.El idem repetens addit *el jusliliam luam* filio *regis,* idesl, da Salomoni,qui est rex, cl filius regis, jusliliam luam, idesl. jusliliam talem qualis esi lua, ul juste judicet ad imitationem luam, qui semper justissime judicas. Da. inquam, *Salomoni judicium luum cl jusliliam luam. Judicare populum luum in juslilia Adesi* juslo indicio,el pauperes *tuos,* idesl, populum tuum, *in judicio.* Esi enim hic eliam repetitio ejusdem sententiae.Vocal aulem populum Dei,pauperes Dei, quia omnes homines quantumvis divites esse videantur, tamen pauperes Dei sunl. Egeni enim auxilio ejus in omnibus rebus, ctquicquid hnbcnl, a Deo habent, non tam donatum quam commodatum, unde cirepetere el auferre sine ulla injuria Deus polesl: cl quamvis populi gentium hacc non inlelliganl, tamen populus Dei inlelligcre el profiteri debel.Ilic mihi videtur sensus lilleralis: lamen non repugno quin possit eliam hic locus inlelligi de auctoritate regia cl judiciaria,ul sensus sil: da Deus regi a me electo el filio meo judiciariam polestalem.ul juste judicet populum luum.Vcl si de Christo hos eliam primos versiculos exponere placeal, sensus sit.Di Deus Pater regi Christo filio luo potestatem judicandi: juxta illud Joan.5'. *Pater non judicat quemquam sed omne judicium dedit Filio.* Porro inter judicium cl jusliliam esi quidem differentia, quod justitia csl virlus, judicium aulem actus est jusliliae, lamen hoc loco accipiuntur pro eodem, videlicet pro judicandi poleslale, vel pro gralia bene judicandi, vel pro ipso acluali judicio. Siquidem ul observai hoc loco s. Augustin, cl confirmai ex aliis locis, in singulis fere versiculis repolitur bis eadem senlenlia: neque solum hoc loco sed eliam

alibi passim accipiuntur pro eodem judicium cl justitia, ul 2. rcg. 8. *Faciebat David judicium cl jusliliam omni populo suo,* el psal. 118.Feci *judicium cl jusliliam, non calumniantur mihi superbi.*

3. *Suscipianl* monies pacem *populo cl colles jusliliam.*
4. *Judicabit pauperes populi el salvos faciei /ilios pauperum el humiliabil calumniatorem.*

Ili quoque versiculi perlinent ad bonam imprecationem Ri-gi Salomoni: quasi dicat David,Precor Dcum.ul regnante filio meo Salomone descendant pax cl justitia in omnem terram hujus regni,cl ad omnes populos, qui habitant in ea: cl quia terra illa maxima ox parte in montibus el collibus sila erat, ideo dicil.*suscipianl monies pacem populo,* idesl, descendat pax ad omnes montes hujus terrae promissionis et suscipiatur ab cis pro populo in eis habitante; cl colles hujus lerrae suscipianl *jusliliam.* quae csl causa pacis: nam cx injustitia oriuntur bella, cl scdilioneszex justitia oritur pax. Isaiae 32. *Erit opusjustitiae pax.Xcl* per montes inlelligi possunt homines regni majores cl nobiliores, per colles Ycro viliores cl humiliores : nam cum majores inler se pacem liabcnl el communi consilio rcmpublicam gerunt, facile continent humiliores intra cancellos justitiae.Itaque si montes suscipianl pacem, colles quoque suscipient jusliliam. *Judicabit pauperes populi,* idesl, si pax cl justitia vigeant in regno.ita ul pauci admodum inveniantur oppressores aliorum, facile rex ipse judicabit pauperes populi a calumniis cl oppressionibus paucorum poienliorum.qui in tanta mullitu dme deesse non possunt. *Judicabit,* rex videlicet, *pauperes populi el* judicio suo *salvabit filios pauperum de* manu calumniatorum,*et ipsos* calumniatores *humiliabil,* deprimet el confundet.

3. *El permanebit cum sole cl ante lunam in generatione et generationem.*

Jam incipit Propheta transitum facere a Solomoncad Christum: dicil cnimSalomonem regem permansurum in regno,quamdiu sol el luna permanebunt in roclo, idesl, quamdiu tempus durabit. El quoniam de persona Salomonis hacc dici non possunt, cogit nos Spiritus sanctus, ut haec inlelligamus de Salomone, non per sc, sed per Christum, ut sensus sil.continuabitur regnum Salomonis per Christum, qui ex progenie ejus nascetur usque ad mundi consummationem.El *permanebit* rox Salomon in lilio suo, qui verissimus erit pacificus, el amabilis Domino, *cum Sole,* idest. quamdiu sol eril, el *ante lunam,* idesl, cl coram luna, *in generatione, el generationem,* idest, usque nd Unem saeculi. Hic mulla notanda sunl: primo illud, *El permanebit,* in hebraeo habetur, *timebunt le.se.d* Septuaginta videntur legisse,Ψ *vaictooch ct prolongavit,* vitam videlicet, quod est idem quod permanebit, pro, *viraucha.* el timebunt te. Solum enim una'lilera'mutat lorum cl sil lectio quam habemus; sensus tamen est idcm:naui *timebunt* (e,significat timendum Salomonem ul regem a populis, ac per hoc permansurum in regno. Secundo illud *cum* sole,non solum significat permansurum regem, quamdiu sol erit,sed permansurum in terris regnum ejus,dum sol peragil dies, idesl, usque ad mundi consummationem: nam post mundi consummationem non cnl regnum Christi cum sole, sed supra solem neque sole ullo modo indigebit. Tertio illud, *ante lunam,* in hebraeo est, *liphne,* coram luna, sive ante faciem lunae quod recte cohaeret cum illo, *cum sole:* quasi dirai permanebit in conspectu solis, cl lunae quamdiu sol cl luna dies noclesque distinguent: lamen in graceo esi, "ρο σΐλήνη;, idesl, antequam esset luna cl hinc colligunt s. Augustinus, Eulhymius ct alii, hic significari aeternitatem Christi, qui fuit ante lunam. Caelerum non desunt, qui illud *r.po* velint significare ante, idesl, coram, ul concordet graeca lectio cum hebraica, praesertim cum non cohaereat verbum *permanebit,* cum iilo, *antequam luna esset,* sed bene cohaereat cum illo, *coram luna.* Rectissime enim dicimus, permanebit coram luna, sed non nisi absurde diceremus , permanebit antequam esset luna. S. Hieronymus verlil, *vitra lunam,* sed fateor me ignorare quid sequutus sil: nam neque vox hebraica.neque graeca hoc significat. Quario illud *in generatione, el generationem,* potest accipi pro aeternitate, ut alias notavimus, sed hoc loco accipiendum csl proprie pro spatio temporis quo dural sub sole vicissitudo generationum. Neque hinc scquilur Christum, aut ejus regnum non permansurum, nisi usque ad finem generationum el mundi consummationem. Solum enim hic signifie dur Christum, el ejus Regnum duraturum usque ad finem saeculi sed non significatur, ibi finem esse habiturum: quomodo inlelligimus illud Mallh. 28. *Ecce ego vobiscumsum usque ad mundi consummationem.* Hic enim significatur,Christum futurum nobiscum usque ad mundi consummationem per gratiam, cl auxilium: sed in aeternum futuruin per gloriam, cl foelicilalem. Sic eliam Christus et ejus regnum permanebit in terris *coram sole cl luna* per temporum vicissitudines, donec sol.el luna movebuntur super terram el generationes praeteribunt et generationes advenient: sed his finitis Christus et regnum ejus permanebit supra solem cl supra lunam sine ulla varietate in aeternum, nam *regni ejus nullus erit /inis.* Daniel 2. Luc. 1.

G. *Descendet sicut pluvia in* vellus *el sicut stillicidia stillantia super terram.*

Quia dixerat, regem Salomonem permansurum usque ad finem mundi cl hoc intelligcndum erat non in persona propria, sed in illo suo Christo; ideo nunc Propheta describit adventum Christi et propagationem, ac proprietates regni ejus.Adventum Christi ad Judaeos primum, deinde ad gentes describit similitudine pluviae, velleris el lerrae , juxta signum liberationis populi datum olim Gcdeoni, Jud.G. nam petente Gedeonc signum a Deo, factum est ul vellus in arca positum impleretur rore coeli, area lota sicca perujanenlc;dciudc sequenti

nocte area tota compluta est.solo vellere in medio arcae remanente arido: sic igilur descendit primo Christus ad judacos, per vellus significatos,lota reliqua terra permanente arida, dicente ipso, *Non sum missus nisi ad* oves, *quae perierunt domus Israel.* Mallh. 15.Deinde venit ad gentes per Apostolorum praedicationem cl sic compluta csl terra pluvia doctrinae salutaris el gratia Baptismi, dicente eodem Domino, *Euntes docete omnes (jentes, baptizantes eos in nomine Patris el Filii, et Spiritus sancti.* Matth, 28. ct solum vellus remansit aridum ariditate incredulitatis ul etiam hodie cernimus. Ila s. Augustinus. Addit s. Bernardus serin. 2. super. Missus est, Christum descendisse *sicut pluviam in vellus.* per incarnationem *el sicut stillicidia super terram,* per praedicationem, quia sicut ros cadit de coelo in vellus cum maximo silentio, ila Christus descendit in virginem ul lanam purissimam, maximo cum silentio el coelesti solum virlule el siculsIdlicidia stillantia super terram magno sonitu guttas demillunt in terram: sic idem Christus venit per praedicationem suam cl Apostolorum cum magno strepitu verborum cl miraculorum.

7. *Orietur in diebus ejus justitia el abundantia pacis donec auferatur luna.*

Hic erit primus fructus adventus Christi, vera justificatio cl verissima pax eum Deo, cl cum omnibus hominibus.Orietur *in diebus ejus justitia* id est, cum venerit Salvalor, abolebitur peccatum, el in locum ejus *adducetur justitia sempiterna,* ul praedixit Daniel cap. 9. Quamvis enim non defuerint ab initio mundi multi vere justi ul Abel, Henoch. Noe. Abraham el alii: tamen omnes justificati sont cx mentis Christi praevisis. Vere enim dicit Angelus Josepbo, Matth. I. Vocabis *nomen ijus Jcsum: ipse enim salvum faciet populum suum u peccatis eorum",* cl hoc est gaudium,quod .'.ngclus evangel mit Pastoribus. Lue. 2. *Quia natus est vobis hodie Salvalor. Orietur* ergo *justitia* in cordibus hominum per fidem Jesu Christi cl inde sequetur *abundantia* pacis: quia vera justitia in charilatc consistit, charilalis nutem proles est pax, cl pax quam mundus dare non potest,sed vera, stabilis el in tanta copia ul coelum et terram icpk-al. In cujus rei signum nascente Christo quieverunt bella m loto orbe terrarum sub Augusto Caesare. Durabit aulem haec justitia, el pax in terris *donec auferatur luna,* idesl. durabit justitia fitici, ‹ i pax conscientiae, non sine externis persecutionibus donec tollatur e medio omnis corruptio el mortalitas, quae per lunam significatur: sive donec tollatur lunae varietas el transmutatio : nam post mundi consummationem luna semper επι plena cl justitia fidei mutibilur in justitiam gloriae el pax non solum erit in corde, sed el in corpore interior et exterior, sine ullo hoste.In hebraeo, pro *orieturjustitia* liabelur *orieturjustus,* sed Lede est Septuaginta legisse, pli *tsedek,* jushfia.nori ul nunc legitur, p'Ti *tsadik.* justus sensus lamen est idem: nam cum oritur justitia,onlur justus: neque justus oriri potest, nisi in eo oriatur justitia: pro. *Donec auferatur luna,* in hebraeo csl, ΠΊ' *iy had beli iareach, donec non sil luna,ex* quo toll ilur ambiguitas vocis graecac: nam ul s.Augusl.notavit vox graeca signillcire potest lunam tollendam, ul non sil: el lunam extollendam, ut allior sil. Sed vera sententia est loilendam, ul non sil.Id enim cohaeret cum lectione hebraica et lalina. Inlelligimus autem, lunam tollendam, ul non sit, qualis nunc est, modo clara, modo obscura, modo magna, modo parva: sed el illa lectio, *Donec extollatur luna,* optimum sensum habet, videlicet donec ecclesia per lunam significata extollatur per resurrectionem ct glorificationem.

8. *El dominabitur amari usque ad mare eia gumine usque ad terminos orbis terrarum.*

Describitur nunc propagatio regni Christi, quod est ipsa Ecclesia loto orbe diffusa. Videlur aulem hic describi terra habitabilis secundum longitudinem a mari Indico, sive Orientali, usque ad mare Gaditanum, sive Occidentale: el per latitudinem a fltimineTanai Septentrionali,usque ad fines Aethiopiae, quae est ultima provincia ad Meridiem. Alii existimant per numen inlelligi Euphratem qui eral ultimus terminus regni Salomonis.Sed huc non est probabile, quoniam regnum Christi non incipit ab Euphrate, neque terminatur ad Euphralem;seJ ultra et citra Euphratem extenditur. Meliuss. Augusl. el Thcodorelus per flumen inlelligunl Jordanem.in quo dictum csl Christo.*Dic esi filius incus dileclus,* Matth. 3. Luc. 3. ct in quo Baptisma dedicatum est, el circa quem praedicatio Domini, uo per hoc propagatio regni initium habuit.Itaque secundum Augustinum illa verba, *a flumine usque ad terminos orbis terrarum,* explicant quod antea dictum eral,a *mari usque ad mare:* quasi dicat, *Dominabitur per lotam lorrain a mari usque ad mare,* quia terra undique cingitur mari Oceano. Id aulem liet quia a Jord me flumine incipiet praedicatio,cl dinundelur per omnes terras usque ad marc Oceanum, quod undique terminal orbem terrae.

9. *Coram illo procident Aethiopes,el inimici ejus lerram lingent.*

Nominantur Athiopes in particulari, vel quia paulo ante dictum erat, a fiumine usque ad terminos orbis terrarum,el secundum latitudinem cl ipsi Aethiopes sunl in finibus orbis terrae,ul supra diximus. vel quia primus fuit Eunuchus Candacis reginae Elhiopum, ul legimus Act. cap. 8. qui ad fidem Christi conversus est cx iis,qui extra terram promissionis habitabant. Vel quia Aethiopes ul nigerrimi corpore, ila feri moribus,longissime videbantur abesse a cultu veri Dei Quod aulem subditur. *el inimici ejus terram lingent,* explicatio est verborum superiorum; nam procidere csl prosterni usque ad terram, quod faciunt qui terram lambere volunt. Itaque significatur humillima subjectio et adoratio, quae proprie debetur Deo;ct quam deferent Christo inimici ejus, idest, infideles, et

peccatores conversi ad fidem, et poenitentiam. Et qui noluerint sponte procidere Christo , eumque pie el fideliter adorare, cogentur in novissimo dic inviti procidere el subjici sub scabellum pedum ejus.

10. *Reges Tharsis et insulae munera offerent, reges Arabum el Saba dona adducent.*

Quia dixerat Christum dominaturum a mari risque ad mare, idesl, per universam terram, quae mari cingitur; no putaremus ab ejus dominio excludendas insulas, quae sunl in medio mari, adjungit, *reges Tharsis el insulae munera offerent.* Quid significet Tharsis, diximus in explicatione psal, 47. Probabilissima sententia est, ea voce significari insulas maris orientalis quae plurimae el maximae sunt, cl unde tertio quoque anno adferebatur Salomoni maxima copia auri, et aromatum, ol legimus 3. Reg. 10. sensus igilur est, *reges Tharsis,* idesl. Insularum orientalium,el ipsae etiam insulae, idesl. populi carum, munera pretiosa regi Christo offerent. Adjungit deinde his regibus elinsulis, reges *Arabum et Saba,* quia haec sunl loca, unde eruitur copia rerum pretiosarum, auri, argenti, lapidum pretiosorum cl omnis generis aromalum. Nam ul legimus loco citato 3. reg. 10. *Regina Saba attulit Salomoni infinitam copiam auri, argenti, lapidum pretiosorum et aromatum.* In hebraeo est *reges,* K3l£j *Sceba, el Seba,* quae solum differunt, quod prior habeat, s, durius nimirum *Shim,*posterior mollius, *s.samech.* Quamvis aulem aliqui velint priorem Sabam hoc loco nominatam significare Aethiopiam, posteriorem Arabiam , tamen septuaginta Interpretes, cl s. Ilicron. per priorem intellexerunt Arabiam, per posteriorem ipsam Sabam, quo nomine utuntur etiam graeci cl lalini, cl nisi ego valde decipior,Saba, perschim, est Arabia foclix. Nam eliam paulo post, cum dicilur. *Dabitur ei de auro Arabiae,* in hebraco csl. xnlj *scheba:* el Isaiae GO. cum dicilur, Omnes *de Saba venient. aurum, et thus deferentes,* in hebraco csl, *scheba:* Saba autem per samedi, K3D latius palet cl significat Arabiam, Madian, el Epha, ut s. Hier, indicat in commenturio ad c. GO. Isaiae. 1 laque reges trabum *el Saba,* significat reges Arabiae, cl lotius regionis quae dicilur Saba, Alquc hujus lotius regionis reginam fuisse existimamus reginam Saba, quae venit ad Salomonem lib. 3. reg. cap. 10.Nam dicilur regina Saba per schini, idest, iOU) *scheba,*el hoc nomine septuaginta Interpretes el s. Ilieron. in versione hujus psalmi inlelligunl Arabiam, el rursus idem Hieronymus in commentario Isaiae capit. 43. el capit.GO. dicit reginam Saba fuisse reginam Saba, quae scribitur per samedi, Isaiae GO.proinde fuil regina Arabiae foclicis cl praeterea Madian elEpba, el lotius regionis Sabaeorum. Neque his repugnat, quod regina Saba dicilur. Mallh.cap.12. *regina Austri venisse a finibus terrae:* nam Arabia foelix ad Austrum porrigitur,el perlinet ad mare Aethiopicum el ad Zonam torridam: proinde rectissime dicilur. *regina Austri venisse a /luibus terrae.Quod* aulem quidam dicit reginam Saba imperasse Aegypto ct Aethiopiae, cujus regia est Mcroes; nescio unde probari possit: nam tempore Salomonis regnabat Pharao in Aegypto, cujus filiam Salomon duxit uxorem; non igitur regina Saba, quae venit ad Salomonem regnabat in Aegypto.Sed his omissis, illud utilius considerandum est, munera, quae Christo regi offerenda sunl, quaeque illi maxime placent, esse aurum charilalis, thus orationis el myrrham patientiae, sive, esse fidem cum invocatione, spem cum desiderio rerum supernarum, charitalem cum fructibus bonorum operum: cx qua charilale fit, ut qui ea flagrant,non difficulter omnes terrenas opes,necnon duros corporis labores el ipsam vitam Christo offerant.

11.EL *adorabunt eum omnes reges terrae,omnes gentes servient ei.*

Haec omnia io Christo impleta sunt in aliquo sensu el in alio sine dubio implebuntur. Nam si inlclligantur dc adoratione el servilule fidelium, impleta sunl per figuram intellectionis: Scriptura enim tribuit omnibus ca, quae conveniunt mullis, Genes. 6. *Omnis caro corruperat viam suam:* et tamen ibidem dicilur, *Aoe vir justus, atque perfectus.* Mallh. 2. *Tarbalus est Herodes el omnis Jerosolyma cum illo:* ct lamen non deerai Simeon justus el Anna Prophetissa el caeleri justi,qui non turbati cum Herode, sed gaudio magno cum Magis affecti sunl.Igilur dicuntur omnes reges adoraturi Christum, el omnes gentes ei serviturae, quia plurimi principes cum populis suis ad Christi cultum el obsequium convertendi erant. Sed si inlelligatur hic locus de adoratione sive spontanea, sive coacta; in die judicii adimplebitur perfectissime : tunc enim Christo curvabitur omne genu, denique si mlelligalur de potestate Christi, quam habet in omnes reges cl populos, ut sive ipsi sciant, sive nesciant ct sive velint, sive nolint, ipse de ipsis agel quidquid sibi placet,ac per hoc servient omnes ejus voluntati; adimpletur semper baec Prophetia: bala *enim illi est omnis potestas in coelo, et in terra.* Mallh. 28. *El ipse est princeps regum terrae.* Apocal. 1. *El habet in femore suo scriptum, rex regum,et Dominas* Dominantium,Apocal. 19.

12. *Quia liberabit pauperem a potente, et pauperem, cui non erat adjutor.*

Haec est ratio, cur reges, cl populi servient Christo, quia per ipsum liberabunlur a potestate diaboli.a crudelissima tyrannide principis tenebrarum el transferentur in pacalissimum regnum ejus. Per pauperem inlelligilur genus humanum spoliatum a diabolo omnibus bonis suis, quibus in slalu innocentiae abundabal: per potentem, inlelligilur diabolus, quem ex astuto potentem fecit iniquitas noslra: si enim homo persuasioni ejus consentire noluisse, numquam cum diabolus debellare potuisset. Sed post peccatum captivus diaboli factus csl homo cl diabolus potentiam in cum acquisivit. Incipit aulem homo liberari, cum Incipit cognoscere paupertatem suam, ac per hoc humiliari el non in se, sed in Domino confidere. *Li-*

berabil ergo pauperem hominem a potente diabolo, et pauperem, cui non erat adjutor, idest, quem neque alius homo, neque Angelus, neque ulla creatura poterai adjuvare. In hebraeo pro. *a potente,* esi, *clamantem,* ul sil adjectivum pauperis. Sed Septuaginta non legerunt, *mesciaveah,* sed cum aliis punctis, yiUiO *misuuh,* u potente sive divile clamoso el hoc eodem modo legit s. Hieron. qui vertit a potente.

13. *Parcet pauperi el inopi el animas pauperum salvas faciet.*

Explicat modum, quo Christus liberabit homines a diabolo: modus enim erit condonando cis peccata et restituendo gratiam: cum enim remittuntur peccala. rumpitur catena, quae captivos tenebat sub diaboli potestate. *Parcel,* ergo rex nosier, *pauperi et inopi,* idest, condonabit delictu agnoscentibus debita sua ct condientibus pauper-tatem suam ob quam solvendo non erant, nec solum ignoscet peccatis, sed etiam donabit gratiam, sive justitiam ct per hoc animas pauperum salvas faciei.

14. *Ex usuris el iniquitate redimet animas eorum ct honorabile nomen eorum coram illo.*

Homo per originale peccatum debitor factus est morlis aeternae, Atque hoc esi debitum capitate; sed dum hujus debiti solutio differtur, iniquus exaclor diabolus exigit usuras, impellens quolidic ad nova peccala, quae sunt poenae primi peccati: el dum horum peccatorum poena differtur, usurae transeunt in sortem principalem. Ha quo diutius peccator vivit. eo magis debitum crescit. Christus ergo benignissimus Dominus, non -olum peccatum originis, quod fuit primum capitale debitum, per gratiam suam remjllel ; sed eliam ab usuris, idesl, ab actualibus peccatis, el ab iniquitate tam duri exactoris redimet. Hoc praedixit eliam Isaias cap. 9. cum ait, *Jugum enim oneris ejus et virgam humeri ejus, el sceptrum exactoris ejus superasti.* Sanclus Augustinus dicit peccati poenam reddi cum usura, quia plus peccator reddit.quam accepit. Homicida occidit carnem proximi; ipse peribit in corpore el in anima: lur accipit pecuniam et perdet vilam aeternam: fornicator sumit modicam el brevem voluptatem; reddet supplicia gravissima el sempiterna. *El honorabile nomen eorum coram ipso:* haec est causa tantae pietatis Domini, qua nomen istorum pauperum fuit honorabile coram Deo. Ubi. *el* accipitur pro, *quia,* el nomen significat naturam humanam creatam ad imaginem Dei: quamvis enim homo per peccatum vilis, el despectus valde factus sit, tamen natura humana el nomen hominis non csl vile apud Deum neque despicit Deus imaginem suam. El vere in carnatio filii Dei manifeste ostendit, quam pretiosa sil natura humana apud Deum: quod certe deberet omnes homines rapere in amorem Dei a quo tanti se fieri praeter omne meritum suum inlelligunl. In hebraeo habetur, *sanguis eorum,* pro eo quod nos habemus, *nomen eorum.* Sed idem est sensus: nam Deus magni fecit sanguinem nostrum idesl, vitam nostram, quam ideo de interitu redemit, quia pretiosum fuit coram eo nomen nostrum natura nostro, genus nostrum.

15. *Et rival, el dabitur ei de auro Arabiae,* cl *adorabunt de ipso semper: lota die benedicent ei.*

Quoniam dicens, *redimet animas eorum,* insi nuuverat mortem Christi, quae luit redemptio, cl propitiatio pro animabus nostris, addere voluit eliam resurrectionem el vilam ejus aeternum, ideo subjungit, *El vivet,* idesl,et poslea quam per mortem redemerit, *iterum vivet. El dabitur ei deauro Arabiae,* idesl, pretiosis muneribus coletur, quod aulem s. Augustinus legit,*Dabitur ei de* nuru *Abrahae,* videtur manifesta corruptio. *El adorabunt de ipso semper.* idesl.el redempti ab ipso adorabunt Deum verum ex ipsius ritu, doctrina el institutione usque ad mundi consummationem. *El lota die.* idesl. jugiter, et assidue benedicent ei, hoc est. *laudabunt, cl glorificabunt eum.* In hebraeo habelur in numero singulari. 77DÏV *ilhpallel,* orabit. Sed Septuaginta el s. Hieronymus verterunt in numero multitudinis, *orabunt,* et omnes tractatores exponunt verbum in numero multitudinis. Quare videndum est. an fortasse in verbo Hebraico una litem in fim·, videlicet vati, desideretur. Quo l aulem in hebraico. *ilhpallel,* el graeco sil verbum προσευξονται, *orabunt,'m* latino, *adorabunt,* noti variat sensum: nam qui orat adorat et qui adorant ul plurimum id faciunt, ut orent: ergo, *adorabunt,*exponendum est, adorantes orabunt, vel. orantes adorabunt. Illud.de *ipso* varie exponitur, aliqui emm volunt, de *ipso,*significare. pro ipso, idesl.pro ioehci progressu ipsius vel regni ejus. Alii, *de ipso* hoc est pro salute, quae, est ab ipso, Alii, *de ipso,* idesl, per ipsum orabunt l* dreni: sed si prieposilio.de,proprie accipienda sil, ut eam accipiendam esse arbitramur, jam diximus, quis nobis sensus esse videatur.

1G.E7 *erd firmamentum in terra in summis mon Hum, superextolletur super libanum fructus ejus : el florebunt dc civitate sicul foenum terrae.*

Ilie jam describitur fructus Apostolicac praedicationis post Christi resurrectionem, el ascensionem in coelum. Sed primum declaranda est vox firmamentum, pro qua in hebraeo est, ΠЗΒ *pissath bar.* Rabbini, 01 qui eos sequuntur volunt, *pissath bar,* significare *pugillum frumenti,* sive quantum sola manus potest capere frumenti, vel etiam *placentulam panis'.sed* non possunt ex scripturis hanc suam ł xpositioiu ni probare. Sanctus Hieronymo› vertit ex hebraeo contrariam sententiam ∨ dclicel, *memorabile triticum,* idest, abundantiam optimi fnimenli;el pOle-d confirmari haec expositio ex cap. 37. Genesis, ubi dicitur, Jacob fecisse Josepbo lilio suo unice dilecto vestem egregiam variorum colorum: el habelur vox hebraea D£ *pus pissath,* cx hac eadem radice, unde

Iiic habemus *pissath:* quomodo ergo in eo loco non significatur vestis angusta, aut brevis, sed talaris, el pulcherrima; ita hoc loco non significatur frumentum modicum, quod pugillo, aut vol.i contineatur, sed *abundans el memorabile.* ut . Ili·., ronymus recte vertit. Aiqur huc i spexerunt Septuaginta, qui transtulerunt, firmamentum ı·l··l, *firmamentum panis.* ul dicitur in psalmo 101. *omne firmamentum panis contrivit.* ISI enim abundanlia frumenti firmamentum familiae, ul non cogatur mendicare, juxta illud Gen.27. *Frumento vino ei oleo stabilivi eum.Per* abundantiam autem frumenti, hoc loco non InIOIligilur abundantia frumenti corporalis,sed abundantia Verbi Dei ut colligitur ex illis verbis. *Et florebunt de civitate sicut (oenum terrae, ubi* explicatui' metaphora superiorum verborum. Ilie igilur est sensus hujus loci alioqui valde obscuri: *Erit in terra firmamentum,* idest. abundantia innuenti spiritualis . quod esi Verbum Dei. *In summis montium* idesl. etiam in locis ex se. sterilibus: valles enim, non montes , abundare solent frumento.*superextolletur fructus ejus,* idest, crescet, el multiplicabitur trucius hujus frumenti in lerra sali, *super Libanum,* idesl. fructus hujus frumenti excrescet supra alliludim-m cedrorum Libani, vel supra fructum Libani, qui producit artiores plurimas el allissimas. *El florebunt de civitate sicut foenum terrae,* idesl ei hic fruclus frumenti non consislel in spicis corporalibus,sed in multiplicationi· i redenlium: nam ex civitule Dei. quae est Jerusalem, de qua dictum esi ab Isaia cap. 2.De *Sion exibit lex el verbum Domini de Jerusalem* florebunt el germinabunt credentes in lania copia, ul foenum in terra germinare solet. El quod ita factum sil docet s. Lucas Λclor. 6.ubi dicil *Et verbum Dei crescebat.et multiplicabatur numerus credentium valde.* Scio quid Paulus Uurgensisex paraphrasi Chaldaica adferat ad probandum ex hoc loco sacrificium Missae sed scio eliam quam multis fabulis Judaicis paraphrasis illa scateat. Ideo piget ex lacunis expositionum Judaicarum haurire, quae nobis ex purissimis fontibus sacrarum scripturarum abundant.

17. Sit *nomen ejus benedictum in saecula. ante solem permanet nomen ejus.*

Concludit psalmum Prophela orando cl laudando fulcrum Messiam. Sit. inquil. *nomen ejus benedictum in saecula,* idesl, ab omnibus, ubique, cl semper befiedicalur nomen Chrislkquod nomen *ante solem permanet,* idesl. coram Sole, sive quamdiii sol erit, permanebit. Conabuntur quidem persecutores illud exlinguero, sed non praevalebunt. In hebraeo non habetur illud, *benedictum ,* sed simpliciter legitur, *Eril nomen ejus in saecula,* el idem aliis verbis repetitur, *quamdiu sol erit, nomen ejus permanebit.* Testatur quoque Theodorelps a nullo interprete, idesl,neque ab Aqmla, neque a Symmacho, neque a Theodolione illud, *Benedictum.* in lexlu esse positum, neque haberi in Exapiis apud septuaginta Interpretes: I inn n habetur m caecis, d I.ilm s antiquis libris et legitur in commentariis Ill» ronymi, Augustini, ei EiUhymii. 1'lud *permanet,* seu *permanebit,* in hebraeo est p» *innon,* quo verbum.*(Hiabitur* dici posset, idest, propagabitur: quod salis proprie convenit nomini Christi, quod per praedicatores propagatur el propagabitur usque ad mundi consummationem.

18 *El benedicentur in ipso omnes tribus terrae, omnes gentes magnificabunt eum.*

Iloc desumptum esi ex Genesi, cap. 22. *In semine tuo benedicentur omnes gentes terrae.* El explicatur ab Apostolo ad Galal. 3. *Son dictum est.* inquil. *in seminibus, tamquam in mullis, sed tamquam in uno, el semini tuo , quod est Christus.* Omnes ergo gentes benedicentur a Deo in Chi isto, idesi. nemo benedicetur, nisi in Christo et in ipso benedicentur quolquol ex ipso renali fuerint, el in ipso perseveraverint. Ipsis enim dicetur in judicio, *venite benedicti patris* mei. *possidete paratum vobis regnum a constitutione mundi* M diti. 23. Proinde benedictio ista, esi justitii alio d adoptio liliorum per Chrislum. Sicut aulem in ipso benedicentur omnes Iribus lerrae : sic eliam vieissim omnes gentes *magnificabunt,* idesl, laudabunt, cl glorificabunt cum.

19. *Benedicius Dominus Deus Israel, qui facit mirabilia solus.*

Haec csl laus, qua magnificabunt cum omnes genles: agnoscent enim cl pracdtcabunl haec mirabilia. quae fecit Deus Chnsius justificando impios, el eruendo eos de polestale tenebrarum, et transferendo tu Regnum suum, ab ipso solo fieri potuisse.

20. *El benedictum nomen majestatis ejus in acte) num el replebitur majestate ejus omnis terra: fiat, fiat.*

Optat in One Propheta, ul nomen divinae Majestatis in aeternum ab ommbus benedicatur, non in coelo tantum, ubi semper ab Angelis benedicitur; s· I eliam in terra, ita ul repleatur omnis terra gloria D miu; el omnes homines agnoscant et liudenl Dominum.Addit ex magno affectu,flat,flat, sive hebraico. Amen, Anien, vere ita *sit,* vere *ita sil.* Atque hic est finis libri secundi secundum hebracos.

PSALMUS LXXIi.

TITULÜS, ET ARGUMENTUM PSALMI

Psalmus Asaph.

De hoc titulo diximus aliquid in explicatione psalmi quadragesiminoni el in praefatione. Argumentum esl exhorlalio ad infirmos fideles, ul non scandalizentur, si videant improbos in hoc mundo florere: quae adhortatio semper utilis saepe eliam necessaria esl; lum videlicet, cum populus Dei, vel justus quicumque persecutionem patitur,el injusti maxima pace el tranquillitate fruuntur.

EXPLICATIO PSALMI LXXII.

1. *Quam bonus Israel Deus his , qui recto sunl corde 7*

Explicaturus David lenlalionem et scandalum pusillorum,quorum personam in hoc psalmo induerat; primo jacit fundamentum sectae Fidei, ul intelligamus, neque ipsum, neque illos,quorum per sonam induerat, circa lidern divinae providentiae naufragasse. Quod idem fecit Propheta Hieremias c. 12. primum, cum ait, *Justus quidem tu cs Domine, si disputem lecum;* deinde hoc fundamento posito, subjungit: *verumtamen justa loquar ad te: quare via impiorum prosperatur? bene est omnibus,qui praevaricantur* efc.Sic igilur hoc loco David primum affirmat Deum bonum esse, ac per hoc justum; sed bonum ul est, videri bonis, qui sano judicio praediti sunt; quamvis perversis perversus videatur. Ait igilur, non interrogando, sed affirmando, *quam bonus Israel Deus, his qui recto sunt corde,* idesl, Perquam bonus esl Deus Israeli, Israclilis, inquam, qui recto sunt corde.In Ilebraco sic legitur ad verbum , *Certe bonus csl Deus Israeli his,qui puro sunl* corde.Ilaquo Deus qui in se semper est bonus, rectus, et justus, est eliam talis Israelis judicio, non tamen omnis Israelis, sed iis cx Israele, qui purum cor habent, idest, liberum a fumo passionum, ul recte possint judicare; sive. iis. *qui recto sunt* corde,ut conforme sit rectitudini Dei: distortis enim,quod rectum csl, distortum esse videtur.

2. Mei *autem pene moli sunt pedes, pene effusi sunl gressus mei.*

Incipit nunc exponere lentalioncm infirmorum, quorum personam, ul diximus, in hoc psalmo gerit. Boni, inquil, fideles, qui puro ct recto sunl corde, bonum el justum Deum esse non dubitant, qulcquld illis accidat: sed ego infirmus, et qui cor habeo non usquequaque purum et rectum, pene cecidi in dubitationem dc justitia Dei. Hanc enim dubitationem metaphorice significal motio pedum, el effusio gressuum. Sicut enim qui nutare incipit pedibus cl qui labilur dum ambulat, deficit a firmitate ct stabilitate sua; sic ille, qui agitatur dubitationum lentalionibus contrariis veritati, deficere incipit cl quasi nutat a constantia Fidei. Mei *aulem,* inquil. *pene moli sunl pedes,* idest. nulare coepi, non tamen omnino ceccdi. *Pene effusi sunl gressus mei.* idest. labi coepi, dum ambularem. non tamen rui usque ad terram: denique significat, se parum abfuisse a lapsu in dubitationem circa jusliliam ct providentiam Dei.

3. *Quia zelavi super iniquos, pacem peccatorum videns.*

Aperit causam suae tenlalionis, ac dicil esse, quia viderit iniquos, quos puniri a Deo oporteret, frui ollissima pace, aliisque bonis permultis,Illud *zelavi super iniquos,* significal,zelo indignationis exarsi super *iniquos.* idesl, adversus iniquos, quos vidi prosperitate cl pace gaudere, quam non merentur.

4. *Quia non est respectus morii eorum,el firmamentum in plaga eorum.*

Pergit in explicanda foelicitate iniquorum; ac dicit, eos frui pace et prosperitate, quoniam tanta sanitate utuntur, ul de morie non cogitent, quasi semper essent victuri et si forte plaga aliqua, sive morbus illis contingat, ea plaga non habet firmamentum, sed continuo evanescit. Illud, hoji esl *respectus morti eorum,* hunc sensum habere videtur. Non respiciunt iniqui in mortem suam, neque alii, qui eos vident, in mortem ipsorum,idest, non videntur unquam moriluri propter diuturnam, ct stabilem sanitatem, qua fruuntur, In textu grae-

eo legitur, «κ ε iv ἀνάνευσι ἐν τὼ &ανάτὼ αυτὼν, non *csl abnutio morlis eorum,* vel ut legit s. Augustinus, *non csl declinatio morlis* eorUm: quae verba cumdcm sensum facere possunt, videlicet, Iniqui non declinant, neque abnuunt mortem quia de ca non cogitant, confidentes in optima constitutione corporis sui. Ex hebraeo s. Ilieron. vertit, Aon *cogitant mortem* suunr.quae lectio nihil fere differt a nostra. Alii ex hebraeo vertunt, non sunl nucula *in morte ipsorum;* cl polesl sensus esse. Non trahuntur iniqui ad mortem vinculis variorum morborum, ul saepe accidit justis. Hacc nobis videtur explicatio loci obscurissimi, quia cohaeret cuiu verbis sequentibus: quod enim sequitur, *el firmamentum in plaga eorum,* sine dubio requirit repetitionem negantis particulae initio positae, ut sit sensus cl non esl firmamentum, idesl,firmitas el stabilitas in plaga eorum, quia si qua plaga illis accidit, facillime curatur.

5. *In labore hominum non sunt et cum hominibus non flagellabuntur.*

Ad sanitatem iniquorum,quae esl pax'cum morbis et plagis corporalibus: accedit eliam abundantia omnium rerum, ul non ncccssc habeant conflictari cum inopia, fatigatione litibus angoribus aliisque tribulationibus , quibus flagellantur plerique hominum,qui *in sudore vultus sui vescuntur pane suo,* Genes. 3. cl calumnis polcnliorum opprimuntur. Sed recte admonet s. Bernardus in declamatione sua,qui cum hominibus in hac vita non flagellantur, cum doemonibus flagellabuntur in gehenna: nam generale esl. quod dicil Apostolus 2. Tim. 3. *Omnes, qui volunt pie vivere in Christo Jesu, persecutiones patientur,* cl ad heb. 12. *Quem diligit Deus, castigat: flagellat autem omnern filium quem recipit.*

6. *Ideo tenuit cos superbia , operti sunl iniquitate cl impietate sua.*

Declarat Propheta, quem frudum producat prosperitas in impiis ; superbiam videlicet, cl cumulum iniquitatum. Utuntur enim copia rerum temporalium ad explendas libidines suas. cl ad opprimendos debiliores : cum c contrario viri pii valde timeant, cl humilientur, cum arridet prosperitas: suspectam enim habent prosperitatem. ne forte sil merces eorum, et excidanl a mercedi sempiterna, quam loto corde sitiunl: sed notanda sunl verba. *Tenuit,* inquil, *cos superbia :* non enim superbi superbiam lenoni, sed tenentur a superbia, quasi vinculo quodam. Nam *qui facit peccatum* servus *esl peccati.* Joann. 8. cl vox hebraea, *hhanakathmo* hoc sonat,*circumdedit eos superbia, velul torques collo alligatus. Eloperti sunt iniquitate, el impietate.* Hoc significal iniquos in prosperitate non habere peccatum solum intus in corde, ul saepe habent pauperes el miseri, qui corde concupiscunt furia, adulteria, pompas sacculi, sed opere non implent, quod libenter implerent,si possent,itaque latet intus peccatum corurn. Iniqui autem rebus omnibus abundantes loti cooperti sunl iniquitate, quia non solum cogitatione ct desiderio, sed oculis, manibus, pedibus, lingua, visu, verbo el opere peccant.

7. *Prodiit quasi ea! adipe iniquilas eorum,transierunt in affectum cordis.*

Oslcndil originem iniquitatis natam esse cx malo usu rerum temporalium abundanter illis a Deo concessarum: quoniam enim non dispensarunt divitias magis egentibus, ul par erat, sed ipsi sibi omnia retinuerunt, inde pingues effecti, velul tauri, aul equi indomili pauperes oppresserunt. Pulchre nolal s. Augosl. in pauperibus ex macie prodire iniquitatem, in divitibus cx adipe, pauperes enim interrogati cur furentur, respondent, ob inopiam rerum necessarium : divites interrogati, cur alienum agrum invadant, respondent, si tamen respondere dignantur, quia mullos habent agros vicinos, quibus hunc eliam adjungi congruum est. Sic Achab rex, 3. regum 21. abstulit vineam Naboth, uon quod ipse vineis indigeret, sed quia vicina erat paialio suo. Porro abundantiam esse causam iniquitatum, quando non fiunt inde eleemosynae pauperibus, docet Ezechiel, cap. 1G.*Haec fuit,* inquit,iniquitas *Sodomae,* idesl occasio,sive causa iniquitatis gravissimae, ob quam igne dc coelo consumpta fuil *superbia,saturitas panis el abundantia el otium ipsius ct filiarum ejus: el manum egeno, ct pauperi non porrigebant : et elevatae sunt, et fecerunt abominationes coram me, el abstuli eas.* In hebraeo non legitur, *iniquitas,* sed *oculus:* el hunc sensum esse volunt hebraei. *Prodiit quasi ex adipe oculus eorum,*idest ex nimia pinguedine, oculus eorum prominebat, quasi exire vellet. Sed septuaginta interpretes viri doctissimi non legerunt, *hain,* quod significat oculum, sed, *Tty havon,* quod significat.*iniquitatem.* Facile autem fuil vitio librariorum mutari van in jod, cum non differant, nisi quod una lilcrà est paulo longior, quam altera. Quod sequitur, *transierunt in affectum cordis,* difficile admodum csl: nam in hebraeo secundum versionem s. Ilieron. pro. *affectu,* ponitur *cogitatio,* secundum alios *pictura,* in graeco est, δἰαΟεσι , *dispositio,* ct sic legit s. August. Aliqui tollunt praepositionem, *in,* cl legunt, *transierunt affectum, sive cogitationem cordis:* ct sensum esse volunt, iniquos transgressos esse,quoad abundantiam bonorum temporalium ipsum desiderium, ct cogitationem suam, idest, plus accepisse, quam desiderarent, vel cogitarent, quae expositio non placet, experientia enim docet, iniquos amatores mundi, non saliari temporalibus rebus, ncc fieri posse, ul habeant plus, quam desiderent, cum res temporales sint modicae cl cito finiantur; el desiderium humanum vastissimum sil, nec saliari possit, nisi summo ct infinito bono, ut dicil s.Augustinus lib.I. confess, cap. 1. Adde quod praepositio, *in,* non dcbcl tolli cum habeatur in textibus omnibus graecis el Infinis, existimo igitur, *transire in affectum cordis,*

esse Iransmulari cl convcrli in carnales passiones ct effici hominem lotum carnalem el animalem : quod aliis verbis dicilur ad Rom. I. *Tradidit eos Deus in desideria cordis sui,cl* infra, *tradidit eos in passiones ignominiae.cl* ad hanc expositionem accommodari possunl omnes lectiones : nam affeclus ct cogitatio conjunctissimae sunl. et pro eodem accipiuntur. Nihil enim homo desiderat, nisi quod cogitat el cognoscit. Sed significantius est nomen picturae, quam dicunt periti linguae lie* braicae proprie significare rocem, ÏTP^ïi,'E *ma*-scioDi.quam nomen cogitationis; quia mundi amatores non desiderant quod verum bonum et pulchrum est. sed quod ipsi sibi'pingunt, cl fingunt in corde suo perverso bonum ct pulchrum esse. Adulter enim, qui summo affectu diligit adulteram ct eam rebus omnibus anteponit, eliam aeternae foelicjlali. non id facit, quia revera illa sil res pulcherrima el pretiosissima ; sed quia ita ipse judicat. cl talem sibi ipse eam in corde pingit el lingit. Ilaque *transierunt iniqui* abundantes rerum lem porahum *in affectum cl cogitationem el picturas cordis sui:* quia conversi sunl cl transformati in concupiscentias et figmenta cordis sui : quo eliam referri potest vox gr.ieca *o'.άζϊο'. ,* idesl dispositio, nam tales effecti sunl, qualis csl dispositio cordis ipsorum, idesl loti carnales.

8. *Cogitaverunt et loculi sunl nequitiam, iniquitatem in excelso loculi sunt.*

Pergit in explicanda perversitate iniquorum abundantium rebus temporalibus, ac dicit, eos cugilassc apud se iniquitatem adversos Deum cl homines. el non timuisse eam palam etiam praedicare, irridendo Dei majestatem, et qui illum colunt. Illud, *cogitaverunt,* s. Hieronymus vertit, *irriserunt, el* potest fieri ut vox hebraica, *rnik,* ulrumque significal : nam raro hoc verbum occurrit in sacris libris. Furiasse eliam significal, irridendo in corde suo cogitasse nequitiam,quam postea loquendo propalaverunt. Quam autem audacter loculisml nequitiam,explicat propheta dicens, iniquitatem in excelso loculi sunl. idesl. iniquitatem, sive blasphemiam iniquissimam in excelso loco positi palam cl aperte loculi sunl. Illud enim *in* eæcelso.hebraice csl,DTU2Û *miminarom, de excelso,* sive cx excelso: proinde sensus csl, istos iniquos divites in sublimi locatos, ul superbiam eorum decebat, dc excelso illo loco blasphemiam protulisse : sed haec clariora erunt in versu sequenti.

9. *Posuerunt in coelum os suum,el lingua eorum transivit in terra.*

Haec est nequitia impiorum. *Posuerunt in coelum,* idesl supra coelum, os suum, non timentes Deum, el angelos blasphemare. *Et lingua eorum tramivit* fn *lerra,* idest, *el lingua eorum perambulavit,* (ul sonal vox hebraica) *П7ПП *thiallech,* in lerra, dclrabens cultoribus Dei, cosquc irridens, quasi vana sil spes eorum.

10. *Ideo convertetur populus meus hic, el die» pleni invenientur in eis.*
11. *Et dixerunt, quomodo scit Deus, cl si* ed *scientia in excelso ?*

Revertitur Propheta in persona infirmorum in fide. ad explicandam lenlalioncm cl scandalum ipsorum ex foelicilalc, qua fruunlur peccatores. *Ideo,* inquit, *convertetur populus meus hic,* idesl propter tanta scelera cl tantam foelicilatcm iniquorum populus meus, qui est populus fidelis, cl timens Deum, *convertetur hic,* idesl convertet se ad consideranda haec. *Et dies pleni invenientur in eis,* idest considerando inveniet, vere fodices esse impios, ila ul eliam diutissime vivant et impleant dies suos pervenientes ad ultimam senectutem. *Et dixerunt, quomodo scit Deus.. cl si c»l scientia in excelso ?* idesl cl titubantes in fide dixerunl, quomodo potest fieri, ul Deus haec sciai, et permittat ? Eslne scientia in Deo excelso;impotius haec ignorai, vel non considérai? Hanc existimo veriorem esse hujus loci explicationem.Theodorelus enim docel verba versiculi decimi dicta esse per parenlhesim in consolationem populi jusii el verba versiculi undecimi, esse verba iniquorum, qui posuerunt os suum in coelum. Quam expositionem non reprobo, sed priorem ul facilioremel magis connexam cum sequentibus el *praecedentibus* praefero. In hebraeo non habetur, populus *meus,* sed. *populus* ejus, videlicet Dei.Sensus esi idem, sed lectio noslra csl clarior, ct credibile esi septuaginta interpretes non legisse, *hammo. populus ejus.* sed. *populus* flieui. Facile enim fuit librariis errorem committere in scribendo vau. pro jod, quae sunl lilerae similes: sic eliam in hebraeo non habetur nunc, *dies pleni,* sed vel, ul s. Ilieron. vertit, *quis plenus,it* ul alii legunl. *aquae pleni,* supple calicis.Sed septuaginta interprètes non erant lam imperiti, ul per aquas inlelhgerent el verterent, dies; ergo necesse est dicere, cos. non habuisse in suis codicibus, rni, idesl. *quis* ; neque *me,* idesl, *aquae,* sed *jemc,* idesl, *dies.* Neque mirum csl. si lam longo tractu lemporis exciderit una litera, quae minima est omnium hierarum. Illud est verum.legendum esse cx hebraeo.X'îC *jame mele, dies plenitudinis* potius, quam, dies pleni: sed dies plenitudinis, significat dies plenissimos, vel plenos, ul verierunl Septuaginta.

12. *Eccc ipsi peccatores, el abundantes in saeculo. obtinuerunt divitias.*
13. *El dixi.ergo sine causa justificavi cor meum, el lavi inter innocentes manus ineas.*
14. *Et fui flagellatus lota die, cl castigatio mea in matutinis.*

Aperil causam dubitationis, an Deus sciai quae aguntur in terris: et loquitur in persona infirmorum, quasi unus esset cx illis, ul facilius eorum infirmitati medeatur. *Ecce,* inquil, *ipsi peccatores, ct abundantes in saeculo obtinuerunt* divilias, idesl, haec ralio est, cur incipiam dubitare de providentia Dei, quia peccatores, qui flagellari

pebercnl, obundantes sunt in saeculo, ct obiinenl divitins magnas. *El dixi* npud me ista considerans, *ergo sine causa justificavi cor meum.* idesl. (rostra cor meum purum a peccatis s< i vor<· studui,cl frustra lui *i manus meus cum innocentibus,* innocenter operans cl vivens: frustra, impiam, quoniam Deus non benefacit ju-lis, sed peccatoribus: iiuo non solum Deus non In nefacit justis, sed cos affligi patitur. Ego enim, qui justitiae studeo, fut *flagellatus tota die.,* idest. semper iu tribulationibus versor. *El castigatio mea in matutinis,* idesl,summo mane iucipd vexatio, cl tribulatio mea.non differtur saltem ad tempus.ut vel modicum requiescam, Haec est sententia horum versiculorum: sed verba consideremus. Illud, *abundantes in saeculo,* in hebraeo, D1?!)? *vetchalve holam,* significal proprie *pacem et quielem habentes,* ac per hoc abundantes sanitate, robore, amicis, el similibus rebus. Illud, *obtinuerunt divitias,* poterat eliam verti, *multiplicaverunt, el coarcevaverunl substantiam* : quo declarator id, quod nos legimus, *obtinuerunt divitias:* nam qui multiplicant divitias, illi vere ens obliinent, idest tenent ne dilabantur: tenuis enim substantia facile evanescit.Illud.justï/icavï *cor meum* ia hebraeo csl, ’337 *zichilhi lebabi. purifictnicur meum,* idesl maculas peccatorum tersi per poenitentiam, vel mundum el juslum conservavi. Illud, *lavi inter innocentes manus meas,* significal unum ex innocentibus me probavi, ul vere innocens eram opere el purus corde. Nam lolio manuum signum erat innocentiae.cum quaerebatur reus homicidii, ul legimus Deuteron. 21. ex quo eliam *Pilatus lavit manus coram populo.* Mattii. 27. ul st innocentem demonstraret in passione Christi.

la. Si *dicebam, narrabo sic, eccc nationem filiorum tuorum* reprobam’.

Incipit adhibere medicinam infirmis. Exposuit hactenus coi um quacrelas et causam scandali,quod patiebantur ex prosperitate impiorum el adversitatibus piorum, nunc quasi compunctus ct poenilens ;>it, si *dicebam, narrabo sic.* idesl, si *dicebam* apud me, *narrabo,* idesl pergam narrare prosperitates impiorum, quasi injustas, cl hanc injustitiam in Deum referre. *Eccc nationem filiorum* tuorum *reprobari,* idesl hoc ipso reprobavi cl damnavi omnes filios Dei, Abr. bam. Isaac, Jaculi, Mosem cl caeleros. Omnes enim confitebantur, habere Deum providentium rerum humanarum cl justo judicio peccatoribus interdum dure prosperitates el justis afflictiones. Vel *reprobavi* et damnavi omnes *filios Dei,* quasi insipientes, qui frustra justitiae studeant. Vel denique, *reprobavi omnes filios Dei,* quia judicavi eos omnes a Det. tlere.lidiistsse: quae omnia falsa sunl el reprehensione dignissima. Atque haec esi prima ratio, qua persuadet Propheta infirmis, ul non dubitent de providentia Dei, ne videlicet contrarii sint omnibus filus Dei, sanclis videlicet patriarchis et prophetis, neve illos insipientes fuisse credant, aut a Deo derelictos. Vox bebraea, »*vAП3 *baqadli.* Pro qua habemus, *reprobavi,* significal *spernere, relinquere deficere, praevaricari, fidem fallere.* Itaque s. Il eronyinus vertit *generationem filiorum tuorum reliqui,* idesl. b eis defeci. S. Augustinus iegii. *non concinni dissonui,* idesl non conveni in sententia cum filiis De.i. In eumdeni sensum exponendum est *reprobavi,* idest sprevi eos, neque fidem cis servavi, quam debebam.

16. *Existimabam, ul cognoscerem hoc, labor est ante me.*

17. *Donec inirem in sanctuarium Dei, el inlelligam in novissimis eorum.*

Ad primam illam rationem, addit secundam petilam a difficultate hujus quaestionis, quae deterrere deberet homines, ne pronipli essent ad reprehendenda, quae non inlclligunl. *Existimabam,* inquit, *ut cognoscerem hoc,* idesl, reputabam mecum el cogitando investigabam,ul ad hujus rei cognitionem pervenirem: sed *labor magnus,* el difficultas mihi objiciebatur, *donec intrarem in sanctuarium Dei* el per orationem a Deo lumen oblinerem: el eo lumine ad novissima iniquorum abundantium adspicerem : nam ex novissimis, idest ex divino judicio, quod post mortem impios manet, manifeste declarabitur, illos non fuisse vere foelices. illud, *existimabam:* obscurum est ex ambiguitate verbi, *exstimabam:* nam hoc loco non significat opinabar, vel arbilrabar, sed *reputabam.* sive discutiendo judicabam, quomodo dicimus, ex praeteritis futura existimare possumus. Verbum bebracum, *chasciab.* quod hoc loco habetur significal cogilare. existimare, reputare, el sanctu- Hieronymus vertit, *cogitavi, ul inlelligerem hoc* idesl cogitavi apud me discutions quaestionem istam, ul ejus solutionem invenirem. Illud, *labor est ante me.* in hebraeo habetur. 7î7y *hamal hi,* vel. >py3 X'lП hu *behenat, labor in oculis meis, hoc,* idesl dum iuquiro notitiam hujus rei. opponitur oculis mentis meae labor pcnelran di. quasi murus quidam impenetrabilis. Illud, *in lelligam in novissimis eorum,* vel significal.intelligam solutionem quaestionis in novissimis eorum, idesl considerando novissima eorum cognoscam, Deum habere providentiam rerum humanarum : vel significal, inlelligam novissima eorum, idest, considerando vitam eorum perveniam ad inlelli* gendum exitum, el ullimum finem ipsorum; el inde colligam quaestionis solutionem.

18. Verumfanien *propter dolos posuisti eis; dejecisti cos, dum allevarenlur.*

Ilie jam propheta ostendit, ex novissimis inlelligi posse iniquos abundantes in saeculo non esse fodices. el Deum juslum esse judicem. Sed quia lectio noslra quae fideliter ex graeco translata est, multum dissentire videtur ab hebraica.quo ad verba. licet in sensu conveniant, utramque explicemus. *Vei umlamen.* inquit, *propter dolos posuisti eis,* submti lhge *dolos,* aut *mala.* ul addunt aliqt i textus graeci, idesl ἀυτοι xaxa,proplcr dolc>,

quibus usi sunl erga proximos suos illi injusti, ul multiplicarent divitius : tu Domine secundum providentiam tuam fecisti, ul ipsi doli ipsorum verterentur ipsis in dolos longe majores, nam dum per dufos lucrati sunl pecunias, aul agros, aut vestes: per eosdem dolos imprudentes ipsi jacturam fecerunt aeternae vitae. *El dejecisti eos, dum allevarentur,* idest cl dum extollerentur ad honores el dignitates, per eas dejecti sunl in praecipitium mortis aeternae, justo judicio luo. Hebraica leclio, quae est apud s. Hieronymum, sic habet, *verumlamen in lubrico posuisti* eos, *dejecisti eos in interitum,* idesl dum injustis dedisti magnas divitias, posuisti eos in loco,unde facile labi possent in interitum ; cl quia non sciverunt in lubrico caute ambulare, lapsi sunl justo judicio tuo in interitum. Uiraque leclio congruit cum Apostoli sententia in cpisl. i. ad Timolh. cap. 6. *Qui volunt divites fieri, incidunt in tentationein. el laqueum Diaboli, in desideria mulla inutilia cl nociva, quae mergunt hominem in interitum et perditionem.* Quod si velimus concordare lectionem latinam cum hcbraica sciendum csl, propter dolos in hebraico esse. *bachalacoth,* quae vox non significat proprie, *propter dolos,* neque *in lubrico,sed* significat in rebus lenibus, politis, blandis, quales sunl lapides valde politi, specula 11 similia : nam p5n *calali,* csl dividere, lenire etc. Hague potuisset verti hic locus, in blanditiis, vd propter blanditias, quales sunl doli cl insidiae decipientium, el huc respexerunt septuaginta interpretes: potuit eliam vçrti, *in lubrico loco,* siquidem locus lubricus, blandus ct lenis csl, el hanc significationem scculus csl b. Hieronymus. Illud aulem, *dum allevarentur.* non difficulter invenitur in textu hebraico. Xarn vox illa, ΓvX'Ιφα *massuolh,si* scribatur cum *shin* habente punctum in sinistro cornu, derivabitur a verbo, *nasa.* quod elevare signific at. et huc respexerunt septuaginta interpretes: si vero scribatur cum *sein,* habente punctum in dextro cornu, derivabitur a verbo *nascia,* quod significat desolare, el hanc lectionem secutus est s. Hieronymus.

19. *Quomodo facti sunl in desolationem? subito defecerunt perierunt propter iniquitatem suam.*

Declarat quod obscure dixerat cl admirans celerem ruinam iniquorum, quorum foelicilas vix exorta arescit, vix apparuil el evanescit. *Quomodo,* inquit, *facli sunl in desolationem subito ?* idesl quomodo.qui videbantur rebus omnibus abundare repente facti sunt instar civitatis desolatae, ubi praeter ruinas nihil cernitur? *defecerunt,* qui videbantur in aclernum super terram victuri, *perierunt propter iniquitatem suam.* Illud, subito in hebraeo. graecoque textu conjungitur cum verbis, *facli sunl in desolationem :* el sic etiam legunt Augustinus ei Euthymiii'. Dicuntur autem iniqui subito periisse, quia prosperitas eorum brevissima est, si cum futura aeternitate poenarum comparetur: videtur quidem prosperitas eorum diuturna esse, dum permanet: sed cum finem acceperit, tunc sentietur, quam brevis et momentanea fuerit, Illud, *propter iniquitatem suam,* s. Hieronymus vertit ex hebraeo, quasi non *sint.* idest, *ad iahilum redacti sunl.* Alii vertunt nb *horroribus* tel *terroribus :* sed vox illa, *ballaholh,* obscurae significationis csl el in tanta varietate versionum, sua remanere debet septuaginta interpretibus auctoritas.

20. *Velul somnium surgentium Domine, in civitate lua imaginem ipsorum ad nihilum* reddiges.

Comparat Propheta eleganti similitudine prosperitatem iniquorum somnio. Somnium non est res vera, sed apparens : qui somniat se divitem esse, cum evigilat, intelligil, se delusum inani spectro fuisse: Sic omnes iniqui abundantes in saeculo, fodices sibi esse videntur, sed cum transierit nox hujus saeculi, intelligent.vere se fodices non fuisse, el *tunc imago ipsorum,* idesl, imaginaria eorum foelicilas *ad nihilum redigetur* ; quia in civitate Doi, ubi vera et sempiterna foelicilas est, nullum locum habebit foelicilas ista imaginaria el momentanea, quae in auro el argento, in faniulis et equis: in palatiis el hortis: in honoribus, el dignitatibus : yi conviviis el luxuria posita csl : haec enim omnia peribunt, el amatores suos infoelicissimos reddent. Ideo rectissime admonet Apostolus Paulus, *ul qui habent bona hujus mundi, lumquam non habentes sint, non de iis glorienlur, non illis confidant, quia praeterit flgura hujus mundi. 1.* Corinth. 7. *Velul somnium,* inquit, *surgen/ium,* quod evigilando evanescit; sic lu Domine *in civitate lua,* quae in novissimo demonstrabitur el aperietur,*imaginem impiorum.idesl* imaginariam eorum fodicilalem *ad nihilum rediges;* umbratilis enim foelicilas evanescet, cum vera foelicitas apparebit. Juste, inquit sanctus Augustinus, Deus in civitate sua coelesti imaginem iniquorum ad nihilum rediget.qui in civitate sua terrena imaginem Dei ad nihilum redigere sategerunt.

21. *Quia inflammatum esi cor meum, et renes mei commutati sunt, el ego ad nihilum redactus sum el nescivi.*

22. *Ul jumentum factus sum apud le,el ego semper tecum.*

23. *Tenuisti manum dexteram meam cl in* volun*late lua deduxisti me, el cum gloria suscepisti me.*

Exponit nunc Propheta,unde noverit solutionem quaestionis cl apud Deum mullum profecerit. Quia *inflammatum csl cor meum.* Causalis ista vox *quia,* non reddit rationem superiorum, sed interiorum, quae habentur vers. 23. Tenuisti manum dexteram meam. *Quia,* inquit, *inflammatum* csl *cor meum,* in Deum videlicet, cl renes *mei coinmutati sunl.* idesl affectio mea carnalis mutata csl in spiritualem. *El ego ad nihilum redactus sum ct nescivi,* idesl humiliatus sum, ol ignorantiam meam confessus sum. Imo ul insipiens *jumentum factus sum apud* le,idesl obedire libi sine contra-

diclione constitui, cl onus quodcumque portare decrevi, more jumenti. *El ego semper lecum,* id-esl a flde ol cliarilalc lua non recedam: propter lias omnes virtutes meas, quae dona lua sunl. *tenuisti inanum dexteram meam,* nc forlc lenlalio illa gravissima me aberrare faceret a le. *Et in voluntate tua,* idesl secundum beneplacitum luum, *deduxisti me* per viam rectam, et *cum gloria suscepisti me,* in civitatem luam, nunc quidem in spe, susccplurus postea in re. Illud, *inflammatum est cor meum,* aliqui exponunt in deteriorem partem, idesl exarsit indignatione cor meum : et sic eliam illud, *ad nihilum redactus sum, cl nescivi,* exponunt de peccato cl ignorantia Davidis ; ul el-iam illud, *ut jumentum factus sum,* exponunt de stultitia ejusdem, quod more brutorum non intel-lexerit mysteria divina : sed nos in bonam pariem cum s. Hieronymo, qui haec omnia tribuit Christo elex parle cum s. Augustino, interpretati sumus, non praejudicantes aliorum commentariis, si forte lectoribus magis arrideant. Quod allinet ad verba, s. Ilicronym. ex hebraco vertit, *quia contractum csl cor* meum, nos cum graecis εζεζάυΞη legimus, inflammatum est: ct verisimile est, septuaginta interpretes non habuisse in suis codicibus hcbraicis ynnn» *ilchamez,* sed, ΟΕΠΓν *ilchamem,* ultima litera immutata, hoc enim significat *calefactum est.* Illud, *renes mei commutati sunl,* s. Micron, cx hebraco vertit, *lumbi mei velul ignis fumigans,* quia fortasse derivavit vocem, •pintÿtf eslonan,tib, *cs,* quod significat *ignem.* Sed eadem vox,estotum, rectius derivatur a verbo sciana/i, quod csl *mutare,* cl significat *commutati sunt,* ul sepluaginta interpretes reddideruni. Illud, *el ego ad nihilum redactus sum,* cx hebraeo verlil s. Hieronymus, ct ego insipiens, cl vere in hebraco non esi nisi una vox trium lilcrarum, *banhar,* pro Iribus illis vocibus, *ad nihilum redactus sum.* Significal aulem nJU) *bahar,* insipienlem, quasi jumentum; proinde tllud. *ad nihilum redactus sum,* vidclur exponendum, ad nihilum sapienliac redactus sum, quasi jumentum factus sum ex homine, ac per hoc nihil hominis in me remansit ; ct videtur explicatio haec confirmari per sequentia,el *nescivi,* cl, *ul jumentum factus sum:* quae omnia dicuntur a Davide cx profunda humilitate, qua se coram Deo insipienlissimum esse judicabat: quare non repugnat haec expositio accommodata ad verba hcbraica, cum ea, quam supra tradidimus cx simplici lectione latina et gracca.

'11.Quid enim mihi csl in coelo : cl ale quid *volui super terram?*

Quia dixerat, cum *gloria suscepisti me,* oculo cordis in gloriam illam defixo, ita raptus a spiritu est, ut jam omnia creata despicial. *Quid mihi,* inquit, esi *in coelo?* quid pulchri, quid pretiosi csl, quod appetam in coelo? *aul a te quid volui super terrain?* quid pulchri, quid preliosi est, quod appetam, et a te expetam super terram? quasi dicat, nihil creatum invenio, quod mihi satisfaciat, nihil in quo cor meum penitus acquiescat,neque in coelo, neque in terra. In hebraco legitur, ÎU3 mi,non, ♦D *ma,* idesl *quis mihi est in coelo,* non *quid mihi csl in cocto.* Sed cum septuaginta interpretes cl ipse eliam s. Hieronymus verterint *quid,* omnino relinenda est nostra lectio, ac dicendum in antiquis codicibus fuisse, ma, non.îtïl *mi.* Quod aulem in hebraeo sequitur, el *lecum non volui super terram,* hunc sensum facit, nihil mihi est in coelo quod cupiam, super lerrarn aulem non volui quicquam eliam lecum, quia te solum habere desidero. Sensus igilur idem est, etiamsi verba diversa sint.

25. *Defecit caro mea. et cor meum Deus cordis mei, el pars mea Deus in aclernum.*

Reddit ralionem, cur nihil cupiat praeter Deum, quia ubicumque posuerit cor suum, aut carnem suam, putrescent, cl deficient, nisi quieverint in Deo. *Defecit,* inquit, caro *mea. cl cor meum,* si quando per amorem ca collocavi in creatis rebus, putruerunt, ol corrupla sunt. *Deus cordis mei. ct pars mea Deus in aeternum.* In hebraeo esi. >33*? Ieur *lebabi, peira cordis mei, el pars mea Deus in aeternum,* idesl, Deus solus csl petra, in qua quiescit secure cor meum, ul neque cadere, neque deficere possit: ipse est centrum omnium desideriorum meorumupse est pars mea, porlio mea, hacrcditas mea. id totum quod praetendere possum in aeternum: habeant alii paries alias, sive aurum, cl argentum; sive delicias carnis; sive superba palatia; sive regna, el imperia ; mihi Deus sufficit in hac vita, cl in futura.

26. *Quia ecce qui elongant se a te peribunt: perdidisti omnes, qui fornicantur abs te.*

Recte elegit consistere in Deo. petra sua, quoniam omnes, qui per iniquitatem separantur a Deo, peribunt omnino.quomodo perit corpus, cum separatur a spiritu; ct ruit aedificium,cum subducitur fundamentum. *Perdidisti omnes, qui fornicantur abs te:* non solum pereunt, qui avertuntur a Deo , quia carent hoc ipso grolia Dei, quae dat vitam animae; sed eliam quia Deus zelotes est. et animas sibi primus desponsavit; cl ideo graviss - mc punit morle sempiterna eos, qui fornicantur a Sponso tam bono, el tam potente.

27. *Mihi aulem adhaerere Deo bonum est, ponere in Domino Deo spem meam.*

28. *Ul annunciem omnes praedicationes tuas in portis filiae Sion.*

Concludit psalmum dicens, *mihi adhaerere Deo bonum est,* idesl, viderint alii quid eis bonum sit, mihi certe bonum csl, utile, jucundum, honorificum adhaerere Deo: el quoniam adhacrcrc per amplexum in hac vita non datur: bonum mihi nunc csl *ponere in Domino Deo spem meam,* idest, adhacrere per spem, el in spe pertectae adhaesionis inierim gaudere. *Ul annunciem omnes praedicationes luas* tn *portis fdiae Sion,* idesl. ut per hanc adhaesionem ad Deum, liberatus ab omni cupiditate terrena, totus occuper in laudi-

bus ejus, idque *in portis filiae Sion,* coram multitudine fidelium, ut multos erudiam, quam sil inane, et noxium adhaerere temporalibus bonis, el quam bonum adhaerere Deo, cl ponere in Domino Deo spem suam, Illud, *omnes praedicationes,* in hebraeo csl, omnia opera lua: cx quo intelligimus, sensum esse, ut annuncicm praedicationem operum tuorum, slvo, ul praedicem omnia opera justitiae, ct misericordiae tuae, undo ct tu lauderis, cl populus erudiatur. Illud, *in portis filiae Sion,* non csl in hebraeo, proinde vel excidit, ut quaedam alia, vel huc translatum csl cx psal. 9. vers. 14. ubi habelur, *Ul annuntiem* omnes laudationes *tuas in portis filiae Sion.*

PSALMUS LXXIII.

TITULUS, ET ARGUMENTUM PSALMI

Intellectus Asaph.

In hoc psalmo praedicitur, ct deploratur desolatio Jerosolymac: cl ideo dicitur in tilulo.inlellcctus, sive, ut alii vertunt, eruditio Asaph : ut admoneantur Judaei diligenter cogilare ct intclligere,quae in hoc psalmo de ipsis dicuntur. Quaestio csl inter expositores, an psalmus inlelligi debeat dc persecutione Nabuchodonosor, an Antiochi, an Titi, cl Vespasiani, an Diocletiani, cl Maximiani, an anlichrisli: nam his omnibus persecutionibus aliquo modo verba psalmi applicari posse videntur. Sed verior sententia omnibus consideratis videtur corum, qui hunc psalmum exponunt de persecutione Antiochi illustris, dc quo agitur in libris Machabacorum:aliao enim aliorum sententiae non videntur commode sustineri posse. Nam tempore captivitatis Babylonicae non deerant Prophetae; el tamen hic dicilur, *jam non est Propheta.* Tempore Diocletiani non fuit populus Christianus repulsus a Deo, el derelictus in finem; sed contra mullis miraculis illustratus, ct propagatus; quod idem dici potesl dc tempore anlichrisli : eminebit enim tunc ecclesia in fortissimis Martyribus suis: hic aulem dicitur, *ut quid Deus repulisti in finem?* In tempus Titi, el Vespasiani omnia convenire videntur; nam tunc nulli amplius crani prophetae in Israel, cl templum incensum fuit, et fada est desolatio, quae durabit usque in finem, el ideo hanc expositionem amplexi sunl s. Augustinus, Thedorelus, el Eulhymius. Sed verba hujus psalmi non conveniunt Judaeis perfidis, qui non erant oves pascuae Dei. neque vere confitebantur Domino; sed crani inimici cl rebelles el tamen in hoc psalmo dicilur, *iratus esi furor tuus super oves pascuae* luae:el infra,*ne tradas bestiis animasconfilantium tibi, et animas pauperum tuorum* nc *obliviscaris in finem:* neque ecclesia frequonlarel hunc psalmum, si contineret voces infidelium Judaeorum: quare improbabilis csl expositio Tlieodoreli, et Eulhymii, qui verba psalmi tribuunt populo Judaico. Sanctus aulem Augustinus aliqua tribuit Apostolis, aliqua Judaeis, alia aliis. Itaque si quis uniformem explicationem velit, cl liberam ab omni scrupulo, eligat sententiam,quae lotum psalmum ad litteram exponit dc persecutione Antiochi.

EXPLICATIO PSALMI LXXIII.

1. *Vt quid Deus repulisti in finem? iratus est furor tuus super oves pascuae luae.*

Deplorat sanctus Propheta in persona populi Judaici universalem illam calamitatem, qua totus populus Judaicus miserrime oppressus fuit a gentilibus sub Antiocho rege, qui dictus csl epiphanes. *Ul quid,* inquit, *tu Deus repulisti,* supple, populum in *finem,* idest, *in aelernum,* et generaliter, quasi non amplius curaturus eum, aul pro populo luo habiturus. *Iratus esi furor tuus,* idest accensus csl furor tuus *super oves pascuae tuae,* idesl, contra populum tuum, quem singulari providentia regere solebas,ul 1'aslor proprias oves pascit. et regit. Illud, *repulisti in finem,* non significat re vera Deum, fixo decreto, repulisse in aeternum populum suum, sed popolum dubitasse, ne forte rejectus esset in finem; ct ideo lamentando dixisse, *ul quid repulisti in finem?* idest, quare ita tc geris, ul videaris repulisse in finem. Nam versu 20. cum dicilur in eodem psal. *Animas pauperum tuorum ne obliviscaris in finem:* satis apparet, non fuisse certum, an essent repellendi in finem. Illud autem, *iratus est furor tuus.* in hebraeo eleganti metaphora dicilur. 'ISM *jehesan appecha. Fumavit nasus* tuus.quem metaphoram recte explicaverunt Septuaginta interpretes.

2. Jfcmor *esto congregationis* luae, *quam possedisti ab initio.*

Orat idem populus Deum, ul non repellat in finem, adducens pro argumenlo, quod olim, idest, in egressu dc Aegypto, ipse idem Deus populum Judaicum congregaverit in formam populi, dans cis magistratus cl leges, cl judicia: quasi dicat, non videri bonum, ul Deus dispergat, el abjiciat eum populum, quem ipse congregant, cl cui formam rcipublicae tribuit. *Memor,* inquit, esto *congregationis tuae,* idcsl, populi n te congregati, quem *possedisti ab initio,* idcsl, qui nullum habuit regem, el Dominum anle le, sed lu primus ab inilio congregationis luae in unam quasi rempublicam cum possedisti, ul rex el Dominus ejus. Possel etiam illud, ab *initio,* referri ad Abraham, qui fuil paler Hebraeorum: vel ad Sclh, qui coepit invocare nomen Domini, el cujus filii dicebantur *filii Dei, ad distinctionem filiorum Cham, qui erant filii hujus* saeculi.Sed congregatio sive Synagoga proprie inilium habuit sub Moyse, ul diclum est.

3. *Redemisti virgam haercditalis luae, mons Sion, in quo habitasti in eo.*

Hoc est alterum argumentum, quo probatur aequum esse, ul Deus non repellat populum suum: quia non solum primus congregavit, cl possedit cum; sed eliam in regnum exaltavit, ejiciens Cliananacos ex terra promissionis, cl dans eam populo suo. *Redemisti virgam haercditalis tuae,*idesl, acquisivisli bellando sceptrum regni terrae promissionis, ct propric redemisti ejiciendo injustos possessores ab ea terra, quam promiseras Abraliac, cl nepotibus ejus, filiis Israel. Dicilur aulem, *virga haercditalis Domini,* quia sceptrum illud, cl regnum terrae promissionis acquisivil Deus pro hacredilatc sua, id est. pro populo suo peculiari quem ul propriam hacrcdilalcm, possesionem, el pariem sibi vindicabat. Alii tamen volunt hac parle versiculi significari redemptum fuisse populum a servitute Aegyptiaca, cl per virgam haercditalis suae inlelligi sceptrum regni in pupulum Judaicum,quoin Deus in harcdil tem sibi elegerat. Dion desunt qui per *virgam haercdilatis* accipiant virgam dimensoriam. qua distinguebantur possessiones. Sed veteres Augustinus, Teodorclus, el Eutbymius per *virgam,* nihil aliud nisi sceptrum regium inlelligi voluerunt. Illud, *Mons, Sion, in quo habitasti in eo,* potesl referri tum ad virgam, lum ad hacrcdilalcm. Itaque sensus erit, Mons Sion est virga, *quam redemisti,* idcsl, Mons Sion csl regnum, sive caput Regni lui. in quo habitasti, ut rex in regia civitate sua. Vel Mons Sion est regnum, sive capul regni lui: in quo habitasti, ul rex in regno. Prior sensus confirmatur ex psal. 109. *virgam virtutis tuae emittet Dominus cx Sion:* Posterior ex psalm. 2. *Ego aulem conslilulus sum rex ab eo super Sion montem sanctum ejus.*

4. *Leva manus luas in superbias eorum in finem : quanta malignatus est inimicus in sancto !*

Propter causas jam dictas orat populus Dei, ul Deus convertat manum suam in hostes populi sui, cl confundat superbiam eorum in perpetuum, ut non audeant ultra erigere se contra servos Dei. Fuisse aulcm regem Antiochum superbissimum, testatur liber primus Machabeorum cap. 1. *El intravit,* inquit, in *sanctificationem cum superbia;* cl paulo post, *el loculus est,* inquit, *cum superbia magna.* Quod atlinel ad verba s. Hieronymus ex hebraeo vertit, *sublimitas pedum tuorum dissipata csl usque in finem.* El sensus esse videtur, quod arca Dei vel sanctuarium, in quo tamquam in scabello excelsi solii slabanl pedes Dei, dissipatum fuerit ab inimicis; cl verba hcbraica eum sensum ferre possunl. Sed recte eliam verterunt septuaginta, unde nostra lectio translata est. Nam vox, ΠΟΠΠ /larima significal cleva.el eliam sublimitas, vox, η»CVS *pehamecha,* significat pedes, vel *pedum tuorum.* Septuaginta vero Iranslulerunl, manus *luas,* magis ad sensum quam ad verba respicientes. El semper idem sensus esi, sive dicamus *eleva pedes luos* cl *contere superbiam corum,* sive eleva manum tuam el deprime superbiam eorum. Vox, niKTCX*? lemassuol, si scribatur per sein ΐχί, significat ad dissipationes el sic legit s. Hieronymus, si scribatur per sin'<;, significat superbias ct elevationes: el sic legunt septuaginta interprétés. Sequitur,*quanta malignatus est inimicus in sancio.* Ubi redditur ralio,cur justum sit, ut Deus comprimat superbiam inimici, quoniam mulla mala fecit in sanctuario Dei: quae conveniunt aptissime regi Antiocho, qui ul legimus I. Machab. 1. *spoliavit cl prophanavit sanctuarium Dei,* quod hoc loco sanctum appellatur. In hebraeo csl, omne malum fecit inimicus in sanctuario. Sed septuaginta expresserunt hunc sensum per admirationem, *quanta malignatus* csl,idest quanta mala fecit inimicus in sancio, idesl in sanctuario.

5. *Et gloriati sunt qui oderunt le, in medio solcmnitalis luae.*

Ex hoc loco praecipue deducunt aliqui psalmum hunc esse inlelligendum de Tito cl Vespasiano, quoniam obsidere coeperunt Jerusalem in solemnilate Paschali : sicul enim Judaei Chrislum occiderunt in Paschale, sic el ipsi occisi sunl in Paschale. Sed haec ratio non convincit,turn quia non constat de qua solcmnilale loquatur hoc loco David, nam mullae crani Judaeorum solcmnilalcs ; turn quia vox hcbraica. *mohed,* non solum significat tempus solemue. sed eliam locum sacrum. imo eliam pactum, ul s. Hieronymus vcriil. Denique Titus cl Vespasianus non oderant Deum Judaeorum, quem non noverant sed oderant Judaeos factiosos cl rebelles el sine dubio non everterunt Jerusalem propter odium Dei sed propter odium Judaeorum, quod idem dici potesl dc rege Babylonis. Antiochus autem Deum Judaeorum oderat, cl caeremonias legis, cl conabatur omnes Ju-

daeos pervertere cl inducere ad culluin idolorum ut legimus I.Machab. 1. Itaque de Antiocho el milibus ejus propric dicilur, *el gloriati sunt, rugitu cl fremitu plane barbaro,* ul sonat vox hebraica. *Qui oderunt te,* idesl qui oderunt sacra lua, cl caeremonias legis luae, idque in medio solcmnitalis luae, idcsl ingressi templum, el sanctuarium tuum, dum sacra solemnia peragerentur, ibi gloriati sunl cl fremuerunt (ul vertit s. Hieronymus) quasi victores capta praeda.

6. *Posuerunt signa sua signa, et (non cognoverunt) sicut in exitu super summum.*

Clarius haec omnia verlil sanctus Hieronymus. *Posuerunt,* inquit, *signa sua in trophacum, manifesta in introitu desuper,* idesl posuerunt vexilla sua quasi Irophaca manifesta, in supremn parte portarum, vel turrium civitatis, unde intratur in urbem. Illud, *non cognoverunt,* legendum est per parcnlhesim el in hebraeo caret particula negante, el positum csl secundum formam participii,ul sanctus Hieronymus vertit. Sed septuaginta interpretes in libris suis hebraicis invenerunt negationem, et mutatis punctis, ac una lilera transposila, pro, JHV *ivvadah,* legerunt. *jadehu, cognoverunt,* cl addila negatione *non cognoverunt.* Signilicat aulem *non cognoverunt,* hostes Dei non cognovisse quid facerent cum civitatem cl templum Dei omnipotentis ila profanarent. Illud aulem , *quasi in exitu,* in hebraeo est, NOW *chemebi, in introitu,* sed exitus cl introitus idem sunl; nam unde in trahir, inde eliam cxilur. Adverbium *sicut,* non csl in hebraeo, sed additum csl ab interpretibus declarandi causa: vere enim signa non sunl posita *in exitu,* sive in introitu, sed quasi in exitu idcsl quasi in portis ipsis, idesl in locis publicis cl notissimis.

7. *Quasi in sylva lignorum securibus exciderunt januas ejus in idipsum, in securi cl ascia dejecerunt eam.*

Pergit explicare mala, quae fecerunt hostes in Jerusalem, ac dicit cos evertisse portas ejus quasi *in sylva lignorum* versarentur, securibus *exciderunt januas ejus,* videlicet civitatis Jerusalem *in idipsum,* idcsl omnes simul, uno animo, uno conaiu, *in securi el ascia dejecerunt eam,* videlicet ipsam Jerusalem. Id aulem fecit Antiochus, qui dejecit portas cl muros Jerusalem. Illud *exciderunt* in hebraeo est nyi *vchatla,* quod s. Hieronymus verlil. *cl nunc.* Septuaginta interpretes verlerul, *exciderunt,* sed nisi aliquid addatur, vel mutetur, vox illa non significat, *exciderunt* , neque , *cl nunc.* Itaque confitendum esi aliquid erroris esse in lexlu hebraico, qui vitio librariorum irrepserit. El quidem qui vertunt, *ct nunc,* addant unam lileram, cl faciant *nyi *vchatla cl nunc.* Qui vertendum existimant, *exciderunt,* cum septuaginta interpretibus non conveniunt inter sc; sed alii legunt, ׳IΠΠΠ *halhelhu,* alii 1ΓΙ£ *pallhu,* alii aliter quae sunl valde diversa ab illa voce, quae est in textu hebraico: proinde existimarem posse legi, my *havath,* transponendo solum primam lileram in secundum locum. Significat enim *havath,invertere,* sive *evertere,* el *pervertere,* el sensus erit, *quasi in silva lignorum evertit,* hostis videlicet, *januas ejus in idipsum,*idcsl simul ct conjunclini.

8. *Incenderunt igni sanctuarium tuum,in lerra polluerunt tabernaculum nominis lui.*

Hic unicus locus videtur impedire, quo minus psalmus intclligalur dc persecutione Antiochi, cui alioqui reliqua omnia aptissime conveniunt. Sed meo judicio hic locus non impedii: quamvis enim temporc Nabuchodonosor, ct tempore Titi lotum templum crematum, el eversum fuerit, quod factum non csl sub Antiocho, tamen tempore Antiochi portae templi exustae fuerunt : sic enim legimus 1. Macbab. 4. *El viderunl Machabaei sanctificationem desertam el altare profanatum, cl portas exustas, et in atriis virgulta nata sicut in saltu, vel in montibus, cl pastophoria diruta;* el paulo post loqueris Scriptura, dc renovatione templi. *dedicaverunt,* inquil. *portas, el imposuerunt januas.* Illud igilur, *incenderunt igni sanctuarium,* polesl inlelligi de parte, non de toto : cl videtur id satis aperte colligi ex sequentibus : nam si lolum sanctuarium concremassem, non diceret David in altera parte versiculi,in *terra polluerunt tabernaculum nominis tui:* quod enim crematum fuisset pollui non poluissel.Incenderunt ergo portas el ipsum templum, scu tabernaculum polluerunt, ponentes in eo idolum abominationis el sacrificantes idolis, ut dicilur 1. Machab. I. Addo eliam quod in hebraeo ad verbum dicilur,“pipo 1Π7'ů *scilescù baese milidasceca' posuerunt ignem in sanctuarium:* quae verba non significant lolum sanctuarium fuisse exustum, sed aliquid ejus : quid autem sanctuarii ex igne applicato consumptum fuerit, declaratur, (ul diximus I. Machab. 4.) ubi dicuntur portae fuisse exustae, et a Machahaeis reparatae. Ait igitur, *incenderunt igni sanctuarium tuum,* idesl hostes nostri tempore Antiochi injecerunt ignem in sanctuarium et porlis ejus exustis polluerunt idem sanctuarium, quod est habitaculum nomini tuo dicatum: pollucrunl *autem in terra,* idcsl polluerunt sanctuarium, quod habes in terra ; quia coeleste tabernaculum polluere non potuerunt. Aliqui existimant: *polluere tabernaculum in terra,* esse dejicere tabernaculum in terram, idesl funditus destruere: sed neque s. Hieronymus cx hebraeo vertit, in terram, sed in terra: et vox bebraea, T?Π *chalal,* non significat *dejicere,* sive *evertere,* sed *polluere* el *contaminare,* ul gracci εβερήλωσαν,ΐυϊΐι^uo verterunt.

9. *Dixerunt in corde suo, cognatio eorum simul, quiescere faciamus omnes dies festos Dei a lerra.*

Haec proprie convenire videntur paganis, qui tempore Antiochi conati sunt tolis viribus delere

religionem veri Dei, ut patet ex lib. 1. Maebab. 1. *Dixerunt,* inquit, *in corde suo,* idcsl decreverunt apud sc tota natio Gentilium, qui Antiocho servie· boni, diccnlcs, quiescere *faciamus omnes dies festos Dei (i lerra,* idesl contaminemus sanctuarium, repleamus omnia idolis, tollamus omnia signa religionis el hoc modo quiescent, idcsl deficient cl cessubanl omnes solcmnitalcs Dei in lerra Israel. Quod atlincl ad verba, s. Hieronymus in episl. ad Suniam, el Frelellam. testatur, se vertisse cx graeco, ul babel noslra editio, *quiescere faciamus omnes dies festos Dei a terra·,* quamvis non ignoraret in hebraeo esse, *incenderunt omnes dies festos Dei a terra:* el in cxaplis Origcnis, versionem septuaginta habere, *incendamus omnes dies festos Dei a terra·,* cl monet has varias lectiones notandas fuisse ad marginem; sed antiquam lectionem non debuisse mulari. Itaque constat ex verbis s. Hieronymi, unam lectionem grac· eam fuisse ζαταπαυσωμεν, *quiescere faciamus :* uliam aulem ζαταχαυσωμεν *incendamus:* sed quo niam scptuaginla interpretes per vocem hcbraicam lyiO, *mohed,* non intellexerunt synagogas, ul nunc rccenlioresintclligunl.seddtesfeslos.èciTàç; probabilissimum est.eos non vertisse incendamus (ul sonal vox hebraica, *scharephu)* sed , *t/Hicscere faciamus,* ul verbum conveniret cum nomine: non enim dies fcsli proprie incendi possunl, sed cessare cl lolii possunt: ac per hoc septuaginta interpretes non reddiderunt verbum,sed sensum explicantes metaphoram verbi hebraici: neque improbabile est, leclionem graecam poslea fuisse mulalam, ut cum voce hebraica consentiret. Al in cxaplis erat, *incendamus,* cl illa erat purissima lectioscptuaginla interpretum.Respondeo, in cxaplis ul plurimum fuisse lectionem purissimam; sed non csl nccessc. ul ubique esset purissima:cerle ecclesia antiqua.cl moderna magis probavit aliam lectionem; cl s. Hieronymus aperte dicit, sc vertisse ex editione septuaginta, *quiescere faciamus,* el sic monet esse, psallendum ul scptuaginla transtulerunt.

10. *Signa noslra non vidimus, jam non csl propheta, cl nos non cognoscet amplius.*

Ponit nunc verba populi fidelis in tanta afflictione pene desperantis dc auxilio Dei. El propric convenait haec in tempora Antiochi, quando el miracula antiqua,el Prophetarum oracula defecerant, ul videretur Deus non amplius cognoscere populum suum: quod dc Babylonica capti vitale dici non polesl, cum eo tempore esscl Ilieremias in Jerusalem, cl Daniel, el Ezechiel in Babylone. Neque possum probare quod aliqui dicunt, verba hujus psalmi non dici a populo Judaico.sed a Gentilibus: haec enim est nimis dora expositio. Al inquies , Dnn.3.dicunt 1res pueri.*et non est iu (empore hoc Princeps, cl Dux.el Propheta:* igitur in caplivilate eliam Babylonica non erat Propheta.ac per hoc. de *illa* caplivilate possunt inlelligi haec verba, jam *non est Propheta.*Respondeo,antcqunm Jerusalem everteretur a Nahnchodonosnr, tempore Regis Joachim, non fuisse in Babylone ullum Piophclam.ct dc illo tempore,el loco posse inlelligi verba trium puerorum: sed eodem tempore erat in Jerusalem Ilieremias Propheta; el posl captam, el eversam Jerusalem, loto tempore captivitatis fuerunt in captivitate Babylonica Daniel el Ezechiel Prophetae: Ezechiel enim cocpil prophetare anno quinio caplivilatis Joachim Regis, qui fuil annus sexlus anle eversionem Jerosolymae, et perseveravit prophetare usque ad annum vigesimum quintum caplivilatis, ul dicilur Ezecb. 40. Daniel aulem Prophcla full in Babylone ab anno primo Nabuchodonosor usque ad annum primum Cyri, idcsl, loto lempore captivitatis, ul dicilur Dan. i. el prophetare cocpil adhuc adolescens : successerunt aulem Danieli Aggaeus ct Zacharias Prophetae. Porro psalmus praesens cum dicit, Jam non *est Propheta,* loquilurdc lempore posl Jerusalem vastatam, cl templum profanatum, ac per hoc non loquitur de caplivilate Babylonica,in qua numquam defuerunt Prophetae posl civitatem vastatam , cl templum incensum: sed de persecutione Antiochi, quo lempore defecerunt omnino Prophetae.

11. *Usqucquo Deus improperabit inimicus? irritat adversarius nomen tuum in (inem.*

Pergit populus Dei exorare Dei clementiam, ut memor populi sui convertat iram in adversarios, qui improperabant Deo infirmitatem, quasi non valeret salvare populum suum. Haec videnlur dici dc Nicanore, qui superbe *irridebat populum Dei, cl irritabat nomen Domini,* ul dicilur lib. 1. M.ichab. cap. 7. El de ipso rege Aniiocho. el Rege Demetrio, el Ducibus eorum inimicis Dei,ct populi sui, ul cognosci polest cx 1. cl 2. lib. Machabacorum.

12. *Ut quid avertis manum tuam el dexteram luam de medio sinu tuo in finem!*

Oraverat populus Dcum.ul irascerelur in hostes suos: nunc orat, ut complectatur populum suum, ul antea faciebat, ct non excludat a sinu suo paterno filios suos. *Ul quid,* inquil, *avertis manum tuam,* sinistram videlicet, *el dexteram luam dc medio sinu luo,* ul videlicet sinas nos cadcrc a sinu luo, vel non complectaris in sinu tuo in *finem.* idesl. in perpetuum: qui enim complectitur aliquem, admovet utramque manum ad sinunuqui rejicit, vel non vull complecti,manus a sinu removet; haec mihi videtur litteralis expositio. Alii existimant, *avertere, manum a* sinu, significare non velle bona, quae sunt m sinu, communicare cum aliis, intelligentes per sinum Dei. thesaurum bonorum omnium, qui est apud Deum. Omitto aliam expositionem, quod *avertere manum a sinu,* sil manus post tergum convertere, in signum negantis auxilium. Pro. *in finem,* in hebraeo est, *calle/ı,* quam vocem s. Hieronymus vertit consumens: sed potest optime verti, *perfecte,* cl *absolute.* quod esi idem cum. *in finem,* praesertim si deducatur a verbo. *7^2 *callui,* quod csl *perficere,* unde Γ05 *calla, sponsa,* quia perfecta omni decore, cl ornatu esse sulci.

13. *Deus aulcm rex nosier ante sacculo, operatus csl salutem* tn *medio lerrae.*

Communis expositio litteralis csl, in lioc versu, cl quinque sequentibus explicari potentiam, quam olim Deus ostendit lum in liberatione liliorum Israel de Aegypto,lum in crcalionc mundi: ul ostendat, posse Deum, si velit, liberare eosdem filios Israel a praesenti calamitate.Deus, inquil,*rex noster a saeculo,* idesl. *Deus rex* noster,qui est *ante saecula Deus, operatus est salutem,*Judaeorum videlicet, *in medio lerrae,* idesl, in terra promissionis, in quam eos introduxit, ex captivitate Pliaraonica. Illud, *unie* saecula,conjungit quidam aucior cum verbo, *operatus est salutem:* sed repugnant omnes codices hebraici, graeci, el lalini. Omnes enim distinctionem ponunt post vocem, saecula: neque inlelligi potest quomodo Deus ante saecula operatus sil salutem in medio lerrae, cum terra non fuerit ante saecula: neque testimonium, quod ille adducit ex Isaia pro ipso facit: aliud enim est a saeculo, quod habelur in Isaia: aliud, ante saecula, quod liic habelur. Mullo aptius sanctus Augustinus conjungit cum voce,Deus.ul sensus sil, *rex noster,* qui est ante saecula Deus. Illud, *in medio terrae,* exponunt nonnulli publice el palam, quod non improbo.Sed eliam verum csl Palaestinam esse in medio lerrae olim nolae el habitabilis: nam esi in finibus Asiae, Africae, el Europae, ul vere dici possit esse in medio Asiae. Africae el Europae. L'nde eliam opus redemptionis operatos est Salvator nosicr in medio lerrae, ul commodissime deferretur ejus praedicatio ud omncs.lres partes orbis terrarum.

14. *Tu confirmasti in virtute tua mare, contribulasti capita draconum in aquis.*

Explicat quomodo Deus opcralus sil salutem Judaeorum, el ait, *tu* Deus *confirmasti mare in virtute lua,* idesl, potentia tua fecisti, ul mare rubrum firmissime quasi murus consisteret: dum transirent per medium ejus divina virtute siccatum lilii Israel. El eadem potentia obruisti in aquis ejusdem maris, ad locum suum revocatis, *capita Aegyptiorum,* qui instar *draconum* filios Israel insequebamur. In hebraeo habentur. po*rarlha, dissipasti,*sive *rupisti,* el *divisisti in virtute tua* mare:sed sepluaginla Interpretes docere voluerunt, mare rubrum ila divisum cl disruplum fuisse, ul firmissime divisum maneret,dum transire! populus Dei, quasi dicerent. Tu divisum mare confirmasti. Illud, *contribulasti,* csl in hebraeo FfC'C/ *scibbarlha. contrivisti,* sive *confregisti,* sed septuaginta interpretes explicaverunt metaphoram: qui enim sulTocanlur in aquis non proprie pereunt cx contritione capilis: quod ergo hebraice diclum esi, *contrivisti capita draconum,* idesl, interemisti draconem, sepluaginla dixerunt, *contribulasti capita draconum,* idesl, mortifera tubulatione affecisti capita draconum.

13. *Tu confregisti capita draconis, dedisti cum escam populis Aelhiopum.*

Hunc versum proprie ad Pharaoncm referunt fere omnes expositores: nam in hebraeo non est idem nomen draconis in hoc versu cl in superiore. In hoc enim versiculo csl, ηη»']'? *livialhan,*qui draco maximus,cl princeps draconum marinorum csl. Illud aulem, *dedisti cum escam populis Aelhiopum,* signillcal secundum aliquos, regnum Aegypti post submersionem Pharaonis datum fuisse in praedam Aethiopibus: secundum alios,ipsum Pliaraonem el capita ejus, idesl, Principes ejus mortuos el ad littus ejectos fuisse spoliatos ab Arabibus, qui in scriptura Aethiopes dicuntur. Denique secundum alios ipsum Pharaoncm mortuum ct in lillore expositum, factum esse escam corvis,quia nigrore dicuntur populi Aelhiopum. Non mullum refert quid propric his verbis significetur, dum conslcl explicari poenam de Pharaone sumptam.

16. *Tu dirupisti fontes el torrentes, tu siccasti fluvios Eihan.*

Ilie jam describitur potentia Dei,qua paulopost In deserto ex petra excitavit fonlcm, cl rivurnaqnae instar fluminis, el deinde siccavit Jordanem, ut populus transirei in lerram sibi promissam. Tu *dirupisti fontes,* idest, dirupta petra fecisti scaturire fontes el torrentes. *Tu siccasti fluvios Eihan,* idesl, siccasti flumen Jordanis, quod flumen maximum est, "ïΓPK *Ilethan* enim, *fortem* sigmlical, unde s. Hieronymus vertit *flumina fortia.* Sed interpretes caetcri relinquere maluerunt ipsam vocem hcbraicam non interpretatam.

17. *Tuus est dies cl lua csl nox,lu fabricatus cs auroram el solem.*

Transii ad potentiam, quam Deus in creatione monstravit: el quoniam creatio in summa complectitur duas paries principales, coelum ct terram, juxta illud Genes, i. *In principio creavit Deus coelum cl lerram.* de his duabus partibus tantum loquitur. *Tuus,* inquit, *esi dies, et tua est* noæ;el reddens rationem addit./u *fabricatus cs auroram cl solem,* idesl, tu fecisti initio lucem similem aurorae. deinde quarto diu fecisti Solem, ut distingueret dies el noctes. In hebraeo non csl nomen aurorae, *n,bîo *mahor,* sed nomen luminis, sive lucis, ul eliam in graeco textu ~ὁ φω . El quidem mulli per lumen hoc inlclligunt lunam, ul sensus sit: *Tu fecisti lunam cl solem:* el quoniam hic videbatur inversus ordo, correxeruni aliqui, ct fecerunt, solem el lunam ct sic legit s. Augustinus: sed interpres noster recle vertit auroram el solem: quoniam explicare voluit lucem, quam Deus initio creavit, non fuisse solis, no.que lunae, sed simplicem lucem, quae praecedebat solis creationem, quasi quaedam aurora mundi.

18. Tu *fecisti omnes terminos terrae, aslalem, cl ver, tu plasmasti ea.*

Attigit creationem coeli mentione farta lucis, cl solis: nunc attingit creationem lerrae, dicens, *Tu fecisti* omnes *terminos lerrae,* idest, tu fecisti totam terram usque ad omnes ejus ultimos lines, idesl,ab ortu ad occasum.ab Aquilone ad Austrum. *Aestatem cl ver tu plasmasti,* idesl, tu fecisti vicissitudines temporum, in quibus terra nunc fructus concipit, nunc parit:nam in fine aestatis,idesl in Septembri, in terra promissionis reconduntur umnes fructus; el nunc incipit lerra iterum concipere, el prcpnrarc se ad novum parium: cl initio veris iterum incipit parere flores,ac deinde (ructus. S. llicron. vertit,*Aestatem ct hyeme.m tu plasmasti'.* el vere vox hebraica, Fpn *chorcph,* hyemem significat, ul perspicuum est ex cap. 8. vers. 22. Gcnescos. El ideo existimamus hic accipiendam esse aestatem pro fine aestatis, quo terra deposito onere iterum concipere incipit: ct ver pro fine hyemis, sive initio veris, quando flores apparere incipiunt.

IDJ/emor *esto hujus, inimicus impropcravil Domino: cl* populus *insipiens incitavit nomen tuum.*

Explicata potentia Dei reddit ad orationem, ac precatur ul Deus dignetur recordari, quemadmodum inimicus blasphcmavcril Deum, quasi impotentem cl infirmum. Videntur aulcm verba hujus versiculi cl caelcrorum usque in finem alludere ad superbiam Antiochi, de qua dicitur lib. I.Machab. cap. 1. *El loculus est cum superbia magna;* et lib. 2. cap. 5. cum dixisset scriptura, Antiochum indigne contrectasse sacra vasa ct templum diripuisse, addit, *igilur Antiochus mille cl oclingen lis ablatis a templo talentis,velociter Antiochiam reversus est, existimans se prae superbia terram ad navigandum, pelagus vero ad iter agendum deducturum propler mentis elationem.* Ait igilur psalmista, *memor esto hujus,* idesl,recordare Domine hujus rei. quam dicturus sum, *inimicus im properavit Domino:* idesl, hostis noster improperavit libi Domino impotentiam : *el populus ejus insipiens incitavit* blasphemando *nomen tuum.*

20.A'c tradas *bestiis animas confilenles tibi,ct animas pauperum tuorum ne obliviscaris in finem.*

Hinc eliam cognosci potest hunc psalmum scriptum esse magis conlra Antiochum, quam conlra Nabuchodonosor, vel Titum, aut Vespasianum: si quidem tempore Antiochi saepe fuerunt in maximo periculo Judaei, ne omnino in manus ejus devenirent, el vel occiderentur omnes, vel captivi abducerentur: cl ideo orabant, *ul non traderentur bestiis devorandi,* idest, Antiocho cl militibus cjus penitus destruendi ; sicut re vera numquam fuerunt universaliter ab Antiocho subjugali.At A'abucbodonosor, cl Titus, ct Vespasianus universaliter Judaeos oppresserunt parlim occidendo, partial captivos abducendo. *Ne tradas,* inquil, *bestiis* idest, hominibus insipientibus, et crudelibus more ferarum, *animas confilenles tibi,* idesl, homines qui te colunt el confitentur laudes tuastel eastdem *animas pauperum tuorum ne obliviscaris m finem,* idesl, ne obliviscaris defendere el liberare animas pauperum tuorum,qui ad januam misericordiae tuae panem mendicant.In hebraeo,pro confilenles libi, nunc est, 'ITΠ *thoreca,* quod s. Hieronymus vertit, *eruditus in lege lua·,* alit *turturis tuae,* sed septuaginta interpretes non legerunt, ηΤη *thoreca.* sed, *thodeca.* fuit autem facillimum librariis ob similitudinem literarum, res cl dalel, scribere, *thoreca,* pro *thodeca·,* neque est causa, cur anteponamus textum, quem nunc habemus, textui,quem habuerunt septuaginta interpretes; neque csl in sensu diversitas: nam per lurturem posset inlelligi populus Dei gemens, el confilens Deo tribulationem suam.

21. *Despice in testamentum tuum, quia repleti sunl. qui obscurati sunl lerrae domibus iniquitatum.*

Adducitduoalia argumenta ad placandum Deum, unum cx parte foederis inili cum patribus,alterum cx iniquitate adversariorum,qui cum essent homines vilissimi, obtinebant injuste palatia ipsorum. *Respice,* inquit, in *leslamenlum* tuum; si non vis nos respicere, saltem respice pactum, sive testamentum, quod fecisti cum patribus nostris, ul esses nobis in Deum, nosque protegeres atque defenderes in lerra. quam nobis dedisti. Quoniam, *qui obscurati sunl lerrae,* idesl, qui obscuri sunt in terra, viles, cl barbari homines, *repleti sunl domibus iniquitatum,* idest, abundant jam domibus,sive palatiis inique nobis ereptis.Illud, *obscurati lerrae,* obscurum csl.cl ideo variis modis exponitur; sed res non est magni momenti, et facile est.ul latinus interpres dixerit, *obscurati,* pro obscuri. *Obscuri aulem lerrae.* ii dicunlur. qui non sunt ullius nominis in terra.Illud autem, *domibus* in hebraeo,non esi,domibus,sed,Dan ΓΠΧ3 *neoth chômas,* idesl, *habitationibus desiderabilibus* el pulchris, quaha sunt egregia palatia.

22. Ne avertatur humilis factus confusus: pauper el inops laudabunt nomen tuum.

Pergit in oratione, ac polit ne humilis populus cogatur reverti ab urando Dro confusus,si non impetraverit, quod postulat: el rationem reddit cur non debeat dimitti confusus, quoniam ipse est.qui laudare solet nomen Domini. Ac *avertatur.* quasi a te repulsus,el rejectus,*/lumilis factus confusus,* idesl, ne avertatur confusus is qui se humiliat coram te. Illud enim, *factus,* conjungitur cum voco humilis: unica enim vox est turn in hebraeo, tum in gracco pro eo quod nos habemus, humilis factus. *Pauper ct inops laudabunt nomen tuum,* idest, ne dimittas humilem confusum , quoniam

humilis qualis csl *paupercl inops laudabunt* nomen *tuum,quod* a divitibus cl superbis despicitur.

23. *Exurge Deus, judica causam tuam, memor esto improperiorum tuorum, eorum quae ab insipiente sunl tota dic.*

Addit aliam rationem quoniam causa populi csl causa Dei; quoniam improperia, quae dicuntur ab inimicis, in ipsum Deum recidunt. *Exurge,*inquil, *Deus judica causam luam,* idesl, defende causam tuam; nam in hebraeo csl ad verbum, *ribba, ribbecha, litiga litem luam,* hoc est, sis lu patronus causae luae. *Memor esto improperiorum tuorum, quae ab insipiente sunl lota die,* idcsl, quae jugiter in le jactantur ab insipientibus populis, inimicis tuis. Illud, *judica causam tuam,* quamvis ad lillcram ex hebraeo significet.litiga *litem tuam,* lamcn quia Deus non polesl litigare nisi apud tribunal justitiae suae, cum non habeal superiorem, ideo ad ipsum perlinet judicare, idesl, judicium ferre dc lite, quam habet cum iniquis: proinde recte versio septuaginta,cl vulgalae editionis habet. *Judica causam tuam.* S. August, legit, *Judica causam meam,* sed nescio quid secutus sit: nam hebraeus el graccus codex habel secundam personam,cl sic invenitur in lalinis libris.

2i.Are *obliviscaris voces inimicorum tuorum:* «i*perbia eorum, qui te oderunt, ascendit semper.*

Concludit rogans Deum, ulnon obliviscatur punire hostes suos, quia illi non obliviscuntur peccare. A'e *obliviscaris*, inquil, *voces inimicorum tuorum,* idcsl, ne impunitas dimittas blasphemies inimicorum tuorum: *quoniam superbia eorum, qui le oderunt,ascendit semper,* idesl, superbae voces inimicorum tuorum, nuinquam cessant, sed jugiter ascendunt a linguis eorum, tamquam scintillae a fornace maligni cordis eorum. Illud,inimicorum, in graecis libris est, οἰκετώνα» servorum sive *supplicum tuorum·,* clsic cliam legil s. Auguslinus. Sed in hebraeo est, *Izorcrccha inimicorum,* el sic cliam vertisse septuaginta interpretes testatur s. Hieronymus in episl. ad Suniant et Frelellam: proinde nccessc csl in textibus graecis irrepsisse errorem,cl posilum esse ὠζ::ὠι pro εχθρών.Illud *superbia eorum,in* hebraeo esi, -pNI$j *sceon liamecha.sonilus.sive tumultus insurgentium in te.* Ex quo inlelligimus, per superbiam, lioc loco accipiendam esse vocem superbiam cl elatam, ul diximus.

P SALMIS LXXIV.

TITULUS, ET ARGUMENTUM PSALMI

In finem, ne corrumpas, Psalmus cantici Asaph.

Omnes parles hujus tituli sunl alibi explicatae; si tamen plane explicari possunt. Tanta csl enim titulorum obscuritas.ul divinatore opus sil polius, quam explicatore. Argumentum esi admonitio ad humanum genus, ul juste vivant omnes,el superbiae tumorem deponant, quoniam imminet judicium Dei severissimum, atque justissimum. Videtur aulem psalmus compositus per modum dialogismkquamvis non indicetur mulalio personarum, nisi per ipsa verba, quae nunc populi juslorom, nunc Prophclae, nunc Dei esse ipsa se produnt.

EXPLICATIO PSALMI LXXIV.

1. *Confitebimur (ibi Deus: confitebimur, el invocabimus nomen tuum.*
2. *Narrabimus mirabilia tua Cum accepero tempus, ego justitias judicabo.*

Vox csl populi electi, qui ex notitia Dei, quam habet prae caeleris hominibus, dicil. suum cilicium esse laudare, orare cl praedicare Dcum.Con-/i/cbimur, inquil. tibi, idcsl, laudabimus te; confitebimur, *el invocabimus nomen tuum,* idest, non solum laudabimus in hac vila; sed cliam invocabimus: pura enim laudatio non csl vilae praesentis, sed futurae. *Narrabimus mirabilia luo,* idesl, non solum laudabimus in corde nostro, cl orabimus, sed cliam praedicabimus aliis omnibus *mirabilia opera lua,* ul etiam caelcri discant timere cl amare le. Quod allinet ad vciba non levis difficultas csl. Nam in hebraeo pro, *invocabimus nomen tuum,* legilur ad verbum , ‘paiil *vekarob scemecha, el propinquum nomen tuum.* Verisimile csl Septuaginta legisse, 1 Tpi *vecaio besemoa. et invocare in nomine luo:* non

nutem, ut nunc habetur, 3'Tp"» *vecarob scemecha, ct propinquum'nomen tuum.* Facile enim fuit librariis conjungere Hieram prunam vocabuli sequentis cum ultima praecedentis. *Cum accepero tempus, ego justitias judicabo.* Hacc csl pars versiculi secundi, cl continet verba Dei summi Judicis, qui approbans verba justorum, promittit suo lempore, se redditurum illis praemium, ul cliam impiis non condientibus. ncc invocantibus, poenam. Cum, inquil *accepero tempus,* idcsl,cum venerit hora ab aeternitate determinat» judicii mei, *tunc ego justitias judicabo,* idcsl, justissime sive rectissime judicabo. Diem judicii, ul etiam horam esse certo definita docet Apostolus, Aci. 17. *Nunc* inquit, *annuncial Numinibus ul omnes ubique poenitentiam agant, eo quod statuit diem,in quo judicaturus est orbem in aequitate in viro.quem statuit, fidem praebens omnibus, suscitans cum a morte:* doecl s. Joannes in Apocal. cap. 14. *Timete Deum, el date illi bonorem, quia venit hora judicii ejus.* Magnae gratiae, ut inquil s. Auguslinus, agendae sunt Deo, quod non stalim post peccatum judicat, sed cxpeclal homines ad poenitentiam, inierim exhortari cl invitare non cessans mullis cl variis modis, donec, statuta dies cl hora adveniat. Illud, *justitias judicabo,* non significat Deum judicaturum opera justa.ut aliqui existimant, sed Deum recte judicaturum: nam eadem vox bebraea, OHtiPO *mcsciarim.* habetur in psal. 57. *Sivere utique justitiam loquimini.recla judicate filii hominum.* Quod hic dixit *justifias,* ibi dixit *reda,* cl sicut ibi sensus est, Justam sententiam prufede: ita hic sensus est, justam sententiam proferam. .

3. *Liquefacta est ferra el omnes qui habitant in ea: ego confirmavi columnas ejus.*

Iterum loquitur populus justorum dicens: si juste judicabis,Domine, quis sustinebit? *nam liquefacta csl ferra,* idesl, defluxit, corrupta est, dissipata csl propter iniquitates habitantium in ea; *ct omnes habitantes in ea* defluxerunt et corrupti sunl; non est, qui faciat bonum, non est usque ad unum. Respondet Dominus, *Ego confirmavi columnas ejus.* Quasi dicat.non omnis terra omnino corrupta csl: nam ego continuavi columnas ejus; viros perfectos, ob quos terra subsistit; semper enim Imbuit Deus servos suos electos cl perfectos, fiam Gcn. fi. ubi dicitur ferra *corrupta ob iniquitates inhabitantium,* ibi dicilur, Aoe *vir justus, atque perfectus.*

I. *Dixi iniquis nolile inique, agere,cl delinquentibus. nolite exaltare cornu.*
5. *Nolile extollere, in altum cornu vestrum,nolile loqui adversus Deum iniquitatem.*

Xunc jam loquitur Propheta ul unus de numero justorum, cl admonet iniquos, ut desinant ab iniquilalc, cum adhuc spes remaneat salutis, cl propicrca differatur judicium, ul locus sii pocnilcnlinc. *Dixi,* inquil, *iniquis, nolile inique agere,* idest, nolite perseverare in iniquitati·. Verba hc-

braica possent cliam verti. *Dixi stultis,nolile slidlesccrc,* sed quamquam interpretatio septuaginta Seniorum optima est. quam etiam in sua versionc secutus csl s.Hieronymus,lamcn ulraque vera est. Omnes enim iniqui stulti sunl, cum errent a vero itinere, ct ridentes, ac ludentes ruant in praecipitium. Addit Propheta, *El delinquentibus nolile exaltare cornu,* idcsl, dixi delinquentibus, nolile gloriari in iniquitate,nolile superbe defendere peccata vestra. Cornu enim superbiam significat,el illi longius a salute recedunt, qui non solum peccant, sed cliam gloriantur cum malefecerint, el laudari volunt in sceleribus suis.*Nolile extollere in altum cornu vestrum,* idest, nolile m profundum malorum lam alte descendere, ul cliam Deum contemnatis, cl in ipsum Deum verba blasphcmiac evomatis. Vox hebraeo pny *betsavar hathak,* ut nunc legilur, non habet, *adversus Deum.* sed ul s. Hieronymus vertit, *in cervice veteri,* vel ul alii legunt, *collo duro.* Sed septuaginta non videntur legisse *betsavar.* sed, ^1S3betsur. quo<l est unum ex nominibus Dei. ct proprie significat *petram,* quia Deus fortissimus est: cl per vocem pny *hathak,* quae significat *durum.* non intellexerunt septuaginta collum *durum,* sed verba dura, et iniqua, et ideo verterunt, *nolile loqui adversus petram verba dura el iniqua,*idesl. adversus Deum fortissimum verba dura, idesl, iniqua, quales sunl blasphcmiae. El sane eleganter alludit Propheta a verbis duris ad peiram duram ; quasi dicat, nolile contendere verbis duris cum Deo. qui csl petra durissima, quia petra conteret vos cl verba vestra inania esse monstrabit.

fi. Quia neque ab oriente, neque ab occidente, neque a desertis montibus: quoniam Deus judex est.

Reddit rationem,cur non oporlealadvcrsusDeum loqui iniquitatem: quia' videlicet ab illius judicio nusquam erit effugium; non enim *ab oriente* judicabit, ul possis fugere in occidentem: *neque ab occidente,* ut possis latere in oriente, *neque a desertis montibus,* ut abscondas te in aliqua valle inter arborum ramos. Iste enim *judex Deus est,* qui ubique est, el nullo excluditur luco, cum nullum occupet locum. Ila s. Auguslinus. Alii exponunt, quia neque ab oriente cxpcctandum est auxilium, neque ab occidente, neque a desertis montium, *quia Deus judex est,* cui nemo resistere potest.

7. *Hunc humiliat cl hunc exaltat,quia calix in manu Domini vini meri plenus misto.*
8. *El inclinavit cx hoc in hoc: verumtamen faex ejus non est exinanita: bibent omnes peccatores terrae.*

Dixerat non esse effugium a judicio Dei ; nunc declarat dicens, *hunc humiliat,* superbum videlicet , cl *hunc exaltat,* scilicet humilem. Quia *calix in manu Domini vini meri,* idcsl quia in po. testate Dei csl justitia vindicaliva, quae dum peccatores superbos punit, simul exaltai ct consolatur

justos humiles, quos ab oppressione impiorum liberat. Porro *calix, vini meri,* dicitur juslilia vindicati™ in scripturis passim, ul Isaiae 51. Ilieromiao 25. Tlirenorum 4. Ezechielis 23. Apocalypsis 14. cl alibi. Halio hujus metaphorae esi, quoniam vinum merum cpolum, debilitat adeo lotum hominem. ul nec sciat, nec possit sc juvare : ebrius enim amillil judicium, tremit, cadil, soporatur. Qui punilurab homine,saepe remedium habet,vel favoris, vel fugae, vel violentiae : qui aulem punitur a Deo, tamquam multo vino mero inebriatus, repente cadit cl omni prorsus remedio caret. Addit Propheta, *plenus misto,* idesl plenus est calix Domini non simplici vino unius generis, sed mistionc va riorum generum vini meri, qua mistionc non temperatur vinum, sed fortius redditur. Id significat, justitiam Dei vindicalivain abundare multitudine el varietate poenarum, *Ignis el sulphur* el *spiritus procellarum pars calicis eorum.* Psal. 10. Aliqui dicuol. vinum calicis Dei dici mistum, quia turbidum. aut faeculentum. Alii mistum interpretantur, *infusum,* quia miscere vinum, aliquando significat infundere. Alii fingunt duos calices, unum plenum mero, alium plenum misto. Sed quod nos diximus probabilius videtur, et pfures habet auctores. *Et inclinavit ex hoc in hoc,* idesl jam Dens propinavit mullis hunc calicem irae suae, inclinavit calicem cx hoc ore in hoc os, transtulit ad varias gentes, punivit sodomilas, chaldacos , aegyplios el alios. *Verumlamen faex ejus non csl exinanita,* idesl. adhuc remanet gravissima pars justitiae vindicalivae. quae servatur in diem ultimi judicii, el tunc ex ea *bibent omnes peccatores terrae,* lunc enim non erit amplius locus misericordiae, sed omnes, qui peccatores in illa die invenientur, cogentur bibere faeces calicis irae Domini.

9. *Ego autem annuntiabo in saeculum, cantabo Deo Jacob.*

Vox haec Prophetae est, qui descripto judicio Dei el supplicio impiorum, pollicetur se annuntia, turum laudes Dei in aeternum. Illi inquil, biboni calicem irae Dei: *ego aulem* liberatus per gratiam Dei *annuntiabo in saeculum:* deinde declarans, quomodo annunciubit, *cantabo,* inquil. *Deo Jacob:* haec erit annuncialio mea hymnus laudis cl gratiarum actionis *Deo Jacob* , quem in aeternum cantabo.

10. *El omnia cornua peccatorum confringam, el exaltabuntur cornua justi.*

Haec vero Dei vox est, qui subjungit el concludit psalmum, dicens, *el* ego *confringam* omnia *cornua peccatorum,* omnem superbiam, omnem gloriam, omnem potentiam. *El exaltabuntur cornua justi:* el faciam ul exaltetur gloria el poteniia justi cujuscumquo, sed praecipue Chi isti, qui sic fuit eminenter justus, ul mullos justificaverit, ul dicilur Isaiae 53. *Justificabit ipse justus* sertus *meus multos.* Posset hic versiculus conjungi cum superiore, ila ut propheta inlelligalur ulrumque dicere: *annuntiabo in saeculum el omnia* cornua *peccatorum confringam.* Dicilur enim confringere cornua peccatorum non solum, qui re ipsa peccatores humiliat, sed eliam qui denuncial peccatores humiliandos esse.ad quem modum dicilur Hicremias constitutus, *super gentes el regna,* ul destruat *el evellat et aedificet el plantet.* Ilierem.I. Videtur tamen prior expositio magis accommodata huic psalmo, qui secundum formam dialogismi compositus est, ul s. Hieronymus in Commentario docet.

PSALMUS LXXV.

TITULUS ET ARGUJ1E∧'TUM PSALMI

In finem, in laudibus Psalmus Asaph, canticum ad Assyrios.

Propler ultima verba tituli, *canticum ad Assyrios,* quae non soul in codice hebraico,existimant Theodorctus, Eulhymius cl mulli recenliores. in hoc psalmo praedici victoriam, quam obtinuit Ezecliias de Sennacherib rege Assyriorum. Sed ner dubium csl. altiore sensu praedici victoriam electorum Dei adversus omnes hostes tum visibiles tum invisibiles.

EXPLICATIO PSALMI LXXV.

1. *Nolus in Judaea Deus, in Iurael magnum nomen ejus.*

Propler linee verba vahlc superbiunt carnales Judaei, sed frustra. *Nolus* enim eral *Deus in Judaea* terrena, quando in ea degebant Prophetae cl populus Prophetis acquiescens el pari ratione, *in Israel* secundum carnem *magnum erat nomen Dei,* quando populus Israel non solum carne, sed eliatn corde circumcidebatur: sed posleaquam Dei filium, quem omnes Prophetae annunciaverunl, ncgaverunl el ejus populus esse desierunt ; non csl amplius in Judaea terrena nolus Deus; neque in Israel secundum carnem, magnum esi nomen ejus. Quia tamen hic psalmus in titulo habet, *in finem,* el ideo respicit Christum qui est (inis legis, el usque in finem mundi canendus esi: nunc eliam rerum esi el semper cnl verum, quod hic dicilur. nolus *in Judaea Deus, in Israel magnum nomen ejus.* Sed per Judaeam ecclesia accipienda esi. in qua sunl veri Judaei, circumcisi corde, non carne, de quibus Apostolus ad Ilum. 2: *Non qui in manifesto Judaeus esi, neque quae in manifesto in carne csl circumcisio: sed qui in abscondito Judaeus est, el circumcisio: cordis in spiritu, non litlera.* El cap. 9: Aoji omnes, *qui ex Israel, hi* sunl *Draelilae:* elc. In ecclesia igitur ebristiana nolus Deus csl, el in populo Christiano magnum est nomen ejus; major enim sapientia esi in parvulis Christianis callentibus brevissimum calechistnum.quam olim fuerit in philosophis gentium.vel in magistris in Israel. Sed praecipue nolus Deus csl viris perfectis in Ecclesia Dei, qui lotus sc contemplationi rerum divinarum dediderunt, ct cx contemplatione in confessionem divinae magnitudinis loto corde erumpunt. Judaea enim confessionem significat.

2. *El faclus csl in locus ejus, cl habilalio ejus in Sion.*

Ad litteram redditur ratio cur in Judaea potius, quam in aliis locis olim Deus nolus esset: quia videlicet Jerusalem, quasi regiam suam; el Sion quasi arcem sibi Deus elegerat. *El factus est,* inquil, *in pace locus ejus,* idest. Deus ulegii sibi locum peculiarem.in quo tabernaculum suum collocaret, in civitate Salem,quae pacem significat. *El habitatio ejus in Sion,* idcsl. elegit sibi habitationem in Sion, quae esi pars altissime, cl nobilissima civitatis Jerusalem. In hebraeo pro. *in pace,* liabclur. *bcscalem* in Salem, quod est nomen civitatis Jerosolyniae, sed septuaginta interpretati sunl nomen, el ideo verterunt *in pace:* nam. ul dicitur nd hebr. 7. *rex Salem,* esi rea; pacis. Itaque hoc loco ad litteram, *in pace,* noti significat virtutem, sed civitalein: quod satis facile inielligitur ex verbis sequentibus, *el habilalio ejus in Sion. Sed* alliore sensu significatur, ideo Deum notum esse viris perfectis, quia Deus praecipue habitat in mentibus pacem habentium, el contemplantium: nam ut Salem significat pacem; ila Sion speculam. El nisi quis per mortificationem carnis pacem habeat ad Deum, ad proximum , cl ad se ipsum, non facile per contemplationem transccndil res omnes creatas, cl uni Deo conjungitur.

3. *Ibi confregit potentias arcuum, scutum, gladium, el bellum.*

Ilie jam describit victoriam adversus Assyrios, dc qmbus in titulo psalmi. Historia hujus victoriae habetur lib. 4. reg. 19. Ubi Deus liberavit Jerusalem ab obsidioneregisSennacherib sine ulla pugna Judeorum. Angelus enim Domini una nocte occidit centum ocloginlaquinque millia Assyriorum, et eo modo *confregit Deus potentias arcuum,* idcsl, sagillas, quas Assyrii paraverant.ul jacerent in bebraeos, cl *scutum.* quod paraveram, ul se defenderent ab bebraeis. el *gladium,* quem exacuerant ul cominus pugnarent adversus eos,adversus quos saggillis eminus pognassent: denique bellum totum confregit, idesl.avertit ab urbe Jerusalem. In hebraeo pro vocibus, *potentias arcuum,* habelur, *rise kascelh.* quae voces proprie significant *carbones arcuum,* idcsl, jacula ignila arcuum; sed Septuaginta verterunt, *potentias arcuum,* quia polcntia arcus in sagillis ejaculandis consist'd. Alliore sensu per jacula ignila.el gladios, significantur tcnlaliones doemonum. el persecutiones hominum. Per scuta iulelligunlur praetextus vani, quibus se legunt hostes nostri spirituales, cum nos oppugnant: sed m animis perfectorum servorum suorum Deus victorias maximas oblinet, ul perspicuum est ex historiis sanctorum martyrum, el perfectorum monachorum.

i. *Illuminans tu mirabiliter a montibus aeternis: turbati sunl omnes insipientes corde.*

Ostendit propheta unde potissimum orta sil victoria Hebraeorum adversus Assyrios; id aulem facit per apostrophen ad Deum. *Illuminans,* inquit. *Iu mirabiliter a montibus aeternis,* idest, confregil Dominus in Jerusalem arma offensive,el defensiva Assyriorum: ille aulem Dominus tu es, qui haec fecisti, dum cx coelis.tamquam *aeternis quibusdam montibus* tuis, ac voluti allissima specula el arce lua, *mirabiliter* fulgurasti, ct Angelum tuum tamquam coeleste fulmen misisti in exercitum Assviorum. Unde *turbati sunt omnes* illi milites Sennacherib, tamquam amisso judicio obtenebrati, cl prae stupore mentis *insipientes corde* effecti. Quod ad verba allinet, in hebraeo pro voco. *aeternis,* est, tp'2 *thareph.* quae praedam significat, vel captivitatem, non aeternitatem. Sed omnino necessarium csl. ul septuaginta Interpretes aliquid aliud legerint: neque enim fieri polesl. nl viri doctissimi, el ulriusque linguae perilissimi verterent, a montibus aeternis.vel graccc *iv.'* ἐρεων αιωνἰων, si legissent, tpLD ’l''lΠO *meharere tal cp/i.* Itaque, suspicor eos legisse. D*H3 *terem,* non, *tareph,* significat autem, *terem ante.* vel,*anlcquam,* sive *priusquam:* cl fieri polesl: ul non solum sil adverbium, sed etiam nomen, ct si-

gnificet, antiquitatem, vel anliquum: quomodo, *kedein.* significal. nnlc, cl significal eliam antiqua; ul palet ex ps. 76. vers. G. *Cogitavi dies antiquos.* El psal. 43. vers. 2. *Quod operatus es in diebus antiquis,* hiem aulem esl. *a montibus aeternis,* el *a montibus antiquis;* quemadmodum Daniel. 7. *Antiquus dierum* dicilur Deus, quia aeternus csl. Illud aulem. *turbati sunl omnes insipientes corde,* sanctus Hieronymus verlil cx hebraeo, *spoliati sunl superbi corde.* Sed septuaginta Interpretes sensum verterunt. Illud enim, *spoliati sunt,* non significal, spoliati sunt vestibus, sed spoliati sunl judicio, erraverunt, stupefacti sunl: quod csl idem cum illo, *turbati sunl.* Pro, *insipientes corde,* s. Ilicron. verlil, *superbi corde,* quia legil. 3*? H>3X *abbire loir,* septuaginta legerunt, 3S *abbide leb:* facile aulem fuil mulari unam hieram in aliam similem, idesl. *dalelh* ɳ, in *res* "7. Jam vero in sensu spirituali significal hic versiculus principium victoriae adversus hostes invisibiles esse illuminationem inlcrnam Dei, perquam videre nos facit Deus lum ipsos hostes, lum ipsorum fraudes: necnon bona invisibilia, *quae praeparavit Deus diligentibus* se; cl mala invisibilia, quae praeparavit odio habentibus sc. El quemadmodum Deus illuminans mirabiliter a montibus aeternis coelestis habitaculi sui, fortissimos rcddil servos suos, sic e contrario conlurbal hostes suos, insipientes corde qui videntes viros sanctos, cl perlectos contemnere visibilia, condonare injurias bonum pro malo reddere, durissima quaeque propler Deum libenter pali, obstupescunt, el irascuntur; sed in fine dicturi sunl, *nos insensati vitam illorum aestimabamus insaniam, cl finem illorum sine honore.* Sap. 5.

5. *Dormierunt somnum suum, el nihil invenerunt omnes viri divitiarum in manibus suis.*

Communis expositio csl, quod Prophcla describat mortem Assyriorum, qui ab angelo interfecti sunl, ul hic sil sensus : *Dormierunt somnum suum;* idesl, somno morlis soporati sunl. qui Jerusalem desiderabant invadere, el se brevi eam capturos, el spoliaturos esse sperabant: el *omnes viri divitiarum nihil invenerunt in manibus suis.* idest, cl isti Assyrii, qui ditissimi erant, el majores divitias appetebant, posl moricm illam repentinam in infernum detrusi, nihil invenerunt in manibus suis, neque cx iis. quae habebant, neque ex iis, quae sperabant. Sed olliore sensu doctrina generalis traditur adversus insipientes corde, qui magnifaciunt bona temporalia, el despiciunt viros sanctos, cl pcrfcclos, qui ista contemnunt. *Dormierunt.* inquil, *insipientes corde somnum suum,* idesl, loto tempore vitae hujus quasi sopore gravi concupiscenliae, cl ignorantiae oppressi quiele dormierunt,somniantes se divites, ei bealos esse: sed ubi per mortem evigilaverunt (poena enim aperit oculos quos culpa clauserat), nihil invcncrunl in manibus suis : cl nunc intellexerunt bona hujus vitae non vera bona, sed ludibria somniantium fuisse, cl cx iis nihil sibi remansisse, nisi vermem conscientiae, el poenae sempiternae reatum.

6. *Ab increpatione lua Deus Jacob dormitaverunt, qui ascenderunt equos.*

Declarat morlem Assyriorum, non fuisse naturalem, soil ab ipso Deo irato immissam. Ab *increpatione lua Deus Jacob dormitaverunt,i\\i* videlicet, de quibus dictum esl versu superiore,*dormierunt somnum suum,* illi, inquam, dormierunt somnum suum *ab increpatione tua* prostrati, cl interfecti soporem morlis acceperunt : nam increpatio Dei cfilcacissima csl, ct eam continuo eiïcclus .sequilur. Si enim b. Petri increpatio Annniam, cl Saphiram occidit. Ad. 5. quanto magis increpatio Dei omnipoientis?Illud, *qui ascenderuni equos,esl* descriptio superbiae.cl arrogantiae Assyriorum,qui in equitatu suo confidebant. In hebraeo ad verbum habetur, *currus el equus:* sed Septuaginta non legerunt. 35^ *recheb,* idest. currus, sed, *rocheb,* idesl, *eques,* ul sensus sil, *consopiti*sunl eques, cl equus. In sensu aulem spirituali significatur, morle sempiterna plectendos ab irato Deo, cl doemonem tamquam equitem, et hominem peccatorem tamquam equum, qui doemonem sibi insidere, ct ab eo regi se lurpiler passus csl.

7. *Tu terribilis cs, el quis resistet tibi, extunc ira lua.*

Alloquitur nunc Propheta Deum, cl ex ultione cl supplicio Assyriorum admiratur potentiam Dei erudiens nos, ul similiter admiremur, el timeamus. *Tu* inquil, *terribilis es, et quis residet* libi, quando iratus fueris? Illud cnim.eæ tunc iralua, significal, cx quo tempore incipil ira lua. et conjungendum esl cum praecedentibus, ul conjungit eliam s. Augustin. Sed in lexlu latino ponitur distinctio, cl interpunctio saepe ob commoditatem canentium. Illud, *Quis resistet lihi,* in hebraeo est ad verbum, *mijahamod lephanecha, quis stabit anle'facicm* luam?quod aliquid amplius signifient, quam resistentiam,quasi dicat, quis audebil faciem luam iratam intueri? Sed septuaginta sensum verum Iranslulcrunl.

8. *De coelo auditum fecistijudicium, terra tremuit, el quievit.*

9. *Cum exurgeret in judicium Deus, ul* salvos *faceret omnes mansuetos terrae.*

Occasione accepta ex ira Dei in Assyrios, transitum facit ad iram, quam ostendcl idem Deus in dic Judicii generalis: tunc enim vere, ct proprie nemo impiorum sustinere poterit vultum irati Judicis: loquilur aulem de rebus futuris per verba temporis praeteriti more prophetico. Dc coelo auditum *fecisti judicium,* idest, de coelo annuntiabis per varia signa, quae erunt in sole, et Inna, cl stellis, el tandem per horribilem tubam angelicam, ad judicium novissimum te esse venturum: cl tunc terra contremiscet; et prae timore silebit, idesl,omnes habitantes in terra silebunt,arcsccn-

les prae *timore cl exportaiiono eorum, quae supervenient universo orbi.* Lue. 21. Illud, *quievit,* non significat requiem a labore, sed taciturnitalem,cl silentium ob timorem. S. Ilicron. optime sensum verlil. *terra timens tacebit,* sed septuaginta verterunt ad verbum, *terra tremuit, cl quievit,* sic eliam csl in hebraeo; *Cum exurgeret in Judicium Deus*, idesl, dc coelo auditum finies judicium, cum lu Deus exurges in judicium, surges de solio luo coelesti, cl venies ad judicandum orbem terrarum,utsalvosfacias omnes *mansuetos terrae,'* hic enim cril linis judicii ut omnes mansueti, qui sont in term, non amplius vexentur a crudelibus, cl superbis persecutoribus,sed omnibus impiis . et peccatoribus justo judicio condemnatis. omnes pii el justi salutem aeternam, requiem videlicet, el foeliciialem sempiternam possideant. Illud,omnes *mansuetos terrae,*satis aperte sigmlical, non posse referri ad liberationem liebrneorum dc manu Sennacherib regis Assyriorum, sed referenda esse ad universalem liberationem omnium justorum. Vocat aulem Scriptura *mansuetos,* cos qui bbcrabuniur: quoniam mansuetudo opponitur crudelitati pcrsequulnrurn, el quoniam mansuetudo propria est discipulorum Chrisli, qui ul agnus mansuetus in hoc mundo versatus csl,cl coram tondente, cl jugulante se obmutuit; denique quia mansueti non resistunt Deo revelanti quae credenda sunl, neque promittenti quae speranda sunl, neque jubenti quae facienda sunl, ac per hoc mansuetudo omnes virtutes includit.

10. *Quoniam cogitatio hominis confitebitur tibi; cl reliquiae cogitationis diem festum agent tibi.*

Hoc sequetur ex Judicio ultimo, ul mansueti liberati ab omni oppressione persecutorum, hoc lanium beneficium cogitantes perpetuo Deum laudent, cl festos dies celebrent in coelo, memoria relinentes hacc Di i magnalia. Illud , *quia* , non reddit rationem hoc loco, sed accipitur pro, *quare,* vel, *propler quod,* ut sensus sil. quare cogitatio hominis liberali confitebitur libi laudes, imo ipsa jugis rogitatio lanii beneficii, erit jugis,el assidua laudatio: ei *reliquiae cogitationum,* idesl, perpetua memoria, quam in ipsis relinquet cogitatio tantae rei, *diem festum aget tibi.* in aeternum libi cantabit, ct jubilabit. Quod allinet ad verba s. Ilicron. cx hebraeo verlil. *quia ira hominis confitebitur libi, reliquiis irae accingeris:* quae verba nullum commodum sensum facere videntur, cum re. vera salis apte respondeant verbis liebraicis, quae nunc in Bibilis excusis habentur. Sed sciendum esl vocem, П2П *choma,* posse deduci a verbo. CHÙ *nucham,* quod *poenitere* el *consolari,* ct secundum Septuaginta eliam *cogitare,* significal: nam Gen.G.vcrs.G.ubi nos habemus, *poeniluit Deum, quod hominem fecisset in terra,* septuaginta Interpretes verterunt, *cogitavit Deus, quod hominem fecisselin terra.*Quare illud, *chema.* non solum significal iram, se.d eliam cogitationem cx sententia septuaginta Interpretum, quibus major fides habenda esl, quam omnibus diclionariis. Illud autem, П14ПП *Ihachgor,* quod significal. *accingeris,* a verbo, "IAn *chagar,* septuaginta Interpretes legerunt sine ullo dubio. 4АПП *Ihachgog,* a verbo, 5АП *chagag,* quod *festum agere* significal. Imperitissimi enim fuissent si vertissent, *festum agere* , cl dictionem, qu.nn invenerunt, non dérivassent a radice *chagag,* sed a radice, *chagar,* quae similes sunl, ct facile per errorem librariorum mulari potuerunt. Itaque relinenda csl lectio, cl interpretatio septuaginta seniorum, quam fideliter Interpres Lalinus expressit.

11. *Vovete. el reddite Domino Deo* vcalro *omnes, qui in circuitu, ejus affertis munera.*
12 *Terribili, el ei, qui aufert spiritum principum, terribili apud ro.ges terrae.*

Concludit Prophcla psalmum exhortons fideles populus ad vovendum, el reddendum, ul eo modo placatum habere possint Deum, qui terribilis esl, adeo ul ipsis eliam regibus vitam adimat, quando ei libitum fuenl. *Vovcle,* inquil, el *reddite,* idesl, promittite Deo sacrificia, cl dona, quae illi grala sunl, sed simul lidchler reddite quae promisistis. Vovete, inquam, cl rcddilovos omnes, *qui in circuitu ejus afferiis munera,* idesl, vos omnes, qui frequentatis aras dominicas, cl in circuitu ollaris consistentes offerre soliti estis munera : vovcle aulem. cl reddite Deo vero, *qui terribilis est* in judiciis suis, cl a nemine irrideri, aut falli polesl: nec solum terribilis csl erga privatos homines, sed eliam in reges, cl principes, qui aliis hominibus terribiles esse solent. Ex iliis verbis, *vovete. cl reddite,* refellitur hacresis modernorum haereticorum, qui vota rerum non imperatarum a Deo omnino contemnunt. Sanctus enim Augustinus exponens hunc locum scribit, rectissime voveri Deo perpetuam virginitatem, spontaneam paupertatem, cl alia id genus,quae a Deo non imperantur.Illud, tn *circuitu ejus sunl.* exposuimus de circuitu altaris. juxta illud ps. 25. *Circumdabo altare luum Domine.* S. Augustinus docet illos esse in circuitu Dei , qui communem habent Deum : quod enim commune, el pubblicnm esl. in medio ponitur, ut omnes cx eo participent. Illi aulem non sunl in circuitu Dei,si quid sciunt de Deo, quasi proprium habere volunt. Illud, *afferiis munera,* in hebraeo el graeco legilur in tertia persona, *qui in circuitu ejus sunl o/ferunl illi munera,* sed idem esl sensus. Illud, *qui aufert spiritum Principum,* exponunt aliqui dc spiritu superbiae, idesl. qui humiliat principes. Sed nostra expositio confirmatur cx psalmo 103. *Auferes spiritum eorum.et deficient, et in pulverem suum revertentur.* cl in hoc vero ostenditur terribilis Deus, quod polenlissimos reges ad nutum in momento interimere possit.

PSALMUS LXXVI.

TITULUS ET ARGUMENTUM PSALMI

In finem, pro Idithun psalmus Asaph.

Cur dicatur in finem pro Mithun psalmus Asaph, omnino difficile esi divinare. Eutbymius existimat, psalmum datum esse ad decantandum ipsi Asaph, pro Idithun. idesl. vice Idithun . qui forte canture impediebatur. Nimis humilis explicatio csl. neque vox hebraica, 5y pmi'* *hal Jeduthun,* patitur, ul. pro. significet, vice: cum ad lileram soncl. *super hiilhim psalmus Asaph.* Alii existimant. psalmum compositum ab Asaph, cl datum ipsi Idithun ad canendum.Sed neque id probabile est.cum Idilliun fuerit unus ex principibus cantorum, non minus, quam Asaph. Alii volunt psalmum cantatum esse allernalim ab Idithun . el Asaph. Ahi denique nomen Idithun hoc loco volunt non esse nomen cantoris, sed instrumenti musici, vel certi generis modulationis, ad cujus furinam psalmus canendus esset; atque huic expositioni satis convenit illa phrasis, *psalmus Asaph super Idithun.* Argumentum est oratio adversus tribulationes: quaesit aulem tribulatio^ dc qua p-.dinus hic loquitur . non convenit inler auctores: aliis existimantibus hic agi de captivitate Babylonica: aliis de persecutione Antiochi: quae contigit tempore Machabaernm: aliis de incerta, cl nobis incognita tribulatione: sed sanctus Augustinus utilissime exponit psalmum dc miseria humana generalim, ac praesertim de en, quam sentiunt viri perfecti, qui dum anhelant ad patriam coelestem, molestissime ferunt moram exilii, el peregrinationis.

EXPLICATIO PSALMI LXXVI.

1. *Voce mea ad Dominum clamavi, voce mea ad Deum, el intendit mihi.*

Indicat hoc primo versiculo anima viri sancti, quam moleste feral moram, ct pericula hujus peregrinationis. Dicit cnim,toce *mea.* idesl non per nuncios, non per amicos, non eliam per linguam corporis mei,sed *voce mea* proprio animae desiderio pulsavi aures Dei.Dicil,ad *Dominum,vel* ut est in hebraeo. *el elochim.ad Deum,* cl repetii secundo, ad Deum, quia videbat a nulla re creata posse obtineri quod cupiebat ; ideo transiliens omnia ad ipsum Deum accessit. Dicil,*clama*t i.imi.i sc videbat m region·· dissimilitudinis longe separatam a Deo magna voce, magno affectu sibi opus esse, ut de tanto profundo, ad tantam sublimitatem vocem suam transmitteret. Addit,el *intendit* mihi, ostendens sibi profuisse ejusmodi clamorem. In hebraeo ad verbum csl. *vchaazin clai,* idesl. el *aures mihi praebuit.*

2. *In die tribulationis meae Deum exquisiti, manibus meis nocte contra eum, el* non sum *deceptus.*

Declarat cur. el quomodo Deum quaoslcril, el inv n< rit. *In die tribulationis meae Deum exqui·* siri, idesl, in tempore hujus vitae mortalis, quae *csl, (ala tenlalio,* ul dicil Sanctus Job cap. 7. vel, ul m nostro textu habetur, *militia,* idesl *perpetua colluctatio cum vitiis,el concupiscentiis,* nccnon *cum principibus, el potestatibus aeris* ul dicitur ad Ephes. 6. unde exclamat Apostolus Roman. 'I. *Quis me liberavit de corpore morlis hujus? manibus meis nocte contra eum,* idesl, in nocte hujus vitae manibus contra Deum extensis illum quaesivi attingere, et apprehendere, el non sum *deceptus;* tempus hujus vitae non est dies, sod nox, ipiia *per fidem ambulamus, e.l non per speciem.* 2. Corinth. 5. el opus habemus attendere *ad lucernam scripturae lucentem in caliginoso loco,* ut dicitur 2. Pelr. 2. Noctu aulem melius quaerimus manibus lentando, quam oculis vestigando : unde dicit Apostolus Act. 17. *Quaerere Deum* si *forte attrectent eum,aut inveniant.*Porra manibus quaerere Deum in node, nihil est aliud, nisi per opera bona,per obedienliam mandatorum, per vitae puritatem in hoc exilio caliginoso Dcuin quaererc: et saepe contingit, ul qui ita quaerunt, Deum attingant, quem speculando, vel legendo invenire non potuerant: testimonium enim conscientiae bonae, el patientia in tribulationibus, el frequentes victoriae adversus lentationes efficiunt, ul anima experimento quodam dulcedinem Dei sentiat, cl testimonium spiritus in se habeat, quod sil filius Dei. In hebraco pro, conlra eum, habclur, *nighcra ,* idesl, *extenta,* ut sensus sil, nocle manus mea extento csl ad eum, cl idem csl sensus: sed septuaginta non video-

tur legisse , FTpJ *nighera* , sed , *neg-* do, idesl, conlra, vel c regione; voces enim simillimae sunl, ul palet* Kursus ubi nos habemus, ei non eum *deceptus,* ex hebraco vertunt alii, *el non quiescit,vel non remittitur,* manus mea videlicet, idesl, manus mea extento, cl non debilitata, aul fatigata quievit. Sed septuaginta verterunt sensum, non verba. Significarunt enim, manum viri jusli ad Deum quaerendum extentam non quievisse prae lassitudine, quia invenit cito quod quaerebat, ct ideo virum jusium manibus quaerendo non fuisse deceptum, hoc csl, spe sua frustratum. Mulli hunc versiculum exponunt de. extensione manus in oratione tempore nocturno, quorum expositionem non reprehendo, sed malui s. Augustinum sequi, qui eliam salis aplc adducit hoc loco facium sancti Tomae Apostoli, qui manibus langendo Christi cicatrices, Deum quaesivit in nocle (Jubilationis, et non est deceptus: nam invenio Deo exclamavit. *Dominus meus, el Deus meus,* Joan. 20.

3. *Rcnuil consolari anima mea, memor fui Dei, el delectatus sum: el exercialus sum, el defecit spiritus meus.*

Quia quaerens Deum non fuit deceptus, rcnuil deinceps anima ejus consolationem accipere a rebus mundi hujus, quoniam videbat in omnibus esse deceptionem. *Renuit,* inquil, *consolari anima mea,* idesl, quantumvis blandirentur carnales voluptates, noluil inde gaudere anima mea, sciens eas secum trahere graviores tristitias. *Memor fui Dei, el delectatus sum,* idesl, ne. lamen sine omni consolatione essem, *memor fui Dei,* qui nullum decipit, cl in quo solo solidum gaudium reperilur, quod nemo polesl tollere a nubis, el *delectatus sum.* Magnum csl hoc arcanum sapientiae Dei, quod in hoc exilio plus delectet memoria Dei quam praesentia carnalium voluptatum: el si in medio illecebrarum carnalium tantum delectat memoria Dei, quantum delectabit ipsa praesentia Dei. quando nullae erunl carnales Illecebrae? *el exercitatus sum, el defccil spiritus meus,* idesl, post memorium Dei, ct voluptatem inde haustam,exercitatus sum meditando, et mccum ipse colloquendo ile moeroribus exilii, cl de jucunditate patriae, cl prae desiderio defecit spiritus meus. In hebraco, pro, *delectatus sum,* habetur. JijHXT *vechemaiah,* quod proprie signifient, *ct sonui,* sive *clamavi,* quod polesl inlelligi de clamore laetitiae, ul septuaginta intellexerunt, ct de clamore turbationis, ul intellexit s. Ilieronym. qui verlil. *conturbabar,* Pro illo, *exercitatus sum.* s. August, legit, *garrivi,* quod vox graeca ἡδολεσ Zoϋν significare videtur : sed vox hebraica, ΠΓΓ&X *asicha,* quae frequens csl in psalmis, signilical *summisse loqui.* sivo *secum loqui,* quod est proprium mcditanlium else in consideratione exercentium. Illud, *defecit spiritus meus,* exponunt nonnulli dc defectu ob incruentos tribulationes, quasi eas diutius ferre non posset; sed non minus propric dicitur spiritus deficere, quando magno desiderio alicujus rei tenetur; quo modo eliam languere, cl liquefieri dicitur, juxta illud psal. 83. *Concupiscit, el deficit anima mea in atria Domini.*

4. *Anticipaverunt vigilias oculi mei, turbatus sum, el non sum loculus.*

Declarat quod dixit,exercitatus sum, cl ait..tnli- *cipaverunl vigilias oculi mei,* idesl, noctu surgebam ad meditandum, antequam excubiae militares vigilare inciperent: nam per vigilias intelliguniur *custodiae,* sive *excubiae,ul* perspicue habetur in codice hebraico, HPr.li) *scemuroth,* el graeco, φὐλακα . Similis est locus in psal. 118. *Praevenerunt oculi mei ad te diluculo, ut meditarer eloquia tua.* Quod sequilur, *turbatus sum, el non sum loculus,* significat ex meditatione periculorum hujus vitae Prophetam turbatum fuisse, sed non fuisse ausum aliquid loqui, quod sciret, judicia Dei esse justissima, quamvis occulta. In hebraco pro. *anticipaverunt vigilias oculi mei,* habetur, *tenuisti custodias oculorum meorum.* Sanctus aulem Hieronymus verlil, *prohibebam* suspectum *oculorum meorum.* Sanctus denique Augustinus legit. anticipaverunt *vigilias inimici mei,* sed illud, inimici mei. non habetur in hebraeo, neque in graeco, neque in latina editione vulgata; proinde facile contemni potest. Vox bebraea, ΠΊΠ *achata,* quae signifient, tenuisti, non fuit in codice s. Hieronymi neque septuaginta interpretum. Manifeste enim est, verbum temporis praeteriti secundae personae a radice, 'IΠ *achaz,* quae significat *tenere, apprehendere.possidere,* ct similia: quare s. Hieronymus, qui vertit. *prohibebam,* el septuaginta qui verlerunl, *anticipaverunt.* sine dubio aliquid aliud legerunt. In re aulem tam obscura nihil est tutius,quum antiquissimae versioni septuaginta interpretum adhaerere . quam nobis fideliter Interpres lalinus expressit. Verum est lamen, hcbraicam lectionem, qualis nunc est, in sententia non discrepare o lectione editionis vulgatae. Illud enim, *tenuisti custodias oculorum meorum* , ita exponi polesl. tu Deus tenuisti palpebras oculorum meorum, ne clauderentur in somnum, ac per hoc fecisti, ul tota nocle vigilarem, cl sic vigilias omnium excubiarum anticiparem.

5. *Cogitavi dies antiquos, cl annos aeternos in mente habui.*

Ecce quid meditaretur quando praeveniebat vigilius. *Cogitabat dies antiquos,* idesl, dies hujus vitae tempor.dis a principio usque ad finem: ct simul cogitabat *annos aeternos vitae futurae,* qui non praetereunt, sed stabiles permanent: neque sola spatia cogitabat, sed quae habemus, cl quae agimus in his diebus qui mox antiquantur, et pereunt; cl quae habebimus, cl agemus in annis aeternis, qui semper in eodem statu permanent. Digna plane cogitatio, quae lotas nodes occupet rocdilanlcm.

G. *El meditatus sum node cum corde mco, cl exercitabar, el scopebam spirilum meum.*

Idipsmn aliis verbis repetii, cl inculcat, dicens, *cl mcdilalus sum noclc cum corde mco,* idcsl, cl consumpsi integras nocles mccum ipse colloquendo, non ore, sed corde: *cl exercitabar* cogitando videlicet ac mccum ipse discurrendo. *El scopebam spirilum meum,* idest, cl hoc modo quasi scopis cogitationum versabam huc atque illuc spirilum meum. In hebraeo pro. *cl mcdilalus sum.* habetur, *neghinaihi,* quod signilical *canticum meum,* vel *psalmum* meum, ul vertit sanclus Hieronymus. Sed sepluaginla sine dubio legeruni, ul infra versiculo duodecimo, ’ΓΙ^Π'Ι *vehaghilhi.* quod significat, *el mcdilalus sum:* el facile fuit librariis in hac re errare, cum similes voces sini: nec sil ullo modo credibile septuaginta viros, aul ullum alium interpretem redditurum, *cl mcdilalus sum,* si legisset *neghinaihi.* Illud aulem , *cl scopebam ,* sanctus Augustinus legit, el *scrutabar spirilum meum:* cl hoc propric signilical vox hcbraica. *vaichappes ,* quae hoc loco habelur : lanicii s. Hieronymus novo, cl inusitato vocabulo vertere maluit , *scopebam spirilum meum.* Inlclligirnus aulcrn ex uiraque lectione illud . *scopebam,* non significare , *scopis mundabam ,* aul *purgabam ,* sed *scopis verrebam , cl agitabam* : ut enim mulier illa de Evangclio, Luc. 15. dumum verrebat, ul drachmam perditam inveniret: sic iste spirilum suum scrutabatur, el quasi scopis verrebat, ul veritatem abscondilam inveniret. Idem s. Ilieron. in commentario dicit, *scopebam ,* idest, fodiebam: el in cpisl.ad Soniam cl Frelcllarn *dicit,scopebam,* idem esse, *quod sarculo sarricbanr.quare* perspicuum csl, *scopebam,* non esse mundabam, se<l versabam. In hebraeo habelur. \>5Π’Ί taichapes *ruclii, scopebat,* vel. *scrutabatur spiritus meus:* tamen sanclus Hieronymus verlit in prima persona, *scopebam,* cl in eplst. ad Suniarn cl Frelellam dicit, sepluaginla vertisse in prima persona non in tertia, εσζαλλεν non *îc/.aùt.* sic eliam legit s. Augustin. Proinde videlur error librariorum esse turn in hebraico turn in graeco codice, quoad mutationem personae.

7. *Numquid in aeternum projicel Deus? aul non apponet, ut complacitior sil adhuc?*
8. *Aul in linem misericordiam suam abscindet , a generatione in generationem?*

*J. *Aul uldiviscelur misereri Deus? aul continebit in ira sua misericordius suas?*

ILiec est meditatio ct agitatio mentis,in qua noctu exercebatur. Videns enim multitudinem hominum peccatorum prope infinitam, cl quod vix inveniretur. qui faceret bonum,dicebat intra sc.num Deus projiciet omnes homines in interitum sempib roum. Ubi est igilur infinita misericordia ejus? >■ I his interrogationibus contrariam sententiam ‹ om ludere intendit, videlicet futurum aliquando tempus redemptionis generis humani, quo per misericordiam Dei non solum reliquiae Judaeorum, sed eliam multitudo gentium salvaretur. Aii igilur, *Numquid in aeternum projiciet Deusi* idesl,numquid Deus tantam multitudinem generis humani m aeternum projiciet a misericordia sua cl in infidelitate, cl caecitate dimittet? quasi dicut, nun projiciet. sed tempore suo visitabit. Aul *non apponet, ul complacitior sil adhuc,* idesl, numquid Deus non addet aliquando ad iram suam misericordiam suam, ut incipiat sibi complacere in gentibus,quas nunc odio prosequi videlur? addet omnino propitiationem. Ant *in finem misericordiam suam abscindet, a generatione in generationem?* idesl, numq.jid removebit misericordiam suam ab hominibus in aeternum? non removebit. *Aul oblivisceiur misereri Deusi aul conlinebii in ira sua misericordiam suam? idesl,* non obliviscatur cl non conlinebii. Facilius csl enim Deo conlinere iram suam, quam misericordiam suam: et ideo quamvis juste irascatur in peccatores, tamen in ipsa ira non continebit misericordiam suam, sed elfutidd misericordiam, quae iram mitiget. Quod allinet ad verba, illud, *non apponet ul complacitior sil adhuc?* S. Hieronymus ex hebraeo clarius reddit,non propitiabitur ullra?ad verbum enim in hebraeo lmbclur, "ny HIXV? FPD' K7’ *velo josiphlirlsolh hod,* idest, *non addel ad complacendum* αι/huc? idcsl, non addel complacentiam,sive propitiationem aliquando? Illud, *non abscindcl misericordiam suam,* s. Ilieronym. ex hebraeo vertit, *ergo non complebit misericordiam suam?* quae sententia omnino contraria videtur, sed non esi: nam vox hcbraica , D2X *aphes,* signilical, *consumere,* vel *consumi,*deficere, perire, clsimiliaiquare sanclus Hieronymus verbum,*complebit,* non accepit in bonam pariem, pro eo quod csl, *perficere* ; sed in malam, pro eo quod csl, */inire ut non ultra pergat:* quomodo dicitor Danielis 5. *numeravit Deus regnum luum.el complet U illud,* idesl, linivit regnum tuum, jam non ultra regnabis. Additur in hebraeo, "C-i *gamar orner* idcsl, *consummabitur verbum,* sic enim habelur ad litteram in hebraeo, *Numquid peribit in finem misericordia ejus, consummabitur verbum a generatione in generationem·,* ubi illud, consummabitur *verbum,* omissum est a sepluaginla Interpretibus. elnb omnibus antiquis inierprelibus, el ul testatur s. Ilieronym. in Episl. ad Suniam cl Erclcllam, qui eliam addit, recte non haberi in la* lino. Ex quo inlclligirnus duo illa verba addililia esse non solum in graeco, sed eliam in hebraeo. Theodorelus quidem scribit haberi haec duo verba apud Symmachum; sed nos majorem Qdem habemus s. Hieronymo, quam Theodorelo. Denique illud. *Conlinebii m ira sua misericordias suas,* s. Ilieron, cx hebraeo vertit, *complebit in furore suo misericordiam suam.* Sed non sunl contraria, quia s. Ilieron. per. *complere,* inlelligil, /inire, el verbum *caphaz* , quod habelur hoc luco, signilical. *claudere,* ac per hoc conlinere, ne exeat, ne Unat. Idem aulem est complere misericordiam. idest, finire, ut jam non sil; ct continere, ul non Dual, cl claudere, ut non cxeal.

|0. *El dixi, nunc coepi; haec nuilalio dexterae excelsi.*

Praevisa,cl praedicta redemptione.dicit Prophe-ta so respirare coepisse a taedio, cl moerore, quo anle tenebatur. *El dixi,* inquit, *nunc* coepi, idesl, nunc incepi respirare posleaquarn meditando, cl vigilando, Deo revelante, cognovi misericordiam Domini clTiindendam super genus humanum.*Haec est nuilalio dexterae excelsi,* idcsl, mutalio,quam praevideo el praedico, irae divinae in misericordiam; iniquitatis hominum in justitiam; captivitatis in redemptionem; poenae sempiternae in gloriam aelernam; mulatto est admirabilis, quam nemo poterat eillccrc , nisi dextera excelsi, quae Chrislus esi: ipse enim placavit iram palris. ct in benevolentiam commutavit,ipse justificavit impios, ipse redemit captivos, ipse glorilicavil miseros, cl quod mirabilius est, hanc mutationem fecit dexlera excelsi quodam modo per suam mutationem,ul nolid s. Ilieron. in commentario: ipsa enim dexlera excelsi inlirmatn est. ul nos roboraret, cl cum esset *in forma Dei formam servi accepit,* ul nos n servitute redimeret. *Pro nunc coepi,* s.Ilieron. vertit ex hebraeo. *imbecillitas mea:* alii *dolor* meus; alii aliter. Sed vox hcbraica, 'HI'ïП *lol-*lol/ıı, ambigua est, cl omnes inlerprelaliones admittit, in re aulcm ambigua, mirum est. cur non anteponatur omnibus interpretibus auctoritas septuaginta Seniorum, qui sapienlia , antiquitate cl admirabili inter se concordia omnibus praestant.

11. *.Vernor fui operum Domini: quia memor eio* al> *initio mirabilium tuorum.*

12. *Et meditabor in omnibus operibus luis, el in adinventionibus luis exercebor.*

Ilcspirnns jam Prophcla in spem fulurac redemptionis, dicit, se memorem futurum operum Domini mirabilinmiel incipit enarrare mirabilia quaed.itn opera. *Memor fui.* inquit, *operum Domini, quia memor ero ab initio mirabilium tuorum.* i'ie4. antea quidem memor fui aliquorum operum Domini, quae fecit in Aegypto coram pelribus nostris; sed nunc, o Domine, memor ero ah initio mundi omnium mirabilium tuorum. *El meditabor in omnibus operibus tuis,* considerans videlicet opora justitiae, cl misericordiae, opera potentiae it sapientiae: opera naiurae el gratiae: *el m adinventionibus luis exercebor,* mente r< volvens, cl admirons arcana consilia, et admirabiles rationes curandi genus humanum, quas sapientia tua adinvenil. Illud, *quia,*non est semper particula causalis. sed ex hcbraica phrasi interdum redundat, interdum exponenda est juxta exigentiam loci,hoc loco videlur exponenda per, sed, vel, *eliam,* vel, *quin eliam.* Illud *adinventionibus,* hebraico, *hallolh.* signilical opera, cl *cogitationes·,* sed opera egregia et cogitationes prudentes, hoc *loco,* nt eliam Isaiae 12. cl 2. Paralip. 1C. accipitur pro adinventionibus sapienter, el subtiliter excogitatis ab ipso Deo, quae numquam venissent hominibus in mentem, nisi eas opere completas vidissent: talis adinventio fuit incarnatio verbi, passio Christi, mysterium Euchnristi ic el similia.

13. *D ius in s in clo via tua: quis Deus maf/nus sicul Deus nosier'l lu* es *Deus qui facis mirabilia.*

incipit laudare opera Domini mirabilia, in quibus cogitandis exerceri solebat: ac primum generalim dicit opera Domini esse sancta magna et mirabilia, idcsl, facia sancle, potenter el sapienter . sicul ipse sanclus, omnipotens el sapiontissimiH csl. Deus, inquil, *in sancio via lua.* idesl. a· lio tua, sive operatio tus, perquam a<l nos quodammodo exis, in sanctitate efficitur; nihil enim agis, quod non rcclum. cl justum sil. In hebraeo e>t. *ckodes,* quod propric sanctitatem significat: proinde exponendum csl, in *sanctitate,* quod no< legimus, in *sancio. Quis Deus magnus sicul Deus noster?* idesl, non solum Deus noster sanctus est. el sancta via ejus: sed eii.ru magnus, e.t magn i opera eju«. *Tu es Deus, qui facis mirabilia.* id<sl. non modo sancta el magna: sed etiam mirabilia sunl opera tua ob sapientiae profunditatem, quae in ipsis cernitur. S. Augustinus legit.qui facis mirabilia solus. Sed nostri codices hcbraici, graeci cl latini non habent hanc vocem, solus. Verissimum tamen csl,Deum solum mirabilia facere.qu a ipse solus non eget auxilio aliorum,el omnes alii, qui mirabilia faciunt, ul Apostoli, cl Prophetae et alii saucii viri dono miraculorum praediti numquam faciunt mirabilia sob. quia sine Deo nihil facere possunt. Illud, tn sancio *via lua.* potesl eliam congruere cum textu hebraico ad litteram, si mutentur puncta,ct leg .mus 'C"np *ckados,non ckodes.* El hac lectione posita secundum Augustinum, sanclus est Chrislus, el via Dei dicilur esse in sancto, quia per Chrislum imus ad Deum, cl Deus per Chrislum venit ad nos: secundum Hieronymum via csl Chrislus. cl Chrislus in sancio habitat. quia tn *malevolam animam non introibit sapientia,* ul dicilur Sapientiae 1. Proinde sanclus sil, qui Chrislum in se habitantem habere desiderat.

14. *Solam fecisti in populis virtutem luam: redemisti in brachio tuo populum tuum, filios Jacob, el Joseph.*

Descendit ad particulare opus Dei magnum, cl mirabile, videlicet ad liberationem populi sui de Aegypto.*Nolam.*inquil. *fecisti in populis virtutem luam,* idesl, potentiam luam manifestasti populis Aegyptiorum, atque aliarum gentium, quae nudie runl plagas Aegypti. *Redemisti in brachio luo populum tuum,* quando per mulla signa, el prodigia liberasti populum tuum, qui imseran» servitutem serviebat in Aegypto.*Liberasti aulem in brachio tuo,* idesl, propria tuu polcnlia, el fortitudine quia lior» eges aliorum auxilio.*Filios Jacob, cl Joseph,* idcsl, liberasti populum tuum, qui constat cx liliis Jacob,‹ l Joseph.Nominatur aulem Joseph cum ipso Jacob patre suo: quia populus Israel constabat ex trcdeciin tribubus, quarum undecim dc-

scendcbant ab undecim filiis Jacob, duae aulem a liliis Joseph, Ephraim videlicet,et Manasse. Spirihialitcr *nolam fecit Deus virlulem.* idesl, polentam suam in populis omnium gentium, quia redemit cx omnibus gentibus populum suum a tyrannide Diaboli, *in brachio suo,* quod csl Christus. De quo dicitur Isai. 53. *Brachium Domini cui revelatum* est? Sunl aulem in populo Dei filii Jacob, cl lilii Joseph, idesl. ul sanclus Augustinus exponit, Judaei, et gentiles ad fidem conversi. Per filios enim Jacob intelligunlur carnales Israelilae: per lilios Joseph, ii qui in Christo renali sunl. Joseph enim invidia fratrum in Aegypto venditus, ibique primum humiliatus, deinde exaltatus Christum significat, qui invidia Judaeorum extra Synagogam ejectus, venditus et humiliatus, deinde per resurrectionem, et Ascensionem ila exaltatus csl, ul impletum sil, quod in psal. 71. dicitur, *adorabunl cum omnes roges lenae, omnes gentes servient ci.*

15. *Viderunt lo aquae Deus, liderunl te aquae cl timuerunt, el turbatae sunl abyssi.*

Describit scissionem maris rubri, quae facta csl quando Deus liberavit populum suum a servitute Pbaraonis. Describit aulem more poetico,tribuens aquis cl sensum el tremorem, quasi ob timorem pracscnliaeDci aquae recesserinl:qtio modo eliam dicilur in psal. 113. *Mare vidit, el fugit. Viderunt* inquil, *te aquae Deus, viderunt te aquae, el timuerunt,* idesl,aquae maris rubri ita siccatae sunl jubente te, ac si majestatem luam vidissent, cl ob timorem ct reverentiam fugissent. *El turbatae sunl abyssi,* idesl non solum in superficie, sed etiam in imo profundo exislenlcs aquae, quasi a praesentia tua conturbatae recesserunt. Abyssus enim nihil esi aliud nisi altitudo, sive profunditas aquarum. Spirilualiler aquae populos significant, juxta illud Apocal. 17. *Aquae mullae sunl populi mulli.* Aquae igilur, idesl, populi gentium viderunt Deum quando liberavit Dominus populum suum, *quia vidit omnis caro salutare Dei,* Isa. 10. Aüderunt aulem per fidem, non per speciem, *et timuerunt,* agnoscentes peccala sua ct judicia Dei: nam per Evangelium (ul dicit Apostolus ad Rom. 1.) sicut revelatur gratia Dei super pocnilcntes, el credentes, *ila revelatur ira Dei super omnem impietatem, el iniquitatem.* El piiH'cipue lurbalac sunl abyssi, idesl, majores cl all ores in gcnlibus, quia per fidem agnoverunt judicia Dei esse abyssum mullam, ul esi in psalmo 33. el polenles potenlcr tormenta passuros, ul legitur Sap. G. Unde in Actis Apostolorum cap. 24. Praedicante Paulo de justitia, el castitate cl judicio futuro, *Draeses Bomanorum Felix tremefactus est.*

16. *Multitudo sonitus aquarum,vocem dederunt nubes.*
17. *Etenim sagittae tuae transeunt, vox tonitrui lui in rota.*

Descripserat mirabile opus Dei in scissione maris rubri ; nunc describit reversionem moris, et tempestatem ad obruendos Aegyptios: quod luit eliam opus mirabile ejusdem Dei. *Multitudo,* in. quii, *sonilus aquarum,* idesl, maximus sonitus et fremitus aquarum postea successit, cum jubenti* te Deo,aquae maris «piae steterant instar murorum dum transiret populus Dei, magno impetu cadentes suhmerserunl.cl suffocaverunt Aegyptius,quando etiam *sagittae tuae* coelestes id est,fulmina discurrentia *transibant super eos, cl vox lonilrm tui super rotas curruum l'haraonis,* cas subvertebat el in profundum dejiciebat, liabelur lmcc historia in Exod.cap. 14. Quod allinet ad verba, illud, *multitudo sonilus aquarum,* ex hebraeo vertit sanclus Hieronymus,*Excusserunt aquas nubila:* cl hunc sensum manifeste recipiunt hebraica verba. Possunt lamen 1res illae voces hebraicae, HOy AQAT *zoremu maim havolh,* esse nomma distincta ct in casu recto,si solum mutetur unum punctum priinae vocis el pro, 'IΩ'IT :oremu, legalur, 'IO*'IT *zoremo* , quae sic coomode reddentur, *Inundatio ejus aquae, nubila,* ct sic videntur legisse septuaginta Interpretes, cl accepisse, per inundationem Dei, multitudinem aquarum obruentium Aegyptios, per aquas el nubila accepisse causas illius inundationis , quae fuerunt aquae maris revertentes in locum suum, cl nubila desuper fundentia aliam aquam, ul facilius involverentur in aquis Aegypti. Haec aulem omnia significarunt breviter per illa verba, *multitudo sonilus aquarum,* nam el aquae maris redeuntesct aquae descendentes e nubibus magnum sine dubio sonitum edebant. Illud, *vox tonitrui lui* in roto, varie admodum exponitur. Sanclus Hieronymus ad litteram dicit, vocem tonitrui in rola.essc sonitum lonilruorum in orbe terrarum, et hoc dicit confirmari cx verbis sequentibus. *Illuxerunt coruscationes tuae orbi terrae.* Alii volunt dici, vocem *tonitrui in rota,* idest, in aethere, sive in coelo, quod rotundum csl. Posset eliam dici,rox tonitrui *in rota,* idest, in nube, quae est quasi rota, sive currus Dei. ul ostendimus in explicatione psalmi 17. Sed communior expositio csl. quam supra posuimus, ul per, *rota,* inlclligantur rotae curruum Pharaonis; quam expositionem tradit Theodorelus cieam plurimi alii sequunlur.Spirilualiter sonilus aquarum, csl confessio populorum,vox nubium est vox praedicatorum Evangclii, fulmino, ct tonitrua, sunl probitas vitae cl miracula, quibus veritas fidei confirmatur. Sed illud, *vox tonitrui in roto,* pulchre admodum exponitur a sancio Hieronymo, qui notat vocem lonilrui Evangelic! tunc valde commovere populos, quando csl in rota, idesl, in homine plane spirituali, el contemptore rerum terrenarum, qui terram vix tangat, cl transeat, quomodo currens rola in puncto terram contingit, ct mox deserit, et ad olliora defertur.

18. *Illuxerunt coruscationes tuae orbi terrae, commota csl, cl contremuit terra.*

Addit Propheta animadversionem Dei in Pharaonem, non solum innotuisse Judaeis praesentibus, sed diam instar coruscationis coelestis no-

Inm faciam esso orbi terrarum, el inde commotio* nem, el Iremorem gcnlibus longo positis attulisse quod verum esse leslalur liber Josuo cap. 2. ubi Hash dicit. *audivimus quod siccaverit Dominus quas viaris rubri ad introitum vestrum, el pertimuimus,* etc. *Illuxerunt,* inquil. *coruscationes tuae orbi terrae,* idesl linee mirabilia magna, hae coruscationes, haec signa, haec miracula *illuxerunt,* non solis Aegyptiis, cl Judaeis,sed orbi *terrarum,* longe laleque nola facia stinl.cl ideo *commuta est, et contremuit terra,* idesl. habitantes m Icrra perturbati sunt cl populum Israelilicum formidare coeperunt. Spirilualiler significatur his verbis quod in psalmo 18.clarius habetur de praedicationibus Evangclicis.in *omnem terram exivit* sonus *eorum, el in* /ines *orbis terrae verba eorum.*

19. *In mari via lua. el semitae tuae in aquis mullis, cl vestigia lua non cognoscentur.*

Ilie operte describitur transitus filiorum Israel duce Deo per novam, cl inusitatam viam, id csl, per medium mare sicco vestigio. *In mari via tua,* idesl, in mari novo et insolito modo invenisti populo luo viam, cl semitae *tuae in aquis mullis,* idesl, cl semitam fecisti eidem populo inter aquas mullas. *Et vestigia lua non cognoscentur'* idesl, sic admirabili ratione duxisti populum tuum per medium maris, ul nullus deinceps vestigia lua cl ramdem viam invenire potuerit.Spirilualiler significatur his verbis, opera Domini non solum esse admirabilia, sed eliam investigabilia, quomodo via in mari investigabilis csl, quia nulla in ca vestigia relinquuntur.

20. *Deduxisti sicut oves populum luum in manu Moysi, cl Aaron.*

Hic fuit finis omnium operum mirabilium Dei in Aegypto, cl in mari rubro, ul populum suum inde liberaret, cl in terram promissionis introducere!: quod fccil per Mosem et Aaron primos pastores bynagogae. *Deduxisti,* inquil,*sicut oves populum tuum,* idest, magna facilitate, magna charilale,indefessa providentia deduxisti per deserlum: elusque ad promissionis terram, quasi ad pascua uberrima populum luum; *in manu Moysi et Aaron* idesl, sub polcslalc el regimine duorum oplimorum principum. Spirilualiler admonemur eos,qui ad terram promissionis, idest, coelestem patriam perventuri sunl,deducendos esse sicul oves in manu Moysi, el Aaron: ila ul sini miles, cl patientes sicul oves in medio luporum:',nam ut dicitur Mallh. 3. *Beati miles,quoniam ipsi possidebunt terram.* Et Luc. 25. el *in patientia vestra possidebitis animas vestras.* Item, ul sinant se regi a magistratu Ecclesiastico, el civili.* Deus enim etiamsi paucos quosdam per se doceat el regal; lamen ordinarie per Vicarios suos regii, cl docel cl filios obedicnliac vult esse clcclos suos. Nominatur autem hoc loco Moses ante Aaronem,non quod princeps politicus lanium csscl Moses.cl princeps Ecclesiasticus Aaron: sed quia Moses primarius erat princeps Ecclesiaslicus cl politicus, Aaron aulem solum cral princeps Ecclesiaslicus, et a Mose, ut majore consecratus ct ordinatus.Quod enim Moses Sacerdos esset, perspicuum est cx psalrn.98.*Moyses el Aaron in Sacerdotibus ejus,* cl ex plurimis actionibus Sacerdotalibus,quas cxercuil consecrans Sacerdotes, el tabernaculum offerens sacrificia, imo instiluens ritus sacrificandi, cl omnes caeremonias divini cultus.

PSALMUS LXXVII.

TITULUS, ET ARGUMENTEM PSALMI

Intellectus Asaph.

Ilie titulus ndmoncl psalmum non esse ila faciluii el aperlum, ul in superficie apparel. Videlur enim psalmus lolus historicus esse, atque ad hoc solum compositus, ul populus agnoscens beneficia Dei, cl ingratitudinem velorum Israelilarum, qui propleren graviter punili sunl,discal sequi polios legem Dei,quam exempla majorum.Caolerum non hoc solum Davidi propositum esi in hoc psalmo: sed eliam adumbrare regnum Christi, qui cx *tribu* Juda. cl familia David existons, finom dcdil rclcri testamento, cl novum longe excellentius cl oclicius inchoavit. Id enim significat David in extremo psalmo, ubi poslcaquam varia peccala, ct varia flagella populi enarravit, landem concludit, Deum elegisse Judam, non Ephraim; el cx Juda ipsum Davidem,qui deinceps magna iranquilhlalo populum Dei regeret, cl gubernaret, Iloc igilur admonet titulus. Intellectus Asaph, ut nimirum Asaph. cui psalmus cantandus dabatur, inlclligcret. cl alios inlclhgero faceret mysterium futuri Messiae; ot hoc indicant nomina parabolarum el propositionum, quae habentur in secundo versiculo psalmi.

EXPLICATIO PSALMI LXXVII.

I. *Atlendile popule meus legem meam inclinate aurem vestrum in verba oris mei.*

David horlnlurus populum longissimo sermone, » npinl initio nllenlionem, ostendens . se utilia cl magna loquulurum.A/lendilo,inquit.*legem meam,* idesl, praeceptiones meas, quae vos dirigere poterunt ad veram fuelicilalem instar legum optimarum. el sapienlissimarum.Atque idipsum repetens <1 declarans nddil, *inclinate aurem vestrum in verba oris mei:* quod dixerat, *Attendite,* nunc di- ‘ ii, *inclinate aurem vestram·,* el quod dixeral./egem ineam, nunc dicil. *rerba oris mei:* proinde per |egcni non inlelligit legem .Musis,quae proprie dicilur le.\; sed v rba sua,quibus populum insijue->c el exhortari volebat. quomodo accepit nomen l-gis Dominos cum nil Joan. 15. *Ul adimpleatur .' inno, qui in lege eorum scriptus est, quia odio habuerunt me gratis.* Porro inclinare aurem, significat obedicnter el humiliter audire, quando di- ‹ itor populo, *inclina aurem tuam:* sed cum dicitur Deo. *inclina aurem luam,* significa! demon-1er. cl misericorditer audire. Sanctus Augustinus hun▮ primum versiculum tribuit Deo. non Davidi, quia Deus legem suam dedil populo nonDiVid.Scd ul d.ximus, lue non agitur de lege proprie dicta, sed dc sermone hortatorio. S.inclus Hieronymus, hunc cumdcm versiculum vull esse verba Christi, non Davidis: quia sanclus Matthaeus cap. 13. scribit. Christum loqui solitum in parabolis, *ul adimpleretur quod scriptum esi, Aperiam in parabo lis os meum,eructabo abscondita a constitutione mundi:* quae verba habentur in secundo versiculo hujus psalmksed Sanclus .Matthaeus allegavit hunc locum, non ul ostenderet, verba hujus psalmi esse verba Christi, non Davidis, sed ul significaret. Davidem loquentem in parabolis figuram fuisse Christi, qui in parabolis loquulunis erat: quemadmodum cum Joannes dicit cap. 19. *facta sunl haec, ul Scriptura impleretur: Os non comminuetis* ea; *eo,* non vult negare de agno paschali dicta esse verba illa Exod. 12. *Os non comminuetis ex eo:* sed indicare vull agnum paschalem figuram Christi fuisse, Cl ideo Deo providente factum esse, ul non frangerentur crura Christi crucifixi, quando confracta sunl crura duorum latronum, qui cum ipso crucifixi fuerant. Quod aulem nos diximus, scculi Thcodorclum cx veteribus, el mullos reccntiores, verba cujus versiculi, ul eliam sequentium, esse Davidis colligitur cx lerlio vcrsiculo:ubi Propheta conlinuans sermonem suum nddil, *Quanta audivimus, el cognovimus eu. ct Patres nostri narraverunt nobis,* quae cerle neque Deo, neque Christo conveniunt.

2 *\periam in parabolis os meum, loquar* pro- *pcsi'iones ab initio.*

II.icc csl ratio, cur Divid petat attente, cl humiliter audiri verba sua. quia videlicet verba hujus j.-; lini continent res obscuras ct secretas, quae non possum inlolligi, nisi attente, cl humiliter audinlur. Per parabolas, inlelligunlur hoc loco m inililodincs, sive proverbia, quae brevia, Cl meliphorica esse solent. Per propositiones, inlclligunlur aenigmata.quae obscurissima sent: id cnitn significal vox hcbraica. ΠΊΊ’Π *chidolh,* cl graeca προβλήματα. ul perspicuum est ex cap. II. Judicum. ubi aenigma illud Sampsonis. *de comedenti exivit cibus, et de farti egressa esi dulcedo:* vocatur hebraico ΠΤ'Π *chidah* , ct graece problema. .Mulla sunl autem in hoc psalmo proverbia ei aenigmata, ul suis locis videbimus: sed illud polissimum aenigma hic significari videtur, quo per regnum Davidis figuratur regnum Christi, ct per montem Sion adumbratur Ecclesia. Per illud, *ab initio, si* corlicem psalmi respiciamus, videtur *in*lelligi tempus liberationis populi a captivitate Acgvplinco, quo (empore coepit populus Israel sub Mose formam habere rcipublicoe, el regi legibus el judiciis. Sic enim habetur versu sexto, *el suscitavit testimonium in Jacob, et legem posuit in Israel:* sed sanctus .Matthaeus cap. 13. citans hunc locum, declarat hoc initium intelligendum essedo initio mundi, dicens, *ul adimpleretur quod scriptum est: Aperiam os meum in parabolis, cruciabo abscondita a constitutione mundi.* Itaque sensus est. proferam sententias, quae fuerunt;ώ· scondilae el quasi aenigmata a principio mundi: unnmvis enim mysteria Christi omni tempore praedicta, el adumbrata fuerint, tamen velata erant, el paucissimis aperle revelata. De qua re sic loquitur Aposl. ad Ephes. 3.*Mihi aulem omnium Sanctorum minimo data est gratia haec in gentibus evangelizare investigabiles divitias Christi, cl illuminare onvnes.quae sit dispensatio sacramenti absconditi a saeculis in* Deo.Proprie aulem s.Mal(haeus dixit, *eructabo.*nam vox hcbraica hoc loco posita, *ahihah.* non significat loqui quocumque modo, sed ebullire, profundere, cx imo corde proferre: quod per vocem eructare salis aperle explicatur, ructus enim c.x plenitudine orilur.

3. *Quanta audivimus, et cognovimus ea: ct Putres nostri narraverunt nobis.*

A *Non sunl ôccullata a /iliis eorum, in generatione altera.*

5. *Narrantes laudes Domini, el virtutes ejus, cl mirabilia ejus, quae fecit.*

Narraturas historiam rernm gestarum , sub quibus tegebantur mysteria absconditu a coslilulione mundi: docet eam historiam accepisse se a patribus, qui el ipsi a majoribus suis acceperunt. *Loquar.* inquit, *propositiones ab initio quanta* videlicet *audivimus, ct cognovimus,* quoniam *Patres nostri narraverunt nobis,* tum scriptis literis tum oro proprio: non enim *occulta* osse voluerunt *ea filiis suis.* quos posl se *in generatione altera relinquebant:* qui quidem patres narrantes erant laudes Domini, el virtutes ejus, idest, potentiam ejus admirabilem, cl mirabilia opera, quae fecit: ob quae dignissimus esi omni laude. Illud, *quanta,* in hebraco csl, ‘TO'X *ascher, quae,* quare in

gi.icco.el latino codice ponitur.quan/α.pro,quan-(acuTTiqUC, vel qtiolcumqiie. Illud, *ca,* redundat npiid latinos, scd usllnle ponitur apud hebraeos. Illud, cl *I'alres noslri,* videtur positum, pro, Nam paires noslri. Siquidem, *cl,* saepissime usurpatur apud hebraeos, pro, enim, ul alias admonuimus. Illud, *non sunl occultata,* non repugnat verbis s. Matllioei, *Eructabo abscondita:* nam res gestae nun sunl occultatae n liliis narrantium eas:sed mystica significatio abscondita erat ab cis. Denique illud, *narrantes,* conjungitur cum nomine, *Patres* ul sanclus Augustinus notavit: ac per hoc verba interposita deberent claudi per parenthesirn hoc modo: *Patresnoslri narraverunt nobis* (non *sunl nccullata a filiis eorum in generatione* al/ern) *narrantes laudes Domini,* etc. Posset eliam illud participium, *narrantes,* conjungi cum pronomine .subiulelleclo, hoc modo. Nos igilur narrantes erimus laudes Domini el virtutes ejus, etc.

C. *El suscitavit testimonium in Jacob, el legem posuit in Israel,*
7. *Quanta mandavit patribus nostris nola facere ea filiis suis, ul cognoscat generatio altera.*
8. *Filii qui nascentur el exurgent, el narrabunt /iliis suis.*

Ilie incipit narrare res gestas a Deo. quas a patribus accepit: ac primo loco ponit,quod Deus dederit populo Israelilico legem,el mandata per Mosem: eljusseril eam legem, cl mandata tradi filiis a parentibus et sic propagari ad posteritatem.Illud ei, potuisset omitti,ul sanclus Hieronymus omisit: nam habetur quidem in hebraco,scd nihil conjungit. Additur emm ornatus gratia non solum in principio periodorum,· sed eliam in principio librorum ul initio Levitici, Numeri. Josue, Rulli, Ezechielis, el aliorum. Illud, *suscitavit.* sumptum csl ad verbum ex hebraco. Epvq *vaiekem,* sed potuisset eliam veili, *stare fecit,* sive, *constituit,* sive *posuit.* Vox. *testimonium,* nihil aliud hoc loco nisi legem significat.Vocatur autem lex Dei testimonium quia testificatur hominibus quae sil voluntas Dci.ul fusius diximus in explicatione psalmi decimi octavi, versiculo octavo. Itaque idem omnino est, suscitavit *testimonium in Jacob,* cum eo quod sequitur, *Legem posuit in Israel·,* idest, dedit Deus legem suam filiis Jacob, qui el Israel dictus csl. Illud. *quanta mandavit,* in hebraeo csl, ΓΓΪ *ascher Isivva,* idesl,quae *mandavit:* proinde vox, *quanta,* accipienda csl pro quanlacumque; sive quotcumque: ex quo inlolligimus nomine legis significari hoc loco non solum legem Decalogi, sed omnia mandata moralia, caeremoninlia et judicialia, quae habentur in quinque libris Mosis.

9. *Ul ponant in Deo spem suam, cl non oblivi-scamur operum Dei, cl mandata ejus exquirant.*
10. A'c */iant sicul Paires eorum, generatio prava el exasperans.*
11. *Generatio, quae, non dixerit cor suum: el non csl creditus cum Deo spiritus ejus.*

Explicui Propheta, cur Deus legem dcderii populo suo, el mandaverit,ut parentes docerem filios suos, cl illi nepotes patrum suorum. Ratio enim fuit, ul filii Israel non sperarent in Diis falsis, el idolis gentium; *sed in Deo vero,* qui legem sanciam de coelo illis dederat non sine ingentibus prodigiis: nec ul numquam obliviscerentur mirabilium operum Dei, quae fecil in liberatione eorum de servitute Pharaonis. Praeterea, ut sollicite quaererent, quid vellet ab eis Deus, atque id opere implerent. Denique ul non imitarentur ingratitudinem, el infidelitatem majorum suorum, qui affecti maximis ben· liciis n Deo per Mosem,ingratissimi fuerunt. Nam el in Aegypto cum essenl, aegre adduci potuerunt,ul crederent Mosi: el egressi de Aegypto, saepissime defecerunt ab obedientia Mosis, el Dei, assidue murmurantes, cl (quod gravit s csl) vitulos aureos adorantes. Illud, *generatio. quae non dixerit cor suum,* significat populum hebracorum non habuisse cor directum firmiter ad Deum, scd ad varia auxilia rfspvxi-se. Illud autem, el *non est creditus cum Deo spiritus ejus.* clarius est in hebraeo codice: 'IΠ'l'l 'JNMX N7'l *velo neemna elh cl rucho:* sic enim verti potest ad verbum, *cl non fuit fidelis ad Deum spiritus ejus.* Vox aulem Lilina accipienda csl in significatione non passiva, sed activa, ac si csscl deponentis conjugationis, non *est creditus cum Deo* idesl, non credidit Deo spiritus ejus;sic enim exponit s. August, vel accipiendum est verbum, *creditus,* pro. *fidelis,* ul accipiunt verbum graecum ἐπιστώ-ση Theodorctus.el Eulhymius. Itaque sensus erit,non fuit fidelis spiritus populi cutn Deo, quia saepe defecit a fide, cl obcdtenlia.

12. *Filii Ephrem intendenies,el millenlcs arcum conversi sunt in die belli.*

Plcrique nolari putant in hoc versiculo pugnam aliquam infoclicem hebraeorum de tribu Ephraim: sed neque facile csl invenire in divinis litter.s.quae illa pugna fuerit: neque credibile csl. Prophetam quasi ex abrupto inserere voluisse hoc loco particulare aliquod factum, cum generatim describit vitia lotius populi de \egypto mirabdiler educti, nc de servitute liberali. Igitur probabilius csl. per quamdam similitudinem explicari, quod dictum est, populum hebraeum non fuisse constantem in fide, el obedienlia Dei:ul sensus sit,Filii *Ephrem,* idesl, Israelilae similes fuerunt militibus incipientibus pracliari cum hostibus,el mox dimisso praelio terga vertentibus: sic enim Israelilae in deserto non semel promiserunt, se Deo parituros, cl facturos quaccumquc ille mandasse!: el siatim mutata voluntate cogitabant de reditu in Aegyptum,cl contra Deum, el Mosem murmurabant.Aominal aulem David filios Ephraim, idesl tribum Ephraim cl per illam inlelligit totum coctum Israelilarum.quia tribus Ephraim erat numerosissima, egpolenlissima posl tribum Juda: el per hoc aemula tribui Juda; el in Scripturis ul plurimum reprehenditur Iribus Ephraim, el laudatur Iribus Juda; el ideo mala universi populi describuntur potius sub nomine Epliraim, quam sub nomine aliarum tribuum, ct in

fine bujus psalmi dicil, *Iribum Ephraim non elegit: sed elegit Iribum Juda.* Vide Oscam Prophe-ldin.

13. *Non custodierunt testamentum Dei, cl in lege cius noluerunt ambulare.*
il. Et obliti sunl benefactorum ejus, cl mit abi Hum ejus, quae ostendit cis.
15. *Coram Patribus eorum fecit mirabilia in lerra Aegypti, in campo Tancos.*

Explicat, quod mclaphorica divcral, filios Ephraiin, idesl, Isradilas, conversos fuisse retrorsum; nam eum professi essent se obedituros Deo, non servaverunt paclum, ncc legem Dei impleverunt, el cito obliti sunl bcnclIciorum Dei. et mirabilium operum, quae Deus fecerat in Aegypto pro ipsis, quaeque a patribus suis narrari audierant. Illud, non *custodierunt testamentum Dei.* significat,non sieteruni promissis,sive non servaverunt paclum: nam in hacbraco csl vox, rV"|3 *bcrilh,* quae significat *paclum:* sed septuaginta interpretts verleruni, *testamentum,* ul alias saepe diximus. Illud, *in campo Tancos,* significat in planitie Aegypti, cujus regia dicilur Tanais. Mirabilia enim, quae fecit Moses, coram Pharaone, non facia sunl in loco obscuro, sed in loco celeberrimo cl apertissimo, in agro videlicet urbis regiae.

1G. *Interrupit mare, el perduxit cos, el statuit aquas quasi in utre.*
17. *El deduxit cos in nube dici, el lota node in i'.'uminatione ignis.*
18. *Interrupit petram in eremo cl adaquavit eos velul in abysso mulla.*
19. *El eduxit aquam dc pelra cl deduxit tamquam flumina aquas.*
20. *El apposuerunt adhuc peccare ei, in iram excitaverunt Excelsum in inaquoso.*

Posleaquara attigerat David mirabilia facta in Aegypto coram Pharaone: describit alia facta in egressu, idesl, divisionem maris rubri, ut transiret populus sicco vestigio per medium maris: el alia patrata post egressum dc Aegypto in solitudine, videlicet columnam nubis, quae praeeundo oslcndcbal iler per diem, et columnam ignis, quae ostendebat iler per nodem: ac poslea sitienti populo eductas aquas de petra in maxima copia.Addil vero David, post haec omnia mirabilia, populum incredulum ilerum provocasse Deum ad iracundiam, in deserto inaquoso ob aquae penuriam. Quae ilerum educta est de petra, ul habetur Num. 2<l. Nam illa prior educlio conligeral anno superiore, ul habetur Exodi 17. Illud, *slaluil aquas quasi in utre,* significat Deum ea facilitate fecisse ul mare consisteret, el non operiret hebraeos.qui per fundum maris iler faciebant, qua facilitate polesl homo continere modicam aquam inclusam in utre, ul non defluat in terram. Illud *in nube diei,* polmssel clarius verti, *in nube per diem:* nam in hebraeo non habet formam genitivi. In gracco est quidem ἡμερα . in genitivo, sed accipitur pro ablativo, quo graect caicnl, Illud, *velati in abysso mulla,* significat cx pelra linxisse tantam copiam liquarum, ac si pelra conversa fuisset in lacum profundissimum, vel in magnum, cl profundum flumen, ul dicilur in sequenti versiculo: abyssus enim esi profunditas magno. Denique illud, *elapposuerunt adhuc peccare ,* potest referri ad secundam cduclionem aquae ex pelrajut sensus su. olim peccaverunt murmurantes ob inopiam aquae, el Deus dedit illis aquam de pelra, Exod. 17. ct obliti illius miraculi apposuerunt secundo murmurare.el de potentia Dei dubitare,ob similem aquae penuriam, ul habelur Num. 20. ubi rursum dedit eis Deus aquam de pelra. Polesl eliam, ut alii volunt, conjungi cum sequenti versiculo, ul commemoretur peccatum murmurationis dc inopia panis, non de penuria aquae. Sed prior expositio mihi magis placet, tum propler vocabulum, *inaquoso,* quod denotat careniiam aquae;lum ne desit m hoc psalmo memoria peccati illius celeberrimi, quo populus bis murmura vit conlra Deum, cl Mosem ob aquae penuriam. El secundum hanc expositionem, illa verba, *el eduxit aquam de pelra,* continent repetitionem sententiae versiculi superioris non aulem narrationem secundae educlionis aquae cx pelra.

21. *El lentaverunt Deum in cordibus suis,ul peterent escas animabas suis.*
22. *Et male loculi sunt dc Deo: dixerunt, numquid poterii Deus parare mensam in deserhl*
23. *Quoniam percussit petram el fluxerunt aquae cl torrentes inundaverunt.*
21. *Numquid et panem poterii dare, aut parare mensam populo suo ?*
25. *Ideo audivit Dominus et disiulil, el ignis accensus est in Jacob . el ira. ascendit in Israel.*
2G. *Quia non crediderunt in Deo, nec speraverunt in salutari ejus.*
27. *Et mandavit nubibus desuper,el januas coeli aperuit.*
28. *Et pluit illis manna ad manducandum,* cl *panem coeli dedit eis.*
29. *Panem angelorum manducavit homo, cibaria misit eis in abundantia.*
30. *Transtulit austrum de coelo, cl induxit in virtute, sua africum.*
31. *El pluit super ens sicut pulverem carnes, cl sicut arenam maris volatilia pennata.*
32. *El ceciderunt in medio castrorum eorum circa tabernacula carum.*
33. *El manducaverunt, el saturati sunt nimis: cl desiderium eorum atlulil eis, non sunl fraudati a desiderio suo.*

Conjungit Prophela beneficium panis coelestis rum beneficio aquae productae ex petra: quoniam hacc erat figura insignis passionis Christi, cl sacrosanctae Eucharist ae; ul explicat Dominus ipse Joan. G. el Apostolus 1. Corinth. 10. Aqua enim ex pelra, est sapientia ex stultitia. Non enim minus contraria est sapientia stultitiae , quam aqua res mollis et fluida, petrae arenti, cl durae. Sapientia cx stultitia csl myslerium crucifixi. Chri-

slus enim crucifixus, Idesl, pelra percussa, gculibus slullilin cral el Judaeis scandalum: cl lumen hominibus fide illustratis producit ollissimam sapientiam. *El (plia non cognovit mundus* p< r *sapientiam Deum.placuil Deeper stuliiiiain praedicationis salvos facere* credentes,ul scribit Paulus I. Cor. I. panis aulem de coelo verus, non ral manna pluens cx coelo aereo; sed caro Chrisll, qui dc coelo coclorum descendit el dai vilam mundo. Manna lumen hunc panem verum adumbrabat; el hoc significavit Propheta, cum initio psalmi se parabolas, cl aenigmata cantaturum pollicebatur: sed veniamus ad expositionem verburum. Prophela posleaquam commemoraverat beneficium aquae de pelra cduclae, el infidelitatem populi, transii ad beneficia panis el carnis el ad novam populi incredulitatem explicandam. Sciendum aulem est, bis a Deo datum fuisse lu-braeis cibum carnium; semel una cum manna, Exodi 10. cl rursum carnis solius, Num. I I.el manna cum carnibus datum est. antequam aquae producerentur ex pelra: sed cibus carnis solius datus est posl cduclionem a· quae ex pelra. Sed David conjungit utrumque beneficium cl ulramque murmurationem simul: cl ideo nascitur in verbis aliqua obscuritas, quae facile tolli pi.lest. Ait igilur, *cl lentaverunt Deum* in *cordibus suis,*idesl experiri voluerunt, an Deus \cre esset omnipotens.ei curam gererei populi sui el ideo *pelierunl escas animabas suis,*quas videlicet anima ipsorum desiderabat, ul panes, cl carnes: sic enim narrai Moses Exodi 16. cl Num. 11. *El male loquuli sunl de Deo,* dubiianles videlicet an posset in deserto pascere populum suum, sicut poture polueral. Haec perlinent ad secundam murmurationem. Nam prior praceessil priorem educlioncm aquae ex petra, ut pnlel ex libro Exodi cap. 16. et 17. *Ideo audivil Dominus, el distulit,* i lest, audivil murmurationem ex incredulitate procedentem: cl distulit, hoc csl. longe fecit a se pupulum souin. nmovil n benevolentia sua, quin polius converlil benevolentiam in iram, cl indignationem el immisit ignem in cnslra, el mullos actilil, ul dicitar Num 11.Ei lamcn voluit convincere populum infidelem . cl demonstrare potentiam suam; el ideo *mandavit nubibus desuper et januas coeli aperuit.el pluit illis manna ad manducandum, el panem coeli dedit eis, panem angelorum manducavit homo.* Haec perlinent ud priorem murmurationem: manna enim datum est unie productionem aquae ex petra. Porro manna dicilur panis de coelo, quia ex coelo acreo pluebat; cl panis angelorum, quia opera cl ministerio angelorum fiebat: vocabulum nutem, manna, ductum est ab admiratione populi, qui videns lerram cooperiam novo illo cibo dixil, N1Π *Man hu,* quod significat, *quid hoc* ? Indo positum csl illi cibo nomen , w man . cl graece Μάννα ; cral aulem manna .simile pruinae, Exodi 16. d sicul semen coriandri, quod in mortario contusum, cl coctum igni, saporem habebat panis oleati. Num. II. Deinde *Transtulit Deus austrum de coelo, cl induxil in virtute sua africum, ct pluit super eos sicul pulverem carnes,* idesl, cfTecit, ut voulus vchcmcnlissimus dcfcrrcl colurniccs in desertum. ubi Judaei morabantur in lania copia, quanta csl copia pulveris in hllorc maris. In hebraeo habelur, *Translulil ventum orientalem",* cx quo inlelligimus per austrum,intelligendurn esseaustrum orientalem, qui dicitur eurus: sed quia auster oricnlalis non esi contrarius afiico, sive lybico, ut vocatur in lexlu graeco, sed polius ei vicinus, ct conjunctus; ideo Theodorctus el Euthymius cl alit per vocem, *transtulit,* non inlelligunl, *amovit,* sive cessare fecit; sed *excitavit,* ct *stare jussil,* ac si dictum esset, translulil dc coelesti thesauro, cl emisil in terram, ul eliam exponit sanclus Augustinus, ul simul cum Africo adduceret coturnices in desertum. Itaque non unus, sed duo venti cx duabus vicinis regionibus adduxerunl copiam maximam colurnicum.Non tamen csl improbabilis aliorum scnlentia, quod ventus australis orientalis, idesl, eurus remotus sil, cl prohibitus stare; cl solus africus, sive Lybicus impulerit coturnices in castra hebraeortim: nam Num. 11. dicilnr ventus a Domino adduxisse coturnices trans mare ad castra hebraeortim. Ubi unus venti solum mentio fi', el venii, qui per mare lybicum transiret,ul adduceret coturnices ad desertum. Ejusmodi aulem ventus, non est eurus, sed lybicus. ,\dde quo t sanclus Hieronymus ven i . *abstulit Eurum de coelo et induxil in forlitu line sua \fricum.* Denique verba graecac cl iali iae cdil oms facile explicantur in hanc sententiam cl duriuscule in priorem.

31. *Adhuc escae eorum erani in* ore ipsorum: cl *ira Dei ascendit super eos.*

3 >. *Et occidil pingues eorum, cl dcctos Israel impedivit.*

36. *In omnibus his peccaverunt adhuc, el non crediderunt in mirabilibus ejus.*

37. *El defecerunt in vanitate dies eorum,et anni eorum cum festinatione.*

38. Cum occideret eos *quaerebant cum, cl revertebantur, el diluculo veniebant ad cum.*

39. *El rememorati sunl, quia Deus adjutor est eorum,el Deus excelsus redemptor eorum est.*

40. *Et dilexerunl cum in ore suo, cl lingua sua mentiti sunl ei.*

41. Cor *aulem eorum non cral rectum cum eo, nec fideles habiti sunl in testamento ejus.*

Demonstrat in his versiculis Prophela, Deum magno miraculo satisfecisse desiderio hebraeorum, ul ostenderet potentiam suam: sed non dimisisse impunitam infidelitatem, cl contumaciam corum: hebrneos aulem lum ob miraculum, tum ob flagellum conversos fuisse ad obcdienliam, cl fidi ni, sed non stabili cordo.neque perseveranter, ul par cral. *Adhuc,* inquil, *escae erunt in ore eorum.* idesl, nondum consumpserant colurniccs, ct *ira Dei excitata est adversus eos,cl* occidil cx cis partem maximam, ita ul appellaretur locus illc sepulchra concupiscentiae, ul dicilur Num. 11. Quomodo eos Deus occiderit. Scriptura non docet; sed credibile esi morbo aliquo cx nimia aviditate, el saturitate comedentium exorto. Occidil autem Deus praecipue pingues, cl clcclos, id est,

magis deditos voluptatibus, cl juvcnlute, ac viribus robustiores: quos electos dicit inipedilos:quia morbus dejecit cos. cl impedivit, ne a morte fugero possent,quamvis alioqui robustissimi es-cnl. Hoc aulem illis accidit. quia pcccavciunl >n Benin infidelitate sua, non credentes mirabilia illa a Dei omnipotentia fieri, sed casu accidisse ul coturnices ad cos deferrentur. Ideo morte puniti sunl lania velocitate, ul defecerint dies eorum in vanitate. idest. vehit furnus, aut umbra, quae celerrime transit, ‹ l vestigium nullum relinquit. Ipsi aulem cum flagellarentur a Deo, cl morte afficerentur redibant ad cor cl quaerebant adjutorium Dei, et diluculo, idesl. continuo, slolim. cum primum flagellum sentire inciperent, veniebant supplices ad misericordiam Domini implorandam: el lunc ad memoriam revocabant beneficia Dei priora:scd non eral stabilis,cl vera conversio eorum.sed metu extorta cl fida: naro ore quidem amorem,cl devotionem erga Deum profitebantur, sed mentiebantur. (plia *cor connu* non *eral vere, directum, ad Deum, neque /idcles permanebant in servanda promissione, el pacto cum Deo inito.* Utinam non imitaremur el nos Christiani hanc hebraeorum inconstantiam: quam mulli enim sunl ex nobis, qui in periculo vitae constituti promittunt cl vovent Deo. cl sanctis ejus morum emendationem ; cl periculo evitato redeuni ad pristinam viliorum consuetudinem ! sed Deus non irridetur cl qui tales sunl, non effugient judicium Dei.

12. /pse flufem csl *misericors el propilius fici peccatis eorum cl non dnperdet cos.*

43. *El abundavit ul averteret iram suam et non accendii omnem iram suam.*

41. *El recordatus csl quia caro sunl, spiritus vadens. et non rediens.*

45. *Quoties exacerbaverunt cum in deserto? in iram concitaverunt eum in inaquoso 'l*

46. *Ei conn rsi sunl,cl lentaverunt Deum, el sanctum Israel exacerbaverunt.*

47. *Non sunl recordati manus ejus, dic quare- detail eos de manu tribulantis.*

Confert nunc propheta bonitatem Dei cum nequitia huniinum, ac dicil Deum quidem flag· liasse populum suum, sed non esse oblitum miscricordie naturae suae : cl ideo non tam severe in illos animadvertisse, ul eorum peccala merebantur. .'-im propilius erit peccatis eorum, cl non disperdet omnino populum suum.Ipsi quidem digni erant ultimo exterminio, sed misericordia Dei fecil. ul aliqui remanerent : ut re vera ex numero eorum, qui ▮xieranl cx Aegypto duo remanserunt Josuc.el Caleb.qui figuram gerebant electorum.qui salvi fient: nam ul Apostolus loquitur ad Rom. 11. *Non repulit Deus plebem suam, quae praescivit : sed rcli quine secundum electionem gratiae salvae factae sunl.* Itaque non répugnai lue versiculus dispersioni hebraeorum. quam videmus: nam impleta csl haec promissio in Apostolis.qui ex hebracis erani, et non solum dispersi non sunl. sed collegerunt multitudinem magnam Deo in populum electum: de quo prophet vil Oscas ‹ ap. 1. cl 2. ct explicat Apostolus Petr. I. Episl. cap. 2. *Qui oliqitand» non populus Dei. nunc autem populus Dei; qui non consecuti misericordiam, nunc aulem misericordiam consecuti.* Pergit propheta, ac dicit, d *abundavit, ul avertet iram suam:* idesl abundati 1er el copiose avertit iram suam, quia mullum remisit de poena, quam populi peccala merebantur, cl hoc modo temperavit.sive, avertit iram,quia *non accendit omnem iram suam,* ul juste facere potuisset. *El recordatus est. quia caro sunl.spiritus vadens et non rediens;* accessit ad rationem miserendi natura hominis post peccatum primi hominis infirma cl mortalis, obnoxia carnalibus concupiscentiis. Ipse enim novit figmentum nostrum.*quod caro sumus,* idesl carnales, infirmi, ac debiles: *el quod spiritus sumus vadens cl non rediens,* idesl vitam habemus mortalem, quae continuo progreditur a puerilia ad juventutem, et non revertitur ad pueritiam: progreditur a juvcnlute ad senectutem, el non revertitur ad juventutem,sed brevi compedio tendit ad morlcm. Ilaque similis est floribus, aliisque robus caducis: non aulcm soli el lunaecl sicili·», quae in circulos suos revertuntur, ct semper sunl eaedem, quia solidae sunt el aeternae. Non désuni qui velint, hoc loco per spiritum, intelligi animum, qui exit dc corporc per mortem, rl nim revertitur vi sua ad corpus. Sed non videtur ad rem praesentem facere tractatio de resurrectione,ubi solum describitur infirmitas cl brevitas humanae vitae. Proinde hoc loco per spiritum inlelligendus est spiritus vitalis corporis nostri,sive corporalis vita, quae progrediendo consumitur cl mutabilis. atque inslab lis est. Quod aulem sil talis vita hominis, probat propheta sequentibus versiculis. *Quolies,* inquit, *exacerbaverunt eum in deserto? in iram concitaverunt eum in inaquoso?* instabilitate sua videlicet nunc promittendo fidem cl obedienliam ; nunc conlra obloquendo et recalcitrando : nam conversi sunl a bono propositoel promissis, cl Icnlaverunl Deum experiri volentes, an vere Deus omnipotens cssel : el hoc modo son- *chim Israel,* idest. Deum exacerbaverunt. Vocatur autem Deus Israelis, *sanctus.* non solum a Divide, sed eliam ab Isaia in plurimis locis, quoniam solus Deus verus csl proprie sanctus, idest, purus el inviolabilis : dii enim gentium immundi demones sunt. Denique tanta fuil mutabilitas, cl stultitia h‹·· hraeorum, quos Deus eduxit cx Aegypto, ul slnlim obliti sini signorum el prodigiorum maximorum, cl plurimorum, quae manus Dei fecil, cum cos de servitute Aegyptiaca liberaret.

48. *Sicut posuit in Aegypto signa sua et prodigia sua in campo Tancos.*

49. *Et convertit in sanguine /lumina eorum, cl imbres eorum ne biberent.*

">(). *Misit in cos coenomyiam, et comedit eos:cl ranam, el disperdidit eos.*

51. *El dedit aerugini fructus eorum, el labores eorum locustae.*

52. *Ei occidit in grandine vincas eorum, el mo ros eorum in pruina.*

53. *El tradidit grandini jumlenla eorum, cl] os sessiones eorum igni.*

51. *Misit in* cos *iram indignationis suae, indignationcm cl iram et tribulationem, immissiones per Angelos malos.*

55. Viam *fecit semitae irae suae* : non pepercit *a morte animabas eorum, et jumenta eorum in morte concludit.*

56. *Et percussit omne primogenitum in lerra Aegypti, primitias omnis laboris eorum in tabernaculis Chain.*

57. *El abstulit sicut oves populum suum, el perduxit* cos *tamquam gregem in deserto.*

58. *El eduxit eos in spe. et* non *timuerunt,el inimicos eorum operuit mace.*

Occasione versiculi quadragesimi septimi, ubi dixerat Propheta, non fuisse recordatos hcbracos mirabilium quae fecil Deus, cum educeret eos de Aegypto, describit bis undecim versiculis signa el prodigia, quae fecil Deus adversus Pharaoncm, donec tandem eum cum exercitu suo demersit m mare. Quae omnia narrantur in Exodo a capit. 7. ad 14.Porro David non meminit omnium signorum, sed praecipuorum; neque ordine illa cnumeral.sed ul sibi visum est: sic igilur loquitur, non *sunt recordati* hebraei in deserto, *manus Ttomini,* idesl, potentiae vel operis Domini, quo liberavit eos dc manu Pharaonis tribulantis. Sicut *posuit in Aegyplosigna,* idesl non sunl recordati,quemadmodum statuerit Deus ingentia miracula, signa potentiae suae in Aegypto, ac potissimum in parte nobiliore Aegypti, ubi csl Tanis regia Pharaonis. *El convertit,* idest, quia convertit, *in sanguinem /lumina eorum, el imbres eorum, nc biberent.* De hoc signo scnbil Moses Exod. cap. 7. Vocat propheta flumina Aegypti varios ramos Nili fluminis, qui per Aegyptum fluunt, per imbrem, non intelligilur pluvia, quae in Aegypto videri non solet, sed ponitur imber pro aqua, species videlicet pro gencrc. Quomodo Virgil, lib. 1. Acneid. dixit:

Accipiunt inimicum imbrem, rimisque fatiscunt.

Ubi per imbrem inlelligil aquam marinam, quae in navim per rimas ingrediebatur. Itaque David more suo idipsum bis repetit. el quod in priore parte versiculi vocavil */lumina,* in posteriore vocat imbrem. *Misit in cos coenomyiam, el comedit cos, cl ranam, cl disperdidit eos* : dc hoc ugilur Exodi cap. 8. Vulgaris quaestio hic est an sil legendum cocnomyia. idesl, musca communis, sive omne genus muscarum an cynumyin, idesl musca canina. Vulgata editio correcta habet, cocnomynm, cui favet sanctus Hieronymus lum in versionc sua ex hebraeo. tum in epist. ad Simiam et Frelellam: grocci lamcn libri communius habenl cocnomyam cl sic legit, el exponit idem sanctus Hieronymus in commentario.Vox hebraea, 52’ÿ *harob,* mislionem significat, el salis convenit lectioni vulgatae correctae: sed res non est magni momenti. El *dedit aerugini fructus eorum, el labores eorum locustae,* hoc signum habelur Exod. 10. ubi iit lanium mentio locustarum : proinde per aeruginem intelligcndac sunt locustae, vel bruchi (ut vertit s. Hieronymus) quae animantia devorant herbas ad mudum aeruginis. Itaque nomen aeruginis, quod proprie significat vilium acris, hoc loco accipitur metaphorice. *El occidit in grandine vineas eorum, et moros eorum in* pruinaide hac re. agitur Exod. 9. ubi non fll mentio pminae.sed solius grandinis. Sanctos Hieronymus verlil, *cl sycomoros eorum in frigore,-* ubi per frigus possel inlelligi frigus grandinis, ul sil repetitio ejusdem rei : vel certe grandine el pruina afflixit Deus vineas el arbores Aegypti: sed David addidit, quod Moses omiserat. *El tradidit grandini jumenta eorum,et possessiones eorum igni.* Grando ‹ nim cum igne fulgurum et fulminum descendebat, ncc solum herbas, sed eliam jumenta perdebat, ul ibidem legimus. *Misit in eos iram indignationis suae, indignationem ct iram el tribulationem, immissiones per Angelos malos.* In hoc versiculo gcncralim complectilur Propheta omnes alias plagas, quas omiserat, ul ulcera. vesicas el alia id genus, cl simul attingil postremam cl gravissimam plagam, occisionem videlicet primogenitorum omnium, quae Licia csl per angelum percutiemem. ul dicitur Exod. 12. Aon *sinam,* inquil. *percussorem ingredi domos vestras* etc. *Misit iram indignationis >uac,* idesl effectum irae el furoris sui, tribulationem videlicet magnam cl hoc, idem repetens, ait, *iram el indignationem.* idesl effectum irae, cl furoris, qui effectus csl tribulatio *.immissiones per angelos malos,* idesl quae tribulatio fuil per immissionem angelorum malorum. Ex quo inlelligimus, plagas Aegypli. ac praecipue occisionem primogenitorum facta esse opera Angelorum, qui non nocent, nisi quantum Deus permiserit; cum Dei summi Judicis administri sini. Possunt aulem angeli mali dici angeli sancti, qui dicuntur mali ab effectu, quia puniunt quos Deus vult puniri. Possunt eliam dici angeli mali, docmones impuri, qui sunt vere mali, malam voluntatem gerentes. Deus enim ulrisquc utitur : nam per Angelos sanclos punivit Sodomitas igne coelesti.el per angelos impuros flagellavit Jobuin igne pariter coelesti. Vide s. August, in hunc locum, ïïαηι *fecit semitae irae suae, non pepercit a more animabus eorum.* Insignis metaphora est. quasi dicat, ira divina ultionem parans delinebatur a divina misericordia, ne usque ad mortem desaeviret : sed tandem rcmolo obice misericordiae, viam *aperuit irae suae,* cl non pepercit vitae ipsorum a morte : sed occidit omnia primogenita hominum, cl jumentorum, quae erant primitiae laborum eorum,idest Aegyptiorum: laborant enim plurimum homines in educandis liliis suis, cl jumentorum suorum, sed primitiae laboris erga primogenita exercentur.· ac per hoc dicuntur primogenita primitiae laborum. Illud, *in tabernaculis Chain,* significat in Aegypto. Chain enim fuit filius Aoe. et Mizraim fuil filius Chain: el ab hoc filio. ΠΟ *Cham* dicta est Aegyptus, *Mizraim.* flaque dicitur Aegyptus tabernaculum Cham a parente primi habilaloris et possessoris Aegypti. *El abstulit sicut oves populum suum, ct perduxit eos sicut gregem in deserto.* Occisis primogenitis Aegyptiorum dedit Pharao fiicullnlem hebracis abeundi ex Aegypto, ut habelur Exodi 12. El tunc Deus eduxit populum suum cx Aegypto, et duxit in

desertum Arabiae. *El eduxit eos in spe. ei non timuerunt", idesl* cum fiducia magna: el *inimicos eorum operuit mare:* quae fuit ultima plaga Aegyptiorum, cl in qua finem occepit captivitas liliorum krael, ul habelur Exod. 14.

59. *El induxit cos in montem sanctificationis suae, montem quem acquisivil dextera ejus.*
60. *El ejecit a facie eorum gentes, ct sorte divisit eis terram in funiculo distributionis.*
61. *El habitare fecit in tabernaculis eorum tribus Israel.*
62. *El lentaverunt, et exacerbaverunt Deum excelsum. et testimonia ejus non custodierunt.*
63. *Et averterunt se, cl non servaverunt pactum: quemadmodum patres eorum, conversi sunt in arcum pravum.*
61. *In iram concitaverunt cum in collibus suis, cl in sculptilibus suis ad aemulationem eum provocaverunt.*

Transii nunc Propheta nd h'slorinm libri Josuc, cl Judicum, alquc ostendit, fuisse hcbracos introductos a Deo in lerram promissionis, quam vocat *montem sanctificationis* suae,quia erat terra montuosa,cl quam Deus sibi ipse sanclificaverat el dedicaverat, ul in ea coleretur a populo suo. Dicit quoque cam terram acquisitam a Deo, quia Deus fecit evidentibus miraculis, duce Josuc, ul Israelilac vincerent bello, ct expellerent pristinos habitatores cultui idolorum addictos. Addit vero propheta hebraeos in terram promissionis introductos, non fuisse meliores patribus suis, qui In deserto petierant: nam ipsi quoque *lentaverunt el exacerbaverunt Deum servientes idolis,* el verum Dei cultum deserentes. Illud *conversi sunt in arcum pravum,* significat cos imitatos esse arcum distortum. qui non jacit sagittas, quo jacendae sunl,sed in aliam pariem, ubi non oportebat. Sic enim hebraei promittebant observantiam legis Dei, ac videbantur sagittas operum suorum dirigere ad cultam veri Dei,sed interim sacrificabant Diis alienis, id quod propriis verbis explicat propbeta in sequenti versiculo, cum ait, *in iram concitaverunt eum in collibus suis,el in sculptilibus suis ad aemulationem eum provocaverunt,* siquidem in excelsis collibus,praesertim frondosis collocabant altaria idolorum, ibique eis sacrificabant.

Ilie jam explicat Propheta ultionem Divinam in peccata populi sui: ac praecipue commemorat tempus illud, quo Philisthaci fuderunt exercitum populi Dei. el arcam Domini captivam duxerunt, sacerdotibus occisis, qui eam custodiebant: quae historia narratur in 1. reg. capit. 4. Ait igilur, *audivit* Deus,idest cognovit peccata populi sui clamantia in coelum; *el sprevit* populum suum tamquam inutilem, cl tamquam morte dignissimum *redegit valde ad nihilum,* idesl, valde humiliavit, comessa victoria maxima hostibus eorum. *El repulit tabernaculum Silo,* idesl abjecit tabernaculum, in quo erat arca, quod tabernaculum tunc erat in Silo: cl in quo tabernaculo Deus quodammodo habitabat inter homines, quia inde dabat responsa hominibus. *El tradidit in captivitatem virtutem eorum, ct pulchritudinem eorum in manus inimici,* idcsl permisit circumveniri, el undique circumdari gladiis hostium populum suum.quem elegerat sibi in hacredilalem, idcsl in populum peculiarem, el proprium.*Juvenes eorum comedit ignis,* idcsl ardor belli, sive ignis irae Dei consumpsit prncstanlissimos quosque, quales solent esse homines in flore juventutis ; *el virgines eorum* non *sunt lamentatae,* idesl occisis juvenibus in bello, virgines cis desponsatae non habuerunt,qui earum sortem lugerent, quoniam in communi strage quisque habuit, quod domi suae lugeret. Itaque illud, *lamentatae,* passive accipiendum est, nl indicat sanctus llieronynms, qui vertit, *el virgines ejus nemo luxit,* Rabbini legunt.*ct virgines eorum* non *sunl laudatae,* carmine videlicet nuptiali. Sed vox hcbraca *hullalu,* uiruinqtic significare polesl, *defletae,* cl *laudatae,* nos aulem anteponimus septuaginta seniores, cl sanctum Hieronymum omnibus Rabbinis. *Sacerdotes eorum in gladium* ceci*derunt,* videlicet Ophni, cl Phinccs lilii llcfi. qui nominalim referuntur inter mortuos. I. reg. 4. El *viduae eorum non plorabantur,idcsl* relictas uxores eorum nemo fuit, qui deflendo consolaretur, quoniam, ut dictum est, omnes occupati erant in propriis consanguineis deplorandis, quos ruina communis oppresserat. In hebraeo, M· *chcnah,* ct graeco ζλανΞήσοντα'. habetur in futuro, non *plorabuntur",* sed sanctus Hieronymus intelligent futurum poni pro praeterito, vertit, nonsunl *defletae,* cl cum secutus nosicr interpres, vertit, non *plorabantur.*

71. *El excitatus est tamquam dormiens Dominus, tamquam potens crapulatus a vino.*
72. *El percussit inimicos suos in posteriora, opprobrium sempiternum dedit illis.*
73. *Et repulit tabernaculum Joseph, el tribum Ephraim non elegii.*
71. *Sed elegit tribum Juda, montem Sion, quem dilexit.*
13. *Et aedificavit sicut unicornium sanctificium suum in terra, quam fundavit in saecula.*
76. *Et elegii David servum suum, el sustulit cum de gregibus ovium, de post foetanles accepit cum.*
77. *Pascere Jacob servum suum, cl Israel haeredilatem* suam.

67. *Audivit Deus, el sprevit, cl ad nihilum redegit valde Israel.*
66. *El repulit tabernaculum Silo. tabernaculum suum, ubi habitavit in hominibus.*
67. *El tradidit in captivitatem virtutem eorum,el pulchritudinem eorum in manus inimici.*
68. *Et conclusit in gladio populum suum ct hacrcdilalcm suam sprevit.*
69. Juvenes *eorum comedit ignis, cl virgines eorum non sunl lamentatae.*
7(1. *Sacerdotes eorum in gladio ceciderunt, cl viduae eorum non plorabantur.*

78. *El pavit cos in innocentia cordis sui, ct in intellectibus manuum suarum deduxit cos.*

In hoc postrema parle psalmi, David oslend.l, Deo placuisse afllictionem populi sui, quatenus poena erat peccatorum: sed non placuisse superbiam, cl iniquitatem Philistinorum, qui eos alllixcrunl: el ideo vindiciam ab ipso Deo sumptam dc Pliilislliacis.ul narratur in eodem 1. lib. reg. c. 5. Deus enim saepe utitur main voluntate impiorum ad aliquos puniendos; el deinde punit eosdem impios, non tam attendens, quod per illos ipse fecit bonum, quam malam nocendi cupiditatem, quam in cis ipse non fecit. Addit deinde, noluisse Deum ul tabernaculum esscl amplius in Silo, civitate dc tribu Ephraim, neque ul summa Imperii esscl in Iribu Joseph; sed voluisse.ul tabernaculum statueretur in monte Sion cl imperium perlineret ad tribuni Juda. cl ex Iribu Juda Davidern elegisse regem populo suo: quod csl vaticinium de Chrislo cl cccicsia, ul initio psalmi diximus. Nam ul hoc loco diligenter observavit sanctus Augustinus, non repulit Deus Joseph, cl elegit Judam ob mentum personarum. Nam Joseph melior luit mullo, quam Judas, sive caslilalcm sive patientiam,sive sapientiam, sive prudentiam, sive dilectionem inimicorum consideres : sed elegit Judam propter Davidem, cl Davidern propter Christum, cl Synagogam destruxit, ul ecclesiam aedificaret. Sed ipsa verba explicemus. *El excilalus esi tamquam dormiens Dominus,* idesl praevaluerunt Philisthaci in hebracos, non ob Philislhaeorum potentiam vel domini impotentiam: sed quia Dominus dormiebat, cl dormiebat sopore gravi tamquam crapulatus a vino. Ebrietas enim alte dormire facit. Sed a sopore illo excitatur potentiam suam in Philislhaeos mirifice demonstravit. Dicitur aulem Deus dormire metaphorice, quando ila sc geni, ac si non adverteret injurias, quas illi faciunt iniqui : cl dicilur dormire ul crapulatus a vino.quando patienter agit erga gravissimos peccatores, ac si ila alte dormiat, ul non advertat injurias maximas conira sc fieri . qualis injuria fuit captivitas Arcae. Non desunt qui metaphoram ebrietatis ila explicent, ul sensus sil, Deum excitatum a somno potenter, el furiose egisse in adversarios, ul solent ebrii, qui valcnlissimi ct audacissimi sunl, cum non advertant quid faciant. Sed non placet isla expositio ; tum quia elirielas facit quidem audaces homines,sed non potentes, imo debilitat potius: cl qui a somno exurgunl, non surgunl ebrii, sed sobrii, maneat ergo prior expositio, quae s. Augustini e>t. *El percussit inimicos suos in posteriora:* immisit enim morbum gravissimum cl pudendum in *posteriora* corporis Philistinorum, ac ul Scriptura loquitur, *in secretiore parle* natium, ul simul cruciarentur dolare cl rubore, ul legitur I. reg. cap. 5. *Opprobrium sempiternum dedit illis:* quia providentia Dei fecit, ul ipsi Philislbaci anos aureos appenderent arcae ad memoriam sempiternam morbi pudendi, quo Deus illos uiTeccrul, 1. reg. cap. 6. *cl repulit tabernaculum Joseph,* idcsl noluit deinceps tabernaculum salium, in quo servabatur. Arca, esse in Silo, quae csl civitas in iribu Ephraim, qui filius oral Joseph. *El tribum Ephraim non elegii.* idcsl constituturus regnum in populo suo,non elegii regem ex tribu Ephraim, quae erat una ex duabus tribubus Joseph,el quidem numerosissima i l polcntissima. *Sed elegit tribum Juda. montem Sion, quem dilexit, idcsl* elegit tribum Juda, ex qua darcl populo suo principes: cl elegit montem Sion, in locum tabernaculi, cl poslea templi, in quo servaretur arca cl fierent sacrificia. *EL aedificavit sicut unicornium sanctificium suum in terra. quam fundavit in saecula,* idest. aedificavit Deus in monte Sion, sive in Jerusalem, quae csl terra duratura in aeternum, sanctuarium suum firmissimum, quasi cornu Monoceroti. Haec csl parabola praecipua, cl propositiu sive aenigma potissimum, quod inilio psalmi Propheta promisit: neque enim sanctuarium testamenti veteris fuit firmum, ul cornu Monocerotis, nisi in typo sanctuarii testamenti novi: neque mons Sion, aut Jerusalem fuit lerra fundula in saecula, cum brevi eversa fuerit: nisi in figura ecclesiae Christianae,adversus *quam, porlae inferi non praevalebunt,* Matlh. 16. ct cujus religio cl sacramenta non inulabanlur usque ad Mundi consummationem.Vox uniccrrnium.grarce, μονοχἰρωτων, in hebr. legitur. *ramim.* quod signilicat excelso, sed scptuaginla, cl s. Hieronymus non legerunt. C'Q'n ramim, sed, *remim,* quod *monocerotes.* idcsl bestias, quae solum unum cornu, sed firmissimum cl robustissimum gerunt: cl sine dubio hacc csl vera lectio. *El elegii David servum suum, cl suslulil cum dc gregibus ovium, de posl fodantes accepit* cum, pascere *Jacob senum* suum, *el Israel haeredilalem suam.* Omisit Propheta Regnum Saulis, quia modicum duraturum erat, cl quia quasi extortum fuit a Deo clamoribus populi ; sed regnum Davidis posuit, qui Christi ligurara gerebat, el ex propria Dei voluntate duraturum in aeternum orat. Elegit ergo David servum suum, cl sustulit eum de humili loco, ne forle ejus virtuti tribueretur tanta exaltatio. *Suslulil.* inquam, de *gregibus ocium;* idesl de ufllcio et munere paslorilio, quod re ipsa exercebat cum oves foetas sequeretur. *Pascere Jacob servum suum, ct Israel hacredilalem suam.* idesl transtulit de ministerio pascendi oves.ad ministerium pascendi homincs:praeposuit enim illum regem populo suo el hacredilali suuc. quae Israel cl Jacob appellatur. In hebraeo habetur.Jacob populum suum, non ul nos habemus.servum suum. Aliqui suspicantur septuaginta interpretes vertisse, λαὸν non os/.cv. At cur non verisimilius sil in hebrneo olim luisse, *habdo. servum* suum, el poslea successu temporis a sciolis, mutatum in, Vjy *hammu,* populum suum ? In sensu nulla est dissentio. Populus enim Israeliticus, csl populus Dei el servus Dei diei polesl. *El pavit eos in innocentia cordis sui.cl in intellectibus manuum suarum deduxit eos.* idcsl optimam fuisse divinam electionem eventus probavit. David enim pavit cl rexit populum Dei innocentia cordis el sapientia operis: in innocentia cordis, quia cor purum cl immaculatum gerens non alTeilabal gloriam suam, sed Dei; non utilitatem suam sed pupuli ; cupiebat non lam praccssc.qunm prodesse, pasce-

bal ores, non ut suas, sed ul Domini sui; ul minister, non ul herus: in sapientia operis,vel ul David loquitur, *in intellectibus manuum deduxit populum,* quia considerate agebat, quidquid iigcbul.non (emere, non sine consilio, non absque innlurilnle. Quae omnia etiamsi utcumque Davidi conveniunt; absolute tamen cl perrecte non nisi Chrislo conveniunt. Alioqui non reprehenderetur in Scriplura Davjd, quod uxorem alienam concupierit, quod adulterium cl homicidium perpetraverit; quod populum sine causa numerari voluerit ; quod MipliJ. boseph inauditum damnaverit el bona ipsius imprudens calumniatori donaverit. Christus nutem vere innocens corde, el sapiens in opeie lull; *qui peccatum non l'edi, nec inventus est dolus inore ejus.* I. Petri 2. Quique audacter dicere poterat, Qui< *ex vobis arguet me de peccato?* Joann. 8.

P S A L M U S LXXVill.

T I T I) L L S E T A R G U Λ I E N T U M P S A L M I

Psalmus Asaph.

De hoc titulo nihil dicendum occurrit. Argumentum csl deploratio calamitatis, quae accidit licbracts sub Antiocho, el caeleris regibus tempore Machabaeorum, ul communiter docent s. Augustinus, Tlieodorelus. Euthymins, ct multi recenliorum, ct ipse etiam auctor libri Macbabacorum primi cap. 1. allegat hunc psalmum , tamquam vaticinium carum calamitatum. Potest tamen accomodari idem psalmus ul eum accomodal s. Augustinus, ad persecutiones, quas passa csl Ecclesia a regibus, et imperatoribus paganis. In hoc psalmo concordant textus hebraici, gracci, cl luliiit, cl lotus psalmus facillimus est.

EXPLICATIO PSALMI LXXVill.

1. *Deus venerunt gentes in haeredilalcm luam: polluerunt templum sanctum tuum posuerunt Jerusalem in pomorum custodiam.*

Alloquitur propheta Deum, et in persona populi Dei. qui futurus erat tempore Muchabaeoruin conqueritur de vastatione templi, cl civitatis. Narrat aulem hic propheta Deo, non ut eum doceat quasi ignorantem, cum potius ab co sibi revelata didicerit: sed ul hac commemoratione movent ipse se ad orandum ardentius. *Deus .* inquit . *venerunt génies,* pagani videlicet idololatrae.in *haercdilatem luam,* idesl, in eam civitatem, cl provinciam, quam elegisti do loto orbe terrarum in propriam possessionem. Ilaercditas enim cl possessio in Scripturis pro eodem accipiuntur. Explicat deinde. ad quid venirent gentes in hacrcdilatem Dei; *polluerunt* . inquit , *templum sanctum tuum.* ‧hiod factum csl sub Antiocho, ut dicilur libro. 1. Macliab. cap. 1. tunc enim idoltim in templo collocatum csl. cl altaria prophanala. atque idolis consecrata. *Posuerunt, Jerusalem in pomorum custodiam,* idesl, ipsam regiam civitatem adeo desolaverunt, ul non videretur amplius civitas, sed tugurium desertum, qualia sunt quae eriguntur a«l custodiam pomorum in hortis, aut vineis, cl pomis collectis deseruntur. Id accidisse sub Antiocho testatur lib. 1. Machab. c. 3. ubi sic legimus, c· *Jerusalem non habitabatur, sed erat sicul deserium.* Vox hebraca. *lehiim,* pro qua habemus , *pomorum custodiam,* .signifient, *vastatio·nem , desolationem , desertum ,* ct similia. Sed septuaginta interpretes, ul rem declararent per similitudinem, dixerunt, *in pomorum custodiam·,* s. Hieronymus vertit, *in acervum lapidum.* Sed melior videtur interpretatio prior, quam latinus interpres secutus est. Civitas enim reducitur in acervum lapidum, quando omnino destruitur, cl lapides dumorum in locum unum colliguntur, at Jerusalem non itu funditus eversa fuit, ut habitari non posset: sed muri dejecti fuerunt, cl civitas ex parte incensa, el habitatores stigali, ul habetur lib. 1. Jlachab. cap. 1. Sed tamen adhuc relinebat furinam civitatis, cl habitari putuisset, ul colligitur cx eodem lib. 1. cap. 3. et 4. proinde rectius comparatur pomorum custodiae, idest. tugurio seinidirulo, el deserto, quam acervo lapidum.

2. *Posuerunt morticina servorum tuorum escas volatilibus coeli : carnes surclorum tuorum bestiis terrae.*
3. *Efluiiderunl sanguinem eorum, tamquam in circuitu Jerusalem, et non erat qui sepeliret.*

Deploravit vastationem templi,el civitatis; nunc deplorat caedem hominum cl barbariem , ac feri-

litem hostium, qui cadavera sepeliri non paliebanlur, *posuerunt,* inquit, *morticina,* idesl,cadavera occisorum Judaeorum non dederunt sepulturae, sed exposuerunt in escam corvis.el canibus. Morticina proprie dicuntur cadavera eorum, qui morbo interierunt: tamen hoc loco exlenlitur vocabulum ad cadavera occisorum. Diam in sequenti versiculo explicatur, quae sint illa morticina,cum additur, *effuderunt sanguinem eorum,* idesl, *«ervorum tuorum* sive *sanctorum tuorum,* idesl, hominum libi sanctificatorum per fidei professionem. *In circuitu Jerusalem tamquam aquam,* idesl, in magna copia, sine delectu personarum , sine Umore aliquo; *et non erat qui sepeliret,* el ideo relinquebantur cadavera illa avibus coeli.cl bestiis terrae. Huc impletum est tum in aliis multis, lum potissimum in illis scxaginla viris primariis, quos una die curavit occidi Alcimus prope Jerusalem, ut dicilur lib. 1. Machab. cap. 7. Ibi enim citatur liic versiculus, ubi caedes illorum describitur.

4. *Facti sumus opprobrium vicinis nostris, sub sannalio, et illusio his, qui in circuitu nostro sunl.*

Deplorat nunc eliam infamiam,quae cx persecutione illa est scquuln. *Facti sumus,* inquit.*opprobrium vicinis nostris,* idesl, vicinis Regnis Idumaeorum, Moabilarum, Ammonitariim, el aliarum gentium,quae despiciebant,el irridebant hebraeos, ul homines imbelles, cl contemptibiles.

5. *Usquequo Domine irasceris i.i finem* ? accendetur *velul ignis furor tuus ?*

Videbat piophela iram Dei in populum suum accensam adeo vehementer, ul videretur periculum imminere, ne populus funditus interiret; ideo in persona populi precatur finem Ioniae indignationis. *Usquequo.*inquit.*irasceris in finem?* idest, quousque crescet ira tua, el crescendo minabitur nobis ultimum exterminium ? Idipsum repetens addit,*usquequo accendelurvelul ignis zelus tuus?* ubi comparat indignationem Dei igni, qui nisi celeriter extinguatur,crescere solet in immensum.ct in cinerem omnia redigere. Per iram non inlelligilur perturbatio, sed voluntas exigendi spiritualem castitatem, cl puniendi cos, qui fornicantur ab ipso.

G.Effundc iram luam in gentes quae te non noverunt, et in regna quae nomen tuum non invocaverunt.

Orat converti iram Dei in hostes populi sui.quasi dicat,nos etsi mali lilii sumus,te novimus Deum verum, te colimus el invocamus. *Effunde* igilur putius iram *luam in hostes tuos. qui te non noverunt,* idesl, nun habent pro Deo. cl non invocant numen tuum.quin omnipotentem te esse non credunt. Sed occurrit quaestio ex cap. 12. Lucae, ubi dicilur, servus *qui non novit voluntatem Domini sui, vapulabit paucis; qui aulem novit, ct non fecit, vapulabit mullis.* Respondet s. Augustinus, Evangelium loqui do servis, qui sunl in eadem familia: inter eos enim gravius peccant el severius puniuntur, qui scientes peccant, quam qui peccant, nescientes: sed ulriosque mullo gravius peccant, c longe asperius puniendi sunl, qui dc familia non sunl sed hostes jurati sunt, el serviunt creaturae potius quam Creatori, cl familiam lotam gravissime pcrsecuniur, quales erani illi, de quibus in hoc, psalmo agitur versiculo sequenti.

7. *Quia comederunt Jacob, ct locum ejus desolaverunt.*

Non solum enim isti Deum invocaverunt.verum eliam populum ejus quasi panem consumpserunt, spoliantes, fugantes, interficientes, vel etiam minis et terroribus in corpus suum trajicientes per Ildei abnegalioncm. quomodo e contrario dicilur sancto Petro Aci. 10. *Macta, cl manduca',* idesl, in corpus Ecclesiae recipe per conversionem ad veram Fidem. *El locum ejus desolaverunt,* idest, civitatem Jerusalem desolantes in solitudinem redegcrenl. In hebraeo habetur 1П'13 *navehu, ejus* sive *pulchram habitationem ejus desolaverunt.*

8. Ne *memineris iniquitatum nostrarum antiquarum". cito anticipent nos misericordiae tuae, quia pauperes facti sumus nimis.*

Ne videretur populus Dei, dum hostes accusat, cl dignos poena esse judicat, seipsum voluisse justificare, quasi non meritas poenas dar< I. cl quasi potentia adversariorum, non juslilia Dei attereretur; confitetor in hoc versiculo peccata sua, el parentum suorum.cl misericordiam patris, non justitiam judicis appellat. ,Ve *memineris.* inquit, *iniquitatum nostrarum antiquarum,* idesl, ne pumas nos ob iniquitates antiquas, tum parentium. Solet enim Deus aliquando reddere iniquitatem patrum m filios in tertiam, el quartam generationem, ut dicilur Exod. 20. Imo el Dominus dicit Mallii. *22. Implete mensuram patrum vestrorum;* el paulo post, *ut veniat super vos omnis sanguis justus, qui effusus est super lerram a sanguine Abel justi usque ad sanguinem Zachariae filii Burachiae.* etc. Neque contraria est liaec sententia Ezecliieli cap. 18. qui dicit, *filius non portabit iniquitatem patris:* (Ilius enim proprie punitur ob peccata sua, sed dicilur aliquando puniri ob peccata parentum, quoniam Dens non punivisset illum, quamvis juste cum punire potuisset nisi indus peccatis parentum. Quod aulein filius non portet iniquitatem patris.nisi sequatur iniquitatem patris; docent ss. Patres, Hieronymus in cap. 18. Ez.echielis , Augustinus in psal. 118. Gregorius lib. 1.7. Moral, cap. 22. el Chrysostomus homil. 29. in Genesim. *Cito anticipent nos misericordiae tuae,* idest, jam ruimus in interitum nisi velocissime misericordia lua praeveniat nos: anticipare enim hoc loco, est praeoccupare,sive praevenire ultimam ruinam, ad quam velocissime currimus. Addit,ct déclarai.cur tanta celeritate auxilii sil opus. *Quoniam,* inquit, *pauperes /acti sumus.* Ubi per *pauperes,* inlelligunlur afflicti, humiliait,

attenuati, egeni non solum divitiarum, sed cliam virium, cl auxilii.

9. *Adjuta* nos *Deus salutaris nosler, el propter gloriam nominis tui Domine libera nos . cl 'propitius esto peccatis nostris nomen tuum.*

Explicat quomodo misericordia Dei anticipet nos: explicat autem per modum orantis, non per modum docentis. *Adjuva,* inquil, nos *Deus salutaris noster,* idcsl, anticipent nos misericordiae luae adjuvando nos in facienda justitia, ad cvilanda pcccala futui a , el in agenda poenitentia , ad expianda pcccala praeterita : dicit aulem *adjuva ,* ut ostendat , non tolli arbitrii libertatem per auxilium gratiae , sed stabiliri : non enim proprie adjuvatur , nisi qui aliquid agit cooperando gratiae. Declarat deinde utrumque. *El propter gloriam nominis tui libera nos,* idcsl, non propter merita nostra : sed propter gloriam luam libera nos a morte. peccati futuri, quod facis dum adjuvas in facienda justitia. *Et propitius esto peccatis nostris propter nomen* /num,idcsl,cl propicr camdcm gloriam luam, non propior merita nostra remitte pcccala praeterita, quod facis dum adjuvas in agenda poenitentia.Potest cliam sic exponi.el fortasse magis ad litteram *adjuva nos Deus salutaris nosler.m* hac praesenti calamitate, quod ul facias duo sunt necessaria, cl ul liberes nos a persecutione, el ul ignoscas peccatis. propicr quae in persecutionem incidimus. Ulrumqnc aulem petimus non propter justiliam ct merita nostra; sed propicr nomen ct gloriam luam.

10. Λ'β *forte dicant in gentibus. Ubi est Deus eorum cl innotescat in nationibus coram oculis nostris.*

Ecce cur dixerit in praecedenti versiculo . propter gloriam nominis lui: nimirum,ite *forte dicant ingentibus. Ubi est Deus eorum,* idcsl, ne foitc dicant gentes, sic enim habent hebraei, ct graeci codices, vel (quod est idem) nc dicatur inter gentes. *ubi csl Deus,* qui soleb.il adesse Judaeis, el blasphemetur potentia, vel sapientia Dei quasi fugerit. aut absconderit se tamquam imbecillus; aut ignoraverit quid acciderit populo suo. *El innotescat in nationibus coram oculis nostris,* idcsl, cl non solum aliqui ita blasphement, sed divulgetur haec blasphrmia inter nationes, nobis ipsis videntibus. et audientibus, ac per hoc cliam graviter crubcscenlibus.

11. *Ultio sanguinis servorum tuorum qui effusus csl. introeat in conspectu tuo gemitus competitorum.*

Ergo ne blasphemetur nomon tuum . *introeat in conspectu luo ultio sanguinis servorum luotum* tam immaniter *effusi·,* introeat etiam gemitus m r\i rum tuorum captivorum, el in compedibus constitutorum, idest, respice aliquando sanguinem effusum servorum tuorum occisorum, cl ulcisccrc: respice, cl ulciscere servos luos, quj reliqui sunl, cl in compedibus viventes gemunt ad te Domine. In codicibus graecis conjungitur illud, *ultio sanguinis,* cum verbo praecedente, *innotescat* in nationibus·, ul sensus sil, *innotescat in nationibus ultio sanguinis servorum tuorum, qui effusus est, et introeat in conspectu tuo gemitus competitorum:* sed quia m textu originali verbum,innotescat, est generis masculini,el vci bum, *introeat,* esi generis foeminini, el nomen, *ultio,* ul etiam *gemitus,* sunl generis foeminini apud hebracos,oporlel conjungere nomen *ultio* cum verbo *introeat* non cum verbo *innotescat,* ut recte conjunxit latinus Interpres; cl credibile est, sic cliam conjunxisse septuaginta Interpretes, quamvis postea interpunctionem mutaverint,qui haec non advertunt: utraque lamcn lectio verum sensum continet, ct posset dici pro lectione graeca, non esse universale, ul nomen generis foeminini semper conjungatur cum verbo generis foeminini apud hcbracos. Nam ipse cliam sanctus Hieronymus conjunxit nomen *ultio,* cum verbo *innotescat.*

12. *Secundum magnitudinem brachii lui, posside filios mortificalorum.*
13. *Et redde vicinis nostris septuplum in* sinu *eorum: improperium ipsorum, quod exprobraverunt tibi Domine.*

Duo supra petierat Prophela in persona populi Dei, ul ulcisceretur sanguinem occisorum, et ul liberaret captivos inorli destinatos: nunc eadem duo petit, sed ordine converso: primum enim petit conservationem vivorum, deinde ultionem interemptorum. *Secundum magnitudinem,* inquil, *brachii lui posside filios mortificalorum,* idcsl. quemadmodum bracilium tuum robustissimum est ila fortiter rcsisle persecutoribus nostris, cl posside, ul propriam haereditalem. reliquias populi lui, filios videlicet eorum, qui ab hostibus occisi sunt. *El redde vicinis nostris septuplum in sinu eorum ,* idest. retribue vicinis hostibus nostris poenam longe majorem, quam poenam reconde in sinu eorum ul non facile eam excutere possint. *Retribue,* inquam, *illi improperium.quod exprobraverunt Ubi Domine,* idcsl, sicut exprobraverunt libi imbecillitatem cl insipientiam, quasi verus Deus non esses, sic ostende illos vere fuisse imbecilles cl insipientes, el non lam homines, quam vermiculos terrae,aut pulverem el cinerem. Illud, *posside* in hebraeo est, ‘1ΓΙ)Π *holer, reliquos fac,* sive, *fac ut supersint,* et remaneant: quare Septuaginta verterunt sensum non verbum. Illud, *filios mortificalorum* in hebraeo est, ΓϯΠ'ΙΩΠ *bene ihemuihah,filios morlis,*quod potest significare homines morti destinatos, et sic mulli exponunt, tamen septuaginta Interpretes per/ilfW *morlis* intellexerunt filios occisorum, vel ul hobel alia lectio filios morte punitorum,cl hanc putamus veram hujus loci sententiam: nam non solum hoc loco, sed etiam in ps. 101. ubi legimus, *ul audire! gemitus competitorum, ut solveret filios* tn-*leremplorum,* habentur eadem verba hebraica, quae ad litteram significant *filios morlis:* cl lamcn

Scptuaglnla constanter vortcrunl, *filios interemptorum',* cl sic exponunt Hieronymus,Auguslinus, cl alii veteres. Per illud, *vicinis noslris* aliqui intelliguiil Idumaeos cl Philislhneos, cl alios vicinos, qui videbant aerumnas Judaeorum cl non miserebantur; sed verius cxponunl alii, qui per vicinos intelligent Antiochenos, qui cum Antiocho rege Syriae incenderunt Jerusalem, templum profanaverunt, cl Judaeos a vera religione crudelissima persecutione abstrahere conati sunl: isti enim el vicini erant, cl hostes jurati. Illud, *septuplum,* non proprie septuplum, sed generalim *majus,* el multiple® signillcal. Denique i lud, in sinu eorum, signillcal punitionem inimicorum non futuram exteriorem cl brevem; sed inlcrnam, cl perpetuam, quam velint, nolint, intra sc relinere debeant.

II. iVos *aulem populus tuus el oves pascuae luae confitebimur libi in saeculum.*

15. *In generationem, el generationem annundabimus laudem luam.*

Vere scribit s. Auguslinus illa verba, *Redde vicinis noslris septuplum* . cl similia, esse polius praedictionem, quam imprecationem: cx illa enim certissima praedictione concluditur psalmus, promittens Deo sempiternam laudem. Illi, inquil, ul meriti sunt, recipient in sinum suum gravissimam ultionem: nos *autem confitebimur libi in aeternum,* idest, laudabimus te, ct praedicabimus gloriam luam in saecula. Quod quidem adumbratum est in hebraeis, apud quos Machabaci utcumque longo lempore post persecutionem Antiochi principatum foeliciler tenuerunt. Sed verius mullo impletur in ecclesia Christiana; quae post superatas mullas cl varias persecutiones, videbit in die Judicii omnes persecutores suos recipere in sinum suum mercedem iniquitatis cl ipsa cum rege suo Chrisio in coelesti Jerusalem in saecula sacculorum laudabit Dominum.

PSALMUS LXXIX.

TITULUS, ET Λ neu MEN TUM PSALMI

Iu finem pro his, qui commulabunlur, leslimonium Asaph, Psalmus.

De hoc titulo, quoad particulam, *in finem,* cl pro his. *qui commutabuntur,* diximus in explicalinne psalmi 41.cl alibi.Illud,*testimonium Asaph,* significat, hunc psalmum esse leslimonium per Asaph decantatum, quo Spiritus sanclus lesliOcalur captivitatem Israel, cl liberationem. In gracco additur, pro *Assyriis,* quoniam captivitas, de qua agitur in hoc psalmo, fuit primum sub rege Assyriorum Salmanasar, qui transtulit decem Iribus in Assyriorum regionem captivas, ut scribitur lib. 4. reg. cap.17. cl deinde sub rege Nabuchodonosor, qui captivum duxit reliquum populum in Babylonem, ul dicilur eodem hb. 4. reg. cap. 24. cl 2.7, Argumentum ex titulo cognoscitur: praedicitur enim captivitas et liberatio hebraeorum. quae figurae sunl captivitatis generis humani per Diabolum cl liberationis per Jesum Christum Salvatorem nostrum.

EXPLICATIO PSALMI LXXIX.

I. *Qui regis Israel, intende', qui deducis vclul ovem Joseph.*

Incipit Prophela ab invocatione Dei, alque orat ul exaudiat orationem,el respiciai populum suum. Qui *regis Israel, intende,* idesl, tu Deus, qui es proprius rector, cl pastor populi Israelilici, audi '•rationem, quam fundo pro ipso populo luo.Dcinderepetii primam pariem, el subinlelligil secundam, *Qui deducis volui ovem Joseph,* idcsl tu Deus qui deducis ad pascua vetui ovium gregem populum descendentem ex Joseph.audi orationem, qtinin fundo pro ipso populo luo, qui cl Israel, cl Joseph dicilur. Illud, *qui regis,* in hebraeo ad litti ram est *ronheh, qui pascis:* tamen hoc verbum non significat solum pascere corporali cibo, sed cliam *regere,* quod csl officium principis nam in psal. 2. ubi legimus, *reges eos in virga ferrea,* habetur hoc idem vocabulum: illud.tnfen-*de,* significat *intende auribus,* sive ausculfd.Nam vox hebraica ΓΕΡΊΧΠ *hoazinah,* proprie sonat, *auribus percipe.* Cur autem meminerit Propheta Israel et Joseph, cl non aliorum filiorum Israel , ratio est, quia per Israel inlelligilur lotus populus Dei. Per Joseph similiter inlelligilur hoc loco lotus populus Dei. Nam in secunda parte versiculi repel it ur quod dictum csl in prima parte, ul alias cum s. Augustino admonuimus. Ei quidem cur 1·

sraol totum populum significet, notum csl, quia omnes IsraclUac Isr.ielem ut patrem agnoscunt. Cur aulem Joseph, qui unus eral ex duodecim liliis Israel, totum populum signified,ratio est,quia Joseph in Aegyplo lotum populum pavit, el loti populo praefuit: el postea duo ejus filii, Ephraim, cl Manasse duas tribus constituerunt, quod nulli alii conligil. Singuli enim filii Israel singulas tribus fecerunt, excepto Joseph, qui singulari praerogativa duas fecit: denique diviso regno post mortem Salomonis, in regnum Israel, cl regnum Juda. primus rex Israel, qui praefuit decem tribulius, liieroboam fuit dc tribu Ephraim lilii Joseph.

2. *Qui sedes super cherubim manifestare coram Ephraim, Beniamin el Manasse.*

Rogavit Prophcla Deum, ul intenderet aurem ad orationem populi sui: nunc add i ut regat, cl intendat etiam oculo, cl pie respicial, atque ostendat serenam faciem populosuo.Dicilur aulem Deus respicere aliquem, vel faciem ilii ostendere, quando ei placatur: contra aulem dicilur avertere oculos. vel legere faciem suam nube, quando irascitur. *Qui sedes,* inquil, *super Cherubim,* idcsl,tu Deus, qui sedes in coelo super primanos angelos, qui Cherubim appellantur,el in typum hujus rei insanluario luo super imagines Cherubim propitialorium, quasi thronum tuum habes, ubi cl arca est quasi scabellum pedum tuorum, *manifestare coram Ephraim, Beniamin, el Manasse,* idesl, ostende faciem tuam, cl respice, hoc csl, placere populo luo, liliis Israel. Cur autem populum Israel significet per Ephraim ct Manasse, ct Beniamin, ratio esse videtur, qu>a Ephraim et Manasse erant filii Joseph, per quem diximus paulo ante lotum populum significari: Beniamin eral fraler uterinus Joseph cl ideo ab illo separandum non esse duxit, praesertim cum in castris, quando hebraei annali ordine procedebant , simul incederent Iribus Ephraim, tribus Manasse, cl tribus Beniamin. Vide lib. Num. cap. 2. cl cap. 10. fortasse etiam nominavit Propheta hos 1res potissimum ul comprehenderet praecipuas paries lerrae promissionis. Nam in tribu Ephraim eral Samaria capul regni Israel, in tribu Beniamin oral Hierusalem , capul regni Juda; in tribu M inasse eral regio trans Jordanem. Cur aulem inter Ephraim, et Manasse fratres, posuerit Propheta medium Beniamin, fortasse causa fuit, ul nepotes patrum honorare viderentur.Erant enim Ephraim, el Manasse lilii Joseph fratris uterini Beniamin.

3. *Excita potentiam luam cl veni: ul salvos facias nos.*

Explicat clarius cur velit Deum intendere aurem cl oculos ad populum suum, ul videlicet cum de tribulatione liberet. *Excita*, inquil, *potentiam luam,* idesl.potentia lua quasi sopila videtur,dum nos affligi sinis ab injustis persecutoribus nostris; ideo, excita *potentiam luam.el veni* per auxilium tuum polenlissitnum. ul saluos *nos facias.*

4. *Deus converte nos, cl ostende faciem tuam a salvi erimus.*

Cur Deus saepe nos non respicial,causa est.quia nos evertimus ab eo faciem,cl convertimus ad res creatas:sed quia sine auxilio Dei non possumus a<! eum converti . ideo Prophcla utcumque petit in persona populi Dei. *Deus,* inquil, *converte* non, idesl, inspira nobis amorem tuum, ul aversi a rebus creatis ad te ilerum convertamur. *El ostende faciem luam,* idesl. el simul converte ad nos faciem tuam, ul hoc modo sanctae charilalis vinculo lecum uniti ab hostibus omnibus, qui nos impugnant, *salvi esse possimus:* tc enim avertente faciem, aegrotamus, el perimus; te convertente f.· ciem, resurgimus, cl sanamur.

4. *Domine Deus virtutum, quousque irasceris super orationem servi lui?*

Videbat Prophcla magnam iram Dei exarsisse in populum peccantem, cl ideo se non facile posse cxaudiri:idco vehementius oral.el precatur dicens, *Domine Deus virtutum,* idest.Domine Deus exercituum. i<l enim sonat vox Hebraica. niWS *baolh,* qui terribilis es, militia coelesti innumerabili circumdatus, *quousque irasceris* etiam mihi oranti, sic eliam legimus dixisse Ihcremiam. Thren. 3. *Opposuisti nubem tibi.ul non transeat oratio.* In hebraeo non habetur, *servi tui.*sed po*puti lui,* sed idem csl sensus. Prophcla enim servus Dei in persona populi orabat.ac per hoc Deus nolens exaudire irascebatur super orationem servi sui. qui eam fundebat, el super orationem populi sui,quae per Prophetam ipsius populi nomine fundebatur: polesl eliam fieri ul Septuaginta non P gerinl, 'icy *hammccha. populi lui,* sed 'pJJ *haudecua, servi lui.* in graecis quibusdam legitur, *servorum tuorum,* cl sic legit Eulhymius: tamen s. Augustinus, el Theodorctus legunt, seni *lui.* Illud, *irasceris,* in hebraeo csl. trpljy *hasciantha,* fumabis: sed Septuaginta declarare voluerunt metaphoram: sumus enim narium indignationis csl signum, cl ideo per funium iru significatur.

G. *Cibabis nos pane lachrymarnm.el potum dabis nobis in lachrymis in mensura.*

Conjungitur hic versiculus cum superiore, cl subinlelligilur illud, *quousque,* ul sensus sil. *quousque irasceris super orationem servi lui? quousque cibabis nos pane lachrymarum, el polum dabis nobis in lachrymis,* idesl, ququsque, sines nos in tanta afflictione morari,ut nihil magis,quam lachrymari nobis libeat, et sic lachrymis quasi Cibo,cl potu sustentemur? Illud notem,in mensura, non significat, ul aliqui putant, cum moderatione, sed c contrario in mensura.plenissima, cl superefffluente: nam vox Hebr. *scialisc,* signifies! aliquid magnum, cl triplicatum, cl cum ad men·

suram referior, significat, mensuram magnam,vel potius 1er magnam, idest, maximam.

7. *Posuisti nos in contradictionem vicinia* no-*slris, cl inimici nostri subsannaverunt nos*

Explicat populus Dei causam tanti moeroris, et lachrymarum, ne dicit esse,quia undique a vicinis gentibus oppugnatur, el superatur, el victus deridetur. et subsannatur. *Posuisti nos,* inquil. *in contradictionem vioinis nostris,*idcsl.cum nos auxilio tuo destituisti. fecisti ut omnes vicinae gentes auderent nobiscum contendere, et pugnare: nam illud, *in contradictionem,* in hebraeo est, madon, *in contentionem,* ac per hoc significat contradictionem non verborum tantum, sed etiam factorum, idest. concertationes, cl praelia. *El inimici nostri subsannaverunt nos,* idesl, inimici nostri nobiscum contendentes vincunt.et debellant debilitatem. In hebraeo csl , tc*? ' >*?' *dnha·gulamo.subsannaverunt cos.*sed omnino credibile csl textum esse mutatum unius lilerae corruptione: nam cl ipsi Septuaginta, cl s. Hieronymus verterunt ex licbraeo\subsnnnaverunl *nos.* Itaque legerunt 112e? *lanu,* non ul nunc legitur, "ijS *lamo.*

S.Deus virtutum converte nos, cl ostende faciem tuam, el salvi erimus.

Versiculus hic est idem cum quarto, qui rcpclilur eliam in lino psalmi,sed hic additur vox *virtutum,* idesl, exercituum, cl in fine additur.Domine.Haec repetitio significal hunc versiculum esse conclusionem praecipuo intentam in tolo psalmo. Et vere nihil melius peti polesl a Deo, quam *ul convertat nos ad se, el ipse convertatur ad nos.* Haec enim gralia fons est omnium honorum. Illa vero additio unius vocis in prima repetitione, cl duarum in secunda, signum est crescentis aflcclus, cl desiderii in oratione.

9. *Vincam do Aegypto transtulisti, ejecisti gentes cl plantasti cum.*

Ul impetret quod petit, commemorat beneficia Dei erga populum Judaicum, quem de captivitate Aegyptiaca liberavit, cl in regna Channnaeorum introduxit. 1'lilur aulem metaphora vineae, qua usi sunt postea eliam Isains cap. 5. cl Ezcchicl cap. 15. et 19. el postremo etiam Dominus in Evangelio Mallh. 21. Est autem aptissima similitudo vineae ad populum Dei significandum propicr mulla: sed praecipue, quia sicut lignum vilis aut producit frudum optimum cl dulcissimum; el ideo gratissimum csl Domino suo, cl diligentissime colitur: aut si sterile sil. ad nullum opus utile csl.cl ideo in ignem projicitur: sic unusquisque nostrum aut ad regnum aeternum perveniet, si fructum bonorum operum ndferal, aut in ignem aeternum mittetur, si bonis operibus carcat. *Vincam,* inquil *dc Aogypto transtulisti,* idcsl, populum tuum, quasi vineam dc terra sterili Aegypti in lerram foceundam Palaestinae transtulisti. El quoniam terra illa optima occupabatur nb inutilibus ct sylvcslri-

bus vilibus, *ejecisti gentes* idololatres tamquam inutiles vites ct *planfasti earn,* vincam luam videlicet.

10. *Dux itineris fuisti in conspectu ejus: plantasti radices ejus, cl implevit lerram.*

El inlclligeremus dc vinea rationali, idcsl. de, hominibus, sermonem hoc loco haberi, adinisciT Prophcla aliqua verba propria mullis mctapboricis. *Dux,* inquit, *itineris fuisti in conspectu ejus.* idcsl, cum transferres vincam de Aegypto in Palaestinam, cl vinea ipsa, ulpote nalionnlis progrederetur. tu viam ostendebas quasi Dux itineris praecedens cam per diem in columna nubis e.l per noctem in columna ignis, ul dicitur in Exodo capit. 13. et Nom. 11. Moral.1er eliam Dux itineris Imi Deus vineae suae, idesl,populo suo ad lerram promissionis pergenti, dum ei legem dedit. *Plantasti radices ejus,* el *implevit terram,* idcsl. confirmasti populum tuum in terra promissionis . et propagasti eum, ila ul lotam illam leiraui habitatoribus repleret.

11. *Operuit monies umbra ejus, ct arbusta ejus cedros Dei.*
12. *El extendit palmites suns usque ad mare, el usque ad flumen propagines ejus.*

Describit hoc loco incrementum, el propagationem populi Israelilici quoad altitudinem, cl latitudinem, idesl. quoad gloriam el multitudinem ct admiscet metaphoris hyperboles. *Operuit,* inquil. *monies umbra ejus,* idcsl. crevit in altum haec vinea adeo sublimiter, ul esset allior montibus, eosque umbra sua legeret, imo etiam in tantam altitudinem elevata est, ul ejus palmites essent olliores cedris Libani.quae sunl arbores celsissimae, in vertice montis ollissimi, ila ul palmites hujus vineae, *cedros Dei.* idesl, cedros ollissimas obumbrarent. Significal aulem haec altitudo potentiam, cl gloriam llegni Israelilici. quaç soporavit potentiam, el gloriam mullorum regnorum. Nam sob Mose populus Israel debellavit Amurrhaeos; sub Josuc victi triginta, cl unum regcs:sub Davide domuit Pliilislhaeos.Idumaeos,cl Moabilas. Describit postea propagationem, dicens, *Extendit palmites suos usque ad mare: cl usque ad flumen propagines ejus.* idesl, propagata est gens Israelilica. el multiplicata valde, ul replerent terram promissionis ad Occidente usque ad mare Mediterraneum. cl ad oriente usque ad flumen magnum Euphratem. El sic impleta est promissio Dci.Dculcr. **II.** .1 */lumine, magno Euphrate usque ad mare occidentale erunt termini vestri.*

13. *Ut quid destruxisti maceriam ejus, el vindemiant eam omnes quiprelergrcdiunlur viam.*

Explicata magnitudine, elexcellentia populi Judaici, per similitudinem vineae, nunc persistens in eadem similitudine,deplorant miseriam ejusdem populi , in quam incidit ex indignatione Dei. *Ul*

quid, inquil, *destruxisti maceriam ejus;* idesl, quare removisti ab hoc populo auxilium luum , quod erat quasi maceria claudens undique vincam. *Et vindemiant eam omnes qui prelergrediunlur* vtarn.idcsl,quare sinis ulumnes mimici hujus pupuli in illum praevaleant, cumque diripiant, quo modo diripiuntur vineae ab omnibus iter facientibus quando destructa csl maceria? Saepe enim regnum Israclitarum deserente cos Domino ob peccata populi provocato, datum esl in praedam Philislhacis, aut Madianilis, aut aliis vicinis gentibus.

lk *Exterminavit eam aper de sylva, el singularis [crus depastus csl eam.*

Deplorat nunc in particulari sub eadem vineae metaphora.gravissimam captivitatem quae contigit sub rege Assyriorum, sive Salmanasar, qui lotas decem tribus, sive Nabuchodonosor, qui reliquas duas captivas transtulit in Assyrios, eversa penitus civitate regia, incenso templo, cl regni solio deturbato: hunc enim regem vocat aprum sylvestrem , cl singularem ferum, qui non vindcmiavit.sed eradicavit penitus vincam. Aprum sylvestrem inimicum esse vilibus scribit hoc locoTheodoretus,el Nabu- (hodonosor π-gem ob carnalia vitia porco similem fuisse scribit Euihymius: ulraquc de causa reclissime persecutorem populi Dei npro comparatum dicere possumus. Illud aulem,*singularis ferus,* in hebraeo est, VT *ziz sadai;* de qua voce diximus in explicatione Psal. 19. hoc loco verti potest *bestia agri,* quod idem csl cum *apro de Sylva:* nam idipsum esse repetivit Propheta, ul solet. In Graeco Csl. μονιβ ἀγρια idest.porcus agrestis: proinde ubi nos habemus in Latino,*singularis ferus.* illud *singularis,* csl polius etymologia nominis,quam signiicalio.Dicilur enim bestia Ἴλημονιβ quia solitaria esse solet. Itaque pervoccm singularis, hoc loco, inlelligendus csl porcus sylvcslcr, qui singularitate, cl solitudine gaudet. Per vocem, *ferus,* intelligendum est, quod porcus ille ferus, cl agrestis sil, cl in campis sylvac,non in stabulis, el domibus habitet.

15. *Deus virtutum convertere, respice de coelo, cl tide, cl visita vineam istam.*

Hic jam praedicit per modum orantis Prophcla adventum Chrisli qui vincam reformavit et aliis colonis custodiendam tradidit, sicul legilur Mallh. 21. *Malos male perdet, cl vincam suam aliis locabit agricolis,* cl clarius explicante Domino parabolam, *aufertur a vobis regnum Dei.e.l dabitur genti facienti fructus ejus.* Aon enim ecclesia veteris testamenti, quae erat vinea Dei funditus periit. sed mutata esl in melius. Primitiae enim ecclesiae Apostoli fuerunt,qui utique cx Israel erant. Et multa illa millia, quae initio praedicante Petro conversa sunl ad Dominum, cx Israel eliam erant. El Apostolus Paulus ad rom. II. aperte demonsiral, *gentes esse vetuli ramos insertos in bonam olivam.* idest adjunctos ad ecclesiam e.x Judaeis initio congregatam. Ait igilur, *Deus virtutum con vertere,* idest, Deus exercituum, cui mulla millia angelorum, imo omnes res creatae militant, ac per hoc potissimus cs, *convertere* per misericordiam ad vineam luam, ad populum luum, a quo per indignationem justam jamdudum aversus es. *Respice de coelo, cl vide,* idest quando longe recessisti a vinea lua, saltem de coelesti habitaculo respicere dignare, cl vide quam deformata sit vinea tua ab apro sylveslri. *El visita vineam istam,* idesl el veni, ac visita per leipsuin, vincam islam, Deliae visitatione dixil Zacharias. Luc. I. *Visitavit, elfecil redemptionem plebis suae.* El Christus ipse. Luc. 19. quando flevit Jerusalem illam terrenam, el praedixit ruinam illius, addidit rationem, *co quod non cognoveris tempus visitationis tuae.*

16. *El perfice eam, quam plantavit dextera lua, el super (ilium hominis, quem confirmasti libi.*

Clarius praedicit adventum Messiae. *Elperfice* inquil, cam, *quam plantavit dextera* lua idesl, inchoatum opus perfice; ecclesiam testamenti veleris pene destructam reforma, el meliorem redde; quoniam tu eam initio fundasti, cl quasi vineam plantasti, non ul periret, sed ul frudum facerei. *El super filium hominis, quem confirmasti tibi,* idesl respice eliam super Messiam, qui filius hominis dicetur,cum sil eliam verus filius tuus,quem *confirmasti libi,* in colonum praecipuum vineae tuae, idesl in ducem, el principem ecclesiae luac: hunc enim locum dc Chrisio inlelligunl ad litteram non solum s. Hieronymus cl Augustinus, sed, el iam Theodoretus el Euihymius graeci.Arnobius cl alii.el ipse quoque Paraphrastes Chaldaeus; ct accedit manifesta ratio: nam post captivitatem Babylonicam non fuil melior Respub. Judaeorum,quam antea sed longe deterior, ul sanctus Augustinus demonstrat in lib. 18. dc civitate Dei, c. 55. quare sil haec prophetia de perficienda vinea,implenda sil,oportet eam ad Christum necessario referre. Sicul eliam refertur illa Aggaei cap. 2. *Magna erit gloi ia domus hujus novissimae plusquam prima.* Quod aulem ad verba allinet, illud, *cl perfice.* cx hebraeo sanctus Hieronymus reddit, *cl radicem,* sed vox hebraica, *vecunna,* quamvis possit esse nomen, el significare radicem, aut planlulnm: tamen polesl eliam esse verbum a radice con,quod stabilire cl perficere significal, el sic'intellexerunt hanc vocem septuaginta interpretes. Illud, *el super filium hominis.in* hebraeo csl, byi , *venhal bcn. cl super /ilium,* sed quoniam paulo infra habetur, *super filium hominis;* visum csl septuaginta interpretibus, hic eliam addere, *hominis,* explicationis gratin. Incertum aulem est, an sensus sil, respice *miper/ilium hominis,* ut nos exposuimus,an *perfice super filium hominis,*sed utrumque recte dici potest.Orat enim Propheta ul Deus impleat promissionem suam de mittendo Messia : el quoniam si genus hebraeorum omnino periissel, Mcssias sine dubio non venisset ideo rogat, ul non permittat vincam istam omnino destrui : sed respicial super Messiam fulurum de semine Abrahac, cl ideo conservet gentem hcbraicam, unde lanium bonum cxpeclalur: vel perficiat

super Messiam, idesl adimpleat quod promisit circa Messium, quem ipse sibi ab aeternitate stabilivi!.

17. *Incensa igni, ct suffossa ab increpatione vultus lui peribunt.*

Declarat effectum . quem pariet adventus Messiae, luturum videlicet esse, ul vinea Domini incensa, ct eradicata continuo iterum virescat, cl floreat : nam increpanto Deo vastatio illa vineae subito evanescet: quomodo quando Dominus increpabat tempestates, slalim evanescente tempestate succedebat tranquillitas maris; cl quando imperabat morbis, ct morti, slalim evanescente morbo succedebat sanitas, cl evanescente morte succedebat vita. *Incensa,* inquil, *el suffossa,*idest, vinea incensa igni, et suffossa ab hostibus eradicantibus vites: *ab increpatione vultus tui peribunt,* idest imperante tc ul cesset vastatio el quasi increpante ipsam vastationem, continuo peribunt incensio, el suffossio, cl redibit viriditas, cl integritas vineae. Sanctus Augustinus more suo exponit per incensionem, cupiditatem malam ; per suffossionem, timorem malum : nam amor inflammat, timor humiliai : sunl aulem cupiditas, cl limor radices omnium peccalotum. Quicumquc enim peccat, aut id Licii, ul lucretur hominum temporale, quod amat : vel ul evitet malum temporale, quod timet. Porro Christus adveniens increpando expulit cupiditatem, cl timorem, el conlra accendit umorem bonum, el introduxit timorem bonum, idest, amorem Dei, et bonorum aeternorum : dixit enim, *ignem veni mittere in terram,* Lue. 12. el, *nolite timere cos, qui occidunt corpus,* Mallh.10. Aeque csl, aliud remedium potentius nd* pellendum amorem mundi, vel timorem mundi, quam si quis serio cogitet,cl lirmissime credat,mullo major bona daturum esse Deum amantibus sc, cl mullo majora supplicia offendentibus se, quam ea sint, quae mundus polliceri, aut minari poles'.. Alii versiculum praesentem ita exponunt : *incensa igni, ct suffossa* vinea lua csl: sed hostes ejus ab increpatione vultus lui peribunt. Alii, *incensa igni, et* su/fossa vinea tua est: el si ita pergas indignari vineae tuae, ornnes lilii Israel ab increpatione vultus lui peribunt: sed facilior cl planior videtur expositio. quam attulimus. Illud cerium est, incensa cl suffossa, non esse generis neutri, cl numen multitudinis ; sed generis focminini, ct numen singularis lam in hebraeo lexlu. quam in graeco, ul ad vincam omnino referri debeant.

18. *Fiat manus lua super virum dexterae luae: ct super filium hominis, quem confirmasti libi.*

Securus de adventu Messiae, fausta illi prccalur Propheta. *Fiat,* inquil. manus *lua super virum dexterae luae,* idesl, liai manus lua ad protegendum semper cl ubique virum dexterae luae, idest, virum, quem dextera lua sola proprie formavit, cl praefecit ecclesiae: Christum enim, ut hominem non cooperatio viri, sed sola divina virtus in utero Virginis formavit. Sic enim dicilur Lac. I. *Spiritus sanctus superveniet in te.cl virtus Allissimi obumbrabit tibi.* El cumdcm Christum non electio humana, sed sola voluntas divina regem ecclesiae fecit, ul ipse dicil in psalm. 2. *Ego aulem constitutus sum Rex ab eo super Sion montem sanctum ejus.*

19. *El non discendimus a te, vivificabis nos, el nomen luum invocabimus.*

Chrisio nos regente, non *amplius discedimus a te,* quia regnum Chrisli aeternum cril, elporlae inferi non praevalebunt adversus ecclesiam. Matthaei 1G. *Vivificabis nos* vita graliac hic in terris, cl vita gloriae postea in coelis; cl nos tribuum reddemus invocationis, cl laudis , ct actionis gratiarum in aeternum.

20. *Domine Deus virtutum converte nos-,cl ostende faciem tuam, cl salvi erimus.*

Haec est ultima conclusio psalmi, dc qua supra diximus in vers. 8.

1» S A L M U S LXXX.

T 1 T U L U S E T A II G U M E N T U M P S A L M 1

In finem, pro torcularibus psalmus ipsi Asaph.

Quid sil *pro torcularibus,* ul diximus in explicatione psalmi 8. hoc solum addendum videtur hac loco, non esse probabile quod Thcophj laetus scribit ad cap. 7. s.Joanuis.hunc psalmum inscribi *pro torcularibus,* quod in eo graliac aganiur Deu pro collectione uvarum , el aliorum fructuum, quae lit in mense Septembri, Hoc , inquam, non esl probabile,quoniam in tolohoc psalmo,ul etiam annotavit s. Augustinus, nulla lit mentio collectionis uvarum,aut aliorum fructuum. Deinde non solum hujus psalmi, sed eliam psalmi octavi, cl oclogesimilerlii titulus esl. *pro torcularibus*, in quibus psalmis nulla mentio iit Septembris, aut collectionis uvarum. His ergo omissis, orgumen-

lum pst cohortatio ad festos dies rite celebrandos: et simul commemoratio beneficiorum Dei.ob quae dies fesli cdebranlur;el reprehensio ncgligculiao, cl ingratitudinis hebracorum. In quibusdam codicibus additur ad titulum , quinta sabbati, sed in hebraicis codicibus. el in correction bus Graecis, cl lalinis non habclur.

EXPLICATIO PSALMI LXXX.

1. *E.cullate Deo adjutori nostro, jubilate Deo Jacob.*

Horiatur Propheta, ul cum Deum laudamus cum magna cordis laetitia id agamus : *hilarem enim datorem diligit Dens.nl* ail Apostolus in 2.Cunni. 9. el si hilarem datorem, mullo magis hilarem laudatorem. Hilaritas aulem cordis ex desiderio , el amore nascitur: proinde qui cum acedia psallit, cl qui divinum officium, non dulce canticum, sed grave onus judical; indicat sc parum amare, cui psallit. *Ezultale ,* inquit, Deo *adjutori nostro ,* idesl, cum cxullalione laudate Deum, qui potens csl. et foriis ad nos in omnibus rebus juvandos. *Jubilate Deo Jacob,* idesl, magna , cl laeta vocc canite laudes Dei nostri. In hebraco pro, *adjutolorio nostro,* esi, OTiy *huzenu, fortitudini nostrae,* sed idem csl sensus: nam fortitudinem Dei (deliramus, quam in noslro auxilio quotidie experimur.

2. *Sumite psalmum, cl dale tympanum, psalterium jucundum cum cithara.*

Ilortalur, ul non solum voce, sed eliam instrumentis musicis Deum celebremus, quod eliam si ad lilleram de corporalibus islrumcniisinlelligalur, tamen in novo leshmento praecipue inlelligi debet dc sonilu bonorum operum: quae verbis laudatoriis quasi ex altera parte respondere cl consonare debent. S. Augustinus exponit prima verba, quasi sacerdotes dicant plebi, .sumite *psalmum* a nobis, et *date nobis tympanum,* idest sumite a nobis spiritualia, cl date nobis carnalia, sed quamquam id juslis<iinum sil. el confirmatum ab Apostolo I. ad Cor. 9. Si *nos spiritualia vobis seminavimus, magnum est si carnalia veslra metamus?* tamen hoc loco sccundinn litteram, *sumite psalmum, cl date tympanum,* iisdem personis dicitur. Levilis videlicet, quorum officium erat canere psalmos, el pulsare tympana, psalteria cl citharas. Itaque, sumite psalmum, signilical assumite psalmum, ct incipite canticum: *date tympanum*.significat proferte tympanum, cl incipite pulsationem ; nec solum tympanum, sed eliam psalterium et citharam proferte, el jucunde pulsate. In hebraeo legitur inverso ordine, *cylharam jucundam cum psalte* no. pro quo graeci el lalini habent, *psalterium jucundum cum cithara·,* sed in sensu nulla diversitas est. Illud, *jucundum,* videtur opponi sono gr.»\i ct rudi tympanorum : psalterium enim el ciba illud, *in insigni,* bebraicc est, *bâchesc,* quod propric significat, *in operimento,* sive *tegmine,* vel. ul alii dicunt. *in tempore* constitit*lo.* sive *solemni.e*\ ad verbum sic verti posset hacc scnlentiii, *buccinale in neomenia tuba, in tempore solemni ad diem festum vestrum:* quod idem csl cum eo. quod vertunt septuaginta, quantum ad sensum attinet ; idem enim est in *insigni die festivitatis,* cl in tempore solemni ad diem festum, nisi quod in hebraeo est prima persona pronominis, in graeco cl lalino csl secunda. Nam in he·

3. *Buccinale in neomenia tuba, in insigni die solcmnitalis vestrae.*

Explicat, quo tempore sil praecipue jubilandum cl aii, *buccinale in neomenia tuba,* idesl, initio mensis, quod graec.e dicitur νἰομηνῖα, quasi nova luna ; quia in noviluniis hebraei incipiebant menses, el festa celebrabant. *In insigni diesolemnilatis vestrae,* idesl *buccinale in* neomenia, quae csl insignis dies solcmnitalis vestrae. Disputant hoc loco tractatores, an Propheta hoc loco loquatur dc omnibus neomeniis, an dc neomenia Septembris: nam omnes neomeniae, idesl omnia Initia mensium lunarium erani dies festi apud hebraeos, el in illis clangebatur tubis, ul habclur liti. Num. cap. 10. lamen neomenia scplembris oral celeberrimo omnium, quia in cam diem incidebat festum tubarum, ul habetur Lev.23. ct num. 29. Qui volunt, prophetam luqoi de sola ncomeni.i seplembris. nituntur potissimum sequentibus verbis. *in insigni die solemnilalis vestrae.* I bi videtur restringi nomen neomeniae ad unam neomeniam insignem el solemncm, in qua potissimum erat usus tubarum, quae sine dubio eral neomenia scplembris, quae dicitur num. 29. *Dies clangoris cl tubarum,* el Lev. 23. dicitur *sabbatum memoriale clangentibus tubis celebrandum el* vocandum sanciam. atque in eo ab omni opere servili esse vacandum. Qui aulem cxislimanl, prophetam loqui dc neomenia cujuscumque mensis, dicunt verba sequentia, in *insigni die solcmnitalis rcslrae,* non inlelligi dc neomenia, sed dc aliis festis ul Pascha. Pentecoste, tabernaculorum cl aliis, ut sensus sil.*buccinale tuba in neomenia,*cl huccinalc eliam tuba in omni alia insigni diesolemnilatis vestrae. Iles csl parvi momenti : lamen prior sonlcnlia mihi probabilior videtur, quoniam ut plurimum in psalmis, quod passim observai stiltclos Augustinus, posterior pars versiculi repetit, aut déclarai pariem priorem. Quod allinel ad ver-

hraco csl, chdf/</cnu, *solcmnitalis nostrae,* in grucco vestrae. Sed ulrumque csl verum, cl forlasse septuaginta legerunt in secunda persona diam in hebraco: advertimus enim non raro abler legisse hebraicuin textum septuaginta interpretes, quam nunc habeatur in nostris libris.

I. *Quia praeceptum in Israel csl, cl judicium Deo Jacob.*

5. *Testimonium in Joseph posuit illud, cum exiret dc lerra Aegypti: linguam, quam non* noverat, *audivit.*

Reddit ralionem, cur oporteat cum exultations cantare, cl instrumenta musica pulsare in dic festo, quia videlicet hoc Deus ipse mandavit,quando eduxit populum de caplivilale 1'haraonis.Vull enim Deus, qui nulla re indigel, hoc tributum laudis, cl memoriae beneficiorum suorum.*Quia,*inquil.*praeceptum tn Israel* est, idesl psallere, cl tympana cum aliis instrumentis pulsare oporlcl in signum laetitiae cl gratiarum actionis : quia hoc praecepit Deus populo suo Israel ; cl hoc praeceptum habetur cl conservatur in Israel, idesl in populo Dei qui a parenlc dicitur Israel. *Et judicium Deo Jacob* : ideo repetit aliis verbis: idem enim esi praeceptum cl judicium hoc loco, ul etiam in psal. 18. cl 118. cl alibi: idem quoque est Israel, cl Jacob. Ait igilur. *ct judicium Deo Jacob,* idesl el hoc ipsum esi decretum, quod servandum esi a populo Jacob erga Deum suum. *Testimonium in Joseph posuil illud, cum exiret de lerra Aegypti.* Idipsum secundo repetii cum additione temporis: idem mim inlelligilur per Israel, per Jacob el per Joseph. populus vidt licet Dei, qui lotus conslabal ex liliis Jacob el Joseph, ul supra diximus in psal.76. cl psal. 79. Diem quoque csl praeceptum.judicium et testimonium, ul diclum csl in psal. 18. et 1 IS. *Posuil.* inquil. *testimonium in Joseph,* idesl constituit hoc praeceptum in populo suo, qui Joseph dictus est a Patriarcha Joseph, qui paler fuit naluralis duarum Iribuum, el paler prolcclione cl providentia in Aegypto omnium liliorum Israel. Posuil aulem hoc praeceptum Deus in populo suo, quando eduxit cum de Aegyplo. Siquidem omnia praecepta, cl hoc unum cum caeleris data sunl a Deo per Jlesen in deserto paulo post egressionem de Aegypto, ul nolum csl ex lib. Levit, el Num. *Linguam quam non noverat, audivit.* Haec pars ultima versiculi duobus modis exponi solet. Prior expositio csl veterum scriptorum, Hieronymi, Augustini, Thcodorcli, Eulhymii el aliorum, quod per linguam, quam non noverat populus Dei, inlelligalur vox audita de monte Sina : non enim audierat unquam antea populus vocem Dei loqucnlis: el spirilualiter inlelligilur vox Evangelii, quam incipiunt audire, el crcdcrc qui exeunt de Aegyplo, cl serio converlunlur ad Deum. Posterior expositio c>l aliquorum recenliorum, quod per vocem,quam non subierat,inlelligilur lingua Aegyptiaca, ul sensus sil, *linguam quam non noterai audivit,* idesl, populus Dei in Aegyplo, unde per graliam Dei eductus fuil, *linguam quam non noverat audivit,* ac per hoc. cum barbaris ignolac linguae conversatus est. In hebraco habclur in prima persona, Ttyn» yiOtiJR *jadanthi eschmanh . linguam quum non noverat audivi.* Sed credibile esi septuaginta interpretes legisse m tertia persona, cl s c luisse in antiquis codicibus.

6. *Divertit ab oneribus dorsum ejus, manus ejus . in cophino servierunt.*

Hoc est allcruin beneficium Dei erga hcbracos m exitu eorum dc Aegyplo. Siquidem Aegyptii hebraeos cogebant serviliter laborare in operibus duris laterum faciendorum, cl coquendorum, ut perspicuum csl ex lib. Exod. cap. 1. 2. 5. Ait igilur, *divertit ab oneribus dorsum ejus,* idesl Deus divertit ab oneribus dorsum Israel, sive Jacob, sive Joseph, idesl dorsum populi sui, liberans cum ab oneribus duris Iuli, el lalcrum, quibus opprimebatur ab Aegyptiis. *Manus ejus in cophino servierunt,* idesl divertii Dominus ab oneribus dorsum populi sui, cujus populi manus longo lempore in gestandis cophinis plenis luto,vel lalcribus servierunt. In hebraco habclur in prima persona, diverti ab onere dorsum ejus: el quamvis sensus idem sil, sive loquatur prophet i, sive Deum loqucnlem introducat ; lamen omnino credibile csl, in codicibus antiquis, quos habuerunt septuaginta interpretes fuisse in lerlia persona: nulla enim est ratio.cur vertere voluerint aliter quam in textu invenerint. Illud aulem. tn *cophino servierunt,* in hebraeo est, *a cophino recesserunt.* Sed manifesta csl ratio diversitatis ob unius litterae similitudinem: nam septuaginta legerunt, jWzyn *tanhavodna.* quod csl *servierunt* : ul nunc legitur : *lanhavoma;* quod est, recesserunt,sunl enim hierae simillimae *7 et 'l.

7. *In tribulatione invocasti me, ct liberavi le: exaudivi le in abscondito tempestatis: probavi le apud aquam conlrudiclionis.*

Ab hoc versiculo usque in finem vicissim commemorat Deus beneficia sua in populum, el ingratitudinem populi in Deum. *In tribulatione invocasti mc, cl liberavi le,* idesl dum m Aegyi lo tribulationem gravissimam patereris, invocasti me, ct liberavi te, educens «le terra illa, el liberans de durissima servitute. *Exaudivi te* in *abscondito tempestatis,* idesl exaudivi te non solum cum timeres tempestates el plagas, quibus peri ussi Aegyptum: tuuc enim abscondi le. cl protexi, nc plagae illae libi nocerent. Vel, ul alii volunt, *exaudivi te,* cum transisses per mare rubrum, el Pliarao cum curribus suis, el equilibus te sequeretur, ego latens in columna nubis, el ignis excitavi tempestatem in mari ct subverti rotas curnium Pharaonis.cl universum exercitum interfeci. Itaque illud, *tn abscondito,* polesl referri lum ad populum absconditum a Deo tempore tempestatis, tum eliam ad ipsum Deum absconditum m columna nubis, cl invisibiliter pugnantem cum Pharaonc cl exercitu ejus. *Probavi te apud aquam contradictionis,* idesl post baec tam magna beneficia lentavi

tc per aquae penuriam,ul explorarem fidem cl patientiam luam: sed inveni le impalicnlem cl infidelem. Scribitur haec historia Exod. 17. cl Numer. 20. ubi Deus permisit ad modicum tempus, ul populus aquae penuria laboraret, el populo murmurante, cl verso in seditionem. Deus cx petra eduxit aquas largissimas. Vocata est aulem aqua illa contradictionis, quoniam propter aquam populus contradicere coepit Mosi, atque ejus imperium dc-. tractare.

8. *Audi populus meus cl contestabor tc, Israel si audieris me. non erit in te Deus recens, neque adorabis Deum alienum.*
9. *Ego enim sum Dominus Deus tuus, qui eduxi te de terra Aegypti, dilata os luum, cl implebo illud.*

Referi Propheta in persona Dei, quam aequas condilioncs Deus in populo suo proposuerit, el quam amplas pollicitationes addiderit, si pactis conventis stare voluisset, in quo apparel ineffabilis benignitas Dei. *Audi,* inquil,lu gens hebraea,quae es *populus meus,* el palam admonebo le, sive testatum faciam libi, quid a le requiram, cl quid libi redditurus sum. *Israel si audieris me, non erit in le Deus recens,* idesl si me audire,cl mihi obedire volueris: hoc a te requiro, hoc in primis libi mando.ut *non sil apud te Deus* recens,idesl Deus, quem non coluerunt patres tui, sed recens introductus. Sic enim hoc explicatui in cantico Mosis, Dculcronom. 32. Vere lamen scribit sanclus Augustinus,omnes Deos falsos esse Deos recentes, quia non sunt aeterni, nec sine principio, sed nuper in officina sculptoris effecti, vel in cerebro humanae vanilfltis formali. *Aeque adorabis Deum alienum,* csl declaratio, vel repetitio ejusdem rei: dicuntur enim Dii alieni, Dii aliarum gentium,quos non coluerunt Patriarchae Hebraeorum. *Ego enim sum Dominus Deus tuus, qui eduxi te de terra Aegypti.* Optima ratio cur non debeat gens Judaica colere Deos alienos : quoniam, inquil, *ego sum Dominus Deus tuus, quia redemi le de caplivilale,* ac transtuli a servitute Pharaonis ad servitutem meam. Quae ralio multo eliam magis convincit Christianos non debere colere Deos alienos : quia Deus verus atque aeternus, non solum nos cum caeleris creavit, sed per Christum filium suum liberavit dc caplivilale diaboli, el transtulit in regnum lilii dilectionis suae. *Dilata os luum, et iniplebo illud.* llaeo est promissio amplissima Dei cultoribus suis,quae sumpta est a metaphora cibi. *Dilata,* inquil. quantum poles, os. el fauces desiderii lui. quia replebo cibo suavissimo famem luam. Hanc promissionem solus Deus implere potest. Quidquid enim creatum nobis deliir. non satiat neque explere potest appetitum cordis Immani. Sola Dei visio, atque fruitio, quae bonum est infinitum, ct omnia omnino bona comprehendit, saliare nes poterit. Recentiores referunt hunc versiculum ad orationem, ul sensus sil, *aperi os luum.* el pete quod vis. cl implebo petitionem luam. Sed veteres, s. Ilieron. s. Augustinus, Theodurclus el Eulymics referunt ad cibum, ut nes exposuimus, el vere dilatare, cl Implere os ad comestionem potius perlinent, quam ad locutionem. Sensus nutem idem est.

10. *El non audivit populus meus vocem ineam, cl Israel non intendit mihi.*

Queritur nunc Deus dc ingratitudine populi sui, quod tam aequis conditionibus non acquieverit. El mirum csl valde, quod cum in terris servuli ambianl gratiam Domini sui, el pro magno beneficio reputent, si cum cis Dominus loqui, vel eos respicere dignetur; Israel lamen, idesl pulvis el cinis Deum Deorum audire, el in cum intendere dedignetur. Sed vere dixit in Evaugelio Lue.16. Dominus, *prudenliores esse filios hujus saeculi filiis lucis in generatione sua.* Vox hebraica pro eo, quod nos habemus, *non intendit mihi,* habet, ">5 rOS* S'? *lo ava li, non voluii me,* idesl rejecit me, contempsit me, in me respicere non est dignatus.

11. *El dimisit eos secundum desideria cordis eorum, ibanl in adinventionibus suis.*

Horrendum, sed justissimum flagellum minatur Deus contemptoribus suis.ul videlicet fiat cis peccatum poena pcccnti. idest, sinantur in peccata semper graviora prolabi.donec ad profundum malorum deveniant, hoc est, quod dicit Apostolus ad Rom. 1. *Tradidit illos Deus in desideria cordis eorum;* et paulo post, *tradidit illos in passiones ignominiae: el Herum, tradidit illos in reprobum sensum. ul facianl quae non conveniunt.* Haec est illa obduratio cordis, de qua dicit Ecclesiastes cap. 7. *Considera opera Dei, quia nemo potest corrigere, quem ille despexerit. El dimisi,* inquil. cos *secundum desideria cordis* eorum, idesl permisi ul ambularent, el operarentur juxta concupiscentias suas; non dedi cis, ul filiis, disciplinam; sed ul alienos dimisit ut praecipitarentur cl conderentur. *Ibunt in adinventionibus* suis, ideslsequentur non semitas Patrum suorum, non vias rectas legis meae, sed cogitationes cordis sui in cultu Deorum, quos humana curiositas adinvcnil ; it in omni genere turpitudinis viliorum quibus corrumpi solet humana natura, cum Dei lumine non dirigitur, el Dei dextera non tenetur, cl Dei efficaci gratia non juvatur.

12. Si *populus meus audisscl me Israel si in viis meis ambulassel.*
13. *Pro nihilo forsitan inimicos eorum humiliassem, el super tribulantes cos misissem manum meam.*

Iterum redit ad promissiones per modum optantis. ul ostendatur innata Deo nostro misericordiae .•diluentia. Vere enim Deus noster. *Paler misericordiarum csl, et Deus lotius consolationis,* ut ait Apostolus 2. Cor-1. Nam ubi legimii®. si *populus meus audisscl mc,* in hebraeo est, t S *lu,* quae csl particula optantis. *Illinam populus meus audisse! mc.* Sed quia in Deum proprie non cadit la-

lis üfïecllo, cl csl ea melopliorlcn loculio, scplua-ginla interpretes vcricruni, *si populus meus audisscl me,et in Diis inc.is.* idesl in legionibus meisj *ambulassel. Pro nihilo forsitan inimicos eorum humiliassem,* idest facillime cl celeri ime omnes hostes populi mei,qui nunc cum tantopere vexant, humiliassem, el dejecissem, ut caput attollere non valerent. *El super tribulantes eos misissem manum meam.* idesl quia semper persecutores populi mei misissem manum potentiae meae, atque cos contrivissem. Illud,pro *nihilo,in* hebraeo est, 'ÙJI03 *chiinhal. quasi modicum,* vel utsanc.lus Hieronymus vertit, *quasi nihilum.* Et sensus csl, Deo non csl difficile debellare quoslibet inimicos, quoniam omnis humana polenlia, quasi nihil csl corain Deo; ac per hoc polcsl facillime et velocissime id agere, quia nihil ei resistit. Itaque illud. *pro nihilo,* exponendum est, ne si nihil essent omnes inimici, ita eos humiliassem. Illud, *forsitan.*non habetur in hebraco, sed additum est a septuaginta declarationis gratia, ul iniclhgcre.miis Deum non necessario, sed libere agere cl posse pro arbitrio, si velit, non agere.

B. *Inimici Domini menlili sunl ei, el erit tempus eorum in saecula.*

Ilie jam loquitur Propheta, cl confirmat, quod Deus dixerat.el *non audivit populus meus vocem meam,* proinde per inimicos inlelligil Judaeos, qui cx (Iliis inimici facti sunt, ac lum praesertim cum Christum negaverunt coram Pilalo , regem suum esse, dc qua re Daniel cup. 9. diserte ait, *el non erit ejus populus qui cum negaturus est.* Ita exponunt omnes veteres. Hieronymus,Augustinus, Theodoreliis, Eulhyinius el alii. Ileccntiores nonnulli cum Ilabbinis exponunt de inimicis Judaeorum. sed nos malumus Patres nostros, quam Rabbiiios sequi. Ait igitur, *inimici Domini,* idesl Judaei rebelles et increduli, *mentiti sunt ei,* quia promiserunt ad radices Montis Sinai, se lacluros omnia, quae Dominus iinpcrassel. Exod. 24. *Omnia verba,* inquiunt, *quae loculus est Dominus, faciemus,* et lamen nihil eorum opere compleverunt. Ex hebraeo 'I1? *jechachosciu lo,* posset eliam verti, *negaverunt ei,* vel eum : sed rectissime etiam vertitur, *menlili sunl ci. El ent tempus eorum in saecula,* idesl, cl erit tempus defectionis cl rebellionis eorum m saecula, quin vix in fine mundi reliquiae judacorum convertentur, vel juxta s. Augustinum, erit tempus supplicii eorum in saecula, quia ignis gehennae non cxlinguelur. Theodoreliis el Eulhymius nolanl apud Syros per tempus inlcrdum significari supplicium, sive calamitatem : quod s. Augustini expositionem confirmat.

13. *El cibavit cos cx adipe frumenti, et de petra molle saturavit* eos.

Ilie notatur maxima Judaeorum ingratitudo, qui menlili sunl Domino cum tantis cos beneficiis affecisset. Possunt aulem haec, verba referri ad manna,quod pluebat Judaeis in deserto,el aquam qu<ie in eodem dcserlo scaturivit de peira ; nam cibus ille recte dicilur adeps frumenti quia erat panis angelorum, ul dicilur in psalmo *11.* cl habebat omnem saporem, ul dicilur Sapientiae 16. Mei de petra Moses eduxit, quia ul Thcodorelus dicil, sitientibus hcbracis instar incilis videbatur. Palest tamen eliam referri lotus hic versiculus ad ubertatem trilici vini cl olei, quae oral in terra promissionis, quamvis magna cx parte montuosa et saxosa esset. Sic enim scribit Moses, Deuteron. 32. *Constituit cum super excelsam terram, ul comederet fructus agrorum,* nl *sugeret* mei *dc petra. oleum que de saxo durissimo.* Vbi per fructus agrorum, inlelligilur praecipue frumentum,de quo paulo infra dicit, *cl hircos cum medulla trilici.* Per mei de peira inlelligilur mcl ipsum.quod apes in cavernis petrarum producebant, necnon Qcus, uvae cl reliqua dulcia, quae in montibus illis petrosis gignebantur. Sed adeps frumenti, et moi de peira mullo pretiosiora sunl apud Christianos, quibus adesi sub specio panis corpus Redemptoris, et inel sapientiae coelestis dc petra, quae idem Christus est; cl lamen non pauci posl abrenunciallionem diabolo el pompis, et opeiibus ejus faciam in baptismo, mentiuntur Deo revertentes ad ea. quibus renunciavcrani, cl post gustatum panem de coelo, cl mei de petra, revertuntur, ul canes immundi ad vomitum suum. Qui timere debenl aeternitatem futuri supplicii ignis, qui non cxtinguilur, et vermis qui non morilur.

PSALMUS LXXXI.

TITULES ET ARGUMENTUM PSALMI

Psalmus Asaph.

Argumentum hujus psalmi csl exhortatio ad judices,ul juste judicent. Sed ul majorem cflicaciam '*abeal exhortatio. inducitur Deus summus judex *ncrapans judices minores.

EXPLICATIO PSALMI LX.XXI.

1. Deus *stetit in Synagoga Deorum, in medio aulcm Deos dijudicat.*

Pronuncinl s. Propheta, Deum semper adesse, cum judices sententias ferunt, cl de ipsis eorum sententiis judicare, cl reclacne, an iniquae sint. Quod ccrlc mullum prodesset judicibus si serio cogitarent, in conspeclu summi judicis omnes causas judicari. *Deus,* inquil, *slelil,* idesl, semper assista praesens invisibili majestate , *in synagoga Deorum,* idesl, in conventu, cl consessu Judicum, dum causas populi judicant: cl dum illi judicant populos.Deus *in medio eorum* praesens assistens *judicat ipsos judices.* Hic sunl aliqua dubia breviter dissolvenda. Primum csl, quia in hebraico lexlu ubi dicilur, Deus slelil, vox *Deus,* csl O'ΠvX *Elohim,* quae csl numeri multitudinis, el signilical *Deos,* sive judices: vox aulcm Deorum . cum, dicilur in Synagoga Deorum.csl numeri singularis Sx *El,* cl signilical Deum. Quare videniur Septuaginta Inlerpreles non recle vertisse, *Deus slelil in synagoga Deorum.* Respondetur primo.lieri posse ul verba illa in nostris codicibus sini transposita, el in codicibus anliquis fuerit in primo loco^X *El,* clin novissimoO'n'iXA'lo/ii/n.ulSepluaginia reddiderunt. Secundo, posse hunc locum hebraico ila legi,Deus *slelil in synagoga Deorum:* carent enim hebraei casibus ; tamen Sepluaginla Inlerpreles , ul sensum clariorem redderent.vertisse, *Deus slelil in synagoga Deorum.* Tertio, posse verti cum s. Hieronymo, Deus slelil in synagoga Dei , idcsl, in synagoga sua: tamen sepluaginla Inlerpreles vertisse, *in synagoga Deorum,* quia synagoga Dei nihil csl aliud, nisi conventus Judicum a Deo constitutorum, quibus eliam nomen suum impertivit, quia communicavit eum illis auctoritatem judicandi, quae est Ipsius propria, dicente s. Jacobo cap. 4. *Unus esl legislator, cl judex.* Roque obstat, quod. *Elohim,* sil numeri multitudinis: rccipil enim usitate significationem numeri tum singularis, lum multitudinis. Alterum dubium csl, cur dicatur in praeterito,Detis *slelil,el* non potius, Deus stetit in synagoga Deorum quando id fuit, quando slelil: cl non inveniens quando Deus Pater steterit, referi hunc locum ad Deum filium,qui in carne slelil in synagoga Scribarum , cl Pharisacorum. Sed non est ncccssc resiringere haec verba ad tempus Christi, cum hoc perpetuum sil, ul Deus semper assistai judicantibus: unde eliam sequitur, *in medio aulcm Deos dijudicat:* vel. ul est in hebraeo, *ispol,* dijudicabit. Itaque illud, slelil, signilical, ab milio stare consuevit , sive constituit se praesentem. El quia Deus non mutatur, sicul ab initio stetit, ila semper , stat . s'abil, cl semper judicabit. Tertia dubitatio , cur dicit, *slelil,* cl non potius sedit; Judicis enim sedere esl, non stare.Séd facilis est responsio: nam vox illa, slelil. non significat hoc loco stare ut distinguitur contra sedere sed adesse, ul distinguitur contra abesse, el praesertim hoc significat vox hcbraica. *nilsab* : ul perspicuum esl cx lib. Judic. cap. 3. vers 22. nam ubi legimus, *infixil ficam in ventrem ejus tam valide, ul capulus sequeretur ferrum in vulnus,* in hcbr.ieo csl, «I 'sequeretur: quod slelil post ferrum, ubi describitur capulus, qui est in gladio post ferrum: qttO loco vox, *slelil.* quam eliam hic habemus, non significat, *stare,* idesl, non *sedere,* sed, *adesse,* vel *manere.*

2. *Usquequo judicatis iniquitatem, clfaciespeccalorum sumilis?*

Utrum hacc dicantur a Propheta, qui reprehendit judices, proplerca quod non cogitent Deum assistere judiciis ipsorum, et ideo injuste judicent : an potius dicantur a Deo, qui assistens judicantibus, et sententias corum diligenter examinans . arguit malos judices dc praecipue cl frequentlssimo corum crimine, videlicet de acceptione personarum, ob qunm plerumque injuste judicant, inccrlum esl, sed sive Propheta, .sive Deus haec dical, divina reprensio est, quia per os Prophetae Spiritus sanclus sine dubio loquebatur: cl quia raro accipitur persona hominis pauperis, ct justi; frequentissime aulcm persona divilis: cl injusli ideo dc hac acceptione potissimum cos reprehendit. *Usquequo,* inquil. *judicatis iniquitatem,* idest, quamdiu perseverabitis in hoc peccato inique judicandi? cl addit causam praecipuam iniquorum judiciorum dicens, *El facies peccatorum sumilis,* idesl, quia facies, sive personas peccatorum accipitis; hinc enim oriuntur iniqua judicia, quia judices non attendunt ad merita causae, sed. ad gratiam hominum divilum, cl polcnlium, qui hoc· ipso peccatores sunl, quod cupianl a judicibus gratiam suam justitiae anteponi. Porro sumere faciem alicujus, in judicio nihil csl aliud, nisi talem sententiam ferre, non qualem justitia cxigil, sed qualem requirit amicus, vel benefactor, vel cognatus. El hoc idem csl rcspiccrcin faciem hominis, non in regulam justitiae.

3. *Judicate egeno, el pupillo, humilem, el pauperem justificate.*

Reprehendit Deus, sive Propheta primo loco vilium acccplionis personarum: nunc secundo addit vilium oppressionis pauperum, quos judices opprimunt, lum quando differunt cis justitiam tacere, tum quando damnant cos injuste.ul adversariis polcntioribus non displiceant. *Judicate,* inquil, *egeno el pupillo,* idcsl, causam pauperis, el praesertim pupilli libenter admittito, diligenter discutite, sollicite expedite, ne cogantur bona sua Illigando consumere: *humilem,* idcsl, hominem abjectum. atque afflictum, *el pauperem justificate,* idcsl. absolvite, cl justum declarate. Hoc tamen inielligilur si vere justus sit: scriptum csl enim Levit. 19. Aon *consideres personam pauperis, nec honores vullum polenlis: juste judica proximo luo.* Sensus igitur non esl.ul semper pro paupere, sive in favorem pauperis judicetur: sed ul quando pauper justus est, cl injuste accusatur,Judex efficiat ul justitia pauperis emineat, cl non opprimatur potentia adversariorum.

4. *Eripite pauperem el egenum de manu peccatoris liberale.*

Aon satisfacit Judex officio suo, si solum proferat justum judicium, nisi eliam cogat divites, el potentes, ut pauperibus, el egenis, rc ipsa satisfaciant sive restituendo ablata,sive resarciendo detrimenta, quae ob calumnias, ct lites passi sunl. I.leo sive lietis, sive Propheta adjungit, dicens, *Eripile pauperem,* videlicet de manu polentis, cl egenum de manu ejusdem polentis liberale. Idem Hiim bis repetit more suo, ul res menti aliius infigatur. Eripere aulem pauperem de manu polcnlis esl sententiam adversus potentem pro paupere juste pronuntiatam execulioni mandare el re ipsa efllccro, ul pauper nihil detrimenti a polenliorc inimico patiatur. In hoc igitur potissimum deberent judices, el principes auctoritatem suam demonstrare. Sic enim cl gratiam Dei, et benevolentiam populorum sibi comparарent: sed quoniam ul plurimum id non laciunt, sequitur Propheta, el dicit.

5 *Nescierunt, neque intellexerunt: in tenebris ambulant, movebuntur omnia fundamenta terrae.*

Deplorat Propbeta voluntariam caecitatem Judicum. ob quorum injustitias lotus orbis terrarum roniurbaiur. Nam ul Dominus dicit in evangelio Mattii. 5. Si *sal evanuerit, in quo salietur?* el alibi, Luc. 11. Si *lux quae in te est,tenebrae sint, ipsae tenebrae quantae erunt?* Sic eliam dicere possumus, si apud eos, qui ex officio justitiam administrant, justitia non invenitur, ubi landem in venietur? nonne iniquitas omnia confundet? *Nescierunt,* inquil. neque *intellexerunt.*idcsl,neque cognoverunt quid facti: neque intellexerunt quid juris esset in causa. Hoc enim interest inter duo verba hcbraica *jadehu* 12'3* *jabinu,* quae hic habentur, quod inter *cognoscere, ct inle.lligere.* apud latinos. Cognoscere latius patet, ul eliam ed notitiam sensuum pertineat, intelligere proprium esl mentis, el rationis, quare proprie dixil Propheta Isaias cap. 1. *Cognovit bos possessorem suum, el asinus praesepe Domini sui',* non aillent propric dixisset.*intellexit bos possessorem suum, el asinus praesepe Domini sui.* Ex hac ignorantia judicum (it *ul in tenebris ambulent:* idesl, errent m judicando, quomodo caeci errant inter ambulandum. Ex hoc aulcm errore, el injustitia sequitur perturbatio, cl tumultus, seditio . el defectio populorum: quod significatur verbis sequentibus. *Movebuntur omnia fundamenta terrae,* idesl totus orbis terrarum turbabitur, et quasi fluctuabit, neque alia fuit causa,cur lotum regnum Israel deficeret a rege David, nisi quin persuasit Absulon populis regem Davidem non intendere causis cognoscendis, ul palet ex lib. 2. regum, cap. 15.Cur notem Judices permulti caeci sint, causam refert Scriptura in cupiditatem munerum.Isaiue 1.Omnes *diligunt munera. sequuntur retributiones, pupillo non judicant, el causa viduae non ingreditur ad cos.* Exod. 23. .Vec *accipias munera,* quae hic habentur, quod inter *cognoscere, ct inle.lligere.* apud latinos. Cognoscere latius patet, ul eliam ed notitiam sensuum pertineat, intelligere proprium esl mentis, el rationis, quare proprie dixil Propheta Isaias cap. 1. *Cognovit bos possessorem suum, el asinus praesepe Domini sui',* non aillent propric dixisset.*intellexit bos possessorem suum, el asinus praesepe Domini sui.* Ex hac ignorantia judicum (it *ul in tenebris ambulent:* idesl, errent m judicando, quomodo caeci errant inter ambulandum. Ex hoc aulcm errore, el injustitia sequitur perturbatio, cl tumultus, seditio . el defectio populorum: quod significatur verbis sequentibus. *Movebuntur omnia fundamenta terrae,* idesl totus orbis terrarum turbabitur, et quasi fluctuabit, neque alia fuit causa,cur lotum regnum Israel deficeret a rege David, nisi quin persuasit Absulon populis regem Davidem non intendere causis cognoscendis, ul palet ex lib. 2. regum, cap. 15.Cur notem Judices permulti caeci sint, causam refert Scriptura in cupiditatem munerum.Isaiue 1.Omnes *diligunt munera. sequuntur retributiones, pupillo non judicant, el causa viduae non ingreditur ad cos.* Exod. 23. .Vec *accipias munera, quae excaecanl* prudentes.Deut. 16. *Munera excoecanl oculos sapientum.* Ecclesiastici 20. Dona *excaecanl oculos judicum.*

6. *Ego dixi dii estis, et filii excelsi omnes.*

Reprehendit hactenus Propheta,sive Deus ipse, Judices acceptionis personarum,injustitiae cl ignorantiae: nunc ostendit, quam indigna sint haec vilia eo sublimi honorc, in quo Deus illos cosliluil. *Ego,* inquil, *dixi,* pronunciavi, asserui, *Dii estis, el /ilii Excelsi omnes* vos judices , cl principes terrae. Vocat aulem filios excelsi , vel comparans eos cum angelis: qui apud Job cap. 1. el 38. *Filii Dei* dicuntur: vel ul ostendat, Judices non esse Deos proprie, ul esl verus, cl summus Deus, qui caret principio: sed esse Deos, quia lilii Dei, idesl ab uno vero Deo Dii constituti,per participationem auctoritatis judicandi el jubendi.In evangelio Joan, cap. 10. Dominus hunc locum adducens dicit, vocari Deos, *quia sermo Dei ad illos factus est. Si illos,* inquit, *dixil Deos ud quos sermo Dei factus esl, quem Deus sanetificavU.et misit in mundum. vos dicitis, quia blasphemas, quia dixi filius Dei sum?* Sermonem Dei ad aliquem fieri, esl Deum committere alicui officium aliquod.Sic enim dicilur, factum esl verbum Dei ad Prophetas, quos mittebat ad praedicandum.El Lucae 3. dicilur *Factum esl verbum Dei super Joannem Zachariae filium in deserto:* el mox adjungitur execulio. *El venit in omnem regionem Jordanis praedicans,* etc. El quod Lucas dix.il. *Facium est verbum Dei super Joanncm. Joannes* cap. I. explicuit dicens, *Fuit homo* missus a Deo, *cui nomen eral Joannes.* Atque hino manifeste colligitur vis argumenti Christi. Si *illos dixit Deos* Scriptura,ad quos sermo *Dei factus esl,* idesl, quos Deus misit ad aliquid faciendum , communicans illis auctoritatem suam: quanto magis ego Filius Dei, el Deus dici possum, quem de coelo Paler aeternus misit in mundum cum plenaria potestate.Neque ex hoc loco colligi debet, omnes judices et principes habere a Deo immediate potestatem suam. Satis enim est, si cam habeant, x el immediate, ul habuit Moses in testamento veteri, cl s. Petrus in novo; vel mediante consensu populi,ul habent reges el principes terrae, in quos transtulit populus auctoritatem suam, quam accepit a Deo jure naturae: *non enim esl potestas nisi a Deo,* ul Apostolus scribit ad rom. 13.

7. Vos aulem sicul *homines moriemini, el sicul unus de principibus cadetis.*

Ego. inquil, *dixi,* quid estis dignatione Dei,sed nunc addam, quid silis vitio vestro; ex Dei munere Dii estis, cl angelis similes; sed ex peccato, quod habetis cx primo homine, sicul caeteri *homines moriemini, el* ex proprio vestro vitio, quo abutimini potestate vobis tradita,sicul unus de *Principibus* coelestibus, idcsl, dc angelis apostalicis *cadetis,* cl sic dc summo gradu ad imum, de magna gloria ad extremam miseriam praecipitabimini. Illud, sicul *homines,* in hebraeo csl, che-

Adam, sicul Adam, el s. Hier, in commentario exponit, Sicul primus *homo mortuus* esi,ita ct vos ejus lilii secundum carnem peccatricem moriemini. Non polesl lamcn sepluaginla Interpretum ver·sio improbari, quoniam vocabulum, *Adam,* ita propnum est primi hominis, ul eliam saepe toti *generi* humano accommodelur. Illud aulcin, *sicul unus de principibus, refertur ml* Diabolum, non solum a s. Hieronymo, sed etiam a sancto Augustino, Tbeodorelo, Eulhymio, et aliis.

8. *Surge Deus, judica lerram. quoniam tu haeredilubis in omnibus gentibus.*

Haec psalmi conclusio duplicem habet sensum, unum ul Prophela imploret auxilium Dei adversus injustitias principum, el judicum terrae, ul videlicet ipse, qui est verus Dominus et possessor totius orbis, emendet judicia hominum, puniat improbos judices el pauperes oppressus sublevet juxla sapientiam cl potentiam suam:alterum,ul haec sil praedictio per formam precationis, qua praedicatur adventus Messiae, qui sicul liaercdilabil orbem terrae,Ha eliam judicabit lerram juslo judicio per suos administros, id est, fideles principes el reges, dum saeculum durat, et poslea per sein novissimo die. *Surge Deus, judica terram,* idest, quandoquidem abuiunlur Judices poleslalc sua, lu Deus summe judex exurge, *el judica lerram,* exercens judicia in ipsos judices, el liberans pauperes innoxios ab oppressione potentium iniquo* rum. *Quoniam tu haeredilabis in omnibus (/entibus,* idesl, quoniam possessio lua semper eril sicut fuit in omni humano genere. Non enim sic distribuis regna liliis hominum, ut tu supremam potestatem non semper timeas. Vel, *Surge Deus* Christe.veni in terras, *judica* lerram,vindica eam a poleslalc tenebrarum. Irade eam ministris luis fidelibus, quoniam tu *eris haeres universorum,* ut verus naturalis Filius Dei. El demum surge ileruin, cl veni dc coelo cum sanctis luis, el judica lerram judicio ultimo, a quo nulla dari poterit appellatio: quia *haeredilabis in omnibus gentibus,* quando omnes *inimici lui subjecti erunt sub scabellum pedum tuorum:* ul dicitur in psalmo 109. cl sublato omni principatu, cl poleslalc , lu solus pacifice cum Paire el Spiritu sancio regnabis per omnem aeternitatem.

PSAL M L S LXXXIL

TITULUS, ET AHGUMENTUM PSALMI

Canticum Psalmi Asaph.

Hic est postremus psalmus ex iis,qui inscribuntur Asaph. De argumento 1res invenio sententias. Ilecenliores volunt in hoc psalmo describi oralionem regis Josiiphal adversus Moabilas, Ammonites,el Idumaeos;qui adversus eum conspiraverant ul dicilur, 2. Parahp. 20. Sed conlra hanc sententiam Licit, quod in iioc psalmo nun lanium nominantur 1res illae génies, sed aliae sex.vel septem. Theodorelus, cl Euthymius existimant, hunc psalmum continere bella gentium, quae erant in circuitu terrae promissionis adversus Judaeos, qui redierant ex captivitate Babylonica. Sed neque illae gentes tam multae erani, quam multae hic numerantur: suium enim 2. Esdr. 4.nominantur Ammonitae, Arabes, el Azolii: Probabilius csl haec omiiia contigisse tempore Macbabaeorum, ut colligitur ex lib. 1. cap. 5. Machab. Sanctus Augustinus omnino contendit hunc psalmum inlclligendum esse dc bellis Antichrist! adversus ecclesiam, quae sententia probabilissima videtur. Nam sine dubio cum Anlichrislo convenient omnes barbarie nationes, ac praesertim Orientales Agareni, el 1smaelitae.a quibus Mahumetani originem ducunt. Sed quicquid sil de sensu historico, non potest, nec debet negari.quin praecipua intentio Spiritus sancti ad Chrislum, cl ecclesiam dirigatur.

EXPLICATIO PSALMI LXXXIL

I. *Deus quis similis erit libi? ne taceas , neque compescaris Deus.*

Precatur Deum Prophela in persona populi, ul quoniam ipse est polcnlior omnibus inimicis, non amplius dissimulet vindiciam sumere dc persecutoribus populi sui.Deus *quis similis eril tibi?* idesl nemo libi comparari poterit in putentia, cl robore cum tu solus sis omnipotens: ideo *ne* laccas,idesl ne dissimules, *neque compescui is,* idesl, ne io ipse mitiges, el compescas a sumenda vindicia, lu qui Deus cs, cui nemo resistere polesl. S. Augu stinus salis apte ad Chrislum accomodat, qui in hoc mundo similis aliis hominibus videbatur·, sed

in dic Judicii nemo similis illi erit, quando apparebit in *gloria patris sui, el sedebit in sede Majestatis euoe,* ul habetur Mallh. 25.Qui eliam lempure passionis lacuil sicul *Agnus mansuetus,* el cumpescuil ipse se, sed in die Judicii non lucebit ncc justissimam iram compescet; quando dicel, ile *maledicti in ignem aeternum.* Quod allinet ad verba, ex hebraeu s. Hier, sic verlil totum hunc versiculum, *Deus ne taceas, ne sileas, el non quiescas Deus.* Et quidem voces Hebraicae hunc sensum facere possunl. sicul eliam hunc, Deus ne silentium libi sil. Sed eliam recipiunt hunc aliuin sensum: Deus non *similis tibi,* id esi, nemo similis libi csl: quod Septuaginta per interrogationem eleganter expresserunt. Deus *quis similis eril* libi? vox enim , ’ “! *domi,* deducitur a verbo, *damah,* quod el similem esse, et silere signitical. Illud, *neque compescaris ,* in hebraeo proprie csl, *neque quiescas.Sed* idem csl sensus. Ultima vox. Deus, in hebraeo est , γK quae vox Deum significat, ul fortem, et robustum, ex quo inlclligimus illud. *Quis similis libi,* accipiendum esse de similitudine in potentia, el robore.

2 *Quoniam ecce inimici lui sonuerunt, et qui oderunt te extulerunt caput.*

Magna ratio cur Deus silere non debeat, hic adducitur; quoniam inimici ejus tumultum insolitum excitaverunt convenientes ex variis nationibus in maxima multitudine adversus populum Dei. et qui aliquando dissimulaverant, aperle se hostes professi snnl. Illud, *sonuerunt,* non significat sonitum tubae, aut tympani tantummodo, sed tumultum gravem, unde exislil sonitus inconditus mulIHudinis: id enim proprie significat vox hebraico. ΪΊΕΠ *hamah*, quare s. Huron. vertit, *Quoniam ecce inimici lui tumultuati sunl.* Illud, *extulerunt caput,* s. August, referi ad Anlicbrislum,qui eril caput hostium Christi: ipso enim apparente, plurimi qui non audebant se hostes ecclesiae prollieri. palam se Anlichrislo adjungent, el tum ipsi efferent audacter caput suum proprium.tum etiam extollent caput commune omnium iniquorum,idesl Anlicbrislum.

3. *Super populum tuum malignaverunt consilium, cl cogitaverunt adversus sanctos tuos.*
4. *Dixerunt, venite, ct disperdamus eos de gente ct non memoretur nomen Israel ultra.*

Hic explicat magnitudinem periculi, ut Deus non cxpectel diutius, neque differat auxilium:quoniam hostes non moliuntur excursionem, aut dcpredalioncm aliquam: sed ultimum exterminium, cl perfectam desolationem Ecclesiae Dei. Ex hoc loco probabile ill, haec adimpleta esse utcumque, idesl, tamquam in typo, cl figura tempore Machabaeorum. Dicitur enim libro I. cap. 5. convenisse omnes gentes, quae erant in circuitu, ut tollerent genus Jacob. Sed proprie pertinent haec omnia ad tempus Anlichrisli, tunc enim omni conatu contendent omnes impii siinul congregati delere castra sanctorum. Sed verba consideremus. *Super populum tuum malignaverunt consilium,* idesl, malignum consilium inierunt adversus tnium populum tuum sed per malignum intelligi debet malitiosum, cl astulum: nam verbum *jaharimu.* proprie significat, astule,el secreto consultiverunt, sicul eliam vox. ΊΌ *sod,* quam consilium verterunt Sepiuagiota, significat secretum, ac per hoc consilium, quatenus secretum esse solet. Hoc aulem consilium astulum, et secretum eril mulliplex apud Anlicbrislum.nam el consilium secretum habebit cum diabolo, quem occulte colet: et astuto consilio finget se Chrislum esse, ut Chrisbanos decipiat: el simul circumcisionem, et sabbalha probabit, ul seducat Hebraeos. *El cogitaverunt adversus sanctos tuos,*idesl. malitiosum illud consibum excogilaverunl in perniciem fidelium tuorum, qui sanctificat! sunl per sanguinem Unigeniti, el libi proprie sanctificali, et dedicati sunl vel certe sancti tui sunl per sanciam (Idem el religionem, quam susceperunt.In hebraeo legitur, liai *sephunecha , adversus* abecon-*Udos tuos,* vel *abscondita tua,* vel *arcana tua:* proinde non desunt qui inlelbginl perhnnc vocem *sanctuarii,* interiora: neque ab hac expositione dissentit gracca lectio, nam ἁγιων, tam significare potest sancta tua. quam sanclos tuos. Caelerum editio latina vulgata antiquissima, quae sine variatione legit sanclos tuos, declaravit ambiguitatem, qune in hebraeo el graeco esse poterat, llecle autem fideles Dei dicuntur absconditi Dei. quoniam Deus sub umbra alarum suarum protegit eos: et qur.ninm (ul Apostolus dicit ad Coloss.3.) abscondita *est vita nostra cum Christo in Deo. el cum apparuerit Christus vita nostra, tunc el nos apparebimus cum illo in gloria:* cui subscribit sanctus Joannes in Epistola I. capitulo 3. dicens. *Nunc filii Dei sumus, et nondum apparuit quid erimus.* Haque sancti Dei recte dicuntur absconditi, quoniam etsi Fidei professio non sil abscondita. tamen gloria el prelium inaestimabile hujus professionis abscondita sunl. el suo tempore revelanda. *Venite, cl disperdamus eos de gente .* idesl. efficiamus, ul non sint amplius gens, et populus, vel ul sanclus Augustinus exponil, *disperdamus eos de gente,* idest, de gentibus, ul inter gentes.sive homines nullum locum habeant. *El nomen Israel non memoretur amplius,* idest, ne nomen quidem populi Dei supersit. Jam enim saepe monuimus per Israclcm intelligi populum Dei, sive secundum carnem,sive secundum spiritum ab Isracle descendat.

5. *Quoniam cogitaverunt unanimiter simul, adversum te testamentum disposuerunt tabernacula Idumaeorum, cl Ismaelilae.*
6. *Moab. ct Agareni. Gebai, et Ammon. et Amaleo: alienigenae cum habitantibus Tyrum.*
7. *Elenim Astur venit cum illis, facti sunl in adjutorium filiis Loth.*

Describit gentes, quae delere nitebantur populum Dei de terra. *Quoniam,* inquil, *cogitaverunt*

unanimiter simul, idcsl, consilium ceperunt uno animo omnes inimici Israel simul: ubi enim nos legimus, *cogitaverunt,* in hebraeo esi, *nohatfu, consultaverunt,* ac per hoc illud, *cogitaverunt,* signilicat inito consilio cogitaverunt.Adversus le *testamentum* disposuerunt,idcsl, foedus inieruut adversus populum tuum: vox enim testamentum, in sacris litteris pactum signilicat, cl in textu hebraico expresse, *bcrilh. pactum,* sire *foedus* legitur. *Tabernacula Idumaeorum el Ismaelitae,* etc. Isti sunl qui consultando inter sc cogitaverunt, cl pactum inierunt adversos populum Dei. Primum quidem Idumaei, sive potius tabernacula Idumaeorum; idest, integra castra Idumaeorum. Sunt aulem Idumaei populi,qui descendunt ab Esau, qui alio nomine diccbalur Edom. Deinde Ismaelitae, idcsl, populi, qui descendunt ab Ismaele filio Abrahac cx Agar ancilla. Tertio *Moab.* idest, populus, qui descendit a filio I.olh, qui dictus est Moab. Quarto A/yareni.idcsl.populi, qui descendunt ex Agar ancilla Abrahac. sed cx alio marito, cui nupsit postcaquam dimissa fuit ab Abraham. Quinio *Gebal.* idest. populus, qui descendit a Gebal. Utrum aulem Gebal sil nomen viri, an regionis incertum est, cum hoc nomen non inveniatur in scripturis.nisi hoc loco forlasse idem est Gebal cum Gebelein, cujus fit mentio lib. 2. reg. cap. 8. ubi dicilur, *Fecit quoque sibi David nomen,cum reverlerclur copta Syria in valle salinarum, caesis decem el ocio millibus, cl in Gebelein ad viginti tria millia,* vel est idem cum Geba, de qua dicitur hb. 2. Esdr. capit. 12. *de domo Galgal. el de regionibus Gcba.* Theodorelus, et Euihymius dicunt, Gebal fuisse gentem vicinam Idumaeis, Sexto Ammon, idcsl.pupulus,qui descendebat ab Ammon filio Loth fratre Moab:hos enim duo» genuit Loth cx filiabus suis Genes. 19. Septimo *Amalec.* idesl. populus, qui descendebat nb Amalec. qui fuit nepos Esau. ut legitur Genes. .36. Octavo *Alienigenae,* idcsl. populus Philistinorum. de quibus frequenlissima mentio est in libris rogum. In hebraeo habetur. *pelescel, Palaestina.* sed Scptuaginla hanc unam gentem perpetuo alienigenas vocare solent. Nono, habitantes Tyrum.idest, Tyrii, qui sunt populi ad mare, sic didi a Iyro civitate, atque emporio nobilissimo. Decimo Assor, qui venit in Auxilium filiis Loth, idest. populus Assyriorum, qui juvabant Moabilas el Ammonilas adversus Judaeos. Per hos Assyrios recte Thcodoretus interpretatur Samaritanos, idesl Assyrios, quos constituit Salmanasar rex Assyriae in Samaria, quando transtulit decem tribus in Assyriam, ul habelur lib. f. reg. cap. 17. Non enim legitur in scripturis: quod aliquando venerint aliqui ex Assyria in adjutorium liliis Lolh,idesl,Meabilis ct Ammonitis: sed legimus in primo libro Machab. cnp. 5. quod gentes, quae erant in Galilaea, pI Samar a, conjunxerint arma cum Moabilis, cl tmmonilis adversus Judaeos. Porro isti decem populi significant, ul supra diximus,gentes quae pugnaverunt cum Maehabaeis, vel potius multitudinem orientalium barbarorum, qui cum Anlichristo gravissimam persecutionem movebunt adversus ecclesiam.

8. *Fac illis sicut Madian, el Sys arae, sicut Jabin in torrente Cisson.*

Praedicit nunc Propheta per modum imprecationis exterminium gentium,quae cum Maehabaeis proeliabantur, sed praecipuo Antichrist], cl exercitus ejus, comparans illos aliis‘persecutoribus, qui similiter perierunt. *Fac illis,* inquil,sicut *Martian,* idesl. disperde eos, sicut olim tempore Gedeonis judicis dispersisti, ac penitus profligasti Madianitas. Historia haec habelur in lib. Jud.cap. 6. cl 7. *el Sisarae,* idesl, sicut lempore Barnch judicis perdidisti Sisuram principem militiae Jabin regis. *El Jabin. in torrente Cisson,* idesl, cl sicut delevisti ipsum Jabin regem Chanaam cum exercitu suo prope torrentem, qui dicilur Cisson. Habetur haec historia in lib. Jud. cap. I. el5. Meminit autem Propheta horum principum prao caeleris, quoniam devicti sunt non sine miraculo a paucis hominibus: el magis terrore a Deo immisso,quam viribus Judaeorum.

9. *Disperierunl in Endor, facti sunl ul stercus terrae.*

Describit locum, ubi perierint Jabin, el Sisara cum exercitu suo; locus enim fuit Endor, cujus (lt mentio in lib. Josuc cap. 16. Ibi ergo perierunt,et facti sunl ut stercus Icrrae, quia insepulti computruerunt, et a maxima gloria ad summam ignominiam redacti sunt.

10. *Pone Principes eorum sicut Oreb, el Zcb, el Zebee, el Salmana.*

Revertitur ad historiam Gedeonis, qui non solum exercitum Madianllarum profligavil;sed eliam paulo post interfecit quos principes Ma:lianilariim|Oreb, *el Zeb,* el quos reges *Zebee, el Salmana.* Vide m lib. Jud. ctip. 7. cl 8.

11. *Omnes principes eorum,qui dixerunt, linereditate possideamus sanctuarium Dei.*

Pone, inquit, sicut reges el principes Madianilarum omnes principes eorum populorum, qui dixerunt, *Jlaereditale possideamus.idcsl.* tamquam haercditalem, et propriam possessionem vindicemus nobis *sanctuarium Dei,* idesl, civitalcm Jerusalem. quae erat sanclillcala Deo, ul proprium ejus habitaculum. Signilicat aulem Jerusalem (ut saepe diximus) ecclesiam Dei, quum tolis viribus sibi subjicere, el captivare conabitur Anlichristus. In hebraeo pro , *sanctuarium* , habelur , *nehol,* quam vocem sanctus Hieronymus vertit. *pulchritudinem Dei. sed* commodius verti posset, pulchra habitacula Dei. Septuaginta verterunt sensum. Habitacula enim Dei, sanctuaria sunl. .

12. *Deus meus pone illos ul rotam,cl sicut stipulam ante faciem venti.*

Aptissima similitudine describit Propheta instat bili talem, el interitum impiorum, quae procedun-

cx juslo judicio Dei. Rota enim semper circumvolvitur, cum ruil in praeceps, nec ad punclum temporis consistere potest, et tandem lota confringitur: sicut eliam stipulae stante vento hucillucque jactantur, donec dissipatae non amplius comparcant.Ad hunc modum praedicit Propheta per modum imprecationis, Deum acturum esse cum impiis persecutoribus justorum: cl re vera sic Ocri experientia testis csl, nihil enirn instabilius est prosperitate impiorum; et finis eorum, mors aeterna erit.

IS. *Sicul ignis, qui comburit sylvam , et sicut flamma comburens montes,*
14. *Ila persequeris illos in tempestate* tua, *et in ira lua turbabis eos.*

Praedixit supplicium impiorum, instabilitatem in hoc saeculo, cl interitum in futuro: nunc praedicit velocitatem, el facilitatem, qua Deus illos puniet: nam non contentus similitudine venti dissipantis stipulas, comparat iram Dei igni compurcnli ligna sylvarum, aut foenum camporum. *Sicut,* inquit, *ignis qui comburit ligna sylvarum,* inter quae mulla sunt arida,cl velocissime absumuntur, el *sicut flamma comburens montes.* idesl, foenum in montibus,praecipueque cum siccum fuerit,*Ha persequeris eos.* idesl, pari facilitate, cl celeritate persequeris,ct perdes cos *in tempestate tua:* quod declarans addit, cl *in ira tua turbabis eos.* Idem enim csl tempestas, et ira, utrumque enim justum Dei judicium significat, quod instar vehemenlissimae tempestatis, cl turbinis, cui resisti nullis viribus polesl. impios percellet.conturbabit, el dissipabit. S. Augustinus notat impios comparari montibus propler elationem ac superbiam , el lignis sylvarum propler sterilitatem, el cnreniiani fructuum bonorum, ob quae jure sempiternus ignis illis debeatur.

15. *Imple facies eorum ignominia, et quaerent nomen, tuum Domine.*
10. *Erubescant,et conturbentur in saeculum saeculi, el confundantur, el pereant.*
17. *El cognoscant, quia nomen libi Dominus,tu solus ollissimus in omni lerra.*

Praedicit in fine psalmi, alios cx persecutoribus per flagella erudiendos el convertendos ad Deum; quales cruni plurimi Judaei,qui tunc demum agnoscent errorem suum cl pudefacti convertentur ad Deum: alios in pertinacia, clobstinatione sua permansuros: sed cos quoque confundendos, et vel invitos cognituros potentiam Dei singularem, ei quod ipse solus sil verus Dominus omnium rcrum. *Imple,* inquil, facies *eorum* ignominia.idest,confusione, ul ignominiam suam intelligentes verecundali *quaeranl nomen tuum,* idest, invocenl nomen tuum, vel *quaeranl nomen tuum,* idesl, quaerant gloriam luam, non amplius suam, ex inimicis amici facti, cl cx servis filii. Illi aulem. qui cx flagellis non molliuntur,sed obdurantur ad imitationem Pharaonis, *erubescant, el confundantur in sacculum* saeculi,idesl, aeterna confusione repleantur; nec solum confundantur, sed eliam *pereant in aeternum. El cognoscant inviti quia nomen libi Dominus,* idest. jam propria experientia edocti inlclliganl, tibi soli nomen Domini propric convenire, cui ad nutum serviunt omnia, el tu nulli nécessitait servis, qui nulla re indiges, in le ipso habens omnia: caeleros aulem, qui dicuntur Domini, vel usurpasse nomen alienum, vel imprie Dominos dici, cum et ipsi mullis rebus indigeant. ac por hoc mullis necessitatibus servianl. Tu *solus ollissimus in omni terra,* idest, el cognoscant, quia tu solus praernines potestate super omnes principes universae terrae: neque ullus est qui tecum contendere, vel libi ullo modo compa rari possit. Haec Prophetia nunc cx parte impletur, sed in die judicii omnino, el absolute implebitur.

PSALMUS LXXX11I.

TITULUS ET ARGUMENTUM PSALMI

In finem pro torcularibus, filiis Core Psalmus.

Dc hoc titulo alibi diximus. Argumentum idem fere est, quod psal.l I.cujus initium csl, *Quemadmodum desiderat cervus ad fontes aquarum.* Utrumque psalmum videntur nonnulli nimis humiliter exponere dum docent, vel Davidern, vel populum in hoc psalmo exprimere desiderium redeundi ad lerrenam Jerusalem, ut tabernaculum Domini visitarc posscl: longe aulem humilius exponunt, qui docent Coritas in hoc psalmo proferre desiderium suum redeundi ex Babylone in Jerusalem. ul possent deservire tabernaculo, unde victum cupiebant. Nos cum patribus existimamus , tam ardens desiderium^, quale in hoc psalmo legimus eliam ad litteram , ad coelestia tabernacula

perlinere, el nihil terrenum, nihil humanum, nihil corporale Spiritum sanclum his suis vocibus exprimere voluisse: ct ideo ab Ecclesia Catholica peregrmanle cantica ista frequentari, etiamsi tabernaculum, quod erat in Jerusalem, jamdudum conflagraverit, et ipsa Jerusalem funditus eversa fuerit.

EXPLICATIO PSALMI LXXXIII.

!. Quam dilecta tabernacula tua Domine virtutum ! concupiscit, cl de/icil anima mea in atria Domini.

Haec vox est hominis pii peregrinanlis an patriam, cl desiderium perveniendi declarantis; nascitur autem hoc desiderium, tum cx foclicitalc, quae est in patria, tum cx miseria, quae csl in peregrinatione. Vir enim pius, quantumvis in hoc exilio abundare videatur terrenis rebus, inlelligi! tamen se miserum esse, *el persecutionem pali,* ut Apostolus dicit 2. ad Timolh. 3. Quoniam ipsa etiam terrena prosperitas magna tcntalio, cl persecutio est. Ait igilur. *Quam dilecla tabernacula lua Domine virtutum* ! vox est adiniranlis, quasi dicat, o quantum diligunt omnes pii tabernacula tua, coclcslcs videlicet mansiones luas o Domine exercituum ! vocat autem Domim.m exercituum , quia hoc ipsum lacii pulchra valde,cl amabilia tabernacula coelestia, quod ibi sint innumerabiles exercitus Angelorum, idesl, civium sapienlissimorum, optimorum, polenlissimorum, pulcherrimorum: quorum vel unus sufficeret laetificare peregrinationem nostram, si cum loto suo decore nobis appareret: sed praeter exercitum tantum tantorum Princlpum, ibi videtur facie ad faciem Dominus virtutum,cujus comparatione fulgor omnium angelorum tenebrae sont. Recle nolui hoc loco Tbeodorelus.non fuisse in terrena Jerusalem plura tabernacula Dei, sed unicum: ac propicrea non de illo uno ligneo, el deaurato, ac manibus hominum constructo tabernaculo, Prophetam hoc loco inlelligcndum esse, sed de coelestibus tabernaculis non manufaclis.de quibus Dominus dicil Joan. 14. *In domo palris mei mansiones multae sunl. Concupiscit, el de/icil anima mea in alria Domini.* Dixerat in genere tabernacula Domini mullum diligi a piis peregrinis: nunc se in cotum numero ponit, ac dicil, *Concupiscit, el de/icil anima mea,* quasi dicat, Ego certe ita desidero atria illa, ul prae amore langueam, el anima mea defl cial, ac deliquium patiatur, in alria Domini intendens, cl pulchritudinem eorum considerans.

2. Cor meum, *et caro mea exultaverunl in Deum vivum.*

Declarat vim amoris et desiderii sui per effectum qui enim vehementer amat, cl desiderat: corde recogitat. el ore laud.il, quod desiderat. *Cor meum.* inquil. *el caro mea,* idest, mens, el lingua exullando laudaverunt Deum vivum: ipse enim csl pulchritudo increala, et infinita, cui suspiro. In hebraeo pro exultaverunl est, WV *ierannenu ju bilaverunl,* sive magna voce laudaverunt; proinde illud, *exultaverunl,* non debcl accipi pro sola laetitia: sed pro laelilia prorumpente in vocem jubilationis.Neque reptignal hic versiculus cum superiore, etiamsi ibi anima deliciat,hic exullel: varii sunl enim amantium affectus: nunc deflent absentiam rei amatae, el prae amore deficiunt: nunc exultant ob spem poliundae rei tam pulchrae: ct in laudes ejus erumpunt. *Deum vivum,* seu viventem appellat non solum ad distinctionem idolorum . *quae oculos habenl. el non vident, aures habenl, el non audiunt,* ul dicitur in Psal .113. quin res inanimae sunl: sed eliam quia Deus solum propriissime vivit: vivere enim est moveri non ab alio, sed a se: res aulcm creatae quae vivere dicuntur, quia habenl in se principium aliquod motus, tamen sine Deo non moventur; *in illo enim vivimus, movemur, el sumus,* Aci. 17. Solus Deus ila vivit, ula nullo moveatur, idesl, a se solo habet intelligere, el velle, el ideo ipse solus est vita, ipse fons vitae non aliunde accipiens, sed omnibus tribuens. *In ipso,* inquil Juan. cap. 1. *vila eral lux hominum.*

3. *Etenim passer invenit sibi domum . el* furfur *nidum sibi, ubi ponat pullos suos.*

i, Altaria lua Domine virtutum rex meus,el Deus meus.

Ili versiculi obscuri sunt, cl ab aliis aliter exponuntur. Sanctus Hieronymus el Theodorelus videntur salis commode eos explicuisse. Eos secutus, hunc sensum esse existimo, optaverat sanctus peregrinus domum coelestem : sed inierim dum ejus possessio differtur, consolatur se. quod vel nidulum in terris invenerit, altaria videlicet Domini sui, nihil enim habemus in terris, quod melius nobis repraesentet tabernaculum coeleste, quam sacrum altare. Ibi enim adest multiplex memoria ronim coelestium ; ibi quotidie immolatur Agnus Dei, qui sanguine, suo aperuit credentibus regna coelorum ; ibi foturae gloriac nobis pignus datur, ibi Deo propius astamus, eiqne intentius supplicamus ; ibi effundimus corda nostra, el divinas laudes devotius et attentius, quam usquam alibi decantamus. Ait igilur, *etenim passer inventi sibi domum* . idesl omnia animantia quaerunt sibi locuin aliquem quietis: et ipse eliam passerculus invenit sibi domum, idesl. nidulum aliquem : el *turtur nidum sibi,* idesl non solum animalia,quae delectantur frequentia ul passeres; sed etiam animalia solitaria, ul turtures, parant sibi nidos, ubi ponant pullos suos.et cum eis quasi securae quiescant. *Altaria lua Domine,* idest, mihi vero, sive activam vitam ducam, more passerum, sive con-

lemplalivam more turturum,altaria *lua nidi sunl.* ubi inierim paulisper quiescam, el ut» vola mea el casia desideria, piasque meditationes ct preces,el laudes, quasi pullos reponam. *Altaria,* inquam, lua, rex meus, *el Deus meus,* idesl qui me regis, dum ul passer huc. cl illuc vagor, el qui me consolaris, dum ul lurlur solitarius gemo, sive *rex* meus, cui milito, dum aucupes mihi ul passeri laqueos lendunt, cl *Deus* meus, cui vaco, dum ul lurlur viduus divina cunlemplor. In hebraeo non habelur proprie nomen luriuris, idesl, "ΠΠ *thor,* »ed, ΠΠ'Ι *deror,* quod proprie *libertatem* signilical, cl quia aviculae libere volant per aerem, hcbraci hoc nomine, avem significari volunt. Caelerum fieri polesl, ul sepluaginla legerint *thor,* non, deror, facile enim fuil successo temporis, ul ex lileran.sinl faclae duae lilerae, Π, Xres el dalcl/i, vel si hoc non placeal dicemus, sepluaginla interpretes, nomen generale avis, restrinxisse ad lurlurem; quomodo nunc Rabbini illud idem nomen restringunt ad hirundinem: nec enim minus libere volanl per aerem lurieres , quam hirundines , cl myslica significatio requirebat, ul nomen luriuris hoc loco, non hirundinis poncrclur.

5. *Beali qui habitant in domo tua Domine , in saecula saeculorum laudabunt tc.*

Dixeral se invenisse nidum, ubi inierim requiesceret: sed ex ipso nido admonitus, quanto melior sil domus aclerna nidulo temporali,exclamat,*beali, qui habitant in domo lua Domine,* id esi, ergo quidem in hoc nidulo paulum quiesco, sed illi vere beati sunl , illi foelicissimc requiescunt , *qui habitant in domo tua.* ubi divitiae el gloria, ubi mansiones mullae, ubi pax el securitas sempiterna est. El quoniam non habenl necesse in sudore suo vesci pane suo,neque in aliorum gratiam laborare, ubi nulli sunl egentes: id solum illis superesl, negotium,*ul in saecula sacculorum laudent te:* neque in periculum est. ul lacdeal semper laudare quem numquam taedebit semper amare ; et quem sine labore, sine fatigatione , sine satietate laudabunt.

C. *Beatus vir cujus csl auxilium abs te . ascensiones in corde suo disposuit: in valle lachrymarum in loco quem posuit.*

Dixit beatum esse, qui habitat in domo Domini, nunc addil, beatum eliam esso, si non in re , saltem in spe cum qui fretus divino auxilio decernit firmiter in corde suo non haerere in ville ,sed ascendere semper magis per gradus virtutum, donec ad locum perveniat, quem posuit Deus finem omnium laborum , quae est aeterna bciitilodo. Duae sunl aulem hujus versiculi expositiones, una si solum lalinum contextum inspiciamus, altera,si eum cum graeco, et hebraeo concordare velimus. 1'tior haec csl, *beatus* ille *vir csl.cujus auxilium* non in propriis viribus, sed *in le* Domine csl : hic enim *ascensiones in corde suo disposuit, in valle lachrymarum,* id est, disposuit semper ascendere. ad majorem virtutis persecutionem, dum esi in hac mortali vita, quae esi vallis lachrymarum. *In loco quem posuit,* id csl.in valle lachrymarum. quem locum ipse sibi peccando constituit. Deus enim in paradiso cum posuerat, sed ipse sibi locum posuil in valle lachrymarum. Posterior expositio haec esi, *beatus vir, cujus est auxilium abs te,* idesl. qui non confidit in viribus suis, sed a te auxilium expeclal. Ascensiones in corde suo *disposuit,* idesl, Deus disposuil in corde e.jus numquam slare, vel retrocedere, sed de gradu inferiore ad superiorem ascendere. *In valle lachrymarum,* idesl, per vallem lachrymarum , dum videlicet peregrinatur in hac valle plena periculis, ei lenialiordbus, in loco *quem posuil,* idesl . usque ad locum sive habitaculum, quod idem Deus slaluil tamquam melam , el finem peregrinationis. Quod alltncl ad verba, in hebraeo mullo ahicr legitur hic versiculus: ac primum pro illis verbis, cujus *est auxilium abs le* . in hebre.ao habelur. *13 TT>'/ι/ιοζ *lo each fortitudo ei in le.* sed idem omnino csl sensus. Idem enim esi, cujus *auxilium abs le est.* el *cujus fortitudo* in fc est. Pro, ascensiones, in hebraeo habelur semitas,sed per semitas inlelligunlur altae semitae, vel eliam *exaltationes ct gradus:* nam salai exaltare significat: inde, *mesillolch, ascensiones.* el alias semitas sigmlical, pro in corde suo, in hebraeo csl, 03333 *bilbabam, in* corde eorum: tamen ct sepluaginla el s. liieron. verterunt in singulari. in *corde ejus :* el sic eliam legil s.August, qui referi verbum,disposuit-, el verbum posuit, ad Deum. Ipse enim dispoml in corde nostro ascensiones ad locum, quem ipse posuil : el non csl novum , ul in lalina editione accipiatur, suo, pro ejus ; sicut eliam aliquando accipiantur ejus . pro suo . ul Joan. 8. *Patrem ejus dicebat Deum,* idesl. palrem suum. Pro, *disposuit,* in hebraco csl. *transeuntes:* sed septuaginta vocem hebraicain. >^3^ *hoberc,* non deduxerunt a verbo. '13> *habur.* quod esi *transire.* sed a verbo, ^3> *habad,* quod est *servire , facere , operari,* el legerunt sine ultima lilera , *habad operatus* esi . quod est. idem cum verbo *.disposuit,* sic legendam esse hanc vocem , non solum colligimus ex hierarum similitudine, el ex convenientia cum textibus graecis. el Infinis . sed eliam quia si legerimus . *transeuntes,* vix divinari posset, quis essel sensus hujus lori. Denique pro, *loco,* in hebraeo esi *fontem.* Sed sepluaginla Interpretes non legerunt, pyD *mahian,*idesl. *fontem*.sed. pya *tnanhon.* lucum , sive habitaculum : ex quo eliam inlelligimus , per locum , sed locum commodum ad habitandum, el recle a s. Augustino referri ad mansionem coelestem , el quod nos legimus , in loco . *quem posuil.* Nanus habelur in graeco , ει ~0i τόπον. *in locum quern posuil,* el sic legil sanctus Augustinus. Inlerprcs enim latinus aliquando non serval constructiones grammaticales: nam cl apud Joan, capit. 7. legimus, *ambulabat Jesus in Galilaeam:non enim volebat in Judaeam ambulare:* pro, in Galilaea, cl in Judaea.

7. *Etenim benedictionem dabil legislator ; ibunt de virtute in virtutem, videbitur Deus Deorum in Sion.*

Declarat Propheta, quomodo vir justus ascendens per vallem lacrymarum perveniet ad locum quietis, quem Deus posuil : ac demonstrat initium, medium, cl finem hujus ascensionis. Initium csl justificabo, sine qua lex impleri non potest ; medium est implelio legis; finis est visio Dei, in qua bentiludo consislil. *Etenim benedictionem dabil legislator,* idest. legislator Deus, qui dedit legem cl eam viam esse vuluil ad vitam, justa illud Malli). 19 *Si vis ad vitam ingredi serva mandala ; dabit etiam benedictionem,* abundantem videlicet gratiam per Spiritum sanctum justificando a peccatis, infundendo chori talem , pellendo timorem. *Ibunt de virtute in virtutem*, idesl, accepta gratiae benedictione prolicient quotidie in melius magis ac magis roborabuntur, superantes omnem difficultatem, el resistentes omni ten ta tioni : per virtutem enim hoc loco inlelligilur robur , el potentia. *Videbitur Deus Deorum in Sion,* idesl,et sic tandem pervenient ad montem Sion coelestem , ubi videbitur facie ad faciem Deus unus, el verus, qui est Deus, non solum coeli el terrae, sed eliam angelorum, el beatorum, qui participatione sunt Dii. In hebraeo, *berachoth,* graeco textu ἐνλογία , habetur in numero multitudinis,*benedictiones,* ul inlelligamus, multiplicem esse gratiam Dei, quae non solum delet peccata, sed eliam juvat ad opera bona facienda, el legem implendam. Illud aulem *dabil legislator,* s. Ilieron. ex hebraeo vertit, *amicietur Doctor* . ut sensus sil. benedictionibus vestietur qui docet legem Dei. Sed septuaginta Interpretes verbum. *iahler* acceperunt active, ul revera esi, non passive , ul sensus sit. Benedictionibus vestire legislator ascendentes in convalle lacrymarum. Idem aulem est, dare benedictionem, et, veslire benedictionibus, nisi quod prior sententia est proprio . posterior melaphorica. Solent enim septuaginta Interpretes vertendo verba hebraica in graeca explicare metaphoras, ul sententia facilius inlelligalur. Dc voce legislatoris, el docloris non debet fieri quae- 'lio: omnis enim legislator est doctor, quia dum leges condii, el praebet. hoc ipso docet quae sil recta via: et quoniam hoc loco de Deo sermo est, maluerunt septuaginta vertere.*legislatorem*.quam simpliciter Doclorcm ; quia Deus non docet explicando legem ab alio datam , sed ipse dedit leges ipse explicat, ipse juvat ut impleantur. Illud , *ibunt de virtute in virtutem:* quamvis sit explicandum de vi. el robore, ulsonanl voces hebraicac , S?n i,K 'T'ΠO *mechail et chail.* el graecae ■/. δυνάμεο δΰναμιν, hoc loco positae : tamen non male s, Augustin, exponit de virtutibus moralibus. juslilia, prudentia, fortitudine, et dc virtute contemplationis divinae , quia istae virtutes roborante animum adversus tenlaliones, el vilia: ut sensus sit. ibunt *de virtute in virtutem,* idesl, de virtute actionis ad virtutem contemplationis , sive dc virtutibus necessariis in via ad virtutem , quae habebitur in patria , ubi non eril necessaria ista prudentia, cum nulla mala vitanda occurrent : neque juslilia ista, cum nulla sil fulura injustitia,neque ista fortitudo, cum nullus instabit limor: neque ista temperantia, cum nulla eril fracnanda libido.

8. *Domine Deus virlulum , exaudi orationem meam, auribus percipe Deus Jacob.*

Ileverlilur ad gemitum suum cupiens esse ei illis , <pii ascendunt ex convalle plorationum , et pergunt foelici itinere de virtute in virtutem. *Domine Deus virtutum,* tu qui fortissimus,el potenlissimus, uc virtute plenissimus es. exaudi orationem meum,qua peto gratiam ambulandi de virtute in virtutem, cl viriule corroborari in interiori homine. *Auribus percipe Deus Jacob* , tu inquam , qui es Deus fidelium Inorum, quorum Paler est s.Jacob,exaudi orationem meam, qui unus sum ex populo luo, ex filiis Jacob secundum spiritum,

9. *Protector noster aspice Deus, el respice in faciem Christi lui.*

Imploravit Dei auxilium, sumens argumenta ad impetrandum, quod ipse potenlissimus sil, elcuram gerat populi sui; nunc eadem repetit aliis verbis , sed majori efficacia. Quod enim dixit, *Deus virlulum* , nunc dicit, *prolector nosler* , el in hebraeo , 'PJJD *magghnnenu , chjpeus nosler,* ubi ostendit, Deum esse polenl ssiimiin ad protegendum populum suum, esse videlicet Deum quasi fortissimum clypeum populi sui. Ibi dixerat, *exaudi orationem,* hic dicit, *aspice,* quasi dicat, *non solum audi me,* sed tu ipse vide, ot considera pericula, in quibus versor. Ibi dixerat, auritus *percipe Deus Jacob,* hic dicit. respice *in faciem Christi tui,* idest, respice verum principem populi lui, Messiam videlicet, Agnum sine macula, qui tollit peccata mundi,ac propter eum protege nos, 8. Augustinus exponit, *respice in faciem Christi lui,* idest, fac ul omnes respiciunt in faciem Christi, agnoscant cum, credant in eum , obedianl ei. Sed prior sensus est mugis litteralis,cl magis communis. Neque obstat. quod tempore Davidis nondum esset verbum incarnatum , neque *mediator Dei, el hominum homo Christus Jésus inlerptllare coepisset pro nobis.* I.Timolh. 2. Menta enim Christi ab aeternitate fuerunt in conspccAu Dei. unde dicilur in Apocalypsi 13. *Agnus occisus ab origine mundi.* quoniam ab origine Mundi Deus propter merita passionis Christi praevisa , multa beneficia praesertim spiritualia servis suis concessit. *Qui benedixil* nos. inquit Apostolus ad F.plies. 1. *omni benedictione spirituali in coelestibus in Chrislo. sicul elegii nos in ipso ante Mundi constitutionem.*

10. *Quia melior est dies una in atriis luis, millia.*

11. *Elegi abjectus esse in domo Dei mei, magis quam habitare in tabernaculis peccatorum,*

Ul ostendat sanctus peregrinus Dei, se non petivisse protectionem adversus temporalia mala,

scii adversus Icnlationes , cl pericula spiritualia , quae impediunt ascensum ad domum Dei: subjungit, tantam esse coelestis patriae foclicilalem, ul optabilis sit unum diem tantum ibi manere, quam mille diebus alibi : cl melius sil in eo loco inter ultimos sedere quam alibi inter primos quae duae comparationes si serio cogitentur , magnum ulT-'Cliim in corde puro gignere possunl. Illud , *quia* , reddit causam , cur laftto affectu dixerit , *prolector nosler aspice* , etc. quasi dicat, ideo cupio \uldc protectionem luam in bac ascensione ad patriam, quia nimis magna esset jactura, si ml patriam illam non pervenirem. *.Melior est enim habitatio Wliue (lici* in atriis illis coelestibus,quam mille, idesl, innumerabilium dierum alibi: sic oχponit s. Augustinus in lib. 3. de lib. arb.cap. ull. Tanta, inquit . csl pulchritudo justitiae , tanta jucunditas lucis aeternae , hoc est, tncommulubi lis veritatis, atque sapientiae, ut eliam si non liceret amplius in ea manere, quam unius dici mora, propter hoc solum innumerabiles anni hujus vitae pleni deliciis.cl circumfluentia temporalium bonorum rccle, meritoque contemnerentur : non enim falso, aut pravo affectu dictum est, *Quoniam incilor csl dies una in ah iis tuis super millia.Idem* tamen s. Augustinus, cl hoc loco , idesl . in com mcnliirio hujus psalmi cl in hb. cir. de liber, arbilr. scribit, per unam diem , inlelligi posse diem aeternitatis, quae una est el eadem semper manens: per millia dierum, tempora volubilia, el instabilia hujus vitae, quae quantumvis multiplicentur, semper longe inferiora cnml die semper manentis aeternitatis. Sed prior sensus est magis litteralis, cl magis cohaeret cum sequ- nli romper.· tione. *Elegi* . inquit. *abjectus esse* in *doino Dei mei.* idesl. lania csl dignitas domus aeternae in coelis, ut malim ibi sedero ad januam cum ul limis, quam *habitare in tabernaculis peccatorum:* vox enim hebraica. quam nosler Interpres veri l, *abjectus esse* , csl Ιη2'ΙΠΟΪ'Ι *hislopheph*, quae proprie significal . sedere ad januam more janitoris: nam, fit; sap/ι. limen significal, el ducta est similitudo a janitoribus tabernaculi, qui erant infimi omnium ministrorum domus Dei. ul palet cx lib. I. Paralip. cap. 9. licete aulem vocat Prophela palatia hujus mundi, tabernacula peccatorum, tum quia in domo coelesti nulla invenitur iniquitas; hic aulem nemo est. qui non peccet: tum quia respectu domus coelestis sunt veluti tentoria quaedam, quae facile mutantur, et fundamento carent : non enim haec csl eadem vox. quae in principio psalmi. Ibi enim vox hebraea. *micheнotheca,* proprie significal tabernacula, sive tentoria, quae transferuntur de loco ad locum.

12. *Qtiiamisericordiam.ei veritatem diligit Deus, gratiam, ct gloriam dabit Dominus.*

Consolatur hoc ν< rsiculo. ct sequenti Propheta virum juslum ascendentem in valle. I.ichrymarum, atque ad patriam anhelantem : promittit enim illi a Deo gratiam, el gloriam: gratiam per quam justificetur, ct in justitia proficiat, dum dc virtute in virtutem asccndil: el glonam, per quam glorificetur. cum ad Sion montem pervenerit, ubi Deus Deorum, non jam per fidem, sed per speciem se videndum praebebit. Probat aulem . gratiam , ct gloriam dandam a Deo justis hominibus, quia misericordiam. et veritatem diligit Deus. *Qui enim misericordiam diligit, miserebitur.* cl miserendo gratiam dabil: quia *veritatem,* idesl justitiam *diligit, reddet* fideliter quod promisit diligentibus se. ut s. Jacobus scribit cap. I. In hebraeo.pro his verbis, *misericordiam. et veritatem diligit Deus* habetur sol, e! scutum *Dominus Deus,* el quidem probabile csl septuaginta Interpretes, pro voce. 'CCU *scemes,* quae *solem* significal, legisse. *scemcn* quae significal oleum. Sic eliam pro voce. HW quae significal *Dominus.* probabile est cos legisse. FW. fere, quae sgnifical, *dilige.* Denique probabile est, cos per oleum, cl scutum, intellexisse misericordiam, el veritatem-, quia oleum misericordiam sigmfi· are solet, cl dc veritate scriptum est in psalm. 90. *Scuto circumdabit te veritas ejus.* Tamen si quis contends, omnino esse legendum in hebraeo. quia sol. *et scutum Dominus Deus gratiam.cl gloriam dabil Dominus,* idem sensus eril: nimirum, quia Dominus Deus Sol. ct scutum est: ul scutum dabil gratiam protectionis in via; ul sol dabil gloriam manifestae visionis in patria.

13. Aon *privabit bonis eos. qui ambulant in innocentia. Domine virtutem. bealus homo qui sperat in te.*

Confirmat quod dixit,et restringit promissionem gratiae, el gloriae ad cos qui ambulant in innocentia ; quasi dicat. Deus misericors, cl justus non privabit bonis gratiae cl gloriae,quae sola surd vere. cl absolute bona, eos qui semel justificati ambulant in innocentia, perseverantes, el proficientes in fide, spe, cl charilalc. Alioqui enim, si retrocedant, cl ambulent in iniquitate, a gralia ex i-dent. et pro gloria confusi».nem accipient. Concludit psalmum conversus ad Deum. Domine, inquit. *virlulum,* idesl, exercituum, *bealus eril* qui in te confidit confidentia vera, ac solida, quam fides vera, cl conscientia bona gignere solet.

PSALMUS LXXXIV.

TITULUS, ET ARGUMENTUM PSALMI

In finem filiis Core. Psalmus.

Duae sunt de argumento hujus psalmi tractatorum sententiae. Alii enim volunt commemorari a Prophela liberationem populi ab una captivitate, et inde argumento sumpto orari pro liberatione ab alia captivitate, commemorari videlicet liberationem a captivitate Aegyptiaca, et orari pro liberatione a captivitate Babylonica, vel commemorari liberationem a captivitate Aegyptiaca, et Babylonica. et orari pro liberatione a captivitate diaboli, quae per illas figurata fuerat. Alii, et fortasse rectius, existimant, in hoc psalmo de una tantum captivitate agi, idest, de captivitate generis humani sub principe tenebrarum, a qua liberamur per Christum Dominum nostrum: sed in primis tribus versiculis praedici liberationem ab hac captivitate, in reliquis orari pro executione praedictionis. Cur autem praedictio de re futura exponatur per verba temporis praeteriti, causa est, quoniam quae nobis futura sunt, in Dei praescientia, et decreto jam facta sunt.

1. *Benedixisti Domine terram tuam, avertisti captivitatem Jacob.*

Initio psalmi prophela, Spiritu sancto revelante, aeternum Dei decretum de futura liberatione nobis aperit: ac primum docet primam causam, et ultimum effectum nostrae liberationis. Prima causa fuit dilectio, qua Deus dilexit genus humanum. Cur enim Deus *sic mundum dilexit, ut filium suum unigenitum daret,* per quem redimeremur et *in omni benedictione benediceremur,* ut loquitur Dominus Joann. 3. et Apostolus ad Ephes. 1. nulla ratio reddi potest, nisi ipsa Dei bona voluntas, sive beneplacitum, et misericordia. Ultimus effectus erit perfecta liberatio a captivitate, quam habebimus in resurrectione, quando perveniemus ad libertatem gloriae filiorum Dei. Nunc enim ex parte liberati sumus, sed expectamus redemptionem corporis nostri, per quam liberabimur ab omni corruptione, et necessitate. Ait igitur, *benedixisti Domine terram tuam,* idest, propter peccatum primi hominis maledixisti terrae, quam ipse feceras, et hominibus inhabitandam dederas: sed scio etiam, te revelante, quod in mente tua, in decreto tuo, *benedixisti terram tuam;* decrevisti enim in altissimo beneplacito tuo terram tuam, quam fecisti visitare, et benedicere omni benedictione, et gratia, mittens ad eam unigenitum tuum *plenum gratiae* et *veritatis,* ut est Joan. 1. hebraeus, et graecus codex clarius explicant hanc primam causam omnium bonorum nostrorum, quae est bona voluntas Dei. Vox hebraea est. רִצִּיתָ *raiziiha,* quae significat proprie *bene libi placuisti in terra tua,* sive bene voluisti terrae tuae. Vox graeca εὐδόκησας bene voluisti iterum tua. Inde est conjuncta quam saepissime legimus in evangelio, et in Apostolo commendatam, ut initium, et radicem omnium beneficiorum Dei. Sicut autem maledixit Deus terrae, non propter ipsam sed propter inhabitantes: sic etiam benedixit terrae propter habitantes: quare tota ista benedictio ad homines referenda est. *Averiisti captivitatem Jacob.* Hic exprimitur ultimus effectus misericordiae Dei qui erit perfecta liberatio a captivitate, in quam incidimus propter peccatum. *Avertisti, inquit, captivitatem Jacob,* idest, jam in aeterno decreto tuo per mortem filii tui praevisam placatus, removisti, sive dissolvisti captivitatem populi tui Jacob. ut deinceps fruntur libertate gloriae filiorum Dei. Ex hebraeo, שַׁבְתָּ *sciabtha* pro *avertisti.* Hieron. vertit, *reduxisti,* sed idem est sensus. Nomine autem Jacob intelligitur, teste Augustino, totus populus Dei, sive ex Jacob descendat secundum carnem, quales sunt Judaei credentes in Christum, sive secundum spiritum fidei, quales sunt gentiles conversi ad Christum. qui *sunt quasi rami oleastri inserti in bonam olivam et quasi lapides vivi superaedificati super fundamentum Apostolorum, et Prophetarum.* ut Apostol. docet ad Rom. 9. et 11. et ad Ephes. 2.

2. *Remisisti iniquitatem plebis tuae, operuisti omnia peccata eorum.*

Declarat nunc modum, quo Deus benedicens terrae suae dissolvit captivitatem Jacob: ac docet eum fecisse, remittendo peccata populi sui. Sicut enim peccatum fuit causa captivitatis, ita remissio peccati fuit causa liberationis a captivitate. *Remisisti* inquit, *iniquitatem plebis tuae.* id est, ita mente, et decreto tuo condonasti iniquitatem populo tuo, ob quam iniquitatem tradideras eumdem populum diabolo, tamquam administro justitiae tuae. *Operuisti omnia peccata eorum,*

haec esi repelilio, cl declaratio ejusdem rei, ope· *ruisti* idcsl, abscondisti a facie lua, ul non videres ad punicdum : quia vero Deus non polesl non videre id quod rc vera esi, quantumvis abs· condatur , cl legatur , ideo quando Deus legil peccata , omnino illa delel , cl remillil , ul nusquam sint; cl,ul alibi diximus, legil Deus pcccala, quando ea remillil, non quasi velo occultante, sed quasi emplastro curante, cl sanante. Dicit aulem, *omnia pcccala coruin,* ul explicet quod dixerat, *iniquitatem plebis luae,* non significare unicam iniquitatem communem loti plebi, quale est peccatum originis, sed omnem iniquilalem loin communem omnibus,tum propriam singulis.Ἰη graeco liabclur, remisisti τὰ ανομία iniquitates: sed in hebraeo habetur in singulari, *havon iniquitatem;* sed idem csl sensus.

3. *Mitigasti omnem iram tuam, awrlisli ab ira indignationis luae.*

Hic vero reddit causam.curDeus dimiserit iniquilalem plebi suae: ac dicil,ideo dimisisse, quia placatus lueral, el iram deposuerat. Quemadmodum enim ira Dei causa cral ultionis, sic etiam placatio Dei causa fuil remissionis: placavit aulem iram Dei, idesl, justitiam punilivam Dei, *Agnus occisus aborigine mundi.* Apocal. 13. Agnum aulem immaculatum dedil nobis misericordia, el bona voluntas illitis, *qui sic dilexii mundum . ul /ilium suum unigenitum daret.* Joan. 3. Hic igitur esi ordo liberationis, Benedictio sive bona voluntas Dei dedit lilium liberatorem: filius morte sua placavit iram Dei, satisfaciendo justitiae pro peccatis lotius mundi: placatus Deus remisit pcccala: remissio pcccali suivit captivitatem. Alque hoc lotum mysterium absconditum in mente Dei revelavit Spiritus sanctus Prophetae suo, el ill·· nobis in lribus his versiculis descripsit. Illud, omnem *iram luam,* signillcal.Chrisli rcdemplioncm sullicicnlissnnam fuisse ad plenam satisfactionem. Significa·. eliarn libertatem, quam habebimus lempore suo, idesl, in novissimo dic, futuram omnino plenam, el absolutam, ul nihil poenae, nihil miseriae relinquatur: omnis enim poena ex ira Dei procedit. Illud.*averlisli ab ira indignationis tuae,* idipsum repelil, el hunc sensum habet, averlisli lc ah ira, cl indignatione lua. In hebraeo habetur, *convertisti te, sive conversus* es *ab ira furoris tui.*

i. Converte nos Deus salutaris noster, el averte iram luam a nobis.

Incipil nunc Prophela in persona populi Dei orare pro cxcculione, alque adimpletione dccreli divini. Ac primum petii, ul Deus incipiat miligare iram suam, cujus mitigationis primus effectus csl initium salutis nostrae, idesl, auxilium divinum, per quod incipiamus converti ad Deum . Aeque enim converti possumus ab iniquitate ad Deum, nisi gratia ejus praeveniat nos, cl vocando, illuminando. adjuvando, movendo convertat. Aii Igilur, *Converte nos Deus salutaris* nosler.idcsl, incipe salutem nostram operari tu Deus salvator nosler, quod facies,si nobis bonam voluntatem conversionis inspires. El ul hoc misericordiler facere incipias, *averte iram tuam a nobis,* idcsl, reconciliare nobis oblitus offensionum, quae lc nobis inimicum reddiderunt.

5. *Numquid in aeternam irasceris nobis? aul extendes iram luam u generatione in generationem?*

Persistit in eadem pelilionc. quasi dical,salis diu iram luam portavimus, ne differas misericordiam impertiri, el pacem nobis reddere. *Numquid in aeternum irasceris nobis?* idcsl, num aeterna cnl inimicitia lua ad genus humanum? num α *generatione in generationem sine line extendetur ira lua?* quasi dical. id non convenu infinitae clementiae, el bonitati luae. In liebraeu non habetur particula, *aul,* sed omnino subinlelligilur; ideo recle septuaginta Inierprelcs eam expresserunt.

G. *Deus lu conversus vivificabis nos, cl plebs lua laetabitur in te.*

Déclarai affectum, qui sequetur cx reconciliatione: inde enim fiel, ul homo lucretur vitam, cl Deo reddatur laus. Deus fu conversus *ad nos* per depositionem irae,el reconciliationem *vivificabis nos:* nam *stipendium pcccali* mors, *gratia aulem Dei vita aeterna,* Horn. G. cl plebs *lua* vivificata, cl respirans ob lam ingens beneficium.*laetabitur in* le, ac laetabunda cantabit laudes tuas. In Hebraeo pro voce, *Deus,*liabclur. xbn *halo.* nonne:el sic verlu S. Hieronymus, *Nonne lu reversus vivificabis* nos? Sed facile esi videre quid Septuaginta habuerint . cl legerint in suis codicibus : non enim lam imperii erani ul verlerinl, *Deus,* si habuissem. *halo,* sed habuerunt, ΓΠΧ clo/ια. quod signillcal Deus cl sunl caedem hierae, sed transpositae. Pro, conversus s. Auguslinus legil, *convertens,* ul cliam sonat vox Graeca ἐπιστρεψα , sed. sensus non csl. *Tu convertens nos, vivificabis nos.* sed *tu converlens te ad nos vivificabis nos:* cl hoc. modo conciliatur haec Icclio cum hebraica, cl latina.

7. *Ostende nobis Domine misericordiam luam, cl salutare tuum da nobis.*

Pcliil Prophela milicalioncm irae divinae, peliil reconciliationem. el vivificationem, quae fil cum per gratiam remittuntur peccata: petit nunc adventum Salvatoris, per quem facium est, ul plane perspiceremus, cl videremus Dei benignitatem, cl misericordiam erga nos. De qua manifestatione dicil Apostolus, *apparuil gratia Dei omnibus hominibus,* ad Til. 2. el rursum, *benignitas, el humanitas apparuil Salvatoris nostri Dei* Ad Til. 3.Quis enim dubitare potest, an Deo curae sil genus humanum. nosque verissime Deus diligat, posteaquniu misit filium suum unigenitum, ul nos pretioso sanguine suo de diabolica captivitate redimerer? *Ostende,*inquil, *nobis misericordiam* tuam.idest, fac, ul plane cernamus, el experimento ccilo di-

scnmus misericordiam illam, qua in mente lua ab aeterno benedicere decrevisti terram luam. *El salutare tuum da nobis,* idesl, cl mitte nobis Salvatorem lilium tuum: tunc enim vere ostendes omnibus hominibus misericordiam, et benignitatem, el gratiam tuam. Ex hebraeo verti posset, 'pKiP'I *visciuhacha, el Jesum tuum da nobis:* numen enim, *Jesus,* Salvatorem significat, ul notum est. Potest etiam hic versiculus exponi rectissime, el ad litteram de salute perfecta, quae erit fn resurrectione: tunc enim propriissime ostendet nobis Deus misericordiam suam, ila ul eam videamus, el quasi tangamus.*quanto coronabit nos in miserationibus, cl sanabit omnes infirmitates nostras, cl replebit in bonis desiderium nostrum, el renovabit ul Aquilae juventutem nostram,* ul dicilur Psal. 102. Et tunc dabil possidendum in aclernum saltitare suum, quando manifeslabjl nobis. Scd prior expositio pertinet ad patres testamenti veleris, qui expectation! Christum in carne ventu rum: posterior perlinet ad nos. qui expeclamus Christum venturum in gloria, ul *reformet corpus humilitatis nostrae configuratum corpori clarilatissuae.* ul babclur Philip. 3. s. August, ul liter ad mores dicit,tunc Deum ostendere misericordiam suam, quando persuadet nobis, nosque inlelligerc, cl quasi cernere facit, nihil nos esse,aul posse cx nobis sed ex misericordia ejus esse quod sumus, cl posse quod possumus. Ila enim non extollimur, nec superbimus, sed humiles sumus in oculis no siris: humilibus aulem dalur gratia Salvatoris.

8. *Audiam quid loquatur in me Dominus Deus: quoniam loquclur pacem in plebem suam.*

Ul certos nos reddat Propheta eorum, quae dicimus est. admonet in hoc versiculo so non loqui ex se, sed cx revelatione Domini; et ea solum canere, quae ipse prius a Domino audivit. *Audiam,* inquit, *quid loquatur in me Dominus Deus,*idest, ego, quod audio n Deo, huc loquor, ideo cl nunc exposita petitione audiam quid Dominus respondeat, ut idipsum caeleris manifestem.Dicil aulem. *Quid loquatur in mc;* ul significet, loquulionem, Dei ad Prophetas, t ssc interiorem, el spiriluplem. Spiritus mini Samius Prophetas inhabitans in illis loquebatur, quod ipsi primi aure cordis audirent, el deinde per ipsorum linguam ad aures corporis aliorum perveniret. Non habclur quidem in textu hebraico illud, *in me,* sed septuaginta Interpretes addiderunt, ul explicarent modum loquendi Dei m Prophelis.juxla illud Oseae 1.*Principium loquendi Domino in Oscae·,el* Znchur. 1. *El dixit ad me angelus, qui loquebatur in me.* Porro illud,*audiam,* significat praeterea attentionem,cl desiderium audiendi,quasi dicat,libenter, el attentissime audiam, quonian Deus more suo loquclur bona, el utilia. *Quoniam,* inquit, *loquclur pacem in plebem suam,* id est, scio Deum locuturum esse pacem in pkb' in suam,ideo libenter, el attente audiam quid loquatur in me Dominus Deus.Itaque summam verborum Dei est annuntiatio, cl promissio pacis per adventum M ^!.>e,qucm Propheta petierat dicens, *0:'· ud" nobis Domine misericordiam luam, el salutare Inum da nobis.* Dabit igilur Deus Salvavalorem: el per eum annunciabil, el praestabit verissimam pacem: unde ct *principi pacis* dicilur Isaiae 9. *El pacificavit omnia, sive quae in coela sive quae in terris sunl.* ut dicilur nd Coloss, I. Pux autem complectitur complemcnluin omnium beneficiorum Dei, neque antea perfectam pacem habebimus, quam perveniamus ad coelestem Jerusalem, qiinc interpretatur *visio pacis.* Pax enim opponitur bello, bello aulem non carebuniis donec *absorpta fuerit mors in victoria, cl mortale hoc induerit immortalitatem,* ul ail b. Paul. I. Cor. 15. tunc enim cessabit bellum cum vitiis, cl concupiscentiis cum principibus tenebrarum harum, cum necessitatibus, el difficultatibus omnibus.Duui autem hic vivimus, *militia est vita hominis sujnr terram.* Job 7. quantumvis quod in nobis est, pacem cum omnibus habere cupiamus.

9. *Et super sanctos suos, el in eos qui conterluntur ad cor.*

Explicat quod dixit, *in plebem suam:* promittit enim Deus pacem plebi suae, sed non loti: nare in plebe Dei sunt boni, et mali: malis aulem pax non convenit, sed bonis: *pax enim multa diligentibus legem Domini,* psalm. 118. et, non «I *pax impiis, dicit Dominus,* Isaiae 48. Qui autem sint sancti quibus promittitur pax, explicatur per verba sequentia. *Et in eos qui convertuntur* ad *cor.* Tunc enim incipit sanctitas, cl consequenter inchoatur pax. cum homo ab exterioribus ad interiora convertitur, unde dicilur, *Dedite praevaricatores ad cor.* Isaiae 46. el de filio prodigo dicilur Luc. 15. *In se aulem reversus.* Tunc aulem incipit horno reverti ad se . sive redire ad cor. (piando apud se cogitare incipit vanitatem rerum temporalium, el quam sil brevis, ol modica dulcedo peccati; ei cnnlrn. quanta sil nobilitas virtutis, (piam ingens pretium bonorum aeternorum: sed proficit postea paulalun homo, cum secinn habita re incipit, et de rebus quae foris sunl, non credit judicio sensuum externorum, neque sermonibus liliorum hujus saeculi: scd conversus ad cor consulit de omnibus rectam rationem, consulit lidem diviniluS inspiratam,consulit veritatem ipsam,quae Deus est. Denique perfecte ad cor suum ille convertitur, et pacem, quae supera! omnem sensum, gustare incipit, (pii m corde suo tabernaculum erigil Deo. et ex imagine, quae est anima rationalis ad exemplar, quod est ipse Deus, alis contemplationis ascendit: el ibi pulchritudinem infinitam Creatoris attendens, in ejus amorem ila rapitur, el accenditur, ut omnia quae foris sunt nihili ducol ; ila uni Deo vinculo charilalis inhaeret, ul rerum aliarum penitus obliviscatur. Hominis aulem sic affecti nulla mundi pressura pacem, quam in Deo habet, perturbare potest; sed veniamus ad verbi. Codex latinus in secunda parle hujus versiculi neque cum hebraico, neque cum graeco concordare videtur.Hebraicus codex sic h.abel.n‹?D3*? 12'IIIP vO'I 1'VDn *veel chasidauveal iasciubu lechislab, el super sanctos, cl non revertentur ad stultitiam.* Graecus autem, cl *super sanctos*

suo?, *et in cos, qui convertunt cor ad ipsum.* Leclio tamen noslroo latinac vulgnlao cdilioms antiquissima csl, cl eam sequitur s.llieron. in lextu,el in commentario psalmorum.nec non sanclus Bernardus in sermone super haec verba, *Audiam quid loquatur in me Dominus Deus :* neque in sensu ulla diversitas csl. Converti enim ad eor. el convertere cor nd l) aim. idem significant: siquidem qui convertitur ad cor. desinit attendere, ad externa, et visibilia, quae temporalia sunl, cl incipit considerare interna, el invisibilia , quae, aeternа sunl, in quibus primum locum oblinet Deusjsic etiam converti ad cor, cl non converti ad stultitiam, pro eodem accipi possunt. Neque difficile est si quis velit voces bebrairas cum latina editione concordare: nam vox, al.quae signiflcnl.non, potest legi , *?N *cl.* solius puncti facta mutatione, el significat, in; sic. etiam vox ⊓/✕/ lec/iisH/i, miae signifient, *ad stultitiam.* potest legi. ⊓vO *? leb selah,* el significat,cor: *selah* enim adjungitur passim in psalmis: el vel nihil significat. vel significat, *semper.* quod hoc loco optime quadrat; vel significat aliquid nobis incognitum . unde ab interpretibus omitti solet Itaque sic reddi possunt verba hcbraica: *El in cos, qui convertuntur corde, sive ad cor, semper.*

10. Verum *tamen prope timentes cum salutare ipsius, ul inhabitet gloria in lerra nostra.*

Adveniente Messia praedicabitur pax, scd diu postea exhibebitur: verumtamen salus. idest. gratia sanitatis, cl aliorum miraculorum praesenlissima erit, cl vicinissima omnibus credentibus in cum. ac timentibus cum timore reverentiae, el pietatis. Inde vero maxima gloria Deo exurget, laudantibus,el magnificantibus Deum omnibus,qui mirabilia ejus videbunt, cujus rei plurima testimonia legi possunt apud Evangelistas. Hoc igilur esi quod nunc Propheta subjungit, *verumtamen prope timentes cum salutaro ipsius,* idesl, salus Dei, sive Christus ipse Salvalor prope erit ad sanandum per omnipotentiam suam omnes timentes eum, omnes videlicet colentes cum timore sancto ul *inhabitet gloria in lerra nostra* , idest, fient ista magnolia salvatoris frequenlissima, ul gloria Dei manifestetur, el inhabitet in lerra promissionis, ad quam proprie salvator mittetur. Scd si corporalis salus vicina erit timentibus eum , cl inde gloria Dei magnifice orietur: inulto magis salus spiritualis prope timentes eum erit: *quolquol eniin recipient eum, dabit eis potestatem filios Dei fieri.* .loan, 1. el inde manifestabitur gloria ejus, *quasi unigeniti* α *patre, pleni gratia,el veritate.*

11. *Misericordia. cl veritas obviaverunt sibi, justitia, cl pax osculatae sunl.*

Aperit hoc loco Propheta mysterium aliud in adventum Messiae complendum ; misericordiam videlicel, cl justitiam, quao contrariae videntur, cum una ignoscat, altera puniat simul esse, conjungendas. Futurum enim erat per Christi passionem, ul cl genus humanum miserit orditor liberaretur, cl tamen divinae justitiae plenissime falisfierct. *Misericordia.* inquit, cl *veritas obviaverunt sibi.* i<lc-i-obviobunt sibi tempore Messiae cum alias in diversa pergere viderentur. *Juslitia, el pax oscu, latae sunl,* idesl. juslitia punitiva, quae paulo ante veritas nominata est, et pax sub nomme misericordiae. significata, amicissime conjungentur, cl quasi inter se osculabuntur. Ilunc sensum, qui mihi litteralis videtur,eleganter prosequitur s.Bernardus in serm. 1. de Annunciatione. S. Hier, in commentario, cl sanclus Augustinus per misericordiam. intfdligunl misericordiam, qua usus csl Deus erga gentiles.quibus dedit Salvatorem.quem non promiserat: per veritatem aulem intelligunl justitiam, sive fidelitatem , qua exhibuit Judaeis Messiam, quem patribus eorum pollicitus fuerat, unde est illud Apostoli rom. 15. *Dico Christum Jesum ministrum fuisse circumcisionis ad confirmandas promissiones patrum: gentes aulem super misericordia honorare Deum:* tunc enim misericordia ct veritas obviaverunt sibi, cum in unam Ecclesiam convenerunt gentiles , cl Judaei, illi per misericordiam, isti per veritatem adducti. Per justitiam.quae osculatur pacem.inlelligit idem sanclus Augustino* justitiam, quae reddit unicuique suum, cx cujus observatione pax oritur, quemadmodum cx violatione justitiae oritur bellum ; cl rccliss:mc admonet frustra illos quaerere pacem. qui sororem pacis justitiam completi recusant. Ahi hunc versiculum exponunt de virtutibus, quae florebunt in populis tempore Mc*siae. vel de virtutibus, quae in ipso Messia maxime eminebunt.

12. *Veritas de terra orta esi, cl juslitia de coelo prospexit.*

Hic jam explicat Propbeta mysterium incarnationis, uteris verbo temporis praeteriti pro verbo temporis futuri more Prophetarum. Vcrilas inquit, *de lerra oria* esi. hoc est. Christus . qui vent is est, dc Virgine Maria nascetur. *El juslitia de coelo prospexit,* idesl, cl tune justitia dc coelo manifestabitur, tum quia nato Chi isto coepit vera justitia dc coelo descendere, et homines per fidem Christi justificare: tum quia per adventum Christi revelari coepit ira *Dei de coelo super omnem iniquitatem,* ul dicilur ad roin. 1. Numquum enim plene cognitum fuisset.quant i sit ira Dei adversus peccatum, nisi cxpinri Dejis voluisset illud morle unigeniti Filii sui: cl eliam numqunm plene cognitum fuisset, quanta sil ira Dei futura in dic judicii adversus iniquos, nisi vidissemus, quanta fucrii Christi passio pro peccatis alienis expiandis: nam si *in ligno viridi haec faciunt,in arido quid fiet?* ait ipso Dominus, Luc. 23.

13. *Etenim Dominus dabit benignitatem ct terra nostra dabit frucium suum.*

Pergit explicare mysterium incarnationis, atque ostendit veritatem cx terra nasciluram, non quomodo nascuntur fruges ex terra arata, cl sala opera hominum, scd quomodo nascuntur flores in

c.impissylvcslribus, sine cultura humana cx pluvia de coelo, el radiis solis in cam cadentibus. *Etenim,* inquil,Dominus *dabit benignitatem,* idcsl, emittet dc coelu spiritum sanclum suum, qui virginem obumbrabit, el sic terra nostra, neque ara la. neque sata,sed omnino Virgo intacta dabit fructum suum. Unde in Canlico canticorum ipse dicit, *Ego flos campi, cl lilium convallium.*

H. *Juslilia anlc eum ambulabit, el poncl in via gressus suos.*

Concludit Propheta demonstrans, Christum omnino justum, el sanclum futurum, ila ut radios justitiae suae ante sc praemittat, cl lucc sua sibi viam aperiat ad omnem progressum in hac valle tenebricosa hujus nostrae mortalitatis. *Juslilia,* inquil, *ante eum ambulabit,* idcsl. Christus quasi sol quidam, el vere lux mundi radios justitiae, el sapientiae suae praemillel, sicut eliam scriptum csl in psalm. 88. *Misericordia, el veritas praecedent faciem luam:* ct Isai. 58. *Anteibit faciem tuam juslilia lua;* ct sic, *ponet invia gressus suos,* Idest, aggredietur iter peregrinationis suae, ut multos peregrinos pcrducni ad patriam.Possunt hi 1res versiculi exponi etiam de justificatione, cl bonis operibus hominum credentium m Christum: nam utroque modo exponit s. Aug. *Veritas de terra orta esi et juslilia de caelo prospexit.* idest, veritos confessionis peccatorum,el laudis Dei coepit per Christum oriri cx ore hominum terrenorum, el tunc *justitia Dei de coelo prospexit,* ul coiililenles peccata sua, el laudem dantes gratiae Dei justificaret; se l haec ipsa veritas confessionis non orietur ex terra per vires ipsius terrae.sed per auxilium gratiae Dei praevenientis; nam *Dominus dabit benignitatem,*qui dulcescere faciet justitiam in corde peccatorum, et sic *terra nostra dabit fructum suum.* Porro justificatus homo per Christi gratiam, semper justitiam ante oculos suos habebit, ul omnia faciat juxla regulam justitiae: sic *juslilia ante eum ambulabit* praeferens illi quasi facem legem Domini, no ambulet in tenebris, et sic securus, el gaudens poncl in via gressus suos, ul foclici 1er ad patriam aliquando perveniat.

PSALMUS LXXXV.

TITULUS ET ArGUMENTUM PSALMI

Oratio ipsi David.

Titulus indicat hunc psalmum nihil esse aliud, nisi orationem Davidi a Deo inspiratam,cum amaro esset animo, et consolatione divina indigeret. David enim ul eral homo spiritualis, cl in Schola Spiritus sancti eruditus,cum variis tribulationibus premeretur, non quaerebat consolationem a rebus creatis, in quibus vera consolatio animae inveniri non polesl, sed ad Deum fontem omnis suavitatis per contemplationem, cl orationem confugiebat. Proinde nos etiam hoc psalmo uti debemus cum lenlalionibus variis undecumque illae veniant, fatigati, moerore tabescimus.

EXPLICATIO PSALMI LXXXV.

I. *Inclina Domine aurem tuam, el exaudi me, quoniam inops, et pauper sum ego.*

Incipit orationem a magnitudine Dei, el vilitate sua: quae est optima ratio precandi, apta ad impetrandum: *oratio enim humiliantis* se *penetrat nubes,* Eccles. 35. *Inclina,* inquil, *aurem,* idest, tu qui excelsus es, inclina ad me qui in imis jaceo, *aurem luam. Exaudi me, quoniam inops, • l pauper sum ego* ; haec csl ratio, cur dixerit, *inclina quoniam,* inquit, *inops, cl pauper sum <go.* id est. quoniam mendicus jaceo ad portam divitis; inclino cx alto aurem tuam ad humilem servulum, cl quia talis est *exaudi eum.* Pauper enim, cl inops hoc loco dicilur is, qui sive habeat sive non habeat opes terrenas , non in illis confidit, non inde superbit, non alios contemnit, sed ipsas potius opes contemnit, si habet, neque sc meliorem aut majorem reputat iis , qui non habent. Rectissime admonet s. August.Lnzarum non delatum fuisse ab angelis in sinum Abfnliae propter inopiam, Luc. 16. sed propler humilitatem: neque divitem epulonem sepullum fuisse in inferno propler divitias, sed propter superbiam, Alioquin ipse eliam Abraham, qui ditissimus fuerat, in inferno scpiillus fuisset. Sed quoniam Abraham *cinerem, el pulverem se esse arbitrabatur*, ul ipse dc se loquitur Genes. 18. ct mandata Domini ila diligenter observabat, ul non solum opes, sed ipsum filium unigenitum , cui servabat opes, pro-

pier Deum sacrificare promptissimus cral,Genesis 22. ideo non solum ad locum refrigerii post mortem duellis fuit, sed eliam ad ejus sinum congregabamur omnes,qui eo tempore in Domino moriebantur. ipse eliam David dives eral, quod ad terrenam substantium attinet; sed quoniam non inde superbiebat; neque cam magnifaciftbal cl totus a Deo pendebat, in quo spem suam, el vires suas cl omnia bona sua collocaverat, cl sine quo nihil se esse aul posse sciebat, ideo sc vere pauperem, cl inopem praedicabat.

2. *Custodi animam ineam.quoniam sanclus sum, salvum fac servum tuum Deus meus sperantem in tc.*

Explicat in quo cupiat exaudiri, ac primum proponit id, quod esi vere primum in intentione, el quod ipse Dominus primum quaeri jussit, um ait: *Primum quaerite regnum Dei, cl justitiam ejus, el haec omnia adjicientur vobis.* Malt.6.*Custodi,* inquil, *animam meam,* idesl. conserva vitam animae meae, cui lam multi hostes in hoc exilio insidiantur. *Quoniam sanclus sum,* idest . ideo peto conservari vitam animae meae a te, quoniam tu mihi eam dedisti. Iu me in sanguine Filii lui justificasti, cl snncltflcasli, cl per hoc vivificasti . qui in peccatis mortuus eram. Nam,ut recte dicil s. August. cum quis per sacramenta Christi justificatum se esse confidit, el ex gralia Dei sanctum se nomi nat, non est superbia elati , sed confessio non ingrati; quod si quis dicere non audeat, *sanclus sum,* idest, justificatus, cl mundatus: saltem dicere potest, *sanclus sum,* idest, fidelis sum , sanctae religionis, el fidei professor sum, Deo per baptismum dedicatus, et sanclilicalus sum. *Salvum fac servum tuum Deus meus sperantem in te.* idem repetit aliis verbis. Ideo enim cupit costodiri animam suam, ul non perdat salutem aeternam sic enim loquitur s. Petrus in Epist. I. cap. *Qui in virtute Dei custodimini per fidem in salutem paratam revelari in tempore novissimo.*Petit igitur salutem quam ne amitteret, petierat custodiam. Addit rationem, cum dicil, servum *tuum sperantem in tc,* quia cum Deus salvum Facit servum suum salvum facit rem suam: el cum salvum facil sperantem in sc, fidelem, cl justum sc demonstrat, quia implet quod promisit.

3. *Miserere mei Domine: quoniam ad te clamavi lota die : laetifica animam* servi *lui, quoniam ad le Domine animam meam levavi.*

Petit in secundo versiculo summum bonum, idcsl, salutem animae, quae est linis omnium desideriorum: nunc recto ordino petii medium ad finem, laetitiam videlicet spiritual m. qua fortiter toleret tcnlaliones. cl periculo exilii, donec ad salutem perveniat, ubi nullae erunt tcnlaliones, nulla pericula. *Miserere mei Domine,* idest misefricordiler exaudi orationem meam.*quoniam ad te clamavi tota dic,* idesl,quoniam ardenter, el perseveranter oravi; nihil enim magis requiritur ad impetrandum quam si oratio fundatur cx accenso desiderio,quod significatur in vcibo, *clamavi;* cl cum perseverantia,quae significatur in vocibus illis, *lota die.Laelifica animam servi lui:* haec csl petitio, quam misericorditer exaudiri petit, el pro qua iota dic clamavit. *Laetifica,* inquil *animam servi lui,* idesl, undique angustiis lenlationum premor, nihil mihi in hac valle lachrymarum occurrit,nisi amarum. dum non minus prosperitas terret, quam adversitas ipsa contristet. Ideo, *laetifica animam servi lui. quoniam ad te Domine animam meam levavi,* idest, quoniam non inveniens requiem in ulla re creata, ad te creatorem pennis cogitationis cl desiderii animam meam levavi. Amor animam nostram portat, el vere dictum est, anima magis csl ubi amat, quam ubi anima. Alae amoris sunl cogitatio, cl desiderium : qui enim amal. cogitando assidue, el desiderando rem amatam, in illam fertur, el in illa manci. Qui vere, et ex corde Deum amal, cogitando , el desiderando Deum, animam suam ad Deum levat. Contra qui Icrram amal, cogitando, el concupiscendo terram, animam suam ad Icrram deprimit. Itaque ille solus cum Prophela vere dicere polesl, ad *te Domine animam meam levavi,* el jurc suo petere polesl consolationem spiritus, ac. dicere, *laetifica animam servi lui:* qui nulla tenetur concupiscentia rei creatae, nec ullo lerreno lulo affixus inhaeret. Becle s. Bernard. serin. G. de Ascensione Domini , explicans illa verba Domini Joann. IG. Jisi *ego abiero Paraclylus non veniel ad* vos. Quid est. inquil. nis» *ego abiero Paraclylus non* ventet? nisi carnis praesentia vestris subtrahatur aspcclbus, spiritualis gratiae plenitudinem occupata mens non admittit, non recipit animus, non capit affectus. Quid vobis videatur fratres? si haec ila sunt: imo quia ila sunt, adeat qui huic sterquilinio semper inhaeret, qui carnem fovet, carnem sapii, illam nihilominus consolationem supernae visitationis sperare, quam ne cum ipsa quidem verbi carne percipere ullatenus Apostoli potuerunt. Errat omnino si quis coelestem illam dulcedinem huic cineri divinum illud balsamum huic veneno, charismata illa spiritus misceri hujusmodi illecebris arbitratur.

4. Quoniatn *tu Domine suavis. ct mitis : el mul lac misericordiae omnibus invocantibus le.*

Haec est ratio cur animam suam ad Deum levaverit pro consolatione recipienda, quia *Deus suavis csl. cl dulcis;* el sicut dicil Joann. Epislol. I. cap. 5. Deus *lux csl, el in eo tenebrae non sunl ullae:* sic dicere possumus, suavis est Deus, ct in i o amaritudo non est ulla: cum e contrario in carnalibus consolationibus, suavitas sd modica, el amariludo plurima. Neque solum Deus suavis est, sed eliam milis , ul ad se accedentes non repellat cl imperfectum nostrum lolen I. Notai s. Augustinus ineo plane perspici mansuetudinem Dei,quod orantes nos patietur, cum lam saepe inter orandum ad alia cogitanda mentem avertamus: cerie enim Judex homo, non pateretur reum, si dum causam agit, ad colloquendum cum amicis.de rebus praesertim nullius momenti, averteretur. Nec solum Deus suavis csl in se, el milis, quia non repellit

occedentes ad hunc fontem suavitatis, sed etiam *multae misericordiae* esi. quia facile admittit, cl recipit, cl sc gustandum praebet omnibus invocantibus se. non accipiens personas divilum.ani pauperum. Judaeorum . aut Gentilium Omnis enim *quicumqueinvocaveril* nomen *Dominisalvuseril.* Rom. W. Quod si aliquos orantes non exaudit, neque eorum miseretur, causa est, quia non vere Deum invocant, aut non sicul oportet invocant. Saepe eliam exaudit, sed tempore opportuno, et non raro exaudit orantis desiderium, non verba loqucnlis,quando videlicet qui orat id petit quod sibi non expedire ignorat, cl si non ignoraret omnino non peteret. Quod allinet ad verbum illud, *suavis* in hebraeo esl. 2110 *tob,* quod significat, *bonum ;* cl mulli exponunt *benignum,* sive *beneficum.* El quamvis Deus sil vere bonus, benignus, el beneficus; tamen noster interpres, non solum hoc loco. sed eliam in psalrn. 33. el 9!). enmdein Vucem vertit, suavis: el haec interpretatio concordai cum verbo, *gustate. Gustate cl videte.* inquit. *quoniam suavis esl Dominus·,* gustatur enim proprie suavitas, non benignitas, cl huc alludens s. Petrus in Episl. I. capit. 2. *nil: si tamen gustastis, quoniam dulcis est Dominus;* illud aulem, *mitis,* in hebraeo est, Drf? *salarii,* quod proprie significal propitiabilis, ei sic verlil s. Ilieronym. cl in sensu non est discordia; initis enim facile propitiatur, el facile ignoscit: cl sic exponit s. August, cum dicil. Deum esse mitem, quia facile ignoscit evagationibus nostris, cum oramus.

Auribus percipe Domine orationem meam, cl intende voci deprecationis meae.

Repetit primam pariem primi versiculi, sed aliis verbis idem signillcantibs. ad affectum ostendendum erga rem desideratam, cl petilam.

6. *In die. tribulationis meae clamavi ad te, quia exaudisti me.*

Videtur hic versiculus additus esse ad explicationem superioris; quia enim dixerat, *auribus percipe orationem meam,* poterat Deus interrogare, quando orabis? quando vis percipiam auribus orationem luam? Respondet Propheta, omni die oravi, et omni dic oro, cl orabo, dum vivam in hoc exilio. Omnis enim dies peregrinationis, ibes tribulationis meae esl, cui enim dulcis csl putria, non pidest m<n amara esse peregrinatio. *In die ergo tribulationis meae,* idesl. omni tempore p· regrinationis tribulationem, el dolorem inveni, el ideo semper clamati *ad te·,* cl ca fiducia clamavi, *quia tu semper exaudisti me,* idest, semper mc exaudiri sollius es.

7. *Non est similis lui in Diis Domine, cl non csl secundum opera lua.*

Reddit rationem, cur ad solum Deum confugiat, illum invocet, atque ad cum animam suam levare conclue ; quia videlicet nemo sil Deo similis, neque m essentia, neque in potentia.neque in sapientia, neque in bonitate, non tantum inter liomlnos, sed eliam inter Deos: quod si per Deos mlclligamus Deos falsos, nimirum Idola, el daemones, de quibus dicitur in psalm. 95. *Dii gentium docmonia,* absolute verum csl. quod hic dicitur, *non est similis lui in diis Domine* : quoniam Idola oculos habent, el non vident, el ab hominibus pendent, ul sint, el nl custodiantur, et moveantur: I)cu$ aulem verus sine oculis corporalibus videt; cl a nullo pendet, sed omnia ab ipso pendent. *In ipso enim vivimus, movemur, ct sumus.* Ad. 17. Daemones autem ad imaginem quidem, cl similitudinem perdiderunt. Si vero per Deos inlclligamus Deos per participationem potentiae, cl auctoritatis, «piales sunl principes, el judices terrae: vel participationem sapientiae, jusliliae, quales sunl Angeli sancti, tunc id quod dicilur, *non e^l similis* luii in *Diis Domine* , inlell gendum cril de similitudini: perfectu, quae requirit aequalitatem: illi enim sunl perfecte similes in pob-nlin, vel sapientia, vel justitia. qui sunl aeque potentes, aeque sapientes, ct aeque justi. Constat autem Deum esse iniinilomodo polenliorem. sapientiorem el justiorem omnibus angelis el hominibus: proinde verum esl. non esse ullum *similem Deo in Diis participatione,* nisi imperfecta, ct inaequali similitudine. *Elnun* esl *secundum opera lua.* non s lum nemo cx Diis esl perfecte similius Domino Deo nostro; sed neque csl ullum opus Deorum quorumcumque, quod possil comparari cum operibus Dei nostri. Deus enim fecil cx nihilo coelum el terram.el omnia quae, in eis sunl : Dii aulem caeleri intra mundum operantur, cl cx iis. quae Deus fecil.materiam operandi sumunt. Ergo non csl opus ullum *secundum opera Dei,* idesl, quod comparari possit operibus Dei.

8. *Omnes gentes quascumque fecisti venient, el adorabunt coram te Domine, ct glorificabunt nomen luum.* . « M

Ex hoc versiculo inlclligimus, versiculum superiorem accipiendum esse de Diis falsis, qui ab errantibus adorabantur tamquam veri, cl summi Dii; probat enim Prophcla, nullum ex hoc quod aliorum Deorum cultus tandem aliquando cessabit, cl manifeste apparebit falsilas, el vanitas ejusmodi Deorum: cultus aulem Domini Dei nostri sempiternus cril. Quod aulem hic dicil Propheta partim impletum esl in ecclesia Chrisli.partim implebitur in die judicii: nam quamvis tempore Davidis alii cssenl Dii Moabilarum, alii Ammoniliirum. alii Philistinorum. alii aliarum gentium Idololatria cessare, cl veri De· cultus introduci coepit. Itaque *omnes gentes venerunt,* idesl. ex omnibus gentibus venerunt el relictis Diis falsis Deum verum adoraverunt:sed in die Judicii omnes omnino homines nullo excepto apertissime cognoscent, Deos gentium fuissn docmonia, vel inania simulacra, cl velint, nolint, curvabunt genua coram Domino, el implebitur illud Isaiae 15. *Mihi curvabitur omne genu,* quod applicatur Chrisio. ul vero Deo, ab Apostolo rom. It. el Philip. 2. Illa prhasis, *adorabunt coram lo Domine,* hebr. csl: vox enim. Т·'ПП >) *islachàvu*

proprie signifient. *prosternent* se. Hoc aulem ver* bihu requirit pulticulam , *coram* : prosternimur enim eorum eo, (piem adorara volumus, Itaque illud, *adorabunt coram te,* exponendum esl. adoraiiiio prosternent se coram le. Illud, *el glorificabunt te,* ad omnes perlinet, sed vario modo; justi enim cx amore el libentes : injusti ex limorc, el muli glorificabunt in die judicii Dominum ac di* cent, *justus* cs *Domine, ac rectum judicium tuum:* psalm. 118.

'J. *Quoniam magnus es tu, cl faciens mirabilia, tu.es Deus solus.*

Haec csl ratio cur cessabit cultus inanium Deorum. el omnes gentes adorabunt, et glorificabunt Dominum, *quoniam ipse soins esl Deus,* vere magnus,cl Deus *faciens mirabilia,* (piae nullus alius facere polesl; quod in die judicii potissimum cognoscentur, cum ad nutum Domini omnes mortui resurgent, et sine ullo impedimento, el resislen* lia justi exaltabuntur ad regnum; injusti deprimentur ad supplicium sempiternum. Hinc el Apostolus iiliiur vm-c, *magni Dei.* cum dc judicio loquilur. quia in judicio magnitudo Dei apertissime demonstrabitur. *Expectantes,* inquit, *beatam spem, et adventum gloriae magni Dei, el Salvatoris nostri Jesu Chrisli.* ad Til. 2.

10. Deduc me *Domine in via tua. et ingrediar* m *veritate tua: lacietur cor meum, ul timeat nomen luum.*

Revertitur ad orationem, qua postulai dirigi in hac pciegrinalionc. el exilio, ne forte aberret a via, quae ducit ad patriam: el simul postulai consolationem spiritualem, quasi refectionem, ne deliciat in via. *Deduc me Domine invia lua,* idesl, per auxilium gratiae Inue ostende mihi viam tuam m c suium ostende illuminando mentem, sed eliam movendo voluntatem; el sic *ingrediar* iter *in veritate lua.* idesl. juxta veritatem Odei tuae, el legis luae. *laetetur cor meum,* hoc est, quod supra dixit, *laetifica animam meam* ; ergo la· b lur le laetificante, et consolante cur meum,ut *timeat nomen luum,* idesl. non affecto consolationem propler consolationem, sed ul per cam quasi cibo recreatus perseverem in timore sancio luo, cl timendo offensionem tuam pergam recto itinere perviam mandatoriim ad patriam. ubi sine timore serviam libi. Non dnplicei s. Augustini expositio, *lactetur* cor meum, sic tamen ut eliam liment nomen luum: hic enim exoltandum esl, sed cum tremore. dum ad dulcem patriam.sed inter pericula Imitationum currunus. In hebraeo pro. *laetetur cor meum,* legimus, »337 *"irV juchad lebabbi.* quod verti polesl, *unitum, vel unicum sil cor meum* : vel, uni cor meum, sive cum s. Hieronymo, unicum *fac cor meum, ul timeat nomen luum* : cx qua k-cltonc colligitur optimus sensus, ut videlicet optet Propheta, cor suum uniri 111 timore Domini, ul totum cor suum timeat Dominum, et non pars Dominum, pars mundum timeat. Caeleruin nostra versio ex Graeca tideliler derivata esl. Graeci aulcm interpretes viri septuaginta antiquissimi, cl doctissimi numquam sic vertissent, si legissent, quod nos in nostris codicibus habemus: credible igitur esl eos non legisse, 'H» *jachad,* sed, "irV *jecliad.* cum iisdem literis, sed diversis punctis, quod significal *laetabitur.a* verbo,П'ІП *chada,* el habetur haec ipsa vox Exodi 18. v. 9. el eam reddil s. Hieronymus, *laetatus est,* accipiendo futurum pro praeterilo. propler Illeram vau praecedentem. Sed Ime loro ubi nnn est vau praecedens reclissunc verlil iiosicr interpres *laetetur,* cl poluissel eliam verlerc, *lactabitur.*

H. *Confitebor (ibi Domine Deus meus in toto corde meo, el glorificabo nomen tuum in aeternum.*

Orationi adjungit gratiarum actionem: nihil enim ulilius csl ad impetranda nova beneficia, quam memorem, el gratum se ostendere praetentorum. *Confitebor,* inquil, *libi Domine Deus meus,* confessionem lamiis, cl grallarum actionis, *in toto corde meo.* idesl, cx vero el pleno cordis affectu. *El glorificabo nomen luum,* idesl potentiam luam, *in aeternum,* donec vixero, sine intermissione.

12. *Quia misericordia tua magna esl super me. el eruisti unimani meam* ex *inferno inferiore.*

Hoc esl beneficium, pro quo gratias agit : quia videlicet ex magna misericordia sua Deus non cx meritis ipsius hominis supplicantis, ermril animam ejus ex inferno inferiore, idest. justificaverit cum a peccatis, ob quae ad infernum interiorem descensurus eral, nisi per gratiam liberantur. Et vere tam magna misericordia Dei est ea. qua nos ex injustis juslos facit ; quam magna esl poena gehennae perpetuae a qua liberamur, el quam magna esl foelicitas sempiterna, ad quam jus accipirnus, el aditum apertum habemus. Unde et Apostolus Petrus dicil. secundum *misericordiam* suam *magnam regeneravit nos in spem* iirnm.1. Pet. I .Cur gehenna dicatur infernus inferior, duplirem rationem reddit s. August, unam, quod lerra haec plena periculis sil infernus quidam respectu coeli, sed superior respectu gehennae. Alleram, quod in ipso inferno subterraneo sil pars superior, in qua eral Lazarus in sinu Abrahae requiescens, el inferior, in qua dives epulo cruciabatur in flammis. Addit s. liieron. infernum inferiorem dici gehennam respectu peccati, qui esl infernus quidam, sed quasi superior. Non desunt ex recenlioribus. qui hoc loco per infernum inferiorem, intelhgant graves calamitates, el pericula vitae hujus temporalis. Sed nos maluimus sequi ss. Pa1res Hieronymum, cl Augustinum, quibus addi polesl s. Bernard, in serm.2. de Assumpl. qui per inferiorem, inlelligil illum, ubi nemo confitetur Domino, et unde non datur egressus : praesertim cum magna misericordia. non ad res temporales, quae parvae sunt, cl breves, sed ad sempiternas perlinere videatur.

13. *Deus, iniqui insurrexerunt super me, el synagogapolentium quaesierunt animam meam el non proposuerunt te in conspectu suo.*

Posl aelionem gratiarum revertitur ad orationem qua petit liberari a multidudine hosiium.qui vitae ejus insidiabantur, et quamvis nonnulli exponant haec omnia de hostibus corporalibus Davidis, vel Ezechiae: alii de hostibus Christi, qui mortem illius procuraverunt: lamen magis cohaeret cum superioribus pariibus psalmi expositio s. Augustini, qui docet, haec omnia esse intelligenda de membris corporis Christi, idesl, de hominibus justis, vel de quolibet homine justo, qui patitur varias tribulationes ab hostibus animarum, sive sint haeretici, sive schismatici, sive in ipsa ecclesia perdite viventes: quibus addere possumus, et doemones, qui istis omnibus praesunt. Ait igitur homo Dei, liberatus per gn liam Christi ab inferno inferiore, el inierim praelians cum hostibus animae suae, el graviter ingemiscens, o Deus meus, *ecce iniqui insurrexerunt adversus me:* neque pauci, aut debiles sunl, *sed synagoga potentium,* idesl, congregatio magna tortissimorum hostium, *quaesierunt animam meam,* ul eam perdant: el excaecali atque obdurati *non proposuerunt te ante conspectum suum,* idesl, non cogitaverunt te esse protectorem justorum.el quod non cum homine inlirmo, sed cum Domino Deo exercituum bellare audeant. In hebraeo pro voce *iniqui,* est, *zedim*,quae proprie superbos signilicat sed idem est sensus. Superbi enim praeter caeleros omnes iniquissimi sunt.

1*1. El lu Domine Deus miserator, et misericors, patiens, el mullae misericordiae, cl verax.*

D xil quoi et quales hostes haberet : nunc petit adversus eos auxilium, ac primum praedicat multis nominibus bonitatem Dei, ul ostendat se non temere a tam bono Domino auxilium sperare. *Et tu,* inquit. *Domine Deus miserator et misericors, patiens, el mullae misericordiae, el verax,* **ili-** seraloi bebraice; **B'Π'l** *rachum.* signilicat proprie pio et paterno .illecto miserantem Illios. Misericors hebraice, **pjn** *channun* signilicat proprie gratiae largitorem, sive gral llcalorem. ul loquitur Apost. ad Ephes. I. *Qui gratificaverit nos in dilecto filio suo.* idesl. gratos nos sibi fecit, sive in graliam recepit. Patiens hebraice longanimis, **D'2X "px** *erecti appaim,* proprie *longus* nuribus, idest, longus sive tardus ad iram accipiuntur, apud hebraeos. Mullae misericordiae hebraice, *Tab chest'd,* idesl, Multus misericordiae, sive mullus in misericordia. Verax hebraice. **PtN** *emeth.* venialis, sive fidelitatis, el conjungitur cum voce multus, ul sil sensus, mullae misericordiae, cl veritatis, idest. mottos in misericordia : et v« rilaie, sive fidelitate. Ex his habemus, Deum esse amantem ɱfT»*< tu paterno, inde esse facilem ad gralimi, inde esse lardum ad iram: inde denique e-se n ullum, idesl liberalem, cl promptum ad misi ricordiler promittendum, et fidehter adimplendum, quae omnia allerunt ineffabilem consolationem cl D lucinm hommibns piis, el ipsi Deo cx corde adhaerenlibus:haec enim dicuntur timentibus Deam, ul clarius explicantur in psalm. 102. Qui enim Dei benignitate abutuntur,ü *thesaurizant sibi iram* tn *die irae, el revelationis jusli judicii Dei,* ul dicit Apostolus ad rom. 2. quibus eliam dicit ad H»br. 10. *Horrendum esi, incidere in manus Dei viveniis.*

15. *Respice in me, et miserere mei. da imperium luum puero luo, et salvum fac /ilium ancillae tuae.*

Explicata loi nominibus Dei benignitate, nunc petit, eam in se converti. *Respice,* inquil, tn me. oculis tantae bonitatis tuae, *el miserere* mei. tu qui tam mullus es ad miserendum. *Da imperium luum puero tuo,* idest, in hoc peto, ul miserearis mei,ul non praevaleant hostes tam mulli m sertum tuum, sed contra des servo luo robur, clfurlitudinem, ad eos vincendos, el subjiciendos : el hoc modo *salvum fac me filium ancillae tuae,* ab eurum sive occultis insidiis, sive manifestis persecutionibus. Pro voce, *imperium,in* hebraeo est, *pÿ *hhuzecha,* robur tuum sive potentiam: ex quomlelligimus, non peti hoc loco regnuin aliquod, tui imperium, prout sonat verbum Intinum : sed peti gratiam fortiter resistendi hostibus, cl illos subjicieudi, atque vincendi.

IG. Fac *mecum signum in bonum, ul* videant *qui oderunt me, el confundanlur, quoniam tu Domine adjuvisti me, el consolatus* es me.

Concludit petens aliquod externum signum.unde constet eliam apud adversarios. Deum adjutorein el consolatorem esse servorum suorum fidelium. Fac *mecum signum in bonum,* idesl,ostende in me signum aliquod, quod rem bonam, id est, graliam. el favorem luum manifestet : *ul* videant illud signum *qui me oderunt* ‹ l confundanlur diffidentes videlicet de Victoria. *Quoniam tu Domine adjuvisti me, el consolatus es me,* idesl, quoniam re vera jam adjuvisti me m certamine, el consolatus es me in tribulatione per internam graliam foain. ostende eliam exlenus signum aliquod favoris lui erga me. ul qui oderunt me videant hoc. signum el confundantur. Poiesl eliam cum Euthymio sic exponi, ul videant qui me oderunt, quoniam lu Domine adjuvisti me, et consolatus es me. et confunduntur : sed prior expositio videtur facilior, et conformis esi interpunctioni hebraicoo. graccae,el lalinae. quae non videlur admittere hyperbaton. Quaerunt scriplores quod sil illud signum, quod hoc loco Propheta requirit. S. Hieronymus «licii esse signum crucis Christi: illud enim ••St signum in bonum, quia signum redemptionis; el cum illud aspiciunt doemones, qui nos oderunt sine dubio confunduntur. S. Augustinus exponit hunc locum de signo, quod apparebit in die novissimo. quod erit in bonum dedis : el eo viso confundentur omnes inimici nostri. Alii inlelligunl dft signo quod occepit ait Isnin rex Achat, cum ei dictum est. *dabat Dominus ipse vobis signum,* ecce *virgo t oncipiel.el pariet filium,* elc. Isaiae 7. Hor « mm signum vero fuit in bonum Davidi. cujus Illius luturus oral Messins, el toll mundo, qui p«-r

Christum ab omnibus hostibus liberandus erat. Furiasse vocantur hoc loco *signum in bonum* laetitia spiritualis, quam initio petivit David,curn ait, *ludifica animam servi lui,* haec enim laetitia in homine justo, atque in tubulatione posito signum clarissimum est gratiae Dei; cl hoc signo conspecto confunduntur non solum doemones, sed eliam uinnes alii persecutores; cl lunc sensus erit, /ac *mecum signum in bonum,* idest, da mihi graliam spiritualis laetitiae, quae etiam in ipsa vultus mei serenitate resplendeat: el *videant qui oderunt me,* hoc signum patientiae, et tranquillitatis animae meae, el *confundanlur*, quoniam tu Domine adjuvisti certantem, el consolatus es mocrentem, el tristitiam in gaudium inlernum jam convertisti.

PSALMUS LXXXVI.

TITULUS ET ARGUMENTUM PSALMI

Filiis Core Psalmum Cantici.

In hoc psalmo canlalur laus civitatis Jerusalem, ppr quam ecclesia Christiana sine dubio inlelligi debet: terrenae siquidem civitati Jerusalem, etsi cunvcnil, quod initio dicilur, fundamenta ejus esse in montibus, tamen non conveniunt caetera, ac praesertim, quod in ea sil habitatio Babyloniorum Ægypiiorum, el Tyriorum ; ecclesiae aulem sive militanti sive triumphanti omnia conveniunt.

EXPLICATIO PSALMI LXXXVI.

1. *Fundamenta ejus in montibus sanctis, diligit Dominus portas Sion super omnia tabernacula Jacob.*

Incipit Propheta laudare civitatem Jeiusalcm a fundamentis, quae sunl montes sancti, sed antequam progrediamur, solvenda est quaestio communis, quae slatim unicuique occurrere potest: quid igitur .significat pronomen *ejus?* non enim videlur posse referri ad Jerusalem, vel Sion, tum quia non est antea nominata civitas Jerusalem, vel Sion: tum quia in textu hebraco el greco, illud *ejus* est generis masculini. Jerusalem aulem cl Sion sunl generis feminini. Respondeo, illud *ejus,* referri ad nomen subinlellectum civitatis, quamvis enim nomen rivilutissi! regulariter generis feminini: lumen ha hei terminationem ad modum masculinorum; dicitur enim , *hir,* cl in numero multitudinis, *hirim,* el non desunt viri doctissimi, qui velint esse eliam generis masculini. Praeterea sicul inveniuntur multa nomina, quae praelcr ordinem conjunguntur cum verbis diversi generis, ul ostendimus in institutionibus linguae hebruicac png. 4. cap. 4·. sic etiam fieri potest, ul pronomen generis masculini pracler ordinem conjungatur cum nomine generis feminini, non enim ista sunl Ha rata in lingua hebraica. ul sunl in graeca, el lalina. Itaque sensus est, *fundamenta ejus* Civitatis, quam mente intueor, et cujus laudes praedicare incipio, *sunl in montibus sanctis.* Omisit autem Prophela nomen civitatis, el dixit. *Fundamenta ejus,* ul ostenderet se continuare verba externa cum interna admiratione: contemplans enim, et admirons magnitudinem, el pulchritudinem Civitatis novae descendentis de coelo, prorumpit in verba illa. *Fundamenta ejus in montibus sanctis.* Non placet nutem quod aliqui dicunt, illud *ejus* referri ad Christum, neque enim Christus pendet a fundamentis, sed omnia fundamenta pendent ab ipso, qui est, ut recle monet s. Augu-l. Fundamentum fundamentorum, sicul est pastor pastorum, el rex rogum, el Dominus dominantium. Ad Ephes. 2. *Iu quo omnis aedificatio constructa crescit in templum sanctum* in *Domino.* Mullo minus placet quo<l dicunt Rabbini. illud ejus referri ad psalmum, et conjungi priorem partem hujus versiculi cum titulo hoc modo, *Canticum Psalmi, Fundamenta ejus in montibus sanctis,* idesl, fundamenta hujus psalmi sunt in montibus sanctis: hoc, inquam, non placet, quia Septuaginta Interpretes viri doctissimi aperte distinxerunt titulum a psalmo, et psalmum inchoarunt in illis verbis. *Fundamenta ejus in montibus* sanclts: distinctio; cl interpunctio Rabbinorum est mullo posterior, ac per hoc, inquam. non placet, quia Septuaginta Interpretes viri doctissimi aperte distinxerunt titulum a psalmo, el psalmum inchoarunt in illis verbis, *Fundamenla ejus in montibus* sanctis: distinctio; el interpunctio Rabbinorum est inulto posterior, ac per hoc minorem habere debet fidem. Porro nomine fundamentorum, juxta varias considerationes, ros varias accipere debemus: si cogitemus eos, qui

primi a«l ecclesiam convenerunt. cl primi eam propagaverunl, fundumenla sunt Apostoli duodecim , juxta illud Apoc. 21. *el civitas habebat fundamenta duodecim, el in cis nominaduodecim Apostolorum Agni. >i* consideremus doctrinam, in qua fundatur lines Ecclesiae, fundamenta sunl Apostoli. et Prophetae, qui fuerunt immediati ministri Verbi Dei. el de Ins dicit Apostolus ad Ephes. 2. *Superaedificati supra fundamentum Apostolorum ct Prophetarum.* Si denique suspiciemus auctoritatem. et poirslalem Ecclesiasticam , secundum quam id est fundamentum in domo, quod capul in corpore. Fundamenta sont Christus . el Petrus ; Christus fundamentum primanum. Petrus secunda num. De Gliris o dicil Apnslnlus I. Cor. 3. *Fundamentum aliud nemo polesl ponere praeter id quod positum esi.quod csl Christus Jesus.* De Petro dicit Christus Malth. 16. *Tu es Peints, el super hanc petram aedificabo Ecclesiam meam.* Isli sunt ergo montes sancti, super quos fundata est Civitas Dei qui dicuntur monies propter altitudinem et excellentiam, sancti aulem.quia non fuci uni alti altitudine superbiae,sed altitudine sanctitatis.el sapientiae,e| aiirlonlalis. N»-que obsta!,quod Chrislus d.ealur lapis angularis superpositus aedificio: psal. 117. *Lapidem quem reprobaverunt aedificantes, hic sanctus est in capul anguli,el* ad Ephes.2.*Ipso summo angulari lapide Christo Jesu.* Nam lapis angularis est duplex, unus in fundamento, ct alius in summo aedilicio, el ulerque conneclil duos parietes: sed quamvis in aedilicio corporali non possit esse idem lapis angularis in fundamento sustentans lolum aedificium,cl in vertice sustentatus a toto aedilicio.* lamen in fabrica spirituali unuscl idem lapis, idesl, unus el idem praelatus sustentat, et portat auctoritate sua totum aedilicium, el simul pranest.cl porlalurper obediectiamn loto aedificio. idest ah omnibus lapidibus vivis: quae duo ofil ia conveniunt principaliter Chrislo, qui est absolute capul, et princeps ecclesiae lotius: sed conveniunt summo Pontifici, ul Vicario Christi generali: ct suo modo omnibus aliis Praelatis respectu eorum, quibus praesunt; debent enim omnes Praelati portare , et portari. portare infirmitates subditorum, et portari ab eis dum imperant vel corripiunt. Sequitur alia laus civitatis Dei ducta a portis. *Diligit,* inquit Propheta. *Dominus portas Sion super omnia tabernacula Jacob.* Dixerat civitatem Dei fundatam esse super montes sanctos ac per hoc non posse ruere, ut solent aedilicia fundata super arenam: nunc addit. non solum non posse ruere, sed nec posse expugnari ab hostibus, quia munita est pnrtis fortissimis, de quibus dicitur in psal. 117. *Quoniam confortavit seras portarum luarum. Diligit ergo Deus portas Sion,* idesl, ddigil Deus Sion ob firmissimas ejus portas, quae eam faciunt inexpugnabilem: *super omnia tabernacula* Jacob, idest. magisquam «litigat quaecumque tabernacula.Licob. quoniam etiamsi tabernacula illa pulchra essent, el miro ordine disposita, quando iter faciebant hebraei ab Aegyplo io terram promissionis, lamen erant sine fundamento , cl sine portis, ac per hoc mutabilia, el temporaria. S gnifiralur igitur his verbis stabilitas, cl finnilas ecclesiae, adversus quam portae, inferi non praevalebunt, ac praesertim quando pervenerit ad patriam coelestem, uti quam etiam suspirabant Patriarchae. de quibus «licii Apostolus ad ticb. II. *Expectabanl enim fundamenta habentem Civitatem, cujus artifex, el conditor Deus,* in Apocalypsi cap. 21. dicuntur *duodecim esse portae civitatis novae Jerusalem, el in illis scripta esse nomina duodecim tribuum /iliorum Israel.* Per duodecim portas inlcIligiHil communiter expositores illius loci, el Sanctus Augustinus in expositione hujus psalmi duodecim Apostolos, quia penitorum verissimam, el firmissimum praedicationem intramus omnes m ecclesiam Dei: neque obstat, quod paulo post dicuntur Ap «stpli duodecim, esse duodecim fundamenta ejusdem civitatis ; sunl enim Apostoli el portae, el fundamenta; portae praedicando, fundamenta sustinendo. Neque eliam obstat. qno«i J «an. 10. Christus dicil. *Ego sum ostium: per me si quis introierit salvabitur.* ,A «m Christus poila est ratione meriti, siqnidcmperejiu meritum omnes intramus, el salvamur. Praeterea (ut dicil Augustinus) hujus civitatis una porta est, et duodecim portae sunl; quemadmodum unum fundamentum est, duodecim fundamcnl-i sunl. Chrislus enim in Apostolis erat, et per Apostolos loquebatur, ul dicit Aposlol. 2. ad Cor. ultunu, .In *experimentum quaeritis ejus, qui in me loquitur Christus?* Itaque cum intramus per Apostolus, per Christum intramus, quia Apostoli non se ipsi, sed Christum praedicabant, el Chrislus per eos praedicabat: el cum in Apostolis fundamur, cl super eos aedificamur, in Christo fundamur, et super «um aedificamur. Quod autem in portis scripta erani nomina duodecim Iribuum liliorum Israel, id significatur, primos qui inlrarunl tu ecclesiam per Apostolorum praedicationem, fuisse filios Israel, ex quibus eliam ipsi Apostoli erani; deinde intrasse gentium plenitudinem: nam cl Apocal. 3. abi describuntur electi, et salvandi, primo loco muneranturduodecimmillia <·χ singuDs tribubus liliorum Israel, deinde addi nr *turba magna, quam dinumerare nemo poterat, ex omnibus gentibus, tribubus, el linguis.*

2. *Gloriosa dicta sunl de te. Civitas Dei.*

Propheta David spiritu ebrius, ct excellentiam hujus civitatis admirons sicut cx abrupto coepit, *fundamenta ejus,* etc. sic mutat continuo formam dicendi, cl ipsam civitatem alloquitur dicens, *gloriosa dicta sunl de te. civitas Dei.* idesl. non mireris. o sancta civitas, si ex ahrupln loqui coepi, quoniam obruor copia encomiorum tuorum; multa enim gloriosa , magnifica , praestanitssima dicta sunl mihi a Spintu sancio de te. El vere quis poset ordine servato narrare laudes illius civitatis, ubi erit Deus omnia in omnibus, el ubi bona illa servantur electis, *quae oculus non vidit* ouris *non audivit, et in cor hominis non ascenderunt?* Quamvis aulem proprie gloriosa «licta sunl de civitate Dei, quae est in coelis, cl suo modo eliam de illa, quae esi m terris loin orbe diffusa, lamen de terrena eliam Jerusalem, ul typum gerebat Ecclesiae, *gloriosa dicta sunl,* qund videlicet, civitas

esse! regia, el caocriiojnlis: quod in ea templum liutniul area Icslnmenli. el alias id genus mulla i ons<TViircnlur:el quod omnium maximum est.quod in ea rex Angelorum, el Dominus omnium docuc-ril.miracula kcenl. redemptionem genens humani operatus sepulcrum suum reliquerit . Spiiilmn Sindum ile curio misent, el ecclesiae suae pe.rpe-lUO duraturae fundamenta jecerit.

.1 *Memor* ero *Raab. cl Babylonis. scientium me.*
I. *Ecce alienigenae. el Tyrus, el populas Aelhio puni. lu fuerunt illic.*

Laudat nunc Prophcln sanctam civiliilmn a multitudine, el varietate naliunum, quaead illam inhalutandam convenerunt: m»n enim soli Judaei, ul in testamento veteri ad Jerusalem perlinent: sed omnes nnlumes ecclesiam Catholicam, quae esi vera Jerusalem m hoc psalmo laudata, inhabitaturi e-r.int. Nominat autem lla.d), el Babylonem. Palae* Simos. Tyrum, el Aelhmpes, quin· erani nationes gentilium, sed notai· Judaeis. Per *Raab* intelligent scriplores veteres lli< ronymus, Augustinus, Tlieodurelus, Enlhymius, el alii in hunc locum, meretricem illam, quae dicebatur Raab. el excepit exploratores Josue in civitate IDcricho, ul habemus Jnsue 2. Sed receniiores recie adverterunt, meretricem diam, el in hebraeo, el in graeco vocari 2ΠΊ *Ralvib,* cum aspiratione gravi ραχά^. in Ime uiilcm loco scribi per lenem aspirationem, ραάβ: per Raab aulem inlrl'igunl Aegyptum, sive regem Aegypti;vox enim hebraica 3'IΠ signilical superbum, el sic vertitur in psalm. 88. el Isaiae 51. el in ulruque loco, per superbum, inlellignnl scriptores A 'gypluin. Hic igilur erit sensus: JJemor ero *Raab, el Babylonis scientium me.* idest, ego Deus cundilor civitatis Jerusalem, in advocandis, el conscribendis electis civibus Jerusalem, memor ero, nnn Judaeorum lanium, sed etiam Aegyptiorum . rl Babyloniorum, qui scient me, per lidem videlicet, el religiosum colium cognoscent me. Ecce cnim *etiam alienigenae.* idesl, Palaestini, el Tyrus, idesl populus Tyri, cl populus Aethiopum, *fuerunt illic.* idesl, istac quoque gentes, me vocante, ct adducente erunl in civilale sancta Jerusalem.Ponilnr enim praeteritum pro futuro, more prophetico. In hebraeo pro, *scicniiuin me,* habetur 'y aib'? *leiode hui. scientibus me.* cl eodem modo liabelur in graeco stoi εγεννή^υσαν εκεί. Sed articulus S *le,* qui habclur hoc loco, non suium deservit dativo, sed eliam genitivo, imo et accusativo ul grammatici docent. Quare si graccani interprolationem sequi velimus, non cnl vertendum, *memor ero Raab. ct Babylonis.* sed, *commemorabo Raab cl Babylonem scientibus me.* id est, ILIelibus meis. Sed quia lalinus lulerpres verlil, uljure poiuii. *memor ero Raab, el Babylonis,* rectissime addit, *scientium me,* el est haec loclio antiquissima apud latinos, ul perspicuum est ex commentario s. Hieronymi in hunc psalmum. Il lud aulem, *hi fuerunt illic,* in hebraco csl n?» Cw ΠT *jullad sciam,* is/c *nutus esi ibi,in* graeco b.ibclur in numero multitudinis, *hi nati sunl illic,* et idem est sensus, nimirum, unusquisque horum natus est illic. Quare Lilina interpretatio explicari debet hoc modo, *hi fuerint illic,* idesl, hi omnes populi enumerati fuerunt, sive erunl in Jerusalem per novam generationem: per antiquam enim gem-r.iiionem cives erani Aegypti, vel Babiloniae, vel Tyri, vel Palaestinae, vel Aethiopiae, sed per novam generationem renati ex Deo per Christum, erunt omnes cives unus . atque ejusdem civitatis sanctae Jerusalem, *ubi non est gentilis, aul Judaeus. Barbarus, aut Scytha, servus, el liber, sed omnia, el in omnibus Chrislus.* Culoss. 3.

3. *Numquid Sion dicet, homo, el homo naius csl in ea, el ipse fundavil eam Altissimus.*

Addit propheta praecipuam laudem sanctae civitatis, quod in ca natus sit. qui fundavit eam *ollissimus Filius* Dei.Hinc enim potissimum gloriosa dieta sunl de ea, quod civis ejus esse voluerit secundum naiuram humanam, qui fundator ejus est secundum naturam divinam. Sic enim inlelligunt hunc locum ss. patres Hieronymus, el Augustinus et posi eos Theodoreius, el Enlhymius doclores graeci. el ante hos omnes vetustissimus latmorum Tertullianus m libro adversus praxeam. .Vumyurd *Sion dicel homo,* idesl. num fieri poterit.ul homo aliquis dicat Sioni rem lain novam, el tam admirandam. el inauditam a saeculo. El homo *naius csl in ea. el ipse fundavil eam Altissimus.* idesl, numqmd significabit aliquis ipsi Sioni.quod homo *natus sil in ea.* ei ipse idem fundaverit eam. cum *sil Altissimus?* Il mc tam evidentem prophetiam nonnulli cum Judaeis obscurare nituntur.Sed nos majorem lidem habemus ss. Patribus, quam ornn bus Judaeis. Quod allinet ad verba.illud,*numquid,* in hebraeo est, el; sed fortasse textus hebraicus corruptus est vitio scriptorum; el pro *vau,* legendum est he, quod significat *numquid.* Caelorum eli imsi maneat particula, el. idem est sensus. Si accipiatur per modum interrogandi . idem est enim. *El Sion dicel homo?* el. *numquid Sion died homo?* In lexlu graeco non habclur.numquid neque, *el.* sed, *malcr.* cl sic b-git eliam s.August. «Voter *Sion dicel homo;* sed s. Hieron. m commentario aperte doccl, lexlum graecum esse corruptum. el Septuaginta vertisse μητη quod est. numquid, sed ab aliquo sciolo additum esse, ?, et facium osse μήτη?. Illud, Sion.esl in casu dandi, ul ex articulo In-hraico notum est: et eliam ex eo. quod verbum, died, in hebraeo est generis masculini, cl Sion est generis foeminini. Ilaque homo dicel Sion, non ipsa Sion dicel. Illud.dicel, in hebraeo est *jeamar,* dicetur: sed remolis punctis eaedem hierae laciunt, *jomar,* quod significat dicel. cl sic legerunt Septuaginta, qui verlerunl ἐρει *dicel.* Illud.homo d *homo.*Rabbini, cl qui eos sequuntur ita conjungunt, ul sensus sil. *homo d homo,* idesl. mulli homines. Sed in textu hebraico el graeco primum, homo, conjungitur cum verbo *dicel,* ul sensus sil. Dicel homo ad Sion: allerum, *homo,* conjungitur cum verbo fialiis *esi.* el haec esi vera interpunctio 1l lectio; neque debemus propter Rabbioorum glossas pervertere textum,cl relinquere patrum expositio-

nem. Illud, ei. cum dicilur, *cl homo naius csl in ea,* potest accipi pro *quia,* ul saepissime alias in scripturis. Si quis quaerat, quomodo Christus dicatur natus in Sion, cum constet eum natum esse in Bethlehem. Respondebimus hoc loco, per Sion significari ecclesiam, sive populum Dei; Christum aulem natum esse secundum humanitatem in populo Dei, sive in ecclesia, quae coepit in Abel,cujus ecclesiae ipse esi conditor secundum divinitatem. Addimus recle eliam posse dici, Christum natum esse in Sion, ratione parentum suorum Davidis, Salomonis, cl aliorum, qui sedem suam posuerunt in Sion.

6. *Dominus narrabil in scripturis populorum et Principum: horum, qui fuerunt in ea.*

Respondet ad interrogationem , qua dixerat, *Numquid Sion dicel homo:* dicit enim Propheta, Dominum ipsum hoc dicturum,imo scripturum ad aeternam memoriam in libro, m quo scribit populos, et principes populorum, qui per novam nativitatem fuerunt in ipsa civitate. *Dominus,* inquil, *narrabil,* idesl, annunciabil quod in Sion natus sil homo, qui ipse idem sit fundator Sionis : *narrabil autem in scripturis populorum el principum,* qui fuerunt in ea.idesl. narrabil in illis scripturis, in quibus continentur nomina populorum, et principum renutorum in ipsa civitate : caput cnim horum omnium est ille homo , qui simul est fundator Sionis, ac per hoc in capite libri scribetur. Porro publicatio hujus libri fiet in die Judicii: tunc enim aperientur libri, el alius liber . qui esi vitae, ul dicitur Apoc.20.de quo libro dicitur Lue. 20. *Gaudete autem, quia nomina vestra scripta sunl in coelo.* Per principes, intelligil s. August. Apostolos, quos constituit Dominus principes super omnem terram. Quod allinet ad verba, in hebraeo, pro, *narrabil,* est verbum *ispor,* quod s. Hieronymus verlil, numerabit. Verbum enim *saphar* uirurnque signilicat, el narrare el numerare:et ulraquc significatio hic locum habet: m libro enim vitae narrantur res gestae electorum, el eorum numerus describitur. Pro voce *in scripturis,* in graeco habelur εν γράφη: *in scriptura,*sed numerus non mutat sensum In hebraeo habetur ad verbum, 2'll'03 *bichthob hammim, inscribendo populos,* idesl, narrabit, vel numerabit, dum scribet populos: atque hinc exposuimus verba vulgatae editionis lalinae in scripturis populorum, idesl, in scripluris, in quibus scri buntur populi, sive nomina populorum: una enim editio aliam explicat. Illud, *el principum.* in hebraeo habelur transpositum post illa verba.*horum qui fuerunt in ea,* imo sequens versiculus apud liebraeos incipit per ista verba, El principum.Sed nos sequi debemus lectionem scptuaginla Interpretum, qui emendatiores libros habuerunt: isla enim transpositio videtur facta negligenlia librariorum. el lolum sensum obscurat. Illud, *horum qui fuerunt in ea,* in hebraeo est in singulari, *hic naius* est in ea, sed idem est sensus, hic videlicet, Dominus narrabil cum describet populos, el principes, quorum unusquisque per novam nativitatem fuit in ea.

7. *Sicul lactantium omnium habitatio est in te.*

Haec est conclusio psalmi, quae continet summam foclicilatcm habitantium in illa civitate, cujos fundamenta initio psalmi descripta sunl. Haec est enim foelicitas propria civitatis sanctae Jerusalem, quod in ea nullos est miser, nullus moerens.nullus gemens: quoniam *absterget Deus omnem lachrymam ab oculis eorum.* Apocal. 21. el quamvis haec implenda sint re ipsa in coelesti Jerusalem: tamen etiam in ecclesia militante, qui sunl descripti cives in coelo, omnes sunl spe gaudentes; el illis dicit Salvator, Joan. Hi. *Gaudium vestrum nemo tollet a vobis:* el Apostolus, Philip. 4. *semper gaudeteiel* re vera si servi Dei gaudent eliam m tribulatione, quando inoesli esse poterunt? Notat autem s. August, non esse dictum, *laetantium,* sed quasi laetantium , ne putaremus laetitiam patriae esse laetitiam , qualem hic videmus in filiis hujus saeculi, qui laetantur in acquisitione auri, el argenti , vel in carnalibus delicus, aut aliis ejusmodi rebus. Erit ergo habitatio in coelesti Jerusalem similis habitationi, ubi convivium, vel nuptiae, cum laetitia et canticis jucunde celebrantur, sed non erit eadem causa laetitiae, hic el ibi, ac si diceretur, Non erit habitatio tripudiantium,vel potantium; sed sicul tripudiantium el potantium neque erit habitatio laetantium in nuptiali convivio, sed sicut hietantium in nuptiali convivio. Ex hebraeo s. Ilieron. verni.El canlores *quasi in choris, omnes fontes mei in le.* Sed ul supra diximus, septuaginta Interpretes habuerunt codices magis correctos, et verba illa, o'ΠiβΙ'Ivβ-*sariin.* quae s. Ilieron. legit in hoc ultimo versiculo. ct verlil, *el canlores,* ipsi legerunt in versiculo superiore, el verterunt, *El principum:* nam vox sarim,si legator cum puncto in dextro roniu prunae hierae, signilicat. canlores, a verbo *sur* , si legatur cum puncto in sinistro, signilicat *principes,* a verbo, n *sarab,* el sic legerunt septuaginta Interpretes.Illud.quasi in choris. *checholelin.* polesl eliam recte verti. Sicut tripudiantium, vel laetantium , ul notum esi. Denique illud, *omnes fontes mei in te,* non hibel difficultatem, nisi ratione duorum vocabulorum, *fontes mei: sed* vox hebraica. 'pyQ *inuhianai, fontes mei.* lecta videtur a septuaginta Interpretibus, 'Jiya *mehoni,* cum lod paragogico , quae signilicat habitationem: neque enim lam imperil! erani Sepluaginta. ul pro fontibus.ponerent habitationem, nisi legissent verbum, quod ila verti posset. Sed quamvis vera lectio sil, quam ex septuaginta Interpres noster lalinus expressit: lanum leclm quoque illa verum sensum habet,quam sanctus Hieronymus ex hebraeo transtulit. Vere enim beati omnes in coelis sunl quasi cantores in choris laudantes Deum,quoniam omnes fontes bonorum divinurum in coelesti Jerusalem inveniuntur.

PSALMUS LXXXVII.

TITULUS, ET ARGUMENTUM PSALMI

Canticum Psalmi filiis Core, in finem pro Maheleth, ad respondendum intellectus Eman Ezrailae.

Obscurus titulus csl, ul fere tituli caeleri esse soient. Illud, *pro Mahelelh,* est ipsa vox hebraica, quam Septuaginta Interpretes intactam reliquerunt, ut Arnen, Alleluja, el similes. S. Hieronymus verlil, per chorum ; alii volunt esse insirumentum musicum. Illud, *ad respondendum,* s. Hieronymus vertit, *ad praecinendum·,* vox tamen hebraica HOyS *lehonoth,* respondere signilicat. Videtur aulem Eman Ezraila ille esse, qui canior dicitur bl). I. Paralip. cap. G. et nepos Samuclis fuisse describitur: quamvis el alii fuerint, qui hoc nomine dicti sunt. Igilur sensus evil, Canlicum psalmi Ûhis Core datum ad canendum el frequentandum usque in finem super instrumento Jfaheiclh appellato ad respondendum allernalim canendo, in quo explicatur erudilio, sive inlelligentia mysterio plena Eman Ezrailae, sive ipse, sive David in ejus persona psalmum composuerit. Argumentum psalmi ex Hieronymo, Augustino, el Eutliymio est passio Domini nosln Jesu Christi,quae hoc loco manifeste praedicitur, ul in aliis mullis psalmis.

EXPLICATIO PSALMI LXXXVII.

1. *Domine Deus salutis meae, indic clamavi, el node coram le.*

Propheta in persona Chrisii. ul oslendal magnitudinem passionis, mulus el variis modis repetit, el inculcat.quod Dominus in Cruce pendens dixit, *Deus meus. Deus meus, ut quid dereliquisti me?* Incipit aulem ab oratione invocans Deum pairem. ac dicens. *Domine Deus salutis* meae.idesl a quo s'-dolem expeelo per celerem resurrectionem , *in dic clamavi, el nocte coram le:* clamavit enim in die passionis cx cruce dicens, *Deus meus. Deus meus, ut quid dereliquisti me?* cl nocte praecedente in horlo 1er clamavit. *Paler mi*, si *fieri potest, transfer calicem hunc a me.*

2. *Intret in conspectu tuo oratio mea* , inclina aurem luam *ad precem meam.*

Exaudiatur, inquil, obsecro onilio mea: id enim significant omnia verba hujus versiculi, sed metaphoris mullis poetice admixtis. *Intret in conspectu luo oratio mea.* idesl, adiniltalur quasi orator quidam a<l praesentiam tuam haec oratio mea. *Inclina aurem luam ad precem ineam,* idest, postcaqunm orulio mlmissa fuerit ad praesentiam tujui, praebe illi benignam aurem, ul cum fiducia exponat petitionem suam. In hebraeo pro verbis, *ad precem meam,* habelur. >ΓΙ3"*7 *lerinnathi,* idest, *ad laudationem meam,* sive *ad hymnum meum.* Est enim oratio cum admixta laude. Laus autem est in primis verbis psalmi, ubi dicilur, *Domine Deus* salulis meae.

3. *Quia repleta esi malis anima mea, el vita mea inferno appropinquavit.*

Haec referri possent ad verba illa, *Iridis esi anima mea usque ad mortem.* Mattii. 2G sed magis apte respondent illis, quae dicta sunl in cruce, *Deus meus, ul quid dereliquisti me* Matlh. 27. Tunc enim plane repleta erat malis aniina Christi, ob ingentes dolores totius corporis sui. et astantis matris suae, cl vila ipsius propinquissima erat morti, ac per hoc inferno, ad quem tuae omnes animae defunctorum descendebant. Non desunt qui haec omnia, et sequentia reforant ad morbum corporalem Davidis. aulOziae regis: sed si ila esset, nihil mysterii in hoe psalmo esset, neque in titulo diceretur. *Intellectus Eman.* neque Ecclesia psalmum hunc cum caeleris frequentaret.

5. /lesltmalus sum *cum descendentibus in lacum; factus sum sicul homo sine adjutorio, inter mortuus liber.*

Commemoravit dolores gravissimos corporissui,

ob quos jam vicinus cral morli: commemorat nunc ignominiam ct contemptum: quem patiebatur jam mortuus ex opinione hominum: existimabant enim homines illum esse quasi unum de caeleris, qui invitus descendisset in mortem, nec posset ullo modo scipse juvare, neque haberet a quo juvaretur, cum laim n ipse vere esset inter ipsos eliam mortuos liber a dominatu morlis, et a captivitate Diaboli, el posset quando vellet, mori, ct quando vellet resurgere *Aestimatus* sum, inquil. cum descendcn/ibus in lucum, idesl. putaverunt homines me descendisse In locum animarum, sicul alii descendunt. invitum videlicet cl coaclum, ac per hoc existimaverunt me esse unum de numéro infirmorum mortalium: *factus sum.* opinione hominum insipientium, *quasi homo sine adiutorio:* nam ιὐβο insultabant moventes capita sua, el dicentes, *Alios salvos fecit, seipsum non polesl salvum fa*cere. *Inter mortuos liber:* idesl, ego, qui inter morti addictos, el potestati ejus sublectos sidus liber fimi, ul nemo me ad mortem cogere possit, el *qui potestatem habeo ponendi animam meum, cl potestatem hubeo ilerum sumendi eam,* ut dicitur Joan. KL Ego, inquam, existimatus sum sicut homo sine ad|ulurio. infirmus, cl imbecillus, ul caetera turba mortalium.

5. *Sicul vulnerati dormientes in sepulchris. quorum non es memor amplius, et ipsi de manu tua repulsi sunl.*

Pergit explicare opinionem hominum de morle sua. Existimatus, inquit, sum *sicul vulnerati dormientes in sepulchris.* idesl. sicul alii vulm ribus occisi, et in sepulchris jacentes sopore morlis oppressi. *Quorum non es memor amplius,* idesl. quorum lu Deus curam, quamde hominibus habes, deposuisti, cum amplius non sint inter homines. Quod idem repetit, ··! declarat dicens, el *ipse de manu tua repulsisunl,* idesl. ideo tu Deus ubi tus es eorum, neque de illis amplius cogitas, quoniam a manu providentiae tuae repulsi sont, cum non sini amplius in rerum natura. Ubi non dicil Propheta, corpora defunctorum non perlinere ad curam Dei. sed homines mortui non sunl homines, neque indigent victu, vestitu, aliisque rebus quibus indigent homines. Porro Christus, etiamsi in triduo morlis non fuerit homo, el vere vulneribus occisus jacuerit in sepulehro, tamen valde dissimilis erat aliis hominibus, quoniam ipse se resuscitare poterat, quod nulli alii possuiïl. S. Augustinus exponit illud, *quorum non es memor am piius,* ID hunc sensum. Non es memor aliorum mortuorum . ut cos continuo resuscites: sed memor eri- in line saeculi: et ille ei *ipse de manu lua repulsi sunt,* exponit de Judaeis existimantibus Clirhtum similem fuisse aliis mortuis, non autem de mortuis jacentibus in sepulchris. Non rejicio expositionem; sed quain supra postumus, ea nubis videtur magis textui Inhaerere. Qui psal muin exponunt de aegrotatione Davidis, vel aliis ejus calamitatibus, coguntur haec omnia explicatu per tropos, el simihludines, cum lamcn Christo Domino proprie, clad litteram aptissime conveniant.

6. *Posuerunt me in lacu inferiori, in lem-brosu, cl in umbra morlis.*

Haec referuntur ah Enlhymin ad sepoblirom Christi, quod lap de superposito tenebrosum crd. Sed de sepulehro dictum est m versiculo superic-rc: et sepulchi um l<*ne|>iosum quidem dici poïçsl, sed non profundum mstar lacus. Itaque melius referentur ad limbum,qui csl Incus sulderrainus.fi infernus clinm dici solei, el sic exponit s. Hieronym. S. August, per locum inferiorem, sin·· intimum ut ipse legit, intelligll summam miseriam, qua major non sil, ul in psal. 39. *Eduxisti* nie *de lacu miseriae. Posuerunt me in lacu inferiore.* idesl. Inimici mei. qui me occiderunt, fecerunt ut descenderem ad inferiores paries terrae secundum animam, qui jacebam secundum corpus occisus in sepulehro; describit aulem locum inferni dicens. *In tenebrosis el umbra mortis,* idesl. in loris tencbrosis. el m umbra densi.-oima. qualis est umbra mortis: vide in explicatione psal. 22. vers. L m hebraeo habetur. *posuisti me.* sed Septuaginta |r. gerunt cum aliis punctis non *scitillani. posuit me.* sed, *sciatuni po-uerunl me:* H etiamsi legeretur, *posuisti me.* sensus esset \cnsiquidem Deus Pater recte dici pol-st posuisse Chrislum m limbo, quemadmodum eliam in Crure, el in sepulehro. quia *proprio /ilio spo non* prpercil, *sed pro nobis omnibus tradidit illum,* ul atl Paul. Bom. 8. Illud etiam, *in umbra morlis.* in hebraeo lnibelur. *- bimtzololh. in profuu (lis.* Sensus est idem, et forlisse ut nlil ante iuh observarunt, lilerae sunt liansposilae. el Sepluginla legerunt . П7 23 Sxz *belzal mureth* . quod significat, *umbra murtis.* Sunl enim hierae omnino eaedem.

7. *Super me confirmatus est furor tuus ct omnes Jluclus tuos' induxisti super me.*

Duabus metaphoris declaravit David in persona Christi magnitudinem passionis. *Super me confirmalus csl furor tuus,* idest. furor tuus, quo indigmibaris peccatis genens humani. sive zelus justitiae. quo peccata omnia vindicari videbas, super me non solum efTirsuS est. sed eliam confirmatus, el roboratus ul rmn inde recederet, donec plenissima salisfai lio exislrret. Haec esi prima metaphora, ex (pia inlell gimus, tantam fuisse acerbitatem Dominicae passionis: quantam requirebat furor Dei omnipotentis in peccata lotius mundi. Digni plent res quam omnes redempti attentissime contemplentur. *E' omnes fluctus tuos induxisti super me.* Ilice csl altera metaphora, qua comparatur passio Dominica omnibus Ibidibus lotius maris obruen (ibus, sive agitantibus, el alludentibus ad varios scopulos hominem in mare praC.cipilnltiïn. Sicut enim Dominus Jesus Christus omnia peccala liominum super se diluenda susceperat. sic elitimnoo unus, aui aller fru< In- puenalis. sed omnes omnino in eum iri ueruut.

8. *Longe fecisti notos meos a* mc; posuerunt me *abominationem sibi.*

Addit ad coderas passiones aversionem notorum nb ipso. Per nolos aulem inlelligunlur, qui cum noverant inter ipsos conversantem, cl docentem; sed non credebant esse Deum, aut Messiam; de quibus dicitor Joan. 1. *In propria* venii, *el sui eum non receperunt. Longe fecisti,* inquil, *notos meos,* idesl, permisisti, ul qui me noverant, longe recederent a mc; *posuerunt mc abominationem sibi,* idest, non solum recederent, tamquam si me non nossenl ; sed clinm cxecrarenlur ut seductorem, el Samaritanum,el doemoniacum,el amicum publicanorum, cl peccaturum: hacc enim omnia legentur in Evangelio dicta esse a Phnrisaeis de Chrislo. Posset lamcn lue versiculus exponi dc discipulis Domini, qui proprie noli ejus dicuntur. Luc. 23. *Stabant,* inquil. omnes noli *ejus a longe.* El Mallh. 26. Tunc *discipuli omnes relido eo fugerunt.* Quod aulem additur de abominatione, impletum videtur in s. Petro, qui Mallh. 27. *coc pii detestari, el jurare, quia non novisset hominem;* ubi quamvis re vera s. Pclrus in corde suo non aboniinarctur Chrislum, lamcn visus csl abominari, cum juramento exccralorio, sc non novisse illum. Denique Discipuli ejus, cum nondum inIclligercnl sacramentum Dominicae passionis, el apprehenderent passionem, el mortem Domini, ul rein noxiam, et sibi, cl Chrislo; non mirum est, si lunc eam abominarentur. Unde eliam ci dicebant, *Nunc te quaerebant Judaei lapidate, el ilerum vadis illuc,* Joan. 11. El sanclus Pclrus audita praedictione passionis, abominatus eam dixil, Absil *a te Domine, non eril libi hoc,* Mallii. 16. Utramque expositionem attingit s. Augustinus, sed ante ponit primam. S. Hieronymus per nolos inlclligil Apostolos.per *abominanles* inlelligil Judaeos: ul cl Euthymius.Sed difficile csl Ha divcdere.cum pronomen sibi,referatur ad notos:illi enim *posuerunt eum abominationem sibi.* qui longe sacii sunt ab eo, quamvis noli ejus essent.

9. *Traditus sum, el non egrediebar, oculi mei langucrunl prae inopia.*
10. *Clamavi ad te Domine lota die expandi ad te manus meas.*

Explicata passionis magnitudine, revertitur ad initium passionis, et ad initium psalmi, idesl, ad orationem, quia deprecatur modem corporalem, ul fecit in horto, vel cede .longiorem moram in morte. *Traditus sum,* inquil. ct non *egrediebar,* idesl, traditus sum quasi in carcerem, el conclusus undique in decretam a te passionem, undo egredi non potero, cl ideo oculi *mei* lacbrymis mullis effusis *languerunt,* ul quasi siccati sint *prae* inopiahumons. Illud enim, *traditus sum,* hebraeo significat, *traditus sum in carcerem,* sive *conclusus sum in carcero.* Sed per carcerem inlelligiinus angustias passionis: el quoniam videbat, Dei praescientia,cl pracdilinilione.se traditum in ejusmodi angustias, ideo dicit, *El* non *egrediebar,* idcsl, non poteram.ncc volebam egredi, stante decreto patris aeterni. *Clamavi ad te. Domine tota die,* hoc idem habetur in principio psalmi, cl declaratur* ab Apostolo ad Ilebr. 5. *Qui in diebus carnis suae, preces supplicationesque ad eum, qui possel illum salvum facere a morte cum lachryinis.el clamore valido offerens,exauditus esi pro sua reverentia.* Dicilur aulem clamasse *lola die,* quia cl die cl nocte clamavit, ul dicitur in primo versiculo: nam cx dic, cl nocte completur dies naturalis, ac per hoc tota dies dicitur ulraquc pars dici, quamvis non ulraquc pars integra sit. *Expandi ad te manus meas,* orando videlicet, vel expandi in cruce manus meas, ul tanto oblato sacrificio facilius impetrarem, cl mihi celerem resurrectionem, cl corpori meo mystico liberationem a morte sempiterna. Neque obstat, quod non expandit Christus manus tota dic. illud enim lola *die,* refertur solum ad clamorem, non autem ad expansionem manuum. S. August, exponit omnia mystice, quoniam non existimabat posse ad litteram ostendi, quomodo Christi oculi potuerint languere prae inopia; neque quomodo lola dic clamaverit, el extenderit manus suas.

11. *Numquid mortuis fecic.s mirabilia, aut* .Medici *suscitabunt, et confitebuntur libi?*
12. *Numquid narrabit aliquis in sepulehro misericordiam tuam et veritatem luam,* in *perditione!*
13. *Numquid cognoscentur in tenebris mirabilia tua, cl justitia tua in lerra oblivionis?*

Reddit rationem Propheta in persona Christi, cur a morlesalvari pelienl. Possunt aulem hi 1res versiculi, iribus modis exponi; primum de morlc aeterna, quam Christus a membris suis idesl, fidelibus suis amoveri oraverit: et in hoc sensu facile est inlelligcre hos 1res versiculos. Redditur enim ratio, cur petendum, tl optandum sil, ul haec mors amoveatur a fidelibus, quia Deus erga damnatos ad mortem aeternam, non ostendere solet, ncc debet mirabilia sua: neque illi unquam resurgere debent ad vilam beolam:neque narrabunt ‹ um laude misericordiam,ct veritatem Dei. Denique quia non solum non narrabunt ista, sed neque cognoscent. Conlra hanc expositionem facit,quod hic nominantur scpulchra, el medici : sepulcbra enim sunl corporum mortuorum , non animarum damnatarum , medici si experimentum ullum facereaudercnl circa corpora, non circa animas auderent. Secunda expositio csl, quod per mortuos el sepullos Intelligantur obstinati in peccato, apud quos parum valent mirabilia Dei, cl quos medici spirituales, quantumvis magni, non resuscitant. Il.mc persequitur s. Augustinus, cl ex paries. Hieronymus, sed mystica est interpretatio, non litteralis. Tertia est Thcodoreli. el Eiilhymii, quod inlelligunlur hacc omnia de morle coiporali, quam Christus a sc, cl suis deprecatur, optans, cl petens celerem resurrectionem, cl lunc sensus hic erit, *numquid mortuis faciens mirabilia'!* idesl, borreo mortem cupio vilam conservari, aut brevi restitui mihi, ct

fidelibus *meis* : quoniam morluis, qui non vivunt nec sentiunt, frustra ostenderes mirabilia opera lua, quae tamen mirabilia honorificum est te face re, et justum esi ul agnoscantur, cl libi gratiae a-gnnlur. *Numquid medici suscitabunt, el confite-buntur libi?* idest mortui non solum non vivunt,nec sentiunt; sed neque arte ulla humana suscitari pos-sunt ul sentiant, el vivant el tibi confiteantur con-fessionem laudis. *Numquid narrabit aliquis in sepulchro misericordiam tuam.et veritatem luam in perditione?* Idesl, ideo non facis morluis mira-bilia tua, quia illi in sepulchris jacent sine sensu, el mirabilia tua. narrare non possunt : quae mi-rabilia sunl misericordiae, et veritatis tuae ope-ra. Perditio aulcm hoc loco amissionem vitae cor-poralis significat: proinde jacere in sepulchro, cl in perditione idem csl : soli enim in scpuhhns, jacent, quorum vita perdita, cl e.xtincta est. *Num-quid cognoscentur in tenebris mirabilia tua, el justitia lua in lerra oblivionis ?* idesl, ideo non narrabunt mortui in sepulchris mirabilia lua, quia non ea cognoscunt, neque cognoscere possunt, cum degant in tenebris mortis, ct in terra oblivio-nis, ubi nulla est memoria rerum praeteritarum, sicut nec sensus rerum praesentium. Haec expo-sitio confirmari polesl ex verbis rogis Ezcchiao apud Isaiam cap. 38. qui sine ullo dubio petebat vitam corporalem sibi conservari a Dco,cl dicebat. *quia non infernus confitebitur tibi, neque, mors laudabit tc; vivens* virens *ipse confitebitur libi si-cut el ego hodie.* Similia liabenlur in psal. 113.Aon *mortui laudabunt te Domine, neque omnes qui descendunt in infernum ; sed nos qui vivimus, benedicimus Domino.* Quod attinet ad verba, in hebraeo pro illis verbis, *aut medici suscitabunt,* habelur, *aut Gigantes resurgent.* Sed haec varie-tas nata est cx ambiguitate vocis hebraicae. ut etiam s. Augustinus admonuit; nam vox.

rephaim, quae significat *gigantes,* vel *mortuos :* si scribatur, D'XD'H *ropheim,* uno puncto dum-taxat mutato, significat *medicos.* Sic aulcm legis-se sepluaginla Interpretes certissimum est. Quod autem recle legerint, el verterint ex hoc eliam co-gnosci potest, quod radix hujus vocabuli est.

rapha, quae significat.*mederi,* sive *sanare.* Quan-do enim Π *rephaim* accipitur pro giganlibus, *vel morluis,* debet sumi X *aleph* pro T he : nam ra-dix csl, n*D" *raphah.* quae significat, *dissolvere.* unde dicuntur mortui, *rephaim,* quasi resoluti in cineres, cl Gigantes dicuntur, *rephaim,* quasi qui terribili aspectu suo dissolvant intucnlcs. Illud aulem, icip' *jakumu,* similiter est ambiguum, cl potest significare lam, *resurgent,* quam, *susci-tabunt.* el ideo inlerpretes accomodate transtule-runt, sive *resurgent.* sive *suscitabunt.* Illud, *el confitebuntur libi*, aliqui referunt ad medicos, quasi dicat Propheta, numquid medici suscitabunt mortuos, el laudabunt te, quod tantam virtutem medicinae tradideris? Sed rectius refertur ad mor-tuos, ul sensus sit, numquid medici suscitare po-terunt mortuos, cl ipsi moi tui laudabunt te? Et sic exponit sanctus Augustinus. Denique illud, *in ter-ra oblivionis,* ambiguum est: polesl enim signifi-care, in loco, ubi est, oblivio omnium rerum, ct talis csl regio mortis, vel in loco oblito, cujus lo-ci videlicet nemo amplius recordatur. Codex lie-braeus ambiguus csl; septuaginta Interpretes, el sanctus Hieronymus interpretati sunl pnsteiiore modo. Consequentia autem sermonis videtur re-quirere priorem sensum : sed ulorquc sensus in idem recidit, term enim oblivioni dato, est terra deserta, et desolata, ad quam nemo vivens acce-dit: proinde nemo est ibi. qui ullius rei recorde-tur, cum nemo sit ibi vivens, el sentiens.

11. *Et ego ad te Domine clamavi, et mane oratio mea praeveniet te.*

Ut quid Domine repellis orationem meam? avertis faciem luam a me ?

Demonstrat in fine psalmi divino dccrelo confir-matam fuisse Christi passionem, ul mutanda omni-no non esset: el pluribus verbis (ul iniliu divinius) explicatur illud in cnice brevissime dictum a Do-mino, Malih. 27. *Deus meus, ul quid dereliqui-sti me. El ego ad te Domine clamavi,* ut videlicet calix possionis transiret a me. *el mane oratio mea praeveniet te,* idesl. salis tempestive in ipso exor-tu passionis oralio Christi in horto fusa, nocturno tempore fuerit fusa, tamen dicitur mane fusa,quia tunc oriri incipiebat ipsa passio, et eral illud tem-pus quasi ancora passionis. *Ul quid repellis ora-lionemmeam.* idesl, quare non exaudis?quare non facis, ul calix iste transeat a mc? *Avertis fa-ciem luam a me?* idesl, quare avertis faciem luam a me, quasi alienus? quare derelinquis in«? haec aulem dicuntur, ul intclligantur magnitudo passio-nis, quam natura humana naturaliter horrebat: alioquin enim absolute Dominus ipse passionem, ul remedium ad tollenda peccala generis humani, omnino volebat, et Paler eum semper exaudivit in eo. quod absolute petit. In hebraico, el graeco te-xtu habelur. ΠЗΤΓΊ ΠΊΠ> *kiinitih.* Adonai *liznach naphsci,* wa τΐ̈ κὐριε Φ iu-χή'ΐΑΉ, *Ul quid Domine repellis animam* meam; pro eo quod nos habemus, *Ul quid Domine repet lis orationem meam:* sed tamen eliam veteres Pa-tres Hieronymus, el Augustinus legunl,orationem *meam.* Proinde latina vulgata lectio non est nova, cl una leclio aliam declarat. Sensus enim csl, I t quid Domine repellis orantem animam meam.

16. *Pauper sum ego, el in laboribus a juventute mea: exaltatus aulem humiliatus sum, cl con-turbatus.*

Ne putarent homines Christi passionem trium horarum aut unius diei lanium fuisse: revelat hic. nobis Spiritus sanctus, Christum in du lms carnis suae numquam sine passione vixisse. Nani praeter calicem mortis amarissimae, quem semper ante oculos mentis habuit, in omni aetate sua in labori-bus el aerumnis fuil. *pauper,* inquil, .sum *ego, cl in laboribus a juventute mea,* idesl, cum in forma Dei essem beatus, cl dives, propler vos homines egenus factus sum, cl in laboribus a juvcnlute mea, sive a pueritia mea, quod significat vox he braica, *ty3Q *minnochar.* Poterat otium vere di-

ccrc ub iiiTiinlia mea, ve.l a nativitate mea : quod praesepe el spelunca Bclblcbcmilica, el in lEgypluni fuga exiliumque testantur. *Exallalus* aulem in cruce tamquam in solio regni, habens super cnput titulum scriptum, JesUB *hazarenus rex Judeorum humiliatus sum* usquead mortem.c/con*turbatus* ub coecilalcm, cl ruinam populi mei. Vel exallalus aulem a populis clamantibus, el (licentibus, *benedicius, qui venii rex in nomine Domini,* ul habetur Lue. cap. 19. vel. *benedicius, qui venii in nomine Domini rex Israel,* ul dicitur Joannis 12. humiliatus en dc causa usque ndfiagella, cl morlcm crucis, cl conturbatus sum videns coecilalcm populi mei. In hebraeo, pro. *exaltatus aulem humiliatus sum,* habelur cx versione sancti Hieronymi,*portavi furorem tuum.Sed* septuaginta Interpretes abler acceperunt verbum ambiguum, *nasalhi:* nam cl *portare,* cl *exaltare,* vel exaltari significat. Itaque s. Hieronymus unam significationem, aliam sepluaginla Interpretes sequuli sunt. Vocem aulem, *emecha, furorem tuum,* septuaginta legisse' videntur a verbo, *mecach,* quod *humiliari,* cl *depauperari,* significat.

17. *In me transierunt irae tuae el terrores tui conturbaverunt me.*

Reddit causam, cur exaltatus humiliatus sil ; quia videlicet ira Dei in peccata mulla, el multiplicia lotius generis humani, in ipsum Christum transierunt: nam *propter scelus populi sui percussit eum Deus,* ul Isaios cap 53. *El ipse* (ul sanctus Petrus ail in 1. Episl. cap. 2.) *peccala nostra pertulit in corpore suo super lignum. In me,* inquil, *transierunt irae tuae,* quae super iniquos casurae erant: *el terrores lui,* quibus iniqui percellendi erant, *conturbaverunt me:* inde est enim, quod in horto coepil pavere, cl laedere, el mocslus esse, quia terrores Dei conturbabant cum, ul qui peccata lotius mundi expiaturus, divinae justitiae satisfacturus eral.

18. *Circumdederunt me sicut aqua tota die, circumdederunt me simul.*

Declarat iram illam, el terrores Dei fuisse instar maris degluticnlis, cl absorbentis hominem, quod supra breviter dixerat, *repleta csl malis anima mea. Circumdederunt mc terrores lui sicut aqua lota die,* idesl, undique, el semper me opprimebant, el absorbebant. Idem repetit, dicens, *circumdederunt me simul,* ubi in hebraeo csl aliud verbum, 'lɛ'ρη *hikkiphu,* sed idem significans.

19. *Elongasti a me amicum, et proximum,el notos meos a miseria.*

Hoc denique ad cumulum malorum accedebat, quod solus calicem illum amarum bibere opus illi erat, nuito participe, ct socio tantae calamitatis. *Elongasti,* inquil, tempore passionis, α me amicum, ct *proximum,* Judam videlicet, qui longissime ab illo recessu factus prodilor, cl hostis ex amico, cl proximo. *El omnes notos,* Apostolos videlicet, elongasti *a miseria mea* : nam *relicto eo omnes fugerunt.* Mallii.26. El quamvis poslea mulieres, el Joannes accesserint : illi non dolorem minuebant, sed augebant. Vere enim apud Isaiam loquitur Dominus, *torcular calcavi* solus, et de *gentibus non est vir mecum: circumspexi.el non eral auxiliator: quaesivi, et non fuit, qui adjuvaret.* Isai. 63. In hebraeo pro.a *miseria* habelur, *machsciah,* idesl, *a tenebris* : sed idem esi sensus, tenebrae siquidem miseriam significant,ul lux prosperitatem. S. August, a versu quinlodecimo usque in finem exponit omnia de corpore Christi, quod csl ecclesia, non de ipso Christo in se.

PSALMUS LXXXVIIL

TITULUS ET ARGUMENTUM PSALMI

Inlclleclus Eihan Ezrailae.

De Eihan Ezraita mentio fit lib. 4. regum cap. 4. ubi is ponitur inter viros sapientes. Est eliam Eihan unus ex principibus caniorum lib. 1. Paralip. cap. G. Utrum autem isli sint unus, cl idem, an diversi, el si diversi, quis eorum in hoc titulo ponatur, incertum est. Graeci legunl. Eihan Isracliliic; sed videtur id vitio librariorum irrepsisse: codices enim bcbraici.el Latini habenl. Eihan Ezrailae. Argumentum psalmi continet desiderium populi Dei In captivitate positi, ul cito Christus tanto ante promissus adveniat. Itaque primo loco ab initio psalmi usque ad versiculum tricesimum septimum explicatur promissio facta Davidi de, perpetuitate regni ipsius- Deinde a versiculo tricesimoseptimo usquead versiculum quadragesimum quintum, ostenditur, eam promissionem non fuisse adimpletam in filiis carnalibus, el regno temporali Davidis. Denique a versiculo quadragcsimoquinlo usque ad finem, ponitur desiderium, ct oratio, ul promissio adimpleatur in Christo, vero, cl sempi-

terno rege, ile quo iotelligenda erat: non autem de terreno regno. Nain ut s. Augustinus fuse docet in lib. 17. de civil. Dei cap. 9. K). II. 12. el 1'1. ea praecipue de causa voluit Deus, regnum terrenum Davidis liniri in Jcchonia, ct SedCcliia, ul promissio de Christo Jesu Domino nostro inlelligerelur: atque hoc admonet vox, *maschil,* idcsl, *intellectus,* in titulo positu.

EXPLICATIO PSALMI LXXXVIH.

I. *Misericordias Domini in aeternum cantabo.*

Hanc esl propositio, et argumentum lotius psalmi. Dicit enim Propheta se tn hoc psalmo cantaturum misericordias Domini stabiles, el lirmas, idest, beneficia misericorditer promissa, quae numquam deficient, quae apud Isaiaro dicunlur cap. 55. *Misericordiae David fideles* Illud crgo.tn *aeternum,* non conjungitur cum verbo, *cantabo,* sed cum nomine, *misericordias.* Non enim David in aeternum cantare poterat, qui paulo post moriturus erat: sed cantaturum se dicit misericordias Domini in aeternum, permansuras, idesl beneficia firma, cl stabilia in aeternum. Parum aulem refert, quod in graeco codice legatur τὰ ελέησκ; gs κύριε, *misericordias tuas Domine:* in hebraeo, ΠΊΠ* ΠΕΠ , *chasde* Adonai, cl lalino, *misericordias Domini:* nam idem csl sensus, cl priorem lectionem habet sanclus Augustinus, posteriorem s. Hieronymus.

2. *In generationem,el generationem annuntiabo veritatem tuam in ore meo.*

Hic secundus versiculus esl repetitio, el explicatio primi: idem enim esl, *in aeternum,* quod, *in generationem, et generationem:* itlem quoque esl, *cantabo,* quod *annunciabo in ore mco:* idem denique csl, *misericordias /ideles,quod veritatem tuam.* Itaque in primo versiculo dicit se cantaturum misericordias Domini,quae in aeternum erani; in secundo dicit,se cantaturum veritatem Domini, idcsl. fidelitatem in servandis promissis, quae in generationem, cl generationem permanebit. Quod aulem hoc loco illud, *in generationem,cl generationem,* debeat conjungi cum nomine, *veritatem luam,* non cum verbo, *annunciabo* ; perspicuum csl cx illa additione, *in ore meo* : ne forte enim existimaremus, voluisse Davidem dicere, se cantaturum. cl aontincialurum in aeternum per ore fidelium, qui perpetuo psalmosejuscanlabunl.addidit, tn *ore meo,* idesl. ego ipse ore mco cantabo, el annunciabo misericordiam, ct veritatem Dei sempiternam. Sed hunc esse sensum horum versiculorum.manifestius inlclligelur cx versiculo sequenti.

3. *Quoniam dixisti, in aeternum misericordia aedificabitur in coelis: praeparabitur veritas lua in cis.*

Probat aeternam esse misericordiam, el verita tern Dei, idcsl, in aeternum duraturas . quoniam Deus ipse hoc, dixil, qui mentiri non potesl. Ego, inquit cantabo misericordiam, el veritatem luam, quae in aeternum ent, *quoniam tu dixisti,*et mihi Prophetae luo revelasti, *in aeternum misericordia aedificabitur in coelis,*idest,beneficia misericorditer Davidi promissa in aeternum aedilicium in coelis consurgent, idesl, firma, cl stabilia erunt ul aedilicium immobile, quod nulla temporum (Juratione deslnii potest. *Incoclis* aulcm hoc misericordiae aedilicium erit, ubi sunl omnia aeterna. Non cmm eventus pendehil a voluntate hominum mortalium, neque consiliis, et decretis mutabilibus nitetur; sed m coelis fundamentum suum habebit. *Praeparabitur veritas lua in eis,* idcsl. m iisdem coelis fidelitas lua, quo promissa adimples praeparabitur. Vox hcbraica, *thachin,* ducitur a verbo, *chun,* quod signilical, *parare, dirigere, ordinare.* Itaque sensus csl, fidelitas lua non poterit impediri ab ulla inferiore causa, quoniam in coelis firmabitur, cl stabilietur : el similis erit ipsis coelis,qui permanent in sacculum saeculi. In hoc versiculo csl aliqua variolas lectionis: nam in hebraeo legilur in prima persona, >2 'ΠΊΟ *chi amarthi. Quia dixi;* in graeco, cl lalino in secunda, quoniam dixisti : sed in hebraco unius solius lilerulae, quae scribitur sic i differentia esl inter primam, el secundam personam. Itaque facile fuil lilcnilam illam addere, vel demere librariis. Sensus csl idem: nam si legatur *dixi,* sensus erit, te inspirante dixi : si legatur, *dixisti,* sensus erit, per os meum dixisti, vel mihi dixisti. Illud, *in coelis, in* graeco conjungitur cum verbo, praeparabitur, cl omittitur illud,*in* eis,hoc modo: εν τοί «ρανο/ τοιμαΒήσεται ή αλητεια gï: *in coelis praeparabitur veritas lua:* sed quoniam in hebraeo habelur. DH3 *bahem in eis,* distinctio, el lectio communis vulgatae edilionisrclincnda esl.quae conjungit, *in coelis,*cum verbo, *aedificabitur:* cl non omittit, *in eis.* Hebraeus codex non concordat neque cum graeco, neque cum latino: sic enim s. Ilieron. ex hebraeo roddil, *coelos fundabis, et veritas tua in eis.* El quidem hanc lectionem voces hebraicac patiuntur ; sed sententia non videtur apte cohaerere cum praecedentibus, neque facile inlelligi posse. Quid enim csl, *misericordia praeparabitur : coelos fundabis;* nonne coeli ab initio fundati sunl, cur debent iterum fundari, el quemadmodum de misericordia dicitur, *aedificabitur,* non aptum erat, ut de verilate diceretur, *praeparabitur.* vel firmabitur, aul fundabitur ? El vox hcbraica, "'2Π *thachin,* facile potest per mutationem punctorum, ct t *jod.* in 1 *van.* verti in, *thiccon,* quod csl, praeparabitur, vel firmabitur, el sic legisse credibile

csl septuaginta Inlerpreles. De voce, in *coelis,* non csl, fuciendii difileullns, quoniam etiamsi in in hebraeo desii praepositio,In, cl ideo s. Ilieron. verterit coelos; tamen saepe licbraei praepositio* nem omittunt, eamque subintelligunl: cl septuog. Inlerpreles eam addere soient, ul hoc loco fecerunt.

I. *Disposui testamentum clcclis meis, juravi David servo meo,usque in aeternum praeparabo semen tuum.*

5. *El aedificabo in generationem , el generationem sedem luam.*

Explicat nunc misericordiam iidelem, quam initio cantaturum sc dixil. Esl aulem haec misericordia, promissio quaedam paclo , el juramento lirmaia de posteritate Davidis, el regia dignitate sempiterna, quae promissio habelur 2. reg. 7.ubi David cupivit aedilicarc domum Domino, id esl, templum, ubi requiescere! Arca Dei, el sacrificiis Deus coleretur. Deus aulem hoc bonum Davidis desidet ium remuneravit per Nallian Prophetam , promissione domus ejus aedificandae, id esl, propagandae posteritatis, cl regni in domo ejus stabiliendi usque in sempiternum. Iloc igilur signifi cal, cum ail, *Disposui testamentum electis meis,* idesl, percussi loedus cum populo mco electo. *Juravi David servo meo,* idcsl, promisi cum juramento Davidi principi populi mei electi, *Usque in aeternum praeparabo semen tuum,* idesl, hoc erit pactum juratum , ul stabiliam sobolcm ejus usque in aeternum, ut numquam desit filius aliquis Davidis. *Aedificabo in generationem, el generationem sedem luam,* idcsl, cl multiplicabo tempora regni tui io aelernum. Quemadmodum cnini aedilicarc domum, hcbraica phrasi csl mulli* plicare sobolcm: sic eliam aedilicarc sedem regni esl multiplicare tempora regni , sive efficere. ul regnum diuturnum, vel polius aelernum sil. Haec omnia sine dubitatione in Chrislum solum conveniunt qui futurus oral de semine David, cl regnaturus in aelernum. Declaravit hoc kaias cap. 9. ubi ail: *Multiplicabitur ejus imperium, cl pacis non erit linis: Super solium David, et super regnum ejus sedebit, ut confirmet illud.cl corroboret in judicio, el justitia, a modo, el usque in sempiternum.Id* eliam declaravit Angelus Gabriel Lue. I. *Dabit ei Dominus Deus sedem Davidis palris ejus. el regnabit in domo Jacob in aelernum, cl regni ejus non erit /inis.* Neque possunt haec inlelligi dc regno lemporali^quod jamdudu n eversum est. sed de regno spirituali, cl sempiterno, in quo Judaei valde hallucinanlur , cl erani expeclanlcs Messiam.qui Jorosolymis temporaliter regncl. In hebraeo legitur in singulari , vTΠ-5 *libchiri electo yteo,* sed Sepluaginla verterunt in numero mollitudinis *electis meis:* nam populus electus per utrumque numerum significari potesl. In eodem hebraico codice legitur ad verbum ΠΠ2 *charilhi bcrith, repigi pactum* , pro quo nos habemus, *Disposui testamentum.* Sed septuaginta plerUthquo pactum , testamentum vocant. Vulgatus quoque Interpres lib. I. M.ichab. cap.I. scribit. *Disponamus testamentum in gentibus,* quod nihil aliud csl, nisi pactum faciamus cum gentibus.

G. *Confitebuntur coeli mirabilia tua Domine, elenim veritatem tuam in ecclesia sanctorum.*

Exposita summa promissionis Dei , antequam fusius illam explicet, excurrit in laudes ejusdem Dei, ul offerat sacrificium gratiarum actionis: ac primum sanclus David videns se non esse idoneum ad agendas gratias pro tanto beneficio, dicit, angelos in coelo Deum laudaturos . gratiasque acluros. *Confitebuntur,* inquil,*coeli mirabilia lua,* idesl, ego par non sum tantae laudi . quanta pro hoc re libi debetur, sed *confitebuntur* , id esl, laudabunt *coeli,* idesl,angeli habitantes in coelis, *mirabilia tua* idcsl. admirabilem misericordiam luam: *etenim veritatem luam in ecclesia sanctorum,* idesl, confitebuntur etiam laudes veraeilalis el fidelitatis luae in coctu sanctorum angelorum , qui libi innumerab les semper assistunt. Illi enim melius noverunt magnitudinem misericordiae.quae in aelernum aedificatur in coelis, quam nos, qui in terra jacemus. Illud, *etenim,* non est particula rationalis hoc loco, se·! conjuncliva. idem valens, quod *ct,*vel *eliam:* nam in hebraeo esl, Fix *aph,* quod significat, *eliam.*

7. *Quoniam qui* in nubibus aequabitur Domino similis erit Deo in [diis Dei.*

Prob.il angelos non recusaturos officium laudandi Deum, quoniam sunl ipso Deo longe inferiores. *Quoniam.*inquil.*quis in nubibus aequabitur Domino'!* idest. Quis eoru u. qui super nubes coeli degunt; *aequabitur Domino?* quasi dicat. nullus coelilum conditori coeli aequalis est. omnes subjecti, omnes servi: ac deinde idipsum repetit . dicens, *similis erit Deo in [diis Dei:* id esl, quis CX filiis Dei, quales sunl angeli saucii, qui cum sini filii Dei, consequenter eliam Dii sunt, *similis erit* simii ludine aequalitatis, ipsi uni vero Deo, qui Deus est per nalurain, non per gratiam: per essentiam, non per participationem. Illud, *in nubibus* . idem csl, ac si dictum fuisset, in coelo. Vox enim hcbraica ulrumque significaret lum Septuaginta. tum s. Ilieron. eamdem vocem hebraicnm . prw *sciachak*. lue verterunt, *nubes,* el paulo infra verterunt, *coelum.* ubi dicitur, *El testis in coelo fidelis.* Itaque non significatur hoc loco, quod angeli propric sini in nubibus , sed quod sint in coelo. Aubes enim pro coelo ponuntur. S. August. existimavit sensum esse, nullam cx nubibus aequari posse D -o, el quia videbitur nimis humilis esse comparatio nubium ad Deum.per nubes significari voluit praedicatores: per Dominum vero, Deum incarnatum, idesl, Chrislum; sed prior expositio csl magis litteralis.

8. Deus, *qui glorificatur in consilio sanctorum, magnus, el terribilis super omnes . qui* in *circuitu ejus sunl.*

Ostendit, vere nullum angelorum sanctorum

conferri posse cum Deo; quoniam *Deus csl, qui glorificantur in consilio sanctorum*. idesl, qui hi coetu supernarum potestatum gloriosus agnoscitur, *magnusque* esi potentia, el sapienlia , et ideo reverendus, el metuendus super omnes angelos, qui in circuilu ejus sunl, ul miblcs in circuitu regis. <1 servi in circuitu Domini sui. Verbum, *glorificatur,* in hebraeo.yZ *naharalz,* proprie significat. *robustus est.praevalet, eminet.* S. Ilieron.vertit,incli/los esf.Illu I. *in consilio.*accipitur pro loco consilii sccreli:nam in licbraeo csl.^D *sod,* quod secretum significal. Sunl aulem Angeli quasi secretum consilium Dei,non quod Deo consilium deni, *(quis enim ejus consiliarius fuiTlinquii* Is.das tap.4O.cl Apostolus Rom.II.) sed quod Deus secretu consilia sua eis rcveh-l, cl per eos exequatur: atque in hoc consilio sanctorum Deus mirifice glorificatur, admirantibussiipcrnisillis senidoribus consilia, ct judicia infinitae sapientiae, Dcj. Illud, *In circuitu ejus sunl,* non repugnat immensitati Dei, quae omnia ambit, cl replet: nam quamvis Deus sil ubique, tamen non extendilur per loca, sed est ubique, lotus, el ideo possunl angeli e<se in circuitu Dei, quatenus omnes illuni inlucnlur, ct lotum vident, quamvis el ipse sil in circuilu Dei, qualenus omnes illum inlucnlur, el lotum vident, quamvis el ipse sil in circuilu angelorum, eosque undique circumspiciet, cl conservet. Similis sententia est Apoc. 11. *El omnes Angeli erunt in circuitu throni.*

10. *Tu dominarispoleslali maris, motum aulem flucluum ejus tu maligns.*

Dixit Deum esse potentem, et fidelem, nunc probat Deum esse potentem, cx eo quod dominatur mari, el molus ejus mitigat. Mare siquidem horrendum in modum aliquando (urbalur, cl fremit; et quia latissimum. cl profundissimum csl, cl illicius suos usque ad coelum extollere videtur, ideo creatoris omnipotentia in eo sedando, ct compescendo cernitur. De qua re sic loquitur Dominus, Job 38. *Circumdedi illud terminis meis, el pomi vcclcm, el ostia, el dixi, usque huc venies, elnon procedes amplius, cl hic confringes tumentes fluctus luos;* el Ilierem. 5. *.de ergo non timebitis, cl a facie mea non dolebitis. qui posui arenam terminum mari praeceptum sempiternum, quod non praeteribit·, el intumescent fluctus ejus, el* non *transibunt illud·,* sed maxime Deus ostendit polenliam suam super mare,quando siccavit mare πιbrum, et molum ejus ila mitigavit, ul slarel quasi murus hic, atque inde, dum transiret populus Hebraeus per medium sicci maris, ul dicilur Exod. 11.illud, *poleslali maris,* significal elationem.el quasi superbiam, maris; ul sensus sit, Tu dominaris superbiae maris elationes ejus comprimendo. Quod explicatur in verbis sequentibus, ct molum *flucluum ejus tu mitigas.*

11. *Tu humiliasti sicul vulneratum superbum: in brachio virlulis tuae dispersisti inimicos tuos.*

Ihecad litteram videntur inlelligcnda de Pinraone, el exercitu ejus; ct rccle conjungunlurrum superioribus verbis. Eodem enim lempore Deus mitigavit n arc usque ad siccationem, cl interfecii superbum Pharaonem, quasi vulneratum,cl debilem, cl dispersit exercitum ejus. Quod clarius Icgilurapud Isaiam cap. 51. *Nwnquid non lu percussisti superbum, vulnerasti draconem?* num-*quid non tu siccasti mare, aquam abyssi vehementis,* ut *transirent liberati?* Ergo, inquit. lu *humiliasti superbum,* dejiciens illum in profundum maris; humiliasti aulem nullo negotio, quemadmodum prosternitur facillime is, qui graviter vulneratus esi, *in brachio virtutis luae.* idest. brachio luo polenlissimo, *dispersisti* per mare rubrum *inimicos luos,* exercitum videlicet Phnraonis. Possunl eliam haec omnia referri ad Diabolum, qui per Pharaonem in scripturis significatur, el ad angelos ejus. Deus enim inibo mundi dominatus esi poleslali maris, cl mitigavit molum (luctuum ejus, quando sedavit seditionem, cl tumultum malorum angelorum, quasi maris lurbali, el aestuantis, cujus Ductus, idesl, superbia usque ad solum Dei Clevabatur; humiliavit superbum Diabolum, quasi hominem prae vulneribus debilem, et impecillum. et dispersil omnes inimicos suos, qui Diaboli superbiam imitati fueranl.

i). *Domine. Deus virlulum quis similis libi? potens es Domine, el virilas lua in circuilu tuo.*

Quod Propheta dixit in laudibus Dei per modum narrantis: nunc idem dicit ipsum Deum alloquendo, cl copiosius laudes ejus percurrendo. *Domine,* inquit, *Deus virlulum quis similis libi?* idesl, tu Domine es Deus exercituum, mullorum videlicet millium Angelorum,sed in his omnibus ila emines, ul nullus sit perfecte libi similis. *Polens es Domine. cl veritas tua in circuilu luo,* idest. ideo nullus est perfecte similis tibi, quia lu solus es potens non polens ficere hoc.aul aliud, sed absolute potens quia omnia poles, el nihil potestati luae resistit: nec. solus potes omnia facere, sed eliam re ipsa facis quod promittis te facturum; fidelis enim es m omnibus verbis luis. Dicilur aulem ventas, idesl, veracilas, el fidelitas esse in circuitu Dei, quoniam est veluli cingulum Dei: dicitur enim Is nae I I.Λ'I *eril justitia cingulum lumborum ejus, ct fides cinctorum renum ejus;* ul enim cinculum adstringil vestes. ul corpori flrmilcr adhaereant: sic veracilas adstringil verba promissionum, ut non mutentur, sed impleantur, el quemadmodum cingulum facit hominem expeditum ad ambulandum, unde dicilur Tobiac 5. Angelum llaphaelem apparuisse, ut juvenem praecinctum, cl pnralum ad ambulandum: sic voracitas facit ul omnibus remotis impedimentis homo expendite progrediatur ad implenda promissa.

12. *Tui sum coeli, cl tua csl terra, orbem terrarum, cl plenitudinem ejus tu fundasti: Aquilonem, et marc lu creasti.*

Doccl non esse mirum, si Deus lam facile com·

pcscuit mare, el humiliavit superbum, quia Dominus csl universorum, cl ideo Dominus, quia omnia fccil. *Tui sunl cocli,* cl omnes habitantes in eo: *lua csl lerra,* idesl, mundus inferior, el quidquid in eo csl; solet enim scriptura per coelum, el lerram mundum universum significare, ul Genes. I. *In principio creavit Deus coelum, et lerram.* El Matth. II. *Confiteor libi Paler, Domine coeli, cl terrae. Orbem terrae, el plenitudinem ejus lu fundasti,* idesl, ideo lui absoluti juris csl orbis terrae cum omnibus rebus, quibus plenus est; quia lu eum fundasti, idesl, a fundamentis fecisti, nullo praesupposilo fundamento ab alio Architecto constituto. *Aliquem, cl marc tu creasti,* idesl, tu fundasti orbem terrae cum omnibus suis partibus, Septentrionali, Australi, Orientali, cl Occidentali. Per Aquilonem inlelligilur parsorbis Septentrionalis omnium consensu, sic dicla a venio, qui ab illa parle flare sentitur. Per mare aliqui inlclligunl Occidentem, sed refelluntur ab ipso Propheta in Psal. Iiti. A *solis ortu, el* occasu; *ab Aquilone, clinari.* Igilur per mare inlelligilur pars orbis australis, quoniam mare oceanum maxima ex parle javel ad austrum. In hebraeo non csl, D' *jam,* quod significal *mare,* sed, *jamin,* quod significat dextrum, ideo vel dicendum csl septuaginta Interpretes legisse, *jammim,* quod csl muria,el eliam Icgil s. Augusltnus:vel reddidisse sensum, non verba. Mare enim, sive Auster dextra pars mundi ccnselur, aquilo sinistra, Oriens anterior, Occidens posterior. Sed cur propheta lam accurate meminit creationis orbis lerrac, el partium ejus, el de creatione coeli nihil dicil? Opinor, quia dc homibus habitatoribus terrae magis sollicilus erat, ul eis persuaderet, Deum esse verum eorum Dominum, quam dc angelis habitatoribus coeli, quibus ea persuasio necessaria non erat; quamquam eliam ab una parle de loto judicium fieri poterat.

13. *Thabor el Hermon in nomine luo exullabunl: tuum brachium cum potentia.*

Dixerat. Deum creavisse Aquilonem, et mare, idesl, Austrum: nunc addil Orientem, ct Occidentem. Sed more poetico describit orientem, el occidentem per monies *Thabor, cl Hermon,* quorum unus esi lerrae promissionis ad orientem, alius ad Occidentem: sicul eliam poelico more describit creationem per effectum cxullalionis. ac si diceret, Oriens, el Occidens a le crcali *exullabunl,* el gestient, el in laudes luas suo modo prorumpent, ob lam insigne beneficium creationis. Ilis didis concludi!. *tuum brachium cum potentia,* idesl. cx creatione cocli. el lerrae: ul eliam cx eo quod dominaris potentiae maris; cl humiliasti superbum, el dispersisti inimicos luos, colligimus, tuum brachium esse fortissimum, conjunctum videlicet non cum debilitate, vel infirmitate, sed cum absoluta omnimodaque potentia.

II. *Firmetur manus tua, el exaltetur dextera lua: juslilia, et judicium praeparatio sedis luae.*

Duo quaedam praedicavi ral dc Deo sanctus Propheta in octavo versiculo, polcnliam. el verilalem; ac de polcolia multa dixil in quinque versiculis nono, decimo, undecimo, duodecimil, rl lerliodecimo: nunc incipit explicare, cl laudare venialem, quae judicium diam.el juslilia dicitur, cl ‹ uni misericordia semper conjuncto esse solet. Aii igitur, *firmetur manus lua. el exaltetur dextera: justitia, cl judicium praeparatio sedis luae,* idol, oplo quidem, et gaudeo quod manus lua *firmetur,* idesl. roboretur: sive polens. cl robustissima sit, cl *eadem dextera lua exaltetur,* idest, laudetur, el magnificetur ab omnibus, ul aequum est, sed simul *juslilia, cl judicium sil praeparatio sedis luae,* idest, misericordia, ct juslilia praeparent, ornent, el slnbilianl Ihronum tuum. Existimamus hoc loco per jusliliam, inlelligi bonitatem, el misericordiam. quomodo accipitur nomen justitiae, Mallii. 5. Aisi *abundaverit juslilia vestra plusquam Scribarum, ct Pharisaeorum.* ele ei Malih. G. *Attendite ne jusliliam vestram facialis coram hominibus.* Ubi per jusliliam significatur eleemosyna. El ibid. *Primum quaerite regnum Dei, cl jusliliam ejus.* Nam hoc. idem repetitur aliis verbis in sequenti versiculo. *Misericordia, el veritas praecedent faciem luam.* Esi aulem hoc loco metaphora desumpta a corporali solioregum qiicmadmodum enim antequam rex procédai ad solium jura dalurus. praecedunt famuli, qui solium praeparant, stabiliunt, cl ornant; sic ad ju licium Det praesupponunlur misericordia, cl juslilia. quae faciunt ul judicia Dei justissima sunt, nec possint ullo modo esse iniqua. Deus enim primo exhibet misericordiam magnam hominibus omnibus, docendo per leges, juvando per gratiam, incitando ad bonum per praemiorum promissionem, ahslcrrendo a malis per comminationem poenarum; cl postea exhibel jusliliam remunerando bono-··-··! puniendo malos: nisi enim misericordia praei isI-t pI justitiam, omnes periremus. Hinc, eliam, admonentur reges, et principes terreni, thronos eorum mullo melius ornari, el stabiliri misericordia, cl justitia, quam auro, el geminis: nec minus debere bonos principes dare operam ul peccata non fiant, quam ul puniantur cum facia sunl; non enim .désuni aliquando si non principes ipsi, at certe aliqui ipsorum ministri, qui lacientur multiplicatione delictorum, ul habeant occasionem lucri in exercenda juslit a: quique molcsle ferant, cum a viris piis cxcogilanlur reined a a<i impedienda, vel minuenda delicia,quasi hoc redundet in detrimentum causidicorum, et judicum: sed ubi misericordia, il juslilia praeparant ihronum, cupiditas, et iniquitas locum non habent.

15. *Misericordia, cl veritas praecedent faciem luam: bealus populus, qui scit jubilationem.*

Prior pars hujus versiculi apud hebracos conjungitur cum superiori versiculo; nihil enim csl aliud, nisi repelilio illorum verborum, *juslilia. el judicium praeparatio sedis luae.* Ilaque sensus est. *misericordia, el veritas,* idesl. juslilia, *praecedent faciem litam,* ul praeparent sedem luam, cum

nd judicium venturus eris, idcsl, certi sumus, lc non judicaturum nisi justissimo, cl praemissa misericordia, ul minus invenias quod punias, ct fideliter reddas unicuique secundum opera ejus. *Ilis* explicatis dc potentia, el veritate Dei cum misericordia conjuncta, applicat haec ad populum Isranlilicum, el in particulari ad ipsum Davidem; ostendens in populo Dei, el in persona Davidis maxime locum habere potentiam, misericordiam, et justitiam Dei. *Beatus.* inquil, *populus, qui scii jubilationem,* idcsl, vere prae omnibus populis loelix est populus Israelilicus . qui scit per notitiam.el experientiam lias laudes Dei.cl scit jubilare, idesl, magno affectu laudare Deum, Hinc inlclligimus non esse beatum, qui voce tantum Deum laudat, nisi eliam vere inlclligal ct cogitet Deum esse laude dignissimum,imo digniorem,quam verbis exprimi possit,el ideo ad jubilum cordis recurrendum esse, dum utcumque voce, cl cantu eum laudamus.

16. Domine *in lumine vultus lui ambulabunt, cl in nomine luo exullabuni lota dic, el in juslilia tua cxallabunlur.*

Explicat quare beatus sil populus, qui scit jubilare: quoniam, inquil, homines ejus populi, non ambulabunt in tenebris, sicut gentes, quae ignorant Deum, sed conversi ad Deum *in lumine vultus ejus ambulabunt viam hujus vitae·,* significal aulem lumen vullus Dei lum illuminationem intellectus per noliliam legis, cl voluntatis Dei tum ctiam favorem gratiae, qua inflammatur effectus; lux enim illuminat, ct calefacit. Ex hac autem ambulatione in lumine vultus Dei, sequitur laetitia bonae conscientiae, el gratiarum actio, ct ideo *in nomine Dei exullabuni lola dic,* idcsl, jugiter exullabuni Deum laudantes, cl gratias agentes. El quoniam qui ila ambulant, quodilic magis, ac magis proficiunt, cl ascendunt ad majorem Dei notitiam, cl amicitiam, ct inde donis majoribus cumulantur, ideo addit, ei *injustitia tua exaltabuntur,* idesl, cxallabunlur ad majorem vilae perfectionem, cl postea ad gloriam sempiternam, in justitia Dei qua servat promissa, sive in justitia, quam Deus nobis donat.eum nos quotidie magis, magisque justificat, idcsl, justiores facit. Ubi admonemur, non in nostra scientia, aut viribus confidendum esse, sive cum incipimus ambulare, sive cum incipimus ambulantes: illud enim, *in lumine vultus lui,* opponitur praesumptioni de proprio lumine: cl illud, *in nomine luo,* opponitur vanae gloriationi de proprio nomine: el illud *in juslilia lua,* opponitur superbiae Pharisnicne, *qui ignorantes justitiam Dei.propriamjusliliamslaluerevolunl. cl ideo justitiae Dei non sunt subjecti,* ul ail B. Paulus ad Rom. 10.

17. *Quoniam gloria virtutis corum tu es. cl in beneplacito tuo exallabilr cornu nostrum.*

Pergit humiliare superbiam humanam, quae valde facite sibi Inbuil, quae Dei sunl, el inde meretur amittere quae acceperal. *Dixi,* inquil *in juslilia Dei cxallabunlur, quoniam gloria virtutis eorum tu es,* idcsl, virtus, cl robur eorum, unde proficiunt, el ascendunt, a le est, non ab illis, cl ideo in le, non in se gloriari debent: ul enim es, qui das illis virtutem, cl cloriosos cos facis, hl autem facis, non quia illi merentur, sed quia libi placet: nam *in beneplacito luo,* i l est in bona voluntate tun erga nos, a qua buna omnia procedunt, *exaltabimus cornu nostrum,* id est robusli,et fortes erimus adversus inimicos nostros.

18. *Quia Domini csl assumptio nostra, el sancti Israel Degis nostri.*

In hoc enim apparuil beneplacitum Dei, quod cx omnibus populis terrarum, placuit illi assumere populum Israel in suum, ac propriuin. *Domini csl assumptio nostra,* idesl, Dominus ex beneplacito suo, non cx merilis nostris nos assumpsit in populum peculiarem, ac rex noster esse dignatus csl; ideo enim subjungit, el *sancti Israel regis nostri,* ubi Israel est genitivi casus, ul apparet ex texlu hebraico. Dicilur aulem Deusa Davide,elab Isaia , et abis Prophetis, *sanclus Israelis,* quoniam a populo Israel peculiariter sanctificari, idesl, sanctus haberi, el dici, cl nomon suum nulla blasphemia, aut maledictione pollui volebat. In hebraeo pro, *assumptio nostra,* habetur, UJAC *maghinncnu protectio nostra·,* sed idem est sensus. Deus enim assumpsit populum Israel, ulcum protegeret, el defenderet.

19. Tunc loculus es *in visione sanctis luis, el dixisti, posui adjutorium in potente, cl exaltavi electum dc plebe mea.*

Hic jam incipit descendere ad personam suam, tamquam capul populi a Deo peculiariter dilecti. Sed orilur hoc loco gravis quaestio, An haec verba, et sequenti i debeant exponi de Davide. an dc Christo, an parlirn de Davide, partim de Christo? Sanclus Augustinus exponit omnia de Christo: sed répugnai huic expositioni quod Apostolus Aci. 13. exponit do ipso Davide illa verba, *Inveni David l'ilium Jesse , virum secundum cor meum,* quae verba sumpta sunt parlirn ex hoc loco, partim ex hb. I. reg. cap. 13. Praeterea, quod dicil infra. *Et ponam in saeculum saeculi semen ejus,* non videlur ad litteram convenire Christo, qui proprie non reliquit semen, idesl, filios: sed optime conveniunt Davidi.cui Deus promisit 2. regum 7. quod posl mortem ejus poneret de.semine ipsius in throno regni, el regnum per ipsum semen aeternum esset. Alii exponunt omnia de Davide m persona sua; sed répugnai huic expositioni illa verba, ego *primogenitum ponam eum excelsum prae regibus lerrae,* ct aha mulla, ul infra demonstrabimus. Eulhirmus exponit partem de Davide, parlirn de Christo, sed huic expositioni repugnat continuatio verborum, omnia enim verba ila contexta sunl, cl continuata, ut ad eumdem pertineant. Existimolgitur omnia exponenda esse ad lilleram de Davide, sed implenda magna ex parle per Christum, ila ul dicalur David primogenilus Dei, cl excelsus

prae regibus Icrrac, non in se, sed in Christo filio suo; cl haec videlur esse Theodoreli sententia. Sed si hoc non placeat, adhaerendum erit omnino sententiae s. Augustini: quod enim omnia dicantur dc Davide in persona propria, Judaicus error csl. Tunc, inquil, quando assumpseras populum Israel in populum peculiarem, providisti eliam ei regem peculiariter libi placitum: nam locutus es in visione, sivo revelatione Sanctis luis Prophetis, videli ccl Samueli primum , el postea Nathan, ul inlelligi polesl ex lib. 1. reg. 16. cl lib. 2. c. 7. *El dixisti, posui adjutorium in potente,* idesl, posui, sive coslilui auxilium populo meo in homine robusto, cl forti corpore, el animo , qui facile poterii liberare populum ab omnibus hostibus ejus. *El exaltavi electum de plebe mea,* idesl, constitui adjutorium populo meo in viro potente, quia cxaltavi in regem, cl protectorem, ac defensorem popult hominem electum a me le omni plebe mea. Sanclus Augustinus haec etiam exponit de Christo, qui proprie potenllssimus fuit, cl clcclus. ac dilectus prae omnibus. In graeco pro *sanctis tuis* habetur τοι uΐ οισ gs ,filiis luis, sanclus llerony-musin epislol. ad Sunium, el Frclellam, dicil omnes Interpretes vertisse, *sanctis tuis,* ul habetur in hebraeo, qH'DHb *lechassidecha,* excepto auctore sextae editionis, quae habet, *Prophetis luis,* ct auctore communis editionis, quae habet, */iliis luis.* Theodorctus tamen scribit, Symmachum vertisse, */iliis luis;* sed in sensu nulla csl diversitas: iidem enim c^ Prophetae, cl filii Dei, cl sancti dici possunt.

20. *Inveni David senum meum, oleo sancio meo unxi eum.*

Explicat quis sil ille vir potens, ne dicit, esse ipsum Davidem, quem invenit dignum qui eligeretur, cl ungeretur in regem: el quidem de Davide ad litteram haec exponi possunt, quem constat unclum fuisse a Samucle. Sed eliam per Davidem hoc loco s. August, inlelligil Christum, quem Czech. capit. 31. cl 37. expresse Davidem nominat.* de cujus unctione legimus psal. 44. *Unxit te Deus Deus tuus.* Quod autem dicilur, Deum invenisse Davidem, mclnpboricum est: non enim Deus eget inquisitione, qui omnia quantumvis occulta, uno intuitu respicit: sed dicilur quaerere, el invenire, quia non eligit casu, neque accipit obvium quemque, sed facil sine labore inquirendi, quod facere solent homines, cum posl longam, cl maturam inquisitionem inveniunt quod optimum est, id est, el gil cum.qui dignissimus, atque aptissimus est.

21. *Manus enim mea auxiliabitur ei, clbrachium meum confortabit cum.*
22. *iXihil proficiet inimicus in eo, cl filius iniquiialis non opponet nocere ei.*
23. *El concidam a facie ipsius inimicos ejus, cl odientes eum in fugam convertam.*

lineo quoque dc Davide utcumque exponi possunt, qui Dei auxilio multas victorias de inimicis suis obtinuit: tamen lunge verius exponuntur dc Cliristo. Nam in Davide profecit inimicus diabolus, cumque decepit, cum ad crimen adulterii, atque homicidii eum perduxit: profecil quoque in eo inimicus Absalon, cl circumvenit; cum curb de regno expulit, el ad fugam compulit. Sed mantis cl brachium Domini, quod csl ipsum Dei Verbum, potentia, cl sapientia Patris, Ha corroboravit humanitatem Christi hypostatice sibi unitam, ul nihil in eo homine proficere poluenl ullus inimicus: neque eum ullo modo decipere, aut circumvenire; sed contra potius, omnes qui eum oderant, a facie ejus caesi, el victi in fugam conversi sint: quamvis enim Chrislus flagellis caesus, el cruci affixus fuerit ab inimicis: tamen haec pansus esi quia voluit, el hac ipsa passione diabolum vieil, et captivos illi eripuit, el dc illo gloriosissime triumphavit: Judaeos quoque inimicos Christi videmus hodie dispersos per orbem terrarum, quasi exercitum fusum, cl fugatum.

21. *El veritas mea, el misericordia mea cum ipso, el in nomine meo exaltabitur* coniu *ejus.*

Haec quoque in Davide vix adumbrala, in Chris'.o perfectissime impleta sunl; nam ventas, el misericordia Dei cum Christo semper perseveraverunt, misericordia fuil assumptio bumanitalis ad unionem hypostaticam, quae numquam disrumpi poluil. ne per ipsam quidem morlcm: veritas aulem fuil in eo, quod fideliter implevit Deus quod Angelus promisit. Luc. I. *Regnabit m domo Jacob in aeternum,el regni ejus non erit finis.* Ex hoo aulem quod veritas, el misericordia semper cum eo perseveraverunt, factum est ul in nomine *Dei exaltaretur cornu ejus,* idesl, poleulia jus eo risque. ul in nomine ejus omne genu ileclalur coelestium, terrestrium, el infernorum.Dicilur autem exaltari potestas Christi in nomine Dei, quia *gloria ejus csl tamquam unigeniti a Patre* Joann. I. ab omnibus adoratur ut Filius aeterni Patris, cl ipse venii in nomine Pains sui, *el Deus Paler e-.vallavit illum, cl dedil illi nomen, quod csl super omne nomen.* Philipp. 2.

25. *El ponam in mari manum ejus, cl in fluminibus dexteram ejus.*

Ab hoc loco conveniunt fere omnes, Augustinus. Hieronymus, Theodorctus, et mulli rccenliorum, non posse exponi verba psalmi, nisi dc Christo, vel de Davide per filium ejus Christum, ila ul tribuatur Davidi, quod in Christo ejus filio impletum est; non enim David habuit potestatem iu mari, sed in terra tantum, eaque salis angusta. Terra enim promissionis extendebatur usque ad mare Palaestinae. el usque ad flumen Euphratem, cl non ultra. De hoc aulem nostro rege dicilur. *ponam in mari manum ejus,* idesl, dabo ei potestatem ctiam in ipso mari, ei *in omnibus fluminibus:* ac per hoc in omni orbe terrarum: mare siquidem csl m finibus terrae circumiens lotam lerram; flumina aulem sunl in medio lerrae. Itaque per mare, et flumina inlelligunlur omnia, fines, el meditullium: quod aliis verbis dictum est in psal. 7 I. *Dominabitur a mari usque ad mare,* idesl, ab uno extremo ad aliud. Possun t eliam per mare, et flumina

intelligi omnes populi, gentiles, cl Judaei: nam *aquae mullae populi mulli.* Apoc. 17. cl mare amarum , cl vastissimum , sigmlicat gentilitatem, quae maximam pariem generis humani lunc comprehendebat : (lumina aquae dulcis el modicae, si comparentur ad mare, significant populum hebraicum, qui lunc eral populusDei electus, cl peculiaris.

2fi. *Ipse invocabil me. Pater meus es lu Deus meus, el susceptor salutis meae.*

Adhuc apertius loquitur Prophela dc Christo, non dc se, nisi, ul diximus, haec conveniant Davidi ratione Chrisli lilii ejus.David enim in loto psalterio nusquam invocat Deum sub nomine patris: proinde non de ipso dicilur.*Ipse invocabil me,Paler meus* es *lu.* El furiasse particulari providentia Dei factum esi ut David nuinquam invocaret Deum sub nomine Patris, ut fecil Isaias, cl alii Prophetae, ul hic locus non acciperetur de Davide. nisi ratione Chrisli. Chrislus enim initium verborum suorum, quae in evangelio leguntur,inde sumpsit: IVescieba*lis quia iu his. quae Patris mei sunl, oportet me* esse?Luc. 2.mc cliam ultima verba ejus fuerunt in hac vim.pn/er *in manus luas commendo spiritum meum.* Luc. 23. In loto aulem progressu vitae, frequentissime Deum appellat sub nomine patris. *Ipse .* inquit, *invocabil me, paler meus es tu.* quoad divinitatem: Deus meus, quoad humanitatem; *susceptor salutis meae* quoad mortalitatem. In hebraeo pro voce, *susceptor,* habetur,'qis *Izur,* quod petram, sive arcem, sive fortitudinem, el robur significat, llaque sensus est, *tu es susceptor salutis meae,* idcsl, tu suscepisti salutem meam custodiendum, ut propugnaculum, sive arx munitissima.

27. *El ego primogenitum ponam illum.excelsum prae regibus lerrae.*

Hic vero apertissime de Christo Propheta loquitur: Christus enim qui secundum divinitatem unigenitus est, secundum humanitatem primogenitus csl inter mullos fratres.Dicilur aulem primogenitus tribus rationibus. Primo, quia primus csl m praedestinatione: in illo enim tamquam in oapjtc nos praedestinavit Deus, ul dicilur ad Ephes. 1. secundo, quia primus est in secunda generatione ad vitam immortalem, unde dicilur *primogenitus ex mortuis.* Coloss. I. el *primogenitus mortuorum,* Apocal. 1. Denique qÿoniam ipse liabuil jure primogenitorum, *quem constituit Paler haeredem universorum,* lleb. 1. Nec solum posuit illum, Paler *primogenitum, sed etiam excelsum prae regibus terrae,* idesl, principem regum lerrae, el regem regum, ul exponit s. Joan, in Apoc. 1. cl 19. Habetur in hebraeo vox, *helion,* quod csl unum cx nominibus Det: et signillcal excelsum sive ollissimum ; ncc facile invenietur tributum creaturis. Hoc nomen habetur in psalm. 82. *Tu solus ollissimus in omni terra,* el in psal. 90. *Qui habitat in adjutorio allissimi.* Sunl igilur omnes reges lerrae subjecti Christo, ul rogi nilissimo, quo nihil altius invenitur. Al certe haec de Davide, vel Salomone nullo modo dici possunt nisi ratione Chrisli, qui ab illis descensurus orat. Non solum enim non erant allissimi absolute, sed erant inferiores mullis regibus lerrae, ac praecipue regibus Assyriorum, qui eo lempore Monarchiam tenebant.

2S. *In aeternum servabo illi misericordiam tueam, el testamentum meum /idole ipsi.*

Ilie, jam praedicit Prophetae aeternitatem regni Chrisli,quemadmodum union praedixerat excellentiam: quam aclernilalem non habuit David neque in aliis filiis vel nepotibus, qui temporaliter regnarunl in Jerusalem: defecit enim regnum illud m Jechonia. *In aeternum,* inquit, *servabo illi mise ricodiam meam,* idesl, misericordia, qua mulus promisi Davidi filium,per quem regnum ejus aeternum csscl, semper mandril: nam *leslumenluiii meum,* id· st, pactum, el promissio facta illi pn Nathan 2. reg. 7 fidelissimo conservabitur. Sed si de Christo sint exponenda haec omnia verba, hic eril sensus, *in aeternum servabo illi misericordiam meam ,* idesl, misericordia , qua illum praedestinavi, el elegi ante saecula, ul esset filius Dei in virtute, primogenitus, cl excelsus prae Regibus terrae, semper manebit: non enim solvetur unquam unio hypostatica humanitatis cum verbo, ac per hoc semper eril ille, homo Çhrislus filius Dei *primogenitus, el excelsus prae regibus terrae. Et testamentum meum fidele ipsi,* idest, pactum meum cum ipso de stabiliendo regno ejus in aeternum, fideliter semper observabitur. Expressit hanc promissionem Angelus Gabriel, Lut. I. cum ait, *regni ejus non eril finis.*

29. *El ponain in saeculum saeculi semen ejus, cl thronum ejus sicul dies coeli.*

Explicat modum, quo volet Deus conservare flavidi misericordiam suam in aeternum: modus autem eril, quia dabit illi semen, idesl, lilium Christum, qui manebit, el regnabit in sacculum saeculi. ac per hoc *thronus ejus,* idcsl. regnum Davidis numquam finem habebit, sed tempora ejus erunt *sicul dies coeli,* idcsl. sicul tempus, quo durabit coelum: quod (pridem Deus ipse statuit in aeternum, el in sacculum saeculi, ul dicitur in psal. 148. s. August, per semen, hoc loco, inlclligil films Chrisli regeneratos ex aqua, el Spiritu sancio cpii posl resurrectionem manebunt in regno Dei iu sacculum saeculi. Sed magis convenit litterae, ut per semen inlclligatur ipse Christus; juxta illud psal. 131. *Juravit Dominus David veritatem* cl *non frustrabitur eam. de fructu veniris lui* ponam *super sedem luam* : el in eodem psalmo paulo infra, *Semel juravi in sancio meo, si David mentiar, semen ejus in aeternum manebit.*

30. *Si aulem dereliquerint filii ejus legem meam et in judiciis meis non ambulaverint.*

31. *Si justitias meas profanaverim, cl mandata* mea *non custodierint.*
32. *Visitabo in virga iniquitates eorum . el in verberibus peccata eorum.*
33. *Misericordiam aulem meam non dispergam ab eo, neque nocebo in veritate mea.*
31. *Neque profanabo testamentum meum.el quae procedunt de labiis meis, non faciam irrita.*

llespondcl objectioni, quae fieri potuisset, ac dicil, quod si filii Davidis iram Domini malis suis operibus provocaverint, ipsos quidem peccantes puniendo corripiet; non lamcn irritum faciet quod jurejurando promisit. Si *autem dereliquerint filii ejus* idesl, Davidis posleri, legem meam, sive judicialem. sive caeremonialern, sive moralem. *El in judiciis meis non ambulaverint.* id esi, si vel solam judicialem legem sequi noluerint, *si justitias* meas *profanaverint,* idcsl, si vel solam eaeremonialem legem polluerint : el *mundata mea non coslodierinl,* idesl, si vel solam moralem legem non observaverint: *visitabo in virga iniquitates eorum el in verberibus pcccala eorum,* idcsl, non relinquam eorum scelera impunita, sed castigabo paterno flagello. *Misericordiam aulemmeam non dispergam ab eo,* idesl. non propicr peccata illioium removebo a Patre beneficium, quod misericorditer promisi: *neque nocebo in veritate* mea, idcsl, neque ostendam venialem meam, quam utique olTenderem,cique nocerem.si irritum facerem quod promisi. Illud nocere in veritate, accipiendum esi, pro nocere in veritati. In hebraeo clarius habeliir . ΓΠ'ΙΕϊΟ X/I *velo asciakcr bcemunathi, neque meniiar contra veritatem ineam. Neque profanabo testamentum meum,* idesl, non polluam partum meum, ilhid non observando: el *quae procedunt dc labiis meis non faciam irrita,* idesl, non irritabo promissa mea. Hic duo sunl observanda. Unum est per Illius Davidis, inlclhgi posteros Davidis secundum carnem, si per Davidem accipiatur persona ipsa Davidis filii Jesse , ul nos ad litteram accipimus : sin nutem per Davidem inlelligilur Christus, ul ad lillernm inlclligil sanclus Auguslinus, el nos spiritunliler intelligi posse existimamus; lunc per filios Davidis, accipiendus erit populus Christianus, qui per baptismum in Christo regeneratur. Ulcnini est, ex hoc loco non esse colligendum, lilios Davidis sive .ludaci. sive Chrislinni sint, non posse perire in aelernum. si mali sini, quonuidmodum haeretici aliqui docuerunt : non enim dicil per psalmistam Deus, *misericordiam meam non dispergam ab eis,* sed *non dispergam ab eo.* linque si mali filii, llagcllo paterno correpti corrigi volumini, hacrediiateni non amittent, imo in gratiam, instar filii prodigi, amantissime recipientur, sed si obstinate in malo perseveraverint, ipsi quidem ab hacrcdilate paterna excident; sed veritas Domini stabit, neque regnum Chrisli peribit, quoniam *potens csl Deus de lapidibus suscitare filios Israel,* ul legilur apud Mattii, cap. 3. quamquam qui praecogniti sunl, cl praedestinati in Christo ante mundi constitutionem, sine dubio ad linei» usque in fide, spe, cl cbarilatc perseverabunl.

35. *Semel juravi in sancto meo, si David mentiar, semen ejus in aeternum manebit.*
3G. /,'i *thronus ejus sicul Sol in conspectu meo, el sicul luna perfecta in aelernum, el testis in coelo fidelis.*

llcddil rationem, cur velit adimplere promissionem dc stabiliendo regno Davidis , etiamsi lilii ejus non adimpleant praccepla ipsius,et ralio csl, quin juravit, idesl. firmissime, et sine retractatione promisit. *Semel,* inquil.*juravi in sancio meo,* idesl. irrevocabiliter, ct immutabiliter juravi per sanclilalcm ineam. Illud, *semel,* significat immutabilitatcin.quia unicum Dei juramentum nequivalel innumerabilibus aliorum juramentis. Illud, *in sancio meo,* potuisset verti, *in sanctitate mea,* sed idem csl, sensus, tn sancto meo. idesl, in sancio nomine meo, sive in sancio numine meo ; quod Genes. 22. dicil, per *memclipsum juravi. Si David mentiar* ; existimant aliqui haec esse verba juramenti, quasi dical. si Davidi meniiar, hoc aul illud milii conlingxi. Sed improbabile csl. Deum jurare juramento cxcc.ralorio. Venus csl illud, si, acquivalerc particulae neganti, ct sensus esse, si *David meniiar,* idcsl, non mcnliar Davidi, quomodo dicilur in psalm. 131. *Juravit Dominus David veritatem cl non frustrabitur eam.* Similis locutio csl apud Isaiam cap. 22. Si *dimittetur iniquitas haec vobis, donec manamini, dicil Dominus exercituum.* Verba juramenti sunl quae sequuntur. *Semen ejus in aeternum manebit, el thronus ejus sicul sol.* elc. idesl, juravi, el non mcnliar Davidi, quod filius ejus Christus in aelernum vivet, cl regnum quoque ejus sempiternum eril Illustrat aulem hanc juratam promissionem Iribus similitudinibus, solis, Innue plenae, ct arcus coelestis. *Thronus,* inquil. *ejus in conspectu meo in aelernum mancbil.sicul sol, sicul luna perfecta, el sicul testis* in coelo *fidelis·,* quae significant regnum Chrisli. ac per hoc Ecclesiam ejus fore semper illustrem, cl perspicuam, non obscuram, vel invisibilem, ul bacrelici somniant; nihil enim clarius, el pulchrius sole inierdiu; nihil item clarius, el pulchriusluna plena nocturno lemporeidcnique nihil clarius cl pulcrhius in nubibus arcu coelesti, qui testis esi fidelis a Deo datus hominibus. numquam amplius Ibi e diluvium aquarum.Per leslem in coelo fidelem aliqui ipsam lunam intelligent, sed vidciur probabilius, ul inlelligalur Iris, siquidem hoc loco vox, *in coelo,* non csl sciamaim.scd pHU) sctac/ia/c,quod nubes, aul coelum acrium proprie significat, ul perspicuum est ex illo psal. 17. *Tenebrosa aqua in nubibus aeris,* cl ex illo Deuteron. 33. *Magnificentia ejus discurrunt nubes.* Porro regnum Chrisli in communi prosperitate lucet, ul sol in die undique sereno: in communi perfectione fulgci ul luna plena in tenebris noctis. I bi vero admixta csl persecutioni prosperitas, similis csl Iridi in nubibus. Illud, luna *perfecta,* in hebraeo esl.TW *iceon, stabilietur,* sive *praeparabitur.* Ex quo intciligi-

mus vocem, *perfecta,* explicandam esse, ac si dictum esset, *luna stabilis,* sive *praeparata:* cl si quidem agatur de stabilitate luminis, ul idem sil luna perfecta, quae sequitur, *in aeternum,* non est conjungendum cum *thronus tuus:* ul sil sensus, thronus luus eri-l in conspeclu meo in aeternum, sicul sol, cl hunc sensum supra persecuti sumus; scd si agatur dc stabilitate substantiae lunae, quae incorruptibilis csl, tunc in aclernum jungi poterii cum luna perfecta, ul sensus sil,thronus tuus erit in conspeclu meo sicul sol, cl sicul luna, quae pcrfecla csl quoad substantiam, cl stabilis in aclernum.

37. *Tu vero repulisti, el despexisti, distulisti Christum tuum.*

Haec csl altera pars psalmi, in qua Propheta in persona populi captivi orat pro adimpletione promissionis divinae; quamvis enim Deus firmiler, ct cum juramento promiserit, vult tamen rogari, ul faciat quod promisi 1: sic Isaac Gen. 25'. *Deprecatus est Dominum pro uxore sua. eo quod esset sterilis;* el tamen Gen. 22. promiserat Deus Abra-Jiae sobolem copiosam ex filio, *Ululliplicabo,* inquit,*semen tuum sicul stellas coeli;* el ibidem, *in semine luo benedicentur omnes petites.* Oralaulcm Propheta Deum, illum quodammodo admonendo, quod si lamdiu differat implere promissum, videbitur non velle servare pactum, oljuramenluni suum. Itaque sensus csl hujus versiculi, el sequentium. Tu Domine promisisti cum juramento Illium Davidis perpetuo regnaturum: nunc aulem videmus regnum ablatum esse a filiis David, el occupatum a rego Assyriorum: ergo, ul confirmes verbum tuum, mille filium illum Davidis, quem promisisti, cl da illi regnum sempiternum, ul jurasti, alioqui ridebunt nos inimici noslri.et in te redundabit opprobrium nostrum. *Tu vero repulisti, el despexisti,* idesl. promisisti bona.nunc vero reddis mala,quia repulisti nos a protectione lua. el despexisti nos. quus magnifacerc videbaris. *Distulisti Christum tuum,* id csl, elongasti a te regem populi Ini. Jeclioniam videliccl. cl Sedcchiam, qui captivi durii s int in Babylonem. S. August, aliter exponit , videlicet distulisti mittere ad nos Christum tuum, illum qui perpetuo regnaturus est. Vox hcbraica , *?nr<>C Dy rHZynn *hilhabarlha him mescitheca.* vertitur a sancto Hieronymo, el hebraeis . /rutus es cum *Christo luo:* cum qua sententia cohaeret prior expositio, *Distulisti Christum tuum,* idesl,elongasti regem a favore tuo.cl a regno suo, quod csl signum irae, cl indignationis in eum: tamen sententia sancti Augustini, quae est conformis graecar, cl lalinae lectioni, polest eliam concordari cum \occ hcbraica: nam camdem vocem in psal. 77. Sanclus Hieronymus vertit, ul hoc loco verterunt septuaginta Interpretes versiculo 59. alias 62. ubi nos legimus,audivit *Dcus.el sprevit,* sanclus Hieronymus cx hebraco vertit, *audivit,* Deus *ct distulit.* Itaque videmus camdem vocem hcbraicatn, et a Septuaginta, et a sancio Hieronymo nunc verti, *differre,* nunc spernere.nunc *iraici.* Hia verba, *repulisti,* cl *despexisti,* non necessario conjunguntur cum sequcnlibus.ul sit sensus, *repulisti Christum tuum,despexisti Christum tuum, distulisti Christum tuum:* nam in hebraico ponitur interpunctio post verbum despexisti, el ideo potest facile defendi expositio sancti Augustini, qui vocem. *Christum tuum,* solum conjungit cum verbo, *distulisti,non* cum antecedentibus, *repulisti, cl despexisti,* ad quae subinlclligilur, nos, aut populum tuum, aul aliquid ejusmodi, ul sensus sit, repulisti el despexisti populum tuum, cl distulisti mittere Christum tuum. Ulraquoexpositio bonum sensum habet.

38. *Evertisti testamentum servi tui, profanasti in terra sanctuarium ejus.*

Explicat quomodo Deus repulerit, el despexerit populum suum: ac primum dicit, Deum evertisse testamentum servi sui, idesl, retractasse pactum initum cum servo suo David, quod intclligcndum est de eversione sive retractatione, quoad apparentiam, non quoad veritatem. Videbatur enim Deus non velle regnum Davidis esse perpetuum, quia permiserat occupari civitatem Jerusalem; cl lotam Palaestinam a rege Assyriorum. Sed re vera non dc illo terreno regno inlelligcnda oral promissio, scd dc spirituali, cl coelesti. *Profanasii in lerra sanctuarium ejus,* idesl, projecisti in terram, et hoc modo profanasti sacrum diadema ejus: quod factum csl quod cessavit regnum Davidis, deturbatis de solio Jechonia, el Scdechia, cl ablato ejus regio diademate: nam in hebraeo habetur, W) *nizro,* quod proprie significat diadema regium, quod sanctum, el sacrum habebatur: in gracco est, αγιασμα, quod *sanctitatem, cl* sanctuarium, *el sanctificationem* significat. Noster interpres hoc loco vertit sanctuarium, scd in psalmo 131. vertit sanctificationem, ubi apertissime loquitor propheta dc diademate, non dc templo: sic enim loqui lur.*Super ipsum e/florebit sancli/icalio* men. Itaque per sanctuarium videtur inlelligendasanctitas diadematis. Si tamen quis vclil Theodorcli, cl Eulhymii expositionem sequi, qui per sanctuarium profanatum, inlelligunl templum Salomonis per Nabuchodonosor regem eversum, elincensum; diccrc poterit,ipsum templum vocatum esse diadema populi Judaici, quoniam rc vera erat illis instar coronae gloriosissimae, el eo maximae, tamquam insigni diademate gloriabantur.

39. *Destruxisti omnes'sepes ejus: posuisti firmamentum ejus formidinem.*

40. *Diripuerunt cum omnes transeuntes viam, factus csl opprobrium vicinis suis.*

Comparai populum Judaicum, per Davidem significatum, vineae, quae destructa saepe lil omnium transeuntium praeda; ila enim populus ille, Deo non protegente, factus csl in direptionem Assyriis non semel, scd saepius capientibus, el spoliantibus Jerusalem, Historia nota csl ex 4. libr. regum. *Destruxisti,* inquit, omnes *sepes ejus,* idcsl, lu Deus nos auxilio, cl prolcctione lua destituens, in causa fuisti, ul instar vineae, destru-

cla sepe, diriperemur nb hostibus. Posuisti *firma viculumejus formidinem,* idesl,fecisti,ul in locum munitionis firmissimae succederet in Davidis regno, cl civitate, formido; oral enim antea in eo regno fortissimi milites,scd Deo deserente facti sunl timidi , el imbelles, ul lioslibus nullo modo resistere possent. Tribuit aulem populus Deo causam horum malorum, quoniam inlelbgcbat, sine Dei voluntate non Ocri, cl facillimum esse Deo, si velil omnia impedire. *Diripuerunt eum omnes transeuntes viam,* idesl, diripuerunt populum Dei hoslcs ejus sine ulla prohibitione, quomodo diripiunt vincas omnes transeuntes per viam, quando disjectae sunl sepes, vel maceriae, quae aditum prohibebant. *Factus csl opprobrium vicinis suis,* idesl, inde factum est, ul omnes populi vicini irrideant populum Dei, tam imbellis factus csl, ul nulli hosti resistere valeat.

it.Exaltasti dexteram deprimentium eum, laetificasti omnes inimicos ejus.

12.Avertisti adjutorium gladii ejus, et non es auxiliatus ei in bello.

Pergit narrare calamitates populi Dei. in quas incidit desertus ab adjutorio divino. *Exaltasti dexteram deprimentium eum,* idesl. juvisti hostes populi lui, ul facilius deprimerent populum tuum. Exaltare, boo loco, significat magnillcare, roborare, excelsum facere. Inde vero secula csl laetitia magna apud hostes ob tam facilem victoriam, ideo subjungit, *laetificasti omnes inimicos ejus;* contra vero *avertisti adjutorium gladii ejus,* idesl, avertisti adjutorium tuum a gladio ejus, regis videlicet, vel exercitus populi lui: quod clarius explicat, dicens: cl *non es auxiliatus ei in bello·,* ideo reges Juda resistere nequierunt Assyriis, hostibus suis.

43. *Destruxisti cum ab emundatione, cl sedem ejus in terram collisisti.*

Obscurus csl hic locus, scd cx posteriore parte versiculi apparet sermonem esse de privatione cultus regii, qui mundissimus,el splendidissimus osse solebat. Hebraeus textus est clarior; ΓΙΠΠ^Ώ pxb 'IN55'I 1*771130 rCUJn *hischatla milloharo vcchiso laarelz miggarihah;* Quod sic ad litteram verti posset. *Cessare fecisti munditiam ejus, cl thronum ejus in terram detraxisti.* Graecus aulem sic verti potest, *Dissolvisti cum a munditia sua. et sedem ejus in terram collisisti.* Igilur hic videtur esse sensus, Spoliasti regem vestibus regiis, el hoc modo destruxisti, el cessare fecisti munditiam ejus induens illum sordidis, cl atris vestibus, el thronum regni ejus detraxisti in terram, el confregisti, ul neque cultus, neque thronus regius illi superesscl. Alii volunt, per emundationem. intelligi templum, in quo per sacrificia mundabuntur Judaei. S. Augustinus inlelligit hunc lucum dc emundatione cordis per iidem Christi a quo destructi sunt Judaei, qui in Christum credere noluerunt. Scd ad litteram probabilius est accipi emundationem pro munditia, el nitore vestium regiarum, quas cum throno reges illi amiserunt.

45. *Minorasti dies temporis ejus: perfudisti eum confusione.*

Haec csl ultima, cl principalis calamitas, quod cum Deus promisisset Davidi regnum perpetuum, jam videretur illam promissam aeternitatem ad brevissimum tempus contraxisse: nam in Jechonia, ct Sedccbia linitum csl regnum illud temporale Davidis, quod speraverat nullum Bnem habiturum; cx hac aulem diminulione temporis repletus est David in posteris suis magna cmfusinno. In hebraeo habetur,VCYr; 'θ'» n^ïpn/iïÀlsarf/ια *feme haluman, ALbreviasli dies adolescendae* c-*jus.* Scd Septuaginta non videntur legisse, *halumau.* quod csl *adolescendae ejus,* ul sanclus llicronymus vertit, sed, Vohiy *holamau.* unica litcra transposita, quod significat, *saeculorum* c-*jus,* ubi eliam indicatur promissio saeculorum, sed abbreviate postea, cl contracta: qui aulem legi volunl, adolesccnliac ejus, inlelligunt per adulescentiam, tempus virentis, cl florentis regni, quasi Deus non permiserit regnum saltem pervenire ad senectutem, scd in ipso quasi flore aelatis illud occumbere voluerit.

45. *Vsquequo Domine avertes* in fmcnr? *Exardescet sicul ignis ira lua?*

Hic jam incipit oratio pro acceleratione .idvcntns Messiae, ul impicatur promissio jurata Dei. *Vsquequo Domine avertes in finem,* idesl, quamdiu avertes Ic;aul faciem luam, usque in finem, idest, usque ad ultimam perniciem, el consumptionem. sine spe reconciliationis? quamdiu *exardescet indignatio lua.* quasi ignis, qui non cessat, donec in cinerem redegerit quod cremandum suscepit. In hebraco habetur. 'ΗΠΟΠ ΪΤΙ'Ι» 1'ΙΏ "ijT *had ma* Adonai *lissalhcr. Vsquequo* Domine absconderis; ex quo inlelligimus illud. *I'squequo avertes,* requirere, ul subinlelligatur, *faciem luam;* vol, le: tunc enim Deus abscondi dicilur, cum avertit a nobis faciem suam, el sic cessai nos illuminare, cl calefacere lumine gratiae suae, quae csl vita vera animarum.

46. *Memorare quae mea substantia. numquid* c-iiim vane *cosiiluisli omnes filios hominum.*

47. *Quis est homo qui vivet, cl non videbit mortem: cruel animam suam de manu inferi.*

Nonnulli sic exponunt hos versiculos, ul sensus sit, Vila nosti a brevissima est. ct mors omnibus viventibus imminet: proinde, nisi in vanum con sliluisti filios hominum, da nobis Domine solatium aliquod, dum vivimus, cl accelera consolationem, nc ante rapiamur a morle, quam adveniat consolatio lua. Nimis humilis videtur haec interpretatio: cl Judaismum sapii, cum ultra praesentis vitae bona non assurgat. S. Augustinus de Christo ex-

ponil, ul sensus sit, Memoraro Domine, quod Chrisli natura humana, mea substantia csl, cl propler illum non vane constituisti filios hominum: ille csl, qui vivet, el non videbit mortem, quia ipse solus eruet animam suam ile manu inferi, el resurgens a mortuis vivet, et non videbit amplius mortem. Sed haec expositio non csl litteralis; nam vox, *substantia,* hoc loco non significal, naturam, sed tempus vitae, sive subsistentiam: nam in hebraco ad verbum sic Icgilur,V?n ΠΩ ‘ΟΤ secor *ani* me *dialed. Memorare ego quanti temporis sim,* idesl, quam sil brevis vita mea, quam brevi lempore subsistam in vivis; cui sententiae reclc conneclilur quod sequiur,*Quis csl homo, qui vivet, cl non videbit mortem?* id esl nemo vivil in terris, qui non sil moriturus: el non esl diulnrnum, quod finem habet. Idem repclilur. cum additur, *eruet animam suam de manu inferi,* idesl, est homo, qui non sil ilurusad locum morluorum, quasi dicat, nemo vivil super terram, qui possil cvadere mortem, per quam descendunt corpora sub lerram, cl animae ad inferos. Eo siquidem tempore nondum apertum eral coelum, quo nunc ascendunt animae justorum. Existimo igilur Prophetam, qui spiritualis eral, cx brcvilalc vitae humanae, cl caducilatc rerum humanarum exarsisse in desiderium vitae futurae aeternae in coelis, ac Deum precari voluisse, ul Messiam cilo mitteret, Palrem futuri saeculi, qui apcrirci credentibus regna coelorum; nisi enim sallcm pars aliqua generis humani ad vilam illam aeternam, cl bealam per Christum perveniret ; vere in vanum condidisse videretur Deus omnes filios hominum. Ait igilur. *memorare quae sil mea substantia,* idesl, quam brevis, quam fragilis quam aerumnosa sil substantia mea in lcrris. *Numquid enim vane constituisti omnes filios hominum,* idesl. num constituisti, el creasti filios hominum, ut solus hanc vilam viverent, camquc tam brevem,ct aerumnisplcnam?id enim esset frustra condidisse genus humanum, si nulla ejus pars Unem ultimum attigeret. *Quis esl homo, qui vivet, et non videbit mortem?* idesl, quod sil brevis, cl aerumnosa hacc vila nostra, vel cx eo constat, quod nemo polesl evadere: nemo *eruet animam suam de manu* inferi: inferus enim sine ulla cxccplionc omnes mortales ad sc trahit.

58. *Ubi sunt misericordiae luae antiquae Domine. quas jurasti David in veritate lua?*

Ilie jam aperte Deum precatur, ul impleal promissum de Rege mittendo ex semine David, qui populum suum in aeternum regat. *Ubi sunl misericordiae tuae antiquae Domine?* idesl. promissiones ex misericordia lua magna olim factae Davidi. quas etiam juramento confirmasti per ipsam tuam veritatem jurans, ac dicens, *Semen ejus in aeternum manebit, cl thronus ejus sicut dies coeli.*

59. Memor esto *domine opprobrii servorum tuorum (quod continui in sinu meo) mullarum gentium.*

Addit aliam rationem, cur lanio affectu postulel adventum Messiae: quoniam populi infideles exprobrare non cessant populo Dei, quod fruslra speraverit regem aeternum ex semine David. *Memor,* inquil, *esto Domina opprobrii servorum tuorum,* idesl, vituperationis, quam patiunlarservi tui ab infidelibus. *Quod continui in sinu meo mullarum gentium,* idesl, quod opprobrium ego populus tuus continui, sive *portavi,* (ul sanat vox hebraica, *sceelhi,) in sinu meo,* inultarum gentium, idesl, a mullis gentibus: dicitur aulem portari in sinu, sive contineri in sinu opprobrium, quando non polesl exculi per manifestam responsionem. Ita populus ille tacens, el dolens ferebat opprobrium a mullis genlibus sibi obieclum, quia non poterat ostendere promissionem Dei fuisse impletam, vel brevi, ac certo implendam.

50. *Quod exprobraveru.nl inimici lui Domine, quod exprobraverunt commutationem Clirisii lui.*

Hoc videlicet csl opprobrium, quod porlabalin sinu suo. quod inimici Domini exprobrarent populo Dei commutationem Chrisli sui, idesl, qualem compensationem habuisset David a Deo, pro tam amplis promissis, destructionem videlicet regni sui: nam commutatio hoc loco accipitur pro compensatione, ul Mallh. 1G. *Quam commutationem dabit homo pro anima sua?* Nam vox hebraica, ΓΠ3Ρ7 *hikevolli ,* significal proprie calcaneum, el inde nccipilur pro vestigio: nec desuni qui hic vertant, *Vestigia Chrisli lui:* denique significal cliam *mercedem.* quae datur in compensationem, sive commutationem meriti; ac per hoc pro compensatione, cl commutatione accipi polesl. Atque haec facillima ratio csl concordandi textum gruecum cum hebraico, qui enim vertunt, vestigia, sive itinera Chrisli lui. nullam rationem reddere possunl, cur Septuaginta verterim, *commutationem.*

51. *Benedictus Dominus in aclernum: fiat, fiat.*

Haec psalmi conclusio salis npcrlc docet, Prophetam intellexisse, promissionem faciam Davidi stabilem, cl firmam fuisse, cl omnino implendam lempore suo, quantumvis contrarium suadere viderentur quae fiebant tempore Nabucbodonosor. Imo eliam eadem hacc conclusio docet, cognovisse Davidcm, ideo divinam providentiam effecisse, ul regnum illud terrenum evcricrclur, ne putarent carnales Judac promissionem divinam implclam fuisse. Ait igilur, *Benedicius Dominus in aeternum,* idesl. laus, cl grallarum aclio semper Domino deferatur, quoniam omnia bene lacii, cl justus est in omnibus verbis suis, cl sanctus in omnibus operibus suis. *Fiai, Fiat.* In hebraeo, TEN Anien. *Amem,* idesl, sic opto ul liat, ui videt icel Dominus benedicatur iu aclernum. Atque hic esl linis libri lerlii secundum hebracos.

P s A L M U S LXXXIX.

TITULUS, ET ARGU MEN TUM PSALMI

Oralio Moysi hominis Dei.

Sanclus Hieronymus in Epistola ad Cyprianum constanter affirmat, hunc psalmum cum aliis decem sequentibus a Moyse luisse compositos: id colligit ex titulo. Sanclus tamen Augustinus hunc psalmum exponens, conslanter id negat, ea ratione, quia si hic, psalmus a Mose compositus fuisset, haberetur in ejus libris, idesl, in Pentateucho,ubi habentur aha cantica ejusdem auctoris. Addere possmnus aliam rationem; quoniam in hoc psalmo delinitur vita hominis, ul plurimum annis septuaginta: cl in robustioribus, annis octoginta: at Mosis lempore plurimi centesimum annum transcendebant: ipse enim .Moses obiit annorum centum viginli, ul dicilur Dculeron. ull. cl octoginta annorum eral,quando fecit eum Dominus ducem populi sui, el Aaron frater ejus eral annorum octoginta Irium, antequam Geret summus sacerdos, ul inlelligi polesl ex capit. 7.Exodi; et tamen non est credibile electum fuisse,aut Mosem ducein populi aut Aaroiiein suminum sacerdotem, homines decrepitos. el niorii proximos. Itaque aetas octoginta annorum non eral lunc extrema dccrepila, sed aetas matura, el vigens, atque ad res maximas gerendas aptissima. Neque probabile esl, quod reliqui decem psalmi sequentes sini compositi a Mose, cum in psalm. 98. Gal mentio Samuelis, qui diu post mortem Mosis natus est. Neque satisfacit huic, objectioni Sanclus Hieronymus dicens.nomen Samuelis fuisse Prophetatum a Mose, ul lib.3.reg. cap. 13. praedicitor nomen Josiae regis; nam d<· Josia sic loquilur Prophcla. *Nascetur filius domui David, Josias nomine,* eic.uld esl manifesta praedictio de futuro: al in psalm. 98. narrantur res praeteritae, his verbis, *Moyses, el Aaron in sacerdotibus ejus.el Samuel inter eos.qui invocant nomen ejus. Invocabant Dominum.et ipse exaudiebat eos : custodiebant testimonia ejus, etc.* Non igilur hic praedicitur nomen Samuelis, quemadmodum nec Mosis, aul Aaronis. sed narrantur res ab ipsis gestae, antequam hic psalmus scriberetur. Quare videtur nobis , titulum hujus psalmi inscribi, Moysi, quod Mosem loquentem David inIroducil. Introducitur aulem Moses fortasse, quod ipse scripsent creationem mundi, peccatum primorum parentum, cl poenas inde seculas. Argumentum enim hujus psalmi esl oralio ad Deum pro humano genere, quod ob peccatum primoruin parentum in maximas incidit calamitates, el auxilio gratiae assidue indiget, lum ul aerumnas hujus vitae facilius toleret, turn ul ad gaudia sempiterna perveniat.

EXPLICATIO PSALMI LXXXIX,

I. *Domine refugium factus cs nobis, a generatione in generationem.*

Orditur prophcla oralionem a gratiarum actione pro acceptis beneficiis: haec enim esl Spiritus Sancli utilissima rhetorica, ut gratum se graliac ostendat, qui nova bénéficia petit.Domine, inquit, *refugium factus es nobis,* idest,fatemur nos mullis, variisque periculis esse obnoxios ; sed in nobis tc protectorem, cl adjutorem experti sumus, idque non semel, aul iterum, sed omni tempore per omnes generationes sibi invicem succedentes. Vox hebraica, "pyn *inahon*, proprie habitationem significat. Itaque per refugium hoc loco inlelligilur domus bene munita, et loco edito posila, ad quam qui refugiunt, lotissimi sunl ab omni injuri i sive hostium, sive bestiarum, sive pluviae, aul ventorum. El vere qui confugiunt ad Deum, cl in eo tamquam in arce munita per Fidem , Spem, •'l Charilatem, cogitatione assidua, et jugi desiderio habitant, securissimi sunl ab omni incursu malu;quoniam eis *omnia cooperantur in bonum,* ul ait Paulus ad rom. 8.

2. *Priusquam montes fierent. aut formaretur terra.el orbis: a saeculo,cl usque in sacculum lu cs Deus.*

Probat cumdcm ipsum Deum in omni generatione el generatione refugium esse potuisse sperantibus in eum; quoniam ipse semper est, videlicet aeque potens, aeque sapiens, aeque benignus.

Ul aulem ostendat, Deum esse anle omnes res creatas, in quibus homines confidere soient, primum nominal monies. *Piusquam,* inquit, *monies fierent.* Monies enim cum ollissimi , el solidissimi sint, mullis modis refugium hominibus praebenl, Fortasse eliam primo loco nominat montes quia primi apparuerunt, cum terra discooperiri coepisset ab aquis, a quibus initio creationis undique cooperiebatur: vel denique quia monies sunl pars terrae maxime eminens, cl conspicua. Deinde subjungit formationem terrae, cujus paries quaedam sunl montes. Sed observanda est proprietas vocum hebraicarum: nam de monlibus dicit, *fierent,* in hebraeo. *nascerentur*, 'H?'» *juladu:* de terra dicilur in hebraeo. *parturiretur* , ^7ΠΠ *thecholel;* itaque sensus esi, priusquam montes nascerentur, imo priusquam ipsa lerra parluriretur. Parluritio enim nativitatem praecedit. Addit, *ct orbis,* nimirum habitabilis: hoc enim significat, *73Fl *lhebel,* ex quo inlclligimus per terram hoc loco Inlelligi terram incultam el desertam: per orbem, terram cultam, el habitabilem: montes enim in ulraque parte terrae inveniuntur. Addit ultimo, a *saeculo, et usque in saeculum, tu es Deus.* idesl, non solum lu es ante montes,el terram,tum incultam, tum habitabilem,sed *es a saeculo* idesl, usque in aeternum. Nec dicit,tu cras a sacculo, cl eris usque in saeculum, sed tu es, ul ostendat veram aeternitatem Dei, quae est duratio sine ulla varietate cl mutatione, quod in psal. 101. dicit. *Tu aulem idem ipse es,el anni lui non deficient.* Vox,Deus,in graeco codice non babcitir.sed in hebraco habetur, *atlha* ei,cl s. llieron.testatur in Epist. ad Sumam, cl Frclcllam,, haberi apud Septuaginta,el apud alios quoque interpretes. Videlur aulem esse vocativi casus . ul sii sensus , Tu o D< us a sacculo, cl usque in sacculum cs, ct idem ipse semper cs.

3. A'e *avertas hominem in humilitatem, el dixisli convertimini filii hominum.*

Hic incipit oratio, qua precatur Propheta Deum ul non sinat genus humanum abire in extremam vilitatem, et ruinam. Videbat enim hominem per peccatum primi hominis aversum a Deo praecipitem ruere in dclcrius:idco clama*l,Neavcrlas hominem in humilitatem,* idesl, ne sinas averti humanum genus a lumine vultus lui ad vilitatem,el abjectionem extremam, ul oblitum veri boni amplectatur icrram. et Jutum saccularium desideriorum,cl per ea dcmcigalurin interitum sempiternum.Nam vox hebraica *dacca,* non signilicat virlulem humilitatis , sed attenuationem , cl miseriam. Addit rationem cur conveniat ut Deus non sinat perire lam nobilem crcaluram. Nam, inquit, *tu dixisli , convertimini filii hominum,* idest, tu hortatus cs per Prophetas tuos externa praedicatione, ct per internam quoque tuam inspirationem ad conversionem peccatores; deccl igilur, ul potenti auxilio gratiae tuae juves hominem ad conversionem, cl non sinas eum averti ad extremam vilitatem. Illud *et.* ponitur pro, *quia,* cum dicilur, cl *dixisti,*convertimini filii hominum, idesl, quia tu dixisli, cl invilasli ad conversionem; non enim *vis inorlm peccatorum, scii ul convertantur, cl vivant.* In hebraco non habetur negatio, sed affirmatio. *Convertes hominem in abjectionem.* Nisi s. Ilieron)· mus diceret septuaginta Interpretes posuissem versu superiore vocem illam, Dens, possemus suspicari, septuaginta non legisse, 7X *el,* quod csl, *Deus,* sed,1?^ *al,cl* posuisse hanc vocem in principio hujus versiculi: sed quoniam non audemus s. Hieronymo contradicere, existimamus vel excidisse ex codice hcbraico particulam illam negantem, quod facile fieri potuit, cum eaedem lilcrae bis repelcrenlur:vel esse legendam hlernm hebraicam cum interrogatione, *Convertes, vel avertit hominem in humilitatem?* quae sententia eadem csl cum illa,/Ve *avertas hominem in humilitatem.*

i. Quoniam mille anni anle oculos tuos, tamquam dies hesterna, quae praeteriit.
'λ Et custodia in nocte, quae pro nihilo habentur, eorum anni erunt.

Describit abjectionem generis humani posl peccatum primi hominis cx brevitate vitae comparatae cum aeternitate Dei : nam Dei aclornilas sic immensa est, ul mille anni apud Deum, sini ut unus dies, vel una pars diei apud nos: ct lamen vita noslra post peccatum, non est mille annorum, neque centum, sed vix sepluaginla, aut in robustioribus octoginta. Quare vita noslra comparais cum actcrnilale Dei minor csl quam unus dies, aul nolabilis aliqua pars dici ; proinde fere nihil csl: el lamen si homo non pcccassel.sine ullo fine in aeternum vixisset; sed explicemus verba. *Quoniam,* inquil, *nulle anni ante oculos tuos tamquam dies hesterna, quae praeteriit,* idesl,in vilitatem maximam conversi sumus.quoniam lu quidem aeternus cs, ila ul apud le mille anni sini vehit una dies, quae slatim praeterit, *aul veluH custodia in nocte,* idesl, una nocturna vigilia, quae Iribus horis absolvitur: hominum aulem qui ad tuam imaginem crcali sunl, ac per hoc semper vivere deberent, anni tam breves erunl, ul in nihilum rcpulari possint: sic, enim inlclligimus illa verba, *quae pro nihilo habentur eorum annicrunt.* id esi. anni hominum post poccatum erunl numerandi inter ea , quae pro nihilo hobcolur, idesl, brevissimi, ac pene nulli, in textu graeco liabelur, ἐτι idesl, *adhuc,* el sic legil Eulhymius, adhuc erunl, sed verior lectio csl ἐτη idesl, mini *erunl,* nam in hebraco liabelur D'j'O scianim, quod *annos* significat, non *adhuc.* Ex hebraeo sic vertit s. Hieronymus haec ultima verba, *Perculiente tc eos in somnium erunl.* I'ro quo nos libemus, *quae pro nihilo habentur eorum anni erunt.* El quidem de voce *somnii.* el annorum, non magna csldifilcullas:nam eadem vox hebraica, si legatur, *sciena,* signilicat somnum, sire somnium: el sic legil s. Hieronymus , cl legitur hodie in tcxlu hcbraico.juxta puncln llabbinorum: sed si legatur, rtù'b' *sciana* significat annum,cl sic lcgcrunl Septuaginta, cl vulgatus noslcr interpres. Illud aulem, *Pcrcuticnle te cos,* in hebraco

esLOfiEHf *zcramlham:* quod ad hllcram reddi potest, *inundasti cos.* Sed polest eliam legi cum aliis punctis, ΟΠΏΎΫΐ *zirmalham,* idesl, *inundatio eorum,* sive */luxus eorum:* el sic legisse videntur Seplunginla, qui nomen, non verbum verterunt, τα εξυδενωματα αυτών, id csl, *contemptibilia ipsorum,* quod recte nosier interpres latino reddidit: *Quae pro nihilo habentur eorum:* verterunt aulem Septuaginta non tam verbum, quam sensum, illa enim quae lluunl, cl transeunt, pro nihilo habentur, quia mox evanescunt. Illud pronomen. *eorum,* in hebraco conjungitur cum nomine mini, *inundatio,* sive *fluxus* , non cum nomine mini. Quare sensus csl, inter ea quae fluunt, cl pro nihilo habentur eorum, idesl, hominum, anni sunl; vel clarius, anni vitae, sive tempora vitae computantur inter eas res humanas, quae contemptibiles sunl, quia celerrime finiuntur.

6. *Mane sicut herba transeat, mane floreat, cl transeat, vespere decidat, induret, el arescat.*

Declarat annos vilae esse vere contemptibiles per similitudinem foeni,quOd una die oritur,viret, floret, exarescit, cl perit; in hebraco sunl verba futuri lemporis,cl eodem modo videntur accipienda verba latina, ul hic sil sensus, *Mane,* idest,prima parte dici homo quasi herba virens apparcbil in puerilia, el non ibi sislel, sed mox transibit. Mane ilem in eadem prima parle diei florebit in juventute, cl nec ibi consistet, sed mox transiliit. Vespere.in altera parte ejusdem dici decidet.in virilitate,flore scilicet juventutis cadente, *indurabitur in senectute.*amisso vigore virilitatis,el *arescet* in morte,siccato humore vitae.Vel ul exponit s.Auguslinus *mane virescet,* et florebit in vita ; *el vespere decidet* m morte, *indurabitur* in cadavere , *arescet* in pulvere; et qui de pulvere factus csl, in suum pulverem continuo revertetur, ul non sil aliud lempus nostrum quam nasci , el mori, incipere, cl liniri. Vae caecitati hominum . qui vilam unius dici, quae pro nihilo duci deberet, sic amnnl, ac si essel aeterna: cl vilam vere sempiternam sic contemnunt, ac si essel unius dici.el pro nihilo habenda. Neque solus David haec docet,sed ante cum sanctus Job. cap. 14. *Homo natus de muliere brevi vivens tempore repletur mullis miseriis, qui quasi flos egreditur, ct conteritur, el fugit vclut umbra, el numquam in eodem* statu *permanet.* El post cum Isnias cap. 10.*Omnis caro foenum. cl omnis gloria ejus quasi flos agri. Exsiccatum est foenum. cl cecidit flos: quia spiritus Domini suf/1avii in eo.* Quod si non placent accipere verba illa, *transeat, cl floreat* pro transibit, el florebit; oporlebil aliquid subinlelligerc, ul tu Deus jussisli, ut homo sicul herba transeat, cl floreat, etc. Vel, Ergo homo juxta sententiam Dei sicut herba Iranscul, etc.

7. *Quia defecimus in ira lua, cl in furore luo lurbali sumus.*

Ilcddil causam brevitatis vitae nostrae, ac dicit esse justissimam iram Dei, quam iniquitas humana succendit. *Defecimus,* inquil , *in ira tua.* id est, consumpti sumus,el mortales effecti, quoniam irritavimus iram luam: et *conturbati sumus* mortis horrore, el lerrore, ob furorem luum , qui securi, el quieti antea vivebamus. Non est in Deo proprie furor, vel ira , vel alia perturbatio, sed metaphorice dicilur ira cl furor in Deo, quando non pareil peccatori, sed cum pro meritis punit.

8. *Posuisti iniquitates nostras in conspectu luo: saeculum nostrum in illuminatione vultus tui.*

Dixerat causam brevitatis vitae nostrae fuisse iram Dei: nunc dicit, causam irae Dei fuisse iniquitates nostras. Vocat aulem noslras iniquitates peccatum primorum parentum, quod nobis commune fuit, ct in quo mullae fuerunt iniquitates, juxta doctrinam sancti Augustini in Enchiridio c. 45. cl aliis in locis. Fuil enim in eo peccalo superbia, inobedienlia, infidelitas, curiositas, el alia. Furiasse eliam respicit David ad iniquitates posleromm, oh quas magis contraria csl brevilas humanae vilae: nam usque ad diluvium vivebant homines ad nongentos annos: deinde post diluvium ad ducentos vel irccenios. Postea lempore Mosis ad ccnlum viginti. Denique lempore David ad octoginla. Aii igilur. *Posuisti iniquitates* no-< *stras in conspectu luo.*idesl noluisti parcendo abscondere peccala noslra a facie lua ; sed ca ante conspectum luum posuisti, ul ca diligenter considerares. cl punires. Quod enim Deus inlclligalur ignoscere, quando avcrlil faciem a peccatis, docet idem Propheta, cum ail in psal. 50..tuerie *faciem luam a peccatis meis, cl omnes iniquitates meas d>'le.* Quod aulem additur, *sacculum nostrum in illuminatione vultus lui.* csl repetitio ejusdem rei: nam ρ·τ saeculum nostrum inlelhguniur iniquitates vilae, sive temporis nostri, quas ne Interent posuit Deus in *illuminatione vultus* sui,idesl luce vultus sui delexit, cl illuminavit, ul earum lurpiludo nola esset, cl juslo Dei judicio puniretur. Vox hebraica *halumenu,* iria significare polest. occulta noslra. adulescentiam nostram , el sacculum nostrum.Omnia enim haec dcrivanior a verbo, D1?, *ihalam,* quod csl occultare. Addil s. Ilieron. eliam quartam, videlicet *negligcnlias nostras,* sed omnia in idem recidunt. Nam mulla sunl proprie peccata cordis, vel chain omnia peccala, quatenus a corde exeunt: el huic voci aptissimo respondet illud, tn *illuminatione vultus tui:* nam *qui male agit, odit lucem,* ul hnbelur Joan. 3. sed Deus luce sua omnia delegit, i nde dicil Aposlolus 1. Corinl. 4. */lluminabil abscondita tenebrarum, cl manifestabit consilia cordium.* Per adolescentium,inlelligunlur peccata adolesccnliao, idesl primum peccatum Ad.uni, quod ocium esi in prima adolescentia generis humani. Denique per saeculum nostrum (ul diximus) significantur peccala temporis nosin',

9. *Quoniam omnes dies nostri defecerunt: cl* ù| *ira lua defecimus.*

Quod Deus viderit, cl condemnaverit peccata nostra, poena ipsa mortis nobis inflicta demonsteal.*Quoniam omnes dies noslri defecerunt,idesl* omnes dies nostri abierunt,ut nulli jam supersint. *El in ira tua defecimus,* idest , non solum dies nostri abierunt, sed el nos cum illis consumpti sumus; nam si Adam non pcccasscl, dies quidem praeterissent, sed numquatn fluere cessassent,neque nos cum illis defecissemus ; at nunc dies noslri ila fluunl, ul finem accipianl morte illorum cursum interrumpente, cl nos ipsi cum illis finem vivendi accipimus, el consumimur,ira Domini peccatum illud justissime puniente.

10. *Anni noslri sicul aranea meditabuntur; dies annorum nostrorum in ipsis scptuaginla anni.*
11. *Si aulem in potentatibus, octoginta anni, cl amplius eorum labor, cl dolor.*

Dixit, mortem esse poenam peccati: nunc addit, vitam ipsam, quam agimus ante mortem, esse miseram cl brevem: juxla illud Patriarchae Jacob Gcn. *П. Dies peregrinationis meae, anni centum triginta sunt, parvi cl mali.* De miseria dicit. *anni nostri sicul aranea meditabuntur.* In hebraeo solum habelur ΠΖΠ 'jTTCJ *SCianenu chemo hcglieli, anni noslri sicul meditatio,* idcsl, anni noslri nihil sunl nisi quaedam continua exercitatio, el laboriosa meditatio.Sed septuaginta Interpretes, ut clarius rem explicarem.addiderunt. sicul *aranea;* cl pro. *meditatio,* posuerunt, *meditabuntur;* cl sensus esi. Anni noslri, idcsl. tempus viiae nostrae exercebitur vanis laboribus, cl doloribus, timoribus, suspicionibus in temporalibus bonis procurandis , el temporalibus malis cavendis,sicut aranea exercetur in texendis retibus omni re *fragilioribus,* non sino propriae substantiae consumptione:lransil poslea a miseria ad brevitatem dicens,*Dies annorum nostrorum in ipsis septuaginta anni,* idest. tempus vitae nostrae in seipso conclusum, ct definitum, non transcendit ultra septuaginta annos: el in robustioribus, *usque ad octoginta;* etsi quid ultra sit, *erit labor, ct dolor,* aetas videlicet infirma, cl variis malis, cl aerumnis obnoxia. Hic aliqua notanda sunl. Primum illud *in ipsis,* obscurum est propter phrasim propriam linguae Hebraicae.quae interdum ponilcnsnm nominandi.cui nullum verbum respon del,ul in Psalm.*10.Dominus in coelo sedes ejustnos* diceremus. Dominus iu coelo sedem habet, vel *Domini sedes in coelo csl,* sic eliam in psalm. 17. *Deus impolluta via ejus:* nos diceremus, Dei impolluta ita est. Sic igilur hoc loco nos diceremus, Dies annorum nostrorum septuaginta anni sunl:vcl in diebus annorum nostrorum scptuaginla anni. Itaque absolute legendum csl. *Dies annorum nostrorum; el* poslea subjungendum.tn *ipsis* diebus, videlicet annorum nostrorum, sepluaginla'anni numerantur. Vel dicendum osl, *illud,* in ipsis, redundare, ul in psalm. 121. redundat pronomen, *ejus,* cum dicilur. *cujus participatio ejus in idipsum.* Secundo illud, *in potentatibus,* in hebraeo csl π >1272 *bigburolh, m fortitudine, sive robore.* idr«.|. in homine robusto: in graeco csl, εν δυναστξίαι .ηυοά significare posset in *principetibus,* sive, *imperiis;* sed hoc loco isla signifie,ilio non facit ad propositum : non enim principes diutius vivunt . quam alii : quin potius contra scriptum esi in Eccles, capil. ID. *Omnis pulcnlanis brevis vita.* Ergo hoc loco vox illa significal vim, el potentiam complexionis, el sic exponunt omnes interpretes. Tertio illud, clam-*plias eorum,* communiter exponitur. ut nos diximus, de vila quae producitur ultra annos octoginta: quidam tamen minus probabiliter intelligent; quod potissima pars vitae intra ipsos scptuaginla vel octoginta annos sil labor, el dolor. Prior expositio est Hieronymi, Augustini, Thcodoreli, cl aliorum gravium auctorum. Quarto s. Augustinus videtur subdubitare, an ad htteram hic locus inlelligi debent de vila contracta ad septuaginta, vel octoginta annos, tum quia mulli robusti inveniuntur ultra annum octogesimum, el plurimi valde infirmi ante annum septuagesimum: lum quu ante diluvium vivebant homines usque od annos nongentos; el latncm illi gravissime peccarunt ia Deum, el propter ipsos potissimum contrahi debuit humanae vitae tempus. Caelorum, communii sententia Hieronymi, Theodorcli, Eulbymii,êtrecentrorum est.quod ad litteram hic delimatur vila hominis sepluaginl i, vel octoginta annis, quae utcumque longa est. si comparetur ad vitam mullarum bestiarum, tamen brevissima, si ad actcrnil.·tcm conferatur. Neque mirum csl, aliquos ultra nnnum octogesimum robustos inveniri: nam cl paucissimi sunl. el omnis regula polilur exceptionem. Mullo minus est mirum quod aliqui reponantur infirmi ante annum septuagesimum: nam etiam ante annum quadragesimum, el trigesimum ob complcctionis vilium plurimi rcpcriunlur imbecilli. Phrophcla vero loquitur de solo vitio aetatis, eldicit secundum communem, el ordinarium cursum, homines vivere consuevisse integris viribus, et sensibus usque ad annum septuagesimum, velo-clogcsinmm. Tempore s. Augustini credibile csl communem, el ordinarium vitae robustae cursum fuisse paulo breviorem , nunc vero experimur communem, cl ordinarium cursum vitae robustee, et integrae ad quinquagesimum annum, et in robustioribus ad sexagesimum perlinere: cl ex eo lempore laborem, cl dolorem; quamvis non desinit hoc eliam lempore pauci quidam satis vegeti, cl robusti annorum scptuaginla vel octoginta, vel eliam nonaginta. Quod aulem ante diluvium, el proxime posl diluvium homines diutissime vixenui, facium est cx providentia Dei, ul genus bumanum facilius propagaretur, quemadmodum poslea pertinuit ad providentiam Dei, ul contraheret tempus humanae vitae,tum quia aequum est, ut stent multiplicantur peccata, sic contrahatur tempus vitae, tum eliam quia si propagato humano genere adhuc homines diutissime viverent, mundus eos non caperet.

12.*Quoniam supervenit mansuetudo,el corripiemur.*

Ex aerumna senectutis hoe boni consequimur, ut deposita supetb ia, el fastu juvenili humiliemur.

el mansuescamus conscii propriae inIlrmiiatis, cl miserInc, cl corripiamur, idcsl, erudiamur ad subjectionem sub potenti manu Dei. Illud, quoniam, accipitur hue loco pro, *verumtamcn,* tiul ceric: non enitn npud hebracos 'O c/u.semper csl particula causalis. Ail igilur David, *Verumtamcn* cx labore. ct dolore sencclulls *supervenit in* nos *man sueludo,* humililas el modestia; cl Inde *corripiemur,* cl discemus subjecit esse Deo, cl id parum temporis, quod superest, in ejus limore, el amore consumere.Aliqui per mansuetudinem inlcIligunl mansuetudinem Dei.qua nos in senectute,laboribus ctdoloribus clementer erudit.Sed prior expositio vi-ilcturanlcponcnda,cum in sequenti versiculo dicatur,Quis *novit potestatem irae luae,ct prae timore luo iram luam dinumcrare?nonenim* rccieconjungunlurmansucludo,el ira.In hebraeo.ulnuneseha-bet. longe alius csl sensus: sic enim legitur ad verbum.nsy^W'n T4 *^chiqazchiscvenahnphah. quoniam tonsio celeriter,et avolabimuste.I* sensum esse volunt, quod senes , ac pracscrlim decrepiti facillimo cxlinguunlur. quomodo foenum aridum facile demetitur, el avolat. Miratur s. Hieronymus in Epislol. ad Cyprianum , quid legerint in codicibus hcbraicis scptuaginla Interprètes, ul vertere potuerint, *Quoniam supervenit mansuetudo, el corripiemur.* Sed aliquid cos legisse, quod recte in eam sententiam verti posset, dubitare non debemus, cum viri doctissimi, et fidelissimi essent, cl cum eis consentiant Theodotion, cl sexta editio, eodem sancio Hieronymo teste.

13. *Quis novit potestatem irae* iiiae? *cl prae timore luo iram tuam dinumerare.*

Ex gravitate poenae rcddilac peccato primi hominis, colligit Propheta.magnam valde esse iram, cl severitatem Dei adversus peccata; sed poetico more, cl eleganti metaphora ita magnitudinem irae divinae describit, *Quis novit potestatem irae tuae,* idcsl, quis cogitando polcril assequi quanta sil vis, potentia, el efficacitas irae luae Domine? el *prae limore luo iram tuam dinumerare?* idesl, el quis polcril le tantum timere, quantum timendus es, cl juxta hunc timorem mensurare magnitudinem irae luae, vel omnes ejus puniendi modos enumerare? nam ex eo quod propter unum peccatum primi parentis Deum iratus csl universo humano generi, cl omnes homines ad vitam laboribus, cl doloribus plenam.el poslea ad mortem damnavit.ac voluit ul omnes homines posl mullas aerumnas in pulverem suum redircnkcerle recte colligitur,immensum esse indignationem divinam contra peccatum, cl infinitos esse in ipsa divina indignatione modos puniendi peccatores. Ac sic cx morte isla corporis redo colligitur magnitudo irae divinae contra peccatum: quanto magis colligi deberet cx eo. quod animas cl corpora iniquorum posl diem judicii mitteret Deus in ignem inoxlmguibilem. eis mpiIcrnurn: id enim omnem humanam inlelligenliam longe superat. In hebraeo illud, *dinumerari',* con junguntur com versiculo sequenti: sed nos non sequimur interpunctionem It.ibbinoium rcccnliorum, sed scptuaginla Interpretum antiquissimorum. Illud. prae *limore* luo, aliqui ila exponunt: Quis impeditus timore, cl lerrorc luo poterii mensurare iram luam? Sed prima expositio videtur melior·, quoniam propositum Prophetae csl ostendere magnitudinem irae Dei: non aulem ostenditur cx eo quod aliquis périurbains limore, non polesl in cum intendere aciem mentis; sed ex eo, quod homo valde limet, cl cx magno limore colligit magnitudinem irae. Itaque illud, *prae limore.* accipiendum csl pro, a limore, vel proplcr timorem, vel *secundum,* aut *juxla timorem,* ul darius habelur in hebraeo, *uchiralhccha.*

H. *Dexteram luam sic nolam fac, ei eruditos corde in sapientia.*

Ab hoc versiculo usque ad finem orat Prophela pro genere humano, ul sicul illud Deus juslc punivit poena mortalitatis, ila misericorditer respicere, ei adjuvare dignetur in hujus vilae mortalis peregrinatione. *Dexteram luam sic nolam fac,* idesl,fac Deus, ut jam Undem innotescat nobis dextera tua, qua nos suscipias, el sustentes, cl qua munera graliac luae nobis abundanter tribuas. Forlasse eliam per dexteram significatur Christus, quem Prophela promissum sciebat, elui cito venire! , assidue prccabalur. *El eruditos corde in sapientia,* 1. Cor. 8. idcsl, cl simul nolus fac nobis homines eruditos corde in sapicnlia, idcsl. Prophetas, cl Apostolos.qui habebant cor vera sapientia eruditum, non ul sapientes hujus mundi, qui vel babcnl linguam eruditam, non cor; vel si cor eruditum gerunt, non sapicnlia divina , ct salutari, sed sapientia humana, cl perniciosa, *quae inflat, non aedificat.* In hebraeo, ul nunc legitur, sic habetur. *Dies nostros sic notos fac,* cl *veniemus corde sapienti.* Sed facile csl videre, quid legerint sepluag. Interpretes: nam non legerunt.*jamenu.dies nostros.sed jcminacha,* dexteram tuam: ncc legerunt, *nabi. veniemus.* sed. *nebijm.* Prophetas; tamen sensus, qui cx hebraeo colligitur, non esi contemnendus: rogat enim Prophela. ul notos facial nobis Deus dies nostros, idest. facial ul inlclligamus brevitatem dierum vitae nostrae, cl non ipsi nos lallamus judicantes diuturnum id quod csl brevissimum : nam si hoc intellexerimus, veniemus ad Deum corde, sapienti, el inquiremus bona futura, quae sunl aelerna . el contemnemus praesentia, quae sunl brevissima.

15. *Convertere Domine usquequo, et deprecabilis esto super servos tuos.*

Idipsum petii, sed oratione magis generali. *Convertere Domine usquequo,* idcsl. lu Domine avertisti a nobis faciem luam, iratus nobis propter peccata nostra; sed aliquando tandem placatus convertere. ad nos. et respice nos oculo benignitatis luae, *ct deprecabilis esto super seri os tuos,* idesl, exorabilis eslo: sine le exorari a servis luis, quos ipse formasti, el alis, ac sustentas I n obsequium tuum. Illud, *usquequo,* posset accipi scparalim, ct cum interrogatione hoc modo, *Convertere Do-*

(nine, *usquequo* non converteris. Sed nulla csl distinctio in textu hebraco, vel graeco, vel latino inler convertere,cl usquequo: ideo praestat illud, *usquequo,* accipere pro, *aliquando,* ul supra diximus,

16. *Repleti sumus mane misericordia tua, cxultavimus, ct dclcclali sumus omnibus diebus nostris.*
17. *Laetati sumus pro diebus, quibus nos humiliasti, annis quibus vidimus mala.*

Hi duo versiculi possunl ex hebraco verti per tempus praeteritum, ul verlerunl septuaginta Interpretes: possunt eliam verti parlim per modum imperandi, seu deprecandi, parlim per lempus futurum, ul verlil s. Hieron. qui sic habet. *Imple nos matutina misericordia lua, cl laudabimus, cl lactabimur in cunctis diebus nostris: laetifica nos pro diebus quibus afflixisti nos, et annis quibus vidimus mala.* Sed cum velluntur per lempus pracicriium, vel subinldligendum csl aliquid, in hunc sensum, *convellere Domine aliquando, ct deprecabilis esto super servos tuos,* ul aliquando dicere possimus, *repleti sumus mane misericordia tua,* clc. vel certe, ul explicat s. Augustin. Propheta pracnuncial res futuras per verba (emporis praeteriti proplcr certitudinem praedictionis. Ilaquc versiculi isli non ad lempus vitae, sed ad tempus palriac perlinent: tunc enim dicemus, *repleti sumus mane misericordia tua,* idesl, initio verae illius diei, quo solem justitiae respicere coepimus sine ullius nubis interpositione, cl nocle, nc tenebris hujus vitae recedentibus, repleti sumus magna illa misericordia lua, quae nullum locum miseriae relinquit, dc qua scriplum est in psalm. 102. *Qui coronat te in misericordia, el miserationibus, qui sanat omnes languores tuos, qui replet in bonis desiderium tuum: ideo* exullavimus, cl delectati sumus, hoc enim solum restat hominibus bealis, el liberatis a malis omnibus, ut exultent laudantes Deum, cl delectentur fruenlcs Deo. Nec solum laetati sumus ob tantum cumulum bonorum: sed etiam *laetati sumus pro diebus, quibus nos humiliasti,* cl *pro annis, quibus passi sumus mala:* tum quia dulciora sunl bona posl experientiam malorum; lum etiam quia patientia m malis haec nobis tanta bona promeruit, juxta illud Apostoli. 2. Cor. 4. *Quod momentaneum est, el leve tribulationis nostrae, supra modum in sublimitate aeternum gloriae pondus operatus in nobis.* Ilaquc nunc benedicimus dies illos, el annos, qm nobis materiam patiendi praebuerunt, cl Deo gratias agimus, qui nobis in tempore non pepercit, ul parcerei in aeternum.

18. *Jit spice in servos tuos, el in opera lua, el dirige filios eorum.*

Pusleaquam petivit summum bonum, quod csl linis ultimus humanae naturae, cl omnium actionum nostrarum; nunc petit media, idesl, graliam bene operandi. Primum enim, juxla praeceptum Domini, Mailh. 5. *quaerendum est regnum Dei, d' iudc justitia ejus.* Ait igilur, *respice in servos tuos,* idesl, illumina servos tuos, atque accende ad amorem tuum. Deus enim Sol csl incrcatus, qui respiciendo illuminat, el calefacit: item, *respice in servos tuos,* idesl, oculo benevolentiae, cl favoris lui respice illos ul tuos, dirigo, protege, auge, *cl in opera lua,* idesl, in opera bona, quae lu operari coepisti in illis. Omnia enim bona opera nostra dicitur Deus operari in nobis, quia ipso excitante ct adjuvante Hunt ct sine illius gratia praeveniente, cl comitante nulla essent. Nec solum servos tuos, sed eliam *filios eorum,* sive naturales, sive spirituales respice, el dirige, ul parentes cum filiis , te dirigente, io via mandatorum perseverent; cl ad patriam pertingere mereantur aeternam. In hebraco legitur paulo aliter, videlicet *appareat ad servos tuos opus luum, el gloria tua super filios eorum:* sed Septuaginta non legerunt, ηχήν *jerahe appareat,* sive videatur; sed ΠΧ'1 *relie* , dempta prima lilera, quod significat, *vide* sive *respice:* deinde explicandi gratia addiderunt conjunctionem, cl verlerunl, *respice in servos tuos, el in opera tua:* quamvis enim in hebraico.sil.*opus luum,*licuit lamen interpretibus id esprimere numero multitudinis. Illius autem *ctgloria lua* hebraico I7"ΠΠ *hadarecha,* legerunt Septuaginta,*hadrech,* solis punctis mutatis, quod est, *dirige.a* verbo *darach.*Itaque lectio graeca non dissidet ab Iltbr.quam Imbuerant septuaginta Interpretes.Sed cl ipsa lectio hebraica.quam sequitur s.llieron.bonum sensum habet, *Appareat opus tuum super servos* luos, id-est, operare in servis luis per graliam luam opera bona, cl sic manifeste operarc, ul etiam alii videant opera corum bona, cl glorificent te patrem eorum, qui in coelis es, el qui opera bona operaris in eit: et gloria lua similiter appareat super filios eorum, ul etiam in illis opereris opera bona, ct per illlos nomen luum glorificetur.

19. *Et sit splendor Domini Dei nostri supernos, ct opera manuum nostrarum dirige* super nos, *el opus manuum nostrarum dirige.*

Idipsum petit aliis verbis, ul oslcndat sc valde optare, quod petii. Quod enim dixit, *respice* in *servos tuos,* repetit nunc dicens, *El sit splendor Domini Dei nostri super nos.* Deus enim, ul diximus, respiciendo illuminat; avertendo faciem, in tenebris nos relinquit. Quod aulem dixit, *Et inopera tua,* nimirum respice, nunc repetit dicens, *et opera manuum nostrarum dirige super nos,* idest, tu praesidens nobis fac ul recte operemur, cl regulam rectissimam, quae est lex lua, el voluntas lua. semper sequamur. Addit *El opus* manuum *nostrarum dirige,* ut ostendat omnia opera revocari ad unum opus, quod csl radix omnium, clin quo continentur omnia: hoc aulem est opus charilatis, *nam qui diligit, legem implevit,* rom. 13. *El charilas patiens est, benigna est,* etc. 1. Cor. 13. In hebraco pro voce, splendor, csl tyJ ntm-*ham,* quod signilical decorem, et dulcedinem: sed decor, cl splendor in idem recidunt: ct recte Septuaginta verlerunl, *sil splendor,* quoniam decor lucis splendor csl. *Deus autem lux est, cl tenebrae in co non sunl ullae,* 1. Joann. L cl *Dater*

luminum *csl,* Jacobi 1. Item pro verbo, *dirige,* esi m Hebraeo .ΠΛ<ìΊΟ c/ionena, quod non solum *dirigere,* sed etiam *stabilire* significat. Itaque sensus erit, opus manuum nostrarum perseveranter dirige, ul non snlum directio in bonis operibus, sed etiam perseverantia postuletur.

P S A L M U S XC.

TITULUS ET ARGUJIENTÜM PSALMI

Laus cantici David.

Ilie titulus non habclur in codice hebraico. neque in omnibus codicibus graecis; et sanctus Hilarius in prologo psalmoruin, sanctus Hieronymus, Tlieudorclus, el Eulhymius in commentario hujus psalmi disertis verbis dicunt, cum carcre titulo. S. Joannes Chrysoslomus, el s. Augustinus nullam tituli mentionem laciunt. Quare credibile est, titulum luisse postea additum, ut inlclligcremus. hunc psalmum a Davide luisse compositum: non a Mose, ul Hilarius , el quidam alii tradiderunt. El ccrie ratio, qua nonnulli adducti sunl, ul existimarent, hunc psalmum non Davidis esse, sed Mosis, infirma omnino csl. Dicunt enim, psalmos, qui careni lilolo, illius esse, cujus esi psalmus praecedens: psalmum aulem praecedentem esse Mosis, probant ex titulo illo, *Oratio Moysi hominis Dei.* At nos in explicatione psalmi superioris ostendimus, psalmum illum inscribi Moysi, non quod ille luerit auctor, sed quod David Mosem loquentem introduxerit: el rationem adduximus, cur probabile non sil, psalmos, qui careni titulo, ejus auctoris esse, cujus nomen invenitur in psalmo praecedente. Argumentum psalmi est cohortatio ad fiduciim in Dei auxilio firmissime collocandam. Id enim in principio ponitur, el per lotum psalmum variis rationibus conlirmalur. Furma psalmi csl dramatical nunc enim loquitur Propheta, nunc homo justus, nunc ipse Deus. Psalmus est plenus metaphoris, ct ideo non minus elegans, quam difficilis. Quam vero sil utilis, clad mores formandos accomodatus, vel ex eo cognosci polesl. quod ex vetusto ecclesiae inslilulo.quotidie in divino officio frequenlalurzidquc ad initium noctis, ul Deo protegente, noclurna pericula, hoc armali clypco propulsemus.

EXPLICATIO PSALMI XC.

1. *Qui habitat in adjutorio Allissimi, in protectione Dei coeli commorabitur.*

Hoc primo versiculo continetur insignis promissio, per quam Spiritus sanctus certos nos reddit, auxilium divinum numqiiam delaturum iis,qui vero spem suam in Deo repositam habent. Sed verba Singula explicemus.*Qui;* hacc prima vox signilical promissionem esse generalem: quasi dicat Propheta, Quicumque sit, sive dives, sive pauper, sive doctus, sive indocius, sive patricius, sive plebejus, sive juvenis, sive senex: non enim Deus personam accipit: sed *dives est in omnes, qui invocant illum Habitat:* hoc significat, promissionem hanc tam liberalem non requirere quamlibet fiduciam, sed assiduam, constantem. firmam, ila ut homo per lidem, el fiduciam facit sibi quasi domum in Deo, in quo habitet ct quiescat, el eam quocumque ierit, circumferat, quomodo testudines faciunt, Vox hebraco, *jasciab,* habet aliquid majoris energiae. quam verbum , *habitat:* signilical enim etiam sedere, quiescere.durare: itaque sensus c-ril, qui habitai cum quieto, el perseverantia. *In adjulorio,* vox hebraco, TID3 *bescther.* proprie significat, in *abscondito,* sive *in loco secreto:* se l septuaginta Interpretes explicaverunt metaphoram, cum dixerunt, tn *adjutorio:* adiutorium enim Dei non csl visibilis aliqua turris, sed arx invisibilis, cl secretissima, quae sola fide Invenitur, ct penetratur. Vocabulum lamen graccum, el lalinum admonet confidendum quidem firmissime esse in Deo. sed non esse negligenda ea. quae studio, et labore humano adhiberi possunt; exemplo nobis esse possunt agricolae, qui sperant in eo. qui dat pluvias dc coelo, ct solem suum oriri facit: sed inierim laborant arando, serendo, metendo, quia sciunt eos adjuvari, qui aliquid cooperando faciunt. *Allissimi.* Multa sunl nomina Dei, sed nomen *Al·*

lissimi hoc loco aptissimo ponitur; nam quia Deus csl allissimus, idesl, in ollissimo loco sedet: ideo omnia videt, cl nullum nostrum periculum eum Litet. Rursum, quia non solum, csl allissimus, quia omnia speculatur; sed eliam quia in allissimo throno sedet, cl omnia subiccla habet, ideo polesl ab omnibus periculis nos eruere, *in protectione Dei cocti commorabitur:* haec csl pliera pars versiculi, in qua promi|li|lu r merces con fidentibus in Deo: el sensus csl, qui vere confidit in auxilio divino, spe sua non frustrabitur, sed omnino a Domino prolcgclur. El pulchre respondent verba singula singulis: verbo, *habitat,* respondcl, *commorabitur:* verbo, *in adjutorio,* respondet, *in protectione:* verbo *Allissimi, respondcl,Dei coeli:* sed singula consideremus. *In protectione,* vox hebraica, Si'D *belzcl,* proprie significat, *in umbra,* sive *in umbraculo,* ul s. Ilicronym. vcrlit. Sepluaginla Interpretes explicare voluerunt metaphoram, cl ideo verlerunl, *In protectione.* Deus enim sub umbra alarum suarum inslar aquilae, vel gallinae prolegil confidentes in se: polesl eliam umbra significare gratiam, cl favorem principum, quae umbra facillime, cl longissime prolcgil, ul eliam cervus quidam ubique securus libere vagaretur,quin seripium gcrcbal ad collum, *Caesaris sum, noli me tangere:* sic veri servi Dei ubique luli sunl, inter leones, ursos, serpentes, ignes, aquas, fulmina, lcmpcslalcs, quoniam omnes ere»lurae umbram Dei cognoscunt, el reverentor. Sed eliam vox latina, *protectio,* hoc loco valde ad rem facit; protegere enim est procul tegere: polesl aulcm homo procul legi duobus modis, si vel prolector proprie adsians sagittas procul venientes repellat; vel si prolector quidem procul absil, sed tamen repellat tela vicina, ul gladios, vel pugiones. DIrumque facit Deus: ipse enim manens in nobis repellit sugillas longissime venientes: videl enim prima initia periculorum, et ea, si vull, mirabili virtute in ipso primo exortu cxlinguil: sic eliam ipse in coelo sedens pericula nobis quantumvis proxima removet: habet enim oculos acutissimos, el manus longissimas, ut omnia mala nobis imminentia praevenire possit oculus ejus, inlclligenlia ejus; manus ejus, potentia ejus; el potentia ejus, voluntas ejus. *Dei coeli,* s. Ilieron. vcrlit, *omnipotentis,* sed vox hebraica, *saddai,* non solum omnipotentem, sed sibi sufficientem, idesl, in se, cl per se omnipotentem significat: nam el Apostolus se omnipolentem esse dixil, sed in 1)<·0 non in se. *Omnia,* inquil. *possum in eo, qui me confortat.* Philip. 4. sepluaginla Interprètes verterunt, *Dei cocti,* quia nullus csl sibi sufficiens, nullo egens, el per se, alquc in se omnipotens, nisi Deus verus , qui coelum ex nihilo fecil; *Dii gentium daemonia, Dominus aulem coelos fecil,* psalm. 95. El quamvis eliam lerra, el mare el aer sini opera Dei magna, el mirabilia; tamen nihil est in rebus corporalibus in. jus, cl mirabilius coelo, sive molem, sive pulcliiitudinem, sive efficaciam, sive velocitatem, site stabilitatem consideres. Quare idem Propheta de coelis singulariter dixil, *coeli enarrant gloriam Du.* psalm. 18. *Commorabitur,* hoc signified confidentem in Deo, non semel, aut iterum, sed assidue protegendum a Deo; erit enim ei protectio Dei non tugurium in via, sed quasi domus paterna,ac propria.In hebraeo est, *ilhlunan,* idest, *pernoctabit;* quia videlicet protectio nobis necessaria est in nocte, hac tenebris hujus vitae: non aulcm in coelesti patria, ubi nox nulla est, sed perpetuus dies,ut dioilur in Apoc. cap. 21.Ilie admirari cogimur insipientiam hominum, qui tanlam promissionem lam parvi faciunt: eerie enim principes lerrae mulla insumunt in custodes corporis sui, aut arcium suarum; cl lamen ab eis saepe produntur. Al nunc non homo mendax ct fragilis, sed Deus omnipotens, el verax dicil; *confide, el protegam:* el vix invenitur,qui sicut oportet, illi se credere velit.

2. *Dicet Domino, susceptor meus es tu, el refugium meum, Deus meus sperabo in eum.*

Explicat, cl probat propheta propositionem suam testimonio justi confidentis in Deum, qui de experimento suo testatur. *Dicet,* inquil, *Domino,* idesl, gratias agens justus, qui habitat in adjutorio Allissimi, confitebitur Domino beneficium protectionis acceptum. In hebraeo csl, ηοκ omne, quod significat *dicam;* sed s. Hieronymus vcrlit, *dicens:* videtur enim legisse. 'IEX *orner.* Septuaginta interpretes verlerunl, (licent, quia legerunt, *amar* , cl acceperunt praeteritum profuturo: sensus semper csl idem, sive legamus, *dicam ego in persona omnium justorum; sive dicens justus:* sive, *dicet justus Domino.* Absolute vorat Deum, Dominum, quia vere ac proprie solus Deus, Dominus csl; tum quia non habet superiorem, nequu parem, tum quia nulli necessitati servit, cmn nulla re indigeat; lum quia omnia serviunt illi ad nutum, sine quo neque esse, neque moveri possunt; lum denique quia solus polesl res omnes mutare, destruere, reparare pro arbitrio. *Susceptor meus cs tu,* ex hebraeo s. Hieronymus vcrlit. *spes mea.* El quidem vox hebraica, *machsi,* polesl quidem significare, *spes mea,* sed polesl eliam significare, *susceptor meus,* nam verbum , ΠΟΠ *chasah,* unde csl illud nomen, signifient sperare, cl eliam recipere se in aliquem locum lutum : denique sepluaginla viri doctissimi non ignorabant vim hujus vocis, el videntur b ia ista vocabula, susceptor meus, el *refugium meum,* cl *Deus meus,* continere Irio beneficia Dei.pro quibus justus gratias agit, unum praeteritum, alterum praebens,tertium luturum. Primum ergo beneficium csl ineffabilis misericordia Dei, qui suscipit hominem jam lapsum in lelhale peccatum.ct ad gehennam mentem. de quo dicitur in psal. 117.*Impulsus eversus sum ul caderem, el Dominus suscepit me* ; sic enim hunc locum exponit s. Bernardus serin. 2. in psal. 90. Signum hujus susceptionis est, quando qui ceciderat, resurgit humilior, cl fortior, cl caulior, ul David, ul Pclrus, ul .Magdalena. Hoc primum beneficium commemorat homo justus, cl confidens in Deo,non quod oriatur cx liducia(praccdil enim fiduciam, non sequitur) sed quia dicil apud se, si lam bonus esi Deus, ul suscipiat inimicum non conlideulcm, cique poenitentiam, ct

conllJenliam inspiret; quam bonus, cl fidelis erit erga amicum, el filium confidentem: nilorum beneficium osl praesens ct continetur in illo verbo, *cl refugium meum.* Deus enim,quem suscipit per gratiam justificationis, non slalim assumit in coelum, ubi nulla sunl pericula; sed constituit in acie praclianlium inditum suorum : sed si confidat in Domino, Dominus illi refugium erit in omni lenlalione, cl refugium optimum, atque firmissimum ; vox enim hebraca . HIISQ *metzuda,* quae hoc loco habelur, significat *munitionem,* sive *arcem munitam.* Tertium beneficium csl futurum, el maximum,cl significatur in illis verbis,et *Deus meus:* Deus enim est summum bonum; el quidem Deus semper in se est Deus, ac per hoc summum bonum : sed nobis lunc proprie erit Deus, *quando ridebimus cumsiculi csl,* ul ail b. Joan. I. Joan. 3. Tunc enim summo bono fruomnr. Justus igitur quia cogitat, el confitetur, Deum sibi fuisse aliquando susceptorem, nunc esse refugium, el post hiinc vitam fore bealitudinem: ideo concludit, *sperabo in eum.* idesl finmlcr statuo semper sperare in eum in omni periculo et tentatione: quod b.Job faciebat: cum diceret,*etiamsi mc occideris,in ipso sperabo.* Job 13.

3. *Quoniam ipse liberavit me de laqueo venantium, cl a verbo aspero.*

Variant hoc loco codices: nam in hebr. 'jh'Si' *ialzilccha.* cl graeco legimus, ρυσεται σε, *liberabit le.* S. Hieronymus, cl s. Augustinus in commentario hujus psalmi, ct s. Gregorius lib. 6. Moralium cap. 15. legunl liberabit me. Editio nostra vulgata habet *liberavit me:* quomodo legit etiam s. Bernardus ser. 3. in hunc psalmum. Ites non est magni momenti: sed si legatur in secunda persona verba erunt Prophetae, el continuabuntur cum sequentibus: si lcentur in prima persona, erunt verba hominis justi, el continuabuntur cum praecedentibus : sic eliam si legatur verbum temporis futuri, erit promissio; si temporis praeteriti, erit confessio; beneficium aulcm, quod hic commemoratur, idem omnino csl, sive exprimatur in prima persona, sive in secunda: sive in praeterito, sive in futuro. Nos editionem nostram sequimur. Ergo vir justus, qui dixerat, *sperabo in cum,* sub jungit rationem, *quoniam ipse liberavit me de laqueo venantium, cl a verbo aspero.* Quibus vi rbis duo bcmdlcii) continentur, unuin temporale, spirituale alterum: beneficium temporale est libe ratio ub insidiis, dolis, fraudibus malorum hominum. cx quibus detrimenta temporalia oriuntur ; fraudes enim sunl laquei.verbum asperum csl detrimentum,quod inde sequitur; verbum enim apud licbracos passim accipitur pro ipsa re. El quoniam fraudis el doli plerumqnc fiunt per instrumentum linguae; ideo Ecclesiasticus cap.51.dicil, *liberasti me a laqueo linguae iniquae.* Deus igilur singulari providentia sua fecit, el faciet deinceps, ul justis confidentibus in adjutorio Allissimi non obsint fraudes cl insidiae impiorum. Alterum beneficium est longe majus liberatio videlicet a lenlalionibus docmonum: lania est enim docmonum versulia, ul non immerito homines quantumvis prudentes,cum docmonibus comparati bestiolae osse videantur. Igilur vomitores, doornones sont, dc quibus Apostolus dicit, *qui volunt divites fieri, incidunl in tenlalionem, el in laqueum diaboli.* Tim. 6. el, resipiscant a *diaboli laqueis,a quo captivi tenentur.* 2. Tim. 2. Sunl aulcm doemones, cl plurimi numero, ul acrem istum caliginosum ferme lotum repleant, teste s. Hieronymo in cap. 6. ad Ephcs. cl polenlissitni, ac ferocissimi.ul in scripturis leonibus. el draconibus conferantur, 1. Petri 5. ct Apoeal. 12. neque aliud negotium habenl, quam assidue rugiendo circuirc quaerentes quem devorent. quae si serio, et attente cogitcrcmus cum timore el tremore. magno vigilaremus in orationibus, non minus, quam fecisse Daniclcm credibile est. cum essel m lacu leonum, ct 1res pueros in camino ignis ardentis. Laquei sunl omnes res creatae. quae sensus humanos oblectare possunt, sive quae concupiscentiam carnis.vel concupiscentiam oculorum, vel superbiam vitae irritare sident : dc quibus dicil Sapiens,creaturae *faclae. sunl in muscipulam pedibus* insipientium. Snp. 11. cl, *in medio laqueorum ingrederis.* Eccl. 9. Verbum asperum, esi mors animae, quam incurrit, qui laqueis istis capitur. Sic enim vertit cx hebraeo sanctus Ilicron.*Liberabit le de laqueo venantium, ct de morte insidiarum:* nam ul supra diximus, per verbum ros ipsa inlelligi debet; quod si quis velit per verbum asperum, proprie verbum ipsum accipere. poterimus per verbum asperum, inlelligcre sententiam judicis supremi.*ile maledicti in ignem aeternum:* vel. ul docel s. Bernardus serm. 3. in hunc psalmum.tollatur *impius.nc videat gloriam Dei:* hoc enim verbo nihil asperius cogitari potest, cum eo significetur privatio omnium bonorum, ct cumulus omnium malorum, non temporalis, sed aeternus: hanc cniin sententiam justissimi judicis Dei juste merentur, qui voluntarie laqueis venatorum docmonum se implicari sinunt.

4. Scapulis suis *obumbrabit libi, el sub pennis ejus sperabis.*

Incipit nunc Propheta ipse loqui, cl confirmat verba hominis justi, ac si dicat, merito dixisti. *sperabo in eum, quoniam ipse liberavit me de laqueo venantium, cl a verbo aspero.* Vere enim liberavit le ; et deinceps semper liberabil ab omni periculo : nam dum eris parvulus, cl impar hostibus tuis, fovebit tc sub alis suis, quomodo aquila, vel gallina fovet pullos suos : quando aulcm creveris, cl per tc pugnare poteris, dabit libi scutum firmissimum, per quoti invulnerabilis esse potens; sed in hoc versiculo explicatur solum prior similitudo, in sequenti explicatur posterior. In scriptu ns sanctis duabus avibus comparatur Deus aquilae el gallinae. Deui. *32.Sicut aquila provocans pullos suos, cl super cos volitans,* ALillli. 23. *Quoties volui congregare filios tuos, quemadmodum gallina congregat pullos suos.* Aquila erui Deus ante incarnationem : gallina factus est post incarnationem vel si placeat ad Christum omnia referre , Christus ul Deus , est aquila ; ul humo, gallina : vel Christus homo tempore mortalitatis

suae gallina fuit, post resurrectionem aquila. Ait igilur, *scapulis suis obumbrabit libi,* idesl, Deus instar aquilae vel gallinae sub alis suis le colliget, el sic scapulis suis obumbrabit libi, ul neque ab ardore Solis, neque a pluvia, cl veniis, neque a morsibus milvorum timeas : quare tutissime *sub pennis ejus,* idesl, sub ejus protectione, cl defensione constituitis, sperare poteris liberationem, ct incolumitatem.

5. *Scuto circumdabit te veritas ejus, non timebis a timore nocturno.*

G. *Λ sagitta volante in die, a negotio perambulante in tenebris, ab incursu ei doemonio meridiano.*

Explicat nunc Prophela alleram similitudinem pro majoribus qui per se pugnare possunt ; hos enim Deus armai scuto admirabili. Finxerunt poeIne Achillem, el Aeneam sculo quodam coelesti donalos fuisse, ul invulnerabiles lièrent: sed illae fabulae sunl. Hic aulem clypeus, de quo loquitur David, vere clypeus coelestis esi, el invulnerabiles reddit eos, qui ipso bene uli sciunt: el dicil Prophela, *sculo circumdabit te,* quoniam scutum non est simile galeae, quae solum caput regii, vel loricae, quae tegil pcclus,cl scapulas: sed csl generalis quaedam defensio, cum possit attolli, demini, converti ad omnes paries, cl opponi omnibus ictibus. *In omnibus,* inquil Apostolus ad Ephes. 6., *sumentes scutum fidei, in* </uo *possitis omnia tela nequissimi ignea exlinguere.* S. Hieronymus ex hebraeo verni, *sculum el protectio veritas ejus.* Sed facile est videre quae fuerit causa diversae translationis: nam s. Hieronym. legit, *vesocherà el protectio.* Sepluagmla vero interpretes legerunt, 'I *ischrecha,* circumdabit te. Facile aulem fuit negligenlia librariorum mulari primani et ultimam lileram. Melior est aulem lectio, quam septuaginta interpretes habuerunt, quam ea sit quam habuit s. Hieronym. nam verbum, ^ΠΕ *sachar.* circuire cl circumdare signiflcat: nomen Π^ΠΕ soc/terù,sculum rotundum proprie désignai : non csl aulem verisimile, Prophetam scripsisse sculum el sculum: ad quam repetitionem vitandam, s. Hieronym. verlil, siulum cl proleclio : quamvis illa vox proprie non protectionem. sed scutum signified. Porro sculum hoc venias csl : sic enim diclum csl, *sculo circumdabit te veritas ejus,* ac si dictum esset,circumdabit lc vcrilas Domini instar scuti, vel clypei. Veritas Domini in scripturis sacris duobus modis accipitur, uno modo pro veracilale cl constantia in servandis promissis, ul in psal. 88. *Verilas mea, el misericordia mea cum ipso;* el infra, *misericordiam ineam* non *dispergam ab eo, neque nocebo • i,* idesl, non decipiam eum, *in veritate mea;* altero modo pro veritate Fidei revelata per Apostolos el Prophetas: de qua dicilur Jo. 17. *Sermo tuus veritas est;* el Prov. 31. Omnis sermo *Domini clypeus ignitus est;* cl ad Ephes. G. *In omnibus sumentes sculum /idei,* idesl, venialis, quae sola fide percipitur, cum sil vcrilas supernaluralis. L iraque verilas clypeus esi oplimus ad propulsanda jacula omnia inimici, sive in prosperis, sire in adversis: nam ventas promissionum Dei eslimmobilis el lirina, ul do ea dici possit: *coelum cl lerram transibunt; verba aulem mea non praeteribunt.* Luc.21. Est enim vcrilas Dei quasi lerra solida, in qua anchora spei tutissime figitur: audiora, dum per aquam descendit, non firmat navim, quoniam aqua csl elementum liquidum,el instabile: al dum lerrac adhaeret, firmissime navim relinet. Sic spes nostra dum adhaeret promissionibus hominum, non polesl non semper nularc : sed cum in Dei veritate figitur, firmissima permanel: *est enim Deus verax, omnis autem homo mendax,* inquil Apostolus ad Horn. 3. El quis ei nocere poterit, cui protectionem promittit Deus, qui mentiri non polesl? nec minus vcrilas Fidei instar sculi protegit, dum nos certos reddit, esse post hanc vilam paratam justis foelicilalcin aeternam, et impiis supplicia sempiterna : futurum judicium in novissimo die,in quo singuli homines rationem exactissimam reddent judici Deo omnium operum, verborum, cogitationum, desideriorum, omissionum, denique oliosi cujuslibcl, brevissimiqueermonis. Hacc enim, cl similia, quae veritas fidei nobis ostendit, facile prolcgcre nos posscnl ab omni lenlalionc tam in rebus prosperis, quam in adversis, si hoc sculo assidue uleremur, ideslsi veritates fidei assidue, cl fideliter cogitaremus. Quis enim non forliler adversus terrores omnes persistet, si attente cogitet illa verba Domini, Mallh. 10. *Nolite timere eos qui occidunt corpus, animam autem non possunt occidere ; sed polius timete eum, qui polesl corpus, el animam perdere in gehennam?* El quis vana blandimenta saeculi, el injusti lucri occasiones non facile spernet, si verba illa coelestis magistri serio considerare voluerit Mallh. 16. *Quid prodest homini, si* mundum *universum lucretur : animae vero suae detrimentum patiatur? aut quam dabit homo commutationem sub anima sua?* Sequitur, *non timebis a timore nocturno,* etc. In quibus verbis Prophela explicat generalim pericula, in quibus avertendis sculo venialis opus habemus. Sunl aulem verba valde obscura et a scriptoribus varie exponuntur. Duae videntur expositiones praecipuae. Una sancti Augustini, qui per *timorem nocturnum,* inlelligil lenlalioncm levem, sed occultant : per *sagittam volantem in die,* lenlalioncm levem, sed manifestam ; per *negotium parambulans* in *tenebris,* lenlalioncm gravem, sed occultam ; per *daemonium meridianum,* lentalionem gravem, sed manifestam. Altera csl sancti Bernardi serm. 6. in hunc. psal. qui per *timorem nocturnum,* inlelligil lenlalioncm pusillanimitatis: per *sagittam volantem in die,* lentalionem vanae, gloriae : per *negotium perambulans in tenebris,* lenlalioncm ambitionis vel avaritiae: per *daemonium meridianum,* lenlalioncm operis mali sub specie boni. Possumus addere tertiam expositionem, quae ex parte s. Joannis Chrysoslomi esse videtur, ul per noctem iniciligalur tempus adversitatis, per diem tempus prosperitatis: el hic sil sensus, non *timebis a timore nocturno,* idesl in nocte adversitatis non limcbis ab iis rebus,quae non laedunt, si non

timeantur: talia sunl detractiones,convicia, contumeliae, quae nocent illi a quo dicuntur; non illi, in quem dicuntur, nisi ipse timendo, ct ens magni faciendo scipsum laedat. A *sagitta volante in die,* id csl, in die prosperitatis non timebis verba laudantium, et adulantium, quae superbiam gignunt, el instar sagittarum occidunt incautos. A *negotio perambulante in tenebris,* idesl, in tenebris adversitatis non timebis veras calamitates, ct persecutiones, quas homines impii negotiando negotia iniquitatis inferunt justis. *Ab incursu el doemonio meridiano,* id est. in meridie prosperitatis non timebis a gravissimis cl notissimis sceleribus, ad quae nimia opulentia, vel potentia illos impellit. Possumus el quartam expositionem adjungere, quae pracler coderas simplex.et litteralis esso videtur, ut sensus sil, non timebis ulla pericula,neque nocturna, neque diurna. Illud enim, non *timebis a Umore nocturno,* significat, non allicieris timore ab ulla re,quae nocturno tempore timorem incutere polesl. Accipitur eoim timor pro re. quae limetur, ul 1. Pclr. 3. *Timorem eorum ne limue* rills.Sicul spes accipitur pro re sperata, el desiderium pro rc, quae desideratur, ad Tit. 2. *Expectantes beatam spem,* idesl bcalitudinem, quae speratur, et psalm. 77. *Desiderium eorum attulit eis,* idesl, rem quam desiderabant. Illud aulem. *a sagitta, volante in die.* significat, non timebis offensionem, sive calamitatem ullam diurnam. Ponilur enim sagilla pro quacumque re, quae laedere potest interdio, species videlicet pro gcncre. Illud vero, α *negotio perambulante in tenebris,* csl repetitio el explicatio illorum verborum, *non timebis a limoie nocturno* : significat enim negotium perambulans in tenebris nocturnis. Vox hebraico, '13T *davar,* significat propric *verbum.* sed accipitur pro re quacumque, quomodo eliam accipitur negotium pro quacumque actione, quae laedere potest. Sanclus Hieronymus vertit a pcsle in tenebris ambulante, quia legit. (lever.quod significat *pestem,* sed septuaginta interpretes legerunt, 'OT *davar,* quod significat *verbum.* idest, rem omnem. Illud denique, *ab incursu ct doemonio meridiano,* et repetitio cl explicatio illorum verborum. A *sagilla volante in die :* significat enim incursus, ct doemonium meridianum, omnem occursum malum, sive omnem laesionem, omnem aerumnam,quae accidere potest in die.atque adeo in ipso tempore meridiano. Sanclus Hieronymus vertit, *a morsu insanientis meridio.* Sed verbum hebraicum. *ketcb* , significat *morsum* cl *excidium,* cl *rumam.* Ideo septuaginta interpretes non male, verterunt, incursum, ul designarent gcneraPm omnem occursum malum.Vox autem,'IYOP *jasciud,* quam sanclus Hieronymus vertit *insanientis,* videntur septuaginta interpretes legisse literis transpositis, 1'0'1 vescet/, quod significat, *cl doemonio,* Vocat autem David doemonium meridiei. sive meridianum, omnem aggressorem robuslum ct potentem, qui non limet in ipso meridie nocere, ct laedere. Quoniam enim docmon princeps csl omnium iniquorum, cl malefactorum, recte transfertur hoc nomen ad omnes iniquos, et malefactores, praesertim audaces ct robustos. In

summa continetur in omnibus his verbis generalis promissio, qua securi redduntur ab omni periculo nocturno cl diurno qui confidunt in Deo, cl armali sunl clypeo veritatis : nam si *Deus pro nobis.quis conlra nox?* Homan. 8. *El quis esi. qui vobis noceat, si boni aemulatores fueritis* ? I. Pclr. 3.

7. *Cadenl a lalere luo mille, ct decem millia a dextris tuis: ad le aulem non appropinquabit.*

Pergit Prophela, cl describ'd victoriam hominis justi confidentis in Deo, el rile ulenlis elypeo verilalis. Possunt aulem illa verba, *cadenl a latere tuo,* exponi de sagittis, ul vull Euthymius, vcl dc hostibus, ut docenl Theodorelus, cl s. Bernardus, vcl de commilitonibus, ul indicat s. Augustinus. Omnia sunl vera, sed expositio s. Augustini videtur anleponenda. Nam sagittae quidem repercussae a sculo, cadenl in magna copia, sed non salis est ad vicloriam sagittas repellere,nisi eliam occurratur timori nocturno, negotio perambulanti in tenebris, el doemonio meridiano. Itaque prima expositio non plene hunc locum explicat. Altera expositio melior, duobus modis polesl intelligi: uno modo ut hostes dicantur casuri foelici casu : quod lunc fit. cum infideles convertuntur ad fidem, el peccatores convertuntur ad justitiam, el sic prosternuntur cl occiduntur, ul moriantur peccato: el de hoslibus fiant amici. Altero modo, ul hosles dicantur casuri infoelici casu, quod fil cum hostes justorum, sive docmones, sive homines mali, repelluntur a justis, cl non solum non oblinent victoriam, sed etiam victi prosternuntur el cadunt : ncc solum non lucrantur nova gaudia, sed graviora sibi ipsi praeparant supplicia. Tertia expositio verissima csl, cl simplex, ac litteralis : vull enim Prophela justos admonere,ul magnifacianl gratiam hujus victoriae, cum rara sil,cl ad paucos omnino pertineat. *Cadenl* enim in hoc praelio cx commilitonibus *mille a latere, cl decem millia a dextris: ad ipsum autem non appropinquabit* neque limor nocturnus, neque sagilla volans in die, neque negotium perambulans in tenebris, neque docmonium vastans, cl saeviens in meridie. Porro per latus videtur intelligi sinistra, cui opponitur dextera: cl quidem mille dicuntur casuri a latere, idesl, a sinistra, el decem millia a dextris: quoniam per sinistram inlelligilur adversitas,per dexteram prosperitas. Multo aulem pluies ex hominibus cadunt, pereunt ex prosperitate, quam ex adversitate. Prosperitas enim dat occasionem superbiae, deliciis, licentiae, audaciae, el aliis id penus molis: adversitas vero reddit homines humiles, castos, patientes. *Tribulatio enim,* ul ait Apostolus ad Homan, 'i, *patientiam operatur.* Jam vero numerus illo mille, cl decem millium, nihil aliud significat nisi mullos casuros a sinistris, sed mullo plurcs a dextris. Quomodo accipiuntur hi numeri lib. I. reg. cap.IS *Saul percussit mille,et David decem millia.* El Deui. 32 *Quomodo persequatur unus mille, el duo fugent decem millia* y

8. *Vorumlamcn oculis luis considerabis, cl retributionem peccatorum videbis.*

Haec csl nova causa laclliliao homini juslo, cui non solum promittitur victoria, sed cli.mi quod sil cum magna voluptate visurus propriis oculis inimicos suos jacentes, el pro meritis punitos. Quae promissio implelur aliquando in hac vita. Sic enim viderunt lilii Israel Aegyplios morluos el jacentes in liliore maris rubri, Exod. 14. Sic viderunt Moses, el Aaron absorberi vivos a terra Dalhan, cl Abyron, num. 16. Sic Ezechias vidit cadavera prostrata exercitus Sennacherib, 4. reg. 19. Sic Judith, el populus Dei. vidit capul llulopliernis amputatum,el exercitum ejus fusum,el fugatum.Jud. 15. Sed plenissime implebitur haec promissio in dic novissimo: lunc enim videbimus omnes inimicos noslros humi jacentes, inermes, el nudos, cl sine ullis viribus, cl poenae sempiternae addictos. *Verumtamcn,* inquil Propheta, *oculis luis,* idcsl. non cx auditu, cl fama cognosces, sed lu ipse cernes illis ipsis oculis, quibus vidisti arma hostium, el pericula;qui quidem oculi tunc propric lui ennil posl resurrectionem: tunc enim quomodo lui sunt, (pios te invito curiositas aperit, somnus claudit, fumus affligit, senectus obscurat, mors cxlinguil? *Considerabis,* idcsl non obilcr, cl per lransitum videbis, sed diligenter cl accurate considerabis omnes hostes tuos, qui sini, quot sini, quid meruerim , quid patiantur. *El relribulionem peccatorum ridebis.*idcsl,et lunc plane perspicies quam mercedcm habeant omnes impiorum labores. Ex quo exislcl pulcherrima species rerum: nunc enim omnia confusa el perturbata esse videniur : nam cum poena debcalur culpae, cl praemium virtuti, saepe accidit, ul jusli affligantur, ei iniqui honorentur, cl per hoc jusliliac copuletur dolor, el iniquitati conjungantur gaudium : sed in dic novissimo omnia ponentur suo loco, ct poena rciribuclur culpae, ciqtic jungclur insolubili nexu cl major poena majori culpae reddetur, cl minor minori: cl contra, nexu pariter insolubili praemium adjungetur justitiae, cl majori justitiae majus praemium, elminus minori reddetur: cl lunc implebitur quod dicilur in psalm. 57. *Laetabitur justus. cum viderit vindiciam,* idcsl. cum relribulionem peccatorum viderit: non quidem laetabitur ob calamitates miserorum,sed ob decorem justitiae ct sapientiae divinae; quae splendebit mirum in modum in suppliciis impiorum.

9. *Quoniam lu es Domine spes mea, aliissimum posuisti refugium tuum.*

Ilie versiculus facilis est quoad verba,quae sunl omnia declarata in explicatione primi cl secundi versiculi: sed dc connexione non levis quaestio csl: nam in verbis praecedentibus loquebatur Propheta cum homine juslo, dicens, *oculis luis considerabis, cl relribulionem peccatorum videbis:* nunc vilcbitur loqui cum Deo, dum ail, *Quoniam tues Domine spes mea:* cl nun apparel, quorsum liacc dicat. Ei rursum verba sequentia, *Allissimumposuisti refugium tuum,* ad hominem juslum dirigi videniur, sed nonapparclull.icunnexio. Theodorelus, cl quidam alii volunl subinlclligi verbum, *dixisti,* ul hic sil sensus, Quoniam dxisli.lu es Domine spes mea, ideo altissiiuuu; posuisli refugium tuum. Eutbymius cl alii nihil existimant subinlclligi debere: sed verba priora hujus versiculi esse hominis jusli; verba posteriora esse Prophetae: jam enim admonuimus psalmum esse dramalicum. cl ad formam dialogi faclum: ul quamvis non designentur nominalim personae, lamen nunc Propheta, nunc Îioiçfjustos, nunc Deus loqui inielligalur. Igilur puslraquam Propheta viro juslo, dicit, *scapulis suis obumbrabit libi Deus,* ul gallina pullo; *cl scuto circumdabit te,* ul Imperator militem, el non *timebis a timore nocturno,* vel *diurno;* ct multi hinc inde a dextris, el n sinistris cadent, sed libi malum non appropinquabit, quin politis devictos hostes oculis luis videbis: juslos vir his auditis interloquitur cl ad Deum conversus dicit. *Quoniam tu es Domine spes mea,* idesl, vera snnl quae audivqscd ideo vera sunl. quoniam lu es Domine spes mea. non conlido in viribus, ct armis meis, non in viribus el armis amicorum, sed in lc uno conlido,qm es unica,el lota spes mcaidicilur aulcm Deus ipse spes justorum, quoniam jusli non sperant solum auxilium a Deo, sed ipsum Deum sperant sibi (ore voluti arcem munilissimaro. ad quam confugientes lemporc persecutionis, el in qua per fidem,spem, cl charilalcm, perque orationem cl contemplationem habitantes, nihil adversi pali possint. Atque hoc bene Propheta intellexit ct ideo subjunxit, *Aliissimum posuisti refugium tuum,* quasi diceret. recte, ac sapienter posuisli Deum spem luam sic enim refugium tuum constituisti lo arce omnium ollissima, cl munitissima , ad quam(ul m versiculo sequenti dicetur) nullum malum pertingere poterit. Ubi observandum csl,per Aliissimum non inlelligi rem aliquam ollissimam, sed ipsum Deum, cujus unum ex nominibus csl Ailissimtis: nam in hebraeo habelur . *helion,*quodcsl unum cx decem nominibus'Dei.el significat Altissimum, sive *Excelsum,* cl in graeco habetur υψιστον generis masculini , cl *•/.αιαγχρτρ* genens foeminini. Ex quo inlclligirnus numen Mitissimum non esse adjectivum , quod cmn subslanlivo, *refugium,* concordari debeal, ul sensus sit, posuisli libi refugium aliissimum , sed elegisti libi Deum, qui dicilur cl esl Allissinius,in domum sive arcem refugii.

10. *Non accedet ad te malum, el flagellum* non *appropinquabit tabernaculo tuo.*

Explicat nunc Propheta quid boni consequatur justus cx eo. quod refugium sibi constituit in Altissimo: ac dicit cum tutissimum fure ab omni malo. Duplex csl malum, culpae, ct poenae. Malum culpae absolute, cl simpliciter malum csl; ideo dc malo culpae inlclligirnus, *non accedet ad te mulum:* malum poenae non est simpliciter malum, propicrca dc malo poenae explicandum existimamus, id quod scquiiur. ct *flagellum non appropinquabit tabernaculo tuo.* Malum culpae esso malum absolute el simpliciter,malum poenae non item; cx eo constat, quod malum culpae facit ho-

minem malum;malum poenae non facit malum,sed miserum: malo culpae nemo bene uti polesl-.malo poenae bene uti possumus: malum culpae non poles! dici bonum, quia non est justum cum sil iniquitas: neque csl utile, cum is qui peccat semper plus perdat, quam lucrclur;malum poenae bonum dici potest, cum saepe, sil justum cl utile ; mali culpae non csl auctor Deus, qui csl auctor omnis boni: malum poenae a Deo csl Judice juslo. Denique id etiam colligitur ex verbis Propliclac:nnm cum dicit, *non accedet ad le malum,* loquitur de malo, quod in nobis est, cl extra nos esse non potest, cl tale csl malum culpae, quod nonnisi intra nos, idest, in libero nostro arbitrio esse potesl, cum addit, cl *flagellum non appropinquabit la bernaculo luo,* loquitur dc malo , quod potesl locum habere in rebus nosti is, in libris , in servis, In domo, in agris, in substantia reliqua,cl tale csl malum poenae. Sed exist'd non levis dubitatio de veritate hujus promissionis: nam David unus erat ex justis,cl confidentibus in Dco:el tamen ad eum accessit malum culpae, adulterium cl homicidium cl flagellum,imo flagella mulla appropinquaverunt tabernaculo ejus: sic enim ipse dicit in psal. 72. *Lavi inter innocentes manus meas, el fui flagellatus tola dic,* quod idem dici potesl de Job. Tobia. Prophetis, el Apostolis, cl de ipso Chrislo, quod ad flagellum allinet: omnes enim flagellati sunt,imo *Deus ipse flagellai omnem filium quem rccipil,* ad hebr. 12.Duae sunl responsiones.quae dari possuni ad hanc dubitationem. Prior esl.hanc promissionem non perlinere ad hanc vilam. sed ad fuluram, (piando impletum erit illud, *oculis luis considerabis, cl relribulionem peccatorum videbis:* lunc enim in tabernaculum coeleste ingressi tutissimi erimus ab omni malo tam culpae, quam poenae: nam ideo *confortavit Deus seras portarum coelestis .Jerusalem* , ul dicilur in psal. 147. *cl posuit fines ejus pacem,* ul flagellum ad ipsum appropinquare non possil. Posterior solutio est, pertinent quidem hanc promissionem ad tempos hujus vitae, sed sano modo esse intelligendam: nam non accedet malum culpae ad electos justos, cl in Deo confidentes, non quod peccare non possint, sed quia per divinam, el singularem providentiam ipsum etiam peccatum ipsis cooperabitur in bonum: quoniam permittet Deus cos in peccatum labi, ul inde liant humiliores, cl cautiores, cl tanto magis accendantur in amorem Dei , quanto se agnoscent ejus gratiae.cl misericordiao magis debitores: sic de s. Petro dicit s. Gregorius liomil. 21. in evangelio, quod idem dos. Apostolo Thoma, el s. Maria Magdalena , aliisque permultis diri potesl. Flagellum vero, idest, malum poenae non appropinquabit tabernaculo ipsorum,quoniam ipsi habitantes per desiderium in coelesti tabernaculo , cl conversantes cum Apostolo Paulo per assiduam contemplationem in coelo,mala ista temporalia vix sentient, ct omnino contemnent: imo malo esse non reputabunt, sod bona, cum materiam patientiae, cl segetem gloriae illis praebeant hoc certe sentiebat Apostolus cum diceret, /Jeplc*tus sum consolatione, superabundo gaudio in omni tribulatione nostra.* 2. Corinth. 7.

11. *Quoniam Angeli» suis mandavit de te, ul custodiant te in omnibus viis luis.*

Hunc versiculum, cl sequentem allegavit diabolus in disputatione cum Chrislo. Mallb. 4.sed perperam; quorrivm Chrislus non eguit custodia angelorum, ul s. Thom. docet in !. p. qu. 113. ari. *I.* ad primum: Christus enim ratione divinitatis custos csl angelorum, cl hominum, *el omnia portai verbo viriatis suae,* ad hebr. 1. llalione animae beatus erat,ac per hoc custodia non egebat,quern admodum neque nos egebimus , cum beati erimus. Denique ratione carnis, eguit quidem tempore mortalitatis suae protectione aliqua sed eam illi exhibebat verbum divinum, cum quo hiposlalicc unita erat; sed his omissis; quoniam poterat homo justus dicere, jam quidem securus sum nihil mihi mali eventurum, cum ero in coelesti tabernaculo; sed audire cupio, quis me custodiet in via. ne forte errem a recto itinere, vel incidam in latrones, aul in foveam aliquam rinm, respondet Propheta, Ne timeas, quoniam *angelis suis mandavit de te. ut custodiant te in omnibus viis luis.* Sed verba singula consideremus. *Quoniam,* particula, reddit rationem verborum sequentium, non praecedentium; esl enim sensus, quoniam Deus mandavit angelis ut custodiant te in via, iden ipsi angeli in manibus te tollent, ne unquam offendas ad lapides pedem tuum, Angelis. Angeli sunl spiritus beati, cl principes nobilissimi, el eorum custodia tutissima esl. quoniam polcnlissiini.sapienlissimi, cl oplimi sunt: c.xquo admonemur, quanti Deus laciat genus humanum, em tam magnos principes attribuit quasi paedagogosised cur dicit,angelis,et non potius angelo? quoniam habemus quidem singuli singulos angelos custodes proprios, ut colligitur cx verbis Domini. Matlh. 18. *angeli corum semper vident faciem Palris mei.* et c\ actis Aposlol. cap. 12. *Angelus ejus csl,* tamen habemus eliam Angelos alios custodes communes, cos videlicet, qui praesunt civitatibus,out regnis, dc quibus vide Daniclcm capit. 10. cl sanctum Basilium lib. 3. in Eunomium. Suis. Hoc additur, quoniam sunl eliam angeli mali, dc quibus dicilur \pocal. 12. *Et draco pugnabat, cl angeli ejus;* Deus ergo mandavit angelis suis, ul te custodiant, non mandavit angelis alienis, qui non custodire, sed perdere tantum noverunt. Origenes hum. 33. in Lucam, ct e.x eo Joannes Cassianus collatione 13. docent, deum unicuique nostrum duos angelos attribuisse, unum bonum, qui nos protegendo custodiat, allerum malum, qui nos lentando exerceat. Sed falsa ista sententia csl: *Deus enim intentator malorum est,* Jacob, 1. cl mali angeli non egent mandato Dei, ut nos lenient: salis enim per se ad hoc agendum prompti sunt. *Mandavit:* haec csl praecipua causa . cur angeli diligentissime nos custodiant, quia videlicet Deus id eis mandavit: quamvis enim libenter id faciant, quia nos amant, cl quia malos angelos oderunt, cl quia cupiunt instaurari sedes coelestis Jerusalem, cl quia sciunt id esse gratissimum regi suo Chrislo Domino: tamen nihil magis cos movet, quam praeceptum Domini: inlclligunt enim se esse ministros Dei,cl Deum nihil ma-

gis requirere a ministris suis quam promptam, ac simplicem obedienliam. *Dc te.* Hoc significat. Deum quidem omnium hominum providentiam gercrc.el omnibus, ac singulis hominibus angelum custodem dedisse: lam peculiari affectu prosequi homines justos, alque in se confidentes, cl ideo peculiari studio mandavisse angelis suis dc lc, idesl, de lc homine justo, cl confidente in auxilio ejus. *Ul custodiant* te.Hoc csl quod Deus Angelis bonis mandavit, ut custodiant justum ab hoste invisibili, idesl, ab angelis malis: quandoquidem homo, qui carne circumdatus csl, ct nihil cernere potest, ni* si quod oculis carnis manifestatur, impar csl ad praelium cum docmonibus, nisi a polentiorc adjuvetur. *In omnibus viis suis.* Non dicil in via, sed in viis, ct in omnibus viis: quia muline sunl viae hominis, cl in omnibus auxilio angeli custodis opoi. Vin csl le.x, juxta illud ps. 118. *Beati immaculati in via,qui ambulant in lege Domini.*cl ibidem, *viam mandatorum tuorum cucurri.* Via quoque esi operatio, juxta illud Proverb. 8. *Dominus possedit mc in initio viarum suarum.* Denique viia praesens est quaedam via, ul s. Basilius pulchre docet in explicatione psalmi primi. Via legis csl multiplex, quia inultae sunl leges; via operationis csl etiam multiplex, quia mullae sunl operaliones; via quoque vitae, est multiplex, quia mullae sunt partes vitae mullae aetates, mulli status, in omnibus igilur islis viis egemus custodia, quoniam labi possumus in omni lege, in omni operatione, in omni aetate, el statu vitae nostrae.

12. *In manibus portabunt le, ne forte a/fondas ad lapidem pedem tuum.*

Hic versiculus plenus est metaphoris, sed alioqui facillimus esi. Itaque solum explicandum est quae sunl manus angelorum, qui lapides in via, qui pedes hominum. *Manus angelorum,* sunl intellectus, ct voluntas; sive sapientia cl potentia; nam inlelligendo, cl volendo omnia faciunt. *Lapides in via,* sunl omnia impedimenta, quae occurrunt in hac vita,sive temporalia, sive spiritualia; scandala, lentaliones, persecutiones, cl similia. *Pedes,* quibus ad lapides offendero solemus, sunl affectus humani. Pes tuus, inquil s. Bernardus serm.13. affectio tua; cl s. Augustin, in Psal. 94. Pedes nostri, in hoc itinere affectus nostri sunt. Duo sunl aulem principales affectus, quasi duo pedes,amor el limor: cl quocumque homo operando, loquendo, desiderando pergit, vel amore movelur, vel limore: amore acquirendi aliquid boni, vel limore illud amittendi, sive amore cavendi malum, vel limore illud incidendi. Tunc aulem offendimus pedem ad lapidem, cum oblata occasione lemporalis boni acquirendi, vel temporalis mali evadendi lubimur in peccatum, unde bonum aeternum amittimus, cl sempiternum supplicium incurrimus: sed qui habitant in adjutorio Allissimi nb angelo custode ila juvantur, ul vel occasio illa tollatur, idesl, lapis ille dc via removeatur: vel animus ila illustretur ad vera bona, cl vera mala internoscenda, ut pede, idesl, affectu elevalo a terra, occasio lemporalis boni, quod sine peccatu acquiri non potest, facile contemnatur, el malum temporale, quod sine peccato vitari non polesl, patientissime toleretur.

13. *Super aspidem, el basiliscum ambulabis, el conculcabis leonem, cl draconem.*

Posleaquam prophela loculus csl dc angelis bonis, qui justum in Deo confidentem custodiunt, adjungit de angelis malis, ac dicit, cos justo confidenti non praevalituros, sed e contrario ab co conculcandos, cl conterendos, juxta illud Apostoli rom. IG.Deus *aulem pacis conterat satanamsub pedibus vestris velociter.* Vocat aulem satanam Prophela serpentem propicr astutiam, ct leonem propter ferociam: el quoniam mulla sunl genera serpentium, vocat cum aspidem, basiliscum, el draconem, quoniam cum astutia , quae omnibus serpentibus communis csl,habet aspis conjunctam obstinationem, basiliscus crudelitatem, cl draco polenliam, ct vires maximas: quae omnia diabolo mirifice conveniunt. Neque solum hoc loco diabolus vocatur serpens et leo, sed etiam alibi saepe: nam Job 2G. cl Isaiac 28. *serpens, sive anguis tortuosus* nominatur, Apoc. 12. dicilur draco,el cap. 20. *serpens antiquus,* I.Pelr.a. *lco rugiens,* alque haec videtur esse expositio litteralis, quam sequuntur ss. Patres Chrysoslomus, el Auguslinus cl alii, tamen rejiciendae non sunt aliae 1res expositiones. quae ad hunc locum adferri solent. Una csl Theodoreli, el Euthymii, quod hoc loco promillalur subjectio verorum serpenium, el leonum hominibus justis.atque in Deo confidentibus. Scimus enim Danieli non nocuisse Icones, neque s. Paulo viperam, el in histonis ss. Patrum as. Gregorio, Sulpilio, Palladio, aliisque bonis auctoribus descriptis, non rara sunl exempla subjectionis exhibitae sanctis viris a leonibus cl serpentibus, aliisque sylvesiribus feris. Altera est per ista quatuor nomina intelligi quatuor persecutiones ecclesiae: persecutionem Judaeorum , qui instar aspidum surdarum obstinatissimi sunt ; persecutionem haereticorum,qui per basiliscum designantur; persecutionem paganorum, qui Iconibus comparari possunt; et persecutionem anlichrisli, qui salis apte draco nominari polesl. Hanc explicationem ex parte indicavit s. Auguslinus. Tertia est S. Bernardi, el aliorum , qui per isla qualuor animalia quatuor vitia significari docent; per aspidem videlicet obstinationem, vel avaritiam ; per basiliscum invidentiam; per Iconem superbiam; per draconem iracundiam. Sed vir juslus, cl non suis viribus, sed auxilio Dei fretus, facile per charilatem super aspidem, el basiliscum ambulabit, el per humilitatem conculcubil leonem, ct draconem.

11. *Quoniam in me speravit, liberabo* eum, *protegam eum, quoniam cognovit nomen meum.*

Quoniam *in ore duorum vel trium tesliumstalomne verbum,ul* dicilur Deui,17. Prophela sanclus

tribus testimoniis probare voluit,quod initio promisit, cos omnes protegendos a Deo, qui vere confidunt in Deo. Primum testimonium fuit hominIsjusli,qui cx proprio experimento testimonium reddidit veritati dicens,*Quoniam ipse liberavit me de laqueo venantium, etc.* Alterum leslimonium fuit ipsius Prophetae, qui ut Spiritus sancli tuba, vel praeco dixit, *Scapulis suis obumbrabit libi, etc.* Testimonium tertium est ipsius Dei, qui in tribus ultimis versiculis confirmat omnia, quae, supra dicta sunt, cI multa cliam addit. SunI enim in bis Iribus versiculis octo promissa Dei, quae optimo ordine incipiunt a liberatione a malis, ct procedunt usque ad exaltationem ad summum bonum: el quidem quatuor perlinent ad hanc vitam, *Liberabo cum, protegam eum, exaudiam eum, cum ipso sum in tribulatione :* quatuor reliqua ad vitam futuram, *eripiam eum,glori/icabo eum. longitudine dierum replebo eum, ostendam illi salutare* meum. Ait igilur. *Quoniam innie speravit, liberabo* cum: libertas, quae hic promittitur, sive liberatio potest intelligi generalim ab omnibus malis, cI potest referri ad liberationes supradictas per angelos,per scutum ct per alias res ul sensus sil.non putei justus liberari se posse per scutum, vel per angelos sine me,illa enim sine me nihil possunt:sed ego liberabo cum per scutum,perangelos,el saepe cliam per mcipsum sine illis, quoniam in me, non in illis, potissimum speravit. Caeierum polesI cliam olliore sensu significari hoc locolibcrias tyrannide viliorum,quae csl libertas propria hominum justorum perfectorum, cI pracler cacteras omnes maxime expetenda, de qua Dominus dicit in evangelio Joan. 8. *Qui fecil peccatum; servus est peccati; el si vos filius liberaverit.vere liberi erilis.* Haec vero libertas non dalur omnibus, sed sperantibus in Deo. *Quoniam,* inquit, *in mesperavil, liberabo cum,* ubi vox Hebraea. |PI£)Π *chasak,* adhaerere, diligere, placere significat : quare non quaccumquc spes, sed ea fiducia, quae oritur ex bona conscientia el cx dilectione, el filiali adhaesione nascilur, liberal hominem a tyrannide viliorum: nam quemadmodum cupiditas ligat , ct captivum facit : ita charilas solvit, cI liberum lacii; clquo magis chnrilas crescit, eo magis cupiditas minuitur: cI cum perfectissima erit charilas,dadhaesio ad summum lionum, time perfectissima eril libertas, quae ab Apostolo dicitur *libertas gloriae /iliorum Dei,* ad Horn. 8. Sequilur altera promissio, *protegam eum quonian cognovit nomen meum.* Nam qui liberatur in hac vita a tyrannide viliorum, non perfecte liberatur: sed eget protectione. Dei,tum ul non iterum captivus ducatur ab hostibus, tum ut proficial in acquisita libertate gratiae, donec perveniat ad libertatem gloriae ; ideo Deus protectionem continuam pollicetur iis, qui cognoverunt nomen ejus: dicilur autem cognoscere nomen Domini, qui ejus potentiam, cI sapientiam, ct bonitatem cognoscit, unde in spem, el fiduciam firmissimam erigitur. Iljciltir cliam cognoscere nomen Domini, qui cx inluna familiaritate. novit Deum ut pastorem anticum, cI patrem: dc qua notitia dicitur in evangelio Joan. 10. *Ego sum pastor bonus el cognosco oves meas, cI cognoscunt me meae* ; ct conlra dc aliis dicilur Mali. 25. Aon *novi ros,* cI 2. Toss. I. *Dantes vindictam iis, qui non noverunt Deum.* Imdf.ibilis omnino benignitas Dei csl, qui non solum innotescere dignatus est ul Dominus, sed etiam ul amicus.quod miratur David cum ait, *Quid est homo, quia innotuisti* ei ? psal. 143.

15. *Clamabit ad mc.ct ego exaudiam eum; cum ipso sum in tribulatione,eripiam eum, el glorificabo eum.*

In hoc versiculo qualuor alia promissa continentur. Primum esi exauditio generalis, quae soli Deo. qui omnipotens est, convenire polesI; quod aulem baccsit promissio generalis exaudiendi omnes preces conlidcnlium in Deo, perspicuum est cx eo, quod nulla reslricljo adhibetur, sed absolute dicilur,eæaudiarncum.Diinde alia tocascriplurae confirmant hanc promissionem. Deui. 4. Aon *est alia natio lam grandis quae habeat Deos appropinquantes sibi, sicul Deus nosler adest omnibus obsecrationibus* noiQris.Joan.15. *Quodcumque volueritis, petetis,el fiet vobis.* Mini Li *Omnia quaecumque orantes petilis.credite quia accipietis . el evenient vobis.* Jo. 3. *Fiduciam habemus od Deum, el quicquid petierimus accipiemus ab eo.* Quamvis aulem conditiones nonnullae requirantur, ul semper oratio exaudiatur, tamen praecipua est, quae habetur hoc loco, cum dicilur, *Clamabit ad me* ; clamor enim significat vehementiam desiderii cx dilectione,el fiducia procedentem. Sequuniur tria promissa. Cum ipso sum. *in tribulatione, eripiam eum, ct glorificabo eum* quae promissa optime respondent tnbusdiebus lotius anni celeberrimis: Feriae sextae,in qua Dominus in croce pendens in maxima tribulatione fuit; Sabbato in quo erutus de omni tribulatione suaviter requievit; el diei dominico, in quo resurgens ex mortuis gloriosissime triumphavit. Ejusmodi 1res dies ad omnes justos, el electos perlinent: omnes enim cum Christo tribulationes ferre debemus. Feria sexta, idcsl, in hac vita quae brevissima csl, el pro uno die computatur: deinde requiescere in sepulchris dic sabbati: denique resurgere die Dominica, el cum Christo in aelernum glorificari. Ait igilur Dominus, *Cum ipso sum in tribulatione;* qui enim clamabat, ante omnia donum patientiae postulabat, quae *necessaria csl. ut reportemus promissiones Dei.* ad hebr. 1(). Dominus aulem, qui dixit exaudiam eum , primo loco promittit donum patientiae dicens. *Cum ipso sum in tribulatione,* in qua sententia singula verba suum pondus habent. Illud, *cum ipso,* significat, Deum quidem esse cum rebus omnibus mullis modis, sed speciali quodam modo,per internam consolationem, et influxum ineffabilis dulcedinis esse cum iis, qui tribulantur, quomodo mater aegrotanti filiolo majora signa benevolentiae exhibet quam caeleris liliis bene valentibus: et nos munes membrum male offectum diligentius fovemus , quam caetera membra sana. Illud, *sum,* est verbum temporis praesentis, cum caetera omnia sini temporis futuri, *liberabo, protegam, exaudiam, eripiam, glorificabo, replebo,ostendam·,* hoc autem significat, tribulationem hujus \Uae esse um-

mcntancam: quia dc tempore praesenti nihil habemus, nisi momenta imparlibilia: proinde proprie Apostolus dixit 2 Corinthios i. *quod in praesenti est momentaneum, cl leve tribulationis nostrae, supra modum in sublimitate aeternum gloriae pondus operatur in nobis.* Itaque misericordia Dei nostri facit, ul tribulatio non nisi gutlalim instilletur nobis, cum futura gloria sit quasi flumen inundans, juxta illud psal. 36. *Torrente voluptatis tuae potabis eos.* Illud, *in tribulatione,* significal, Deum in hac vita donare quidem consolationes multas amicis suis, sive corporales, sive spirituales, sed non sine admixtione tribulationis. S. Basil, hom. 5. in Exameronscribit in statu innocentiae nasci solilas in campis rosas sine spinis, sed post peccatum inventas quidem fuisse spinas sine rosis, sed non rosas sino spinis, ul impleretur illud Gen. 3. *spinas et tribulos germinabit libi.* Sed quicquid sil dc veritate historiae, moralis significatio verissima est: nam tribulationes sine consolationibus aliqui habent, praesertim ex impiis: consolationes sino tribulatione in hac vila nulli habent: neque impii, ncquo pii, sed hoc es! discrimen inter pioscl impios, quod pii cum tribulationibus veras, cl solidas a Spiritu sancio consolationes habent: impijcumconsolationibus brevibus, el apparentibus magis, quam veris veras, ct solidas tribulationes habent. *Fructus spiritus csl charilas et gaudium, cx* Apostolo ad Gal. G. qui aulem spiritum non habent, quomodo fructum ejus habere possunt? Sequitur, *Eripiam cum:* quae promissio proprie spectat ad vitam futuram: justi enim in morte liberantur ab omni tribulatione praesenti, ct futura: sic enim scribit S. Joan. ApOc. 14. *Jleati mortui, qui in Domino moriuntur: jam enim dicil spiritus, ul requiescant a laboribus suis,* cl Apoc. 21. *Absterget Deus omnem lachn/mam ab oculis corum, cl mors ultra non erit neque, luctus, neque clamor, neque dolor erit ultra.* Impii vero videntur quidem eripi per mortem a tribulationibus hujus vilae, sed non vere eripiuntur a tribulatione , sed transeunt de tribulatione temporaria ad aeternam: quomodo non dicuntur proprie de carcerc hberari, qui educuntur dc carcere ad patibulum. Aliquando tamen sancti viri etiam in hac vila eripiuntur ab aliqua tribulatione, ut contigit Patriarchae Joseph, Job, David, Tobiae, Danicli, Iribus pueris, Susan nac cl aliis: sed illa modica cl temporalis liberatio fuit. liesial quarta promissio. *El glorificabo eum,* quae interdum in hac vila utcumque adimpletur: saucius enim Job post gravissimam tribulationem non solum ab illa ereptus cl liberatus fuit, sed eliam valde glorilicalus, quod idem legimus dc Patriarcha Joseph, cl de rege David. Caelorum vera glorificatio ad aliam vitam sine dubio pertinet: *tunc enim justi fulgebunt sicut sol in regno Patris eorum,* Matthaei 13. *El sedebunt super sedes judicantes mundum universum.* M it. 19. et I. Cor. 6. de quorum gloria Prophcla « nui psal. 138. J/i/ii *autem nimis honorificati sunl amici lui Deus, nimis confortatus est principatus corum.* Et Apostolus concinit ad Hornano* 8. Aon eunt *condignae passiones hujus temporis ad futuram gloriam, quae revelabitur* in *nobis.*

16. *Longitudine dierum replebo cum, ct* ostendam *illi salutare meum.*

Haec sunt duo postrema beneficia: quae promittuntur iis, qui habitant in adjutorio Allissimi, cl continent explicationem beneficii sexti, in quo dictum est, *glorificabo cum,* gloria enim sanctorum nascetur cx adeptione summi boni; summum vero bonum csl actcrna foelicitas: nam foelicitas sine aeternitate, est foelicitas misera, cl aeternitas sine foelicilalo csl aelerna miseria: primum ergo describitur In hoc versiculo vera aeternitas: cum dicilur, *longitudine dierum replebo cum:* deinde vera foelicitas. cum additur, *El ostendam illi salutare meum.* Per longitudinem dierum intelligible diuturnitas temporis, sed tanta ul plane repleat desiderium humanum, hoc enim promittit qui dicil, *longitudine dierum replebo cum.* quii vero non potest rcpicri desiderium humamini, nisi aelerna duralionc, ideo per hanc longitudinem dierum significatur aelerna duratio. UlihiraulcmScriptura ejusmodi verbis in designanda aeternitate, quia nobis loquitur, qui non novimus aliam longam duralioncm, nisi in diebus mullis, aut longis; alioqui enim in vera aelcrnitac non erit successio dierum, sed una dies semper manens, vel potius unum momentum, semper durans absque ulbmutatione, aul vicissitudine. At, inquies, vicissitudo temporum mirifice delectat, el videmus homines variis oblectationibus fallere taedium longitudinis dierum in aestate, ct longitudinis noclium inhyeme. Ilcspondeo, id accidere, quia tempora hujus vilae sunt omnia variis incommodis plena, cl ideo semper anhelamus ad futura: sed quando vcniclilla dies, qua nulla expcctari poterit melior, votum omnium erit, ul illa semper duret. *El ostendam illi salutare meum:* si persalutare inlclligamussalutem, sensus erit, ostendam illi salutem meam, idesl, cfiiciam, ul vir justus non amplius ex fldevivat credendo quod non videt, sed plane vident, et sentiat, atque experimento proprio cognoscat saliitcm. quue cx me est: est aulem solus liacc, qunc nobis promittuntur, ipsa Dei visio, quae perfectu, cl perpetua sonitas lotius hominis erit: tunc enim sanabitur mens ab omni errore, cl ignorantia, cum ad summam sapientiam perveniet, quae invisione supremae atque ollissimae causae posita csl. Ex illa sapientia noscetur in voluptate amor ergasummum bonum ardentissimus, et stabilis, unde perfecte sanabitur affectus ab Ginni mala cupiditate, Redundabit aulem haec sanitas in partem inferiorem, quae superiori sine ulla resistentia, vel rebellione subjicietur, cl in ipsum corpus, quod immortale, impassibile , formosissimum , cl sole fulgentius resurget. Quod si per *salutare,* inlclligatur salvator, ul s. Aug. magis probal , tunc sensus erit. *Ostendam illi Salvatorem meum,* idesl, Salvatorem, quem ego misi, ct faciam, ul vir justus oculis mentis cernai eum,qua Deus csl cl oculis corporis cernai eumdern, qua homo est: quam ostensionem suae divinilafis promisit Gliri-

sins,Joan. 11. cum ail,Qui *diligit ma, dilitjclur a paire mco.cl ego diligam eum,cl manifestabo ei meipsum.* Haec aulem manifestatio divinitatis, ipsa csl vila aelerna, el summum bonum, cl salus sive sanitas perfecta lotius hominis.Quare sententia hujus loci in idem recidit, sive per *salutare* inlclligamus salutem, sive Salvatorem. Sed libet in fine hujus psalmi admirari caccilalem generis humani: nam cum omnes cupiant foclicilalcm aeternam, neque possunl eam non vehementer optare: tamen pro temporali,cl parva prosperitate sive in divitiis acquirendis, vel cumulandis , sive in honoribus el dignitatibus adipiscendis, vel conservandis , sive in delectationibus carnis ac sensuum undecumque captandis , nihil non factual , currunl, discurrunt, vigilant, laborant, sudant, ingenium acuunt, lingpam expoliunt, animum intendunt: el pro vera.cl solida, cl sempiterna foclicilatc, pro veris divitiis, pro summis honoribus, pro ineffabili jucunditate, quae parata sunl diligentibus Deum, ila pigri sunl, ul pro his vix digi.um movere dignentur, llorror est omnino cogitare, hominem ratione, cl inteliigenlia praedi, lum iis rebus consectandis toto vilae suae tempore occupari, quibus saepe aditum ad aelerna, cl summa bona sibi ipse praecludit. Orandus est Deus, ul qui promittere dignatus est lam ingentia bona, idem spiritum bonum nobis infundat, et illuminatos oculos cordis habere nos faciat, ut sciamus *quae sit spes vocationis ejus, el quae divitiae gloriae haeredilalis* ejus, tn sanclis.ul Apostolus admonet Ephes. 1.

PSALMUS XCI.

TITULUS, ET AIIGUMENTUM PSAI.MI

Psalmus cantici in dio Sabbati.

Ilie titulushabetur in omnibus hebraicis.graccis, ct lalinis: cl conlincl argumentum psalmi; csl cnim compositus psalmus, ul conletur in die sabbati, ad erudiendum populum, ut discal dic sabbati vacare laudibus Dei, praesertim ob creationem, el gubernationem mundi. Errant Judaei, qui otium sabbati sibi datum esse existimant ad vacandum conviviis, cl deambulationi. El judaeos imitantur Christiani, quando ignorantes sabbalum cordis, in sola abstinentia ab operibus, el labore manuum sanctificationem festorum constituunt; haec enim oporlcl facere, cl alia graviora non omillerc, boc csl, sanctificandi sunl dies fcsli abstinendo ab operibus servilibus, sed otium illud ponendum csl in considerandis operibus Dei, cx qua consideratione accenditur amor divinus, cl sit in corde quies, ct tranquillitas ineffabilis, quae dicilur Sabbatum cordis, sabbalum vere delicatum, cl sanclum.

EXPLICATIO PSALMI XCI.

I. *Bonum esi confiteri Domino, cl psallere nomini luo Altissime.*

Haec csl exhortatio ad laudandum Deum cl psalterio, cl voce. *Bonum,* inquil, *csl confiteri Domino,* idesl, justum, utile, delectabile, cl honorificum csl confiteri Domino confessionem laudis: justum, (|'uia debitum: utile, quia meritorium: delectabile,qm:a dulce csl amanti laudare dilectum:honorificum, quia munus csl quasi proprium coelestium potestatum. *El psallere nomini luo Altissime,* idesl, non solum bonum csl confiteri corde, cl lngua, sed eliam instrumentis musicis, quale in primis psalterium csl, laudes personare nomini luo, idesl, gloriae tuae o Allissitnc.

2. *Ad annunciandum mane misericordiam luam·, cl veritatem tuam per nodem.*

Haec est materia confessionis, do qua dictum csl, *Bonum esi confiteri.* Bonum igitur est confiteri , *ad annunciandum mane misericordiam tuam,* idcsl, ul annunciclur, cl praedicetur omnibus misericordia lua, qua mundum creasti el veritas, sive justitia qua mundum gubernas: ct quoniam opus misericordiae manifestum est, annumualur dc dic: quis enim ignorat coelum, cl lerram. el quicquid in cis est, a Deo fuisse condita cx misericordia, cl bonilalc, non ex necessitate, vel debito? Quia vero opus justitiae occultum csl, cum arcano Dei judicio saepe jusli afllicanlur, cl iniqui axallcnlur, ideo hoc opus annuncianlur *per nodem,* in^ol scuro fiilc», non in lute cognitionis. I-

tom annunciator mane misericordia, cl per noctem juslilia, ut homines *in luce* prosperitatis gratias agant misericordiae Dei, el in tenebris tribulatio» ms gratias agant justitiae Dei: nam, ul s. Augustinus *hoc* loco docet, non minus paler amat filios, quando blanditur, quam quando minatur: nec minus grati esse debemus Deo disciplinam correptionis danti tempore tribulationis,quam beneficia conterenti tempore prosperitatis. Quare imitari debemus hunc euindem Prophetam, quia alibi canit, *Benedicam Dominum in omni tempore: semper laus ejus in ore meo:* psalm. 33.

3. *In decachordo psalterio, cum cantico in cithara.*

Explicuit materiam confessionis, dc qua diclum erat, *Bonum est confiteri Domino,* nunc explicat quod adjunxit, *et psallere nomini luo:* dicil enim psallendum esse in psalterio, cl cithara, sed non sine dulci canlico vocis humanae. In hebraeo videtur distingui decachordum a psalterio: sic enim verlil saucius Hieronymus, *in decachordo, el in psalterio:* el vere habetur distinctio in codice hebraico: sed lamcn constat psalterium fuisse instrumentum decem chordarum: sic enim legimus in psalm. 32. *Confitemini Domino in cithara, in psalterio decem chordarum psallite illi,* cl in psal. 143. *In psalterio decachordo psallam libi,* cl concordai textus hebraicus cum graeco, el latino, quare hoc loco ubi dicitur in hebraeo in dcchacordo.el m psalterio; vel abundant illae particulae, cl, *in,* el eas Septuaginta in suis libris non invenerunt: vel eerie significant non dislinclionem, sed explicationem, ac si diclum cssel, *In decachordo, in psalterio,* inquam, sed res non est magni momenti. Qui<l spiritualilcr signified psalterium, cl cilhara, diximus in explicatione psalmi tricesimi secundi, v. 2.

J. *Quia delectasti me Domine in factura lua, el in operibus manuum tuarum cxullabo.*

Incipit nunc praedicare opus creationis, quod ad misericordiam perlinet, contemplatus, inquil, pulchritudinem, varietatem, excellentiam, virtutes, utilitates facturae luae, coeli, lerrae, aquarum, syderum , animalium, plantarum; admirabilem animo voluptatem percepi: sed in Insomnibus non ipsa factura lua me delectavit: quoniam non subslili in ea, sed *tu me delectasti in factura lua,* ex ea enim ascendit animus ad infinitam pulchritudinem luam considerandam, el in amorem laudae pulchritudinis raptus coepi vehementius admirari, el delectari, ac proplerea jugiler *comitabo,* el exultons *laudabo te in operibus luis.*Nola diligenter, non dixisse Prophelum, deleclavil me factura lua; sed *delectasti me in factura lua·,* quando enim sistimus in delectatione creaturarum, fiunt creaturae muscipulae pedibus insipientium, quomodo facta csl Bethsabeae pulchritudo muscipula pedibus ejusdem Prophetae, quando eam videns in ea delectari voluit. Nola praeterea pro voce, cxullabo, in hebraeo esse, *arannen,* quod significat, *exclamabo;* quare cxullabo, exponendum est, prae laetitia, el admiratione, exaltans cantabo laudes tuas magna voce cordis, cl corporis.

ii. Quam magnificala sunl opera lua Domine', nimis profundae factae sunl cogitationes luae.

Quia dixerat se valde delectatum osse in operibus Domini ne quis existimaret, eum plane comprehendisse, ac penitus inspexisse omnem excellentiam operum Domini, addit opera Domini majora, el sapientiam, per quam facta sunl. profundiorem esse, quam ul ad eorum perfectam cognitionem pervenire in hac vita possimus. Quam ma*gnificata,* inquit, *sunl opera lua Domine,* idesl, admiror magnitudinem, el excellentiam operum tuorum: non comprehendo animo, vel cogitatione tantam magnitudinem: vere enim dixit Ecclesiasticus cap. I. *Arenam maris, el pluviae gutter, tt dies saeculi quis dinumeravit? Altitudinem coeli, cl latitudinem lerrae, ct profundum abysd quis dimensus est?* Sed haec licet magna sint valde. lamcn sine comparatione major csl sopientia opifex, de qua subjungit Ecclesiasticus, *sapientiam Dei praecedentem omnia, quis invesligacil;* el David hoc loco, *nimis profundae factae* sunl *cogitationes luae.* idesl,sapicnlissimae illae cogitationes, quibus adinvenisti res lam mirabiles, el lam perfectas, quibus nihil addi, vel detrahi potest, lam sunl occultae, ul omnem inlelligcnliam superent. Ac ul in rebus minimis cl vulgaribus exemplum ponamus: quis capiat quomodo ia exiguo semine lateat tanla proceritas arboris: varietas ramorum, viriditas frondium, decor florum, utilitas fructuum, el ipsum eliam semen ad speciem propagandam? quis comprehendat, qua arte Dominus in minimis animalctilis inseruerit vitam, cl sensum, el molum? cl praelcrea in formicis prudentiam, astutiam in araneis, in culicibus, ct pulicibus, tantam vim fodiendi istrumenlo lam fragili.

G. Vir *insipiens non cognoscet, cl siullus* non in*telligel haec.*

Concludit hanc pariem psalmi, quae ad creationem rerum perlinet, offirmans non esse hominum insipientium cognoscere, quam sini magna el inscrutabilia opera Domini. Stulti enim non cogilanl in rebus creatis nisi vuluplatcm. vel ulilitulem, quam ex illis capiunt: quod illis commune csl cnm juntenlis insipientibus, quae neque intclligcttf'iam habent, neque ignorantiam suam norunt. Stipicntes autem tametsi non exsequuntur inagoUudincm operum Dei, tamen inlclligunl ea se assequi non posse, cl ignorantiam suam inlclligunl, el quo perfectius ignorantiam suam inlclligunl, eo magis admirantur opera Dei. cl ad vcroin Shpienliam propinquanl. Vir, inquil. *insipiens non cognoscet.* quam videlicet magnificala sini opera Domini, cl siullus *non inlclligcl,* quam profundae factae sml

cogilaliones ejus; linee enim docta ignorantia sapientium lanium est.

L *Cum exorti fuerint peccatores sicul* focnum; cl *apparuerint omnes, qui operamur iniquitatem.*

Transit none Propheta ad opus gubernationis, cl providentiae divinae, in quo praecipue juslilia sive veritas elucet. In hoc aulem summa providentiae consislil, quod impii ad tempus florere permittuntur, ul aeterna ariditate damnentur: Justi contra ad tempus ariditate mulclanlor, ul in aeternum floreant. *Cum exorli fuerint peccatores sicul focnum,* idesl,cum repente, el in magna copia germinaverim peccatores, ul solei focnum, quod slatim, cl inultum crescil. *Et apparuerint omnes, qui operantur iniquitatem,* idesl, cum non solum germinaverint, sed eliam floruerint. ul sonat sox Hebraica, *vajatzilju, el* valde conspicui apparuerint, in sublimitate videlicet positi; cl in divitiis abundantes.

8. *Ut intereant in sacculum saeculi, tu aulem Allissimus in aeternum Domine.*

Pendet sententia versiculi superioris ab hoc versiculo, cl subinlelligilur aliquid, ul. *hoc fiet,* vel hoc divina providentia permittet *ul intereant* in saeculum *sacculi,* idesl, ideo dabil iniquis Deus prosperitatem temporalem , ul remunerentur aliqua bona opera eorum, cl propter scelera sua juste puniantur morle sempiterna. *Tu aulem Allissimus* in aeternum Domine, idest. tu Domine valde dissimilis es iniquis, quoniam illi ad breve tempus emergunt ad aliquam altitudinem, tu aulem In aeternum allissimus es.

9. *Quoniam* eccc *inimici lui Domine, quoniam* ccceinimici *lui peribunt, el dispergentur omnes, qui operantur iniquitatem.*

Probat iniquos ad tempus solum. Idque breve prosperandos. *Eccc.* inquil. inimici *tui,* eccc, inquam, inimici tui *peribunt:* illud, eccc, signillcal repentinam mutationem, quasi dical, Qui virebant, et florebant, subito peribunt. Illa vero repetitio, cccc inimici lui, *eccc inimici lui.* augcl exerralioncm, quemadmodum e contrario illud psal. 115. *0 Domine ego* servus tuus, *ego servus tuus, cl filius ancillae luae.* auget pietatis affectum. Vere enim valde cxi crandus est,qui ul amicus sil hujus mundi, non timet inimicus Dei constitui: sic enim scribit sanctus Jacobus in 1. cap. episl. suae, *quicumque voluerit amicus esso saeculi hujus, inimicus Dei constituitur.* Quanta aulem perversitas est propler amicitiam rei creatae conicmnercamicilinm creatoris ; *el dispergentur omnes qui operantur iniquitatem.* Haec posterior pars versiculi csl repetitio, cl declaratio prioris. Quos enim vocavit inimicos Dei. nunc vocal operantes inquilalem: cl quos dixil perituros, nunc dicit dispergendos: nam hoc ipso Hunt homines inimici Dei, quod contrarii esse incipiunt voluntati ejus, quae nobis per legem divinam declarata csl. Illi aulem contrarii sunl legi Dei, qui operantur iniquitatem. I.cxcnimDci rectissima csl.cl rectitudinis regula: iniquitas autem curvitas est, cl recessus a regula. Porro dispergendi dicuntur impii ad similitudinem aridi foeni, cui paulo ante comparati sunl. Sicul enim focnum aridum a vento ila raptatur cl dispergitur, ut non amplius comparcat; sic impii ubi modicum creverint, cl floruerint. Volente Deo exciduntur, cl de terra tolluntur, ul eliam memoria -eorum percal.

10. *El exaltabitur sicul unicornis cornu meum, cl senectus mea in misericordia uberi.*

Opponil nunc justos impiis, atque ostendit cos tandem a divina providentia, cl justa vere exaltandos; loquitur aulem in persona sua, bene sperans de se, quod videlicet sil ipse unus de numero justorum. *El exaltabitur sicul unicornis cornu meum,* idesl, cornu meum, polenlia videlicet, el gloria ac foclicitas mea cresccl in altum, non sicut fragile focnum, sed ul cornu unicornis: unicornis enim animal eslgcrens in fronte cornu unicum sed excelsum, el robustum valde. El senectus rnea in misericordia uberi, idesl, non solum polenlia mea, cl gloria, ac foelicilas magna eril, sed eliam diuturna, cl costans usque ad ultimam senectutem: nam el senectus mea erit in abundanti misericordia apud Deum. S. Augustinus mystice per senectam intelligil vitam futuri saeculi, quae erit post hanc vitam temporalem, sicul seneclus csl post juventutem. Vere enim vita fulura sanctorum eril in misericordia uberi tollente omnem ab cis miseriam: cl eril similis senectuti ob maturitatem judicii, el vacuilalcm passionum, cl habebit caput ab omni parte canditum. ubi nc unus quidem capillus niger, idest, nulla cogitatio, nulla cupiditas, nulla voluntas lerra inveniri poterit. In hebraeo pro misericordia, habclur. sccmen, oleo; clsenectus mea in oleo uberi. I'i graeco quoque legitur, *ζι* «λαιω, id est, *in oleo.* Sed nosler Interpres videtur legisse, *zv* ελεώ , in misericordia. Dicilur aulem seneclus. tn *oleo uberi;* quando abundat humore, qui facit eam esse dilurnam: quia vero per oleum misericordia inlelligilur, rccle interpres vertit, tn *misericordia uberi,* eliam si forte legerit, in *oleo.*

11. *El despexit oculus meus inimicos meos, et in insurgentibus in me malignantibus audiet auris mea.*

Adjungit justus ad foolicilalem suam, quod non timebit amplius inimicos suos. *El despexit oculus meus inimicos meos,* idesl. vidi, el contempsi praesentes inimicos, quoniam divina providentia fecit, ut mihi nocere non possent. *El in insurgentibus in me malignantibus audiet auris mea,* idesl, cl quantum ad inimicos absentes, qui maligni cum sunl, in me insurgere cogitant, *audiet auris mea,* nuncium interitus eorum. In hebraeo pro despexit, csl 123Π'Ι *vaihabet, respexit,* sed idem esi sensus; signiQcalur enim eo verbo, quod

justus aspexit libere, cl sine timore inimicos suos. Qui emm limei vim inimicorum, non audent cos aspicere, sed oculos dimittunt el fugiunt: qui vero cos contemnit, libere illos intuetur: et eodem modo posset exponi quod sequitur, videlicet quod justus sine timore audiet aggressionem malignantium in se futuram, quoniam non dubitat de victoria.

12. *Justus ul palma florebit, sicul cedrus Libani multiplicabitur.*

Quod dc se Propheta dixerat, transfert nunc ad alios justos , quos eleganti similitudine comparat palmae ct cedro, ut opponat iniquis, quos comparaverat focno. Nam foenum mane floret, vesperc arescit, cl nullo negotio sccalur a messoribus, vel a vento dispergitur; cl ad nihil utile csl, nisi ad ignem. Palma vero stabilis est, el longo lempore flores, et fructus conservai: sicul eliam cedrus Libani celsissima, cl robustissima est, cl cx ca ornantur palatia, cl laqueria regum: sic impii brevissimo tempore virent, cl florent, ct paulo post in clibanum gehennae mittuntur. Justi vero instar palmae in aeternum virebunt, ct efflorescent, et fructus dulcissimos adfcrcnl: nec facile succumbent oneribus, sed virtute omnia superabunt: nec non ul cedri *Libani multiplicabuntur,idesl,augebuntur,* cl crescent in maximam altitudinem: multiplicatis ramis bonorum operum, cl firmissimis radicibus perseverantiae innixi nullo lenlalionum vento dejicientur: cl tandem utiles erunt instar ligni cedrini ad ornanda laquearia regis regum in coelesti Jerusalem.

13. *Plantati in doino Domini, in atriis domus Dei nostri florebunt.*

Ilcddil rationem, cur justi instar palmarum, cl cedrorum sint futuri: quoniam non in campis sylvae, aul in desertis montibus, sed in domo Domini plantati erunt, el in atriis Dei noslri florebunt, idesl, in ecclesia Dei per rectam fidem plantati, cl aquis sacramentorum, cl verbi Dei rigati, in charilalc fundati, ct radicati flores honestatis, cl fructus bonorum operum partent. Siquidem extra ecclesiam , el sine fundamento fidei omnis plantatio eradicabitur, quippe quam non plantavit paler coelestis.

U . *Adhuc multiplicabuntur in senecta uberi, cl bene patientes erunt ul annuncienl.*

Quod de se paulo ante dixerat Propheta, quod habiturus esset senectam *in misericordia uberi,* idem nunc dicil de aliis justis, quod non solum sint prosperandi in juventute, cl aetate matura, sed eliam senectutem bonam, cl diuturnam habituri sint. *Adhuc,* inquit, *multiplicabuntur in senectute uberi,* idesl, praeterea justi multiplicabuntur in diebus vilae idest, multiplicabuntur dies vitae suae, usque ad senectutem pinguem humore vitali, idesl, viridem senectam; el bene patientes *erunt,* idesl, in ipsa quoque senectute facile patientes erunt laborum, ob firmam corporis constitutionem. Illud, *uberi,* sanctos Hieronymus cum hebraeis jungit cum sequentibus sic legens, *frucli/icabunl in senectute·, pingues, el frondento erunt.* Sed vox, de *cenim.*quae significat pingues, potest eliam recte conjungi cum superioribus, ul Septuaginta voluerunt, ul haec sil translatio ad verbum, *multiplicabuntur pingues* fote*necla,* idest, conservantes pinguedinem vitalis humoris in ipsa senectute, quod est idem cum nostra lectione, *multiplicabuntur in senecta uberi.* Illud aulem *bene patientes,* S. Hieronymus vertit,/rondentes: cl vere vox hebraico, ra/ianim, significat proprie virentes cl florentes, ac per h.. eliam frondentes: sed septuaginta Interpretes explicaverunt metaphoram ct verterunt, (fiw&rai. quod significat *homines bene affectos:* Interpres vero lalinus vertit, *bene patientes,* quia magis respexit ad significationem vocis, quam ad proprietatem sermonis: sed sensus semper csl idem.Illud, *ut annuncienl,* perlinet ad versiculum sequentem.

15. *Quoniam rectus Dominus Deus noster, cl* non *esi iniquilas in eo.*

Haec omnia inquit, evenient justis, ut annuocient, cl nolum faciant omnibus, aul verbo, aol exemplo suo, quod *Dominus Deus noster,* justus et *rectus,* est, *el nulla csl in eo iniquilas,* quoniam etiamsi ad tempus impios prosperari sint: tamen suo lempore justitiae suae judicia exercet remunerando justos , cl puniendo iniquos.

PSALMUS CX11.

TITULUS ET ARGUMENTUM PSALMI

haus cantici ipsi David in dic ante Sabbatum quando fundata est terra.

Titulus hujus psalmi non habetur in hebraicis codicibus, sed solum in graccis cl latinis, iisque non omnibus. Videtur aulem qui titulum addidil, voluisse psalmum decantari feria sexta, quae esi dies ante Sabbatum, propterea quod in hoc psalmo narrclur, lenam a Deo fuisse firmatam, vel ul alii'codices habent,inhabilalamiquod recte dicilur facium esse feria sexta. Illo emm die formatus esi homo Duminus lerrac, ac per hoc lum primum stabilita esi lerra, quae propter hominem creata fuerat. Eodem die non solum homo, scd eliam animantia caetera quae terrain incolunt creata sunl, proinde illo die primum inhabitari coepta csl lerra. Eodem dic per Christi passionem cl moricm renovata, ac reparata csl lerra. cl stabilita in regnum Chrisli devicto ac triumphato mundi principe, juxta illud, *nunc judicium est mundi, nunc princeps hujus mundi ejicietur foras·, et ego* si *exaltatus fuero a lerra, omnia traham ad meipsum,* Joan. 12. Porro ecclesia Christiana psalmum hunc canere solei in aurora diei Dominicae, ad laudes, quoniam Christus etsi regnum acquisierit per passionem; el fundamenta novae lerrac jecerit feria sexta, tamen possessionem regni accepit quando resurrexit, cl lune *induit decorem, cl fortitudinem,* quod m aurora Dominicae dici facium esse credimus.

EXPLICATIO PSALMI XCII.

1. *Dominus regnavit, decorem indutus csl. indutus est Dominus fortitudinem , el praecinxit se.*

Hoc principium psalmi rcclc potest tum ad creationem, tum ad redemptionem accomodari; neque novum csl ul sententiae Scripturae divinae plures habeant sensus litterales. *Dominus regnavit,* idem est, ac si dictum fuisset, Dominus Regnum aequisivit, sive regnare cocpil. *Decorem indutus csl,* gloriam videlicet, cl majestatem regiam. *Indutus csl Dominus fortitudinem,* idesl, non solum gloriam, sed ct potentiam, ac robur accepit, quod regiae majestati necessarium csl. *Et praecinxit se,* idesl, accinxit se ad regnandum, cl gubernandum. Quod si haec ad creationem referantur, dicetur Deus regnare coepisse, quando mundum creavit, quoniam tunc piimum coepit habere subditos: si referantur ad reparationem, Christus in resurrectione regnum accepit,cl tunc indutus csl decorem gloriosi corporis, et fortitudinem quoque indutus est, quia data csl illi omnis potestas in coelo, cl in terra, el deinceps nulli creaturae subicclus sil, scd omnia habeat sub pedibus suis. Denique praecinxit se ad propogandum regnum suum per apostolorum praedicationem usque ad lines lerrac.

2. *Etenim firmavit orbem terrae, qui non commovebitur.*

Regnare coepil Deus ab inilio mundi, quia lunc constituit ab unis fundamentis orbem lerrac, *Et firmavit ac stabilivit , ul commoveri non possit,* ac per hoc praebuit hominibus, qui Deum Regem agnoscere, eique servire debent, stabilem mansionem.Christus quoque per passionem el resurrectionem suam orbem lerrac, qui variis molibus a daemonibus agitabantur, dum alii aliis Diis serviebant, firmavit, ac stabilivit in una, ac verissima religione, el fide.

3. *Parata sedes tua ex lune: a sacculo tu cs.*

Quamvis, inquit, *sedes regni lui parata sil cx lunt,* idesl, ex rerum creatione, vel cx resurrectione: lu lamcn non lunc esse coepisti.scd *a sacculo,* ab aeternitate sine principio *es.* I bi illud, cs, non significat simplicem exislenliam naiurac divinae, sed plenitudinem essendi, in qua omnia continentur: non enim Deus antequam mundum conderet, pauper eral, aul aliqua re indigebat: neque posleaquam mundum condidit, ditior aul locupletior factus csl. Mundum enim Deus creavit, non ul ipse cresceret, scd ul nobiscum bona sua communicaret. Itaque nun coactus aliqua necessitate, sed charilalc, et misericordia motus, munduiu crea-

vil, cl eadem charilalc, cl misericordia mundum reparavit. *Sic* enim *Deus dilexil mundum, ul filium suum unigenitum daret, ul omnis qui credit in ipsum non pereat, sed habeat vilam aeternam.* Joan. 3.

4. *Elevaverunt /lumina Domine, elevaverunt flumina vocem suam.*
5, *Elevaverunt flumina fluctus suos, a vocibus aquarum mullarum.*
C. *Mirabiles elationes maris, mirabilis in altis Dominus.*

Haec omnia, si ad crcalionem referanlur, ut referri debent juxta priorem sensum; significant modum, quo Deus lerram habitabilem fecil, ul esset firma sedes generis humani. Initio enim creationis. aquae terram universam operiebant, el magno motu inundationes aquarum elevabantur, sed Deus allior, cl excelsior, cl in infinitum poleniior increpuit, et compescuit aquas, casque in cavernas terrae conclusit, eisque praecepit, ul non reverterentur operire terram. 1loc dicilur clarius in psal. 103. *Qui fundasti lerram super stabilitatem suam, non inclinabitur in saeculum saeculi: Abyssus sicul vestimentum amicius ejus, super montes stabunt aquae,* idest, ita initio terra formata est, ut abjssus aquarum illam undique tegeret, ita ut super ipsos montes starent aquae. *Ab increpatione lua fugient, a voce tonitrui lui formidabunt,* idesl, sed lu Deus omnipotens increpasti aquas, el quasi tonitru imperii tunc illas ita turbasti, ul fugerem, cl absconderent sc intra profunda loca terrae. *Terminum posuisti, quem non transgredientur, neque convertentur operire lerram.* Eadem descriptio habclur, in lib. Job cap. 38. sed hic brevissime Propheta hacc omnia illis verbis complexus csl. *Mirabiles elationes maris, mirabilis in altis Dominus,* idesl, omnes aquae maris, alquc omnis abyssus aquarum magno fremitu elevabantur super terram, sed mirabilis Deus in excelsis habitans, omni altitudine superior aquas compescuit, lerram habilabilcm reddidit. Sed quoad sensum posteriorem, describitur hoc loco magnitudo persecutionum Judaeorum, el paganorum adversus Chrisli regnum in resurrcclionc inchoatum, cl victoria Chrisli dc omnibus hostibus suis. *Elevaverunt,* inquit, *flumina voces suas , el fluctus* suos. Per flumina inlcltigo persecutiones Judaeorum , qui continuo coeperunt elevare voces suas adversus Evangelium, illique ubique contradicere. *Mirabiles elationes maris:* per mare, quod fluminibus mullo csl majus, inlelligo persecutiones Neronis, Domitiani, aliorumque principuni romimorum. *Mirabilis in altis Dominus,* idesl, sed Dominus in altis habitans mirabilior apparuit; cum de omnibus persecutoribus victoriam reportaverit , cl invitis omnibus, regnum suum per omnes terras propagaverit. S. August, per flumina Intelligil Apostolos, qui pleni Spiritu sancio tamquam coelestia flumina per mundum discurrebant, el voces praedicando liberrime elevabant. Per *maris elevationes,* intclligil infidelium persecutiones; quemadmodum enim cum flumina intrant in mare, aquae illae salsae ad introitum aquarum dulcium intumescunt, cl fremunt, sic infideles ad praedicationem Apostolorum tamquam contrariam doclrinae, el moribus ipsorum fremere, ct tumultuari coeperunt. Utraque expositio optima csl.

7. *Testimonia lua credibilia facta sunl nimis, domum tuam decet sanctitudo Domine in longitudinem dierum.*

Quantum allinet ad sensum priorem, respondet Propheta tacitae obicctioni, quae occurrere poterat: unde videlicet sciamus ea, quae dicta sunlde fundatione terrae, de abysso aquarum, cl reductione aquae in loca humiliora, quibus rebus nullos testis adfuit, cum praecesserint hominum omniora crcalionem. Respondet igilur Prophcla, id haberi ex lesiimonio Dei, qui haec revelavit servo soo Moysi: cl testimonium illud valde credibile esse, cum Moses mullis signis, ct prodigiis, aliisque modis servum Dei fidelem, el prophetam verum se esse probaverit. Idem dici polesl de sensu posteriore; testimonia enim Chrisli per Apostolos ad nos delata credibilia facta sunl nimis, lum obsigna, cl prodigia Christi, cl Apostolorum; lum quia videmus impleta,quae praedicta sunl; lum ob inDnita alia, quae fidem crislianam omnino credibilem faciunt, ut nemo possit, postcaquam praedicatores audierit, sine magna temeritate non credere: ex quibus concludit Propheta, *domum* Dei, idest, ecclesiam Dei, in qua taba testimonia continentur, cl praedicantur, debere sanciam, ct inviolabilem conservari usque ad mundi consummationem. *Domum luam,* inquit, *decet sanctitudo,* idesl, decet ul eam omnes ul sanciam vcncrcnlur;ilcm decct.ul qui in illa sunl, sancli sint, cl moribus sanctis respondeant sanctitati doclrinae testimoniorum tuorum. Denique decet ut a te Domine inviolata, el sancta conservetur in longitudinem dierum, «l *porlac inferi numquam praevaleant adversus eam,* Mallh. 16.

PSALMUS XCIII.

TITULVS ET ARGUMENTUM PSALMI

Psalmus ipsi David, quarla Sabbali.

In hebraeo nullus esl lilulus. Legunt tamen hunc titulum tamquam olim, vel a septuaginta, vel ab aliis adieclum s. Ilicron. s. /August. Theodoretus, Euihymius. cl alii omnes: habetur enim in graecis ct lalinis codicibus. Illud, *quarla Sabbali,* significat cantari solilum ab hebraeis quarla dic post sabbatum, idesl, in medio hebdomadae, Ilcprehcndil occasione hujus nominis s. Augustin, homines Christianos, qui cx antiqua paganorum consuetudine diem quartam vocant diem Mercurii, ul eliam diem marlis: diem quintam, diem Jovis: diem sexlam, diem Veneris: cl diem sabbali, diem Saturni: cum dcbcrenl Christiano more dicere secundam feriam, tertiam feriam elc. quamvis enim illa sunl nomina stellarum, lamen apud paganos stellae illae a certis hominibus nomina acceperunt, quos homines benevolentia populorum Deos fecil, ol in coelum transtulit. Argumentum hujus psalmi esl providentia Dei punientis tandem malos ct remunerantis bonos, quamvis aliquandiu justo judicio sinat prosperari malos, el opprimi bonos.

EXPLICATIO PSALMI XCIII.

1. *Deus ullionum Dominus: Deus ullionum libere egil.*

Ponit initio David propositionem unam, cx qua possent omnes, si vellent, plane cognoscere nullos malos impunitos fore. Propositio hacc esl, Dominus Deus judex summus, justissimus, el polenlissimus csl, ul ei nemo resistere possit. Nam vindicia ad judicem perlinet, ct ideo privatis hominibus prohibetur. Ilum. 12. *Non vos defendentes,* idesl. vindicantes, *charissimi, sed dale locum irae : scriptum csl enim,mihi vindicia, el ego retribuam.* El quamvis ad omnes judices perlincal vindicta scelerum; tamen absolute dicitur vindicia Dei esse, quia ipse suprernus judex csl, cl vindiciam sumet de omnibus sceleribus, nun solum populorum, sed etiam judicum, principum, el regum omnium. Ait igilur, *Deus ullionum Dominus,* idesl, Dominus noster, qui propric solus Dominus csl, cui omnia serviunt in coelo, cl in terra: hic inquam, Dominus, csl *Deus ullionum,* idest., summus judex, ad quem ultio scelerum omnium pertinet. *Deus ullionum libere egil,* quandocumque punire voluit peccatores; quia neminem timet,nullius personam accipit, nemo illum impedire, nemo ei resistere potest. Id patuit in dejectione diaboli, cl angelorum ejus dc coelo; in diluvio, quo genus humanum extinxit, exceptis paucis, quos ipse salvos esse voluit: in incendio Sodoinac cl Gomorrac, in demersione Pharaonis in mari rubro, ct iu aliis judiciis ejus permultis. Quod atlincl ad verba, vox *Deus,* in hebraeo est, El. quod significat Deum, ul *forlcm elrobuslum,* cl recte coniungitur cum ultione, ul significetur Deum esse fortissimum ultorem scelerum. Vox *ullionum,* vel ponitur loco superlativi, quo modo *Deus scientiarum,* idest, scicntissimus,*Deus misericordiarum.idesl,* misericordissimus: vel significal Denm esse auctorem ullionum, quo modo ab Apostolo dicilur *Deus pacis, Deus spei, Deus salulis* rom. 15. ct 16. Vere enim Deus, ullionum D us est, quia non solum ipse per crcaluras suas innumerabilibus, el occultissimis modis ullionum causa csl: nam el peccatum saepe ex divino judicio csl poena peccati, el ea quae maxime homines aliquando appetunt cl quaerunt, Deus facil ul poenalia ipsis reddantur. Illud, *libere egil,* in hebraeo csl, *hophiah,* quod s. Hieronymus verlil in imperativo, *ostendere,* sed polesl etiam verti, ostensus est, sive apparuit,splenduit, illuxit: quod csl idem eum illo, liberc egit: nam qui limet, tenebras quaerit: sed qui nihil limet, cl liberc ultionem facil, palam cl aperte illam facil. Itaque sensus csl. Deus ultionis auclor apparuit, sive ultionis scelerum liberrime, cl in luco coram omnibus fecil. Potest eliam fieri, ul septuaginta non legerint, *hophiah,* sed, ΠΌΊΠ *hophiach,* ultima lilera mutata. Hanc enim vocem habemus in psalm. 11. vers. G. se l in fuluro ; cl septuaginta verterunt, παρρησ’ασωμα'., *fiducialiter agam,* cl poterat eliam latine reddi, liberc agam. Nam hoc loco habemus in graeco idem verbum, sed in pracicrito, εκαρρησιασα-ο, et noster interpres vertit, *libere egit.*

2. *Exallare qui judicas terram, redde retributionem superbis.*

Quia dixit Dominum esse ullorcm scelerum: pregalur nunc conscqucnlcr, ul offleio suo fungalur, cl puniendo impios claudal ora eorum, qui providentiam ejus in dubium revocant. *Exallare,* inquil, *qui judicas terram,* idesl, ascende solium luum, qui judex cs universae terrae; *el redde retributionem superbis,* idesl, profer sententiam damnationis iu homines superbos, el hoc modo vindictam sume de praecipuo scclere generis humani. Superbia enim csl regina viliorum, cl ea debellata, universitas viliorum debellata erit. Nominat quoque psalmus superbos, quoniam illi soli tandem puniuntur in Judicio, qui noluerunt humiliari ad poenitentiam: *omnes enim peccaverunt el tegent gloria Dei,* ul b. Paulus ait rom. 3. sed qui humiliantur sub potenti manu Dei, cl cor contritum el humilianlum gerunt, salvantur: qui cervicem erigunt, el peccala sua defendent, retributionem vindiciae accipient.

3. *Usquequo peccatores Domine, usquequo peccatores gloriabuntur?*
5. *Eflabunlur, el loquenlur iniquitatem, loquantur omnes, qui operantur injustitiam?*

Reddit causam, cur petat judicium in impios cl superbos: cl causa csl, quia nimium diu jam videlur superbia, cl impietas eorum durasse. Sed prccalio ista Prophetae, praedictio est per modum precationis: ad consolationem enim juslorum afflictorum praedicit sanclus Propheta brevi futurum, ul superbi atque impii dispercant, quamvis in praesenti lempore diuturna videatur eorum potentia. *Usquequo peccatores Domine, usquequo peccatores gloriabuntur,* dc viribus suis, dc prosperitate sua, de sceleribus suis? *E/jabuntur, el loquantur iniquitatem,* idest, jactabunt, cl praedicabunt injusta opera sua. *Loquenlur omnes, qui operantur injustitiam,* idesl. libere, cl sine limore ullo loquenlur de n bus suis gestis . vel gerendis homines impii, *qui operantur injustitiam.* Dlud, *eflabunlur,* in hebraeo , *jabbhu,* habcl majorem vim:significal enim */undent sermonem,* sive *(li/Jluenl eloquio,* quasi dicat, ex abundantia cordis fluet in eis abundantia verborum: ilaque recte sanclus Hieronymus vcrlil, *garrient.* Pro voce, *iniquitatem,* cum dicitur *loquenlur iniquitatem,* in hebraeo csl, pny *halak* ; quod verlus, el durum signilicat. Sed Septuaginta non solum hoc loco, sed eliam in psalmo 74. vers. 6- verterunt hanc vocem *iniquitatem, Nolite loqui adversus Deum iniquitatem.* Quare vel haec vox, iniquitatem eliam significat, vel septuaginta explicare voluerunt vocem hebraicam: vere enim nihil c»l durius iniquitate, quae facit cor lapideum cx carneo; nec male dicilur iniquitas antiqua, quia hominem ex novo veterem fecit, mortiquo addixit, quia quod antiquatur, cl senescit, prope inlcrlium est, ad bebr. 8,

5. *Populum luum Domine humiliaverunt,* el hac- *redilalem tuam vexaverunt.*
0. *Viduam, el advenam interjecerunt* cl pupillos *occiderunt.*

Explicat injustitiam, quam operantur impii·, dum flircre permittuntur. *Populum, impôt, luum humiliaverunt,* idest, coelum piorum, qui proprie populus (nus est, a te electus, cl segregatus, cl tibi uni dedicatus, *humiliaverunt,* affligentes, ct persequentes. *El haereditalem luam vexaverunt,* idesl, cumdem coelum piorum, quem tuam possesionem , cl haereditalem esse voluisti, vexaverunt injuste opprimentes. Nec solum populum in commune vexaverunt, sed in personas miserabiles, cl omni auxilio destituais, furorem suum praecipue effuderunt: occiderunt enim *viduas* maritorum solalio destitutas: *el advenas,* qui procul a patria inter ignotos versantur: *ct pupillos,* qui parentibus, dum adhuc auxilio eorum indigerent, orbati sunl. In graccis libris legitur. *Viduam, cl pupillum occiderunt, el advenam inlerfecerunlised* noslra lectio conformis csl hcbraico textui; cl sensus csl idem.

7. *El dixerunt, non videbit Dominus,* nec inlelligel *Deus Jacob.*

Reddit rationem, cur iniqui tam audacter peccent; quia videlicet ila stulti sunl, ul existiment Deum non habere providentiam rcrum humanarum, cl nullum esse judicem, cui rationem operum suorum reddere tencanlur.Dl *dixerunt,*idest, quia dixerunt apud se. *Non videbil Dominus, nec intelligel Deus Jacob, idesl,* neque sensu videndi, aul audiendi, cognoscet opera noslra: neque mentis inlclligenlia illa considerabit vel examinabit.Elquidem possent haec inlelligi hoesensu ul iniqui existiment Deum quidem posse, si velit, videre cl intelligcre opera noslra; sed ca non curare, neque ad ea attendere: lamen verba sequentia cogunl ul dicamus, iniquos in lanlam caecitatem animi aliquando devenire, ul confidentissime peccent, ac, si existimarem. Deum neque videre, neque audire, neque intelligcre. Scquilur enim.

8. *Inlclligile insipientes in populo, el stulti aliquando sapile.*
9. *Qui plantavit aurem, non audiet? aul qui* /inani *oculum, non considerat?*
10. *Qui corripit gentes, non arguet; qui docet hominem scientiam?*

Illud, *qui plantavit aurem, non audiet? aut* qui *[inxil oculum, non considerat?* csl refutatio ejus, quod supra dictum est, *Non videbil Dominus,* ubi videre, positum esi pro cognoscere sensu exteriore, per aures videlicet, aul per oculos. Probat aulem Propheta, Deum audire, ct videre; quia ipse dedil hominibus aures , quibus audiunt, el oculos, quibus vident ; proinde multo magis ipso audii, cl videt: nemo enim dare polest quod non habet. Quod aulem scquilur, *Qui corripit gentes, non argucl? qui docet hominem scientiam?* est

refutatio ejus, quod impii dixerant, *Nec intelligel Deus Jacob.* Probat aulem Propheta Deum intolli·gere, oc per hoc mente, cl inlclligenlia praeditum esse, quia ipse auctor est hominibus, ul intclligant: ipse enim cos erudit, ipse docet, dum in creatione dat cis mentem rationis capacem, cl in·lelligentiae lumen infundit. Quod attinet ad verba, illud, *insipientes in populo,* signilicat iniquos esse homines inslpicntiorcs loto reliquo populo: quod verissimum est, cum falsa bona veris antepo-nant, cl temporaria sempiternis. Illud aulem, qui *plantavit aurem,* est insignis metaphora signifi-cans sensum audiendi, ul eliam alios sensus non nasci cx corporc terreno, sed plantari a Deo: que-madmodum arbores non oriuntur a terra, vi ipsius icrrac quae inanima csl, sed plantantur ab homi-nibus in terra, el in ipsa terra crescunt. Itaque niires accipiuntur hoc loco non pro solo organo, sed pro organo, cl sensu audiendi, qui in eo in-sertus est. Quod sequitur, *non audiet,* non signi-ficat Deum habere sensum audiendi corporalem, sed Deum cognoscere per suam essentiam , quae nos per sensum audiendi cognoscimus: ideo enim non dixit, *Qui plantavit aurem, non habet aures:* sed, *Qui plantavit aurem, non audiet}* illud, *qui finxit oculum,* est alia metaphora, per quam in-lclligimus mirabilem structuram oculi, el mirabi-liorum vim. quae in ipso viget ad res videndas, a Deo factam esse ca facilitate qua figulos vas quod-cumquc lingere solet. Illud, *non tonsiderat,* pote-rat eliam verti, non videt: hoc enim significat vox hebraica, ◆S' *jabbil,* sed Septuaginta Interpre-tes maluerunt vertere, non considerat, ul inlclli-geremus, Deum non videre oculis carneis: sed mente considerare. Illud, *qui corripit gentes,* po-tuisset eliam verti, qui erudit: nam hanc significa-tionem optime patitur verbum hcbraicum, "ïO'Π *hajoser,* el graccum απαιδευων. Recte lamen no-ster interpres vcrlil, *qui corripit gentes,* quia se-quitur, 71071 *arguet'}* cl sensus est, Qui corripit o-mnes gentes dum per synderesim in eorum animis insertam cos admonet, ut a malo desistant: saepe eliam manifesta ultione peccata eorum punit: non arguet eliam populum suum, castigans cum per verba Prophetarum, vel etiam per flagella tribula lionum, et si Deus corripit, el arguit, certe intclli-git, cl cognoscit, quae ab hominibus aguntur, et falso dicunt impii, *Non intelligel Deus Jacob.*

II. *Dominus scii cogitationes hominum, quoniam vanae sunl.*

Poslcaquam refutavit Propheta verba illa iniquo-rum, *Non videbil Dominus, nec intelligel Deus Jacob,* addit hanc calumniam impiorum lleo non esse novam, *ipse enim scii cogitationes hominum, quod vanae sint.* Homo enim post corruptam na-turam peccato primi hominis, vanus factus est, el similis jumentis insipientibus, quae non cogi-tant nisi praesentia. Quare admonemur hoc versi-culo, non de nobis praesumere, sed humili prece a Deo sapientiam petere. *Vani enim sunl omnes homines, in quibus non subesi scientia Dei.* Sap. 13. ct ideo monet sanclus Jacobus cap. 1. Si *quis indiget sapientia, postulet a Deo, qui dat omni-bus affluenter, el non improperat,* idesl, num·quam exprobrat importunitatem, quasi nimium saepe, ct nimis mulla petamus. Dives enim esi in misericordia, cl usque adeo liberalis, et magnifi-cus, ul non solum libenter tribuat, quae postula-mus, sed eliam merccdem reddat, quia postula-mus, *Ora patrem tuum in abscondito,et Pater tuus qui videt in abscondito reddet libi.* Matthaei 6.

12. *Reatus homo, quem lu erudieris Domine, et de lege lua docueris eum.*

Hoc scquilur cx versiculo superiore: nam si co-gitationes hominum vanae sunt, quas nimirum ex se habent: certe sequitur, ul ille solus beatus sit. idesl. non vanus seu inani vento distentus , sed plenus veris, el solidis bonis, quem Deus erudire dignatur, idest.cui Deus oculos aperit ad eu, quae vere bona sunl. aspicienda, atque ul ad ea perve-niat, *de lege sua docet cum,* idest, intime illi per-suadet. obcdienliam legis divinae loto affectu men-tis amplexandam esse: non enim didicit proprie legem Dei, qui solum novit quae sint, cl quot legis divinae praecepta, sed qui per divinam illustratio-nem, el charitalis infusionem ila affectus csl erga legem Dei , ul libentissime illam impleat amore justitiae, non limore poenae, cl sil illi eadem ipsa lex jugum suave, cl onus leve. Illud. *De lege tua.* in graeco csl, *ex lege tua:* cx hebraco posset ver-ti, A *lege tua,* sive, *ex lege lua,* sive, dc *lege tua.* Sensus igilur csl. beatus est. quem lu Deus docue-ris ex lege lua, quasi dicat, cx libro tuo. cl non so-lum Deus sil doctor, sed ex libro suo doceat, li-brum legis suae ipse explanet, et illam ipsam le-gem observandam esse ei, qui vere beatus esse velit, intus per graliam loquendo persuadeat.

13. *Vl mitiges ei a diebus malis, donec fodiatur peccatori fovea.*

Subjungit Propheta unum ex frudibus doctrinae divinae, qui csl, ul homo dodus a Deo moderatius ferat persecutiones impiorum, donec adveniat im-piorum ruma. *Ul mitiges ei a diebus malis,* idest, ad hoc utilis erit doctrina lua divina homini justo, ul mitiges ei tristitiam, quae oritur a diebus malis n tempore videlicet persecutionis, cl tribulationis: ct quamdiu mitigatione ista opus eril?donec *fodia-tur peccatori fovea,* idesl, donec perficiatur effos-sio foveae, in quam dejiciendi sunl impii: tunc e-nim cessabit mitigatio doloris, quia nulli erunl, qui dolore allicianl justos, cum omnis dolor fugiet n justis, 'l recidet in injustos. Notandum est hoc lo-co. delectationem legis, el gaudium spirituale, quo fruunlur in hac vita jusli. non esse purum el sim-plex, ul erit in patria coelesti, sed admixtum tristi-tiae: mitigatur enim hic nobis tristitia, sed non tol-litur omnino. Audi Apostolum, 2. Corinth. I. Si-cut *abundant passiones Christi in nobis, ila cl per Christum abundat consolatio noslra,* cl cap. G. *Quasi tristes, semper aulem gaudentes,* ubi non dicit, tristes absolute, sed quasi tristes, quia gau-dium supcrabundal, ul dicilur cap. 7. *Repletus*

sum consolatione, superabundo gaudia in omni tribulatione nostra. Notandum praeterea, eodem lemporc texi coronam justis, cl fodi foveam impiis: et non esso mirandum, si non slalim impii puniantur, quoniam nondum est fovea cormn plane effossa: quemadmodum nec mirandum csl, si non stalini jusli coronentur, quia nondum (Inita est coronae ipsorum textura. Sed hoc vere mirandum csl, quod foelicilas cl exaltatio impiorum sil effossio foveae ipsorum, el quo altius evehuntur, eo profundius fovea fodiatur. Impii enim quo magis exaltantur, co magis superbiunt, cl hoc ipso coram Deo profundius cadunt, juxta illud, *Dejecisti eos, dum allevarentur,* psal. 72.

11. *Quia non repellet Dominus plebem suam: el haereditatem suam non derelinquet.*

Reddit rationem, cur dixerit, *Donec fodiatur peccatori fovea.* Praeparatur enim interitus peccatoribus a providentia divina, *quoniam Dominus non repellet plebem suam,* quamvis ei vidcalur ad lempus iratus, el affligi eam sinat. Atque idem aliis verbis repetit, dicens, *el haereditatem suam non derelinquet.* Vocatur autem plebs, el hacreditas Dei coelus piorum electorum. Illi enim vere sunt populus Israel electus in haereditatem.

15. *Quoadusque justitia convertatur in judicium, cl quijuxta illam, omnes qui redo sunl corde.*

Declarat Propheta, coetum justorum non repelendum, nec derelinquendum a Deo usque ad diem ultimi judicii, idesl. quamdiu versamur in periculis tentalionum. *Quoadusque, inquil, justitia convertatur in judicium,* idest, usque ad illum diem, in quo justitia divina, quae nunc videtur esse quasi in habitu, vel in potentia, dum non punit impios, nec remuneratur pios, prodibil in actum judici; et quae erat justitia quasi habitualis, flet justitia actualis, reddens omnibus pro meritis sive coronam justitiae, sive stipendium mortis aeternae. *Et quijuxta illam, omnes qui redo sunl corde,* idesl, el tunc juxta divinam justitiam, quae in nubibus admirabilis apparebit, qui proximi sedebunt, erunt omnes rjus amatores, qui eam non timebunt, sed diligent, cum sini recti corde, idesl, conformes rectitudini ejus, ac per hoc jusli. S.Ilicronym. ex hebraeo verlil, *Quoniam adjusliliam revertetur judicium,* idest. judicium, quod nunc saepe injustum esse perspicitur, tunc revertetur ad justitiam, idesl, justissimum erit, quia tunc non judicabunt amplius homines mortales, sed judicabit Chrislus judex supremus, cl justissimus, qui omnia judicia injusta retractabit, et irritabit, el ultimum judicium cum exactissima justitia copulabit. Hic sensus verus est, neque a superiore dissentiens: et verba hebraica uirumque sensum ferre possunt. Illud enim, ‘ïÿ »5c/ii *had,*significare potest, *quousque,* quemadmodum si dictiones invertantur, cl legamus. »2 T; *had chi* significabit, *usquequo.* Scquenlia verba aeque bene legi possunl cum Septuaginta, *justitia convertatur in judicium,* el tum s. Hieronymo, *ad justitiam revertatur judicium:* Nam in hebraeo non habcnlur particulae illae, *in,* vel *ad,* el nomina non recipiunt varietatem casuum. Denique illud, *El qui juxta illam,* oiiuicr *qui redo sunl cotde:* clarius csl in hebraco, ct graeco: nam in hebraco ad verbum sic legitur, *El posl illud,* judicium videlicet, *omnes recti corde.* In graeco vero sic, *El qui habenl eam,* jusliliam videlicet, *omnes recto sunl corde.* Sed in latina editione, si subiniciligalur interrogatio, *El qui juxta illam? omnes qui redo sunl corde:* vel si addatur verbum, quod saepe apud hebraeos omittitur, el legamus: *El qui juxta illam sedens, illi omnes qui recto sunl corde:* vel denique si detrahatur pronomen relativum, quod in hebraconon habetur, et legalur, *El juxta, illam, omnes qui recto sunl corde,* sententia perspicua erit.

16. *Quis consurget mihi adversus malignantes! aut quis stabit mecum adversus operantes iniquilalem?*

Dixerat in ultimojudicio cessaturam omnem injustitiam, el conlra perpetuo regnaturam esse jusliliam; nunc dicil, interea temporis, dum videlicet differtur conversio justitiae in judicium, valde necessarium esse divinum adiulorium adversus injustorum persecutiones. *Quis,* inquit, *consurget milii,* idesl, pro mc, *adversus malignantes?* Quis me a tanto numero malignorum hominum, ac doemonum proteget? *aut quis stabit mecum,* ul me videlicet defendat, *adversus operantes iniquilalem?* Ubi posterior pars versiculi, prioris repetitio, el explicatio est. Illud, *mihi,* sanctus Hieronymus recte interpretatur, pro *me.*

17. *Nisi quia Dominus adjuvil me, paulo minus habitassel in inferno anima mea.*

Declarat hic magnitudinem periculi, in quo versamur ob multitudinem malignantium, qui undique nobis occurrunt. Induit aulem Propheta personam omnium piorum et ait, *Nisi quia Dominus adjuvil me,* idest, nisi Dominus adjuvisset me, *paulo minus habilasset in inferno anima mea,* id csl, parum abfuissem a morte sempiterna: quii videlicet ten lationibus succubuissem, cl de ipsa divina providentia dubitassem. Phrasis illa, *Nisi quia Dominus adjuvil me,* hebraica est, cl Davidi familiaris, ut perspicuum est ex psalmo 123. et supplenda est hoc modo: *Nisi id accidisset quod Dominus adjuvil me,* etc. el planius, Nisi Dominus adjuvisset me. Illud aulem. *paulo minus habilassd in inferno anima mea.* polesl inlelligi de morte corporali, per quam eo tempore omnes animae descendebant ad aliquam mansionem subterraneam: sed verius existimo, ut intelligalur de morte animae, cl dc inferno damnatorum. At inquies, ex hac sententia videtur sequi, ul auxilium Dei non sit necessarium ad superandas lenlaliones, sed solum ad facilius superandas: quod csl dogma Pclagianum ex s. Augustino lib. de gratia Christi cap. 27. Si enim Dominus non juvisset, vix mortem animae evasissem: certe sequi videtur, ut nisi Dominus juvisset, mortem quidem animae eva-

dcrc potuissem, sed valde aegro, cl difficulter. Respondeo, *paulo minus,* non referri hoc loco ad difficultatem rei, sed ad brevitatem temporis, ut sensus sil, Nisi Dominus adjuvisset me, paulo post habilnssetjn inferno anima mea. Vox enim hebraica, CJIC5 *chimhal* , cl graeca, παρα^ρα/η hunc sensum faciunt, el juxta cum explicanda csl vox latina, *paulo minus,* idesl, *paulo post,* habitasscl in inferno anima mea: sive parum abfuisset a casu in infernum anima mea.

18. *Si dicebam.mortuus est pes meus, misericordia lua Domine adjuvabat me.*

Explicat, in quo consistat auxilium illud, sine quo in inferno habitasscl anima ejus. *Si dicebam.* inquil, *motus csl pes meus,* idesl, si agnoscebam, et confilcbar infirmitatem meam, el me cx mcipso non sufficere ad superandas tenlalioncs: *tunc misericordia lua adjuvabat me,* illuminans intellectum, cl purificans affectum, cl vires tribuens voluntati, quae sufficerent ad stabiliendos pedes animae meae in via mandatorum tuorum.

19. *Secundum multitudinem dolorum meorum in corde meo, consolationes tuae laetificaverunt animam meam.*

Non solum Deus justis per providentiam suam tribuit patientiam, sed etiam consolationem magnam, cl ineffabilem, quae non tollit tribulationes, sed cum iis consistit, casque vertit in materiam gaudiorum. Sic enim dicil Apostolus 2. Cor. 7. Superabundo *gaudio in omni tribulatione nostra:* quia videlicet vir justus, dum tribui ilur. inlelligil sc purgari a scoria vitiorum, si adesi: vel se probari a Domino, si ea non adest, inlelligil sc conformem fien Christo patienti, ul cum eo postea glorificetur; inlelligil denique magnum esse, cl supra modum excellens praemium patientiae, juxta illud Aposl. 2. Cor. 1. *Quod in praesenti csl momentaneum. ct leve tribulationis nostrae supra modum in sublimitate aeternum gloriae pondus operatur in nobis.* Ait igilur, *Secundum multitudinem dolorum meorum in corde meo,* idesl juxta mensuram dolorum, qui tristitiam in corde meo gignebant-.consolaliones *tuae laetificaverunt animam meam; non enim juxta* mensuram dolorum in carne, reddit Deus justis in hac vila consolationes in carne: neque enim simul esse possunt dolores in carne, ct consolationes in carne: sed juxta mensuram dolorum in carne, tribuit Dens consolationem in anima, quae mitigat tristitiam cordis ex doloribus carnis provenientem. Neque repugnat hoc dictum Prophetae, *Secundum mulliludincm,* cfc. cum illo dicto Apostoli, *Superabundo gaudio,* etc. Vere enim gaudium spirituale majus est omni tristitia corporali, sed majus est servata proportione, ul minori tribulationi minus gaudium, el majori majus respondeat. S. Hieronymus cx hebraco vertit, *In multitudinem cogitationum meorum,* pro eo quod nos habemus ex versione septuaginta Interpretum, *sccundnm multitudinem dolorum meorum:* vox hebraica, tw^ty *sarhaph* csl vox inusitata quatuor litcrarum,quae forte non habclur nisi hoc loco. Videtur deduci a verbo , *surali* , quod csl excrescere, cl sccundnm Rabbinos significat summas frondes arborum, quae excrescunt in magna copia, cl ab omni flatu ventorum moventur. Metaphorice igilur hoc loco significant dolores cordis, idesl, cogitationes affligentes, el torquentes ipsum cor, quae quidem mullae, el molestae nasci solent cx inopia, infamia, morbo, aliisque aerumnis corporalibus: el ideo recte dicitur, secundum mulliludincm, quia plurimae sunt, ct rcclc comparantur frondibus excrescentibus in arbore, quia vanae sunl, cl instabiles.

20. *Numquid adhaeret libi sedes iniquitatis, qui figis laborem in praecepto.*

Reddit ralionem, cur Deus consoletur justos in tribulationibus corum: cl ratio est, quia Deus justissimus cum sil,el praecepta laboriosa hominibus dederit, aequum fuit, ul jugum legis alioqui asperum cl durum, oleo consolationis liniret, el suave redderet. *Numquid adhaeret tibi* sedes *iniquitatis,* idesl, numquid adhaerct, sive adjungitur tibi tamquam socius thronus inique judicantium. *Qui fingis laborem in praecepto,* idesl, tibi qui in praecepto luo observando laborem inseris sive facis, ul praecepta lua non sine magno labore possum impleri. Hacc mihi videtur hujus loci salis obscuri litteralis expositio: sunl lamen duae aliae expositiones. Una est eorum, qui considerantes illud, *qui fingis,* in lexlu hebraco , el graeco esse participium, omittunt relativum, *qui,* cl conjungunt participium *fingens,* cum sede, sive throno iniquitatis. Itaque sensum esse volunt, *Numquid adjungitur tibi thronus iniquitatis,* idesl. numquid parliceps es iniqui judicii, quod fingit laborem in praecepto, idesl, quod judicium iniquorum facit praecepta divina nimis laboriosa, el impossibilia, cl ideo non punit praevaricatores. Hacc expositio repugnat editioni vulgatae, quae per pronomen, *qui.* declaravit participium, quod est in textu hebraco cl gracco: cl illud, *fingens,* voluit referri ad Deum, non ad thronum, sive ad secundam personam, non ad tertiam. Alia esi expositio s. Augustini, qui dicil Deum lingere laborem sive dolorem in praecepto, quia facit, ul cx laboribus, ct doloribus, quos in hac vila patiuntur jusli, erudiamur. cl inlclligamus quo supplicio afficiendi sunl injusti a Deo, qui justos sic idlligi permittit. Itaque sanctus Augustinus ita exponit, quasi dictum esset, Qui fingis laborem in praeceptum,idesl, cx laboro facis pracccplimuel per pr .eceptum, non inlell git mandatum, sed eruditionem.qualia sunl praecepta sapientium, non mandata Principuro.

21. *Captabunt in animam justi, cl sanguinem innocentem condemnabunt.*

Concludit psalmum affirmans, impios inique acturos adversus justos: sed providentiam Dei vigilaturam, el utrisque pro meritis retributuram. *Captabunt.* inquil, in animam *jusli,* idesl, homines iniqui more suo insidiabuntur justis, ul c φ ani

ros, ul venatores praedam capiunt.Et *sanguinem innocentem condemnabunt,* idest, el postcaquam laqueo suo irretierim, morti cum addiccnl, quamvis innoxium esse non ignorent. Haec possunt intelllgi, lum de malis Judicibus, lum de malis accusatoribus; tum eliam dc quibusvis sceleratis homicidis, cl de eorum magistris cl principibus daemoniis. Verbum, *captabant,* in graeco csl 5)jpiOG8ew quod significat, *venabuntur,* cl ideo sensus est, captabunt per insidias, ul venalores faciunt: in be braco csl. *jaghodu,* idcsl, conveniet, sive *congregabuntur adversus animam jusli;* sed credibile csl, septuaginta Interpretes legisse, ΠΤΑ' *jagudu,* uno puncto mutato, quod significat, *venabuntur:* particula, in, abundat apud latinos, cum dicilur, *captabunt in animam jusli.* Proinde sensus csl captabunt, idest, venando capient animam, idcsl, vitam jusli.

23. *El factus est mihi Dominus in refugium, el Deus meus in adjutorium spei meae.*

Loquitur Prophela in persona justorum, el sicul dixeral in numerosingulari. *captabunt in animam justi,* sic etiam introducit justum loquentem in numero singulari, ac si dirai, illi quidem insidiabuntur mihi homini justo, meque ad mortem condemnabunt: sed *Dominus factus est mihi inrefugium,* ut non mihi noceant insidiae illorum. El *Deus meus* factus est *in adjutorium spei meae,* idcsl, Deus factus est quasi petra solida, in qua lulo in nititur spes mea; sic enim habetur in hebraeo, Deus meus, '"ns:'? *letsur,* idest, in petram spei meae. Itaque posuerunt Septuaginta, cl noster Interpres vocem, adjutorium spei, pru fundamento spei; adjuvat enim fundamentum ipsam spem, dum facit, ul non vacillet.

23. *El reddet illis iniquitatem ipsorum, clin malitia eorum disperdet* eos; *disperdet illos Dominus Deus noster.*

liacc csl justissima providentia Dei. ul tandem justos adjuvet, cl iniquos disperdat, *lleddel illis,* inquit, *iniquitatem ipsorum,* idest, Deusfacielut iniquitas impii revertatur in caput ipsius impii; dum justo non nocet, qui ob patientiam coronatur: cl ipsi impio nocet, qui ob malitiam punitur. Quod explicatur sequentibus verbis, in *malitia eorum disperdet cos,* ubi notat s. Augustinus, recte dici, in *malilia,* quia Deus non lam punit cos ob id, quod fecerunt quam propter malitiam, qua id fecerunt. Tradidit enim Christum ad mortem Judas, tradidit eliam Deus Paler: sed Patri gratias agimus, *quia ex nimia charilale proprio Filio non pepercit, sed pro nobis tradidit illum:* ul ait b. Paul. Hora. 8. Judam detestamur, quia ex cupiditate,non ex cbarilate: el pro pecunia sua, non pro salule nostra tradidit illum. Addit Prophela, *disperdet illos Dominus Deus noster,* ul explicet quis sit. qui disperdet impios: dixerat enim, *reddet illis iniquitatem ipsorum, et in malitia eorum disperdet eos:* cl non dixeral. quis haec facturus esset: explicat igilur, ac dicit, *disperdel illos Dominus Deus noster,* cujus providentiam aut negaverant, aut contempserant.

PSALMUS XCIV.

TITULUS, ET AKGUMENTUM PSALMI

Laus Cantici ipsi David.

In codice hebraeo nullus csl titulus: sed vel excidit, vel hunc titulum addiderunt septuaginta viri, ut indicarent,argumentum hujus Psalmi esse laudem Deo, voce, non instrumentis mu-icis decantatam. Theodorelus censet, psalmu n compositum esse a Davidc in persona Josiae regis, quem spiritu praeviderit repurgaturum templum el altare. remotis cultibus Idololalricis . cl ipsis sacerdotibus idololalricis mtcrfeclis:scd non est ncccsse ad J jsiam recurrere: psalmus enim omni tempore omnibus locis, cl omnibus fidelibus, tu n Judaeis, lun Christianis convenit. Continet enim invitationem ad laniandum Deum, corde, voce, cl opere. Quare ecclesia catholica rectissime hunc psalmum esse voluit initium nocturnae psalmodiae, quae ut longissima est, ita isla praeparatione cl exhortaltone indigebat.

EXPLICATIO PSALMI XC1V.

1. *Venite erullemus Domino, jubilemus Deo salutari nostro.*

Invitatio.el exhortatio csl ad laudandum Deum. Illud, *venite,* csl exhortatio, cl excitatio ad conjungendos animos, el voces in laudem Dei, quomodo Genes. II. csl exhortatio , el excitatio ad conjungenda studia, et operas in aedificanda civitate, el turri. *Venite, faciamus lateres:* cl ibidem. *venite faciamus nobis civitatem ;* cl ibidem Dominus dicit,*venite descendamus.el confundamus ibi linguas eorum. Exullemus Domino ,* invitat

primum nd exultalloncm spirilus. deinde nd jubilationem vocis; non enim recte jubilamus voce, nisi prius mens excitata iit in Deum per internam laetitiam, cl admirationem. Unde cl de Domino scriptum est. Luc. 10. *Exultavii spiritual dixit, Confiteor libi Paler;* cl mater Domini de sc dixit, Luc. i. *Magnifical anima mea Dominum, el* c-*xultavit spiritus* meus. Aii igilur, *venite exuite mus Domino jubilemus Deo salutari nostro,* idcsl, amnes simul uniti cxullcmus spiritu coram Domino prae laetitia gestientes, cl voce jubilemus Deo qui est salus nostra. S. August, per jubilationem intclligil vocem laetitiae, quae non polesl exprimere quod intclligil. Sed vox licbraca , *narihah,* signilicat potius magnum clamorem, laetum tamen, qui rnagnus clamor magnum potius affectum, quam magnum strepitum hoc loco significat.

2. *Praeoccupemus faciem ejus in confessione, el in psalmis jubilemus ei.*

Duobus modis polesl hic versiculus inlelligi. Uno modo, ul Propheta admoneat, ul summo mane appareamus coram Domino ad laudandum cum quasi dicat, antequam alii surganl, nos primi simus ante faciem Domini ; ct hoc salis convenit tempori, quo hunc psalmum in Ecclesia canimus. Allero modo, ul Prophela doceat. miscendam esse confessionem propriae miseriae cum confessione misericordiae Dei. ul sensus sil. *preoccupcmus faciem ejus in confessione,* idest , antequam Dominus ad judicium veniat, cl vindiciam de peccatis sumat, praeveniamus cum confitendo peccata nostra, vel praeveniamus iram ejus (polesl enim facies m hebraeo , V3S *panau.* sumi pro *ira)* et antequam Deus irascatur, confiteamur peccata; *et simul jubilemus in psalmis.* magnis vocibus extollendo misericordiam ejus. El videtur haec posterior expositio magis ad mentem patrum, s. Hier, s. August. Theodorcli, el Eulhymii in comment, psal.cis. Greg. Nazianz. inorat, de plaga grandinis.

3. *Quoniam Deus magnus, Dominus, cl Ilex magnus super omnes Deus.*

Reddit quinque rationes, cur Deus a nobis laudandus sil. Prima csl, quia Dominus noster est magnus Deus super alios omnes Deos, el magnus Rex super alios omnes reges, qui etiam Dii dici solent. Quo loco pro voce, *Dominus,* est in hebraeo nomen quatuor Hierarum. Π'Π' Adonai, quod esi proprium Dei veri: ct ideo nomen appellativum, magnus, non debet conjungi cum *Dominus,* sed cum, *Deus,* ul diximus. Porro per Deos, inlclligendi sunl primo loco Dii falsi, idesl, daemonia, quao sibi apud gentiles usurpabant cultum veri Dei, ul dicilur in psal. 95. *Omnes Dii gentium daemonia.* Deinde intelligcndi sunl reges, el Judices terrae, dc quibus dicilur in psal. 81. *Ego dixi dii* eslis. In graeco legitur, *super omnem terram;* cl sic legunt Thcodorclus, cl Euihymius; sed in hebraeo est, *hal col Elohim, super omnes Deos,* et sic legunt s. Ilieron. cl Augustinus: credibile eat graecum esse corruptum.

4. *Quia in manu ejus sunt* omnes *fines lerrae, cl altitudines montium ipsius sunt.*

Altera ratio csl, quia Dominus habet in potestate sua orbem terrae : sive longitudinem, el latitudinem, sive eliam altitudinem consideres; proinde omnes, qui terram incolunt, illi subjecti sunt, el sacrificium laudis illi debent. *Quia,* inquit, in manu *ejus,* idcsl, in potestate ejus sunl *omnes fines terrae,* idesl, lota lerra usque ad ultimos ejus fines. *El altitudines montium ipsius* sunt, idest, non solum longitudo, cl latitudo terrae, sed eliam omnis altitudo usque ad altissimos montes ad ejus ditionem perlinet. In codice quodam antiquo, ex quo legitur hic psalmus communiter in Ecclesia, praemittitur huic versiculo, Quia non *repellet Dominus plebem suam;* haec verba leguntur, el exponuntur a s. Ilieron. cl Aug. in commentario psalmorum. Sed in codice hebraeo, cl graeco, et in Latina vulgata editione non habentur, cl vere huc loro supervacanea esse, sed in psalmo superiore locum suum habent, cl inde huc translata sunl, verissima aulem esse dubitari non potest. In eodem antiquo codice legitur, *altitudines montium ipse conspicit,* pro, ipsius sunl. Sed in hebraeo, et graeco habetur, ïpnussunl, et sic legunt paires. Cactcrum illa lectio, *altitudines* montium ipse conspicit, nihil aliud signilicat, nisi Dominum esse quolibet allissimo monte alliorem, ila ul commode respicial ea, quae sunl in verticibus montium ollissimorum, ad quos nullus unquam hominum penetravit. In hebraeo pro. *fines* terrae, habelur, yiX »*PΠΏ *mechkere areis, investigationes* terrae, a verbo , Ipn *chakar,* quod esi investigaro, el scrutari. Inde aliqui existimant, significari profundas terrae cavernas, quae opponuntur altitudini montium, ut sensus sil. in manu Dei esse tum profunditatem, tum altitudinem terrae. S. Hier, verlil. *in cujus manu fundamenta terrae, el excelsa montium* ipsius sunt, cum qua lectione potest concordari lectio graeca τα πίρατα τησλη , ct latina, si per *fines lerrae,* inlvlligamus fines, quoad profunditatem. non quoad longitudinem, vel latitudinem, sed uterque sensus csl verus.

5. *Quoniam* ipsius *est mare, el ipse fecil illud, et siccam manus ejus formaverunt.*

Tertia ratio est, quoniam Deus noster non solum lerrae, sed odiam maris Dominus est, quippe qui fccil illud, cl arenam siccam illi circumdedit, in qua tamquam in vase continetur. Quare aequum csl, ul homines, qui ex mari maxima commoda percipiunt, illi gratias agant, cumque laudibus efieranl.

6. *Venite adoremus, el procidamus, et ploremus ante Dominum, qui fecit nos.*

Quarla ratio csl quia idem Dominus non solum fecil terram, et maria , sed eliam nos horni-

nes fecit, nos aulem factorem nostrum peccatis nostris offendimus. *Venite,* inquil. *adoremus, cl procidamus, cl ploremus,* deflentes ingratitudinem, cl peccala noslra *ante Dominum, qui l'edi nos,* ac per hoc omni jurc Dominus noster est, atque illi omnem obcdienliam debemus. Ex hebraeo s. Hieronymus verlil, *genua flectamus,* pro eo quod nos habemus, *ploremus.* Sed omnes codices gracci, cl Lilini habent, *ploremus,* elsic legunt, cl explicant omnes veteres tractatores, neque est verisimile, Prophetam dicturum fuisse, *genua flectamus,* posleaquam dixerat, *adoremus, cl procidamus:* nam adorare in hebraeo significal,prosterni, *cl procumbere,* quod explicatur per vocem sequentem, *procidamus.* Plus est aulem procidere el loto corpore prosterni, quam genua flectere. Itaque probabile est, veram hebraicam lectionem, quam habuerunt Septuaginta fuisse , ΓΰΧ *nibche,* quod signifient, *ploremus,* sed successu temporis irrepsisse unam liicram, cl facium esse; *nibrccha,* quod est *genua flectamus.* Neque ullo modo credibile csl, septuaginta Interpretes, homines doctissimos reddituros fuisse, *ploremus,* si ila legissent, ut nunc in codicibus liebraicis legimus.

7. *Quia ipse esi Dominus Deus noster, cl nos populus pascuae ejus, el oves manus ejus.*

Haec est quinla cl ultima ratio, quia Dominus non solum nos fecit , sed particulari providentia nos regit, quomodo pastor proprium gregem. Observai s. August, elegantem transpositionem verborum; videlur enim Prophcla conjungere debuisse oves cum pascua, el populum cum manu, ac dicere, *ct nos populus manus ejus, cl oves pascuae ejus·,* sed conjunxit populum cum pascua; el oves cum manu, ul significaret, populum esse respectu Dei instar ovium quae pastore indigeni: et tamen non esse oves expertes rationis, quae baculo cogi dcbeanl: dicuntur aulem oves istae, oves manus Dei, vel quia Deus eas fecit, ul exponit s. Augusl. vel iit alii communiter docent, quia Deus quasi manu propria eas regit; quamvis enim populus Dei habeat pastores , cl doclorcs, a quibus pascilur, el regitur: tamen ipse diam Deus peculiarem curam illius habet, cl non linit, ul negligenlia, ignorantia, vel eliam malitia Pastorum illis noccal. Ex quo inlelligimus, debere populum Dei in Deo summo pastore fiduciam ponere, atque ad illum peroralionem recurrere, quando pastor minus idoneus, illis contigit, ipse enim per Ezech. cap. 3». dicil, *Ego pascam oves meas.*

8. *Hodie si vocem ejus audieritis, nolile obdurare corda vestra.*

Haec csl secunda pars psalmi, qua Prophcla exhortatur populum Dei,ut non solum voce,sed eliam opere Deum laudel. Sacrificium aulem operis Deo gralissimum est obcdienlia, quam exhibemus praeceptis ejus, juxta illud, I. Reg. 15. *Numquid vull Deus holocausta, el victimas, el non magis ul obedialur voci Domini?* Introducit aulem prophela Deum loquenlem, ut hortatio majorem vim habeat. Neque obstat illud, *ejus:* nani in scriptura saepe Deus loquitur do se, ac si de alio loqueretur. ul in loco proxime citato. *Numquid vull Deus holocausta, cl non magis ul obedialur voci Domini?* Sic igitur hoc loco dicil Spiritus sanclus, *hodie si vocem ejus,* idesl, Domini, *audierit,* idesl, si vocem meam audieritis, qui Dominus vester sum , *nolile obdurare corda vestra.* Illud, *hodie,* significat, hoc tempore, el, ul Apostolus declarat hebr. 3. habet locum hccc exhortatio, donec *hodie cognominatur,* idcsl, dum tempus hujus vilae durat: nam posl hanc vitam non erit amplius tempus, sed aeternitas. Illud aulem, *si,* videlur significare, Deum non singulis momentis nobis loqui, sed pro loco , el tempore nos admonere, vel per internas inspirationes, vel per voces praedicatorum, vel per lectionem Scripturarum,vel alio quocumque modo nobis voluntatem suam patefaciat. Illud, *nolile obdurare corda vestra,* significat, parum prodesse audire vocem Domini, nisi ea vox penetret intima cordis ct iidleclcl ad lidera,el obcdienliam: cur aulem vox Dei non penetret, causa est durities cordis. Induralio aulem cordis aliquando tribuitur homini , aliquando Deo : nam Exod.7.dicit Dominus, *ego indurabo cor Pharaonis,* et I. reg. G. dicilur, *cur aggravatis corda vestra. sicut aggravavil Aegyptus, el Pharao cor suum?* Porro Deus indurat corda non imparliendo malitiam, sed non imparliendo misericordiam, ul s. August, dicil in epist. 103. ad Sixlum; qui etiam in tractatu 53. in Joan, scribit, $ic obdunt Deus deserendo, el non adjuvando, quod occulto judicio facere polesl, iniquo non potest. Cui subscribit s. Gregor, lib- 11. Moral, cap. 5. Obdurare per justitiam dicilur Deus, quando cor reprobum per gratiam non emolli·. Homo aulem obdurat cor suum, quando resistit inspirationibus, cl vocibus Dei. juxta illud Actor. 7. Vos *semper Spiriluisanclo restitistis:* inducit aulem hominem ad resistendum Deo, el claudendas aures interiores, peccati praesens dulcedo: quam Apostolus ad hebr. 3. vocat *fallaciam peccati,* cum ait, *ul non obduretur quis cx vobis fallaciam peccati.* In hebraico textu verba illa, *hodie si vocem ejus* audieritis, conjunguntur cum superioribus, nos *aulem populus pascuae ejus, et oves manus ejus, hodie si* vocem *ejus audieritis.* Deinde incipit alius versiculus, *Nolile obdurare corda vestra, sicut in irritatione.* Sed Apostolus ad lleb. 3. citat hunc locum, ul nos in codicibus graccis, cl lalinis habemus. Itaque Apostolo judice melior csl lectio Septuaginta, cl nostrae vulgatae editionis, quam hcbraica, ul nunc sc habcl, quicquid haeretici moderni blaterent.

9. *Sicut in irritatione secundum diem lentalianis in deserto: ubi lentaverunt mc Patres* vestri, *probaverunt me, el viderunt opera mea.*

Ponit exemplum obdurationis: nam Patres antiqui educti per Mosem de Aegypto, dum in itinere essent, cl desertum pctransircnl, non semel obduraverunt cor suum nolentes credere promissis Dii:

neque illi obedirc; unde *irritaverunt cumel exacerbaverunt,* ul habet alia lectio: lentarunt eliam potentiam ejus, el experti sunl, ac viderunt mirabilia opera ejus, qualia fuerunt manna dc coelo pluens, claqua de pelra scaturiens. Vide Num. 14. *Sicut,* inquil , *in irritatione,* idesl, quando Deum ad iracundiam provocaverunt, *secundum diem tentalionis in deserto,* idcsl, juxta diem illum, quo licum lentaverunt: tunc enim lentantes Deum illum irritaverunt, Non esi necesso unam diem particularem hic notari, cum mullis vicibus Deum Judaei lentaverim in deserio ; sed potest accipi dies pro tempore, ul sensus sil, sicut *in irritatione,* quae facta csl in (empore illo, quo me saepius lentaverunt in deserto. *Ubi lentaverunt me,* idcsl, ubi explorare voluerunt, utrum ego vere Deus essem, possemque illis in deserto panem, cl aquam, cl carnes parare , quibus rebus desertus loçus ille carebat. *Probaverunt me, el viderunt opera mea,* idcsl, ubi eliam experti sunl me esse omnipotentem , quia viderunt opera mea, qualia solus Deus verus, vereque omnipotens facere potest.

10. *Quadraginta annis* o/Jensus *generationi illi, el dixi, semper hi errant corde.*

Explicat clarius tempus irritationis, cl lenlationis in deserto, *Quadraginla annis,* inquit, *offensus fui generationi illi,* idcsl. toto tempore, quo duxi cos per desertum, ul introducerem in lcrram promissionis, *offensus fui generationi illi,* idcsl, offensus fui ab illis, sive infensus illis fui, ul explicat Apostolus hebr. 3. vox hcbraica , 131pK *akut,* significal, *litigavi cum illis,* vel abominatus sum illos:scd omnia in idem recidunt,in quem sensum explicanda csl eliam lectio psalterii romani, *quadraginta annisproximus fuigenerationi huic* idesl, propinquavi illis, ul de proximo illorum querelas audirem cosque variis plagis flagellarem: cl quia de proximo vidi, el audivi quid agerent, aut loquerentur, *dixi, semper hi errant corde,* idest, ducuntur variis desideriis, el ideo errani, el vagantur extra rectam viam salutis. Aposl. ad hebr. 3. alilcr distinguit, *probaverunt,* inquit, *cl viderunt* opera mea *quadraginta annis: propter quod infensus fui generationi huic.* Sed quin neque hcbraei, neque graeci, neque lalini ila distinguunt; (licendum csl Apostolum declarare voluisse verba hujus psalmi,cl ideo addidisse illud, *propter quod,* ut sensus sil. *viderunt opera mea, quadraginla annis, propter quod totidem annis infensus fui generationi huic.*

11. El *isti non cognoverunt vias meas, ul juravi in ira mea, si introibunt in requiem meam.*

Declarat, cur corde erraverint, *quia non cognoverunt vias,* idesl, leges meas, quae sunt rectae viae, per quas qui incedunt, errare non possunl: Loquitur aulem de cognitione approbationis, non de simplici notitia. *Ct juravi in ira mea,* subm-lelligitur, non pervenerunt ad requiem, sicut juravi in ira mea, *si introibunt in requiem meam.* Itaque sensus est, Isii, qui semper errani corde, non cognoverunt vias meas quibus ilurad requiem, ac per hoc in illam non introierunt, *prout juravi in ira mea, si introibunt,* idest, quod non introibunt in requiem meam. Per requiem in sensu historico intcliigilur terra promissionis, inquam non introierunt, nisi paucissimi ex illis, qui exierunt cx Aegypto: sicut Dominus juravit illis, Num. 14. Vivo *ego, dicil Dominus, sicut loquuti estis audiente me. sic faciam vobis, in solitudine hac jacebunt cadavera vestra.* In sensu anagogico. Apostolo teste ad hebr. 4. intcliigilur coelestis patria, ubi erit perfecta requies. Juramentum aulem Dei significal. rem esse certissimam, el immutabilem. In hcbraco habelur, TÇ'K ascer.quod rcelc verti polesl, lam ut,quam *quibus.In* Graeco habetur ω, ul eliam in Epistola graeca s. Pauli ad hebracos: tamen in editione latina ejusdem Epistolae cap. 3. habetur, *quibus juravi:* sed cap. *1. sicut juravi.* In psalterio romano, el apud Augustinum habetur, quibus juravi. Sensus semper est idem , tamen communior lectio est quae habetur in editione vulgata, cl sic legit Apostolus, quando proprio citai verba psalmi, dicens, *Quemadomdum dixit, sicut juravi,* ole. ad Hebr. 4.

PSALMUS XCV.

TITULUS, ET ABGUMENTUM PSALJI I

Canticum ipsi David quando domus aedificabatur post captivitatem.

µ

Ilie psalmus apud hehracos titulo caret: neque mirum csl, quoniam videlur esse pars quaedam psalmi centesimi quarti, ul perspicuum csl cx *lib.* I. Paralip. cap. 16. ubi in reductione Areae Domini canitur psalmus, cujus prior pars csl principium psalmi 104. posterior est psalmus 92. Videtur enim Esdras, vel si quis alius fuit, qui librum psalmorum collegit, cl ordinavit, ul numerum ccnlum quinquaginta psalmorum compleret cx parte psalmi 104. fecisse hunc psalmum 95.

quemadmodum ex fine psalmi 56 cl cx fine psalmi 59. composuit psalmum conlesimum septimum, qui Incipit, *paratum cor meum,* cl cx line psalmi 39. fecit psalmum sexagesimum nonum, qui incipit, *Deus in adjutorium meum intende.* Titulum ergo, quem habemus in codicibus graccis, el lalinis, vel addiderunt Sepluaginla interpretes vel quod verius rcor, Esdras ipse addidit, cl jussit cantari, cum templum reaedificabatur post captivitatem babylonicam. Quamvis aulcm David hunc psalmum composuerit occasione reductionis Arcae Doniini, cl Esdras eumdem psalmum cantari jussc- ril in rcacdificalionc templi: tamen certum csl intentionem primariam Davidis , el ipsius Spiritu fuisse praedicere adventum Christi, el regnum ejus, *quando Deus eripuit nos de potestale'tenebrarum. et transtulit in regnum Filii dilectionis suae,* ul scribil Apostolus ad Coloss. 1. Hecle cnim observavit s. Augustinus in toto hoc psalmo nullam fleri mentionem aedificationis templi, ncc reductionis arcae, ac per hoc vel psalmum non convenire cum titulo, vel exponendum esse, u| verba sonant do regno Christi in loto terrarum orbe propagando; hoc est, de Ecclesia in omnibus gentibus aedificanda. Atque in hanc sententiam conveniunt scriplores veteres Hieronymus, Augustinus, cl Ambrosius lalini; Chrysosloiiius, Theodorelus, cl Eulbymius gracct.

EXPLICATIO PSALMI XCV.

1. *Canlate Domino canticum novum,cantate Domino omnis lerra.*

Incipit ab exhortatione, ut pro comuni beneficio communiter ab universa terra gralia agantur Deo. Ter aulcm repetit *Canlate.* ul eliam infra 1er repetit, afferte Domino, ul obscure insinuaret mysterium sanctissimae Trinitatis, quod aperte in Icstamenlo novo praedicandum eral. *Cantate,* inquil, *Domino canticum novum* , id est, laudate, el gratias agile cum cantu, cl laetitia. Vocat aulem *canticum novum,* canticum pulchrum, ct sapienter compositum: item canticum pro novo beneficio: item canticum quod a renovatis hominibus cam debet, in quibus non amplius regnet cupiditas, sed charilas. Denique ut exponit Chrisostomus canticum, non quale fuil canticum Moysis, aut Dcboroe, aut alia vetera cantica, quae non poterant cantari extra terram promissionis, juxta illud psal. 136. *Quomodo cantabimus canticum Domini in lerra aliena?* sed canticum novum, quod per universam terram celebrari queat. Ideo enim subjuncitur, *cantate Domino omnis lerra,* idesl, non solum -ludcae, sed orbis lerrarum universus.

2. *Cantate Domino, cl benedicite nomini ejus annunciate de die in diem salutare ejus.*

Praemissa exhortatione generali, incipit explicare materiam c<>nlici, el laudationis, quae csl Salvatoris adventus. *Canlate,* inquil, *Domino, cl benedicite nomini ejus,* idest. cantando laudate potentiam ejus, quae per nomen significatur, nisi ferte per nomen insinuetur nomen salvatoris, de quo clarius (it mentio in verbis sequentibus, An *nunciale dc die in diem salutare ejus,* idesl, praedicate cum cantu, el laudibus venturam salutem, idquo *de die in diem,* idesl, omni dic: quemadmodum enim sine cessatione dies dici succedit, sic aequum est ul laudatio laudationi sine cessatione succedat. Verbum hebraicum , *|\)3 &«· *seru,* significat bonum nuncium afferte, quod Sepluaginla recle verlerunl, ευανγελιζε 5ε, et interpres nosler verlere potuisset, *evangelizale,* vel *bene nunciale,* ul legit s. Aug. Itaque ex hebraeo, cl graeco exponi debei verbum lalinum, annunciate, idest, bonum nuncium afferte.

5. *Annunciate inter gentes gloriam ejus, in omnibus populis mirabilia ejus.*

Dixit. Deum ob lam ingens beneficium omni tempore laudandum: addit nunc eliam in omni loco laudandum. *Annunciale,* inquil, *inler gentes gloriam ejus,* idesl, nolam facit non solum judaeis, ul faciebant Prophetae veteres, sed eliam gentibus gloriam Dei: el hoc ipsum clarius explicans ait, *annunciale in omnibus populis,* idesl, omnibus gentibus, *mirabilia ejus,* idest, admiranda opera Dei, ex quibus manifestatur gloria ejus. Quamvis aulcm haecexborlalio pcrlinealad omnes, qui noverunt mirabilia Dei; tamen praecipue perlinet ad apostolos Domini: illi enim sunl, quiomnibus gentibus nolam fecerunt gloriam Dei, el mirabilia opera non solum creatoris, sed eliam redemptoris, et sanctificatoris, idest, Patris, cl Filii, cl Spiritus sancti.

4. *Quoniam magnus Dominus, cl laudabilis* **nimie:** *terribilis csl super omnes Deos.*

5. *Quoniam omnes dii gentium daemonia, Dominus aulem coctos jecit.*

Declarat, quae sil gloria Domini, quae mirabilia opera ejus, quae paulo ante praedicanda semper, et ubique esse dicebat. *Quoniam magnus Dominus, el laudabilis nimis, terribilis csl superomnes Deos.* Haec est gloria Domini, quod magnus sil absolute, sive potentiam, sive sapientiam, sire bonitatem, sive imperium, sive divitias,sive quaecumque alia consideres; quod juxta hanc magnitudinem sil laudabilis valde, cl re ipsa nb omnibus laudetur: hinc enim pleni sunt coeli, cl terra glo-

ria ejus, quod denique terribilis sit super omnes Deos, idesl, quod usque adeo emineat super omnes, qui ullo modo dicuntur Dii, ul non sohirn non audeant ei se conferre, sed ul serti, tel potius mancipia majestatem ejus contremiscant: nam de bonis angelis, qui sunl Dii per participationem canit Ecclesia, *majestatem tuam laudant angeli, adorant dominationes, tremunt potestates.* De malis angelis, qui sunl Dii per errorem gentium, dicit b. Jacobus in Epist. cap. 2. *Daemones credunt, ct contremiscunt:* cl quoniam praecipue dc falsis Diis loquitur hoc loco David, ideo subjungit rationem, cur Deus noster terribilis sil super omnes Deos, dicens: *quoniam omnes dii gentium daemonia. Dominus autem coelos fecit,* idesl, propicrea Dominus terribilis est super oninesDeos; falsos videlicet, el gentibus per errorem adoratos, quoniam Dii gentium non sunl veri Dii, sed daemonia, idesl, spiritus mali, qui a Deo crealore per superbiam recesserunt, cl ab eodem aeternis suppliciis destinati sunt: *Dominus aulem* non est spiritus creatus sed spiritus creator, qui coelos *fecil,* corpora omnium maxima, el pulcherrima,el omnia, quae coeli ambitu continentur, idesl, res omnes creatas. Ex hebraeo s. Ilicron. vertit, *omnes Dii populorum sculptilia.* Sed sciendum est vocem hcbraicam, quae hic habelur, *elilim,* non significare proprie neque daemonia, neque sculptilia. *Daemon* enim dicitur, *'Yü seed; sculptile, pesel:* vox aulcm *elilim,* significare videtur Dcictilos , ut sit diminulivum ab, el, quod significat Deum, ul sensus sil, *Dii gentium non sunl Dii. sed Dciculi,* vel *Deastri* inutiles, ct vani: Dominus aulem csl Deus verus, el potens, qui coelos fecil. Itaque vocem illam sepluaginla Interpretes retulerunt ad daemonia potius quam ad simulacra; quoniam Daemonia habitabant in simulacris, cl erant ii, qui potissimum a gentibus adorabantur, juxta illud Apostoli t. Cor. IO. *Quae enim gentes immolant, daemonibus immolant, ct non Deo.*

fi. Confessio, cl pulchritudo in conspectu ejus: sanctimonia, ct magnificentia in sanctificatione ejus.

Dixerat, Deum esse magnum , el terribilem: nunc addit, cumdem osse undique laudabilem, pulcherrimum, gloriosum, et sanctissimum; idquo praecipue cerni m coelesti sanctuario, ubi spectandum se praebet oculis angelorum, aliisque spiritibus beatis. Illustrabit hunc versiculum.ahoqui satis obscurum, versiculus secundus ps. centesimi tertii, *confessionem, el decorem induisti, amicius lumine sicut* vesfimenio:dicilur enim Deus induisse confessionem, el decorem, quia ab omni parte conspicitur laudabilis, cl ideo laudabilis, quia pulcher, cl decorus lotus, sive quis essentiam, sive attributa, sive judicia, sive cogitationes, sive opera ejus attendat,quod brevissime dixil s. Joan. I. Epist. cap. I. *Deus lux est. cl in eo tenebrae non sunt ullae.* Dicet eigo Propheta de Deo, *confessio, ct pulchritudo in conspectu ejus,* idest, laus, seu materia laudis, el pulchritudo, sive decor, cl gloria esi in circuilu Dei, quia confessionem, el pulchritudinem induit, ac per hoc undique conspicit laudem, el pulchritudinem suam, el undique conspicitur decorus, ct laudabilis: quomodo Sol, si sensum videndi haberet, undique conspiceret radios lucis suae, sicut undique conspicitur micans, ct lucidus. *Sanctimonia, el magnificentia in sanctificatione ejus,* idesl, sanctitas, sive puritas, el magnificentia, sive majestas, el gloria, quibus Deus, quasi vestimentis indulus esi, conspicitur in sanctificatione ejus, idesl, in sanctuario, sive in lemplo sancto, quod in coelis ipse Deus habet. Posset eliam hic versiculus sic exponi: *Confessio el pulchritudo in conspectu ejus,* idest, offeratur in conspectu Dei confessio laudis, cl pulchritudo justitiae, *sanctimonia, cl magnificentia in sanctificatione ejus,* idesl, sanctitas vitae, el magnificentia operum bonorum in sancto templo ejus similicr offeratur. S. Augustinus per confessionem inlelligil confessionem peccatorum, per quam homo deformis incipit pulchrescere, cl sanctificari, cl placere sponso coclesli, qui pulcherrimus, cl sanctissimus csl. Quod allinet ad verba, pro vocabulo, *sanctimonia,* in hebraeo est, T> *hoz,* quod proprie robur, cl fortitudinem significat; sed accipitur eliam pro gloria, honore, substantia, opibus. Videntur igilur sepluaginla Interpretes,eam vocem accepisse pro gloria, cl puritate, quae sanctitatis propria est: ul in sequenti versiculo acccperunl pru honore, cl conjunxerunt cum gloria. Pro vocibus. *in sanctificatione ejus,* in hebraeo habelur, *bemikdascio, idesl. in sanctuario ejus,* clsic etiam vertit s.Hieronymus. Keque csl novum in scripturis,ul sanctificatio accipiatur pro sanctuario: sic enim bgitiir hb. 1. Machab. cap. 1. *El intravit in sanctificationem cum superbia, et accepit altare aureum,* etc.

7. *Afferte Domino patriae gentium, afferte Domino gloriam et honorem, afferte Domino gloriam nomini ejus.*

Praedixcrat, praedicandam esse notitiam Dei ommbus gentibus pt r Christi adventum: nunc praedicit, convertendas esse omnes gentes, cl glonticaturas Deum.Sed sicul illud praedixerat per modum horlanlis dicens, *annunciale inter gentes gloriam ejus;* sic eliam nunc praedicit hoc per modum horlanlis dicens, *afferte Domino patriae gentium,* idesl, o familiae gentilium loto orbe diffusae, cum vobis annunciata fuerit gloria Domini, qui de coelo ad terram descendit, el peractu redemptione iterum ad coelum gloriosus ascendit; non silis durae ad credendum, nec pigrae ad operandum, sed accurate ad tabernaculum Domini, cl afferte gloriam, el honorem, glorificando, cl honorificando, verbis, el operibus Deum, cl sanctum nomen ejus. Illud, *patriae gentium,* hebraicc csl, ΠΊΠ5φα *mispechoth* , quod proprie significat familias. Sed lalinus interpres reliquit hoc loco vocem graccam. πάτριά:. quae significat familiam. Quare per, *patrias gentium,* non debemus hic accipere id, quod significat nomen lalinum, sed quod significat graccum. Cur autem Propheta nominet

familias, rallo esse videtur, ul alluderet ad ritum Hebraeorum, qui distincti per familias suas ascendebant festis diebus ad templum Domini, quod cral in Jerusalem. Significal igilur spiritus Sanctus, quod faciebant familiae Judaeorum corporaliter, faciendum esse a familiis omnium gentium spirilualitcr, ul videlicet omnes ad Ecclesiam veniant, cl Deo tribuant gloriam, el honorem omnium mirabilium, quae facta sunl in redemptione generis humani; non enim noslra industria, aut meritis cvecti sumus ad filiorum Dei adoptionem, et gratiam: sed ex misericordia Dei, cui proinde debetur omnis honor, el gloria. Pro illa voce, *gentium,* in hebraeo csl, populorum, *hammim* , sed septuaginta Inlerpn lcs maluerunt vertere, *gentium.* quam populorum, ne Judaei dicerent, de populis suis tantum Prophetam esse loquutum. Itaque sustulerunt ambiguitatem vocis, cl docuerunt, Spiritum sanctum locutum esse, dc populis gentium, <lc quibus paulo ante dixerat. *Annuntiate inter gentes gloriam ejus·,* el paulo infra *Dicite in gentilius, quia Dominus regnavit:* nam utrobique in hebraeo habetur vox, *goim,* quae propric significal gentiles.

8, *Tollite hostias,el introite in atria ejus, adorate Dominum in atrio sancio ejus.*

Hic eliam alludit ad morem hebraicum, juxta quem Judaei cum ascendebant ad templum, offerebant victimas , cl adorato Deo revertebantur in civitates suas. Sed quia hoc loco invitantur gentiles, ul ad ecclesiam Domini veniant ; inlclligenda est hacc oblatio de spiritualibus hostiis, dc quibus loquitur sanctus Petrus in prima Epistol. cap. 2. *Offerte spirituales hostias acccptabiles Deo per Jcsum Christum.* Sunl aulem spirituales hostiae sacrificium cordis contriti, confessio peccatorum, oratio, jejunia, eleemosynae, ct similia. Potest etiam hic locus inlelligi de sacrificio Missae, quod successit omnibus sacrificiis hebraeorum, et quod •juxta Prophetiam Malachiae, cap. I. *Offertur Deo ab ortu solis usque ad occasum a gentibus conversis ad Deum per manus Sacerdotum testamenti novi.* Nam non sine mysterio in Hebraico textu non habetur vocabulum Π2Τ *zebach,* quod significal hostiam, quae occiditur dum immolatur, qualia erant sacrificia ovium.cl boum; sed ΠΠ3Ώ *minchah,* quod significal hostiam incruentam, ac praesertim cx farina confectam. Parum autem refert quod pro, *atrio sancio,* in hebraeo habetur, VJip nvim *behadralk kodesc, in decore sanctitatis:* nam idem est sensus: vocat enim scriptura *decorem sanctitatis,* ipsum sanctuarium , quod esset decore, el sanctitate plenum.

9. *Commoveatur a facie ejus universa terra: dicite in gentibus, quia Dominus regnavit.*

Hactenus quasi longe praevidit regnum Messiae el hortatus csl praedicatores ad annunciandum, el populos ad recipiendum novum regemtnunc quasi propius intueatur, el ipsurn venientem comat,spiritu exultai, cl hortatur ad venerationem, cl laetiliam,non solum gentes, sed ellam lerram, coelum, maria,arbores ipsas: non quod ista sensu praedita sint, sed ul declaret affectum suum , ct universalem laetitiam, quae in toto mundo futura erat in adventu Christi, Quamvis autem aliqui haec referant ad secundum adventum, quando veniet judicare vivos, cl mortuos: alii ad primum adventum, *quando venit quaerere, el salvum facere quod perierat.* Luc. 19. lamcn sancti paires Hieronymus,cl Augustinus,necnon graeci scriplores,Theodorelus, el Eulhymius ad ulrumque adventum referunt, quod ct nobis probabilius esse videtur. Ait igilur, *commoveatur a facie ejus universa lerra,* idesl, commoveantur commotione timoris, cl reverentiae omnes habitatores terrae ante fanem Domini venientis. In hebraeo est, VJDÛ T?'D *chilu mippanau col haaretz,pateat a facie ejus omnis terra,* ubi numerus multitudinis indicat, per lerram non Inlelligi elementum lerrae, sed habitantes in lerra. *Dicite in gentibus, quia Dominus regnavit,* idesl , ul commoveatur lerra, praedicate gentibus omnibus, quod Dominus adveniens regnum suum auspicatus csl. Intel·ligitur aulem nomine regni regnum spirituale,quo regnat per fidem in cordibus hominum; semperc-nim Deus regnat in cocio cl in terra regno potentiae, el majestatis: sed per fidem rognure coepit in gentibus ab adventu Messiae: antea siquidem diabolus regnabat per errores Idololatriae: undo cl Dominus Joan. 12. ait. *Nunc princeps hujus mundi ejicietur foras.* Sanctus Augustinus legit, *quia Dominus regnavit a ligno:* quam lectionem fuisse olim in septuaginta virorum interpretatione, cl ab hebracis fuisse abrasam, cl sublatam testatur sanctus Justinus in dialogo cum Triphone, et Fortunatus in hymno, qui ab ecclesia frequentatur tempore Passionis,cx hac lectione accepit illud,

Impleta sunt quae concinit,
David fideli carmine,
Dicens in nationibus,
Regnavit a ligno Deus.

quamvis autem hacc lectio optimum sensum litbeat; lamcn in libris graccis hodie non habetur, ncc habebatur tempore s. Hieronymi, Thcodorcli, cl Euthymii.ul ex eorum commentariis perspicuum est: ncc habetur in codicibus hebraicis, ncc in editione latina vulgata.

10. *Etenim correxit orbem lerrae, qui non commonebitur, judicabit populos in aequitate.*

Hoc regnum merito convenire Chrislo, probit duplici ratione. Primum quia ipse est, qui cumin in forma Dei esset, orbem terrarum condidit, confirmavit, cl stabilivit, ut commoveri non posset: juslum enim est ul ipse regnet iu terra, qui lerram ipsam condidit. In hebraeo csl. •JOH *thiccon.* « verbo, *con,* quod est *stabilire, firmare,* diri·*gere:* cl hoc idem verbum habetur in psalm.'J2. ubi legimus. *Etenim firmavit orbem lerrae,* qi.i *non commovebitur.* Itaque potestreferri hacc pars versiculi ad creationem mundi: el lunc, *correxit* idem eril, quod ila directe sudavit, ul nutaro noa

possil: potest eliam idem verbum exponi de correctione morum per optimos leges, el instituta; el tunc sensus eril, Christum jure, ac merito regnaro debere in orbe terrorum, quia orbem lerrae nutantem ob pravos institutiones gentilium, ila correxit per legem suam cvangelicam, quae prohibet omnia vilia, ut jam commoveri non possil, si leges illas sequatur, cl observet. Unicum enim Domini praeceptum de dilectione, si observetur, lotum orbem terrarum corrigit, el in summa pace constituit. Secunda ratio est in verbis sequentibus, *Judicabit populos in aequitate,* idesl, non solum correxit orbem lerrae sanctissimis legibus suis; sed eliam tempore suo judicabit orbem justissime: tribuet enim iis, qui legem evangelii servaverint, amplissima praemia; et iis, qui servaro noluerint, justissimas poenas.

\\. *Laetentur coeli, cl cxullel terra, commoveatur mare, el plenitudo ejus: gaudebunt campi, cl omnia quae in cis sunl.*

12. *Tunc exullabunl omnia ligna sylvarum a facie Domini, quia venit, quoniam venit judicare lerram,*

Excilal ad laetitiam omnes res creatas propter adventum Domini, lum primum, lum secundum. Primus enim adventus omnia consecravit; secundus omnia glorificabit: *nunc enim omnis creatura ingemiscit, el parturit subjecta corruptioni: sed postmodum liberabitur a servitute corruptionis in libertatem gloriae filiorum Dei,* ul dicilur ad rom. 8. *Laetentur ergo coeli, cl exultel lerra,* quae sunt parles mundi principales: *commoveatur eliam mare* molu exullalionis, *cl plenitudo ejus,* idesl, omnia quae continentur in eo, sive insulae, sive pisces. *Gaudebunt campi, et omnia, quae in cis sunt,* idesl, sic eril, ul optavi: nam optavi ut terra cxullarel; ipsa vero omnino exullabit, quia *gaudebunt campi, el omnia quae in cis sunl.* sive pecora, sive plantae; imo eliam ipsa *ligna sylvarum,* quantumvis sterilia, el inculta, exullabunl n facie Domini, ad praesentiam videlicet conditoris: exullabunl aulem, *quia venit Dominus,* re·dempturos orbem terrae in misericordia, cl quoniam Herum venit judicare orbem lerrae in juslilia. Sic enim exponunt s. Hieronymus, s. Augustinus, Theodorelus, cl Eulhymius, qui referunt illud,quia *venit,* ad primum adventum, illud,*quoniam venit judicare. terram,* ad secundum adventum. Sed si magis placeat juxta morem Hebraicum ulrumque referre ad judicium, quae est simplicior, el fortasse magis litteralis expositio; tunc dicendum eril, Judicium novissimum, fore simul cl terribile, cl laetissimum; terribile impiis, laetissimum justis. Nam ea dc causa m scripturis nunc describitur ul quid lugubre, horroris cl timoris plenum, juxla illud, Luc. 21. *Erunt signa in sole, cl luna, el sicilis, et* tn terris *pressura gentium prae confusione sonitus maris. el flucluum, arescentibus hominibus prae Umore, el expeclatione.quae supervenient universo orbi·, nam,el virtutes coelorum movebuntur:* nunc vero describitur, ul quid jucundum, cl lactum propter gloriam electorum.quae redundabit in ipsum coelum et terrain , cl maria, quae renovabuntur ct statum omnino meliorem acquirent, unde dicilur paulo infra in eodem loco Evangelii, *his aulem fieri incipientibus, respicite, el levale capita vestra, quoniam appropinquat redemptio vestra.*

13. *Judicabit orbem terrae in aequitate, cl populos in veritate sua.*

Concludit, praedicens quale fulurum sil judicium. *Judicabit,* inquil, *orbem terrae in aequitate,* idesl, in juslilia; id enim sonal vox hebraica *belzedek.* ct gracca δικαιοσύνη; proinde non est accipienda hoc loco aequitas proprie, sed pro vera juslilia. Repetii, cl déclarai hoc ipsum, cum addit, cl *populos in veritate sua:* ubi quod dixerat, judicabit orbem *terrae,* explicat, cum dicit, *Judicabit populos:* non enim terram ipsam, sed populos habitantes in ea judicabit. Quod aulem dixerat, tn *aequitate,* explicat cum dicit, *in veritate sua.* idest, in ea veritate, el fidelitate, qua semper adimplcl quod promisit: promisit aulem, se redditurum unicuique secundum opera sua, non accepturum personas, juste denique judicaturum. Hoc igilur modo judicabit, cl non aliter. Haec certe senleniia deberet somnum, el lorporcm mortalium excutere, neque quia differtur judicium, et Deus interim patienter ugil, credere debemus, judicium non esse fulurum. Qui enim lam mulla promisil antequam fierent, cl reipsa praestitit: non decipil nos in hoc uno. quod lanii momenti esi. An vero, inquil s. Augustinus, exhibuit nobis Deus omnia, quae promisil. cl dc solo die judicii nos fefellit. Vide explicationem sancli Augustini ad psalmum septuagesimum tertium prope finem, ubi copiose de hac re Iraclat.

PSALMUS XCVI.

TITULIS ET ARGUMENTUM PSALMI

Huic David, quando Icrra ejus restituta csl.

Hunc titulum non habent hcbraici codices; proinde vel excidit incuria scriptorum, vel cum addiderunt septuaginta Interpretes: habetur enim in graecis et lalinis editionibus, el ab antiquis Patribus exponitur. El quamvis in libris graecis non sit proprie resti lu la;scd καθίστατο constituta: tamen idem esi sensus; cum enim restituta fuit terra Davidi,quam ei Absalon filius abstulerat, lunc *ipsa terra constituta fuit,* idesl, confirmata, cl stabilita, quae antea quodammodo fluctuaverat: vocalur eniin terra hoc loco possessio terrae, sive regnum terrenum. Sed non videtur psalmus ad litteram intelligendus dc restitutione, aul constitutione regni Davidis; nihil enim ejusmodi in psalmo legimus; sed videtur sanclus Prophela occasione lerrae a sc recuperatae Spiritu sancio afflatus cecinisse restitutionem, el constitutionem perfectam ecclesiae, quae futura est posl ultimum judicium, quando remotis persecutionibus omnibus, cl omnibus inimicis Chrisli sub pedibus ejus constitutis, ecclesia pace perpetua, el tranquillitate fruetur, et Christus ipse pacifice in universa creatura regnabit.

EXPLICATIO PSALMI XCVI.

1. *Dominus regnavit, exullcl terra, lactentur insulae mullae.*

Duobus modis ad litteram polesl hic psalmus exponi, primum dc regno Dei absolute, deinde de regno Chrisli post resurreclionem, ul exponunt Auguslinus, Theodorclus, Eulhymius: juxta priorem inlelligeoliam hic sensus *eril:Dominusrcgnavil,* idcsl, Dominus Deus esi verus, cl supremus rex: cl omnes alii Reges servi ejus sunl: ideo e*xullet terra.lactentur insulae mullae,*idcsl, exultent, el lactentur omnes habitantes orbem terrarum, sive habitent continentem terram, sive insulas, quae plurimae sunl in mari: quia si forte opprimantur a regibus terrenis, non deerit illis Dominus, qui rex csl supremus, el inferiores reges nullo negotio coercere, cl in ordinem redigere potest. Juxta posteriorem inlelligenliam hic sensus erit, Dominus Christus, qui aliquando humilis anla reges judicandus stetit, jam regnavit: quia *data est* et *omnis potestas in cocto el in terra,* Mallii. 28. ul jam nulli potestati ncc dc jure, nec de facio subjiciatur, sed omnibus pracsil. ul princeps *regum lerrae, el rex regum , ac Dominus dominantium:* ideo *exullcl terra,* cl *laetentur insulae mullae,* quia Dominus, qui regnum Mundi adeptus est, Apocal. tfk frater nosler csl dignatione, quamvis cl Deus nosler sil crcalionc, el Dominus redemptione.

2. *Nubes, cl caligo in circuitu ejus, justitia, cl judicium correctio sedis ejus.*

Juxta priorem sensum explicatur natura Dei,qui cum invisibilis sil, lamcn gubernat, cl regii mundum visibilem summa justitia. *Nubes ct caligo* in *circuitu ejus,* idest, Dominus rex nostcr invisibilis csl, *quia lucem habitat inaccessibilem.* I. Tim. G. et similis esi soli, qui quando nube, cl caligine lectus csl, non potest videri , el tamen lumen, el calorem ejus sentimus, sic in psalm. 11. describitur Deus, *posuit,* inquit, *tenebras latibulum suum, in circuitu ejus tabernaculum ejus, tenebrosa aqua in nubibus aeris.* Sic in monlc Sina apparuit Iccius nubibus, et caligine, ul dicitur Exod- 20. *Justitia, el judicium correctio sedis ejus,* idesl, quamvis invisibilis sil, vere lamon adesl, cl judical populos justissimo judicio. Illud, *correctio,* potuisset cliam verti, *firmamentum,* ul vertit sanclus Hieronymus, nec non stabilitas, rectitudo, praeparatio, ul alibi vertunt iidem septuaginta Interpretes: nam haec omnia significat vox hebraica, mecon, a verbo, con, ut diximus in explicatione psalmi superioris, llaque illud, *correctio,* signillcal hoc loco rectitudinem, sive directionem, ul sensus sil, rectitudo sive di-

rectio sedis Dei consistit in justitia, cl judicio: rodissima enim est potestas judiciaria Dei, quae per sedem significatur, quia Deus semper juste judicat, ncc polesl ullo modo injuste judicare, cum sit ipsa sapientia, ct justitia: csl aulem hoc proprium Dei; nam sedes aliorum regum non carent obliquitate aliqua, cum facile illis error obrepat, rei ex ignorantia, vel cx falsa informatione, vel cx passione, juxta posleriorcm sensum, significatur adventus Chrisli ad Judicium : veniet *enim innubibus coeli,* splendore magno circumdatus, ul ipse dixit in Evangelio Malth. 24. cl 2G. cl ul Joannes scripsit Apocal. 11.

3. *Ignis anle ipsum praecedet, el inflammabit in circuitu inimicos ejus.*

Juxta priorem sensum significatur admirabilis potentia, cflicacilas, cl celeritas punitionis, quam Deus exercet in impios,quando vult eos punire in hoc mundo.*bjnis ante eum* praecedet,idest.quandocumque voluerit judicare, cl punire impios, ignem a sede sua emittet; idesl, virtutem efllcacissiinam el velocissimam, quae subito *inflammabit,* cl consumet *in circuitu,* undique, ul non sit ullum effugium, *omnes inimicos ejus.* Polesl cliam per ignem intelligi angelorum ministerium: nam ul dicitur in ps. 103. *Facit angelos suos spiritus, el ministros suos igem urentem.* Dc hoc igne dicilur in Ps. 17. *Ignis a l'ado ejus exarsit,* el Daniells 7. *Fluvius igneus, rapidusque a* /acie ejus *egrediebatur.* Juxla sensum posteriorem significatur ignis ille, qui praeibit ante Judicium, cl comburet omnia , quae in Icrra sunt, homines, domos, hortos, vincas, animantia, cl caetera: dc qua rc scribit Apostolus Petrus in 2. Episl cap. ultimo, *quemadmodum lempore Koe mundus aquis inundans periit·, ita in adventu Chrisli ad judicium, lerram, el omnia quae in ea sunl, igni exurenda, el consumenda esse.* Quod aulem dicil psalmus, solos inimicos Dei illo igne inflammandos; ideo dicit, quia solis impiis ignis ille nocebit, quique qui thesaurum suum, el cor suum habent in terra. Illi enim molestissime ferent per ignem illi occidi, cl absumi opes omnes terrenas; quas diligebant: Justis aulem non nocebit, quia bona terrena jam spreverant, seque ad meliora transferri per mortem videbunt.

L *Illuxerunt fulgura ejus orbi lerrae, vidit, el commota est terra.*

Juxta priorem sensum pergit David explicare potentiam Dei impios. Deus enim non solum igne virtutis suae, aul angelorum sanctorum; sed etiam corporalibus fulguribus terret, quando ei placet, vel cliam lania velocitate interimit hostes, ul tela ejusmodi nulla arte praecaveri, aul repelli possint. De hoc cliaui dicil in psalm. 17. *hilonuil de coelo Dominus, el ollissimus dedit vocem suam, mi sil sagillas suas, el dissipavit cos; fulgura multiplicavit,el conturbavit cos;* ail igilur.*Illuxerunt fulgura ejus orbi lerrae;* idcsl. quando placuit illi, in promptu habuit sagittas fulgurum jacere, cl ubi illa illuxerunt orbi lerrae, Icrra ipsa, quasi sensum haberet, cl videret horrendam speciem coelestium jaculorum, lota contremuit, ct iremore commota est. Est haec poetica descriptio, qua vis maxima fulgurum demonstratur. Juxta sensum posteriorem declaratur modus quo ante judicium ignis maximus exorietur , cl consumet omnia; id enim liet per instrumenta fulgurum, quae frequcnlissima erunt, sic legimus Sap. 5. *Ibunt, directae emissiones fulgurum, cl tamquam a bene curvato arcu nubium exterminabuntur, el ad cerium locum insilient.*

3. *.Hontes sicul cera fluxerunt a facie Domini, a facie Domini omnis terra.*

Hic explicat Prophela juxta utrumque sensum polenliam Domini per effectum; cl persistit in eadem similitudine ignis: quomodo enim cera non potest subsistere ante faciem ignis, quin slalim liquefiat, cl pereat: sic montes quantumvis maximi, cl durissimi sint, imo omnis Icrra, quae solidissima est omnium elementorum, vim divinae potentiae sustinere non posset, si Deus cam repente consumere, cl ad nihilum redigere vellet. Itaque verba hujus versiculi non ita sunl accipienda, quasi rc ipsa montes fluxerint, sicul cera; sed quia ita fleret, si Deus vellet. Alii exponunt montes fluxisse vcluli ceram per apparentiam, quia visi sunl liquescere, cl consumi, quamvis revera non consumerentur. Alii volunt, per montes, significari homines superbos, qui in judicio prae limorc liquescent instar cerae ante faciem ignis. Illud omnis Icrra, in graeco csl, -ασση τη γη *omnis terrae,* cl sic legil sanclus Augustinus, ct concordat cum hebraica lectione, quam sic reddit sanclus Hieronymus, *a facie dominatoris omnis terrae.* Fieri polesl, ul nostra lectio vitio librariorum sil mutata, quod facillime contingere potuit: ulerque lamcn sensus csl verus, neque est varietas haec alicujus momenti.

G. *Annunciaverunt coeli justitiam ejus, el viderunt omnes populi gloriam ejus.*

Juxta priorem sensum, coeli *annunciaverunt justitiam ejus,* quia cx conspectu solis, lunae el stellarum, el continuis conversionibus eorum, potuerunt homines inlelligere Deum esse moderatorem justissimum orbis terrac. Sicul cliam dicilur in psal. 18. *Coeli enarrant gloriam Dei,* cl idem affirmat Apostolus ad rom. 1. cl sapiens in hb. Sap. cap. 14.Possunt etiam, per coelos annunciatores justitiae Dei, intelligi apostoli, el prophetae, cx (piorum praedicatione viderunt omnes populi gloriam ejus, idest, cognoverunt, vel certe cognoscere potuerunt magnitudinem potentiae, bonitatis Dei, ex quibus consequitur gloria, idesl, claritas nominis ejus. Juxta sensum posteriorem, significatur his verbis angelica tuba, quae dc coelo annunciabil venturum judicem mundi totius, ct rigorem justitiae ejus in cos, qui misericordem redemptorem suscipere noluerunt; cl lunc videbunt ornnes populi gloriam Domini, cum apparebit in nu-

bibus cum omnibus angelis in majestate sua. De boc adventu scribit Apostolus. I. Tessa l. I. *Ipse Dominus injussu, cl voce Archangeli, cl in tuba Dei dcsccndcl dc coelo.* Ipse eliam Dominus Mal th. 24. *millet,* inquil, *Angelos suos cum tuba, cl voce magna,* et Apocal. 1. scribit Joan. *Ecce* veni/ *cum nubibus, cl videbit eum omnis oculus, el qui cum pupugerunt. Annnnciabunl* ergo *coeli,* idest, angeli dc coelo, *justitiam ejus:* qui veniet reddere unicuique secundum opera ejus: *cl lunc videbunt omnes populi,* omnes omnino nullo excepto, *gloriam ejus,* quando *omne genu flecletur ei coelestium, terrestrium, cl infernorum.* Philip. 2.

7. *Confundantur omnes, qui adoranl sculptilia, cl qui gloriantur in simulacris suis.*

Juxla priorem sensum colligit Propheta ex jam didis, merito confundi debere omnes idolorum cultores, cum jam salis constet unum solum esse verum Deum, qui dominatur, ct regnat in coelo, cl in terra, quique summa potentia, sapientia, cl justitia praeditus gubernat omnia. *Confundantur omnes, qui adoranl sculptilia,* quae Dii sunl ina» nes, el nec se, neque alios juvare possunt, el mullo magis confundantur, *qui gloriantur in simulacris,* idesl, in idolis suis; cum errore decepti glorieniur in ca re, ob quam maxime erubescere deberent. Juxla sensum posteriorem, per modum imprecationis praedicitur confusio maxiu a, quae operiet in die judicii omnes idololalras: tunc enim apertissime cognoscent, idola nihil fuisse, ct ido lorum habitatores fuisse spiritus immundos, cuin quibus ad aeterna supplicia damnabuntur.

8. *Adorate cum omnes angeli ejus·, audivil, cl laelala csl Sion.*
9. *El exullavcrunl fdiae Judae propicr judicia lua Domine.*

Juxta priorem sensum, ut probet Propheto mento sc dixisse, *confundantur qui adoranl sculptilia,* convertit sc ad angelos, ct invitat cos ad adorandum Deum. Si enim angeli, qui sunl nobilissimae creaturae non debent adorari tamquam Dii, sed ipsi Deum adorare debent ul ejus servi: quanto minus daemones, vcl idola colenda sunl? *Audivil, cl lactata est Sion,* idesl, audivil populus Dei, Deum ubique regnare, idolo nihil esse, ipsos etiam angelos subjectos esse Deo nostro: ct ideo his auditis valde laetatus csl, quod tantum habeat regem. *El exullavcrunl filiae Judae proplcrjudioia lua Domine,* idesl. idem populus Dei, qui ct nomine Sion, el nomine liliorum Judae intclligilur, cxultavil propter judicia lua, idesl, quia lu Deus judicas omnes juslo judicio. Juxla sensum posteriorem, demonstrat Prophela Majestatem Christi venientis ad judicium ex co quod in judicio manifeste apparebit Chrislum vere esse Deum ex ministerio, quod illi exhibebunt omnes Angeli. \sbbunt *i* niin angeli ul ministri, cumque adorabunt. cl obedient missi ab ipso ad diversa inini--leriiECx quo ;equetur maxima laetitia,el cxullatio in veris fidelibus, cum viderint, limia gloria coram loto mundo affici Dominum suum. Utitur aulem Propheta apostrophe ad angelos,el quasi exhortons ad faciendum, quod sua sponte facturos cos praevidebat. *Adorate,* inquil, oum. idesl, Chrislum tribunali sedentem omnes angeli ejus. Confirmat hanc expositionem Apostolus ad hebr. I. dicens, *cl cum ilerum introducil primogenitum in orbem terrae, dicil, cl adorent cum angeli Dei.* Videtur enim Apostolus per illud, *ilerum,* significare voluisse secundum adventum Christi, ct ad illum adventum applicare ista verba psalmi, *adorale eum omnes angeli ejus:* non enim alibi, similia verba inveniuntur. Certe Theodorelus cx hoc psalmo Apostolum accepisse Icsbmonium illud,diserte affirmat.Quod aulem quidam auctor dicil, verba citata ab Apostolo, sumpta esse ex ultimo versiculo cantici Mosis quod habetur in Deuler.capit.32.non videtur probabile, cum neque in lexlu hebraico; neque in versions Septuaginta liai mentio adorationis. Per filias Judae, aliqui inlelbgunl oppida, subjecta civitati Jerusalem: sed quicquid sil de verbis, ccrium csl, sensum perimere ad populum Dei electum.

10. *Quoniam tu Dominus Allissimus super omnem lerram, nimis cxallalus cs super* omnes *Deos.*

Reddit rationem, cur populus Dei exultare coeperit audilis illis, quae dicta sunl: ratio aulem est, quia ex illis colligitur, Dominum populi Dei esse vere supremum Dominum, *Allissinium super omnem terram,* idesl, super omnes reges, cl principes terrae, el elevatum, el *exallalumnimis,* idesl, maxime, super omnes Deos, idesl, super omnes angelos, qui sunl Dei per participationem, el super omnes Deos falsos, qui per errorem colebatur a gentibus. El quamvis hacc sint vera juxla priorem sensum, quia variis miraculis Deus noster sc superiorem omnibus regibus terrae, el omnibus Diis manifeste probavit: tamen juxta sensum posteriorem, non minus vera, el magis clara sunl. Numquam enim Deus manifestavit gloriam suam apertius, quam faciet in novissimo dic, quando, ul supra diximus, omnes omnino homines, cl ange /i tam boni, quam mali curvabunt genua anle illum.

11. *Qui diligitis Dominum odile malum,custodit Dominus animas Sanctorum suorum, dc manu. peccatoris liberabil cos.*

Concludit psalmum exhortons populum Dei nd sectandam vitae puritatem el sanctitatem, quae, cl in hoc lempore. cl in futuro magnum praemium habebit. *Qui diligitis Dominum,, odite malum.* Aon poterat brevius, cl plenius exhortari Propheto sanclus populum Dei clecluiu: nam cum ait, Qui *diligitis Dominum,* appellat omnes vere justos: charitas enim Dei complectitur omnes virlulesmam *qui diligit,legem implevit, cl plenitudo legis csl dileclio,* rom. 13. Itaque illud, *qui diligitis Dominum,* significat, o vos omnes, qui vere, non licte, qm non ore lanium, sed eliam corde, qui sccun-

dum legis intimum, non secundum externam superficiem justi, el sancti, cl Deum timentes cslis. Illud, *odile malum,* comprehendit summam perfectae exhortationis, quoniam non ail, *fuqile malum,* vcl *declinate a malo,* quod utcumque aclu extèrno fieri polesl: sed, *odile malum,* quod nisi corde fieri non polesl: Cor aulem fons esi omnium actionum bonarum, el malarum; ut enim excorde procedit amor summi boni, ila *cx corde procedunt cogitationes malae, homicidia, adulteria, fornicationes, furta}. falsa testimonia, blaspherniae,* Mallii. 15. Subjungit deinde praemium dicens, *Custodii Dominus animas sanctorum suorum, de manu peccatoris liberabit eos,* idesl, cuslos est Dominus fidelis, cl diligens, foriis, cl prudens diligentium se, ul vilam ipsorum dcfendal, et liberet de poleslalc iniquorum, qui ordinarie inimici sunl hominum justorum. Hacc aulem promissio impletur quidem in hac vita secundum priorem sensum: quoniam Deus custodii saepe vilam corporalem sanctorum suorum: semper aulem cuslodii vilam spiritualem, quod esi beneficium longe majus: el ideo fortasse dixil, *cuslodii animas.* Facit enim, *ut omnia cooperenlur in bonum his qui secundum propositum vocali sunl sancti,* roman. 8. Sed juxla sensum posteriorem, cuslodiel animas sanclorum suorum in die novissimo, ul nihil eis nocc-anl accusationes inimici: cl perfectissime dc manu peccatoris liberabit cos: quia posl ultimam illam sententiam nihil amplius polerunl peccatores adversus justos.

12. *Lux orta esljuslo, el redis corde laetitia.*

Iloc csl alterum praemium justorum, quod non solum liberabuntur a malis, sed eliam implebuntur bonis. Per lucem hoc loco polesl intelligi lux favoris divini, vcl, quod verius videtur, lumen justitiae, cl inlclligenliae, de quo dicilur Sap. 5. *Ergo erravimus a via veritatis, el lumen justitiae non luxit nobis, el sol inlclligenliae non csl ortus nobis.* Dicitur aulem lux justitiae, cl inlclligcntiac oriri alicui, quando cognoscere incipit non llicoricc lanium, sed eliam practice justum, cl injustum, bonum, el malum: cl illud judicat, cl eligit quod vere justum, el bonum csl, non quod apparel justum, el bonum mcr.li male affectae ex perturbatione passionum. Hacc igilurlux orta esljuslo, sine qua non csscl justns.cl quia gaudium csl justo facere justitiam, ul Philosophum docet, recte subjungitur, cl *rectis corde laetitia:* justitia enim dirigit cor, cl redo cordi ineffabilis infunditur laetitia ex eo quod conforme redditur volunlali Dei. cl omnia ei placent, quae placent Deo, a cujus nuiu pendent omnia, flaque nihil csl, quod juslum contristare possit; sed inter ipsas eliam gravissimas tribulationes gaudet, cl gaudium ejus nemo tollit ab eo. In hebraeo legilur. *Lux seminata csljusto:* sed corrupla vidciur lilcra liebraica unius hierae munitione, nam, *zarah,* significat, *seminare,* cl sic legilur hodie: ΠΊΤ *zarach* , significat, *oriri,* el sic legerunt septuaginta Interpretes, cl sanctus Hieronymus, el idipsum confirmat ratio metaphorae, non enim lux rcclc dicilur seminari, sed oriri rectissime dicilur. Itaque lectio nostrae vulgatae edilionis non est corrigenda ad hebriacam: sed conlra, liebraica ad nostram.

13. *Laetamini jusli in Domino, el confitemini memoriae sanctificationis ejus.*

Hoc sequitur cx iis, quae dicla sunl in superiori versiculo. Si enim laetitia orta csl rectis corde; utique hoc sequitur, ul *recti corde,* id csl, justi lacientur non in vanitatibus sacculi, in quibus laetantur injusti; sed *in* Domino,qui cis justitiam, cl laetitiam donat, imo qui csl ipsorum gaudium verum, cl solidum, cum sil lux pulcherrima oculis interioribus, cl dulcedo maxima interno palato. Ncc solum *laetari debent jusli in Domino,* sed etiam, *confiteri memoriae sanctificationis ejus,* idesl, laudibus celebrare memoriam sanctificationis a Deo acceptae: non enim decet unquam obliviscl lanii beneficii, quo Deus nos cx impiis, el iniquis sanctos, el justos effecil. Polesl eliam per sanctificationem intelligi sanctitas Dei. qua ipse sanclus est, quae est summa, cl excellentissima sanctitas. Unde dicilur Isaiac 6. Sanclus, *Sanclus, Sanclus.* Est aulem. confiteri memoriae sanctitatis Dei,cum laudibus semper recordari Deum nostrum sanctissimum esse, ac per hoc debere nos summo studio sanctitati studere, *haec est enim voluntas Dei sanctificatio nostra.* 1. Thessal L *El sancti estote* (inquil Dominus) quoniam ego sanclus sum, Levit. 11. et 1. Petri 1.

PSALMUS XCVII.

TITULUS ET ARGUMENTUM PSALMI

Psalmus ipsi David.

In hebraeo non habelur nomen Davidis, sed simpliciter legitur, *psalmus.* Quis addiderit, *ipsi David,* ignoratur: credibile esl septuaginta Interpretes addidisse. Argumentum csl idem 1ère quod psalmi nonagesimi quinti. Praedicit enim David Christi adventum primum, el secundum; illum ad salvandum, istum adjudicandum.

EXPLICATIO PSALMI XCVII.

I. *Canlale Domino canlicum novum, quia mirabilia fecil.*

Invitat homines ad Deum laudandum ob mirabilia, quae fecil. *Canlale,* inquil. *Domino canlicum novum,* quia videlicet novum offertur argumentum carminis, nec solum novum, sed magnum, cl admirabile. *Quia mirabilia,* inquil, *fecil Dominus·.* mirabiliter enim, el novo modo conceptus de Spiritu sancio, natus de Virgine peccatum nullum fecit, peccatores justificavit, surdos fecit audire, el mulos loqui, quin eliam caecos videre, claudos ambulare, aegrotos bene valere, mortuos vivere, cl quod omnium esl maxime novum,el mirabile, mortuus ipse se tertia die vivum exhibuit, coelum cura corpore penetravit, Spirilum sanctum de coelo misit per homines idiotas el viles, sapientibus, el prudentibus persuasit crucifixum colere, praesentia spernere, futura desiderare: denique (ut loquitur s. Augustin.) domuit orbem, non ferro, sed ligno. Possunt etiam haec referri ad Deum patrem, qui in Uilio suo, ct per filium suum haec mirabilia ferit: ail enim Dominus Joann. 14.*Puter in me manens ipse facit opera.*

2· *Salvavil sibi dextera ejus, cl brachium sanctum ejus.*

Explicat quae sini illa mirabilia; cl proponil unum, in quo conlinclur omnia. Hoc mirabile fecil Dominus, quod ipse solus virtute sua salvavil Mundum, non eguit sociis, non exercitu, non armis: ipse solus principem mundi ejecit foras, el universitatem generis humani dc ipsius potestate liberavit. Hic linis crat omnium mirabilium, quae paulo ante numeravimus, ac per hoc in isto uno intolligunlur omnia. Illud, *salvavil,* potesl referri nd Filium, qui sua virtute mundum salvavil: cl ad Palrem, qui per dexteram suam, idest, per Chrislum mundum salvavit: sed in idem recidunt omnia. Illud, *sibi,* secundum bebraicam phrasim idem significat, quod ipsa, ac si dixisset propheta, Dextera ipsius ipsa salvabit, sive ipsa salutem mundi operata est. Sic legimus in canticis cap.I. *Abi post vestigia gregum luorum* , ubi csl in hebraeo , ♦i?ζ7'l *ulchi lach, abi libi,* et cap. 2. *imber abiil* sibi: sed illud, libi, cl illud, *sibi,* omissum esl ab interprete, quia redundat, cl in ipso verbo subinlelligilur. Sed Isaiac 59. expressit interpres illud, sibi, cum ila vertit, *salvavil sibi brachium suum,* et capil. 63.*salvavil mihi brachium meum.* Alii tamen volunt illud, *sibi,* positum esse pro cum, ul sensus sil, *salvavil eum dexlera ejus,* quia propria virtute resurrexit a mortuis. S. Augustin, refert illud, sibi, ad Christum, ut ad finem, ut sensus sil, salvavit Chrislus homines, sed sibi, idest, ad gloriam suam. Omnes sunl expositiones verae, sed prima csl maxime litteralis. Quod additur, *ct brachium sanctum ejus,* esl repetitio, cl declarallo praecedenlium;idem enim esl dextera, cl brachium, idesl, virtus, ct potentia: sed additur, sanclum.ul intclligamus, robur hujus brachii nun esse aliquid carnale, sed spirituale: non enim Chrislus armis,aul viribus corporis hostem dejecit,sed charitalc, cl patientia, humilitate,el obcdienlia,meritis vitae sanctissimae, sanguine prclioso cx charilalc fuso; non hasta, cl gladio victoriam dc hoste polcnlissimo reportavit.Sic enim ail apostolus Philipp. 2. *Humiliavit semelipsum faclus obediens usque ad mortem, mortem aulem crucis.*

J.iVufum *fecit Dominus salulnre suum: in conspectu gentium revelavit justitiam suam.*

Potesl hic eliam versiculus referri nd Patrem, qui *notum fecil salutare suum,* idesl, Salvatorem, quem misit primo per prophetas, deinde per apostolos; cl per eosdem *revelavit justitiam suam.* Potesl eliam referri ad ipsum Filium, qui salutem, quam operatus csl, ipse idem per se, cl suos nolam fecil: praedicavit enim ipse palam lotos 1res annos, ct amplius: deinde misit apostolos, qui omnibus gentibus evangelium annunciaverunl. Itaque Dominus ipse praedicando , *notum fecil salutare suum,* idesl, salutem suam aliulerat, cl dabat credentibus in eum; deinde *in conspectu gentium,* per apostolos suos, *revelavit justitiam suam,* idcsl, mysterium absconditum, cl velatum a sacculo revelavit, el manifestavit gentibus: esl aulcm hoc misicrium justitia sua, id est. adimpletio promissionis olim facta patribus dc redemptione generis humani. Sic enim inlelligendam puto hoc loco justitiam, quoniam in versu sequenti declaratur haec justitia per nomen veritatis, ul mox videbimus. Si quis tamen velit per justitiam accipi hoc loco satisfactionem Christi ex rigorc jusldiac pro peccatis lotius mundi, non repugno: sive haec referantur ad Patrem, sive ad Filium. Vere enim Paler per passionem Filii, el Filius per passionem suam, revelavit, quanto zelo punienda sil iniquitas, cl quanto rigore justitiae eam ipse expiare voluerit. Dc hoc mysterio scnbil Apostolus ad Eplies. 3. *Mihi omnium sanctorum minimo data csl gratia haec, in gentibus evangelizare investigabiles divitias Christi,el illuminare omnes, quae, sil dispensatio Sacramenti absconditi a sacculis in Deo.*

4. *Recordatus esl misericordiae suae, cl veritatis suae domui Israel.*

Reddit rationem, cur Deus notus fecerit salutare suum, cl revelaverit justitiam suam. Ratio autem csl: quin promiserat hoc Patribus, et quamvis aliquamdiu distulerit implere: tandem tamen recordatus est, idest, fecit, quod laciunt ii, qui recordantur: non enim in Deo cadere potesl oblivio, sed metaphorice dicilur recordari, cum implet, quod distulerat implere, quasi oblitus esset. Eadem metaphora ulilur passim scriptura, ul Gen. 8. *Recordatus esl Dominus Noe:* et Luc. 1. *Recordatus misericordiae suae.Recordatus est* igilur Deus Paler *misericordiae suae,* qua promisit Patribus Salvatorem: cl *recordatus csl* Deus Filius *misericordiae suae,* qua venturum se esse pollicitus csl: cl simul recordatus est ulerque *veritatis suae,* idesl, fidelitatis, ct justitiae in adimplenda promissione. Addit Propheta, *Domui Israel,* promissio enim domui Israel facta est non gentibus: tametsi gentium quoque misereri Deus decreverat, ct per Prophetas saepe praedixerat. Hinc Dominus Mnlth. 15. dicit. *Non sum missus, nisi ad oves quae, perierunt domus Israel·,el* Apostolus rom. 15. *Dico Chrislum Jcsum ministrum fuisse circumcisionis pt opter veritatem Dei ad confirmandas promissiones Patrum, gentes autem super misericordia honorarc. Deum, sicul scriptum est, Proplerea confitebor libi in gentibus Domine.*

5. *Viderunt omnes termini terrae. salutare Dei nostri.*

Ilie declaratur fruclus praedicationis Apostolicae, non enim frustra notum fecil Dominus per evangelicain praedicalioneni salutare suum. Audicrunl enim gentes praedicatores Dei, el crediderunt, atque eo modo purificato cordis oculo per fidem, el experimentum graliae, *viderunt omnes termini terrae,* idesl, lola lerra usque ad terminos suos, *salutem,* sive *salvatorem.* Illud, *viderunt,* energiam habet: significat enim fidem actualem, cum nolilia conjunctam, quae movel voluntatem ad amandum, el desiderandum: non enim dici possunt vidisse salutare Dei. qui fide habituali contenti de Salvalore non cogitant, neque dc salutare i quae ab ipso esl) acquirenda solliciti sunl. Illud, *omnes termini terrae,* non Significat omnes, el singulos homines, sed mullos ex omni naliom.·, el gente.

G. *Jubilate Deo omnis terra, cantate, el exullale. el psallite.*

Signum fidei est gratias agere Deo. el prae laetitia spirituali exullare. cl jubilare. Sic ille, qui invenit thesaurum, Mallh. 13. *abiit. cl prae gaudio vendidit omnia, quae habuit.* Sic Aci. 8. cum praedicasse Philippus in Samaria, cl recepissent Samaritani Verbum Dei; *factum csl gaudium magnum in illa civitate,* cl ibidem conversus, el baplizalus *Eunuchus ibal per viam suam gaudens.* Sic. I. Petri 1. *Credentes exuitantis laetitia inenarrabili, et glorificato.* Hoc igitur gaudium praedicit nunc prophcla per modum invitantis,cl cohor. laniis. *Jubilate,* inquit, *omnis terra,* idest. omnes fideles cx universa Icrra conversi de tenebris nd lumen admirabile, ad notitiam veri Dei, el salvatoris Jesu Christi, magna voce Inudate, et gratias agite, canlale linguis, exullale animis, psallite moribus: et quia mures, sive virtutum opera multiplicia sunl: ideo mulla hic subjiciuntur genera instrumentorum.

7. *Psallite Domino in cithara, in cithara, cl voce psalmi, in tubis ductilibus, cl in voce tubae corneae.*

Quatuor islrumcnla numcianlur, quibus Deo psallere debent, qui viderunt salutare Dei per fidem, cl videre cupiunt per speciem, cithara.psalterium (idem enim significat, in voce psalmi, el in sonitu psalterii) tuba cornea. Haec instrumento erant in usu apud hcbracos secundum litteram: sed a nostris varie explicatur corum significatio spiritualis. Mihi videntur posse salis commode applicari quatuor virtutibus cardinalibus: cithara prudentiae, psalterium justitiae, tuba ductilis fortitudini, tuba cornea temperantiae. Cithara variarum chordarum sonos miscens unum dulcem cuti-

conium efficit: *Sic ptudcnlia varias* circumstantias operis *boni conjungens* perfectum opus reddit. Psalterium decem chordis instructum decalogum nobis *repraesentat,* idesl, omnia praecepta justitiae. Tuba ductilis malleorum ictibus cxlendilor, cl formatur. ul sonum suavissimum edat. Sic fortitudo. tribulationes, cl angustias pallentor ferendo ila extendit, cl perficit hominem Dei, ut suavem illum sonum edat cum sancio Job, *Si bona suscepimus de manu Domini, mala quare non. sustineamus?* cap. 1. Denique temperantia quasi durum cornu carnem mollem excedens, cl superans; idest, corpus castigans jejuniis, atque vigiliis, cl in servitutem spiritus redigens, tubam spiritualem efficit: qualis cral praecursor Domini, qui meile sylveslri, el lucustis contentus, el pilos camelorum indutus; ac zona pellicea praecinctus dicebat, Λ.7/0 *vox clamantis in deserto.* Mallii. 3. qualis cl beatissimus Paulus, qui diuturna temperantiae exercitatione edoctus, dulcissimos illos fidebat sonos. 1. Cor. G. *Habentes victum, el quibus tegamur, his contenti simus,* cl 1. Tim. 4. *Esca veniri, et venter escis, Deus aulem hunc, el has destruet,* et vere *magnus quaestus csl pictas cum sufficientia.*

8. *Jubilate in conspeclu regis Domini: moveatur mare, el plenitudo ejus, orbis terrarum, cl qui habitant in eo.*

Quoniam advenitis Domini communiter omnibus utilis erit, ideo Propheta invitai ad jubilandum, non solum lerram in generi, sed omnes paries ejus. Jubilate, inquit, *in conspeclu Regis Domini,* idesl, cum advenerit rex magnus, qui Dominus oniniiini est, utpolc veros Deus, *jubilate in conspectu ejus,* idest, ipso vidente, cl audiente. *Moveatur ergo mare* motu exullalionis, ac si sensu praeditum esset, cl simul cxultel *plenitulo ejus,* idesl, quicquid in eo csl aquarum, insularum, piscium. Moveatur quoque simili exullalionis motu *orbis terrarum, el universi qui habitant in eo.* idest, omnes homines,quia Dominus Salvalor est omnium hominum, maxime fidelium, ul Apostolus loquitur, I. Timolh. i. El s. Leo. serin. I. de natali Domini, Pro liberandis omnibus venit.

9. *Flumina plaudent manibus, simul montes exaltabunt a conspeclu Domini, quoniam Deni! judicare terram.*

Mare, cl terram invitavit: invitai nunc (lumina, cl montes, ul similiter signa laetitiae edant: sed de mari dixit, *moveatur mare, et in* Hebraeo,

>Γ» *irham haiam, tonet mare,* idesl. magno fremitu quasi tonet: de fluminibus dicit. *Flumina plaudent manibus;* quia sonitus fluminum mullo levior est quam fremitus majus; proinde rcclc ille comparatur tonitruo, isto complosionl manuum. Quod autem dicitur, *montes exullabunt,* in liobraco esl.WV EP'lΠ *harim jcrannenu,montes laudabunt;* scd omnia sunl metaphorice, sive dicantur montes exullare, sive laudare; ct semper idem significant, videlicet prophetam ex amore, cl desiderio erga .Messiam venturum,optare, ul omnes res creatae laelenlur.cl laudent eo modo,quo possunt. Illud, *quoniam venit judicare lerram,* potest referri tam ad primum, quam ad secundum adventum, ut diximus in explicatione psalmi nonagesimiquinli. Si ad primum adventum referatur, sensus erit, *exultent, el lacientur lerra, el mare, montes, et /lumina, quoniam Dominus venit judicare,* idesl,regere,<'l moderari optimis,el justissimis legibus orbem lerrarum non solum, ul olun majestate invisibilis divinitatis: sed eliam corporali, el visibili forma, *in similitudinem hominum /actus, el habitu inventus ul homo,* ul dicilur ad Philipp. 2. Si referatur ad secundum, sensus erit, *cxultel lerra el mare, montes, et flumina, quoniam Dominus venit judicare terram,* el exterminabit omnes peccatores de ea, el renovabit omnia elementa, *el liberabit ea de servitute corruptionis sub qua nunc ingemiscunt, el parturiunt,* ut ail Apostolus ad Rotn. 8.

10. *Judicabit orbem terrarum in juslitia, cl populos in aequitate.*

Haec conclusio eadem esi cum conclusione psalmi nonagesimiquinli, exccplo ultimo vocabulo. ibi enim oral, *in vcrilale,* hic csl, *in aequitate,* el per aequibilem inielligilur hoc loco *directio.* sive *rectitudo,* ul sonal vox hcbraica , *bemesciariam,* cl csl repetitio, sive declaratio vocabuli justitiae. Quod enim dixit, *in juslitia,* repetit. cl declarat, cum dicil. *in aequitate,* sive rectitudine.- quemadmodum quod dixit, orbem *terrarum,* repetit, el déclarai cum dicil, *populos.* Itaque sensus csl, *Judicabit orbem lerrarum,* idesl. omnes populos, *in juslitia,* idesl, in rediludinc judicii, in quo nihil erit obliquum, nihil iniquum.

PSALMUS XCVIII. 1

TITULUS, ET ARGUMENTUM PSALMI

Psalmus ipsi David.

In hoc psalmo nullus omnino titulus est apud hebraeos: apud graecos, et latinos titulus est, psalmus ipsi *David,* quem eumdem titulum invenimus in psalmo superiore. Argumentum est exhortatio prophetae ad agnoscendum regnum Dei, eumdemque Deum adorandum, et invocandum, ut fecerunt magna cum sua utilitate Moses, Aaron, et Samuel. Est autem duplex sensus in verbis hujus psalmi; unus deserviens tempori Davidis, cum regnum stabilitum esset in domo David, neque enim negari potest, quin in hoc psalmo sermo sit de vero monte Sion, de vera arca Dei, de Patribus illis, qui hic nominantur. Alter sensus est de regno Christi, de sacrosancta ejus ecclesia, et de glorioso corpore, ejus: quorum typi fuerunt regnum David, mons Sion, et arca testamenti. Utrumque sensum breviter aperiemus, ut fecimus in explicatione psalmi 9G.

EXPLICATIO PSALMI XCVIII.

1. *Dominus regnavit, irascantur populi: qui sedet super Cherubim, moveatur terra.*

Juxta priorem sensum significatur in hoc primo versiculo, stabilitum fuisse regnum Dei in Jerusalem tempore Davidis, quantumvis inimici ejus idololatrae indignarentur, et turbarentur. *Dominus,* inquit, *regnavit,* idest, jam Dominus expulsis Jebusaeis, et Chananaeis idololatris regnum suum stabilivit in Jerusalem. Quamvis enim David rex esset, tamen sub Deo regnabat, et ipsi Deo principaliter regnum suum attribuebat. *Irascantur populi,* idest, *Dominus regnavit* invitis, et repugnantibus populis idololatris; *regnavit,* inquam, quantumvis irascantur, et indignentur populi: vel, ut exponit sanctus Augustinus, prophetia est, non jussio, et sensus est, *regnavit Dominus, irascentur populi,* qui regnum ejus ferre non possunt. *Qui sedet super Cherubim, moveatur terra,* idest, ille Dominus regnavit, qui sedet super Cherubim, movealur licet, et turbetur terra. Dicitur Dominus ad litteram sedere super Cherubim, quia sedem sibi elegerat propitiatorium, quod sustinebatur a duobus Cherubim ligneis, sed deauratis, sub quibus erat arca, quasi scabellum pedum Domini. Dicebatur autem Dominus sedere invisibiliter in propitiatorio, quia inde responsa dabat. Unde dicitur I. Paralip. 13. Ait *Deus sedentis super Cherubim.* Sed alliore sensu dicitur Deus sedere super Cherubim, quia praesidet spiritibus angelicis: vel, ut sanctus Augustinus exponit, quia Cherubim interpretatur plenitudo scientiae, et Deus supereminet omnem scientiae plenitudinem. Unde diam monet, posse nos fieri Cherubim, et habere in nobis praesidentem Deum, si habuerimus plenitudinem scientiae, non cujuscumque, sed ejus, quam in nobis Deus requirit.quae est scientia voluntatis ejus, idest, scientia legis ipsius. *Et quoniam plenitudo legis est dilectio,* ut ait Apostol. rom. 13. Tunc erimus Cherubim, et habebimus praesidentem Deum, si dilectionem habuerimus, sicut scriptum est, anima justi sedes est sapientiae. Illud *movealur terra,* declaratio est verborum praecedentium, *irascantur populi.* Voluit enim Spiritus sanctus ostendere, eos qui irascuntur contra Deum nihil esse, nisi terram, et ideo nihil posse adversus Deum, qui sedet in coelo super Cherubim, neque esse timendos a nobis, si et ipsi fuerimus Cherubim, et Deum in nobis sedentem habuerimus. Juxta sensum posteriorem significatur hoc loco, regnum Christi declaratum post ejus resurrectionem et ascensionem: tunc enim praedicari coepit per omnem terram, et continuo irati sunt populi, et commota est terra pugnantibus pro idolis suis contra Dominum suum: sed illis invitis, et repugnantibus regnavit Dominus Christus, et contrita sunt idola. Quamvis autem ira populorum infidelium videatur praevaluisse adversus corpora sanctorum martyrum: revera tamen non praevaluit: quoniam corpora illa reformabuntur ab eo, qui mortem in se ipso occidit: et vivent in aeternum : idola vero semel contrita numquam reficientur.

2. *Dominus in Sion magnus, et excelsus supra omnes populos.*

Juxta priorem sensum redditur ratio, cur frustra irascantur populi adversus Deum, qui regnum suum stabilivit in Sion. Hanc enim est, *quoniam Dominus in Sion,* regnans, *magnus* est. *Et excelsus super omnes populos,* idest, excelsus omnes

magnitudine, potentia. fI sapientia, ul nullo modo superari possit. Juxta sensum posteriorem significatur, Christum, qui regnat in ecclesia lum militante, turn triumphante. quae per Sion, cl Jerusalem inlelligilur, magnum esse, cl excelsum super omnes populos, ul nullus ci resistere valeat.

3. *Confiteantur nomini luo magno , quoniam terribile, cl sanctum est, el honor regis judicium diligit.*

Juxta ulruinquc sensum hortatur Propheta populos, ul non solum non irascantur adversus Dominum, sed potius ad illum conversi laudibus celebrent nomen ejus, *quoniam terribile, el sanctum est.* Dicilur aulem nomen Domini terribile, cl sanctum, quoniam nomen est judicis, sive regis polcnlissimi, cl justissimi: el quia polenlissimi regis nomen esl, torribjle esl, cl quia justissimi, sanclum, ac, venerabile. Id quod sequitur, *El honor regis judicium diligit:* esl quasi ratio quaedam, cur nomen Dei. sivc Chrisli sil terribile, el sanclum, hic enim esl sensus, terribile cl sanclum csl nomen Domini, qui rex justissimus csl. quoniam dignitas regia, vel sanctitas regia vel auctoritas regia id proprie requirit, ul rex judicium diligat, hoc csl, amore, jusliliae rccle judicet, non timore, nul necessitate aliqua, vel passione conclus. Itaque illini, *cl,* ponitur pro, *quia,* ul alibi passim in scripturis. Illud aulem. *honor regis,* si gnifical regiam dignitatem, sive auctoritatem vox enim hebraea , T> *hoz ,* mulla significal. robur, auctoritatem, honorem, sanctitatem, substantiam, el similia.

4. *Tu parasti directiones, jusliliam, cl judicium in Jacob tu fexisli.*

Ostendit verum esse, quod paulo ante dicil, *honor regisjudicium diligit:* ostendit aulem per aposlroplicn ad Deum, sive Christum, quasi dicat, vere tu, ut rex optimus, el justissimus jusliliam diligis: nam *tu parasti directiones,* idesl, leges rectissimas, el ad dirigendos mores hominum nplissimas parasti, el confirmasti: el praeterea lu non solum leges ferendo, sed eliam judicia rectissima exercendo demonstrasti, *le justitiam* diligere: nam. *In populo luo Jacob jusliliam el judicium fecisti,* puniendo pcceala: cl remunerando benefacta, cujus rei mulla sunl exempla in utroque leslamenio: quamvis enim ad tempus patiatur Deus pios affligi, cl impios exaltari: lamen poslea pios liberal, el coronat; impios damnat, cl crucial, saepe hic in lerris, semper aulem in sacculo futuro.

5. *Exaltate Dominum Deum nostrum, el adorate. scabellum pedum ejus , quoniam sanctum csl.*

Ex his colligit Prophcla adorandum esse Deum, el horiatur ad id studiose faciendum, et quidem juxta priorem sensum hortatur ad Deum adorandum non solum in seipso, sed eliam in arca foederis. quae scabellum eral pedum ejus: sic enim legimus I. Paralip. 28. *Ul requiescat arca Domini el scabellum pedum eius.* Neque mirum csl, quod arca dicatur scabellum pedum Domini, cnm propilialorium, quod sustentabatur a duobus Cherubim, esset sedes Dei, ul in primo versiculo dictum est: eral enim arca sub ipso propilialorio, quasi scabellum suhpedancum sub solio. Ait igilur. *exaltate Dominum Deum nostrum,* corde videlicet, cl voce laudando, et magnificando majestatem ejus: *et adorate scabellum pedum ejus:* corpore scilicet incurvantes, cl pr islcrnenles vox ad arcam focileris, quae esl scabellum pedum cjus. *Quoniam arca,* sive scabellum hujusmodi *sanctum est* propler relationem ad Deum, cui dicata csl, cl propler ejus honorem adorantur. Ex hoc loco satis aperlc colligitur adversus haereticos-; noslri temporis, res sacras, ul imagines Christi, ct sanctorum. reliquias corumdem, cl altaria, sacra vasa, cl similia propler relationem ad Deum, vel sanctos, sancias esse, et honoraria adoratione dignas. Neque obstat, quod in hebraeo ad verbum legatur, *adorate ad scabellum,* non. *adorate scabellum:* Nam vox hebraica, NʼIППʼОП *istachavu,* pro qua habemus, *adorate,* significal proprie prosternere sc: idem csl aulem. prosternite vos ad sdabcllum, cl adorate scabellum.Neque eliam obstat. quod in graeco legatur. *Quoniam sanclus esl,* non aulem *quoniam sanclum csl,* nam vox hebraica. MʼIП *adosck hu* . ambigua est polesl referri ad scabellum,el verti. *Quoniam sonctum est:* et potest etiam referri ad Deum, el verti. *Quoniam sanclus csl,* utroque autem modo significatur, scabellum esse adorandum poplcr relationem ad Deum, qui sanctissimus esl; ct sanctitatem impertit iis, quae ad cum pertinent, quatenus ipsius sunl. Nostra autem lectio reprehendi non polesl: nam s. Ilieron. in commentario, ubi exponit psalmos juxta versionem Septuaginta, legit in lextu. ct in commentario, *Quoniam sanclum* csl: et s. Augustinus quamvis uno in loco legat, *quoniam sanclus esl·,* lamen in lexlu, ct in commentario pluribus in locis legit. *Quoniam sanclum esl,* ex quo inlclligimus, graccum lcxluin varium fuisse. Neque obsint, quod in line psalmi dicatur, *Quoniam sanclus Dominus Deus noster:* nam in fine psalmi non dicitur, adoralc montem, sed in *monle:* ct jam dictum erat, *In monte sancio,* unde non eral opus iterum repetere, quoniam sanctus mons csl. Juxta sensum posteriorem, horiatur Propheta, ul omnes adorent humanam Chrisli naturam, quae scabellum est divinitatis longe nobiliore modo, quam csscl arca lignea. In illa enim oral verbum Dei scriptum in lobulis lapideis, in hac aulem est ipse Deus verbum: illi conjunctae erani tabulae logis sola unione exlrinseca.quia continebantur in illa, ul in vase: isti unitum esl verbum hjposlal ce, ul vere dictum sil a Joanne cap. I. *Verbum caro factum csl.* Neque solum adorandam esse Chrisli humanitatem. ut csl in propria forma, sed etiam ul lalcl sub spccicbus sacramentalibus in Eucharistia docenl ex hoc loco psalmi s. Ambrosius lib, 3. de Spiritu sancto cap. 12. el

s. Augustinus in explicatione hujus versiculi. Ex quo refellitur aluis error haereticorum; qui negant; Christum in Eucharistia esse adorandum.

G. i/oyses , cl *Aaron in Sacerdotibus ejus cl Samuel* ***inter*** *eos, qui invocant nomen* c jus.

Ilie jam ponil Prophcla exemplum, quod imitemur, Irium insignium virorum, qui Dominum exaltaverunt, cl adoraverunt scabellum pedum ejus, atque adorantes invocaverunt Dominum, el audivit eos Dominus, el mirabilia per cos operalus est. Nominat aulem 1res principes viros, qui super oinnes eminuerunt post rempub. Judaicam constitutam; Moses enim luit summus Princeps politicus. cl summus sacerdos hebracorum. Aaron fuil summus sacerdos lanium. Samuel summus princeps politicus lanium. Quamvis enim nonnulli paires Samuelem sacerdotem appellent, ut sanclus Ignatius in episl. ad Magncrianos, sanclus Cyprianus in episl. G5. ad Ilogatianum. s. Athanasius in homil. dc semente, s. Joannes Chrysoslomus liomil. 2. in episl. 2. ad Timotheum, ct s. Augustinus lih. 17. de civil. Dei cap. 1. el hb. 2. rclrael. cap. A3, el in cxplicaliono hujus psalmi: conlra lamen s. Ilicron. lib. 2. in Jovinianum, el auctor quaestionum veleris Testamenti (apud Augustinum lum. I.) quaesi. 46. constanter docenl. Samuelem non fuisse sacerdotem, sed simplicem lcvilam, el probant his argumentis. Primo, quia non oral dc liliis Aaron,ut manifestum esl ex genealogia ipsius lib. I. Paralip. cap. G. vers. 34. quae est confor inis genealogiae patris sui Elcannc lib. I. leg. I. vers. 1. constat aulem solum posteros Aaronis, fuisse sacerdotes: caeteros vero levitas. ministros sacerdotum. Num. IG. cl 18. Deinde quia Samuel miiiislrabal amicius ephod lineo, ul paie! ex hb. I. reg. cap. 2. Is vero habitus proprius eral levilaruin, non sacerdotum. Terlio quia Elcana pater Samuelis eral levila, non aulem sacerdos. Quarlo, quia David in hoc psalmo distinguit Samuelem a Mose, el Aaron sacerdotibus, dum cum non numeral in sacerdotibus, sed in iis, qui invocabant nomen Domini, idesl, qui studiose Deum colebant cl invocabant pro sc, cl populo.

7. *Invocabant Dominum, el ipso exaudiebat eos, in columna nubis loquebatur ad cos.*

Ostendit, viros islos fuisse amicos Dei: nam invocabant Dominum pro se, cl pro populo, el ipse ul amicos fideles exaudiebat eos. Id constat ex testimonio scripturarum, de Mose quidem Exod.31. de Aaron. Num. IG. dc Sainucle 1. reg. 7. Quod aulcrn in columna nubis loqueretur Deus ad Mosem, constat ex lib. Exod. c. 33. quod eliam ad Aaroncm, constat ex hb. Num. cap. 12. de S.nnuelc nusquam legitur. Ilaque vel illud. *Loquebatur* (id *cos in columna nubis,* inlelligcmlum csl, ad aliquos eorum: vel. ut exponit s. Augustinus, per roliimiiam nubis significatur obscure locutio, quomodo certum csl, ad Samuelem quoque Deum esse loquulum. Aam 1. rcg. 3. Deus in tenebris noctis Samucli loquebatur, ita ul vocem Dei loquenlis audircl , neminem aulem loqucnlcm viderel.

8. *Custodiebant testimonia ejus, cl praeceptum quod dedit illis.*

Hacc csl ratio.cur Deus prompte audircl Mosem. Aaroncm, el Samuelem, quoniam obcdienlcs erani imperio ejus. Nam. ut Dominus ail in cvangclio. Joann. 14. *Si quis diligit me. sermonem meum servabit,* ideo qui vull audiri a Deo in orationibus suis, debet audire Deum in praeceptis ipsius. *Custodiebant,* inquil. *testimonia ejus,* idesl. omnia mandala,quae communia erani omnibus. *El praeceptum quod dedit illis,* id csl, non solum custodiebant praecepta communia loti populo dc non colendis idolis, dc sanctificando sabbnlo. dc parentibus honorandis, dc non occidendo, non moechando, cl caelera ejusmodi: sed eliam 'praeceptum de recte gubernanda, cl docenda mulliludine, quod proprie ad ipsos, ul principes populi, perlinebat. Principes enim non sunt exempli a praeceptis divinis, imo deb nl in iis custodiendis loti populo praelucere.

9. *Domine Deus* nosler lu *exaudiebas cos: Deus lu propitius fuisli cis, cl ulciscens in omnes adinvenlioncs eorum.*

Haec vciba dupliciter exponi soient. S. Augusiinus ita exponit, ul velit hic significari viros eliam perfectos in conspectu hominum, habere aliquid purgandum coram Deo, cl Deum hoc ipso benevolentiam erga illos ostendere . quod non sinit impunita eorum errata, quamvis levia. Ponil exemplum in opificiis, quae oculis imperitorum videntur omnino perfecta.et tamen ab artifice adhuc poliuntur. quoniam abler judicat peritus artifex, aliter imperitus inspector. Sic igilur exponil s. August. Domine Dens *noster lu exaudiebas cos.* cum juxta peterent: Deus lu propilu/s *fuisti* lacilis ml ignoscendum cum in te peccarent: el *ulciscens ia omnes adinventiones eurum.* non sines impunita peccata eorum. Quia vero Samuelis peccatum milium legitur in scriptura, ut neque eliam aperta vindicta, sanclus Augustinus recurrit ml communem poenam omnium Praelatorum sanctorum, quam patiuntur dum vident peccata populorum, cl coguntur toleraro infirmitates eorum, el cum Apostolo 2. Cor. II. dicere. *quis in/irmalur, cl ego non infirmor? quis scandalizatur, el ego non uror?* Possel etiam diei, quod lue legimus do propitiatione, el vindicia peccati.referendum esso ad Mosem, cl Aaroncm lanium, quemadmodum ml cos tantum proprie referendum est quod supra «licium est. *In columna nubis loquebatur ad cos.* Nam .Mosis, el Aaronis peccatum, el poena pcccali legitur Num. 20. ul» cum nonnihil haesiliisscnl in educenda aqua de petra: dixil Dominus ad Mosem, cl Aaron; *quia* non *credidistis mihi, ul sanctificaretis me. coram /iliis Israel, non introducetis hos populus in lerram, quum ego dabo cis.* Altera expositio est graccorum, Theodoreli, el Eulhyuiii, qui non

.-dmiilunl hoc *loco reprehendi* u!lo modo Mosem, Aaronem, cl Samuelem. Sic igilur exponunt, *Deus lu prophilius fuisli eis,* quando le ioyocabanl pro peccato populi, nam in eorum graliam toti multitudini parcebas: *el ulciscens in omnes adinventiones eorum,* idesl, cl ulciscens fuisli omnes injurias, quasi ipsi palicbanlur ab iniquis, qui adinvcniebanl varias calumnias, cl insidias adversus sanctos principes suos. Ubi illud , *adinventiones eorum,* volunl accipi passive, idesl, *adinventiones,* quas Mosem, Aaron, el Samuel, non faciebant, sed palicbanlur. Ulraquc expositio probabilis esi, sed prior videlur simplicior, cl facilior.

10. *Exaltate Dominum Deum nostrum, el adorate in monte sancio ejus: quoniam sanclus Dominus Deus noster.*

Concludit Propheta repetens versiculum quintum, quoniam in hoc versiculo continetur summa totius psalmi, sive (inis, cl quasi scopus, quo omnia diriguntur. Huc solum interest, quod in quinto versiculo dicebatur, *adorate scabellum pedum ejus, quoniam sanctum est:* hic dicilur, *adorate in monte sancio ejus, quoniam sanclus Dominus Deus noster:* in hebraco, sicul in quinio versiculo, dicebatur ad verbum, *prosternite vos ad scabellum pedum ejus,* idesl, ad arcam: ila hic dicilur, *prosternite vos ad montem sanctum ejus:* cl potuisset latine verti, *adorate montem sanctum ejus,* idesl, moulera Sion, ubi cral tabernaculum, cl arca. Sed lalinus interpres imitari voluii graecam interpretationem: graeci enim de scabello dixerani; προσχννειτε τω υποποδιω, *Adorate scabellum:* dc monle aulem dixeranl.npocxuvitu ει ερσ *adorate in monle.* Nec suium graeci, sed eliam s. Hieronymus in sua versione ex hebraco posuit, *Adorate scabellum:* el poslea. *Adorate in monle sancio ejus.* Quare credere debemus versiculum hebraicum non debere in ulroquc loco eodem modo accipi: cl relinendam esso lectionem vulgatae lalinae editionis, quae el a graeca septuaginta Interpretum, cl a S. Hieronymo testimonium habet. Igitur juxta priorem sensum liorlalur David Hebraeos, ul adoreni Dominum in monle Sion, ubi cral labcrnaculuin , cl ubi futurum eral lempluin. Juxta sensum poslerioren) borlalur chrislianos, ul adoreni Deum in ecclesia catholica, quae mons csl sanclus, el Sion spiritualis, el fugiant conventicula schismaticorum, el liacrelicorum:quoniam sancitis csl Dominus Dens nosier, ac per hoc odit montes pollutos sordibus falsarum religionum, cl sicut ipse sanclus csl, ita in monle sancio, incoctu fidelium adorari vult.

PSALMUS XC1X.

TITULUS ET ARtiUMENTUM PSALMI

Psalmus in Confessione.

Huic lilulo, qui csl in hebraicis codicibus, gracci addunt nomen *Davidis.* Argumentum cx titulo cognoscitur. Horlalur enim Propheta populum Dei, ul frequenter, el diligenter Deo conlilcatur confessionem laudis, tum quod Deus nos condiderit, lum quod pascat, lum quod dulcissima sil ejus commemoratio, el perpetua erga nos ejus misericordia, el lidclilas.

EXPLICATIO PSALMI XC1X.

1. *Jubilate Deo omnis (erra: servile Domini in laetitia.*

Jubilare, ul saepe diximus, csl magna, cl lacta voce laudare: servire aulem in laetitia, est non cx timore,sed dilectione obedirc. *Jubilate Deo omnis terra,* idesl, umnes qui Deum verum colilis, ubicumque silis in universa terra, Deum laudalc:nam cl boni, cl mali sunl in universa terra, admixta enim sunl zizania Irilico, cl spinis)iha. El sicul in universa terra blasphemant, cl murmurant contra Deum mali, si quid eis non pro volo successerit; ila par csl, ul in universa lcrra laudent, cl benedicant Dominum boni,quidquid Hlis accidcril:quoniam *omnia cooperantur in bonum his, qui secundum propositum vocali sunt sancti*, testo beato Paulo Roman. 8. *Servite Domino in laetitia,* idest, servile obediendo Deo, non coacle,scd spontanee, non cum amaritudine,ut mancipia*,sed cum laetitia ul liberli: nam ul pulchre dicil s.Au-

güslinus, Veritos nos liberavit, sed charitas servos fccil: cl qui servit ex charilale, cum laetitia servit. Causa vero potissima, cur Deo cum laetitia serviendum sil, ca esi, quia summa praeceptorum ejus dilectio csl , cl dilectione nihil dulcius : accedit, quod servitus Dei nobis uiilis csl, non Deo, ul vere diclum sil , *servire Deo regnare csl.*

2. *Introite in conspectu ejus in exaltatione.*

Vbiquc quidem Deum laudare debemus, sed praecipue cum intramus in domum ejus, quae domus orationis csl, ubi cl ipsum Deum in sacris rebus conspicimus, cl ipse nos speciali providentia respicit, cl audii juxla illud 1. Parai. 7. *Erunl oculi mei aperti, el aures meae erectae ad orationem ejus, qui in loco isto oraverit.* Idcirco igilur moncl Propheta, *Introite in conspectu ejus* in domum Dei , ubi peculiari modo conspicitis Deum ; el conspicil vos Deus ; sed inlroile in exullalione cordis, animo credo, cl inflammato, ul Deus vos prae desiderio sui exultantes videat.

3. *Scitote quoniam Dominus ipse est Deus, ipse fecit nos, el non ipsi nos.*

Ad excitandam devotionem, quae in domo Dei requiritur nihil magis prodcsl, quam alicula consideratio magnitudinis Dei, el beneficiorum ejus. *Scitote,* inquil, *quoniam Dominus ipse est Deus,* id csl, considerate, cl allenla cogitatione cognoscite, quoniam Dominus, quem colitis, cl ad quem orandum, cl laudandum acceditis, ipse csl verus Deus, quo nihil majus, vel melius cogitari polest. Ipse csl eliam, cui vilam vestram, cl lolum, quod esiis dcbelis. *Ipse enim l'edi nos, el non ipsi fecimus nos,* idest, non caremus principio efllcienle, neque aliud habemus, quam ipsum Deum: quamvis enim parentes gignant filios, tamen prima causa, sine qua parcnles nihil cfllccrcnl, Deus est. Quam mulli daiil operam liberis, d nullum gignere possunt? quam mulli contra vellent saliare libidinem, cl liberos non gignere, quibus tamen licet invitis liberi nascuntur? recte mater sanctorum Machabaeorum filiis suis dicebat: *Nescio qualiter in utero meo apparuistis: neque enim e</0 spiritum, cl animam donavi vobis, el vilam, cl singulorum membra non ego ipsa compegi: sed enim mundi creator formavit hominum nativitalem,el omnium invenit originem.* 2. Mnchab. 7: s. Hieronymus ex hebraeo vcrlil, *Ipse fecit nos. cl ipsius nos.* Sed videlur corruptum textum habuisse, codices enim nostri habent, *Io,* per aIcph, quod signilicat non: cl sic legerunt septuaginta Interpretes, qui verterunt ad verbum, *Ipse (ecilnos, elnon ipsi nos.* Sanclus Hieronymus videtur legisse , 1*7 Io, per vnu , quod signilicat ipsius, sive *ipsi* in dativo, ct ideo vertit. *Ipse fecit ttos.el ipsius* nos.Quidam recens auctor reprelien-dit vulgatam lalinam editionem dicens, aliquem, sciolum conjunxisse in latino codice duas hebraicas lectiones, cl fecisse, *El non ipsi* nos; cl sic omnia confudisse: sed immerito reprehendil hanc lectionem, quae optima est, cl quam habent sanclus Augustinus, el ipse sanclus Hieronymus in commentario hujus loci, cl alii fere omnes. Latinus enim interpres addidit illud , ipsi . ad vitandam cacophoniam . quae seniilur, cum dicilur, *Ipse fecit* nos, el non nos: nec volunt, ipsi, accipi in dativo, ul iste scriptor exisliinal , sed in nominativo. Haque non conjunxit sciolus duas lectiones ; sed interpres unam expressit , quam invenit in graeco , quaeque congruit cum hcbraico magis correcto. Al , inquiunl aliqui , nemo nescit, se non esse a se facium; proinde non cral, quod admoncrel nos Spiritus sanclus, dicens, *ipse fedl nos , el non ipsi nos* : proinde. melior esi illa Icclio , ipse *fccil nos , el ipsius nos.* Despondeo.eliam si nemo ignorare possit, sc non esse sibi vilae auctorem; lamen mullos esse, qui non considerent a quo facti sint, el qui ila sc gerant, ac si neque Deum, neque ullum aliUin auctorem haberent.proplerca utilissimum fuisse. ut serio admonerentur homines cogitare, se non esse sibi auctores vitae, sed vitam, ct omnia uni debere Deo.

i. *Populus ejus,el oves pasquac ejus,inlroile* portas *ejus in confessione, atria ejus in hymnis confitemini illi.*

Commemorat alterum beneficium Dei, ob quod justum csl, ul ei confessionem laudis persolvamus: quia videlicet non solum fccil nos, sed eliam regii. ct pascit nos. *Populus ejus,* idesl, populus, quem Deus peculiari providentia regii, el *ovespascuae* ejus,idesl. cl quos veluli rationales oves in pascuis suis doctrinae pabulo reficit, et corporalibus eliam alimoniis pascit, inlroile portas *domus ejus,* sive tabernaculi ejus, *in confessione laudis, el atria ejus* in hymnis, el sic *confitemini illi* vos omnia ei debere, ac de manu ejus bona omnia suscepisse.

5. *Laudate nomen ejus, quoniam suavis csl Dominus, in aeternum misericordia ejus, et usque in generationem, el generationem veritas ejus.*

Addit Propheta 1res proprietates Dei; quasi 1res rationes, cur dignus sil, ut ab umnibus laudetur, quia suavis, quia misericors, quia verax, quae tria ila connexa sunt, ul unum nascatur ab alio. *Suavis est Deus.* cl quia suavis, facile miseretur; quia miseretur, promittit liberationem; quia verax, implet promissa. *Laudate.* inquil,*nomen ejus,* idesl, laudate Deum; nomen enim pro re nominata poni solet in scripturis. *Laudate* aulem. *quoniam suavis csl Dominus.* Mira proprielas omnipotentis,ac tremendae Majeslnlis, quae lucem habitat inaccessibilem, el quae terribilis est super omnes Deos, cl aufert spiritum principum, et de quo Apostolus dicit. hebr. 10. *Horrendum csl incidere in manus Dei viventis:* el tamen verissime diclum csl, *Quoniam suavis est Dominus,* quod non semel in psalmis aliisquc divinis Scripturis rcpclilur: psal. 31.

Gusiale. cl videte, quoniam suavis csl Dominus, psaJm. *S3.Quoniam tu Domine suavis , el mitis, ct mullae misericordiae.* 1. Pelr. 2, *Si lamen gustastis, quoniam dulcis csl Dominus,* 2? Cor. 1. *Paler misericordiarum, el Deus totius consolationis.* Sed facile concordaniur isla, quae videntur contraria: Deus enim suavis csl rectis corde ac timentibus cum: asper aulem, cl terribilis distortis corde: cl contemnentibus cum. *Quam bonus Israel Deus his, qui recto sunl corde,* inquil David in psalm. 72. nam planum, asperum videlur distorto, quia conjungi non possunt. Sunt autem distorti sive pravi corde , qui nolunt conformari rectissimae voluntati divinae: quales sunl contemplo res, cl ideo dicitur in psal. 102. *Sicul miseretur paler filiorum, misertus csl Dominus timentibus se: et misericordia ejus ab aeterno, el usque* in *aeternum super Umentes* eum; quod eliam in cantico suo Virgo Deipara posuil dicens: Λ'l *misericordia ejus a progenie in progenies timentibus cum.* Ilaquc si quis incipiat corlsuum dirigere, d conformare ad beneplacitum Dei, el nihil magis limere, quam ne Deum ofiendal, mox gustare incipiet, quam dulcis sil Dominus: ct implebitur erga eum quod sequitur: *In aeternum misericordia ejus, cl usque in generationem cl generationem veritas ejus,* idest voracitas, ct lidelilas ejus.

PSALMUS C.

TITULUS, ET ARGUMENTUM PSALMI

Ipsi David Psalmus.

In hoc psalmo David explicat exemplo suo qualis debeat esse bunus princeps, lum erga familiares, el privatam suam domum;tum erga rempublicam. Et quidem in textu hebraico omnia dicuntur per verba temporis futuri; ex quo inlclligimus , Prophetam regium non tam cantare laudes proprias. quam optare, cl petere a Deo graliam bene imperandi, cl proponere, ac statuere sic vivere, ul pium regem dccel. Sed quoniam septuaginta Interpretes verlerunl fere omnia in tempus praeteriti imperfecti,elcorum interpretationem sequulus csl lalinus interpres, non oportet negare, quin cliam Propheta regius narret bona opera sua ad informandos successores, ac potissimum fllluncnc- que id superbiae, vel arrogantiae tribui debet, quando vera dicuntur coram Deo, ct ad ilncm bonum: sic enim idem David in psalm. 17. millia cecinit desua innocentia.Sic Job capit. 29. plurima de suis benefactis praedicavit. Sic Esther capit. Ii. sic Nehemias cap. G. sic Ezechias 4. reg. 20. sic alii. Porro Pbarisacus in evangelio non reprehenditur , quod gratias egerit Deo dc suis operibus bonis: sed quod superbe illa jactaverit, el proximum suum contempserit, Luc. 18. Adde quod David ideo incipit psalmum ab aliis verbis. *Misericordiam, el judicium cantabo libi Domine,* ul ostendal bonorum operum suorum causam elllcienlem fuisse lum misericordiam Dei, cujos dona sunl opera nostra bona: lum judicium Dei, cujus timore adductus jusliliam coluit.

I

4

EXPLICATIO PSALMI C.

I. *Misericordiam ct judicium cantabo libi Domine.*

Ilicc est quasi praeparatio lolius psalmi, qua signillcat Propheto, se cum cantu celebraturum misericordiam. el judicium Domini, cujus rei multae sunl causae: prima, ul omnes inlelliganl benefacta Davidis, quae in psalmo commemorantur; esse dona misericordiae Dei, coronanda postea per justum judicium Dei: secunda, ul Principes admoneantur, Deo maxime placere misericordiam, el judicium, cl ideo ipsi quoque misericordes sint, sed non injusti; jusli, sed non crudeles: lerlia, ul omnes homines spcrcnl de misericordia Dei. cl timeant judicium Dei: non ita sperent, ul praesumant: non ita timeant, ul desperent. Posuit aulem David primo loco misericordiam, deinde judicium, quia hoc lempus praesens misericordiae est, futurum erit judicii; el ideo nemo miretur, si hoc tempore *Deus solem suum oriri facil super bonos cl malos, el pluit super justos el injustos.* M.illh. 3.

2. *Psallam. el intelligam in via immaculata , quando venies ad me.*

Ilic versiculus pars esi praefationis: dicil eni.u Propheta, sc non solum voce cantaturum misericordiam,cl judicium Dei: sed eliam per instrumen·

lum, idesl, psalterium celebraturum, ct mento considcraluruin,el coniemplulurum.*Psallam,* inquil, idcslt psalterium manu pulsabo, ut voco men. et voce psalterii decantem misericordiam, cl judicium: *cl inlclligam in via immaculata,* idesl, conside* rabo, attendam,cogitabo viam immaculatam, el perlectam, quae consistit in misericordia, cl judicio: nam omnes viae *Damini misericordia, el veritas·.* similis est locutio in psalm. 40. *Beatus qui inlcl-ligil super egenum, el pauperem,* idesl, qui attente considerat miseriam pauperis, ul cam sublevel. Sic igilur lioc loco dicitur, *inlclligam in via immaculata,* idesl, allonle considerabo viam immaculatam, ut ambulem per cani. *Quando venies ad me,* idesl, id aulem laciam non viribus meis, sed auxilio gratiae tuae, *quando venies ad me,* ul illumines, el doceas, cl accendas, el moveas. Hanc ultimam particulam aliqui legunt cum inlerrogalioue, *quando venies ad* me? sic s. Hieronymus in commentario, el Theodorelus, atque Eiilhymius, ct textus hcbraicus, el graecus huic leclioni lavent: el tunc vox csl optantis, ul sensus sil, *Inlclligam invia immaculata:* O quando venies nd me, ul prcfccte inlclligam, el inlelligens ambulem in via immaculato. Sed quamvis hacc leclio verum sensum uonlmcal, non lamen csl necessarium ila legere, neque rejicienda est latina, el vulgata lectio: siquidem vox hebraica, *malliai*, significat, *quando,* cl potest cum interrogatione, el sine interrogatione legi:ccrle sanctus Hieronymus in sua versione. cx Hebraeo ila reddit, *Erudiar in via perfecta, quando venies ad mc.*

3. *Perambulabam in innocentia cordis mei in medio domus meae.*

Hic jam incipit explicare mores suos laudabiles, ul caelcri imitentur, tum successores, lum subditi. Ad hoc enim princeps in sublimi loco sedet, ul tamquam lucerna in candelabro posita omnibus luceat. Ac primum déclarai, qualis fuerit apud se, el in oculis Dei.· deinde qualis fuerit erga alios, cl in oculis populi. Aii igitur, *Perambulabam in innocentia cordis mei,* idest, vitam ducebam, sive perambulabam viam hujus praesentis vitae, conservans in primis cordis innocentiam : cogitabam bona, appetebam bona, delectabar in bonis; cavebam ne cor meum vitiosis cogitationibus, nul de sideriis inquinarem: sciebam enim a corde vitam morlcmque procedere. Hinc Illius «jus Salomon a patre institutus postea scripsit, Proverb. 4. *Omni custodia serva cor luum, quoniam ab ipso vila procedit.* Illud, *in medio domus* meae, signilical, m penetralibus domus meae, ubi non cral qui mc reprehendero posset. Mulli enim in foro, ei plateis modeste, el temperate se gerunt; sed in cubiculo, ac praesertim in cubiculo cordis per omnia scelera volutantur: sed David eliam in penetralibus domus, etiam in cubiculo cordis innocentiam custodiebat.

4. Λ'οη *proponebam ante oculos meos rem injustam: facientes praevaricationes odivi.*

Dixit dc innocentia cordis, nunc addit dc innocentia oculorum, cl manuum. *Non proponebam ante oculos meos rem injustam* , idest, avertebam oculos, turn mentis, lum corporis ob omni injustitia, sive in judicando subditos, sive in distribuendis honoribus.el praemiis; sive in commutationibus, el contractibus. Potest eliam latius liic locus explicari, ul sensus sil.avertebam oculos ab omni spectaculo vitioso, a ludis illicitis, a choreis impudicis, ab omni aspectu rerum quae mentem inquinare possunt. Codex hebrneus pro re injusta, habet , *devar beliahal . verbum Belial,* ubi verbum pro re ponitur, el *Belial* significat absque jugo, quibus duabus vocibus significatur omne genus vitii. Dicuntur viri Belial homines indisciplinal·, immorigerati, perversi. *Facientes praevaricationes odivi,* idesl, non solum oculos averti a rebus illicitis, nec lanium praevaricationem legum operari no)ui:sed odio habui omnes praevaricationes lacientes; ac per hoc ipsam praevaricationem maxime detestatus sum. In hebraeo clarius dicitur, *haso setim sanelhi, idesl, facere praevaricationem odivi ,* idcsl , ego rem injustam ncc videre , nec facere volui.

'i. Non adhaesil mihi cor pravum , declinantem a me malignum non cognoscebam.

Docuit qualis esset apud se: docet nunc qualis esset apud alios: ac primum dicil talem se fuisse, ul perversi homines non auderent se ith adjungere. Magna virlus hacc est. cum tanta csl apud homines opinio de sanctitate ahcujus, ul iniqui non audeant coram illo apparere: et tales omnino esse deberent principes.ct praelati, qui sunl dati a Deo abis in exemplum. Aon *adhaesil mihi cor pravum.* idest, non adjunxit se mihi homo pravi cordis:sic interpretatur Theodorelus. Alii per cor pravum inlclligunt affectum vitiosum : sed de cordis puritate, et innocentia supra dictum csl, neque verisimile csl idem hoc loco repeti: ei sequentia verba melius cohaerent cum expositione Tlieodoreli; neque csl inusitatum, ul homo valde perversus dicatur *cor pratum,* el homo scelestus dicatur *scelus,* cl homo carnalis dicatur caro. *Declinantem a mc malignum non cognoscebam,* idesl, declinabant a me maligni etiam me ignorante, vel si declinabat a mc malignus, i on curabam, nihilique faciebam, vel declinantem a me malignum non cognoscebam, idesl, non approbabam.neque amabam; ac per hoc non laborabam, ul redirei ad amicitiam meam. Sanctus Hieronymus aliter cx hebrneo distinguit, el vertit, *Cor pravum recedet a me: malum non cognovi.* Sed voces hebraicae uIramquc distinctionem, el versionem recipiunt, el sensus in camdem sententiam recidit: tractatores aulem gracci el lalini editionem nostram communiter sequuntur.

6. *Detrahentem secreto proximo suo, hunc persequebar.*

Alia virlus plane regia hic apcrilur, in qua mirifice lucent misericordia, cl judicium, quoniam

enim reges potestatem habent puniendi iniquos: mulli zelo justitiae. sed odio proximorum, deferunt nd reges, quasi noxios cos, quos perdere volunt, cl falsis querelis, vel potius calumniis cos gravant: David rex sapiens, ct justus,ejusmodi delatores iniquos gravissime puniebat; el eo modo misericordiam exercebat in injuste delatos, cl judicium in delatores injustos. *Detrahentem,* inquit, *secreto proximo suo,* idest, eum. qui falsi criminis accusabat proximum suum.cl secreto apud mc detrahebat dc fama ejus, cum. inquam, non modo audiebam, sed *(/ravilcr persequebar ei puniebam:* in hebraeo pro *voce,persequebar.csl.rVEKX alzmith,* quam s. Ilieron. vertit, *interficiam,* proprie aulem signilicat *exscindam.sive exscidebam,* cl potest exponi variis modis pro varietate criminis delatorum, ul sensus sit, exscindam ab amicitia. vel ab aula, vel a civitate, vel a provincia, vel denique a vila: non enim omnis injusta delatio meretur mortem. Itaque prudenter septuaginta Interpretes posuerunt verbum generale, *persequebar,* quod polesl exponi, usque ad exilium, vel usque ad necem.· vel ad poenas mitiores pro gravitate , vel levitate criminis. Extal etiam apud Ethnicos laus imperatoris Trajani, quod delatoribus operam non daret: el contra , .Maximini reprehensio, quod delatoribus nimium indulgercl.

7. *Superbo oculo, cl insatiabili corde, cum hoc non edebam.*

Non solos detractores, sed eliam superbos, et cupidos David detestabatur; el merito: Nihil enim tristius accidere populis polesl, quam si ministri regum superbi, aut avari sinl;abulunlnr enim ejusmodi ministri poblica potestate ad explendas cupiditates proprias,non sine, magno detrimento subditorum. Ait igilur, *superbo oculo, el insatiabili corde, cum hoc edebam,* idesl, non convescebar quasi domestico, el familiari, homini superbo oculo, idcsl, homini, qui oculis, vel superciliis elatis superbiam ostendit, neque convescebar, homini insatiabili corde, cujus cupiditas nullis opibus saliatur. S. Hieronymus, ct Euihymius per insatiabilem corde,avarum inlelligi volunt. Alii cum s. Augustino, per *insatiabilem corde, el superbum 'oculo,* eumdem significari docent, hominem v delice! elatum, ct tumidum. Vox hebraica ulrumque sensum recipit : nam 22/ 211*11 *urcab lebab,* propric signilicat. *latum corde:* dicilur aulem *latum cor* quod impleri non polesl, sive id referatur ad honores. Pro. *non edebam,* s. Ilieron. ex hebraeo vertit, *non potero.* Sed scptuaginla Interprêtes vocem, 231X *ucal.* deduxerunt a verbo, 52X *ariial* . quod signilicat comedere cl legerunt. *ocal* , sanctus aulem Hieronymus eamdem vocem deduxit a 5'O' jncol.quod signilicat posse. Quod aulem solerent ministri principales comedere in eadem mensa cum rege apud liebraeos inlelligi polesl ex lib. 1. regum capit. 20. Ubi David qui tunc Dux militiae oral, sedere solitum se dicit de more in mensa juxla regem: et ibidem dicilur Abner, qui cral eliam princeps militiae, sedisse iu mensa ad latus Saul regis.

8. *Oculi mei ad fideles lerrae, ut sedeant* mecum: *ambulans in via immaculata, hic ministrabat.*

Explosis detractoribus, superbis, cl avaris a familiaritate,et ministerio suo; David adjungit, eligere se fuisse solitum fideles, cl probos; haec enim duo praecipue requiruntur in bonis ministris, ul fideles sint Domino suo, el probi ad propriam, cl aliorum salutem. Saepe a principibus ministri relinentur, et chart habentur qui fideles sunl; quamvis alioqui impuri. cl scelesti, cl sc ipsi perdant propria culpa, el alios malo exemplo; sed sanctus David non solum fideles sibi ministros querobal, sed etiam omni ex parle innocentes, ct probos, ac sibi per omnia similes. Aii igilur, *Oculi mei ad fideles terrae,* idesl, oculi mei querebant, ct investigabant fideles, qui erant in lerra, sive, nd eos, quos tales noveram, benigne respiciebam, cosque eligebam, *ul sederent mecum in mensa,* ut domestici el familiares. *Ambulans in via ûninaèulala, hic mihi ministrabat,* idesl, si quis erat in collate, vel in regno meo non solum fidelis, sc<l eliam perfecte conversans, innocenter vivens, immaculatis moribus vitam decens, is mihi praecipuus minister erat.

9. *Aon habitabit in medio domus meae, qui facit superbiam: qui loquitur iniqua, non direxit in conspectu oculorum meorum.*

Supra cos detestatus est, qui superbo oculo arrogantiam ostentabant: hic jam detestatur cos, qui manibus superbi sunl, idcsl, qui superbe alios opprimunt: sic eliam supra reprehendit cos, qui detrahebant secreto proximo suo;nunc reprehendit,el a suo consortio rejicit cos. qui loquuntur mendacia ad fallendos quoscumque homines. Aon *habitabit in medio domus meae,* idesl. non erit inter intimos familiares meos, *qui facil superbiam,* idest. qui facil opera superba; qui superbe insultat aliis, vel opprimit alios. *Qui loquitur iniqua,* idesl, mendacia quibus injuste alios fallat, sive in commerciis, sive in aliis negotiis, *non direxit* in *conspectu oculorum meorum,* idesl, non placuit oculis meis, sive non direxit cursum desiderii sui, non prosperatus csl coram me; non enim invenit gratiam in oculis meis. In hebraeo pro *superbia, dolus* legitur. Sic enim verlil sanctus Hieronymus, *non habitabit in medio domus meae faciens dolum.* Sed Septuaginta viri non videntur legisse, *remia,* quae vox significat dolum, sed, Γ1E'I *rama* , quae signilicat. *alta,* sive excelsa, nisi forle ipsum, *remija.* deduxerint a verbo, Eli *rum,* quod signilicat, exaltari, el ideo verterint superbiam.

10. *In malutino interficiebam omnes peccatores lerrae, ul disperderem de civitate Domini* omnes *operantes iniquitatem.*

Concludit psalmum demonstrans zelum suum

in purganda civitate Domini, in qua purgatione laciêbnl misericordiam erga bonos cives, quos liberabat ab oppressionibus, ct scandalis iniquorum, cl judicium erga malos quos meritis poenis alliciebat, *in matutino,* idcsl. mature, celeriter, antequam mala radicaremur, *interlidebam omnes peccatores lerrae,*eos videlicet, qui morte digni cranl, el quibus vila concedi non poterat sine periculo innocentium. Id autem faciebam, *ut disperderem de civitate Domini omnes operantes ini(juilalcm,* idcsl, ul civitati sanclae , cl pacificae pacem suam, cl tranquillitatem rcsliluercm, exturbatis inde omnibus perturbatoribus. liacc omnia, quae dicta sunl in persona Davidis, aptius conveniunt Chrislo regi, ac praesertim hic ultimus versiculus: David enim conabatur disperdere de civilalc Domini omnes operantes iniquitatem: sed non poterat, nec potuit unquam .C.hrislus aulem in matutino fuluri saeculi vere, ct proprie disperdet omnes operantes iniquitatem, el deinceps civitas sancla Jerusalem coelestis erit secundum nomen suum *visio pacis.*

PSALMUS Cl.

TITULUS ET ARGUMENTUM PSALMI

Oratio pauperis, cum anxius fuerit, el in conspectu Domini effuderit precem suam.

Hunc lilulum habent omnes codices, hcbraici, gracci cl lalini: ex quo titulo habelur argumentum psalmi. Esi enim bic psalmus formula quaedam orandi, qua uli polcril unisquisque pauper, cl alfiiclus, cum valde anxius fueril cl effundere voluerit precem suam ad Deum. S. August, el s. Gregor, per pauperem, hoc loco inlelligunl Christum, qui parlim in sua persona, parlim in persona corporis sui loquatur, eo modo, quo capul loqui solei pro tolo corpore. Thcodorctus, cl Eulliymlus per pauperem, intelligunl populum captivum in Babylone, cl petentem liberationem a captivitate. Alii volunt, pauperem, qui in hoc titulo ponilur, fuisse sanctum aliquem virum: qui anxiabatur pro liberatione populi, qualis fuit Daniel. El quidem ad hos omnes accomodari possunl verba psalmi: sed tamen Prophela gcncralim instruere voluisse videtur omnes oralorcs in afflictione positos: non enim ail, *oratio pauperis cujusdam cum anxiaretur: sed, oralio pauperis, cum anxiatus fueril.* El hoc videtur sensisse b. Hieronymus, qui in Commentario scribit, Prophetam loqui in persona peccatoris. Vere enim nullus est pauperior, cl miserior eo, qui iudigel gratia Dei. Unde cl ecclesia hunc psalmum numeral inter septem poenilenliales. Hic igilur erit sensus tituli: oralio pauperis, cum anxius fueril idest, hic psalmus docel formam orationis, qua uli poterit omnis pauper, ac praecipue is, qui ob admissa peccala debitor csl decem millium lalcniorum, el non habens unde reddal, anxiatur stimulante conscientia, timens judicia Dei, anhelans ad reconciliationem. *El in conspectu Domini effuderit precem suam,* idcsl, hac formula orandi uti debet pauper anxius, non quocumque lempore,neque apud quemcumque Judicem, sed cum in eonspeclu Domini Dei, supremi Judicis, cl Patris omnium, effundere voluerit cx vase cordis contriti, cl humiliati cum abundanti fictu preces suas, vel ul habelur in hebraeo, ΙΠ'Φ sic/io, *eloquium suum.*

EXPLICATIO PSALMI Cl.

1. *Domine exaudi orationem meam: cl clamor* mens *ad le veniat.*

Nunc versiculum assidue pronuncial Ecclesia, tamquam praeparationem ad reliquas petitiones: didicil enim cx Propheta,petendam esse a Deo audientiam, antequam petitiones particulares explicentur,non quod Deus quasi ad alia intentus egeat excitari ad audiendum; sed quia nos egemus, ul Deus del nobis spiritum precum, imo *spiritus ejus sil, qui postulet pro nobis gemitibus inenarrabilibus,* ul habelur Rom. 8. idcsl. facial nos clamare, ct postulare cum inenarrabili gemitu. Domine, inquil, *exaudi orationem meam,* idesl, *fac me sic orare, ul dignus sim exaudiri.* El rursum idem repetii ad indicandum affectum: *el clamor meus ad tc veniat,* idesl, fac me sic orare ul oralio mea sil vehemens clamor cordis, et ila vehemens, cl accensus, ul non deficiat in via, sed ad le, qui in allissimo Ihrono sedes. quamvis perfecta cx imo profundo,laudem perveniat. Mulla sunl enim, quae impediunt, ne oralio nubes pcnclral ul sunl defectus fidei, fiduciae, humilitatis, desiderii,

cl similium. Itaque petit gratiam bene orandi, hoc est, aplc ad impetrandum.

2. Aon *avortas faciem tuam a me: in quocumque dic tribulor, inclina ad me aurem luam.*
3. *In quocumque die invocavero Ie, velociter cxaudi me.*

Haec csl prima, cl principalis petitio pauperis tribulati, sive peccatoris poenilentis: nemo *enim polesl corrigere, quem Deus despexerit,* ul dicil Sapiens, eccl. 7. El prima gratia, el fons gratiarum csl respectus Dei; ideo iste primum omnium petit respici a Deo, quasi dical, *non avcrlas faciem tuam a me,* quantumvis foedus, ct turpis sim: cl si non provocal Ic ad mc respiciendum imago tua, quoniam foedavi eam; provocet misericordia tua, quia quo turpior sum, eo miserior, cl miserabilior sum: el nisi me respexerit, numquam ego ad te respiciendum convertar- sed quotidie magis ac magis in peccatis tabescam, cl semper foedior, ac turpior fiam. Itaque qui haec dicil, jam coepit respici a Deo, sed a Deo adhuc subirato, el subinde faciem avertente: ideo gustata utcumque gratia luminis, cl respectus Dei, clamat, *non avertas faciem luam a me, ne projicias me a facie lua·,* perfice quod coepisti, convertens te ad me, ulego perfecte convertar ad Ic. *In quocumque die tribulor, inclina ad me aurem luam.* Haec csl altera pelilio, sed consequens ad primam: nam ex respectu vultus Dei incipit homo agnoscere turpitudinem, cl nuditatem, ac per hoc veram pauperlatem suam. Inde incipit affligi, cl tribulari, cl medicum supremum, qui dives est in misericordia, invocare: scit enim, a Deo cor contritum cl spiritum contribulatum numquam despici. Aii igilur confidenter, *In quacumque die tribulor, inclina ad me aurem luam,* idcsl, quanlocumque cx respectu gratiae tuae spiritum contribulatum gero: cl inde clamo ad te, peto ul benigne exaudias mc. El idipsum explicans addil. *In quocumque die invocavero te, velociter exaudi me,* idcsl, quandocumquc tribulor, cl cx tribulatione invoco te medicum omnipotentem, exaudi me, cl quidem velociter. ne si forte tardaveris, non invenias quem sanes.

4. *Quia defecerunt sicul fumus dies mei, el ossa mea sicul cremium aruerunt.*

Reddit rationem, cur dixerit, *velociter axaudi me.* Ratio enim csl, quia vita humana velocissime tendit ad interitum,cl ideo nisi pcccali vulnus velociter curetur, periculum est ne plaga incurabilis liat. *Quia defecerunt sicul fumus dies mei,* idesl, tempus vitae meae hucusque transactum velocissime praeteriit instar fumi, qui quamvis in magnam molem intumescendo excrescat, lamcn subilo dispergitur, el evanescit in auras, cl sine dubio sic transibit: id quod superest, *cl ossa mea,* quae sunt quasi columnae lotius corporis, brevissimo lempore *aruerunt,* ac per hoc debilitata sunl, ul brevi ruinam minentur. Per *cremium* inlelligilur lignum, seu virgultum aridum, quod facile cremari polesl, ul s. Ilicron. doccl in commentario nd cap. 10. Oscae: vel, ut alii volunt, lignum semiustum, ac fere crematum; uirumque aulem fragile csl, ac debile, ul pondus supcrposilum diu sustinere non possil. S. August, legil, ossa *mea sicut in frixorio confrixa sunt:* quam lectionem invenimus in editione antiqua romann. S. Ilicron. cx hebraeo vertit, *ossa mea, quasi frixa contabuerunt.* Vox hebraica. ‘Tp'lQ *moked.non* liabclurnisi hoc loco,ideo unusquisque pro suo arbitrio eam inlcrprclalur. Septuaginta verterunt, ωισει φρνγιβν συνεφρυγησαν,ηυοβ verba uirumque significare possunl, nimirum, *quasi cremium aruerunt, cl quasi in frixorio confrixa sunl.* Possunt haec referri cliam ad deplorandum tempus in peccaiis misere consumptum,ul sensus sil. *Dies mei,* m quibus videlicet voluntatem meam faciebam, cl quos pro arbilrio, sine limore Dei in voluptatibus consumebam; illi inquam, *dies defecerunt sicul fumus,* quia tenebricosi, cl brevissimi fuerunt, neque ullum sui vestigium reliquerunt. *El ossa mea,* idcsl, fundam en la,et quasi columnae prosperitatis meae, *sicul cremium aruerunt:* citissime cnirn transit omnis mundana foclicilas, neque aliquid posl se relinquit, nisi tetrum odorem quasi rei concrematae. aul frixac, malam videlicet famam, cl nominis exccralionem.

5. *Percussus sum ul foenum, el aruit cor meum , quia oblilus sum comedere* panem *meum.*

Pergit deplorare staluin suum praeteritum, ac dicil, *percussus sum ut foenum,* idcsl,a sole prosperitatis mundanae percussus sum *ul foenum,* quod facillime exarescit; *cl aruil cor meum,* quia occupatus in curis hujus mundi oblitus sum comedere panem meum, panem videlicet veritatis coelestis, qui propric panis nosler csl.non communis cum bestiis, nam cibus corporalis non est proprie panis noster. Verissima sententia, cl ab iis, qui prosperitate fruunlur assidue consideranda; nisi enim qui in prosperitate sunt, sub umbra alarum Dei commorentur, vel imbre divinae gratiae continuo perfundantur, fieri non potest, quin ul foenum percutiantur, cl cor eorum nauseans ad coelestem panem, non penitus exarescat. *Videte,* Dominus ail Luc. 21. *ne graventur corda vestra* in *crapula, cl ebrielalc, el curis hujus vilae:* qui enim tales sunt, obliviscuntur comedere panem verum , ct ab omni devotionis graliac aridi fiunt.

6. *Λ voce gemiius mei, adhaesit os meum carni meae.*

Explicat nunc dolorem vitae praeteritae, cl fructus dignos poenitentiae ; quemadmodum enim antea virebat caro in deliciis, cl arescebat cor oblitum comedere panem suum: ita nunc c contrario *a voce gemiius sui,* idest, a continuo fletu obliviscitur caro comedere panem suum, *el sic adhaerent ossa carni,* idcsl, pelli suae: accipitur enim hoc loco caro pelle , ul s. Hieronymus admo-

ncl. linquo commentantur hoc loco Holus, cl jejunia , quae vere poenitentiae Trucius, cl signa sunl.

1. *Similis factus sum pcllicano solitudinis , fatlus sum sicut niclicorax in domicilio.*
8. *Viijdavi,el factus sum sicut passer solitarius in tecto.*

Addit ad fictum, el jejunia solitudinem, cl vigilias, quae propria sunl vere poenilcnlium; nisi enitn quis a frequentia hominum ad tempus se subducat, cl serio vigilans recogitet magnitudinem, el multitudinem peccatorum suorum, vix fieri polesl, ul ea digne defleat. Tres aves commemorat Prophela, quibus poenilenlcm similem faciat; *pellicanus,* alias Onocrotalus, avis csl in solitudine degens: *niclicorax,* alias noctua, sive bubo, degit in domibus dirutis, sive in parietibus ledo carentibus: cl quod nos legimus, *in domicilio,* supplendum est diruio. Sic enim liabclur in textu hebraico. S. Auguslinus legil, *in parietinis,* cl explica!, in aedificiis, ubi muri stant sine Itabilalorc; *passer solitarius* habitat quidem in domibus, sed in parte domus suprema, ul mag s supra domos, quam in domibus habitare dicendum sil. In graeco habetur επι δώματο : nolal s. Hieronymus in Episl. ad Suniam, ct Frelellam , in Palaestina, cl in Aegypto non esse in usu lecta acuminata, sed plana, quae cliam solaria dicuntur, in quibus frequenter conveniunt homines ad fabulandum, apricandum, cl convescendum, proinde idem esse in domate, el in tecto,quia quod Romanis csl tectum, Palaestinis csl *doma:* el quod dicilur Mnllh. 10. *Praedicate super lecla,* intclligeudum esse dc ejusmodi solariis, sive domatibus, ul cliam quod dicilur Aci. 11. dc s. Petro, *Ascendit in superiora domus,ul oraret.*Signillcal aulem hae 1res aves tria genera poenilcnlium: aliqui enim omnino loca deserta petunt, ul Maria Magdalena, Maria Aegyptiaca, Paulus primus Eremita, Antonius, Ililarion, el alii plurimi, qui dicere possunt cimi Prophela. psal. *Si.Elongavi fugiens,el mansi in solitudine;* cl quemadmodum IMlicanus cum venenatis animantibus,ac potissimum cum serpentibus bellum gerit, ul s. Ilicronym. scribit, sic Anachoretae cum daemonibus assidue luctantur, ct cx vicloriis adversus daemones quasi pascuntur. Alii poenitentiam agunt intra civitates, sed in coenobiis, cl exiguis cellulis, quasi in tuguriis,cl n mundo separati quasi nycticoraces magnam noctis pariem in divinis laudibus decantandis consumunt: niclicorax enim dicitur, quasi noctu clamans, cl sicul nicticoraccs cx limore clamant: ita poenilcn liam agentes cx limore judiciorum divinorum in orationibus, et hymnis,cl canticis spiritualibus clamant. Denique alii, qui vel alligati uxoribus, vel cilicio publico fungentes, non possunt corpore ab hominum frequentia separari, veluli passeres solitarii in ledis habitant, eminentes animo non solum super turbas, sed cliam super ipsas domos. Hi quidem in mundo sunl, sed dc mundo non sunt, dum non subjiciuntur opibus, aul honoribus, aul sacculi negoliis; sed ca sibi subjiciunt, illis praesunt aeque disponunt, alque dispensant, cl nou sinunt se ila capi, aul illaqueari quin animus libere in solitudine degat, cl in coelis subinde versetur. Horum csl proprium vigilare, cl praedicare super lecta; vigilare adversos tcnlationes, cl pericula sua, el suorum; et verbo, alque exemplo praedicare iis, quibus praesunt. Eslquc hoc genus utilissimae poenitentiae, in sublimi loco humilitatem servare, in amplis opibus sobrio victu, ct tenui vestitu contentum esse, ul abundanter tribui possit iis, qui necessitatem patiuntur; in magna peccandi licentia corpus castigare jejuniis, ct vitae asperilatc in servitutem redigere; denique proximis Cx charilale servire, eorum infirmitatibus campati, eorum molestias, el scandala sustinere.

9. *Tota dic exprobrabant mihi inimici mei; cl qui laudabant mc , adversus me jurabant.*

Semper vita eorum, qui serio poenitentiam agunl, displicet peccatoribus haercre volunt. *Gravis csl nobis,* inquiunt impii,Sapient. 2. *diam ad vidcndum.quoniam dissimilis est aliis vita illius, cl immutatae sunl* viae *ejus:* quamvis enim haec dicantur de justo: lamcn conveniunt cliam in peccatorem poenilenlcm,qui adjusliliam anhelat. Aii igilur, *Tota die exprobrabant mihi inimici mei,* idcsl. qui mihi erant amici ob communia studia iniquitatis, jam mihi in alterum hominem mutato, facti sunl inimici, cl omni lempore exprobrabant mihi hanc mutationem, quasi insipienter agerem: cl quia antea laudabant mc. ul prudentem, cl fortem socium eorum, quia laudalur impius cum male fecerit, poslea *adversus mc jurabant,* idesl.juramenlo inter sc praesiito conspirabant. S. Hieronymus ex hebraeo vertit, per me jurabant. Sed vox hebraica. *bi,* significat proprie, *m mc,* ac per hoc recte habet nostra editio, adrersus mc: idem enim csl, in mc jurabant; cl,adversus me jurabant.

10. Quin cinerem *tamquam panem manducabam* , et *polum meum cum fletu miscebam.*

Reddit causam cur exprobrarent ci inimici ipsius. *Quia,* inquil. *cinerem tamquam panem manducabam, cl potum meum cum fletu miscebam,* id est, quoniam insipientiam esse arbitrabantur tantum asperitatem vilacsponlcassumplam. 1‘orro cinerem tamquam panem manducare, csl vesci pane sordido, el cinere asperso, quod praecipue contingit,cum comeditur panis subcinericius non diligenter excusso cinere, quod solcnl pocnitcnlcs, vesci videlicet, cibis male praeparatis, pone hordaceo, vel furfureo, el admisto cinere, vel terra, quod de s. Francisco testatur s.Bonaventure cap. 5. vitae ipsius, cocla, inquit, cibaria, tempore sanitatis vix admittebat, admissa vero conficiebat cinere, etc. polum aulem cum fletu miscere ml aliud csl,nisi inter bibendum vinum,*quod laetificat cor hominis,* non lactari, sed llerc ob mc-

morinm admissae offensionis divinae.Posset eliam per cinerem, inlelligi poenilcnlia ipsa, ct .sensus esset, *cinerem tamquam panem manducabam, idcsl,* actione pocniicntinc reficiebam animam, ul pane refici solet corpus: el *potum meum cum /lc-tu miscebam,* idesl, lachrymarum effusione silim internam reconciliationis temperabam , quomodo potu aquae, aul vini temperatur silis corporalis. Denique quomodo dicilur in psal. 11. */'norunt mihi lacrymae meae panes die ac node:* cl Tren. 3. *Cibavit me cinere:* ila potesl hic locus inlelligi, ut sensus sit. Quotidie in amaritudine eram, el ipsa amaritudo, quae per cinerem significatur, erat mihi panis quotidianus; cl assiduus fletus erat mihi quotidianus polus : sustentabar amaritudine , reficiebar lachrymis doloris, cl desiderii.

11.4 *facie irae, ct indignationis tuae quia elevans allisisti me.*

Ecce cur venis pocnilcns cinere sulurari, cl lachrymis refici eligal, non cx insipientia, non ex inopia, sed quia recogitat indignationem Altissiini, cui per hanc humiliationem, cl verae poenitentiae signa aliquo modo satisfacere cupii. J/an*ducabam,* inquil, *cinerem tamquam panem, el polum cum flelu miscebam a facie irae el indignationis luae,* idest, quia conspiciebam iram, cl indignationem luam adversus me succensam ob admissa peccata. Cernebam aulcm iram, cl indignationem luam, *quia elevans allisisti me.* idesl. quia elevans cx grana tua ad maximam dignitatem amicitiae, cl filiationis luae, postea merilo peccati mei allisisti me ad icrram, deturbans de dignitate amici, cl filii ad sortem mimici, cl servi rebellis, et fugitivi. Ne putarent homines peccatores modicam esse jacturam gratiae.quam peccando faciunt, ulilur Scriptura verbo allisionis: vas enim,quod cx alto loco in icrrani alliditur, non solum amittit dignitatem loci, sed omni ex parle confrigilur, ul nihil sani, nihil boni rcmancl. Sic horno peccator quamvis amore carnali caecatus non videat detrimentum animae suae; vere lamcn lolum amittit, cum cl corpus.el anima ejus dcpulala sit ad gehennam ab eo, cui nemo resistere potesl.

12. *Dies mei sicut umbra declinaverunt, el ego sicul foenum arui.*

Signum,el pars quaedam allisionis est haec ipsa noslra mortalitas: nam cum primus homo elevatus esset ad gloriam magnam, ul possel in aeternum vivere: per peccatum tamen allisus est cum lota posteritate, ct morlalis effectus, declinantibus diebus ejus velul umbra, ipse quoque sicul foenum aruil. Ait igitur Propheta in persona poenilenlis, non solum ego ab ira lua allisus sum in Icrram ob mala merita mea propria, sed etiam cx antiqua, el communi allisione *dies mei sicul umbra declinaverunt,* idest, velociicr, cl sine quiete ulla insensibililcr trensierunt, quomodo umbra inscnsibilitcr, el continuo movetur, donec occidente sole, penitus evanescat, cl in tenebras noctis quodam- modo transeat. *El ego sicul foenum arui,* idesl. qui creatus eram, ut semper sicul palma viverem; nunc allisus in mortalitatem, sicul foenum, quod facillime siccatur, exarui.

13. *Tu aulem Domine in aelernum permanes, cl memoriale luum in generationem cl generationem.*

Haec csl altera pars psalmi, in qua Prophcla in persona pauperis poenilenlis, post explicatam miseriam suam, spem reconciliationis concipit, cl spiritu divino illustratus praedicit reparationem, el renovationem ecclesiae futuram per Chrislum, cl verba sua ad ipsum Chrislum dirigil, ul Apostolus exponit ad hebr. 1. volens enim Apostolus eo loco demonstrare Christi divinitatem, allegat primo loco verba psal. 15. *Thronus tuus Deus in sacculum* saeculi.Deinde psalm. 95.*Adorent cum omnes angeli Dei.* Postremo psalmi hujus 101. *tu Domine initio terram fundasti,* clc. quae verba ad cumdcin dicuntur, ad quem dicuntur ista, *lu aulem Domine in aelernum perinanes. Proinde* si illa dicuntur ad filium Dei, ista quoque dicuntur ad lilium Dei. Neque videniur satisfacere huic rationi. qui dicunt, haec verba dici ad Deum simpliciter; sed posse tribui filio . quia filius Dei Deus csl: si enim ila esset, Apostolus non probaret, sed poneret ul concessum , Chrislum Deum esse. Igitur sensus erit , ego quidem ul foenom arui; lu aulem Domine, quem cxpcclamus Messiam, in aeternum permanes ; el noslra quidem memoria cum sonitu perit, memoriale aulem tuum, idest. memoria tua propagabitur semper in generationem, et generationem,quia semper erunt per temporum successiones qui recordentur mirabilium operum tuorum.

14. *Tu exurgens misereberis Sion, quia tempus miserendi ejus, quia venii tempus.*

Ideo memoriale tuum propagabitur in generationem.el generationem,quia tu quoque non oblivisceris misereri populi luirscd *exurgens* quasi a longo somno *misereberis Sion,* el misertus advenies,cl salvabis nos: quia per spirilum video,quia tempus *miserendi jam venit,* idesl, jam prope esl ul venial, jam propinquat,imo in mente mea jam venii. Quoniam rem iuluram cx certitudine luminis Prophetici cerno ul praesentem. Iloe esl tempus de quo Apostolus ad Galal. 4. *Cum venit plenitudo tempore misit Deus Filium* suum.El dc quo Isaias cap. 49. *Tempore accepto exaudivi te, cl in die salutis adjuvi te.* Quod explicans Aposiol. 2. ad Corinth. <>. ail. *Ecce nunc tempus acccplabilc,ccce nunc dies salutis.*

15. *Quoniam placuerunt serris tuis lapides ejus: cl terrae ejus miserebuntur.*

Praevidit, et praedixit Prophcla renovationem sanclac Sion, ex eo quod praevidit,servos Dei jam desiderio accensos ad ecclesiae aedificationem, praevidit videlicet, sanctos Apostolos, qui antea

piscationi, cl rebus vilissimis inlcntebal, postea a Chrislo ciloclos, ct Spiritu sancio repletos relictis omnibus aliis curis, lotos se dedisse ecclesiae aedificationi. *Quoniam,* inquil, *placuerunt servis* Inis, idcsl, iis,quos libi in servos elegisti,cl praedestinasti, placuerunt *lapides ejus,* idesl, placuit aedificatio novae Jerusalem, placuit colligere, el congregare lapides vivos, qui super fundamentum jam positum superaedificantur; ei *terrae ejus miserebuntur.* El terram ipsam novae Jerusalem fovebunt, ct amabunt, ul maler fovet, cl diligit infantem ul· u sui: nam in Scriptura verbum miserendi, signilical paterno vel materno affectu diligere. Isaiae i9. *Numquid oblivisci potesl mulier infantem suum.ul non misereatur /ilio uteri sui?* Per lapides inlelliguiilur viri constantes, el perfecti; per terram sive pulverem,ul sonat vox liebraica, "(Sy *haphar,* inlelligunlur infirmi, ct instabiles, dô quibus Apostolus Kom. 14·. *Infirmum in fide assumite ,* cl Kom. 15. *Debemus nos firmiores imbecillitates infirmorum sustinere,* cl 2. Cor. 11. *Quis infirmatur, elego non infirmor.*

16. *El timebunt gentes nomen tuum Domine, el omnes reges terrae gloriam luam.*

Ex hoc loco inlclligirnus, minus rcclc exponi hunc psalmum ab iis,qui docent in versiculis praecedentibus praedici reversionem Judcorum cx captivitate Babylonica,cl reaedificalionem Jerusalem eversae a rege Nabucliodonosor; non enim tunc omnes gentes terrae timuerunt nomen Dei, neque omnes reges gloriam ejus. Siquidem haec adventui, el glorificationi Messiae reservabantur, el ul praedictum fuit, sic cl adimpletum fuisse constat. Ait igilur, *cl Umebunt gentes,* idcsl, cl lunc cum aedificabitur nova Sion, Gentiles convertentur, cl timebunt timore sancto, piaque veneratione *nomen tuum Domine,* Jcsu Christe, *el omnes reges lerrae pariter convertentur. el Umebunt gloriam luam,* idesl, Majestatem luam, ul regis regum , ct principis regum lerrae sedentis ad dcxleram Palris donec subjiciantur sub scabellum pedum tuorum omnes inimici lui; cl postea venturi Judicis omnium vivorum , cl mortuorum, cl reddituri singulis secundum opera ipsorum.

17. *Quia aedificavit Dominus Sion, el videbitur* tn *gloria sua.*

Ercocur timebunt omnes gentes, cl omnes reges gloriam Christi. *Quoniam aedificavit Sion,* idesl, in praesenti, invitis licet, el repugnantibus gentibus, cl regibus, aedificavit ecclesiam suam, *adversus quam portae inferi non praevalebunt,* Mattii. 1G. et *in futuro videbitur in gloria sua,* quando veniet cum omnibus angelis, in nubibus coeli, cum potestate magna judicaro sacculum. Quando coepit aedificare Sion, visus esl in humilualc su.'i, dicente Isai.i cap. 53. *Vidimus eum, el non oral ei species:* sed quando veniet jydicarc, lum plane videbitur in gluria sua.

18./iespexit *in orationem humilium,el non sprevit preces eorum.*

Haec refertur ab aliquibus ad preces sanctorum Pruphelarurn, cl piorum virorum testamenti veleris, qui cxpcclabanl adventum Messiae, sed fortasse rectius sentiunt, qui referunt ad preces sanctorum martyrum, qui dicunt in Apocal. cap. G. *usquequo Domine non judicas, el non vindicas sanguinem nostrum dc his, qui sunl in terra?* Videbitur ergo films Dei in gloria sua, quia respexit in orationem humilium martyrum, aliorumquc piorum servorum suorum; cl non sprevit preces eorum, cl ideo veniet judicaturus, ct vindicaturus sanguinem eorum dc his, qui sunl in lerra. Haec expositio melius conncclil verba psalmi: nam secundum priorem expositionem, praesens versiculus reddii rationem verborum illorum./u *exurgens misereberis Sion.* Quae habelur in vt rsic. 1 i. at secundum expositionem posteriorem reddii rationem verborum,quae habetur in versiculo proxime praecedenti, imo in secunda parte versiculi, videlicet, *El videbitur in gloria sua.*

19. *Scribantur haec in generatione altera, el populus qui creabitur laudabit Dominum.*

Ne Judaei sibi tribuerunt hanc prophetiam,el ne forte inlelligerenLur. quae supradicla sunl dc solulione captivitatis Babylonicae . el aedificatione Jerusalem terrenae: placuit Spiritui sancio disertis verbis admonere.quod postea scripsit s. Peirus in cpisl. priore *cap Λ. Prophetae de futura in vobis gratia Prophetaverunt:* el infra, *quibus revelatum est. quia non sibimelipsis, vobis autem ministrabant ea. quae nunc nuntiata sunl vobis per cos, qui evangelizaverunt vobis.* Ait igilur Spiritus sanclus per os Dav id.*scribantur haec in generatione altera,* idesl, notentur haec mysteria pro generatione olim fulura: dicitur enim, in *generatione altera,* pro,in generationem alleram, ει γενεάν ετεραν, ul habelur in graeco: vel pro, generationi alteri; sive a<l generationem alleram, ul verti polest ex hebraeo. Neque mullum refert, quod in hehraco.cl graeco habelur in numero singulari. *scribatur hoc:* nam idem omnino esl sensus. *El populus, qui creabitur,* idesl. populus, qui erii fuluris temporibus, *laudabit Dominum,* cum viderit impleta, quae tanto antea praedicta sunl. Fortasse eliam, ul notai s. August, insinuatur per populum, qui creabitur, nova crealura, dc qua dicil Apostolus ad Gal. G. *In Chrislo Jcsu neque circumcisio aliquid valcl.nequepracpulium. sed nova creatura:cl* ad Ephes.2. *Creati in Chrislo Jcsu in operibus bonis.*

20. *Quia prospexit de excelso sancio suo: Dominus de coelo in terram aspexit.*

Haec esl ralio , cur populus novi testamenti laudabit Dominum, qui i Dominus de excelso sanctuario suo dignatus est aspicere vallem nostrae miseriae, idcsl, dc coelo in terram aspexit, non o-

tioso intuitu, sed ut de excelso fieret humilis, cl in Icrris videretur, cl cum hominibus versaretur.

21. *Ut audiret gemitus competitorum, ut solveret filios interemptorum.*

Cur aulem Dominus excelsus usque ad terram humiliaretur. ea causa fuit, ul dc proximo *audiret gemitus competitorum,* quos Princeps hujus mundi captivos fecerat, cl competitos relinebat: cl ut audito gemitu sulverel cos, liberosque dimitte rct. Quod impletum fuisse in suo adventu Dominii·; Icslalus est Eue. I. in hebraeo pro, *competitorum,* habetur, *vincli, ul audiret gemitus vincli,* scdjdcm csl sensus. Pro, *Filius interemptorum,* hflbelur in hebraeo, ΠΠΊΩΠ ʼOɜ *bene themulha, filios mortis,* idcsl, homines ad mortem damnatos quomodo eliam habeiurin psalm. 78. ubi non legimus, *filios mortificatorum,* sed. ul eo loco diximus, septuaginta Interpretes per *filios mortis,* intellexerunt in his locis filios parentum occisorum. Polesl eliam fieri, ul Sepluaginla in hebraico suo lexiu habuerint *interemptorum,* quod per unius litoree mutationem fieri poluil. Porro per competitos, hoc loco intelligimus homines opera diaboli alligatos propriis concupiscentiis, el gementes sub jugo passionum suarum. Per. *filios interemptorum,* inlclligimus filios veteres Adami, et Ilevac, qui fuerunt primi occisi ab astutia serpentis: nam ul dicilur Sap. 2. *Invidia diaboli mors introivit in orbem terrarum·. e* Dominus in Evangelio de diabolo dicil, Joan. 8. *Ille homicida eral ab initio, el in veritate non stetit.*

22. *Ut annuncient in Sion nomen Domini, el laudem ejus in Jerusalem.*

Venii Dominus solvere competitos, el eruere dc potestate tenebrarum, ul *annuncient in Sion nomen Domini,* idcsl, ul conversi ad Deum vivum, cl verum, glorificent nomen Domini in spirituali Sion, quae csl ecclesia, quod idem repetit dicens, el *laudem ejus,* supple, annuncient. *In Jerusalem,* laudantes el benedicentes Deum, graliasquc agentes pro lam insigni beneficio in ecclesia catholica, quae csl nova Jerusalem. Exponit hoc s. Petrus in priore epist. cap. 2. ubi dicil, *vos autem genus electum, regale sacerdotium. gens sancta, populus acquisitionis, ul virtutes annuntietis eius, qui vos de tenebris vocavit in admirabile lumen suum.*

23. *In conveniendo populos in unum, cl Deges, ul serviant Domino.*

Explicat tempus, quo liberali a potestate tenebrarum laudare debeant nomen Domini. *In conveniendo.* inquit, *populos in unum,* idesl, quando populi nationum, qui antea divisi erant ambulantes post varios Deos, convenient in unum, el efficientur unum corpus, ct erit eis unus spiritus, unus D us. una fides, unum baptisma, imo eliam per diarii.>l' iii erani cor unum. el anima una: quando non solum populi, sed eliam reges corum convenient in unum corpus ecclesiae, ul el ipsi serviant Domino. In hebraeo habetur, *regna,* ct sic legit eliam s. Augustinus: lumen in graeco habetur, *Deges,* et sic legunt in commentario s. Hieronymus, el s. Gregorius, el alii. Sensus csl idem: nam cum dicilur, *regna servianl Domino,* sensus csl, reges cum populis servianl Domino. Fortasse etiam Sepluaginla legerunt, *mclachim,* reges non ΓΙʼΟ'Ρ'ΩΩ *mamlachoth,* regna.

21. *Despondil ei in via virtutis suae, paucitatem dierum meorum nuntia mihi.*

Hic versiculus obscurissimus est, quoad verba, ct quoad sensum. S. Ilieron. cx hebraeo vertit, *Afflixit in via fortitudinem meam.* Sed facile csl videre rationem diversitatis : nam vox hebraea *nyy hinnah,* deducitur a verbo, ΠjJI hana/i. quod et *respondere,* cl *affligi,* significal: ac per liuc si legatur cum puncto in secunda lilera. ul legit s. Ilieron. significabit, *afflixit:* si legatur sine puncto, ul legerunt sepluaginla Interprètes, significabit, *respondit.* Sic eliam illud , *cochi. si legatur* cum Jod, ut legil s. Ilieron. *significal fortitudo mea:* si legatur cum Vati, ʼΙΓὐ coc/ω, ul legerunt sepluaginla, significal, *fortitudo ejus, she virlutis ejus.* Neque referi, si vertas, *Inviavirlulis ejus,* sive, *In via virtutem ejus,* quia nomina Hebraeorum non declinantur per casus. Itaque recla esi nosira lectio, *respondit ei in via virtutis suae:* sed difficile csl judicare, cum quo nomine conjungatur verbum, *respondit.* S. Ilieron. in Commentario scribil sensum esse, respondit Dominus nd Jerusalem. S. Aug. contra vull sensum esse, respondit Jerusalem ad Dominum. Eulhymius dicit respondisse pauperem, de quo in titulo psalmi. Quid si addamus quartam expositionem, el dicamus respondisse Prophetam ad eum, qui imperavit illi, ut scriberet haec in generationem alleram? Videtur enim haec esse conlexlio horum versiculorum. Dixit Dominus Prophetae, *scribantur haec in generationem alteram·, el populus, qui creabitur, laudabit Dominum,* etc. *Despondit ei Prophcla, in via virlutis suae,* idcsl, in flore aetatis suae: cum esset in via vilae suae robustissimae: *paucitatem dierum meorum nuncia mihi,* id est, fac, ul intelligam el serio milii persuadeam, paucos fore dies vilae meae, ne forte deceptus hoc flore aetatis, arbrilrcr mc longissimam vitam habiturum, ct rapiar hinc, quando minus cogilo, immaturus, cl imparatus, cl non pertineam ad populum, qui creabitur, cl qui perpetuo lc laudabii in coelesti Jerusalem.

25. A'e *revoces me in dimidio dierum meorum: in generationem, el generationem anni lui.*

Dimidia pars hujus versiculi pertinet ad versiculum superiorem: quia enim dixerat, *Paucitatem dierum meorum nuncia mihi,* addit orans: *Ne revoces me in dimidio dierum meorum,* idesl, ne revoces me de curriculo vilae in medio cursu, quando minus cxpeclo mortem, quando nihil minus cogilo, quando paralum mc non invenies. In

hebraeo distinguuntur aliter isll versiculi,ideo sanclus Hieronymus verlil, *Dicam, Deas meus, ne rapias me in dimidio dierum meorum.Sed* illud, *Dicam Deus meus,* mutatis punctis polesl legi , *dic ad me* , cl sic lcgerunl Sepluaginla, cl conjungentes cum superiore versiculo verterunt, *nuncia mihi',* neque ulla ratio csl, cur non sequamur distinctionem, el leitionem graccam, el lalinam, cum eam optime ferant verba hcbraica, demptis punctis, quae a llabbinis addita fuerunt. Quod sequitur, *Jn generationem, el generationem anni lui,* ratio csl, cur aequum sil.ul Deus hominem permittat lamdiu vivere, quamdiu neccsso csl, ul bene, cl sancle moriatur, quasi dical, anni tui, Domine, aeterni sunl, et gcncralioni, ac generationi coexistant sine ullo line : aequum igitur csl, ut imagini luae spatium vivendi indulgens amplum, el commodum, ul requiritur ad salutem aeternam acquirendam.

26. *Inilio lu Domine terram fundasti, el opera manuum tuarum sunl coeli.*
21. *Ipsi peribunt, lu aulem permanes, el omnes sicut vestimentum veterascent.*
28. *El sicut opertorium mutabis eos, mutabuntur: tu aulem idem ipse es, cl anni lui non deficient.*

Probat Deum solum esse aeternum cx eo quod solus ipse est immutabilis: quae el ratio plane theologica,cl a priori,ul scholae loquuniur. Deum aulem solum esse immutabilem,probal ex eo quod ipse idem semper manens mutavit coelos de non esse ad esse,ct rursum mulabil de esse ad non esse: cl quod dc cocio dicilur, dc loto mundo inlclligilur, cujus maxima et nobilissima pars csl coelum. *Inilio lu Domine lerram fundasti,* idesl. a principio antequam mundus esset, ul Domine cras, cl lerram, quae esi inferior mundi pars, a fundamentis fecisti, non super fundamentum aliquod praeexistens posuisti. *El opera manuum tuarum sunl coeli,* idesl, non solum lcrram, sed eliam coelos, qui sunl mundi pars superior,lu solus non per angelos, aut alios quoscumque opiticcs, sed manibus propriis, idcsl,proprin potentia,cl sapientia condidisti. Itaque mundum universum ex non esse perduxisti.*Ipsi.*coeli videlicet.*peribunt'.tu aulempermanes.*Duobus modis haccinlclligi possunt. Primum ex hypolhesi hoc modo,etiamsi cocli vetcrascerent, mutarentur el perirent: tu idem semper maneres. Sic in evangelio quod dicilur Malth. 5. *donec transeat coelum, et terra, jola unum aut unus apex non praeteribit a lege, donec omnia fiant;* exponitur Luc. IG. *facilius csl coelum, cl lcrram praeterire, quam dc lege unum apicem cadere.* Deinde absolute, sed dc mutatione non quoad substantiam, sed quoad modum. Peribunt enim cocli, vclerasccnl, el mutabuntur, quoad motum stellarum, quoad influxum caloris, quoad generationes rerum inferiorum: quomodo eliam terra peribit, quoad productionem herbarum, ct animalium, cl mundus totus consumabilur quoad figuram, cl statum, quem nunc habet; scribit enim Apostolus, *praclci U figura hujus mundi,* 1. Corinth. 7.cl, Quae *videntur temporalia sunl.quae non videntur aelerna sunl,* 2. Corinth. I. Ubi omnia, quae videntur, temporalia case dicil. quia ipsa eliam elementa, el cocli secundum cum modum qui nunc a nobis conspicitur, finem habitura sont.Videmus enim lerram vestitam arboribus.plenam pecudibus,ornatam aedificiis: videmus aquas fluentes, cl saepe lurbalas : videmus acrem nunc serenum, nunc nubilum: videmus sydera in perpcluo molo: quae omnia lemporaha sunl. ct finem habitura; *novos aulem coelos* , cl *novam lerram. secundum promissionem ejus expeclamus.* ut b. Petrus scribit in cpisl. posleriore cap. 2. *El omnes sicut vestimentum veterascent,* idesl, omnes cocli, quoad externam figuram, cl modum consumentur. *El sicut opertorium mutabis eos, el mutabuntur,* idcsl, sicut pallium aliquod vetus.removeb s a coelis externum istum habitam coelorum, ct novo indues: sic mutabuntur coeli, quomodo mutatur homo cum vestimenta mutat, quoad externam faciem, non quoad internam substantiam. Tu *aulem idem ipse es, el anni lui non deficient,* idest, tu ullo modo mutaberis quanlavis longitudine annorum. Cur aulem Deus nulla ratione mutari possit, ratio manifesta csl, quoniam omne quod mulari potest, csl in potentia ad aliquid aliud acquirendum: Deus nutem actas est purus, cl perfectissimus, imo infinitae perfectionis; proinde nihil acquirere potest, cum nihil ci desit.

29. *Filii servorum luorum habitabunt, cl* semen *corum in saeculum dirigetur.*

Descripta aeternitate Dei, cl mundi consumatione, ac renovatione, praedicit in mundo renovato participes fore aeternitatis ejus servos ipsius, et filios ac filios servorum usque in sempiternum: non quod in futuro sacculo sil futura propagatio filiorum, sed quod ad beatam illam requiem perventuri sint omnes fideles servi Dei cum omnibus posteris, qui corum pietatem imitati luerint: atque haec csl promissio facta olim ad Abraham, Gen. \ï. *Statuam pactum meum inter me el te. el inter semen tuum posl tc foedere sempiterno.* Per servos Dei. inlelligimus Patriarchas; per filios corum Apostolos: per filios Apostolorum reliquos pios Christianos. *Filii servorum luorum habitabunt,* idesl. Apostoli, eum parentibus eorum Patriarchis habitabunt in regno luo , in renovatis coelis , in coelesti Jerusalem: cl *semen eorum in sacculum dirigetur,* idcsl, neque illi solum, sed etiam quotquot illi per cvangclium genuerint si in fide, cl in dileoliune permanserint, *in sacculum dirigentur,* idcsl. in aeternum recti et stabiles in omni prosperitate permanebunt. Iu hebraeo habetur,el *semen corum ante faciem tuam perseverabit:* Sic enim vertit s . Hieronymus . Sed vox hcbraica . *liccon* , amplissimae significationis csl, ul uingi, stabiliri, permanere, el perseverare, significaro possit.Illud aulem ψ’ï1? *lephanccha.* proprie non significal, in aeternum, sed,coram Ic, sive, *ad faciem tuam.* Sensus tamen csl idem: nam permanere ante Deum,est permanere quamdiu manebit Deus, quod erit sine fine. Similis habetur lo*

qutilio in psal. 71. *Permanet cum sole, el ante lunam,* idesl, quamdiu manebunt sol el luna. En leelor, quo perducat vera poenitentia, quae initio psalmi doscripla csl: perducit enim nd aeternam foelicilalem cum Deo, sine qua peccator in aeternis suppliciis mansisset cum Diabolo.

PSALMUS CII.

TITULUS ET ARGUMENTUM PSALMI

Ipsi David

Titulus significat, psalmum hunc ipsi Davidi a spiritu sancio inspiratum, ul cum ad solatium timentium Deum in hac lachrymarum valle decantaret. El sane necesse fuil nobis revelari, hunc psalmum dc coelo allatum fuisse: alioqui nemo facile fidem habelur promissionibus divinis, quae in hoc psalmo declarantur; superant enim longissimo intervallo capacitatem animi nostri. Primum igilur exponit Propheta beneficia Dei erga electos suos, quae in hac vita inchoantur; cl in alia perficiuntur: deinde ostendit, unde veniant ista beneficia,ctad quos pertineant: quod videlicet sint opera ineffibilis misericordiae divinae erga timentes Deum. Denique cum impar sibi esse videretur ad agendas gratias, invitat omnes angelos, imo omnes creaturas, ul benedicant Dominum, eique pro nobis gratias agant.Psalmus dulcissimus est, clad liduciam in Deum erigendam, cl collogandam aptissimus; modo post actam dc peccatis quantumvis gravibus poenitentiam, Deum vere, cl cx corde timeamus-

EXPLICATIO PSALMI CII.

I. *Benedic anima mea Dom ino, cl omnia quae intra me sunl, nomini sancio ejus.*

David pie credens unum sc esse dc numero cIcclorum ad benedicendum Dominum. *Benedic,* inquil, *anima mea Dnmino,*cogita beneficia, lauda benefactorem tu potissimum anima mea, quae non solum beneficia recipere, sed eliam ca cognoscere cx dono Dei meruisti. Neque lu sola anima mea laudes Dominum, sed *omnia quae intra me sunl,* vertantur in linguas, cl *benedicant nomen sanctum Dei.* Per ea quae inlus sunl, s. Augustinus animam ipsam inlelligi), ul sil repetitio, vel expositio ejusdem sententiae, cl quod dictum csl, *benedic anima mea Domino,* repetalur, el explicetur per sequentia,el *omnia interiora mea,* idest, omnes cogitationes, el affectiones, quae in imo corde latent, benedicant nomen sanctum cjus.Ilccle haec dicuntur; ,sed non csl absurdum, si per interiora inlelligamus lotum quod csl in homine, cl exteriore hac nostra pelle contcgilur: nam el alibi dicitur, ps. 83. cor meum, el curo mea *exuitaverunl in Deum vivum:* cl alibi, psal. 45. *Omnia ossa mea dicent, Domine quis similis Ubii* tribuitur aulem laus Dei rebus inanimis, et non sentientibus Deum, vel eo modo, quo omnia opera opiticcm laudare dicuntur; vel cx affeclu animae, quae si Geri posset, optaret, ul omnia Deum cognoscerent, cl laudarent.

2. *Benedic anima mea Domino, cl noli oblivisci omnes retributiones ejus.*

Iterum repetit, *benedic anima mea Domino,* tum ut vehementiam affectus ostendat; lum quia novit infirmilalem cordis humani, quod facillime frigescit in iis, quae per sensus corporis non percipiuntur, qualis in primis csl Deus, *qui lucem habitat inaccessibilem,* 1. Timolh. G. ideo adjungit, *El noli oblivisci omnes relibuliones ejus.* Vocat aulcm beneficia Dei, *retributiones,* quoniam non sunl beneficia simplicia, sed (ul sic loquar) sunt omnia duplicia: nam cl beneficium est, quod non tribuit nobis debitas poenas, ut peccala nostra quotidiana merentur ; ct rursus beneficium est, quod pro tot malis nostris tanta bona nobis retribuit. Qui numerare poterit peccata hominum,quibus assidue retribuimus Deo mala pro bonis; is fortasse aliquo modo inlclligct, quanta sil pictas Dei, quae assidue nobis retribuit bona pro malis; juxta illud Domini Luc. G. *Qui benignus esi super ingratos el malos.*

3. *Qui propitiatur omnibus iniquitatibus luis, qui sanat omnes infirmitates luas.*

Incipit enumerare beneficia Dei. el ordine progreditur a primo usque ad ultimum. Primum est remissio peccatorum, qua nos de injustis justos, cl dc inimicis amicos, cl dc mancipiis filios facit.

Qui propitiatur, inquil, *omnibus iniquitatibus* luis,idesl, gratis debita condonat, quantumvis mulla: gratis ignoscit culpis quantumvis ingentibus, quantumvis innumerabilibus. Ncc solum propitiatur iniquitatibus; sed *sanat omnes infimitates,* ul abscindat radices peccatorum, *Badie enim peccatorum cupiditas csl,* sive, ut s. Joannes loquitur I. Joan. 2. *Concupiscentia carnis, concupiscentia oculorum, el superbia vitae.* Porro infirmitatem banc,sive languorum ex peccato primi hominis in natura humana relictum curat Deus in nobis in hac vita, sed perrecta sanitas post hanc vitam erit. Attendat unusquisque, an hanc iniirmilaicm in se minui sentiat, cl an manus Medici coelestis aequo animo Terat, qui enim Medici manus repellunt, cl concupiscentiae languorem in se nutriunt,non possunt animae suae vere dicere, *qui sanat omnes infirmitates luas,* el qui hoc dicere nequeunt, frustra ad sequentia Dei dona aspirant.

L *Qui redimii de interitu vitarp luam, qui coronat te in misericordia, et miserationibus.*

Transii a beneficiis gratiae ad beneficia gloriae. *Qui redimii de interitu vitam luam,* idest, qui per redemptionem, quae est in Cliristo, liberat vitam luam a morte sempiterna, el transfert in regnum suum, coronans te corona gloriae in misericordia el miserationibus: nam ul coronam justitiae accipere merereris praevenit tc misericordia gratis justificans, cl miserationes plurimae dirigentes.el protegentes in via, sine quibus in accepta justitia non perseverares. Nonnulli, praesertim rccenliores, per, *coronat te,* inlclligunl protectionem circumdantem nos, ul sil misericordia Dei quasi clypens undique nos legens adversus tela inimicorum: sed nos sequuli sumus veteres expositores Hieronymum, Augustinum, Theodoretum, Eulby niimn. cl alios, qui dc corona gloriae hunc locum exponunt, quae corona redditur meritis,sed merita dona sunl miserentis Dei.

5. *Qui replet in bonis desiderium tuum, renovabitur ul aquilae juventus lua.*

Explicat quid in se continent corona gloriae . Duo enim continet, satietatem desiderii, cl corporis immortalitatem, sive plenam foclicitalcm animi, ct corporis: tunc enim desiderium animae conquiescet, cl fumes cordis satiabitur, cum fruelur summo bono, quod ila continet omnia bona, ut linimus co bono plenus non habeat quod appellat, vel requirat amplius. Accedet aulem per gloriosam resurrectionem renovatio corporis in beatam, cl numquam senescentem juventutem. Comparatur autem haec renovatio renovationi aquilarum, non quod aquila per renovationem vitam perpetuare possit, sed quod utcumque adumbrare soleat corporum beatorum resurrectionem, praesci tim cum aquila altissime volet, acutissime videat, cl diutissime vivat, quae erit beatorum hominum foclicilas, ut supra coelos conscendant, ct ipsam lucem inaccessibilem cernat, cl aevo sempiterno frunniur. Quomodo aulcm aquilae renuventur, incertum csl. S. Hieronymus in cap. 40. Isaiac, scribit aquilas renovari crebra mutatione pennarum. S. Augustinus in hunc locum narrat, aquilas renovare rostrum,quod cum nimium creverit, impedit sumptionem cibi, ct interitum adiert, nisi ad petram allidatur , cl reformetur. Rabbini more suo fabellas texunt. Quod allinet ad verba, illud, *qui replet in bonis desiderium tuum,* a s.Hieronymo sic. redditur, *Qui replet bonis ornamentum tuum.* Vox hebraica, Ti'Îy hedïec/i,ambigua est: nam ei *ornamentum.* el *os,* significare polesl. S. Ilieron. priorem significationem sequutus est. ct videtur ornamentum ad coronam retulisse, ulsensus sil, qui coronam tuam ornatissimam reddit, replens cam auro purissimo, ct lapidibus pretiosissimis, el vere corona gloriae Beatorum incomparabili varietate decoratur.Tamen sepluaginla interpretes posteriorem significationem magis probaverunt, cl per os, sive buccam, non us corporis, sed animae intellexerunt: nimis enim abjecte cl humiliter hunc locum exponunt, qui volunt sensum esse. *Qui replet optimis cibis os tuum corporale.* Ergo per os rede interpres noster vertit, *desiderium,* cl nos per desiderium . famem cordis accipimus , quae lunc satiabitur bonis, cum apparuerit glona D - mini.

G. *Faciens misericordias Dominus, cl judicium omnibus injuriam patientibus.*

Declaravit Propheta bona,quae justis paratasunl: declarat nunc fontem borum bonorum esse misericordiam Dei; ne quis cum Pelagio haeresiarcha delirans sibi tribuat quae Dei sunl, el hoc ipso per superbiam amittat, quae humilis accepisset. *Faciens,* inquil, *misericordias Dominus,* idesl. Dominus noster ipse est, qui benefacit, qui hrgilur munera, qui hbcralilcr tribuit bona sua: cl idem ipse cx bonitate sua liberat omnes oppressos de manibus iniquorum. In hebraeo habelur ad litteram. *faciens justitias Dominus: el* sic eliam vertit s. Hieronymus. Sed justitia hoc loco accipitur pro opere bono , sive pro actu charilalis , quomodo Mallb. G. Dominus eleemosynam vocat justitiam, dicens, *attendite ne justitiam vestram facialis coram hominibus, ul videamini ab eis: aliuqui mcrccdcm non habebitis apud Patrem vestrum, qui in coelis csl: cum ergo facis eleemosynam, noli tuba canere ante te.* etc. quo sensu scripsit s. August, in lib. de natura, cl gratia cap. ult. Inchoata cbarilas, inchoata justitia est: perfecta charilas.perfecta justitia est. Non ergo erraverunt a propria significatione, neque graecus, neque latinus Interpres, qui verlerunl, faciens *misericordias Dominus,* id est, qui Licii eleemosynas mullas, el magnas Dominus est. Una vero cx praecipuis eleemosynis ejus est, quod,facit judicium o*mnibus injuriam patientibus:* nam cl ipsos patientes injurias libcratjcl facientes injurias,non relinquit inpunilos.

7. *Nolas fecil vias suas Moysi, filiis Israel voluntates suas.*

Explicat quod dixil in versiculo superiore: nam Moysi singulari servo suu *notas fecit Deus vius*

suas, quae sunl misericordia, el veritas, juxta illini. *universae viae Domini misericordia, el variius. holas aulein fecit vias suas.* quia dedit ei legem sanctissimam, per quam lum ipsi Moysi, tum omnibus filiis Israel declaravit voluntates suas : quae sunl ul sicul ipse misericors est. cl juslus, ila el nos simus:cl haec ipsa fuit magna Dei misericordia, quod nos ita insiruerc dignatus sit. Sed praeterea *nolas fec.it Moysi vias suas, el /iliis Isracl voluntates suas.*quia liberavit populum suum dc captivitate Pharaonis misericorditer, ct Phnraonem cum exercitu suo interfecit juste: ita misericordiam, el jusliliam suam evidenti facio demonstravit.

8. *Miserator, cl misericors Dominus, longanimis, d mullum misericors.*

Hacc nomina Dei, quae voracissima scriptura nobis insinuat, mirum in modum consolari possunl homines bonae voluntatis. Dicilur Deus *miserator.* hebraice. ΠΊΓΠ *radium,* quia paternum allectum habet ad homines pios: siquidem ΠΠΊ *racham* , significal *tenere, el ex visceribus diligere. Du Uor* quoque *misericors* hebraice . *cliannun,* id csl, *gratiae, cl donorum largitor:* qm enim diligit affectu paterno, non potest non mulla liberaliler donare. Sic igilur Deus qui ab aeterno complacuit sibi in electis suis, eosque praescivit, et praedestinavit conformes lien imaginis libi sui: in tempore plurima cis beneficia contulit lum naturae , tum gratiae. Dicilur tertio, *longanimis.* idesl, tolerans, patiens, tardus ad iram: sustinet enim Deus infirmitatem, el imperfectionem nosliam in hoc itinere ad pairiam. quomodo parentes, ac matres potissimum tolerant insipientiam, cl nugas, offensiones, el ingratitudinem infantiae, cl pueritiae filiorum suorum . Quis enumeret evagationes nostras, dum cum Deu in oratione colloquimur? quis instabilitates cordis, appetitiones varias, ingralilu dines, lapsus, delicta digne consideret; el tamen tolerat nos bonitas Dei: pro qua Dei longanimitate certe par esset, ul frequentissime, el intentissime gratias ag· remus.In hebraeo habetur. pbC *credi appaim,*quod proprie significal, *longus'naribus.* sed nasus accipitur pro ira; ideo recte vertitur, *longanimis,* sive tardus ad iram. Dicilur ultimo, *El mullum misericors* .quod referendum videtur ad magnam illam . et ineffabilem misericordiam, qua nos Deus evelid ad aequalitatem angelorum, el similitudinem Dei,quam tunc accipiemus, cum videbimus eum siculi csl. Ilaque qua luor ista nomina significant omnia beneficia Del a primo usque ad uliimum. Primum est gratia praedestinationis, sive aeternus amor Dei: deinde sequantur dona justificationis. d remissionis offensionum variarum; proslremo accedit corona gloriae.

9. Aon tn *perpetuum irascelur, neque in aeternum comminabitur.*

Explicat per partes nomina illa Dei, quae in superiore versiculo posuil: ac primo loquitur dc pio allectu Dei erga timentes se. Aon *in perpetuum,* inquil. *irascelur.* idesl, irascelur quidem Interdum Deus peccantibus electis suis udsquc flagellabit, sed brevi reconciliabitur eis. Manet enim in corde pairis paterna pietas, unde cl ipsa flagella procedunt. Idipsum aliis verbis repetit, dicens, ncqifc *in aeternum comminabitur,* idest, non semper i ratus minas intentabit,sed vicissim eos blande consolabitur. Haec aulem promissio non favet ullo modo errori illorum, qui damnatorum poenas aliquando finem habituras existimant: non enim ad omnes pertinet.sed restringitur ad electos timentes Deum timore filiali, ul non senu i in hoc psalmo explicatur. In hebraeo sunl alia verba, séd idem csl sensus: sic enim ad verbum sonat hebraicus textus, *non usque in /inem litigabit.neque in perpetuum* servabit,idesl,non semper contendet nobiscum objurgans. cl reprehendens facta noslra, neque in perpetuum reservabit iram semel conceptam.

10. *Non secundum peccata noslra fecit nobis, neque secundum iniquitates nostras retribuit nobis.*

Transii ad secundum nomen, ac dicit, Deum cx infinita miseiicordia sua non reddidisse nobis poenas.quas merebamur,sed dona multiplicasse,quae non merebamur: quid enim meretur iniquus, cl peccator nisi mortem ? nam *Stipendium peccaii mors,* rom.G. Deus aulem non solum non retnbuil mortem, sed vitam gratiae Iribuil, cl vitam aeternam promisil, el inierim adjecit abundanter omnia, quibus in hac peregrinatione indigenius.

11. *Quoniam secundum altitudinem coeli a terra. corroboravit misericordiam suam super linientes se.*
12. *Quantum distat ortus ab occidente, longe fecit a nobis iniquitates nostras.*

Haec perlinent ad idem nomen secundum: probat enim Propheta Deum non retribuisse electis secundum peccata ipsorum:quoniain corroboravit misericordiam suam in beneficiis cumulandis, cl in iniquitatibus longissime removendis. Utitur atitein comparationibus distantiae coeli a terra, et ortus ab occasu, sive maximae altitudinis, el maximae longitudinis, ul ostendat remissionem peccati, ct infusionem justitiae esse verissimam.el maximam, non aulem (ut Luicrani somniant) esse solam non imputationem peccati, el imputationem justitiae. *Secundum altitudinem,* inquil, *coeli a terra,* idesl, secundum mensuram distantiae coeli a lerra, quae, est maxima, et verissima. *Deus con/irmavil, et stabilivit misericordiam verae suinmacque justificationis. ei* gratiae super timentes se;et, *quantum distat ortus ab occidente,* idest, secundum mensuram distantiae ortus ab occasu,quae est verissima, el maxima.*longe fecit Deus a nobis* timentibus eum *omnia peccata nostra,* vere ac proprie illa delens, el remittens, ac si numquam commissa fuissent.

13. **Quomodo** *miseretur paler {iliorum, miseritis csl Dominus limculibus* **sc: quoniam** *ipse cognovit* **/igmenfum** *nostrum.*

Explicui Prophclu hoc versiculo, el duobus sequentibus lertium nomen, videlicet, *longanimis.* **il uiilui uplissimu comparatione: nulli enim Immluuiii uingis palienlos cl longanimes sunl. quam parentes m lolcrandis incpliis, el levitatibus infantium liliurutn. Siquidem amor paternus,vel maternus eugii paicnlrs assiduo el incredibili laborc servire parvulis liliis, atque eorum ingratitudinem, atque injurias invicto animo tolerare.** *Quomodo.* **inquit.** *miseretur paler /diorum, misertus csl Dominus linientibus se,* **idesl.quomodo parentes carnis no slrae intimo, el invicto quodam alTeciu, miserentur miseriarum infantium suorum, eorumque infirinilnles. et insipientiam tolerant: sic. Dominus nosler** *miseretur limenlium se,* **dum eorum errata quotidiana non ul injurias suas respicit, sed ul aegritudines liliorum considerat./pse** *enim novit figmentum nostrum,* **idesl, quia probe novit, nos ex lerra plasmatos , carnem mortalem . cl concupiscentiis variis obnoxium gerere, ac per huc valde miserabilem esse.**

II. Recordatus csl. quoniam pulvis sumus: homo sicul /oenum dies ejus tamquam flos agri sic cfftorebil.

15. *Quoniam spirilus perlransibit in illo, et non subsistet :* **cl** *non cognoscet amplius locum suum.*

Declarat quod dixit, non esse figmentum,ac dicit, *recordatus est quoniam pulvis sumus,* **idesl, consideravit, misericordia nos dignos esse, quoniam ex pulvere compositi, et plasmati sumus, et per hoc pulvis sumus, quantum ad materiam, ex qua ipse nos linxit: cl cum pulvis simus, instabiles, cl fragiles sumus. Dicitor autem Deus recordari, non quod unquam oblivisci possit, sed quod aliquando ita se gerat: ac si oblitus essei. Addit ad majorem fragilitatis nostrae declarationem, aliam similitudinem, dicens,** *homo sicul [oenum dies c jus,* **idesl. hominis dies brevissimi sunl, ac persimiles diebus, quibus focnum in agro perseverat, numquam enim focnum integrum annum permanet: nascitur enim in vere, el mox in estate proxima metitur,cl colligitur: el sicul foenum non m loto illo (empore, quo csl in agro, floret. sed mane floret.ct vespere arescit; sic. eliam Immo brevi tempore vivit,sed mullo breviore durnt in flore adolc sccntiae.el mox arescit in senectute. Verba lexius servant phrasim hebraicam, sed hoc modo sup plenda sunt,** *homo sicul [oenum dies ejus,* **idesl, homo sic. se habet, ul dies ejus sint vetuli dies foeni. vel dunilio vitae ejus similis sil duralinni viriditatis focni.** *Tamquam flos agri sic efflorebit.* **idcsl.cl idem homo florebit flore adolescenliiH· .sicul floret flos focni in agio, idesl. tempore brevissimo. Quod additur dc spiritu transeunto, significat vi.ltun hominis noti solum esse brevissimam,sed eliam semper mulari, donec exliiigualur : hic igilur csl sensus,** *Quoniam spiritus perlransibit in illo el non subsistet.* **ide»l, spirilus vitalis sive η · sa Vila corporalis non permancbil in homine, sed transiens io eo eril, cl numquam subsistet in eodem statu, quia semper mutabitur de inf.inlia :« i pueritiam, de puerilia ad adolescenbam, de adolescentia ad juventutem. dc juventute ad maluril.iicm, de maiurdaie ad seneclutem, de senectute ad mortem.** *El non cognoscet amplius locum suum* **idesl, non redibit ml loeu n unde discessit, nec \i debil ampl us ael.item. quam semel dimisit, In quo mullum distant corruptibilia ab incorruptibili.»us, coelestia a terrenis: si quidem sol cl luna, el s elbie oriuntur mane in oriente cl occidunl vespere m occidente: sed iterum revertuntur in circulos suos.cl nihil immutatae vident lucum,unde discesserunt: quae vero oriuntur t x lerra, cursum suum peragunt. sed currendo miilanlnr, cl non redeunt unquam ad locum, unde cursum inchoaruni, sed senescunt. cl pereunt, llaqm' per spiritum hoc luco non inteiligo muniam ratiuiialem. qaae immortalis csl,cl in die novissimo redibit ad corpus.sed spiritum vitalem, sive ul dixi, vitam corporalem. Quod si quis vehi per spiritum hic significari animam rationalcnudicerc debebit,ejusmodi spiritum non rediturum ml locum suum. idesl, ad corpus \i sua, sed omnipotentia Dei: ncc cognoscilurum amplius locum suum, quia immutatum inveniet.videlicet corpus immortale rcpcricl.cutu mortale reliquerit: sic Eulhymius. Ex hebraeo s.Hieronymus sic vertit,** *quia spirilus perlransivit* **eum, el non** *subsistet, el non cognoscet cum ultra locus ejus.* **Quam sententiam H.ibbini sic exponunt, spirilus, idesl ventus prculrnusivil eum. idesl, florem foeni, el non subsistet flos focni.sed mox vento flante siccabitur, el ιυπ cognoscet eum ultra locus e jus, idesl, nou apparebit ubi focnum flurueril:flos emm arescens nullum vestigium pulchritudinis suae relinquit. At nos sequimur scpluaginla Interpretes. qui verba hebraica. quae ambigua sunl, cl ulrumque sensum recipere possunl, non de venio, et flore, sed de spiritu vitali, cl corpore humano intellexerunt. Ad quain sententiam corroborandam multum valet similis locus ex psalm.** *11. Ite cordatus csl. quia caro sunl, spirilus vadens, cl non rediens.* **Ubi per spiritum nun pulcst inlelligi ventus, sed vita humana.**

16. *Misericordia autem Domini ab aeterno, ct usque in aelernum super timentes cum.*

Ilie tandem explicatur quartum nomen versiculi octavi, c! *mullum misericors:* **perlinet aulem quarlum hoc nomen ad beneliciuin glorificationis, quod est postremum el maximum.Igilur misericordia** *Domini.* **quae fuit ab aeterno super timentes eum in praedestinatione, durabit** *usque in aelernum* **in glorificatione: atque ita eiil Deus inultum misericors, sive multitudinem beneficiorum, sive magnitudinem,sive duralioncm consideremus.Quis aulein digne rccogilel quid sil,quod Dominus universorum, qui bonorum nostrorum non eget; jam inde ab nelerno misereri decreverit pulveris hujus,id csl. hominis, cumque, coelestibus spiritibus coequare, alque in aelernum sibi summo bono fuclicissimc**

iniiacrcrc voluerit; corie par csscl.ul lanlac misericordiae ne *nd* momentum quidem oblivisceremur, el perpeluas ei gratias ageremus.

17.7.7 *juslilia illius in filios filiorum,his qui servant testamentum ejus.*

IS. *El memores sunl mandatorum ipsius ad faciendum ea.*

Haec est quasi appendix magnae illius misericordiae, quam exercet Deus erga timentes se. Addit emm Propheta non solum limcnles Deum exaltandos cl protegendos ab aeterna misericordia Dei: sed eliam eam misericordiam extendendam esse ad poslcrilalelem linientium Deum, modo ipsi parentum, el majorum suorum pietatem imitentur. *El juslilia illius.* idesl, veraciias, el fidelitas Dei, qui semper reddit quod promittit, conservabitur *in filiis filiorum his, qui servant testamentum ejus,* idesl, qui observant pactum cum Deo initum, ul sini ipsi populus Dei, cl Deus sit corum Deus. *El memorum mandatorum ejus,* non ul solum ea mente, el cogitatione revolvant, *sed ul ca diligenter adimpleant.* Sanctus Augustinus per filios timentium Deum inlelligit opera bona ipsorum, cl per filios filiorum, mercedem, quae debetur operibus bonis. Justi enim pariunl opera jusla, cl opera jusla pariunl coronam justitiae.

10.*Dominus in coelo paravil sedem suam, et Begnum ipsius omnibus dominabitur.*

Demonslrat Propheta posse Deum facere, quae promisit timentibus se, ct filiis filiorum ipsorum, quoniam Deus judex est omnium, *elideo paravil* cl stabilivit (ulrumque significat vox hcbraica) sedem *suam,* idesl, thronum suum judiciarium in allissimo loco, idesl, in summo coelo,unde omnes prospicere el judicare possit: cl ne forte suspicemur, Deum esse judicem ab aliquo rege constitutum, addil, *El regnum ipsius omnibus dominabitur,* idesl, sedem habetur in coelo, non ul Judex sub rege, scd ul Judex supremus, cl rex super omnes reges: regnum enim ipsius, idesl,regia ejus potestas, omnibus oinnioo rebus creatis dominabitur.

20. *Benedicite Domino omnes Angeli ejus, potentes virluie, facientes verbum illius ad audiendam vocem sermonum ejus;*

Iu extrema parlc psalmi invitat Propheta omnes alias crealuras ad benedicendum Domino, cl praedicandas laudes ejus, quoniam videbat, se non esse ullo modo parem ad agendas gratias lauto benefaclori: ac primum invilal angelos, qui sunl nobilissimae creaturae, el idonei maxime ad Deum laudandum. Nos enim minus idonei sumus, lum quia debiles, ac fragiles sumus, lum quia frequenter peccamus,et *non est speciosa laus in ore peccatoris.* Angeli vero fortissimi sunl,neque unquam fatigantur; el semper obediunl Deo, ac per hoc nuuiquam peccant, semper grali, cl amici sunl. *Benedicite Domino omnes angeli ejus,* idesl, laudate communem Dominum vos angeli, qui pro pius assistitis, cl magnitudinem ejus perfectius nostis: cl non unus aul duo, scd omnes omnino quolquol estis, qui prope innumerabiles estis,convenite ad laudandum: omnes, inquam, qui angeli ejus estis.qui ab illo non solum conditi fuistis,sed eliam cum illo, caeleris cadentibus, permansistis, illiquc in aclernum foolicissimi inhaeretis. *Polcnles virluie.* id est, praediti robore maximo ad exequenda omnia mandata Dei, quique casum nullum limetis, neque est, qui vos a laudibus Dei prohibere possit. *Facientes verbum illius,* idesl, qui Dei mandala semper accurate perficitis. *Ad audiendam vocem sermonum ejus.* Haec ultima particula duobus modis potest intelligi. Uno modo, ut sensus *sil,facientes verbum illius ad audiendam vocem sermonum ejus,* idesl,mox m audierint vocem sermonum ejus, ila ul significelur celeritas ohediendi, ac si dictum esset, *facientes verbum illius in audiendo vocem sermonum ejus.* Altero modo , ul significelur causa finalis cxeculionis mandatorum Dei, quae est desiderium *obediendi* Deo: cl sensus sit, *facientes verbum illius ad audiendam vocem sermonum ejus,* idest, exequentes mandata Dei ad hunc finem, ul obedianl voci ejus, cl se fideles servos probent: non ob aliquam suam utilitatem , vel necessitatem. Atque haec videtur expositio litteralis; nam textus hebracus el graccus non facile admittunt illum sensum, *Ad audiendam vocem* , idesl , in audiendo vocem.

21. *Benedicite Domino omnes virlules ejus,ministri ejus, qui facilis voluntatem ejus.*

Nc forte per angelos, qui invitantur ad benedicendum Deum, intelligcreinus solos aiigclos ultimi chori; addit Propheta in hoc versiculo, *omnes virlules Domini,* idesl, omnes exercitus coelestes, videlicet archangelos, principatus, dominationes, cl cacleros ordines superiores: nam in hebraco habetur, *omnes exercitus ejus,*cl quod angeli sini militia coelestis exercitus, docel s. Lucas cap. 2. Sunl quidem milites, cl ministri Dei omnes res crcalae: scd in scriptura, ul plurimum per virlules, inlclligunlur angeli; ac praesertim in psalm. 158. *Laudate cum omnes Angeli ejus, laudate eum omnes virtutes ejus·,* cl hunc locum ila exponunt Theodorelus, Euthymius el alii. Nam de aliis rebus crcalis agitur in sequenti versiculo. Ait igitur, *benedicite Dominum omnes virtutes ejus,* id esi, non solum angeli proprie didi.sed omnis militia coeleslis exercitus: qui omnes ministri Dei essiis, impletis diligenter, el assidue, quicquid ille vobis mandat.

22. *Benedicite Dominum omnia opera ejus,* in *omni loco dominationis ejus. Benedic anima mea Domino.*

Poslcaquom invitavit Propheta ad laudes Dei homines, cl angelos,qui Dei notitiam habent,cl cum proprie laudare possunl; invilal eliam omnes alias res creatas, quamvis mente, vel sensu,vci vita ca-

reant, ul eliam ipsae suo modo opificem suum laudeni. Ac nc quis excipercl aliquid, cl inlelligercl 1'rophelam loqui dc omnibus operibus, quae sunl in coelo, aul in lerra, aul in mari, addil, *In omni loco dominationis ejus,* idesl, *benedicite Dominum omnia opera ejus, omnia* omnino ubicumque silis: nam omnia ipse Iccii, cl omnibus dominatur, c·. ipse cum eis ubique csl: omnia replens, omnia portans, omnia conservans, omnia movens. Tu vero anima mea,quae omnia ad laudem invitasti,he*ncdic Dominum* in omni tempore, semper laus ejus in orc luo sil.

PSALMUS CHI.

TITULUS ET AIIGUMENTUM PSALMI

Ipsi David.

Hic psalmus apud hebraeos non habet lilulum. Apud graccos invenitur hic lilulus, ipsi *David pro mundi costilulionc.* Scd ejusmodi lilulum, neque s. Ilieronym. neque s. Augusl. neque Teodorelus, in suis codicibus invenerunt. Proinde a reccniio·ribus addilus videtur. In lalinis codicibus habetur, ipsi *David,* vel *psalmus David.* Yidelur auleiu hic psalmus redo ordine posilus posl psalmum praecedentem: in illo enim aguniur gratiae 1)ı·o pro beneficiis gratiae, in islo pro beneficiis nalurac: ibi laudatur Dei misericordia, hic praedicatur Dei sapienlia.Ac primum canlalur gloria Dei cx mirabilibus, quae sunl in coelo: deinde cx iis quae sunl in acre: lum cx iis quae sunl in lerra: poslrcmo cx iis quae sunl in mari.

EXPLICATIO PSALMI CUI.

1. *Benedic anima mea Domino, Domine Deus meus magnificalus cs vehementur.*

Excitai Propheta animam suam ad benedicendum, idesl, laudandum Deum, cl mox anima excitata exurgil in admirationem, cl laudem dicens, *Domine Deus meus magnificalus es vehementer,* idest, ex operibus tuis magnus valde faclus es in oculis omnium, qui quoquo modo gloriam luam aspicere possunt*. non enim Deus in se crescere polesl, cum sil immensus, el infimius, scd apud angelos, el homines lauto fieri polesl major, quanto magis notitia ejus crescit ex contemplatione potentiae,el sapientiae, ct bonitatis, (piae luccl in operibus ejus.

2. *Confessionem, el decorem induisti, amictus lumine sicul vestimento.*

Declarat quomodo Deus magnificalus sit. adhibita insigni similitudine vestimenti: quomodo enim cx gloriosa vcsle cognoscimus Pontificem, Hegem, atque alios sublimes potestates, sic eliam cx gloria, qua Deus quasi circumdatus csl, cognoscimus ejus potentiam, ct sapientiam, cl quidem *Deus in se lux esi, cl tenebrae apud eum non sunl ullae,* ulscribilur 1. Joan. 1. tamen ea *lux inaccessibilis est, cl cam nullus hominum vidit, sed nec videre polesl, ul dicilur* I. Tnnolh. 6. Sed praeter cam lucem, csl aha quaedam lux gloriae, idesl, splendor.qui cx operibus ejus micat, cldc hoc loquitur Propheta cum ail, *confessionem, el decorem induisti,* idesl. confessionem laudis, quam assidue decantant opera lua, libi «pinsi vestimentum undique circumdedisti: et quoniam nihil pulchris est luce, sive gloria: ideo induisti decorem, et pulchritudinem,dum amicius cs lumine gloriae, quod ex operibus luis emicui. Hic admonendi sumus mirum valde esse, quod oculi corporis noslri, etiamsi solem ipsum intueri nequeant; tamen cx lumine quo cinctus esi sol. facillime cl adesse, cl pulcherrimum esse judicent: el oculi cordis noslri tam difficulter erigantur ad Deum, ct ejus immensam pulchritudinem vix tenuiter sentiant, cum tamen undique cinctus sil splendore maximo,cl pulcherrimo, qui ex admirandis ejus operibus lucet, cl ipse sil *qui illuminai omnem hominem venientem in hunc* mundum.Joan. I. Sed hujus rei nulla videtur esse alia ratio, nisi quia cor gerimus pulvere carnalium cogitationum, el affectionum (piasi caecatum. *Beati enim mundo corde, quoniam ipsi Deum videbunt.* Mattii. ,T. Certe enim si cor mundum haberemus.Deum in operibus suis, el gloriam ejus omnia replentem facile intueremur; el cum Abnihamo. Elia,et Elisaeo diceremus,*Deus in cujus conspeclu slo.Ytdc* Genes. -*!. 3. rcg.17. cl 4. regum 3.

3. *Extendens coctum sicul pellem qui legis aquis superiora ejus.*

Incipit demonstrare lumen potentiae, elsnpienliae Dei, quod cernitor in creatione lirmamciiii,sive coeli; cl duo quaedam valde admiranda in eo considerat.el a nobis consideranda proponil.Unum est, quod Deus tanta facilitate extenderit immensam molem firmamenti.cl eo circumdederit omnia corpora inferiora, quanta >olcnl homines extendere tabernaculum unum, sive tentorium cx pellibus confectum. Alterum csl, quod Deus miro artificio posuerit aquas supra coelum, quasi aquas stiper ignem, cl tamen neque aquae exlingiiant ignem, neque ignis consumat aquas. De his aquis mulla Scholastici disputant: sed communis Palriim senlenlia esse videtur, aquas esse super aelhcreum coelum, quod firmamentum dicilur:non aulem supra coelum aereum tantum, ubi sunt nubes. Vide inter caeleros Basilium homil.3. Hexameron,Chrysostomum liomil. 4. super Genesim, Ambrosium lib. 2. llexamcron cap. 3. cl 4. Augustinum |ib.2. super Genesim cap. 4. et in hunc ps. 103. Emdieriuni lib. *1.* in Genesim cap. 3. Procopium in i. cap. Genes. Thcodorelum quaest. 11. in Genesim, Bcdam lib. de natura rerum cap. 7. el 8. Omid ad verba allinet, illud, *Extendens,* valde proprie dictum est. quoniam firmamentum licbraice dicitur, *rakiah,* idesl, extensio,sive expansio. Illud, *qui legis,* contendunt aliqui rcccnliorcs.legendum esse, *qui tegit,* ex lexlu hebraico el graeco:cl mirantur, quod lalini codices habeant, *qui legis.* Al hebraci . el graeci codices habent participium, n'tpEH *hamkareh bammaim, legens aquis* quod ambiguum est; cl polesl referri tam ad secundam personam, quam ad leniam. Congruentius aulem csl. ul ad secundam referatur, cum praecesserit, *confessionem, cl decorem induisti,* ubi csl expressa secunda persona , etiam in codicibus graccis, cl hebraicis. Alloquitur ergo Propheta Deum, cl illi dicit, Tu qui induisti confessionem el decorem; lu extendis coelum sicul pellem: tu legis aquis superiorem partem coeli, elc. Adde quod s. Hieronym. vertit cx hebraeo, *Qui legis,* cl sic eliam legil in lexlu, quem exponit ex versione septuaginta Interpretum, cl in Episl. ad Suniam, cl Frelellam contendit, hunc locum, cl sequentes esse legendos in secunda persona ul nos in editione lalina vulgala legimus.

5. *Qui ponis nubem ascensum tuum, qui ambulas super pennas ventorum.*

De cocio aelherco descendit Prophela ad coelum aereum cl canit admirabilem Dei sapientiam in velocitate nubium, quae vi ventorum stupenda celeritate transeunt ab una parle mundi ad aliam. Aliquando enim serenum aerem conspicimus, cl mox in ictu oculi flante auslro cernimus eumdem aerem obductum nubibus: el conlra, videmus interdum acrem nubibus undique coopertum, cl mox ll mlc aquilone cernimus nubes omnes in puncto tempor'- dissipari.Describit aulem hacc omnia more poe-11 u, ac si Deus insideat nubibus, quasi in curru, el utatur ventis, quasi equis pennigeris. Sed liac metaphora nihil significatur aliud, nisi Deum esse principalem auctorcin omnium rerum, cl ejus nutu ventos moveri, cl nubes adduci vcl abduci. In hebraeo. cl in graeco bilbetur in tertia persona, *Ascensum ejus* sive, *currum ejus.* Sed s. Ilieionymus c.x hebraeo vertu *Currum tuum,* ex quo apparet eum sic legisse m suo codice hebraico. Sit eliam legil in commentai io; cl si sic docet esso legendum in Episl. ad Suniam el Frelellam;proinde nostra lectio non csl mutanda, cum a lanio doctore praeponatur caeleris.

'i. *Qui facis angelos tuos spiritus, el minisiros luos ignem urentem.*

Nisi obstaret nucloriliis Apostoli potuisset hic locus intelligi dc procellis, el fulguribus, quae liant in aere, ut sensus esset, *qui facis ut spiritus procellarum sunt angeli lui,* idesl, iiuncii tui ad homines admonendos, cl *ul ignis urens,* id est, coelestia fulgura, aut fulmina, *sint ministri lui, ml* homines puniendos. Sed quoniam Apostolus ad hebr. 1. exponit hunc locum dc angelis spiritibus, cl hinc argumentum ducit ad probandam Christi divinitatem, et praestantiam super angelos; dicendum csl, Prophetam loqui dc veris angelis, ac dicere voluisse, non solos ventos. ac nubes velocissime discurrere per aerem,ul Deo jubenti serviant: sed habere Deum minisiros longe sublimiores, rl potcnliorcs, angelos videlicet, quos initial ad homines, vel admonendos, vcl puniendos. Polesl nutem duobus modis intelligi hacc sententia.Uno modo sic, *qui facis angelos luos spiritus,* idesl, qui facis, ul spirituales creaturae, quae libi in coelo semper assistunt. *fiant angeli tui,* idesl,liant nuncii lui ad homines instruendos, *cl ministros tuos ignem urentem,* idesl, qui facit ul caedem illae spirituales creaturae, quae rbnrilalc semper ardent, tianl ministri lui ad efficienda celerrimo cl efficacissime quaccuinquc jusseris. Atque haccsl expositio s. Augustini hoc loco, el sanli Gtcgorii hbm. 34. super cvangelia.Altera expositio facilior, et ferlasse magis litteralis est. Theodorcli in hunc locum, el s. Thomae in cap. 1. ad hebr. qui sic exponunt, *qui facis angelos luos spiritus, et ministros luos ignem urentem,* idest, facis ul angeli ministri tui habeant velocitatem spirituum, idesl, ventorum, el efficaciam ignis urentis: atque ita sunt vetuli quidam venii spirituales in discurrendo, cl voluti quidam ignes divini in operando. Comparat nutem prophela sanctus angelos ventis cl ignibus, non quod non sunl velociores veniis, cl potcnliorcs ignibus, sed quia nos nihil novimus inter haec corporalia.quibus aptius angelorum vclocitas el efficacitas conferri possit. Favel hinc expositioni eliam s.Hieronymus in commentario hujus loci:cl quod majus esl.lexlus graecus tum in psalmo . lum in Apostolo ad hebr. 1. nam in utroque loco videmus articulum addi ad nomina,angelos cl minisiros,non aulem ad nomina spiritus.ct ignem. Una restai difficultas, quod apud Apostolum eliam in editione lalina vulgala legilur in tertia persona, *qui facis angelos suos spiritus,* quomodo eliam

legilur in lexlu hebraeo.Π'.ΠΊΙ VZttbO fWjl *ho->di nialacav rucltolli,cl* graeco iu libris quos nunc habemus. In cdiltonc aulem Lilina vulgala legilur m hoc psalmo in secunda persona, *qui facis Anqdos luos spiritus ;* quam ludionem probat s. Ilicron. m cpsIOla ad Suniam il Frelellam. Sed responderi polesl. Apostolum non fuisse sollici lum dc verbis, sed ile sensu: sensus aulem idem csl. sive illum exprimamus alloquendo Deum sive narrando.

fi. Qui fundasti terram super stabilitatem §uam, non *inclinabitur in saeculum saeculi.*

Ab acre descendit ad terrain Prophela. cl quoniam ea csl sedes nostra, et nobis nubor, quam sini aliae paries mundi, diutios m ea consideranda, el admirandis operibus Dei, quae in ca COnspiciunlur, describendis immoratur; ac primum incipit ab ejus creatione, cl considérai admirabilem Dei potentiam,quae lerram.molem ulique maximam, el gravissimam sine ullo fundamento posuit m medio mundi, ita ut ipsa nnn in fundamento aliquo, sed in sua stabili la k* nitatur, *Qui fundasti,* inquil. *lerram super stabilitatem suam,* id est, non erexisti lerram super aliquod fundamentum, sed voluisti ul suo pondere niteretur. *Non inclinabitur in sacculum saeculi,* idesl, praeceptum tuum solidius esi omni fundamento; el ideo quia sic jussisli.sic Oel.ul videlicet lerra suo pondcic innixa aeterna slabililalc consistat.

1. Abyssus sicut vestimentum amicius ejus, super monies stabunt aquae.

8. .lb *increpatione tua fugienl, a voce tonitrui lui formidabunt.*

'J. *Ascendunt montes, el descendunt campi in locum, quem fundasti eis.*

10. *Terminum posuisti, quem non transgredienlur,neque convertentur operire lerram.*

Deinde considerat Prophela, qualis fuerit lerra inhio creationis suae, quod videlicet fuerit undique cincta aquis,quasi vestibus: cl lamcn solo imperio voluntnls suae Deus aquas concluserit in locis terrae humilioribus, et potentia, ac sapientia sua fecerit, ul magna ex parti' terra ciuinerelj cl redderetur apta ad gignendas hei has. cl fruges, et ad animantia sustentanda, el alenda. Id aulem 11cloin csl cx condensatione aquarum: iniLO enim aquae non tam erant perfectae aquae, quam vopo res aquei, qui condensati descenderunt ait eoncaulalcs terrae: d furiasse hoc significavit Sapientia apud ('cclOsiasip um cap. 21. cum ail, *cl sicul nebula texi omnem lerram.>vd* David moro, poetico haec describit. *Abyssus,*inquil,*sicul veslimenium amicius ejus,* idesl,initio creationis terra cral cincta, cl veluti amicta profunditate aquarum, quasi vestimento quodam undique cooperta. Abyssum eaim vocat profunditatem aquarum, dc qua dicilur Gen. I. *Tenebrae erant super faciem abyssi,* el *lunc super montes slabanl aquae,* idest, vapores aquei, sive nebula illa allissnna ipsos eliam monies coopcrieb.il: dicil aulem *slabuni,pro,stabant.* Haec enim vim habet fnlurum apud bebraeos, ul signified continuationem, qualis apud nos signilic.Hur per praeteritum impcrfei tum. *Ab increpatione lua fugienl a voce tonitrui lui formidabunt,* idesl, aquae, quae undique lerram operiebant, solo Dei imlu condensatae descenderunt ad loca decliviora: fuit enim nutus divinus aquis instar terribilis increpationis.cl quasi tonitruum rebus .sentientibus. Ascendunt *montes.cl descendunt campi in locum, quem fundanti eis.* idesl, lunc coeperunt apparere montes in l<>co sublimi , quasi ascendis>enl: cl simul ‹ oi pcrunl apparere campi in loco humili, quasi descendissent: omnia vero comditucrunl in lucu, qui ni constituisti cis; vel ascendunt montes aquarum,d descendunt campi aquarum dum ab increpatione Dei Umentes aquae magno fremitu attollunt (lucius suOs, cl deponunt, donec ad lorum sibi paratum perveniant: nam et pocla dixil, *quanti montes volvuntur aquarum. Terminum posuisti.quem non transgredientur, neque convertentur operire lerram,* idest, aquis recedentibus, el in cavernis terrae conclusis terminum posuisti, quem transgredientur,neque convertentur ex se. ani vi sua. cooperire lerram. N.nn quod tempore diluvii conversae sint, cl lerram cooperuerint, id facium csl divino jussu, cl virtuti'. Purro terminus, quem Deus posuil aquis, csl arena, ex Job c. 39. cl ex Hicrc.n. cap. 5. arena videlicet hlloris allioris:lunc aulem D us hunc terminum posuit, quando tusliluil naturas elementorum: aquae siquidem, eum sini naturaliter gravures acre, semper descendunt ad luca dechviora.el relinquunt acri luca sublimiora.

11. *Qui emillis fontes in convallibus, inter mediam montium pcrlransibunt aquae.*

12. *Putabunt omnes bestiae agri, expeclabunt Onagri in sili sua.*

13. Super ea volucres coeli habitant, de medio petrarum dabunt voces.

Tcrlio considerat Prophela mirabilem Dei sapientium m pruduclionc futilium, cl nummum, nam si aquae rcc> denies a lerra, aridam illam omnino dimisissent. an manna terrae sili consumerentur*,ideu sapientia Dei produxit furAes aquarum dulcium, el e\ fontibus fluv os qui ubique discurrunt.ei potui animantium omnium deserviant. Porro fontes in munibus originem habent; sed aquae fontium ud convallis defluunt.t*l tue videtur esse sensus verborum.qui *emittis fontes in cavallibus,* idesl, qui Incis ul tiqu.ic futilium ad convalles delinant, el inter medios munies rivuli carum pertranseant. *Potabunt omnes bestiae agri,* el praesertim *onagri.* Asini videlicet sylvestres, qui m mmilibus degtini, el natura siticulosi sunl, anhelabunt ad ejusmodi aquas. .Xi-e suium attltnaha quadrupedia de fontibus bibent, sed eti.im volucres coeli juxla aquas in locis editioribus nidos suos ponent, ul iisdem aquis frui possint,cl ex cavernulis suis voces dabunt, canentes quomodo possunl laudes Domino. Illud,*onagri expeclabunt in sili sua.* ex hebraeo s. Hieronymus veriti,*onager reficiat sitim suam.* S. Augustinus vero legit,

suscipient Onagri in silim suam. Vox hebraica, ŀ'Y2I£P *iscberu,* ul nunc legitur cum puncto in sinistro cornu significal,*frangent silim,* idesl,sedabunt, cl reficient, sed septuaginta legerunt cum puncto in dextro cornu , quod significal, *sperabunt,* sive *cxpectabunl,* el sensus est. Onagri ad silim suam sedandam cxpectabunl. hoc est, desiderabunt, sperabunt, quaerent aquas fontium. In graeco non lίβiluΓπροσδεξονται.idesl,suscipient; sed verimile est cos scripsisse προσδοζησονται, idesl. *cxpectabunl.* Cerle noster interpres ita omnino legisse videtur. Illud, *super ea,* refertur ad fontes, cl aquas inicr montes discurrentes. Illud, *de inedio petrarum,* sanclus Hieronymus verlil, dc medio nemorum. Vox hebraea *hophaim,* significal frondes, cl ramos arborum; sed septuaginta Interpretes aul legerunt, *chephaim,* quod signifient *pelrarunv.nul* quod verus censeo, sensum respexerunt, el verba: volucres enim inter frondes quidem, cl ramos arborum. sed in rupibus, ct petris montium nidulos ponunt: proinde ulrumque esl verum, cl quod cx mediis frontibus, cl quod cx mediis petris canius suos edant.

1 *I.Rigans montes de superioribus suiside fructu operum tuorum satiabitur terra.*

15. *Producens foenum jumentis, el herbam servituti hominum.*

IC. *Ul educas panem de terra,el vinum laetificet cor hominis.*

17. *Ul exhilaret faciem in oleo, el panis cor hominis corfirmet.*

Quarto considera!, cl canit Prophcla aliam admirabilem providentiam Dei, qui praeter fontes, el flumina. quae non possunt irrigare loca superiora monlium el collium, neque ad omnes agros derivari, excogitavi! pluvias quae ex nubibus, tamquam fontibus omnia omnino loca terrestria irrigare possunt,'ul inde saliala lerra possit licrbas, cl fruges producere in alimenta viventium super terram. *Rigans,*inquil,*montes de superioribus suis,* idesl. Deus rigans csl, sive irrigat monies,nd quos flumina non perlingunl,dc superioribus suis, idesl, de nubibus quae sunl m acre superiore.*De fructu operum tuorum satiabitur lerra,* idesl, dc aquis, quas lu cx nubibus luis exprimis, terra arida, el silibunda satiabitur. *Producens foenum jumentis, cl herbam servituti* hominum,idesl.per hanc providentiam lu Deus producens es. sive producis cx lerra foenum in cibum jumentorum, el herbam, unde fruges el vites, cl arbores cxislunl, in cibum hominum. *Ul educas panem de terra,* idesl, ut hac ratione producas ex lerra cibum. Panis enim saepe accipitur in scriptura pro cibo gencralim sumpto: hoc aulem loco dicimus accipi pro cibo, lum quia ita explicat Theodoretus, lum quia de pane proprie dicto paulo infra fil mentio: subjungit enim Prophcla: *el vinum laetificet cor hominis.* idesl. cl vinum a le productum laetificet cor hominis. *Ul exhilaret faciem in* oleo,idesl, ul homo exhilaret faciem suam in oleo a tc produclojel *panis cor hominis confirmet,* idesl, panis suslcnlel, el roborei vilam humanam. Hoc loco pauca quaedam annotanda sunl. Primum, Deum esse auctorem omnium bonorum, quae ad vilam corporalem sustentandam,el delectandam perlinenl:quam* vis enim l.iborenl homines fodiendo lerram. seminando fruges, plantando arbores, poniendo,ac palando viles; lamen nisi Deus solem suum oriri faceret, cl nisi de coelo plueret, ct nisi foecundilalem terrae praeberet, cl nisi vires hominibus suppeditaret, el cum iis cooperaretur, nihil omnino fieret: cl quoniam polesl Deus sine causis secundis omnia facere, ul fecil initio mundi,cl secundae causae nihil sine Deo possunt efficere; verissime dicil Apostolus, *neque qui plantat csl aliquid, neque qui rigat; sed qui incrementum dat* Deus, 1. Corinth. 3. *cl non sine testimonio semelipsum reliquit benefaciens de coelo, dans pluvius, cl tempora fructifera, implens cibo, cl laetitia corda nostra,* Auctor. H. cl rursum, *Ipse dat omnibus vilam, cl inspirationem, el omnia;el,in ipso vivimus, movemur, cl sumus,* Aci. 17. Verissime quoque canit hoc loco psalmographus,Deum esse, qui producit foenum jumcnlis, vinum, cl oleum hominibus. Ex quo apparel incredibilis mullorum hominum ingratitudo, qui clsi lania bona,imo omnia bona a Deo recipiant, numquam lamen erigunt oculos mentis in coelum, ul agnoscant Palrem amanlissimum. n quo tamquam filii ex paternis bonis aluntur, el sustentamur. Secundo notandum esl Deum, ul parentem vere pium, clamantem filiorum. non solum nobis dedisse quae necessaria sunl ad vilam sustentandam, panem videlicet, cl aquam: sed etiam addidisse quae jucundiorem, el suaviorem polum cl cibum facere poterant, ut solatium aliquod in laboribus haberemusfdedil enim vinum ad cor laclilicaiidum.juxla illud Proverb.31. *Date vinum in his,qui amaro sunl* uni»io:dedil cl oleum, vel ad ungendam, cl illustrandam faciem, Vel eliam ad cibum, ul Theodoretus doccl: ul videlicet admixtum herbis, cl leguminibus suaviorem cibum efficiat, cl homo exhilaret faciem suam in eo cibo percipiendo;vel,ut Deus exhilaret faciem hominis in oleo.dum ei cibum oleo conditum porrigit.facies enim nilidior apparel cum homo nutritur iis, quae sapiunt. Hinc monachi veteres apud Cassianum in collationibus, ul hospitibus lautiorem cibum apponerent, olera, vel legumina oleo condiebant. Tertio notandum csl, hinc admoneri homines, frugali victu, el potu sobrio contentos esse debere: moderata enim jucunditas a Deo esl, supervacaneae deliciae , cl varia irritamenta gulae, ac mullo magis crapula, el hcbrielas a Diabolo sunl.

18. *Saturabuntur ligna campi, cl Cedri Libani , quas planlavil : illic passeres nidificabunl.*

19. *Herodii domus dux est eorum,montes excelsi cervis, petra refugium herinaciis.*

Quinio, considérai Prophcla divinam providentiam in co, quod Deus ipse sine ulla opera liomi-

num producit, cl nutrii arbores valde proceras, quales sunl cedri Libani: quae arbores deserviunt habitationi,cl Inlibulo avium quarumdamiquemodmodum ^monies refugium praestant cervis, ct petrae hcrinaciis. *Saturabuntur,* inquil. *lit/na campi,idesl, cx* pluviis humorem sibi debitum sument arbores sylvestres, et praecipue cedri Libani,quas Deus ipse plantavit. In hebraeo legitur ΠΊΠ' *halze Adonai, ligna Domini.* Sed septuaginta Interpretes explicare voluerunt, cur dicantur ligna Domini, cl ideo posuerunt, ligna *campi,* di cuntur enim *ligna Domini,* quia non plantantur, nec irrigantur ab hominibus,sed jubente Domino sponte nascuntur in campis, el irrigantur pluviis dc coelo cadentibus. *El cedri libani,quas plantav.il.* In hebraeo cl gracco lexlu non habe tur,cl, sed explicatur, quae sint illa ligno campi , sive Domini cl dicitur, *cedri libani, quae plantavit,* idesl, ligna illa Domini, sunt cedri libani, quas Dominus ipse plantavit in campis; quare vel in lexlu latino irrepsit, *el,* vitio scriptorum, vel explicandum est, ul nos diximus, ligna campi.cl praecipue cedri libani, quas Dominus plantavit, idesl, sponte nase i voluit absque hominum industria. *Illic passeres nidificabunt,* idesl, ,in his agrestibus arboribus nidos suos ponent aves ul lutiores sini ab aucupibus. Nam apud hebraeos nomine passerum inlcligunlur omnes avic.ulae. *Herodii domus dux csl eorum,*idest,milvi,aul fulicae,aul ardeae,aul ciconiae nidus praeeminet nidulis aliarum vohicrum, lum magnitudine , lum altitudine. Vox hebraea, ΠΤΟΠ *chasida,* el graeca *Herodius* signiOcal milvum apud llieronyinum:fulicam.apud Augustinum; *ciconiam,* apud Svidam; *ardeam,* apud Plinium. Certe magna avis signiQcalur, quae nidum majorem ct alliorcm habeai.quam aves caeterac. In hebraeo habetur,*Herodio abides domus ipsius,* idest, Herodius in abiete nidum ponit. Caelorum septuaginta interpretes non videntur legisse , *beroscim,* idesl, *abietes ,* sed, *bcroscam,* idesl, *dux eorum,* sive in (lucent eorum: sed res non csl magni momenti, *montes excelsi cervis, petra refugium herinaciis,*idest,sicul magna arbores praebent refugium volucribus, sic montes cervis, el lapideae cavernae herinaciis. In gracco habetur leporibus pro. *herinaciis,el* sic legit sanctus Augustinus: sed sanclus Hieronymus in Episl. ad Sumam cl Frelellam dicil, voce hebraica. C ═ *lasccphannim ,* significari animal quoddam simile muri el urso, non majus bericio, quod in Palaestina frequens csl,cl in cavernis petrarum habitat.

20. *Fecil lunam in tempora, sol cognovit occasum suum.*
21. *Posuisti tenebras,ct facta esl nox:in ipsa pertransibunt omnes bestiae sylvae.*
22. *Catuli lconum rugientes,ul rapiant, cl quaerant a Deo escam sibi.*
23. *Ortus est sol, ct congregati sunl, cl in cubilibus suis collocabuntur.*
21. *Exibit homo ad opus suum, cl ad operationem suam usque ad vesperam.*

Sexto considérai, cl laudat Prophcla divinam providentiam, quae divisit lernpora operibus hominum, el ferarum. Si quidem feris allribuil noclem, ul quaerant sibi praedam in cibumthominibus allribuil diem, ul operando victum sibi parent. *Fecil,* inquil, *lunam in tempora.sol cognovit occasum suum,* idesl, Dominus Deus ad usum hominum, cl animantium caelcrorum fecit lunam in tempora, idesl, ul lempore opportuno luceret, per nodem videlicet: nam vox hebraica, C'IjTQ *mohadim,* cl graeca ζαφυ non significant quaclibcl tempora, sed tempora opportuna, cl apta ad opera facienda.*Sol cognovit occasum* suum.idest, sol quoque non semper esl super lerram novit suo lempore occumbere, ul det locum nodi,quemadmodum divina providentia disposuit. *Posuisti tenebras, et facta esl nox, in ipsa pertransibunl omnes bestiae sylvae,* idesl, cx vicissitudine solis cl lunae tu Domine fecisti, ul suo tempore occumbente sole existèrent tenebrae; et sic fieret nox: el ipsam dedisli sylveslribus animantibus, ul per sylvas discurrerent, el potissimum catuli *leonum rugientes prae fame,* in rapinam incumbant, cl hoc modo *quaerant a Deo escam sibi,* idesl.quaerant sibi cibum eo modo quem divina providentia slnluil. *Ortus esl sol, el congregati sunl, ehn cubilibus suis collocabuntur,* idesl,divina providentia facil, ul oriente sole ferae sylvestres per noctem dispersae ad praedam congregentur in speluncis suis, cl suis quasi cubilibus collocenlur. *Exibil homo ad opus suum,* ct *ad operationem suam usque ad vesperam,* idesl, exorto sole, ct feras in antra sua cogenle, surgei homo, cl in agrum exibil ad opus suum, ad agriculturam videlicet, *et operationem suam,* idest. ad laborem suum,sive ul habetur in hebraeo, 1ΓΠ2\,ι7 *lahabodalho, ad servitutem suam usque ad vesperam.* Hinc admonemur, besliis. quae ratione, el manibus carent, datum esse a Deo, ul per insidias nocturnas cx raptu vivant: hominibus vero, qui ralionc, cl manibus ornati sunl, prohibitas esse rapinas, el insidias,cum possint cx juslo labore manuum suarum lerram exercendo, vel mercaturam faciendo vivere. Proinde fures , cl latrones, cl quicumque insidiando, decipiendo,mentiendo, rapiendo vitam ducunt. ordinem divinae providentiae, quantum in sc csl, perturbant, el de illis recti dici polesl. *homo cum in honore essel.non intellexit. comparatus est jumentis insipientibus, et similis factus esl illis;* psalm. 18.

25. *Quam magnificala sunl opera tua Domine: omnia in sapientia fecisti: impletu est terra possessione lua.*

Hacc est exclamatio ex admiratione operum Dei circa lerram, el quasi conclusio sex considOralionum praecedentium; miralur aulem Propheta excellentiam,rationem, el numerum operum Dei. De excellentia dicil, *quam magnificala sunt opera tua Domine!* idest, quum sunl eximia, praestantia, el laude, ac praedicatione digna. Ex hebraeo s. llicron. verlil, *quam multiplicata sunl·.* sed vox hebraica, *) *) *rabbu,* utrumque significal, *mulli-*

plicata sunl·, cl diam *magna, sive magnificala sunt,* quasi mullae excellentiae. Quomodo nomen, *Rabbi, significat* Magistrum, quasi multae scientiae,sive magnum in scientia.Recte aulem septuaginta Interpretes, quos latinus scquulus csl, verterunt, *magnificala sunl,* non,*multiplicata sunl;* quoniam dc multitudine agitur in fine versiculi.De ratione dicit, *Omniain sapientia fecisti,* idesl,nihil in operibus Dei facium csl lemere, aul casu, sed omnia facta sunl maxima ratione, cl judicio, nihil deest, nihil abundat, nihil denique est,cujus non sil ratio in sapientia Dei. Demonstravit hoc Galenus in libro dc partibus, ubi stupore maximo admiratur artificium auctoris naturae in frabricationc manus, cl aliorum membrorum corporis humani·· de numero dicit, *Impleta esi terra possessione lua,* idesl, haec opera, tam eximia, cl tam sapienti artificio condita non pauca sunt, sed ferc innumerabilia, ita ul lcrram universam repleverint; vocat aulem Prophela res creatas, quibus plena est terra,*possessionem* Dei,quoniam Deus est Dominus omnium rerum, cl ideo Dominus,quia o mnia fccil;hanc enim vim habet vox hebr. *kinianccha:* derivatur enim a verbo njp *kana,* quod significat *possidere* ex productione,ul Gen. L *Possedi hominem per Deum,* idesl, genui filium cl sic possedi illum.Impleta csl ergo terra possessione Dei, quia plena est rebus, quas Deus possidet, cl possidet quia fecit.

28. *Jloc mare magnum, cl spatiosum manibus; illic reptilia, quorum non est numerus.*
27. *Animalia pusilla cum magnis, illic naves perlransibunl.*
28. *Draco iste, quem formasti ad illudendum ei: omnia a le expectant, ul des illis escam in tempore.*

Laudavit Prophela Dei sapientiam cx operibus ejus in coelo, in aerc,el in terra; nunc landem descendit a mare, el decantat sapientiam Dei cx amplitudine maris, cx multitudine, cl variolate piscium; cx utilitate, quam adferl navigatio, cl ex inusitata magnitudine ceti, qui in eo degit; el concludit, omnia illa animalia, quin etiam omnia omnino animalia,quamvis innumerabilia a Deo nutriri, cl conservari, *lloc mare magnum, cl spatiosum manibus,* idesl, spectandum praeterea se offert in operibus mirabilibus Dei,/io c *mare,* quod est magnum profunditate, el extensum latitudine: illud enim, *spatiosum manibus,* melaphoricum est; cl metaphora sumpta est a similitudine, hominis, cujus latitudo sumitur ab extensione brachiorum,cl distantia unius manus ab allcra:qucmadmodum longitudo sumitur a distantia verticis a planta pedis. Declaraverunt hanc metaphoram, septuaginta Interpretes, qui verterunt, ευρύχωρο , idesl, amplas habens regiones: dicilur igitur mure *spatiosum manibus,*quia csl latissimum, cl maximum spatium intercedit inter ejus extremas regiones. Quod alii volunt per manus maris, inlelligi sinus angustiores, qui mulli inveniuntur in medio lerrac, ul mare Ligusticum, mare Adrialicum mare Rubrum, mare Ponticum, cl alia, quae sunl voluti brachia, vel manus maris Oceani; non improbo, sed verius existimo quod supra dixi: haec enim est ratio, cur in textu graeco desit vox, *manibus,* quae expresse habetur in hcbraico:omiserunlcnim illam vocem Septuaginta interprétés, quia intellexerunt percam non significari aliud, nisi magnam extensionem. *Illic reptilia, quorum non csl numerus:* hoc csl alterum Dei opus valde mirabile, quod in mari, ubi nullus homo dat operam conservandis piscibus, sed potius dat operam capiendis, inveniatur, el porpetuo conservetur tanta multitudo piscium, ut a nullo hominum numerari possint. Hanc faccundilalcm significavit benedictio illa conditoris, de qua dicitur Genes. 1. *Benedixit illis Deus, el ait, crescite, cl multiplicamini, el replete aquas maris.* Nec solum vivit in mari infinita multitudo, sed eliam prope infinita varietas piscium, quod significatur in verbis sequentibus, *Animalia pusilla cum magnis.* Addit tertio Propheta, *Illic naves perlransibunl:* est enim admirandum opus Dei, quod per elementum liquidum deferantur naves onustae gravissimis rebus,et iode afferantur humano generi maxima commoda, dum summa celeritate transmutantur merces: tribuitur aulem Deo adinventio navium, lum quia ipse primus docuit Noc aedificationem arcae: lum quia ipse dcdil aquis eam naturam, ul naves ferre possint, ct hominis ingenium,quo naves apte componeret. Adjungit quarto, *draco, isle, quem formasti ad illudendum ei.* quasi dicat, non solum naves quantumvis magnae, cl onustae, per liquidum elementum maris transibunt; sed eliam draco, Idesl, piscis quidam major, el gravior omni navi non solum perlransibil per aquas maris,sed eliam in illis ludet, huc, atque illuc sc circumvolvens. Hunc piscem, quem graccus cl latinus interpres vocat draconem, hebraica lectio vocal *leviathan:* esse aulem *leviathan* piscem maximum el horrendum valde scribit Job cap. 40. el inde hoc nomen tribuit diabolo Isai.cap.27. vocans cum *leviathan, serpentem tortuosum.*Significantur igilur hoc nomine cete grandia, sive balenae, quae magnitudinem tam immoderatam habent, ut Olaus magnus scribal, balenam quamdam, insulam fuisse creditam. Illud aulem, *illudendum* ei,variis modis exponitur, turn a llabbinis, turn a nostris: sed simplicissima expositio videlur, ul sensus sil, ad ludendum in eo.idesl, in mari: nam in hebraco sic habetur ad verbum. *Leviathan, quem formasti, ad illudendum in* eo, cl sic exponit Theodor, et Eulhym. verba graeca εμπαιξεω αυτω, cl notat Thcodorclus mare apud graecos esse generis femini: lamen interpretem vertisse αυτω, quia sic invenil in hebraco, ubi tam nomen maris, quam pronomen ibi positum, csl generis masculini: adde quod exposilio corum, qui volunt sensum esse. Leviathan formatum esse a Deo ul illudatur ei ab hominibus,dum eum capiunt,cl inter sc dividunt, videlur repugnare Sriplurac in lib. Job cap.40.ubi Deus ipse describit magnitudinem Leviathan, el ostendit difficillimum esse illum capere, aul cx oquis extrahere: cl formatum potius esse, ul potentia Dei per cum agnoscatur, quam ul ei illudatur ab homine. Addit postremo Prophela, ista omnia

animalia, quae vivunt in mari, non solum a Deo condita fuisse, sed eliam a Deo nutriri. *Omnia* inquil , a *tc expectant. ni des illis escam in lempore:* Deus enim lempore congruo admirabili ratione, cl modo cibum procurai, unde animalia ista vivant.

20. *Dante tc illis, colligent; aperiente te manum luam, omnia implebuntur bonitate,*
30. *Avertente aulem te faciem.lurbabunlur:aufe-res spiritum eorum,el deficient,el in putrerem* suum *revertentur.*

Declarat Propheta paulo fusius vilam omnium animalium ila pendere a Deo, ul si Deus aperiat manus, cl cibos distribuai, omnia vivant: si Deus avariai faciem, cl alimenta dare renuat, omnia intereant. Et quamvis proprie loquatur dc aquatilibus; lamen ad omnia omnino animalia haec verba perlinent, cum sil eadem omnium ratio. *Dante te illis, colligent,* idest,si lu cooperando cum secundis causis, vel potius movendo secundas causas, iliaque in omnibus adjuvando dederis animalibus cibum ipsis congruentem, colligent.cl inde vivent: *aperiente te manum tuam, omnia implebuntur bonitate.* Idipsum repetit aliis verbis, quae plane demonstrant, omnium bonorum auctorem osse Deum, sine quo nihil valeret lerrac locrundilas, cl humana industria. Illud, *replebuntur bonitate,* significat replebuntur bono, sive bonis, ul aperte csl in hebraeo, pyati)' *isbehun lob.* Haque bonitas, hoc loco non signilicat probitatem, sed substantiam, unde homines, el animalia caetera sustentantur. Vox graeca *γρη οτη* ambigua csl: nam cl utilitatem, cl benignitatem signifient: hoc autem loco ad priorem significationem referenda csl, si cum voce hebraica convenire debeat. Avertente *autem tc faciem, turbabuntur.* Conira vero, inquit, si lu avertas faciem, cl quasi iratus desinas ca respicere favore luo, el subtrahas auxilium, continuo turbabuntur, cl quasi languebuntur, ct *mox deficient:auferes enim spirilum tuum.*idesl, spiritum vitalem, quem eis dedisti, *el illa in pulverem suum revertentur,*idesl, rcdibunl in pulverem aridum cl inanimem, ul antea erant.

31. *Emittes spiritum tuum, cl creabuntur, ct renovabis faciem terrae.*

Ostendit potentiam Domini inde eliam valde laudandam, cl praedicandam esse, quod polest eliam restituere spiritum vitae iis rebus, quibus abstulerat, et quamvis possit Deus restituere spirilum in individuo, ul vere restituet hominibus in resurrectione morluorum:lamen hoc loco loquitur Prophela ad litteram dc restitutione in specie. Deus enim aufert spirilum vilalem ob animantibus, cum ca variis modis interire sinit: cl rursum emittit spiritum vilalem In animantia per novam generationem, et sic renovat faciem terrae,cum terra iterum repletur animalibus omnium generum.Vox illa, cl *creabuntur,* non est accipienda proprie pro cdiiclionc cx nihilo, sed pro formatione, sive productione in genere. Quamvis aulem haec sit expositio litteralis, non repugnat lamen veritati, ul hic versiculus exponatur mystice, vel pro resurrectione corporum humanorum,vel pro inspiratione Spiritus sancti, ul qui morlui fueranl peccato, vivere incipiant Deo per graliam.

32. *Sil gloria Domini in saeculumdaelabilur Dominus in operibus suis.*

Explicatis admirandis operibus Dei in cocio, in aere, in terra, el in mari concludil psalmum oralionc, ac primum petit,ul *sanctificetur nomen Domini,* quae esi eliam prima pclilio in oralionc Dominica. *Sil.* inquit, *gloria Domini in saeculum,* idesl, semper laudelur Dominus, non solum voce, sed etiam vita, el moribus senorum suorum. *Laetabitur Dominus in operibus suis,* idesl, el inde fiet, ul Deus semper lactetur in operibus suis, ct non habeat occasionem dolendi.cl poenitendi quod fecerit ea : dicilur enim Gcn. 6. *Videns Deus malitiam hominum, tactus dolore cordis intrinsecus, delebo,* inquil,*hominem quem creavi a facie terrae, ab homine usque ad animalia, a reptili usque ad volucres coeli: poenilcl enim me fecisse eos.* El quidem in Deum neque dolor, neque poenitentia , neque nova laetitia cadere potest: sed haec dicuntur more humano ad significandum , Deum in poenam peccatorum destruere opera sua ; quod faciunt ii, quos poenilel ea fecisse , ct contra fovere , cl augere opera sua in praemium justorum, quod iaciunl ii, qui ca sc fecisse lactantur.

33. *Qui respicit terram, ct facil eam tremere,qui tangit montes, el fumigant.*

Quin dixcral, res creatas esse opera Domini: id breviter probat cx eo qnod tanta csl polenlia Dei in res creatas, ul solo a<peclu minaci terram concutiat, cl solo contactu monies arderc facial. Alludit David ad caput decimum nonum Exodi, ubi describitur mons Sinai Icrribihs,cl fumigans,descendente Domino.

34. *Cantabo Domino in vita mea, psallam Deo meo quamdiu fuero.*
A3.Jucundum sil ci eloquium mcunv.ego vero delectabor in Domino.

Haec csl altera politio, ul placeat Deo bus ejus. *Ego,* inquit, quemadmodum opto, ul ab omnibus Deus laudetur; sic ipse *cantabo Domino dum vixero,* el non sola voce, sed eliam psalterii sonitu celebrabo laudes ejus. Iloc aulem oro, el peto, ui *jucundum sil ei eloquium meum,* idest, hymnus, quem in ejus laudem assidue decanto, gratus sil majestati cjus.el ego quoque dclactabor in amore Dei.cl deliciae meae erunl meditatio assidua bonitatis ejus.

36. *Deficiant peccatores a terra, cl iniqui, ila ul non sini. Benedic anima mea Domino.*

Haec csl ultima pclilio, ul peccatores,qui Deum

laudnrc nesciunt, deficiant de terra,ila ul vel conversi ad Dominum non sint amplius peccatores, vel si converti noluerint, dejiciantur infra terram, cl ullra non comparcant.

PSALMUS CIV.

TITULIS ET AKGUMENTUM PSALMI

Allcluja.

Titulus hujus psalmi csl *allcluja.*Quamvis enim non habealur apud hebraeos *allcluja* in principio psalmi: habelur tamen in fine psalmi superioris: sed Septuaginta Interpretes posuerunt *allcluja* in principio hujus psalmi, non in fine supcnoris. et idem fecerunt in psalmis 106. 113. 114. 116. 117. 135. cl 116. semper enim posuerunt in titulo *allcluja,* cum in hebraeo habeatur in fine psalmi superioris: credibile aulem csl,septuaginta Interpretes ila invenisse in suis codicibus hebraicis.Certe sanctus Augustinus monet in praefatione psalmi sequentis, celeberrimam ecclesiae consuetudinem habere, ul *allcluja* ponatur in titulo psalmorum potins quam in fine. Rectissime aulem convenit *allcluja* in titulo hujus psalmi,cl duorum sequentium: quoniam *allcluja,* signilicat, *laudate Dominum.* cl his psalmis narrantur beneficia praestita populo Dei,ob quae omni laude dignus csl.Habentur primi quindecim versiculi hujus psalmi in lib. 1. Paralipomenon capit. 16. deinde subnectuntur eo loco duodecim versiculi ex psalm. 95. et rursum 1res alii versiculi adduntur in line ex psal. 105. Ilie aulem post quindecim versiculos, qui habentur in lib. Paralipomenon subjiciuntur alii viginti ocio versiculi.

EXPLICATIO PSALMI CIV.

1. *Confitemini Domino, el invocate nomen ejus: annunciate inter gentes opera ejus.*

Invitai Prophela spiritu serviens populum Dei ad laudandum, cl invocandum Deum.cl ad annuncianda caeleris gentibus mirabilia opera ejus, ul per hoc multiplicetur laus, cl invocatio Dei: non enim contentus est verus amator, si solus ipse cognoscat, cl laudet dilectum: sed cupit a mullis, vel ab omnibus omnino cognosci, cl laudari. Ait igilur, *confitemini* confessionem laudis vos populi Dei, cl invocate nomen ejus, ul recte laudare possitis: neque enim sine auxilio gratiae ejus id praestare sufficitis./Innunliale *inter gentes,*idesl.spargite inter alias gentes sermonem *de mirabilibus operibus* Dci.ul illae quoque ex operibus incipiant cognoscere, laudare, el invocare factorem.

2. *Cantate ci,cl psallite ei: narrate omnia mirabilia ejus.*

Explicat, quod supra dixit, *confitemini,* dicens, *cantate, ct psallite,* idesl, confitemini laudes Dei cantando vocibus, et psallendo instrumentis musicis,sive laudando verbo, cl opere, benedicendo, ct bene vivendo: explicat quoque, quod supr.i dixit, *annunciate inter gentes opera* ejus; dicens, *narrate omnia mirabilia ejus,* idcsl, annunciate gcnlibus opera Dei,quae sunt omnia valde admirabilia, cl laude dignissima .

3. *Laudamini in nomine sancio ejus: lacietur cor quaerentium Dominum.*

Invitat ad laudem, cl cantum exteriorem: nunc invitat ad laetitiam,cl cxultationcm interiorem, ao primum dicit, *laudamini in nomine sancio* ejus, idcsl,gloriamini in corde vestro.quod Deum noveritis auctorem omnis boni. Vox hcbraca, Vannii *hilhallelu,* ad verbum reddi potest, *laudalc vos ipsos,* sed quia sequitur, *in nomine sancio ejus,* sensus est, *laudate vos ipsos* , el bene fortunatos vos dicite, sive, quod est idem, gloriamini non in vobis,non cx virtute vestra,sed ob nomon sanctum Dei, vobis manifestatum; juxla illud Apostoli. 2. Cor. 11. *Qui gloriatur, in Domino gloriclur.* Polesl eliam vox illa accipi pro laetitia, cl cxullalionc; ul idem sil, *laudamini,* quod laciamini:sic cnirn verlil s. Ilicron. *Exullate in nomine sancto ejus:* per nomen Dei significatur nolilia Dei, sive eliam ipse Deus.*Lactetur cor quaerentium Dominum.* idest. cum laetitia, el exullalione, non cum taedio cl mocrorc quaerite Dominum; quia tantum bonum csl Dominus, ul melius sil illum quaerere, quam caetera omnia possidere: vel. *laelclur cor quaerentium Dominum,* idcsl, lactabitur valde cor quaerentium Dominum, quia desinet anxie quaerere quae sunl mundi,cl per hoc liberabitur a mor-

d.icibus curis, cl sollicitudinibus multis: deponet quinquejugo boum, *cl tolletjugum suave, et onus lcve,ct inveniet requiem animae suae,* ut legitur Matlh. 11.

I. *Quaerite Dominum, cl confirmamini: quaerite faciem ejus semper.*

Id ipsum urget, ut serio, cl assidue quaeratur Deus: illud enim,*confirmamini,*significat propric, roboramini, idesl, non defaligcinini in quaerendo Domino; sed confirmate vires animi, cl infaligabiliter quaerite. Sanctus Hieronymus vertit,*quaerite Dominum, el virtutem* ejus; quia legit, ny *huzo,* quod significat, *robur, sive virtutem ejusised* septuaginta Interpretes, quos lalinus interpres secutus est, Egerunt, 'IT^ *huzza,* cum iisdem literis, mutatis tantum punctis;el ideo recte verterunt *confirmamini, s'wc roboramini.* Quod sequilur. *quaerile faciem ejus semper,*duobus modis exponi potest.Si respiciamus ad homines testamenti veteris, sensus erit. Quaerite praesentiam Domini per gratiam cl favorem, idesl, procurato, ul Deus vos placido vultu semper aspicial. benefaciat vobis de coelo, non avertat faciem a vobis, neque vos iratus dcspicial, cl affligat. Sed si ad homines testamenti novi referantur haec verba,ul praecipue referri debent, sensus erit, *quaerite faciem ejus semper,* idesl, ascendite semper corde, amando, cl desiderando faciem Domini; donec ad eam videndam ali quando perveniatis,et quia nemo quacril quod non novit, et quod aliquo modo per notitiam non invenit; recte dicit s. Augustinus, eos qui quaerunt faciem Domini, jam invenisse per fidem, cl adhuc quaerere per spem, cl desiderium. Ex quo inlelligimus ab illis non quaeri faciem Domini, qui fidem vel non habent, vel non exercent; proinde iniliuin quaerendi faciem Domini, sumendum esse nb exercitatione fidei, cogitando,el meditando eminentiam summi boni.sibique firmiter persuadendo cx divinis litteris, veram foclicilatem, in qua sola quiescere possit desiderium nostrum,non esse nisi invisione infinitae pulchritudinis Dehetad hanc usionem posse hominem pertingere, si quaerat, sicut oportet, faciem Dei. Porro quaerere, sicut oportet in duabus rebus positum est, videlicet in removendis impedimentis, cl adhibendis mediis: quod Apostolus docuit ad Titum secundo. *Abnc ganles impietatem,el saecularia desideria'.sobrie juste, el pie vivamus in hoc sacculo, expectantes lea'am spem.* Impedimenta ergo sont, pravae cupiditates, aiTeclusque rerum terrenarum: quantum enim minuitur cupiditas, tantum crescit cbarilas. Itaque qui cupiunt divites fieri, ac ul opes cumulent.non tribuunt necessitatem patienti.quique serviunt gulae, nui luxuriae, ii non ascendunt ad fariem Domini quaerendam.sed descendunt.cl elon gnntur ab ca, quia non removent, sed multiplicant impedimenta.Medium ad faciem Domini invenien-dam, est vera justitia, sive divinae legis irnplclio ; dicente Domino Matlh. 5. *Quaerite primum regnum Dei, ct justitiam ejus;* illud, ul finem; istam, ut mcdium:e.l.*Si vis ad vitam ingredi,serva mandata,* Matlh. 19. Quare illo quacril faciem Domini semper. qui fidem cogitando, ct meditando exercet, quique mortificat membra sua, qnae sunl super terram; cl saecularibus desideriis abnegatis, corde puro cl conscientia bona semper juste vivit,et ad faciem Domini videndam semper anhelat.

b.Mementote mirabilium ejus,quae fccil.prodigia ejus, cl judicia oris ejus.

Docet nunc Propheta materiam laudis Dei, et quasi scalam ad ascendendum ad amorem, cl desiderium Dei;ad quae duo nos invitaverat in tribus versiculis praecedentibus. Materia laudis sunl opera Dei mirabilia,quae nobis indicant omnipotentiam, cl summam sapientiam, el suavissimam bonitatem Dei: quae eadem si, ul par est, pie fidelilerquc cogitentur, evehunt mentem ad amorem,ct desiderium Dei. *Mementote,* inquil, *mirabilium ejus,quae* fecil. idesl, revocate ad memoriam, el recogitate mirabilia opera, quae a Deo facta fuisse cognovistis. *Prodigia ejus, et judicia oris ejus,* idcsl. mementote mirabilium quae fecil, quae mirabilia sunl prodigia, el judicia ejus. Per prodigia inicIliguniur miracula,quae fecil Deus per Mosem, et Josuc, el Samuelem, cl alios, quae naturae viribus fieri nequeunt. Per judicia oris ejus, possunt inlelligi horrenda flagella, quibus Deus justo judicio punivit Pharaonem, cl alios persecutores populi Dei , ul sint eadem prodigia, el judicia, quia prodigia illa facta sunl, ut per ca judicaretur, cl puniretur superbia, el injustitia Pharaonis: sic c mm exponit Theodcrclus. Possunt eliam perjudt·*cia oris ejus,* inlelligi sanctissimae leges, quas Deus populo suo dedit, juxta illud psalm. 117.*Qui annuntiat verbum suum Jacob,justitias,el judicia sua Israel,* ul prodigia pertineant ad potentiam Dei manifestandam, judicia ad sapientiam. Sic videtur exponere s. Augustinus, cl sic exponunt aliqui recenliores.

6. *Semen Abraham servi ejus, filii Jacob clccli ejus.*

Declarat quibus dixerit, *mementote mirabilium ejus:* quasi dicat, vobis loquor hebraci, qui estis *semen Abrahac.el filii Jacob,* idcsl.qui propagati esiis ab Abraham per Jacob.nc per hoc eliam per Isaac, non per Esau, aut Isinaelem. Vos enim estis *servi ejus cl electi ejus,* quia vos elegit Deus in proprios, cl peculiares servos, quibus legem daret, el quos doceret, quo ritu coli vellet. Ilccle autem admonet s. Augustinus haec non perlinere solum ad filios carnis Abrahac . cl Jacob; sed potissimum perlinere ad filios fidei Abrahac, cl Jacob: dicit enim Apostolus, ad Ilum. *i.Signum accepit* (Abraham) *circumcisionis singnaculum justitiae fidei, quae csl in praeputio,ul sil paler omnium credentium per praeputium, ul reputetur el illis ad justitiam: et sil Paler circumcisionis non iis lanium, qui sunl ex circumcisione; sed el iis, qui seciantur vestigia /idei quae est in praeputio Patris noslri Abrahac;* et ad roman. 9. Aon. omnes, *qui cx Israel, ii sunl Israclilae;noque qui semen sunl Abrahac, omnes filii; sed in* /?aac *vocabitur*

tibi semen, idesl,non qui filii carnis, ii filii Dei; sed qui filii sunl promissionis, aestimantur in semine: cl ad Galal. 3. *Cognoscite,* inquit, *quia qui ex fide sunl, ii sunl filii Abrahae:* fit infra, *Providens aulem Scriptura, quia ex fide justifient génies Deus, praenuntiavit Abrahae. Quia benedicemur in lo omnes gentes: igitur qui ex fide sunt, benedicentur cum fideli Abraham;* et infra. Si *autem vos Christi estis, ergo semen Abrahae estis, secundum promissionem haeredes.*Quod attinet ad verba, illud, *servi ejus,in* licbraco est genitivus singularis, ct sensus csl, *semen Abiahae servi ejus,* idest. qui Abraham csl servus ejus; sed in graeco est, *Zst.v.* nominativus numeri multitudinis,ct refertur ad Olios Abrahae,qui sunl servi Dei, cl hacc est verior lectio: nam quod sequitur, *electi ejus,* lam in graeco, quam in hebraeo, csl numeri multitudinis. Quod igilur nunc csl in hebraeo, Tï3>' *habdo,* quod significat, *servi ejus,* in genitivo singulari, legerunt Septuaginta i nlerprcles, *habdau, servi ejus, in* numero mulludinis.

7. *Ipse Dominus Deus noster: in universa terra judicia ejus.*
8. *Memor fuit in saeculum testamenti sui: verbi, quod mandavit in mille generationes.*

Incipit narrarc mirabilia opera Dei,ac primo loco ponit, quod Deus universae lerrae imperans, c-legeril Abraliamum, cl cum eo foedus actcrnum percusserit de terra promissionis in perpetuum tradenda semini ejus, quae promissio in Chrisio impleta est, cujus regnum nullum habebit finem:lerrena enim possessio Palaestinae non semper apud filios Abrahami permansit. *Ipso,* inquil, *Dominus Deus noster, in universa terra judicia ejus,*idesl, Deus, cujus judicia sunl in omni lerra, quique omnem terram,ul summus rex.cl monarchs judicat, ipse, inquil, Deus tam magnus *memor fuit in saeculum testamenti sui.* idest, memor fuit foederis sui, ut illud impleret.quod aelernum esse voluit. *Verbi sui,* idest, promissionis suae, *quam mandavit,* idest. jussit, cl voluit habile esse *in mille generationes,* idesl, in aelernum: ponitur enim numerus millenarius qui longe excedit numerum omnium generationum . quae fuerunt ab initio mundi pro quadam perfecta duralione, quae non habet finem. Sic sanctus Augustinus hoc loco, cl s. Gregorius lib 9. moral, cap. 3. cl perspicuum csl, lum cl praecedentibus, cl sequentibus, ubi dicitur. *Testamentum in saeculum, el aeternum:* tum cx eo quod quocumque modo accipiatur gc-«••ratio,etiamsi solum pro quindecim annis,in qua artate homo incipit posse generare, quae csl minima duralio, credibile csl. mundum a prima conditione, usque ad ultimam consummationem non duraturum mille generationibus, idesl, quindecim millibus annorum. Siquidem s. Joannes in prima episi. cap. 2. dicil, *novissimam horam nunc* esse, cl lamen nondum effluxerunt sex millia annorum.

9. *Quod disposuit ad Abraham, cl juramenti sui ad Isaac.*
10. *El statuit illud Jacob in praeceptum,cl Israel in testamentum aelernum.*
11. *Dicens.tibi dabo terram Chanaam.funiculum hacrcdilalis vcslrae.*
12. *Cum essent numero brevi,paucissimi el incolae ejus.*

Id ipsum repetit, cl declarat pluribus verbis, aj confirmationem veritatis. *Quod disposuit ad Abraham,* idest, memor fuit ejusdem pacti,quod disposuit ad Abraham; et memor fuit ejusdem padi, quod cum juramento confirmavit Isaac lilio Abra· hac: *el statuit illud* pactum, sive promissum juratum ipsi *Jacob in praeceptum, idesl,in* decretum, ct statutum; *cl in testamentum aelernum,hoc esi,* foedus in aelernum duraturum.Verba aulem promissionis. in paclo, sive decrclo divino inclusae, fuerunt, *libi dabo terram Chanaam,* quae dicitur terra promissionis, in qua Chananaei tunc habitabant. *Funiculum haeredilalis vestrae,*idesl,quam possidebunt filii lui. tamquam haereditatem funiculo illis divisum. Pro illo verbo, *in praeceptum,* in hebraeo habetur, pn5 *lecholi,*quod proprie sta-*lutum, el decretum,*significat. Porro haec promissio Dei ad Abraham habetur Gcn. 17. ad Isaac habetur Gen. 2G. ad Jacob, qui cl Israel dicebatur, habclur Gcn. 28. Facta csl aulem hacc promissio bebracis, *cum essent numero brevi,* idesl, paucissimi ; cl cum essent *incolae,* idesl, peregrini, tl advenae in ipsa terra Chanaam. Quo magis admirandum csl consilium Dei, cl potentia, ac sapientia ejus, el dignatio erga patriarchas; quod elegerit cx loto mundo familiam unam , cumque exiguam, cui promillcrei, cl postea rc ipsa traderet regionem amplissimam . in qua inulti reges solium suum habebant. Sed mullo magis admirandum est, quod pusillum gregem electorum ex universo genere humano idem Deus elegent, cui daret regnum coelorum in aeternam haeredilatem, cujus regni sempiterni figura erat ferra promissionis. Pro verbo, *incolae,* in hebraco csl *garim,* quod propric *peregrinos,* cl advenas significat.

13. *El pertransierunt de gente in gentem,* cl de *regno ad populum alterum.*
1i. *Non reliquit hominem nocere cis,cl* corripuit *pro eis reges.*
15. *Nolite tangere Christos meos, el in Prophetis meis nolile malignari.*

Hic recenset Propheta alterum beneficium Dei, quod videlicet Patriarchas singulari providentia custodierit, atque protexerit. Attingit aulem historiam Gcn. cap. 12. cl 20. ubi Abraham bis in periculo fuit propter pulchritudinem uxoris suae, et capit. 2G. ubi Isaac simile periculum adiit, cl cap. 31. el 32. ubi Jacob parum obfuit, quin multa pateretur, primum a Laban, deinde ab Esau, Sed ab omnibus periculis eruit eos providentia Dei. *El perlransierunl,* Patriarchae videlicet, Abraham, Isaac, cl J.icob cum familia sua, *de gente in gentem,* dc una provincia in aliam: *cl de Hegno uno ad populum* Regni alterius, ul dc licgoo Palacsli-

nac ad populum Regni Aegypti.Non reliquil,idesl, non pcrmisil Deus, hominem ullum *nocere cis;* imo etiam corripuit *pro eis reges,* Pharaonem videlicet Regem Aegypti,el Abimclcch regem Gérante: dixit enim Deus Regibus istis: *Nolite tangere Christos meos,* Abraham videlicet, Isaac, cl Jacob: clin *Prophetis meis nolite malignari,* idest, cl in eosdem istos, qui Prophetae mei sunl, ac per hoc uncti mihique consecrati, nolite aliquid mali perpetrare, nolite cis nocere, nolite illos vexare. Prophetas fuisse sanclos Patriarchas non dubium esi: nam Abraham praevidit captivitatem populi Israc-

Illici m Aegyplo,el quamdiu duratura,el quem exitum habitura esset, ut constat ex cap. 15. Genesis. Isaac paulo ante mortem praedixit Esau lilio suo,quod serviturus csscl Jacob fratri suo.clquod aliquando excussurus ossei jugum illud servitutis; quae omnia praedicebantur de postcris corum, non de personis ipsorum: vide cap. 27. Genesis quae impleta esse testantur libri regum. Denique Jacob plurima praedixit, quae eventura erani singulis liliis, ac praesertim Judac, ex cujus tribu Messiam venturum prophetavit: vide cap. 59. Genesis. Itaque Patriarchae illi recte Prophetae dicti sunl, cl ea dc causa dicti sunl Christi, idesl, uncti, non quod uncti fuerint oleo visibili, quomodo postea sacerdotes, reges, el aliqui Prophetae ungi coeperunt, sed quod spiritali, atque interna unctione spiritus delibuti fuerint, dc qua unctione dicitur Isai. GI. *Spiritus Domini super* me, eo *quod unxerit me.*

IC. *El vocavit famen super terram, et omne firmamentum panis contrivit.*

17. *.Visit ante eos virum, in servum vcnumdalus csl Joseph.*

18. *Humiliaverunt in compedibus pedes ejus, ferrum pclransiil animam ejus, docet veniret verbum ejus.*

19. *Eloquium Domini inflammavit eum: misit rex, el solvit eum: princeps populorum cl dimisit eum.*

ID. *Conslituil cum Dominum domus suae,el principem omnis possessionis suae,*

21. *Ul erudiret principes ejus sicut semclipsum, cl senes ejus prudentiam doceret.*

22. *El intravit Israel in Aegyptum, cl Jacob accola fuit in terra Chain.*

Hoc est tertium beneficium Dei erga populum suum, in quo csl ingens materia laudis propicr admirabilem Dei sapientiam qui cx magnis malis eruere novit maxima bona. Narrai igilur Propheta Limen gravissimam, quae orta esi super terram tempore Jacob: cujus occasione idem Jacob transmigravit in Aegyptum, ubi vixit cum tota familia sua tempore illius famis. Historia nola csl ex lib. Gcn. cap. 37. cl scq. Aii igilur Propheta, *el vocavit famem super terram,* id csl, Deus auctor full providentiam suam, ul gravissima fames cx penuria frumenti opprimeret terram: loquitur autem more poetico, cum ait, *vocavit famen super terrain,* quasi fames csscl exercitus aliquis armatus, qui de uno loco ad alium vocari possol; sed haec metaphora significat, omnia Deo servire ad nutum, cl quae videntur nobis fortuita, cx decreto Dei justissimo provenire. Idipsum repetit, cl declarat addens, cl *omne firmamentum panis contrivit,* idesl, fames illa exorta csl super Icrram, quia Deus contrivit firmamentum panis.slabilimcnlum videlicet vicius humani, qui in pane consistit. Fccil enim, ul annis septem, nec arari, nec feri, nec meli posset,ul dicitur in Gen. cap. 45. In hebraeo pro firmamentum panis, csl, Oπ*? Π13O male *lechcm,* idest, *baculum panis.* Sed septuaginta Inierprcles explicaverunt metaphoram baculi; dicitur enim baculus panis, sustentatio vitae cx pane, *Misit ante eos virum,* idesl, occasione illius famis venturae praemisit Deus in Aegyptum ante filios Israel, *virum* magnum, idest, Joscphum, qui liberaret ab ea fame Israelcm cum omni familia sua. Historia Genesis testatur cap. 37. S. Josephine venditum fuisse a fratribus ex invidia mercatoribus pergentibus in Aegyptum: sed David recte dicil, cum missum fuisse a Deo, quia Dei providentia pcrmisil eum vendi, cl asportari in Aegyptum, ul per eum mirabili ratione, cl modo introduceretur Jacob cum filiis in Aegyptum. Explicat aulem idem Propheta, quo modo Joseph missus fuerit in Aegyptum, subdens, *Dt, servum vcnumdalus csl Joseph,*idest, venditus a fratribus Joseph, mercatoribus euntibus in Aegyptum, sic in Aegyptum ipse quoque pervenit.*Humiliaverunt in compedibus pedes ejus,* idesl, in Aegypto positus Joseph, el accusatus falsi criminis ab uxore Domini sui, conjectus fuit in carcerem.pedes compedibus ferreis alligatus. *Ferrum perlransiil animam ejus, donec veniret verbum ejus,* idesl, ferrum compedum dolore afilixit animam Joseph, el quodammodo eam perlransivit per mullos dies, donec impleretur vaticinium ejus, quo praedixit pincernae Regis Pharaonis, liberationem cx carcere:nam cx adimpletione vaticinii processit liberatio ipsius eliam Joseph, ul patet cx Genes, cap. 40. Illud, *ferrum pclransiil animam ejus,in* graeco legitur, σίδηρον διηλι&εν η ψυχή avxs. *ferrum pclransiil anima* ejus,in hebraeo ulroque modo legi polesl: nam verbum, *naphscio,* significare potest, *animam ejus, cl anima ejus,* ct quamvis sensus idem sil. lamen clarior est oratio: *ferrum pertransiil animam* ejus,ct similis illi Luc. 2. *Tuam ipsius animam perlransibil gladius,* ct sic legerunt s. Hieronymus, et Augustinus in commentario, ct alii lalini;proindc non recte aliqui reccnliores legere maluerunt, *ferrum pclransiil anima ejus,* corrigentes sine causa lalinum textum cx graeco. Illud, *donec veniret verbum ejus.* s. Hieronymus in commentario refert ad verbum Domini. quo Joscphum liberare constituit: sed planior sensus est, si referatur ad verbum ipsius Joseph, qui praedixit liberationem pincernae Pharaonis, quae expositio csl S.Augustini.cl communior.Eloquium *Domini inflammavit cum,* idesl, verbum illius Joseph, quo praedicebat futura, non oriebatur cx ejus ingenii sagacitate, sed ex virtute Dei, qui eloquium ignitum, cl lucidum, ct efllcax illi tribuebat. *Eloquium enim* Domini,idest,a Domino immissum, cl inspiratum, cum csscl *quasi facula*

ardens, ul dfcilur dc eloquio Eliae Prophetae.Eccl. 48. cl *ut lingua ignea, quae sedit super Apostolos,* Aci. 2. *inflammavit pectus ejus,* ul liberc loqueretur, quae per spirilum Domini praevidebat. S. Hieronymus ex hebraeo vcrlit, *eloquium Domini probavit eum.* El quidem vox Hebraica, *tzeraphatheu ,* significat, probare; sed Septuaginta Interpretes legerunt, M'ΠΣ'ΙΦ *seraphalheu,* perii) sin,quod significat t'n/7animare,cl hanc existimamus veram esse lectionem, quae postea incuria librariorum mutata sit. *Misil Hex, el solvit eum: Princeps populorum, cl dimisit eum,* idesl, Ilex Pharao princeps omnium populorum lerrae Aegypti, audita sapientia Joseph per pincernam suum,misit qui cum liberaret de carcero,ct auctoritate sua solvit eum compedibus,ct liberum dimisit.*Constituit eum Dominum domus suae,*cl principem omnis possessionis suae, idesl, non solum liberavit eum dc carccrc, sed constituit cum praepositum domus suae, ct totius regni sui, ul omnia, quasi princeps, cl Dominus administrare!. *I'l erudiret Principes ejus sicut semetipsum, el senes ejus prudentiam docerel.* idesl, ea dc causa praeposuit rc.x Pharao Josephumdomui suae,non solum ul corporibus alendis tempore famis operam daret; sed eliam ul erudiret principes regni, cl seniores consiliarios, qui cum rege negotia regni tractare solebant, ea sapientia, ct prudentia, qua ipse pollebat. Illud, *sicut semetipsum,* s. Ilieronym. vertit ex hebraeo, *secundum voluntatem suam.Nox.* hebraica, *benaphscio,* ad verbum significat, *in anima sua-,el* polesl sensus esse, in voluntate sua. sed sepluaginla videntur legisse per caph, 1^553 *chenaphscio,* non per both ; cl lunc sensus est, *secundum animam suam,* idesl, ad similitudinem sapientiae, quae cral in anima sua; quod proprie dictum csl, *sicut semetipsum. Et intravit Israel in Aegyptum,* idest, liac occasione ingressus esi Patriarcha Jacob *cum omni familia* sua in Aegyptum: vocavit enim cum Joseph, ul habelur Genes. 45. El Jacob accola *fuil in lerra Cham,* idesl, hoc modo Jacob, idesl, populus congregatus ex filiis, cl nepotibus Jacob, coepit habitare in lerra Aegypti, quae dicitur terra Chain, quia Mizraim filius Churn filii Noe primus fuil, qui habitavit in lerra Aegypti.

23. *El auxit populum suum vehementer:el firmavit eum super inimicos ejus.*
24. *Convertit cor eorum, ul odirent populum ejus, cl dolum facerent in servos ejus.*
25. *Misil Moysem servum suum, el Aaron quem eligit ipsum.*
26. *Posuil in eis verba signorum suorum, el prodigiorum in lerra Cham.*

*

Sequitur quartum beneficium Dei erga populum suum, quem divina providentia crescere fecit, el multiplicari valde in Aegypto: cl cum a rege Phar-ione opprimeretur idem populus Dei, misil Deus Moysem, el Aaronem cum poleslalc magna in signis, et prodigiis faciendis; ob quae tandem populus Dei, gloriusc discessit cx Aegypto. Ait igitur Propheta. *El auxU populum suum vehementer cl firmavit eum super inimicos* ejus.Qtiid hoc significet, polesl inlelligi ex cap. 1. Exod. ubi se legitur, *filii Israel creverunt, el quasi germinantes multiplicati sunt, ac roborati nimis impleverunt lerram. Surrexil interea Ilex novus in .legyplo, qui non noverat Joseph, el ait ad populum suum, Eccc populus liliorum Israel mullus, et fortior nobis est.* Ubi illud, germinaverunt, in hebraeo esi, TΪIIiP *iscrclzu,* quod significat,*producere replilia in maxima copia:* proinde comparatur hebraeorum multiplicatio in Aegypto multitudini formicarum, aut vermium.qui ila ebulliunt cx aliquo loco, ul numerari non possint. *Convertit cor eorum,* idesl, Deus convertit cor Aegyptiorum inimicorum I.sraelitarum,*ul odirent populum ejus, el dolum facerent in servos ejus,* idest, ul astuta, ct fraudulenter illos opprimerent. Porro Deus dicitur convertisse cor Aegyptiorum in odium, el ruinam hebraeorum; non inserendo in cordibus eorum malam voluntatem (Deus enim non est causa peccati) sed benefaciendo populo suo, cl *loe*cundilatem insolitam illi donando , occasionem quodammodo praebuit perversis cordibus Aegyptiorum, ul inviderent alienae foclicilali, el inde illos opprimere desiderarent : benefecit autem Deus populo suo, praesciens invidiam, el odium in Aegyptiis ea occasione nascilura, quia poterat, ct volebat mala eorum voluntate, quam ipse non fcceral, bene uti ad punienda peccala Aegyptiorum, el ad populum suum dc captivitate liberandum. Sic exponit s. Augustinus. Si cupiat lector plenius explicari, quomodo Deus convertat cordo aliquorum, ut alios odio prosequantur, el tamen non sit causa peccati, videat, quae scripsimus lib. 2. cap. 13. de amissione gratiae, et statu peccati, lom. 4. controversiarum. *Misil Moysem servum suum, el Aaron, quem elegii ipsum:* idest. occasione alllic|ionis populi sui misil Deus in Aegyptum Moysem, et fratrem ejus Aaronem legatos ad Pliaraonem. Illud, *quem elegii ipsum,* in graeco habetur, *o i* εξελε^ατο εαυτω, *quem elegii sibi;* cx hebraeo verti posset, *quem elegit ei,* id csl, Moysi,ul sensus sil,misil Deus .Moysem servum suum, cl Aaronem, quem elegit ei, socium,ct adjutorem. Polesl tamen vox hebraica, 13 *bo,* quae proprie significat, *in eo,* sive, *in ipso,* verti, *ipsum,*ut legunt hoc loco s. August, s. Ilicron. in commentario, cl alii: ct ul habenl omnes codices vulgatae editionis, ac ut rcclc rnoncl s. August, apud latinos redundat illud, *ipsum,* quod apud hcbracos eleganter additur. Similis csl locus in psalmo sequenti vers.5.ad *videndum in bonitate electorum lucrum:* ubi in hebraeo csl eadem propositio, in. ul etiam in graeco el latino,cl s.Hieronymus vcrlit; *ul videam bona electorum tuorum. Posuil in eis verba signorum suorum.el prodigiorum in terra Cham.* idesl, millens Deus ad liberandos filios Isracl, Moysem, cl Aaron, posuil in cis verba signorum, potestatem videlicet edendorum miraculorum in lerra Aegypti, ul lum filii Israel,lum etiam Aegyptii crederent, Moysem, et Aaron missos esse a Deo; cl illis obedireni, ul nuncii veri, atque omnipotentis Dei. Vox illa *verba ,* apud

hcbracos Intissime patet , ul non solum verba, sed eliam res qunscumquc significare possit. Itaque hoc loco, *verba signorum,* sunl vel ipsa signa, vel, ul dixi, potestas signorum faciendorum.

21. *Misil tenebras,* el *obscuravit,el non exacerbavit sermones suus.*

In hoc versiculo cl sequentibus octo describit in particulari prodigia edita in «Aegypto, quibus Deus Pharaoncm, cl Aegyptios flagellavit, ubi notandum est, prophetam non recensere omnes plagas, neque eodem ordine, ul habentur in Exodo: quoniam non historiam texit, sed carmen scribit, ad laudandum Deum, quod eliam observavimus in Psalmo sepluagesimoseplimo. Incipit igilur a prodigio tenebrarum, quae 1res integros dies occupaverunt Aegyptum.quae plaga est una ex postremis in Exodo, cap. 10. *Misil,* inquil, *tenebras,* idesl, immisit tenebras in Aegyptum . cl *obscuravit* eam regionem. Fuerunt aulcm illae tenebrae lam horribiles, cl crassae, ul nemo alterum agnosccrckel quod mirabilius csl, nemo se moverel de loco in quo oral; quod sequitur, el *non exacerbavit sermones suos,* varie legitur in codicibus lu-braicis, graecis.ct bilinis.In hebraeo sic habelur.'i""'D X'IA *velo maru devarav el non exacerbaverunt sermones ejus: vel,* ul s. Hier, vcrlit. *cl non fuerunt increduli verbis ejus·,* idesl. Moses, cl Aaron audacter impleverunt mandata Domini, facientes signa, cl prodigia: quorum unum fuit immissio Icnebraruih: in graecis vero sic habelur, ὁτι ὑαρiὐiχραναν τ« λογδ αυ*8 *quoniam exacerbaverunt sermones ipsius,* idesl,misit Deus tenebras, quoniam Aegyptii exacerbaverunt sermones ejus, obstinate resistentes mandatis ipsius. In lalinis varia leclio eral tempore s. Augustini: nam, ut ipse dicil, plcriquc codices habebant, *exacerbaverunt.nonnulli,non exacerbaverunt.* S.Hieronymus in commentario psalmorum legit, *el exacerbavit sermones ejus,* idesl, populus exacerbavit sermones Dei, illis non parendo. Nostra leclio, quae habet, Aon *exacerbavit sermones suos,* videtur repugnare omnibus aliis codicibus; sed facile convenire potest cum hebraica, el gracca; nam in hebraica expresse habelur negatio. In gracca verisimile csl: pro ovi legendum esse, bve. quod csl neque; cl sic legisse videtur Thoodorelus, ct sic absque dubio noster interpres legit: non enim vertisset, *et non,* si legisse οτι; nisi imperitissimus fuisset. Quod autem latinos habeat in singulari, non eæacerbavil,graecus cl hcbracos in plurali, non *exacerbaverunt,* non molat sensustnam juxta latinam lectionem sensus csl.A'on *exacerbavit Moses, aut Aaron sermones suos,* idest.Dei. Confundit enim latinos interpres pronomen,suum, cum pronomine, *ejus,* quemadmodum in graeco, el hebraeo confunduntur; at juxta lectionem bcbraicam et graccam sensns est, *non exacerbaverunt* Moses, ct Aaron *sermones suos,*idesl.*ejus,* Dei videlicet, qui jussit cos mirabilia signa facere. Cum igitur leclio quae nunc habelur in omnibus libris vulgatae editionis lalinac, concordet cum gracca, cl hebraica, nullo modo corrigenda, aut mutanda csl,ul aliqui nimis audacter faciunt.

2R. *Convertit aquas eorum in sanguinem: ct occidit pisces eorum.*

2!). *Edidit lerra eorum ranas, in penetralibus regum ipsorum.*

30. *Dixit, el venit coenomyia.cl cinifes in omnibus finibus eorum.*

31. *Posuil pluvias eorum grandinem . ignem comburentem in (erra ipsorum.*

32. *El percussit vineas eorum, el ficulneas eorum, cl contrivit lignum finium eorum.*

33. *Dixil, el venit locusta, el bruchus,cujus nou eral numerus.*

34. *El comedit omne foenum in lerra eorum cl comedit omnem fruclum lerrae eorum.*

33. *El percussit omnem primogenitum* in *terra eorum, primitias omnis laboris eorum.*

Haec omnia quae ad plagas Aegypti perlinent, explicata sunt in explicatione psalmi sepluagesimiscplimi.el versiculo quadragesimonono,ot deinceps,cl nola sunt ex hb. Exod. cap. 7. ct sequentibus: neque csl in his odo versiculis ulla dissensio inter codices.

3G. *El eduxit cos cum argento, et* auro, cl non *eral in tribubus eorum infirmus.*

Hoc csl beneficium quintum, quo Deus afficit populum suum, quia non solum liberavit cum dc captivitate Pharaonis. sed eliam ditavit eum magnis opibus: jussit enim ul hebraei peterent a vicinis suis Aegyptiis, viri a viris, cl mulieres a mulieribus vasa argentea, cl aurea, cl vestes pretiosas.cl simul dedit graliam populo suo coram Aegyptiis, ul facile illis crederent, cl commodarent omnia, quae petebant, ul habetur Exod. II. cl 12. atque hoc csl quod Propheta commemorat,«licens, cl *eduxit eos,* dc Aegypto videlicet, cum *argento, cl auro,* idest, cum ingenti copia vasorum aureorum, cl argenteorum, quae commodato acceperant ab Aegyptus. Disputant Theologi, an dispensaverit Deus in praecepto, non *furaberis,* quando jussit hebracis, ul per speciem mutui, vel commodati spoliarent Aegyptios, sed non opus eral dispensatione in praecepto naturali,< um Deus, ul Dominus absolutus rerum omnium, potuerit transferre bona illa Aegyptiorum in hcbracos: el eliam quia potuit ul summus judex, tradere bona illa Aegyptiorum hebraeis loco mercedis.quam illis debellant Aegyptii ob labores.in quibus eos sen ire coegerant. Sic s. Augustin, quaesi. 39. m Exodum,cl lib. 22. conlra faustum, cap. 71. cl videtur hoc ipsum affirmare liber Sap. capit. 10. in illis verbis, *El reddit justis mercedem laborum suorum, el deduxit illos in via mirabili.* Ilis accessit aliud beneficium, quod cum Aegyptii variis moi bis affecti fuerint, et tandem primogenita omnia eorum occisa ; apud filios Israel nulla plaga desaeviit, cl hoc csl , quod cantat hoc loro Propheta ,

cum addil, *El non oral in tribubus corum infirmus.*

37. *Lactata csl Aegyptus in profectione eorum, quia incubuit timor eorum super cos.*

Hoc perlinet ad cumulum beneficii superioris: quia non solum Aegyptii non retinuerunt Hebraeos propicr vasa aurea, et argentea,quae illis commodaverant; sed laetati sunl in eorum discessu ob limorem majoris mali, ne videlicet omnes perirent, sicul jam periisse viderant omnia primogenita: sic enim legilur in Exod. cap. 12. *Urgebant Aegyptii populum de terra exire velociter, Omnes moriemur.* Itaque non esi opus cum s.Augusl. anxie quaerere cur laetata sit Aegyptus in profectione bebracorum, cum antea semper restiterit eorum profectioni: el cur non saltem repetierit vasa,quae commodavcra(:ncquc opus csl hoc referre ad tempus illud, quod secutum est post demersionem Pharaonis in mari: nam lanius limor morlis incubuerat super Aegyptios , cum viderunt una nocte occisa fuisse omnia primogcnila hominum , cl jumentorum , ul existimaverint paulo post omnes Aegyplios occidendos , el delendam omnino Aegyptum , nisi hcbraci subito dimitterentur.

38. *Expandit nubem in protectionem eorum, el ignem ul luceret cis per nodem.*

Sextum beneficium fuit columna nubis per diem, el columna ignis per noctem, quam angelorum ministerio erexit Deus populo suo, cum exisset de terra Aegypti. Quod aulem hic dicilur, *expandit nubem in protectionem,* non vidciur significare, nube lectos fuisse hebracos, ne laederentur a sole per diem, ul mulli existimant, el in cis Theodoretus: nam columna nubis praecedebat populum interdio, cl columna ignis noctu, non aulem operiebat cos instar nubis super eos expansa, alioqui viam ostendere non potuisset, neque flguram columnae praetulisset. Sic aulem legimus Exod. 13. *Dominus praecedebat eos ad ostendendam viam, per diem in columna nubis,el per nodem in columna ignis, ul dux essel itineris utroque tempore·, numquam defuit columna nubis per diem, nec columna ignis per noctem coram pupulo.* Quid ergo sibi vult illud,*expandit nubem in protectionem?* explicatur hoc in Exodo, cap. 14. ubi cum Pharao, et exercitus ejus persequeretur hebraeos recedentes, angelus Domini cum columna nubis interposuit se inter exercitum Pharaonis et populum Israel, ul se ad invicem accedere non possent: cl hoc modo expansa nubes illa inter utrumque populum protexit hebracos ne laederentur ab Aegyptiis, itaque haec dicta sunl, si per nubcrn hoc loco inielligatur columna nubis, dc qua fit sermo in Exodo, cap. 13. cl 14. nam potest cliam dici , pracler illam nubis columna fuisse aliam nubem, quae expansa super hebracos protegeret illos ab aestu in ilinere;cujus nubis non fit mentio in Exodo. Alque hanc inlelligenliam juvat lectio hebraica, quam sic vertit s. Ilieron. *Expandit nubem in tentorium,* el liber Sap. capit, IO. *Et fuit illis in velamento diei, el in luce stellarum per nodem.*

39. *Petierunt, el veniet coturnix, et pane coeli saturavit cos.*

Septimum hic recolitur beneficium, quo Deus pavit m deserto populum suum pane coeli, idesl, manna, quod pluebat e coelo, cl carnibus coturnicum, quas Deus ministerio venii in desertum ad* duxit. Ubi notandum csl,bis Deum dedisse populo conlurniccs, semel Exod. 1G. cl iterum Num. II. cl prima vice non fuisse populum a Deo punitum, ob petitionem carnium; sed altera vice gravissime fuisse punitum.In hoc ergo psalmo,ubi sola bene* ficia commemorantur,mentio fil prioris lanium petitionis. quae habetur Exodi 1G. non posterioris, quae habetur Num. 11.

•10. *Dirupit petram,cl fluxerunt aquae,abierunt in sicco flumina.*

Octavum beneficium hic adiungilur.quo Deusex peira copiam aquarum eduxit in solitudine.ex qua rivi instar fluminum decurrebant.Vide cap.17.Exodi, cap. 20. Numerum.

II.Qoniam memor fuit verbi sancli sui,quod habuit ad Abraham puerum suum.

Ratio praecedentium,cl futurorum beneficiorum tribuitur promissioni factae ad Patriarcham Abraham, singularem puerum, idest, servum Domini: quamvis enim haec non fuerint illi promissa in particulari: tamen continentur in genere illis verbis Gen. 15. dictis ad Abraham , scito *praenoscens, quod peregrinum futurum sil semen suum* in *terra non sua, el subjicient eos servituti, el afflligeni quadringentis annis. Verumtamen gentem, cui servituri sunl,ego judicabo·,el posl haec egredientur cum magna substantia.*

42. *El eduxit populum suum in exaltatione, cl electos suos in laetitia.*

Nonum csl hoc beneficium quo Deus submerso Pharaonc in mari rubro eduxit de servitute populum suum canentem cum exullalionc.cl laetitia magna, *Cantemus Dominoigloriose enim magnificalus est,* Exod. 15.

43. *El dedit illis regiones gentium,cl labores populorum possederunt.*

Hoc est beneficium ultimum, introductio videlicet duce Josue hebraeorum in regiones gentium mullarum , cl in labores carum , idest, in urbes, quas aedificaverunt , cl arva , qnac colueрant gentes illae. Apostolus, Actor. 13. narrat fuisse gentes septem , quas Deus ejecit e lcrra

promissionis , UI in cas introduceret populum suum.

U.I/I *custodiant justificationes ejus,cl legem ejus requirant.*

Hoc csl quasi tributum, quod Deus requirit a suis, pro lam mullis bonis in cos collalis: nimirum, ut obedlrenl mandatis ejus; quae obedicnlia ipsis obedicnlibus utilissima est, quia perducit ad bona mutlo majora, quam sil lerrae promissionis adeplio. Per, *justificationes,* intelligunlur boc loco caeremoniae, cl judicia, quae multa erant. Per legem, inlelligilur lex moralis, quae reducitur ad unum praeceptum, quod est dilectio. In hehraco habetur, ׳ו׳ץ׳ו׳ם׳ ׳ו׳ם׳ו׳ו׳ם׳ו *velhorotau inlzoru, el legem ejus servarent,* sed idem est sensus: nam legem requirere,nihil est aliud,nisi in omni actione legem consulere, camque scrutari,ul juxta eam omnia fiant.

PSALMUS CV.

TITULUS ET ARGUMENTUM IN PSALMI

Alleluja.

Titulus hujus psalmi csl, *alleluja,*cl juxta Imnc titulum laudatur Deus; non ut in superiore, ob sola beneficia;scd cliam ob misericordiam praestitam erga ingratos,qui praeventi a Deo in benedictionibus tantae dulcedinis, Deo frequenter inobedientes, cl rebelles fuerunt,cl lamcn per poenitentiam reconciliati in gratiam redierunt. Hujus quoque psalmi mentio lit in libro 1. Paralipomenon, cap. 10. ubi ponitur prima pars psalmi superioris : cl in fine addunlur 1res ultimi versiculi hujus psalmi.

EXPLICATIO PSALMI CV.

I. *Confitemini Domino quoniam bonustquoniam in saeculum misericordia ejus.*

Loquitur Prophela in persona fidelis populi poenitentis, cl gratias Deo agentis. Invitat aulom omnes ad laudes Dei: tum quia bonus csl, cl praevenit homines, beneficia mulla in illos conferens; lum quia misericordia ejus in recipiendis peccatoribus ad poenitentiam revertentibus semper invicta manci: vincit enim misericordia Dei miserias nostras, ad quas pertinent praecipue scelera nostra, cl quidem miseriae nostrae, Deo propitio, brevi evanescunt,sed *misericordia ejus manci in saeculum sacculi,* ps. 100.

2.01HS *loquelur potentias Domini? auditas faciet omnes laudes ejus.*

Invitavit omnes ad confessionem laudis: nunc objicit sibi, vix inveniri qui sil idoneus ad praedicandas laudes Dei. *Quis,* inquil, *loquelur,* idcsl, loqui sufficiet, *potentius Domini·,* idcsl,opera potentiae,sive potius omnipotentiae cjus;el mox idem repetit aliis verbis,*quis auditas faciet,* id est,quis loquendo faciet, ul audiantur *omnes laudes ejus?* Quae videlicet laudes c.x cognitione operum potentiae ejus oriunlur.Nomlnal hoc loco Dei potentiam Propheta, cum de omnibus operibus Dei laude dignis loquitur, quia omnia opera Dei mirabilia ad potentiam revocari possunt.Nam de sapientia scriptum csl, Sap. 8. *attingit a fine usque ad finem fortiter, et disponit omnia suaviter,*cl vere fortissima csl Dei sapientia, quae in sua dispositione impediri non polesl; cl quia impediri non potest, ideo ncc falli polesl. Pari ralione opera misericordiae ad polenliam revocantur, quoniam ideo Deus solus obsolulc misericors csl, quia solus polesl omnes miserias tollere; ac per hoc ideo solus proprie misericors csl, quia solus omnipotens est.Ergo qui loqui posset omnes potentias Domini, posset etiam auditas facere omnes laudes ejus. Sed quis ad haec idoneus eril. Vir justus in vita utcumque, cl pro modulo suo: sed longe melius, el plemus qui beatus eril in vita futura. Ideo subjungit Prophela respondens interrogationi suae, ac dicil.

3. *Beati qui custodiunt judicium,cl faciunt justitiam in omni tempore.*

Quasi dicat, soli illi beati sunt,ac per boc loqui possunt potentias Domini,cl auditas facere omnes laudes ejus, *qui custodiunt judicium, et faciunt juslUiam in omni tempore,* idesl, qui semper re-

clc judicant dc omnibus rebus, quas agunt, quia regulum divinae legis in omnibus sequuntur, el semper juste vivunl.dcciinimles a mulo, el facientes bonum. Potesl eliam hic versiculus Ilo exponi, ul *idem bis* rcpclnliir, *el* idem sil custodire judicium,cl Lu ere jusiiliaminum pro eodem acripiunlur In mullis Im i' ps ihnorum.judicium,cl jusliiio, Porro jusli soli loqui possunt Inudes Domini; lum quin ipsi non solum lingua, sed ollam vita laudant Dominum, ul scriptum est in psnlm.32./feclos deed *collaudatio,* lum qiPn ipsi soli benli sunl, et habitant in domo Domini, vel in spe, dum file vivuiil, vel io re, cum ad patriam perveniunt, et talium «dlkiuui est D‹ um Inudare, juxta illud psal. 8.3. *Ileali qui habilanl in domo lua Domine, in faecula sacculorum laudabunt* le.. Quod aulem Ide dicilur, *beati qui cuslodiunl judicium, cl faciunt justitium in omni lempûro,* potesl inlelligi dt ulrisquc, idesl, lum de boatis in spe, quam ile bi idis iu redieali cnini in spe custodiunt judicium, cl faciunt justitium in omni tempore, pro modo fr.igdd. lis liunianiiu viventes sine crimino, el pro pt ‹ catis quotidianis veniam précarités: beati autem m re *cuslodiunl judicium, et faciunt juslilam in omni lemporc,* tanta perfectionis plenitudine, ul peccare nullo modo possint. Atque uliosqii'· qu dem decet collaudatio . sed pro modo prrft cliums justitiae, el juxta differentiam bealitudlnis.

I .Uemento *nostri Domine, in beneplacito populi lui: visita* nos *in salutari luo.*

·· Id *videndum in bonilalo electurum tuorum,ad lactandum in laetitia gentis tuae, ul lauderis cum hacrcdilale tua.*

Puslcaquam Propheta dixil jusloium, ac beatoruui esse Glliciuin laudandi Deum; optat, el precatur sibi.el miis hanc foclicissimam sortem,cl breviter attingit praedestinationem, justificationem,el glorificationem, quno sunl inilium.medium,et finis bealitudinis liuinnnae. *Memento.* inquil.nosin' *Donum: in beneplacito populi* lui,idest,adimple Domine Iu m placitum illud, quo libi complacuisti in piqtulu luo, in coetu videlicet electorum,«pios elegisti ante mundi constitutionem cx bona voluntate lua io qua complacuit libi dare pusillo gregi luo regnum sempiternum. *Visita* nos in *salutari tuo,* ide.sl.ul impicas beneplacitum aeternae praedestinationis: visita nos in Chrislo salvatore, justificans nos a peccatis per merita ejus, sive,*visita nos* per gratiam jusitlteiiUoiiis, quae est salus inchoata, et vi tuti se neu salutis aeternae.Nam -ululare utrumque signilical. ct Salvatorem, el salutem, et una •igndic.d o alteram includit. Veru enim salus sive inchoata per gratiam,sive consummata per gloriam, mm potesl haberi nisi per Salvatorem .lesum Chrislum Dominum no-lrutn. non *enim csl aliud nomen >ub coelo datum hominibus tn quo oporteat nos* x iiIio h /ieri. ul «licit sanclus Petrus Act. I. Id videndum *m bonitate electorum Inorum,* idcsl, ut pra· desim.ili el jiislillcali perveniamus ad videndum bonum cl‹ ‹ lorum tuorum,quae csl ipsa facies Domini c nspuiua: tunc *enim similes ei erimus, cum videbimus eum sicul csl,* ul ail bcutus Joannes, I *Jonn.;I.Per,bonitatem electorum.*non intolligilur huc loco probitas, sed ipsum bonum:cl sauciis Hieronymus recte vertit.*Ut videam bona cie cloruin,* id enim significat, П2ТЇ2 *lobiith. Ad luctandum in laetitia geniis luae,* id csl, mi pailiupandum inenarrabilem illum laetitiam, «piae nascitur cx divisione divina, «piae c.-l laetitia propria gentis luae populique lui electi,quam extranei gustare non possunt,de qua dicilur m evangelio Jlalth. 23. *intra in gaudium Domini lui.Ul lauderit cum hacrcdilale* lua,idesl,ul linis ultimus silommum beneficiorum Inorum, perpetua laus lua, ct haercditalis luae, ut sine line lauderis Iu, ul opilex; el haercdilus tua, ul opillcium;lu ul summus, putealissimus, snpicnllssimus, ul opimius artifex, cui nullus csl similis; et hneredilas lua, ul opus egregium,cl incomparabile,cui nullum est simile. Per haercdilnlem aulem inlclhgitur coelus justorum,(piem sibi Deus elegit «pinsi propriam possessionem: haereditas enim, cl possessio pro eodem incipiu.ilur in scripturis. Hic duae sunl «lifllcullales;umi,«piod in (itbrnoo omnia sunl in numero singulari.memento *meivisita mc,ul videam,ulhuicr, ul lauder:* in graceo, ct lalino sunl omnia In numero multitudinis,memenlo *nostri visita* nos.etc. sed facilis esl concordia; quia in his verbis loquitur populus Dei, qui « l uuus esl.ul possit loqui in numero singular i;el multitudinem continet,ul possit loqui m numero multitudinis.Praeterea tion csl improbabile, sepluaginla interprètes legisse voces hcbraicas in numero multitudinis.quae nunc liabuntur in numero singulari, sola enim differentia est inter bos numeros, quod in singulari esl In fine. lilera *Jod.* m plurali esl lilera Van,quite salum differunt, «piod una esl paulo brevior quam altera, sic enim scribitur Jod1, el sic scribitur V.iu V ilaque facile foil librariis mulare unam in alternai. Allero dillicullas esl in illis verbis,ul *lauderis cum haercdilalc tua:* nam in hebcaico, el graeco sunl tria verba modo infiniti, ad videre, ad lactari, ad laudari, «piae nos lalini efferimus p« r gerundia,ad ad videndum, ad hietandum.ad hiudandum:nosler aulem interpres vertit per g« rundio duo priora verbo, cl retulit ad nos, quasi diceret,*ad videndum,* idest, ul *videamus; ad laetandum,*idest,ul *lactemur;* cl tertium variavit dicens, ul *lauderis,* cum debuisset vertere, *ad laudandum,*idesl,*ul laudemur,* sive glorieinur. Hanc difficultatem notavit s. Augustin, el miratur valde , cur interpres latinas Icilium membrum sententiae ila variavit. Ad hanc difficultatem respondemus, interpretem lailntiin variasse modum interpretationis,ul sententiam rederet clariorem: nam si vertisset, *ad laudandum cum hacrcdilale* lua,ambiguum fuisset.quid signiliearet illud, ad laudandum,au ul laudemur,vel ut lauderis:ul elegii hoc posterius,ul non solum clarior, sed eliam mugis indtibiiiiin sententia esset. Lacierum qulcquid sit de ver bis,sensus semper est idem.nam si interpres vertisset,ul laudemur,vel nl magis sonat vox hcbraica , *le.liilhallel, ut laudemus* nos *ipsos,* sive ut glorieinur; oportet subinlclligi, *in Domino,* juxta illud psalmi superioris, laudamini *innomine sancto ejus,* cl illud

Apostoli, qui glorlnlur, in Domino glorictur: quaic uinnis laus tandem ml Dominum referenda csl, Ct Idoo rcclc vertit interpres,ul laudcrù cum *huereditalii lua:* ul omnis obscunlus, cl ambiguitas tolleretur. Fiiloor, ho» duos versiculos potuisso cllam exponl dc bonis temporalibus, qualia promitIcbonlur.el cxpcclabanlur in leslamcnlo vctcrl.sed tuului persequi sensum aliioi cm,cl mugis inlcntuin a Splrihi sanclo.el ub ipso Prophcla.in quem sentum accipit haec verba sanclusBernardus serui.32. super Cantico.

G. *Peccavimus cum Patribus nostris, injuste egi-*
*in*us,in iqu *ila le m Jecim us.*
1.Paires nostri m Aegypto non intellexerunt mirabilia lua:non fuerunt memores multitudinis misericordiae tuae.
8. *El irritaverunt ascendentes in mare,mare rubrum.*
'J.*El salvavil eos propter nomen suum,ul nolam facetcl potentiam suam.*
10. *El increpuit mare rubrum , el exsiccalum csl, cl deduxil eos in abyssis, sicul in deserto.*
I *I.El salvavil eos de manu odienlium.cl redemit eos dc manu inimici.*
12. *El operuit* aqua *tribulantes* eos, unus *ex eis non remansit.*
13. *Et crediderunt verbis ejus, cl laudaverunt laudem ejus.*

Hic jam incipit Propheta in persona aliorum II* doltum minus pcrrecloium, s<d voro poenilcnlluoi confiteri peccata sua, el pcccaln patrum ab egressu <le Aegypto usque ad sua tempora,ul simul commemorat laudes misericordiae Dei,quae numquam suum poenilcnlibus claudit.Sunl autem hi octo versiculi salis noli c\ historia libri Exodi,cl e.\ psalmo septuagesimo scplimo; neque esl hic ulla dissensio inter codices latinos, graecos, el bebraicos.il lud, peccavimus cum *Patribus nostris,* signilical, socii fuimus patrum nostrorum in peccatis, quia uniiali sumus peccala corum, el sic. implevimus mensuram eorum. Illud, *non intellexerunt mirabilia,* refertur ad illud tempus,quo lilii Israel egressi de Aegypto, cum vidisse.nl exercitum 1'linraolHS post sc venientem, adeo desponderunt animum,ul ollam quererentur de Mose, qui eos eduxerat do Aegypto: vide cap. 14. Exodi.Aam sl iul· llexissml mirabilia Dei tam multa, quuo processerant,omnino confisi fuissent de polenlia, el auxdio Domini. Illud, el *irritaverunt* , significat filios Israel in angustiis illis constitutos, cum ante se cerneret m re rubrum post sc Pharaoms exorcilum, irritasse Deum diffidentia, el incredulitate sua. Illud, *ascendentes in mare, mare rubrum.* ilifih ile csl; ntnn mare esl inferius lena, ac per hoc descenditur. S. Augustinus respondet, illud, *ascendentes,* icfcrri ad Aegyptum, ul sensus sil,ascendentes ex Aegypto, el in mari rubro, id est, ad hilus maris robii cosHlulos, ibi irritasse irum Del; itaque notandam esse virgulam post vocem, *ascendentes.* Sed quia in textu lalino non habetur *in mari,sed in mare,* cl additur mare rubrum, dicendum csl, illud, *in mare,* positum esse pro.ad mare,ul sensus sil.hcbr.iei ascendentes dc Λegy pio irri la veroni Deum ad mare rubrum, sive ad Ullus maris rubri. In hebraeo clarior esl eonsus, ubi sic legitur ad verbum, *Irritaverunt super mare., mare rubrum,* idesl,irritaverunt Deum,cum esset super mare rubrum, idest, proximi mari rubro. Illud, *increpuit mare,* melaphoncum csl: significatur aulcm, mure recessisse ad nutum Dei, quomodo recedit velociter,qui limet indignationem,ct minas viri polenlia. Illud.in, *abyssis,sicul in deserlo.esl* locutio similis illi,Mall.i 1.Caeci *vident.surdi audiunt,idest,* qui erant caeci, nunc vident; cl qui erant surdi, nunc audiunt. Abyssus enim signilical profunditatem aquarum, quae contraria esl locis desertis, cl arentibus. Itaque sensus esl,*deduxit eos in abyssis,*idest,m locis ubi solebant esse aquae profundissimae, ac si cos dedurercl per desertum, ubi nullae sunt aquae. Illud.*laudaverunt laudem* ejus.in hebraeo esl, *cantaverunt laudem* ejus: proinde, *laudaverunt,* quod nos habemus, signilical cclebr.iv* runl concinentes laudem ejus: quid aulem cantaverim, habelur Exod. 15. ubi ponitur canlicum illud.cantemus *Domino, gloriose enim magnificatus esl,* clc.

I i. *Cite fecerunt, obliti sunt operum* ejus, et non *sustinuerunt consilium ejus.*
15. *Et concupierunt concupiscentiam in deserto, cl lentaverunt Deum in inaquoso.*
10. *El dedit eis petitionem ipsorum, cl misit salurHalem in animas corum.*

Pergit Prophcla in enarranda ingratitudine populi. qui cum vidisset miraculum tam insolitum in mari rubro,el Deum tam emixieinde laudasset,mox occurrente penuria panis, ct aquae, obliti sunl omnipolenhae,ct providentiae Dei.el in verba impatientiae, el infidelitatis proruperunt. Cito *fecerunt,* idcsl,festinarunt,sivo acceleraverunt,ul darius habetur m textu hebraico el graeco.Quid autem cito fecerint, el in quo festinaverint, explicat dicens, *obliti sunt operum ejus,* idesl, festinaverunt oblivisci operum Dei mirabilium,quae viderant.*El non sustinuerunt consilium Dei,* idcsl, non patienter expcciaverunl finem divino consilio constitutum. Deus enim permittens illos ad tempus afiligi, lentabat (hiem, et spem, el dilectionem ipsorum:sed ipsi non intelligentesconsil um Dei,murmurabunt, quasi Deus curam illorum non gereret, nui cosjuv ire non possel. Exphcal deinde in particulari, in qua re impatientes fuerint,dicens,el *concupierunt concupiscentiam in deserto,et lentaverunt Deum in inaquoso,* idest, non potuerunt vel ad modicum tempus tolerare famem,cl silim in deserto inaquoso, ubi deerant panis el aqua. *Illud concupierunt concupiscentium, csl* phrasis non omnino inusitata eliam apud latinos; sic enim dicimus, vivere vitam, cl servire servitutem. Sed apud hebraeos frequens est ponere concupiscentiam pro re concupita, desiderium pro rc desiderata, el petitionem pro re petila, unde sunt illa, *Desiderium corum attulit cis,* psal. 77. *el dabit libi petitiones cordis*

tui, psal. .36. el in hoc ipso psalmo, versiculo sequenti, el *dedit cis petitionem ipsorum,*id esi,panes, carnes, cl aquam,quae petierant, *el misil saturitatem in animas eorum,* idest, satiavit appelilum ipsorum abundalia panum ct carnium,ct aquarum copia,ul perspicuum csl ex cap. 16. cl 17. Exodi.cl ex cap. 11. cl 20. Numeri. In hebraco pro, *saturitatem,* habetur, *tenuitatem,* sive *maciem.* Sed septuaginta interpretes non legerunt, **P'1** *razon,* quod significat,mactem, sed racon, quod significat *complacentiam,* quod recte positum csl pro saturitate: quia illis cibis saliamur,qui nobis valde placent, et hanc esse veram lectionem perspicuum est, quia est conformis scripturae; sic enim legimus Exod. 12. *Vespere comedetis carnes, cl mane saturabimini panibus,* el in Psalm. 77. legimus, *Comederunt.el saturati sunl nimis: desiderium eorum attulit eis, el non sunl fraudati a desiderio suo.*

17. *El irritaverunt Moysem in castris,Aaron saucium Domini*
18. *Aperta csl terra, cl declulivit Dalhan, el operuit super congregationem Abiron.*
19. *El exarsit ignis in synagoga eorum: flamma cumbussil peccatores.*

Attingit boc loco Propbcla historiam Dalhan, cl Abiron: quae habetur capit. 16. libri Numeri. *El irritaverunt Moysem in castris,*idesl,Core,Dalhan cl Abiron irritaverunt Moysem,objicientes ei,quod imperium sibi usurpassel super filios Israel.Aaron *sanctum Domini,* idest, non solum Mosem,scd eliam Aaron fratrem ejus irritaverunt, quem Deus sibi sanlificavcral, ul sacerdotio fungeretur. *Aperta csl terra, cl dcglulivil Dalhan,* cum sociis ejus Corc.cl Abiron,el omni familia el substantia eorum. *El operuit super congregationem Abiron,* idesl, lerra disrupla pasleaquam dégluti vit schismaticos, iterum clausa csl, cl cooperuit omnem congregationem Abiron, cl sociorum ejus. Illud, super, redundat, quamvis emm habeatur in hebraco, tamen s. Ilicr. vertit, cl *operuit synagogam Abiron:sed* Ldinus interpres imitari voluit phrasim hcbraicam, quod eliam fecerunt septuaginta interpretes. *Etxarsil ignis in synagoga eorum.flamma combussit peccatores:* nam, ul narratur in eodem cap. 16. Numeri, cum declulisscl lerra Core. Dalhan, cl Abiron tum tabernaculis ipsorum,divino jussu excitatus csl ignis,qui combussit ducentos quadraginid viros,qui praesumpserant incensum offerre Deo; quod ad eorum oflicium non perlinebat: cl paulo post cum murmuraret populus coniru Mosem,qua si ipse viros illos occidisset, iterum exarsit ignis immissus a Deo,qui cremavit quutuordccim millia, el septingentos viros. Pro voce,peccatores, in hcbr.ico est, *rcsciahim,* quod *impios* significat. Itaque non significantur boc loco quicumque peccatores,scd gravissimi, schismatici videlicet,cl eorum fautores.

20. Ei *fecerunt vitulum* tn *lloreb, el adoraverunt sculptile.*

21. *El mutaverunt gloriam suam in similitudinem vituli comedentis foenum.*
22. *Obliti sunl Deum, qui salvavil cos, qui fecit magnalia in Aegypto,mirabilia in terra Cham, terribilia in mari rubro,*
23. *El dixit, ul disperderet eos, si non Moyses clectus ejus slelissel in confractione in conspeclu ejus.*
21. *Ul averteret iram ejus, ne disperderet cos: el pro nihilo habuerunt lerram desiderabilem.*

Detestatur nunc Propheta idololatriam populi, qui vitulum aureum fleri jussit , cumque tamquam Deum adoravit:cl simul laudat misericordiam Dei,(pii ad preces Mosis placatus.tam immane peccatum populo condonavit. Habetur haec historia in libro Exodi cap. 32. *Et fecerunt vitulum in lloreb,* idest,vitulum aureum ad similitudinem idoli Aegyptiaci, fieri curaverunt ab Aaronc qui metu compulsus obtemperavit vocibus populi. Fecerunt autem illud idolum in lloreb,idesl,in regione adjacente monti, qui vocalur lloreb,ct idem csl cura monte Sinai,ul Theodorelus docet,cl notum est ex Deuter. cap. L vers. 15, el Exod. cap. 19. v. 20. *Eiadoraverunl sculptile,* vitulum videlicet aureum: quamvis enim vitulus ille opere potius conflatoris, quam sculptoris factus fuerit,ut habclurin textu hebraico.'lamcn sculptile dictum csl significatione generali. ul comprehendit omnes imagines solidas, sive ligneas, cl marmoreas, quae proprie sculpuntur, sive aureas, cl argenteas, quae proprie conflantur.Meminil aulem David montis lloreb,et sculptilis, cu<n notat idololatriam populi,quia in monte lloreb non mullo antea Deus apparens initio divinae legis dixerat, *non facies libi sculptile, nonadorabis ea, neque coles.* Itaque multum auget crimen hcbracorum. quod in ipso loco fecerint, el adonaverint sculptile,sive conflatile, ubi hoc ipsum praecise velitum fuerat. *El mutaverunt gloriam suam in similitudinem vituli comedentis foenum.* Exaggerat Propheta stultitiam hcbracorum, quod substituentes idulum in forma vituli Deo vero,commutaverint gloriam suam, idesl, Deum verum,qui erat gloria ipsorum, in imaginem animantis bruti: nec dicil, Deum in vitulum, sed quod vilius csl,in imaginem vituli, idesl. rem pretiosissimam in rem vilissimam. *Obliti sunl Deum, qui salvavil cos, qui fecit magnalia in Aegypto,mirabilia in lerra Cham, terribilia in mari rubro.* Hoc eliam perlinet ad augendam slulliliam Hebraeorum,qui obliti sunl Dei qui cos salvaverat dc captivitate Pharaonls, ul colcrcnl Deum, qui neque se, neque alios salvare poterat: nam Moses contrivit vitulum aureum. el redegit in pulverem; ipso vitulo non sc defendente, ac nc sentiente quidem. Item obliti sunl hebraei Dei omnipotentis,*qui fecit magnalia in Aegypto,* idesl, mirabilia signa, el prodigia in lota terra Aegypti, quae eliam dicilur terra Cham, *cl terribilia in mari rubro,* siccans mare illud,u! transirent filii Israël, cl iterum aquis replens, ul suffocarentur Aegyptii,el coluerunt Deum inanem, cl imbellem, simulacrum videlicet mutum, cl inutile. Hic notanda est temeritas Joan. Calvini haeresiarchae, qui scripsit, hebraeos in vitulo aureo co-

luisse Deum verum; cum David aperte dicat,*Obliti sunl Deum, qui salvavil eos.* El paulo ante: .Mutaverunt *gloriam suam in similitudinem vituli comedentis [oenum.*Vide quae scripsimus in libro dc reliquiis, el imaginibus cap. 13. *El dixit, ul dispordel cos,si non Moyses electus ejus slelissel in confractione in conspeclu* ejus,idesl,lunc Deus dixit,ac pronunciavil voluntatem suam esse,ul disperde! populum hcbracorum, el fecisset, nisi Moses clcclus famulus ejus, intercessione sua obstitisset, *ul averlcrel iram ejus, ne disperdet eos.* Illud,in confractione,in Hebraco est, VISO *baperets.*quod significat in *divisione,*sive in disruptione. Sanclus Hieronymus secutus priorem significationem vertit,nisi *Moyses slelissel medius contra faciem illius,* idesl, nisi opponens se medium divisisset Deum a populo, cl eo modo fecisset, ne gladius irae Dei ad populum perveniret: sed Septuaginta Interpretes secuti posteriorem significationem, verterunt, εν τη τραυσει, *nisi slelissel in fractura,* cl disruptione, hoc csl. nisi opposuisscl se ruinae imminenti: vel nisi disruplo jam muro slelissel in medio, ul impcdirel irruptionem irae Dei.Itaque metaphora sumpta est vel ab eo, qui su slinet ruentem fabricam, cl impedit, ne penitus ruat: vel ab eo, qui disruplo jam muro opponit sc loco murtui arccal ingressum hosliutn:summa csl, magnam vim habere intercessionem sanctorum apud Deum, ul hoc loco sanctus Augustinus annotavit. El certe si non 'essent preces assiduae servorum, cl amicorum Dei, quibus Deus placari sc patitur, Mundus.qui *lotus in maligno positus csl,* ul scribit U. Joan. 1. episl. cap. 5.non lamdiu subsisteret.

25. *El pro nihilo habuerunt terram desiderabilem.*
26. Aon *crediderunt verbis ejus, el murmuraverunt in tabernaculis suis:non exaudierunt vocem Domini.*
27. *El clevavil manum suam super cos, ut prosterneret eos in deserto.*
28. *El ul dejiceret semen eorum in nationibus, el disperderet eos in regionibus.*

In parlc versiculi vigesimiquarti, in qua novum versum incipiunt hebraci. ct Iribus sequentibus versiculis, commémorai Propheta pcccalum illud populi hcbraci, quo spreverunt terram promissionis,quam Deus esse dixerat linentem lacte,el meile. Habetur haec historia in lib. Num. cap. 13. ci H. cl clarius Deulcr. I. *El pro nihilo,* inquit, *habuerunt lerram desiderabilem,* idesl, terram promissionis, (piam uti foebçlssimam desiderare debuissent,ipsi contempserunt cl pro niliilo habuerunt, dicentes, *lerra haec devorat habitatores suos.* S.Ilicron. vertit. *Et despexerunt lerram desiderabilem. Non crediderunt verbis ejus,* idesl, Dei, qui toties dixerat, terram esse optimam: cl murmuraverunt in tabernaculis suis adversus Dominum,qui dc Aegypto illos eduxerat,ul in terram promissionis induceret. *Non exaudierunt vocem Domini,* idest, non obcdivcrunl praeceptis ejus.*El clevavil manum suam super cos, ut prosterneret* cos *in deserto: El ul dejiceret semen eorum in nationibus, el disperget eos in regionibus,* idesl, levavit manum suam gladio justitiae armalam super pcccalorem populum suum, cl cos qui tunc murmuraverant, occideret in deserto: el filios eorum dejectos, el abjectos dispergeret inter gentes, ul non essent amplius populus, aul resp. El quidem illud prius execulioni mandavit Deus: omnes enim,qui murmuraverant, mortui sunl in solitudine, ul Scriptura referi Num. I\. Illud autem posterius, non mandavit lunc execulioni propler preces Mosis: sed poslea iratus majoribus sceleribus omnino implevit,tum sub rege Babylonis,lum praecipue sub Tito, cl Vespasiano, ul nos videmus. Quo loco notandum est, quam graviter irascatur Deus in cos,qui spernunt regnum coelorum nobis a Dei filio praedicatum, el promissum:si tam graviter iratus csl hcbracis, quod spreverint terram promissionis praedicatam a Mose, quae nihil aliud nisi terra cral, el figura regni coelorum.

28. *El initiali sunl Beclphcgor,cl comederunt sacrificia mortuorum.*
29. *El irritaverunt cum in adinventionibus suis, el multiplicata csl in cis ruina.*
31). *El slclil Phinees,el placavit, el cessavit quas satio.*
31. *El reputatum est ci in justitiam, in generationem ct generationem usque in sempiternum.*

Attingit hoc loco David aliud pcccalum populi, cujus historia habetur Num. 25. Nun. ul ibi legimus, filii Israel decepti a filiabus Moab coeperunt fornicari cum eis, cl colere Idolum carum dictum Beclphcgoi : cx quo iratus Dominus jussit suspendi in patibulis omnes principes populi. Sed cum Phinees filius Eleazari, nepos Aaronis Sacerdotis zelo Dei ductus occidisset unum de filiis Israel una cum muliere Madianitide.in ipso actu fornicationis, placatus fuit Deus, ob mentum zeli ipsius loti populo. *El initiali sunl Beclphcgor.* idesl. cl addiderunt filii Israel ad alia peccata, ul initiarentur, sive consecrarentur in honorem Idoli Moabilurum, quod vocabatur Beclphcgor. Dicebatur autem idolum Moabitarum Beclphegor a monte Phcgor, cujus montis mentio lit Num. 23. quasi diceretur *Dominus Phcgor.* *Bahal* enim Dominum significat. *Bahal.el Bchel* idem sunl: sed hcbraci dicunt. *Bahal Phcgor. gracci.Behel Phcgor. El comederunt sacrificia mortuorum·,* id csl. comederunt sacrificia oblata Diis mortuis, non Deo vivo, qui unus verus est Deus: dicuntur aulem Dii mortui, vel ipsa idola, quae voluti mortua oculos habent,el non vidcnl;aures habent.cl non audiunt: vel homines mortui, qui a paganis referebantur in Deos,quales crini in Aegypto Apis,ol Sei apis.apud graocos Jupiter el Apollo;apud romanos Romulus, et alii, ei *irritaverunt eum in adinventionibus suis, et multiplicata est m eis ruina,* idesl. irritaverunt Deum in cultu novorum Deorum, quem ipsi excogitaverunt; non quod ipsi primi fuerint inventores idoli Beclphcgor, scd quod fucrint primi,qui cultum illius idoli a Moabilis acceptum iniroduxe-

runt in populum Israelilicum. *El mulliplicala csl in eis ruina, idesl.* propler hoc pcccalum multiplex ruina ficta csl in populo, plurimis videlicet misere interemptis. *El stetit Phinecs ct placavit, cl cessavit quassatio,idesl,* Phinecs z< lo divini honoris accensus stetit intrepidus adversus impios dcserlores antiquae regionis, cl placavit zelo suo Deum, el sic cessavit inchoata strages in populo Dei: vox hcbraica, *palal,* ambigua csl: nam cl judicare, cl orare, atque oratione placare signific.it. S. Hieronymus primam significationem sequulus verlil,*sidit Phinecs,el dijudicavit.* Septuaginta interpretes sectili Icrram significationem verterunt, *stetit Phinecs, cl placavit:* ulcrquc sensus est verus. Phinecs enim diudicando,el damnando, ac puniendo impios, hoc facio quasi sacrificio Deo gratissimo Deum placavit. *Et reputatum esi ei ad justitiam,* idest, a Deo qui scrutatur conia, cl qui probe novit optimam intentionem Phineos, reputalum esi hoc facium non injusta caedes, sed justa punitio; quae non poenam mereretur; sed laudem, ct praemium: *idque in generationem. cl generationem usque in sempiternum.* Hoc dicit Prophcla, quia propter meritum illius facti, ut habetur Num. 25, stabilivit Deus dignitatem summi sacerdotii ipsi Phinecs, cl posteris ejus in aeternum, idesl, loto tempore, quo duraret resp. Judaica.

32. *El irritaverunt cum ad aquas contradictionis: cl vexatus est Moyses propler cos, quia cxaccrbavcrunl spiritum ejus.*

Transit propheta ad aliud peccatum Judaeorum, quod habetur in lib. Num. cap. 20. ubi populus altercari coepit cum Mose propler aquae penuriam: .Moses aulem perturbatus nonnihil haesitasse videtur dicens, *num dc petra hac aquam vobis poterimus elicere?* percussit tamen bis virga petram, el egressae sunl aquae in maxima copia. Sed Deus subiratus .Mosi propler haesitationem,punivit illum ea poena.ul non introduceret ipse populum in lerram promissionis, sed moreretur in itinere, *El irritaverunt eum.* idesl. hebraei Deum, *ad aquas contradictionis,* idesl, in eo loco, ubi propler aquac penuriam contradixerunt Mosi.et jurgati sunl adversus *eum.El vexatus csl Moyses propler cos,* idest, cl anxiatus est,atque afflictus Moses propler jurgia populi.quia *exacerbaverunt spiritum ejus,* idesl, quia jurgando.cl murmurando adversos Mosem,ad amaritudinem,cl tristitiam adduxerunt spiritum ejus, qui alias alacer, el promptus esse solebat ad omn-a Dei mandata sine ulla haesitatione complenda.

33. El *distinxit in labiis suis:non disperdiderunt yenlcs, quas dixit Dominus illis.*

31. *El commixti sunl inter gentes, el didicerunt opera eorum, et servierunt sculptilibus eorum, cl facium csl illis in scandalum.*

Aliqui conjungunt primam pariem versiculi trigesitnilcrlii,cum versiculo superiore,ut sensus sii, Moses non plena fid·- imperavit potrao, nl aquas funderet, quemadmodum jusseral Deus dicens Mosi, cl Aaroni *loquimini ad petram, cl ipsa dabil aquas:* sed cum distinctione, et dubitatione dixit, *Num dc pelra hac vobis aquam poterimus elicere?* Itaque illud, *distinxit in* labiis suis.signitimre volunl, Moscrn non absolute imperasse petrae, sed distinguendo et videndo verba haesitasse; sic enim hunc locum intellexit s. Augustinus,el auctores graeci Theodorctus, el Eulhymius. Caelorum adversus hanc expositionem duo pugnan l.Unum quod verba sic cxposila non coaerent cum sequentibus, *non disperdiderunt gentes,* etc. Allcrurn, quod verbum lum graeciim.luui hebraicum,tunictiam lalinum,*distinguere labiis.*in aliis locis Scripturio, non signifient dubitare, vel haesitare, sed absolute pronunciare: ps. 65. *lleddam libi vola mea, quae distinxerunt labia mea.* ubi habetur idem verbum graccuui. δια ελλειν quod habetur hoc loco.· ul eliam habetur Num. 30. el Levit. 5. ubi agilur <le promissione voti, vel juramenti. Sic etiam vox hcbraica, X123 *bala,* quae habetur hoc loco, significat loqui, promittere, nroiiunciare, ut patet ex cap. 5. Levit, el Num. 30. supra citatis: nusquam aulem dubitare, vel haesitare.Denique vox latina, distinguere labiis,cl distincte loqui, non videtur ad ambiguitatem, sed ad perspicuitatem potius perlinere. Existimo igitur, salvo meliore judicio,in hoc versiculo inchoari aliam historiam, quae habetur in libro Judicum, ubi legimus, hebraeos non disperdidisse omnes gentes idulolatras e.x terra promissionis, quemadmodum Dominus jusseral, sed habitasse cum illis cl didicisse superstitiones, cl sacrilegia eorum. Ait igitur David, *ct distinxit in labiis suis,* idest,Deus aperte pronunciavil,el reprehendit hcbraeos,quod non exterminaverint gentes.quas *dixit Dominus illis.* idesl. quas ipse idem Dominus jusseral exterminari. Deui. 7. Videlur David alludere ad verba angeli, qui in persona Domini sic loquitur in cap.2.Judicum: *Eduxi vos dc Aegypto, cl introduxi* tii *terram, pro qua juravi patribus vestris, et pollicitus suin.ul non facerem irritum pactum fneiim vobiscum in sempiternum. ita dumtaxat.nl* non *feriretis foedus cum habitatoribus terrae* /iujii·, el *aras corum subverteretis·, cl noluistis audire vocem meam. Et commisti sunl inter gcnles. el didicerunt opera corum, ct servierunt sculptilibus eorum. Id* notum csl ex toto libro Judicum.*El factum csl illis in scandalum,* idesl, m ruinam: ea cmm causa fuit, nl traderentur a Deo in potestatem diversorum rogum idololnlrarum.ul patet et cap. 2. Judicum, vol potius cx loto libro. Justum enim fuit, ul qui Diabolum pro Deo elegerant,traderentur in servitutem corum,quibus Diabolus dominabatur.

35. *El immolaverunt filios suos, ct filias suas Daemoniis.*

36. *El effuderunt sanguinem innocentem, sanguinem filiorum suorum,* el *filiarum suarum, quas sacrificaverunt sculptilibus Chanaan.*

37. *Et infecta est terra in sanguinibus, cl* conln*ininata csl in operibus eorum,cl fornicati sunl in adinventionibus suis.*

Haec non habentur in libro Judicum: tamen vera esse nccesse csl, cum a Spiritu sancio per Prophetam dicantur cl credibile csl ea per traditionem a majoribus ad Davidem pervenisse. Semel Deus verus imperavil Abraham,ul (Ilium immolaret; quud tamen perfici noluit, contentus praeparatione mentis ad obedienlium: Dii vero (alsi, doemoHOS videlicet, inimici crudelissimi generis humani, invidentes Deo lanium servi sui Abrahami obedienliam,non contenti promptitudme voluntatis,re ipsa filios.cl filias sibi sacrificari a propriis p.ircnlibus voluerunt.El lania er.it caecitas hominum, ul non agnoscerent lyraiinidcm doemoniorum.ctquantum inlcresscl inter jugum suave conditoris, cl compedes Ccrreal cl durissimas destructoris.Illud, *infecta est terra in sanguidibus,* in graeco est εφονοη-ονήΒη,ιΰ est.interfecta est terra.Sed in hebraeo est, ιηΐπ f/iec/ienap/r, idesl, *infecta, sive* polluta; sensus autem idem cshdicilur enim terra interfecta, idesl, destructa in sanguinibus, quando ob multitudinem interfectorum, et copiam sanguinis effusi desoletur: sive aulem dicatur terra destructa. sive polluta sanguine, significatur caedes facta filiorum, cl filiarum in sacrificium doemoniorum; sed per verbum, destructa, sive desolata, significatur major caedes,quam per verbum inferia. Illud vero, el *fornicati sunl in adinventionibus suis,* significal spiritualem fornicationem, quam committebat synagoga Judaeorum, quae Deo desponsata fuerat,cum adorabat idola, iliisque tamquam adulteris viris se subjiciebat.Dicilur vero cultus idolorum,propria ipsorum adinventio,quia non eam didicerant a Mose legislatore, sed ipsi per se cogitaverant bonum esse imitari gentes ido lolalras.

38. *El iratus est furore Dominus in populum suum, el abominatus csl haereditalem suam.*
39. *El tradidit eos in manus gentium, cl dominati sunl corum, qui oderunt cos.*
40. *El Iribulaverunt* eos inimici *eorum, el humiliati sunl sub manibus corum·, saepe liberavit cos.*
41. *Ipsi aulem exacerbaverunt cum in consilio suo: el humiliati sunl iniquitatibus suis.*
42. *El vidit,* cum *tribularentur, ct audivit orationem corum.*
43. *El memor fuil testamenti sui, el poeniluil eum secundum multitudinem misericordiae suae.*
44. *El dedit cos in misericordias. in conspectu omnium, qui ceperant eos.*

In bis septem versiculis decantat Prophcla historiam libri judicum, in qua narratur, hebrneos ob peccata sua, quibus Deum ad iracundiam provocabant,traditos fuisse a Deo frequenter in potestatem hostium, Moabitorum, Ammonilarum, Philistinorum, ct aliorum: sed cum ad poenitentiam redirent, solitum quoque fuisse Deum excitare virum aliquem strenuum, per quem liberarentur, ut Jepldc, Gedconcm, Samps nem rl alios. Versiculus 41. ubi dicilur, *exacerbaverunt eum in consilio suo.* non significal in consilio Dei de liberandis Hebraeis, ul mulli existimant, sed in consilio ipsorum Judaeorum, qui saepe consilium inibant recedendi nDro:nam in hebraeo habetur expresse, */n consilio* fpsorum;proin le illud.*suo,* quod apud latinos esi ambiguum,explicandum esi pertextum hebraicum, ubi i ulla esi ambiguitas. Ullimus versiculus, el *dedit eos in misericordias in conspectu omnium, qui ceperant eos.* duobus modis exponi polesl. Primum, ul sensus sit. fecil Deus per providentiam suam, ul qui captivos duxcranl hebraeos, eorum miserenentur, el vel relaxarent, ut fecit Cyrus, el Darius: vel benigne Iractarcnl, ul fecil Nabuchodonosor cum mullis'hebraeis.Ila cxponil Theodorelus. sed exempla hujus misericordiae non facile invenientur, nisi post tempora Davids, el praeterea David dicil, in conspectu omniu n.qui ceperant ens:non cstaulem verum,omnes qui ceperant hebrneos, habuisse erga eos misericordiam, neque ante tempora Dandis neque postea. Videtur igitur probabilior sententia s. August. quam eliam attingit Eulhymius, ul sensus sit, *dedil eos in misericordias,* idcsl, fecil cum cis Deus misericordiam, sive posuil eos m sinu misericordiae suae; *in conspectu omnium, qui ceperant cos,* idest, videntibus, el mirantibus iis, qui eos ceperant: semper enim Deus lam evidenti signo misericordiae suae liberavit populum suum, sive de Aegypto s;ve de potestate Moab laru-n, vel Philistinorum, vel aliorum, ul ne hosles quidem negare possent Deum pugnare pro populo suo:rcliqui versiculi nullam habent difficultatem.

45. *Salvos nos fac Domine Deus noster,cl congrega nos de nationibus.*
46 *Ul confiteamur nomini sancio luo:el gloriemur in laude tua.*
47. *Benedicius Dominus Deus Israel a sacculo, cl usque in saeculum: cl dicet omnis populus, fiat. fiat.*

Haec csl conclusio psalmi, qua precalur Deum Propheta, ul omnem populum fidelem congreget de nationibus, idcsl, reducat omnes dispersos ad coelum piorum,ul omnes simul gratias agant Deo. cumque laudent, el glorieniur in laude ipsius. Existimant quidem aliqui, Davidem loqui de dispersione, et captivitate Babylonica,quam per spiritum praevidebat futuram; sed credibilius csl, cum loqui de dispersione inler gentes,qûae adbuc supererant in terra promissionis inilio regni Davidis, adversus quas gentes mulla ipse bella gessit, ul perspicuum est ex lib. 1. el 2. regum. Concludit postremo David Deum laudans, et dicens, *benedictus sil Dominus Deus Israel* omni tempore, vel potius in aeternum,et omnis populus confirmet benedictionem dicens, *fiat, fiat,* sive *amen, amen.* Atque hic est finis libri quarti secundum hebraeos.

PSA LAIUS CVI.

T 1 T U I, L' S ET Λ H G U M E 5 T U M 1' S A L M I

AUcluja.

Titulus csl. *allcluja,* quam vocem codices hebraici nunc habent in-fine psalmi superioris: sed septuaginta interpretes ponunt eam initio hujus psalmi, quoniam ila in suis codicibus hebraicis invenerunt.Recteaulem titulus psalmi est,allcluja, idesl *laudale Dominum,* quoniam in hoc psalmo laudantur primo misericordia Dei,quae liberat homines a quatuor communibus miseriis, quas paulo post enumerabimus, el ideo quater repetuntur duo versiculi: *clamaverunt ad Dominum, cum tribularemur, el de necessitatibus eorum liberavit eos.el confiteantur Domino misericordiae ejus, et mirabilia ejus /iliis hominum.*Deinde in altera parle psalmi laudatur omnipotentia Dei, quae solo nutu mutat rerum naturas. Dissensio quidem est inter Expositores de quatuor illis miseriis; alii cnim volunt eas esso corporales,el ad populum hebraeorum proprie pertinere. Alii existimant corporales esse, sed perlinere ad humanum genus universum: non ad solos judeos. Alii spirituales esso censent, el liberationem ab illis esse propriam electorum. Alii denique spirituales esse dicunt.et liberationem ad omnes perlinere. Sed videntur sententiae istae facile posse ad concordiam redigi, si dicamus ad litteram de miseriis corporalibus agi, mystice de spiritualibus, el ad genus humanum universum perlinere; sed exempla poni in iis rebus, quae populo hebracorum proprie contigerunt: liberationem vero perfectam ad solos cludos, imperfectam ad omnes perlinere.

EXPLICATIO PSALMI CVI.

1 *Confitemini Domino quoniam bonus:quonidm in saeculum misericordia ejus.*
2. *Dicanl. qui redempti sunt a Domino, quos redemit de manu inimici, el de regionibus congregavit eos.*
3. .4 *solis ortu, cl occasu, ab aquilone, el mari.*

Hacc est praefatio lotius psalmi, in qua David hortatur omnes,qui experti sunl misericordias Domini, ut confiteantur laudes Domini; ac potissimum confiteantur ipsi Domino, quod ipse sil verc bonus,et misericors.el misericordia ejus numquam deficiat. El quidem maxime proprie invitai fideles, quos redemit sanguine unigeniti sui.de manu inimici potenlissimi, a quo captivi tenebantur ad ipsius voluntatem,idesl.Principis lcnebriirum:quosque congregavit in unum, populum in unam Ecclesiam,in unum regnum lilii dilectionis suae,non ex Aegypto vel Babylone.ut olim hebracos.scd *ab ortu solis, el occasu, ab aquilone,cl* mari,idesl.a quatuor Mundi partibus,sive ex loto orbe terrarum, juxta illud Joan. 10. Alias *oves habeo, quae non sunt cx hoc ovili, el illa oportet me adducere, cl* vocem meam *audient, cl fiet unum ovile,el unus Pastor,el* Joan. 11 *Quia Jesus moriturus eral pro gente, el* non *solum pro gente, sed ul filios Dei, qui erant dispersi, congregaret in* unum. Quamvis aulem maxime proprie invitentur fideles, sive ex hebraeis, sive cx gentibus, tamen invitantur eliam gencralim omnes homines, quos quocumque loco, et tempore liberavit Dominus dc quacumque vexatione: nam redemptio in scripturis accipitur passim pro liberatione, etiamsi non fiai pretio interveniente: ilem quos liberavit de immu,idesl,polestale cujuscumquc inimici: denique quos liberavil de quocumque exilio,dc quacumque dispersione, de quacumque extremitate lerrae, el revocavit in patriam, atque ad populum suum congregavit. Porro illa descriptio a solis ortu, et occasu, ab aquilone, ct mari, continet, ut notum est,longitudinem, cl latitudinem terrae: nam longitudo incipit ab ea regione, unde oritur sol; cl desinit in eam. ubi sol occidit: latitudo incipit ab ea parte undo liai ventus, qui dicilur Aquilo, et desinit in eam, quae alluitur mari magno, quod Oceanus vocatur, quae pars Australis etiam dici solet, quia ventus Ausior, Aquiloni oppositus, inde orilur.

4. *Erraverunt in solitudine, in inaquoso,* viam *civitatis habitaculi non invenerunt.*
5. *Esurientes, et sitientes: anima eorum in* ipsis *defecil.*
6. *El clamaverunt ad Dominum cum tribularentur, el de necessitatibus eorum eripuil eos.*

7. *El deduxit cos in viam redam, ul irent in civitatem habitationis.*

S. *Confileantur Domino misericordiae ejus,et mirabilia ejus filiis hominum.*

•J. *Quia satiavit animam inancmiel animam esurientem satiavit bonis.*

Hacc csl prima pars psalmi, in qua explicalur liberatio a prima miseria. Quatuor sunt miseriae communes corporales,cl quatuor eliam spirituales. Corporales miseriae sunl primo fames ct silis,quae oriuntur a slerihlale terrae, vel penuria pluviae coelestis, idest.a principio exlrinscco nolurali:secundo captivitas, quae oritur ab aliena violentia, idesl,a principio exlrinscco volunlario:lcrlio morbus, sive acgrolalio, quae oritur ab interna mala cunslilulione, idesl, a principio interno naturali: quarto, periculum naufragii quod oritur a principio cxlerno naturali, idesl, ab impulsu ventorum, blest, a curiositate hominum, qui non contenti solido elemento lerrae per liquidum eliam iter facere voluerunt.Miseriae quatuor spirituales eae sunl, quae a Theologis dicuntur vulnera naturae,relicta in nobis ex peccato originali.ignorantia in mente, concupiscentia in appetitu concupiscibili, infirmitas in appetitu irascibili, el malitia in volunlalc: quorum vulnerum contraria sunl. prudentia in mente, temperantia in appelilu concupiscibili.fortitudo in irascibili.juslilia in volunlatc.quae dicuntur virtutes quatuor Cardinales. Vide s. Thom, in pari. 2. q. 85. ari. 3. Igilur in hac prima parle psalmi cantatur a Propheta misericordia Dei liberans a prima miseria lam corporali,quam spirituali. Videtur autem alludere ad famem,cl silim.qunm passi sunl hebraei in deserto: sed lamcn doctrina comunis csl, atque ad omnes perlinens, ul supra diximus. Sic igitur ait, *erraverunt in solitudine.* tn *inaquoso,* idest. mulli homines quaerentes patriam suam erraverunt aliquamdiu per inviam, el inaquosam solitudinem.quod Judaeis contingit per annos quadraginta, *etviam civitatis habitaculi non invenerunt,* idesl,longo tempore vacantes non inveniebant viam, quae ducit ad civitatem propriae habitationis, ubi tuto habitare,cl requiescere possent. *Esurientes, el sitientes, anima eorum in ipsis defecit,* idesl,erraverunt in solitudine esurientes, cl sitientes, quia neque panis ibi reperilur, neque aqua: el ideo anima, idesl. vita eorum in ipsis prae fame, cl sili deliciebat. *El clamaverunt ad Dominum, cum tribularentur,* idesl, deficiente omni humano auxilio conversi sunl ad implorandum adjutorium Di i: *cl dc necessitatibus eorum eripuit eos,* idesl, non defuit invocatus Deus,sed pro innata sibi misericordia liberavit eos. *El deduxit eos in viam rectam, ul irent in civitatem habitationis,* idesl.hoc modo eripuit cos dc necessitatibus suis, quoniam ostendit cis viam redam, imo in eam eos deduxit, ul per cam brevi itinere pervenirent ad civitatem suae habitationis. *Confiteantur Domino misericordiae ejus,* idest, juslum esi igilur. ul tanta beneficia misericorditer praestita hominibus, confiteantur Deo Inudem,sive agnoscantur ab omnibus, ul \crc beneficia Dei: ei *mirabilia ejus filiis hominum,* idesl, mirabilia opera Dei exhibita filiis hominum ad eorum liberationem. confiteantur Deo auctori laudem suam, ir. lexlu hebraeo clarius habetur.*Confiteantur Domino misericordiam ejus,* idesl, homines liberali confiteantur Domino misericordiam ejus. Textus graccus utroque modo inlelligi potest, cum vox, E/.εη possit esse lam m casu nominandi quam accusandi: sed res non est magni momenti. *Quia satiavit animam inanem,* idesl.quia mirabili modo alimoniam paravit in solitudine, cl inde replevit animam inanem, homines videlicet jejunos ct esurientes saturavit bonis, idesl, cl eosdem homines valde esurientes non solum pavit, sed eliam satiavit optimis cibis, pane dc coelo Angelorum manibus allato. Haec omnia, ut dixi, de cibo corporali Judaeis pricslilo , possunt salis commode cxponhsed non dubium est quin hoc exemplo docere vehi Propheta omnes alios,qui de errore viae, et a miseria famis, cl silis liberantur, a Deo liberari, et misericordiae ejus gratias debere. Neque dubium esse polesl.qum Propheta respexerit praecipue ad ignorantiam salutis,qua plurimi laborant, cl quasi cxlra viam in descrlo vagantur, esurientes, el sitientes veritatis cognitionem, fontem sapientiae, cl prudentiae. Omnes enim naturaliter ltonum appetunt; neque ullus csl, qui non optet bcaliludincm, ac per hoc eliam noliliam viae,quae ad illam duciUscd lamcn plurimi praeoccupati cogitatione,cl concupiscentia temporalium bonorum, bcaliludincm quaerunt ubi non csl,imo etiam bcaliludinem esse opinantur eam. quae vere non csl, ct ignorantes finem, viam quoque ad cum ignorare coguntur. Ila vagantes, et errantes civitalcm verae habitationis non inveniunt, cl semper esuriunlrquia bona lcrrcna.exigua, cl lemporaha cum sint, desiderium animae immortalis,el capacis infiniti boni saliare nullo modo possunl. Sed ii,quos Deus redctnil dc manu inimici, cl de variis regionibus congregavit, cx magno misericordiae divinae munere agnoscere incipientes caecitatem suam, clamanlad Dominum,cl exaudiunturab co:dirigunlur in viam rectam, qnio ducit ad civitalcm; inb-lligunl finem ullimum esse regnum Dei; cl medium ad finem, esse justitiam ejus; inde esurientes, cl sitientes jusliliam , ad fontem gratiae currunt, coque fonte inierim rcfecli ad civitatem coelestem perveniunt, ubi replentur, el saliantur bonis omnibus,ut ninnquim amplius esuriant,neque silianl in aelernum.

10. *Sedentes* in *tenebris,cl umbra mortis,vinctos in mendicitate, et ferro.*

1] .*Quia exacerbaverunt eloquia De.i,d consilium* /1*llissimi irrilavertiηl.*

12. *El humiliatum esi in laboribus cor* corumiin*firmati sunl. ncc fuit qui adjuvaret.*

13. *El clamaverunt ad Dominum . cum* tribu*larentur , el de necessitatibus eorum liberavit eos.*

1 i *Et eduxit cos de tenebris, el umbra morlisiel vincula eorum disrupil.*

15. *Confiteantur Domino misericordiae ejus, cl mirabilia ejus filiis hominum.*

IG. *Quia contrivit portas aereas,cl vectes ferreos confregit.*

linee est altera pars, in qua proponitur liberatio .1 secunda miseria loin corporali, quam spirituali. Secunda miseria corporalis esl captivitas,per quam miseri Immines clauduntur m obscuris carceribus all-gili vinculis, el onerati ferro. El videtur Propheta alludere ad captivitatem hebraeorum sub diversis persecutoribus (empore Judicum, vel eliam lempore Pharaonis. David enim in psalmis non multum laborat, ul historias ordinem lemporum commemoret, sed tamen hacc eadem transferri, cl compedibus constitutis, quos misericordia Domini poslea liberavit.Explicemus *verba. Sedentes in tenebris. et umbra morlis, vinctos in mendicitate, cl ferro,* idesl, novi alios, qui capti ab oslibus, cl letris carceribus inclusi sedebant in tenebris,el tenebris valde densis,quales signilican lur in scripturis per umbram morlis, ul diximus in explicatione psalmi 22. vers. t. el psalm. 43. vers. 21. qui simul erani alligati vinculis, redacti ad mendicitatem, cl onerati ferreis catenis, el compedibus, illud, *sedentes.cum* sil accusativi casus, non habet, unde regatur. Ideo supplendum, *novi,* aut aliquid simile: nam quod alii dicunt.jungi posse cum verbo praecedente, *satiavit bonis,vel* cum sequente, *liberavit,* nimis durum mihi esse videtur. Illud, *vinctos in mendicitate, cl ferro,* existimo legendum cum distinctione,ul tria sunl membra.et sensus sil, *sedentes linctos, sedentes in mendicitate, el sedentes in ferro,* idesl. in compedibus ferreis. *Quia exacerba ierunt eloquia Dei, ol consilium Allissimi irritaverunt,* idesl, merito Iradili fuerant in captivitatem,el afflicti carcero, tenebris, vinculis, niendicilale,et compedibus,quoniam non obtemperaverunt praeceptis Dei, ei consilium ejus contempserunt. *Exacerbare eloquia Dei,* significat hoc loco, ad iram provocare Deum loquenlem, sive praecipientem, quod facit qui praecepta ejus non servat. Polesl eliam dici exacerbare eloquia Dei qui provocal ad irum ipsa Dei praecepta; quemadmodum enim praecepta Dei coronant observantes, ita puniunl praevaricantes; ac per hoc qui praecepta praevar canlur, provocant adversus se ipsa praecepta. Itaque in his verbis figura quaedam necessario admittenda esl, vel in verbis, *eloquia Dei.* quae accipiantur pro Deo loquenle, cl praecipiente; vel in verbo, *exacerbaverunt,* quasi eloquia idest, praecepta Dei dicantur provocari ad iram.dum praevaricantes puniunl: similis esl figura in verbis sequentibus, *el consilium Allissimi* irrilaveriinl:nam vel consilium Allissimi accipiendum esl pro ipso Deo all'ssimo bene consulente, quem irritaverunt, idesl,ad iram concitaverunt,qui consilio ejus adversati sunl: vel, *irritaverunt,* postium est pro contempserunt, sive spreverunt qui enim aliquem contemnit.hoc ipso cum irrital.idest, provocat ad iram. *El humiliatum esl in laboribus cor eorum,* idesl, superbia cordis eorum humiliata csl ob labores captivitatis,vinculorum,et compedum. Captivi enim, velint. nolint,humiles esse coguntur. *Infirmati sunl. nec fuit qui adjuvaret,* idesl, debiles facli sunl, ul non posscnl resistere adversariis. *Neque fuil qui eos juvaret.* ne nb hostibus caperentur, captivi adducerentur, et in ipsi captivitate duriter liabcrenliir./i7 *clamaverunt od Dominum, cum tribularentur, etc.* flic jam ponitur imploratio divini auxilii, et liberatio lum n carcero tenebroso, lum a vinculis, et compedibus. V: ul ostendat magnitudinem beneficii, addit, *contrivit portas aereas , el vectes ferreos confregit.* Qua metaphora significatur liberatio a captivitate tali, qualis est eorum , qui clausi sunt intra portas aereas, quarum vectes ferrei sunt,ita ut non nisi maxima vi reserari possint. In summo deseri bilur liberatio a captivitate durissima, el maxima. Porro secunda spiritualis miseria esl concupiscentia rerum terrenarum, idesl. honorum, opum, volupiatum, quae concupiscentia inslar catenae,cl vinculorum,ac compedum hominem ita constringit,ul quamvis non ignorel veram foelicilalcm esse quaerendam in Deo,el mortificanda esse membra,quae sunl super lerram: lamen captivus maneat, el progredi non possit,nisi gratia Dei vincula illa discum* pal.Initium liberationis ducendum est ab humilitate. ul homo intelligcns captivitatem suam,e| debilitatem virium suarum, humiliatum habens cor in laboribus, el videns non esse alium qui adjuvet, praelcr unum coelestem Palrem, corde contrito,et humiliato cum intimo gemitu dicat, *Domine vim patior: respice et miserere. Infoelix ego homo, quis me liberabit decorpore mortis hujus?* ul clamat Apust. rom. 12. Aderit enim sine dubio misericordia patris, ct cducel vicium de carcero,el vincula disrumpel, ut homo per gratiam Dei liberatus cum laetitia dicat,*dirupisti Domine vincula mea, libi sacrificabo hostiam laudis.* Psal. 115. Vide exemplum hujus liberationis, maxime a concupiscentia carnalium voluptatum, ex s. August, in line libri octavi, el in principio libri noni Confessionum.

17. *Suscepit eos de via iniquitatis eorum: propter injustitias enim suas humiliati sunl.*
18. *Omnem escam abominata esl anima eorum: et appropinquaverunt usque ad portas mortis.*
19. *El clamaverunt ad Dominum, cum tribula· rcnlur: el de necessitatibus eorum liberavit cos.*
20. *Uisil verbum suum, cl sanavit eos, et eripuit eos de interitionibus eorum.*
21. *Confiteantur Domino misericordiae ejus, cl mirabilia ejus filiis hominum.*
22. *El sacrificent sacrificium laudis, el annuncient opera ejus in cxultatione*

Il icc esl pars Icilia psalmi, in qua narratur tertia miseria corporalis, quae esl morbus, el languor gravissimus.qualis fuil filiorum Israel,cum percussit cos Dominus plaga magna per serpentes ignotos, ita ul plurimi continuo morerentur: sed cum clamarent ad Dominum.liberati sunl:ct eodem modo quicumque a morbis,el plagis variis cruciantur, si Dtindnum serio ex corde, firma llde.cl cum aliti requisitis invocaverint, sine dubio liberabuntur. Sed verba consideremus, atque ca praecipue,quae

non sunl antea explicata. *Suscepit cos de via iniquilatie corum:propler injustitias enim suas humiliait sunt.* Ilie aliquid necessario subinlelligendum esl. nl *vidit Deus quosdam prostratos jacere, el suscepit cos.* idesl, erexit ile via Iniquitatis connu, in qua miseri jacebant: *nam propler injustitias suas humiliati sunl usque ad lerram.* In Inbraico lexlu legitur secundum xersiontm s. Ilie ronymi,stultos *propler viam sceleris eorum,* pro co quod nos habemus, *suscepit eos de via iniquitatis eorum.*Sed voχ,0>*7'AX *αvHim.* Vil.O^HK evflim,quae *stultos* significat, non videtur fuisse in libris antiquis, quos habuerunt sepluaginla inlerproles, sed vox. q Sin *ajale.m.* quod csl, *suscepit* cos, quamvis enim a radice, ','N *ajal.* in dicliona-riis deducatur, *fortitudo, aries, cervus,* el alia id genus: lamen apud sepluaginla interpretes ca vox eliam *suscipere* significal. Hinc enim in titulo psalm. 21. posuerunt. *pro susceptione,quod* esl in hebraeo, ГП'X *ajelelh.cl* sane major tides habenda esl sepluaginla inlerpfelibus.quam omnibus diclionariis. *Omnem escam abominata esl anima eorum, el appropinquaverunt usque ad portas morlis.* Iloc demonstrat gravissimum morbum, qui cum cibum non admittat. quo vita susleolalur, mors immineat nccesse esl. *illisit verbum suum, el sanavit* cos, cxplical modum quo sanavit aegrotos illos dicens, eos sanatos verbo.idesl. jussu Domini, sive Dei voluntate, non a serpente aeneo, vel aliqua alia re creata: non quod res creatae, ul pharmaca.et medicamenta caelera nullam vim habcanl, sed quia vim suam a Deo habenl. el sine Dei cooperatione nihil cfiicerc possunt: Deus aulem sine illis solo verbo, cl imperio suo omnia sanare polesl, cl hoc modo inlclligimus illud Sap. 16. *Etenim neque herba, neque malagma sanavit eos, sed Inus Domine sermo qui sanat omnia. El* patilu ante loquens de iis. qui per aspectum serpentis aenei curabantur a morsibus serpentium ignitorum: *qui enim,* inquil, *conversus est,non per hoc quod videbat, sanabatur, sed per le omnium salvatorem.*Utitur aulem David figurata locutione cum nl, *misit verbum suum, el sanavit* eos.quasi verbum, sive imperium Dei sil persona aliqua de coelo mis sa ad sanandos aegrotos. i\isi forle praedicere voluerit missionem Verbi incarnati ad homines, per quod plurimi sanali sunl a corporali morbo: el a morbo spirituali, idesl, a peccato, nemo sonatur, nisi per ipsum: *non enim esl aliud nomen sub coelo datum hominibus, in quo oporteat nos salros fieri, ul* dicilur Aci. 3. Tertia vero miseria spiritualis csl infirmitas, sive debilitas, ct fragilitas humanae naturae per peccatum corruptae. Mulli sunl enim, qui salis inlclligunl quod sil agendum, el cupiutii interdum illud perficere: sed vires non habenl, vel infirmas habenl, donec induantur virtute ex alto. Saepe eliam taedio,vel languore quodam affecti, omnem cibum renuit anima eorum; quia quamvis jam cos neque error seducat, neque concupiscentia mala illiciat:lamcn non delectat eos icrbum Dei, neque nd coelestia suspirare norunt: cl periculum esi. ne fames eos non ex inopia,sed ex fastidio perimat: neque levis aul rara haec lenlatio esl. ld< o <1 isti clamare debt nl ad Deum, ul sanetur palatum cordis eorum .el assuescam lac divinae consolationis concupiscere: et cum inceperint sapere, quae, sursum sunl, et gustare quam dulcis sil Dominus, non sibi hoc tribuant:sed confricantur Domino *misericordias ejus: cl sacrift cent ei sacrificium laudis, el annuntient opera ejus in exullaiionc.* Divinum enim plane opus csl, non humanum, cum homo solis visibilibus, et terrenis assuetus incipit invisibilia, el coelestia dulciter saperc, cl ardenter requirere.

23. *Qui descendunt mare in navibus,facientes o peralionein in aquis mullis.*
24. */psi viderunt opera Domini,el mirabilia ejus in profundo.*
23. *Dixit. el slelil spiritus procellae: el exaltati sunt /lucius ejus.*
2G. *Ascendunt usque ad coelos, cl descendunt usque ad abyssos: anima eorum in malis labe scebal.*
27. *Turbati sunl. el moli sunl sicul ebrius, cl ornnis sapientia eorum devorata esl.*
28. *Et clamaverunt ad Dominum, cum tribularentur. ct dc necessitatibus eorum eduxit cos.*
29. *Et statuit procellam ejus in auram·, et siluerunt fluctus ejus.*
30. *Et laetati sunl.quia siluerunt: el deduxit eos in portum voluntatis eorum.*
31. *Confricantur Domino misericordiae ejus,* cl *mirabilia ejus filiis hominum.*
32. *Et exnllenl eum* in ecclesia *plebis,et* in *cathedra seniorum laudent* cum.

Haec est pars quarla psa'mi, in qua laudatur Deus ob liberationem periclitantium m mari, ll ijus miseriae non occurrit exemplum in scripturis ante tempora Davidis, sed post illa tempora habemus exemplum in libro Jonae cap. I. cl in evangelic s. Matthaei cap. 8. el Ik el in Actis cap. 27. Explicemus verba, *qui descendunt mare in naribus facientes operationem in aquis mullis, ipsi viderunt opera Domini cl mirabilia ejus in profundo.* idesl.qui navigant mare,ac per hoc operantur in aquis remigando,vel vela tendendo,vel contrahendo.experimento cognoscunt multa mirabilia opera Dei. quae nhis plui imis nola non sunl. ni-i forte ex relatione aliorum, videlicet quanta sil vis procellae; quanta elevatio undarum el fluctuum, quanta vastitas ct profunditas maris, quam ingentia cl frequentia morlis pericula, quantus deniquo limor, el horror invadat pectora hominum, oli .<·> fortissimorum. Proprie aulem dictum est. *qui descendunt mare, in navibus:* non enim, ul quidam interpres psalmorum hoc loco ait, ratione probatum esl,altius esse mare.quam lcrram:sed conlra. probatum est manifesta demonstratione,inferius esse mare, quam lerram, quoniam nlioqui tcrr.>m operirel aqua, cum natura sua ad loca semper decliviora descendat. *Dixit, el stetit spiritus procellae,* idesl. dixit Deus, el dicendo jussit, nl ventus procellae existerai, el continuo procella obedn-ns creatori slelil. idest, cxlilit, exurrexil, exorta esl: non enim, slelil, hoc loco significal quietem,sed e xortum: cl inde *exaltati* sunl /lucius ejus, idesl,

maris, *ct ascendunt usque ad coelos, el descendunt usque ad abyssos,* poelica hyperbole est:quo modo eliam latinos Pocla dixil, *fluclusque ad sydera tollit. Anima eorum in malis tabescebat.id-esl,* iis visis anima navigantium, spiritus videlicet vitalis, vigor omnis in ipsis existons prae timore,el horrore tabescebat. *Turbati sunl. cl moli sunl,sicul ebrius,ct Omnis sapientia eorum devorata csl.* Aptissimis similitudinibus describit Propheta,quid animi gerant homines imminente naufragio: nam neque vires neque consilium suppetit.Vacillant pedes. nutat judicium,imo omnis sapientia,idesl,ars cl peritia navigandi a limorc nimio, quasi absorpta vidclur. *El clamaverunt ad Dominum,* el sic est versus intercalaris,stupra explicatus,el versiculi sequentes facillimi sunl. nisi forte aliquem moveat illud, *cl statuit procellam in auram,* quod significat Ileum convertisse ventum furiosum,in ventum placidum, sive tempestatem, in tranquillitatem,ut magis proprie sonat vox liebraica , *demama.* Illud, *statuit,* cx voce hebraico, Dp> *jakem,* significat proprie, *surgere fecit,* idesl, fecit,ut procella surgercl in auram, hoc csl, mutaretur in auram levem, sive ul paulo ante dixi, in tranquillitatem. Jam vero quarta miseria spiritualis est,ul supra diximus.malilia voluntatis,quae praecipue sita est in superbia, quae regina est vitiorum. El vere cum voulus superbiae exagitare incipil mare cordis humani, lunc extolluntur fluctus desideriorum usque ad coelum: nolae sunl voces illius, qui est llex super omnes filios superbiae, *in coelum conscendam,super astra Dei exaltabo solium meum: ascendam super altitudinem nubium, similis ero Allissimo,* Isaiac II. Ab illo didiccrunl antiqui giganlcs turrim Babel aedificare, quae coelum contingeret, Genes. 11. Ilorum nepoles sunl,qui regna regnis, el imperia imperiis adjungere satagunt,neque ullus est finis cupiditatis eorum: quod si illi ipsi inlrarenl in corda sua,et attente considerarent, quantis cogitationum, suspicionum, timorum, desideriorum praesumptionis quoque, el desperationis procellis continuo agitentur,et tandem demergantur in abyssum:sine dubio clamarent ad Dominum, cl ipse misericors, et pius de tantis periculis liberaret cos: millcrei enim spiritum filii sui in corda eorum,ul doceret eos mansuetudinem.et humilitatem, el eo modo sedatis linctibus desideriorum invenirent requiem animabus suis,cl dcduccl enlur in portum voluntatis suae, idesl. in portum tranquillitatis, quem omnis homo naturaliter cupit. El quoniam hoc csl maximum beneficium misericordiae Dei,jure optimo cantarent,con/Ueonfur *Domino misericordiae ejus, el mirabilia ejus filiis hominum. El exaltent* eum,Deum videlicet.*in ecclesia plebis,* idesl, iu coclu populi lotius congregati ad laudes Domini celebrandas, et non solum io coetu plebis, sed eliam *in cathedra seniorum,* idesl, in consessu majorum principem videlicet populi, cl sapientium Senatorum *laudent eum.*

33. *Posuit flumina in desertum, cl exilas aqua rum in silim.*
31. *Terram fructiferam in salsuginem, a malitia tnhabitantium in ea.*

Hacc est altera pars hujus psalmi, in qua post decantatas misericordias Domini in depulsione quatuor miseriarum, laudat Deum ab omnipotentia el providentia, qua naturas rerum aliquando permutat, qua mutatione manifeste indicat sc verum el solum esse illarum conditorem , cl gubernatorem. Ac primum dicit, Deum aliquando *posuisse flumina in desertum, cl exitus aquarum in silim.* idesl, quando illi placuit,siccasse Humina, el fecisse, ul ubi rivi aquarum abundanter decurrebant, ibi fieret desertum aridum, et siticulosum. *Terram quoque fructiferam verlissc in salsuginem,* idest, in lerram sterilem qualis est lerra operta sale, *a malilia inhabitantium in* eri,idesl, in poenam peccati eorum,qui lerram illam incole·haul. Exemplum hujus mutationis habemus in Genes. cap. 13. ubi dieitur.*elevatis Lolli oculis vidit omnem circa regionem Jordanis, quae universa irrigabatur,antequam subverteret Dominus Sodomam el Gomorram,sicul paradisus* Dominidianc vere terram irriguam, cl fructiferam, instar paradisi,Deus sulphure cl igne de coelo demisso lotam siccavit,el sempiterna sterilitate damnavit, ul legitur in eodem lib. cap. 19.

3'0.Posuit desertum in stagna aquarum,el lerram sine aqua in exitus aquarum.
3G. *El collocavit illic esurientes, et constituerunt civitatem habitationis.*
37. *Et seminaverunt agros, elplanlaveruni vineas, et fecerunt fructum nativitatis.*
38. *Et benedixit eis, el multiplicati sunl nimis,el jumenta eorum non minoravit.*

Haec csl altera mutatio in contrarium, secundum quam Deus, quando voluit *posuit desertum in stagna aquarum,* idesl, fecit.ul m locis desertis, cl arentibus existeront flumina, el (erra quae cral sine aqua, abundarent rivis aquarum.El iniis locis alias incultis, cl desertis fccil ul frequentes homines habitarent, civitates construerent, terrain colerent.fructus inde perciperent.multiplicarentur denique valde, lum homines lum jumenta ipsorum. hoc enim significat illud, *non minoravit jumenta ipsorum,* idesl, fecit ul non esset exiguus numerus jumentorum, sed plenus el copiosus. Ad quam historiam respicial hoc loco Prophela, non csl adeo certum: nam fecit quidem Deus in deserto propter filios Israel cx rupe saxea nasci flumina, ut habernus Num. 11. sed non collocavit illic pnpulum suum, neque sunl illic urbes aedificatae, neque seminali agri, neque plantatae vineae. In terra vero promissionis collocavit quidem populum suum Deus, sed jam anlea erant in ca terra flumina, urbes, agri culti el vineae.Existimo igilur Prophetam respicere ad antiquas historias, cl primordia propagationis generis humani post diluvium, quemadmodum enim mulavil lerram Sodomorum ex irrigua el fertili in aridam cl desertam : sic etiam in aliis locis cxisicre flumina,cl aedificari civitates, et coli campos, el plantari vineas, et propagari homines el jumenta. Quia vero Isnins Piopheta cap. 41. hunc locum psalmi notare vidclur, cum ait, *Ponam desertum in stagna aquarum,ct*

lerram inviam in rivos aquarum, cl verba Isniae 0 s.Ilicron.et aliis inlelligunlur de gentilitate,quae olim deserta, el inculta sine fide, sine lege, sine Prophetis,sine sacerdotio,futura oral per Chrislum irrigua spiritus sancti donis; ideo totorn hunc locum recte s. Augustinus in sensu vcl litterali, vel cerle allegorico exponit de synagoga Judcorurn, et ecclesia gentium ; dc synagoga enim, (piae olim abundabat aquis verbi I)ei,cl vcluli terra foccunda cl cultu proferebat prophetas el sacerdotes, cl habebat allaria,sacri licia, miracula, visiones:nunc deserta cl arida versa est in salsuginem;cl his tribus caret: contra vero gentilitas, quae deserta ct inaquosa cral, conversa est in stagna aquarum, et facta csl foecunda , ac fructibus omnium generum refertissima , idesl, coepit esse populus Domini, ecclesia Dei vivi, gens sancta , regnum sacerdotale, in quo solo verum est sacrificium, veri sacerdotes , vera miracula , vera sanctifica lio, vera sapientia, denique Spiritus sancti charismata omnia.

39. *pauci facti sunl,el vexati sunl a tribulatione malorum el dolore.*
10. *Effusa csl contemptio super principes, cl errare fecil cos in invio, cl non in via.*
11. *El adjuvit pauperem de inopia, el posuil sicul oves familias.*
12. *Videbunt recti, el laetabuntur, el omnis iniquitas oppilabit os suum.*

Docet nunc prohela, nihil in terris esse perpetuum aut stabile. Nam illi, quos Deus aliquando benedixit cl benedicendo multiplicavit, paulo post exigentibus peccatis eorum imminuti sunt, el ad paucitatem redacti, cl qui paulo ante florebant omnibus bonis, lidem coeperunt angustiis cl persecutionibus premi: nec solum privatis hominibus hoc accidit, sed eliam principibus.quos Deus propier eorum peccala contemptibiles reddidit, quoniam sapientia, ac prudentia cos privatos permisit in mullis,magnisque rebus errare.Sed eodem tempore non defuerunt viri probi.quos Deus sublevavit dc inopia el pavit, ac rexit ul proprias oves.Ex quo facium csl per divinam providentiam, ul tandem viri jusli laetarentur, el iniqui confusi rema nerent. Hoc autem, quod dictum est gcncralim de providentia Dei erga genus humanum,potest eliam dici dc providentia Dei speciali erga ecclesiam, quae brevi tempore crevit, el paulo post per schismata, el haereses imminuta est. cl vexata atque alllicla, cl principes ejus, idesl. Episcopi,cl sacerdotes contemptibiles redditi, quia mulli eorum longe recessissent a via majorum suorum, qui in omni sanctitate, et justitia populo suo praeluxerant. Cacterum non tam imminuta csl ecclesia,quin muli eliam manserint, tum cx principibus, tum ex privatis, lum cx sacerdotibus, tum cx laicis, viri sancti, quos Deus bonis spiritualibus ditavit, et ul proprias oves ad optima pascua duxit cl crescere fecit,sed verba consideremus.El /muci *ficti sunl,* idest, cl poslea cum mullum crevissent, vicissim minui coeperunt: *El vexati sunl a tribulatione malorum, cl dolore,*idesl,et cum aliquamdiu prosperitate vigente lacti fuissent, coeperunt vexari a tribulatione cl dolore ob mala, quae illis advenerunt. Illud enim,*malorum.*non significat malorum hominum, sed malarum rerum,idest,calamitatum, aerumnarum,infortuniorum.*Effusa* esi *contemptio super principes.* Recte editio vulgata correcta est loco: nam vitio librariorum legebatur *contentio* in omnibus fere lalinis codicibus. Sed cx textibus graccis, et hebraicis,ex lectione vclerum Hieronymi, Augustini, el aliorum, certum esi legi debuisse, e/J'usa *csl contemptio:* accedit eliam, quod hic idem versiculus legilur apud Job cap. 12. vers.21. *Effundit despectionem super principes·,* el credibile esi.Davidcm ex Job hunc versiculum accepisse. Gravis hacc poena e»t, lum populis, tum principibus, cl magni criminis praecedentis indicium, quando Deus effundit contemptionem in Principes, idesl,providentia sua facit,ul principes sive ecclesiastici, sive saeculares sint valde contemptibiles. Illud enim verbum *effundit,*significalabundanliam, sive magnitudinem contemptionis: tunc enim laxatur disciplina, el omnia in delcrius ruunt.El *errare fecil cos in invio,et non in* vta:haec c>t causa contemptus, quia principes ob sua, el populi peccata deserti lumine sapientiae el gratiae per devia incedunt, cl non per vias redas, idest, vitiose vivunt, exemplo malo populum scandalizant,vcl clinm leges iniquas constituunt,favent malis,vexant bonos. Dicilur aulem Deus eos errare facere, quia in poenam peccati non cos illuminai,neque bonam voluntatem cis inspirat. S.August.iu episl. 105. ad Sixlum, Non obdural Deus infundendo malitiam, sed non imparliendo misericordiam cl tr. 52. in Joan. Sic cxcaecat, sic obdurat Deus deserendo, ncc adjuvando,quod occulto judicio facere polesl, iniquo non polesl. El lib. 1. ad Sunpl. q. 2. Non ab illo irrogatur aliquid , quo sil homo deterior , sed lanium quo sit melior non erogatur. D.-nique lib. de gratia, cl libcro arbitrio c. 23. Quando auditis dicentem Dominum, *ego Dominus seduxi Prophetam illunr.in* co quem seduci permittit,mala ejus merita credite. *El adjuvit pauperem de inopia,* idesl. sicul Deus superbos Principes errare permittit, cl contemptibiles reddit: sic c contrario pauperes, et humiles adjuvat, cl dc inopia sive temporali, sive spirituali sublevat. *El posuil sicul oves familias,* idest. posuil Deus familias pauperum justorum sicul oves, ita ut eas cl multiplicaverit, el in unum congregaverit,e.t Pastorem cis dederit, el singulari providentia gubernaverit. *Videbuntjusti, el laetabuntur, el omnis iniquitas oppilabit os suum ,* cx hac providentia Dei tandem liet, ul jusli laetentur , el cx laetitia exultent, cl laudent Deum, *et omnis iniquitas,* idest, omnes iniqui obmutescant , nec audeant ullu modo contradicere. Id vero quamvis aliquando conspicialur in particularibus judiciis : tamen absolute, ct universe apparebit iu judicio universali.

43, *Quis sapiens, cl custodiet hacc, cl inlelliget misericordias Domini?*

Haec csl conclusio totius psalmi, in qua colligit Propheta cx dictis illum esse vere sapientem, qui

observabit. el custodiet *in* corde suo supra dictas vicissitudines rerum , cl intelligel quemadmodum in omnibus apparent ineffabilis misericordia Domini erga pios homines , cl timentes Deum: dicit aulem, *quis sapiens,* quoniam paucorum esi ista sapientia, cl stultorum infinitus est numerus.

PSALMUS CVii.

PARATUM COR MEUM DEUS

Ilie psalmus non eget explicalione:conslat enim ex parle extrema psalmi quinquagesimi sexti, el quinquagesimi noni.Curantem psalmus hic additus sil ad alios, cum nihil novi contineat,ratio videlur fuisse, ut comploretur numerus centum quinquaginta psalmorum : nisi forte subsil aliqua ratio magis recondito , quam mihi falcor nolam non esse.

1» SALMUS CVIII.

'I I T li I. i: S ET ARGUMENTE .11 1' S Λ L M I

In finem Psalmus David.

Non desuni cx recenlioribus,qui hunc psalmum exponant ad litteram de persecutoribus David,quales fuit Doeg Idumaeus,Acbiiophcl,el alii:sed cum nulla liai in titulo mentio persecutorum David; ct velcres expositores, Chrysoslomus, Ilieron. Aug. Teodor, cl Eulh. simpliciter de Juda proditore, el Judaeis exponant, cl sanctus Petrus in Actis Apostolorum cap. 1. <le Juda proditore,psalmum hunc scriptum esse confirmet: nos quoque de Juda, el Judaeis psalmum totum simpliciter exponemus. Igitur argumentum psalmi csl prophetia per modum imprecationis adversus Judam, cl Judaeos Christi persecutores.

EXPLICATIO PSALMI CVIII.

1. *Deus laudem meam ne tacueris, quia qs peccatoris, et os dolosi super me apertum esi.*

Verba Christi sunl similia illis.quae habentur in evangclio Joan. 17. *Clarifica me tu Paler.* Rogat igitur Christus homo Deum Patrem,ul laudem ejus, idest,innocentiam,charilalem.aliasquc virtutes non taceat, quod impletum csl per apostolos Spiritu sancio plenos,qui omnibus linguis toli mundo Christi laudes praedicaverunl;implelum quoque esi per sequentes martyres, el confessores,el Doctores.qui vel sanguine, vel moribus, vel litteris, vel miraculis, vel praeconio vocis Christi encomia omnibus saeculis.el omnibus gentibus nunciavcrunl. Reddit deinde causam,cur gloriam istam a Deo pclal;quoniatn non desunt, qui eam falsis criminationibus obscure conentur. *Quia,* inquil, os *peccatoris, et os dolosi.* Caiphae, videlicet et Judae, vel generalira populi Judaici, super *me apertum est,*dicit autem *peccatoris el dolosi,* quoniam persecutores Christi odio, cl invidia pleni erani, ct tamen dolo simulabant amicitiam, cum dicerent, *magister* sci*mus quia verax es.et viam Dei in veritate doces.* etc. Matthaei 22. itaque peccatores erani, quia o·derant quem diligere debuissent, el dolosi erani, quia fingentes amicitiam capere volebant in sermone, vel alii peccatores erant manifesti, qui aperte blasphemabant *eum seductorem esse, el in Beelzebub ejicere Daemonia·,* alii dolosi erant, ac. per hoc peccatores occulti, qui sub specie Inlerrogilionum, quasi discere cupientes, insidiabantur famae, el vilae ejus. Ex hebraeo nonnulli vertunt. *Deus laudis meae,* quia legunt in hebraco, *elohe,*non »ΠζN* *elohim.* sed falluntur: nam vox, *elohe,* non semper csl in regimine, sed est unum ex nominibus Dei. ut s. Hier, «locet in epistola ad Marcellam; adde quod nec septuaginta interpretes, nec s. Hieronymus agnoverunt istud regimen in nomine Dei, ul palet cx versionibus ipsorum. S. Ilier. cx hebraco vertit, *Deus laudabilis mihi* ne

laccas.Sed vox hebraea, ΙΠ^ΠΠ *Ihehillalhi,signi-* lient, laus mea, vel *laudem meant·,* non enim hc- braci declinant nomina per casus. Septuaginta in- terpretes intellexerunt ea vocc signilicaii, *laudem meam.* S. Ilieron. nutem significari credidit, *laus* mea, el ideo reddidit,*laudabilis mihi:* idem enim est,*Deus csl laus mea,et,Dene csl laudabilis milii,* Latinus interpres graccam lectionem secutus csl, qu<ic reprehendi non polest, cum hcbraicac lectio- ni aptissime conveniat. Illud, *ne tacueris,* opponi- tur illi, os *peccatoris apertum est:* aequum csl, ut veritas non taceat, quando falsitas clamat.

2. *Loculi sunl adversum me lingua dolosa,el ser- monibus el odii circumdederunt mc, el expu- pugnaverunt me gratis.*

Déclarai quod dixit, os *peccatoris, et os doloni apertum* csl super *me. Apertum* csl, inquil,os *do- losi,* quia loculi sunl adversum me lingua dolosa laudantes,ul magistrum bonum,ct inierim insidian- les mihi, ul caparenl in sermone: apertum quoque est os peccatoris,quia *sermonibus odii circumde- derunt me,* man Testantes verbis apertis odium quod gerebant in corde, dicentes, *non csl hic ho- mo a Deo: ecce homo vorax, cl potator vini: tol- le, lolle,cruciHge eum.* Sed sive dolosa lingua,si- vi· sermonibus odii me oppugnarent,*gratis me op- pugnabant,* quia sine ulla justa causa, cum redde- rent mala pro nobis. Illud, *expugnaverunt.* posi- tum csl pro *oppugnatorunl.Nerbmn* cmm hebrai- cum el graecum, bellare cl pugnare signilicat. In eadem significatione ponitur hoc verbum in psalm. 128. *Saepe expugnaverunt me a juventute mea, etenim non potuerunt mihi.*ubi illud, *non polue tunl mihi.*demonstrat,expugnaverunt,positum es- se pro, pugnaverunt.

3. *Pro eo ut mc diligerent,detrahebant mihi.ego aulem orabam.*

Explicat ultimam illam particulam, *gratis,* nam rum rependere deberent amorem amori, illi vice dilectionis detrahebant mihi; ego lamen non red- didi mala pro malis.sed orabam Deum pro illis. Id aperte fecit Dominus in ciuce.cum ait.paler *ignos- sce illis:* sed credibile csl, id eum occulte fecisse quotiescumque detractiones tiudiebal. Ex hebraeo s. Hier, vertit, *pro eo quod eos diligebam,*ubi nos habemus,pro co *ul mc dilige.renl.Sed* vox Hebrai- ca ambigua est: polesl cniin esse nomen, ut csl in sequenti versiculo, cl significare, *dilectio mea,* cl polesl esse verbum, cl significaro, *dilexi,* vel *di- ligebam·,* nam a verbo, 2ΠΧ *ahab,* quod est dili- gere, fit, *ahabalhi,* quod *dilexi.* cl, *dile- ctio mea* significare polesl. Graeca vox, αγαπαν με, quae signilicat,*diligere* me,est etiam ambigua, ct polesl accipi tam acine, quam passive, pro *dili- gere me,* idest, pro dilectione, quam eis impende- bam; cl pro diligere me.idesl,pro dilectione,quam mihi debebant: sed latinus interpres sustulit islam ambiguitatem, cl vertit, pro co *ul me diligerent,* cl hanc inlelligenliam sequuli sunl expositores ve- teres,lum graeci,ul Chrysoslomus,cl Thcodorelus, turn lalini.ul Hieronymus el Auguslinus.Ilaque ve- teres expositores vulgatam lalinam versionem susi expositionibus probaverunt.

4. *El posuerunt adversum me mala pro bonis,et odium pro dilectione mea.*

Idipsum clarius repetii,quasi dical, rependerunt mihi maledictionem pro benedictione, odium pro amore,vulnera mulla pro curationibus mullis,mor- tem corporalem pro vita spirituali.

5. *Constitue super eum peccatorem, el Diabolus slel a dextris ejus.*

Transitum facit Prophela ad Judam, quem prae- videbat *ducem futurum eorum,qui comprehende- runt* Jesum.ul loquitur s. Petrus Actorum 1. el per modum imprccanlis praedicit, quae illi eventura prospiciebat. Ac primum, inquit, *constitue super eum peccatorem.*idesl.noluil Judas super se Chri- stum Dominum utique justissimum,cl mitissimum, ideo constitues super eum spiritum avaritiae, cui serviet infoeliciler usque ad mortem. Judas enim servire voluit mammonae; ac per hoc servire non potuit Christo, *quia nemo polesl duobus Dominis servire.* Mallh. 7. Porro spiritus avaritiae iniquis- simus est,cum honorem Deo debitum idolo Iribual, dicente Apostolo ad Ephes. 5. de avaritia,*quod csl idolorum servitus. El Diabolus* slel a *dextris ejus.* idesl, ct Diabolus cnl dux ejus in operibus malis, cl illi perpetuo assistet.vel potius tamquam canem nllicatum vinculo cupiditatis illum trahet,clad no- cendum proprio eliam magistro incilabit. Sanclus Augustinus per peccatorem praepositum Judac.in- lelligil eumdem diabolum, qui tamquam ejus Do- minus stabat a dextris ejus. Idem sanclus Augusti- nus recte monet. Judam gessisse personam Iotius synagogae: quemadmodum sanctus Petrus gerebat personam Iotius Ecclesiae;el ideo, quae hic dicun- tur de Joda, illa quidem convenire,sed convenire eliam cl illustrius Ioti synagogae, quae recusans habere Christum regero,habuit diabolum el Caesa- rem, el ejus loco Pilatum.

6. *Cum judicatur, exeat condemnatus, cl oralio ejus fiai in peccatum.*

Praedicit nunc Prophela infoelicissimum exilum Judae.nd quam prophetiam respexisse videlur Do- minus Joan 17. cum ail, *quos dedisti mihi custo- divi, el nemo cx iis periil.nisi filius perditionis,* ul scriptura impleatur. *Ergo,* inquil. cum *judica- tur* a Deo in exitu dc hac vita, *exeat,* idesl, exibit condemnatus, et si forte oraverit Deum,oratio ejus non solum non impetrabit remissionem peccati, sed ipsa oratio fiet illi in peccatum. Cur oralio Ju- dae facta sil illi in peccatum.rationem reddit s.Ilie- ron.quia oravit sine spe indulgentiae,cl desperans laqueo sc suspendit. S. Augustinus dicit faciam es- se in peccatum, quia non csl facia per Christum mediatorem. Eulhyinius addii faciam esse in pec- calurn, quia Judas, el eliam caelcri persecutores Christi orabant Deum pro exterminatione nouiiuis

Christiani. Posset *etiam addi.* Judae orationem fuctam esse in peccatum, quin Judas non a Deo, sed a diabolo auxilium petiit. Diabolus nutem suspendium illi suasit. Quo loco admonendi sunl lectores, orationem peccatoris, non semper esse peccatum, sed saepe multum valere ad remissionem peccatorum, ul inlelligi potest cx oratione publicani Lue. 18. tunc aulem fleri in peccatum, cl vere esse peccatum. cum is qui orat.vel non orat quem debet orare, id est, Deum verum sed idola, vel diabolum: vel non orat pro re bona, quam aequum est a Deo peti,sed pro re mala quae Deo displicet,ut pro ruina inimicorum: vel non orat per unicum .Mediatorem, qui est Christus, sed per merita sua quae superbe se habere praesumit: vel denique non orat tum spe, aut fido, aut aliis necessariis bonae orationis comitibus: eadem quae hic dicuntur de Juda.conveniunt Judaeis.quorum ille typum gerebat. Judaei enim qui credere nolunt in Christum exeunt de hac vila condemnati ad mortem sempiternam, cl oratio corum, quam assidue fundunt in synagogis suis, sil illis in peccatum, quia non orant Patrem per Filium, cum nec Filium, nec Patrem noTint, et quia postulant quae Deo non placent,excidium videlicet Christianorum,ct celerem adventum Anlichristi, hunc enim illi pro Chrislo recipient,ut dicilur Joan 5.

7. *Fiant dies ejus pauci,cl Episcopo!um ejus ac- . cipiul aller.*

Hic est locus, quem s. Pcirus allegavit Actor. 1. ul ostenderet necessarium fuisse, ul in locum Judae aliquis substituetur; el cum omnes apostoli cl discipuli judicio s. Petri acquieverint,ac per hoc unanimi consensu locum istum p-mbni dc Juda intellexerint.nemini licet aiiler cxponcrc. *Oporlel,* inquil Apostolus Petrus Act. 1. *impleri Scripturam, quam praedixit Spirilus sancitis per os David,de Juda, qui l'ail dux eorum, qui comprehenderunt Jesum.* Videmus aulem impletum fuisse hoc vaticinium in Juda perfectissime: nam facti sunl dies cjus pauci, sive cum s. Augustino inlclligamus dies aposlolatus, sive cum s. Hieronymo dies vitae.sive cum Eulhymio dies ejus posl peccatum commissum. *Ei Episcopatum,* idesl. aposlolalum *ejus accipiat aller,* .Matthias videlicet, qui omnibus modis erat alter, idcsl.non consanguineus,non familiaris, non amicus, non similis vitae, ac morum. Nomen episcopatus, in hebraeo esi, "HpD *pekuda,* quod ab inspiciendo, cl visitando deducitur. Debel enim episcopus assidue inspicere, et visitare oves suas, dc quibus lationem Domino redditurus est.Id quod, qui longe absoni ab episcopatu suo certe praestare non possunt. Hoc idem impletum csl in Judaeis: nam po»l Judae peccatum pauci fuerunt dies Judaeorum m Episcopatu, idesl, in sacerdotio, sive ponlitlcalu: et Episcopatum corum acccpil alter, quia translatum csl sacerdotium Aaronicum ad sacordolium secundum ordinem Melchisedec!) , cl nulli sunt hodie poni fices Judaeorum,cl mulli sunl pontifices Christianorum.

8. *Fianl filii ejus orphani, et uxor ejus vidua.*

Ne quis forte existimaret,Judam condemnandum ad poenam aliquam, vila durante, cl ul flcrcnl dies ejus pauci in episcopatu, non in corpore, Prophela declarat dies ejus fuluros eliam paucos, ob imminentem veram mortem,per quam lilii ejus orphani, el uxor vidua remaneret. Quod impletum est, quia eadem die laqueo se suspendit, cl non diu poslea in excidio Hicrosolymac omnes fere viri interierunt, el relicli sunl plurimi orphani, cl plurimae viduae.

9. *Nutantes transferantur filii ejus, cl mendicent; el ejiciantur de habitationibus suis.*

Explicat aerumnas filiorum Judae, ac dicit, cos instabiles vagaturos cl mendicaturos in aliena regione,quoniam ab habitatione sua ejicicntur.Inhebraco paulo aliter leguntur ultima verba hujus versiculi. Sic enim verlil s. Ilieron. El *quaerantur iii parietinis suis.* Sed septuaginta Interpretes, quos lalinus sequilur, non legerunl in hebraeo. *darcsciu,* quod signilicat *quaerere,* **sed,** *<jaresciUf* quud significat ejicere. Et ul saepe diximus , lectio , quam habuerunt in suis codicibus septuaginta seniores, omnino praefetenda csl lectioni ltabbinorum. Illud in *parietinis* suis, oplime translatum est a scptuaginla interpretibus εζ των οιζοπεων αυτών, idesl,eæ *ruinosis habitationibus suis.* Nam idem significant parietina, idesl, domus dirutae, ubi soli remanent parietes. Particula eæ.quam habent septuaginta interpretes, habelur salis aperte in hebraeo, quamvis s.Hieronymus verterit *in:* quoniam particula, ·ρ min,uIrumque significare potest, sed frequentius accipitur pro *cx,* vel *ab.* Itaque sensus nostrae lectionis csl, quod Judae filii, el caelcri Judaei, non solum non permillcnlur habere integras domos,quia Hierusalem evertenda crat.sed ejicientur eliam de habitationibus dirutis.ut ne ruinas quidem domorum suarum possidere eis liceat, quod implclum esse res ipsa leslalur.

\0.Scrutetur fbeneralor omnem substantium ejus, el diripiant alieni labores ejus.

Redditur hoc locoYalio cur filii Judae, el Judaei caelcri sunl fuluri pauperi imi, ac plane mendici: quia videlicet credilores corum quibus solvendo non erunt, diligentissime quaerent, el accipient substantiam eorum; cl si quid superfuerint ex labore eorum quaesitum.diripient alieni.milites scilicet Tili Imperatoris, qui (ul scribit Josephus hb. G. de bello Judaico cap. 15.) scrutabantur aurum eliam in visceribus hominum, ad hunc finem illos dissecantes. El haec quidem olim passi sunl Judaei. sed nunc foeneralores effecti ex bonis pauperum Christianorum dilescunl. Illud, *scrutetur.* nunc csl in codice hebraico. VJpp *jenakkes,* quod *illaqueare,* vel *irretire,* significat. Sed septuaginta. et s. Hieronymus, qui verterunt *scrutetur,* videntur legisse, *jebakkcs,* quod est, *diligenter quaerere* ; proinde posl tempora s. Ilie

ronymi, locus hic \ilio libraliorum corruptus videtur.

II. Non *sil illi adjutor,* nec sil *qui misereatur pupillis ejus.*

El hoc manifeste impletum est in Juda, cl in Judaeis: Judas enim ad principes sacerdotum accessit, et pecunias retulit, ac se peccasse confessus, nihil auxilii vel consolationis accepit, responderunt enim: *quid ad nos'! lu videris,* Matlh. 21. Quare rejectus a sacerdotibus, et a Christo veniam non sperans, abiens laqueo sc suspendit. Porro Judaei a romanis obsessi neminem habuerunt, qui cos juvare auderet.

12. *Fianl nali ejus in inlerilum in generatione una deleatur nomen ejus.*

Praedicit Prophela, filiis Judae mortuis delendum omnino nomen ejus in generatione una, quia videlicet non remanebunt filii filiorum, idesl, secunda vel tertia generatio. El hoc quidem de filiis carnis Judae implclum esse credimus: sed scimus eliam adimpletum in filiis spiritualibus. Nam aliorum aposlolorum mulli numerali sunl filii (iliorum, quos illi per Evangelii praedicationem in Chrislo genuerunt: et posteritas eorum in aeternum manebit. Judae vero spiritualis posteritis nulla est: Judaei vero quamvis non omnino cxlincti sint, periit tamen in generatione una regnum, sive respublica eorum: nam post eversum Hicrosolymam dispersi fuerunt in gentes, el nunc impletur in cis quod praedixit Osce Prophela cap. 3. *Quia dies mullos sedebunt /ilii Israel sine rege, cl sine principe. et* sine *sacrificio. el sine Ephod, el sine Teruphim.* Itaque illud, *interitum,* signilicat inlerilum populi, sive regni, ul non sint amplius unus populus, sive regnum, sed homines dispersi per omnes populos el regna. Ex hebraeo s. Hieronymus verlil, *fiai novissimum ejus intcritus. in generatione al lera deleatur nomen ejus.* Sed sepluaginla non male verterunt, *fiant nali ejus in inlerilum. in generatione una deleatur nomen* ejus. Nam vox iiebraca, *acharilho,* signilicat ad litteram, *reliquiae ejus,* sne, quod posl cum remancl. El quamiis possit hoc significarp *novissimum ejus,* ul verlil sanctus Hieronymus , quia novissimum poslea erit : tamen rodissime verterunt septuaginta interpretes , *nali ejus* , idest , reliquiae ejus, sive posteritas ejus. Illud quoque, *in generatione una* , rcclc interpretalum est , quoniam sepluaginla non legerunt, ΊΠΚ *acher.* idcsl, *altera* , ul legit s. Hieronymus, sed, "qns *cchad,* idcsl, una; lilcrac enim simillimae sunt, ct facile fuil librariis unam lilcram pro alia ponere.

13. *In memoriam redeat iniquitas patrum ejus, el peccatum matris ejus non deleatur.*

Addit Prophela ad calamilales Judae, cl Judaeorum, cl peccata parentum in cis puniantur. Vocal aulem paires non soluin palrem ejus naturalem, sed omnes cos hcbraeos, qui peccaverunt in deserto, cl poslea in terra promissionis; vocat vero matrem, non tantum malrcm propriam, sed integram Synagogam, sive ipsam civitatem Hierusalem, de qua dicilur Thrcn. 1. *Peccatum peccavit Hierusalem.* Quod aulem hic dicit Prophela, significavit eliam Dominus, Matlh. 23. cum ait, ul *veniat super vos omnis sanguis justus, qui effusus esi super terram a sanguine Abel justi usque ad sanguinem Zachariae filii Darachiae, quem occidistis inter templum el altare. Arnen dico vobis, venient haec omnia super generationem istam.* El hoc ipsum imprecati sunl impii Judaei filiis suis, Matth. 27. *Sanguis ejus super nos. el super fdios nostros.* Neque repugnat haec Sententia verbis Ezechielis cap. 18. *Filius non portabit iniquitatem patris.* Ezechiel enim loqu lur de filiis, qui non imitantur peccata parentum; psalmus aulem loquitur de filiis qui peccata parentum imitantur. Deus enim irritatus peccatis parentum. cxpeclal quidem filios ad poenitentiam , sed si illi pergant parentum iniquitates imitari, cl sic implere mensuram patrum suorum. tandem omnes exterminat non solum considerans peccata praesentium: sed etiam praeteritorum. Atque hoc est. quod Exod. 20. Deus dixit, cum legem populo duret: ego sum *Deus luus fortis zelotes, visitans peccata parentum in fdios in tertiam cl quartam generationem eorum, qui oderunt* me. Vide de concordia harum scripturarum s. Thomam in 1. 2. qu. 87. ari. 8. cl Theologos caelcios apud magistrum sententiarum hb. 2. disl. 23.

11. *Fianl contra Dominum semper, el dispereal de terra memoria eorum, pro eo quod non est recordatus facere misericordiam.*

Repetit quod dixit de peccatis parentum, cl eleganter opponit memoriae peccatorum memoriam gloriae Judae, cl Judaeorum: quasi dicat. Vivet coram Deo memoriam peccatorum patris cl matris ipsorum, ul poena semper maneat cl contra dispercal dc lerra memoria gloriae, cl foelicilalis ipsorum. Illud enim, *contra Dominum,* significat coram Domino, sive ex opposito oculorum Domini, ul semper videantur a Domino peccala illa: haec enim est vis vocis hebraicae, *neghed. elgroe-* eae, ενάντιων. Illud aulem, *memoria eorum,* non signilicat simplicem memoriam personarum, sed faustam commemorationem. Viget enim commcmoratio aliorum Apostolorum, quae quotannis renovatur cum honore. cl laudibus ipsorum. Judae commemoratio nulla fil, cl si quando nomen ejus pronunciandum est. cum cxecralione cl horrore pronuncialur: sic etiam gentis Judaeorum nulla fit commemoratio nisi cum contemptu, ul geniis vilissimae, quae ubique servit. Addil Prophela causam lolo calamilalum Judae, cl Judaeorum. *Quoniam,* inquil, *non est recordatus facere misericordiam:* nam ul scribit b. Jacobus cap. 2. *Judicium sine misericordia illi, qui non fecil misericordiam.* Hoc enim fuit peccatum Judae, quod cum videret principes Judaeorum fuere adversus Christum , ipse nulla misericordia mulus

erga innocentem magistrum, cl Dominum suum, crudelissime illum tradidii capiendum , cl occidendum.

U. *El persecutus est hominem inopem,ct mendicum,cl compunctum corde mortificare.*

Explicat Propheta in quo sila fuerit crudelitas Judae, cl populi Judaeorum, quia videlicet persecutus csl Christum, *hominem inopem, cl mendicum, cl compunctum corde mortificare,* idcsl,ad cum morii tradendum.Sanctus Auguslinus non audet haec dc Christo exponere, quia Chrislus non potest dici *compunctus corde,cum* compunctio sil propria eorum, quorum csl poenitentia. Ideo per hominem *compunctum corde,*inlclligil Apostolos, cl alios fideles,quos Judaei usque ad mortem perscculi sunt. Sed quia sanclus Hieronymus, Thcodorclus, Eulhymius cl alii de Chrisio haec omnia inlclligunl, cl texlus ipse quodammodo nos cogit, ut hunc versiculum de Christo potissimum exponamus;dicendum csl Christum dici *hominem inopern,* qu a cum css··! dives, *propter nos egenus factus est.* ul nos inopia sua locupletare),ul dicil Apostolus 2.Corinth 8. Dici cliam *mendicum,*qui i cx aliena misericordia in hoc mundo vivere voluit, ul verbo Dei praedicando.el orationi pro nobis faciendae totus iicumbcrdplici deniqoicom/nincfuni *corde,* non compunctione culpae,sed compunctione poenae,el anxietatis ,oc sollicitudinis,qu im pro salute generis Immani assidue in corde gerebat, Aotalur aulem in his verbis summa crudcltlas;nam qui hominem occidcrc quaerunt,vel moveri solent ab iracundia ob injuriam acceptam,vel a cupiditate spoliandi divitem, vel ab invidia alienae foelicilatis; Chrislus aulem mitis, cl humilis corde, nemini faciebat injuriam;el cum ossei adeo contemplor bonorum hujus mundi, ul voluntarie mendicus facitis esset non habebat unde oculos cupidorum provocaret. Denique cum assidue hominum pcccala deflerent, ct ad poenitentiam agendam,ad fochcilalem mundi spernendam, ad bona coelestia desideranda hortaretur, nulla erat causa, cur cum ad mortem ullus quaeret.

1G. *El dilexil maledictionem , ct veniet ei , el noluit benedictionem cl elongabitur ab eo.*

.Vmo est qui diligere possit maledictionem, vel odio habere benedictionem,si sub ralione maledictionis cl benedictionis voluntati proponantur: sed dicilur homo diligere maledictionem, ct nolle benedictionem, quando ipse sibi causa est, malis suis operibus, cur maledicatur, cl non benedicatur. Sic Judas tradendo Christum Judaeis ob cupiditatem modicae pecuniae, dilexil maledictionem, quia ipse sibi causa fuit cur malediceretur a Deo: cl ipse idem deserendo Christum, in qua benedicendae erant omnes generationes; noluit benedictionem. quia ipse sibi causa fuit,cur non benediceretur a Deo; quod idem de populo Judaeorum dici polesl. Venit enim filius Dei de cocio, ul benediceret populum suum; sed illi Chrislum occidendo, sibi ipsi in causa fuerunt, cur pro benedictione maledictionem acciperent, cl benedictio ad gentes transferretur. Porro benedicito Dei cumulum bonorum omnium signillcal, quemadmodum cl maledictio cumulum omnium malorum.Videmus aulem haec impleta fuisse primum in Juda,qui continuo cl pecunias, quas acceperat, cl vilom temporalem cl sempiternam amisit, deinde in populo Judaeorum, qui regnum cl sacerdotium perdidit, cl cxcaccaius alque obstinatus in incredulitate vivit, doccl ad tenebras exteriores, quae sunl in gehenna, dcsecndal.

11.El induit maledictionem sicul vestimentum,el intravit sicul aqua in interiora ejus, cl sicut oleum in ossibus ejus.

Déclarai Prophela pulcherrimis similitudinibus, maledictionem divinam esse cumulum omnium malorum, tum externorum,ila ut homo maledictus a Deo cunctis mitis ila repleatur,ut nulli bono relinquatur locus. Primum comparai maledictionem divinam vestimento, quod lotum corpus undique legil: cl quia vestimentum non intrat ad viscera, comparai cliam aquae, quic hom nem demcrsnm in mari,non solum oxicrius ablu i,sed cliam intrat ad stomachum, ad ventrem, ad pectus, ad omnia interna corporis humani:cl quon am aqua nonponuirai ossa, imo neque carnes, venas, nervos; add'd comparationem olei,quod subtilissimum csl,tl non solum cornes cl venas, el nervos, sed ipsa etiam ossa pervadit.Sic igilur divina maledictio,non solum Judae cl Judaeorum, sed omnium illorum, quibus dicetur. *Ile maledicti,* replebit malis corpus, cl omnia ejus membra; replebit animam, (1 omnes ejus sensus; replebit el mentem, cl us juc ad intima inlelligenliac, cl voluntates penetrabit. Quae certe si homines mortales serio cogitarent, non sine magno horrore viverent.

18. *Fiat ci sicut vestimentum, quo operitur,ct si cut zona, quae semper praecingitur.*

Addit Prophela maledictionem illam non so him ubique penetraturam,sed cliam scmplleroeot futuram. *Fiat,* inquil, *ei.* Judae videlicet el populo Judaeorum, ca maledictio *sicul vestimentum, quo operitur,* idcsl, semper illi adhaereat, quemadmodum vestis semper adhaeret homini, ne turpitudo ejus appareat. *Et sicul zona, qua semper praecingitur,* idcsl, non solum maledictio illi adhaereat, sed cliam firmissime adhaereat, quo modo cingulum firmissimis,cl multiplicibus nodis addstringi solet. Quis digne cogitare valeat, qualis sit nodus,quam firmus,quam insolubilis.decretum immutabile omnipotentis voluntatis Dei?

19. *Hoc opus eorum, qui detrahunt mihi apud Dominunv, ct qui loquuntur mala adversus a nimam meam.*

Concludit propheta praedictionem miseriarum Judae,dicens,*Hoc opus eorum,*idcsl,haec eril merces operis eorum. Accipitur enim in scriptura opus

promcrcede operis, ul Lcvil. 19. non *morabitur* opus *mercenarii tui apud Ic usque mane. Qui* delra/iunl mihi, idest, qui me seductorem vocant, qui lilium Dei esse negant, etc. apud *Dominum,* idest, haec eril merces eorum apud Dominum, sive a Domino, ul clarius hobelur in textu hcbraico, quem s.Hieronymus sic reddidit,*haec csl retributio a Domino,his qui mihi adversantur,el qui loquuntur mala adversus animam* meam,idesl,qui obloquuntur de me main. Est enim haec pars posterior versiculi, repetitio, cl explicatio prioris.

20. *El lu Domine, Domine, fac mecum propter nomen tuum*, quia suavis csl *misericordia* tua.

In ultima pario psalmi precatur Chrislus pro se, cl pro corpore suo quod est ecclesia: praedicando praedicit mulla bono, quemadmodum in super oribus partibus, per modum imprecationis pr..ed x l mulla mala Judae cl Judaeis. Primum igilur oral Dominum, ul sibi semper adsit, seque cl corpus suum adjuvet propter gloriam nominis sui. *El lu,* inquil, *Domine, Domine,* Π'ΙΠ* Prima vox continet nomen quatuor lilcrarutn, quud csl proprium Dci,cl deducilur ab esse,quia Deus csl fons essendi: secunda continet aliud nomen, quod proprie Dominum signillcal. llaquc sensus est,lu *fons essendi,* qui cs Dominus omnium rerum, fac *mecum,* idesl, mecum operare, mihi lc adjunge.*propier nomen tuum,* idcsl, ad gloriam luam. Quia suavis csl *misericordia tua,* idcsl,quia misericordia lua benigna est,cl facile inclinatur ad suceurrendum miseris. Ubi loquitur tum pro sc, tum pro corpore suo, quod est ecclesia, et poscit auxilium Dei adversus persecutores cx lribu> capitibus: primo, quia Deus est Dominus omnium rerum,ac per boc polesl.si velit,hostes reprimere: secundo quia hoc postal itur propter nomen Dei cxlollcndumil rlio, quia Dei misericordia benigna csl: ac per hoc Deus,non solum polesl,sed etiam vult misereri.Et quoniam.nl dixi, haec csl praedictio per modum prccalionis, vel simul precatio, cl praedictio: ideo ccrli sumus, ecclesiam Chrisli semper a Deo prolcgendam el juvandam esso, *ut portae inferi non praevaleant adversus eam,* juxta id quod dictum csl Mulili. 1G.

21, *Libera mc.quia egenus ct pauper ego sum,cl cor meum conturbatum csl intra ine.*

Pergit in oratione prophela in persona Chrisli, cl videtur respicere tempus illud, quo Chrislus dixit Joan. 12. *nunc anima mea turbata csl,el quid dicam? Paler salvifica me ex hac hora:* vel cum in borlo precatus csl patrem, cl apostolis divildri*slis csl anima mea usque ad mortem. Libera,* inquit, *mc ab imminente morte,quoniam egenus,cl pauper ego sum* idcsl, omni humano auxilio destitutus. non habeo, qui pugnet pro me, ct anima mea turbatu csl intra me, idesl, tristitia cl honor cx consideratione morlis futurae (orbavit me. Haec aulem Christus dicebat, ut ostenderet, se vere esse hominem,qui mortem absolute consideratam,ul naturae contrariam cxhorrebal: cum tamen eamdem mortem, ut pretium redemptionis a patre decretum. el ordinatum maxime desideraret. Quare Joan. 12. cum dixisset *salvifica me cx hac hora,* subjunxit, *sed proplerea veni in hanc horam,* el Mallii. 2G. cum dixisset, *transeat a me calix iste:* continuo addil.se non sicul *ego volo,sed sicul tu.* Porro quod allinet ad corpus Chrisli, quod est ecclesia, petitur liberatio n persecutionibus, cl Icntalionibus, q«iia cuclus Ecclesiae cg· nus, et pauper csl, idcsl, non nititur viribus,aul ineritis suis, sed tamquam vere mendicus, in solo Deo confidit.

22. *Sicul umbra cum declinal,ablalus* sum,cl excussus sum sicut *locustae.*

Haec pcrlinenl ad comprehensionem Domini, quae facta est posl oralioncm in horto. Comparai vero Prophela comprehensionem,umbrae delicienti,quoniam umbra sine ulllo strepitu deiîcil.el maximo cum silentio. Sic enim el Dominus avulsus esi a discipulis, el captivus ductus,imo etiam ad varia tribunalia, el ad ipsam crucem adductus sine murmure, sine resistentia, sine defensione. *Sicut umbra,* inquil, cum *declinat ablatus sum,* idesl, ablatus sum a comitatu discipulorum ad tribunal Caiphae, Pilati, el Herodis eo silentio, quo declinans umbra deficere solet.El excussus sum,idcsl, jactatus ab uno tribunali ad aliud, sicul locustae, vilissima scilicet animalia,a vento jactari solent ab uno loco ad alium. S. Auguslinus priorem pariem versiculi refert ad Christum in persona propria,posleriorcm ad Christum in persona discipulorum, Ille enim ablatus est sicul umbra,illi excussi velul locustae.

23. *Genua mea infirmata sunl a jejunio, el caro mea immutata csl propter oleum.*

Hic videlur describi debilitas Chrisli ex jejunio, adjuncta vigilia, et labore illius noctis, cl sequenlis diei.quo passio pcracla csl. Quamvis etiam loto vitae lempore Dominum frequentissime jejunasse credendum sil. Genua mea. inquil, *infirmata,id*esi, debilitata sunl a *jejunio,el caro mea immutata,* idest,macie,el pallore confecta apparuit *propter* oleum,idesl.propter pinguedinem suam amissam. In hebraeo clarius habetur, *Caro mea immutata csl, misciamen,*idesl, a *pinguedine,* idesl, cx pingui macilenta reddita csl. Varie hic locus nb aliis explicatur;sed haec nobis explicallo litterulis maxime visa csl.

21. *El ego factus sum opprobrium illis; viderunt me, cl movcrunl capita sua.*

Hic concludit passionem: nam post illam summam debilitatem faclus est Dominus opprobrium Judaeis cum cum in medio latronum crucifixum viderunt,ol viso eo movcrunl capita sua slunles ante crucem, el dicentes, vah *qui destruis templum Dei,* ctc. Mallh. 27.

25. *Adjuva me Domine Deus meus, salvum mc fac secundum misericordiam tuam.*

Precatur Dominus dn corpore exiens auxilium *patris ad* celerem resurreclionem.ul diximus in explicatione psalm. 21. el 68. el simul prccalur corpori suo mystico, idesl, ecclesiae, veram salulem corporis el animae.

26. *Di scient.quia manus tua haec,ct lu Domine fecisti eam.*

Ne pularenl homines.CInislum ad passionem, el mortem ignominiae plenam invitum pervenisse, ct ne jactarent Judaei, se potentia sua in Christum praevaluisse;admonel Propheta in persona Christi, lioc lolum a Deo facium esse juxla illud s. Petri Aci. *3.Deus quipronuntiavit per os omnium prophetarum implevit sic.* Aii igilur, *et sciant* homines omnes, ac praeserlim Judaei, *quia manus tua haec,* idesl, quia, haec res,hacc passio,hacc mors mea, a manu lua. hoc csl, volunlalc, el polestale lua processit: *El lu Domine fecisti eam.* Aeque enim potuissem Judaei, aut gentes Christo praevalere, cumque affligere el occidere, nisi Deus voluisse!. Neque lamen excusantur a gravissima culpa, qui Chnslum occiderunt, quasi voluntatem Dei a dimpleverinl: ipsi enim non voluntatem Dei,sed odium cordis sui implere volucrunkDeus autem mala corum volunlalc,quam ipse non fecerat,usus est ad mundum redimendum per obedienliam el charilalem,patientiam,el humilitatem unici sui. S.Augustinus per manum Dei, hoc loco inlelligil Christum,quem Deus fecisse dicitur,quia humanitatem ejus fecit. Alii per manum Dei inlelligunl potentiam Dei,sed per particulas illas,haec et eam inlelligunl salulem. Sed nos Theodorelum secuti sumus, cujus expositio maxime litteralis nobis visa csl.

27. *Maledicent illi, el tu benedices: qui insurgunt in mc confundantur, servus aulem tuus laetabitur.*

Persecutores ignoranles hacc, quae dicta sunt, *maledicent mihi,* el ecclesiae meae: ul revera usque ad hanc diem Judaei blasphemare,cl maledicere pergunt: *sed tu benedices,* non solum mihi, me glorificando,el exaltando ad dexteram luam,sed ctiam proplcr mc benedices omnes gentes, eas per fidem, cl baptismum in filios adoptando. Ex quo fici ul illi, qui mc persequuntur, el mihi maledicunt, tandem *confundantur, servus aulem tuus,* ego el fratres mei laetitia sempiterna fruamur.

28. *Induantur, qui detrahunt mihi, pudore, cl operiantur sicut diploide confusione sua.*

Confirmai quod dixit, cl per modum imprecationis praedicit, omnes Christi el ecclesiae adversarios tandem cooperiendos confusione, cl pudore inslar vestimenti duplicis undique hominem ope rienlis. Quod quidem in dic judicii omnino implebitur. Vix hebraica, S'y'C me/iil,significat vestem amplam, cl honorificam, qualis erat tunica sacer* dotalis, quae describitur Exod. 28. Sed septuaginta Interpretes verterunt διπλοιδα: vel quia vestis eral tam ampla,cl longa,ul duplicari pos$el;veJ quia revera en vox significat vestem suffultam alia veste, ac per hoc duplicem, ul sunl apud nos vestes permullac. Sensus aulem csl, confusionem damnatorum in novissimo dic fore maximam, ila ul pleni sini futuri erubescentia el pudore. El certe, quae major confusio cogitari polesl, quam ingratitudinem, insipientiam, aliaque vilia damnatorum in theatro mundi lotius, coram angelis ct hominibus, qui ab initio saeculi fuerunt,apertissime delegi?

29. *Confitebor Domino nimis in ore meo, el* in *medio multorum laudabo cum.*

Iloc opponitur confusioni impiorum. Illi enim prac confusione obmutescent: Christus aulem, el electi ejus *confitebuntur laudes Deo.nimis inore suo,* idesl, magno clamore, magnoque jubilationis afi'eclu, idque in medio mullorum, in theatro orbis terrarum,in die judicii, cl postea in theatro coelestis Jerusalem in aeternum.

30. *Quia astitit a dextris pauperis.ul salvam faceret a persequentibus animam meam.*

Hacc csl ralio tantae confessionis.ct laudis,quoniam Deus auxilio suo, *astitit a dextris pauperis Christi,* cl populi ejus, *ul salvaret a persequentibus Judaeis* vitam temporalem Christi, quod lactum csl per celerem resurrectionem, ct a persequentibus tum hominibus, lum daemonibus vitam aeternam electorum ejus. In hebraco csl, 'IwDUQ *misciophetc,* idest, *a judicibus,* pro eo quod nos habemus, *a persequentibus',* cl quidem quod attinet ad Christum, praecipui persecutores Christi fuerunt Caiphas, el Pilatus , qui Christum morti adjudicaverunt. Sed sapientia Dei astitit Christo, tamquam optimus patronus, el sententiam iniquam revocare fecit a divina potentia,quae Christum ad vitam revocavit. Quod vero allinet ad ecclesiam, judices qui persequebantur ecclesiam, erunl lum Imperatores,el reges ac magistratus paganorum, qui mulla millia sanctorum martyrum morti adjudicaverunt.tum praecipue daemones,qui sententiam Dei in genus humanum latam proferebant, el ex illa genus humanum morti aeternae adjudicabant, sed astitit advocatus polenlissimus Chrislus, *qui tulit de medio chirographum,quod erat contrarium nobis, illudque delevil.cl affixit cruci,* el pauperum animas salvas fecit, ul scribit apostol. ad Coloss. 2. Ilie illud annotandum est, Deum *assistere a dextris pauperum,* idesl.corum qui agnoscunt paupertatem suam, debilitatem videlicet virium suarum, cl ideo assidue pulsant ad ostium Dei, qui dives csl in misericordia. Item *a dextris pauperum,* idest, eorum, qui exuerunt affectum rerum omnium creatarum , el spiritu pauperes effecti in solo Deo divitias suas posuerunt.

P S A L M U S CIX.

TITULUS, ET ABGUMENTUM PSALMI

Psalmus David.

Hic psalmus celeberrimus csl, lum magnitudine mysteriorum, lum obscuritate sententiarum. Sed quamvis cxcaccali Judaei mulla fabulentur, tamen apud Christianos nulla dubitatio est,quin hic psalmus de Christi regno,cl sacerdotio inlclligatur, ila explicante Spiritu sancio in multis locis sanctarum scripturarum, Vail/i. 22. .let. 2. I.Corinl/i.lo.ad *hebr.* 1. 5. 7. et 10.

EXPLICATIO PSALMI CIX.

1, *Dixit Dominus Domino meo, sede u dextris meis.*

Vidit in spiritu David, messiam post mortem,cl resurrectionem ascendentem in coelum, cl refert ad nos verba Dei Patris ad Filium, quibus cum invitat ad consedendum, ct conrcgnandum. Dixit,in hcbroco est, CX3 *nehum.* quod proprie significat, *dictum,m* conjunctum cum nomine sequenti, verti potuisset, *Dictum Dominum ad Dominum meum.* Sed sensus csl idem, el gratia claritatis verterunt Septuaginta, *Dixit Dominus:* quamvis aulem, *dixit,* sil temporis praeteriti, cl tempore Davidis id tempus nondum advenisset,lamen recte utitur David verbo temporis praeteriti, quia vidit rem futuram, tamquam praeteritam. Dominus in hebraco est nomen quatuor Hierarum, quod proprie soli Deo vero convenit; quod quamvis a modernis pronunciclur, ΠΊΠ> *Jehova,* lamen ab antiquis non solebat pronunciari; sed loco ejus pronunciabalur aliud nomen, quod Dominum significat.Ita septuaginta Interpretes ubicumque hoc nomen proprium Dei invenerunt, verterunt χοριο . idost, *Dominus.* dc qua rc scripsimus m exercitatione grammatica ad primum vers, ps.33. *Domino* mco:in hebraco csl, *Laadoni* quod propric, *Domino meo,* significat; quamvis autem Rabbini per Dominum hoc loco inlelligunl Abraham, ul s. Hier, refert in comment, ad cap. 22. Mattii, vel Ezcchiam,ul refert Justinus in Dialogo contra Triphonem, el Tcrlull. lib. 5. in Murcionem: tamen certum est, non alium hoc loco Dominum vocari, nisi Messiam, qui foil filius David secundum carnem, ct Dominus Davul secundum divinitatem: lotus enim psalmus id clamat, cum neque Abraham, neque Ezechias sederint ad dexteram Dei, neque geniti sint ante luciferum, neque sacerdotes fuerint secundum ordinem Me.lchiscdcch. Quare Judaei interrogati a Christo Mullh. 22. quomodo David in spiritu vocet Messiam Dominum suum; non sunl ausi negare psalmum inlelligendum esse de Messia. Cur aulem non repetatur hoc loco nomen proprium Dei, non csl ratio.quia filius non sil verus Deus, ul esi paler,ul Ariani docebant,sed quia hic non agitur de Filio Dei simpliciter, sed de filio Dei incarnato. Filius aulem Dei incarnatus in scripturis passim Dominus appellatur, el paler Deus, cum simul nominantur, cujus rei ralio esi, quia nomen Domini convenit filio secundum utramque naturam; nomen aulem Dei non convenit ei, nisi ratione naturae divinae. Itaque si hoc loco idem nomen tribulum fuisset patri, el filio, suspicari possemus, haec dici filio,tantum.ut Deus est: quod aulem filius Dei incarnatus,qui eliam Chrislus dicitur, in scripturis passim appelletur Dominus, el pater Deus dicetur, perspicuum est ex illo I. Cor. 8. *Unus Deus Paler, el unus Dominus Jesus Chrislus.* cl 2. Cor. 1. *Gratia vobis, ct pax a Deo Putre.el Domino Jesu Chrislo.el* ad Ephes.6. *Pax 1'rutribus.cl charilas cum fide a Deo Putre.el Domino Jesu Christo,* et in ipsi evangeliis. atque aetis apostolorum, el epistolis eorumdem apostolorum, cum ubique Chrislus dicatur Dominus.vix in uno, aut altcru loco dicitur Deus quia videlicet, ul diximus, numen Dei convenit Christo solum ratione divinae naturae.nomen Domini convenit secundum uiramque naturanr.unde etiam in symbolo dicimus, *credo in Deum. Patrem omnipotentem. ct in Jesum Christum Filium ejus unicum Dominum nostrum. Sede* α *dextris meis.* Sessio quietem, cl auctoritatem praecipue regiam denotat; hacc aulem Christi sessio, est in» flabilis quies ei summa regia potestas.Illud aulem *a dextris meis,* significat aequalitatem, et consortium regni Dei patris super omnes ciealurns. Quam aequalitatem semper habuit filius Dei ral one divinae naturae, sed ad eam (levatus est ratione naturae humanae, post humiliationem usque ad mortem,mortem autem crucis. Sic enim loquitur Aposl. 1'hil. 2. *Propter quod et Deus exaltavit illum, cl dedil illi*

nomen *quod csl super omne nomen, ul in nomine Jesu omne genu flectatur, coelestium, terrestrium, cl infernorum, cl omnis lingua confiteatur, quia Dominus Jesus Christus in gloria esi Dei patris.* Idem enim est esse in dextera Dei, el in gloria Dei,hoc esi in majestate Dei: haec aulem gloria csl,quod babeal nomen super omne nomen, et illi omne genu flcclalur; sic eliam 1. Cor. 15. ail idem Aposlolus, *oportet illum regnare, donec ponal omnes inimicos sub pedibus ejus,* ubi explicat Apostolus illud,sede *a dextris meis,ul* idem sil quod regna mecum, donec ponam, elc. Idem quoqueAposlolusadllebr.*t.Cui dixil angelorum, sede a dextris meis, nonne omnes sunl administratorii spiritus in ministerium missi,* elc. Ubi persedere a dextris Dei significatur differentia inter Christum ct angelos, quod isti sunl ministri,el servi, el ideo non sedeant, sed mittantur in ministerium: Christus aulem ul rex, el Dominus sedent cum paire, creaturis omnibus superior. Denique s. Pel. Act. 2. *Dextera,* inquil,*Dei exallalus e/fudii hoc donum, quod vos videtis, el auditis·, non enim David ascendit in coelumtdicil aulem ipse, dixil Dominus Domino meo.sede a dextris meis, donec ponam inimicos luos scabellum pedum tuorum. Certissime sciai ergo omnis domus 1-srael, quia el Dominum el Christum fecil Deus hunc Jcsum, quem vos crucifixistis.* Ubi s.Petrus docet,sedere a dextris Dei,esse ascendisse in coelum, dominari,cl regnare ubique,ut dominatur, cl regnat Deus.

2. *Donec ponam inimicos luos scabellum pedum tuorum.*

Ilie versiculus continuatur cum primo apud hebraeos.jiula llabbinorum distinctiones,sed septuaginta Interpretes, qui llabbinos omnes praecesserunt, novum versiculum esse debere judicarunt. Significat aulem his verbis propheta.regnum Chrisii numquam liniendum, neque periculo n esse.ul ab mimicis evertatur, cum Deus statuent, paulatim omnes omnino inimicos illi subjicere, ul pacilice postea duret in aeternum. Itaque illud, *donec,* non signilical, Christum non ampl us sessurum, ubi fuerint omnes hostes debellali;scd sign - fleat, Chrisii regnum semper propagandum magis, donec nullus omnino supersit inimicus,qui illi genua non flectat,quasi dicat.perge regnare mecum, nec desistas propagare regnum, donec omnes hostes debelleniur. Porro ista propagatio quotidie impletur, dum alii convertuntur ad lidem, el obedicnliam, cl sponte subjiciuntur pedibus Christi, ut in cis tamquam in scabello quiescat, cl tandem (inito exilio pergunt ad patriam, ubi foelicilcr sub Deo requiescunt: alii vel pervertuntur, vel in perversitate perdurant, el tandem per mortem ad judicium rapiuntur, el damnati ad inferos detruduntur, ubi Chrisii pedibus perpeluo comprimuntur. In novissimo die propagabo complebiiur, el lum Christo neclelur omne genu, coelestium, terrestrium, el infernorum. At cur dicil pater, *donec ponam?* nonne eliam Illius ponil inimicos suos scabellum pedum suorum? Omnino quod paler operatur, eliam filius operatur: sed tribuitur haei aclio patri,quia per eam redditur rncrccs obedienliae filii, ut paulo anle apostolum dicentem audivimus,*propler quod el Deus exaltavit* iiltiin.l'melerca omnis aclio, quae ad potentiam perlinet;patri solet tribui, quamvis etiam filio sil communis, quoniam a paire lilio communicatur, non patri a lilio, cl filio quidem, ut Deus est, communicatur per generationem; eidem filio, ul homo csl, communicatur per gratiam, hypostaticae unionis.Quod aulem Illius patri cooperclur in hac actione subjiciendi communes hostes, dicitur in sequenti versiculo.

3. *Virgam virtutis tuae emittet Dominus ex Sion : dominare in medio inimicorum luorum.*

Propheta David cum in spiritu audivisset Putrem loquenlem ad filium, ac dicentem, *sede a dextris meis, donec ponam inimicos luos. scabellum pedum tuorum,* convertit se ad lilium, cl eudem spiritu revelante demonstrat, unde incipienda esset propagatio Regni Christi in terris.*Virgam,* inquit,*virtutis tuae emittet Dominus cx Sion,* idest, Dominus Pater, ul ponal inimicos luos scabellum pedum tuorum,sceptrum regalis potentiae tuaecx civitate Jerusalem.el ex ipsu monte Sion extendere incipiet.el propagabit usque ad ullimum terree. Concordai cum hac Prophetia verbum Domini,Luc. 24. *Oportebat Christum pali, el resurgere a morluis tertia dic, cl praedicari in nomine ejuspoenitentium, el remissionem peccatorum in gentes incipientibus ab Jcrosolyma,el* Ad.l, Erilis *mihi testes in Jerusalem, cl m omni Judaea, cl Samaria,cl usque ad ultimum* lerrae.Virga hoc loco sceptrum significat, cl per sceptrum mlelligilur regalis poleslAs; per virtutem autem significatur robur, el fortitudo ut clarius habetur in lexlu originali. Itaque virga virtutis est sceptrum potenliae:dicilur aulem haec virga emittenda ex Sion, quasi ex monte illo germinaverit, quoniam in Jerusalem coepit regnum Christi spirituale; ibi enim fuerunt primi credentes, el ibi coepit propagatio fidei per Apostolos. *Dominari in medio inimicorum tuorum,est* quasi fausta acclamabo, cl exhortatio ad propagandum imperium per omnes gentes. quasi dicat, tu igilur perge foelicilcr,inf<rvex llum crucis tuae in medium paganorum,et Judaeorum, ubi sunl confertissimi hostes tui ibique in medio eorum dominare, idesl. illis invitis,et repugnantibus regnum tuum constitue.Quod certe brevi facium videmus: nam intra paucos annos, frustra Judaeis, cl Paganis reluctantibus, ecclesiae Chrisii in toto orbe terrarum constitutae fuerunt. Scribit enim aposlolus ad Coloss. 1. *cvangelium in. universo mundo est, el crescit, cl fructificat,*et S. Irenaeus vicinus apostolicis temporibus lib. I. cap. 2. Ecclesia, inquit, per universum orbem usque ad fines lerrae seminata esi, eicap.1. memini! ecclesiarum Germaniae. Ibcrorum, I.ybiae,Aegypti, Galliaruin. Orientis, cl earum, quae in medio mundi erant,per quas inlelligd ecclesias Graeciae,cl Italiae.Recle aulcm dicit psalmus,in *medio*

inimicorum *tuorum,* quia qunnturnlibel ecclesia propagetur ct crescat, semper erit in medio inimicorum, idesl, Judaeorum, Paganorum, Haereticorum, cl falsorum Christianorum, dum in terris peregrinatur. Sed in consummatione sacculi Gei separatio bonorum a malis, cl non erit nm piius regnum Christi in medio inimicorum suorum, sed eminebit,el exaltabitur super omnes inimicos suos.

4.Tecum *principium in die virlulis tuae,in splendoribus sanclorum' cx utero ante luciferum genui le.*

Dixerat, *dominare in medio inimicorum tuorum,*quod inlelligilur in hoc tempore,dum regnum Chrisii ab mimicis oppugnatur.dcclaral nunc quid cnl in novissimo die, quando omnes inimici subjecti erunt, ut scabellum pedibus ejus. *Tccum,*inquit, *principium in die virlulis tuae.* idesLlecum erit principatus manifestus, lunc apparebit omnibus luuin esse regnum, el apud te solum esse verum principatum. *In die virtutis tuae,* in die videlicet novissimo,quando potentia lua coelum movebit, solem obscurabit,lerram concutiet, mortuos excitabit, el omnes ad tribunal tuum adducet. *In splendoribus sanctorum.id* est,quando circumdatus eris sanctis luis.qui omnes fulgebunt sicut Sol. *Ex utero ante luciferum genui te,* idesl, ideo tecum erit tantus principatus, quia ego Deus paler omnipotens *genui le.* non cx nihilo, ul res creata, sed *ex utero* meo, ul Filium verum, naturalem,el substantialem; idque *ante luciferum,* idesl, antequam stellas crearem, ante omnem creaturam, ante omnia saecula, ll.tcc csl communis expositio patrum, Hieronymi. Chrisostomi, August. Teodoreti, el Eulhymii. Sed consideremus singula verba. *Tccum,* ex hebraeo s. Hieronymus vertit, populus tuus. Sed verbum hebraicum potest legi. *hammecha.* et significat, *populus* tuus,polesl eliam legi , *hiinmecha,* cl significat tecum, el sic legeiunl septuaginta Interpretes, el recte verlerunl, principium.in hebraeo est, nedobol/i. quod proprie significat *principes,* sed sepluaginla videntur legisse. Π2'13 *nedaba,*principatus, cl sic exponit Chrysoslotnus hoc loco vocem graecam αρχή, quae ct *principium* el principatum significare polesl. Quod si placeat, non accipere principium pro principatu, sed simpliciter pro principio ; exponere poterimus, *tecum principium,* idesl. lecutn csl principium primum omnium rerum, quia tu es in patre,et paler in te. Sed prior expositio videtur praeferenda ul magis consentanea textui hebraico. *In die. virlulis luae,* in liis verbis nulla est discrepantia inter codices, nisi quod in hebraico per virtutem significatur proprie fortitudo, el polcntio./n *splendoribus sanclorum.*in hebraico legilur, in *monlibus sanclilalis.* Sed videntur septuaginta Interpretes non legisse. *harcrc,* per, Π. quod significat montes,sed *hore,* per, N. quod significat splendores. Idem aulcm esi, *in splendoribus sanclilalis,* el. tn *splendoribus sanclorum·.* dici siquidem possuni sancti homines *splendores sanclilalis,* quia sanm IMMUNI Vol. V.

clilas in eis resplendet. *Ex utero·,* cx hoc verbo probant sancti patres efficacissime Chrisii divinitatem,nam si Christus creatura esset, non posset dici genitus ex utero: nomo enim dicil se genuisse ex utero domum, vel scamnum,vel aliud quidpiam ex arie facium: neque Deus unquam dixil, se genuisse ex utero coelum, aut lerram. Porro per ulerum inlelligilur essentia Dei secreta, cl intima; el quamvis uteros proprie ad matrem non ad patrem pertineat; recle tamen Deus paler dicitur ex utero genuisse.tum ul clarius ostendatur filius consubstantialis genitori; glarios enim filius est cx substantia matris, quam ex substantia patris; lum quia Deus non opus habuit uxore ad filium gignendum, cl pariendum. Ipse enim genuit, ipse peperil, unde dicit Isaiac uti. *Numquid ego, qui alos parere facio, ipse non pariam? Ante luciferum;* hinc significatur aeternitas filii, qui genitus fuil ante Luciferi creationem, ac per hoc ante omnes creaturas.Sed posuil nomen Luciferi,quoniam ipse eliam films Dei est quidam lucifer mercatus. Est enim lux vera, quae illuminat omnem hominem,et omnem angelum. In hebraeo habelur, mischar. quod s. Hieronymus vertit *ex aurora.Sed* polesl eliam verti, prae *aurora,* idesl, ante auroram. Sepluaginla Interpretes posuerunt luciferum pro aurora,sive quia cum aurora solet oriri lucifer, sive quia ipsa aurora eliam est lucifer;quare s.Hicronym. Job 11. vers. 12. vcrlit. *orieris ul lucifer.* cum tamen in hebrneo sil, mane.Itaque luciferum accepit pro mane,sive pro aurora. Genui le,in hebraeo nunc legilur. *Tibi ros nativitatis luae.* Sed sepluaginla non habuerunt illa duo vocabula, *Tibi ros,* cl pro nativitatis luae,legerunt, genui te;quia verba hebraica mutatis puncl s utroque modo legi possunt: *jaldulhecha,* est,nativitatis tuae; '■J'mb' jeladlhïc/ia.est genuile.Polcsletiam fieri.ut sepluaginla Interpretes legerunt,*libi ros nativilalis tuae·,* sed verba obscura declarare voluerint per suam versioncm;et ideo dixerint.*genui te.* Id enim obscure significant illa verba,ex *utero ante luciferum tibi ros nativitatis luae.*idesl,ex utero ante luciferum fuil libi nativitas ex me, ul est rori cx coelo. S. Augustinus addit aliam expositionem minus principalem, quod videlicet David Christo filio suo secundum carnem dicat. Ego genui te cx utero virginis Mariae, filiae meae, antequam lucifer oriretur, idest. media nocte. Tertullianus quoque lib. 5. in Marcionem exponit de partu Virginis, sed Inhuit Deo illud, *genui le.* hoc modo , Ego Deus Paler genui te cx utero Virginis nocturno tempore antequam lucifer oriretur.

5. *Juravit Dominus, cl non poenilebit cum,tu cs sacerdos in aeternum secundum ordinem .llelchisedech.*

Transii nunc a dignitate regio ad sacerdotalem, atque ostendit, Christum esse sacerdotem aeternum. non succedentem Aaroni. sed immediate a Deo institutum, cujus figura fuerat sacerdotium Melchiscdcch. *Juravit Dominus et non poenilebit eum.* Juramentum Dei promissionis stabilimentum

csl. Id quod declaravit addens, cl non *poenilebil eum,* idesl, firmissime slaluil, numqunm mutaturus: significat enim David lus verbis sacerdotium Aaronicum fuisse mutandum.sed sacerdotium Chrisii numquam esse mulandum.Poenilenlia enim dicitor per mclaplioram, cum Deus facit id quod faciunt homines,cum eos pocnilel factirmulanl enim, quod cos fecisse poenilet;slc Genes.6. dicil Deus. *Delebo hominem, quem creavi, a facie terrae,ab homine usque ad animantia; pocnilel enim me fecisse eos;* el 1.regum 15. *Pocnilel me* (ail Deus) *quod constituerim regem Saul.Tu es sacerdos in aclernum:* dicuntur haec a Deo. non n Davide; Aposlolus enim ad hebr. 5. non semel repelil, haec esse verba palris ad lilium.Dicilur aulem Christus sacerdos in aclernum, tum quia effectus unici sacrificii, quo corpus suum obtulit in cruce, manel in aclernum, juxta illud Apostoli ad hebr.lO.Una *oblatione consummavit in sempiternum sanclificatos:* lum quia vivens ipse in aclernum, sacrificium quotidie offert per manus ministrorum sibi invicem in ecclesia succedentium.quod idem apostolus ad hebr. 7. confirmat, dicens, *el alii qui dem plures facli sunl sacerdotes, idcirco quod morte prohiberentur permanere: hic aulem eo quod maneat in aeternum . sempiternum habet sacerdotium. Secundum ordinem Melchisedech:* per ordinem inielligilur ritus, lex, traditio, consuetudo;haec enim significat vox hcbraica, *dibrullii,opponi*lur aulem ordo Melchisedech ordiiii Aaron secundum apostolum ad hebr. 7. Distinguitur vero ordo Melchisedech ab online Aaron in mullis. Primo, Melchisedech non legilur succesisse alteri,neque ei successisse alter legilur: nam ideo dicilur *sine patre, sine matre, sine genaologia,neque initium dierum,neque finem vitae habens,* ul dicilur *ad hebr.* 7. in saccrdolio aulem Aaronis unus alteri succedebat, quia singuli monendo, sacerdotium filiis relinquebant: secundo, Melchisedech erat sacerdos, cl rex: Aaron simplex sacerdos: tertio Melchisedech oblulil panem,el vinum; Aaron oves cl boves: quarto, Melchisedech orat sacerdos universalis.non unius geniis tantum: Aaron oral sacerdos dumtaxat hcbracorum: quin. lo Melchisedech non pgtbal tabernaculo, vel templo ad sacrificandum: Aaron egebat, cl ideo nunc apud hebraeos cessavit sacrificium, quia eversum est templum. Christus igilur sacerdos Csl secundum ordinem Melchisedech quia re vera nulli successit, neque alnis ei successit in amplissima dignitate sempiterni sacerdotii: el ipse vere, ac proprie non habet patrem ut homo, neque matrem ut Deus: idem Christus rex est.el sacerdos el oblulil panem, et vinum in coena, idesl.corpus suum sub specie panis, el sanguinem suum in specie vini.el non csl sacerdos hebraeorum tantum.sed hebraeorum. ct gentium, neque illigatur sacerdotium ejus uni templo , vel tabernaculo ; sed ut praedixit M dachlas cap. 1- *a tolis ortu usque ad occarum* in *omni loco sacrificatur, el offertur oblatio mundo.* Ex his locis satis aperte convincitur haeresis Lulheranorum , qui negant sacrificium verum proprieqnc dictum cxlaic in eccle-M i Dei, vel oslendanl Lutheran», si possunt, quo modo praedictio sil adimpleta de sacerdotio secundum ordinem Melchisedech instituendo, cl numquam mutando.

6. *Dominus a dextris luis, confregit in die irae suae Reges.*

Sanctus Joannes Chrysoslomus, quem graeci sequuntur, per Dominum, hoc loco inlelligit patrem, s. Augustinus inlelligit filium, s. Hieronymus dicit quidem Dominum hoc loco nominatum essepirem, lamcn siatim addit, illum, qui *confregit rt ges. judicabit in nationibus, implebit ruinas,* tt *bibet de terrente,* esse filium. Videtur autem nobis sententia s. Augustini esse aptior, cl facilior, non emm debel rationem reddere, quo modo Paler sil a dextris filii, cum paulo ante «lictum sil; filium sedere a dextris palris, neque quomodo paler de torrenie bibent, el caput exaltaverit. Denique melius continuatur contextus verborum prophetae, si expositionem s. Augustini sequamur. Igilur propheta poslcaquam dixerat, filium a paire sacerdotem aeternum appellatum fuisse, convertit sermonem ad pairem, ac dicil Christum vere fore sacerdotem aeternum, quoniam etiamsi mulli reges lerrae conspirabunt, ul sacerdotium, lotamque ejus religionem evertant; ipse lamcn sedens a dextris palris confringet reges adversarios, et illis omnibus invitis sacerdotium, cl sacra sua perpetuabit. *Dominus a dextris luis,* id csl, Christus a dextris luis sedens, sicul illi dixisti, *sede a dextris meis, confregit in die irae suae reges,* idest, in dic qua irascelur inimicis suis, regibus terrae, ecclesiam suam persequentibus, confringet eos.el jam in praenotione mea confregit; jam enim praevideo per spiritum prophetae Herodem ab Angelo percussum, Neronem destitutum sibi manus injecisse, Domitianum,Maximianum,Decium, cl cacteros interfcclos;Valcrianum captivum in manus barbarorum devenisse; Diocletianum, el Maximianum prae desperatione imperium deposuisseJulianum, Valentem, lluncricum, cl omnes denique inimicos reges misere periisse, atque in gehennam detrusos meritas poenas dare.

7. *Judicabit in nationibus , implebit ruinas, conquassabit capita in lerra mullorum.*

Dixit, quid faciei Christus in praesente lemporo adversus hostes suos, reges cl principes terrae: nunc addit, quid faciet in dic novissimo adversos omnes inimicos suos. *Judicabit,* inquit, *in* notio*nibus,* idest. iis, qui hoc lempore confregit impetum regum, conservavit ecclesiam suam lempore persecutionum; postea in fine saecub *judicabit* onir.es *nationes,*sive judicium exercebit in nationibus;el condemnatis omnibus impiis, *implebit* ruinas,idesl,consummabit ultimum exterminium complementum ruinae impiorum perficiet. Ex hebraco s. Hieronymus legit, *implebit foveas,* quod etiam est verum,quia lunc implebunlurfoveae inferorum, omnibus malis hominibus, cl daemonibus eo detrusis: ct boc modo *conquassabit capita in terra mullorum,* idest, humiliabit, cl conteret omnes

superbus,qui nunc crcclo capite adversus cum incedunt: lunc enim conculcabit superbiam eorum, cum eorum loto mundo ostendet infirmitatem eorum, cl contemptibiles, atque confusos cfllcicl, cl hoceril conquassare, cl conterere capita eorum. Dicil aulem, *in terra multor*um.quia in lerra paucissimi inveniuntur veri humiles, el pii, respectu superborum, el impiorum, qui prope infiniti sunl. In hebraeo habetur, *in lerra mulla,* idesl, in magna parte lerrac; sed idem est sensus,sive quis dicat, superbus multos inveniri in tcrra;>ive, superbos occupare multum terrae. S. Augustinus, exponit hacc omnia de praesenti tempore, cl in bonum paricm, ul implere ruinas, sil instaurare quod cecidit; el conquassare capita, sit humiliare ad salutem per contritionem, quae pia cst,cl utilis expositio, scd mystica: nam ad litteram exponunt dc ultimo judicio Theodorclus, Eutliymius cl ahi communiter.

8. *De torrente in via bibet, propterea exaltabit caput.*

Hunc ultimum versiculum exponunt magno consensu omnes veteres dc Christi humilitate m carne mortali, cl exaltatione in gloria coelesti, lum illi, qui verba superiora exponunt dc ipso Christo,tum qui exponunt de patre. Quare mirum est aliquos reccnliores aliter sensisse. Reddit igitur David rationem cur lania sil Christi potentia, ul reges confringere, rationes judicare, implere ruinas,el conquassare capita possit, el dicit, *de torrente in via bibet, propterea exaltabit caput,* ac si diceret cum apostolo, *humiliavit semelipsum factus obediens usque ad mortim, morlem aulem crucis, propter quod el Deus exaltavit illum, el dedit illi nomen,* quod csl *super omne nomen.* Torrcutem appellat cursum rerum humanarunr.quo modo enim lorrens magno impetu, cl sonitu fluit, el lurIndus, ac turbatus incedit, et paulo post cessat, el ne vestigium quidem sui relinquiksic sunl res humanae tempore hujus mortalitalis: transeunt enim omnia, cl ul plurimum turbida,et turbata: audiuntur saepe maxima praelia, cl turbationes gentium, cl populorum, ul lempore Alexandri magni, ct postea Caesaris, el aliorum similium. Sed paulo posl finem accipiunt tum ipsi,tum posteri eoruin.cl vix inveniuntur vestigia potentiae ipsorum. Ad hunc torrentem descendit Illius Dei per incarnationem suam, *et in via.* idesl, in spatio vitae suae mortalis, cl transeuntis, *bibil aquam* lurbidam hujus *torrentis,* pertulit aerumnas nostrae mortalitatis; imo eliam in profundum torrenbs descendit per passionem, ila ul non biberit aquam ad refrigerium, el delectationem, sed biberit molestissimam aquam, ul illi faciunt, qui demerguntur in aquis, juxta illud ps.G8.*intraverunt aquae usqua adanimam meam. Infixus sum in limo profundi,el non esi substantia: veni in altitudinem maris , cl tempestas demersit me.* Merito igilur hujus tantae humiliationis sponte susceptae pro gloria palris,ei salute generis humani, *exaltavit poslea caput* suum ascendens in coelum, el sedens addexleram palris. constitutus Judex vivorum, ct mortuorum. Aliqui legunt in praetento, *bibil:* scd textus hcbraicus, el graecus habent in futuro, *bibet:* proinde nostra communis leclio cum textibus originalibus concordat.

PSALMUS

TITULIS ET ARGVMEATUM PSALMI

Alleluja.

Hic psalmus , ul eliam mulli sequentes, nihil habet in titulo, nisi Alleluja, quod significat, laudate Dominum: cx quo intclligimus, argumentum psalmi esse laudationem Dei. Aolal s.llieron.hunc esse primum psalmum perfecte alphabclicunr.nam psalmus 24. 32. 33. cl 33. alphabetic) sunl, sed non perfecte,quia in cis aliqua lilcra dccsl.el ejus loco altera ponilur. Psalmus eliam trigesimus octavus alphabeticus csl,sed non ila perfode,ut hic qui nunc csl in manibus: nam in illo sub una lilcra modo ponitur unus versiculus, modo duo.modo 1res: in hoc autem psalmo tot sunt parvi versiculi, quot sunl literae alphabeti. Itaque psalmus continet viginli duos versiculos, quales sunl apud latinos versiculi jambici, el apud Italos versiculi septem syllabarum. Scd septuaginta Interpretas magis ad versiculi sententias , cl ad similitudinem aliorum psalmorum , quam ad litcros respicientes, partiti sunl psalmum in decem versus.

EXPLICATIO *PSALMI CX.*

Aleph. *Confitebor libi Domine in toto corde meo.*
Belli. *In consilio justorum el congregatione.*

David sanclus incipit hymnum ab invocatione,et simul explicat modum quo utiliter laudari debet Deus. *Confitebor tibi Domine,* idesl. laudabo, sive confessionem laudis offeram libi. *In toto corde meo;* haec csl conditio bonae laudationis, ul non fiai solum voce, sed eliam corde: et non solum corde, sed loto corde, id esi, loto affectu, nihil magis vel aeque diligendo,el laudando. Esi eliam, *toto corde,* summa attentione, nihil aliud cogitando: indignum est enim versantem in laude, omnipotentis Dei, quem Cherubim, el Seraphim cum Ircmore adorent, mentem ad inferiora di flectere. *In consilio justorum, el congregatione,* idesl.laudabo le tolo corde, lum inler paucos juslos. lum m coctu mullorum, el eorum promiscua multitudine:nam per consilium justorum videlur inlelligendus locus secretus, ubi soli conveniunt sapientes ad consilium. Vox enim hcbraica, **ntj** *sod, secretum* significal, sive *consilium,* quod secretum requirat. Vox aulem, **my** *heda* , synagoga significa! sive congregationem,ad quum lulus populus venire solebat.

Ghimcl. *Magna opera Domini.*
Dalelh. *Exquisita in omnes voluntales ejus.*

Laudat primum ab operibus in commune, quod videlicet Deus laude dignus sil, quod omnia opera ejus magna sint, el quod sint ila perfecta, ut ad omnem u>um Deo serviant. Magna laus, quod artifex non faciat alia opera magna, alia parva, alia pretiosa, alia vilia, sed quod omnia omnino, quae ab ejus ingenio, vel manu prodeunt, magna sini. Talia esse opera Dei cerle cognoscet , qui cogitabit in omnibus,eliam si nobis prae multitudine viluerint, infinitam Dei potentiam,et sapientiam elucere, el nullum a nobis perfecte comprehendi.Vere enim scripsit Ecclesiastes, cap. I. *Cunctae res difficiles non valet homo eas explicare sermone.* cl cap.8. *Intellexi quod omnium operum Dei nullam possit homo invenire rationem.*Neque solum magna sunl opera,sed *exquisita in omnes voluntales ejus.*idesl,quaesita,el parata in omnem usum Deo placitum, ul Di us de illis faciat quicquid voluerit, juxta illud psal. 118. *Quoniam omnia serviunt libi.* nam. ul s. Augustinus recte disputat, nihil csl quod magis Dei vulunlati repugnare videatur quam liberum arbitrium;quo fiunt peccata,quae Deus prohibet: el tamen de ipso Lbero arbitrio Deas facial quod vull: vel enim reformat illud per gratiam, vel punit per justitiam; el nisi ipse permitteret, liberum arbitrium non peccaret. Praeclarissima laus, cl soli Deo propria, facere opera quae in omnem usum quaeri, aptari et accomodan possint.de qu-busDeus quicquid velit possit cfilcere.Vide commentarium sancti Joannis Chysostomi.qui haec omnia mira eloquentia tractai,descendens ad singula opera Dei. In hebraeo habetur in numero multitudinis, *exquisita in omnes voluntales eorum:* sed furiasse septuaginta aliter legerunt,vel certe ad insinuandam Trinitalatcm divinarum personarum in una essentia divinitatis, positum est pronomen in numero multitudinis,cum nomine Domini, numeri singularis.

Ile. *Confessio, ct magnificentia opus ejus.*
Vau. *El juslilia ejus manet in saeculum saeculi.*

Transit nunc Propheta ab opera creationis adopus gubernationis, et ostendit hoc etiam opus ommoi laude esse d gnissimum. *Confessio,* inquil,el *magnificentia opus ejus,* idesl, operatio ejus,qua regit, el gubernat mundum a se creatum, est confessio, idcsl, materia confessionis laudis, el gratiarum actionis, el eliam materia magnificentiae suae omnibus declarandae. Simili modo loquitur Sapiens: cum ait, *gloria filiorum paires eorum,* Proverb. 17. *El dedecus filii Paler sine honore,* Ecclesiastici 3. Ilie enim accipitur *gloria,* vel de. decus pro materia gloriae, vel dedecoris. *El juslilia ejus manet in saeculum seculi,* idcsl, non solum Deus magnifice gubernando operatur, quia prospicit omnibus abundanter, sed eliam justissimo, numquam magnificentia ejus juslilia disjuncta inveniatur:semper enim Deus servat promissa, el nulli facit injuriam. Id quod videlur praecipue additum propler vulgarem illam querimoniam, tur Deus sinit impios exaltari,el pios aerumnis, clcalamitatibus premi: Judicia enim Dei occulta isse possint, injusta esse non possunt. Quamlumvis igitur nobis aliter videatur; semper tamen opera Dei justa sunl, el omni laude digna.

Zain. *Memoriam fecil mirabilium suorum.*
Chcl. *Misericors, el miserator Dominus.*

Descendit ad particulare quoddam opus providentiae divinae, quando videlicet pluit manna dc coelo, quo i fuil opus magnae misericordiae, non solum praesentibus, quos aluit in deserto, sed etiam posteris,quibus reliquit urnam manna plenam in memoriam miraculorum, quae patraverat indeserto. Sic enim habetur Exod. 16. el ad hebr. 9, Manna vero illud figura fuil sacramenti Eucharistiae, quod datum est populo Christiano in cibum spiritualem,el in memoriam mirabilium quae operatus est Christus in lerris, quorum pracslanlissimum est gloriosa passio, quae mortem nostram moriendo destruxit, el dc principe hujus mundi liiumphavit.Ait igitur..*Memoriamfecilmirabilium suorum misericors, cl miserator Dominus.* Misericors,cl miserator distingui videntur apud latinos, quod misericors ad habitum, miserator ad actum pertineat: sed hebraico textu d fferunt in eo,quod,]'IZΠ channun . significal simpliciter misericordem; 'iΠΠ *rachun,* addit effectum paternum, ac tenerum, qualis est patris in lilium. Itaque misericors, el miserator,hoc loco significant misericors, el paterne misericors.

Theth. *Escam dedil timentibus se.*
Jod. *Memor erit in saeculum lestamenli sui.*

Haec esca esi manna, *quod Deus pluil de coelo, et dedit timentibus se,* idesl, cultoribus suis Hebraeis: quamvis enim plurimi in eo populo peccatores essent, tamen Deum verum colebant : nam timere Deum in scripturis colere significat. El sicut Deus volebat ul populus memor esset mirabilium suorum, quae fecit quando eduxit populum de Aegypto, el per desertum m terram promissionis induxit: ila vieissim promittebat, sc memorem futurum padi sui , quod cum illis inierat : ideo addit, *memor erit in saeculum lestamenli sui,* idesl , ostendet continua providentia , el protective se memorem esse foederis, cl promissorum suorum.

Caph. *Virtutem operum suorum annunciabil populo suo.*
Lamed. *Ul dei illis haeredilalem gentium.*

Praecipuum capul foederis, quod cum Abraham pepigit Deus, fuil ul daret posteris ejus hebracis lerram Chananacorum, quae ideo poslea dicta csl terra promissionis. Explicat igitur quomodo *memor erit testamenti sui*, dicens, *virtutem operum suorum annunciabil populo suo* , idesl, inemor pacti sui notam faciei populo suo virtutem hoc esi potentiam, el fortitudinem operum suorum, convertendo Jordanem retrorsum.clangore tubarum evertendo muros llierico, sistendo solem cl lunam ad imperium Josue, lapides de coelo super hostes Hebraeorum pluendo, et similia mulla mirabilia operando. *Ul dei illis haeredilalem gentium,* idcsl, ut daret illis, fidelibus suis terrain Palaestinae, quam gentiles Chananaci tamquam propriam haereditalem,el possessionem obtinebant.

Mem. *Opera manuum ejus veritas, el judicium.*
Nun. *Fidelia omnia mandata ejus.*
Samedi. *Confirmata in saeculum sacculi.*
Hain. *Facta in veritate el aequitate.*

Ac ne quis injustitiam suspicaretur in eo, quod Deus lerram Palaestinae abstulit Chananaeis.cl donavit Judaeis: addit, *opera manuum ejus veritas, el judicium,* idcsl, omnia opera Domini, el iu iis hoc particulare opus expulsionis Chananacorum. et introductionis Judaeorum,fada sunl cum magna lidelilatc, cl juslilia. Veritas enim hoc loco, ul *e*liam alibi passim fidelitatem significal servandi promissa. Quoniam igilur promiserat Deus Abrahae terram illam sc daturum posteris ejus, hoc opus Dei facium est *in veritate* , el quoniam idem lleus non ante expulit Chananneos, quam *impleta essel mensura peccatorum, ob* quae expelli mererentur; ideo hoc idem opus factum est cum *juslilia,* quae hoc loco dicitur judicium,quod est justitiae actus. Opera ergo *manuum ejus veritas et judicium,* idesl, fideliter cl juste fiunl. Quod aulem mererentur puniri Chananaei.cl in poenam privari terra Palaestinae probat Propheta.qma non servaverunt praeccpla Dei naturalia, quae sunl omnibus communia, ct immutabilia, quia continent prima principia jusliliac:nani Levit. 18.prohibet Deus incestum, adulterium, vilium conlra naturam, idolatriam, el similia, cl addit.omnes *execration.es istas fecerunt accolae lerrae, qui fuerunt ante* tos,et polluerunt eam; cavete *ergo,ne el vos similiter evomat, cum paria feceritis . sicut evomuit gentem, quae fuit ante vos.* AH igilur, *fidelia omnia mandata ejus,* idcsl , omnia praecepta Dei praesertim naturalia fidelia sunt.quia neminem decipiunt. cum sint rectissima, et justissima , el per hoc poncnaui adierant praevaricatoribus , el praemia observatoribus. Nec solum fidelia sunt, sed oliam immutabilia, el Indispensnbilia, cum m nullo casu inveniri possint injusta; ideo addit,*confirmata* in *saeculum saeculi.facta in veritate,et aequitate.* idesl,stabilita sunt aelerna firmitate,quia condita sunl *in veritate* , idesl, in rectitudine , *el aequitate,* idcsl, juslilia: nam ul diximus, cl rectitudinem , el justitiam absolutam colinent. Vide sanctum Thomain in 1. 2. quaesi. 100. ari. 8.

Tsade. *Redemptionem misit populo suo.*
Plie. *Mandavit* in *aeternum testamentum suum.*

Non desunt eliam ex veteribus,qui haec referant ad litteram ad liberationem populi de Aegyptotsed videlur omnino Propheta alliorem redemptionem inielligere.ut exponunt s. Augustin, el Eulhymius: natn de Judaeis jam dixerat,datum illis fuisse manna de coelo, el haeredilalem gentium; neque ulla eral ratio.cur reverteretur ad antiquiora.igilur posl decantata beneficia Dei erga patres lestamenli veteris,transit ad beneficium longe excellentius testamenti novi.quo vera,atque aelerna redemptio continetur. *Redemptionem,* inquil. *misit populo suo,* quasi dicat,post haec misit redemptorem lam saepe promissum, et tamdiu expeclalum, de quo prophetavit etiam Zacharias, cum ait Luc. 1. *Benedicius Dominus Deus Israel, quia visitavit, el fecit redemptionem plebis suae.* Kedemit autem Christus populum suum de captivitate,cl servitute pec cali, ct potestate tenebrarum pretio sanguinis sui. El hoc modo vere, et proprie, *mandavit in aeternum testamentum suum.* idesl, jussit (hoc enim significal vox hebraea . mjf *tzivvah)* et statuit, ul testamentum. sive pactum esset aeternum de vera et aeterna salute, el possessione coelestis patriae, nam teslamentum vetus, quo promittebatur terra Palaestinae,non fuisse aeternum experientia docet. Quare el llieremias cap. 31. ail.ecce *dies veniunt, dicit Dominus, ct feriam domui Israel, et domui Juda foedus novum.non secundum pactum.quod pepigi cum patribus eorum, ul educerem eos dc Aegypto, pactum quod irritum fecerunt, ct ego dominatus sum corum, dicit Dominus: sed hoc erit pactum . quod feriam cum domo Israel post illos, dicil Dominus, dabo legem meam in visceribus corum. el in corde eorum scribam eam. el ero eis in Deum, el ipsi erunt mihi in populum.*

Coph. *Sanctum el terribile nomen ejus.*
lies. *Initium sapientiae Umor Domini.*

Docet consequenter modum permanendi in testamento Domini, ut assequamur promissiones c-

jus, ne di: it, *Sanctum cl terribile nomen ejus,* id csl,is,qui mandavit in aelernum testamentum suum, sanctus, cl terribilis csl, el ideo odii pollutionem, el immunditiam peccati, quia sanctus est. cl dicit, J.cvit. 11. *Sancti estote quia sanctus sum Dominus Deus vesler.el* simul punit pollutos,ei immundos, quia terribilis esi. cl *horrendum est incidere in manus Dei viventis,* Heb. 10. et propterca.ini *Hum sapientiae limor Domini,* idesl, illi vere incipiunt saperc, qui liment Dominum, cl cx timore illo cavent a peccatis, observant legem , operantur bona,ut paulatim cx timore ad amorem perveniant, cl incipiant odisse malum non timore poenae, sed amore justitiae. Potest etiam hic locus inlelligi do timorc sancio, quo limemus offensionem Dei, quia diligimus Deum, qui limor dicitur initium sapientiae,quia perlinet ad primam,el magis necessariam pariem sapientiae.Sapientia enim perrecta duo requirit, el cognitionem, el amorem Dei; sed in hac vita priores paries tribuuntur amori, sive limori sancio Gliali.Unde Ecclesiasticus cap. I. ubi dicit, *Initium sapientiae limor Domini,*addil,*plenitudo sapientiae est timere Deum·,* ul intelligamus timorem Domini sanctum dici initium.quia est quasi caput,idesl,pars prima.cl potissima,ul dici possil cliam lota sapienlia.

Scin. Intellectus bonus omnibus facientibus eum.
Tau. *Laudatio ejus manet in saeculum sacculi.*

Déclarai quod dixil,initium sapientiae esse timorem Domini.Esi enim,ac si dieul,*inlelligcnlia quidem,* quae pars est sapientiae,*bona* csl,sed facientibus eam, idesl,cx timorc sancio facientibus,quod scientia docet esse faciendum: olioqui intelligent!) sine limore, inutilis,vel perniciosa *esl:nam scienti bonum facere,cl non facienti,peccatum est illi,* Jacobi 4. Nomine intellectus, sigiGcalur hoc loco ipsa inlelligcnlia, sive scientia, aut doctrina,ul voces hebraica, 70'O *sechel,*cl graeca συνεσι Glorias sonant: pronomen, *cum,* cum dicilur, *jacientibus eum,* refertur ad intellectum , ul referunt Chrysoslomus. el Augustinus: in hebraeo habelur.facien-*tibus* ea,nimirum quae inlelligunlur esse facienda, linquo sensus in idem recidit. Quod autem sequitur. *laudatio ejus manet in saeculum sacculi,* aliqui referunt ad Deum, ul sensus sil. Laudatio ejus, cujus nomen csl sanctum el terribile, semper manebit: ila s. Chrysostomus. Sed videtur melius continuare textum expositio s. Augustini, qui hunc versiculum refert ad alium, qui limet Dominum,el qui facit quod intelligil esse facienduimillius enim praemium eril, ul inhabilel in domo domini omnibus diebus vitae suae, cl sil unus ex illis qui laudabunt Deum in saeculum saeculi. *Quare laudatio ejus,est* laudatio,quin ipse homo timens Deum, perpeluo laudabit Dominum.Polcsl eliam salis commode inlelligi versiculus de laude,qua ipse timens Deum, cl faciens quod intelligil esse faciendum, laudabitur a Deo ul servus bonus,ct fidelis,el consequenter laudabitur ab angelis, cl aliis sanclis,d ejusmodi laus eril aeterna, quia ut dicilur in psal. 111. *In memoria aeterna eril justus,ab auditione mala non timebit.*

PSALM US CXI.

TITULUS ET ARGU M E N TUM PSA L M I

Alleluja reversionis Aggaei, el Zachariae.

Ilie psalmus recte conjungitur superiori, quia laudal virum juslum, ul ille laudabat Deum, el est alpbabeticus. continens viginli duos versiculos incipientes a literis alphabeti ordine positis.Eumdcm quoque babel lilulum, *alleluja,* apud hebraeos el graecos: sed apud lalinos, teste Augustino,addunlur hacc verba: *alleluja,reversionis Aggaei,et Zachariae*.Videtur enim David in spiritu praevidisse, Aggaeum, el Zacbariam post expletum tempus captivitatis, rediisse ad populum cumque admonuisse, quanta sil foCicitas viri justi,cl limoniis Deum, ul hoc exemplo exorlarelur alios ad probilalein, ul non incidant in similem captivitatem.

EXPLICATIO PSALMI CXI.

Aleph. *Beatus vir qui timet Dominum:*
Belli. *In mandatis ejus volet nimis.*

Haec csl propositio, quam per lotum psalmum variis argumcnlis probat,ul suadeat omnibus pietatem. *Bealus ,* inquil, csl *quicumque limet Dominum.*Sed quia non quicumque limor facil beatum, addil declarans, *in mandatis ejus volet* nimis.Ubi rcpelcndum csl, *qui.* ul hic sil sensus, bealus est vir ille, qui limei Dominum, qui ex eo limore in mandatis ejus libentissime implendis versabitur: nam in mandalis velle nimis, nihil csl aliud, nisi

mandala valde diligere, et ad mandata mullum esse affectura,sive in adimplendis mandatis magnam habere volunlnlem.ln summa ille dicilur foelix,qui el interius limei Deum limuro sancio, el exieritis promplus csl ad implenda mandata,ac per hoc justus, cl pius esi.

Ghimel. Polens in lerra eril *semen ejus.*
Dalelb. *Generatio rectorum benedicetur.*

Haec esi prima foclIcilashominis limoniis Deum, quod mullam prolem eonsequclur. J'ofens, inquil, in *lerra eril semen ejus»* idesl. robusta eril ejus posteritas ob multitudinem filiorum: el rationem reddil, cum addil, *gencralio rectorum benedi* celur, quia videlicet generatio justorum ex divina benedictione foccundissima eril. Benedictio enim in testamento veloci, ul plurimum ad foccundilalcm perlinet. Haec prima foelicilas non erat in viris juslis perpetua, sed frequens. Scimus enim Abrabnmum longo tempore in matrimonio sine liberis vixisse, ul eliam (ilium ejus Isaac, cl poslca non paucos alios.Sed si exponatur psalmus de fructu bonorum operum, cx semine gratiae coelestis prodeunto; foelicilas eril omnino perpetua: nemo enim csl vere pius, cl juslus. qui non ass'due serai opera bona.ex quibus magnam omnino messetn tempore suo collectus sil.

Ile. *Gloria el divitiae in domo ejus.*
Vau. *El juslilia ejus manci in saeculum saeculi.*

Secunda foelicilas csl honorum, cl oputn abundantia, quae tamen non inducant ad pcccalum,neque jusliliam corrumpant, saepe enim accidit, ut honores cl divitiae superbiam gignant, vel carnalibus voluptatibus deserviant, cl lum non foclicilati, sed calamitati potius deputandae sunl. Aii igilur. *gloria el divitiae in domo ejus,* idesl. non solum multitudine filiorum, sed eliam honoribus, cl divitiis abundabit juslus, ct lamcn tquod csl omnium foellcissimum) non corrumpetur animus ejus istis fortunae bonis, sed juslilia, el probitas ejus *per severabil usque in finem.* Haec eliam foelicilas non csl perpetua, si agatur de gloria, et divitiis temporalibus: sed de gloria inlerna.de bonae conscientiae testimonio, el dc divitiis fidei, ac de illo quaestumagnoinleUigatur.de quo apostolus. 1. Tiinolh. C. *Quaestus magnus csl pictas cum sufficientia,* idest. pielas sine sollicitudine temporalium, ila ul animus sil contentus iis, quae habet, perpetua foelicilas eril: nam, ul ille dixit, animus dives debet esse, non arca: lune autem animus dives csl, quundo alimentis, cl tegumentis conlcnlus, nihil oplal amplius, sed sibi ipse sufficit,quod apostolus dixit *pielas cum sufficientia,* cl graccc significantius αυταρχεια, quod declaravit idem a poslolus Philip. 4. cum ail. *didici in quibus sum sufficiens cssetscio el abundare,ct penuriam pati.*

Zain. *Exortum csl in tenebris lumen redis.*
Chelh. *Misericors, cl miserator, cl juslus.*

Tertia foelicilas limonium Deum,est lumen prudentiae, ct divinitus affulgens in tenebris dubitationum,quae passim occurrunt in rebus gerendis, item in discernendis fraudibus falsorumf ralrum; denique lumen consolationis in omnibus calamitatibus, et aerumnis hujus vitae.*Exortum csl in tenebris lumen redis,* idesl. affulsii redis hominibus, quales sunl timentes Deum, lumen consilii, el consolationis in tenebris dubitationum,el tribulationum, quod lumen est ipse Deus *misericors,el miserator el juslus,* qui misericordiam facit viris misericordibus, quia juslum est, ul misericordes misericordiam consequantur.

Thcth. *Jucundus homo, qui miseretur, el commodal.*
Jod. *Disponet sermones suos in judicio.*
Caph. *Quia in aelernum non commovebitur.*

Quarta foelicilas esi laetitia spiritualis, quae residet in corde timentium Deum. Qui enim Deum liment,facile indulgent offensiones miserando fragilitates humanas,facile eliam commodant egentibus, cl sic implent Dominicum praeceptum,Luc.G. *Dimittite, d dimittemini', dale, el dabitur vobis.* Haec aulem bona opera maximam laeliliam pariuni; sicul el contrario, qui retinent offensiones,vel negant proximo beneficium, semper amaro sunl animo, tum quia conscientia pungit, lum quia cogilanl se odio haberi. Illud, *miseretur,* a nonnullis refertur ad eleemosynas, quae daniur egentibus sed quia dc eleemosyna paulo posl ill specialis mentio, cum dicilur, *dispersit dedil pauperibus,* ideo maluimus cum s.August, referrô ad indulgentiam offensionum.quod est genus eleemosynae spiritualis.Quinta foelicilas est prudentia in loquendo, propler quam evitantur incommoda maxima,inimicitiae, rixae, detractiones, et similia. Qui enim timet Deum *disponet sermones suos in judicio,* idc-d,dispensabit verba sua cmn maturitate judicii, ul neminem laedal, el inde plurima bona lucrabitur. Alii per sermones, inlclligunl rationes, el negotia.Sed quamvis vox hebraca.et graeca id patiantur, lamcn vox latina non patitur, cl versimile est, Prophetam varia bona timentium Deum enumerare, non eadem saepius rcpelcre.De prudentia in negotiis supra jam dixernl;de prudentia m loquendo nihil hactenus dixit. Reddit autem rationem, cur disponet sermones suos in judicio, cum addil, *quia in aelernum non commovebitur,*id est,quia vir est constans in propositis suis, el stabilis, cl providel prudenter omnia, ul quicqnid accidat, eum commovere non possit.

Lamed. *In memoria aeterna eril juslus.*
Mem. *Ab auditione mala non timebit.*

Sexta foelicilas timentis Deum est, quod vivet semper in hominum memoria,el vivet non per memoriam insignis alicujus fl.igitii, quomodo vivur.l Judas, el Cain, Herodes, cl Pilatus, Annas, cl Caiplias, sed vivet per memoriam gloriosammam laudes ejus enarrabit omnis ecclesia sanctorum; neque solum *In memoria aeterna* eril apud mortales, sed eliam nomon ejus scriptum eril in libro

vilae quod numquam delebitur.el eo modo vere ne proprie in memoria aelerna erit apud angelos in coelo:e/ *ab auditione mala non timebit,*idesl,non timebit a deiraciiombus, el reprehensionibus hominum iinpiorumrncquo eliam Umebit n sententia illa formidolosa Judicis aeterni, videlicet. *Ile maledicti in ignem aeternum* etc. Mallh. 25.

Num. *Paratum cor ejus sperare in Domino.*
Samedi. *Confirmatum esi cor ejus, non commovebitur.*
Rain. *Donec despicial inimicos suos.*

Septima foelicilas timentis Deum csl, firma, atque siabilis divina proleclio, qua fretus nihil unquam malorum timebit.*Paratum cor ejus sperare in Domino,* idesl, in omni adversitate,sive periculo imminenti cor ejus paratum habet refugium ad Deum; quia semper est promplum.el paratum sperare in Domino, numquam obliviscitur adjutorium Dei, numquam diffidit.numquam haesitat. *Confirmatum est cor ejus* in hac fiducia,ut nullum ei sit periculum, ne ab illa forte deficiat. *!\'on commovebitur donec despicial inimicos* suos,idesl.num quam timebit, dum periculum ab inimicis durabit. Mullum autem minus timebit, cum eos ul prostratos cl devictos despiciet.In hebraeo pro,7ion *commovebitur.* habetur,Aon *limcbil.sed* idem esi sensus: pro *despicial.* liabelur, *videat. e* quo sequitur, ul despicere hoc loco non sil proprie contemnere. sed videre cx alliore loco, ul sil despicere, quasi deorsum inspicere, juxta illud Virgilii, *despiciens mare velivolum.*Sed quia respicere inimicos cx alto, contingit illis, qui vident inimicos dcjcclos, ct prostratos, ac per hoc illos contemnunt; recte potest exponi, *Donec despicial.* idesl, donec contemnat , ul jam devictos, cl profiicatos: quamvis vox illa immediate non contemnere, sed inspicere significet,si cum voce hebraica convenire debeat. El quoniam durante hac vita mortali numquam cessabunt pericula ob hostibus pietatis, nec videbimus cos omnino prostratos, nisi cum in coelesti sede positi,longissime abjectos despiciemus; ideo illiid,donec,lamdiu durabit quamdiu praesens Vitae durabit.

Phe. *Dispersit, dedil pauperibus.*
Tsade. *Justitia ejus manet in suculum saeculi.*
Coph. *Cornu ejus exaliabitur in gloria.*

Octava foelicilas esi, gratia bene utendi divitiis: nam ex domo Dei habent amici Dei,ut inlelliganl, quanto sapientia sit per eleemosynas transferre thesauros suos in coelum, Mallh. 6. *ubi nec linea demolitur . nec fures effodiutil . nec furantur.Dispersil,* inquil, *dedil pauperibus,* idesl,isto homo timens Deum,opes suas non abscondit,neque augere studuit, sed sparsit in pauperes, id est, abundanler effudit, sed ca prudentia.ul dederit potius mullis parum, quam mullum, ut multis provideret necessaria,nullis daret superflua.Simile csl, quod habetur Isai. 58. *Frange esurienti panem luum,* cl I. Cor. 13. Si *distribuero in cibos pauperum omnes facultates meas.* Nec tamen negamus, quin aliquando melius sil multum uni dare, quam mullis parum;ul cum virgo pauper tradenda csl viro, vel ecclesia exaedificanda,vel captivus redimendus. Vide s. Ihom. in 2. 2. quaesi. 32. art. 10. el s. Gregorius de cura pastorali par.3. admonil. 21. Ex hac libcralilale duo bona lucratus csl: unde vere beatus dici polest: primum, si pecunias diminuit, justitiam auxit, *et justitia ejus.*idesl,bonum opus ejus *manci in saeculum saeculi,* conservandum apud Deum.ul suo lempore mcrccdctn plenam accipiat: nam *qui miseretur pauperis,foeneralur Deo,* inquit Sapiens Proverb. 19. Deinde. *Cornu ejus exaltabitur in gloria,*idesl,non solum mercedem habebit in vita fulura, sed eliam in hoc sacculo potentia,cl gloria augebilur:cornu inscripturis potentiam cl robur significat. Dicilur aulem exaltari cornu alicujus. quando ille fit polentior,ct fortior. *Exaltari autem cornu in gloria esi,* hominem fieri non solum potentem,sed eliam gloriosum, qpales sont viri celebres, el honorati,quibus alii deferunt el cedunt.Significat igilur hic versiculus per eleemosynas non fieri homines tenuiores, cl despectos,sed augeri divitiis, polenlia,el gloria, cujus rei mulla sunl exempla in divinis biteris, praeserlim in libro Job, el in libro Tobiae: el non pauca legi possunt in vilis sanctorum,ac praecipue in vila sancti Joannis Elecmosynarii, cl in Prato spirituali Soplironii.

Res. *Peccator videbil el irascelur.*
Scin. *Dentibus suis fremet, et labescel.*
Tau. *Desiderium peccatorum peribit.*

Postrema foelicilas est, quod timens Deum ornnem invidiam superabit. *Peccator videbil,idesl,* considerabit bona opera timentis Deum.cl ejus foclicilatem, cl invidia torquebitur, *et irascelur* sorti ejus.El instar rabidi canis *fremet adversus illum,* el prae dolore labesceLsed inierim desiderium impii. quo cupii perditionem justi, non adimplebitur; sed una cum ipso impio brevi *peribit.* Ergo bealus, el foelix csl qui limei Dominum; miser el infoclix, qui non limet.

PSALMUS CXII.

TITULUS, ET ARGUMENTUM PSALMI

Psalmus David.

Hic psalmus brevis, cl facilis horiatur cultores Dei ad ipsum Deum laudandum ob id potissimum, quod cum sil Allissimus lamen non dedignatur ad nos oculos inclinare, et mullis nos beneficiis afficerc.

EXPL1CAT1O PSALMI CXII.

I. *Laudale pueri Dominum, laudale nomen Domini.*

Nomine puerorum inteHiguntur servi Dei, qui eum pure colunBquamvis enim vox graeca παιδεσ, el lalina, *pueri,* sini communes ad servos, el ad parvulos significandos: lamen vox hebraica, *habde* nihil significat,nisi servum; cl clarius etiam id apparci ex eo quod in hebraeo vox. Domini.csl in casu gignendi, *laudale servi Dominum.laudate nomen* Domini.Magna lamen esi affinitas servis cum parvulis,ul non immerito servi dicantur pueri ct pueri servijquoniam servi sinere debent se regi a Dominis, quo modo parvuli reguntur a majoribus; uhde eliam b. Paulus ait ad Gal. 4. *Quanto tempore haeres parvulus esi. nihil differt a serro.* Admonemur igitur voce *puerorum,* servos Dei simplices, cl puros esse debere.ad nutum Domini sine tergiversatione procoderc.*Laudate pueri Dominum. laudate nomen Domini,* idest, o vos omacs, qui servi estis Dei.in hoc praecipue illi servite, ul pura mente cogitetis magnitudinem Domini vestri,el loto cordis effectu laudetis nomen ejus, potentiam videlicet, el gloriam ejus infinitam. Similis exhortatio habetur in psalmo 133.Eccc nunc *benedicite Dominum omnes servi Domini,* cl in psalmo IM.*Laudale nomen Domini,laudale servi Dominum.*

2.*Sit nomen Domini benedictum,cx hoc nunc.cl usque in saeculum.*

Declarat modum, quo servi Dei laudare debent nomen Domini, ac dicit, affectu saltem, cl desiderio laudandum esse,quandoquidem rc ipsa nos humi repentes laudare, ul oportet nescimus. Dicite ergo, ait. iniimo cordis affectu, sit *nomen Domini benedictum el nunc* a praesentibus, cl usque *in aeternum* a futuris, ul ab ejus laudibus numquam cessetur, vel potius,cæ *hoc nunc,*incipite laudaro, et *usque in saeculum* laudate, idesl, semper laudate, sive prospera, sive adversa contingant, sive in bac vita, sive in futura, semper laus ejus sit in ore veslro.ci cum sancio Job semper dicite,sit no*men Domini benedictum.*

3.*A solis ortu usque ad* occasum, *laudabile nomen Domini.*

Declarat hoc versu.et sequentibus materiam laudis Dei, ac dicil ubique inveniri materiam laudis Dei, cum omnia sini plena operibus ejus magnis, el mirabilibus, quae diligenter considerata laudabilem reddunt artificem.A *solis ortu usque ad occasum.* idest,per tolam mundi amplitudinem a principio usque ad finem, *laudabile* est *nomen Domini,* propler opera ejus, quibus ab omni parle plenus est Mundus.

i.Excelsus super omnes gentes Dominus,cl super coelos gloria ejus.

Nec solum per amplitudinem mundi, sed eliam per altiludincm ubique invenitur materia laudis Del: nam etiamsi mulli sint in Icrra magni principes cl polcnlissiml reges;iamen super umnes longe eminet Dcus:neque solum super *omnes gentes terrae.*sed ellam super omnes angelos coeli excelsus csl Deus.el gloria ejus codos omnes,cl qui habitant in co, transcendit. Sanctus Joannes Chrysostomus in bis duobus versiculis vult contineri praedictionem ecclesiae Chrislianac:pcr quam sanctum cst.ut nomen *Domini.*quod in sola fere Judaea notum cral, nunc α solis ortu ad occasum laudetur, cl omnes gentes illi subjiciantur, cl co modo sit *excelsus Dominus super omnes génies.*

.*>. *Quis sicul Dominus Deus nosler. qui in altis habitai cl humilia rcspicil in coelo,el in (erra?*

Laudat nunc Deum ab admirabili benignitate , quae cunjuncla cum tanta sublimitate mirabilior apparel. Quis, inquit, csl sicut Deus nosler, qui

in *aliis* /taMfal, videlicet in summo coelo, *cl tamen humilia respicit,* homines videlicet, qui jacent in terra. Nam sic explicandus videtur ad litteram hic versiculus juxta distinctionem hehraicam, et modum loquendi scripturae, ul illud. *in coelo,* referatur ad illa verba. in *aliis habitai,* cl illud, *in lerra,* referatur ad illa, *humilia* rcspiciCpracserlim cum in hebraeo sint duo participia contraria *Quis sicul Dominus Deus noster exaltans* se *ad sedendum, et humilians sc ad respiciendum, in coelo, el in terra,* idesl, ad sedendum in coelo, el ad respiciendum in lerra. Similis csl sententia illa in primo capite canticorum, *nir/ra sum, sed formosa, filiae Sion, sicul tabernacula Cedar, sicul pelles Salomonis:* ubi, *sicul labernacula Cedar,* conjungitur cum, *nigra sum:* cl, *sicul pelles Salomonis,* conjungitur cum, *sed formosa.* Significatur autem hac phrasi, Deum per excellentiam naturae omnia sub se habere : el lamen per clementiam rebus omnibus quamvis humillimis adesse, ac praecipue hominibus milibus, cl corde humilibus se inclinare. Quod si non placeat haec distinctio , polesl eliam recte exponi, quod Deus quamvis naturae sil excellentissimae, cl sublimissimae, lamcn a superbis, cl tumidis oculis avertere; ad humiles, el miles libenier aspicere suleal; idque tam in coelo, quam in terra: nam cl in coelo superbos angelos detestatus, humiles rcspcxil, cl ad gloriae suae participationem evexii: cl in lerra superbis Pharaonibus . Saulibus, aliisque similibus contemptis, ad Mosem, Davidcm, aliosque miles , el humiles rcspcxil. Sed olliore, cl prophetico sensu significatur his verbis , Deum in coelo sedentem nun neglexisse genus humanum in lerra humiliter abjectum.

G. *Suscitans a lerra inopem, cl de stercore erigens pauperem.*

1. *Ul collocCl cum cum principibus, cum Principibus populi sui.*

Declarat cur Deus respicial humiles, ac dicit, id cum facere.ul eos exaltet. Quamvis aulem haec applicari possinl singulis hominibus, quos ex infimo gradu Deus evexii ad summum, quales fucrunl Joseph Patriarcha, Moses, David, el similes: lamcn aptissime conveniunt hi duo versiculi humano generi, idesl, loto gregi pusillo elcclorum , quibus Salvator ail, Luc. 12. *Nolite timere pusillus grex quia complacuit palri vestro dare vobis regnum:* nam genus humanum jacebat in lerra , cl in stercore pcccali originalis, cl conscqucnlium miseriarum: lamcn Deus sedens in coelo rcspcxil in lerram, cl inde suscitavit inopem , hominem videlicet spoliatum a latronibus , cl relictum semivum, cl jacentem in stercoro miseriarum , ut collocaret eum cum *principibus. non* quibuscumque, sed, cum *principibus populi sui,* possessoribus coelestis Jerusalem , cl participibus regni coelorum. Nam exaltatio a paupertate temporali ad opes regni temporalis , etiamsi nobis magna esse videatur; vere lamcn exigua, ac peno nulla exaltatio csl, cum opes llegni caducae sini, clad dispensandum traditae, ct cum obligatione reddendae rationis in dic judicii , cl conjunctae cum magna afTliclione spirilus, cl periculo aeternae salutis amittendae. Al exaltatio a statu pcccali. ct morlis ad statum gloriae, el beatae immortalitatis, ad aequalitatem angelorum, ad consortium boni illius, quod ipsum Deum beatum facit; hacc vera, cl vere magna, cl appetenda maxime cxallalio csl.

8. Qui *habitare facit sterilem in domo, matrem filiorum laetantem.*

Quemadmodum infoclicilas virorum csl status humilis, el despectus: ila infoclicilas mulierum esi slcrililas. Scd quo modo Deus respicit viros humiles ul dc statu infimo crigal ad regnum: ila respicit humiles foeminas, ul dc sierililale perducalad foecundilalcm. Polesl aulem hoc lotum referri ad singulas foeminas, ul Saram , llebeccam, Hachelem, Annam, cl similes. Sed alliorc sensu perlinel ad ecclesiam ex gentibus congregatam, quae longo tempore mansit sterilis, sed in senectute peperit plurimos, juxla illud Apostoli ad Gal. J. ex cap. Sl. Isaiac, *lactare sterilis, quae non paris, erumpe, el clama quae non parturis ; quia mulli filii desertae magis, quam ejus, quae habel* ■vinim. Quod autem ad verba allinet, cum dicilur. *qui habitare facit sterilem in* domo; per domum inlelligilur familia: sive abundantia filiorum, ul sensus sil, Qui facil ul sterilis. quae manebat solitaria, jam habitet inter mullas proles, in magna familia. Id quod explicatur per verba sequentia, *matrem filiorum laetantem,* id enim *es\, habitare in* domo, esse matrem filiorum, ac per hoc esse laetantem, ob filiorum multitudinem, quae cral moesla ob sterilitatem, cl solitudinem.

PSALMUS CXIIL

TITULUS ET ARGUMENTUM PSALMI

Alleluja.

Decantai in hoc psalmo David mirabilia opera Dci, dum educcrel lilios Israel dc Aegyplo in 1er·ram promissionis: idque ad eum finem , ul liorlc-lur populum ad permanendum in confessione u-nius veri Dei, cl sperandum conlinuo in ejus pro-leclione.

EXPLICATIO PSALMI CXIIL

In *cxilu Israel dc Aegypto:domus Jacob dc po-pulo barbaro.*

I. *Facla csl Judaea sanctificalio ejus,Israel pote-stas ejus.*

Narrai inilio psalmi quemadmodum populus He-braeorum in egressu de Aegyplo coepil liabere formam populi peculiariler Deu subjecti, el a Deo singulari providentia gubernati , ac si Deus essel proprius eorum Rex. Nam antequam ingrederetur Aegyptum , erani una familia , non unus populus: dum aulem manserunt in Aegyplo,multiplicati suul valde,sed admixti erani Aegyptiis,el regi Pharaoni serviebanliscd egressi dc tegypto formam propriae reip. liabere coeperunt, Mose, tamquam Dei Vica-rio, cl interprete, summum Magistratum apud eos gerente. Hoc igilur est quod dicil.cum ail. in *exi-tu Israel de Aegyplo,domus Jacob de populo bar-baro,* ubi eum dicitur, *Domus Jacob,* repetendum csl, *in exitu,* hoc modo, In *exitu Israel dc Aegy-pto,in cxilu,*inquam,*domus Jacob de populo bar-baro :* quae pars secundi versiculi esi explicatio primae; déclarai enim per nomen, Israel, se non intellexisse hominem illum.qui proprio nomine di-cebatur Israel, sed lotam familiam Jacob, idesl,lo-tam illam gentem , quae a Jacobo Patriarcha , qui eliam Israel vocabatur,per carnalem generationem originem ducebat. Per populum barbarum inlclli-gilur Aegyplus:signilical aulem vox hebraea, yy*? *lohels,* loqucnlem lingua ignoti», et barbarus dici-tur, cujus lingua non inlelligilur, juxla illud Apo-slol. I. Cor.l i. St *nesciero virtutem vocis,ero cui loquor barbarus, cl qui loquitur mihi barbarus.* Dicilur igilur *populus barbarus,* populus Aegypti, quia alia lingua ulcbalur ab eo, qua utebantur hc-braci.*Facta est Judaea sancti/icatio ejus,* hoc esi, lunc primum , cum egressi sunl lilii Israel dc Ae-gypto, Deus sanclillcavil.sive dedicavit sibi in po-pulum peculiarem, populum Judaicum, *Israel po-testas ejus:* idem repetit aliis verbis, id csl, lunc assumpsit peculiarem potestatem.ac dominium su-per filios Israel. Quod attinet ad verba per *Ju-daeam.* intelligi debcl hoc loco non lerra quae di-cilur Judaea,sed gens Judaicamam in hebraeo csl. *Judas,* sicul paulo posl. *Israel.* Solet aulem scri-plura populum hebraeum. nunc vocare Judam de nomine principalis filii Israel, nunc Israel, de no-mine palris:unde eliam vocantur Judaei.vel Israe·litae. Per illud aulem. *significatio,el.polestas.ia-*lelligilur quasi materia sanctificationis, el poleslа-lis,ut sensus sil,Facia csl gens Judaic.i.sive Israe-lilica, gens significata Deo.cl peculiariler subjecta poleslaii ejus. Pronomen relalivum, *ejus,* refertur ad Deum.sive Dominum.qui iiominalus csl in titu-lo, *alleluja, laudate Dominum:* quasi dicat, Lau-date Dominum, quia cum egrederentur filii Israel de Aegyplo , lunc faclus csl populus Israel popu lus sanelilicalus ei, el subjectus peculiariler pole-slaii ejus.

3. *.liare vidit, cl fugit, Jordanis conversus* esi *re-trorsum.*

i. *.Hontes exullavcrunl ul arides, cl colles sicul agni ovium.*

Narrat mirabilia, quae acciderunt in egressu fi-liorum Israel de Aegyplo, el commoratione m de-serlo, el ingressu in lerram promissionis , ul hinc oslendal, Deum hebraeorum esse verum Deum o-mnipolenlcm, quem jure ipsi colere, cl limere dc-beanl: oc primum narrat miraculum, quo mare ju-bento Deo divisum csl, ul populus Iransirekul ha-betur Exod. II. sed narrai poetica venustate tri-buens ipsi mari sensum, quasi videns majestatem Domini,cx limorc cl reverentia se subduxerit.Con-jungit deinde aliud miraculum circa Jordanem,quo-niam ad idem elementum pertinet, quamvis mullo posterius, idesl, posl annos quadraginta contige-rit. Jordanis enim fluvius divisus quoque csl leui-porc Josue: ul populus per siccum alveum transi-

rcl, ul babctur Josue LDeinde commemorat miracula, quae acciderunt in lerra, quando acceperunt legem, descendente Deo in montem Sinai: tunc cnim lerra mola esl.in Iremore concussa a majesla-l'· Domini, quasi trepidare. el saltitare udebalur. Quod enim legimus Exod. 19.Erat *lotus inons 1erj ibilis,*significal montem tremore suo lerrorem a·liis incussisse, ut cx lexlu hebraico.cl Graeco clarius colligitur. Postremo addit aliud miraculum de aquis in magna copia ex petra eductis,*qui converlil peiram in stagna aquarum, el rupem in fontes aquarum,* sed veniamus ad verba. *Mare vidit, et* /u/?//,idesl,ita recessit de loco suo pars illa maris rubri,ac si a conspectu Domini territa fugisset. *Jordanis conversus esl retrorsum.* In libro Josue legitur, *quod steterit /lumen , el in alium inslar montis excreverit* : sed cx interpretatione Davidis inlclligimus, non solum in altum crevisse, sed eliam cx parle refluxisse, el refluxus iste confirmari potest cx eo , quod longissimo spatio lemporis cessaverit fluere . donec videlicet lolus populus commode transiret,qui mulla centena millia hominem complectebatur.Itaque si solum In altum crevisset, el non eliam simul ex parle refluxisset,non solum ad inslar montis,sed in altitudinem mullo majorem excrevisset. Simul igilur refluebat, ul David canil. el simul erigebatur, cl stabat ne flucrel in pariem illam, per quam Israelilae transibant.Mon*les exullaverunl ut arietes, el colles sicul agni* orium, idesl.monies Sinai,paries videlicet majores illius monlis , et colles , paries minores ejusdem montis contremiscere,cl subsilire visae sunl inslar nrielum , vel agnorum repentino lerrore saltantium *el* fugientium: quamvis enim vox,*exullare.*significare soleat gestire prae laelilia:lamen hoc loco videtur omnino referendum ad (remorem ; lum quia eadem esl causa mari ul fugiat, ct rnonli ul saliat: fugere aulem timoris esl, non laetiliae : lum quia paulo infra dicitur.*a facie Domini mola esl lerra:* quae verba lerrorem indicant , el hunc locum exponunt.

5. *Quud esl Ubi mare,quod fugislilel lu Jordanis quia conversus es retrorsum?*
C. *Monies exuhaslis sicul arietes , el colles sicul agni ovium.*
7.4 *faci<' Domini mota esl lerra.a facie Dei Jacob.*
8. *Qui converlil petram in stagna aquarum , el rupem in fontes aquarum.*

More poetico interrogat mare, quare fugerit, el Jordanem quare conversus sil retrorsum, el montes el colles, quare Iremuerint:el respondet, id fecisse praesentiam virtutis Dei, qui non solum hoc fecit, ut mare fugeret, cl lerra tremeret,sed eliam, quod esl mirabilius , unum elementum in alterum Iransmulavit : convertit enim lerream rupem slanlem. alquc durissimam in aquas mollissimas,cl velocis-ime discurrentes. *Quid est.*inquil,*tibi mare, quod fugisti.el lu Jordanis,quid hobos,quod* conversus cs rc(rorsum?et ros montes *quare exaltabis* ul *arietes, cl ros colles, quasi agni ovium?* A *facie Domini mola csl lerra.* Hacc nimirum csl causa, quia Dominus apparuit, cl vim suam,elpotentiam manifestavit,et ideo lerra conspectum ejus non sustinens, lota contremuit. *Qui* Dominus con·*verlil peiram in stagna aquarum ,* quan lo Mose pcrculenlc peiram Â'uincr.20.egressae sunl aquae largissimae; quod facium est, quia petra , jubente Domino, *conversa esl in stagna aquarum,* quod repetitur, ei declaratur, cum additur, *el rupem in fontes aquarum.* Significatur enim his verbis,non parvam aliquam, el mollem petram,sed rupem saxeam, duramque inslar silicis conversam fuisse in fontem aquarum.

9. Λ'οη *nobis Domine, non nobis, sed nomini luo da gloriam.*

Hic incipit secundum hcbracos alius psalmus, sed nos sequimur distinctionem antiquam Seplua ginla seniorum:quam etiam sequitur s.Hieronymus in sua versione ex hebraeo:quod est argumentum, non in omnibus hcbraicis codicibus dividi hunc psalmum in duos.Igilur explicatis mirabilibus Dei, quae facta sunl in exitu Israel de Aegypto , precatur Prophcla Deum nomine lotius populi,ut non respiciet demerita populi, sed gloriam suam, el pergat protegere cultores suos, *Non nobis,*inquil,*non nobis,* idesl, non meritis nostris, quae nulla sunl, gloriam, sive laudem petimus, *sed nomini tuo da gloriam.idesl* propter gloriam nominis lui protege nos, non propler merila noslra.

10. *Super misericordia tua . el veritate lua* : ne·*quando dicant gentes, ubi esl Deus eorum.*

Indicat brevissime 1res rationes,cur Deus debeat nominis sui gloriam quaerere in conservando populo suo:prima esl,quia ipse misericors esksccunda, quia verax csl, cl fidelis in promissione servanda: lenia, nc dclur occasio gentibus blasphemandi, si cultores Dei destitutos videant. Ait igilur, *super misericordia tua el veritate lua ,* nimirum funda gloriam luam, sive da gloriam nomini tuo; inde enim gloria lua demonstrabitur , si ostendes misericordiam erga populum luum ; cl rursum , si implebis verilalem promissorum inorum, quae fecisii patribus nosiris. *Nc forte dicant gentes , ubi esl Deus eorum,* idesl, nc detur occcasio gentibus incredulis detrahendi de potentia, vel etiam doexistcnlia lua.

11. *Deus aulem noster in coelo,omnia quaecumque voluit fecil.*
12. *Simulacra gentium argentum, cl aurum, opera manuum hominum.*
13. *Os habenl,el non loquenlur, oculos habenl,el non videbunt.*
11. Aures *habenl,el non audient,nares habenl,el non odorabunt.*
15. *Munus habenl. et non palpabunt, pedes habenl , el non ambulabunt : non clamabunt* tn *gutture suo.*

Propter id,quod dixerat,ne *forte dicant gentes, ubi csl Deus eorum:* adjungit pulcherrimam anti-

Ilicsiin Dei veri, cl falsorum Deorum. Quasi dicat non csl danda occasio gentibus blaspemandi : sed lamen si forle dixerint, *ubi csl Deus eorum?* nos respondebimus,Deum *nostrum essein cocio,*idque testari mirabilia ejus,quia fecil quidquid voluit,sed conlra Dii eorum jacent in terra.cl usque adeo nihil possunl facere, ul ne possint quidem cxerccrc actiones membrorum, quae habere videntur: nam cum habeant figuram humanam,el videantur habere membra omnia, el sensus omnes; lamen nec vident, nec audiunt, nec olfacient, nec palpant, nec ambulant, nec loquuntur, ac nc vocem quidem ullam ex gutture emittunt, si non ul homines,saltem ul jumenlu.

IG.Similcs *illis fianl,qui faciunt ea,el omnes qui confidunt in eis.*

Hacc praedictio esl per modum imprecationis pronnneiata, ul moris csl Prophetarum.Vere enim qui faciunt idola; cl qui confidonl in cis.similes illis fient in vita futura posl resurrectionem: nam ctiamsi habebunt sensus ct membra, tamen sic habebunt.quasi non habercnl;imo eliam cupient non habere: nihil enim videbunt . nihil audient, nihil olfacient, nihil palpabunt, nisi quod nollent: ligatis enim manibus, cl pedibus, projecti in icncbras exteriores se commovere non poterunt. In hae eliam vita similes sunl idolis , quia videntur potius videre cl audire, quam re vera videant,cl audiant, cum non videant, neque audiant, quae ad salutem perlinent, cl quae bona sunl. ut magis somniare, quam videre , vel audire dicendi sint, juxta illud Marci 8. *Oculos habentes non videtis,el aures habentes* non *auditis.*Quod si etiam placeat haec exponere per modum imprecationis , non poterunt pagani conqueri , quia non lll illis injuria , si cos fieri cupiamus similes Diis ipsorum. Monet aulem sanclus Augustinus haec , quae supra d<cta sunl. perlinere ad eos paganos, qui credunt ipsa idola esse Deos ; quin vero nonnulli dicebant, non ipsa idola, sed numen in illis habitans esse colendum: ideo in alio psal. videlicet 95. dicil. *Dii gentium daemonia , Dominus aulem coelos fecil.* cl apud apostolum 1. Cor. lO. *Quae immolant gentes,daemonibus immolant, cl non Deo.V.x,* his nutem colligimus . imagines sanctorum non esse idola , neque earum venerationem esse idololatriam : quoniam neque ipsas imagines Deos esse credimus , neque sanctos viros, quos repraesentant, pro Diis habemus.

17. *Domus Israel speravit in Domino, adjutor eorum, el protector eorum esl.*
18. *Domus Aaron speravit in Domino, adiulor eorum, cl prolector eorum esl.*
19. *Qui liment Dominum speraverunt in Domino, adjutor eorum, cl proicclor eorum csl.*

Quia dixcral,*similes illis fiant,qui confidunt in eis;* adjungit per antilhcsim,filios Israel confidissc in Domino , cl ideo habuisse Deum protectorem: nominat aulem primo domum Israelis, id csl lotam gentem hcbraicam:dcinde dominum Aaronis,idesl, tribum sacerdotalem , quia sacerdotes cum levilis caeleris peculiaris porlio Domini erani. cl specialiter in Deo confidere debebant : addil postremo omnes timentes Deum , quoniam non deerant aliqui extra filios Israel, qui Deum colerent, cl timerent, quamvis ii pauci essent: in iis numerari solent Jub, cl amici ejus, cl postea Naaman Syrus, cl alii.

20. *Dominus memor fuit nostri, el benedixit nobis.*
21. *Benedixil doinui Israel.benedixil domui* Aci. *ron.*
22. *Benedixil omnibus,qui liment Dominum.pusillis cum majoribus.*

Confirmat quod dixerat,Deum adjutorem,et protectorem esse sperantium m se. Ac se ipse constituit in numero confidentium in Deum, quippe qui praeter caeleros auxilium Dei , el protectionem expertus fuerat. Deinde eodem ordine confirmat Deum benedixisse domui Israel, domui Aaron , et omnibus timentibus Deum, sive magnis, sive parvis, quod inlelligi polesl de omni magnitudine, el parvitate, sive aetatis, sive potestatis, sive sapientiae , sive divitiarum. Memoria Dei significal hoc loco singularem providentiam erga cultores suos. *Memor,* inquil, *fail nostri,* idesl, singulari providentia demonstravit, se memorem esse nosiri ; cl *benedixil nobis,* idesl.benefecit nobis adjuvando, cl protegendo.Explicat aulem quid sil illud.*nobis,* cum addit *domui Israel, domui Aaron, el omnibus timentibus eum.*

23. *Adjiciat Dominus super vos, super vos, ct super filios vestros.*
24. *Benedicti vos a Domino, qui fecil coelum, cl lerram.*

Ex abundantia cordis os loquilur, ul ail d.Lucas cap.G.quia pectus sancti prophetae ardebal desiderio gloriae Dei,et salutis proximorunr.ideo multiplicat verba,nunc praedicendo.nunc exhortando, nunc bene praecando, ul hac ralione accendat homines nd Deum timendum timore sancio. el ad spem omnem in eo collocandam. Igilur conversus ad timentes Deum.quibus dixit,Deum benedixisse, ait, *adjiciat Dominus super* vos,nimirum benedictionem suam,idest,omnium bonorum copiam:nec solum , inquil. super vos , sed eliam *super filios vestros.* El hoc modo silis vox benedicti, plena.atque perfecta bencdiclione a Domino,qui fecil coelum. *et lerram,* idesl,ab eo,in cujus manu csl ros coeli,ct pinguendo terrae.Solebant enim sancti testamenti veteris precari suis a Domino rorem coeli.el pinguendinem terrae,quia omnes fruclus terrae nascuntur ex ioecunditate terrae , cl ex pluvia coeli. Sed ulliorc sensu Deus benedicit dc rure coeli, ct de pinguedine terrae, quos bonis coelestibus , cl terrenis cumulat , quod fecit erga Abrahamum, Isaacum, Joscphum, Davidcm, cl similes.

25. *Coelum cocli Domino, terram aulem dedil/i his hominum.*
2G. Aon *morlui laudabunl le Domino,neque omnes qui descendunt in infernum.*
ÎÏ.Sad nos qui ricinius benedicimus Domino,cx hoc nunc cl usque in sacculum.

Hi 1res versiculi duplicem sensum habenl:unum aecoinodalum hebraeis secundum vehis leslamenlutn, alterum accomodnlutn Christianis secundum testamentum novum. Igilur priore sensu poslea- quam dixerat, *bencdicli vos a Domino , qui fecit coelum, el terram: docet* equum esse.ul ii,qui bencdicli sunl a Domino,benedicant ipsi quoque Dominum, dum vivunt super lerram, quam a Deo incolendam acceperunt, relinquentes angeli officium benedicendi m coelo , ubi esi domicilium Dei, cl ministrorum ejus,qui illi coram assistunt.*Coelum,* inquil. *cocli Domino,*idesl,summum coelum.quod csl super coelum aereum,Domino proprie dicatum csl, 11 familiaribus ministris ejus angelis sanctis: *terram aulem* cum elementis, quae illi conjuncta sunt, *dedil filiis hominum habitandam* ; ac pro tam insigni parte mundi debent filii hominum Deo assidue gratias agere dum vivunt. el bonis terrae fruunlur. Warn *non morlui laudabunt te Domine:* mortui cmm.cum sensibus corporis careani,neque fruanliir amplius terrenis bonis,imo nec vivant secundum curpus;non laudant Dominum ore corporali, neque pro rebus terrenis gratias agunt.*Neque omnes, qui descendunt in infernum,* idest, non solum moi lui.qui jacent in scpulchris non laudant Dominum , sed neque **illi**, *qui descendunt in infernum,* idest,spiritus mortuorum,qui descendunt in varias inferni regiones, Dominum benedicent pro terrenis bonis,quae ad illos jam non perlinent: *sed nos qui vivimus in terris,* el fruirour terrenis *bonis,benedicimus Domino.cx hoc nunc cl usque in sacculum,per* generationes sibi invicem succedentes. At sensu Christianis accomodalo secundum promissiones testamenti novi, dicendum csl, per coelum coeli, inlelligi supremam pariem coeli, ubi est domus filiorum Dei.de qua dicilapostolus 2.Cor.5. *Scimus quoniam si terrestris domus nostra hujus habitationis dissolvatur,aedificationem ex Deo habemus domum non manu/aclam aeternam in coelis,* vel cum sancto Augustino per coelum coeli, inlelligcre possumus mentes justorum angelorum, cl hominum , in quibus Deus habitat per cognitionem, el amorem.Hanc domum sibi Deus elegil;/erram *aulem,*idesl, mundum hunc visibilem dedil */iliis hominum,* proui distinguatur a liliis Dei:et ideo subjungitur,*non morlui laudabunt te Domine,* idesl,qui morlui sunl morte peccali. etiamsi vivant vita naturae, non laudabunt te Domine , *neque omnes qui descendunt in infernum,* qui in morte pecccati confirmati sunl, clad poenas aelernas descenderunt : *sed nos qui* trivimus vila gratiae, qui per fidem . el charilalem libi inhaeremus, el jam coelestis patriae cives sumus, quamvis inierim ad lempus habitemus in terra,nos, inquam, *benedicimus libi,* el benedicemus usque *in aeternum.* Vide Chrisoslomutn hanc expositionem eleganter persequentem.

I» S A L M U S CXIV.

T I T U L U S, E T A n G U M E N T U M PSAL M I

Alleluia.

Psalmum hunc exponunt aliqui cum hebraeis de temporali aliqua pressura,vel morbo,a quo libera n cupiebat Propheta.Sed nos cum sanctis patribus Basilio, Cbrysoslômo , Hieronymo , el Augustino, existimamus inlclligcndum psalmum esse de homine spirituali sitiente salulem aeternam , cl gemente propter tcnlaliones, cl pericula.

EXPLICATIO PSALMI CXIV.

Dilexi,quoniam axaudiel Dominus vocem orationis meae.

Anima ardens desiderio Domini absolute dixit , *dilexi,* cl non explicat, quem: quoniam existimat, umnes alios similiter amare rem undecumque amabilcm , ac proinde .scire quem dicere velil. Sic b.Maria Magdal.Joan.20. interroganti,*quem quaeris?* respondit, *Domine,si tu sustulisti eum, dicito mihi,* cl non declarat, quem quaerat, el quem sublatum dolcal, quia putabat omnes amare quem ipsa amabat, el sollicitos dc illo esse, dc quo ipsa sollicita eral.El vere cum omnia bonum appetant, ul dicilur inilio Ethicorum, cl in solo Deo sil otii-

nis ralio boni,et absit ab co omnis ralio mali,quod significavit b. Joannes cum ait in prima epistola cap. 1. *Deus lux est, et in eo tenebrae non sunt* tdlacplebercnl homines solum Deum absolute amare, cl cum audiunt, Diieæi,inlelligcre deberent dilectionem summi boni significari.Sed lamen David ex ratione.quam reddit,satis indicat se de dilectione Dei esse loquutum: ait enim, *dilexi. quoniam exaudiet Dominus vocem orationis meae,* id est, dilexi Dominum , quoniam benignus el misericors esi, cl ex naturali sua benignitate exaudiet vocem orationis meae. Magna causa diligendi, quod allissimus Dominus, cl qui rerum nostrarum non indiget , tam facilis sil ad audiendas preces vilissimorum servorum , ul secure promittere nobis possimus audientiam , quod in psal. 85. clarius exprimitur. cum dicitur, *quoniam tu Domine suavis, ct mitis , el mullae misericordiae omnibus invocantibus te.* Sensus igilur esi, Dilexi Dominum, quoniam certus sum, quod exaudiet vocem orationis meae.

2. βΰια *inclinavit aurem suam mihi, cl in diebus meis invocabo.*

Declarat unde didicerit. Deum exauditurum preces suas dicens, inde scio,quia ipse praevenit me, ipse invitavit, dum *inclinavit ad me aures suas;* quorsum , enim inclinaret ad os meum aurem suam, nisi me audire paratus csset?Porro Deus inclinat aures ad nos,quod inspirat nobis orationem; neque enim nos oraremus , nisi Deus per graliam praevenientem inspiraret desiderium orandi.Igilur David assuetus internis vocationibus, ex desiderio orandi sibi coelilus inspirato intellexit aurem Domini ad se inclinatam , el ideo eliam adjungit. *el in diebus meis invocabo,* idesl,dum alTulgent mihi dies graliae Dci,cl in hac luce video aurem Domini ad me inclinatam , non omittam occasionem, sed invocabo Dominum.Vocat enim dies suos,dies illos,quibus luce praevenieniis graliae fruebatur absente enim luce graliae nox succedit dici, do qua dicitur, *veniet nox , in qua nemo polesl operari,* Joan. 9. Sanctos Joannes Chrisostomus per illud , in *diebus meis,* inlelligil omnibus diebus vitae meae. S. Augustinus per dies meos, inlelligil dies hujus mortalitatis,qui nostri dies dicuntur,quia nos ipsi peccando nobis illos fecimus.

3. *Circumdederunt me dolores morlis,cl pericula inferni invenerunt me.*

Explicat nunc materiam suae orationis, quae sunl tcnlaliones, cl pericula salutis aeternae,quas solas tribulationes magni pendit anima vere Deum diligens: in psal. 17. similia verba exposuimus de periculis morlis corporalis.quoniam titulus psalmi ad id cogebat, sed hic psalmus,qui nihil habet in titulo, nisi *alleluja.ud* sublimiorem intclligenliam nos invitai. Ait igilur,circumdederunt *mc dolores morlis,* idesl, undique tcnlaliones mortiferae mc circumstant,ut compellar clamaro cum apostolo ad rom.7.*Quis me liberavit de corpore morlis hujus?* In hebraco est vox ambigua,quae cl funes sive laqueos, el dolores significare polesl, cl vere Icnlationes mortiferae funes sunl, sive laquei mortis,eliam dolores morlis , quia ex illis viri pii dolorem concipiunt, qualis esi in illis, qui mortem sibi vident imminere; déclarai paulo apcrlius, cum addit, *pericula inferni invenerunt me;* nam cx hoc periculo omnium periculorum maximo concipiunt dolores morlis , qui in illo adhuc sc versari cogitant. Vox hebraica 'TN'J unit *snre scent.* propric *angustias* inferni signilical,qua voce designatur locus angustus,per quem qui gradiuntur,in puriculo praecipitii versantur,nisi singulos gressus vigilantissime observent; cl talis csl via salutis,arcta, alquc angusta,unde nullo negotio in praecipitium inferni ruunt, qui non caule ambulant. Unde monet Apostolus, *videto quomodo caule ambuletis,* ad Ephes. 5.

i .Tribulationem,el dolorem inveni,et nomen Domini invocavi.

Mulli sunl,qui circumdati sunl laqueis morlis,et periculis inferni, cl non advertunt,occupati fortasse prosperitatibus saeculi,ct quo magis circumdati sunl ejusmodi periculis, eo minus ea considerant, cl ideo neque liment, neq; dolent: David aulem ea considerabat, et considerando invenerat ubi esset, cl ideo tremcns,ac dolens dicebat,tribulationem,d *dolorem inveni.el nomen Domini* invocavi.idest. *tribulationem, et dolorem inveni,* quia Wandienle licel saeculi prosperitate, cl foelicilale, lamen adverti mc circumdatum esse funibus, cl doloribus morlis,et periculis inferni cxposilum csse:idco gemens nomen Domini invocavi, cl dixi, o *Domine libera animam meam.* s.Basii, paulo aider exponil,ul sensus *sil,circumdederunt mc dolores morlis, et pericula inferni invenerunt me.* idesl.peccalum mortale commisi , unde in mortem animae incidi, cl inferno propinguavi : sed ego tribulationem , cl dolorem poenitentiae salutaris inveni cl hoc modo corde conlrilo,el animo contribulato nomen Domini invocavi dicens,o *Domine libera animam meam.*

S. 0 Domine libera animam meam; misericors Dominus, cl justus , et Deus noster miseretur.

Dixerat, *nomen Domini invocavi;* nuncsubjic t ipsa verba invocationis.0 *Domine libera animam meam,* nimirum dc doloribus morlis, cl periculis inferni In hebraco csl particula non solum vocantis , sed eliam obsecrantis, nimirum HjM *annah.* llaquc potuisset verti,*obsecro Domine.libera animam* meam,sed idem csl sensus.Deinde,ul ostendat se bona spe invocasse Dominum , addit quasi rationem, dicens, *misericors Dominus, el justus.* supple, csl, ct *Deus noster miseretur,* misericors Dominus est,quia praevenit peccatorem gralia sua, dum ei poenitentiam inspirat. el orationem. Ipse enim prior dilcxil nos, ut dicit Apostolus Joannes, 1. Joan. i. Justus eliam est, quia non sine flagello dimiltit, *flagellat enim omnem filium quem recipit ,* ul ait Paulus ad bebr. 9. cl iis ignoscit , qui sibi ipsi non ignoscunt,cl laniem *Deus noster mi-*

seretur, quia recipit quem flagellavit,et non solum peccata indulgel, sed haeredem facit.S.Joan.Chrisosl. scribit, Deum dici misericordem, cl justum, quia semper admiscet misericordiam justitiae cl justitiam misericordiae, cl addil, *Deus noster miseretur,* quia Deus magis pronus csl ad miserendum, quam ad puniendum.

G. *Custodiens parvulos Dominus , humiliatus sum, el liberavit me.*

Miseretur Dominus, ul paulo ante dictum csl, sed praecipue parvulis timentibus eum:id enim in psalm. 102. clarius habelur,cum dicilur,*secundum altitudinem coeli a terra corroborat Dominus misericordiam suam super timentes sc·,* item, *sicul miseretur pater /iliorum , misertus esl Dominus timentibus se.* Quod idem legimur in cantico virginis Deiparae,Luc.\.*El misericordia ejus a progenie in progenies timentibus eum.* Quoniam igitur verba illa ullima versiculi superioris , el *Deus noster miseretur,* inlelligunlur dc miseratione paterna . ut sonat vox hcbraica, *merachem ,* ideo nunc declarat, quos respiciet ista paterna miseratio , ac dicit respicere parvulos, idcsl, mites, cl humiles, ac timentes Deum filiali timore. *Custodiens pervulos Dominus,* idesl, Dominus ex paterna miseratione custodiens esl parvulos suos, quasi teneros filios , quibus aclcrnam haeredilalcm paravit. El quoniam David non ignorabat. testimonium reddente Spiritu sancio spiritus ejus , se unum cx illis esse, addil, *humiliatus sum* , idesl.ex parvulis esse studui, el tandem conclusit, *liberavit me* , quod de liberatione in spe inlelligi debet; praesertim cum in hebraeo sil in futuro, *et liberabit me.*

7. *Convertere anima mea in requiem luam,quae Dominus benefecit libi.*

Liberatus homo justus in spe , gratulatur sibi ipse lanium bonum dicens,*convertere anima mea in requiem* luam,idesl. festina passibus desiderii ad locum verae, ac sempiternae quietis, ad coelestem Hierusalem,ad sinum veri Abraham,*quoniam Dominus benefecil tibi.* In hebraeo habelur, *quoniam Dominus retribuit super* (e,quo verbo significatur vita aeterna esse corona juslililiae, el merces operum bonorum, ul hoc loco notavit s.Basil. Itaque textum vulgati interpretis cx hcbraica proprietate explicare lucebit.

8. *Quia eripuit animam meam de morte,* oculos *meos a lachrymis, pedes meos a lapsu.*

Declarat,quid sil bonum illud magnum,sive magna illa retributio, de qua dictum est,*benefecit libi,* sive, *retribuit tibi,* ac dicil esse vilam beatam, et sempiternam , *qui eripuit animam meam de morte,* idesl,eripuit a morte,el donavit vitam:ocu·*los meos a* lacbri/mis.idesl,dedit vilam non subjectam ulli malo, sed cumulatam omni bonombsler*gei enim Deus omnem lachrymam ab oculis eorum,* ul dicdur Apoc. 21. *El pedes meos a lapsu,* idest, dabil vilam non solum foelicem , sed eliam securam, ac sempiternam, ul ab ea excidere num quam possim. Ila liberabit a doloribus mortis, el a periculis inferni, el in vitae ibclicissimac aeternitate ct securitate constituet.

9. *Placebo Domino in regione vivorum.*

Concludit psalmum dicens,quod quemadmodum ipse secure possidebit vilam optimam, ct dulcissimam, quae vehementer ipsi placebihila eliam placebit ipso Domino vehcmenler.el secure *in regione vivorum.* Dicilur regio vivorum, ubi omnes ab omni parte vivunt, cl ideo placent omnibus modis Deo viventi: nam in hac peregrinatione mulli mortui sunl,et *qui vivunt,secundum spirilum* viritnl, *non secundum corpus , quod propter peccatum mortuum esl.*Horn.8. unde clamat Apostolus rom. 7. *Quis me liberabit de corpore mortis hiijust* In hebraeo habetur, *ambulabo coram Deo in terra viventium.* Sed idem est sensus : nam *ambulare coram Deo,* idest, placere oculis Dei recte, cl juste vivendo. Sic legimus Gen.5. *Ambulabit* //enoc *cum Deo,* cl Gen.G.A'oe *fail virjustus, atque perfeclus. cutn Deo ambulavit,* el Genes. 17..bubula *coram me, el eslo perfectus,* cl Luc. 1. *Ht sine timore de manu inimicorum nostrorum liberali serviamus illi, in sanctitate, el justitia coram ipso omnibus diebus nostris.*

PSALMUS CXV.

TITULUS ET ARGUMENTUM PSALMI

Alleluja.

Hunc psalmum hcbraci partem esse volunt psalmi superioris : sed nos distinctionem Sepluaginla seniorum sequimur : nec tamen negamus , hunc psalmum immediate subjungendum esse superiori , ut s. Basilius monet. Agit enim propheta gratias Deo , cl vola se persoluturum pollicetur pro salute aeterna , quam bona spe jam possidere coepit.

EXPLICATIO PSALMI CXV.

1. *Credidi propter quod loculus sum: ego aulem humiliatus sum nimis.*

Respicit ad illa verba.placebo *Domino in regione vivorum* , el quasi aliquis interrogasse!, unde nosti regionem vivorum? respondet se novisse per spirilum fidei. *Credidi,*inquil,*esse regionem vivorum* quamdam,liccl oculis ea non videatur,el propler hanc fidem dixi, *placebo Domino in regione vivorum.* Citavit hunc locum Apostolus 2. Cor. L. *Habentes,* inquil, *eumdem spirilum fidei, sicul scriplum esl, credidi propler quod loculus sum, el nos credimus propler quod el loquimur,scientes quoniam qui suscitavit Jesum,el nos cum Je su suscitabit, et constituet vobiscum.* Ubi b. Paulus docet, ex spiritu fidei, non ex ulla humana demonstratione, cognosci resurrcclionera corporum, civeram viventium regionem, in qua cum Domino Jcsu constituendi sumus.El quoniam haec fides requirit animam vere humilem, quaesespirituisancto plene subjiciat ad obedientiam fidei,subjungit, *ego aulem humiliatus sum nimis,*idcsl, ego vero ideo credidi, quia non ingenio mco nitor,sed valde humilem, ac docilem me Spiritui sancio praestiti. Sic enim el Dominus ait Multh. 5. *Confiteor tibi Paler , Domine coeli el terrae , quia abscondisti haec a sapientibus, el prudentibus , el revelasti ea parvulis;* el in alio loco, *quomodo vos potestis credere qui gloriam ab invicem accipitis?Joan.'J.*

2.Ego dixi in excessu meo,omnis homo mendax.

Varie admodum hunc versiculum exponunt auctores, ut alii referant ad quamdam quasi desperationem regni obtinendi,quod Samuel Davidi promiserit, el in excessu quodam turbatus dixerit, *omnis homo mendax,*videlicet ul eliam Samuel mentitus videatur : alii referant ad populum in captivitate Babylonica constitutum,ct desperantem dc promissis Prophetarum, alii aliler exponunt. Sed non video,quomodo ista,cl alia id genus cohaereani cum reliquis partibus hujus psalmi. Ideo magis probo sententiam Eulhymii.qui haec refert ad excessum mentis, per quem propheta ascenderit ad notitiam regionis vivorum , el dixerit in comparatione ejus regionis mendacium esse quicquid homines loquuntur de foelicilale humana. *Ego ,* inquit, qui humiliavi me valde, exaltatus a Domino ad mentis excessum , *in eo excessu* , videns , quam falsa et fallacia sint, quae videntur hominibus vera, el solida bona; *dixi,omnis homo mendax,*idest,omnis homo , qui humano affectu loquitur dc foelicilale, cl magni aestimat bona mortalia,el caduca,mendax esl:vera enim est stabilia bona non inveniuntur nisi in regione vivorum. Ex hac expositione cessat objectio, quam nomine sophistarum sibi ipse proposuit magnus Basilius : Si omnis homo mendax , igilur et David , qui esl homo , mendax est : ergo mentitur cum dicit, *omnis homo mendax,* ac per hoc sibi ipsi contradicit, el dictum suum ipse destruit: hoc, inquam, sophisma cessat,quia per hominem inielligilur hoc loco homo humano affectu loquens , non autem homo loquens spiritu divino alllalus.Posset etiam dici,aliud esse hominem semper mentiri, aliud esse mcndaccm:potesl enim homo mendax aliquando vera loqui,preserlim si non cx se , sed spirilu Dei loquatur : mendax enim dicitur homo , quoniam ex natura sua obnoxius est errori, et falsiluti. Quoniam inielligilur, quod scribit Apost, ad rom. 3. *Esl autem Deus verax, omnis aulem homo mendax,* idest,solum Deus mentiri nequit; homines aulem omnes mendacio sunl obnoxii : sed non continuo scquilur ut perpetuo mentiantur.

3.Quid retribuam Domino,pro omnibus quae retribuit mihi.

Animadvertens tantis sc bonis cumulatum, cum cl regionem vivorum Dei beneficio agnoverit,cl in cam sc ingressurum sperare coeperit.imo ac si jam

ingressus esset, prae laetitia exaltaverit ; quaerit, quid Domino retribuere possit. *Quid,* inquil.*retribuam Domino pro his quae retribuit mihtfllle* me de nihilo fecit,illo de iniquitate redemit,ille regionem viventium demonstravit; ille milii cliam se daturum promisit, quid igitur ille rclribuam?Quod autem dicil, *retribuit mihi,* polesl simpliciter accipi , pro , *tribuit ;* ul exponit Eulhymius : vel cum s. Augustino, notari liberallius, el misericordia Dei,qui lania bona tribuit pro laniis malis.

4. *Calicem salutaris accipiam, cl nomen Domini invocabo.*

Non desuni, qui hunc calicem exponunt dc sacrificio legis veleris, quod liquoribus, cl libaminibus continebatur: vel dc calice conviviali, quo in memoriam acceptae salutis utebantur; sed ista levia sunl.cl sancti patres Basilius,Cbrysostomus, in 2. expositione Hieronymus , Auguslinus , cl cum iis TheodoreluSjCl Eulhymius magno consensu de calice palicnliac, cl passionis hunc locum inlelligunl, dc quo calice Dominus Mallhnei 20. dixit, *potestis bibere calicem, quem ego bibiturus sum?* cl Malth. 26.*Transcal a me calix iste,el* Joan.18. *Calicem quem dedit mihi Palcr.non vis ul bibam illum ?* Nec solum in testamento novo , sed cliam apud Prophetas passim accipitur calix pro amara polione Iribulalionis, ul Psalmo 71. *Quia calix in manu Domini vini meri plenus misto* , cl Isaiac 51. *Elevare Jerusalem,quae bibisti de manu Domini calicem irae* ejus,cl Hier.25. *Sume calicem vini furoris hujus de manu mea* , cl Ezcch. 23. *Haec dicil Dominus Deus calicem sororis luae bibes profundum, el lutum : eril in derisum , el in subsannationem, ct bibes illum . el epotabis usque ad faeces, cl* 1fabae.2. *Beplelus es ignominia pro gloria : bibe lu quoque , el consopire, circumdabit le calix dexterae Domini, el. vomitus ignominiae super gloriam luam.* Dicil igilur vir juslus, cl amator Dei, cum nihil habeam praestantius,quod offeram Deo meo pro lam multis bonis , quae rclribuit mihi, *calicem salutaris accipiam,* idcsl, bibam libenti animo calicem Domini, quamlumvis amarum, sive tribulationes.sive pericula mortem ipsam pro suo honore sustinere mc velil:scio enim calicem hunc amarum quidem.sed salutarem futurum. Et quia dc meis viribus non confido , sed in Domini adjutorio omnia possum , ideo *nomen Domini invocabo* , ut det mihi calicem suum intrepide haurire. Vocat Prophela, *calicem salutaris,* calicem salutis, idcsl, calicem salutiferum. Confirmat hanc expositionem consuetudo ecclesiae, quae hunc psalmum in marlyrum solemnilalibus cantare solita csl.

5. *Vota mea Domino reddam coram omni populo cjus:preiiosa in conspectu Domini mors sanctorum ejus.*

Paralus ad calicem passionis bibendum securus dicit,sacrificium laudis,et confessionis Domini,non in angulis solum, cl in cubiculis,sed palam cl publice coram omni populo ejus,inimicis cliam praesentibus immolabo.cliam si mortem indo mihi imminere iolclligam.*Pretiosa enim* csl *in conspectu Domini mors sanctorum ejus,* idesl,magni aestimat Dominus mortem sanctorum pro suo honore, cl confessione susceptam ; quo modo apud homines magni Hunt gemmae pretiosae, quibus regum diadomata ornari solent, cl quibus nihil clarius apud homines invenitur. Expendit hoc loco s. Basii.gloriam marlyrum,quorum non solum animae mox coronantur in coelis : sed cliam reliquiae corporum in maximo pretio habentur in lerrisjantca siquidem qui tangebat cadaver hominis,immundus cral;niioc aulem qui ossa Marlyrum contingit, sanctificationem acquirit.

G. *O Domine quia ego servus (mis, ego servus tuus, cl filius ancillae tuae.*

Non superbit vir sanclus , qui se lotum Deo in sacrificium offert, sed agnoscit debitum servitutis, el juxta mandatum Domini dicil, servus inutilis sum:quod debui faccrc feci,*O Domine,* inquit.quid magnum feci, quod vola mea publice reddidi, neque ob limorcm morlis confessionem luam omisi? quod debui faccrc feci,*quia ego servus tuus sum.* redemptus dc captivitate diaboli prclioso sanguine filii lui, *ego,* inquam.*servus tuus sum,* non solum redemptionis gratia,sed cliam dono creationis,sed *cl filius* sum *ancillae luae,*idcsl.non emptilius tantum, sed el vernaculus, quia el maior mea ancilla lua csl, duplici illo nomine, crealionis, cl redemptionis. Dicil aulem, filius ancillae luae,non filius servi tui, quia servilus sequitur ventrem: nam si liber ex ancilla gignant filium,ille filius servus nascilur. Unde Sara Abrahamo dixil:Ejicie *ancillam el filium ejus: non enim eril haeres filius ancillae cum filio meo Isaac.* Gcn. 21. linquo Ismael servus erat, quia matrem habuit ancillam,quamvis patrem habuerit liberum, videlicet Abrahamum.S. Augustinus per ancillam inlclligil ecclesiam, quae csl mater noslra, ancilla cx naturae debilo,cl libera cx gratiae munere.

7. *Dirupisti vincula mea libi sacrificabo hostiam laudis, el nomen Domini invocabo.*

Docet servum se Domini esso, sed virtute bom, erutum nutem a servitute mala.Quo modo Dominus in evangelio hortatur eos qui laborant, el onerati sunl, ul tollant jugum suum . *quia jugum ipsius suave est. ct onus ejus leve.* Mall. 11. non liberat omnino a jugo, el onere,sed lollil jugum asperum, ut imponat jugum suave , el aufert onus grave , ut imponat onus leve. Ila omnino dirupit Deus vincula , quibus a Salana alligabamur , vincula peccatorum.cl onera cupiditatum,quibus ad inferos deprimcbamur:cl alligal jugo suavi legis divinae,et onere levissimo charilatis, quo in altum evehimur, ct exaltamur ad coelum. *Dirupisti,* inquil, *vinculo mea,* idest, liberasti a servitute durissima, cl servum loum esse voluisti, cum servire, regnare csl. Ideo *tibi sacrificabo hostiam* perpetuae *laudis,* et non amplius invocabo falsos Deos, mammonam videlicet, cl venirem, opes cl honores: quibus anlea

serviebam: sed *nomen Domini,qu* solus verus csl Deus, assidue *invocabo.*

8. Voirt *mea Domino reddam in* conspectu *omnis populi ejus, in atriis domus Domini in medio lui Hierusalem.*

Haec repetitio csl quinti versiculi. Vola *mea Domino reddam coram omni populo ejus:* additur aulem in atriis domus Domini in medio lui Hierusalem, ad significandum,ul s. August.monet,debere servum Dei offerre vola sua, confessionem suam,el seipsum Deo,intra ecclesiam,quae per Hierusalem significalur:qui enim extra ecclesiam id faciunt,nihil faciunt: nam, ut scribit s. Cyprianus in libro dc unitate ecclesiae, haeretici occidi possunt,coronari non possunt: ct eorum mors non est fidei corona. sed poena perfidiae. Posset fortasse hic versiculus referri ad coelestem Hicrusalcm,ul sicul supra dictum est, *vota mea Domino reddam coram omni populo ejus* , dc confessione in terris : ita nunc in line psalmi tale aliquid dicatur de confessione laudis, cl volis graliarum actionis,quae reddetur in coelis: ut hic sil sensus, *vota mea Domino reddam,* idcsl, cl landem diruptis vinculis omnibuSjd ad perfectam libertatem filiorum Dei vocatus, sacrificium laudis,ct graliarum actionis,*immolabo in conspectu omnis populi* ejus, jam glonficali in coelis, *in atriis domus Domini,* idesl,in ingressu domus Dei : de qua dicitur in psal. 83. *Beati qui habitant in domo lua Domine, in saecula saeculorum laudabunt* le;ncc solum in alriis, sed cliam in domo, quae domus in medio lui csl, o superna gloriosa Hierusalem, quae patria noslra es,ad quam ex peregrinatione quolidiesuspiramus.

PSAL M U S CXVI.

TITULUS, ET ΛKGUMENTUM PSALMI

Alleluja.

Hunc psalmum omnium brevissimum declarat apostolus ad rom. 13.ubi dicil,*Chrislus fuisse ministrum circumcisionis ad confirmandas promissiones patrum: gentes aulem super misericordia honorare Deum,et* allegat haec verba,*laudate Dominum omnes gentes, et magnificate eum omnes populi.Ex* quo inlclligimus Prophetam hoc loco alloqui lotam ecclesiam ex gentibus,cl Judaeis congregatam , camquc hortari ad laudandum Deum, quod misericordiam, cl veritatem erga eam ostenderit. Sed observandum csl cum apostolus dicil, *gentes super misericordia debere honorare* Deum,ad Judaeos aulem perlinere *veritatem,*quam Deus ostendit confirmando promissiones patrum , non esse sensum, ad Judaeos non perlinere misericordiam , sed ad gentes perlinere solam misericordiam, ad Judaeos autem misericordiam el veritalem:quia licet miserit Deus ad Judaeos Messiam, ut impleret promissiones patrum,lamcn promissiones non cx meritis eorum.sed cx mera misericordia processerunt. Sic enim cecinit Zacharias Luc. 1. Id *faciendam misericordiam cum patribus nostris , cl memorari testamenti sui sancli,* ct hoc tractat, ac demonstrat apostolus ad rom 3. *Omnes peccaverunt*, el *egent gloria Dei*, el persequitur hoc argumentum usque ad finem capitis undecimi, ubi dicit. *Conclusit Deus omnia in crudelitate.ul omnium misereatur.* el idem docet in lota epistola ad Galatas, ct ad Ephes. 2. *Eramus el nos natura (ilii irae, sicut el caelcri.*

EXPLICATIO PSALMI CXVI.

1.*Laudate Dominum omnes gentes,laudate cum omnes populi.*

Ecclesiam ut dixi,lotam alloquitur,et ad laudandum Dominum cohorlaturnnlelligil aulem per génies,ul apostolus monuit,gentilitatem conversam ad lidcm, quam primo loco posuit,quia videbat mullo majorem pariem Ecclesiae cx gentibus , quam ex Judaeis congregandam. Per *populos* nutem inlclligere videtur populos, sive tribus Judaeorum,similiter ad fidem conversorum, ul hoc loco notavit in commentarios.Hieronymus,el similia verba psalm.

2. Quarc *fremuerunt gentes, el populi meditati sunl inania?* exposuerunt Apostoli Act. per gentes, gentiles; el per populos,Judaeos intelligentes.

2. *Quoniam confirmata csl super nos misericordia ejus:el veritas Domini manet in aelernum.*

Halio laudandi Deum csl,*quoniam misericordia Domini stabilita est* per adventum Messiae su pe

gentes, et super Judaeos. Fundata enim csl ecclesia , *adversus quam portae inferi non praevalebunt,* Mall.26.ct constitutum est regoum,cujus non erit Dnis. Nec solum misericordia confirmata est, sed etiam *veritas promissionum adimpleta,'\n* aeternum amplius non mutabitur.

PSALMUS CXVII.

TITULUS ET ARGUMENTUM PSALMI

Alleluia.

Psalmus hic deDavidc exponi polesl ad litteram, ul facil s. Joannes Chrysostomus, tamen convenit eliam loti populo Christiano, cujus figuram David gerebat,el hanc expositionem persequitur sanctus Augustinus. Canitaulem tum David, tum populus Dei mulla beneficia Dei; sed illud potissimum,quo Christum, lapidem angularem, extulit in summum aedificium , ut duos parietes conneclerct el conti · neret,quod factum csl in dic resurrectionis,cl ide o ecclesia canit hunc psalmum in Dominica dic a d primam , ct verba illa cx hoc psalmo, *haec dies , quam fecil Dominus, exultemus*, et *laetemur* in ea, resurrectioni applicat, cl per octavam Paschae frequentissime cum jubilo canit.

EXPLICATIO PSALMI CXVII.

1. *Confitemini Domino,quoniam bonus,quoniam in saeculum misericordia ejus.*

Invitat David omnes ad laudandum Dcum,el rationem dedit, *quoniam bonus,* nihil brevius,nihil grandius dici potuit : nam solus Deus proprie , cl simpliciter bonus csl, ct nihil jure laudari potest, nisi bonum; addil, *quoniam in saeculum misericordia ejus,* ut ostendat ab effectu Deum esse bonum,ac per hoc eliam laudabilem.Nam bonitas Dei nulla in re magis cognosci potest a miseris, quam in misericordia. Misericordia enim nos creavit,misericordia redemit, misericordia prolcgil, misericordia coronabit.ita usque in saeculum misericordia ejus.

2. *Dicat nunc Israel quoniam bonus,quoniam in saeculum misericordia ejus.*
3. *Dicat nunc domus Aaron, quoniam in saeculum misericordia ejus.*
   Dicant nunc qui timent Dominum,quoniam in sacculum misericordia ejus.

Explicat qui sint,quos invitaverat ad laudandum Deum, ct nominat primo loco Israelem. idesl. populum Israclilicum , quoniam inde fuerunt omnes apostoli , qui primi crediderunt, ct ecclesiam inchoarunt.Secundo nominal domum Aaron,quia post apostolos, *magna turba sacerdotum obedire* coeptl fidei, ul dicitur Aclor. 6. denique addil,omnes *qui timent Dominum,* quales fueruni omnes gentiles, qui crediderunt, cl ecclesiae jam inchoatae se adjunxerunt.Itaque totam ecclesiam cx Judaeis, el gentibus collectam invitat ad laudandum Deum.

5. *De tribulatione invocavi Dominum,et exaudivit me in latitudine Dominus.*

Incipit declarare materiam laudis divinae, quod in angustia positus cum esset,invocavit Dominum, el Dominus continuo exaudiens posuit illum in latitudinem; opponit enim pulcherrime angustias latitudini. *Ego,* inquit,de *tribulatione invocavi Dominum,* idcsl, cum essem *in tribulatione, she,in angustia,*ul sonat vox hebraica , "jJCÊn /tanimelsar, *invocavi Dominum,* idest,non merita mea jactavi , non conqueslus sum quod injuste paterer persecutionem, sed ad misericordiam Dei confugi, *cl exaudivit me in latitudine Dominus*, idcsl, exaudivil me.el de angustiis in latitudinem transtulit.Sicul aulem per angustias significatur tribulatio, ila per latitudinem significatur liberatio a tribulatione. Quod aulem id possit David dc persona sua merito dicere, nolissimum csl ex psalm. 17.el 53. el cx aliis multis. Quod idem etiam conveniat ecclesiae non minus est notum. Certe initio nascentis ecclesiae, cum Herodes s. Petrum ecclesiae lotius pastorem cl principem iclusissel in carcerem, *oralio fiebat ab Ecclesia sine intermissione ad Deum pro* eo: Act. 12. cl continuo exaudita est,et maximo miraculo de summis angustiis tribulationum in latitudinem magnae consolationis educto est.cl quoties <le angustiis variarum persecutionum Neronis,Decii,Diocletiani,et similium Tyrannorum ad latitudinem pacis,cl quietis Deo miserante transivit, toties dicere potuit, *De tribulatione invoca-*

ii *Dominum , el exaudivit me in laliludine Dominus.*

6. *Dominus mihi adjutor,ηοη timebo quid facial mihi homo.*
7. *Dominus mihi adjutor,cl ego despiciam inimicos eorum.*

Experimento proprio doctus David,sive populus Dei, magna fiducia exultai, el non dicit, *Dominus mihi adjutor* est, nihil deinceps patiar: scit enim se adhuc peregrinum inter hostes mulla passurum: sed dicit, *Dominus mihi adjutor,* supple, est,non *timebo quid faciat mihi homo,*idest,non turbabor propler mala quae mihi infert homo:quia Dominus omnia convertet in bonum.Sic enim Dominus monuit,nolite *timere eos qui occidunt corpus,cl post haec non habent amplius quid faciant*, Matlh. 10. *h'am capillus de* capite *vestro non peribit,* Luc. 21. el apostolus, *Momentaneum, el leve Iri bulalionis nostrae aeternum gloriae pondus operatur in nobis,* 2. Corinth. 4. Quare merito addit, *elego despiciam inimicos meos,* quippe qui saeviendo in corpus gloriae meae deserviunt.

8. *Bonum esi confidere in Domino, quam confidere in homine.*
9. *Bonum csl sperare in Domino, quam sperare in principibus.*

Deducit cx dictis utilem admonitionem dc spe collocanda in Deo, non in hominibus quantumvis potentibus: Deus enim et potest, et vult confidentes in se juvare;homincs aulem saepe non possunt, saepe eliam variis passionibus acti nolunt. Quod expertus fuerat David , cui aliquando speravit in Saule rege suo,alias in Achis rege Ccthco,alias in Acliilophel consiliario prudcnlissimo,alias in aliis, el in nullo fidem invenit: in Deo aulem numquam sine prospero eventu speravit.Ait igilur monens omnes,bonum *est confidere in Domino,quam confidere in homine,* idesl, magis quam confidere in homine. *Bonum est sperare in Domino,* magis *quam sperare in principibus* , terrenis videlicet. Haec comparatio accomodala est infirmitati humanae,cui nota est potentia hominum,el maxime principum;Dei aulem potestas occulta est plurimis,qui neque vident, neque considerant: fortasse eliam non credunt magnitudinem Dei; alioqui dicendum fuisset,bonum csl sperare in Domino,malum aulem sperare in homine.Sic enim ait Ilieremias cap. 17, *Maledicius homo, qui confulil iu homine.* Neque tamen malum est spem aliquam collocare in adjutorio angelorum,vel hominum bonorum, quia haec spes ad Deum refertur,quia non solum per se,sed eliam per suos adjuvat confidentes iu se.

10. *Omnes gentes circuierunl me , el in nomine Domini, quia ullus sum in eos.*
11. *Circumdantes circumdederunt me, cl in nomine Domini, quia ullus sum in eos.*
12. *Circumdederunt me sicul apcs,cl exarserunt sicut ignis in spinis,cl innomine Domini,quia ullus sum in cos.*

Ostendit exemplo suo,quam sil bonum confidere in Domino,cum ipse non semel,sed saepius obsessus a magna multitudine hostium,Dei adjutorio ita liberatus fuerit, ul hostes suos prostratos viderit: notum est si de persona Davidis agatur, quam saepe a Saule cum magna manu obsessus fueril,et mirabiliter liberatus: sed notius est, quam saepe populus Dei a Regibus polenlissimis', et a populis innumerabilibus persecutiones gravissimas perpessus divinam ultionem viderit. Verba sunl paulo obscuriora , quoniam vulgatus interpres voluit omnes voces hcbraicas exprimere,el phrasis hebraica phrasi lalinae non respondet. Clarius reddidisset, ul gracci fecerunt, si omisisset illud, *quia,* cl illud,tn,ac dixisscl,*omnes gentes circuierunl me, el in nomine Domini ullus sum in cos.* Illud enim,quia,el illud,in,redundant,cl illud,eos,esi masculini generis, quia vocabulum hebraicum πηi goim,quod gentes significat, est eliam genens masculini. Itaque interpres fideliter verlil, cl quod in graeco deerat, addit cx hebraeo. Sensus autem hic csl, *omnes gentes,* idesl. Iola fere mulliludo gentium , *circumdederunt me, el in nomine Domini ullus sum in* cas,idest,in virtute Dei vidi ultionem, quia Deus ullus est innocentiam meam,dum hostes prostravit, ac delevit: addil aulem, *circumdantes circumdederunt me* , ul ostendat non quomodocumque se fuisse circumdatum,sed ila arcte obsessum, ul nullum pateret effugium: addil eliam, *circumdederunt me sicul apcs,el sicut ignis in spinis,* ul oslendal multitudinem,cl vehementiam hoslium; nam apes in lania copia circumdant favum, ut numerari non possinUel ignis tanto impetu corripit spinas aridas, ul in puncto lemporis eas consumat.In hebraeo habelur, OVI *dohachu.Exlinclae, vel consumptae sunt gentes,* videlicet *sicul ignis in spinis.Sed* non csl verisimile septuaginta Interpretes,vel auctorem vulgatae editionis lalinae reddidisse contrarium sensum, neque satisfaciunt qui dicunt, non esse contrarium sensum, exardescere ignem in spinis,et consumi ignem in spinis, quia uiraque lectione significatur celeritas actionis ignis in spinas , qui mox ul exarserit exiingultur. Qui hoc dicunt,ideo non satisfaciunt, quoniam David subjungit, *cl in nomine Domini ullus sum in* eos,quod non dicerel.si inimici ejus antea fuissent cxlincti.sive consumpti.Existimo igilursepluaginla Interpretes vocem illam, *dohachu,* accepisse in significatione activa, qualem habet in conjugatione *Pihel.el Pahal,non* in passiva: cl ideo non vertisse, *exlinclae,* vel consumptae sunt,sed *consumere cupierunt,* sive exarserunt ad consumendum, sicul ignis in spinis*

13. *impulsus* eversus sum ul *caderem,cl Dominus suscepit mc.*
14. *Fortitudo mea.cl laus mea Dominus,el factus csl mihi in salutem.*

Amplificavit hactenus mulliludincm:et atrocitatem inimicorum:nuncconOtelurinfirmitatem suam, quae tanto robori paresse non polerat.ul hinc magis agnoscatur gloria Domini.Ego inquil,tantae violentiae resistere non polcram;idco ab hostibus un-

pulsus in ruinam Jam eversus ruere coeperam,eed *Dominus in* lempore *occurrens sustentavit me.* Referri polesl hoc ad pericula amittendae vitae corporalis, in quae saepe incidit David. Deferri eliam polesl ad pericula spiritualia gravissimarum lentafionum.in quae incidebat populus Christianus tempore persecutionum, qui propicrea agnoscens, cl confidens non suis viribus,sed ex gratia Dei vicisse, dicit, *Fortitudo mea, el laus mea Dominus,i*desl, Dominus csl fortitudo mea , quia viribus ejus vinco,el *ipse idem esi laus* mea,quia semper eum laudare debeo, el *ipse factus esi mihi in salutem,* ipse Salvator meus fuil.

15. *Vox cxullalionis, cl salutis in tabernaculis justorum.*

Ex liberatione Davidis gavisi sont justi,qui eam liberationem scire potuerunt ; sed mullo magis ex liberatione populi Christiani de ingenti persecutione. orta *csl vox cxullalionis,el vox* salillis,idesl, *salulcm annuncians in tabernaculis juslorumiu*bique enim resonat vox laliliae.el nuncius salutis. Notat s. Chrysoslomus,justos hic in terris non habere domos stabiles,sed tabernacula peregrinorum, vel militantium.

IG.Dextera. Domini fecil *virtutem,dextera Domini cxallavil mc.dexlera Domini fecil virtutem.*

Haec est vox cxullalionis cl salutis , quae resonat in tabernaculis justorum, quod *dextera Domini,* idesl, virtus ct potentia lilii Dei *fecil virtutem* , idesl, operata est fortiter, ac potenter: nam Filius Dei dicilur in scripturis brachium Domini , sive manus ejus dextera , quia pater per filium omnia fecil, ct facit. *Omnia per ipsum facia sunl,* Joan. I. *Per quem fecil el saecula,* ad hebr. 1. ct Isaiac 53. *Quis credidit auditui noslro , cl brachium Domini cui revelatum csl.* Luc. 1. *Fecil potentiam in brachio suo,Dextera Domini exaltavit mc.* idesl, in hoc dexlcra Domini fecil virtutem,quod depressit inimicos mcos.cl mc cxallalavit: sive id de Datide . sive de populo Dei intelligatur. *Dextera Domini fecil virtutem,* id repetitur laetitiae causa.In hebraeo non habelur, *dextera Domini cxallavil me,sed Dextera Domini excelsa ,* ul vertit s. Hicronym. vel *Dextera Domini exaltans:* utrumque enim significat vox, *romema.* ILmc secundam significationem secuti sunl sepluaginla interpretes, et addiderunt, me,iit sensus *sil;dexlera Domini exaltans me* full,quod csl idem cum illo, *Exaltavit mc.*

17. Aon *moriar, sed vivam, el narrabo opera Domini.*

is. *Castigans castigavit me Dominus,el morti non iradidil me.*

Pergit idem . sive David . sive populus Domini commemorare beneficium Domini, qui persecutiones pcrmillil, ul pater, non ul hostis, ad purgationem , non ad morlcm , quasi diceret, quantumvis magnas persecutiones passus sim,et adhuc patiar; tamen non moriar, sed vivam, idesl. non exterminabor, non deficiam omnino, ul adversarii vellent; sed permanebo, cl narrabo opera Domini, qui casligans *castigavit mc* paterno flagello , *sed morti non Iradidil mc.*

W.Aperile mihi porlas jusliliac,ingressus ineas confitebor Domino. Haec porla Domini, justi intrabunt in eam.

Ex acceptis beneficiis sumit animum aspirandi ad majora, ac petit introduci tandem in coelestem Hierusalem in qua nulli injusti habitant. *Aperite,* inquil. *mihiporlas jusliliac* , idesl, porlas regni coelorum , quae cx justitia constant : Porta enim gloriae justitia est. *Quaerite,* inquil Dominus Jiatth. G. *Primum regnum Dei, cl jusliliam cjus.Ingressus in cas confitebor Domino* , quoniam, *qui habitant in domo Dominion saecula sacculorum laudabunt tc,* psalm. 83. *Haec porla Domini, justi intrabunt in cam.* Haec porta justitiae est vera porla , et unica quae ducit ad Dominum : cl ideo justi soli intrabunt in cam. Alii aliter exponunt,videlicet de portis templi, vel civitatis Jerusalem. Sed nos secuti sumus Augustinum,Chrysoslomum, cl Hieronymum; neque verum est,quod perportas templi, vel civitatis terrenae Jerusalem , soli justi intrarent.

S

20. *Confitebor libi quoniam exaudisti me,et factus cs mihi in salulcm.*

Declarat quod dixit, *ingressus in eas confitebor Domino.* Dicil enim, *confitebor libi,* quando videlicet ingressus ero in coelestem Jerusalem perportas jusliliac, *quoniam exaudisti me:* nam etiamsi mulla , cl varia justi petant in hoc mundo , tamen omnia tendunt ad unam petitionem,dc qua dicilur in psal.2G.Unani *petii a Domino.hanc requiram, ut inhabilem in domo Domini omnibus diebus vitae meae.* De hac igitur petitione dicil, *confitebor tibi quoniam exaudisti* me,cl clarius adhuc exponit dicens, *el factus esi mihi in salutem,*idest,.qui cras spes mea, factus cs salus mea: qui cras viaticum, factus cs praemium.

21. *Lapidem , quem reprobaverunt aedificantes, hic factus csl in capul anguli.*

22. A *Domino facium csl istud, cl csl mirabile in oculis nostris.*

Ilus versiculos aliqui rccenliorcs dc Datide exponunt ad litteram, quem dicunt *facium fuissein capul anguli,* quando factus est rex super Israclem,cl Judam:scd Davidem figuram gessisse Christi , qui factus csl in capul anguli , cum factus csl caput ecclesiae, cx Judaeis, cl gentibus congrega tac. Cuelerum sancti patres absolute exponunt de Christo, nulla mentione facta Davidis. Imo s.Joannes Chrysostom, qui priores partes de Davidc ex* pomi ad litteram , hoc loco scribit. Prophetam de improviso mutasse argumentum,cl dc Christo prophetasse. Adde quod Christus ipse pubblicc hunc locum tamquam ad se propric spectantem allega-

vil Mallh.2t. Mare.12. cl Lue. 21. neque ullus respondii, dc Dnvidc haec verba esse inlclligcnda. Sanclus ellam Pelrus Aci.4.iterum coram omni populo hunc locum allegavit tamquam proprie de Chrisio scriplum, neque ullus contradixit. Sanclus eliam Paulus ad rom.O.cl s.Pelrus 1.Epist. cap.2. allegant Isaiam cap. 18. de hoc lapide angulari , summo, elcclo,probato, elc.Denique idem aposlolus ad Ephes. 2. Vocal Chrislum *angularem lapidem summum.* Ccrlc non auderem.scripturam ila celebrem, cl decantatam a Chrisio cl Apostolis cxplicalam.ullo modo cum Davidis persona communicare. Accedil quod David non fuil primus,neque solus rex super Israelcm ct Judam,ul ideo meruerit dici lapis angularis ; nam ante ipsum fuit Sani rex super ulrurnque populum , cl post cum Salomon: neque Israel, cl Judas erani proprie duo populi, sive duae génies diversae, ul sunl hebraei.cl Gentiles. Igilur omissa illa expositione, dicendum csl, quod cum David in persuna sua.el populi Dei decanlassel liberationem a temporalibus malis, el peliisscl inlroilum in aelernam salutem , déclarai nunc quomodo Deus aperuerii viam ad hanc aelernam salulem , el sine dubio auctus majore lumine prophetico hos versiculos scripsil.Lapidem.quem *reprobaverunt aedificantes , hic factus est in capul anguli,* idesl, misil Deus lapidem vivum,pretiosum,electum in terras; sed Judaei,ad quos lunc perlinebat officium aedificandae ecclesiae , hunc lapidem reprobaverunt , dicentes de Chrisio , *non csl hic homo a Deo,qui Sabbathum non custodit;* cl, non habemus regem nisi *Caesarem,* cl, *seductor ille dixit, post 1res dies resurgam,*cl similia. Sed hic idem lapis ab aedificantibus reprobatus quasi inutilis ad aedilicium spirituale, a Deo principali architecto *factus* csl in *caput anguli,* idesl, constitutus csl super duos parietes,ul eos conjungeret, cl contineret, idesl, factus csl capul lotius ecclesiae cx hebracis, cl gentibus congregatae, cl tale capul ul qui sub eo non aedificatur,salvus esse non possit: cl omnis, qui sub ipso tamquam lapis vivus aedificatur, omnino salvandus sil. Atque hoc *a Domino factus est,* idesl, electione.el polcslale divina, non consilio, vel ope humana,cl ideo *mirabile csl in oculis nostris.* Quis enim non miretur, hominem crucifixum, cl morluum.ac sepullum,post 1res dies resurgere immortalem cum amplissima potestate, cl caput, ac principem declarari omnium hominum el angelorum, el cum aditum palelleri hominibus mortalibus ad regnum coelorum, ad socielaicm angelorum, ad beatam immortalitatem.

23.//ace csl *dies.quam fecil Dominus, exullemus et lactemur in ea.*

Haec dies, qua id factum est, est proprie dies, *quam fecil Dominus,*el ideo ob lanium beneficium, *exullemus el laciemur in ea.* Haec sine dubio est dies resurrectionis Dominicae ; quamvis enim ab ipsa conceptione propler unionem hypostaticam Dominiis Jesus fuerit Chrislus, el capul ecclesiae: unde pastoribus ab angelo dictum legimus,*annuntio vobis gaudium magnum,quia natus est vobis* hodie *Salvator, qui esi Chrislus Dominus in civitate* Davidzlamcn debuit prius reprobari ab hominibus, ct humiliari usque ad morlcm crucis,el postea exaltari per resurrectionem, el lunc declarari summus angularis lepis , cl praedicari per omnes gentes,quod non esset in alio *aliquo* s«lus,ul dicilur Act. 4. Endo ipse eliam dixil Mallh.28. *Data csl mihi omnis potestas in coelo,et in terra.Eunter ergo docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine 1'alris, el Filii, cl Spiritus* sancti.Dicilur aulem dies resurreclionisdics.quam fecilDominus, vel quia Chrislus resurgens, ul Sol Justitiae, novo modo fecil cum diem, vel quia peculiariter Deus eam diem sibi consecravit : vel, haec est *dies , quam fecil Deus* ad hunc finem , *ul exullemus el laciemur in ea.*

21. 0 *Domine salvum mc fac* , o *Domine bene prosperare; benedicius* , qui venit in *nomine Domini.*

Has laudes Chrisio dixerunt lurbac in die Palmarum , ul s. Hieronymus annolavil in commenlario ad cap.23. Mallhaci.Quod enim illi dixerunt,osan-7ia , *benedictus qui venii in nomine Domini*, in hoc versiculo nos habemus, nyEihn *hosciha* na,sed in evangelio relinquitur vox hebraica,osan-*na* ; hic explicatur per illa verba , o *Domine salvum me fac.* llaque Dominus in die palmarum voluit visibiliter exhibere , cl quasi praeoccupare triumphum quem aclurus eral visibiliter in die resurrectionis.Non enim poleral illi juste objici,quod lriumphum agcrcl ante victoriam,quoniam de Victoria certissimus eral.Prophela aulem sicul praevidit cl praedixit , Chrislum ul lapidem reprobandum lempore passionis, el postea a Deo exaltandum in capul anguli temporc resurrectionis : ila praevidit el praedixit ipsa verba, quae lurbac dicturae erant in dic triumphi Chrisii in die palmarum,quo significaretur triumphus resurrectionis, cl opiime accidit, quod utraque dies el palmarum el resurrectionis csscl dies Dominica. Aii igilur, *exullemus, et laetemur in hac die.* dicentes, o *Domine salvum me fac:* in hebraeo non esi aliud, *me,* sed simpliciter, Osanna, idest safva *obsecro.* Graeci tamen addiderunt explicandi gratia. *0 Domine bene prosperare,* nimirum in inchoato islo regno luo,benedicius *qui venit* in nomine Domini, idest, benedicatur ab omnibus Messius,rex noster,*factus in capul anguli, qui venit in nomine Domini,* idesl, non a seipso venii, non sibi regnum usurpavit, ut faciei Anticbrislus'.scd venii missus a paire suo,Domino coeli, cl lerrae; sic enim explicavit Chrislus ipse, Joan. 5.

25. *Benedictus vobis de domo Domini Deus Dominus. cl illuxit nobis.*

2G. *Constituite diem solemnem in condensis , usque ad cornu altaris.*

Explicala tola prophetia adventus Chrisii, cl triumphi ejus , convcriilur Propheta ad populum , alquc illum exhortatur ad celebrandum diem Cesium solemnem in gratiarum actionem. *Benedici-*

mus,inquit,*vobis de domo Domini,* idesl, nos Pro phclac benedicimus vobis populi fidelibus annun* cianles mysleria divina in salutem vesiram,*benedicimus autem de domo Domini,* idesl, vobis qui esiis dc domo Domini, vel nos ex domo Domini,unde haec cx revelatione didicimus,*benediximus vobis.* Summa aulem csl, *Deus Dominus , el illuxil nobis,* idesl, Dominus nosler ipse csl verus Deus, cl ipse illuxil nobis ostendens nobis lucem miserationum suarum. Propicrca *constituite diem so·* temnem,idesl,agile diem solemnem *in condensis,* idesl. densos virides ramos adfercnles,cl ornantes templum *usque ad cornu altaris.* Ista varie expo- nuntur secundum ritus Judaeorum quae ad nos nihil perlinent.

27. *Deus meus cs* tu,cl *confitebor libi,Deus meus es tu, el exaltabo le.*
28. *Confitebor libi, quoniam exaudisti me,el factus es mihi in salulem.*
29. *Confitemini Domino,quoniam bonus,quoniam in saeculum misericordia ejus.*

Haec est repetitio dictorum, affectum Prophetae demonstrans.

PSALMUS CXVIII.

TITULUS ET ΛΠGUMEΛ'TUM PSALMI

Alleluja.

Hic psalmns tribus in rebus omnibus aliis antecellit.Primo ulilitate:esl enim lolus moralis.el hortatorius ad vilam secundum legem Domini .instituendam; cl ca causa csl, cur quotidie ab ecclesia frcqucnlelur. Secundo longitudine; conlinet enim versus centum septuaginta sex . cum psalmus septuagesimus septimus, qui cx reliquis longissimus csl,non ascendal ultra versussepluaginla octo.Causa hujus tantae longitudinis fortasse fuit, ul populus haberet in quo pic.cl cum fructu occuparetur, dum 1er in anno ex omni parle ad tabernaculum asccndercl : videtur enim psalmus compositus, ut in itinere caneretur, quo psalmo linito sequuntur psalmi graduates, qui in ascensione graduum tabernaculi canebantur. Tertio, elegantia,cl artificio alphabctico: siquidem primi octo versus incipiunt singuli a prima lilera alphabeti, sequentes octo a secunda, el sic deinceps,ita ut octies lotum alphabetum repclalur. Hujus rei causam non aliam esse nrbitror, nisi ad memoriam adjuvandam , cum hic psalmus memoriter recitandus , vel concinendus esset.Explicant hunc psalmum diligenter sancti patres, Hilarius,Ambrosius,Augustinus, Hieronymus, et innumerabiles alii,tum veteres,lum receniiores. Argumentum psalmi csl encomium tegis divinae,et exhortatio ad cam servendam , scd interim admiscentur varii affectus, et precationes ad Deum.

EXPLICATIO PSALMI CXVIII.

Aleph.

1. *Beati immaculati in via, qui ambulant in lege Domini.*

Rectissimo ordine primum argumclum ad suadendam praestantiam,cl utilitatem divinae tegis ducit propheta a bcaliludine , quae est ultimus linis hominis: nam in scientia morali, id csl tinis quod sunl prima principia in scientia naturali.Est aulem hic sensus primi versiculi,beati sunl qui in via hujus vitae non inquinantur luto,vel sordibus peccatorum, illi aulem sunl, qui non inquinantur,ac per hoc beati sunt,*qui ambulantia lege Domini,*idesl, qui dimissis aliis viis , eligunt viam tegis Domini, quae sola mundissima, el nitidissima csl. Sed singula verba expendamus. Illud,beati,significal tum foclicilalcm aeternam, quae sola est perfecla beatitude; tum foclicilalcm temporalem, qualis in hac vita haberi potest.Itaque sensus est,Beati erunt aeterna foelicilale, cl nunc eliam bcali sunl, idesl, lacii, alquc quieti, nihil in hoc inundo cupientes qui vivunt sine macula peccati,eo quod ambulant *in lege* Domini.Quod enim recta via ad coeleslcm bealiludincm sil observantia tegis Dei, doccl Christus Matthaei cap. 19. Si iis *ad vilam ingredi serva mandata.Quod* eliam in hac vita nulli sint foeliciores iis, qui recte,ac pie vivunt.nolum csl lum experientia , tum ratione: nam beatus est, qui habet quicquid vult,cl nihil mali vull.Viri iniqui multa mala volunt, el mulla non habent coruin , quae volunt. Viri justi nihil mali volunt, cl habent quicquid volunt, quia solum Deum volunt, cl ejus voluntatem implere cupiunt. Illud, immaculati,non significat carcnliam omnis peccati, eliam venialis. Sic enim nulli essent in hac vita immaculati, scJ

signifient carentium omnis peccati lelhalis, quod solum proprio inducit maculam. Videtur aulem sumpta metaphora a maculis (piae contrahunt inter ambulandum , cum iter Licinius per vias lutosas, aul pulverulentas, aul alio modo sordi lus. Illud.in *via.* signifient in vita hac mortali, quae aptissime dicilur via, cum semper mutetur,et,ul ait Job cap, 10. JVuniguam *in eodem statu permaneat,*scd ab initio nascendi decurrat sine intermissione usque ad metum moriendi. Denique illud, *in lege Domini,*significat legem Domini esse quamdam viam redam, et mundam, cum peccatum omne prohibeat. Opponitur aulem lex Domini legi carnis.de qua aposlolus ad rom. 8. *Quae est via cupiditatum,* el plena pulvere superbiae , coeno luxuriae , el aqua sordida avaritiae.

2. *Ileali qui scrutantur testimonia ejus , in toto corde exquirunt eum.*

Declarat priorem versiculum, ac docet, non sufficere quamcumque legis observantiam ad bealitudirtem acquirendam. Multi enim superficie tenus observant legem, dum non occidunt.non furanlur, non moechantur,sed non vere ambulant utoporlet ad acquirendam foclicilalcm in lege Domini, quia forte oderunt proximum suum , retinent opes superfluas, cum meretricibus fornicantur. Opodel igilur, si quis beatus esse velit,ulscrutetur *omnia testimonia Domini.*idesl.consideret diligenter sensum lotius legis , quae dicilur testimonium , quia testificatur nobis Dei voluntatem; qui emm scrutatur legem , invenit , non solum prohiberi homicidium, per legem *non occides;*sed prohiberi eliam odium, el iram, ut Dominus exposuit Mallii.5.imo juberi amorem. quia finis omnis legis est dilecl o, el qui dicil *non occides,* ideo dicit,nc laedatur dilectio,el hoc idem inlelligcl dc alus praeceptis.qui ea scrulabilur.Illc aulem scrutatur testimonia ejus. *qui ex loto corde exquirit eum:* qui enim serio Deum quaerit, ct loto corde desiderat ejus gratiam in hoc mundo, cl ejus praesentiam in fulurops sine dubio in omni opere suo diligenter scrutatur quae sit voluntas ejus,et secundum eam nmbularc conatur. Exemplum habemus in viatoribus: qui enim a l aliquam civitatem quam citissime pervenire cupiunt,ii sollicite scrutantor el quaerunt a quibuscumque obviis, quae sil recta, cl commoda via ad eam civitatem; qui vero deambulant animi gratia , neque propositum habent locum, quo ire cupiant, non multum laborant de via. Ait igitur propheta, *beati qui scrutantur testimonia* ejus,idesl, dixi beatos qui ambulant in lege Domini : scd explico,me beatos dicere voluisse illos,qui ila ambulant in lege Domini . ul diligenter scrutentur sensum lotius legis,el voluntatem lcgislaloriszid quod illi soli faciunt.*qui ex toto corde exquirunt Deum,* nihil creatum illi anteponentes, vel aequantes, neque amorem cordis inter Deum.el creaturam dividentes, sed solum Deum diligentes in sc, cl creaturas propter ipsum.

3. Λ'οη *enim qui operantur iniquitatem , in viis ejus ambulaverunt.*

Probat quod supra dixit, cos esse immaculatos, qui ambulant in lege Domini.Probat autem , quoniam nullus eorum.*qui operantur iniquitatem.sc* per hoc iniquitati inveniuntur in itinere, *in viis,i*desl,legibus Domini ambulavit,id enim manifestum signum est, solam viam Domini cum omnes sancti ambulent in viis Domini , praestare immaculatos ambulantes in se.Erit igilur argumentum a contraπο sensu , *qui operantur iniquitatem* , el consequenter maculati inveniuntur,non ambulaverunt m viis Dominhigilur qui ambulant in viis Domini non operantur iniquitatem,cl proinde immaculati sunt. Movet hoc loco s. Augustinus quaestionem,ul ipse dicil, gravissimam, quomodo qui operantur iniquitatem , non ambulent in viis Domini, cl larnen dicant cum sancio Joanne 1. Episl. cap. i. Si *dixerimus, quia peccatum non habemus,ipsi nos seducimus: vA.omne peccatum csl iniquilas*,eodem Joanne teste 1. Episl.cap.3.Sed responderi polesl. cos,qui operaniur iniquitatem,non ambulare in viis Domini, quatenus operantur iniquitatem,qui enim operantur iniquitatem Iclhalcm , ambulant contrariam viam viae Domini; qui operaniur iniquitatem venialem , ambulant pracler viam Domini. Porro sancli viri ambulant in viis Domini , quia voluntatem habent in lege Domini, el in ea semper habilualiler manent, el si quando divertunt a via, quia operaniur pracler legem Domini ; mox per poenitentiam, cl confessionem redeuni in viam.

4. Tu *mandasti mandata lua custodiri* nimis.

Alterum argumentum ducit Propheta ab excellentia Legislatoris, quasi dicat, haec mandata non sunl mandata hominum, sed Dei, el Dei qui omnino vull a servis suis debitam obcdicnliam. Sed ut argumentum majorem vim habeat.alloquitur ipsum Deum, dicens,/u *mandasti mandala tua custodiri nimis,* idesl, tu Domine, qui libere poles servis imperare.cl qui poles inobedieuliam severissime ulcisci,cl qui non poles ignorare,vel oblivisci praevaricatores, *tu,* inquam, mandasti, non consilium dando, scd plane imperando,mundata *lua custodiri.* non negligenter.et oscitanter,scd diligentissime, cl summo zelo. Quis igitur eril.qui non continuo applied animum ad parendum?

î>. *Vtinam dirigantur viae mcac ad custodiendas justificationes tuas.*

Ex auctoritate tanti legislatoris,el tam severe jubentis, motus propheta.optat quam diligentissime Dei mandata servare. Scd hoc proponit in persona sua,ul exemplo suo persuadeat omnibus aliis obcdicnliam exhibere Deo. Si enim ipse rex el princeps supremus, ita tremit ad mandata Domini. el lanio affectu cupii illa implere, quid facere debent homines privati? *Vtinam,* inquit, *dirigantur viae, meae,* id est, actiones meae, consilia mea, sermones mei,*dirigantur,*idest,conformentur rectitudini legis tuae. *Ad custodiendas justificationes luas,* idcsl, ad observandas leges tuas: lex enim Domini

variis nominibus in scripturis, atque in lioc potissimum psalmo appellatur, ut quoniam saepissime mentio ejus facienda est, verborum varietate lectoris fastidium minuatur.Igilur nunc dicilur lex,nunc praeceplum, nunc mandatum, nunc sermo, nunc eloquium, nunc verbum, nunc aha,quae perspicua sunl: interdum dicilur testimonium, ut supra monuimus , quoniam lex testificatur voluntatem Dei: inierdum Justificatio , ut hoc loco , quia justificat observatores suos, idesl, justiores tacit, juxta illud Apostoli rom.2. *Factores legis justificabunturJ)i*xi autem justiores fieri, qui legem observant, quoniam prima justificatio, qua ex peccatoribus efficimur justi,non polesl legi tribui,sed gratiae, dicente eodem Apostolo Gal.2.Si *ex lege essel justitia, ergo Christus gratis mortuus est.*

G. *Tunc non confundar, cum perspexero in omnibus mandatis luis.*

Colligit magnum fructum ex directione viarum suarum ad custodiendas justificationes Domini. Qui enim attendunt magnitudinem tanti legislatoris , si forte dum operantur. non respiciunt ad regulam divinae legis, ct inveniant postea opera sua distorta , et non conformia rectitudini legis Dei , mira modo confunduntur, cl erubescunt, neque audenl oculos ad Deum levare, dicentes intra se: quis *ego sum, qui opera mea.aut verba mea.aul cogitationes meas ausus* sum *non conformare recliludinimandalorumsummi Legislatoris* ? qui ea tanto zelo custodiri jussit ? David igilur magnum fructum existimat, ul verc esi non habere causam lanlae confusionis ideo dicil optavi dirigere vias meas ad custodiendas justificationes Domini, *quia tunc non confundar,neque* erit cur erubescam coram te Domine, *cum perspexero in omnibus mandatis* luis,idesl,cum respexero in omnibus actionibus meis ad regulam mandatorum tuorum,ul recliludini ejus conformem omnes actiones meas.Porro phrasis csl linguae hcbraicae,*perspicere in mandatis,*pro eo quos nos dicimus,perspicere ad mandata. Ex his inlclligimus quantum distenta spiritu, ct pietalc Davidis, qui tam multa faciunt opera distorta, el nullo modo conformia legibus Dei , ct lamen confusionem illam internam non concipiunt,quia magnitudinem legislatoris non considerant.

7. *Confitebor tibi in directione cordis,in eo quod didici judicia justitiae tuae.*

Addit, quod non solum non confundentur, sed eliam gratias aget Deo. quod ejus gratia,cl adjutorio didicerit observantiam legis divinae. *Confitebor,* inquit, *tibi,* idesl, laudabo te,cl gratias agam libi, sive confitebor laudes luas , el graliam tuam: *in directione cordis,* idesl, in rectitudine cordis, sive rectissimo cordc;confitcbor aulem laudes luas, *in eo quod didici.id* csl,proplerca quod gratia tua adjuvante didici, *judiciajustitiae tuae,* idesl. justissimas leges luas. Est aulem hoc loco observandum, illud, didici, non significare simplicem cognitionem,quae ad intellectum perlinet,sed certam persuasionem, cl approbationem,quam illi soli habent, qui re ipsa legem observare firmissime apud sc constituunt, quomodo accipitur vox discendi Joan.G. ubi Dominus ait,*omnis, qui audivil a Paire, cl didicit, venit ad* ?ne:illi enim discunt a pa-Ire coelesti,qui intus in corde per infusionem Spiritus sancti certo persuadentur,bonum esse credere vel converti, vel legem servare,etc.nasciturautem haec persuasio cx rectitudine cordis; quia rectis corde optimus videlur Deus , juxta illud psal, 72. *Quam bonus Israel Deus his , qui recto sunl corde,* quibus autem placet Deus,non possunt non placere omnes voluntates Dei, quae per praecepta inanifestanlunquarc el ipsa praecepta mirifice placent. Porro per, jtzdicia justitiae,inlclligunlur eadem praecepta legis divitiae . quae nunc dicuntur judicia,nunc justitiae,nunc eliam judicia justitiae. Judicia dicuntur, quia sunt quaedam semenliac a Deo judicatae optimae , sive quaedam decreta, d statuta divina; dicuntur justitiae,quia sunt regulae justitiam continentes; dicuntur denique judicia justitiae , quia sunl judicia cl decreta justissima. 1laque sensus versiculi est, laudabo te recto corde, ex eo quod persuasus sum leges luas esse justissimas , et omnino custodiendas , quos lotum non ex me, sed cx gratia lua mc habere confiteor.

8.Justificationes luas custodiam,non mc derelinquas usquequaque.

Haec est conclusio primi octonarii, quasi dicat: Igilur cum lex tua custodita faciat beatos , et a le summo legislatore sil proposila,et severissime observari mandala ; *e%ojustificationes luas custodiam,* idesl, decrevi cl statui omnibus custodire: sed tu quoque vicissim non mc deseras auxilio, el gratia tua, sine qua nihil possum: cl si forte justo luo judicio ad modicum deseras mc, ul inlelligom infirmitatem meam, cl ad tc confugere,atque in te confidere discarn . saltem *non mc derelinquas usquequaque,* idesl,omnino,ct in perpetuum.In liebraco habetur, “îKQ 'Tÿ *hadmeod, usque nimis,* sive *usque valde:* quod in caindcm sententiam recidit. Sanclus enim David , bene noverat, nullum esse in hac peregrinatione,qui aliquando non sentiat gratiae subtractionem : ait enim in alio loco, *ego dixi in abundantia mea, non movebor in aeternum : Avertisti faciem luam , ct factus* sum *conturbatus* , psal. 29. cl in hoc ipso psal. 118. saepe David repelli,se didicisse mandata Domini, cl non minus saepe rogat doceri eadem mandata.

Beth.

1. *In quo corrigit adolescenlior viam suam* ? tn *custodiendo sermones tuos.*

Laudavit legem Dei a fine cl ab auctore : nunc laudat ab utilitate, quam affert ei,cui dalur:cl quoniam nullus magis indiget lege , quam ingrediens iter vilae, idesl, adolesccnsjidco de illo peculiariter loquitur. Adolescens enim primo indiget lege Dei,quia in ipso maxime viget lex mcmbrorunr.seeundo quia nondum aequisivil prudentiam proprio

expérimente: Icrlio,quia sicul vioteri maxime prodest initio itineris invenire rectam viam,ne postea* quam diu erraverit, cogatur majore labore , el dispendio reverti ad principium viae; sic eliam optimum csl in adolescentia assuescere mandatis Domini , ul conservet innocentiam. Bonum est viro, inquil Ilicremias Thren.3. *cum portaverit jugum ab adolescentia sua.* Quaeritur hoc lo<o quid intclligendum sil per adolescenliorcm.Non existimo Davidem loqui de adolescente lapso in varios errores , qualis erat illius prodigus de evangelio Lue. 25.nam ad corrigendos similes errores necessaria csl gratia poenitentiae , neque sufficit notitia , vel custodia legisuieque videlur David loqui de juniore ul distingui polesl, contra hominem veterem , idesl, dc homine renovato per graliam ; hic enim agitur de corrigendis erroribus, qui homine renovato correcti censentur. Existimo igilur Davidem simpliciter loqui de adolescente in ratione aetatis, qui indiget remedio contra naturales impetus naturae corruptae, *quae prona csl ad malum ab adolesccnlia sua* , Genes. 8. Esi igilur sensus , *in quo corrigit,* idesl, qua arte,quo modo,quo remedio *corrigit adolesccnlior viam suam,* idesl.actiones , sive vilam suam corruptam naturali depravatione ex peccato originis . et propensam ad malum? In hebraco , cl graeco habetur in futuro , *in quo corrigcilsed* in sensu nulla dissensio esUnam illud, *in quo corrigit,* idem est ac si diclum esset, in quo corrigere polesl, sive qui habet, unde corrigat errores, quos committet in adolescentia sua? Despondet,*in custodiendo sermones* tuos,qui enim ab adolescentia assuescit timere Deum , cl cx eo sancio timore sermones Dei,divinas videlicet leges diligenter custodire: is haud dubie mullos vitabit errores, cujus rei exemplum habemus in Tobia juniore,*quem paler ejus ab infantia Deum timere docuit et abstinere ab omni pecccato.Tob.I.*

2. *In loto corde meo exquisivi te: ne repellas mc a mandatis tuis.*

Ex hac lania utilitate motus David , petit a Deo gratiam servandi mandata, et proponit omnino illa servare el exemplo suo idem nos facere, docet, ac primum ponit rationem, cur exaudiri debeat; quae csl ralio evangelii, *quaerite, ct invenietis,c\, omnis qui quaerit, invenit*, Luc. 11. *In loto corde meo,* inquil, *exquisivi le.*Il ice est ratio exauditionis, quia exquisivil Dominum loto corde,idesl.quaesivit graliam ejus, et cupivit illi placere , ejosque voluntatem adimplere. *A'c r< pellas mc mandatis luis,* haec est mira pclilio, quasi Deus, qui mandavit *mandata sua custodiri nimis,* repellere velit aliquem a mandatis suis custodiendis. Sed hic modus loquendi signilicat necessitatem gratiae , quam illi soli cognoscunt,qui cupiunt mandat i servare,el virium suarum imbecillitatem experiuntur. Igilur,ne *repellas me a mandatis tuis.*hunc habet sensum , Ne deseras me gratia lua , nlioquin idem essel, ac si repelleres mc ab implclione mandatorum tuorum , cum sine auxilio gratiae illa servari non possint.

3.In corde *meo abscondi eloquia tua,ut non peccem libi.*

•i. *Benedictus es Domine, doce me justificationes tuas.*

Addit aliam rationem , cur exaudiri debeat, cl rursum petii graliam legis implendae. Ralio cur exaudiri debeat, csl magnum desiderium non peccandi,ac per hoc legis custodiendae.In *corde meo,* inquil, abscondi *eloquia lua,* idest, in intimo recessu cordis posui legem luam,sive,quod est idem, *eloquia tua,* ul numquam obliviscar eorum. Finis aulem hujus absconsionis est,ul non peccem *libi.* Itaque desiderium non peccandi,facit ul numquam oblivisci velim legis divinae, el ul numquam obliviscar, abscondi eam in intimo corde, ul nulla res inde mihi illam eripere possit. Praemissa ratione exauditionis,addit petitionem.*Benedicius cs Domine, doce me justificationes tuas,*ubi illud.doce.ut supra diximus, non significat simplicem notitiam: hanc enim se habere testatur cum dicit, *in corde se abscondisse eloquia Domini,* cl supra dixit.*didicijudicia justitiae,sed* significat graliam implendae legis. Tunc enim Deus docet justificationes suas, cum per graliam intus in animo inspirat delectationem legis, cl facit, ut homo plane persuasus omnino velit legem servare. Illud aulem . *benedictus es Domine,* additur ad confirmandam rationem exauditionis, quasi dicat, tu Domine doce mc justificationes luas.qui ab omnibus rebus creatis benedicens.quia imples omnia benedictione,el inde vivunt cl florent, unde dicilur in psalm. 83. *Etenim benedictionem dabit legislator.* Itaque Dens benedicitur.elbencdicikbenediciturdum laudatur, benedicit dum beneficia pracslal.

5. *In labiis meis pronuntiavi omnia judicia oris tui.*

G. *In via testimoniorum tuorum delectatus sum, sicul in omnibus divitiis.*

7. *In mandatis tuis cxcercebor , el considerabo vias luas.*

8. *In justificationibus tuis meditabor,non oblivi scar sermones tuos.*

In his quatuor rebquis versiculis declarat amorem suum erga legem Domini: fortasse mox benedictionem legislatoris acceperat, quam paulo ante petierat. Dicit enim se habere legem Dei in oro.in voluntate, in inlclligenlia, et memoria, ac per hoc in omnibus partibus animae.Do ore dicit,*in labiis meis jnonunciavi omnia judicia oris fui,* idesl, assidue loculus sum, el praedico praecepta lua omnibus, qui audire volunt: per judicia enim praecepta inlclligimus, et per id quod additur,*oris tui,* inlclligimus praecepta illa non esse humana , sed divino,cum ore Domini manifestata sint. De voluntate. cl alïeclu dicit,in via *testimoniorum tuorum delectatus sum , sicul in omnibus divitiis ,* idest. delectatus sum ambulare in via testimoniorum tuorum, sicul delectantor avari in omni copia divitiarum. Magnus sane affectus , cl rarus apud homines,cum c contrario soleant plcrique pro tenui lucro contemnere omnia mandata Dci.Dc inlelligcn-

lia,sive cogitatione,dicil,*in mandatis tuis exercebor,ct considerabo vias luas: nam,exercebor.hoc loco,significal* exercebor meditando,ul cx voce hcbraica, *eslahasciah*, manifestum esi ; unde eliam subditur idem alus verbis, *el considerabo vias luas.* Esi igilur sensus,In mandatis tuis ruminandis, cl saepe mccurn submissa voce repetendis , cl diligenter considerandis exercebor. De alio affectu cordis dicil, *in justificationibus luis meditabor.* Illud enim meditabor , non esi idem hoc loco cum exercebor, quod recte verti potuisset, *meditabor,* sed significal, delectabo mcipsurn ludendo in justificationibus luis decantandis : vox enim hcbraica, *eslahasciah,significal, ludere el oblectare seipsum.* Supra dixerat, *deleclalus sum in via testimoniorum, sicut in omnibus divitiis*, ubi mentionem facil delectationis ex re ulili : nunc dicil, *oblectabo mcipsurn ludendo in mandatis tuis.nl* ostendat ex lege Domini sumi eliam delectationem tamquam cx re dulci cl suavi. Quomodo etiam in psal. 18. comparata csl lex Domini auro el melli, rei utili, cl dulci.Hic igilur esi sensus hujus versiculi,in *justificationibus luis meditabor,* id esi,in praeceptis luis decantandis exercebor,ul inde delectationem animo percipiam,qualis jucunde ludendo percipitur.Addit ultimo de memoria. *Non obliviscar sermones tuos,*idcsl.cx lam crebra medita'.ione el suavi decantatione fiel. *ul sermones tuos,* idest,legem luam,7iumr/uam *obliviscar.* Hinc colligimus legem Domini habentibus benedictionem legislatoris, idesl, spiritum verae charilalis, non esse gravem, neque difficilem, sed csse,ul Dominus ail in evangelio Malth.l 1. *Jugum suave, el onus leve.*

Ghimel.

1. *Retribue servo tuo, vivifica me , el cuslodiam sermones tuos.*

In hoc octonario enumerat impedimenta legis custodiendae. cl oral, ul a sc removeantur. Primum impedimendum csl mors animacmoii enim possunt homines mortui servare mandata vilae , eo modo, quo opertet ad vitam aeternam acquirendam.David aulem etiamsi sperare polecat, sc esse vivum , tamen *quia nemo scit utrum odio.vel amore dignus sil,* Eccles.9. ct quia transfigurabat personas peccatorum in se, ideo vel pro se, vel pro ilhs oral.el dicit, *retribue servo luo.vivifica me.et custodiam sermones tuos,* idest, restitue servo luo,si forie in peccatis mortuus sii. vitam animae,el tunc sermones luos custodire poterit. Illud, *retribue* , poscet eliam explicari pro lribue:nnm vox hcbraica. O'l /A *ghemol,* id facile politur : tamen hoc loco servare possumus propriam significationem lalinam.si per *retribue* inlelllgamus *restitue,* vel redde illud:*vivifica me.* in hebraeo cl graeco esl,vivo7Ji,el lune sensus csl. *retribue ul vivam,* idesl. restitue, vel redde vitarn. Verba nostrae cdilionis sunl paulo obscuriora.sed in eumdem sensum explicanda sunl: nimirum *sic.relribue servo* luo,idesl,ilerum tribue mihi servo tuo per gratiam,quod amisi per pccca-lum, cl mox cxplical dicens,uivi/ïca me,hoc enim csl, quod amisi; cl vilae restitutus ambulare incipiam viam mandatorum luorum , *cl sic cuslodiam sermones tuos.*

2. *Revela oculos meos, el considerabo mirabilia de lege lua.*

Alterum impedimentum sunl passiones animi, amor, limor, desiderium, ira, el similes perturba·liones.quae saepe faciunt,ul homo non recte judicet: el hoc dicil, *revela oculos meos,* id csl, tolle per infusionem luminis lui velamen passionum ab oculis mentis meae, el tunc oculo interiore purill·calo, *considerabo mirabilia dc lege lua,*idesl,mirabilem aequitatem, mirabilem sapientiam.mirabilem utilitatem, cl alia id genus mirabilia, quae de lege tua emicant.

3. *Incola ego sum in terra, non abscondas a* me *mandata lua.*

Terlium impedimentum csl terrena peregrinatio.nam qua parte peregrinamur in terra.carnales, el terreni stimusricæ aulem *lota spiritualis* esl.ul dicilur roman. 7. Quare nisi Deus per gratiam nos spirituales efficiat, legem spiritualem implere non possumus, *incola,* inquil. *sum in terra,* idesl,lioino terrenus sum , animalis sum , in terra habito, dum peregrinor a palria:ideo peto,*ul non abscondas a me mandata lua,*idest.per gratiam efficias, nl capax fiam mandatorum luorum. Polesl eliam hoc, referri ad ignorandam viarum/vox enim hebraica.*T4 *gher* proprie *advenam,et peregrinum* signil ficui; peregrini aulem, cl advenae ignorantes sunviarum,ct facile decipiuntur a civibus regionis.Petit igilur advena el peregrinus Deus illi viam bonam ostendat, ac dicil,*non abscondas a me mandata lua,* idcsl. fac ul me non laleal via mandatorum tuorum , quae sola csl recta via qua ducit ad vitam.

4. *Concupivil anima mea desiderare justificationes luas in omni tempore.*

Quartum impedimentum csl imperfectio. Pauci enim sunl viri perlecti qui toto corde diligant legem Dei.cl ex amore justitiae operentur bona.Plurimi aulem bonis desideriis tanguntur . sed ultra non proficiunt. In horum persona Propheta dicil, *concupivit anima mea desiderare justificationis luas in omni tempore* : non potuit dicere, concit-*pivil anima mea implere mandata tua* , sed imperfectionem suam confessus.ait: *concupivil desiderare* . el haec ipsa confessio imperfectionis csl petitio perfectionis, quam Deus concedit, cum Licii hominem ardenter desiderare cuslodiam mandatorum. Rccle docel sanclus Augustinus, aliud esse concupiscentiam desiderii extra potentiam concupiscentem ; aliud concupiscentiam desiderii intra camdem potcntianr.concupiscentia enim prior polesl esse sine desiderio ejus rei, quae concupiscitur: posterior non potest: exempli gralia.aegrotus qui laborat inappelenlia cibi, concupiscit desiderare cibum,cl lamcn non habet desiderium cibi,

quin concupiscentia desiderii csl in voluntate rationali, desiderium cibi deberet esse in faucibus , cl palato.ubi lumen non csl,dum ibidem inancl inoppetentin cibi.At concupiscentia desiderii mundatorum Domini, in voluntate rationali esl.el in eadem esse debet desiderium mandatorum : quare lien non potest,ul homo concupiscat desiderare,cl non desiderehquia ipsa concupiscentia csl desiderium mandatorum. Inlelligendum igitur csl per concupiscentiam desiderii significari imperfectum desiderium. ul paulo ante diximus; qui enim imperfecte desiderat, vull.el non vull;cupil, cl non cupit: cl ejusmodi sunt plurimi,qui desiderant bealiludinem regni coelorum, sed ila frigide, ac icnuilcr.ul nullus inde sequatur cfTeclus:qui si ardore illo de sidcrarcnl, quo res tanta desideranda est.sine dubio non quiescerent, donec ad illam pervenirent: sed qui tales sunl,cum Davide impedimentum suum in oratione Domino manifestent ac dicant, concupivi *desiderare justificationes* tuos,adjuva ul perfecte , ardcnlerque desiderem , ul desiderium in opus transeat, cl mandata tua cuslodiam in omni tempore.

5. *Increpasti superbos, maledicti qui declinat a mandatis luis.*

Quintum impedimentum omnium maximum superbia csl, quae non sinit collum jugo submittere, sed hoc impedimentum in se David non agnoscebat, neque in sui similibus,sed solum in hostibus Dei : ideo simpliciter illud execralur. *Increpasti,* inquil, *superbos,* qui videlicet cx contemptu mandata non servant.Talis fuil inilio mundi lucifer.quem Deus increpatione sua ad inferos tanto impetu deturbavit, ul Dominus dicat, *videbam Salanam sicut falgur de coelo cadentem.* Lue. 10. Talis fuil cl Adam,qui cx superbia.qua fieri voluit sicut Deus, Deo non obedivit,et a Domino increpatus tulit sententiam mortis pro sc, el pro loto humano genere. Vides. Augustinum tract. 4. iu episl. Joannis , el in psal. (»8. vcrs.G. et lib.14. de civit. Dei cup.13. Dcmqucstiperbosomnes terribili increpatione Deus in judicio ierict:el ideo subjungit David,*maledicti qui declinant a mandatis* tuis,nimirum qui declinant potissimum ex superbia,et contemptu Legislatoris: illis enim praecipue dicelur,*ile maledicti in ignem aeternum.* Mallii. 25.

G. *Aufer a me opprobrium, cl contemptum, quia testimonia tua exquisivi.*

7. *Etenim sederunt principes, ct adversus mc loquebuntur: servus aulem tuus exercebatur in sliflcationibus tuis.*

Superbi non solum obedirc Deo recusant,sed cliam contemnunt, el contumeliis nfilciiinl cos. qui Obediunl: sed tandem contemptus, el opprobrium in cos recidet, ul hoc loco David praedicit:notn ut saepe cx Augustino monuimus: ea quae videtur in psalmis imprecationes,praedictiones sunl per modum imprecationis. Ait igitur, *aufer a me opprobrium , ct contemptum* , idesl, tempus erit , cum auferes a mc opprobrium,cl contemptum,el in superbos inobedicnlcs rejicies : *quia ego testimonia tua* exquisivi,quae illi videlicet exquirere contempserunt.In hebraeo habetur, ’HTà’j *nalsarli,quia testimonia tua custodivi.sed* sepluaginla verterunt, *exquisivi,* quod exponi debet,exquisivi ul custodirem. Déclarai autem sequenti versiculo, cur dixerit, *aufer a me opprobrium.el contemptum,* dicens *etenim sederunt principes.et adversum me loquebantur,* servus *autem tuus exercebatur in justificationibus luis.* Principes enim superbi sederunt, vel congregati m concilium,vel in thronis suis judicantes , vel quiescentes in divitiis , cl potentia sua , el *adversus me loquebantur,* exprobrantes obcdienliam mandatorum Dei. *Ego aulem servus tuus,* non respiciens ad minas , vel opprobria eorum, *exercebar in justificationibus luis,* videlicet, considerandis, praedicandis, el adimplendis. De quibus principibus David loquatur ad lit teram, incertum csl: mystice aulem haec referuntur a patribus ad principes infideles, qu; Martyres persequebantur.

8. *Nam cl testimonia lua meditatio mea est, cl consilium meum juslificaliones tuae.*

Explicat quod dixit, exercebar in *justificationibus tuis.* Dicil enim, *testimonia Domini, el justificationes Domini,* hoc est,praecepta Domini,fuisse sibi loco dulcis consolationis,in rebus adversis: in dubiis aulem loco fidelis consiliarii. In hebraeo habetur, *nam testimonia tua gaudium meum,viri consilii mei,* idesl,lex lua mihi gaudium afferebal. el erat quasi vir consiliarius: nam in ea cogitanda oblectabar, ct cum ea consultabam negotia mea. Ad hunc sensum reducenda sunt verba nostrae editionis, ut cohaereant cum textu originali. Hic igilur erit sensus: *nam cl testimonia tua meditatio mea* csl,idcsl,lex lua est mihi dulcis exercitatio, quasi ludi, vel cantici,unde consolationem accipio in rebus tristibus: *cl consilium meum justificationes tuae* , idest. el consilium meum , et quasi senatus meus . quem consulo in rebus dubiis, sunl mihi *juslificaliones luae* , idesl, eadem lex lua.

Daleih.

1. *Adhaesit pavimento anima mea: vivifica mc secundum verbum tuum.*

In lioc etiam octonario David induit personam hominis imperfecti, qui cx carnali concupiscentia retardatur a perfecta impletione mandatorum . el petii gratiam,el adjutorium ad servanda mandata. *Adhaesit,* inquil, *pavimento anima mea* ; idest, adhaesit lerrae, hoc est terrenae substantiae . per amoris affectum anima mea. *Vivifica me secundum verbum tuum,* idesl.da mihi vitam conformem legi luae : nam adhaerendo terrae fi ctus sum terrenus, adhaerendo carni factus sum carnalis: sed si vixero secundum legem luam, quno spiritualis esi adhaerebo Deo , 11 unus spiritus liam cum eo. In hebraeo habelur..ld/iaesi, ^2>, 7 *leaphar pulveri;* sed idem est sensus: nam pavimentum est 1er-

ra . vcl cx lerra. Itaque qui adhaeret pavimento , adhaeret terrae. Notat s. Augustin, nunc animam adhaerere carni, sive terrae,et ideo fleri carnalem cl terrenam , et impediri ab observatione perfecta legis: sed post resurrectionem gloriosam,caro adhaerebit animae. ct anima Deo. cl ideo lunc caro flet spiritualis.et anima quodammodo deificabitur, el sine ulla dlfîicullale perfectissime legem observabit, imo non egebit lege,quia sine lcgc,ca quae sunt legis implebit.

2. *Vias meas annunciavi,cl exaudisti metdocc me justificationes tuas.*

Pergit in confessione miseriae, cl petitione graliac. *Ego* , inquil, *vias meas annuntiavi*, idesl, actiones malas, quae proprie meae sunl, non erubui confiteri, sed palam enunciavi.el *tu exaudisti me* parcens mihi, solita misericordia lua. *Doce me justificationes tuas,* idesl,nunc reconciliatus peto, ul diccas mc justificationes tuas, idesl, praecepta lua servare me facias. Illi enim.ul supra diximus, in hoc psalmo docere inlelligunlur,qui ila persuadentur ul facianl.

3. *Viam justificationum tuarum instrue me, el exercebor in mirabilibus luis.*

Proficere cupit in via Domini, ideo magis , et magis precibus instar,ul doceatur a Deo, *viam,* inquit, *justificationum tuarum instrue* me,idesl,diligentius doce me. quae sil via praeceptorum tuorum, quomodo videlicet ambulare debeam in lege tua. *El exercebor in mirabilibus tuis* , idesl, in schola lua edoctus exercebor in custodiendis illis eliam praeceptis, quae tam mirabilia sunt, ul prae altitudine vix per ca incedi posse videatur, qualia sunl, *diliges Deum ex loto corde;* el, Λ'oη *concupisces;* et, *Diliges inimicum tuum,* cl similia.

L *Dormitavit anima mea prae taedio, confirma me in verbis luis.*

Ilerum redit ad infirmitatem carnis confitendam, cl misericordiam postulandam. Nam in hac peregrinatione vix invenitur, qui non aliquando laxetur el prae laedio continuae luelae , quam habet spiritus cum carne, dormilct, cl lepidior fiat. *Dormitavit,* inquit, *anima mea prae taedio,* dum videlicet laedet ambulare viam laboriosam , carne cupiscente adversus spiritum.*Confirma me in verbis luis,* idesl, in praeceptis luis sectandis confirma me. addito fervore gratiae luae, quo excitatus ambulare non cessem. In hebraeo pro verbo *dormitavit,* csl verbum, ΠBv'l *dalcpha, disUllavil.* Xun est improbabile septuaginta Interpretes vertisse £cxa$ev.quod est, *disUllavil.* cl postea errore librariorum facium esse, ενυσταξεν, quod est, *dormitaeit.Certe* s.Ambrosius ulriusquc lectionis meminit. In hebraeo aulem nulla est similitudo hierarum inter *dormitavit.*cl *disUllavil:* nam dislillavil scribitur. nsSI *dalcpha; dormitabit* scribitur, Dipjanum:sensus tamen in idem rccidilmam *disUllavil anima mea* , significat, defecit anima mea instar carum rerum, quae liquefiunt,et distillant humorem suum. Qui aulem deficiunt,el liquefiunt prae tristitia, solent eliam deficiendo dormitare. Lue. 22. *Invenit eos dormientes prae tristitia.* Vox *taedium,* graece esl,axi5ta;accedia autem est tristitia dc bono opere faciendo.

5. *Viam iniquitatis amove a me , el de lege* lua *miserere mei.*

Declarat pluribus verbis , quod uno verbo dixerat, *Confirma me. Viam,* inquil, *iniquitatis amove a me,* idest, fac per gratiam tuam, ul longe recedam a via iniquitatis, idest, a lege pcccali,quam ingredi incipiebam dormitando prac laedio:el conlra, *dc lege tua miserere mei,* idesl, misericorditer operare . ul ambulem per legem luam.In liebraeo liabelur *viam mendacii amove a me, et* opponiiur ci.quod dicilur in sequenti versiculo,*viam veritatis elegi,sed* sensus est idcm:nam via iniquitatis csl via mendacii, quia est via falsa, ct fallax, cl polius devium, quam via; cl per eam ambulare, non est viam carpere,sed deviare.Illud aulem,dele*ge lua miserere mei,*csl clarius in hebraeo, IΠ'Y IΠI Oj H *vethoratheca chonneni, legem luam dona mihi,* sed idem sensus: esi enim ac si dixisset, miscrcrc mei donando legem tuam.

G. *Viam verilalis elegi, judicia lua non sum oblitus.*

Hactenus confessus est miscriam , quam ex se habeknunc in sequentibus versiculis declarat,quid possil ex misericordia Dei,quasi dicat, ex mc viam mendacii elegi:sed ex misericordia tua.qua delego lua misertus cs mihi,*viam verilalis elegi,*idesl, jam serio proposui veram viam, quae est via mandatorum tuorum ambulare: cl cx misericordia lua. *judicia lua,* idesl, legem luam, *non sum oblitus,* quamvis caro adversus spiritum vehementer concupisceret.

1.Adhaesi testimoniis luis Domine, noli me confundere.

Ex me adhaesi pavimento ; sed cx misericordia tua, *adhaesi testimoniis luis,* cl quamvis carne serviam legi peccati,tamen mente servio logi tuae, el ideo noli *me confundere:* quod fiercl.si auxilio tuo mc destitueres.

8. *Viam mandatorum tuorum cucurri, cum dilatasti cor meum:*

Ex me dormitavi prac laedio, sed cx misericordia lua *viam mandatorum cucurri,* idesl, alacriter, expedite, cum delectatione legem luam servavi, *cum dilatasti cor meum* per infusionem charilalis, quae facil jugum suave, ct onus leve.

Ile.

I. *Legem pone mihi Domine viam justificationum tuarum: el exquiram eam semper.*

lo hoc octonario petit ordine quodam primo desiderium observandae legis, deinde lumen ad eam intelligcndam,tertio gratiam ad implendanr.poslea vero petii remotionem conlrariorum:David enim in hoc longissimo psalmo rem eamdem saepius repolit,sed sub variis vciborum formis,ad excitandum affectum , el tollendum fastidium. Primi versiculi lue sensus csl, fac Domine,ul nullam aliam legem velim, nisi legem luam.*Legem pone mihi Domine viam justificationum tuarum,* idesl, statue mihi pro lege viam justificationum tuarum, idest. pone mihi in corde desiderium solius legis tuae. In liebraeo clarius habetur, *Domine me viam praeceptorum luorum.* Sed septuaginta Interpretes considerantes quod a verbo, fiS' *jarah,* sil vocabulutDjlTOri *thorah,* quod legem signillcal,prudenter intellexerunt verbum, *honni,* quod hoc loco habetur, non solum docere.sed eliam le« gem ferre significare posse,el ideo verterunt,νομοδετησον, ηοά lalinus uno verbo exprimere non potuit,cl ideo sensum obscuriorem fecit.1 Ime cessant quaestiones, cur dicatur, *legem* pone,cum jamdudum lex tradita sil, cl cur justus roget, ul sibi lex ponatur cum Apostolus dicat 1. Tim. 1. *justo non est lex posita.* Hac quaestiones cessant, quia non petit Propheta sibi legem absolute poni,sed petit, ul per gratiam Dei lial.ul sibi non placeat lex pccali vel mundi, vel carnis, sed sola lex Dei: illam solam sibi in corde , in desiderio , in affectu poni cupit, cl ideo subdit, cl *exquiram eam semper.*idesl.si illam solam ex munere luo desiderabo,Del. ul in omni mea actione quaoram quid jubeat lex lua. S. Hieronymus vertit, *vestigium,* pro eo quod nos habemus, *semper,* sed vox hebraea, *hekeb,* csl ambigua, cl *vestigium et finem,*signillcal, el utroque modo sensus esi bonus, sive dicat, *exquiram vestigium,* nimirum legis, hoc csl.sequar catmsive,*exquiram usque in finem,*idesl,semper.

2. *Da mihi intellectum,el scrutabor legem luam, el custodiam illam in toto corde meo.*

Poslcaquam polivit desiderium sive affectum legis, pelil eliam intellcètum , ut reclc illam intolligal, el scrutari possit ejus utilitates , el praestantiam, ac caelcras ejus laudes , idque *ul custodiat illam in loto corde suo:* non enim cupii inlclligerc ad curiositatem, sed ad observantiam.

3. *Deduc me Domine in semitam mandatorum tuorum, quia ipsam volui.*

Anne, lerlio postulat graliam implendi legem.Deduc *me Domine in semitam mandatorum tuorum,* idesl, fac mc implere mandala lua. id enim csl incidere per semitam mandatorum. Vocantur aulem scmilac , quia semitae sunt viae angustae , breves, reclae, mundae, per quas non soient incedere nisi homines pediles; non equi, non currus: cl talis omnino csl lex Domini, si comparclur ad leges carnis, ct mundi, quae sunl viae latae,sordidae, obliquae,el per eas animalia expertia rationis, idesl, homines animales, ct carnales incedunt.Halio aulem cur debeat exaudiri , csl in illis verbis . *quia ipsam volui,* idesl,quia hanc semitam elegi, el per eam ambulare desideravi, cx munere Dei : docet enim.ul *qui dedit velle, det etiam perficere* juxla promissionem Apostoli.Philip. 2. *Qui operatur in* nobis velle cl *perficere.*

\. *Inclina cor meum in testimonia lua.cl* non *in avaritiam.*

Hic versiculus respondet primo: ibi enim oraverat pro affeclu cordis erga legem Dei: hic orat pro remotione affectus avaritiae . qui maxime impedii affectum erga legem Dei *Inclina cor meum in testimonia lua,* idesl, infunde cordi meo copiosam gratiam , per quam inclinetur in custodiam legis tuae, cl non in avaritiam, idesl, cl non inclines cor meum in avaritiam.Dicilur autem Deus inclinare aliquem in malum,quando deserendo gralia sua, sinit illum inclinari in malum.Itaque isto modo loquendi scriptura sancta demonstrat potentiam gratiae ; non aulem quod Deus proprie inclinet aliquando ad malum: similia sunl illa roman. 1. Tradidit illos in reprobum sensum.cl Isaiae G3.Quare nos errare fecisti dc via lua?

5. Averte oculos meos nc videant *vanitatem , in via lua vivifica me.*

Ilic eliam versiculus recto ordine respondet sccundo:nam ibi peliil domum inlclligenliae ad consiclerandam legem: hic pelil,nc oculi mentis avertantur a lege ad vanitates. *Averlc oculos meos, ne videant vanitatem,* idesl, nc occupentur m cogitandis temporalibus rebus , quae vanae sunl, sed polius efilcc. ul totus intendam legi tuae, el sic in via lua *vivifica me,* idesl.in via lua ambulantem, huc csl legem luam custodientem vivifica,refice,cl conserva.

G.*Slaluc servo tuo cloquiun luum.in timore luo.*

Nonnulli significari existimant per eloquium Demini prossima Domini, el volunt sensum esse,statue *eloquium* tuum.idesl,imple promissa tua.Nos autem existimamus cum s. August, per eloquium, intelligi legem , el sensum esse . slaluc servo *luo eloquium tuum in Umore* tuo.idest.fac ul per sanctum timorem tuum statuatur, confirmetur,solidetur.I<x tua in servo luo,ut immobiliter in illo haereat cl perseveret.Itaque respondet hic versiculus tertio versiculo : ibi enim petitor gratia legis implendae; hic petitur rcmulio instabilitatis, et petitur gralia perseverantiae.

7. *Amputa opprobrium meum , quod suspicatus sum: quia judicia lua jucunda.*

Magnum eril opprobrium in dic judicii, el nunc csl citam in conspcclu angclorum,non perseveras-

se in lege *serranda,cum lex Domini non solum u-lilis.scd etiam* suavis sil.el jucunda. Ideo cum petiisset gratiam perseverantiae,addil quasi rationem, timorem videlicet opprobrii. quod sequetur non perse verantes. A *mputa.* inquil. *opprobrium meum, quod suspicatus sum,*idest,quod timui si non perseverarem m lege tua , cum tam bona sil : judicia enim in hoc psalmo praecepta significant.

8. *Eccc concupivi mandata tua,in. aequitate lua vivifica me.*

Concludit politiones hujus octonarii dicens, jam salis patere,quod ex cordc copiai mandata servare. *Ecce.* inquil, concupivi *mandata tua,* quasi dicat, eccc appareat quod serio cupiam mandata lua ideo *in aequitate lua,*idesl.in ipsis mandatis luis,idesl, in observatione mandatorum *vivifica* me,idesl,auge , el conserva mihi spiritualem vitam. Juslus cnim justificatur adhuc, dum mandala custodii.

Vau.

1. *El eveniat super me misericoidia tua Domine, salutare tuum secundum eloquium tuum.*

Illud, el, nihil continuat, sed additur ad initium librorum, vel capitulorum ornalus gratia apud hebracos: sic enim incipit liber Icvitici, liber Bulli. liber Ezechielis. sic incipiunt mulla capitula, ul 1-saiac 7.El *facium* cst.el cap.8.El *dixit Dominus,* In hoc aulem octonario ad singulos versus additur, *el,*quoniam debent omnes versus incipere per Vau. el per hanc lileram nulla fere vocabula incipiunt rxpecla conjunctiva particula *el.* Petii aulem propheta initio octonarii misericordiam Dei . ac deinde in reliquis versibus declarat effectus hujus misericordiae , qui potissimum pertinent ad legis divinae custodiam, quem finem, el quasi scopum lotus psalmus respicit. Aii igilur, *veniat super me misericordia,* idesl, descendat exalto gralia lua, (t misericordia,*super me.* Déclarai aulem quae sil haec misericordia, addens, *salutare tuum secundum eloquium tuum,* idesl,salus lua,sive misericordia sanans animam *secundum eloquium tuum,* quo promisisti misericordiam,ct salutem sperantibus in te.

2. *El respondebo exprobrantibus mihi verbum, quia speravi in sermonibus luis.*

Et cum venerit super me misericordia tua secundum promissionem luam , non timebo adversarios exprobrantes milii,quod frustra Deum timcam:nam *respondebo illis verbum verum,* cui non poterunt contradicere,quod videlicet *speraverim in sermonibus* luis,qui promissa lua servare poles, quia es omnipotens, el servare vis, quia bonus es.

3. *El ne auferas dc ore meo verbum veritatis nsqucquaque,quia in judiciis luis supersperavi.*

Oro aulem ul hoc verbum veritatis , quo glorior adversus exprobrantes mihi, *non auferas dc* ore *meo. idesl* non efficias, me destituendo gralia lua, ni non audeam hoc verbum loqui,non claudas on de lc confidentis, cl promissa lua praedicantis:vel si auferas ad modicum, ul probes mo; non auferas *usquequaque,* non auferiis omnino . vel in aeternum. *Quia in judiciis luis supersperavi;*idesl,quii in lua juslilia el fidelitate mullum omnino speravi. S. Augustinus referi hoc ad electos martyres, qui si ad tempus permissi sunl negare veritaicin; non tamen usquequaque negare permissi sunl,sed post negationem fleverunt, cl post confessionem coronam meruerunt, quales fucrunl s. Petrus, s. Marcollinus, cl alii permulti.

4. *El custodiam legem luam semper in sacculum, el in saeculum saeculi.*

Ilie jam subjicit effectum misericordiae sanantis animam , qui csl perpetua legis divinae custodia.

5. *Et ambulabam in latitudine,quia mandata lua exquisivi.*

fi. *El loquebar de testimoniis luis in conspectu Begum cl non confundebar.* .

7. *El meditabar in mandatis luis, quae dilexi.*

8. *El levavi manus meas ad mandata lua quae dilexi ; el exercebar in justificationibus* luis.

Ilis quatuor versiculis explicat per paries quae sil perpetua legis custodia,quam promisil in quarto versiculo, dicens, se corde, verbo, mente, elopere in lege Domini semper fulurum.cl quidem in hebraeo lexlu haec omnia habentur in futuro,ambulabo, *loquar, meditabor,levabo.exercebor.ici* quia tempora variani significationes apud Ilebraeos, non debent reprehendi septuaginta otiatinus Interpres, qui per praeteritum imperfectum ista reddiderunt. Videtur aulem Propheta , ul mox exauditus mutasse modum loquendi. Dicit enim,el *ambulabam in latitudine,* idesl, veniente misericordia Domini super me , jam ambulabam non in angustiis timoris,sed in latitudine dilectionis,idesl, libenter, cum gaudio, magno affectu cordis legem servabam, quia *illam exquisivi,* ul rem valde desideratam el amatam . *cl loquebar* libere , cl sine limore de juslilia sunt tissimue legis, eliam coram *regibus iniquis, el non confundebar ,* el assidue cum animo meo de ipsa lege cogitabam , el ejus mysteria meditando considerabam , *et levavi manus meas* ad implenda mandata sublimia,el excelsa, idesl. valde perlecta cl ardua : vel , ul exponit s. Augustinus, levavi manus meas ad opera legis, quia propter finem altissimum legem custodivi;qui enim propter mercedem temporalem legem custodiunt, non levant.sed deprimunt manus dum operanlur , neque dicere possunl , *ad mandata tua quae dileximon* enim diligunl mandata, qui legislatorem non diligunl. Denique his omnibus modis idest. corde, mente, verbo,cl opere *exercebar in justificationibus luis.*

Zuin.

1. *Memor esto verbi lui servo luo , in quo mihi spem dedisti.*

In lioc oclonario conii Propheta aeternam retributionem, quam Deus legem servantibus repromisi!, ac propler eam spem dicit, se el legem servasse el in tribulatione consolationem accepisse,el dc iniquorum praevaricatione doluisse. Non polesl oblivisci Deus, nec voluntatem mulare, neque sententiam retractare: sed per figuram quamdam sermonis humoni dicitur Deus oblivisci,quando differt implere quod promisil, quasi promissi sui esset oblilus. Differt aulem aliquando Deus implere promissa sua, non oblivione, sed judicio: quamvis facturus sil omnino Deus quod facere decrevit, vult lamcn rogati a fidelibus servis suis, el hacc oralio csl unum cx mediis , per quae Deus promissa sua adimplere decrevit. Oral igilur David id persona sua, el alioruin fidelium dicens, *memor esto verbi* tui, id est, promissi lui,in *quo mihi spem dedisti,* cum dixisti servo luo Abraham Gen. 17. el in illo omnibus liliis ejus,*ambula coram me.el eslo* perfectus,Gen. 15. *ego ero merces lua magna nimis.*

2. *Haec me consolata esi in humilitate mea,quia eloquium tuum vivificavit me.*

Illud haec , non polesl proprie referri ad spem, ul communiter exponitur,quoniam in lexlu hebraico.undc caeterae editiones translatae sunl non habetur nomen spei, sed verbum, cl verti potuisset, *memor eslo verbi lui*, in *quo me sperare fecisti.* Sensus igilur csl. haec res,sive hoe me consolatio* ne affecit in humilitate mea, idesl. in :filictione,el despectione mea, quia *eloquium luum.* idesl, promissio lua, *vivificavit* me, idest, vitam el spiritum milii tribuit, vel roboravit, cl auxil.

3. *Superbi inique agebant* usquequaque: *a lege aulein lua non declinavi.*

Vila cl vigor, quem mihi tribuit promissio lua,in causa fuit, ul non declinarem a lege lua , etiamsi *superbi irrisores inique agerent valde* , cum me irrisionibus suis a legis custodia averlere coronarcnlur. In hebraeo pro, *inique agebant,* habetur, *310*7 .'l *helilsuni, irridebant me.* Sed idem csl sensus.

Memor fui judiciorum tuorum a saeculo Domine, el consolatus sum.

In humilitate el irrisionibus memor *fui judiciorum tuorum a saeculo,* idest, judiciorum,quae ab milio saeculi exercuisti exaltans humiles,cl superbos deprimens,reddens custodientibus legem luam praemia magna,el praevaricatoribus magna supplicia, el bine accepi in omni tribulatione mea solatium.

5. *Defectio tenuit me pro peccatoribus derelinquentibus legem luam.*

Eadem illa spes lanlae mercedis fecil , ul misererer hominum peccatorum.qui derelinquentes legem tanto bono privantur. Vox hebraica, H£)ÿ*7Ji *zalhaphah,* pro qua nos habemus *defectio,* significat horrorem, sive *tremorem,,* ardorem , sive aestum. Sed nosler interpres vertit, *defectionem,* ul significaret lanium esse horrorem , el aestum , de quo agit Propheta, ul defectionem inducal: magnae charilaiis indicium est, contremiscere, ardere, deficere ex misericordia erga peccatores,vel ex dolore offensionis divinae : nam de ulraque defectione versiculus iste polesl exponi.

G. *Cantabiles mihi erant justificationes luae in loco peregrinationis meae.*

Iniqui legem derelinquunt, quia insuavem esse judicanl;mihi aulem scienti,quanta merces reposita sit custodientibus legem luam , *justificationes tuae,*idesl,praecepta tua usque adeo dulcia el suavia crani, ut in hac peregrinatione, qua peregrinamur a patria , dulce canlicum fuerint. In hebraeo legimus, *carmina-mihi fuerunt praecepta lua;* quare illud,*cantabiles.*significal leges Domini non fuisse sibi graves, quae cum labore portandae essent; sed suaves , quae instar carminum oblectare possent.

7. *Memor fui nocte nominis lui Domine,el custodivi legem luam.*

Illa beata spes lanlae promissionis non solum inlerdiu,sed eliam *noctu mihi nomen luum* in *memoriam revocabat,el* ex affectu nominis tui,idesl, ex ardenti amorc luo perseveravi in custodia legis luae.

8. *Haec facta csl mihi, quia justificationes luas exquisivi.*

Quaerunt interpretes,quid sil illud.haec.an hacc spes an hacc lex,an haec promissio.an quid aliud. Sed npud hebraeos genus foemininum ponitur pro ncuiro quo illi carent. Itaque sensus est. huc, tutum mihi evenit, nimiium , ut promissiones Dei considerarem , cl spem inde conciperem . et caetera bona, quae inde nata sunl : *quia justificationes luas exquisivi.* Vult enim prophein in hoc psalmo, qui est encomium legis, omnia referre ad ipsam legem diligenter investigandam et amandam ; ul hac ratione excitet homines ad consideratione u cl implelionem legis.

Chclh.

I. *Porlio mea Domine, dixi, custodire legem luam.*

In hoc oclonario ponilur inilio haec propositio. *Dominus est portio mea,* inde deducitur desiderium legis diligenter custodiendae , el preces ad Deum pro gralia legis implendae non obstantibus quibuslibet impedimentis.Porlio *mea Domine,*subinlelligilur,*tu* cs.Quamvis enim aliqui conjungant

cum sequentibus, ul sensus sil, *Portio mea* o *Domine, dixi,* cril *custodire legem tuam,* tamen mullo verius esi, sensum esse, porlio *mea* tu es Domine, nam in graeco additur verbum , es , et in bebraeo poniiur distinctio post vocabulum, *Domine, el* posset diam legi, porlio *mea Dominus,* eslquc id conforme aliis locis, ul in psal. 15. *Dominus pars haeredilalis meae,* cl psal. 72. *Pars mea Deus in aeternum ,* el Thren. 3. *Pars mea Dominus ,* el sic exponunt hunc locum sancti Paires Hilarius , Ambrosius , Hieronymus , Augustinus. Foelix anima, quae cx corde dicere potesl, *porlio mea* lu es *Domine,* idesl, omnibus rebus creatis abrenuncio, nihil juris in cis habere cupio, occupet ea quicumquo voluerit, mihi lu Domine solus sufficis, neque aliud requiro , aul requiram in aelernum , el quia ul le aliquando possideam, libi soli placere cupio, ideo *dixi, slalui, ürmïlerproposu'\cuslodirilegcmluam;* scio enim, quia non dignaris esse porlio eorum, qui legem luam cuslodiunl.

2. *Deprecatus sum faciem tuam in loto corde meo, miserere mei secundum eloquium tuum.*

Dixil, custodire legem Domini, sed quia sine adjutorioDc.i vires humanae non sufficiunt, ideo *deprecatur faciem Domini in toto corde suo,* cl died , miserere *mei secundum eloquium tuum ,* idcsl, secundum promissionem luam : miserere *mei* ullead]inante impleam, quod le inspirante decrevi.

3. *Cogitavi vias meas, el converti pedes meos in testimonia lua.*

Non salis esl Deum orare, sed oporlel eliam cooperari auxilio Dei. ideo Prophcla posleaquam precalus csl Deum, addil, *cogitavi vias meas, reclene,* an secus ambularem ; ilem consideravi aeliones meas, an legi Dei conformes essent, el *converti pedes meos in testimonia tua,* idcsl, cl converti affectus meos a lege carnis, el peccati, ad legem luam Domino, quae sola csl via rccla.

4. *Paralus sum, el non sum turbatus, ul custodiam mandata lua.*

Nec solum legem custodire decrevi, sed promptus fui slalim aggredi opus juslum ; neque ulla perturbatio me retardare potuil a custodia legis luae. In hebraeo Icgilur, *festinavi et non tardavi custodire mandata* tua. Scd idem csl sensus: natn qui imparatus est, non potesl festinare: et qui turbatur, haerere solei, el moram facere: Ideo illud, *paratus* sum, sic cxplicandum: Nullum lempus observandae legis me imparatum inveniet, ul festinare non possim, sed semper paratus sum, cl expeditus ad opus celeriter implendum : cl numquam lurbalus sum , ul propterea moram facere me oporleal.

5. *Funes peccatorum circumplexi sunl me, el legem tuam non sum oblitus.*

Non defuerunt tamen , qui me perhirbare cl retardare conarentur; nam *funes peccatorum,* id est, laquei, sive relia varia tenlalionum. quae peccatores homines , sive daemones tendere solent, *circumplexi sunl me, cl tamen legem luam* non *sum oblitus,* idcsl, facere non polueruni tenlaliones illae, ul legis luae obliviscerer, el ab ipsa implenda retardarer.

6. Jfedia *node surgebam ad confitendum libi super judicia Justificationis tuae.*

Quia tu es Domine porlio mea ; non solum interdiu , sed eliam noclu , imo eliam media nocte, quando summa quies csl in terris, vocavi legi luae considerandae ; *surgebam* enim *media nocte ad confitendum tibi,* idesl, ad te laudandum super *justissima cl sapienlissima praecepta tua.* S. Aug. interpretatur hunc versiculum dc tempore perseculionis , quod per noclcm significari solet. Sed ad litteram videlur omnino inlelligendus Propheta de laudibus nocturnis, ut exponunt Hilarius, Ambrosius, Hieronymus, Theodorelus, cl alii fere omnes. Atque hinc didicit Ecclesia surgendum esse media node ad nocturnam psalmodiam: hunc enim locum allegant auclores, qui de divinis Officiis scripserunt.

7. *Particeps ego sum omnium timentium te,* el *custodientium mandata lua.*

Hoc eliam dcducilur cx prima illa proposffione, *porlio mea Dominus: omncs* enim timentes Deum, el custodientes mandata ejus, colligantur tamquam membra viva in unum corpus, glutino charilalis, quae dicit, *porlio mea Dominusiel* hoc modo sin*guli sunl participes omnium* , quia cbaritas facit omnia communia : *el si gaudet unum membrum, congaudent omnia membra ; cl si dolet* tinum *membrum, condolent omnia membra,* ul ail Apostol. 1. Corinth. 12. S. Augusl. exponit hunc versiculum de Chrislo , qui per assumptionem carnis humanae inclus est particeps omnium timentium Deum , juxta illud Apostoli ad hcbracos 2. Quia *pueri communicaverunt carni, el sanguini, et ipse participavit eisdem;* el paulo ante, tinde. inquil, *non confunditur fratres cos vocare;* sed prior expositio csl communis, cl magis litteralis.

8. *misericordia lua Domine plena esl terra'. justificationes luas doce me.*

Ego quidem *particeps sum omnium timentium te:* sed misericordiae luae participes sunl omnes qui habitant in lerra, cl boni cl mali ; el homines cl jumenta, el animala , el inanimata. Proinde miserere mei. ul *doceas me justificationes* tuas; haec enim summa miseria esl non scirc legem luam. ul sciunl qui illam implent. Hanc miseriam tollat a me misericordia lua: quin hoc unum ambio, hoc concupisco, cum tu sis *porlio mea Domine.*

Tlicth.

Bonitatem fecisti cum servo *lua Domine secundum verbum tuum.*

2. *Bonitatem* , el *disciplinam* , el *scientiam doce me, quia mandatis luis credidi.*

In hoc octonario petit a Deo Propheta tria dona necessaria ad custodienda praecepta Domini,el oslcndil cx effectis horum donorum necessitatem. Primum igitur ulilur quodam quasi prooemio dicens, *bonitatem fecisti cum* servo *luo Domine,* idesl, suavitatem, cl benignitatem, sivo mansuetudinem luam exhibuisti servo luo *secundum verbum tuum,* idcsl, juxta promissiones luas ; quamvis eniin in hebraeo legalur, 3'IO *lob,* quod signilical tonum, el verti possit, ul vertit sanctus Hieronymus, *benefecisti servo luot* tamen Septuaginta interpretes legerunt, 3*]L2 *tub, bonitatem,* ul eliam in sequenti versu : el uirobique verieruni, χρηστότητα, idesl, *bonitatem, sive suavitatem* ; sequitur postea, *bonitatem* , el *disciplinam , el scientiam* doce me, idcsl, sicul Domine bonitatem, sive suavitatem erga servum tuum ostendisti ; ila rogo ul noceas me eamdem bonitatem , sive suavitatem , quam exhibeam proximis meis,ila ut nulli noccre, nullum decipere, nullum fraudare velim ; sed hoc addas clam, *ul doceas me* disciplinam,idesl,prudentiam, ul caveam deceptores, el fraudulentos; cl sic habeam suavitatem cl bonitatem columbae , ul non desii milii consilium , cl prudentia serpentis. Inlelligo aulem per vocem, *disciplinam,* virtutem prudentiae, quia hoc requirit vox hcbraica , oya *laham,* quae significat proprie saporem: cl *consilium,* neque vox graeca.el latina hanc significationem respuunt, cum sint vocabula generalia. Denique post bonitatem , el prudentiam , peto eliam scientiam, qua agnoscam mysleria legis tuae.quae scientia, sicul sine bonitate ct prudentia inflat, ila habentibus bonitatem ct prudentiam,utilissima csl: sequitur, *quia mandatis tuis credidi,* idest, quia credidi mandatorum tuorum promissionibus , sive credidi mandata lua divina esse , cl dignissima , quae diligentissime cuslodianlur.Obscrvandum csl hoc loco . plerosquc homines scientiam quaerere, vel prudentiam , dc bonitate parum laborarc , sed prophetam a Spiritu sancio edoctum rectum ordinem cSse secutum,ut primo bonitatem,deinde prudentiam, ultimo scientiam postularet.

3. *Priusquam humiliarer,ego deliqui; proplerea eloquium tuum custodivi.*

I. *Bonus es lu-,el in bonitate lua doce me justificationes tuas.*

Declarat necessitatem trium illorum donorum ; quasi dicat, non sine causa peto bonitatem, disciplinam, cl scicnliam:nam ex defectu horum donorum deliqui, ct propler delicta humiliatus sum a Deo juslo judice.Priusquam humiliarer per immissionem tribulationum.ego deliqui per ignorantiam, quia scientia carni : nam vox hcbraica, Î4IÜ *sciagag*, quae hoc loco habelur, significat *ignorare,* sive delinquere cx ignorantia: sequitur, *propterea eloquium luum custodivi,* idesl, propterea deinceps attentius custodivi legem luanr.scd lu qui bonus, idesl,suavis el benignus *es,in hac lua bonitate,* idest, juxta hanc mansuetudinem luam , *doce me justificationes luas* , ul non amplius delin--quam.

5. *Multiplicata esl super me iniquitas superborum : ego aulcm in toto corde meo scrulabor mandala lua.*

G. *Coagulatum esl sicul lac cor corum, ego vero legem luam meditatus sum.*

Hic significatur necessitas alterius doni, videlicet prudentiae. *Multiplicata est super me iniquitas superborum* , idcsl, superbi praevaricatores multiplicarunt super me mendacia sua , ut me ad transgressionem inducerent, unde prudentiae donum mihi necessarium fuit, quo dono adjutus in *toto corde meo scrutabor mandata tuatin* hebraeo pro vocabulo, *iniquitas,* habelur, *seeker,* idesl, *mendacium* , unde inlclligirnus per *iniquitatem,* ipsum mendacium, quod sine dubio quaedam iniquitas csl.praecipue si mendacium sil perniciosum. *Coagulatum esl sicul lac cor eorum* , idest, superbi illi induratum cor habent, sicul induratur caseus ex lacte coagulato confectus; ideo illis dimissis, legi tuae meditandae vocavi. In hebraeo legitur, adeps, pro lacte : sed caedem hierae mutatis punctis utrumque significant: nam , 37Π *chalab,* csl lac, el Z^ΓI *cheleb,* esl adeps.

7. *Bonum mihi, quia humiliasti me , ut discam justificationes tuas.*

8. *Bonum mihi lex oris tui super millia auri, cl argenti.*

Ex abundantia primi doni,quod jam consecutus erat, dicit,*bonum mihi quia humiliasti metaeque* enim hoc dicere potesl nisi homo vere mitis,cl humilis corde, ac per hoc vere bonus, qui per experientiam judicium de bono ferre potesl. Existimat enim is.qui vero bonus esl,magnum donum humiliationem cx tribulatione venientem,quoniam causa est custodiae legis , quae quantum sil bonum , explicatur in versiculo sequenti, *bonum mihi lex oris lui super millia auri, el argenti·,* el vere ila esl,quoniam per custodiam legis acquiritur vita aeterna, cui nulli thesauri comparari possunt.

Jod.

1. *Manus tuae fecerunt me, el psalmaverunl met da mihi intellectum, ul discam mandata lua.*

In hoc octonario mullis novis argumentis poscit gratiam legis custodiendae,ac primum cx eo,quod cum sil figmentum manuum Domini , debet illi summam obedienliam. *Manus luae fecerunt me , el plasmaverunt me,* idesl, potentia lua,el sapientia lua, quasi duae manus luae fecerunt me , cum non essem, cl plasmaverunt me,ordinantes membra,cl potentias,cum essem initio quasi massa lu-

li, vel fcccrunl me , quoad animam , cl plasmaverunt, quoad corpus. Ideo cum lotus sim tuus, dohearnque tibi summam obedicnliam , peto ut des mihi intellectum , ul discam mandala tua , non ul solum sciam, sed eliam faciam. In hebraeo. pro , *plasmasti,*habclur,*parasli,*sive,*firmasti,*per quod inlelligilur perfecta formatio cl distinctio membrorum. unde lit, ul homo subsistat. Item pro,*da mihi intellectum,* in hebraco. et graeco csl una vox lanium,quae significat *inlelligenlem* /acere.Itaque illud, da *mihi intellectum,* non signilical,da mihi vim intclligcndi,quasi sine ea formatus cssem:sed da mihi lumen divinum,quo mens mea pcrfeclc discal mandata lua,el sibi persuadeal optimum esse illa complere.

2. *Qui liment lo.videbunt me,et laetabuntur,quia in verba tua supersperavi.*

Hacc est secunda ralio. quae sumitur ab aedificatione proximorum. *Qui liment (e ,* videbunt me servantem mandata lua, *el laetabuntur,quia* videbunt me sperantem valde in verbis luis, id csl, m promissis, quae continentur in lege lua.

3. Cognovi *Domine quia aequitas judicia lua, el in veritate lua humiliasti me.*

Tertia ralio a confessione propriae culpae. *Cognovi,inquil, quia aequitas judicia* lua.idesl.quod judicia tua justissima sini, cl si quando *me humiliasti,* destituens gralia lua; *in veritate* , idesl, in justitia lua fecisli.quia ita commcrukidco non conqueror de lua justitia, sed ad misericordiam luam confugio, cl dico.

4. *Fiat misericordia tua ul consoletur me secundum eloquium luum servo luo.*

Consolatio, quam polii, esi gralia servandae legis: qui enim dolet sc humiliatum,quia destitutus gralia in peccalum incidit.consolationem magnam accipiet, si copiosa gralia perfusus legem Domini pcrfeclc inlcgrequc servabit.

5. *Veniant mihi miserationes luae,el vivam,quia lex lua meditatio mea esi.*

Pc-liil graliam servandae legis,ul consolationem accipcrcl: cxplical nunc, quae sil vera consolatio, quam desideral. *Veniant mihi miserationes tuae, cl vivam,* idesl , miserere mei secundum mulliludincm miserationum luarum , ul acquiram veram Vitam, quae sola esi vila bcala, el sempiterna. Recte enim monel s. Augustinus ubi sine addilo ponitur nomen,*vitae,*ul plurimum inlelligi *vitam aeternam,* quie sola csl simpliciter vita, Joan. \.*In ipso vila erui.* Joan. 5. *In resurrectionem vitae.* M.ittl». 19. Si vis *ad vitam ingredi,serva mandalaia. Quia lex lua meditatio mea* esl:hacc est ratio, cur audeat peiore misericordias Dominkdocet enim, ul Deus misericorditer respicial in cum,qui assidue meddalur in lcg<*.

G. *Confundantur superbi, quia injuste iniquitatem fecerunt in me , ego aulem exercebor* tn *mandatis luis.*

Quarta ratio ad obtinendam gratiam servandae legis, sumitur a confusione iniquorum,sicut secunda sumebatur ab aedificatione piorum,*Confundantur superbi,* idesl, da mihi gratiam,per quam perfecte leges luas custodiam , ul hinc confundantur superbi praevaricatores,qui vexando,elpersequendo injuste, efficere conantur, ul eliam alii praevaricantur. Inierim aulem dum alii confunduntur, el crobescunl, ego multo alacrius exercebor in mandatis luis cogitandis cx implendis. Illud , *injuste,* significat, superbos iniquilalem fecisse scienter, studiose , non casu , non cx ignorantia , non cx inadverlentia, unde ab iniquitate immunes videri possent.

7. *Convertantur mihi timentes le,el qui noverunt testimonia lua.*

Horialur pios, ul si qui sunl,qui a praevaricatoribus decepti ad illos respicere coeperint.ad se redeant, cl cum ipso junganlur.Converlanlur *mihi,* idc-d, convertantur ad me, cl mecum juncti legem Dei custodiant. timentes le, cl qui noverunt testimonia lua , idest, illi omnes qui limorem Dei, el scientiam legis habent.Ex graeco textu legunt nonnulli,*convertant* me;sed antiqua lectio id habebat, quod nos habemus,ut perspicuum est ex patribus, Illilario, Ambrosio, Hieronymo, Augustino; el sanctus Hieronymus verlil cx hebraco , *revertantur ad mc.*

8. *Fiai cor meum immaculatum in justificationibus tuis, ul non confundar.*

Concludil petens graliam saepe, ac saepius postulatam , qua corde perfecto mandata divina custodial, ul neque in hoc saeculo , neque in futuro Judicio, confusionis opprobiium timeat.

Caph.

I. *Defecit in salutare luum anima mea,el in verbum luum supersperavi.*

In hoc octonario inducit David personnm cupientis servare mandala,el lamen inler lenlalioncs graviier laborantis, atque auxilium dc coelo miserabiliter postulantis.S.Augustinus lotum octonarium ecclesiae Christum expectant!, el sanctis martyribus accomodat. Pie omnino, vere: sed quia lolum psalmum ad legis coslodiam commendandam video perlinere, ideo hunc eliam octonarium ad litleram de legis coslodia explicare decrevi. *Defecit in salutare luum anima mea ,* idesl, anima mea prae magnitudine desiderii salutis aeternae jam pene defecit. *Deficere enim in salutare,* nihil esi aliud, nisi cxpectando, cl desiderando salulem,laborare, languere,deficere. *El in verbum tuum* supersperavi , idesl, cl ego tamen valde speravi in verbum promissionis luac. Itaque dilectio salutis

deficere facil,scd spes Urina promissionis erigit,cl confortai.

2.Defecerunt oculi mei in eloquium tuum dicentes, quando consolaberis me?

Mira Prophetae loquOlio , quae oculis officium aurium el linguae tribuit. Sed oculi interiores ; cl aures interiores.el lingua interior idem sunl.intellectus enim videt, audii,loquitur. *Defecerunt oculi mei in eloquium tuum,* idesl, mens mea attendendo auxilium promissum, dum diutius differtur, delicii prae desiderio , quo modo deficiunt oculi corporales,cum nimis diu respiciunt ad locum unde persona desiderata ventura speratur, *dicentes, quando consolaberis mei* idesl, oculi interiores defecerunt prae cxpcclalione , cl delectum suum explicant, dicentes , quando veniet consolatio illa perfecta , ul non amplius timeam casum , cl legis snnclae praevaricationem? Possent eliam haec explicari de oculis exterioribus, qui coelo inlincrenles videntur quasi deficere,et dicere. Domino,quando *veniet auxilium de coelo promissumlsic* enim s. Hieronymus in episi. ad Eustochium de servanda virginitate de sc loquitur, *post mullas lachrymas, post coelo inhaerentes oculos* , etc. Yidclur dicere debuisse Propheta secundum leges grammaticae, *quando consolaberis* nos.Sed quia oculi sunt instrumenta animae, de qua dictum erat, defecit *anima* mea,ideo per oculos quaeritur consolatio non tam oculorum , quam animae , quae per illos respicit. Est igilur sensus , quando consolaberis meam animam , cujus oculi deficiunt attendendo, cl cxpectando.

3. *Quia factus sum sicul utor in pruina, juslificaliones tuas non sum oblitus.*

Non sine causa dico, *quando consolaberis* me? quia prae desolatione, cl angustiis lenlalionum factus sum aridus,el destitutus humore graliac consolantis; ul csl ulcr tempore frigidissimo in medio pruinae constitutus. Similis est illa vox in psalmo 142. *Anima mea facta esi sicut terra sine aqua tibi.* Sed quamquam lania spiritus ariditate laborem, *lamen justificationes tuas,* idesl, praecepta lua , *non sum oblitus.* S. Ambrosius , el s. Augustinus per *utrem in pruina*, inlclligunl carnem morhlicalam, el castigatam, cl pruina coelesti respersam , ul spiritui subjiciatur , quasi dical Propheta, carnem castigavi et legem luam non sum oblitus: aequum igilur csl, ul consoleris animam meam.

4. *Quot sunl dies servi luilquando facies de persequentibus me judicium.*

Instat eidem petitioni optans consolnlioAem cl liberationem a lentalionibus. *Quot sunl dies servi lui,* quibus afil clio durabit; quando finieniur dies lenlalionis , el miseriae? *quando facies de persequentibus me judicium?* quando judicabis,ct condemnabis persequentes.cl lentantes mc.ul iis con deumatis perseculiu conquiescat.Non curiose quaerit, quot anni supersint, aut vitae suae , aul ducationis mundi ; sed explicat his verbis desiderium aeternae vitae,quando omnes impii ad inferos detrusi , cessabunt vexare pios , cl pii summa atque aeterna pace Cruentes, in sanctitate, cl justitia Domino servient, sino ullo Umore cadendi.

5. *Narraverunt mihi iniqui fabulationes,sed non ul lex lua.*

Haec csl causa,cur maxime cupiat ab iniquorum consortio liberari ; quoniam iniqui lentantes pios narrant delectationes mundi , quae sunl nierae fabulae, idesl, delectationes sordidae, fugaces . magis confictae quam verae ; el nihil habent simile cum lege Domini, qu ie pie custod ia delectationes stabiles cl solidas udfcrl. Potest etiam *fabulalio* referri ad haereticorum colloquia,ul referunt Ambrosius . el alii. S. Hieronymus cx hebraeo verlil, *foderunt mihi superbi foveas* ; sed sciendum csl vocem, П'ІП’Ό *scicholh,* esse ambiguam,cl posse significare *fabulationes,* a verbo, Г«*'О' *sciach,* cl *foveas,* a nomine, ППО sctac/ialh.Sdiictus Hieronymus ul verteret consequenter ad verbum, *foderunl.* transtulit, foveas,non enim cohaerent *fabulationes* cum verbo *foderunt.* At septuaginta seniores. quia per nomen *scichot,* intellexerunt, *fabulationes,* noluerunt vertere, *foderunt,ne* nimis impropria , el obscura csscl ratio . sed sequentes non verba, sed sensum, maluerunt vertere narraverunt. cl vere sensum expresserunt: nam *fodere,* in hebraica lingua significat emere.acquirere* praeparare, eruere.Igilur sensus est.foderim! mihi *fabulationes,* idesl.emerunt fabulationes,ul mihi eas venderent ; vel paraverunt fabulationes , ul mihi cas narrarcnl;vel foderunt,ct eruerunt cx fodina vanitatis, ul eas mihi praeberent. Sanctus Augustinus legit,*narraverunt mihi delectationes.* Sanctus Ambrosius, *exercitationes,* alii aliter,sed verbum hcbraicum significat propric *confabulationem,* cl submurmuialioncm submissa voce editam, quae ad colloquia clandestina haereticorum, vel impudicorum hominum rccla accomodari poleskvox graeca αδολεσχία ab Ambrosio dicitur esse *superflua loquacil(is;ab* Augustino, *delectabilis in sermone exercitatio·,* ab Eulbymio,*garrulitas,* cl *nugacitas.*

G. *Omnia mandala tua veritas, inique persecuti sunl mc, adjuva me.*

Quia dixerat, non sicut lex tua: dicil nunc, Omnia *mandala lua* sunl ipsa *veritas,* idesl, verissimas promissiones continent ; cl inde verissimas delectationes observantibus legem tuam adierunt. Ideo injusti narrantes suas fabulationes iniquo persecuti sunl mc , cl tu Deus conlra corum insidias adjuva mc.

1.Paulo minus consummaverunt me in terra,ego aulem non dereliqui mandala lua.

Tam gravis fuit persecutio istorum.qui per dulces sermones me subvertere nitebantur, ul pene

me perdiderint in terra, el ad coelum aspirare nequirem: tamen non obtinuerunt,quoniam *non dereliqui mandata tua.*

8. *Secundum misericordiam tuam vivifica me,et custodiam testimonia oris lui.*

Redit ad primam petitionem, ct concludit octonarium, dicens, *secundum misericordiam luam magnam vivifica me.* vita beata, et sempilerna;el tunc demum perfectissime custodiam legem luam: polesl eliam hoc inlelligi de vita gratiae,per quam mandata Dei custodiuntur.

Lamed.

1. *In aeternum Domine verbum tuum permanet in coelo.*
2. *In generalionem.et generationem veritas tua, fundasti terram el permanet.*
3. *Ordinatione tua perseverat dies , quoniam omnia serviunt tibi.*

In hoc octonario a firmitate promissionum divinarum sumit Propheta argumentum ad exhortandos homines ad legem servandam,quae habet promissiones vitae praesentis,cl futurae./n *aeternum Domine verbum tuum,* idesl, promissio lua, *permanet in* coelo:nam etiamsi in terris videatur non permanere, dum justi opprimuntur,el injusti exaltantur: lamen in coelo apud Deum omnino permanet. Deus enim quod promisit, implebit. Faciei cnim.ul justis breves tribulationes vertantur in gaudium sempiternum; et brevis gloria impiorum vertatur in opprobrium, el supplicium sine fine duraturum. Idem aulem repolit, vel explicat, dum addit,in *generationem,el generationem veritas tua,* supple permanet, idesl.semper manet veritas promissionum, dum semper verbum promissionis impletur *in omni generatione, et generatione,idesl,* ab initio usque in finem, quod csl idem , quod *in aeternum.*Probat aulem Propheta stabilitatem promissionum a stabilitate ordinationum divinarum duobus exemplis. *Fundasti terram, el permanet.* hoc csl primum exemplum, quasi dicat. fundasti lerram immobilem, el semper manel immobilis,ut ordinationi luae obedial. *Ordinatione tua perseverat dies,* hoc est alterum exemplum. Ordinavit enim Deus, ul c contrario coelum, sive sol moveretur semper, el motu suo diem efficeret; el obtemperat, cl sic semper ordinatione divina perseverat dies. In hebraeo conjungitur verbum numeri multitudinis cum nomine numeri singularis , hoc modo. *perseverant hic* dies,sive /iodie;ad significandum,diem transeundo.cl fluendo permanere,transeunt dies , el numquam stant. et lamen semper, *hodie,* permanet: ad quod alludens Apostolus, hebr.3.*Adhortamini.*inquil, *vosmetipsos per singulos dies, donec hodie cognominatur.* Ratio hujus tantae firmitatis esl quod sequitur.*quoniam omnia serviunt* tibi:nihil enim csl in rebus creatis, quod Deo creatori ad nutum non parcal.

Nisi quod lex lua mcdilalio mea est,tunc forte periissem in humilitate mea.

Nisi, inquit, in lego lua assidue meditatus fuissem , ubi veritatem promissionum tuarum didici, forte periissem in afflictione mea , laniationibus adversariorum superatus. Pro , *meditatio ,* in liebraco csl, *delectatio* , cx quo intclligimus hic agi dc jucunda cl dulci meditatione , quae valde recreat animum hominis in tribulatione constituti, dum promissa divina ob oculos interiores ponil,el cordi intime infigit. Per *humilitatem* autem hoc loco non significatur virtus humilitatis , sed aijliclio, sive pressura,ul s.Ilieronym.ex hebraeo transtulit.

ii.In aeternum nonobliviscarjustificationes luas, quia in ipsis vivificasti me.

Confortatus ex meditatione promissionum, quae in lege continentur confidenier jam dico, *in aeternum non obliviscar justificationes tuas, quia in ipsis,* idesl, super eorum observationem,*vivificasti me,* vilam gratiae augendo , cl vitam gloriae promittendo.

6. *Tuus sum ego, salvum me fac,quoniam justificationes luas exquisivi.*

Scriptum esl in psalm. 23. *Domini csl terra, et plenitudo ejus,orbis terrarum,el universi,qui habitant in eo:* ego lamen proprie tuus sum, quia agnosco mc luum esse, cl volo tuus esse, el nullius alterius Domini volo cssc,el nulli cupiditati servire decreverim ; ideo recte polo , ut me salvum lacias, idesl, rem tuam conserves , ne pereat. *Quoniam justificationes tuas exquisivi,*idesl.quoniam tuus sum, et tamquam tui solius mancipium, nihil aliud quaero , nisi mandata lua ul illa perficiam. Vere pauci sunl,qui dicere possint,*tuus sum ego,* quia pauci sunt,qui per affectum nulli rei serviant, nisi Deo.

7. /Ve *expeclaverunt peccatores,ul perderent* me: *testimonia lua intellexi.*

Non sine causa dixi : *salvum me fac ,* quoniam *peccatores* in loco opportuno ad capiendum , me *expeclaverunt,nl* Icnlalioni consentire mc facerent, cl sic *perderent* mr.scd ego gralia tua adjutus testimonia *tua intellexi,*idesl,intellexi, quid lex tua in tali articulo praeciperet, quia promitteret, quid minaretur.

8.Omnis *consummationis vidi finem,latum mandatum luum nimis.*

Inlelligens testimonia lua, ex eis cognovi,el vidi *finem consummationis* omnium rerum , judicium videlicet novissimum , in quo consummatis meritis, bonis, cl malis, reddentur praemia bonis, el supplicia malis. Vere igilur *latum mandatum luum nimis,* idest,vere amplum,el ioccunduin est

mandatum luum,sive lex lua,cum in ea conspician· lur regulae,bene vivendi,cl praemia custodientium legem, cl conlra regulae declinandi vilia , cl supplicia praevaricatorum.Posscl eliam sic exponi versiculus *is\e,intelligent testimonia* lua.idesl,legem luam, *vidi finem omnis consummationis*, idesl, omnis perfectionis viloe , esse *mandatum luum,* idesl, praeceptum dilectionis, quod csl *latum* nimis , cum omnia mandata comprehendat, cl cum ad Deum , cl omnes Angelos , cl omnes homines, eliam inimicos exlcndalur. Alii aliter exponunt, cl unusquisque propriam expositionem adferl.Ambrosius, el Hieronymus, *finem omnis consummationis* dicunt esse Chrislurn;Auguslinus. *finem omnis consummationis,* dicil esse coronam Martyrii.quia consummata pei feclio csl mori pro Christo; Thcodorclus dicil, omnia humana, opes, honores,cl similia,quantumvis consummata cl perfecta, habere Unem. Euihymius.per omnem *consummationem,* mlelligil omnem inlcrilum lum bonorum, lum impiorum.Vidil enim Propheta finem morlis omnium, esse poenam, vel gloriam.

Mem.

1. *Quomodo dilexi legem tuam Domine: lota die meditatio mea esl.*

In hoc oclonario ilcrurn redii ad encomium legis eamque laudal a multiplici ulililale,el delectatione , quam sccum ndfcrl. Ac primum testatur amorem suum erga divinam legem , deinde reddit causam amoris, enumerans ejus utilitates.Quomodo *dilexi*, idesl, quam vehementer dilexi legem luam:signum amoris csl continua conversatio cum re amata. *Tota die ,* inquil, *meditatio mea esl,* nihil aliud cogilo , nihil aliud loquor, nihil aliud ago.

2.*Super inimicos tuos prudenlemme fecisli mandato luo, quia in aeternum mihi est.*

Hacc csl prima ulililas legisiquia diligenter consideram, cl factis adimpleta , prudcnlcm facil hominem , ul facial quid , el quomodo cl quando, ul ubi debeal loqui, cl agere , vel silere , cl quicsccrc: quam prudentiam non habenl pracuiricalores, qui regulam hanc rodissimam inicr loquendum cl agendum non rcspiciunl. Aii igilur, *super inimicos meos* , praevaricatores videlicet legis prudcnlcm mc fccisli mandato luo , id esl, per mandatum luum , dum illud assidue meditor, cl adimpleo. *Quia in aeternum mihi esl,* quia perpetuo mihi adesi ante oculos mentis,neque unquam illius obliviscor.

3. Super *omnes docentes mc intellexi,quia testimonia lua meditatio mea esl.*

i.Super senes intellexi,quia mandata tua quaesivi.

Il; cc csl allcra ulililas legis;quin non solum prudentiam , sed etiam sapientiam gignit. Sed lamen quuniam videtur David nimirum sibi Iribucrc, anteponendo sapientiam suam sapientiae omnium, qui illum praecesserunt,in qu bus oral Adam.Noe, Abraham, Isaac, Jacob, Joseph, Moses, Samuel,et alii; sanctus Augustinus docet, hacc dici in persona Christi, qui cum cssel annorum duodecim , et videretur quasi discipulus audiens legis doclores, el scniorcstiamen super omnes *docentes* se inlelligebal. S. Ambros. in persona populi Christiani. Sol fortasse non enl nccesse ad ista confugere: nam per omnes *docentes* inielhgerc possumus cos solos, qui Davidcm puerum, vel adolescentem docuerunt.parentes videlicet,el paedagogos suos familiares. Quamvis enim non sil discipulus super magislrum , dum discipulus esl: polesl lamen is , qui discipulus fuil, diligentia el studio superare eum. qui magisler ipsius aliquando fuerat.Sic David Incile sapientia magistros suos vieil propler continua meditationem in lege Domini.Idem etiam inlclligimus dc senibusznon enim voluit David dicere, se sapientem fuisse super omnes senes, qui fucranl ab initio mundi.sed se adhuc juvenem sapientiorem fuisse mullis senibus obsludium suum assiduum in lege Domini mcdilanda.

S. Ab omni *via mala prohibui pedes meos,ul custodiam verba lua.*

G.A *judiciis luis non declinavi,quia tu legem posuisti mihi.*

Hacc esl lerlia ulililas legis Domini, quia facil mulla vitare pcccala. Ab omni via mala prohibui pedes meos idesl, cavi ne ambularem per vias iniquorum . qui pro lege habenl cupiditatem suam , quae esl lex carnis, el peccari , idesl, cavi nc aliqua in re delinquerem: idque , ul custodirem verba lua , idesl. legem luam , quae contrarium iter ostendebant. *A judiciis* enim *luis,* id esl, a justissimis mandatis luis, *non declinati.quia tu legem posuisti mihi.*idesl.qifa hanc factam legem tu Dominus meus mihi dedisti: sive ul exponit s. Augustinus. *quia tu legem in corde mihi posuisti,* lu fecisti per spiritum luum, ul legem sanciam ex intimo corde meo diligerem.

7. *Quam dulcia faucibus meis eloquia lua,super mei ori meo.*

Haec csl quarla ulililas , quod summam adferl lex Domini se. custodientibus voluptatem. Eloquia enim Domini, idesl, mandala Domini , dulcia sunl faucibus animae, magis quam mcl faucibus corporis: nihil jucundius bona conscientia, cl spe supernae bcatiludinis , quam paril observantia legis divinae.

8. A *mandatis luis intellexi, proplerea odivi omnem viam iniquitatis.*

Probat. cx lege Domini magnam voluptatem sc percepisse eo quod lex Domini bonam conscientiam parlai. Nam , inquil, *a mandatis luis intellexi,* idesl, a mandatis luis crudilus, prudens, ct sapiens factus sum : clarior csl hacc senlcnlia in hebraeo cl gracco lexlu. *Proplerea odivi omnem*

viam iniquitatis, idcsl, cx hac sapientia , *cl* prudentia acquisita ex assidua meditatione legis, non solum abstinui a peccatis , sed etiam magnum odium concepi adversus omnes iniquas actiones. Hoc aulem odium mirifice conservat animi puritatem, cl sanctitatem, el gignit magnam fiduciam in Domino,unde oritur incltibilegaudium.pax cl tranquillitas omnibus thesauris,cl voluptatibus anteponenda.

Nun.

1. *Lucerna pedibus meis verbum tuum, cl lumen semilis meis.*

In hoc octonario laudat legem divinam Prophe- ta ab eximia quadam utilitate: deinde promittit sc eam observaturum,non obstante qualibet tribulatione. Utilitas eximia csl, quod lex Domini fit nobis in via vitae hujus,instar lucernae ambulantibus in tenebris. Lex enim peccati, idesl,cupiditas,cxcaecat homines,sive maximas tenebras eflundil.ul vera bona cl vera mala non internoscantur ; el hinc ii, qui hanc legem sequuntur, idcsl, qui passionibus animi rapi sc sinunt,in varia praecipitia ruunt: sed lex Domini has tenebras dissipat cl vera bona, ac vera mala demonstrat; el ideo, qui eam sequuntur non errant, neque caecutiunt, sed recto tramite ad pair am coelestem iter faciunt. Ait igilur.*lucerna pedibus meis verbum tuum,*idesl,lex lua est lucerna pedibus meis.Et hoc ipsum repetens,el declarans addit,cl *lumen semilis meis.*Lucerna enim dum illuminat semitas per quas incedendum csl, dirigit pedes arnbulaniium:scrmo est mclaplioricus, sed facile inlelligilur.

2. *Juravi, el statui custodire judicia justitiae luae.*

Quia icx est lux , ac proinde res optima, el utilissima , Prophela jurat, cl statuit, idcsl, firmissime apud se constituit custodire ipsam legem. quam vocat *judicia justitiae* , idcsl, judicia justissima.

3. *Humiliatus sum usquequaque Dominc:vivi[ica me secundum verbum tuum.*

Humiliatus, idcsl, afflictus, cl vexatus sum valde, occasione legis scrvandae-.quia *omnes qui volunt pie vivere, persecutionem patiuniur.nl* dicil Apostolus 2. Timot.3. sed lu Domine *vivifica me.* idcsl, veram vitam , quae a malis omnibus libera eril, mihi aliquando tribue, secundum promissum tuum. Si *vis ad vitam ingredi, serva mandala,* Mattii. I'.). Posset cliam hic locus exponi de vir lute humilitatis. Qui enim humiliant se ipsos, cl jugo legis se omnino subjiciant, illi secundum promissionem merentur exaltari ad vilam bcalam , el sempiternam.

I.Voluntaria oris mei beneplacita fac Domine,ct judicia lua doce me.

Quod juravi, cl statui custodire legem , non obstante qualibet persecutione , est voluntarium sacrificium oris mei : hoc igilur voluntarium sacrificium oro , ul tibi sil beneplacitum . el quia ex se id non meretur,tu Domine fac illud beneplacitum, dum benigne ex gratia lua illud approbare dignaris, ac ul rite hoc sacrificium offeram,*doce tneju- dicia lua,* idesl,doce me perfecte legem tuam observare.Alii referunt haec *voluntaria* ad sacrificia votiva ovium, cl bircorum;ahi, ad sacrificia laudis, el confessionis: sed continuatio psalmi vidclurrequirere.ul per *voluntaria* inlelligamussponlancum juramentum legis custodiendae.

a- *Xnima mea in manibus meis sempcr.el legem luam non sum oblilus.*

Quam serio juraverim custodire legem luam, et hoc libi sacrificium sponte obtulerim , c.x hoc in· tclligi polesl, quod quotidie de vita periclitor propier legis luae custodiam , ct lamcn ipsam *legem non sum oblilus.* S. Ambrosius, cl s. Augustinus dicunt, in plerisquc libris legi,*anima mea in manibus luis* , cl hanc veriorem lectionem esse judicant. Eodem modo legunt sanclus Hilarius,clsanctus Hieronymus in commentario psalmorum: et sensus optimus, cl verissimus est. Animas nostras in manu Dei esse, a quo pendet vita nostra, et in cujus potestate csl ut vivamus, vel moriamur. Sed in hebraeo textu aperte est. *in manibus meis*, ul nos in editione vulgata legimus, el s. Hieronymus non solum in sua versione posuil, *in manibus meis,*sed etiam in epistola ad Simiam.el Erclellam dicil, septuaginta Interpretes vertisse.ïn manibus *meis,* cl omnes veteres graecos tractatores explicasse hoc modo,*anima mea inmanibus* meis csl, idesl, in periculo vitae sum , Quod enim manibus tenetur, facile polesl cadere,vel eripi, nisi fortiter custodiatur, cl defendatur: ct sic inlelligilur illud Judic. 12.*Posui animam meam in manibus meis;* hoc enim dicil Jeplc, dum ad praelium valde periculosum pergit, el illud 1. rcg. tî). de Davide.posuit *animam suam in manu sua.el percussit Pliilislhaeum.* Itaque credibile est,septuaginta Interpretes vertisse,in *manibus* meis,sed postea a sciolo aliquo textu fuisse mutatum, quod videretur lectio clarior el facilior.

G *Posuerunt peccatores laqueum mihi,el dc mandatis luis non erravi.*

Non sine causa dixi,*animam meam inmanibui meis semper* fuisse.quia *peccatores posuernut laqueum mihi.ul* mc capereni.ei occiderent.cl tamen ego dc *mandatis luis non* errati,idesl, non aberravi a mandatis luis. Hoc impletum csl cum David quaereretur a Saule ad mortem, cl lamcn ipse David semel, ct iterum cum facile posset Snulem uciderc, seque ab omni periculo liberare, noluit id facere, ne pcccarci in Dcutn. Vide lib. 1. Hcg.cap. 23. cl 26.

7. *Hacreditale acquisivi testimonia tuain aelernum, quia exullalio cordis mei sunt.*

Cur dc mandatis tuis non erraverim.ct causa est, quia *haercdilate acquisivi testimonia tua in ae*-lcrnurn,idesl,elegi mihi in haeredilatem aeternam lpsam legem luam , quia jucundissima el dulcissima mihi est, cl summae delectationis,cl exullatio ais causa.

8. *Inclinavi cor meum ad faciendas justificationes luas in aelernum propicr retributionem.*

Porro causa tantae delectationis est merces copiosissima, quam sccum adfcrl legis custodia. *Inclinavi cor meum ad faciendas justificationes tuas,* id csl,cum ab una parte lex pcccali lrahcrci me, ab altera lex lua,ego inclinavi cor meum tamquam stateram,aul bilanccmnd legem luam laciendam, propicr retributionem ; quia videlicet consideravi stipendium legis luae esse vitam sempiternam. S. Hieron. cx hebraeo vertit. *inclinavi cor meum ad faciendas jusiificaliones luas propter aeternam retributionem:* textus bebraicus utramque lectionem admittit.

Samedi.

1. *Iniquos odio habui, el legem luam dilexi.*

In lioc octonario Propheta detestatur praevaricatores legis divinae , el se contrarium cis esse demonstrat. Monet aulem s.August, non dixisse Prophetam in primo versiculo, *iniquitatem odio habui, el legem luam dilexi,* ul videbatur requirere ordo verborum; sed dixisse . *iniquos odio habui, el legem luam dilexi,* ul ostenderet,se non solum iniquitatem, sed etiam iniquos odisse : ct rursum non dixisse, *iniquos odio habui, cljustos dilexi;* sed cl legem luam dilexi , ul indicaret, se non odissc iniquos, nisi quia contrarii sunl legi divinae, quam dilexil. llaque odio habuit iniquos , non ratione naturae, sed ratione iniquitatis, sicul conlra diligebat inimicos, ac per hoc iniquos,non ratione iniquitatis, sed ratione naturae.

2. *Adjulor el susceptor meus cs (u, el in verbum luum supersperavi.*

Ul non limeam iniquos,quos odi, et legem adimpleam quam dilexi, *adjulor, el susceptor meus es tu,* adjulor, in lege custodienda; ct susceptor, in evadenda persecutione iniquorum.Et ego vicissim in verbum promissionis tuae valde speravi.

3. *Declinate a me maligni,el scrutabor mandala Dei mei.*

Una cx causis, cur odio habeat iniquos Propheta,est quia eorum consortium valde impedit meditationem Verbi Divini,quae quietem ct pacem animi desiderat. Ideo cupii cos a sc recedere, ul muscas molestissimas.

4. *Suscipe me secundum eloquium tuum, et vivam* : el *non confundas me ab expcctalione mea.*

Ul cupio iniquos a me recedere; ita cupio ul lu Domine ad me accedas cl in sinum luum suscipias secundum *eloquium* promissionum tuarum,et lum verissime *vivam,* cum libi,qui vila cs,conjunctus ero. El quia de benignitate tua, non de meritis meis, id expcclo, non *confundas me ab expeelatione mea.*

5. Adjura *me, el salvus ero, el meditabor in justificationibus luis semper.*

Idem aliis verbis repetiUid enim est,suscipe me, cl *vivam,* cl, *adjuva* mc.cl salvus ero.Fructus aulem hujus susceptionis eril, ul sine impeditnenlo semper medilari valeat in lege Domini.

G. *Sprevisti omnes discedentes a judiciis tuis , quia injusta cogitatio eorum.*

Ostendit nunc, quod si ipse odio habcl iniquos, cl a se recedere cupii, id facit exemplo Dei, qui iniquos justissime execratur.Sprerisli.inquil.lainquam rem nullius momenti, omnes *discedentes a judiciis luis,* idesl, omnes iniquos, qui discedunt a via legis divinae. *Quia injusta cogitatio eorum,* idesl, quoniam ipsi cogilant, se non debere subdi legi Dei, ncc ab ea pendere; qua cogitatione nihil iniquius esse polesl. cum oinnis creatura summo jure creatori subjici debeat.Haec luit cogilatio luciferi,qui similis Altissime.non aulem subdilus es, sc ei voluit. Eadem fuit cogitatio primorum parciv lum, qui cupierunt esse *sicili Dii.*Eadem est cogitatio omnium superborum.qui dicunt in corde suo-*quis nosler Dominus* est? Hos igitur spernit Deusel non mullum curai,si mulla millia eorum pereant in aelernum, quia quanlo pluris ipsi se aestimant, tanto minoris liunl a Deo.

7. *Praevaricantes reputavi omnes peccatores terrae: ideo dilexi testimonia lua.*

Movet hoc loco magnam quaestionem s. August. Quomodoomnis peccator praevaricator diei possit, cum Apostolus dical, *ubi non est lex,nec praevaricatio,* rom, 4. el rursum, *qui sine lege peccaverunt, sine lege peribunt.* Rom.2. respondet illud, *ubi non est lex, nec praevaricatio.*intelligi de lege in universum: illud autem, *qui sine lege peccaverunt,* intelligi do lege scripta lanlumrproinde omnes peccatores dicendi sunl *praevaricatores* , quin omnes praevaricentur legem naturalem scriptam in cordibus. Sed cur Prophela hoc dicit? ul ostendat, peccatum, quod est maximum malorum, non aliunde nobis accidero, nisi cx praevaricatione legis. Subjungit, *ideo dilexi testimonia lua,i*-dcsl.ul tam magnum malum ciTugiatn,dilexi legem luam. S. Hieron. cx hebraeo vertit,*quasi scoriam reputasti omnes peccatores* lerrae.Sed septuaginta interprelcs.per vocem, D'DO *sighim* non intellexerunt *scoriam* a voce . sig, sed *recedentes* , quod csl idem cum, *praevaricanles:nam* verbum, 3'O *sug* ,significat *recedere;* inde CU1D *sughim,* significat recedentes.Jod aulem ct vau sunl lilerae

permutabiles: sic eliam non legerunt rOÇht *hisballa.* quod est, *reputasti,sed,* >Π3φΠ *hisballi,* quod csl, *reputavi.*

S. *Confige limore tuo carnes meas,a judiciis enim luis timui.*

Postulai in fine confirmationem in limore Dei, ul in custodia legis per eum timorem perseveret. *Confige.* inquit, quasi clavis *limore luo carnes meas,* idcsl cupiditates meas carnales, ul se commovere non possint, juxla illud Apostoli . *qui autem sunt Chrisii carnem suam crucifixerunt cum vitiis, ct concupiscentiis,* Gnl. 5. /1 *judiciis enim tuis timui.* idcsl, quoniam jam coepi timere a judiciis tuis poenas horribiles comminantibus, ideo cupio slab'l ri in hoc sancio Imiore.ul ab eo nuuiquiin divellar. Ex hebraeo s. Ilieron. vertit, *hor ripilavit caro mea* ; sed sciendum . quod verbum 'IEO *samar,* non solum significat *horrere* , sed eliam clavis *configere·,* nam ex hoc verbo deducitur nomen *masmer* : quod significat *clavium.* Parum aulem refert, quod hic ponatur verbum praeteriti temporis , el modi indicativi : nam caedem lilcrae mutatis punctis faciunt imperativum: proinde recte septuaginta verterunt, *confige,*vel ul Paires legunl, *confige claris.*

Iluin.

1. *Feci judicium, el justitiam,non lradas me calumnianlibus me.*

Iu hoc octonario pelil graliam liberationis a ca· Jutnnialoribus.el auxilium ad legem perfecte adimplendam. *Feci,inquil.judicium el jusliliam.idesl,* reddidi unicuique suum, ideo aequum esi *ul non tradas mc calumnianlibus* mihi. Calumniatores noslri perpetui, daemones sunl,quibus tradimur a Deo, quando permittimus tcnlari ab illis,vel potius quando Deo deferente superamur, cl lentantibus consentimus.

2. *Suscipe servum tuum in bonum , non calumnienlur me superbi.*

Feci, inquil, *justitiam',sed* u< semper faciam,cl non deliciam , faciendo , *suscipe servum tuum in bonum,* illum dirigendo.Clarior est textus hebraieus, habelur, *dirige,* sive *ordina, el opia servum tuum ad bonum,* ul semper placeat Illi bonum,cl hinc fiel, ul non calumnienlur mihi superbi , sive homines, sive daemones.Qui enim bene confirmatus esi in bono, el bene aptatus.ul ubique.el semper bonum illi placeat, ila perseveranter bene se gerit, ut nihil sil, cur timeat calumniatores.

3. Oculi *mei defccerunl in salutare tuum,in eloquium justitiae luae.*

Confirmat, se valde ardenter desiderare perfectam illam direclioncm ad bonum, quae in vita aeterna dabitur electis. *Oculi mei defecerunt,* prae desiderio respicientes assidue in salutem luam , quae de coelo nobis adveniet, cl *in eloquium justitiae tuae,* idcsl,in promissionem luam fidelissimam.Vide quae dicta sunl ad versiculum primum, cl secundum, lilcruc Cuph.

4. *Fac cum servo tuo secundum misericordiam tuam, ct justificationes luas doce me.*

Pergit in oralionc, nc pelil, ul Dominus operetur secum non secundum mcrila ipsius , sed se- *eundum misericordiam* suam, quae in eo potissimum consistit,ul doceat *justificationes* suas,idesl, intime persuadeat , bonum esse implere, el custodire legem Domini , atque hoc modo doceat non lam scire , quam facere. Quod lit , quando Deus infundit magnam charilalein.non quando solam donat scientiam,quae sine charilale inflal.rion aedificat.

5. *Servus tuus sum ego, da mihi intellectum, ut sciam testimonia lua.*

Ista tam frequens petitio ejusdem rei, signum est magni desiderii. *Servus luus sum ego.* ac per hoc teneor mandatis tuis obedire . *da mihi* igitur *intellectum,*idcsl.fac me inlelligere testimonialua, ul illa perfecte addiscam.Vide priinutn versiculum lilcrae Jod, qui csl huic similis.

G. *Tempus faciendi Domine,dissipaverunt legem luam.* . rwM·

Hic versiculus duobus modis exponi solei. Sancti patres Hilarius, Ambrosius, el Augustinus, exponunt de gratia Salvatoris, ul sensus sil, o Domine *,jam tempus est faciendi,* quia salis docuisti verbis, salis mandasti; nunc tempus est, ul facias, ul exemplo doceas, ul carnes sumas , ul obedienliam usque ad mortem crucis exhibeas, ul graliam dones.qua justificatio legis impleri possit a nobis: nam *dissipaverunt legem tuam,* Judaei videlicet, quibus data erat. Al graeei.Theodoreius, cl Euthymius, quos plerique rcceniiorum sequuntur.expununl de punitione sceleratorum.ul sensus sil Tempus est, Domine , ul facias judicium adversus impios.eosque punias,quoniam *dissipaverunt legem tuam,* idcsl, non solum utcumque violaverunt,sed penitus dissipaverunt, cum nihil ejus observent. Utraque bona csl expositio, sed videtur illa magis mystica, liacc magis litteralis.S.August, legit,tempus *faciendi Domino.* S. Ambrosius , *tempus faciendi Domine* , ul liabel edilio nosira vulgata. S. Hilarius utroque modo hunc versiculum legil.In hebraico et graeco textu habelur,Domtno:sed idem est sensus.dummodo illud faciendi,tribuatur Deo, non hoininhcl sensus sil,tempus esi ul lu Domine facias.

7. *Ideo dilexi mandala tua super aurum , el topazion.*
8. *Proplerea ad omnia mandata tua dirigebar·, omnem viam iniquam odio habui.*

Quia mulli dissipaverunt legem luam,el ob hoc

videO illis gravissimum imminere supplicium:idco ego ex adverso magis incensus sum amore legis tuae, Cl pluris illam facio quam aurum, cl lapides pretiosos: ideo eliam non solum legem diligebam, sed eliam custodire subigebam ; *dirigebar enim, ad omnia mandala lua,* idesl, redo ambulabam per viam mandatorum luoruin , non declinans ad dexteram , vel sinistrum , imo ellum omnem *viam iniquitatis,* idesl, omnem legem carnis, cl peccati *odio habui*, el declinavi. Porro per vocem , topazion, quod est in hebraeo, Tin *paz.* significatur lapis pretiosus, quam dicunt aurei coluris essc.cl valde lucidum : vide Strabonem lib. G. Plm. lib. 37. cap. 8. eadem vocem habemus in psal. 18. ubi sepluaginla Interpretes . el s. Hieronymus verterunt, *lapidem pretiosum:*quia videbaul prophetem in una specie intellexisse genus ipsum lapidum pretiosorum.

Phe.

1. *Mirabilia testimonia lua , ideo scrutata est ca anima mea.*

In hoc oclonario iterum Prophela reverlilur ad laudandam legem,el ad petendam graliam.ad eamdeio legem perfecte servandam. Laudat igilur legem . quod admirabilis sil. el ideo eam scrutalus sil diligenter. Deutcronom. 30. ubi legimus, mandatum *hoc non supra le est.* in Hebraeo habelur. *Mandatum hoc* non *mirabile csl.* Respondeo , leges Domini sive morales, sive judiciales,sive eaeremonialcs non esso mirabiles,quod allinet ad sensum litteralem; nam apertae sunl.el facilcs;el qui cas non servant, non possunt excusari ah inoranlia:el hoc aflirmal Moses in Deuteronomio.Al quod allinet ad my-dicos sensus, praesertim legum cacrcmonialiuin,miiabilcs,clobscurrissimae sunl,cum per illos figurentur omnia mysteria Christianae religionis : atque hoc significare videtur hoc loco Prophela.Praeterea Decalogus.quo lex Domini potissima continetur, hoc ipso valde mirabilis est, quod lam claris el apertis sententiis conscriptus sil, cum tamen in summa brevitate complectatur omnia principia justitiae , ad quae reducuntur omnes leges , quae factae sunl, cl quae fient. Onines enim abac leges , quae sunl innumerabiles, ct maxima volumina repleverunt, et deinceps replebunt; omnes, inquam . vel sunt conclusiones , vel determinationes legum decalogi. Itaque sicut parvn semina mirabilia sunt, quia virtute continent magnas arbores : sic Decalogus mirabilis est, quia virtute continet omnes leges totius mundi.

2. *Declaratio sermonum tuorum illuminat, cl intellectum dat parvulis.*

Quia dixeral,mirabilia esse mandata divina;nunc addil, quod si declarentur vel ab ipso Deo per infusionem luminis divini . vel ab aliquo perito doctorc,mirifice mentem illustrant.Declaretur autem lex.tum quando aperiuntur mysteria figurarum,quae in lege cacremoniali continentur: lum quando dc* ducuntur conclusiones ex lege morali:lum denique quando decreta legis judicialis ad facta particularia applicantur. Ex hebraeo vertit s. Hieron. 0-*slium sermonum* tuorum:sed vox, ΠΠ5 *pelhach,* non solum, ostium, sed eliam, *apertionem,*ac per hoc declarationem significat. Quod sequitur, et *intellectum dat parvulis,* significat,legis declarationem parvulis esse necessariam, idesl.simplicibus, el ignorantibus. Fortasse eliam , ul s. Auguslinus monet, per parvulos inlelligere debemus humiles: isti enim facilius res divinas addiscunt, juxla illud Matlh. It. *Confiteor libi Paler, quia abscondisti haec a sapientibus,el prudentibus.el revelasti ea parvulis,* iis videlicet, qui non sunl in oculis suis sapientes, nec prudentes.

3.Os *meum aperui,et attraxi spiritum,quia mandala lua desiderabam.*

El ego , ul unus ex parvulis, os meum interius aperui orando, et petendo,et *attraxi spiritum* bonum,spiritum scientiae , cl pietatis , quo mandala inlelligere, cl implere possem. Nam ipsa mandala lua inlelligere,cl implere desiderabam.Sumpta est metaphora a respiratione corporali : cum enim gravamur aliquo magno labore , ac pene suffocamur; lum aperientes os, anhelantes,respiramus,et melius habemus.

L Aspice in me, et miserere *mei secundum judicium diligentium nomen tuum.*

Aperiendo aulem os ad orandum ita dixi,aspice *in me, et miserere mei,* idesl, aspice in me oculis pietatis,el miserere mei laborantis sub onere praeceptorum.quae meis viribus implere non possum: *miserere,* inquam, *mei secundum judicium diligentium nomen* tuum,idesl,juxla consuetudinem, quia utens erga amicos tuos, qui le in veritate diligunt. vox enim hebraica, afittza *mispal.* significnt, judicium, morem, consuetudinem, modum, habitum, cl alii. Sed quia sepluaginla Interpretes verterunt, κριμα. el noster Interpres *judicium,* in eumdem sensum exponere debemus hoc modo , miserere mei secundum *judicium* , quo uteris in judicandis amicis tuis, qui lo diligunt.

5. *Gressus meos dirige secundum eloquium tuum, el non dominelur mei omnis injustitia.*

In hoc misereberis mei secundum *judicium diligentium nomen* luum,sidircxcrisgrcssus meos secundum *eloquium tuum* , idesl, si per graliam tuam feceris, ul ego rectam viam ingrediar ambulans secundum directionem legis luae, cl sic *non dominelur mei omnis injustitia,*idesl,nullam injustitiam comm Ham.quae me captivum leneaknam, ul Dominus dicit Joann.8.Qiu *facil peccatum servus est peccati.*

G.*Redime mc a calumniis hominum,ut custodiam mandata lua.*

Gressus meos dirige tunc potissimum , cum pe-

riculum est, nc perturbatus calumniis declinem a reda via. *calumnia enim perturbai sapientem,el perdii robur cordis illius.ul* dirilEcclesiasl.cap.7. *Jledimcmc a calumniis* Aomtnum,idest,libera mc a calumniis hominum , ul animo tranquillo custodiam mandata tua. Non est facienda vis in verbo , *redime:* nam apud hebraeos passim accipitur pro, *libera.*

7. *Faciem tuam illumina super servum tuum,et doce mejustificationes luas.*

Quod supra dixerat, *aspice in me .* idem aliis verbis repetit, dicens. *Faciem luam illumina super servum tuum.* Sicul enim Sol cum interpositione nubium obscuratur, privat nos calore, cl lumine : ita Deus cum nos gratia sua non adjuvat , videlur abscondere faciem suam, vel lencbriscoo·perirc;cl contra,cum nos gratiae suae lumine collustrat, videlur nubium obstacula dissipare, et nobis serenam faciem oslendere. Aii igilur, *Faciem tuam illumina super servum tuum,* idesl,sereno me vullu respice, *el* lumine ad mc transfuso,*doce me justificationes tuas,* idesl, legem luam inlelligere, el servare.

8. *Exitus aquarum deduxerunl oculi mei, quia non custodierunt legem luam.*

Quam vehementer David legem Dei dilexeril, oslendil, haclcnus loi precibus toties repetitis pro gratia servandae legis: nunc dcmonslral cx magno dolore, quem concepit ex praevaricatione; non enim dicil,se unam vel alteram lacbrymam fudisse, sed rivos aquarum, idesl,lach cymarum, ex oculis, quasi ex fontibus produxisse, *quia non custodierunt legem* Domini.Tametsi enim pcccalum,idesl, transgressio legis, procedat a voluntate,sive a cor·dc;lamen instrumenta peccati nunc sunl oculi,nunc lingua,nunc manus.1'cccali aulem gravissimi,quod David aliquando commisit, el pro quo *lavabat per singulas nodes ledum suum,*instrumenta fuerunt oculi. Vi it enim nimis curiose mulierem nudam , dum se lavaret ; inde exarsit in concupiscentiam, inde processit ad adulterium,el homicidium.Thcodorclus, ct Euthymius, quos aliqui recenliorcs sequuntur, dicunl, Davidem flevisse peccata aliorum, el sic exponunt illud, *quia non custodierunt legem luam.* Sed sancti patres noslri Hilarius, Ambrosius.Hieronymus,cl Augustinus constanter affirmant,Davidem loqui de peccato suo,non de alieno.

Tsade-

1. *Justus cs Domine, el rectum judicium tuum.*

In hoc octonario laudalur lex Domini a summa rectitudine, cl juslilia: ac primum dcmonslral David esse justissimam legem,quoniam auclorcm habet justissimum, in quem injustitia cadere non po-'.est.Ait igilur, *juslus es Domine,\d* csl. justus,per antonomasiam, cl solus juslus ea juslilia.cum qua admisceri injustitia nequeat, juxta illud 1. Joan.I. *Deus lux esi, el in eo tenebrae non sunl ullae.El rectum judicium tuum,* idesl,cl consequenter re·clum, nc justum est judicium,decretum,mandatum tuum. Nam in hoc psalmo perjudicium,fere semper ipsa lex inielligilur.Quamquam eliam illud verum est judicium Dei.quo distribuit poenas,etpraemia,semper esse justum,licet interdum noo appareat ejus juslilia.

2. *Mandasti justitiam lestimonia lua,el veritatem luam nimis.*

Oslendil,legem Dei non solum esse juslam.quia procedit a Deo justo,scd eliam,quia continet ipsam justitiam. *Mandasti,* inquil, *justitiam testimonia tua,* idest, praecepisti nobis testimonia lua , quae sunt ipsa juslilia, *el veritatem luam nimis,* idesl, ct sunl ipsa veritas omnino.S.Thomas 1.2.quaesi. 100. ari. 8. ex hoc principio colligit, legem Decalogi esse omnino indispensabilcm.quia continet ipsum ordinem justitiae, quo modo si quis juberet, ul nullus peccet; vel ul nemo sil iniquus,lex esset omnino indispcnsabilis.quia non polesl dari casus, in quo liceal peccare, vel iniquum esse.

3. *Tabescere mc fecil zelus meus,quia* oblitisunl *verba lua Inimici mei.*

Propler hanc tantam aequitatem legis tuae,dolore afficiebar,ila ul eliam tabescerem, el languerem prae zelo,cum viderem homines,etiam si inimicos meos, oblivisci verborum luorum, id csl, laro utilium praeceptorum luorum.In graeco legilur,zelus *luus,* cl sic legerunt Hilarius , Ambrosius, Hieronymus,Augustinus,el Theodorclus in commentario psalmorum.Sed nostra.leclio conformis est hebraico textui, nec dcsunl antiqui codices, qui nostrae lectioni foveant. Sanclus enim Augustinus testatur alios codices habere,zelus *meus,*alios,*zelusluus,* alios, *zelus domus* luae:sensus aulem semper est idem, ul nolum est.

4. *Ignitum eloquium luum vehementer,et* servus *luus dilexil illud.*

Herum docet Propheta legem Dei esse justissimam,el purissimam,cx similitudine ad aurum igne probatum. Dicilur enim , *eloquium* Dei , *ignitum* ve/iemejilcr,quia similis est lex Dei auro in fornace ignis constituto . ubi non laeditur, quia parum est ab omni sorde.Nam in textu hebraico habetur, HS'PS *tzerupha.* quodsignificat.probalinnetexaminatum igne. Neque dici polesl, septuaginta Interpretes non legisse, *tserupha,* scd, ItSWilserup/ia,quod proprie *ignilum* signillcat:nam in hoc octonario singuli versus incipiunt per literam Isade , cl hoc vocabulum in initium versiculi. Itaque certum csl hoc loco per *ignilum*, inlelligi probatum, et examinatum igni,ac per hoc signillcari legem Domini esse purissimam ab omni injustitia, ul csl aurum igne examinatum. Simile habetur in psal. **II.** *Eloquia Domini casia, argentum igne examinatum.* Unde eliam sequitur, nl eadem lex summo amore diligenda sil:cl merilo David adjun-

git, ct servus tuus *dilexil illud.* Neque lamcn est falsum, sed verissimum, legem Domini esse eliam igneam, ul dicilur Dculcronom. 33. *In dextera ejus ignea* leæ;tum quia instar ignis illuminai.cl purillcal-.lumquia (Inis ejus csl charilas,quae csl ignis divinus.

5. *Adolescentulus sum ego,el conlemplus-.juslificaliones luas non sum oblitus.*

Hoc referi David ad comparalionem fratrum suorum , quasi dicat, Ego sum mininius inler fratres mcos(hocenim proprie signillcal vox hebraco, *Isabir)el* conlcmpius a paire, a fratribus; cl tamen exaltatus ad regnum et a Deo prae omnibus honoratus , *quia justificationes tuas non sum oblitus.* Vide lib. I. reg.16. Sanclus Ambrosius,el sanclus Augustinus exponunt mystice de populo Christiano , qui esi frater junior respcclu fralris senioris populi Judaici,cl ab illo conlcmpius,soil a Deo magis dilectus , quia *justificationes Domini non csl oblitus,* quas populus judaicus oblitus csl.

6. *Juslitia lua juslitia in aelernum,el lex lua veritas.*

Haec est repetitio, declaratio secundi versiculi. Juslitia enim Domini, idesl. justissima lex Domini est justitia aeterna, quia immutabilis, cl indispensabilis: el simul csl veritas , quia nihil falsi continet; promissiones enim ejus, el comminationes oninino impleri debet.

7. *Tribulatio el angustia invenerunt me, mandata lua medilalio mea est.*

Ex hac veritate fit, ul in omni tribulatione consoletur me legis tuae assidua meditatio : *Tribulatio el angustia invenerunt me,* idesl,quotiescumque tribulatio el angustia invenerunt me, *mandata lua meditatio mea csl*, idest, id remedii occipio, ul mediler, el obleclcr in mandatis luis considerandis.

8. *Aequitas testimonia lua in aeternum, intellectum da mihi, cl vivam.*

Idem aliis vcibis dicil.quod in secundo etsextu versiculo: nam per *aequitatem* hoc loco , *justitia* accipienda csl.ul cx textu hebraico constat.*Aequitas lestimonia lua in aeternum,* idesl. praecepta lua sunl aeterno juslilia, quia semper justissima sunl: ideo pclo.ul dos mihi inlclligenliam praeceptorum luorum, ul eo custodiendo vivam, quae si non custodirem, conlinuo morerer.

Coph.

Clamavi in toto corde meo.exaudi me Domine, justificationes luas requiram.

In hoc octonario Propheta desiderium suum ergo divinam legem ardenti oratione dcmonslral: ac iu primo quidem,el secundo versiculo exprimit vehementiam desiderii per clamorem : in tertio , ct quarlo per horam intempestivam. *Clamavi,*inquit, *in loto corde meo,* idesl, lolo affectu, lotisque viribus clamavi;idco *exaudi me* Domine.Sicul enim vocem corporalem submissam non facile exaudimus; clamorem aulem non possumus non exaudire; ila Deus orationem frigidam, el remissam,quasi non audierit, non admittit: ardeniem aulem , cl magno desiderio emissam, quasi non audire, facile admillil. *Justificationes luas requiram* , idest, exaudi mc, *at justificationes* luas,idesl,praccepla lua, diligenter requiram : vel *exaudi me* , cl ego gratia tua adjutus praecepta lua requiram,quod in idem rccidil.

2. *Clamavi ad te* , salvum me fac , *el custodiam mandata lua.*

Polesl hoc inlclligi de salute in spe,quae habetur per gratiam in hoc saeculo, el de salule in re, quae habetur per gloriam in futuro saeculo. Clamavi *ad te,* idesl, magno desiderio oravi: salvum *me fac,* per gratiam , quae csl salus inchoata , ut *custodiam mandala lua,* quantum in hoc sacculo fragilitas humana permittit, el rursum,salvum me fac, in aeterna vita , ul *custodiam mandata tua,* sine ullo timore praevaricandi.

3. *Praeveni in maturitate,el clamavi:quia in verba tua supersperavi.*

Hunc locum corruptum esse aliqui putant, quia s. August, legit, Praeveni in *immaturitate.* Sed credendum est potius corrupturn fuisse codicem , quem habuil s.Augusl.nam sanclus Ililarius,s.Ambrosius, cl s. Hieron. in comment, el alii, legunt, ul nos habemus, in *maturitate.* Sciendum csl aulem verbum *maturare,*esse ambiguum,cl aliquando significare *perficere,* ut cum dicimus, *maturari fructus,* aliquando *accelerare,* el *festinari,* qua notione dixil Pocla, *maturate fugam* , lib* I. Aeneid. cl, *mature venisti,* tam significat, tempore opportuno venisti, quam salis cito venisti. Hoc igitur loco *maturitas,*non est opportunitas temporis, scd acceleratio, cl anticipatio horac;cl sensus esi, *praeveni in maturitate,*idesl.praeveni tempus surgendi,elin acceleratione,el festinatione,antequam dies illucesceret cum adhuc tempus dormiendi esset,ego prae desiderio anticipavi vigilias,el in oratione mea clamavi;quia valde speravi iu verba promissionum tuarum.

4. *Praevenerunt oculi mei ad te diliculo, ul medilater eloquia lua.*

Idem repetit aliis verbis, *praevenerunt,* inquil, *oculi mei* tempus vigilandi, cl diluculo, idesl, valde mane , ante ortum solis ad te respicere coeperunt, ul gralia lua adjuvanto meditarer eloquia lua.

3. *Vocem meam audi secundum misericordiam luam Domine,cl secundum judicium tuum vivifica me.*

Pergit in oratione, quam diluculo,rcmolis curis temporalibus, in magno silentio rerum omnium,attentissimo animo faciebat. *Vocem ineam ,* inquit, *audi*, non secundum merita mea, sed *secundum* solitam *misericordiam tuam , et secundum judicium tuum* , quo reddis quod promisisti , *vivifica me,* conservans.el augens vitam spiritualem,quam dedisti, el in fuluro saeculo perliniens,el consummans, ul amplius mori non possim.

G. *Appropinquaverunt persequentes me iniquitati, a lege aulcm lua longe facti sunt.*

Non sine causa pelo vivificari, quoniam non desunt persecutores qui lentationibus assiduis mortificare me satagunt, qui persecutores, sive homines, sive daemones,*appropinquaverunt iniquitati. a lege lua longe facti sunl,* idesl, iniquitatem diligunt, illi adhaerent, illam persuadere aliis conantur : sicut e contrario legem luam oderunt, illam fugiunt,illam omnibus inviam reddere student. S. Augustinus, s. Ambrosius, el s.llicron.in commentario legunl *appropinquaverunt persequentes mihi inique,* sive *iniquitate,*idesl.cum iniquilate : ila ut appropinquatio sil ad hominem , ut ei noceant, non ad iniquitatem, ut illi conjungantur. El quidem vox gracca ambigua est, et lam *iniquitate,* quam *iniquitati* reddi potest. Vox hebraica, ul nunc se habet, favcl lectioni s. Augustini; nam ad verbum sic reddi polesl. *appropinquaverunt persecutores iniquitatis,* idest, persecutores iniquissimi appropinquaverunt,supple,ad me.Tamen omnino credibile est verba hebraica non esse legenda, ncT 'SP *rodephe zimma.idesl.persecutores iniquitatis,sed npT >5"i*}rodephaizimmat* idesl, *persecutores mei iniquitati, quae* leclio est nostrae editionis vulgatae, el habetur apud s. Hilarium, et cum lectione Graeca bene cohaeret ; ct opliuie.respondel verbis sequentibus, *a lege autem lua longe facti sunl:* ubi Propheta opponit iniquiliilem legi, el dicil, persecutores suos appropinquasse iniquitati, cl recessisse a lege tamen ulerque sensus bonus est.

7. *Prope es lu Domine , el omnes viae tuae veritas.*

Quamvis persecutores mei *a lege tua longe facti sint,* lamcm a te longe fieri non polucriinkquia tu *prope es* illis per justitiam, *el omnes viae tuae veritas,* idesl, omnes leges, omnia judicia lua justissima sunl. Itaque manum tuam punientem ipsorum scelera fugere non potuerunt. Mihi quoque *prope es* tu Domine per auxilium , el quia *omnes viae luae veritas ,* non patieris, ul mihi noceant persecutores : nam et si forte dabis illis potestatem in corpus meum , dapis in animam meam , el tandem omnis persecutio in coronam gloriae convertetur.

8. *Initio cognovi de testimoniis luis, quia in aeternum fundasti ea.*

Quod aulem *omnes viae luae sini veritas,* imo eliam aeterna veritas, *initio cognovi de testimoniis luis* , idesl . jam inde a primo lempore , quo primum coepi intendere in mandata lua , cognovi ex ipsis, dum ca attente considerarem,quia in α«· *ternum fundasti ea,* idesl. quod suit aeternae veritatis , cl plane immutabilia , el mdispensabilia. Nam jam supra dictum est, ea esse immutabilia, quia continent ordinem justitiae, el ipsam legislatoris intentionem.

Rcsch.

1. Tide *humilitatem meam, ct eripe me, quia ligem luam non sum oblitus.*
2. *Judica judicium meum, et redime me,propler eloquium tuum vivifica me.*

In hoc octonario rursum Propheta orationem fundit ad Deum pro liberatione ab inimicis site docmonibus.sive hominibus,qui cum lentationibus suis ad praevaricationem legis pertrahere nitebantur. *Vide,* inquil. *humilitatem meam,* idesl, afflictionem, el tribulationem meam.td *eripe me.quia legem tuam non sum oblitus* , idesl, quamvis legem non perfecte custodiam, tamen non post tergum meum eam abjeci, sed recordor, el recogito eam, et custodire desidero; ideo aequum est, uteripias me a lentantibus inimicis,el perficias in me, quod per gratiam luam coepisti. *Judica* igilur*judicium meum,* idesl, judica causam meam,*el redime me* , per judiciariam sententiam luam de manu inimicorum meorum , *propler eloquium tuum vivifica me* , idesl, propler promissionem tuam.sive propler legem.quam constituisti de praemiis bonorum , el suppliciis malorum vivifica me, vitam gratiae augendo,cl vitam gloriae suo tempore largiendo.

3. *Longe a peccatoribus salus, quia justificationes tuas non exquisierunt.*

Dixi, *vivifica me,quia legem tuam non sumoblilus.* Scio enim longe esse a peccatoribus salutem,quia justificationes luas non exqU'Sierunl.Natn in primis doemoncs,qui per antonomasiam peccalores dici possunt,longissime absunt a salute,quia numquam ad eam pervenient, eo quod legem Domini non exquisierinl; sed eam potius superbiendo contempserint.Alii quoque peccatores lam longe a salute absunt, quam longe absunt a lege Domini exquirenda; neque enim frustra dictum esta Domino, *si vis ad vitam ingredi,serva mandala.* Mallh. 19.

4. *misericordiae luae mullae Domine:secundum judicium tuum vivifica me.*

Quamvis severissime punias eos, a quibus longe fecisti salulcm luam : tamen multae sunt eliam misericordiae luae , ideo pelo , ul secundum judicium tuum,quo misericorditer judicas cos,qui faciunt misericordiam,cl qui diligunt legem luam, vivifices mc.

5. *Multi qui persequuntur me, el tribulant me:a testimoniis luis non declinavi.*

Non sine causa pnslulo , ul vivifices me , quia mulli sunl hostes mei visibiles, el plures invisibiles, qui me morlificare contendunt : cl lamcn ego gratia lua adjutus *a testimoniis tuis,* hoc csl, a praeceptis itus , quae sunl quasi rectissima via,non *declinavi* neque ad dexteram,neque ad sinistram.

6. *Vidi praevaricantes, el tabescebam·, quia elo quia lua non custodierunt.*

Oslendil in hoc versiculo Propheta verum spiritum charilalis , quia non tam moleste ferebat persecutores ob propriam afflictionem, quam ob injuram Dei : quod idem antea dixerat illis verbis, *defectio tenuit me pro peccatoribus derelinquentibus legem tuam:* el rursum, *tabescere me fecit zelus meus , quia obliti sunl verba lua ini*nitet *mei.*

7. *Vide,quoniam mandata tua dilexi Domine,in misericordia lua vivifica me.*

Ego videns praevaricantes tabescebam: aequum csl, ul lu videns mc diligentem mandata tue,misericorditer mc vivifices.

8. *Principium verborum tuorum veritas,in aeternum omnia judicia justitiae luae.*

Duobus modis potest inlelligi praesens versiculus. Uno modo, ul sensus sil, verba lua procedunt a veritate, ul a suo principio, quasi fonte, ct ideo verissima sunl.et *in aeternum* manent *judicia justitiae* luae.quae sunl ul pios maneat praemium,ct impios poena: ila exponit s. August. Allero modo, ul sit sensus,*principium verborum tuorum.*quando videlicet coepisti loqui cum Adamo , ct jubens sub poena mortis,ne tangeret lignum scientiae boni, cl mali; *veritas* fuil. idesl, verissimum fuit, cl *judicia jusliliac* luae,quibus peccala lunc punire coepisti, sempiterna sunl: ila exponit Eulhymius.

Scin.

I. *Principes persecuti sunl me gratis, cl a verbis tuis formidavit cor meum.*

In hoc octonario demonstrat Propheta constantiam suam in custodienda lege Domini, cl desiderium cavendi ab omni praevaricatione. *Principes,* inquil, *persecuti sunl me gratis* , idest. Saul rex, sine ulla causa me persecutus csl . reddens mala pro bonis, ul eliam poslea fecil Isboscl filius Saulis, qui duce Abner injuste mecum bella gessit, cl tandem idem fecil filius meus Absalon,qui regnum sibi usurpare, meque do solio exturbare conatus est. *El a verbis luis formidavit cor meum,* idest, ego lamcn laniis lentationibus non succubui.ul eis nocerem,sed timens mandata lua,semel alque iterum Sauli peperci, el morlcm Isboscl ullus fui, ct Absaloncin deflevi, reddens bona pro malis.S.Ambrosius , el s. Augustinus haec verba nccomodanl sanctis martyribus, qui persecutionem injustissimam passi ab imperatoribus infidelibus, plus timuerunt Deum.ul lidem conservarenkquam minas principum, ul fidem negarcnl.

2. *Laetabor ego super eloquia tua.sicul qui invenit spolia mulla.*

Non solum timui a verbis luis, sed eliam dilexi verba lua,el ideo *lactabor super eloquia lua,*cum dabitur occasio illa adimplendi, s.cui laciatur, qui pcraclo praelio invenit mulla spoli i hostium devictorum. Aptissima similitudo . lum quia David vir bellicosus eral, cl assuetus praeliis: lum quia in praeceptis dominicis observandis cum diabolo acriler pugnandum csl. el ex ea pugna , qui victor revertitur , invenit illustres coronas a Deo paralas omnibus hostium spoliis pretiosiores.

3. *Iniquitatem odio habui,el abominatus sum·.legem aulcm luam dilexi.*

Herum repetit amorem suum erga legem divinam el odium erga iniquitatem. Quod eral manifestum indicium amoris legislatoris : nam cl Dominus in ovangelio dicil.si quis *diligit me.sermonem meum* servabtl,Joan.l4.e| ibidem,qui *habet mandata mea.ct servat ea,ille csl qui diligit me.Foe*lix, qui Spiritu sancio reddente testimonium spiritui ejus, dicere polesl, *iniquitatem hodio habui, el legem tuam dilexi.*

4. *Seplies in die laudem dixi libi, super judicia justitiae tuae.*

El hoc csl charitalis signum, sine intermissione Deum laudare , quod judicia ejus justissima sint, cl leges ipsius summam justitiam in se contineant. Quamvis per numerum septenarium intelliganiur hoc loco frequeniissima laus,quo modo inlelligilur frequens lapsus, cum dicilur,*seplies in die cadit justus,* 1'rov. 24. lamcn non sine causa ex hoc loco Ecclesia usum scplem horarum Canonicarum instituisse videtur. Nam cum ad imitationem lam sancti reges vellet filios suos frequentissime Deum laudare, determinavit septenarium numerum , cui si addatur 0< lava hora , dc qua dictum csl supra , *media nocte surgebam ad confitendum tibi,* fiet, ul tertia quaque hora Trinitas Deusa fidelibus laudelur, ut s. Cypr. notavit in ser.6. qui est dc oratione Dominica.

5. *Pax mulla diligentibus legem luam,et non csl illis scandalum.*

Magna cl verissima laus est dilectionis legis divinae: nam qui diligit legem, diligit Deum legislalorcm:qui aulem diligit Deum,diligit omnia in Deo, ac per hoc nullum habet ex parle sua inimicum , sed cum omnibus ex pario sua pacem habet.Deindc, *diligentibus Deum omnia cooperantur in bo·*

num, ut dicit Apostolus Rom. 8. Nemo aulem nocere polesl ei, cui *omnia cooperantur in bonum,* quare qui diligit Deum , eum omnibus pacem habere debet, cl ideo Apostolus ad Gal.5. dicit,c/ra-*ritas,gaudium.pax,*etc.Pari ratione non csl scandalum *diligenti legem* Domini,sed sine offensione currit ad palriam:num scandalum activum non cadit in cum,qui diligit legem,cum scandalizare peccare sit; el peccare sil legem praevaricari.Scandalum aulem passivum, vel est pusillorum, qui cx ignorantia existimant, illicitum esse, quod licitum est, el offmdimlur cum vident illa fieri, quae ipsi arbitrantur illicita;vel cslPliarisacorum.qui ex propria malitia in pejorem par'.cm interpretantur,quae interpretanda erant in meliorem.Al qui diligunt legem Domini, perfecti sunl in chanlale,proinde nec pusilli, nec Pharisaei sunl,ac per hoc non csl illis scandalum. Vide s.Thomam quaesi. $3. arlic.5. cl G. in 2. 2.

G.Expcdabam salutare tuum, Domine,cl mandata lua dilexi.

Induit personam perfectorum hoc loco Prophela, el ideo cum fiducia dicit, *expcelabam. salutare* tuum,idesl,salutem aeternam, quae a te est, el rationem reddit, el *mandata tua dilexi,* idesl. quia *mandata tua dilexi.* Quo modo dicit Apostolus 2. Tim.4. *Cursum consummavi,fidem servavi·,in reliquo reposita est mihicoronajustitiae,quam reddet mihi in illa die justus Judex.*

1.Custodivit anima mea testimonia tua,el dilexil ca vehementer.

In eadem perfecti persona loquitur, ac testatur, sc mandata servasse.quoniam ca vehementer amavit. *Vere enim amor,* ul scripsit s. Gregor, *operatur magna, si est·, si aulem operari renuit, timor non* est;el Dominus in evangelio Joan.I-*i.Qui non diligit me.scrmones meos non serval·,el* Apostolus ad rom. 13. *Dilectio malum non operatur: plenitudo ergo legis csl dilectio,cl* ibidem,*qui diligit, legem implevit.*

8. *Servavi mandata tua, cl testimonia lua, quia omnes viae meae in conspectu luo.*

Iterum in persona perfectorum , se omnia mandata , el testimonia servasse affirmai : sed cx alio molivo, quod proprium est perlectorum, videlicet quia in omnibus actionibus suis cogitabat Deum esse praesentem,id enim signified illud.*quia omnes viae meae in conspectu luo,* idest, qurequid agebam, in conspectu luo agebam,sciens.el cogitans, le omnia conspicere. Haec enim cogitatio mirabilem vim habet ad moderandas actiones humanas : nam si conspectus principis terreni id efficit, ul subditi coram eo peccare non audeant. imo eliam desides,cl négligentes,vel timidi cl parvi animi videri crubescanlzquid faceret conspectus principis coelestis, nique omnipotentis, si ante oculos mentis perpetuo versaretur ' Hinc Dominus Abrahamo dicebat,ambula *coram me,el esto perfectus,*Gen. cap. 17. ct Abraham dicebat, *Dominus in* cujtu *conspectu ambulo.* Gen.24.Elios, ac Elisaeu dicebant,vivit *Dominus,in cujus conspectu* elo.3.reg. **17. el 4. reg. 3.**

Tau.

1. *Appropinquet deprecatio mea in conspectu luo Domine:juxla eloquium tuum da mihi intelle·clum.*

In hoc ultimo octonario concluditur psalmus oratione ad Deum pro gratia et salute saepius petila; sdiebal enim Propheta,quod postea in Evangelio Dominus admonuit,perseverantiam in oratione, esse ad impetrantium longe utilissimam, Luc. II. Ait igitur , *appropinquet deprecatio mea* in conspectu luo *Domine ,* idesl, deprecatio mea. quae suis mentis non confidit, elevetur, el ascendat aspirante gratia tua,el appropinquet libi,ila ul ca® propius aspicere, el admittere digneris. Illud,in *conspectu tuo ,* positum est pro , ad conspectum luum , sive conspectui luo. Quid aulem contineat *deprecatio,* explicatur in verbis scquentibus.jirj-*ta eloquium tuum da mihi* Intellectum, blest,jur·ta promissum luum, quod audivi: in psal. 31. *Intellectum tibi dabo el instruam te ,* da milii ink/, ligerc mandata tua eo modo, qui inlelligunl,qui ea opera adimplent, cl qui adimplendo ad vilamperveniunt.

2. *Intret postulatio mea in conspectu tuo, secundum eloquium luum eripe me.*

Repetit aliis verbis camdem pclilioncmzilludaulem, *eripe me.* signifient finem, cur petierit intellectum sibi dari: nam finis illuminationis csl liberatio a peccatis, juxta illud evangclii, *cognoscetur veritatem, ct veritas liberabit vos.* Joan. 8.

3. *Eructabunt labia mea hymnum,cum docuerii me justificationes luas.*

Promittit gratiarum actionem, si obtinuerit gratiam luam saepe imploratam.Cum *docueris mcjustificationes tuas,* ila ut gratia lua illuminante, et juvante, perficiam mandata tua, tunc cx plenitudine laetitiae interioris , el agnitionis magni hujus beneficii, *eructabunt labia mea hymnum laudis,* el gratiarum aclionis:nam ructus ex repletione oritur, el ejc *abundantia cordis os loquitur.*

I.Pronuntiabit lingua mea eloquium luum,quia omnia mandata lua aequitas.

Non solum dicit se laudaturum Deum,sed etiam docturum homines, ac demonstraturum,quanto sil aequitas mandatorum Dei. *Pronuntiabit*, inquil, *lingua mea eloquium tuum,* idesl,loquar hominibus praecepta mea, el docebo, qnod omnia mandata *lua aequitas sunt,* idest, nequissima sunl.ac proinde aequum esl,ul ab omnibus diligentissime observentur. Nisi magis placeal , hunc vcrsicw

lum esso repetitione,m versiculi superioris.ul sensus sil, *laudabit lingua mea eloquium luum* , id csl, praecepta lua, quia aequissima sunl.Sed prior cxpo&ilio csl s. August. cl communior.

5. fici manus *lua ul salvet metquoniam mandata lua elegi.*

Pergit in oratione sua David, potens quod unice petendum esi.aeternamsalulem,quae est linis mandatorum, *Fiat manus lua ul sulcet me.* idesl, sil polenlia cl sapientia lua ad mc salvandum.Sic enim exhebraco vein posset, ex quo inlclligimus, illud *fiai,* posilum esse pto, sil , quo modo eliam in 1. cap. Genesis, ubi dicilur, /ial lu.æ fiai *firmamen* lum, *fiant laminaria,* semper in hebraeo est verbum substantivum ,-^it. El quoniam *potentiam cl sapientiam Dei* Christum esse docet Apostolus I. Cor. 1. recle exponunt paires,sil *Christus tuus ad me salvandum:quoniam mandata tua degi.Opu*ma ralio, cur praetendat salutem qui mandala elegii, quoniam scriptum est.si *vis ad vilam ingredi, serva mandala,* Mallh. IV.

6. *Concupivi salutare luum Domine , el lex tua meditatio mea csl.*

Reddi ralioncm , cur tantopere pelai salulem , quia videlicet illam prae omnibus desideratis concupivit. Sicut re vera super omnia bona concupi sccnda est, cum sola desiderium nostrum possil implere; el quoniam non salis esi concupiscere salutem, si quis ad eam pervenire vehi.sed necessc est ambulare per viam praeceptorum Dei; ideo subjungit.cl *lex lua meditatio mea esi* idesl.de lege custodienda semper coglo , cl in illa custodienda me semper exerceo.

8. *Vivet anima mca.el laudabit te: ct judicia lua adjuvabunt me.*

Vivel anima mea, cum salulem concupitam obtinuerit. cl manus lua fueril ad salvandam eam: el tunc ofiicium ejus cril. el solum negotium, laudare te:nnm *beati qui habitant in domo lua Domine, in saecula saeculorum laudabunt* lc,psal.83. *El judicia lua adjuvabunt me,* idest, cl mandala tua a me custodita adjuvabunt mc.ul aliquando ellam corpore vivam , cum resurrexero in resurrectionem vilae, vel, *judicia lua,* quibus in novissimo die judicabis pro meritis vivos el mortuos, *adjuvabunt* mc , ul corpore quoque vilam sempiternam possideam.

8. *Erravi sicul otis, quae periit: quaere servum luum, quia mandala lua non* sum *oblitus.*

Erravi sicul a palria expulsus, el adhuc exui erro propler culpam parentis primi, loli humano generi communicatam, el *erravi, sicut* oris,quae seducta periit, non sicul diabolus . leo rugiens , qui ex malitia cecidit.Quaereergosertum luumiquamvisenim ex parle quaesieris,cl inveneris, quatenus animam justificasti a peccato, cl reconciliasti Deo; lamen adhuc quaerenda est ovis pcrdila, quatenus expeclalrcdemplionem corporis sui.ul lota ad montes coelestes, cl uberrima pascua,ubi relictae sunl nonaginta novem, quae non errarunt, perducatur: confidenter aulem pclo salulem animae, cl corporis, *quia mandala tua non* sum *oblitus.* In libris graccis veritas csl propter vocabulorum similitudinem, ul nolaruuls. Patres Ambrosius, el Augustinus: nam alii cod ecs habent ζητησον, idesl, *quaere:* ζησον. idest, *vivifica:* imos. Hilarius legil solum *vivifica;* sed in hebraco nulla est varietas,neque hierarum similitudo , el habetur vocabulum, quod nihil significat, nisi, *quaere.* Non desunt ex reconlioribus, qui hunc versiculum exponant de Davide errante in montibus quando persecutiones Saulis vel Absalonis fugiebat. Sed nimis humilis videlur sensus , cl ab expositione veterum palrum alienus.

P S A L M U S CXIX.

TITULUS, ET A II G U .AI E «TU M PSAL M I

Canticum Graduum.

Psalmi quindecim, qui proxime sequur.lur post psalmum centesimum decimum octavum , omnes in titulo habent, *canticum Graduum* , cl quamvis gradus lam ad ascensum, quam ad descensum referri possil; tamen hoc loco nnn nisi ad ascensum perlinelinam hebraica vox.niSycn *ammahalolh, ascensionem* significat,el similiter vox graeca ανὰ βαθμὼν.Igilur psalmi isti quindecim,cantica quaedam ascensionum sunl.sive cantica corum.qui per gradus quosdam sursum ascendunt , el quidem graeci, Theodorelus.el Eulhymius, docent cantica ista inlelligenda esse ad litteram de ascensione Judaeorum de Babylone in Jerusalem,Spiritu sancto per os David praecinente calamitatem captivitatis Babylonicae , el laetitiam liberationis. Alii malunt hos quindecim psalmos compositos fuisse , ul canerentur in ascensione quindecim graduum templi Salomonis: toto enim fuisse gradus templi non solum scribunt Nicolaus Lyranus, cl alii recentiorc·, sed eliam s. Augustin, tract, in psalmum postomum. *Tot sunl*, inquil, *psalmi qui appellantur graduum,quoniam tot fuerunt eliam Icnipli gradus. Sed* quicquid sil de his opinionibus,illud certum est, ascensiones istas sive de Babylone in Jerusalem, sive per gradus templi Salomonis figuras fuisse ascensionis electorum, qui per gradus virtutum ac praecipue charilalis,ascendunt de valle lachrymarum ad coelestem Jerusalem , et de hac asccnsionc Spiritum sanctum potissimum esse loquutum. Certe psalmi sunl pleni affectibus in Deum, el proprii eorum, qui se peregrinos, atque exules in lerra inimicorum esse inlclligunt;etnun·: aerumnas exilii dt-llenl. nunc ad requiem patriae subspirant; semper aulem se ad ascendendum, el in via Domini proficiendum accendunt.

EXPLICATIO PSALMI CXIX.

1. *Ad Dominum cum tribularer clamavi,el exaudivit me.*

Inter varias hujus exilii calamitates,una est maxime deploranda,videlicet lingua dolosa eorum,cum quibus versari cogimunab hac se liberari petiisse, el impetrasse, canit Propheta, ul exemplo suo instruat caeteros peregrinos. Ego.inquil, *cum tribularer* non respexi ad auxilium hominum, sed *clamavi* in oratione ad Duunnum, el ille pro sua pietate *exaudivit* me.Verba sunl clara,codicesque hebraici, graeci, el latini conveniunt.

2. *Domine.libera animam meam a labiis iniquis, et a lingua dolosa.*

Declarat quid oraverit clamando.Dixi,inquil,*Domine libera animam meam a labiis iniquis, et a lingua* dolosa.quod est unum ex majoribus el ficquenlioribus malis hujus nostrae peregrinationis: labia *iniqua* proferunt detractiones, convicia, calumnias , falsa testimonia , el similia verba contra legem justitiae: *lingua dolosa* pruferi verba deceptionis, adulatoria . simulatoria , fraudulenta ; cl possunl inveniri labia injusta sine lingua dolosa,ul cum quis aperie conviciatur, vel detrahit; cum lingua dolosa adjungitur ad labia injusta, malum est gravissimum, ideo ul nihil 1ère addi possil, uldicetur in sequenti versiculo. Quod allinet ad verba, illud *animam ineam,* positum est pro *me,* quasi, diceret, libera me: sed nominatur *anima,* vel quia est pars nobilior,vel quia lingua dolosa parum nocet. nisi vulneret animam inducendo videlicet caui ad peccandum. Illud autem,α *labiis iniquis,*s.Illicron. legit ex hehraeo α *labio mendacii.* Sed vox hebraea, *'lÏ?φ *seeker*, ulrumque significat, mendacium ct *praevaricationem* : proinde recte vellerunt eliam septuaginta, *a labiis, aw.ori.* idesl, *iniquis,* el sententia est plenior, el gravior, ut eliatn in psalmo 42. *Ab homine iniquo el doloso eripe me.*

3. Quid *detur libi,aulem quid apponatur libi,ad linguam dolosam?*

lleddil rationem , cur petierit liberari a *lingua* dolosa,quia videlicet sil tale malum ut nihil ei addi possil. quasi dicat, Quid enim mali dari.aut addi possil supra linguam dolosam? sed difficultas est m verbis , turn quia in hebraeo legitur active, *quid dabil, aul quid* appone(:tum quia illud pronomen, *tibi,* videiur cogere ul hacc sententia non

referatur ad Deum.ct proinde non continuetur cum superioribus verbis. Quod allinet ad primam difIIcullalem, verba hebraica legi possunl ctinm passive,si mutentur puncta.praesertim illud, ini itten, quod potest legi, *jullan;* et h genda esse passée perspicuum est, quia non solum septuaginta verierunl passive, sed eliam s.Ilieronym. reddidit ex hebraeo passive, *quid dabitur libi aut quid opponetur libi ad linguam dolosam?* Illud, *tibi* polesl esse otiosum, ex phrasi hebraica . ul in Canticis cap. 1. *Egredere tibi,* el cap 2. Veni *tibi.sur <je libi, imber abiit sibi ,* el m hac ipso psalmo, *mullum incola fuit anima mea sibi,* quod sibi ul redundans, omiserunt Interpretes.el tunc lota sonlentia continuabitur hoc modo.Domine *libera animam meam a labiis iniquis.et ad lingua dolosa:* quid enim mali dari.aut opponi polesl *ad linguam dolosam,* idest, supra linguam dolosam ? Quod si nun placeat esse hoc loco otiosum illud *sibi,* polesl ila exponi,ul Propheta post orationem ad Deum vertat se, vel ad se ipsum, vel ad incertam personam. dicens, *Domine libera animam meam a labiis iniquis, et a lingua dolosa:* quid enim o anima mea, vel o quicumque hic ades, libi dari mali, aut addi polesl *ad linguam dolosam?* idest,super malum linguae dolosae?

I.Sagitlae polentis aculae cum carbonibus desolatoriis.

Declarat eleganlissima similitudine quale malum sil *lingua dolosa",* ac dicit esse verba ejus , quasi sagittas, quae naiura sua longe feriunt . el celeriter ut vix caveri possint , ct addil amplificationem admirabilem dicens.non esse qualescumque sagittas, sed *potentis ,* idesl, a robusta manu cum impetu emissas.et praeterea ab artifice bene politas, el aculas; el denique adeo ignitas.ul quidvis desolare, el vastare possint, qualia sunl fulgura coelestia, quae ab omnipotenti manu mittuntur, cl sunl vere ignita , el acutissima. Igilur talia sunl verba dolosa, praesertim quando sunl instrumenta diaboli ad occidendas animas, quae vocantor ab apostolo ad Eph.6. *Tela nequissimi* iynca.S.Aug. hos duos versiculos multo aliter exponit, nimirum volt esse dialogismum.ul primum homo in tribulatione potius oret *Domine libera animam meam a labiis iniquis , et a lingua dolosa* , deinde Dominus respondeat, *quid detur tibi, aut quid apponatur libi ad linguam dolosam?* id csl, quid remedii libi dari poterit, aut apponi contra linguam dolosam : hoc videlicet unicum libi remedium eril : *sagittae polentis aculae cum carbonibus desolatoriis,*idesl, verba Dei cum exemplis charilalis igne succensis: *virus enim csl sermo Dei, el penetrabilior omni gladio ancipili.* cui si accedat exemplum cx vera charilalc prodiens, quasi carbo ignitus.nihil ei resistere poterit. Utroque expositio ad aedificationem facit: sed prior videtur magis litteralis. Quod iiltinel ad verba . illud , *desolatoriis ,* in hebraeo csl, 'Cri'1 *re.thamim* , quod s. Ilieron. rcclc vertit , *juniperorum* ; sed septuaginta explicare- i uni metaphoram.Carbones cmm jun'pcrorufit.sunt valde sohdi, cl ideo aptissimi ad incendendum, el desolandum.

Гı.Пı-η mihi? quia incolatus meus prolongatus est: habitavi cum habitantibus Cedar: mullum incola fuit anima mea.

Ex occasione lam magni mali.el lam frequentis in line peregrinatione, suspirat ad patriam, et sic vere , el ex corde cantat ‹ anticum ascensionis. *Heu mihi.*inquil.*quia incolatus meus.* vel.ul ex h»braeo vertit s.Ilieron. *peregrinatio mea prolongata est.* Cupit enim verus peregrinus cum Apostolo magis peregrinari a corpore, quam a Domino; el ideo nimis longam judicat praesentem vitam , in qua geregrinatur a Dim no. *Habitavi cum habitantibus Cedar.* Aon mirum videatur, si longam nimis queror esse hanc habitationem: *hatitavi,* enim huc usque cum *habitantibus Cedar* id est,cum barbaris, el efferetis gentibus, quae non habitam in civitatibus. sed in tentoriis, iisque nigris el rusticis, qualos sunl Arabes. In hebraeo el graeco codice habetur, *habitavi* cum *tabernaculis Cedar;* sed idem est sensus:quid enim est aliud *habitare cum tabernaculis,* quam habitare cum habitantibus in t ibernaculis. (Vox, *Kedar.* hebraica est, cl nigredinem lenebrasque significat, unde Canticorum J. opponuntur *tabernacula Cedar, pellibus Salomonis,* idesl, tentoria nigra, el rustica, lab« rnaculis prcliusis, el splendidis.Vere aulem civitates, el palatia regum hujus mundi, nihil sunl nisi tabernacula rusticorum , comparata ad mansiones coelestis Jerusalem Ideo rursum lamentatur peregrinos Dei dicen<,mu/tum *incola fuil anima mea,* idesl, nimis longus fuit jam incolatus meusm terra aliena. In hebraeo additur, *sibi,* sed ut supra diximus cx phrasi hebraica otiose additur. ct proplerea ab interpretibus saepe omittitur : idem enim est *habitavit sibi,* el, *habitavit.* Hinc polesl colligi.paucos hodie repiriri.qui cx corde cantent canticum graduum, cum plerique omnes diligant adeo peregrinationem.el *tabernacula Cedar,* ul nihil tristius audianl,quam sermonem de discessu ab hac vita.

C. *Cum Kis . qui oderunt pacem eram pacificus: cum loquebar illis, impugnabant me gratis.*

Concludit rationem reddens.cur sil malum limdiu peregrinari. ct simul declarans metaphoram *tabernaculum Cedar:* quod enim metaphorice, et obscure dixit.*habitavi cum habitantibus in tabernaculis* Cedar.clare exponit *dicens, habitavi cum cis, qui oderunt pacem* ; ego qui nihil diligo magis, quam pacem,idesl,habitavi cum mihi dissimilibus,cum perversis.cl adeo injustis,ul non solum cum hostibus sed eliam cum amicis belligerare soleant: cl si forte loqui de pace incipiebam ad illos; ipsi sine ulla causa magis me impugnabant.In lexlu hebraeo est alia inh-rpunclio . quam etiam sequitur s. Ilicronym. sic. ibi legitur, *mullum incola fuit anima mea cum his. qui oderunt pacem. Ego pacem loquebar , cl illi ad bellum.* Sed melior csl interpunctio septuaginta interpretum,quae

csl eliam anliquiormam in hebraeo non est simpli* citer, *ego pacem loquebar,* sed hoc modo, si verbum verbo reddamus,*ego pacem,et cum loquebar.* Ex quo inlelhgimus,recle septungiula post pacem, posuisse punclum.el quod diximus ex hebraeo red di, *ego pacem,* polesl eliam reddi, *ego pax,* ul sil sensus, cum his qui oderunt pacem,ego pax cram, idesl,adeo pacificus eram ul ipsa pax dici possem; cl poslea sequitur alius versiculus. *El cum loquebor: illi ad bellum,* nimirum provocabant : quod m senlenlia convenit cum eo , quod verterunt se* pluaginla,el nos in noslra edilionc lalina legimus, *cum loquebar illis.impugnabant* me.Quod aulem additur, *gratis,* positum esi a septuaginta explicationis gralia. Totus hic psalmus convenit quidem omnibus electis , sed praecipue capiti electorum Chrislo,quatenus viator cral,secundum carnis passibilis conditionem.Vere enim clamavit ipse ad Dominum palrcrn suum pernoctans in oratione Dci.ct poslea in horto , el demum in cruce, et verissime exauditus csl. cum exaltaverit illum Deus,eldetfc. ril ei *nomen super omne nomen.Vere* quoque sus csl *labia iniqua,* el *linguas dolosas* usquet muriem,ul ex loto decursu evangeliorumpatcl.Verissime dicere potuit, *incolatus meus prolongalm esi;* cum in evangelio dixerit, *generatio adultera, el incredula,quamdiu apud vos ero.quamdiuv. patiar? Vere habitavit cum habitantibus Cedar,* quia liccl ipse lux essel. ac per hoc *in Cedar,).* desl, in lenebris , non habitaret, sed in lumine, tnmencum *habitantibus Cedar* visus csl. el inter eos conversatus esi. Denique vere cum iis, qnio- *(lerunt pacem, eram pacificus·,* quia *cum nialedi ceretur non maledicebat·,cum pateretur non* com· *minabatur* : ct cum loqueretur illis dc pace, d» charilalc, de regno Dei; ipsi contra eum impugnabunt sine ulla ratione, vel causa, quod Joan. 15. ipso idem notavil, cum ail. *Sed ul impleatur* ter- *mo, qui in lege eorum scriptus csl, quia odio Imbuerunt me gratis.*

P S A L M U S C.XX.

'1'1 T U L U S, ET A IIG U M E N T U M P S A L M I

Canticum Graduum.

Secundus psalmus ex gradualibus consolalur peregrinos ascendentes in Jerusalem.promittens perpelurin Dei custodiam,ac primum loquiiur Prophela in persona percgrini:deinde loquitur in personi propria, el consolalur peregrinum.

EXPLICATIO PSALMI CXX.

I. *Levavi oculos meos in montcs:unde veniet auxilium mihi.*

Peregrini nihil frequentius aspiciunt, quam lo tum ad quem tendunt, si is conspici possil ; sin minus locum aliquem viciniorem: inde enim consolationem magnam percipiunt; quae consolatio vires et auxilium praebet ad ambulandum, quia terrena Jerusalem in montibus cral, el coelestis Jerusalem supra omnes coelus esi, ideo peregrinus, sive umbraticus, sive verus, dicil. *levavi oculos meos in montes .* ubi sedel civitas ficta , *unde veniet mihi auxilium* consolationis. In hebraeo csl verbum temporisfuluri-.levabo,sed saepe variantur lempora apud hebracos , el praeterea quod ad sensum ailinel, non mullum referi,sive peregrinus dical,levavi jam oculos meos, sive levabo jam oculos meos. S. Augustin, mystice more suo, per monies, inlelligit sanclos apostolos,sicul enim oriente sole primi sunl monies, qui lumen recipiunt, sic veniente Chrislo, justitiae Sole, primi fuerunt apostoli, qui lumen receperunt.

2. *Auxilium meum a Domino,qui fecil* coelumel *lerram.*

Déclarai pcrcgrinu«, se non cxpeclarc auxilium a montibus, ad quos oculos levavit, sed ab eo,qui praesidet sanctae civitati in montibus positae,quod darius explicat initio psal. 122. *Ad te levavi* oculos *meos , qui habitas in coelis* , describit aulem verum Deum per opus creationis coeli,cl terrae,sicul in alio psal. 95. *Dii gentium daemonia,Dominus autem coelos fecit.*

3. *Non det in commotionem pedem tuum, neque dormitet qui custodit te.*

Mulal Prophela personam,cl loquitur in persona propria, cl respondet pcrcgiino, quasi dical,Bene,

cl sapienter levasti oculos luos in monies , cl non respexisti vanitates, quae occurrunt in via: sed iis praetermissis a cond'lore coelestis patriae auxit um, el consolationem expeclasli:ideo ego opto.ut *Deus non del in commotionem pedem liium,* idesl,non sinat te lubi,el coder in via;sed roboret pedes luos, ul stabiles in cursu nd patriam perseverent.El non *dormitet qui cuslodii te,* idest, opio cliain, el rogo, ul Putcr, qui esi custos luu*, semper vigilet in lua custodia , el numquam sinat commoveri pedes luos. Observa primo circa hunc versiculum, quod Deus metaphorice dicilur dormitaro , quando permittit nos cadere, ac, si non adverteret , quo modo qm dormitat, non advertit.quid liat. Secundo phrasis liebraica est, commoveri pedes,sive nutare,pro eo quod csl labi in peccatum , ul psalm. 11. Λ'οη mini *infirmata vestigia mea,* cl psal. 12. *Mei autem pene moli sunl pedes,pene effusi sunl gressus mei.* Tertio in hebraeo habetur in futuro, *non dabit ad movendum pedem tuum.*juxla quam lectionem esset praedictio, el promissio. Sed tamen, ul diximus,tempus unum in hebraeosaepeponilur pro nlio tempore, unde non solum septuaginta, sed eliam s. Hieronym. vertit, non *del.* S.August, legit. *non des commoveripedemmeum.Sed* nescio quem codicem sequutus sil; nosiri enim hcbraici.graeci, cl Intini habent tertiam personam,non dei,vel non *dabit commoveri pedem tuum.*

4. Ecce non *dormitabit, neque dormiet, qui cuslodii Israel.*

Promittit Prophela peregrino impetrationem gratiae, quae petebatur, quasi dical,oro.ut Paler non dormitet,qui tc custodiendum suscepit.el sine dubio non dormitabit: nam numquam dormitat,neque dormit, qui cuslodii populum suum peculiarem, qui per Isrnelem significatur, el in quo populo oinnes illi continentur , qui tamquam peregrini in hoc mundo versantur, el ad patriam coelestem asrendero festinant. Quod dicilur, non *dormitabit neque dormiet,* hunc habet sensum , non dormitabit subinde oculos claudendo, cl aperiendo; el mullo minus sc tradet profundo somno. Itaque semper vigilabit , neque oculos ad momentum ‹ laudet. S. August, pulchro dicil. homines dormitare, quando carnem inflrmitntis portant: dormire, quando moriuntur; el ideo non esse lidendum custodiae hominum. Domino nutem fidelissimo custodi luto credere nos pos>e. cum ipse neque durmiiel unquam in infiriml.il·*, neque dormiat in morte. Monet etiam idem August, recte, fideles homines per Israclem significari, quia Israel Deum videns interpretatur, el lideles Deum nunc per fidem vident, visuri posleu etiam per speciem.

5. *Dominus custodii te Dominus protectio lua super manum dexteram luam.*

G. *Per diem sol non uret le, neque luna per no clem.*

Dixil paulo ante Prophela peregrinum in Deo confidentem custodiendum esse nc cadat in via: addit nunc aliam consolationem, custodiendum videlicet eliam esse, ne fatigetur ab aestu solis per diem, neque a lumine lunae per noctem,quoniam Deus erit ilii quasi umbraculum, quod manu dextera tenebit, euque lunc caput. lum eliam reliquum corpus legere poterit. *Dominus,* inquil Prophela, non solum *cuslodii israelem,* idesl, poluhiin suum universe,sed te quoque m pari culari custodit; cuslodii autem, quia est protectio,sive umbraculum, ul proprie s mat vox liebraica, super *manum dexteram tuam* ex quo fh-l.ul te tali umbraculo, ministerio dexterae manus Iccium,neque sol urat per diem, neque luna per noctem. In textu graeco est tempus fu urum. Dominos custodiet te; sed in hebraeo non est proprie tempus praesens, neque futurum; sed participium. *Dominus custodiens te,* sive custos Inus: sensus aulem idem est. Illud aul-m. *Dominus pruteclio lua super manum dexteram luam* , posset continere metaphoram, ut alii volunt, hominis armati, cl ad dexteram stantis, ut sensus sit. Dominus eril, vcl est protectio tua. quia stat quasi miles armatus ad dexteram luam. Sed quod nos diximus,magis convenit litterae tum quia in hebraeo pro voccprolcciio est . bx *fzel.* umbra, sive umbraculum : tum quia el in hebraeo el in praeco est. super manum non ad manum; unde videtur Prophela tespexisse ad umbraculum . quod super manum poiitlur, el manu geritur; lum denique quia sequitur, *neque sol per diem uret te, neque luna per noctem:* a calore aulem vcl lumine solis, el lunae non defendit miles ad dexteram constitutus, sed umbraculum manu dextera super caput exlen-u n. Porro metaphora umbraculi, cl solis ac lunae, diei, el nodis significat gratiam Dei, quae peregrinum custodit tempore prosperitatis, cl adversitatis: neque enim minus laedere solet in lme itinere dies prosperitatis, quam nox adversitatis. S. August, mure suo mystice exponit dexteram, cl sinistram, ac dicil Deum protegere dexteram, non sinistram, quia saepe permittit hominem laedi in temporalibus, quae significantur per sinistram, et non sinit laedi in bonis spiritualibus, quae significantur per dexteram.

7. *Dominus custodii te ab omni malo: cuslodial animam tuum Dominus.*

Addit Prophela abam consolationem . ea.nque generalem, quasi dual, nun solum le Dom nus custodiet, ne cadas et ne fa'igeris, sed ab omni alio malo, quod in timere occurrere possit, l·· Dominus prulegel, atque custodiet. c.\ quo fiet, ut anima lua, seu vita lua incolumis omnino toto m itinere conservetur, in hebraico . graecoque textu habetur in l· inpore futuro, Dominiis mslodiel l·1, sed in sensu nulla differentia est: Dominus enim cl custodit nunc, el custodiet poslea, <·l hanc continuationem significare solet tempus futurum apud hebraeos.

8. *Dominus cuslodial introitum tuum, el exitum tuum ex hoc nunc el usque in saeculum.*

Concludit Propheta, addendo ultimam el opta-

lissimam consolationem, quasi dicat, non solum in aliqua parle itineris peregrinus Dei, qui ascensiones disposuit in corde suo, custodietur; sed in loto itinere semper custodietur: omne enim lier consistit in introeundo el exeundo, dum enim progredimur, intramus unam viam et ea finita eximus: deinde intramus aliam cl post eximus, sic ciiam intramus unam Provinciam,unam civitatem, imam domum el deinde eximus el intramus aliam ct eximus, donec finito dinere ad patriam perveniamus. Sic igilur in via vitae progredimur dum inchoamus, el perficimus opera bona:inchoare cnim. intrare: perficere, exire esl. Illud nutem, *ex hoc nunc el usque in saeculum,* idem csl, quod nunc el semper, quasi dical , *ex hoc* nunc, idesl, cx hoc praesenti (empore,incipiat Dominus introilum el exitum tuum custodire, el usque in saeccllum non dcsinal custodire. S. Augustinus per introitum et exitum, inlelligil introitum intentationem et exitum ex lentalionc. Alii generalius inilium, el finem omnium negotiorum, sive omnium actionum nostrarum, sive omnem humanam consuetudinem, juxta illud Act. 1. *Ex quo intratitet exivit inter nos Dominus* Jesus, idest, ex quo nobiscum coepit conversuri Dominus Jesus. Parum autem refert, quod in hebraeo legatur in futuro, *custodiet:* nam significationes temporum facile variantur. Unde ipse eliam s. Hieronymus vertit ei hebraeo, *custodial,* ul nos in editione vulgata legimus.

PSALMUS CXXI.

TITULL'S ET ARGUMENTUM PSALMI

Canlicum Graduum.

Hic csl Icrl'iH psalmus Gradualis, in quo Propheta describi i pulchritudinem el nobilitatem civitatis sanctae Jerusalem; ad quam reverti cupiehaut bebrae! cx Babylonica captivi ale. Sed ut civitas illa typus erat coelestis patriae; ila redeuntes hcbraei ex captivitate ad terrenam Jerusalem figura crani peregrinationis el ascensionis nosliae td eam, quae, sursum esl, Jerusalem. Itaque lotus psalmus de ulraqiic civitate, cl de peregrinis ulrisque inlelligi debcl: sed primaria intentio Spiritus sancli ad primai ium finem sine dubitatione dirigitur.

EXPLICATIO PSALMI CXXI.

I. *Lactatus sum in his, quae dicta sunl mihi, ih domum Domini ibimus.*

Verba sunl populi Dei. qui laetari se dicit dc optimo nuncio accepto reversionis in patriam. El quidem nuncios, qui significavit hebraeis, revertendum jam esse in Jerusalem. Iliercmias luit,qui praedixerat post sepluaginla annos solvendam esse captivitatem, el civilaiem, ac templum reaedificandum, Uicrcm. :>'i. et 29. sed clarius idipsum nunciaverunl Daniel, Aggaeus, el Zacharias, qui vixerunt illo ipso tempore, quo soluta esl captivitas. Isti igitur magno gaudio populum repleverunt cum evolutis jam sepluaginla annis dicebant. *In domum Domini ibimus;* idest, ad patriam revertemur, ubi montem Sion el locum domus Domini videre nobis dabitur, ibique templo reaedificato, in domum Domini rursum ingrediemur. Sed nuntius sine comparatione ulla foelicior Chrislus fuit qui in evangelio nobis loquitur,et dicit, *poenitentiam agile: appropinquabit enim regnum coelorum,* Matthaei 4. el clarius, Joan. 17. *In domo Patris mei mansiones muline sunl'.si quo* minui *dixissem vobis, quia vado parare vobis* locum; *el si abiero, el paravero vobis locum, Herum veniam cl assumam* cos *ad me ipsum, ut ubi ego sum el vos silis.* Joan. 14.Ilie aulem nuncius ineffabili laelilia replel cos qui didicerunt, quam bonum sil in domum Domini ire, ct in ea domo non esse hospitem el advenam, sed civem sanctorum, cl domesticum Dei. Id aulcm novit.qui attente cogitavit illud ejusdem Prophetae , *Inebriabuntur ab ubertate domus luae.* Psalm. 34. el rursus, *replebimur in bonis domus tuae,* psalm. 64. rl illud Apostoli ad Ephes. I. *Ul sciatis, quaesii spes vocationis ejus.et quae divitiae gloriae hacredilalis ejus in sanctis.* Isle ex corde cupii m domum Domini ire, el ideo ex corde canini. Inclarus sum in *his, quae dicla sunl mihi, in dumum Domini ibimus:* animalis autem homo non percipit quae Dei sunl, el ideo propinquante murie. idest. exilii, cl peregrinationis tine non hilarescit, sed turbatur, el gemit el merito, quia si.-ul non disposuit ascensiones in corde suo dum vive-

rei; ila non sperat in domum Domini , quae sursum est, ascendere; sed ad carcerem damnatorum in aeternum puniendus descendere limet. Parum autem refert, quod hcbraeus ct graecustextus pro his, *quae dicta sunt,* habent participium acinum videlicet, *in dicentibus mihi :* vulgatus enim interpres sensum expressit latina phrasi, ul facilius intelligerelur.

2. *Stantes erunt pedes nostri in atriis luis Jérusalem.*

Explicat, cur hebraei lactentur de reditu in patriam; ct rationem esse dicit,quoniam recordabantur ejus temporis, quo fuerant in patria ante captivitatem el viderant pulchritudinem cl magniludinem Jerusalem: mulli enim, qui pueri, vel adolescentes abducti iuerani in Babylonem, facile recordari poterunt se fuisse antea in civitate Jerusalem, mullos aulem rediisse cx iis (pii ante captivitatem fuerant in Jerusalem ct viderant civitatem cl templum, scribit Esdras lib. i. cap. 3. dicunt igitur: *Stantes erant pedes nostri in atriis luis Jerusalem,* idest. quia recordamur temporis, quo stantes crani pedes nostri in atriis tuis, idest, in portis luis.ul expresse habelur in hebraico codice. Nominal aulem Propheta portas, sive atria cl quasi vestTbula civitatis , potius quam fora , vel plateas , quoniam eo lemporc praecipui conventus el negotia fiebant in portis civitatum , ibique erat maxima hominum frequentia , ul colligitur ex illo Prov.31. *Nobilis in portis vir ejus,quando sederit cum Senatoribus lerrae.* Constat eliam cx lib. 2. reg. cap. 18. fuisse in Jerusalem non simplices portas, sed duplices, el inter utrasque salis magnum spatium , quod hoc loco fortasse vocatur alnum. *David aulem* inquil scriptura *) sedebat inter duas portas,* et I(ièrem.39. *El ingressi sunl omnes principes regis Babylonis* , cl *sederunt in porta media,* eerie magnum spatium debuit esse in.illa porta media,ul lot Principes cum administris suis capere posset.Sed quomodo nos Christiani dicere poterimus,*stantes erant pedes nostri in atriis tuis Jerusalemiqui* in coelestis patriae atriis numquam fuimus?Imo fuimus in atriis patriae coelestis; alioqui exules, cl peregrini non essemus; neque non Chrislus dc captivitate redemisset, nisi a patria extorres , el in terra aliena captivi fuissemus. Fuiinus igitur in atriis coelestis Jerusalem , quando in parente nostro Adamo paradisum terrestrem incoluimus, qui paradisus terrestris quasi vestibulum erat paradisi coelestis; el status ille innocentiae quasi atrium el porta oral status gloriac;cl fortasse hac de causa Spiritus sanclus scribi non voluit, *stantes erant pedes nostri* in plateis *Jerusalem,* sed in atriis, vel portis, ul inlelligcremus in hoc psalmo praecipue sermonem fleri de coelesti Jerusalem, non de terrena. Igilur laetati sumus ad vocem dicentium, *in domum Domini ibimus,quia* recordamur temporisillius.quo stantes erant pedes nostri in paradiso terrestri ac per hoc in atriis paradisi coelestis; cl cx bonis illis conjecturam facimus de bonis longe melioribus.quae nobis in ipsa domo Domini conservantur, el quamvis paulo ante domus Domini nominata sil,nunc autem civitas Jerusalem nominetur,tamen unus el idem locus esl. Patria enim coelestis nunc regnum , nunc civitas, nunc domus dicilur: quoniam si respicies multitudinem, el varietatem incolarum, regnum erit,cum in eo viderit Joannes Apoc. 7. *turbam magnam , quam dinumerare nemo poterat cx omnibus gentibus , el populis , el tribubus , el linguis.* Si consideres societatem et famil anlalem , quae est inter sanctos, el beatos, civitas esl: quamvis enim multiplicetur numeris electorum , omnes se invicem noscent, cl diligent, ul ejusdem civitatis cives. Denique si cogites . omnes electus unus habere patrem, unam |ue baereditalem , domus sine dubio erit, in qua omnes erunt quasi fratres sub uno Patre Deo.

3. *Jerusalem, quae aedificatur ul civitas , cujus participatio ejus in idipsum.*

Hic jam incipit Propheta sub nomine pcregiinorum ad Jerusalem properantium , laudes ejusdem Jerusalem numerare , ut cx iis se magis ac mag s ad ascendendum sine intermissione inflamment. Prima laus esl, quod sil civitas pacalissima, ila ul cx cliaritatc incolcnlium omnibus omnia sunl communia. *Slanles* , inquiunt, erani pedes *nostri in atriis luis Jerusalem.quae* Jerusalem ila aedificata csl, cl quotidie mugis ac magis aedificatur, ut sil civitas,cujus *participatio csl in* idipsum.idesl, simul el communiter participatur ab omnibus. I'bi notandum csl, illud, *ejus.*redundare ex phrasi h··· braica: idem csl enim, *cujus participatio* , et cujus *participatio ejus.* Adverte praeterea,interpunctionem in hebraico codice positam esse post vocem, *aedificatur:*non post vocem,ul civilas:proinde non esl sensus,Jerusalem aedificatur ut civitas, quasi possit aliter aedificari, quam ul civitas : sed aedificatur ul civitas talis, cujus participatio simul esl. Advcrie postremo illud , *in idipsum* , quod a s. Aug. refertur ad aeternitatem Dei, quae semper est eadem; ad litteram nihil aliud significare, nisi simul, vel conjunctum,ul ex voce hcbraica perspicuum est, ul etiam alibi diximus. Jam veroin sensu posteriore tota haec sententia mullo csl clarior, cl sublimionsiquidem coelestis Jerusalem vere aedificatur ul civitas,quia non csl propria civitas,neque sunt in ca lapides propric dicti.sed aedificatur ul civitas, dum quotidie lapides vivi a summo artifice expoliti, el conquadrati adjunguntur coelestis habitaculi aedificalioni.-cx quo sequitur,ul qui haec inlelligunl,non modo persecutiones aequo a nimo ferant, sed gaudeant, ct glorientur in tribulationis,cum sciant,co modo se praeparari ad coelestem aedificationem.*Omne gaudium*.inquil unus ex liis vivis lapidibus, Jac. I. *existimate fratres, cum in lenlalioncs varias incideritis.* Deinde in coelesti patria verissime est participatio in idipsum: nam in terrena Jerusalem non tam fuit,quam esse debuit participatio in idipsum, id faciente charilate, ul amicorum omnia sint communia, qualis participatio ad breve tempus fuit in ecclesia.quae eral Hierosolymis, *ubi nemo diccbal,aliquid suum es-*

se; *sed erant in illis omnia communia.* Aci.4. El nunc eliam cernitur in familiis ordinum religiosorum ubi regularia instituta insuo vigore persistunt. Sed in coelesti Jerusalem summa esi participatio in idipsum, cum sit Deus unus omnia in omnibus,idesl, unus, el idem Deus sil lionor . el divitiae , et deliciae omnibus habitantibus in domo Domini, ei ea foelicissima, el summa ubertas sil vere semper idipsum , cum nullam patiatur diminulionem , vel alteralionem.

5. *Illuc enim ascenderuni Iribus Iribus Domini, testimonium Israel,adconfdendum nomini Domini*

Haec esi secunda laus Jerusalem, frequentia videlicet incolarum , el conjungitur hic versiculus cum secundo. Ileddil enim rationem hoc loco populus Dei cur dixerit, *stantes erani pedes noslri in alriis tuis Jerusalenr.quamvis* non omnes fuissent cives Jerosolymilani,sed diversarum civitatum incolae, tamen omnes ascendebant in Jerusalem 1er per annos singulos.Dicunl igilur,*stantes erant pedes noslri in alriis luis Jerusalem.quoniam illue ascenderunt Iribus Iribus Domini:* idesl, mullae tribus, sive omnes tribus, el ideo maxima multitudo conveniebat in Jerusalenr.hcbraismus esi enim. Iribus Iribus, pro mullae tribus: ibi emm legimus Gen.14. *Vallis aulem silvestris habebat puteos mullos bituminis,* in hebraeo *esi, puteos puteos biluminis:quod sequitur.testimonium Jsracl, ad confitendum nomini Domini.*explicat cujus rei gralia lania mulliludo conflueret in J< rusalem : id enim fiebat juxla testimonium, idcsl, legem datam Israeli, quae praecipiebat, ul oon obliviscerentur visitare templum Domini,quod unicum erat in lula terra promissionis, atque ibi confiterentur nomini Domini confessionem laudis,cl gratiarum actionis. Sed in posteriore sensu . quem diximus a Spiritu sancio magis intentum, redditur ratio, cur dictum sil. *Jerusalem quae aedificatur* ul civitas, ideo enim aedificatur ul civitas *quia illuc jam ascenderunt.cl quotidie ascendunt Iribus tribus Domini:* idesl, animae sanctae ex omni tribu, et ratione,ul tamquam lapides vivi superaedificentur in domos spirituales , ul dicil s. Petrus in 1. epist. cap. 2. Ascenderunt autem animae illae Sanctorum iu coelestem Jerusalem ad confitendum nomini Domini , quoniam hoc est lotum quod agitur in illa domn el civitate cessantibus omnibus negotiis aliis. *Beati.*inquil idem Propheta psalm.83.*qui habitant in domo tua Domine,in sacculum sacculi lauda bunt te,* ci Tobias cap.13. de coelesti Jerosolyma loqucns , *Pervicos,* inquil, *ejus allcluja cantabitur,* ot hoc csl testimonium, idesl,praeceptum datum Israeli, idesl, animae videnti Deum, ul numquam cesscl a laude,quae numquam cessai ab amore. Quod aulem leslimonium idem sil, quod praeceptum, ostendimus in explicatione psalmi decimi octavi, el perspicuum esi ex lolo psalmo 118. ubi frequmlissimc accipitur leslimonium pro lege, sive praecepto.

5. *Quia illic sederunt sedes in judicio, sedesiu per domum David.*

Haec est tertia laus Hierusalem, quod illic sii sedes regia, cl supremum tribunal, el polesl continuari hic versiculus cum >uperiore propler ıll.ı ıı particulam causalem, *quia:* Videlur enim reddi ratio cur Deus voluerit in Hierusalem esse, templum, ad quod 1er in anno veniet omnis pupulus Israel, quia illa eral civitas regia, el quasi metropolis tutius regni. Dicit igilur, *quia illic,* idesl, m Hierusalem. *sederunt sedes in judicio,* idest, sedes regum sibi invicem succedentium, quorum proprium est judicare populum, *sederunt,* idcsl, quieverunt immobiliter constitutae , el lixae , quod dicilur ad differentiam sedis Saul pruni regis, quae fuil m Gabaa Beniamin ; sed ibi non quievit. cum paulo post translata fuerit,cl simi Lier ad differentiam tedium Judicum . qui fuerunt ante reges , quae non sederunt alicubi , sed frequenter transmutabantur de loco ad locum: at sedes Regnum dc familia David sederuni in Hierusalem immobdilcr.oi ideo subjungit, *sedes super domum David,* idesl, sedes regni , quae super familiam David hmdaiae quietem . et stabilitatem invenerunt : sic enim dictum est Davidi a Deo 2. reg.7. *Fidelis erit domuslua, et regnum tuum usque in aeternum , el thronus tuus erit firmus jugiter.*1 gitur non dicuntur *sedes super domum David.qum* regerent domum David: regebant enim loiam domum Jacob, idesl, omnes duodecim itibus Israel,non suium familiam David; sed dicuntur sedes fundatae super dumum David, quia cx illa domo nascebantur Reges populi Dei. In hebraeo non habetur, super domum David,sel domui David, idest, sedes datae domui David.£ed haec omnia longe melius in Christum, el in codestem Hierusalem conveniunt. Nam ne forte Judaei crederent,verba psalmi inlelligenda esse principaliter de terrena Hierusalem.ac noti potius de ea,ut coelestis Hierusalem figuram geicbat, permisit DcuSjUl non solum sedes regia dc Hierusalem tuilcrclur,sed ipsa eliam Hierusalem everteretur.lYo missio igilur illa ad Christum , cl ad Hierusalem, quae sursum esi, perlinet, juxla vaticinium Issue cap.D.el Danielis cap.9.el angeli ad virginem l.ur. 1. *Dabit ei Dominus sedem David patris ejus ,tl regnabit in domo Jacob in aeternum,el regni ejti' non erit finis.Nete* enim ac proprie in coelesti Illivrusalem sederunt sedes in judicio,lum quia firmissime stabiliti sunt in coelo 'thronus Christi,cl tliro ni eorum,qui cum ipso legnanklum quia ipsisan cli cum Christo regnantes el judicantes sunt sedis Dei: nam anin a justi sedes est sapientiae, et istae sedes vere eliam sedent in judicio.juxia promissuinem Dornin i Jlaitli. I9. Vos *qui sequuti estis nif.udebilis super sedes duodecim judicantes duodtcim tribus Israel.FA* sedes sunl super domum li - vid fundatae,quin omnis Sanctorum potestas,regi», et judiciaria a Christo dependet qui Illius David m evangelio dicilur.et accepit sedem David patris sui, cl regnabit in domo Jacob in aeternumjel regni cjus non erit linis.

G.Bogate quae ad pacem sunt Jerusalem,el abundantia diligentibus te.

Hortatur Jani Prophcla peregrinos de captivitate revertentes,ul salulenl saltem a longe civitatem Jerusalem ,bene procantes ei pacem,el abundanliam, quae sunl duo potissima bona,quae faciunt beatas civitates: nam pax sine abundantia,est secura possessio miseriae; abundantia sine pace.est dubia el incerta roelicitas;sed quando abundantia cum pace jungitur, nihil decsl ad statum loelicissimae civitatis. Dicil igilur, *rogate quae ad pacem sunl Jerusalem,* idesl.precamini patriae vestrae a beo veram el solidam pacem,et ul sil abundantia non solum ipsi civitati Jerusalem, sed omnibus diligentibus te civitas sancta. In hebraeo habetur simpliciter. *Rogate pacem ipsi* Jerusalem:proinde illa verba, *quae ad pacem sunl,* nihil sunl aliud,nisi periphrasis pacis.

7. *Fiai pax in virlule tua, el abundantia in turribus tuis.*

Ponit prophcla ipsa verba.quae dicenda sunl ab iis, qui salutantes Jerusalem.precantur illi pacem, cl abundanliam, quasi dicat, cum salutatis Jerusalem dicite, *fiai pax in virlule lua,el abundantia in turribus luis.* Per *virlulem,* recte S.Hieronym. verlit,?nuros:vox enim hcbraica,“ˆ’FO *bechelech,* significal proprie *virtutem,* hoc est, robur, cl vires.Sed accomodalur eliam ad omnia,in quibus robur consistit ul ad muros , in quibus consistit robur aedificii;ilem ad exercitum,m quo consistit robur amorum; item ad mulliludinem populi, in qua consistit robur civitatis. Sed hoc loco accomodari debet ad muros,ul cohaereat cum sequentibus verbis, ubi lurres nominantur. Itaque sepluaginla Interpretes,qui verterunt virtutem, expresserunt significationem verbi hebraici . ul sonat *generalim* sed s. Ilieron. expressIl significationem.ul hoc loco accomodanda eral. Dicilur aulem , *fiat pax in virlule lua,* idesl, in muris luis fortissimis , quia quando pax est in muris, idcsl, quando muri non oppugnantur ab ho-libus,lota civitas est in pace.Per turres aulem, de quibus dicilur, cl *abundantia in turribus luis* , significantur magna palalia , quie turrita esse solent: nam vox hebraica, ɣΓΠΪΟ'IK *armcnolhaich* significal palalia , potius quam lurres, cl s.Ilieron.verlit,in *domibus luis.* Porro vox, *abundantia* , tum in hoc versiculo , turn in superiore . deducitur a voce hebraica , quae significat, pacem , sed cum septuaginta viri, et s. Hier, verterint, *abundanliam,* dubitare non debemus quin hoc vere sigmllcci;neque absurdum est a vocabulo pacis derivari vocabulum abundantiae,cum vere sil pax quasi mater abundantiae , ul bellum pater csl cantatis , cl inopiae. Porro duo isti versiculi , quatenus perlinent ad coelestem Jerusalem,continent qmdem salutationem,el imprecationem pacis et abundantiae: sed non significant, periculum esse, ne civitati illi supernae desii unquam vel pax, vel abundantia, cum de ea scriptum sil in psalmo 147.*qui posuit fines tuos pacem.el adipe frumenti saliat le.* Exprimunt igilur solum pium affectum, et laetitiam, quam habemus de bonis coelestis Jerusalem , quo modo eliam dicitur in Apocalypsi cap.7.salus Deo *noslro, qui* sedet super Ihroniirn *el agno.*

8. *Propler fratres meos, el proximos meos laquebar pacem de le.*
9. *Propler domum Domini Dei nostri*, quaesivi bona *libi.*

Claudit psalmum propheta , dum breviler explica! ob amorem civium sanctae civitatis , quos fratres et amicos suos agnoscit. cl multo magis ob amorem Dei conditoris.cl habitatoris ejusdem civitatis, vel domus.se impuDum fuisse,ul precaretur eidem civitati pacem, et abundantiam omnis boni. In hebraeo codice verba illa, *loquebar,el. quaesivi.* futuri sunl temporis:sed qui periti sunl linguae hebraicae, sciunt, tempus futurum saepissime poni pro perfecto, vel imperfecto: saepe eliam significare continuationem actionis,quae i'a facta csl,ut sil eliam fuiura.

PSALMUS CXXII.

. TITULUS ET ARGUMENTUM PSALMI

Canticum Graduum.

Orationem continet hic psalmus hominis pcrcgrinanlis ad coeleslem Jerusalem, et in exilio, «||n. nere pressuram patientis.

EXPLICATIO PSALMI CXXII.

1. *Ad te levavi oculos meos , qui habitas in coelis.*

Loquilur propheta turn in persona peregrini,lum eliam in persona sua qui unus erat ex veris ppregri nis.ac dicil,se in quibuscumque pressuris non respicere ad alium adjutorem, nisi ad eum,lum quoniam ipse solus habitat in summo coelo,el indeo- mnia inferiora conspicit, et moderalur:tum quia ipse est, qui per malos non flagellat, ac propterea frustra confugimus ad alios, cum sil nemo, qui de manu Dei nos possit eripere.

2. *Ecce sicut oculi servorum in manibus domino· rum suorum.*
3. *Sicut oculi ancillae in manu dominae suae,ita, oculi nostri ad Dominum Deum nostrum donec misereatur nostri.*

Explicat cur oculos ad Deum levaverit, ul videlicet respicial Deum flagellantem,ul eo aspectu miserabili moveat ipsum ad misericordiam, el flagellare desinat. Id quod illustrat similitudine servorum,qui dum caeduntur a Dominis,respiciunt moesli ad manus caedentium , ipso aspectu quasi petentes , ul miserti ipsorum cessent a plagis. Illud aulem,sicut *oculi servorum in manibus dominorum suorum,* clarius csl in hebraeo, ubi habetur, *ad manus dominorum suorum,* el respondet applicatio,itu *oculi nostri Dominum Deum nostrum.* Posita est autem similitudo,non servorum lanium, sed eliam ancillarum, vel quia non soli viri,sed eliam foeminae peregrinantur adpalriam;et in peregrinatione flagellantur: vel quia viri fortes.proprie viri sunl;viri debiles,et delicati foeminae dici possunt: el ulriquc tamen sua flagella in hoc itinere patiuntur. Ad flagella vero qu'bus a Domino castigamus,non solum perlinent manifestae persecutiones, et calamilalcs;sed eliam lenlationes occultae, quibus anima vexatur assidue; item timores,angores, tristitiae, quibus nemo caret in hac vita; el i deo non dicil psalmus oculos nostros aliquo certo lempore levandos ad Deum, sed sine intermissione, *donec misereatur nostri* : quod non flet, nisi cum ad patriam pervenerimus: tunc enim corona *bit nos Deus in misericordia, el miserationi, cum sanaverit omnes languores nostros,* etrr- *pleveril in bonis desiderium nostrum,* ut dicilur in psal. 102.

4·. *Miserere nostri Domine, miserere* nostri, 7111α *mullum repleli sumus despectione.*

Non contentus Propheta oculis ad Deum Diis misericordiam implorasse , voce etiam cordis, el corporis clamat, et clamorem ingeminat prose.el pro sociis peregrinationis dicens, *miserere* nostri *Domine, miserere noslri.FA* sane qui recte adverteret, atque attente consideraret,quid sil quod sequitur , *quia mullum repleli- sumus despectioni.* plane inielligerei tantam esse nosiram miseriam, ul cessare ab isto clamore non posset.Homo enim ad imaginem Dei creatus , el super omnia open Domini constitutus; saepe etiam ab ipso Dei in filium adoptatus, el ad regnum coelorum praedestinatus; ita in hac peregrinatione, non solum a daemonibus , et pravis hominibus ; sed eliam ab animalibus. etiam minimis, el ab ipsis elementis despicitur et ass'duc vexatur, ul prophcla verissime dixerit, quia non despicimur solum,sed etiam *repleti sumus despectione.*nec solum repleli sumus, sed mullum repleli sumus.Quid enim esl quod hominem, eliam justum el sanctum,in hac lachrymnrum valle non despicial? sed praecipua lamen despectio. de qua proprie loquilur hoc loco Propheta, est ea. quam patiuntur boni a malis, et justi nb iniquis. Verissima cnim,et universalis esl illa aposloliscnlentia,*omnes quivolunt pievivere in Christo Je.su, persecutiones patientur,* 1. Tim.3.Joan. 15. cl illa Domini, *si de mundo fuissetis,mundus quod suum oral diligeret.sed quia de mundo non estis, proplerea odii vos mundusiel* ratio esl manifesta, quoniam bonum et malum contraria sunl, cl contraria pacem inter se habere non possunt.Et quoniam justi patientes sunl,cl miles,el didicerunt a Domino non resistere malo,cl perculienli maxil-

lam, prnebere eliam alleram .ideo ab improbis superbe despiciuntur: et conculcantur, vexantur, el irridentur.

5. *Quoniam mullum repleta est anima nostra : opprobrium abundantibus ,* el *despectio superbis.*

Docet hoc ultimo versiculo David contemptum , ac despectionem, de qua supra loquebatur , accidere pauperibus, el humilibus , peregrinis ab hominibus copiosis,cl superbis.Quamvis enim aliqui auctores velint, illud, *opprobrium abundantibus, el despectio superbis,* esse imprecationem,ul sensus sil, Opprobrium recidat super abundantes, el despeclio super superbos: lamen , si respiciamus textum originalem , et velimus concordare versionem s.Ilicron. cum versione Sepluaginla interpretum , cogemur sequi s. August, el dicere sensum hunc esse, *multum repleta est anima mea,* confusione videlicet,quia factus sum opprobrium abundantibus , el despeclio superbis. S. enim Ilicron. ex hebraeo recle verlil, mullum repleta esl anima opprobrio abundantium , el despectione superborum: cum qua versione rectissime cohaeret, quod habent septuaginta interpretes,cl latina editio vulgata, si subinlelligalur verbum,factus sum,el continuetur, opprobrium,etc. Ait igilur Propheta,multum repleta csl anima mea,quod esl idem cum eo, quod supra dixit,mullum *repleli sumus despeclione.*Sed hoc loco explicandi gratia nominat animam, quoniam respectionis sensus proprie ad animam inlclligenlem perlinet: quae enim anima intelligente carent, sentire possunt dolorem,sed non despectionem: illud aulem, *repleta esl.*in hebraeo legitur, *satiata est,* quae vox mirum in modum auget signilicationciiEsi enim qui mullum saliantur,idesl, ultra satietatem replentur, etiamsi bonis cibis repleantur, magnum dolorem percipiunt, quid senlicnl, qui nimium snlianiur malis cibis,qualia sunt opprobria,el dcspecliones?Quod vero sequilur:op*probrium abundantibus,el despeclio superbis,* idem omnino signiflcal:idem enim sunl opprobrium, el despeclio;el iidemeliam sunl abundantes,el superbi. Omnes enim superbi inflali sunl, el proinde abundantes sunl, sed abundant venio,non solido bono,idest, abundant opinione el existimatione sui ipsorum: nam si divitias terrenas habeant, putant su is esse, neque cogitant Deo reddendam esse de earum dispensatione rationem.Si in dignitate el honorc constituti sint arbitrantur sibi illa omnia deberi, ct sua bona esse , et non intelligent data esse ad aliorum utilitatem,el rationem gravissimam de ea dignitate reddendanr.nequeadse aliud quam onus perlinere.Proinde non minus desipiunt, si de tali onore inflentur,quam si bajulus gloriarerelur.quod valde oneratus incederet.Si virtutes aliquas, si ingenium, si doctrinam habeant,sibi persuadent multo majora esse quam sint, et sibi tribuunt quae sunl Did dona. Denique si carenl divitiis. dignitatibus,honoribus,el conlra si puniuntur, et flagellantur, existimant sibi fieri injuriam,el de Deo murmurant, el blasphemant; quod lotum inde orilur,quia pleni sunt, vel potius inflati vento propriae exislimalionis.Sed veniet lempus quo opprobrium,el despectio in ipsos reverletur, quando videlicet in die novissimo dicent, quod scriptum est in lib. Sap.cap.5. *Hi sunl quos aliquando habuimus in derisum.el in similitudinem improperii. I\'os insensati vilam illorum aestimabamus insaniam, et linem illorum* sine *honore.Ecce quomodo computati sunl inter /ilios Dei, el inter sanctos sors illorum csl.* El infra , *quid nobis profuit superbiaPaul divitiarum jactantia quid contulit nobis ? transierunt illa omnia tamquam umbra.*

PSAL M U S CXXIH.

TITULUS ET Λ IMI U M E N T U M I' S Λ L M I

Canticum Graduum.

Ilie psalmus continet exultationem eorum.qui dc pravissimis tribulationibus liberali fuerant el quidem filii Israel , qui de captivitate Babylonica redierunt in Jerusalem, in itinere nullas graves persecutiones passi fuisse leguntur : sed solum dum captivi delinerentur, el inter aedificandam civile lem, el templum.ul ex ulroquc libro Esdrae inlelligi polesl. Ilaquc psalmus hic quatenus ad carnales Israelites perlinet, referendus est ad eas aflli- etiones, quas passi sunt, vel dum essent in capi: vitate; vel dum templum,el civitatem iterum aedificarent: quatenus aulem ad spirituales Israrlilis, idest,ad Christianos ad coelestem Jerusalem ascendentes perlinet ; referendus est ad persecution·:' paganorum, aliorumque impiorum , a quibus liberali sunl marlyres sancti, el elccli caeler! quotidie liberantur.

EXPLICATIO PSALMI CXXIH.

I *Visi quia Dominus oral in nobis , dicat nunc Israel,nisi quia Dominus erat in nobis.*

Sermo imperfectus, el interruptus, initio psalmi, signum est magnae,atque insolitae exaltationis,quae loqoenlem non sinit perficere sententias inchoatas.Dicil igilur multitudo sanctorum de magnis laniationibus liberatorum.nisi *quia Dominus erat in nobis,* idesl . nisi Dominus omnipotens nobiscum fuisset, numquam evadere potuissemus. Sed antequam compleat sententiam . prae laetitia gc-liens invd.it Maciem, idesl,lotum populum Dei ad con fossionem . cl laudem dicens . *Dicat nunc Israel,* el iterum repetit. *nisi quia Dominus erat in nobis.* Quod allinet verba . illud . *quia* , in hebraico textu habetur posl verbum, *Dominus,* hoc modo, *nisi quia Dominus erat in nobis.* Sed interpretes septuaginta,ul sententia essel glarior,ordinem verborum immutasse videntur. S. Hieronymus eam particulam, ut redundantem, el otiosam cx Ijebrai ca phrasi m sua versione omisit. Sic enim vertit. *nisi Dominus fuisset in nobis.* S> quis lamen velit eam relinere ila supplere.poterit,*nisi Dominus quia erat* in nobis.nos liberasst-l.vel secundum Septuaginta . *nisi liberali essemus , quia Dominus erat in nobis.* Quid aulem fartus fuisset, nisi Dominus nus libérasse!, explicatur in sequentibus.

2 *Cum exurgerent homines in nos. forte vivos déglutissent nos.*

3. *Cum irasceretur furor eorum in nos, forsitan aqua absorbuisset nos.*

Ecce quid accidisset nobis, nisi Dominus fuisset in nobis , neque juvisset potentissime sua virtute. *Cum exurgerent homines in nos . forte vivos déglutissent* nos,idesl,cum nostri persecutores exurgerent adversus nos, periculum fuit ne tanta velocitate nos perderent,quanta solei mare,vel flumen vivos deglutirc eos , qui illud forle praecipitantor. Tria sunl hoc loco consideranda.Primuin vocantur homines, persecutores piorum,quia ducuntur soli ralione humana,qualis remansit in natura per pectatum corrupta : ralio enim humana post naturae corruptionem, nihil altum sapit, nihil divinum,nihil spirituale,neque alium finem propositum habet, nisi conservationem, el augmentum propriae temporalis foelicitalis.Dc his dicil Aposl. f.Cor.3.Cum *sil inter vos zelus , et contentio, nonne carnalis estis, el secundum hominem ambulatis?* cl paulo infra, *nonne homines* eslfs;ubi pro eodem Apostolus accipit,carnalem csse,el hominem csse;secuadum carnem ambulare,el secundum hominem ambulare. Deinde difficultas non exigua esi de particula. /br/e:quae eliam bis repetitur paulo infra.Videtur enim haec particula non liene posita in editione vulgata, cum potius affirmativa, ut,certe,utique, sane, poni debuisset. Nam si legamus, *forsitan.* sequetur, non necessarium esse auxilium Dei in magnis lentalionibus superandis,quandoquidem Propheta non audel certo affirmare, sed sub dubio relinquit, an gravissima lenlalio nos dejectura sit, si Deus non sil in nobis.Sed quamquam non desini cx recenlinribus.quibus ista particula non placeat, cl verbum tum Ivcbraicuin.'TX ar.ai.lum Graecum, αρα,ηοη velint reddi per.forte aut forsitan,sed per, utique,ai>l,cerle:nos tamen non audemus ullo modo a lectione vulgatae editionis recedere : nam s. Ilieron. vir doctissimus, el utriusque linguae petilissimus fuit: el major ei fides,quam ullis dicliona-riis habenda csl. Is aulem cx hebraeo constanter verlil,*forsitan·,ct* in expositione psalmorum,in qua

editionem scpluaginln interpretatur,similiter legit, *forsitan:* denique in emendatione psallet ii ad Suniam.el Frelcllam,nihil in hoc loco emendat.San cius quoque Hilarius,Origenem sequutus, sanctus Joannes Chrysoslomus, s. August, magno consensu. *forsitan.*lcgerunl-.neque in blhliis hoc loco ullla csl varietas leclionis.Neque timendum estel particula ista detrahere nos cogat aliquid de gratia Dei. non enim illud . *forsitan ,* signilical, potuisse nos forte resistere inimicis in nos irruentibus sine auxilio graliae protegentis; sed potuisse fieri, ul non vivi dcghiliremur.quia forsitan inimici non eo usque destfevissenl. Sed quoniam periculum erat eliam , ut usque ad Internecionem crudelissimam desaevirent. ideo dicitur, *nisi Dominus fuisset in nobis, forsitan vivos déglutissent nos.* Postremo diximus illud,*vivos déglutissent* nos,sumptum esse a similitudine maris,vel fluminis declutienlis, sive absorbentis eos, qui cadunt in aquas : lum quia nullae sunl fere bestiae quamvis crudelissimae . quae vivos deglulianl homines,sed lacerant ac discerpunt, ut notum esl:tum eliam quoniam hoc requirit versiculus sequens , qui de more psalmorum , idipsum aliis verbis repetit : sic enim habet, cum *irasceretur furor eorum in nos , forsitan aqua absorbuisset nos :* sensus enim est, forsitan ul aqua absorbuisset nos,idesl,furor hostium nosirorum inslar aquae profundissimae repente absorbuisset nos.Neque in hoc solo versiculo.sed eliam in sequentibus persistit Propheta in similitudine aquarum, ut mox videbimus.

4. *Torrentem perlransivil anima nostra: forsitan pertransissel anima nostra aquam intolerabilem.*

Persistit in eadem similitudine comparans adversariorum persecutiones torrenti rapido cl profundo, qui sine potentissime auxilio periransiri non potest.El si quis cogitet,quales fuerint persecutiones paganorum,··! haereticorum in sanctos martyres,el tcnlaliones daemonum adversus sanctos eremitas, aliosquc Christi Confessores, videbit simillimas fuisse torrenti violentissimo, quoniam licet sancti martyres,el sancti confessores gloriosi evascrinl:Inmen plurimi,ac fere sine numero,qunsi vi torrentis abrep li, el absorpli perierunt, ul cognosci potent ex Cypriano in sermon, dc lapsis, el Epsebio Caesariensi in lib. 8. hislor. cap. 1. ex versione flufllni.Dicit igilur Propheta in persona sanctorum,*torrentem perlransivil anima nostra,* id est, persecutionem , quasi torrentem perlransivil anima noslra: caro enim succubuit,cl cessit persequulnrum furori , sed anima gloriose perlransivil : sed nisi *Dominus fuisset in nobis : forsitan pertransissel anima nostra aquam intolerabilem,*idest, intrasset torrentem nimis profundum.unde evadere non potuisset. llaquc illud, *pertransissel,* non signilical, transivisset, vel evasisset; sed inlrnssel.el pertransire coepisset, sive perlransirc coacta fuisset.Illud aulem, *intolerabilem* recto verlerunl septuaginta, ανυποστατον. idesl, *sine substantia , sine hyposlasi,* sine fundamento.sine fundo,ubi pedes ligi possent , quo verbo significatur profunditas aquarum, quae transmitti non polesl. Sed occurrit hoc loco contrariétés aperta inter codicem hcbraicum.el versioncm septuaginta Interpretum. Codex enim hebraicus diserte habet. *torrens perlransivil super animam nostram* el editio Septuaginta habet,*torrentem perlransivil anima nostra* ; el paulo post hebraicus textus habet, *forsitan perlransissent super animam nostram aquae intolerabiles.* Editio aulem septuaginta habet, *forsitan perlransissel anima nostra aquam intolerabilem.FA* quidem sanctus Hieronymus in expositione hujus loci non tacet, meliorem esse lectionem hebraicam. Sed eximamus posse conciliari has lectiones duobus modis.Primum enim fleri potest,ul septuaginta interpretes non habuerint in suo textu particulam , 'jy *hal* , quae significat, *super·,* remota aulem illa particula , quae determinat vocabulum arumae ad casum accusandi, remanet ambiguum,utrum vocabulum animae , sicut etiam vocabula torrentis , el aquarum , sicut casus nominandi . aul accusandi. Proinde ulramque lectionem patiuntur verba hebraica , illam videlicet sancti Hieronymi. torrens *perlransivil animam noslram.el* illam Septuaginta, *torrentem perlransivil anima nostra·* el quoniam septuaginta interpretes meliores codices habuisse credibile est. quam s. Hicron. habuerit, el fidelissime transtulerunt quod invenerunt.sequitur, ul lectio septuaginta .quae est diam nostrae vulgatae editionis, retinenda . et hebraicae, quae nunc extal. anteponenda sil. Deinde polesl eliam fieri, ul septuaginta legerint quidem , ul legit sanctus Hieronymus,sed maluerint sensum potius transferre,quam verba.Nam cum aliquis pertransil profundum torrentem , simul sil, ul d ipse transeat lorrenlem, el torrens periranseal super cum.Sed clarior sententia esse videtur,si dicatur homo perlransirc torreniem, quam si dicatur lorrcns super cum transire. Potest enim torrens transire super hominem,eliam immobilem,cl Jacentem in profundo. s«'d non potest homo transire per torrentem, quhi torrens transeat super cum. Ul ergo significarent septuaginta,torrentem transirc super hominem non jacentem, sed ambulantem, vel natantem ; malueruntdicere hominem transisse per torrentem,quam torrentem per hominem.

5. *Benedictus Deus, qui non dedit nos in captionem dentibus corum.*

G. *Anima nostra sicut passer erepia est dc laqueo venanliumdaqucus contritus esl,el nos liberali sumus.*

Aggreditur Propheta aliam similitudinem.ex qua magis adhuc illustretur . el intelligalur magnitudo beneficii divini. Comparat igitur persequulionem , sive lenlationcm laqueo aucupis.nc dicit gratias esse D--o agendas Deumque benedicendum.quod non dederit nos in captionem dentibus adversariorum, idesl. non permiserit capi.occidi.ac devorari.Quomodo autem id fecerit, explicat, dicenstanüna *nostra sicut passer erepta est de laqueo venantium,* idest. anima nostra incidit quidem in pcrseculionrrn.el lenlationcm.sicut passer, aul qtiaccumque alia avis (nomon enim hebraicum, *Izippor,*

gencralim aves significat) in laqueum venatoris.si ve aucupis: sed tamen liberata est nl) illa tenlalione, el persecutione antequam caperetur a lentatore, el occiderclur ; quo modo aliquando avis capitur quidem laqueo, sed cripilnr inde,anlequani ab aucupe capiatur inanibus, et occidatur, el manducetur. *Id* autem facium est,quia *laqueus contritus est. el nos liberati sumus* , id est, quia tentationi *per* graliam Dei finis impositus est. antequam anima fidem negaret, vel alio modo in peccatum consentiret, quo modo aliquando Liquens, qui avem comprehenderat, frangitur, el avis avolat, el spem aucupis, in praedam inhiantis frustratur.

1.Adjutorium nostrum in nomine Domini,qui fecil coelum el terram.

Concludit cum laude Dei humiliter agnoscens , victoriam lautam, cl liberationem de lam periculosis lenlalionibus, non viribus suis lribiiendam;sed adjutorio coelesti Dei pmnipoleniis ccujus omnipotentiae manifestum est argumentum , quod fecerit coelum, et terram. Modus aulem, quod Deus solet de magnis lenlalionibus eripere servos suos, insinuatur dum dicilur, *laqueus conirilus* esClaqueus enim frangi solei, quando avis,vel exterrita aliquo clamore, vel allectu melioro esca, vim facit, elsic laqueum frangit.Quando enim avis quamvis laqueo irrelita. inhaerel escae ab aucupe propositae, nec intclligil se comprehensam,non conatur aufugere, cl eo modo facile capitur, el occiditur. Sic igilur anima hominis in lenlalione potita, cum primuuii Deo illustrata, cl vel clamore Judicis divini, et gehennae exterrita, vel promissionibus coelestis gloriae allecta, incipit cogitare,dura quidem esse tormenta praesentia ; sed duriora sine comparatione ulla tormenta futura, el sempilernaivel dulce esse vilam praesentem, dulcem voluptatem , dulces divitias; sed dulciora sine comparatione praemia vitae fulurae;incendilur amore bonum supernorum, el metu suppliciorum gehennae, nique eo igne divinitus accenso vires concipit, cl magno impetu firmissimae deliberationis non peccandi in Deum, laqueum lenialionis frangit, el liberata volat, el cum jubilatione canit.*adjutorium nostrum in nemine Domini, qui fecil coelum, el terram.* De hoc modo evadendi scribit s. Cyprianus in lib.de exhortatione martyrii cap. ultimo. *Has cogitationes quae persecutio potest vincere?quae tormenta superare?*

PSALMUS CXXIV.

TITULUS ET ΛKGU51ENTUM PSALMI

Canticum Graduum.

In hoc psalmo consilium bonum dat sanctus Prophela peregrinis ascendentibus in patriam tum lerrenarn, tum coelestem. Consilium aulem esl,ulm Deo lulam spem suam ponant. Deus enim polentissimus, el fidelissimus est, neque unquam confundet sperantes in se , atque ad se loto desiderio properantes.

EXPLICATIO PSALMI CXXIV.

I. *Qui confidunt in Domino, sicul mons Sion, non commovebitur in aeternum , qui habitat in Jerusalem*

Ponit initio Popbela generalem atque certissimam promissionem, eamque bis repetii ad majorem veritatis asseverationem. Dicit igilur,qui *confidunt in Domino, sicul mons Sion,* idesl, omnes qui vere confidunt in Domino, erunt immobiles el securi, quaccumquc tandem ingruat tempestas, sicul csl ipse mons Sion , qui non solum immobilis est, quia mons est, sed eliam quia Deo sacer,el cliarissimus est. Addil repetens,el quasi explicans quod dixeral, non *commovebitur in aeternum qui habitat in Jerusalem:* ubi quod dicilur, non *commovebitur in aeternum,* respondet illis verbis, *erit immobilis sicul mons Sion:* quod sequilur, *qui habitat in Jerusalem,* respondet illis,*qui confidunt in Domino.* Illi enim qui habitant cogitatione el spe in coelesti Jerusalem , ipsi sunl qui confidunt in Domino. Sic enim explicatur fiducia in Deum iu psalmo 90. *Qui habitat in ad-*

jutorio Allissimi, in protectione Dei coeli commorabitur. Quod ollinel ad verba in hebraeo codice habetur alia interpunctio, el proinde alia ordinatio verborum. Sed quia interpunctio non erat in antiquis codicibus, sed n Rabhinis addita est, ideo, non lanii facienda est, ul propter eam contemnamus interpunctionem scptuaginla Seniorum cl lalinae nostrae vulgatae editionis. Praeterea illud. *qui habitai in Jerusalem,* ambiguum esi in hebraeo, utrum ad montem Sion, an potius ad hominem confidentem in Deo referendum sil: sed Interpretes sepluaginla declaraverunt referri ad hominem,non ad montem: nam *mons* graece opo . esi generis neutri, el illud,*qui,* lam graece, quam Inline csl generis masculini.Adde quod *mons* non lam propric dicilur habitare in civitate, quam homo. Quin vero omnibus, qui habitant m terrena Jerusalem convenil *non commoveri in aeternum,* cum ipsa Jerusalem stare non potueril in aeternum;el quia *habitare in Jerusalem* hoc loco idem esi. quod *confidere in Domino,*ideo diximus cum s. Augustino, hic agi de habitatore coelestis Jerusalem per spem et desiderium , quo modo habitabant. qui dicebant, *conversatio nostra in coelis est,* Philippenses 3.

2. *Montes in circuitu ejus, el Dominus incircuitu populi sui, ex hoc nunc el usque in saeculum.*

Probat quod dixit, montem Sion securum el stabilem esse; sed mullo magis eos. qui conlidunl in Domino.Siquidem Sion montes habel *in circuitu,* quasi pro muro;sed qui *confidit in Domino*.ipsum Dominum omnipotentem habet in circuilu;el monies, qui Sion montem circumdant, complanari possunt et cadcre;sed Dominus in circuilu est populi *ex hoc nunc et usque in saeculum.* Sententia igilur horum duorum versiculorum est, omnes qui confidunt in Domino,securos esse debere,quia Dominus protegil eos ab omni malo ct quamvis interdum lcmppruliler affi gantur, id eliam cooperatur illis in bonum; el si forte permittit Deus illis auferri divitias,vel sanitatem,vel aliquid ejusmodi, reponit aliquid melius, idcsl, patientiam cl consolationem cum merito gloriae sempiternae.Sed hoc loco per confidentiam non debe.l inlelligi vana praesumptio, sed fiducia illa, quae ex fide non ficta, cx corde puro, cx conscicnlia bona, cx dilectione ferventi nasci solet.

3. *Quia non relinquet Dominus virgam peccatorum super sortem justorum,ul non extendant jusli ad iniquitatem manus suas.*

Explicat paulo darius,qua ralionc Dominus prolPgal confidentes in adjutorio ipsius. Quod si. inquil. permittet Dominus aliquando justis de causis, iniquos dominari piis, non diu hoc permittet, ne pii desperantes incipiunt etiam ipsi facere opera impiorum: sic igilur ait: *quia non relinquet Dominus virgam peccatorum super sortem juslorum.* idcsl, dabit quidem aliquando Dominus impiis virgam, idist, sceptrum, quod csl insigne poleslalis super *sortem,* idcsl, super hacredilalem . sive pariem el portionem *justorum* , sed non diu relinquet virgam in manu impiorum. In hebraeo esi ad verbum , *Non requiescet virga peccatoris super sortem justorum* , quae verba eumdem habent sensum : sed metaphora quietis , cleganier explical brevitatem lempons,quo peccatores permittuntur regnare super juslos, quamvis enim lempus quo regnant impii super juslos, longum videri possil iis, qui non cogitant aeternitatem; tamen i's, qui cerli sunl cx divina promissione regnum sanctorum cum Chrislo sine fine duraturum, momentaneum videtur omne quod finem habel. Au igilur, *non requiescet virgo peccatoris super sortem justorum,* idesl, eril quidem potestas peccaloris aliquando super juslos ad corum probationem, vel exercitationem,vel coireclionem sed em quasi stans, r,on sedens; transitura, non manens; temporalis, non aeterna. *Ul non extendant jusli ad iniquitatem manus suas,* hoc esi, ne justi non perseverent in juslilia,si videant foelicilidem iniquorum tam esse diuturnam, ul credi possil nullum finem habitura.

4. *Benejac Domine bonis, el rectis corde.*

Quia dixerat,periculum esse ne jusli scandalum palerenlur ex nimis diulurna poleslate iniquorum, convertit sed ad Deum, atque precalur, ul benefaciat bonis,liberando videhcel eos velociter a pulcslale impiorum,aul cede patientiam illis cl consolationem internam copiose suppeditando: el simul admonel ac docet iHos vere esse bonos . qui sunl *recti corde,* idesl. qui non scandalizantur de judiciis Dei.sed in bonam pariem accipiunt omnia quae Deus facil, eliam si permittat impios dominari quantumvis diuturno tempore. Illi enim sunl rccii corde, qui conformani cor suum . idesl, judicium el voluntatem. cum rectissima regula judicii. el voluntatis Dei. eliam si non intelligani. cur Deus hoc. aut illud facial, vel fieri permitiali dc his scribitur m alio psalmo.quam *bonus Israel Deus his. qui reclo sunl corde!* Isti cmm acquiescunt in omnibus Deo. el placet illis Deus, el illi p'acenl Deo. quo modo lignum reclum in pavimento recto oplim<* collucatur el quiescit : lignum aulem distortum non polesl collocari, nec quiescere nisi in loco distorto.

5. *Declinantes aulem in obligationes , adducet Dominus cum operantibus iniquitatem, pax super Israel.*

Occasione ultimi verbi versiculi superioris, quo bona optabantur redis corde, subjungit Propheta terribilem comminationem iis, qui declinant a rectitudine cordis, ac dicil cos qui declinant a rectitudine ad tortuositatem, el in persecutione, vel tribulatione perdunt sustinentiam,ac vel fidem negant, vel dc Deo queruntur, oc murmurant, cos cum *operantibus iniquitatem,* idesl, cum ipsis persecutoribus, atque impiis hominibus in judicium adducendos: quoniam,ul ail s. Jacobus cap. 2. *Qui totam legem servaverit, offendat autem in*

uno, factus csl omnium reus, ct lum demum separatis omnibus malis de medio bonorum pax vera cl sempiterna *eril super Israel,* idesl,super populum Dei. Hoc loco magna est quaèslio de verbo illo, *obligationes,* cl quidem alii alia diounl: sed ego, ul permuto unumquemque abundare in sensu suo,ila si debeat hic versiculus cohaerere cum superiore el si conciliandi sunl codices lalini cum graecis ct hebraicis, nihil dubilo, quin lalinus interpres scripserit, *obligationes,* non lam respiciens ad reni, quae ligalur el stringitur per obligationem, quam ad ipsam obliquitatem cl tortuositatem, quae cernitur in Tunc, dum aliquid ligalur, neque enim obligari potest aliquid, nisi lunis alioqui directus torqueatur,el in circulos ducatur Id ila esse primo colligitur ex voce graeca, quam Eulhymius explicat, per obliquitatem cl pervenitalem. Denique ex ratione continuationis: nani si per *obligationes* Inlclligamus obligationes ad ali* quid faciendum, ul sunl vola, juramenta, promissa. pacta el similia, vix percipi poterit, quid sil: hoc loco Prophela velit: si vero per *obligation».* inlelliganlur nodi, el tortuositates, quae opponuntur rectitudini cordis, de qua proxime fuerat loquultis, omnia optime cohaerebunt. Interpresigilur vulgatus obscure quidem, sed vere et proprie loquutus csl.

PSAL M U S CXXV.

TITULUS, ET A R G U »1 E N T U M I' S A L M I

Canticum Graduum.

Psalmus hic apertissime loquitur dc reversione n captivitate, el ascensione ad patriam el convenit proprie in tempus illud,quo decretum Cyri de solvenda captivitate judacorum primum promulgatum est: quod quidem figura fuil evangelii, qw nobis annunciate est remissio peccatorum, ct ; scensio ad coelestem Jerusalem.

EXPLICATIO PSALMI CXXV.

I. *In convertendo Dominus captivitatem Sion, facti sumus sicul consolati.*

Lalinus interpres voluit ad verbum reddere ver ha graeca, el ideo minus latine loquutus videtur. S. Hieron. sententiam non verba secutus ila reddidit, *cum converteret Dominus captivitatem Sion, facti sunt somniantes.* Vere enim vox Irebraica.C'c5n *cholemim somniantes* significat el sensus est cum primum auditum est a nobis dc cretum relaxationis ct reversionis in patrium,prae g.iudio vix credere potuimus quod direbalur, el nobis non videre el audire, sed somniare videbamur. Simile quid accidit Patriarchae Jacob Genes. 45. qui cum audissct filium suum Joseph vivere, quem jam dudum mortuum luxerat,quasi dc gravi somno evigilans non credebat. Sanclus etiam Petrus Act. 12. de curcere praeter spem mirabiliter liberatus, existimabat se visum videre. Porro septuaginta Interpretes verterunt, *consolati,* quia ex uimia consolatione fiebat, ul sibi Judaei somniare viderentur. Sed perspicua eril lectio, si utrumque jungamus hoc modo, cum *converteret* Dominia *captivitatem Sion, facti sumus cx nimia* consci *latione,el laetitia quasi somniantes* nos liberals: vel si placeat, hic esse potest sensus, *facti* siiniusicul *consolati,* idesl, facti sumus ut sunt ii, qi consolationem post magnam tribulationem accipiunt, idesl,hilares cl jucundi ex tristibus ctmor renlibus.llanc ineffabilem consolationem vere cxperiuntur,qui serio convertuntur ad Deum cl contempla spe sacculi, alque omnium rerum terrenirum cupiditate deposita, dirigunt pedes suos i viam pacis. Intelligent enim quam ineffabile bonum sil, erui de captivitate Diaboli, et de profundo gehennae el ad veram libertatem, alque aeternam pacem in coehsli patria possidendum, lh vocante, el ducente praeparari.

2. *Tunc repletum csl gaudio os nostrum, cl lingua nostra exultations.*

Ex consolatione interna prodiit laetitia externa, quae in hilaritate \ullus, el in voce cxullaliouis

agnoscitur. *Tunc,* inquil, idcslubi audilus est bonus nuncius liberalioris, repletum csl *gaudio os nostrum,* idest,facies nosirn prorupit in verba laetitiae el jubilationis, in hebraeo, pro *gaudio* habetur risus: sed in idem recidit sententia : risos enim laetitiae signum est. Si quis aulem velit per *os,* non inlelligere faciem, sed quod proprie dicilur os, sensus eril, repletum csl os nostrum laetis vocibus cl laudibus cl idem significabitur per verba sequentia, cl *lingua nostra exaltatione,* quae repetitio csl in psalmis frcqucnlissima.

3. Tunc *dicent inter gcnlcs, magni/icavil Dominus faccrc cum cis.*

Nuncius bonus hujus liberationis, sicul eos qui liberali sunt, affecit ingenti laetitia; ila cliam alios, qui hoc audierunt, magna admiratione replevit, el ideo dixerunt,magni/icavit Dominus *faccrc* cum eis, idest, magnifice gessit sc Dominus cum populo suo: quamvis enim Cyrus fuerit, qui populum hebracorum ex lam longa captivitate liberavit; tamen omnes facile inlcIligcbanl. id factum esse divino instinctu; jam liberatio facta csl ipso lempore, quo Deus per llicrcmiam praedixerat esse faciendam, idesl, post annos septuaginta, cl Cyrus ipse lib. 1. Esdrae, cap. I. agnoscit imperium orbis terrae a Deo coeli sibi tribulum, et ab eodem Deo jussum sc templum in Jerusalem aedificare, populumquc dimittere: denique numquam sperandum erat, ul rex ullus sponte sua. cl sine ullo pretio tot millia captivorum dimitteret, nec solum dimitteret,sed cliam magnis donis oneratos dimitteret. Itaque merito gcnlcs omnes tam magnum beneficium divinae providentiae tribuebant. Sed cur Prophela ulilur lioc loco lempore futuro, cum paulo ante usus sil lempore praeterito? dixit enim, *tunc repletum est gaudio os nostrum,* unde consequens erat, ul diceret, lunc dixerunt inter gentes. Cur igilur ait, *lunc dicent inter gentes?* hebraeus codex uirumque verbum ponit m lempore futuro, quod lamcn secundum consuetudinem linguae hebraicae. uirumque verti potest in tempus praeteritum. Sed codex graccus , quem secutus est Interpres lalinus, primum posuit in praeterito, secundum in futuro. Fortasse igilur hic est hebraismus, cl accipiendum est tempus futurum pro praeterito. Fortasse cliam illud, tunc, hoc loco non significat tempus liberationis jam praeteritum, sed tempus divulgationis hujus rei ad gentes cliam longe positas, quod orat futurum, ul sensus sil, cum perveniet fama hujus rei ad gentes longe positas, lunc dicent inter se gentes, *magna fecil Deus cum populo Judaeorum.* Neque minus haec admiratio gentium locum habet cum homines qui de hoc. mundo sunl, vident aliquos, qui de mundo erant, mundo lerga vertere,el ad patriam coelestem perviam verae viriolis, cl Chrisli imitationis ascendere. Mundus enim non diligit quidem cos. qui dc mundo non sunl , sed miralur tamen cl Deum in illis, cl cum illis esse negare non polesl.

I. *Magnifl cavit Dominus facere nobiscum, facti sumus lactantes.*

Approbant liberali quod gentes dicunt,quia vera dicunt, ac si ila subjungerent, vere Dominus magnifice se nobiscum gessit, el praeter meritum el spem nostram egit nobiscum, cum de tam miserabili captivitate nos ad dulcissimam patriam revocavit: el ideo facti sumus laetantes, qui sub jugo captivitatis gemebamus moerenles.

3. *Converte Domine captivitatem nostram, sicul torrens in austro.*

Quoniam non slalim omnes captivi reversi sunt, sed primum aliqui cum Esdra,deinde alii cum Nehemia: ideo qui primi redierant, precantur Deum pro plena, alque integra reversione captivorum. Utuntur vero similitudine torrentis, qui stante austro plenissime el velocissime fluere solet. Dicunl igitur, *converte Domine captivitatem nostram,* idesl. fac ut revertantur captivi nostri, qui adhuc remanent in terra aliena, plane omnes , el quam citissime.ul sil plena el velox rcduclio,qualis esse solet carum rerum, quas lorrens sccum abripit el devolvit.quando finnle ausiro lum pluviis de coelo cadentibus, lum nivibus liquefactis el de montibus fluentibus implelur. Sed mulio magis spiritualibus peregrinis haec precatio necessaria cskquamvis enim jam aliqui ad patriam pervenerint, tamen mulli adhuc peregrinantur; plurimi cliam amare cocperunl captivitatem el affixi rehus temporalibus. de patria nihil cogitant, ideo necesse est, ul Deus instar torrentis ausiro flante violenter cos compellet, el quasi cogat ascendere. D. nique lum isli. lum illi, adhuc ex parte captivi leneniur, omnes enim expectant, ul liberetur omnis creatura a servitute corruptionis.el ipsi cliam in coelo beati expeclanl redemptionem corporis sui. Pro hac igilur perfecla liberlate filiorum Dei, de qua loquitur Apostolus ad rom. 8. recte precamur, *converte Domine captivitatem nostram sicul lorrens in ausiro.*Quod allinet ad verba.io hebraico ct graeco codice habetur, *torrentes,* sive *rivos aquarum,*in numero multitudinis, el casu accusandi: sed probabile csl in graecis antiquis, el magis correctis fuisse χεἰμαρρο , idest, *torrens,* non χεἰμαρρο , idesl. *torrentes.* Nam s. Hieron. in commentario, ubi exponit editionem sepluagiula legil, *torrens,* et sanclus Auguslinus similiter legil, *lorrens :* verbum autem hebralcum polesl intelligi tam in casu nominandi quam accusandi : sed m sensu nulla difficultés est. N.im idem esi sensus sive dicamus. *converte captivitatem* nostram.ul lorrens convertit cl trahit omnia secum: sive.conver/e *ea plivitalem nostram,* ul torrentem protrudis, cl impellis, quando Ausiro flante implelur aquis. Major quaestio est de nomine austri:siquidem recentiorcs quidam accurati,cl docli conlendunl,nomine. *austri* non debere intelligi *ventum* sed regionem australem desertam et aridam, qualia sunl deserta Arabiae: ac sensum hujus loci esse volunt, *converte captivitatem nostram* . sicul torrentes fluuul in locis aridis cl desertis: sic enim lacliQca-

bit nos reversio caplivorumrquomodo ludificantur loca arida fluentibus aquis. Sed nobis veneranda est Patrum auctoritas: nam sepluaginla Interpretes sine dubio per *austrum,* intellexerunt *ventum:* id enim proprie significat νοτοσ, qua voce hocloco usi $unl:dcinde s.Iheron., s.August.,Thcodorelus, Eulhymius, et alii veteres lum graeci, lum lalini agnoscunt hoc loco similitudinem venti Australis liquefacientis nives, et congregantis nubes, alque co modo lorrcnies implentis. Ratio etiam connexionis, et nomen torrentis, huic expositioni favere videlur.Ulitur enim Propheta nomine *torrentium,* ut significet plenitudinem reversionis captivorum; per loca vero deserta, el arida rivuli quidam fluere soient,non aulcm lorrenies pleni el magni.quos ingentes pluviae vel nives de monlibus fluentes faciunt. At, inquiunt, vox hebraica. *negheb,* non significat *ventum,* sed *australem plagam,* vel loca arida el deserta. Respondeo quod saepe respondi, non debere restringi significationes vocum hebraicarum ad hebraica dictionaria : major enim fides habenda est sepluaginla Interpretibus, el s. Hicron. quam omnibus diclionariis: cl quemadmodum vox gracca νοτο significat proprie venlum australem, el inde transfertur aliquando ad significandam regionem, unde ventus ille spirat: sic eliam fieri polesl, ul vox hebraica *negheb* quam ipsi volunl significare *plagam australem,* transferatureliam ad significandum venlum australem, cl hoc loco ila accipiendam esse hanc vocem vclerum auctoritas salis nobis persuadet.

G. *Qui seminant in laehrymis , in exullalione melenl.*

Poslcaquam rogavit Propheta Deum, ul reducat ad patriam omnes captivos, cxhorlaiur ipsos captivos, ut libenter suscipiant laborem ambulandi , el ascendendi , neque rclineanlur amore earum rerum . quas in lerra aliena possidebant, quoniam in patria sua, multo plura, el meliora invenient. Utitur aulem similitudine aptissima seminantis , el melculis. Seminans enim ordinarie in laehrymis seminal , idesl , cum dolore el gemitu , quia cogitur triticum suum projicere in terram, neque scit, an unquam illud recuperabit, ac proinde videtur laborare et faligari.nl opes suas amiltalised quando messis venii,cum magno gaudio melil, quia videi trilicum suum , quod videbatur . dum seminaretur, amissum , non solum non perrtssc . sed cum maximo foenore redditum sibi fuisse. Sed haec exhortatio apud spirituales peregrinos praecipue locum habet. Qui enim captivitatem diligunt, cl amore mundi capli.de coelesti patria nihil cogitant, ii existimant justorum iter ad coelum.nihil esse aliud nisi jacturum,el detrimentum. Qui enim vere peregrini sunl, et ad patriam coelestem ascendunt.opes suas pauperibus largiuntur. qui numquam restituent: sine pretio vel praemio laborant, ut fratres suos doceant, ul aposlolus faciebat,sponte, seipsi voluptatibus,cl delectationibus privant, quae stultitia esse videtur iis, qui nesciunt quid ista pariant.Sed hoc nihil est aliud,nisi seminare in laehrymis , cl poslca lempore suo cum exullalione mclanUquod si ii qui capliviloler adhuc amant.attente considerarent,certe ipsi etiam mutato consilio,ascendere inciperent,cl sua omnia, licet cum sensu aliquo dôloris,Inierim seminarem, ut paulo post in coelesti patria cum exullalione meterent.

7. *Euntes ibant, cl flebant mittentes semina* sua.
8. *Venientes aulem venient cum exullalione parlanies manipulos suos.*

Describit paulo fusius , el clarius morem seminantis, ct molentis.*Euntes,*inquil,*ibant,* id csl,rustici cx domo sua exeuntes ibant ad agrum, ef/k-*banl mittentes semina sua,*idesl,cum dolore spargebam Irilicum suum in terram, videntesseprnavari inierim opibus suis non sine sudore quaesitis. Sed postea *venientes* cx agro lempore messis, tc *nient* domum *cum exullalione portantes manipulos suos,*idesl,referentes pro paucis granis integro» manipulos spicarum.Neque curavit Propheta similitudinem applicare , quia facile eral unicuique id per se facere. Utitur hac eadem similitudine Aposlolus 2. Cor. 9. *Qui parce seminat, parce elintlei.Et* quoniam similitudo admirabilis csl, noncril inutile considerare quibus in robus sementis cum eleemosyna comparetur,ul magis animentur qui ascensiones in corde suo disponunt, ad opes suas libentissime cum pauperibus communicandas.I'rmum igitur granum quod seminatur,res est exigua, cl lamcn producit tanlam granorum mtilliludinem, ul incredibile videatur : sic eliam eleemosyna re? esi in se vilis , cum sil aclio humana el temporaria, el per organum corporis corruptibilis facia, el tamen producil non mullas pecunias,nul panes,aul vestes, sed regnum sempiternum,quomodo si granum tritici seminatum non produceret spicam triticeam,sed spicam auream plenam gemmis pretiisis loco granorum. Deinde granum seminatum debet corrumpi cl perdi, alioqui non nasceretur, juxta illud cvangelii, *nisi granum frumenti cadens in lerram mortuum fucril, ipsum solum* manci sic eleemosyna debet donari.non commutari,eldonari iis,qui non possunt relribuere:dcniquc debel amitti ac perdi sine ulla spe recuperationis in liac vita : ila enim corrupta el perdita iterum nascitur, el fruclum plurimum peril in aeterna vita.Denique seminatum granum egelsole.cl pluvia ul germina; re possit: sic eliam eleemosynae,ut alia omnia bona opera, egent sole divinae gratiae: cl pluvia sanguinis medialoris, idest, requirunt,si meritoria e?· se debeant,ul fiant ex gratia Dei,quae nascitur n Chrisii sanguine: lunc enim res in se minima effi-citur maxima ratione virlulis, quam cx gratia recipit: el sil non solum meritoria de congruo, sed eliam de condigno, ul scholae loquuntur, merilorii est vitae aeternae. Sed hoc interest inter sationem irilici,el distributionem eleemosynae recle factam, quod plurima sunl, quae facere possunt, ul qui seminavit in laehrymis Irilicum , in evullationc mclal-.nam el potest seminatum granum deficiente imbre non nasci;el polesl nalum a bruchis vel nebolis corrumpi ; el polesl jam maturum a furibus d· ripi, vel incendio perdi.Al elccmosjna ex chorii.

lo facta, salva csl, quippe in coelo reconditur, ubi ucc bruchi, neque nebulae,neque fures accessum ullum habenl.Igilur qui spirituale semen in lachrymis seminat, in exullalione fruclum magnum sine ulla dubitatione melel.

PSALMUS CXXVI.

TITULUS, ET ARGUMENTUM PSALMI

Canticum Graduum Salomonis.

Psalmus hic semper mihi visus csl supra modum obscurus , el nunc etiam post longum studium fateor me non perfecte assequi litteralem sensum. Probabilior expositio videtur esse illa,quam tradiderunt graeci, s. Joannes Chrysoslomus, Theodorclus, el Eiilhymius;quod videlicet pertineat haec prophetica exhortatio,sive admonitio populum he liracorum post reversionem a captivitate Babylonica, quando laborabat in aedificanda domo Dei ; el restauranda civitate Jerusalem,cl a vicinis gentibus loto fere illo lempore vexabatur, cl impediebatur. Huc eliam perlinere videtur titulus,*canlicum graduum Salomonis* : tribuitur enim Salomoni haec exhortatio , quoniam ipse prior aedificavit domum Domini,el civitatem Jerusalem amplificavit,et multis bonis replevit. Ipse igilur commode introducitur, qui admoneat Zorobabelcm, qui fuit quasi alter Salomon , quomodo se gerere debeat in domo cl civitate raedificanda, custodienda,el amplificanda. Sed alliore sensu verus Salomon, idesl, pacificus Christus , qui est *pax nostra* , juxta Apostolum, admonet cos, qui ad veram pacem aspirando ascendunt de valle lachrymarum ad visionem pacis,Jerusalem coelestem, quomodo debeant aedificare cl custodire domum,sive civitatem Ecclesiae: turn eliam quia unusquisque sibi per bona opera domum aedificare debet in coelo,eamque custodire,ul ad eam suo lempore foeliciler inhabitandam perpeluoque possidendam ascendat.Scio nonnumquam in scripturis, per *aedificationem* domus,inlelligi foecundilalcin , sive copiam filiorum. Sed hunc psalmum communis expositio patrum dc vera domo Dei, idesl, de templo, sive materiali, sive mystico, non de carnali liliorum copia, inlelligcndum esse docuit.

EXPLICATIO PSALMI CXXVI.

1. Aï.si *Dominus aedificaverit domum, in vanum laboraverunt qui aedificant eam.*

Haec dicuntur Judaeis adi (ican tibus domum Dei, idesl, templum, quando infoeliciler opus procedebat, impedientibus vicinis gentibus, ut scribitur in 1. lib. Esdrae. Admonentur aulem, ul cogitent.nihil valere opera hominum , nisi primarium aedificator Deus adsit ; el ideo non solum oporctur manibus, sed eliam corde, el ore Deum invocent, el in ejus adjutorio praecipue fidant. *Nisi Dominus aedificaverit domum,* idest, nisi Dominus.invocatus cum fiducia , operantibus adfuerit. *In vanum laboraverunt qui aedificant eam,* idest,omnis labor frustra consumptus est , el frustra etiam deinceps consumetur. Haec eadem dicilur Praepositis Ecclesiae, qui praedicatione verbi Dei convertere nituntur homines ad Deum, el ex iis templum Domino, idesl, ecclesiam, aedificaro , juxta illlud I. Cor. 3. *Dei aedificatio estis,* cl ibidem.ul sapiens *architectus fundamentum posui,alius autem superaedificatised* nisi adsit ille principalis architectus, qui dixil Malth. 10. Super *hanc petram aedificabo ecclesiam* meam.in vanum aedificant homines,frustra praedicant doclores verbi Dei,dicente Domino,sine mc *nihil potestis facere,* Joan.IG. Denique dicuntur eadem uniquique nostrum , qui domum nobis per actus fidei, spei, cl charilalis,in coelo aedificare debemus: domus enim Dei, ul s. Augustinus ait serm. 22. dc verbis apostoli, credendo fundatur, sperando erigitur , diligendo perficitur ; neque ullus in coelesti patria civis admittitur, qui talem domum non ante paraverit. Sed haec domos magis orando , el gemendo , quam operando fabricatur, quia *non sumus sufficientes cogitare aliquid ex nobis tamquam ex nobis.* 2. Corinth. 3.

2. *Nisi Dominus custodierit civitatem,frustra vigilat qui custodit eam.*

Cum civitas Jerusalem post captivitatem aedificaretur , simul aedificanda , cl simul custodienda eral, ul testatur scriptura in lib. 2. Esdrae.Gentes enim quae in circuilu erant, non solum impedire conabantur aedificationem,sed eliam demoliri quod

aedificatum fucral:et ideo filii Israel una manu gladium tenebant: altera faciebant opus, cl mulli eorum dispositi ad custodiendum perpetuas agebant excubias.Sed nihilominus tot vigiliis suis nihil profecissent, nisi Dominus civitatem custodire voluisset.Hoc idem contingere certum est praepositis ecclesiae , qui simul aedific re ecclesiam , ct simul custodire debent: versamur enim in medio inimicorum , qui nihil magis oderunt, quam ecclesiae amplificationem. El quamvis episcopis ad hoc detur in ecclesia locus allior,ut quasi e specula omnia prospicere, el populum custodire possint, lamcn neque corda penetrant neque ubique cum omnibus esse possunt: ideo,nisi *Dominus custodial civilalem, frustra vigilat, qui coslodil eam.* Iloc ipsum singulis nobis accidere solet,ul dum per bona opera domum nobis aedificamus,non desini hostes,qui variis tenlalionibus destruere moliantur aedificium inchoatum , unde nos Apostolus armat, scribens Ephesiis cap. G. cum dicit, *accipite armaturam Dei, ut possitis resistere in die malo.* Et infra, *in omnibus sumentes scutum fidei, in quo possit oinnia tela nequissimi ignea exlinquere.* Scd nisi Dominus nobis adsit,cl nos saepe dormitantes custodiat.et pro nobis pugnei,frustra erit omnislabor nosier.

3. *Vanum esi vobis ante lucem surgere : surgile postquam sederitis,qui manducatis panem doloris.*

Filii Israel prae nimia sollicitudine, dum in angustiis essent ante lucem opus aedificationis agrediebantur, ideo monet illos spiritus sanctus nihil profuturum,quod anle lucem operari incipiant, nisi Dominus illis adfuerit, sed si Dominum adjutorem habuerint, el in illo spem suam posuerint, opus prospere successurum,etiamsi post necessariam quietem,orto jam sole operi sc accingant. Ia nuni.inquil,est *vobis ante lucem surgere.ad* opus videlicet aedificationis prosequendum : ubi subin lelligendum csl, *nisi Dominus aedificaverit domum,* vel *custodierit civitatem,* el ideo confidentes in Domino, el illum assidue invocantes.*surgite postquam sederitis,* id est, post nocturnam, ac necessariam quietem , surgile ad opus: *qui manducatis panem duloris,*idest,vos, qui in angustia, ct oppressione nunc vivitis proplcr infestationem continua inimicorum. Sed in sensu magis intento a Spinlu sancio monentur Praepositi ecclesiae, cl singuli eliam fideles, ul in aedificanda domo, sive communi, sive particulari . non magis fidant operationi , quam orationi , sed imitentur Dominum, qui per nodes vigilabat in oratione juxta illud Luc. G. *Erat pernoctans in oratione Dei, cl inlerdiu condonabatur,el miraculis sermonem confirmabal,* nec non Apostolus imitentur,qui in actis cap. G. dicunt, *nos aulem orationi, cl ministerio verbi instanter erimus. Vanum,* inquit, *vobis est anle lucem surgere.* idesl, lotum tempus consumere in acdilicaiionc vel custodia. *Stn gile postquam sederitis* idesl,surgile ad opus postquam sedentis vacantes quieti contemplationis, el orationis. *Qui manducatis panem* doloris.idesl,vos qui prae desiderio coelestis patriae assidue gemitis eldicitis, *fuerunt mihi lachrymae meae panes dic ac* node, dum dicitur mihi quotidie, *ubi esi Deus lutu.* Qui enim valde amant,dum non possunt frui pratsenlia rei amatae, sustentantur inierim desiderio, cl gemitu , cl eo modo lachrymae fiunt illis panes dic ac nocte, idesl,in prandio el coena.In hebraeo non habetur illud,*surgile,*scd videntur septuaginta legisse paulo aliter quam nunc habeatur in n · siris codio bus: ubi emm nunc est, CÇ5 Teum, idcsl, *surgere,* ipsi videntur legisse, 'IE'Ip *kumu, surgile* , el quamvis Eulhymius ex graeco codice legat.surr/erc.lamen velcres patres legunt,*surgile,* ut s.Ilicron. cl s. August, in commentario,cl udetur eliam s.JoannesClirysoslomus ilalegissejdcnique ila legit s.Hilarius, qui ul .s.Ilicron.scribit in lib.de scriptoribus ecclesiasticis,imilalus csl Origenem in explanatione psalmorum.Certum autemcsl, Urigcncm.elaliosveleres graecos el latinos habuisse codices corrcctiorcs.quam unus Eulhymiushabuerit, nisi forie Eulhymius etiam legerit,*surgile,* sed corrigendum putaverit esse textum,unius Hierae mutatione : nam ελεφε£αι , csl surgere, el ελεφεστε, est *surgile.*

*i. Cum dederit dilectis suis somnum, ecce liatreditus Domini, **filii** merces fructus ventris.*

Post exhortationem,el admonitionem,addit Propheta consolationem,praedicens fore.ul post praesentes tribulationes, det Dominus pacem, el quietem populo suo, cl lunc filios Israel manifeste luturos Dei hacrcdilalcm,el potenlissimos atque fortissimos , ul nullos deinceps hostes passuri sunt, quae Prophetia respicit novum populum , id csl, ecclesiam Christi, cujus typus oral templum,clcivitas ipsa Hierusalem.Nam ul s.Augustinus demonstrat lib. 18. de civitate Dei c.4o. Judaeis positivitalis,el templi instaurationem omnia in deterius prolapsa sunl, donec per Vespasianum , el Titum ilçrum civitas eversa , cl templum incensum fuit. Aii igilur,*cum dederit dilectis suis somnum,*idest, cum pacem,cl quietem Dominus populo suo dederit mittens ad illos verum Salomonem.qui templum verum, idest,ecclesiam suam fundabit,el propagabit, atque ipsos eliam Imperatores orbis lerracilli subjiciet, *ecce hacredilas Domini, filii merces fruclus veniris,* idesl, ecce tunc apparebit, quod hacredilas Domini erunt lilii plurimi , juxta illud psalmi *2.Postula a me.el dabo libi gentes haeredilatem luam.el possessionem luam terminos terrae·,el merces* ejusdem Christi Domini erit *fruclus veniris.*lilii videlicet plurimi,juxta illud Isaiae,5,3. *Si posuerit pro peccato animam suam, videbit semen longaevum.* Nam, ut saepe monuimus,frequenlissime in psalmis idipsum bis repetitur. Itaque idem csl, *hacredilas Domini, filii·, cl merces fruclus veniris,* idesl,Christi Domini hacredilas,rl merces, erunt mulli lilii, qui nihil aliud sunt, nisi fruclus venIris.Aique haec expositio est conformis hebraico toxini, ubi vox illa, *fructus,* csl nominativus casus, non genitivus. Sed in editione gracc.i vox. *fruclus,* est casus gcnilivi-.el ideo juxta graccum codicem sensus erit, quod filiarum multitudo

erit *haeredilas Domini,el merces Chrisli.qm* Chrislus vere proprieque *fruclus veniris* fuit,cum non cx viro,scd ex sola Virgine orlum habueril:el hncc fortasse verior esi exposilio, quoniam verbum hebniicum polesl mutatis punclis reddi per genilivuur.scd verbum graecum non polesl reddi per nominativum. Proinde si codices omnes conciliandi sini, haec posterior exposilio priori anteponenda erit. Jam vero si psalmus explicetur secundum olliorem sensum, in boc versiculo praedicetur foelicilas coelestis Jerusalem,quae post somnum mortis temporariae in resurrectione manet cos,qui sicul oportebat ad patriam sempiternam passibus amoris et fidei ascendere prophetarunt. Ait igilur, cum *dederit dileclis suis somnum,*idesl,cum post varios labores el certamina dederit Deus omnibus dileclis suis,tam Praepositis ecclesiae aedificatoribus, quam privatis fidelibus domum sibi per opera bona fabricantibus,somnum beatae morlis.ecce *haeredilas Domini, filii merces fructus veniris* , idesl, lunc apparebit in dic ultimi Judicii,quod filii Dei sint ipsius Dei haeredilas, quia tunc dilecti salutem aeternam conscqucnlur. cl post hoc transibunt in aeternam Dei possessionem, ct haeredi* talem, el iidem filii erunt merces Christi, qui est *fruclus ventris* , quia salus electorum csl Christi merces: ipse csl enim,qui gratiam el gloriam electis suis patiendo cl moriendo promeruit.Non multum aulem referi,quod in hebraco habetur,sic *dabit dilecto suo* somnum,pro co quod nos habemus in gracca, cl lalina versione, cum *dederit dileclis suis somnum:* nam particula hcbraica, "p c/icn , mulla significat, nimirum *sic. vere, lunc,* clc. Itaque reddi polesl, *tunc dabit.* idesl, posl illas tribulationes dabit, et sensus in idem recidit: vox autem *.^i^^lidido,dilecto suo.* potest eliam legi, 'IП''1? *lididau.dileclis suis,*cl sic legerunt Septuaginta cl s. Hieronymus : qui habuerunt codices sine punclis, quae a Rabbinis postea addita sunl.el si forte necessario legendum ossei,*dilecto suo,* exponeremus unicuique dilecto suo.vcl dilecto populo suo, quod csl idem cum eo, quod nos habemus, *dileclis suis.*

j .Sicul sagittae in manu polentis,ita filii excusl sorum.

Declarat his verbis Propheta potentiam filiorumi Christi, qui sunl ejus haeredilas el merces, ac dil cil fore polcnlissimos, quales sunt sagittae in manu viri robustissimi, quae maximo impetu jaciunlur, cl omnia perrumpunt : loquitur aulem dc spirituali potentia servorum Christi, quae non minus ccrnilur in actione quam in passione, nam cl cum instar lroniirui, et fulguris torrefaciunt, cl convertunt infideles ad fidem,vel peccatores ad poenitentiam, efficacia praedicationis,splendore sanctitatis, cl miraculorum virlu!e;cl quando tormenta omnium gcncrtiin.incredibili patientia el fortitudine.ad mortem usque decertantes pro fide cl pietate tulerant, quid sunl aliud nisi *sagittae in manu poltnlis?sed* cur filii isti lam foils dicuntur, *filii excussorum?* quia lilii sunl hominum ejectorum, cl expulsorumi a mundo quasi quisquiliae,cl rejectamenta: videlicet filii Prophetarum cl Aposlolonimmam dc prophetis Apostolus dicil hebr.11. *Alii vero ludibria el verbera experti, insuper cl vincula , el carceres. lentati sunl, lapidati sunt, secli sunl in occisione gladii mortui sunl, circuicrunt in melotis. el in pellibus caprinis, egentes,angustiati,afflicti , quibus dignus non eral mundus.* De Apostolis dicil idem Paulus 1.Corinthios *i.Puto quod Deus nos Apostolos novissimos oslendil.lamquam morti destinatos , quia spectaculum facli sumus mundo, et angelis, el hominibus, usque in hanc horam esurimus , el sitimus, el nudi sumus , el colaphis caedimur , el instabiles sumus, et laboramus operantes manibus nostris. Maledici mur, el benedicimus: persecutionem patimur, cl sustinemus·, blasphemamur, el obsecramus, tamquam purgamenta hujus mundi facli sumus omnium peripsema usque adhuc.* El tamen isti ila excussi, cl rejecti,fortissimi fuerunt,et de mundo, el de doemombus mirabiliter Iriuinpharunl.Horum filii sunl omnes electi, qui sicul sagittae in manu potentis hostes vulnerarunt,el vicerunt.Scio locum istum varie tam a veteribus, quam a rccenlioribus exponi, sed, ut alias dixi,unusquisque in suo sensu abundet,ubi nullum subsil fidei periculum.Neque refert quod sanctus Hieronymus , ex hebraeo *xedd filiijuventutis aAh* nos habemus *filios excussorum,* et versionem suam defendit in Epistola ad Marcellum de quaestionibus super hunc psalmum: nam vox hebr., nchurim; ulrumque significat cl *juventutem* el excussorum: proinde versiu Septuaginta el nostra vulgata editio non rcpugn.il lexlui originali. Neque reprobamus sancti Hieronymi intelbgenliam, siquidem electi ul sunl/i-*lii excussorum,* quia lilii prophetarum et apostolorum a mundo reprobatorum: ila sunl eliam filii juventutis, quia sunl per regenerationem, el renovationem juvenes facli. ac per hoc alacres, ct fortes.el expediti ad bellum conira spirituales hostes.Sed in futuro sacculo,ac praesertim in dic resurrectionis cl ultimi judicii , maxime apparebit quam sint potentes isti *filii excussorum:* qui tunc per resurrectionem gloriosam erunt veri lilii juvenlutis;quia *renovabitur ul aquilae juventus* eorum, *stabunt enim in magna constantia adversus cos, qui se angustiaverunt* , ul dicilur Sap.S.cl adversarii *videntes turbabuntur timore horribili.et dicent, hisunt quos aliquando habuimus iuderisum,* clc. cl psal. 143. *Gladii ancipiles in manibus eorum ad faciendamvindiclaminnalionibus,increpationes in populis.adalligandos reges eorum m compedibus, el nobiles eorum in manicis ferreis, ul faciant in cis judicium conscriptum , gloria haec csl omnibus sanctis ejus.*

6. *Beatus vir, qui implevit desiderium suum ex ipsis, non confundetur cum loquclur inimicis suis in porta.*

Concluditur psalmus per epiphonema acclamando ipsi Domino Christo , *Beatus vir, qui implevit desiderium suum cx ipsis,* idesl,vere foclix est ille , Christus videlicet, *qui implevit desiderium* suum *cx ipsis* filiis,quoniam perduxit ad finem desiderium 5uum, quod erat videndi salulcm.el glu-

riarn filiorum suorum, pro Quibus lain mulla fecit, el pertulit. el ideo *non confundetur, cum loquetur inimicis suis in porta,idesl,in* ultimo judicio, quod exercebitur in amplissima porla.id csl in conventu lotius mundi, *non confundetur.cum loquetur inimicis suisdoemonibuscl* hominibus iniquis, sed cos polios confundet, el convincet injusUliac et imbecillitatis : lota enim contentio Christi cum diabolo et ministris ejus ab initio mundi usque ad finem, fuil circa salulem gencri.s humani, quod lotum ad inferos secum diabolus pertrahere semper conatus est.Atque ad hunc finem singulis aetatibus persecutiones Judaeorum, paganorum, haeretico* rum,iniquorum omnis genens,adversus ecclesiam excitavit. Sed cum in die Judicii conspicientur tot millia electorum cum Christo gloriose regnantium, cl triumphantium , et justissime coronatorum ; cl contra sublata erit iniquis omnis potestas,cl ad aeterna supplicia juste damnatis nulla spes erit bella renovandi.tunc ipse Christus non confundetur,sed confundet omnes inimicos suos. In hebraeo habetur, *beatus vir, qui implevit pharetram suam ex ipsis* , sagittis videlicet. Sed septuaginta Seniores maluerunt explicare metaphoram: cl quia *implere pharetram sagittis,*significat *implere domum fortissimis filiis;* ideo maluerunt vertere, *beatus vir, qui implevit desiderium suum ex ipsis* , hoc est pro voto , el desiderio implevit domum suam filiis optimis , cl robustissimis. Illud aulem , *non confundetur cum loquetur inimicis* suis,in hcbraico ct gracco codice liabelur in numero multitudinis non confundentur, cum loquenlur. Non est impro habile in aliquo textu vitio scriptorum esscnurit· rum variatum:non enim verisimile csl interpret·", hitinum , vel grnecum de industria numerum n.... lasse. Et cum s. Hieronymus . cl s. Augustinus i commentario legant in singulari.non *confundelm. cum loquetur;·'!* contra s.Illilanus.el snnclusJi:· nes Chrysoslomus legant in numero multitudini· *non confundentur cum loquenlur,*necessc csl.t; graeci codices fuerint vani, sicut etiam latinitodices vulgati vani sunlrsed ulraque lectio vera rsi nam et dc Christo vere dicitur, *non confundetur cum loquetur inimicis suis in porta,el* dc clcil liliis Dei vorc eliam dicilur, *non confundentur, cum loquenlur inimicis suis in porta* , cum sen plum sil *Snp.'i. Tunc stabuntjusli in magna constantia adversus eos. qui se* an^usfinverunlJlluJ aulem, *in porta,* interpretati sumus,in *ullimopidicio,* quoniam, ul diximus in explicatione psalmi 121.apud hebraeos in port's civitatum conveniebat multitudo populi ad judicia:cl praeterea ex doctrina s. Augustini in expositione hujus versiculi, in *porta loqui,* est, *publice loqui,* sicut *loqui in cubiculo,* est *loqui occulte, el secrete.* Quoniam igitur ultimo judicium palam cl pubblice , el in conspectu omnium hominum , cl angelorum fiet, rectissime dicilur *in porta* fieri , (l Christus, atque electi ejus recte, *inimicis suis loqui* dicuntur in *porta.*

PSALMUS CXXVil.

TITULUS ET ARGUMENTUM PSALMI

Canticum Graduum.

Videlur hic psalmus s. Ililario, el Auguslino juxta litterae corlicem ila de temporalibus bonis,quotum promissio propria testamenti veteris csl, agere, ut necessarium sil misticum sensum invenire, si ad Christianorum mores accomodari debeat.Sed fortasse non erit difficile ila illum exponere, ulsimul ad testamentum vetus , cl ad novum ad bona Jerusalem terrenae el coelestis pertineat. Est Igilur argumentum hujus psalmi exhortatio ad piclatem, propositu ingenii merccdc villulis.

EXPLICATIO PSALMI CXXVil.

1. *Ileali omnes, qui liment Dominum,qui ambulant in viis ejus.*

Docet Prophela redeuntes n caplivilale quomodo sc gerere debeant, si nolint iterum in captivitatem reverti ; sed perpetuo frui bonis Jerusalem ; quae doctrina utrisque peregrinis convenit, tam iis,qui peregrinabantur a patria terrena, atque ad cani ascendere cupiebant, quam iis , qui peregrinantur a patria coelesti , atque ad eam redire festinant. Aii igilur, *Ileali omnes, qui liment Dominum* , idesl, illi omnes sive viri, sive foeminae . sive magni, sive parvi, sive nobiles , sive ignobiles, sive domini, sive servi, sive docti , sive indocti, deni-

que omnes omnino nullis exceptis lune solum vere beati erunt, idesl fortunati, contenti, hilares,in optimo statu constituti,quem statum omnes desiderant, si Deum vere timuerunt.idest,si Deum olTendere formidaverint. atque eo timore muniti a Dei gratia , quae fons csl omnium bonorum numquam exciderint. Signum aulem sancti hujus limoris est, si tn viis ejus, idesl. in praeceptis ejus ambulaverint. Nam timor iste sanclus ex amore procedit, el Dominus all Joann. 14. *Si diligilis vie.mandata* mea servate; el iterum: *qui habet mandata mea cl servat ea, die est qui diligil me:* cl iterum,qui non *diligit me, sermones meos non servat.*

2. *Labores manuum tuarum quia manducabis, beatus cs, el bene tibi eril.*

Incipit enumerare foelicpalcs hominis timentis Deum, atque ad cum ipsum sermonem dirigit, dicens prima foelicilas lua eril, quod *manducabis labores manuum tuarum,* idesl,frucris iis bonis, quae labore manuum, sive operum tuorum acquisieris. Quo loco diligenter considerandum est.non ponere Prophetam foelicilalem piorum in magna copia divitiarum: sed in lis bonis, quae proprio labore acquiruntur, quae ordinarie modica esse soient.Magnae enim divitiae vel cx hacreditale parentum, vel ex rapina el usura, aliisque malis artibus plerumque habentur. Laudat s. Hieronymus in epist. ad lledibiam, quaesi. 1. vulgatam illam sententiam, *dives aut iniquus,aut iniqui haeres.* Quare idem Prophela in psalm. 30. dicit, *melius csl modicum justo super divitias peccatorum mullas,* el in psalm. 72. *Ecce ipsi peccatores, el abundantes in saeculo obtinuerunt divilias.el* in psalm. 143. *Promptuaria eorum plena eructantia ex hoc in illud, oves eorum foelosac abundantes in egressibus suis, boves eorum crassae, non csl ruina maceriae, neque clamor in plateis eorum. Beatum dixerunt populum cui haec sunl. Beatus populus cujus Dominus Deus ejus.* Itaque sanclus David non hebraeis lanium, sed etiam Christianis concionalur, cum non ponat foelicilalcm in magnis divitiis, sed in eo solum, quod vivant de suis justis laboribus:iibi duo vitia extrema reprehendit: unum eorum qui labores aliorum manducant: alterum eorum, qui ne suum quidem laborem manducant, sed avare recondunt ul divitias augeant: illi igilur soli beati sunl, qui labores manuum suarum manducant. Quod si forte aliqui timentes Deum, el ambulantes in viis ejus non possint frui bonis suis,sed esurire ct silire cogantur, quod bona sua ab aliis direpta fuerint ; non proplerca falsa eril promissio, quae hoc loco habetur: nam si Deus quibusdam amicis suis permitlit, ul cupiant saturari de micis, quae cadunt tie mensis divitum, ul du l.azaro mendico legimus , Luc. 16. el nemo illis eas micas tribuit: dat sine dubio illis Deus aliquid longo melius, videlicet *gaudium de tribulatione,* ul Apostolus dicit ad hebr. *10.Rapinam bonorum vestrorum cum gaudio suscepistis,* el de se ipso dicit 2. Corinth. 7. *Supcrabundo gaudio* in omni *tribulatione nostra,* ct tunc sensus hujus versiculi hic eril, *laborem manuum tuarum quia manducabis, Lcalus es, et Lene libi eril,* idesl, nunc manducabis laborem, idesl, de gaudio laboris, cl tribulationis reficieris; postea vero de fructu ipso laboris, idesl, de, praemio bonorum operum saginaberis; el ideo nunc *beatus cs* in spe, cl postea *bene libi eril* in rc. Atque hoc proprie perlinet ad spirituales peregrinos, qui gaudent in tribulatione inopiae, cl aerumnarum, scientes quod *tribulatio patientiam operatur, patientia vero probationem, probatio vero spem, spes aulem non confundil.quia charilas Dei diffusa est in cordibus nostris,* rom. 5. Quod attinet ad verba, in hebraeo est,*labores manuum.* ul nos habemus,sed in graeco videlur esse *labores fructuum,* cl sic plurimi vertunt,cl legunt cx gracco. Sed vox graeca, χαρζων, cl *fructus,* ct *volas manuum* significat. Proinde septuaginta propriissime verterunt hebraicam vocem , V33 *cappau,* quae proprie *volas manuum* signilicat. Igilur nostra editio vulgata plane concordai cum originali hcbraico, cl cum editione septuaginta.

3. *Uxor lua sicul vilis abundans in lateribus domus tuae.*

Haec csl altera foelicilas timentis Deum, cl ambulantis *in viis ejus,* quod si forte uvorem ducere voluerit, unam tantum ducet, camquc non ad libidinem explendam, sed ad filiorum procreationem accipiet, ul angelus Tobiam monuit dicens, acri*pies Virginem cum timore Domini, amore liliorum magis. quam libidine ductus:* et ipse Tobias vere dixit. *Domine tu scis, quia non luxuriae causa accipio sororem meam conjugem, sed solo posteritatis amore* Tob. 6. cl 8. Ait igilur, *uxor lua,* non uxores, non concubinae tunc, *sicul vilis,* abundans, idesl, mullos panens filios.ul vilis foecunda mullos racemos, *in lateribus domus tuae,* idesl, intus manens, ul modesta el pudica, cl curam domus interioris habens «lum vir de his,quae foris sunt, cogitat. S. Ilieron. vertit, *in penetralibus domus,* quoniam dc lateribus interioribus hoc loco agitur. Sed quomvis haec foelicilas quaedam sit, lamen ul intelligamus, non magnam esse foclicilalcm, Deus mullis magnisque amicis suis, eliam conjugalis, hanc foelicilalem non dedil, ul Abrahamo, el Sarac, Isaaco, el Rebeccac, Zachariae cl Elizabclhac: mullis eliam inspiravit desiderium cl propositum sanctae virginitatis, ul creditur do sanctis prophetis Elia, el Ilicremia. el sicut dc b. Virgine Maria, s. Joan. Baptista, s. Joseph, ct aliis prope infinitis,quos certe Deus non privasse! foelicitalc conjugii, cl foecundilalis cnmnhs, si non essel virginitas donum longe excellentius. Adde quod sancti viri, qui vel conjuge carucrunt, vel sterilem sortiti sunl,non fuerunt privati foelicilalo foecundilalis, sed eam habuerunt alterius generis el sine comparatione majorem.Christus in primis, qui copul est omnium sanctorum, non habuit carnalem uxorem, neque filios carnales, sed habuit lamen sponsam ecclesiam, cl fihos spirituales innumerabiles. Sic eliam Abraham unum habuit filium cx Sara, sed per lldcm factus est pater multatum gentium: omnes enim fideles */ilii Ibrahae*

dicuntur ab Apostolo rom. +. cl quod mirabile est, viri Sancti non solum patres , sed eliam matres sunl eorum, quos ad fidem, vel ad poenitentiam convertunt: patres enim sunt praedicando verbo aul exemplo, el matres gemendo pro eis, et orando. Idem enim Apostolus *palrem* se dicil I .Corini. ■L cum ait, *non ul confundam vos hacc scribo, sed ut filios meos charissimos moneo, nam cl si decem millia paedagogorum habeatis in Chrisio, sed non mullos paires: nam per euangelium ego vos genui:* alibi vero sc *malrem* dicil, cum ait ad Gal. 4. *Filioli mei, quos iterum parturio, donec formetur Christus in vobis.* Quod si placcl spiritualibus filiis assignare patrem, elmairein, quamvis ab eodem homine generentur, ct pariantur,dicere poterimus, *patrem* esse amorem Dei. et proximi. *matrem* esse sapientiam ; vere enim amor est qui filios gignit, sed per sapicnliam gignit,dum sapienter loquens,el scripturas explanans persuadet auditoribus fidem, aul poenitentiam. Sic enim de sapientia scribitur, Sap. 8. *Hanc amavi, el exquisivi a juventute mea, cl quaesivi sponsam mihi eam assumere,cl amator factus sum formae illius.*

4. *Filii lui sicul novellae olivarum in circuitu mensae luae.*

Tertia foclicitas hic describitur, educatio videlicet filiorum. Viri enim timentes Deum cl ambulantes in *viis ejus,* non lanium filios mullos, sed etiam bonos cl bene moratos habebunt, quoniam ab infantia illos docebunt timere Deum, ct ambulare *in viis ejus.* Sic igilur ait; *filii lui sicul novellae olivarum,* idest, similes erunt arbusculis optimis, quales sunt oleae, quae semper virent,cl frudum dulcissimum faciunt ; non aulem similes erunt rubis, aul spinis, ad sterilibus planlis:erunl autem *in circuitu mensae luae,* ul cos omnes simul videns, el cum eis convivens, el convesccns, majorem cx illis delectationem capies.Quae omnia conveniunt eliam in filios spirituales, quos cum paler Verbo Dei pascit, cl proficere videt, mirifice gaudet, eleum Apostolo dicil. *gaudium meum,el corona mea, sic state in Domino charissimi.* Philipp. 4.

5. *Ecce sic benedicetur homo qui timcl Dominum.*

C. *Benedicat libi Dominus cx Sion . el videas bona Hierusalem omnibus diebus vitae luae.*

'1. *El videas filios filiorum tuorum, pacem super Israel.*

Quarla est hacc foclicitas, quod videlicet vir timens Deum non solum de bonis propriis gaudium habere debeat, sed eliam dc communibus. Ideo addit, quod ita sit a Deo, qui habitat inSion.bem dicendus, ul videat civitatem suam Jerusalem ·· bundanlem omnibus bonis loto lempore vilae su> cl videat in ea civitate filios filiorum similiter talos, cl foeliccs; el denique pacem, quae omnia forni conservat, el custodit,stabilem videal super f .· pulum Israel. Sed alliorc sensu, ct magis propr,- atque a spiritu sancio intento, hic describitur blicitas tanto major iribus superioribus, quantu distat coelum a lerra, cl Deus u creaturis: et preplerca non eam narrando,sed imprecando Propila proponit. *Ecce,* inquil, praeter omnia quae di. cla sunl, *sic benedicetur homo, qui limet num,*nimirum dicetur illi, *benedicat libi* Domfniu *ex Sion,* idest, non solum benedicat libi Dominu: de terra, temporalia bona tribuens, sed eliam benodical cx monte sancio suo, cx ollissimo habitaculo suo, libique praestet, ul *videas bona Jerusulem omnibus diebus vitae luae,*idest,videas Deum in quo sunl omnia bona Jerusalem, *omnibus diebus vilae luae,* idesl, in aeternum el in saeculum sacculi: nam cum anima sil immortalis, ct corpus eliam post brevem somnum morlis li mporalis, sil resurrecturum ad vilam immortalem , certe bona quae hic videmus , non videmus omnibus diebus vilae nostrae, sed per minimam pariem dierum vilae nostrae, ul vere cum Jacob dicere possimus, *dies vilae nostrae,* quibus in terra peregrinamur, *pauci sunl el mali·,* sed bona coelestis Jerusalem vere videbimus omnibus diebus vitae nostrae, qoi sine fine erunt: sicul eliam omnes iniqui videbunt mala Babylonis omnibus diebus aeternae morlis suae. Neque mirum csl, quod non dixerit Prophela, ut possideas bona Jerusalem, sed *ul videoi,* quoniam vera bona Jerusalem videndo possidentur; siquidem in visione Dei perfecta bealitudo consistit. *Similes,* inquil Joannes in I. Episl. cap. 3. ei erimus,idesl,beatissimi,ct foelicissimi, elquasi Dii quidam, *quoniam videbimus cum* siculie.·!. Accedet ad gaudium beatorum quod videbunt io patria illa coelesli *filios filiorum suorum* , idesl. non solum illos, quos ipsi per se Deo gcnuerunl; sed eliam, qui per filios suos spirituales, el per *filios filiorum,* usque ad mundi consummationem ad Deum adducli fuerint; eide omnibus, tamquam de propriis, cl ad se perlinentibus gaudebunt.Denique acccdcl ad consummationem foelicilalis, quod videbunt pacem super *Israel,*pacem llrmatn cl stabilem, quae securissimos reddet omnes habitatores Jerusalem usque in aelernuni: videbunt enim omnes suos inimicos perfecte subjectos sub scabello pedum Christi, idest, in profundam gehennam detrusos, aeternis vineuhs allignlosderra enim *scabellum csl pedum Dei,* iniqui aulem onines sub lerram conclusi jacebunt per saecuh sempiterna.

PSALMUS CXXVIII.

TITULUS ET ARGUMENTUM PSALMI

Canticum Graduum.

In psalmis gradualibus, ul inilio ammonuimus , vicissini Prophcla nunc deplorat aerumnas peregrinationis, nunc bona patriae coelestis laudat, ul ani ille quam isla ad ascendendum cl festinandum hortentur. Quoniam igi'ur in praecedenti psalmo mulla dixit de bonis Hierusalem: nunc redit ad mala Babylonis, in qua exulcs sumus cl peregrini.

EXPLICATIO PSALMI CXXVIII.

L *Saepe expugnaverunt me a juventute mea,dicat nunc Israel.*

Consolatur sc populus Dei in tribulatione positus,quod jam sil assuetus talibus angustiis,el semper Deo adjuvante liberatus fuerit. Conveniunt autem haec verba populo Judaeorum, dum in reaedificatione templi, cl civitatis, a vicinis'gcnlibus oppugnaretur; cl conveniunt etiam ccclesiac Chrisli, quae vix unquam ab oppugnatione paganorum, vel haereticorum,vel falsorum Christianorum respirare potuit. Ait igilur, *saepe expugnaverunt me a juventute mea, dicat nunc Israel*, idesl, populus Dei, qui *Israel* vocatur, non mirclursi ab hostibus oppugnatur, quia nifiil novi patitur, sed revocet ad memoriam praeteritas angustias, 'ct dicat, *saepe expugnaverunt me inimici mei* jam inde a prima mea aetate: nam vix nata ecclesia, passa csl in Abelc persecutionem Cain ac deinceps saepissime similia pertulit. Quod attinet ad verba, id solum notandum csl, verbum *expugnaverunt*, positum esse pro, oppugnaverunt: nam vox hebraica, *Izarar,* significal, *angustiare,* cl vox graeca significat, *bellaverunt,* cl ex versiculo sequenti manifeste colligitur, non praevaluisse hostes in populum Dei: proinde pugnasse, sed non expugnasse; bellasse, sed non debellasse.

2. *Saepe expugnaverunt me a juventute mea, etenim non potuerunt mihi.*

Reddit rationem, cur saepe hostes repetierint praelium, sive pugnam; ac dicit, causam esse quia numquam praevaluerunt: nam si semel praevaluissent, cl populum Dei penitus exlinxissenl, non fuisset opus tot praeliis toties renovatis. Verissimum esse quod hic asseritur, ecclesiastica historia testatur. Illud, non *potuerunt mihi,* vel positum est pro, non potuerunt in me, vel subinlelligilur aliquid, ul, non potuerunt mihi nocere, vel praevalere.

3. *Supra dorsum meum fabricaverunt peccatores, prolongaverunt iniquitatem* suam.

Quod propriis verbis Propheta dixerat, id nunc per similitudines et metaphoras repetit, et confirmat: dicil igitur populus Dei de persecutoribus suis, *supra dorsum meum fabricaverunt peccatores,* idesl, supra dorsum meum artem fabrilem exercuerunt utentes dorso meo pro incude , quam fabri ferrarii assidue percutiunt. In hebraeo habetur verbum, φ*'lΠ *charas* , quod sepluaginla verterunt *fabricare,* cl sanclus Hieronymus, arare: sic enim ad verbum reddidit,Supra *dorsum meum araverunt arantes,* el vere ulrumque significare potcst;quamvis enim non habeamus locum in scripturis (quod ego sciam) ubi, ζ>*'ïπ *charas* significat *fabricare,* habemus lamen Gcn. 4. vers. 22.et 3. reg. 7. vers. H. vocem *chores,* ab eadem radice, quod significal fabrum ferrarium, cx quo sequitur ul *charas* significet fabrilem artem exercere. Neque dubium esse potest, quin sepluaginla Interpretes, homines doctissimi, ex nomine *fabri* deduxerint verbum, *fabricare,* quod hoc loco non significal, aedificium erigere cx lapidibus cl lignis (inepta enim similitudo videretur, si quis diccret super dorsum hominis domum , vel aedificium quodlibel fabricari) sed. ul diximus significat juxta proprietatem vocis Hebraicae, fabricare instrumenta ferrea super dorsum, quasi super incudem; quae similitudo significal assiduam,ct durissimam persecutionem: nihil enim crebrius, ct fortius perculi solet, quam incus a fabris. Idem significatur verbis sequentibus, *prolongaverunt iniquitatem suam:* prolongalio enim iniquitatis est, continua-

lio persecutionis , quam semper boni poliuntur n malis. Sanctus Hieronymus vertit.*prolongaverunt sulcum suum. Sed* quamvis vox hebraica, quao nunc habetur in hcbraico textu, significet *sulcum;* tamen si una litera postponatur, vel allera anleponalur, significabit iniquitatem el hoc modo sine dubio legerunt septuaginta seniores: et quod litera *vau* debeat anteponi,perspicuum est ex eo,quod ubi nunc est, otiosa est, cl supervacanea. Ilaque septuaginta non legeruni , *lemahanilham, sulcum suum,* sed. *lemahavonolham.iniquitatem suam.e* voce *havon.*quod est *iniquitas.* Sed licet nos hoc modo concordemus lectionem graecam el lalinam cum hebraica , el sententiam vulgatae lectionis omnino sequendam esse existimemus; lamcn non negamus, lectionem s. Hieronymi habere eliam bonum sensum, si ila exponatur, *supra dorsum meum araverunt arantes, prolongaverunt sulcum suum,* idesl, supra dorsum meum jugum gravissimum posuerunt, et me quasi bo\e abusi araverunt arantes,el non parvo tempore me jugum ferre compulerunt,sed tempore longissimo, quoniam longissimum sulcum ducere voluerunt.

4. *Dominus juslus concidet cervices peccatorum: confundantur el converlanlur retrorsum omnès qui oderunt Sion.*

Consolatur nunc Propheta populum Dei, praedicens non procul abesse vindiciam divinam in impios perscquulores juslorum, quasi dicat, bono animo eslolejusli, quoniam persequutores quidem vestri, injuste dorsum,sive cervicem vestram nunc premunt:sed paulo posl Dominus juslus juste cervices ipsorum non premet, sed concidel el in frusta comminuet gladio suo. ut numquam amplius vobis nocere possint: el tunc demum confundentur, qui antea superbe exullabanl, el convertentur retrorsum fugientes, et cadentes omnes illi, qui oderunt, et persequebantur populum Domini. Observa primo, illud, *concidel,* in lexlu graeco, cl bebraico esse in praeterito *concidil.* Sed tamen s. Hilarius el s. Augustinus legunt, el cxponunl, *concidet;* proinde videtur fuisse varia lectio in lexlu graeco, quam illi scquuli sunt. Hebraica veru lingua facile patitur mutationem temporum,ul possimus praetentum accipere pro futuro. Ilaque non esi facile mutanda leclio noslra lalina.Sed sive legamus, *concidil,* sive concidel, sensus constat. Deus enim jam concidil cervices mullorum perscquulorum, ul Pharaonis, Nabuchodonosor, Ballhasaris, Antiochi, Ncronis, Domitiani, Diocletiani cl similium el in futuro eliam concidel cervicem omnium aliorum, qui similiter persequulores piorum vel erunl, vel sunl. Observa secundo.pro verbo, Cervices,in hebraeo esse, *laqueos,* sive *funes;* sed verisimile esi, septuaginta non legisse, *lcabol,* ul nunc esi in Hebraeo, sed , ГП2А *gabbot,* quod *cervices* significal, sive dorsum; nec minus verisimile esi. Davidem conservasse eamdem simililudinem;el sicut dixerat.*supra dorsum meum, gabbi.* ila poslea addidisse, *concidel dorsa, gabbol,* ul oslcndal simili poena puniendos pcccolores, sed graviore. Observa tertio, quod dicilur Deus *concidere cervices peccatorum,* inlelligi de peccatoribus superbis, vel obstinatis ; nam peccatoribus, qui humiliter confilenlur pcccatasua et emendare cupiunt, Deus non concidil cervices, sed medetur languoribus ipsorum. Observa quarto illa verba, *confundantur, el convertantur retrorsum,* non esse proprie Imprecationem, sed praedictionem, ut saepe monuimus. Sed si quis velit accipere ut verba sonant, poterii pie imprecationem exponere, ul nimirum sil imprecatio bonae confusionis, quae poenitentiam adducit et conversionis a peccatis ad Deum; sed prior expositio c^t magis ad litteram.

5. *Fiant sicul focnum tectorum,quod priusquam evellatur exaruit.*
6. *De quo non implebit manum suam, qui metit el sinum suum, qui manipulos colligit.*

Alia est imprecatio,quae similiter praedictionem notai; significal enim brevissimam fore persecutorum foelicilalem el mirabili amplificatione comparat eam foeno, quod esi res per se vilis, el fragilis et sicul dicilur in evangelio, *hodie csl, el cras* in *clibanum mittitur,* sed non contentus foeno comparasse, addil, similem esse foeno, quod non ia campis, sed in lectis domorum nascitur,idesl,herbae minutissimae, quae nascitur super lecta, quao nullius esi pretii, nulliquc usui apta, ac proplerea nemo illam metit, neque in manipulos redigit, sed arescere, cl perire permittit.Sed quamvis haec amplificatio sil apud nos, qui nihil videmus vilius el fragilius, tamen cum ad judicium novissimum venerimus, fortasse haec non amplificatio, sed extenuatio nobis videbitur: quid enim eril tunc cernere viros quondam polenlissimos, el ditissimos, el qui se domos suas regnis, el imperiis stabilivisse crediderant, cernere, inquam, abjectos projici m locum lotius mundi infimum? cl qui deliciis el voluptatibus assueli, ne levissimum quidem incommodum ferre polcrani,sempiternis cruciatibus addictos videre, sine ulla consolatione in aeternum perseveraturos ?

7. *El non dixerunt qui praeteribant. Benedictio Domini super vos, benediximus vobis* innomine *Domini.*

Quia dixerat, focnum ledorum non solere meli, cl colligi, addil non fulurum eliam, ul messoribus ejus a praclereuniibus benedicatur, quomodo benedici solei messoribus trilici, vel focni, quod in campis nascitur, cl crescii; quod perlinet ad majorem confusionem iniquorum, qui foeno nascenti in teclis comparati sunt. Dicit igilur, non conligil vobis, neque continget, ul qui transeunt per vias benedicant iis, qui vos metunt: nulli enim vos meleni,sed qui lecla purgant projicienl vos in ignem vel in cloacam. Quamvis autem benedictio praetereuntium proprie ad messores pertineat,lamcn redundal eliam in id, quod melilur; prccaniur enim pradercunics, ut copiosa, cl matura sil messis; sic igilur benedictionis carentia, cl privatio redun-

dabil in ipsos iniquos, quibus in judicio novissimo nemo benediccl, nemo eorum miserebitur; sed ab omnibus despicientur, cl contemnentur, quod ad maximam eorum ignominiam pertinebit.Nemo igitur illis dicet, *benedictio Domini super* vos,neque dicet, *benediximus vobis in nomine Domini,* sed contra potius a Chrislo judice, el ab omnibus sanclis ejus dicetur,*ite maledicti in ignem aelernum.*

PSALMUS CXXIX.

TITULUS ET ARGUMENTUM PSALMI

Canticum Graduum.

Brevis hic psalmus est, sed plenus saluberrima doctrina,ut non sine causa in ecclesia prdcicr eaeleros frequentetur: unus esi cx gradualibus, quia deplorat miseriam exilii; unus csl eliam cx pocnilenlialibus.quia docel rationem agendi veram poenitentiam; pro defunctis quoque recitari solet in ■ecclesia frequentissime, quoniam si dicatur in persona animae in purgatorio detentae,omnia optime quadranlinam el animae illae sunl in quodam profundo, el ascendere cupiunt, el expectant miseri·cordiam Del per redemptoris nostri pretium. In summa tria continet, orationem ad Deum, exhortationem ad populum el praedictionem redemptionis futurae.

EXPLICATIO PSALMI CXXIX.

1. De *profundis clamavi ad te Domine·. Domine exaudi vocem meam.*

Oraturus Propheta Deum.primo postulat audientiam, deinde exponit petitionem suam.Audientiam postulat in primis duobus versiculis.Incipit aulem a similitudine hominis jacentis in ima valle, vel in profundo pulco, qui nisi magna voce clamet, non polesl exaudiri ab iis, qui sunl in ollissimo monte; el vere aptissima similitudo csl:nam licet Deussit ubique per essentiam, ct potentiam,tamen ratione dissimilitudinis homo peccator longissime distat a Deo. Deus enim semper est juslus, cl bealus,cl in altis habitat; homo peccalor semper est malus, cl miser, el similis Jonae Prophetae, qui cum Deo noluisset obedire, dejectus fuit non solum in profundum maris, sed eliam in profundum ventrem Ceti, el lamcn inde clamans exauditus csl: oratio enim fervens omnia perrumpit, cl penetrat. Dicit autem David, *de profundis,* non de profundo,quia verus poenitens cx duobus profundis clnmajre debet,ex profundo miseriae tamquam cx valle lachrymarum, sive ut in alio psalmo dicitur, ex luto faecis, cl profundo lacu, cl cx profundo cordis idesl, cxintima consideratione, ct cognitione propriae miseriae: qui enim non cogitat, cl non cognoscit profundum, in quo csl, non curat inde ascendere sed contemnit, cl sic in majus profundum cadit , juxta illud proverb. 18.*Impius cum in profundum venerit, contemnit:* qui aulem profunda consideratione intelligil se cxulem esse, cl peregrinum,el in magno periculo versari, no forte ad pairiam numquam perveniat, clquod infinitae miseriae csl se jam in inferno inferiore, si non praesenlia, certe merilo peccatorum suorum jam locum habere coepisse; non potest non loto corde horrere, el pavere, el magno alTeclu clamare ad eum, qui solus potest eum cx lam horrendo profundo eripere cl manum ad ascendendum porrigere. Sequitur, *Domine exaudi vocem ineam,* idest, quamvis in profundo sim, cl lu in altis habiles, tamen quia magna voce clamo, poles me exaudire , ideo pelo ul exaudias vocem meam.

2. *Fiant aures tuae intendentes in vocem deprecationis meae.*

Non sufficit, ut quis magna voce clamet ul audiatur, sed requiritur, ul is ad quem clamatur, allendal. Saepe enim lit.ut quis ita animum defixum habeat in alia rc,ul non attendat ad vocem loquentis secum: cl tunc frustra sonitus verborum pulsat ad aures ejus. Deus aulem omnia quidem semper videt, cl audit; sed quando non facit quod petimus videtur ila se gerere, ac si non attenderet ad vocem orantis, quasi alia cogitaret; ideo David omnino audiri cupiens, non contentus magna voce clamasse, rogal eliam ul Deus dignetur attendere, id csl, admittere prcccs, cl donare quod petitur.

3. Si *iniquitates observaveris Domino, Domine qui sustinebit?*

Captata jam audientia, exponi! politionem suam

quae csl, ut Deus non judicio ulalur secum, sed misericordia; non rigide quacrat rationem debitorum, sed misericorditer ca condonet. Sed banc petitionem non simpliciter proponit, ne nimis audax rideatur, sed illam involvit in ratione, propter quam Deus moveri polesl ad eam concedendam , quae est mirabilis rhetorica , cl ab ipso Spiritu sancio hausla. Sic igilur loquitur, *Domine si iniquitates* hominum *observare volueris* omnes condemnabis: non dcccl aulem infinitam bonitatem tuam omnes omnino perdere; igilur non debeo nimis audax videri, si peto, ul peccala mihi condones, el dc hoc profundo eruas, in quod me iniquitas sola demersit. Quod allinet ad verba, nomen , *iniquitates,* significat omnia genera peccatorum, ul sunl praevaricatio legis, ut dicitur 1. Joan. 3. *ct peccatum est iniquilas;a\ioqui* enim non omnia peccala proprie sunt iniquitas, idesl,injustitia,cum alia sint peccala luxuriae, alia superbiae,elc.illud, *observaveris,* in lexlu originali, cl in editione septuaginta proprie significat *custodire* , ul sensus sil, si iniquitates,quae sunl debita quaedam nostra in luo libro rationum diligenter custodias , ut exigas dc illis raliunem,ncmo nostrum libi satisfaciet; jdeo peto, ut eas dc libro luo deleas, cl misericorditer indulgeas, cum solvendo non simus. Illud aulem, *quis sustinebit,* non significat patienter expeclare. ul paulo infra, *propter legem luam sustinui te Domine;* sed significat, sustinere in judicio sive in reddenda ratione non deficere: quamvis cnim in lalina editione idem sit verbum in hoc versiculo, cl in sequcnli; tamen in lexlu hebraico cl graeco sunl verba diversa.Vere aulem si Deus sine misericordia nos judicare velit,nemo omnino subsistet: nam offensio in Deum csl infinitae magnitudinis, ct nos sine gralia ejus non solum condigne satisfacere non possumus, sed neque sufficientes sumus ad peccati gravitatem agnoscendam, vel ad dolorem pro admissis concipiendum,vel ad poenitentiam ipsam inchoandam: praeterea nos non scimus numerum, neque gravitatem peccatorum nostrorum.· nam *delicta quis inlelligil?* Deus aulem scii exactissime numerum peccatorum, el in libro suo omnia scripta tenet. *Tu quidem,* inquil Job , *gressus meos dinumerasti;* idem eliam scii, el solus cognoscit gravitatem infinitam peccati morlalis quomodo ergo poterit homo tam ignorans, el tam infirmus reddere rationem tam sapienti calculatori , cl tam potenti exactori ? Itaque sicut potcsl horno se in puteum dejicere, sed non inde ascendere; ila potest peccare, sed non satisfacere, nisi misericorditer adjuventur.

4. *Quia apud te propitiatio esi, el propter legein luam suslinui lc Domine.*

Vera poenitentia.quam in hoc psalmo poenilcnliali Prophela nos docet, duo potissimum requirit, cognilioncm propriae miseriae,et cognitionem misericordiae divinae: qui enim miseriam propriam ignorai, non quacril medicinam, nec agit poenitentiam; qui misericordiam Dei nescit, dcspcral veniam, el poenitentiam inutilem agil. Igilur Propheta in tribus versiculis praecedentibus ostendit, sc plane cognoscere miseriam suam, cum de profundo clamet, el cum dical,peccala ejusmodi es?, ul si Deus cx solo judicio agere velit, nemo subsistere possit: nunc oslendil.se nosse eliam misericordiam Dei maximam, cl ideo non obstante magnitudine, vel multitudine peccatorum, sc sperare veniam et salutem. Sic igitur ait, *quia apud It propitiatio est, el propter legem luam* suslinui *te Domine,*idesl.quamvis nemo subsistere possit, si observare velis iniquitates nosiras; ego lamcn quia novi te cx natura misericordem esse, cl scio apud te inveniri propitiationem, el quia tu legem posuisti tibi, ul cum impoenitentibus severissime te geras, cum pocnilcntibus misericorditer, el suaviler ; ideo *propter* hanc *legem luam sustinui te* Domine, sperans, ct cxpeclans indulgentiam peccatorum. Nola, illud, *quia,* non reddere rationem superiorum, sed sequentium , nimirum ejus quod dicitur, *sustinui te Domine.* Nola praeterea. illud, *apud te propitiatio est,* ab Augustino referri ad pretium sanguinis Kcdcmptoris,qui vere est propitiatio pro peccatis totius mundi;lomcnlioc loco simplicior inlelligenlia esse vidclur, ul sensus sit,quia tu facile propitiaris poenilcrilibusinarn de pretio redemptionis agitur in fine psalmi, ul paulo post videbimus. Illud aulem, *propter* legem luam, non significat legem, quam nobis dedit; (nam secundum illam nos condemnaret, non absolveret) sed legem suam,quam ipse servarc solet; juxta illud, *Omnes viae Domini misericordia,* el *verilas:* cl alibi, *misericordiam, el judicium* cantabo *tibi.* Itaque Deus *juxla legem suam,* idesl, quam sibi ipse praescripsit, primo peccatoribus misericordiam offert, ul poenitentiam agant,deinde justitiam.si impoenitentes esse pcrscvcrenl-Recie ergo s. August, dicit,hic agi dc lege charilalis, non dc kge justitiae. Sed mira csl in codicibus varietas: nam in hebraeo csl, *ul timearis,* vcl ul s. Ilieron. reddit, *cum terribilis sis;* in graeco *propter nomen tuum;* in laliuo, *propicr legem luam.* Quae tamen varietas facile tolli poterit, si verbum hcbraicum, X'тiП *tivvare,* legatur cumatiis punctis, *torah,* cl sine dubio septuaginta interpretes legerunt, *torah,* idesl, legem; neque obstat, quod, Г,ŕlП *torah,* in fine habeat lileram *hc,* el *livare,* habeat lileram *aleph,* nam illae sunllilerae permutabiles, el saepe una ponitur pro alia. Porro graeca exemplaria variani, ul Chrysosl. notavit, el alia habent, *propter nomen tuum* ; alia, *propter legem tuam,* quae lectio optima est, ct cam habent s. Hilarius, s. Hieronymus, s. Augustinus, el sanclus Gregorius in Comment, hujus loci, neque difficile fuit in gracco lexlu ponere no· *men* pro lege, cum in graeco idiomale nomen, cl lex iisdem fere scribantur literis. Itaque lectio lalina vulgatae editionis omnino conservanda csl, cum a vero textu hebraico cl gracco non discordet cl habeatur in Commentar, sanctorum patrum, et sensum optimum laciat. Verbum *suslinui,* in hebraico cl gracco clarius est: signillcal enim eoepe-*clare,* sive sperare; quod eliam declaratur in verbis sequentibus hujus psalmi.

5. *Sustinuit anima mea in verbo ejus: speravit anima mea in Domino.*

Hic jam incipit exhortatio ad alios, quos exemplo suo horiatur ad spem in Deo ponendam. Ego, inquil, in profundo miseriarum fui, sed non desperavi dc misericordia Dei; siquidem anima mea peccatorum vulneribus saucia *sustinuit,* idesl, cxpeclavil medelam, *in verbo ejus,* idest, juxla promissionem ejus. Saepe enim Deus per Mosem in Deuler. el alibi promisil indulgentiam poenilcnlibus. *Cum quaesieris,* inquil Deuler. 4. *Dominum Deum tuum, invenies eum, si tamen loto corde quaesieris, cl lota tribulatione animae* tuae.Hinc ipse David in psal. 118. dicebat, *memento verbi lui servo tuo, in quo mihi spem dedisti.* Quod aulem paulo obscurius dixerat, iterum repetii verbis clarissimis dicens,speravit *anima mea in Domino,* nimirum indulgentiam se accepturam,quam petebat.Mullum aulem valere debet Davidis exemplum: fuil enim ipse in profundo miseriarum, sive culpam, sive poenam respicias; culpa ejus gravissima fuil, nam adulterium commisit, cum abundare! uxoribus; occidil militem innoccnlem, qui sibi fidelissime serviebat, offendit Deum , a quo acceperat regnum el donum propbcliae, item robur, pulchritudinem, prudentiam, divitias, etc. Sed etiam in profundo miseriae fuil quando persequebatur eum rex Saul, ul saepe in periculo morlis fuerilzlamen quia non desperavit,sed speravit polius, liberalus csl.

C. Λ *custodia matutina usque ad nodem, speret Israel in Domino.*

Quod ego, inquil facio, lotus Israel,idesl,omnis populus Dei facial;sperel videlicet in Domino,cum in quocumque profundo fuerit: sive peccatis, sive peccatorum poenis prematur,in Dei adjutorio confidat.zl *custodia matutina usque ad noctem,*idesl, lola die, a summo mane, usque ad noctem extremam, ila ut nullo tempore desinat sperare in Domino. Dicilur autem *custodia matutina,* sive vigilia matutina, tempus aurorae: nam veteres dividebant noctem in quatuor parles , quarum quaelibel 1res horas continebat: cl dicebantur custodiae sive vigiliae, quia custodes, sive vigiles civitatum, vel castrorum Iribus horis vigilando custodiebant civitatem sive castra,ac deinde tradebant alteri officium vigilandi, el custodiendi. *Cuslodia* igilur *matutina* esi tempus a nona hora noctis usque ad exortum solis:in codice hebraico et graeco bis repetitur *custodia matutina:* el in hebraeo non habetur, usque *ad* nocfem.Ex quo vidclur lalina vulgala editio partira esse mutila, partira redundans, cum non habeat bis, *a custodia matutina,* ul habet liebraica vcrilas; cl habeat, *usque ad noctem* quod non habet eadem veritas hebraica. Sed si quis diligenter omnia consideret, videbit, lectionem lalinac vulgatae editionis cum hebraica veritate plane congruere. Nam s. Hieronymus ex hcbraco ila reddidit, *a custodia matutina usque ad custodiam matutinam,* ct vulgatus latinus interpres hoc ipsum significavit, cum posuil, *a custodia matutina usque ad nodem:* non enim dixil,a cuslodia matutina usque ad vesperam , quasi per diem lanium,el non per noclcm sperare debeamus in Deo.sed *usque ad nodem,*lotam videlicet,quae lerminalur in custodiam maluiinam, sive auroram, quae in evangeliis dicitur quarta vigilia noclis. Itaque idem esi, ac si dixisset, a summo mane usque ad summam nodem , sive ab initio diei, usque ad lincm nodis : ct hoc modo acceperunt hanc sententiam , Chrysoslomus, el Eulbymius, qui scripserunt, admoneri hoc loco fideles, ul tota die , cl lola node spcrenl in Domino.Ratio cur tola die cl node sperandum sil,duplex est,una quia semper in periculis versamur,ncc est momentum in quo Dei auxdio non egeamus: altcra , quia in omni tempore licet sperare ir. Domino, et semper accepta esi conversio cl poenitentia,sive id fiat mane, idesl, in adolescentia,sive in meridie,idest, in virilitate, sive ad vesperam, idesl, in senectute, cl sive flat de die, idesl, lempore prosperitatis, sive de node, idesl, lempore adversilalis. Scio lexlum hcbraicum paulo aliter dislingui.quam lextum graecum , vel latinum : sed quoniam id accidit ex punctis recens a llabbinis additis, non esi difficile, rcmolis punctis dislinclionemcamdemin codicibus invenire. Fateor quidem graecos codices , qui habent , *a cuslodia matutina usque ad -noclcm* , a *custodia matutina speret Israel in Domino* , non omnino concordare cum codice hebraico , el cum lalina vulgata editione: sed credibile csl, in codice gracco aliquid redundare , quod forte reliclum csl el adjunctione alicujus alterius versionis ad versionem sepluaginla Interpretum.Fortasse eliam variae sunl leclioncs cdilionisgraecaemam Chrysoslomus videtur omnino legisse in codice graeco,ul nos legimus in latino.

7. *Quod apud Dominum misericordia,d copiosa apud cum redemptio.*

Reddit rationem,cur oporteat semper in Deo confidere,el simul praedicit redemptionem generis humani, quae futura cral per Jesum Chrislum Dominum nostrum. Merito sperare possumus in Domino lola die, cl nocte.quoniam apud ipsum *misericordia csl.* Sunt quidem extra Deum opera misericordiae; unde dictum *est,misericordia Domini plena csl lerra;* el alibi, *misericordia tua usque ad nubes;est* eliam in piis hominibus participatio quaedam misericordiae , sed ipsa misericordia apud Deum tantummodo repcrilur, Inquc solo ejus sinu requiescit: misericordia enim miserias tollit : quis autem polesl miserias tollere, nisi qui miser esse non polesl? quis polesl dilectus omnes curare; nisi qui defectu omni caret, omnipotens csl? Deo soli proprie convenit, quod idem Propheta dicil, *tu Domine suavis, et mitis cs , cl mullae misericordiae omnibus invocantibus te.* Itaque rectissime sancta mater ecclesia precibus Deum appellans dicere solet, *omnipotens el misericors Deus.* Neque solum sperare debemus in Deum , quoniam apud eum *misericordia est.*sed eliam quoniam apud eumdem copiosa *redemptio* eshnam misericordia Dei. quae generi humano misereri décréterai, ul ju-

stitiinc quoque satisfaceret,invenit ipsa pretium magnum, sanguinem videlicet Unigeniti, qui redimeret copiosissime omnes omnino capti vos:poluil enim homo seipsum vendere sub peccato, cl a divina justitia subjici diabolo tamquam tortori, cui homo consenserat ad peccatum. Sed non potuit ullo modo seipsum redimere, neque de potestate diaboli eruere. Ergo quod homo non potuit, misericordia divina fecit, ut per sanguinem Unigeniti ticrcl.Scd haec redemptio apud Deum erat, cum psalmus iste scriberetur, idcsl, in consilio, et decreto Dci;nunc aulcm *misericordia Domini plena csl terra,*quando quotidie pretium illud in redemptionem captivorum expenditur, unde ab Apostolo dicitur, *empti estis pretio magno , glorificate , el portale Deum in corpore vestro,* 1. Cor. G. el clarius a b. Petro, Λοη *corruptibilibus auro . vel argento redempti estis, sed pretioso sanguine quasi Agni immaculati, el incontaminati Christi,* el Petri 1. Dicitur autem haec redemptio copiosa, tum quia *propitiatio est pro peccatis noslris.'el non tantum nostris, sed eliam lotius mundi* 1. Joann. 2, tum quia non solum hoc pretio redimimur a captivitate , sed eliam evehimur ad participationem haereditalis,el regni , ul sumus *haeredes Dei, cohaeredes aulcm Christi:* Rom. 8.

8.Et ipse redimet Israel cx omnibus iniquitatibus ejus.

Redemptio,quae erat apud Deum,lum plane mamanifeslabilur, cum redimetur Israel, idesl, populus Dei,non ul Judaei carnales expectant a potestate regum temporalium, sed ab omnibus suis.Quod angelus de Jcsu Christo exposuit, cum ad sanctum Joseph nit, Matlh. 1. *Vocabis nomen ejus Jesum, ipse enim salvum faciei populum suum a peccatis eorum.* Haec redemptio jam quidem inchoata est . sed perfectissime complebitur in die novissimo liberabimur non solum a peccatis, sed eliam a poenis omnibus peccatorum,et a periculo deinceps peccandi,quod significavit David in psalm.1O2.cum ail: *quantum distat ortus ab occidente, longe fecil a nobis iniquitates nostras,'et* initio psalmi,*qui propitiatur omnibus iniquitatibus tuis , qui sanat omnes infirmitates luas , qui redimit de interitu vilam luam, qui replet in bonis desiderium tuum,* elc.cl perspicue Daniel cap.9.*Ul consumetur praevaricatio , el finem accipiat peccatum, el deleatur iniquitas, el adducatur justitia sempiterna.*

PSALMUS CXXX.

TITULUS ET ARGUMESTUM PSALMI

Canlicum Graduum.

Cantat in hoc psalmo David humilitatis suae virtutem, cl cantat non coram Iribus, aul quatuor hominibus, sed in theatro orbis lerracjet tamen cum hoc sil vehementer se laudare , non fecit contra praeceptum illud Prov. 20. *Laudet te alienus , el non* os tuum; *extraneus, cl non labia lua.* Siquidem. ul laudare sc turpe esl, cum absque necessitate id Cl, sic non se laudare,quando necessitas id requirit, stultum esl. Itaque b. Paulus,qui dixerat, non *qui seipsum commendat , ille probatus esl,* jcd *quem Dew commendat·,* seipse mirifice commendavit in2.adCorint cap. 12.quia vidit id necessarium esse ad pscudo-Aposlolorum calumnias retundendas. David igilur in hoc psalmo humilitatis virtutem sibi ipsi tribuit,quoniam saepe accusatus fuerat superbiae cl ambitionis, a quo vitio maxime i bborrebdl.Lib.l.reg.c.17.dicit ad cum frater ejus, cyo *novi superbiam luam, el nequitiam cordis lui:* lib. eodem cap. 22. el alibi saepe Saul queri·lur dc Davide, quod illi insidiaretur; el lib.2. reg. cap. 10. Semci maledicens Davidi, objicit ei,quod regnum Saulis invaserit.David igilur ad ejusmodi calumnias refellendas Deum vocat in testem summae suae humilitatis,ac modestiae singularis.Praeterea etiamsi nulla calumnia praecessisset,poterat humilitatem suam praedicare,non ut virtutes suas jactaret, sed ul ostenderet, se , quamvis robore , potestate, sapientia, el opibus omnibus hominibus sui temporis inPalacslina excelleret,tamen non in suis viribus fiduciam unquam posuisse, el ideo debere omnes alios ad ipsius exemplum in solo Deo sperare, ul in fine psalmi dicilur. Esl autem hic psalmus ex gradualibus unus , quoniam docet in quo humilitas vera consistat, cl nulla csl via securior ad ascendendum humilitate,dicente Domino,omnis *qui se humiliat, exaltabitur.*

EXPLICATIO PSALMI CXXX.

1. *Domine non est exaltatum cur meum, neque elati sunl oculi mei.*

Securus Propheta,quod vero dicturus esset,Deum ipsum alloquitur, quem nemo fallere potest : dicit aulem coram Deo sc vitio superbiae numquam fuisse obnoxium, sive cor internum, sive signa oculorum externa considerentur. Mulli enim occulte superbi sunt in corde suo,magni se aeslimanlesjtamcn extrinsecus humilitatem simulant:mulli eliam non minus elato supercilio despiciunt proximos suos, quam eos corde tumido atque inflato contemnant. David aulem neque cor elatum,neque elatos oculos gercbaljsed oral humilis corde,el eam humilitatem oculos praeferebat.

2. *Neque ambulavi in magnis, neque in mirabilibus super me.*

Dixerit superbia cordis el oculorum: nunc addil de superbia verborum el operum : aliqui enim jaciant, se posse facere, vel fecisse,aul esso facturos majora el mirabiliora, quam re vera possinl.cl hoc modo ambulant, sive ascendunl super se inter loquendum:aliqui eliam re ipsa praesumunt aggredi opera quae superant vires ipsorum,el isti ambulant, sive ascendunt supra seipsos opere et faciis.David aulem slabat in gradu suo, in vera humilitate fundatus,el ideo neque loquendo,neque operando ambulabat super seipsum in magnis el mirabilibus,id cst.neque glociebatur sc magna ct mirabilia fecisse supra vires suas;ncque lentabat facere,quae sciebat se non posse perficere.

3. *Si non humiliter sentiebam, sed exaltavi animam meam.*
4. *Sicul ablactatus esl super maire sua:ila retributio in anima mea.*

Non contentus Propheta , ipsi Deo, qui corda scrutatur, dixisse,se ab omni superbia semper abhorruisse,idipsum confirmat juramento cxecralorio, ut tanto major fides ipsius verbis ab omnibus babealur.Dicit igitur,si *non humiliter sentiebam* dc me ipso , *sed exaltavi animam meam* ; vel ut significatus loquitur textus originalis,si non *composui me ad aequalitatem cum caeleris, sed supra caeteros me extuli.Sicul ablactatus est super matre sua,* idesl,sicul infans recens ablactatus manet in sinu , vel super genua matris suae moeslus cl plorans,quia privatus esl dulcedine laciis,quae pro illo lemporc summae deliciae ipsius erani : *ila retributio in anima mea* **sil**, **idesl**, sic anima mea privetur dulcedine consolalionisdivinac.quae meae polissirnac, ac pene solae deliciae sunl. Quantum sil hoc supplicium , quod sibi Prophcla sanctissimus imprecatur,soli illi intelligere possunt,qui eodem spiritu repleti gustaverunt, quam dulcis sil Deus. Quod enim David nihil facere opes, cl delicias lcrrenas,cl ipsam regiam celsitudinem,ac majestatem prae amore divinae suavitatis , psalmi ab ipso compositi,tamquam amatoria cantica, manifcsio lestantur:Qua»n *magna,*inquil psalmo 30.*multitudo dulcedinis luae Domine , quam abscondisti timentibus te?* cl rursum psalm. 33. *Gustate el videte,quoniam suavis esl Dominus,* el psalm.26. *'[ibi dixil cor meum.exquisivil te ('acies mea.faciem luam Domine requiram, ne avertas faciem luam a me:* el psalm.76. *Renuit consolari anima mea, memor fui Deo, cl delectatus sum:el* psalm. 85. *Laetifica animum servi lui, quoniam ad te Domine animam meam levavi, quoniam tu Domine suavis el mitis:* el psalm. 103. *Ego vero delectabor in Domino:el* psal.62. *In velamento alarum tuarum exullabo, adhaesit anima mea post te:* denique in psal. 72. *Quid mihi esl in coelo?el a te quid volui super terram?Deus cordis mei,ct pars mea Deus in aelernum,* el ibid. *Mihi autem adhaerere Deo bonum esl.* Quasi dicat quaeranl alii bona quaecumque, sive in coelo,sive in lerra: *mihi adhaerere Deo* , summum est bonum , ipse Deus esl *cordis mei,* ipse pars, haeredilas, porlio, omne meum bonum, ipse uno contentus sum,el in aelernum cro. Cum ergo David humilis, el simplex, quasi infans laclaneus, in lacie divini amoris omne suum bonum haberel, non poleral sibi majus aliquod malum imprecari, quam ul fierel sicul infans ante tempus ablactatus, qui consolationem nullam admillil cum se ab uberibus malris removeri videt.Quod allinet ad verba, illud,si *exaltavi animam meam,* ex hebraeo vertit s. Ilieronym. Si si *Iere feci animam meam.* Sed sepluaginla, non legeruni **ΓΙΩΏΥϊ domamthi* , quod esl, *silere feci,* sed, ·7ΠΙοαΤΙ *romamlhi,* quod esl,*exaltavi:* nam literae (d) el (r) in hebraeo simillimae sunl: neque dubilare debemus , quin libros correcliores habuerint sepluaginla Inlerpreles , qu im sanclus Hieronymus habuerit. Sic eliam, *ila retributio in anima mea,* s. ilieron. ex hebraeo reddii, *ita ablaclala ad me anima mea.Sed* in hebraeo eadem vox, *ablactatum,* et retribulior^m,significat, puuclis paulum immulalis: nam , 7^ *gamal* est a*blaclalus,* 7^QJ *ghemul retributio.* Igilur sepluaginla, ubi habelur, *ablactatus ,* legeiunt, *gamul,* ubi habelur *retributio,* legerunt *ghemul:* s. aulem Ilieronym. ulrobique legit, *ghemul:* sed leclio septuaginta, cui concordai noslra vulgala editio, eslonge melior,lum quia vix inlelligi polesl quid sil, *ila ablactata ad me anima mea,* lum quia secundum lectionem sepluaginla habelurin hebraeo elel ganlissima allusio vocis retributionis ad vocem similem, *ablactati,*

5. *Speret Israel in Domino,ex hoc nunc,el usque in saeculum.*

Ex hac psalmi conclusione inlelligi potesl, quo tendat illa humilitatis praedicalio:non enim vir vere humilis proposilum habuil se laudandi, sed admonendi populum suum, quam parum de se praesumere, cl quam mullum in Deo confidere debeat. Ail igilur, *sperel Israel in Domino ,* idesl, si ego rex, el prophcla non me efferre audeo.propler potentiam , el sapientiam, neque de me ipso praesumo,sed omnem spem meam in Deo collocatam habeo, eerie par csl, ul populus meus Israel, qui el-

iam populum Dei csl, non sc existimet aliquid esse,cum *nihil* sil,neque in viribus suis confidat,sed speret in Domino,cl non hodie solum,aul cras sed omni tempore speret.

PSALMUS CXXXI.

TITULUS, ET ARGUMENTUM PSALMI

Canticum Graduum.

Psalmum hunc vel Salomon composuit,cum aedificato templo intulit arcam Domini in locum ei praeparalum, vel corie compositum a Davide,sibique datum ad concinendum post templi aedificationem Salomon cecinit : id perspicuum est lum ex fine cap. 6. in 2. hb. Paralipom. lum ex tola serie hujus psalmi, ac praecipue cx illis verbis, propler David servum tuum non averlas faciem Christi tui. Continet aulem ad litteram Psalmus hic, primo commemorationem ardenlissimi desiderii, quo tcncbalur David aedificandi templi: secundo,politionem ad Deum, ut stabiliatur regnum in domo David, ul sanctificentur ministri Donfini,cl alia id genus, juxla promissiones Dei, quas multis ante David acceperat.Numeratur hic psalmus inter gradualcSjlum quia cani debebat a populo redeunle a captivitate , ut excitaretur ad imitandum desiderium Davidis,et diligentiam Salomonis in templo reaedificanto ; lum, ul admoneatur spiritualis peregrinus quando fervore flagarc debeat in aedificando spirituali templo, lum in corde suo,tum in coelesti Jerusalem, cum pro templo lapideo, in quo urca lignea locum quietis acceptura erat, lam ingenii desiderio arserit cor Davidis , ct sumptus propre infinitos fecerit Salomon, el lanios labores susceperint longissimo tempore mulla hominum millia.Nam ul legimus in lib. 3. reg. cap. 5. Erant octoginta millia latomorum, el septuaginta millia portantium onera, el tria millia trecenti praefecti operum.Neque tamen supervacanea, aul nimia dicenda sunl, cum ad illius honorem pertineant, cujus magnitudinis non est mensura, vel finis.

EXPLICATIO PSALMI CXXXI.

1. Memento *Domine David,el omnis mansuetudinis ejus.*

Verba Salomonis haec sunt, qui Deum orat per merita patris sui David. Memento, inquil, Davidis amici lui,cl meritorum ejus,inler quae praecipuum fuil studium mansuetudinis. Illud, *memento* , non arguit oblivionem in Deo,sed significat Deum,quando non miseretur filiorum viri justi, ila se gerere quasi non recordaretur,quid apud se vir ille justus meruerit.Nihil igilur islo modo loquendi significatur, nisi Deum orari velle per merita hominum justorum: cl propter eadem merita mulla concedere, quae alioqui minime concessisset: id cognosci potest ex lib. 3. reg. cap. 11. ubi Deus per Prophetam loquitur ad Ilieroboam, ac dicil. se valde irritatum esse peccatis Salomonis, sed tamen conservaturum illi regnum omnibusdiebus vitae suae *propter David servum suum,qui custodivit mandata, cl praecepta sua:* cx quo loco apparet, orationem hujus psalmi fuisse exaudilam. Meminit aulem Salomon mansuetudinis Davidis,omissis aliis viduli* bus . turn quia mansuetudo in Davide potissimum clexil,ul patuit ex eo,quod noluit Saulcm occidere, cum posset,cum tamen ab eo sine ulla causa quaereretur ad mortem, lib. 1. reg. cap. 24. lum eliam quia mansuetudo mirabiliter placet in oculis Dei, quia individua comes est humilitatis, el cliaritalis, el quia similem lacii hominem Deo, qui suaris, et milis est, et *mullae misericordiae omnibus* invocantibus *eum*,psalm.73. Ilaque anle Davidem,Moses amicus Dei maximus fuit,quia *mitissimus erat super omnes homines.* Numcr 12. el post Davidem Christus Dominus, plenus gralia, el veritate , non aliam virlulem magis in se imitandam esse docuit, cum ail.*discite a* me, *quia mitis sum , el humilis corde,*Maith. 11. Neque repugnat mansuetudini Davidis, vel Mosis, quod ulerque multos homines occiderit, neque mansuetudini Christi, quod ejecerit cx templo ementes cl vendentes,mensasque eorum subverterit: nam mansuetudo non csl contraria justitiae, imo soror est zeli honoris Dei; cl qui facile tolerat injurias proprias, quod est mansuetudinis, aptior est ad vindicandas injurias Dei, el proximi, tum quia omnes vident cum non moveri cx affectu proprio, sed ex solo jusliliac zelo , tum quia oblitus quodammodo sui , lotus occupari potest in Deo honore quaerendo , cl propugnando. Sanclus

Hieronymus cx hebraeo verlit, J/entenlo *Domina David, cl omnis afflictionis ejus.* Sed vox bebraiw.inijy htinnolho , quam bebraei, *humiliari tum,* reddere solent, polesl cum aliis putidis legi, *hanvatho* , quod significal, *mansuetudinis* e/usW sic legerunt sepluaginla interpretes.

2. *Sicut juravil Domino, votum vovit Deo Jacob.*
3. *Si introiero in tabernaculum domus meae, si ascendero in lectum sirali mei.*
I. Si *dedero somnum oculis meis , et palpebris meis dormitationem.*
5. *El requiem temporibus meis, donec inveniam locum Domino,[tabernaculum Deo Jacob.*

Effectum exponit Salomon mansuetudinis cl humilitatis David palris sui: quoniam epim milis eral, cl humilis corde , indignum putabat , ul ipse haherd domum ad habitandum , cl lectum ad quiescendunr.el arca Dei non haberet sedem stabilem, templum videlicet, in quo honorifice permaneret, sed huc el illuc transferretur: proplerea juravil,ct vovit,sc non intraturum domum suam,nec in lectum ascensurum, imo etiam neque extra lectum dormiturum, nui quietem ullam capturum,donec inveniret locum quietis arcae Dei. Quando David hoc votum voverit, non habetur expresse in divinis litteris, sed tamen colligi videlur cx lib. 2. reg. cap.7. ubi David dicil ad Nathan Prophetam,se constituisse aedificare templum Domino, eo quod erubesceret ipse habitare in *domo cedrina* , dum arca Dei manet in tentorio. Sed eadem nocte jussit Deus per Kathan significari Davidi, non velle,ul ipse aedificaret templum , sed hanc provinciam filio suo relinqucret-.quod ipsum repolit ipse David m I.lib. Paralip. cap. 22. cl 28. Sed quaeslio csl.quid proprie David voverit. Qui hebracos sequuntur,existimant, Davidem ignorasse, ubi Deus vellet sibi erigi templum,el ideo vovisse sc non accepturum ullam quietem,donec sibi a Deo locus templi revelaretur; ac ne nimis longo tempore cogant Davidem extra domum sub dio mane ; addunt, hoc volum susceptum fuisse n Davide, quando vidit angelum perculienlern populum . cl illo ipso dic revelatum ei fuisse per Gad Prophetam velle templum sibi aedificari in arca Areunae Jebusaci in monlc Mo ria. reg. 24. Sed ista sine fundamento dicuntur,el ad fabulas llabbinornm fortasse rejici possunl:non enim dc situ templi, sed de ipso templo aedificando sollicitus eral'David : neque vovisset quod non erat in sua potestate, quale csl,habere Dei revelationem ; sed quod ipse praestare poterat suo sumptu,cl labore.Quando igilur dicil,Donec *inveniam locum Domino,* per locum non intelligible silus , sed lemplum. quod eral futurum locus, idesl, habitaculum Dei:quod explicatur per vocem .sequentem, *tabernaculum Deo Jacob* , idcsl, donec tale lemplum extraxero, ul in eo digne possit arca Domini collocari.Verum csl quidem silum templi fuisse a Deo demonstratum Davidi, ut dicitur in 2. Parai. cap.3. sicut eliam demonstrato fuerant omnia, quae ad lemplum perlinebant. ul dicitur I. Parat. 28. *omnia,* inquil, *vencruut scripta manu Domini ad mc:* sed nulla fit eo loco mentio juramenti , aul voli ; neque vero si David juravit, se non ingressurum in domum suam, donec esirueret lemplum , periculum erat ne nimis diu pernoctaret sub dio ; verba enim illius juramenti amplificationem continent Scripturae divinae familiarem: proprie aulem significant sollicitudinem magnam rei faciendae. Simile est illud in 1. psal. *Sed in lege ejus meditabitur die ac* nocle:et illud psal.33.Benedicam *Dominum,in omni tempore,semper laus ejus in ore meo* : cl clarius Isai. G2. super *muros tuos constitui custodes, tota die, el lota nocte in perpetuum non* lacebunUelProv.G.praescribil Salomon talem sollicitudinem ei,qui promisit aliquid proximo suo,qualem hoc loco tribuit Davidi dicens, *Discurre, festina, suscita amicum luum.ne dcderissomnum oculis tuis nec domitent palpebrae luae.* Simile est illud m testamento novo, oportet *semper orare ei numquam* de/icere.Luc.l8.elcap. *2Λ. Vigilate Hague omni tempore orantes.* Neque enim ista significant,omni hora, el omni momento esse orandum,sed habendam esse orationem in maximis negotiis,cl non pcrmillendum,ul ab aliis terrenis occupationibus impediatur. Sic igilur juramentum illud inlelligimus, si *introiero in tabernaculum domus meae,* idest, juro me *non intraturum in domum* meam, ila ul obiiviscar domus Dei aedificandae. Si *ascendero in lectum strati mei,* idesl. juro me non ascensurum in lectum strati mei. ila ut non cogitem de lecto, idest, de loro templi ubi proprie arca Domini requiescat. Si dedero somnum *oculis meis et palpebris meis dormitationem,* id est, juro, me non dormiturum neque dormitaturum, ila ul non vigilem circa templum Domini erigendum: *el requiem temporibus meis,* id est. juro, me non compositurum caput meum ad quiescendum, ila ut quiescam a sollicitudine domus Domini praeparandae. Quod juramentum. el votum, quod in sc fuil. accuratissime adimplevit, ul inlelligi potest ex verbis ejus, I.Paralip. 29. *Ego.* inquil. *lotis viribus meis praeparavi impensas domus Domini Dei mei: aurum ad vasa aurea, argentum in argentea, aes in aenea ferrum in fcrrea.lignum in lignea:cl lapides onychinos, cl quasi stibinos, ct diversorum colorum, omnemque pretiosum lapidemet marmor parium abundantissime, cl super haec, quae obtuli in domum Dei mei. de peculio meo aurum, el argentum do in templum Dei mei,exceptis his.quae praeparavi in aedem sanctam, tria millia talenta auri de auro ophir, el septem millia talentorum argenti probatissimi ad deaurandos parietes templi.* Ac praeter has ingcules opes , paravit eliam idem David descriptionem omnium partium templi, atriorum, porticuum, cuenaculorum , exedrarum, cl similium rerum, ac praeterea omnium ornamentorum, ul habetur 1. Paralip. cap. 28. Haec omnia typi fuerunt, ac figurae veri Davidis Christi, qui ul templum vivum , el tabernaculum aeternum Deo pararet,pernoctans in orationc, vere non intrabat in domum suam,neque ascendebat in lectum suum, neque dabat oculis somnum, neque temporibus requiem; *cl non corruptibilibus auro, vel argento,* sed pretioso sudore, ac sangui-

Pel uh mis» Vel V.

nc pretiosissimo paravit sibi *gloriosam ecclesiam non habentem maculam, neque rugam,el* civitatem illam aedificavit in coelis, quam vidil s. Joannes in Apocalypsi ornatam *omni lapide pretioso.* Apocal. 21. Ex bis denique unusquisque nostrum inlelligere debel, quanta vigilantia, sumptu, el labore sil opus, ul in corde nostro templum Domino erigamus.

C. *Ecce audivimus eam in Ephrata, invenimus eam in campis sylvae.*

Adferl rationem, cur David optaverit templum Domino aedificare; quoniam arca Domini sedem propriam, et stabilem non habebat. *Ecce,* inquil, *audivimus eam,* arcam videlicet,fuisse *in Ephrata,* idesl, in terra Ephraim, quando videlicet erat in Silo lempore Samuelis 1. reg.4. deinde *invenimus eam in campis sylvae,* 1. reg. 6. quando dimissa a Philislhaeis inventa est in agro Josuc Bcthsamilae.qucm esse locum sylvosum perspicuum csl cx proxima civitate Carialhiarim, quo fuit transportata ex agro Josue: nam *Carialhiarim* dicilur civitas sylvarum; sed singula verba consideremus: per pronomen, *eam*, dicimus significari arcam, ul Chrysoslomus, Euihymius, cl alii docent, tametsi enim antea nominata non fueril,larncn significata est implicite in illis verbis. *Donec inveniam locum Domino, tabernaculum Deo Jacob',* neque enim Dominus,el Deus Jacob eget loco pro se,sed pro arca sua, in qua ipse tamquam in sede sua manere, vel tamquam in scabello pedes habere videbatur, cum inde responsa daret. Quod aulem s. Ilicron. reddit cx hebraeo, *audivimus eum in Ephrala, invenimus eum in campis sylvae,* nos movere non debel. Nam fieri polesl, ul s. Ilieron. inciderit in lexium corruptum: nunc enim in hebraeo habelur *eam,* non *eum,* ul eliam in codice graeco, el ialinis omnibus, el graeco,cl hoc modo patres legunt. Per vocabulum *Ephrala* , exposuimus terram Ephraim, in qua erat Silo . ubi longo tempore mansit arca : quamvis enim *Ephrala* in uno, vel in allero loco Scripturae signified Bclhelehcm, larncn hoc loco non potest Bethlehem significare, cum in ca non legalur unquam fuisse arca Domini, cl cum minorc fundamento alii quidam per *Ephrala,* hoc loco inlelligi volunt Jerusalem, quod non longe absil a Bethlehem. Per *campos sylvae,non* desunt qui inlelliganl arcam Oman Jebusaci, quae erat in monte Sion, quos irridet s. Hilarius, quia nihil simile habeat arca cum sylva. Alii intelligunl Carialhiarim, quae interpretatur civitas *sylvarum:* sed scriptura non dicit, inveniam fuisse arcam in civitate, sed in campis;et verbum, *invenimus,* significat casu inventam, cum esscl amissa: cum aulem esset in Carialhiarim, non cral quaerenda, vel invenienda lamquam amissa , cum in ea civitate studiose collocata fuisset. Respicit igilur Scriptura, ut nos diximus, ad illud tempus, quo arca jam dudum a Philislhaeis capta inventa esi in agro Josuc Bcthsamilae,quo eam detulerant vaccae indomitae , quibus a Philislhaeis fuerat alligata. Verba illa, *audivimus,el invenimus,* volunt quidam significaro, arcam fuisse in Silo ante tempora Davidis, sed Davidis lempore fuisse in Cariathiarim: ideo enim de priore mansione dictum esse *audivimus,* quia non ipse viderat,sed a majoribus acceperat: de posteriore diclum esse invenimus, quia tempore suo id acciderat. Sed nos existimamus non esse verum, Davidis lempore fuisse arcam inventam *in campis sylvae:* fuit enim eo loco inventa post septem menses a caplivilate sua, ul palet ex lib. 1. reg. cap. G. quo tempore David nondum naius erat,ut ex collatione temporum manifeste colligitur. Itaque verba illa non dicuntur a Davide, vel a Salomone in persona sua,sed in persona populi, el idcirco dicilur in numero multitudinis , *audivimus eam in Ephrala, invenimus eam in campis sylvae,* q. d. audivimus a majoribus nostris arcam aliquando fuisse in Silo, in lerra Ephraim, el rursum poslea invenimus, ct vidimus eam *in campis sylvae·,* non enim deerant senes, qui ejus rei meminisse potuissent: ex quo refellitur argumentum,quo nonnulli demonstrari putant, hunc psalmum non fuisse compositum a Salomone, quia videlicet ipse nondum natus erat, quando arca inventa est in campis sylvae. Si enim hoc argumentum concluderet, demonstraretur etiam; Psalmum non fuisse a Davide compositum: nam neque ipse natus erat, quo lempore arca Dei reperta csl in campis sylvae.

7. *Introibimus in tabernaculum ejus, adorabimus in loco, ubi slelerunl pedes ejus.*

Exposito volo cl desiderio patris sui Davidis,reducturus Salomon arcain in templum a sc aedificatum, ait, *introibimus in tabernaculum ejus,* id est, fuit hactenus Dominus quasi hospes in variis locis, sed nunc habebil stabilem domum , el ideo nos introibimus *in tabernaculum ejus,* jam erectum, el constructum in monte Sion, cl *adorabimus in loco ubi slelerunl pedes ejus,* idcsl, adorabimus conversi ad arcam sanctam, quae est scabellum, ubi slelerunl, ac stare solent pedes ejus. Sic enim sanctuarium in interiore parte tabernaculi constructum erat ul arca esscl quasi *scabellum pedum Domini,* cl super arcam esset propitiatorium, quasi sedes Domini, quae tenebatur a duobus Chérubin. Itaque illud, *adorabimus in loco,* posilum est pro, adorabimus ad locum, vel adorabimus locum ul in hebraeo clarius est, *adorabimus scabellum pedum ejus.* Adorabant enim hebraei arcam, non ul Deum , sed ul scabellum pedum pjus unde dicilur eliam in psal. 98. Adorate *scabellum pedum ejus, quoniam sanctum csl.* Est autem hoc loco notandum, verbum *adorandi* in hebraeo. ΓΠΠΠΦ* *islachave,* proprie significare: *incurvare* se.el ideo construi cum dativo, vel cum accusativo addita praepositione, *ad* , ul incurvate vos arcae, vel ad arcam: cl non recte diceretur incurvate vos arcam; el haec est ratio, cur aliquando interpretes vertant, *adorate ad scabellum,* aliquando, *adorate scabellum,* quia aliquando servant phrasim hcbraicam, aliquando latinam.

8. *Surge Domine* in *requiem tuam,* lu cl arca *sanctificationis tuae.*

Introducturus Salomon arcam in templum magnificentissime aedificatum poetico more eam invitat nd templum ingrediendum,et inhabitandum. *Surge,* inquil, Domine de loco,ubi hactenus,quasi hospes habitasti,cl ingredere in domum tuam propriam, in qua deinceps requiesces,idcsl,unde non transibis dc loco ad locum, ut usque modo fecisti. Explicat autem se loqui Domino, non ut csl in se, sic enim coeli coelorum Deum non capiunt,ul idem Salomon alibi dicit, sed ul peculiari modo in arca testamenti oral,quia ex illa responsa dabat,el ideo addil, lu el *arca sanctificationis luae* , idesl, lu cum throno luo, cl scabello pedum tuorum: quod scabellum esi arca sanctificationis luae, idesl,arca in qua.ct per quam lu ab omnibus qui illam sciunl sanctificaris, cl honoraris. In hebraeo habetur, arca *fortitudinis tuae,* el hoc modo legitur in 2. Parahp. cap. G. non solum in textu hebraico, sed etiam in graeco, ct latino. Videntur igilur septuaginta interpretes hoc loco voluisse non tarn reddere verbum verbo, quam explicare sententiam. /Irca enim *fortitudinis Dei* dicilur, quia per eam ostendit Deus fortitudinem suam ; nam Josuc 3. cum arca inlrassel Jordanem, portantibus eam sacerdotibus,continuo aquae Jordanis conversae sunl retrorsum; item Josuc G. cum arca seplies civitatem Uicrifio circuissel, muri llierico corruciuni. Item libro primo reg. cap. 5. cum arca capta fuisset a Philislhaeis, cl posita in lemplo idoli Dagon, mane sequenti inventus est Dagon jacens promis in terra coram arca, el quocumque circumferretur arca a Philislhaeis, interficiebat innumerabiles homines, ita ul Philislhaci dicerent, *non maneat apud nos arca Dei Israel, quia dura csl manus ejus super nos, el super Dagon Deum nostrum.* Denique Belhsamilae cum arcam Dei ad se delatam curiose inspexissent, occisi sunl supra quinquaginta millia ex ipsis, ut habelur lib. I. reg. cap.G. cl cum Oza tetigisset arcam Dei, continuo n Deo occisus est, 2. reg. cap. G.Scd haec ipsa fortitudo Dei, quae per arcam demonstrabatur, efficiebat, ul Deus ab omnibus sanctificaretur, timeretur et honorarclur.Siquidem Belhsamilae cum interficerentur ob arcam Dei a sc visam, dixerunt, *quis poterit stare in conspectu Domini Dei sancti hujus?* in idem igilur recidit, *arca fortitudinis tuae ,* ul habelur in hebraeo, el arca *sanctificationis tuae,* ulliabclur in codice graeco ct latino.

9. *Sacerdotes tui induantur justitiam, cl sancti lui exultent.*

Introducta jam arca in templum, orat Salomon primo pro sacerdotibus, secundo pro rege, idcsl, pro sc: nam ab his dependet salus lotius populi. Sacerdotes enim regunt populum in spiritualibus, cl reges in temporalibus. Pro sacerdotibus dup quaedam poslu al, ut sint jusli el sancti,quales esse debent, ul rccie fungantur officio suo, cl ul alacrilcr Deum laudent, quod est proprium eorum muous. Debent enim pro sc, ct pro toto populo reddere Deo tribulum laudis cl graliarum aclionis pro beneficiis,quae omni lernporc accipimus a Deo cl gralias agendo, ac laudando benefactorem, provocare benignitatem ad continuanda el augenda beneficia. Dicit igilur, oro Domine, ut per gratiam luam sacerdotes lui *induantur justitiam,* idesl, non solum jusli sint intus in corde, ct animo, sed etiam exterius in omni corum vila, in verbis el operibus cernatur juslilia, el nihil lurpe in eis appareat, qui libi ministraturi ct populum luum docturi sunl. Metaphora enim indumenti ad hoc adhibetur.ul intclligamus quemadmodum veslis legit turpitudinem, cl ornat hominem, ac dislinguil a celeris: ita debere sacerdotes per opera justitiae id efficere, ul nihil lurpe in cis appareat, el per eximiam sanclilalcm disccrnanlur a reliquo populo, el non possil dici, sic *populus, sic sacerdos. El sancti lui exultent,* idesl, et iidem sacerdotes,qui sancti lui proprie sunt, cum ad ministrandum libi sanclificali, cl dedicati sunl exultent alacriter laudando le, cl sic bene fungantur munere suo. In hebraeo habelur, el *sancti lui laudent le,* sive jubilent libi: cx quo inlelligimus,exullulioncm,quam in nostro textu habemus,ex graeco non esse quamcumque exultalionem. sed cxullationem in laudando Deo, cl gralias agendo illi, sive dum sacrificant sive dum psallunt. Et si lania juslilia el sanctitas, cl alacritas requirebatur in sacerdotibus illis, qui sacrificabant oves cl boves, el laudabant Deum pro temporalibus beneficiis; quid quaeso rcquinlur in sacerdotibus illis, qui sacnficanl divinum agnum, cl gratias agunt pro beneficiis sempiternis? vae nobis miseris, qui ministerium altissimum sorlili,lam procul absumus a fervore, quem Salomon in umbraticis sacerdotibus cxigebal.

10. *Propter David servum luum, non avertas faciem Christi lui.*

Oral nunc pro roge, idest, pro se, Salomon, et ul facilius impetret, adducit merita patris sui David. Orat aulem, ul quandocumque accesserit ad precandum Deum, Deus exaudiat orationem ejus. *Propter David,* inquit,*servum luum,*idcsl propicr fidele obsequium, quod libi praestitit paler meus dum in lerris vixit, *ne avertas faciem Chrisii lui,* idesl. non facias,ul ego,qui loco patris mei uncius sum in rogem populi tui, confusus recedam a te , rejecta videlicet prece mea, cl eu modo facias me avertere faciem meam a le. Quod enim *avertere faciem orantis,* sil cum non exaudire, sed confusum dimittere, perspicuum csl ex lib. 3. reg. cap. 2. ubi cum mater Salomoni dixissel, *petitionem unam parvulam ego deprecor a te, ne confundas faciem meam:* respondit Salomon , *pete mater mea,neque enim fas cst.ul avertam faciem tuam.* Sed quamvis haec vera sint, tamen videor mihi olliorem sensum in his verbis videre. Omne bonum nostrum in duplici respectu positum csl,in respectu pio Dei ad nos, cl in respectu nostro pio ad Deum, ut videlicet ille nos patris pietate rcspicial, cl nos illum filiorum pietate rcspiciamus; mutuus enim iste pietatis aspectus lons esi el origo bonorum omnium, sed prior csl respectus Dei, ct ab

illo respeclus noster orilur. *In hoc* (inquil Joon.in prima Epistola cap.i.) *csl charilas. non quasi nos dilexerimus Deum, sed quoniam ipse, prior dilexil nos.* Itaque Deus dum nos diligit. facit cliam nos diligere, et dum nos respicit ul filios, facit, ul eum respiciamus ut patrem: quamvis aulem nos peccando, libere avertamus faciem a Deo ; tamen si Deus respicere nos voluerit, cl misereri; respiciendo, et miserendo faciei,ul peccare non libeat, cl ul faciem a Deo non avertamus: vel si averterimus, iterum convcrlamus.Quo modo Lue.22.quando conversus Dominus respexit Petrum jam aversum,continuo illum convertit,ila ul *egressus foras amare fleverit:* alque hoc est, quod David orat m psalm. 24. *Bespice in* me, *et miserere mei;* at hoc Joco Salomon, *ne avertas faciem Christi lui,* idcsl, ne sinas averti a te faciem meam, quod facies si non avertis a me faciem luam.

11. *Juravit Dominus David veritatem,el non frustrabitur eum: de fructu veniris lui ponam super sedem luam.*

Hic jam incipit commemorare promissiones factas a Deo Davidi patri suo, ul iis commemoratis facilius impetret quod petii, cum quasi debitum reposcere videatur. *Juravit,* inquil, *Dominus David veritatem,* quasi dical, juravit David Domino, sc domum illi aedificaturum, ct Dominus vicissim juravit Davidi se regnum in domo ejus in sempiternum stabiliturum: Deus enim vinci sc liberalitale non patitur, el non solum opera,sed etiam voluntates, el desideria cumulatissime remuneratur. *Juramentum* Dei signillcal rei immobilitatem, el hoc loco praesertim, ubi dicilur. *juravit Davidi veritatem,* idesl, rem per se veram ex Dei promissione, certiorem el firmiorem reddidil juramento. Addit postea aliam firmitatem, dicens, *el non frustrabitur cum,* idesl, non faciei irritum juramentum, quod alias dicere solei, *juravit Dominus, et non poenitebil eum.* Quo loco recte admonet s. August, poenitentiam in Deum caderc non posse , sed metaphorice dici, *poenitere,* quando rem aliquam mutat; non poenitere,quando non mutat,sed stabilem el firmam esse decernit. Ponit exemplum ex lib. 1. reg. cap. 13. ubi Dominus dicil,*poenilel me, quod constituerim Sani regem:* el iu eodem capilc dicit Samuel, Deum non esse ul hominem , *ul poenitentiam agat.* Ergo, inquil Auguslinus, cum Deus immutabili suo consilio aliquid mutai propicr ipsam rei, non consilii, mutationem, *poenitere* dicilur. Neque multum refert quod in hebraeo cl graeco legatur, *non frustrabitur eam,* idcsl, veritatem promissum, el in latino *textu* legamus, *non frustrabitur eum,* idcsl, Davidem, ul legil cliam s.Hilarius: nam sensus csl idem. Pergit Salomon, ac doccl, quae sil veritas promissa, el juramento confirmata a Deo, cl ait, *de fructu ventris lui ponam super sedem tuam,* idest, dabo libi successorem in regno filium luum: quae verba videntur intelligenda ad litteram de Chrislo, non de Salomone, nisi forte dc Salomone dicantur, ul tjpnm Chrisli gerebat: nam dc hoc eodem juramento dicilur in psal. 88. *Semel juravi in sancio meo, si David meniiar; semen ejus in aelernum manebit el thronus ejus sicut sot in conspectu meo, et sicut luna perfecta in aelernum, cl testis in coelo fidelis.* Itaque illud *ponam,* cum dicilur, *de fructu veniris lui ponam super sedem* luani, non signillcal simpliciter.*ponam,* sed *constituam, el firmabo:* quae cerle Salomoni non conveniunt: adde, quod b. Petrus Aci. 2. dicil de Davide, *propheta cum esset, et sciret quia jurejurando jurassel illi Deus, de fructu lumbi ejus sedere super sedem ejus; providens loquutus est de resurrectione Chrisli. quia neque derelictus est in inferno, neque caro ejus vidil corruptionem.* Ubi s.Pelrus unam scripturam psalmi quinlidecimi exponit cx alia psalmi centesimi trigesimi primi, quem nunc explicamus. Alque hoc esi, quod Luc, 1. angelos dicil ad Virginem, *dabit ei Dominus sedem David patris ejus,el regnabit in domo Jacob in aelernum.*

12. *Si custodierint filii tui testamentum meumel testimonia mea haec, quae docebo cos.*
13. *Et filii eorum usque in saeculum sedebunt super sedem luam.*

Juramentum el promissio sine poenitentia, est dc uno filio, idesl, de Chrislo , cujus regni nullus unquam eril finis: sed de aliis filiis promissio condilionala csl, idesl, .si *custodierint testamentum,* hoc est. foedus Domini de non habendis Diis alienis; el si cuslodicrini *testimonia.* idesl, praecepta Dei. *sedebunt super sedem tuam:sia* minus projicientur. Sic enim expressius dicit ipse David Salomoni. I. Paralipom. 28. *Si quaesieris Dominum, invenies eum: si aulem dereliqueris cum, projiciet te in aelernum;* el paulo ante, de eodem Salomone dicil Deus, *firmabo regnum ejus usque in aeternum,si perseveraverit facere praecepta mea cl judicia, sicul el hodie,* el in psal. 88. ubi legimus, si *dereliquerint filii ejus legem meam, visitabo eos in virga virorum,* non addil, *misericordiam meam non dispergam ab eis;* sed non *dispergam ab eo,* idesl, a Davide . quia videlicet thronus David eril firmus jugiter,propicr aelernum Chrisli regiiuni,ciiamsi regnum lerrcnum Salomonis, cl Roboain, cl similium deficiat, cl destruatur. Quod allinet ad verba, in hebraeo pro *testamento,* csl. *pactum,* sive *foedus;* sed sepluagiula vertere solem illam vocem hcbraicam , *beri'h* , per vocem graccam διά^ζην , quae *lestamentum* signillcal, ncc solum septuaginta, sed etiam b. Paulus ad rom. 9. ad Calat. 4. el alibi *testamentum* vocat, quod licbraci dicunt *foedus.* Verisimile igitur csl, vocem illam hcbraicam utrumque significare,vel cliam praecipue, testamen* lam: major enim fides habenda csl septuaginta interpreti bus,quam Rabbinorum diciionariis:constal aulem ex sancio Hieronymo in cap. 2. Malachiae, septuaginta interpretes semper vertisse,*testamentum.* Forlasse aulem divina providentia voluit, ul in ecclesia exlarcnt duo ista vocabula *testamenti,* cl *pacti:* quoniam rc vera pactum Dei cum populo non csl simplex pactum, sed habet conditiones teslamcnli, cum sil pactum de haeredilalc danda, cl

quod non habuit vim, nisi intercedente tnorte testatoris Chrisli, ul dicilur Ilebr.9. ad hoc enim significandum Moses aspersit sanguinem cum pactum nomine Dei cum populo sancivit, Exod. 24. Et praelcren teslamentum hoc non est simplex testamentum, sed habet rationem pacti, cum requirat conditionem dc observanlia mandatorum, el perseverantia in Ode.Est igilur testamentum simul cl pactum. Illud aulem, *usque in saeculum,* non conjungitur cum,*sedebunt super sedem* luam,sed cum verbis praecedentibus, si *custodierint filii lui, el filii eorum* , ul aperte colligitur ex textu hcbraico. Igilur sensus est. Si filii tui. el filii eorum custodierint pactum , el praecepta usque in saeculum, idcsl, si perseveraverint in limore Dei, non deturbabuntur a solio regni lui; si aulem non perseveraverint,regnum ipsorum ad alios transferretur, ul factum est, cl experientia docel.

14. *Quoniam elegit Dominus Sion, elegit cam in habitationem sibi.*

15. *Haec requies mea in sacculum sacculi, hic habitabo, quoniam elegi eam.*

Possent aliquo modo haec accommodari ad arcem, sive civitatem Sion terrenam, ul figura erat Ecclesiae nunc militantis el postea triumphantis: elegit enim Deus civitatem illam pro lempore, ul essel civitas regia, el sacerdotalis, ita ul ibi esset thronus regius el etiam templum Domini. Sed tamen quia brevi diruenda erat, el evertenda et regnum ex ca tollendum, ct templum ipsum incendendum, dicendum est, haec pertinere ad ecclesiam, quae est regnum Chrisli, cl ipsa est Jerusalem, el Sion de qua dicilur in psal. 2. *Ego autem constitutus sum rex ab eo super Sion montem sanctum ejus,* el continuantur haec verba cum illis, *Juravit Dominus David veritatem et non frustrabitur cum.de fructu ventris lui ponam super sedem tuam,* idest, juravit Davidi.se positurum.el stabiliturum filium ejus Christum super fidem ejus quae est Sion, quae ideo dicilur civitas David.quia *elegit Dominus Sion,* idcsl, ecclesiam, in liahilnlionem suam perpetuam; et dc ca dixit, *Haec requies mea in saeculum saeculi,* idcsl, non deseram uùquam hanc ecclesiam, sed in ea perpetuo requiescam,quoniam transferam eam ad perfectam bealiludinem in coelis,el ibi habitabo in ea in sempiternum, quoniam firmissimo, atque aelernu decreto elegi eam. Dicilur aulem Deus *requiescere,* ul s. August, notat, quando facit nos requiescere: lunc aulem perfecte requiescemus , quando pars ecclesiae peregrinans in terris perveniet ad eam partem, quae gloriosa triumphat in coelis.

IC. *Viduam ejus benedicens benedicam, paupe res ejus saturabo panibus.*

Hic versiculus cum sequentibus, promittit civitati David, quae csl Sion, mulla bona,quae utcumque applicari possunt terrenae civitati , ul figura erat ecclesiae: sed ipsi ecclesiae proprie cl perfecte conveniunt. Primum igilur promittit abundantiam rerum temporalium tantam, ul etiam viduae, quae solent esse maxime destitutae, el alii pauperes saliari possint: benedictio enim Dei abundantiam in scripturis significare solei.Sed haec abundantia in sensu alliore significat copiam cibi spiritualis verbi Dei. cl sacramentorum,quibus abundant filii ecclesiae, illi praesertim,qui sunl spiritu pauperes. Antiqua haereticorum calumnia occurrit hoc loco breviler refellenda. Hide! enim Calvinus editionem nostram vulgatam, quod pro,*victu,* substituerit, viduam.Dicil enim presbyterum aliquem lusciosum existimasse c, el l,csse unum, d, el sic pro *victum,* legisse, *vidum,* cl quia *vidum* nihil significat, addidisse, a, cl fecisse viduam;cl neminem fuisse In ecclesia nosira qui hanc corruptionem advertere potuerit. Sed facile est calumniam refutare. Latinus enim Interpres rectissime vertit, quod invenit in graeco: in graeco aulem sine dubio invenit, χήραν,quod viduam significat omnium consensu: neque solus nosler Interpres in graeco legit, χήραν, sed etiam Patres,Hilarius.Ambrosius, Auguslinus, Chrysoslomus, Prosper, Cassiodorus, cl alii. Immo s. Hilarius meminit ulriusque lectionis, el contendit veram lectionem esse, *viduam,el* sic Iccium fuisse antequam Chrislus nasceretur. Verum quidem est in hebraeo non haberi *viduam,* sed *venationem,* vel vicium, neque ullam esse similitudinem lilerarum, ob quam suspicari quis possit illos scripsisse. *viduam* : siquidem vidua Hebraice dicilur, ΓΟΕ/Χ abnana, clrictus , scu *venatio* dicilur. Π'Ι'3i *tzeda,* el hanc vocem in omnibus codicibus invenimus: sed in graeco idiomale magna similitudo lilerarum csl inter χήραν, quod significat *viduam,* el -ήραν, quod significat vicium.Igitur neccsse csl,vel in hebraeo mutatum esse textum, el sepluagiula legisse longe aliter, quam modo se habet: cl baec sententia s. Ililarii csl. vel in graeco textu esse corruptionem faciam vitio scriptorum, quia unam hieram legerunt pro alia, ul sanclus Hieronymus putat. Sed in sensu nulla fere diversitas csl, cum per uirumque vocabulum significetur, abundantiam ciborum fore in civitate Di i. El quoniam, ul idem Hieronymus dicil. usus obtinuit, ul legeretur, *vidua,* non csl lectio latina ullo modo mnlanda,cum non a luscioso sacerdote, ul Calvinus dicil, sed a veneranda antiquitate ortum habuerit.

\1. *Sacerdotes ejus induam 'salutari, cl sancli ejus exaltatione cxultabunl.*

Alterum bonum sanctae civitatis eril, quod sacerdotes ejus sanctitate . el justitia conspicui erunt. Salus enim animae justitia est, sicul morbus animae iniquitas est: el quia precatus fuerat Salomon,ul sacerdotes induerentur *justitiam,*ideo nunc Deus dicit sc id effecturum,ul sacerdotes induantur *salutari.* idesl. salute . quae csl eadem cum justitia , cum de saluto spirituali agatur. Fortasse etiam aliorc sensu per *salutare* , inlelligilur hoc loco Salvator Chrislus.ul in Cantico Simconis, *quia videntur oculi mei salutare tuum,*cl ab hoc loco psalmi accepit fortasse b. Paulas modum illum loquendi ad rom. 13.*induimini Dominum Jesum Christum,* idcsl, facile ut in vestris moribus

conspiciantur sanctitas, el justitia Christi.Illud aulem,d *sancti ejus exaltatione exultabunt,* respondei ei quod anlea dictum eral.el *sancti ejus exultent:* nam ut eo loco per exullalionem intclligebalur laus Dei cum alacritate: ila hic quoque inlclligilur;el ul ibi per sanctos in teli igebaniur sacerdotes, ila hic. Eadem enim verba sunl in textu hebraico in utroque loco.

18. *Illuc producam cornu David , paravi lucernam Christo meo.*

Terlium bonum , cl quidem maximum sanctae Sion erit, quod ibi orietur regnum David: nam pro voce, *illuc.m* hebraeo cl gracco *est,ibi.* Accipiendum est igilur, *illuc,* pro, *illic.*idest,in S'on. Per, cornu, significatur metaphorice potestas, clexcellenlia regia: ut enim cornu est durissimum.et elevatum, ila regia dignitas est potens , ct supereminens.Significatur autem ad litteram per *cornu David* , regnum Messiae, quod erat inchoandum in Sion , ct inde per lotum mundum propagandum. Explicuit hoc Zacharias in suo Cantico Luc.1. cum ait,*erexit nobis cornu salutis in domo David pueri sui* ; el idem praedixerunt omnes prophetae. Isaias cap. 9. *Super solium David, super regnum ejus sedebit, ul confirmet, el corroboret illud usque in aelernum.* Ilicrcm. cap. 23. *Ecce dies veniunt, el suscitabo David germen justum , el regnabit rex, el sapiens cril, et faciei judicium, el juslitiam.* Ezechicl cap. 1. non solum praedicit regnum Christi,sed eliam currum ejus triumphalem, qui vehebatur a quatuor animalibus.homine,lcone, vitulo, ct aquila : quae sunl quatuor Evangelislae. Daniel cap.2. *In diebus regnorum illorum suscitabit Deus coeli regnum . quod in aelernum non dissipabitur.* Zach.cap.9. *Exulta satis filia Sion, ecce rex tuus venit libi justus . et Salvator , ipse pauper; et ascendens super asinam,* etc. Ex quo manifeste apparel, non posse inlelligi versiculum Ilum psalmi de Salomone.nec de regno ejus;tunc enim Salomon regnabat, hic aulem de futuro dicitur, *illuc producam,* idesl, oriri faciam, el quasi germinare cornu David:quasi aperle praediceret eversionem regni temporalis, quod tunc vigebat,el suscitandum poslea in eadem civilale regnum aeternum Messiae. Quod aulem sequitur, *paravi lucernam Christo meo,* polesl duobus modis inlclligi. Primum enim per *lucernam* polesl inlelligi Messiam, el per *Christum* David : Scriptura enim passim vocal *lucernam* filium, sive posteros; nam in liliis parentes vivunt, el lucent: vide lib.3. reg. cap. 11. cl 15.et tunc sensus eril,*illuc producam cornu David,* quia *paravi lucernam,* idest,Olium, siiccessorcmque ejus Messiam, *Christo meo.*Davidi:el cril quasi explicatio ejus,quod anlea dixerat, *de fructu veniris lui ponam super sedem luam.* Vi enim hoc non inlelligerenl carnales Judaei de Salomone,explicatur hoc loco de Messia fuluro.Potest tamen eliam aplissime inlelligi, el s. Augustinus cxponil.de praecursore Domino.el ipso Domino,ul lucerna sil Joannes,cl Chrislus Dominus Jesus,quoniam enim Messias venturus cral sine opibus, el comitatu regio , non facile a Judaeis expeclantibus Messiam, rege.in temporalem,agnosci potuisset,nisi praecessisset Joannes,qui singulari sua sanctitate,cl vitae austeritate,omnium oculos iuse converteret inslar lucernae lucentis in caliginoso loco; dicil igitur, *illuc producam cornu David,* idest, regnum aelernum Messiae,el jam praeparavi lucernam,idesl.praecursorem,qui erit quasi lucerna, *Christo meo,* idesl,ipsi Messiae:alque ad hunc locum videlur Dominus aspexisse,cum ail Jo.5'./pse *cral lucerna ardens, cl lucens.*

1 *ü. Inimicos ejus induam confusione,super ipsum aulem offlorebil sanclificalio mea.*

Praedicit, Christum mullos habiturum inimicos, ut revera habuit Judaeos , qui dixerunt, *Nolumus hunc regnare super nos.* Luc. 19. el ad Pilatum. *Non habemus rogem, nisi Caesarem,* Jo. 19. Sed praedicit quoque poenam inimicorum Christi. *Inimicos,* inquit, *ejus induam confusione,* idest,implebo ignominia maxima, quod etiam impletum esse scimus , el oculis nostris videmus, fiam paulo posl Chrisli mortem venerunt Romani, el civilale illorum eversa,ipsos magna sirage affecerunt,el eorum qui supererant,alios vilissimo pretio vendiderunt, alios in pubblicis ludis bestiis objecerunl:et ab illo tempore gens Judaeorum ubique servii,ubique contemnitur. Sed in die novissimo,non solum Judaei,sed eliam omnes pagani,haeretici,el omnes falsi fratres . qui Christo in membris ejus inimici fuerunt,induentur confusione.Super *ipsumaulem,* idesl, super Christum,*efflorebit sanclificalio mea.* Illi induentur coniusione,Christus induetur gloria: nam sanclificalio.quae in mundo cral quasi semen in terra absconditum,tunc florebit in gloriam,idest, germinabit flores sanctificationis. Nec solum Chrislus, sed eliam omnia membra ejus induentur gloria,quae tunc sanclificalio cmillel flores inc/cdibihs pulchritudinis , quando gral-ia verletur in gloriam. In hebraco vox est, Y1'O *nizro,* quae significat *diadema ejus:* sed quamvis Exod.2L illa vox signified *tiaram Pontificis,* el lib. 4. rcg. cap.11. accipiatur pro *corona regia* : lamen polesl eliam significare *sanctificationem,* ul hoc loco, verlerunl Septuaginta Interpretes ; nam venii a verbo, *nazar.* quod significat , separare , el *consecrare,* unde dicunlur *nazarei,* quasi *sanclificati,* el consecrati Deo:cl *corona pontificia,*vel *regia* dicitur,

nexer,quia consecrat quodammodo Pontificem, vel regem,cl a vulgo separat.Sed in sensu non est diversitas : nam *gloria sanctificationis* rectissime corona, vel diadema dici polesl: nec mullum interest, si dicatur, *florebit sanctificatio.*idest, sanctificatio cmillel flores gloriae; sive, florebit sanctificatio, idesl, micabit diadema gloriae. Neque eliam multum refert, quod nos legamus , *sanclificalio mea,* et in hebrneo *s'ü sanctificatio,sive diadema ejus:* nam septuaginta legerunt, *jod,* ubi nunc esi, *vau:* cl eadem sanclificalio vel diadema,cl Dei csl, quia ab illo datur, cl nosira csl quia nobis datur : proinde uiraque leclio veritatem continet; sed nostra praeponenda csl,cum sil in codicibus graccis, el lalinis, quibus Ecclesia semper usa csl.

PSALMUS CXXXII.

TITULUS, ET ARGUMENTUM PSALMI

Canticum Graduum.

Compositus videtur hicpsalmus,ul a Judaeis cantaretur, quando post reditum a captivitate, cl rueditlcala civitate, ac templo , coeperunt simul pacifice habitaro, el esse unus populus remota distinctione vel schismate,quod cral ante captivitatem interregnum Israel, el regnum Juda. Sed convenit eliam omni multitudini,ubi viget concordia,el communio , quales sunl multitudines servorum Dei in monasteriis , ubi regularis observantia vigel. Sed potissimum locum habcl hic psalmus in coelesti patria, cl cantatur ab iis , qui linita peregrinatione ad eus perveniunt, ubi omnes sunl consummati in unum ul loquitur Dominus , Joann. 17. el ubi Deus csl omnia *in omnibus* juxta Apostolum , I. Cor. 15.

EXPLICATIO PSALMI CXXXII.

1. Ecce quam *bonum, cl quam jucundum habitare fratres in unum.*

Vox csl eorum, qui jam experiri,cl gustare coeperunt utilitatem cl dulcedinem perfectae charitatis. Vocal enim *bonum*,id quod esi utile,cl *jucundum*,id quod csl dulce: quamvis enim aliqua sini bona, quae non sunl jucunda , ul labor poenitentiae cl quaedam jucunda, quae non sunl bona , ul voluptas peccali ; lamen in concordia el pace fratrum simul habitantium hacc duo conjuncta inveniuntur. Nam virtus unita csl major el forlior, el melius ac facilius conservatur; quod perlinet ad ulililatem:cl ubi per charilalem mulli sunt cor unum cl anima una,unusquisque gaudet dc bono aliorum non minus quam dc suo;quod perlinet ad jucunditatem.

2. *Sicut unguentum in capite, quod descendit in barbam, barbam Aaron.*
3. *Quod descendit in oram vestimenti ejus : sicut ros Hermon , qui descendit in montem Sion.*

Duabus similitudinibus explicat jucunditatem,et utilitatem habitantium in unum; ac primo jucunditatem comparai unguento prclioso, quo ungebatur caput summi Pontificis, quod cral odoris suavissimi , ul paid ex cap. 30. Exodi, quod quidem unguentum effusum in capul Pontificis,inde defluebat ad barbam, cl a barba In oram vestimenti, idesl,in illam partem quae circumdat collum , quae immediate subjecta esi barbae : non enim per oram intelligilur extremitas vestis, sed summilas, ul notavit s.Aiiguslinus.el ul sonanlvox liebraica.el graeca , cl ul ratio ipsa demonstrat: non enim tantum unguenti effundi solebat in capul, ul usque ad extrema vcslis deflueret.Sed illud hoc loco notandum csl uiigucnlum non communitari a capile,nisi partibus unitis : nisi enim barba capiti adhaeret, sed abscissa alicubi maneret, sine dubio defluxum unguenti non participaret ; cl nisi vestis unita cssel corpori, sed plicata maneret in arca, similiter unguento non perfunderetur; sic igilur, nisi fratres habitarent in unum , el inter se glutino charilatis conjuncti cssenl. dona coelestia a capite Christo defluentia, non descenderent in barbam, idesl, in praelatos, neque a barba in vestimenta, idest, in reliquum populum.Ait igilur, *sicut unguentum in capite, quod descendit in barbam,* idest. jucunditas fratrum habitantium in unum , cl inler sc conjunctorum,ac debita proportione invicem subtectorum, esi sicut unguentum pretiosum,el fragrantiae suavissimae, quod in capite effusum descendit in barbam. *In barbam Aaron* , idesl, non loquor dc quocumque unguento, sed de illo, quod descendit in barbam Aaronis tempore consecrationis suae : quae eliam descendit in *oram,* superiorem videlicet pariem vestimenti ejus.Deinde comparat utilitatem corumdem frairumhabitantium in unum,rori qui descendit in montem : neque enim montes ex rore jucunditatem ullam percipiunt, sed utilitatem magnam : quoniam pluvia ad montes vel non descendit,vel non haerci, sed ex montibus ad valles continuo descendit: ros aulem haeret in montibus, eosque infundit.el germinarc facit: nominat autem duos montes, Ilcrmon, et Sion , qui quamvis loco conjuncti non essent, cum mons Hermon esset trans Jordanem ad orientem ; el mons Sion citra Jordanem ad occidentem : lamen conjuncii

erant quoad similitudinem qualitatum,cum uterque sil verus mons, cl unus major cl allior, videlicet Ilcrmon,alius minor humilior, id csl, Sion.Ex quo voluit nos Spiritus sanclus admonere, conjunctionem fratrum habitantium in unum debere esse cordium magis, quam corporum ; nam de primis fratribus habitantibus in unum,scriptum esl,oral *autem multitudinis credentium cor unum el anima una.* Ador. L Dicil igilur, *sicut ros Ilcrmon, qui descendit in montem* Ston,idesl, bonum utilitatis habitantium in unum , est *sicut ros Hermon , qui descendit in montem* Sion,sive,ul esi in hebraeo, *in montes Sion.* Quomodo aulcm ros montis Hermon,qui longe dislal a Sion.dcsccndal in montem Sion, variis modis exponunt interpretes.Mihi videtur,Prophetam considerasse montem Ilermon esse ollissimum, cl amplissimum, atque in eo magnam esse roris abundantiam : montes aulem Sion esse multo humiliores, cl aridiorcs.'cl ideo more poetico dixisse, et moule Hermon descendere rorem in monies Sion, quasi communicet mons Hermon rorem, quo abundal, cum montibus Sion, qui eo carent: non quod idem omnino res, qui est in monte Hermon descendat in montes Sion,sed quod similis ros descendens in montes Sion videatur quodammodo cx monte Ilcrmon descendere. Et aptissime convenit haec similitudo in conventum fratrum habitantium in unum: sunl enim fratres concordes quasi lol monies, sive colles Sion, in quos dcscendil ros coelestis a Chrisio, qui est quasi Ilcrmon allissimus , ct rore coelesti plenissimus : unde dixil Joannes, cl de *plenitudine ejus omnes accepimus,* Joan. 1. Non communicat aulcm Christus nobisciim cani ipsam gratiam, el gloriam numero, quam in se habet; sed aliam similem,elminorem.

4. *Quoniam illic mandavit Dominus bcnedicliunem, el vitam usque in saeculum.*

Reddit rationem, cur laniis bonis abundet conventus fratrum concorditer,paciliceque viventium, *Quoniam,* inquit,illic *mandavit Dominus benedictionem,* idest,illuc misil Dominus benedictionem suam , quae est fons omnium bonorum ; Domino enim, *benedicere benefacere* csl : quoniam igitur Deo gratissima esi concordia, cl charitas fraterna, ideo replet eam copia bonorum omnium;ldque non ad breve tempus, sed in aeternum: nam idcocum benedictione misit ad eos *vitam usque in saecu-lttnr,quae* omnia hic in terris habentur in spe, sed in patria habentur in re.Recleigiluriniliodiximus, hunc psalmum ab illis proprie cantari, qui cx peregrinatione perveniunt ad patriam. Ibi enim perfecta esi corcordia,ibi unguentum perfectae charilatis conlinuodelluilacapile Christo in omnia membra , el ros luminis gloriae a monte Ilcrmon in omnes colles Sion: dicilur enim *Ilermon,* lumen elevatum; et *Sion,* specula: proinde recte ab aliissimo lumine descendit participatio ejus in cos,qui digni sunl speculari Deum facie ad faciem: ibi est benedictio Domini, idest. affluentia omnium aliorum bonorum : ibi denique esi vita usque *in saeculum,* quae numquam deliciet.

PSAL M U S CXXXI1L

TITULUS E T A R G U M E N T U M PSALMI

Canlicum Graduum.

Hic csl psalmus postremus gradualium, qui eos qui jam foelicilcr ascenderunt, hortatur, ul vacent perpetuis laudibus: quod esi officium habitantium in domo Domini, juxla illud psalmi 83. *Beati qui habitant in domo lua Domine, in saecula saeculorum laudabunt* le-Perlinel lamen suo modo hic psalmus ad eos, qui post aedificationem templi in illo habitabant; el ad eos , qui dum peregrinantur in lerra, corde habitare nituntur in coelo, el cum Apostolo dicere possunt, *conversatio nostra in coelis est.* Philip. 3.

EXPLICATIO PSALMI CXXXI1I.

1. *Ecce nunc benedicite Dominum , omnes servi Domini.*

Ecce.inquit.nunc liberali a lentationibus,cl persecutionibus, lempus csl,ul loti intenti silis laudibus Domini; proinde *benedicite Dominum* vos o-*mnes servi Domini,* qui non habetis aliud in quo illi jam serviatis,nisi in persolvendo tribulo perpetuae laudis, cl graliarum actionis.

2.Qui *statis in domo Dominion atriis domus Dei nostri.* . , *ta*

Vos, inquam, *qui slatis in domo Domini,*idest,

qui permanentem habetis domum, cl non amplius bmquam peregrini in tentoriis habitalis;el praeterea slatis, idesl,securi consistitis non timentes easum.quo modo ille,*qui in veritate non stetit.*Joan. 8. fiée solum domum , sed eliam alria possidetis, ila ul el interiorem domum,ubi Deus videtur el exteriorem ubi videntur creaturae , quae sunl voluti atria, foclicissimi habeatis.

i,In noctibus extollite manus vestras in sancla,cl benedicite Dominum.

Tempus maxime opportunum orandi cl laudandi Deum nox est,quando quies ubique esse solet.Itaque David psalm. 118. *Media nocte surgebal ad confitendum Domino·,* cl Isaias c.26. dicil,*Anima mea desideravit te in nocte,* el Ilicremias Thren. 2. hortatur, *consurge, lauda in nocte, in principio vigiliarum.* El ipse Dominus noster, Lucae 5. pernoctabat in *oratione Dei,* el Apostolus cum Sila Actor. 16. in ipso carcere *media nocte orantes laudabant Dominum.* Recle igilur admonet Propheta servos Dei.ul nocturno potissimum lempore extollentes manus in sancta, id csl, ad sancta sanclorum, ubi eral prophilialorium, el arca Dei, benedicant Dominum. Moralilcr aulcm significat hic versiculus,servos Dei debere benedicere Deum non solum in die prosperi talis , sed eliam in nocte adversitatis. Sed in sensu praecipue intento, signiiicalur hoc loco, in coelesti palria, sicut semper csl dies, si dc luce, et tenebris agatur; ila semper esse noctem si agatur de labore, el quiete. Intrantibus enim in illam requiem *dicil spiritus,ut requiescant a laboribus suis,quia opera eorum sequuntur illos·,*d illa est nom,de qua dicitur m psal. 138. *Et nox illuminatio mea in deliciis meis* ; et de qua dicil Dominus Joan. 5. *Venit nox, in qua nemo polesl operari,el* proinde solis Dei laudibus vacare oportet. In his igilur quielissimis.sed lucidissimis noctibus *extollite manus vestras* beali servi Dei;el ad sanctuarium verum,ubi Deus ipse residet, conversi *benedicite Dominum.*

Benedicat te Dominus cx Sion,qui fecil coelum cl lerram.

Hortatus est Propheta sanctos Dei servos, ul assidue Dominum bencdicantmunc vicissim ipse benedictionem illis a Domino precalunsed utitur numero singulari, quia videbal eos ita esse glutino verae charilalis unitos,ul essent unum in Domino. Illi igilur unilati servorum Dei dicil. *Benedicat le Dominus ex Sion , qui fecil coelum , et lerram.* Quod ad verba attinet, in ILbraeo codice desunt illa verba, in *atriis domus Dei nostri.* Sed verisimile esi, m codicibus correctoribus, quos habuerunt septuaginta interpretes,illa verba non defuisse , praesertim cum in psal. 131. idem versiculus repetatur, cl in eo verba illa legantur eliam in codicibus hcbraicis. Illud vcro,in *noctibus,*hebraeus codex conjungit cum superioribus hoc modo, *qui slatis in domo Domini in noctibus·.el* postea incipit alium versiculum ab illis verbis, *extollite manus vestras,*elc.Sed interpunctio Rabbmorum modernorum,qualis nunc esi in codicibus hcbraicis, non debet praejudicare auctoritati gravissimae septuag. inierprelum. qui illud, in noctibus, principium esse versiculi,et cum sequentibus verbis conjungi debere ccnsucruni.

PSALMUS CXXXIV.

TITULUS ET ARGUMENTUM PSALMI

Alleluja.

Duo psalmi sequentes ejusdem sunl argumenti: horiatur enim Adeles ad laudes Deiiquod argumenlum in lilulo demonstrat, el recte subjunguntur psalmis gradualibus , quoniam optime conveniunt iis, qui cx captivitate in patriam redierunt: quique jam gradus perfectionis. Deo juvante ascenderunt, vel in ascensione non modicum profecerunt,

EXPLICATIO PSALMI CXXXIV.

1. *Laudate nomen Domini, laudale servi Dominum.*
2. *Qui slatis in domo Domini,cl atriis domus Dei nostri.*

Illi duo versiculi habentur eliam initio psalmi superioris; sed ideo repetuntur,ul continuetur laudalio, quae ibi fuerat inchoata. Alloquitur igilur Piopheta servos Domim, cosque horiatur, ul laudent *nomen Domini,* el ipsum *Dominum,* hic enim csl sensus, ut colligitur ex principio psalmi centesimi duodecimi, *laudate* pueri idesl, *seni Dominum, laudate nomen Domini.* Qui sint aulem sert i,quibus indicitur laudatio , cxplical dicens : *qui statis in domo Dominion atriis domus Dei* nostri.idesl, qui non estis exulcs,oon in via positi,non peregri»

ni , quibus oralio magis quam laudatio necessaria sit, sed jam pervenistis,jam *slalis in domo Domini,* dc qua dicilur in alio psalmo , *beati qui habitant in domo lua Domine.in saecula sacculorum laudabunt* le.Ilaque videtur hic psalmus praecipue convenire iis , qui ad coelestem patriam pervenerunt,et domum Domini non manufaelam,scd aeternam in coelo introierunt. Convenit tamen illis eliam. qui spe ac desiderio in ca domo degere incipiunt. cl cum apostolo dicere possunt, *noslra autem conversatio in* coe/isesl:convenitdcnique speciali quadam ratione sacerdotibus,quorum ofilcium est stare in domibus Deo sacris,el ipsi Deo immediate et proprie ministrare. Sunt quidem omnes fideles servi Domini , sed illi praeter caeleros , qui toti sunl Domini obsequio addicti, el mancipati.Ex hebraeo legunl aliqui, *laudate servi Domini.quia* vox.n^y *servihabde,secundum* regulas grammaticae, regit genitivum.Sed hoc non est perpetuum, el legendum *esse,laudate servi* Dominum,perspicuum csl c.x versionc non solum septuaginta . sed eliam s.Hieronymi. Sunl etiam qui,*stare in domo,* tribuunt sacerdotibus; *stare in atriis,* iribiiuiil laids. Sed probabilius est, pro eodem accipi hoc loco *domum domini,* el *atria domus Domini·,* nam ut plurimum secunda pars versiculi repetit, el explicat priorem; unde sensus est, *qui slalis in domo* Domini,qui slalis,inquam,in *atriis domus Dei noslri.*

'd.Laudate Dominum quia bonus Dominus: psallite nomini ejus, quoniam suave.

4. *Quoniam Jacob elegit sibi Dominus, Israel in possessionem sibi.*

Hortatus est Prophcla populum Dei ad laudandum Dominum, nunc adducit 1res rationes, quibus persuadeat, ila esse faciendum; primam, quoniam Deus dignissimus est omni laude; secundam, quia id nobis bonum, et jucundum eril ; tertiam, quia tenemur, cum nos praeter caeteras gentes Deus maximis beneficiis affecerit. *Laudate,* inquil, *Dominum, quoniam bonus est Dominus:* bonum enim laude, malum vituperatione dignum est. Deus aulem ita bonus csl, ul solus sil absolute bonus, el omni cx parte bonus, cl non aliunde, sed ex se ipso sil bonus, el nihil sil bonum nisi parlecipotionc cl dono ejus: denique caetera sini bona in certa specie cl cum addito, ul bonus homo, bona domus, bona vestis, Deus autem sit ipsa bonitas omnem omnino boni rationem continens. *Psallite nomini ejus, quoniam suave;* hacc est secunda ralio, quasi dicat, *psallite nomini ejus,* quoniam istud psallero, ct laudare, non eril vobis opus molestum. cl laboriosum, sed dulce, jucundum, suave. Vox hebraica, *nahim* , significal *dulce,* ct *dulcis:* cl ideo referri polesl lum ad Dominum, tum ad nomen, tum ad psallere,et sensus esse polesl. *psallite nomini ejus,* quoniam suavis est Dominus, item *quoniam suave* csl nomen Domini : denique *quoniam suave* esi psallere nomini Domini. Sed vox graeca cl latina , quae sunt gencris neutri, non possunt referri ad Dominum, sed vel ad nomen, vel ad psallere; et hacc postrema acceptio videtur esse magis propria. Caelorum in sententia nulla dissensio est.Ideo enim laudare Deum suave est, quia Deus suavis csl: quo modo dulces cibos comedere dulce csl, quoniam ipsi cibi dulces sunt. El quidem beatis in coelo psallere Deo suavissimum csl.el ideo ne ad momentum quidem cessant a laudibus, quoniam dulcedinem Dei in ipso fonte suavitatis sine intermissione degustant; nobis autem nunc dulce est canere Deo; nunc laboriosum, quoniam non semper gustamus, quam suavis sil Dominus; sed tunc solum,cum cx gralia Dei, et praecedcnle meditatione assurgimus ad cognitionem, cl accendimur ad amorem. *Quoniam Jacob elegii sibi Dominus,* elegii, inquam, *Israel in possessionem sibi.* Haec esi tertia ralio, quae ducitur a debito, el jure obligationis : cum enim Deus singulari dono gratiae suae filios' Jacob in populum peculiarem sibi delegerit, certe juslum est,ut is populus praeter omnes alias gentes Deum laudet. Ilicsunl aliqua notanda: Primo Deum conditorem universitatis omnium gentium providentiam gerere, el omnibus dedisse lumen rationis.ct legem naturalem scriptam in cordibus, el angelos custodes tum singulorum hominum , lum etiam provinciarum, el regnorum : sed praeter haec omnia, quae communia sunl populoIsraelilico cum aliis populis: suscepisse Abrahamum ct posteros ejus per Isaac cl Jacob descendentes in proprium populum, qui esset quasi ejus haereditas.el portio cl possessio, cisquc dedisse legem scriptam in tabulis, el caeremonias,quibus coli volebat, cl Prophetas, quasi inlernuncios a quibus de notitia Dei erudirentur. Secundo hoc fuisse admirabile beneficium Dei: elegit enim Deus populum illum in possessionem sibi, ul eis benefaceret, eosque diligenter excoleret, quasi vincam dilectam ; addo, fuisse hoc beneficium gratis omnino illi populo collatum, non enim elegit Deos populum illum ob eorum merita, sed quia sibi ita placuit: quod perspicuum est ex praedestinatione aeterna, cujus meminit Malachias cap. 1. el Apostolus ad rom,9, Nam antequam nati essent Jacob, el Esau, el cum nihil boni, vel mali egissent, diclum est, *major serviet minori, quoniam Jacobi dilexi,Esau odio habui.* Tertio,hoc idem et eliam majus beneficium collatum esse populo Christiano ex gentibus congregato: nam, ul Apostolus docet rom.I I.Gentiles erani quasi oleastri respectu Judaeorum, qui erant naturales rnmi olivae: sed cum fracti esscnl mulli rami naturales ob incredulitatem, Deus assumpsit oleastros, el inseruit in bonam olivam, idesl.super fundamentum Apostolorum, el Prophetarum supe- raedificavit gentiles, vocans eos per fidem ad populum suum: cl faciens cives sanctorum cl domesticos Dei. Nobis igitur convenit,et ex debito obligationis tenemur laudare Deum, sed propriissime Jacob, sive Israel , electus in possessionem, est coelestis Jerusalem, coetus videlicet beatorum.cui dicitur, *lauda Jerusalem Dominum: lauda Deum tuum Sion.*

;>. *Quia ego cognovi, quod magnus csl Dominus cl Deus nosler prae omnibus diis.*

C, Omnia quaecumgue *voluil Dominus fecit in coelo, in lerra,in mari,cl in omnibus abyssis.*

Responde! Propheto objectioni, quae fieri poterat, cur ipse lanio ardore invitaret populum Dei sd laudes Domini. *Quia,* inquil,ego *cognovi,quod magnus est Dominus:* cl non solum magnus?upcr omnes homines, sed eliam super omnes Deos: el ideo silere non possum, ideo clamo, ideo canlo , el psallo, cl ad canendum cl psallendum omnes invito. Deinde probal ulrumque , nimirum Deum esse magnum Dominum,el esse majorem omnibus Diis ac primum, quod sil magnus Dominus, probal ab omnipotentia, quia omnia *quaecumque voluil, fecil* in universa creatura, *in coelo, in lerra,* in mari, cl *in omnibus abyssis;* ubi per mare intelligil mare Oceanum.per *abyssos* intelligil maria mediterranea, quasi diceret, in mari magno, cl in aliis aquarum profundilalibus.lla Chrysostomus sed possunl eliam per *abyssos,* inlelligi loca subterranea inferorum, ubi csl gehenna , de quibus legimus in Evangclio, rogalum luisse Dominum a daemonibus, ne cos millcrci in abyssum.Sic enim comprehendentur omnia loca, summum coelum, imi inferi, media lerra, el mare. Sed placel brevier conferre noslrntn infirmilalom cum Dei potentia. Ille fecil *omnia quae* voluit,nihil enim impossibile csl illi: nos aulemmulla volumus facere, el non possumus.Hem Deus fecil,quia voluil,idesl, libera voluntate fecil, non aliqua necessitate, quia nulla re indiget; nos maxima cx parlc operamur , quia indigemus, cl nisi cogcrci necessitas, otiaremur. Denique Deus in omnibus rebus fecil quaccuraque voluil, quia Dominus csl rerum omnium: nos ne in nobis quidem facere possumus omnia, quae volumus,quanto minus in aliis rebus.Aequum igilur csl, ul non nos ipsi, sed Deum nostrum assidue laudemus.

7. *Educens nubes ab extremo terrae, fulgura in pluviam fecil.*

Poni! exempla aliquot eorum, quae Deus facit, quando vull. in acre, in torra cl in aquis. Facit quidem Deus mirabilia in angelis, cl in coelis superioribus. cl rursum in abyssis subterraneis.Sed quia incognita nobis sunl, ponil exemplum eorum, quae facit in coelo aereo, in lerra,el in aquis,quae a nobis videntur, quamvis causas ignoremus. Primum igilur ponil exemplum in nubibus, quae oriunlur cx lerra, sed formantur in coelo aerco, ct conversae in aquas reverlinttur ud lei ram.*Educens* inquil. *nubes ab extremo terrae,* idesl. qui educit nubes ab exirema parle lerrae .Accommodai se Spirilus sanctus in scripturis sensibus noslris:nos aulem videmus ordinarie nubes ascendere, vel ab oriente, vel ab occidente, vel a meridie, vel a septentrione, quae sunl quatuor extrema lcrrac, sed varia pro varietate regionum; cl quamvis isla assiduitate vihierinl. tamen omnino mirabile csl.unde lania copia vaporum rcpenle cxislat, ut lotum coelum in puncto fere (emporis nubibus quasi velo cooperiat: nisi ideo mirabile esse desinat, quia ab omnipotente lit. Sed mirabilius esi,quod sequitur, *fulgura in pluviam fecil,* ubi irt pluviam, positum csl, pro, *in pluvia,* quo modo 2. Corinlh. 12. dicil Apostolus, node el *die in profundum maris fui,* pro, *in profundo maris* fui. Sensus aulem est Deus in pluvia fecil fulgura, idesl, inter pluviam miscuit fulgura,quae res csl omnino mirabilismam fulgura sunl ardentia, arentia, acutissima ; ct pluvia csl res humida, frigida , mollis: el tamen ncc fulgura absumunl aquam, ncc pluvia exlinguil fulgura. lla exponunl antiquissimi paires, Hilarius,cl Chrysoslomus, cl confirmari polesl eorum expositio ex cap. 9. Exodi, *grando, et ignis misla pariter ferebantur,* ad quem locum videlur allusisse Propheta David;omillo alias expositiones recenliorum, quae minus probabiles sunl.

8. Qui *producit venlos de. ihesauris suis,qui percussit primogenita Aegypti ab homine* usque *ad pecus.*

9. *El misit signa, el prodigia in medio lui Aegypte, in Pharaonem el in omnes servos ejus.*

Terlium exemplum magnitudinis Dei sumilur a generatione venlorum, venii enim notissimi sunl el quotidie senliunlur a nobis; ct lamcn nihil est obscurius generatione ipsorum; unde el Dominus Joan. 3. ail, *spirilus ubi vull spirat,et vocem ejus audis,ct nescis unde veniat.aul quo vadal,* idesl, audis strepitum venti, *cl nescis unde venial, aut quo vadal,* idesl, quo modo orialur , cl quo modo desinal, praesertim quando rcpenle venlus exislil, el paulo posl rcpenle cessai. Illud aulem, de *thesauris suis,* mclaphoricum csl: non enim venii inclusi mancnl in speluncis, aul abdilis locis , ul fabulantur Poetae, sed ila rcpenle producuntur a Deo, quasi educerentur dc lhesauris, idesl. dc locis absconditis. Vere aulein educuntur dc thesauris Dei, idesl, dc polenlia Dei secretissima el ditissima, quae numquam exhauriri polesl.Cum hoc tertio exemplo conjungit Propheta quartum de occisione omnium primogenitorum Aegypli lam hominum,quam jumentorum,quae habetur Exodi 12. conjungit aulem hanc occisionem cum productione venlorum, quia quemadmodum venii spirilus quidam sunl corporales, qui non videntur ob nimiam subtilitatem, el tamen maximas edunt strages arborum in campis, domorum in civitatibus, cl navium in mari: sic spiritus angelici invisibiles oculis hominum, incredibili celeritate ad nulum Domini interfecerunt omnia primogenita Aegypti,tum hominum, lum jumentorum : neque enim occisio illa poterat tribui pesti, aul morbo naturali, cum eadem node perierint omnia, cl sola primogenita Aegyptiorum, lum hominum, lum pecorum: el apud hcbracos, qm in Aegypto degebant, nullus oinnino homo, aul bestia perierit.Adjungit denique in summa omnia signa el prodigiu,quae fecil Deus per .Mosem in Aegypto; quae legi possunl in Exodo cap. 7. 8. 9. 10. 11. cl 12.

10. *Qui percussit gentes mullas, cl occidil reges fortes.*

11. *Sehon regem Amorrhacorum : el Og regem Hasan, cl omnia regna Chanaan.*

12. *El dedit terram eorum hacredilalcm, haeredilatem Israel populo suo.*

Post mirabilia Dei edita in Aegypto adversus Pharaonem, addit mirabilia edila in itinere adversus duos poleniissimos reges, Sehon, et Og, quos populus Dei debellavit magis extraordinario auxilio Dei. quam armis: vide lib. Num. cap. 21. El denique addit mirabilia, quae fecit Deus in ipsa terra promissionis adversus triginta el unum reges qui regnabant in illis provinciis. Ubi mulla mira cula acciderunt; ac praeter alia, ul muri Ilierifho ad sonilum tubarum Sacerdotalium corruerint: et sol, ct luna siderint ad imperium Josue; vide lib. Josue cap. 6. 10. cl 12. Ipse igilur Deus dcdil totam illam terrain possidendam, ct quasi propriam hacredilalcm populo suo Israclitico: quo modo eliam regnum coelorum per lerram promissionis significatum vull quidem Deus a fidelibus suis bellando cl laborando capi;sed quia nisi ipse praeveniret, cl comitaretur, el subsequeretur gralia sua labores noslros , nihil omnino facere possemus ; ideo ipse est, qui nos salvat, ex captivitule liberal el hacreditatem aeternam donal. .

13. *Domine nomen luum in aeternum, Domine memoriale luum in generatione el generationem.*
14. *Quia judicabit Dominus populum suum, ct in servis suis deprecabitur.*

Concludit Propheta priorem pariem suae probationis, qua demonstrare instituerat magnitudinem Dei: ea enim salis aperte demonstrata, dicil, *Domine nomen luum ir» aclernum,* idest, propler hacc lania mirabilia, *nomen tuum* , memoria lua, fama lua in aeternum vigebit,cl idipsum more suo repetens, *Domine,* inquit,*memoriale, luum,*idest, recordatio nominis lui *in generatione el generationem* permanebit. *Quia judicabit Dominus populum suum,* idesl, semper manebit celebris memoria Dei. quoniam Deus semper, ul haclenus fecit, *judicabit populum suum,* idesl, juslo judicio vindicabit de persequentibus cum , puniens iniquos hostes ejus. *El in servis suis deprecabitur,* idest, erga servos suos exorabilis cril: accipiendum enim csl passive illud, *deprecabitur,* pro *exorabitur.* In cantico Mosis Deulcron. 32. eadem sententia sic vertitur a latino interprete, *Judicabit Dominus populum suum,el in servis suis miserebitur.*

15. *Simulacra gentium argentum el aurum,opera manuum hominum.*
10. *Os habenl, el non loquenlur', oculos habenl, cl non videbunt.*
\7. *Aures habenl, el non audient: neque enim esl spiritus in ore ipsorum.*

Probat his versiculis David, Deum noslrum magnum esse prae omnibus Diis, quod cral alterum quod affirmaverat m quinio versiculo. Quamvis enim ron magnum sil Deo. majorem esse Diis aureis, et argenteis, ul s. Hilarius admonuit, cum longe major sil regibus, daemonibus el Angelis tamen voluit Prophcla conferre Deum cum simulacris, ul clarius ostcndcrcl infirmitatem Deoium gentilium; tum eliam quoniam licet Dii gentilium cSscnl daemonia, ul dicilur in psal. 95. lamen mulli gentilium hoc non sciebant, sed arbitrabantur ipsa simulacra esse Deos, ul perspicuum est 1. reg.de statua D.igon. Denique quia ex his argumentis colligitur eliam infirmitas ipsorum daemonum, qui simulacris suis non potuerunt dare sensum, cl vitam, quo modo Deus verus simulacro suo, quod csl homo, dedit spiritum vilae, sensum el motum, cl quod csl excellentius,dcdil rationem el arbitrii libertatem. Ilcclc igilur David probat, Deurn esse magnum prae omnibus Dus,quia *simulacra gentium,* sive ipsa,sive inhabitatores eorum habeantur pro Diis, *oculos habenl,el non vident; aures habent, el non audiunt: os habenl, cl non loquuntur;* manus, cl pedes habenl, el nec movere, nec moveri possunt, quia non cslspirilus vilae io facie ipsorum; ubi alludit Prophcla ad id quod dicilur Gen. 2. dc simulacro veri Dei, *inspiravit in faciem ejus spiraculum vitae.* Caetera, quae ad hos versiculos perlinent, vide in explicatione psal. 113.

18. *Similes illis fianl, qui faciunt ea: el omnes qui confidunt in eis.*
19. *Domus Israel benedicite Domino, domus* Aaron *benedicite Domino.*
20. Domus *Levi benedicite Domino ; qui limetis Dominum, benedicite Domino.*

Facta collatione Dei veri cum diis falsis confert cultores falsorum Deorum, cum veri Dei cultoribus cl illis praedicit per modum imprecationis similitudinem Deorum suorum, videlicet illos fore mutos, caecos, el surdos quoad vera bona inlelligenda, cl quaerenda el laudanda.· cultores aulem Dei invitat ad benedicendum Dominum,quoniam cultores Dei vident, audiunt, loquuntur, ul imagines vivae Dei viventis et ideo debent exercere linguam ad laudandum Deum, a quo habenl sentire,vivere, intelligere. Invitai aulem prinum in genere *Domum Israel,* idesl, populum Dei, deinde per partes,*domum Aaron* in primis,quia illa eral domus sacerdotalis. lum *domum Levi,* unde erant Lcvilac, qui sacerdotibus ministrabant, denique omnes *timentes Deum,* idest, laicos omnes.Porro quamvis hacc comparatio cultorum Dei ad cultores idolorum proprie conveniat idololalris paganis respectu Christianorum: tamen convenit eliam iis, qui sequuntur avaritiam, quae csl Idolorum servitus , cl iis quorum Deus venter esl, el denique illis omnibus qui faleniur se nosse Deum, factis aulem heganl : respectu hominum vere piorum , quorum conversalio *in coelis csl.* Illi enim vcluli simulacra Idolorum. non vident vera bona,nec vera mala.quamvis oculos habere videantur ; neque audiunl quid loquatur in illis Deus-.quamv is aur bus non carcanl denique non loquuntur laudes Dei. quamvis ore, el lingua praediti sini. Conlra . viri pii el qui cor habenl in coelo, oculos interiores habenl, el vidcnltaurcs cordis aperias habenl cl inlelligunl,os,

cl linguam sohila ct Ubera habenl, ul Deum benedicant in omni tempore, cl semper laus ejus sil in ore ipsorum. Lege p. 11.

21. Benedictus *Dominus ex Sion, qui habitai in Jerusalem.*

Concludit orans, ul ex Sion procedat benedictio Damini,qui/tabilal,tamquam in propria regia sua *in Jerusalem,* idesl, ul omnes cives Sion, el Jerusalem non cessent benedicere Domino, qui rex magnus csl cl in ipsa Jerusalem sedem regni sui collocavit: quae conveniunt ecclesiae Christianae militanti, sed mullo magis triumphant i,quae omni labore vacua, cl ab omni molestia libera, unicum habet negotium, vacare el videre, quoniam Dominus ipse csl Deus.

PSALMUS CXXXV.

TITULUS ET ARGUMENTUM PSALMI

Alleluja.

Psalmus iste idem habet argumentum , quod psalmus superior. Invitat enim populum Dei ad laudem misericordiae Dei, cl in singulis versiculis repetii, *quoniam in aclernum misericordia ejus;* ul ostendat omnia opera Dei. sive ad crcalionem, sive ad providentiam , sive ad redemptionem pertineant, cx misericordia Dei profecta esse.Deus cnim, qui nulla re indiget, cl rerum omnium absolutus Dominus esl, nihil facil ex necessitate, nihil ex debito: sed omnia ex misericordia, quia placuit illi bonitatem suam effundere et communicare. In hebraeo non habetur, *alleluja,* in principio hujus psalmi, sed solum in fine superioris.Caeterum seplualginta interpretes initio psalmi posuerunt, alleluja, vel quia invenerunt in suis hcbraicis codicibus in principio hujus psalmi , cl non in fine superioris: vel, quod credibilius csl, invenerunt m utroque loco, ul habetur in fine psalm. IOI. cl in principio p»al. 105. qui idem habet initium cum 135. videlicet. *Confitemini Domino, quoniam bonus, quoniam in* sacculum misericordia ejus; el postea negligcnlia scriptorum excidit exbebraico codice in principio hujus psalmi, alleluja. Ul sc res habeat, aptissime punitur initio hujus psalmi titulus, *alleluja.*

EXPLICATIO PSALMI CXXXV.

1. *Confitemini Domino, quoniam bonus.quoniam in aeternum misericordia ejus.*
2. *Confitemini Deo deorum, quoniam in aeternum misericordia ejus.*
3. *Confitemini Domino dominorum, quoniam in aclernum misericordia ejus.*

In primis tribus versiculis laudatur Deus Trinitas ab iis, quae in sc habet: in sequentibus aulem laudatur ab operibus suis.In piîrnn versiculo liab<'-turnomen quatuor hierarum.n'IH'J Ouα/i.quod soli Deo vero proprium esl, el numquam communiriilur cum rebus creatis: significal aulem hoc nomen ipsum esse, ul Exod. 3. ipse Deus explicuit, cum ail, *ego sum qui sum.* El quoniam esse ei bonum convertuntur, cl omne quod esl. bonum esl, el quod summe csl, summum bonum esl: ideo hic adjungiiur bonum absolute ei qui absolute est. *Confitemini,* inquit, *Domino* , idesl . confitemini confessionem laudis ei qui esl, *quoniam* absolute *bonus* esl: ncc solum in se bonus esl , sed eliam in *aeternum misericordia ejus* est: nam ipse qui csl summum bonum, nullum habet admixtum malum, nullam miseriam : ct ideo solus potest mala cl miserias aliorum tullcrc,ct re ipsa semper tollit el loll·1! in aaternum.magna miseria csl niliil esse. Deus igitur dum conservat esse rerum quarumdam in aeternum,in aeternum erga eas misericors csl,cl dum bealosfacil sanctos angelos, el homines in aeternum, misericordiam aeternam illis exhibel, non tollendo miseriam infoelicilalis, quae sil. sed quae esset nisi beatiludincm aeternam illis donaret.Purro hacc prima confessio tribui putcsl personae patris, quoniam paler fons est essendi, cl communicat ipsum suum esse lilio per generationem.cl spiritui sanctu per spirationem, sibi lilioque- communem. Secunda confessio polesl tribui personae lilii,nam dicilur Illius Deus Deorum, quoniam Dn creati dicuntur angeli et homines quia sunt filii Dei, juxta illud psalm. 81. *ego dixi Dii estis, et filii excelsi omnes.* Filius aulem Dei unigenitus est Deus deorum. quia filius esl Dei naturalis, caelcri adoptati; ille natus esl Deus de Deo Mi sunt Dii facti.ac per hoc tanto inferiores Deo lilio,quanto res creata inferior csl creatore. El quamvis aliquo modo dicantur Dii respectu inferiorum : lamen respectu filii unigeniti non sunl Dii, sed creaturae. Ergo confitemini confessionem laudis Deo Deorum, idesl, lilio Dei unigenito , cujus participatione dicuntur Dn. filii Dei adoptivi. *Quoniam in aeternum misericordia ejus,* idesl. quoniam ipse cum patro in aeternum miserias tollit a rebus creatis.Tertia con-

Cessio tribui potest spiritui sancio; dominium enim fundatur in natura liberi arbitrii. Illi sunl Domini qui faciunt, quod volunt; illi servi, qui aliorum voluntati subjiciuntur. Princeps autem libertatis spiritus sanclus est, de quo dicilur. *ubi spirilus Domini. ibi libertas,* 2. Cor. 3. *cl spirilus ubi vull spirat,* Joan. 3. el, *haec omnia operatur unus, atque idem spiritus dividetis singulis prout vull.* Ait igilur David.*con/ilemini Domino Dominorum,* idest, laudate spiritum sanctum , amorem increatum,ct omnipotentem,cui omnia serviunt,quoniam m aeternum misericordia ejus. Notat hoc loco s. Joan. Chrysost. in psalmo superiore dictum esse, *Deum magnum prae omnibus Diis,*sed in hoc ps. mullum accessisse ad laudes Dei, quod appellatus *sil Deus Deorum,el Dominus Dominorum,* ut non .solum caclcn Dii minores sinL Deo nostro,scd ejus sint creaturae, atque mancipia.

4. *Qui facit mirabilia magna solus, quoniam in aeternum misericordia ejus.*

Ad hunc versiculum , ul ad eaelcros omnes sequentes, subinlelligcndum csl, *con/ilemini Domino.* Incipit igilur laudare Deum ab operibus magnis, el mirabilibus quae solus ipse facere potuit, qualia sunl opera creationis, nani in caeleris usus csl Deus opera angelorum , vel aliarum creaturarum.In bis aulem operibus laudatur praecipue misericordia, quia, ul supra diximus,nihil fecit Deus cx necessitate, quasi egerei creaturis,sed ex misericordia sua magna et ineffabili.

'»· *Qui fecit coelos in intellectu, quoniam in ac·'emum misericordia ejus.*

Primum opus Dei fuit coelum , ut notum est ex eap.I. Genes. *Fecit aulem Deus coelum,sive* coelos, *in intellectu,* idest, in sapientia sua, sive per sapientiam suam. *Fecit* aulem. *quoniam in aeternum misericordia ejus,* idesl,quia placuit ei coelos cx nihilo educere,cl simul parare aeternam domum angelis ct hominibus. *Fecit* igilur coelos per sapientiam cl bonitatem suam, inlclligendo, el volendo , quae sunt quasi duae manus ejus. Itaque non laboravit, non falicalus est, non eguit mora temporis, non instrumentis variis, non merita circa quam opcrarclur, non adjutoribus administris.

G. *Qui firmavit lerram super aquas, quoniam in aeternum misericordia ejus.*

Alterum opus principale fuit terra.Fecit enim in principio Deus coelum,el terram.Coelum enim factum est, ul esscl palatium immortalium civium : terra, ul esset mansio mortalium.Aer cl aqua sunl elementa intermedia, quae in usum hominum deserviunt.Porro dicilur terra stabilita *super aquas,* non quod aqua sil infra lerra in imo loco mundi ; scd q lod superficies icrrac magna ex parte sil ollior superficie aquae , ul possint superficie lerrac homines , et caetera animalia vivere. Quod enim terra sil in lmo loco mundi, scribit idem David in P' il.103. *Qui fundasti terram super stabilitatem suam. non inclinabitur in sacculum sacculi.*Ilaque lerra intra civitates suas ila continet aquas, ul cx una parte aquae super lerram quiescant, cl tamen cx altera parle lerra superemineat aquis. In hebraeo pro, *firmavit,* est, *extendit,w*. sensus sil, terram, quae initio cral cooperta undique aquis,ct erat minus extensa, quam aqua,Deus congregando aquas in cavitates terrae,ex tendit super aquas,idest, fecit, ul latius puteret quam aqua. Ulcrque sensus est verus , el juxta ulrumque sensum in hoc facto triplex cernitur misericordia Dei;una rcspeclu terrae, quam eduxit ex nihilo; altera,respectu aquae, cui sedem stabilem praeparavil;tertia respectu hominum quibus dedit lerram aquis discoopertam,el tamen aquis irrigatam,ul possent in ea degere,eam colere, el frugiferam reddere.

T.Qui fecit luminaria magna,quoniam in aeternum misericordia ejus.

8.*Solem in potestatem diei,quoniam in aeternum misericordia ejus.*

9. *Lunam, el stellas in potestatem noclis, quoniam, clc.*

Tertium opus magnum, cl mirabile fuil fabricatio solis, lunae, el stellarum, quae ad coelum , el terram perlinent : siquidem coelum mirifice exornant, cl Icrrac mirifice prosunt, dicuntur aulem omnia *luminaria magna,*quia re vera majora sunl, quam ul a nobis eorum magnitudo mente comprehendi possit, cum stellae firmamenti, quae nobis ob longinquitatem perexiguae videntur, totum orhem lerrac molis magnitudine superenUdtcilur autem sol fades in potestatem diei.el luna cum stellis caeleris in potestatem noctis: quia lucendo, cl illuminando lerram,praesuni operibus nostris,tum diurnis, tum nocturnis,ul dicilur eap.I. Gcncseos. El quidem in libro Geneseos duo sola dicuntur luminaria magna, sol , ct luna , quia ista duo majus lumen in terras effundunt, quam omnes aliae stellae simuklamen hoc loco videtur David non solem lanium, cl lunam, sed omnes stellas appellare *luminaria magna,* quia in se talia sunl, et si astronomie credimus, longe majores sunl stellae firmamenti, quam luna sil.

10. *Qui percussit Aegyptum cum primogenitis eorum. quoniam in aeternum misericordia ejus.*

11. *Qui eduxit Israel de medio eorum, quoniam dc.*

12. *In manu potenti,cl brachio cxcclso,quoniam etc.*

13. *Divisit mare rubrum in divisiones, quoniam etc.*

14. *Qui eduxit Israel per medium ejus,quoniam clc.*

13. *El excussit Pharaonem, cl virtutes ejus in mari rubro, quoniam in aclernum. clc.*

1G. *Qui perduxit populum suum per desertum , quoniam, etc.*

17. *Qui percussit reges magnos, quoniam clc.*

18. *El occidit reges fortes, quoniam etc.*

19. *Schon regem Amorrhacorum, quoniam etc.*

20. *El Og regem llasan, quoniam clc.*

21. *El dedit lerram eorum haercredilalem quoniam, etc.*

22. *Ilaeredilalcm Israel servo suo, quoniam clc.*

In his versiculis laudatur Deus ab opere provi-

dentiae,cl sunl omnia perspicua lum cx libro Exodi, lurn cx psalmo superiore. Illud quaeri posscl, cur dicantur opera misericordiae,percussio Aegypti, occisio primogenitorum, inlerfeclio regum, cl caetera , quae videntur ad justitiam polius , quam ad misericordiam perlinere. Respondetur, opera illa fuisse rcspcclu impiorum percussorum cl occisorum opera justi Une ; scd respeclu populi Dei fuisse opera misericordiae; el quia liberat 10 populi erat praecipue a Deo intenta, ideo illa omnia tribuuntur simpliciter misericordiae. Quamquam eliam impiis misericordiam facil Deus, cum cos cilo de hoc mundo lollil.nc diutius vivendo gravius peccent, cl graviorem iram sibi ipsi thesaurizent *in die irae , eljustijudicii Dei.* Circa verba horum versiculorum pauca notanda sunl. Vers. 12. *In manu potenti, el brachio excelso,* metaphora est, signitlcans Deum graviter pumisse Aegyptum plagis mullis,ul cogeretur diinillcre liberum Dei populum, quomodo si vir bellalor robusla manu , el brachio fortissimo uleretur ad ejusmodi opera. Vers. 13.illud, in *divisiones ,* fabulantur hebraei significare duodecim divisiones maris rubri factas fuisse, ul unaquaeque lribus per suam divisionem transirel.Sed fabula sine fundamento estmam Exod. U.dicilur Deus immisisse ventum calidum,qui lota nocte flaret,cl siccaret partem quamdam maris, ila ul a dcxlera, el a sinistra essenl aquae stanles instar murorum, el in medio esset lcrra arida, per quam transivit populus Dei. Itaque *in divisiones ,* significat divisionem maris in duas paries.Versicul. 15. illud, cl *virtutem ejus,* significat,el exercitum ejus: id enim sonat vox hebraica. el aperie dicilur Exod. IS. *Currus Pharaonis, el exercitum ejus projecit in mare.*

23. *Quia in humilitate nostra memor fuit nostri, quoniam in aeternum misericordia ejus.*
21. *El redemit nos ab inimicis nostris, quoniam in aeternum misericordia ejus.*

Haec referri possunt ad liberalioncmJudaeorum a servitute Pharaonis, Philislhinorum.cl Nabuchodonosoris; item ad liberationem ecclesiae a persecutionibus Tyrannorum, cl haereticorum; denique maxime proprie ad liberationem electorum a captivitate diaboli , cl omnibus periculis hujus sacculi. Illud, *quia,* non referlur ad versiculos immediate praecedentes ; scd ad illa verba , quae in singulis versibus subintelliguntur . nimirum *confitemini Domino* , ut sensus sil, *laudate Deum , quia in humilitate nostra,* idesl, in afflictione, cl tribulatione,cl humiliatione nostra,*memor fuit nostri,* clc.

'13.Qui dat escam omni carni,quoniam in aeternum misericordia ejus.

Hunc versiculum adjunxit Propheta pro iis, qui non paliuntur persecutiones; nc putarent sibi non esse nccessc confiteri Domino. Dicil igilur, *confitemini Domino* omnes omnino, quia ipse est, qui nutrii,el conservai omnem crealuram viventem,ac praecipue omnes homines.Id quod facil,*quoniam in aclernum misericordia ejus.* In hebraco esi, *qui dat panem omni cami,* sed *panis* accipitur pro omni cibo apud hebraeos.

2G. *Confitemini Deo coeli, quoniam in aclernum misericordia ejus.*
27.Con*filemini Domino Dominorum.quoniam in aclernum misericordia ejus.*

Concludit repetendo duos ultimos versiculos ex primo lernariomam per *Deum* coeli,inlelligit Deum Deorom, ul nolal s.Augustinus, Dicilur emm Deus coeli, lum quia ipse solus verus Deus coctum fecit, juxta illud Psalmi 95.*Dii gentium daemonia. Dominus aulem coelos fecit,* tum quia residens m summo coefo tamquam m proprio throno,boc ipso dcmonslral sc Deum Deorum esse. Uliimus versiculus non habetur in bcbraco, nec in graeco, nec apud Hilarium ct Clirysoslomum.scd habetur apud Augustinum, et Hieronymum in commenlario : cl apud Chrysoslomum habelur repetitio primi versiculi loco lerlii. Ad extremum hujus explicationis reddenda csl causa, cur a s. Augustino dissentire coaclus sim in exposilionc verborum illorum quoniam in *aeternum misericordia ejus.* Exislimal S. Augustinus , hacc verba non esse referenda ad singula opera Dei, quae narrantur in loto psalmo, scd solum ad prima illa verba, *confitemini Domino,* cl vull hunc esse sensum totius psalmi,*confitemini Domino,* qui esi *bonus,* qui csl *Deus Deorum,* qui esi *Dominus Dominorum,* qui *fecit mirabilia,* qui coelos in *intellectu,* qui *firmavit lerram super aquas,*clc. *quoniam in aeternum misericordia ejus* esi in peccatores, quos redemil a servilule peccati, clc. Halio ejus csl.quoniam opera quae narraniur, ul effectio mirabilium,formatio coeli cl lerra el similia,non sunt opera misericordiae , scd bonitatis cl benignitatis Dei. At nos sequuti sumus Hilarium cl Chrysoslomum,qui verba illa, *quoniam in aeternum misericordia ejus,*accommodant ad singula opera,quae in singulis versiculis narranlunalioqui enim frustra repeteremur in singulis versiculis,si ad opera illa non pcrlincrcnt.Accedil quod vox *misericordia* in divinis litteris, cl hcbraice, *Dn *chesed* . non restringitur ad misericordiam , quao tolhl miseriam proprie diclam : scd extenditur ad bonilalcm el benignitatem. Adde ultimo , quod non csl difllcile in singulis operibus Dei inveniro veram misericordiam, ul nos ostendimus . et comprobatur cx verbis illis, *universae viae Domini misericordia, et veritas.*

PSAL M U S CXXXVL

TITULUS, ET Λ II G U JI E N T U N PSALMI

Psalmus David llieremia.

Ilie titulus non liabelur in hebraeo, cl a Thco-dorclo confictus dicitur ab aliquo audaculo. Sed c.Mal in libris graocis el lalinis, neque ralio Theodoreli convincit, titulum esse confictum, quia Hic·remias non fuerit unquam in Babylone. Titulus c-nim non significat, llieremiam in Babylone fuisse sed psalmum compositum fuisse a Davide praevidente, cl praedicente captivitatem Babylonicam, quam postea Judaeis imminentem Hieremias praedicavit el praesentem deploravit el finem ejus post septuaginta annos futurum denunciavit. Fieri quidem polesl, ul bunc titulum David non addiderit praesenti psalmo, sed postea additus fuerit vel a septuaginta interpretibus, vel ab aliquo alio;lamen non ideo rejiciendus est , quasi falsam historiam contineret. Argumentum psalmi continet lamentationem captivorum et desiderium patriae, ac praedictionem severissimae animadversionis in Babylonios et Idumaeos: quae a Davide scripta sunt, non tam ul simplicem historiam futuram narraret, quam ul admoneret hebracos, ul quando in Babylonem ducerentur captivi, non aBlcfirenlur rebus Babylonis, sed assidue ad patriam suspirarent. El quoniam Prophela spiritualis erat, el noverat, Babylonicam captivitatem figuram esse captivitatis humani generis, cl terrenam Jerusalem figuram esse coelestis patriae; simul admonet omnes electos, quomodo se gerere debeant in exilio el captivitate. El sine dubio ad hunc praecipue finem ecclesia cantica ista spiritualia frequentat, ul cx his inlelligero possint homines, an sint cives Babylonis, an Jerusalem, idesl, an sint cum electis in coelesti patria regnaturi,an cum reprobis clhoc mundo damnandi.

EXPLICATIO PSALMI CXXXVL

1. *Super /lumina Babylonis illic sedimus el /levimus, cum recordaremur Sion.*

Verba sunl captivorum, qui ab Hierusalem in Babylonem abducti fuerant: qui quidem, ul Chrysoslumus docet, non in ipsa civitate primaria habitabant, sed in agris ad varia opera vilia deputati degebant, et ad ripas fluminum, quibus ea provincia abundat, aliquando fessi sedebant, ctcx recordatione, el desiderio patriae flebant. Dicuntur autem *Flumina Babylonis,non* quod omnia per ipsam civitatem labantur (solus enim Euphrates per Babylonem fluit) sed quod ad ditionem Babylonis perlinerenl;nisl placeat per Babylonem,totam provinciam hoc loco significari : quo modo Samaria civitas est, quae loti eliam regioni nomen dedit. Sed spirilualiler verba sunl electorum Dei, qui corpore captivi tenentur in mundo, quamvis corde m mundo separati, cives se noverint coelestis Hierusalem: isti enim sancti peregrini super flumina consistunt,non in fluminibus demersi volvuntur,el praecipitantur ad mare. *Flumina Babylonis* sunl bona temporalia hujus mundi,quibus qui affixi sunl per desiderium ul avari, ambitiosi, voluptarii, magno sonitu contentionum, el lilium alliduntur ud s.;\.i. drum ipsis aquis volvuntur in praeceps,dont ‹ ad abyssum magni maris in aeternum puniendi praecipitentur. Haec igilur est prima conditio civium supernae patriae cl primum signum, unde quisque intclligat, ad quem populum pertineat: qui enim supereminent rebus temporalibus , ct corde in coelum defixo, non abripiuntur desiderio rerum terrenarum; hi sunl, qui non ad Babyloniam sed ad Hierusalem perlinent. Deinde iidera cives sanctorum sedent ad ripas fluminum, idesl,in humili loco se ponunt, non erigunt se ad excelsa, non ambiunt dignitates, non superbe sapiunt, el si forte contingat eos elevari ad regimen Babylonis ul vere contigit Danieli el non paucis sanctis Christianis regibus; isti in alto positi non alta sapiunt, neque existimant exaltationem suam esse honorem; sed onus, sub quo gemant, non in quo glorientur, ac semper,quod ad se allinet,discumbunt in novissimo loco , si vere spirilum illius habent, qui mitis fuil el humilis corde. Tcriio, non solum in humili sedent, sed gemunt, ac plorant non jacturam temporalium rerum,sed captivitatem suam, dum recordantur dulcissimae patriae, quae csl in sancio monle Sion; qui enim obliviscuntur patriae exultant cum filiis Babylonis: qui autem desiderant cl ex desiderio recordantur patriam ; eliam tunc cum abundant rebus temporalibus, non in cis laetantur, sed gemunt ex desiderio patriae , neque ullum manifestius signum habere possumus unde cognoscamus, uirum cives Babyloniae , an Hierusalem simus, quam si attente consideremus, quid nos delectet, quidve nobis cordi sit. *Ubi enim thesaurus noster esi,ibi cl cor nostrum* eril. Luc.12.

2. *In salicibus in medio ejus suspendimus organa noslra.*

Captivi hebrani organa laetitiae, citharas videlicet, ul csl in hebraco, suspendebant *in salicibus* tn *medio* Babylonis, idest, palam el publice Babyloniis videntibus abjiciebant a se instrumenta laetitiae, ul ostenderent, sibi licium magis cordi esse, quam cantum. Quod ipsum imitantur viri Dei, qui intelligentes captivitatem cl exilium suum dicunt cum eodem Prophela,*renuit consolari ani* πια: memor *fui Dei, el delectatus sum:* quamvis enim non delcclcl cives Hierusalem cantare, et l.ieiari cum Babyloniis, el de bonis Babyloniae, Limen cantanl in cordibus suis Domino,cl gaudent in spe futurae bealiludinis. Illud, *in salicibus in medio ejus,* idesl, Babylonis, signilicat, *in salicibus,* quae sunl ad ripas fluminum, quae per mediam regionem Babylonicam fluunt. Suspendere autem citharas in salicibus fluminum Babyloniae, nihil csl aliud, nisi relinquere instrumenta laetitias hominibus hujus saeculi, qui tamquam ui bores infructuosae irrigantur assidue aquis Babyloniae, et fructum nullum ferunt: ipsi pulsent citharas, ipsi canlcnl in hoc saeculo, quibus manet in alio lucius sempiternus.

3.. Quin *illic intcrrpgaverunl nos, qui captivos duxerunt nog, verba cantionum.*

L *Et qui abduxerunt nos: hymnum canlale nobis de canticis Sion.*

Non solum ob mocsliliam suspenderunt citharas suas in ramis arborum captivi Judaei, sed eliam ne obsequeremur Babyloniis, audire , el irridere cupientibus sacros hymnos, quos in celebritatibus Domini cantare soliti erant.Ubi notat sanclus Joannes Chrysoslomus cx tribulatione illa Judaeos factos esse meliores, idesl, magis religiosos, el magis timentes Deum: antea siquidem ridebant Prophetas, imo cl occidebant, nunc nutem captivi in terra aliena, non audent hymnos sacros gentilium irrisioni exponere. Ajtinl igilur, *quoniam illic interrogaverunt nos, qu.i captivos duxerunt nos, verba cantionum,* ideo, *suspendimus organa noslra,* el noluimus illis-AHi, ne sacra cantica irrisioni gentilium exponeremus, *quia ii, qui nos captivos duxerunt, illic,* in sua regione, *interrogaverunt nos verba cantionum,* idest, de verbis cantionum,et dixerunt,*qui abduxerunt nos,hymnum cantate nobis de canticis Sion.* 1'cr verboconlionnni inlclbguntur cantica, idesl, verba ad cantum accommodata; quasi dicant. Interrogaverunt nos dc canticis nostris, cur videlicet non caneremus ul in patria noslra faciebamus. Posset etiam illud, *interrogaverunt,* verti, *rogaverunt,* ul sensus sil, *rogaverunt nos verba cantionum,* idesl, petierunt, ul caneremus. Illud aulem, *cl qu> abduxerunt nos,* quod in hebraeo csl, 'IP77'IΓI *tholalenti,*alioqui vertunt *spoliaverunt nos,* volentes n, positum esse more Chaldaico pro 'CJ, alii, *af/lixerunl nos,* quasi ejulare fecerunt, a verbo , Sbn *thalal:* sed non video cur non possit verti, *extulerunt nos* quod csl idem cum, *asportaverunt nos,* vel *abduxerunt* nos.ul septuaginta verterunt: nam b'm *thalal,* est *elevare, extollere, suspendere. Extollere* aulem non solum significat tollere in altum, sed etiam tollere ex uno loco, el asportare in alium, clhoc modo acceperunt hanc vocem septuaginta interpretes. Illud, *hymnum canlale,* in hebraco csl, *laetitiam cantate:* sed sensus est idem, nam *hymnus* csl carmen laclum ; proinde *laetitia,* hoc loco accipienda e»l pro canlico laetitiae. Denique parum referi, quod pro illo.de *canticis Sion,* sil m singulari, dc *canlico Sion:* accipitur emm numerus singularis pro numero niullt-ludinis.

5. *Quomodo cantabimus canticum Domini in terra aliena.*

Haec esi responsio captivorum ad petitionem illam, *cantate nobis de canticis Sion.* Aliqui existimant legendum esse, *in terra alieni,* idesl,in terra Dei alieni: alque ideo noluisse Judaeos cantare ne honorem Dei veri tribuerent f.dsis Das. Sed quamvis secundum regulas grammaticae illa vox, *in terra,* regal post se genitivum , lamen septuaginta interpretes cl ipse eliam sanclus Hieronymus verterunt, *in terra aliena:* quia vel sciebant regulas grammaticae non esse infallibiles, vel acccpe runl illud, *in terra alieni*, pro In Icrra alieni populi, quod csl idem cum, *in terra aliena.* Sensus igilur esi, respondisse Judaeos ob moerorem captivitatis, non sc potuisse cuniarc canlica lacta, ul iu pairia sua solebant. Quamvis cnim.ul supra diximus, ideo cantare nolebant, ne sacri hymni ab infidelibus riderentur: tamen non hoc responderunt, ne Dominos suos offenderent, sed quod justae causae speciem habere poterat. Spititualiler viri jusli, cives supernae Hierusalem, scientes laetitiam propriam esse patriae, gemitum exilii, ct captivitatis, dicunt, quomodo possumus laciis canticis operam dare,inter tot pericula et tcnlaliones? risum *reputavi errorem, el gaudio dixi, cur frustra deciperis?* Sed illi quoquo cantanl canticum Domini in terra aliena,qui sacros hymnos,ct psalmos ila decantant, ul carnalem aurium voluptatem solum aul praecipue quaerunt, quique audientium carnales aures delectare variis vocum inflexionibus satagunt: cantica enim sacra instituta sunl ad mentem erigendum in Deum, el spirilum potius quam corpus recreandum.Contra aulem nonnulli sunl.qui canticum Babyloniae in domum Dei.cl sanciam Sion ducunt, illi videlicet, qui verba sacra modulis profanis ila vestiunt, ul qui audiunt, non lain verba considerent, quam profanam modulationem attendant.

G. Si *oblitus fuero lui Hierusalem, oblivioni detur dextera mea.*

7. *Adhaereat lingua mea faucibus meis, Si non meminero lui.*

S.*Si non proposuero Hierusalem in principio lac* * *tiliae meae.*

Qui dixerant, *quomodo cantabimus canticum Domini in terra aliena:minc* una voce,quasi unus

homo, totus populus introducitur jurans, el flrmilor statuens , se numquam oblivioni mandatorum patriam : cl quia signum oblivionis fuissel pulsaro cilbaram,ei canere canlicum Domini in lerra alienа,ideo imprecator sibi per juramentum exeeratonum, ul manus, qua pulsari solet cithara , exarescat, lingua,quae cantui deservit,adhaereat irnmobilis faucibus, si unquam oblivisccIur patriam, el in signum oblivionis pulsare citharam, vel cancre canlicum Domini in lerra aliena decreverit.*Si oblitus,* inquil, *fuero tui Hierusalem.quod* lielsi pul- i' >rc incipiam citharam in lerra aliena , *oblivioni detur dextera mea.* idesl,pereat dextera mea.arescat, non sil ulli usui: quorum enim obliviscimur, ea non amplius curamus,neque conservamus.Sanclus Hilarius, cl sanclus Augustinus legunt activo. *Obliviscatur rite dextera* mea.el sic pulanl recenI ores vertendam esse vocem hcbraicam , П2ΦП *thiscach,* sed vox hcbraica rectissime accipitur ctiam passive:unde sanclus Hieronymus ex hebraeo vertit,*in oblivione sil dextera mea:el* sanclus Hilarius testatur vocem Graecam passive accipiendam , cl dum reprehendit lectionem sui codicis , laudat lectionem nostram.quae respondet graecae, ct Hebraicae *voci.Adhaereat lingua mea faucibus* meis,ut moveri nequeat,*si non meminero tui* Hierusalem,idcsl,sic cantando in lerra aliena demonstrabo, me lui non amplius meminisse. Imo eliam *oblivioni detur dextera mea ct adhaereat lingua mea faucibus meis,si* non solum obliviscar,ei non meminero lui Hierusalcm;sed eliam nisi proposuerunt lu in principio laetitiae meae, idcsl. nisi initium, el summa laetitiae meae fuerit civitas sancta Hicrusalem.il) hebraeo pro verbo *proposuero,*esl, *ahale,* quod signilical *ascendere faciam,* sive *extollam, pro* nomine in principio, esl, ‘jy *al rose, ad caput,* quod cl *inilium* el sum· *mam* signilical. Itaque sensus est. nisi extulero Hierusalem super omnes jucunditates meas.ul ipsa mihi prima cl summa laelilia sil. Haec vero propria qualitas csl civium patriae codleslis, el eerla noti electorum Dei, si neque in prosperis, neque in adversis obliviscantur patriae supernae,el si opt nl carere manu el lingua , si gloriae Dei alque aeternae saluti deservire non debeant; cl si nulla in re seno lactari noverim , nisi in desiderio , el spe coelestis illius domus non manufaclae.ubi esl gaudium Duinini.de quo dicilur in evangelio,*intra in gaudium Domini tui.* Mallii. 25.

9..l/emor *esto Domine filiorum Edom in die Hierusalem.*

IQ. *Qui dicunt,exinanite,exinanite usque ad fundamentum in ea.*

II. *Filia Babylonis misera, beatus qui retribuet tibi relribulionem luam, quam retribuisti nobis.*

il. *Bealus qui tenebit,cl allidet parvulos tuos ad petram.*

Praedicit David in line psalmi perditionem Idumaeorum clBabyloniorum,qui persecuti sunl filios Israel : Babylonii enim sui) rege Nabuchodonosor everti runl Hierusalem , el transtulerunt licbracos captivos in Babyloniam,ut nolum csl ex lib.t.reg. cl lib. 2. Paralipom. in line. Idumaei aulcm, qui descendebam ab Esau fratre Jacob, qui el *Edoni* dictus csl, horlali sunl babylonios , ul everterent Hierosolymam, ct populum captivum abducerenl. Id aperle narrai Abdias Propheta, el mullo ante id futurum praedixit David hoc locorincipil igilurDavid ab Idumaeis,vel quia ipsi incitaverunt Babylonios adversus Israelites,vel ul a minoribus ad majora praecedat, multo enim minus nocuerunt liebracis Idumaei, quam Babylonii. *Hiemor,* inquil, *esl Domine filiorum Edom, in die Hierusalem,*id csl. memor eslo filiorum Edom,quid videlicet egerinl-in die Hierusalem, idesl, quando Hierusalem affligebatur cl evertebatur a Babyloniis.Quid autem egerml,explicat in sequenti versiculo.*Qui dicunt,* idesl,qui dicebant B.iby lon iis, *exinanite,* evacuate, eiïodile *usque ad fundamentum in ea.* idesl,vertile eam a fundamentis. Illud, memor eslo,intolligilur ad puniendum:Deus enim dicitur *non recordari.* quando non punit, *el recordari,* quando punit, Ezcch. 18. *Iniquitatem ejus non recordabor amplius,* el Tub.3. /Ve *reminiscaris delicia mea,* ve) parentum meorum. Transii deinde ad Babyloniam , cl per modum imprecationis praedicit ejus ruinam. *Filia,* inquil, *Babylonis misera,* idesl,civitas Babilon. quam ego miseram esse praevideo, licet nunc tibi foclicissima *videarisrbealus qui retribuet tibi retributionem luam, quam retribuisti nobis,* idest,rex Medorum,el Persarum beatus eril quia prosperabitur adversus te,el retribuet libi mala, quae retribuisti nobis. Quod facium esse lestalur Daniel cap. 5. cl Isaias cap.13. praedixit,quod hoc loco David eliam praedicit, lania crudelitate saevituros Medos el Persas in Babylonios,ul eliam infantes corum ad parielcs allisuri sint.el sine ulla miseratione interfecturi. Illud , *parvulos tuos,* in hebraeo, cl graeco , cl in multis lalinis libris manuscriplis, legitur.*parvulos suos,*neque csl incredibile in nostram editionem Impressorum vitio irrepsisse suos.pro tuos,proinde recte correctus est hic locus .ipostolica auctoritate. Sensus aulcm csl idem , si illud suos accipiatur non ul reciprocum secundum proprietalem linguae latinac, sed juxta phrasim graecam cl hcbraicam.accipiatur pro *ejus,* ul significentur parvuli Babyloniae. Spirilualiler haec omnia dupliciter inlelligi possunt. Primo allegoricc ul per *Idumaeos,*inielligantur Judaci;pcr *Babilonios.*paganhvcre enim Pagani sunl,qui praecipue conabantur ecclesiam Christianam cl fundamentis diruere , sed Judaeis exhorlantibus , incilantibus, el gaudentibus. Nam ipsum etiam Christum Judaeis accusantibus . Pagani crucifixerunt. Jacobum occidit,cl Petrum vingulis alligavit Herodes , quia videbal id placere Judaeis. Apostolum Paulum Judaeis apud romanos reum morlis facere conati sunl. Alias eliam Judaei concitaverunt animos gentilium adversus Christianos , teste sancio Luca auctor. 1i. sed memor fuit Dcus.ul ulrosque puniret.Nam Judaeorum urbem primariam evertit, regnum destruxit, cl ipsos per lotum orbem terrarum dispersit.Paganorum quoque,qui loto fere orbe imperabant, potentiam el regna ita sustulit, ul jam paucissimi restent pagani reges. El quoniam

idololatria,el polenlia paganorum non armis cl violentia,sed praedicatione verbi Dei siiperala csl,ideo dicil prophcla, *bealus qui retribuet libi.*elc. nam pagani infoelicilcr persequebantur Christianos,sed fodicem persecutionem a Christianis passi sunl. Utilissimum enim illis fuit,ul idololatria extincla ipsi morerentur peccato, el justitiae vivere inciperent: quod praecipue parvulis eorum contingit,idesl,iis, qui minus radicati erant in erroribus cl vitiis paganorum. Scimus enim,maximam multitudinem puerorum , cl puellarum , aliorumquc simplicium hominum, facillimo conversam ad Chrislum,et ad marlyrium usque decertasse pro Christi gloria adversus palernamidolol.driaimquod significatur illis verbis, *bealus qui tenebit, el allidet parvulos tuos,* sive parvulos ejus, ad *pelram* , id csl, qui admovebit parvulos Babyloniae ad pelram Christum, ul foeliciler allisi moriantur homini veteri, el resurgant in hominem novum. Secundo possunt haec inlelligi moralilcr, ul per *Idumaeos* inlelliganlur carnales homines,ul /Augustinus exponit,per *Babylonios* inlelliganlur daemones; quod esl magis conforme principio psalmi:B.ibylonica enim captivitas figura fuit, ut initio diximus , captivitatis generis humani, quae captivitas adhuc ex parte durat,dum cnro concupiscit adversus spirilum , cl electi clamant.quis me *liberabit de corpore moriis hujus?* Rom. 7. el Apostolus dicil, iios *ipsi intra nos gemimus, adoptionem filiorum Dei expectantes* redemptionem *corpoiis noslri*, Rom. 8. cl denique hospites, el peregrini habitamus in terra aliena,cl in mundo damnabili sumus,licet de mundo non simus. Retribuet ergo Deus Babyloniae rclibulioncm, quam retribuit nobis , quoniam sicul rex Babyloniae Diabolus captivos nos fecit,cl alligavit vinculo culpae,quo vinculo alligati nascuntur omnes lilii Adam: sic in dic judicii captivum flet Chrislus, rex Jerusalem, Diabolum, cl alligabit, vinculis aeternae poenae, ut nulli amplius nucerc possit, de quo dicil bealus Judas, *angelos,qui non servaverunt suum principatum.sed dereliqueruntsuum domicilium.in Judicium magni diei vinculis aeternis sub caligine reservavit.* Neque solum Diabolum ligabit Chrislus vinculis aeternis,sed eliam omnia membra ejus, sive omnes ministros ejus , mundanos videlicethominesqui pios persequebantur, el captivos tenebant, alligabunt angeli *in fasciculos ad comburendum* , ul dicilur Mallb. 13. Sicul autem rex Babyloniae seducit praecipue , cl captivos facit *parvulos* Christi, idesl, cos, qui non creverunt,nec profecerunt in Chrislo;quibus semper lacte opus est: sic e contrario beatus est, qui parvulos Babyloniae, idcsl,qui minus creverunt m viliis mundi, foeliciler allidit ad pelram occidens peccato, cl justitiae vivant, Non csl omittenda spiritualis expositio sanctorum patrum, lldani.Hieronymi et Augustini, qui per *parvulos Babyloniae,* inlelligunl milia tenlalionum , quae facile superari possunt, si continuo exortae allidantur ad peiram, quae Chrislus csl.Vere enim bealus dici potest . qui semper vigilat, et incentiva tenlalionum crescere non sinit.

PSAL M L' S CXXXVII.

TITULUS E T A R G U M ii N T U M PSALMI

Canlicum Graduum.

In Graecis libris, quos nunc habemus.invenitur titulus. *Aggaci el Zachariae* , sed videlur additus n recenlioribus : nam non solum in licbraeo nihil csl, nisi,*David.*sed neque ullus veterum legit,*Aggaei, cl Zachariae,* nec Hilarius,nec Hieronymus, nec Gbrysoslomus.nec Augustinus,nec Theodorelus,nec Euthymius.Itaque merito contemni potesl. Argumentum esl gratiarum actio,quod exaudiverit D< us humilem orationem suam: pro qua re aulcm oraverit, el quid accepciil, alii alder senliunUsed nobis videlur petiisse adventum Messiae . cl gratias agere, quod exauditus praeviderit. cl praedicere potuerit Christi gloriam,el conversionem gentium.

EXPLICATIO PSALMI CXXXV1I.

i. *Confitebor tibi Domine in toto corde meo'.quoniam audisti verba oris mei.*

Initio psalmi pollicetur Prophcla sacrificium laudis, el toto corde, quia pro beneficio omnium maximo gratias aucturus erat pro salute sua, et totius populi sempiterna.*Confitebor libi Domine* confessionem laudis , ct gratiarum actionis , non verbis lanium, sed cx intimo corde, summa attentione,el ardore mentis, co quod exaudieris verba oris mei, orationem videlicet meam. In hebraeo non habentur haec verba, *quoniam audisti verba uris mei.* Sed credibile esl excidisse , cl esse debere : habentur enim apud antiquos patres. Ildar. Ilieron. cl August, in commentariis hujus psalmi. Apud graccos auletn habentur quidem , sed post verba,

in conspcclu angelorum psallam tibi:sensus semper est idem.

2.1n conspectu angelorum psallam libi.adorabo ad templum sanctum tuum , el confitebor nomini luo.

Declarat confessionem suam fore lalcm qualem requirit excellentia auditorum. *In conspectu angelorum psallam tibi*, idesl, scio mc psallentem tibi, ab angelis, qui libi assistunt, videri, ct attendi, cl ideo ila considerate mc geram in psallendo, ut qui inlclligam in quo theatro consistam.Et certe, si nos quoque cum psalmos recitamus, intolligeremus, vel cogitaremus ab angelis sanclis videri, el audiri, nostram attentionem, cl devotionem laudari, vel conlra , evagationes, ct negligenliam reprehendi: perfecto longe aliter caneremus,quam nunc facimus. S. Joan. Chrys. addit illud, *in conspectu.* significare, *cl regione,ul* re vera significat vox hebraica,*ncghed,* sensum esse psallam e regione angelorum,quasi unum chorum faciant angeli: alterum homines, ut non solum nobis canendum sit audientibus ct videntibus angelis, sed etiam illis cx altera parte concinentibus, el respondentibus. Quare mullum omnino prodesset ad attentionem ct diligentiam, si recitaturi divinum officium intra nos cogitando diceremus , *in conspec'u.* vcl regione *angelorum psallam tibi:* id enim i fiicerct, ut vere in toto corde confiteremur Domino. *Adorabo ad lemplum sanclum tuum,*idesl.in templo m muficlo , quod *orationis domus* psalmos decantans, *adorabo,* hoc csl, *incurvabor,* cl prosternar ad templum facium tuum,quod est non rnanufactum, sed aeternum in coelo: et in eo templo animo ct contemplatione positus , *confitebor* , laudes *nomini luo.* In hebraeo pro *Angelorum* , habentur *Deorum.* Sed septuaginta interpretes intellexerunt per *Deos,* hoc loco significari *angelos,* ul eliam in psalmo octavo,*minuisti eum paulo minus ab angelistel* videmus ab apostolo hanc interpretationem approbari ad bebr.2. proinde verissima interpretatio censenda csl. Illud autem,*adorabo ad lemplum,* potest accipi de templo , sive tabernaculum, in quo cral arca Dei,el polesl sensus esse, *adorabo ad lemplum.* idesl, in lcmplo, vcl eliam,adorabo *adlemplum,*idesl,versuslemplum, quod faciebant hebraei,quando aberant a Hierosolyma: lunc enim adorabant,el orabant conversi ad eam partem mundi, ubi oral labarnaciilum Domini. ul intelligi polesl ex cap. G. Danielis.Scd quondam David dixerat, sc in loto corde laudaturum, ct in conspcclu angelorum psalmos cantaturum, credibile mihi csl,cum dc templo coelesti esse loquulum, ubi sunl angeli, ct ubi praesidet ille, qui intuetur corda.

?.. Super *misericordia lua. cl veritate lua , quoniam magnificasti super omne nomcnsanclum tuum.*

\ntcquam exponatur hic versiculus,conslilucn-() i est littera cx concordia codicum.In Hebraeo habetur sic,super *misericordia lua, el veritate lua, quoniam magnificasti super omne nomen luum. verbum luum.* In graeco illud, *sanclum luum,*csl gcncris neutri, *a-p.v:* ob, ncc desunt,qui existiment, graecum textum esse corruptum , el legendum esse, λογιον, pro ἁγιον, idest, *eloquium,sue verbum,* pro , *sanclum.* Sed cum antiqui Patres, Hilarius, Augustinus, Chrysoslomus,Thcodorclus, et alii, in comment, cl ipse s. Hieronym. ct episl. ad Suniam,el Frelellam,ex graeco legant,*sanclum luum,* non facile adducor,ul credam textum gracum esse corruptum.Existimo igilur sic textum hebraicum cum gracco el latino sic osse concordandum,ut per *sanclum tuum.*intclligamus filium Dei Dominum nostrum Jcsum Chrislum , ul s. Hiero, admonet loco citato epislol. ad Suniam el Frelellam.Ipse enim csl verbum Dei.iil dicitur in hebraico codice,cl est sanctus Dci,ul dicilur in graeco ct latino: neque refert,quod in gracco sanclum sil gcncris neutri: nam angelus quoque Gabriel Luc. 1. dixit: *quod nascetur ex te sanclum,vocabitur Filius Dei.* Dicitur nutem Filius Dei, *sanclum* absolute, quia res est sanctissimo, neque csl in coelo, vel in terra aliquid co sanctius. Il sila constitutis, sensus versiculi eril, *confitebor nomini luo super misericordia lua, cl verilale lua,* idesl. haec eril materia canticorum meorum.In loto corde laudabo te super magna illa misericordia lua . el fidelitate lua, qua sicut promisisti patribus, misertus generis humani, *magnificasti* Chrislum luum , qui csl *Verbum luum* el *sanclum luum, super omne nomen,* quia dedisti illi nomen,quod csl super omne nomen. Nam hoc facto misertus cs gcncris humani misericordia prorsus ineffabili, cl ab omnibus in aeternum praedicando,cum genus humanum depressurum per peccatum usque ad inferos, exaltaveris in Chrislo super omnes coelos , ct super omnes res creatas ; cl sic implevisti cumulatissime veritatem luam,qua promissis luis stare solitus cs. Quia vero in hebraeo non csl absolute , *super omne nomen,* sed *super omne nomen luum* , dupliciter polesl accipi nomen Deo.Primo,pro potentia, cl gloria , quam Deus communicare solet cum creaturis , ct lunc sensus csl, *magnificasti* filium luum *super omnenomen* luum.idesl,Super omnem potentiam, ct gloriam, quam alii a te acceperunt, quod csl idem cum illo, *dedit ei nomen,quod csl super omne nomen, ul in nomine Jesu omne genu* /Zecl(ilur.Sccundo,ut nomen Dei occipiatur pro fama, cl gloria, quae redundal cx operibus Del, cl tunc sensus csl,*magnificasti* filium luum *superomme nomen luum,*idest,ex nullo alio opere aequisivisti majus nomen, famam, cl gloriam, quam cx glorificatione (llii tui.

I. In quacumque die invocavero te exaudi me ; multiplicabis in anima mea virlulcm.

Ex eo quod *magnificasti sanclum luum,* confidenter peto , ul semper per illum advocatum nostrum exaudias mc, *in quacumque* dic,idest.quocumque lempore, *invocavero le* : ille enim dixil. *quicquid pelierilis patrem. in nomine meo, dabit vobis. Multiplicabis in anima mea virlulcm.* lloc aulem csl, quod peto invocans te , ut multiplices,

sive dilatas , ul proprie sonat vox hebraica , non annos vitae corpoii meo, aut opes , aul filios , aul alia ejusmodi, sed *virlulcm in anima mea* , id-esl, robores animam meam (virlus enim hoc loco , *robur significat*, ul vox hebraica el gracca demonstrant) ul resistam cupiditatibus , ul tolerem patienter adversa; ul ambulem sine fatigatione in via justitiae,ul vim inferam regno coelorum, ul ad eum , quein magnificasti, aliquando perveniam.

Ii Confiteantur libi Domine omnes reges terrae, quia audierunt omnia verba oris lui.

Quemadmodum paulo anle dixil, *magnificasti sanclum luum* , praedicens futurum per verbum praetenti temporis, quoniam videbat per spiritum rem luturam,quasi praesentem,vcl praeteritam more prophetico : sic nunc praedicti futuram conversionem gentium per modum imperantis.*Confiteantur,* idesl, magnificato sancio tuo per rcsurrcclionem , cl ascensionem ejus confitebuntur Ubi confessionem laudis omnes reges lerrac,quoniam per apostolorum praedicationem *audierunt omniavvrba oris lui,* idesl,quicquid inundo revelare dignatus cs per prophetas el apostolos luoszquae *verba oris Domini* antea in sola Judaea erani, ul dicilur apostolus roman.3. */Ilis tradita sunl eloquia Dei:* sed poslea per apostolos audierunt omnes reges,cl omnes populi lerrac:nam *in omnem lerram exivit sonus eorum.*

(i. *El cantent in viis Domini,quoniam magna est gloria Domini.*

Pergit Propheta explicare mysterium vocationis gentium; *Et cantent,* inquil, *in viis Domini,*idest, ambulabunt reges, et eorum populi *in viis Domini,* quae sunl misericordia el vcnlas:isli,cnim viis ficus ad nos descendit,ci nos ad illum ascendimus; ille misericorditer condonando peccala pocnilenlium: el juste puniendo impocnilenles,cl coronando juslos, nos misericorditer condonando peccala proximorum,el juste cum omibus conversando,atque Deo, ct proximo reddendo quod debe inustambulabunt aulem non inviti, el moesli, sed laeti, cl volentes,cantando.quoniam *magna csl gloria Domini.* Cognoscent enim, cl admirabuntur quotidie magis ac magis quam magna Dominus fecerit, cl quam magnifice glorilicavcril Christum suum,captil nostrum, cl quae sint diviliac gloriae hacrcditulis ejus in sanclos.

7. *Quoniam excelsus Dominus, cl humilia respicit, cl alla a longe cognoscit.*

Hacc csl magna gloria Domini, quod cum excelsus, imo ollissimus sil natura, dignitate, polcntia, sapientia, imperio; tamen *humilia* dc proximo respicit, quoniam ad humiles desconditiet vere in filio suo tn terris visus est, cum hominibus conversatus csl: *alia* autem α *longe cognoscit,* quoniam a superbis longe recedit, vel eos longe a sc projicil:quomodo regem superborum diabolum dccocIo ad inferos praecipitavit. Hacc doctrina sanche humilitatis omnibus quidem necessaria csl, sed praecipue regibus, cl aliis in sublimitate conslilulis : ipsis enim maximum periculum csl a spiritu superbiae. At cur Deus excelsus,non diligit excel* sos, sed humiles, cum omne simile diligat sibi si· milcTDiligil Deus excelsos vera celsitudine praedilos, non elatos cclsiludinc falsa : illi enim similes Deo sunl, isli dissimiles.Porro humiles, qui sc nihil esse ex sc agnoscunt.implentur a Deo veris bonis.cl exaltantur ad celsissimam dignilatemzsuperbi aulem,qui sc existimant esse quod non sunl,inanes rémanent, el solo venio distenti, el inflati procul abjiciuntur.

8. Si *ambulavero in medio tribulationis, vivificabis me:el* super iram *inimicorum extendisti manum luam, el salvum me fecil dextera lua.*

Quoniam Deus cxcclsys humilia benignissime respicit, David conscius propriae humilitatis, cum fiducia sibi pollicetur auxilium Domini m omni tribulatione. Si *ambulavero,* inquil,in *medio tribu lationis,* ila ut undique tribulantibus , et lentantibus cinctus sim; tu tamen *vivificabis me.*id esi vivum, illaesum , incolumcmque servabis. *El super iram,* idesl, nam super iram (ct. pro. *quia,* passim legilur in scripturis, ut saepe monuimus) inimicorum *meorum* me undique circumstantium cl devorare cupientium,lu *extendisti manum tuam,* ul corum furorem compesceres . cl conalus impedires; cl sic saltum *me fecil dextera lua* , idest, polcntia cl virtus lua,quae Christus csl.lo hebraeo habentur omnia in fuliiro,*vivificabis.extendes manum tuam, salvum me faciei dextera lua.* sed idem csl sensus. S.Augustinus more suo utiliorem, sed spiritualem sensum excogitavit: Si *ambulavero in medio tribulationis,* idesl, si ex ainore coelestis patriae invenero praesentem vitam esse laboriosam peregrinationem,et sic invenero tribulationem cl dolorem , quem non inveniunt, qui vilam praesentem amant.lunc *vivificabis me* vita gratiae luae: *ct super iram inimicorum meorum extendisti manum tuam,* idesl. in *medio tribulationis* ambulo, quia lu extendisti manum luam ad mc feriendum magis,quam ira inimicorum ferire mcpossit. Inimici possunl spoliare, vulnerare, occidere, amplius non possunl:lu differs reditum in patriam, ct adoptionem coclcsiisbeatiludinis.quod mihi gravius csl omni tribulatione corpora li,sed lamcn non despero,quia *salvum mc facit dextera* tua,spe,cl promissione: poslea quoque re ipsa,ci visione salvum mc facicl eadem dcxlcra tua.

9. *Dominus retribuet pro me, Domine misericordia tua in sacculum, opera manuum tuarum ne despicitis.*

Explicat modum , quo *dextera Domini salvos nos facit. Dominus,* inquit, qui est, *dextera tua, retribuet pro me,* retribuet autem libi Deo Patri pretium pro peccatis meis, sicul alibi dicil, *quae non rapui, tunc exolvebam:* retribuet eliam vindiciam inimicis meis, quam ego retribuere non

possum. *Domine misericordia tua in saeculum durai*, finem non habet ; ideo peto , ut *opera manuum tuarum ne despicias,* idesl, quae lu misericorditer inchoasti opera, inspirans fidem, spem, cl charilatem, non deseras, sed conservando, augendo, perficiendo consummes.Recte aulem dicit, *opera manuum tuarum* , non opera manuum nostrarum, quia quidquid boni habemus, illius dono habemus, sine quo non solum nihil possumus facere,sed neque sufficientes sumus cogilarc aliquid cx nobis, quasi ex nobis.

PSALMUS CXXXVIII.

TITULUS, ET ARGUMENTUM I'SALMI

Canticum Graduum.

Ad hunc titulum additur in graccis codicibus , *zachariae in dispersionem*. Sed haec verba non habeniur in hebraeo; cl Thcodorelus monet, non haberi apud sepluaginla, neque apud ullum interprelum: neque ea nos invenimus apud veteres tractalorcs.De argumento magna controversia est, S. Hilarius totum psalmum ad Christum accommodare nititur. S. Augustinus parlim dc Ecclesia, partitu dc Chrislo exponit. Thcodorelus , prophetiam esse dicit de rebus gestis Josiac regis. Alii volunt D.ixidcm de se propric loqui,el Deum scientem omnia in leslcm adducere, quod ipse amicos Dei amavcril, inimicos oderit. S.Joannes Chrysoslomus quem Euihymius sequitur, exponit,maxime secundum litteram, dc scientia ct providentia Dei. Cliry-sostomum praeter cavteros, sequens existimo, Davidem voluisse admonere genus humanum, Deum esse magnum remuneratorem operum bonorum, cl contra,severum Judicem operum malorum,atque ut, id persuadeat, prolixe disputare de scientia Dei qua exactissime,cl profundissime omnia nostra novit. naturam, opera, verba, cogitationes, ul nemo dicere possil, Deus non novit, aut non considerat res nostras, ideo vel judicium ejus effugiemus, vel pro merilis non coronabimur.

EXPLICATIO PSALMI CXXXVJ1T.

1. *Domine probasti me, el cognovisti me: tu cognovisti sessionem meam, el resurrectionem meam.*

Haec David non dc sc solum dicit: sed assumit personam generis humani, el in persona omnium affirmai, Deo nos, el noslra omnia esse notissima. *Domine,* inquil, *probasti me,* idcsl, examinasti,el scrulatus es mc: id enim sonat vox hebraica* Dicilur autem Deus *examinare el probare,* per metaphoram, quia vult perfectissime,el exactissime cognoscere omnia, ut re vera cognoscit : et quia qui volunt exactissime cognoscere, diligenter scrutantur. examinant, cl probant; ideo David ulitur hoc modo loquendi, non quod Deus egeal examine, el scrutinio.Itaque sensus est.lu Domine non es conlentus quacumque cognitione rerum nostrarum, s* d voluisti accuratissime cognoscere, ul faciunl, qui examinant el probant el re ipsa accuratissime cognovisti me. *Tu cognovisti sessionem meam, el resurrectionem meam*. Ouod dixeral generation, nunc per paries explicat. Tu, inquit, cognovisti ab a< t· rnilale. quando, cl quomodo cl qua de causa sedere, vel surgerc deberem: nec solum corporaliter, sed eliam rnoraJilcr, idest, quando cur et quomodo humiliandus. vel cxallandus essem. El si Deus haec de omnibus hominibus novit,mullo magis novit de Christo, qui csl capul hominum,el angelorum: cl ideo recte ecclesiae in dic resurrectionis Chrislo accommodat haec verba , *cognovisti sessionem meam el resurrectionem meam.*

2. *Inlellcxisli cogitationes meas de longe; senii·lain meam, el funiculum meum investigasti.*

Docel. Deum non solum cognoscere humiliationem el exaltationem , quae ad totam vitam perlinent, sed eliam in particulari omnes cogitationes, omnia consilia, omnem eventum. Vel cum docuis·sel David, Deum cognoscere exteriora noslra, humiliationem el exaltationem . nunc docet, Deum cognoscere eliam interiora, cogitationes, cl desideria. *Inlellcxisli,* inquil, *cogitationes meas de longe,* idesl, mullo antea quam cogitare inciperem tu nosli quid essem cogitaturus,item nosti *de longe semitam meam*, idesl, progressum meum, ili·ncra mea tum corporalia, tum multo magis spiritualia. quae sunl consilia ct deliberationes , denique *funiculum meum investigasti,* idcsl, finem cl metam, ad quam perventurus essem, quam haeredilalem, quam quietem asscculurus. In summa intellexisti ab aeternitate principia, media, ct finem actionum mearum. Ex hebraeo s. Ilicron. verlil,

malum meum pro *cogitationes meas·,* sod s. Ilic-ron. cxislimnvil voccm hebraicam deduci a, *roah.* cl legit, *rohi, malum meum:* scd se-pluaginla interpretes deduxerunt oamdetn vocem a, *raha.el* legerunt, *7 rehi,quam voccm eliam si aliqui vertendam putent, *amicum meum,* tamen reclc vertere possumus, *cogitationem meam,* ul ipsi etiam Judaei falentur. De voce , *funiculum* meum,magna conirovcrsia csl:in hebraeo habelur, *ribhi,accubitum meum,* sive, *accubationem meam,ul* verlil s.Hieronymus, ul sensus sit,cognovisti *ambulationem meam, cl accubitum meum.* S. Augustinus legit, *semitam meam* , el *limitem meum,* cl recte, quia finis itineris esi limes, sive terminus, el quia in termino homo quiescit, rccle dixit David, *semitam meam, el accubitum meum.* Hoc idem significare voluerunt septuaginta interpretes per *funiculum :* nam secundum scripturas *funiculus* signified *haereditalcm,* sive *possessiones,* quae funiculis dividebantur, Ezech. 47. Joseph *duplicem funiculum habet,* idcsl, duplicem haercdilatcm, sive possessionem,quia Joseph duas iribus habuit. Ephraim cl Manassem. Omitto eos, qui per *funiculum,* intelligunl itinera longa , vel distorta, et alia id genus, quae cum vocc hebraica nulla ralione cohaerent.

3. *El omnes vias meas praevidisti, quia non csl sermo in lingua mea.*

Dixeral, Deum praevidisse cogitationes, consilia d eventus: nunc addit gcncralim omnes alios motus clinm otiosos, ul verba permulta. Praevidisti onmes alios motus meos usque ad verba inutilia el oliosa, *quia non csl sermo in lingua mea,supple* quem tu non praevideris: hinc enim Dominus in cvangclio Icslatur, homines dc omni verbo olioso reddituros esse rationem in die Judicii: quia Deus omnia observat, omnia considerat,ul omnia in lempore suo in judicium adducat. Unde el s. Job perterritus dicebat. Job. 14.Tu *quidem gressus meos dinumerasti, sed parce peccatis meis.* In graccis codicibus legitur, *non est dolus in lingua mea,* sed videtur esse noslra Icclio verior. Nam s. Hieronymus in epist. ad Suniam cl Frelcllam testatur, non solum in hebraico esse, *milia,eloquium* scd etiam septuaginta interpretes vertisse λογον . id est, *sermonem.* Saucius eliam Chrysos!, varias lectiones adducit, quarum alia habet, *non csl sermo,* alia, *non csl dolus.*

4. *Ecce Domine tu cognovisti omnia novissima, el antiqua: tu formasti me, cl posuisti super me manum tuam.*

Persuadet Prophela duobus argumentis , Deum omnia scire quae ad nos perlinent, primo quia novit omnia praeterita el fulura unde non csl mirum si eliam res humanas exacte sciat, quae inter caetera non ultimum locum oblinent: secundo , quia ipse fecil hominem, ipse gubernat: ergo dubitari non debel quin sciai omnia, quae ad illum pcrlinent. *Ecce,* inquil, *Domine, tu cognovisti omnia novissima cl antiqua,* idcsl, fulura in novissimis diebus, cl praeterita ab antiquissimo tempore. *Tu* praeterea *formasti me,* tu fecisti hominem, el poslcaqnam fecisti, non dimisisti, ul cacleri opifices faciunt, scd *posuisti super me,* super hominem a le formatum *manum luam,* ul cum regeres, conservares, cl quasi portares; alioqui enim in suum pulverem, imo in suum nihilum reverteretur. Iu hebraeo, quod nos legimus *novissima cl antiqua,* possunl eliam legi, retro, cl *ante,* cl sic legit s. Hieronymus. Ratio cur ila legal, est, quia conjunxit illa verba cum scquenlibus. *formasti me,* non cum praecedentibus.*cognovisti omnia·,non* aulem cohaerebant, *novissima et antiqua, cuin formasti me,* sicul coherent *retro cl* anle.Conlra aulem sepluaginla inierpretes.quia conjunxerunt curn praecedentibus, ideo verterunt, *cognovisti omnia* novissima *el antiqua.* Quamvis autem recentioribus quibusdam valde placeat illud,retro *el ante formasti me,* tamen vulgata editio praeferenda est. tum quia maxima est aut tentas scptuaginla interpretum lum quia sic legunt omnes paires graeci cl lalini: lum quia non est res magna, neque mirabilis,quod qui formaverit hominem,formaverit partes cl membra omnia, anteriora et posteriora, id enim omnes artifices statuarum cl picturarum el aedificiorum faciunt. Sed quod Deus sciai *omnia novissima el antiqua,* id vere magnum cl mirabile, el soli vero Deo proprium, el prophetica commemoratione dignissimum csl.

5. *Mirabilis facta csl scientia lua ex me, confortata est, ct non potero ad eam.*

Quia demonstraverat Prophela duobus illis argumentis,scientiam Dei ad omnia,quae hominis sunl se cxlendcre, ne quis putaret scientiam Dei nobis jam salis cognitam el perfectam esse , subjunxit hunc versiculum ul inlelligeremus, scientiam Dei notissimam esse, quoad exislenliam. id est. quod sil scientia maxima in Deo, sed obscurissimam esse; cl plane incognitam, quoad modum idesl, incomprehensibilem esse, quo modo Deus praevideat iulura, praesertim libera, quae pro arbilrio hominis possunl esse, ei non esse, qualia sunl cogitata, desideria, verba, ol pleraque opera hominum.Idem dici polesl de essentia el allribulis Dei. Deum esse, ct esse potentem, sapientem, bonum, justum misericordem, etc. notissimo sunl : quid autem sil Deus cl quomodo tui attributa sunt un i simplicissima res, una essentia, unum esse , quis novit? quis dicere poterit? Ait igilur. *mirabilis facta csl scientia tua cxme,* idesl, mirabilior,quam ego assequi possim. Illud enim, *cx* me,phrasi hebraico significat, *prae me*, vel *super me,* quod explicatur per verba sequentia , *confortata est, el non potero ad eam,* idest, praevaluit supra capacitatem meam, sive elevata est altius, quam ego conscendere possim ul rem apprehendam. Duae sunl aliae , quae dantur a patribus ad hunc versiculum expositiones.Prima est s.B isilii oratione nona in Ilexamcron, quod illud, *cx* me, significet cx iis, quae sunl in mc, ul sensus sil,Ex lubraica

humani corporis, *mirabilem ostendi* scientiam, cl sapientiam Dei, non minus quam cx fabrica coeli, ct stellarum.Hacc expositio veram doctrinam continet, sed non csl ad mentem Prophetae . ut inlelligi potest, cx verbis sequentibus *confortata est,cl non potero ad eam.*Altera s.Joannis Chrysoslnmi. qui existimat Davidem loqui de scientia naturae,et attributorum Dei.nl sensus sit,*mirabilis csl scientia lua,* idcsl. de le, dc lua essentia ct attributis : quamvis enim sciamus le esse , cl esse bonum ct misericordem, tamen non capimus quid sis. Hacc expositio vera esi,sed debci restringi ad unum solum attributum,idcsl,ad scientiam,quae csl in Deo: dc hac enim Propheta loquitur.Imo in texlu hebraico non habetur pronomen,lua,sed *mirabilis facia Csl scientia prae mc,* idesl,ista scicnlia.de qua supra dictum csl. *Tu cognovisti omnia novissima el antigua: el omnes vias meas praevidisti,el intellexisti cogitationes meas dc longe,* ista , inquam, scientia mirabilis facta csl *prae mc,* idcsl, mirabilior, quam ego cognoscere possim.

G. *Quo ibo a spiritu luo , el quo a facie lua fugiam?*
1. *Si ascendero in coelum, tu illic* es*; *si descendero in infernum, ades.*
%.*Si sumpsero pennas meas diluculo,ct habitavero in extremis maris:*
9. *Etenim illuc manus lua deducet mc,el tenebit me dextera tua.*

Addit aliud argumentum ad probandum , nemi- nem esse, qui posset latere scientiam Dei,quia videlicet Deus ubique csl.cl omnia penetrat.Quo *ibo a spiritu tuo,ut* videlicet abscondar a lc,a lua monte. et inlcIligentia? el idipsum clarius repetit, dicens: *quo a facie* lua,idesl,ab oculis luis *fugiam?* si *ascendero in* summum *coelum,(u illic es·,si descendero in infernum,* in profundum abyssi longissime a coelo silum: ibi quoque tu ipse idem ades. *Si sumpsero pennas meas ,* idesl, si dentur mihi pennae , cl mane surgens velocissime fugam ab oriente, *et habilem in extremis maris,*idesl,In ultimo occidente ; non tamen effugere tc polcro : nam *manus lua deducet me , ct tenebit mc* : quia sine Dei auxilio moveri non possumus,cl quocumque imus,Deo nos portante imus.Jn *ipso* enim (ul ait AposL Aci. 17.) *vivimus, movemur,cl sumus.* In hebraeo habetur pulcherrima figura poelica:sic enim habetur ad hltcram,st *sumpsero pennas aurorae , cl habitavero in extremis maris.* Aurora cmm vox ut apparuerit in oncnlc , spargit radios suos usque ad occidentem, ul videatur quasi pennis velocissime ferri ab ortu usque ad occasum. Porro per. *c.i tremo. maris ,* inlelligamus ultimum Occidentem, non ul quidam volunl, quia Scriptura sob ut per *mare,* inlelligere occidentem; sed quia hoc loco extrema maris opponuntur orienti.ubi oritur uurorarnam absolute Scriptura per *mare* inlclhgit Austrum, non Occidentem. Psalm. 10G. Λ soli' ortu *ct occasu·, aquilone, cl mari* : cl quamvis ten; promissionis habeat ad occasum mare mediterr.ncunjjhabcl lumen ad Auslium mare Rubrum, ct mare Oceanum.El hoc loco non terrain promissionis , sed lotum mundum Propheta describit, a summo coelo usque ad imum infernum , et a mari Orientali, usque ad mare Occidentale , quo spatio lotius orbis terrarum continetur, ul diximus in explicatione psal. 71. Denique observandum csl, illa verba, si *ascendero in coelum, si descendero in infernum , si sumpsero pennas ,* esse accipienda cnndilionaliter , non absolute , in hunc sensum. Etiamsi ascendere possem in coelum, vel descendere in infernum , vel volare ab ortu ad occasum , non possem a le abscondi, vel a le fugere.

10. *Et dixi,forsitan tenebrae conculcabunt me,el nox illuminatio mea in deliciis mei.*
I I.Quta *tenebrae non obscurabuntur a te,el nox sicut dies illuminabilur.sicul tenebrae ejus,ila el lumen ejus.*

Objicil ipse sibi, posse fieri, ul abscondatur a Deobmclicia tenebrarum.El respondet id non posse fieri . quia tenebrae apud Deum non sunl tenebrae. *Deus* enim *lux csl.* ul scribit s. Joann. 1. cpist.2.*lux aulem in tenebris lucet,el tenebrae eam non comprehenderunt,* ul idem scribit in 1. cap. evangelii. Sicut enim lux solis corporalis non polesl obrui lenebris, quia tenebras praesentia sua fugal, el ubicumque sol est,dies est.* sic etiam lux spiritualis, cl mercata, quae Deus est, nullis tenebris impediri polesl, quia praesentia sua tenebras omnes dissipat. Itaque nullum omnino latibulum homini relinquitur, in quo ab oculo Dei abscondi queat.*El dixi, forsitan tenebrae conculcabunt me,* idesl, forsitan tenebrae densissimae operient me,cl sic effugiam oculos Dei. Ubi illud, *conculcabunt,* non significal, conterent, sed legent. cl obscurabunt sua densilalc:id enim sonat vox hcbraica,quam s.Ilieron. rccle verlil. *operient* me.Verbum aulem graccum el lalinum mclaphoricum csl: quod enim calcatur, in profundo ponitur. el absconditur. *El nox illuminatio mea in deliciis* meis.Ilaec csl responsio ad objectionem faciam: quae responsio in codice hebraico clarissima csl, secundum vcrslonem sancti Hieronymi, videlicet, ei *nox lux esi circa me ,* idesl , nox respectu oculorum Dei non csl nox, sed illuminatio *circa me.* Sepluaginla Interpretes non verlcruni circa *me* . sed *in deliciis* meis,quia vocem hebraicum, *bahadeni.du-* xcrunl ab, *heden,* quod esi voluptas,cl reclissime reddiderunt, *in deliciis meis:* sed quia hacc interpretatio obscurior csl, s. Joannes Chrysoslomus, el alii mulli , qui cum sequuntur confugiunt ad metaphoram, cl volunl per *noctem* cl *tenebras* significari tribulationes , cl hunc sensum esse horum verborum . forsitan tenebrae tribulationum conculcabunt me;sed per gratiam Dei consolantem mc. nox ipsa erit mihi illuminatio . tribulatio ver·lelur in consolationem in deliciis meis spiritualibus. Sed non csl opus ad metaphoram confugere; cl lolus contextus psalmi melius continuabitur cl cohaerebit, si de veris lenebris hic versiculus explicabitur. Hic igitur csl sensus litteralis , *nox illuminatio mea iu deliciis meis* , idcsl, nox ipsa

per so obscura coram oculis Dei, non erit nox,neque obscura, sed cril illuminatio mea, idcsl, illuminabit,cl patefaciet me in deliciis meis nocturnis versantem nam qui deliciis impuris vacant, tenebras noctis quaerunt, existimantes sc a nomine videri, cl ila securius peccarc:undc cl Apostolus nil, *qui dormiunt, nocte dormiunt; cl qui ebrii sunl, node ebrii sunl:e* poterat addere,Qui in cubilibus, cl impudicitiis deliciae quaerunt, in noctibus eas quaerunt. Sed fruslia-.nam oculus Domini sole ipso lucidior tenebras omnes penetrat,cl nihil est ei absconditum.Induit aulem hoc loco personam impiorum Propheta saucius, dum hacc dicil: ct sequentibus clarius idem repetit. *Quia tenebrae* , inquil, *non.obscurabuntur a* le.in hebraeo elegantius,quia tenebrae non tenebrescent apud le. *El nox sicul dies illuminabitur* , idest , el nox non cril obscura, ul solent noctes , sed erit lucida , ut lucidi sunl dies. *Sicut tenebrae ejus , ila cl lumen ejus.* In hebraeo paulo clarius, *sic tenebrae, sicul lumen.Sed* addiderunt septuaginta pronomen,ejus, generis focmini, αυτή , cl sensus est, *sicul tenebrae ejus,* idcsl, noctis, *ila el lumen ejus,* id est, dici; perinde enim est apud Deum, sive sint tenebrae nodis, sive lumen diekquia non minus videt in tenebris noctis quam in luce dici.

12. *Quia lu possedisti renes meos : suscepisti mc de utero matris meae.*

Probat, Deum in lenebris videre,cl nihil ei esse absconditum; quamvis occultissimum,ex formatione membrorum nostrorum internorum in utero matris adhuc reconditorum : duplex enim hic est obscuritas;una quia membra sunl inlerna;altera.quia sunl in utero matris.*Quia tu possedisti renes meos* idest, hinc apparet, tibi perinde esse noctem . ct diem, tenebras, cl lucem, quia tu formasti, cl formando tuos effecisti, *renes meos* , paries videlicet sccrclas, cl absconditas,ubi csl sedes internae cupiditatis: proinde effectus inei, el desideria mei,in manu tua sunt: neque solum renes *meos* , sed mc totum in utero latentem suscepisti formandum , el fovisti formatum.Illud.*possedisti.csl* in hebraeo, FV3p *Kanilha,* quod significal, *producere,* ct ratione productionis possidere,ul rem suam.SicGen. 2. dicit Eva, *possedi hominem per Deum.*quando genuit Cain, et Proverb.8. dicil Sapientia Dci.Do*minuspossedil mc in initio viarum suarum.*Utrubique est idem verbum hebraicimr.illud autem suscepisti nie.non significat suscipere quomodocumque, sed suscipere formandum, sive fovere, el legere.Unde sanctus Hieronymus verlit.orsus es me; alii *obumbrasti mc.* Illud denique,*dc ulero,* in hebraeo est, *in ulero* , cl colligitur ex versiculis sequentibus,omnia haec inlclligcnda esse dc conformatione humani corporis in ulero. Quare ut verba graeca el latina concordent cum hebraicis, el cum sensu ipso Prophetae, illud, *suscepisti me de utero;* non dcbel exponi de egressu ab ulero, sed de tempore quo eral in ulero, m hunc sensum,Suscepisti mc formandum, el fovendum dc ipso ulero.idest antequam exirem de utero,dum adhuc essem in ulero.Sicul intcliigilur illud Isaiae 49.*Dominus ab ulero vocabit mc,dc ventre matris meae recordatus esi nominis* mei: sive enim hoc intelligaiur dc Christo, sive dc sancto Joan. Baptista, id significal.Deum vocasse nomen ejus,et destinasse illum ad magnum officium ab ipsa conceptione, dum adhuc esset m ulero.

13. *Confitebor libi, quia terribiliter magnificalus es; mirabilia opera lua, el anima mea cognoscet nimis.*

Interrumpit Propheta narralionem de officio humano per apostrophen ad Deum, cl admirons magnitudinem scientiae,el sapienliae Dei in hoc opere, *confitebor,* inquil, *libi,* idcsl, cogitans haec opera tua, confitebor tibi confessionem laudis, quia terribiliter terrore admirationis, ct reverentiae magnificabis es. Declarat aulem in quo sita sit hacc admirabilis magnificentia, dicens , *mirabilia opera lua, cl anima mea cognoscet nimis,* idcsl, admiranda sunl opera tua in formatione hominis in utero malris lam recondito, cl obscuro ; el anima mea valde sataget, ul cognoscat magnitudinem horum operum luorum. Ubi non significatur perfecta cognilio operum Dei, sed cognilio, quod magna el mirabilia sint.Quo modo non videmus,nec scimus, quanda sil magnitudo maris,sed cognoscimus mare esse amplissimum, elex hoc ipso cognoscimus esse amplissimum, quod ex nullo loco lolum cernere possumus. Quo modo eliam solem adversum intueri nequimus, sed huc ipso iulclhgimus, solis lucem esse maximam, in hebraeo nunc legimus , *magnificalus* sum;se<l Sepluaginla legeruni in secunda persona , non in prima.Sensus aulem csl idem; nam ideo Deus magnificalus est valde in hoc opere,quia magnificum opus fecil,cum nos ila magnificavil.

14. *Non est occultatum os meum a tc quod fecisti in occulto : cl substantia mea in inferioribus terrae.*

Revertitur ad scientiam,et sapientiam Dei in opificio humano. *Non est occultatum,* inquil, *a le os meum,*idcsl,non lutet scientiam luam ossalura mea, ul sic loquar, idesl, qualia el quam mulla ossa lateant intra carnem humanam, quia lu ipse ea fecisti , cl in occulto fecisti, videlicet in ulero matris el mira pellem ct carnem nostram.Idem repelli aliis verbis dicens, *et substantia mea in inferioribus terrae,* id est. non est oceullala a tc substantia corporis mei. adhuc eliam luleus in profundo ulero. quasi metallum in visceribus lerrae : vel si non placent per *inferiora terrae* inlelligere ulcruin matris; possumus exponere proprie de ipsa terra, quae infima est inler elementa: nam ad admirationem operum Dei, pertinet quod lam nobilem substantium formaverit in hac infima terra. Porro qui viderunt anolomiam corporis humani, satis mirari non possunt sapientiam Dei in fabrica lui ossium magnorum.parvorum,minimorum,mirabiliter inler se connexorum , atque id lotum sino instrumentis in loco angustissimo.ct obscurissimo peractum.Potest eliam lioc inlclligi simul de ossibus corporis,

cl animae,idesl,*de* robore,cl forliludine animi humani, quod lanium csl, ul homo naius inermis cl nudus audeal,auxilio Dei frelus.non solum bcslias, sed cl ipsos doemones ad bellum provocare.In hebraeo , pro, *quod fecisti*, habclur, *quod factus sumi* sed credibile esi Sepluaginla legisse, *hasitha,fecisti, non,* TDtjy *husselhi factus 'sum,* cl sensus interpretationis sepluaginla csl longe clarior. Pro illo aulem , *et sapientia mea* , in hebraeo legitur, *rukamti, idesl,variegatus sum,* ut sensus sit, *non occultatum esi a te os meum, quod fecisti in occullo,neque* eliam occultatum est a te,quo modo variegatus sim a tc variolate membrorum, cl potentiarum, cl partium similarium, *in inferioribus lerrae,* idest, in ulero malris, sive in hac ima lerra, in qua degimus: quae sententia elegans csl. ct vera.Sed sepluaginla non legerunt, ♦Fl22p'n *rukamti,* sed unica littera paulum immulaia, cl aliis punctis submtelleclis, *vckomali, cl erectio mea,* sive exaltatio, a non esse ad esse, quod csl ipsa subslanlia: cl sic legcrunl omnes veteres.

15. *Imperfectum meum viderunt oculi tui, el in libro luo omnes scribentur: dies formabuntur, el nemo in eis.*

Pergit in ostendenda scientia Dei erga humani corporis opificium: el per *imperfectum,* inlelligil corpus informe, quod vocant embryonem, in quo nondum apparel forma, cl distinctio membrorum. Hoc, inquit, *imperfectum meum viderunt oculi tui,* nec simpliciter viderunt,sed cognoverunt quid inde fieri deberet, cl quo tandem evasurum essel. lleddit mox ralionem subjiciens, *cl in libro luo omnes scribentur, idesl,quia* habes apud le exemplaria. she ideas omnium , quo modo pictor, vel sculptor scit, cx informi materia.quid futurum sil, quia videt exemplar. llaquc illud, cl, accipitur pro *quia*. Quia, inquit, *in libro tuo,* idesl, in mente lua, omnes homines, imo eliam res omnes descriptae *invenientur.Dies formabuntur elnemo in cis. S.* Hilarius legit. Die formabuntur, cl in graeco textu est casus accusativus, ac per hoc subintcHigilur aliquid, ut sensus sil, in dies formabuntur informia corpora el perducentur ad perfectionem suam, ul in exemplari relucent. *Et nemo in eis,* supple, deerit, vel ul est in hebraeo, nihil in cis deerit. Ordinarie siquidem nullus homo conceptus in ulero, ad perfectionem suam non pertingit, neque aliud ex iis, quae naturaliter requiruntur, in eis deficit: cum enim secus accidit, ut in abortivis, vel iis, qui nascuntur eueei, aul muli; id non accidit ex defectu primae causae,sed secundarum.Possent haec omnia inlelligi eliam de perfectione hominis quantum ad animam idesl.de sapientia,prudentia. virtutibus moralibus gralia ct gloria. Novit enim Deus *imperfectum* nostrum, el nos cx nobis nihil esse, nisi massam informem, sed juxta descriptionem in libro vitae , in dies formamur, cl perficimur, donec clTiciamur conformes imagini filii Dei. cl configuremur corpori claritatis ejus. Atque ad hanc perfectionem tam excellentem corporis, el animae, ad quam ex tanta imperfectione perducuntur amici Dei, respiciens Propheta exclamat id quud sequitur.

16. *Mihi autem nimis honorificali sunl amici lui Deus,nimis confortatus csl principatus corum.*

Exclamatio ob admirationem nascitur, ul divi, ex eo quod Propheta consideravit cx quanta abysso imperfectionis Deus perducat amicos suos ad summam cl cmincnlissimam perfectionem, in qua simul ostenditur providentia Dei considerantis, ct curantis res humanas, ul maxime proprias, et merita hominum altissime remunerantis, cl demerita severissime punientis. *Mihi aulem,* inquit; idest, apud me.sive meo judicio,*nimis honorificali sunl amici lui Deus,* idesl,valde omnino el supra quam inlclligam *honorificali sunl amici* lui, valde omnino confortatus csl.roboratus cl stabilitus principatus eorum: nam educti ex massa perditionis, et ex diabolica captivitate, transferuntur ad regnum aelernum, facti angelis aequales,filii Dei ct haeredes fratres aulem el cohaeredes unigeniti, quem constituit Deus hacredem universorum. Non desunt, qui illud, *mihi,* interpretentur, ame.ul sensus sit a Davide honoratos semper fuisse amicos Dei.Sed prior expositio est communior, el verior cl melius cohaeret cum verbis sequentibus, *Nimis confortatus est principatus eorum.* Qui enim honoridcavil amicos Dei,ille idem confortavit principatum corum; Deus autem, non David confortavit principatum omnium amicorum. In hebraeo , cl graeco habclur in numero multitudinis . *confortati sunl principatus eorum* , Sed idem csl sensus: principatus enim justorum cl unus est, ct mulli: unus, quia unum est regnum Dei commune omnibus sanctis; mulli, quia omnes cl singuli reges sunl cl principes magni: ejus enim naturae el conditionis est regnum coeleste, ul sine contentione , vel aemulatione,vel detrimento a singulis possideri possit in solidum.Quod aulem dicitur,*conforlalus esi.* non solum referri dcbel ad robur, sed eliam ad multiplicationem subditorum: tunc enim confortatur principatus, cum crescit, el propagatur, el hoc declaratur in sequenti versiculo.

17. *Dinumerabo eos, el super arenam multiplicabuntur, exurrexi, el adhuc sum lecurn.*

Declarat, quo modo conforlalus sil principatus amicorum Dei; el dicil, confortatum cssc.quia mirifice brevi propagatus csl. Quod quidem verissimum csl, lum quia ipsi principes loi sunl futuri,ut s. Joannes dicat, Apoc. 5. *Vidi turbam magnam, quam dinumerare nemo poterat ex omnibus gentibus, el tribubus, el linguis,* etc. lum eliam quia omnes res creatae, ct ipsi eliam daemones, cl homines reprobi subjecti erunl post judicium pedibus sanctorum, atque ad principatum corum pertinebunt. Ait igilur, *Dinumerabo cos,* idesl, conabor numerarc vel amicos Dei,qui principatu frucnlur, vel subditos eorum,el prae multitudine numerare non potero, quia *super arenam multiplicabuntur,* idesl, plures erunt quam grana arenae in liltore maris.Est aulem haec amplificatio quaedam

sed familiaris divinae scripturae. Genes. 13. dicil Dominus Abrahae, *faciam te sicut pulverem lerrae,* idesl, multiplicabo posteritatem luain, secundum mulliludinem granorum pulveris lerrae, quae numerari non possunl. Genes 22. Crescere *le faciam sicut arenam, quae csl in Ultore maris.* His dictis Propheta de se loquitur, atque oslcndil, cx cognitione lam ingeniis gloriae Sanctorum amicorum Dei, sc quoque exarsisse in affectum Dei, ct desiderium participandae ejusmodi gloriae. £'ajur-*rexi,* inquil, sive ul sonat vox hebraica, *evigilavi* ad hanc novam lucem cisurrcxi per amorem cl desiderium in le: cl *adhuc,* idesl, usque ad hoc tempus *tecum sum,* libi inhaereo, a le pendeo, cupidus perseverandi usque in llncm. Scio hacc pauca verba mille modis exponi a veteribus, cl rccenlioribus; sed piguit ea describere, quae alii dicunl, cum in ipsorum libris legi possunl. SS. Patres Hilarius, el Augustinus exponunt de llcsurrcclione Christi, quos sequuta ecclesia in Missae introitu, hacc verba posuit, *resurrexi,cl adhuc lecum sum posuisti super me manum luam, mirabilis facta csl scientia lua.* Sed nimis difficilis csl continuatio verborum, si haec ad litteram inlclliganlur dc Christi resurrectione; ideo dicendum videtur,haec pusse applicati ad Christum, quia illi maxime proprie conveniunt, quamvis dc alio dicta sint, quomodo exposuimus illud, lu *cognovisti sessionem meam cl resurrectionem meam,* dc humiliatione cl exaltatione omnium hominum: el lamen admonuimus, Christi passioni, cl resurrectioni potissimum convenire, quo modo etiam ecclesia in missa dc Assumptione applicat b. Virgini Deiparae illa verba, *optimam pariem elegii sibi Maria , quae non auferetur ab* en,quoniam in eam optime conveniunt; quamvis de Maria Magdalena dicta esse constet ad litteram. I.uc. 7.

18. Si *occideris Deus peccatores,viri sanguinum declinato a me.*
19. *Quia dicitis in cogitatione,accipient in vani lale civitates luas.*

Dixerat Propheta, Justos Dei amicos valde honoratos esse a Deo.et optaverat consortium corum nunc c conlrano dicil, Impios inimicos Dei interficiendos justo Dei judicio, el recusat amicitiam,el consortium ipsorum. *Si occideris Deus peccatores;* idesl, si tu Dens justo luo judicio, ul probos honorificabis cl exaltabis, ila peccatores reprobabis, cl ad inter itum sempiternum damnabis : ego nolo consortium istorum, ideo dico vobis, impiis, *viii sanguinum declinate a me.* Vocat aulem *viros sanguinum* non solum homicidas,qui sanguinem humanum injuste fundunt, cl propric dicuntur *viri sanguinum,* sed omnes alios improbos, scelestos, qui aliis nocere cupiunt, vel nocent, el occidunt animas proprias per peccatum el animas aliorum per scandalum el vere etiam odio habentes proximum homicidae dici possunl, quio odium principium csl homicidii.Quare s Joannes in Episi. I. cap. 3. dicil: *Qui odii fratrem suum,homicida csl. Quia dicitis in cogitatione,* idesl, quia cogitatis apud vos el in cordo vestro dicitis, *accipitis* justi videlicet, *in vandale,* idesl, frustra el in vanum, *civitates luas,* idest, civitates Dei, frustra inquam, accipient, quia brevi auferemus ab eis. Haec referuntur ad id quod supra dictum erat, *nimis confortatus csl principatus eorum,* idesl,valde propagatus per conversionem infidelium ad fidem cl impiorum ad jusliliam. Quoniam igilur per propagationem ecclesiae civitates, idesl, coelus plurimi ablati fuerant a daemonum servitute et idololalrarum dominio; ideo dicebant impii,qui reliqui erani, in corde suo, invidentes propagalioni regni Christi, *accipient in vanum civitates,* quoniam sperabant brevi fore, ul eas rccuperareni. Observanda sunl aliqua hoc loco. Primo, magnam esse in graecis textibus varietatem, quod perlinet ad illud, *quia dicitis in cogitatione;* sed cum lectio vulgatae lalinac editionis concordet cum hebraica lectione, non dubitamus, illam cx graecis veriorem esse, quae cum hebraica lalinaquc concordat. Secundo, in hebraico haberi, *quia dicunl tibi,* sed in nostra lectione omissum esse illud, *tibi,* quia facile subinlelhgi poterat: qui enim dicunl *in cogitatione,* non verbis externis , illi non audiuntur ab hominibus, sed a solo Deo; ideo dicunl tibi Deo, non nobis hominibus. Tertio, illud civitates *luas* recte correctum esse,cum antea haberetur suas: nam, *tuas* habetur in textibus non solum hcbraicis.scd eliam graecis cl in manuscriplis lalinis: cl errore librariorum mutatum cral in impressis, *tuas,* in suas.

20. *Nonne qui oderunt te Domine, oderam : el super inimicos tuos tabescebam?*
21. *Perfecto odio oderam illos, cl inimici facti sunl mihi.*

Qui evigilavit in Deum, cl illi pleno corde adhaesit, nihil mirum csl,si profiteatur se odisse eos, qui Dominum oderant: cl si tabescebat ex taedio el dolore, cum videbat offendi ab impiis Dominum suum. Quod aulem dicil, *perfecto odio,* s. Augustinus referi ad virtutem charilatis, quae diligit personas, el odit iniquilalem. Sed polesl eliam significare odium consummatum el inimicitiam irreconciliabilem:quo lamen odio vir justos persequebatur peccata, non personas: ideo enim adjungit, *inimici facti sunl mihi,* quasi dicat, non ego illis, cum cos dihgain el emendari cupiam, sed illi mihi, qui oderunt increpationem, el converti ad jusliliam nolunt,

22. *Proba mc Deus, cl scito cor meum: interroga me, el cognosce semitas meas.*
23. *El vide si via iniquitatis in mc csl, el deduc mc in via aeterna.*

Quod initio dixerat,Dcuin fecisse: nunc ipse rogat, ul faciat, idesl. ul pergal scrutari. et examinaro cor, el semitas ejus idesl, cogitationes, desideria, progressus, cl actiones ejus. Finem aulem scrutationis esse cupit, ul si Deus videat in ipso

\iam iniquitatis, quae ducit ad acquirenda temporalia: abstrahat cum inde, et deducat in viam aeternam idcsl, ad ca cogitando, desideranda ct facienda, quae pcrlineul ad bona sempiterna.

PSALMUS CXXXIX.

TITULUS, ET ARGUMENTUM PSALMI

In finem, Psalmus David.

Rcccnliorcs seqnuti Theodoretum, pSalmi hujus argumentum esse docent precationem Davidis adversus Saulem regem,ct ministros ejus. Sed veteres patres, Hilarius, Hieronymus, Chrysoslomus, Auguslinus, argumentum esse volunt, precationem corporis Christi adversus Diabolum, cl iniquos homines, qui instrumenta,vel satellites Diaboli sunt. Sanclus autem Hilarius non solum ita exponit, sed etiam refellit expositionem, quam rcccnliorcs scquunturidicit enim hunc psalmum non debere exponi de Davide persecutionem patiente a Saule, tum quia nihil proprie in hoc psalmo de Saule,vel Davide dicatur; tum quia non desint multa, quae uon possunt Sauli,ct Davidi accommodari, ul illud *tola die constituebant praelia:* non enim quotidie Saul adversus Davidem bella constituit; imo numquam Saul praelium adversus Davidem constituit, si proprie loqui velimus: sed fugientem persequebatur, vel delitescentem perscrutabatur; bellaenim ct praclia inter duos exercitus constituuntur, non inter unum inscqucnlcm cl alium fugientem. Adde, quod quando placuit Davidi se suis persecutoribus psalmos canere, in titulo nomina eorum posuit, quod videmus in psalm. 151. 152 153. et aliis plurimis, cl quia hic factum uon csl, dicamus cum patribus, psalmo praesenti doctrinam generalem tradi.

EXPLICATIO PSALMI CXXXIX.

1. *Eripe me Domine ab homine malo, a viro iniquo eripe me.*

Chrislus loquitur secundum Hilarium in persona sua, el membrorum suorum : vel, quod est fere idem, loquitur corpus Chrisli, id csl, coctus fidelium, ul alii patres dicunt. *Ver.hominem malum,* inlclligil sanclus Augustinus Diabolum.qui dicilur Mallh. 13. *inimicus homo:* alii inlelligunt homines malos, qui a diabolo excitantur, cl reguntur. Ulrumque est verum et simul conjungi potest, ul sensus sil. *Eripe me ab homine malo,* sive Diabolus, qui est inimicus horno, per se, sive per homines sibi subjectos, me infestet. El quemadmodum illud, *me,* non significat,unum certum hominem patientem, sed coctum justorum ; sic etiam illud, ab *homine malo* non significat unum ccrlurn hominem infestantem, sed coelum iniquorum sive omnem iniquum. Quod sequitur,*aviro iniquo eripe me.* est repetitio ejusdem rei: quamvis enim aliqui sint mali,qui non videniur esse iniqui,idesl, injusti: tamen aliquo modo omnis malus csl iniquus, quia nocet saltem ipse sibi.nocet etiam aliis saltem exemplo, cl sanclus Joannes in Epistola 1. cap. 3. dixit, *qui facit peccatum, iniquitatem facit cl peccatum csl iniquitas.*

2. *Qui cogitaverunt iniquitates in corde,lota die constituebant praclia.*

Ilcddil rationem, cur dixerit, *eripe me,* cl dicil ralioncm esse, quia patitur infestationem cogitationum. verborum, cl factorum cl infestationes tales, quae dici possim praelia assidua , ul nullae dentur induciae, nulla intermissio: proinde non sine caussa horlalur Apostolus ad Ephesios (i. *ul sumamus armaturam Dei.*graecc πανοπλίαν,idcsl, *omne genus armorum,* galeam, loricam, scutum, gladium, ul possimus resistere,cl in omnibus perfecti stare. Ac primum dc praelio cogitationum, *qui cogitaverunt,* inquit, *iniquitates in corde.* Illud *cogitaverunt,* demonstrat verum esse quod supra diximus, per *hominem malum,* non inlclligi unum curium hominem, ul Saulem, sed coetum iniquorum, daemonum, el hominum. I'orro, *cogitare iniquitates in corde,*est meditari deceptiones parare insidias, ordiri strategemata. *Tota die constituebant praelia,* idest, per omne tempus sine ulla intermissione instruebant praclia, quae in corde meditati fuerant. Possent haec fortasse praecipue intelligi de praeliis internis cogitationum malarum. quae opera principis tenebrarum nobis immittuntur, qualia sunt desideria impudica , lenlalioncs, infidelitates, scrupuli cl perplexitas mentis, quae miro modo nos cruciant, el perturbant.

3. *Acuerunt linguas suas sicut serpentis: venenum aspidum sub labiis eorum.*

Hoc csl alterum malum, quod patimur ab inimicis. malum verborum, videlicet calumniarum, detractionum, conviciorum,fraudum el aliorum id genus malorum, ct quidem finis hominum malorum

conviciantium, detrahentium, fraudantium, est lucrum temporale, vel vindicta lemporalis. Sed finis Diaboli csl pertrahere hominem ad impatientiam, vel iracundiam, vel odium proximi, clad pcccala, (piae inde sequuntur; polesl cliam per *linguam serpentium* intelligi pracdicalio haereticorum,quae molliter serpit, sed lelhalc virus inspirai cl occidit. *Acuerunt,* inquil, viri illi mali, *linguas suas sicul serpentis,* ul facilius pcnelrarcnl in aures, el in corda: *venenum aspidum,* nocenlissimum, *sub labiis eorum,* absconditum csl, quod per linguam jaculantur in auditores. Illud, *sicul serpentis,* antea legebatur, *sicul serpentes:* sed merilo correctum csl, quia in hebraeo cral ambiguum,an esscl legendum, *sicul serpens,* an , sicul *serpentis:* sed textus graccus declaraverat ambiguitatem , ct posuerat. *sicul serpentis. Serpenles* autem in numero multitudinis, neque in hebraeo legebatur,neque in gracco, sed in sensu nulla diversitas est.

1. *Custodi me Domine de manu peccatoris cl ab hominibus iniquis eripe mc.*

Hoc csl tertium malum, quod ad rem ipsam pertinet, ac primum petii coctus justorum protectionem, no manus peccatoris appropinquet, el noceat ubi videtur per *peccatorem,* inlelligere principem ipsum tenebrarum; deinde addit ad petitionem; ut cliam eripiat *ab hominibus iniquis,* qui membra sunl Diaboli, ne ct ipsi nocendi potestatem accipiant. Quid aulem mali potissimum timeat, et a 'quo liberari cupiat, explicat in duobus versiculis sequentibus.

5. *Qui cogitaverunt supplantare gressus meos: absconderunt superbi laqueum mihi.*
6. *El funes extenderunt in laqueum: juxta iter scandalum posuerunt mihi.*

Qui cogitaverunt supplantare gressus meos. Illie csl linis principis tenebrarum ul nos impediat a via salutis, cx qua ille irreparabililer excidit. Itaque ipse cl angeli ejus in hoc unum semper intenti sunt, ul supplantent gressus nosiros, ul non ambulemus in via Domini, ul cadamus in en.ut retrocedamus ul .saltem lente progrediamur. Id autem faciunt abscondendo cl multiplicando laqueos, eosque juxta viam constituendo. *Absconderunt,* inquil *superbi laqueum mihi·,* non poterant daemones aptius designari,quam nomine *superborum* siquidem peccatum eorum non csl ortum cx concupiscentia carnis, idest, luxuria,vel concupiscentia oculorum, idest, avaritia, sed cx sola superbia vitae, quia *similes ollissimo* esse voluerunt Tub. *^.Superbiam in luo sensu,aul in tuo verbo numquam dominari permittas: in ipsa enim sumpsit initium omnis perditio:* eljob. 41, dicitur Diabolus, *rex super omnes filios superbiae. Abscondit* autem Diabolus *laqueos,* quando in actionibus humanis manifestat bonum, abscondit malum idesl, facit, ul homo cogitet utilitatem, aul voluptatem , non cogitet jacturam cl amaritudinem adjunctam: manifestai adultero pulchritudinem mulieris, abscondit turpitudinem peccati; manifestat furi lucrum pecuniarum.abscondit jacturam regni coelorum; manifestat ambitioso excellentiam gradus allions, abscondit periculum lapsus gravioris; denique manifestat dulcedinem :ulpae,abscondit amaritudinem poenae, *Extendit* aulem *funes in laqueos.* dum mulliplical laqueos, quasi dical, extendit funes, ut inde multiplices efficiantur laquei: nam cui tendit laqueum adulterii,tendit paulo post laqueum homicidii, ul adulterium tegatur; el cui letenderal laqueum homicidii, tendit postea laqueum perjurii, ul juslam sententiam Judicis evadat. Denique, *juxla iter ponit scandala,* idest, laqueos, id enim sonat vox hebraica, *mokcscim, laqueos el offendicula* ; quia *in ipsa via, quae csl lex Domini,* nulla offendicula , sive laquei esse possunt, juxla illud psalm. 118. *Pax mulla diligentibus legem luam* , ei *non est illis* scandalum.Sed cum incipimus declinare a via,ibi conlinuo inveniuntur laquei, el offendicula. Quare unicum remedium csl, caule ambulare, ul Apostolus monel cl pedem extra viam legis Domini numquam ponere.

7. *Dixi Domino, Deus meus cs tu, exaudi Domine vocem deprecationis meae.*
8. *Domine, Domine virtus salutis meae , obumbrasti super caput meum in die belli.*

Adversus tot pericula invocat auxilium Dei, sine quo nihil possumus faccrc. *Dixi,* inquil, *Domino, Deus meus es* lu.ac per hoc ego sum populus luus Dominus meus es lu, servus luus sum ego: quare ad le pertineo, ideo exaudi vocem deprecationis meae. Deinde, ul ostendat praesentia el urgentia pericula, iterum clamat Domino , *Domine virlus salutis meae,* idest, ideo confidenter te rogo, quia tu solus es robur, unde pendet salus mea: tu cs virtus, idcsl, potentia el fortitudo.per quam ab inimicis sahus esse potero. *Obumbrasti super caput meum in die belli,* idest. jam alias protectionem tuam expertus, iterum ad te confugio; tu enim in dic belli, cum videlicet graviter ab hostibus oppugnarer, tu fuisti mihi instar galeae,nam *obumbrasti,* cl texisti auxilio luo caput meum, ut mortem, quae mihi instabat, evaderem. Sed polesl cliam hoc intelligi de umbraculo ad refrigerandum caput cl lotum hominem tn *dic belli* interioris, quod in aestu concupiscentiarum consistit: homo enim fatigatus, el aestuans tcntalionibus mali desiderii omnino aresceret,cl inflammaretur,nisi Deus obumbraret illi.

9. *Ne tradas mc Domine a desiderio meo peccatori: cogitaverunt contra me ne derelinquas me, ne forte exaltentur.*

Consequenter ad superiora petit semper obumbrari ab aestu mali desiderii : nisi enim concupiscentia mala nos ceperil.frustra daemones lentant, frustra homines saeviunt.lYc *tradas.*inquil.*me Domine,* idest.no sinas mc tradi *a desiderio meo peccatori,* daemoni videlicet vel homini tenlanli.Tunc enim a desiderio nostro tradimur inimicis, quando concupiscentia mala nos captivos facit, el in potestatem satanae IradiUcxcmpli gratia,cum vides mu-

liercm ad concupiscendam eam, concupiscentia le reum facit, ei tcnlalionf subjicit: cum persecutor morlcm minatur nihil potest tradere te diabolo,nisi desiderium vitae (cmporalis.'cum lentator ofTerl occasionem lucri per fraudes, nihil te tradit peccatori lentanti, nisi desiderium lucri,et idem de caeleris dici polesl. *Cogitaverunt conlra me, ne derelinquas me,* idesl. ideo cupio ul non derelinquas mc sine umbraculo gratiae tuae,quia inimici *cogitaverunt conlra mc,* idest, meditati sunl insidias, el si forte ceperint me,triumphabunt,el gloriabuntur,cl exaltabuntur,quasi non me solum,sed eliam te superaverint.In hebraeo longe aliler habelur hic versiculus , sic enim ad verbum reddi polesl : *Ne tradas Domine desideria impio , scelus ejus ne effundas, exallabunlur.Sed* sepluaginla interpretes legerunt easdem voces hebraicas alio modo, quam Rabbini lcganl:nam vox **illa,** *maavaie,* quae significat *desideria,*potest legi, *meavajai,* el significat, *a desiderio meo ,* cl sic legerunt sepluaginla , sic eliam illa vox , WQT *zemamo,* quae significat *scelus ejus,* potest legi, 1DQT *zamemu.* idesl, *cogitaverunt* : denique illud, Sx pSH *al taphek,* polesl significare, *ne effundas,el* eliam, *ne avertaris,* supple, a me , quod csl idem cum illo,ne *derelinquas me.* El quamvis leclio septuaginta interpretum, cl vulgatae lalmac aedilionis verior sil, quippe antiquissima , el quam recipiunt ss. Patres; el expositio a nobis tradita, quae csl s. Augustini, cl Eulhymii, optima nobis videatur : lamcn sensus qui eruilur cx hebraico textu , quem nunc habemus secundum puncta Rabbinorum, csl eliam verus, cl videtur a s. Joanne Chrysostomo traditus: hic aulem est sensus, *ne tradas Domine desideria sua impio,* idesl, ne permittas impium satiare desiderium suum,quod dc mc perdendo habet. A'e *scelus ejus c/fundas.id* est ne siri s scelus ejus effundi super me,ne impii exallenlur, cl triumphum canant.

JO. *Caput circuitus eorum, labor labiorum ipsorum operiet cos.*

Ab lioc loco Propheta praedicit poenas,quas dabunt impii, qui perscculi sunl juslos. Quod aulcm in hoc versiculo dicilur obscure, idem csl cum eo quod dicilur clarius in psal. 7. *Convertetur dolor ejus in capul ejustel, incidit in foveam quam fecil,* idest, afflictio, quam paraverunt impii justis , super cos revertetur, cosquc obruet. Id impii cxperiunl in morte , cl in dic judicii omnibus manifestum erit: tunc enim omnis poena justorum convertetur in gloriam,clomnia peccala impiorum convertentur in miserias sempiternas. *Capul,* inquit, ‹ *ircuilus eorum,* idesl, summa insidiarum quibus impii quasi per vias distortas circuibanl, ul juslos perderent, quod Diabolus , ul lco rugiens *circuit quaerens quem devoret,* lota, inquam, summa talium insidiarum, *operiet cos,* in cosquc recidet,cl hoc idem repetens Propheta addit,*labor labiorum ipsorum open'd cos* idesl, labor, sive afflictio, cl miseria, quam labiis suis procurabant juslis,similiter *operiet eos,* m cosquc recidet,el ipsos opprimet lo hebraeo habelur in prima persona , capul *circuitus mei,* sive circuituum meorum ; sed non dubium csl,quin septuaginta interpretes habuerint insuis hcbraicis codicibus in ultima lilera *vau,* non *jod,*cl legerint, V2DO *mesibbav,* quod significat *circuitus eorum,* non,ut nunc legilur, '' DQ *mesibbai, circuitus inei.* cl veriorem esse lectionem, quam habuerint sepluaginla,facile unusquisque sibi persuadebit. S. Hieronymus vcrlit ex hebraeo, *amaritudo convivarum meorum,* pro, *caput circuitus eorum,* et quidem verba hebraica hanc eliam sententiam ferre possunt, quoniam, ΦX'l *ros,* cl *capul,* el *venenum* significat; sed ul plurimum pro capite,sive *principio accipilur.Sic* eliam, *messibbai,*significare polesl,*circumdanliumme;*sive *accumbentium in circuilumeo:* sed lamcn hacc senlenlia nec bene cohaeret cum sequentibus verbis, ct vera leclio, ut diximus, est ca quam habuerunt sepluaginla , quae leclio hanc sententiam non recipit. S. Augustinus per *capul circuitus,*inlelligil superbiam,quae csl principium peccatorum; cl per. *laborem labiorum* , inlelligil mendacium, quia laborant, qui mentiri volunt,non laborant qui vera simpliciter dicunt. Sed hacc spiritualis potius , quam litteralis expositio csl. Nos Chrysoslomum scquuli sumus.

11. *Cadent super cos carbones,in ignem dejicies eos, in miseriis non subsistent.*

Pergil explicare poenas impiorum. *Cadent,* inquil, *super eos carbonestper carbones ignis* intelliguntur acerrima supplicia; per verbum , *cadent,** significatur, ca supplicia ab alto descendere, a judicio videlicet Dei Judicis supremi. Ac nc putaremus paucos,aut parvos futuros cos carbones,addit, *in ignem dejicies eos,* idesl, lania erit copia carbonum super cos cadentium, ul obruantur, cl opprimantur ab cis. Sic enim Deus in ignem dejiciel impios, quia coopcriei cos igne dc coelo cadente, atque ad majorem explicationem addit, *in miseriis non subsistent,* idesl, oppressi miseriis ila jacebunt, ul se aliollere, el surgerc,ac subsistere non possinl.In gracco legilur in ablativo.qui servii pro accusativo,in *igne dejicies eos,* idesl,igni de cocio demisso dejicies, sed idem est sensus.Ex hcbraco pro *in miseriis non subsistent,* s.llieron. vcrlit,*in foveas,* ul non consurgant.Al sepluaginla reddiderunt sensum: dejectio enim in foveas profundissimas gehennae, intolerabilis miseria csl, praesertim cum inde nulla consurgendi spes maneat. Alii exponunt, *non subsistent,* idesl, non tolerabunt,ct ideo deficient,et morientur,sic lamcn ul numquam mortem finiant. Sed prior expositio csl conformior verbis textus hcbraici.

12. Vir *linguosus non dirigetur in terra* , virum *injustum mala capient in interitu.*

Praedixit Propheta poenas aeternas impiorum : nunc addit de poenis eliam hujus vitae.Vir,inquil, *linguosus non dirigetur in terra,* idesl,vir promptus ad loquendum, mendax, adulator, detractor, conviciis assuetus , rixosus, non prosperabitur in lerra: ejusmodi enim odio, ul plurimum, habentur

lum a bonis , lum n malis. Ideo praecipit s. Jacobus.sif *aulcm omnis homo velox nd audiendum·, tardus aulem ad loquendum, cl tardus ad iram. Virum injustum mala capient in interitu,non* solum non dirigetur,nec prospcrabilur vir linguosus, ac per hoc injustus; sed mala, quae illum capient, non erunt ad praemium patientiae , ut juslis esse solent, sed ad interitum sempiternum. Illud , *capient,* in graeco, el io hebraeo est, *venabuntur :* proinde exponendum est, *capient,* ul praedam,vel ut venationem de improviso,el non expectalam.Sic enim viri injusti dum intenti sunl, ul capiant, ct spolient justostipsi nihil tale metuentes capiuntur a diabolo, ul ferae a venatore ; nec solum a diabolo, sed etiam miseriis multis, anxietatibus, sollicitudinibus, timoribus, amoribus capiuntur: sed hoc interest inter bonos el malos , quod bonis *omnia cooperantur in bonum,* el ad vitam: malis omnia coopcranlurad intentum,cl miseriam sempiternam. Illud , *in interitu* , in hebraeo et graeco habelur, tn *interitum:* proinde vel in latina editione est error librariorum, vel. *in interitu,* debet accipi pro, *ad interitum.* Posset quidem sic exponi hic locus, *injustum mala capienl in interitu,* idest, quando morietur injustus , lunc eum mala capienl ; el sic videtur intellexisse s. Hilarius , qui exponit hunc locum de Juda, quem mala ceperunt interitu, quia se ipse suspendio cnecavil; prior tamen expositio, quae est sanclorum Cbrysoslomi cl Augustini,magis convenit textui graeco,el hebraico.Quidam modernus per vocem hcbraicam , Π2ΓΠϊ^5 *lemadrhephoih,* contendit esse vertendum, *celeriter,ul* sensus sil;*injustum mala capienl celeriter,el* allegat quamdam versionem apud Chrysos!. Sed septuaginta, cl s.Hieron. verterunt, *interitum,el* moderni eliam linguae habraiene perili verlerunl,*ad expulsionem,*quod Idem csl cuin inlcrilu.in quo anima expellitur a corpore, et homo expellitur n vita. Omnes paires imo omnes alii tractatores inlclligunt per eam vocem, *interitum,*aul rutnamzdcnique s. Joan.Chrysosl. non adducit illam novam translationem ad hunc versiculum,sed ad superiorem:quarc caret omni fundamento expositio moderni,sed alioqui docli expositoris.

13. *Cognovi, quia faciei Dominus judicium inopis, el vindictam pauperum.*
14. *Yerumlamen justi confitebuntur nomini luo, cl habitabunt recti cum vultu luo.*

Concludit, certam esse liberationem cl foclicitalem juslorum, ul eliam supplicia, el miseriam impiorum. *Cognovi,* inquil, *quia fecil Dominus judicium* inopis,idesl,certo scio lum ab experimento proprio,lum ab exemplis majorum, tum ipsa Dei justitia,cl promissis,curae esse Deo viros hurniles, cl pauperes, qui,etiamsi divitiae forte affluant, non opponunt illis cor, ul ad res proprias, sed oeconomos Dei se esse inlelbguni. *Cognovi,* inquil,quod *Dominus* sine dubio justissime judicabit causas pauperum suorum, cl vindictam faciei illorum,puniens digna animadversione persecutores eorum. Ipsi aulem *justi confitebuntur nomini Domini,* non sibi tribuentes innocentiam, sed gloriam dantes graliae ejus: vel eliam con/iiebiinlur,idesl,laudabuntur in aeternum Dominum,sicut in aeternum habilabunl in domo ejus cum vult ipsius, videntes facie ad faciem, el fruenlcs visione ejus. *Habitare cum vultu Dei,*csl eum videre,el cognoscere siculi csl: ex vultu enim persona cognoscitur: nam si lotum hominem videas,vultu solo excepto, nun cum cognosces;sin aulcm vullum solum videas,reliquum corpus non videas, omnino cognosces.

I» S A L M U S CXL.

TITULUS ET ARGUMENTUM PSALMI

Alleluja.

Hic psalmus ejusdem argumenti csl cum superiore: notai aulcm S.Joannes Clirysoslonius.decreto patrum dici solitum hunc Psalmum quotidie ad vesperas, quemadmodum psalm. 62. dicitur quotidie ad laudes matutinas. Ulcrquc igilur csl ardens oralio ad Deum ; sed ille malulinus fugal tenebras noctis , el conciliai nobis solem justitiae : iste vespertinus absterg i maculis peccatorum inlerdiu contradas, ul securi requiescamus in nocte.

EXPLICATIO PSALMI CXL.

I. *Domine clamavi ad tc,exaudi me,intende voci meae cum clamavero ad tc.*

Verba sunl corporis Christi,sive coctus fidelium inter hostium agmina constituti. *Domine clamavi ad* /e,ul auxilium ferres inlcr loi pericula laboranti; cl quia clamavi,idesl, magna voce interiori,magnoque affectu cordis, invocavi te, *exaudi mc.* In hebraeo *csl, festina mihi,*idesl,ad adjuvandum mc festina, el sic re ipsa , el factis exaudi me. Neque solum hodie clamantem *exaudi mc* , sed *intende voci meae cum clamavero ad lc,*idesl,quolicscum-

que clamavero ad le, tu quoque inlcnde voci meae aures tuas.

2. *Dirigatur oratio mea, sicul incensum in conspectu luo; elevatio manuum mearum sacrificium vespertinum.*

Explicat nunc quid petal, cl in quo velit exaudiri a Deo. Ac primum reclo ordine petit. ul Deus adjuvcl cum in bene orando : nam . ul Apostolus dial, quid oremus nescimus; et pari ralionc, quomodo oremus nescimus, nisi spiritus adjuvet infirmitatem nostram. Pelii ergo, ul Deus illi auxilio graliac suae adsit, ul bene orcl. Qualitates aulem bonae orationis declarat similitudine thymiamatis, quod offerebatur in lemplo ex praecepto Dei,mane cl vesperi,Exod. 30. *Dirigatur,*inquil, *oratio mea sicul incensum,* idest, hoc primum peto, ut per gratiam tuam oratio mea dirigatur ad lejad modum thymiamatis. Porro thymiama illud has habebat qualitates. Primo, constabat ex quatuor generibus aromatum, thure, galbano, onycho, flacte, ul s.Hilarius monel: hinc ‹ flieicbalur odor suavissimus. Secundo, offerebatur in templi parte nobilissima, el interiore, quae dicebatur sancta sanctorum, ubi erani tabulae testamenti el allarc aureum. Tertio, offerebatur per summum sacerdotem. Quarto, ponebatur super ignem , cl inde excitabatur fumus recta sursum ascendens. Quatuor aromata sunl quatuor virtutes, *fides, fiducia, charilas, cl humi* litas,ex* his componitur oratio Deo gratissima.Templum Dei est homo. Vos *estis,* inquil Apostolus, *templum Dei,* 1. Cor. 6. sed pars interior csl anima, in cujus mente esl lex Domini, digito Dei scripta: cl in cujus voluntate csl altare aureum, cor videlicet mundum, cl ornalum gratia Dei. Summus sacerdos esl Chrislus: per illum enim, ut advocatum nostrum, semper orare debemus, el ideo singulas preces concludimus per Dominum nostrum Jesum Chrislum. Denique ignis, qui fumum suavissimum, et directe sursum ascendentem excitat, csl fervor desiderii: sed in rccla ascensione notatur recta intentio, cl jugis attentio; qui enim oranl ul videantur ab hominibus, illi aura temporali dclorqucnl incensum, ul non rccla ascendat, illi eliam qui evagationes mentis habenl, non dirigunt oralioncm ul debent: evagationes enim veluli flalus ventorum distrahunt, cl dissipant fumum orationis ul non recta sursum ascendat: cl quia valde difficile esl liberari ab omni evagatione mentis , ideo Prophcla hujus rei proprie meminit dicens. *Dirigatur oratio mea. sicul incensum in conspectu tuo.* Quod sequitur, *elevatio manuum mearum sacrificium vespertinum,*ejusdem rei repetitio csl: iidii) per *elevationem manuum,* oratio significatur, qui.i elevando manus, orare solebant hcbraci ul eliam nos facimus. Psalm. 133 /n *noctibus extollite manus vestras in sancta, cl benedicite Domino;* cl Apostolus 1. TImolli. 2. *Levantes puras manus sine, ira cl disceptatione.* Itaque a ritu elevandi manus significatur oralio. Per *sacrificium vespertinum,* inlelligilur oblatio incensi, quae vesperi tlcbal. E'l igilur sensus, *elevatio manuum mearum,* id csl, oratio, quam elevatis manibus fundo, sil veluli sacrificium incensi, quod od vesperam offerebatur. Nisi magis placeat per .sacri· *ficium vespertinum,* inlelligi mactationem Agni immaculati,quae vesperi fiebat.Cur aulem Prophela optet, orationem suam similem esse sacrificio vespertino potius quam matutino, cum tam oblatio thymiamatis, quam Agni maclalio fieret mane et vesperi; ratio esl, vel quia psalmum hunc cecinit David ad vesperam, ul eliam ecclesia Christiana in vesperis eumdem psalmum canit; vel quia sacrifl-cium vespertinum nobilius eral, quia figura erat sacrificii Crucis, quod ad vesperam facium csl.

3. *Pone Domine custodiam ori meo , cl oslium circumstantiae labiis meis.*

Hacc esl secunda politio, quam exaudiri cupit a Domino, ul videlicet detur sibi donum loquendi, et tacendi, quando oportet: nam *qui non offendit verbo, hic perfectus est vir,* ul dicil s. Jacobus, cap. 3. cl *aliud, esl tempus loquendi, aliud tacendi,* ul dicilur Eccles. 3. Sumit aulem Prophcla, ul haec explicet, metaphoram a custodia portarum domus, vel civitatis: duo enim sunl necessaria ad hoc, ul exeant, qui debcnl exire; et non exeant, qui non debent exire; Janitor, el oslium , nam oslium sine Janitore, non sufficit, quia vel semper erit apertum, vel semper clausum: Janitor sine ostio non facile polesl custodire portam, nisi semper vigilet cl vires habeat ad impediendum, no quis ingrediatur, vel egrediatur, ipso invito: sed cum ostium, cl ostiarius adsunt, omnia sunt luta, cl facilia. Ait igilur, *pone Domine custodiam ori meo,* id esl, os meum csl quasi porla,unde exeunt verba cl per verba cxcunl cogitata, cl facia, ideo rogo, ut adhibeas custodiam, janitorem videlicet, qui diligenter custodial.El *oslium circumstantiae labiis meis,* idesl, quia solus janitor aegre custodire polesl hanc portam, rogo eliam ul apponas o*slium circumstantiae,* idesl, oslium circumstans, sive ostium munitionis idest. munitum cl forte ut expugnari non possit: in hebraeo ad verbum legitur, *custodiam super ostium labiorum meorum,* ul sensus sil, pone *custodiam ori* meo,custodiam inquam super oslium labiorum meorum: sed eadem sententia esl. Porro ostiarius cl oslium significant in praesenli duo dona Spiritus sancti: unum ex parle inlellcclus, ul sciai homo quando cl quomodo cl quid loqui, vel tacere debeat; aliorum cx parte voluntatis, ul audeat loqui quod oporlcl cl limeal loqui quod non oporlcl: quae dona dicuntur Isaiae II. *Spiritus consilii, el fortitudinis:* quae sunl ferc eadem cum virtutibus, prudentia el charilnle. Non aulem hacc ila pelunlur a Deo, ul non debeamus eliam nos diligentiam adhibere, ut custodiamus os noslrum;sed ul inlelligamus,ipsam eliam diligcnliatn nostrum donum esse Dei , cl in nullo gloriomur, quando nostrum nihil est, ul monel s. Cypr. hb. 3. ad Quirinum cap. 4.

4. Non *declines cor meum in verba malitiae, ad excusandas excusationes in peccatis.*

Hacc csl tertia pelilio, ul quoniam adhibita cl-

jam omni custodia, lamen fragilitas humana facit, ul septies in dic cadal justus, el in mullis offendamus omnes: Dous auxilio suo nnbis concedat, ul peccata libere confileamur;nc dum excusando sani videri volumus, a coelesti medico nou sanemur. Λ'οη declines,inquil,cor meum *in verba malitiae,* idesl, non permittas, ut (piando peccavimus, cor nostrum declinet in verba mendacii, el simulationis, *ad excusandas excusationes in peccatis,*idesl ad excusanda peccata variis praetextibus: nam *excusare excusationes,* phrasi hebraica , est facere excusationes, idesl, texere praetextus , quo modo dicunt, *proeliari praelia* , pro facere praeli i: cl *judicare judicia,* pro facere judicia. In hebraeo esl verbum generale, S'jy *halat*, quod *operari* significal: itaque verti poterat, *ad operandas operationes in peccatis.* Sed sepluaginla declaraverunt per *operari,* hoc loco significari, *praetexere* quod esl idem cum *excusare.* Ipsi eliam Rabbini docent, *halat,* non esse operari quomodocumque, sed operari cx occasione, cl praetextu.

j. *Cum hominibus operantibus iniquitatem , ct non communicabo cum electis eorum.*

9

Quarla petitio est, ul custodiat nos Deus a consuetudine, el familiaritate impiorum: mulli enim innocentiam conservarent, nisi in perversos amicos el sodales inciderent. Porro pars prima hujus versiculi pendet a versiculo superiore , cl hic esl sensus,non *declines cor meum in verba malitiae nd excusandus excusationes in peccatis* cum hominibus operantibus iniquitatem, idesl, non patiaris ire quaerere excusationes peccatorum, ul ii faciunt, qui iniqui sunl. nl non fiam socius eorum. *Et non communicabo cum electis eorum* , idest, cl sic per gratiam tuam adjulus non communicabo cum conviviis eorum, sed fugiam ipsorum consortium.Illud, *non communicabo,\n* gracco est. *non combinabo,* el sic legunt sanc.li Hilarius, el Augustinus, sed idem esl sensus: nam *combinare* esl .conjungi binos, ct binos, ul cum duo socii conjunguntur in mensa, vel in opere aliquo. Iu hebraeo est, *non comedam,* idesl, non convivabor, non assidebo in mensa. Itaque unus textus alium declarat, nc per hoc, *non communicabo,* idem esl, ac si dixissel. non communicabo in mensa; el hoc ipsum magis declaratur ex verbis sequenbbusmam *cum electis eorum,* non significal. ul ii existimant qui verba hebraica non legerunt, cum viris electis sed cum electis cibis sive, ul vox hebraica sonat, cum dulcibus cibis cnniin. Itaque sensus est, *non communicabo cum electis cibis eorum,* idesl, non ero particeps familiaritatis, conviviorumque ipsorum. Quamvis enim ubique noceat malorum conversatio, sed nusquam magis, quam in conviviis cl compotationibus.

G. *Coriipiel me justus in misericordia, el increpabit me: oleum aulem peccatoris non impinguet caput meum.*

Quinta petitio csl. ul ex gratia Dei incidamus in amicos ex charilale conipientes.non iu adulatores falsis laudibus blandicnlcs. el decipientes. El hoc unum cx magnis Dei beneficiis esl, nl inveniamus fideles amicos, qui vera nobis dc nobis dicanl, el nos cx magno Dei beor licio libenter cos audiamus cl ex corde gratias-agamus. Nam apud eos qui dc mundo sunl,ct qui hoc Dei donum non acceperunt *obsequium amicos, veritas odium purit. Corripiet,* inquil, *me justus in misericordia,* idest, reprehendet, ac ul vox hebraea sonat, feriet mc peccantem vir juslos, ul sanet, non injustus, ul occidat, *in misericordia,* in charitatc, xjuia miseretur languentis, non in iracundia, cl folle amaritudinis, quia ulcisci cupii injuriam. Iste, inquam,*increpabit me,* severius castigans delicia mea; *oleum autem peccatoris non impinguet caput meum. Oleum peccatoris,* idesl, unguentum, quo-suaviter cl cum voluptate perungitur caput, significal blandiloquentiam adulatoris, qui peccata exténuai.- vel excusat, imo eliam sub aliquo colore, ut benefacta laudat. In hebraeo explicatur utrumque simul, el suavitas, el pernicies adutalionis: dicitiir enim, o*leum veneni,* sive amaritudinis, nl vertils. Hieronymus: el esl m verbis elegans allusio: nam venenum, et caput, eadem voce significantur : *ros,* enim et *caput* el *venenum,* significal. Itaque, ait, *oleum, ros, non impinguet meum ros. Neque* csl admittenda eorum expositio . qui utroque loco per ros, inlelligi volunt caput, cl per oleum *capitis,* accipiunt oleum principale, el pretiosum, cl sensum esse volunl *corripiet me justus in misericordia,* quia correpito fraterna csl odeum principale, quod non destruit caput. Ilaeo, inquam,expositio non esl admittenda, quia non solum repugnat vulgatae editioni; sed eliam version! s. Hieronymi. et septuaginta interpretum , cl expositioni omnium veterum patrum Lilinorum el graecorum: neque obstat, quod pro *impinguet,* in hebraeo est franget: nam non esl cerium , verbum . *iani,* significare. *franget,* cum desii lilera aleph in fine cl cum sepluaginla, cl s.Ilieron. verterint, *impinguet.* Adde eliam. quod vox. impinguet,non repugnat voci hcbraicae, quae *frangere* cl *destruere,* significare dicilur, imo cum ea optime cohaere! : nam ideo sepluaginla ïnlerpreles non dixerunt, liniat aul perfundat, quae verba in bonum sonant, sed *impinguet,* quod sonat in malum: pinguedo cnim deformat, el destruit caput: el prudentissime consideraverunt sepluaginla viri, oleo non posse frangi, aul destrui caput, quasi malleo contunderetur. sed destrui per deformationem, quam pinguedo adferl; ideo non dixerunt, non destruat,sed *non impinguet caput meum.*

7. *Quoniam adhuc cl oratio mea in beneplacitis eorum: absorpti sunl juncti petrae Judices eorum.*

Hic versiculus omnium judicio obscurissimus hunc sensum cx Chrysoslomo habere polesl: Non solum non communicabo cum impiis; sed adhuc «ratio mea ad Deum csl *in beneplacitis eorum,* id est. adversus eorum vilia,cl scelera,in quibus ipsi sibi placent. Sed ipsi brevi peribunt, sicut Judices eorum, idest, principes eorum, ct duces aliorum

ad malum, *absorpti sunl juncti petrae,* idesl,allisi ad pclras perierunt. Ii) hebraeo csl. *praecipitati sunl ad manus petrae,* cl sensus esi idem: signi·(icatur enim velox interitus impiorum , qualis csl eorum, qui absorbentur a fluctibus marinis, dum agitati ab undis alliduntor ad scopulos. S. August, existimat praedici conversionem infidelium superborum, ul sensus sit. Veniet tempus, quando oratio mea. quae *csl,Dimitte nobis debita noslra.eril in beneplacitis eorum,* id csl, placebit,et frequentabitur ab eis: nam Judices eorum,philosophi gentiles. qui dc virtutibus, cl vitiis judicabant, *juncti petrae*.idesl.comparati ad Christum,*absorpti sunt,* evanuerunt cl nihil scivisse oslensi sunl: sed prior expositio est magis litteralis , cl communius recepta.

8. *Audient verba mea, quoniam potuerunt, sicul crassitudo lerrae.erupta csl super lerram.*

Iledil ad id quod dixerat, *oratio mea in beneplacitis eorum·,* cl addil mullos impios, qui sibi ipsi in peccatis complacebant,audituros verba sua, ct per ca convertendos esse ad Deum: quo modo enim lerrae durities aratro scinditur super lerram: sic humanum cor scinditur potentia , el cflicacia verbi Dei. *Audient,* inquil, illi pro quibus oratio a inc flebat,verba *inea.quoniam* ea verba *potuerunt* sive ul legil s. August, *praevaluerunt,* efllcacissima ruerunt ad conterenda corda corum:sicul crassitudo *terrae erupta csl super lerram,* idest, sicul durities, el crassilies lerrae rumpi solei vi ligonis, aul aratri super lerram. In hebraeo, el aliquibus graccis habetur, *audient verba mea, quoniam dulcia,* sive *decora fuerunt,* sed idem csl sensus, verba enim tunc sunt polenlia, el cflicacia cl praevalent in animis hominum, quando dulcia el decora sunl, atque adeo placent, cl delectant cl persuadent.

9. *Dissipata sunl ossa noslra secus infernum: quia ad Ic Domine.*
10. *Domine, oculi mei, in le speravi, non* auferas *animam meam.*

Haec csl ultima petitio, quam exaudiri initio psalmi postulaverat, ul videlicet Deus liberet animas nostras ab omni periculo Icnlalionum. *Dissipata sunl,* inquil. *ossa noslra secus infernum,* idesl, propter multitudinem cl gravitatem lenlallonum, virtus ct forl ludo noslra. quae per *ossa* significatur, ila dispersa, infirmata, et debilitata est nt ad os inferni pene pervenerit, ul videlicet pene ad nihilum rcdacla sil: cl quia in his omnibus *ad le Domine* sunl oculi *mei,* ad auxilium luum respexi, tn *te speravi,* oro ul *non auferas animam meam,* idest, non sinus tolli vitam meam, non patiaris me perire. Juxta interpunctionem hebraicam conjunguntur illa, *sicul crassitudo lerrae erupta esi super terram, dissipata sunt ossa noslra secus infernum:* ul sensus sil, quemadmodum lerra scinditur aratro, cl rumpitur, ila ul partes lcrrac hinc inde spargantur,ila dissipata sunl ossa noslra secus infernum in hac magna tribulatione: sed nos interpunctionem graccam cl lalimim scquilll sumus quoniam interpunctio non est ab ipso Propbeta apposita, sed ab interpretibus addita.

11. *Custodi me a laqueo, quem statuerunt mihi, et a scandalis operantium iniquitatem.*

Declarat unde timeat mortem; ac dicit, se timere a laqueis et a scandalis, idesl, a lontaliunc diaboli cl a malis exemplis hominum. *Custodi me a laqueo, quem statuerunt mihi* insidiatores, sive is laqueus sil concupiscentia carnis , sive concupiscentia oculorum, sive superbia vitae: *el a scandalis operantium iniquitatem,* idesl, ab exemplis carnalium, cupidorum,ct superborum; quamvis in hebraeo sil potius repetitio ejusdem rei, idesl, a laqueo quem posuerunl mihi, et a muscipulis sive laqueis operantium iniquitatem : lamcn in sensu non csl discrepantia: nam scandalum quoque est genus laquei, cl muscipulae.

12. *Cadent in retiaculo ejus peccatores: singulariter sum ego, donec transeam.*

Docet in fine, illos tandem casuros esse in retia diaboli, qui amanl peccata; se aulem, cl sui similes qui oderunt peccata,liberos evasuros: quae admonitio demonstrat, hominem esse liberi arbitrii, cl simul valde consolatur cos, qui timent Deum. *Cadent,* inquil, *in retiaculo ejus,* idesl, in role principis venatorum, qui est diabolus, *peccatores* idesl, qui delectantur peccatis , qui sunl, cl esse volunt peccatores. *Singulariter sum ego donec transeam,* idest. ego autem solitarius ero, donec transeam omnes laqueos et relia; dc mundo non ero quamvis in mundo, ul peregrinus esse cogar, donec transeam ad patriam, ubi nulla erunt pericula. Per pronomen, ejus, aliqui inlclligunl Deum ul sensus sii, peccatores capiendos retibus Dei ad supplicium. Ita Chrysoslomus, cl Thcodorelus:sed quia illud, *ejus,* csl relativum ad aliquid antea nominatum cl Dei nulla mentio facia csl; ideo probabilius csl, referri ad diabolum principem peccatorum, ut s. Hilarius exponit. Illud aulem, *singulariter sum ego,* s. Augustin, exponit dc Chrislo.qui in passione fuit rcliclus solus, cum omnes discipuli fugerint, el in rele diaboli per negationem,vel proditionem , vel nimium melum, vel scandalum acceptum, aliquo modo inciderint. Ipse enim Dominus ait,omnes vos *scandalum patiemini in me in node ista,* Matlh. 26. cl fulurum csl *ut dispergamini in propria, el me solum relinquatis.* Joan. 1G. Sed hacc expositio vera el pia non videtur litteralis: cl ideo Chrysoslomuin potius in expositione litterali sequuli sumus:qui sanctus Joannes Chrysoslomus rectissime monet non salis esse si aliquo (empore singulares simus, ct solidarii, ac penitus segregati a moribus peccatorum; sed nccessc esse, ul tales simus, donec transeamus,perseverantes usque ad vitae finem.

PSALMUS CALL

ΓITuLUS ET ARGUMENTUM PSALMI

Intellectus David cum esset *in spelunca, Oratio.*

Titulus demonslral tempos, cl locum cl occasionem, cl materiam psalmi, 'i cmpus fuit cum fugis-Sol a Saule ad regem Acliis , el nb illo eliam male habitus contulisset se in speluncam Odollam solus atque in maximo vitae periculo conslilulus, ul habemus lib. I. reg. cap. 22. Locus,csl ipsa speluncа Odolla: nam quod alii dicunt de spelunca Engaddi, de qua lib. 1. reg. cap. 24. non est probabile: quia iu hac secunda spelunca Saul potius in periculo vilac fuil, quam David. Occasio fuil perscculio Saulis, cl periculum a rego Achis.Denique materia, sive argumentum,esi oratio ad Deum,qua liberationem petit a periculo imminente. Sensus liluli hic csl, *intellectus David,* idest, in hoc psalmo declaratur prudentia el sapientia David, qui cum esset delitescens in spelunca, sapienter cogitavit unicum remedium in laniis malis esse orationem ad Deum, llecle autem lotus hic psalmus altiore sensu refertur ad Christum filium David, cum oraret in horto , vel in cruce desertus ab omnibus el in mortis pracsenlissimac periculo conslilulus.

EXPLICATIO PSALMI CXLI.

1. Voce *mea ad Dominum clamavi, voce mea ad Dominum deprecatus sum.*
2. *Effundo in conspectu ejus orationem meam, et tribulationem meam ante ipsum pronuntio.*

Hoc principium psalmi nihil aliud continet, nisi argumentum, quod videlicet David orationem fundat ad Deum,sed verba singula consideranda sunl. Illud, *voce mea.* significat, Davidem non orasse sola voce corporis sui ut faciunt, qui non inlclligunl, vel non allendunl quid dicanl ; sed orasse voce sua, quam ipse in corde formabat, cl per organum corporis etiam foris emittebat. Illud, *clamavi* , significal, ul alias diximus , vehementiam desiderii. Illud, *deprecatus sum* esi explicatio clamoris: clamant enim ad Dominum eliam qui blaspheme nl ct maledicunt,sed non orant: hic aulem precando cl invocando clamabat. Illud , *effundo orationem in conspectu ejus,* significal orationem illam faciam fuisse, ubi solus Deus videbat in spelunca, quasi in clauso cubiculo, ut Dominus posica monuit esse orandum: sed praeterea significal praecipuum clamorem fuisse in corde, ubi rc vera solus Deus conspicit.Illud,*et Iribulalionemmcam ante ipsum pronuncio,* est explicatio praecedentium verborum: nam *effundere, orationem in conspectu cjus,cl tribulationem ante ipsum pronuntiare,* idem sunt: tunc enim effunditur oratio,cum tola paulalim cx vase cordis producitur, ul ab aliquo videatur; hoc aulem fit, cum tribulatio in ora lionc per partes ad aures audientis pronuncialur.

3. *In deficiendo cx me spiritum meum, cl tu cognovisti semitas meas.*

Explicat, cur, cl quando pronunciaveril tribulationem suam coram Deo. *In deficiendo,* inquil,cæ *me spiritum meum,* cum ex me fere discederet spirilus meus vitalis; cum deficeret vita mea el in vicinia mortis essem. Vox hebraica, significal *angustiari,* deficere, consiringi el operire seipsum, ul faciunt qui valde liment. Id aulein optime convenit Davidi in spelunca lalilanli, clin magno vitae periculo constitute; sed verius convenit Chrislo in horto, vel in cruce oranti. Sanctus Augustinus applicat sanclis martyribus pro fide agomzanlibus. *Et tu cognovisti semitas incus,* idesl, oravi cum dcficerei spirilus meus, ct oravi ad te, quia tu omnium optime *cognovisti semitas meas,* actiones ct studia mea cl nosti, quam sine ulla justa causa hacc patior.

4. *In via hac, qua ambulabam , absconderunt laqueum mihi.*

Docet afiliclionem suam primum incepisse nb insidiis inimicorum, deinde ab aperta violentia. Saul enim saepe procuravil mortem Davidis per insidias, mittens eum ad praelia, el sperans in praeliis occidendum,sed cum id non succederet,apcrlavi illum aggressus esi.Sic eliam Dominum nostrum saepissime lentarunt capere in sermone Pharisaci, ul cum perderent, sed cum sapienlia vinceret malitiam, violenter ceperunt el per Pilalum crucifigi postularunt. *In via hac , qua ambulabam,* idest, in via justitiae et mandatorum Dei, in qua ambulabam, in ipsis semilis.qnas lu optime nosti.*absconderunt laqueum mihi.* Explicemus hoc exemplis. Saul oblulil filiam suam Pavidi in conjugem,modo ille interficeret ducentes Philislhaeos, cum quibus luno bellum justum cral populo Dei. Id aulem fecil Saul,sperans Davidem in eo praelio interficiendum: sed ille a Deo adjutus Obedivit regi, el progressus ad praelium ducentes Philislhaeos interfecit. Sic eliam Pharisaci observabant Christum, an Sabbato curaret, ul postea dicerent, *non est hic*

/tomo «i *Deo, qui Sabbatum non custoditi* Joan. 9. ila ponebam laqueos in via mamlalorum Dci:scd ille curabat, et ostendebat, ea curatione non violari Sabbatum; sicul vere, non violabatur, cum essent illa opera non servilia, sc«l divina: sic alias oblata adultera ponebant laqueos in vlfi justitiae,«licentes, lianc *mandavit Moyses lapidare, tu quid dicis* ? Jo: 8. Notat boc loc<> sanclus Augustinus . in ipsa via Domini non posse poni laqueos,sed juxta viam ut dictum csl in psalm 139. *Juxta iter scandalum posuerunt mihi;* uude el ecclesiasticus cap. 9, dicil *Jgnoras.quia in medio laqueorum ingrederis.* Sunt enim laquei a dextris cl a sinistris, in medio est via justitiae. Quod ergo lre. dicilur, *in via absconderunt laqueos,* inlclligcndum csl, opinione ipsorum.non rc vera; nam cum illi sint extra viam cl existiment se esse in via, ponunt laqueos juxta viam, existimantes se ponere in via: sed vir juslus non declinans a via justitiae, neque ad dexteram, neque ad sinistram, laqueos omnes evadit.

5. *Considerabam ad dexteram et videbam el non erat qui cognosceret me.*

Hacc jam perlinent ad violentiam. Inimici enim, quibus insidiae non profuerunt, convertunt se nd vim apertam. In illa aulem pressura, *considerabam.* inquit, *ad dexteram,* idesl. ad auxilia amicorum , *cl videbam,* num quis mihi socius cl amicus adesset: *et non erat,qui cognosceret* me,idesl, nullus mihi notum se osse confiteri ausus csl.llnec Davidi conveniunt, qni Saulis persecutionem fu giens a«l regem Achis pervenit, sed et ille inimicum sc ostendit: proinde solus in speluncam sc conlulil. Sed apertius Christo accommodantur,qui m passione mullos videbat a sinistris, id est, mimicos, cl adversarios: a dextris aulem, idesl. amicos, el nolos nullos habuit. Nam el Evangelista dicit, *stabant autem omnes noli ejus a longe,el* Petrus ipse, qui praecipuus erat amicorum , cum juramento dixit, *non novi hominem hunc.* Recte igilur Dominus dicebat, non erat, qui cognosceret mc. In hebraeo sunl verba infinitivi modi considerare, cl videre: sed modus infinitus deservit eliam aliis modis ac praesertim indicativo el sensus etiam esse polesl servato rrodo infinito , erat mihi considerare cl videre, idesl, considerabam et videbam, quo modo Germani cl Tureae, qui non tenent perfecte linguam halicam, vel latinam dicunt *io stare Todesco, io stare Turco,* cl passim utuntur modo infinito pro indicativo.

G. *Periit fuga a me, et non est qui requirat animam meam.*

Ostendit, se in iis angustiis fuisse ul non solum ab aliis auxilium habere non posset, sed neque fjga seipse juvare posset. *Periit,* inquit, *fuga a mc,* idesl, nullum remanet effugium. *El non csl qui requirat animam meam,* idest, non invenitur qui sollicitus sil de vita mea,ne pereat. El quidem David querebatur sibi aditum ad fugam corporalem non patere, quia fugere non poterat: scd Christus dicil, periisse a se fugam, quia fugere nolebat, el ipse sibi cl Palor ei fugam interdixerat.Fuga enim non minus peni ab illo, qui non potest, quam ab illo, qui non vull fugere. Et vere non erat, qui requireret vilam Christi, ut eam servaret, cum ipse idem dixisset, *ego pono animam meum,* el *bonus pastor animam suam dat pro ovibus suis.* Joan. 10. cl Putri dixerit, *Deus meus ut quid dereliquisti me.* Matlh. 27.

7. *Clamavi ad te Domine, dixi, tu es spes mea, vorlio mea in lerra viventium.*

Exclusus David ab omni humano auxilio, ad Deum recurrit, cui nihil difllcile est : el quoniam vir orat spiritualis el noverat Deum aliquando amicos suos In terra peregrinationis hujus allligcrc ul in patria gloriosius coronet; dicil, *clamavi ad te Domine; dixi, tu es spes mea* hic in peregrinatione; *porlio mea,* lineredilos videlicet, *in lerra viventium.* Sed cum ad Christum haec referuntur, accipienda sunl pro corpore ejus, quod csl ecclesia. vel si in persona propria Christus loquitur, accipienda sunt de expeclatione resurrectionis, cl gloriae corporis: quasi dicat, quia non est qui requirat animam meam, idesl, vitam meam corporalem. ne pereat; *clamavi ad te Domine Pater dixi, tu es spes mea,* idest, cxpeclatio mea, ul non des *sanctum tuum videre corruptionem·,* scd ostendas illi vias vitae: tu quoque es *porlio mea in lerra viventium,* idest, lu facies, ul caro mea glorificato per resurrectionem, adipiscatur per ascensionem haereditatem suam in superna Jerusalem, quae est terra viventium.

8. *Intende ad deprecationem meam; quia humiliatus sum nimis.*
9. *Libera me a persequen ibus me, quia confortati sunl super me.*

Duplici argumcnlo petit a Deo liberationem,him quia ipse nimium depressus sit, lum quia inimici ejus nimium sint exaltati el adversum se innocentem viribus praevaluerint. *Intende ad deprecationem meam,* cl tandem exaudi me, *quia humilia tus,* idesl, depressus el afflictus sum valde. *Libera me a persequentibus me,quia confortati sunt,* idesl roborati sunl, el viribus audi, ul facile praevalere possint. Il me David merito dicebat, cum ipse solus lateret in spehmca el hostis ejus Saul exercitum armatum duceret. Christus aulem plane, ad litteram dicere poterat, *humiliatus sum nimis* quia *humiliavilsemèlipsum factus obediensusque ad morlem, mortem aulem crucis.* Item *humiliatus erat nimis,* cum penderet inter lationes, cui jure convenit sedero super Clierubim. Vere eliam inimici ejus *confortati* erant valde , quando venit hora ipsorum, et potestas data csl tenebris, ul in ipsum solem justitiae ad tempus praevalere viderentur.

10. *Educ de custodia animam meam ad confitendum nomini tuo·, me expectantjusti, donec retribuas mihi.*

Quod allinet ad Davidem. sanclus Joannes Chry-

soslomus inlelligit p(5r *custodiam* tribulationes,cl aIlliciiones. ob quas se in speluncam abdidcral.nl sensus sil, Educ mc de his afflictionibus ul de hac spelunca egressus cl libere ubique discurrens, laudem nomen tuum. Id enim *expeclanl* omnes *jusli,* ul a tua providentia tribuatur mihi innocenti liberatio. Scd fortasse David, ul vir sanclus et a Deo mirifice illustratus,aliius aspirabat el de mortali corpore, tamquam de custodia educi desiderans, cum Apbslolo dicebat, *quis me liberabit de corpore mortis hujus?* Illi emm vere confitentur nomini Domini, qui illuc ascendunt, ubi qui habitant, in saecula sacculorum laudant Dominum, quod confirmatur verbis sequentibus.*me expeclanl justi donec retribuas* im7u:cxpcclabani enim Prophetam justum animae sanctorum Patriarcharum in Limbo, donec requies tribueretur ci: clangeli sancti in coelo, donec vera,atque aeterna foelicilas retribueretur meritis ejus. Sed quod allinet ad Chrislum oral educi *de custodia* corporis passibilis cl animalis cl induere per resurrectionem corpus impassibile el spirituale, *ad confitendum nomini Domini,* ul qui laboraverat praedicando populis. deinceps requiescat laudando Patrem.Atque ul sanctus Augustinus . sanclus Hieronymus, el sanclus Hilarius docenl, Christo maxime proprie convenit quod sequitur, *me expectant justi donec retribuas mihi:* omnes enim jusli, el qui mortui fuerant ab origine mundi, cl qui vivebant in carne ut Apostoli, ahique fideles discipuli;, expectabanl maximo desiderio Chrislum resurgentem el debita retributione gloriae cxallalum; quia *cx plenitudine gloriae* ejus omnes accepturi erant: nam quemadmodum dicil s. Joannes cap. 7. *flondum erat Spirilus datus.quia nondum Jesus erat glorifica.·tus:* sic eliam dicere possumus, nondum animae Sauciorum ex carcere Limbi a«l regna coelorum ascendcrant. quia rex gloriae Christus m gloriam suam nondum mlroieral.Ex hebraco aliqui vertunt, me *coronant justi.pro.me expectant,scd* vox. *calluir,* non solum coronare,scd eliam *expectore* cl sustinere significat ul perspicuum csl cx cap. 3(». Job vers. 2. nam quod legimus , suslinc me, in hebraco csl, >*7 *ΓΙ2 *calhcr, li.*

U S CXLII.

TITULUS, EΓ ARGUMENTUM PSALMI

/'sa/mns Pond, *quando cum filius situs persequebatur.*

In hebraco solum habetor, *psalmus* Dat'id.caetera verba explicandi argumenti gratia septuaginta interpretes addiderunt, ut sanclus Hilarius affirmat. Quamvis aulem patres lalini hunc psalmum exponant dc passione Christi, quem quasi alterum Davidem persequebatur Judas,ul alter Absalon secundum Augustinum, vel populus Judaicus secundum Gregorium: lamcn dubitari non dcbcl, quin ad litteram exponi possit de ipso Datide. qui persecutionem Absalonis poenam peccati sui esse ngnoscens. pcccala sua deplorat el misericordiam a Deo postulat. Hinc enim ecclesia catholica hunc psalmum inter septem pocnilenliales numeral , quia prooscribil David exemplo suo formam precandi veris poenilcnlibus, atque hunc sensum persequitur s. Joannes Chrysoslumus.

EXPLICATIO PSALMI

I. *Domine exaudi orationem mcam , auribus percipe obsecrationem mcam, in veritate lua: exaudi me. in tua juslilia.*

Postulat initio psalmi David exaudiri in veritate, cl in juslilia cl non explicat,in qua petitione exaudiri velit,quin praesupponil, Deum intclligcre,peli a se remissionem mlpiie commissae, ob quam puniebatur. Inlclligehat aulem Deus hoc eum petere ct in hoc exaudiri velle, lum quia videbat desiderium cordis ejus, tum etiam fortasse cx gemitu cl suspiriis verae contritionis. Sic enim s.Maria Magdalena non legilur postulasse verbis remissionem peccati, scd cx lac.hrymis , quibus pedes Domini rigabat'intellexit Dominus quid peteret, ct ait,*remittuntur tibi pcccala tua.* Ergo cordc conlrilo David, cl interno gcinilu potens culpae remissionem dicil, *Domine exaudi orationem mcam,* quam tu beno inlclligis, quae sil; el idipsum repetens, addil , *auribus percipe obsecrationem mcam in veritate* tua,ld est.juxla fidelitatem luam quia servas promissu lua de remissione pocniienlibus danda. Quod ipsum iterum ropetil,cum addil *exaudi me in lua juslilia,*ubi per *justitiam* inlelhgil fidelitatem,qunc ost pars justiliao,quoin paulo ante veritatem vocavit.SJonnnosChrysosl.inlelligit per *justitiam,* bonignilatcm qua ulilur Deus erga veros pocnitentcs: ideo enfin notai,Prophetam non •livisse,*exaudi me in juslitia,sed in lua juslitia,* qua videlicet nil soles erga poeiiilcnles, quae non tam justitia, quotn ineffabilis benignitas csl.Siquidem Deus ubi viderit poenitentiam ubi audierit

confessionem , continuo indulcct ofiensns. *Dic Iu prior,* inquil per Isaiam cap. 43. *iniquitates tuas, ui justificeris.*Judices homines quaerunt confessionem rei, ul cum damnent: Deus quaerit, ul absolvat. Denique pater filiis prodigi, per quem inlelligilur Deus, mox ul vidit revertentem lilium, cl audivit. *paler peccavi in coelum cl eorum le.*cecidit super collum ejus, ct absculnlus cum jussit afferri stolam primam, annulom, calceos, occidi vitulum saginatum, etc.Haec expositio fere eadem est cum ea,quam supra a(hilimus:nam justitia illa,qua Deus promissam indulgentiam poemlenlibus exhibet,ni lui csl aliud,nisi fidelitas praestandae benignitatis eximiae. S.Augustinus per *justitiam* Dei, intelligil justitiam, quam non cx nostris meritis,sed cx gratia Del habemus:quae sententia vera est,sed prior magis convenit lillcrae.

EL non inires in judicium cum servo tuo quia non justificabitur in conspectu luo omnis vivens.

Petiit remissionem peccati cx promissione,cl fidelitate Dcimimc addit aliud argumentum cx conditione ct fragilitate generis humani. *Non, inires in judicium cum servo tuo,* idesl, noli mecum judicio contendere , neque enim ego resistere audebo, neque mc justum dicam: sed peccatum meum confitebor. *Quia non justificabitur in conspectu tuo omnis vivens,* idesl, quia non ego solus , sed omnis vivens cadet causa, si lccum judicio contendere voluerit.Omnis enim vivens,aul csl peccator, aul justus in via, aul justus in patria.Qui peccatores sunl, ul homicidae, adulteri, cl similes , poterunt quidem justificari coram hominibus,apud quos aliorum crimina saepe occulta sunl , vel juridice probari non possunt:sed in conspectu Dei non justificabuntur, quia Deus videt corda , ct conscientias,cl cx ipsius conscientiae testimonio convincet cos. Qui jusli sunl,sed adhuc in via, non justificabuntur in conspectu Dei, quoniam non audebunt se justificare; sed cum Apo-lolo dicent. 1.Corinth. 4. *Nihil mihi conscius sum, sed non in hoc justificatus sum , qui eum judicat me , Dominus csl.* Fortasse enim ille videt in me , quod ego non video: cl cum Job cap. 9. dicere debeo, *si habuero quidpiam justum, non respondebo,sed meum judicem deprecabor.* Item non justificabuntur m *conspectu Dei*, quoniam intcllipuntnr justibam suam,non a sc acquisitam, sed e Deo donatam esse, cl ideo non sc juslilicabunt coram Deo , quasi cx sc jusli sint, sed gratias agent justificatori suo. Denique , non justificabuntur *in conspectu Dei,* quoniam etiamsi jusli sint,quia criminibus carent, lamen eliam peccatores sc esse inlelligunl , quia peccatis quotidianis non cnrcnl el dicunt cum aliis sanctis, *dimitte nobis debita nostra ,* Matth. 6. *et* si *dixerimus, quia peccatum non habemus, nos ipsos seducimus.* I. Joan. 1. Qui jusli sunl in pallia. cl criminibus, cl peccatis non solum carent, sed eliam inquinari non possunt: non justificabuntur tn *conspectu* luo.lum quia justitiam suam non >ibi tribuunt.sed Deo,a quo illam habent,lum quia tant) csl puritas Dei , ul comparatione ejus omnis alia justitia , injustitia esso videatur. *Stellae* enim *non sunl mundae in conspectu ejus,* Job 25. Sed quoniam haeretici, Lutheran!, cl Galviniuni.ex hoc loco probare contendunt, nullam esse in homine justificato veram justitiam,sed solum impulatiliam, el omnia opera justorum esse peccala mortalia, tl digno supplicio aeterno,si a Deo impularentiinobservandum est, Davidem non dixisse, nullum esse vere justum: sed contra dixisse in psal. 17. *Elretribuet mihi Dominus secundum justitiam meam, cl secundum puritatem manuum mearum retribuet mihi: Quia cuslodivi vias Domini,nec impie gessi a Deo meo:Et ero immaculatus cum* co,etc. el in psal.I *IS. Dealt immaculati in via,qui ambulant in lege Domini. Neque* lioc loco dixisse eumdem Davidem, nullus vere justificabitur, sed *non justificabitur in conspectu luo* : quod inlelligunl patres. Vel quia justitia juslorum vera quidem est, sed ab ipsis non csl quasi propriis viribus acquisita, sed a Deo gratis donata.Ita sanclus Augustinus hoc loco: vel quia justitia eorumdem justorum vera, sed non pura est, cum admista sit peccatis venialibus. Ila sanclus Gregorius hoc loco , sanclus Hieronymus in epistola ad Clcsiphonlem , cl sanclus Augustinus in libro dc perfectione justitiae. Vel denique, quia etiamsi vera el pura essel absolute, lamen comparata ad justitiam Dei incrcatam, el infinitam , justitia esse non videlur ; quo modo lux lucernae coram sole non lucet. Ila sanclus Hilarius, sanclus Hieronymus, et alii hoc loco, ct sanctus Bernardus ser. 5. de verbis Isaiae. Atque hoc est quod legin us Job 4. *Numquid homo Dei comparatione justificabitur* ? cl cap. 9. Fere scio *quod ilasil.el quod non justificabitur homo compositus DeoAn* quern locum vide s. Augustinum in lib. ad Orosium contra 1'riscillianislas, cl Origcnislas cap. 10.

3. *Quia persecutus est inimicus animam meam : humiliavit in terra vilam meam.*

Haec est tertia ralio, quam adducit nd impetrandam remissionem peccatorum, quae sumpta csl ex gravitate tcnlalionis: non enim sponte sua, cl nullo lentante peccavit,ul fecerunl angeli reprobi,qui proplerca remissionem peccati non mvcncrunUsed gravissima persecutione inimici nostri diaboli,qui lamquam *leo rugiens circuit quaerens quem devoret,* prostratus fuit, el dejectus ab altitudine Innocentiae ad imum peccati lelhalis. Itaque illa particula causalis, *quia,* jungenda csl cum verbis illis, *exaudi me in lua justitia:* quasi dicat,exaudi mc, quia cs justus , promissa adimplens : *quia non justificabitur in conspectu tuo omnis vivens·, quia persecutus csl inimicus animam meam,* sollicitando ad adulterium, el lentando ad homicidium . cl *humiliavit*, prostravit, abjecit *vitam meam* usque ad terram , quia me vilem , el contemptibilem reddidit in conspectu luo , cl sanctorum angelorum : ct rursum humiliavit ad terram. quia terrae amatorem fecit, qui antea in coelestibus conversabar.Haec expositio communis est ss. Patrum, Clirysoslomi, Augustini , Gregorii , el aliorum.

4. *Collocavit inc in obscuris sicul mortuos saccu-li: cl anxiatus csl super mc spiritus meus* : in mc *turbalum csl cor meum.*

Pergit in explicatione calamitatum , quas diabolica persecutio per peccatum adferl.Postquam enim animam humiliavit ad terram, id est, terrenis cupiditatibus implicavit, in *obscuris* eam collocat, in lenebris videlicet spiritualibus , cxcaecans oculos interiores; ut falsa bona amplectatur pro veris; ul voraginem el praecipitia non advcrlal;ul viam,quae ducit ad vilam, omnino non videat; denique in iis tenebris collocat,in quibus versantur mortui saccu-li, idest.jam dudum mortui,sive a sacculo mortui, vel, ul vertit S.Hieronymus, antiqui mortui,in quibus ne vestigium quidem oculorum remanet. Est enim haec amplificatio tenebrarum spiritualium,in quibus versantur amatores mundi.De quibus tenebris loquitur Apostolus ad Ephes. 4. *Tenebris obscuratum habentes intellectum,alienati a via Dei propter ignorantiam.quae esi,in illis propler caecitatem cordis ipsorum,* cl cap. 6. non csl nobis colluctatio adversus carnem, cl sanguinem,sed adversus principes el potestates, adversus mundi rectores tenebrarum harum;quamvis fortasse non sil dicenda amplificatio tenebrarum spiritualium,cum tantae sinl.ul nihil addi posse videatur.Quae enim majus obscuritas mentis , quam propler momentaneam voluptatem contemnere foelicilalem aeternam? Sequilur, *cl anxiatus esi super mc spiritus meus* ; quibus verbis incidat, se cx divino lumine coepisse videre tenebras suas, cl abjectionem animae ad res terrenas diligendas : cl inde consecutam esse anxietatem spiritus cx terrore divini judicii, cl cx misero statu , in quem cecidit propter peccatum. Atque hoc est initium poenitentiae.Ληxialus *csl super mc spiritus meus;* in hebraco est eadem vox, quae in psalmo superiore,in *deficiendo spirilum meum.* Itaque significat magnam anxietatem, quae fere ad defectum vilae perducebat, nisi spes misericordiae consolationem attulisset. Illud, *super* me, signilicat super meam miseriam, super maximum languorem meum anxiatus csl spiritus meus. Deinde idem repetit aliis verbis,*In mc turbatum est cor meum·.* nisi quod, in me,non est idem quod super mc , sed signilicat hoc loco , in medio mei, sive intra me. Itaque sensus csl, Spiritus meus hanc miseriam considerans , valde anxiatus csl, cor meum in intimis meis conturbatum est non leviter, aul in superficie , sed serio , el in profundo cordis expavescere, cl conturbari coepi. Ad hujus pocnitcnlis imitationem debent,qui liberari cupiunt,serio,el profunde cogitare detrimenta peccati.

5. *Memor fui dierum antiquorum,meditatus sum in omnibus operibus luis, cl in factis manuum tuarum meditabar.*

Docet nunc , unde cx tanta anxietate respirare cooperit, nobis exemplo suo viam ostendit ad reparationem post lapsum. *Memor,* inquit, *fui dierum antiquorum,*idesl,recogitare coepi misericordiam luam, quam ab initio mundi patribus nostris exhibuisti, portans Infirmitates eorum,sanans languores, el parcens iniquitatibus. Nec solum obiter memor fui, sed *meditatus sum in omnibus operibus luis,* idest, diligenter consideravi omnia opera tua, sive naturae, sive gratiae,cl in omnibus misericordiam luam cminere vidi : cl idipsum iterum repetens addit, *in factis manuum tuarum meditabar,* idest, in operibus tuis considerandis exercebar. Posset haec cum sancio Gregorio referri ad antiquos dies , quibus in statu innocentiae homo fruebalur deliciis paradisi, el inde magis inlelligilur miseria captivitatis; sed prior expositio, in qua Chrysoslomum secuti sumus,videlur litterae magis inhaerere.

C. *Expandi manus meas ad te·, anima mea sicul terra sine aqua tibi.*

Spe concepta cx consideratione misericordiae . ad Deum aspicere el suspirare incipit. *Expandi,* inquil, *manus meas* in oratione *ad te* : quoniam anima mea ila sitit graliam tuam,ut Icrra arida pluviam. Quae aptissima similitudo csl.Aam sicul terra sine aqua neque consistcnliam habet,neque vestitur herbis, neque ornatur floribus , neque producit fructus, sed csl inanis ei vacua: sic anima sine gratia Dei non resistit tcnlalionibus. sed sicul pulvis jactatur a facie venii , neque veslcm habet justitiae, neque ornamentum sapientiae,neque fructus operum bonorum:quod lotum intelligil poenilens experimento suo,cl ideo magis sitit,quod melius cognoscit.

7. *Velociter exaudi mc Domine , defecit spiritus meus.*

Turpitudo peccati, quam agnovit, ct dcsidcriym gratiae urgei animam pocnitcnlis, ut non possit ferre moras reconciliationis; atque hoc csl signum verae contritionis,quando peccator non dilTcil confessionem. cl alia remedia dc dic in diem; sed cito currit ad medicum animae, quo modo aegrotus in periculo constitutus cito medicum occersiri jubet, cl silibundus cito currit ad aquas. *Velociter,* inquil, *exaudi me* , non possum diutius ferre turpitudinem meam, cito lava mc ab iniquitate meo; sana velociter languorem meum, quia *defecit spiritus meus,* idest,m extremis ago,vix spirilum duco: ponitur enim praeteritum pro praesenti,amplificandi gratia.

8. *Non avertas faciem tuam a me, cl similis cro descendentibus in lacum.*

Idem petit aliis verbis,non *avertas faciem tuam a me,* Idest, ne recuses reconciliari mihi, ne fias inexorabilis , converte faciem benignitatis tuae ad mc misericorditer respiciendum: ne fiam similis pereuntibus , qui descendunt in lacum profundissimum gehennae. Quibus enim Deus non ignoscit. neque donat vilam gratiae,ii pereunt in aeternum. Illud, *el,* sumitur pro, *quia.*ul saepe notavimus,ct sensus est,*non avertas faciem tuam a mc,*

qnia si eviricris, *similis oro dcscndentibus in la cum.*

I>. *Auditam fac mihi mane misericordiam tuam, quia in te speravi.*

Rursum ad idem redit. sed alia ratione. *Auditam fac mihi mane,* idesl, cito,velociter,incipiente die, *misericordiam tuam:* vel per *mane,* inlelligil lumen gratiae, quod succedit tenebris peccati in reconciliatione: quasi dicat, salis diu fui , te irascenlc, in nocte peccati : incipiat te miserante dies gratiae , ct audiam in corde meo vocem luam dicentem mihi.salus *lua ego sum.Quia in te speravi,* idcsl gratia spei, quam jam accepi. mereatur gratiam rcmissionis:quamvis enim peccator ex sc non mereatur aliquid apud Deum , tamen ipsa gratia meretur atigeri, ut aucta mercatur et perfici, ul loquitur sanctus Augustinus in episl. 106. et nuemadmodom eo loco s. Augustinus dicil, per Fidem impetrari justificationem : ila eliam dici potesl de Spe , quod videlicet impetret justificationem.

10. *Nolam fac mihi viam, in qua ambulem,quia ad te levavi animam meam.*

Poenitens David, accepta justificatione , timens no iterum cadat; in hac extrema parte psalmi petit sollicite gratia cognoscendi viam justitiae , el per eam ambulandi. Atque hoc eliam signum esl veri poenilenlis , quando post reconciliationem studet viam instituere, ul dcccl amicum cl filium Dei./Volam, inquit, *fac mihi viam, in qua ambulem ,* idesl, illumina mentem meam, ul cognoscam viam justitiae ; iri qua ambulare debeo, ul ad te perveniam. Siquidem *ad le levavi animam meam.idcsl, ad* lc direxi cursum meum,renuntiavi saccularibus desideriis, tc unum desidero: ideo lumen sapientiae quaero, ne aberrem a te. Potesl etiam cum Chrysoslomo , illud , *a te levavi animam meam,* inlelligi per spem ul sensus sil, a te pendeo, in te confido.

I \. *Eripe me de inimicis meis Domine,ad te confugi , doce me facere voluntatem luam , quia Deus meus* es lu.

Persistit in eadem petitione , rogans liberari a lenlalionibus diaboli, qui saepe conatur obscurare mentem, ne videat viam justitiae. Concupiscentiae siquidem a diabolo excitatae faciunt, ul res aliter appareant, quam sint, el inde contingat error judicii. *Eripe me.* inquil, *de inimicis meis* . idcsl, crij e me a lenlalionibus inimici : quoniam ad le confugi, ct illi rcnunciavi. Doce *me facere voluntitem luam* , idcsl adjuva lumine luo , ul repulsis-lenlalionibus veram viam inveniam , cl sic inlclligam, quae sil voluntas lua bona, beneplacens, el perfecta. *Quoniam Deus meus cs lu,* idcsl,debeo, cl cupio tibi uni servin',quoniam tu cs Deus meus, principium cl finis omnium bonorum meorum, α quo naluraih , et caetera bona animae cl corporis accepi,ct a quo bcalitudincm.el gloriam s nipilcrnam cxpcclo.

12.*Spiritus tuus bonus deducet me in terram reclam:propler nomen tuum vivificabis me in acquitale lua.*

Petiit sapientiam, quae ad inlelligcntiani perlinet: nunc polii charilalcm,quac perlinet ad volutitalem : lunc enim verè ambulamus per viam justiliae, quando scimus , el volumus bene agere *Spiritus tuus bonus,*idcsl.non spiritus meus,sed luas qui bonus csl . el dc quo Salvator dicil Lucae 6. *Quanto magis Pater vester dabit spirilum bonum petentibus se.* Spiritus bonus csl Spiritus sanctos, essentialiter bonus, per quem diffunditur *charitas in cordibus nostris* , rom. 5. el hic facit. ul velimus. cl operemur, el de hoc dicitur Ezechiel. 36. *Ponam Spirilum meum in medio vestri,el faciam ul ambuletis in praeceptis meis.IIc* igitur *Spiritus deducet me in terram rectam,* idesl. in viam planam el directam , quae csl lex Domini rectissima et planissima.Posset etiam *per terram redam,* inlelligi palria coelestis, quae est lerra videntium, in qua justitia inhabitat, el in qua obliquitas vitiorum nullum locum babcl.Sequitur,propfer*nomen tuum vivificabis me in aequitate* iua;ul ostendat, justificationem, quae csl quaedam vivificatio spiritualis, non ex meritis propriis,sed ex dono gratiae Dei nobis contingere. *Propler nomen litum,*inquil, idcsl, propler gloriam tuam ex gratia tua, *vivificabis me in aequitate tua,* idcsl. in justitio lua: sic enim esl in hebraeo. Per *justitiam* aulem polesl inlelligi veritas, sive fidelitas in servandis promissis polesl eliam inlelligi justitia . quae nos juslifical.Denique potest inlelligi lex Domini justissima, quo modo inielligilur illud psalm.HS. vers. 40.//» *aequitate tua vivifica me.*

13. *Educes de tribulatione animam meam cl in misericordia lua disperdes inimicos meos.*

I *'t.El perdes omnes,qui tribulant animammeam, quoniam ego servus tuus sum.*

Concludit praedicens salutem . ct liberationem suam,cl perditionem omnium inimicorum suorum: quod sine dubio adimplebitur in ultimo Judicio;cl quod de se David Propheta dicil, dici eliam polesl de omnibus veris Dei servis, qui vel innocentiam custodierunt, vel per veram poenitentiam ad justitiae viam redierunt.

PSALMUS CXLIII.

T1TULUS, ET AIIGUJIENTüM I'SALM1

Psalmus David adversus Goliath.

In hebraeo habelur solum,*psalmus Davidrquae* sequuntur, addila esse a sepluaginla interpretibus testatur s. Hilarius : sed quoniam psalmus videlur meminisse regni ipsius David versu lerlio, ubi dicil, *qui subdit populum meum sub* me;exislimanl aliqui, verba illa adversus Goliath , non esse conformia psalmo:cl liberius eliam pulanl haec verba posse contemni,quod Theodorelus lestalur ea non haberi in exaplis Origenis, ac proinde non esseex interpretatione sepluaginla seniorum. Sed respondere possumus , psalmum scriptum esse propric pro victoria adversus Goliath,cl verba illa,*qui subdit populum meum sub* me,non inlelligi de regno, sed dc principatu militiae:fml enim David dux belli multo anlea quam rex fieret : neque verum esl, quod aliqui dicunt, hunc psalmum esse ejusdem argumenti cum psalmo septimo decimo , ut palel ex versu octavo hujus psalmi.Itaque existimamus, hunc psalmum compositum fuisse paulo posl victoriam adversus Goliath , ul habet titulus. Quod autem allinet ad versionem septuaginta, majorem fidem habere debemus s. Hilario, qui affirmai, haec addila a sepluaginla viris , quam Theodorelo , qui negat. Sanctus enim Hilarius in explicatione psalmorum Originem scquulus esl, ul tcslalur s. Hieronymus in lib.de Scriptoribus Ecclesiaslicis:quarc credibile esl, Hilarium in Origene legisse, verba illa addita fuisse Septuaginta viris:nemo aulcm melius novit quid esset in versione sepluaginla , quae habelur in exaplis,quam Origenes qui exapla collegii.Adde quod cum hic lilulus legatur inomnibus libris Latinis. et a s. Augustino, el aliis exponatur, non csl ulla ratione tollendus, aut contemnendus. Argumentum psalmi cx llilario esl victoria Christi adversus diabolum: ex Augustino, victoria ecclesiae adversus cumdem diabolum: ex Theodorelo , Victoria Machabacorum adversus Antiochum.Sed nos cum s. Joan. Chrysost. existimamus , ad lilleram cani vicloriam Davidis adversus Goliath, ut lilulus docet ; spirilualiler praedici vicloriam Christi, el ecclesiae adversus diabolum.

EXPLICATIO PSALMI CXLIII.

1. *Benedicius Dominus Deus meus,qui docet manus meas ad praelium, cl digitos meos ad bellum.*

Laudat Prophcla Deum, cl gratias llli agil, quia dono singulari ejus vicerit giganlcm, unde inilium duxit omnis ipsius gloria. Dicil aulcm . *Qui docet manus meas ad praelium,* cl dicit. Qui robustam fecil manum meam; quoniam in eo genere praelii, quo vicit gigonlem , plus valuil ars , quam robur. *Praevaluit* enim.ul Scriptura dicil,*in funda ct lapide adversus Philistaeum,* 1. reg. 17. Jacere aulcm lapidem cx funda.il› ul rcclc attingat frontem hominis, maximae artis csl; quam tamen vicloriam sapiens Prophcla non suae arti, aul exercitationi, sed Dei dono tribuit. Pari ratione in praelio spirituali adversus Diabolum magis indigemus arto, quam roborc; el Chrislus ipse per Davidem figuratus non polenlia, sed sopientia Diabolum vicit. Patientia enim, ut humilitate superbum, cl crudelem hostem prostravit: et ideo non dixit Propheta. Qui armai manus meas , sed . *qui docet manus meas.* Quod additur, el *digitos meos ad bellum:* idipsum csl aliis verbis repetitum.

2. *Misericordia mea.cl refugium meum,susceptor meus, ct liberator meus.*
3. *Protector meus, cl in ipso speravi, qui subdit populum meum sub me.*

His quinque vocibus docet Prophcla , quo ordine dederit illi Deus vicloriam : quo etiam ordine nobis quoque dabil, si in illo spem nostram lolam posuerimus. Primum Deus misericorditer Davidem respexit. Misericordia enim Dei prima origo esl omnium bonorum nostrorum, el omnia omnino merita praevenit: hinc igilur primo dicit, *misericordia mea,* Deinde David misericorditer praeventus, el vocatus respexit ad Deum, atque ad eum sperando, cl invocando confugit: hinc subjungit, *el refugium meum.* Tertio, Deus confugientem ad se non despexit, sed manum illi poriigi'iis suscepit cum protegendum el adjunvandum: inde subjunxit, *susceptor meus.* Quarto, susceptum liberavit do captivitate et ab imminente periculo vitae: hinc subjunxit, el *liberator incus,*Denique liberatum, no ib-rum caperetur, aul vulnera* retor, protexit cl protegere pergit, dum praelium durui: ideo subjunxit, *prolector meus;* addil, *et in ipso speravi, qui subdit populum meum sub me,* idcsl, Deus quidem mihi csl misericordia,refugium

susceptor, liberator el prolector: cl ego viclssim in ipso sperabo, qui fecil plus quam petere, aul oplare potuissem: nani non solum liberavi! me de manu Goliath. sed eliam subjecit mihi populum meum, cum fecil me principem mililiae super omnem populum meum: nam I. regum 18. paulo posl victoriam de Goliath, fecil Saul rex Davidcm tribunum super mille viros: nec solum illis , sed universo populo praeerat David. Sio enim legimus ibidem,*omni* Israel,el Juda diligebat David,ipse enim ingrediebatur,cl egrediebatur* ante eos,quod repetitur 2. Regum 5. Nec solum subjecil, sed eliam nunc subdit, cum dono graliac suae facit, ul populus quiete cl pacifice regi sc sinat.

i. Domine quid esi homo quia innoluisli ei? *aul filius hominis, quia reputas eum.*

Ex loi beneficiis prorumpit David in magnam admirationem, quod lanius Deus, quo nihil majus cogitari polesl, dignclur lanii facere hominem, qui fere nihil csl, ul eliam velit ab illo cognosci, el amari. El si haec David dicil, el lanio sensu pietatis dicil, quid nos facere, sentire cl dicere par esset, quibus Deus non solum innotuit, sed formam servi accepit el in ca *formajiumiliavil semelipsum faclus obedient usque ad mortem, mortem autem crucis,el* victoriam nobis tribuit non adversus carnem et sanguinem, sed *adversus principes el potestates,adversus mundi rectores tenebrarum harum, conlra spiritualia nequitiae in coelestibus,* et qui nobis non populum unum subjicit, sed evectos ad participationem regni sui constituit cum Chrislo super omnia bona sua: sed verba consideremus. *Domine quid est homo, quia innoluisli ei?* ex hebraeo aliqui vertunt, *quid est homo,quia cognoscis eum?* Sed s. Joannes Chrysoslomus affirmat. recte vertisse septuaginta interpretes, *innotuisti ei?* nam el vox hebraica hunc sensum patitur et est mullo admirabilius, quod Deus dignclur a* gnosci ab homine,quam quod hominem cognoscat imo nihil admirationis habet, quod Deus hominem cognoscat,qui hominem fecil cl nihil ignorare polesi. Observai quoque idem Chrysoslomus recte dictum esse, *quia innoluisli ei,* non aulem, quia cognitus es ab eo; cognitio enim Dei in homine ab ipso Deo csl.qui ei se revelare,el demonstrare dignatur. Aul *filius hominis, quia reputa* cum? Repetitio* ejusdem admirationis csl: nam in hoc apparel, quanti Deus hominem aestimet, quia voluit ci innotescere.el cum eo familiaritatem amicitiamque contrahere.

5. *Homo vanitati similis faclus est,dies ejus sicul umbra praetereunt.*

Explicat causam suae admirationis; quia videlicet homo sil res modica, cl id modicum brevi desinat esse. Non polcral magis extenuari vilitas hominis comparata ad magnitudinem Dei. D us plenitudo est omnium bonorum cl plcmludo semper stans, el manens in aeternam sine ulla imminutione. aul mutatione. Homo non csl quidem vanitas, quia anpiid csl, sed *vanitati similis* , quia modicum quid csl cl capax magnorum bonorum, si a Deo impicatur, sed donec impleatur, similis est vasi vacuo, el inani.Id aulem quod csl semper mutatur cl transit donec deficiat: quo modo inlerdiu umbra montium insensibililer transit, donec node superveniente penitus evanescat. Atque haec dicil Prophela dc homine, quoad vilam corporalem cl comparatione facta cum Deo: alioqui enim horna magna res e>l. ad imaginem el similitudinem Dei creatus,cl ad ipsum Deum inlclligendum el amandum factus; propter quem unicus Dei sanguinem profundere non dubitavit: qui denique si Deo per fidem, spem el chantaient in hac peregrinatione inhaeserit, futurus sil in patria aequalis angelis, semperque foelicissimus. Itaque quemadmodum pulverem el cinerem se reputare debet cum Deo collatus; ila dignitatem suam agnoscere debet cum ei bestiales voluptates a Diabolo suggeruntur, ul dcdignelur delectari voluptatibus pecorum,quia ad angelorum aequalitatem aspirat.

G. *Domine inclina coelos luos,cl descende: tange montes, et fumigabunt.*
7. *Fulgura coruscationes et dissipabis eos:emille sagillas luas, cl conturbabis eos.*

Prophela sanclus ex beneficiis Dei prorumpit in admirationem misericordiae Dei; quod tanta majestas tantam vilitatem aspicere dignarelur:nunc vero considerans ex adverso superbiam el caecitatem mullorum hominum.qui Deo contemplo toti essent occupati in opprimendis hominibus piis, el in cumulandis terrenis divitiis,precatur Dcum.ul ostendat potentiam suam in ejusmodi homines ut saltem timore poenae peccare cessent, qui amore justitiae, cl reverentia conditoris bencagerc nesciunt. *Domine,* inquit, *inclina coelos luos, el descende,* idesl, quandoquidem humana superbia ex beneficiis te non agnoscit, ncc limet, ostende praesentiam luam per nubes tenebrosas , per ignem de coelo demissum, per fulgura ct tonitrua , aliaque id genus, quibus homines terreri cl expavescere cogantur: dicilur aulem Deus *inclinare coelos,* quando demittit nubes el densas caligines , quae videntur paries coeli aerei el eo modo *descendere* dicilur, quia demonstrat per eos effectus praesentiam suam; sic dicilur Exod. 20.Deus descendisse in montem Sina, quando implevit montem illum tenebrosa nnbe el caligine densissima , et simul montem calefecit, ul lotus fumigare videretur: cl hoc csl quod addit, *tange montes, el fumigabunt,* sed praecipue Deus praesentiam el potentiam suam demonstrat fragore horrendo loniiruoriim cl coruscatione fulgurum, ac vibratione fulminum.quibus nihil velocius, subtilius, efficacius,horribilius.Ideo addit, *fulgura coruscationes, cl dissipabis, eos,* superbos videlicet hostes piorum. *Emitte sagittas luas,* id est, coelestia fulmina, c! *conturbabis* eos: nemo enim est tam ferox, cl audax, qui non expavescat fulmina de coelo, adversus quae nihil valet humana defensio. Unde dicilur I.rcg.2. *Dominum formidabunt adversarii ejus, el super ipsos in coelis tonabit.*

8. *Emilie manum luam de alto, el eripe me, el libera me de aquis mullis, de manu filiorum alienorum.*

Ex hoc versiculo apparel psalmum hunc non esse scriptum a Davide post regnum adeptum,neque esse ejusdem argumenti cum psalmo scplimodcci πιο: nam in eo psalmo gratias agil de liberatione n maim Saul cl omnium ullorum inimicorum.· in hoc aulem psalmo adhuc pugnabat cum (iliis alienis , idesl Philisthaeis, el orat Deum pro liberatione cl victoria. Itaque poslcaquam rogaverat Deum gcncralim adversus impios el superbos, rogat pro se in particulari. *Emilie,* inquil, *manum luam de alto,* id esi. de coelo potentiam luum ostende, el *eripe me el libera me dc aquis mullis,* idest, a multitudine hostium infidelium, cum quibus quotidie bellum gero: el declarans ipse metaphoram, addit, *de manu liliorum alienorum.* Itaque *aquae mullae.* significant multitudinem liliorum alienorum, qui ad litteram erant 1'hilisthaei: spiriluahter sunl haeretici, ul vull s. Joannes Chrysoslomus, vcl generalius omnes lilii hujus sacculi, sive loris, sive intus sini, ul docet s. Augustinus cl conformius est versiculo sequenti et a versiculo duodecimo usque ad finem.

9. *Quorum os loquulum esi vanitatem el dexlera eorum dexlera iniquitatis.*

Describit filios alienos, atque ait, illos osse, qui el ore cl opere iniqui sunl. *Quorum os loquulum csl vanilalem;* non veritatem,non legem tu im.non boni aliquid: *el dextera eorum* non operatur nisi rapinas, oppressiones pauperum, adullcria, homicidia, elc.

10. *Deus canticum novum cantabo libi, in psalterio decachordo psallam libi.*
11. *Qui das salutem regibus , qui redemisti Da vtd servum luum de gladio maligno,eripe mc.*
12. *El erue me de manu /iliorum alienorum, quorum os loculum esi vanilalem, cl dexlera eorum dextera iniquilalis.*

Interponit duos versiculos.quasi parenlhcsim ex affectu in Deunùdeindo revertitur ad describendus lilios alienos. *Deus,* inquil.*canticum novum can tabo tibi,* idesl, peto alia mulla beneficia, sed non sum oblitus acceptorum, ideo canticum novum , praeclarum, nondum auditum, caulabo libi, cl simul in psalterio decem chordarum psallam libi . jungens sonitum psalterii cum laudatione vocis; id aulem laciam, quia *tu das salutem regibus ,* ul paulo ante dedisti Sauli regi per ministerium meum et tu *redemisti mc Davidcm servum tuum de gladio maligno,* idest, de gladio injusto gigantis Goliath: lu igitur sicul hactenus fecisti,*cripeme.*Erue inquam mc dc manu filiorum alienorum,qui verbo cl opere scelcsliss.imi sunl.

13. *Quorum filii sicut novellae plantationes in juventute sua.*

Declarat filios alienos ab affectu cl opinione ipsorum: illi enim sunl filii alicui, qui non norunt,nc- que diligunt nisi lorrenam foclicilalem, in foecundtlale, et prosperitate filiorum,el filiarum: in abundantia frumenti, vini el olei, in armentis pecorum el fructibus eorum; in pace, el securilalc omnium quae possidenl. Sed hoc loco observandum esi,ex hcbiaco haec omnia nunc legi in prima persona, non in tertia el sensum facere omnino contrarium nimirum hunc: *eripe me de manu filiorum alienorum,* ut sini filii nostri, *sicul novellae plantalianes, /diae* nostrae *compositae, ul similitudo lempli, promptuaria nostra, etc.* sed cum omnes gracci el lalini codices habeant in tertia persona, cl omnes patres ita exponant, non possumus approbare leclioncm licbraicam.nisi dicamus, ul Genebrardus indicavit, hic introduci loquenlcs ipsos filios alienos el Davidcm non ex suo sensu, sed in persona eorum haec dicere, ut hic sil sensus: *eripe* me *de manu filiorum alienorum, quorum os loquulum esi vanitatem el dexlera eorum dexlera iniquilalis,* qui videlicet loquuli sunt vanilalem dicentes, sini filii nostri *sicul novellae plantationes* elc. Posset eliam facile fieri, ul verba hebraica lempore septuaginta interpretum fuerint in tertia persona el poslea successu temporis incuria librariorum mulala sint in personam primam:quod facillimum fuil, cum discrimen personae primae cl tertiae in literis non in syllabis consistai: nam si desit lilera nun . eril persona prima; si adsit, eril persona tertia: praeterea vox , *ascer*, quae potest verti, *quorum,* ul nostri legunl, el polesl eliam verti, ul, quo modo legunl hebraei ; vidclur hoc loco vertenda, *quorum,* non, ul: nam in versu 9. el 12. ubi legimus, *quorum os loculum csl vanitatem,* eadem est vox, el ab omnibus verlilur, *quorum:* cur ergo non diam hoc loco verlalur, *quorum,* el legamus, *quorum filii?* Quare lectio nostra omnino relinenda csl. Ac primo loco inter humanas foclicilales ponuntur filii, quoniam illi super omnia aha desiderantur,el propicr eos quaeruntur caetera. Ideo Prophela dicil, *quorum filii sicul novellae plantationes in juventute* sua,idest lunc. habentur fodices lilii hujus saeculi, quando filii eorum sunl in juventute sua similes novellis plantationibus arborum.idesl, bene radicati cl fundati el virides ac florentes, ul spes sil, eos longissimo lempore supervicluros.

11. *Filiae eorum compositae, circumornatae ut similitudo lempli.*

Haec est secunda foelicilaS temporalis,filiae formosae, el ornatae, ul facile viros inveniant,quibus nubant. Illud, *compositae,* videtur referendum ad naturalem pulchritudinem, quae cx compositione, sive conformatione membrorum constat: ex hebraco \crtunl aliqui, *filiae ut anguli incisi,* sed credibile est septuaginta interpretes deduxisse vocem hebraicam a.VT *r.iu.* quod splendorem Significat, ul sensus sit. *filiae eorum compositae,*idesl, splendidae cl speciosae. Quod sequitur dc similitudine templi, vidclur inlclligendum dc ornalu tabernaculi. in quo erant mulla ornamenta purpurae byssi, auri, gcmm.irum, ul nihil pulchrius in lola c.i regione inveniretur.

15. *Promptuaria corum plena,eructantia cx hoc in illud.*

Hoc esi Icrlium genus foclicitatis filiorum alienorum, promptuaria ita plena variarum frugum, aliarumque rerum ad hujus vitae usum, ul necesse sil ex uno in aliud exonerare copiam rerum. Qualis foelicitas describitur in evangelio, cum dicitur, divitem quemdam cogitasse intra se, quid /hciam, *quia non habeo ubi congregem fructus meos?scio quid faciam, destruam horrea mea , el majora faciam, elc.* Luc. 12. Id vero potissimum contingit,quando supervenientibus novis frugibus,adhuc supersunt veteres, quae in aliud promptuarium refundendae sunl, ut detur locus novis.

1G. *Oves eorum foetosae. abundantes in egressi* bus suis: boues eorum crassae.*

Hoc est quarlum genus bonorum temporalium, oves foecundac.el plurimae,*abundantes in egressibus* suis, idcsl,quae plurimae conspicianlur.cum egrediuntur ad pascua : el simul cum gregibus ovium armenta boum et quidem pinguium.

17. A'on *est ruina maceriae, neque transilus, ne* que clamor in plateis eorum.*

Hoc est ultimum bonorum temporalium, ut non solum domus el palatia, ruinam nullam minentur, scd ipsae eliam maceriae, quae cx vili materia eriguntur, integrae maneant: cl nullos sit tumultus, neque rumor in plateis corum,sed omnia tranquilla et pacata. Illud, *neque transitus* potest significare transitum per diruptas macerias, vel transitum latronum, aut militum cum tumultu circumcursantium.

18, *Beatum dixerunt populum, cui haec sunl: bealus populus, cujus Dominus Deus ejus.*

liacc est conclusio sancti Prophetae, qui refert, cx sententia filiorum alienorum beatum esse populum cui haec sunl, quae paulo ante descripsimus: scd cx propria sententia dicit, beatum esse populum, non cui haec sunl, sed cujus Deus est Dominus, idcsl, qui habet pro Deo verum Deum: nam vox. *Dominus,* hoc loco scribitur quatuor literis, quae nomen proprium Dei significant, quod numquam tribuitur, nisi vero Deo, qui fecil coelum , cl terram. Ad finem hujus psalmi diligenter annotandum est,non facere differentiam inter filios Dei el filios alienos, copiam, vel inopiam rerum temporalium: mulli enim filii Dei his bonis abundarunt cl Dominus Matlh. 19. promisit centuplum corum, quae dimittimus in hoc mundo ; cl poslea vitam aeternam et contra mulli filii hujus saeculi misere perierunt in egestate, in exilio, in triremibus, in patibulis.Scd quod differentiam facil inter filios regni, cl filios gehennae, filios hujus sacculi cl filios lucis, csl affectio: qui enim bona temporalia magna bona esse ducunt el iis ita afficiuntur, ul prae illis aeterna bona contemnant cl contra qui detrimenta temporalia magna mala esse ducunt, caquc ila liment, ul pro iis evadendis Deum offendere et vitam aeternam perdere non formidant illi sunl filii tenebrarum hujus saeculi, el gehennae el hoc significatur in illis verbis , *bealuin dixerunt populum, cui haec sunl,* idcsl, qui tanti faciunt haec temporalia, ut in illis bcalitudincm silam esse arbitrentur. Qui vero bona temporalia, parva bona; el jacturam eorum parva mala esse ducunt, ul re vera sunl: contra aulem graliam Dei, ct coelestem patriam in maximis bonis reponunt el offensionem Dei,ac vitae aeternae detrimentum,mala gravissima putant, illi sunt filii lucis, lilii Dei. filii regni,qui non surda aure audierim*l,primum quaerite regnum Dei, el justitiam ejus, el haec omnia adjicientur vobis.* Matlh. G. el hoc significatur in illis verbis, *bealus populus, cujus Dominus Deus ejus,* idesl, bona temporalia , bona sunl, sed bcalum non faciunt: quod aulem vere facil beatum est possessio summi boni , quod in Dei visione consistit.

PSALMUS CXL1V.

TITULUS ET ARGU ME X TU M PSAL MI

Laudatio ipsi David.

Titulus indicat argumentum: csl enim hic psalmus perpetua laudatio Dei, quae parlim sumitur ab ipsa Dei magnitudine, parlim ab operibus ejus, parlim a qualitatibus regni ipsius, parlim a virtutibus regiis, quae in ipso perfectissime inveniuntur. Est aulem psalmus alphabelicus , ul facilius memoriae commendetur el delectabilius canatur. Sanctus Hilarius cl sanctus Augustinus ila exponunt titulum, *laudatio David,* idcsl laudatio, qua laudatur David, cl per Davidern intelligunl Christum, qui filius est David secundum carnem. Scd communior expositio est. ul sil sensus , laudatio qua laudatur Deus a Davide. Neque obstat, quod in graeco dicalur in dativo, *laudatio ipsi David:* est enim sensus, laudatio Dei inspirata el dictata a Spirilu sancio ipsi Davidi. Vide titulum psalmi tertii.

EXPLICATIO PSALMI CXLIV.

1. Alcpli. *Exallabo te Deus meus Bex, ei benedicam nomini tuo in saeculum* , el *in saeculum sacculi.*
2. Bell). Per *singulos dies benedicam libi cl laudabo nomen luum in sacculum ct in saeculum saeculi.*

In his duobus primis versiculis conlinclur procmium, in quo Prophela docel quid in hoc psalmo canere proposucril, scd hoc docel inore poclico, per aposlrophem ad Deum. *Exaltabo,* inquil, *te* , idcsl, in hoc Psalmo celebrabo le versibus meis, ul lu, qui silissimus es, ollissimus eliam habearis cl praediceris ab hominibus. Vocal aulem Deum Regem suum, vel ul oslcndal, sc regem esse sub Rege Deo, qui omnes regit-cl a nullo regitur; vel quia Deum celebrare inlcndil ob ca praecipue attributa, vel opera, quae illi conveniunt ul rex csl el gubernator hominum cl caelcrarum rerum creatarum. *El benedicam nomini luo,* repelilio csl cjusdem rei: idem enim esi, *exallabo le,* cl *benedicam nomini tuo,* idcsl, laudabo nomen luum, celebrabo gloriam luam. Quod aulem additur , *in sacculum et in sacculum saeculi,* signiOcal laudationem hanc fore perpetuam, ila ut hic incipiat, el perseveret per successionem hominum canentium hos psalmos usque ad mundi consummationem el deinde in coelesti palria numquam omnino deficiat.*Ileali enim qui habitant in domo lua Domine,* ait ipse idem in psalm. 83. *iu saecula saculorum laudabunt tc.* Hoc idem clarius repelihir cl explicatur in secundo versiculo, *per singulos dies benedicam libi,* id csl, perpetuo laudabo le, sive in prosperis, sive in adversis, dum hic vivam cl poslea quoque in coelesti palria *laudabo nomen tuum in sacculum, cl in saeculum saeculi.*

3. Ghimcl. *Magnus Dominus cl laudabilis nimis, cl magniludinis ejus non csl finis.*

Qualuor sunl quasi paries magniludinis , laliludo, longitudo, sublimitas cl profundum, quae suo modo in Deo quoque considerari possunl, juxla illud Apostoli ad Ephes. 3. *Ul possitis comprehendere cum omnibus sanctis, quae sil latitudo,longitudo, sublimitas, cl profundum.* Igilur Prophela incipit laudare Deum a magnitudine , cl polesl haec laus inlelligi dc magnitudine essentiae divinae, quae csl magna quoad latitudinem, quia est immensa; quoad longitudinem,quia aelerna:quoad sublimitatem, quia altissima; quoad profunditatem quia incomprehensibilis; vel si placet, Prophetam explicare de magnitudine Dei, ut rex est, magnus rex csl Dominus; quoad latitudinem , quia omnia serviunt illi a summo angelo usque ad ultimum vermiculum; quoad longitudinem, quia regni ejus aeterna duralio csl; quoad sublimitatem, quia potestate sumina, el absolutissima regnal;quoad profunditatem,quia non solum corpora,sed eliam corda regii, el moderatur intimas omnium cogitationes cl affectiones; denique nihil est lam abditum, cl reconditum, quo virga regni ejus non pcnctrci. *Magnus ergo Dominus,* ideo *laudabilis nimis,* idcsl, valde: *el magniludinis ejus non est finis,* quia el latitudo iniinila esi el longitudo ct sublimitas, cl profundum parilcr infmila sunt.Vox hebraica proprie *inventionem,*sive *investigationem,uoa finem,* significat. Scd sepluaginla sensum verterunt. Ideo enim magniludinis Dei nulla est invetilio, quia linis ejus non invenilur, nec inveniri potest. cum non sit. Itaque magnitudo Dei csl infinita cl ideo a nobis, qui Uniti sumus, csl omnino investigabilis: dicilur aulem a nobis investigabilis,non quod ignoremus magnum esse Deum el magniludinis ejus nullum esse finem, scd quia magnitudinem illam lotam non capimus, non comprehendimus. Admonet aulem nos haec magnitudo infinita Dei, ul sicul magniludinis ejus non csl finis, sic etiam laudationis nullus sit finis. Ila s. August. Hem, ul nos quoque non simus contenti angustiis noslris, sed quotidie magis ac magis in vera magnitudine, quae In virtutibus posita esi, crescere studeamus, juxta illud psal. 83. Ascensiones in *corde suo disposuit in valle lachrymarum; ibunl de virtute in virtutem,* etc, nam qui crescere student potentia, vel divitiis, ul alios supergrediantur; isti non mngni^ed inflati sunl; non succo pleni. sed venio distenti: aliud enim superbia , aliud animi magnitudo csl. Ita sanctus Joannes Clirysostomus.

4. Dalclh. *Generatio, el generatio laudabit opera tua, cl potentiam tuam pronunciabunl.*

Ab essentia Dei magni regis, quae investigari non polesl, transit Prophela ad opera ipsius mirabilia, cx quibus polenlia inlelligi polesl,et non dicit ego laudabo opera lua , scd *generatio et generatio laudabil opera tua,* quasi dicat, ego solus non sufficio laudare, scd omnes generationes laudabunt *opera tua.* quia numquam deerunt qui ea considerent,admirenlur cl laudent.*Et potentiam tuam pronunciabunl,* idesl, omnes generationes laudabunt opera lua, el inde potentiam luam.quae in illis relucel, assidue praedicabunt. Iu hebraeo habelur ad verbum,*generatio generatione laudabil opera* lua.ul in psal.18. Dies *dici eructat verbum:* qua phrasi significatur, gcncralioocs sibi invicem succedcrc.ul dicilur Ecclesiastae *I.generatio advenit, cl generatio praeterit,* et sicut una alteri succedit quoad subsistentiam ila eliam unam allcri succedere in laudandis operibus Dei, quasi una, defuncta numero suo, tradat alteri munus Deum laudandi, el hoc modo generalio , et generatio , idcsl , omnes generationes laudabunt opera Dei. Itaque lectio hebraica non est contraria lectioni graecac, cl lalinae,scd cas cxplical cl illustrat.

5. Ile. *Magnificentiam gloriae sanctitatis luae laquentur, el mirabilia tua narrabunt.*

Dixit in genero de operibus Dei mirabilibus,nunc distinguit tria genera operum Dei.quaedam gloriosa,ct pulcherrima,àc per hoc mirabilia ob eximiam speciem ct splendorem; quaedam terribilia , cl ob

terrorem maximum valde mirabilia;quaedam denique amabilia,··! ob ingeniis bcnignilalis Dei significationem, nun minus quum caelera mirabilia. In hoc igilur versiculo laudantur opera mirabilia ob splendorem,·T gloriam operis,qualia sunl coeli superiores, quibus nihil majus, el pulchrius; de quibus dicitur psal. IN. *Coeli enarrant gloriam Dei:* ad idem opus perlinent ea,quae in coelo conspicimus. sol, luna, stellae caelcrac,el earum varietas, multitudo,splendor el perpetui sine ulla intermissione , vel faligalionc discursus. *Magnificentiam* , inquil, *gloriae sanctitatis tuae logueniur,* id esi, omnes generationes laudando loqnenlur excellentiam gloriosi operis magnificentiae lunc, el quia mulla sunl in cu opere mirabilia , ideo laudantes gloriosum huc opus, mirabilia lua mulla,cl magna ii.irrahunUper *magnificentiam* non inlelligilur hoc loco aclio vnlulis, quae dicilur magnificentia, sed qualitas operis magnificentissimi, quae dici polesl excellentia, sive praestantia,sive decor el pulchriiudo:haec enim omnia signillcal vox hebraea.quac hoc loco ponitur: per *gloriam,* inlelligilur claritas el splendor, el per *claritatem,* el *splendorem,* ipsum opus gloriosum, el splendidum; denique per *sanclilalem Dei,si* respiciamus vocem hcbraicam , inlelhgenda esi majestas,sive magnitudo, sive magnificentia Dei. quae cliam *sanclilas* dici polesl, quia majestas Dei sanctissima csl : vox hebraica non est, *kudos,*idesl,sanclilas,sed, Tin *hod,* quam vocem m psal. S. verterunt sepluagiula *magnificentiam,* hoc loco verlil s. Ilicron. *magnitudinem,* polesl cliam verti, *majestas,* sive , decor, sive uliam,robur, ac, *potentia.* Itaque sensus eril, omnes generationes prneslpntissimum, cl clarissimum opus Majeslalis Dei, quae sancta idesl,inviolabilis, el purissima est, decantabunt.

G. Van. *El virtulem terribilium tuorum dicent,el magnitudinem luam narrabunt.*

Iloc csl alterum genus operum Dei, quo terror divinae majestatis in puniendis impiis demonstratur. *Et virtulem* , inquil, *terribilium tuorum dicent,* idcsl,robur el polenliam terribilium flagellorum. quibus impios castigare solilus es, dicenl;cl ' x eis *magnitudinem* potentiae luae *narrabunt.* Ail hoc opus pcrlinenl,diluvium génerale lempore Nue ; combustio quinque civitatum igne de coelo demisso : plagae tegypli cl 1'haraoniS: hiatus terrae ad absorbendus vivos seditiosos , Dalhan cl Abiron: denique lerrae mollis, pestilentiae, fulmina coelestia, eluviones aquarum, procellae venloimn, el alia,quae nun raro cx divino judicio lenis immittuntur.

7 Zaln.J*Memoriam abudanliaesuavitatis luaeeructabunt, cl jüslilia tua exullabunl.*

Iloc csl lerlium genus operum Dei,quod ad misericordiam perlinet, quod quidem pluribus verbis , <'l majori significatione graii animi explicatur.quoniam ad pios Dei servos maxime perimet, *.demoliam, iiupiil,abundantiae suavitatis luae eructabunt,* idcsl, omnes generationes repletae abundantia suavilalis et bcnignilalis, cl misericordiae luae,quoniam *misericordia Domini plena esiter ra,* ex hac plenitudine eructabunt memoriam hujus abundaulissimac suavitatis , idcsl. mandabunt posteritati memoriam horum laniorum,cl tam multiplicium beneliciorumcnec solum cruciabunt hanc memoriam posteris, sed ipsi *exullabunl justitia tua,* idesl, ob lideliHIcm , qua promissa beneficia praestitisti: ad hoc genus peri neni Innumerabiles cpqsolalioncs, quas loti generi humano divina bonitas tribuit ex vicissitudine dierum , cl noclium, ex pluviis de coelo, ex loecundilate lerrae, cx infinita multitudine pecorum, avium.piscium,quae generi humatio sci vient,ex amaenitate sylvarum.pulchritudine hortorum, commodiialc maris,ct fluminum, aliisque id genus plurimis. Sed haec levia,cl parva sunl si comparentur ad dona gratiae, ad incarnationem verbi divini, ad passionem , resurrectionem , cl ascensionem Chrisli, ad missionem spiritus sancli, vocationem gentium,aedificationem ecclesiae, justificationem, praedicationem,promissionem, exhibitionem regni coelorum.Quae omnia cum suavi meditatione quasi comeduntur, mirum non est,si ex lania plenitudine pii omnes crucleni memoriam abundantiae suavitatis Dei.

8. Chclh.*illiseralor.el misericors Dominus,patiens el mullum misericors.*
9. Telh. *Suavis Dominus universis, el miserationes ejus super omnia opera ejus.*

Non contentus dixisse tantam esse abundantiam suavilalis Dei, ul omnes generationes eructaturae sint memoriam hujus suavilalis : ipse crucial primus et praedicat, dicens, *misericors. el miseratur Dominus, patiens, et mullum misericors* Dominus est. quia tollit miserias creando, gubernando , justificando, glorificando: ncc solum *misericors* csl, sed etiam *miserator,* idesl, paterne misericors: id enim signifient vox hebraica. 'IП"I *radium* ; nec solUm affectu paterno misericors . sed cliam *patiens,* sive longanimis,ul est in Hebraeo,idest,perseveranter misericors; etiamsi enim saepe a nobis provocetur ad iram,ille lamcn non subito irascitur, sed expectal ad pocnilenliam;dehique haec misericordia non modica.non exigua,sed mulla el copiosissima csl. Id explica! in sequenti versiculo:Nam *suavis* est *Dominus omnibus,* ides'., omnibus benignus el misericors, et cx se suavis, licet non onimbus videatur suavis, sed iis tantum,qui sanum palatum habent: ncc solum erga omnes suavis, el bonus ac per boc misericors esi,sed cliam misericordia ejus extenditur *super omnia opera ejus:* nullum enim esi opus Dei,in quo misericordia ejus locum suum non habeat: sic enim inlelligimus illud, *super omnia opera ejus,* idesl,in omnia opera ejus, ul exponunt sanclus Chrysoslomus , el s. Auguslinus, el ul verlil ex hebraeo s.Hieronymus, cl requirit proprietas linguae graccac. Sanclus tamen Hilarius exponit, *super omnia opera ejus,* idesl, excellit omnibus operibus ejus , el hanc expositionem patitur textus hebraicus, el hinc Theologi disputant, quo modo inlelligendum sil. misericordiam esse excellentiorem omnibus virtutibus;

de qun ro vide s. Thomam, cl Cajcbmum in 2. 2. quaesi. 30. ori. 4. Illud aulem , *suavis Dominus universis ,* verum esi absolute , quia Deus solem suum *oriri facil super bonos* , el *malos* , el *pluit super justos, cl injustos,* ul dicilur Mallii.'». El uc daemones quidem Deuscxcludita misericordia sua, cum cis vilain, cl inlelligenliam tribuat,el conservet : lamcn magna misericordia , quae ad salutem aeternam perducit, dc qua dicil David psal.50.*Miserere mei Deus secundum magnam misericordiam tuam* , el Jacob, cap. 2. *Judicium sine misericordia ei,qui non fecil misericordiam,restruigilur* ad Umentes, el invocantes Deum: nam psal. 85. dicilur, tu Domine suavis, *el mitis, cl multae misericordiae omnibus invocantibus lc* , cl psal. 102. *quoniam secundum altitudinem coeli a icrra corroboravilmisericordiamsuamsuper timentes se,* cl, *quomodo miseretur Pater /diorum,misertus csl Dominus limenlibus* se, cl, misericordia *Domini ab aeterno,el usque in aelernum super timentes eum*, quod cliam significavit b.Virgo Lue. 1. cum aii, el *misericordia ejus a progenie in progenies limenlibus eum.*

10. Jod. *Confiteantur libi Domine omnia opera lua, el sancti lui benedicant tibi.*
11. Capli. *Gloriam regni lui dicent, el polenliam tuam loqnenlur.*
12. Lamed. *Ut notam faciant filiis hominum potentiam luam* , el *gloriam magnificentiae regni tui.*
13. Mcm. *Regnum tuum.regnum omnium saeculorum, et Dominatio tua in omni generatione, cl generationem.*

Cecinit hactenus opera Dei gloriosa terribilia,cl amabilia:nuuc Iransil ad qualitatem regni Dei,cantaturus cliam posteo qualitates ipsius regis. *Confiteantur,* inquil, *tibi Domine omnia opera lua,* idcsl, laudcnl lc opera lua dc quibus hactenus le laudavi: opera enim opificem laudant,quando pulchra sunt, cl bona. Opera aulem Dei talia sunl, ut nihil eis addi, vel minui possit. *Vidil enim Deus omnia, quae fecit, el erant valde bona.* Gen.I.el, *magna opera Domini exquisita in omnes volantes ejus,* psiil.I 10. Alque his verbis com ludii narrationem praeteritam.Addit deinde inchoans novam laudationem, *et sancti tui, benedicant libi,* idesl, opera lua, quae patent oculis omnium, generatio, cl generatio laudabit,ul supra dictum est,sed qualitatem regni, dc qua nunc dicturus sum, non noverunt nisi sancli lui,quibus per Spiritum sanctum revelata csl, ideo sancli *tui*, fideles lui. populus luus peculiaris *benedicant (ibi,* laudcnl le.lu quo aulem laudaturi sint, subiunglt, cum ait, *gloriam regni lui dicent, et potentiam luam loqnenlur. Gloria regni* esi polenlia regni.Putentia regni consistit in mulliludine subditorum,cl io magnitudine divitiarum,quibus subditi ali el sustentari possunt. Gloria , sive polenlia regni Dei cognosci polesl cx differentia inter regnum Dei,cl regnum hominum. Esi autem quadruplex differentia. Prima, quod homines reges subditos habeant paucissimos,ct opes tenuissimas, homines videlicet, ct opes unius, aul plurium provinciarum.* Deos aulem subditos habet omnes angelos, omnes homines.omnes daemones: cl quicquid in cordo, in lerra, et in mari esi, opes ejus sunl. Altera differentia est, quod reges terreni sic dominantur subditis, ul etiam illis serviant, quia pendent ab illis, cl sine illis nihil possutiket pari ralione sic abundant opibus,ul semper ageaul, cl cogantur a subditis exigere vectigalia, el tribula, ul plurimum gravati sunl acre alieno: Deusaulem dominatur omnibus ct nulli servii, quia non cgel opera illorum , abundat opibus sine ulla inopia , quia polesl in memento producere ex mh lo mullo plura,quam habeat. Tertia differentia sequitur cx secunda; reges enim terreni gaudent honore, ac dignitate sua. sed simul anguntur assidua sollicitudine,cl formidine,ul proplerea inventi sini, qui sponte imperium deposuerinUDeus aulem nulla premilur sollicitudine,nullo metu,sed cum tranquillitate, cl securitate regnal. Quarta est.quod reges lcrrem brevi tempore regnanl: Deus aulem in aelernum. Prima differentia allingilur in versiculo illo, *gloriam regni lui dicent, et potentiam luam loquenlur,* idesl. sancli lui praedicabunt gloriam el polenliam regni lui, quae in mulliludine innumerabili subditorum. el abundantia infinita opum tuarum consistit. Secunda el tertia allingunlur in versiculo sequcnli, *ul nolam faciant filiis hominum polenliam luam, ct gloriam magnificentiae regni lui* ; quae verba indicant maximum discrimen inter regna hominum, el regnum Dei.Ideo cnim dicil, *ul nolam faciant filiis hominum,*idcsl. ul faciant filios hominum inlelligere,regna sua terrena nihil esse, si comparentur ad regnum Dei; el non conlenlus dixisse.*ut nolam faciant potentiam tuam,* addidit, *cl gloriam:* et hoc non conlenlus , addil. *magnificentiae regni,* idest, gloriam excellentissimi regni lui. Denique quarta differentia liabclur in versiculo sequenti,*regnum tuum regnum omnium sacculorum,* clc.

I *I.Nun.Fidelis Dominus in omnibus verbis suis, el sanclus in omnibus operibus suis.*

Ilie jam incipil explicare Prophela virlulcs proprias regis,quae in Deo perfectissime inveniuntur, ul cliam in Chrislo homine , cl ad quarum quasi speculum.vel exemplar reges omnes respicere deberent.Prima virlus regia esi probitas vitae,et praecipue vcracilas in verbis: nam *lotus componitur orbis regis ad exemplum,*el dc Chrislo rege dicitur, *qui peccatum non fecil,* ncc *inventus csl dolus in ore ejus.* 1. Petri 2. cl hoc ipsum dicil boc loco Prophela, fidelis *Dominus in omnibus verbis suis,* idest, verax, non mendax,non decipiens,non fallens, promissa omnia constanter observans, *et sanctus in omnibus operibus suis,* innocens , impollutus.immaculatus m omni opere, suo.Hunc versiculum non habent codices hebraicused hoc ipso convincuntur esse corrupti : nam septuaginta viri ntjllo modo ausi fuissent verba sua , nc praecipue integrum versiculum inserere verbis Dei:praetcren cum totus hic psalmus olphabeticus sil, nulla ralio reddi potest, cur David unam hieram omittere voluerit. Itaque non dubitamus in hcbraico textu

quem habuerunt sepluaginla interpretes fuisse hunc versiculum, *cujus* prima lilera eral nun, ul re vera vox hcbraica, quae *fidelem* significal, a litora ista principium babel: dicil enim, 'jCXJ ncc-*man,* idesl, *fideles.*

Io.*Samech.Allevat Dominus omnes qui corruunt, et erigit omnes elisos.*

Hacc csl allera virtus regia , ct pastoralis : nam regis el pastoris idem est officium regere subdilos, ne corruant, el erigere cos qui forlc corruerunt. Misericordia haec virtus dicilur, regibus maxime necessaria, illud, *allevat,* in hebraeo est, *sustentat,* sive confirmai; proinde *allevare* hoc Joco non csl erigere eos qui corruerunt, sed sustentare , cl allevare ne cadani.cum in proximo sunl ul cadant, juxla illud, *impulsus eversus sum ut caderem, ct Dominus suscepit me* ? At quomodo veiuin csl, a Deo sustentari omnes cadenlcs,el erigi omnes elisos? nonne plurimi cadunt, cl eliduntur quotidie ; sive corporaliter hoc intcliigalur ? Dicitur Deus o*mnes allevare ne cadant,* cl *erigere elisos :* quia quicumquc io lenlalione non cadunt, Deo juvante non cadunt; el qui cx casu resurgunt, Deo erigente resurgunt : qui aulem cadunt, aul ex casu non resurgunt, cx se habent, non ex Deo, ul cadant,vel non resurgant.Quod aliis verbis dicil Oscas cap. 13. *Perdiiio lua cx le Israel,tantummodo in me auxilium tuum.* Quod aulem non velit David dicere, omnes omnino corrucnics allevari, perspicuum est ex verbis sequentibus, ubi dicil,erigi a Deo omnes elisos : nam si Deus sustentaret omnes cadentes , nemo caderet, aul ccrle nemo cadens elideretur ; quomodo ergo verum esset illud, *erigit omnes elisos?*Alque hacc do spirituali casu dicla sunlzde corde corporali aulem casu dicimus, Deum omnes allevare. et erigere,quia ex naiura pronus est ad allevandum, et erigendum, quod si mullos non alie val, neque erigit; imo saepe ipse dejicit. cl praecipita! in ruinam:id facit vel ad probationem,coronam, ul cum justos affligit; el hoc non est proprie dejicere,sedcxallarc:vcl ad poenam cl supplicium, cl tunc exigunt peccala hominum, ac per hoc prima radix malorum ex nobis csl, ct semper vera esi Prophetae sententia.*perdilio tua ex le Israel:tantummodo in me auxilium tuum.*

IG.Ain. Oculi *omnium in tc sperant Domine,et tu das escam illorum in tempore opportuno.*

17. Plie. *Aperis tu manum tuam, et imples omne animal benedictione.*

Tertia virtus regia libcralilas est, perlinet enim ad reges non cxpilare subdilos,non emungere pecunias variis artibus; cosquc ad egestatem redigere: sed contra liberaliter alere ul liltos ; sic tamen ul lempore suo comedant,nos totos dies in comossatmnibus consumant. Oculi *omnium* , inquil. *in te* «p» rant *Domine,* idcsl,oculi omnium viventium ad te respiciunt.sperantes a le cibum,ul inde alantur, cl vivant. *Et tu das escam illorum,* idcsl, cl lu per creaturas libi subjeclas, Icrram solem pluvias producis fruclus copiosos in escam omniurn viventium : *das* autem *escam illorum in tempore opportuno,* quando tempus opportunum eslulcomedanl;non enim semper comedere debent.Itaque qui comcssationibus superfluis vacant, non occipiunt escam a Deo, sed a cupiditate sua. Item *dat escam Deus in tempore opportuno,* idest, quando esuris, quando eges,quando necesse hobes;proinde qui recondunt, cl multiplicant superflua,non a Deo accipiunt,sed furantur bona communiait ideo mjruin non csl, si mulli egeant, cl esuriant, Hem *dat escam in tempore opportuno,*quia dal quando aequum csl dari: aliquando enim aequum est tolli, quia id merentur peccata hominum,quo modo medicus praescribit cibi inediam, cl abstinentiam vini: hinc saepe Deus immittit sterilitates , cl penuriam, ul flagellet peccatores. Denique juxla Chrysoslomum.dal *escam tempore opportuno,*quia non omnes fruclus dal omni tempore , sed per temporum varietates varios fruclus ex terra producit. Ul aulem inlelligas primam causam omnium bonorum esse Dei liberalitalem , addit. *aperis tu manum luam,et imples omne animal benedivtioneün* qua sententia omnia verba sonant liberalitalem. *Aperis,* inquit, *manum* , idesl, non stricta manu , sed larga atque aperta, summa liberalitalc; *imples,* idcsl, abunde salias, omne animal, non solum hominem, sed omnia animalia: *benedictione ,* idest, abundanti refectione. Sic enim accipit benedictionem Apostolus 2. Cor. 9. *Ut benedictionem, non ut avaritiam,* idcsl, largam eleemosynam. In hebraeo non csl proprie, *benedictione* , sed , pÿl *razon, beneplacito,sed* idem est scnsus:sign ilical enim prophcla impleri omnia animalia cibo sibi convenienti,qui eis placet,cl quem cupiunl.S.Ilier. verlil generalius,*refectione*.Sepluaginla adhuc generalius, *benedictione.* At si Deus larga manu implet omne animal benedictione; unde tot mendici? lot famelici?Jam supra indicavimus id accidere cx injustitia divilum, qui mullo plura volunl, cl conservant, quam necesse habent, cl multa effundunt in vanitates, quae pauperibus dari debuissent; addimus eliam, id aliquando evenire cx judicio Dei, quia id exigunt peccata hominum; denique adjungimus ; ipsos pauperes saepe esse in causa , quia vel confidunt in astutia sua, ex malis artibus, non in Deo; vel non sunl contenti victu, el vestitu statui suo congruenti ; vel quod lucrantur per integram hebdomadam,uno die comcssando.vcl ludendo perdunt.

18. Tsadc. *Justus Dominus in omnibus viis suis, el sanctus in omnibus operibus suis.*

Quarta virtus regia csl juslilia, quae omnino necessaria csl, ul populi pacem,el quietem habeant. *Justus Dominus in omnibus viis suis,* id csl, Dominus in omnibus suis actionibus suis externis,quibus quodammodo exii ab interno conclavi suo ad nos, justissimus est: tribuit enim omnibus , quod illis videbitur; el hoc idem significant verba sequentia, ct sanctus *in omnibus operibus suis.*

19. Coph. *Prope csl Dominus omnibus invocantibus eum: omnibus invocantibus cum in veritate.*

Quinta virlus regia csl facilem se praebere omnibus accedentibus,atque auxilium implorantibus. Hoc mirillcc praestat Deus noster,*qui prope est omnibus invocantibus eum* , idest, quamvis Deus excelsior coelo sil : tamen appropinquat facile omnibus eum.neque unquam audientiam ncgaltbinc gloriatur Moses Deui. 4. *Non csl alia natio tam grandis,quae habeat Deos appropinquantes sibi, sicut Deus noster adest cunctis obsecrationibus nostris:* addit Propheta declarans,quo modo inlelligendum sit, *omnibus invocantibus cum,* el ait, *omnibus invocantibus eum in veritate,* quae particula, *in veritate,* includit omnes conditiones bonae orationis: nam qui sine vera fide oral, non invocat Deum in, *veritate* , quia non invocat Deum , sed Idolum capitis sui: et qui sine spe , el fiducia orat, non invocat Deum *in veritate* , quia non potest serio, el ex animo invocare cum , a quo non sperai se exaudiri:el qui sine charilalc vel sine dilectione saltem inchoata oral, non invocat Deum *in veritate,* quia nemo invocat serio cum quem odit , et a quo sc hodiu haberi credit : et qui sine affectu ac desiderio erant,ul qui recitant psalmos, el orationem Dominicam absque desiderio consequendi quae petunt, non invocant Deum *in veritate* , sed invocare videntur ; denique qui sine attentione orant, nec sciunt quid dicant, ii voce tantum, non mente orani, el ideo non invocant Deum *in veritate,*quia non ipsi vere invocant,sed signum inane invocationis ostendunt.

20. Rescii. *Voluntatem timentium se faciet,et deprecationem corum exaudiet, et salvos faciet eos.*

Sexta virtus regis est benignitas,qua non solum facile ad mitti t subditos ad audicnliam;sed etiam benigne concedit quae ipsi petunt. modo ea petant, quae deceat regem concedere.*Voluntatem,* inquil, *timentium se faciet,* id est , audita oratione praestabit quod ipsi volunt. Sed addit, *timentium sc* , quia hoc justum est, ul Deus faciat voluntatem eo rum , qui faciunt voluntatem ipsius. Illi aulem faciunt voluntatem Dei , qui timore sancio metuunt offendere Deum , et quidlibet polius emittere volunt, quam gratiam Dei. Id ipsum more suo repetit , *ct deprecationem eorum exaudiet.* Addit postremo, *cl salvos faciet eos,* ul déclarai quo modo Deus semper axaudial deprecationes timentium sc. Saepe enim Deus videlur non exaudire orationem *timentium se,* ul cum apostolum non levavit a stimulo carnis, pro qua sc 1er Dominum rogaverat,2. Cor. 12. et tamen vere semper exaudit primarium desiderium *timentium* se,quod est salutis aeternae desiderium. Sicul enim Dominus jussit, *primum quaerite regnum Dei, el justitiam ejus,* idesl, ct gloriam, cl gratiam : sic omnes limentes Deum timore sancio , primo , et principaliter in omni ratione petunt salutem inchoatam, quae est gralia , cl perfectam, quae est gloria. Deus igilur exaudit semper timentes se, quia *salvos facit eos ,* idcsl, exaudit quando, el quo modo expedit ad salutem.

21. Scin. *Custodii Dominus omnes diligentes se, cl omnes peccatores disperdet.*

Ultima virlus , sed maxime necessaria regi, est providcnlia, qua prolegil justos , ne a mu iiludine peccalorum opprimaniur : el peccatores dissipat, ne justis noceant, aut non lanium noceant, quantum \cllenl,* tametsi enim aliquando sinil justos a peccatoribus mulla pali : tamen cuslodil cos , ne passio illis noceat, imo gralia Sua facit, ut mullum prosit. Permisit Deus martyres sanctos flagellari , cl occidi; sed custodivit cos,tribuens illis constantiam in fide, ct patientiam in doloribus, ul animae gloriam mox adipiscerentur, el paulo post corpus eliam rccipcrcnl gloriosum, cl verum esse inlclligerent quod eis veritas promisit,capillus décapité *vestro non peribil.* Quod aulem dicil, *omnes peccatores* disperdet.ideo verum est,quia vel peccatores convcrlentur ad jusliliam,cl non erunl amplius peccatores , vel injusti permanebunt usque ad finem , ct disperdentur per detrusionem in gehennam, ul ad justos in aeternum appropinquare non possint.

22. Thau.*Laudationem Domini loquetur os meum: el benedicat omnis caro nomini sancio ejus in sacculum, el in saeculum sacculi.*

Concludit Prophcla psalmum jungens finem cum principio, quasi dicat, propler haec omnia , quae dixi dc magnitudine Dei,de operibus ejus,de perpetuitate regni ipsius, ac de virtutibus regiis,quae in ipso perfectissimae el absolutissimae inveniuntur, *laudationem* ejus semper *loquetur os meum;* nec solum ego laudare cupio, sed opto , ul omnis caro, omnis homo, omne quod spirat, cl vivit, nomen Domini semper laudet.

fili

PSALMUS CXLV.

TITULUS, ET ARGUMENTUM PSALMI

Alleluja Aggaei, ct Zachariae.

Hunc titulum non habent codices hebraici, excepta prima voce, *Alleluja* ; sed habent codices graeci cl lalini, eliam antiquissimi. S Hilarius doccl, nomina Aggaei,ct Zachariae addita esse ab Interpretibus, quoniam duo illi Prophetae praedixerunt renovationem Hierusalem; el captivos consolabantur ct hortabantur ad reditum in patriam, el ad ipsam civitatem instaurandam. Hic aulem psalmus, ul eliam duo sequentes, coelestem Hierusalem praedicant,atque ad iter suscipiendum ad cani invitant; ct quoniam nihil csl quod magis retardet peregrinos ub hoc il nere, quam spes foclicilalis terrenae, quae ab amicitia el obsequio magnorum principum dependet, hortatur gravissimis verbis, ut in nullo homine, quantumvis magno, spem ponamus, sed lotam fiduciam nostram in Domino collocemus.

EXPLICATIO PSALMI CXLV.

1. *Lauda anima mea Dominum laudabo Dominum in vila mea·, psallam Deo meo quamdiu fuero.*

Incipit per dialogismum. Peregrinus enim homo animadvertens carnem suam gemere in labore peregrinatoris, hortatur animam suam,ul ipsa saltem quae spe beata esse coepit, Deum laudet, cl canendo reficiat totum hominem, *lauda* inquil homo ad animam suam, *anima mea Dominum*. Respondet anima, *laudabo Dominum in vila mea,* idesl, tunc vere laudabo , quando veram vitam vivam; nunc enim gemendum, el orandum csl, potius quam canendum, ct laudandum; quamvis enim et nunc Deum laudemus,tamen non csl haec simplex el plena laudatio, sed admixta lachrymis, cl precibus: tunc aulem erit sola, cl perpetua, ac jucundissima laudatio.Repetit hoc idem dum addit,*psallam Deo meo quamdiu fuero,* idest, cum ad vitam aeternam pervenero, sine intermissione psallam Deo meo. Nunc enim non possum psallere quamdiu sum. quia mulla nimis psallentem interrumpunl;scd tunc ab omnibus negotiis liber cl expeditus *psallam Deo meo quamdiu* ero,idest,toto spatio verae illius vitae; el sicut semper cro, sine timore moriendi,ila semper psallam sine pcriculo deficiendi. Ila s. Hilarius, el s. August, exponunt. Non lamen rejicimus expositionem aliorum,qui de praesenti laude hunc versum cxponunl.

2. *liolite confidere in principibus, in filiis hominum, in quibus non est salus.*

Videt sanctus Propheta mullos retardari ab itinere ad salulem, quia mirantur praelecturas humanas principatus cl regna: quasi possint, qui ea possident, beatos facere, quos volunt; cl miseratus caecitatem ipsorum exclamat, *nolite confidere in principibus',el* mox declarat,in *filiis hominum* idesl, in principibus, qui sunl hominum lilii: nam unus est princeps verus,qui est conditor hominum in quo confidere licet. Adjungit rationem, cur in principibus liliis hominum non sil fidendum, cum dicil, *in quibus non csl salus.* Polesl aulem intcl-ligi efficienter, et formalitcr; siquidem in principibus terrenis non est salus, quia salvare non possunl alios, neque ipsi salvi sunl, sed salvandi cum caeleris si digni erunl. Al,inquies, Salvator noster filius hominis est; sic enim in evangelio sc vocat salvator noster Dominus Jésus Chrislus: quomodo ergo in filio hominis non est salus? Recte s.Augustinus respondet, in Christo salulem esse,non quia filius Dei. ac per hoc Deus super omnia benedicius in saecula; ubi s. August, non negal, Christi humanitatem concurrere ad salutem nostram, ut instrumentum conjunctum, sed significat originem cl fontem salutis in Christo esse , non ex eo quod sumpsit cx homine, sed cx eo quod cral in principio apud patrem; ct eumdem Christum non fore Salvatorem,si filius hominis csscl ct filius Dei non csscl.

3. *Exibit spiritus ejus, ct revertetur in terram suam: in illa die peribunt omnes cogitationes eorum.*

Non esse salulem *in filiis hominum* mullis rationibus demonstrare potuisset propheta, quia videlicet infirmi sunl, mutabiles, fallaces, saepe non possunl quod volunt, saepe non volunt quod possunt; sed unicam ralionem attulit, cui nemo contradicere polesl, videlicet a morte communi peti-

lain; quomodo enim salvare polesl alios, qui scipsum salvare non polesl? nam velil, nolil, eliam id arce munitissima conslilulus,el c.xcrcilu armalo vallatus; eliam si orbis terrarum monarchs fuerit, *exibit spiritus ejus* cx corpore cl corpus spiritu recedente *in terram,* unde sumptum csl, *revertetur ;* el lunc *peribunt omnes cogitationes eorum,* qui videlicet in illo spem suam posuerunt; nam qui principis favore gaudcnl, magnas cogitationum fabricas erigunt, el ipsi sibi divitias, honores,dignitates cx illius Principis favore promittunt, sed cum Deus aufert spiritum principis, concidunt omnia illa palatia, quae cogitando fabricaverant, cl sic illo pereunto pereunt omnes cogilalioncs corum, illud *in terram suam revertetur,* non polesl ullo modo referri ad spiritum, de quo dicitur, *exibit spiritus ejus·,* nam in codice hebraico *spiritus* csl generis focminini, ul eliam verbum exibit; sed verbum *revertetur,* csl generis masculini.Ideo vel exponendum csl cum s. Augusl. *cxibil spiritus ejus,* cl caro, sive corpus *in terram suam revertetur:* nam ei vox caro , cl vox corpus , hcbraice sunt generis masculini; vel ul alii volunt, *exibit spiritus ejus,cl* ipse homo *in terram suam revertetur.* Illud quoque, *in illa die peribunt omnes cogitationes eorum.*possel inlelligi dc cogitationibus principum morientium: ul sensus sil , *cxibil spiritus ejus,* idesl, uniuscujusque principis, ac per hoc omnium, el singulorum principum . *cl lunc peribunt omnes cogitationes ipsorum.* Neque explicatio, quam supra posuimus, huic explicationi repugnat; sed ulraque vera csl. cl simul consistere polesl: non enim répugnai Scripturae divinae, ul plures habeat sensus littorales.

I. *Beatus cujus Deus Jacob, adjutor ejus.spes ejus in Domino Deo ipsius, qui l'edi coctum cl terram, mare, cl omnia quae in eis sunl.*

Ilojecla vana confidentia in principibus terrenis flocci Prophcla fiduciam ponendam esse in solo Deo vero,si quis ad veram alquc aeternam salulem pervenire desideret. *Beatus,* inquil, csl spe videlicet beatus,ct in via rccla el secura ad ipsam bcaliludinem in rc: *cujus Deus Jacob ejus,* idesl,quia adjutorem ct protectorem in via Deum verum habel. Vocal enim Deum verum, *Deum Jacob,* quia familia Jacob Deum verum colebat, cum MOabilac, Ammonilac, Philislhaci.cl cnclcrac gcnlcs vicinae Deos falsos colerent. Illud aulem ejus, .supervacaneum csl in lingua nos lra: sed apud hebracos in usu csl, ul alibi monuimus. Declarat continuo Propheta, quis habeat Deum adjutorem, nc dicil, *spes ejus in Domino Deo ipsius,* idesl, *beatus csl cujus adjutor* est *Deus Jacob: beatus,* inquam cujus spes csl *in Domino Deo* ipsius.Nam hoc. loco subinlelligitur relativum *cujus,el* superfluum csl pronomen *ejus.Esse* aulem Deum adjutorem omnium in se. sperantium, scriptura divina passim docet. Eccldsiaslici 2. *Aullus speravit in Domino,ct confusus csl,* cl Psal. 113. *Domus Israel speravit in Domino, adjutor, cl protector corum est;* el ibidem hoc saepius repetitur. Probat denique propheta optimum esse sperare in Domino,*quoniam,* inquil,ipse *fecit coctum el terram,mare,cl omnia quae in cis sunt;* cx quo sequitur, ul sil polcnlissimus cl Dominus omnium rerum, cl omnia sint ei subjecta, ac per hoc qui ab co protcgilur nihil timere debeat.

5. *Qui custodii veritatem in saeculum, facil judicium injuriam patientibus, dat escam esurientibus.*

Poleral peregrinus dicere, Deum omnipotentem esse scio, el posse si velil me protegere, el juvare; sed unde inlclligam illum velle? Huic respondet Prophcla, ac demonstrat, Deum velle, qma juslus cl misericors csl. El quidem quia justus csl, *custodit veritatem in sacculum,* id csl, semper observat promissa, promisit aulem auxilium sperantibus in sc. Item quia justus *esi,facil judicium injuriam patientibusAdesi,* jusle judical causam, quam habent jusli adversus iniquos;el iniquos punit. justos coronat: quia vero misericors csl, *dal escam esurientibus,* idesl. per admirabiles vias providentiae suae prospicit inopiae lum spirituali, tum corporali eorum, qui spcranl in sc.

6. *Dominus soldi compeditos,Dominus illuminai caecos.*
7. *Dominus erigit elisos, Dominus diligit justos.*

Quia non suflicit pcregrinanlibus ad patriam, protegi a latronibus cl alimonia refici; sed necesse csl habere pedes solulos cl oculos illuminatos el lolum corpus sanum, ideo adjungit, ul ostendat Deum omnino velle juvare sperantes in sc, *Dominus solvit compeditos* a compedibus concupiscentiae malae, mortificans paulalim omnes cupiditates cl quia concupiscentia excaccal, *Dominus illuminat caecos,* praebens lumen sapienliae el prudentiae interioris: cl quoniam cx peccato non sola cupiditas cl caecitas.sed eliam infirmitas oria csl, cl homo per peccalum similis illi factus est, qui descendens ab Hierusalem in Hierico incidit in latrones cl spoliatus, ac vulneratus semivivus relictus csl; ideo addit Prophcla, *crigil* elisos.Denique adjungit. *Dominus diligit justos.* ul homo per graliam sanatus, solulus, cl illuminatus speret perseverantiam dc Dei benignitate. S. Augusl. legit, *Dominus sapientes facit caecos:* cl notai.non esse dictum, *illuminai caecos* . sed , *sapientes facil caecos,* nc putaremus, prophclam loqui de illuminatione corporali. Sed sciendum csl, in hebraco esse, *Dominus illuminat caecos:* ul habcl noslra lectio, sepluaginla aulem vertisse, *Dominus sapientes facil caecos,* ul explicarem hcbraicam lectionem non esse inlclligcndam de caecitate corporali, sed spirituali: proinde ulraque lectio laudanda csl.

8. *Dominus custodii advenas, pupillum , ct viduam suscipiet, ct vias peccatorum disperdet.*

Aha metaphora doccl Prophcla Deum esse adjulorcin cl prolcclorem peregrinorum suorum, qui

perviam anguslam tendunt ad patriam. *Dominus custodii advenas,* qui non sunt cives Babylonis, ncc filii hujus sacculi, sed peregrini in terra aliena; *pupillum cl viduam suscipiet: pupilli* sunl homines justi, destituti humano praesidio, qui Patrem non habent in lerris, neque confidunt in ulla re temporali, *vidua* aulem dicilur Ecclesia, quia est quasi vidua, cum virum suum non videat in lerris, cl multis injuriis cl calamitatibus exposita sil. Hos pupillos, el hanc viduam suscipiet Dominus in domum suam lempore suo: el lunc *vias peccatorum disperdet,* id esi, prosperitates mundi, per quas ambulant peccatores, ul per vias latas quae ducunt ad perditionem, Deus in consummatione sacculi omnino disperdet, ac destruet.

9. *Regnabit Dominus in saecula, Deus tuus Sion in generationem cl generationem.*

Denique peregrinatione finita cl viis peccatorum cum impiis peccatoribus exterminatis,adveniet regnum Christi sempiternum. *Regnabit* enim *Dominus* cum sanctis suis *in saecula:* regnabit inquam o sancta Sion, Deus tuus cum filiis suis in saecula saeculorum. Arnen.

PSALMUS CXLVI.

TITULUS ET ARGUMENTUM PSAL 31 I

Alleluja.

Titulus, Alleluja, in hcbraicis codicibus ponilur in fine psalmi praecedentis secundum distinctionem Judaeorum, sed septuaginta interpretes posuerunt in principio psalmi, ut credibile csl, se habuisse codices hebraicos lempore septuaginta interpretum. Addunt aliqui interpretes ad vocem , *Alleluja, Aggaei, el Zachariae,al* in psalmo praecedente.Argumentum psalmi est exhortatio ad laudandum Deum, propicrea quod Deus sil dignissimus laude ob ejus beneficentiam, sapientiam, potentiam , providentiam , justitiam , cl misericordiam.

EXPLICATIO PSALMI CXLVI.

1. *Laudate Dominum, quoniam bonus esi psalmus, Deo nostro sil jucunda, dccoraque laudatio.*

Hortatur Propheta omnes ad laudandum Deum, quoniam laudatio Dei cl nobis utilissima cl Deo gratissima est. Hunc sensum apertius facit lilera hebraica, quae ad verbum sic reddi polesl,*laudate Dominum quoniam bonum psallere Deo nostro quoniam jucundum decora laudatio.* Ubi posl jucundum suhinlelligilur, Deo noslro, ul sensus sit, laudate Dominum, quoniam bonum csl vobis psallere Deo noslro, el jucundum csl Deo, quando psallitur sicul oporlcl.Sepluaginla inierprcles paulo alilcr verlerunl,sed eril idem sensus si hoc modo exponamus, *laudate Dominum quoniam* bonus est psalmus, idesl, quoniam nobis est utile psallere Domino. *Deo noslro sil jucunda decoraque laudatio,* idest, sed efficite, ul laudatio,quam offeriis Deo dum psallitis, sil illi jucunda.ul re vera erit, si sil etiam decora, idest, qualis deed ejus majestatem , pulchra , ornata, virtutum omnium t lioro stipata.Porro bonum nobis esse psallere Deo dubitari non polesl: primo enim mercedcm non panatn accipit divina laudatio : nam si is qui orat mcrccdcm accipit, ut Dominus dicil, Mallii. G. cur non magis qui laudat? secundo, eadem laudatio animum a terrenis ad coelestia elevat: tertio , est pracguslalio coelestis bcaliludinis, nosque cum angelis, cl beatis conjungit: quarto dulcissima est cum cx charilale procedit, nihil enim jucundius amanli, quam laudate dilectum: quinio utilis est, qui per cam solvimus debitum tribulum: justum enim csl, ul laudemus bonorum omnium fontem , cl gratias agamus summo benefactori. Hinc enim in divino sacrificio, cum sacerdos dicil, *gratias agamus Domino Deo noslro,* respondetur, *dignum cl justum esi,* el sacerdos addit, *vere dignum cl justum est, aequum, cl salutare,elc.* Quod aulcm *jucunda sil Deo decoraque laudatio,* vel cx eo inlelligi polesl, quod ipse non alia de causa creavit Angelos ct homines, nisi ul essent, qui bonitatem ejus cognoscerent, cl laudarent. Isaiac 43. *Omnem qui invocat nomen meum , in gloriam meam creavi cum,* neque haec esi ambitio , sed justitia. Justus autem Deus csl, ct *justitiam,* dtlcxit, *aequitatem vidit vultus ejus.* Praeterea delectatur Deus sacrificio, ut odore gratissimo, el suavissimo : sacrificium autem laudis sacrificiorum praesianlissimum est, juxta illud psalm. 49. *Sacrificium laudis honorificabit* me. Denique jucunda e>l Deo el decora laudatio, quia delectatur honis nostris ac praecipue bonis magnis,quales sunl

virtutes: in laudatione aulcm Dei excreetur fides, spes, charilas, religio, devotio, humilitas, elc.

2. *Aedificans Hierusalem Dominus, dispersiones Israelis congregabit.*

Incipit materiam divinae laudationis ostendere, ul sciamus, unde Deum laudare possimus, ac primum dicil, laudandum esse Deum cx beneficentia erga populum suum: quasi dicat,laudate Dominum quoniam ipse aedificavit Hierusalem , cl ad earn *congregaril dispersiones Israelis,idesl.* filios Israel in locis variis dispersos. Polesl aulcm hoc inlelligi cum Chrysostomo,cl Thcodorelo de lerrcna Hierusalem, quae post eversionem a Nabuchodonosor cocpil iterum aedificari tempore Cyri, el Darii regum Persarum cl captivitate soluta redierunt in patriam dispersi Judaei: hoc autem praevidit David futurum spiritu Prophetiae. Polesl etiam inlelligi de aedificatione ecclesiae per Apostolorum praedicationem ct congregatione dispersorum filiorum Dei, juxta illud Joan. 11.Jesus moriturus eral pro genie et non tantum pro gente , sed ul filios Dei, qui erant dispersi, congregaret in unum. Denique polesl inlelligi cum sanctis Hilarioel Augustino, de coclcsli Hierusalem, quae quotidie aedificatur ul civitas ascendentibus ad eam lapidibus vivis: ad quam congregandi sunt omnes peregrini qui nunc dispersi sunl per regiones Babyloniae.

3. *Qui sanat contritos corde el alligat contritiones eorum.*

Docet, quo modo dispersiones Israelis congregabit: ct quidem si hunc locum intclligamus de dispersis in captivitate Babylonica, contriti corde dicuntur illi qui magnitudine calamitatum'humiliati erant, cl in se non amplius confidebant: ut exponit s. Joan. Chrysost. Hos ergo calamitosos cl moestos, cl inde humiliatos cx corde,Deus sanant variis consolationibus illos engendo cl laetificando el alligavit *contritiones eorum* , quando per Cyri benevolentiam effecit, ul calamitas non procederet ulterius, cl ad perfectam liberationem disponerentur. Sed olliore sensu colligit Deus dispersos Israelis, quando sanat contritos corde, id csl , quando cor contritum cl humiliatum non despiciens, sanat a morbo peccatorum: sic enim explicat ip.se idem David in psal. 102. *Qui propitiatur omnibus iniquilalibus tuis,qui sanat omnes infirmitates tuas.* Quod aulem hic additur, el *alligat contritiones eorum,* significat modum, quo Deus sanat contritiones. Id enim facil more Chirurgorum colligando vulnera. Sunl aulcm cx Augustino , alligamenta peccatorum, sacramenta visibilia; per quae Detis peccata curare soleUel quemadmodum curatis perfecto vulneribus alligamenta lollunlunsic in resurrectione corporum curatis omnino languoribus noslris omnia sacramenta cessabunt.

4. *Qui numerat multitudinem stellarum, ct omnibus cis nomina vocat.*

Secundo laudandum esse dicil Propheta Deum a sapientia. El quidem sancti patres Hilarius, el Augustinus dicunt, non esse magnum Deo numerare stellas, quod eliam homines lentare ausi sunt: el ideo exponunt hunc locum de sicilis spiritualibus idesl, de electis , qui veluti stellae fulgebunt in coclcsli Hierusalem. Electorum enim numerum solus Deus novit, sed nos quemadmodum cxposilionem horum Pairum libenter amplectimur, sic etiam ad litteram existimamus hunc locum de veris stellis accipi posse. Nam etiamsi non sil difficile Deo stellas numerare , cui non fuit difficile eas creare; tamen absolute magnum est el multae sapientiae multitudinem stellarum numerarc:alioqut non diceret Dens Abrahamo Genes. 1j. *Numera stellas si potes:* neque conferret Genes. 22. multitudinem stellarum cum multitudine arenae, quae csl in Ultore maris, de qua dicilur ecclesiastici 1. *Arenam maris quis dinumeravillpraele.ren* non solum hic dicilur, *qui numerat multitudinem stellarum:* sed eliam additur, *cl omnibus cis nomina vocat:* quod significat, notitiam distinctam naturae cl proprietatum singularum stellarum. Neque hoc solum significat, sed etiam obedientiam stellarum, quae vocatae nominalim , cum non essent, esse coeperunt. Deus enim vocal ca quae non sunl, ct vocando facit, ut sint. Baruch. 3. *Stellae vocatae sunl, et dixerunt, adsumus, et luxerunt ei* cum *jucunditate, qui fecit illas.* Denique significat etiam stellas quasi militum exercitum,vocari ut progrediantur: quae velocissime obcdiunl vocanti. 1-saiac 10. *Levate in excelsum oculos vestros,cl videte quis creavit haec, qui cducil in numero militiam eorum, et omnes ex nomine vocat.* Ilcclc igilur subjungit Pruphela.

o. *Magnus Dominus noster, cl magna virlus ejus el sapientiae ejus non est numerus.*

I bi non solum sapientia, sed eliam virlus.idesl, potentia Dei laudatur, quia non solum Deus novit numerum, cl naturas , el proprietates stellarum: sed etiam vocando eas nominalim, dedit illis esse cl moveri. Illud aulem. *sapientiae ejus non csl numerus,* significat, non esse numerum carum rerum. quas Deus per sapientiam suam cognoscit. Novit enim sapientia Dei omnia quae sunl, quae fuerunt, quae futura sunl, ct quae esse possunt, quamvis numquam futura sint; item, omnia verba omnes cogitationes , omnia desideria praeterita, praesentia, el futura usque in aeternum ; denique novit omnia, quae sunl in Deo. idest. in essentia sua perfectiones cl attributa , usque ad intima, cl profunda Dei, quae sont sine mensura, cl numero.

G. *Suscipiens mansuetos Dominus , humilians aulcm peccatores usque ad terram.*

Tertia laus Dei sumitur a justitia ct misericordia; Dominus enim ut pius cl misericors suscipit humiles, ct mansuetos in protectionem suam . cosquc exaltat usque ad coelum: contra autem ut justus Judex superbos peccatores,qui se ipsi exaltant super sydera, ul fecit rex eorum Satanas, humiliat,ct

deprimit, ul humi jaceant, cl viles alquc abjecti vivant.

7, *Praecinite Domino in confessione, psallite Deo nostro in cithara.*

In medio psalmi, antequam pergal ad laudem providentiae divinac.ilerum horlalur ad canendum cl psallendum Deo. *Praecinite,* inquil. *Domino in confessione,* idest,praemittite confessionem laudis canendo hymnum; deinde eliam psalhle in cithara addite ad hymnum sonitum citharae. Spiritu diter significal pusi 'crba laudis Dei debere sequi sonitum operum bonorum, ut manus non discordci a lingua, neque dc nobis dici possil, *dicunt, el non faciunt.*

8. *Qui operit coelum nubibus,cl parat lerrae pluviam.*

Materiam confessionis esse docet providentiam Dei generalem , qua suis temporibus cogit acrem in nubes, non ul coelum obscurci, sed ul pluviam necessariam lerrae tribuat, sine qua nihil omnino in lerra nasceretur. Spirilualilcr *operis Deus coelum nubibus,* cum serenitatem prosperitatis subducit. ul cx tribulatione pluvia gratiae Dei,per patientiam, cl humilitatem ad nos descendat; vel secundum sanctum Augustinum,*operit* Deus *coelum nubibus.* cum scripturas figuris,el metaphoris obscurat, ul iis explicatis per doclorcs, pluvia inlcl-ligcnliac gratissima descendat.

9. *Qui producit in montibus focnum , el herbam servituti hominum.*

Declarat cui usui deserviat pluvia, nimirum, ul producatur in montibus focnum , cl herba servituti hominum. Illud , *qui producit*, significal, non sufficere lerram ct pluviam ad producendam herbam , nisi Deus auxilio suo cooperelur , imo nisi Deus ul principalis auctor, sicul per nubes exprimit pluvias , ila per pluvias tamquam per instrumenta sua producat herbas. Illud, *in montibus,*significat,montibus maxime necessarias esse pluvias, quoniam valles, el campi, per aquas fluviorum irrigari possunlimontcs aulem,nisi de coelo pluvias acciperent, omnino arescerent. Quod sequitur, el *herbam servituti hominum* , non habetur in hebraeo, sed vel excidit,cum ibi fuisset lemporc septuaginta interpretum , vel ab aliquo alio positum est hoc loco ex psalmo 103.ubi dicilur.*producens focnum jumentis, el herbam servituti hominum:* significatur aulem bis verbis , foehum agreste nasti in montibus in pastum jumentorum ; herbam autem , quae ratione el cullura gignitur , produci in cibum hominum , vel ul exponit s. Joan. Chrysostom. focnum esse herbam jumentorum, ul juniculo homini deserviant. Vide versiculum 8. psalm. 103.

10. *Qui dat jumentis escam ipsorum.el pullis corvorum invocantibus eum.*

Pergit in explicanda providentia Dei erga bellli s, cl volatilia, ul inde inlclligal homo , quanto magis sperare debeat se a Dei providentia numquam esse deserendum. Quod argumentum habetur eliam in evangelio Matth. 6. cl Luc. 12. Quod autem hic dicitur dc pullis corvorum,valde.probabiliter s. Greg. Naz. in cpisl.I. ad Cledonium Presbyterum, intelligil dc omnibus avibus , ul posita sit species pro genere : nam el Matth. G. dicitur, *respicite volatilia cocli,el* Luc.IU. dicilur, *Considerate corvos·,* cl lamcn res eadem ab utroque Evangelisla narratur. Expositores lamcn explicant hunc locum dc corvis in specie: cl quoniam corvi non possunl invocare Deum; nccessc csl, vel corvos , vel *invocationem* accipere per metaphoram Sancti patres Hilarius el Aug. accipiunt *invocationem* Dei proprie, cl *corvos* metaphorice. Dicunt enim per *corvos* significari paganos,per *filios corvorum* Christianos, qui invocant Deum, quem patres eorum invocare nescierunt.Alii communiusaccipiunl *filios corvorum* proprie , cl *invocationem* improprie. Dicilur cnirii */ilii corvorum invocare Deum,* dum crocitant quaerentes cibum,non quod Deum agnoscant, sed quia Deus est,qui providentia sua illis cibum desiderantibus procural:quomodo eliam dicitur in psalm. 103. de catulis leonum, *quaerunt a Deo escam sibi.* Cur aulem Propheta dicat potius Deum providere pullis corvorum quam ipsis corvis; ralio csl, quia corvi jam assucti sunt cibum quaerere; sed pulli corvorum cito deseruntur a parentibus,et insueti per se cibum quaerere, vagantur c.rocilando;quasi destituti omni auxilio ul dicilur Job 38. Quod si Deus pullis corvorum, avibus immundis, inutilibus,rapacibus tanta benignitate prospicit, quid praestabit hominibus,si in ejus pietate sperare voluerint.

11. IVon *in fortitudine equi voluntatem habebit,* nec *in tibiis viri beneplacitum eril ei.*

12. *Beneplacitum csl Domino super timentes cum, el in cis qui sperant super misericordia ejus.*

Quia dixerat, Deum providere *pullis corvorum invocantibus eum,*concludit psalmum dicens,Deo non esse gratos superbos, qui in suis viribus confidunt; sed humiles, qui liment Deum . cl confidunt in Deo , qui similes sunl pullis corvorum infirmis, de se diffidentibus, et qui crocitando a Deo auxilium petunt. *Non in fortitudine equi voluntatem habebit.* idesl, non placet Deo . sive non amat Deus fortitudinem equi, qualenus de ea superbiunt homines. *Neque in tibiis viri beneplacitum eril* ei,idesl.neque complacet sibi Deus in tibiis robustis hominum, qualenus in illis ipsi confidunt , ul Dei auxilio sibi egere non videantur ad evadenda pericula: sed *beneplacitum csl Deo super timentes cum.* idest,super humiles,el trementes ad mandata Dei, et qui non in suis viribus,sed in Dei misericordia totam spem suam ponunt. S. Hilarius, el s. Augustinus pro illis verbis. *neque in tibiis viri,* legunl, *neque in tabernaculis viri:* sed in hcbraicis codicibus habetur, *Ubiis,* non,*tabei nuculis.*

PSAL M U S CXLVIL

T I T U L I) S E T A K G U ME NT U M P S Λ L M I

Alleluja.

Hic psalmus apud hebracos non habet titulum , quia non est novus psalmus, sed continuatio psalmi superioris; nos autem sequimur septuaginta interpretes, qui hinc incipiunt notum psalmum cum titulo Alleluja,el credibile est in codicibus hebraicis antiquis, quos ipsi septuaginta viri habuerunt, hunc fuisse novum psalmum cum suo titulo. Quod aulem ad argumentum allinet, horiatur Propheta populum Dei ad ipsum Deum laudandum ob mulla beneficia in ipsum collate : et quae hic dicuntur, conveniunt primo terrenae llierosolymac.uls.Chrysoslomus doccl;sed magis perfecte conveniunt ecclesiae Christianae, ul idem s. Chrysoslomus,el s. Hieronymus admonent,sed perfectissime quadrant in coelestem Hierusalem,de qua hunc psalmum exponunt s. Hilarius, et s. Augustinus.

EXPLICATIO PSALMI CXLVil,

1. *Lauda Hierusalem Dominum : lauda Deum tuum Sion.*

Hierusalem civitas sancta csl, Sion pars ejus civitatis nobilior,ubi templum Domini aedificandum erat, cl pro ipsa lota civitate accipitur, proinde idem est, *lauda Hierusalem,* cl, *lauda* Sion.Si de coelesti Hierusalem hacc accipiantur, nihil poluil magis opposite dici: nam civiles illa coelestis,nullum habet negotium,vel ut sibi prospicial,quac ad vitam sustentandam necessaria sunl,vel ul in alios exerceat opera charilalis,cum ibi nullus sil egens, nullus miser: ideo lola.cl semper vacare polesl,ul re vera vocal, laudibus Dei. Beclc igilur illi dicitur, *lauda Dominum^uao* ab omni alio negotio libera e,s;lauda Deum luum,quoniam prae omni alia civitate beneficiis Domine frueris; lauda denique, quia singulariter libi pulcbriludinem, el proeslanliam Domini speculari,vel polius cernere datum csl. Ecclesia quae peregrinatur in terris laudare quidem Dominum dcbcl, sed nec tola, nec semper id facere polesl,cum saepe sollicila esse.el circa plurima turbari ncccssc habeat.El si ecclesia non polesl, lota, cl semper laudarcimullo minus Judaeorum synagoga polecat.

2. *Quoniam confortavit seras porlarum tuarum, benedixil filiis luis in* le.

Hae csl ralio,cur debeal Hierusalem laudare Dominum quia dedit illi securitatem,cl abundantiam, in quibus summa bonorum omnium consislil:nam securitas sine abundantia csl securitas egestatis ; abundantia sine securitate,est abundantia plena timoris el periculi.Deus igilur confortavit seras porlarum Hierusalem, ut nulla vi expugnari possint, cl qui intus sunl, securi sint,quia nihil mali intrabit. nihil boni exibit: nullus admittetur inimicus: nullus excludetur amicus : atque in hanc lam munitam civitalcm benedictio divina copiam omnium bonorum intulit:non enim benedixilDeus filiis Hierusalem hac aul illa benedictione, sed benedictione absoluta, idest, ul Apostolus loqui solei, *omni benedictione spirituali in coelestibus.* Ephes. I. Sed haec duo perfecte conveniunt coelesti Hierusalem,ubi securitas csl aclcrnilas,ei benedictio csl fruitio summi boni.Ecclesiae percgrinanli in terris conveniunt eliam suo modo,sed non omnibus modis:nam *portae inferi non praevalebunt adversus cam:* el non desunt ei bona plurima : sed inierim tamen multi in eam intrant mali, mulli cx ea deficiunt boni:paleas cum tritico.pisces malos cum bonis , hocdos cum agnis admixtos habet. Denique conveniunt eliam utcumque, sed valde imperfecte terrenae Hicrusaleminam in montibus sita,el montes m circuilu habens satis munita videri poterat , el plena populo, alquc opibus aliquando fuit, sed lamcn non semel eversa . el succensa salis ostendit,non de illa potissimum inlclligendum esse,quod hic dicilur, *confortavit seras porlarum:* sed illud potius, quod dicitur Thren.2. *Defixae sunl in terra portae ejus, perdidit el contrivit vectes ejus , luxitque antemurale,el murus pariter dissipatus csl.Quo* tempore non ila abundavit copia bonorum, ul in eodem legamus.*matribus suis dixerunt.ubi csl trilicum cl vinum, cum deficerent quasi vulnerati in plateis civitatis,cum exhalarent animas in sinu matrum suarum.*

'i. Qui posuil fines tuos pacem cl adipe frumenti salial lc.

Non solum munitissima csl civitas sancta Hierusalem, sed immunis a bellorum periculis, unde et nomen habet *Hierusalem.*idesl, *vitio pacis.Qui* enim initio pacem turbarc lentavit, tanto impetu mox expulsus fuil, ul Dominus dicat, *videbam satanam tamquam fulgur decocto cadentem.*Luc.

10. *Qui posuit,* inquil, *fines tuos pacem ,* idest, pacem diffundit per universam regionem tuam usque ad ultimos ejus fines: vel fines, sive terminos tuos pacem esse voluit,ul nullo modo ad te bellum penetrare possit. Xcc solum hacc civitas abundat copia bonorum, sed babel bona optima, el exquisitissima, atque adeo ipsam medullam bonorum. *El adipe,* inquil, *frumenti, saliat te,* ubi notatur excellentia ciborum in verbo, *adipe frumenti,* cl ubertas maxima in verbo, *satiat te.* Hacc omnia propric cl absolute soli patriae coelesti conveniunt ibi cmm pax summa cril partis inferioris cum superiore; el superioris cum Deo, ncc non inter oinnes cives sanctae illius civitatis majores, cl minores. Erunt enim vere cor unum, cl anima una,cl nl Dominus dicil Joan. \7. *Consummati in unum.* Ibi quoque satiabuntur omnes adipe frumenti,quoniam cibus animae veritas, et sapientia esl: habebunt aulem veritatem m se ipsa, non in figuris cl aenigmatibus; gustabunt dulcedinem aeterni Verbi sine cortice sacramenti, vel scripturarum ; apponent os ad fontem sapientiae, non ad rivulos, aul stillicidia stillantia super terram.Ita vero satiabuntur, ul non esuriant, neque sitiant in aeternum. In ecclesiae peregrinante , quae eliam Hierusalem quaedam csl, habemus pacem ad Deum,sed simul in mun io pressuram sustinemus. Cum omnibus, quantum in nobis est, pacem habere curamus;sed in medio versamur eorum qui oderunt pacem. *Proinde foris pugnae, intus timores* numquam desunt: el adipe quidem frumenti pascimur, sed non sine integumentis variis. Verbum Dei habemus,sed in carne el ipsam carnem Verbi vere manducamus: sed sub cortice sacramenti. Aquas sapientiae bibimus; sed cx stillicidio scripturarum ; cl adeo non saliamur his bonis, ul nostra bealitudo inierim sil esurire et sitire. Mullo minus ista convenit bant terrenae Hierusalem, antiquae synagogae Judaeorum: quibus omnia contingebant in figuris.

4. *Qui emittit eloquium suum terrae: velociter currit sermo ejus.*

Horlolus csl Prophcla sanciamcivilalcm.ulDeum laudet pro beneficiis sibi praestitis; nunc horiatur ul laudet eliam pro beneficiis praestitis aliis nationibus, cx quibus cognoscet, quanto majora dona sibi, quam aliis concesserit Deus. Ilorlalur igilur ul hudel Deum, *qui emittit eloquium suum terrae,* idest, qui praecepta, el decreta providentiae suae dat universae Icrrae; cl *ejus sermo velocissime currit,* idesl, cujus praecepta et decreta celerrime deferuntur ad omnes res creatas , mox penetrant omnia, ei execution» mandantur. Significatur his verbis ordo providentiae divinae , qui se ad omnia extendit, idque summa velocitate, quia Deus ubique est. *et omnia portat verbo virtutis suae.* ul dicilur II'br. 1. *et attingit a fine usque ad finem fortiter, et disponit omnia suaviter,* Sap. 8. unde David Deo dicil psalm. 118. *Omnia serviunt tibi* Expendit s. Augustin, verba graeca quae pro ' o. quod nos habemus *velociter,* habenl, εω τα- *u^que in velocitatem,* cl sensum esse dicil, sermonem Dei tanta celeritate ferri, ul non modo aves, ventos, fulmina, quae velocissime moventur sed ipsam velocitatem currendo aequent: juxta illud Sap. 7. *Omnibus mobilibus mobilior esl sapientia,* non quod sapientia,vel sermo Dei proprie moveatur, sed quod omnibus in locis adsil praesens, ac si velocissime accurrisset.

5. *Qui dat nivem sicul lanam, nebulam sicul cinerem spargit.*
6. *Uillit crystallum suam sicul buccellas* , ante *faciem frigoris ejus quis sustinebit*

Ab universali providentia descendit ad effectum unum particularem,in quo apparci admirabilis potentia cl sapientia Dei, ob quam merito laudari debeat Dominus eliam ab illis, qui in superna Hierusalem extra, vel supra mutationes temporum degunt. Effectus mirabilis potentiae,el sapientiae Dei qui lamen sensu percipitur ct omnibus notissimus esl, in frigore et calore aeris cernitur. Aliquando enim in certis regionibus tanta nivium, pruinae et glaciei copia repente exislil, ut lacus cl flumina el ipsa maria congelentur, el ita congelentur, ul super lacus el flumina ducantur plaustra bene onusta, ul per campos duci solebant: cujus rei testis esl s. Basilius, oratione in quadraginta martyres: et nos ipsi in Gallia Belgica hllquid hujusmodi vidimus. El cum ea glacies ferreis ligonibus vix dirumpi queat, Deus lamen cum ei placet, ventum calidum repente cx thesauris suis advocat cl dicto cilius solvitur glacies omnium fluminum,et lacuum ct marium simul, el ubique cx lectis domorum,ex montibus ct collibus defluunt aquae.Ita fere in momento Deus rigorem frigoris maximum cum caloris suavitate commutat: sed verba singula explicemus. *Qui dat nivem sicut lanam,* idesl,nivem dimittit e coelo tantae magnitudinis, ut frustra singula floccos lanae imitari videantur. Comparatur enim hoc loco nix lanae, non solum ob similitudinem levitatis, et candoris, sed ul magnitudo nivis oslendalur: aliquando enim ita modice ningit, ul Gustula nivis videantur similia atomis , sed alias, ul diximus, ita granditer ningit, ut frustra nivium lanarum floccos imitentur.*Nebulam sicul cinerem spargit.* Sanclus Hieronymus in commentario hujus loci reprehendit lalinum interpretem,quod nebulam verterit,cum pruinam vericrc dcbuisset:sed latinus interpres non verba hebraica, sed graeca traduxit in lalinum idioma. Verbum aulem graccum hoc loco positum ομιζλην, *nebulam* proprie significal: quamvis aulem vox hebraica, *chephor, pruinam* significet,et sil ad propositum hujus loci, ubi de frigore agitur, lamen textus facile conciliantur. Siquidem quando densa pruina decidit, nebulosum, sive caliginosum acrem reddit, ct ipsa pruina ex caliginoso vapore concrescit. Porro comparatio pruinae cum cinere ad densitatem pruinae perlinet, sicut diximus dc comparatione nivis cum lana. Itaque sensus esl, tanta densitate pruinam caliginosam, sive nebulam ex pruina diffundit, ul cinerem spargere videatur:cinis enim fusus obscurissimam nebulam facil. *Mittit crystallum suam sicul buccellas: crystallus,'*vox est graeca ct

non solum quam vulgo *crystallum* dicimus, sed eliam *glaciem* significat: el hoc loco *glaciem* significare iipcric colligitur cx voce hebraica. Aliqui per *crystallum* hoc loco grandinem significari volunt, quae esl aqua in aere congelata; sed grando non habel similitudinem buccellae, neque dicilur hebraicc , fPp *Kerach* , sed, 'TΩ *barad* ; hoc aulem loco est, 'IП"IP *Karcho,glaciem* suam,non, 'H'O *berado, grandinem suam,* denique grando in aestate potissimum descendere solei, proinde non cilicii in acre frigus, de quo hic dicilur, *ante faciem frigoris ejus quis sustinebit?* Illud igilur, qui *mittit crystallum,* non significal, qui de coelo descendere facil; sed qui jussu suo causa esl, ul glacies frigidissima in lerra existai: quo modo diccbalur Deus mitlere Prophetas el Joannes dicilur homo missus a Deo, qui lamen non de coelo cadebant. Illud, sicut *buccellas* , significal fragmenta glaciei quae lempore frigidissimo passim inveniuntur in terra, ubicumque aliquid aquae fuerat, similia esse buccellis panis , quia figuram habent fragmentorum panis. Ante *faciem frigoris ejus quis sustinebit.* Hacc est apostrophe Prophetae admiranlis frigoris vehementiam, quasi dicat, quis tantum frigus lolerare poterit: ante *faciem frigoris ejus,* idesl, coram latito frigorc, sive ad praesentiam lanii frigoris quis sustinere poieril; quis non congelabitur el peribit? esl enim hebraica phrasis, ante/aciem, pro coram, usitatissima.

7. *Emittet verbum* suum, *ct liquefaciet ea: flabit spiritus ejus et /luent aquae.*

Descripsit hactenus vehemenlissimum frigus cx nive, pruina el glacie; nunc ostendit quanta facilitate el celerilale Deus illud recedere facial. *Emittet,* inquil, *verbum suum,* idest, mandatum suum, et *liquefaciet ea.* Jubebit Deus, cl mox liquescent nix, pruina, cl glacies: el continuo frigus remittetur. Modos aulem quo id faciei Deus explicatur, cum subjungitur, /labit *spiritus ejus, et puent aquae,* idesl, jubente Deo surgel ventus ausirulis, perflabit undique aerem, et nix, pruina cl glacies solventur in aquas.

8. *Qui annuncial verbum suum Jacob , justitias cl judicia sua Israel.*
9. Aon *fecil taliter omni nationi, el judicia sua non manifestavit eis.*

Concludit ostendens,quantum intersit inter providentiam Dei erga populum suum, cl alias nationes. Alias enim nationes docuii Deus per effecta naturalia, ul ex rebus creatis agnoscerent Creatorem: sed populum suum ipse docuit per Prophetas suos. *Qui annuncial verbum suum Jacob,* idesl, lauda Hierusalem Dominum, *qui annuncial verbum suum* populo suo *Jacob,* loquens illi per Mosem el Prophetas; el qui demonstravit *justitias et judicia sua Israeli* per Mosem, cui Deus ipse legem dcdil. ut eam traderet populo suo Israel: el cx hoc inlelliges, quia non *fecit taliter omni* nationi quia libi soli, non aliis judicia sua, leges videlicet suas, *manifestavit.* Porro isla conclusio convenit quidem Icrrcnae Hierusalem , cui Deus misil Prophelas, qui annunciareni verba ejus, ct ducerent leges ejus: sed mullo magis conveniunt spirituali Hierusalem quae esl ecclesia,quae recepil ipsum Verbum Deilncarn ilum pcrAposlolorum praedicationem, el mullo sublimiorem legem , justitias el judicia didicit: sed perfectissime conveniunt coelesti Ilierosolymac, cui Deus ipse coram annuncial Verbum suum el in ipso Verbo vident omnes habitatores Hierusalem judicia Dei, ordinem ac dispositionem cl raliones providentiae divinae quae nobis sunlabyssus mulla. Vere igilur, non *fecit* Deus *taliter omni nationi,* sed coelestis p?-triae habitatores prae omnibus aliis hominibus dilexit, cl diligendo foelicissimos fecil. Haec mihi visa csl litteralis expositio hujus obscurissimi psalmi,in qua sanclum Joannem Chrysoslomum ex patribus praecipue imitatus sum , quantum ad illos versiculos, *qui dat nivem sicul lanam* clc. Quia tamen haec pars obscurissima esl, indicabo brevissime quid sanclus Hilarius, cl sanclus Augustinus senserint. Igilur Sanctus Hilarius existimat.in illis verbis, *qui dat nivem sicul lanam,* elc. Prophetam declarare, quae sil via ad coelestem Hierusalem, dc qua dixerat,lauda *Hierusalem Dominum.* Viam aulem esse dicil per mullas Iribulaliones, el angustias: casque significari per *nivem , pruinam,* cl *glaciem,* el frigus ferme intolerabile sed ex his omnibus landctn liberandos peregrinos Dei, slanlc spiritu consolationis cl refrigerii. Sanclus Augustinus paulo alilcr exponit. Dicil enim, Prophetam posl commemorata bona coelestis Hierusalem in iribus versiculis , commemorare bona percgrinanlium in sequcnlibus versiculis cl ejus expositio salis prol.ixa nola csl in libris ejus: nos ad ejus imitationem aliam similem adjungemus. Igilur illud, *qui emittit eloquium* suum *terrae .* exponi polesl de consolatione scripturarum, quam hic habemus.quasi manna de coelo pluente in desertum. Illud autem, *qui dat nivçm sicul lanam,* polesl exponi dc consolatione.quam accipiunt Sancti cx tribulationibus: juxta illud apostoli,*repletus sum consolatione, superabundo gaudio in omni tribulatione nostra:* nam nix quidem frigore allligil, sed lana calore suo fovet. et calefacit, Itaque Deus dat nivem sicul lanam, quia dat nivem ac si daret lanam: dat enim tribulationem quae sanctis convertitur in consolationem. Illud, *nebulam sicut cinerem spargit:* referri polesl ad poenitentiam, ad quam pertinui cinis: Deus enim spargit nebulam, sive pruinam tribulationis, cx qua multi compunguntur ad poenilentiam;atque ita Deus dat *nebulam sicut cinerem:* quia dat nebulam , ac si daret cinerem, quia tribulatio ad poenitentiam adducit. Illud denique *mittit crystallum suam sicul buccellas:* exponi polesl de maxima consolatione, quam Deus in tribulatione concedit: tunc enim *millil crystallum sicul buccellas,* quando ita det glaciem, ac si daret panem, quia in ipsa glacie tribulationis infundit panem consolationis.

PSALMUS CXLVIII.

TITULUS, ET ARGUMENTUM PSALMI

Alleluja.

Tres postremi psalmi, qui habent in lilulo, *Alie-*lu/α, invitant omnes rescrealas ad laudandum Creatorem: el quidem in psalmo 148. enumerantur ordine ros omnes creatae, et quasi vocantur ad chorum, ut suo modo omnes canankin psalmo sequenti injungitur hominibus, ul ii potissimum Deum laudent, qui plura, el majora beneficia receperunt: in postremo mandatur lisdem hominibus, ul non solum Deum laudent, sed per omne genus instrumentorum musicorum laudent.

EXPLICATIO PSALMI CXLVIII.

1. *Laudate. Dominum de coelis, laudale eum in excelsis.*
2. *Laudale eum omnes angeli ejus, laudale cum omnes virtutes ejus.*

Primo loco invitantur Angeli, qui in summo coelo, tamquam in ipsa regis aeterni aula resident. Porro vox illa, *laudate,* non est imperanlis neque proprie exorlantis, quasi angeli desint oflicio suo, sed est invitantis per affectum complacentis, cl optantis. quasi dicat Propheta, Dei amore vehementer accensus, Ulinam omnes res creatae Creatorem laudent, cl vos angeli, qui primi estis in ordine rerum creatarum, pergite, ul facitis, laudare Dominum. Illud, *dc coelis,* significat locum, ubi angeli degunt, ul sensus sil, laudate Dominum de habitaculo vestro coelesti vos omnes, qui estis in coelo. Idem vero repolitur eum additur, *laudale eum in excelsis.* Deinde clarius explicatur. qui sint qui habitant in excelsis, cum dicilur, *laudale eum oinnes angeli ejus;* el idem aliis verbis repetitur, cum additur, *laudale cum omnes virtutes ejus,* idesl, omnis exercitus ejus, ul habetur in hebraeo. Per *virlules Dei,* sive exercitum, el militiam Dei inlelligi debere angelos, non solem, el lunam el stellas, ul aliqui volunt, perspicuum est primo cx consuetudine Davidis, qui frequentissime idem repetit aliis verbis: secundo cx patribus, qui hunc locum exponunt. ac praesertim ex Ctirysoslomo, qui *virlules* hoc loco dicit esse Cherubim, el Seraphim, et caelcros angelos: tertio ex cap. 2. lucae, ubi angeli dicuntur *multitudo militiae coelectis;* quarto ex psalm. 102. ubi clarius angeli dicuntur *virlules Dei, el ministri qui faciunt verbum ejus.*

3. *laudate eum sol, el luna, laudale cum omnes stellae, et lumen.*
4. *Laudate eum coeli coelorum, el aquae omnes quae super coelos sunt laudent nomen Domini.*

Ab angelis, qui mente el inlelligentia praediti Deum proprie laudant, descendit ad corpora coelestia, quae non laudant mente, vel inlelligentia, qua carent, sed laudant magnitudine, velocitate, efficacitate, splendore, el pulchritudine admirabili, quo modo omne opus egregium opificem laudare dicitur. Ac primo nominat solem. qui omnium consensu princeps csl luminum reliquorum: deinde addit lunam, quae vel absolute, ul patres velle videntur, praesertim s. Augustinus lib. *2.* de Genes, cap. IG. vel certe quoad apparentiam el efficaciam in corpora inferiora, major est omnibus aliis slellisiposlca adjungit stellas caeleras: postremo subjungit lumen, per quod inlclligimus lumen a sole, luna, et stellis diffusum in corpora inferiora, ac potissimum in aerem. unde nos omnes mirifice recreat. His enumeratis, quae continentur in coelo, transit ad ipsum coelum el vocat *coelos coelorum,* idest, coelos superiores, quibus subjecti sunl coeli inferiores, in quibus nubes concrescunt, elaves volant: unde in Scripturis legimus, *nubes coeli. el volucres coeli.* Ilis coelis superioribus adjungit aquas. quae super coclossunl. ul nihil omnino sil in parte mundi superiore, cujus non meminerit. Porro de aquis istis aliqua videntur extra controversiam esse debere, alia disputationi hominum permittuntur primo certum esse debet, aquas esse corporales, non spirituales, in quo errasse Origcncm convincit sanclus Epiphanius in epist. ad Joanncm Episcopum Jerosolymae, quam sanclus Hieronymus lalinam fecit, necnon Basilius, cl Ambrosius, dc opere sex dierum. Secundo. esse super coelum aetliercum, non ul quidam voluerunt, in coelo aereo: nam hoc loco indicat Propheta eas esse super coelos coelorum: quia cum dixisset, *laudale cum coeli coelorum,* mox adjungit, *el aquae omnes, quae super coelos sunl,* illos videlicet quos immediate nominaverat *coelos coelorum,* cl in psalm. 102. de coelo eodem loquens Prophela dicit, *extendens coelum sicul pellem, qui legil aquis superiora ejus: et* aperte in primo capite Gencscos, ponis Moses, aquas super firmamentum, in nuo firmamento paulo post stellas posuit. El apertissime in hymno trium puerorum Daniclis capito 3. enumerantur

ordine omnia opera Domini: cl primo loco ponuntur angeli , deinde coeli cl aquae quae super coelos sunl, poslea sol el lunae, cl stellae, cl caetera inferiora; atque haec est sententia veterum patrum , ul notavimus in psal. 103. vers. 3. lenio esse aquas incorruptibiles , el sempiternas : nam dc iis.quae hucusque numerata sunl,dicilur in sequenti versiculo,*statuit ca in aciernum,el in saeculum sacculi.*

5. *Quia ipse dixit, el [acta sunl·,* ipse *mandavit cl creata sunl.*
6. *Statuit ea in aeternum, ct in sacculum saecu·li: praeceptum posuit, ct non praeteribit.*

Haec csl ralio cur omnia, quae hactenus nominata sunl, Deum laudare debeant: quoniam ab illo facta sunt.el in aeternum incorrupta permanebunt: el quod esi admirabilius , non magno labore , nec mullo lempore, sed verbo . atque imperio fccil ul essent, cl in aeternum essent. Ipse dixit, *fiai lux, et facta est lux.* Ipse mandavit rei non existent), ul exisleret, cl mox obediens coepit exislere.quae antea nihil *oral. Statuit ca in aeternum,et in saeculum sacculi,*idest,constituit,ul semper maneant, el non ad morem inferum corporum oriantur, cl occidant: *praeceptum posuit,* idest. decretum dc hac re fecit Deus, *el non praeteribit,* idesl,el hoc decretum non praeteribit, non abibit in auras,sed manebit, el manens res ipsas conservabit, ul nec ipsae praetereant.Per hoc *praeceptum* inlelligilur natura incorruptibilis, quam Deus angelis, cl coelestibus corporibus in creatione attribuit.Polesl cliam per *praeceptum positum* , inlelligi praeceptum datum rebus coelestibus, idesl , angelis , ut semper Deum laudent: soli, et lunae, el stellis.ul circumeundo , el illustrando serviant humano generi, quod praeceptum *non praeteribit,* id est, ut exponit sanclus Hilarius non irritum criltul re vera non irritum fuisse experimento didicimus. Euthymius legit, *non praeteribunt:* sed codices hebraici, cl graeci, ct latini omnes quos videri potui, habent, *non praeteribit.*

7. *Laudate Dominum dc terra,dracones,el omnes abyssi.*

Transii nunc ad elementa corruptibilia, el Mundum inferiorem , ubi sunl terra , aqua , ct aer , cl animantia terrestria, aquatica,cl volatilia: nec non lonilrna, fulmina, grandines , venti , ct alia id genus. Ex quo opertissime refelluntur Manichaei.qui res istas inferiores non a Deo bono,sed a malo quodam principio condita fabulabantur. *Laudate,* inquil, *Dominum de terra:* dixerat, *laudate Dominum de codis;* nunc dicit, *laudate Dominum de* ferra:quoniam Dominus *in principio creavit coelum, cl terram* : cl sicul ad coelum , quod esi sedes angelorum, omnia superiora revocavit: sio ad terram, quae esi sedes hominum, omnia inferiora revocare voluit. Haec videlicet est causa , cur non primo loco nominaverit ignem,aul aquam:quoniam terra csl altera pars mundi, ct homini habitatori terrae caetera omnia, sive ignis,sive aer,sive aqua deserviunt. Sed postcaquam dixit, *laudale Dominum de terra,* idesl, omnia quae estis in terra,vel perlinetis ad terranr.incipil particularia numerare, el primo loco meminit aquarum el piscium . quae sunl in locis terrae declivioribus: nam per *Dracones* inlclligunlur hoc loco magni pisces , cl per *abyssos* inlclligunlur aquarum profunda , in quibus pisces habilanl : ila sanclus Joannes Chrysoslomus. qui id probat cx Psal. 103. *Draco isle, quem formasti ad illudendum ei*, id csl, mari. et psalm. 73. *Contribulasti capita Dacronum in aquis.*

8. *Ignis,grando,nix.glacies,spiritus procellarum, quae faciunl verbum ejus.*

Ab aquarum abysso transit ad aerem ubi inveniuntur ignes, idesl, fulgura, fulmina, coruscationes: item grando, nix, glacies , item spiritus procellarum, idesl. venti vehementes , qui lempeslales excitant,cl ingentes pluvias secum ferunt,quae omnia *faciunl verbum ejus,* idesl. obediunl praecepto ejus : quod postremum addi voluii Spiritus sanclus , ne Manichacus aliquis, aul Albeus suspicaretur . vel haec mala esse , quod saepe magnas calamitates hominibus inducant, vel casu fieri, ul fulmine quis percellatur ul grando vineas urat, ul vi procellarum navigia perenni. Deus igilur his rebus, ul instrumentis justitiae , vel misericordiae suae, ad malos puniendos, vel bonos admonendos, ac per hoc non casu eveniunl, neque res malae dici debent, sed bonae , cum bono Deo serviant.,

9. *Montes el omnes colles, ligna fructifera, et oinnes cedri.*
10. *Bestiae et universa pecora,serpentes,el volucres pennatae.*

Nunc tandem ab aere ad terram reverlilureteneumerat primo paries ipsius terrae eminenliores , *montes* cl colles, cx quibus subinlelliguntur campi patentes, cl valles; neque enim montes, et colles sme campis , cl vallibus esse possunt. Deinde transit ad ca, quae nascuntur cx lerra:el primo nominat ligna fructifera , deinde infruclifera . quales in primis sunl *cedri,* quae tamen ad aedificandas domos, cl naves necessariae sunl. Postea convertit orationem ad animantia,quae lcrram inhabitant, cl ipsa genera breviter attingit, bestias sylvestres, jumenti , el pecora domestica : serpentes qui per terram repunt, ct avos, quae per aerem volant./Atque ista omnia ad Deum laudandum provocal, non quod ista Deum noverint cogitare, nedum laudare, sed ul homines considerantes utilitatem quae ex illis capitur, Deum laudent , ciquc debitas gratias agant. At inquies,quae utilitas cx cgresiibus feris, cx serpentibus, leonibus.muscis.el culicibus capilur?Magna omnino utilitas ex animantibus illis caoilur. quae nobis vel terrorem incutiunt,quales sunl lcones,el serpenlesjvel molestiam adierunt,quales sunt culices, cl muscae. Nam erudiunt nos ad humilitatem, dum in memoria nobis revocant iuobedicnliam cl superbiam parentum piimorum in nos

generatione transfusam,ob quam imperium in animantia magna cx parte perdidimus.

11. *Reges lerrae. cl omnes populi: principes,* el *omnes judices terrae.*

\2. *Juvenes el virgines·,senes cum junioribus,laudent nomen. Domini,quia exaltatum est* nomen *ejus solius.*

Postremo genus humanum citat ad laudes Dei, atque ut omnes homines comprehendat, tres dilTerentias hominum enumerat, potestatis,sexus,el aetatis. *Reges,* inquil, el populi, idest,qui imperant, cl qui parent; cl quoniam qui imperant, non sunl ejusdem ordinis, scd alii alus praesunt;addit,*principes,* supremi videlicet, el *omnes judices* , qui a principibus auctoritatem habent,atque liacc csl differentia potestatis. *Juvenes el virgines,* idesl, viri cl foeminae, quod perlinet ad differentiam sexus : senes cum *junioribus,* quae csl differentia aetatis. Omnes igilur sive principes, sive privati, sive viri, sive foeminae,sive senes,sive adolescentes laudenl nomen Domini, quoniam *exaltatum csl nomen ejus* solius,idcsl, quoniam non esi aliud nomen vere sublime cl altum , et omni laude dignum , nisi Dei nomen. Res enim creatae quamvis magnae, si ad magnitudinem Dei comparentur, nihil sunl, cl quidquid magniludinis, et excellentiae habent, ab illo habenl,qui solus ollissimus jure nominatur, cl est.

13. *Confessio ejus super coelum el lerram,cl exaltavit cornu populi sui.*

Reddit rationem, cur dixerit, *exaltatum esi nomen ejus solius,* quoniam, inquit, *confessio ejus est super coelum el* lerram,idesl,quia omnia quae in coelo, elquae in lcrra sunl confitentur laudes ejus: ita pleni sunl coeli cl lerra gloria ejus,vel,ul ait Ilabacuc: *operuit coelos gloria ejus, cl laudis ejus plena esi lerra:* ideo *exaltatum csl nomen ejus solius, exaltavit cornu populi* sui,idest,ipse per sc solus sublimis, el excelsus,exaltavit potentiam cl gloriam populi sui Israel, quia elegit cum sibi in populum peculiarem, dedilquc illis divinas leges proprio digito scriplas.ac singulari providentia curam illius gerit.

14. *Hymnus omnibus sanctis ejus , filiis Israel, populo appropinquanti sibi.*

Haec csl conclusio psalmi , quasi dicat , igilur hymnus Deo canendus praecipue convenit omnibus sanctis ejus , idesl, omnibus Deo dicatis , cl consecratis, lilii Israel videlicet, qui populus csl praeter caelcros omnes,Deo ipsi propinquans vera cognitione, el fide, vero cultu, el adoratione, vera filiali fiducia , et dilectione. Scd rectissime admonet s.Augusl.hacc non dici de lihisIsrael secundum carnem, sed de filiis Israel secundum spiritum,siquidem lilii Israel secundum carnem dura cervice cum essent, Deo non propinquabant. Sic enim loquitur sanctus prolomartyr Stephanus Aci. 7. Vos *semper Spiritui sancio restitistis,sicut Patres vestri,ita et vos·, quem prophetarum non sunl persecuii patres vestri, et occiderunt eos , qui praenuntiabant de adventu justi,cujus vos nunc proditores, cl homicidae fuistis.* Apostolus aulem ad roman. 9. demonstrat, qui sint veri lilii Israel appropinquantes Domino , cum ait, *non omnes qui ex Israel, hi sunl Israelilae , neque qui semen Abrahac, omnes / ilii; sed· in Isaac vocabitur tibi semen,* idest, non qui filii carnis, hi filii Dei, sed qui lilii sunl promissionis aestimantur in semine; cl ad rom. 4. scribit, eos ad filios Abrahae perlinere,qui sectatur vestigia fidei patris noslri Abrahae, sive ex circumcisione, sive ex praeputio sint. Dieque enim excludere debemus omnes Israelites secundum carncm;alioqui eliam prophetas,el Aposolos excluderemus, sed eos lanium excludimus, qui solum secundum carnem Israelilae sunt,cl non secundum spiritum, quales erani ii, de quibus loquitur s. Stephanus loco citato,cl quibus praecursor Domini dicebat, *genimina viperarum , quis vobis demonstravit fugere a ventura iralvA nolite dicere , patrem habemus Abraham.* Luc. 3. el quibus Dominus ipse dicebat,;st *filii Abrahae estis, opera Abrahae facite* : el, *vos ex patre diabolo estis.* Joann. 8. Denique tales sunl qui posl abnegatum Dominum dispersi sunl inter gentes, cl sine rege , sine sacerdotio , sine Deo vivunt in hoc mundo.

P S A L M U S CXLIX.

TITULUS, ET ARGUMENTUM PSALMI

Allcluja.

Psalmum hunc exponunt graeci de victoriis Machabaeorum . alii de victoriis ipsius Davidis. Scd nescio obi legatur vel lempore Davidis.vel tempore Machabacorum fuisse ab hcbracis alligatos reges nationum in compedibus. Alii mystice exponunt omnia dc victoria spirituali ecclesiae adversos infideles. Quas expositiones ul non rejicio, ila existimo ad litteram psalmum esse exponendum dc obligatione , qua tenetur populus Dei laudare Dominum suum praeter caeleras gentes,obgloriam sempiternam sibi promissam , el ad quam linito praesenti exilio sine dubitatione perveniet.

EXPLICATIO PSALMI CXLIX.

1. *Cantate Domino canticum novum,laus ejus in ecclesia sanctorum.*

Primus hic versiculus alloquitur cos, quibus (licium csl in One psalmi superioris, *hymnus omnibus sanctis ejus , populo appropinquanti sibi.* Sunl enim hi 1res ultimi psalmi inlet sc connexi , cl unus coniinualur cum alio, cl ea causa csl fortasse , cur in oilicio ecclesiastico in Dnem laudum matutinarum quasi unus psalmus 1res isli psalmi concinantur. Aii igilur,o vos sancti qui populus cslis Deo propinquans, *cantate Domino canticum novum* , idcsl , caelcrac canlanl canticum ratione creationis,quod est canticum vetus,vos aulem cantate canticum ratione renovationis, justificationis , glorificationis,quod csl canticum novum,super nova malcria, a novis hominibus decantandum.*Laus ejus in ecclesia sanctorum :* haec est ratio verborum superiorum , quasi dicat Prophela , vos sancti *cantate Domino canticum* 7touum.quia decet, ul laus Dei potissimum audiatur in congregatione sanctorum.

2. *Laetetur Israel in eo,qui fecil eum,el filii Sion exultent in rege suo.*

Canticum novum magnam habet laetitiam, quoniam annunciat beneficia perfectae foclicilalis,quia cx ardentissimo amore procedit. Igilur Israel populus Dei electus,qui canini *canticum* novum,lactetur cantando in eo, *qui fecil eum* , in ipso conditore suo, qui non solum creavit naturam; scd eliain donavit gratiam, cl sic fecit non solum ul esset , sed ul esscl Israel ; *el filii Sion exultent in rege* suoiesl repetitio per alia verba,nam *filii Sion,* ipse csl Israel, lleclc in bibilis recognitis sublatum est, *filiae,* cl repositum, *filii:* quoniam in hebraeo cl graeco habelur, *filii Sion* , el sic legunl s. Augustinus, s.Hieronymus, s.Chrysoslomus,Euthymies , el alii : neque deerant textus latiui , qui haberent, *filii,ul* videri possil lypographorum vitio irrepsisse vox, *filiae,* pro, *filii.*

3. *Laudent nomen ejus in choro, in tympano el psalterio psallant ei.*

Neque solum cantent canticum novum cum laetitia, el cxullalione; sed eliam instrumenta musica ad suas adjungant, idesl , non solum oro , sed etiam opere,non lingua tantum,sed ellam manu,hoc csl, vila el moribus cantent: per *chorum* , inlclligninl aliqui instrumentum musicum . ul eliam per *tympanum* et *psalterium:* quod clarius colligi videtur cx psalmo sequenti: dicunt nutem *chorum* , cum accipitur pro instrumento, *tibiam* significare: scd possumus etiam per *chorum,* inlelligere multitudinem cautorum simul canentium, ul sonat vox graeca. cl latina, cl ul patres Inlellcxcrunf.Ail igitur, laudent cum *in choro* vocibus consonis simul concinentes,in *tympano,et psalterio* manibus psallentes laetitiae sonitum edant.

4. *Quia beneplacitum est Domino in populo* suo, *et exaltabit mansuetos in salutem.*

Haec est ratio cantici novi, quia complacuit sibi Dominus in populo suo, idcsl, amavit cum ab aeterno cx mera benignitate sua : hoc beneplacitum Dei graece ευδοχια, est fundamentum,cl prima radix omnium bonorum nostrorum , nam ideo praedestinavit, ideo vocavil.ideo justificavit,ideo glorificavit,*quia complacuit sibi in populo* suo.De hoc dicil Dominus Luc. 12.*liolile. timere pusillus grex, quia complacuit patri vestro dare vobis regnum:* hoc beneplacitum passim m suis epistolis b.Paulus praedicat. Merito ergo materia csl cantici novi, *el exaltabit mansuetos in salutem.* Non complacuil solum sibi Deus in mente sua. sed hoc beneplacitum re ipsa implebit,quia *exaltabit mansuetos in salutem,* idest,populum suum humilem.el mitem, ul vera membra ejus, qui dixil *mitis sum , el humilis cordes.*exallabil usque ad summam excellentiam, quae est aeterna salustquidarn latiui codices habent, *exaltavit:* sed emendata lectio babel, *exaltabit:* nam cl in graeco cl in hebraeo habelur,in futuro, *exaltabit,* utrumque csl verum, nam exaltavit in spe, cl exaltabit in rc.

o.*Exultabunl sancti in gloria,laetabuntur in cubilibus suis.*

Hic jam dcscribil fuluram gloriam electorum,ob quam toto corde cantare debebant canticum novum. *Exullabunt,* inquil, *sancti in gloria* illa coelesti, ad quam non perveniunt nisi vere sancti: et simul *laetabuntur in cubilibus suis,in* loco illo summae quietis..! *modo* enim *dicil spiritus.ut requiescant a laboribus suis* Apoc.Ik Itaque *sancti in gloria* requiescent a laboribus . scd non requiescent ab actione laudalionis:crunl in.cubihbusulquiescanl, non ul dormiant.

G. *Exaltationes Dei in gutture eorum , cl gladii ancipiles in manibus corum.*

In illa superna foelicilale adeo non sunl otiosi sancti,ul el ore cantent,ct manibus glndios vibrent. In textibus hebraicis.el graccis habetur,eæallalio7ics *Dei.* ut eliam legitur in bibilis recognitis: tamen s.August, el quidam alii legunt, *exaltationes Dei.* Facile fuit unios lilcrae mutatione inducere hanc varietatem: sed in sensu nulla dissensio est: nam sancti cum gaudio magno laudant, cl exaltant magnitudinem Dei,proinde simul exaltant,el exultant. Per *gladios* autem inlelligimus potestatem judiciariam , qua sancti omnes in die novissimo ferient persecutores suos , juxta illud Dcuieronnm. 32. *Si acuero ul fulgur gladium meum, cl si arripuerint judicium manus meae.*

7. *Ad faciendam vindictam in nationibus,increpationes in populis.*

Ad hoc litentur sancti gladiis bis acutis,ul in die judicii vindiciam sumant dc ost.bus suis , e! cos increpcnl, alquc cis exprobrent iniquitates suas :

suas: *stabunt enim tuncjusli in magna constantia adversus cos. qui se angustiaverunt,* Sap. 5. Ex hoc loco inlelligi polesl, paulo duriorem esse corum expositionem, qui haec referunt ad conversionem iniquorum, qui dicuniur occidi gladio verbi Dei: nam qui convertunt iniquos, cosquc foelicilcr occidunt gladio verbi, occidentes in eis peccatum, cl resuscitantes justitiam, non sumunt de eis vindiciam,sed beneficio maximo illos afficiunt.

8. *Ad alligandos reges corum in compedibus, el nobiles corum in manicis ferreis.*

Diximus, per *gladios* inlelligi judiciariam poleslalom, ideo non debet absurdum videri, si dicantur sancii habere gladios in manibus, *ad faciendam vindictam ct ad alligandos reges in compedibus:* potestas enim judiciaria ulrumque facere potesl, cl ferire condemnando el alligare in compedibus, sententiam per ministros suos exequendo lunc igitur sancii alligabunt reges gentium *in compedibus, cl nobiles eorum,* idest,principes lerrae, *in manicis ferreis,* quando cum Chrislo in extremo dic judicii sententiam ferent adversus Antiochos, Herodes, Neroncs, Diocletianos, cl caeleros principes infideles , ac dicent, *ligatis manibus, ct pedibus projiciantur in tenebras exteriores.* Maith. 22.

9.174 *faciant in eis judicium conscriptum: gloria haec esl omnibus Sanctis ejus.*

Hic aperte declarat Propheta quorsum dixerit, *Ad faciendam vindiciam,* cl *ad alligandos reges in compedibus. Ul faciant,* inquit, sancti, qui in terris injuste judicati sunt, justum *judicium,* jam olim *conscriptum,* decretum,ct firmatum, el quasi in columna, inquil Chrysostomus, incisum, ul mulari non possit. Gloria haec sedendi cum Christo in nubibus, el judicandi mundum, cl principes ejus, erit omnibus sanctis ejus. Quamvis enim lleda in sermone de s. Benedicto , dicat, in Judicio duos ordines futuros cleclorum;unum judicantium cum Chrislo, alterum misericorditer judicandorum tamen illi qui misericorditer judicati fuerint,postea eliam judicabunt cum Christo persecutores suos, ut constat cx b. Paulo 1. Corinth. 6. *Nescitis quia sancii de hoc mundo judicabunt?* si ergo *in vobis* idesl, a vobis, *judicabitur mundus,indigni estis, qui de minimis judicetis?* Vere igitur *gloria haec csl omnibus sanctis ejus.*

PSALMUS CL.

TITULUS ET ARGUMENTUM PSALMI

Allcluja.

In hoc poslrcmo psalmo invitatur populus Dei ad laudes Domini in summo cocio habitantis, cum omnibus musicis instrumentis, ul hoc modo demonstret ardcnlissimum affectum suum.

EXPLICATIO PSALMI CL.

1. *Laudate Dominum in sanctis ejus: laudate cum in firmamento virtutis ejus.*

Laudate *Dominum in sanctis ejus,* idesl, o vos electi. ct sancii, laudate Dominum in sanctuario coelesti habitantem. Nam vox hebraea, liITp *kodes, sanctitatem* propric cl *sanctuarium* significat. cl quamvis cum aliis punctis legi posset, *in sancto ejus,* cl in numero multitudinis, *in sanctis ejus,* cl exponi de sanctis hominibus, ul fere paires exponunt: tamen quia in secunda parte versiculi idem repeti solet, et ibi expresse legitur, *laudate cum in firmamento virtutis ejus,* cl per/îr-*i lamentum* inielligilur coelum ex I.cap.Gencseos: deo ad litteram videlur omnino per vocem,*in san-*<h> »jus,inlclligcndum esse sanctuarium coeleste, q >od ;.d hebraeos 9. vocatur *sancta ,* in numero . .1 iluJinis. *introivit,* inquil, *semel in sancta.* Quia tamen sanctuarium Dei supremum sunl animae justorum, imo ipsi sancii sunl templum Dei: ideo polesl eliam cum patribus simpliciter hic locus exponi dc sanctis hominibus, quatenus in eis Deus habitat, ul in praecipuo sanctuario suo. *Laudate cum in firmamento virtutis ejus* vox *firmamentum,* eadem esl hoc loco eliam in textu hebraico, quae csl in 1. cap.Genes, proinde non csl dubium, sensum *esse,laudate eum in firmamento virtutis suae,* idesl. in fortissimo palatio suo, quod est coelum, habitantem , vel in firmissimo throno suo coelesti residentem: nam Dominus ait Mallii. Jj. *Nolite jurare per coelum, quia thronus Dei* esl.ct quemadmodum paulo ante diximus,sanctuarium Dei esse sanctos homines, sic eliam dicere possumus, per firmamentum syderibus plenum, inlelligi posse ecclesiam sanctorum, qui voluti stellae fulgent, el m quibus Deus sedet, ul in praecipuo solio suo. Anima enim jusli sedes est sapientiae.

2. *Laudale eum in virlulibus ejus, laudale eum secundum multitudinem magnitudinis ejus.*

Doccl Deum esse laudandum, non quia In coelo simpliciter habitat; sed quia in eo habitat, ut omnipotens imperator, cl Dominus omnium rerum nam per *virtutes* hoc loco non inlclligunlur virtutes morales, neque exercitus angelorum, sed robur, ac polenlia,cl per multitudinem magnitudinis inielligilur excellens magnitudo, quo modo alibi dixil idem Prophcla,*quam magna multitudo dulcedinis tuae:* el alibi, *secundum multitudinem tuarum,* idest,quam magna excellentia dulcedinis luae; cl secundum eximiam misericordiam tuam: csl enim phrasis hcbraica per vocem, 31 *rab,* significare *mullum* cl *excellens.* Ergo inquil, *laudate eum in virlulibus ejus,* idesl, ob magnas vires, ct magnum robur ejus: *laudale eum secundum multitudinem magnitudinis ejus,* idest,magnifice laudale cum, quoniam eximia csl magnitudo ejus, cum sil absolute, cl simpliciter magnus.

3. *Laudale eum in sono tubae, laudale eum in psalterio el cithara.*

Tria sunt instrumentorum musicorum genera, vox flatus, cl pulsus: omnium meminit hoc loco Prophcla: nam in hoc versiculo nominantur *tubae,* quae flatu sonitum reddunt,*psalterium* cl *cithara,* quae pulsu chordarum resonant, psalterium enim esse instrumentum decem chordarum, non semel legitur in psalmis.

4. *Laudate eum in tympano el choro, laudale eum in chordis, el organo.*

Hic numerantur omnia genera: nam tympanum, ct chordae pulsantur, *chorus* est, ul alibi diximus vel instrumentum musicum nobis incognitum, vel conccnlus vocum humanarum; *organum* inflatur ; quamvis enim ignotum sil quid *organum* hoc loco significet: tamen probabiliter dici polest esse instrumentum plurium tibiarum simul conjunctarum ad cujus postea imitationem facta sunl ea, quae nos organa vocamus.

5. *Laudale cum in cymbalis bene sonantibus, laudate eum in cymbalis jubilationis: omnis spitilus laudet Dominum.*

Cymbala quatiuntur, cl tinnitum reddunt.Dicuntur autem *cymbala jubilationis* , quae magnum laelumque sonitum reddunt,quales sunl campanac apud cbrislianos. Mystice a patribus instrumenta ista exponuntur, vel pro sensibus corporis, ul a Chrysoslomo, vel pro virtutibus animi, ul a sancio Augustino. Concludit Psaltes, *omnis spiritus laudet Dominum*. Sunl aulcm quatuor hujus loci explicationes. Prima sancii Augustini est, qui per *Spiritum* inlelligil spiritualem vim, ut opponitur carni. Quia,inquit,sapere secundum carnem,mors esl: *omnis spiritus laudet Dominum,* idesl,omnis qui spiritualis csl, et de Spiritu sancio vivii, laudet *Dominum*. Sed bealus Augustinus non observavit proprietatem linguae hebraicae: nam in hebraco csl, 72 *col hannesciama,*quae vox non significat spiritum, ul opponitur carni, sed ul opponilur non spiranli, cl non viventi. Itaque, *omnis spiritus laudet,* hoc loco ponitur pro omni quod spirat, el vivit. Altera explicatio esl Thcodoreli.el Eulhymii.qui per *omnem spirilum* inlelligi volunt omnem hominem,quo modo accipitur illud psalmi *IM. Benedicat omnis caro nomini sancio ejus:* saepe enim in scriptura per *carnem,* vel per *animam* inielligilur lotus homo. Sed mirum esset si David restringere voluisset laudis officium ad solos homines,cum paulo anlc invitaverit angelos, homines, bestias, solem, lunam , stellas, ignem, grandinem, nivem el caetera omnia. Tertia explicatio est, aliquot recenliorum , qui per *omnem spirilum,* inlelligunl omnia animalia: sed si David loquitur dc laudalione proprie dicta , frustra bestias invitai ad laudes: si de laudalione eliam impropria, non debuit excludere ea quae non spirant. Polest igilur quarta explicalio adferri,ul per *omnem spirilum,* inlelhgamus gcncralim omnia quae vivunt, sive spirituali vita, ul Angelos; sive animali, ul bestias.* sive utraque, ul homines; sive melaphorica vita, ul caetera omnia, quae liccl in se inanima sini, lamen *Deo vivere* dicuntur, quoniam ita serviunt, cl obcdiunl Deo, ac si viverent, cl sentirent, elcrealoris mandata perciperent: unde esl illud ecclesiasticum, *regem* cui *omnia vivunt:* in quem sensum accipiendum csl illud Baruch 3. Vocatae sunl *stellae, cl dixerunt, adsumus.* El illa ex evangelio, *Imperavit febri, cl dimisit eam,* Luc. 4. cl *Comminatus esl vento, el dixil mari, tace, obmutesce, el cessavit ventus el facta esl tranquillitas magna,* Marc. 4. Ergo Propheta cum mulla percurrisset, et videret sc non posse omnia singillalim enumerare, cl ad laudandum Deum invitare, voluil compendio omnia comprehendere, cl ait, *omnis spiritus laudet Dominum.* Sed si omnia comprehendere volebal, cur non apcrlc dicebat, omne quod subsistit, laudet Dominum? Ratio est, quoniam laudatio ad viventes pcrlinel, cl absurdum videlur, res mortuas , aut inanimas vocare ad chorum, praesertim cum idem Prophcla dixeril in psalm. 113. *Non mortui laudabunt te Domine.* El Ezecbias apud Isaiam. cap. 38. *Vivens, vivens ipse confitebitur libi.* Voluil ergo David polius dicere, omne quod vivii, quam omne quod subsistit, *laudet Dominum,* ul declararet, se invitare omnes res ad Deum laudandum, quatenus aliquo modo vivunt, ul supra explicatum csl. Atque hic sil finis hujus Commentarii. Precor autem Deam, ul quemadmodum dedit, ul has divinas laudes utcumque explicare possemus, ila ex magna misericordia sua donet,ul aliquando de peregrinatione perveniamus ad patriam,ubi praesentes praesentem toto corde diligamus, cl sine ullo fine laudemus. Arnen.

LAUS DEO.

Magnus quaestus pictas cum sufficientia. Tim. C.

INDEX

REBUM NOTABILIUM

Prior numerus paginam indicat, Posterior Psalmi versiculum.

A

Aaron Princeps Ecclesiasticus lanium , minor Mose *pay*. 327 vers. 20.
Abimclech nomen erat commune Hegibus Philistinorum 127.
Abyssus, quid 326 15,
Abyssus abyssum invocare multipliciterinlelligi potest 177 9.
Abyssi nomine, aquarum profunda significantur G23 7.
Abraham per fidem factus est Parens multarum gentium 535 3.
Abundantia sine securitate est plena timoris 619 2.
Abundantia et pax, beatas faciunt Civitates 540 6.
* Accidia ejus qui psallit indicat, in ipso parum amari cui psallit 344 1.
* Adam, el Eva primi a Serpente interempti 442 21.
Adipem claudere significat, non misereri 53 11.
Adjutorium omnium maximum et potcnllssimum , est vultus Dei 196 5.
Adolescens, cur indigeat doceri legem Dei 510 I.
Adorare Dominum, cl coram Domino idem 78 30.
Adventus Christi primus omnia consecravit,secundus omnia glorificabit 79 I.
* Aelas hominis quanta, Davidis ac Moysis tempore 387.
Aeternitas Dei 387 2.
* Affectus, per renes significantur,cogitationes per cor 50 7 et 93 2.
* Altitudo diei, pro Divino judicio sumitur 236 3.
Altaria, justorum niduli 354 4 5.
* Ambulare coram Deo quid 500 9.
Amici Dei dicuntur mortui sacculi; inimici mortui D< i 54. 15.
Amicus fraudulentus pejor est manifesto inimico 232 12.
Amicitiae specie decipere maxima iniquitas 139 22.
Amor sponsi Christi ineffabilis erga sponsam suam 192 12.
Amor animam portat, ejus alae cogitatio et desiderium 363 3.
Amorem accendere solent tr ia, quae in Deo reperiunlur 175 2.
* Angeli significantur per aves Coeli 32 8.
Angeli dicuntur Dii *ibid*.
Angeli an cognoverim, Christum esse Begem gloriae 84 8.
Angeli cur dicantur esse in nubibus *pag*. 377 7.
Angeli custodes hominum. e.t regionum 399 II.
Angeli nurnquam desunt officio suo 587 2.
Angeli ad Deum laudandum maxime idonei 416 9 11.
Angeli numquatn fatigantur *ibid*.
Angeli veniis comparati 450 5.
Angeli, aurigae currus Dei 5 i 12.
Angeli mali significantur per pisces maris 32 8.
Angeli reprobi cur peccati remissionem non invenerunt G02 3.
Angelorum mira potentia 129 7.
Angelorum praesentia attentionem in oratione conciliai 584 2.
Angelos in Coelo praecedit Ecclesia, ct Beata Virgo 191 11.
Angelos multos praecedent in Coelo mulli sancli h· mines *ibid*.
Angelus unus vicem exercitus supplet 129 7.
• Anima voluntatem significat, oculus intellecturo, venter memoriam 110 11.
Anima pro homine saepe usitata in Psalmis 78 33 et 12G 20.
Anima quare, cl quomodo dicatur unica 138 20.
Anima quo magis destituitur carnalibus boms, eo facilius ascendit ad coelestia gustanda 257 3.
Anima spoliatu graiia Dei, est sicut terra arida 603 G.
Anima nosir.i imago Dei quoad essentiam et personarum Trinitatem 175 4.
Anima nostra Scala aptissima ad cognoscendum Deum *ibid*.
Animae ante corpora non fuerunt 124 15.
Animae salus nemini datur sine praeveniente, comitante, el subséquente gratia Dei 125 17.
Animae sterilitas duobus modis accipitur 136 14.
Animam effundere in se, Iribus modis accipi potest 175 4.
Animam primi hominis tum Deus creavit,non creavit in confuso omnes animas 124 15.
Animam in manibus esse, csl periclitari do vita 524.
Animam adhaerere Deo, quid sil, cl quanti faciendum 208 8.
Animalis humo propinquante exilii fine cur gemat 538 I.
Animalia omnia hominibus utilia 588 G.
Animus dives debcl esse, non arca 129 9.

Animus aliquando gaudet, cum corpus dolcl *pag*. 22 9.
Animus non omnino quacrii Deum, dum aliquid habet in lerra, quod amcl 171 3.
Anlichrisli astutia,cl consultatio cum Diabolo 351 4.
• Apostoli dicuntur montes 536.
Aposlolicac praedicationis fructus 302 16.
Apostoli vere Sapientes 391 14.
Apostoli pîimi Ecclesiae filii loti Orbi leges dederunt, quod Monarchs ante cos fecit 194 18.
Apostoli, cl Martyres licet interfecti, de omni tamen tribulatione vere liberali sunt 132 17.
Apostoli cur Cedris similes 102 6.
Apostoli cur dicantur Coe i 64 4.
' Aquae pro tribulationibus (uniuntur 118 8.
Aqua spiritualis quacnam 80 2.
Aquae initio creationis non tam aquae,quam vapores aquei erant 451 7.
Aquae vere corporales, cl incorruptibiles supra Coelum 622 4.
Aquila quomodo renovetur 445.
* Arbitri libertas 487,
Arca foederis scabellum pedum 430 4.
Arma Christi quacnam sint 188 5.
Arma Dei dcfensiva, cl off-msiva 133 2 3.
Arma D aboli, astutia, cl malilia 188 5,
Arrogantiae proprietas 37 25.
' Asaph quis, ct quid significet 212 in lit.
Ascendere super Chérubin, quid 57 12.
Aspectus Dei ad nos, cl nostri ad Deum, quam sil necessarius 567.
Aspicere iniquitatem in corde, quid sil 271 17.
Attendionem exigit Deus , ut nobis loquatur 214 8.
Attribula Dei notissima, cl obscurissima 597 5.
* Avaritia 48 6.

B

Baptismus, cur dicalur illuminatio 128 5.
* Bealiludo Coelestis qualis 143 9.
Beati quinam in hoc sacculo 355 6.
Bealiludo in operatione intellectus consislil 41. 8.
BCdlrludo hujus vitae, in quo consislil 9 1.
Beati expectant redemptionem corporum 519 5.
B 'alilodinem Justis Deus conservat 50 5.
Bealiludincm assequimur, si qualuor praestemus 82 4.
* Benedicere Deum, ad quos pertineat 494 27.
Benedicere Deum in omni lempore,quid sit 127 1.
Benedictio Dei qualis 497 24.
Benedictio Dei in scripturis abundantiam signiOcal Ct foecunditatcm 569 16.
Beneficia Dei celebranda 44 6.
BeneOci i Dei, quae pauci agnoscunt 291 7.
Beneficiorum divinorum summa , quae sil 237 13.
Beneficium magnum, Deum memorem esse nostri 106 4.
Bénéficia omnia divina quomodo duplicia sini 149 2.
BemGcioruu) Dei memoria qualis esse debeal 59 22.
Beneplacitum Dei fundarrcnlum omnium bonorum 625.
Benevolentia Dei radix omnium bonorum *pag*.23 13.
* Bona quandoque Deus Sanclis tribuit quandoque auferi 185 28.
Bona temporalia umbrae sunl veri boni 160 9.
Bona Coelestis Hierusalem 264 265.
Boni omnis ratio in solo Deo csl 498.
Bonum omnia appetunt *ibid*.
Bonorum omnium auclor Deus 21 8 25 4.
Bonorum omnium principium lumen Dei 60 31.
* Brachium significat potentiam 39 39.

C

Caecitas humana in vera foelicilale quaerenda 402 16.
Coelum csl domus nosira 93 7.
Coelum,primarius est effectus potentiae Dei 1226.
Coelum cur opus digitorum Dei, non brachiorum 31 4.
Coelum dicilur templum Dei 56 8.
Coelum iribus modis praedicat Deum 64 2.
Coelum Beatorum mons Domini 88 23.
Coelorum regnum a Chrislo promissum, spernentibus quam graviter irascatur Deus 473 25 26 27,
Coeli coelorum, qui sint 204 4.
Coeli quomodo laudant Deum *ibid*. 2.
Coeli quomodo peribunt, aul veterascent 448 19.
Coeli dicuntur Apostoli el praedicatores el quare 64 4.
Coelos inclinare quid 57 11.
Coelorum sonus non concentus corporalis, sed quid 64 4.
Coelestis heredi'as qua via acquirenda 288 30.
• C dix vini meri, quid 317 7.
C dix idem atque haeredilas, porlio, el pars 41 7.
Calumniarum ct persecutionum morbo quae medicina facienda 146 6.
Cantica Dei quomodo canenda , ct audienda 581 5 ct 174 in lit.
Canticum vetus veteris hominis est, novum novi 19 3.
Cantare Deo canticum novum el vetus, quid sit 625 1.
Canlire in tympano, cl psalterio, quid sil *ibid*. 2.
C inlicum graduum pauci ex corde cantant 535 5.
• Captivitas Babylonica figura captivitatis generis humani sub peccato 582 12.
• Carnales licet otiosi, Deo vacare non possunt 198 10.
Carnalem esse, cl hominem esse aliquando pro codem in script. 544 3.
Caro quomodo dicitur sitire Deum 254 2.
Causae saccundac defectus tribuendi sunt, non primae 452 15.
Causae secundae sine Deo nihil possunt 452 17.
• Cedri Libani quinam 5.
Cervi proprietates 72 in lit.
Cervi cum amore Dei similitudo aptissima 174 1.
• Charitas Del bonorum omnium nostrorum causa cl origo 359 3.
Charitas in Deum ardens, radix confidentiae in eum 93 7.
Charitas perfecta vehementissime limet, ne in aliquo dilectum offendat 129 9
Charitas dicitur fimbria aurea 193 15.

Charitas praecipuum csl inlcr dona a Christo in terras ciTusa *pag.* 278 20.
Charitas Dei virtutes omnes complectitur 424 11.
Charilalis verus spiritus molestius fert injuriam Dei, quam propriam 531 G.
Charilalis signum est, Deum sine intermissione laudare *ibid. i.*
Charilalis magnae indicium, miseratio erga peccalores 517 5.
Christus, lapis angularis, cur dicalur 367 1.
Christus, cur in Sion dicalur natus 369 5.
Christus, cur dicalur primogenitus 382 27.
Christus, quomodo fuerit pauper 170 Γ
Cbrislus cur dicitur puer el servus 285 12.
Chrislus non Redemptor solum, sed cl Doctor, cl Magistcr humani gcncris 168 12.
Chrislus cur dicitur dilectus 102 6.
Christus, cur dicilur vitulus *ibid.*
Christus quomodo dici possit arbor 117.
Chrislus peccata nostra sibi tribuere poluil 72 1.
Chrislus resurgens comparatur Cervae , cl Stellae 13 7.
Chrislus Advocatus polcnlissimus 482 30.
Chrislus Sacerdos aclernus 447 5.
Chrislus supra homines formosus dicitur,cur non supra Angelos 244 3.
Chrislus nuncius futuri ingressus incoelum 568 12.
Chrislus superavit sapientia, cl justitia Diabolum 188 5.
Chrislus nos docuit exemplo suo clauso ostio Pa-Irem orare 198 10.
Chrislus Dominus, el cum eo jusli omnes ab impiis, ct inimicis aliquando laudandi 260 10 262 8.
Chrislus quomodo dicalur inops, mendicus, compunctus corde 480 15.
Chrislus non eguit cuslodia Angelorum 401 11.
Chrislus, Rex jure dicilur, cl Regnare 420 10.
Chrislus quid retribuerit Judaeis post Resurrectionem suam 173 11.
Christi amor erga inimicos excellentior, quam Davidis erga Saulcm 137 17.
Christi affectus erga pcrsequulorcs non solum csl ul fratris ad fratrem, sed ul matris ad filium *ibid.* 17.
Christi arma quacnam sint 188 5.
Christi mors, cl resurrectio 17 5.
Christi mors quare dicilur somnus 17 5 172 9.
Christi vita qualis 19 4.
Christi benevolentia erga cleclos 49 2.
Christi passio holocaustum 68 3.
Christi dona in instanti conceptionis 70 3,
Christi reliquiae sunt electi 71 12.
Christi passionis fructus 78 32.
Christi persecutores quomodo Deus accepit 13 4 5.
Christi generatio triplex *ibid.* 7.
Christi potestas in omnes gentes 14 8 9.
Christi judicium rectissimum significatur per virgam ferream *ibid.*
Christi morienlis, el resurgentis Prophetiae 97 in til. 1.
Christi Morlis, Resurrectionis, Ascensionis , etc. prophetia Psalm. 29 toto 105.
Christi anima nil ignorabat in passione 107 9.
Christi passiones cur plurimae fuerunt *pag.* 168 16 17.
Christi proditionis indignitas 173 10.
Christi adventus primus fructus 300 7.
Christi figura Salomon, el ejus nomina 298.
Christi passionis, el doloris vehementiam per Prophetas, ejus conslanliam per Evangelistas cur Spiritus Sanctus exprimi voluit 283 3.
Christi Regnum adumbrat Prophela 327.
Christi Regnum aeternum 484 2.
Christi patientis figuram gerebat David in passionibus suis 232 11.
Christi ascensus in coelum describitur 200 5.
Christi injuriae aliquae peculiariler ad Patrem pertinebant 285 12.
Christi nativitas cx Virgine 485 4.
Christi generatio aeterna *ibid.*
Christi humilitas in carne , cl exaltatio in gloria 487 8.
Christi passio describitur, ejusque dolores Psalm. 68 toto 283.
Christi virtutes, quas in passione spiravit dicuntur myrrha, aloe, el casia 190 10.
Christi humanitas vestis, el domus dicilur *ibid.*
Christi virtutum fragrantia *ibid.* 10.
Christi sponsa Ecclesia est, B. Virgo cl reliquae Virgines 191 11.
Christi regnum consumet omnia Regna 197 6.
Christi innocentia quomodo Mundo innotuit 476 1.
Christi cum Diabolo contentio circa quid fuerit 553.
Christi adventu omnis crcalura exultabil 421 12.
Christi mirabilia quae 526 1 2.
Christi salutare, el justitia in quo sita 427 3.
Christi humanitas scabellum Divinitatis 430 5.
Christi corporis beneficia propicr passionem quacnam 70 4 5 cl 71 6.
Christi Sacerdotium per coronam auream 70 3.
Chrislo convenit jejunare,cl cilicio indui prout csl in membris suis 137 16.
Chrislo quomodo conveniant verba Ps. 39 Comprehenderunt mc iniquitates meae, et non potui ul viderem, cl illud Marci 6. El non polecat ibi virlulcm ullum facere, ct mirabatur propicr incredulitatem eorum 168 1G cl 172 6 cl 7.
Christianorum persequutio ab imperatoribus illata describitur 182 11 cl 18.
• Cicatrices quid in Ps. 37 significent 157 3 6.
Cilicium quid 137 1G.
Cilicium et jejunium Christi 285 14.
Civitas Dei cur aeterna stabilitate solidabitur 19G 4.
Civitatis muri, viri perfecti dicuntur 205 11.
Civium coelestium conditiones cl signa 580 1.
Civium Babyloniae conditiones cl signa tbid.
• Cogitare quomodo tribuatur linguae 224 2.
Cogitatio mirabilium Dei, radix omnium bonorum 98 7.
Cogitationes significantur per consilia 33 23.
Cogitationes per cor, desideria per renes significantur 50 7.
Cognoscere, pro approbare sumilur 296 17.
Columbae, aptissimo comparatur Justus 231 6.
Commoveri pedes, in Scriptura sumilur pro labi _ in peccatura 536 3.

Concupiscentia dicilur necessitas pay. 88 18.
* Concupiscentia rerum terrenarum vacandum praecipue 198 10.
Concordia fratrum bonn el jucunda 571 1.
Confessurum lenlationes torrenti rapidissimo similes 305 4.
Confidenti.· in Deo est firme allegatio ad misericordiam impetrandum 238 1.
Confidentes in Domino qui sint, el quod vere sint montes 576 11.
Confidentes in Domino quam securi esse debeant 547 2. 3.
Confidentia in Deo cooperationem nostram non excludit 234 25.
Confiteri m Ecclesia magna, quid 139 21.
Confiteri, el hmdaro idem *ibid.* 21.
Conjunctio fratrum magis esse debet cordium.quam corporum 571 2.
Conse online stimulus per spinam significatur 1174.
Consilium Dei mirabile in paucitate electorum suorum 458 8 9 10 etc.
Consolatio Divina quibus datur 112 23.
Consolatio interna prodit in externam, cl hacc est quo agnoscitur 548 2.
Consolatio Divina dolori carnis corresponde! 413 19·
Constantes viri lapides, infirmi vero pulvis dicti 440 15.
Contemplatio rerum divinarum requirit animum liberum a tumultu perturbationum rerum saecularium 198 el seq. 10.
Contemplationis materia qualis 22 4.
Contemnentis temporalia praemium 19 4,
Contritio David quanta fuerit 603 4.
Contritionis signa *ibid.* 7.
Contritionis cordis efficacitas 544.
Contritionem quomodo consolatio subsequi debeat 545 5.
Convertentes se serin ad Deum quam consolationem experiuntur 548 1.
Converti ad vesperam quid sil 245 7.
Cor mundum creare quomodo dicatur Deus 221 11.
Cordis dilutionis effi ctus 516 6.
Corda quomodo Deus obduret 416 8.
Corde effundere quid sil 255 8.
Corda feriunt sermones fraudulenti, licet aures delectent 234 24.
Cornu significat potestatem regiam 570 18.
Cornu pro superbia 274 4.
Cornu David regnum Messiae dicilur 570 18.
Corona gloriae coelestis duo continet 445 5.
Corporis salus non contingit homini sino auxilio Del 125 17.
’ Creaturae omnes instrumenta justitiae el misericordiae Dei 623 8.
Creaturae quantumvis magnae collalae cum Deo nihil sunl 624 12.
Cr*Riurne omr.es excitant ad laudem Creatoris 267 H.
Crcalurae omnes sunl milites Dei 180 7.
Crux est thronus 33 4.
• Cupiditas radix omnium malorum ostenditur 198 10.

D

Daemones per Antonomasiam peccatores dici possunt 530 3.
Daemones sunl perpetui calumniatores 526 I.
Daemones significantur per pisces maris 32 8.
Daemones exultant, si (piem justum ad inchoandum pcccalum induxerint 44 5.
Daemones sunl insidiatores 96 17.
Daemones venatores, laquei res creatae 395 3.
Daemones nos odisse odio iniquo qoid 89 20.
Daemonum peccatum superbia 603 5.
Daemonis artes 603 5 80 6.
* Damnati quomodo dicantur non esse, cl non vivere 163 18.
Damnati semper in poenis vivunt, ut semper moriantur 234 26.
David in ll< geiu cur de humili loco eligilur 335 76
David non solum res, sed eliam verba praenovit cl praedixit 76 t8.
David affectus erga inimicos quantus, el qualis 137 17.
David in adversis ad Deum solitus confugere 362.
David figor « Christi 380 *cl scq.* 19.
David cur vocet Ecclesiam filiam 192 12.
David exemplum justitiae, el misericordiae posteris 222 14.
David magis arto, quam robore vicit Goliath 92 cl 605.
Davidi facta promissio de llcgno aeterno in Christo impleta 376 377 3 ei 4.
Davidici peccati deformitates, et circumstantiae 153 4.
Davidis, et Prophetarum mos in Psalmorum versiculis 9 1.
* Decalogus virlule coni'net omnes leges Mundi 470 1.
Delatores iniquos punire gravissime , regum csl 436 6.
Delectari in Domino, qu'd 145 4.
Deliciae supervacaneae Diabolo jucunditas moderata a Deo 452 17.
Delinquere in semelipso, quid 22 1.
Delinquere variis modis accipitur 132 21.
Desideria impiorum numquam explentur 43 9.
Desiderium tribuere, ct similia, quid 68 2.
Detrahentium linguae instar sagittae longe feriunt 229 6.
Deus solus vere magnus est 128 3.
Deus vigilat pro justis 131 15.
Deus aliquibus modis justum exaudit in tribulatione 19 1.
Deus auctor omnium bonorum 21 8.
Deus quando orantem contemnit 22 13.
Deus vull solum a parvulis, idcsl, humilibus cognosci, el laudari 31 3.
Deus laborem oppressorum , ct opprimentium furorem considerat 38 37.
Deus cum irascitur quid operetur 57 9.
Deus nunc videtur in Tabernaculo, in coelis videlur in domo propria 64 5.
Deus Pastor 72 1.
Deus cur dicatur Dominus exercituum 84 10.
Deus quomodo laudandus 120 1.

Deus quibus placeat,quibus non placent *pay.* 120 1.
Deus non solum verbis, sed eliam operibus laudandus *ibid.*
Deus ct siogillalim, el conjuncliin laudandus *ibid.*
Deus laudandus cx cognitione creaturarum, cl cx revelatione divina 121 2.
Deus cur summo affecto laudandus ibid. 4.
Deus cur solus timendus 123 9.
Deus cur omnia fecerit verbo *ibid.*
Deus ideo beatus, quia vidi t sc sicul! csl *ibid.* 12.
Deus aliter vigilat super justos, alilcr super injustos 131 16.
Deus quem amal, securus csl 134 2.
Deus quibus aimis sc defendit, ct nos prolegil *ibid.*
Deus quomodo, cl quare dicatur salus animae *ibid.* 3.
Deus quare fons sapientiae, et scientiae 143 Iθ·
Deus ordinarie per Vicarios suos regit, cl doccl 327 20.
Deos quo sensu dormiat 334 71.
Deus respicii aliqui m, cum ci placalui: averti! oculos cum irascitur 339 *cl seq.* 2.
Deus a nobis oculos avertit, cum nos r b eo faciem avertimus 310 4.
Deus quando ab omnibus cognoscetur 333 17.
Deus proprie vivus est. el vila 354 2.
Deus prolector justorum, et clypcus 355 G.
Deus qua ralione loquebatur ad Pcopbclas 35'9 8.
Deus affectu paterno nos amal 306 14.
Deus min iniquis innocentes puniri cur sinat. 185 28.
Deus pater quomodo unxit Deum filium 192 12.
Deus magnus, ct Inudandus in fundatione Ecclesiae 202 I 205 9.
Deus Deorum quomodo dicatur Don inus 212 I.
Deus ul nobis loquatur, attentionem exigit 214 8.
Deus in se eminenter omnia continet 215 et seq.12.
Deus in periculis unicum refugium 228 1.
Deus non minus csl bonus cum flagellai. quam cum pareil 229 6.
Deus quomodo errare faciat, cxcaccct, obduret clo. 475 39 40.
Deus quomodo convertat corda aliquorum, ut alios odio prosequantur: cl latrcn non sit rausa peccati 459 460 22 23 *etc.*
Deus quomodo dicatur protector bonorum quamvis tribulatione cos permittat probari 261 2.
Deus quando non videt, nec audii 559 2.
Deus quando quaeratur 35 10.
Deus Sol inèreatus 392 18.
Deus cur dicatur Dominus absolute 567 2.
Deus cur Aquilae, cl Gallinae comparetur in Scripturis *ibid.* 4.
Deus remuneratur opera bono cx justitia 59 23.
Deus regnare dicilur multipliciter 120 9.
Deus quomodo invisibilis 122 2.
Deus dupliciter dicilur custos animarum sanctarum 424 11.
Deus quomodo sedeat super Cherubim 129 1.
Deus quomodo dicilur loquulus in columna nubis 431 7.
Deus solus aeternus, quia immutabilis, el cur immutabilis 443 28.
Deus non solum necessaria , sed eliam jucunda pracbel *pay.* 452 17.
Deus quomodo laetari, dolere, et oblivisci dicalur 445 32 564 1.
Deus passionibus subdi non polesl 445 32.
Deus quomodo magnus juxla quadruplicem dimensionem G09 3.
Deus quomodo escam omnibus impertiat; ct tamen quosdam esuriic permittat 612 16 17.
Deus quomodo orandus, ul preces nostras exaudiat G13 19.
Deus pracscnliam suam quibus modis dcmonslret G06 7.
Deus non semper minalur, sed aliquando iram effundit 29 12 13.
Deus nobis est robur, pelra, arx munitissima, munitio, scutum, clypeus, cornu salutis 55 1 2.
Deus pelra cur dicalur 61 34.
Deus justus per antonomasiam 528 I.
Deus prope csl malis per justiliam, bonis per auxilium 529 2.
Deus coeli quomodo dicalur filius Dei 579 26.
Deus cur absolute bonus 577 I.
Deus quomodo dieniur examinare cum non egeal examine 595 1.
Dei benevolentia radix o nnium bononlm 23 13.
Dei protectio csl volui tentorium *ibid.* 14.
Dei respectus causa omnium bonorum, sicul sol. 25 4.
Dei gladius, cl sagitta, quid 29 13.
Dei incarnatio fuit visitatio 31 5.
Dei studia. quid 35 11.
Dei promissa, qualia 42 7. 13 8.
Dei amici ct inimici, quinam 54 15.
Dei currus, equi, aurigae, segittoe, quae 57 12.
Dei praesentia quid opcrclur, ejusque potentia 57 9 ei *seq.*
Dei mors nim lepidis 80 5.
Dei protectio in tribulatione IG 3.
Dei polenl-a laudes 100 I *cl seq.*
Dei vocis efficacia 101 3.
Dei opera moverit homines ad fldem 121 4.
Dei misericordia latius palet, quam justitia *ibid. 5.*
Dei cogitatio una, cl simplex continet eminenter innumerabiles cogitationes 123 II.
Dei arma offensive, et defensive !3i 2 3.
Dei pietatem experiri quam dulce 142 S.
Dei veritas cl judicia quam profunda 121 4.
Dei misericordia erga pios el imp os 252 1 12. G 7 8.
Dei men oria plus delectat, quam praesentia carnalium voluptatum 332 3.
Dei indignatio igni comparatur 337 4.
Dei suavitas misericordia, el mansuetudo 364 4.
Dei nomen quatuor lilcrarum 512 1.
Dei juramentum 185 5.
Dei veri et Deorum falsorum antithesis 196 15.
Dei rectitudo in quo consistat 423 2.
Dei mira in puniendis impiis celeritas, ct aliquando tarditas *ibid.* 3.
Dei nomon quare sanclum, ct terribile 130 3.
Dei magnitudinem quomodo laudare,cl imitari possimus 609 3.
Dei perfecta laudatio non nisi in Patria exhiberi potest 614 f.

Dei filius,cur peculiariter Deus *Dcorumpag.* 577 2.
Dei opera omnia *cx* misericordia profecta sunt 578 15.
Dei omnipotentia in extremo judicio quanta 123 4 5.
Deo quinam honor debeatur 101 2.
Deo quomodo fruemur in Patria 143 9.
Deo cur nemo possit comparari 105 8.
Deo quomodo conveniat poenitentia 485 5.
Deum hominis recordari. quid sil 31 5.
Deum furore, et irasci, quid sit 13 5.
Deum memorem esse nostri, magnum beneficium 106 4.
Deum pro Deo suo, quis habeat 123 12.
Deum videntes similes sunl Deo, numquam videntes, semper dissimiles *ibid.*
Deum pugnare pro nobis neccssc csl, ul nobis innotescat 134 3.
Deum semper laudat, qui semper bene ngil|H0 32.
Deum refugium suum, ct virtutem , pauci cx vero affechi pronuncianl 196 2.
Deum cognosci ab hominibus,quam sil admirabile 606 4.
* Dei Gentilium, vani Deiculi {1R 5.
Dextera, Christum aliquando significat 003 4.
Diabolos non robore, sed arte, scilicet palienlia vincendus G05 1.
Diabolus Rex superbiae 603 5.
D'aboli arma, astutia, ct malitia 1RS 5.
Diabolus. Pharaoni similis 378 II.
Diabolus, unde in nos potens, el quod effugium 301 12.
Dies, prosperitatis, nox. tribulationis lempus aliquando significat 50 7.
Dies, vitae; nox,morlis lempus aliquando signilical 73 2.
Dies hujus saeculi, dies peregrinationis, el doloris 364 G.
Dies transeundo, el fluendo, quomodo permanere dicantur *ibid.* 6.
Dilectionis praeceptum, finis perfectionis 523 1.
Disciplina paterna, castigatio 61 39.
Disciplina virtutem prudentiae aliquando significat 519 2.
Discordiae fratrum damna 524 2.
Dives esse debet animus non arca 490.
Divitiis bene utendi gralia 492.
Divitiae non perdunt homines, sed superbia 362 1.
Divites,dum Deum non liment,inopes fiunt 130 10,
Divites impii cur dicantur Leones *ibid.*
Divites mali, non raro ad extremam inopiam rediguntur *ibid.*
DiViliis non caret,qui divitias non desidera! 129 9.
Diviti; c instabiles sunl, cl fallaces 1.70 10.
D viliac mulus periculis sunt expositae *ibid.*
Divitias temporales qui diligunt, semper egent *ibid.*
Divitiis, aut potentiae fidere vanum, el slullum csl 213 6 215 10.
D vit ae (luunt, dum affluunt 256 10.
Diej quomodo dicalur mentitus dicendo verum 230.
DolO'i in sua lingua confidunt 42 4.
Dolosorum, ct mendacium merces justa 172 6.
Dominus exercituum, et Re\ gloriae soli Deo in Scriptura tribuitur *pag.* 81 IO.
Domus spiiilualis quomodo erigatur, el perficiatur 551 1.
Domum spiritualem aedificando, non magis fidero debemus operationi, qaam orationi 552 3.
Dormire Dei, quid fit. 28 6 I.
Dormitare, el dormire quomodo dicantur homines 540 4.

E

Ecclesia, cur columba sil 213 in lil.
Ecclesia, quare, el quomodo magna 139 21.
Ecclesia Christi semper a Deo protegenda 383 36.
Ecclesia, Soli. Lunae, Iridi comparatur *ibid.*
Ecclesia quomodo ancilla, quomodo libera dicatur *ibid.*
Ecclesia brevi tempore propagata *ibid.*
Ecclesia ex gentibus diu sterilis *ibid.*
Ecclesia Sponsa Christi 191 11.
Ecclesia dicitur assistere in Coelo, non sedere *ihid.*
Ecclesia Dei, duobus capitibus mirabilis apparet 202 1.
Ecclesia cur dicalur mons Sion, latera Aquilonis, Civitas Domini virtutum 205 10.
Eccb sin Dei mons coagulatus, mons pinguis, etc. 277 15 1G 17.
Eccb sia vix nata in Abel persecutionem patitur 557 I.
Ecclesia Sanclorum firmamcnlum Dei Hi 1.
Ecclesia Catholica nova Jerusalem 138 2.
Ecclesia cur dicalur fundari, non fundata 203 2.
Ecclesiae aedificatio cx quibus lapidibus 291 40.
Ecclesiae cl Christi Regni propagatio 300 8.
Ecclesiae fundamenta, quae 3G7 1.
Ecclesiae pcrscculores 482 30.
Ecclesiae dignitas praecedit Angelos 186 1.
Ecclesiae conlra inimicos suos victoria mystice designata 250 10.
Ecclesiae pugna adversus hostes Deo praecipue auctore 251 13,
Ecclesiae firmitas, bealiludo, successio, 302 12.
Ecclesiam cur vocet filiam David 192 12.
* Ecstasis, quid significet 108 in lil.
* Effundere frameam, quid 134 3.
* Electi Dei sunl uves 79 1.
Electi reliquiae sunl Christi 71 12.
Electis Deus mulla bona praestat 179.
Electorum propria qualitas, cl nola 581 8.
Electorum salus est Christi merces 559 4.
Eleemosyna quae bona pariat 265 6.
Eleemosyna, quas circumstantias habere debeat *ibid.*
Eloquium Dei est scutum 61 33.
Eloquium Dei cur dicatur ignitum 528 4.
* Eman Ezrailn quis 371 in lil.
* Epistolae, historiae, el Prophetiae sacrae quomodo differant 186 I.
Episcopi longe abesse ab Episcopatu suo non debent 478 7.
Episcopo quare in Ecclesia detur locus allior 552.

• El, particula, in oratione Hebraica saepe redundat *pay.* GO 61 32.
El. saepe in Scriptura ponitur pro quia 595 8.
Ethan quis 375 in lit.
• Eviingclica praedicatio dicitur vox Domini 100 101 I *clseq.*
Evangelina praedicatio quomodo dividat flammas ignis 103 7.
Evangelicao praedicationis vis 100 101 1 etseq.
Evangelii vis in hominibus spiritualibus, ct natio nibus barbaris 103 104 7 8 10.
• Exitium impiorum hoc tempore in Judaeis impletur; sed manifestius in die Judicii 135 7.
Exullalio Jusli qualis 130 12,

F

Fabulationes sunl haereticorum colloquia 521 5.
Facies aliquando in Hebraco sumilur pro ira 115 2.
Faciem avertere quomodo dicatur Deus 183 26.
Facultas exequendi non erit in inferno, licet futura sint desideria mala 231 2.
• Fideles significantur aliquando per oves el boves 32 8.
Fideles infidelium esca 337 7.
Fideles populi quomodo vocentur, commutandi, cl lilia 186 in lil.
Fidelibus non promittitur carentia inopiae sed consolatio spiritualis 125 19.
Fidelium numerus magnus 77 25.
Fides requirit hominem vero humilem 501 1.
Fidei lempus aurorae comparatur; infidelitas tenebris noclis 196 4.
Fidei divinae signum quodnam sil 127 G.
Fidei propagatio coepti per Apostolos in Jerusalem 484 3.
Fidei r.d justitiam reputari, quid 115 2.
Fiducia in potentia propria,aul divitiis vana ostenditur 208 G.
Filii inler humanas foelicilalcs primo loco connumerandi G07 13.
Filius se habet ad palrcm , ut radix ad arborem 430 5.
Filiae Jerusalem quae sint 205 10.
Finis consummationis diversimode n Patribus inlclligilur 522 8.
Firmamentum varie accipitur 302 16.
• Flagella quibus a Domino cnsligamuf 542 3.
Fictus, elj'junia verae poenitentiae signa 439 7.
Fidus, cur tribuatur nodi,laetitia vero diei 106 6.
Fletus in scriptura saepe ponitur pro signo fletus 2*7 II.
Flumina Babylonis bona sunl temporalia 580 1.
• Fodere in Hebraica lingua varia signilical 521 5.
Foeliciias iniquorum magna est lenlatio 116 7.
Foeliciias vera quaenam 96 18.
Foeliciias mundana cilo porlrnnsil 436 4.
• Frangere sitim, quid sil 451 13.
Fraudulentus amicus pejor est inimico manifesto 232 Γ2.
Fulgura sagittae Dei 57 12.
Fulgura et tonitrua praesentiam Dei maximo demonstrant 606 7.
Funiculus in scriptura pro haeredilatc sumitur *pag.* 597 2.

G

Gehenna cur dicalur Infernus inferior 365 12.
Gens non sancta quaenam sil 174 1.
Gentes omnes tam Ibi les, quam infideles Christi sunl haercdilas 14 8.
Gentium ad Deum conversio 364 8.
Gentiles Deus docuit per naturalia 621 9.
• Gladius, et lancea Dei, quid 134 3.
Gloria Domini, quae sit 418 4.
Gloriari, quando malum 128 2.
Gloriam Dei Sol praecipue praedicat 65 5.
Gloriatio non semper vitiosa 128 2.
Gloriae coelestis corona, duo canlmct 4 45 5.
• Gralia praedestinationis dicitur fors 50 G.
Grati i Dei scutum 23 15.
Gratia, lux csl; peccata, tenebrae 106 6 el 114 I 499 2.
Gralia est animae vila; peccatum mors 125 19.
Gralia adjuvans non tollit libertatem arbitri, sed confirmat 338.
Gralia cur aliquando subtrahatur 498 1.
Gralia praeveniens, quid 499 5.
Gralia Del ad exterminandum peccatum mullo plus quam studium nostrum valet 230 2.
Gralia Dei pinguedo animae,el ejus effectus 258 6.
Gratia excitans, el comitans, bonorum operum causa 392 18.
Gratia Dei in anima , csl vcluti aqua in terra arida 603 6.
Gralia est salus inchoata 529 2.
Graliae effectus 49 3.
Graliae Dei necessitas 19 1 21 9.
Gratine auxdia varia 80 3.
Gratias Deo agere quinam debeant 498 27.
• Gubernatio (diorum difficilis 109 12.
Gubernatio Dei qualis 4S3.

II

Habitus mali, ct vilia sunl hostes hominis 25 7.
• Haereditas cur dicalur calix 41 7.
Ilicredilas malorum, el justorum *ibid.*
Ilaorcsis modernorum haereticorum , qui vola rerum non imperatarum a Deo omnino contemnunt refellibir 321 12.
Haereticorum dogmata de peccatorum justificatione 114 1.
Ilarclicorum praedicatio, lingua scrpcnlum 603.
•Hebraeus populus aliquando Judas, aliquando Israel dicitur 495 2.
Hebraei utuntur genere foeminino pro neutro 118 7.
Hebraei ponunt futurum quando significatur quaedam continuatio 17 5.
Hebraei orantes manus extollebant in altum 98 2.
• Ilierosolymae desolatio per Antiochum facta deploratur 310.
Hierusalem muri quinam sint 223 19.
Hierusalem filiae quacnam sint 205 10.
Hierusalem coelestis portae quae 367 1.

Hierusalem terrestris praerogativae *pag.* 363 2.
Hierusalem coelestis, ac terrestris laetitia 370 7.
Hierusalem everterunt Titus, el Vespasianus propler odium Judaeorum, non propter odium Dei 367 5.
Hierusalem typus coelestis patriae 538 in lit.
Historiae, Prophetiae, el Epistolae sacrae quomodo differant ISI 6.
• Holocaustum gratius quodnam 68 4.
Holocaustum perfectum 270 12.
Holocausta medullata quacnam dicantur 270 13 14.
Holocausta spiritualia, el oblationes quae dicendae sint 223 20.
Homo quomodo imago Dei 20 7.
Homo ex naturae corruptae viribus quid facere possit 45 2.
Homo a creaturis omnibus despicitur in hac peregrinatione 542 4.
Homo sine adjutorio Dei, similis mortuo 97 1.
Homo propria virtute liberari non potest a malis 121 U.
Homo cur similis floribus, aliisque caducis; non aulem soli, el lunae el stellis 332 44.
Homo exaltatus a Deo 494 7.
Homo quam modica res sil respectu Dei, respectu sui magna GOG 5.
Homo sicut ovis seductos periit; Diabolus sicut leo ex malilia cecidit 553 8.
Hominem in judicio quid poterit reddere securum 207 5.
Homines dicuntur aliquando Dii 32 8.
Homines sunl vasa Iulea recentia 14 9.
Homines cur per infantes, ct lactentes significentur 31 3.
Homines iniqui membra sunl Diaboli G03 4.
Homines fideles per Israelcm significantur 537 4.
Homicidae dicuntur viri sanguinum 2G 9.
Horae Canonicae quomodo recitandae 121 3.
Horarum scplcm Canonicarum usus in Ecclesia unde 531 4.
Hostiae spirituales quaenam 120 8.
’ Humanitas Christi vestis, cl domus dicilur 190 191 10.
Humanae naturae posl peccatum corruptae status 341 3.
Humanarum rerum currus, dicitur torrens 487 8.
Humilitas gratissima Deo 60 30.
Humilitas sal condiens recto (acta 20 G.
Humilitatis doctrina Itegibus, cl principibus praecipue necessaria 585 7.
Humiliatio cx tribulatione veniens , magnum donum est 519 7.
Humiliari usque ad terram, quid sit 185 27.
Humilis oralio non revertitur vacua 137 16.
Humiles Deus respicit 193 5.
Humiles spiritu quomodo salventur 132 19.
Humiles significantur nomine lactentium, el infantium 31 3.

I

Jacula, lenlationes aliquando significant GO 32.
“ Ideae divinae res omnes repraesentant GOO 15.
Idithun, quis fuerit *pag.* 158 159 in Iit.
Idolorum vanitas indicatur 364 7 8.
Idololatriae similes Idolis 497 16.
• Icjunium el saccus sunt alae orationis 137 16.
lejunarc el cilicio indui convenit Christo, prout csl in membris suis *ibid.*
Icjunando capul operire, quid sit 341 13.
• Illuminatio vultus Dei , multiplex super nos 272 1.
Illuminationis Dei finis, est liberatio a peccatis 532 2.
• Imagines Sanclorum 497 16.
Impedimenta in quaerendo Deo 445 4.
Imperatorum persecutio in Christianos describitur 182 11.
Impius, adepta gloria mundano, quam quaesivit, juste privatur coelesti , quam non quaesivit 211 20.
Impius aperte, el occulte insidiatur justo 29 1G.
Impius quasi Ico 54 15.
Impii sunt simulacra Idolorum 576 18.
Impii cum luslos offendunt, Deum potius offendunt 23 12.
Impii liment ubique 65 9.
Impii quomodo in exitium praecipitantur,cl qualis via illorum 135 7.
Impii cur trepidant timore,ubi non est limor 227 7.
Impii omnes mendaces esse convincuntur, cl caeci 230 1.
Impii lamdiu Deum laudant quamdiucis benefacit 211 19.
Impii in hoc saeculo Juslis , Justi in futuro dominabuntur Impiis 210 15 211 18.
Impii quam brevi lempore regnent super justos 547 3.
Impiorum status in hac vita 164 2.
Impiorum miseria 11 5.
Impiorum mala illata juslis, ipsis solum nocent 29 15 *cl seq.*
Impiorum desideria numquam explentur 43 9.
Impiorum exitium hoc lempore in ludacis implelur, sed manifestius in dic ludicii 135 7.
Impiorum prosperitas, quasi somnium 306 8.
Impiorum mors numquam finienda 209 14.
Impiorum justa retributio est. ul male pereant, quia alios perdere student 10 9. 5.
Impiis facit Deus misericordiam, cum cito cos de hoc mundo tollit 579 10.
Improbi omnes, viri sunl sanguinum GOI 18.
• Incarnatio Dei fuil visitatio 31 5.
Indignatio signifient aliquando justum Dei judicium 106 5.
Infernus accipitur aliquando pro Purgatorio 51 10.
Infernus cur aliquando pro morte accipitur 56 G.
Inferni pericula qui non advertant 406 4.
Infideles sunl civitates Diaboli 34 G.
Infidelitatis tempus tenebris noctis comparatur 225 226 5.
Infirmitatis nostrae cum Dei potentia collatio 574 G.
Inimici Dei sunl inimici luslorum 28 G.
Inimici iustorum latrare possunt,mordere non possunt 17 7.
Inimici nostri nihil magis oderunt, quam Ecclesiae propagationem 552 2.

Inimico manifesto pejor csl fraudulentus amicus *pag-* 232 12.
Iniquitatis origo in pauperibus, el divitibus 305 7.
Iniquitates cogitare, quid sit 602 2.
Iniqui fucno, lusli palmae, ac cedro comparantur 406.
Iniquo quomodo odio habendi, cl diligendi 524 1.
Iniquorum insidiae dicuntur laquei 56 G.
Iniquorum tinis 405 9.
Iniquorum consortium impedit meditationem v crbi Divini 525 3.
Iniqu s Deus miseretur ul paler, non ul ludex 247 6.
innocentia cordis in quo consistat 433 3.
Innocentiae oculorum quae 433 4.
Innocentia,el robur rarissime conjunguntur 61 35.
Innocentes cum iniquis cur Deus puniri sinat 185 186 28.
Insidiae quomodo nocent insidiatoribus 135 9.
Insipiens a stulto quomodo discrepet 208 209 9.
Instrumentis omnibus musicis laudari, sc Deus praecepit 210.
Invidia, ct odium nomine doloris, cur 29 15.
Invidiam superat, qui limet Deum 492.
* S. Joannes lucerna fuit Christo venturo 570 « 18‘
Ira Dei dupliciter accipitur 140 1.
Ira Dei unde colligatur 391 13.
Ira cur nobis a Deo data 19 12.
Ira, cor virtutis ibid.
Ira significat aliquando poenam, ct castigationem 106 5.
Irae proprietas 37 25.
* Israelilae carnales, et spirituales, quinam sint 624 13.
Israelilae in portis civitatum conveniebant ad praecipua negotia 539 2.
Jucunditas moderata a Deo csl; supervacaneae deliciae a diabolo 452 17.
Judaeorum Ecclesia, oliva bona fuil 304 4.
Judaei occisi in Paschale 311 5.
Judaei quo sensu dispersi, «‘l non dispersi 332 42.
Judaeorum dispersionis causa fuit superbia 246 13.
Judaeorum sera conversio 247 16.
Judae.el Judaeorum inChrislum crudelitas 480 15.
Judaicus populus, cur dicatur haervditas Domini 311 3.
Judas, cur in Psalmo vocatur sil homo pacis 173 10.
Judaicae Synagogae foecundihs Ecclesiae gentium Sterililiilc commulahi 471 35. el seq.
Judices excaccuntur donis 347 15.
Judices reprehensi a Deo ob acceptationem personarum 348 2.
Judicium falsum, radix peccatorum cordis 47 3.
Judicium inter homines cx novissimis faciendum 307 18.
Judicium ad quos praecipue spectet 156 IS.
Judicium extremum terribile simul, cl laetissimum 421 I2.
Judicium in justitia, quid pariat. 349 5.
Judicii dies 601 L
Judicia Dei occulta, non possunt esse injusta 142 6.
Judicii extremi apparatus, el effectus *pag.* 25 13 423 6 ct seq. 365 9 el seq. ibid.
Judicia in portis apud Hebraeos 382 26.
Judicium el justitia quomodo differant 298 2.
Juramentum Dei significat rei immobilitatem 567 11.
Justus quomodo perpetuo legem Dei mcditelur 10 2.
Justus peccala levia magna existimat 87 12.
Justus cur sapienter loquatur 150 32 33.
Justus aptissime comparatur columbae 231 6.
Justus olivae fructiferae, impius bgno arido similis 226 8.
Justus quomodo dicatur lavare manus suas in sanguine peccatoris 232 10.
Justi stadium praecipuum 22 3.
Justi vitam aeternam meremur cx condigno 94 8.
Justi timentis Deum bona 192 12 cl seq.
Justi peculiariter respiciuntur a Deo 125 18.
Justi liment, el sperani ibid.
Justi egent semper nova Dei misericordia 126 22.
Justi Deum semper laudant 127 I.
Justi prose Deum habenl vigilantem 131 15.
Justi exultalio qualis 136 12.
Justi conlra persecutores defensio, csl oratio 137 16.
Justi, filii hominis; impii jumenta 144 11.
Justi non multum debent formidare insidias impiorum 10 3 25 13.
Jusii non alios habenl inimicos, nisi impios 625 4.
Justi quinam sint 163 3.
Justi solatium cx Iribulat'on:bus capiunt 597 2.
Juslis ab ipso Deo temporalia subministrantur 129 9.
Justitia interdum misericordiam significat 379 14.
Justitia cl Sapientia Christus Diabolum superavit 188 189 5.
Justitia, ct veritas Degi necessaria 189 6.
Justitia Dei quid 602 1.
Justitia justorum vera est, non imputativa, ul haeretici volunt ibid 2.
Justitia Justorum respectu Jusliliac Dei nulla ibid.
Justitia pio opere bono, ct Cliurilalc ponitur 446.
Justitiae viam ambulare, quid sil 604 12.
Justitiam judicare, quid 25 4.
Justis spes csl tutissima domus 21 10.
Justo melius esi modicum, quam ingentes divitiae peccatoris 148 17. *cl seq.*
Justorum merita ex misericordia Dei 68 5.
Justorum auxilium a Domino 55 2
Justorum in hac, cl altera vita praemium ibid.
Justorum clypeus 16 3 356 9.
Justorum mors, qualis 133 22.
Justorum preces aD o semper exaudiuntur 131 15.
Justorum proceritas diuturna, impiorum brevis 111 2 119 21 151 37 38.
Justorum magna tenlalio csl. foelicilas iniquorum, el quomodo superetur 116 7.
Justorum principatus unus csl, el multiplex 600 16.
Juslos perpetuo respicit Deus 131 15.
Justos de tribululioiic quomodo libcrcl Deus 22 I 132 18."

Justum justitiam suam praedicare, praesumptio quando non est 59 23.
Justificationis impii ordo 25 4.
Justificationis fit cum gratiae infusione 115 i.
Justificationis milium non nisi a Deo 359 4.

Laus quid 29 16.
Laus Dpi quomodo a sarificio Jaudis internoscatur 215 16.
Laus propria aliquando non mala, cl quando mala 128 2.
Laus Dei unde sumenda 617 2.
l.aud ui utiliter quomodo debeat Deus 487.
Laudationis bonne conditio ibid.
Laudari in Deo quid sit ibid.
Laudis Dei materia, quaenam sil 456 5 492 3.
Laudis sacrificium summam salutis complectitur 217 24.
L iu 'es Dei omnia confitentur 624 13.
Laudem Dei quae ore cantulur praecedere debet silentium 264 1.
Lavare manus, signum innocentiae 306 13.
Laetitia spiritualis unde oriatur 491.
• Lex Dei multis modis nominatur in scripturis 65 8.
Lex Domini quibus modis solvitur 9 1.
Lex Dei qualis sil impiis, el justis 12 3.
Lex aha charilatis, aha justitiae 560 4.
Lex Domini quomodo dicaiur ignea 529 4.
Lex Domini, terra sancta est, in quam ducimur a Spiritu sancio 601 12.
Lex peccati sive cupiditas excaecal homines 524 I.
Lpx Decalogi cur sil indisponsabilis 529 2.
Legis divinae sex encomia 67 8.
Legis divinae observalio a Dei limore promamini 131 13.
Legis Dei sedes esi cor iusli 10 2.
Legis divinae nomina adversa 5117.
L^gis divinae arm r qu hs esse debeat 511.
Legis Di i observantiam, quae impediant 512 1.
Legis const leralio. quae bona pariat 524.
Leges Dfi mirabiles in sensu mys ico, qmten; m Sini 527 I.
Li gi>ad observant am qualuoraDoo petenda 515 1.
LIberalilas, regia virlus est ac divina 612 16 17.
Liberaiilas Dei bonorum omnium causa *ibid* 16.
Liberatio a malis vitiis 402 16. *
L ber viventium, el juMonnn. quis dicatur 233 23.
Ligna Domini quae sint 452 18.
Limbus, lorus inferior 372 6.
Lit gua quomodo meditatur justitiam Dei 140 32.
Lmgoa loqui judicium, el ore meditari sapientiam quid 141 2«
Lingua dolosa eorum quibuscum versamur valde magna calamitas 534 12.
Lingua dolosa parum nocet, nisi inducat ad peccatum *ibid.* 2.
I.ingu.) dolosa sagittae similis , et ejus remedia 535 4.
Lingua dolo«ae, cl iniquae descriptio, el differen lia 534 2.
Linguae peccata aliis frequenloria , difficillime ca veniur 131 13.
Linguae quomodo tribuatur cogitare 224 2.
Linguae d -trahentium instar sagittae longe feriunt 229 6.
Litteraturam cognoscere, quid sit 296 17.
* Locorum mutatio vona 39 1.
Loquendi prudentia evitantur maxima incommoda 491.
• Lucerna in scriptura passim vocantur filii, sive posteri 570 18.
Lumen Dei principium bonorum omnium 60 5. 128 31.
Lumen gloriae, ad videndum Deum, necessarium 143 10.
Lumen vultus Dei quod dicatur 380 16.
Lumine coelesti juste privantur, qui rationis lumine uti noluerunt 216 21.
Luna aliquando signillcal corruptionem, el mortalitatem 300 7.
Lux interdum pro laetitia ponitur 128 5.
Lux gratiam , el misericordiam saepe significat 179 3.
Lux quam Deus initio creavit, qualis fuerit 314 17.
Lux justitiae, quomodo oriri dicalur 425 12.

.11

N 'gnificenlia Dei qualis 31 2.
Mahelelh quid 371 in lit.
Mala naturae corruptae 43 et seq.
Mah-diciio divina omnium malorum cumulus aptis similitudinibus ostenditur 479 480.
Malum simpliciter, est malum culpae 398 10.
Malorum omnium initium, mentem a Deo avertere 229 5.
Malorum conversatio numquam magis nocet,quam in conviviis el compotationibus 597 5.
Mandatum Dei. quomodo dicilur latum 523 8.
Manichaeorum hacresis circa rerum creationem refellitor 623 7.
Manna Eucharistiae figura 330 28 488.
Mansuetudinis virtute excellentes viri 56i 1.
Manus peccatoris, quid 114 12.
Mare ostendit Dei polenliam 378 10.
Mare el flumina aliquando pro Gentibus el Judaeis sumuntur 381 25.
M >re quomndo manus habere dicatur 453 25.
M rlyrutn Chrisli fides et constantia 528 1 545.
Marlyrum Christi de tribulationibus viclona 125 17.
Mutare ambiguum esi, et varia ejus significata 529 3.
Maximus reprehensus quod delatoribus nimis indulseril 436 6.
• Medici, et Gigantes iisdem literis scribuntur Hebraice 373 11 *el seq.*
Media quaerendi Deum 456 4.
Memoria Dei plus delectat . quam praesentia carnalium voluptatum 323 3.
Memoria Dei inter operandum quomodo haberi possit 259 7.
Mendacium perniciosum , mullorum malorum est causa 13t 13.

Mendacium cur dic'tur iniquitas 519.
Mendaces filii hominum in stateris quomodo 482 29.
Mendacium esi ordinarie primum peccatum in pueris 230 3.
Mendacii coarguit Deus diffidentes potentia virtutis suae 268 2.
Mendacium, el dolosorum merces justa 513 6.
Mensa sumitur aliquando pro lectione sacrarum scripturarum 288 27.
Messias quomodo filius, el Dominus David 483 1.
Messiae adventum David efflagitat 385.
• Milites Chrisli fugiendo , el tolerando vincunt lentuliories 195 1.
Milites Dei sunl ‹ rcnlurae omnes 22G 7.
Miseriae corporales communes quatuor ; totidem spirituales 470.
Miseriae propriae consideratio ul lis 559 I.
Miseretur Deus iniquis ul paler, non ul judex 215 G.
Misericordia Doi Istius patet, quam jn-blia 121 5.
Misericordia a miseratione quomodo diiïeral 8G G.
Misericordia perfecta solius D· i propria esi 121 5.
Misericordia Dei in quo potissimum consistit 526 4.
Misericordia Dei quam magna, cl quanta erga pios el impios 14 2 5.
Misericordia esi simul corona justitiae til II.
Misericordia Dei praecedit justitiam 3GG 15.
Misericordia Domini prae vita diligenda 258 4
Misericordia in Subus Dei sinu requiescit 5GI 7.
Misericordiae esi, tollere miseriam el defectum 121 5.
Misericordiam Dei imitari debemus 90 3.
Misericordiae divinae affluenda 208 2.
Misericordiae nomen omnia beneficia complectitur 247 20.
Missae sacrificium 77 27.
Mites facile Deum habent adjutorem 8G 10 128 2.
Monachi veteres hospitibus ad lautitiam legumina oleo condita apponebant 452 17.
Mons Sion quare immobilis fuerit 546 1.
Montes lerrae qui dicantur 19G 3.
Montis Sion vanae significationes 203 10.
Montium creatio 387 2
Mortalitas, el passibiliias in Beatis conscindenda, non d"ponendu 108 15.
Mors pcccnloium. quare pessima. 132 21.
Mors justorum, quare pretiosa, el qualis 13221 22.
Mors Chrisli quare dicitur somnus 17 5 172 9.
Mors impiorum nunquam finienda 2IO 14.
Mortis tempus, nocte; vitae, die significatur 73 2.
Mortui cur Deum laudare negentur 373 II.
Mortuorum an Deus curam genit. 372 5.
Moses Princeps Ecclesiasticus, et politicus simul S27 20.
Moses, an auctor aliquorum Psalmorum 387 in til.
Motus pravi reprimendi, el timendi 20 5.
• Mulierum infelicitas, esi sterilitas 1718.
Mulieris ebrisbanae ornamentum ad intus esse debet 193 15.
Mundus sine intercessione Sanctorum non lamliii subsistere! 467 20 21.
Mundus miratur, non diligit eos, qui de mundo non sunl 518 3.
Mundus, terra deserta, invia et inaquosa 257 3.
Mundi vanitatem agnoscentes, quid petant a Deo 1G3 18.
Mundum oblivisci, quid fit 192 12.
Munera quae Christo placent 301 10.
Munerum acceptio, causa iniquitatis 102 10.
Muri civitatis, dicuntur viri perfecti 206 11.
Muri Jerusalem quinam 223 19.
Mutatio locorum vana 39 1.

N

Nasus pro iracundia cur 63 51.
Nationes Barbarae desertae cur dicantur 103 7.
Natura humana non vdis apud Deum 302 14.
Natura humana propter fragilitatem infanti a parentibus neglecto comparatur 95 16.
Naturae humanae corruptio describitur 154 7.
Naturae corruptae mala 45. per tot. Psalmum.
Naturae vulnera quatuor, et eorum contraria 470 4·
Nazarei quomodo dicantur consecrati 570 19.
Necessitas gratiae Dei 19-2 4 9.
Nomen Domini cur dicatur sanctum 126 21.
Nomen D unim invocaro el in nomine Domini invocare, Klein 69 8.
Nox. quomodo reperialur in coelo 363 3.
Nox orandi tempus maxime opportunum, *ibid.*
Nox occasio occulta peccandi 52 4.
Nox. aliquando s'gnificat l▷ mpus tribulationis 52 3.
Nox, aliquando significat tempus quo abest lux Gra · liae 499 4.
Nux. a iquando significat morlis tempus sicul d es tempus vitae 73 2.
Noctis divisio in quatuor partes apud veteres 401 G.
Nubes, currus D< i, domus, tentorium 57 12.
Numerus septenarius sumitur pro , frequenter 531 4.
Nuptiarum sponsi, et sponsae coelestis, quis finis 194 19.

O

Obodicnlia summa debetur Domino quod simus figmentum manuum ejus 519 I.
Obedienlia, a Deo reqnis'la 46 9 8.
Obedienlia mandatorum, tributum est, quod Deus pro collatis in suos bonis exigit 236 4.
Oblationes spirituales, et holocausta, quae sint dicenda 223 20.
Obbvio Dei radix peccatorum 36 18.
Oblivisci, quomodo conveniat Deo 78 34.
Oblivisci mundum, quid 192 12.
Obstinati, el superbi, cur cedro similes 102 6.
Octava, quid 24 in lit.
Oculus intellectum aliquando significat, anima voluntatem, venter memoriam 110 II.
Oculos mentis avertere a Deo , malorum omnium initium 228 3.
Oculis olli iuin aurium, cl linguae tribuitur 521 2.
• Odor ex oblatis arietum carnibus, cur suavissimus diceretur 270 13 14.
• Olivae fructiferae Justus comparatur, Impius ligno arido 510 8.

Opera bona sacrificium sunl justitiae 20 6.
Opera mala laboriosa 29 16.
Opera consona esse debent cordi, el ori. 46 9.
Opera infidelis qualia 45 4.
OpiTa bon.i remuneratur Deus ex Justitia 59 23.
Opera Dei movent homines ad fidem 121 4.
Opera Dei conformia sunt verbis illius 121 4.
Opera quae Deo placent sunt in tide, ut in radice *ibid.*
Opera Domini investigabilia 327 19.
Opera nostra minima unde valorem excipiant 265 6.
Operum bon rum venenum praesumptio 20 6.
Operibus Deus laudandus 121 2.
• Oratio quomodo facienda 22 3.
Oratio est domus Dei *ibid.* 8·
Oratio verbalis, el realis quae 69 3.
Oratio quae peccata remittat 86 7.
Oratio humilis non revertitur vacua 137 16.
Oratio est defensio Justi contra persecutores *ibid.*
Orabo fervens, et assidua ad impetrandum apta 351 3 559 I.
Oratio eadem ter a Psalmista iterata quod mysterium contineat 340 4.
Oratio peccatoris, quando non sil peccatum 603 6.
Orationis alae Jejunium , et saccus 137 16.
Orationis donum effectus tribulationis 113 25.
Orationem Deus inspiral 499 2.
Orantem quando Deus contemnat 22 I 2.
Orantes, quare Deus non semper exaudiat 363 4.
Orando manus levare, quid significet 258 5.
Orationis perseverantia,insigne donum Dei 271 19.
Ordo Melchisedech 485 486 5.
Ore meditari Sapientiam quid sil. 150 32.
Ornamentum mulieris Christianae ad intus esse debet 193 15.
Ossa robur significant 110 13.
Ossa Justorum, quomodo Deus custodiat, cl quid sint 132 20.
0<sa pro viris perfectis; caro pro infirmis aliquando sumitur 136 12.
Ossium exullati j perfectam laetitiam significat 136
1 we

P

Pabula ovium Dei, quaenam sint 79 1.
Palatia hujus mundi, cur dicantur labi rnacula peccatorum 356 11.
Panis pro quolibet cibo in Scriptura ponitur aliquando 452 16.
Paradisus terrestris, atrium fuit coelestis 596 2.
Parvuli in Scriptura, vel simplices, vel ignorantes, vel humiles, inlellignntiir 527 2.
Parvuli dicuntur aliquando amici hujus sacculi 65 8.
Passeres pro omnibus aviculis, Hebraea lucutio esi 452 453 19.
Passio Christi holocaustum 68 3.
I' issio Christi a voluntate, el potestate Dei processit, sed non sine culpae Judaeorum 482 26.
Passio Christi ab infantia coepit 374 16.
Passiones Christi cur plurimae fuerunt 168 16 17.
Passionis Christi magnitudo 372 7.
Passionis Christi praedicationes, Vide Psalm. 63. loto 260 cl ISalm. 68 loto 283.
Passionem Christi, quomodo Abominarentur discipuli 373 8.
Passionis Christi meditatione condcmnunlur omnia 252 2 3.
Paler aeternus generando Filium, eructasse Verbum dicitur 186 I.
Patientia melior est, quam liberatio dc calamitate temporali 131 17.
Palienlia longe melior est divitiis 129 9.
Patientia in malis causa bonorum 392 17.
Patientes facile experiuntur in se Dei auxilium 1282.
Per patientiam Deus est cum justis tribulatis 132 18.
Palria caelestis, Regnum, Civitas, Domus dicitur 539 2.
Patriae gentium Graeca lectio, cicur 519 7.
Pauperi quomodo Deus assistat a dextris 482 30.
Pauperi qui miseretur, foeneralur Deo 548 13.
Pauperes voluntate, ut Deum quaerant 290 37.
Paupertatis fructus 36 et *seq.*
Pauperes quos exaudit Deus 290 38.
Pax non solum habenda cum omnibus, sed optanda. et quaerenda 188 14.
Pax quomodo io hac vita quaerenda sit 73 1.
Pax perfecta haberi nequii in hae vita 131 14.
Pax coelestis Jerusalem est inquirenda ibid.
• Peccatum veniale proprie non relinquit macularo 47 2.
Peccatum mortale cur dicatur maximum 67 14.
Peccatum mors est animae; gratia vita eiusdem 125 19.
Peccatum solum miseros facit 215 12.
Peccatum primum in pueris, ut plurimum est mendacium 230 3.
Peccatum est interdum poena peccati, cl gravissima 1512 el 162 11 15 289 33.
Peccati fuga e Dei timore proficiscitur 131 13.
Peccati remissionem, el infusionem justitiae, Lutheran! male dixerunt, non imputationem peccati, el imputationem justitiae 446 12.
Peccati instrumenta sunt membra externa 528 8.
Peccans graviter, praesertim peccatu luxuriae, miser. clcurvus 153 6.
Peccati radices duae 141 1.
Peccata recogitanda nocte 20 5.
Peccata quot modis committuntur 22 6 7.
Peccata miseriae sunt 24 2.
Peccata laquei sont 41 7.
Peccata levia, magna justus existimat 87 12.
Peccata sunl lenehrne, sicut gratio lux est 172 9.
Peccata . quae magis misericordiam merentur 71 11 12.
Peccata Christianorum causa persecutionum in Ecclesia 258 1.
Peccata pareniutn in filiis, quomodo Deus castiget 479 13.
Peccata quomodo Deus operiat 358 2.
Peccata parentum Deus punit in filiis, ac posteris, cum similia peccata non vitant 337 8.
Peccata rogi, el non imputari, quid 114 2.
Peccata nostra Christus sibi tribuere potuit 72 1.
Peccatorum poenitentia 25 6.
Peccatorum cognitionis effectus 24 3.
Peccatorum remissio optanda 114 1.

1'eccntorum causa , cur vita hominis brevior sit *pag.* 389 7.
Peccatorum radix, (piae 36 18 cl 414 3.
Peccator omnis quomodo dicatur praevaricator 525 7.
Peccator dum Justo vult nocere, magis sibi nocet 147 12.
Peccator Arancae pulchre assimilatur 162 14.
Peccator Aspidi surdae similis 231 5.
Peccator quomodo dicitur longe distare a Deo 559.
Peccatoris excaecali mala 57 26.
Peccatoris manus, quid 144 12.
Peccatoris salus, quod habeat milium 1G5 5.
Peccatoris furor, ut furor serpentis, qui nulla aric mansuefieri potest 231 4.
Peccatores justificari possunt in conspectu hominum, sed non in conspectu Dei 691 1.
Peccatores, licet ditissimi, cur saepe laborent acre alieno gravati 149 23.
Peccatores ex peccatis suis sensum doloris, quem par esset, cur pauci percipiant 153 4.
Peccatorum usurae 302 14.
Peccatorum potentia torrenti . vel pluviae velocissime transeunti similis 231 7.
Peccatorum multurum cervices concidit Deus558 4.
Peregrinis coelestis patriae Deus est umbraculum in die, el nocte 537 5.
Perfecti Deum liment timore filiali 129 9.
Perfecti etiam viri semper aliquid habent quod sibi petant ignosci 161 12.
Perfecti viri civitatis muri dicuntur 205 11.
Periculum salutis aeternae maximum 499 3.
Pericula Inferni, qui non advertant *ibid* 4.
Pericula ab hostibus pietatis semper sunt in hac vita 492.
In periculis Deus unicum refugium 228 1.
Pericula vitae praesentis, soli spirituales viri norunt 182 9.
Perpetuum in terris nihil 475 39 50 5 1.
Persecutor, quos persequitur facit aegrotare morbo poenae, seipsum vero morbo culpae 137 16.
Persecutores justorum, cur vocentur homines sine addito 544 3.
Persecutiones cur Deus permittat 505 13.
Persecutionis Imperatorum in Christianos descriptio 182 11.
De Persecutione Sancti quandoque queruntur 185 186 28.
Persecutionum tria genera, quibus Justos alll gunt impii 135 9.
Persecutionum, cl calumniarum niorbo quae medicina facienda 14G 6.
Perseverantia in oratione, insigne donum 271 19.
Perseverantiae dunum , proprium Praedestinatorum 262 8.
Pes superbiae quid 15 5 12.
Peli nihil melius potest a Deo, quam ut convertat nos ad se, cl ipse convertatur ud nos 35 8.
* Pharao, figura Diaboli 378 II.
Filii el humiles, paucissimi respectu impiorum 486 7.
Piorum honores et opes 286.
• Plaudere manu, quid significet 197 |.
Plenitudo temporis in Scripturis, quid 440 13.
I'liivia voluntaria, quid sil *pag.* 276 10.
Poena aperit oculus, quos culpa clauserat 320 5.
Poena peccati in hac vita 440 12.
Poenitentia 499 4.
Poenitentia vera, quae requirit 5C>0 4.
Poenitentia Deo semper grata 561 6.
Poenitentiae, et Confessionis efficacitas 88 19.
Poenitere dicitur Deus , quando rem mutat; non poenitere quando non mutat 568 II.
Pocnilenlium genera tria Iribus avium generibus comparantur 321 10.
Pocnilenlium vita peccatoribus displicet 539 9.
Poemlcnliutn officium 15619.
Populus Dei regendus a Magistratu Ecclesiastico . el civili 327 20.
Populus Dei aptissime vineae comparatur 339 1 4.
Populus Dei nil timere debet 196 6.
Populus Dei. quid cupiat et oret 264 2.
Portae mortis, quid 35 14.
Portae Sion, quid *ibid.*
Postulanda a Deo 519 2.
Potentiae Dei laudes 100 I *cl seq.*
Potentiae Daemonum, el fragilitatis humanae dc scriptio 254 4.
Ad Poenileijiiani omnia opera Dei mirabilia revocantur 463 2.
" Praedestinationis gratia dicitur sors 50 6.
Praedicatores cur dicantur coeli 64 4.
Praedicationis Aposlolicae fructus 163.
Praemium contemnentis temporalia 12 4.
Praelatus portat cl portatur 3G7 1.
Praesentia Dei mirabilem vim habet ad moderandas actiones 532 8.
Praesumptio, venenum operum bonorum 20 G.
Pravorum sodalitas cavenda 66 67 13 11 15.
Prim ipum malorum poenae 15 12.
Principes operam dent, no peccata fiant 368 13.
Principum contemptus, magni criminis praecedentis judicium el poena 31 22.
Prodigium fieri alicui, quid sit 295 8.
Progressus in via vitae.apte describitur per introitum cl exitum 537 8.
Pronhelae etiam sancti Patriarchae fuerunt 458 12 13 14.
Promissa Divina sunl dulcis meditatio in tribulatione 522 1.
Promissiones divinas consequendi modus 491.
Promissa Dei qualia 42 7 8.
Prosperitas impiorum quasi somnium 306 8.
Prosperitas iniquorum, magna lentalia justorum, el quomodo superetur 116 7.
Prosperitatis effectus 92 1.
Prosperitatis fructus in impiis 304 4.
Prosperitatis tempus dies significat; nux tribulationis 50 7.
Protectio Dei 93 2 393 496 10 497 19.
Protegere dexteram, quomodo dicatur Deus, non sinistram 537 5.
Providentia Dei singularis erga justos 192 2 5 *elscq.* 488.
Providentia divina in Ecclesia praesertim elucet 475 39 *cl seq.*
Providentia Dei mira erga animalia G2î 1.
Proximorum auxilio vacans facile colliget animum

cum voluerit, si nihil desideret eorum, quae videntur *pag.* 198 10.
' Psalmi nonnulli, cur Alphabetic! scribanlur 81 in lit.
Psalmi Graduates unde dicti 531 in lit.
Psalmi Graduates cujus rei figurae *ibid.*
Psallere sapienter, quid sil 200 1.
Psallendi Deo genera quatuor 427 7.
In Psalmis significatio primi verbi est regula significationis secundi 12 1.
Psalmodia omnibus operibus anteponenda 121 3.
* Pulchritudo spiritualis, quacnom sit 188 4·.
Pulchritudo Sponsae Christi, quacnam 193 14.
Purgatorii ignis non contemnendus 152 I.
Purgatorii locus aliquando Infernus dicitur 51 10.

Q

Quaerere faciem Dei quid sit 457 4.
Quaerendi Deum, unde initium sumatur *ibid.*
Quaerere Deum in duobus positum csl *ibid.*
Quiescere quomodo dicatur Deus 5G9 15.
Quoniam, particula in oratione Hebraica saepe redundat GO GI 32.
Quoniam, saepe pro, ct, vel autem 74 9.

R

Rapinae cur homini, non bestiis prohibitae 453 24.
Ralio naturalis, cur dicatur lumen vullus Dei 20 7.
* Recordari el oblivisci quomodo dicatur Deus 31 5 427 582 4.
Redemptio cl Redemplor 488.
Redemptio nostra perfectissime complebilur in die Iudicii 562 8.
Redemptionis humanae excellentia IGG 9 10.
Redemptionem cur operatus sil Salvator in medio lerrae 314 13.
Regi duo sunt necessaria,Veritas,el Juslilia 189 G.
Regnum Christi consumet omnia Regna 197 G.
Regni Dei ab hominum Regno quadruplex discrimen GI 1 11 *el seq.*
Regnum C< olorum bellando, cl laborando capitur 575 10.
R' gnum Davi licum aelernum in Christo impictur 376 377 5.
Renov I o corporis in Resurrectione . cur Aquilae comparetur 445 5.
Religiosae vocationi beneficia expressa in electione Populi Israclilici 574 4.
Rerum humanarum cursus dicilur Torrens 487 8.
Res creatae, possessio Dei dicuntur 453 25.
Res sacrae quomodo adorandae 31 5.
Resurrectionis Christi dies, cur a Domino facta dicatur 453 24.
Res magnae dicuntur res Dei 142 G.
Reverentia pro verecundia sumitur 231 8.
Rex bonus quis 298 2.
Robur cl Innocentia rarissime coniungunlur GI 35.

>îccrdolum Aaron . ct Mclchisedccli differentia 430 5.

Sacerdotum officium quodnam sil *pag.* 5GG7.
Sacramenta visibilia sunl alligamenta peccatorum GIG 3.
Sacrificium vespertinum , figura sacrificii Crucis 59G 2.
Sacrificium laudis summam salutis complectitur 217 24.
Sacrificium magis acceptum Deo 298 3G.
Sacrificium verum, cl proprie diclum exlal in Ecclesia Dei 486 5.
Sagittae Domini quid, el earum effectus 152 2 3 vocantur verba Dei 11 G 7.
Salomon typum Christi gerebat 5G7 9.
Salvare alios nullus polesl, qui se salvare non polesl 614 3.
Salus corporis non contingit in homine sine auxilio Dei 125 17.
Salus animae nemini datur, sine praeveniente, comitante, subséquente Gral'aDei *ibid.*
Salulcm concupiscere non sufficil 533 6.
Salutis peccatoris quod sil initium 1G5 5.
Salutis via arda, cl angusta 499 3.
Samuel non Sacerdos sed Lcvila 431 G.
Sancti, cl fideles in hac vita absconditi 351 4.
Sancti appellari possunl fideles, cl justi 363 2.
Sancti quandoque de persecutione queruntur 185 28 quomodo dicantur transire per ignem , cl aquam 270 li.
Sancli viri Patres sunl, cl Matres eorum , quos ad fidem, cl poenitentiam convertunt 555 3.
Sancli omnes una cum Chrislo Mundum judicabunt 625 7 sunl sedes Dei 541 5 iis quandoque Deus bona tribuit, aliquando aufert 185 28 eorum opera quibus stultitia sint 550 fi.
Sanctificatio pro Sanctuario aliquando ponitur in Scriptura 419 G.
Sanctuarium, quid 384 38.
Sanclus Israel csl cognomen Dei 297 24.
Saperc sapientibus est vivere 113 10.
Sapientiae, cl scicnliac inundatio in Beatis, unde *ibid.*
Sapientes hujus Mundi . nomine inimicorum aliquando significantur 31 3.
Sapienlia perfecta duo requirit 485.
Scandalum pusillorum, el Pharisacorum activum cl passivum 531 5.
Sceptrum aliquando significal potestatem Regiam 495 3.
Scientes Deum, nolilia amicitiae. quinam dicantur 144 11.
Scientia Dei tenebras penetrat 597 11 mirabilis in opificio humano, spirituali, cl corporali 600 15 mirabiles ejus effeclus describuntur Psal. 586 toto 597 csl notissima , cl obscurissima 598 5 ea neminem latere polesl 85 G.
Scriptura sacra facia csl Judaeis in laqueum 288 27.
' Scula hostium spiritualium 40 3.
* Securitas, ct bcncdiclio Coelestis Patriae quacnam G19 2.
Secunda sabbati, quaenam dies apud Judaeos 30G in lit.
Semel, quomodo inlclligendum sil, praeceptum fuisse, ut malediceret Davidi 1G2 13.

Septenarius numeros sumilur pro , frequenter *pag.* 521 5.
Septuplum in sacris litteris, significal gcncralim majus, el multiplex 338 13.
Sermo Dei velocissimus 620 4.
Servi Dei. quinam, qui filii, cl qui filii filiorum 413 25 29.
Servorum el puerorum affinitas *ibid.*
Sessio Christi n dextris Patris 493 5.
Sion Mons, caput regni populi Judaici 311 3. Ecclesiae typus 369 4.
Similitudines sacrac Scripturae caute usurpandae 231 5.
Sibi particula saepe redundat in scriptura 535 3 5.
• Sodalitas pravorum cavenda 66 13.
Sollicitudo Dei erga homines, pulchra metaphora exprimitur 228 3.
Sol cur dicilur factus in potestatem diei, cl luna in potestatem nodis 576 8 praecipue gloriam Dei praedicat 64 65 5.
* Spes csl tutissima domus justo 21 10.
Spes proprie dicta in Chrislo non fuil, sed fiducia 48 1 cum limore jungenda 125 18 firma in Deo habenda 145 4 viva ad oblinendam vitim aeternam necessaria 133 22 ejus utilitates 561 5.
Sperans io Deo quomodo pascitur in divitiis 82 4.
Sperantes in Domino cur aliquando plus a Illigantur *ibid.*
Sperare in nomine Domini quid 126 21.
* Spina aliquando significal tribulationem ct stimulum conscientiae 117 4.
Spirilus varie exponitur 627 5.
Spiritui sancio quomodo conveniat peculiariter dici Dominum dominorum 64 3 ejus schola nulla utilior 123 11.
Spiritus aliquando significal cor, cl os 111 2.
Spirilus tribulatus, quis 223 18.
Spiritus principalis, quis 221 15.
Spirituales lilii quo cibo pascantur 556 4.
Spirituales oblationes, quaennm dicendae 223 20.
Spiritualibus tiliis, quis sil paler, el mater 555 3.
Spiritualis pulchritudo, quae 27 5.
Spiritualis potestas servorum Christi non minus cernilur in actione, quam passione 553 5.
Sponsa Christi Ecclesia, 11. Virgo, cl aliae Virgines 191 11.
Sponsae vestis deaurata , cl amicius varius quid *ibid.*
Sponsae Christi per pracrogalivam dicuntur qui Virginitatem in Ecclesia voverunt , non extra 193 16.
• Stellae sunl voluti casirorum coelestium acies ordinata 122 6.
Sterilitas animae duobus modis accipitur 136 11.
Sterilitas quaedam incredibilis posl hanc vitam U8 19 20.
Studium praecipuum justi 22 3.
Stulti vocantur qui confidunt in divitiis suis 209 10.
' Substantia pro fundamento, aul sub»—lenlin sumilur 283 2.
Superbia fuil causa dispersionis Judaeorum 173 23 initium omnis perditionis 144 13 ei obnoxii sunt magni viri 111 12 ejus pes quid *ibid.*
Superbi, cl obstinati cedro similes 102 6 omnes vento inflati sunl 623 5 non lenem superbiam , sed a superbia tenentur 305 6 cos Deus spernil *pag.* 534 6.
Susannne innocentia manifestata 146 6.
Susceptio matutina, quid 72 in lit.
Sustinere Dominum, quid 208 9.
• Synagogae initium sub Mose 3112.

T

Tabernaculum Arcae cur domus Dei , cl locus habitationis gloriae ejus 34 8 erat figura Ecclesiae 100 in lit.
• Temporalia contemnens prodigium fit mullis 291 8.
Tenebrae spirituales quacnam sini 603 4.
Tcnlationcs diaboli sunl gladii, cl tela ignea 34 6 sunl ubique 39 i.
Tcnlalio magna justorum, csl foelicilas iniquorum 147 *T.*
Tcnlationcs vincunt m lites Christi fugiendo, el tolerando 195 1 eas quomndo dissolvat Deus 549 earum tempore quid faciendum 85 5.
Tenlare proprium hypocritarum 138 19.
Tcnlalus liberatur a lenlalione dupliciter 42 4 duo mala patitur 41 1.
Tempestas Passionis Christi varia significal 283 3.
Temporalia bona sunt verorum bonorum imagines cl umbrae 160 161 9.
Temporalibus anxie quaerendis. frustra insudanl homines 104 9 10.
Terra quomodo in Incarnatione Verbi dederil frudum suum 273 5.
Terrae amatores, terra nuncupantur 196 3.
Testimonia iniquorum, pervers.) arguuntur quinque capitibus 136 14.
Testamentum, cl pactum quomodo conveniant in promissionibus Christi 568 569 12.
• Tharsis quid significet 309 4 clseç.
Tiies; urus nunc res pretiosas . nunc carum locum designat 122 123 7.
Thymiamatis, quod oiT· rcbalur in templo, qu.ilila-ies 596 2.
Thymiamatis qualitates habere debet oratio 83 5.
• Timere Deum m Scriptura aliquando sumilur pro colere 76 2 4 491.
Timor Dei idem, ac pielas 66 10.
Timor filialis *ibid.*
Timor cl spes coniungi debent 125 18.
Timor cum spe vera charilalis indicium csl 125 18.
Timor Domini veram vitam fodicem parit 123 11 quomodo facial beatum 486 7 est securitas maχima 282 5.
Timoris sancli signum 63 51.
Timore filiali Deum liment perfecti 129 9.
Timorem Domini ante oculos quomodo semper habere possimus 11 S 7.
Timorem Dei abjicere, quam malum 46 7.
Timentis Dominum praemium 490.
Timentes se Deus protegit *ibid.*
• Tonitrua cur voces Dei 58 15.
Torcular, quid 30 in 111.
Torrens voluptatis, quid 143 9.

’ Trajanus laudatus, quod delatoribus operam non daret 133 6.
Tribulatio significatur per spinam 120.
Tribulationis tempus nox significat, dies tempus prosperitatis 49 3.
Tribulationes sunl sacrificia 08 3.
Tribulationis effectus 92 1 112 21 *el seq.*
Tribulationes aliquando dicuntur aqua H8 8.
Tribulationes evadendi via facilior 293 3.
Tribulationes correptas, quid facere debeat 13 5.
Tribulationes justorum minores sunl, quam carnalibus videantur 219 3.
Tribulationes, quibus purgantur electi, signa sunl gravissimarum poenarum, quas luent impii post banc vitam, *ibid.* 4 earum utilitas 595 8.
Tribulationum justorum variae metaphorae 2G9 9 10.
Tribulatio ad poenitentiam adducit G22 3.
Tribulatio gutta esl. gloria flumen *ibid.*
Trim las Divinarum Personarum 18G 487 ejus opera indivisa 122 G.
Turpia verba foclor 46 5.

V

Vanitas varia significat 110 7.
Vaticinium de Chrislo, el Ecclesia 334 335.
Veniale peccatum propric non relinquit maculam 47 2.
Ventorum cum Angelis similitudo 575. 9.
Ventus dispergens impios dicilur Angelus 135 G.
Venti, equi currus Dei 57 '12.
Verbum asperum mors aeterna, vel judicii sententia 395 3.
Verbum Domini, quod sil 120.
Verba pro operibus aliquando inlelligunlur 2G5 3.
Verba De.i sagittae vocantur 189 7.
λerbo offendere facile, ac periculosum cl quando 159 1 2 3.
Verborum Christi vis 187 3.
Verecundia, quae prohibetur a Domino 183 17.
Veritas Dei quanta 142 G.
Ventas, el Sapientia cibus animae G20 3.
Veritas nos liberavit, Charilas servos fecil 432 1.
* Via duplex qua Deus ad nos descendit 585 G.
Via Resurrectionem, vita Bealiludinem quandoque signifient 53 I1.
Viae Domini variae significationes 8G II.
Victoria nobilissima, quae sil 152 in iit.
Victoria Jusli in hac: el alia vita 398 8.
Videntes Deum similes sunl Deo, numquam videntes semper dissimiles 123 12.
Videre in lumine lumen, quid sil 113 10.
Viribus suis nemini fidendum 380 1G.
Virga pro sceptro Regio 3113.
Virtus alia in via, alia in Patria 35G 7.
Viri sanguinum, cl dolos· quomodo plectantur 231 27.
Viri Belial 438 4.
Virginitas longe excellentior coniugio 555 55G 3.
Virtutum quatuor Cardinalium mystica significatio 427 7.
Virtule propria homo liberari non polesl a malis 125 1G.
Vita fundamentum esl omnium bonorum 125 19.
Vila hominis ob peccatum contractior facta 389 7.
Vita aeterna corona Justitiae,el merces operum bonorum 500 7.
Vita humana spiritus dicilur 447 15.
Vita sine addito in scriptura passim signilical vitam aeternam 520 5.
Vitae Christi descriptio Prophetica 53G G.
Vitae humanae brevitas 139 5 G 7 8.
Vilae praesentis pericula soli spirituales viri norunt 177 9.
Vilae beatae descriptio 500 8.
Vita, el habitus mali, suut hostes hominis 25 G.
• Umbra mortis, quid sit 80 4.
• Unicornis filius dilectus cur dicilur 102 G.
• Voluptuariorum in die judicii angustiae 558 G.
Vola distinguere, quid sil 270 12.
• Usurae peccatorum 302 14.
• Uter in pruina, quid sit 521 3.
• Vultus Dei, ira Dei 71 12.
Vullus Dei adjutorium omnium maximum cl polenlissimuin 19G 4.

Z

Zelare super iniquos, quid sit 145 2.

INDEX

PSALMORUM ALPHABETICUS

Prior numerus indicat ordinem psalmorum, Posterior paginas Commentarii.

A

CXIX. *Ad Dominum cum tribularer.* » 534
XXIV. *Ad le Domine levavi animam meam* » 84
XXVII. *Ad te Domine clamabo.* » 91
CXXII. *Ad te levavi oculos* » 548
XXVIII. *Afferte Domino filii Dei.* » 100
LXXVII. *Attendue popule meus legem meam* » 321
XLVHI. *Audite haec omnes gentes.* » 20G

B

CXVIII. *Beali immaculati in via* » 508
CXXVII. *Beali omnes qui liment* » 554
XXXI. *Beali quorum remissae sunl.* » 114
XL. *Beatus qui inlelligil* >> 170
I. *Bealus vir, qui non abiit* » 9
CXI. *Bealus vir, qui limet Dominum* » 490
XXXIII. *Benedicam Dominum in omni tempore* 121
CII. *Benedic anima mea Domino et omnia* » 444
CI1I. *Benedic anima mea Domino, Domine.* » 449
CXLIII. *Benedicius Dominus Deus.* » 005
LXXXIV. *Benedixisli Domine terram luam* » 358
XC1. *Bonum est con/ileri Domino* » 403

C

XCV. *Canlale Domino canlicum novum, canlale* » 417
XCVII. *Cantate Domino canlicum novum, quia* » 42G
CXLIX. *Canlale Domino canlicum novum, laus* » 625
XVIII. *Coeli enarrant gloriam* » 63
LXX1V. *Confitebimur libi Deus.* » 316
IX. *Confitebor libi Domine in lolo corde meo, narrabo.* >> 33
CX. *Confitebor libi Domine in lolo corde meo, in consilio* >> 488
CXXXVII. *Confitebor libi Domine in lolo corde meo, quoniam.* 583
CIV. *Confilemini Domino et invocale* » 456
CV. *Confitemini Domino quoniam bonus* » 563
CV1. *Confilemini Domino quoniambonus 2* » 470
CXVII. *Confilemini Domino quoniam bonus 3* » 504
CXXXV. *Confilemini Domino quoniam bonus 4* 577
XV. *Conserva me Domine* >> 48
CXV. *Credidi propler quod* >> 501
IV. *Cum invocarem exaudivit me* 18

D

CXXIX. *De profundis clamavi* >> 559
XLIII. *Deus auribus nostris audivimus* 180
XLIX. Deus *Deorum Dominus.* » 212
LXII. *Deus Deus meus ad te* » 257
XXI. *Deus Deus meus respice in me.* 72
LXIX. *Deus in adiulorium meum intende* »291
L1II. *Deus in nomine tuo salvum me fac* » 228
LXXI. *Dt us judicium tuum regi da.* » 298
CVIII. *Deus laudem meam ne tacueris* 476
LXVI. *Deus misereatur nostri.* » 212
XLV. *Deus noster refugium el virlus.* » 195
LXXXII. *Deus quis similis erit tibi.* » 350
LIX. *Deus repulisti nos, el destruxisti* » 248
LXXXI. *Deus slelil in synagoga Deorum.* » 347
LXXVIII. *Deus venerunt, genles* » 336
XCIII. *Deus ultionum Dominus* » 405*
CXIV. *Dilexi quoniam exaudiet.* » 498
XVII. *Diligam le Domino fortitudo.* » 55
XXXVIII. *Dixi, custodiam vias meas* » 158

CIX. *Dixit Dominus Domino mco .* » 483
XXXV. *Dixit injustus, ul delinquat .* » 141
XIII. *Dixil insipiens in corde suo* 1. ŋ 45
LH. *Dixil insipiens in corde suo* 2. n 226
CXL. *Domine clamavi ad le . . .* » 595
VII. *Domine Deus meus in le speravi* » 26
LXXXVII. *Domine Deus salutis miae .* n 371
VIII. *Domine Deus noster* - - - >> 30
Cl. *Domine exaudi orationem meam* » 437
CXLIII. *Domine exaudi orationem meam, auribus.....* » 601
XX. *Domine in virlule tua* - - - n 70
VI. *Domine ne in furore tuo \ .* » 24
XXXVII. *Domine ne in furore luo* 2 . »152
CXXX. *Domine non esi exaltatum .* » 563
CXXXV1II. *Domine probasti me* - - - >> 586
III. *Domine quid multiplicati sunl.* » 16
XIV. *Domine quis habitabit* - - - >> 47
LXXXIX. *Domine refugium faclus es .* » 387
XXIII. *Domine esi lerra el plenitudo ejus.....* » 81
XXVI. *Dominus illuminatio mea. .* » 92
XXII. *Dominus regit me . - - - >>* 79
XCII. *Dominus regnavit, decorem .* » 407
XCVI. *Dominus regnavit, exultel. .* » 422
XCVIII. *Dominus regnavit, irascantur,* n 429

CXXXIII. *Ecce nunc benedicite . . .* t 572
CXXXII. *Ecce quam bonum* - - - - » 571
LVIII. *Eripe me de inimicis* - - - >> 243
CXXXIX. *Eripe me Domine* - - - - » 592
XLIV. *Eructavit cor meum* - - - >> 186
CXLIV. *Exaltabo le Deus meus . .* » 609
XXIX. *Exaltabo te Domine* - - - >> 105
XIX. *Exaudiat le Dominus* - - - >> 67
LX. *Exaudi Deus deprecationem.* n 251
L1V. *Exaudi Deus orationem meam.*» 230
LXIII. *Exaudi Deus orationem meam cum .....* » 260
XVI. *Exaudi Deus justitiam meam,* n 51
XXXIX. *Exportons expcclavi Dominum.*» 164
LXXX. *Exullale Deo adjutori nostro.* » 343
XXXII. *Exullale jusli in Domino . .* » 120
LXVII. *Exurgal Deus el dissipentur inimici .....* » 273

F

LXXXVI. *Fundamenta cius in montibus.* » 367

I

LXXXV. *Inclina Domine aurem tuam.* » 362
CXXV. *In convertendo Dominus . .* » 548
X. *In Domino con/ido .* - - - >> 39
CXIII. *inexitu Israel de Ægyplo .* » 495
XXX. *In te Domine speravi* I. . . » 198
L.\X. *In le Domine speravi* 2. . . » 293
LXV. *lubilale Deo omnis terra, psalmum .....* » 268
XCIX. *lubilale Deo omnis terra , servile* - - - - - - - - - » 432
XXXIV. *ludica Domine nocentes me .* » 133
XLII. *ludica me Deus el discerne .* ŋ 17β
XXV. *ludica me Domine, quoniam.* 90

L

CXXI. *Laetatus sum in his, quae dicta»* 538
CXLV. *Lauda anima mea Dominum .* » 614
CXLVII. *Lauda Hierusalem Dominum,* i 619
CXLVIII. *Laudate Dominum de coelis .* » 622
CL. *Laudate Dominum in sanclis eius* - - - - - - - - - » 626
CXVI. *Laudate Dominum omnes gentes* - - << - - - - - >> 503
CXLVI. *Laudate Dominum, quoniam.* » 616
CXXXIV. *Laudate nomen Domini . .* » 573
CXII. *Laudate pueri Dominum . .* » 493
CXX. *Levavi oculos meos, . . .* »536

M

XLVII. *Magnus Dominus el laudabilis.* » 202
CXXXI. *Memento Domine David . .* » 564
LVI. *Miserere mei Deus, miserere .* » 238
LV. *Miserere mei Deus, quoniam .* » 235
L. *Miserere mei Deus secundum magam .....* » 217
C. *Misericordiam et judicium .* » 434
LXXXVIП. Misericordias Domini . . . » 376

N

CXXVI. *Nisi Dominus aedificaverit domum .....* » 531
CXXI1I. *Nisi quia Dominus cral in nobis .....* » 544
XXXVI. *Noli aemulari in malignantibus* - - - - - - - - - 0 144
LXI. *Nonne Deo subiecla eril . .* » 253
LXXV. *Notus in ludaca Deus* - - - >> 318

0

XLVI. *Omnes gentes plaudite manibus* i 199

P

CVII. *Paratum cor meum Deus. .* » 476

Q

LXXII. *Quam bonus Israel Deus . .* » 304
LXXXIII. *Quam dilecta tabernacula .* » 353
II. *Quare fremuerunt (jentes . .* » 12
XL1. *Quemadmodum desiderat cervus .....* » 174

CXXIV. *Qui confidunt in Domino* . . . 546
LI. *Quid gloriaris* in ηιοιιιια . . » 224
XC. Qui *habitat in adiutorio* . . › 393
LXXIX. *Qui regis Israel, intende* . . » 339

S

CXXVIII. *Saepe expugnaverunt me.* . » 557
LXVIII. *Salvum me fac Deus* - - - >> 283
XI. *Salvum me fac Domine* . . › 41
LVII. Si *vere utique justitiam* . . *t* 240
CXXXVI. *Super flumina Babylonis* . . » 580

T

LXIV. Te *decet hymnus Deus* . » 263

V

XCIV. *Venite exullemus Domino.* . » 41i
V. *Verba mea auribus percipe* . › 21
LXXVI. *Voce mea ad Dominum clamavi* 11 322
CXLI. Voce *mea ad Dominum clamavi* 2 .....› 599
XII. *Vsquequo Domine oblivisceris,* j 43
LXXII. *Ut quid Deus repulisti in finem.i* 310